



CORPUS REFORMATORUM.

VOLUMEN LXXIII.

IOANNIS CALVINI

OPERA QUAE SUPERSUNT OMNIA.

EDIDERUNT

GUILIELMUS BAUM EDUARDUS CUNITZ EDUARDUS REUSS

THEOLOGI ARGENTORATENSES.

VOLUMEN XLV.

BRUNSVIGAE,

APUD C. A. SCHWETSCHKE ET FILIUM

(APPELHANS & PFENNINGSTORFF).

1891.

IOANNIS CALVINI

OPERA QUAE SUPERSUNT OMNIA.

AD FIDEM

EDITIONUM PRINCIPUM ET AUTHENTICARUM

EX PARTE ETIAM

CODICUM MANU SCRIPTORUM

ADDITIS PROLEGOMENIS LITERARIIS

ANNOTATIONIBUS CRITICIS, ANNALIBUS CALVINIANIS

INDICIBUSQUE NOVIS ET COPIOSISSIMIS

EDIDERUNT

GUILIELMUS BAUM EDUARDUS CUNITZ EDUARDUS REUSS

THEOLOGI ARGENTORATENSES.

VOLUMEN XLV.

BRUNSVIGAE,

APUD C. A. SCHWETSCHKE ET FILIUM

(APPELHANS & PFENNINGSTORFF).

1891.

IOANNIS CALVINI

OPERA EXEGETICA ET HOMILETICA

AD FIDEM

EDITIONUM AUTHENTICARUM

CUM PROLEGOMENIS LITERARIIS

ANNOTATIONIBUS CRITICIS ET INDICIBUS

EDIDERUNT

EDUARDUS REUSS ALFREDUS ERICHSON PAULUS LOBSTEIN
THEOLOGI ARGENTORATENSES.

VOL. XXIII.

N. N. LECTURIS S.

Quum post excessum

GUILELMI BAUMII et EDUARDI CUNITZII iam et EDUARDUS REUSSIUS fato functus sit, qui inde a Tomo vicesimo primo fere solus hanc editionem continuendam curavit, non abs re erit ut fautores operis certiores faciamus quo pacto et quibus auxiliis adiuti illud, si Deo placuerit, ad finem feliciter perducere conabimur. Scilicet ipse ille nuper literis et amicis ereptus ultimus doctissimi trifolii socius omnia reliqua scripta calviniana ante suum obitum nondum excusa ita tractavit ut nulla nova cura adhibita subinde prelo subiici possint. Ordinem edendorum constituit, prolegomena in singulos libros conscripsit, textus recognovit, et omnia ita praeparavit ut successoribus, praeter schedarum correctionem, hoc fere solum pensum commissum sit ut indices, qui et ipsi super impressos tomos iam confecti sunt, super deinceps imprimendos pari studio adornarent et sic splendido monumento dignam imponerent coronidem.

ALFREDUS ERICHSON.

CONTINETUR HOC VOLUMINE:

COMMENTARIUS IN HARMONIAM EVANGELICAM.

COMMENTARIUS

IN

HARMONIAM EVANGELICAM.

PROLEGOMENA.

Absolutis caeteris omnibus laboribus exegeticis in Novum Testamentum, Ioannem scilicet, Acta Apostolorum et Epistolas, Calvinus ultimo loco tria Evangelia aggressus est quae nostris temporibus Synopticorum nomine venire solent. Atque in iis tractandis eandem rationem sibi praescripsit quam postea historiae et legi mosaicae adaptavit, ex tribus unum textum constituens, sectionibus parallelis, quas vocant, iuxta positis, diligentissimo quidem studio singula conferens, sed satis incommode tam narrationibus quam sermonibus in portiunculas exigui ambitus adeoque frustula discerptis. Ita factum est ut, quantumvis accurate et pro more solide et res et verba explanata sint, nullius evangelistarum liber pro sua propria indole et dispositione lectoribus proponeretur considerandus.

Inscripsit hoc opus Senatui Francofurdensi, quam dedicationem legisti in Thesauro nostro epistolico N. 2258 (Opp. Tom. XV. p. 710) Calendis Augustis anni 1555 conscriptam. Caeterum rarissime eius in illa literarum farragine mentio fit. Bis tantum laudatum reperimus N. 2323 a Christophoro Piperino ecclesiae Burensis pastore, et N. 2325 a Farello. Attingit obiter idem Colladonus in Vita Calvini (e 3) Tom. XXI. p. 79.

Quanquam Commentarius hic pluribus vicibus Calvino superstite prelo subiectus est, intactum autor reliquit, ita ut et editiones posthumae eundem omnino textum exhibeant ac princeps, ne verbulo quidem mutato. Editiones exstant plurimae, omnes Commentario in Ioannem addito locupletatae, nonnullae etiam Expositione Actuum apostolicorum. Quarum quas ipsi possidemus asterisco notamus.

I*. Harmonia ex | tribus Euangelistis composita, | Matthaeo, Marco et Luca: adiuncto seorsum Iohanne, quod pauca cum | aliis communia habeat. | cvm Ioh. Calvini commentariis. | (*Emblema*). Oliua Roberti Stephani. | M. D. LV. (fol.)

Octo folia liminaria cum dedicatione, indice et argumento. Quaterniones viginti et octo (a—z; AA—EE); paginae 446 ultimo folio vacuo. In fine Harmonia elegitur: *Robertus Stephanus Christianis lectoribus. Quia inter excudendum hunc priorem librum animadvertimus saepe ab autore citari suos commentarios in Iohannem, ne hoc vobis adiumentum deesset, visum est unum ex quatuor evangelistis volumen conficere. Seorsum quidem antehac editus fuerat Iohannes. Sed quum Calvinus (qui non libenter multis repetitionibus onerat suos lectores) quae putabat illic se quantum satis erat tractasse, nunc omisit vel breviter tantum attigit, hoc recens opus quodammodo imperfectum esset, nisi quae in eo desunt vobis in illa accessione invenire promptum esset. Nunc autem integra evangelicae historiae expositio ita vobis in duos libros divisa proponitur, ut tamen uno volumine comprehendi possit.*

Sequitur ergo Commentarius in Ioannem quaternionibus quatuordecim et quinternione uno (Aa—Pp), paginis textus 237 et 4 foliis cum indice. In fine legitur: *Excudebat Robertus Stephanus in sua officina anno M. D. L V. xvi Cal. Aug.*

II*. Concordance | qu'on appelle Harmonie, compo- | see de trois Euangelistes, ascavoir | S. Matthieu, S. Marc, et S. Luc. | Item, | L'Euangile selon sainct Iehan. | Le tout auec les Commentaires de M. Iehan Caluin. (*Emblème du Temps qui tire la Vérité de la caverne, avec l'Adage*). M. D. LV. | Imprimé par Conrad Badius. (fol.)

Octo folia liminaria ut supra. Quaterniones quinquaginta septem et terniones duo (a—z; A—Z; aa—nn). Paginae textus numerantur 918, sed revera sunt 924 ex errore typothetarum. Adduntur decem paginae cum indicibus, ultima vacua. Commentarius in Ioannem incipit a pagina 607. Monitum Stephani legitur ad calcem Harmoniae ut in authentico.

III*. Editio gallica Badii priori simillima et passim ab eadem vix distinguenda, verum citra dubium nova. Cuius unicum nobis innotuit exemplar titulo mancum, quod ipsi possidemus. In fine voluminis expressum est emblema preli Ascensiani cum adagio gallico et subscriptione: *Achevé d'imprimer par Conrad Badius, l'an M. D. LIX. le xxiiij du mois de Mars.* Reliqua omnia ut in praecedenti editione, ita tamen ut hic quoque in paginarum numero erratum sit. Deberent nimirum esse 924, sed bis superscriptis paginis 875—878, efficiuntur tantum 920.

IV*. Harmonia ex | tribus Euangelistis composita, | Matthaeo, Marco, et Luca: adiun- | cto seorsum Iohanne, quod pauca | cum aliis communia habeat. | cvm Iohannis Calvini commentariis. | Editio secunda. | (*Emblema*) | Oliua Roberti Stephani. | M. D. LX. (fol.)

Octo folia liminaria. Quaterniones quadraginta quatuor et ternio unus (a—z; A—Y). Harmonia absolvitur paginis 455 ad cuius calcem legitur Stephani monitum supra descriptum. Sequentes paginae tres non numeratae continent dedicationem et Argumentum Iohannis. Ipse commentarius in quartum evangelium comprehenditur paginis 249 a prima denuo incipientibus. Finem facit index trium foliorum.

V*. Commentaires | de Iehan Calvin sur la | Concordance ou Har- | monie composee des | trois Evangelistes, a- | scavoir S. Matthieu, S. | Marc, et S. Luc. | Item svr l'Evan- | gile selon S. Iehan, et | svr le second livre de | S. Luc, dict les Actes | des Apostres. | Le tovt revev diligemment | et comme tradvit de nouueau, tant le texte que la | glose, comme on pourra appercevoir en conferant | les editions precedentes auec ceste-ci. | (*Emblème du Temps et de la Vérité*). Imprimé par Conrad Badius, | M. D. LXI. 8°.

Octo folia liminaria: Dedicatio, index rerum et locorum in Harmonia occurrentium, tabula harmoniae et argumentum. Octoginta quatuor quaterniones (a—z; A—Z; Aa—Zz; AA—PP). Commentarius binis columnis expressus, typis minutissimis. Harmonia absolvitur paginis 609. Deinceps non paginae sed folia numerantur, et quidem Iohannem praebent folia 610—764 praemissa dedicatione, Acta incipiunt a fol. 764 et finiunt fol. 960. Finem faciunt indices in Iohannem et Acta.

VI*. Commentaires | de Iean Calvin svr | la Concordance | ou | Harmonie composee des | trois Euangelistes: assavoir, sainct Matthieu | sainct Marc et sainct Luc. | Item, | svr l'Evangile sainct Iean. | (*le glaive flamboyant avèc l'adage*). A Geneve, de l'Imprimerie de Iaques Bourgeois. | M. D. LXII. (*petit in-fol.*)

Octo folia liminaria. Sexaginta quinque terniones et duo quaterniones (a—z; A—Z; aa—xx) paginae 812. Ioannes incipit p. 529. Subiiciuntur Acta sine novo titulo, ternionibus triginta et duobus (a—z; A—I) paginis numeratis 354 quas sequuntur indices.

VII*. Commentaires | de Iean Calvin | svr la Con- | cordance | ov | Harmonie | Composée de trois Evangelistes: | assavoir sainct Matthieu, sainct | Marc et sainct Luc. | Item | svr l'Evangile de | sainct Iean. | Le tout reueu diligemment et comme traduit de nouveau | tant le texte que la glose, comme on pourra ap- | percevoir en conferant les editions | precedentes avec | ceste-ci. | Matt. XXIII. Marc XIII. Lvc XVII. | Lors si quelqu'un vous dit, Voici, ici est le | Christ, ou le voila, ne le | croyez point. | M. D. LXII. (8 mai).

Praeter capita illa praeliminaria quae eadem sunt atque in caeteris editionibus, volumen hoc comprehendit 1°. quadraginta et sex quaterniones (a—z; aa—zz) et paginas numeratas 733 cum Commentario in Harmoniam evangelicam; 2°. viginti quinque quaterniones (A—Z; Aa—Bb) et paginas numeratas 395 cum Commentario in Iohannem.

VIII*. Harmonia | Ex tribus Euangelistis | composita, Matthaeo, Mar- | co et Luca: adivncto seor- | sum Iohanne, quod pauca cum aliis | communia habeat. | Cum Iohannis Calvini commentariis. | (*Emblema plantantis et irrigantis.*) Excudebant Nicolaus Barbirius et Thomas Courteau. | M. D. LXIII. 8.

Sedecim folia liminaria cum dedicatione, indicibus et argumento. Praeterea sexaginta quinque quaterniones cum dimidio (b—z; A—Z; AA—XX). Commentarius ipse incipit a quaternione *b*, binis columnis expressus. Paginae numerantur 1031, quas sequitur index in Iohannem, qui ipse incipit a pag. 689.

IX*. Commentai- | res de Iean Calvin | sur la Concordance ou Harmonie, composee | des trois Euangelistes, assavoir sainct Matthieu, | sainct Marc, et sainct Luc. | Item, | sur l'Evangile sainct Iean, | et sur le second livre de sainct Luc, dit, les Actes des Apostres. | (*Emblème de la tête de mort et du scorpion avec adage.*) | De l'Imprimerie de Michel Blanchier, | M. D. LXIII. (fol.)

Octo folia liminaria cum dedicatione, indicibus et argumento; quinquaginta duo quaterniones et duo terniones (a—z; A—Z; AA—HH); paginae numeratae 850. Ioannes incipit a pag. 557. Folio albo interposito sequuntur Acta Apostolorum viginti duobus ternionibus et quaternione uno (aa—zz) paginis 369, et foliis novem cum indice in Ioannem et Acta. Editio haec paulo frequentior caeteris gallicis; cuius tamen videntur exstare exemplaria hactenus a nostro diversa, ut in titulo libri nomen Genevae legatur.

X*. Harmonia | ex Evange- | listis tribvs | composita, | Matthaeo, Marco, et Luca, | Commentariis Iohannis Calvini exposita: | ad DD. Consules, Senatumque inclitae vrbis Francfordiensis. | Eivsdem | in Johannem Evangelistam | Commentarivs. | Ad DD. Syndicos Senatumque Geneuensem. | (*Emblema cum adagio*). Anchora Crispiniana, | M. D. LXXII. (fol.)

Decem folia liminaria (α. β.); terniones quinquaginta et unus (a—z; A—Z; Aa—Ee) paginae numeratae 598, et quinque folia cum indice. Iohannes incipit a pag. 390. Paginae 359 et 360 bis numerantur. In fine leguntur tria disticha cum explicatione symboli Crispiniani; in folio ultimo exhibetur Anchora Crispini maiori forma sine adagio subscripto anno M. D. LXXII.

XI*. Harmonia | ex Evange- | listis tribvs | composita, | Matthaeo, Marco, et Luca, | commentariis Iohannis | Calvini exposita: | ad DD. Consules, Senatumque inclytae vrbis Francfordiensis. | Eivs-

dem | Jn Iohannem Evangelistam | commentarivs: | Ad DD. Syndicos Senatumque Geneuensem. | (*Anchora cum adagio*). | Genevae | apvd Evstathivm Vignon. | M. D. LXXXII. (fol.)

Duodecim folia liminaria (α. β.); terniones quinquaginta et unus (a—z; A—Z; Aa—Ee); paginae numeratae 600 et indices. Johannes incipit a pag. 392. In fine disticha et anchora ut in praecedente.

XII*. Harmonia | ex Evange- | listis tribvs | composita, | Matthaeo, Marco, et Luca, | commentariis Iohannis | Calvini exposita: | ad DD. Consules, Senatumque inclytae vrbis Francfordiensis. | Eivsdem | Jn Iohannem evangelistam | commentarius: | ad DD. Syndicos Senatumque Genevensem. | (*Anchora sine adagio*). | Genevae, | Apud haeredes Eustathii Vignon. | M. D. XCV. (fol.)

Quatuor folia liminaria cum dedicatione et argumento. Harmonia ipsa comprehenditur ternionibus triginta et quaternionibus dimidiatis quinque (a—z; aa—mm), paginis numeratis 376 et duodecim foliis cum indicibus in quatuor evangelia: Iohannes vero, ternionibus septendecim et dimidio (A—S) paginis 210. In fine prioris partis habes tria illa disticha supra memorata.

XIII*. Harmonia | ex Evange- | listis tribvs | composita, | Matthaeo, Marco, et Luca, | Commentariis Iohannis | Calvini exposita: | ad DD. Consules, Senatumque inclytae vrbis Francfordiensis. | Eiusdem | in Iohannem Evangelistam | Commentarivs. | ad DD. Syndicos Senatumque Geneuensem. | (*Anchora cum serpente sine adagio*). Apud Iohannem Vignon. | M. DC. XIIII. (fol.)

Quatuor folia liminaria, terniones triginta quatuor cum dimidio (a—z; aa—mm). Harmonia absolvitur paginis 376 quas sequuntur duodecim folia cum indicibus. In fine leguntur tria disticha ut supra. Sine novo titulo sequitur Commentarius in Iohannem ternionibus septendecim et dimidio (A—S) paginis 210. Editio praecedenti simillima non vero eadem.

XIV. Operum Calvini Tomus quintus tripartitus, continens I. Commentarios in Harmoniam et in Iohannem, II. in Acta apostolorum, III. in Epistolas. Genevae apud Iohannem Vignon, Petrum et Iacobum Chouet. M. DC. XVII. fol. Quoad priorem partem praecedenti simillima, aut potius, nisi fallimur, eadem solo titulo mutato.

XV*. Editio Amstelodamensis.

XVI. Commentaires | de | Iehan Calvin | sur le | Nouveau Testament. | Tome premier | sur la concordance ou Harmonie composée de trois évangélistes | asçavoir S. Matthieu, S. Marc, et S. Luc. | Le tout reveu diligemment et comme traduit de nouveau, Tant le texte que la glose, comme on | pourra appercevoir en conférant les éditions précédentes avec ceste-ci . . (*Adage*). Paris | Librairie de Ch. Meyrueis et compagnie | rue Tronchet 2. | 1854.

L'adage figure seul sur le titre (*Des creux manoirs et pleins d'obscurité, Dieu par le temps retire vérité*), mais les figures elles-mêmes ne sont pas reproduites. En regard, le portrait de Calvin d'après la médaille signée A. Bouy, et au verso du faux titre une note commençant par ces mots: *Cette édition est une reproduction textuelle de celle de Badius 1561. Le style et l'orthographe en ont été scrupuleusement respectés, sauf quant aux abréviations en usage au 16e siècle.* XIX et 763 pages in-8°.

Le second volume comprend les commentaires sur l'évangile selon S. Iean et sur les Actes. Les tomes III et IV contiennent le commentaire sur les Epitres (993 pp. 867 pp. 840 pp.). Au quatrième volume est joint un glossaire des locutions obscures et des mots vieillis. 42 pp. 1855.

INDEX CAPITUM ET VERSUUM SINGULORUM EVANGELISTARUM.

MATTHAEUS.

MARCUS.

LUCAS.

ARGUMENTUM

IN EVANGELIUM IESU CHRISTI

SECUNDUM MATTHAEUM, MARCUM ET LUCAM.

Ut cum profectu historiam evangelicam legamus, magni interest, quid valeat ipsum evangelii nomen tenere. Nam hinc statuere licebit, quodnam divinis istis testibus fuerit scribendi consilium, et quorsum referre conveniat quaecunque ab illis traduntur. Neque enim hoc nomen ipsorum historiis aliunde impositum, sed ab auctoribus ita fuisse inscriptas, constat ex Marco, qui diserte ita loquitur, se initium tradere evangelii Iesu Christi. Porro certa et dilucida evangelii definitio ex uno Pauli loco (Rom. 1, 2) maxime colligitur, ubi a Deo promissum esse dicit in scripturis per prophetas, de filio suo, qui genitus est ex semine David, manifestatus autem Dei filius in potentia, secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum. Primo ostendit, testimonium esse de exhibita salute, quae patribus olim per continuos aetatum successus promissa fuerat. Quo etiam discrimen notatur inter promissiones, quae spem fidelium tenebant suspensam, et hunc laetum nuntium, quo se Deus praestitisse testatur quod ante sperari voluerat. Quemadmodum et paulo post iustitiam Dei palam hic manifestari tradit, quae testimonium habebat a lege et prophetis. Ideo alibi ab eodem apostolo (2. Cor. 5, 20) vocatur legatio, qua reconciliatio mundi cum Deo, semel morte Christi peracta, quotidie ad homines defertur. Deinde significat, non modo Christum pignus esse bonorum omnium, quae unquam promisit Deus, sed plenam et solidam exhibitionem in eo exstare, quemadmodum alibi tradit, omnes Dei promissiones in ipso esse etiam et amen. Et certe gratuita adoptio, qua filii Dei efficimur, sicut ab aeterno patris beneplacito manat, ita in eo nobis patefacta est, quod Christus (qui unicus natura filius est) carne nostra indutus nos sibi in fratres adscivit. Expiatio, qua delentur peccata, ne amplius maledictio et mortis iudicium nobis incumbant, non alibi quam in sacrificio mortis eius quaerenda. Iustitia et salus perfectaque felicitas in eius resurrectione fundata est. Ergo evangelium solennis est promulgatio de filio Dei in carne exhibito, ut perditum mundum instauret, ac homines restituat ex morte in vitam. Nec abs re bonus vocatur ac laetus nuntius, quando in eo continetur perfecta felicitas: finis enim est, ut regnum Dei in nobis inchoans, abolita carnis corruptione, spiritu renovatos in coelestem gloriam deducat. Qua ratione saepe regnum coelorum nuncupatur, et instauratio beatae vitae per Christum allata, interdum regnum Dei: ut, quum Marcus (15, 43) dicit Ioseph exspectasse regnum Dei, procul dubio ad messiae adventum id refertur. Unde constat, in novum testamentum proprie competere evangelii nomen, nec satis distincte eos loqui scriptores, qui commune saeculis omnibus faciunt, nec prophetas minus quam apostolos evangelii ministros esse putant. Longe aliter Christus, qui legem et prophetas usque ad Ioannem viguisse docens (Luc. 16, 16), ab eo tempore pronuntiat evangelizari coeptum esse Dei regnum, et Marcus evangelii exordium in Ioannis praedicatione statuit, ut nuper dictum est. Caeterum non temere quatuor historiis, quae Christum mediatoris officio defunctum esse narrant, nominatim data fuit haec inscriptio. Nam quum Christi nativitas, mors et resurrectio totam salutis nostrae summam in se contineant, adeoque propria sint eius materia, merito apteque evangelistae dicuntur, qui Christum a patre missum ante oculos repraesentant, ut eum beatae vitae autorem agnoscat fides nostra. Vim et effectum adventus eius magis exprimunt alii novi testamenti libri. Imo Ioannes hac in parte multum differt a tribus reliquis, quod in explicanda Christi

virtute et fructu, qui inde ad nos provenit, fere totus est, quum illi in uno capite magis insistant, Christum nostrum illum esse Dei filium, qui promissus erat mundo redemptor. Doctrinam quidem interserunt de Christi officio, ut teneamus, qualis sit eius gratia, et quorsum nobis datus: praecipue tamen quod dixi agunt, impletum esse in Christi Iesu persona quod Deus ab initio pollicitus fuerat. Neque enim animus illis vel consilium fuit, legem ac prophetas scriptis suis abolere, quemadmodum fanatici quidam somniant, supervacuum nunc esse vetus testamentum, ex quo per Christum et apostolos patefacta nobis fuit coelestis sapientiae veritas: quin potius Christum digito monstrantes ab eo petendum admonent, quidquid in lege et prophetis illi tribuitur. Quare tunc demum utilis erit et fructuosa evangelii lectio, si eam cum vetustis promissionibus coniungere discamus.

Quantum ad tres evangelicae historiae scriptores attinet, quos enarrandos suscipio, Matthaeus satis notus est: Marcum putant fuisse familiarem Petri discipulum, atque etiam quod scripsit evangelium a Petro fuisse ei dictatum, ut amanuensis modo vel scribae operam praestiterit. Qua de re non est anxie nobis laborandum, quia nostra parvi refert, modo teneamus legitimum ac divinitus ordinatum esse testem, qui nihil nisi praeeunte dictanteque spiritu sancto prodiderit. Quod tamen dicit Hieronymus, ratione prorsus caret, epitomen esse evangelii a Matthaeo scripti. Nam neque servatum a Matthaeo ordinem ubique sequitur, et ab ipso statim initio dissimilis est quantum ad tractandi rationem, et quaedam refert ab altero illo omissa, et in eiusdem rei narratione interdum prolixior est. Mihi certe magis probabile est, et ex re etiam ipsa coniicere licet, nunquam librum Matthaei fuisse ab eo inspectum, quum ipse suum scriberet: tantum abest, ut in compendium ex professo redigere voluerit. Idem et de Luca iudicium facio: nam quae in tribus ipsis apparet diversitas, eam non dicemus data opera fuisse affectatam, sed quum singulis propositum esset bona fide mandare litteris, quod certum compertumque habebant, rationem quisque tenuit, quam optimam fore censebat. Quemadmodum autem id non fortuito contigit, sed moderante Dei providentia, ita spiritus sanctus in diversa scribendi forma mirabilem illis consensum suggessit, qui solus fere ad fidem illis adstruendam sufficeret, si non aliunde maior suppeteret auctoritas. Lucas vero se individuum illum esse Pauli comitem luculentus est testis. Sed puerile est, quod ab Eusebio refertur, evangelii quod eius nomine inscribitur, Paulum esse auctorem, quia alicubi (II. Tim. 2, 8) evangelii sui meminerit. Quasi vero ex eo, quod mox subiicitur, non liquido pateat, de tota praedicatione, non autem de libro uno loqui. Dicit enim, pro quo laboro usque ad vincula. Atqui certum est, non ideo actum fuisse reum, quod librum aliquem scripsisset, verum quod vocalis fuisset doctrinae Christi minister et praeco. Unde apparet, laboriosum quidem hominem fuisse Eusebium, sed iudicio parum valuisse, qui tam insulsas naenias sine delectu congerit. Cuius rei lectores ideo volui monitos, ne quem offendant similes ineptiae, quae passim apud illum occurrunt.

Porro quia genus interpretationis mihi delegi, quod forte multi primo adspectu non probabunt, eius reddenda est ratio, qua piis et aequis lectoribus satisfiat. Hoc primo extra controversiam est, non posse unum ex tribus evangelistis scite dextreque exponi, nisi cum duobus reliquis conferatur. Itaque fidi et periti interpretes hac maxime in parte sudant, ut inter se concilient, quae a tribus dicta sunt. Sed quia mediocribus ingeniis saepe non facilis est comparatio, ubi huc illuc subinde transeundum est, hoc et gratum et utile fore compendium putavi, si continua serie, velut in una tabula, tres simul historias digererem, in qua uno intuitu cernant lectores, quid simile habeant vel diversum. Ita nihil omittam, quod ab uno ex tribus scriptum sit, et quidquid apud plures exstat uno contextu exsequar. Verum an operae pretium quale spero fecerim necne, iudicium ex suo usu faciant lectores. Certe adeo nullam ex novitate ipsa laudem captavi, ut libenter profitear (sicut homine ingenuo dignum est), hanc methodum ex aliorum imitatione sumptam esse. Bucerum praesertim sanctae memoriae virum et eximium ecclesiae Dei doctorem sum imitatus, qui prae aliis non poenitendam hac in re operam meo iudicio navavit. Quemadmodum autem ipse veterum labore adiutus fuit, qui in hoc stadio eum praecesserant, ita mihi sua industria et sedulitate non parum levationis attulit. Sicubi autem ab eo dissentio (quod mihi libere, quoties necesse erat, permisi), ne ipse quidem, si superstes ageret in terra, moleste ferret.

LUC. I. 1. *Quoniam complures aggressi sunt contexere narrationem earum rerum, quae certae sunt inter nos fidei:* 2. *Sicuti tradiderunt nobis ab initio qui suis oculis viderant et ministri fuerant sermonis:* 3. *Visum est etiam mihi, omnibus ab initio exacte pervestigatis, deinceps tibi scribere, optime Theophile,* 4. *Ut agnoscas eorum de quibus edoctus fuisti certitudinem.*

Solus Lucas in suum evangelium praefatur, ut breviter causam exponat, qua ad scribendum inductus fuit. Quod unum hominem compellat videtur absurdum esse, quum potius officium eius fuerit, publico tubae clangore omnes simul vocare ad fidem. Ergo consentaneum non videtur ut doctrinam, quae non unius vel alterius est propria, sed omnium communis, privatim suo Theophilo destinet. Hinc factum est ut putarent quidam, appellativum esse nomen, et theophilos vocari pios omnes a Dei amore. Cui sententiae repugnat epitheton, quod simul additur. Nec vero timenda est absurditas, quae illos coegit tale effugium quaerere. Neque enim ideo minus ad omnes pertinet Pauli doctrina, quia ex suis epistolis alias certis urbibus, alias etiam hominibus dicavit. Imo si in mentem nobis veniat illorum temporum conditio, fatebimur sancte et prudenter captum fuisse consilium a Luca. Undique instabant tyranni, qui metu et terroribus impedirent sanae doctrinae cursum. Haec Satanae eiusque ministris occasio erat ad spargendas errorum nebulas, quae puram lucem turbarent. Quoniam autem de custodienda evangelii puritate minus sollicitum erat hominum vulgus, et pauci attente reputabant, quid machinaretur Satan et quantum subesset in talibus fallaciis periculi, ut quisque rara fide et eximiis spiritus donis alios praestabat, ita maiore studio et diligentia ipsum incumbere oportuit, ut pietatis doctrinam ab omni corruptela puram et illaesam pro virili servaret. Tales non secus ac sacri nomophylaces divinitus electi fuerunt, qui coelestem doctrinam apud se depositam bona fide ad posteros transmitterent. Quare hac lege evangelium suum Theophilo nuncupat Lucas, ut fidelem eius custodiam suscipiat: quas etiam partes Paulus suo Timotheo iniungit et commendat secundae epistolae primo capite v. 14 et tertio v. 14.

1. *Quoniam complures.* Videtur pro causa scribendi ponere, quod potius illum a scribendo revocare debuerat: historiam enim a multis tractatam retexere, superfluus erat labor, siquidem illi probe in suo officio versati fuerant. Atqui eos ne uno quidem verbo vel fraudis, vel negligentiae, vel cuiuspiam vitii insimulat: ergo perinde est ac si actum se velle agere dicat. Respondeo, quamvis aliis parcat qui prius scripserant, non tamen penitus eorum laborem probare. Non exprimit, illos de rebus parum compertis scripsisse, sed rerum certitudinem sibi vindicans modeste certam illis et indubiam fidem derogat. Si quis obiiciat, debuisse potius acriter invehi, si fallebant, iterum respondeo, fieri posse ut leviter peccarint, idque inconsiderato zelo potius quam malitia, ac proinde non fuisse causam, cur vehementius in eos insurgeret. Et certe credibile est, fuisse quaedam tantum praeludia, quae tunc non tantopere noxia, nisi mature obviam itum esset, fidem in posterum gravius laesissent. Caeterum operae pretium est notare, Deum, qui superfluis scriptionibus remedium hoc per Lucam adhibuit, admirabili etiam consilio fecisse, ut aliis publico consensu repudiatis fidem obtinuerint istae solae, in quibus liquido refulget veneranda eius maiestas. Quo minus tolerabilis est eorum vecordia, qui putidas fabulas sub Nicodemi vel cuiuspiam alterius titulo nunc orbi obtrudunt.

Certae sunt inter nos fidei. Participium, quo utitur Lucas, significat res probe compertas et quae dubitatione carent. In quo non semel deceptus fuit vetus interpres, hacque inscitia pulcherrimos quosdam locos nobis corrupit: in quibus est ille Pauli (Rom. 14, 5), ubi quemque suae mentis certum esse iubet, ne conscientia dubiis opinionibus huc illuc agitata fluctuet ac vacillet. Inde etiam descendit nomen πληροφορίας, quam male plenitudinem vertit, quum firma sit ex fide persuasio, in qua piae mentes tuto acquiescunt. Subest autem tacita antithesis, ut admonui: quia sibi fidi testis

autoritatem vindicans fidem abrogat aliis diversa tradentibus. *Inter nos* tantundem valet atque *apud nos.* Sed videtur fidem in hominum relatu parum solide fundare, quae in solum Dei verbum recumbere debeat, et certe fidei πληροφορία spiritus obsignationi tribuitur. Respondeo, fidem, nisi priores partes teneat Dei autoritas, nullis quidem hominum testimoniis fore contentam: ubi tamen praecessit interior spiritus confirmatio, illis quoque in historica rerum notitia locum aliquem dare. Historicam voco notitiam, quam de rebus gestis vel ex proprio intuitu, vel ex aliorum sermone concipimus. Nam de manifestis Dei operibus non minus audiendi sunt oculati testes quam experientiae credendum est. Adde quod Lucas non privatos sequitur autores, sed qui sermonis etiam fuerunt ministri. Quo elogio supra humanae autoritatis gradum eos extollit: significat enim, de evangelio sibi testatos esse, quibus divinitus eius publicandi commissa erat provincia. Hinc etiam illa securitas, cuius paulo post meminit, quae nisi Deo nitatur, poterit subinde inquietari. Magnum ergo pondus habet, quod ministros sermonis vocat, a quibus accepit suum evangelium, quia inde colligunt fideles, testes esse omni exceptione maiores, ut loquuntur iureconsulti, et quos repudiare fas non sit. Erasmus (qui ex Vergilio mutuatus est quod transtulit, partem aliquam fuisse) non satis expendit, quanti aestimanda esset Dei vocatio, aut quid valeret. Non enim profano more loquitur Lucas, sed ad Christi mandatum in persona sui Theophili respicere nos iubet, ut Dei filium reverenter audiamus per suos apostolus loquentem. Magnum est, quod spectatores fuisse dicit: sed ministros vocando eos eximit a communi hominum ordine, ut fides nostra suam in coelo fulturam habeat, non in terra. Hoc autem sibi vult in summa Lucas, ut literis fideliter consignatum habens, quod didiceras antehac viva voce, securius acquiescas in recepta doctrina. Unde apparet, modis omnibus promissum fuisse a Deo, ne ex dubiis hominum sermonibus suspensa fides nostra fluctuaret. Quo minus excusabilis est mundi ingratitudo, qui vagos et temere sparsos rumores, in quibus alternet, quasi ex professo appetens tantum Dei beneficium respuit. Nos vero teneamus insigne discrimen quod Dominus interposuit, ne fatua credulitas pro fide se venditet. Interea mundum sinamus, ut dignus est, stultae curiositatis illecebris inescatum Satanae fallaciis, imo praestigiis ultro se addicere.

3. *Omnibus exacte pervestigatis.* Vetus interpres habet, omnia assequuto. Et verbum graecum metaphorice ab iis deductum est, qui vestigiis insistunt, ne quid ipsos fugiat. Sedulum ergo sciscitandi studium exprimere voluit Lucas, quemadmodum eodem verbo utitur Demosthenes, dum in examinanda legatione, quam accusat, se tam diligentem fuisse iactat, ut non secus perspexerit quaecunque acta erant, ac si ipse fuisset spectator.

LUC. I. 5. *Fuit in diebus Herodis regis Iudaeae sacerdos quidam, nomine Zacharias de vice Abia: et uxor illius de filiabus Aaron, et nomen eius Elisabeth.* 6. *Erant autem iusti ambo coram Deo, versantes in omnibus praeceptis et iustificationibus Domini irreprehensibiles.* 7. *Nec erat illis proles, eo quod esset Elisabeth sterilis, et ambo provectae iam aetatis forent.* 8. *Factum est autem, quum is sacerdotio fungeretur in ordine vicis suae coram Deo,* 9. *Secundum consuetudinem sacerdotii sors illi obvenit, ut odores incenderet, ingressus templum Domini.* 10. *Et omnis multitudo populi precabatur foris tempore thymiamatis.* 11. *Apparuit autem illi angelus Domini stans a dextris altaris, in quo thymiama adolebatur.* 12. *Et Zacharias turbatus est eo viso, et timor irruit super eum.* 13. *Ait autem ad illum angelus: Ne timeas, Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua: uxorque tua Elisabeth pariet tibi filium, et vocabis nomen eius Ioannem.*

Apposite Lucas evangelium suum a Ioanne baptista orditur, perinde ac si quis de luce diei verba facturus ab aurora inciperet. Nam solem iustitiae, qui mox exoriturus erat, instar aurorae praecessit. Eius quidem fit etiam apud alios mentio, sed officio suo iam fungentem inducunt. Lucas autem nondum genito autoritatem conciliat, quum divinae potentiae miracula praedicat in eius incunabulis, et prophetam coelitus fuisse designatum ostendit, antequam scire homines possent, qualis erat futurus: idque eo consilio, ut maiore deinde reverentia audiatur, ubi publica persona indutus ad illustrandam Christi gloriam prodierit.

5. *In diebus Herodis.* Hic fuit Antipatri filius, quem pater ad regnum usque provexit, in quo augendo tantum habuit ipse industriae et tam strenue laboravit, ut inde magni cognomen illi fuerit inditum. Putant autem quidam, ideo hic nominari a Luca, quia primus rex extraneus fuerit: opportunum ergo fuisse redemptioni tempus, quia sceptrum ad gentem alienam transierat. Verum qui sic loquuntur non satis intelligunt vaticinium Iacob, ubi non simpliciter promittitur Messiae adventus, postquam imperio privati fuerint Iudaei, sed postquam a tribu Iuda ablatum fuerit. Quanquam ne hoc quidem voluit sanctus patriarcha, spoliandam esse tribum Iuda suo principatu, antequam veniret Christus, sed regimen populi in ea fore stabile usque ad Christum, in cuius persona solida demum esset eius perpetuitas. Etsi autem quo tempore floruerunt Maccabaei tribus Iuda fere

in ordinem privatum coacta erat, et paulo post dux ultimus ex gente illa Ioannes occisus fuit, non tamen in totum exstinctus fuit dominatus, quia manebat adhuc synedrion, hoc est, delectum concilium ex familia et posteris Davidis, cuius summa erat autoritas, duravitque usque ad Herodem, qui nefanda iudicum caede poenam sibi olim inflictam ultus est, quod caedis damnatus in voluntarium exsilium migrare coactus fuerat, ut supplicium capitis effugeret. Regnum ergo Herodis, eo quod alienigena esset, non fregit sceptrum tribus Iuda, sed quia abolitum fuit eius latrocinio, quidquid in tribu illa dignitatis residuum manebat. Quod autem collapsa multo ante fuerat regia dignitas, et paulatim fere conciderat dominatus, non pugnat ea interruptio cum prophetia Iacob. Duo enim in speciem diversa promiserat Deus: aeternum fore solium Davidis, postquam vero dirutum esset, eius ruinas se instauraturum: aeternam fore regni potentiam, et tamen surculum proditurum ex trunco Isai, quorum utrumque impleri oportuit. Passus est ergo Deus principatum, quem erexerat in tribu Iuda, ad tempus collabi, quo maior esset populi attentio ad sperandum Christi regnum. Quum autem synedrii interitu spes fidelium quasi praecisa esset, repente affulsit Dominus. Iam vero hoc ad seriem historiae pertinet, dum notatur tempus rei gestae: sed non temere sub regis nomine simul misera temporis conditio notata fuit, ut agnoscerent Iudaei, vertendos iam oculos esse in Messiam, si quidem foedus Dei bona fide colerent.

Zacharias de vice Abia. Notum est ex sacra historia, descriptas fuisse a Davide sacerdotum familias certis ordinibus. Qua in re nihil aggressus est David contra legis praescriptum. Sacerdotium Deus Aaroni et eius filiis contulerat: reliquos levitas destinaverat minoribus officiis. In eo nihil mutatum fuit a Davide, sed consilium eius fuit, partim cavere, ne quid tumultuose fieret in turba, partim etiam occurrere ambitioni et simul efficere, ne paucis totum munus ad se trahentibus maior pars otiosa domi sederet. In illa autem distributione octavam classem tenuit Abia, filius Eleazar. Erat ergo Zacharias ex genere sacerdotali, et quidem ex posteris Eleazar, qui patri in summum sacerdotium successerat. Quomodo autem Elisabeth, quum esset e filiabus Aaron, Mariae cognata esse potuerit, suo loco expediam. Honoris certe causa genus Elisabeth Lucas commemorat: licebat enim Zachariae secundum legem gregarii cuiuspiam levitae filiam sibi uxorem sumere. Ex pari igitur coniugio apparet, hominem in suo ordine non fuisse contemptum.

6. *Erant iusti ambo coram Deo.* Praeclarum illis testimonium reddit, non modo quod sancte et integre versati sunt inter homines, sed coram Deo etiam iusti. Porro iustitiam hanc breviter definit Lucas, quod ambulaverint in Domini praeceptis. Utrumque diligenter notandum: nam etsi in hunc finem laudantur Zacharias et Elisabeth, ut sciamus lucernam, quae praeluxit filio Dei, non ex obscura domo, sed illustri quodam sacrario sumptam esse, sub eorum tamen exemplo nobis interim monstratur pie iusteque vivendi regula. Hoc ergo in vita recte instituenda primum est, ut studeamus nos probare Deo. Scimus autem, cor sincerum et purum conscientiam ab eo maxime requiri. Itaque perversus erit ordo, si quis posthabita cordis integritate externam modo vitam in obsequium legis componat. Tenendum enim memoria est, Deum, ad quem respicere iubemur, non externam operum larvam, sed cor praecipue intueri. Secundo deinde loco accedat obedientia, hoc est, ne sibi quisque novam iustitiae formam, quae allibuerit, sine Dei verbo fabricet, sed nos Dei imperio sinamus regi. Neque enim haec definitio negligenda est, Iustos esse, qui vitam suam formant ad legis praecepta: quo innuitur, nihil apud Deum esse fictitios omnes cultus, et vagum esse ac erroneum humanae vitae cursum, simul ac disceditur ab eius lege. Inter *praecepta* et *iustificationes* hoc interest, quod posterius nomen proprie ad pietatis et divini cultus exercitia refertur, prius autem magis generale est, tamque ad Dei cultum, quam ad caritatis officia pertinet. Nam חקים, quae statuta aut decreta significant Hebraeis, graecus interpres iustificationes vertit: חקים autem in scriptura sacra caeremonias fere significant, quibus se in Dei cultum et fidei confessione exercebat populus. Quamvis autem hypocritae in parte ista valde curiosi sint et anxii, nihil tamen cum Zacharia et Elisabeth simile habent. Nam sinceri Dei cultores, quales erant hi duo, non arripiunt nudas caeremonias et inanes, sed in veritatem intenti spiritualiter eas observant. Impuri autem et fucati homines, etiamsi assidue in externis caeremoniis se fatigent, quia tamen eas minime observant, qualiter praeceptae sunt a Domino, nihil quam ludunt operam. In summa, duobus istis verbis complexus est Lucas totam legem. Verum si in lege servanda irreprehensibiles fuerunt Zacharias et Elisabeth, Christi gratia nihil habebant opus: plena enim legis observatio vitam confert, et ubi nulla est eius transgressio, cessat etiam reatus. Respondeo, elogia ista, quibus tam magnifice ornantur servi Dei, cum exceptione sumenda esse. Reputare enim convenit, quomodo agat cum illis Deus, nempe secundum foedus quod cum illis pepigit: cuius primum caput est gratuita reconciliatio, et quotidiana venia, qua illis peccata ignoscit. Iusti ergo et irreprehensibiles censentur, quoniam tota vita testatur, eos iustitiae addictos esse, regnare in illis Dei timorem, dum quoddam est

sanctitatis exemplar. Sed quum a perfectione longe distet pium eorum studium, non potest sine venia placere Deo. Quare iustitia, quae in illis laudatur, a gratuita Dei indulgentia pendet, qua fit ut quod reliquum est in ipsis iniustitiae non imputet. Sic exponere necesse est quidquid de hominum iustitia in scripturis habetur, ut remissionem peccatorum non evertat, cui non aliter innititur, quam suo fundamento aedificium. Qui simpliciter exponunt Zachariam et Elisabeth fide iustos fuisse, quia gratis Deo propter mediatorem placuerint, in alienum sensum torquent Lucae verba. Quod ad rem ipsam pertinet, neque nihil dicunt, neque totum. Fateor quidem iustitiam, quae illis adscribitur, non operum merito, sed Christi gratiae acceptam ferri debere: Dominus tamen, quia illis peccata non imputavit, sanctam illorum vitam, licet imperfectam, iustitiae titulo dignatus est. Papistarum autem stultitia nullo negotio refellitur: fidei iustitiae opponunt hanc, quae Zachariae tribuitur: quam ut certum est ab illa fluere, ita subiici et illi subesse decet, vel ut vulgo dicunt, subordinari, ut inter se non confligant. Quod etiam in voce una fucum faciunt, frivolum est. Iustificationes, inquiunt, vocantur legis praecepta: ergo nos iustificant. Quasi vero negemus veram iustitiam in lege tradi, vel causemur doctrinae culpam esse, quod non iustificat, ac non potius in carne nostra infirma sit. Ergo ut centies fateamur, vitam contineri in legis praeceptis, nihil tamen inde ad homines perveniet, qui natura prorsus aversi sunt a lege, et iam Dei spiritu regeniti procul tamen adhuc ab integra eius observatione absunt.

7. *Nec erat illis proles.* Singulari Dei consilio factum est, ut Ioannes praeter communem usitatumque naturae ordinem genitus sit. Idem etiam in Isaac factum est, in quo rarum et memorabile gratiae suae specimen edere statuerat Deus. Fuerat Elisabeth in flore aetatis sterilis: iam senectus etiam foecundis mulieribus uterum claudit. Ergo in duobus obstaculis duplex apparet divinae virtutis miraculum, idque in eum finem, ut dominus quasi extenta e coelo manu prophetam a se missum testetur. Nascitur quidem ex terrenis parentibus mortalis homo, sed supernaturalis, ut ita loquar, modus non secus illum commendat, ac si e coelo delapsus esset.

9. *Secundum consuetudinem sacerdotii.* Suffitum bis quotidie, mane scilicet et vesperi, accendere lex iubebat. Quod autem sortiebantur inter se sacerdotes, id instituerat David, quemadmodum prius retulimus: ergo quod hic de suffitu habetur, lex Dei nominatim mandabat. Reliqua a Davide profecta erant, ut singulae familiae vices suas haberent, quanquam nihil nisi ex legis praescripto instituerat David: formam enim tantum ostenderat, qua iniunctum sibi a Deo munus singuli possent obire. Templi nomen hic pro sancto accipitur: quod ideo notandum est, quia aliquando atrium etiam comprehendit. Zacharias autem in templum ingressus dicitur, quo pedem inferre nullis nisi sacerdotibus licebat. Ideo populum dicit Lucas procul stetisse, inter quem et altare suffitus longa erat distantia, quoniam medium erat altare, in quo victimae offerebantur. Ac notandum est quod dicit Lucas, *coram Deo:* nam quoties in sanctum ingrediebatur sacerdos, quasi in Dei conspectum prodibat, ut inter eum et populum esset mediator. Voluit enim Dominus hoc populo suo testatum esse, nemini mortalium patere aditum in coelos, nisi praeeunte sacerdote: imo, quamdiu vivunt homines in terris, non accedere ad thronum coelestem, ut illic gratiam inveniant, nisi in mediatoris persona. Itaque quum multi essent sacerdotes, non duobus simul fas erat solenne intercessionis officium pro populo obire: sed ideo distributi erant in classes, ut unus duntaxat sanctuarium intraret, atque ita non nisi unus eodem tempore esset sacerdos. Porro huc spectabat thymiama, ut admonerentur fideles, precationum suarum odorem non adscendere in coelum nisi per sacrificium mediatoris. Quomodo autem figurae istae nobis conveniant, ex epistola ad Hebraeos petendum est.

12. *Zacharias turbatus est.* Tametsi non ideo servis suis apparet Deus, ut eos terreat, utile tamen, imo necessarium est, eos metu percelli, ut in se confusi iustum Deo honorem praestare discant. Nec solum narrat Lucas, territum fuisse Zachariam, sed addit, timorem irruisse super eum: quo significat adeo expavefactum esse, ut terrori succumberet. Neque hominibus a Dei praesentia metus tantum incutitur, qui eos ad reverentiam erudiat, sed qui humiliet carnis superbiam, quae tam proterva est, ut nunquam se nisi violenter subacti Deo subiiciant. Unde etiam colligimus, non nisi absente Deo (hoc est, quum se ab eius conspectu subducunt) superbire ac sibi blandiri. Nam si Deum ante oculos iudicem haberent, necesse esset protinus concidere. Ac si hoc Zachariae, cui iustitiae laus datur, ad conspectum angeli accidit, qui divinae lucis scintilla est, quid fiet nobis miseris, si nos Dei maiestas ad fulgorem suum producat? Iam vero sanctorum patrum exemplo docemur, non alios vivo divinae praesentiae sensu affici, nisi qui tremunt et trepidant ad eius conspectum, stupidos autem et hebetes esse, qui eum loquentem secure audiunt.

13. *Ne timeas, Zacharia.* Notandum est, Dei gloriam ita formidabilem esse sanctis, ut non prorsus absorbeantur a pavore, sed tantum ut inani fiducia deiecti humiliter eum suspiciant. Simul ergo ac carnis superbiam prostravit Deus in suis fideli-

bus, porrecta manu eos excitat: cum reprobis aliter agit. Nam quoties ad Dei tribunal trahuntur, eos mera obruit desperatio, atque hanc Deus iustam mercedem rependit vanis eorum solatiis, quibus se ad peccandi lasciviam inebriant. Quare haec nobis consolatio amplectanda est, qua Zachariam angelus sublevat, non esse timendum, ubi nobis propitius est Deus. Multum enim se fallunt, qui, ut pace fruantur, se abscondunt a Dei facie, quum nobis pax apud eum quaerenda sit.

Exaudita est precatio tua. Perperam et contra officii sui rationem fecisse videri possit Zacharias, si sanctuarium ingressus, totius populi nomine, pro impetranda sobole tanquam homo privatus oraverit: debebat enim sacerdos suscepta publica persona, tanquam sui oblitus, pro communi ecclesiae salute preces concipere. Si dicamus, nihil in eo fuisse absurdi, quod Zacharias praecipua orandi parte defunctus secundo loco de se privatim cogitaverit, non inepta erit solutio. Sed vix probabile est, Zachariam tunc pro filio impetrando orasse, de quo desperaverat ob provectam uxoris aetatem, nec sane ex verbis angeli elicitur certum aliquod temporis momentum. Quare simpliciter interpretor, exauditum tandem fuisse votum, quod iam a multo tempore coram Deo effuderat. Porro suscipiendae prolis desiderium, modo absit excessus, pium et sanctum esse colligere licet ex scriptura, quae inter Dei benedictiones hanc non ultimo loco numerat.

Vocabis nomen eius Ioannem. Nomen baptistae impositum fuisse existimo ad vim officii eius commendandam. יהוחנן, pro quo Graeci Ioannem dicunt, Hebraeis sonat *Domini gratiam.* Sed multi sic vocatum fuisse putant filium Zachariae, quasi Deo dilectum. Ego autem non gratiam, qua privatim dignatus est illum Deus, commendatam fuisse existimo, sed quam eius legatio allatura erat omnibus. Vim autem et pondus nominis tempus amplificat, quia antequam nascatur gratiae suae symbolum illi Deus insculpit.

LUC. I. 14. *Et erit gaudium tibi et exsultatio, et multi super eius nativitate gaudebunt.* 15. *Erit enim magnus coram Domino, et vinum siceramque non bibet: et spiritu sancto replebitur iam inde ab utero matris suae.* 16. *Multosque filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum.* 17. *Et ipse praecedet ante illum cum spiritu et virtute Eliae, ut convertat corda patrum ad filios, et inobedientes ad prudentiam iustorum, ut paret Domino plebem perfectam.*

14. *Erit tibi gaudium.* Gaudium maius designat angelus quam quod percipere Zacharias poterat ex nova sobole: filium enim illi fore significat, qualem ne optare quidem ausus fuisset. Mox etiam ultra progreditur, non fore domesticum istud gaudium, quo fruantur soli parentes, vel quod se privatis parietibus contineat, sed extraneis etiam commune, ad quod nativitatis fructus patebit. Perinde ergo est ac si diceret angelus, non uni tantum Zachariae nasciturum filium, sed doctorem toti populo ac prophetam. Abusi sunt hoc loco papistae, ut profanum morem inducerent in celebrando Ioannis natali. Hoc omitto, quod tripudiis et saltationibus ac omne genus lasciviis, comessandi licentia nimis praepostere diem colunt, quem fingunt sibi sacrum esse, imo quod magicis artibus et diabolicis praestigiis in eo sibi ludere permittunt, non secus atque in Cereris mysteriis. In praesentia mihi breviter ostendere sufficit, angeli verba insulse ab illis torqueri ad annuam diei natalis laetitiam, quum simpliciter gaudium commendet angelus, quod rediturum ad omnes pios erat ex fructu doctrinae. Gavisi enim sunt, natum sibi esse prophetam, cuius ministerio adducti sunt in spem salutis.

15. *Erit enim magnus.* Confirmat quod dixit de gaudio, quia ad rem magnam et insolitam destinatus erat Ioannes. Neque enim hic tam laudantur virtutes quibus excelluit, quam magnitudo et excellentia officii extollitur: quemadmodum Christus (Matth. 11, 11), dum praestantissimum inter filios mulierum esse affirmat, non tam ad sanctimoniam vitae, quam ad ministerium respicit. Quod continuo post sequitur, *vinum et siceram non bibet,* non ita accipiendum est, quasi praecipua fuerit Ioannis virtus esse abstemium, sed quia hoc conspicuo symbolo servum suum insignire voluit Deus, unde mundus perpetuum Nazaraeum agnosceret. Abstinebant etiam et sacerdotes a vino et sicera, quum suas vices in templo peragerent. Eadem abstinentia Nazaraeis praescripta erat, donec completum foret eorum votum. Deus autem notabili tessera Ioannem in totam vitam Nazaraeum dicatum esse sibi monstravit, sicuti et in Simsone factum esse legimus. Caeterum non est hoc praetextu fingendus Dei cultus in vini abstinentia, quemadmodum simiae quidvis ex patrum factis arripiunt, quod aemulentur. Solum omnes temperantiam colant: qui noxam sentiunt ex vini potu, sponte abstineant: qui carent, defectum ferant aequo animo. Quantum ad sicerae nomen, libenter eorum sententiae subscribo, qui שכר Hebraeis dici putant quodvis genus vini facticii.

Spiritu sancto replebitur. His verbis nihil aliud notari arbitror quam indolem apparituram in Ioanne, quae spem ostendat futurae magnitudinis. Porro indolem dico, non qualis exstat etiam in profanis hominibus, sed quae officii praestantiae respondeat. Sensus ergo est, non modo tunc in eo se proferet vis et gratia spiritus, quum auspicabitur

munus suum, sed statim ab utero donis spiritus excellet, quae velut tesserae quaedam qualis futurus sit testentur. *Ab utero* enim tantundem valet atque a prima infantia. Fateor equidem, spiritus virtutem in Ioanne, quum adhuc inclusus esset utero matris, operatam esse, sed hic, meo iudicio, aliud voluit angelus, quod Ioannes adhuc infans quasi in theatrum proferendus esset cum rara gratiae Dei commendatione. De plenitudine non est quod subtilius disputemus, vel potius nugemur cum sophistis, quia scriptura non aliud hoc nomine quam eximiam et minime vulgarem donorum spiritus abundantiam significat. Uni Christo scimus datum fuisse spiritum absque mensura, ut ex eius plenitudine hauriamus omnes, Ioann. 1, 16, aliis autem ad certum modum distribui, I. Corinth. 12, 11. Ephes. 4, 7. Verum qui supra communem vulgi captum uberiore gratia donati sunt, dicuntur spiritu pleni fuisse. Caeterum ut vis spiritus uberior extraordinarium fuit donum Dei in Ioanne, ita notandum est, non omnibus statim a pueritia conferri spiritum, sed quando Deo visum est. Ioannes ab utero symbolum gestavit futurae dignitatis: Saul, quum homo pecuarius diu nihil regium prae se tulisset, tandem rex electus repente mutatus est in novum hominem (1. Sam. 10, 6). Discamus ergo ex hoc typo, a prima infantia usque ad ultimum senium liberam esse in hominibus spiritus operationem.

16. *Multosque filiorum Israel convertet.* His verbis ostenditur foeda, quae tunc erat in ecclesia, dissipatio. Nam apostatas fuisse oportet, in quibus conversio ad Deum locum haberet. Et certe tanta erat corruptio doctrinae, tanta morum pravitas, tam confusum regimen, ut miraculi loco habendum sit, pauculos in pietate stetisse. Quodsi tam horribilis fuit veteris ecclesiae dissipatio, non est quod frivolo praetextu suas superstitiones defendant papistae, quia impossibile fuerit errare ecclesiam, si quidem non germanos et electos Dei filios, sed impiorum turbam hoc titulo intelligunt. Verum plus hic videtur Ioanni tribui quam in hominem competat. Nam quum homines in spiritualem vitam renovet ad Deum conversio, non modo proprium est Dei opus, sed ipsam hominum creationem superat. Itaque hoc modo videri possent ministri aequari Deo, atque etiam praeferri, quatenus creator est: quando maius est renasci in coelestem vitam, quam mortales in terra nasci. Solutio facilis est: quia Dominus, ubi tantam laudem tribuit externae doctrinae, eam ab arcana spiritus sui virtute non disiungit. Nam quia Deus homines sibi deligit ministros, quorum opera utatur in ecclesiae suae aedificationem, simul per ipsos operatur arcana spiritus sui virtute, ut efficax sit ac fructuosus eorum labor. Quoties hanc efficaciam commendat scriptura in hominum ministerio, discamus acceptam ferre gratiae spiritus, sine qua vox hominis irrita in aëre difflueret. Sic Paulus (2. Cor. 3, 6), dum se ministrum spiritus esse gloriatur, nihil sibi seorsum usurpat, quasi sua voce penetret in hominum corda, sed vim et gratiam spiritus in suo ministerio praedicat. Loqutiones istae notatu dignae sunt, quia miro artificio incumbit Satan ad extenuandum doctrinae effectum, ut gratiam spiritus illi annexam enervet. Nihil per se, fateor, et separatim potest externa praedicatio, sed quia organum est divinae virtutis in salutem nostram, et organum per gratiam spiritus efficax, quae Deus coniungit, ne separemus. Caeterum ut gloria conversionis et fidei penes unum Deum solida maneat, saepe admonet scriptura, ministros nihil esse per se, sed tunc comparat eos cum Deo, ne quis ereptum Deo honorem perperam ad illos transferat. In summa, quos Deus ad se ministri opera convertit, eos convertere dicitur minister, quia nihil est quam Dei manus, ac utrumque diserte expressum est in praesenti loco. De efficacia doctrinae iam satis dictum est. Quam autem non sit in ministri arbitrio et manu convertere ad Deum homines, inde colligimus, quia non omnes promiscue Ioannes convertit (quod procul dubio facturus erat, si illi pro voto cessissent omnia), sed eos tantum convertit, quos Domino placuit efficaciter vocare. In summa, idem ab angelo hic docetur, quod tradit Paulus ad Romanos 10, 17, fidem esse ex auditu, sed in fidem non illuminari, nisi quibus brachium suum Dominus intus revelat.

17. *Praecedet ante illum.* His verbis definit, quale futurum esset Ioannis munus, et hac nota eum discernit a reliquis prophetis, quibus mandata fuit certa et propria legatio, quum in hoc tantum missus sit Ioannes, ut Christum praecederet tanquam regem apparitor. Sic etiam loquitur Dominus apud Malachiam (3, 1), Ecce mitto angelum meum, qui viam sternat coram me. In summa, non alio spectavit Ioannis vocatio, nisi ut Christo audientiam faceret, atque illi pararet discipulos. Quod autem hic non fit expressa Christi mentio, sed Ioannem facit angelus anteambulonem vel signiferum aeterni Dei, hinc colligitur aeterna Christi divinitas.

Cum spiritu et virtute Eliae. Spiritum et virtutem accipio pro virtute vel excellentia spiritus, qua praeditus fuit Elias: neque enim hic nobis fingendum est Pythagorae delirium, quod prophetae anima in corpus Ioannis transierit, sed ille Dei spiritus, qui potenter in Elia operatus fuerat, similem vim et efficaciam postea in baptista exseruit. Sed posterius nomen exegetice additum est ad exprimendam gratiae speciem, qua maxime excelluit Elias, quod scilicet coelesti potentia instructus collapsum Dei cultum mirifice restituerit: talis enim

instauratio humana virtute superior erat. Iam quae per Ioannem inchoata est non minus fuit admirabilis: quare non mirum est, si eodem dono ipsum quoque ornari oportuit.

Ut convertat corda patrum. Hic notat angelus, quid potissimum habuerit Ioannes simile cum Elia. Mittendum ergo pronuntiat, ut populum dissipatum colligat in fidei unitatem: conversio enim patrum ad filios reductio est in gratiam ex dissidio, unde sequitur, quandam fuisse rupturam, quae populum scinderet ac veluti laceraret. Scimus, Eliae tempore quam horrenda fuerit populi defectio, quam turpiter fuerint degeneres a patribus, ut nihil minus censeri deberent quam filii Abrahae, qui sic disiuncti erant: eos reduxit Elias in sanctum consensum. Talis patrum cum filiis colligatio fieri coepit per Ioannem, quam Christus demum absolvit. Quare Malachias, quum de reductione loquitur, significat, distractum fore ecclesiae statum, ubi adveniet alter Elias: qualem tunc fuisse plus satis ex historiis notum est, et suis locis clarius videbitur. Doctrina scripturae innumeris commentis vitiata erat, cultus Dei plus quam crassis superstitionibus corruptus, religio in varias sectas divisa, sacerdotes palam impii et Epicurei, plebs ipsa in omnem nequitiam diffluxerat, denique nihil sanum. Quod hic habetur, *Corda patrum ad filios*, improprium est, quia filios, qui foedifragi erant et desciverant a recta patrum fide, potius converti oportuit. Verum etsi illum conversionis ordinem non ita diserte exprimat evangelista, sensus tamen minime obscurus est, Deum facturum Ioannis opera, ut in sanctam concordiam rursus coalescant, qui prius fuerant inter se distracti. Utrumque membrum habetur apud prophetam, qui nihil tamen aliud voluit quam mutuum consensum notare. Verum quia saepe homines sic inter se conspirant, ut alii alios magis alienent a Deo, simul definit angelus, qualis futura sit conversio quam promittit, nempe quae inobedientes revocet ad prudentiam iustorum. Quod ideo notandum est, ne falso concordiae praetextu cum impiis stulte implicemur. Quia speciosum ac plausibile est nomen pacis, quoties occurrit in scriptura, cupide arripitur a papistis ad conflandam nobis invidiam, quasi nos, qui mundum a perfida defectione revocare ad Christum conamur, discordiarum simus autores. Sed hoc contextu pulcre refellitur eorum inscitia, quod angelus modum verae et legitimae conversionis definiens fulturam eius ac vinculum facit iustorum prudentiam. Maledicta ergo sit pax et unitas, qua inter se extra Deum conveniunt homines. Porro minime dubium est, quin per iustorum prudentiam intelligenda sit fides, sicut ex opposito inobedientes vocantur increduli. Praeclarum sane fidei elogium, ex quo discimus, tunc nos rite sapere ad iustitiam, ubi obsequimur verbo Domini. Habet suam quoque prudentiam mundus, sed perversam ideoque mortiferam, imo quae vanitatis damnatur: quanquam oblique angelus umbratilem sapientiam, qua sibi placent filii saeculi, pravam et coram Deo maledictam significat. Iam tenemus, sic inter se conciliandos esse homines, ut imprimis redeant cum Deo in concordiam. Quod mox sequitur de paranda Domino plebe perfecta cum illo membro cohaeret, Ioannem Christi praeconem futurum, ut ante faciem eius ambulet: finis enim praedicationis eius erat, plebem reddere intentam audiendae Christi doctrinae. Quanquam participium κατεσκευασμένον non tam perfectionem sonat Graecis, quam formam et concinnitatem, qua res ad usum suum aptantur. Quae significatio praesenti loco non male quadrabit: quod scilicet mittendus sit Ioannes ad plebem Christo aptandam vel formandam, quae alias rudis et impolita nunquam se docilem praebuisset.

LUC. I. 18. *Et dixit Zacharias ad angelum: Unde hoc cognoscam? ego enim sum senex, ut uxor mea provectae est aetatis.* 19. *Et respondens angelus dixit ei: Ego sum Gabriel, qui adsto coram Deo, missusque sum ut loquar ad te, et haec tibi evangelizem.* 20. *Et ecce eris tacitus, ut loqui non possis usque ad diem quo haec fient: eo quod non credidisti verbis meis, quae implebuntur tempore suo.*

18. *Et dixit Zacharias ad angelum.* Sequitur Zachariae dubitatio et poena, quam de eius infidelitate sumpsit Dominus. Precatus fuerat pro impetranda sobole: nunc ubi promittitur, quasi votorum suorum et fidei oblitus, diffidit. Quanquam prima specie videri durum posset, quod eius responso tam graviter offenditur Deus. Obiicit senium suum: idem fecit Abraham, cuius tantopere laudatur fides, ut Paulus dicat (Rom. 4, 19), non respexisse corpus suum emortuum, nec effoetam vulvam Sarae, sed simpliciter acquievisse in Dei veritate et potentia. Rogat Zacharias, unde vel quo argumento certior fieri poterit. Atqui non reprehensus est Gideon (Iud. 6, 17), quum duplex signum flagitaret. Quin etiam similis paulo post Mariae exceptio refertur: Quomodo fiet istud, quando virum non cognosco? quam tamen angelus dissimulat, ac si nihil esset in ea vitii. Qui fit ergo, ut Zachariam quasi gravissimi peccati reum tam severe castiget Deus? Fateor equidem, si verba tantum spectentur, vel parem fuisse in omnibus culpam, vel Zachariam nihil peccasse. Sed quum facta et dicta hominum ex cordis affectu aestimare conveniat, Dei potius iudicio standum est, cui patent occultae cordis latebrae. Vidit procul dubio Dominus in Zacharia aliquid deterius quam verba

eius prae se ferant, atque ideo in ipsum excanduit, quod promissam sibi gratiam diffidentia repelleret. Non est quidem nostrum, legem Deo praescribere, quin liberum ei sit, in uno punire quod aliis ignoscit delictum. Sed facile apparet diversam fuisse Zachariae causam, quam fuerit Abrahae, Gideonis, vel Mariae. Id in verbis non perspicitur. Cognitio igitur Deo relinquenda, cuius oculi ad fontem usque cordis penetrant. Sic Deus inter Sarae risum et Abrahae discernit, quum tamen alter ab altero in speciem non differat (Gen. 17, 17 et 18, 10). Porro causa diffidentiae in Zacharia fuit, quod in ordine naturae subsistens Dei potentiae minus tribuit quam decebat. Nimium enim restricte et maligne sentiunt de operibus Dei, qui non plus facturum credunt quam secundum naturam credibile est, quasi eius manus vel sensui nostro subiecta, vel terrenis mediis inclusa esset. Atqui fidei proprium est, longe plus credere quam fieri posse carnis ratio dictet. Non dubitavit Zacharias, esset vox Dei necne, sed quum nimis defixus esset in mundo, obrepsit in eius mentem obliqua dubitatio, futurumne esset quod audierat. Ac ea in re non levem Deo fecit iniuriam, quia perinde erat ac si secum disputaret, veraxne habendus esset Deus, quem constabat loquutum esse. Quanquam sciendum est, non ita incredulum fuisse Zachariam, ut prorsus a fide desciseeret. Est enim generalis fides, quae promissionem aeternae salutis amplectitur et gratuitae adoptionis testimonium. Quemadmodum autem, postquam nos semel recepit Deus in gratiam, specialiter multa promittit, quod nos pascet, eripiet ex periculis, erit vindex innocentiae nostrae, vitam tuebitur, ita specialis quaedam est fides, quae singulis huiusmodi promissionibus respondet. Fiet igitur interdum ut quispiam de peccatorum remissione et salute sua Deo fidens in parte aliqua vacillet: nam vel nimium trepidabit in mortis periculo, vel de victu quotidiano nimium erit anxius, vel nimium perplexus erit in suis consiliis. Talis fuit Zachariae incredulitas, quia scilicet fidei radicem ac fundamentum tenens tantum una in parte haesitavit, an Deus filium illi daturus esset. Quare sciamus non protinus a fide excidere vel deficere, quos sua infirmitas in aliquo particulari negotio turbat vel concutit, nec fidem a radice labefactari, quoties eius rami ad varios impetus titubant. Adde quod nihil minus voluit Zacharias quam in examen vocare fidem divinae promissionis, sed quum in genere persuasus esset, veracem esse Deum, astu et insidiis Satanae furtim in pravam distinctionem tractus est. Quo magis nos ad agendas excubias intentos esse decet. Quis enim nostrum a Satanae decipulis securus erit, in quas cernimus tam rarae sanctitatis virum, qui tota vita sedulo sibi caverat, delapsum esse?

19. *Ego sum Gabriel.* His verbis significat angelus, non sibi, sed Deo a quo missus est, et cuius mandatum pertulit, abrogatam esse fidem, atque ita Zachariae exprobrat, quod in Deum contumeliosus fuerit. *Adstare coram Deo* perinde valet ac praesto esse ad obsequium, ac si diceret, se non hominem esse mortalem, sed coelestem spiritum, nec temere advolasse, sed ut decet ministrum Dei fideliter defunctum esse suo officio: unde sequitur, Deum promissionis autorem in persona sui nuntii indigne laesum et contemptum esse. Eodem tendit illa Christi sententia (Luc. 10, 16), Qui vos spernit, me spernit, etc. Quanquam enim non e coelo ad nos defertur evangelii praedicatio per angelos, quia tamen eam a se profectam tot miraculis testatus est Deus, et Christus, princeps angelorum ac caput, eam semel ore suo publicavit, ut in perpetuum sanciret, non minor illi constare debet maiestas, quam si testes haberet omnes angelos palam e coelo clamantes. Imo apostolus in epistola ad Hebraeos vocem evangelii, quae in ore hominum personat, legi per angelos latae aequare non contentus argumentum a minori ad maius deducit: Si sermo, inquit, per angelos allatus non impune reiectus fuit, multo minus vindictam effugient, qui spernunt hodie Christi vocem, cuius est coelum et terram concutere (Hebr. 10, 28. 12, 25). Discamus ergo fidei obedientiam praestare Deo, quam pluris facit omnibus victimis. *Gabriel* sonat robur, aut fortitudinem, vel principatum Dei, ac nomen hoc angelo nostra causa fuit inditum, ut discamus nihil angelis proprium affingere, quum divinum sit quidquid habent virtutis. Participium παρεστηκώς temporis quidem est praeteriti, sed in eiusmodi verbis satis notum est praeteritum sumi praesentis loco, praesertim ubi actus continuus notatur. Porro angelus, ut nuper dictum est, perpetuum se Dei ministrum his verbis esse asserit. Evangelizandi verbum crimen Zachariae amplificat, quod Deo rem laetam et optabilem benigne pollicenti ingratus fuerit.

20. *Et ecce eris tacitus.* Genus hoc poenae consentaneum fuit Zachariae infligi, ut mutus promissionis eventum exspectet, quam, quum silentio audire deberet, obstrepero suo murmure quasi abruperat. Fides suum silentium habet, ut Dei verbo audientiam faciat. Deinde suas quoque habet loquendi vices, ut respondeat, Amen, secundum illud (Hos. 2, 23), Dicam illis: Populus meus vos: et ipsi dicent mihi, Tu Deus noster. Quia vero Dei verbo temere obloquutus erat Zacharias, haec ei gratia non conceditur, ut statim prorumpat in gratiarum actionem, sed illi ad tempus eripitur linguae usus, quae nimium festinaverat. Clementer tamen Deus poenam mitigat. Primum, quia eam decem mensibus finit: deinde, quia Zachariam beneficio, quo indignus erat, privari tamen non patitur. Ea-

dem quotidie indulgentia nobiscum agit: nam ut angusta et nostra fides, et nos multa impedimenta obiicimus, veritatem Dei necesse est quodammodo vi perrumpere, ut cursum erga nos suum continuet. Id sibi vult angelus, quum Zachariae incredulitatem accusans pronuntiat tamen, impletum iri quod Zacharias non credidit: ita non parum sublevatur Zacharias, quum audit, suo vitio non esse exinanitam Dei fidem, quin superior demum emergat. Fit quidem interdum, ut praestet Dominus atque impleat quod incredulis promisit, quantumvis obsistant. Cuius rei memorabile habemus exemplum in rege Achas, qui, quum promissam salutem respueret, liberatus est tamen ab hostibus (Ies. 7, 11). Verum id nullo eius profectu in salutem electi populi cessit. Zachariae alia ratio est, cui sic Dominus ignoscit fidei defectum, ut simul corrigat.

LUC. I. 21. *Et erat populus exspectans Zachariam, et mirabantur, quod moraretur in templo.* 22. *Egressus autem non poterat illis loqui. Et cognoverunt, quod visionem vidisset in templo. Et ipse innuebat illis, permansitque mutus.* 23. *Et accidit, ut impleti sunt dies officii eius, abiit in domum suam.* 24. *Post hos autem dies concepit Elisabeth uxor eius, et occultabat se mensibus quinque, dicens:* 25. *Sic mihi fecit Dominus in diebus quibus respexit, ut auferret probrum meum inter homines.*

21. *Et erat populus exspectans.* Narrat iam Lucas, populum huius visionis fuisse testem. Diutius quam pro more moratus est in templo Zacharias. Hinc suspicio nascitur, aliquid ei insolitum accidisse. Egressus autem gestu et signis mutum se redditum indicat. Credibile est etiam, pavoris signa exstitisse in vultu. Inde colligunt, Deum illi apparuisse. Erant quidem rarae, vel nullae eo saeculo visiones, sed memoria tenebat populus, frequentes fuisse olim patrum aetate. Quare non abs re ex manifestis signis tale facit iudicium: neque enim humanitus factum erat, ut repente sine morbo obmutesceret, et post moram iusto longiorem attonitus e templo prodiret. Porro *templi* nomen (ut iam diximus) pro sancto accipitur, ubi altare suffitus erat. Inde peracto sacro egredi solebant sacerdotes in suum atrium, unde populo benedicerent.

23. *Ut impleti sunt dies.* Liturgiam ponit Lucas pro functione, quae per vices ordine ad singulos transibat, quemadmodum diximus. Quod domum elapso officii tempore rediisse dicitur Zacharias, hinc colligimus, sacerdotes, quamdiu in vicibus suis erant, abstinuisse a suis aedibus, ut scilicet divino cultui penitus addicti affixique essent. In hunc usum digesta erant tabulata in lateribus templi, in quibus cubicula habebant (1. Reg. 6, 5). Lex quidem non prohibebat sacerdotem a domo sua, sed quum ab uxoris contactu arceret, qui panibus sacris vescebantur (1. Sam. 21, 4), probabile est, quum multi parum reverenter sacra tractarent, remedium hoc fuisse inventum, ut ab omnibus illecebris submoti puros se et immunes ab omni inquinamento servarent. Nec tantum concubitus uxorum illis vetitus erat, sed etiam potus vini et sicerae. Quum ergo mutanda illis esset victus ratio, utile fuit a templo non discedere, ut conspectus ipse loci eos moneret, colendam esse puritatem, qualis a Domino praescripta erat. Utile etiam fuit, omnem indulgentiae materiam praecidi, quo liberius officio suo vacarent. Papistae hodie hoc praetextu tyrannicam de caelibatu legem defendunt. Sic enim ratiocinantur: quum abstinere olim iussi sint sacerdotes ab uxoribus, quo tempore sacris operam dabant, merito nunc a sacerdotibus requiri perpetuam continentiam, qui non per temporum vices, sed quotidie sacrificant, praesertim quum longe excellentior sit sacrorum dignitas quam sub lege. Verum scire velim, cur non a vino quoque et sicera abstineant. Neque enim praecepta, quae coniunxit Deus, separare fas est, ut dimidia tantum pars, altera neglecta, servetur. Concubitus uxorum interdicitur non tam diserte quam vini potus (Ezech. 44, 21). Si legis praetextu caelibatum iniungit suis sacrificis papa, cur vinum illis permittit? Imo secundum hanc rationem in aliquos templorum recessus sacrificos omnes coniici oporteret, ut ergastulis inclusi totam vitam transigerent extra mulierum et populi contubernium. Iam clare perspicimus, improbe eos obtendere legem Dei a qua discedunt. Plena tamen solutio ex discrimine legis et evangelii pendet. Sacerdos se ad expianda populi peccata sistebat coram Deo, ut esset quasi Dei et hominum mediator: cui talis persona imposita erat, eum aliquid habere oportuit, quo exemptus a communi hominum ordine veri mediatoris figura agnosceretur. Huc et sacrae vestes spectabant et unctio. Hodie in publicis ecclesiae ministris et pastoribus nihil simile: loquor de ministris, quos instituit Christus ad gregem pascendum, non quos ad immolandum Christum carnifices magis quam sacrificos initiat papa. Quare spiritus sententiae acquiescamus, quae pronuntiat, honorabile in omnibus esse coniugium (Hebr. 13, 4).

24. *Et occultabat se.* Absurdum hoc videtur, quasi divinae benedictionis ipsam puduerit. Putant quidem, re adhuc dubia non ausam fuisse prodire in publicum, ne se ludibrio exponeret, si eam frustrata esset opinio quam conceperat. Ego vero de promissione data sic fuisse persuasam statuo, ut de eventu secura fuerit. Quum enim de marito sumptam gravem poenam cerneret ob inconsideratum linguae lapsum, an per quinque menses continuos

similem in animo dubitationem fovisset? et eius verba clare demonstrant, quam non fuerit spes eius suspensa vel ambigua. Nam quum dicit, Dominum sic fecisse, diserte et intrepide praedicat notam eius gratiam. Duplex autem potuit esse latendi causa: prior, ne Dei miraculum, priusquam conspicuum esset, variis exponeret hominum sermonibus, ut saepe de operibus Dei temere parumque honorifice garrire solet mundus. Altera, ut, quum subito gravidam cernerent homines, magis excitarentur ad laudandum Deum. Nam quae paulatim emergunt Dei opera, progressu ipso saepe apud nos vilescunt. Non ergo sua causa latuit Elisabeth, sed aliorum magis respectu.

25. *Sic mihi fecit Dominus.* Privatim celebrat Dei bonitatem, donec maturum adveniat eius publicandae tempus. Credibile est, scripto edoctam fuisse a marito de sobole promissa, quo certius et alacriore animo Deum huius beneficii autorem praedicat, idque confirmat proximis verbis, *quando respexit, ut tolleret probrum meum.* Sterilitatis enim causam fuisse notat, quod tunc aversus fuisset Dei favor. Inter terrenas Dei benedictiones hanc praecipue commemorat scriptura, quod Deus sobole nos dignetur: et merito. Nam si eius benedictio est brutorum animalium foecunditas, quo excellentior est generis humani propagatio, eo maiore in gratia reputanda est hominum foecunditas. Nec vero exiguus est aut vulgaris honor, quod, quum Deus solus sit et censeri mereatur pater, terrae filios in huius nominis societatem admittit. Sedulo igitur tenenda est doctrina, quod liberi sint haereditas a Deo obveniens, et munus eius fructus ventris (Psal. 127, 3). Sed altius respexit Elisabeth, quia praeter consuetum naturae ordinem sterilis et vetula singulari miraculo conceperat.

Ut auferret probrum meum. Non sine causa probri loco semper habita fuit sterilitas, quum uteri benedictio inter praecipua divini amoris testimonia numeretur. Quidam hoc veteri populo speciale fuisse putant, quia ex semine Abrahae procreandus esset Christus. Atqui hoc ad solam tribum Iuda spectabat. Rectius alii, quod fausta felixque esset populi sancti multiplicatio, sicuti Abrahae dictum fuerat, Erit semen tuum sicut arena maris, et stellae coeli. Caeterum coniungi inter se debent universalis benedictio, quae ad totum genus humanum extenditur, et promissio Abrahae data, quae ecclesiae Dei peculiaris est (Gen. 13, 15). Discant igitur parentes pro susceptis liberis Deo grati esse, qui autem sobole privantur, hac in parte se humiliari agnoscant. Probrum vero hoc ad homines restringit Elisabeth, quia temporalis est castigatio, ob quam nihil nobis in regno coelorum decedit.

LUC. I. 26. *In mense autem sexto missus est angelus Gabriel a Deo in urbem Galilaeae, cui nomen Nazareth,* 27. *Ad virginem desponsam viro, cui nomen erat Ioseph, de domo David, ac nomen virginis Maria.* 28. *Et ingressus angelus ad eam dixit: Ave, gratiam consequuta, Dominus tecum, benedicta tu inter mulieres.* 29. *Illa vero quum vidisset, turbata est super oratione eius, et cogitabat, qualis esset ista salutatio.* 30. *Et ait angelus ei: Ne timeas, Maria: nacta es enim gratiam apud Deum.* 31. *Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen eius Iesum.* 32. *Hic erit magnus, et filius altissimi vocabitur, et dabit illi Dominus Deus solium David patris ipsius,* 33. *Regnabitque super domum Iacob in aeternum, et regni eius non erit finis.*

26. *In mense autem sexto.* Mira divini consilii oeconomia, et quae a communi hominum iudicio valde abhorret, quod nobilius in praecone generationis initium Deus esse voluit quam in filio suo. Vaticinium de Ioanne in templo editum passim innotuit: Christus virgini promittitur in obscuro Iudaeae oppido, et vaticinium hoc in sinu puellae unius sepultum manet. Sed oportuit scilicet iam a Christi natalibus illud impleri, Quod Deus per stultitiam salvos fecerit credentes (1. Cor. 1, 21). Thesaurum vero mysterii huius sic apud virginem deposuit, ut tandem suo tempore perveniret ad pios omnes. Contemptibilis, fateor, ista custodiae species, sed quae tum ad probandam fidei humilitatem, tum arcendam impiorum superbiam optima fuit. Nos vero, etiamsi non statim ratio appareat, discamus modeste nos Deo subiicere, nec magistram habere pigeat, quae Christum, aeternam Dei sapientiam, utero suo gestavit. Nihil certe magis cavendum quam ut fastidioso contemptu nos privemus incomparabilis arcani notitia, quod Deus parvulis et docilibus consulto reconditum esse voluit. Eadem mihi videtur esse causa, cur virginem elegerit viro desponsam. Figmentum Origenis nihil habet solidi, id fecisse ut Satanam celaret, quam hominibus salutem dare parabat. Velum ergo coniugii obtentum fuit coram mundi oculis, ut quem vulgo credebant esse filium Ioseph, pii tandem fide agnoscerent Dei filium. Non ita quidem inglorius prodiit Christus, quin divinitatis in eo gloriam ab initio illustraverit coelestis Pater. Angeli enim nuntiarunt, natum esse salvatorem, sed vox eorum tantum a pastoribus audita non longe manavit. Miraculum unum celebre esse potuit, quod passim vulgarunt magi, qui ab oriente venerant, stellam sibi apparuisse summi regis nati testem. Videmus tamen, ut Deus filium suum quasi in occulto continuerit, donec veniret tempus plenae manifestationis: tunc enim quasi theatrum illi erexit, in quo conspicuus foret. Participium μεμνηστευμένην, quo utitur evangelista,

significat sponso promissam tunc fuisse virginem, non autem marito uxorem traditam. Solenne enim apud Iudaeos erat parentibus, filias apud se domi aliquamdiu tenere, postquam eas viris desponderant: alioqui lex, quae de sponsae corruptione exstat Deuteron. 22, 13, supervacua fuisset. Ioseph dicit Lucas fuisse ex genere David, quia familiae virorum nominibus censeri solent: qua de re alibi plura dicturi sumus.

28. *Ave, gratiam consequuta.* Quia stupenda et fere incredibilis erat legatio, a commendatione gratiae Dei praefatur angelus. Et certe quum pro tenui intelligentiae suae modulo magis angustae sint nostrae mentes, quam ut immensam operum Dei magnitudinem capiant, optimum hoc remedium est, quum eas ad meditandam gratiae eius infinitatem erigimus. Quum ergo fidei ianua sit sensus divinae bonitatis, merito hunc ordinem tenet angelus, ut gratiae Dei meditatione pectus virginis imbuendo ipsum ad capiendum incomprehensibile mysterium dilatet. Nam participium κεχαριτωμένη, quo utitur Lucas, gratuitum Dei favorem exprimit, sicuti clarius patet ex primo ad Ephesios cap. v. 6, ubi Paulus de nostra cum Deo reconciliatione tractans, Deus, inquit, nos in filio suo dilectu ἐχαρίτωσεν, hoc est, recepit in suam gratiam et favore complexus est, qui prius inimici eramus. Postea subiicit angelus, *Deum cum ipsa esse.* Nam quos amore suo dignatus est semel Deus, illis se propitium et beneficum exhibet, suisque beneficiis ornat et prosequitur. Ideo additur tertium membrum, quod *benedicta* sit inter mulieres. Benedictionem enim tanquam effectum et probationem divini favoris ponit. Neque enim pro laude hic, meo iudicio, capitur, sed potius felicitatem notat. Sic Paulus gratiam primum, deinde pacem, hoc est, omne bonorum genus fidelibus precari solet, significans, nos tunc demum beatos et divites fore, si a Deo bonorum omnium autore amemur. Quodsi Mariae felicitas, iustitia et vita ex gratuito Dei amore fluant, eius virtutes totaque excellentia mera est Dei liberalitas: plus quam praepostere faciunt, qui ab ea petendum docent quod aliunde nobiscum habet. Nimis vero crassa inscitia papistae salutationem hanc quasi magico exorcismo in preculam verterunt, atque eo prorupit vesania, ut concionatoribus fas non sit, spiritus gratiam pro suggestu petere, nisi per suum Ave Maria. Atqui praeterquam quod sola gratulatio hic habetur, temere sibi alienum officium usurpant, quod Deus non nisi angelo iniunxit: bis autem stulta aemulatio, quod absentem salutant.

29. *Quum vidisset, turbata est.* Non dicit Lucas, turbatam fuisse adspectu angeli, sed super eius sermone. Cur ergo adspectus etiam meminit? Hanc ego esse causam interpretor, quod aliquid coelestis gloriae in angelo agnoscens Maria subitum pavorem ex Dei reverentia conceperit. Turbata ergo fuit, quod se non ab homine mortali salutari, sed a Dei angelo sentiret. Caeterum non ita turbatam fuisse dicit Lucas, ut obstupuerit: quin potius exprimit signum attentae mentis et bene compositae, quum paulo post subiicit, cogitasse ipsam qualis esset salutatio: hoc est, quorsum tenderet, quidque sibi vellet. Statim illi occurrit, non fuisse de nihilo missum angelum. Monemur autem hoc exemplo, primum non esse oscitanter consideranda Dei opera: deinde ita a nobis expendi decere, ut religio metusque praeeat.

30. *Ne timeas, Maria.* Quod timorem ponere eam iubet, semper veniat nobis in mentem, quae imbecillitas est carnis, fieri non posse quin terreamur, quoties vel minima gloriae Dei scintilla apparet. Neque enim, ubi serio Dei praesentiam concipimus, otiosam imaginari licet. Ergo quum obnoxii sint omnes eius iudicio, ex metu trepidatio oritur, donec se patrem exhibeat. Tantam sancta virgo in gente sua cernebat scelerum colluviem, ut iure timeret a maioribus vindictis. Quare ut timorem eximat angelus, testem se ac praeconem incomparabilis boni adesse pronuntiat. *Invenire gratiam* hebraica phrasi posuit Lucas, pro habere Deum propitium. Neque enim gratiam invenire dicitur, qui eam quaesierit, sed cui ultro oblata est. Exempla quum satis nota sint, adducere supervacuum foret.

31. *Ecce concipies in utero.* Verba sua conformat angelus primo ad vaticinium Iesaiae, deinde ad alios prophetarum locos, quo melius in animum virginis penetrent: notae enim et celebres passim inter pios erant tales prophetiae. Quanquam simul notandum est, non privatim duntaxat in aurem virginis loquutum esse angelum, sed evangelium attulisse, quod per totum orbem non multo post vulgandum erat. Quare non absque Dei consilio factum est, quod tam diserte expressus fuerit consensus inter veteres prophetias et praesentem de *Christo* manifestando nuntium. *Concipiendi* verbum refellendo tam Marcionis quam Manichaei delirio sufficit. Nam inde colligere promptum est, non aetherium corpus vel spectrum Mariam peperisse, sed quem prius in utero conceperat foetum.

Vocabis nomen eius Iesum. Nominis ratio apud Matthaeum redditur (1, 21), quod salvum a peccatis faciat populum. Ita in nomine salus promittitur, et ostenditur in quem finem missus fuerit *Christus* a patre in mundum, quemadmodum se pronuntiat non ad perdendum venisse, sed ut mundo salutem afferat (Io. 12, 47). Meminerimus autem non hominum arbitrio, sed Dei iussu nomen hoc impositum illi fuisse ab angelo, ut fides nostra in coelo, non in terra fundata sit. Deducitur a ישע, quod Hebraeis est salus, unde et verbum הושיע, quod

servare significat. Porro futiliter arguti sunt, qui differre contendunt ab hebraico nomine יְהוֹשׁוּעַ. Quod rabbini scribunt ubique Iesu, constat maligne ab ipsis fieri, ne Christum honorifice appellent, quin potius insimulent, degenerem fuisse aliquem Iudaeum. Itaque tantundem autoritatis meretur eorum scriptio ac canis latratus. Quod longe inferius dignitate filii Dei esse obiiciunt, si nomen habeat cum aliis commune, idem et de Christo obtendi posset. Sed de utroque solutio est plus quam facilis, nempe quod sub lege umbratile fuit, in filio Dei plene et ad solidum constare, vel substantiale in ipso esse quod tunc figuratum fuit. Nihilo plus momenti habet altera obiectio. Negant, venerandum esse et tremendum nomen Iesu, coram quo omne genu flecti oporteat, nisi unice competat in filium Dei. Neque enim Paulus (Phil. 2, 9) nomen magicum illi inducit, in cuius syllabis inclusa sit maiestas, sed perinde valet loquutio ac si dixisset, Christo datum esse summum imperium a patre, sub quo totum mundum humiliari oportet. Talibus ergo figmentis valere iussis sciamus, nomen Iesu fuisse Christo impositum, ut in eo quaerere discant fideles, quod olim sub lege adumbratum fuerat.

32. *Hic erit magnus.* Idem et de Ioanne baptista dixerat angelus, quem tamen Christo aequare noluit. Sed baptista in ordine suo magnus, Christi autem magnitudo continuo post exprimitur, quae eum supra omnes creaturas extollit. Hoc enim proprium et singulare unus habet, ut vocetur filius Dei, quemadmodum apostolus contendit, Hebr. 1, 5. Fateor quidem, et angelos et reges interdum ornari hoc titulo in scriptura, sed hi in commune Dei filii propter excellentiam dicuntur. Atqui minime obscurum vel dubium est, quin filium suum Deus ab omnibus reliquis eximat, quum peculiariter illum sic alloquitur, Filius meus es tu (Psal. 2, 7). Ergo hic neque angelis, neque hominibus miscetur Christus, ut sit unus ex grege filiorum Dei, sed quod illi datur, nulli alteri sumere fas est. Filii Dei sunt reges, certe non iure naturae, sed quia tanto eos honore dignatus est Deus. Ne angelis quidem convenit hoc elogium, nisi quia sub summo capite inter creaturas excellunt. Sumus et nos filii, sed adoptione, quam fide consequimur, non autem habemus a natura: Christus autem et unicus, et unigenitus. Quod autem verbum futuri temporis eo torquet foedus canis Servetus, ut Christum probet non aeternum esse Dei filium, sed coepisse talem censeri, ex quo induit carnem nostram, nimis calumniosum est. Ratiocinatur ille, non fuisse Christum Dei filium, antequam carne indutus mundo apparuerit, quia dictum sit ab angelo, vocabitur. Ego autem contra excipio, non aliud sonare angeli verba quam esse talem in carne manifestandum Dei filium, qui aeternus fuerat: nam *vocari* ad claram notitiam refertur. Atqui inter ista duo multum interest, coeperitne esse Dei filius qui prius non erat, an patefactus fuerit inter homines, ut scirent eum esse qui promissus olim fuerat. Certe quum omnibus saeculis Deus a populo suo invocatus fuerit pater, inde conficitur, fuisse in coelo filium, ex quo et per quem ista paternitas ad homines manaret. Nimium enim sibi arrogant homines, si Dei se filios iactare ausint, nisi quatenus sunt unigeniti filii membra. Quare certum est, sanctos patres nonnisi filio mediatore fretos tam honorificae invocationis fiduciam sibi sumpsisse. Caeterum quid plenior ista, de qua nunc loquimur, cognitio valeat, alibi Paulus docet: nempe ut iam intrepide liceat, non modo vocare Deum patrem, sed clamare. Rom. 8, 15 et Galat. 4, 5.

Dabit Deus solium David. Diximus, angelum mutuari ex prophetis elogia, quibus Christum insigniat, quo melius agnoscat sancta virgo, fore redemptorem patribus olim promissum. Quoties de ecclesiae instauratione prophetae loquuntur, totam fidelium spem ad regnum Davidis revocant, ut tritum esset apud Iudaeos axioma, ecclesiae salutem in felici regni illius statu fore positam, nec Messiae officio quidquam esse magis aptum et conveniens, quam regnum Davidis de integro erigere. Quare et nomen Davidis interdum ad Messiam transfertur, ut Ieremiae 30, 9, Servient Domino suo, et David regi suo. Item Ezechielis 34, 24 et 37, 24, David servus meus regnabit princeps super eos. Hoseae 3, 5, Requirent Dominum, et David regem suum. Loci autem, ubi filius Davidis vocitatur, satis noti sunt ac celebres. In summa significat angelus, impletum in Christi persona iri vaticinium Amos de suscitando tabernaculo Davidis, quod dirutum et eversum erat. Amos 9, 11.

33. *Regnabit super domum Iacob.* Quum salus peculiariter Iudaeis fuerit promissa (sicuti foedus cum patre ipsorum Abraham percussum erat) et Christus, teste Paulo (Rom. 15, 8), minister fuerit circumcisionis, non immerito angelus regnum eius statuit in gente illa, sicuti propria fuit sedes ac domicilium. Sed hoc cum aliis vaticiniis minime pugnat, quae regnum Christi propagant et extendunt usque ad ultimos terrae fines. Deus enim nova et admirabili adoptione gentes inseruit in familiam Iacob, quae prius extraneae fuerant: sic tamen ut Iudaei, tanquam primogeniti, potiorem tenerent gradum, quemadmodum in Psalmo 110, 2 habetur, Sceptrum potentiae tuae emittet Dominus ex Sion. Locatum ergo fuit solium Christi in populo Israel, unde totum orbem sibi subiiceret. Quotquot autem aggregavit per fidem filiis Abrahae, verus Israel censentur. Etsi autem Iudaei sua defectione se abdicarunt ab ecclesia Dei, servabit tamen Dominus usque in finem aliquas reliquias, quoniam vocatio

eius sine poenitentia est. Corpus quidem populi in speciem resectum est, sed meminisse debemus mysterii, de quo disserit Paulus ad Rom. 11, 25. Tandem futurum scilicet, ut Deus aliquos ex Iudaeis ex dissipatione colligat. Interim ecclesia, quae per totum orbem sparsa est, spiritualis est domus Iacob, quando originem suam ex Sione duxit.

In aeternum. Admonet angelus, quo sensu toties apud prophetas promissa fuerit perpetuitas regno Davidis. Huius tantum et Salomonis aetate floruerat potentia et opibus, Rehabeam tertius successor vix tribum unam et dimidiam retinuit. Ex eo non destitit variis cladibus concuti, donec tandem concideret. Nunc angelus declarat, ubi stabilitum fuerit in Christi persona, excidio non fore obnoxium, et ad eam rem asserendam verba Danielis usurpat, quae habentur capite 7, 14, Huius regni nullum fore finem. Caeterum etsi verborum sensus est, Deum regni Christi et ecclesiae aeternum fore praesidem ac custodem, ut nunquam intereat in terra, quamdiu sol et luna in coelo fulgebunt, vera tamen perpetuitas ad futuram gloriam pertinet. Sic ergo continua serie fideles alii aliis in hac vita succedunt, ut demum colligendi sint simul in coelum, ubi sine fine regnabunt.

LUC. I. 34. *Dixit autem Maria ad angelum, Quomodo erit istud? quandoquidem virum non cognosco.* 35. *Et respondens angelus dixit ei, Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus altissimi obumbrabit tibi: quapropter et quod nascetur sanctum, vocabitur filius Dei.* 36. *Atque ecce Elisabeth cognata tua, et ipsa concepit filium in senectute sua, et hic sextus mensis est illi, quae dicebatur sterilis:* 37. *Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum.* 38. *Dixit autem Maria, Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Ac discessit ab illa angelus.*

34. *Quomodo erit istud?* Videtur sancta virgo non minus maligne restringere Dei potentiam quam prius Zacharias. Quod enim praeter communem naturae ordinem est, impossibile esse colligit. Sic enim ratiocinatur, Virum non cognosco: qui credam igitur futurum quod nuntias? Nec vero magnopere laborandum est, ut eam purgemus ab omni vitio: fide enim statim transscendere debuit ad immensam Dei virtutem, quae minime alligata est naturalibus mediis, sed totum mundum superat: nunc autem in vulgari generationis modo subsistit. Quanquam sciendum est, non ita dubitare vel sciscitari, ut sensibus suis Dei potentiam vel subiicere vel aequare velit: tantum subita admiratione perculsa ad movendam hanc quaestionem rapitur. Quod autem obedienter amplexa sit promissionem, hinc colligi potest, quod, quum multa occurrerent in contrariam partem, non nisi in uno haesitat. Obiicere promptum erat, ubinam esset solium illud Davidis, quum pridem abolita esset omnis dignitas imperii, totusque regii generis exstinctus splendor. Certe si rem aestimasset iudicio carnis, pro fabula duxisset quod audierat ab angelo. Quare non dubium est, quin penitus de ecclesiae instauratione persuasa rei secundum carnem incredibili facile locum dederit. Et probabile est, tunc passim celebratum fuisse vaticinium illud Iesaiae (11, 1), ubi surculum Deus se excitaturum promittit ex contempto Isai trunco. Fides ergo de gratia Dei in animo virginis concepta effecit, ut sine controversia admitteret allatum sibi nuntium de erigendo solio Davidis. Si quis excipiat, fuisse etiam aliud vaticinium, quod virgo filium paritura esset, respondeo, eius mysterii tunc obscuram fuisse notitiam. Nasciturum quidem sibi regem sperabant patres, sub quo beatus ac felix esset Dei populus, sed modus quasi velo interposito absconditus latebat. Ergo nihil mirum, si quaestionem movet sancta virgo de re sibi incognita. Quod autem ex eius verbis suspicati sunt quidam, perpetuae virginitatis conceptum habuisse votum, nimis infirmum est, imo prorsus absurdum: perfide enim passa fuisset, se marito collocari, sanctumque coniugii foedus non sine Dei ludibrio sprevisset. Quamlibet barbara tyrannis grassata sit in hac parte sub papatu, nunquam tamen eousque progredi ausi sunt, ut permitterent uxori continentiam vovere suo arbitrio. Deinde puerile commentum est, monachismum fingere inter Iudaeos. Solvendum est tamen obiectum illud, quod Virgo in futurum tempus respiciat, ideoque significet, nullam sibi fore cohabitationem cum viro. Haec vero coniectura et probabilis est et simplex, quod rei magnitudo vel potius maiestas virginem perculerit, ut sensus omnes admiratione ligatos haberet ac constrictos. Quum audit, nasciturum esse Dei filium, aliquid non vulgare concipit, atque haec ratio est cur coitum virilem excludat. Hinc attonita exclamat, Quomodo erit istud? Ideo tam clementer illi Deus ignoscit, et per angelum benigne et comiter respondet, quia reverenter et sobrie, non sine admiratione divini operis quaesierat, quomodo futurum esset, quod sibi persuaserat vulgari et consueta naturae ratione esse sublimius. Denique haec quaestio fidei adversa ideo non fuit, quia ex admiratione potius quam ex diffidentia oriebatur.

35. *Spiritus sanctus superveniet in te.* Modum non definit angelus, qui curiositati sufficiat, sicuti opus non fuit. Sed virginem simpliciter ad considerandam spiritus sancti virtutem revocat, ut cum silentio et quiete se illi totam resignet. Verbum *supervenire* significat, extraordinarium fore hoc opus, ubi naturae media deficiunt. Proximum etiam mem-

brum exegetice additur, Quod virtus Altissimi eam obumbrabit. Spiritus enim quasi essentialis est Dei virtus, cuius efficacia se profert atque exserit tam in tota mundi gubernatione quam in miraculis. In verbo *obumbrandi* concinna est metaphora: *virtutem Dei*, qua suos tuetur et protegit, scriptura frequenter umbrae comparat. Sed alia videtur esse huius loci peculiaris ratio, nempe arcanam fore spiritus operationem, ac si nubes opposita hominum oculos ab intuitu submoveret. Sicuti autem in edendis miraculis Deus operum suorum rationem nobis subtrahit, ita nostrum est, sobrie adorare quod nobis vult esse occultum.

Propterea quod nascetur sanctum. Confirmatio est proximae sententiae. Docet enim angelus, Christum oportere absque viri et mulieris coitu nasci, ut sanctus sit, et Dei filius: hoc est, ut sanctitate et gloria supra omnes creaturas excellat, neque teneat communem inter homines gradum. Haeretici, qui fingunt ipsum, ex quo genitus est homo, factum esse Dei filium, particulam causalem arripiunt, ideo vocandum esse Dei filium, quia mirabiliter spiritus sancti virtute conceptus erit: sed perperam ratiocinantur. Quamvis enim manifestatus sit filius Dei in carne, non sequitur, quin fuerit sermo ante saecula ex patre genitus. Quin potius ille idem, qui filius Dei erat in sua aeterna divinitate, apparuit etiam in humana carne Dei filius. Caeterum locus hic non modo personae unitatem in Christo commendat, sed simul ostendit Christum, quatenus humanam naturam induit, esse Dei filium. Ergo filii Dei nomen sicuti divinae Christi essentiae ab initio proprium fuit, ita nunc coniunctim in utramque simul competit naturam, quia arcana et coelestis generationis ratio eum a vulgari hominum ordine exemit. Alibi quidem saepius, ut se vere hominem esse affirmet, filium se hominis vocat: sed non obstat humanae naturae veritas, quin peculiarem illi honorem prae aliis omnibus conciliet divina generatio, quod scilicet praeter ordinarium naturae modum conceptus ex spiritu sancto fuerit. Hinc merito crescit nobis fiducia, ut liberius audeamus Deum invocare patrem, quia, ut eum nobis communem secum faceret unicus eius filius, frater noster esse voluit. Notandum etiam est, quod Christus, quatenus spirituali virtute conceptus est, dicitur *semen sanctum.* Quemadmodum enim illum oportuit esse verum hominem, ut peccata nostra expiaret mortemque ac Satanam vinceret in carne nostra, denique ut esset verus mediator, ita necesse fuit, ut alios purgaret, immunem esse ab omni immunditie et macula. Quamvis ergo ex Abrahae semine genitus sit Christus, nihil tamen contagii ex vitiosa natura contraxit, quoniam ab ipsa origine purum servavit Dei spiritus: nec tantum ut in se privatim sanctitate polleat, sed magis, ut suos sanctificet. Ergo ipse conceptionis modus testatur, mediatorem nobis esse a peccatoribus segregatum.

36. *Et ecce Elisabeth concepit.* Domestico exemplo angelus fidem Mariae in spem miraculi erigit. Nam si non potuit neque sterilitas, neque senectus Elisabeth obstare Deo, quin ipsam faceret matrem, non est quod se amplius Maria intra usitatos naturae fines contineat, quando tale divinae potentiae specimen in cognata sua cernit. Sextum mensem diserte notat: quia, quum mense quinto sentire soleat mulier vitalem foetum, sextus mensis dubitationem eximit. Debuerat quidem Maria simplici Dei verbo sic acquiescere, ut nihil opus esset, aliunde fidem adstrui, sed, ne amplius vacillet, novo hoc adminiculo promissionem suam Dominus fulcire dignatur. Eadem quotidie indulgentia nos levat ac sustinet, imo etiam maiore, quo scilicet debilior est fides nostra. Itaque ne dubia sit nobis sua veritas, testimonia quae eam nobis confirmant hinc inde arcessit. Quomodo intercesserit cognatio inter Elisabeth, quae erat ex filiabus Aaron, et Mariam, quae ex stirpe David orta erat, quaeritur. Atque etiam videtur id pugnare cum lege, quum mulieres vetabat abnubere in alienas tribus (Num. 36, 6). Quantum ad legem spectat, si finis respicitur, tantum ea connubia vetabat, quae haereditates miscere possent. Nullum vero tale periculum fuit, si qua ex tribu Iuda mulier sacerdoti nuberet, ad quem transferri haereditas non poterat. Eadem etiam ratio fuit, si qua ex tribu Levi mulier extra gentem suam elocaretur. Fieri autem potest, ut originem duceret sanctae virginis mater ex tribu Aaron, atque ita consanguinitas esset eius filiae cum Elisabeth.

37. *Non erit impossibile etc.* Si *verbum* in propria et nativa significatione accipere libeat, sensus erit, facturum esse Deum quidquid promisit, quia nullum obstaculum par sit eius virtuti: ac tale erit argumentum, Hoc pollicitus est Deus, ergo praestabit, quia nulla contra eius verbum impossibilitas obiici debet. Sed quia *verbum* secundum linguae hebraicae phrasin pro *re* plerumque capitur, simplicius exponere licebit, nihil Deo esse impossibile. Quanquam semper tenendum est axioma, perverse eos vagari, qui de potentia Dei imaginantur extra verbum, si quid visum est: quia sic consideranda est eius immensitas, ut spei et fiduciae nobis sit materia. Iam vero non temere solum et inutiliter, sed etiam periculose disputatur, quid sit Deo possibile, nisi simul occurrat, quid ipse velit. Porro facit hic angelus, quod passim solet Deus in scriptura: nempe dum generali doctrina speciem unam promissionis confirmat. Atque hic verus est rectusque generalis doctrinae usus, dum promissiones illic sparsas ad rem praesentem applicamus, quo-

ties anxii sumus et perplexi: quamdiu enim manent indefinitae, frigent. Porro non mirum est, quod Dei potentiam Mariae angelus praedicat, cuius diffidentia fidem promissionibus ut plurimum detrahit. Verbo fatentur omnes omnipotentem esse Deum: interea si quid promittit opinione nostra maius, haesitamus. Unde id, nisi quod nihilo plus illi tribuimus potentiae quam sensus nostri capiunt? Ideo Paulus ad Rom. 4, 20 fidem Abrahae laudans, dicit illum dedisse gloriam Deo, quod implere posset quidquid promiserat. Et alibi, quum de spe vitae aeternae agitur, Dei potentiam sibi proponit: Scio, inquit, cui crediderim, quod potens sit depositum meum servare (2. Tim. 1, 12). Videtur quidem haec exigua esse fidei portio, quod nemo, quantumvis impius, Deo palam omnipotentis titulum deroget. Verum qui probe et penitus infixam in corde suo habet Dei potentiam, reliqua fidei impedimenta facile superabit. Notandum tamen est, potentiam Dei vera fide effectualem, ut ita loquar, apprehendi. Potens enim est atque agnosci vult Deus, ut ipso opere veracem se demonstret.

38. *Ecce ancilla Domini.* Non permittit sibi sancta virgo ultra disputare: nec tamen dubium est, quin obrepere multa potuerint, quae remoram iniicerent illius fidei, imo eius animum prorsus ab angeli sermone averterent. Sed ansam praecidens contrariis rationibus se ipsam in obsequium cogit. Atque haec vera est fidei probatio, dum cohibemus mentes nostras et velut captivas tenemus, ne hoc vel illud Deo opponere audeant, sicuti rursum infidelitatis mater est disceptandi licentia. Nec leve his verbis inest pondus, Ecce ancilla Domini: se enim totam offert Deo et addicit, ut ille iure suo libere utatur. Subducunt enim se increduli ab eius manu, et quantum in se est opus eius impediunt. Fides autem nos sistit Deo, ut praesto simus ad parandum. Quodsi ideo ancilla Domini fuit sancta virgo, quia obedienter eius imperio se subiecit, nulla deterior contumacia est quam fugitando illi negare, quod meretur ac postulat obsequium. Denique ut sola fides nos morigeros Deo servos reddit, et tradit in eius potestatem, ita infidelitas rebelles et transfugas facit.

Fiat mihi. Bifariam exponi potest hoc membrum, vel quod sancta virgo statim ad vota et preces se convertat, vel quod uno contextu se Deo resignare ac tradere pergat. Ego simpliciter interpretor, quod de virtute Dei persuasa, libenterque sequens quo vocat, simul promissioni eius subscribit, atque ita effectum non modo exspectat, sed etiam cupide expetit.

LUC. I. 39. *Exsurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione in civitatem Iuda,* 40. *Et intravit in domum Zachariae ac salutavit Elisabeth,* 41. *Et factum est, ut audivit Elisabeth salutationem Mariae, saliit infans in utero illius, et repleta est spiritu sancto Elisabeth,* 42. *Exclamavitque voce magna, et dixit: Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui.* 43. *Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?* 44. *Ecce enim ut facta est vox salutationis tuae in auribus meis, saliit prae gaudio infans in utero meo.* 45. *Et beata quae credidit, quia complementum erit iis, quae dicta sunt illi a Domino.*

39. *Exsurgens autem Maria.* Profectio haec, cuius meminit Lucas, testatur non evanidam fuisse Mariae fidem, quia non diffluit una cum angeli conspectu Dei promissio, sed eius animo insidet. Festinatio autem serii ardentisque affectus testis est. Inde colligere licet, posthabitis omnibus aliis rebus hanc Dei gratiam a Virgine fuisse aestimatam, ut par erat. Quaeri tamen potest, quo consilio susceperit iter illud. Certum est, non simpliciter inquirendi causa venisse, quia non minus filium Dei in corde suo per fidem quam in utero conceptum fovebat. Neque etiam quibusdam subscribo, qui gratulandi causa venisse putant: probabilius enim mihi videtur, partim augendae confirmandaeque fidei suae, partim illustrandae ultro citroque gratiae Dei habitam ab ea fuisse rationem. Nec vero est cur absurdum ducamus, quaesitam ab ea fidei confirmationem fuisse ex miraculi conspectu, quod angelus non frustra illi in medium proposuerat. Nam etsi nudo verbo Domini contenti sunt fideles, nihil tamen interea operum eius negligunt, quod sentiunt ad fidei suae adminiculum valere. Praesertim vero Maria oblatum sibi adminiculum amplecti debuit, nisi respuere vellet quod Dominus ultro illi dederat. Deinde mutuus conspectus tam ipsam quam Elisabeth accendere potuit ad maiorem gratitudinem, sicuti ex contextu patet. Fuit enim magis conspicua et insignis Dei virtus in uno duplicis gratiae intuitu, quia ipsa comparatio non parum lucis addebat. Caeterum non exprimit Lucas, quaenam fuerit urbs in qua Zacharias habitabat, sed tantum commemorat pertinuisse ad tribum Iuda, deinde sitam fuisse in regione montana. Unde colligitur, longius abfuisse ab oppido Nazareth quam Hierosolymam.

41. *Ut audivit salutationem.* Naturale est, ut ad subitum gaudium moveat se foetus in utero gravidae mulieris, sed Lucas aliquid extraordinarium notare voluit. Quanquam nihil ad rem attinet argutis quaestionibus nos intricare, an senserit infans Christi praesentiam, an sensus hic fuerit pietatis: potius hoc unum sufficiat, arcano spiritus motu in-

fantem saliisse. Nec sane proprium illi sensum tribuit Lucas, sed magis significat, hanc divinae in matre ipsa operationis fuisse partem, quod infans exsultavit in utero eius. Quod dicit spiritu sancto repletam, sensus est, spiritu prophetico praeter consuetum morem repente donatam esse. Neque enim prius spiritus donis vacua erat, sed tunc longe uberior vis et insolita apparuit.

42. *Benedicta tu.* Videtur in pari gradu Mariam et Christum locare, quod minime consentaneum foret. Sed ego libenter eorum sententiam admitto, qui in secundo membro causam reddi putant. Usitatum enim est, copulam sumi vice particulae causalis. Benedictam ergo cognatam suam praedicat Elisabeth propter filii benedictionem. Etsi autem prima non fuit Mariae felicitas, Christum in utero gestare, imo ordine posterior est ista dignitas quam spiritu Christi renasci in novam vitam, merito tamen vocatur benedicta, quam Deus singulari isto honore dignatus est, ut filium suum, in quo spiritualiter erat regenita, mundo pareret. Et hodie celebrari nequit allata nobis per Christum benedictio, quin simul occurrat, quam honorifice Mariam ornaverit Deus, qui unigeniti filii sui matrem esse voluit.

43. *Unde hoc mihi.* Notanda est ista moderatio, quod Elisabeth eximias in Maria gratias Dei reputans iusto eam honore prosequitur: neque tamen sublimius quam deceat extollit cum Dei iniuria. Nam (quae ingenita est mundo pravitas) pauci sunt, qui non altero ex duobis his vitiis laborent. Quia alii sibi ultra modum placentes, ut soli emineant, dona Dei maligne spernunt in fratribus suis, alii vero homines adeo superstitiose extollunt, ut idola sibi in illis fabricent. Hinc factum est ut, Christo velut in subsellium redacto, prima sedes Mariae tribueretur. Contra Elisabeth in ea celebranda adeo non obscurat Dei gloriam, ut potius ad Deum omnia referat. Interim tamen, quia sibi et aliis praelatam agnoscit, superiorem gradum illi non invidet, plusque sibi quam debeatur concedi modeste praedicat. Quod Mariam appellat Domini sui matrem, notatur personae unitas in duabus Christi naturis, ac si dixisset, eum, qui genitus est mortalis homo in utero Mariae, simul aeternum esse Deum. Tenendum enim memoria est, non loqui ex proprio sensu mulierculam, sed tantum proferre quae spiritus sanctus dictavit. Proprie autem convenit hoc nomen filio Dei in carne manifestato, cui data est a Patre omnis potestas, et qui ordinatus est summus coeli et terrae princeps, per cuius manum Deus omnia gubernet. Fidelium tamen maxime Dominus est, qui se eius imperio sponte et placide submittunt, neque enim caput est nisi corporis sui. Ideo dicit Paulus 1. Cor. 8, 5, Quamvis multi vocentur domini in mundo, nobis tamen, hoc est, fidei domesticis, unicum esse dominum. Porro quum istam Dei gratiam, de qua loquitur, amplificat ex subito motu infantis, quem utero gestabat, non dubium est quin testari velit, se aliquid supernaturale et divinum sensisse.

45. *Beata quae credidit.* Quando ex superiore Lucae testimonio constat, arcano spiritus impulsu loquutam esse Elisabeth, ille spiritus est, qui Mariam, eo quod credidit, beatam esse pronuntiat, et Mariae fidem laudando generaliter admonet, ubi sita sit vera hominum felicitas. Felix Maria, quae Dei promissionem corde amplexa sibi totique mundo salutem concepit ac peperit. Hoc illi speciale: sed quia nulla nobis iustitiae, vitae, aut ullius boni gutta suppetit, nisi quantum verbo suo Dominus offert, una est fides quae ab extrema inopia et miseria ereptos verae felicitatis nos facit compotes. Et magnum pondus inest huic membro, *quia complementum erit omnibus, quae dicta sunt.* Sensus enim est, fide locum dari promissionibus divinis, ut suum in nobis effectum obtineant. Certum quidem est, non pendere ex hominum arbitrio Dei veritatem, quin potius verum est illud (Rom. 3, 4), Deum perpetuo veracem manere, quamvis totus mundus (qui incredulus est ac mendax) illius fidem labefactare conetur: sed quia indigni sunt increduli, qui promissionum fructum percipiant, ideo docet scriptura, fide tantum efficaces esse in salutem nostram. Offert enim Deus sua beneficia promiscue omnibus, fides autem sinum ad ea recipienda expandit: incredulitas autem excidere patitur, ne ad nos usque perveniant. Si qua fuisset Mariae incredulitas, obstare tamen Deo non poterat, quin opus suum compleret alio quo visum esset modo. Sed beata dicitur, quae oblatam sibi benedictionem fide recipiens Deo viam patefecit ad complendum opus suum, sicuti rursum incredulitas ianuam illi claudit manumque eius ab opere arcet, ne salvificam sentiant, qui ipsam fraudant virtutis suae laude. Notanda est etiam relatio inter *verbum* et *fidem*, unde colligimus, quid sit credere: nempe, dum loquenti Deo subscribimus, certoque statuimus, quod nobis promittit facturum esse. Particula *a Domino* tantundem valet atque Ex parte Dei, ut vulgo barbari loquuntur. Promissio enim per angelum allata fuerat, sed prodierat a solo Deo. Unde colligimus, sive angelorum sive hominum ministerio utatur Deus, velle tamen non minus honoris verbo suo deferri quam si palam ipse e coelo descenderet.

LUC. I. 46. *Et ait Maria: Magnificat anima mea Dominum,* 47. *Et exsultavit spiritus meus in Deo servatore meo,* 48. *Quia respexit ad humilitatem ancillae suae: ecce enim ex hoc tempore beatam*

me dicent omnes generationes, 49. *Quia fecit mihi magnifica, qui potens est: et sanctum nomen eius.* 50. *Et misericordia eius in progeniem et progeniem timentibus eum.*

Nunc refertur insigne et memorabile sanctae virginis canticum, ex quo clare apparet, quanta spiritus gratia excelluerit. Tria autem sunt huius cantici membra. Primum enim Maria, quam in se experta erat Dei misericordiam, sollenni gratiarum actione celebrat. Deinde generalibus elogiis Dei potentiam et iudicia commendat. Tandem ea accommodat praesenti causae, ubi de redemptione olim ecclesiae promissa et iam praestita disserit.

46. *Magnificat anima mea.* Hic gratitudinem suam testatur Maria, quemadmodum nuper dictum est. Quia autem plerumque hypocritae plenis buccis, nullo cordis affectu, Dei laudes cantant, dicit Maria, se ex interiore animi sensu laudare Deum. Et certe nihil aliud quam sacrum Dei nomen profanant, qui non ex animo, sed lingua tantum praedicant eius gloriam. Porro quum voces *animae* et *spiritus* varie sumantur in scriptura, simul tamen coniunctae duas animae praecipue facultates denotant. Spiritus enim pro intelligentia capitur, anima autem pro sede affectuum. Ut teneamus sanctae virginis mentem, notandum est, quod secundo loco hic ponitur, ordine prius esse. Nam ut ad laudandum Deum incitetur hominis voluntas, praecedat spiritus exsultatio necesse est: quemadmodum Iacobus docet (5, 13), Laetatur quis? psallat. Tristitia enim et anxietas tum animum constringunt, tum linguam impediunt a celebranda Dei bonitate. Ergo ubi gaudio exsultat mens Mariae, cor in laudem Dei erumpit. Nec abs re Deo tribuit epitheton servatoris, quum de cordis sui laetitia loquitur, donec enim agnitus fuerit Deus servator, nunquam in verum et liberum gaudium solventur hominum mentes, sed perplexe et sollicite haerebunt. Itaque solus est paternus Dei favor, et ex eo manans salus, quae nos laetitia perfundunt. In summa hoc primum est, ut gloriari possint fideles, salutem sibi in Deo esse: alterum deinde sequi debet, ut beneficum patrem experti gratias illi agant. Nomen σωτῆρος plus Graecis significat quam Latinis servator, nempe qui non semel tantum liberat, sed perpetuae salutis autor est.

48. *Quia respexit.* Exponit, cur in Deo fundatum habeat cordis sui gaudium: quia scilicet gratuito respecta ab ipso fuerit. Humilem enim se vocans dignitate omni se abdicat, ut gratuitae Dei bonitati adscribat totam gloriandi materiam. Neque enim (ut stulte putarunt indocti et barbari homines) *humilitas* hic submissionem, vel modestiam, vel animi habitum significat, sed tantundem valet ac vilis abiectaque conditio. Sensus ergo est: quod ignobilis eram et contempta, id non obstitit Deo, quominus dignatus sit ad me oculos suos convertere. Quodsi Mariae humilitas excellentiae opponitur (quemadmodum et res ipsa clamat, et ex graeca voce liquet) videmus, ut Maria se ipsam exinaniens Deum unum extollat. Nec vero fictae hoc humilitatis praeconium fuit, sed simplex et ingenua eius, quam animo insculptam habebat, persuasionis confessio. Nam et nullius erat coram mundo pretii, et ipsa nihilo pluris se aestimabat.

Ex hoc tempore beatam. Significat, memorabile saeculis omnibus fore hoc Dei beneficium. Quodsi tam insigne est, ut passim omnium ore praedicari debeat, ipsi Mariae, in quam collatum fuit, de eo silere minime fas est. Observa autem, Mariam nihil in sua felicitate ponere, nisi quod sibi divinitus datum esse agnoscit, eiusque gratiae acceptum refert. Beata, inquit, censebor per omnes aetates. An quia sibi propria virtute vel industria laudem hanc quaesierit? quin potius solum Dei opus commemorat. Unde perspicimus, quantum ab ea distent Papistae, qui inanibus suis figmentis eam temere ornantes quidquid accepit bonorum a Deo fere pro nihilo habent. Magnificos, imo plus quam superbos titulos affatim congerunt, quod sit regina coeli, stella salutis, porta vitae, dulcedo, spes et salus. Quin etiam eo impudentiae et furoris ipsos proripuit Satan, ut imperium illi in Christum traderent: haec enim est eorum cantilena, roga patrem, iube natum. Nihil horum a Domino profectum esse quum liquido constet, omnia uno verbo sancta virgo repudiat, dum totam suam gloriam in Dei beneficiis statuit. Nam si hoc uno tantum nomine celebranda est, quod Deus magnifice cum ipsa egit, ficticiis titulis, qui aliunde proveniunt, nullus relinquitur locus. Adde quod nihil illi magis probrosum est quam filio Dei eripi quod suum est, ut sacrilegis eius spoliis ipsa induatur. Eant nunc papistae, et nos in Christi matrem iniurios esse clamitent, quia reiectis hominum mendaciis tantum Dei beneficia in illa praedicamus. Atqui quod ei maxime honorificum est, nos concedimus, isti vero praeposteri cultores detrahunt. Libenter enim eam amplectimur magistram, eiusque doctrinae et praeceptis obtemperamus. Certe non obscurum est, quid hic dicat: quo posthabito et velut calcato, fidem eius dictis quantum in se est abrogant Papistae. Nos vero meminerimus, communem hic in laudandis tum angelis tum hominibus praescribi regulam, ut in illis celebretur Dei gratia: sicuti etiam nihil omnino est laudabile, quod non inde prodierit. Quum dicit, *Deum qui potens est fecisse magnifica,* significat, Deum non alieno subsidio fuisse adiutum, ut sola eius potentia emineat. Iam repetendum est quod prius dixit, se fuisse respectam, quamvis abiecta et contemptibilis foret. Unde sequitur,

praeposteras et adulterinas esse Mariae laudes, quibus non in solidum extollitur Dei potentia et gratuitus favor.

49. *Et sanctum nomen eius.* Haec est secunda pars cantici, in qua generalibus sententiis sancta virgo Dei virtutem, iudicia et misericordiam commendat. Neque enim uno contextu hoc membrum cum superiore, sed seorsum legi debet. Extulerat Maria, quam in se experta erat, Dei gratiam. Hinc sumpta occasione exclamat, sanctum esse eius nomen, et misericordiam eius omnibus saeculis vigere. Porro sanctum vocatur Dei nomen, quia reverentiam summam meretur: ut quoties Dei fit mentio, simul veneranda eius maiestas in medium prodeat. Proxima sententia, ubi laudatur perpetuitas misericordiae Dei, ex solenni pacti formula sumpta est, Ero Deus tuus, et seminis tui in saeculum. Item, Ego sum Deus faciens misericordiam in mille generationes (Gen. 17, 7; Deut. 7, 9). Quibus verbis non modo testatur, se perpetuo fore sui similem, sed continuum favorem exprimit, quem erga suos prosequitur, ut post eorum mortem filios et nepotes, totamque sobolem diligat. Sic continuo amoris tenore prosequutus est Abrahae posteros, quoniam, patrem Abraham semel in gratiam complexus, aeternum cum ipso foedus pepigerat. Sed quia non omnes, qui descendunt ex Abraham secundum carnem, genuini sunt Abrahae filii, promissionis effectum restringit Maria ad veros Dei cultores, quemadmodum et David Psal. 103, 17, Misericordia Domini a saeculo usque in saeculum super timentes eum: et iustitia eius in filios filiorum iis, qui custodiunt foedus eius, etc. Sic ergo Deus sanctorum filiis misericordem se per omnes aetates fore promittit, ut nullam tamen hypocritis vanae fiduciae materiam praebeat, quoniam frustra et temere Deum sibi esse patrem gloriantur, qui degeneres sunt sanctorum filii et ab eorum pietate fideque desciverunt. Quare hac exceptione refellitur eorum vanitas et iactantia, qui falso gratiae Dei praetextu sine fide inflati sunt. Universale quidem salutis foedus pepigit Deus cum genere Abrahae, sed quemadmodum lapides pluvia irrigati non mollescunt, ita incredulis obstitit sua durities, ne ad eos penetraret promissa iustitia et salus. Interim Deus, ut stabilis rataque esset sua promissio, semen aliquod servavit. Sub *timore* Domini comprehenditur tota pietas et religio, quae sine fide constare non potest. Verum hic poterit obiici quaestio, Quorsum attinet vocari Deum misericordem, si talem nemo eum sentit, nisi qui eius gratiam promeretur? Nam si Dei misericordia est super timentes eum, pietas et bona conscientia gratiam hominibus apud eum conciliant, hoc autem modo eius gratiam suis meritis homines praevenient. Respondeo, hanc quoque esse misericordiae partem, quod timorem sui et reverentiam piorum filiis Deus inspirat. Neque enim hic notatur gratiae initium, quasi Deus e coelo otiosus speculetur, quinam ea digni sint, sed tantum hypocritis excutitur perversa securitas, ne Deum sibi obstrictum esse putent, quia carnales sunt sanctorum filii: quum divini foederis longe alius sit finis et diversa conditio, nempe ut aliquem semper in mundo populum habeat, a quo pure colatur.

LUC. I. 51. *Fecit potentiam in brachio suo: dispersit superbos cogitatione cordis ipsorum.* 52. *Detraxit primates ex soliis, et exaltavit humiles.* 53. *Esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes.* 54. *Suscepit Israel puerum suum, ut memor esset misericordiae:* 55. *Quemadmodum loquutus est ad patres nostros, Abrahae et semini eius in saeculum.*

51. *Fecit potentiam.* Perinde valet ac si dixisset, potenter operatus est: *brachium* autem Dei omnibus aliis adminiculis opponitur, sicuti apud Iesaiam, cap. 59, 16, Respexit Deus, et nemo fuit adiutor: itaque salutem illi peperit brachium eius, et iustitiam suam pro fultura habuit. Intelligit ergo Maria, Deum sua unius virtute contentum nullos adhibuisse operis socios, nullos vocasse ad opem sibi ferendam. Quod continuo post sequitur de superbis, videri potest additum ob duas causas: tum quia nihil proficiunt superbi, qui gigantum more Deo resistere conantur, tum quia non explicat Deus brachii sui potentiam nisi in salutem humilium, superbos vero, qui sibi multum arrogant, deiicit: quo pertinet illa Petri exhortatio, Humiliamini sub potenti Dei manu, etc. (1. Petr. 5, 6). Est autem notatu digna loquutio, *dispergi superbos cogitatione cordis.* Nam, ut immanis est eorum superbia et ambitio, ut est cupiditas insatiabilis, in capiendis consiliis quasi immensam molem coagmentant, atque, ut uno verbo dicam, aedificant turrem Babel. Nam minime contenti stulte hoc vel illud supra vires tentasse, novas subinde insanae audaciae consultationes prioribus accumulant. Postquam Deus aliquamdiu tacitus e coelo derisit praeclaros eorum apparatus, totam illam congeriem repente dissipat: quemadmodum si quis, diruto aedificio, quae prius firma solidaque commissura inter se compacta erant, in plagas diversas longe dispergat.

52. *Detraxit primates.* Ita vertere placuit, ut tollatur ambiguitas. Nam etsi dynastae Graecis vocantur a potentia, sunt tamen praefecti et summi magistratus. Potentes vero multi participium esse putant. Eos detrahi e soliis praedicat Maria, ut in eorum locum evehantur obscuri et ignobiles: ita Dei providentiae et iudiciis tribuit, quod profani homines vocant ludum fortunae. Sciamus tamen,

non tribui Deo absolutam potentiam, ut tyrannico imperio homines tanquam pilas agitet ac verset sursum deorsum, sed iustam gubernationem, cui subest optima ratio, licet nos saepe fugiat. Non enim Deum oblectant mutationes, ut per ludibrium in sublime attollat quos protinus deiicere statuerit, sed rerum statum potius convertit hominum pravitas, quia nemo in eius arbitrio et manu positam esse agnoscit cuiusque sortem. Qui vero eminent supra alios, non modo contumeliose et crudeliter insultant proximis suis, sed etiam ferociter contra suae altitudinis autorem. Ergo ut re ipsa discamus, quidquid altum est in mundo et excellit Deo subesse, totumque mundum eius imperio regi, alii tolluntur in sublimem honoris gradum, alii autem labuntur ex suis soliis vel praecipites cadunt: hanc mutationum causam et finem assignat David, Psal. 107, 20 et Daniel. 2, 21. Videmus sane, ut praeter modum insolescant mundi principes, ut diffluant in luxuriam, ut turgeant superbia, ut eos prosperae fortunae dulcedo inebriet. Tantam ingratitudinem si ferre nequeat Dominus, nihil mirum: hinc fit, ut plerumque non diu maneant stabiles, quos Deus in sublime extulit. Iam rursus regum et principum splendor hominum vulgus obstupefacit, ut pauci superius aliquod numen esse cogitent. Quod si ex utero sceptrum afferrent secum principes, et continua esset regnorum stabilitas, statim evanesceret omnis Dei et eius providentiae notitia. Dominus ergo, humiles in sublime tollens, mundi superbiam quasi in triumpho traducit, et simul ad simplicitatem ac modestiam erudit suos. Nunc tenemus quorsum dicat Maria, Deum esse qui proceres deiicit ex soliis, et infirmos exaltat: nempe ut doceat, non caeco fortunae impetu volvi et rotari mundum, sed quaecunque cernuntur conversiones Dei providentia accidere, deinde ipsum Deum summa aequitate moderari, quae totum mundi ordinem turbare et pervertere iudicia videntur, quod proximo versu melius confirmat: *esurientes*, inquit, *replevit bonis et divites dimisit inanes.* Nam hinc colligimus, non per se, sed ex causa mutationes placere Deo, quia scilicet magni et divites et potentes saturitate sua inflati sibi arrogant omnia, ipsi autem Deo nihil faciunt reliquum. Quare sedulo cavendum est, ne rebus prosperis efferamur. Cavenda etiam ventosa carnis saturitas, ne subito nos Deus exinaniat: piis vero, qui egestatis suae conscii et quasi famelici ad Deum suspirant, non parum solatii affert haec doctrina, quod Deus esurientes bonis impleat.

54. *Suscepit Israel.* Hoc postremo membro generales sententias accommodat Maria ad circumstantiam praesentem. Summa autem est, Deum nunc quam olim pollicitus salutem sanctis patribus fuerat praestitisse. Sed primum in verbo *suscipiendi* concinna est metaphora: sic enim collapsus erat populi status, ut nulla vulgo spes esset, posse in integrum restitui. Susceptus ergo dicitur Israel, quia Deus porrecta manu prostratum et iacentem erexit. Religio innumeris modis contaminata erat: in publica doctrina nihil fere sincerum: ecclesiae regimen plus quam confusum nihil aliud quam immanem barbariem spirabat: politicus ordo eversus: populi corpus Romani et Herodes quasi ferae bestiae laniaverant. Quo illustrior fuit instauratio, quam rebus adeo perditis sperare illis non licebat. *Pueri* nomen hic tam pro filio, quam pro servo potest accipi: posterior tamen significatio magis convenit. Et servus Dei vocatur hoc loco Israel (sicuti in aliis compluribus), quia in Dei familiam receptus erat.

Ut memor esset. Causam reddit Maria, cur proclivis in ruinam populus a Deo receptus fuerit, imo cur Deus iam collapsum erexerit: nempe ut in eo servando misericordiae suae specimen ederet. Nominatim tamen exprimit Deum misericordiae recordatum: cuius videri poterat quodammodo oblitus, quum populum suum tam misere vexari affligique sineret. Usitatum enim est, affectus Deo tribui, prout ex re ipsa homines vel iratum sibi vel propitium colligunt. Quia vero Dei misericordiam non concipiunt humanae mentes, nisi quatenus eam verbo suo offert ac testatur, hinc se et alios ad promissiones revocat Maria, Deumque in illis servandis fidum ac constantem fuisse docet. Hoc sensu frequenter vocatur Deus benignus et verax, quia nunquam de paterna eius erga nos benevolentia statuere licebit, nisi verbum, cuius se vinculo nobis obstrinxit, memoriae nostrae occurrat, et, quasi in medio positum, salutem nostram cum Dei bonitate individuo nexu copulet. Caeterum iisdem verbis ostendit Maria, gratuitum fuisse quod cum patribus foedus olim Deus pepigerat, quia promissam illic salutem ex mera misericordia tanquam ex fonte derivat. Atque hinc colligimus, probe fuisse in scripturae doctrina exercitatam. Erat quidem vulgo tunc communis Messiae exspectatio, sed pauci fidem in tam sincera scripturae notitia fundatam habebant.

55. *Abrahae et semini.* Si appositive legas, videtur absurda esse casus mutatio: dicendum enim erat potius ad Abraham et semen eius, sed meo iudicio non est simplex appositio: quia non tantum designat Maria, qui fuerint patres illi, ad quos loquutus est Deus, sed promissionum vim et effectum ad omnes posteros extendit, qui modo genuinum sint Abrahae semen. Unde etiam sequitur de sollenni foedere agi, quod cum Abraham eiusque familia specialiter percussum fuerat. Nam aliae promissiones, quae Adae et Noae et aliis datae fuerant, promiscue ad omnes gentes spectabant. Caeterum ut multos carnales Abrahae filios sua incredulitas abscidit, et quia degeneres fuerunt, prorsus alienati

sunt a domo Abrahae, ita nos, qui extranei eramus, fide insiti censemur verum Abrahae semen. Teneamus ergo, sic loquutum esse olim Deum patribus, ut ad posteros quoque pertineat oblata illis gratia: deinde fide gentium omnium factam esse adoptionem, ut spirituales sint Abrahae filii, qui natura non erant.

LUC. I. 56. *Mansit autem Maria cum illa circiter mensibus tribus, et reversa est in domum suam.* 57. *Ipsi autem Elisabeth impletum est tempus pariendi, et peperit filium.* 58. *Et audierunt vicini et cognati eius, quod magnifice Dominus sua misericordia usus esset erga illam, et gratulabantur ei.* 59. *Et factum est in die octavo, ut venerint ad circumcidendum puerum, et vocabant eum nomine patris sui Zachariam.* 60. *Et respondens mater eius dixit: Nequaquam, sed vocabitur Ioannes.* 61. *Et dixerunt ad illam, Nemo est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine.* 62. *Innuebant autem patri eius, quid vellet vocari eum.* 63. *Et postulatis tabellis scripsit, dicens: Ioannes est nomen eius: et mirati sunt universi.* 64. *Apertum est autem os eius illico et lingua eius, et loquebatur benedicens Deum.* 65. *Et accidit timor super omnes vicinos eorum, et in tota montana regione Iudaeae divulgabantur omnia verba haec.* 66. *Et posuerunt omnes, qui audierant, in corde suo, dicentes: Quidnam puer hic erit? Et manus Domini erat cum ipso.*

Summa huius historiae est, insignem fuisse Ioannis nativitatem variis Dei miraculis, quae magnum aliquid et singulare de infante ipso in futurum tempus promitterent. Voluit enim eum Dominus ab utero raris insignibus ornare, ne obscurus postea et tanquam unus quilibet ex vulgo ad exsequendum prophetae munus prodiret. Primo narrat Lucas, Mariam fuisse ad tres fere menses cum sua cognata, nempe usque ad diem partus: probabile enim est, non aliam fuisse tantae morae causam, nisi ut divinae gratiae spectaculo frueretur, quae illi proposita ab angelo fuerat in fidei confirmationem.

58. *Audierunt vicini et cognati.* Dubitari potest, ex solane benedictione gignendae sobolis magnificam Dei gratiam aestimaverint isti homines, an vero prius audissent, apparuisse Zachariae angelum, qui filium illi pollicitus esset. Erat certe hoc beneficium Dei non vulgare, quod praeter naturae ordinem sterilis mulier exacta iam aetate peperisset. Potest ergo fieri, ut hac tantum de causa divinae bonitatis magnitudinem extulerint. Porro die octavo officii quidam et humanitatis causa (ut fieri solet) conveniunt, sed hac occasione utitur Deus, ut virtutis suae et gloriae testes ac spectatores faciat. Nec vero dubium est, quin maior ad extraordinarium partum concursus hominum factus sit. Portenti loco habuerant vetulam et sterilem repente videre gravidam: nunc, ubi natus est puer, renovatur et augetur admiratio. Colligimus ex Lucae verbis, quamvis domi circumciderent suos infantes, non tamen id facere solitos sine hominum frequentia et conventu: idque merito. Nam quum esset commune ecclesiae sacramentum, non debuit clam vel privatim administrari.

59. *Vocabant eum patris nomine.* Scimus, initio imposita fuisse hominibus nomina, vel ex rerum eventu, vel etiam prophetico instinctu, ad notandum aliquod arcanum Dei opus: sed postea longo temporis successu, quum uberior esset nominum copia quam ut nova quotidie fingi commode possent, contenti vetustis nominibus et iam receptis maiorum nomine posteros vocarunt. Sic ante patrem Ioannis plures fuerant Zachariae, et forte hic ex filio Barachiae originem traxerat. Scimus autem, ut plurimum quod usu et consuetudine receptum est pro lege haberi. Ideo contendunt isti homines, morem qui invaluerat servandum esse in nomine infantis. Caeterum ut nulla in nominibus statuenda est religio, ita pie et utiliter delectum a fidelibus hac in parte haberi, nemo sanus negabit: ut scilicet nomina imponant filiis suis, quae doctrinae admonitionis vice illis sint, deinde potius mutuentur ex sanctis patribus (ut filios suos ad illorum imitationem provocent) quam arcessant a profanis.

60. *Respondens mater eius.* Incertum est, an oraculo etiam edocta fuerit Elisabeth. Quanquam verisimile est, quum videret Zacharias se nimiae in credendo tarditatis poenam luere, uxori fuisse testatum per scripturam, quod de nomine angelus praeceperat: alioqui non paruisset Dei mandato. Porro cur nomen hoc baptistae divinitus inditum fuerit, supra exposui. Cognati, quamvis rationem non teneant, moventur tamen rei novitate, praesertim quia non temere hoc fieri coniiciunt.

64. *Apertum est os eius.* Deus natalem prophetae sui restituta patri lingua nobilitat: neque enim dubium est, quin beneficium hoc eo fine et consilio in diem illum distulerit, ut hominum oculos in Ioannem converteret. Dicitur Zacharias laudasse Deum, non modo testandae gratitudinis causa, sed ut cognati et vicini poenam illi inflictam esse scirent, quia ad credendum nimis tardus fuerat. Neque enim ipsum puduit cum suo dedecore celebrare Dei gloriam. Ita passim omnibus innotuit, non fortuito aut vulgari more genitum fuisse infantem, sed coelesti oraculo promissum.

65. *Et accidit timor super omnes.* Timor hic, cuius meminit Lucas, ex sensu divinae potentiae manavit: sic enim reverenter consideranda sunt Dei opera, ut serio nos afficiant. Nec vero Deus

ludit in suis miraculis, sed hominum sensus, quos torpere cernit, excitat. Dicit etiam Lucas, sparsam earum rerum fuisse famam in tota montana regione Iudaeae: quanquam multis nihil profuit, sic Dei virtute ad tempus fuisse tactos, quia, quum docendi munus obire coepit Ioannes, pauci memoria tenebant, quam admirabilis fuisset eius nativitas. Caeterum non tantum eorum causa, qui audiebant, voluit Deus harum rerum famam vulgari, sed ut saeculis omnibus certius esset miraculum, quod tunc passim celebre fuit. Interea commune ingratitudinis humanae speculum hic nobis ante oculos ponitur. Nam quum tenaciter animis nostris haereant res vanae et frivolae, statim elabitur et effluit, quae perpetuo vigere debebat gratiarum Dei memoria. Non loquitur Lucas de hominibus stupidis, vel veris Dei contemptoribus: dicit enim, *eos posuisse in corde suo*, hoc est, sedulo ad haec consideranda fuisse attentos. Et probabile est, quosdam fuisse in tempore memores, sed maior pars conceptum timorem paulo post abiecit. Notandum tamen est, eos minime aberrasse a scopo, quum ad futuram infantis excellentiam retulerunt quae videbant miracula. Tale enim fuisse Dei consilium diximus, ut postea Ioannes non sine eximia commendatione prodiret. Quod dicit Lucas, *manum Dei fuisse cum eo*, sensus est, multis modis conspicuam fuisse Dei gratiam, quae palam ostenderet, non fore hominem gregarium. Est autem figurata loquutio, quae exprimit, non secus patefactam esse virtutem Dei, quam si palam conspecta esset eius manus, ut Deum praesentem agnoscere cuivis promptum foret.

LUC. I. 67. *Et Zacharias pater eius repletus est spiritu sancto, prophetavitque, dicens:* 68. *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit, et fecit redemptionem populo suo:* 69. *Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui,* 70. (*Sicut loquutus est per os sanctorum, qui a saeculo fuerunt, prophetarum suorum*), 71. *Salutem ex inimicis nostris, et de manu omnium, qui oderunt nos:* 72. *Ad praestandam misericordiam erga patres nostros, et memoriam habendam testamenti sui sancti,* 73. *Secundum iusiurandum, quod iuravit ad Abraham patrem nostrum, ad dandum nobis,* 74. *Ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati serviamus illi,* 75. *In sanctitate et iustitia coram ipso cunctis diebus vitae nostrae.*

67. *Zacharias repletus est spiritu.* Quid valeat haec loquutio, nuper dictum est, nempe donari uberiore spiritus gratia servos Dei, qua tamen alias vacui non erant. Sic prophetis datum esse spiritum legimus: non quod per intervalla ipso carerent, sed quia eius vis se plenius in illis exseruit, quoties ad munus suum peragendum, quasi Dei manu, in lucem producti sunt. Itaque notanda est duorum membrorum connexio, quam ponit Lucas, quod repletus sit spiritu sancto et prophetaverit. Significat enim tunc praeter morem divinitus fuisse afflatum, ut non loqueretur humanitus quasi privatus quispiam, sed coelestem tantum doctrinam proferret. Sic et Paulus prophetiam cum spiritu coniungit, primae ad Thessal. 5, 19, Spiritum nolite exstinguere, prophetias ne spernite: ut sciamus doctrinae contemptu exstingui spiritus lucem. Memorabilis autem fuit haec Dei bonitas, quod Zachariae non tantum reddita fuit loquendi facultas, qua per novem menses orbatus fuerat, sed eius lingua facta est spiritus sancti organum.

68. *Benedictus Dominus.* Orditur Zacharias a gratiarum actione, sed prophetico spiritu celebrat impletam redemptionem olim in Christo promissam, unde salus et felicitas ecclesiae pendebat. Cur Deum Israel nominet, cuius imperio subest totus mundus, ex contextu melius patebit: nempe quia semini Abrahae specialiter promissus fuerat redemptor. Quia ergo Deus tantum in una gente foedus suum deposuerat, de quo verba facturus est Zacharias, merito nomen gentis illius exprimit, cui proprie vel saltem primo loco destinata erat salutis gratia. In verbo *visitandi* subest tacita antithesis: quoniam a miseris Abrahae filiis Dei facies ad tempus fuerat aversa. Nam eo calamitatis delapsi erant, et tanta malorum congerie obruti, ut nemo a Deo respici putaret. Porro haec Dei visitatio, cuius meminit Zacharias, tanquam causa et principium redemptionis ponitur. Quare ita resolve, Deus populum suum respexit, ut redimeret. Quum autem captivos esse oporteat, quos Deus redimit, et hoc redemptionis genus spirituale sit, inde colligimus, ne sanctos quidem patres liberos fuisse a peccati iugo et mortis tyrannide, nisi per Christi gratiam. Sancto enim et electo Dei populo Christus dicitur missus redemptor. Sed si allata tunc demum a Christo fuit redemptio, quum carne indutus apparuit, sequitur, fideles, qui ante eius adventum mortui sunt, tota vita peccati et mortis fuisse servos: quod valde absurdum esset. Respondeo, vim et effectum huius redemptionis, quae semel in Christo fuit exhibita, saeculis omnibus fuisse communem.

69. *Erexit cornu salutis.* Hoc est, salvificam potentiam. Deiecto enim solio Davidis et dissipato populo, spes salutis in speciem conciderat. Porro alludit Zacharias ad prophetarum vaticinia, quibus subita in rebus deploratis ac perditis instauratio promittitur: imo haec loquutio ex Psal. 132, 17 sumpta est, ubi habetur, Illic oriri faciam cornu Davidi, paravi lucernam Christo meo. Quod si Deus non nisi in Christo potentiam suam ad nos servan-

dos exseruit, hinc nefas est, ullo modo deflectere, si divinitus servari cupimus. Observa autem, fidelibus salutare esse cornu, quod impiis terrificum est, ut eos dissipet vel prosternat ac conterat. Davidem servum Dei nominat, non simpliciter quia Deum coluerit, ut unus quilibet piorum, sed alio respectu, quod scilicet delectus fuerat regendo servandoque populo minister, ut Christi personam ac vices cum suis successoribus gereret. Etsi autem nullum tunc residuum erat apud Iudaeos regni vestigium, quia tamen in Dei promissiones recumbit Zacharias, Davidem vocare Dei ministrum non dubitat, in quo Deus specimen ediderit futurae salutis. Unde sequitur, tunc nobis Christum re ipsa constitui salutis autorem, dum illi inter nos solium erigitur, unde nos gubernet.

70. *Sicut loquutus est.* Ne propter novitatem dubia sit salus, quam a Christo allatam praedicat, testes eius citat omnes prophetas, qui diversis temporibus excitati uno tamen consensu docent, sperandam a solo Christo salutem esse. Neque enim tantum Zachariae consilium est, fidem et constantiam Dei laudare, quia praestet atque impleat quod olim promisit, sed potius ad vetusta oracula revocare voluit fideles, quo certius et alacrius amplecterentur oblatam sibi salutem, de qua omnes ab initio testati fuerant prophetae. Vere enim solida fultura stabilitur nostra in Christum fides, quum prophetarum omnium testimoniis ornatus in lucem prodit. Sanctos vocat prophetas, quo plus autoritatis et reverentiae habeant eorum verba, ac si diceret, non leves, aut gregarios, sed classicos esse testes, imo publico mandato instructos, ut qui divinitus in hunc finem a vulgo hominum segregati fuerint. Quomodo autem singuli prophetae testimonium reddiderint Christo, minutis partibus disserere nimis longum esset. Hoc in praesentia sufficiat, quum omnibus solenne sit, non aliter spem facere populo, quod Deum habiturus propitium esset, nisi proposito in medium foedere, quod in Christo fundatum erat, diserte satis de futura redemptione loqui, qualis in Christo patefacta est. Huc accedunt multi illustres loci, ubi non obscure de Christo vaticinantur, sed eum quasi digito monstrant. Praecipue tamen tenenda est illa divini foederis subscriptio, quam si quis negligat, nihil unquam in prophetis intelliget: quemadmodum Iudaei misere vagantur in scriptura legenda, quia in verbis tantum curiosi a scopo illo aberrant.

71. *Salutem ex inimicis.* Clarius virtutem et officium Christi explicat Zacharias. Et certe parum vel nihil prodesset, audire datum esse nobis Christum, nisi etiam sciremus, quid nobis conferat. Hac ergo de causa plenius docet, quorsum erectum sit salutis cornu: nempe ut salvi sint fideles ab hostibus suis. Minime autem dubium est, quin satis teneret Zacharias, ecclesiae Dei non esse praecipuum bellum cum carne et sanguine, sed cum Satana totoque eius apparatu, quo nobis aeternum exitium machinatur. Etsi autem ecclesiam infestant externi quoque hostes, et ab ipsis liberatur per Christum, tamen, quum spirituale sit regnum Christi, maxime de principe huius mundi Satana eiusque copiis hic sermo habetur. Iterum notatur, quam misera sit hominum conditio extra Christum, nempe quod prostrati iaceant sub diaboli tyrannide: non enim ex eius manu, hoc est imperio, alias suos liberaret Christus. Admonet tamen hic locus, ecclesiam praecipue, quamdiu peregrinatur in mundo, inter hostes suos agere et eorum violentiae esse obnoxiam, nisi praesto adesset Christus ad opem ferendam. Sed haec inaestimabilis est Christi gratia, quod nobis indubia est ac tuta salus, quamvis undique nos circumdent hostes. Caeterum etsi dura est loquutio, quum dicit, *salutem ex inimicis,* sensus tamen minime ambiguus est, quod nullae hostium nostrorum machinae aut vires, nullae insidiae, nulli impetus Deo obstabunt, quominus nos ab illis liberatos perpetuo servet.

72. *Ad praestandam misericordiam.* Iterum docet Zacharias, ex quo fonte fluxerit redemptio, nempe ex Dei misericordia et gratuito foedere. Causam enim assignat, cur Deo placuerit servare populum suum: nempe quia pacti sui memor misericordiam suam explicuit. Memor autem sui testamenti fuisse dicitur, quia oblivio quaedam videri poterat tam longa illa mora, sub qua passus fuerat affectum gravissimis malis populum languere. Diligenter notandus est hic ordo, quod mera inductus misericordia fuerit Deus, ut foedus cum patribus percuteret: deinde, quod foedus percutiens verbo suo alligaverit hominum salutem: tertio, quod in Christo exhibuerit quidquid est bonorum, ut ita promissiones suas omnes sanciret. Ut certe non aliter rata est earum fides, nisi quum apparet in Christo complementum. Promittitur quidem in foedere peccatorum remissio, sed ea exstat in Christi sanguine. Promittitur iustitia, sed in Christi expiatione offertur. Promittitur vita, sed non nisi in Christi morte et resurrectione quaerenda est. Atque haec ratio est, cur olim ipsum quoque legis volumen sanguine victimae Deus iusserit adspergi. Observatu quoque dignum est, quod praestitam sua aetate misericordiam Zacharias ad patres mortuos extendit, ut communiter eius fructum percipiant. Nam hinc sequitur, non contineri Christi gratiam et virtutem huius caducae vitae angustiis, sed aeternam esse, nec carnis morte finiri, quum et animae sint a morte superstites, et carnis interitum sequatur resurrectio. Sicut ergo neque Abraham, neque ullus sanctorum salutem propria virtute vel meritis sibi acquirere potuit, ita cunctis fidelibus, tam mor-

tuis, quam vivis, communis in Christo salus fuit ostensa.

73. *Secundum iusiurandum.* Graece praepositio non exprimitur, sed hunc familiarem linguae esse usum satis notum est, quum nomen accusativi casus ponitur sine regimine, subaudiendam esse praepositionem, a qua regatur. *Iurisiurandi* meminit, quo melius exprimeret, quam stabilis ac sancta sit eius veritas: eo enim indulgentiae Deus se submittit, ut nomen suum in subsidium infirmitatis nostrae interponere dignetur. Quare si nobis non sufficiunt nudae promissiones, saltem in mentem veniat haec confirmatio, quae nisi omnem dubitationem eximat, plus quam ingrati Deo sumus et sacro eius nomini iniurii.

Daturum se nobis. Non enarrat Zacharias per singula capita, quid contineat Dei foedus, sed docet, in quem finem Deus tam benigne pro sua misericordia egerit cum populo, ut eum redimeret: nempe ut redempti se totos addicant et devoveant colendo salutis suae autori. Sicuti ergo efficiens humanae salutis causa fuit gratuita Dei bonitas, ita finalis est ut homines pie sancteque vivendo nomen eius glorificent. Quod diligenter notandum est, ut vocationis nostrae memores gratiam Dei referre discamus in suum usum. Meditandae sunt, inquam, istae sententiae, non esse nos ad immunditiem vocatos, sed ad sanctimoniam: nos magno pretio redemptos esse, non ut servi simus cupiditatum carnis, vel ut effraeni licentia exsultemus, sed ut regnet Christus in nobis: nos adoptione insertos in Dei familiam, ut vicissim tanquam filii patri obsequamur. Nam in hoc apparuit Dei bonitas et philanthropia (Tit. 2, 11), ut abnegatis saecularibus desideriis sancte et pie et honeste vivamus. Ideo Paulus, quum efficaciter hortari vult fideles, ut se Deo consecrent in vitae novitatem, et deposito veteri homine prioreque mente exuti cultum illi rationalem exhibeant, proponit illis viscera misericordiae Dei (Rom. 12, 1). Plena est eiusmodi testimoniis scriptura, quae ostendunt, exinaniri Christi gratiam, nisi ad hunc scopum tendimus. Notandum autem est quod dicit, *ut sine timore serviamus.* Significat enim, non posse nisi tranquillis animis rite Deum coli. Nam qui inquietudine laborant, qui secum disceptant, illumne habeant propitium an infensum, gratane habeat sua obsequia an repudiet: qui denique incerti fluctuant inter spem et metum, sollicite interdum satagent in colendo Deo, sed illi nunquam sincere, neque ex animo se subiicient. Facit enim trepidatio et anxietas, ut eum horreant: ita, si fieri posset, exstinctum potius cuperent eius numen. Scimus autem, nullum Deo sacrificium nisi spontaneum placere, et quod hilari animo offertur. Quare ut vere Deum colant homines, eorum conscientias prius sedari necesse est, quemadmodum et David loquitur, Apud te est propitiatio, ut timearis (Psal. 130, 4). Deus enim homines data pace comiter ad se invitans facit, ut libenter accedant et cum liberali eius colendi affectu. Hinc et Paulus sententiam illam deducit, peccatum esse quidquid sine fide suscipitur, Rom. 14, 23. Quum autem Deus homines sibi in Christo reconciliet, quum eiusdem praesidio ipsos tueatur, ut securi sint ab omni metu, quum eorum salutem in eius manum et custodiam deposuerit, merito Zacharias nos eius gratia praedicat a metu liberari. Ideo prophetae hoc proprium adscribunt eius regno, ut pacem homines secure colant, et tranquillo gaudio fruantur.

75. *In sanctitate et iustitia.* Sicuti duabus tabulis complexus est Deus bene vivendi regulam, ita hic Zacharias pronuntiat, legitime tunc demum nos servire Deo, quum ad sanctitatem et iustitiam composita est vita nostra: neque enim dubium est, quin sanctitas pietatis officia designet, quae spectant ad priorem legis tabulam, quod ne Platonem quidem latuit. Iustitia autem ad omnia caritatis officia extenditur, quia non aliud exigit Deus a nobis in secunda legis tabula, nisi ut cuique reddamus quod suum est. Additur, *coram ipso*, ut sciant fideles, non satis esse, si coram hominum oculis vitam suam pulcre moderentur, manus, pedes, totumque corpus ab omni flagitio contineant: quoniam eos ad Dei arbitrium vivere oportet, qui externa sanctimonia contentus non est, sed cor praecipue intuetur. Postremo ne quis se defunctum putet, ubi aliquo temporis spatio Deum coluerit, pronuntiat Zacharias, hac lege redemptos esse homines, ut colendi Dei studium tota vita prosequantur. Et certe, quum aeterna sit redemptio, eius memoriam nunquam effluere decet: quum sibi in perpetuum homines Deus adoptet, non debet caduca vel exigui temporis eorum esse gratitudo: denique quum mortuus sit et resurrexerit pro illis Christus, eum vitae et mortis dominum esse convenit. Ideo Paulus, illo quem nuper citavi loco, sanctam et iustam vitam prosequi nos iubet usque in adventum magni Dei, exspectantes, inquit, beatam spem, etc.

LUC. I. 76. *Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis: praeibis enim ante faciem Domini ad parandas vias eius,* 77. *Ad dandam scientiam salutis populo eius in remissione peccatorum suorum:* 78. *Per viscera misericordiae Dei nostri, quibus visitavit nos oriens ex alto,* 79. *Ut illucesceret iis, qui in tenebris et umbra mortis sedebant, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.* 80. *Puer autem crescebat, et corroborabatur spiritu, et erat in desertis usque ad diem ostensionis eius apud Israelitas.*

76. *Et tu, puer.* Iterum redit Zacharias ad commendationem gratiae Christi, sed hoc facit quasi sub filii sui persona, officium docendi, cui destinatus erat, breviter definiens. Tametsi autem in parvulo octo dierum infante nondum cernit propheticas dotes, oculos tamen convertens ad Dei consilium quasi de re nota loquitur. *Vocari* Dei prophetam hic pro censeri et palam cognosci accipitur. Iam praecesserat occulta Dei vocatio: restabat tantum, ut patefieret hominibus, qualis esset. Quia vero generale est prophetae nomen, ex revelatione sibi per angelum allata illum Christo apparitorem statuit.

Praeibis ante faciem Domini, inquit: hoc est, hanc provinciam obibis, ut tuo praeconio convertas homines ad audiendum Dominum. Cur autem se prophetam Dei prope confecto suo cursu Ioannes esse negaverit, dictum est suo loco in Ioannem. Qualis autem sit ista viae praeparatio, postea videbimus.

77. *Ad dandam scientiam salutis.* Praecipuum evangelii caput nunc attingit Zacharias, dum scientiam salutis in remissione peccatorum positam esse docet. Nam quum nascamur omnes filii irae, sequitur, natura damnatos esse ac perditos: haec porro damnationis causa, quod iniustitiae rei sumus. Quare non aliud effugiendae mortis remedium est, nisi ut nos sibi Deus reconciliet peccata nobis non imputando, atque hanc unicam nobis coram Deo iustitiam restare, ex Zachariae verbis colligere promptum est. Unde enim salus nisi ex iustitia? Quod si filiis Dei aliam cognoscere salutem quam ex remissione peccatorum fas non est, sequitur, non alibi quaerendam esse iustitiam. Ita iustitia, quam superbi homines ex operum meritis conflant ac fabricant, nihil aliud est quam iustitiae imputatio, dum nos gratis a reatu Deus absolvit. Ad haec notandum est, Zachariam non de extraneis, sed de populo Dei habere sermonem. Unde sequitur, non modo iustitiae principium ex peccatorum remissione pendere, sed imputative (ut ita loquar) iustos coram Deo in finem usque esse fideles, quia aliter coram eius tribunali consistere nequeant, nisi quotidie ad gratuitam reconciliationem se conferant.

78. *Per viscera misericordiae.* In hoc tanto beneficio misericordiam Dei, ut par est, Zacharias praedicat, nec contentus eam simpliciter nominare, salutem, quae a Christo allata est, prodiisse dicit ex ipsis misericordiae Dei visceribus, quod est magis emphaticum. Postea metaphorice subiicit, factum esse ingenti Dei misericordia, ut dies sedentibus in tenebris illucesceret. *Oriens* hic non est participium: nam graece est ἀνατολή, hoc est, regio orientalis, cui occasus opponitur. In hoc extollit Zacharias Dei misericordiam, quod discussis mortis tenebris lux vitae fuerit restituta populo Dei. In hunc modum, quoties de salute nostra agitur, mentes ad Dei misericordiam erigere convenit. Videtur autem allusio esse ad cap. 4 v. 2 Malachiae, ubi Christus sol iustitiae vocatur, sanitatem in alis, hoc est, radiis suis portans. Quantum ad *lucem et tenebras*, similes sunt loquutiones apud Iesaiam 9, 1, Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, incolis umbrae mortis lux orta est: et pluribus aliis locis. Caeterum his verbis docemur, nihil esse vivificae lucis in mundo extra Christum, sed omnia horribili mortis caligine occupari: ideo alibi Iesaias beneficium hoc soli ecclesiae proprium esse testatur, Ecce, inquit, tenebrae operient terram, et caligo populos: super te autem orietur Dominus, et gloria eius in te videbitur (cap. 60, 1). Quaeritur tamen, quomodo *sederint in umbra mortis* Israelitae, quorum cordibus semper Dominus per fidem illuxit. Respondeo, pios, qui sub lege vixerunt, quum undique cincti essent mortis tenebris, lucem in Christi adventu procul intuitos, qua fuerunt recreati, ne praesenti morte obruerentur. Fieri etiam potest, ut Zacharias ad miserum temporis sui statum respexerit. Sed hoc generaliter verum est, Christi adventu lucem piis omnibus, qui prius fuerant et deinde futuri erant, esse exortam, quae eos vivificet: quia vitam in mortuos quoque diffudit. *Sedere* tantundem valet ac iacere. Ideo Iesaias ecclesiam surgere iubet, ubi affulget dies.

79. *Ad dirigendos pedes.* Hac particula docet Zacharias, perfectionem omnis boni et felicitatis summam in solo Christo esse. Posset quidem in proprio sensu accipi nomen pacis, nec male conveniret: quia illuminatio Christi ad pacandas hominum mentes valet. Sed quia Hebraeis *pax* beatum omnium rerum successum significat, non dubito quin Zacharias Christum hic facere velit perfectae beatitudinis autorem, ne quam boni partem alibi quaeramus, sed omni ex parte ac solide beatos esse nos in Christo persuasi in eo solo acquiescamus. Quo spectant illa Iesaiae verba, Non lucebit tibi amplius sol interdiu, neque luna per noctem: sed erit tibi Dominus in lucem perpetuam (Ies. 60, 19). Quod si Zacharias solo filii sui adhuc infantis conspectu inductus fuit, ut de Christi gratia et virtute, priusquam nasceretur, tam magnifice dissereret, annon ter et quater ingrati sunt, qui de Christo postquam mortuus est, resurrexit, et adscendit in coelum, ut ad dexteram patris sedeat, minus honorifice sentiunt ac eius virtutem extenuant, cuius elogio ornatus fuit a spiritu adhuc utero matris inclusus? Tenendum enim memoria est quod prius attigi, non a se ipso loquutum esse Zachariam, sed spiritu Dei linguam eius gubernante.

80. *Puer autem crescebat.* Hoc ad texendum historiae filum addidit Lucas. Primo narrat roboratum fuisse Ioannem spiritu, quo significat, raram et insolitam exstitisse in puero indolem, quae signum

esset habitantis in eo coelestis spiritus: simul tamen dicit, latuisse quasi ignobilem in desertis usque ad diem ostensionis suae, hoc est, quo Dominus eum producere statuerat: Unde colligimus, Ioannem, etsi vocationis suae probe conscius erat, nihil tamen ante tempus aggressum esse, sed obsequutum esse Deo vocanti.

MATTH. I. 1. *Liber generationis Iesu Christi filii David, filii Abraham.* 2. *Abraham autem genuit Isaac. Isaac autem genuit Iacob. Iacob autem genuit Iudam et fratres eius.* 3. *Iudas autem genuit Phares et Zaram e Thamar. Phares autem genuit Esron. Esron autem genuit Aram.* 4. *Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naasson. Naasson autem genuit Salmon.* 5. *Salmon autem genuit Boas e Rachab. Boas autem genuit Obed e Ruth. Obed autem genuit Iesse.* 6. *Iesse autem genuit David regem. David autem rex genuit Salomonem ex ea, quae fuerat uxor Uriae.* 7. *Salomon autem genuit Roboam. Roboam autem genuit Abia. Abia autem genuit Asa.* 8. *Asa autem genuit Iosaphat. Iosaphat autem genuit Ioram. Ioram autem genuit Osiam.* 9. *Osias autem genuit Ioatham. Ioatham autem genuit Achas. Achas autem genuit Ezechiam.* 10. *Ezechias autem genuit Manassem. Manasses autem genuit Amon. Amon autem genuit Iosiam.* 11. *Iosias autem genuit Iechoniam et fratres eius in exsilio Babylonico.* 12. *Post exsilium vero Babylonicum Iechonias genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel.* 13. *Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim autem genuit Azor.* 14. *Azor autem genuit Sadoc. Sadoc autem genuit Achim. Achim autem genuit Eliud.* 15. *Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Mathan. Mathan autem genuit Iacob.* 16. *Iacob autem genuit Ioseph maritum Mariae, ex qua genitus est Iesus, qui dicitur Christus.* 17. *Omnes ergo generationes, ab Abraham usque ad David, generationes quatuordecim: et a David usque ad transmigrationem Babylonicam generationes quatuordecim: et a transmigratione Babylonica usque ad Christum generationes quatuordecim.*

LUC. III. 23. *Iesus putabatur filius Ioseph, qui fuit filius Heli,* 24. *Qui fuit Matthat, qui fuit Levi, qui fuit Melchi, qui fuit Ianne, qui fuit Ioseph,* 25. *Qui fuit Matthatiae, qui fuit Amos, qui fuit Nahum, qui fuit Esli, qui fuit Nagge,* 26. *Qui fuit Maath, qui fuit Matthatiae, qui fuit Semei, qui fuit Ioseph, qui fuit Iuda,* 27. *Qui fuit Ioanna, qui fuit Rhesa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri,* 28. *Qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosam, qui fuit Elmadam, qui fuit Er,* 29. *Qui fuit Iose, qui fuit Eliezer, qui fuit Iorim, qui fuit Matthat, qui fuit Levi,* 30. *Qui fuit Simeon, qui fuit Iuda. qui fuit Ioseph, qui fuit Ionam, qui fuit Eliacim,* 31. *Qui fuit Melea, qui fuit Mainan, qui fuit Mattatha, qui fuit Nathan, qui fuit David,* 32. *Qui fuit Iesse, qui fuit Obed, qui fuit Boas, qui fuit Salmon, qui fuit Naasson,* 33. *Qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esrom, qui fuit Phares, qui fuit Iudae,* 34. *Qui fuit Iacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahae, qui fuit Tharae, qui fuit Nachor,* 35. *Qui fuit Sarug, qui fuit Ragau, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Salae,* 36. *Qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxad, qui fuit Sem, qui fuit Noae, qui fuit Lamech,* 37. *Qui fuit Methusalae, qui fuit Henoch, qui fuit Iared, qui fuit Mahalaleel, qui fuit Cainan,* 38. *Qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.*

Quoniam de his duabus genealogiis, quae a Matthaeo et Luca descriptae sunt, non convenit inter omnes, primo videndum est, deducantne ambo Christi genealogiam a Ioseph, an vero Matthaeus tantum, Lucas vero a Maria. Qui hoc posterius sentiunt, speciosum habent discriminis praetextum in diversis nominibus, et certe prima specie nihil minus videtur, quam genealogia una eademque narrari, quum tantopere Lucas a Matthaeo differat. Nam a Davide usque ad Salathiel, et rursus a Serubabel usque ad Ioseph, alios prorsus nominat. Deinde obtendunt, absurdum fuisse in re non necessaria tantum ponere laboris, ut genus Ioseph, qui tamen pater Christi non erat, bis recitaretur. Quorsum, inquiunt, ista repetitio, unde nihil probatur, quod valde ad fidei aedificationem pertineat? Nam si hoc tantum cognoscitur, Ioseph unum esse ex posteris et familia Davidis, Christi genus interea manebit dubium. Ergo eorum iudicio supervacuum fuisset, duos evangelistas in hanc rem incumbere. Quod autem Matthaeus progeniem Ioseph recensuerit, ita excusant, factum scilicet fuisse multorum causa, qui eum Christi esse patrem adhuc opinabantur. Atqui ridiculum fuisset, ista indulgentia fovere perniciosum errorem: et contextus palam repugnat. Nam simul ac ventum est ad genealogiae finem, docet Matthaeus, non ex semine Ioseph, sed arcana spiritus virtute Christum in utero virginis fuisse conceptum. Quare si staret eorum ratio, stultitiae vel incogitantiae posset argui Matthaeus, ut qui frustra recitet, unde originem duxerit Ioseph. Atqui nondum soluta est eorum obiectio, quod progenies Ioseph nihil ad Christum pertineat. Trita et vulgo nota responsio est, in persona Ioseph comprehendi etiam Mariae genus, quia lex iubebat unumquemque ex sua tribu uxorem ducere. Excipiunt illi contra, legem hanc omnibus fere saeculis neglectam fuisse, sed argumenta, quibus nituntur, frivola sunt. Citant exemplum illud, quod undecim tribus iureiurando promiserint, se Ben-

iamitis nullam daturos uxorem. Si hoc lege praescriptum esset, inquiunt, nihil opus erat nova sanctione. Ego autem respondeo, perperam et inscite hoc extraordinarium ab illis in communem regulam trahi: necesse enim erat, excisa una tribu, mutilum fieri populi corpus, nisi alio remedio subventum ultimae necessitati foret. Non est igitur lex communis hic spectanda. Obiiciunt praeterea, Mariam Christi matrem cognatam fuisse Elisabeth, quum prius testatus est Lucas, fuisse ex filiabus Aaron. Hic quoque facilis est responsio, puellis ex tribu Iuda vel alia qualibet licitum fuisse, abnubere in tribum sacerdotalem: quia non impediebat illa ratio, quae in lege exprimitur, ne scilicet mulier haereditatem suam alio quam ad tribules suos transferret. Sic uxorem Ioiadae, summi sacerdotis, sacra historia ex regio genere ortam fuisse narrat (2. Paral. 22, 11). Nihil ergo mirum vel insolitum, si mater Elisabeth elocata fuit sacerdoti. Si quis haec ad plenam certitudinem valere neget, ut statuere liceat, Mariam fuisse tribulem Ioseph, quia fuit eius uxor, equidem concedo, non simpliciter id probari ex nuda, qualis hic legitur, narratione, nisi aliae circumstantiae accederent. Sed *primo* notandum est, evangelistas de rebus sua aetate notis loqui. Ita quum genus Ioseph usque ad Davidem contextum esset, promptum cuivis fuit, Mariae genus inde elicere. Nec dubium est, quin evangelistae vulgari saeculi sui notitia freti ideo minus curiosi fuerint. Nam si quis dubitaret, non difficilis nec longa erat inquisitio. Ad haec pro confesso sumpserunt Ioseph, quum vir probus esset ac modestus, uxorem ex legis praescripto non nisi e familia sua duxisse. Quanquam ne illa quidem lex communis ad regium Mariae genus probandum sufficeret: potuit enim Maria ex tribu Iuda progenita esse, ut tamen non descenderet ex stirpe Davidis. Itaque sic constituo, evangelistas piorum rationem habuisse, qui non contentiose litigarent, sed in persona Ioseph agnoscerent Mariae genus, praesertim quum, ut nuper diximus, eo saeculo minime dubia esset. Poterat autem videri incredibile, pauperculos istos et despectos coniuges esse ex posteris Davidis, et regium illud semen, ex quo oriturus erat redemptor. Nunc si quis roget, an genealogia, qualis a Matthaeo et Luca describitur, clare et sine controversia demonstret, Mariam ex stirpe Davidis originem duxisse, fateor id non posse certo colligi: sed quum tunc non obscura esset Mariae et Ioseph cognatio, evangelistae hac in parte magis securi fuerunt. Interea propositum ambobus fuit, offendiculum tollere, quod ignobilitas et contemptus et inopia tam Ioseph quam Mariae pariebat, quominus in illis quidquam regium posset agnosci. *Porro* quod Mariae genus a Luca referri fingunt praeterito Ioseph, id nullo negotio refellitur. Sic enim ad verbum scribit, Censebatur Iesus filius Ioseph, filii Heli, filii Matthat, etc. Certe nec patrem, nec avum Christi commemorat, sed diserte exponit progeniem ipsius Ioseph. Nec me latet, quo responso nodum hunc solvere conentur: filium enim loco generi positum esse dicunt, atque ita Ioseph filium Heli vocari interpretantur, qui eius filiam haberet uxorem. Atqui nec cum naturae ordine hoc consentaneum est, nec tale exemplum in scriptura usquam legitur. Iam si a Mariae genealogia excluditur Salomo, Christus esse Christus desinet. Quidquid enim de eius genere disseritur, in solenni illa promissione fundatum est, Sedebit super thronum tuum successor, qui perpetuo regnabit: Ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium (2. Sam. 7, 13. 14 et Ps. 132, 11). Atqui extra controversiam est, huius aeterni regis, qui promissus erat Davidi, Salomonem fuisse typum. Nec Christo aliter aptari potest promissio, nisi quatenus eius veritas in Salomone adumbrata fuit. Nunc, si ad ipsum non refertur Christi origo, unde vel qua ratione censebitur ille filius Davidis? Ergo quisquis Salomonem expungit a Christi genealogia, simul promissiones, in quibus agnosci debet filius Davidis, obliterat ac delet. Quomodo autem Lucas, seriem generis a Nathan deducens, Salomonem non reiiciat, postea suo loco videbitur. Ac (ne sim nimium prolixus) duas istas genealogias, quantum ad summam spectat, convenire inter se dico, *quatuor* tamen *discrimina* in illis notanda esse. Primum est, quod Lucas ordine retrogrado, ut loquuntur, ab ultimo ad primum adscendit, quum Matthaeus ab ipsa origine incipiat. Alterum est, quod Matthaeus narrationem suam ultra sanctum et electum Abrahae genus non extendit: Lucas vero ad Adam usque progreditur. Tertium, quod legale genus Matthaeus tractat, et sibi etiam quosdam rescindere permittit ex recitationis serie, quod lectorum memoriae consulere volens tres solum tessaradecadas enumerat: Lucas vero naturale genus magis exacte prosequitur. Quartum et postremum, quod interdum de iisdem loquentes hominibus in eorum tamen nominibus variant. De *primo* discrimine, quando nihil difficultatis habet, plus verborum facere supervacuum est. *Secundum* optima ratione non caret: nam quia Deus sibi genus Abrahae delegerat, unde nasceretur mundi redemptor, et salutis promissio illic quodammodo inclusa erat usque ad Christi adventum, non egreditur Matthaeus ultra constitutos a Deo fines. Tenendum est quod dicit Paulus: Christum esse ministrum circumcisionis ad praestandam salutem, quae promissa fuerat sanctis patribus, ad Rom. 15, 8. Cui concinit illud Christi dictum, salutem ex Iudaeis esse, Ioannis 4, 22. Eum itaque Matthaeus in sacro illo genere conspiciendum proponit, cui proprie destinatus erat. Ideo in Matthaei catalogo considerandum est nobis

Dei foedus, quo semen Abrahae sibi in populum cooptavit, ut a reliquis gentibus, quasi interposita maceria, distinctum esset. Lucas autem altius respexit: quamvis enim, ex quo foedus suum Deus cum Abraham pepigerat, peculiariter eius semini promissus fuerit redemptor, scimus tamen statim a primi hominis defectione fuisse omnibus necessarium, sicuti etiam tunc destinatus fuit toti mundo. Caeterum admirabili Dei consilio factum est, ut Christum Lucas nobis Adae filium proponeret, eundem vero Matthaeus includeret in una Abrahae familia. Nihil enim nobis prodesset, Christum esse datum a patre salutis autorem, nisi promiscue esset omnibus communis. Deinde non esset verum illud apostoli (Hebr. 13, 8), ipsum fuisse heri, et hodie esse, et usque in saecula futurum, nisi ad omnes aetates ab ipsa mundi creatione diffusa esset eius virtus et gratia. Sciamus ergo, patefactam et exhibitam toti humano generi in Christo salutem esse, quia filius Noae et filius Adae non abs re vocatur. Quia tamen in Dei verbo quaerendus est, non temere per alium evangelistam spiritus ad sanctum Abrahae genus nos revocat, ubi thesaurus vitae aeternae una cum Christo ad tempus depositus fuit. Veniamus ad *tertium* discrimen. Minime dubium est, quin alium teneat ordinem Matthaeus quam Lucas. Alter enim Davidi Salomonem, alter Nathan subnectit: unde clare apparet, diversas lineas constitui. Hanc dissidii speciem ita conciliant boni et periti interpretes, quod Matthaeus a naturali progenie discedens, quam sequitur Lucas, legalem genealogiam recenseat. Legalem vero genealogiam interpretor, quia factum est, ut ius regni ad Salathiel transiret. Quod autem Eusebius, libro primo historiae ecclesiasticae, sententia Africani genealogiam, quae a Luca describitur, legalem potius nominat, in eundem sensum redit: neque enim aliud sibi vult, quam legitima ratione, quod in persona Salomonis stabilitum fuerat regnum, tandem ad Salathiel delapsum esse. Sed rectius magisque dextre loquuntur, qui legalem ordinem a Matthaeo proditum esse dicunt, quia Salomonem continuo post Davidem nominans non observat, a quibus secundum carnem continua serie genitus sit Christus, sed quomodo ex Salomone et aliis regibus descenderit, ut legitimus esset successor, in cuius manu regni perpetuitas stabilienda erat ex Dei pacto. Probabilis autem eorum opinio est, qui morte Ochoziae finitam fuisse Salomonis stirpem existimant (2. Reg. 9, 27 et 11, 1). Quod ex Iudaeorum commentariis referunt nonnulli, mandatum fuisse a Davide, ut, si quando deficeret ex Salomone soboles, regia potestas deveniret ad posteros Nathan, in medio relinquo: tantum sumo quod certum est, regni successionem non fuisse confusam, sed distinctos fuisse gradus. Iam quum narrat sacra historia, post caedem Ochoziae regnum a matre eius Athalia fuisse occupatum, et sublatum e medio totum regium genus, plus quam probabile est, a muliere dominationis cupida impias illas et nefarias caedes fuisse patratas, ne in ordinem privatum coacta regnum alio translatum videret. Ergo si Ochoziae superstes fuisset filius, libenter avia sub tutelae colore tranquille sine invidia et periculo regnasset. Quod ergo extremis sceleribus infamem se (2. Paral. 22, 9) et exosam reddit, desperationis signum est, quia domi regnum tenere non poterat. Caeterum quod Ioas Ahasjae dicitur filius, ratio est, quia gradu proximus erat, ut merito censeri deberet verus et nativus regni haeres. Praeterquam enim quod Athalia (si aviam fuisse demus) libenter abusa titulo infantis fuisset, quis mediocri iudicio praeditus verisimile putabit, naturalem regis filium potuisse a sacerdote Ioiada abscondi, ut non magis sollicite eum avia quaereret? Quin potius, si quis prudenter omnia expendat, colligere promptum est, ex alia linea fuisse proximum regni haeredem. Atque id sibi volunt verba Ioiadae (2. Paral. 23, 3), Regnabit filius regis secundum pactum Domini cum Davide: ac si diceret, indignum esse nefas, si mulier alienigena sceptrum ad se raperet, quod Deus stare voluerat in familia Davidis. Quare nihil absurdi est, si Christi genus deducat Lucas a Nathan: quia fieri potest, ut Salomonis genus, quantum ad regni successionem spectat, interciderit. Nunc si quis obiiciat, Iesum non posse agnosci Messiam, qui promissus erat, nisi sit ex Salomonis posteris, quem certum est fuisse typum *Christi*, in promptu est solutio: quamvis naturaliter ex Salomone non fuerit genitus, legali tamen ordine censeri eius filium, quia ex regibus originem duxit. Sed tanta in nominibus diversitas multos valde perturbat: nam a Davide usque ad Ioseph nullus inter duos evangelistas, nisi in Salathiel et Serubabel, consensus apparet. Excusatio quae afferri solet, inde ortum esse discrimen, quia Iudaei ut plurimum binomines erant, aegre a multis admittitur. Atqui quum hodie nobis incognita sit ducendae texendaeque genealogiae ratio, quam sequutus est Matthaeus, nihil mirum est, si non assequimur, quomodo in singulis nominibus ambo vel conveniant vel differant. Nec tamen dubitari potest, quin a tempore babylonici exsilii quosdam diversis nominibus eosdem homines recenseant. In Salathiel vero et Serubabel eadem consulto retenta fuisse nomina arbitror propter mutatum populi statum, quia tunc regia maiestas exstincta fuit. Tenuis vero dominationis umbra quum residua esset, apparuit insignis mutatio, quae fideles admoneret, sperandum esse aliud praestantius regnum, quam visibile illud Salomonis, quod brevi tempore floruerat. Iam hoc quoque notare operae pretium est, nihil esse absurdi, quod plures in suo catalogo numerat Lucas quam Matthaeus, quando

usitatum est, plures numero esse in naturali generatione quam legali. Huc etiam accedit quod Matthaeus, quum in tres classes distribuere vellet Christi genealogiam, et singulis classibus attribuere quatuordecim capita, liberum sibi fecit quorundam nomina praeterire, quae Lucas omittere non debuit, quum se ad legem illam non adstringeret. Hactenus de Christi genealogia disserui, quatenus ad summam utile esse visum est. Si quem titillat maior curiositas, ego paulinae admonitionis memor sobrietatem et modestiam frivolis et nihili argutiis praefero. Notus est locus ad Tit. cap. 3, 9, ubi nos vetat de genealogiis nimis anxie disputare. Nunc postremo tractandum restat, cur *tribus ordinibus* complexus sit Matthaeus totam Christi genealogiam, et singulis denos quaternos homines attribuerit. Quibus videtur hoc fecisse, ut lectorum memoriae consuleret, neque totum dicunt, neque nihil. Est quidem istud verum, facilius memoriae haerere catalogum in tribus paribus numeris propositum: simul tamen constat, triplicem populi statum hic diserte notari, ex quo promissus fuerat Christus Abrahae usque ad tempus plenitudinis, quo patefactus in carne fuit. Quamvis enim usque ad Davidem tribus Iuda honore reliquas excelleret, nullum tamen principatum tenuit. In Davide praeter spem omnium emersit regia maiestas, quae stetit usque ad Iechoniam. Ab eo tempore superfuit in tribu Iuda aliqua dignitas et gubernatio, quae usque ad Messiae adventum erectas teneret piorum mentes.

1. *Liber generationis.* Frustra in hoc titulo laborant quidam interpretes, ut excusent, quod totam historiam Matthaeus a dimidia parte unius capitis denominet. Neque enim haec epigraphe ad totum librum extenditur, sed libri nomen positum est pro catalogo, ac si dictum esset, Sequitur catalogus generationis Christi. Porro Christum vocat filium Abrahae et Davidis, promissionum respectu: quia Deus semen ex Abraham oriturum promiserat, in quo se benedicerent omnes gentes (Gen. 12, 3). Davidi autem clarior data fuerat promissio, fore ut regnum domi eius stabile maneret usque ad finem saeculi: et rex ex eius progenie sederet in solio, donec sol et luna in coelo fulgerent (Psal. 72, 5. 7 et 89, 29). Quare vulgaris loquendi usus inter Iudaeos obtinuerat, ut Christum dicerent filium Davidis.

2. *Iacob genuit Iudam et fratres.* Quum Matthaeus Ismael Abrahae primogenitum silentio tegat, et Esau (qui naturae ordine superior erat fratre suo Iacob), non temere duodecim patriarchis locum in genealogia assignat, quum omnes Deus simili adoptionis gratia dignatus esset. Significat ergo, benedictionem in Christo promissam non ad solam tribum Iuda spectare, sed communem esse omnibus filiis Iacob, quos Deus in ecclesiam suam collegit, quum Ismael et Esau facti essent extranei.

3. *Iudas genuit Phares et Zaram e Thamar.* Hoc praeludium fuit exinanitionis, de qua loquitur Paulus (Phil. 2, 7). Poterat filius Dei genus suum immune purumque servare ab omni flagitio et infami nota, sed in mundum veniens, ut se ipsum exinaniret et accepta servi forma fieret vermis, et non homo, opprobrium hominum, et despectus plebis (Psal. 22, 7), tandemque maledictam crucis mortem subiret, hoc etiam probrum in suo genere non recusavit, ut ex incesto concubitu nasceretur, qui inter eius maiores futurus erat. Nam etsi non libidine impulsa fuit Thamar, ut soceri coitum expeteret, illicito tamen modo ulcisci tentavit suam iniuriam. Iudas autem quum scortari vellet, in nurum suam incidit. Atqui cum utriusque peccato certavit incomparabilis Dei bonitas, ut adulterum hoc semen sceptro nihilominus potiretur.

6. *Genuit David regem.* Ornatur solus David hoc elogio, quia in eius persona Messiae futuri ducis typum Deus proposuit. Prius quidem regnum coeperat a Saule, sed quia tumultu hoc et improbis populi votis contigerat, censetur demum legitima in Davide mutatio, praesertim quantum ad Dei foedus, in quo pollicitus fuerat, se aeternum fore suorum gubernatorem. Quum autem populus excusso Dei iugo infeliciter ac damnatis auspiciis regem sibi postulasset (1. Sam. 8, 5), concessus est Saul ad exiguum tempus. Sed Deus statim regnum suum, quod verae beatitudinis pignus foret, stabilivit in manu Davidis. Sciamus ergo, hic notari secundum populi statum, qualis a Domino ordinatus est. Interim additur ab evangelista humanum dedecus, quod illam divinae benedictionis gloriam quodammodo foedare possit: nempe quod Salomonem genuit David ex Bathseba, quam marito scelerate rapuerat, et cuius fruendae causa perfide innoxium hominem iugulandum prodiderat hostium gladiis. Haec circa regni exordia deformitas facere debuit, ne Iudaei in carne gloriarentur. Testatum autem esse voluit Deus, se in statuendo illo regno nihil rependere hominum meritis. Caeterum in successione, quam describit Matthaeus, tres reges fuisse omissos constat ex sacra historia. Hoc qui oblivione factum esse dicunt, minime sunt audiendi: nec probabilis est eorum ratio, qui indignos fuisse dicunt, quibus in Christi genealogia daretur locus. Id enim competeret etiam in complures alios, quos tamen Matthaeus piis et sanctis indifferenter admiscet. Verius ergo est, quum regum quatuordecim catalogum vellet conficere, non fuisse valde curiosum in delectu habendo, quia satis habebat genealogiae contextum lectoribus ponere ante oculos usque ad regni finem. Quod autem tredecim solum leguntur, librariorum vitio et incuria esse factum, verisimile

est. Epiphanius libro primo contra haereses, causam adducit, quod quum bis positum esset Iechoniae nomen, secundo loco quasi supervacuum indocti eradere ausi sunt. Id vero non debuisse fieri admonet, quia Ioacim pater regis Ioachin commune Iechoniae nomen cum filio suo habuerit (Ier. 27, 20; 2. Reg. 24, 6. 15). Et citatur a Roberto Stephano graecus codex, ubi interponitur nomen Ioacim.

12. *Post exsilium babylonicum.* Hoc est, postquam Iudaei in captivitatem abducti sunt. Significat enim evangelista, Davidis posteros tunc ex regibus servos factos esse et exsules. Porro quum illa captivitas quaedam esset interitus species, mirabili Dei providentia factum est, non modo ut rursum Iudaei in unum corpus coalescerent, sed etiam ut aliquae principatus reliquiae manerent in familia Davidis. Nam qui domum reversi sunt, ultro paruerunt imperio Serubabel. Durarunt ergo hunc in modum regii sceptri fragmenta, usque dum Christi adventus instaret, secundum vaticinium Iacob, Non exibit sceptrum e Iuda, nec dux e femore eius, donec veniat Schilo (Gen. 49, 10). Atque in illa quantumvis misera tristique populi dissipatione nunquam tamen fulgere destiterunt scintillae quaedam gratiae Dei. Graecum nomen (μετοικεσίας), pro quo vetus interpres transmigrationem, Erasmus exsilium reddit, proprie mutatam habitationem significat. Intelligit ergo, Iudaeos e patria migrare coactos fuisse, ut alibi tanquam inquilini demigrarent.

16. *Iesus qui vocatur Christus.* In cognomine Matthaeus officium designat, ut sciant lectores, non esse hunc privatum hominem, sed unctum divinitus ad implendum redemptoris munus. Qualis autem fuerit et quorsum spectarit eius unctio, pluribus in praesentia non disseram. De voce ipsa sic habendum est: postquam abolitum fuit regnum, coepisse ad unum illum referri, a quo speranda erat plena salutis perditae instauratio. Quamdiu enim floruit in familia Davidis aliqua maiestas, reges vocari solebant Christi. Atqui ne deformis vastitas, quae sequuta est, piorum animos in desperationem coniiceret, unico redemptori hoc nomen aptari Deus voluit, sicuti ex Daniele apparet. Historia vero evangelica passim ostendit, vulgatum tunc fuisse loquendi morem, quum exhibitus est filius Dei in carne.

MATTH. I. 18. *Porro Iesu Christi nativitas sic habuit. Quum enim mater eius Maria desponsa esset Ioseph, antequam convenirent, deprehensa est gravida e spiritu sancto:* 19. *Ioseph autem maritus eius quum esset iustus, et nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam.* 20. *Haec autem eo cogitante, ecce angelus Domini per somnium apparuit illi, dicens, Ioseph fili David, ne metuas assumere Mariam uxorem tuam: nam quod in ea conceptum est, ex spiritu sancto est.* 21. *Pariet autem filium, et vocabis nomen eius Iesum. Is enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.* 22. *Porro totum hoc factum est, ut impleretur quod dictum est a Domino per prophetam, dicentem,* 23. *Ecce, virgo praegnans erit, et pariet filium, et vocabunt nomen eius Immanuel. Quod si quis interpretetur, valet, Nobiscum Deus.* 24. *Excitatus vero Ioseph a somno, fecit sicut ei praeceperat angelus Domini, et assumpsit uxorem suam:* 25. *Et non cognovit eam, donec peperit filium suum primogenitum, et vocavit nomen eius Iesum.*

18. *Iesu Christi nativitas.* Nondum exponit Matthaeus, ubi aut qualiter natus sit Christus, sed quomodo coelestis eius generatio ipsi Ioseph comperta fuerit. Dicit primum, inventam fuisse Mariam gravidam ex spiritu sancto: non quod arcanum illud Dei opus vulgo notum foret, sed cum hominum notitia miscet spiritus virtutem, quae adhuc latebat. Tempus notat, quum desponsa esset Ioseph, prius tamen quam convenirent. Nam quoad fidem coniugii, simul ac puella viro promissa erat, Iudaei instar legitimae uxoris habebant. Itaque lex adulterii damnabat, quae sponsalibus contractis castitatem violaverant. Verbum quo utitur evangelista, vel concubitum verecunde notat, vel simpliciter accipitur pro simul habitare, ut domum et familiam unam efficiant maritus et uxor. Ita sensus erit, nondum virginem traditam fuisse in manum viri a parentibus, sed adhuc sub eorum custodia vixisse.

19. *Quum iustus esset.* Quidam interpretes intelligunt, Ioseph, ideo quod iustus esset, voluisse uxori parcere: ita iustitia illis est humanitas, vel moderatio animi ad clementiam propensior. Sed alii rectius, qui haec duo membra adversative legunt, iustum quidem fuisse Ioseph, sed tamen de fama uxoris fuisse sollicitum. Proinde iustitia, quae hic laudatur, in odio et detestatione sceleris fuit. Quia suspectam adulterii habebat uxorem, imo adulteram esse persuasus erat, tale scelus nolebat indulgentia sua fovere. Et certe uxoris suae leno est, quisquis ad eius impudicitiam connivet: nec tantum a tali flagitio abhorrent ingenuae et honestae mentes, sed illam quam dixi socordiam leges notant infamia. Ergo Ioseph iustitiae zelo quod putabat esse in uxore crimen damnavit: interea proclivis ad humanitatem animus obstabat, ne summo iuris rigore ageret. Media illa erat et magis temperata ratio, si clanculum discedens alio migraret. Unde colligimus, non ita molli et effeminato fuisse animo, ut misericordiae praetextu crimen tegendo aleret: tantum aliquid remisit ex summo iure, ne uxorem turpi iudicio exponeret. Nec vero dubium nobis esse debet, quin arcano spi-

ritus instinctu retentus fuerit eius animus. Scimus, quam impotens sit zelotypia, et quam violenter hominem abripiat: quare etiamsi nimis praecipitem impetum continuisset Ioseph, mirabiliter tamen occursum fuit variis periculis, quae instabant, quum soli vertendi consilium cepit. Idem et de silentio Mariae iudico: ut demus, pudore fuisse cohibitam ne marito prodere auderet, se gravidam esse ex spiritu, Dei tamen providentia magis quam proprio consilio retenta fuit: nam si verbum fecisset, ut res erat plus quam incredibilis, putasset Ioseph, se ludibrio haberi. Id vero omnium risu tanquam fabulosum exceptum foret: nec vero tantum fuisset momenti divino oraculo, si postea sequutum esset. Ergo passus est Dominus, servum suum Ioseph ignorantia trahi in perversum iudicium, ut sua ipse voce eum in viam reduceret. Sciendum vero est, magis id nostra omnium quam privata eius causa factum esse: cavere enim modis omnibus voluit Deus, ne qua sinistra suspicio in oraculum caderet. Quum angelus aggreditur Ioseph totius adhuc negotii inscium, non habent improbi quod calumnientur, quin ad Deum audiendum integer accesserit. Non fuit uxoris blanditiis pellectus, non obtestationibus excussa fuit quam conceperat opinio, non humanis rationibus flexus in contrariam partem: sed, quum in animo eius haereret falsum uxoris crimen, Deus se interposuit, quo magis idoneus nobis esset testis ac plus autoritatis haberet, tanquam ad nos e coelo demissus. Videmus ut Deus per angelum voluerit docere servum suum Ioseph, quo aliis coelestis esset praeco, non autem acceptum vel ab uxore vel a quoquam mortalium sermonem narraret. Quod non pluribus statim patefactum fuit mysterium, haec fuisse videtur ratio: quia incomparabilem hunc thesaurum absconditum latere, solis vero Dei filiis patere decebat. Deinde nihil absurdi, si Dominus suorum fidem et obedientiam, ut plerumque solitus est, probare voluerit. Certe nisi quis maligne Deo credere, seque illi dare in obsequium detrectet, testimoniis, quibus hoc fidei nostrae caput probatum est, abunde contentus erit. Eadem etiam causa factum est, ut Mariam nubere Dominus permitteret, ut sub coniugii velo usque ad maturum revelationis tempus coelestis virginis conceptio lateret: interea celati sunt increduli, ut merebatur eorum ingratitudo et malitia.

20. *Haec eo cogitante.* Hic perspicimus, ut Dominus tempestive et in ipso, quod aiunt, articulo suis adesse soleat. Unde etiam colligimus, dum ad nostras curas et anxietates dissimulat, nos tamen ab ipso respici: sed ita scilicet se occultat, et tacitus quiescit, donec, habito patientiae nostrae examine, tempore a se constituto nos iuvet. Certe quantumvis lentum ac serum putetur eius auxilium, utile tamen est ita differri. Quod per somnium apparuit angelus, hic alter fuit ex duobus ordinariis revelationum modis, quorum fit mentio Numerorum capite 12, 7, ubi sic loquitur Deus: Prophetis, qui inter vos erunt, vel per visionem, vel per somnium me aperiam: at non sic cum servo meo Mose, cui facie ad faciem me ostendo. Sciendum autem est, eius generis somnia multum a naturalibus differre: quia insculptam habent certitudinis notam, et divinitus obsignantur, ut minime ambigua sit eorum veritas. Somnia quae communiter hominibus eveniunt, vel ex cogitationibus diurnis, vel ex naturae constitutione, vel ex corporibus male affectis, vel similibus causis oriri solent: ad divina autem somnia accedit interim spiritus testimonium, quod certo confirmet, Deum esse qui loquitur.

Fili David, ne metuas. Ista angeli exhortatio significat, anxium animi fuisse Ioseph, ne qua se contagione pollueret adulterium uxoris tolerando. Quam ergo sceleris conceperat opinionem tollit, ut tranquilla conscientia cum uxore habitet. Epitheton *filii Davidis* aptavit ad praesentem causam, ut eius mentem in sublime illud mysterium attolleret: quia esset ex ea familia, et quidem superstes cum paucis, unde promissa erat mundo salus. Ioseph itaque audito Davidis nomine, a quo genus ducebat, revocare in memoriam debuit insigne illud Dei pactum de instauratione regni, ut nihil iam novum sibi dici agnosceret. Perinde ergo est ac si angelus, allatis in medium prophetarum vaticiniis, pararet animum Ioseph ad amplexandam praesentem gratiam.

21. *Vocabis nomen eius Iesum.* De ipsa voce breviter quidem, sed quantum satis erat, supra disserui. Nunc unum addam duntaxat, refutari angeli verbis eorum delirium, qui a Iehova, essentiali Dei nomine, deducunt: causam enim exprimit angelus, cur ita vocandus sit filius Dei, Quia populum suum *servabit.* Unde elicitur contraria etymologia, quam illi fingant. Ac frustra isto cavillo elabi conantur, proprie et apte subiici, Christum fore salutis autorem, quia aeternus sit Deus. Neque enim hoc agitur solum, quid nobis Deus praestet: sed filio eius ex re nomen imponitur ex mandato, quod illi iniunctum est a patre, ex officio quo praeditus ad nos descendit. Iam vero plus quam insulsum est, quum duae istae voces Iesu et Iehova non nisi in duabus literis conveniant, in aliis autem differant, quae nihil habent prorsus inter se affinitatis simul miscere, quasi unum sit nomen. Tale conflandi genus alchumistis relinquo, quibus non multum absimiles sunt cabbalistae, qui putidas istas inanesque argutias nobis fabricant. Ergo filius Dei, quum ad nos carne indutus prodiit, simul accepit a patre nomen, ex quo palam fieret, quem in finem venerit, quae sit eius virtus, et quid proprie ab eo sit expectandum. Radix enim nominis Iesu est ab he-

braico verbo hiphil הושיע, quod *servare* significat. Hebraice quidem aliter pronuntiatur, nempe Iehoschua: sed evangelistae, quum graece scriberent, receptum loquendi usum sequuti sunt. Nam graeci interpretes tam apud Mosen, quam in aliis libris transtulerunt Ἰησοῦν. Quo iterum coarguitur eorum inscitia, qui nomen Iesu a Iehova detorquent potius quam derivant: ducunt enim illi pro magno absurdo, si sacrum hoc nomen commune mortalis quispiam homo habeat cum filio Dei, ac tragice exclamant, nunquam passurum fuisse Christum, sic nomen suum profanari. Quasi vero non sit in promptu antistrephon, illis hominibus nomen Iesu non minus quam Iehoschua fuisse commune. Nunc quia satis constat, filium Dei sub voce Iesu nobis commendari salutis autorem, propius excutiamus angeli verba. *Salvum*, inquit, *faciet populum suum a peccatis.* Primo tenendum est, perditos in se ipsis esse, quibus servandis mittitur Christus: nominatim autem vocatur ecclesiae servator. Si in morte et interitu demersi sunt, quos sibi Deus coniunxit, donec vitam illis restituat Christus, quid de extraneis dicendum erit, quibus nulla unquam affulsit spes vitae? quare statuendum est, totum genus humanum exitio addici, dum in Christo includitur salus. Verum notanda simul est exitii causa: neque enim nos coelestis iudex temere et abs re maledictos esse pronuntiat. Testatur ergo angelus, nos periisse, ac teneri sub misera damnatione oppressos, quia peccatis nostris alienati sumus a vita. Unde nobis ostenditur naturae nostrae corruptio et pravitas: nam si ad iuste vivendum quispiam esset integer, posset Christo liberatore carere. Atqui omnes ad unum indigent eius gratia: sequitur ergo, peccati esse servos, veraque iustitia destitui. Hinc rursum colligimus, qualis sit Christo servandi modus vel ratio: nempe quia nos a peccatis liberat. Duae porro sunt liberationis huius partes: nempe quod peracta expiatione gratuitam veniam nobis affert, qua exempti a reatu mortis reconciliemur Deo: deinde quod spiritu nos suo sanctificans a Satanae tyrannide vindicat, ut iustitiae vivamus. Quare non vere agnoscitur servator Christus, donec fide amplecti discamus gratuitam peccatorum remissionem, et nos coram Deo iustos censeri sciamus, quia absoluti sumus a reatu: deinde spiritum iustitiae et rectitudinis ab eo petamus, omni et operum et virtutis nostrae fiducia vacui. Christi populum procul dubio angelus nominat Iudaeos, quibus in caput et regem ordinatus erat: sed quia inserendae paulo post erant gentes in genus Abrahae, extenditur haec salutis promissio promiscue ad omnes, qui fide in unum ecclesiae corpus coalescunt.

22. *Hoc totum factum est.* Inscite nugantur et pueriliter, qui contendunt filio Dei ideo impositum esse nomen Iesu, quia vocetur Immanuel. Non enim particulam unam duntaxat arripit Matthaeus, sed quidquid in Christi conceptione coeleste ac divinum est complectitur, quo etiam pertinet universalis nota. Nunc videndum est, quam apposite citetur Iesaiae vaticinium. Locus satis notus est ac celebris, cap. 7, 14: sed Iudaei pro solita sua malitia eum depravant, quanquam non minus caecum et fatuum quam improbum Christi et veritatis odium hic produnt. Eo impudentiae progressi sunt multi eorum rabbini, ut de rege Hiskia exponerent, qui tunc annos circiter quindecim natus erat. Qualis, obsecro, ista est mentiendi libido, everso naturae ordine iuvenem recondere in utero matris, ut sedecim annorum nascatur, ne claram lucem admittant? Sed digni sunt scilicet hostes Christi, quos Deus spiritu vertiginis et stuporis percussos infatuet. Alii sibi fingunt ignotum quempiam filium regis Achas, quem propheta nasciturum praedixerit. Sed quaero, quo iure vocatus fuerit Immanuel, et terra eius imperio subiecta, qui privatus et sine honore vitam finivit: nam paulo post idem propheta puerum illum, quisquis est, constituit terrae dominum. Nec minus insipide garriunt, qui volunt hoc dictum esse de prophetae filio. Et certe hac in re nimis crasse hallucinati sunt christiani scriptores vaticinium, quod proximo capite sequitur, ad Christum trahendo. Dicit illic propheta, se per visionem iussum esse cum uxore congredi, et filio, quem genuerat, nomen Dei mandato fuisse impositum, Accelera, Praedare. Nam illic tantum notatur belli tempestas, quae instabat cum horribili vastitate. Unde facile elicitur, res esse prorsus diversas. Ergo quaeramus genuinum praesentis loci sensum. Quum obsessa urbe Ierusalem tremeret rex Achas, imo pavore fere exanimatus esset, mittitur ad eum propheta, qui promittat, Deum fore urbis custodem. Quum simplex promissio confusum eius animum non erigeret (Ies. 7, 11), iubetur propheta signum illi offerre, qualecunque petierit sive in coelo, sive in terra. Quum impius ille hypocrita suam infidelitatem occultans signum respueret, propheta durius illum obiurgat, et tandem subiicit, dabit tamen Deus vobis signum: ecce enim virgo concipiet, parietque filium, etc. Hoc de Christo dictum interpretamur in hunc modum: Vos tota Davidis posteritas, quantum in vobis est, studetis promissam vobis gratiam abolere (nam propheta domum Davidis ignominiae causa diserte compellat): nunquam tamen perfidia vestra efficiet, quin superior emergat Dei veritas. Urbem Deus salvam ab hostibus et incolumem fore promittit: si non sufficiat eius verbum, obsignationis tesseram vestro arbitrio dare paratus est. Excluditis utramque gratiam, et arcetis a vobis: stabit tamen Deus in constantia pacti sui. Veniet enim promissus redemptor, in quo se Deus

perfecte populo suo praesentem statuet. Obiiciunt Iudaei, stulte et absurde facturum fuisse Iesaiam, si illius saeculi hominibus signum dedisset, quod octingentis postea annis aut circiter fuit exhibitum. Et hic plus quam superbe exsultant, quia Christianorum vel imperitia, vel incuria haec obiectio praeterita et sepulta fuit. Atqui mihi non difficilis videtur solutio: si quidem observemus, foedus adoptionis datum Iudaeis fuisse, unde reliqua omnia Dei beneficia penderent. Erat ergo generalis promissio, quia sibi Deus filios Abrahae in populum cooptaverat, in qua fundatae erant speciales omnes promissiones. Rursum foederis huius fundamentum erat Messias. Iam tenemus, causam liberandae urbis fuisse, quia Dei sanctuarium erat et inde proditurus erat redemptor. Hoc respectu sublato centies periisset Hierosolyma. Expendant nunc pii lectores, quum aperte reiiceret domus regia oblatum a Deo signum, annon opportunus fuerit prophetae transitus ad Messiam, ac si dixisset, quamvis saeculum hoc salute, quam a Domino polliceor, indignum sit, Deus tamen foederis sui memor urbem hanc ab hostibus eripiet. Ergo ut nullum particulare signum nunc edat testandae gratiae suae causa, hoc unum satis superque esse debet, quod ex stirpe Davidis oriturus sit Messias. Notandum vero est, quod incredulos revocat propheta ad generale foedus, speciem esse exprobrationis, eo quod nullum particulare signum admitterent. Iam mihi satis probasse videor, prophetam, quum praeclusa esset miraculis omnibus ianua, tempestive ad Christum transire, ut cogitent increduli, non aliam fuisse liberationis causam quam foedus cum patribus initum. Atque hoc memorabili documento testari voluit Deus omnibus saeculis, ideo se continuo tenore tam beneficum fuisse erga Abrahae filios, quia gratuitum cum illis foedus in Christo, et non eorum meritis pepigerat. Altero cavillo nostram sententiam eludere conantur Iudaei, quia mox sequitur in contextu prophetae, Antequam sciat puer reprobare malum et eligere bonum, relinquetur terra a duobus regibus, etc. Hinc colligunt, promitti infantis partum, qui minime in longum tempus differendus erat: alioqui non quadraret, quod de propinqua regnorum mutatione dicitur, quam propheta fore denuntiat, antequam infans ille pueritiam mediam attigerit. Respondeo, ubi signum de futuro salutis autore protulit Iesaias, et infantem nasciturum asseruit, qui verus esset Immanuel, vel (ut Pauli verbo utar 1. Tim. 3, 16) Deus in carne manifestatus, iam communiter verba facere de quibuslibet eius aetatis infantibus. Cuius rei firma est in promptu ratio: praefatus enim de generali pacto Dei redit ad specialem promissionem, cuius causa missus fuerat. Ita prior locus, qui ad ultimam et plenam redemptionem spectat, certum quendam puerum designat, in quem solum competat Dei titulus: posterior vero, qui ad speciale beneficium refertur, quod tunc instabat, tempus definit ex eorum pueritia, qui tunc recens nati vel paulo post nascituri erant. Hactenus validis rationibus, nisi fallor, et solidis refutavi Iudaeorum calumnias, quibus Christi gloriam obruere conantur, ne in hoc vaticinio refulgeat. Nunc diluendum restat illorum cavillum in voce עלמה. Proterve exagitant Matthaeum, qui Christum ex virgine natum probet, quum nomen hebraicum simpliciter puellam notet: nosque subsannant, qui voce perperam reddita decepti credamus, ex spiritu sancto natum esse, quem propheta tantum dicit fore puellae filium. Atqui primum nimiam rixandi libidinem in eo produnt, dum nomen de puella viro cognita intelligendum urgent, quod passim virginibus scriptura tribuit. Convenit etiam etymologia: nam absconsionem sonat, qua notatur virginalis pudor. Locum unum adducunt ex proverbiorum cap. 30, 19, qui tamen nihil illis suffragatur. Illic de puella, quam adolescens deperit, loquitur Salomo: atqui non protinus sequitur, corruptam esse cuius amore ardet adolescens: imo coniectura in diversam partem magis esset probabilis. Deinde ut de nomine concedam quod postulant, res tamen evincit ac fateri cogit, de partu mirabili et insolito loqui prophetam. Signum se a Domino afferre clamat: neque id vulgare, sed quod praecellat aliis omnibus. Si tantum parituram mulierem diceret, quam ridicula fuisset magnifica illa praefatio? Videmus, ut sua protervia Iudaei non se modo, sed veneranda Dei mysteria ludibrio exponant. Nec inane argumentum ducitur ex toto contextu, Concipiet puella. Cur nulla fit viri mentio? aliquid minime usitatum commendat propheta. Mandatum deinde puellae iniungitur de nominando puero: qua etiam in parte aliquid extraordinarium indicat propheta. Nam etsi plerumque refert scriptura, imposita fuisse pueris nomina a matribus, fiebat tamen id ex patrum autoritate. Propheta ergo sermonem ad puellam dirigens viris in hoc puero adimit, quidquid iuris illis defert ordo naturae. Maneat ergo illud fixum, laudari insigne Dei miraculum a propheta, quod attente et reverenter pii omnes considerent: quod Iudaei indigne profanant ad vulgarem conceptum transferentes, quod de arcana spiritus virtute dicitur.

23. *Nomen eius Immanuel.* Solet quidem scriptura sic loqui, Deum esse nobiscum, ubi auxilio suo et gratia nobis adest, manusque suae virtutem ad nos tuendos exserit. Sed hic exprimitur modus, quo Deus cum hominibus communicat. Nam extra Christum ab ipso sumus alienati: per Christum vero non solum recipimur in eius gratiam, sed unum cum eo efficimur. Quod autem docet Paulus (Eph. 2, 17; Deut. 6, 12—15), Iudaeos fuisse pro-

pinquos Deo sub lege, fuisse vero illi capitale cum gentibus dissidium, non aliud sibi vult quam Deum tunc in umbris et figuris dedisse praesentiae suae signa populo, quem adoptaverat. Vigebat enim illa promissio, Deus in medio tui: item, Haec requies mea (Deut. 7, 21; Psal. 132, 14). Sed quum familiaris illa populi cum Deo coniunctio a mediatore penderet, quod re ipsa nondum plene exstabat, symbolis adumbratum fuit. Sedes eius ac domicilium locatur inter Cherubim, quoniam arca gloriae eius figura et visibile pignus erat. Sed in Christo solida, non amplius umbratilis Dei praesentia populo exhibita fuit. Qua ratione dicit Paulus (Col. 2, 9), in eo habitare omnem deitatis plenitudinem corporaliter. Et sane non aliter legitimus esset mediator, nisi individua utriusque naturae in ipso connexio homines Deo adiungeret. Neque est quod obstrepant Iudaei, transferri saepe Dei nomen ad ea monumenta, in quibus se fidelibus adesse testatus est. Negari enim non potest, quin hoc nomen tacitam in se antithesin contineat, quae Dei praesentiam in Christo exhibitam comparat cum toto praesentiae genere, quale ante eius adventum patefactum veteri populo fuit. Si vere constare coepit huius nominis ratio, ex quo apparuit Christus in carne, sequitur, olim non in solidum, sed ex parte duntaxat Deum coniunctum fuisse cum patribus. Unde rursum conficitur, Christum esse Deum in carne manifestatum. Functus quidem est mediatoris officio usque ab initio mundi, sed quia hoc totum ab ultima revelatione pendebat, tunc merito demum quasi nova persona indutus vocatur Immanuel, quum in medium sacerdos procedit, qui corporis sui victima hominum peccata expiet, sanguinisque sui pretio eos reconciliet patri, denique omnes humanae salutis partes compleat. Ita priore quidem loco reputanda nobis est in hoc nomine divina Christi maiestas, ut reverentiam apud nos obtineat, quae unico debetur et aeterno Deo. Sed minime interim negligendus est fructus, quem inde a nobis Deus colligi ac percipi voluit. Quoties enim Deum et hominem conspicimus in una Christi persona, certo statuere licet, Deum nos possidere, si Christo fide coniuncti sumus. Quod in verbo *vocandi* mutatus est numerus, minime dissentaneum est ab iis, quae prius disserui: unam quidem virginem alloquitur propheta, et ideo secunda persona utitur, vocabis. Sed ex quo promulgatum fuit hoc nomen, communis piorum omnium haec confessio est, quod Deus se nobis fruendum in Christo dederit.

24. *Excitatus Ioseph.* Promptitudo obsequii, quae hic describitur, non minus ad testandam certitudinem fidei Ioseph quam ad obedientiae laudem facit: nisi enim exemptus fuisset omnis scrupulus probeque sedata eius conscientia, nunquam ita alacriter, mutato repente consilio, uxorem sumpsisset, cuius contubernio se pollutum iri nuper censebat. Itaque somnio impressa fuit aliqua divinitatis nota, quae eius animum fluctuari non sineret. Sequutus est deinde fidei effectus, quod agnita Dei voluntate protinus ad parendum se accinxit.

25. *Non cognovit eam etc.* Huius loci praetextu magnas quondam turbas movit Helvidius in ecclesia: quod inde colligeret, Mariam non nisi ad primum usque partum virginem fuisse, postea autem ex marito sustulisse alios liberos. Perpetua Mariae virginitas acriter et copiose ab Hieronymo defensa fuit. Nobis hoc unum sufficiat, stulte et perperam ex verbis evangelistae colligi, quid post Christum natum contigerit. Vocatur primogenitus: sed non alia ratione nisi ut sciamus, ex virgine esse natum. Negatur Ioseph rem cum ea habuisse, donec peperit: hoc quoque ad idem tempus restringitur. Quid postea sequutum sit, non indicat. Talem esse scripturae usum satis notum est. Et certe nemo unquam hac de re quaestionem movebit nisi curiosus: nemo vero pertinaciter insistet nisi contentiosus rixator.

LUC. II. 1. *Factum est autem diebus illis, exiit edictum a Caesare Augusto, ut censeretur universus orbis.* 2. *Haec descriptio prima facta est praeside Syriae Cyrenio.* 3. *Et ibant omnes ut profiterentur, in suam quisque civitatem.* 4. *Adscendit autem et Ioseph a Galilaea ex urbe Nazareth in Iudaeam, in urbem David, quae vocatur Bethlehem (quia erat ex domo et cognatione David),* 5. *Ut profiteretur cum Maria desponsa sibi uxore, quae erat praegnans.* 6. *Accidit autem quum ibi essent, completi sunt dies pariendi.* 7. *Et peperit filium suum primogenitum ac fasciis eum involvit, reclinavitque eum in praesepi, quod non esset eis locus in diversorio.*

Narrat Lucas, quomodo factum fuerit, ut nasceretur Christus in urbe Bethlehem, quum Maria mater eius alibi degeret iam partui vicina. Ac primum excludit humanum consilium, quum dicit, Ioseph et Mariam relicta domo illuc venisse, ut secundum familiam ac gentem suam profiterentur. Si data opera et consulto locum mutassent, ut pareret Maria in Bethlehem, tantum in homines ipsos intenti essemus: nunc vero, quum nihil aliud habeant propositum quam ut Augusti edicto pareant, satis agnoscimus, eos caecorum instar Dei manu fuisse illuc deductos, ubi Christum nasci oportuit. Videtur quidem hoc esse fortuitum, sicuti alia omnia, quae certo hominum consilio non reguntur, fortunae adscribunt profani homines: atqui non simpliciter respicere convenit, quid geratur, sed in me-

moriam simul venire debet, quid multis ante saeculis praedictum fuerit a propheta, et comparatio clare ostendet, non sine admirabili Dei providentia censum tunc fuisse edictum a Caesare Augusto, et Ioseph et Mariam domo pedem movisse, ut ipso temporis articulo venirent in Bethlehem. Ita videmus sanctos interdum Dei servos, etiamsi mente vagentur inscii quorsum tendant, rectam tamen viam tenere, quia Deus eorum pedes dirigit. Nec minus in eo se profert admirabilis Dei providentia, quod tyrannicum imperium Mariam domo extrahit, ut prophetia impleatur. Locum Deus per prophetam designaverat (ut postea videbimus), ubi filium suum nasci vellet: nisi vi compulsa fuisset Maria, domi parere statuerat. Iubet Augustus censum agi in Iudaea, et singulos nomen dare, ut annuum deinde tributum pendant, quod prius solebant Deo pendere. Ita profanus homo ad se rapit, quod Deus a populo suo exigere solebat. Id vero perinde erat, ac si Iudaeos prorsus sibi addicens vetaret posthac in Dei populo censeri. Quum ita ad ultimam desperationem ventum est, et videntur Iudaei in perpetuum a Dei imperio resecti et alienati esse, non solum Deus repente et praeter omnium spem remedium adhibet, sed impia illa tyrannide ad redimendum populum suum utitur. Nam praeses (vel quisquis fuit ille Caesaris minister), dum exsequitur, quod sibi mandatum est, arcanus est Dei praeco, qui Mariam in locum divinitus ordinatum arcessat. Et certe huc spectat tota Lucae narratio, ut agnoscant fideles, Christum a suis natalibus Dei manu productum esse. Neque enim ad fidei certitudinem hoc parum facit, quod subito et praeter suum arbitrium tracta fuit Maria in Bethlehem, ut inde prodiret redemptor, sicuti olim promissus erat.

1. *Totus orbis.* Haec synecdoche, quum passim usitata sit Romanis scriptoribus, dura videri non debet. Nec dubito, quin omnibus provinciis communis fuerit hic census, ut magis tolerabilis, nec tam odiosus foret: diversa tamen esse potuit tributi ratio. Primam fuisse hanc descriptionem interpretor, quia tunc Iudaeis quasi plane domitis impositum fuit novum et insolitum iugum. Nam quod alii primam fuisse dicunt, ex quo Cyrenius Syriae praefuerat, nihil habet coloris. Annuum quidem erat tributum, sed non quotannis fiebat descriptio: quare sensus est, longe tunc gravius oppressos fuisse Iudaeos. Varietas in nomine proconsulis nihil habet absurdi, dum alii Cyrenium, Quirinum vel Quirinium appellant: scimus enim, Graecos in vertendis nominibus Latinis in pronuntiatione aliquid fere mutare. Sed longe maior aliunde emergit difficultas: tradit enim Iosephus libr. Antiq. 18 cap. 1, Quirinum, relegato Viennam Archelao, proconsulem venisse, qui Iudaeam provinciae Syriae attribueret. Porro inter scriptores convenit, Archelaum a morte patris Herodis novem annos regnasse. Unde conficitur, inter Christi natalem et censum illum elapsos fuisse annos circiter tredecim. Subscribunt enim fere omnes Epiphanio qui tradit, Christum tricesimo tertio Herodis anno esse natum, hoc est, ante illius mortem annis quatuor. Hoc quoque nonnihil perplexum est, quod idem Iosephus cap. 3 libr. 18 censum hunc incidisse dicit in annum tricesimum septimum actiacae victoriae. Quod si verum est, supervixit Augustus annis fere septem ad summum. Ita ex aetate octo vel novem anni detracti erunt: patebit enim ex Lucae 3. cap., non nisi quindecim tunc fuisse annorum. Caeterum quum notior fuerit Christi aetas quam ut in quaestionem vocari debeat, Iosephum hac in parte, ut aliis compluribus, memoria lapsum fuisse vero absimile non est. Et sane Quirinium annales docent annis novendecim aut circiter ante fuisse consulem quam devicto Antonio solus imperio potiretur Augustus: ita valde senex in provinciam missus foret. Adde quod intra octo annos quatuor Iudaeae praesides numerat idem Iosephus, quum fateatur, quintum annis undecim praefuisse: is fuit Valerius Gratus, cui Pontius Pilatus successit. Quanquam alia potest afferri solutio, quod censum peragere non statim licuerit, ex quo edictus fuerat: narrat enim Iosephus, Coponium cum exercitu missum esse, qui Iudaeos comprimeret. Unde facile colligitur, censum populi tumultu fuisse ad tempus impeditum, et verba Lucae hoc patiuntur, quod sub tempus nativitatis Christi edictum exierit de populo censendo, descriptio autem fieri non potuerit nisi mutato regni statu, quum in partem provinciae redacta esset Iudaea. Ita hoc posterius membrum vice correctionis additum erit: Haec descriptio prima fuit praeside Cyrenio, hoc est, tunc primum ad effectum perducta est. Quanquam nondum soluta est tota quaestio, nam quum Iudaeam Herodes teneret, quorsum attinuit populum censeri, qui tributum Romano imperio nullum pendebat? Respondeo, nihil esse absurdi, si Augustus, ut iugo assuefaceret Iudaeos, quorum plus satis nota erat pervicacia, censeri voluerit etiam sub Herode. Nec obstitit peculiare Herodis regnum, quin tributi nomine aliquid in singula capita Romano imperio penderent Iudaei. Scimus enim, Herodem tantum precario et propemodum serviliter regnasse. Nescio, unde sumpserit Eusebius quod docet, censum hunc senatusconsulto decretum fuisse.

7. *Non erat locus in diversorio.* Hic videmus non modo, quanta fuerit inopia Ioseph, sed etiam quam acerba fuerit tyrannis, quod nulla excusatio recipitur, quin cogatur Ioseph uxorem partui vicinam adverso tempore secum trahere. Credibile autem est, qui ex regio genere progeniti erant, asperius et magis contumeliose reliquis fuisse trac-

tatos. Non erat tam stupidus Ioseph, quin sollicitus esset de partu uxoris: quare libenter hanc necessitatem vitasset. Sed quia non potest, coactus cedit seque Deo commendat. Interea videmus, quale vitae exordium fuerit Dei filio, et quibus exceptus sit incunabulis. Talis autem illi fuit nascendi conditio, quia in hunc finem carnem nostram induerat, ut se nostra causa exinaniret. In stabulum ergo reiectus est ac locatus in praesepi, negatusque illi est hospitii locus inter homines, ut coelum nobis non modo hospitii iure, sed quasi aeterna patria et haereditas pateret, ac nos angeli in suum contubernium admitterent.

LUC. II. 8. *Et pastores erant in regione eadem vigilantes, et excubantes ad custodiam super gregem suum.* 9. *Et ecce angelus Domini adstitit illis: et gloria Domini circumfulsit illos, et timuerunt timore magno.* 10. *Et dixit eis angelus, Ne timeatis: ecce enim annuntio vobis gaudium magnum, quod futurum est toti populo,* 11. *Quia hodie vobis natus est salvator, qui est Christus Dominus, in urbe David.* 12. *Et hoc vobis signum: invenietis infantem pannis involutum, positum in praesepi.* 13. *Et subito affuit cum angelo multitudo militiae coelestis, laudantium Deum, et dicentium,* 14. *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus beneplacitum.*

8. *Et pastores erant.* Supervacuum fuisset Christum nasci in Bethlehem, nisi hoc innotuisset mundo. Modus tamen, quem describit Lucas, videtur hominum iudicio parum consentaneus. Primum non nisi paucis testibus patefit Christus, et quidem inter noctis tenebras. Deinde, quum Deus ad manum multos haberet honore vel excellentia praeditos testes, illis posthabitis solos elegit pastores, contemptos scilicet homines ac nullius pretii. Hic stultescat carnis ratio et prudentia necesse est, ac fateamur, quod stultum est Dei superare quidquid est aut videtur sapientiae in mundo (1. Cor. 1, 25). Caeterum haec quoque pars exinanitionis fuit, non per quam aliquid decederet Christi gloriae, sed tantum ut ad tempus abscondita iaceret. Deinde sicuti Paulus admonet, contemptibile esse evangelium secundum carnem, ut fides nostra in virtute spiritus, non altis sapientiae humanae verbis, vel aliquo mundi splendore fundata sit (1. Cor. 2, 4): ita hunc incomparabilem thesaurum Deus ab initio deposuit in vasis fictilibus, ut fidei nostrae obsequium melius probaret. Quare si cupimus ad Christum venire, ne pigeat nos sequi, quos Dominus ad deiiciendam mundi superbiam ex pecudum stercore magistros sumpsit.

9. *Angelus Domini adstitit.* Dicit gloriam Domini resplenduisse circum pastores, ex qua angelum agnoscerent. Parum enim profuisset, dici illis ab angelo quod refertur a Luca, nisi Deus visibili aliquo symbolo testatus esset, quod audiebant a se profectum esse. Apparuit ergo illis angelus non vulgari aliqua forma, vel sine dignitate, sed fulgore coelestis gloriae instructus, qui pastorum animos afficeret, ut allatum sibi sermonem non secus atque ex ore ipsius Dei exciperent. Inde timor, de quo mox loquitur Lucas, quo humiliare solet Deus hominum corda, ut verbo suo reverentiam conciliet, quemadmodum supra exposui.

10. *Ne timeatis.* Exhortatio haec ad levandum timorem pertinet. Quamvis enim utile sit, percelli metu hominum animos, ut suum Deo tribuere honorem discant, simul tamen consolatione opus habent, ne prorsus obruantur. Fieri enim nequit, quin totum mundum absorbeat Dei maiestas, nisi dulcedine aliqua temperet quod in se habet terroris. Ideo reprobi ad Dei conspectum exanimes concidunt, quia illis non apparet nisi iudex. Angelus autem, ut recreet pastorum animos, in alium finem se missum esse testatur, nempe ut Dei misericordiam annuntiet. Nam haec una vox non modo collapsos homines erigit, sed perditos instaurat, et revocat a morte in vitam, ubi Deum sibi propitium esse audiunt. Praefatur autem angelus, se annuntiare *magnum gaudium:* deinde gaudii causam vel materiam subiicit, quod natus sit salvator. Quibus verbis primum docemur, donec pacem cum Deo habeant homines, et illi reconciliati sint per Christi gratiam, evanidum esse et fallax quidquid concipiunt laetitiae. Exsultant quidem saepe impii ebria vesanaque laetitia, sed nisi medius sit inter ipsos et Deum pacificator, caecis conscientiae stimulis misere torqueri necesse est. Deinde, quantumvis blande et molliter sibi indulgeant in delitiis, suae ipsorum libidines totidem sunt illis tormenta. Hoc ergo solidi gaudii initium est, sentire paternum erga nos Dei amorem, qui solus animos nostros tranquillat. Atque hoc gaudium est in spiritu sancto, in quo Paulus regnum Dei constituit, Rom. 14, 17. Epitheton vero *magni* ideo additum est, ut sciamus, non modo praecipue gaudendum esse de salute nobis in Christo oblata, sed tantam esse atque ita immensam huius boni magnitudinem, ut merito omnes praesentis vitae dolores, molestias, anxietates compenset. Quare discamus, sic uno Christo esse contenti, ut sensus gratiae eius exsuperet omnes carnis molestias, imo tandem aboleat.

Quod futurum est toti populo. Quanquam solos pastores alloquitur angelus, significat tamen, longius patere quod illis affert salutis nuntium, ut non ipsi privatim tantum, sed alii quoque audiant. Porro toti populo commune fuisse gaudium intellige, quia

omnibus promiscue offerebatur. Non enim uni vel alteri Deus, sed universo semini Abrahae Christum promiserat. Quod autem gaudio ad se pertinente privati sunt magna ex parte Iudaei, eorum incredulitate factum est: sicuti hodie omnes communiter invitat Deus ad salutem per evangelium, sed facit mundi ingratitudo, ut gratia hac peraeque omnibus exposita pauci fruantur. Quum ergo inter paucos inclusum fuerit hoc gaudium, commune vocatur Dei respectu. Caeterum etsi de electo tantum populo angelus loquitur, nunc tamen diruta maceria ad totum humanum genus spectat eadem legatio. Nam Christus pacem annuntiat non tantum iis, qui prope sunt, sed qui procul: nec minus extraneis quam domesticis, Ephes. cap. 2, 17. Sed quia usque ad Christi resurrectionem peculiare erat foedus cum Iudaeis, ideo angelus eos a reliquis gentibus segregat.

11. *Natus est vobis hodie.* Hic exprimitur causa gaudii, sicuti nuper admonuimus: nempe quia natus sit redemptor olim promissus, qui Dei ecclesiam in statum suum restituat. Neque enim tanquam de re prorsus ignota loquitur angelus, sed legationis suae exordium ex lege et prophetis sumit, quia apud gentiles et profanos hac loquendi formula frustra usus esset: Christus Dominus natus est vobis salvator. Eadem quoque ratio est cur commemoret, natum esse in urbe David: quod supervacuum foret nisi ad renovandam promissionum memoriam, quae passim notae et celebres erant inter Iudaeos. Denique angelus sermonem suum auditoribus aptavit, qui promissae redemptionis non prorsus ignari erant, et evangelium cum legis et prophetarum doctrina coniunxit, sicuti ex eo fonte manat. Quum autem σωτήρ plus Graecis exprimat, teste Cicerone, quam Latinis servator, nec exstet nomen latinum quod illi respondeat, satius mihi visum est barbare loqui quam ex Christi virtute aliquid diminuere. Nec dubito, quin idem vulgato interpreti et vetustis ecclesiae doctoribus fuerit consilium. *Salvator* ergo dicitur Christus, qui plenam salutem confert. Iam et pronomen *vobis* magnam habet emphasin: quia non magnopere iuvaret audire, natum esse salutis autorem, nisi quisque sibi natum esse constituat. In hunc modum Iesaias cap. 9, 6, Puer natus est nobis, filius datus est nobis. Item Zacharias cap. 9, 6, Ecce rex tuus venit tibi pauper.

12. *Et hoc vobis signum.* Obviat angelus scandalo, quo fidem pastorum impediri facile erat: quale enim ludibrium est, videri in praesepi iacentem, qui a Deo rex missus sit et unicus salvator? Ergo ne tam vilis et abiecta Christi conditio pastores a Christi fide absterreat, praedicit illis angelus, quid visuri sint. Atque hunc ordinem, qui absurdus et prope ridiculus videri posset humano iudicio, quotidie Dominus erga nos tenet. Nam voce evangelii e coelo demissa Christum crucifixum nos amplecti iubet, et signa proponit in terrenis ac caducis elementis, quae nos in gloriam beatae immortalitatis extollant. Ita spiritualem iustitiam nobis pollicitus, pauxillum aquae nobis ante oculos ponit, aeternam animae vitam exiguo panis et vini gustu obsignat. Quodsi pastores minime offendit stabulum, quominus et salutem petant a Christo, et eius adhuc infantis imperio se submittant, nullum quantumvis contemptibile signum obscurare apud nos eius gloriam debet, quin saltem, ex quo ipse in coelum adscendit, et sedet ad patris dexteram, humiliter eum adoremus.

13. *Subito affuit multitudo.* Tametsi in angelo uno exhibitum fuerat specimen divini fulgoris, voluit tamen Deus filium suum splendidius ornare: neque id in nostram minus quam in pastorum confirmationem. Apud homines duorum vel trium testium fides ad tollendam dubitationem sufficit, atqui coelestis exercitus uno consensu et una voce testimonium reddit filio Dei. Quantae igitur pervicaciae foret, communi angelorum elogio, quo celebratur nostra in Christo salus, non succinere? Unde colligimus, quam detestabilis Deo sit incredulitas, quae suavem hanc coeli et terrae harmoniam turbat. Rursum, plus quam belluini stuporis convincimur, nisi et fidem et studium laudandi Dei in nobis accendit canticum, quod uno concentu modulati sunt angeli, ut verba nobis praeirent. Adde, quod hoc coelestis melodiae exemplo fidei unitatem commendare nobis voluit Dominus, et ad laudes suas consensu uno in terra canendas hortari.

14. *Gloria in altissimis.* Incipiunt angeli a gratiarum actione vel a Dei laudibus, quia et scriptura passim in hunc finem nos a morte redemptos fuisse admonet, ut tam lingua quam operibus nostram erga Deum gratitudinem testemur. Meminerimus ergo finalem hanc fuisse causam, cur Deus nos sibi reconciliaret per filium unigenitum, ut patefactis gratiae suae et immensae misericordiae divitiis illustraret nomen suum. Et hodie quantum quisque nostrum animatur ex gratiae notitia ad celebrandam Dei gloriam, tantum in fide Christi profecit. Imo quoties fit mentio salutis nostrae, sciendum est, nos quasi dato signo ad gratiarum actionem et Dei laudes incitari.

In terra pax. Haec magis recepta lectio est, ut deinde sequatur tertium membrum, In hominibus bona voluntas. Quanquam autem ad summam rei non multum interest, utrumvis legas, videtur tamen diversus contextus melius congruere, quia minime dubium est, quin duo haec membra inter se respondeant: Gloria in altissimis Deo, et in terra pax. Atqui nisi homines Deo opponas, non constabit plena antithesis. Forte interpretes fefellit praepositio ἐν, quia obscurus erat verborum sensus,

dicere in hominibus esse pacem. Sed quum multis scripturae locis supervacua sit, non est cur id nos impediat. Si quis tamen in postremum membrum reiicere malit, idem manebit sensus, sicuti mox dicam. Nunc videndum est, quid *pacis* nomine intelligant angeli. Certe non loquuntur de externa pace, quam inter se colunt homines, sed terram dicunt pacatam esse, ubi homines Deo reconciliati intus tranquilli sunt in animis suis. Scimus nos irae filios nasci, et natura esse Deo inimicos: interea nos horribili inquietudine vexari necesse est, quamdiu sentimus Deum nobis infensum. Ideo brevis et clara pacis definitio ex contrariis petenda est: nempe ex ira Dei et mortis terrore. Atque ita duplex est relatio. Altera scilicet ad Deum, altera ad homines, quia tunc nobis constat pax cum Deo, quum ipse abolito reatu et peccata nobis non imputando propitius esse incipit, et nos in paterna eius benevolentia acquiescentes certa fiducia illum invocamus, et intrepide gloriamur de salute nobis promissa. Quamvis autem alibi (Iob 7, 1) vita hominis super terram vocetur continua militia, et res ipsa declarat, nihil esse magis turbulentum statu nostro, quamdiu in mundo agimus, diserte tamen angeli pacem in terra locant, ut sciamus, nullas turbas nobis obstare, quin freti Christi gratia sedatis et tranquillis simus mentibus. Meminerimus ergo, inter medias tentationum procellas, inter varia discrimina, inter violentos motus, inter pugnas et timores constitui sedem pacis, ne fides nostra ullis machinis impulsa vacillet aut labascat.

Beneplacitum hominibus. Unde factum sit, ut obreperet genitivus casus, nescio. Certe lectio vulgata quae habet, hominibus bonae voluntatis, non modo tanquam adulterina repudiari debet, sed quia totum sensum corrumpit. Errant tamen etiam nonnulli, qui in nominativo casu legentes, Bona voluntas, ad homines referunt, quasi exhortatio esset ad amplexandam Dei gratiam. Fateor quidem, non aliter ratam esse, quam Dominus pacem nobis offert, nisi eam recipimus, sed quum εὐδοκία passim sumatur in scripturis pro eo, quod Hebraei רצון dicunt, vetus interpres *beneplacitum* reddidit. Perperam hic locus de gratiae acceptatione exponitur: quin potius fontem pacis, de quo loquuti sunt angeli, demonstrat, ut sciamus, gratuitam esse et fluere ex mera Dei misericordia. Si legere placeat, Bona voluntas in hominibus, non male conveniet quoad sensum: nam et hoc modo notabitur pacis causa, quod scilicet Deus gratuito suo favore homines dignatus sit, cum quibus hostile prius dissidium habebat. Si legas, pacem bonae voluntatis pro voluntaria, ne huic quidem expositioni reclamo. Illa tamen simplicior est, appositive subiici εὐδοκίαν, ut sciamus unde pax nobis proveniat.

LUC. II. 15. *Et factum est, postquam discesserunt ab eis angeli in coelum, ut tunc pastores loquerentur inter sese: Transeamus Bethlehem usque, et videamus quod factum est, quod Dominus patefecit nobis.* 16. *Et venerunt festinantes, et invenerunt Mariam et Ioseph, et infantem positum in praesepi.* 17. *Quum autem vidissent, divulgaverunt de verbo, quod dictum illis fuerat de puerulo hoc.* 18. *Et omnes qui audierunt mirati sunt de iis, quae dicta erant a pastoribus ad ipsos.* 19. *Porro Maria conservabat omnia verba haec, conferens in corde suo.* 20. *Et reversi sunt pastores glorificantes ac laudantes Deum super omnibus, quae audierant ac viderant, ita ut dictum fuerat ipsis.* 21. *Et postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, vocatum est nomen eius Iesus: quod vocatum erat ab angelo, priusquam in utero conciperetur.*

15. *Postquam discesserunt angeli.* Hic nobis describitur obedientia pastorum. Nam quum eos Dominus toti mundo destinasset filii sui testes, efficaciter illis loquutus est per angelos, ne efflueret quod illis dictum fuerat. Non fuerat quidem illis clare et nominatim praeceptum, ut venirent Bethlehem, sed quia satis intelligunt, tale esse Dei consilium, ad videndum Christum festinant. Sicuti hodie quum sciamus, in hunc finem nobis Christum indicari, ut ad eum fide accedant corda nostra, nihil excusationis habet nostra cessatio. Nec frustra exprimit Lucas, pastores cepisse profectionis consilium, ex quo discesserant angeli: ne patiamur, ut multi solent, verbum Dei nobis cum sonitu evanescere, sed ut vivas in nobis radices agat, quo vim suam proferat, ubi auribus nostris insonare desierit. Notandum praeterea est, quod sese mutuo hortantur pastores: neque enim sufficit singulos sibi instare, nisi etiam mutuae cohortationes accedant. Obedientiae laudem amplificat Lucas, quum dicit eos properasse, ut a nobis etiam exigitur fidei promptitudo.

Quod Dominus patefecit nobis. Scienter et recte adscribunt Deo, quod non nisi ab angelo audierant: nam quem agnoscunt Dei ministrum, autoritate quoque dignantur, ac si Domini persona indutus esset. Hac de causa subinde nos ad se Dominus revocat, ne hominum intuitu vilescat verbi sui maiestas. Rursum hic videmus, ut sibi nefas esse ducant, ostensum a Domino thesaurum negligere. Nam ex notitia sibi tradita arguunt, in Bethlehem pergendum esse, ut videant. Sic et quemque nostrum pro fidei et intelligentiae suae mensura ad sequendum, quo Deus vocat, accinctum esse par est.

16. *Invenerunt Mariam.* Erat illud quidem deforme spectaculum, et quo solo poterant a Christo alienari. Quid enim magis insipidum quam totius populi regem credere, qui ne infimo quidem vulgi loco dignus censetur? regni instaurationem et sa-

lutem ab eo sperare, qui pro sua egestate et inopia in stabulum reiicitur? Scribit tamen Lucas, nihil horum pastoribus obstitisse, quin Deum cum admiratione laudarent: nempe quia Dei claritas penitus defixa erat in eorum oculis, et verbi reverentia eorum animis infixa, quidquid in Christo inglorium et contemptibile occurrit fidei suae altitudine facile transscendunt. Nec alia sane causa est, cur fidem nostram minima quaeque scandala vel remorentur, vel a recto cursu avertant, nisi quia in Deum minus intenti facile huc et illuc agitemur. Nam una haec cogitatio si sensus omnes nostros occuparet, habere nos certum ac fidele e coelo testimonium, satis firma nobis et stabilis fultura esset contra omne tentationum genus, et satis probe nos contra quaevis offendicula muniret.

17. *Divulgaverunt de verbo.* Fidem pastorum commendat Lucas, eo quod sincere per manus tradiderint aliis, quod a Domino acceperant: idque testatum esse nostra omnium causa utile erat, ut in fide nostra confirmanda quasi secundarii sint angeli. Rursum docet Lucas, non sine profectu eos vulgasse quod audierant. Nec vero dubium est, quin efficaciam Dominus eorum sermoni dederit, ne ludibrio esset vel sperneretur: nam et hominum conditio fidem elevabat, et res ipsa videri poterat fabulosa. Verum Dominus, quas illis iniunxit partes, irritas esse non patitur. Quamvis autem humano ingenio minus arrideat haec agendi ratio, quod Dominus per homines infirmos verbum suum vult audiri, quia tamen tum ad humiliandam carnis superbiam, tum ad probandum fidei obsequium apposita est, Deo ipsi probatur. Quod autem mirantur omnes, nemo autem pedem movet, ut ad Christum accedat, hinc colligere licet, audita Dei virtute fuisse perculsos absque serio cordis affectu. Quare non tam in eorum salutem vulgatus fuit hic sermo, quam ut totius populi inexcusabilis esset ignorantia.

19. *Maria servabat.* Mariae sedulitas in considerandis Dei operibus duas ob causas nobis proponitur: primum ut sciamus, depositam fuisse in eius corde huius thesauri custodiam, ut quod ipsa apud se repositum habebat aliis suo tempore publicaret: deinde, ut habeant omnes pii quod imitentur exemplum. Nam si sapimus, haec praecipua vitae nostrae occupatio esse debet summumque studium, ut ad reputanda Dei opera, quae fidem nostram aedificant, simus attenti. Porro *conservandi* verbum ad memoriam refertur: συμβάλλειν autem vel *conferre* significat, singula colligendo, quae inter se ad probandam Christi gloriam congruebant, unum veluti corpus efficere. Neque enim prudenter expendere potuit Maria, quid omnia simul valerent, nisi alia aliis conferendo.

20. *Glorificantes ac laudantes Deum.* Pertinet hoc quoque ad communem fidei nostrae usum, quod pastores divinum opus certo agnoverint. Ardor autem glorificandi Dei, qui in illis laudatur, tacita quaedam est pigritiae nostrae vel potius ingratitudinis exprobratio. Nam si tantum apud eos valuerunt Christi incunabula, ut ex stabulo et praesepi in coelum usque conscenderent, quanto efficacior apud nos esse debet mors et resurrectio Christi, ut ad Deum evehamur? Neque enim tantum sublatus est Christus a terra, ut omnia traheret post se ipsum, sed ad dexteram patris sedet, ut in mundo peregrinantes coelestem vitam toto corde meditemur. Caeterum veram pietatis naturam designat Lucas, quum dicit angeli testimonium pastoribus instar regulae fuisse, ad quam omnia exigerent. Tunc enim rite adiuvatur fides Dei operibus, si omnia in scopum illum dirigit, ut Dei veritas, quae in verbo patefacta est, clarius illuceat.

21. *Ut circumcideretur puer.* Quod de circumcisione in genere tenendum est, petant lectores ex Geneseos cap. 17, 10. Nunc quae Christi personae conveniunt, breviter attingere sufficiet. Voluit Deus filium suum circumcidi, ut legi subiiceret: nam circumcisio solenne symbolum erat, quo in legis observationem initiabantur Iudaei. Finem declarat Paulus ad Galatas cap. 4, 4, quum dicit, factum esse sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret. Christus ergo suscepta circumcisione servum legis se professus est, ut nobis libertatem acquireret. Atque hoc modo non tantum legis servitus abolita ab ipso fuit, sed ad solidum suum corpus applicita fuit umbra caeremoniae, ut mox finem acciperet. Etsi enim eius abrogatio ex morte Christi et resurrectione pendet, fuit tamen quoddam eius praeludium, quod passus est circumcidi filius Dei. *Nomen eius Iesus.* Testatur etiam hic locus, receptum fuisse apud Iudaeos morem, ut die circumcisionis nomina liberis suis inderent, sicut hodie in baptismo solemus. Duo autem notat evangelista: non temere, neque hominum arbitrio nomen Iesu fuisse filio Dei impositum, sed quod angelus e coelo attulerat: deinde Ioseph et Mariam paruisse Dei imperio. Atque hic est fidei nostrae cum Dei verbo consensus, ut eo praeeunte loquamur ipsi, et eius promissionibus fides nostra respondeat. Praesertim ordinem verbi praedicandi commendat nobis Lucas, quum dicit, voce hominum testatam fuisse salutem ex Christi gratia, quae divinitus per angelum promissa fuerat.

MATTH. II. 1. *Quum autem natus esset Iesus in Bethlehem Iudaeae temporibus Herodis regis, ecce magi ab oriente venerunt Hierosolymam,* 2. *Dicentes: Ubi est, qui natus est rex Iudaeorum? vidimus enim illius stellam in oriente, et venimus, ut adoremus eum.* 3. *Auditis autem his Herodes rex turbatus est, et*

tota Hierosolyma cum eo. 4. *Et convocatis omnibus pontificibus et scribis populi, percunctatus est eos, ubi Christus nasceretur.* 5. *At illi dixerunt ei: In Bethlehem Iudaeae: sic enim scriptum est per prophetam:* 6. *Et tu Bethlehem, terra Iuda, nequaquam minima es inter principes Iuda: ex te enim prodibit dux, qui pascet populum meum Israelem.*

1. *Quum natus esset Iesus.* Qua occasione natus fuerit Christus in Bethlehem, tacet Matthaeus. Videtur autem spiritus Dei, qui evangelistas sibi in scribas destinaverat, consulto eorum stylum ita esse moderatus, ut unam et eandem historiam optimo consensu, diversis tamen modis, omnes scriberent: quo certior et illustrior esset Dei veritas, quum palam constaret, eius testes non ex composito loquutos esse, sed quemque seorsum, non habito alterius respectu, simpliciter ac libere scripsisse, quod spiritus dictabat. Porro memorabilis hic narratur historia, quod Deus magos ex Chaldaea adsciverit, qui adorandi Christi causa in Iudaeam venirent, ubi inglorius et contemptus in stabulo iacebat. Mirabile sane Dei consilium, quod filium suum Deus sub obscura humilitate in mundum prodire voluit: et tamen eum tam encomiis quam aliis insignibus splendide ornavit, ne quid ad divinam eius maiestatem probandam fidei nostrae deesset. Concinna tamen in hac specie repugnantiae harmonia notanda est. Stella e coelo regem esse praedicat, cuius solium est pecorum praesepe, quia locus illis etiam inter plebeios homines negatur. In oriente refulget eius maiestas, quae in Iudaea non modo nulla apparet, sed multis etiam probris foedata est. Quorsum id? nempe voluit coelestis pater et stellam et magos constituere nobis duces, qui recta nos ad filium suum deducerent. Sed interim eum nudavit omni terreno splendore, ut sciremus, spirituale esse eius regnum. Quare non ideo tantum utilis est haec historia, quod magos Deus, tanquam gentium primitias filio suo adduxit: sed etiam quia filii sui regnum tam illorum quam stellae elogio celebrari voluit in fidei nostrae profectum, ne eum nobis contemptibilem pravus ac malignus gentis suae despectus redderet. Magos Persis ac Chaldaeis vocari astrologos et philosophos satis notum est: unde facilis coniectura est, ex Perside istos venisse. Porro quot fuerint numero, quia non exprimit evangelista, nescire praestat, quam temere pro certo asserere quod dubium est. Papistas, ut tres fingerent, puerilis error induxit, quia dicit Matthaeus eos obtulisse aurum, thus, et myrrham. Quasi vero distincte singulis proprium munus assignet, ac non potius exprimat, haec tria communiter ab illis fuisse oblata. Quisquis ille fuit vetus scriptor, cuius commentarius imperfectus in Matthaeum nomen Chrysostomi inscriptum habet, ac inter opera Chrysostomi habetur, dicit quatuordecim fuisse. Quod nihilo plus habet coloris, nisi forte ex patrum traditione fluxerit, quod tamen ipsum quoque nihil firmi habet. Caeterum plus quam ridiculi sunt papistae, quod reges sibi fabricarunt, quia alibi (Psal. 72, 10) praedictum legebant, venturos reges Tarsis et insularum et Saba, qui munera Domino offerrent. Ingeniosi artifices scilicet, qui, ut novam hominibus formam darent, a mundi conversione coeperunt: nam ex meridie et occidente fecerunt orientem. Nec vero dubium est, quin iusta Dei vindicta sic obstupefacti fuerint, ut omnium ludibrio pateret crassa eorum inscitia, quibus Dei veritatem adulterare et in mendacium vertere nulla religio fuit. Sed hic quaeritur primum, an stella haec una fuerit ex earum numero, quas Dominus in coeli ornatum initio creavit: deinde, an huc astrologiae ratio magos perduxerit, ut inde Christi genesin mente conciperent. Etsi autem his de rebus non est contentiose rixandum, tamen ex Matthaei verbis colligitur, non fuisse naturalem, sed extraordinariam, neque enim ex ordine naturae fuit, quod disparuit certis temporibus, et postea repente illuxit: deinde, quod recto cursu progressa Bethlehem versus tandemque supra domum, in qua Christus erat, fixa steterit: quorum nihil convenit naturalibus stellis. Magis probabile est similem fuisse cometae, in aëre potius quam in coelo conspectam. Nihil autem absurdi est, quod Matthaeus populariter loquens *stellam* improprie vocat. Hinc fere elicitur solutio secundae quaestionis: nam quum certum sit, astrologiam naturae finibus contineri, non poterant solo eius ductu magi ad Christum usque pervenire. Arcana igitur spiritus revelatione iuvari oportuit. Neque tamen nego, quin aliquod ex arte principium vel semen habuerint, sed iuvari necesse fuisse dico nova et extraordinaria revelatione, ne evanidum foret.

2. *Ubi est qui natus est rex.* Quod quidem interpretes *regem natum* tacite opponi putant facto vel creato, mihi videtur nimis argutum. Simplicius itaque accipio, quod nuper regem hunc natum esse et adhuc infantulum significent magi, ut a rege adulto et populi gubernacula tenente eum distinguant: nam mox subiiciunt, non rerum eius gestarum fama, vel praesenti et palam nota eius magnitudine se fuisse excitos, sed coelesti futuri regni praesagio. Quum autem tam efficax fuerit apud magos stellae conspectus, vae torpori nostro, qui Christum regem nobis patefactum tam frigide quaerimus.

Venimus ut adoremus. In hunc finem ostensa fuerat stella, ut magos eliceret in Iudaeam, ut testes essent ac praecones novi regis. Quantum vero ad ipsos spectat, non venerant ad exhibendum Christo pietatis cultum, qualis debetur filio Dei, sed persico more volebant salutare quasi praestan-

tissimum regem. Neque enim de eo plus tenuisse probabile est quam singulari potentia et dignitate fore praeditum, ut populos omnes merito in sui admirationem et reverentiam converteret. Fieri etiam potest, ut captare voluerint eius gratiam ante tempus, quo sibi propitium ac faventem haberent, si forte contingeret orientali imperio eum potiri.

3. *Herodes rex turbatus est.* Non ignota erant Herodi vaticinia, quibus rex promissus erat Iudaeis, qui res eorum afflictas et eversas in beatum statum restitueret. Vixerat enim a puero in gente illa, et familiariter res eorum didicerat. Adde quod passim vulgatus erat rumor ille, ut vicinos populos minime lateret. Turbatur tamen quasi re nova et prius inaudita: nempe quia fidem abrogans Deo eiusque promissis redemptorem frustra sperari putabat, praesertim quum regnum sibi ac suis stabile stulta confidentia, ut solent superbi homines, finxisset. Sed quum prius sua felicitate ebrius secure contemneret prophetias, nunc repente terretur earum memoria. Neque enim tantopere commotus esset simplici magorum sermone, nisi in mentem venissent oracula, quae prius lusoria nulliusque momenti esse videbantur. Ita Dominus, postquam incredulos dormire passus est, repente illis quietem excutit. Quod dicit Matthaeus, *Hierosolymam* quoque turbatam fuisse, duobus modis exponi potest: vel quod tumultuose concitati fuerint cives subita rei novitate, etiamsi laetum nuntium de rege sibi nato cupide exciperent: vel quod malis assueti, et propter diuturnam patientiam obducto callo mutationem timuerint, ne qua inde nasceretur maior clades. Sic enim continuis bellis attriti fuerant et prope consumpti, ut illis misera et crudelis servitus cum pace coniuncta non tolerabilis modo, sed optabilis quoque foret. Unde perspicitur, quam male profecissent sub Dei flagellis: obtorpuerant enim stupore, ut iam illis promissa redemptio et salus quodammodo foeteret. Neque enim dubito, quin Matthaeus eorum ingratitudinem notare voluerit, eo quod malorum taedio fracti spem ac desiderium gratiae sibi promissae abiecerant.

4. *Convocatis sacerdotibus.* Tametsi de Christo altum silentium erat in aula Herodis, simul tamen ac regis mentio iniecta fuit a magis, veniunt in mentem prophetiae, quae in oblivione prius iacebant. Proinde statim coniicit Herodes, regem illum, de quo quaerunt magi, Messiam esse olim divinitus promissum. Atque hinc rursum apparet, serio timuisse Herodem, dum ita anxie inquirit: nec mirum. Quum enim meticulosi sint omnes tyranni, et plus illis terroris infligat sua ipsorum saevitia quam aliis incutiat, Herodem prae aliis pavidum esse oportuit, ut qui se adverso Deo regnare sentiret. Porro nova haec inquisitio ostendit, quam crassus ante magorum adventum Christi contemptus fuisset. Quod sincere ex scriptura respondent scribae et pontifices (qui tamen postea furiose corrumpere totam scripturam conati sunt, ne Christo nomen darent), ideo factum est, quia nondum molestus erat illis Christus cum suo evangelio. Sic omnes impii in generalibus principiis Deo facile subscribunt, sed ubi propius eos urgere incipit Dei veritas, contumaciae suae virus evomunt. Cuius rei hodie illustre cernimus exemplum in papistis. Christum enim sine controversia fatentur unigenitum Dei filium, carne nostra indutum, et in duabus naturis unam Dei et hominis personam agnoscunt: sed ubi ventum est ad Christi virtutem et officium, mox ardet conflictus, quia in ordinem se cogi non sustinent, ac multo minus in nihilum redigi. In summa, quatenus nihil sibi decedere putabunt impii, Deo et scripturae aliquid reverentiae concedent. Sed ubi consertis manibus cum ambitione, avaritia, fastu, perversa fiducia, hypocrisi et fraudibus confligit Christus, tunc omnis modestiae obliti in rabiem feruntur. Sciamus ergo, hostibus veritatis praecipuam excaecationis causam esse pravos affectus, qui lucem in tenebras convertunt.

6. *Et tu Bethlehem.* Non dubium est, quin scribae fideliter sua lingua verborum contextum citaverint, qualis exstat apud prophetam. Sed Matthaeus satis habuit locum notare. Et quia graece scribebat, receptam lectionem sequutus est. Nam ex hoc loco et similibus colligere promptum est, lingua hebraica non fuisse compositum ab eo evangelium. Porro hoc semper observandum est, quoties aliquod scripturae testimonium citant apostoli, quamvis non reddant verbum ex verbo, imo interdum longe discedant, congruenter tamen et apposite ab illis ad causam accommodari. Quare semper attendant lectores, quorsum adducant evangelistae scripturae locos, ne scrupulose in singulis verbis insistant, sed contenti sint hoc uno, quod scriptura nunquam ab illis torquetur in alienum sensum, sed proprie in genuinum usum aptatur. Porro quum illis propositum fuerit, infantes et in fide novicios lactis potu alere, qui solidum cibum nondum capere poterant, nulla religio impedit, quominus diligenter et exacte inquirant filii Dei, quid contineat scriptura, atque ita gustus, quem praebent apostoli, eos ad fontem deducat. Nunc redeamus ad vaticinium Michae 5, 1: sic ad verbum legitur apud prophetam, Et tu Bethlehem Ephrata, parvula ut sis in millibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel. Pro Ephrata Matthaeus Iuda posuit, sed eodem sensu. Micha enim Bethlehem, de qua loquitur, tantum hac nota discernere voluit ab altera, quae erat in tribu Sebulon. In reliquo contextu plus est difficultatis. Dicit enim propheta, exiguam esse Bethlehem, quae censeatur inter praefecturas Iuda: Matthaeus contra digni-

tatem eius extollit, ut una sit ex praecipuis. Haec ratio movit quosdam interpretes, ut interrogative legerent prophetae locum. Rectius tamen alii, qui Matthaeum existimant Dei gratiam voluisse in hac mutatione celebrare, quod tenue et obscurum oppidulum factum fuerat natalis locus summi regis. Caeterum etsi hoc honore excelluit Bethlehem, adeo tamen nihil profuit eius incolis, ut cesserit potius in gravius exitium, quod illic plus quam indigne exceptus fuit redemptor. Pro dominatore etiam pastorem Matthaeus reddidit. Quanquam utrumque expressit, nempe Christum esse populi ducem, et illi commissum esse pascendi munus.

MATTH. II. 7. *Tum Herodes, clam accersitis magis, exacte perquisivit ab illis, quo tempore apparuisset stella.* 8. *Et iussis ire in Bethlehem dixit: Profecti inquirite de puerulo: ubi autem inveneritis, renuntiate mihi, ut et ego veniam et adorem eum.* 9. *At illi audito rege profecti sunt: et ecce stella, quam viderant in oriente, praecedebat illos, donec progressa staret supra locum, in quo erat puer.* 10. *Quum autem vidissent stellam, gavisi sunt gaudio magno valde.* 11. *Et ingressi domum invenerunt puerulum cum Maria matre eius, et prostrati adoraverunt illum: et apertis thesauris suis obtulerunt illi munera, aurum, thus, et myrrham.* 12. *Et oraculo admoniti per somnium, ne reverterentur ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam.*

7. *Herodes clam accersitis magis.* Metum et sollicitudinem profiteri ausus non fuit tyrannus, ne populum armaret audacia, cui se invisum esse noverat. Palam ergo dissimulat hoc ad se pertinere, sed clanculum inquirit, ut occurrat instanti periculo. Caeterum quamvis eum mala conscientia timidum redderet, non dubium tamen est, quin Deus mentem eius perculerit inusitato metu, ut consilio destitutus menteque alienatus ad tempus torperet. Nihil enim facilius erat quam officii praetextu unum ex aulicis comitem subornare, qui tota re inspecta mox rediret. Pollebat certe non vulgari astutia Herodes: erat in eo rara animi magnitudo. Quo magis mirum est, nunc in extremo discrimine, quum tamen in manu sit remedium, iacere attonitum et fere exanimem. Quare sciamus, non nisi miraculo elapsum tunc fuisse filium Dei ex faucibus leonis. Nec minus hodie dementat hostes suos Dominus, ne mille nocendi artes excogitent ad perdendam ecclesiam, imo ne saepe occasiones, quae in promptu sunt, arripiant. Astutiam vero, qua magos deceperat, se quoque venturum simulans adorandi causa Dominus alio modo, ut videbimus, elusit. Caeterum ut Herodes sibi a populi tumultu metuens mente privatur, ita rursum tantus eum furor agitat, ut Deum in se concitare non dubitet, neque horreat. Sciebat enim, si quis rex natus foret, divinitus esse ordinatum, ut collapsum Davidis solium erigeret. Non ergo homines aggreditur, sed rabiose cum Deo bellare audet. Utrumque igitur notandum est, spiritu vertiginis correptum fuisse, ut Deum impeteret, pueriliter tamen egisse, quia dissipatum erat eius consilium, ut instar caeci in tenebris palparet.

9. *Audito rege profecti sunt.* Turpis sane Iudaeorum ignavia, quod nemo se alienigenis comitem adiungit, ut promissum genti suae regem inspiciat. Praemonstrant illis scribae viam, et locum designant, ubi natus est: sinunt tamen solos abire, nemo pedem movet. Timebant forte Herodis saevitiam, sed haec quoque fuit scelesta ingratitudo, salutis sibi oblatae causa nolle quidquam discriminis subire, et Dei gratiam postponere tyranni offensioni. Totum vero populum paulo ante ostendi nimis fuisse degenerem, qui iugo tyrannidis premi maluerit quam ex mutatione aliquid sentire incommodi. Ac nisi magorum animos spiritu suo Deus confirmasset, poterant ad scandalum istud concidere: non tamen imminuitur studii ardor, sed absque comite proficiscuntur. Nec vero illis deest confirmandae fidei materia, dum audiunt pridem divinis oraculis celebratum esse regem, qui illis per stellam ostensus fuerat. Quod viam ingressos stella usque in locum dirigit, facile colligere licet, non alia de causa prius evanuisse, nisi ut Hierosolymae de novo rege sciscitarentur: idque ad tollendam excusationem Iudaeis, qui, postquam edocti fuerunt de redemptore sibi misso, eum tamen scientes ac volentes contemnunt.

11. *Invenerunt puerulum.* Novum scandalum obiicere potuit magis tam deforme spectaculum, quum adeo nihil regium exstaret in Christo, ut quovis plebeio infante vilior esset ac contemptior. Sed quia persuasi sunt, divinitus constitutum esse regem, haec sola conceptio eorum animis infixa Christo apud eos reverentiam conciliat: dignitatem enim eius adhuc occultam considerant in Dei consilio. Et quia certo statuunt, alium fore quam nunc appareat, regium honorem deferre minime eos pudet. Porro donis suis testantur, unde sint oriundi: neque enim dubium est, quin haec attulerint tanquam patriae suae insignia. Intellige autem, non a singulis oblatum fuisse proprium munus, sed ab omnibus promiscue tria, quae referuntur. Quod omnes fere interpretes de regno, sacerdotio et sepultura Christi philosophantur, et aurum faciunt regni symbolum, thus sacerdotii, myrrham sepulturae, nihil meo iudicio solidi habet. Scimus Persis solenne fuisse, donum aliquod habere in manu, quoties reges suos salutabant. Eligunt autem magi

tria ista, quorum proventus orientem nobilitat, sicuti Iacob in Aegyptum mittebat pretiosos et selectos terrae fructus (Gen. 43, 12). Caeterum quum ipsi more persico regem adorantes, quem terrenum esse adhuc putabant, terrae fructus obtulerint, nostrum est spiritualiter eum venerari. Nam hic legitimus est ac rationalis cultus quem exigit, ut nos illi primum, deinde et nostra omnia consecremus.

LUC. II. 22. *Et postquam completi sunt dies purgationis eorum secundum legem Mosis, adduxerunt eum Hierosolymam, ut sisterent Domino*, 23. *Sicut scriptum est in lege Domini: Omne masculinum adaperiens vulvam sanctum Domino vocabitur:* 24. *Et ut darent hostiam, secundum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.* 25. *Et ecce homo erat Hierosolymis, cui nomen Simeon, et homo iste iustus ac pius, exspectans consolationem Israel, et spiritus sanctus erat super eum.* 26. *Et responsum acceperat a spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini.* 27. *Et venit per spiritum in templum. Et quum inducerent puerulum Iesum parentes, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo,* 28. *Ipse quoque accepit eum in ulnas suas, et benedixit Deum, ac dixit:* 29. *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace,* 30. *Quia viderunt oculi mei salutare tuum,* 31. *Quod parasti ante faciem omnium populorum:* 32. *Lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuae Israel.*

22. *Et postquam completi sunt dies.* Die a partu quadragesimo purgationis ritum peragi oportuit. Veniunt tamen Hierosolymam Maria et Ioseph alterius rei etiam causa, ut Christum, quia primogenitus erat, Domino sistant. Nunc priore loco de purgatione dicendum est: eam Lucas Mariae et Christo facit communem. Nam pronomen *eorum* ad Ioseph nullo modo referri potest. Nihil autem absurdi, quod Christus, qui pro nobis exsecratio futurus erat in cruce, immunditiem nostram, quamvis a culpa et vitio immunis esset, quoad reatum susceperit nostra causa: hoc est, si fons puritatis, ut sordes nostras ablueret, censeri voluerit immundus. Falluntur, qui putant, legem hanc non nisi politicam fuisse, ac si mulier coram marito suo, non coram Deo, immunda foret. Quin potius tam naturae suae corruptio Iudaeis ante oculos posita fuit, quam divinae gratiae remedium. Atque una ista lex ad probandum originale peccatum abunde sufficit, ut insigne testimonium continet gratiae Dei. Neque enim clarius ostendi potuit humani generis maledictio quam quum testatus est Dominus, infantem ex matre prodire impurum et pollutum, atque adeo matrem ipsam partu inquinari. Certe, nisi homo nasceretur peccator, et natura esset filius irae, atque in eo resideret aliqua peccati labes, purgatione non egeret. Quare sequitur, omnes in Adam fuisse corruptos, quando pollutionis damnantur ore Domini. Nec obstat, quod alibi vocantur Iudaei rami sancti ex radice sancta (Rom. 11, 16), quia hoc bonum illis quasi adventitium erat. Etsi enim adoptionis privilegio segregati erant in populum electum, prior tamen ordine erat haereditaria ex Adam corruptio. Distinguere ergo convenit inter primam naturam, et peculiare foederis beneficium, quo Deus suos a communi maledictione liberat. Atque huc spectabat legalis purgatio, ut scirent Iudaei, abstergi Dei gratia quas secum in mundum sordes nascendo attulerant. Hinc etiam discendum est, quam horribilis sit peccati contagio, quae legitimum naturae ordinem aliqua ex parte inquinat. Fateor quidem, neque puerperium immundum esse, imo fateor libidinis vitium coniugii sanctitate tegi, sed interim tam profunda ac foecunda est peccati scaturigo, ut inde semper ebulliant aliqua vitia, quae maculis adspergunt quidquid alioqui purum erat.

23. *Sicut scriptum est in lege.* Hoc alterum pietatis officium fuit, quo defuncti sunt Ioseph et Maria. Iubebat Dominus, omnes masculos sibi dicari in redemptionis memoriam, quia, quum angelus omnia primogenita Aegypti interficeret, primogenitis Israel pepercerat (Num. 3, 13): postea cuique licebat primogenitum suum certo pretio redimere. Illa fuit vetus caeremonia: nunc quum Dominus communis omnium sit redemptor, iure nos sibi a minimo usque ad maximum vindicat. Porro non frustra saepius repetit Lucas, Ioseph et Mariam fecisse quod praescriptum erat in lege Domini. Docemur enim his verbis, nihil proprio arbitrio tentandum esse in cultu Dei, sed obedienter sequendum esse, quod verbo suo praecipit.

24. *Et ut darent hostiam.* Sacrificium hoc ad ritum purgationis spectabat, ne quis putet, oblatum esse redimendi primogeniti causa. Quum par turturum vel duas columbas nominat evangelista, pro confesso sumit, tantam fuisse inopiam Ioseph et Mariae, ut ad offerendum agnum non sufficeret facultas. Nam haec exceptio diserte ponitur Levit. 12, 6. Si quis obiiciat, aurum paulo ante a magis fuisse oblatum, unde emerent, respondeo, non esse fingendam nobis auri copiam, quae repente pauperes ditaverit. Non enim legimus, onustos fuisse auro camelos, sed potius credibile est, fuisse exiguum aliquod libamen, quod tantum honoris causa attulerant. Nec vero lex praecise mandabat, ut in sacrificium consumerent tenues suam substantiam, sed a divitibus in sacrificiis eos discernens sumptu eos levabat. Quare nihil erit incommodi, si dicamus Ioseph et Mariam dedisse quantum ferebat ipsorum

conditio, etiamsi quid pecuniae ad tolerandos itineris et vitae sumptus repositum haberent.

25. *Ecce homo erat Hierosolymis.* Historia haec refertur, ut sciamus, quum se totus fere populus impio Dei contemptu profanasset, paucos tamen superfuisse Dei cultores, et Christum ab illis fuisse cognitum a prima usque infantia. Istae erant reliquiae, quas Paulus secundum gratuitam Dei electionem servatas fuisse docet. Atque in hac exigua manu inclusa erat ecclesia Dei, quamvis sacerdotes et scribae ecclesiae titulum non minus superbe quam falso iactarent. Duos tantum commemorat evangelista, qui Hierosolymae Christum agnoverint, quum in templum adductus est, Simeonem et Hannam. Ac de Simeone prius dicendum est. Qualis fuerit eius conditio, non legimus: et fieri potest, ut fuerit plebeius quispiam homo et obscurae famae. Caeterum a pietate et iustitia eum commendat Lucas, quibus addit prophetiae donum. Pietas et iustitia referuntur ad duas legis tabulas: itaque duabus his partibus constat integritas vitae. Pietatis testimonium fuit, quod exspectaret consolationem Israel: neque enim sine fiducia salutis rite colitur Deus, quae tum ex fide promissionum eius pendet, tum maxime ex instauratione per Christum promissa. Iam vero quum talis exspectatio in Simeone laudetur quasi rara virtus, hinc collige, paucos tunc fuisse, qui spem redemptionis vere in cordibus suis foverent. Omnibus quidem in ore erat Messias, et beatus status sub regno Davidis: sed nemo fere interim patienter ferebat praesentes miserias, hac consolatione fretus, quod instaret ecclesiae redemptio. Sicuti autem in hoc enituit Simeonis pietas, quod animum suum sustinuit in exspectatione promissae salutis, ita et hodie, quicunque probare se volunt Dei filios, suspirent continuis votis ad promissam redemptionem. Nam tolerantia opus est usque ad ultimum Christi adventum.

Spiritus sanctus erat super eum. Non loquitur de spiritu adoptionis, qui omnibus Dei filiis communis est, licet non aequali modo, sed de peculiari dono prophetiae: quod clarius patet ex proximo versu et sequenti, ubi dicitur, Responsum accepisse a spiritu sancto, et eodem spiritu duce venisse in templum. Quamvis ergo nullo publico honore excelleret Simeon, egregiis tamen dotibus ornatus fuit, pietate, vitae innocentia, fide et prophetia. Nec dubium est, quin oraculum istud unus privatim acceperit, ut communis inde ad pios omnes confirmatio manaret. Vocatur Iesus *Christus Dei*, quia a patre unctus est, et una cum spiritu regni et sacerdotii honorem accepit. Venisse Simeon in templum dicitur *in spiritu*, hoc est, arcano instinctu et certa revelatione, ut Christo occurreret.

29. *Nunc dimittis.* Ex hoc cantico satis constat, Simeonem aliis quam carnis oculis intuitum esse filium Dei: exterior enim Christi conspectus nihil poterat quam contemptum inducere, saltem nunquam ita satisfecisset animo sancti viri, ut laetus et summae votorum suorum compos ad mortem properaret. Ergo spiritus Dei fide illuminavit eius oculos, ut gloriam filii Dei in sordido contemptoque habitu cerneret. Quum dicit, *se in pace dimitti*, intelligit tranquillo se animo, ut qui expletus sit ac potitus suis desideriis, moriturum. Sed quaeritur, si prius migrandum fuisset e vita, an cum perturbatione et tumultu, ut solent inviti, tractus fuisset Simeon? Respondeo, notandam esse circumstantiam quae additur, *secundum verbum tuum.* Nam quum Deus filii sui conspectum pollicitus esset, merito suspensus haerebat, imo anxie illum vivere oportuit, donec compos factus esset spei suae. Hoc ideo tenendum est, quia multi falso et perperam Simeonis exemplum obtendunt, libenter se morituros iactantes, si hac vel illa re ante frui daretur, quum tamen temere pro sua libidine sibi vota concipere permittant, vel spes vanas fabricare absque Dei verbo. Si praecise dixisset Simeon, Nunc sedato animo et quieto moriar, quia vidi filium Dei, hac voce fidei suae debilitatem proderet: sed quia verbum habebat, secundum fidei regulam illi mortem fugere licuit usque ad Christi adventum.

30. *Quia viderunt oculi mei.* Quanquam hic loquendi modus frequenter occurrit in scripturis, videtur tamen diserte his verbis exprimi corporalis adspectus Christi, ac si diceret Simeon, se iam habere filium Dei carne praesentem, in quem mentis oculos prius intentos habuerat. *Salutare* accipio pro salutis materia: quia in Christo reconditae sunt omnes salutis et beatae vitae partes. Iam si tantum apud Simeonem valuit Christi adhuc infantis conspectus, ut mortem hilaris atque tranquillus adiret, quanto uberior nobis hodie tranquillae pacis materia suppetit, quibus contigit omnes salutis nostrae numeros in Christo completos videre? Non versatur quidem in terris Christus, nec eum gestamus inter ulnas, sed in evangelio divina eius maiestas clare et palam refulget, et se illic nobis quasi facie ad faciem, ut inquit Paulus (2. Cor. 3, 18), conspicuum exhibet: neque amplius in carnis infirmitate, sed in magnifica virtute spiritus, quam in miraculis, in sacrificio mortis suae, in resurrectione exseruit. In summa, sic corpore a nobis abest, ut ipsum tamen intueri conveniat sedentem ad patris dexteram. Nisi talis conspectus pacem nobis conciliat, ut alacres ad mortem pergamus, plus quam ingrati sumus Deo, et maligne reputamus, quanto nos honore dignatus sit.

31. *Quod parasti.* Significat his verbis Simeon, Christum divinitus ordinatum esse, ut eius gratia fruantur omnes populi, et paulo post in sublimi locandum, ut in se convertat omnium oculos. Atque

hoc verbo complectitur quaecunque exstant vaticinia de propagando regno Christi. Quod si tenerum infantem ulnis suis complectens Simeon, mentem suam extendere potuit ad extremos usque mundi fines, ut praesentem eius potentiam ubique agnosceret, quanto hodie splendidius nos de ipso sentire convenit, ex quo erectus est in vexillum gentibus, seque patefecit toti mundo?

32. *Lumen ad revelationem.* Nunc ostendit Simeon, in quem finem producendus sit a patre Christus coram omnibus populis, nempe ut gentes illuminet, quae prius fuerant in tenebris, et gloria sit populi Israel. Nam inter hunc et illas non sine causa distinguit, quia iure adoptionis propinqui Deo erant Abrahae filii, gentes autem, quibuscum nullum erat Dei foedus, ab ecclesia extraneae. Qua ratione Israel alicubi non tantum filius Dei, sed etiam primogenitus vocatur (Ierem. 31, 9). Et Paulus docet (Rom. 15, 8), Christum venisse, ut minister esset circumcisionis secundum promissiones patribus datas. Caeterum ita praefertur Israel gentibus, ut communiter omnes salutem in Christo obtineant. *Lumen ad revelationem* tantundem valet ac si dictum esset, Illustrandis gentibus. Unde colligimus, homines naturaliter luce privatos esse, donec illis affulgeat sol iustitiae Christus. Quantum ad Israelem spectat, quamvis summo honore a Deo affectus esset, Simeon tamen admonet, totam eius gloriam ab uno capite pendere, quod illi promissus esset redemptor.

LUC. II. 33. *Et erant pater eius et mater mirantes super his, quae dicebantur de illo.* 34. *Et benedixit illis Simeon, et dixit ad Mariam matrem eius: Ecce positus est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel, et in signum cui contradicitur.* 35. *Quin et tuam ipsius animam penetrabit gladius, ut retegantur ex multis cordibus cogitationes.* 36. *Et erat Hanna prophetissa filia Phanuel e tribu Aser: haec processerat in multam aetatem, et vixerat cum viro annos septem a virginitate sua.* 37. *Et haec vidua annorum fere octoginta quatuor, quae non discedebat e templo, ieiuniis et precationibus Deum colens die et nocte.* 38. *Et haec, eadem hora superveniens, vicissim confitebatur Domino, et loquebatur de illo omnibus, qui exspectabant redemptionem in Ierusalem.* 39. *Et ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilaeam, in civitatem suam Nazareth.*

33. *Pater eius et mater mirantes.* Non significat Lucas, obstupuisse quasi ad rem novam, sed reverenter considerasse, et qua decebat admiratione amplexos esse hoc spiritus vaticinium ex ore Simeonis, ut magis ac magis in Christi cognitione proficerent. Atque hoc exemplo docemur, postquam semel imbuti fuimus recta fide, colligenda esse quaecunque in eius confirmationem valere possunt adminicula. Ille enim demum rite profecit in Dei verbo, qui non desinit mirari, quidquid quotidie ex lectione vel auditu ad continuos fidei progressus accedit.

34. *Benedixit illis Simeon.* Si ad Ioseph et Mariam restringas, nihil erit difficultatis, sed quia videtur Lucas Christum simul complecti, quaeri posset, quo iure benedicendi eius munus sibi usurpaverit Simeon: benedicitur enim minor a maiore, ut docet apostolus. Deinde absurdum videtur, ut preces quispiam mortalis homo concipiat pro filio Dei. Respondeo, apostolum non de qualibet, sed tantum de sacerdotali benedictione loqui: nam homines sibi alias mutuo bene precantur. Magis autem probabile est, Simeonem ut hominem privatum et unum quemlibet e populo illis benedixisse, quam in publica persona: nam, ut prius dictum est, nusquam sacerdos fuisse dicitur. Caeterum nihil absurdi est, si pro felici regni Christi successu orasse dicamus, quia hanc eulogiam piis omnibus in Psalmo spiritus dictat.

Ecce positus est hic. Proprie quidem ad Mariam sermonem hunc direxit Simeon: communiter tamen ad pios omnes spectat. Hac admonitione opus habuit sancta virgo, ne laetis initiis (ut solet plerumque fieri) exsultans ad sustinendos tristes eventus minus composita esset. Deinde ne speraret, communi totius populi applausu recipiendum esse Christum, sed potius ut invicto animi robore adversus contrarios omnes insultus munita esset. Interim vero communem piis omnibus doctrinam tradere voluit Dei spiritus, ut, mundum impia contumacia Christo resistentem cernentes, cum tali nihilominus duritie confligant, neque frangantur. Scimus quam grave et arduum nobis obstaculum sit mundi incredulitas: atqui superari a nobis convenit, si in Christum credere volumus. Neque enim unquam ita bene compositae fuerunt res humanae, ut maior pars Christum sequeretur. Quare his rudimentis imbui necesse est, quicunque nomen Christo daturi sunt, et his armis instrui, ut in eius fide persistant. Haec autem longe gravissima tentatio fuit, quod a suis agnitus non fuit Christus, imo contumeliose reiectus ab eo populo, qui se Dei ecclesiam esse gloriabatur: praesertim vero quod sacerdotes et scribae, penes quos ecclesiae regimen erat, illi infestissimi fuerunt hostes. Quis enim putasset eorum esse regem, a quibus tam indigne probroseque reiici videret? Ergo non abs re praedicit Simeon, Christum positum esse multis in ruinam, et quidem in populo Israel. Sensus autem est: divinitus esse ordinatum, ut multos deiiciat ac praecipitet. Sed notandum est, ruinam inde pro-

cedere, quod increduli in eum impingunt: quod paulo post exprimitur, ubi Simeon vocat signum contradictorium. Ergo, quia rebelles sunt Christo increduli, ad eum se allidunt, unde sequitur eorum ruina. Est autem deducta metaphora a scopo, in quem collimant iaculatores, ac si dixisset Simeon: hinc perspicitur hominum malitia, imo totius humani ingenii pravitas, quod omnes Dei filio quasi facta conspiratione obstrepunt ac reclamant. Neque enim talis esset mundi consensus ad contradicendum evangelio, nisi quoddam esset velut naturale dissidium inter filium Dei et homines ipsos. Etsi autem inter se ipsos dissident evangelii hostes (ut eos in diversas partes rapit sua ambitio vel furor, ut factiosi scinduntur in diversa studia, ut superstitionum multiplex est varietas, quae idololatras disiungit), in hoc tamen consentiunt omnes, ut filio Dei reclament. Quamobrem vere dictum est, nimis luculentum esse specimen humanae pravitatis, quod passim Christo contradicitur. Etsi autem immane portentum est, quod mundus in suum opificem ita insurgit, quia tamen id futurum praedixit scriptura, et ratio palam apparet, quod scilicet homines semel alienati a Deo per peccatum semper illum fugiunt, non est quod nos perturbent eiusmodi exempla, sed potius iis armis instructa fides nostra se ad pugnandum accingat cum mundi contradictione. Porro quia nunc Israelem Deus sibi collegit ex toto mundo, et nullum est amplius discrimen Iudaei et Graeci, idem nunc accidere oportet, quod tunc factum esse legimus. Dixerat iam suo saeculo Iesaias (8, 14), Ecce, Dominus erit duabus familiis Israel in scandalum et ruinam. Ab eo tempore nunquam fere cessarunt Iudaei adversus Deum impingere, sed maxime violentus fuit conflictus adversus Christum. Nunc eundem furorem imitantur, qui se Christianos vocant, imo qui superbe sibi arrogant ecclesiae primatum: saepe quidquid habent potentiae ad opprimendum Christum conferunt: sed meminerimus, nihil eos aliud proficere, nisi ut tandem frangantur ac conterantur. Nam sub voce *ruinae* ita poenam spiritus incredulis denuntiat, ut discamus quam longissime ab ipsis recedere, ne societas eodem nos exitio involvat. Nec vero minus propterea amandus est Christus, quod eo surgente multi corruunt, quia Deo gratus et suavis non desinit esse evangelii odor, quamvis exitialis sit impio mundo. Si quis roget, quomodo ruinae sit occasio Christus incredulis, qui iam extra ipsum perditi sunt, facilis responsio est, Bis perire, qui oblata sibi divinitus salute ultro se privant. Ergo ruina duplicem poenam significat, quae omnes incredulos manet, postquam scientes et volentes cum filio Dei conflixerint.

In resurrectionem. Priori membro opponitur haec consolatio, quae rem sensui nostro odiosam mitiget: hoc enim triste est auditu, si nihil aliud addatur, Christum esse lapidem scandali, qui sua duritie magnam hominum partem franget ac conteret. Ergo ad diversum eius officium nos revocat scriptura, quod fundata in eo hominum salus consistat, sicut Iesaias etiam loquitur (8, 13): Dominum exercituum sanctificate, sit ipse timor vester, et erit vobis in sanctuarium vel arcem munitam. Clarius vero Petrus, Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem electum et honorifice evectum, ipsi tanquam lapides vivi superaedificamini. Nam sic continet scriptura, Ecce pono in Sion lapidem angularem, probatum, electum, pretiosum: qui crediderit in eo, non pudefiet. Vobis ergo credentibus pretiosus est: non credentibus autem, lapis quem reprobaverunt aedificantes, etc. (1. Petr. 2, 4—8; Ies. 28, 16). Ergo ne Christum nobis formidabilem reddat elogium illud, quo vocatur Christus lapis scandali, statim e regione occurrat, ipsum quoque vocari lapidem angularem, quo sustinetur piorum omnium salus. Imo succurrat, illud esse accidentale, hoc vero genuinum et proprium. Notatu praeterea dignum est, quod non vocatur Christus piorum fultura, sed resurrectio: neque enim is est hominum status, in quo illis manere expediat. Ante ergo resurgere a morte oportet quam vivere incipiant.

35. *Tuam animam penetrabit gladius.* Haec admonitio ad confirmandum sanctae virginis animum valere debuit, ne moerori succumberet, ubi ventum esset ad tam acres pugnas, quae illi fuerunt subeundae. Caeterum etsi variis tentationibus agitata fuit et vexata eius fides, acerrimum tamen illi cum cruce certamen fuit: Christus exstinctus videri poterat. Etsi autem moerore nunquam absorpta fuit, non tamen saxeum fuit eius pectus, quin graviter sauciaretur, sicuti constantia sanctorum a stupore multum differt.

Ut revelentur ex multis cordibus cogitationes. Quidam hoc membrum connectunt cum illa sententia magis remota: quod Christus positus sit in ruinam, etc. Parenthesi includunt, quod proxime exposuimus de gladio, sed meo iudicio satius est ad totum complexum referre. Particula vero *ut* non hic est proprie causalis, sed tantum consequentiam notat. Nam quum exoritur lux evangelii, et deinde surgunt persequutiones, simul emergunt cordium affectus antea occulti: nam tales sunt humanae simulationis latebrae, ut facile extra Christum lateant. Sed Christus luce sua fucos omnes abstergit, et hypocrisin denudat. Ideo iure illi tribuitur officium hoc, quod in apertum proferat arcana cordis. Sed ubi ad doctrinam crux accedit, corda magis ad vivum examinat. Nam qui externa professione Christum amplexi erant, abhorrent a ferenda cruce, et quia ecclesiam vident subiectam variis aerumnis, stationem suam facile deserunt.

36. *Erat Hanna prophetissa.* Duos tantum recenset Lucas, a quibus exceptus fuerit Christus: idque eo consilio, ut discamus toti mundo praeferre quod Dei est, quantumvis sit exiguum. Erat tunc quidem in scribis et sacerdotibus magnus splendor: sed quum in Simeone et Hanna resideret Dei spiritus, quo prorsus vacui erant principes, plus duo isti soli merentur reverentiae quam ingens eorum turba, qui tantum inanibus larvis superbiunt. Hac ratione exprimitur Hannae aetas, et prophetissae titulo ornatur: tertio insigne illi pietatis sanctae et castae vitae testimonium redditur. Haec enim sunt, quae hominibus autoritatem et pretium iure conciliant. Et certe non alios decipit larvarum splendor vel inanis pompa, quam qui pro ingenii sui vanitate fallaciis addicti sunt. Dicitur vixisse annis septem cum viro a virginitate sua, ut sciamus fuisse viduam in ipso aetatis flore. Virgo enim nupserat, et paulo post marito privata est: quod autem abstinuit a secundis nuptiis, quum adhuc vegeto esset corpore, hac circumstantia augetur pudicitiae laus. Quod tamen sequitur, bifariam exponi potest, viduam fuisse annorum ferme octoginta quatuor, nempe quod ab eius caelibatu elapsum fuerit illud tempus, vel quod tam diu vixisset. Si annos octoginta quatuor a viduitate numeres, sequetur, maiorem fuisse centenaria: sed hoc in medio relinquo. Quod autem in paucis quibusdam adhuc lucebat spiritus prophetiae, iis quasi tesseris comprobata fuit legis doctrina et Iudaica religio, donec veniret Christus, si quidem in tam vasta dissipatione talibus adminiculis retineri necesse fuit Dei electos, ne diffluerent.

37. *Non discedebat e templo.* Hyperbolica est loquutio, cuius tamen clarus est sensus, Hannam prope assiduam in templo fuisse. Addit Lucas, ipsam ieiuniis ac deprecationibus continuis coluisse Deum. Unde colligimus, non frequentasse templum, quasi hoc nudo officio defungi vellet, sed simul iunxisse alia pietatis exercitia. Caeterum notare operae pretium est, non eandem hic omnibus regulam praescribi, neque etiam promiscue trahi debere in exemplum, quae hic in vidua muliere laudantur officia: prudenter enim discernere oportet, quid cuiusque vocationi conveniat. Stulta enim aemulatio simiis mundum replevit, dum cupide magis quam scienter arripiunt superstitiosi, quidquid in sanctis laudari audiunt: quasi vero, ut distincti sunt ordinum gradus, ita non etiam habendus sit delectus operum, ut singuli vocationi suae respondeant. Quod hic refertur de Hanna, Paulus ad viduas specialiter restringit: praepostere ergo faciunt coniuges, si ad exemplum dissimile vitam suam forment. Superest tamen adhuc scrupulus, quod videtur Lucas partem divini cultus in ieiuniis statuere: sed notandum est, ex operibus, quae ad cultum spectant, alia simpliciter requiri, atque (ut loquuntur) per se esse necessaria: alia vero, quae accedunt, referri in hunc finem, ut prioribus illis observiant. Precationes ad Dei cultum proprie faciunt: ieiunium vero inferius subsidium est, quod non aliter Deo probatur, nisi quatenus precandi studium et ardorem adiuvat. Tenenda enim regula est, aestimari hominum officia a recto et legitimo fine. Tenenda etiam distinctio, quod directe precibus colatur Deus, ieiuniis vero non nisi propter consequentiam. Neque vero dubium est, quin ieiunia sua retulerit sancta mulier ad lugendam quae tunc erat ecclesiae calamitatem.

38. *Vicissim confitebatur.* Sanctam melodiam, quae resonabat in linguis Simeonis et Hannae, commendat Lucas, ut se mutuo hortentur fideles ad canendas uno ore Dei laudes, et alii aliis vicissim respondeant. Quum dicit, loquutam fuisse Hannam omnibus, qui exspectabant redemptionem, piorum paucitatem iterum designat. Caput enim fidei situm erat in hac exspectatione. Paucos autem fuisse apparet, qui eam vere in animis suis foverent.

39. *Reversi sunt in Galilaeam.* Facile quidem admitto, profectionem aegyptiacam intermediam fuisse: et quod dicit Lucas, eos habitasse in urbe sua Nazareth, ordine esse posterius fuga in Aegyptum, quam Matthaeus refert. Porro si absurdum non est, ab uno evangelista omitti quod ab altero narratur, nihil etiam obstat quin Lucam, resecto tempore cuius nullam facere mentionem instituerat, transitum sibi fecisse dicamus ad historiam sequentem. Sed interim eorum commento minime assentior, qui Ioseph et Mariam, peracto purgationis sacrificio, fingunt reversos fuisse in Bethlehem, ut illic degerent. Stulte enim imaginantur fuisse illic domicilium Ioseph, ubi adeo ignotus erat, ut hospitium nullum invenire potuerit. Nec temere Lucas tam eius quam Mariae urbem vocat Nazareth. Unde colligimus, nunquam ipsum habitasse in Bethlehem, licet inde oriundus esset. De serie vero temporum mox plenius disseram.

MATTH. II. 13. *Digressis autem illis, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, dicens, Surge et assume puerulum et matrem eius, et fuge in Aegyptum, et esto illic, donec dixero tibi: futurum est enim, ut Herodes quaerat puerulum ad perdendum eum.* 14. *Ille vero excitatus assumpsit puerulum et matrem eius noctu, et secessit in Aegyptum.* 15. *Et fuit illic usque ad obitum Herodis, ut perficeretur, quod dictum fuerat a Domino per prophetam dicentem: Ex Aegypto vocavi filium meum.* 16. *Tunc*

Herodes ubi vidit, sibi illusum fuisse a magis, indignatus est vehementer, et mittens interfecit omnes pueros, qui erant in Bethlehem, in omnibus eius finibus, a bimatu et infra, secundum tempus quod exquisierat a magis. 17. *Tunc perfectum est, quod dictum fuerat ab Ieremia propheta, quum ait:* 18. *Vox in Rama audita est, lamentatio, ploratus, et fletus multus: Rachel plorans filios suos, et noluit consolationem admittere, propterea quod non sint.*

13. *Digressis autem illis.* Quot dies intercesserint a discessu magorum, usque dum Ioseph in Aegyptum fugere iussus est, nescitur, neque etiam magnopere pertinet: nisi quod probabile est, Dominum Mariae pepercisse, donec ex puerperio convaluit, ut iter facere posset. Hoc vero admirabile fuit Dei consilium, quod filium suum fuga servare voluit. Nec vero dubium est, quin periculosis tentationibus agitata fuerit mens Ioseph, quum nihil spei nisi in fuga ostenderetur: nulla enim in fuga erat divini praesidii species. Deinde minime consentaneum erat, non posse nisi hominis mortalis opera servari, qui futurus erat omnium servator. Verum hanc moderationem tenuit Deus in filio suo servando, ut coelestis suae potentiae signa aliqua daret, nec tamen ipsam ita redderet conspicuam, quin lateret sub specie infirmitatis: nondum enim Christi palam glorificandi maturum erat tempus. Quod angelus rem occultam et humanitus ignotam praedicit, clarum est divinitatis specimen: quod fuga et exsilio tegere iubet vitam pueri, pertinet ad carnis infirmitatem, cui subiectus erat Christus. Caeterum hinc docemur, Deum non uno semper modo servare suos, sed nunc magnifice exserere virtutem suam, nunc vero ex obscuris integumentis vel umbris tenues eius scintillas proferre. Iam ista mirabilis ratio servandi sub cruce filii Dei nos docet, perperam facere qui certam Deo viam praescribunt. Sinamus ergo disparibus modis salutem nostram ab eo promoveri, nec recusemus humiliari, quo melius ipse gloriam suam illustret. Praesertim vero minime fugienda nobis est crux, qua filium suum a prima usque infantia exercuit. Porro fuga haec pars est stultitiae crucis, sed quae excellit supra omnem mundi sapientiam. Ut suo tempore prodeat Iudaeae servator, ex ea fugere cogitur, et eum alit Aegyptus, ex qua nihil prius nisi ecclesiae Dei letale prodierat. Quis non ad opus Dei tam inopinatum stupeat? Quod Ioseph confestim obtemperat mandato angeli, hinc rursus somnii certitudinem collige: talis enim obsequii alacritas clare ostendit, minime eum dubitasse, quin Deum haberet fugae capessendae autorem. Videtur tamen hoc posse diffidentiae tribui, quod tam cito properat: neque enim trepidatione caruit nocturna fuga. Sed facilis est excusatio. Videbat salutis modum sibi divinitus ordinari humilem et abiectum: fas ergo sibi esse colligit, trepide (ut in ultimis periculis fieri solet) fugam arripere. Ita semper ad Dei praedictiones metum nostrum attemperare convenit: quibus si consentiat, non repugnabit fidei.

Esto illic donec dixero. His verbis significat angelus, vitam pueri etiam in posterum fore curae Deo, et hac confirmatione opus habuit Ioseph, ut certo statueret, Deum non modo sibi esse ducem itineris, sed in exsilio quoque perpetuum fore custodem. Atque hoc modo sedare voluit Dominus multas curas, quibus aestuare cor sancti viri poterat, ut quietus maneret in Aegypto. Nullum enim alioqui momentum sine variis torminibus praeterisset, quum se non modo haereditate a Deo sanctis omnibus promissa, sed templo, sacrificiis, publica fidei professione privatum cernens inter pessimos Dei hostes, et profundo superstitionum gurgite ageret. Gestabat quidem secum in persona infantis, quidquid unquam bonorum speraverant patres, vel illis pollicitus erat Dominus, sed quia nondum tantos in fide et Christi notitia fecerat progressus, contineri hoc mandato necesse habuit, Esto illic donec tibi dixero: ne molestum illi esset, patria extorrem inter Aegyptios languere.

15. *Ex Aegypto vocavi.* Quia Matthaeus completum dicit vaticinium, putarunt multi, non aliud prophetam voluisse quam quod exprimitur: atque hunc sibi finxerunt sensum, stulte facere Iudaeos, dum filium Dei oppugnant et opprimere conantur, quia Pater eum ex Aegypto vocaverit. Atqui in hunc modum perperam torquentur prophetae verba (Hos. 11, 1), cuius consilium est, ingratitudinis reos facere Iudaeos, qui, a prima sua infantia et origine Deum experti plus quam benignum et beneficum patrem, novis tamen peccatis subinde provocent. Proinde sit hoc nobis extra controversiam, locum non debere ad Christum restringi. Neque tamen a Matthaeo torquetur, sed scite aptatur ad praesentem causam. Sic intelligi debent verba prophetae: quum puer adhuc esset Israel, eduxi eum e misera illa servitute, in qua demersus erat. Prius similis fuerat mortuo, et Aegyptus illi erat instar sepulcri: ego autem inde, quasi ex utero eductum, in lucem vitae protuli. Merito autem sic loquitur Dominus, quia liberatio illa quaedam fuit populi nativitas. Tunc enim palam factae sunt adoptionis tabulae, quum lege promulgata receptus est in peculium Dei, regnum sacerdotale, et gentem sanctam: quum ab omnibus populis fuit segregatus, quum denique, ut in medio eius habitaret, Dominus sibi tabernaculum erexit. Perinde igitur valent prophetae verba ac si dixisset, populum ex Aegypto non secus ac profundo mortis gurgite ereptum esse. Iam redemptio per Christum allata quid aliud quam resurrectio a morte, et novae

vitae initium fuit? Prope enim lux salutis tunc exstincta erat, quum Deus in Christi persona ecclesiam sibi denuo genuit: tunc ex Aegypto prodiit ecclesia in suo capite, sicuti totum inde corpus ante eductum fuerat. Facit autem haec analogia, ne videri debeat absurdum, quod partem aliquam pueritiae suae Christus in Aegypto transegit: quin potius eo illustrior fuit Dei gratia et virtus, et admirabile consilium magis enituit, quod lux e tenebris et ex inferis vita emersit. Posset enim alioqui hic obstrepere carnis sensus, Scilicet ex Aegypto venturus est redemptor: Matthaeus ergo non esse novum vel insolens admonet, quod Deus filium inde sibi vocet, ac potius hoc ad fidei nostrae confirmationem valere, quod sicuti olim, ita nunc de integro nascatur ex Aegypto Dei ecclesia. Hoc modo est diversum, quod olim totus populus Aegypti ergastulo inclusus fuerit: in secunda autem redemptione solum ecclesiae caput Christus illic latuerit, sed qui omnium salutem et vitam in se inclusam gestabat.

16. *Tum Herodes ubi vidit.* Loquitur Matthaeus ex sensu et opinione Herodis, qui deceptum se a magis putabat, quia ministri esse noluissent impiae crudelitatis. Potius ipse captus fuit in sua astutia, qui perfide simulaverat, sibi quoque esse in animo regem novum colere. Porro huius historiae nulla fit mentio apud Iosephum: solus Macrobius libro Saturnaliorum 2 (c. 4) iocos et dicteria Augusti referens dicit: Quum audisset, iussu Herodis, pueros in Syria infra bimatum occisos, et in turba simul occisum fuisse eius filium: Mallem, inquit, Herodis porcus esse quam filius. Atqui nobis abunde sufficit unius Matthaei autoritas. Non debuit quidem facinus tam memorabile omitti a Iosepho: mirum tamen non est de infantibus ipsum tacere, qui leviter tantum et obscure attingit non minus detestabile saevitiae exemplum, quod eodem fere tempore sustulerit omnes iudices, quos sanhedrin vocabant, ne quid prorsus residuum maneret ex stirpe Davidis. Ego vero non dubito, quin eodem metu impulsus fuerit ad utrumque caedis genus. De tempore tamen ambigitur. Nam quum dicat Matthaeus, occisos fuisse bimulos et minores secundum tempus quod exquisierat a magis, colligere inde licet, Christum eam aetatem tunc attigisse, vel saltem non procul abfuisse a bimatu. Hoc quidam longius deinde trahunt, quo tempore venerunt magi, eius fere aetatis fuisse Christum. Ego vero alterum ex altero nego confici. Quanto pavore tunc correptus fuerit Herodes, quum rumor in vulgus sparsus esset de novo rege nato, paulo ante vidimus. Quum tunc impedierit metus, ne proditorem quempiam clanculum submittere auderet explorandi causa, non est quod miremur, a tam odioso et atroci caede aliquamdiu fuisse cohibitum, praesertim quum recens adhuc fama de magorum adventu vigeret. Certe probabilis coniectura est, facinus quod agitabat in animo, distulisse in suam occasionem, et fieri potest ut prius interempti ab eo fuerint iudices, quo populum suis ducibus orbatum impune quidvis perferre cogeret. Unde colligere promptum est, frivolo argumento eos niti, bimulum fuisse Christum, quum adoratus fuit a magis, quia secundum tempus, quo apparuerat stella, Herodes pueros occiderit bimulis paulo minores. Stulte autem pro confesso sumunt, stellam non apparuisse nisi post partum virginis. Longe verisimilius est, mature fuisse admonitos, et sub ipsam nativitatem Christi iter ingressos esse, ut infantem recens natum in cunis vel matris gremio conspicerent. Imprimis vero puerile est illud commentum, venisse ex ignota aliqua regione et quasi ex alio orbe, ut prope biennium in itinere consumpserint. Denique magis ridicula sunt quae affert Osiander quam ut refutatione egeant. Caeterum in hoc contextu historiae, quem propono, nihil est incommodi, quod nondum elapso puerperii tempore venerint magi, et regem quaesierint qui natus erat, non qui iam esset bimulus: quod Ioseph illis in patriam reversis noctu fugerit, sed tamen in transitu defunctus sit Hierosolymae pietatis officio, quod lege Domini praescriptum erat (potuit autem in tam populosa urbe, in quam ex omnibus locis assiduus erat confluxus, securus esse a periculo): quod illo in Aegyptum profecto Herodes anxie de periculo suo cogitaverit, tandemque eruperit saevitiae ulcus, quod ultra sesquiannum intus aluerat. Nam adverbium *tunc* non designat semper in scriptura continuum tempus, sed plerumque occurrit, ubi longa est rerum distantia.

18. *Vox in Rama.* Certum est a propheta (Ierem. 31, 15) describi cladem tribus Beniamin, quae accidit eius tempore. Excisionem enim tribus Iuda praedixit, cuius accessio erat dimidia tribus Beniamin. Quod Racheli mortuae luctum tribuit, prosopopoeia est, quae plurimum valet ad movendos affectus. Nec vero Ieremias rhetoricos colores inducit ornandae solum orationis causa, sed quia aliter corrigi non poterat durities et stupor vivorum, quam si mortui e sepulcris quodammodo evocarentur ad lugendas Dei vindictas, quae solebant ut plurimum ludibrio haberi. Quum tunc completum fuerit prophetae vaticinium, non intelligit Matthaeus, illic praedictum fuisse quid facturus esset Herodes, sed Christi adventu renovatum fuisse luctum illum, quem multis ante saeculis pertulerant Beniamitae: atque ita scandalo occurrere voluit, quod turbare poterat et concutere pias mentes, nempe nihil ab eo salutis esse sperandum, cuius causa, simul ac natus esset, trucidarentur infantes, imo hoc sinistrum esse et infelix praesagium, quod

maiorem saevitiae flammam accenderat Christi nativitas quam ardere soleat in bellis maxime hostilibus. Atqui sicut a propheta instauratio promittitur, ubi gens ab ipsis usque infantibus excisa fuerit, ita admonet Matthaeus, nihil obstare stragem illam, quin Christus paulo post totius gentis redemptor appareat: scimus enim, totum illud caput suavissimis consolationibus refertum esse. Et post funebrem illam querimoniam continuo sequitur: Quiescat vox tua a ploratu, et oculi tui a lacrymis: quia merces est labori tuo, et spes novissimis tuis, etc. Haec igitur similitudo est prioris cladis in tribu Beniamin acceptae cum hac secunda, quod utraque restituendae mox salutis praeludium fuit.

MATTH. II. 19. *Caeterum defuncto Herode, ecce angelus Domini per somnium apparet Ioseph in Aegypto.* 20. *Dicens: Surge, et assume puerum et matrem eius, et vade in terram Israel: defuncti sunt enim, qui quaerebant animam pueri.* 21. *At ille surgens assumpsit puerum et matrem illius, et venit in terram Israel.* 22. *Verum quum audisset, Archelaum regnare in Iudaea loco Herodis patris sui, timuit illuc abire: sed oraculo admonitus per somnium secessit in partes Galilaeae.* 23. *Quo profectus habitavit in urbe, quae vocatur Nazareth, ut impleretur quod dictum fuerat per prophetas, Nazaraeus vocabitur.*

19. *Defuncto Herode.* Ostenditur his verbis perseverantia fidei Ioseph, quod pedem in Aegypto fixum habuit, donec rursum Dei mandato revocaretur in patriam. Interea videmus, Dominum suos nunquam frustrari, quin opportune illis succurrat. Caeterum probabile est, statim post Herodis mortem Ioseph ex Aegypto rediisse, priusquam Augustus Caesar Archelaum suo decreto constituisset Iudaeae ethnarcham. Quia enim patris testamento scriptus erat regni successor, tametsi abstinuit a nomine regio, praefatus hoc a nutu et arbitrio Caesaris pendere, omnia tamen pro imperio gessit. Deinde Romam profectus obtinuit confirmationem: tantum illi nomen regis negatum fuit, donec factis promeritus esset. Galilaeae vero praeerat Philippus, vir mansueti ingenii et fere privato similis. Ergo in eius ditionem Ioseph angeli monitu concessit, quia sub principe minime sanguinario et suos clementer fovente minus erat periculi. Porro semper memoria tenendum est Dei consilium, quod filium suum ab initio sub crucis rudimentis continuerit, quia haec illi redimendae ecclesiae futura erat ratio. Nam et ideo infirmitates nostras subiit, periculis subiectus fuit, et timoribus obnoxius, ut ecclesiam ab illis divina sua virtute liberatam aeterna pace donaret. Quare eius periculum nostra fuit securitas, metus eius nostra fiducia: non quod iam tunc sibi per aetatem metueret, sed quia pro timore Ioseph et Mariae huc illuc circumferebatur, merito dici potest, susceptos ab eo nostros timores, ut tranquillam fiduciam nobis acquireret.

23. *Nazaraeus vocabitur.* Non deducit Matthaeus Nazaraeum a Nazareth: quasi sit haec propria et certa etymologia, sed tantum est allusio. Caeterum נזיר sanctum et Deo consecratum significat a נזר, quod est separare. Hebraei quidem נזר florem appellant, sed minime dubium est, quin sensum illum priorem spectaverit Matthaeus. Nusquam enim legimus, Nazaraeos vocari floridos, sed qui Domino consecrati erant secundum legis praescriptum, quod Numerorum cap. 6, 4 habetur. Sensus ergo est: tametsi metu compulsus fuerit Ioseph in angulum Galilaeae, altius tamen fuisse Dei consilium, et urbem Nazareth Christo fuisse ordinatam, in qua habitaret, ut merito ferre posset nomen Nazaraei. Verum quaeritur, a quibus prophetis nomen hoc impositum fuerit Christo, quum nusquam exstet tale testimonium. Quibusdam sufficere videtur, quod scriptura frequenter sanctum vocet, sed haec nimis frigida est solutio. Matthaeus enim (ut videmus) insistit in voce ipsa, et ad veteres Nazaraeos respicit, quorum peculiaris erat sanctitas, ac si diceret, oportuisse compleri in Christi persona quod tunc fuit adumbratum in Nazaraeis, qui erant velut selectae Deo primitiae. Videndum tamen restat, ubinam tradiderint prophetae, hoc fore Christo nomen. Chrysostomus, quia nodum solvere non potest, abscindit, multos prophetarum libros intercidisse. Sed responsio illa nihil habet coloris: quia, etsi Dominus, ut veteris populi ignaviam puniret, eum aliqua scripturae parte orbavit, vel resecuit quae minus necessaria erant, a Christi tamen adventu nihil periit. Et inscite in eam rem adducitur Iosephi locus, ubi dicit duos libros ab Ezechiele relictos esse. Nam quod vaticinatur Ezechiel de novo templo et regno a prioribus vaticiniis aperte distinctum est, et efficit quasi novum corpus. Quod si hodie superstites ac salvos habemus omnes scripturae libros, qui Matthaei tempore exstabant, necesse est alicubi invenire quod citat prophetarum testimonium. Rectissime autem omnium Bucerus sensisse mihi videtur, qui locum ex Iudicum cap. 13, 5 notari existimat. Illic quidem sermo habetur de Simsone: sed quia redemptor populi non vocatur Simson, nisi quatenus figura Christi fuit, et salus eius manu et ministerio allata umbratile quoddam praeludium fuit plenae salutis, quae tandem exhibita fuit mundo per filium Dei: quidquid de Simsone in bonam partem praedicat scriptura, iure ad Christum transfertur. Si quis clarius malit, Christus primarium est exemplar:

Simson autem inferior fuit antitypus. Ergo quum indutus fuit redemptoris persona, sciendum est, nullum ex elogiis, quibus praeclarum et vere divinum illud munus ornatum fuit, in ipsum tam proprie quam in Christum competere. Libabant enim patres redemptionis gratiam, quam nobis in Christo ad plenum percipere datum est. Quod autem prophetas plurali numero posuit Matthaeus, facilis est excusatio: quia liber ille Iudicum a pluribus prophetis compositus fuit. Ego tamen quod hic habetur de prophetis latius patere arbitror. Ioseph enim (qui temporalis fuit servator ecclesiae, et multis modis figuram Christi gestavit, vel potius viva fuit eius imago) vocatur Nazaraeus fratrum suorum, Gen. 49, 26 et Deut. 33, 16. Deus ergo eximiam dignitatem, cuius specimen praebuerat in Ioseph, in Simsone relucere voluit, et indidit illi nomen Nazaraei, ut istis tirociniis imbuti fideles magis intenti essent in futurum redemptorem, qui segregandus erat ab omnibus, ut primogenitus esset inter multos fratres.

LUC. II. 40. *Puerulus autem crescebat et roborabatur spiritu, et plenus erat sapientia, et gratia Dei erat super illum.* 41. *Et ibant parentes eius quotannis Hierosolymam in die festo paschae.* 42. *Et quum factus esset annorum duodecim, adscendentibus illis Hierosolymam secundum consuetudinem diei festi,* 43. *Consummatisque diebus quum redirent illi, remansit Iesus puer Hierosolymae, et non cognoverunt parentes eius,* 44. *Rati autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, et requirebant eum inter cognatos et inter notos.* 45. *Et quum non invenissent eum, reversi sunt Hierosolymam quaerentes eum.* 46. *Et accidit, post triduum invenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos et interrogantem:* 47. *Stupebant autem omnes, qui eum audiebant, super intelligentia et responsis eius.*

40. *Puerulus autem crescebat.* Matthaeus ab infantia Christi continuo ad manifestationem transit. Lucas hic unam duntaxat memoratu dignam refert, quod scilicet Christus in media pueritia specimen dederit futurae suae functionis, vel saltem tirocinio uno ostenderit, qualis futurus esset. Primum autem *crevisse* dicit, et *roboratum spiritu:* quibus verbis significat, una cum aetate crevisse etiam animi dotes. Unde colligimus, profectus istos vel incrementa ad humanam eius naturam referri. Nam divinitati nihil accedere potuit. Quaeritur tamen, annon statim, ex quo conceptus fuit in utero matris, excelluerit omni donorum spiritualium plenitudine. Videtur enim absurdum, ut quidquam ad perfectionem defuerit filio Dei. Responsio tamen facilis est: si nihil derogat eius gloriae, quod prorsus exinanitus fuit, neque hoc ab eo esse alienum, quod sicut adolescere corpore, ita et secundum animam nostra causa proficere voluerit. Et certe quum docet apostolus (Hebr. 4, 15), per omnia fuisse nobis similem excepto peccato, procul dubio hoc quoque comprehendit, quod eius anima subiecta fuerit ignorantiae. Hoc solum discrimen est inter nos et illum, quod infirmitates, quae nos necessitate constringunt, sponte et propria voluntate suscepit. Ergo pro aetatis ratione et modo Christus secundum humanam naturam gratuitis spiritus donis auctus est, ut ex sua plenitudine ad nos transfunderet, quia gratiam ex eius gratia haurimus. Quidam nimis meticulosi quod hic dicitur restringunt ad externam speciem, atque exponunt, Christum visum esse proficere, etiamsi re ipsa nihil illi novae intelligentiae accederet. Sed aliter sonant verba, et clarius adhuc refellitur hic error, quum paulo post addit Lucas, *puer aetate et sapientia proficiebat apud Deum et homines.* Neque enim imaginari fas est, latuisse intelligentiam in Christo, quae apud eum apparuit temporis successu. Nec vero dubium est, quin Dei consilium fuerit diserte exprimere, quam vere et solide Christus, quum induit carnem nostram, omnes fraternae cum hominibus coniunctionis partes sit amplexus. Neque hoc modo duplicem ipsum fingimus: nam etsi una fuit *Dei* et *hominis* persona, non sequitur tamen, humanae naturae fuisse datum quidquid proprium divinitatis erat, sed quatenus salutis nostrae interfuit divinam suam potentiam quasi occultam tenuit Dei filius. Et quod dicit Irenaeus, quiescente divinitate passum fuisse, non modo de corporali morte interpretor, sed de illo incredibili animae dolore et cruciatu, qui hanc illi querimoniam expressit, Deus meus, ut quid me dereliquisti? In summa, nisi negare libeat, Christum verum hominem esse factum, non pudeat etiam fateri, ultro suscepisse quae ab humana natura separari nequeunt. Stulte autem obiicitur, ignorantiam, quum poena sit peccati, Christo non quadrare: idem enim de morte quoque dicendum foret. Quin potius mediatoris officio defunctum esse tradit scriptura: quia quidquid poenarum eramus promeriti in se ipsum a nobis transtulit. Adde quod nimis crasse et inscite ignorantiam faciunt poenam peccati. Neque enim putandum est, Adam, quum adhuc esset integer, omnia scivisse: neque angeli, dum aliquid ignorant, sustinent peccati poenam. Subtilius colligunt quidam, nihil haesisse ignorantiae in Christo, quia ignorantia vitium sit. Sed isti quoque falsum et inane principium perperam sumunt: alioquin pares esse Deo angelos necesse erit, ut vitiosi non sint. Vitiosa quidem est caecitas humanae mentis, et merito pars originalis peccati censetur: sed hic non alia Christo ignorantia tribuitur, quam quae in hominem omni peccati macula purum cadere potest.

Caeterum quum dicit Lucas, *roboratum fuisse spiritu et impletum sapientia*, significat, quidquid est sapientiae in hominibus, et quotidie illis accrescit, fluere ex unico isto fonte, nempe ex Dei spiritu. Generalior est quae sequitur loquutio, *gratiam Domini fuisse super eum*: comprehendit enim quidquid in ipso excellentiae resplenduit.

41. *Ibant parentes eius quotannis.* Laudatur hic Mariae et Iosephi pietas, quod studiose in externo Dei cultu se exercuerint. Neque enim temere ab ipsis suscepta fuit annua haec peregrinatio, sed ex mandato Dei. Nam quod lex masculis tantum praecipit, ut se sistant in Dei conspectum, non excludit in totum feminas, sed illis parcit secundum indulgentiam. Atque hac nota discernitur pura religio a vanis et pravis superstitionibus, quod illa se continet sub Dei obsequio et praescripto legis eius, hae autem pro cuiusque arbitrio extra Dei verbum sine certa regula vagantur. Quamvis autem multis corruptelis infectus esset cultus templi, venale esset sacerdotium, et doctrina multis erroribus implicita foret, quia tamen adhuc vigebant legales caeremoniae, et externum sacrificandi ritum, qualis in lege traditur, servabant, oportuit fideles talibus exercitiis fidem suam testari. Caeterum nomen patris ad Ioseph improprie transfertur ex vulgari hominum sensu.

44. *Illum esse in comitatu.* Ex pluribus sacrae scripturae locis constat, turmatim iter facere solitos, qui diebus festis veniebant in templum adorandi causa. Quare non mirum est, si primo die Ioseph et Maria de puero minus solliciti fuerint: postea vero se non pigritia vel neglectu securos fuisse ostendunt.

46. *Sedentem in medio doctorum.* Radios divini fulgoris palam in puero enituisse oportet, ut sessum admissus fuerit a superbis hominibus. Quanquam autem probabile est, in subsellio potius quam doctorum gradu sedisse, nunquam tamen fastidiosi homines audientiam illi in publico coetu facere dignati essent, nisi vis aliqua divina ipsos coegisset. Fuit ergo hoc quasi praeludium vocationis, cuius nondum maturum tempus advenerat. Atque ideo tamen tantum gustum dare voluit, qui statim elapsus est ex hominum memoria, nisi quod Maria in corde suo reconditum nobis servavit, ut deinde cum aliis thesauris proferret in communem piorum usum. Et notanda sunt haec duo, miratos fuisse omnes, quia prodigii loco habebant puerum tam apte et concinne texere suas interrogationes: rursum, audiendo Christum ipsum potius discipuli partes egisse quam magistri. Quia enim nondum huc vocatus fuerat a patre, ut se publicum ecclesiae doctorem profiteretur, modeste tantum interrogavit doctores. Quanquam minime dubium est, quin hoc tirocinio taxare iam aggressus sit perversum eorum docendi morem: nam quod postea de *responsis* subiicit Lucas, more hebraico positum esse interpretor pro quovis sermone.

LUC. II. 48. *Et viso eo admirati sunt, et dixit mater eius ad illum, fili, cur fecisti nobis sic? ecce, pater tuus et ego dolentes quaerebamus te.* 49. *Et ait ad illos, Quid est, quod quaerebatis me? an nesciebatis, quod in iis, quae patris mei sunt, oportet me esse?* 50. *Et illi non intellexerunt sermonem, quem loquutus est ipsis.* 51. *Et descendit cum eis, venitque Nazareth. Et erat subditus illis: mater autem eius conservabat omnia verba haec in corde suo.* 52. *Et Iesus proficiebat sapientia et aetate, et gratia apud Deum et homines.*

48. *Dixit mater eius etc.* Falluntur meo iudicio, qui sanctam virginem sic loquutam esse putant ostentandi imperii causa: imo fieri potest, ut seorsum et remotis testibus tandem coeperit expostulare cum filio, postquam a conventu discessit. Utcunque res habeat, nulla eam impulit ambitio, sed tridui moerore expressa ei fuit haec querimonia. Interea quod expostulat ac si iniuste laesa fuerit, hinc apparet, quam propensi natura simus ad ius nostrum tuendum, posthabito etiam Dei respectu. Mori quidem centies maluisset sancta virgo quam ex certo animi proposito se Deo praeferre, sed, dum materno dolori indulget, per incogitantiam eo delabitur. Et sane hoc exemplo monemur, quam suspecti nobis esse debeant omnes carnis affectus, et quantopere cavendum sit, ne iuris nostri tenaces ultra quam par est, et nobis addicti Deum honore suo fraudemus.

49. *An nesciebatis etc.* Merito matrem reprehendit Christus, quanquam id parce et oblique facit. Summa est, officium, quod Deo patri suo debet, omnibus humanis obsequiis longe praeferendum esse: perperam igitur facere terrenos parentes, quibus dolet se neglectos fuisse prae Deo. Atque hinc colligenda est generalis doctrina, quidquid hominibus debetur priori legis tabulae subesse, ut Deo sua potestas intacta maneat. Sic regibus et parentibus et dominis obediendum est, sed non nisi sub Dei imperio, hoc est, ne quid Deo pereat vel decedat in hominum gratiam. Nec vero tunc violatur humana pietas quum potior habetur Dei ratio.

In iis quae patris mei sunt. Hoc verbo significat, se aliquid habere homine maius. Praecipuum quoque finem designat, cur in mundum missus fuerit, nempe ut munus impleat sibi a patre coelesti iniunctum. Sed mirum est, quod Ioseph et Maria non intellexerint hoc responsum, qui multis testimoniis edocti fuerant, Iesum esse filium Dei. Respondeo, quamvis illis non ignota prorsus foret

coelestis Christi origo, non tamen assequutos fuisse omni ex parte, illum intentum fuisse exsequendis patris mandatis, quia nondum illis distincte patefacta erat eius vocatio. Quod autem Maria in corde suo servat, quae mentis intelligentia nondum capit, hinc discamus reverenter suscipere, et (quemadmodum semen terra conceptum fovetur) reconditum in animis nostris servare, quae mentis nostrae captum superant Dei mysteria.

51. *Erat subditus illis.* Haec in salutem nostram suscepta fuit a Christo humilitas, quod Dominus angelorum et caput se mortalibus creaturis ultro subiecit. Sic enim ferebat Dei consilium, ut ad tempus, tanquam sub umbra, lateret sub nomine Ioseph. Etsi autem nulla Christum necessitas ad hanc subiectionem cogebat, quin se posset eximere, quia tamen hac lege susceperat hominis naturam, ut subiectus esset parentibus, et simul hominis ac servi personam induerat, quoad officium redemptoris haec legitima fuit eius conditio. Quo libentius subire nos decet, quod unicuique iugum fuerit a Domino impositum.

MATTH. III. 1. *In diebus autem illis adest Ioannes Baptista, praedicans in deserto Iudaeae,* 2. *Ac dicens, poenitentiam agite: appropinquavit enim regnum coelorum.* 3. *Nam hic est ille, de quo dictum est ab Iesaia propheta, qui ait: Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas eius.* 4. *Ipse vero Ioannes habebat indumentum suum ex pilis camelorum, et zonam pelliceam circum lumbos suos: cibus autem erat locustae et mel silvestre.* 5. *Tunc egressa est ad eum Hierosolyma et tota Iudaea, totaque regio circumiacens Iordani,* 6. *Et baptizabantur in Iordane ab illo, confitentes peccata sua.*

MARC. I. 1. *Initium evangelii Iesu Christi, filii Dei,* 2. *Sicut scriptum est in prophetis, Ecce ego mitto nuntium meum ante faciem tuam, qui praeparabit viam tuam ante te.* 3. *Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas eius.* 4. *Baptizabat Ioannes in deserto, praedicans baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum.* 5. *Et egrediebantur ad eum tota Iudaeae regio, et Hierosolymitae, et baptizabantur omnes ab illo in Iordane flumine, confitentes peccata sua.* 6. *Erat autem Ioannes vestitus pilis cameli, et zona pellicea circum lumbos suos, vescebaturque locustis et melle silvestri.*

LUC. III. 1. *Anno autem decimo quinto imperii Tiberii Caesaris, Pontio Pilato praeside Iudaeae, tetrarcha vero Galilaeae Herode, Philippo autem fratre eius tetrarcha Ituraeae et Trachonitidis regionis, et Lysania Abilenes tetrarcha,* 2. *Sub pontificibus Hanna et Caipha factum est verbum Domini super Ioannem, Zachariae filium in deserto.* 3. *Et venit in totam regionem circumiacentem Iordani, praedicans baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum.* 4. *Sicut scriptum est in libro sermonum Iesaiae prophetae, dicentis: Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas eius.* 5. *Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur, et fient quae obliqua sunt recta, et aspera in vias planas.* 6. *Et videbit omnis caro salutare Dei.*

Tametsi pars evangelii est, quod hactenus ex Matthaeo et Luca retulimus, non tamen abs re est, quod evangelii exordium Marcus in praedicatione Ioannis Baptistae constituit. Nam sicuti habetur Ioannis primo, tunc demum impositus est finis legi et prophetis: lex et prophetae usque ad Ioannem, ex eo regnum Dei, etc. (Luc. 16, 16). Atque huc aptissime quadrat, quod adducit Malachiae testimonium (3, 1). Quo magis accenderet Dominus animos ad desiderium promissae salutis, populum ad tempus novis vaticiniis privare instituerat, et scimus Malachiam ultimum ex legitimis ac certis prophetis fuisse. Porro ne Iudaei famelici interea deficiant, eos hortatur ut se contineant sub lege Mosis, donec appareat promissa redemptio. Solius autem legis meminit, quia nihil ab ea separatum habebat prophetarum doctrina, sed tantum appendix erat et plenior expositio, ut tota gubernandae ecclesiae ratio a lege penderet. Nec vero novum est aut infrequens in scriptura, comprehendi sub legis nomine prophetias, quia ad eam omnes tanquam ad suum fontem et scopum referebantur. Evangelium vero non tanquam inferior legis accessio fuit, sed nova docendi forma, quae priorem illam abrogaret. Porro Malachias duplicem ecclesiae statum discernens, priorem constituit sub lege, alterum a praedicatione Ioannis inchoat. Neque enim dubium est quin Ioannem Baptistam designet, quum dicit, ecce ego mitto legatum meum: quia (ut iam dictum est) expressa hic ponitur distinctio inter legem et novum ecclesiae ordinem ac statum, qui subrogandus erat. In eundem sensum paulo ante dixerat (quod citatur a Marco: sunt enim loci prorsus similes): Ecce ego mitto vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus. Item, ecce mitto nuntium meum, qui purgabit viam coram me: tunc veniet ad templum suum dominator, quem quaeritis. Quia utroque loco melior ecclesiae conditio promittitur quam sub lege fuerat, procul dubio exortus evangelii notatur. Atqui antequam prodeat Dominus ad restituendam ecclesiam, venturus dicitur apparitor vel praeco, qui eum adesse pronuntiet. Unde colligimus, abrogationem legis et initium evangelii proprie statui in Ioannis praedicatione. Caeterum quum Ioannes Christum carne indutum commendet, et nativitas eius et tota exhibitionis historia sub evangelio continetur. Sed hic tractat Marcus, quando coeperit promulgari evangelium.

Quare non temere a Ioanne orditur, qui primus fuit eius minister. Atque hoc consilio voluit coelestis pater, filii sui vitam silentio quasi sepultam esse, donec advenit plenae revelationis tempus. Neque enim sine certa Dei providentia factum est, ut praetereant evangelistae totum illud tempus, quod Christus domi privatus transegit, et a prima eius infantia mox ad annum tricesimum transeant, quo publica persona indutus redemptor palam exhibitus est mundo, nisi quod Lucas specimen unum futurae eius vocationis circa annum duodecimum breviter attingit. Hoc quidem ad rem maxime pertinebat, scire, Christum primo esse verum hominem, deinde Abrahae et Davidis filium: id Dominus testatum nobis esse voluit. Reliqua, quae de pastoribus, magis et Simeone habuimus, ad probandam eius divinitatem spectabant. Quod vero de Ioanne et eius patre Zacharia narravit Lucas, quoddam evangelii praeludium fuit. In verbis Malachiae nihil habet absurdi personae mutatio: sic apud prophetam Deus loquitur, Mitto angelum meum, qui viam parabit coram me. A Marco autem pater filium compellans inducitur. Sed videmus Marco nihil aliud fuisse propositum quam ut prophetae mentem clarius exprimeret. Nomine filii Dei Christum insignit Marcus, quem alii evangelistae testati sunt ex semine Abrahae et Davidis esse natum, ut *filius* quoque *hominis* esset. Sed significat Marcus, redemptionem non nisi a filio Dei fuisse sperandam.

Matth. 1. *In diebus illis.* Luc. 1. *Anno decimoquinto.* Ex Matthaeo et Marco non poterat colligi, quoto aetatis suae anno coepisset Ioannes in publicum prodire: Lucas vero satis ostendit, triginta annorum vel circiter tunc fuisse. Quindecim annis ante mortem Augusti natum fuisse, uno fere consensu vetusti ecclesiae scriptores tradunt. Successor Tiberius iam annis quindecim imperii romani potitus erat, quum idem Ioannes praedicare coepit. Conficitur ergo illud quod dixi triginta annorum tempus. Unde etiam sequitur, non diu functum esse doctoris officio, sed brevi Christo cessisse: quia paulo post videbimus, Christum etiam anno aetatis suae tricesimo fuisse baptizatum. Atqui tunc ad munus suum peragendum initiatus fuit. Quum autem Christus sol iustitiae Ioannem suum luciferum, vel auroram mox subsequutus sit, non mirum est, Ioannem evanuisse, quo magis conspicuus esset unius Christi fulgor.

Luc. 1. *Pontio Pilato.* Probabile est, hunc secundum annum fuisse Pilati: ex quo enim Tiberius imperium arripuerat, narrat Iosephus libro 18. Antiquitatum, ab eo creatum esse Iudaeae praesidem Valerium Gratum et suffectum Annio Rufo. Potuit autem haec subrogatio incidere in annum eius secundum. Valerium Iudaeae praefuisse per annos undecim, tradit idem Iosephus. Provinciam ergo biennio Pilatus tenuerat, quum evangelium praedicare coepit Ioannes. Herodes hic, quem Iudaeae tetrarcham facit Lucas, secundus fuit Herodis magni haeres, qui patri ex testamento successit. Archelao enim ethnarchia Iudaeae data erat, sed, quum Viennam relegatus esset ab Augusto, pars illa in praedam Romanis cesserat. Quare duos Herodis filios hic recenset Lucas, Herodem scilicet Antipam, qui tetrarcha Galilaeae factus Samariam et Peraeam possidebat, et Philippum, qui Trachonitidis et Ituraeae tetrarcha a mari Tiberiadis vel Genesara ad radicem Libani, unde oritur Iordanis fluvius, regnabat. Lysaniam falso putarunt Ptolemaei Mennaei, qui rex Chalcidis fuit, esse filium: qui pridem a Cleopatra occisus fuerat, triginta scilicet annis ante natum Christum, quemadmodum tradit Iosephus lib. Antiquitatum 15. Vix etiam potuit esse eius nepos, quem belli parthici facem fuisse idem Iosephus commemorat, lib. belli Iudaici 1. Fuisset enim tunc sexagenario maior. Deinde quum sub Antigono Parthos ad bellum concitaverit, necesse erat, iam tunc in virum adolevisse. Ptolemaeus autem Mennaeus non longe post Caesaris Iulii caedem, inito inter Lepidum Antonium et Octavium triumviratu, mortuus est, ut testatur Iosephus lib. 14, cap. 23. Sed quum hic Ptolemaei nepos commune habuerit Lysaniae nomen cum patre, filium etiam sibi cognominem relinquere potuit. Interea sine controversia repudiandus est eorum error, qui Lysaniam a Cleopatra occisum sexagesimo post mortem anno vixisse fingunt. Nomen tetrarchae hic improprie sumitur, quasi tota regio in partes quatuor divisa foret. Sed quum initio quadruplex fuisset regionum partitio, deinde aliae sequutae essent mutationes, honoris causa longius tractum est nomen. Quo sensu Plinius septendecim unius regionis tetrarchias numerat.

Luc. 2. *Sub pontificibus.* Certum est, duos nunquam pontifices eodem simul tempore sacerdotium occupasse. Iosephus testis est, Caipham a Valerio Grato constitutum fuisse pontificem, paulo ante quam provincia decederet. Quo tempore Iudaeae praefuit Pilatus, nihil ab eo mutatum fuisse apud Iosephum legimus. Imo quum abdicatus esset a potestate et Romam abire iussus ad causam dicendam, tunc demum Vitellius Syriae praefectus, Caipha in ordinem coacto, sacerdotium ad Ionathan Anani filium transtulit (lib. Antiquitat. 18). Quod autem Lucas duos pontifices nominat, non ita accipere convenit, quasi idem ambobus titulus esset, sed quia sacerdotii honor dimidia ex parte apud Hannam pontificis socerum residebat. Quare Lucas res adeo turbatas fuisse et confusas significat, ut nemo tunc unus esset verus pontifex, sed ambitione et tyrannica potentia laceratum fuisse sacrum munus.

Luc. 2. *Factum est verbum Domini.* Priusquam referat Lucas ut alii, Ioannem aggressum esse docendi munus, divinitus ad id vocatum fuisse asserit, ut certa eius ministerio autoritas constet. Cur interpretes transferre maluerint *super* Ioannem, potius quam *ad* Ioannem, non video: quia tamen sensus minime ambiguus est, nempe quod deposita fuerit apud ipsum haec legatio, et illi datum fuerit praedicandi mandatum, versionem receptam sequutus sum. Hinc collige, nullos esse veros doctores, nisi quibus iniunctum est a Deo munus: neque sufficit verbum Dei habere, nisi accedat etiam specialis vocatio. Quod a Matthaeo et Marco non nisi *deserti* fit mentio, sic cum verbis Lucae concilia, Ioannem inter vicinos, quibuscum habitabat, obiisse docendi officium: mox latius evangelium suum sparsisse, ut pluribus locis innotesceret, unde factum est ut Hierosolymam usque manaret brevi eius fama. Quanquam ille Iordanis tractus desertum potuit vocari. Non enim solitudinem significat, sed asperam et montuosam regionem, quae minore frequentia hominum colitur.

Matth. 2. *Poenitentiam agite.* In hoc differt a duobus reliquis Matthaeus, quod in Ioannis persona summam doctrinae eius refert, illi autem suis verbis. Quanquam Marcus plus uno verbo habet quam Lucas: dicit enim: *Venit baptizans et praedicans baptismum poenitentiae.* Caeterum in re ipsa optimus est consensus, quia poenitentiam omnes cum remissione peccatorum coniungunt. Regnum enim Dei inter homines nihil aliud est quam restitutio ad beatam vitam, adeoque vera et aeterna felicitas. Ergo quum dicit Ioannes, regnum Dei appropinquasse, significat homines, qui alienati a iustitia Dei exsulabant a regno coelorum, rursum ad Deum colligendos, ut sub eius manu vivant. Hoc autem facit gratuita adoptio et peccatorum venia, qua sibi indignos reconciliat. In summa, *regnum coelorum* nihil aliud est quam vitae novitas, qua Deus nos instaurat in spem beatae immortalitatis. Nam ereptos ex servitute peccati et mortis sibi nos vindicat: ut in terra peregrinantes coelestem vitam fide iam possideamus, ad Ephesios 1, 4. Quamvis enim similes mortuis simus, vitam tamen nostram scimus in tuto esse, dum est in Christo abscondita, Coloss. 3, 3. Hinc tanquam ex fonte exhortatio ad poenitentiam deducitur. Neque enim dicit Ioannes, Poenitentiam agite, et hoc modo deinde appropinquabit regnum coelorum: sed priore loco Dei gratiam proponit, et inde hortatur homines, ut resipiscant. Unde constat, poenitentiae fundamentum esse Dei misericordiam, qua perditos restituit. Nec alio sensu tradunt Marcus et Lucas, praedicasse poenitentiam in remissionem peccatorum. Non enim (ut quidam imperite fingunt) prior locatur poenitentia, quasi causa sit remissionis peccatorum, vel Deum praeveniat, ut incipiat nobis esse propitius, sed resipiscere iubentur homines, ut percipiant oblatam sibi reconciliationem. Caeterum ut ordine praecedit gratuitus Dei amor, quo miseros homines amplectitur peccata non imputando, sic notandum est, veniam nobis peccatorum in Christo fieri, non ut ea Deus indulgentia sua foveat, sed potius ut nos ab illis sanet. Nec vero sine peccati odio et vitiorum displicentia quispiam Dei gratiam gustabit. Sed plenius ex definitione poenitentiae et fidei agnosci poterit, quam individua sit utriusque coniunctio: ideo in hac doctrina tractanda sum parcior. Quantum ad praesentis loci sensum pertinet, observare convenit, totum evangelium duabus partibus constare, remissione peccatorum, et poenitentia. Quum vero Matthaeus prius membrum designet per regnum coelorum, hinc colligere licet, hostile hominibus esse cum Deo dissidium, et prorsus abdicatos esse a regno coelesti, donec eos in gratiam Deus recipiat. Quanquam autem Ioannes Dei gratiam proponens ad poenitentiam hortetur homines, tenendum tamen est, hanc quoque non minus esse Dei donum quam haereditatem regni coelestis. Sicut enim peccata nobis gratis ignoscit, et ab aeternae mortis reatu sua misericordia nos liberat, sic etiam reformat in imaginem suam, ut iustitiae vivamus: sicuti nos gratis adoptat in filios, ita spiritu suo regenerat, ut vita nostra testetur, non falso ipsum invocari a nobis patrem. Nec minus Christus, veteri nostro homine crucifixo, et exstinctis carnis nostrae vitiis, nos vivificat in iustitiam, quam peccata nostra sanguine suo abluit, et sacrificio mortis suae patrem coelestem nobis placat. Haec tamen evangelii summa est, Deum in filio suo abolitis peccatis nos amplecti, ut abnegantes nos et propriam naturam pie et sancte vivamus, adeoque coelestem vitam meditemur in terra.

Luc. 3. *Praedicans baptismum poenitentiae.* Haec loquendi forma primum in genere ostendit, quisnam sit rectus sacramentorum usus: deinde quorsum institutus sit baptismus, et quid contineat. Sacramentum igitur non muta est caeremonia, quae pompam nescio quam sine doctrina ostentet, sed habet verbum Dei annexum, quod externam ipsam caeremoniam vivificat. Verbum intelligo, non quod magicis susurris exorcista quispiam demurmuret, sed quod clara et diserta voce pronuntiatum ad fidem aedificandam valeat. Non enim simpliciter Ioannes baptizasse dicitur in poenitentiam, ac si gratia Dei in signo visibili inclusa esset, sed praedicasse, qualis esset baptismi utilitas, ut ex verbo praedicato efficax esset signum. Hoc autem peculiare est baptismo, quod symbolum poenitentiae dicitur in peccatorum remissionem. Iam quum eadem baptismi illius significatio, vis et ratio fuerit,

quae nostri, si figura a sua veritate aestimatur, falsum est, diversos esse Ioannis et Christi baptismos.

Matth. 3. *Vox clamantis in deserto, etc.* Quanquam non debet ad solum Ioannem restringi locus ille Iesaiae (40, 1), unus tamen est ex illorum numero, de quibus illic sermo habetur. Postquam enim de excidio urbis et extrema populi clade loquutus est propheta, novam instaurationem promittit. Verba sunt, Dominus iterum dicet, Consolamini, consolamini populum meum. Postquam enim everso templo et abolitis sacrificiis in captivitatem populus abductus fuit, res erant quasi desperatae. Et quia surdae fuerant aures ad continuam vocem prophetarum, Dominus ad tempus quasi obmutuit. In illo tristi silentio ne conciderent piae mentes, denuntiat propheta, exorituros rursum novos gratiae praecones, qui populum in spem salutis erigant. Tales fuerunt Zacharias, Haggaeus et Malachias, et similes. Sed quia perpetua illic restitutio, non unius momenti, promittitur, imo maxime respicit Iesaias ad redemptionem, quae Christi adventu speranda erat: praecipuus inter consolationis ministros iure censetur Ioannes. Sequitur deinde in textu prophetae, *Vox clamantis.* Opponitur autem vox illa temporali silentio, cuius nuper memini: nam ad aliquod tempus doctrina, quam impie contempserant, privandi erant Iudaei. *Deserti* nomen metaphorice positum est pro vastitate, vel deformi populi ruina, qualis exsilii tempore fuit. Erat etiam tam horrenda dissipatio, ut deserto conferri posset. Ita amplificat propheta Dei gratiam ac si diceret: quamvis procul a patria eiectus fuerit populus, imo ablegatus extra hominum consortium, tamen resonabit vox Dei etiam in deserto, quae exanimes laeta consolatione reficiat. Quo tempore coepit concionari Ioannes, Hierosolyma hoc sensu desertum erat, quia ubique omnia in vastam et horrendam confusionem redacta erant. Sed oportuit crassos homines et stupidos adspectu ipso deserti visibilis magis affici, quo avidius oblatam sibi in morte salutis promissionem exciperent. Nunc videmus, quam vere in Ioannem competat hoc vaticinium, et quam proprie illi aptetur.

Parate viam Domini. Non dubium est, quin Cyrum et Persas alloquatur propheta, quorum opera usus est Deus: ac sensus est, Dominum mirifica virtute facturum, ut via populo suo per invios saltus, per abscissas rupes, et per aridam solitudinem pateat, quia ad manum habebit gratiae suae ministros, qui obstacula omnia e medio tollant. Sed illud umbratile fuit redemptionis praeludium. Ubi autem in lucem prodit spiritualis veritas, mittitur Ioannes, qui eius impedimenta submoveat. Et quotidie auribus nostris eadem vox insonat, ut Domino paremus viam, hoc est, sublatis vitiis, quae regno Christi viam praecludunt, accessum demus eius gratiae. Eodem pertinet quod sequitur apud prophetam, *Erunt prava in directa.* Significat enim tantum, salebras et tortuosos anfractus esse in mundo, sed per tam arduas difficultates Dominum sibi viam facere, ut ad peragendam salutem nostram incredibili modo penetret.

Luc. 6. *Videbit omnis caro.* Sensus est, salutem istam minime obscuram fore, vel gustandam a paucis tantum hominibus, sed illustrem et omnibus communem. Unde sequitur, vaticinium hoc minime in populi reditu fuisse completum. Nam etsi tunc memorabile gratiae suae documentum praebuit Deus, non tamen toti mundo patefecit salutem suam. Imo prophetae consilium fuit, raram salutis quae manifestanda erat praestantiam prioribus Dei beneficiis opponere, ut scirent fideles, nunquam tam praeclare actum fuisse cum ecclesia, nec tam magnifice illuxisse Dei potentiam in liberandis suis. *Caro* hoc loco homines sine vitii connotatione significat.

Matth. 4. *Ioannes habebat vestimentum.* Hoc evangelista non numerat inter praecipuas virtutes, quod rudi et austeriori vivendi formae addictus etiam mediocrem usitatamque munditiem fugerit, sed quia prius dixerat, montanum fuisse hominem, nunc subiicit, victum et vestitum habitationi consentaneum fuisse. Atque hoc recitat, non tantum ut sciamus, rusticano victu et vestitu contentum nullas delitias captasse, sed in sordido et contemptibili habitu fuisse magni pretii etiam inter homines lautos et splendidos. Porro ut superstitio perfectam fere iustitiam in externis larvis constituit, vulgo putarunt, cumulum sanctitatis fuisse talem continentiam. Huic errori affine fuit alterum vitium, quod finxerunt, hominem in vita solitaria abhorruisse a communi vivendi more, quemadmodum eremitae et monachi hoc uno excellunt, si differant a reliquis. Tandem accessit nimis crassa inscitia, quod ex pilis fecerunt integram pellem. Atqui non dubium est, quin hic montanum hominem describat evangelista, ab omni urbano nitore et lautitiis remotum, nec modo victu parabili contentum, sed vescentem solum nativis cibis, ut melle agresti, cuius illic suppetit satis bona copia, et locustis, quarum etiam fertilis erat regio: vel quia utile fuit, hominem contemptibilem et nullo nitore gratiosum prodire in theatrum, ut sola in eo fulgeret Dei maiestas, quae tamen in sui admirationem omnes raperet. Notandum enim est quod additur, magnum undique populi concursum esse factum. Unde colligimus, quanta fuerit famae eius celebritas, vel quia Dei consilium fuit, rarum in eo frugalitatis exemplar proponere, ut hoc modo Iudaeos alliceret ad doctrinae eius reverentiam, vel saltem ingratitudinis convinceret, secundum illud Christi dictum, Venit Ioannes non edens neque bibens, etc. (Luc. 7, 33).

Matth. 6. Marc. 5. *Baptizabantur confitentes peccata.* Testimonium poenitentiae fuit haec confessio: nam sicut Dominus in sacramentis se quasi dato chirographo nobis obligat, ita nos quoque vicissim illi respondere par est. In baptismo testatur, remitti nobis peccata, nosque ad poenitentiam invitat. Ergo ut se rite ad baptismum offerant homines, peccatorum confessio ab illis requiritur: alioqui nihil quam inane esset ludicrum tota actio. Porro notandum est, de adultis hic verba fieri, quos scimus non promiscue in ecclesiam esse admittendos, nec baptismo initiandos esse in Christi corpus, nisi examine prius habito. Unde palam fit, quam ridiculi sint papistae, dum ad confessionem auricularem hoc detorquent: neque enim aderant sacrifici, in quorum aures clanculum singuli insusurrant sua peccata, nec de omnibus peccatis fit mentio, nec dicitur Ioannes ordinarium confitendi ritum suis discipulis mandasse. Imo ut papistis demus quod postulant, solis catechumenis propria erit confessio, post baptismum vero locum non habebit. Certe contra Ioannis exemplum confitendi legem a baptismo praescribunt.

MATTH. III. 7. *Quum autem vidisset multos ex pharisaeis et sadducaeis venientes ad baptismum suum, dixit illis: Progenies viperarum, quis vobis submonstravit, ut fugeretis a ventura ira?* 8. *Facite igitur fructus dignos poenitentia.* 9. *Et ne cogitetis dicere in vobis, patrem habemus Abraham: dico enim vobis, quod possit Deus suscitare ex lapidibus his filios Abrahamo.* 10. *Iam vero et securis ad radicem arborum posita est: omnis igitur arbor, quae non facit fructum bonum, exciditur et in ignem mittitur.*

LUC. III. 7. *Dicebat ergo ad turbas, quae exibant, ut baptizarentur ab ipso: Progenies viperarum, quis submonstravit vobis, ut fugeretis a ventura ira?* 8. *Facite ergo fructus dignos poenitentia. Et ne coeperitis dicere in vobis, patrem habemus Abraham: dico enim vobis, potest Deus ex lapidibus istis suscitare filios Abrahamo.* 9. *Iam vero et securis ad radicem arborum posita est: omnis ergo arbor, quae non facit fructum bonum exciditur, et in ignem conicitur.* 10. *Et interrogabant eum turbae, dicentes: Quid ergo faciemus?* 11. *Respondens autem dicit illis: Qui habet duas tunicas, impertiat non habenti, et qui habet escas, similiter faciat.* 12. *Venerunt autem et publicani, ut baptizarentur, et dixerunt ad illum: Magister, quid faciemus?* 13. *At ille dixit ad eos: Ne quid amplius quam quod vobis constitutum est exigatis.* 14. *Interrogabant autem eum et milites, dicentes: Et nos quid faciemus? Ait illis: Ne quem concutiatis, ne quem calumniemini, et contenti estote stipendiis vestris.*

Matth. 7. *Quum vidisset ex pharisaeis.* Hic narrat Matthaeus et Lucas, Ioannem non in genere modo praedicasse poenitentiam, sed personis quoque sermonem suum accommodasse. Et sane frigida erit docendi ratio, nisi prudenter expendant doctores, quid exigat tempus, et quid personis conveniat: nec quidquam in hac parte magis inaequale est, quam perpetua aequalitas. Hac de causa severius tractasse dicitur Ioannes pharisaeos et sadducaeos, quia propter hypocrisin et fastum, quo turgebant, acrius esse puniendos videbat quam hominum vulgus. Caeterum, quo probe teneamus eius consilium, sciendum est, nihil esse magis stupidum hypocritis, qui externa sanctimoniae larva se et alios decipiunt. Nam ut passim fulminet Deus contra totum mundum, sibi asylum falsa imaginatione fabricant, quia persuasi sunt, nihil sibi esse cum Dei iudicio. Si quis putet, praepostere fecisse Ioannem, quod prima salutatione tam duriter eos exceperit, respondeo, non fuisse illi incognitos, et quam habuit notitiam non ex consuetudine vel experientia fuisse, sed potius ex arcana revelatione spiritus. Quare illis nequaquam parcendum fuit, ne magis inflati domum redirent. Si quis rursum obiiciat, tam dura obiurgatione non fuisse terrendos, qui per baptismum se alios posthac fore profitebantur, solutio etiam in promptu est, asperius ad veram poenitentiam urgendos esse, qui Deo mentiri et sibi delitias facere assueti fucum et simulationem pro re obtendunt. Mira est enim, ut dixi, in hypocritis pervicacia: ideo, donec vi excorientur, mordicus retinent pellem suam. Iam quod palam eos Ioannes coram omnibus arguit et obiurgat, ad exemplum pertinet: quo sensu memorat Lucas, hoc *ad turbas* dictum esse. Etsi enim paucos homines stringebat Ioannes, omnium tamen habebat respectum, ut illis metum incuteret, quemadmodum Paulus (1. Tim. 5, 20) hinc in publicis obiurgationibus fructum spectari iubet. Ergo pharisaeos et sadducaeos peculiariter compellans in eorum persona omnes simul admonet, ne fictam resipiscentiae speciem pro vero affectu obtendant. Ad haec, magnopere totius populi intererat scire, quales essent sadducaei et pharisaei, a quibus misere corruptus fuerat Dei cultus, perdita ecclesia et eversa tota religio, qui denique suis corruptelis exstinxerant Dei lucem, et suis vitiis omnia infecerant. Probabile ergo est, Ioannem publice aggressum fuisse pharisaeos, ut toti Dei ecclesiae consuleret, ne amplius inani splendore simplicium oculos perstringerent, nec impia tyrannide oppressam tenerent plebem. In eo vero praeclara eius constantia enituit, quod, quum excellerent inter alios, non tamen pepercit eorum dignitati, sed graviter, ut digni erant, coegit in ordinem. Sic animosos esse decet omnes pios doctores, ne quam hominum potentiam

formident, sed intrepide deiicere contendant omnem altitudinem, quae se extollit adversus Christum. Quod si tam rigide salutati sunt a spiritus sancti organo, qui ad baptismum ultro accesserant, ut evangelio nomen darent: quomodo hodie nobis agendnm est cum professis Christi hostibus, qui non modo contumaciter respuunt omnem sanae doctrinae gustum, sed ferro et igni ad delendum Christi nomen plus quam violenter grassantur? Certe si papam et foetidum eius clerum cum sadducaeis et pharisaeis compares, ut cum illis mitissime agatur, coniiciendi simul erunt in unum fasciculum. Quare non nobiscum, sed cum spiritu Dei expostulent, quibus tam delicatae sunt aures, ut nihil in papam acerbe dici sustineant. Interea sibi caveant pii doctores, dum sancto zelo feruntur contra ecclesiae tyrannos, ne carnis affectus permisceant. Et quia non potest vehementia Deo probari, nisi quam moderatur prudentia spiritus, non modo cohibeant illi affectus suos, sed spiritui sancto se regendos tradant ac commendent, ne quid inconsiderate excidat. *Progeniem viperarum* nominat potius quam viperas, ut toti ordini exprobret virulentam malitiam: neque enim paucos tantum illos qui aderant, sed totum corpus damnare voluit, ac si diceret, utramque factionem non nisi serpentes gignere. Certabant quidem inter se gravibus dissidiis, sed communis erat omnibus contemptus Dei, impia dominandi libido, sanae doctrinae odium, et multorum scelerum colluvies.

Quis vobis submonstravit. Quia suspectam habebat eorum poenitentiam, dubitans cum admiratione inquirit, sitne possibile, ut ex animo resipiscant: hoc modo eos ad interius conscientiae examen citat, ut se penitus excutiant, et procul remotis blanditiis severam in habenda malorum suorum quaestione exerceant censuram. *Ira* hic pro Dei iudicio, ut pluribus aliis locis, capitur: quemadmodum quum dicit Paulus (Rom. 4, 15 et 12, 19), Lex iram operatur, et Date locum irae. *Futuram* autem vocat, quae ipsorum capitibus impendet, ne secure sibi pro more indulgeant. Nam ut ira Dei exundet et totam terram feriant eius flagella, semper tamen hypocritae se immunes fore confidunt. *Iram Dei fugere*, in bonam partem hic ponitur pro eo quod est, rationem quaerere placandi Dei, ut nobis irasci desinat. Nam bona pars hominum, ut effugiat iram Dei, sese ab eius manu et iudicio subducit: atqui adeo nihil proficit peccator fugiendo Deum, ut magis iram eius in se provocet.

Matth. 8. Luc. 8. *Facite ergo fructus poenitentiae.* Confirmat quod prius dixi, nihili esse quam verbis testantur poenitentiam, nisi eam re ipsa comprobent. Est enim res magis pretiosa quam de qua leve et futile iudicium fieri deceat. Ideo sufficere negat Ioannes solenne illud, quod reddebant testimonium, sed temporis successu palam tandem futurum dicit ex ipsis operibus, an serio resipuerint. Notandum est, quod *bona opera* fructus vocantur poenitentiae: est enim poenitentia res interior, quae sedem in corde et anima habet, sed fructus deinde suos profert in vitae mutatione. Quia autem in papatu tota haec pars doctrinae foede corrupta fuit, tenendum est hoc discrimen, quod poenitentia interior sit hominis renovatio, quae in externam vitam emergit, sicut ex se fructus producit arbor.

Matth. 9. *Ne cogitetis dicere.* Luc. 8. *Ne coeperitis dicere.* Quum certum sit, eundem esse utriusque loquutionis sensum, facile colligimus, quid voluerit Ioannes. Donec premantur hypocritae, vel suis vitiis indormiunt, vel licenter exsultant. Dum vero citantur ad Dei tribunal, anxie quaeritant subterfugia et latebras, aut velum aliquod obtendunt. Sic ergo Ioannes pharisaeos et sadducaeos alloquitur, Nunc durius a me increpiti nolite facere quod vestri similes solent, ut scilicet remedium ex vano fallacique praetextu captetis. Pravam vero fiduciam, qua fascinati erant, illis extorquet: foedus quod Deus cum Abraham pepigerat illis erat instar clypei ad tegendam malam conscientiam, non quod in unius hominis persona salutem suam locarent, sed quia totum genus Abrahae Deus adoptaverat. Interea non reputabant, nullos censeri in semine Abrahae, nisi qui sequuntur eius fidem, et Dei foedus non nisi fide ratum esse, ut prosit in salutem. Nec supervacua est particula *in vobis:* quamvis enim lingua non iactarent se filios Abrahae, hoc tamen titulo intus sibi placebant, ut hypocritas nihil pudet crassius Deo quam hominibus illudere.

Potest Deus etc. Eodem fere praetextu sibi blandiebantur Iudaei, quo hodie se papistae insolenter venditant: necesse est ecclesiam aliquam esse in mundo, quia Deus in mundo vult agnosci, nomenque suum invocari. Atqui alibi non potest esse quam apud nos ecclesia, apud quos Dominus foedus suum deposuit. Praecipue hac arrogantia turgebant pontifices, et alii penes quos regimen erat ac potestas. Vulgus enim illis profanum ac maledictum erat, ut legimus Ioannis 7, 49, se autem putabant sacras esse primitias: sicut hodie cornuti episcopi, abbates, canonici, monachi, sorbonistae, et sacrifici quilibet superbo cleri titulo elati laicos prae se despiciunt. Errorem istum coarguit ac refellit Ioannes, quod Dei promissionem nimis restringant, demonstrans, quamvis illis careat Deus, ecclesiam tamen illi non defuturam. Sensus ergo verborum est, pepigit Deus aeternum foedus cum Abraham et eius semine. Una res vos fallit, quod, quum sitis plus quam degeneres, putatis vos solos esse Abrahae filios: atqui alicunde suscitabit Dominus novum Abrahae semen, quod nunc non apparet. Dicit autem in dativo casu, Abrahamo filios, ut

sciant, non irritam fore Dei promissionem, neque Abraham, qui illi innixus est, esse deceptum, quamvis semen in illis deficiat. Ita ab initio mundi verax fuit Dominus servis suis, nec fidem illis de propaganda in filios gratia datam praestare unquam destitit, quamvis hypocritas abiiceret. Quod putant nonnulli, Ioannem de gentium vocatione loquutum esse, mihi firmum non videtur: sed quia incredibile erat superbis hominibus, alio posse transferri ecclesiam, admonet Domino esse in manu rationes servandae ecclesiae, quas illi non putabant, ac si ex lapidibus filios sibi crearet.

Matth. 10. Luc. 9. *Iam vero et securis etc.* Postquam vanae fiduciae integumentum hypocritis detraxit Ioannes, propinquum Dei iudicium denuntiat. Prius dixerat, illis abdicatis non defore Deo populum: nunc addit, in eo esse nunc ipsum Deum, ut indignos exterminet ab ecclesia, sicuti steriles arbores excidi solent. Summa est, Dei manum purgandae ecclesiae iam esse intentam. Nunquam enim se exserit Dei gratia in salutem piorum, quin simul iudicium eius in mundi interitum prodeat: idque duplici de causa, quia tunc suos Dominus a reprobis segregat, et novam iram provocat mundi ingratitudo. Quare non mirum est, si evangelii praedicatio et Christi adventus securim admoverint resecandis vitiosis arboribus, et quotidie Dei vindictam contra impios accelerent.

Luc. 10. *Interrogabant eum turbae.* Hanc sollicitudinem gignit verus resipiscendi affectus, ut cupide inquirat peccator, quidnam velit Deus ac praecipiat. Responsio autem Ioannis breviter definit fructus poenitentia dignos: semper enim mundus caeremoniis erga Deum cupit defungi, nec quidquam proclivius est quam fictitios cultus obiectare Deo, quoties ad poenitentiam invitat. Quos autem fructus commendat hoc loco baptista? Officia caritatis et secundae tabulae: non quod Deus externam pietatis et cultus sui professionem negligat, sed quia haec nota discriminis certior est, ac minus saepe fallit. Laboriose enim satagunt hypocritae, ut se Dei cultores caeremoniis probent, omissa interim verae iustitiae cura, quando vel inhumani sunt erga proximos, vel fraudibus et rapinis addicti. Quare necessario revocandi sunt ad crassius examen, an probitatem colant inter homines, an subveniant pauperibus, an parcant miseris, an benigne communicent quae Dominus illis contulit (Matth. 23, 23). Hac ratione Christus praecipua legis capita nominat iustitiam, misericordiam et veritatem, et scriptura passim commendat iustitiam et iudicium. Hoc primo habendum est, nominari *caritatis officia*, non quod excellant supra cultum Dei, sed quatenus testantur de hominum pietate, ut eorum detegatur simulatio, qui ore iactant quod procul abest a corde. Sed quaeritur, an praecise legem hanc omnibus imposuerit Ioannes, quos parabat Christo discipulos, ne duas tunicas haberent. Primo notandum est, synecdochicam esse loquutionem, quia sub una specie comprehenditur generalis doctrina. Hinc sequitur eliciendum esse sensum, qui caritatis regulae, qualis a Deo praescribitur, respondeat: nempe ut quisque ex sua abundantia subveniat pauperum inopiae. Non enim extorquet Deus vectigal, quod tristes et inviti conferant, qui necessitate facere cogantur quod nollent, sed hilares datores ac voluntarios amat, ut dicit Paulus 2. Cor. 9, 7. Hoc ideo dico, quia magni interest, ut persuasi sint homines, gratum ac boni odoris sacrificium esse Deo, quod offerunt ex suis facultatibus. Atqui non trepidationem modo iniiciunt conscientiis, sed eas desperatione obruunt, quicunque legem imponunt, ne quisquam proprium aliquid possideat. Nec vero contra eiusmodi fanaticos homines, qui mordicus literam arripiunt, longa refutatione opus est. Si fas non est duas habere tunicas, idem de patinis, salinis, indusiis, totaque supellectile erit dicendum. Atqui ex contextu clare patet, nihil minus fuisse propositum Ioanni quam politicum ordinem evertere. Unde colligimus, nihil eum plus mandasse quam ut divites pro suis facultatibus erogarent pauperibus, quod eorum necessitas postulabat: ac si dixisset: Videte, quibus vitae subsidiis indigeant proximi vestri, quae vobis affluunt, ut vestra copia eorum egestati succurrat. Porro quo magis indulget nobis Deus, eo magis cavendum, ne sibi quisquam nostrum indulgeat. Urgeat nos potius fratrum necessitas, et quotquot Dei beneficia nobis sunt ad manum, ad beneficentiam nos invitent.

Luc. 12. *Venerunt et publicani.* Publicanos non tantum in genere hortatur, ut resipiscant, sed exigit quae vocationis propria sunt: scimus enim, praeter generalem legis regulam singulis spectandum esse, quid postulet vitae ad quam vocati sunt ratio. Christianis omnibus communiter praecipitur dilectio: sed deinde sequuntur particularia officia, quibus doctor erga ecclesiam, magistratus vel princeps erga populum et vicissim populus erga magistratum, maritus erga uxorem, et vicissim erga illum uxor, filii denique et parentes inter se obstricti sunt. Porro quia publicani (ut est genus hominum avarum, rapax, et crudele) saepe iniquis exactionibus plebem vexabant, vitia, quibus ut plurimum laborabat ordo ille, taxat baptista, prohibens ne in exigendis tributis modum excedant. Hinc tamen colligimus, christiano homini non minus fas esse exigere tributa, quam magistratui imponere conceditur. Idem et de militia sentiendum: non iubet Ioannes arma abiicere milites, et sacramento suo renuntiare, sed vetat militiae praetextu expilare miseram plebem, calumniis premere innoxios, grassari praedonum more, ut plurimi solebant: quare

in his verbis subest non obscura politiae approbatio. Frivolum cavillum est, hic rudibus tantum elementa tradi, quae longe infra christianam perfectionem subsidant. Ioannis munus fuit plebem Domino perfectam aptare, nec dubium est, quin fideliter in hoc totus incubuerit. Et certe evangelium sacrilega calumnia infamant, qui ipsum faciunt contrarium humanis imperiis, ac si destrueret Christus, quod coelestis pater sancivit. Atqui mortuae sunt leges, et iudiciis nulla vis nec autoritas inest sine gladio. Nec tantum carnifice opus habet magistratus, sed aliis quoque ministris, quorum ex numero sunt milites, ubi non aliter pacem tueri potest quam illorum praesidio et manu. Tantum considerandus est finis, ne principes sanguine humano ludere sibi permittant, ne milites suas operas ad mactandum locantes lucri cupidine ad saevitiam provolent, sed necessitate et publicae utilitatis respectu utrique trahantur.

MATTH. III. 11. *Ego quidem baptizo vos aqua ad poenitentiam: at qui post me venit, fortior me est, cuius non sum idoneus ut calceamenta portem: ipse vos baptizabit spiritu sancto et igni.* 12. *Cuius ventilabrum in manu ipsius, et permundabit aream suam, et congregabit triticum in horreum suum: paleas autem comburet igni inexstinguibili.*

MARC. I. 7. *Et praedicabat dicens: Venit post me quidam fortior me, cuius non sum idoneus ut procumbens solvam corrigiam calceamentorum.* 8. *Ego quidem baptizavi vos aqua: ille vero baptizabit vos spiritu sancto.*

LUC. III. 15. *Exspectante autem populo, et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, num ipse esset Christus:* 16. *Respondit Ioannes cunctis, dicens: Ego quidem aqua baptizo vos, sed venit fortior me, cuius non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum: ipse vos baptizabit spiritu sancto et igni.* 17. *Cuius ventilabrum in manu ipsius et purgabit aream suam, et congregabit triticum in horreum suum: paleas autem comburet igni inexstinguibili.* 18. *Multa quidem et alia exhortans evangelizabat populo.*

Eadem Baptistae verba referunt evangelistae. Hoc uno Lucas uberior est, quod prius admonet, qua occasione habita fuerit haec concio: nempe quia periculum erat, ne Christi honorem falsa opinione ad eum plebs transferret. Ergo ut ansam erroris mature praecidat, diserte testatur, se non esse Christum, atque ita se ab illo discernit, ut ius illi suum asserat. Et hoc quidem sponte facturus erat, ut discipulos Christo de manu (quod aiunt) in manum traderet: sed maturius anticipat, ne diutius tacendo errorem plebis confirmet. Quum dicit fortiorem venire, significat longe alia potentia et dignitate praeditum, cuius respectu ipse in ordinem cogendus sit. Formulis autem vulgaribus utitur, quibus adeo extollit Christi gloriam, ut prae illo se nihil esse exprimat. Hoc tamen praecipuum est, quod Christum facit baptismi spiritualis autorem, se vero externi duntaxat ministrum. Videtur autem esse occupatio, si quis forte obiiceret, quorsum spectaret baptismus, quem sibi sumpserat: neque enim res levis momenti erat, quidquam in ecclesia Dei novare, praesertim vero novum profiteri initiationis genus, quod perfectius esset lege Dei: ideo respondet, se quidem nihil temere aggressum, quod tamen externi symboli minister est, id de Christi virtute et gloria nihil minuere. Unde colligimus, eius consilium minime fuisse, baptismum suum distinguere ab eo, quem Christus discipulis mandavit, et cuius perpetuum usum voluit in ecclesia vigere: neque enim signum visibile alteri signo opponit, sed domini et servi personas inter se conferens, docet quid proprium domino, et quid servo tribuendum. Neque nos impediat, quod pridem opinio illa et passim invaluit, Ioannis baptismum a nostro differre, sed ex re ipsa potius quam ex errore hominum iudicium facere discamus. Et sane plus quam absurda esset comparatio quam fingunt: nam inde sequeretur, spiritum sanctum hodie a ministris dari. Rursum sequeretur, baptismum Ioannis mortuum signum et omni efficacia vacuum fuisse. Tertio sequeretur, non esse nobis communem cum Christo baptismum: quum satis constet, hac tessera sancitam fuisse societatem, quam habere nobiscum dignatur, dum in corpore suo baptismum consecravit. Tenendum ergo est quod prius dixi, Ioannem hic simpliciter a se et reliquis omnibus ministris baptismi discernere Christi personam, ut dominus supra servos emineat. Atque hinc elicitur generalis doctrina, quaenam sint in baptismo hominum partes, et quid proprium habeat filius Dei. Nam hominibus sola externi et visibilis signi administratio commissa est: veritas autem ipsa penes Christum unum residet. Scriptura quidem interdum hominibus improprie assignat, quod hic uni Christo vindicat Ioannes, et negat in homines competere, sed tunc non expendit, quid per se et seorsum habeat homo, sed simpliciter docet, quae sit vis et utilitas signorum, et quomodo Deus spiritu suo per illa operetur. Hic vero traditur distinctio inter Christum et ministros, ne, quod illi uni merito debetur, perperam ad hos mundus transferat: quemadmodum nihil magis proclive est quam Dei spoliis ornare creaturas. Atque haec eadem observatio ex multis difficultatibus nos expediet. Scimus, quantae rixae nostro saeculo exstiterint de usu et efficacia signorum, quas omnes dirimere hoc uno verbo licet, quod tota Domini

institutio autorem ipsum et virtutem spiritus una cum figura et ministro complectitur: ubi autem cum Domino confertur minister, ut ille omnia habeat, hunc in nihilum esse redigendum.

Matth. 11. *Spiritu sancto et igni.* Quaeritur, cur non etiam dixerit Ioannes, Christum solum esse, qui animas sanguine suo abluit. Nempe quia ipsa quoque ablutio spiritus virtute perficitur, satis habuit solo nomine *spiritus* totum baptismi effectum exprimere. Sensus quidem clarus est, solum Christum conferre, quidquid gratiae externus baptismus figurat, quia ipse conscientias sanguine suo adspergit: ipse idem veterem hominem mortificat, et spiritum regenerationis confert. Subiicitur nomen *ignis* vice epitheti: transfertur autem ad spiritum, quia sordes nostras non aliter purgat quam aurum igni excoquitur, sicut alibi metaphorice vocatur *aqua* (Ioann. 3, 5).

12. *Cuius ventilabrum in manu ipsius.* Proxima sententia concionatus est Ioannes de gratia Christi, ut se illi renovandos Iudaei traderent: nunc etiam de iudicio disserit, ut metum contemptoribus iniiciat. Nam quia multi semper hypocritae oblatam sibi Christi gratiam superbe repudiant, simul vindictam, quae ipsos manet, illis denuntiari necesse est. Hac de causa Ioannes Christum hic describit severum iudicem adversus incredulos. Atque hic docendi ordo nobis quoque tenendus est, ut sciant hypocritae, non impune sibi cessurum quod Christum reiiciunt, et a suo torpore expergefacti ultorem metuere incipiant, quem salutis autorem aspernati sunt. Porro mihi non dubium est, quin docere voluerit Ioannes, quid efficiat Christus per suum evangelium. Est igitur evangelii praedicatio *ventilabrum* aut vannus, quia, antequam Dominus nos excutiat, totus mundus confusione implicitus est, sibi quisque privatim delitias facit, et boni malis permixti sunt, denique paleis turgere sufficit. Ubi autem in medium prodit Christus cum suo evangelio, dum conscientias coarguit et citat ad Dei tribunal, ventilantur paleae, quae prius magnam areae partem occupabant. Quanquam autem singulos homines repurgat a paleis evangelium, Ioannes tamen hic paleis reprobos comparat, fideles autem tritico. Proinde *area* non pro mundo accipitur (ut quibusdam placet), sed pro ecclesia: notandum enim, ad quos verba faciat Ioannes. Quum solo titulo inflati essent Iudaei, Ioannes admonet stulte eos superbire, quod locum ad tempus occupent in ecclesia Dei, unde mox eiiciendi sunt non secus atque paleae ex area. Hoc modo corruptum, qui tunc erat, ecclesiae statum perstringit, quia glumis, quisquiliis, et aliis sordibus referta esset, sed vivo Evangelii flatu mox purgandam esse. Sed quomodo paleam a tritico segregare dicitur Christus, qui nihil in hominibus reperire potest nisi meram paleam? Responsio facilis est: electos formari in triticum, ut a palea exempti in horreum colligantur. Caeterum hanc purgationem inchoavit Christus, et quotidie peragit: effectus tamen non ante ultimum diem plane constabit. Ideo Ioannes illuc nos revocat. Sed meminerimus, fideles hodie iam per spem in horreum Dei ingredi, ut aeternam illic tandem re ipsa sedem habeant: reprobos vero iam in reatu ardorem illius ignis concipere, cuius solidam ustionem extremo die sentient. De igne aeterno, quo torquendi sunt post iudicium impii, scio argute a multis fuisse disputatum: atqui ex pluribus scripturae locis colligere licet, metaphoricam esse loquutionem: nam si ignem realem vel materialem, ut vocant, statuere libet, simul addendum erit sulphur et flabellum, quia utriusque fit mentio apud Iesaiam cap. 30, 33. Nec certe alia est ignis quam vermis ratio: quod si in *vermis* nomine metaphora omnium consensu recipitur, idem et de igne sentiendum. Quare omissis speculationibus, quibus se vani homines nullo profectu fatigant, tenere sufficiat, his loquendi formis pro ruditatis nostrae captu horribile tormentum notari, quod nec sensu hominum hodie capi, nec verbis exprimi potest.

MATTH. III. 13. *Tunc accedit Iesus a Galilaea ad Iordanem ad Ioannem, ut baptizaretur ab eo.* 14. *Ioannes vero prohibebat illum, dicens: Mihi opus est abs te baptizari, et tu venis ad me?* 15. *Respondens autem Iesus dixit ad eum: Omitte nunc: sic enim decet nos complere omnem iustitiam. Tunc omittit illum.* 16. *Et baptizatus Iesus adscendit protinus ab aqua: et ecce aperti sunt illi coeli, et vidit spiritum Dei descendentem tanquam columbam, et venientem super ipsum.* 17. *Et ecce vox de coelis, dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est.*

MARC. I. 9. *Et factum est in diebus illis, venit Iesus a Nazareth Galilaeae, et baptizatus est a Ioanne in Iordane.* 10. *Et statim quum adscenderet ex aqua, vidit diffindi coelos, et spiritum quasi columbam descendentem super illum.* 11. *Et vox facta est e coelis: Tu es filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum est.*

LUC. III. 21. *Factum est autem, quum baptizaretur omnis populus, ut et Iesu baptizato et orante apertum sit coelum,* 22. *Ac ut descenderet spiritus sanctus corporali specie quasi columba super ipsum, et vox e coelo fieret dicens: Tu es filius meus dilectus: in te mihi complacitum est.* 23. *Et ipse Iesus incipiebat esse annorum ferme triginta.*

Matth. 13. *Ut baptizaretur ab eo.* In quem finem baptizari voluerit Dei filius, aliqua ex parte

colligimus ex eius responso. Prius quidem specialis ratio adducta fuit, quod communem nobiscum baptismum susceperit, ut certius sibi persuadeant fideles in eius corpus sese inseri, et consepeliri cum eo baptismo, ut in vitae novitatem resurgant. Finis vero, quem hic proponit, latius patet: quia sic decuerit implere omnem iustitiam. Nomen *iustitiae* tantundem saepe valet in scriptura ac legis observatio, et ita hunc locum exponere licet, Oportuisse Christum, ex quo sponte legi se subiecerat, omni ex parte eam servare. Ego tamen simplicius accipere malo in hunc modum, ac si dixisset Christus, de mea dignitate nunc omitte loqui: neque enim id agitur, uter nostrum altero sit praestantior, sed potius spectandum est, quid vocatio nostra postulet, et quid nobis a Deo patre iniunctum sit. Ista enim generalis suscipiendi baptismi ratio fuit Christo, ut plenam obedientiam praestaret patri: specialis autem, ut baptismum consecraret in suo ipsius corpore, ut nobis communis cum eo esset.

14. *Mihi opus est abs te baptizari.* Certum est, Christum non modo insignem prophetam a Ioanne fuisse agnitum, ut multi inepte somniant, sed filium Dei, ut erat: alioquin iniurius fuisset Deo, sanctam eius vocationem homini mortali submittens. Unde autem innotuerit, discant lectores ex Ioannis cap. 1, 15. Erat quidem haec probabilis recusandi causa, quod baptismo nihil opus habet Christus, sed in eo hallucinatus est Ioannes, quod non expendit, aliorum causa baptismum ab eo peti. Ideo Christus considerare eum iubet, quid susceptae servi personae conveniat, quia voluntaria subiectio nihil derogat eius gloriae. Etsi autem tantum virum pars aliqua muneris sui ad tempus latuit, non tamen obstitit particularis error, quin rite et legitime baptistae officio functus sit. Quo exemplo docemur, non temere facere, qui iniunctam a Domino provinciam obeunt pro revelationis modo, quamvis non statim assequantur quidquid vocationi annexum est, vel ab ea dependet. Notanda etiam eius modestia, quod sententia sua cedens Christo statim obtemperat.

16. *Ecce aperti sunt illi coeli. Apertio coelorum* pro manifestatione gloriae coelestis interdum accipitur, hic vero etiam significat visibilis coeli scissuram, ita ut perspicere potuerit Ioannes aliquid planetis et astris superius. Neque enim alius potest esse sensus verborum Marci, qui dicit, eum vidisse diffindi coelos. Subtilius autem inquirere, qualis fuerit scissura, neque ad rem multum pertinet, neque etiam expedit: quia satis est tenere, hoc fuisse praesentiae Dei symbolum. Porro quum dicant evangelistae spiritum sanctum a Ioanne visum, eius etiam causa praecipue coelos fuisse apertos probabile est. Quanquam non repugno, quin Christus etiam, quatenus homo erat, redditus sit suae vocationis certior. Atque huc tendere videntur Lucae verba, quum dicit orante Christo apertos fuisse coelos. Etsi enim suas preces semper in aliorum usum destinavit, opus tamen habuit secundum hominem, quum tam arduum militiae genus aggressus est, singulari spiritus virtute armari. Sed hic oriuntur duae quaestiones: prior est, cur *tunc* descenderit in Christum spiritus, qui iam *prius* in eo residebat. Hanc quaestionem solvit locus Iesaiae 61, 1, qui alibi tractabitur: spiritus Domini super me, ideo unxit me, ad evangelizandum pauperibus misit me. Quamvis singulari spiritus gratia usque ad miraculum Christus excelleret, domi tamen se quasi privatus homo continuit, usque dum producendus esset a patre. Ergo nunc, dum adest maturum tempus, quo se ad praestandum redemptoris munus accingat, nova spiritus virtute induitur, idque non tam sua quam aliorum causa. Consulto enim hoc factum est, ut divinam eius virtutem suspicere et reverenter amplecti discerent fideles, nec contemptibilis in eo esset carnis infirmitas. Eadem etiam causa fuit, cur baptismum usque ad tricesimum aetatis annum differret. Baptismus accessio fuit evangelii: atque ideo una cum evangelii promulgatione coepit. Christus vero ad praedicandum evangelium se accingens, tam baptismo initiatus est in munus suum, quam spiritu sancto instructus. Apparet ergo spiritus sanctus Ioanni super Christum descendens, qui admoneat, nihil in ipso Christo carnale vel terrenum esse quaerendum, sed quasi divinum hominem e coelo prodire, in quo regnat virtus spiritus sancti. Scimus quidem, ipsum esse Deum manifestatum in carne: sed in persona quoque ministri et humana eius natura coelestis virtus consideranda est. Secunda quaestio est, cur in specie *columbae* potius quam ignis spiritus apparuerit: cuius solutio ex analogia vel similitudine rei signatae cum figura pendet. Scimus, quid Christo tribuat Iesaias propheta, cap. 42, 3. Calamum, inquit, quassatum non confringet, linum fumigans non exstinguet, non clamabit, nec vox eius audietur. Propter hanc Christi mansuetudinem, qua blande et comiter peccatores in spem salutis vocavit, et quotidie invitat, spiritus sanctus super eum descendit in specie columbae. Atque in hoc symbolo illustre suavissimae consolationis pignus nobis exhibitum est, ne metuamus ad Christum accedere, qui non formidabili spiritus potentia, sed amabili et placida gratia indutus nobis occurrit.

Vidit spiritum sanctum. Nempe Ioannes: quia mox sequitur, quod spiritus super Christum descenderit. Iam hic tertia oritur quaestio, quomodo videre potuerit Ioannes spiritum. Respondeo, quum ubique diffusus sit spiritus Dei, coelumque et terram impleat, descensum improprie illi tribui. Idem sentiendum est de adspectu. Quanquam enim per

se invisibilis est, dicitur tamen conspici, ubi aliquod praesentiae suae signum demonstrat. Non vidit spiritus essentiam Ioannes, quae sub sensum oculorum non cadit, non vidit ipsam quoque virtutem, quae non humano sensu, sed fidei tantum intelligentia comprehenditur: sed vidit speciem columbae, sub qua Deus spiritus sui praesentiam monstravit. Ergo metonymica est loquutio, qua rei spiritualis nomen ad signum visibile transfertur. Quemadmodum autem stulte et praepostere literam urgent quidam, ut rem in signo includant, ita notandum est, his loquendi formis notari coniunctionem rei cum signo. Secundum hunc sensum vocatur panis sacrae coenae Christi corpus: non quia sit, sed quia testetur, nobis vere dari in cibum. Interim simul tenendum memoria est quod nuper attigi, non esse fingendum rei signatae descensum, ut in signo quaeratur quasi localiter illic inclusa, sed debere hoc unum satis superque nobis sufficere, quod Dominus arcana sua virtute praestet, quidquid nobis per figuras promittit. Quaerunt etiam nonnulli curiose magis quam utiliter, solidumne corpus fuerit, an spectrum haec columba. Quanquam autem videntur innuere verba Lucae, non substantiam corporis fuisse, sed tantum speciem, ego tamen, ne quis inde rixandi ansam captet, in medio relinquo.

17. *Vox de coelis.* Vox ex illa coelorum scissura personuit, cuius facta prius fuit mentio, quo certior illi constaret maiestas. Porro cum hoc praeconio nobis oblatus fuit a patre Christus, quum palam ad obeundum munus mediatoris prodiit, ut hoc adoptionis nostrae pignore freti intrepide vocemus Deum ipsum patrem nostrum. Filii titulus vere et naturaliter in Christum unum competit, sed tamen in carne nostra declaratus est filius Dei, ut, quem unus iure suo patrem habet, nobis etiam conciliet. Quare Deus, Christum nobis mediatorem cum filii elogio producens, se nobis omnibus patrem esse declarat. Eodem pertinet epitheton *dilecti:* quia enim in nobis exosi sumus Deo, paternum eius amorem a Christo in nos defluere necesse est. Atque huius loci optimus est interpres Paulus ad Ephes. cap. 1, 6, quum dicit, nos in Filio dilecto gratiam adeptos esse, ut a Deo amemur. Quod plenius etiam exprimitur ista particula, *In quo mihi complacitum est.* Innuit enim, sic in Christo acquiescere Dei amorem, ut sese ab eo ad nos omnes diffundat: neque ad nos solum, sed etiam ad angelos ipsos, non quod reconciliatione opus habeant, quibus nihil unquam fuit dissidii cum Deo, sed quia ne ipsi quidem perfecte nisi capitis beneficio Deo adhaerent. Qua ratione etiam dicitur primogenitus omnis creaturae. Et Paulus alibi rursum venisse docet, ut colligeret quaecunque in coelo sunt et in terra (Col. 1, 15. 20).

MATTH. IV. 1. *Tunc Iesus subductus fuit in desertum a spiritu, ut tentaretur a diabolo.* 2. *Et quum ieiunasset dies quadraginta et noctes quadraginta, tandem esuriit.* 3. *Et quum accessisset ad eum ille qui tentat, dixit: Si filius es Dei, iube ut lapides hi panes fiant.* 4. *At ille respondens dixit: scriptum est, non solo pane victurus est homo, sed omni verbo, quod egreditur per os Dei.*

MARC. I. 12. *Et statim spiritus expulit illum in desertum,* 13. *Et erat in deserto quadraginta diebus et quadraginta noctibus: et tentabatur a Satana, eratque cum bestiis.*

LUC. IV. 1. *Iesus autem plenus spiritu sancto regressus est a Iordane, et actus est per spiritum in desertum.* 2. *Diebus quadraginta tentabatur a diabolo: et nihil comedit in diebus illis, deinde esuriit.* 3. *Dixit autem illi diabolus: Si filius es Dei, dic lapidi huic, ut panis fiat.* 4. *Et respondit ad illum Iesus, dicens: scriptum est, non solo pane victurus est homo, sed omni verbo Dei.*

Matth. 1. *Tunc Iesus subductus est, etc.* Duabus de causis in desertum secessit Christus: prior, ut post ieiunium quadraginta dierum tanquam novus homo, imo coelestis prodiret ad exsequendum suum munus: deinde ut non nisi tentationibus probatus, posito tirocinio, ad tam arduum munus et praeclarum se accingeret. Sciamus ergo, Christum duce spiritu abductum fuisse ab hominum frequentia, ut prodiret summus ecclesiae doctor et Dei legatus, tanquam magis e coelo missus quam assumptus ex oppido aliquo et communi hominum grege. Sic Mosen, quum Deus per eius manum promulgare legem suam vellet, in montem Sinai rapuit, et subductum a populi conspectu quasi in coeleste sacrarium recepit (Exod. 24, 12). Christum saltem non minus insignibus divinae gratiae et virtutis notis fulgere oportuit quam Mosen, ne minor esset evangelii quam legis maiestas. Si enim raro honore dignatus est Dominus doctrinam mortis ministram, quanto plus honoris meretur vitae doctrina? Et si tantum lucis habuit umbratilis Dei figura, quam plena fulgore eius faciem, quae in evangelio apparet, illustrem esse convenit? Hic idem fuit ieiunii finis: neque enim a cibo et potu abstinuit Christus, ut temperantiae documentum ederet, sed quo plus autoritatis haberet, dum a communi hominum sorte exemptus, quasi e coelo angelus, et non homo e terra emergit. Qualis enim, obsecro, illa abstinentiae virtus fuisset, cibum non gustare, ad quem appetendum nulla eum tulisset inedia, quam si carne non fuisset indutus. Quare mera stultitia fuit ieiunium quadragesimae, ut vocant, ad Christi imitationem instituere. Neque enim maior hodie ratio est, cur hoc Christi exem-

plum sequamur, quam fuit olim sanctis prophetis et aliis patribus sub lege imitari Mosis ieiunium. Atqui scimus, nemini hoc in mentem venisse. Eliam solum Deus, quia instaurandae legis minister erat, simili fere de causa ieiunum in monte continuit. Imitatores se esse Christi fingunt, qui per quadragesimam quotidie ieiunant: nempe sic farciunt ventrem in prandio, ut coenae tempus facile absque cibo transigant. Quid simile habent cum filio Dei? Maior erat veterum frugalitas, sed illi quoque ieiunio Christi nihil affine habebant: non magis scilicet quam hominum abstinentia ad angelorum inediam accedit. Adde quod nec Christus nec Mose quotannis solenni ieiunio defuncti sunt, sed uterque semel tantum tota vita. Atque utinam ineptiis tantum lusissent, ut simiae, sed impium et detestabile Christi ludibrium fuit, quod se ad eius regulam fictitio suo ieiunio formare tentarunt. Quod opus meritorium et partem esse pietatis et divini cultus sibi persuadent, pessima est superstitio. Sed haec in Deum contumelia est minime tolerabilis, quod singulare eius miraculum obscurant: deinde in Christum, quia suum illi insigne detrahentes eius spoliis se vestiunt: tertium in evangelium, cui non vulgaris detrahitur autoritas, nisi hoc Christi ieiunium eius sigillum esse cognoscitur. Singulare miraculum Deus edidit, quum filium suum exemit a necessitate edendi: annon insana audacia aemulantur Deum, qui idem sua virtute affectant? Divina gloria insignitus fuit Christus per ieiunium: annon sua gloria fraudatus in ordinem cogitur, quum se illi socios cuncti mortales permiscent? Hunc ieiunio Christi finem statuit Deus, ut evangelium obsignaret: qui in alium usum transferunt, annon tantundem imminuunt ex evangelii dignitate? Facessat igitur ista κακοζηλία, quae et consilium Dei et totum eius operum ordinem pervertit. Caeterum de ieiuniis in genere non loquor, quorum utinam frequentior inter nos usus (modo idem purus) foret, sed ostendere oportuit, quorsum tenderet Christi ieiunium. Porro tentandi Christi materiam arripuit Satan ex eius esurie, quemadmodum paulo post fusius dicetur. Nunc in genere videndum est, cur *eum tentari* voluerit Deus. Certo enim Dei consilio in hoc certamen productum esse, sonant *Matthaei* et *Marci* verba, qui dicunt ob hanc causam deductum fuisse a spiritu in desertum. Mihi non dubium est, quin Deus in filii sui persona tanquam in clarissimo speculo ostenderit, quam infestus et importunus humanae salutis adversarius sit Satan. Unde enim fit, ut acrius Christum impetat, totasque suas vires et impetus effundat contra ipsum hoc temporis momento, quod evangelistae notant, nisi quia patris mandato ad redemptionem hominum accingi videt? Ergo tunc nostram salutem oppugnavit in Christi persona, sicuti quotidie eiusdem redemptionis ministros, cuius autor fuit Christus, hostiliter persequitur. Caeterum simul notandum est, filium Dei subiisse ultro tentationes, de quibus nunc agitur, et cum diabolo quasi conserta manu esse luctatum, ut sua victoria nobis triumphum acquireret. Itaque quoties nos aggreditur Satan, meminerimus, non alio modo sustineri posse eius impulsus ac repelli quam opposito hoc clypeo, sicuti sane ideo tentari passus est Dei filius, ut medius occurrat, quoties aliquod tentationum certamen nobis movet Satan. Ideo quum privatam domi vitam ageret, non legimus fuisse tentatum, sed quum munus redemptoris subeundum foret, tunc in arenam communi ecclesiae suae nomine descendit. Quod si tanquam in publica omnium fidelium persona tentatus fuit Christus, sciamus tentationes, quae nobis contingunt, non esse fortuitas vel Satanae libidine moveri absque Dei permissu, sed spiritum Dei praeesse nostris certaminibus, quo fides nostra exerceatur. Unde certa spes colligenda est, Deum, qui summus est agonotheta, non fore nostri immemorem, quin difficultatibus nostris succurrat, quibus nos impares esse videt. Paulo aliter sonant verba *Lucae*, quod Iesus *plenus spiritu sancto* regressus sit a Iordane, quibus significat, tunc uberiore spiritus gratia et virtute fuisse instructum, ut fortior ad pugnas obeundas foret: neque enim frustra visibili specie descenderat super eum spiritus. Et prius dictum fuit, magis in eo resplenduisse Dei gratiam, prout salutis nostrae ratio exigebat. Sed absurdum prima specie videtur, Christum diaboli tentationibus fuisse obnoxium, quia, ut in homines cadat tentatio, vitium et infirmitatem subesse oportet. Respondeo, primum susceptas a Christo fuisse nostras infirmitates, sed absque vitio: deinde nihilo plus decedere ex eius gloria, quod tentationibus expositus fuit, quam quod carnem nostram induit. Hac enim lege factus est homo, ut affectus nostros una cum carne susciperet. Sed tota difficultas in priore membro consistit: quomodo infirmitate nostra circumdatus fuerit Christus, ut Satanae tentandus pateret, purus tamen et immunis fuerit ab omni vitio. Atqui solutio difficilis non erit, si in mentem veniat, integram Adae naturam, quum adhuc pura illic fulgeret Dei imago, subiectam tamen fuisse tentationibus. Quotquot in homine sunt corporales affectus, totidem illius tentandi occasiones arripit Satan. Atque haec merito censetur naturae humanae infirmitas, sensus móveri rebus obiectis: sed quae per se vitiosa non esset, nisi accederet corruptio, qua fit ut nunquam adoriatur nos Satan, quin vulnus aliquod infligat, vel saltem aliqua punctione nos laedat. Christum hac in parte naturae integritas a nobis separavit, quanquam non media quaedam in eo conditio imaginanda est, qualis fuit in Adam, cui tantum datum fuerat, posse non peccare. Atqui

scimus, ea spiritus virtute munitum fuisse Christum, ut Satanae telis penetrabilis non esset.

Accedens tentator. Hoc nomen Satanae spiritus consulto tribuit, quod sibi attentius ab eo caveant fideles. Unde etiam colligimus, tentationes, quae nos ad malum sollicitant, non nisi ab eo provenire. Nam quod alicubi dicitur tentare Deus, id in alium finem spectat, nempe ut fidem suorum exploret, aut poenam sumat de incredulis, aut palam faciat eorum hypocrisin, qui veritati non obediunt ex animo (Gen. 22, 1; Deut. 13, 3).

3. *Ut lapides hi panes fiant.* Hic etiam parum firmis argutiis luserunt veteres: primam enim tentationem dixerunt esse gulae, alteram ambitionis, tertiam avaritiae, sed ridiculum est ad gulae intemperiem referre, si quis famelicus cibum appetit, quo naturae satisfaciat. Porro quas in pane lautitias fingent, ut nimis delicatus censeri debeat, qui sicco pane, ut aiunt, contentus est? Sed ne plus verborum frustra perdamus, unica Christi responsio satis declarat, aliud fuisse Satanae consilium. Non erat certe rudis et imperitus athleta filius Dei, ut nesciret adversarii ictus declinare, ut ad dexteram partem impetitus clypeum ad sinistram temere opponeret. Ergo si conatus fuisset Satan eum ad gulae delitias pellicere, habebat in promptu scripturae testimonia, quibus eum repelleret. Atqui nullum tale proponit, sed hanc sententiam sumit, vivere homines non pane, sed arcana Dei benedictione. Unde colligimus, Satanam recta aggressum fuisse Christi fidem, ut ea exstincta Christum ad illicitos et perversos victus quaerendi modos impelleret. Et certe tunc iugulum petit, dum hoc efficere tentat, ut nos Deo diffisi aliter, quam per eius verbum licet, nobis consulamus. Sensus ergo verborum est: quando vides te a Deo destitui, necessitas cogit ut tibi prospicias. Ergo victum tibi confice, quem Deus tibi non suppeditat. Etsi autem divinam Christi potentiam obtendit, qua lapides vertantur in panes, hoc tamen unum venatur, ut Christus a Dei verbo discedens, quidquid dictabit infidelitas, sequatur. Apposite ergo respondet Christus, Non solo pane vivere hominem: ac si diceret, Tu me aliquid remedii excogitare iubes, quo mihi aliter quam permittit Deus succurram. Atqui hoc diffidentiae esset, cuius nulla est ratio, quamdiu promittit Deus, se mihi nutricium fore. Tu Satan eius gratiam pani alligas: ipse vero contra testatur, ut desint omnes cibi, solam suam benedictionem ad nos alendos sufficere. Iam tenemus, quale hoc fuerit tentationis genus, nempe quo nos quotidie oppugnat Satan: non enim aliquod inusitatum certamen subire voluit Dei filius, sed communes habere nobiscum pugnas, ut iisdem armis muniti non dubitemus, palmam in manu nobis esse.

4. *Scriptum est, non solo pane.* Hoc primum notatu dignum est, quod scripturam Christus pro clypeo opponit: nam haec vera est dimicandi ratio, si certa victoria potiri cupimus. Nec enim frustra Paulus verbum Dei gladium spiritualem nominat, et fidei scuto nos instruit, Ephes. 6, 16. 17. Unde etiam colligimus, papistas, quasi facta cum Satana pactione, animas crudeliter exponere eius libidini ad interitum, quum scripturam maligne supprimentes Dei populum spoliant suis armis, quibus solis salutem suam tueri poterant: qui vero armaturam istam sponte abiiciunt, nec se in Dei schola assidue exercent, digni sunt qui singulis momentis a Satana iugulentur, cui se inermes produnt. Nec sane alia ratio est, cur tam impotenter grassetur Satan, et passim tam multos abripiat, nisi quia eorum ignaviam et verbi sui contemptum Deus ulciscitur. Nunc excutiendum nobis est Mosis testimonium, quod Christus citat (Deut. 8, 3). Falso quidam ad spiritualem vitam detorquent, ac si dictum esset, animas non ali visibili pane, sed Dei verbo. Est id quidem in se verum, sed alio respexit Moses: nam quum nullus ad manum esset panis, commemorat man fuisse extraordinarium alimentum populo, ut hoc documento testatum in omne tempus fieret, hominum vitam non esse inclusam in pane, sed pendere a nutu et beneplacito Dei. Itaque *verbum* non pro doctrina capitur, sed pro decreto quod Deus publicavit, quoad tuendum naturae ordinem et fovendas creaturas. Neque enim conditos a se homines abiicit, sed ea lege vitam illis infundit, ut semel datam assidue sustineat. Sic dicit apostolus (Hebr. 1, 3), omnia sustineri potenti eius verbo: hoc est, vegetari totum mundum, et singulas eius partes in suo manere statu nutu eius ac decreto, cuius potentia sursum et deorsum ubique diffunditur. Quanquam ergo pane vescimur, non tamen panis virtuti acceptam ferre vitam decet, sed arcanae gratiae, quam pani Deus ad nos pascendos inspirat. Unde etiam alterum sequitur, Deum, qui nunc pane utitur in nostrum alimentum, aliter, quoties visum fuerit, daturum ut vivamus. Item hac Mosis sententia damnatur eorum stupor, quibus saturitas et abundantia pro vita est. Deinde corrigitur diffidentia et prava sollicitudo, quae nos ad quaerenda illicita media impellit. Atque huc proprie dirigitur Christi responsum: sic de victu et reliquis praesentis vitae subsidiis fidendum esse Deo, ne quisquam nostrum praescriptas ab eo metas transsiliat. Quod si panem ex lapidibus praeter Dei mandatum conficere Christus nefas esse duxit, multo minus ex fraudibus, rapinis, violentia, caedibus victum parare licet.

MATTH. IV. 5. *Tunc assumit eum diabolus in sanctam civitatem, et statuit eum super pinnaculum templi:* 6. *Dicitque illi: Si filius es Dei, praecipita te deorsum: scriptum est enim, angelis suis mandabit de te, et manibus tollent te, ne quando impingas ad lapidem pedem tuum.* 7. *Dixit illi Iesus: Rursum scriptum est, non tentabis Dominum Deum tuum.* 8. *Rursum assumit eum diabolus in montem excelsum valde, et commonstrat ei omnia regna mundi, et gloriam illorum:* 9. *Et dicit illi: Haec omnia tibi dabo, si prostratus adoraveris me.* 10. *Tunc dicit illi Iesus: Abi Satana: scriptum est enim, Dominum Deum tuum adorabis, et illum solum coles.* 11. *Tunc omittit illum diabolus, et ecce angeli accesserunt, et ministrabant ei.*

MARC. I. 13. *Et angeli ministrabant ei.*

LUC. IV. 5. *Et subduxit illum diabolus in montem excelsum, et ostendit illi omnia regna orbis terrae in puncto temporis.* 6. *Et ait illi diabolus: Tibi dabo potestatem hanc universam et gloriam illorum, quia mihi tradita sunt: et cuicunque volo, do illam.* 7. *Tu ergo si adoraveris provolutus coram me, erunt tua omnia.* 8. *Et respondens Iesus dixit illi: Abi post me, Satana, scriptum est enim, Adorabis Dominum Deum tuum, et illum solum coles.* 9. *Et duxit illum Hierosolymam, statuitque eum super pinnam templi: et dixit illi: Si filius Dei es, mitte te ipsum hinc deorsum.* 10. *Scriptum est enim, quod angelis suis mandabit de te, ut servent te:* 11. *Et quod in manibus tollent te, ne offendas ad lapidem pedem tuum.* 12. *Et respondens dixit illi: Dictum est: Non tentabis Dominum Deum tuum.* 13. *Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab eo usque ad tempus.*

Matth. 5. *Tunc assumit diabolus.* Non magni interest, quod Lucas secundo loco tentationem recitat, quae in postremum locum a Matthaeo reiicitur: neque enim propositum evangelistis fuit historiae filum sic contexere, ut temporis rationem semper exacte servarent, sed rerum summas colligere, ut in speculo vel tabula proponerent, quae de Christo maxime utilia sunt cognitu. Tenere ergo sufficiat, Christum tribus modis fuisse tentatum. Quod autem vel secundum vel tertium fuerit certamen, non est cur anxie laboremus. In expositione sequar Matthaei contextum. Dicitur Christus locatus super pinnam templi. Quaeritur autem, an re ipsa evectus fuerit in sublime, an vero per visionem id factum sit. Plerique pertinaciter asserunt, verum et realem (ut loquuntur) fuisse corporis raptum, quia indignum putant, Christum Satanae praestigiis reddere obnoxium. Atqui facile diluitur ista obiectio, nihil esse absurdi in Dei permissu et voluntaria subiectione Christi, modo ne intus, hoc est, in mente et anima, quidquam putemus passum fuisse. Et quod postea subiicitur, in conspectu posita Christo fuisse omnia regna mundi: item quod scribit Lucas, temporis momento procul fuisse traductum, visioni magis convenit. In re tamen dubia, et quam absque periculo nescire licet, malo iudicium suspendere quam contentiosis praebere litigandi ansam. Fieri etiam potest, ut secunda tentatio non sit continuo temporis successu primam sequuta, nec secundam tertia, sed aliquid fuerit distantiae, idque magis probabile est: quanquam ex verbis Lucae elicitur, non interfuisse longum spatium, quia dicit datam ad tempus quietem fuisse Christo. Hoc vero scire ad rem maxime pertinet, quid captaverit Satan in hac tentationis specie, quod ex Christi responso discendum est, sicuti paulo ante admonui. Christus, ut hostis astutiae occurrat et propulset eius impetum, pro clypeo opponit, non tentandum esse Deum. Unde apparet, huc spectasse hostis insidias, ut se praeter iustum modum efferens contra Deum temere insurgeret. Prius Christum conatus fuerat Satan in desperationem trahere, quia victu et ordinariis mediis destituebatur: nunc ad inanem et ventosam confidentiam eum sollicitat, ut neglectis mediis, quae ad manum sunt, se ipsum proiiciat sine necessitate in manifestum discrimen, et quasi extra metas exsultet. Atqui ut frangi nos minime convenit, ubi rerum omnium inopia premimur, quin pendeamus a Dei fiducia, sic cristas erigere non licet, ut altius quam Deus permittit nos efferamus. Tenemus nunc, quale fuerit Satanae consilium: nempe ut Christus, experimentum capturus suae divinitatis, stulta et impia temeritate in Deum insurgeret.

6. *Angelis suis mandabit de te, et manibus etc.* Notanda est haec Satanae malitia, quod scripturae testimonio abutitur, ut vitam Christo mortiferam reddat, panemque convertat in venenum. Nam eodem quotidie artificio uti non desinit, et voluit hoc certamen subire in sua persona filius Dei, qui commune est piorum omnium exemplar, ut sibi omnes sedulo cavere discant, ne fallaci scripturae praetextu incidant in Satanae laqueos. Nec dubium est, quin Dominus tantum concedat hosti nostro licentiae, ne securi torpeamus, sed magis intenti simus ad agendas excubias. Caeterum ne praeposteris hominibus similes simus, qui scripturam quasi flexiloquam abiiciunt, propterea quod eam adulterat diabolus: nempe eadem causa a cibis abstinendum esset, ne veneficiis esset locus. Profanat verbum Dei Satan, et in exitium nostrum torquere nititur: atqui, quum divinitus ordinatum sit nobis in salutem, an irritum erit Dei consilium, nisi nostra ignavia salutaris eius usus nobis pereat? Nec vero longa disputatione haec res indiget: tantum spectemus, quid praescribat nobis Christus suo exemplo, quod instar regulae nobis sequendum est. An Satanae cedit scripturam scelerate torquenti?

an scripturam, qua se prius armavit, excuti sibi vel eripi patitur? imo impiam Satanae calumniam obiecta vicissim scriptura fortiter refellit. Proinde quoties scripturam suis fallaciis obtendet Satan, et hoc eodem praetextu nos adorientur impii homines, ut fidem nostram circumveniant, non aliunde quam ex scriptura tutandae fidei nostrae arma mutuemur. Caeterum etsi promissio ista, angelis suis mandabit de te etc., ad omnes fideles pertinet, specialiter tamen competit in Christum, qui ut est totius ecclesiae caput, ita iure suo praeest angelis, illisque nostri curam delegat. Quare in eo nondum fallit Satan, quod hoc testimonio probat angelos Christo datos esse ministros, qui eum custodiant, et manibus suis portent, sed in eo est fallacia, quod angelorum custodiam ad vagum et temerarium cursum trahit, quae tunc demum filiis Dei promittitur, dum se continent intra suos fines et in viis suis ambulant. Si quam emphasin habet haec particula (Ps. 91, 11), *In omnibus viis tuis*, sententiam prophetae Satan maligne corrumpit et mutilat, promiscue et confuse eam detorquens ad vagos et erroneos cursus. Iubet nos Deus ambulare in viis nostris, et tunc angelos pronuntiat fore nobis custodes: Satan angelorum custodiam obtendens Christum hortatur, ut sibi temere periculum arcessat, ac si diceret, Si te proiicias in mortem invito Deo, angeli vitam tuam defendent.

7. *Scriptum est, non tentabis Dominum.* Aptissime respondet Christus, non aliter sperandum esse, quod illic Deus auxilium promittit, quam si modeste illi se regendos fideles committant: neque enim Dei promissionibus aliter possumus inniti quam si eius mandatis obsequimur. Porro quum tentetur Deus pluribus modis, hoc loco *tentari* dicitur, quum media negligimus, quae nobis ad manum porrigit. Perinde enim faciunt qui, praeteritis mediis quae Deus commendat, potentiam eius et robur volunt experiri, ac si quis homini abscinderet brachia et manus, et postea iuberet eum operari. In summa, quisquis experimentum divinae potentiae capere appetit, ubi necesse non est, ille Deum tentat, eius promissiones subiiciens iniusto examini.

8. *Assumpsit eum diabolus in montem excelsum.* Memoria tenendum est quod prius dixi, non imbecillitate naturae Christi esse factum, ut Satan illi oculos stringeret, sed voluntaria dispensatione et permissu. Deinde sic tactos et illectos fuisse eius sensus, obiecta regnorum gloria, ut nulla intus cupiditas animum eius pupugerit, quum carnis libidines, tanquam ferae indomitae, ad obiecta quae nobis placent ferantur et nos rapiant: nam Christus communem habuit nobiscum sensum, non autem appetitus incompositos. Caeterum species tentationis fuit, ut haereditatem, quam Deus filiis suis promisit, aliunde Christus quam a Deo ipso peteret. Atque hic sacrilega diaboli audacia se prodit, quod terrae imperium Deo ereptum sibi usurpat. Haec, inquit, omnia mea sunt, nec aliter quam meo beneficio obtinentur. Et nobis quotidie cum eadem impostura luctandum est, quod et singuli fideles in se sentiunt, et in tota impiorum vita clarius perspicitur. Nam etsi omnia nostra praesidia, opes, commoda in Dei benedictione constituimus, titillant tamen nos subinde et pelliciunt sensus nostri ad quaerenda Satanae subsidia, ac si unus Deus non sufficeret. Bona autem mundi pars, Deo ius et imperium terrae abdicans, Satanam sibi fingit bonorum omnium datorem. Unde enim fit, ut malis artibus et rapinis et fraudibus fere omnes se addicant, nisi quod in Satanam transscribunt quod Dei proprium erat, sua benedictione ditare quos visum est? Ore quidem panem quotidianum dari sibi a Deo postulant, sed ore tenus, quia Satanam praeficiunt distribuendis totius mundi divitiis.

10. *Abi, Satana.* Pro eo Lucas habet, *Abi post me, Satana.* Quare frustra in adverbio quidam philosophantur, quum Petro dictum est (Matth. 16, 23), Vade retro, quasi non idem audierit ipse Satan. Simpliciter enim iubet Christus eum facessere. Iam vero in eodem defensionis genere pergit, scripturam non quasi iunceum clypeum, sed vere aeneum opponens: ac testimonium citat ex lege, quod unus Deus adorandus sit et colendus. Porro ex applicatione et praesentis loci circumstantia, quorsum spectet Dei adoratio, et quid valeat, facile colligitur. Papistae, quum solum Deum adorandum negant, sophistico commento hunc locum eludunt et similes. Latriae quidem adorationem concedunt relinqui debere uni Deo: duliam vero ad mortuos et eorum ossa ac statuas transferunt. Atqui frivola illi verborum distinctione reiecta, Christus προσκύνησιν etiam uni Deo vindicat: quo commonemur, rei potius quam vocis rationem esse habendam, quoties agitur de cultu Dei. Scriptura Deum unum colere iubet: spectandum, in quem finem. Si quidquam ex eius gloria delibat homo, quod creaturis adscribat, sacrilega est divini cultus violatio. Id autem fieri plus quam perspicuum est, quum bona creaturis accepta ferimus, quorum Deus unicum se autorem volebat agnosci. Iam vero sicuti religio proprie spiritualis est, externa autem eius confessio pertinet ad corpus, ita non interior modo cultus debetur soli Deo, sed externum quoque eius testimonium.

11. *Tunc omittit illum diabolus, et ecce etc.* Plus exprimit Lucas: nempe *completa omni tentatione*, ac si diceret, non prius Christo datam quietem vel inducias quam exacte omni certaminum genere probatus foret. Subiicit etiam, relictum fuisse Christum ad tempus duntaxat, ut sciamus, reliquam eius vitam non prorsus a tentationibus fuisse immunem,

sed vim Satanae divinitus fuisse cohibitam, ne importune molestus esset Christo, sicuti solet Deus cum omnibus suis agere. Nam si quando acrius vexari eos permittit, postea ex immodica contentione aliquid relaxat, ut paulisper respirent ac colligant animos: minime tamen illis parcit, ut ignaviae indulgeant, sed tantum ut se comparent ad novas pugnas. Quod postea sequitur, *angelos illi ministrasse,* ad solatium refero, ut sentiret Christus, se Deo patri curae esse, validoque eius praesidio munitum contra Satanam. Nam ipsa solitudo moerorem augere poterat, quum omnibus hominum officiis privatus inter feras degeret, quod etiam diserte notavit *Marcus.* Nec tamen putandum est, Christum unquam desertum fuisse ab angelis, sed ut daretur tentationi locus: interdum Dei gratia, quamvis praesens esset, eum secundum carnis sensum latuit.

MATTH. IV. 12. *Quum audisset autem Iesus, quod Ioannes traditus esset, secessit in Galilaeam.* 17. *Ex eo tempore coepit Iesus praedicare, et dicere: Resipiscite: appropinquavit enim regnum coelorum.*

MARC. I. 14. *Postquam autem comprehensus esset Ioannes, venit Iesus in Galilaeam, praedicans evangelium regni Dei:* 15. *Et dicens: Impletum est tempus, et appropinquavit regnum Dei: resipiscite, et credite evangelio.*

LUC. III. 19. *Herodes autem tetrarcha, quum corriperetur ab illo de Herodiade, uxore fratris sui, deque omnibus malis, quae faciebat Herodes,* 20. *Adiecit hoc quoque super omnia, et inclusit Ioannem in carcerem.* IV. 14. *Et reversus est Iesus virtute spiritus in Galilaeam, et fama exiit per universam regionem de illo.* 15. *Et ipse docebat in synagogis eorum, et glorificabatur ab omnibus.*

Luc. 19. *Herodes autem tetrarcha etc.* Solus Lucas hoc loco causam exponit, cur ab Herode coniectus fuerit Ioannes in carcerem. Alibi tamen apud Matthaeum et Marcum fiet mentio. Iosephus libro Antiquit. 18 dicit, quia sibi metueret Herodes a tumultu populari et rebus novis, Ioannem ab eo inclusum fuisse in arce Macherontis, quia suspecta erat viri autoritas. Herodiadem vero non Philippo (quem Salomes maritum facit), sed alteri Herodi tradit fuisse nuptam. Caeterum quia hac in parte memoria lapsus deprehenditur, et Philippi quoque mortem non suo loco refert, certior historiae veritas ex evangelistis petenda est, standumque eorum testimonio. Hoc quidem satis constat, quum filiam Aretae regis Arabum haberet in matrimonio Herodes, forma Herodiadis neptis illectum eam fraude rapuisse. Potuit autem impune hanc iniuriam inferre fratri Philippo, quem mansueti et placidi fuisse ingenii hominem testatur idem Iosephus. Porro in hac historia clare cernimus, quale fidos et cordatos veritatis ministros praemium in mundo maneat, praesertim ubi vitia coarguunt: vix enim centesimus quisque correctionem admittit: ergo si urgentur severius, in furorem ebulliunt. Haec superbia si in quibuslibet plebeiis cernitur, nihil mirum, si tyranni longe atrocius in suos reprehensores saeviunt, quibus nihil est acerbius quam in ordinem cogi. Rursum in Ioanne insigne refulget constantiae exemplum, qua praeditos esse convenit omnes pios doctores, ne magnos et potentes, quoties ita necessitas tulerit, provocare in se dubitent: neque enim sincere Deo servit, apud quem valet acceptio personae. Porro quum dicit Lucas, malum hoc reliquis omnibus fuisse superadditum, significat tunc desperatam esse malitiam, et ad summum cumulum venisse, quum remediis irascitur peccator: nec tantum correctionem repudiat, sed de monitore quoque suo hostilem vindictam sumit.

Matth. 12. *Quum audisset Iesus.* Cum his non videtur congruere Ioannis narratio, qui testatur, eodem simul tempore Ioannem et Christum obiisse docendi munus. Sed notandum est, tres nostros evangelistas breve illud temporis spatium ideo silentio transigere, quia nondum finitus erat Ioannis cursus, hoc est, ad recipiendum Christi evangelium praeparatio. Et certe, quamvis intra illud tempus doctoris officio Christus functus sit, non tamen proprie exorsus est evangelii praedicationem, donec Ioanni successit. Quare non absurde tres evangelistae Ioannis ministerio tempus illud concedunt et assignant, quo discipulos Christo paravit, ac si dicerent, cedente aurora solem esse exortum. Notanda est autem loquutio quae habetur apud Lucam, Iesum *in virtute,* aut per virtutem *spiritus* in Galilaeam venisse: magni enim interest, ne quid terrestre vel humanum in Christo imaginemur, sed coelestis in eo et divina virtus semper nobis occurrat, sensusque nostros occupet.

Marc. 14. *Praedicans evangelium regni Dei.* Videtur nonnihil habere Matthaeus diversum a reliquis duobus: postquam enim Christum relicta patria Nazareth in Capernaum migrasse dixit, tunc demum attexit exordium praedicationis eius. Lucas autem et Marcus eum in patria publice docuisse referunt. Verum facilis est solutio: nam adverbium temporis apud Matthaeum non modo ad proximum membrum, sed ad totum narrationis complexum referri debet. Suo igitur in Galilaeam adventu stadium suum Christus ingressus est. Porro summa doctrinae, qualis traditur a Matthaeo, nihil ab ea differt, qua paulo ante legimus usum fuisse Ioannem: duabus enim partibus constat, poenitentia et gratiae salutisque praeconio. Hortatur Iudaeos ad conversionem, quia regnum Dei appropinquaverit:

hoc est, quia populum suum Deus regendum suscipiat, quae plena est ac solida felicitas. Marcus paulo aliter, *appropinquavit regnum Dei: resipiscite, et credite evangelio:* eodem tamen sensu. Nam de restituendo apud Iudaeos regno Dei praefatus hortatur ad poenitentiam et fidem. Quaeri tamen potest, quum ex evangelio pendeat *poenitentia*, cur eam Marcus ab evangelii *doctrina* separet. Duplex solutio est: nam Deus interdum sic nos ad resipiscendum invitat, ut tantum dicat, mutandam esse in melius vitam: postea conversionem et vitae novitatem spiritus sui donum esse ostendit, ut sciamus non tantum nobis praecipi, quod officii nostri est, sed obsequendi gratiam et virtutem simul offerri. Si hoc modo accipimus, quod Ioannes concionatus est de poenitentia, sensus erit, Dominus vos ad se converti iubet: quia vero id non potestis propria industria, spiritum regenerationis promittit, quare hanc gratiam fide amplecti vos oportet. Quanquam fides, quam haberi evangelio postulat, minime ad donum renovationis restringi debet, sed praecipue ad peccatorum remissionem spectat. Coniungit enim Ioannes poenitentiam cum fide, quia se ideo nobis Deus reconciliat, ut tanquam pater a nobis sanctitate et iustitia colatur. Deinde nihil absurdi est, si *credere evangelio* tantundem valere dicamus atque gratuitam iustitiam amplecti: saepe enim in scriptura specialis ista inter fidem et remissionem peccatorum relatio occurrit, sicuti quum docet *fide* nos iustificari. Utrovis modo exponere hunc locum libeat, principium tamen illud manet fixum, offerri nobis gratuitam salutem a Deo, ut ad ipsum conversi iustitiae vivamus. Ergo misericordiam nobis promittens ad carnis abnegationem vocat. Notandum est epitheton, quo evangelium ornatur a Marco: nam hinc discimus, eius praedicatione *regnum Dei* erigi in terra et constitui, nec alio modo Deum regnare inter homines. Unde etiam apparet, quam misera sit absque evangelio hominum conditio.

Luc. 15. *Glorificabatur ab omnibus.* Hoc nominatim positum est a Luca, ut sciamus, statim ab initio refulsisse in Christo divinam virtutem, quae homines nondum maligno contradicendi studio infestos in eius admirationem cogeret.

LUC. IV. 16. *Et venit Nazareth, ubi erat nutritus: et intravit secundum consuetudinem suam die sabbatorum in synagogam, et surrexit ut legeret.* 17. *Et traditus est illi liber Iesaiae prophetae, et explicato libro invenit locum, ubi scriptum erat:* 18. *Spiritus Domini super me, propterea unxit me: ad evangelizandum pauperibus misit me, ut sanem contritos corde, ut praedicem captivis remissionem, et caecis visum, ut emittam confractos per remissionem,* 19. *Ut praedicem annum Domini acceptum.* 20. *Deinde complicatum librum reddidit ministro, et sedit: et omnium in synagoga oculi erant intenti in eum.* 21. *Coepit autem dicere ad illos, Hodie impleta est haec scriptura in auribus vestris.* 22. *Et omnes testimonium illi dabant, et mirabantur super sermonibus gratiae qui procedebant ex ore ipsius, ac dicebant, Nonne hic est filius Ioseph?*

16. *Venit Nazareth.* In hoc uno insistunt evangelistae ut ostendant, quibus documentis innotuerit Christus, cuius rei memorabile specimen hic refert Lucas: nempe quod locum Iesaiae exponens, et accommodans ad praesentem usum, oculos omnium in se converterit. Quum dicit, ex more venisse in synagogam, hinc colligimus, non tantum in compitis vel triviis ipsum ad plebem verba fecisse, sed quantum licebat, servasse usitatum ecclesiae ordinem. Simul etiam videmus, quamvis degenerassent Iudaei, in rebus tamen confusis et misere corrupto ecclesiae statu hoc fuisse boni residuum, quod scripturam legebant coram populo, ut inde sumerent docendi et exhortandi materiam. Unde etiam apparet, quae fuerit genuina et legitima colendi sabbati ratio: neque enim ideo populum suum ferias agere iussit Deus, quasi simpliciter eius otio delectaretur, sed potius ut in operum suorum meditatione illum exerceret. Porro quoniam in considerandis Dei operibus caecutiunt hominum mentes, scripturae regula dirigi necesse est. Quanquam autem inter legis umbras sabbatum numerat Paulus, hac tamen in parte communis nobis est feriandi ratio cum Iudaeis, ut populus ad audiendum verbum, ad publicas preces, et reliqua pietatis exercitia conveniat. In quem usum iudaico sabbato successit dies dominicus. Iam si temporum fiat comparatio, facile vel ex praesenti loco constabit, foediores hodie et magis deformes esse papalis hierarchiae corruptelas quam apud Iudaeos sub Hanna et Caipha fuerint. Nam scripturae lectio, quae tunc vigebat, non modo sub papa obsolevit, sed ferro et igni a templis arcetur, nisi quod lingua incognita quod visum est in ludibrium cantillant. Surrexit Christus ad legendum, non solum ut vox eius melius exaudiretur, sed in signum reverentiae. Nam hoc meretur scripturae maiestas, ut profiteantur eius interpretes, se modeste et reverenter ad eam tractandam accedere.

17. *Invenit locum.* Non dubium est, quin consulto locum hunc Christus delegerit. Putant quidam, divinitus illi fuisse oblatum, sed quum libera illi daretur electio, malo ad eius iudicium referre, quod hunc locum prae aliis invenit. Porro illic promittit Iesaias post exsilium babylonicum futuros adhuc aliquos gratiae Dei testes, qui populum ab interitu et mortis tenebris colligant, et ecclesiam

tot cladibus afflictam spirituali virtute instaurent. Sed quia unius Christi nomine et auspiciis promulganda erat illa redemptio, in singulari numero loquitur, et quodammodo induit Christi personam, quo efficacius piorum animos in bonam fiduciam erigat. Certum quidem est, quae hic habentur non nisi in solum Christum ob duas causas proprie competere: primum quia spiritus plenitudine solus donatus est, ut testis ac legatus esset nostrae cum Deo reconciliationis (qua ratione Paulus [Ephes. 2, 17], quod evangelii ministris commune est, peculiariter illi assignat: nempe quod veniens annuntiavit pacem his, qui prope erant et qui procul), deinde quia solus spiritus sui virtute, quidquid bonorum hic promittitur, efficit et praestat.

18. *Spiritus Domini super me.* Hoc ideo dictum est ut sciamus, Christum tam in se quam in suis ministris non humanum nec privatum negotium agere, sed ad restituendam ecclesiae salutem divinitus esse missum: testatur enim, nihil se humano instinctu vel consilio, sed gubernatore Dei spiritu omnia agere, ut piorum fides in Dei autoritate et potentia fundata sit. Quod proxime sequitur membrum, *ideo unxit me*, exegetice additum est: multi enim falso Dei spiritum se habere iactant, quum sint eius donis vacui. Christus autem ab unctione, tanquam ab effectu, probat se Dei spiritu esse praeditum. Subiicit deinde, in quem finem gratiis spiritus ornatus fuerit: nempe ut pauperibus evangelizet. Unde colligimus, quicunque ad praedicandum evangelium a Deo mittuntur, necessariis dotibus prius instrui, ut tanto muneri sufficiant. Quare plane ridiculi sunt, qui divinae vocationis praetextu pastorum locum usurpant, quum ad munus exsequendum plus quam sint inepti, sicuti in papatu cornuti episcopi, quum rudiores sint quibuslibet asinis, se tamen Christi vicarios et solos ecclesiae legitimos praesules superciliose esse clamitant. Nominatim quoque dicitur ungere Dominus servos suos, quia vera et efficax evangelii praedicatio non in ventosa eloquentia, sed coelesti spiritus virtute sita est, quemadmodum dicit Paulus (1. Cor. 2, 1. 4).

Pauperibus. Significat propheta, qualis sit futurus ecclesiae status ante evangelii exortum, et qualis sit extra Christum nostra omnium conditio. Pauperes ergo, et contritos, et captivos, et caecos, et confractos vocat, quibus Deus instaurationem promittit. Etsi autem tot miseriis oppressum erat populi corpus, ut singulis membris hi tituli congruerent, quia tamen multi sibi in sua inopia, caecitate, servitute, morte denique blandiebantur vel stupidi erant, ideo pauci ad hanc gratiam recipiendam idonei fuerunt. Ac primum quidem hinc docemur, quorsum spectet evangelii praedicatio, et quid nobis afferat: nempe quod, quum omni malorum genere penitus obruti sumus, illic Deus vivifica sua luce nobis affulget, ut eductos ex profunda mortis abysso in plenam felicitatem restituat. Non vulgaris certe haec est evangelii commendatio, quod tam incomparabilem inde fructum colligimus. Secundo videmus, quosnam ad se Christus invitet, ac commissae sibi gratiae participes faciat: nempe qui modis omnibus miseri sunt, et omni spe salutis destituti. Sed vicissim monemur, non aliter istis Christi beneficiis posse nos frui, nisi humiliati serio malorum nostrorum sensu illum liberatorem tanquam famelici appetamus: nam quicunque superbia turgent, nec sub captivitate sua gemunt, nec sibi in sua caecitate displicent, surdis auribus contemnunt hoc vaticinium.

19. *Ut praedicem annum Domini.* Multis videtur esse allusio ad iubilaeum, quorum sententiam non repudio. Notare tamen operae pretium est, prophetam data opera occurrere dubitationi, quae infirmos animos turbare et concutere poterat, quum tam diu Dominus promissam salutem differens ipsos teneret suspensos. Ergo redemptionis tempus in Dei consilio vel beneplacito constituit, sicuti cap. 49, 8, Tempore beneplaciti exaudivi te, in die salutis auxiliatus sum tibi. Paulus ad Galat. 4, 4 vocat temporis plenitudinem, ut discant fideles, non curiose inquirere ultra quam expedit, sed Dei placito acquiescere: atque hoc unum illis sufficiat, exhibitam fuisse in Christo salutem, quando ita *Deo* visum est.

20. *Omnium in synagoga oculi.* Non dubito, quin Deus illorum corda tetigerit, ut admiratio magis attentos redderet, atque ita audientiam Christo loquenti facerent. Necesse enim fuit eos retineri, ne statim obstreperent, vel saltem abrumperent medium sermonis cursum, quum alioqui magis essent propensi ad Christi contemptum, ut videbimus.

21. *Hodie impleta est.* Non usus est tantum his tribus verbis Christus, sed re ipsa probavit, iam adesse tempus, quo vellet Deus perditam ecclesiam restituere, ut auditoribus luculenta prophetiae expositio constaret: quemadmodum rite et ordine scripturam tractant interpretes, dum eam ad praesentem usum accommodant. Dicit autem impletam in auribus potius quam in oculis, quia nudus conspectus parum valebat, nisi doctrina primatum tenuisset.

22. *Testimonium illi dabant.* Hic priore loco vere divinam gratiam, quae spirabat in ore Christi, nobis commendat Lucas: deinde hominum ingratitudinem ad vivum depingit. *Sermones gratiae* vocat phrasi hebraica, in quibus conspicua esset vis et gratia spiritus sancti. Ergo Deum in Christo loquentem cum admiratione agnoscere coguntur Nazaraei: interea tamen se ipsos ultro impediunt, ne coelesti Christi doctrinae suum ac debitum tribuant

honorem. Nam quum obiiciunt, esse filium Ioseph, non amplificant ut decebat hac circumstantia Dei gloriam, sed scandalum sibi maligne arcessunt, ut possint specioso colore respuere quidquid a filio Ioseph dicitur. Ita hodie videmus plerosque, quantumvis convicti sint, verbum esse Dei quod audiunt, frivolas tamen excusationes captare, quibus se ab obsequendi necessitate eximant. Et sane quod non perinde afficimur evangelii virtute, ut par esset, non aliunde contingit nisi quod nobis ipsis sumus obstaculo, et lucem, cuius obiectu etiam inviti movemur, suffocamus nostra malitia.

LUC. IV. 23. *Et ait illis; Omnino dicetis mihi hanc similitudinem: Medice, cura te ipsum: quaecunque audivimus facta in Capernaum, fac et hic in patria tua.* 24. *Ait autem: Amen dico vobis, nemo propheta acceptus est in patria sua.* 25. *Sed in veritate dico vobis, Multae viduae erant in diebus Eliae in Israel, quando clausum est coelum annis tribus et mensibus sex, ut fieret fames magna per totam terram.* 26. *Et ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sarepta Sidonis ad mulierem viduam.* 27. *Et multi leprosi erant in Israel sub Elisaeo propheta, et nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Syrus.* 28. *Et omnes ira repleti sunt in synagoga haec audientes.* 29. *Et insurrexerunt, eiecerutque eum extra urbem, et duxerunt eum usque ad supercilium montis, super quem civitas illorum erat aedificata, ut praecipitarent eum.* 30. *Ipse autem transiens per medium eorum ibat.*

23. *Medice, cura te ipsum.* Ex Christi verbis facile colligitur, contemptim fuisse exceptum a Nazaraeis: profert enim in medium, quae sciebat illos agitare in animis suis. Deinde culpam in eos transfert, cur ab edendis apud eos miraculis abstineat, et eorum malitiam coarguit, quod Dei prophetam nullo honore dignentur. Obiectio quam anticipat talis est, non esse mirum, si eum nullo in pretio habeant conterranei, quum patriam suam, ut aliena loca, miraculis non nobilitet: itaque iustam esse hanc ultionem, si a suis reiicitur, quos reliquis omnibus postponit. Huc pertinet vulgare proverbium, quod medicus a se et suis prius incipere debeat quam peritiam curandi in aliis ostentet. Summa obiectionis est, praepostere facere Christum, qui alias Galilaeae urbes miraculis illustrans nullum habeat patriae suae respectum. Atque haec Nazaraeis honesta videbatur excusatio, cur eum vicissim respuerent.

24. *Amen dico vobis.* Eorum culpa fieri exprobrat, ne apud eos, sicut alibi, exserat suam virtutem in miraculis: hominum enim incredulitas aditum obstruit Deo, ne operetur sicuti optandum esset in eorum salutem (Matth. 13, 58; Marc. 6, 5). Propterea non poterat Iesus signum ullum apud eos edere, quia in eum non credebant. Non quod in hominum arbitrio sit, ligare Dei manus, sed quod operum suorum fructu privat, qui per infidelitatem se indignos reddunt. Perinde igitur valet responsio, ac si dixisset Christus: Si miraculorum vultis esse participes, cur Deo non datis locum? imo cur ministrum potentiae eius superbe reiicitis? Habetis ergo iustam contemptus vestri mercedem, quod vobis praeteritis alibi potius miraculis ostendo, me esse Messiam Dei, cui mandata est ecclesiae restitutio. Et certe illa ingratitudo erat minime ferenda, quod, quum Deus filium suum educari voluisset in eorum urbe, talem alumnum spernebant. Quare manum suam iure inde retraxit, ne ludibrio esset tam impiis contemptoribus. Caeterum hinc discimus, quanti faciat Dominus verbum suum, quia, ut de eius contemptu poenam sumat, gratias, quae praesentiae eius testimonia sunt, e medio tollit. Quantum ad sententiam istam, Quod propheta honorem non habeat apud suos, videant lectores quae diximus quarto Ioannis capite circa finem.

25. *Multae viduae erant.* Postquam in eos culpam reiecit Christus, quod destituerentur miraculis, iam duobus exemplis probat, non debere videri absurdum, si Deus alienos domesticis praeferat, et sibi vitio verti non debere, si Dei vocationi obtemperet, quemadmodum olim Elias et Elisaeus. Oblique autem vanam eorum confidentiam perstringit, quod ipsum habere sibi obnoxium vellent, quia fuerat apud eos educatus. Quo tempore, inquit, grassata est fames per duos annos et sesqui, multae in terra Israel viduae erant, quarum inediae subvenire non iussus est propheta Elias, sed missus est ad mulierem alienigenam ditionis Sidoniae (1. Reg. 17, 9). Similiter Elisaeus nullos ex suis popularibus leprosos curavit, sed Naaman hominem Syrum (2. Reg. 5, 10). Quanquam autem peculiariter Nazaraeos vulnerat, simul tamen totius gentis ingratitudinem carpit, quod iam pridem soliti sint fere omnes eo indignius Dominum contemnere, quo propius ad eos accesserat. Nam qui factum est, ut mulierem extraneam Deus praetulerit omnibus Israelitis, nisi quod ab his reiectus propheta hospitium in terra profana quaerere coactus est? Et quorsum Naaman Syrum voluit Deus ab Elisaeo sanari, nisi in dedecus populi Israel? Sensus ergo est, idem accidere quod olim, ut Deus procul virtutem suam ad alienos transmittat, quia a domesticis repellitur. Interea significat Christus, nihil ex sua gloria diminui, quod a conterraneis vilipenditur: quia Deus non sine eorum ignominia et pudore alibi filium suum ornare et extollere poterit, sicuti olim prophetis suis honorem dedit in mediis gentibus. Hoc modo retunditur stulta carnis glo-

riatio, quum videmus Dominum pluere, non modo ubi et quando visum est, sed in angulis remotis, posthabita terra quam sibi in domicilium elegerat. Porro hinc colligenda est generalis doctrina, nostrum non esse Deo in beneficiis suis dispensandis praescribere aliquam legem, quin suo arbitrio infimos et contemptissimos honore dignetur, primis reiectis: nec obstrepere fas esse, si ordinem, qui arridet nostro iudicio, ut plurimum pervertat. Tenenda quidem est antithesis inter Israelem et profanas gentes, sed rursum statuere oportet, nullos propria dignitate prae aliis eligi, sed id magis provenire ex admirabili Dei consilio, cuius, tametsi ratio nobis est abscondita, altitudinem suspicere et adorare necesse est.

28. *Repleti sunt ira.* Senserunt, quorsum tenderent illa duo exempla, quae protulerat Christus, nempe Dei gratiam alio transferendam esse: itaque in suam contumeliam acceperunt. Sed quum ad vivum pungi deberent eorum conscientiae, ut correctis suis vitiis remedium quaererent, tantum aguntur in furorem. Sic impii non solum contumaciter resistunt Dei iudiciis, sed atrociter in eius servos insurgunt. Hinc apparet, quantam vim habeant obiurgationes, quae proficiscuntur a Dei spiritu: nam rabie inflammant eorum animos, qui libenter eas eluderent. Porro quum videmus, tam virulentas esse hominum mentes, ut insaniant contra Deum simul ac asperius tractantur, petendus nobis est spiritus mansuetudinis, ne in hoc exitiale bellum idem furor nos abripiat. Quum dicit Lucas, Iesum per mediam turbam transisse, et ita elapsum esse eorum manibus, significat divinitus, nec sine ingenti miraculo ereptum esse ex praesenti morte. Quo exemplo docemur, quantumvis praevaleant adversarii, ut vita nostra eorum libidini subiecta videatur, victricem tamen semper fore Dei potentiam ad nos servandos, quamdiu nos in mundo retinere volet, sive constringat illorum manus, sive oculos caecitate percutiat, sive obstupefaciat eorum mentes et corda.

MATTH. IV. 13. *Et relicta Nazareth, profectus habitavit in Capernaum, quae est urbs maritima in finibus Sebulon et Naphtali,* 14. *Ut impleretur, quod dictum fuerat per Iesaiam prophetam, dicentem:* 15. *Terra Sebulon et terra Naphtali iuxta viam maris, ultra Iordanem, Galilaea gentium:* 16. *Populus, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam: et qui sedebant in regione umbrae mortis, lux orta est eis.*

13. *Et relicta Nazareth.* Hunc Matthaei locum narrationi Lucae ideo subiicere visum est, quia ex contextu licet colligere, quum Christus hactenus solitus esset frequentare urbem Nazareth, ut periculo cederet, illa prorsus valere iussa, in Capernaum et vicinas urbes migrasse. Haec historia nihil habet difficultatis, nisi quod Matthaeus prophetae testimonio abusus videtur in alium sensum. Verum si teneamus genuinum prophetae sensum, apta et facilis erit accommodatio ad praesentem causam. Iesaias enim, postquam de gravissima populi clade verba fecit, ut moerori solatium adhibeat, promittit, ubi ad extrema redactus fuerit populus, statim sequuturam liberationem, quae discussa caligine lucem vitae restituat. Verba sunt, Non obscurabitur, cui continget haec angustia iuxta tempus primum, quo leviter percussa fuit terra Sebulon et Naphtali: nec iuxta tempus secundum, quum gravius afflicti sunt iuxta viam maris ultra Iordanem in Galilaea gentium. Populus enim ambulans in tenebris videbit lucem magnam (Ies. 9, 1). Duplici calamitate iam oppressi fuerant Israelitae: primum quum a Tiglath Pilesar abductae essent in exsilium quatuor tribus vel circiter: deinde quum Salmanassar totum regnum Israelis excidit (2. Reg. 15, 29 et 18, 9). Restabat tertia clades, quam propheta omnium atrocissimam fore dixerat circa finem octavi capitis. Nunc autem in verbis, quae retulimus, sequitur mitigatio: quia Deus populo suo manum porriget, mortem fore magis tolerabilem quam prius fuerint morbi. Tametsi, inquit, totus populus delebitur, lux tamen gratiae affulgens efficiet, ut minus sit caliginis in hoc postremo interitu quam fuerit in duplici ruina decem tribuum. Porro mihi dubium non est, quin promissio ad totum populi corpus, quod peraeque in specimen videri poterat perditum et deploratum, extendi debeat. Praepostere enim Iudaei ad liberationem urbis Hierosolymae restringunt, quasi lux vitalis reddita fuerit, dum fugato rege Sennaherib soluta fuit obsidio. Certe ex contextu plane liquet longius respicere prophetam. Quum igitur communem totius ecclesiae instaurationem promittat, sequitur terram Sebulon et terram Naphtali et Galilaeam gentium comprehendi in eorum numero, quibus tenebrae mortis in vitae lucem mutandae erant. Huius locis initium et quasi aurora fuit populi reditus ex Babylone: tandem pleno splendore emersit sol iustitiae Christus, qui mortis tenebras penitus suo adventu abolevit. Ideo Paulus ad Ephes. cap. 5, 14, in eo impletum fuisse admonet, quod passim occurrit apud prophetas, Surge qui dormis, et exsurge a mortuis. Iam quum sciamus spirituale esse Christi regnum, necesse est, ut eius naturae lux salutis quam affert, et quidquid auxilii ab eo percipimus respondeat. Unde sequitur, animas nostras in mortis aeternae tenebris demersas esse, donec eas sua gratia illuminet. De gentis quidem excidio sermo habetur apud prophetam, sed quasi in speculo describitur conditio humani generis, donec Christi gratia libe-

retur. Quod lucem magnam dicuntur vidisse, qui in tenebris iacebant, tam subita et illustris mutatio divinae salutis magnitudinem amplificat. Galilaea inferior vocata fuit gentium Galilaea, non modo propter viciniam Tyri et Sidonis, sed quia permixtae illic erant Iudaeis gentes, praesertim ex quo David aliquot urbes regi Hiram concesserat.

MATTH. IV. 18. *Ambulans autem Iesus iuxta mare Galilaeae vidit duos fratres, Simonem cognomine Petrum, et Andream fratrem eius, iacientes rete in mare: nam erant piscatores.* 19. *Et dicit illis: Sequamini me, et faciam vos piscatores hominum.* 20. *At illi relictis illic retibus sequuti sunt eum.* 21. *Et progressus illinc, vidit alios duos fratres, Iacobum filium Zebedaei, et Ioannem fratrem eius in navi cum Zebedaeo patre suo, sarcientes retia sua: et vocavit eos.* 22. *Illi autem protinus relicta navi et patre suo sequuti sunt eum.* 23. *Et circumibat totam Galilaeam Iesus, docens in synagogis illorum, ac praedicans evangelium regni, et sanans omnem morbum, et omnem languorem in populo.* 24. *Et manavit fama illius in totam Syriam: et adducebant ad illum omnes male habentes variis morbis, ac torminibus constrictos, et daemoniacos, et lunaticos, et paralyticos, sanabatque illos.* 25. *Et sequutae sunt eum turbae multae a Galilaea, et Decapoli, et Hierosolymis, et Iudaea, et regione trans Iordanem.*

MARC. I. 16. *Quum autem ambularet iuxta mare Galilaeae, videt Simonem et Andream fratrem eius, iacientes rete in mare: erant enim piscatores.* 17. *Et dixit illis Iesus: Sequamini me, et faciam ut fiatis piscatores hominum.* 18. *Ac protinus relictis retibus suis sequuti sunt eum.* 19. *Et progressus illinc pusillum, vidit Iacobum filium Zebedaei, et Ioannem fratrem eius, qui et ipsi in navi reconcinnabant retia.* 20. *Statimque vocavit illos: et illi, relicto patre suo Zebedaeo in navi cum mercenariis, sequuti sunt eum.*

LUC. V. 1. *Factum est autem, quum turba instaret ei, ut audiret verbum Dei, et ipse stabat iuxta stagnum Genesareth.* 2. *Et vidit duas naves stantes ad stagnum: piscatores autem descenderant ex illis, et abluebant retia.* 3. *Ingressus autem in unam navium, quae erat Simonis, rogavit eum, ut a terra abduceret pusillum: et sedens docebat e navi turbas.* 4. *Ut autem cessavit loqui, dixit ad Simonem, Duc in altum, et laxate retia vestra in capturam.* 5. *Et respondens Simon dixit illi, Praeceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus: tamen ad verbum tuum laxabo rete.* 6. *Et quum hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam: rumpebatur autem rete eorum.* 7. *Et annuerunt sociis, qui erant in altera navi, ut venirent et adiuvarent ipsos. Et venerunt, atque impleverunt ambas naves, ita ut mergerentur.* 8. *Quod quum vidisset Simon Petrus, accidit ad genua Iesu, dicens, Discede a me, Domine, quia homo peccator sum.* 9. *Stupor enim circumdederat eum, et omnes qui cum illo erant, super captu piscium, quem ceperant.* 10. *Similiter autem Iacobum et Ioannem filios Zebedaei, qui erant socii Simoni. Et ait ad Simonem Iesus, Ne metuas: posthac enim homines capies.* 11. *Et subductis in terram navibus, relictis omnibus, sequuti sunt eum.*

Matth. 18. *Ambulans autem Iesus etc.* Quia haec historia duobus, quae postea videbimus, miraculis posterior habetur apud Lucam, vulgo invaluit opinio, quod ab ipso narratur miraculum, aliquanto post tempore, quam a Christo vocati essent, fuisse editum. Sed parum momenti habet ratio, quam sequuntur: neque enim certa distinctaque temporum serie annales componere propositum fuit evangelistis. Unde fit, ut neglecto dierum ordine ex rebus gestis Christi praecipuas quasque summatim colligere satis habeant. Annorum quidem habita fuit ab illis ratio, ut conspicuum esset lectoribus, quomodo defunctus sit Christus triennii cursu, ab initio praedicationis usque ad mortem. Sed quae in idem fere tempus inciderunt miracula, libere permiscent: quod pluribus deinde exemplis certius patebit. Nunc vero eandem a tribus historiam narrari, pluribus argumentis constat: ex quibus tamen unum hoc non contentioso lectori sufficiet, quod tres ipsi uno consensu tandem docent, Petrum et Andream, Iacobum et Ioannem creatos fuisse apostolos. Si prius vocati fuissent, sequeretur, fuisse apostatas, qui deserto magistro et spreta vocatione reversi essent ad pristinum vitae genus. Hoc tantum est discriminis inter Lucam et duos reliquos, quod miraculum ab his omissum solus recitat. Sed hoc quoque evangelistis non est insolens, partem unam rei gestae, multis circumstantiis omissis, attingere. Quare nihil absurdi est, si dicamus praeteritum fuisse a duobus miraculum, quod ab uno refertur. Et memoria tenendum est quod dicit Ioannes, ex innumeris Christi miraculis delectam fuisse aliquam partem, quae ad probandam eius divinam potentiam et fidem in eo nostram confirmandam sufficeret. Nihil igitur mirum, si vocationem quatuor apostolorum parcius delibant Matthaeus et Marcus, cuius occasionem Lucas fusius exsequitur.

Luc. 1. *Stabat iuxta stagnum.* Matthaeus et Marcus mare Galilaeae nominant trito linguae suae more. Lacus ille proprie Hebraeis olim dictus fuit כנרות. Deinde lingua corrupta vox deflexa fuit in Genesareth. Profani scriptores Genesarem vocant: qua parte in Galilaeam vergebat, mare Galilaeae dixerunt. Ripa vicina Tiberiadi cognomen ex urbe

accepit. De eius amplitudine et situ alibi opportunior erit dicendi locus: nunc veniamus ad rem ipsam. Dicit Lucas, Christum conscensa navi Petri recessisse modico spatio a terra, ut commodius inde turbas doceret, quae desiderio eius audiendi ex variis locis confluxerant: docendi autem munere perfunctum, specimen exhibuisse divinae suae virtutis in miraculo. Quamvis enim usitatum sit piscatoribus multos facere iactus steriles, uno deinde prospero iactu pensare quidquid laboris frustra sumpserant, miraculum tamen ex hac circumstantia enituit, quod, quum tota nocte nihil cepissent (quae tamen ad capturam aptior est), subito in eorum retia ingens copia piscium, quae naves impleat, coacervatur. Facile igitur agnoscunt Petrus et eius socii, talem praedam quae modum excedebat non obtigisse sibi fortuito, sed divinitus oblatam esse.

Luc. 5. *Praeceptor, per totam noctem etc.* Non dubium est, quin Petrus doctoris officio Christum fungi solitum sciens, ac eius reverentia tactus sic nominet. Nondum tamen ita profecit, ut mereatur inter eius discipulos censeri: neque enim satis est honorifice de Christo sentire, nisi eius doctrinam fidei obedientia amplexi teneamus, quid a nobis velit. Etsi autem vel nullum vel tenuem evangelii gustum habeat, quantum tamen Christo deferat ostendit, quum inani labore fatigatus, quod frustra tentaverat, de integro aggreditur. Quin igitur apud eum magni fuerit Christus, et plurimum valuerit ipsius autoritas, negari non potest. Sed particularis fides uni tantum Christi mandato habita, et quidem in privato terrestrique negotio, Christianum minime fecisset Petrum, vel locum illi dedisset inter filios Dei, nisi ab hoc obsequii initio tandem ad plenam obedientiam deductus foret. Caeterum, quum tam promptus fuerit ad parendum Christi mandato Petrus, quem nondum vel prophetam esse vel Dei filium sciebat, nulla nostrae ignominiae excusatio, quod dominum et regem et iudicem nostrum praedicantes, officium nostrum facere decies ab ipso iussi, ne digitum quidem movemus.

Luc. 6. *Concluserunt piscium multitudinem.* Finis quidem miraculi fuit, ut cognita Christi divinitate se illi Petrus et alii discipulos addicerent. Generaliter tamen hoc exemplo docemur, minime timendum esse, ne respondeat labori nostro benedictio Dei et optabilis successus, quoties iussu et auspiciis Christi manus operi admovebimus. Caeterum talis fuit copia piscium, quae naves mergendo animos spectantium in admirationem attolleret. Oportuit enim divinam Christi gloriam miraculo hoc patefieri, ut solida illi autoritas constaret.

Luc. 8. *Discede a me, Domine.* Quamvis Dei praesentiam assiduis votis expetant homines, necesse tamen est, simul atque apparet Deus, formidine percelli, imo exanimari metu et pavore, donec solatium adhibeat. Quod Deum tam cupide advocant, optima est ratio, quia se miseros esse eo absente sentire coguntur: praesentia autem illius ideo formidabilis est, quia tunc sentire incipiunt, quam nihil sint, imo quanta malorum congerie sint referti. Secundum hanc rationem Petrus sic reveretur Christum in miraculo, ut maiestate eius exterritus quantum in se est fugiat. Neque hoc soli Petro accidit, quemadmodum ex contextu colligimus, sed timor omnes circumdedit. Quare videmus, sensum hunc ingenitum esse omnibus, ut ad Dei praesentiam expavescant. Atque id nobis utile est, ut quidquid in nobis est stultae confidentiae vel fastus humilietur, modo statim accedat consolatio, quae nos sublevet. Ideo Christus suavi et amica responsione Petri animum recreat, metuere ipsum vetans. Ita Dominus in sepulcrum demergit suos, ut deinde vivificet.

Luc. 10. *Posthac enim homines capies.* Pro quo Matthaeus, *faciam vos piscatores hominum*, Marcus vero, *faciam, ut sitis piscatores.* Quibus verbis docemur, Petrum et alios tres non modo collectos fuisse discipulos a Christo, sed creatos apostolos, vel saltem electos in spem apostolatus. Non ergo hic generalis solum describitur vocatio ad fidem, sed specialis ad certum munus. Fateor quidem, nondum illis iniungi docendi partes, sed tamen Christus eos in suum contubernium adsciscit et cooptat, ut ad docendum formet. Atque hoc prudenter considerandum, quia non omnibus praecipitur, ut parentibus relictis et pristino vivendi genere Christum sequantur pedibus, sed alios contentus est Dominus habere in grege suo et ecclesia, aliis propriam stationem attribuit: quibus igitur imposita est publica persona, sciant, a se plus aliquid requiri quam a quibuslibet privatis. Ita Christus in communi aliorum vita nihil mutans, quatuor istos discipulos ab opificio, unde vixerant hactenus, abducit, ut eorum opera ad praestantiorem functionem utatur. Porro crassos idiotas, nec minus rudes ingenio quam doctrinae expertes, sibi Christus delegit quos expoliret, imo quos spiritus sui gratia renovaret, ut cunctis mundi sapientibus praecellerent. Ita scilicet voluit humiliare superbiam carnis, et insigne spiritualis gratiae specimen dare in eorum persona, ut discamus fidei lumen petere e coelo, scientes propria industria non posse acquiri. Porro quia non elegit indoctos et rudes, ut semper tales relinqueret, in exemplum minime trahere convenit, quod ab eo factum est: quasi hodie quoque ordinandi sint pastores, qui postea formandi sint ad exsequendum munus suum. Scimus enim, quam regulam nobis per os Pauli praescribat, ne qui scilicet vocentur nisi ad docendum idonei (1. Tim. 3, 2).

Nec vero tales ideo elegit, quasi inscitiam eruditioni praeferret: quemadmodum phrenetici quidam sibi in sua ignorantia applaudunt, seque apostolis putant eo propiores quo magis a literis abhorrent. Voluit initio quidem contemptibiles eligere, ut eorum supercilium deiiceret, qui coelum indoctis patere non putant, sed deinde piscatoribus adiunxit Paulum collegam, qui a pueritia sedulo institutus fuerat. Tametsi autem de ratione metaphorae subtilius disputare nihil attinet, quia ex re praesenti sumpta fuit, apte tamen allusit Christus ad piscationem, quum de evangelii praedicatione ageret: quia homines vagi et palantes in mundo, tanquam in vasto et confuso mari, per evangelium colliguntur. Caeterum historia, quae primo Ioannis capite refertur, ab hac diversa est. Nam quum Andreas unus fuisset ex discipulis Ioannis, ab illo Christo traditus fratrem deinde secum adduxit: ac tunc quidem amplexi sunt ut magistrum, sed deinde in altiorem gradum recepti sunt.

Matth. 22. *Illi autem protinus etc.* Primum hic apparet energia vocis Christi: non quod sola vox tam efficaciter penetret in hominum corda, sed quia Dominus, quos ad se trahere vult et rapere, spiritu intus compellat, ut voci suae obediant. Secundo laudatur docilitas et obsequii promptitudo in discipulis, qui vocationem Christi omnibus mundi negotiis praeferunt. Praesertim verbi ministros ad hoc exemplum attendere decet, ut posthabitis omnibus aliis curis se totos ecclesiae, cui destinati sunt, addicant ac devoveant.

Matth. 23. *Circuibat totam Galilaeam.* Eadem rursum alibi a Matthaeo referuntur: sed minime absurdum est, quum innumera prope miracula assidue edere Christus aliquanto tempore non cessarit, bis aut ter rursum eorum fieri mentionem in genere. Iam in verbis Matthaei primo notandum est, Christum nusquam quievisse, ut evangelii semen ubique spargeret. Porro evangelium regni vocat Matthaeus, quo constituitur regnum Dei inter homines in ipsorum salutem. Solidam ergo et aeternam beatitudinem a prosperis ac laetis praesentis vitae rebus discernit. Quod dicit Matthaeus, Christum sanasse omnes morbos, intellige cuiuscunque essent generis. Certum est enim, non omnes fuisse liberatos a suis morbis, sed nullum fuit morborum genus, quod sibi oblatum non sanaret. Enumerat autem praecipuas morborum species, in quibus suam potentiam exseruit Christus. *Daemoniacos* scriptura vocat non omnes promiscue, qui a diabolo vexantur, sed qui arcana Dei vindicta Satanae mancipati sunt, ut eorum mentes et sensus possideat. *Lunatici* vocantur, in quibus augescit vis morbi vel decrescit pro lunae inclinatione, quales sunt qui comitiali morbo laborant, et similes. Quum sciamus, eiusmodi morbos naturalibus remediis non esse curabiles, sequitur, testatam fuisse divinitatem Christi, quum eos mirabiliter sanavit.

MARC. I. 21. *Et ingrediuntur Capernaum, et statim sabbatis ingressus in synagogam docebat.* 22. *Et stupebant super doctrina eius: erat enim docens eos tanquam autoritate praeditus, et non tanquam scribae.* 23. *Et erat in synagoga eorum homo obnoxius spiritui immundo, qui exclamavit,* 24. *Dicens: Ah, quid rei nobis tecum est, Iesu Nazarene? venisti ad perdendum nos? novi te, quis sis, sanctus scilicet Dei.* 25. *Et increpavit illum Iesus, dicens: Obmutesce, et exi ab homine.* 26. *Et quum discerpsisset eum spiritus immundus, exclamassetque voce magna, exiit ab eo.* 27. *Et obstupuerunt omnes, ita ut conquirerent inter se, dicentes: Quid est hoc? quae doctrina nova haec? quia cum autoritate etiam spiritibus immundis imperat, et obediunt ei.* 28. *Et statim egressa est fama eius in omnem locum Galilaeae.*

LUC. IV. 31. *Et descendit Capernaum civitatem Galilaeae, ibique docebat eos sabbatis:* 32. *Et stupebant super doctrina eius, quia cum potestate coniunctus erat sermo ipsius.* 33. *Et in synagoga erat homo habens spiritum daemonis immundi: et exclamavit voce magna,* 34. *Dicens, Ah, quid tibi nobiscum est, Iesu Nazarene? venisti ad perdendum nos? novi te, quis sis, sanctus scilicet Dei.* 35. *Et increpavit illum Iesus, dicens, Obmutesce, et exi ab eo. Et quum proiecisset eum daemonium in medium, exiit ab illo, nihilque illi nocuit.* 36. *Et factus est pavor super omnes, ac colloquebantur inter sese, dicentes, Quis sermo hic est? quia cum autoritate et potestate imperat spiritibus immundis, et exeunt.*

Probabile est, hunc daemoniacum fuisse unum ex turba illa, cuius meminit paulo ante Matthaeus. Sed non supervacua est Marci et Lucae narratio, quia circumstantias quasdam referunt, quae non solum miraculum magis illustrant, sed continent etiam utilem doctrinam. Astute enim fatetur daemon, Christum esse *sanctum Dei*, ut obrepat hominibus suspicio, aliquid eum habere cum Christo necessitudinis. Qua etiam vafritie evangelium subinde conatus est suspectum reddere, et hodie idem tentare non desistit. Haec ratio est, cur eum Christus compescat. Fieri quidem potest, ut haec illi confessio violenter expressa fuerit, sed haec duo inter se non pugnant, quod Christi potentiae cedere coactus illum exclamat esse sanctum Dei, et tamen astute Christi gloriam suis tenebris involvere conetur. Notandum est etiam, sic eum Christo blandiri, ut se oblique ab eius manu subducat: atque hoc modo secum ipse pugnat. Quorsum enim sanctifi-

catus est a patre Christus, nisi ut homines a diaboli tyrannide liberans eius regnum evertat? Sed quia Satan virtutem, quam sibi exitialem esse sentit, ferre non potest, Christum inani titulo contentum quiescere et iacere cuperet.

Marc. 22. *Stupebant super doctrina eius.* Significant evangelistae, refulsisse in sermone Christi spiritus virtutem, quae auditores etiam profanos aut frigidos in admirationem cogeret. Lucas dicit, sermonem eius fuisse *in potestate*, hoc est, dignitate plenum. Plenius Marcus, qui antithesin addit, *dissimilem fuisse sermoni scribarum.* Nam quum adulterini essent scripturae interpretes, literalis et mortua erat eorum doctrina, quae nullam spiritus efficaciam spiraret, et in qua nulla subesset maiestas. Quale hodie frigus in speculativa papatus theologia conspicere licet. Satis quidem imperiose detonant illi magistri quidquid visum est, sed quum profano more garriant de rebus divinis, ut nulla in eorum disputationibus appareat religio, putidum est ac nugatorium quidquid afferunt: neque enim frustra dictum est a Paulo (1. Cor. 4, 20), Regnum Dei non in sermone, sed in virtute esse positum. In summa significant evangelistae, quum tunc degener et valde corruptus esset docendi modus, qui nulla Dei reverentia tangeret hominum animos, in sermone Christi conspicuam fuisse divinam vim spiritus, quae fidem illi acquireret. Haec est potentia, vel dignitas potius ac autoritas, ad quam populus obstupescebat.

Luc. 33. *Homo habens spiritum daemonis.* Haec loquutio tantundem valet ac si dixisset Lucas, afflatu diaboli fuisse concitatum. Dei enim permissu animae potentias occupaverat Satan, ut suo arbitrio tam ad loquendum quam ad alios motus impelleret. Itaque quum loquuntur daemoniaci, in ipsis et per ipsos loquuntur daemones, quibus permissa est dominandi licentia. Elogium *sancti Dei* probabile est ex communi et tunc recepto loquendi usu sumptum esse. Ideo autem sic Messiam vocabant, quod ab omnium aliorum numero segregandus esset, ut singulari gratia praeditus et totius ecclesiae caput.

Marc. 26. *Quum discerpsisset eum.* Mitiore verbo usus est Lucas (*quum proiecisset*), in sensu tamen optime conveniunt, quia uterque docere voluit, violentum fuisse daemonis exitum. Sic ergo miserum hominem prostravit, quasi discerpere vellet: irritum tamen fuisse conatum dicit Lucas, non quod impetus ille prorsus absque laesione fuerit, vel saltem absque ullo doloris sensu, sed quia integer postea fuit homo a diabolo liberatus.

Luc. 36. *Factus est pavor.* Fructus miraculi, quod aliquid plus quam humanum in Christo suspicere coguntur. Ac prudenter miraculi gloriam ac virtutem ad doctrinam referunt. Quis sermo hic, inquiunt, cui parere coguntur etiam ipsi daemones? *Novam doctrinam* appellant (Matth. 27) non exprobrandi causa, sed quia aliquid in ea insolitum et extraordinarium agnoscunt. Non ergo insimulant eam novitatis, ut fidem derogent, sed potius ista est pars admirationis, quod vulgarem aut humanam esse negant. In eo tantum peccant, quod subsistunt in sua haesitatione, quum ad ulteriorem profectum Dei filios progredi deceat.

MATTH. VIII. 14. *Et quum venisset Iesus in domum Petri, vidit socrum illius in lecto decumbentem, et febri laborantem.* 15. *Tetigitque manum eius, et reliquit eam febris, et surrexit, ac ministrabat illis.* 16. *Quum autem appetisset vespera, adduxerunt illi daemoniacos multos, et eiecit spiritus verbo, omnesque male habentes sanavit:* 17. *Ut impleretur, quod dictum est per Iesaiam prophetam, quum ait, Hic infirmitates nostras suscepit, et morbos portavit.* 18. *Quum vidisset autem Iesus circum multas turbas, iussit, ut abirent in ulteriorem ripam.*

MARC. I. 29. *Et protinus e synagoga egressi, venerunt in domum Simonis et Andreae cum Iacobo et Ioanne.* 30. *Socrus autem Simonis decumbebat febri laborans, et continuo dicunt ei de illa.* 31. *Et accedens erexit eam apprehensa manu eius, et reliquit eam febris illico, ac ministrabat eis.* 32. *Vesperi vero, quum sol occidisset, attulerunt ad eum omnes male habentes, et qui a daemoniis agitabantur.* 33. *Et civitas tota congregata erat ad ostium.* 34. *Et sanavit multos, qui male affecti erant variis morbis, et daemonia multa eiecit: et non sinebat loqui daemonia, quod ipsum novissent.* 35. *Et mane multa adhuc nocte quum surrexisset, et egressus est, et abiit Iesus in desertum locum, ibique orabat.* 36. *Et prosequutus est illum Simon, et qui cum eo erant.* 37. *Quumque invenissent eum, dixerunt ei, Omnes quaerunt te.* 38. *Et ait illis: Eamus in proximos vicos, ut et ibi praedicem: in hoc enim egressus sum.* 39. *Et praedicabat in synagogis eorum in tota Galilaea, et daemonia eiiciebat.*

LUC. IV. 38. *Quum autem surrexisset Iesus e synagoga, introivit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur febri magna, et rogaverunt pro illa.* 39. *Et adstans supra illam, increpavit febrim, et febris dimisit illam: statimque surgens ministrabat illis.* 40. *Quum autem sol occideret, omnes qui habebant infirmos variis morbis, illos ducebant ad eum: at ipse singulis manus imponens sanabat eos.* 41. *Exibant autem daemonia a multis, clamantia ac dicentia: Tu es Christus filius Dei. Et increpans non sinebat ea loqui, quod novissent ipsum esse Christum.* 42. *Facto autem die, egressus ivit in desertum locum, et turbae quaerebant eum: et venerunt usque ad ipsum, et detinebant illum, ne discederet ab eis.* 43. *Quibus ille*

ait: Etiam aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei: nam in hoc missus sum. 44. *Et praedicabat in synagogis Galilaeae.*

Marc. 29. *Venerunt in domum Petri.* Quod hanc historiam Matthaeus suo ordine non recenseat, coniicere inde licet, quod Marcus nominatim quatuor tantum discipulos Christo fuisse comites tradit. Deinde quum e synagoga egressus recta se contulerit in domum Petri, tempus exacte a Matthaeo non fuisse observatum facile patet. Porro videntur evangelistae miraculum hoc peculiariter narrasse, non quod per se aliis esset nobilius, vel memoratu magis dignum, sed quia in eo Christus domesticum et interius gratiae suae specimen exhibuit discipulis: deinde quod unius mulieris sanatio pluribus miraculis dedit occasionem, ut undique ad eum confluerent opis petendae causa. Lucas tamen virtutem, quam hic Christus patefecit, uno verbo amplificat, magna febri detentam fuisse dicens Petri socrum. Certius enim ac insignius documentum fuit divinae potentiae, temporis momento et solo tactu vehementem ac gravem morbum tollere. Quanquam autem solo nutu id poterat, manum tamen eius tetigit, vel exprimendi affectus causa, vel quia symbolum hoc tunc utile esse noverat. Scimus enim, pro temporis ratione externis symbolis libere fuisse usum.

Luc. 39. *Increpavit febrim.* Quanquam loquutio haec lectori non satis in scriptura exercitato dura videri possit, ratione tamen non caret. Febris enim et alii morbi, fames, pestilentia et omne genus aerumnae Dei sunt apparitores, per quos iudicia sua exsequitur. Ergo sicuti mandato nutuque suo tales nuntios emittere dicitur, sic etiam coercet ac revocat, simul ac visum est. Quomodo alios sanaverit, tacent Matthaeus et Marcus: Lucas dicit, *manuum impositione.* Fuit autem reconciliationis signum sub lege. Quare merito, nec intempestive Christus, quos a Dei maledictione absolvit, illis etiam imposuit manus. Solennis etiam fuit consecrationis ritus, quemadmodum alibi fusius dicetur. Sed ego Christum simpliciter interpretor manus imposuisse aegrotis, ut eos patri commendans gratiam et liberationem a morbis impetraret.

Matth. 17. *Quod dictum est per Iesaiam.* Videtur parum apposite citari, imo in alienum sensum torqueri hoc vaticinium: nam illic Iesaias non de miraculis, sed de Christi morte disserit: nec de temporalibus beneficiis, sed de spirituali aeternaque gratia. Quod autem de animae vitiis dici certum est, Matthaeus ad corporales morbos transfert: solutio non difficilis est, modo expendant lectores, non tantum exponi, quid Christus aegrotis illis contulerit, sed in quem finem sanaverit eorum morbos. Senserunt illi Christi gratiam in suis corporibus, sed nobis finis spectandus est: quia praeposterum esset, in caduco beneficio haerere, quasi corporum medicus esset filius Dei. Quid ergo? nempe caecos illuminavit, ut se mundi lucem esse ostenderet: restituit vitam mortuis, ut se probaret vitam ac resurrectionem esse: idem de claudis et paralyticis sentiendum. Quare analogiam hanc sequamur, ut, quaecunque hominibus praestitit Christus beneficia in carne, referamus ad scopum quem nobis Matthaeus proponit, missum scilicet fuisse a patre, ut nos a malis et miseriis omnibus levaret.

Marc. 34. *Non sinebat loqui daemonia.* Duplex potuit esse ratio, cur non sineret: una generalis, quod nondum maturum plenae revelationis tempus advenerat: altera specialis, quam nuper attigimus, quod illos repudiabat praecones ac testes suae divinitatis, qui laude sua nihil aliud quam maculam et sinistram opinionem adspergere illi poterant. Atque haec posterior indubia est, quia testatum oportuit esse hostile dissidium, quod habebat aeternae salutis et vitae autor cum mortis principe eiusque ministris.

Matth. 18. *Quum audisset autem Iesus turbas, etc.* Non dubito quin breviter attingat Matthaeus, quod alii plenius et uberius exponunt. Quod tacetur a Matthaeo, reliqui duo exprimunt, quaerendi secessus causa Christum clam abiisse in desertum locum, antequam illucesceret. Dicit postea Marcus, admonitum fuisse a Petro, quod eum omnes quaererent. Lucas autem dicit, turbas illuc usque venisse. Iam quod dicit Matthaeus, transiisse in ulteriorem ripam, pro eo dicunt ambo illi, peragrasse totam Galilaeam, ut omnibus in locis praedicaret. Ulterior autem ripa meo iudicio vocatur non ex opposito directe respondens, sed respectu sinus, qui erat infra Capernaum. Sic ergo partem lacus traiecit, ut Galilaeam non relinqueret. Notandum est quod dicit, se in hunc finem egressum vel missum, quia his verbis testatur, quam intentus ad explendum munus suum fuerit. Caeterum si quis roget, satiusne sit huc et illuc cursitare evangelii ministros, ut Dei doctrinam tantum in singulis locis parce et tenuiter delibent, an vero auditoribus, quos semel nacti fuerint, solide docendis insistere: respondeo, consilium Christi, cuius hic fit mentio, quia patris mandato et vocationi consentaneum erat, fuisse in optima ratione fundatum. Brevi enim tempore peragranda fuit Christo Iudaea, ut hominum mentes, quasi tubae clangore, passim ad audiendum evangelium expergefaceret: qua de re fusius alibi tractandum erit.

MARC. III. 13. *Et adscendit in montem, ac vocavit ad se, quos voluit ipse: et venerunt ad eum.* 14. *Et fecit, ut duodecim essent secum, et ut emitteret eos ad praedicandum,* 15. *Utque haberent potestatem sanandi morbos, et eiiciendi daemonia.* 16. *Et imposuit Simoni nomen Petrus.* 17. *Et Iacobum filium Zebedaei, et Ioannem fratrem Iacobi: et imposuit eis nomina Boanerges, quod est filii tonitrui.* 18. *Et Andream, et Philippum, et Bartholomaeum, et Matthaeum, et Thomam, et Iacobum Alphaei, et Thaddaeum, et Simonem Cananaeum.* 19. *Et Iudam Iscarioten, qui et prodidit illum.*

LUC. VI. 12. *Factum est autem in illis diebus, exiit in montem ad orandum, eratque pernoctans in deprecatione Dei.* 13. *Et quum dies factus esset, vocavit discipulos suos, et elegit duodecim ex ipsis, quos et apostolos nominavit:* 14. *Simonem, quem et nominavit Petrum, et Andream fratrem eius, Iacobum et Ioannem, Philippum et Bartholomaeum.* 15. *Matthaeum et Thomam, Iacobum Alphaei, et Simonem, qui vocatur zelotes.* 16. *Et Iudam Iacobi, et Iudam Iscarioten, qui idem fuit proditor.* 17. *Et descendens cum illis, stetit in loco campestri, turbaque discipulorum eius, et multitudo copiosa plebis ex omni Iudaea et Ierusalem, et a maritima Tyro et Sidone,* 18. *Qui venerant, ut audirent eum, et sanarentur a morbis suis, et qui vexabantur a spiritibus immundis sanabantur.* 19. *Et omnis turba quaerebat eum tangere, quia virtus ab illo exibat, et sanabat omnes.*

Marc. 13. *Adscendit in montem.* Hac electione nondum apostolos ordinat, ut protinus munere suo fungantur, sed tantum in spem apostolatus eos sibi contubernales discipulos adoptat. Qua in re hallucinati sunt interpretes, qui locos istos perperam confundunt cum Matth. 10. cap. Atqui verba clare sonant, tantum eos destinari ad futuram legationem, quae apud Matthaeum illis iniungitur. Et Marcus et Lucas deinde suo loco missionem referent, quam illic Matthaeus commemorat. Nec mirum est, si paulatim eos ad tam arduam provinciam formare et assuefacere voluit coelestis magister, quorum ruditas ne longo quidem disciplinae usu corrigi potuit. Ambo evangelistae dicunt, Christum adscendisse in montem. Lucas exprimit causam, ut liberius in secessu oraret, quod saepius facere solitum ex aliis locis notum est. Hoc autem exemplum nobis perpetuae regulae instar esse debet, ut a precatione ordiamur, quoties eligendi sunt ecclesiis pastores, alioqui inauspicatum erit quidquid tentabimus. Nec sane Dominus tam sua causa precatus est, quam ut nobis legem praescriberet. Prudentia enim destituimur et consilio, atque, ut maxime simus perspicaces, nihil tamen facilius quam hac in parte decipi. Iam ut simus extra errandi periculum, nisi Dominus affectus nostros moderetur, quanta ad nos abripiendos vel favoris et gratiae, vel odii, vel ambitionis vis est, aut potius violentia? Ad haec, ut summa in electione viguerit dexteritas, infeliciter tamen cedent omnia, nisi Dominus regendos suscipiat, qui fuerint electi, ac dotibus necessariis instruat. Quid ergo? dicet quispiam, annon serio postulavit a patre Christus, ut electioni suae praeesset? Hoc quidem fateor et simul addo, hoc testimonio declarasse, quam esset de ecclesia sua sollicitus. Itaque non quotidiano more rogavit patrem, sed totam noctem in precibus consumpsit. Verum si ipse spiritu sancto plenus tam ardenter et anxie patrem electionis suae praesidem invocavit, quanto maior est nostra necessitas?

Vocavit ad se quos voluit. Non dubito quin hoc verbo significet Marcus, mera Christi gratia, non pro sua dignitate, ad tam honorificum munus fuisse assumptos. Nam si intelligas delectos fuisse, qui aliis praestantiores erant, non quadrabit hoc in Iudam. Sensus ergo est: non fuisse delatum hominum meritis apostolatum, sed gratuita Dei misericordia, qui minime digni erant, in illum gradum evectos, atque ita impletum esse, quod alibi pronuntiat Christus, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos (Io. 15, 16). Eodem quoque sensu Paulus Dei propositum in suo apostolatu saepius commendat (Ephes. 3, 7; Coloss. 1, 25). Sed hic emergunt plures quaestiones. Primo, cur destinato proposito Iudam elegerit, quem et honore indignum sciebat, et fore proditorem. Deinde, cur Deus, a filio tam ardenter rogatus, in primarium ecclesiae suae ordinem obrepere passus fuerit hominem perfidum et scelestum, ac si Christum repudiasset. Tertio, cur voluerit primitias ecclesiae suae tam foedo dedecore pollui. Quarto, qui factum sit, ut probis ac fidelibus ministris Iudam Christus sciens ac volens praeferret. Prima obiectio hac responsione solvitur, voluisse consulto Dominum occurrere futuris scandalis, ne turbemur supra modum, quoties locum in ecclesia occupant perfidi doctores, vel ex professoribus evangelii fiunt apostatae: et simul exemplum horrendae defectionis statuisse in unius hominis persona, ne sibi nimium placeant, qui in altiore dignitatis gradu locati sunt. Interea non dicemus, repulsam passum fuisse Christum. Quum pater admirabili consilio diabolum unum angelis undecim adiungens, sic tamen moderatus est rei eventum, ut illius defectio fidem ecclesiae suae confirmaret potius quam concuteret. Haec eadem solutio tertiae quaestioni aptanda est. In ipsis primordiis mature ostensa est futura ecclesiae conditio, ne ad ullius reprobi casum labascerent infirmi, quia indignum est, ut ab hominibus pendeat evangelii stabilitas. Quod ad ultimum obiectum spectat, Iudam non praetulit Christus piis sanctisque discipu-

lis, sed eum in sublime tollens, unde ruiturus erat, omnibus spectaculo esse voluit, adeoque omnibus saeculis documentum, ne quis honore divinitus sibi collato abutatur: deinde ut columnis etiam cadentibus stabiles maneant, qui videntur esse ex vulgo fidelium.

Luc. 13. *Quos et apostolos nominavit.* Potest hoc bifariam exponi: vel quod postea inaugurans in suum munus illis nomen imposuerit, vel quod in spem futurae dignitatis iam eos ornaverit isto elogio, ut scirent, quorsum e vulgari numero sepositi, et in quem usum destinati forent: Quod posterius Marci verbis respondet: dicit enim Christum fecisse, ut essent secum, atque ut eos dimitteret ad praedicandum. Sibi igitur contubernales esse voluit, quibus deinde maiorem provinciam iniungeret: neque enim quum dicit, ut essent secum, et ut eos ad praedicandum emitteret, idem temporis momentum in utroque membro designat, sicuti prius attigi.

Marc. 16. *Imposuit Simoni nomen.* Quanquam omnes Christianos vivos spiritualis templi lapides esse oportet, Christus tamen pro mensura gratiae, qua Simonem instruere volebat, peculiare illi nomen imposuit. Nec obstat, quod in Domino negando pudenda fuit eius infirmitas, quia hoc elogio invicta illius virtus et constantia, quae ad mortem usque viguit, ornata est. Ridiculi tamen sunt papistae, qui inde colligunt, fundatam in eo esse ecclesiam, ut fusius explicabitur cap. 16. Matthaei. Filios Zebedaei vocavit Christus *tonitrui filios*, quibus daturus erat sonoram vocem, qua tonarent in toto orbe. Et tonitru quidem hodie adhuc auditur ex ore Ioannis: ab eius fratre, quoad vixit, concussam fuisse terram minime dubium est. Caeterum dictio corrupta est, cuius integra pronuntiatio esset, *Benae reges* vel *ragas* sed obscurum non est, quam sit flexibilis verborum mutatio, ubi in alienam linguam transferuntur.

MATTH. V. 1. *Quum vidisset autem Iesus turbas, adscendit in montem, et quum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius.* 2. *Et aperiens os suum, docebat eos, dicens:* 3. *Beati pauperes spiritu: quoniam illorum est regnum coelorum.* 4. *Beati, qui lugent: quoniam ipsi consolationem accipient.* 5. *Beati mites: quoniam ipsi haereditate accipient terram.* 6. *Beati, qui esuriunt et sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur.* 7. *Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur.* 8. *Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt.* 9. *Beati pacifici: quoniam ipsi filii Dei vocabuntur.* 10. *Beati, qui persequutionem patiuntur propter iustitiam: quoniam illorum est regnum coelorum.* 11. *Beati estis, quum probra iecerint in vos, et insectati fuerint, et dixerint omne malum verbum adversum vos mentientes propter me:* 12. *Gaudete et exsultate: quoniam merces vestra multa est in coelis: sic enim persequuti fuerunt prophetas, qui fuerunt ante vos.*

LUC. VI. 20. *Et ipse attollens oculos suos in discipulos, dicebat: Beati pauperes: quia vestrum est regnum Dei. Beati, qui esuritis nunc: quia saturabimini.* 21. *Beati, qui fletis nunc: quia ridebitis.* 22. *Beati eritis, quum vos oderint homines, et separaverint vos, et probris affecerint, et eiecerint nomen vestrum, tanquam malum propter filium hominis:* 23. *Gaudete in illo die, et exsultate: ecce enim merces vestra multa est in coelis: nam secundum haec faciebant prophetis patres eorum.* 24. *Verumtamen vae vobis divitibus: quia habetis consolationem vestram.* 25. *Vae vobis, qui saturati estis, quia esurietis. Vae vobis, qui ridetis nunc: quia lugebitis et flebitis.* 26. *Vae vobis, quum laudaverint vos omnes homines: nam secundum haec faciebant pseudoprophetis patres eorum.*

Matth. 1. *Adscendit in montem.* Qui aliam hic Christi concionem referri volunt, quam quae habetur sexto capite Lucae, nimis levi ac frivolo argumento moventur: quia Matthaeus narrat, Christum in monte loquutum esse discipulis, Lucas autem notare videtur, habitum in planitie fuisse sermonem. Praepostere enim Lucae verba uno contextu legunt, quod descenderit Christus in locum campestrem, et quod oculos attollens in discipulos sic loquutus fuerit. Utrique enim evangelistae propositum fuit, semel unum in locum praecipua quaeque capita doctrinae Christi colligere, quae ad pie sancteque vivendi regulam spectabant. Quanquam ergo Lucas prius loci campestris meminerat, non prosequitur eandem historiam continua serie, sed a miraculis transit ad doctrinam, neque tempus neque locum designans: sicuti apud Matthaeum nulla est temporis, sed tantum solius loci notatio. Ac verisimile est, non nisi post electos duodecim Christum ita fuisse concionatum. Sed in tenendo ordine temporis, quem videbam a spiritu Dei neglectum, nolui esse nimium curiosus. Sufficere enim piis et modestis lectoribus debet, quod hic ante oculos positam habeant brevem summam doctrinae Christi, collectam ex pluribus et diversis eius concionibus, quarum haec prima fuit, ubi de vera beatitudine disseruit apud discipulos.

2. *Aperiens os suum,* Hic pleonasmus hebraicam phrasin resipit. Nam quod in aliis linguis vitiosum foret, Hebraeis tritum est ut dicant, Ille os aperuit, pro Exorsus est loqui. Quanquam autem multi emphaticam loquutionem esse putant, quum aliquid grave et notabile in medium profertur, sive in bonam, sive in malam partem: quia tamen reclamant quidam scripturae loci, mihi prior

illa expositio magis arridet. Valeat etiam arguta eorum speculatio, qui allegorice Christum discipulos suos in montem duxisse docent, ut longe eorum mentes a curis et studiis terrenis sursum eveheret: potius enim secessum conscenso monte quaesivit, ut procul a turba paulisper se cum discipulis a lassitudine reficeret. Primo autem loco videndum est, quorsum de *vera beatitudine* Christus verba fecerit apud discipulos. Scimus, non vulgus hominum modo, sed ipsos quoque sapientes occupari hoc errore: felicem esse, qui omni molestia exemptus, ac votorum suorum compos, laetam et quietam vitam agit. Certe omnium fere iudicio a praesenti statu aestimatur felicitas. Christus ergo, ut suos ad crucis tolerantiam assuefaceat, pravam hanc opinionem corrigit, quod felices sint, quibus nunc bene ac prospere est secundum carnem. Neque enim fieri potest, ut ferendis aerumnis et iniuriis collum placide submittant, qui statuunt adversam esse beatae vitae patientiam. Unum igitur solatium est, quo mitigatur adeoque dulcescit crucis et malorum omnium acerbitas, dum persuasi sumus, nos in mediis miseriis beatos esse: quia patientia nostra a Domino benedicitur, et brevi sequetur laetior exitus. Fateor quidem, doctrinam hanc procul remotam esse a communi sensu, sed ita Christi discipulos philosophari convenit, ut suam felicitatem extra mundum et supra carnis affectum constituant. Etsi autem nunquam admittet carnalis ratio, quod hic praedicat Christus, nihil tamen imaginarium proponit, quemadmodum olim suis paradoxis ludebant Stoici, sed ex re ipsa demonstrat, cur vere sint felices, quorum misera censetur conditio. Meminerimus ergo, hoc esse sermonis caput, quod miseros esse Christus negat, qui et improborum iniuriis premuntur, et variis aerumnis sunt subiecti. Nec tantum contendit Christus, perverse eos facere, qui hominis felicitatem metiuntur praesenti statu, quia brevi mutandae sint in melius piorum miseriae, sed etiam proposita spe mercedis suos ad patientiam hortatur.

3. *Beati pauperes spiritu, etc.* Apud Lucam nuda est metaphora: sed quia maledicta et infelix est multorum paupertas, Matthaeus Christi mentem clarius expressit. Quum ergo plerique malis premantur, qui tamen fastu et ferocia intus turgere non desinunt, beatos pronuntiat Christus, qui malis domiti et subacti sese totos subiiciunt Deo, et intus humiliati in eius praesidium se conferunt. Alii *pauperes spiritu* interpretantur, qui nihil sibi arrogant, imo exinanita omni carnis fiducia suam inopiam agnoscunt. Sed quia necesse est, eundem Lucae et Matthaei verbis sensum constare, minime dubium est, *pauperes* vocari qui rebus adversis premuntur et afflicti sunt. Hoc tantum interest, quod Matthaeus addito epitheto beatitudinem ad eos solos restringit, qui sub crucis disciplina humiles esse didicerint.

Quoniam illorum est regn. coel Videmus, ut non inflet Christus suorum animos ventosa aliqua persuasione, vel ferrea contumacia obduret, ut Stoici, sed ad spem aeternae vitae ipsos revocans ad patientiam animet, quia hoc modo in coeleste Dei regnum transituri sint. Notare vero operae pretium est, neminem spiritu esse pauperem, nisi qui in nihilum apud se redactus in Dei misericordiam recumbit. Nam qui desperatione fracti sunt vel obruti, quum adversus Deum fremant, elato superboque spiritu esse oportet.

4. *Beati qui lugent.* Haec sententia non modo proximae est affinis, sed est eius quasi appendix vel confirmatio. Nam quod aerumnae miserum reddant hominem, inde iudicium fieri solet, quod luctum et moerorem perpetuo secum trahant: felicitati autem nihil magis repugnat quam luctus. Christus autem lugentes non modo miseros esse negat, sed ipso luctu adiuvari docet beatam vitam, quod hoc modo formentur ad percipiendum aeternum gaudium, et quasi stimulis excitentur, ne alibi quam in Deo solidam consolationem quaerant. Sic Paulus Rom. cap. 5, 3, Gloriamur in tribulationibus, quia operantur patientiam, patientia probationem, probatio spem: spes vero non confundit.

5. *Beati mites.* Mansuetos et placidos intelligit, qui non facile provocantur iniuriis, qui ad quasvis offensiones minime sunt morosi, sed parati sunt quidvis potius ferre quam ut paria faciant cum improbis. Talibus *haereditatem terrae* quod promittit Christus, videtur esse valde absurdum: terrae enim dominium potius sibi usurpant qui animose quasvis iniurias repellunt, et, si quando laesi sint, manu etiam prompti sunt ad ulciscendum. Et certe experientia docet, eo audacius et petulantius grassari improbos, quo mitius feruntur. Atque hinc natum est diabolicum proverbium, Cum lupis ululandum esse, quia mox a lupis devorandus sit quisquis se ovem facit. Sed Christus suum et patris praesidium malorum furori et violentiae opponens, non frustra mansuetos affirmat terrae Dominos fore et haeredes. Non aliter se tutos fore confidunt filii huius saeculi quam si acriter quidquid illatum fuerit mali vindicent, atque ita manu et armis vitam suam tueantur. At vero quum statuendum sit, Christum unicum esse vitae nostrae custodem, nihil aliud restat, nisi ut lateamus sub umbra alarum eius. Porro oves esse nos oportet, si cupimus censeri in eius grege. Si quis obiiciat, cum experientia pugnare, quod hic dicitur, primum velim expendat quam inquieti sint feroces, ut a se ipsis turbentur. Certe in vita adeo tumultuosa, quamvis centies terrae sint domini, omnia possidendo nihil possident. Pro Dei autem filiis respondeo, etiamsi nusquam

pedem in suo figere queant, terrae domicilio quiete frui: neque imaginaria est haec possessio, quia terram inhabitant, quam sibi divinitus concessam esse norunt. Deinde adversus malorum intemperiem et furias opposita Dei manu teguntur, et expositi omnibus fortunae telis, malorum improbitati obnoxii, periculis omnibus circumdati, secure tamen agunt sub Dei tutela, ut saltem hanc Dei gratiam iam degustent: atque hoc illis satis est, donec mundi haereditatem ultimo die adeant.

6. *Beati qui esuriunt. Esurire* et *sitire* per synecdochen accipio pro laborare inopia, destitui rebus necessariis, iure etiam suo fraudari. Quod Matthaeus ponit *esurire iustitiam*, species est pro genere. Indignitatem tamen amplificat, quum dicit anxie gemendo nihil eos appetere, nisi quod iustum est: ac si dixisset, Beati sunt, qui licet suis votis moderentur, ut tantum sibi praestari quod aequum est cupiant, tanquam famelici nihilominus languent. Quamvis enim ludibrio sit eorum anxietas, qua torquentur, est tamen illis certa praeparatio ad beatitudinem, quia tandem saturabuntur. Deus enim tandem eorum gemitus exaudiet, et satisfaciet iustis desideriis, cuius officium est famelicos bonis implere, ut habetur in cantico Virginis.

7. *Beati misericordes.* Hoc etiam paradoxon cum humano iudicio pugnat. Mundus reputat beatos, qui malorum alienorum securi quieti suae consulunt: Christus autem hic beatos dicit, qui non modo ferendis propriis malis parati sunt, sed aliena etiam in se suscipiunt, ut miseris succurrant, sponte laborantibus se coniungunt, et quasi eosdem induunt affectus, quo se libentius ad illos iuvandos impendant. Addit, *quia misericordiam consequentur*, non modo apud Deum scilicet, sed inter ipsos quoque homines, quorum ad humanitatem Deus flectet animos. Quamvis autem interdum totus mundus ingratus sit, et pessimam bene merentibus mercedem rependat, sufficere debet, quod apud Deum reposita sit misericordibus et humanis gratia, ut illum vicissim sibi propitium et misericordem habeant.

8. *Beati mundo corde.* Videtur hic nihil afferre Christus, quod non sit omnium iudicio consentaneum. Munditiem cordis fatentur omnes matrem esse omnium virtutum, sed interea vix centesimus quisque est, qui non vafritiem loco maximae virtutis habeat. Hinc fit ut beati vulgo putentur, qui dextre nectendis dolis ingeniosi sunt, qui obliquis artibus astute circumveniunt, quibuscum habent negotium. Carnis ergo rationi minime subscribit Christus, dum beatos vocat, qui non delectantur astutia, sed sincere versantur inter homines, nec aliud verbis aut vultu prae se ferunt quam agitent in corde. Quia autem simplices tanquam minus cauti ridentur, et quia non satis acute sibi prospiciunt, Christus altius eos revocat: quod si perspicaces non sunt ad fallendum in terra, Dei conspectu in coelis fruentur.

9. *Beati pacifici.* Eos intelligit, qui non modo paci student, et abhorrent a rixis quantum in se est, sed etiam sedulo dissensiones inter alios motas componunt, omnibus sunt pacis autores, odiis et simultatibus ansam praecidunt. Neque hoc temere dictum est: nam quum laboriosa res sit et molesta, pacificare eos, qui inter se dissentiunt, hanc indignitatem coguntur ferre moderati homines, qui paci fovendae student, quod utrinque probra, querimonias et expostulationes audiunt. Quod inde nascitur, quod nemo non cuperet omnes habere patronos, qui a parte sua dimicent. Ergo, ne pendeamus ab hominum favore, iubet nos Christus respicere iudicium patris sui, qui, quum Deus sit pacis, nos in filiis suis censet, dum pacem fovemus, etiamsi nostrum studium hominibus non placeat: *vocari* enim idem valet atque censeri.

10. *Beati qui persequutionem patiuntur.* Hac doctrina maxime opus habent Christi discipuli, et quo difficilius et magis aegre eam admittit caro, eo attentius meditanda est. Neque enim alia lege Christo militare possumus quam ut maior pars mundi infesta in nos consurgat, ac persequatur usque ad mortem. Sic res habet, Satan princeps mundi nunquam desinet suos rabie armare, ut Christi membris insultent: est quidem hoc monstro simile et praeter naturam, ut praeter meritum hostiliter vexentur, qui iustitiam colunt. Ideo dicit Petrus (1. Petr. 3, 13), Si cavetis a maleficiis, quis est qui vobis noceat? Sed in tam effraeni mundi pravitate nimis saepe contingit, ut boni iustitiae zelo malorum odia contra se inflamment. Praesertim vero Christianis hoc quasi fatale est, maiori hominum numero esse exosos: caro enim evangelii doctrinam ferre nequit, nulli sua vitia coargui sustinent. *Propter iustitiam pati* dicit, qui inde malorum odia sibi conflant et furorem provocant, quod recti et aequi studio malis causis se opponunt, et bonas quoad licet tuentur. In hac vero parte merito Dei veritas primatum tenet. Quare hac nota Christus martyres suos a sceleratis et maleficis discernit. Redeo iam ad illud quod nuper dixi, quum omnes, qui pie volunt vivere in Christo, persequutioni obnoxii sint, Paulo teste communiter ad pios omnes spectat haec admonitio (2. Tim. 3, 12). Quod si quando nostrae infirmitati indulgeat Dominus, neque impiis permittat pro libidine nos vexare, in umbra tamen et otio meditari hanc doctrinam par est, ut parati simus quoties opus fuerit in arenam prodire, nec certamen obeamus nisi probe instructi. Caeterum quum toto huius vitae cursu miserrima sit conditio piorum, merito in spem coelestis vitae nos Christus erigit. Atque in hoc

plurimum differt paradoxum Christi a Stoicorum commentis, qui sua quemque opinione contentum esse iubebant, ut sibi esset felicitatis arbiter: Christus autem non a vana imaginatione felicitatem suspendit, sed eam in spe futurae mercedis fundat.

11. *Quum probra iecerint.* Pro eo Lucas 22 habet, *quum vos oderint, et separaverint vos, et probris affecerint, ac nomen vestrum eiecerint tanquam malum.* Quibus verbis solari voluit Christus suos fideles, ne animis concidant, etiamsi se viderint coram mundo detestabiles. Erat enim haec non levis tentatio, tanquam impios et profanos extra ecclesiam eiici. Quum enim nihil hypocritis magis virulentum esse sciret, deinde praevideret, quam rabioso impetu exarsuri essent evangelii hostes contra parvulum et contemptum gregem suum, solide eos munire voluit, ne succumberent, quamvis immensa probrorum congeries ad eos obruendos immineret. Atque hinc apparet, quam nihil metuenda sit papalis excommunicatio, dum nos tyranni illi a synagogis suis separant, quia divortium a Christo facere nolumus.

12. *Gaudete et exsultate, etc.* Significat, in promptu esse remedium, ne iniustis opprobriis frangamur: quia simul ac attollimus in coelum mentes, illic sese offert ingens gaudii materia, quae tristitiam absorbeat. Quod papistae in nomine *mercedis* ludunt, nullo negotio hic fucus diluitur: neque enim (ut somniant ipsi) mutua est relatio inter mercedem et meritum, sed gratuita est promissio mercedis. Deinde si reputamus, quam mutilum sit ac vitiosum, quidquid bonorum operum etiam ab optimis prodit, nullum unquam opus inveniet Deus mercede dignum. Notandae sunt iterum particulae istae, *propter me* vel propter filium hominis: item: *Probris vos affecerint mentientes:* ne se protinus Christi martyrem esse iactet, qui sua culpa sustinet persequutionem, quemadmodum olim Donatistae hoc solo titulo sibi placebant, quod magistratus haberent sibi adversos. Et hodie Anabaptistae, quum perturbant suis deliriis ecclesiam, evangelium infamant, gloriantur tamen se ferre Christi insignia, ubi iuste damnantur. Atqui beatos non pronuntiat Christus, nisi quibus constat iusta causae suae defensio.

Sic enim persequuti sunt. Consulto hoc fuit additum, ne triumphos sine sudore et pugna sperantes apostoli in persequutionibus deficerent. Nam quia rerum omnium instauratio sub Christi regno passim in scriptura promittitur, periculum erat, ne se inani fiducia iactarent de militia non cogitantes. Et ex aliis locis apparet, Christi regnum opibus et delitiis refertum stulte imaginatos fuisse. Quare non sine causa admonet Christus, eadem illis parata esse certamina, quae quondam experti sunt prophetae, quandoquidem in eorum locum succedunt. Neque enim solo temporis respectu prophetas dicit fuisse illis priores, sed quia eiusdem sint ordinis, ideoque se ad illorum exemplum formare debeant. Quod vulgo novem beatitudines finxerunt, magis frivolum est quam ut longa refutatione indigeat.

Luc. 24. *Vae vobis divitibus.* Sicuti quatuor tantum benedictionum capita recensuit Lucas, ita nunc quatuor maledictiones opponit, ut membra inter se respondeant. Caeterum antithesis ista non modo ad incutiendum impiis terrorem spectat, sed ad fideles excitandos, ne vanis et captiosis mundi illecebris indormiant. Scimus enim, quam proclive sit rebus prosperis inebriari, vel irretiri hominum blanditiis: unde etiam fit, ut saepe invideant reprobis filii Dei, quibus omnia prospera et secunda fluere vident. Porro *divitibus* maledicit, non quibuslibet, sed qui consolationem suam in mundo accipiunt, hoc est, acquiescunt in sua fortuna, ut futurae vitae obliviscantur. Significat ergo, tantum abesse ut beatum hominem divitiae faciant, ut saepe in occasionem exitii vertantur. Alioqui divites a regno suo minime arcet Deus, modo ne sibi laqueos complicent, vel spem suam figentes in terra ianuam coelorum sibi praecludant. Eleganter Augustinus, qui ut divitias filiis Dei per se non esse impedimento ostendat, Lazarum pauperem in sinum divitis Abrahae receptum fuisse admonet. Eodem sensu saturis maledicit ac plenis, quia inflati praesentium bonorum fiducia quidquid est coelestium bonorum respuunt. Idem et de risu sentiendum: nunc enim ridere intelligit, qui Epicureae laetitiae dediti, et in carnis voluptatibus demersi, quidquid molestiae pro tuenda Dei gloria subeundum foret refugiunt. Postremum *vae* ad corrigendam ambitionem pertinet: quia enim nihil magis commune est quam captare hominum plausus, vel saltem illis inescari, ut inde absterreat Christus suos discipulos, ostendit exitialem fore hominum gratiam. Haec autem admonitio peculiariter ad doctores spectat, quibus nulla pestis magis metuenda est quam ambitio, quia fieri non potest, quin puram Dei doctrinam adulterent, ubi hominum favorem aucupantur. Quod dicit Christus, Omnes homines, referri debet ad filios saeculi, qui non nisi impostoribus et pseudoprophetis applaudunt. Nam fideles et probi sanae doctrinae ministri suam apud bonos laudem et gratiam habent. Tantum ergo pravus carnis favor hic damnatur, quia nemo Christi servus esse poterit, qui studebit hominibus placere, quemadmodum Paulus docet (Galat. 1, 10).

MATTH. V. 13. *Vos estis sal terrae, quod si sal infatuatus fuerit, quo salietur? ad nihil valet ultra, nisi ut proiiciatur foras et conculcetur ab hominibus.* 14. *Vos estis lux mundi: non potest oppidum abscondi supra montem situm.* 15. *Neque ac-*

cendunt lucernam, et ponunt illam subter modium, sed super candelabrum, et lucet omnibus qui sunt in domo. 16. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, et glorificent patrem vestrum, qui est in coelis.*

MARC. IX. 49. *Nam omnis (homo) igne salietur, et omnis victima sale salietur.* 50. *Bona res est sal, caeterum si sal insulsus fuerit, in quo ipsum condietur? Habete in vobis ipsis salem, et pacem invicem colite.* IV. 21. *Et dicebat illis: Num lucerna incenditur, ut subter modium ponatur, aut subter lectum? nonne ut super candelabrum ponatur?*

LUC. XIV. 34. *Bonus est sal: si vero sal infatuatus fuerit, quo condietur?* 35. *Neque in terram, neque in sterquilinium utilis est, foras proiiciunt ipsum. Qui habet aures ad audiendum, audiat.* VIII. 16. *Nemo vero, quum lucernam accenderit, operit eam vase, aut subter lectum ponit: sed super candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen.* XI. 33. *Nemo lucernam accendit, et in abscondito ponit, neque subter modium, sed super candelabrum, ut qui ingrediuntur lumen videant.*

Matth. 13. *Vos estis sal terrae.* Quod proprium est doctrinae, ad personas transfertur, quibus commissa est eius administratio. Christus enim, apostolos vocando salem terrae, intelligit, eorum esse munus salire terram, quia scilicet nihil nisi insipidum habeant homines, donec sale doctrinae coelestis conditi fuerint. Postquam autem illos admonuit, ad quid vocati sint, grave illis et horribile iudicium denuntiat, nisi officio respondeant. Ac doctrinam, quae apud illos deposita est, sic bonae conscientiae et piae rectaeque vitae annexam esse ostendit, ut, quae in aliis tolerabilis foret corruptio, in ipsis detestabilis sit ac portenti loco habenda: ac si diceret, Si coram Deo insulsi sunt reliqui homines, vobis dabitur sal, qui saporem illis conciliet: si autem infatuati sitis, unde vobis petendum erit remedium, quod aliis conferre vos decet? Metaphoram vero suam scite prosequitur Dominus, quum dicit, alias res, quae a natura sua degenerant, esse tamen aliquo modo post corruptionem utiles: sal vero etiam esse noxium, ut sterquiliniis quoque sterilitatem inducat. Summa est igitur: incurabilem esse morbum, quum verbi ministri et doctores se ipsos adulterant ac insipidos reddunt, quia reliquum mundum sale suo condire debeant. Porro non ministris solum utilis est haec admonitio, sed cuncto gregi Christi. Nam quum velit Deus verbo suo terram saliri, sequitur, insulsum coram ipso esse quidquid eo sale caret, quantumvis hominibus sapiat. Quare nihil melius est quam condimentum admittere, quo solo nostra insulsitas corrigitur, sed interim viderint salitores, ne mundum in fatuitate sua foveant: multo etiam magis, ne pravo eum et vitioso sapore inficiant. Itaque papistarum improbitas minime est ferenda. Quasi vero Christi consilium fuerit, effraenem suis apostolis licentiam permittere, et eos constituere animarum tyrannos, ac non potius officii sui monere, ne a recta linea deflecterent. Pronuntiat Christus, quales esse velit ecclesiae suae doctores. Qui se pro apostolis nullo iure venditant, hoc operculo tegunt quidquid abominationum ingerere libuit, quia Petrum et similes Christus vocavit *salem terrae:* nec interea expendunt, quam gravis et severa addita sit comminatio, omnium esse deterrimos, si *insipidi* reddantur. Haec sententia quasi ex abrupto ponitur apud Lucam, sed in eundem finem quo hic legitur, ut propria expositione opus non habeat.

Marc. 49. *Omnis homo igne salietur.* Ego haec Marci verba proximis Matthaei coniunxi, non quod sensu omnino conveniant, vel quod eiusdem sint loci ac temporis, sed potius ut diversum eiusdem sententiae usum melius ex comparatione perspicerent lectores. Quum de igne aeterno loquutus esset Christus apud Marcum, hortatur suos ex opposito, ut se potius Deo nunc offerant igne et sale condiendos, ut fiant sacrae victimae, ne sibi peccatis suis ignem illum arcessant, qui nunquam exstinguitur. *Igne saliri* impropria est loquutio, sed quia salis et ignis eadem est purgandi et excoquendi natura, idem verbum utrique aptavit Christus. Nunc tenemus, quaenam fuerit huius sententiae occasio: ne scilicet recusent fideles igne et sale macerari, quandoquidem sine hoc condimento sancti Deo esse nequeunt. Alludit autem ad praeceptum legis (Levit. 2, 13), ubi diserte vetat Deus, ne qua sine sale fiat oblatio. Nunc autem evangelii verbo saliri docet fideles, ut sanctificentur. Quum deinde subiicit, bonus est sal, generaliter ad omnes extendit, quos semel Deus condire verbo suo dignatus est, ac hortatur ut saporem suum semper retineant. Paulo quidem durior est metaphora, dum salem nominat quidquid *salsum* est: sensus tamen inde ambiguus non redditur, nempe, ubi saporem, quo imbuti fuerunt per Dei gratiam, sua ignavia perdiderint, nihil amplius esse remedii, atque ita deploratos esse, qui fidem suam qua consecrati erant, seque ipsos infatuant, quando non alio condimento bonus sapor acquiri potest: deinde incredulis esse peiores, qui exinanita Dei gratia corrupti sunt, sicuti sal terram et sterquilinium vitiat.

Marc. 50. *Habete in vobis ipsis salem.* Potest hic varia esse acceptio huius vocis, ut significet boni odoris condituram, quae fide acquiritur, vel spiritus prudentiam: sicuti quum Paulus (Col. 4, 6) iubet, sale conditum esse sermonem nostrum, significat, profanis omnibus ineptiis et corruptelis purum ac purgatum esse debere, et spirituali gratia refertum, quae aedificet suoque odore perfundat omnes,

qui audiunt. Si placet haec expositio, posterius membrum de mutua pace intelligere conveniet, quae sale illo fovetur: quia tamen magis probabile est, pendere hanc postremam sententiam ex priore sermone, videtur mihi hortari Christus suos ad servandum fidei vigorem, qui etiam alios abstergat: ac si diceret, Danda est vobis opera non tantum, ut salsi intus sitis, sed etiam ut saliatis alios. Quia tamen sal acrimonia sua mordet, ideo statim admonet, sic temperandam esse conditaram, ut pax interim salva maneat.

Matth. 14. *Vos estis lux mundi.* Quanquam omnes sumus filii lucis, postquam fide illuminati sumus, et iubemur lucernas ardentes manibus gestare, ne erremus in tenebris, imo etiam aliis viam vitae monstrare, quia tamen prae aliis mandata fuit apostolis evangelii praedicatio, et ecclesiae pastoribus hodie mandatur, peculiariter hoc illis elogium tribuit Christus, ac si diceret, Hac lege eos collocari in tali gradu, ut reliquis omnibus quasi e sublimi luceant. Postea addit duas similitudines, neque *oppidum* in monte situm *latere posse*, nec *lucernam*, quum accensa est, *solere occultari*, quibus verbis significat, sic illis vivendum esse, ac si omnium oculis essent expositi. Et certe quo magis quisque eminet, eo gravius nocet malo exemplo, si se perverse gerit. Vult ergo Christus apostolos eo maiore studio intentos esse ad pie sancteque vivendum quam quoslibet e vulgo obscuros homines, quia omnium oculi in eos quasi in lucernas coniecti sint: nec ullo modo ferendos esse, nisi pietas et vitae integritas doctrinae, cuius sunt ministri, respondeat. Apud *Marcum* et *Lucam* dissimilis esse videtur huius similitudinis accommodatio: nam illic generaliter admonet Christus, sedulo cavendum esse, ne sibi peccandi licentiam quisquam tenebris fretus indulgeat, quia quod ad tempus occultum est, tandem patefiet: nisi forte abruptos sermones uterque sine contextu recitat.

16. *Sic luceat lux vestra coram hominibus.* Postquam apostolos in eo gradu positos esse docuit Christus, ut tam vitia eorum quam virtutes procul appareant in bonum vel malum exemplum, nunc iubet vitam ita componere, ut omnes ad Deum glorificandum excitent. Videant, inquit, homines bona vestra opera, quia, teste Paulo (2. Cor. 8, 12), non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus fideles bona procurant. Nam quod paulo post latebras et secessum quaerere iubebit in bonis operibus, id tantum corrigendae ambitioni dictum est. Nunc vero longe alium finem commendat, unius scilicet Dei gloriam. Porro si bonorum operum gloria rite tribui Deo nequit, quin illi ferantur accepta et censeatur unicus eorum autor, hinc apparet, non sine aperta crassaque Dei contumelia liberum arbitrium extolli, quasi ex eius virtute bona opera vel in totum vel ex parte emergant. Rursum notandum est, quam benigne nobiscum agat Deus, qui nostra vocat bona opera, quorum solidam laudem iure sibi adscriberet.

MATTH. V. 17. *Ne existimetis, quod venerim ad destruendam legem aut prophetas: non veni ut destruam, sed ut impleam.* 18. *Amen, quippe dico vobis, donec praetereat coelum et terra, iota unum aut unus apex non praeterierit ex lege, quoad omnia fiant.* 19. *Quisquis igitur solverit unum ex mandatis hisce minimis, et sic docuerit homines, minimus vocabitur in regno coelorum: quisquis autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno coelorum.*

LUC. XVI. 17. *Facilius est autem coelum et terram praeterire quam legis apicem unum cadere.*

Matth. 17. *Ne existimetis, etc.* Etsi Christus, qua fuit vitae perfectione, iactare merito poterat, se venisse ad implendam legem, hic tamen de doctrina agitur, non de vita. Quia subinde clamabat, venisse regnum Dei, et hominum animos insolita spe erigebat, discipulos etiam initiabat baptismo, probabile est, suspensos ac dubios fuisse multorum animos, anxieque quaesisse, quorsum spectaret ea novitas: iam testatur Christus, adeo nullum esse doctrinae suae cum lege dissidium, ut optime consentiat cum lege et prophetis, neque id modo, sed ut solidum complementum afferat. Duabus autem maxime causis adductus fuisse videtur ad testandum hunc legis et evangelii consensum. Simul ac emergit nova aliqua docendi ratio, id perinde vulgus arripit, ac si rerum omnium conversio fieret: talis autem erat evangelii praedicatio (sicuti nuper attigi), ut spem faceret aliter constituendae ecclesiae quam prius fuerat. Putabant igitur vetus et usitatum regimen aboleri. Quae opinio multis modis valde noxia erat: pii enim Dei cultores nunquam evangelium amplexi essent, si fuisset a lege defectio, leves autem et turbulenti spiritus ansa arrepta totum religionis statum convellere cupide aggressi essent: scimus enim, quam proterve in rebus novis exsultet temeritas. Ad haec Christus plerosque ex Iudaeis, tametsi profitebantur se legi credere, videbat tamen profanos esse ac degeneres: sic enim res collapsae erant in populo illo, tantis corruptelis referta erant omnia, adeo puram doctrinae lucem sua socordia vel malitia exstinxerant sacerdotes, ut non magna amplius legis reverentia vigeret. Quod si allatum fuisset novae doctrinae genus, quod legi et prophetis fidem abrogaret, misere concussa fuisset religio. Haec prior videtur fuisse ratio, cur negaret Christus, se venisse ad solvendam legem: quod licet ex contextu etiam colligere. Nam confirmationis vice mox subiicit, fieri non posse ut vel unus apex ex

lege excidat, et eos doctores maledicit, qui non fideliter laborant in eius autoritate asserenda. Secunda autem ratio fuit, ut pravam calumniam dilueret, qua se apud rudiores et ignaros gravari sentiebat: hanc enim notam eius doctrinae inustam a scribis inde apparet, quod statim in ipsos invehitur. Hoc Christi consilium nobis tenendum est, quod Iudaeos ita invitat et hortatur ad suscipiendum evangelium, ut tamen retineat in legis obedientia: deinde quod indigna probra et calumnias fortiter refellit, quibus conati erant hostes infamem vel suspectam eius praedicationem reddere. Nam si res dissipatas in melius restituere animus est, semper adhibenda est haec prudentia et moderatio, ut agnoscat populus, non convelli propterea aeternum Dei verbum, nec ingeri novitatem quae scripturae deroget, ne qua repugnantiae suspicio piorum fidem labefactet, ac ne insolescant temerarii homines novitatis praetextu: denique ut profano verbi Dei contemptui obviam eatur, neque apud indoctos vilescat religio. Defensio autem Christi, qua doctrinam suam purgat, animare nos debet, si hodie his patemus calumniis. Obiectum etiam Paulo fuit istud crimen, quod apostata esset a lege Dei (Act. 21, 21): quare nihil mirum, si ex eodem figmento invidiam nobis conflare student papistae. Exemplo autem Christi falsa crimina diluere convenit: interim tamen libere profitenda est veritas, quamvis obtrectationibus iniustis obnoxia.

Non veni ut destruam. Pollicitus quidem fuerat Deus novum foedus Christi adventu, sed simul ostenderat, minime diversum fore a primo, quin potius hunc esse finem, ut foedus, quod ab initio pepigerat cum suis, in perpetuum sanciret. Inscribam, inquit, leges meas in corda ipsorum, et peccata obliviscar (Ierem. 31, 33): his verbis adeo non discedit a priori foedere, ut potius denuntiet, stabile demum illud ac ratum fore, ubi novum successerit, atque hoc idem sibi volunt verba Christi, quum dicit se ad implendam legem venisse. Vere enim implevit mortuam literam spiritu suo vivificans, deinde re ipsa exhibens, quod sub figuris duntaxat ostensum fuerat. Ergo quoad doctrinam, nulla nobis in Christi adventu fingenda est legis abrogatio: nam quum aeterna sit pie sancteque vivendi regula, immutabilem esse oportet, sicut una est ac constans Dei iustitia, quam illic complexus est. Quantum ad caeremonias spectat, licet quiddam adventitium censeri possint, solo tamen usu fuerunt abrogatae: significatio vero magis comprobata fuit. Quare ne caeremoniis quidem adventus Christi quidquam detraxit, quin potius exhibita umbrarum veritas firmitatem illis conciliat, dum solidum effectum cernentes agnoscimus, non vanas neque inutiles fuisse. Ideo discamus, sacrum hunc legis et evangelii nexum inviolabilem servare, quem multi perperam dissolvunt. Neque enim hoc ad stabiliendam evangelii fidem parum valet, dum audimus, nihil aliud esse quam legis complementum, ut mutua concordia Deum communem autorem referant.

18. *Donec praetereat etc.* Lucas paulo aliter, sed eodem sensu, *facilius est, coelum et terram praeterire, quam cadere unum legis apicem.* Docere enim utroque loco Christus voluit, in tota mundi machina nihil esse tam stabile quam firma est legis veritas, et quidem omni ex parte. Argutius ludunt quidam in voce *donec*: quasi coeli et terrae transitus, qui futurus est extremo iudicii die, finem allaturus sit legi et prophetis. Et certe quemadmodum tunc linguae cessabunt et prophetiae abolebuntur, ita scriptam legem cum expositione desituram arbitror. Sed quia simplicius loquutum esse Christum existimo, talibus illecebris pascere nolo lectorum aures. Ergo hoc tenere sufficiat, ruiturum potius esse coelum totamque mundi machinam miscendam esse quam vacillet legis stabilitas. Sed quid est, omnia legis fieri usque ad minimum apicem? videmus enim, quantum a perfecta legis observatione distent homines, etiam qui spiritu Dei sunt regeniti. Respondeo, istud *fieri* non referri ad hominum vitam, sed ad solidam doctrinae veritatem, ac si diceret: nihil esse fluxum in lege, nihil temere positum, ideo fieri non posse ut inde una litera evanescat.

19. *Quisquis igitur solverit.* Hic nominatim loquitur Christus de praeceptis vitae vel decem verbis, ad quorum praescriptum omnes Dei filios vitam suam formare decet. Itaque falsos et perversos esse doctores pronuntiat, qui discipulos non continent sub legis obsequio, ac indignos esse, qui locum in ecclesia obtineant, quicunque minima in parte legis autoritatem enervant: probos autem et genuinos esse Dei ministros, qui legis observantiam quum vitae exemplo, tum verbis commendant. Porro *minima* legis mandata vocat ex sensu hominum: nam etsi non idem omnibus inest pondus, sed, dum inter se conferuntur, alia aliis minora sunt, nihil tamen minutum censere fas est, de quo praecipere dignatus est coelestis legislator. Quantum enim sacrilegium est, quidquam contemptim accipere quod ex sacro eius ore prodierit? nam hoc modo in ordinem cogitur eius maiestas: quare ubi minuta praecepta vocat Christus, species est concessionis. Quum dicit, *minimus vocabitur*, allusio est ad id quod paulo ante dictum erat de praeceptis: sensus tamen clarus est, reiectum iri tanquam postremos hominum, qui legis doctrinam vel in una syllaba contemptibilem reddiderint. *Regnum coelorum* pro ecclesiae renovatione accipitur, vel secundo ecclesiae statu, qualis iam tunc surgebat ab evangelii praedicatione. Ita Lucae 7, 28, maiorem Ioanne

facit Christus, qui minimus est in regno Dei. Ratio loquutionis est, quia Deus, mundum filii sui manu instaurans, regnum suum solide constituit. Ergo Christus in ecclesiam suam, ubi renovata fuerit, admittendos negat doctores, nisi qui fidi erunt. Legis interpretes et integram eius doctrinam asserere studebunt. Sed quaeritur, annon caeremoniae inter praecepta Dei forent, quarum tamen minime exigenda est nunc observatio. Respondeo, spectandum esse legislatoris consilium et finem: nam quia caeremonias praecepit Deus, ut temporalis esset externus earum usus, significatio autem aeterna, non solvit caeremonias, qui earum effectum retinens quod umbratile est omittit. Iam quum a regno suo exterminet Christus, qui ad legis contemptum assuefaciunt homines, prodigiosus est eorum stupor, quos non pudet sacrilega indulgentia remittere, quod Deus severe exigit, et venialis delicti praetextu legis iustitiam pessumdare. Rursus notandum est, quod probis ac sanctis doctoribus tribuit elogium: nempe quod ad servandam legem non verbis tantum hortentur homines, sed imprimis vitae exemplo.

MATTH. V. 20. *Dico enim vobis, quia nisi abundaverit iustitia vestra plus quam scribarum et pharisaeorum, non intrabitis in regnum coelorum.* 21. *Audistis, quoniam dictum est antiquis, Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio.* 22. *Ego autem dico vobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri suo racha, reus erit concilio: qui autem dixerit fatue, reus erit gehennae ignis.*

Matth. 20. *Nisi abundaverit.* Perstringit scribas, qui maculam evangelii doctrinae adspergere moliebantur, quasi esset legis dissipatio. Hac de re quidem non disputat, sed tantum breviter ostendit, nihil minus in eorum animis regnare quam legis zelum: ac si dixisset, Mihi se infestos esse simulant, quia nolint violari legem: atqui ex eorum vita apparet, quam frigide legem colant, imo quam secure illudant Deo, dum se larvata a fictitia iustitia apud homines venditant: sic plerique interpretes. Sed vide, annon vitiosum docendi genus magis insimulet, quo populum imbuerant pharisaei et scribae. Nam quum legem Dei restringerent tantum ad externa officia, discipulos suos quasi simias ad hypocrisin formabant. Non infitior quidem aeque perperam, imo deterius vixisse quam docebant: ideo libenter fucosam falsae iustitiae ostentationem cum perversa doctrina complector. Quod tamen praecipue in hanc invehatur Christus, ex sequentibus facile patet, ubi legem repurgans a pravis eorum commentis suae puritati restituit: in summa, quod illi a scribis inique obiectum fuisse diximus, in ipsos valide retorquet. Videte, inquit, quam dextri sint ac idonei legis interpretes: iustitiam enim fabricant, quae ianuam coelorum praecludat suis cultoribus. Tenendum est memoria quod alibi diximus, pharisaeos adiungi scribis ad amplificationem, quia secta illa sanctimoniae famam prae aliis sibi acquisierat. Quanquam falluntur, qui a divisione putant sic fuisse dictos, quasi a vulgari ordine segregati proprium sibi gradum vindicarent: vocati enim sunt Pherussim hoc est interpretes, quia non contenti simplici litera clavem se habere profitebantur ad eliciendos arcanos sensus. Unde nata est immensa eorum farrago, quum ad se magisterium trahentes impia libidine parique supercilio figmenta sua in scripturae locum obtrudere ausi fuerint.

21. *Audistis quod dictum sit.* Cohaeret haec sententia et aliae sequentes cum proximo dicto: fusius enim per species exponit Christus, quam tortuose legem depravent pharisaei, ut eorum iustitia nihil aliud quam scoria sit. Decepti autem fuerunt, qui putarunt hanc esse legis ἐπανόρθωσιν, ac Christum suos discipulos in altiorem perfectionis gradum extollere quam potuerit Moses crassum carnalemque populum, qui vix discendis elementis idoneus erat. Ita invaluit opinio, Iustitiae initium traditum olim fuisse in lege, perfectionem vero in evangelio doceri: atqui nihil minus propositum Christus habuit quam aliquid mutare vel novare in legis praeceptis. Illic enim Deus semel fixit vivendi normam, cuius nunquam eum poenitebit. Sed quum lex adulterinis commentis corrupta foret, ac in profanum sensum detorta, Christus a talibus eam corruptelis vindicat, atque ostendit genuinum eius sensum, a quo desciverant Iudaei. Quod autem legis doctrina non inchoet modo, sed absolvat rectam vitam, vel ex uno hoc capite colligitur, quod requirit perfectum Dei ac proximi amorem. Porro qui tali amore praeditus est, nihil illi deest ad summam perfectionem. Ergo lex quoad bene vivendi praecepta ad metam iustitiae homines adducit. Ideo Paulus non in se ipsa infirmam, sed in carne nostra facit. Quod si tirocinium duntaxat traderet verae iustitiae, frivola esset illa Mosis contestatio: Coelum et terram testor, quod tibi ostenderim hodie viam vitae et mortis (Deut. 30, 19). Item (Deut. 10, 12), Et nunc Israel, quid abs te postulat Deus tuus, nisi ut sibi penitus adhaereas? Inanis etiam ista esset promissio et frustratoria, Qui fecerit haec, vivet in ipsis (Levit. 18, 5). Quod autem nihil in eius praeceptis corrigere voluerit Christus, ex aliis locis aperte liquet: nam qui volunt ad vitam ingredi per bona opera, eos nihil aliud quam legis mandata servare iubet. Nec aliunde tam ipse quam apostoli pie sancteque vivendi praecepta deducunt, et sane atrocem Deo legis autori faciunt iniuriam,

qui tantum oculos, manus et pedes illi componi fingunt ad fucosam bonorum operum speciem, in solo autem evangelio doceri, amandum ex corde esse Deum. Facessat igitur error ille, legis defectus hic a Christo corrigi: neque enim fingendus est Christus novus legislator, qui ad aeternam patris sui iustitiam aliquid addat, sed tanquam fidus interpres audiendus est, ut sciamus qualis sit lex, quorsum tendat, et quousque pateat. Nunc videndum restat, quid damnet Christus in pharisaeis, et quid ab eorum commentis illius interpretatio differat. Summa est, quod legis doctrinam ad politicum ordinem transtulerant, ut sufficeret externis officiis defungi: ita fiebat ut se ab homicidio absolveret, quisquis hominem manu non occiderat, ut se purum et castum putaret coram Deo, quisquis adulterio corpus non polluerat. Haec vero erat minime ferenda legis profanatio, quum certum sit, spiritualem Dei cultum ubique a Mose requiri, et Deus, qui eam tulit per manum Mosis, pro sua natura cordibus non minus quam manibus et oculis loquutus sit. Adducit quidem Christus legis verba, sed se ad communem vulgi captum accommodat, ac si diceret: hactenus literalis inter vos legis expositio per scribas vulgata est, satis esse si quis manus ab homicidio et vi abstineat, ego autem moneo, longe altius nitendum esse, et quia caritas legis est perfectio, violari proximum dico, quoties aliquid adversus eum minus amice committitur. Posterius membrum quod recitat, Reum fore iudicio, qui hominem occiderit, confirmat quod nuper dixi, vitium illud reprehendi a Christo, quod lex Dei, quae regendis animis tradita fuit, in politiam conversa erat.

22. *Ego autem dico vobis.* Responsum suum non praecepto Mosis opponit, sed vulgari scribarum figmento. Porro quia vetustatem iactabant pharisaei (ut fere solet longi temporis praescriptio obtendi ad tuendos errores), Christus ad suam autoritatem, cui merito cedere debet omnis vetustas, populum revocat: unde colligimus, quanto praeponderet veritas tam consuetudini quam annorum numero.

Qui dixerit fratri suo. Tres gradus condemnationis ponit Christus extra manuum violentiam: quo significat, praeceptum illud legis non manus tantum cohibere, sed affectus omnes caritati fraternae contrarios, ac si diceret, Qui tantum fratribus irati fuerint, vel superbe insultaverint, vel laeserint aliquo convicio, homicidas esse. Iam quum certum sit, vocem racha medio loco statui inter iracundiam et manifestum probrum, non dubito quin spernentis vel adversantis fuerit interiectio. Tametsi autem gehennae ignis eos solos adiudicat Christus, qui usque in apertum convicium prosiliunt, non tamen iracundiam eximit ab hac poena, sed ad terrena iudicia alludens testatur, Deum occultae etiam irae futurum iudicem, ut eam puniat. Quia autem ultra progreditur, qui indignationem amarulento sermone prodit, eum fore reum dicit coram toto coelesti consessu, ut graviorem poenam sustineat. Qui vero usque ad convicia eruperint, eos addicit gehennae ignis, significans, odium et quidquid caritati adversum est ad mortis aeternae reatum sufficere, quamvis nulla vis intercesserit. Quin *gehennae* nomen translatitium sit, minime dubium es. גיא Hebraeis vallem significat. Porro vallis Hinnom locus erat nefanda superstitione infamis, quod illic infantes suos idolis mactarent. Hinc factum est, ut sancti viri, quo illa scelerata impietas maiore in odio esset, pro inferno acciperent, ut ipsum quoque nomen tanquam ominosum ac detestabile populus horreret. Tempore Christi apparet, receptum fuisse loquendi morem, nec fere aliter tunc vocatum fuisse infernum quam gehennam, voce a nativo sono paululum deflexa.

MATTH. V. 23. *Itaque si obtuleris munus tuum ad altare, et illic recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adversum te,* 24. *Relinque illic munus tuum coram altari, et abi: prius reconcilieris fratri tuo, et tunc veniens offer munus tuum.* 25. *Habeto benevolentiam cum adversario tuo cito, dum es in via cum illo: ne quando te tradat adversarius iudici, et iudex te tradat ministro, et in carcerem coniiciaris.* 26. *Amen dico tibi, non exibis illinc, donec solveris ultimum quadrantem.*

LUC. XII. 58. *Quum enim vadis cum adversario tuo ad magistratum, in via da operam, ut liberaris ab illo: ne forte pertrahat te ad iudicem, et iudex tradat te exactori, et exactor coniiciat te in carcerem.* 59. *Dico tibi, non exibis inde, donec ultimum etiam minutum reddas.*

Matth. 23. *Si obtuleris munus.* Hac clausula confirmat et simul explicat superiorem doctrinam. Summa enim est, tunc demum satis fieri legis praecepto, quo vetamur occidere. si consensum et fraternam benevolentiam cum proximis nostris fovemus. Atque ut nos magis afficiat Christus, ipsa quoque pietatis officia pronuntiat ingrata esse Deo et ab ipso repudiari, si inter nos dissidemus. Nam quum iubet eos, qui unum aliquem ex fratribus laeserunt, redire prius eum illo in gratiam quam munus suum offerant, significat, quantisper alieni sumus nostra culpa a proximis, accessum nobis ad Deum non patere. Quod si odiis suis totum, quem Deo impendunt, cultum polluunt homines et corrumpunt, hinc colligimus, quanti aestimet mutuam inter nos concordiam. Potest tamen hic obiici quaestio: annon absurdum sit, caritatis officia pluris fieri quam

Dei cultum. Nam aut praeposterum legis ordinem dicamus esse oportet, aut prior tabula secundae praeferri debet. Solutio facilis est: neque enim alio spectant Christi verba quam falso et inaniter profiteri se Dei cultores, qui fratres suos iniuste laesos superbe etiam contemnunt. Nam sub una specie per synecdochen externa divini cultus exercitia designat, quibus saepe homines pietatem magis simulant quam vere testentur. Et notandum est, Christum pro illius saeculi ratione de sacrificiis loqui. Hodie dissimilis est nostra conditio: doctrina tamen eadem manet, vitiosum scilicet esse quidquid Deo offerimus, nisi cum fratribus nostris sumus concordes, saltem quoad in nobis est. Eleemosynas scriptura vocat sacrificia boni odoris: audimus tamen ex ore Pauli, eum nihil esse, qui totam suam substantiam consumit in pauperes, nisi caritatem habeat (Phil. 4, 18; 1. Cor. 13, 3). Denique pro filiis non suscipit neque agnoscit Deus, nisi qui se hominibus vicissim exhibent fratres. Tametsi autem Christus tantum eos, qui iniuria affecerint fratres, iubet ipsis placandis operam dare, sub una tamen specie ostendit, quam pretiosa sit Deo fraterna concordia. Longe etiam plus exprimit, quum iubet munus relinqui ante altare, quam si dixisset, frustra in templum venire homines, aut sacrificia vovere Deo, quamdiu dissidium habent cum proximis.

25. *Habeto benevolentiam.* Tametsi videtur Christus ultra progredi, nec tantum hortari ad reconciliationem, qui fratribus iniuriam fecerunt, sed etiam qui iniuste lacessuntur, ego tamen in alium finem spectasse interpretor, nempe ut ansam praecideret odiis et discordiis, modumque fovendae benevolentiae ostenderet. Unde enim omnes iniuriae, nisi quod singuli nimium tenaces sunt sui iuris, hoc est, suis commodis cum aliorum damno nimis sunt addicti? Omnes enim fere excaecat perversus sui amor, ut sibi in pessimis causis blandiantur. Christus itaque, ut odiis, simultatibus, pugnis, et omnibus iniuriis occurrat, pertinaciam illam, horum malorum fontem, corrigit ac iubet suos ad moderationem et aequitatem propensos esse, ut summo iure cedentes pacem et amicitiam tali aequitate redimant. Optandum quidem foret, ne qua lis unquam inter nos vel controversia incideret, et certe nunquam in contemptionem vel certamen prorumperent homines, si vigeret inter eos ea quae debet mansuetudo: sed quia fieri vix potest, quin suboriantur aliquae lites, remedium ostendit Christus, quo statim componi queant, nempe si fraenum cupiditatibus nostris iniicimus, et potius cum damno nostro transigere parati sumus, quam ut inflexibili rigore ius nostrum persequamur. Christum tamen hac exhortatione saepius usum constat ex *Lucae* capite duodecimo, ubi non refertur sermo habitus in monte, sed epitome ex variis Christi sententiis colligitur. Inde etiam apparet, quid sit *in via transigere:* nempe priusquam ad iudicem perventum fuerit.

Ne tradat te adversarius iudici. Partem hanc metaphorice quidam exponunt, coelestem iudicem nobiscum summo iure acturum, ut nihil prorsus remittat, nisi pacificare studemus, quas habemus cum proximis nostris lites. Ego tamen simplicius accipio, quod admoneat Christus, hoc humanitus etiam nobis esse utile, ut mature transigamus cum adversariis, quia rixosis saepe damnosa est sua cupiditas. Interea non nego, quin similitudo apte ad Deum transferatur, quod scilicet iudicium absque misericordia sentiet, qui implacabilis fratribus vel ad extremum contentiosus fuerit. Caeterum plus quam ridiculi sunt papistae, qui in perpetua loci huius allegoria purgatorium suum fabricant: nihil apertius est quam Christum de benevolentia inter homines colenda disserere. Illis nulla religio est, sine pudore verba eius pervertere, et in sensum prorsus extraneum torquere, modo indoctis fucum faciant. Sed quoniam longa refutatione indigni sunt, uno tantum verbo ostendam, quam pudenda sit eorum inscitia. Adversarium fingunt esse diabolum. Atqui fideles suos ei benevolos esse Christus iubet. Ergo ut purgatorium suum inveniant papistae, diabolos amicos et fratres esse prius oportet. Quadrantem esse quartam partem assis notum est: hic autem pro teruncio vel minuta alia pecunia capitur, quemadmodum etiam ex Luca patet. Iam si cavillis agere libeat, hinc quoque refellitur insulsitas papistarum. Nam si purgatorium semel ingressus nunquam inde exibit, donec solverit ultimum quadrantem, sequitur, irrita esse quae vocant pro mortuis vivorum suffragia. Neque enim alios admittit Christus, qui satisfactione sua debitorem absolvant, sed diserte ab unoquoque solutionem eius quod debet exigit. Quod si inutiles sunt missae et reliqua piacula, quantumvis ferveat ignis purgatorius, frigebunt tamen sacerdotum et monachorum culinae, quarum in gratiam tanto studii ardore pro illo pugnant.

MATTH. V. 27. *Audistis quod dictum fuerit antiquis, Non committes adulterium.* 28. *At ego dico vobis, quod quicunque adspexerit mulierem ad concupiscendum eam, iam adulterium commisit cum ea in corde suo.* 29. *Quod si oculus tuus dexter obstaculo tibi fuerit, erue illum, et abiice abs te: expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, ac non totum corpus tuum coniiciatur in gehennam.* 30. *Et si dextra tua manus obstiterit tibi, amputa eam, et proiice abs te: expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, ac non totum corpus tuum coniiciatur in gehennam.*

Matth. 27. *Non committes adulterium.* Pergit Christus in sua disputatione, quod lex Dei non sit tantum politico modo vitae magistra ad formandos externos mores, sed puros quoque et integros cordis affectus requirat. Tenendum vero memoria est quod prius monui, quamvis referat Christus legis verba, crassum tamen et adulterinum sensum, quem sinistri interpretes induxerant, ab eo reprehendi. Iam enim ipse praefatus est, se non venisse novum legislatorem, sed fidum interpretem legis semel datae. Quia autem obiici poterat, longo usu inveterasse illud commentum, nominatim id fatetur Christus. Sed hoc modo anticipat, praeiudicium ex erroris vetustate non debere fieri.

28. *Qui adspexerit mulierem.* Consilium Christi est generaliter carnis libidinem damnare. Dicit igitur, adulteros esse coram Deo, non tantum qui alienas uxores corruperint, sed qui oculos polluerint impudico adspectu. Est autem synecdochica loquutio, quia homines adulterii reos faciunt non tantum oculi, sed caecae etiam cordis ustiones. Ideo Paulus (1. Cor. 7, 34) castitatem in corpore et spiritu constituit. Caeterum satis habuit Christus, crassum commentum quod obtinuerat refellere, quia putabant non nisi ab externo adulterio cavendum. Quia tamen ut plurimum oculi animos suis lenociniis sollicitant, et libido quasi per istas fores penetrat, hac loquendi forma usus est Christus, quum vellet concupiscentiam damnare: idque ex verbo *concupiscendi* facile elicitur. Quo etiam docemur, adulteros censeri coram Deo, non tantum qui fixo consensu scortationem in animis concipiunt, sed qui admittunt quasvis punctiones. Quare nimis crassa est et supina papistarum hypocrisis, qui concupiscentiam negant peccatum esse, donec totum cor assentiatur. Sed nihil mirum est, ita extenuari ab illis peccatum, quando socordes et prorsus stupidos in vitiis suis reputandis esse oportet, qui iustitiam operum meritis adscribunt.

29. *Si oculus tuus etc.* Quia in hac carnis et naturae imbecillitate videri poterat Christus nimis severe urgere homines, occupat omnes illas querimonias. In summa significat, quantumvis difficile, arduum, molestum, vel asperum sit quod praecipit Deus, nihil tamen excusationis inde captandum esse, quia pluris nobis esse debeat iustitia Dei quam alia omnia quae cara imprimis et pretiosa sunt: ac si dixisset, Non est quod mihi obiicias, te vix posse oculum huc illuc vertere, quin ex improviso illecebrae aliquae obrepant: oculis enim tuis potius renuntiandum est quam ut discedas a mandatis Dei. Neque tamen intelligit Christus, mutilandum esse corpus ut pareamus Deo: sed quia libenter optarent omnes, non ita fraenari sensus suos, quin liberum haberent eorum usum, Christus hyperbolice docet resecandum esse quidquid nos impedit ne obsequium Deo praestemus, quale flagitat in lege sua. Atque id consulto facit, quia nimis licenter sibi homines hac in parte indulgent. Si purus esset animus, oculos quoque et manus haberet sibi obsequentes, quibus certum est nullum inesse proprium motum. In eo autem graviter peccamus, quod adeo non sumus solliciti, ut decebat, in cavendis illecebris, ut potius ad malum ultro provocemus sensus nostros effraeni licentia.

MATTH. V. 31. *Dictum est autem: Quicunque repudiaverit uxorem suam, det illi libellum divortii.* 32. *At ego dico vobis, quod quisquis repudiaverit uxorem suam nisi causa stupri, facit eam moechari: et quicunque repudiatam duxerit, moechatur..*

LUC. XVI. 18. *Quisquis dimittit uxorem suam, et alteram ducit, adulterium committit: et quisquis dimissam a marito ducit, adulterium committit.*

Matth. 31. *Quicunque repudiaverit.* Quia opportunior erit tractandae fusius et explicandae doctrinae locus capite 19 Matthaei, nunc breviter percurram, quod hic Christus dicit. Sicuti falso defunctos se erga Deum putabant Iudaei, si legem politico more servarent, ita rursum quidquid lex politica non prohibeat, stulte imaginabantur sibi esse licitum. Divortia, quae fieri solebant cum uxoribus, Moses quoad externum ordinem non vetuerat, sed tantum cohibendae libidinis causa iusserat dari repudiatis uxoribus libellum divortii. Erat autem quoddam manumissionis testimonium, ut libera esset in posterum mulier a mariti iugo et potestate: simul vir confitebatur, se non dimittere uxorem ob crimen aliquod, sed quia non placeret. Hinc error invaluerat, nullam in tali repudio culpam esse, modo legi satisfieret. Sed perperam sumebant pie sancteque vivendi regulam ex iure civili. Nam leges politicae interdum ad hominum mores flectuntur: Deus vero legem spiritualem ferendo non respexit quid possint homines, sed quid debeant. Ideo illic perfecta integraque iustitia continetur, quantumvis eius praestandae facultas nos deficiat. Itaque admonet Christus, non protinus licere coram Deo, si quid lex politica Mosis tolerat. Praetextu legis, inquit, se absolvit, qui uxorem dimittens dat illi repudii libellum: at sanctius est coniugii vinculum quam ut hominum arbitrio vel potius libidine solvatur. Tametsi enim mutuo consensu sese coniungunt vir et uxor, Deus tamen nodo indissolubili eos adstringit, ne postea liberum sit discedere. Additur tamen exceptio, Nisi ob fornicationem. Merito enim abiicitur mulier, quae perfide coniugium violavit, quia eius culpa abrupto vinculo libertas viro parta est.

32. *Facit eam moechari.* Quia hoc ferebat libellus repudii, ut mulier a priore marito soluta transiret ad novas nuptias, merito damnatur quasi productor, qui uxorem sibi divinitus adiunctam aliis praeter ius et fas prostituit.

MATTH. V. 33. *Rursum audistis, quod dictum fuerit antiquis, Non peierabis: sed persolves Domino quae iuraveris.* 34. *At ego denuntio vobis, ne iuretis omnino: neque per coelum, quia thronus est Dei:* 35. *Neque per terram, quia subsellium est pedum illius: neque per Hierosolymam, quia civitas est magni regis:* 36. *Neque per caput tuum iurabis: quia non potes unum pilum album vel nigrum facere.* 37. *Sed erit sermo vester, est, est: non, non: porro quod est extra haec, ex malo est.*

Matth. 33. *Non peierabis.* Hic quoque non legis correctio est, sed potius germana interpretatio. Deus enim non modo periuria in lege damnavit, sed iurandi levitatem, quae nominis eius reverentiae derogat. Neque enim is solus accipit nomen Dei frustra, qui peierat, sed qui in rebus frivolis vel in communi sermone temere et contemptim nomen Dei arripit. Porro quum lex quamlibet nominis Dei profanationem damnet, Iudaei in solis periuriis culpam esse fingebant. Crassum hunc errorem Christus reprehendit, quod sibi fas esse putent Dei nomine impune abuti, modo iurando non fallant. Sancte quidem praecipitur, ut solvamus Deo iuramenta: nam qui post nomen Dei interpositum proximos fraudat et decipit, non hominibus tantum, sed Deo facit iniuriam. Sed vitiosum est, ad unam partem restringere quod latius patet. Aliqui istud *persolvere* ad vota referunt, quum Deo aliquid religionis causa promissum est. Sed loquutio haec pactis omnibus et promissis optime quadrat, quae adhibito Dei nomine sancita sunt: nam Deus tunc medius inter duas partes sponsor statuitur, cui fidem suam obligant.

34. *Ne iuretis omnino.* Multos decepit particula *omnino*, ut putarent generaliter quodvis iusiurandum a Christo damnari. Atque ad hunc immodicum rigorem quosdam non malos homines impulit olim effraenis iurandi licentia, quam videbant in mundo passim grassari. Et Anabaptistae hoc praetextu valde tumultuati sunt, quasi nullam ob causam iurare permittat Christus, dum omnino iurare vetat. Atqui non aliunde petenda est expositio quam ex verborum contextu. Continuo post sequitur: Neque per coelum, neque per terram. Quis non videt species istas exegetice additas fuisse, quae prius membrum distincta enumeratione clarius exprimerent? Habebant Iudaei obliquas vel indirectas, ut loquuntur, iurandi formas: et quum iurarent per coelum, terram, vel altare, hoc fere pro nihilo ducebant: et quemadmodum vitium aliud ex alio nascitur, hoc colore fucabant minus apertam nominis Dei profanationem. Huic vitio ut occurrat Christus, pronuntiat, omnino non esse iurandum vel hoc vel illo modo, neque per coelum, neque per terram, etc. Unde colligimus, particulam *omnino* non ad substantiam, sed ad formam referri: ac si dixisset, Neque directe, neque indirecte. Alioqui supervacuum erat species istas recensere: quare una cum rixandi libidine crassam inscitiam Anabaptistae produnt, dum vocem unam morose urgendo totum sermonis tenorem clausis oculis praetereunt. Si quis obiiciat, nullum iusiurandum a Christo permitti, respondeo, ex legis intentione debere intelligi, quod dicit eius interpres. Summa ergo huc redit, aliis modis frustra accipi Dei nomen quam peierando. Ideo ab omni superflua iurandi licentia abstinendum esse: nam ubi iusta ratio cogit, lex non modo permittit iurare, sed diserte etiam iubet. Itaque nihil sibi aliud voluit Christus quam illicita esse iuramenta omnia, quae sacrum Dei nomen abusu aliquo profanant, cuius reverentiae servire debuerant.

Neque per coelum etc. Falluntur qui exponunt, has iurandi formas a Christo corrigi quasi vitiosas, eo quod per solum Deum iurandum sit. Rationes enim, quas adducit, magis in contrariam partem inclinant, quod scilicet tunc quoque iuretur per nomen Dei, quum coelum et terra nominantur: quia nulla est pars mundi, cui Deus non insculpserit gloriae suae notam. Videtur tamen haec sententia non congruere cum legis praecepto, ubi Deus per nomen suum iurare diserte iubet: item cum tot scripturae locis, ubi conqueritur iniuriam sibi fieri quoties iuratur per creaturas. Respondeo, corruptelam esse idololatriae affinem, quum vel iudicii potestas, vel testimonii probandi autoritas illis defertur: spectandus est enim ipse iurandi finis, quod scilicet homines appellant Deum perfidiae ultorem et veritatis praesidem. Hic honor alio transferri nequit, quin violetur eius maiestas. Hac ratione dicit apostolus, non rite iurari nisi per maiorem, et hoc soli Deo esse proprium, ut per se ipsum iuret. Ita quisquis olim per Moloch vel per aliud idolum iurabat, tantundem minuebat ex iure Dei, quod alium eius loco substitueret cordium cognitorem et iudicem in animas. Et hodie qui per angelos vel sanctos mortuos iurant, spoliato Deo inane illis numen affingunt. Diversa autem ratio est, quum per coelum et terram iuratur ipsius opificis intuitu. Neque enim in creaturis subsistit iurisiurandi religio, sed Deus ipse solus advocatur in testem, productis in medium gloriae eius symbolis. Porro *coelum* scriptura Dei solium vocat, non

quod illic sit inclusus, sed ut discant homines sursum mentes attollere, quoties de ipso cogitant, nec quidquam terrenum vel humile de ipso imaginentur. Imo *terra* scabellum pedum eius ideo vocatur, ut sciamus ipsum ubique diffusum nullis locorum spatiis capi. *Hierosolymae* sanctitas ex promissione pendebat. Sancta ergo fuit, quod eam Dominus in sedem ac domicilium elegerat sui imperii. Quum iurant homines per *caput* suum, vitam suam, quae singulare est Dei donum, tanquam bonae fidei pignus in medium adducunt.

37. *Sed erit sermo vester.* Iam Christus secundo loco remedium praescribit: nempe ut sincere et bona fide inter se contrahant homines, quia tunc non minoris erit sermonis simplicitas quam sit iusiurandum inter eos, qui sinceritatem non colunt. Et certe haec optima est corrigendis vitiis ratio, notare fontes ex quibus manant. Unde tanta iurandi proclivitas, nisi quod in tanta vanitate, in tot fallaciis, inconstantia, futilitate nihil fere creditur? Candorem igitur in verbis nostris et constantiam requirit Christus, ne iurare amplius necesse sit. Repetitio enim tam affirmationis quam negationis huc spectat, dictis nostris standum esse, ut inde appareat ingenuitas. Quia autem haec vera est et legitima contrahendi ratio, ubi non aliud in lingua habent homines quam in corde, pronuntiat Christus, ex malo esse quidquid ultra est: neque enim mihi probatur quorundam expositio, iusiurandum eius culpae debere tribui, qui fidem loquenti non habet. Sed Christus, meo iudicio, ex hominum vitiis manare docet, quod iurare coguntur: quia si inter eos vigeret bona fides, si varii non essent nec flexiloqui, colerent eam simplicitatem quam dictat natura. Neque tamen sequitur, quin licitum sit iurare, quoties id necessitas postulat, quia purus est multarum rerum usus, quarum vitiosa est origo.

MATTH. V. 38. *Audistis quod dictum fuerit, Oculum pro oculo, et dentem pro dente.* 39. *At ego dico vobis: Ne resistatis malo: sed quisquis impegerit alapam in dexteram tuam maxillam, obverte illi et alteram:* 40. *Et ei, qui tecum velit iudicio contendere, ac tunicam tuam tollere, permitte illi et pallium:* 41. *Et qui te adegerit ad milliarium unum, abito cum illo duo.*

LUC. VI. 29. *Percutienti te in maxillam praebe et alteram: et ab eo, qui aufert tibi pallium, etiam tunicam noli prohibere.* 30. *Omni autem exigenti abs te, tribue: et ab eo, qui aufert quae tua sunt, ne reposcas.*

Matth. 38. *Oculum pro oculo.* Hic alius error corrigitur, quod, quum Deus iudices et magistratus sua lege iussisset iniurias pari poena ulcisci, quisque eo praetextu sibi ultionem sumebat. Ergo se peccare non putabant, modo ne quem priores lacesserent, sed laesi par pari rependerent. Christus autem contra admonet, quamvis iudicibus mandata sit communis defensio, et ordinati sint vindices ad cohibendos improbos ac vim eorum reprimendam, debere tamen unumquemque patienter ferre illatas sibi iniurias.

39. *Ne resistatis malo.* Duplex est resistendi modus: alter, quo innoxie arcemus iniurias, alter quo retaliamus. Quanquam Christus suis non permittit, ut vim vi repellant, non tamen prohibet, quin deflectant ab iniusta violentia. Atque huius loci Paulus nobis optimus esse potest interpres, dum iubet potius vincere malum bono quam ut maleficiis certemus, ad Romanos cap. 12, 47. Notanda est enim antithesis inter vitium et correctionem. Hic de talione agitur: eius licentiam ut Christus suis discipulis praecidat, malum pro malo vetat rependere: deinde longius extendit patientiae legem, ut non tantum feramus taciti acceptas iniurias, sed potius novis tolerandis nos paremus. Huc in summa spectat tota admonitio, ut oblivisci discant fideles quidquid malorum ipsis illatum fuerit, ne laesi in odium vel malevolentiam prorumpant, aut vicissim nocere cupiant, sed compositi sint ad maiorem tolerantiam, si crescat ac magis irritetur malorum improbitas et libido.

Quisquis impegerit alapam. Insulse Iulianus et similes calumniati sunt doctrinam Christi, quasi leges et iudicia funditus everteret. Nam sicuti Augustinus scite et prudenter epistola 5 disserit, non aliud fuit Christi consilium quam fidelium animos ad moderationem et aequitatem formare, ne semel aut bis offensi deficiant vel fatigentur. Et verum est quod dicit Augustinus, Non poni legem operibus externis, si modo dextre intelligas. Coercet, fateor, Christus manus nostras a vindicta non minus quam animos: sed ubi sine vindicta potest quispiam se et sua protegere ab iniuriis, non impediunt verba Christi, quin placide et sine noxa irruentem vim declinet. Certe noluit Christus hortari suos ad eorum acuendam malitiam, qui iam nocendi libidine plus satis ardent: porrigere vero alteram maxillam, quid aliud foret quam tale irritamentum? non est igitur aequi sanique interpretis syllabas aucupari, sed attendere ad eius qui loquitur consilium. Et Christi discipulos nihil minus decet quam ludere verborum cavillis, ubi apparet, quid velit magister. Atqui minime obscurum est, quo tendat Christus, nempe finem unius certaminis fore alterius initium, et ita toto vitae cursu per continuos gradus subeundas esse fidelibus multas iniurias. Ergo ubi semel laesi fuerint, hoc ipso documento

formari vult ad tolerantiam, ut patiendo patientes esse discant.

40. *Ei qui tecum velit contendere.* Alteram noxae speciem attingit Christus, quum scilicet improbi nos litibus vexant. Iubet autem nos hac etiam in parte sic esse animis ad patientiam compositos, ut ablata tunica parati simus pallium cedere. Ineptus erit quisquis verbis insistet. Prius adversariis dandum esse quod postulant, quam in ius ventum fuerit: talis enim facilitas instar flabelli improborum animos ad furta et rapinas accenderet, a quo scimus procul abfuisse Christi mentem. Quid est igitur pallium dare tunicam sub iuris praetextu eripere conanti? Nempe si quis iniquo iudicio oppressus perdat quod suum est, ac interim paratus est reliquum (si opus fuerit) abiicere, non minorem patientiae laudem meretur quam qui bis se spoliare patitur, antequam ad tribunal ventum fuerit. Summa est igitur, Christianos, ubi quis bonorum parte illos exuere tentat, debere paratos esse ad integram spoliationem. Hinc colligimus, non arceri prorsus a iudiciis, si quando iustae defensioni locus datur. Nam etsi fortunas suas praedae non exponunt, non tamen discedunt ab hac Christi doctrina, quae ad ferendam patienter nuditatem nos hortatur. Rarum quidem exemplum est, ut quis ad litigandum sedato integroque affectu ad forum accedat, sed quia fieri potest, ut quis publici boni studio rectam causam defendat, rem ipsam simpliciter damnare fas non est, donec constet de vitioso affectu. Diversae loquutiones apud Matthaeum et Lucam sensum non mutant. Pallium maioris pretii esse solet quam tunica: quum ergo dicit Matthaeus, dandum esse pallium tunicam auferenti, significat accepta minori iactura debere nos ad ferendum gravius damnum esse voluntarios. Dictum vero Lucae cum veteri proverbio convenit, Tunica pallio proprior.

Luc. 30. *Omni autem exigenti abs te.* Eadem verba apud Matthaeum habentur, ut paulo post videbimus: nam ex contextu promptum est colligere, Lucam non de precibus hic loqui, quibus flagitatur auxilium, sed de litibus, quas improbi ad rapienda aliorum bona intentant. *Ne reposcas,* inquit, *ab eo, qui aufert quae tua sunt.* Quanquam si quis malit haec duo membra seorsum legere, non repugno: ita exhortatio erit ad largiendi facilitatem. Quod ad secundum membrum spectat, ubi Christus reposcere vetat, quae iniuste ablata sunt, prioris doctrinae indubie expositio est, non aegre scilicet bonorum iacturam ferendam esse. Sed tenendum est quod nuper admonui, non sophistice urgenda esse verba, quasi pio homini non liceat quod suum est recuperare, si quando illi iustum remedium divinitus oblatum fuerit, sed tantum nobis praescribi patientiae legem, ne amissis fortunis torqueamur, sed quieti exspectemus, dum rationem a praedonibus Dominus ipse exigat.

MATTH. V. 42. *Petenti abs te dato: et cupientem, mutuum abs te accipere, ne averseris.*

LUC. VI. 34. *Si mutuum dederitis, a quibus speratis vos recepturos, quae gratia erit vobis? nam et peccatores peccatoribus dant mutuum, ut recipiant paria.* 35. *Mutuum date, nihil inde sperantes, et erit merces vestra multa.*

Matth. 42. *Petenti abs te dato*: Tametsi ita sonant Christi verba, quae referuntur a Matthaeo, ac si iuberet sine delectu quibusvis dare, alium tamen sensum ex Luca elicimus, qui plenius rem totam explicat. Primo certum est, Christo fuisse propositum, liberales potius quam prodigos facere suos discipulos. Atqui stulta erit prodigalitas, temere effundere quae dedit Dominus: deinde videmus, quam alibi beneficentiae regulam tradat spiritus. Hoc ergo teneamus, primum hic discipulos suos Christum hortari, ut largi sint ac benefici. Porro hunc esse modum, ut minime se defunctos putent paucis quibusdam adiutis, sed omnes sua beneficentia prosequi studeant, neque unquam fatigemur usquedum suppetet facultas. Deinde ne quis cavillum texat ex verbis Matthaei, conferamus quae habentur apud Lucam. Negat Christus, quidquam officii nos Deo praestare, dum in mutuo dando vel aliis officiis spectamus mercedem mutuam: ita caritatem a carnali amicitia distinguit. Amant enim profani homines inter se, non gratis, sed mercenario affectu: ita fit ut in se ipsum quisque amorem, quo alios prosequitur, reflectat, quemadmodum etiam prudenter expendit Plato. Christus vero a suis gratuitam beneficentiam exigit, ut iuvare studeant inopes, a quibus nihil vicissim sperari potest. Nunc videmus, quid sit apertam habere manum petentibus: nempe liberaliter expositum esse erga omnes, qui ope nostra indigent, et qui beneficium pensare nequeunt.

Luc. 35. *Mutuum date.* Haec sententia perperam restricta fuit ad usuras, ac si tantum vetaret Christus suos foenerari. Atqui latius patere ex superiori sermone liquet. Postquam enim exposuit Christus, quid impii facere soleant, nempe quod diligunt suos amicos, et eos iuvant a quibus sperant aliquid compensationis, et mutuum dant similibus sui, ut paria deinde ab illis recipiant, subiicit quanto plus a suis requirat, nempe ut diligant inimicos, gratis benefaciant, gratis dent mutuo. Nunc videmus, particulam *nihil* perperam de foenore exponi, quod ad sortem accedit, quum tantum hortetur Christus ad gratuita officia, et mercenaria nihil gratiae coram Deo habere dicat. Non quod simpliciter damnet, quaecunque spe compensationis

praestantur beneficia, sed docet nihil ad testandam caritatem facere, quia ille demum erga proximos beneficus est, qui nullo commodi sui respectu ad eos iuvandos ducitur, sed tantum cuiusque inopiam spectat. Caeterum, an Christianis liceat aliquid interdum ex mutuo lucri accipere, non disputabo fusius hoc loco, ne quaestionem ex falso sensu (quem iam refutavi) intempestive arcessam. Iam enim exposui, nihil aliud velle Christum quam fideles mutuando debere ulterius progredi quam homines profanos, nempe ut meram liberalitatem colant.

MATTH. V. 43. *Audistis quod dictum sit, Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum.* 44. *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros: bene precamini devoventibus vos: benefacite iis, qui oderunt vos, et orate pro iis, qui laedunt et insectantur vos:* 45. *Ut sitis filii patris vestri, qui est in coelis: quia solem suum oriri facit super malos et bonos, et pluviam mittit super iustos et iniustos.* 46. *Nam si dilexeritis eos, qui diligunt vos, quod praemium habebitis? nonne et publicani idem faciunt?* 47. *Et si complexi fueritis fratres vestros tantum, quid eximium facitis? nonne et publicani sic faciunt?* 48. *Eritis igitur vos perfecti, quemadmodum pater vester, qui est in coelis, perfectus est.*

LUC. VI. 27. *Sed vobis dico qui auditis, Diligite inimicos vestros: benefacite iis, qui vos oderunt.* 28. *Bene precamini devoventibus vos, et orate pro iis qui vos laedunt.* 32. *Et si diligitis eos qui vos diligunt, quae vobis est gratia? nam et peccatores eos, a quibus diliguntur, diligunt.* 33. *Et si benefeceritis iis, qui vobis benefaciunt, quae vobis erit gratia? si quidem et peccatores hoc faciunt.* 35. *Verumtamen diligite inimicos vestros.* Item paulo post: *Et eritis filii altissimi, quia ipse benignus est erga ingratos et malos.* 36. *Estote ergo misericordes, sicut et pater vester misericors est.*

Matth. 43. *Diliges proximum tuum.* Mirum est, eo absurditatis delapsos fuisse scribas, ut *proximi* nomen restringerent ad benevolos: quum nihil clarius sit nec certius quam Deum complecti totum humanum genus, quum de proximis nostris loquitur. Nam quia sibi quisque addictus est, quoties alios ab aliis separant privata sua commoda, deseritur mutua communicatio, quam natura ipsa dictat. Deus ergo ut nos in fraterno amoris complexu retineat, propinquos esse testatur quicunque sunt homines, quia eos nobis conciliat communis natura: quoties enim hominem adspicio, quia os meum et caro mea est, me ipsum quasi in speculo intuear necesse est. Quamvis autem maior pars ut plurimum a sancta societate dissiliat, non violatur tamen eorum pravitate naturae ordo, quia spectandus est Deus coniunctionis autor. Unde colligimus, generale esse praeceptum legis, quo iubemur proximum diligere. Scribae vero, quum propinquitatem ex cuiusque animo aestimarent, negarunt proximi loco habendum, nisi qui ob sua merita amore dignus esset, vel saltem qui vicissim responderet in officio amici. Hoc quidem praecipit communis sensus, ideoque filios saeculi nunquam puduit sua odia profiteri, quorum aliquam rationem iactare poterant. Caritas autem, quam lege sua Deus commendat, non respicit quid quisque meritus sit, sed se ad indignos, perversos et ingratos diffundit. Verum hunc et genuinum sensum restituit Christus, et a calumnia vindicat: unde etiam apparet quod prius dixi, Christum non ferre novas leges, sed corrigere prava scribarum commenta, quibus vitiata legis divinae puritas fuerat.

44. *Diligite inimicos.* Hoc unum caput in se continet totam superiorem doctrinam: nam quisquis osores suos amare in animum induxerit, facile sibi temperabit ab omni vindicta, malorum patiens erit, ad miseros vero iuvandos multo magis propensus. Porro Christus in summa rationem et modum ostendit huius praecepti implendi, Dilige proximum tuum, sicut te ipsum. Neque enim huic praecepto unquam satisfaciet, nisi qui abdicato sui amore, vel potius se abnegato, tanti faciet homines sibi divinitus coniunctos, ut eos quoque amare pergat, a quibus odio habetur. Discimus autem ex his verbis, quam alienos esse deceat fideles ab omni vindicta, quam non modo prohibentur a Deo petere, sed ita remittere et in totum delere ex animis, ut hostibus suis bene precentur. Interea non desinunt suam causam Deo committere, donec ultionem sumat de reprobis: cupiunt enim, quoad in se est, malos redire ad sanam mentem, ne pereant, atque ita consulunt eorum saluti. Hoc tamen solatio suas omnes molestias leniunt, quod non dubitant, Deum obstinatae malitiae fore ultorem, ut sibi innoxios curae fuisse declaret. Est quidem hoc perquam arduum, et carnis ingenio prorsus adversum, bonum malo rependere: sed minime quaerenda est ex vitiis nostris et infirmitate excusatio, quin potius simpliciter quaerendum est quid exigat lex caritatis, ut coelesti spiritus virtute freti luctando superemus quidquid affectuum in nobis contrarium est. Haec quidem monachis et similibus rabulis causa fuit, ut fingerent haec fuisse Christi consilia, non praecepta, quod hominum viribus metiebantur, quid Deo et legi ipsius debeant. Interim vero non puduit monachos perfectionem sibi arrogare, quod servandis consiliis ultro se obstringerent: quam fideliter praestent quod titulo tenus usurpant, nunc dicere omitto. Quam vero de consiliis praeposterum sit insulsumque commentum, primo inde patet, quia non sine Christi iniuria dicitur, suasisse ipsum discipulis,

non pro imperio mandasse quod rectum erat. Deinde plus quam insulsum est, libera facere caritatis officia, quae ex lege pendent. Tertio *dicendi* verbum, quod denuntiare vel praecipere hoc loco significat, perperam pro consulere exponitur. Postremo diserte sanciri, quod necessario praestandum est, nullo negotio ex Christi verbis probatur, dum addit continuo post:

45. *Ut sitis filii patris vestri.* Quum diserte pronuntiet, non aliter quemquam fore *Dei filium*, nisi qui osores suos diliget, quis iam dicere audeat, nulla huius doctrinae servandae necessitate nos obstringi? Perinde enim est ac si dixisset: Quisquis censeri volet Christianus, inimicos diligat. Horribile sane portentum, quod mundus tam densis tenebris per tria vel quatuor saecula obrutus fuerit, ut non videret diserte iuberi, quod quisquis negligit ex numero filiorum Dei expungitur. Porro notandum est, non proponi ad imitationem Dei exemplum, quasi nos deceat quidquid ille facit: plectit enim ille ingratos, et sceleratos e mundo saepe exterminat, qua in parte non proponit se nobis imitandum, quia in nos iudicium mundi non competit, quod eius proprium est, sed nos paternae suae bonitatis et beneficentiae imitatores esse vult. Idque viderunt non modo profani philosophi, sed quidam nequissimi pietatis contemptores, quibus expressa fuit haec confessio: nulla re magis nos esse Deo similes quam benefaciendo. In summa, hanc nostrae adoptionis notam fore Christus testatur, si malis etiam et indignis sumus benefici. Neque tamen intelligas, fieri nos beneficentia nostra Dei filios, sed quia idem spiritus (qui gratuitae nostrae adoptionis testis est, arrha et sigillum) pravos carnis affectus, qui caritati repugnant, corrigit, ab effectu probat Christus, non alios esse Dei filios, nisi qui ipsum mansuetudine et clementia referunt. Pro eo Lucas habet *eritis filii Altissimi.* Non quod hunc honorem sibi quisquam acquirat, vel quod incipiat esse Dei filius, ex quo inimicos dilexerit, sed quia usitata est scripturae loquendi ratio, gratuita Dei beneficia mercedis loco proponere, dum nos animare vult ad recte agendum. Haec autem ratio est, quia respicit, in quem finem vocati simus: nempe ut reparata in nobis Dei imagine pie sancteque vivamus.

Solem suum oriri facit. Duo commemorat testimonia divinae in nos beneficentiae, quae non tantum maxime nobis nota sunt, sed omnibus communia, quum magis ipsa societas ad idem ultro citroque inter nos praestandum invitet, quanquam per synecdochen innumera quoque alia complectitur.

46. *Nonne et publicani etc.* Eodem sensu Lucas *peccatores*, hoc est, nequam et sceleratos homines ponit: non quod munus ipsum per se damnetur (erant enim publicani vectigalium redemptores: vectigalia autem sicuti principes iure indicunt, ita exigere a populo licet), sed quia hoc genus hominum avarum esse solet ac rapax, imo perfidum et crudele: deinde quoniam apud Iudaeos habebantur iniustae tyrannidis ministri. Ergo si quis publicanos ex Christi verbis colligat omnium hominum esse deterrimos, male argumentabitur, quia loquitur pro recepto vulgi more: ac si diceret, qui fere humanitatis sunt expertes, aliquam tamen habere mutui iuris speciem, dum suam utilitatem captant.

48. *Eritis igitur vos perfecti.* Perfectio haec non aequalitatem sonat, sed tantum ad similitudinem refertur. Quantumvis ergo distemus a Deo, dicimur perfecti esse sicut ipse est, dum ad eundem scopum tendimus, quem in se nobis proponit. Si quis aliter malit, non fit hic inter Deum et nos comparatio, sed perfectio Dei vocatur, primum gratuita meraque liberalitas, quae spe lucri non ducitur: deinde singularis bonitas, quae cum hominum malitia et ingratitudine certat. Quod melius liquet ex verbis Lucae, *estote misericordes, sicut pater vester coelestis.* Misericordia enim mercenario opponitur, qui privato commodo alligatus est.

MATTH. VI. 1. *Attendite, ne eleemosynam vestram praestetis coram hominibus, quo spectemini ab illis: alioqui mercedem non habetis apud patrem vestrum, qui in coelis est.* 2. *Itaque quum praestas eleemosynam, ne tubis canatur ante te, quemadmodum hypocritae faciunt in synagogis et in vicis, ut glorificentur ab hominibus: amen dico vobis, habent mercedem suam.* 3. *Caeterum, ut quum praestabis eleemosynam, nesciat sinistra tua, quod facit dextera tua,* 4. *Ut sit eleemosyna tua in occulto, et pater tuus, qui videt in occulto, reddet tibi in propatulo.*

Matth. 1. *Attendite etc.* Hoc loco suos hortatur Christus ad sincerum bonorum operum studium, hoc est, ut simpliciter recte facere studeant coram Deo, non autem se hominibus ostentent. Admonitio imprimis necessaria, quia ambitio semper in virtutibus timenda est, nec ullum est opus tam laudabile, quod non inde saepe vitiari et pollui contingat. Caeterum per synecdochen sub una specie traditur generalis doctrina: de eleemosynis enim tantum loquitur, sicuti paulo post de precibus. Quanquam in nonnullis exemplaribus pro *eleemosynis* ponitur nomen *iustitiae*, quemadmodum etiam reddidit vetus interpres. Sed in eo nihil est momenti, quia utroque modo satis constat corrigi ambitionis morbum, dum recte agendo gloria ab hominibus captatur.

2. *Quum praestas eleemosynam.* Taxat hic nominatim vitium usu et consuetudine receptum, in quo non tantum palam cerni, sed manibus fere palpari inanis gloriae cupiditas potuit. In compitis enim et publicis locis, ubi haberi solebant publici conventus, erogabant pauperibus sportulas: in eo manifesta erat ostentatio, quod locorum celebritatem quaerebant, ut multos haberent testes, nec eo contenti addebant etiam tubarum clangorem. Fingebant quidem se pauperes arcessere, ut nunquam desunt praetextus: nihil tamen clarius erat quam ipsos venari plausus et laudem. Porro ubi servimus hominum oculis, iam Deum non constituimus vitae nostrae arbitrum et approbatorem. Itaque merito dicit Christus, mercedem suam nunc habere, qui se hoc modo ostentant: quia Deum respicere nequeunt, quorum oculos talis vanitas occupat. Eadem ratione *hypocritae* vocantur omnes inanis gloriae cupidi. Nam quum hypocritae profanis scriptoribus dicti fuerint histriones, qui in scena et ludis fictas personas agebant, scriptura hoc nomen ad homines duplices corde et simulatos transtulit. Quanquam variae sunt hypocritarum species, quidam enim quamvis pessime sibi conscii sint, tamen impudenter pro bonis viris coram mundo se venditant, et vitia sua, quorum intus sunt convicti, tegere conantur. Alii sibi tam secure indulgent, ut etiam perfectam iustitiam sibi arrogare audeant coram Deo. Alii non recti studio, nec gloriae Dei causa, sed tantum, ut famam sibi et opinionem sanctitatis acquirant, benefaciunt. Hanc postremam speciem Christus nunc designat, et iure vocat hypocritas, qui dum rectum finem non habent sibi propositum in bonis operibus, alienam personam induunt, ut sancti probique Dei cultores appareant.

3. *Nesciat sinistra tua.* Hac loquutione intelligit, debere nos unico Deo teste contentos esse, atque ita intentos in eius obsequium, ut nulla vanitate circumferamur. Saepe enim fit, ut non tam Deo sacrificent homines quam sibi ipsis. Non vult ergo Christus obliquis cogitationibus nos distrahi, sed recta in hunc scopum tendere, ut Deum pura conscientia colamus.

4. *Eleemosyna tua in occulto.* Videtur haec sententia cum multis scripturae locis pugnare, ubi iubemur fratres aedificare bonis exemplis. Sed si tenemus Christi consilium, verba longius trahere nos oportet. Iubet suos discipulos pure et procul omni ambitione bonis operibus dare operam: ut hoc fiat, oculos ab hominum intuitu vult esse aversos, quo satis habeant sua officia uni Deo probare. Haec vero simplicitas minime impedit aedificandi curam ac studium. Et certe paulo ante non praecise vetuit benefacere coram hominibus, sed ostentationem damnavit.

Pater tuus, qui videt in occulto. Tacite perstringit stultitiam, quae passim inter homines regnat, quod sibi videntur operam lusisse, nisi spectata fuerit a multis testibus eorum virtus. Deum ergo non magna luce indigere dicit, ut agnoscat benefacta: quia illi conspicua sunt quae tenebris sepulta videntur. Non est igitur, cur putemus esse perdita, quae conspectum hominum fugiunt et testimonio carent: quia Deus theatrum suum habet in latebris, et aptissimum remedium affert curando ambitionis morbo, dum nos ad Dei intuitum revocat, qui vanas omnes glorias evanescere facit ex animis nostris et prorsus delet. Secundo membro, quod proxime sequitur, admonet Christus, in quaerenda bonorum operum mercede patienter exspectandum esse ultimum resurrectionis diem. Pater tuus, inquit, reddet tibi palam. Quando? nempe quum exorta ultimae diei aurora, quae nunc abscondita sunt in tenebris patefient.

MATTH. VI. 5. *Et quum oraveris, non eris quemadmodum hypocritae: nam illi solent in conciliabulis et in angulis platearum stantes orare, quo conspicui sint hominibus: amen dico vobis, quod habent mercedem suam.* 6. *Tu vero quum oras, introito in conclave tuum, et occluso ostio tuo ora patrem tuum, qui est in occulto: et pater tuus, qui videt in occulto, persolvet tibi in propatulo.* 7. *Verum orantes, ne sitis multiloqui, sicut ethnici: putant enim fore, ut ob multiloquium suum exaudiantur.* 8. *Ne igitur efficiamini similes istorum: novit enim pater vester, quibus rebus opus sit vobis, priusquam petatis ab illo.*

Matth. 5. *Quum oraveris etc.* Idem nunc de precibus docet, quod prius de eleemosynis. Est autem haec nimis crassa et pudenda nominis Dei profanatio, quod hypocritae, ut gloriam ab hominibus referant, in publico precantur, vel potius simulant se precari. Sed quum semper ambitiosa sit hypocrisis, non mirum est, ita caecam esse: iubet ergo discipulos suos, si rite orare velint, conclave intrare. Etsi autem, quia hoc in speciem videtur absurdum, allegorice quidam exponunt interiorem cordis recessum, hac tamen argutia nihil est opus. Iubemur pluribus locis, in celebri coetu et hominum freqnentia ac coram toto populo Deum precari vel laudare, idque testandae nostrae fidei vel gratitudinis causa, simul ut alios nostro exemplo incitemus ad idem agendum: neque ab eo studio nos Christus abducit, sed tantnm admonet, Deum prae oculis habendum esse, quoties ad precationem accingimur. Ideo non sunt urgenda haec verba, *Intra in conclave tuum*: quasi iubeat fugere homines, ac nos recte orare neget nisi testibus remotis. Comparative enim loquitur, significans potius quaerendum esse secessum quam appentendam hominum

frequentiam, quae nos orantes videat. Utile quidem est fidelibus, quo liberius vota sua et gemitus coram Deo effundant, subducere se ab hominum conspectu. Prodest etiam secessus alia de causa, quo magis ab omnibus avocamentis liberae sint ac solutae mentes: ideo et Christus ipse orandi causa saepius in secretum aliquem locum se abdidit. Sed hoc in praesentia non agitur: tantum enim corrigitur inanis gloriae cupiditas. Summa autem est: sive quis solus, sive coram aliis precetur, hunc tamen affectum induendum esse, quasi abditus in conclave solum Deum haberet testem. Quum dicit Christus, mercedem rependi precibus nostris, satis declarat, quidquid mercedis passim nobis scriptura promittit non tanquam debitum solvi, sed gratuitum esse.

7. *Ne sitis multiloqui.* Aliud vitium reprehendit in oratione, nempe multiloquium. Utitur autem duobus verbis, sed eodem sensu: nam battologia supervacua est et putida repetitio, polylogia autem inanis garrulitas. Porro eorum stultitiam reprehendit Christus, qui ut Deum persuadeant et exorent, multum verborum profundunt. Neque huic doctrinae contrarium est, quod precandi assiduitas passim laudatur in scriptura. Nam ubi serio affectu concipitur precatio, lingua non anteit pectus: deinde non captatur Dei gratia inani verborum fluxu, sed potius suos affectus, non secus ac sagittas, pium cor emittit, qui in coelum penetrent. Interim damnatur eorum superstitio, qui longis susurris Deum se promereri confidunt: quo errore sic imbutum videmus esse papatum, ut praecipua orationis virtus illic credatur esse loquacitas. Nam quo quisque plus verborum demurmurat, eo magis censetur exacte precatus esse. Longi etiam prolixique cantus, quasi Dei aures demulceant, assidue resonant in eorum templis.

8. *Novit enim pater vester.* Hoc unum remedium purgandae ac tollendae, quae hic damnatur, superstitioni sufficit: unde enim haec stultitia, ut multum proficere putent homines, ubi suo multiloquio Deum fatigant, nisi quia similem imaginantur homini mortali, qui doceri et moneri opus habeat? Quisquis autem persuasus est, Deum non modo curam nostri habere, sed etiam nostras necessitates habere cognitas, et vota nostra curasque antevertere, priusquam admonitus fuerit, ille omisso multiloquio satis habebit preces suas extendere, quatenus ad fidem exercendam expediet: Deum vero rhetorice aggredi, ut verborum copia flectatur, absurdum esse agnoscet ac ridiculum. Verum si Deus, antequam petamus, quid nobis opus sit novit, videtur nulla esse precandi utilitas. Nam si sponte ad nos iuvandos propensus est, quorsum attinet preces nostras interponere, quae spontaneum providentiae eius cursum abrumpant? Solutio facilis est in ipso precandi fine: neque enim orant fideles, ut Deum admoneant de rebus incognitis, eum ad officium hortentur vel cessantem sollicitent, sed potius ut se ipsos expergefaciant ad ipsum quaerendum, meditandis eius promissionibus fidem suam exerceant, curas suas exonerando in eius sinum se sublevent: denique ut testentur, tam sibi quam aliis ab eo uno sperare et expetere quidquid est bonorum. Et ipse, quod gratuito et nondum rogatus nobis largiri decrevit, votis tamen nostris promittit se daturum. Quare utrumque tenendum est, vota nostra ab eo sponte praeveniri, et tamen nos precibus impetrare quod petimus. Cur autem interdum in longum tempus nos differat, interdum etiam votis nostris non indulgeat, alibi erit dicendi locus.

MATTH. VI. 9. *Vos ergo sic orate: Pater noster, qui es in coelis, Sanctificetur nomen tuum.* 10. *Veniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, ut in coelo, sic etiam in terra.* 11. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* 12. *Et remitte nobis debita nostra, sicut et nos remittimus debitoribus nostris.* 13. *Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo. Quia tuum est regnum, et potentia, et gloria in saecula, Amen.*

LUC. XI. 1. *Factum est, quum oraret quodam in loco, ut cessavit, dixit quidam ex discipulis eius ad eum: Domine, doce nos orare, sicut et Ioannes docuit discipulos suos.* 2. *Et ait illis: Quum oratis, dicite: Pater noster, qui es in coelis, Sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua quemadmodum in coelo, sic etiam in terra.* 3. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* 4. *Et remitte nobis peccata nostra, si quidem et ipsi remittimus omni debenti nobis. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo.*

Incertum est, semelne an bis hanc orandi formam Christus discipulis tradiderit. Quibusdam hoc secundum videtur magis probabile, quia Lucas rogatum fuisse dicit, Matthaeus vero inducit ultro docentem. Quia tamen diximus, Matthaeum praecipua quaeque doctrinae capita colligere, ut melius ex continua serie totam summam perspiciant lectores, fieri potest ut Matthaeus occasionem quam refert Lucas omiserit, quanquam hac de re cum nemine pugnare velim.

Luc. 1. *Sicut et Ioannes docuit discipulos.* Quod Ioannes privatam orandi formam tradidit suis discipulis, id fecisse existimo, prout temporis ratio ferebat. Res tunc valde apud Iudaeos corruptas fuisse notum est: tota certe religio sic collapsa erat, ut mirum non sit, precandi morem a paucis rite cultum fuisse. Rursum quum instaret promissa

redemptio, fidelium mentes precando ad eius spem et desiderium excitari oportuit. Ioannes ergo ex variis scripturae locis certam aliquam precationem conficere potuit, quae tempori congrueret, ac propius accederet ad spirituale Christi regnum, quod iam patefieri coeperat.

Matth 9. *Vos ergo sic orate.* Pro quo Lucas, *quum oratis*, *dicite:* quanquam non iubet Christus suos conceptis verbis orare, sed tantum ostendit, quorsum vota omnia precesque referri deceat. Sex ergo petitionibus complectitur, quidquid a Deo optare fas est. Atque hac doctrina nihil nobis est utilius: nam quum hoc praecipuum sit pietatis exercitium, in formandis tamen precibus aut votis concipiendis sensus omnes nostri deficiunt. Ita nemo rite orabit, nisi cuius os et cor moderabitur coelestis magister. In hunc finem tradita est haec regula, ad quam preces nostras exigere necesse est, si legitimas censeri Deoque probari cupimus. Noluit quidem (ut nuper dictum est) praescribere filius Dei, quibus verbis utendum sit, ut ab ea quam dictavit formula deflectere non liceat, sed tamen vota nostra sic dirigere fraenareque voluit, ne extra metas istas oberrent: unde colligimus, non in verbis, sed in rebus ipsis datam ab eo fuisse rite precandi legem. Porro quod dixi, sex petitionibus constare hanc precandi formam, sciendum est, tres priores posthabita nostri ratione respicere in Dei gloriam, tres autem reliquas ad ea, quae in salutem nostram utilia sunt, esse compositas. Nam ut lex Dei duabus tabulis distinguitur, quarum prior pietatis officia continet, altera autem caritatis, sic orando Christus partim Dei gloriam spectare et quaerere iubet, partim nobis consulere permittit. Sciamus ergo, tunc nos demum ad rite precandum fore comparatos, si non tantum de nobis et propria utilitate erimus solliciti, sed priorem locum Dei gloriae dabimus: est enim nimis praeposterum, curare tantum quae nostra sunt, regnum autem Dei, quod longe praeferendum est, negligere.

Pater noster, qui es in coelis. Duo maxime nobis consideranda sunt, quoties ad precandum accingimur, tum ut nobis accessus ad Deum pateat, tum ut plena solidaque fiducia in eum recumbamus: nempe paternus eius erga nos amor, et immensa potentia. Quare ne dubitemus, quin benigne amplecti nos Deus velit, quin paratus sit ad vota nostra exaudienda, quin denique sponte propensus sit ad nos iuvandos. *Patris* nomen illi tribuitur: ergo in hoc epitheto iam satis uberem fiduciae materiam Christus nobis suppeditat, sed quoniam dimidia tantum ex parte in Dei bonitate acquiescimus, proximo membro commendat eius potentiam. Nam quum scriptura Deum in coelo esse dicit, omnia subesse eius imperio, mundum et quidquid in eo est manu eius contineri, virtutem eius ubique diffusam, providentia eius cuncta ordinari significat. Psal. 2, 4 dicit David: Habitator coelorum irridebit eos: item Psalmo 115, 3: Deus noster in coelo, quaecunque voluit, fecit. Caeterum non ita locatur in coelo Deus, quasi illic sit inclusus: potius enim tenendum est quod alibi dicitur (2. Paral. 2, 6), Coelos coelorum eum non capere. Sed haec loquutio ab ordine creaturarum eum eximens [illegible]
humile vel terrenum, ubi de ipso agitur, venire [illegible]
mentem debere admonet, quia excelsior sit [illegible]
mundo. Nunc tenemus Christi consilium, [illegible]
quod in ipso precandi exordio, suorum [illegible]
Dei bonitate et potentia stabilire voluerit, [illegible]
in fide fundatae sunt preces profectu [illegible]
quum stultae, imo insanae arrogantiae [illegible]
invocare patrem, nisi quatenus in [illegible]
insiti pro filiis agnoscimur, hinc [illegible]
alium esse precandi modum quam [illegible]
freti ad Deum accedimus.

Sanctificetur nomen tuum. Hic [illegible]
quod dixi, in tribus primis [illegible]
nostri respectu quaerendam esse [illegible]
quod separata sit a salute nostra, [illegible]
tur Dei maiestas omnibus aliis [illegible]
ferri. Salutare est nobis, Deum [illegible]
illi tribui honorem, sed nemo [illegible]
gloriae desiderio flagrat, nisi [illegible]
oblitus ad quaerendam illius [illegible]
tollit. Porro inter istas tres [illegible]
affinitas et similitudo: [illegible]
Dei cum eius regno semper [illegible]
cipua eiusdem regni pars in [illegible]
eius voluntas. Verum [illegible]
sit nostrum frigus, quantaque [illegible]
rebus omnium maximis, [illegible]
dictantur, nihil hic supervacuum [illegible]
tria quae petuntur, utile fuisse, [illegible]
ficari Dei nomen nihil aliud [illegible]
haberi honorem, quo dignus [illegible]
ipso loquantur vel cogitent [illegible]
veneratione. Huic opponitur [illegible]
fanatio: quum scilicet vel [illegible]
vel minus reverenter et [illegible]
eam homines suspiciunt. [illegible]
ficatur, inde manat et pendet, [illegible]
homines eius sapientia, bonitas, [illegible]
quidquid in eo est virtutum: [illegible]
semper intus constat, sed eam [illegible]
pravitate homines obscurant, [illegible]
temptu violant et polluunt. [illegible]
petitionis est, ut Dei gloria [illegible]
qualis est celebretur inter [illegible]
optime viget pura religio, quum [illegible]
a Deo profectum est, rectum [illegible]
et sapientiae plenum esse [illegible]
ut et verbum eius pro fidei [illegible]

missio, quatenus scilicet anima corpori praecellit, initium tamen Christus fecit a pane et terrenae vitae subsidiis, ut a tali rudimento altius eveheret. Non ergo panem quotidianum prius nobis dari petimus quam Deo reconciliari, quasi nobis pluris esse debeat caducus ventris cibus quam aeterna salus animae, sed mentes nostrae quasi per scalas a terra in coelum conscendant. Nam quum se Deus ad alenda corpora demittat, minime dubium est, quin de spirituali vita nostra longe sit magis sollicitus. Ergo tam benigna eius indulgentia fiduciam nostram altius erigit. Quod nonnulli panem ἐπιούσιον pro supersubstantiali accipiunt, prorsus absurdum est. Ratio vero, quam adducit Erasmus, non modo frivola est, sed pietati repugnat: non videtur illi probabile, quod, dum prodimus in Dei conspectum, Christus nos de alimentis verba facere iubeat. Quasi vero non passim haec docendi ratio in scripturis occurrat, ut scilicet praesentium bonorum gustu in spem coelestium ducamur: imo vero haec iusta demum fidei nostrae probatio est, quum nihil aliunde expetimus quam a Deo, nec modo eum agnoscimus unicum bonorum omnium fontem, sed paternam eius bonitatem etiam ad minima quaeque diffundi sentimus, ut ne carnis quidem nostrae curam suscipere recuset. Quod autem de corporali victu hic loquatur Christus, primo inde colligere promptum est, quod alioqui mutila esset, non plena oratio. Iubemur enim multis locis curas omnes nostras in Dei sinum coniicere, et ipse liberaliter promittit, nulla in re se nobis defuturum. Ergo in exacta rite orandi regula necesse est, de innumeris praesentis vitae necessitatibus aliquid praecipi. Deinde particula *hodie* significat, hic a Deo peti quod non nisi in diem curandum sit. Neque enim dubium est, quin terreni victus cupiditatem, ad quam immodice ferimur omnes, restringere ac moderari voluerit. Porro satis trita est synecdoche in nomine *panis:* nam sub eo Hebraei comprehendunt omne genus alimenti. Hic vero latius etiam extenditur: neque enim tantum escam nobis porrigi Dei manu, sed quidquid ad transigendam vitam necessarium est, nobis ab eo dari cupimus. Nunc sensus clarus est: primum iubemur orare, ut Deus quam nobis in mundo hoc vitam dedit tueatur ac foveat, et quia indiget multis subsidiis, ut ipse nobis subministret quidquid necessarium esse novit. Iam quia Dei benignitas continuo tenore ad nos pascendos fluit, panis quem ministrat vocatur ἐπιούσιος, hoc est, superveniens: sic enim interpretari licet. Tantundem ergo valet hoc nomen ac si dictum esset: Domine, quum quotidie novis alimentis opus habeat vita nostra, ne assidue ea largiendo unquam fatigeris. Adverbium *hodie* ut paulo ante dixi, fraenandae nimiae aviditati additum est, ut discamus singulis momentis a Dei beneficentia pendere, et eo demenso contenti esse, quod de die in diem (ut loquuntur) nobis suppeditat. Obiicitur tamen quaestio, quum certum sit, Christum regulam orandi piis omnibus communem dedisse, ex eorum autem numero aliqui sint divites, qui repositam annonam habent, quomodo petere eos iubeat, quod domi suae habent, et petere in diem, quod abunde illis in annum usque suppetit. Solutio facilis est: monemur enim his verbis, nisi quotidie nos pascat Deus, nihil fore quamlibet annonae congeriem: affluant licet triticum, vinum et reliqua omnia, nisi arcana Dei benedictione irrigentur, derepente evanescent, vel auferetur eorum usus, vel excidet quae illis ingenita est vis ad nos alendos, ut famelici in nostra copia simus. Quare non mirum est, si Christus divites et inopes promiscue ad coelestem nutritium invitet. Caeterum nemo ita ex animo precabitur, nisi qui didicerit Pauli exemplo esurire et abundare, ut suam inopiam vel tenuitatem aequo animo toleret, nec se fallaci abundantiae suae fiducia inebriet. Si quaerat quispiam, quomodo panem, quem iam vocamus *nostrum*, petamus nobis dari: respondeo, vocari non quod iure debeatur, sed quia paterna Dei benevolentia in usum nostrum destinatus est. Itaque eo ipso noster efficitur, quod eum coelestis pater, ne desit nostrae necessitati, gratuito nobis donat. Colendi quidem sunt agri, sudandum in colligendis terrae fructibus, subeundus est cuique et ferendus vocationis suae labor, ut sibi victum quaerat, sed hoc non obstat, quin gratuita Dei beneficentia pascamur, sine qua frustra se homines laboribus conficerent. Itaque illi acceptum ferre docemur, quidquid videtur industria nostra esse quaesitum. Simul tamen ex hoc verbo colligere licet, si divinitus pasci cupimus, alieno esse abstinendum: se enim nihil nisi quod suum vocare possint appetere, testantur omnes Dei alumni, quoties hac precandi forma utuntur.

12. *Remitte nobis debita.* Hic memoria repetere convenit quod nuper dixi, Christum in digerendis suorum votis non spectasse, quid prius aut posterius ordine esset. Nam quum scriptum sit, peccata nostra instar maceriae esse, quae nos a Dei accessu prohibeat, et instar nubis, qua impediuntur eius oculi ne respiciant (Ies. 59, 2 et 44, 22; Thren. 3, 44), preces nostras semper a peccatorum remissione ordiri necese est, quia hinc prima spes exorandi Dei affulget, dum nobis propitius est, qui non aliter nobis placatur quam peccata gratis ignoscendo. Caeterum duabus petitionibus complexus est Christus, quae ad aeternam salutem animae et spiritualem vitam spectabant, sicuti haec duo sunt praecipua capita divini foederis, quibus tota salus nostra constat: quod nobis gratuitam reconciliationem offert peccata non imputando, et spiritum promittit, qui iustitiam legis cordibus nostris insculpat. Utrum-

sensus, nos scilicet diabolo et peccato esse expositos, nisi nos tueatur Dominus et eripiat.

Quia tuum est regnum. Mirum est hanc precationis clausulam, quae tam apte quadrat, a Latinis fuisse omissam. Neque enim ideo solum addita est, ut corda nostra ad expetendam Dei gloriam accendat, et admoneat, quisnam esse debeat votorum nostrorum scopus, sed etiam ut doceat, preces nostras, quae hic nobis dictatae sunt, non alibi quam in Deo solo fundatas esse, ne propriis meritis nitamur.

MATTH. VI. 14. *Si enim remiseritis hominibus peccata sua, remittet etiam vobis pater coelestis.* 15. *Quod si non remiseritis hominibus peccata sua, neque pater vester remittet peccata vestra.*

MARC. XI. 25. *Et quum steteritis orantes, remittite si quid habetis adversus aliquem, ut et pater vester, qui in coelis est, remittat vobis delicta vestra.* 26. *Quod si vos non remiseritis, nec pater vester, qui in coelis est, remittet vobis peccata vestra.*

Hic tantum exponit Christus, quorsum apposita fuerit illa conditio, Remitte nobis sicut nos remittimus: nempe Deum non aliter fore nobis exorabilem, nisi nos etiam praebeamus faciles ad dandam veniam, si qui nos laeserint. Et certe nisi plus quam ferrei sumus, mollire nos debet haec exhortatio, ut placabiles simus ad remittendas offensas. Nisi quotidie varia peccata nobis condonet Deus, scimus, nos innumeris modis periisse: atque non alia lege ad veniam nos admittit, nisi fratribus ignoscimus, quidquid in nos peccarint. Se igitur ultro quasi devotis animis exitio addicunt, et data opera Deum sibi reddunt implacabilem, qui illatas sibi iniurias oblivisci nolunt.

MATTH. VI. 16. *Porro quum ieiunaveritis, ne sitis veluti hypocritae tetrici: deformant enim facies suas, quo perspicuum sit hominibus, ipsos ieiunare. Amen dico vobis, habent mercedem suam.* 17. *Tu vero quum ieiunas, unge caput tuum, et faciem tuam lava,* 18. *Ne conspicuum sit hominibus te ieiunare, sed patri tuo, qui est in occulto: et pater tuus, qui videt in abdito, reddet tibi in propatulo.*

Iterum redit ad superiorem doctrinam: Quum enim vanam ostentationem in eleemosynis et precibus reprehendere coepisset, legitimam orandi regulam interposuit. Nunc de ieiunio idem suis praecipit, quod prius de precibus et eleemosynis: ne scilicet tantopere servire theatro studeant quam Deum habere operum suorum testem. Porro quod caput ungere et faciem lavare iubet, hyperbolicum est: neque enim Christus ab una specie hypocriseos ita nos retrahit, ut in alteram inducat. Non ergo simulare lautitias iubet, neque ita nos hortatur ad victus temperantiam, ut delitias in unguentis et vestitu indulgeat, sed simpliciter nos hortatur ad tenendam moderationem, in qua nihil sit vel novum vel affectatum: ac si diceret, ita ieiuniis vacandum esse, ut in consueta vitae ratione nihil mutemus. Quod ieiuniis *mercedem* a Deo promittit, impropria est loquutio, sicuti paulo ante de precibus dictum est, quanquam inter preces et ieiunia magnum est discrimen. Illae enim inter pietatis officia primatum tenent, ieiunium vero per se opus medium est, non autem ex eorum genere quae Deus requirit et probat, ut sunt eleemosynae. Placet autem duntaxat, quatenus refertur in alium finem: nempe ut nos ad abstinentiam exerceat, ut subigat carnis lasciviam, ut ad studium orandi nos inflammet, ut testimonium sit poenitentiae nostrae, quoties Dei iudicio urgemur. Sensus ergo verborum Christi est: Deus aliquando patefaciet sibi placuisse, quae videbantur periisse bona opera, quod hominum oculos fugerant.

MATTH. VI. 19. *Ne reponatis vobis thesauros in terra, ubi aerugo et tinea delet, ubi fures perfodiunt ac furantur.* 20. *Sed recondite vobis thesauros in coelo, ubi neque aerugo neque tinea delet, et ubi fures non perfodiunt, neque furantur.* 21. *Nam ubi fuerit thesaurus vester, illic erit et cor vestrum.*

LUC. XII. 33. *Vendite quae possidetis, et date eleemosynam. Parate vobis sacculos, qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in coelis, quo fur non accedit, neque tinea corrumpit.* 34. *Ubi enim fuerit thesaurus vester, ibi et cor vestrum erit.*

Matth. 19. *Ne reponatis.* Pestis haec capitalis passim regnat in mundo, ut homines inexplebili habendi cupiditate insaniant. Eos vero stultitiae coarguit Christus, quod opibus magna cura congestis suam felicitatem vermibus et aerugini prostituunt, furibusque exponunt in praedam. Quid autem rationi minus consentaneum est, quam bona sua locare, ubi vel sponte pereant vel rapiantur ab hominibus? Hoc quidem non cogitant avari. Opes enim suas includunt arcis bene obseratis: effugere tamen nequeunt, quin furibus vel tineis obnoxiae sint suae divitiae. Caeci igitur et recto sensu privati sunt, qui tanto labore tantaque molestia inhiant congerendis opibus, quae vel putredini, vel rapinis, vel aliis mille fortuitis casibus subiectae sint: praesertim quum Deus locum thesauri in coelo reponendi nobis commodet, et ad divitias

autem hinc colligunt Papistae, pollere ratione et prudentia homines, ut libera sit illis boni et mali electio, frivolum est: neque enim Christus, qua facultate praediti simus, hoc loco disserit, sed quomodo nos ambulare deceat, ut scilicet in certum aliquem scopum simus intenti. Ac simul docet, totum humanae vitae cursum ideo tenebrosum esse, quia nemo rectum finem sibi proponat, sed omnes sibi ad malum cupide sectandum indulgeant. Fateor quidem, natura ingenitam esse hominibus rationem, qua discernant inter vitia et virtutes, sed ita peccato vitiatam esse dico, ut ad singulos passus deficiat. Interea non sequitur, quin tenebras sibi sponte arcessant homines, ac si clausis oculis oblatum lumen fugerent, quia scientes et volentes post suas concupiscentias feruntur.

23. *Si lumen quod in te est, etc.* *Lumen* vocat rationem, quantulacunque in hominibus reliqua manet post lapsum Adae: *tenebras* autem, crassos affectus et belluinos. Sensus est igitur, mirum non esse, si tam foede pecudum more in vitiorum luto sese homines volutent, quandoquidem nulla est ratio, quae caecas et tenebrosas carnis libidines regat. Lumen vero dicit *in tenebras converti*, non modo quum mentis suae iudicium obrui sinunt homines pravis carnis libidinibus, sed ingenium suum perversis cogitationibus dedentes quasi in belluas degenerant. Videmus enim, ut maligne ad astutiam deflectant homines quidquid datum erat prudentiae, ut sibi fodiant profundas cogitationes, quemadmodum dicit propheta, ut subterfugiis suis freti proterve Deo insultent (Ies. 29, 15), denique innumeris modis ad se perdendos ingeniosi esse appetant. Quare non abs re pronuntiat Christus, fieri non posse, quin horribiles et plus quam densae tenebrae regnant in vita, ubi homines data opera caecutiunt. Idem est sensus verborum, quae habentur apud *Lucam*, nisi quod sententiam hanc connectit illic Christus cum ea, quae prius exposita fuit Matthaei quinto capite, Nemo lucernam accendit, et ponit eam in abscondito, etc. Deinde huius clausulae loco, Si lumen, quod in te est, tenebrae sunt etc., exhortationem ponit, *Vide ne lumen, quod in te est, tenebrae sint:* ac si diceret, Vide ne mens tua, quae instar lucernae fulgere debuerat ad moderandas tuas actiones, totam vitam tuam obtenebret ac pervertat. Postea subiicit, quum illuminatur corpus ab oculo, in singulis membris exstare optimam moderationem, sicuti lumen accensum diffunditur et penetrat in omnes cubiculi partes.

24. *Nemo potest servire etc.* Redit Christus ad superiorem doctrinam, nempe ut suos discipulos ab avaritia retrahat. Prius dixerat, cor hominis thesauro eius devinctum esse et constrictum, nunc admonet alienari a Domino eorum corda, qui se divitiis addicunt. Delitias enim fallaci praetextu maior pars sibi facere solet, dum inter Deum et suas cupiditates partiri se posse fingit. Christus autem fieri posse negat, ut quisquam Deo simul et carni suae obtemperet. Non dubium est, quin proverbium tunc vulgo usitatum fuerit, Neminem posse duobus dominis simul servire. Quod igitur omnium opinione receptum erat, pro confesso sumit, atque ita ad praesentem causam accommodat, ubi regnum occupent divitiae, abdicari Deo suum imperium. Non est quidem impossibile Deo servire, qui divites sunt, sed quisquis divitiis se in servitutem tradit, a Deo se emancipet est necesse, quandoquidem diaboli mancipia nos avaritia semper reddit. Quod alibi refertur a Luca, in hunc contextum inserui: quia quum sparsim, ut fert occasio, evangelistae ex Christi doctrina sententias in alienos locos transferant, nobis nulla esse debet religio, eos inter se aptare. Caeterum quod specialiter de divitiis hic dicitur, ad alia omne genus vitia rite extendi potest: quum Deus tantopere sinceritatem ubique commendet, duplex autem cor abominetur, eos omnes falli, qui ipsum dimidia cordis sui parte contentum fore putant. Fatentur quidem omnes ore, non vere coli Deum nisi integro affectu, sed re ipsa negant, dum conciliare student res inter se contrarias. Non desinam, inquit ambitiosus, Deo servire, quamvis ad venandos honores bonam ingenii mei partem applicem. Idem avari, voluptuosi, crapulae dediti, libidinosi, crudeles, pro se quisque iactant: quasi vero possibile sit, Deo ex parte servire, quos ex professo contra eum bellare patet. Verum quidem est, fideles ipsos nunquam ita in solidum addictos esse Dei obsequio, quin retrahantur subinde vitiosis carnis cupiditatibus. Sed quia gemunt sub hac misera servitute, sibique displicent, nec aliter carni serviunt quam inviti et reluctantes, non dicuntur duobus dominis servire, quia perinde probantur eorum studia et conatus Domino, ac si integram illi obedientiam praestarent. Hic autem refellitur eorum hypocrisis, qui sibi in vitiis blandiuntur, ac si lucem tenebris possent coniungere.

MATTH. VI. 25. *Propterea dico vobis, ne sitis solliciti animae vestrae, quid esuri sitis atque bibituri, neque corpori vestro, quibus indumentis usuri: nonne anima pluris est quam cibus, et corpus pluris quam indumentum?* 26. *Respicite ad volatilia coeli, quia non serunt neque metunt, neque colligunt in horrea, et pater vester coelestis alit illa: nonne vos longe praecellitis illis?* 27. *Quis autem vestrum anxie curando potest addere ad staturam suam cubitum unum?* 28. *Ac de indumento quid solliciti estis? cognoscite lilia agri, quomodo crescunt: non laborant, neque nent.* 29. *Dico autem vobis, ne Salomonem quidem*

audeat: hinc fit ut posthabito Deo quidvis etiam machinari non dubitent, qui sibi arrogant prosperos rerum eventus. Hanc insanam audaciam ut cohibeat Christus, quidquid ad vitae nostrae sustentationem pertinet, a sola Dei benedictione pendere dicit: perinde enim est ac si diceret, stulte se fatigare homines, quando supervacui sint omnes labores et irriti, profectu careant omnes curae, nisi quatenus illis Deus benedicit. Quod clarius exprimitur apud *Lucam*, quum addit Christus, Si ne id quidem quod minimum est potestis, quid de caeteris estis solliciti? Nam ex illis verbis satis constat, non solam diffidentiam argui, sed superbiam, quod homines suae sollertiae multo plus quam par sit arrogent.

29. *Ne Salomonem quidem in tota gloria.* Sensus est, quae in herbis et floribus relucet Dei benignitas, superare quidquid suis opibus, potentia, vel alio quovis modo homines possunt: ut statuant fideles, nihil sibi ad perfectam copiam defore, quamvis desint omnia adminicula, modo una vigeat Dei benedictio.

O exiguae fidei. Non abs re hac in parte defectum vel imbecillitatem fidei Christus accusat: quo enim magis praesentis vitae cura pro ingenii nostri crassitie afficimur, eo se magis prodit nostra infidelitas, nisi omnia ex voto suppetant. Itaque permulti, qui in rebus maximis tolerabili saltem fide praediti videntur, ad inopiae periculum expavescunt.

MATTH. VI. 31. *Ne sitis igitur solliciti, dicentes, Quid edemus, aut quid bibemus, aut quibus operiemur?* 32. *Nam omnia ista gentes exquirunt: novit enim pater vester coelestis, quod opus habeatis his omnibus.* 33. *Quin potius quaerite primum regnum Dei, et iustitiam eius, et haec omnia adiicientur vobis.* 34. *Ne sitis igitur solliciti in crastinum: nam crastinus dies curam habebit sui ipsius, sufficit sua diei afflictio.*

LUC. XII. 29. *Et vos nolite quaerere, quid esuri sitis, aut quid bibituri, et nolite in sublime tolli.* 30. *Haec enim omnia gentes mundi quaerunt. Pater autem vester novit, quod istis opus habeatis.* 31. *Quin potius quaerite regnum Dei, et haec omnia adiicientur vobis.* 32. *Noli timere, pusille grex, quia complacitum est patri vestro dare vobis regnum.*

Idem qui superioris doctrinae scopus est, ut fideles paterna Dei cura confisi, et quaecunque sibi necessaria esse sentiunt ab eo sperantes, supervacua anxietate se non excrucient. *Sollicitos esse* vetat vel *quaerere*, sicuti habet Lucas: nempe eorum more, qui huc et illuc circumspiciunt, omisso Dei respectu, in quem unum intentos esse decebat. Neque unquam quiescunt, nisi ubi sub oculis apparet annonae copia: imo qui Deo non tribuentes tuendi mundi officium, assidua inquietudine aestuant ac vexantur. Quum dicit, gentes omnia ista quaerere, exprobrat nimis crassam inscitiam, unde manant tales omnes curae. Unde enim fit, ut nunquam tranquillo in statu resideant increduli, nisi quod Deum fingunt otiosum in coelo dormire, vel saltem non prospicere rebus humanis, ut quos in fidem suam suscepit instar familiae suae pascat? Ita hac comparatione significat male profecisse, nec adhuc prima tenere pietatis rudimenta, quicunque occulta bonorum omnium copia refertam Dei manum fidei oculis non adspiciunt, ut placide ac sedatis animis victum inde exspectent. Pater, inquit, coelestis novit vos istis indigere: quasi diceret, eos omnes, qui tantopere de victu sunt anxii, paternae Dei bonitati et arcanae providentiae nihilo plus deferre honoris quam incredulos.

Luc. 29. *Et nolite in sublime tolli.* Haec particula ultimae sententiae, quae apud Matthaeum habetur, respondet, *ne sitis solliciti in crastinum:* aliud enim vitium taxat Christus, quod homines libenter quinque saecula amplecterentur, dum sibi consulere volunt. Verbum μετεωρίζεσθαι, quo utitur Lucas, proprie significat ex alto speculari, quod vulgo dicimus, facere longos discursus. Nullum enim satagendi modum sibi facit carnis nostrae intemperies, quin coelum et terram centies revolvat. Hinc fit ut nullum relinquat Dei providentiae locum. Hoc igitur nomine reprehenditur nimia curiositas, quod per eam nobis inutiles molestias arcessimus, atque ita sponte efficimur ante tempus miseri. Quod dicit Matthaeus, *sufficere diei suam afflictionem*, huc spectat, ut suas curas temperent fideles, ne providi esse ultra vocationis suae modum appetant: non enim, ut dictum est, quaelibet damnatur sedulitas, sed quae per obliquos et immensos circuitus extra metas vagatur.

Matth. 33. *Quaerite primum regnum Dei.* Alio argumento coercet nimiam victus curam: nam ea crassum et socordem animae coelestisque vitae neglectum arguit. Hoc ergo praeposterum esse admonet Christus, quod se homines, ad meliorem vitam nati, prorsus in rebus terrenis occupant. Quisquis autem primum gradum tribuet regno Dei, non nisi moderate in victu curando se exercebit: neque enim quidquam aptius est ad fraenandam carnis lasciviam, ne in vitae praesentis cursu exsultet, quam coelestis vitae meditatio. *Iustitiae* nomen tam ad Deum, quam ad regnum eius referri potest: scimus enim regnum Dei iustitia, hoc est, spirituali vitae novitate constare. Quum pronuntiat reliqua adiectum iri, significat, quae ad praesentem vitam spectant, esse quasi secundas

accessiones, atque ita debere infra Dei regnum subsidere.

Luc. 32. *Noli timere, pusille grex.* Hac sententia fiduciam, ad quam suos hortatus erat Christus, confirmat. Quomodo enim vilem et caducum cibum negaret Deus suis, quos adoptavit in regni sui haeredes? Ac diserte *pusilli* gregis nomine compellat suos, ne ideo se minoris apud Deum fieri putent, quod coram mundo ob suam paucitatem nihili aestimantur. Verbo εὐδοκεῖν significat, ex gratuitae misericordiae fonte nobis fluere vitam aeternam. Huc quoque accedit *donandi* verbum. Quum vero palam testetur Christus, Deum nobis regnum dedisse, neque alia de causa nisi quoniam ita illi placuit, hinc plus quam manifestum est, nullis operum meritis acquiri. Proinde quoties in spem aeternae vitae nos Dominus erigit, meminerimus non esse de quotidiano victu timendum.

MATTH. VII. 1. *Nolite iudicare, ne iudicemini.* 2. *Quo enim iudicio iudicatis, eo iudicabitur de vobis: et qua mensura metimini, ea remetietur vobis.* 3. *Cur autem vides festucam, quae est in oculo fratris tui, trabem vero, quae est in oculo tuo, non animadvertis?* 4. *Aut quomodo dices fratri tuo, Sine, eximam festucam ex oculo tuo, et ecce trabs in oculo tuo?* 5. *Hypocrita, eiice prius trabem ex oculo tuo, et tunc perspicies, ut eximas festucam ex oculo fratris tui.*

MARC. IV. 24. *Qua mensura metiemini, eadem remetietur vobis.*

LUC. VI. 37. *Nolite iudicare, et non iudicabimini: nolite condemnare, et non condemnabimini: remittite, et remittetur vobis.* 38. *Date, et dabitur vobis. Mensuram bonam et confertam, et concussam atque exundantem dabunt in sinum vestrum: eadem quippe mensura, qua metimini, remetietur vobis.* 41. *Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem, quae in oculo proprio est, non animadvertis?* 42. *Aut quomodo dicere potes fatri tuo, Frater, sine, eiiciam festucam, quae in oculo tuo est, ipse in oculo tuo trabem non videns? Hypocrita, eiice primum trabem ex oculo tuo, et tunc perspicies, ut eiicias festucam, quae est in oculo fratris tui.*

Matth. 1. *Nolite iudicare.* His verbis praecise non prohibuit Christus a iudicando, sed morbum, qui omnibus fere ingenitus est, sanare voluit. Videmus enim, ut omnes sibi indulgeant, quisque autem in alios severus sit censor. Et quaedam est huius vitii dulcedo, ut neminem fere non titillet cupiditas in aliena vitia inquirendi. Fatentur quidem omnes, malum esse intolerabile, quod tam maligni sint erga fratres, qui sibi in propriis vitiis ignoscunt. Atque id etiam multis proverbiis damnarunt olim profani homines: omnibus tamen saeculis obtinuit, et hodie quoque obtinet. Imo accedit altera pestis deterior, quod bona pars alios damnando peccandi licentiam vult acquirere. Hanc pravam mordendi, carpendi, obtrectandi libidinem cohibet Christus, quum dicit, Nolite iudicare. Neque enim caecutire debent fideles, ut nihil discernant, sed tantum se ipsos fraenare, ne cupidius iudicent quam par est: fieri enim aliter non potest, quin modum rigoris excedat, quisquis iudicium sibi de fratribus appetit. Talis est loquutio apud Iacobum, Nolite plures esse magistri. Neque enim fideles absterret vel retrahit, ne docendi partibus fungantur, sed ambitiose appetere honorem vetat. *Iudicare* ergo hoc loco tantundem valet ac curiose inquirere in aliena facta. Hic autem morbus primum iniquitatem secum perpetuo trahit, ut leve aliquod delictum non secus atque gravissimum crimen damnemus: deinde erumpit in perversam audaciam, ut superciliose de re qualibet sinistrum feramus iudicium, etiamsi in bonam partem accipi poterat. Videmus nunc, quorsum tendat consilium Christi, ne scilicet nimium cupidi, vel morosi, vel maligni simus, vel etiam curiosi in iudicandis proximis. Qui autem iudicat ex verbo et lege Domini, et iudicium suum ad caritatis regulam exigit, semper a se ipso initium censurae faciens, ille rectum iudicandi modum et ordinem servat. Unde apparet, quam perperam hoc testimonio abutantur, qui eius moderationis, quam Christus commendat, praetextu omne boni et mali discrimen e medio tollere cuperent. Atqui peccata omnia damnare non modo nobis licet, sed etiam necesse est, nisi velimus Deo ipsi obstrepere, imo eius leges abrogare, rescindere iudicia, et evertere eius tribunal. Vult enim eius, quam de hominum factis pronuntiat, sententiae nos esse praecones: tantum ea modestia inter nos colenda est, ut ipse unicus maneat legislator et iudex.

Ne iudicemini. Poenam denuntiat rigidis istis censoribus, qui tantopere aliorum vitia excutere affectant: futurum scilicet, ut nihilo humanius ab aliis tractentur, sed vicissim eundem in se rigorem sentiant, quem exercuerint contra alios. Ut nihil nobis fama nostra carius est vel pretiosius, ita plus quam acerbum est damnari ac subiici hominum probris et infamiae. Atqui nostra culpa nobis arcessimus hoc ipsum, a quo tantopere natura nostra abhorret. Quotus enim quisque est, qui non acutius disquirat in aliorum facta quam par sit? qui non durius succenseat levibus delictis? qui non morosius improbet, quod per se medium erat? Hoc autem quid aliud est, quam Deum quasi data opera provocare in nos ultorem, ut paria rependat? Tametsi autem hoc fit iusta Dei vindicta, ut vicissim plectantur qui alios iudicarunt, hanc tamen poenam Dominus per homines exsequitur. Nam quod Chry-

sostomus et alii quidam ad futuram vitam restringunt, coactum est. Quemadmodum enim minatur Iesaias (33, 1), praedae futuros, qui alios praedati fuerint, ita intelligit Christus, non defore vindices, qui homines iniquos et maledicos simili virulentia vel rigore puniant. Quod si cessabunt homines, ut poenam effugiant in mundo, qui damnandis fratribus nimis cupide intenti fuerunt, non tamen effugient iudicium Dei. Apud Lucam apponitur etiam promissio, *Remittite et remittetur vobis, Date et dabitur vobis:* cuius sensus est, facturum esse Dominum, ut qui se facilem, humanum et aequum praebuerit fratribus, eandem sentiat erga se clementiam aliorum, ut benigne et amice ab ipsis tractetur. Quod autem saepe contingit, filiis Dei pessimam rependi mercedem, ut multis iniustis calumniis premantur, quum tamen nullius famam laeserint, imo pepercerint fratrum vitiis, cum hac Christi sententia non pugnat: nam quae ad praesentem vitam spectant promissiones, eas scimus non esse perpetuas, nec exceptione carere. Deinde quamvis Dominus ad tempus innocentiam suorum indigne premi et propemodum obrui sinat, simul tamen implet quod alibi dicit, ut refulgeat eorum integritas instar aurorae (Ies. 58, 8): ita semper eminet eius benedictio supra iniustas calumnias. Sic enim fideles subiicit indignis probris, quo eos humiliet, ut tandem bonam eorum causam asserat. Adde quod ipsi quoque fideles, utcunque studeant fratribus suis aequitatem praestare, quia tamen immodico rigore interdum feruntur contra fratres vel innoxios, vel non adeo culpabiles, sua culpa in se provocant simile iudicium. Certe quod mensuram confertam et exundantem non recipiunt, quanquam mundi ingratitudini imputandum est, sibi tamen ex parte acceptum ferre debent, quia nemo est, qui tam liberaliter ut decebat fratres suos foveat.

3. *Cur autem vides festucam.* Nominatim vitium perstringit, quo communiter laborant hypocritae. Nam quum plus satis oculati sint in cernendis aliorum vitiis, et ea non severe modo, sed fere tragice amplificent, sua ipsorum peccata reiiciunt post tergum: vel ita ingeniosi sunt in illis extenuandis, ut videri cupiant etiam in crassissimo quoque scelere excusabiles. Ergo utrumque malum reprehendit Christus, nimiam perspicaciam, quae ex defectu caritatis nascitur, dum nimis scrupulose excutimus fratrum vitia: et indulgentiam, qua peccata nostra tegimus et fovemus.

MATTH. VII. 6. *Ne detis quod sanctum est canibus, nec proiiciatis margaritas vestras ante porcos, ne quando hi conculcent eas pedibus suis, et illi versi lacerent vos.*

Matth. 6. *Ne detis, quod sanctum est.* Non est quod saepius iterem, concisas referri sententias a Matthaeo, et quae uno contextu minime legendae sunt. Neque enim cohaeret haec doctrina cum proximo sermone, sed prorsus separata est. Admonet enim Christus apostolos, et sub eorum persona omnes evangelii doctores, ut coelestis sapientiae thesaurum solis filiis Dei conservent, non autem prostituant indignis et profanis Dei contemptoribus. Sed hic oritur quaestio: nam postea iussit praedicare evangelium omni creaturae. Et Paulus dicit (2. Cor. 2, 16), eius praedicationem reprobis mortiferum odorem esse: nec quidquam certius est quam Dei mandato quotidie proponi incredulis in testimonium, quo magis reddantur inexcusabiles. Respondeo: quia non possunt evangelii ministri, et quicunque ad docendi munus vocati sunt, inter filios Dei et porcos discernere, eorum esse partes, omnibus promiscue offerre salutis doctrinam. Nam quamvis initio multos videant praefractos et indociles, non tamen patitur caritas, eos statim haberi pro deploratis: nam hoc tenendum est, vocari a Christo *canes* et *porcos*, non quoslibet impuros homines, vel Dei metu vacuos, et verae pietatis expertes, sed qui certis documentis pervicacem ostenderint Dei contemptum, ut morbus incurabilis appareat. Alibi canes opponit Christus electo Dei populo et domesticis fidei, quum dicit, Non est bonum sumere panem filiorum, et dare canibus. Hic autem canes et porcos intelligit, qui impio Dei contemptu delibuti medicinam nullam admittunt. Hinc apparet, quam perperam torqueant Christi verba, qui ab eo restringi putant evangelii doctrinam ad solos dociles et bene praeparatos. Quid enim fiet, si neminem invitent pii doctores, nisi qui iam sua obedientia Dei gratiam praevenerit? quin potius natura quum impuri sumus omnes, tum ad contumaciam propensi. Quare nullis negandum est salutis remedium, nisi qui sibi oblatum ita foede respuerint, ut constet reprobos et a se ipsis damnatos esse, quemadmodum de haereticis loquitur Paulus (Tit. 3, 11). Duplex autem ratio fuit, cur vetaret Christus, evangelium perditis contemptoribus proponi: est enim aperta mysteriorum Dei profanatio, si ea subiicimus impiorum ludibriis. Deinde consolari suos discipulos voluit Christus, ne desinerent operam suam locare electis Dei in evangelio docendo, quamvis proterve illud repudiari viderent ab impiis et profanis hominibus: ac si dixisset, ne vilescat incomparabilis hic thesaurus, arcendos ab eo esse porcos et canes. Caeterum notanda sunt elogia, quibus salutis doctrinam ornavit Christus, rem *sanctam* nominans, et margaritis comparans. Nam hinc colligimus, quanto nobis in pretio habenda sit.

Ne quando hi conculcent. Videtur Christus inter

porcos et canes distinguere: porcis brutum stuporem, canibus vero rabiem tribuens. Et certe experientia docet, duas tales esse contemptorum Dei species. Exempli gratia, quidquid de corrupta hominis natura, de gratuita iustificatione, de aeterna electione traditur in scripturis, multi vel ad ignaviam vel ad carnis lasciviam convertunt: tales apte et merito censentur porci. Alii vero puram doctrinam eiusque ministros sacrilegis conviciis lacerant, quasi bene agendi studium Dei timorem et omnem salutis curam labefactet. Etsi igitur utroque nomine designet Christus insanabiles verbi Dei adversarios, duplici tamen similitudine quid alii ab aliis differant breviter admonet.

MATTH. VII. 7. *Petite, et dabitur vobis: quaerite, et invenietis: pulsate, et aperietur vobis.* 8. *Quisquis enim petit, accipit, et quicunque quaerit, invenit, et pulsanti aperietur.* 9. *An quisquam est vestrum homo, qui, si filius eius petierit panem, lapidem sit daturus illi?* 10. *Aut si piscem petierit, num serpentem porrigit illi?* 11. *Si vos igitur, quum sitis mali, nostis bona dona dare filiis vestris, quanto magis pater vester, qui est in coelis, dabit bona, si postuletis ab ipso?*

LUC. XI. 5. *Et ait illis: Quis vestrum habebit amicum, et ibit ad illum media nocte, et dicet illi, Amice, da mihi mutuo tres panes:* 6. *Quoniam amicus meus venit de via ad me, et non habeo, quod apponam ille.* 7. *Et ille intus respondens dicat, Noli mihi molestus esse: iam ostium clausum est, et pueri mei mecum sunt in cubili: non possum surgere et dare tibi.* 8. *Dico vobis: Etiamsi non daturus sit illi surgens, eo quod amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, ac dabit illi, quibuscunque habet opus.* 9. *Et ego dico vobis: Petite, et dabitur vobis: quaerite, et invenietis: pulsate, et aperietur vobis.* 10. *Omnis enim, qui petit, accipit, et qui quaerit, invenit, et pulsanti aperietur.* 11. *Quis autem ex vobis pater, a quo si filius petierit panem, lapidem dabit illi? aut si piscem, num pro pisce serpentem dabit illi?* 12. *Aut si petierit ovum, num porriget illi scorpium?* 13. *Si ergo vos, quum sitis mali, nostis bona dona dare filiis vestris, quanto magis pater vester coelestis dabit spiritum sanctum poscentibus se?*

Matth. 7. *Petite et dabitur vobis.* Exhortatio est ad precandum: et quia in hoc pietatis exercitio, quod nobis primae curae esse debebat, tam lenti sumus ac pigri, tribus loquendi formis eandem rem urget Christus. Neque enim supervacua est loquutio, quum dicit, Petite, quaerite, pulsate: sed ne frigeat simplex doctrina, insistit in torpore nostro excitando. Eodem spectant additae promissiones, Invenietis, dabitur vobis, et aperietur. Nihil est enim quod nos melius ad orandum animet quam certa impetrandi fiducia: necesse enim est, defunctorie tantum orare qui dubitant, imo inanis est ac lusoria caeremonia precatio sine fide. Ideo Christus, ut nos efficaciter ad hanc officii partem exstimulet, non tantum praecipit, quid facere nos oporteat, sed promittit, non irritas fore nostras preces. Atque hoc diligenter notandum est: primum ut sciamus, hanc orandi legem nobis statui ac praescribi, ut certo persuasi simus nobis propitium esse Deum, ut vota nostra exaudiat. Deinde quoties ad orandum accingimur, vel quoties sentimus, non satis vigere in nobis precandi ardorem, ut nobis in mentem veniat tam benigna invitatio, in qua nobis Christus de paterno Dei affectu testatur. Ita fiet, ut quisque nostrum fretus Christi gratia fiduciam orandi concipiat, et libere audeat invocare Deum, sicuti docet Paulus ad Ephes. cap. 3, 12. Quia autem plus iusto ad diffidentiam propensi sumus, hoc quoque vitium ut corrigat Christus, promissionem diversis verbis iterat. Caeterum *quaerendi* metaphora ideo usus est, quod procul a nobis abesse putamus, quae usus et necessitas nostra postulat: *pulsandi* vero, quod sensus carnis imaginantur clausa esse, quae ad manum non suppetunt.

8. *Quisquis enim petit, accipit.* Quidam proverbialem sententiam esse putant ex communis vitae usu sumptam, ego tamen lubentius in diversam partem inclino, quod Christus patris gratiam precantibus offert: ac si diceret, Deum ultro ad nos exaudiendos paratum esse, modo precemur: expositas nobis esse eius divitias, modo petamus. Quibus verbis significat, eos ignaviae suae iustas dare poenas, qui necessariis rebus destituti hoc inopiae suae remedium non quaerunt. Certum quidem est, saepe quum dormiunt fideles, excubias Deum agere pro eorum salute, ut ipsorum vota praeveniat. Nihil enim nobis miserius, si in tanto, non dico, torpore, sed stupore preces nostras exspectet, si in tanta nostra incogitantia dissimulet. Imo non aliunde quam a se ipso provocatur, ut nobis fidem donet, quae preces omnes ordine et tempore praecedit. Sed quia hic discipulos Christus alloquitur, simpliciter admonet, quomodo velit nos pater coelestis donorum suorum facere compotes. Ergo tametsi gratuito nobis omnia largitur, quo tamen fidem nostram exerceat, precari nos iubet ut petentibus concedat, quae nobis ex mera eius bonitate fluunt.

9. *An quisquam vestrum est homo.* Comparatio est a minori ad maius. Primo Christus malitiam hominum immensae Dei bonitati opponit. Malignos autem nos reddit φιλαυτία: quia, dum sibi quisque plus satis addictus est, alios praeterit ac negligit. Atqui hoc vitium superat paternus amor, ut homines sui obliti se in filios plus quam liberaliter

effundant. Unde autem id nisi quia Deus, a quo descendit omnis paternitas (Ephes. 3, 15), particulam suae bonitatis eorum cordibus instillat? Quod si tantum ad beneficentiam valent guttulae, quid ab ipso mari inexhausto sperandum est? An restrictus esset Deus, qui hominum corda sic aperit? Interea tenendum est illud Iesaiae, Etiamsi mater filios obliviscatur, Dominum tamen fore sui similem, ut se patrem semper exhibeat (Ies. 49, 15).

11. *Pater dabit bona dona.* Hoc consulto expressit Christus, ne stultis pravisque desideriis precando habenas nimium laxent fideles. Scimus, quanta sit in hac parte carnis nostrae tam intemperies quam audacia. Nihil enim nobis non permittimus a Deo petere: quod nisi morem stultitiae nostrae gerat, adversus eum fremimus. Christus ergo vota nostra subiicit Dei arbitrio, ne plus nobis largiatur quam utile esse noverit. Quare ne putemus, nullam illi esse nostri curam, quoties nostris desideriis non respondet: quia penes ipsum est discernere, quid nobis expediat. Iam vero quia caeci sunt omnes nostri affectus, regula orandi ex verbo Dei petenda est: neque enim ad rem tantam aestimandam idonei sumus. Ergo quisquis cum exorandi fiducia accedere ad Deum cupit, fraenare cor suum discat, ne quid petat nisi ex illius voluntate, sicuti admonet Iacobus ep. suae cap. 4, 3. Lucas pro *bonis* in extremo membro ponit *spiritum sanctum*, non excludens alia beneficia, sed quid praecipue petendum sit ostendens, semper enim illud in memoriam subire debet, Quaerite primum regnum Dei, et alia subinde accedent. Quare filios Dei, ut se ad rite precandum comparent, terrestres affectus exuere, et ad spiritualis vitae meditationem conscendere oportet. Sic fiet, ut victum ac vestitum posthabeant adoptionis suae arrhae ac pignori: Deus autem, ubi tam pretiosum thesaurum dederit, minime negabit alia minora.

Luc. 5. *Quis vestrum habebit amicum.* Apud Lucam additur haec similitudo, cuius non meminit Matthaeus. Summa autem est, non esse cur animis fatiscant fideles, si non statim potiantur suis votis, vel si impetratu videatur esse difficile quod postulant: nam si inter homines rogandi importunitas extorquet quod sponte non esset quis facturus, non est quod dubitemus, exorabilem nobis fore Deum, si constanter orando perstemus, nec animi nostri vel mora vel difficultate flaccescant.

MATTH. VII. 12. *Omnia igitur quaecunque volueritis, ut faciant vobis homines, sic et vos facite illis: haec enim est lex et prophetae.* 13. *Introite per arctam portam, quoniam lata est porta et spatiosa via, quae abducit in exitium, multique sunt, qui ingrediuntur per illam.* 14. *Quoniam angusta est porta et stricta via, quae abducit ad vitam, et pauci sunt, qui inveniunt illam.*

LUC. VI. 31. *Et prout vultis, ut faciant vobis homines, vos quoque facite illis similiter.*

Matth. 12. *Omnia quaecunque volueritis etc.* Supervacua est illatio, quemadmodum saepe in concisis sententiis particulae istae abundant. Dixi autem supra, non unam Christi concionem referri a Matthaeo, sed ex variis sermonibus summam doctrinae eius contexi. Seorsum ergo legenda est haec sententia, qua discipulos Christus ad aequitatem instituit, brevemque et facilem eius definitionem ponit, ut sciamus, non alia de causa tot inimicitias regnare in mundo, ac tot modis homines invicem sibi esse noxios, nisi quia scientes et volentes aequitatem pedibus calcant, quam tamen quisque erga se servari rigide postulat. Ubi propria utilitas agitur, nemo nostrum est, qui non articulate et subtiliter disserat, quid rectum sit. Ergo singuli in suum commodum acutos se ostendunt aequitatis magistros: qui fit, ut non eadem in promptu occurrat cognitio, ubi aliena vel utilitas, vel iactura in quaestionem venit, nisi quia nobis tantum sapere volumus, nemo autem proximis suis consulit? Neque id modo, sed maligne dataque opera connivemus ad aequitatis regulam, quae in cordibus nostris lucet. Docet ergo Christus, posse unumquemque sibi recte et iuste cum proximis vivendi esse regulam, si vicissim aliis praestet quod sibi fieri exigit. Ita vanos omnes praetextus refellit, quos sibi excogitant homines ad tegendam vel fucandam suam iniustitiam. Regnaret enim procul dubio inter nos perfecta aequitas, si activae, ut ita loquar, caritatis tam fideles essemus discipuli, quam acuti sumus passivae doctores.

Haec enim est lex et prophetae. Non intelligit Christus, unum hoc doctrinae caput tradi in lege et prophetis, sed quidquid de caritate illic praecipitur, quaecunque exstant leges et exhortationes de colenda iustitia, ad hunc scopum referri. Itaque sensus est, satisfieri secundae tabulae, si modo quales in se quisque alios esse cupit, talem se illis vicissim praebeat: ac si diceret, non longis ac perplexis disputationibus opus esse, si haec simplicitas colatur, nec praepostero sui amore deleant homines rectitudinem cordibus suis insculptam.

13. *Introite per arctam portam.* Quia nihil carni magis adversum est doctrina Christi, nemo unquam in ea rite proficiet, qui non didicerit sensus suos et affectus omnes quasi in arctum cogere, ut se inter illas angustias contineant, quibus lasciviam nostram cohibet coelestis magister. Quoniam ergo libenter sibi indulgent homines, exsultant ac diffluunt, Christus hic discipulos suos admonet, ut

se comparent velut ad restrictum et spinosum iter. Quoniam autem molestum est, cupiditates nostras a libera vagaque protervia reductas comprimere, hanc acerbitatem laeta compensatione mitigat, quum dicit, angusta porta et via intrari in vitam. Rursum ne licentiosae ac dissolutae vitae illecebris capti, prout nos trahit carnis libido, vagemur, in mortem ruere pronuntiat, qui per spatiosam viam et latam portam ingredi malunt quam angustias subire, quae ducunt ad vitam. Nominatim vero dicit, *multos* per spatiosam viam currere, quia se homines perversis exemplis mutuo pessumdant. Unde enim fit, ut singuli se scientes ac volentes secure praecipitent, nisi quia perire se non cogitant, dum pereunt in magna turba? Contra autem fidelium paucitas multos reddit ignavos: aegre enim adducimur, ut mundo renuntiantes nos ac vitam nostram ad paucorum mores formemus: absurdum enim putamus, avelli nos a multitudine, ac si non essemus pars generis humani. Quamvis autem doctrina Christi nos quasi vinctos constringat, vitam nostram redigat in iter angustum, a turba segregatos paucis comitibus adiungat, non tamen debet haec nobis asperitas obstare, quominus ad vitam enitamur. Caeterum ex Luca satis apparet, hoc alio tempore dictum fuisse a Christo quam quo de beata vita quae prius vidimus paradoxa protulit, et illis tradidit orandi regulam. Atque id est quod iam aliquoties attigi, quae sparsim ab aliis evangelistis secundum historiae ordinem narrantur, in unam summam sic collecta esse a Matthaeo, quo melius sub oculis poneret, qualiter suos discipulos instituerit Christus. Itaque subiicere libuit totum Lucae locum, qui huic sententiae respondet. Nam ubi sedulo a me admoniti fuerint lectores de temporis serie, quam Lucas observavit, veniam mihi, ut spero, dabunt, si in aggerenda doctrina non magis curiosus fuerim quam Matthaeus.

LUC. XIII. 23. *Ait autem illi quidam: Domine, an pauci sunt, qui salutem consequuntur? ipse autem dixit ad illos,* 24. *Contendite intrare per angustam portam, quia multi, dico vobis, quaerent intrare, et non poterunt.*

Luc. 23. *Ait autem illi quidam, etc.* Tametsi Matthaeus hoc Christi responsum inter alias concionales sententias recitat uno contextu, occasionem tamen sic loquendi datam ei fuisse suspicor ex praesenti interrogatione. Porro huius quaestionis movendae videtur fuisse ratio, quod Christus, qui se vitae autorem profitebatur, vix paucos discipulos colligere poterat. Videri autem poterat, exigua hominum manu servata, totam ecclesiam pessum ire. Totum enim populum illum, apud quem non magnopere vigebat Christi doctrina, imo a quo passim respuebatur, Deus quasi vitae haeredem adoptaverat. Eadem et nobis, quoties perversum mundi statum cernimus, obrepit dubitatio, quid hoc sibi velit, quod maior pars alienam et dissentaneam ab evangelio viam sequitur. Ideo Christus sermonem ad omnes convertens hortatus est, ut contenderent intrare *per angustam portam.* Quibus verbis suos a stulta curiositate abducere voluit, quae plerosque moratur et implicat, qui circumspiciunt, an se alii comites adiungant, quasi salutem consequi nolint nisi in turba. Dum certare vel eniti iubet, non sine magnis et arduis difficultatibus ad vitam aeternam perveniri posse intelligit. Ergo huc potius suum studium conferant fideles quam ut praeter modum curiosi sint de errantium multitudine.

24. *Quia multi quaerent intrare.* Hoc ideo additum est, ne spes inanis nos frustretur, ac si nos iuvaret comitum multitudo: nam, ut sibi libenter blanditur caro, multi facilem aditum ad vitam sibi promittunt, qui sibi interea quidvis indulgent. Ita alii alios mutuo decipiunt, ut indormiant pravae securitati. Tales delitias ut suis excutiat Christus, exclusum iri pronuntiat, qui iam sibi addicunt certam vitae possessionem.

LUC. XIII. 25. *Quum autem surrexerit paterfamilias, et clauserit ostium, et coeperitis foris stare et pulsare ostium, dicentes: Domine, domine aperi nobis: et respondens dicet vobis: Nescio vos unde sitis:* 26. *Tunc incipietis dicere: Edimus coram te et bibimus, et in plateis nostris docuisti.* 27. *Et dicet: Dico vobis, nescio unde vos sitis: discedite a me omnes, qui patratis iniquitatem.* 28. *Ibi erit fletus et stridor dentium, quum videritis Abraham, et Isaac, et Iacob, et omnes prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras.* 29. *Et venient ab oriente et occidente, et aquilone et austro, et accumbent in regno Dei.* 30. *Et ecce sunt postremi, qui erunt primi, et sunt primi, qui erunt postremi.*

Luc. 25. *Quum autem surrexerit paterfamilias etc.* Tametsi haec alio post tempore dicta sunt, ut nuper admonui, doctrinae tamen rationem habere malui quam temporis, quia hoc non parvum ad intelligentiam adiumentum est, si uno contextu legantur, quae sensu inter se cohaerent. Quia negaverat Christus, apertam multis ianuam fore, qui in coelum intrare cupient, nunc dicit nihil proficere, quamvis locum in ecclesia occupent: quia tandem exsurget in iudicium Deus, ut a regno suo excludat, qui nunc sibi locum inter eius domesticos vindicant. Similitudine autem *patrisfamilias* utitur, qui si

intelligat aliquot ex suis nequam et lascivos homines furtim sub noctem elabi, et domum furibus exponere, surgit ipse et ianuam obserat: nec vagos illos et noctuabundos homines admittit, qui intempestive per vias publicas errarunt. Porro his verbis admonet, occasione, dum offertur, esse utendum: nam quamdiu nos ad se Dominus invitat, licet quasi aperta ianua ingredi in regnum coelorum, sed maior pars pedem movere non dignatur. Fore ergo denuntiat Christus, ut tandem claudatur ianua, itaque periculum esse, ne prohibeantur aditu qui comites exspectant.

26. *In plateis nostris docuisti.* Nominatim excipit Christus, nihil Iudaeis profuturum, quod propius ad eos accesserit, seque familiariter obtulerit illis fruendum, nisi vocati ad diem responderint. Caeterum non prosequitur suam similitudinem. Nam de patrefamilias loquutus, se ipsum nunc iudicem absque figura exprimit: nec vero hoc in aliam quam ipsius personam quadrat, Docuisti in plateis nostris. Tenemus nunc eius consilium, ne scilicet Iudaei sua negligentia quam possunt salutem consequi sibi intercidere sinant.

28. *Quum videritis Abraham.* Quum Iudaei nihil sanctis patribus simile habentes eorum tamen origine frustra superbirent, nec quidquam magis illis tritum foret quam ecclesiae titulo abuti, Christus hic turbam degenerem, quae a patrum fide et pietate discessit, a regno Dei extraneam esse testatur. Ac subest tacita obiurgatio, quod non potius, qui quaerendae salutis socios habere cupiunt, Abrahae, prophetis et sanctis patribus se aggregare studeant quam circumspiciant ad suos aequales, qui ab eorum exemplo procul delapsi fuerant ad innumeras corruptelas: ac si diceret, Si nunc per angustam portam intrare negligitis, quia vos errantium multitudo retardat, annon videtis a fidelium ordine vos separari, dum estis impliciti incredulis? Quod si nunc vobis oculos perstringit mundi adspectus, dies ultimus hanc socordiam sero vobis eximet: tunc enim scietis, vos cum similibus vestri alienos esse a Dei regno, nec quidquam vobis commune esse cum Abraham.

29. *Venient ab oriente.* Amplificatio est ex eo sumpta, quod Iudaeis abdicatis, qui se putabant solos legitimos esse Dei haeredes, in eorum locum gentes sint subrogandae, ut vitam Abrahae et generi eius promissam obtineant. Gentes autem illis opponit, ut sancta zelotypia ipsos ad fidem exstimulet: quemadmodum Paulus hoc ministerii sui decus fore scribit, si quos ex gente sua et sanguine ad talem aemulationem provocet (Rom. 11, 14). Atque ita Iudaeos pungi necesse erat, quum sibi plus nimio placentes Deum cum suis donis superbe contemnerent. Sed quoniam haec sententia paulo post iterum occurret apud Matthaeum, nunc eam parcius attingo.

30. *Ecce sunt postremi.* Iisdem verbis saepius usum fuisse Christum alibi videbimus, diverso tamen sensu. Hoc loco nihil aliud voluit quam inanem in Iudaeis confidentiam deiicere, qui, quum posthabito reliquo mundo divinitus electi essent, hac dignitate freti Deum sibi quasi obstrictum fingebant. Hac ratione denuntiat illis Christus, brevi mutandam esse sortem, ut gentes, quae tunc reiectitiae erant, priorem obtineant gradum, Iudaei autem honore suo abdicati ne postremum quidem angulum teneant in ecclesia.

MATTH. VII. 15. *Cavete vero vobis a pseudoprophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ovium, sed intrinsecus sunt lupi rapaces.* 16. *A fructibus eorum cognoscetis eos. Numquid colligunt de spinis uvam, aut de tribulis ficus?* 17. *Sic omnis arbor bona fructus bonos facit, putris autem arbor fructus malos facit.* 18. *Non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor putris fructus bonos facere.* 19. *Omnis arbor quae non facit fructum bonum exciditur, et in ignem coniicitur.* 20. *Igitur ex fructibus ipsorum cognoscetis eos.*

LUC. VI. 43. *Non est enim arbor bona, quae facit fructum putrem, neque arbor putris faciens fructum bonum.* 44. *Unaquaeque enim arbor ex fructu suo cognoscitur: neque enim e spinis colligunt ficus, neque e rubo vindemiant uvam.* 45. *Bonus homo ex bono thesauro cordis sui profert bonum, et malus homo ex malo thesauro cordis sui profert malum. Nam ex abundantia cordis loquitur os eius.*

Matth. 16. *Cavete vobis a pseudoprophetis.* His verbis docuit Christus, obnoxiam fore variis imposturis suam ecclesiam, ideoque periculum esse, ne multi a fide excidant nisi intenti sint ad cavendum. Scimus, quanta sit hominum ad vanitatem propensio: itaque non modo naturaliter falli appetunt, sed singuli ad se ipsos fallendos ingeniosi videntur esse. Iam vero Satan mirus fallaciarum artifex non desinit laqueos tendere, quibus simplices ac incautos irretiat. Vulgo autem Iudaei sperabant, laetum sibi sub Christi regno fore statum, omnique certamine et molestia exemptum. Admonet ergo discipulos suos, si perstare cupiant, ut se comparent ad vitandas Satanae insidias. Dominus enim (ut dictum est) continua militia suam ecclesiam vult exerceri in hoc mundo. Quare ut nos illi discipulos praestemus usque in finem, non sufficit sola docilitas, ut sinamus nos regi ipsius verbo, sed fidem nostram, quia subinde a Satana impetitur, armatam ad resistendum esse oportet. Est quidem hoc

maximum, si nos a probis et fidelibus Christi ministris regi patimur: sed quia ex opposito emergunt falsi doctores, nisi sedulo vigilemus et muniti simus constantia, facile erit nos a grege abduci. Quo etiam pertinet illud Christi dictum, Oves audire pastoris vocem: alienum vero non audire, sed fugere ab eo (Io. 10, 3). Unde etiam colligimus, non esse cur animis deficiant fideles vel turbentur, dum obrepunt lupi in Christi ovile, dum falsis doctrinis conantur pseudoprophetae labefactare puram fidem: quin potius expergefieri debent ad excubias agendas, neque enim frustra cavere iubet Christus. Quare si modo nos propria socordia non circumveniat, quasvis decipulas effugere licebit, et certe sine hac fiducia nobis non esset satis animi ad cavendum. Nunc quum sciamus, Dominum nolle nos frustrari per quosvis Satanae incursus, intrepide pergamus spiritum discretionis ab eo petentes, per quem, ut cordibus nostris fidem suae veritatis obsignat, ita Satanae fallacias et imposturas deteget, ne ludamur. Quum dicit Christus venire *in vestitu ovium*, qui intrinsecus sunt lupi rapaces, significat bene colorato praetextu non carere, nisi ad eos penitus excutiendos adhibeatur prudentia.

16. *A fructibus eorum cognoscetis illos.* Nisi haec apposita fuisset discriminis nota, poterat sine exceptione in discrimen venire tota quorumlibet doctorum autoritas. Nam si exitiale periculum in doctoribus timetur, nec vitandi ratio constat, omnes esse suspectos necesse erit: nec melius restabit compendium quam aures habere omnibus clausas. Et videmus profanos homines, ut impune reiiciant quodvis doctrinae genus, periculum hoc obtendere, infirmos etiam ac rudes haerere perplexos. Christus ergo, ne quid reverentiae detrahat suo evangelio sincerisque eius ministris et doctoribus, iudicium de pseudoprophetis a fructibus facere iubet. Quare nimis putidi sunt papistae, qui conflandae nobis invidiae causa illam Christi vocem praecise iactant, a pseudoprophetis cavendum esse, ac suis clamoribus efficiunt, ut imperiti causa incognita temere a nobis abhorreant. At vero quisquis Christi consilio parere cupit, necesse est ut prudenter et interposito delectu iudicet: nos vero non tantum libenter fatemur, cavendos esse pseudoprophetas, sed etiam sedulo et acriter hortamur simplices, ut eos caveant. Tantum monemus, secundum praescriptam a Christo regulam, ut iusta cognitio praecedat, ne simplices purum Dei verbum respuendo temeritatis suae poenas luant. Nam inter maturam cautionem et praeposterum fastidium longe interest. Nimis autem improbe Christi mandatum abrogant papistae, qui iniecto falso metu miseras animas ab inquisitione deterrent. Sit igitur hoc primum, eos, qui trepidando incognitam doctrinam respuunt vel fugiunt, perperam hoc et minime ex Christi mandato facere. Nunc videndum restat, *quosnam fructus* Christus designet: falluntur autem meo iudicio, qui ad vitam restringunt. Nam quum saepe fucosa sanctimonia ac nescio quibus etiam austerioris vitae larvis se venditent pessimi quique impostores, valde incertum esset hoc examen. Fateor quidem, hypocrisin tandem patefieri, quia nihil difficilius est quam virtutis simulatio. Verum Christus tam iniquo et simul obscuro iudicio doctrinam suam subiicere noluit, ut aestimetur ex hominum vita. Ergo sub fructibus ipsa *docendi ratio* comprehenditur, imo praecipuum locum tenet: nam et inde Christus se a Deo missum probat, quia non glorificet se ipsum, sed patrem a quo missus est (Io. 7, 18). Si quis obiiciat, paucis datum esse tantum acumen, ut bonos fructus a malis discernant, respondeo sicuti iam dixi, nunquam discretionis spiritu, ubi opus est, destitui fideles, qui modo sibi diffisi et proprio sensu valere iusso totos se illi regendos tradunt. Interea meminerimus, ad verbum Dei exigendas esse omnes doctrinas, et ideo in iudicandis pseudoprophetis fidei analogiam dominari: deinde spectandum esse, quid Deus prophetis suis verbique ministris iniungat, quia inde fidelitas facile dignosci poterit. Quemadmodum exempli gratia, si nobis proponimus, quae Paulus in episcopis requirit, sola illa descriptio ad damnandam totam papatus colluviem sufficiet, quia videntur data opera papales sacrifici contrariam ideam velle exprimere. Quare nihil mirum si iudicium de pseudoprophetis fieri vetant. Caeterum clare ostendit hic locus, pro nihilo ducendos esse titulos, imo nec ipsam vocationem multum habere momenti, nisi qui pastores vocantur, et ad docendi munus vocati sunt, fideliter officio suo respondeant.

Numquid colligunt. His proverbiis, quae tunc vulgo trita erant et omnium consensu recepta, confirmat Christus, neminem a pseudoprophetis posse decipi, nisi qui sponte caecutiet: quia fructus palam faciant probos Dei servos et fallaces operarios, non secus ac fructus arborem ostendunt. Apud *Lucam* videtur generalis esse sententia, qua doceat Christus, de unoquoque homine ex fructibus iudicium debere fieri, sicuti arbor a fructu dignoscitur. Postquam enim obiurgationem posuit adversus hypocritas, qui festucam perspiciunt in alterius oculo, trabem in suo non videntes, continuo post subiicit, *non enim potest arbor mala, etc.*, et causalis particula γὰρ videtur duas illas sententias connectere. Sed quia certum est, Lucam sexto illo capite recitare diversos Christi sermones, fieri etiam potest ut brevius attigerit, quod plenius exponitur a Matthaeo. Nec adverbium causale moror, quod saepe alibi supervacuum est, quod etiam ex clausula apparet: sic enim concludit Lucas hunc sermonem, *bonus homo ex bono thesauro cordis sui, etc.* Neque enim dubito

quin absque figura exprimat, quale sit istud iudicium, quod Christus ex fructibus fieri iubet: nempe ut sedulo examinent fideles, quidnam afferant in medium qui se Dei servos profitentur, ac si diceret, parum valere titulos, donec re ipsa probet qui loquitur, divinitus se esse missum. Quanquam minime repugno, quin accommodari possit hic locus ad generalem doctrinam. Et certe postrema clausula, nempe quod *ex abundantia cordis os loquitur*, latius quam ad pseudoprophetas patet, quum vulgare sit proverbium. Si quis obiiciat, linguas hominum saepe mentiri, ut optime loquantur qui pessime affecti sunt, respondeo, Christum hic simpliciter docere quod ut plurimum usu venit. Nam etsi aliud verbis prae se ferunt hypocritae quam habeant in cordis recessu, id tamen non obstat, quominus apte et scite lingua vocetur character mentis.

MATTH. VII. 21. *Non quisquis dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum coelorum, sed quisquis fecerit voluntatem patris mei, qui in coelis est.* 22. *Multi dicent mihi in illo die: Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo daemonia eiecimus, et in nomine tuo multas virtutes edidimus?* 23. *Ac tum confitebor illis, Nunquam novi vos: discedite a me, qui operamini iniquitatem.*

LUC. VI. 46. *Quid autem vocatis me, Domine, Domine, et non facitis, quae dico?*

Matth. 21. *Non quisquis dicit: Domine, etc.* Latius extendit sermonem suum Christus: neque enim tantum de pseudoprophetis agit, qui rapiendi et vorandi causa in gregem insiliunt, sed de mercenariis, qui sub pastorum specie fallaciter se insinuant, quum tamen nullo praediti sint affectu pietatis. Etsi autem hypocritas omnes complectitur haec doctrina, quocunque sint gradu vel loco, proprie tamen fictitios doctores nunc perstringit, qui prae aliis excellere videntur. Neque sermonem tantum ad eos dirigit, ut securitatem, in qua velut ebrii iacent, expergefaciat, sed fideles etiam admonet, ne talibus larvis plus quam oportet tribuant. In summa praedicit, simul ac proferre fructum ceperit evangelii doctrina, ut complures habeat discipulos, non tantum ex vulgo permultos fore, qui falso et per simulationem dent nomen, sed in ipso quoque ordine pastorum eandem fore perfidiam, ut factis vitaque abnegent quod ore profitentur. Itaque quisquis inter discipulos censeri cupit, dandam illi esse operam, ut sincere et ex animo ad meditandam vitae novitatem se addicat. Apud *Lucam* generalis est obiurgatio, *Quid autem vocatis me, Domine, etc.* Sed quia ut plurimum haec corruptela a fictis doctoribus emergit, et facilius ab illis in totum corpus penetrat, ideo nominatim apud Matthaeum in eos Christus invehitur. *Facere voluntatem patris* non tantum significat philosophice vitam et mores suos ad virtutum regulam formare, sed etiam credere in Christum, sicuti habetur Io. 6, 40. Non ergo his verbis excluditur fides, sed quasi principium statuitur, unde reliqua fluunt.

22. *Multi dicent mihi etc.* Iterum citat Christus hypocritas ad suum tribunal, quemadmodum nuper ex Luca retulimus. Quamdiu enim locum occupant in ecclesia, tum sibi ipsi blandiuntur, tum alios quoque decipiunt. Diem ergo venturum pronuntiat, quo purgetur area, quisquiliae ac paleae a puro tritico separentur. *Prophetare in Christi nomine* est eius autoritate et tanquam ipso duce fungi docendi officio. Prophetia enim, meo iudicio, large hic sumitur, sicuti 14. cap. prioris ad Corinthios. Poterat quidem simpliciter uti praedicandi verbo, sed consulto quod magis honorificum erat posuit, quo melius exprimeret, nihil esse externam professionem, quocunque sit splendore apud homines. Ita *in nomine Christi edere virtutes* nihil aliud est quam eius virtute, auspiciis, imperio ac ductu miracula facere: quanquam enim *virtutum* nomen interdum ad speciem unam miraculorum restringitur, hoc tamen loco et pluribus aliis miracula quaevis designat.

23. *Confitebor illis etc.* Hac voce alludere videtur Christus ad fallacem iactantiam, qua se nunc ostentant hypocritae, ac si dixisset, Ipsi quidem, dum me lingua confessi sunt, videntur sibi rite defuncti: et nunc sonora auditur in eorum lingua nominis mei confessio, sed ego vicissim ex adverso confitebor, vanum ac mendax esse quidquid profitentur. Quid autem continet Christi confessio? quod eos nunquam in suis reputaverit, etiam quo tempore gloriabantur, se esse ecclesiae columnas. Ideo facessere a se iubet, qui fallaci titulo iniustam possessionem domi suae ad tempus furati sunt. Videtur Paulus ex hoc Christi sermone sumpsisse quod dicit 2. Tim. cap. 2, 19: Novit Dominus, qui sui sint: discedat ab iniquitate, quisquis invocat nomen Domini. Prius enim membrum huc spectat, ne infirmi quorundam defectione turbentur vel labascant, quibus magnum et celebre fuerit nomen: negat enim fuisse a Domino agnitos, licet inani splendore hominum oculos tenerent. Deinde hortatur eos omnes, qui in Christi discipulis censeri volunt, ut se mature ab iniquitate subducant, ne ipsos Christus a suo conspectu abigat, quum segregabit agnos ab hoedis.

MATTH. VII. 24. *Omnis igitur, qui audit ex me sermones hos, et facit eos, assimilabo eum viro prudenti, qui aedificavit domum suam super petram.* 25. *Et descendit imber, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit: fundata enim fuerat super petram.* 26. *Et omnis, qui audit ex me hos sermones, et non facit eos, assimilabitur viro fatuo, qui aedificavit domum suam super arenam.* 27. *Et descendit imber, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et impegerunt in domum illam: et cecidit, et fuit ruina eius magna.* 28. *Et factum est, quum finisset Iesus hos sermones, ut obstupescerent turbae super doctrina eius.* 29. *Docebat enim eos velut autoritatem habens, et non sicuti scribae.*

LUC. VI. 47. *Quisquis venit ad me, et audit sermones meos, et facit eos, ostendam vobis, cui similis sit.* 48. *Similis est homini aedificanti domum, qui fodit in altum, et posuit fundamentum super petram: inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, et non potuit eam movere: fundata enim erat super petram.* 49. *Qui autem audivit, et non fecit, similis est homini, qui aedificavit domum suam super terram absque fundamento, in quam illisus est fluvius, et continuo cecidit, et facta est ruina domus illius magna.*

Matth. 24. *Omnis igitur qui audit etc.* Quia plerumque difficile est, veros evangelii professores a fictis discernere, pulcra similitudine ostendit Christus, in quo maxime differant: duas enim proponit domos, quarum altera sine fundamento exstructa sit, altera autem bene fundata. Nam quum eadem in utraque appareat superficies, prior vento ac procellis impulsa vel fluctibus illisa protinus concidet, posterior autem firmitate sua contra vim omnem subsistet. Christus ergo inanem et ventosam professionem evangelii specioso quidem, sed non solido aedificio comparat, quod quamvis emineat ruinae tamen expositum est in singula momenta, quia fundamento caret. Ideo Paulus iubet, nos bene et penitus fundatos esse in Christo, et altas habere radices, ne ad quemlibet impulsum labamur. Porro summa huc redit, veram pietatem ab eius simulatione non bene distingui, donec ad examen ventum est. Tentationes enim, quibus probamur, fluctibus et procellis similes sunt, quae facile pessumdant instabiles animos, quorum levitas tranquillo tempore non perspicitur.

Audit sermones hos. Relativum *hos* non speciem unam sermonum, sed totam doctrinae summam notat. Evangelium enim, nisi penitus in animos infixum sit, simile esse maceriae significat, quae in altum erigitur nullo fundamento suffulta. Perinde est igitur ac si dixisset, veram demum esse fidem, quae profundas habet radices in corde, et serio constantique affectu quasi fundamento nititur, ut tentationibus non cedat. Nam, quae vanitas est humani ingenii, super arenam aedificant, quicunque intus non fodiunt usque ad sui abnegationem.

28. *Quum finisset Iesus hos sermones.* Tam concionem intelligo habitam, ubi e monte descendit, quam reliquam doctrinam, quae iam populo innotuerat. Sensus igitur est: quum passim doctrinae suae gustum dedisset populo, stuporem omnibus iniectum, quod nova quaedam maiestas et insueta hominum mentes ad se raperet. Quid sit, Docere cum potestate, et aliter quam scribae soleant, supra exposui.

MATTH. VIII. 1. *Quum autem descendisset e monte, sequutae sunt eum turbae multae.* 2. *Et ecce leprosus accedens adoravit eum, dicens, Domine, si velis, potes me mundare.* 3. *Protensaque manu tetigit illum Iesus, dicens: Volo, mundus esto: ac protinus mundata fuit illius lepra.* 4. *Et dicit illi Iesus, Vide, ne cui dixeris: sed abi, ostende te ipsum sacerdoti, et offer munus, quod iussit Moses, in testimonium illis.*

MARC. I. 40. *Et venit ad eum leprosus deprecans eum, eique ad genua accidens, ac dicens illi: Si vis, potes me mundare.* 41. *Iesus autem misertus protensa manu tetigit illum, et dixit ei: Volo, mundus esto.* 42. *Et quum dixisset, statim discessit ab eo lepra, et mundatus est.* 43. *Et comminatus ei statim emisit illum,* 44. *Dixitque ei: Vide, nemini quidquam dicas: sed abi, te ipsum ostende sacerdoti, et offer pro emundatione tui quae praecepit Moses, in testimonium illis.* 45. *At ille egressus coepit praedicare multa, et divulgare sermonem, ita ut iam non posset Iesus manifeste introire in civitates, sed foris in desertis locis erat: et veniebant ad eum undique.*

LUC. V. 12. *Et accidit, quum esset in quadam civitate, ecce vir plenus lepra: quumque vidisset Iesum, prostratus in faciem suam rogavit Iesum, dicens: Domine, si vis, potes me mundare.* 13. *Et protensa manu tetigit eum, dicens: Volo, mundus esto: et confestim lepra discessit ab illo.* 14. *Et ipse praecepit illi, ne cuiquam diceret, sed, Vade, inquit, ostende te ipsum sacerdoti, et offer pro emundatione tui, quemadmodum praecepit Moses, in testimonium illis.* 15. *Pervagabatur autem magis rumor de illo, et conveniebant turbae multae, ut eum audirent, et sanarentur per illum ab infirmitatibus suis.* 16. *Ipse autem secessum colebat in desertis, et orabat.*

Matth. 1. *Quum autem descendisset de monte.* Redit nunc Matthaeus ad historiae contextum. Prius dixerat, Christum adscendisse in montem: deinde coniecit velut in unum acervum multa doctrinae Christi capita: nunc autem subiicit, eo tempore, quo in monte concionatus est, sanasse lepro-

sum quendam. Quod idem referunt Marcus et Lucas, licet tempus non designent. Porro in eo enituit divina Christi virtus, quod solo verbo et tactu manus lepram ab homine repente abstersit. Caeterum quamvis lepra aliud esset morbi genus quam sit elephantiasis, fuisse tamen curatu difficilem satis constat. Quod si diuturnitate invaluerat, rarum exemplum fuit quenquam liberari: certe ut demus medicos potuisse artis suae scientia aliquid auxilii praestare, in hoc miraculo nihil fuisse humanum palam est.

2. *Accedens adoravit.* Quid significet verbum προςκυνεῖν, quod adorare vertunt, colligere promptum est ex hoc loco: nam alii duo evangelistae nobis idonei sunt interpretes, ex quibus Marcus dicit, accidisse in genua, Lucas autem, prostratum fuisse in faciem. Gestu ergo, hoc est, genuflexione, signum reverentiae exhibuit leprosus. Scimus autem, adorationem in communi usu fuisse Iudaeis, ut sunt populi orientales magis ad tales caeremonias propensi. Quare multi existimant, leprosum in animo non habuisse Christum divino cultu prosequi, sed honorifice salutasse tanquam eximium Dei prophetam. Ego vero quo affectu Christum adoraverit non disputo: quid autem illi detulerit video, nempe quod eum posset mundare, si vellet. Quibus verbis testatus est, divinam in Christo virtutem se agnoscere. Et Christus quum respondet, se velle, plus sibi tributum ab eo esse ostendit quam in hominem competat. Summo enim imperio pollere necesse est, qui nutu solo hominibus sanitatem restituit. Sive autem Christum Dei filium esse crediderit leprosus, sive hac virtute fuisse donatum, ut Moses et alii prophetae, non tamen dubitat, in illius manu et potestate esse sanitatis donum. Quod autem sub conditione loquitur, *Si velis, potes*, non pugnat cum ea fidei certitudine, quam Deus in precibus nostris exigit: neque enim plus sperare debent homines quam Deus promittat. Leprosus autem nullo Dei oraculo vel promissione certior factus erat, quidnam facturus esset Christus. Temere ergo ultra has metas progressus foret: nam quod interdum legimus, quosdam simpliciter precatos esse, tenendum est, singulares fuisse motus, e quibus petenda non est regula. Quanquam nescio, an proprie loquendo dicere liceat, precationem fuisse conceptam a leproso. Tantum enim affirmat, se ita persuasum esse de virtute Christi, ut non dubitet in eius arbitrio esse curare lepram. Deinde se illi sanandum offert, incertus tamen de eventu, quia voluntas Christi nondum illi cognita erat.

3. *Protensa manu tetigit.* In lege contagiosus erat leprosi tactus: at vero quoniam ea est in Christo puritas, quae omnes sordes et inquinamenta absorbeat, neque se contaminat leprosum tangendo, neque legem transgreditur. Carnem enim nostram suscipiens non modo nos dignatus est manus suae contactu, sed in unum idemque corpus nobiscum coaluit, ut essemus caro de carne eius: nec modo brachium suum ad nos extendit, sed e coelo descendit usque ad ipsos inferos, nec tamen quidquam inde maculae contraxit, sed integer manens sordes omnes nostras exhausit, et nos perfudit sua sanctitate. Caeterum quum solo verbo leprosum sanare posset, ad testandum misericordiae affectum manus tactum simul adhibuit: nec mirum, quum induere voluerit carnem nostram, ut nos a peccatis omnibus purgaret. Quare manus extensio immensae gratiae et bonitatis signum et tessera fuit. Et certe quod segniter legendo frigide praeterimus, sine magno stupore rite expendi non potest, filium Dei adeo non abhorruisse a leprosi colloquio, ut manum quoque ad tangendam illam immunditiem porrigeret.

4. *Dicit illi Iesus, etc.* Quidam, ut leprosum excusent, non putant serio prohibitum fuisse a Christo, ne miraculum vulgaret, sed illi potius additum fuisse stimulum. Rectius tamen alii, qui vetandi causam fuisse sentiunt, quia maturum tempus nondum advenerat. Fateor quidem, non oportuisse supprimi hoc miraculum, sed certa ratio fuit, cur Dominus vel statim noluerit spargi illius famam, vel saltem per leprosum. Sic igitur statuo, leprosum praepostero suo favore adeo nihil laudis fuisse meritum, ut iure damnandus sit, quod non paruit Christi mandato. Si gratiam referre sanitatis suae autori volebat, non aliter melius potuit quam obedientia, quae omnibus sacrificiis apud Deum praefertur, et legitimi cultus principium et caput est (1. Sam. 15, 22). Ita hoc exemplo docemur, perverse facere quicunque inconsiderato zelo indulgent, quia quo magis satagunt in promerendo Deo, hoc tantum proficiunt, ut eius mandato sint rebelles. *Ostende te ipsum sacerdoti.* Quia nondum abrogatae erant caeremoniae legis, eas contemni vel praetermitti noluit Christus. Iam Deus in lege praeceperat (quemadmodum habetur Levit. cap. 14, 2), ut, si quis mundatus esset a lepra, sacerdoti se offerret una cum sacrificio gratiarum actionis. Porro finis erat, ut Dei beneficium approbaret sacerdos suo iudicio: deinde, qui sanatus erat, gratitudinis suae testimonium redderet. Ergo Christus leprosum ad sacerdotem ablegans, sibi non aliud propositum fuisse testatur, nisi ut Dei gloriam illustraret. Ostensio enim ad examen refertur: munus gratiarum actionis symbolum erat. Iudicium itaque vult fieri a sacerdotibus, quo perspicua sit et indubia Dei gratia: leprosum vero suam sanationem acceptam referre Deo. Interim (ut nuper attigi) ritus in lege praescriptos usque ad tempus abrogationis servare iubet. Quod hinc confessionis suae legem eliciunt papistae, in eo sunt insulsi. Lepram allegorice volunt esse peccatum: sacrificos autem, quos papa inaugurat,

spiritualis leprae esse cognitores. Ut demus in lege sacerdotibus hanc potestatem ideo datam esse, ut sciret populus, totam suam munditiem eiusque iudicium pendere a sacerdotio, impie tamen hoc ad se rapiunt sacrifici papales. Quidquid enim honoris datum erat antiquis sacerdotibus, nunc unus Christus sibi vindicat. Ille ergo et spiritualis leprae cognitor est solus, et dignus cui purgationis suae munus offerant, qui mundati sunt. Nam et ideo sub lege sacrificio interposito signata fuit mundities, quia non aliter quam expiatione sanguinis purgantur homines. Ius ergo, quod filio suo Deus asseruit, alio transferre nefandum sacrilegium est. Quod autem ex Christi mandato suam peccatoribus munditiem pronuntiant evangelii ministri, id ad fictitiam iurisdictionem, quam imaginantur papistae, minime torquendum est, ut inter lepram discernant.

Marc. 44. *In testimonium illis. Testimonium* quidam pro lege vel statuto accipiunt, quemadmodum in Psalmo dicitur (Psal. 122, 4), Posuit hoc Deus in testimonium Israel. Mihi tamen hoc videtur esse frigidum: neque enim dubito quin pronomen *illis* ad sacerdotes spectet. Itaque ad praesentis rei circumstantiam meo iudicio Christus respexit, quia ad convincendam eorum ingratitudinem in hoc miraculo satis luculenta probatio futura erat. Nec obstat, quod leprosum tacere Christus iussit, quia noluit perpetuo sepultam sui miraculi memoriam. Quum ergo iussu Christi in sacerdotis conspectum venit leprosus, hoc illis in testimonium fuit, quod inexcusabiles redderet: si Christum pro Dei ministro amplecti nollent, et simul ablata illis erat obtrectandi occasio, quum nullum legis apicem Christus omitteret. In summa, si fuissent sanabiles, adduci ad Christum poterant: incredulis vero damnandis satis efficax erat tam solennis Dei contestatio.

45. *Ut non posset Iesus introire.* Hinc colligimus, cur tam cito miraculum celebrari noluerit Christus, quo scilicet liberior foret docendi facultas: non quod insurrexerint hostes, qui illi os obstruere conati sint, sed quia tanta erat vulgi importunitas in flagitandis miraculis, ut non restaret doctrinae locus. Volebat autem omnes habere ad verbum magis quam ad signa intentos. Ideo dicit Lucas, eum habitasse in desertis. Frequentiam enim hominum fugiebat, quia se videbat populi votis non satisfacturum, quin suam doctrinam signorum copia obrueret.

MATTH. VIII. 5. *Porro quum ingressus fuisset Iesus Capernaum, adiit eum centurio, obsecrans eum,* 6. *Et dicens: Domine, famulus meus decumbit domi paralyticus, ac graviter discruciatur.* 7. *Et dicit illi Iesus: Ego quum venero, medebor illi.* 8. *Et respondens centurio dixit: Domine, non sum idoneus, ut tectum meum subeas: imo tantum dic verbum, et sanabitur famulus meus.* 9. *Etenim ego sum homo alterius potestati subditus, et habeo sub me milites: et dico huic: Vade, et vadit: et alteri: Veni, et venit: et servo meo: Fac hoc, et facit.* 10. *Haec autem quum audisset Iesus, admiratus est, et ait iis, qui sequebantur: Amen dico vobis, ne in Israel quidem tantam fidem reperi.* 11. *Dico autem vobis, quod multi ab oriente et occidente venient, et accumbent cum Abraham, Isaac et Iacob in regno coelorum.* 12. *Filii vero regni eiicientur in tenebras externas: illic erit fletus et stridor dentium.* 13. *Et dixit Iesus centurioni: Abi, et quemadmodum credis, ita fiat tibi: et sanatus est famulus eius in hora illa.*

LUC. VII. 1. *Quum autem consummasset omnia verba sua audiente populo, intravit Capernaum.* 2. *Centurionis autem cuiusdam servus male habens, propinquus erat morti, qui illi erat in pretio.* 3. *Quum audisset autem de Iesu, misit ad eum seniores Iudaeorum, rogans eum, ut veniret et servaret servum suum.* 4. *At illi quum venissent ad eum, rogabant eum studiose, dicentes: Dignus est, ut hoc illi praestes.* 5. *Diligit enim gentem nostram, et synagogam ipse aedificavit nobis.* 6. *Iesus autem profectus est cum illis. Et quum iam non longe abesset a domo, misit ad eum centurio amicos, dicens ei: Domine, noli vexari: non enim sum idoneus, ut sub tectum meum intres.* 7. *Quapropter nec me ipsum arbitratus sum dignum, qui venirem ad te, sed dic verbo, et sanabitur puer meus.* 8. *Etenim ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites: et dico huic: Vade, et vadit: et alteri: Veni, et venit: et servo meo: Fac hoc, et facit.* 9. *Auditis autem his Iesus, miratus est eum, et conversus sequenti se turbae dixit: Dico vobis, ne in Israel quidem tantam fidem inveni.* 10. *Et reversi, qui missi fuerant in domum, repererunt servum, qui aegrotaverat, sanum.*

Matth. 5. *Porro quum ingressus fuisset.* Qui putant diversas historias a Matthaeo et Luca referri, in re nihil hallucinantur. In verbis hoc solum est diversum, quod apud Matthaeum centurio dicitur ad Christum venisse, apud Lucam vero dicitur misisse ex Iudaeis quosdam, qui suo nomine verba facerent. Sed Matthaeus non inepte illi tribuit, quod eius rogatu et nomine gestum est. Caeterum in omnibus circumstantiis ita conveniunt duo evangelistae, ut ridiculum sit duo miracula pro uno fingere. Porro non dubito quin militum turba, cui centurio praeerat, stationem habuerit in urbe Capernaum, ut solebant legiones in praesidia urbium distribui. Illic quum mores populi admodum pravos et vitiosos cerneret (quemadmodum scimus, Capernaum urbem maritimam pluribus corruptelis quam alias refertam fuisse), id tamen non obstitit,

quominus patriis superstitionibus damnatis verae et sincerae pietatis gustum caperet: neque enim synagogam exstruxerat Iudaeis, nisi cum aliqua invidia et periculo, nec gentem illam amabat, nisi quia amplexus erat unius Dei cultum. Itaque prius quam servum eius Christus sanaret, ipse a Domino sanatus fuerat. Neque id sine miraculo: quod scilicet homo militaris, qui armata manu mare traiecerat, ut Iudaeos assuefaceret ad ferendum tyrannidis romanae iugum, Deo Israel se ultro submittit et addicit in obsequium. Quod dicit Lucas, servum hunc fuisse illi pretiosum, hoc modo dubitationem praevenit, quae subire poterat lectorum animos: scimus enim, non habitos fuisse servos eo in pretio, ut de ipsorum vita tam anxii essent domini, nisi qui singulari industria, vel fide, vel alia virtute sibi gratiam acquisierant. Significat ergo Lucas, non vulgare fuisse sordidumque mancipium, sed fidelem et raris dotibus ornatum servum, qui eximia gratia apud dominum polleret: hinc tanta illius vitae cura, et tam studiosa commendatio. Subitam vero fuisse paralysin, quae primo accessu desperationem vitae attulit, ex utroque evangelista constat: lentae enim paralyses tormento carent. Dicit autem Matthaeus, graviter discruciatum fuisse puerum, Lucas autem, morti vicinum. Ita utrumque ad illustrandam miraculi gloriam valet, dolor vel cruciatus et ultimum discrimen, quo minus de specie morbi quidquam certi asserere audeo.

Luc. 5. *Diligit enim gentem nostram.* Non dubium est, quin pietatis nomine ipsum commendent Iudaei: neque enim aliunde manabat amor gentis passim exosae quam ex legis studio et Dei cultu. Synagogam vero exstruens clare testatus fuerat, se favere legis doctrinae. Quare non immerito dignum pronuntiant, cui se tanquam pio Dei cultori beneficium exhibeat Christus. Mirus interea stupor, quod Dei gratiam, quam ipsi contemptim respuunt, suo suffragio transferunt ad hominem gentilem. Si enim donorum Dei minister est illis ac dispensator Christus, cur non ipsi oblata gratia prius fruuntur quam extraneos adducant? Sed talis semper in hypocritis securitas regnat, ut Deum sibi quodammodo obnoxium reddere non dubitent, et eius gratiam, quasi sui iuris esset, suo arbitrio subiiciant: denique eius saturi, imo quia gustare non dignantur, quasi supervacuam aliis resignent.

Matth. 8. *Non sum idoneus, ut tectum meum subeas.* Quia brevior est Matthaeus, hominem ipsum ita loquentem inducit, Lucas autem plenius exprimit, hoc amicis mandasse: sed idem amborum est sensus. Duo autem sunt huius sermonis capita: Centurio Christo parcens honoris causa petit, ne se Christus fatiget, quia se indignum reputat eius adventu. Deinde tantum illi potentiae defert, ut credat solo eius nutu ac verbo restitui in vitam posse servum suum. Mira humilitas, quod hominem ex gente devicta et serva tantopere prae se extollit. Fieri autem potest, ut assuetus supercilio Iudaeorum pro sua modestia non indigne tulerit, se haberi hominem profanum, atque ita veritus fuerit iniuriam facere Dei prophetae, si ad hominem gentilem et impurum ingredi coegisset. Quidquid sit, certum est ex animo ipsum loqui ac de Christo tam reverenter sentire, ut ad se vocare non audeat: imo sicuti in contextu sequitur apud Lucam, se ipsum reputavit eius colloquio indignum. Quaeri tamen potest, qua ratione inductus Christum tam magnifice extulerit: difficultatem etiam auget, quod continuo post sequitur, *Tantum dic verbum, et sanabitur puer*, vel *Dic verbo*, sicuti habet Lucas. Nisi enim Christum agnovisset Dei filium, superstitio fuisset Dei gloriam ad hominem transferre. Atqui vix credibile est, de Christi divinitate, quae adhuc fere omnibus ignota erat, rite fuisse edoctum. Porro Christus non errori imputat eius verba, sed ex fide profecta esse testatur: atque haec ratio multos interpretes compulit, ut Christum putarent centurionis elogio celebrari tanquam verum et unicum Deum. Mihi autem videtur vir pius, quum de raris et plane divinis Christi operibus certior factus esset, simpliciter Dei potentiam in ipso apprehendisse. Aliquid etiam haud dubie de promisso redemptore audierat. Licet ergo nondum distincte intelligat, Christum esse Deum manifestatum in carne, sic tamen persuasus est, in eo manifestari Dei virtutem, illique impositum fuisse munus, ut Dei praesentiam miraculis demonstret. Ita quod Dei proprium est non transscribit superstitiose in hominem, sed, quid divinitus sit mandatum Christo reputans, solo verbo sanare servum suum posse credit. Si quis excipiat, nihil esse magis Deo proprium quam verbo perficere quod illi visum est, nec posse summum istud imperium sine sacrilegio mortali homini concedi, facilis iterum est responsio. Quamvis centurio non distingueret tam subtiliter, non tamen hanc potentiam hominis mortalis, sed Dei verbo tribuisse, cuius ministrum esse Christum certo persuasus erat: hoc illi minime dubium erat. Ergo quum apud Christum deposita esset sanationis gratia, hanc coelestem virtutem esse agnoscens, non alligat corporis praesentiae, sed verbo contentus est, ex quo talem vim prodire credit. Similitudo, quam adducit centurio, quum dicit, se hominem esse etc., non est ex pari sumpta, ut loquuntur, sed comparat minus cum maiori. Divinam enim virtutem, quae se in Christo profert, pluris aestimat quam imperium, quod ipse habebat in servos et milites.

10. *Iesus admiratus est.* Tametsi in Deum non competit admiratio, quia ex rebus novis vel

inopinatis oritur, in Christum tamen, quatenus una cum carne nostra humanos affectus induerat, cadere potuit. Iam quod pronuntiat Christus, *ne in Israele quidem tantam se fidem invenisse*, dictum est secundum quid, non simpliciter. Nam si colligimus omnes fidei partes, saltem in eo praecelluit Mariae fides, quod se ex spiritu sancto fore gravidam credidit, ut filium Dei unigenitum pareret: deinde quod filium ex se natum amplexa est tanquam factorem suum, mundique totius opificem et unicum redemptorem. Sed duas maxime ob causas Christus fidem hominis gentilis praetulit omnium Iudaeorum fidei: nempe quod ex modico et tenui doctrinae gustu tantus ac tam repente fructus se proferret. Neque enim hoc vulgare fuit, Dei virtutem, quae tantum scintillas quasdam iacere in Christo coeperat, tam magnifice praedicare. Deinde quum Iudaei plus aequo externis signis intenti forent, hic homo gentilis nullum requirit visibile symbolum, sed nudum verbum sibi sufficere testatur. Venturus ad eum erat Christus, non quod opus esset, sed ut hanc eius fidem probaret. Quare hoc praesertim nomine ipsam commendat, quod acquiescat in nudo verbo. Quid fecisset vel unus ex apostolis? Veni, Domine, vide et tange. Hic neque adventum corporalem, neque tactum desiderat, sed tantum efficaciae inclusum credit in verbo, ut inde certam famuli salutem exspectet. Hoc autem honoris non hominis, sed Dei verbo asserit, qui Christum statuit non privatum esse hominem, sed prophetam divinitus missum. Atque hinc colligi potest generalis regula: quamvis salutem nostram Deus in carne Christi perfici voluerit, et sacramentis quotidie obsignet, eius tamen certitudinem ex verbo petendam esse. Nisi enim haec verbo defertur autoritas, ut statuamus, simul ac loquutus est Deus per ministros, remissa nobis esse peccata, nosque restitutos esse in vitam, tota salutis fiducia concidit.

11. *Multi ab oriente etc.* Sicuti in persona famuli Christus gratiae suae libamen et quasi primitias gentibus proposuit, sic illius dominum specimen esse docet futurae gentium vocationis, spargendaeque per totum mundum fidei: neque enim tantum ex vicinis regionibus venturos esse docet, sed ab ultimis orbis terrarum finibus. Hoc vero licet multis prophetarum vaticiniis testatum foret, initio tamen absurdum et incredibile Iudaeis visum est, qui Deum generi Abrahae obstrictum esse fingebant. Quare non sine admiratione hoc auditum fuit, domesticos regni Dei et haeredes fore, qui tunc extranei erant. Neque id solum, sed foedus salutis mox publicandum esse, ut totus orbis in unum ecclesiae corpus coalesceret, dum gentiles, qui ad fidem accedent, eiusdem cum Abraham, Isaac et Iacob salutis participes fore dicit. Hinc certo colligimus, eandem, quae nobis exhibita est in Christo, olim patribus quoque fuisse promissam: neque enim communis foret haereditas, nisi una esset fides, quae est eius obtinendae ratio. In verbo *accumbendi* allusio est ad mensas: quia tamen scimus, coelestem vitam non indigere cibo et potu, perinde valet loquutio ac si dictum foret, Eadem fruentur vita.

12. *Filii vero regni.* Quomodo filios regni appellat, qui nihil minus erant quam Abrahae filii? nam certe qui a fide alieni sunt, in Dei grege censeri minime aequum est. Respondeo: quamvis ex Dei ecclesia vere non essent, quia tamen locum in ecclesia occupabant, hunc ipsis titulum concedit. Deinde notandum est, tanti fuisse Dei foedus, quamdiu stetit in genere Abrahae, ut ad ipsos proprie spectaret regni coelestis haereditas: saltem ipsius Dei respectu tunc adhuc rami sancti erant ex sancta radice. Et sane quae postea sequuta est abdicatio satis ostendit, tunc in Dei familia fuisse retentos. Secundo notandum est, Christum non de singulis habere sermonem, sed de tota gente. Hoc vero longe durius erat quam gentium vocatio: nam gentes inseri gratuita adoptione in idem corpus cum Abrahae posteris, tolerabile utcunque fuisset, sed Iudaeos ipsos expelli, ut in locum vacuum succederent gentes, id vero portento simile habitum fuit. Utrumque tamen fore Christus pronuntiat, ut admittat Deus extraneos in sinum Abrahae, filios autem abdicet. In *tenebris externis* tacita antithesis subest. Significat enim Deus extra regnum suum, quod est regnum lucis, non nisi tenebras regnare: metaphorice autem per tenebras scriptura horrendum moerorem designat, qui nec verbis exprimi, nec sensu comprehendi potest in hac vita.

13. *Abi, et quemadmodum credis, ita fiet tibi.* Hinc apparet, quam benigne gratiam suam effundat Christus, ubi vas fidei apertum nactus est. Etsi enim his verbis centurionem alloquitur, non dubium tamen est, quin sub eius persona nos omnes ad bene sperandum invitet. Caeterum hinc quoque docemur, cur Deus plerumque sit erga nos restrictior, quia scilicet incredulitas nostra liberalem esse non patitur. Ergo si fide patefacimus illi aditum, vota nostra precesque exaudiet.

LUC. VII. 11. *Accidit autem, quum egressus est, ut proficisceretur in urbem, quae vocabatur Nain, et simul cum eo profecti sunt multi eius discipuli, et turba multa.* 12. *Quum vero appropinquaret ad portam urbis, efferebatur mortuus unigenitus matris suae: et haec vidua erat, et turba civitatis multa cum ea.* 13. *Porro quum vidisset eam Dominus, misericordia motus est super ipsam, et dixit illi, Ne plores.* 14. *Et accedens tetigit loculum (porro qui portabant*

substiterunt) et ait, Adolescens, tibi dico, surge. 15. *Et resedit, qui erat mortuus, et coepit loqui: et dedit illum matri suae.* 16. *Cepit autem omnes timor, et glorificabant Deum, dicentes, propheta magnus surrexit inter nos, et visitavit Deus populum suum.* 17. *Et manavit hic sermo per totam Iudaeam de ipso, et omnem finitimam regionem.*

Luc. 11. *Accidit ut proficisceretur etc.* Quum in omnibus Christi miraculis tenenda sit analogia, quam docet Matthaeus, sciamus, iuvenem hunc, quem Christus a morte suscitavit, speciem esse spiritualis vitae, quam nobis restituit. Nomen urbis ad certitudinem historiae facit. Eodem etiam pertinet quod dicit *Lucas,* turbam magnam utrinque sequutam esse: nam et Christus multos secum habebat comites, et multi officii causa in ducendo funere mulieri aderant. Tot igitur testium oculis spectata fuit adolescentis resurrectio, ut minime dubia fuerit eius fides. Huc quoque accessit loci celebritas: scimus enim, habitos fuisse in portis conventus. Quod autem extra urbem efferebatur mortuus, id ex vetusto gentium omnium more fiebat. Porro urbem Nain Hieronymus sua aetate adhuc superstitem fuisse tradit, duobus millibus infra montem Thabor meridiem versus.

12. *Unigenitus matris suae.* Haec ad puerum suscitandum ratio Christum induxit, quod viduam unico filio orbatam videns eius misertus est: neque enim gratiam suam continuit, donec quispiam rogaret, quemadmodum alias, sed omnium preces antevertit, matrique nihil tale exspectanti reddit filium. In quo illustre habemus speculum gratuitae eius misericordiae, dum nos a morte vivificat. Loculum tangendo forte ostendere voluit, sibi minime horrori fore mortem et sepulcrum, quo nobis vitam acquireret. Et certe non tantum nos manu tangere dignatur, ut mortuos vivificet, sed ut in coelum nos efferret, in sepulcrum ipse descendit.

14. *Adolescens, tibi dico.* Hac voce testatus est Christus, quam vere doceat Paulus (Rom. 4, 17), Deum vocare ea quae non sunt, tanquam sint. Mortuum compellat et sibi audientiam facit, ut mors ipsa repente in vitam mutetur. Atque in eo primum futurae resurrectionis illustre habemus specimen, quemadmodum iubetur Ezechiel (37, 4), mandare aridis ossibus, ut Dei verbum suscipiant: deinde etiam docemur, quomodo nos spiritualiter Christus fide vivificet, nempe dum arcanam verbo suo virtutem instillat, ut usque ad mortuas animas penetret, quemadmodum pronuntiat ipse Ioannis 5, 25, Venit hora, quando mortui audient vocem filii Dei, et qui audierint, vivent.

16. *Cepit autem omnes timor.* Timorem secum afferat divinae praesentiae sensus necesse est, sed hoc interest inter species timoris, quod increduli vel ad stuporem usque expavescunt, vel terrore perclusi fremunt contra Deum: pii autem et religiosi reverentia tacti sponte se humiliant. *Timor* ergo hic in bonam partem accipitur, quia perspectae Dei virtuti tribuentes suum honorem, non modo reveriti sunt Deum, sed gratias illi egerunt. Quod *Deum* dicunt *visitasse plebem suam,* non de qualibet visitatione accipio, sed quae ipsos in integrum restitueret. Non modo collapsae res erant in Iudaea, sed misera deformisque incubuerat servitus, quasi Deus eos non respiceret. Una spes restabat, quod Deus se redemptorem fore promiserat, postquam extremis miseriis afflicti essent. Mihi ergo non dubium est, quin miraculo admoniti propinquam status sui instaurationem sperarint: tantum in modo visitationis errant. Nam etsi insolitam Dei gratiam in eo agnoscunt et commendant, quod propheta magnus surrexerit, hoc tamen elogium longe inferius est dignitate et gloria promissi Messiae. Unde apparet, fidem in populo illo tunc fuisse valde confusam, multisque commentis implicitam.

MATTH. VIII. 19. *Et accedens unus scriba dixit ei: Praeceptor, sequar te, quocunque abieris.* 20. *Et dicit illi Iesus: Vulpes foveas habent, et volucres coeli nidos: at filius hominis non habet, ubi caput reclinet.* 21. *Alius autem ex discipulis suis dixit ei: Domine, permitte mihi prius, ut abeam, et sepeliam patrem meum.* 22. *At Iesus dixit illi: Sequere me, et sine ut mortui sepeliant mortuos suos.*

LUC. IX. 57. *Factum est autem, ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum: Sequar te, quocunque ieris.* 58. *Dixit illi Iesus: Vulpes cavernas habent, et volucres coeli nidos: filius autem hominis non habet, ubi caput reclinet.* 59. *Ait autem ad alterum: Sequere me. Ille autem dixit: Domine permitte mihi, ut prius abeam ac sepeliam patrem meum.* 60. *Dixit autem ei Iesus: Sine ut mortui sepeliant mortuos suos: tu vero vade, et annuntia regnum Dei.* 61. *Et ait alius: Sequar te, Domine, sed permitte mihi prius ut valedicam his qui sunt domi meae.* 62. *Ait ad illum Iesus: Nemo, qui manu sua ad aratrum admota respexerit a tergo, aptus est regno Dei.*

Matth. 19. *Et accedens unus scriba.* Duos hic homines Matthaeus, tres autem Lucas nobis proponit: qui, quum omnes parati essent Christo nomen dare, prout diversis vitiis impediebantur a recto cursu, varia responsa accipiunt. Posset tamen absurdum primo adspectu videri, quod Christus eum, qui statim et sine mora ad sequendum se offert, amandat, nec in contubernium suum recipit: alterum vero, qui missionem ad tempus petendo tardior est ac minus promptus, secum retinet. Atqui utriusque

optima est ratio: unde tanta scribae promptitudo, ut se protinus ad Christum comitandum accingeret, nisi quia minime reputabat, quam dura et misera esset comitum eius conditio? Tenendum est, fuisse scribam, qui vitae quietae et commodae assuetus versatusque in honore probrorum, inopiae, persequutionum et crucis impatiens fuisset. Vult quidem hic Christum sequi, sed mollem et amoenam viam, et hospitia bonis omnibus referta somniat, quum per spinas ambulandum sit Christi discipulis, et per continuas aerumnas ad crucem pergendum. Ergo quo magis festinat, eo minus paratus est. Perinde enim facit ac si in umbra et delitiis, sine sudore et pulvere, extra telorum iactum militare vellet. Tales a Christo repudiari mirum non est, quia sicuti temere irrumpunt, ita prima quaque molestia fracti, primo quoque certamine exanimati referunt pedem, et locum turpiter deserunt. Adde quod locum scriba iste apud Christum quaerere potuit, ut ex eius mensa gratis et laute in otio pasceretur. Quare sciamus, in eius persona nos moneri omnes, ne temere et secure iactemus, nos fore Christi discipulos de cruce et aerumnis nihil cogitantes: quin potius ante tempus meditemur, qualis nos maneat conditio. Hoc enim tirocinio nos initiat in scholam suam, ut nos abnegantes crucem nostram tollamus.

20. *Vulpes foveas habent.* Declarat quidem filius Dei, qualis fuerit vitae suae conditio, dum in terris versatus est, sed discipulis suis omnibus praescribit, ad quam se vitae rationem formare debeant. Mirum tamen est Christum negare, sibi esse terrae pedem ubi caput reclinet, quum multos haberet pios homines et humanos, qui libenter eum hospitio exciperent. Sed notandum est, monendi causa hoc esse dictum, ne tanquam a locuplete domino mercedem amplam et opimam exspectet scriba, quum Dominus ipse precario degat in alienis domibus.

21. *Et sepeliam patrem meum.* Diximus, scribam repudiari a Christo comitem, quia sibi commodum vitae genus fingendo temere se ingerebat. Hic vero, quem retinet Christus, laborabat contrario vitio: nam quominus extemplo pareret Christo vocanti obstabat illa infirmitas, quod patrem deserere durum esset, ac credibile est fuisse confectum senio, quum dicat, Permitte ut sepeliam. Nam haec loquutio subindicat, non multum temporis illi fuisse residuum. *Lucas* exprimit, iussum fuisse a Christo ut sequeretur. Pro eo dicit *Matthaeus,* unum fuisse ex discipulis. Porro vocationem non recusat, sed commeatum sibi ad tempus dari petit, dum pietatis officio fungatur erga patrem. Perinde enim valet eius excusatio, ac si liberum se negaret, donec mortuus esset pater. Caeterum ex Christi responso intelligimus, sic colendam esse filiis pietatem erga parentes, ut ea posthabita, quoties alio Deus vocat, primum eius mandato gradum tribuant: cessare, inquam, oportet quaecunque debentur hominibus officia, ubi sibi operam impendi iubet Deus. Nunc singulis videndum est, quidnam ab illis requirat Deus, et quid vocatio cui sunt addicti postulet, ne ipsos terreni parentes impediant, quominus summo et unico omnium patri suum ius integrum maneat.

22. *Mortui sepeliant mortuos.* His verbis non damnat Christus sepulturae officium: esset enim foedum et immane, abiicere insepulta mortuorum cadavera, et scimus, ritum sepeliendi divinitus fuisse traditum hominibus, et apud sanctos usu receptum, ad spem ultimae resurrectionis confirmandam. Tantum docere voluit, quidquid nos a recto cursu revocat vel moratur nihil nisi mortem sapere: ac si diceret, eos demum solos vivere, qui sua studia et omnes vitae partes ad Dei obsequium applicant, eos vero qui in mundo subsidunt, atque ut se praebeant hominibus morigeros Deum praetereunt, similes esse mortuis, qui se in habenda mortuorum cura frustra et inutiliter occupant.

Luc. 60. *Vade et annuntia.* Matthaeus tantum habet, *Sequere me:* Lucas vero clarius exprimit, quorsum fuerit vocatus, nempe ut evangelii minister esset ac praeco. Nam si privatae vitae relictus foret, nulla necessitas cogebat patri deesse, modo ne in patris gratiam ab evangelio deficeret: sed quia evangelii praedicatio eum domi sedere non patitur, a patre ipsum Christus merito avellit. Caeterum ut mira in eo apparet Christi bonitas, qui hominem adhuc infirmum tam honorifico munere dignatur, ita notare operae pretium est, corrigi vitium quod adhuc in eo haerebat, non indulgentia foveri.

Luc. 61. *Et ait alius.* Huius tertii non meminit Matthaeus. Apparet autem, mundo fuisse magis affixum quam ut ad sequendum Christum solutus et expeditus foret. Se quidem Christo contubernalem offert, sed addita exceptione, quum valedixerit domesticis suis: hoc est, quum negotia domi composuerit, sicuti solent qui discessum parant. Haec causa est, cur tam duriter illum castiget Christus: verbo enim professus, se fore Christi comitem, tergum illi vertebat, donec satisfecisset terrenis negotiis. Iam quum neget Christus, aptos esse regno Dei qui post tergum respiciunt, attente quaerendum est, quid hoc sibi velit. Dicuntur autem *a tergo respicere,* qui mundi curis impliciti se a recta via abduci sinunt, praesertim vero qui se demergunt in eas, quae eos reddant inutiles ad sequendum Christum.

MATTH. IX. 1. *Et ingressus navim traiecit, ac venit in suam civitatem.* 2. *Et ecce adduxerunt illi paralyticum in lecto decumbentem. Quumque vidisset Iesus fidem illorum, dixit paralytico: Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua.* 3. *Et ecce quidam*

e scribis dicebant intra se: Hic blasphemat. 4. *Et quum vidisset Iesus cogitationes illorum, dixit: Quare vos cogitatis mala in cordibus vestris?* 5. *Utrum enim est facilius, dicere, Remittuntur tibi peccata tua: an dicere, Surge, et ambula?* 6. *Ut autem sciatis, quod potestatem habeat filius hominis in terra remittendi peccata (tunc dicit paralytico): Surge, tolle lectum tuum, et abi domum tuam.* 7. *Et ille surrexit abiitque domum suam.* 8. *Turbae vero, quae viderant, admiratae sunt et glorificaverunt Deum, qui dedisset potestatem talem hominibus.*

MARC. II. 1. *Et iterum intravit Capernaum post dies aliquot, et auditum est, quod in domo esset.* 2. *Et protinus congregati sunt multi, adeo ut iam non caperent eos, quae circa ianuam erant loca, et loquebatur eis sermonem.* 3. *Et veniunt ad eum ferentes paralyticum, qui a quatuor portabatur.* 4. *Et quum non possent appropinquare illi prae turba, nudaverunt tectum aedium, in quibus erat, perfossoque tecto demittunt grabbatum, in quo paralyticus iacebat.* 5. *Quum autem vidisset Iesus fidem illorum, ait paralytico: Fili, remittuntur tibi peccata tua.* 6. *Erant autem illic quidam e scribis sedentes, et cogitantes in cordibus suis:* 7. *Quid hic sic loquitur blasphemias? quis potest remittere peccata, nisi solus Deus?* 8. *Et protinus quum cognovisset Iesus spiritu suo, quod sic cogitarent intra se, dixit illis: Quid ista cogitatis in cordibus vestris?* 9. *Utrum est facilius, dicere paralytico: Remittuntur tibi peccata, an dicere: Surge, et tolle grabbatum tuum, et ambula?* 10. *Ut autem sciatis, quod filius hominis habet potestatem in terra remittendi peccata, ait paralytico:* 11. *Tibi dico, surge, tolle grabbatum tuum, et abi in domum tuam.* 12. *Et statim surrexit, sublatoque grabbato egressus est in conspectu omnium, adeo ut stupescerent omnes, et glorificarent Deum, dicentes: Nunquam sic vidimus.*

LUC. V. 17. *Et factum est quodam die, et ipse docebat: erantque Pharisaei sedentes ac legis doctores, qui venerant ex omni castello Galilaeae, et Iudaeae, et Ierusalem, et virtus Domini aderat ad sanandum eos.* 18. *Et ecce viri portantes in lecto hominem, qui erat paralyticus, et quaerebant eum inferre et ponere ante eum.* 19. *Et non invenientes, qua parte illum inferrent prae turba, adscenderunt supra tectum, ac per tegulas demiserunt eum cum lectulo in medium ante Iesum.* 20. *Quorum fidem ut vidit, dixit illi: Homo, remittuntur tibi peccata tua.* 21. *Et coeperunt cogitare scribae et pharisaei, dicentes: Quis est hic, qui loquitur blasphemias? quis potest remittere peccata nisi solus Deus?* 22. *Ut autem cognovit Iesus cogitationes ipsorum, respondens dixit ad eos: Quid cogitatis in cordibus vestris?* 23. *Utrum est facilius, dicere: Remittuntur tibi peccata, an dicere: Surge et ambula?* 24. *Ut autem sciatis, quod filius hominis habet potestatem in terra, ait paralytico: Tibi dico, surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam.* 25. *Isque confestim surgens coram illis, sustulit lectum, in quo iacuerat, abiitque in domum suam glorificans Deum.* 26. *Et stupor corripuit omnes, et glorificabant Deum, et repleti sunt timore, dicentes: Vidimus incredibilia hodie.*

Matth. 1. *Venit in civitatem suam.* Docet hic locus, urbem Capernaum vulgo creditam fuisse natalem locum Christi, quod eam maxime frequentaret: minime enim dubium est, eandem a tribus historiam referri, quamvis circumstantias alius alio subtilius enumeret. Dicit Lucas, venisse ex variis partibus Iudaeae scribas, quibus spectantibus paralyticum Christus sanavit: subindicat tamen, aliis quoque redditam esse sanitatem Christi gratia. Nam priusquam ad paralyticum descendat, in plurali numero loquens dicit, patefactam illic fuisse Dei virtutem ad sanandos eorum morbos. Fuit autem non vulgaris huius miraculi gloria, quod homo, quem membris omnibus captum per funes in lecto iacentem demiserant, repente vegetus agilisque consurgit. Alia tamen peculiaris ratio est, cur in hoc miraculo magis quam in aliis insistant evangelistae, quod scilicet indigne tulerint scribae, Christum sibi ius et potestatem sumere remittendi peccata: Christus vero eam visibili signo sancitam esse et obsignatam voluit.

2. *Quumque vidisset fidem illorum.* Fidei quidem solus est Deus cognitor, sed fidei specimen edebant in illo tam laborioso conatu, quia nunquam tantum subiissent molestiae, nec cum tantis obstaculis luctati essent, nisi animos fecisset certa successus fiducia: ita fidei eorum in eo fructus apparuit, quod praecluso undique aditu fatigati non fuerunt. Nam quod quidam existimant, Christum divinitus conscium fuisse ipsorum fidei, quae occulta intus latebat, mihi coactum videtur. Iam quia illorum fidei concessit Christus, quod paralytico daturus erat beneficium, ideo quaeri hoc loco solet, quatenus hominibus prosit aliena fides. Ac primo quidem certum est, profuisse Abrahae fidem posteris, dum gratuitum salutis foedus sibi et semini suo oblatum amplexus est. Idem et de singulis fidelibus sentire convenit, quod Dei gratiam fide sua ad liberos et nepotes propagant, etiam antequam nascuntur. Atque id in pueris infantibus locum habet, qui nondum per aetatem fidei sunt capaces. Adultos vero, quos propria deficit fides (sive extranei sint, sive sanguine coniuncti), quoad aeternam animae salutem aliena fides non nisi mediate iuvat. Nam quia profectu non carent preces, quibus a Deo petimus ut incredulos ad poenitentiam convertat, hinc patet, fidem illis nostram prodesse, eousque tamen ut ad salutem non perveniant, donec illis impetrata fuerit eiusdem fidei societas: ubi autem mutuus est fidei consensus, vicissim ab aliis

iuvari aliorum salutem plus quam notum est. Hoc quoque controversia caret, terrenis beneficiis in favorem piorum saepe donari incredulos. Quod ad praesentem locum spectat, tametsi aliorum fide motus fuisse dicitur Christus, consequi tamen paralyticus remissionem peccatorum non potuit, nisi propriam ipse haberet fidem. Indignis saepe Christus corporis sanitatem restituit, sicuti Deus quotidie solem suum oriri facit super bonos et malos, at non alio modo reconciliat se nobis quam per fidem. Quare synecdoche est in voce *illorum*, quia non ita respexit Christus eos, qui paralyticum ferebant, quin eius quoque fidem intuitus fuerit.

Remittuntur tibi peccata. Videtur hic Christus paralytico aliud quam quaesierat promittere: sed quum sanitatem corporis dare velit, exordium facit a causa morbi tollenda, et simul paralyticum admonet, unde illi acciderit morbus, et quomodo vota sua disponere debeat. Nam quia vulgo non reputant homines, flagella esse Dei quas sustinent aerumnas, tantum levamen aliquod in carne optant, de peccatis suis interea sunt securi, perinde ac si aegrotus morbum negligens praesenti tantum dolori remedium peteret. Atqui unica a malis omnibus liberatio est, Deum habere propitium. Contingit quidem interdum, ut impii ex malis suis emergant, Deo nihilominus adhuc illis infesto, sed dum se putant defunctos, mox vel eadem recurrunt, vel plura et graviora irruunt, quae testentur, nullum fore modum nec finem, donec placata fuerit ira Dei, quemadmodum ipse testatur per prophetam Amos (5, 19), Si leonem evaseris, occurret tibi ursus: si domi te incluseris, insiliet scorpio. Itaque haec loquendi ratio frequens et trita est scripturis, veniam a peccatis promittere, ubi poenarum mitigatio quaeritur. Hunc quoque ordinem tenere in precibus convenit, ut afflictionum sensu de peccatis nostris admoniti de impetranda venia primum simus solliciti, ut Deus nobis reconciliatus a puniendo manum retrahat.

3. *Et ecce quidam e scribis.* Christum accusant blasphemiae et sacrilegii, quia quod proprium est Dei sibi usurpet: addunt enim alii duo, Quis potest remittere peccata nisi solus Deus? Porro minime dubium est, quin eos ad sinistrum hoc iudicium obtrectandi libido impulerit. Si quid reprehensione dignum putant, cur non inquirunt? deinde quum ambigua sit loquutio, nec aliud protulerit Christus quam quod solent prophetae, dum gratiae Dei sunt testes, cur in deterius rapiunt, quod aequius interpretari licebat? Malevolentia igitur et livore prius infectos fuisse constat, qui tam cupide ansam Christi damnandi arripiunt. Porro taciti cogitant in cordibus suis, ut absentem apud sui similes traducant. Vere istud quidem, penes Deum unum ius et potestatem esse remittendi peccata, sed male subsumunt, in Christum id non competere, quum Deus sit in carne manifestatus. Sciscitari eos decebat, quo iure tantum sibi autoritatis Christus sumeret: nunc sine ulla inquisitione ipsum aliquem ex grege hominum esse fingentes, temere ad eum damnandum prosiliunt.

4. *Quum vidisset Iesus.* Iam in hoc divinitatis suae specimen edit, quod occultos eorum sensus in medium profert: nemo enim novit, quid sit in homine nisi spiritus eius (1. Cor. 2, 11). Ideo Marcus addit, ipsum spiritu suo novisse, ac si diceret, non potuisse humanitus perspici, quod in cordibus latebat, sed Christum divino suo spiritu illuc usque penetrasse. Mala autem eos cogitare dicit, non quod illis doleret, transferri ad hominem mortalem quod Deus uni sibi vindicat, sed quia Deum palam se offerentem superbe et maligne respuerent.

5. *Utrum est facilius.* Sensus est: quum nihilo facilius sit, verbo corpus emortuum vegetare quam remittere peccata, mirum videri non debere, quod peccata remittat, ubi alterum illud praestiterit. Videtur tamen parum solide ratiocinari Christus, quia, quanto praestantior est anima corpore, tanto praecellit corporis sanitatem peccatorum remissio. Sed in promptu est solutio, quod Christus sermonem ad eorum captum accommodat, qui ut erant animales, externis signis magis movebantur quam tota spirituali Christi virtute, quae ad aeternam salutem valebat. Sic Ioannis 5, 28 efficaciam evangelii ad homines vivificandos inde probat, quod ultimo die mortuos voce sua excitabit e sepulcris. Hoc igitur ad eos refellendos satis validum fuit argumentum, quibus nihil pluris erat quam miraculum visibile, ut negare non possent iure peccata remisisse paralytico, dum robur illi vigoremque restituit, quia ex hoc effectu apparuit peccatorum remissio.

6. *Potestatem habeat in terra.* Haec potestas longe alia est quam quae apostolis mandata fuit, et qua hodie funguntur ecclesiae pastores: non enim tam remittunt ipsi, quam remissa testantur, dum iniunctam sibi legationem promulgant. His autem verbis Christus non se ministrum et testem solum huius gratiae, sed etiam autorem pronuntiat. Sed quorsum pertinet restrictio *in terra?* quid enim iuvabit, nos hic veniam adeptos esse, nisi id in coelo ratum sit? Nempe dicere voluit Christus, ne procul quaerenda sit peccatorum remissio, in sua persona quasi ad manus esse hominibus exhibitam. Nam (quae nostra est ad diffidentiam propensio) nunquam statuere audemus, Deum erga nos esse misericordem, nisi prope accedens se nobis familiariter explicet. Iam quia hac de causa descendit Christus in terram, ut praesentem Dei gratiam hominibus offerret, dicitur coram peccata remittere, quia in eo et per eum patefacta fuit Dei

voluntas, quae secundum carnis sensum prius erat supra nubes abscondita.

8. *Turbae vero, quae viderant.* Pro *admiratione*, cuius meminit Lucas, reliqui duo ἔκστασιν vel stuporem ponunt: Lucas etiam *timorem* adiungit. Omnium tamen consilium est docere, non simpliciter modo agnitam fuisse Dei virtutem, sed admiratione perculsos fuisse omnes, ut Deo gloriam dare cogerentur. Timor autem, qui admirationem sequutus est, ad hoc valuit, ne Christo obstreperent, sed reverenter se illi submitterent tanquam Dei prophetae. Matthaeus diserte exprimit, glorificasse Deum, qui dederat talem potestatem hominibus, in quo videntur nonnihil hallucinati: nam etsi hominem oculis adspiciunt, debebant aliquid homine altius in eo mente percipere. Recte hoc quidem, quod in commune humani generis bonum hominis naturam tanto honore in Christo affectam esse praedicant, sed quia nondum capiunt Deum in carne manifestatum, aliquo errore implicita est eorum confessio. In summa verum erat, Deum dedisse talem potestatem hominibus, sed isti dandi modum et rationem nondum tenebant, quibus ignota erat Dei maiestas cum carne coniuncta.

MATTH. IX. 9. *Et praeteriens Iesus illinc, vidit hominem sedentem ad telonium, Matthaeum nomine, et dicit ei, Sequere me. Atque is surgens sequutus est ipsum.* 10. *Et factum est, ut ipse accumberet in illius aedibus, et ecce multi publicani et peccatores, qui venerant, simul accubuerunt cum Iesu et discipulis eius.* 11. *Et videntes pharisaei dixerunt discipulis eius: Cur cum publicanis et peccatoribus vescitur praeceptor vester?* 12. *At Iesus, quum audisset, dixit illis: Non opus habent, qui validi sunt, medico, sed qui male habent.* 13. *Quin potius ite, et discite quid sit: Misericordiam volo, et non sacrificium: non enim veni ad vocandum iustos, sed peccatores ad poenitentiam.*

MARC. II. 13. *Et egressus est rursus ad mare, omnisque turba veniebat ad eum, ac docebat eos.* 14. *Et quum praeteriret Iesus, vidit Levi Alphaei filium sedentem ad telonium, et ait illi: Sequere me: isque surgens sequutus est eum.* 15. *Et factum est, quum accumberet in domo illius, multi etiam publicani et peccatores simul discubuerunt cum Iesu et discipulis eius: erant enim multi, qui sequuti fuerant eum.* 16. *Et scribae ac pharisaei, quum vidissent eum capientem cibum cum publicanis et peccatoribus, dicebant discipulis eius: Quid est, quod cum publicanis et peccatoribus edit ac bibit?* 17. *Hoc audito Iesus ait illis: Non opus habent, qui validi sunt, medico, sed qui male habent. Non veni ad vocandum iustos, sed peccatores ad poenitentiam.*

LUC. V. 27. *Et post haec exiit, ac vidit publicanum nomine Levi sedentem ad telonium, et ait illi: Sequere me.* 28. *Atque is relictis omnibus sequutus est eum.* 29. *Et fecit illi convivium magnum Levi in domo sua, et erat turba multa publicanorum et aliorum, qui cum illis accumbebant.* 30. *Et murmurabant scribae et pharisaei adversus discipulos eius, dicentes: Quare cum publicanis et peccatoribus editis ac bibitis?* 31. *Et respondens Iesus dixit ad illos: Non egent, qui sani sunt, medico, sed qui male habent.* 32. *Non veni ad vocandum iustos, sed peccatores ad poenitentiam.*

Matth. 9. *Vidit sedentem ad telonium.* Quod Matthaeus a telonio (qui locus rapinis et iniustis exactionibus deditus esse solet, tunc vero maxime infamis erat) non modo in contubernium Christi recipitur, sed etiam ad munus apostolicum vocatur, in eo habemus illustre gratiae Dei exemplar. Voluit scilicet Christus, non solum idiotas et crassos homines in illum ordinem eligere, ut sapientiam mundi deiiceret, sed hunc quoque publicanum, qui vitae genus minus probatum et variis corruptelis implicitum sequutus erat, ut specimen esset gratuitae suae bonitatis, doceretque in eius persona, nostram omnium vocationem non ex iustitiae propriae meritis, sed ex mera sua liberalitate pendere. Ergo Matthaeus exhibitae in Christo gratiae non modo testis et praeco, sed etiam testimonium et typus fuit. Iam in eo gratitudinem suam demonstrat, quod eum mandare perpetuae memoriae non pudet, qualis fuerit et unde assumptus, quo magis in sua persona illustret Christi gratiam. Eodem modo Paulus (1. Tim. 1, 15), Fidelis sermo, quod Christus Iesus venit ad peccatores servandos, quorum primus ego sum. Quod Marcus et Lucas eum *Levi* nominant, apparet istud fuisse gentile nomen, sed quia publicanus erat, hanc fuisse causam, ut peregrinum nomen sibi arcesseret.

Sequere me. Non dubium est, quin pluribus verbis expresserit Christus, quorsum et qua lege eum vocaret, idque certius colligitur ex Luca, qui eum omnibus relictis surrexisse dicit sequendi Christi causa. Nam omnia relinquere, nisi domestico Christi discipulo et in spem apostolatus vocato, necesse non erat. Porro in tam prompto obsequendi studio divinam vocis Christi efficaciam perspicimus, non quod omnes peraeque, quorum auribus insonat, intus afficiat in cordibus, sed in hoc homine voluit Christus singulare specimen edere, ut sciremus, non humanitus fuisse vocatum.

Luc. 29. *Et fecit illi convivium.* Videtur ab eo discrepare quod refert Lucas, relicta fuisse ab eo omnia: sed facilis solutio est, posthabitis omnibus impedimentis Matthaeum se totum Christo dedisse, sic tamen ut res suas domesticas non abiiceret.

Paulus, dum militum exemplo verbi ministros hortatur, ut liberi et soluti omnibus impedimentis operam suam ecclesiae impendant, dicit (2. Tim. 2, 4), Nemo, qui militat, implicat se vitae negotiis, ut imperatori placeat: non intelligit certe, quicunque dant nomina ad militiam profitendam, divortium facere cum uxoribus, liberos abdicare, domibus suis in totum renuntiare, sed ad tempus abstinere a domibus suis, et curis omnibus renuntiare, ut se militiae prorsus addicant. Sic et Matthaeum nihil retinuit, quominus sequeretur quo Christus vocabat: et tamen, quatenus illi permisit vocationis suae ratio, libere et domo sua et facultatibus usus est. Telonio quidem valedicere oportuit, quia illic occupatus Christi comes non fuisset. Convivium magnum non tam ad discumbentium turbam, quam ad ciborum copiam et splendorem refertur: nam Christum scimus non ea fuisse austeritate, quin passus sit, interdum se a divitibus lautius accipi, sic tamen ut luxuries abesset. Interea non dubium est quin, ut ipse singulare erat temperantiae exemplum, ita suos hospites ad frugalem et mediocrem victum hortatus sit: lautitias quidem profusas et dissolutas nunquam tulisset. Quod dicit Matthaeus venisse peccatores, hoc est, homines flagitiosae vitae vel infamia notatos, hinc factum est, quod publicani, quum et ipsi vulgo exosi et probrosi forent, non abhorrebant a talium consuetudine: nam sicuti modica correctio pudore humiliat eos qui peccarunt, ita nimia severitas quosdam ad desperationem cogit, ut omni pudore excusso ad turpitudinem se proiiciant. Tributum aut vectigal exigere nullum erat scelus: sed quum se reiici viderent publicani quasi profanos et detestabiles, solatium petebant ex eorum consuetudine, qui sinistra fama laborantes ob commune dedecus eos non spernebant. Interea se miscebant adulteris, ebriosis et similibus, quorum scelera improbassent, et quibus fuissent dissimiles, nisi publico odio et repulsa huc necessitatis fuissent adacti.

Matth. 11. *Cur cum publicanis vescitur?* Christi discipulos adoriuntur scribae, atque ut ad defectionem sollicitent, exprobrant quod prima specie turpe ac pudendum erat. Quorsum enim illis proprius magister, nisi ut se a vulgo ad sanctiorem vitam agendam subducerent? Atqui eos ab honesto et tolerabili vitae statu ad profanam licentiam traduxit, ut sese cum impuris convivis inquinent. Poterat rudes adhuc et flexibiles discipulos ista exprobratio pungere, ut magistrum desererent. Recte autem illi, quod non satis muniti adversus talem calumniam querimoniam suam ad magistrum deferunt: nam Christus se opponens eos in posterum confirmat.

12. *Non opus habent etc.* Apparet ex Christi responso, dupliciter peccasse scribas, quod nec reputarent officium Christi, et suis vitiis parcendo alios omnes superbe despicerent. Quod ideo notandum est, quod plus quam vulgaris semper fuit hic morbus. Nam hypocritae, ut saturi sunt et ebrii ventosa suae iustitiae fiducia, ad quid missus fuerit Christus in terram non reputant: in quanto malorum labyrintho demersum sit humanum genus, quam horribilis Dei ira et maledictio cunctis incumbat, quam confusa vitiorum mole premantur non agnoscunt. Ita fit ut stupidi ad hominum miserias de remedio non cogitent. Iam vero sibi placentes in ordinem cogi non sustinent, ac indignum putant, se peccatoribus aggregari. Hunc secundum errorem perstringit Christus, ubi respondet, sanos non opus habere medico: est enim ironica concessio, in qua ideo offendi eos docet peccatorum intuitu, quia iustitiam sibi arrogant. Quia sani estis, inquit, vobis despicabiles sunt aegroti, ut eorum vos pigeat, ac conspectus ipse molestus sit: atqui medicum longe aliter affici oportet. Postea ostendit, obeundas sibi esse medici partes, quoniam vocandis peccatoribus missus fuerit a patre. Etsi autem Christus ab obiurgatione incepit, tamen si proficere cupimus in eius doctrina, quod secundo loco posuit, inprimis tenendum est, ipsum scilicet venisse ut mortuos vivificet, ut iustificet reos ac damnatos, ut pollutos et sordibus infectos abluat, ut perditos eruat ab inferis, ut sua gloria vestiat qui foeditate operti erant, ut eos qui corrupti erant vitiorum foetore ad beatam immortalitatem renovet. Si hoc eius esse officium expendimus, atque hunc adventus finem, si nobis in mentem venit hac de causa induisse carnem nostram, sanguinem suum fudisse, mortis sacrificio esse defunctum, usque ad inferos descendisse, nunquam absurdum videbitur, quod postremos hominum et scelerum colluvie opertos in salutem colligat. Tibi indignus Christi gratia videtur, quem abominaris: cur ergo piaculum factus est Christus ipse et maledictio, nisi ut maledictis peccatoribus manum porrigeret? Iam si nobis obrepit fastidium, quod tam baptismus quam sacra coena sordidis hominibus nos coniungit, ut videatur eorum societas aliqua nos macula adspergere, descendere statim in nos ipsos oportet, et propria mala sine blanditiis excutere. Efficiet hoc examen, ut libenter sinamus eodem nos fonte cum impurissimis lavari, ut non repudiemus, quam communiter impiis omnibus iustitiam, quam mortuis vitam et perditis salutem offert.

13. *Ite, et discite.* Ablegat eos et facessere iubet, quia indociles esse videbat et praefractos. Vel certe innuit, certamen illis esse cum Deo et propheta, qui superbia crudeles indigne ferant iuvari miseros, et aegrotis afferri mediciniam. Testimonium hoc ex Hosea 6, 6, sumptum est, ubi propheta de vindicta Dei concionatus adversus

Iudaeos, ne exciperent se defungi externo Dei cultu, quemadmodum solebant suas caeremonias secure iactare, negat Deum sacrificia morari, ubi et animi pietate vacui sunt et mores alieni ab integritate et iustitia. Quod vero Deus sacrificia se nolle pronuntiat, ex secundo membro patet comparative dici, scientiam Dei holocaustis potiorem esse: quibus verbis non praecise holocausta repudiat, sed pietati et fidei postponit. Sic tamen habendum est, fidem et spiritualem cultum per se Deo placere, caritatem et humanitatis officia erga proximos per se requiri: sacrificia non nisi accessoria esse, ut loquuntur, quae nullo pretio vel loco sunt, ubi solida veritas non subest. Qua de re fusius tractavi decimo ad Hebraeos capite. In voce *misericordiae* synecdoche notanda est: nam sub una parte complectitur propheta, quidquid humanitatis fratribus debemus.

Non enim veni etc. Quanquam refellendae scribarum superbiae et hypocrisi hoc dictum est, continet tamen in genere valde utilem doctrinam. Monemur enim, non aliter nobis prodesse Christi gratiam, quam dum peccatorum nostrorum nobis conscii, et sub eorum onere gementes humiliter ad eum accedimus. Rursum in certam fiduciam eriguntur infirmae conscientiae, quia timendum non est, ne reiiciat Christus peccatores, quibus vocandis e coelesti sua gloria descendit. Sed tenenda est simul illa particula, *ad poenitentiam*, ut sciamus veniam nobis fieri, non quae peccata foveat, sed quae ad pie sancteque vivendi studium nos revocet. Hac enim lege nos reconciliat patri, ut redempti eius sanguine offeramus nos veras hostias, quemadmodum dicit Paulus (Tit. 2, 12). In hoc apparuit misericordia Dei et humanitas, ut abnegatis terrenis desideriis iuste sancteque ambulemus, etc.

MATTH. IX. 14. *Tunc adeunt eum discipuli Ioannis, dicentes: Quam ob causam nos et pharisaei ieiunamus plerumque, discipuli vero tui non ieiunant?* 15. *Et dixit illis Iesus: Num possunt filii sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus? Venient autem dies, quum tolletur ab eis sponsus, et tunc ieiunabunt.* 16. *Nullus autem immittit assumentum panni rudis in vestem veterem, aufert enim supplementum illius a vestimento, et peior ruptura fit.* 17. *Neque mittunt vinum novum in utres veteres, alioqui rumpuntur utres, et vinum effunditur, et utres pereunt: sed mittunt vinum novum in utres novos, et utraque simul servantur.*

MARC. II. 18. *Et discipuli Ioannis ac pharisaeorum ieiunabant, veniuntque, et dicunt illi: Quare discipuli Ioannis et pharisaeorum ieiunant, tui autem discipuli non ieiunant?* 19. *Et ait illis Iesus: Num possunt filii nuptialis thalami, in quo cum illis est sponsus, ieiunare? quamdiu secum habent sponsum, non possunt ieiunare.* 20. *Venient autem dies, quum auferetur ab eis sponsus, et tunc ieiunabunt in illis diebus.* 21. *Et nemo assumentum panni rudis assuit vestimento veteri: alioqui aufert supplementum eius novum a veteri, et peior fit scissura.* 22. *Et nemo mittit vinum novum in utres veteres, alioqui rumpit mustum utres, et vinum effunditur, et utres pereunt: sed vinum novum in utres novos mittendum.*

LUC. V. 33. *At illi dixerunt ad eum: Quare discipuli Ioannis ieiunant frequenter, et obsecrationes faciunt, similiter et pharisaeorum, tui vero edunt et bibunt?* 34. *Quibus ipse ait: Num potestis facere, ut filii thalami, dum est cum illis sponsus, ieiunent?* 35. *Venient autem dies, et quum ablatus fuerit ab illis sponsus, tunc ieiunabunt in diebus illis.* 36. *Dicebat autem et similitudinem ad eos: Nemo immissuram vestimenti novi mittit in vestimentum vetus, alioqui et novum rumpit, et veteri non convenit immissura ex novo.* 37. *Et nemo mittit vinum novum in utres veteres: alioqui rumpet vinum novum utres, et ipsum effundetur, et utres peribunt.* 38. *Sed vinum novum in utres novos mittendum est, et utraque conservantur.* 39. *Et nemo qui biberit vetus statim vult novum: dicit enim: Vetus melius est.*

Matth. 14. *Tunc adeunt eum discipuli Ioannis.* Lucas pharisaeos inducit loquentes, Marcus videtur utrosque coniungere. Nec certe dubium est, quin hoc artificio maligne conati sint pharisaei, in partes suas attrahere Ioannis discipulos, et in certamen committere cum Christi discipulis. Similitudo in precibus et ieiuniis plausibilis erat societatis illecebra: diversa autem Christi ratio morosis et sibi nimium addictis hominibus dissidii et simultatis occasio erat. Hoc exemplo monemur, prudenter cavendum esse, ne levi aliquo praetextu discordias inter nos serant improbi et astuti homines. Mirus profecto struendis talibus insidiis artifex est Satan: nos vero de nihilo turbari facile est. Praesertim vero cavendum est, ne ob ritus externos scindatur fidei consensus, et rumpatur caritatis vinculum. Hoc morbo laborant fere omnes, ut caeremoniis et elementis mundi (sicut Paulus vocat Col. 2, 8; Gal. 4, 9) plus aequo tribuant: itaque prima rudimenta summae perfectioni ut plurimum praeferre non dubitant. Accedit deinde aliud malum ex morositate et fastu, quod singuli totum mundum libenter ad suum exemplum adigerent. Si quid nobis allubescit, protinus cupimus in legem transire, ut alii nostro arbitrio vivant. Quum his Satanae laqueis captos fuisse Ioannis discipulos legimus, primum discamus, sanctitatem non locare in rebus externis et mediis, et simul fraenum moderationis et aequitatis nobis iniicere, ne alios nostro arbitrio adstringere expeta-

mus, sed sua quibusque maneat libertas. De ieiunio et precibus sic habendum est, Ioannem certa paedagogia suos discipulos exercuisse, atque in hunc finem statos habuisse ieiuniis dies, praescriptam orandi formam et constitutas horas: ideo preces istas inter externos ritus numero. Nam etsi Dei invocatio in spirituali cultu primatum tenet, illa tamen ratio, ad hominum ruditatem composita, merito inter caeremonias ac res medias refertur, quarum observatio nimis severe urgenda non est. Iam cur austerior fuerit Ioannis disciplina quam Christi, alibi diximus, et iterum dicendi locus opportunior erit.

15. *Num possunt filii sponsi lugere etc.* A temporis circumstantia discipulos excusat Christus, quod eos adhuc hilariter tractare Deus velit, ac si nuptiis interessent: se enim sponso comparat, qui sua praesentia amicos exhilaret. Chrysostomus hanc similitudinem sumptam putat ex Ioannis Baptistae testimonio, Qui habet sponsam sponsus est: quod ego quidem non improbo, sed non satis firmum esse arbitror. Hoc nobis sufficiat, quod se parcere et indulgere suis discipulis affirmat Christus, quamdiu cum illis versatur. Ne quis autem exigui temporis commoditatem illis invideat, paulo post durius et asperius tractandos esse admonet. Inde autem pendet excusatio, quod ieiunium et preces tristibus et adversis rebus conveniunt: preces dico extraordinarias, quarum hic fit mentio. Voluit scilicet Christus paulatim assuefacere eos ad maiorem tolerantiam, nec multum illis oneris imponere, donec plus roboris acquirerent. Hinc colligenda est duplex doctrina, si quando fratrum nostrorum infirmitatem sublevat Dominus, et benigne illos fovet, dum nos horridius tractat, non esse obstrependum. Deinde si quando nobis detur a tristitia et molestiis relaxatio, cavendum esse, ne delitiis diffluamus: quin potius meminerimus, non semper fore nuptias. *Filii sponsi* sive *thalami nuptialis*, hebraica phrasi pro convivis nuptialibus.

16. *Nullus autem immittit assumentum.* Duobus similibus proximam sententiam confirmat, quorum unum a vestibus, alterum a vasis vinariis sumptum est. Qui vestes detritas et caducas utres pharisaeis, mustum et pannum novum doctrinae evangelii conferri putant, nihil habent coloris. Apta autem et concinna est similitudo ad rem praesentem, si hoc de infirmis ac teneris Christi discipulis et disciplina magis rigida quam ut pares essent ad ferendum, exponimus. Nec refert quod novitiis tironibus vetustas non quadrat, neque enim vetustis utribus et vestibus Christus ideo comparat discipulos, quod longo usu attriti forent, sed quia debiles erant minusque robusti. Summa est, non omnes promiscue adigendos esse ad eandem vivendi formam, quia dispar sit conditio, neque omnia omnibus conveniant, praesertim infirmis parcendum esse, ne rumpantur violentia, vel oneris gravitate frangantur. Porro ex more regionis loquitur Christus, dum utres pro cadis vel amphoris nominat.

Luc. 39. *Nemo qui biberit vetus etc.* Hoc a solo Luca positum est, ac cum superioribus haud dubie cohaeret. Tametsi autem varie ab interpretibus torquetur, ego simpliciter ita accipio, moneri pharisaeos, ne receptae consuetudini plus quam par est tribuant. Unde enim fit, ut vinum saporem non mutans non peraeque omnium palatis arrideat, nisi quia usus et consuetudo gustum format? Hinc sequitur, quam tenet Christus rationem erga discipulos, non minoris aestimandam esse, quod minus habeat pompae et splendoris, sicuti vinum vetus, licet musteo fervore non ita despumet, non minus tamen suave est, nec minus alendo corpori congruit.

MATTH. IX. 18. *Haec quum illis loqueretur, ecce primas quidam venit, et adoravit eum, dicens: Filia mea modo defuncta est, sed veni, et impone manum tuam super illam, et vivet.* 19. *Ac surgens Iesus sequutus est eum, ac discipuli illius.* 20. *Et ecce mulier, quae profluvio sanguinis laboraverat duodecim annos, accedens a tergo tetigit fimbriam vestimenti illius.* 21. *Dicebat enim intra se: Si tantum tetigero vestimentum illius, ero salva.* 22. *At Iesus conversus, ut vidit illam, dixit: Confide filia, fides tua salvam te fecit. Et salva facta fuit mulier a tempore illo.*

MARC. V. 22. *Et ecce venit quidam principum synagogae, nomine Iairus: et quum vidisset eum, procidit ad pedes eius.* 23. *Et deprecabatur eum multum, dicens: Filiola mea in extremis est, oro ut venias, et imponas manus, ut salva sit, et vivet.* 24. *Et abiit cum illo: et sequebatur eum turba multa, et comprimebant eum.* 25. *Et mulier quaedam, quae fuerat obnoxia profluvio sanguinis annos duodecim,* 26. *Fueratque multa perpessa a compluribus medicis, et insumpserat omnia sua, neque quidquam profecerat, sed magis in deterius venerat,* 27. *Quum audisset de Iesu, venit in turba a tergo, et tetigit eius vestimentum.* 28. *Dicebat enim: Si vel vestimentum eius tetigero, salva ero.* 29. *Et confestim siccatus est fons sanguinis eius, et sensit corpore, quod sanata esset a flagello.* 30. *Et statim Iesus in semetipso cognoscens, virtutem ex se prodiisse, conversus in turba aiebat: Quis tetigit vestimenta mea?* 31. *Et dicebant ei discipuli ipsius: Vides turbam undique prementem te, et dicis: Quis me tetigit?* 32. *Et circumspiciebat, ut videret eam, quae hoc fecerat.* 33. *Mulier vero timens et tremens, sciens quod factum esset in se, venit et procidit coram eo, dixitque ei omnem veritatem.* 34. *Ille autem dixit ei: Filia, fides tua te servavit: vade in pace, et esto sana a flagello tuo.*

LUC. VIII. 40. *Factum est autem, quum rediret Iesus, excepit illum turba: nam omnes exspectabant eum.* 41. *Et ecce venit vir, cui nomen Iairus, et ipse princeps synagogae erat, et procidit ad pedes Iesu, rogans eum, ut intraret in domum suam.* 42. *Quoniam unica filia erat ei annorum duodecim, et haec moriebatur. Verum inter eundum turbae coarctabant eum.* 43. *Et mulier, quae erat obnoxia profluvio sanguinis ab annis duodecim, quae in medicos impenderat omnem substantiam, nec ab ullo potuerat curari,* 44. *Accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti eius, et confestim stetit fluxus sanguinis eius.* 45. *Et ait Iesus: Quis est, qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus et qui cum illo erant: Praeceptor, turbae te constringunt et affligtant, et dicis: Quis me tetigit?* 46. *Et dixit Iesus: Tetigit me aliquis: nam ego novi virtutem a me manasse.* 47. *Videns autem mulier, quod non latuisset, tremens venit ac procidit ante pedes eius, et ob quam causam tetigisset eum, indicavit ei coram toto populo, et quemadmodum confestim sanata esset.* 48. *At ille dixit ei: Confide filia, fides tua te servavit: vade in pace.*

Matth. 18. *Haec quum illis loqueretur.* Qui aliam a Marco et Luca quam a Matthaeo historiam referri fingunt, clarius refutantur ab ipso contextu quam ut res longa disputatione egeat. Tres uno ore rogatum a principe synagogae Christum dicunt, ut domum veniret sanandae filiae causa. Hoc modo est diversum, quod nomen Iairi a Matthaeo suppressum apud Marcum et Lucam exprimitur: et ille patrem sic loquentem inducit, Filia mea defuncta est, reliqui duo tunc fuisse in extremis dicunt, mortem vero in itinere fuisse nuntiatam, dum Christum adduceret. Sed in eo nihil absurdi, quod Matthaeus compendio studens semel perstringit, quae alii distincte suis locis digerunt. Caeterum quum reliqua omnia tam apte cohaereant, quum tot in unum congruant circumstantiae, ut tres digiti videantur simul directi esse ad rem unam monstrandam, nulla ratio patitur narrationem hanc ad diversa tempora trahere. Narrant uno ore evangelistae, quum Christus a principe synagogae rogatus in domum eius veniret, in itinere mulierem occulto vestis illius tactu sanatam fuisse a fluxu sanguinis, postea Christum, quum in domum principis venisset, puellam mortuam suscitasse. Certe longo verborum circuitu opus esse non puto, ut probemus idem a tribus referri. Veniamus nunc ad singula.

Ecce primas quidam. Quanquam ex aliis duobus liquet, non eousque progressam fuisse illius fiduciam, ut vitam filiae restitui posse speraret, non dubium tamen est, quin a Christo obiurgatus maiorem spem quam domo attulerat conceperit. Sed Matthaeus, ut dictum est, compendio studens in ipso exordio ponit, quod temporis successu factum est. Sic tamen historia texenda est, quod primo Iairus petierit sanari filiam suam a morbo: deinde a morte in vitam restitui, postquam scilicet illi animum Christus addidit. *Adoratio* pro genuflexione capitur, sicuti ex Marci et Lucae verbis colligimus: neque enim divinum Christo honorem exhibuit Iairus, sed coluit ut Dei prophetam. Genuflexio autem, quam vulgaris fuerit apud orientales, satis notum est.

Veni et impone manum. Hic insigne habemus divinae erga nos indulgentiae speculum: si principem synagogae cum centurione homine gentili conferas, plenum in hoc fulgorem, in illo vix exiguam fidei guttam fuisse dicas. Christo virtutem non tribuit nisi adhibito tactu: accepto mortis nuntio, perinde trepidat ac si nihil amplius esset remedii. Videmus ergo debilem ac prope ieiunam fuisse eius fidem. Quod eius precibus morem gerit Christus, eumque ad bene sperandum animat, documento est, fidem eius, quantulacunque erat, non fuisse prorsus reiectam. Ergo licet nondum plena fide, ut optandum foret, simus instructi, non est tamen, cur nos debilitas nostra ab invocando arceat vel impediat.

20. *Mulier quae profluvio laboraverat.* Nominatim exprimunt Evangelistae, durasse fluxum sanguinis per continuos duodecim annos, nec mulierem in quaerendis remediis pigram fuisse, utpote quae totam substantiam in medicos consumpserat, quo magis refulgeat miraculi gloria. Nam morbum incurabilem non fuisse humanitus sublatum, idque tam repente et solo tactu vestis, clare apparet. Caeterum quod mulier cogitat, si modo tetigerit Christi vestem, se protinus fore sanam, singularis quidam fuit spiritus sancti impulsus, neque ad communem regulam trahi debet. Scimus, quam proterve ludat superstitio in stulta et inconsiderata sanctorum aemulatione: atqui simiae sunt, non imitatores, qui singulare aliquod exemplum absque Dei mandato, et proprio magis sensu quam spiritus directione usurpant. Fieri etiam potest, ut mulieris fidei aliquid vitii et erroris fuerit admixtum, quod Christus per indulgentiam tolerat et ignoscit. Certe quod postea sibi male conscia formidat et tremit, talis dubitatio, quum sit fidei contraria, excusatione caret. Cur non recta ad Christum potius accessit? Si reverentia obstabat, unde tamen opem speravit nisi ex eius misericordia? Qui fit ergo, ut offensam metuat, si persuasa erat de favore? Fidem eius praeclaro elogio Christus dignatur, nempe id est quod nuper attigi, Deum benigne et clementer cum suis agere, ut mutilam et imbecillam ipsorum fidem nihilominus gratam habeat, vitia et defectus quibus implicita est non imputans. Fide igitur duce ad Christum accessit mulier. Quod autem in

veste haesit potius quam ut se illi sanandam precibus offerret, forte zelo inconsiderato paululum a via deflexit, praesertim quum paulo post ostendat, dubitanter et perplexo animo id tentasse. Iam vero ut demus, hoc illi a spiritu fuisse dictatum, manet tamen fixa regula, fidem nostram privatis exemplis huc et illuc circumagi non debere, quia Dei verbo penitus affixam esse oportet, iuxta illud Pauli, fides ex auditu, auditus per verbum Dei (Rom. 10, 17). Haec perquam utilis admonitio est, ne quaevis temere suscepta opinio fidei titulum apud nos obtineat.

Quis est, qui me tetigit? Clarius exprimit Marcus, Christum circumspexisse, ut sciret, quaenam esset illa. Hoc vero absurdum videtur, quod gratiam suam effuderit Christus nesciens cui benefaceret. Non minus est difficultatis, ubi dicit paulo post, quod virtutem senserit a se egressam, quasi vero deflueret nisi pro modo gratuitae donationis, quando et quibus visum est eam distribuere. Certe minime dubium est, quin sciens ac volens mulierem sanaverit, imo dubium non est, quin suo eam spiritu ad se traxerit, ut sanitatem referret, sed eam requirit, ut sponte in medium prodeat. Si testis miraculi sui fuisset Christus, forte non fuisset eius verbis creditum: nunc vero, quum mulier metu perculsa quod sibi accidit narrat, plus ponderis habet eius confessio.

22. *Confide, filia.* Fidei imbecillitas hoc verbo arguitur: nisi enim vitiosa esset trepidatio, non eam corrigeret Christus hortando, ut animum colligat. Simul tamen laudat eius fidem: unde conficitur quod prius dixi, quum Christum spiritus ductu et sincero pietatis studio quaereret, vacillasse tamen, ut confirmanda fuerit. Ita videmus fidem, ut Deo placeat, opus habere venia et simul novis adminiculis erigi, ut plus roboris acquirat. Iam analogia a sanitate corporis ad animae salutem ducenda est: quemadmodum enim fidei tribuit Christus, quod soluta est mulier a morbo, ita certum est, fide nos consequi remissionem peccatorum, quae nos Deo reconciliat. Quum iubet ire in pace, et sanam esse a flagello suo, hinc colligimus, tunc vere ratum fuisse, quod obtinuerat beneficium, ubi ex ore Christi audivit, quod iam experimento compertum habebat. Neque enim vere aliter aut tranquilla conscientia fruimur Dei beneficiis quam dum ea in promissionum thesauro recondita possidemus.

MATTH. IX. 23. *Et quum venisset Iesus in aedes primatis, vidissetque tibicines et turbam tumultuantem,* 24. *Dicit illis: Secedite; non enim mortua est adolescentula, sed dormit: et deridebant illum.* 25. *Quum autem eiecta esset turba, ingressus tenuit manum illius, et surrexit puella* 26. *Et manavit hic rumor in totam terram illam.*

MARC. V. 35. *Adhuc eo loquente veniunt a principe synagogae, dicentes: Filia tua mortua est: quid ultra vexas magistrum?* 36. *Iesus autem protinus audito sermone, qui dicebatur, ait principi synagogae: Ne metuas, tantummodo crede.* 37. *Et non permisit quemquam se sequi, praeter Petrum, et Iacobum, et Ioannem fratrem Iacobi.* 38. *Et venit in domum principis synagogae, viditque tumultum, ac flentes et eiulantes multum.* 39. *Et ingressus ait illis: Quid tumultuamini et ploratis? puella non est mortua, sed dormit.* 40. *Et irridebant eum: ipse vero eiectis omnibus assumit patrem et matrem puellae, et eos qui cum ipso erant, et ingreditur, ubi puella erat iacens.* 41. *Et apprehensa manu puellae, ait illi: Talitha cumi: quod est (si quis interpretetur): Puella, tibi dico, surge.* 42. *Et confestim surrexit puella, et ambulabat: erat enim annorum duodecim, et obstupuerunt stupore magno.* 43. *Et praecepit illis vehementer, ne quisquam id sciret, iussitque dari illi quod ederet.*

LUC. VIII. 49. *Adhuc eo loquente venit quidam a domo principis synagogae, dicens ei: Mortua est filia tua, ne vexes magistrum.* 50. *Iesus autem hoc audito respondit principi dicens: Ne timeas, tantum crede, et salva erit.* 51. *Et quum venisset in domum, non permisit intrare quemquam nisi Petrum, et Iacobum, et Ioannem, et patrem, ac matrem puellae.* 52. *Flebant autem omnes, et plangebant illam. At ille dicit, Ne flete: non est mortua, sed dormit.* 53. *Et deridebant eum, scientes quod mortua esset.* 54. *Ipse autem eiectis foras omnibus, apprehensa manu eius clamavit, dicens: Puella, surge.* 55. *Et reversus est spiritus eius et surrexit continuo, ac iussit illi dari quod ederet.* 56. *Et stupuerunt parentes eius: at ille praecepit eis ne cui dicerent quod factum erat.*

Marc. 36. *Ne metuas, tantummodo crede.* Desperationem attulerat nuntius mortis, quod non aliud petierat a Christo, nisi ut aegrotae succurreret. Vetat igitur Christus metu ac diffidentia praecludere aditum gratiae, cui mors obstaculo futura non est. Hac enim voce, *tantum crede,* significat, non defore sibi virtutem, modo eum Iairus admittat: et simul hortatur, ut secure animum suum dilatet, quia timendum non sit, ne fides eius latius pateat quam immensa Dei virtus. Et sane ita res habet in nobis omnibus: multo enim liberalius ageret Deus nobiscum, nisi tam restricti essemus, sed impediunt nostrae angustiae, ne uberius in nos sua dona effundat. In summa docemur hoc loco, non posse nos modum credendo excedere, quia nunquam centesimam divinae bonitatis partem fides nostra, quantumvis ampla, capiet.

37. *Non permisit quemquam se sequi.* Vel quia indigni erant, quos testes adhiberet miraculo, eos accessu prohibuit, vel quia nolebat turba circumstrepente obrui miraculum. Satius enim fuit puellam, cuius cadaver conspectum fuerat, repente vivam et vigoris plenam ante hominum oculos prodire. Tres solum ex discipulis admissos dicunt Marcus et Lucas, ambo addunt parentes. Marcus autem solus eos, qui comites fuerant Iairo, quum venit ad rogandum Christum. Matthaeus, qui brevior est, hanc circumstantiam omittit.

Luc. 52. *Flebant autem omnes.* Luctum commemorant evangelistae, quo certior constet fides resurrectioni. Diserte etiam ponit Matthaeus, affuisse *tibicines:* quod fieri non solebat nisi morte comperta, quum scilicet exsequias iam pararent. Cantabat moestis tibia funeribus, inquit ille. Etsi autem in animo habebant, hoc genere honoris prosequi suos mortuos, et quasi eorum sepulturam ornare, videmus tamen, ut mundus semper non ad fovenda modo, sed incitanda quoque sua vitia propensus sit. Decebat modis omnibus incumbere ad sedandum luctum: quasi vero non satis peccarent tumultuoso dolore, novis stimulis eum ambitiose provocant. Gentiles etiam putarunt, hoc esse solatium placandis manibus: unde colligimus, quot tunc corruptelis referta fuerit Iudaea.

Marc. 39. *Puella dormit. Dormire* passim accipitur in scriptura pro mori: nec dubium est, quin hac similitudine a temporali quiete sumpta notetur futura resurrectio. Hic vero inter somnum et mortem peculiariter discernit Christus, ut spem vitae faciat: ac si diceret: Mox expergefactam videbitis, quam putatis mortuam. Derisum vero fuisse a stupidis et crassis hominibus, mirum non est, qui toti in profano luctu occupabantur, nec eius consilium tenebant. Et tamen hoc quoque ad miraculi commendationem valuit, quod de morte nihil dubitationis apud eos restabat.

41. *Apprehensa manu eius clamavit.* Tametsi naturaliter clamor hic ad excitandos mortuae sensus nihil proderat, vim tamen suae vocis magnifice ostendere voluit Christus, quo magis homines assuefaceret ad doctrinam suam audiendam. Inde igitur apparet, quam efficax sit vox Christi, quae ad mortuos usque penetrat, ut sit in ipsa morte vivifica. Ideo dicit Lucas, reversum esse eius spiritum, ac si diceret, Christi imperio accitum statim praesto fuisse.

43. *Et praecepit illis.* Tametsi non omnes promiscue ad resurrectionis spectaculum Christus admisit, non poterat tamen diu latere miraculum. Nec vero consentaneum fuisset supprimere Dei virtutem, qua praeparandus ad vitam erat totus mundus. Cur ergo silentium imperat parentibus puellae? Forte non tam rem ipsam quam modum taceri voluit, et quidem tantum ad tempus. Videmus enim, ut aliis quoque locis quaesita fuerit ab illo opportunitas. Qui putant vetitos esse loqui, quo magis acueretur eorum studium, coacti ad hanc solutionem confugiunt. Fateor quidem, non fuisse editum a Christo miraculum, quin vellet celebrari, sed forte magis idoneo tempore vel dimissa turba, ubi nulla erat mediocritas vel moderatio. Spatium ergo dare voluit, quo quieti et compositi Dei opus expenderent.

MATTH. IX. 27. *Et quum discederet illinc Iesus, sequuti sunt eum duo caeci, clamantes et dicentes: Miserere nostri, fili David.* 28. *Porro quum venisset in aedes, adierunt illum caeci, et dicit illis Iesus: Creditis me hoc posse facere? dicunt illi: Etiam, Domine.* 29. *Tunc tetigit oculos illorum, dicens: Iuxta fidem vestram fiat vobis.* 30. *Et aperti sunt illorum oculi, et interminatus est illis Iesus, dicens: Videte, ne quis sciat.* 31. *At illi quum abiissent, divulgarunt famam illius in tota terra illa.* 32. *Illis autem egredientibus, ecce adduxerunt illi hominem mutum daemoniacum.* 33. *Et eiecto daemonio loquutus est mutus, et admiratae sunt turbae, dicentes: Nunquam apparuit sic in Israel.* 34. *At pharisaei dicebant, In principe daemoniorum eiicit daemonia.*

Matth. 27. *Et quum discederet Iesus.* De istis duobus miraculis alii evangelistae silent: quia sicut alibi diximus, et Ioannes clare affirmat, propositum illis non fuit singula Christi gesta recensere, sed collecta tantum summa probare ipsum esse Messiam. Porro Matthaeus refert, duobus caecis redditum esse visum, sed non tam cito quam saepe alias Christus miseris opem ferre solitus erat. Nam in itinere clamantibus non respondet, sed quasi dissimulans in hospitium usque patitur ipsos sequi. Ibi demum eos interrogat de sua potentia, quid credant. Re igitur et verbis examinare voluit eorum fidem: suspensos enim tenens, imo praeteriens quasi non exaudiat, patientiae ipsorum experimentum capit, et qualem in ipsorum animis radicem egerit fides. Postea, quum sciscitatur an credant, idem illud examen prosequitur. Sed quaeri potest, an de potentia Dei et Christi persuasum esse sufficiat, ut quispiam sit fidelis. Hoc enim sonant verba: *Creditis me posse facere?* Atqui ex aliis scripturae locis patet, notitiam potentiae fore inanem vel frigidam, nisi de voluntate certi simus. Christus tamen eorum responso contentus, ipsorum fidem quasi numeris omnibus absolutam laudat. Respondeo, quum prius Davidis filium confessi sint, de gratia aliquid apprehendisse: nam hoc titulo redemptorem gentis suae, bonorumque omnium au-

torem ornabant. Ipse ergo de sua potentia quaerens altius percunctatur, an serio credant. Fides ergo Dei misericordiam et paternum amorem cum potentia, Christi etiam propitiam voluntatem cum virtute complectitur. Sed quia Dei potentiae et Christi virtuti minus quam decebat vulgo tribuunt homines, non abs re haec quaestio caecis proponitur, an credant, Christum posse quod ore professi sunt. Quanquam simpliciter scire voluit Christus, an sibi ex animo deferrent Messiae honorem. Et hac de causa laudatur eorum fides, quod in illa humili contemptaque specie filium Davidis apprehendebant.

29. *Iuxta fidem vestram.* Tametsi singulare hic beneficium duobus caecis praestitum narratur, tamen ex praesenti Christi dicto generalem elicere doctrinam convenit, nos (modo ex fide precamur) nunquam in votis nostris repulsam passuros. Quod si duo illi exigua, necdum penitus formata fide impetrarunt quod volebant, multo plus hodie valebit eorum fides, qui spiritu adoptionis praediti et freti mediatoris sacrificio ad Deum accedent.

30. *Interminatus est.* Vel alios habere noluit testes miraculi, vel in aliud tempus differre eius famam. Quod igitur mox ubique promulgant, reprehensione dignum est: nam quod aliqui fingunt, prohibuisse Christum ut calcar adderet, alio loco refutavimus. Fuit certe aliqua vetandi ratio, quae nobis est incognita, isti autem inconsiderato zelo ante tempus sparserunt.

32. *Adduxerunt hominem mutum.* Probabile est, natura hunc mutum non fuisse, sed quum diabolo traditus esset, loquendi usu fuisse privatum: neque enim omnes muti daemoniaci. Sic igitur inflicta erat poena, ut manifestis signis constaret, a maligno spiritu captam teneri eius linguam. Quod autem eo sanato exclamant turbae, nunquam sic factum esse in Israel, hyperbolicum videtur: maioribus enim miraculis gloriam suam Deus olim patefecerat in populo illo. Sed forte ad finem miraculi attendunt, ut tunc omnium animi in spem adventus Messiae erecti erant. Certe praesentem Dei gratiam ita efferre volebant, ut prioribus nihil detraherent. Et notandum est, non fuisse meditatam vocem, sed quae ex admiratione subito erupit.

34. *In principe daemoniorum etc.* Hinc apparet, quanto furore perciti fuerint, qui tam praeclarum Dei opus impio convicio proscindere non sunt veriti. Notanda enim est antithesis inter laudem populi et horum blasphemiam. Quod enim dicit populus, nunquam sic factum esse in Israel, confessio est divinae gloriae sensu expressa: quo melius apparet, prorsus rabiosos fuisse istos, qui Deo velut in faciem maledicere audent. Simul tamen docemur, ubi ad extremum caecitatis venit impietas, nullum esse tam manifestum Dei opus, quod non pervertat. Est quidem hoc incredibile portentum, homines mortales in suum opificem insurgere, sed eo magis timenda est illa quam dixi excaecatio, qua Dominus impios post longam tolerantiam ulciscitur.

MATTH. IX. 35. *Et circumibat Iesus civitates omnes ac vicos, docens in synagogis illorum, et praedicans evangelium regni, et sanans omnem morbum, et omnem languorem in populo.* 36. *Quum vidisset autem turbas, affectu misericordiae tactus est erga illos, quod essent destituti ac dispersi, velut oves non habentes pastorem.* 37. *Tunc dicit discipulis suis: Ipsa quidem messis copiosa, sed operarii pauci.* 38. *Rogate igitur dominum messis, ut operarios extrudat in messem suam.*

Matth. 35. *Et circumibat Iesus.* Hoc per occupationem dictum est, ut sciamus, totum Christi ministerium sigillatim non describi, quandoquidem in sua functione assiduus fuerit, nempe ut salutis doctrinam publicaret, deinde eam sanciret additis miraculis. *Evangelium regni* ab effectu vocari, iam alibi diximus: quia hac ratione dissipatum misere populum Deus ad se collegit, ut in medio eius regnaret, et quidem tribunal suum ideo erexit, ut plena felicitate suos omnes donaret. Meminerimus tamen, subiici nos Deo oportere, ut in coelestem gloriam ab ipso evehamur.

36. *Affectu misericordiae tactus.* Hinc primum colligimus, qualis fuerit sacerdotum ignavia, qui, quum distributi essent per totam terram, ut coelestis doctrinae face praelucerent, otiosi sunt ventres. Superbe quidem se populi antistites iactabant, nec parva erat eorum multitudo, qui hoc titulo gloriabantur. Christus tamen nullum ex illis pastorem agnoscit. Eadem hodie in papatu cernitur vastitas, qui tamen refertus est titulariis pastoribus: immensa enim est eorum colluvies, qui sub nomine clericatus plebem deglutiunt. Porro quum muti sint canes, non tamen eos pudet suam hierarchiam ferociter sonare. Sed audienda vox Christi, quae pronuntiat nullos esse pastores, ubi non sunt operarii: vagas ac dispersas esse oves, quae evangelii doctrina in Dei ovile non congregantur. Quod autem misericordia tangitur, fidelem se patris ministrum probat in curanda populi salute, cuius causa carnem induerat. Etsi autem nunc in coelum receptus non eosdem retinet affectus, quibus obnoxius esse voluit in hac mortali vita, curam tamen ecclesiae suae non abiecit, quin respiciat palantes suas oves, imo gregem suum crudeliter a lupis fugatum et discerptum colligat.

37. *Messis copiosa.* Hac metaphora significat, multos ex plebe recipiendo evangelio esse maturos.

Etsi enim maior numerus indigne postea foedaque ingratitudine oblatam salutem respuit, mediocrem tamen electorum numerum, qui incredulis permixtus erat, ideo comparat messi copiosae, quia Deus exiguam suorum manum pluris quam reliquum mundum aestimat. Quanquam autem se tunc multi ingerebant, quia tamen pauci fideliter se gerebant, inter *operarios* non reputat. Nam hoc nomen in bonam partem accipit. Paulus, quum de malis operariis conqueritur, respicit ad eorum iactantiam. Nec enim hoc titulo dignatus esset, qui perdendo tantum et vastando operam dabant, nisi quia se venditabant falso praetextu. *Rogate dominum messis.* Quia nemo unquam a se ipso prodibit sincerus et idoneus evangelii minister, nec alii rite funguntur docendi munere, nisi quos Dominus excitat, et spiritus sui donis instruit, quoties inopiam bonorum pastorum cernimus, ad eum oculos attollere necesse est, ut remedium afferat. Huius vero precationis nunquam maior fuit usus quam in horribili, quae nunc ubique apparet, ecclesiae vastitate.

MATTH. VIII. 23. *Et quum esset ingressus navim, sequuti sunt eum discipuli sui.* 24. *Et ecce motus magnus factus est in mari, adeo ut navis operiretur a fluctibus: ipse vero dormiebat.* 25. *Et accedentes discipuli excitaverunt illum, dicentes: Domine, serva nos, perimus.* 26. *Et dicit illis: Quid timidi estis, exiguae fidei homines? Tunc excitatus increpavit ventos et mare: et facta est tranquillitas magna.* 27. *Homines vero admirabantur, dicentes: Qualis est hic, quia venti quoque et mare obediunt ei?*

MARC. IV. 35. *Et ait illis in die illo, quum facta esset vespera: Transeamus in ulteriorem ripam.* 36. *Et dimissa turba assumunt eum, ita ut erat, in navi. Sed et aliae naviculae erant cum illo.* 37. *Tunc oritur procella venti magna: et fluctus irruebant in navim, ut illa iam impleretur.* 38. *Ipse autem erat in puppi super cervical dormiens: et excitant eum, dicuntque illi: Praeceptor, non est tibi curae quod perimus?* 39. *Et excitatus increpavit ventum, dixitque mari: Tace, obmutesce. Et conquievit ventus, factaque est tranquillitas magna.* 40. *Et ait illis: Quid sic timidi estis? quomodo non habetis fiduciam?* 41. *Et timuerunt timore magno, dicebantque inter se: Quisnam hic est, quia et ventus et mare obediunt ei?*

LUC. VIII. 22. *Factum est autem quadam die, ut ipse adscenderet in navim ac discipuli eius. Et dicit ad illos: Traiiciamus in ulteriorem ripam stagni. Tunc solverunt.* 23. *Navigantibus autem illis obdormivit, et ingruit procella venti in stagnum, et complebantur ac periclitabantur.* 24. *Accedentes autem suscitaverunt eum, dicentes: Praeceptor, praeceptor, perimus. At ille experrectus increpavit ventum et tempestatem aquae: et cessaverunt, factaque est tranquillitas.* 25. *Dixit autem illis: Ubi est fides vestra? Timentes autem mirati sunt, dicentes inter se: Quisnam hic est, quia ventis quoque et aquae imperat, et obediunt ei?*

Quia paulo post rursus fiet lacus mentio, quum dicetur, impetu abreptos illuc fuisse porcos, an unus et idem sit lacus, non inter omnes convenit. Genesarae aquas fuisse gustu suaves et salubres usu, omnes fatentur: lacum vero Gadarenum Strabo tam noxium et pestilentem fuisse dicit, ut potu ungues et pilos pecudes admitterent. Duos ergo diversos fuisse lacus, et quidem satis longa distantia locorum separatos, dubium non est. Hunc porro lacum de Genesara intelligi debere, extra controversiam est: quo traiecto profectus est Christus ad Gadarenos, qui Gergeseni a Matthaeo vocantur. Qui autem ex nominis diversitate diversas historias narrari colligunt, dum arguti videri appetunt, nimis crassa inscitia labuntur. Regio enim Gergesenorum Gadarena quoque vocata fuit a Gadaris urbe celebri. Hieronymi aetate mutatum erat nomen: itaque Gerasenos ex more tunc recepto appellat. Quum tamen porci in lacum Gadarenum praecipites acti sint a diabolis, non repugno. Sed quum dicit Christus, Transeamus in ulteriorem ripam, id non possum nisi de Genesara exponere. Nunc de tempore restat videndum, quod neque ex Matthaeo, neque ex Luca potest colligi: solus Marcus vesperam notat eius diei, quo disseruit Christus de evangelii praedicatione sub parabola seminis. Unde apparet, non servatum fuisse ab illis temporis ordinem, quod etiam clare exprimit Lucas, quum dicit, factum esse quadam die: quibus verbis ostendit, se anxie non laborare, quid prius vel posterius fuerit.

Matth. 23. *Quum ingressus esset navim.* Marcus dicit, alias quoque naviculas traiecisse: Christum vero propriam navem conscendisse cum suis discipulis. Lucas etiam recitat eius verba: Matthaeus brevior est. In summa tamen consentiunt, nempe quod se Christus ad quietem composuerit, atque eo dormiente repente exorta fuerit tempestas. Primo certum est, non fuisse fortuitam procellam, quae lacum turbavit. Quomodo enim filium suum caeco ventorum impetu iactari passus fuisset Deus? Sed hac occasione patefacere apostolis voluit, quam exigua et debilis adhuc esset eorum fides. Quamvis etiam naturalis fuerit Christi somnus, valuit tamen ad eundem usum, ut suam infirmitatem melius agnoscerent discipuli. Non dicam quod multi, Christum finxisse somnum, ut illos probaret: potius dormisse existimo, ut ferebat humanae eius naturae conditio et necessitas. Interim tamen vigilabat eius divinitas, ut sibi metuere apostoli non deberent, quin statim subiret consolatio, paratum e coelo fore auxilium. Sciamus ergo, arcana Dei providentia

hoc totum fuisse gubernatum, ut dormiret Christus, violenta tempestas surgeret, fluctus navem operirent, parumque abesset navis a naufragio. Atque hinc discamus, quoties aliquid adversi exoritur, tentari a Domino fidem nostram: si autem mala ingravescunt, ut propemodum nos obruant, eodem Dei consilio hoc fieri, ut patientiam nostram exerceat, vel ut hoc modo occulta nostra infirmitas in lucem emergat, sicuti videmus, quum fluctus operirent apostolos, retectam fuisse eorum infirmitatem, quae prius latebat.

25. *Domine, serva nos.* Pia, ut quidem videtur, precatio: quid enim potius illis agendum fuit quam ut perditi salutem nihilominus a Christo peterent? Sed quum eos infidelitatis damnet Christus, videndum est, qua in parte peccaverint. Equidem non dubito, in carnali magistri praesentia fuisse nimis defixos: nam apud Marcum non precantur simpliciter, sed cum eo expostulant, Magister, non est tibi curae quod perimus? A Luca etiam notatur confusa trepidatio, Praeceptor, praeceptor, perimus. Debuerant statuere, Christi deitatem non esse oppressam carnis somno, et ad eam confugere: quiescunt autem, donec extremum discrimen urget: tunc eos consternat immodicus timor, ut non putent se fore salvos, nisi expergefiat Christus. Haec causa est, cur eos infidelitatis accuset: nam quod rogabant ut opem ferret, fidei potius testimonium erat, si fiducia divinae eius potentiae freti placide et sine tanta formidine sperassent quod petebant auxilium. Atque hinc solvitur quaestio, quae ex eius reprehensione moveri posset, numquid vitiosus sit omnis timor et cum fide pugnet. Primo non simpliciter eos reprehendit, quod timeant, sed quod timidi sint. Apud Marcum etiam additur οὕτω, qua particula notat, eos extra modum expavescere. Deinde fidem opponens eorum timori, se de immodica perturbatione loqui ostendit, quae non tam exerceat ipsorum fidem quam eorum animis excutiat. Quemlibet vero timorem non esse fidei contrarium, inde patet, quod, si nihil metuimus, obrepit supina carnis securitas: ita languescit fides, torpet precandi affectus, tandem exstinguitur Dei memoria. Ad haec qui malorum sensu non tanguntur, ut metuant, stupidi magis sunt quam constantes. Ita videmus, timorem, qui fidem sollicitat, per se vitiosum non esse, donec excedat modum: in eo autem est excessus, si turbatur vel labascit fidei tranquillitas, quae acquiescere debet in verbo Dei, sed quia nunquam contingit, ut sibi ita moderentur fideles, ne fides eorum laboret, fere semper timendo peccant. Verum statuere oportet, fidei defectum non quolibet timore coargui, sed ea formidine, quae conscientiae pacem turbat ut non recumbat in Dei promissione.

26. *Increpavit ventos.* Recitat etiam Marcus verba Christi, quibus mare compellans silentium, hoc est quietem, imperat, non quod sensus aliquis subesset in lacu, sed ut virtutem suae vocis ostenderet in muta elementa penetrare. Nec solum mare et venti sine sensu Dei imperio obediunt, sed ipsi quoque impii cum sua contumacia. Quum enim sedare vult Deus bellicos tumultus, non semper feroces hominum animos mollit et format in suum obsequium, sed facit ut furentibus arma tamen e manibus effluant: atque ita impletur illud Ps. 46, 10, Componit bella usque ad extremum terrae, confringit arcum, detruncat hastam, currus igne comburit.

27. *Homines vero admirabantur.* Hoc apostolis tribuere videntur Marcus et Lucas. Postquam enim dixerunt a Christo reprehensos, subiiciunt, cum timore exclamasse, *Quisnam est hic?* Hoc tamen in alios magis competit, quibus nondum innotuerat Christus. Utrumvis tamen sequamur, hic iam miraculi fructus emergit, quum celebratur Christi gloria. Si quis apostolos loqui putet, sensus verborum erit, divinam eius potentiam eo satis probari, quod illi obediant ventus et mare. Quia tamen alios sic loquutos esse magis probabile est, his verbis docent evangelistae, miraculo perculsos fuisse eorum animos, ut reverentia Christi quaedam esset ad fidem praeparatio.

MATTH. VIII. 28. *Et quum venisset ad ulteriorem ripam in regionem Gergesenorum, occurrerunt ei duo daemoniaci e monumentis egressi: erant autem saevi supra modum, adeo ut nemo posset transire per viam illam.* 29. *Et ecce vociferabantur, dicentes: Quid nobis tecum est, Iesu, fili Dei? venisti huc ante tempus ad torquendum nos?* 30. *Erat autem procul ab illis grex porcorum multorum pascens.* 31. *Daemones vero rogabant eum, dicentes: Si eiicis nos, permitte nobis, ut demigremus in gregem porcorum.* 32. *Et ait illis: Abite. Illi vero egressi abierunt in gregem porcorum. Et ecce ferebatur totus grex porcorum per praeceps in mare, et perierunt in aquis.* 33. *Porro qui pascebant, aufugerunt: et abeuntes in civitatem, renuntiaverunt omnia, et quid accidisset daemoniacis.* 34. *Et ecce tota civitas exivit in occursum Iesu: et quum vidissent illum, rogarunt, ut decederet e finibus eorum.*

MARC. V. 1. *Et venerunt traiecto mari in regionem Gadarenorum.* 2. *Et illi e navi regresso statim occurrit e monumentis homo detentus a spiritu immundo,* 3. *Qui domicilium habebat in monumentis, et neque catenis poterat quisquam eum ligare:* 4. *Propterea quod, quum saepe compedibus et catenis vinctus fuisset, discerptae fuerant ab eo catenae, et compedes fuerant comminutae, ut nemo posset eum domare.* 5. *Et semper die ac nocte in montibus et*

monumentis erat clamans, et concidens se ipsum lapidibus. 6. *Quum vidisset autem Iesum eminus, cucurrit et adoravit eum,* 7. *Et clamans voce magna, dixit: Quid tibi mecum, Iesu, fili Dei altissimi? adiuro te per Deum, ne me torqueas.* 8. *Dicebat enim illi: Exi, spiritus immunde ab homine.* 9. *Et interrogabat eum: Quod tibi nomen? Et respondit dicens ei: Legio mihi nomen est: quia multi sumus.* 10. *Et deprecabatur eum multum, ne se emitteret extra regionem.* 11. *Erat autem ibi iuxta montes grex porcorum magnus pascens.* 12. *Et deprecabantur eum omnes daemones, dicentes, Mitte nos in porcos, ut in eos introeamus.* 13. *Et permisit eis statim Iesus. Et egressi spiritus immundi ingressi sunt in porcos, et ferebatur grex per praeceps in mare: erant autem fere bis mille, et suffocati sunt in mari.* 14. *Porro qui pascebant porcos, fugerunt et renuntiaverunt in civitatem et in agros. Et ingressi sunt ad videndum, quid esset quod acciderat.* 15. *Et veniunt ad Iesum, et vident daemoniacum sedentem ac vestitum, et sanae mentis, qui habuerat legionem, et timuerunt.* 16. *Et narraverunt illis, qui viderant, qualiter accidisset daemoniaco, et de porcis.* 17. *Et rogare coeperunt eum, ut discederet de finibus ipsorum.* 18. *Et quum ingressus esset navim, rogabat illum, qui fuerat a daemonio correptus, ut esset cum illo.* 19. *Iesus autem non admisit eum: sed ait illi: Abi domum tuam ad tuos, et annuntia illis, quanta tibi Dominus fecerit, et misertus sit tui.* 20. *Et abiit, et coepit praedicare in Decapoli, quanta sibi fecisset Iesus: et omnes mirabantur.*

LUC. VIII. 26. *Et navigaverunt ad regionem Gadarenorum, quae est contra Galilaeam.* 27. *Et quum de navi egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam e civitate, qui habebat daemonia iam multis temporibus, et vestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis.* 28. *Is viso Iesu exclamavit, ac procidit ante illum, et voce magna dixit: Quid tibi mecum, Iesu, fili Dei altissimi? obsecro te, ne me torqueas.* 29. *Praecipiebat enim spiritui immundo, ut exiret ab homine, quia multis temporibus corripuerat illum, et vinciebatur catenis, et compedibus custodiebatur, et ruptis vinculis agebatur a daemone in deserta.* 30. *Interrogavit autem illum Iesus, dicens: Quod tibi nomen? Ille vero dixit: Legio: quia intraverant multa daemonia in eum.* 31. *Et rogaverunt illum, ne imperaret ipsis, ut in abyssum irent.* 32. *Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte, et rogabant eum, ut permitteret eis in illos ingredi: et permisit illis.* 33. *Exeuntia autem daemonia ab homine intraverunt in porcos, et impetu abiit grex per praeceps in stagnum et suffocatus est.* 34. *Videntes autem pastores factum fugerunt, et nuntiaverunt in civitatem et in villas.* 35. *Exierunt autem videre factum, et venerunt ad Iesum, et invenerunt sedentem hominem, a quo daemonia exierant, vestitum ac sana mente ad pedes Iesu: et timuerunt.* 36. *Nuntiaverunt autem illis qui viderant, quomodo sanatus esset daemoniacus.* 37. *Et rogaverunt illum omnis multitudo regionis Gadarenorum, ut discederet ab ipsis, quia magno timore tenebantur: ipse autem conscensa navi reversus est.* 38. *Rogavit autem vir, a quo daemonia exierant, ut cum eo esset: sed dimisit eum Iesus, dicens:* 39. *Redi domum tuam, et narra quaecunque tibi fecit Deus. Et abiit per totam civitatem, praedicans quaecunque sibi fecisset Iesus.*

Iam prius eorum errorem refutavi, qui Marcum et Lucam aliud miraculum referre volunt. Nam quum eadem a tribus evangelistis notetur regio Galilaeae opposita, sicuti etiam Lucas exprimit, et conveniant omnes circumstantiae, cui persuadebitur, eadem haec omnia diversis temporibus accidisse?

Matth. 28. *Occurrerunt ei duo daemoniaci.* Hoc unum discrimen causam erroris praebuit interpretibus, ut Matthaeum ab aliis disiungerent, quia hic duos nominat, alii duntaxat unum. Sed probabilis est Augustini coniectura, qui duos fuisse sentiens, de uno tantum hic verba fieri excusat, quod magis famosus esset, atque ita propter mali atrocitatem magis illustre fuerit in eo miraculum. Et certe videmus Lucam et Marcum in saevitia diaboli amplificanda multis verbis insistere, ut constet miserum illum hominem, de quo loquuntur, plus quam impotenter fuisse vexatum. Quod ergo unum insigne exemplum divinae Christi potentiae celebrant, a Matthaei narratione non dissidet, quae alterum hominem, licet minus cognitum, adiungit. Quod Lucas dicit, occurrisse hominem e civitate, incertum est, civemne Gadarenum fuisse intelligat, an illinc profectum Christo fuisse obviam. Nam quum iussus esset, domum abire et inter suos praedicare Dei gratiam, Marcus dicit, eum in Decapoli hoc fecisse, quae vicina erat regio in Galilaeam vergens: unde coniicitur, Gadaris non fuisse natum. Porro non egressum fuisse ex urbe Matthaeus et Marcus diserte testantur, sed ex monumentis, et Lucas ipse toto contextu significat in solitudine vixisse. Haec igitur verba, *Occurrit vir quidam e civitate,* sic interpretor, quod, priusquam accederet Christus ad urbem, ab ea parte se medium obtulerit daemoniacus. Caeterum qui putant, in sepulcris habitasse hominem, quia vel odore cadaverum delectantur, vel oblationum nidore mulceantur daemones, vel quia animas captent, quae suis corporibus propinquae esse appetunt, frivola est, imo stulta eorum divinatio. Potius miserum hunc hominem in sepulcris detinuit immundus spiritus, ut continuo eum terrore ob tristem mortis conspectum lancinaret, ac si exemptus e numero hominum iam inter mortuos ageret. Adde quod hinc discimus, diabolum non cruciare in praesenti tantum vita homines, sed ad

mortem usque persequi, adeoque regnum eius in morte vigere.

Marc. 3. *Neque catenis poterant eum ligare.* Naturaliter catenas abrumpere non potuit: unde colligimus, extraordinarios interdum motus Satanae permitti, quorum vis sensum nostrum et usitatam rationem superet. In phreneticis quidem plus multo roboris saepe cernitur quam si integris viribus pollerent: nec vero negandum est, diabolum illic quoque agere suas partes, quoties a Deo permittitur, sed impetus, quem describunt evangelistae, fuit longe maior. Triste sane et horrendum spectaculum, sed quo monemur, quam miserum et formidabile sit Satanae tyrannidi subesse, nec minus timendam esse animae vexationem quam corporis cruciatus quantumvis diros atque atroces.

6. *Adoravit eum.* Talis fuit historiae series: quum obviam prodissent daemoniaci, iussit Christus, spiritus immundos ab illis egredi, tunc supplices deprecati sunt, ne ante tempus ipsos torqueret. Ergo adoratio non praecessit Christi verba, nec prius conquesti sunt, molestum sibi esse Christum, quam dum eos exire cogeret. Sciendum vero est, non tam sponte in Christi conspectum venisse quam arcano Christi imperio tractos. Quemadmodum enim prius furioso impetu abripere homines in sepulcra soliti fuerant, ita nunc superior potestas ad sui iudicis tribunal invitos cogit. Unde colligimus, totum Satanae regnum Christi imperio subesse. Neque enim tunc magis compotes sui sunt daemones, dum ad se eos citat Christus, quam nuper miseri homines, quos sua tyrannide huc illuc raptabant. Denique arcana Christi potentia in medium sistuntur, ut illis eiectis hominum se liberatorem demonstret. Coacti etiam eum adorant, et contumaces eorum querimoniae testes sunt, quam non voluntaria fuerit eorum confessio, sed vi extorta. *Quid tibi nobiscum?* aiunt. Libenter hac voce procul eum fugarent, sed quia se constrictos teneri vident, ut frustra eius imperium fugiant, queruntur, se ante tempus torqueri, et deprecationem simul admiscent. Ita videmus, diabolos nihil quam ferociam adversus Deum spirare, et tamen cum sua superbia, qua turgent, quasi fractos concidere, et quidem eodem momento: quia eorum malitia et perversitas, quae nunquam domatur, luctari adversus Dei imperium non desinit, et tamen interea coacta cedit. Quod autem diaboli confessionem aperte non repudiet Christus, sicut alibi, haec videtur esse ratio, quod dissidium minime obscurum erat, ut nulla sinistra obtrectatio haberet locum. Adde quod hominum ratio a Christo habita fuit: hinc factum est, quum malevoli et maligni adessent testes, ut magis intentus esset ad refellendas calumnias, ideoque acrius daemones compesceret. Quantum ad praesentem locum spectat, satis superque esse debuit, quod daemones suppliciter orando tumultuose contra eum fremebant.

Matth. 29. *Venisti huc ante tempus.* Genus tormenti quidam exponunt, quod hominem, quem occupabant, cogantur liberum et solutum dimittere. Alii referunt ad diem extremum iudicii. Ego vero intelligo, iudicis sui praesentia expavefactos de poena sua cogitasse: mala enim conscientia, quid meriti essent, ipsis tacente Christo dictabat. Quemadmodum enim scelerati, ubi ad tribunal ventum est, supplicium suum concipiunt, ita necesse est diabolos et impios omnes ad Dei conspectum contremiscere, non secus ac si iam inferos, ignem inexstinguibilem, et futuros cruciatus sentirent. Quum vero scirent diaboli, Christum esse mundi iudicem, non mirum est, si eius intuitus tormenti praesentis metum illis incutit. Quod quidam quaerunt, an illis cognitus fuerit ultimi iudicii dies, supervacuum est. Quid ergo sibi vult particula, *ante tempus?* nempe quia reprobis poenae luendae tempus nunquam maturum est: libenter enim diem ex die traherent. Nam ut moram deputant in lucro, quantisper eos sustinet Dominus, ita tergiversando iudicium eius fugitant, licet sine profectu.

Marc. 9. *Legio mihi nomen.* Hanc vocem diabolo Christus expressit, ut melius gratiae suae magnitudinem commendaret. Non abs re homini inflicta fuerat tam gravis ultio, ut in eo habitaret quidam veluti exercitus daemonum. Cuius ergo misericordiae fuit, hominem plus millies perditum a totidem exitiis eripere? Magnifice etiam in eo refulsit Christi virtus, quod voce sua non unum daemonem, sed multam turbam repente profligavit. *Legio* autem non pro finito hominum numero, sed tantum pro magna turba accipitur. Hinc apparet, quam miserum animal sit homo, ubi Dei tutela destituitur: nempe unusquisque non tantum singulis diabolis patet, sed ingentis turbae est receptaculum. Simul refellitur vulgaris ille error, quem Iudaei et Christiani a profanis hominibus mutuati sunt, quod scilicet singulis hominibus infesti sint singuli daemones. Atqui scriptura palam affirmat, prout Domino visum est, nunc diabolum unum mitti, qui totam aliquam gentem affligat, nunc pluribus tradi unum hominem puniendum: sicut vicissim unus interdum angelus toti populo praesidet, et singulis hominibus multi dantur salutis custodes. Quo magis sollicite excubare nos decet, ne tanta hostium turba nos circumveniat.

10. *Deprecabantur eum.* Lucas dicit, rogasse, ne *in abyssum* mitterentur: quod ita a quibusdam exponitur, quasi solitudinem fugerint. Ego vero ad nocendi libidinem refero, quia hoc unum diabolis studium est, oberrare inter homines leonum instar ad venandam praedam. Dolet illis in abyssum demergi, in qua ablata sit laedendi et perdendi facul-

tas. Atque hunc genuinum esse sensum ex Marci verbis colligere licet: dicit enim precatos esse, ne *extra regionem* abire cogerentur. In summa, hoc se ingenio esse produnt, ut nihil magis appetant quam humani generis exitium.

Matth. 31. *Ut demigremus in gregem porcorum.* Divinant quidam, optasse irruere in porcos, quia infesti sint omnibus Dei creaturis. Hoc quidem verum esse fateor, totos in eo esse, ut totum naturae ordinem divinitus constitutum dissipent ac pervertant: longius tamen respexisse certum est, ut scilicet regionis incolas porcorum iactura ad maledicendum Deo impellerent. Nam quod diabolus fulminat in domum Iob, non facit hoc lignorum vel lapidum odio, sed ut sanctus vir impatienter damnum ferendo adversus Deum fremat. Christus vero annuens non eorum vota exaudit, sed hac occasione probare vult, quales sint Gadareni. Fortasse etiam ut eorum scelera castiget, tantum licentiae permittit diabolis in eorum porcos. Caeterum ut nulla nobis constet certa ratio, occultum tamen Dei iudicium reverenter suspicere, et pia humilitate adorare convenit. Docet autem hic locus, quam insulse nugentur profani quidam homines, qui diabolos non essentiales spiritus, sed tantum pravos hominum affectus esse fingunt. Quomodo enim avaritia, ambitio, crudelitas, perfidia, in porcos demigrassent? Sciamus ergo, immundos spiritus (ut sunt devoti exitio) generis humani hostes esse, ut quoscunque possunt in eundem secum interitum praecipitent.

Marc. 15. *Veniunt ad Iesum.* Hic insigne habemus documentum, non omnes, qui Dei manum agnoscunt, proficere ut decebat, quo se vera pietate illi subiiciant. Perspecto miraculo timuerunt Gadareni, nempe quia in Christo refulgebat Dei maiestas. Recte hactenus: sed quod illum a finibus suis ablegant, quid eo deterius fieri potuit? Erant ipsi quoque dissipati: adest pastor qui colligit: imo Deus per filium suum brachia porrigit, ut suo complexu in coelum evehat, qui mortis tenebris obruti erant. Oblata salute malunt privari quam diutius ferre Christi praesentiam. Videntur quidem iactura porcorum offensi, sed Lucas altiorem causam notat, quod magno timore correpti forent, et certe accepto damno exasperati non rogassent, sed expulissent eum durius. Caeterum quum revereantur ut Dei ministrum, formidine tamen perculsi cupiunt procul abesse: videmus, eos nullo gratiae divinae sensu fuisse tactos. Et certe quamvis omnes impii Deum adorent, et in eo placando multum consumant laboris, si tamen daretur optio, quam longissime se ab eo subducerent, quia terribilis eius facies, quamdiu iudicem potius quam patrem illum cogitant. Hinc fit ut evangelii doctrina, qua nihil suavius fingi potest, passim tristis et acerba sit, ut bona pars mundi sepultam esse optet. Interea tamen verum est, partem timoris ex dispendio accidisse. Ita hodie dum publice et privatim reputant homines, Christi regnum suis commodis adversum esse, pravo carnis metu occupati gratiam eius non gustant. Itaque eius adventu Deum magis iratum quam propitium esse putantes, quantum in se est alio ipsum amandant. Hoc autem foedi stuporis signum est, quod eos magis terret porcorum iactura quam animae salus exhilaret.

Luc. 38. *Rogavit autem vir.* Gadareni Christum apud se ferre nequeunt: qui autem a daemonio liberatus est, relicta patria eum cupit sequi. Hinc apparet, quantum inter divinae bonitatis et potentiae notitiam intersit, quia potentia formidinem incutiens a Dei adspectu homines fugat longeque dispellit: bonitas autem suaviter allicit, ut sibi nihil optabilius esse statuant quam Deo esse unitos. Cur autem Christus hunc recuset habere comitem, incertum est, nisi quod uberiorem fructum inde venturum sperabat, si apud gentiles suos tam praeclari ac singularis beneficii testis esset, quod etiam Marcus et Lucas testantur factum esse. Quod iubet Christus narrare opus Dei, non suum, hoc consilio facit, ut pro vero Dei ministro et propheta habitus docendi autoritatem obtineat. Sic enim paulatim erudiri oportuit rudem populum, cui nondum cognita erat eius divinitas. Quanquam autem Christus scala est, per quam ad Deum patrem conscenditur, quia tamen nondum patefactus erat, initium a patre fecit, donec maturior esset opportunitas. Nunc addenda est anagoge. Christus enim in unius hominis persona eius gratiae specimen edidit, quae ad totum genus humanum extenditur. Etsi enim non torquemur a diabolo, nos tamen sibi mancipatos habet, donec ab eius tyrannide nos vindicet filius Dei. Nudi, laceri et deformes aberramus, donec sanae et compositae menti nos restituat. Superest, ut eius gratiam celebrando gratitudinem nostram testemur.

MATTH. X. 1. *Et arcessitis duodecim discipulis dedit illis potestatem adversus spiritus immundos, ut eiicerent eos, et sanarent quemvis morbum et quemvis languorem.* 2. *Porro duodecim apostolorum nomina sunt haec: primus Simon, qui vocatur Petrus, et Andreas frater eius: Iacobus filius Zebedaei, et Ioannes frater eius:* 3. *Philippus ac Bartholomaeus: Thomas, et Matthaeus, qui fuerat publicanus: Iacobus filius Alphaei, et Lebbaeus, cognomento Thaddaeus:* 4. *Simon Cananaeus, et Iudas Iscariotes, qui et prodidit illum.* 5. *Hos numero duodecim emisit Iesus, quibus praeceperat dicens, in viam gentium ne abieritis, et in civitatem Samaritanorum ne ingrediamini:*

6. *Sed ite potius ad oves perditas domus Israel.* 7. *Profecti autem praedicate, dicentes, Appropinquavit regnum coelorum.* 8. *Infirmos sanate, leprosos mundate, mortuos suscitate, daemonia eiicite: gratuito accepistis, gratuito date.*

MARC. VI. 7. *Et arcessit duodecim, coepitque eos emittere binos, ac dabat illis potestatem adversus spiritus immundos.*

LUC. IX. 1. *Convocatis autem Iesus duodecim, dedit illis potestatem et autoritatem super omnia daemonia, et ut morbos sanarent.* 2. *Et misit illos, ut praedicarent regnum Dei, et sanarent infirmos.*

Hic apostolorum vocatio nobis describitur, non qualis antea, quum eos Dominus ad munus suum praeparare volens in suum contubernium elegit. Nunc enim vocantur ad praesentem functionem, iubentur se ad opus accingere, dantur illis mandata, et ne desit autoritas, spiritus potentia ornantur. Prius ergo destinabantur in spem futuri laboris: nunc horam venisse Christus denuntiat qua manus operi admoveant. Notandum tamen est, de perpetuo apostolatu nondum haberi sermonem, sed tantum de praeconio temporali, quo erigi et expergefieri oportuit hominum mentes, ut ad Christum audiendum magis attenti forent. Nunc ergo mittuntur, ut in Iudaea tempus adesse promissae instaurationis et salutis nuntient: postea ordinabit eos Christus, ut evangelium spargant per totum orbem. Hic tantum adiutores sibi eos assumit qui audientiam illi compararent, quo vox eius pervenire non poterat: postea docendi partes, quas obierat, illis resignabit. Atque hoc notare operae pretium est, ne putemus stabilem fixamque legem omnibus verbi ministris praescribi, dum praeconibus suae doctrinae mandat Dominus, quid eos ad breve tempus facere velit. Quae inscitia multos fefellit, ut sine discrimine ad hanc normam omnes verbi ministros exigerent.

Matth. 1. *Arcessitis duodecim.* Numerus duodenarius futuram ecclesiae instaurationem notabat. Sicut enim populus ex duodecim patriarchis ortus erat, ita nunc reliquias dissipatas ad originis suae memoriam revocat Christus, ut de sua restitutione certam spem concipiant. Etsi autem in Iudaea non ita floruit regnum Dei, ut integer fuerit populi status, quin potius gens illa, quae iam misere collapsa erat, oblatam gratiam spernendo sua ingratitudine bis perire meruit: hoc tamen non obstitit, quin iterum nasceretur novus populus. Postea factum ut e Sion sceptrum virtutis filii sui longius emitteret, ut manarent ex fonte illo fluvii, qui large irrigarent quatuor mundi plagas. Tunc undique Deus Israelem suum collegit, ut coalescerent in unum corpus, non tantum dispersa et lacera membra, sed homines, qui ante prorsus alieni fuerant a populo Dei. Non ergo frustra Dominus duodecim veluti patriarchas constituens ecclesiae renovationem testatus est. Adde quod hoc numero admonuit Iudaeos, in quem finem venisset. Quia vero Dei gratiae locum non dederunt, novum sibi Israelem genuit. Si primordia spectes, videri posset hoc ridiculum, quod obscuris et nullius pretii hominibus tam honorificas personas Christus imposuit: successus tamen incredibilis, et tam foecunda ecclesiae propagatio ostendit, apostolos honoris gradu et foecunditate sobolis non modo patriarchis non cedere, sed etiam longe praecellere.

Dedit eis potestatem. Quia inter homines nullo fere loco erant apostoli, legatio autem, quam illis iniungit Christus, divina erat: deinde neque ingenio, neque facundia pollebant, rei autem excellentia et novitas requirebant plus quam humanas dotes: necesse fuit aliunde illis autoritatem accedere. Christus ergo edendis miraculis eos praeficiens coelestis potentiae insignibus instruit, quae fidem ac reverentiam concilient apud populum. Atque hinc legitimus miraculorum usus colligitur, nam quum evangelii praecones et signorum ministros Christus simul et coniunctim instituat, ut miracula nihil aliud sint quam doctrinae suae sigilla, individuum hunc nexum abrumpere fas non est. Quare falsarii sunt papistae, et opera Dei scelerate depravant verbum a miraculis separando.

2. *Primus Simon.* Insulse Romanenses primatum suum hinc eliciunt. Primum inter apostolos fuisse Simonem Petrum libenter fatemur: sed quod inter paucos homines valuit, ad totum orbem extendere, nulla ratio patitur. Adde quod, qui primus numeratur, non ideo protinus inter suos collegas dominium habet. Iam ut omnia illis quae postulant de Petro demus, donec impios et sacrilegos apostatas Petri successores esse probent, eius dignitas nihil ad romanam sedem.

5. *In viam gentium.* Hinc clarius apparet quod nuper attigi, non alio spectasse munus, quod tunc impositum fuit apostolis, nisi ut Iudaeos in spem propinquae salutis excitando attentos ad Christum audiendum redderent: ideo nunc eorum vocem Iudaeae finibus includit, quam postea ubique ad ultimos orbis fines personare iubet. Ratio est, quia missus a patre erat circumcisionis minister ad implendas promissiones, quae olim patribus datae fuerant (ad Rom. 15, 8). Atqui speciale foedus pepigerat Deus cum genere Abrahae. Non abs re ergo Christus initio Dei gratiam in populo electo continuit, donec maturum adesset eius publicandae tempus. A resurrectione vero benedictionem secundo loco promissam in omnes gentes effudit, quia et tunc velum templi scissum erat, et dissidii maceria diruta. Ergo si cui videtur parum humana haec prohibitio, dum Christus gentes evangelii par-

ticipatione non dignatur, is cum Deo litiget, qui reliquum mundum excludens cum solo Abrahae semine foedus suum sancivit, unde hoc Christi mandatum dependet.

6. *Potius ad oves perditas.* Priorem, ut dixi, locum assignat Iudaeis, quia primogeniti erant: imo quia tunc ipsos solos Deus in sua familia censebat, quum alii essent extranei. Et nominat oves perditas, tum ut misericordia tacti alacrius et ardentiore studio illis succurrant apostoli, tum ut sciant in praesentia uberem laborandi materiam sibi suppetere: et tamen sub illius gentis figura docuit Christus, qualis sit totius humani generis conditio. Iudaei, qui Deo propinqui et foederati erant, adeoque legitimi vitae aeternae haeredes, perditi tamen dicuntur, donec salutem in Christo recuperent. Quid igitur nobis sit residuum, qui longe inferiores honore sumus? Caeterum *ovium* nomen reprobis quoque tribuit, qui proprie ex grege Dei non erant, quia ad totum populum patebat adoptio: sicuti alibi filios regni vocat, qui tandem perfidiae suae culpa abdicandi erant (Matth. 8, 12). In summa, ovium nomine Iudaeos apostolis commendat Christus, ut illis suam operam addicant, quia non poterant in grege Dei agnoscere nisi qui in ovile aggregati erant.

7. *Praedicate, dicentes etc.* Hoc est quod dixi praeconium, quo erigi populi animos voluit Christus in spem propinquae redemptionis. Pro *regnum coelorum* Lucas ponit *regnum Dei*, eodem sensu: nempe ut scirent Iudaei, primum se divinitus restitui, non hominum beneficio: deinde felicem sub Deo rege eorum fore statum: tertio, non terrenam ac caducam felicitatem illis promitti, sed coelestem et nunquam finiendam.

8. *Infirmos sanate.* Sicuti potestate eos instruxit, sic iubet fideles et liberales esse eius ministros, eamque supprimere vetat, quae in commune omnium bonum apud ipsos erat deposita. Caeterum miraculis istis designat, quorsum a patre missus fuerit, et quisnam sit evangelii sui finis. Neque enim temere mortuos excitare et aegrotos sanare potius iubet quam morbis sanos affligere, aut mortem infligere viventibus. Analogiam ergo et similitudinem habent miracula cum officio Christi, ut sciamus, venisse nobis bonorum omnium autorem, qui nos a Satanae mortisque tyrannide liberet, qui sanet morbos nostros et vitia, et miseriis omnibus opem ferat.

Gratuito accepistis. Quo libentius communicent, quae in illos contulerat dona, significat, non in privatam suam gloriam fuisse illis credita, sed ut gratuitae Dei beneficentiae quidam sint veluti canales: ac si diceret, Cogitate unde vobis provenerit haec potestas, sicuti nullo vestro merito ex mera Dei gratia fluxit, nunc vestro ministerio gratis ad alios manare decet. Scimus, quam aegre impertiat quisque aliis, quod sibi peculiare esse putat: deinde ubi eminet unus quispiam prae aliis fratribus, quam proclive sit eos omnes despicere. Non potuit ergo melius commendari benigna spiritualium donorum communicatio quam dum admonet Christus, neminem sua industria excellere, sed liberalitate Dei gratuita. Iam vero in suis ministris exhibuit Christus eius gratiae specimen, quae ab Iesaia praedicta erat, Omnes sitientes venite ad aquas: bibite, et sumite absque pretio vinum et lac (Ies. 55, 1). Simul tamen ostendit, neminem sincerum fore verbi sui ministrum et gratiae dispensatorem, nisi qui operam suam gratis impendere paratus sit, omnes autem mercenarios indigne corrumpere et profanare sacrum docendi munus. Caeterum gratuitae dispensationi non repugnat, quod ecclesiae doctores publicis stipendiis aluntur, modo ultro et liberaliter Christo et ecclesiae serviant, victus autem sit quasi laboris accessio.

MATTH. X. 9. *Ne comparetis aurum, neque argentum, neque aes in crumenis vestris,* 10. *Neque peram ad iter, neque binas tunicas, neque calceamenta, neque virgam: nam dignus est operarius cibo suo.* 11. *Sed in quamcunque civitatem aut vicum fueritis ingressi, exquirite, quis in ea sit dignus, atque illic manete, donec exeatis.* 12. *Quum autem intrabitis domum, salutate illam.* 13. *Et si quidem fuerit domus digna, veniat pax vestra super illam: sin minus fuerit digna, pax vestra ad vos revertatur.* 14. *Et quicunque non exceperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes ex aedibus aut civitate illa excutite pulverem pedum vestrorum.* 15. *Amen dico vobis, tolerabilius erit terrae Sodomorum et Gomorrhaeorum in die iudicii quam civitati illi.*

MARC. VI. 8. *Et praecepit illis, ne quid tollerent in viam, nisi virgam tantum: non peram, non panem, non aes in zona:* 9. *Sed calcearentur sandaliis, et ne induerentur binis tunicis.* 10. *Et dicebat eis, Ubicunque introieritis in domum, ibi manete, donec exeatis illinc.* 11. *Et quicunque non receperint vos, neque audierint vos, exeuntes illinc excutite pulverem, qui est sub pedibus vestris in testimonium illis. Amen dico vobis, tolerabilius erit Sodomae aut Gomorrhae in die iudicii quam civitati illi.*

LUC. IX. 3. *Et ait ad illos: Ne quid tuleritis in viam, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam: neque binas tunicas habeatis.* 4. *Et in quamcunque domum intraveritis, illic manete, atque illinc exeatis.* 5. *Et quicunque non receperint vos, exeuntes de civitate illa etiam pulverem e pedibus vestris excutite in testimonium adversus illos.*

Matth. 9. *Ne comparetis.* Quia tale erat legationis genus, ut discipulos vellet Christus intra paucos dies totam Iudaeam lustrare, et statim ad se reverti, sarcinas secum gestare vetat quae celeritatem hanc morentur. Inscite vero quidam putarunt, verbi ministris vel apostolis perpetuam hic legem praescribi. Nonnullae sententiae paulo post sequentur, quae longius spectabunt: sed haec mandata de non tollendis impedimentis, ad temporale illud quod diximus praeconium restringi certum est. Porro uno contextu legenda est tota prohibitio de auro, argento, pera et binis tunicis, quae apud Matthaeum habetur, sicuti ex aliis duobus patet: ideo vertere malui, *ne comparetis*, quia simpliciter vetare Dominus voluit, ne quid in viaticum sumerent. Poterant domi habere peras, et calceamenta, et alias tunicas, sed quo magis sint ad iter expediti, omnia onera relinquere iubet. Quo spectat etiam illud Marci, ut calceentur sandaliis. In *virga* aut *baculo* discrepare videntur: nam apud Marcum baculus permittitur: apud Matthaeum et Lucam negatur. Sed quum ambigua sit apud Hebraeos significatio vocis שׁבט, evangelistae, licet graece scriberent, ῥάβδον varie acceperunt. Ergo Matthaeus et Lucas baculos intelligunt, qui oneri sunt ferentibus: Marcus vero scipionem, qui viatores sustinet ac levat. Ad iter vero faciendum gestandi baculi morem fuisse constat: unde etiam illud: Cum baculo meo transivi Iordanem istum. Quibus verbis fatetur Iacob, se vacuum et nullis divitiis onustum in Syriam venisse.

10. *Quia dignus est operarius.* Occurrit Christus dubitationi: dura enim videri poterat conditio, nullo viatico instructos totam Iudaeam circumire. Ideo Christus non esse timendum dicit, ne inedia laborent, quia, quocunque venerint, digni saltem erunt alimentis. *Operarios* vocat, non quod similes essent ordinariis ministris, qui vineam Domini excolunt, et qui plantando et rigando in eandem culturam incumbunt, sed tantum quia uberioris et plenae doctrinae erant praecones. Neque enim aliud tunc iniunctum fuit docendi munus, quam ut attentos redderent Iudaeos ad evangelii praedicationem. Porro ne obiicerent, se victu debito fraudatum iri, quia nemo illos pro operariis agnosceret: hanc quoque difficultatem praevenit Christus, exquirere iubens, quisnam in quaque civitate dignus sit salutis nuntio. Quibus verbis sciscitari eos iubet, si qui sint pii homines ac integri, in quibus vigeat aliquis Dei timor et religio, et de quorum docilitate bene sperari queat, ut illis praecipue suam operam offerant. Nam quia non licebat in singulis locis diutius haerere, initium inde facere decebat, ubi esset melior aliqua praeparatio.

11. *Illic manete donec exeatis.* Hoc quoque ad festinationem spectat: nam si longiorem alicubi moram traxissent, mutandum fuisset hospitium, ne unum quempiam nimis gravarent. Quum ergo manere eos iubet Christus apud primum hospitem, donec in aliam urbem migrent, significat properandum esse, ut vulgato in una urbe evangelii nuntio mox alio cursitent.

12. *Salutate illam.* Quia probos Dei cultores discernere non poterant a contemptoribus, praecipit ut obviis quibusque familiis se amice insinuent. Salutatio enim quidam est ad colloquium ingressus. Iam quidem admoniti fuerant, ut ad eos concederent hospites, in quibus notum ac celebre esset pietatis studium: sed quia interdum contingit, ut qui praeclaris famae elogiis ornantur, ubi ad seria experimenta ventum est, impietatem suam prodant, hoc praeceptum diserte subiici oportuit. Sensus est igitur: tentate primo ingressu, numquid libenter vos audire sustineant hospites: quicunque vestram doctrinam libenter amplexi fuerint, apud eos manete, ut rata sit vestra salutatio: si qui respuerint, statim ab illis discedite, et quantum in vobis erit salutationem vestram retrahite. Perinde enim valet loquutio ac si dixisset: quia indigni sunt propter suam ingratitudinem, qui Dei benedictione fruantur, quam illis fueritis precati, abrumpite omne communicationis vinculum. Nomen *pacis* ad salutandi formulam refertur, quam in communi usu habebant Iudaei: nam quum pax illis prosperum statum significet, quibus bene et feliciter esse cupiunt, et quorum res optant esse salvas, his pacem precantur. Fateor quidem, apostolos aliam attulisse hominibus pacem, sed nimis arguta est eorum speculatio, qui locum hunc ad gratuitam Dei cum hominibus reconciliationem trahunt.

14. *Quicunque non receperit vos.* Severa vindictae denuntiatio contra evangelii contemptores, qua discipulos suos animare voluit Christus, ne illis remoram afferret mundi ingratitudo. Mandat quidem apostolis, quid agere ipsos velit, si in contemptores inciderint: hoc tamen praecipue consilium habuit, sicubi respueretur eorum doctrina, iusto ipsorum dolori et taedio solatium adhibere, ne in medio cursu fatisscerent. Et videmus, ut Paulus hac consolatione fretus animose despiciat omnem hominum contumaciam, constanter pergat per media obstacula, et glorietur se bonum esse odorem Deo, quamvis letalis sit pereuntibus (2. Cor. 2, 15). Caeterum docet hic locus, quanti Dominus evangelium suum aestimet: et certe quum incomparabilis sit thesaurus, nimis turpiter ingrati sunt, qui sibi oblatum repudiant. Deinde quum sceptrum sit regni ipsius, non potest sine manifesta in eum contumelia reiici.

Excutite pulverem. Sicuti evangelii doctrinam hic commendat Dominus, ut eam reverenter omnes excipiant, et gravi poenae sanctione rebellibus me-

tum incutit, ita apostolos iubet eius quam denuntiat ultionis praecones esse, quod fieri non potest, quin acerrimo doctrinae quam praedicant asserendae zelo flagrent. Tenendum igitur est, nullum esse idoneum coelestis doctrinae magistrum, nisi qui sic affectus erit, ut eius contemptu crucietur atque uratur. *Excussionem pulveris* iam tunc in usu fuisse Iudaeis probabile est, quasi anathematis symbolum, ac si testatum fecissent, tam pollutos esse loci incolas, ut contagione sua terram inficerent. Usitatum fuisse morem ideo coniicio, quod Christus tanquam de re nota loquitur. Magis autem confirmat haec exsecrationis forma quod nuper dixi, nullo crimine magis offendi Deum quam verbi sui contemptu: neque enim tam solenni ritu vel adulteros, vel homicidas, vel quosvis sceleratos detestari nos iubet.

15. *Amen dico vobis.* Ne videatur inane esse terriculamentum, pronuntiat Christus graviores daturos poenas, qui evangelium respuerint, quam Sodomitas. Quod *iudicium* quidam hic accipiunt pro Hierosolymae excidio, alienum est a Christi mente: communis enim iudicii diem intelligere oportet, in quo utrique rationem reddent, ut fiat poenarum comparatio. Sodomam Christus prae aliis urbibus nominavit, non tantum quia extremis flagitiis omnes superavit, sed quia singulari exitii genere divinitus consumpta fuit, ut saeculis omnibus esset in exemplum, et nomen ipsum abominatione esset. Nec tamen mirum, quod mitius cum illis actum iri Christus pronuntiat, quam cum incredulis qui evangelium audire abnuerint. Nam quum autoritatem fictori suo et opifici negant homines, nec eius vocem audientia dignantur, imo benigne vocantem repellunt, et omnia liberaliter pollicenti fidem derogant, haec impietas quasi supremus omnium scelerum cumulus est. Quod si obscuri illius praeconii repulsam sequuta est tam dira ultio, quam terribilis nunc eos poena manet, qui Christum pleno ore loquentem reiiciunt? Deinde si tam severe animadvertit Deus in contemptores, quid furiosis hostibus fiet, qui vel blasphemiis et virulenta lingua oppugnant evangelium, vel crudeliter ignibus et gladiis persequuntur?

MATTH. X. 16. *Ecce ego emitto vos, velut oves in medio luporum: estote igitur prudentes veluti serpentes, et simplices sicut columbae.* 17. *Cavete autem ab hominibus: tradent enim vos in concilia, et in synagogis suis flagellabunt vos.* 18. *Etiam ad principes et reges ducemini propter me, in testimonium ipsis et gentibus.* 19. *Quum autem tradiderint vos, ne sitis solliciti, quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini.* 20. *Non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis.*

LUC. XII. 11. *Quum autem adduxerint vos in synagogas et ad magistratus ac potestates, nolite solliciti esse, qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis.* 12. *Spiritus enim sanctus docebit vos in eadem hora, quid oporteat vos dicere.*

Mandata, quae hactenus retulit Matthaeus, tantum ad priorem illam expeditionem spectabant, quae intra paucos dies finienda erat: nunc longius progreditur Christus, et eos in futurum tempus praemunit, ut sciant, non ad breve tantum illud praeconium vulgandum se electos esse, sed provinciam sibi restare magis arduam longeque maioris negotii. Tametsi enim non statim protracti sunt in has pugnas, de quibus loquitur Christus, utile tamen fuit, eos ante tempus moneri, ut, si quas molestias tunc subirent, durioris militiae, ad quam destinati erant, scirent quaedam esse praeludia. Hoc quidem etiam in prima missione verum fuit, apostolos similes esse ovibus in medio luporum: sed quia Dominus eorum infirmitati parcens saevitiam luporum continuit, ne quid nocerent, proprie ad futurum tempus refertur, quo Dominus eos asperius tractavit. Nam ante resurrectionem praesente sponso quasi nuptialiter habiti fuerunt: postquam autem ab illis discessit sponsus, cessavit illa indulgentia et mollities, ac tam austera fuit eorum conditio, ut tunc sentirent, non frustra se his armis mature fuisse instructos. Fieri etiam potest, ut sermones diversis temporibus habitos in unum locum Matthaeus contulerit. Nam Lucas (ut postea videbimus) eadem septuaginta discipulis, qui apostolis subrogati sunt, dicta fuisse refert. Hoc quidem extra controversiam est, his verbis non fuisse praedictum successum itineris, quod iam ingrediebantur, sed de toto apostolatus sui cursu fuisse praemonitos.

Matth. 16. *Ecce ego emitto.* Quorsum haec tendat admonitio, quae mox sequitur exhortatio clare ostendit. Itaque sic resolvi debet contextus, Prudentia et simplicitate vobis opus est, quia eritis velut oves inter lupos. Ratio autem a necessitate sumpta est, quia nisi prudenter sibi caverent, mox possent a lupis devorari: si autem expavescerent ad luporum rabiem, vel minus cauti essent, subinde titubarent, tandemque deficerent a suo officio. Priore loco tractemus, quid sibi hoc velit, quod mittantur quasi *oves inter lupos.* Quantumvis crudeles ac sanguinarii sint homines, posset Dominus eorum ferociam mitigare, qui truculentas bestias, quoties ita visum est, cicurat ac mansuetas reddit. Quod ergo bonam hominum partem non domat in evangelii sui obsequium, sed eos relinquit in feritate sui ingenii, consulto hoc facit, ut suos ministros exerceat. Quanquam autem lupi sunt omnes natura, quoscunque Deus spiritu mansuetudinis non regenerat, maxime tamen furiosos evangelii hostes

sus nullae, eorum quae agenda suscipiunt successum metiuntur. Ideo Christus respicere discipulos vetat, quid valeant, et ab una coelestis gratiae fiducia pendere iubet. Non de facultate, inquit, vestra hic agitur, sed de spiritus sancti virtute, qui fidelium linguas ad puram fidei confessionem format ac dirigit. Ac ne praesenti suo defectu terreantur, auxilium in ipso momento superventurum denuntiat. Saepe enim Dominus facundiae dono fideles destituit, quamdiu testimonium ab ipsis non postulat: ubi autem ad ipsam necessitatem ventum est, plus quam facundos reddit, qui prius elingues visi fuerant. Sic nostro tempore quosdam martyres vidimus, qui quum fere bruti fuissent, postquam vocati sunt ad edendam fidei confessionem, apte et scite loquendi dono usque ad miraculum excelluerunt. Porro non omni cura vacare apostolos Christus voluit, quia utile erat ipsos esse sollicitos, ut spiritum illum sibi dari precibus flagitarent: sed anxiam meditationem, qua se ut plurimum homines impediunt, voluit eximere. Nam dum secum quaerunt, quid futurum sit, si hoc vel illud contingat, nec recumbunt in Dei providentiam, misera inquietudine turbantur. Et certe digni sunt eiusmodi tormento, quicunque hunc honorem non tribuunt Dei providentiae, ut eorum defectui opportune succurrat.

MATTH. X. 21. *Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium, et insurgent filii adversus parentes, et morte afficient eos:* 22. *Et eritis exosi omnibus propter nomen meum: verum qui sustinuerit usque in finem, hic salvus fiet.* 23. *Quum autem persequuti vos fuerint in urbe hac, fugite in aliam: amen enim dico vobis, non perambulaveritis omnes civitates Israelis, quin iam filius hominis venerit.* 24. *Non est discipulus supra magistrum, neque servus supra dominum suum.* 25. *Sufficit discipulo, ut sit sicut magister ipsius, et ut servus sit sicut dominus ipsius: si ipsum patremfamilias vocaverunt Beelzebub, quanto magis domesticos illius?*

LUC. VI. 40. *Non est discipulus supra magistrum suum, conformis autem erit omnis magistro suo.*

Matth. 21. *Tradet autem frater fratrem.* Primum admonet quam graves aerumnae eos maneant: deinde addita insigni consolatione totam acerbitatem mitigat. Primum denuntiat, quae aliis solent esse praesidio, vel aliquid levationis afferre, discipulis cessura in maioris miseriae accessionem: nempe fratres, qui iuvare oppressos, calamitosis manum porrigere, et eorum salutem tueri debebant, infensos illis fore hostes. Falluntur tamen, qui hoc solis fidelibus contingere putant, ut a fratribus suis in mortem tradantur. Fieri enim potest, ut sancto zelo pater filium persequatur, si apostatam a sincero Dei cultu esse videat: imo Dominus in hac parte iubet, nos sanguinis et carnis oblitos ad vindicandam nominis sui gloriam omne studium conferre. Nec vero ubicunque viget Dei timor et religio, suis quisque consanguineis parcet, quin perire malit omnes, si ita necesse est, quam dissipari Christi regnum, exstingui salutis doctrinam, cultum Dei aboleri: quod si recte compositi essent affectus, haec una iusti odii causa esset. At vero quum Christus non modo instauret Dei regnum, et pietatem in suum integrum vigorem restituat, sed etiam homines ab interitu revocet in salutem, nihil magis indignum quam eius causa odio haberi tam amabilis doctrinae ministros. Hoc ut est prodigium naturae adversum, vehementer turbare simplicium animos poterat: praedicit tamen Christus ita futurum.

22. *Qui sustinuerit salvus erit.* Haec una promissio ad fulciendos piorum animos merito sufficere debet, quamvis totus mundus contra insurgat, dum illis felix et salutaris exitus promittitur. Nam si propositi constantia eos, qui sub terrenis ducibus incerto Martis eventu pugnant, usque ad mortem rapit, an se ad extremum Christo impendere dubitabunt, qui certi sunt de victoria?

23. *Quum autem persequuti vos fuerint.* Praevenit quod excipere poterant, Si totius mundi subeunda essent odia, quis tandem finis? Quamvis ergo nusquam tuto subsistere liceat, non tamen desperandum esse admonet Christus, sed ubi eiecti fuerint uno loco, tentandum potius esse, num alibi sua opera proficere quidquam possint. Falluntur autem interpretes, dum putant, nudam esse permissionem, quum potius apostolis Christus praecipiat, quidnam facere ipsos velit. Nam qui persequutionem unam sustinuit, libenter cessaret quasi miles emeritus. Atqui talem vocationem Christus suis non concedit, sed vult indefesso studio totum cursum conficere. In summa, iubentur apostoli novis subinde certaminibus se offerre, ne uno aut altero defuncti se absolutos putent: nec illis permittitur in latebras fugere, ubi otiosi iaceant, sed quamvis infeliciter successerit uno in loco labor, Dominus ad pergendum hortatur. Caeterum sub mandato continetur etiam permissio. Ac de fugienda quidem persequutione sic habendum est, Neque omnes, qui fugiunt, promiscue damnandos esse, neque tamen quamlibet fugam esse licitam. Veterum quorundam nimius fuit hac in re fervor, qui fugam non secus damnarunt ac speciem abnegationis. Nam si hoc verum esset, pars aliqua ignominiae in Christum et apostolos redundaret. Rursum si fugere promiscue liceat, nullum in persequutione discrimen erit boni pastoris et merce-

narii. Tenenda igitur moderatio, quam Augustinus ad Honoratum praescribit, ne quis timide stationem suam deserens vel gregem perfide prodat, vel exemplum praebeat ignaviae, et tamen nemo se inconsiderate praecipitet. Si vel tota ecclesia impetitur, vel ad mortem pars quaeritur, praepostere se subducet pastor, cuius partes erant vitam suam pro singulis opponere: sed fieri interdum poterit, ut sua absentia furorem hostium sedando ecclesiae melius consulat. Hic ergo vigeat columbina illa simplicitas, ne praetextum suae timiditati delicati homines captent, ut semper ad fugiendas molestias nimis ingeniosa est caro.

Amen enim dico vobis. Quod de prima missione quidam accipiunt, non convenit: quin potius complectitur totum apostolatum, sed in eo consistit difficultas, quid significet *adventus Filii hominis.* Quidam exponunt talem evangelii progressum, ut agnoscant omnes Christum vere regnare, et ab eo sperandam esse regni Davidis instaurationem. Alii ad excidium Hierosolymae referunt, in quo Christus vindex ingratitudinis apparuit. Prior expositio tolerabilis est, posterior magis coacta. Mihi tamen videtur esse consolatio peculiariter apostolis data. *Venire* dicitur Christus, quum affert rebus desperatis remedium. Immensa prope futura erat legatio, ut evangelii doctrinam spargerent per totum mundum. Se ergo venturum Christus promittit, priusquam totam Iudaeam peragraverint: nempe quia per spiritus sui potentiam regnum suum illustrabit, ut vere apostolis affulgeat gloria illa et maiestas, quae adhuc eos latebat.

24. *Non est discipulus.* Nunc suo exemplo eos ad tolerantiam hortatur, et certe eiusmodi est haec consolatio, quae omnem moerorem absorbeat, dum reputamus communem nobis sortem esse cum filio Dei. Quo tamen nobis plus inurat pudoris, duplicem similitudinem mutuatur ab hominum consuetudine. Discipulus honorificum sibi ducit magistro aequari, plus quidem honoris appetere non audet: deinde quae patienter a dominis fertur conditio, eam subire servi non recusant. Quum utroque iure super nos emineat filius Dei, cui summum imperium traditum est a patre, et magistri partes iniunctae sunt, pudeat nos refugere, quod ipse nostra causa suscipere gravatus non est. Sed haec meditatione potius quam explicatione indigent, quia satis per se clara sunt. Lucas sexto capite sententiam hanc, quasi inter alios sermones ex abrupto prolatam, absque contextu refert, quia autem optime hoc loco Matthaeus exprimit, quorsum pertineat, non alibi melius locari posse duxi. Caeterum in versione neque Erasmum, neque veterem interpretem sequi libuit, hac de causa: participium κατηρτισμένος tam perfectum, quam aptum et concinnum significat. Porro quum de similitudine, non de perfectione hic disserat Christus, ac si diceret, nihil esse magis consentaneum quam ut se discipulus ad magistri exemplum formet, posterior sensus melius congruere visus est.

25. *Si ipsum patremfamilias nominarunt etc.* Perinde est ac si Dominum ecclesiae se vocaret, sicuti apostolus (Hebr. 3, 1) eum Mosi et prophetis comparans, hos dicit famulos fuisse, illum vero filium et haeredem. Etsi enim fratrum honore nos dignatur, primogenitus tamen est ac totius corporis caput: denique penes eum summa est gubernatio et potestas. Quare nihil magis absurdum est quam velle in ordine fidelium censeri, et interim Deo obstrepere, quum nos ad imaginem filii sui conformat, quem toti familiae suae praefecit: quales enim sunt istae delitiae, si locum volumus occupare in domo eius, et supra Dominum ipsum excellere? Summa autem est, nos esse nimis molles et lautos, si nobis durum est contumelias perferre, quibus se ultro subiecit princeps noster. Vox *Beelzebub* corrupta est: proprie dicendum esset Baalsebub. Sic primarium ex fictitiis diis Philisthinorum vocarunt, quem colebat civitas Accaron. Baalim autem dicti sunt dii minores, qui hodie patroni dicuntur in papatu. Quum autem Baalsebub tantundem valeat ac patronum muscae vel muscarum, quidam nomen hinc putant deductum, quod propter victimarum copiam muscarum examine templum scateret: ego autem potius coniicio, opem adversus muscas, quae loco infestae essent, petitam fuisse ab idolo. Nam quum Ochozias superstitiose responsum de sua sanitate ab eo quaereret, sic vocabat, unde apparet non fuisse probrosum nomen. Porro sicuti gehennae nomen sancti homines ad inferos transtulerunt, ut infamia notarent locum illum, sic in odium et detestationem idoli Beelzebub vocarunt diabolum. Unde colligimus, reprobos, ut detestabilem vulgo Christum redderent, eum quo poterant maximo probro notasse, quasi diabolum, qui maximus foret religionis hostis. Quare si nobis contingat eandem ignominiam inuri, videri novum non debet, quod in capite coepit, impleri in membris.

MATTH. X. 26. *Ne igitur metuatis eos: nihil est enim tectum, quod non sit retegendum, et nihil occultum, quin futurum sit ut sciatur.* 27. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in luce: et quod in aurem auditis, praedicate in tectis.* 28. *Et ne metuatis ab his, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed metuite magis illum, qui potest et animam et corpus perdere in gehenna.* 29. *Nonne duo passerculi minuto asse veneunt, et unus ex illis non cadet in terram sine patre vestro?* 30. *Vestri vero etiam pili capitis omnes numerati sunt.* 31. *Nolite ergo timere: vos multis passerculis pluris estis.*

MARC. IV. 22. *Non est enim quidquam occultum, quod non manifestetur: neque fuit secretum, sed ut in propatulum veniat.* 23. *Si quis habet aures ad audiendum, audiat.*

LUC. VIII. 17. *Non est enim occultum, quod non manifestum sit futurum: nec absconditum, quod non sit cognoscendum, et in lucem venturum.* XII. 2. *Nihil enim opertum est, quod non reveletur, neque absconditum, quod non sciatur.* 3. *Quoniam quae in tenebris dixistis, in lumine audientur: et quod in aurem loquuti estis in conclavibus, praedicabitur in tectis.* 4. *Dico autem vobis amicis meis, Ne terreamini ab his, qui occidunt corpus, et post haec non habent quod amplius faciant.* 5. *Ostendam autem vobis, quem timeatis: timete eum, qui, postquam occiderit, habet potestatem coniiciendi in gehennam: certe dico vobis, hunc timete.* 6. *Nonne quinque passerculi veneunt duobus minutis assibus, et unus ex illis non est in oblivione coram Deo?* 7. *Quin et pili capitis vestri omnes numerati sunt: nolite ergo timere: multis passeribus pluris estis.*

Matth. 26. *Ne igitur metuatis.* Quum tam contemptibile evangelium esse viderent apostoli, et credentium paucitas illis in mentem veniret, in futurum quoque tempus spem abiicere poterant. Huic dubitationi nunc Christus occurrit, evangelium latius spargendum esse pronuntians, et quibuslibet hominum obstaculis superius fore, ut tandem palam emergat. Tametsi enim proverbiale fuisse videtur hoc dictum, *nihil occultum est quod non patefiat,* hic tamen ad salutis doctrinam specialiter restringi debet, quam Christus victricem fore promittit, quidquid ad eam opprimendam machinentur homines. Quamvis palam interdum concionaretur in templo, quia tamen respuebatur eius doctrina, adhuc quasi in obscuris angulis latebat: sed venturum eius promulgandae tempus asserit, quod scimus paulo post factum esse. Nullum enim unquam magis sonorum tonitru in aliqua terrae plaga auditum est quam vox evangelii in toto mundo personuit. Quia autem promissio haec animos illis facere debeat, hortatur eos Christus, ut audacter et strenue in hoc ipsum incumbant, neque terreantur, quamvis adhuc ignobile cernant evangelium, quin sint clamosi eius praecones. Quod ex *Marco* retuli, alio forsan tempore et sensu dictum est: quia tamen illic concisae sententiae leguntur, sequutus sum quod mihi magis erat probabile. Postquam enim illic apostolis praecepit Christus, ut conspicuam lucem, quasi ardentes lucernae, procul emittant, continuo post subiicit, Nihil est occultum, quod non manifestetur. Evangelii autem lucerna quasi in tenebris accensa fuit apostolis, ut per totum orbem eorum ministerio in sublime evecta fulgeret: idem est prorsus contextus apud *Lucam,* capite 8. Quantum ad locum duodecimi capitis spectat, minime dubium est quin huic respondeat, in verbis tamen est aliquid diversum, quia iubet illic Christus, quae in tenebris dixerunt apostoli, in lucem proferre: quo significat, eos non nisi susurrasse hactenus de evangelio, sed usque adeo nobile fore praeconium quod perferent, ut se diffundat usque ad extremas orbis partes.

28. *Ne metuatis ab his qui occidunt corpus.* Optima ratione discipulos suos animat Christus ad mortis contemptum, quod hanc fluxam et caducam vitam flocci pendere debeant homines ad coelestem immortalitatem creati. Huc enim redit summa, si expendant fideles, quorsum nati sint, et quae sit sua conditio, non esse cur terrenam vitam adeo anxie appetant. Quanquam plenior est ac uberior verborum sensus: docet enim Christus, apud eos emortuum esse Dei timorem, qui tyrannorum metu a fidei confessione excidunt, ac brutum stuporem regnare in eorum cordibus, qui mortis terrore eandem fidei confessionem abiicere non dubitant. Notanda enim est antithesis inter duos contrarios timores. Si hominum metu suffocatur Dei timor, annon apparet plus illis nos deferre quam ipsi Deo? iam hinc sequitur, abiecta coelesti et aeterna vita, hoc nobis duntaxat nos facere residuum, ut simus pecudibus similes. Penes Deum unum potestas est aeternae vitae et mortis: eum negligimus, quia nos abripit hominum timor. Annon clare patet, pluris esse nobis umbratilem corporis vitam quam aeternum animae statum, imo coeleste Dei regnum nihilo nobis esse prae fugaci et evanida praesentis vitae umbra? Sic ergo resolvi debent verba Christi, Agnoscite vobis datas esse immortales animas, quae unius Dei arbitrio subiectae in hominum potestatem non veniunt. Atque ita nullis terroribus vel minis hominum fides vestra succumbet. Qui fit enim, ut in conflictu praevaleat hominum timor, nisi quod animae praefertur corpus, et immortalitas caducae vitae posthabetur? Ideo emphatica est repetitio apud Lucam, *Certe dico vobis, hunc timete:* ac si dixisset Christus, nullum nobis esse Dei respectum, quoties succumbimus hominum timori: contra si Deum reveremur, facilem nobis in manu esse victoriam, ne ulla vis hominum ab officio nos abducat. Porro temporum omnium experientia docet, quam necessaria sit Christi ministris et in genere piis quoque omnibus haec exhortatio: nullum enim fuit tempus, quo non se violenter extulerint homines adversus Deum, et evangelium obruere conati sint. Non omnes quidem ad incutiendum mortis terrorem pari armati sunt potentia, sed in maiori numero regnat cyclopica ista feritas, quae data occasione exsultat. Saepe etiam gigantes Satan subornat, ad quorum conspectum exanimes caderent servi Christi, nisi ad infractam constantiam hac doctrina instructi

essent. Caeterum quum uno nexu cohaereant duo membra, perperam imperiti quidam seorsum hanc partem accipiunt, non esse timendos homines. Christus enim (ut iam dictum est) perverso hominum timori, qui nos a recta via abducit, remedii loco pium sanctumque Dei timorem opponit: secus non valeret consequentia, Si Deum metuimus, qui corporis et animae Dominus est, non esse timendos homines, quorum potestas corpus non transscendit. Quod autem hominibus tribuit Christus occidendi potestatem, id per speciem concessionis dictum est. Sic impiis fraena laxat Deus, ut potentiae suae fiducia inflati quidvis audeant, et percellant etiam infirmos animos, ac si quidvis possent. Quanquam ergo frustra insolescunt impii, ac si eorum libidini obnoxia esset piorum vita, et Deus ipsos tenet constrictos, ut eorum saevitiam et violentos impetus, quoties ita visum est, coerceat: dicuntur tamen posse occidere eius permissu, quia saepe eorum furorem impotenter grassari sinit. Deinde bimembris est Christi concio: primum enim ut corporalis vitae iacturam aequo animo ferre discamus, ad aeternae vitae et mortis intuitum nos revocat: deinde gradatim huc quoque descendit, vitae nostrae custodiam esse in Dei manu.

29. *Nonne duo passeres etc.* Ultra progreditur Christus, ut iam admonui, tyrannos quantumvis insaniant ne in corpus quidem habere quidquam potestatis: perperam igitur facere eos, qui metuunt hominum saevitiam, ac si non essent in tutela Dei. Itaque in periculis haec nobis occurrat secunda consolatio: quum Deus custos sit vitae nostrae, tuto posse nos recumbere in eius providentia, imo fieri illi iniuriam, nisi vitam nostram illi permittimus, cuius curam habere dignatur. Verum Dei providentiam generaliter extendit ad omnes creaturas, ut a maiori ad minus demonstret peculiari eius praesidio nos servari. Passerculis nihil fere vilius est (duo enim asse tunc venibant: vel ut Lucas dicit, quinque duobus assibus) et tamen ad ipsos quoque tuendos intentus est Dei oculus, ut nihil fortuito illis accidat: An hominum vitam negligeret, qui de passerculis est sollicitus? Caeterum duo hic notanda sunt: nam primo longe aliter Dei providentiam Christus definit quam multi philosophis non absimiles, qui, licet mundum divinitus gubernari tradant, confusam tamen providentiam imaginantur, ac si Deus singulas creaturas non respiceret. Christus autem pronuntiat, distincte singulas creaturas sub Dei manu et custodia esse, ut nihil sit fortunae expositum. Nam certe Dei voluntas contingentiae opponitur: neque tamen hoc modo statuitur fatum Stoicorum, quia aliud est necessitatem multiplici causarum nexu implicitam fingere, aliud subiicere Dei arbitrio totum mundum et singulas eius partes. In ipsa quidem rerum natura fateor esse contingentiam, sed nihil caeco fortunae rotatu accidere dico, ubi moderatur Dei voluntas. Secundo notandum est, considerandam esse Dei providentiam, non ut curiosi et vani homines solent, sed ut nobis materia sit fiduciae, nosque ad Deum invocandum sollicitet. Neque enim ideo docet, pilos omnes capitis nostri esse numeratos, ut frivolas speculationes alat, sed ut pendere discamus a paterna Dei cura, quam pro caduca hac carne gerit.

31. *Vos pluris estis.* Hoc in genere verum est de cunctis hominibus, quorum gratia conditi sunt passerculi: proprie tamen de filiis Dei habetur sermo, qui alio quam creationis iure excellunt. Caeterum dignitas non aliter in homines competit quam gratuita Dei aestimatione.

MATTH. X. 32. *Omnis ergo, qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et illum coram patre meo, qui in coelis est.* 33. *Quisquis autem negaverit me coram hominibus, negabo eum et ego coram patre meo, qui est in coelis.* 34. *Ne arbitremini, quod venerim ad mittendum pacem in terram: non veni, ut mitterem pacem, sed gladium.* 35. *Nam veni ut dissidere faciam hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam, et sponsam adversus socrum suam.* 36. *Et inimici hominis erunt domestici eius.*

MARC. VIII. 38. *Quemcunque enim puduerit mei ac meorum sermonum in generatione hac adultera et peccatrice, pudebit illius et filium hominis, ubi venerit in gloria patris sui cum angelis sanctis.*

LUC. IX. 26. *Nam quem mei meorumque sermonum puduerit, huius et filium hominis pudebit, quum venerit in gloria sua et patris et sanctorum angelorum.* XII. 8. *Dico autem vobis, omnis qui me confessus fuerit coram hominibus, filius etiam hominis confitebitur illum coram angelis Dei.* 9. *Qui autem negaverit me coram hominibus, negabitur coram angelis Dei.* 51. *Putatis quod pacem venerim missurus in terram? Non, dico vobis, imo separationem.* 52. *Erunt enim ex hoc quinque in domo una divisi, tres adversus duos, et duo contra tres.* 53. *Dividetur pater adversus filium, et filius adversus patrem: mater adversus filiam, et filia adversus matrem: socrus adversus nurum suam, et nurus adversus socrum suam.*

Matth. 32. *Omnis ergo qui confitebitur me.* Accommodat nunc ad praesentem usum, quod de mortis contemptu prius disseruit, quia luctandum sit contra mortis horrorem, ne ab ingenua fidei confessione nos revocet, quam Deus severe exigit, mundus autem ferre non potest. Ergo in hunc finem Christi discipulos fortes et magnanimos esse

convenit, ut semper accincti sint ad martyrium. Porro Christi confessio, etsi a maiori hominum parte, quasi res levis negligitur, hic tamen in praecipuo Dei cultu et singulari pietatis exercitio censetur, et merito. Nam si terreni reges pro gloriae suae amplitudine tuenda augendisque opibus subditos suos ad arma vocant, cur non lingua saltem asserent fideles coelestis regis sui gloriam? Quare certum est, eos fidem (quantum in se est) exstinguere, qui intus eam supprimunt, quasi supervacua esset externa eius professio. Neque enim frustra Christus hic nos vocat suos testes, quorum ore nomen suum in mundo celebretur: vult, inquam, Christus nominis sui professionem falsis religionibus opponi. Quia res odiosa est, nobis testimonium denuntiat, ne suffocata lateat in corde cuiusque fides, sed palam se proferat coram hominibus. Quisquis refugit ac silet, annon filium Dei frustrando se ipsum ex Dei familia abdicat? Requiritur quidem illustrior fidei confessio a doctoribus quam ab hominibus privatis: deinde quia non omnes aequali fidei mensura praediti sunt, quo quisque magis exsuperat spiritus donis, praeire suo exemplo debet. Nemo tamen est fidelium quem non habere testem velit filius Dei. Caeterum ubi, quando, quoties, quomodo et quatenus profitenda sit fides nostra, certam legem praefigere difficile est, sed spectanda est occasio, ne quisquam nostrum officio suo in tempore desit. Petendus etiam a Domino est prudentiae et fortitudinis spiritus, quo directore sciamus quid expediat, et fortiter exsequamur, quod certum erit nobis mandari.

Confitebor et illum. Additur promissio, quae zelum nostrum hac in parte accendat. Notandae autem sunt antitheses: nam si nos conferimus cum filio Dei, quam turpe est nostrum illi testimonium negare, quum nobis ille suum vicissim, quasi compensationis loco, offerat? Si mortales et nihili homines cum Deo et angelis totaque coelesti gloria conferimus, quanto excellentius est, quod promittit Christus quam quod requirit? Nam quamvis increduli sint homines ac perversi, perinde tamen quod illis reddimus testimonium, aestimat Christus ac si esset Dei et angelorum consessus. Ideo apud Marcum et Lucam amplificandi causa dicitur, *in hac gente adultera,* ne scilicet putemus nos operam perdere, quia minus idonei sunt auditores. Porro si quem non satis afficiat promissio, horribilis comminatio sequitur, Christum ubi ad iudicium mundi apparuerit, abnegaturum esse omnes, qui eum perfide apud homines negaverint. Eant nunc, et sibi in sua dissimulatione placeant inimici crucis, quum e libro vitae Christus ipsos deleat. Quos enim Deus ultimo die inter filios agnoscet, nisi qui a Christo illi offerentur? Atqui se contrarium illis fore testem pronuntiat, ne se falso insinuent. Quod *venturus* esse dicitur Christus *in gloria patris et angelorum,* sensus est, divinam eius gloriam tunc clare manifestandam esse, et angelos, ut nunc solium Dei cingunt, praesto illi futuros ad ornandam eius maiestatem. Locus ex Lucae capite 21. Matthaei contextui respondet. Quod autem ex 9. capite, et Marco retulimus, videtur alio tempore esse dictum, sed quia similis prorsus erat doctrina, coniungere placuit.

Luc. 51. *Putatis quod pacem venerim missurus?* Quod nuper a discipulis suis Christus postulavit, nullo negotio pro se quisque nostrum praestaret, si totus mundus uno consensu subscriberet in evangelii doctrinam. Sed quia bona pars non modo adversa est, sed acriter etiam repugnat, non possumus sine certamine ac multorum odio Christum confiteri. Admonet igitur suos Christus, ut se ad proelium comparent, quia pro testimonio veritatis necessario bellandum sit. Atque ita duplici offendiculo occurrit, quod alioqui non parum turbasset infirmas mentes. Quum prophetae ubique pacem tranquillumque statum sub Christi regno promittant, quid aliud sperassent discipuli quam pacata statim fore omnia, quocunque venirent? Iam quum Christus dicatur *pax nostra,* et evangelium nos Deo reconciliet, consequitur fraternam simul concordiam inter nos constitui. Ergo pugnas et contentiones in mundo accendi, ubi evangelium praedicatur, non videtur congruere cum prophetarum vaticiniis, ac multo minus cum officio Christi ac evangelii natura. Sed pax illa, quam celebrant prophetae, quia cum fide coniuncta est, non nisi inter puros Dei cultores et in piis conscientiis viget: usque ad incredulos vero non pervenit, quamvis illis offeratur, nihilo etiam magis cum Deo in gratiam redire sustinent, quo fit ut pacis legatio maiorem in illis tumultum excitet. Quia enim Satan, qui regnum occupat in reprobis, insanit ad nomen Christi, simul ac profertur evangelii doctrina, illorum impietas, quae prius sopita iacebat, acuitur. Sic Christus, qui proprie pacis est autor, propter hominum malitiam turbarum est occasio. Hinc discamus, quanta sit corruptae naturae pravitas, quae tam incomparabile donum non modo contaminat, sed in pessimam noxam convertit. Interea si exoriente Christi regno surgunt tumultus, ne turbemur quasi re nova aut insolita, quando ipse evangelium suum gladio comparat, et διαμερισμόν esse dicit. Quidam hic describi poenam putant, quae evangelii contemptoribus inflicta est, ut alii in alios hostiliter insurgerent: sed contextus demonstrat, Christum hic hortari discipulos ad constantiam, si bona pars mundi ab ipsis dissideat, ac sua voce quasi tuba militari innumeros hostes ad arma concitent.

Matth. 35. *Dissidere faciam.* Hinc clarius perspicitur quod paulo ante diximus, praeter evangelii

naturam impiorum culpa hoc accidere, ut pugnae et tumultus surgant. Nam quod de Ioanne Baptista docet Malachias (4, 6) omnibus Christi ministris convenit, in hunc scilicet finem mitti, ut corda patrum convertant ad filios, et corda filiorum ad patres. Atqui impiorum malitia facit, ut qui prius coniuncti erant audita Christi voce separentur in contrarias partes, imo ut omnia necessitudinis vincula abrumpant. Denique eo confusionis venturum esse mundum praedicit Christus, ut omnia naturae iura pro nihilo ducantur, nullaque amplius colatur humanitas. Nam quum Michaeas (7, 6) conqueritur, hostes cuique esse domesticos, extremam et perditam corruptionem deplorat. Idem futurum affirmat Christus, ubi in medium prodierit sua doctrina, quod alias credibile non erat. Neque tamen hoc esse perpetuum intelligit, sicuti morosi quidam homines non aliter se probos eius discipulos fore somniant, nisi a parentibus, liberis et uxoribus alienentur: quin potius omnis legitima coniunctio fidei unitate sancitur. Tantum admonet Christus, quoties id accidet, non oportere suos turbari.

MATTH. X. 37. *Qui amaverit patrem aut matrem supra me, non est me dignus: et qui amaverit filium aut filiam supra me, non est me dignus.* 38. *Et qui non accipit crucem suam, ac sequitur me, non est me dignus.* 39. *Qui invenerit animam suam, perdet eam: qui perdiderit animam suam mea causa, inveniet eam.* 40. *Qui recipit vos, me recipit: et qui me recipit, recipit eum, qui me misit.* 41. *Qui recipit prophetam in nomine prophetae, mercedem prophetae accipiet: qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet.* 42. *Et quicunque ad bibendum dederit uni ex pusillis his poculum aquae frigidae, tantum nomine discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam.*

MARC. IX. 41. *Quisquis enim ad bibendum dederit vobis calicem aquae nomine meo, quod sitis Christi, amen dico vobis, nequaquam perdet mercedem suam.*

LUC. XIV. 25. *Ibant autem turbae multae cum eo, et conversus dixit ad illos,* 26. *Si quis venit ad me, nec odit patrem suum ac matrem, et uxorem et filios, et fratres et sorores, praeterea autem et animam suam, non potest esse meus discipulus.* 27. *Et quisquis non baiulat crucem suam, et venit post me, non potest meus esse discipulus.* 28. *Quis enim est ex vobis, qui velit turrim aedificare, quin prius sedens computet sumptus, an habeat, quibus opus est ad perficiendum?* 29. *Ne postquam posuerit fundamentum, nec potuerit perficere, omnes, qui viderint, incipiant illudere ei,* 30. *Dicentes, Hic homo coepit aedificare, nec potuit consummare.* 31. *Aut quis rex proficiscens, ut committat proelium adversus alterum regem, nonne sedens prius cogitat, an possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit contra se?* 32. *Alioqui adhuc illo procul agente, legatione missa petit ea, quae sunt pacis.* 33. *Sic ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus, quae possidet, non potest meus esse discipulus.*

Matth. 37. *Qui amaverit patrem.* Quia hoc valde asperum est, hostes sibi facere, qui coniunctissimi esse debuerant, et cum sensu naturae pugnat, ideo nunc dicit Christus, non posse nos alia lege suos esse discipulos. Non iubet quidem exuere humanos affectus, non vetat quin debitam quisque benevolentiam suis praestet, sed tantum in ordinem cogi vult quidquid est mutuae dilectionis inter homines, ut superemineat pietas. Diligat ergo maritus uxorem, pater filium, et vicissim patrem filius, modo ne observantiam, quae Christo debetur, humanus amor obruat. Nam si inter homines ipsos (ut arctiore vinculo cuique sumus devincti) alii alios superant, indignum est, non omnibus unum Christum praeferri. Et certe non satis grato animo reputamus, quid sit esse Christi discipulum, nisi huius dignitatis pretium ad subigendos omnes carnis affectus valeat. Durior est loquutio apud Lucam, *quisquis non oderit patrem suum;* idem tamen sensus, Si nos a Christo sequendo impediat nostrorum amor, fortiter resistendum esse, quemadmodum Paulus dicit, Damnosa se duxisse propter Christum, quae prius in lucris ponebat, omniumque iacturam libenter fecisse (Phil. 3, 8).

38. *Qui non accipit crucem.* A specie ad genus progreditur, ut sciamus, non aliter nos posse in eius discipulis censeri, nisi ad multas aerumnas ferendas compositi simus. Si nos torquet ac excruciat, quod evangelii causa nobis est cum patre, vel uxore, vel liberis dissidium, veniat nobis in mentem ista conditio, Christum omnes suos discipulos cruci addicere. Interea subeat etiam mentem haec consolatio, nos in ferenda cruce Christi esse socios: ita fiet ut facile mitescat omnis acerbitas. Cruci suae non minus affixi sunt reprobi, nec eam, quantumvis luctentur, excutere queunt, sed quia extra Christum crux maledicta est, manet eos infelix exitus. Quare haec duo simul connectere discamus, fidelibus tollendam esse crucem, ut sequantur magistrum: hoc est, se ad eius exemplum conforment, et tanquam fidi comites adhaereant eius vestigiis.

39. *Qui invenerit animam suam.* Ne superior doctrina (ut admodum difficilis et carni molesta est) parum sit per se efficax, duobus modis eam confirmat Christus in hac sententia: pronuntiat enim, nimis cautos et providos, ubi sibi visi fuerint vitam suam optime servasse, frustratum iri ac eam perdituros: rursum, qui vitam neglexerint, nihil iac-

turae facturos, quia eam recuperabunt. Scimus, vitae causa omnia fieri et omitti: tantus nobis ingenitus est eius amor. Quare necesse fuit Christo, ut suos animaret ad mortis contemptum, ita promittere et minari. *Invenire vitam* hoc loco significat eam possidere, quasi sub tuta custodia. Nam qui terrenae vitae nimis cupidi sunt, dum sibi cavent ab omnibus periculis, inani fiducia sibi placent, quasi bene sibi prospexerint: atqui anima illorum tam firmis praesidiis munita effluet, quia tandem moriendum erit, mors autem illis erit exitio. Contra ubi se fideles ad mortem offerunt, eorum anima, quae videtur ad momentum evanescere, in meliorem vitam restituitur. Porro quia reperiuntur interdum, qui temere vel ambitionis causa vel furoris vitam suam profundant, diserte causam exprimit Christus, cur mors nobis oppetenda sit. Dubium est, an alio tempore habita fuerit concio, quam narrat Lucas: illic quoque Dominus hortatur suos ad crucis tolerantiam, sed non tam prolixo sermone. Deinde huius sententiae confirmandae causa duas similitudines mox subiicit, quarum apud Matthaeum nulla fit mentio: sed propter consensum in rei summa, mihi nulla religio fuit, quae apud Lucam habentur huc transferre.

Luc. 28. *Quis enim est ex vobis etc.* Ne cui molestum sit hac lege Christum sequi, ut desideriis suis omnibus renuntiet, proponitur utilis admonitio, meditandum esse ante tempus, quid requirat evangelii professio. Nam inde fit, ut multi levissimis quibusque tentationibus succumbant, quod meras sibi delitias finxerunt, quasi in umbra semper et otio futuri. Nunquam ergo idoneus erit Christi servus, nisi qui longo prius tempore ad militiam se paraverit. Iam huc optime conveniunt similitudines. Res plena est molestiae ac taedii aedificare, atque etiam ob sumptus parum grata: bellum etiam (quia tot secum trahit incommoda, imo fere humano generi ruinam minatur) nemo nisi invitus suscipit: et tamen ipsa habitandi utilitas homines allicit, ut suam substantiam profundere non dubitent: cogit etiam necessitas, ut nullas in bellis gerendis expensas refugiant. Atqui templi Dei architectos et Christi militiae nomen dantes longe excellentius manet praemium: neque enim vel pro caduco aedificio laborant Christiani, vel pro evanido triumpho pugnant. Caeterum quod dicit Christus, Si quis rex impar sit ad sustinendam belli molem, ne cum ignominia vincatur, pacem cum hoste quaerere, id ad praesentem causam aptari non debet, quasi ulla nobis sit reconciliatio cum hoste spirituali, si nos opes ac nervi deficiant. Nam ineptum foret, singulas particulas in parabolis exigere ad rem de qua agitur. Verum simpliciter intelligit Dominus, debere nos ita esse instructos, ne deprehensi absque iusto praesidio terga turpiter vertamus: nam neque unusquisque nostrum rex est, qui suis auspiciis bellum gerat. Sicuti autem hac doctrina coarguitur eorum temeritas, qui stolide ultra mensuram suam prosiliunt, vel sibi delitias faciunt, de cruce ferenda non cogitantes: ita cavendum est, ne haec meditatio, ad quam nos hortatur Christus, nos deterreat vel alacritatem nostram retardet. Multi, quia non statim ab ipsis carceribus patientiae legem sibi indixerant, propter mollitiem retrocedunt a stadii cursu: non enim alio pacto sustinent esse Christiani, quam si a cruce immunes sint. Alii, dum illis proponitur aspera et carni insuavis conditio, ad Christum accedere non audent. Atqui non est, cur nobis animos minuat inopiae nostrae cognitio, cui Dominus tempestive succurrit. Fateor certe, si sumptus expendimus, ita nos omnes destitui, ut ne lapidem quidem unum ponere vel hosti gladium opponere liceat. Sed quum materiam, sumptus, arma et vires suppeditet Dominus e coelo, nullum ex difficultate praetextum habebit ignavia nostra vel tarditas. Consilium ergo Christi est, de ferenda cruce suos monere, ut se fortitudine accingant.

Luc. 33. *Sic ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat.* Ostendit haec clausula, quid sibi velit sumptuum supputatio, a qua suos ordiri iubet Christus: nempe ut haec illis meditata sit ratio, omnibus renuntiandum esse. Frustra enim se ingerunt ad Christianismum profitendum, quos suavis, otiosa et crucis expers conditio delectat. Porro omnibus renuntiare intellige, quicunque ita Christum praeferunt tam propriae vitae, quam omnibus carnis votis, ut nihil a recto cursu eos impediat. Praepostere enim faciet, si quis literam praecise urgeat: quasi nemo sit Christi discipulus, nisi qui in mare proiecerit quidquid possidet, adeoque divortium fecerit cum uxore et liberis valedixerit. Talibus figmentis ad monachatum inducti sunt stulti homines, ut ad Christum accedere volentes ab humanitate deficerent. Atqui nemo verius renuntiat omnibus quae possidet quam qui omnia singulis momentis relinquere paratus totum se quasi liber et solutus Domino impendit, et omnibus obstaculis superior vocationem suam prosequitur. Ita vera abnegatio, quam a suis requirit Dominus, non tam in actu, ut loquuntur, quam in affectione sita est, ut quisque in diem vivens non retineat corde, quod manu gubernat.

Matth. 40. *Qui recipit vos me recipit.* Altera consolatio, quod tametsi bona pars mundi infensa sit Christi discipulis, adeoque fidei suae confessione omnium in se odia provocent, Dominus tamen, ut quam plurimos ad benevolentiam illis praestandam invitet, in suas tabulas acceptum ferre non gravatur, quidquid illis datum fuerit. Nam inde apparet, quam caros habebat, dum sibi imputari patitur, quaecunque illis praestita fuerint officia. Porro non

tam de receptione doctrinae quam hominum loquitur. Fateor quidem hoc posterius ab illo pendere, sed consilium Christi spectandum est: nam quod sublevandae eorum infirmitati maxime aptum esse videbat, testari voluit, si quis eos humaniter acciperet ac benigne iuvaret, perinde sibi gratum fore officium, ac si liberaliter tractatus esset in eorum persona: neque id modo, sed Deo quoque patri boni odoris offerri sacrificium.

41. *Qui recipit prophetam etc.* Incipit quidem a prophetis, sed tandem ad infimum gradum descendens suos omnes discipulos complectitur. Ergo sine exceptione veros Dei cultores et evangelii studiosos commendat. *Recipere* autem *in nomine prophetae et iusti*, tantundem valet atque illis benefacere in doctrinae honorem et pietatis respectu. Tametsi enim totum genus humanum caritatis officiis prosequi nos Deus iubet, merito tamen suos in superiorem gradum attollit, ut peculiaris habeatur eorum cura et ratio.

Mercedem prophetae accipiet. Hanc particulam varie exponunt interpretes. Quibusdam videtur notari mutua compensatio, quod scilicet pro terrenis bonis spiritualia referant Dei prophetae: verum si haec expositio recipitur, quaenam erit *merces iusti?* Alii eiusdem mercedis, quae prophetis et iustis reposita est, consortes fore intelligunt, qui erga illos benefici fuerint. Nonnulli ad sanctorum communicationem referunt, quod sicuti beneficentia nostra testamur, nos unum esse cum Christi servis corpus, ita hoc modo efficimur omnium bonorum participes, quae Christus inter membra corporis sui communicat. Ego simplicius, mercedem quae dignitati personae respondeat, cui impensum erit officium: significat enim Christus, hoc insigne fore documentum, quanti prophetas suos et deinde quoslibet discipulos aestimet: quia ampla mercede constabit, nullum excidisse officium, quod illis praestitum fuerit. Ad amplificationem valet, quod vilissimis etiam officiis, quale est poculum aquae frigidae dare, mercedem promittit. *Pusillos* vocat non tantum, qui postremi sunt in ecclesia et contemptissimi, sed suos omnes discipulos, qui mundi fastu calcantur.

MARC. VI. 12. *Et egressi praedicabant, ut resipiscerent.* 13. *Et daemonia multa eiiciebant, et ungebant oleo multos aegrotos, et sanabant.*

LUC. IX. 6. *Egressi autem circumibant per castella evangelizantes, et curantes ubique.*

Marc. 12. *Et egressi praedicabant.* Matthaeus silentio transit, quid egerint apostoli: Marcus et Lucas referunt, iniunctam sibi provinciam obiisse: ex quorum verbis clarius patet quod dixi, temporale hoc et quidem paucorum dierum fuisse munus, quod tunc illis Christus iniunxit. Dicunt enim, profectos esse per urbes et castella: nec dubium est, quin paulo post reversi sint ad magistrum, ut alibi dicetur. Hoc solum expositione indiget, quod Marcus recitat, *unxisse oleo multos infirmos.* Quaeritur enim, quum sanandi facultas illis data esset a Christo, quorsum oleum adhibuerint. Docti quidam homines medicamenti speciem fuisse putant, et fateor in illis regionibus frequentem olei fuisse usum: sed nihil minus consentaneum est quam apostolos ordinariis et naturalibus remediis usos esse, quae Christi miraculis nebulas offunderent. Neque enim arte et peritia medendi instructi fuerunt a Domino, sed potius iussi sunt miracula edere quae totam Iudaeam excitarent. Constituo igitur, fuisse hoc visibile symbolum spiritualis gratiae, quo testati sunt provenire ex arcana Dei virtute sanitatem, cuius ministri erant: nam *oleo* spiritus gratiam figurari sub lege usitatum fuit. Quam vero praepostere apostolos imitati sint, qui perpetuum ritum ungendi aegrotos in ecclesia statuerunt, inde patet, quod sanationis donum Christus apostolis contulit, non ut haereditario illud ad posteros transmitterent, sed ut ad tempus sigillum esset evangelii doctrinae. Et hodie nimis ridicula est papistarum inscitia, qui putidam unctionem, qua semimortuos ad sepulcrum deducunt, pro sacramento venditant.

MATTH. XI. 1. *Et factum est, quum finem fecisset Iesus praecipiendi duodecim discipulis suis, progressus est illinc, ut doceret, et praedicaret in civitatibus illorum.* 2. *Ioannes autem, quum audisset in carcere facta Christi, missis duobus discipulis suis* 3. *Dixit illi: Tu es ille venturus, an alium exspectamus?* 4. *Et respondens Iesus dixit illis: Euntes renuntiate Ioanni, quae auditis et videtis:* 5. *Caeci visum recipiunt, et claudi ambulant, leprosi mundantur, et surdi audiunt, mortui excitantur, et pauperes accipiunt evangelii nuntium.* 6. *Et beatus est, qui non fuerit offensus in me.*

LUC. VII. 18. *Et nuntiaverunt Ioanni discipuli ipsius de iis omnibus: et convocavit duos de discipulis suis Ioannes,* 19. *Misitque ad Iesum, dicens: Tu es ille venturus, an alium exspectamus?* 21. *In eadem autem hora multos sanavit a morbis et plagis, et spiritibus malis, et caecis multis donavit visum.* 22. *Et respondens dixit illis: Euntes renuntiate Ioanni, quae audistis et vidistis, quod caeci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperibus annuntiatur evangelium.* 23. *Et beatus est, quicunque non fuerit offensus in me.*

Matth. 1. *Et factum est, quum finem fecisset.* Hoc loco nihil aliud significat Matthaeus, quam Christum minime destitisse ab officii sui cursu, dum alibi apostoli laborabant. Simul ergo atque illos dimisit cum mandatis ad lustrandam Iudaeam, ipse in Galilaea functus est docendi partibus. Subest autem pondus in verbo *praecipiendi:* quia Matthaeus significat, non fuisse liberam illis legationem permissam, sed praescriptum et dictatum, quid in medium proferre et qualiter se gerere deberent.

2. *Ioannes autem quum audisset.* Non intelligunt evangelistae, Ioannem commotum fuisse miraculis, ut tunc demum mediatorem agnosceret, sed quia videbat Christum inclaruisse, opportunum et maturum venisse tempus statuens, quo suum de illo testimonium comprobaretur, discipulos suos ad eum misit. Quod putant quidam sua etiam causa misisse, valde absurdum est: quasi non solide persuasus esset et clare didicisset, ipsum esse Christum. Frivola est etiam eorum speculatio, qui fingunt Baptistam, quum propinquus esset morti, sciscitatum esse a Christo, quod tanquam ex ore eius perferret ad patres mortuos. Atqui palam est, sanctum Christi praeconem, quia videbat se non procul a stadii sui meta distare, discipulos autem suos, licet multum laboris in illis docendis sumpsisset, adhuc tamen manere suspensos, hoc extremum remedium quaesiisse sanandae eorum infirmitati. Fideliter (ut dixi) in hoc incubuerat, ut discipuli Christum sine mora amplecterentur. Quum assiduo instando tam parum profecerit, non abs re timet, ne post mortem suam penitus diffluant: voluit ergo eorum tarditatem serio expergefacere, ubi ad Christum dimisit. Iterum hoc loco officii sui monentur ecclesiae pastores, ne discipulos sibi addictos et quasi devinctos tenere studeant, sed ad Christum dirigere, qui unicus est magister. Initio professus erat Ioannes, se non esse sponsum. Ergo quod fidelis paranymphi est, castam et integram sponsam offert ipsi Christo, qui unicus est ecclesiae sponsus. Idem sibi fuisse studium Paulus affirmat (2. Cor. 11, 2), et utriusque exemplum ad imitationem proponitur omnibus evangelii ministris.

3. *Tu es ille venturus.* Pro confesso sumit Ioannes, quod a pueris tenebant discipuli. Commune enim erat Iudaeis omnibus rudimentum pietatis, esse venturum Christum salutis et perfectae beatitudinis autorem. Quare de hoc capite quaestionem non movet, sed tantum quaerit, an Iesus sit redemptor ille promissus. Oportuit enim, postquam persuasi erant de redemptione in lege et prophetis promissa, illam in Christi persona exhibitam amplecti. Quum addit, *an alium exspectamus?* hac particula oblique perstringit eorum socordiam, qui pridem certo edocti tam diu ambiguis animis fluctuarent. Simul etiam ostendit, quae sit natura et vis fidei, nempe ut fundata in Dei veritate non circumspiciat huc vel illuc, nec variet, ut solo Christo contenta non alio flectatur.

Ite, renuntiate. Sicuti Ioannes alienam in se personam transtulerat, sic ei renuntiari iubet Christus, quod magis observandum erat eius discipulis. Quod simpliciter non respondet, primum eo consilio facit, quia satius erat rem ipsam loqui: deinde ut praeconi suo liberius docendi argumentum tradat. Neque tamen illi tantum suppeditat nudam et rudem materiam miraculis, sed miracula aptat in suum finem ex prophetarum oraculis. Praesertim vero locum unum ex 35. capite Iesaiae, et alterum ex 61. notat, ut agnoscant discipuli Ioannis, quod propheta de regno Christi testatus est completum esse et praestitum. Priore loco continetur descriptio regni Christi, sub quo Deus ita se liberalem et beneficum fore promittit, ut opem remediumque morbis omnibus offerat. Nec dubium est, quin de spirituali a malis omnibus et miseriis liberatione agat. Verum Christus externis symbolis (sicuti prius dictum est) se ad sanandas animas spiritualem venisse medicum ostendit. Ita factum est, ut discipuli minime perplexi discederent, qui clarum et nullis ambagibus implicitum habebant responsum. Posterior locus in hoc priori similis, quod in Christo thesauros gratiae Dei mundo expositos fore docens, peculiariter exprimit Christum destinari pauperibus et afflictis. Et consulto vaticinium hoc adducit Christus, partim ut suos omnes humilitatis tirocinio imbuat, partim ut offensionem tollat, quam posset concipere carnis sensus ex contemptibili eius grege. Nam ut superbi natura sumus, nihil fere nobis in pretio est, nisi multo splendore ornatum sit. Atqui ecclesia Christi, quum ex pauperculis hominibus collecta sit, nihil est a splendido et magnifico decore magis remotum. Hinc multis obrepit evangelii contemptus, quia a summis quibusque et magna dignitate praeditis non recipitur. Porro quam perversa sit et iniqua haec aestimatio, ex ipsius evangelii natura Christus admonet, quando non nisi pauperibus et abiectis destinatum est. Unde sequitur, nihil novum accidere vel quod nos turbare debeat, si a magnis omnibus spernitur, qui suis divitiis inflati nullum Dei gratiae locum vacuum relinquunt: imo si respuitur a maiori hominum parte, non est quod miremur, quando vix centesimus quisque est qui non prava confidentia turgeat. Sicuti autem Christus hic evangelium suum vindicat a contemptu, ita rursum admonet, quinam sint idonei ad percipiendam, quae illic offertur, salutis gratiam: atque hoc modo miseros peccatores, blande ad spem salutis invitans, in certam fiduciam erigit. *Pauperes* enim vocari certum est, quorum misera est vilisque conditio, et qui pro nihilo ducuntur. Ergo ut quisque abiectis-

simus erit, tantum abest quin desperationis causa sit sua paupertas, ut inde potius debeat animum colligere ad Christum quaerendum. Sed meminerimus, non alios censeri pauperes, nisi qui sibi ipsi tales sunt, hoc est, qui suae inopiae sensu oppressi iacent.

6. *Et beatus est, qui non fuerit offensus.* Hac clausula monere voluit Christus, ut quis in evangelii fide constans et firmus maneat, scandalis resistendum esse, quae ad impediendum fidei cursum occurrent. Est autem occupatio, qua nos adversus scandala praemunit, quia nunquam occasiones nobis desunt eius repudiandi, donec animos nostros supra omnia offendicula extulerimus. Hoc igitur primo tenendum est, militandum nobis esse cum scandalis, ut perstemus in fide Christi. Neque enim falso vocatur Christus ipse petra scandali, et lapis offensionis ad quem multi impingunt. Id quidem vitio nostro fieri certum est, sed huic etiam vitio medetur, quum beatos pronuntiat, qui in se non fuerint offensi: unde etiam colligimus, nullam esse incredulis excusationem, quamvis innumera scandala obtendant. Quid enim illis obstat, quominus accedant ad Christum? vel quid eos impellit, ut a Christo deficiant? nempe quia contemptus et deformis, probrisque mundi expositus cum sua cruce apparet: quia nos in suarum afflictionum societatem vocat: quia deinde gloria eius et maiestas, ut spiritualis est, a mundo negligitur: denique quia eius doctrina prorsus a sensu nostro abhorret. Ad haec quia artificio Satanae multae turbae oriuntur, quae et Christi nomen et evangelium infament exosumque reddant: postremo quia sibi quisque, velut data opera, scandalorum congeriem fabricat, quoniam maligne non minus quam cupide a Christo se omnes subducunt.

MATTH. XI. 7. *Euntibus autem illis, coepit Iesus turbis dicere de Ioanne: Quid visuri exiistis in desertum? num arundinem, quae agitatur a vento?* 8. *Age quid visuri exiistis? num hominem mollibus vestibus amictum? ecce qui mollia gestant, in domibus regum sunt.* 9. *Atqui quid exiistis videre? num prophetam? certe dico vobis etiam excellentiorem propheta.* 10. *Hic est enim, de quo scriptum est: Ecce ego mitto nuntium meum ante faciem tuam, qui praeparabit viam tuam ante te.* 11. *Amen dico vobis, non exortus fuit inter natos ex mulieribus, maior Ioanne Baptista: attamen qui minimus est in regno coelorum, maior est illo.* 12. *Porro a diebus Ioannis Baptistae, usque ad hunc diem, regnum coelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud.* 13. *Nam omnes prophetae et ipsa lex usque ad Ioannem prophetaverunt.* 14. *Et si vultis recipere, ipse est Elias, qui venturus erat.* 15. *Qui habet aures ad audiendum, audiat.*

LUC. VII. 24. *Et quum discessissent nuntii Ioannis, coepit dicere ad turbas de Ioanne: Quid visuri exiistis in desertum? arundinem, quae vento agitatur?* 25. *Sed quid exiistis visuri? hominem mollibus vestimentis indutum? ecce qui in vestitu splendido et delitiis agunt, in aulis regum sunt.* 26. *Sed quid visuri exiistis? Prophetam? utique dico vobis et plus quam prophetam.* 27. *Hic est, de quo scriptum est: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui praeparabit viam tuam ante te.* 28. *Dico enim vobis, maior inter natos ex mulieribus propheta Ioanne Baptista nullus est: attamen qui minimus est in regno Dei, maior est illo.* XVI. 16. *Lex et prophetae usque ad Ioannem: ab eo tempore regnum Dei annuntiatur, et omnes in illud vim faciunt.*

Matth. 7. *Euntibus autem illis etc.* Commendat Christus Ioannem populo, ut memoria repetant quod audierant ex ipso, eiusque testimonio habeant fidem. Celebre enim erat vulgo eius nomen, et honorifice de eo loquebantur: doctrina autem minore in pretio erat, imo pauci erant, qui attenderent ad eius ministerium. Admonet autem Christus, eos operam lusisse, qui eius videndi causa in desertum profecti erant, nisi reverenter mentes et studia sua applicent ad eius doctrinam. Itaque sensus verborum est, *vos exiistis in desertum.* Stulta omnino et ridicula fuisset levitas, nisi certum finem haberet vestra profectio. Atqui neque mundi pompam, neque aliquid ludicrum quaesiistis, sed vobis propositum fuit audire vocem Dei ex ore prophetae. Nunc ergo ut fructum referatis consilii vestri, memoriae vestrae infixum maneat, quod loquutus est ille.

8. *Qui mollia gestant.* Falluntur qui putant, hoc Christi dicto aulicas lautitias damnari: alii sunt loci complures, ubi luxuria in vestitu et immodicus nitor reprehenditur. Sed huius loci sensus est simplicior, nihil fuisse tale in deserto, quod populum undique alliceret: illic enim inculta omnia et squalida fuisse, quae nihil quam taedium afferrent: elegantem cultum, qui oculos delectet, potius in regum aulis spectari.

11. *Amen dico vobis etc.* His verbis non modo sancitur Ioannis autoritas, sed supra veteres prophetias evehitur eius doctrina, ut populus ad rectum ministerii eius scopum collimet: nam quia non reputabant, quorsum esset missus, hinc factum est, ut nihil fere proficerent ex eius sermone. Ideo Christus supra ordinem prophetarum ipsum extollit et locat, ut peculiare aliquod et excellentius illi datum fuisse mandatum discant. Quod autem ipse alibi negat, se esse prophetam, contrarium non est huic Christi elogio. Propheta quidem non fuit aliorum more, quos et legis interpretes, et suae volun-

tatis internuntios olim Deus ecclesiae suae praefecerat: excellentior tamen erat prophetis, quod non eminus et obscure sub umbris, ut illi, sed prope et palam adesse iam redemptionis tempus nuntiabat. Quo etiam pertinet vaticinium Malachiae quod mox subiicitur, nempe in eo excellere Ioannem, quod praeco sit et apparitor Christi. Etsi enim de eius regno loquuti erant prophetae veteres, non tamen instar Ioannis positi erant coram eius facie, ut praesentem ostenderent. Reliqua petant lectores ex primo Lucae capite.

Non exortus fuit. Ultra progreditur Dominus, tanto excellentiores fore evangelii ministros, quanto superior fuerat Ioannes prophetis. Nimis inscite hallucinati sunt, quibus visus est Christus se ipsum conferre cum Ioanne: neque enim hic agitur de personae dignitate, sed officii praestantia laudatur, quod clarius ex verbis Lucae patet ubi habetur, *nullus surrexit propheta maior.* Nam magnitudo ad docendi munus diserte refertur. In summa, tam praeclaro elogio ornatur Ioannes, ut attentius observent Iudaei quam attulerat legationem. Deinde illi praeferuntur, qui paulo post sequuturi erant doctores, ut evangelii maiestas supra legem et illud medium praeconium emineat. Sicuti autem praeparare Iudaeos voluit Christus ad recipiendum evangelium, ita hodie expergefieri nos decet, ut Christum e sublimi coelestis suae gloriae solio nobis loquentem reverenter audiamus: ne contemptum nostrum ulciscatur horrendo illo anathemate, quod incredulis denuntiat per Malachiam eodem loco. *Regnum coelorum et Dei* pro novo ecclesiae statu capitur, ut aliis superioribus locis, quod Christi adventu promissa esset rerum omnium instauratio. Ubi reddidi *minimum*, graece legitur *minor* in comparativo gradu: sed sensus hoc modo est dilucidior, dum constat, omnes evangelii ministros comprehendi. Porro quod plerique exiguo fidei modulo donati longe infra Ioannem subsidunt, hoc nihil obstat, quin excelsior sit eorum praedicatio, quatenus Christum proponit, aeterna expiatione per unicum sacrificium peracta, mortis victorem et vitae dominum, sublatoque velo discipulos in coeleste sanctuarium attollit.

12. *A diebus Ioannis.* Non dubito quin Christus evangelii maiestatem ex eo commendet, quod ferventi multorum studio expetebatur: nam sicuti Ioannem Deus excitaverat, qui praeco esset regni filii sui, ita efficaciam spiritus indiderat eius doctrinae, ut in hominum corda penetraret, accenderetque ardorem illum. Apparet igitur, a Deo profectam esse, quae insolito more tam subito emergit, et ingentes motus concitat. Sed in secundo membro restrictio additur, *quod violenti illud rapiant.* Nam quia maior pars nihilo plus movebatur quam si nulla unquam vox de Christo emissa esset a prophetis, vel nunquam prodiisset eius testis Ioannes, violentiam illam, de qua loquutus fuerat, nonnisi in certo hominum genere exstare Christus admonet. Sensus est igitur, Fit iam magnus hominum concursus, ac si violenter homines irruerent ad occupandum Dei regnum: nam erecti unius hominis voce turmatim confluunt, nec solum cupide, sed rapido impetu excipiunt oblatam gratiam. Quanquam autem permulti torpent, nec magis tanguntur quam si Ioannes fabulam ageret in deserto nihil ad eos spectantem, multi tamen violento fervore accurrunt. Ad hunc vero scopum tendit Christi sententia, inexcusabiles esse, qui manifestam Dei virtutem, quae tam in doctore quam in auditoribus refulget, contemptim velut clausis oculis praetereunt. Interea discimus ex his verbis, quaenam sit vera fidei natura et ratio: nempe ut homines non frigide et defunctorie loquenti Deo annuant, sed ardenti affectu ad ipsum adspirent, et quasi impetuoso conatu perrumpant.

Luc. 16. *Lex et prophetae usque ad Ioannem.* Quia Dominus in studio populi praeludium exstare dixerat eorum, quae prophetae de futura ecclesiae renovatione praedixerant, iam Ioannis ministerium cum lege et prophetis comparat: ac si diceret, mirum non esse, si Deus nunc tam potenter operetur in hominum animis, quia non procul ut antea sub obscuris umbris se insinuet, sed palam et cominus ad statuendum regnum suum adsit. Hinc sequitur, minus excusationis habere qui Ioannis doctrinam contumaciter respuunt quam legis et prophetarum contemptores. In *prophetandi* verbo subest emphasis, quod lex et prophetae non sisterent Deum ante oculos, sed tanquam absentem figuris adumbrarent. Nunc videmus, quorsum tendat comparatio: nempe minime aequum esse, ut nunc frigeant homines, ex quo se illis praesentem Deus exhibuit, qui veterem populum vaticiniis suspensum tenebat. Quod autem Christus Ioannem nunc annumerat evangelii ministris, quem prius medium inter illos et prophetas locavit, in eo nihil est absurdi, quia eius praedicatio, licet pars evangelii fuerit, tamen non nisi quoddam fuit eius rudimentum.

Matth. 14. *Et si vultis recipere.* Iam certius exponit, quomodo evangelizare Ioannes coeperit regnum Dei: quia scilicet sit ille Elias, qui mittendus erat ante faciem Dei. Vult igitur Christus illustrem illum et terribilem Dei adventum, qui a Malachia celebratus est, nunc agnosci a Iudaeis, quando Elias, qui illic promissus est, quasi apparitoris officio fungatur. Porro hac exceptione, *si vultis recipere,* eorum duritiem perstringit, quod maligne caecutirent in luce conspicua. Sed an Elias esse desinet, si receptus non fuerit? Non intelligit Christus, ab eorum suffragiis pendere Ioannis munus, sed postquam testatus est esse Eliam,

diserte non reclamarent, ut tamen occulto fastu intus turgebant, apud se ipsos sprevisse.

31. *Cui ergo assimilabo.* Non comprehendit omnes aetatis suae homines, sed de scribis eorumque asseclis proprie loquitur. Exprobrat autem illis quod, quum variis modis Dominus tentaverit eos ad se allicere, inflexibili contumacia eius gratiam repulerint. Verum similitudine utitur, quam ex vulgari puerorum ludicro sumptam esse credibile est: neque enim vero absimilis est ista coniectura, quod pueri alternos choros agentes ita cecinerint. Et quidem existimo, Christum data opera, ut scribarum supercilium deiiceret, a pueris mutuo sumpsisse obiurgationis materiam, significans, quantumvis emineant, ad eos tamen damnandos carmen, quod in foro cantillant ludibundi pueri, sufficere.

33. *Venit enim Ioannes.* Hic, quum vita austera esset, tonaret poenitentiam et severas reprehensiones, quasi lugubrem cantum cecinit. Dominus autem ipse non secus ac laeto et hilari cantu blandius eos ad patrem allicere studuit. Quod neutro modo quidquam profectum est, quid causae fuit praeter ferream ipsorum pervicaciam? Caeterum docet hic locus, cur tantum externae vitae discrimen fuerit inter Christum et Baptistam, qui tamen idem agebant: nempe hac varietate voluit Dominus, quasi diversas personas indueret, incredulos magis convincere, quod sese ipse inflectens et transformans ad eorum mores non tamen eos flexerit. Quod si illius saeculi hominibus adimitur omnis excusatio, qui duplicem Dei invitationem praefracta malitia repulerunt, nos quoque in eorum persona rei peragimur: quando nullum melodiae genus vel tristis ac severi carminis Deus omittit, quo nos ad se trahat, nos vero saxei iacemus. *Daemoniacum* Ioannem vocabant, sicuti vulgo male sanae mentis homines, vel cerebro minus bene compositi, phantastici vocantur.

34. *Venit filius hominis. Edere et bibere* hoc loco tantundem valet atque promiscuo more vivere: sicuti Ioannem Christus dicit non edisse nec bibisse, quia peculiaris illi erat victus ratio, ut qui etiam a cibis vulgaribus abstineret: quod clarius exprimitur his Lucae verbis, *non edens panem, neque bibens vinum.* Hunc locum observent, qui summam perfectionis statuunt in externa vitae austeritate, et angelicam vitam definiunt, si quis sit abstemius, vel se inedia maceret. Nam secundum hanc regulam praestantior esset Ioannes filio Dei: atqui potius illud tenendum est, corporalem exercitationem modice prodesse, pietatem vero ad omnia utilem (1. Tim. 4, 8). Neque tamen hoc praetextu fraenum laxandum est carni, ut sibi in delitiis et mollitie indulgeat: tantum cavenda est superstitio, ne stulti homines, perfectionem in rudibus elementis putantes sitam esse, spiritualem Dei cultum negligant. Adde quod Christus ita se accommodavit ad communis vitae usum, ut vere divinam temperantiam coleret, nec aliorum luxuriam aleret vel sua dissimulatione vel exemplo.

35. *Et iustificata est.* Varie exponitur hic locus ab interpretibus. Quidam dicunt absolutam fuisse a Iudaeis sapientiam, quod sibi male conscii ac propriae incredulitatis iudices agnoscere cogerentur, sanctam piamque doctrinam esse quam abiecerant. Ita *filios sapientiae* accipiunt pro Iudaeis, qui se hoc titulo venditabant. Alii putant, ironice fuisse dictum, Scilicet sapientiam Dei, cuius vos iactatis esse filios, hoc modo approbatis? Quia autem graeca praepositio ἀπὸ ad personam agentem proprie non refertur, sunt qui ita exponant, sapientia a filiis suis absoluta est, ut iam illis non sit ullo iure obstricta, quemadmodum si haereditas alio transferatur: sicuti Paulus iustificatum a peccato Christum esse dicit, quia nihil in eum iuris amplius habet peccati maledictio (Rom. 6, 7). Quidam durius et maiore licentia, sapientiam a suis filiis alienam esse factam. Atqui ut hoc significet graeca praepositio, mihi alius sensus videtur esse aptior: sapientiam, quantumvis impie illi detrahant proprii filii, nihil tamen de sua dignitate ac excellentia perdere, sed manere integram. Iudaei ac praecipue scribae pro sapientiae Dei alumnis se venditabant: interim quum matrem pedibus calcarent, non modo blandiebantur sibi in tanto sacrilegio, sed Christum volebant suo iudicio cadere: contra excipit Christus, quamvis malos et degeneres filios habeat sapientia, salvam tamen manere, nec quidquam illius iuri derogari eorum malitia, qui scelerate et maligne obtrectant. Nondum tamen sensum protuli, qui meo iudicio optime convenit et genuinus est. Primum subest tacita antithesis in verbis Christi inter genuinos filios et nothos, qui inanem titulum sine re obtendunt: ac si diceret Christus, Pergant in sua contumacia, qui se ferociter sapientiae filios esse gloriantur: ea nihilominus laudem suam et autoritatem apud germanos filios tenebit. Ideo apud Lucam additur universalis nota, *a filiis suis omnibus*, quo significat, nemini obstaculo fore scribarum repugnantiam, quin electi Dei omnes in evangelii fide permaneant. Quod ad graecam vocem spectat, dubium non est, quin ἀπὸ interdum idem valeat atque ὑπό: ut omittam alia exempla, quum dicit Christus apud Lucam cap. 17, 25, Oportet filium hominis multa pati, και ἀποδοκιμασθῆναι ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης, nullus negabit, quin eadem sit loquendi forma in opposito membro. Deinde Chrysostomus, cui graeca lingua nativa erat, perinde hoc transit ac si nihil esset controversiae. Praeterquam autem quod melius quadrat haec sententia, superiori etiam membro

ac ne hoc quidem eius consilium fuit, de frugalitate praecipere, sed tantum illis concedere mercedis loco, ut ab hospitibus alerentur in sua legatione.

MATTH. XI. 20. *Tunc coepit exprobrare civitatibus, in quibus editae fuerant plurimae virtutes ipsius, quod scelerum eas non poenituisset:* 21. *Vae tibi Chorazin, vae tibi Bethsaida: quoniam si in urbe Tyri et Sidonis factae fuissent virtutes, quae factae sunt in vobis, olim in sacco et cinere scelerum suorum poenitentiam egissent.* 22. *Attamen dico vobis, Tyro et Sidoni tolerabilius erit in die iudicii quam vobis.* 23. *Et tu Capernaum, quae es usque ad coelum exaltata, usque ad inferos detraheris: quoniam si in Sodomis editae fuissent virtutes, quae editae sunt in te, mansissent usque in hodiernum diem.* 24. *Verumtamen dico vobis, quod terrae Sodomorum tolerabilius erit in die iudicii quam tibi.*

LUC. X. 13. *Vae tibi Chorazin, vae tibi Bethsaida: quia si in Tyro et Sidone editae fuissent virtutes, quae editae sunt in vobis, olim in sacco et cinere sedentes egissent poenitentiam.* 14. *Verumtamen Tyro et Sidoni remissius erit in iudicio quam vobis.* 15. *Et tu Capernaum, quae usque in coelum exaltata es, usque in infernum detraheris.* 16. *Qui vos audit, me audit: et qui vos spernit, me spernit: qui autem me spernit, spernit eum qui misit me.*

Matth. 20. *Tunc coepit exprobrare.* Lucas exprimit, quo tempore et qua de causa sic invectus fuerit Christus in istas urbes. Nempe quum discipulos in varias Iudaeae partes ablegaret, ut in transcursu nuntiarent adesse regnum Dei, eorum ingratitudinem reputans, apud quos diu sine fructu prophetae munus exercuerat, et multas ediderat virtutes, in has voces prorupit, ac si dixisset, iam venisse tempus, quo se ad alias urbes conferret, postquam expertus fuerat indociles ac deploratae malitiae illius ripae incolas, ubi evangelium praedicare et miracula edere exorsus fuerat. Sed de doctrina tacens exprobrat, quod miraculis inducti non fuerint ad poenitentiam agendam. Nam certum est, in hunc finem documenta suae virtutis Dominum proferre, ut ad se homines invitet: atqui quum natura adversi sint ab eo omnes, initium a poenitentia fieri necesse est. Chorazin et Bethsaida urbes esse ad ripam lacus Genezareth sitas notum est.

21. *Si in urbe Tyri et Sidonis.* Quoniam Tyri et Sidonis illic propter viciniam infamis erat impietas, superbia, luxuries, et alia vitia, data opera hanc comparationem adducit Christus, quo suos Iudaeos magis pungat. Horum enim nemo erat, qui non haberet Tyrios et Sidonios pro nefandis Dei contemptoribus. Ergo maledictionem suam non parum amplificat Christus, quum dicit, plus sperandum fuisse correctionis ex illis locis, in quibus nulla erat religio, quam appareat in ipsa Iudaea. Caeterum ne quis spinosas de arcanis Dei iudiciis quaestiones moveat, tenendum est, ad communem humanae mentis captum accommodari hunc Domini sermonem. Comparans cives Bethsaida et eorum vicinos cum Tyriis et Sidoniis, non disputat, quid praeviderit Deus futurum de iis vel illis, sed quid facturi fuerint alteri, quatenus ex re ipsa percipi poterat. Nam quod tam corrupti erant illarum urbium mores, ac tam effraenis dissolutio, ignorantiae imputari poterat, quod nulla illic vox Dei audiebatur, nec miracula fiebant, quibus admoniti resipiscerent: in urbibus autem Galilaeae, quas Christus obiurgat, plus quam ferrea fuerat contumacia in spernendis miraculis, quorum ingentem copiam viderant sine ullo profectu. In summa, non alio tendunt verba Christi quam malitia et insanabili Dei contemptu Tyrum et Sidonem superari a Chorazin et Bethsaida: et tamen non est, cur litigemus cum Deo, quod posthabitis aliis, de quibus melior spes fuisset, virtutem suam erga pessimos quosque et prorsus deploratos exserat. Quoscunque misericordia sua non dignatur, iuste exitio destinat. Iam si quibusdam verbum suum subducens, eos perire sinit, alios vero, ut magis inexcusabiles reddat, hoc vel illo modo sollicitat et hortatur ad poenitentiam, quis eum propterea iniquitatis insimulet? Ergo infirmitatis nostrae conscii, discamus altitudinem istam reverenter suspicere. Minime enim ferenda est eorum superba morositas, qui Deo iustitiae laudem tribuere non sustinent, nisi quoad eorum sensus pertingit: mysteria vero, quae adorare par fuisset, quia non aperta constat eorum ratio, fastidiose respuunt.

Factae fuissent virtutes. Diximus, his verbis nos doceri de recto miraculorum usu, quanquam sub illis comprehenditur doctrina: neque enim Christus spectandam proponens patris virtutem interea obmutuit, imo evangelio annexa fuerunt miracula, ut ad os Christi attenderent. *In sacco et cinere.* Poenitentia hic ab externis signis describitur, quorum tunc sollennis erat usus in ecclesia Dei: non quod in hanc partem insistat Christus, sed quia se ad vulgi captum inflectit. Scimus, non exigi poenitentiam a fidelibus tantum ad paucos dies, sed ut se in ea meditanda assidue usque ad mortem exerceant. Atqui necesse non est, quotidie sacco vestiri et adspergi cinere: ergo non semper locum habet exterior ista poenitentiae professio, sed quum ex gravi aliqua defectione ad Deum se homines convertunt. Et certe *saccus et cinis* signa sunt reatus ad deprecandam iram iudicis: ideo ad initium conversionis proprie spectant. Iam vero

quum hac caeremonia testentur homines displicentiam et moerorem, necesse est peccati odium, timorem Dei, et carnis mortificationem praecedere, iuxta illud Ioëlis (2, 13), Scindite corda vestra, et non vestimenta. Videmus nunc, cur saccum et cinerem poenitentiae coniungat Christus, ubi Tyri et Sidonis fit mentio, quorum incolis evangelium praedicari non poterat, quin anteactam eorum vitam damnaret, nihil residuum faciens, nisi ut suppliciter petendae veniae causa ad tristem reorum habitum confugerent. Eodem referri debet *sedendi* verbum, quod ponitur apud Lucam: significat enim prostratos humi iacere, quod miseris ad luctum suum testandum convenit, sicuti ex compluribus prophetarum locis patet.

23. *Et tu Capernaum.* Nominatim compellat urbem Capernaum, in qua sic fuerat assiduus, ut inde oriundum putarent. Haec vero incomparabilis erat dignitas, quod filius Dei regnum suum auspicaturus et sacerdotium sibi eam palatii et sanctuarii loco delegerat. Atqui perinde in suis sordibus demersa erat, ac si nulla unquam illuc stillasset gratiae divinae gutta: ideo pronuntiat Christus, eo magis horrendam illi poenam instare quo maioribus Dei beneficiis ornata erat. Hic locus diligenter notandus est, profanationem donorum Dei, quia sacrilegio implicita est, nunquam impune cessuram: ideo quo quisque magis excelluerit, atrocius esse puniendum, si dotes sibi divinitus collatas indigne polluerit, ac praesertim horribilem vindictam nobis instare, si ornati spiritualibus Christi donis ludibrio habemus ipsum cum suo evangelio.

Si in Sodomis etc. Supra admonuimus, Christum humano more loqui, non autem ex coelesti adyto proferre, quid praeviderit futurum, si Sodomitis prophetam aliquem misisset. Quod si haec solutio contentiosis non sufficit, ansam tamen hoc unum illis praecidit, quamvis ad servandos Sodomitas remedium esset in manu Dei, iustum tamen fuisse ultorem in illis perdendis.

Luc. 16. *Qui vos audit.* Falluntur, qui hoc loco idem repeti putant, quod decimo capite Matthaei habuimus, *qui vos recipit, me recipit.* Nam illic de personis Christus agebat, nunc autem de doctrina: illa receptio ad officia caritatis spectabat, nunc vero commendat fidem, quae Deum in verbo suo recipit. Summa est, fidei obedientia pietatem hominum probari: qui vero evangelium respuunt, quantumvis se primos Dei cultores fore iactent, prodere tamen impium eius contemptum. Porro tenendum est Christi consilium: quia enim bona pars mundi praepostere evangelium aestimat ex hominum dignitate, et ideo vilipendit, quod per humiles et contemptae sortis homines affertur, huic tam perverso iudicio Christus occurrit. Deinde quoniam in omnibus fere residet ea superbia, ut non libenter se submittant suis aequalibus, vel quos etiam prae se despiciant, Deus autem ecclesiam suam regere statuit hominum ministerio, et quidem saepe ex infima vulgi faece deligit verbi ministros, necesse fuit evangelii maiestatem asserere, ne ab humano ore profecta vilesceret. Est igitur insignis externi ministerii commendatio, dum pronuntiat Christus, quidquid hominum praedicationi, modo fidelis sit, honoris et reverentiae defertur, Deum sibi impensum agnoscere. Huius porro elogii duplex est utilitas: nihil enim est, quod nos ad amplexandam evangelii doctrinam melius animare debeat quam dum audimus praestantissimum hunc esse cultum Dei, et optimi odoris sacrificium, audire ipsum ore hominum loquentem, et nos eius verbo non secus subiicere, quod per homines affertur, quam si descenderet ipse de coelo, vel per angelos consilium suum patefaceret. Deinde stabilita fiducia eximitur nobis dubitatio, dum audimus, nihilo deterius esse salutis nostrae testimonium, quod nobis reddunt homines a Deo missi, quam si vox eius e coelo sonaret. Contra, ut nos ab evangelii contemptu deterreat, severam denuntiationem addit, non in homines, sed in se ipsum et Deum patrem esse contumeliosos, qui ministros quamvis contemptibiles audire gravantur. Sicuti autem hic magnifice extollitur pastorum dignitas, qui sincere et fideliter munus suum exercent, ita ridiculus est papa cum suis, dum hoc praetextu tyrannidem suam fucat. Certum enim est, non ita loqui Christum, ut ius sibi a patre datum hominibus resignet, sed tantum ut a contemptu vindicet suum evangelium: unde sequitur, non in personas hominum transferre sibi debitum honorem, sed tantum contendere, ne a verbo suo separetur. Ergo si recipi velit papa, doctrinam afferat, in qua agnosci queat Christi minister: quamdiu vero esse similis sui perget, hoc est, capitalis Christi hostis, et nihil habens apostolis affine, alienis se plumis vestire desinat.

LUC. X. 17. *Reversi autem sunt septuaginta cum gaudio, dicentes: Domine, etiam daemonia subiiciuntur nobis in nomine tuo.* 18. *Ait autem illis: Videbam Satanam sicut fulgur de coelo cadentem.* 19. *Ecce, do vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones et super omnem virtutem inimici, et nihil vobis nocebit.* 20. *Verumtamen in hoc nolite gaudere, quod spiritus vobis subiiciuntur: sed gaudete, quod nomina vestra scripta sunt in coelis.*

17. *Reversi autem sunt.* Apparet, non plenam nec solidam Christi verbis habuisse fidem septuaginta discipulos, quando reversi quasi re nova et inopinata exsultant, quod Christi virtute eiecerint

daemonia. Atqui haec illis data fuerat potestas, et simul mandatum. Ego vero non dubito, quum discederent, persuasos fuisse, nihil sibi fuisse frustra a magistro dictum: postea tamen, quum rei magnitudo eorum opinionem excederet, tali spectaculo fuisse perculsos. Atque hoc accidere plerumque solet, ut fideles gustum aliquem duntaxat divinae virtutis concipiant ex verbo, deinde experientia in admirationem ipsos rapiat. Quale autem fuerit ipsorum gaudium, ex Christi responso clarius patebit.

18. *Videbam Satanam.* Ab una specie ad totum genus eos Christus deducit: nempe quod evangelium suum iusserit promulgari hoc fine, ut regnum Satanae everteret. Quum ergo visibile illud documentum, quod experti erant, simpliciter arriperent discipuli, admonet Christus, vim et efficaciam doctrinae ipsorum longius patere, ut concidat Satanae tyrannis, quam in totum genus humanum exercet. Nunc tenemus sensum verborum: quum evangelium suum praedicari iussit Christus, minime rem tentasse ambigui eventus, sed futuram Satanae ruinam vidisse. Iam quum falli nequeat filius Dei, et haec eius praescientia ad continuum evangelii cursum spectet, dubitandum non est, quoties excitat fidos doctores, quin idem ipse felicem daturus sit successum eorum labori. Unde colligimus, non aliter nos eripi a Satanae servitute quam per evangelium: deinde eos rite demum proficere in evangelio, in quibus concidit Satanae potestas, ut peccato exstincto Dei iustitiae vivere incipiant. Notanda est etiam similitudo, qua utitur, Satanam ad evangelii tonitru instar fulguris cadere: ita enim exprimitur divina et incredibilis doctrinae virtus, quae tam repente violento impetu mundi principem tantis copiis instructum deiicit. Exprimitur etiam, quam misera sit hominum conditio, quorum capitibus insultat Satan, qui in aëre dominatur, et mundum pedibus suis subiectum tenet, donec adsit Christus liberator.

19. *Ecce do vobis.* Hoc per concessionem dicitur. Non negat Christus, quin praeclarum sit donum illud, in quo gloriantur, sed altius quiddam praecipue spectandum admonet, ne subsistant in externis miraculis. Itaque eorum gaudium, sicuti non erat conceptum de nihilo, non omni ex parte damnat, sed vitiosum esse ostendit, quia sibi gratia temporali immodice placentes non tollebant sursum animos. Atque hoc morbo laborant etiam pii fere omnes. Tametsi enim Dei bonitatem expendunt cum gratiarum actione, non tamen quantum decebat Dei beneficiis quasi scalis iuvantur, ut in coelum assurgant: ideo necesse habent a Domino erigi tanquam porrecta manu, ne subsidant in terra, sed ad coelestem novitatem adspirent. Noxas omnes vocat *hostis virtutem*, quod diabolus quidquid nobis adversum est in nos vibret: non quod eius arbitrio subiaceant, quae valent ad laedendos homines, sed quia armatus Dei maledictione omnia eius flagella in nostrum exitium vertere conatur, et arripit tanquam tela, quibus nos vulneret.

20. *Nomina vestra scripta sunt.* Quum propositum sit Christo suos ab evanido gaudio retrahere, ut in vita aeterna glorientur, ad eius originem et fontem ipsos deducit: nempe quod divinitus electi sint et adoptati in filios. Praecipere quidem poterat, ut gauderent se regenitos esse Dei spiritu, ut novae essent creaturae in Christo, se in spem salutis illuminatos esse, et sibi datam eius arrham: sed principium, unde haec omnia bona fluxerant, notare voluit, gratuitam Dei electionem, ne quid sibi adscriberent. Materiam quidem laudandi Dei nobis suppeditant, quae in nobis sentimus eius beneficia, sed aeterna electio, quae extra nos est, clarius demonstrat, in mera Dei bonitate fundatam esse salutem nostram. Porro metaphorice dixit, *scripta esse suorum nomina in coelo*, pro eo quod est, Censeri coram Deo filios et haeredes, ac si in catalogo descripti essent.

MATTH. XI. 25. *In illo tempore respondens Iesus dixit: Confiteor tibi pater, Domine coeli et terrae, quod abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.* 26. *Certe pater, sic fuit beneplacitum coram te.* 27. *Omnia mihi tradita sunt a patre meo, et nemo novit filium nisi pater, neque patrem nisi filius, et cui voluerit filius revelare.* 28. *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego refocillabo vos.* 29. *Tollite iugum meum super vos, et discite a me, quod mitis sim et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris.* 30. *Iugum enim meum suave est, et onus meum leve.*

LUC. X. 21. *In eadem hora exsultavit spiritu Iesus, ac dixit, Confiteor tibi pater, Domine coeli et terrae, quod abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis: sane pater, quoniam sic complacitum est coram te.* 22. *Omnia mihi tradita sunt a patre meo, et nemo scit, quis sit filius, nisi pater, et quis sit pater, nisi filius, et cui voluerit filius revelare.*

Matth. 25. *Respondens Iesus.* Quanquam *respondendi* verbum Hebraeis familiare est etiam, ubi fit initium sermonis, ego tamen huic loco emphasin subesse arbitror, quod scilicet Christus ex re praesenti occasionem ita loquendi sumpserit: idque melius confirmant Lucae verba, quod Christus in illa hora *exsultaverit spiritu.* Unde porro illa exsultatio, nisi quod ecclesiam, ex pusillis contemptisque hominibus collectam, non minus caram et pretiosam habet, quam si tota mundi nobilitas ac dignitas in ea fulgeret? Ac plus vehementiae habet

oratio, quae ad patrem dirigitur, quam si cum discipulis loquutus foret. Quanquam certum est, illorum quoque respectu et causa gratias egisse patri, ne quos offenderet humilis et ignobilis ecclesiae forma. Semper enim splendorem quaerimus: et nihil videtur minus consentaneum quam coeleste regnum filii Dei, cuius gloria tam magnifice a prophetis celebratur, ex vulgi faece et quisquiliis constare. Et sane hoc admirabile Dei consilium est, quod, quum totum orbem habeat in manu, peculiarem sibi populum ex contemptibili vulgo deligere malit quam ex primoribus, qui sua excellentia Christi nomen melius ornarent. Sed hic a superbo et nimis alto sensu retrahit discipulos suos Christus, ne vilem et obscurum ecclesiae statum despicere audeant, in quo sibi ipse placet ac gratulatur. Caeterum ut fortius curiositatem, quae subinde obrepit humanis mentibus, compescat, se ipsum attollit supra mundum, et arcana Dei iudicia suspicit, ut in eorum admirationem secum alios simul trahat. Et certe quamvis haec Dei ordinatio a sensu nostro dissideat, nimis tamen furiosa est arrogantiae nostrae caecitas, quum eam reverenter adoret Christus caput nostrum, si nos obstrepimus. Sed iam verba expendere convenit.

Confiteor tibi pater. His verbis se in illo patris decreto acquiescere testatur, quod ab humano sensu tantopere discrepat. Subest enim tacita antithesis inter hanc laudem, quam patri adscribit, et malignas obtrectationes vel protervos etiam mundi latratus. Nunc videndum, qua in re glorificet patrem, quod scilicet totius orbis dominus parvulos et idiotas sapientibus praetulerit. Nam ad circumstantiam argumenti non parum habet ponderis, quod patrem vocat *coeli et terrae dominum:* quia hoc modo declarat, non aliunde quam ex Dei arbitrio pendere discrimen, quod sapientes caecutiunt, rudes et indocti capiunt evangelii mysteria. Multi sunt alii similes loci, ubi ostendit Dominus gratis a se electos, quicunque ad salutem perveniunt, quum mundi sit opifex ac creator, et suae sint omnes gentes. Quare duplex est vis huius particulae, quod non omnes parent evangelio, non fieri Dei impotentia, cui promptum est omnes creaturas imperio suo subiicere. Secundo, quod alii accedunt ad fidem, alii stupidi et obstinati manent, id fieri gratuita eius electione: quia alios trahens, aliis praeteritis, solus inter homines discernit, quorum natura aequalis est conditio. Quod tamen parvulos eligit potius quam sapientes, in eo gloriae suae rationem habet. Nam ut nimis cupide sese effert caro, si praeirent acuti et docti homines, statim regnaret illa persuasio, fidem dexteritate hominum vel industria vel doctrina acquiri. Quare non aliter conspicua, ut meretur, Dei misericordia esse potest quam tali habito delectu, unde pateat, nihil esse quidquid ex se afferunt homines. Ideo iure deiicitur humana sapientia, ne divinae gratiae laudem obscuret. Quaeritur tamen, quos *sapientes* et quos *parvulos* vocet Christus. Experientia enim palam docet, nec omnes idiotas et rudes illuminari ad fidem, nec omnes prudentes vel literatos relinqui in sua caecitate. Ideo *prudentes et sapientes* definiunt, qui diabolico fastu inflati Christum e sublimi loquentem audire non sustinent. Atqui non hoc quidem perpetuum esse, reprobari a Deo, qui sibi placent plus quam oportet, docemur Pauli exemplo, cuius ferociam Christus domuit. Quod si ad rude vulgus descendimus, sicut virulenta apparet maioris partis malitia, sic promiscue videmus cum proceribus et magnis suo exitio relinqui. Fateor quidem, incredulos omnes perversa sui fiducia turgere, sive sapientia, sive probitatis fama, sive honores, sive divitiae illis animos faciant: ego tamen Christum hic simpliciter et sine vitii notatione omnes comprehendere arbitror, qui ingenio et doctrina pollent, sicuti rursum virtutis loco non ponit, aliquem parvulum esse. Nam etsi humilium magister est Christus, hocque primum est fidei rudimentum, Ne quis sibi sapiat: non tamen hic de voluntaria parvitate agitur, sed Christus gratiam patris hac ratione amplificat, quod usque ad infimas sordes descendere non gravetur, ut ex stercore pauperes erigat. Sed hic emergit quaestio, Quum prudentia Dei sit donum, qui conveniat, eam nobis esse obstaculo, ne cernamus Dei lucem, quae in evangelio affulget. Tenendum quidem est memoria quod iam dixi, vitiari ab incredulis quidquid illis datum est prudentiae, atque ideo praeclara ingenia saepe impediri, quod se ad docilitatem submittere nequeunt. Sed quantum ad praesentem locum spectat, respondeo: quamvis prudentibus nihil obsit sua perspicacia, posse tamen evangelii luce privari. Nam quum eadem vel par sit omnium conditio, cur non suo arbitrio assumet Deus hos vel illos? Cur autem sapientes ac magnos posthabeat, primae ad Corinthios 1, 27 docet Paulus, quod scilicet infirma et stulta mundi elegerit Deus, ut gloriam carnis confunderet. Caeterum inde etiam colligimus, non esse generalem Christi sermonem, ubi dicit, a sapientibus abscondi evangelii mysteria. Nam si ex quinque sapientibus quatuor evangelium respuunt, unus amplectitur, ex totidem idiotis duo vel tres fiunt Christi discipuli, impletur haec sententia: quod etiam confirmat ille Pauli locus, quem nuper citavi, quia non omnes sapientes et nobiles et potentes exterminat a regno Dei, sed tantum admonet, non multos esse. Iam soluta est quaestio, quod hic non damnetur prudentia, quatenus Dei donum est, sed tantum pronuntiet Christus, ad fidem obtinendam nullius esse momenti, sicuti rursus inscitiam non commendat, quasi homines conciliet Deo, sed eius misericordiae obstare

negat, quominus rudes et crassos homines coelesti sapientia illustret. Nunc dicendum restat, quid sit *revelare* et *abscondere*. De externa praedicatione Christum non loqui, inde certo colligitur, quod promiscue se omnibus doctorem obtulit, et idem dedit apostolis suis mandatum. Quare sensus est, neminem proprio acumine, sed arcana tantum spiritus illuminatione fidem consequi.

26. *Certe pater.* Haec clausula ansam praecidit inquirendae lasciviae, quae subinde nos titillat. Nihil enim difficilius a nobis Deus extorquet quam ut eius voluntas nobis sit pro summa ratione et iustitia. Saepe inculcat, sua iudicia profundam esse abyssum: nos tamen in illam altitudinem praecipiti impetu irrumpimus, et si quid non arridet, fremimus contra ipsum vel obmurmuramus: multi etiam in apertas blasphemias prosiliunt: atqui Dominus hanc nobis regulam praescribit, ut quod placuit Deo rectum esse statuamus. Hoc demum est sobrie sapere, unum Dei beneplacitum pro mille rationibus amplecti. Poterat certe Christus discriminis causas, si quae essent, in medium proferre, sed Dei beneplacito contentus non ultra vestigat, cur parvulos ad salutem potius quam alios vocet, regnumque suum constituat ex obscuro grege. Unde apparet, in Christum furere, qui dum audiunt Dei arbitrio gratis eligi alios, et alios reprobari, tumultuantur, quia illis molestum est Deo cedere.

27. *Omnia mihi tradita.* Male hanc sententiam cum proxima contexunt interpretes, qui tantum huc spectare putant, ut maiori fiducia discipulos confirmet Christus ad praedicandum evangelium. Ego vero alia de causa et in alium finem Christum ita loquutum existimo. Sicuti enim prius asseruit, ecclesiam ex arcano gratuitae electionis Dei fonte prodire, ita nunc, quomodo ad homines perveniat salutis gratia, ostendit. Multi enim quum audiunt, non alios vitae aeternae haeredes esse, nisi quos ante mundum conditum elegit Deus, anxie inquirunt, unde certi esse possint de arcano Dei consilio. Ita se in labyrinthum proiiciunt, cuius nullum reperiunt exitum. Christus autem recta ad se venire iubet, ut inde petatur salutis certitudo. Sensus est igitur, patefactam nobis in ipso Christo vitam esse, ideoque neminem fore eius participem, nisi qui per ianuam fidei ingreditur. Videmus nunc, ut fidem coniungat cum aeterna Dei praedestinatione, quas stulte homines perverse velut contrarias inter se committunt. Etsi enim salus nostra apud Deum semper abscondita fuit, Christus tamen canalis est, per quem ad nos defluit, et fide a nobis recipitur, ut in cordibus nostris firma et rata sit. Quare a Christo deflectere fas non est, nisi salutem nobis expositam repudiare libeat.

Nemo novit filium. Hoc ideo dicit, ne sua maiestas perperam aestimetur ex hominum iudicio. Sensus ergo est, ut sciamus, qualis sit Christus, standum esse testimonio patris, qui solus vere nobis et probe indicare potest, quid in ipsum contulerit. Et certe eum fingendo qualem mens nostra suo modulo concipit, magna virtutis suae parte spoliamus: ideo non rite nisi ex patris voce cognoscitur, quanquam sola vox non sufficeret absque spiritus directione. Altior enim et magis recondita est Christi virtus quam ut ad eam penetrent homines, donec a patre illuminati fuerint. Ideo intellige, patrem non sibi cognoscere, sed nobis ut eum nobis revelet. Videtur tamen non plena esse oratio, quia duo membra inter se non respondent. De filio dicitur, quod nemo praeter ipsum cognoscat patrem, et cui voluerit revelare: de patre hoc solum, quod filium solus cognoscat: revelationis nulla fit mentio. Respondeo, supervacuum fuisse repeti quod iam dixerat. Quid enim continet superior gratiarum actio, nisi quod pater filium patefecit, quibus visum est? Quod ergo nunc subiicitur ab ipso solo filium cognosci, velut causae redditio est: poterat enim haec cogitatio subire, quid opus esset filium a patre manifestari, qui palam se visendum exhibuerat? Nunc tenemus, qua occasione dictum sit, filium a solo patre cognosci. Superest nunc posterius membrum, quod *nullus patrem cognoscat nisi filius etc.* Porro haec cognitio diversa est a priore: neque enim patrem cognoscere filius dicitur, quia spiritu suo eum manifestet, sed quia, quatenus viva est eius imago, eum quodammodo exhibet visibilem in sua persona. Interim spiritum non excludo, sed revelationem, de qua nunc agitur, refero ad notitiae modum: atque ita optime cohaeret sermonis contextus. Confirmat enim Christus, quod prius dixit, Omnia sibi tradita esse a patre, ut sciamus in ipso habitare deitatis plenitudinem. Huc summa redit, patris donum esse, quod cognoscitur filius, quia spiritu suo nobis mentis oculos aperit, quibus cernamus Christi gloriam, quae alioqui nobis esset abscondita: Patrem vero, qui lucem habitat inaccessam, et in se incomprehensibilis est, a filio nobis manifestari, qui viva est eius imago, ut alibi frustra quaeratur.

28. *Venite ad me omnes.* Iam benigne ad se invitat, quos sibi idoneos fore discipulos agnoscit. Quamvis enim omnibus patrem manifestare paratus sit, bona tamen pars accedere ideo negligit, quia necessitatis suae sensu non tangitur. Christum non curant hypocritae, quia ebrii propria iustitia gratiam eius non esuriunt nec sitiunt. Qui mundo sunt addicti, coelestem vitam pro nihilo ducunt. Frustra ergo utrosque illos ad se Christus vocaret: ideo se ad miseros et afflictos convertit. Porro *laborantes* vocat, qui sub onere gemunt: nec generaliter quoslibet intelligit tristitia et aerumnis oppressos, sed qui peccatis suis confusi,

propter hominem factum est, non homo propter sabbatum. 28. *Itaque dominus est filius hominis etiam sabbati.*

LUC. VI. 1. *Accidit autem, ut in sabbato secundoprimo transiret per sata: ac vellebant discipuli eius spicas, edebantque confricantes manibus.* 2. *Quidam autem pharisaeorum dicebant illis: Quid facitis, quod non licet facere sabbatis?* 3. *Et respondens Iesus ad eos dicit: Ne hoc quidem legistis, quod fecit David, quum esurisset ipse et qui cum eo erant?* 4. *Quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis sumpsit, editque, ac dedit etiam iis, qui secum erant, quos non licet edere nisi tantum sacerdotibus?* 5. *Et dixit illis: Dominus est filius hominis etiam sabbati.*

Matth. 1. *Ibat Iesus sabbatis.* In hac historia evangelistis propositum fuit, ostendere partim quam malignum fuerit ingenium pharisaeis, partim quam superstitiose rebus externis et minutis addicti fuerint, ut totam in illis sanctitatem prorsus locarent. Discipulos enim Christi accusant, quod urgente inedia in itinere sabbato vellant spicas, quasi ita sabbatum violarent. Sancta quidem res erat sabbati observatio, sed non qualem illi fingebant, ut vix digitum nisi trepida conscientia movere liceret. Hypocrisis ergo tam scrupulosos in rebus leviculis ipsos reddidit, quum sibi in crassis superstitionibus parcerent: sicuti alibi Christus exprobrat, quod mentham et anethum deciment, contemnant vero quae praecipua sunt legis. Atque hic hypocritis perpetuus mos est, ut licentiam captantes in rebus maximis sedulo caeremoniis intenti sint. Hinc etiam fit, ut rigidius externos ritus servari flagitent, qui erga Deum carnali tantum cultu defungi volunt. Sed malevolentia potius et livor quam superstitio eos impulit ad hanc reprehensionem, quia in alios non adeo morosi fuissent. Utile autem nobis est tenere, qualiter affecti fuerint, ne quem perturbet, quod ipsos legis doctores Christus tam infensos sibi habuit.

Luc. 1. *Sabbato secundo primo.* Minime dubium est, quin hoc sabbatum pertinuerit ad unum aliquem ex diebus festis, quos semel quotannis celebrari lex iubebat: ideo putarunt quidam continuas fuisse bidui ferias, sed quia post babylonicum exsilium sic Iudaei dies festos distribuerant, ut semper unus esset dies intermedius, inde refutatur illa opinio. Probabilius loquuntur qui dicunt, ultimum fuisse solennitatis diem, qui aeque celebris erat ac primus. Quanquam mihi magis arridet eorum sententia, qui secundam anni festivitatem intelligunt: et nomen optime congruit, sabbatum vocari secundoprimum, quod ex praecipuis illis et anniversariis ordine temporis secundum erat. Primum vero erat pascha, ideo probabile est, tunc fuisse primitias.

Marc. 24. *Cur faciunt sabbatis.* Non reprehendunt pharisaei discipulos Christi, quod ex alieno agro vellant spicas, sed quod sabbatum violent. Quasi vero in hunc finem ordinatum fuerit, ut pereant famelici homines potius quam inediam suam sublevent. Atqui haec tantum fuit sabbati ratio, ut populus se Deo sanctificans ad verum et spiritualem cultum se exerceret: deinde ut solutus ab omnibus terrenis negotiis sacros conventus liberius ageret. Quare legitima observatio ad scopum illum referri debebat, quia ex mente legislatoris petenda est interpretatio legis. Sed hinc apparet, quam maligna sit et implacabilis superstitio, praesertim vero quam fastuose et crudeliter insultent hypocritae, ubi ambitio et personae odium concurrunt: non enim sola fictae sanctimoniae affectatio, quemadmodum dixi, pharisaeos tam austeros et rigidos fecit, sed quum ex professo cuperent omnia Christi dicta et facta arrodere, fieri non potuit quin traherent in malam partem, in quibus nihil erat vitii, quemadmodum sinistri interpretes solent. Quod Matthaeus et Marcus obiectum fuisse crimen Domino referunt, Lucas autem discipulis, in eo nihil est dissidii: probabile enim est, ita vexatos fuisse discipulos, ut accusatio in magistrum ipsum stringeretur. Fieri etiam potuit, ut a discipulis initio facto tandem ad Christum disceptatio pervenerit, et pharisaei malitia sua perciti culpam illi imputaverint, quod discipulos suos tacitus sinebat sabbatum transgredi.

Matth. 3. *Non legistis, quid fecerit David.* Quinque argumentis refutatur a Christo eorum calumnia. Primo, suos discipulos exemplo Davidis excusat (1. Sam. 21, 6). David enim Saulis iracundiam fugiens, quum viaticum peteret a sacerdote Achimelech, nec suppeteret vulgaris cibus, obtinuit ut sacri panes sibi darentur. Si necessitas Davidem absolvit, eadem ratio in aliis valeat oportet. Unde sequitur, non violari caeremonias legis, modo ne pietas laedatur. Sumit autem Christus pro confesso, culpa vacasse Davidem, quia laudatur sacerdos spiritus sancti elogio, qui sacros panes sumere illi permisit. Quum dicit, non licuisse nisi sacerdotibus solis edere panes illos, intelligamus iure communi (Exod. 29, 33): nam si quid praeter fas tentasset David, frustra eius exemplum praetexeret Christus, sed quod vetitum erat in certum finem, necessitas licitum fecit.

5. *Sabbatis sacerdotes.* Secundum argumentum, quo probat Christus sabbati violationem, de qua conquesti erant pharisaei, carere omni culpa: quia sabbatis licet immolare victimas, circumcidere infantes, et alia peragere quaecunque ad Dei cultum spectant. Unde sequitur, pietatis officia inter se minime pugnare. Quod si templum manuarios labores in sacrificiis et toto externo cultu sanctificat,

cumspectis omnibus illis, dixit homini: Extende manum tuam. Ille autem fecit: et restituta est manus eius sana, sicut altera.

Matth. 9. *Ac progressus illinc.* Idem est huius historiae scopus, qui proximae: nempe scribas malitiose in hoc fuisse intentos, ut in calumniam raperent quidquid fiebat a Christo, ideoque non esse mirum, si implacabiles eius hostes fuerint, quorum animi sic pravitate infecti erant. Interea videmus, hoc hypocritis solenne esse, umbratilem tantum legis iustitiam sectari: et quaemadmodum vulgo loquuntur, magis insistere in forma quam in substantia. Primum ergo hinc discamus, puras mentes et omni maligno affectu vacuas afferre, ubi ferendum est de re aliqua iudicium. Nam si odium, vel fastus, vel tale aliquid in nobis dominetur, non hominibus tantum erimus iniurii, sed cum Dei ipsius contumelia lucem vertemus in tenebras. Nemo a malitia integer negasset, divinum esse opus, quod damnare isti boni doctores non dubitant. Unde tantus furor, nisi quod omnes eorum sensus occupat impium Christi odium, ut in pleno solis fulgore caecutiant? Monemur etiam, cavendum esse, ne caeremoniis tribuendo plus quam par est, quae longe pluris sunt coram Deo, et quae praecipua legis Christus alibi vocat (Matth. 23, 23), effluere sinamus. Nam quae nostra est ad externos ritus propensio, nunquam hac in parte tenebimus modum, nisi subinde in memoriam recurrat, quidquid de cultu Dei praecipitur, primo spirituale esse, deinde ad regulam, quae hic a Christo praescribitur, debere exigi.

10. *Interrogabant illum dicentes.* Marcus et Lucas tantum dicunt observasse, quid facturus esset Dominus: Matthaeus clarius exprimit, verbis quoque fuisse lacessitum. Probabile autem est, sanatos ante sabbatis fuisse alios quospiam. Hinc igitur occasione sumpta interrogant, sibine licere putet, quod egerat, denuo repetere. Atqui expendere ipsos decebat, divinum an humanum opus esset, solo tactu aut verbo vegetare manum aridam. Deus enim sabbatum instituens legem sibi non imposuit, vel aliqua servitute se obstrinxit, quin sabbatis, prout visum est, sicut aliis diebus operetur. Nimiae igitur amentiae fuit, quaestionem hanc movendo cogere in ordinem Deum ipsum, et liberum eius operibus cursum praecidere.

11. *Quis erit ex vobis homo, qui habebit ovem etc.* Iterum ostendit Christus, quaenam sit vera sabbati observatio: ac simul eos calumniae arguit, quod in se uno carpant usitatum inter omnes morem. Nam si cuius ovis cecidisset in foveam, nemo inde extrahi prohibebat: quanto autem homo pluris est pecude, tanto magis eum iuvare licet. Constat igitur si quis fratrum necessitati succurreret, praeceptam a Domino quietem minime violasse. Haec similitudo apud Marcum et Lucam non habetur: tantum dicunt, sciscitatum esse Christum, Liceatne benefacere sabbatis an malefacere. Nam qui vitam hominis perdit, maleficii reus est: ab homicida autem parum differt, qui laboranti opem ferre non curat. Perstringit ergo eos Christus, quod praetextu sanctae quietis ad male agendum cogere vellent: quia non tantum delinquit, sicut dictum est, qui aliquid contra legem designat, sed etiam qui officium suum negligit. Hinc etiam perspicimus, non iisdem semper rationibus usum esse Christum, ut calumniam hanc depelleret, quia hic de sua divinitate non disputat, quemadmodum apud Ioannem: nec vero operae pretium fuit, quum haec una defensio abunde pharisaeos refelleret, nihil scilicet minus esse consentaneum quam sabbati transgressorem censeri qui Deum imitaretur.

Luc. 8. *Ipse vero sciebat.* Si verum dicit Matthaeus, palam sermone suo prodiderant quid haberent in animo. Non ergo tacitae eorum cogitationi, sed apertis verbis respondit Christus. Sed utrumque stare potest, quod palam loquuti sint, et de secreto eorum affectu iudicaverit Christus: neque enim profitebantur, quid captarent, sicut et Matthaeus ipse exprimit, captiosam fuisse illorum interrogationem: ideo nihil aliud intelligit Lucas quam notas Christo insidias fuisse, licet verbis aliud obtenderent. *Marcus* addit, Christum intuitum esse eos *cum iracundia:* merito enim tam impiae contumaciae irasci debuit. Atque ut sciamus iustam et sanctam iram fuisse, inde ortam esse dicit, quod super caecitate cordis eorum condolesceret. Primum ergo tristis est Christus, quod homines in lege Dei exercitati tam crasse caecutiant. Sed quia eos excaecabat malitia, simul cum dolore iracundiam concipit. Haec vera est zeli moderatio, quum de hominum impiorum exitio sumus anxii, et contra impietatem excandescimus. Quemadmodum autem hic locus testatur, Christum ab humanis passionibus non fuisse immunem, ita hinc colligimus, passiones ipsas per se non esse vitiosas, modo absit intemperies. Nos quia propter corruptam naturam modum non tenemus, nunquam sine peccato irascimur, etiam iustas ob causas: Christi alia fuit ratio, in quo non solum viguit naturae integritas, sed absolutum iustitiae exemplar enituit. Petendus ergo nobis est e coelo Dei spiritus, qui excessus nostros corrigat.

MATTH. XII. 14. *Porro pharisaei egressi ceperunt consilium adversus eum, quomodo ipsum perderent.* 15. *At Iesus hoc cognito secessit illinc: sequutaeque sunt eum turbae multae, et sanavit eos omnes.* 16. *Et interminatus est illis, ne se facerent*

admirationem concilient, quocunque veniunt, magnos concitant clamores, urbes et oppida tumultu implent. Nunc perspicimus, quam apte Matthaeus ad praesentem causam accommodet prophetae vaticinium. Nam quia Deus filio suo humilem abiectamque personam imposuit, ne quid scandali rudes concipiant ex contemptibili et obscura eius forma, tam propheta quam Matthaeus occurrunt, ac pronuntiant non temere, sed coelesti decreto ita fieri, ut talis prodeat. Unde sequitur, perperam facere eos omnes, qui Christum aspernantur, quia carnis votis non respondet externa eius conditio. Neque enim nobis Christum imaginari fas est, qui ingenio nostro respondeat, sed simpliciter necesse est eum amplecti, qualis offertur a patre. Itaque salute indignus est, cui vilescet Christi humilitas, quam sibi placere Deus testatur. Nunc descendo ad verba prophetae (Ies. 42, 1).

18. *Ecce servus meus.* Quo nos ad arbitrium suum adstringat Deus, quasi digito ostendit quem missurus est: atque huc pertinet demonstrationis nota, *ecce.* Similis etiam ratio subest in epithetis, quae sequuntur, quod *servum* suum nominat et *electum*, in quo acquiescit eius animus. Unde enim fit, ut Christum homines suo sensu metiri audeant, nisi quia non expendunt redemptionem suam a mera Dei gratia pendere? Haec vero nimis improba est licentia, quum nobis incomparabilem thesaurum offerat Deus, pretium illis statuere pro carnis nostrae fastidio. Et per excellentiam vocatur *servus*, non tanquam unus quilibet ex vulgo, sed cui Deus redimendae ecclesiae partes et munus iniunxit. Quia vero nemo sibi usurpat honorem, sed qui vocatus est merito in ordine censetur, pronuntiat Deus suo decreto, electum esse qui talis prodit: unde sequitur, fas non esse hominibus ipsum respuere, quia in Deum contumeliosi et sacrilegi essent. Et certe nimis absurdum est, ut nostra libidine vel superbia irrita fiat quae sancta et inviolabilis esse debet Dei vocatio. Longius tamen patet, quod addit Deus apud prophetam, beneplacitum animae suae residere in Christo: nam etsi cuiusque nostrum vocatio a gratuito Dei favore, tanquam unico fonte manat, hoc tamen singulare est in Christo, quod in eius persona totam ecclesiam amore suo complectitur Deus pater. Nam quum natura inimici Dei simus omnes, nunquam ad nos perveniet eius amor, nisi a capite primum incipiat, sicut alibi visum est, ac iterum videbitur cap. 17.

Iudicium gentibus annuntiabit. Officium Christi breviter designat propheta, quum fore praedicit, ut iudicium gentibus proferat. *Iudicii* autem nomine comprehendunt Iudaei statum rite et ordine compositum, ubi viget aequitas et rectitudo. Perinde est igitur ac si dixisset propheta, venturum etiam, qui collapsam iustitiam restituat, et quidem non unius tantum populi sit moderator, sed gentes etiam adducat sub Dei imperium, inter quas prius regnabat vasta dissipatio. Atque hoc significat verbum *educere*, quo utitur propheta: quia officium Christi fuit, regnum Dei, quod tunc inclusum erat in angulo Iudaeae, propagare in totum orbem, sicut alibi dicitur (Ps. 110, 2), Sceptrum virtutis tuae emittet Dominus ex Sion. Simul etiam proferendi iudicii modus exprimitur, quod Deus spiritum suum ponet in Christo. Verum quidem est, nihil unquam fuisse rectitudinis in mundo, quod non profectum sit a Dei spiritu, et coelesti eius virtute constiterit: quemadmodum etiam nemo ex regibus legitimum ordinem vel erigere vel tueri potest, nisi quatenus eodem spiritu instructus erit. Sed Christus in proferendo iudicio longe alios omnes excellit, quia spiritum accepit a patre, quem in suos omnes effundat: non enim voce tantum vel scripto dictat, quid rectum sit, sed spiritus sui gratia intus format corda hominum ad servandam iustitiae regulam.

19. *Non contendet.* Summa est, ut nuper attigi, non fore tumultuosum Christi adventum, quia regio apparatu splendoreque carebit: mox tamen subiicitur, id in hominum salutem fore, ut amabilis sit ista mansuetudo, quae passim in mundo spernitur. Et certe mira est hominum stultitia, quod minus honorifice de Christo sentiant, quia se ad eorum modulum placide ultroque demittit. Appareat Christus in sua gloria, quid futurum putamus, nisi ut nos totos absorbeat? Quaenam igitur ista pravitas est, minus libenter eum excipere, qui in gratiam nostram ex altitudine sua descendit? Ergo ut Christi comitas reverentiam illi apud fideles conciliet, quam utilis, imo necessaria sit admonet Iesaias. Sibi quisque nostrum fragilitatis suae conscius est: hinc reputare convenit, quantopere omnibus expediat indulgenter a Christo foveri. Non loquor de incredulis, qui omni spiritus gratia prorsus adhuc vacui sunt, sed qui iam vocati sunt a Domino, donec plenius in illis lumen accendat, et solidum robur suppeditet. Annon omnes semifractae arundini et ellychnio fumiganti similes sunt? Quod ergo ita se Christus nostrae infirmitati attemperat, immensam eius bonitatem exosculari discamus. Interea tamen nemo sibi in vitiis blandiatur, sed pro se quisque in melius proficere studeat, ne iactemur tota vita vel ad quamlibet auram nutemus arundinum instar: sed adolescamus in viros perfectos, ut firmi stemus contra varios Satanae insultus, ne exiguis tantum scintillis et obscura fuligine implicitis fides nostra micet, sed lucidos radios emittat. Iam vero Christi exemplo omnibus eius ministris praescribitur, qualiter se gerere debeant. Sed quia huius loci praetextu falso et insulse quidam praetendunt, promiscue cum omnibus tenendam esse mansuetudinem, notandum

est discrimen, quod diserte statuit propheta inter infirmos et improbos. Nam qui plus satis robusti sunt, eorum duritiem malleo violenter contundi par est: qui vel tenebras ubique obducere conantur, vel faces sunt ad excitanda incendia, eorum fuliginem discuti et ardorem exstingui necesse est. Ergo sicuti danda est opera fidelibus verbi ministris, ut infirmis parcendo gratiam Dei (quae adhuc in illis exigua est) foveant atque augeant, ita prudenter cavendum, ne obstinatae eorum malitiae indulgeant, qui nihil habent affine cum fusco ellychnio vel arundine quassata.

20. *Donec eiiciat ad victoriam iudicium.* Paulo aliter habent verba prophetae, quod scilicet iudicium in veritate proferet vel educet. Loquutio tamen, qua usus est Matthaeus, valde emphatica est: ut sciamus, non sine magno certamine et conatu constitui in mundo iustitiam. Nam diabolus quascunque potest difficultates ingerit, ut illa non nisi luctando erumpat, idque confirmat nomen victoriae, quae non nisi pugnando acquiritur. Pro eo quod mox sequitur, habet propheta, legem eius insulae exspectabunt. Quanquam autem Matthaeus verba mutaverit, in sensu tamen convenit, Christi gratiam gentibus communem fore.

MATTH. XII. 22. *Tunc adductus est ad eum, qui daemonio agitabatur caecus et mutus, et sanavit illum, ita ut caecus ac mutus loqueretur et cerneret.* 23. *Et obstupuerunt omnes turbae, dicebantque: Num hic est filius David?* 24. *At pharisaei, quum audissent, dicebant: Hic non eiicit daemonia, nisi per Beelzebub, principem daemoniorum.*

MARC. III. 20. *Et veniunt in domum, et convenit iterum turba, sic ut non liceret illis vel panem edere.* 21. *Et quum audissent, qui ad illum attinebant, exierunt ut manus iniicerent in eum: dicebant enim: In furorem versus est.* 22. *Et scribae, qui ab Hierosolymis descenderant, dicebant, Beelzebub habet, et per principem daemoniorum eiicit daemonia.*

LUC. XI. 14. *Et erat eiiciens daemonium, et illud erat mutum. Quumque eiecisset daemonium, loquutus est mutus, et admiratae sunt turbae.* 15. *Quidam autem ex eis dixerunt: Per Beelzebub, principem daemoniorum, eiicit daemonia.*

Marc. 20. *Et veniunt in domum.* Non dubium est, quin Marcus spatium aliquod temporis satis longum comprehendat, quum a miraculis descendit ad impiam conspirationem, quam inter se fecerunt Christi cognati, ut eum quasi furiosum vincirent. Apud Matthaeum et Lucam expressa tantum unius miraculi fit mentio, quod maledicendi occasionem pharisaeis praebuit. Quia vero in hoc postremo membro tres simul conveniunt, quod a Marco refertur, huc inserere visum est. Mirum vero, quod in Christi cognatis tanta fuerit pravitas, qui ad promovendum Dei regnum primi adiutores esse debuerant. Quum vident, aliquod iam nomen illi esse partum, titillat eos ambitio, ut Hierosolymae celebrari cupiant: hortantur enim ut illuc adscendat, quo se melius ostentet. Nunc quia vident, partim exosum esse primoribus, partim multis calumniis obnoxium, contemni etiam a magna parte, ne quid damni, vel invidiae, vel dedecoris redundet ad commune genus, iniicere illi manum cogitant, et domi constringere tanquam hominem mente alienatum: atque ita fuisse persuasos, ex verbis evangelistae liquet. Unde primum discimus, quanta sit humani ingenii caecitas, quod tam perverse iudicat de manifesta Dei gloria. Certe virtus spiritus sancti magnifice refulgebat in omnibus Christi dictis ac factis: quod si aliis fuisset obscura, consanguineos propter familiarem notitiam quomodo latere poterat? Sed quoniam agendi ratio, quam Christus tenet, mundo non arridet, adeoque favorem illi non conciliat, ut potius exponat multorum odiis, ecstaticum esse fingunt. Discamus secundo loco, fidei lucem non ex carne et sanguine esse, sed ex coelesti gratia, ne quis in alio quam spiritus generatione glorietur, quemadmodum Paulus admonet, Si quis in Christo censeri vult, sit nova creatura (2. Cor. 5, 17).

Matth. 22. *Tunc adductus est.* Lucas daemonium, a quo possidebatur homo, ab effectu mutum nominat: Matthaeus tamen dicit, duplicem plagam fuisse homini inflictam. Certum quidem est, multos naturalibus vitiis caecos esse et mutos, sed hunc oculis captum fuisse apparet, et sermonis usu privatum, quamvis in nervis opticis, vel in linguae symmetria nullus esset defectus. Porro non mirum est, tantum licentiae ad vitiandos corporis sensus Satanae permitti, quum omnes animae facultates iusto Dei permissu corrumpat vel pervertat.

23. *Et obstupuerunt omnes turbae.* Hinc colligimus, perspicuam fuisse Dei virtutem, quae in admirationem sui turbam ab omni maligno affectu puram et integram rapuit. Unde enim factum est, ut admirati sint omnes, nisi quia res ita cogebat? Et certe nemo est nostrum, qui non in hac historia, tanquam in speculo, insolitam Dei potentiam cernat: unde conficitur, diabolico veneno infectas fuisse scribarum mentes, qui tam praeclarum Dei opus calumniari veriti non sunt. Caeterum notandus est miraculi fructus, quod admiratione tacti, qui viderant, secum inquirunt, numquid Iesus sit Christus. Nam agnita Dei virtute, quasi manu ducuntur ad fidem: non quod repente profecerint, quantum oportebat (dubitanter enim loquuntur), sed hic tamen non exiguus est profectus, dum sese expergefaciunt ad considerandam attentius Christi

gloriam. Quibusdam videtur esse plena affirmatio, sed verba nihil tale sonant, et res ipsa ostendit, re inopinata perculsos non perfecte iudicasse, sed tantum illis venisse in mentem, fieri posse ut ille esset Christus.

24. *At pharisaei dicebant.* Quia in re tam aperta et convicta tergiversari nequeunt scribae, maligne tamen arrodunt, quod divinitus a Christo factum erat: nec modo laudem miraculi obscurant, sed in probrum trahere conantur, quasi magico exorcismo editum fuerit, et eius operis, quod homini tribui non poterat, diabolum fingunt esse autorem. De voce Beelzebub dictum est cap. 10. De principatu inter diabolos capite 9 attigimus. Neque enim ex vulgi errore aut superstitione natum est, quod scribae unum inter spiritus malignos principem statuunt, sed ex recepta inter pios sententia, ut reprobis suum sit caput, quemadmodum caput ecclesiae est Christus.

MATTH. XII. 25. *Iesus autem, quum sciret cogitationes illorum, dixit illis: Omne regnum divisum adversus sese desolabitur: et omnis civitas aut domus divisa adversus sese non stabit.* 26. *Et si Satanas Satanam eiicit, adversus se ipsum divisus est, quomodo igitur stabit regnum illius?* 27. *Et si ego praesidio Beelzebub eiicio daemonia, filii vestri cuius praesidio eiiciunt? propterea ipsi iudicabunt de vobis.* 28. *Quod si spiritu Dei eiicio daemonia, ergo pervenit ad vos regnum Dei.* 29. *Alioqui quomodo potest aliquis intrare domum potentis, et vasa illius diripere, nisi prius vinxerit potentem, et tunc domum illius diripiet?* 30. *Qui non est mecum, adversum me est: et qui non congregat mecum, spargit.* 31. *Propterea dico vobis: Omne peccatum et convicium remittetur hominibus: at convicium in spiritum non remittetur hominibus.* 32. *Et quicunque dixerit verbum adversus filium hominis, remittetur illi: qui autem dixerit adversus spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in praesenti saeculo, neque in futuro.*

MARC. III. 23. *Et ad se vocatis eis, in parabolis dicebat: Quomodo potest Satanas Satanam eiicere?* 24. *Et si regnum adversus se divisum fuerit, non potest stare regnum illud.* 25. *Et si domus contra se ipsam divisa fuerit, non potest stare domus illa.* 26. *Et si Satanas insurrexit contra se ipsum ac divisus est, non potest stare, sed finem habet.* 27. *Non potest quisquam vasa fortis, ingressus domum illius, diripere, nisi prius fortem alligaverit, et tunc domum eius diripiet.* 28. *Amen dico vobis: Omnia remittentur filiis hominum peccata et blasphemiae, quibuscunque blasphemaverint:* 29. *At qui convicium dixerit in spiritum sanctum, non habet remissionem in aeternum, sed obnoxius est aeterno iudicio.* 30. *Dicebant enim: spiritum immundum habet.*

LUC. XI. 16. *Alii autem tentantes eum signum e coelo petebant ab eo.* 17. *Ipse autem, quum sciret cogitationes illorum, dixit eis: Omne regnum adversus se divisum desolatur, et domus super domum cadit.* 18. *Quod si Satanas quoque adversus se ipsum divisus est, quomodo stabit regnum eius? quia dicitis per Beelzebub me eiicere daemonia.* 19. *Quod si ego per Beelzebub eiicio daemonia, filii vestri per quem eiiciunt? ideo ipsi iudices vestri erunt.* 20. *Porro si digito Dei eiicio daemonia, profecto pervenit ad vos regnum Dei.* 21. *Quum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt quae possidet:* 22. *Ubi vero fortior eo superveniens vicerit eum, universa eius arma aufert, in quibus confidebat, et spolia eius distribuit.* 23. *Qui non est mecum, contra me est: et qui non colligit mecum, dispergit.* XII. 10. *Et quisquis loquitur dictum in filium hominis, remittetur ei: qui vero in spiritum sanctum blasphemaverit, non remittetur ei.*

Matth. 25. *Iesus autem quum sciret cogitationes illorum.* Quanquam satis sciebat Christus, et saepe expertus fuerat, scribas pro sua malevolentia, quidquid ageret, in sinistram partem rapere solitos, non tamen dubito, quin Matthaeus et Lucas significent, Christum fuisse cordium cognitorem. Ac probabile quidem est, obloquutos palam fuisse Christo, ut ad eum pervenerint calumniae, sed divino suo spiritu cognovit Christus, quo animo detraherent. Saepe enim accidit, ut praepostere iudicent homines, qui tamen data opera non impugnant quod rectum est, sed per inscitiam labuntur: vel occultum et reconditum virus non fovent, sed temeritate feruntur praecipites. Sensus ergo est, ideo vehementius invectum esse Christum contra eos, quia conceptae intus malitiae testis ac iudex erat.

Omne regnum. Calumniam sibi obiectam primum refutat proverbiali sententia: videtur tamen parum solida esse refutatio. Scimus enim, quibus interdum praestigiis illudat Satan speciem dissidii ostentans, ut superstitionibus illaqueet hominum mentes. Ita exorcismi in papatu nihil aliud sunt quam umbratiles et fictitii Satanae contra se ipsum conflictus. Verum nulla in Christum cecidit talis suspicio, quia sic daemones eiecit ex hominibus, ut sanos et integros Deo restitueret. Quoties secum diabolus colludit, se ita vinci simulat, ut ipse idem nihilominus triumphet: atqui Christus aperto marte diabolum aggressus est, ut illum prorsus deiiceret, nec quidquam ei faceret residuum. Non prostravit eum una in parte, ut in altera magis stabiliret, verum undique omnes eius machinas diruit. Apte ergo ratiocinatur Christus, sibi

illaqueandos homines, imo iam sibi mancipatos compedibus variis ita constringit, ut servitutem, cui addicti sunt, potius foveant quam ad libertatem ullo modo adspirent. Innumerae deinde sunt noxarum species, quibus misere oppressos sub pedibus tenet. Denique nihil obstat, quominus sine controversia in mundo tyrannice dominetur: non quod opifice ipso invito quidquam possit, sed quia posteros suos omnes Adam, ubi se alienavit a Dei imperio, sub hanc alienam dominationem redegit. Caeterum quamvis praeter naturam regnet diabolus, iustaque Dei vindicta propter peccatum eius tyrannidi subiecti sint homines, tranquilla tamen est illi regni possessio, ut impune nobis insultet, donec fortior insurrexerit. Porro fortior hic in terra non reperitur, quando nulla hominibus ad se iuvandos suppetit facultas: ideo promissus fuit e coelo redemptor. Iam hunc redemptionis modum Christus necessarium esse ostendit, ut diabolo manu armata extorqueat, quod nunquam nisi coactus dimittet. Quibus verbis significat, frustra homines liberationem sperare, donec violento conflictu subactus fuerit Satan. Quanquam autem scribarum inscitiam ex professo arguit, quod principia regni Dei non tenerent: haec tamen obiurgatio fere in omnes competit, quando eadem fere stultitia laborant. Nemo est, qui non verbis iactet se cupere regnum Dei: interea Christum fortiter, sicut opus est, proeliari non patimur, ut nos e manu tyranni nostri eripiat, perinde ac si quis aegrotus medici opem imploret, ab omnibus autem remediis abhorreat. Nunc tenemus, quo consilio parabolam hanc adduxerit Christus: nempe ut scribas ostendat regno Dei adversos esse, cuius primordiis maligne obstabant. Discamus tamen, quia obnoxii sumus omnes Satanae, Deum non aliter suum in nobis regnum auspicari quam dum forti et victrice Christi manu ab infausta illa tristique servitute nos liberat.

30. *Qui non est mecum.* Bifariam exponitur hic locus. Quidam ita contexunt, ut sit argumentum a repugnantibus, ac si dixisset Christus, Non possum nisi everso diabolo regnare: quia in hoc intenti sunt omnes eius conatus, ut dispergat quidquid colligo. Et certe plus satis videmus, quam strenue hostis ille in dissipationem regni Christi incumbat. Ego tamen eorum sententiae potius subscribo, qui scribas duplices regni Dei adversarios vocari exponunt, quia data opera impediunt eius progressus. Sensus ergo est, Vestrum erat mihi adesse, manumque porrigere in erigendo Dei regno. Nam quisquis non adiuvat, quodammodo sese opponit, vel saltem dignus est, qui censeatur inter hostes. Quid vos igitur, quos rabiosa intemperies ad manifestum certamen impellit? Porro ex superioribus satis liquet, quam vere nunc dicat Christus, quicunque secum non colligunt, dispergere: quando ea est naturae nostrae ad malum propensio, ut locus non sit Dei iustitiae nisi apud eos, qui se ad illam serio applicant. Longius etiam patet haec doctrina, indignos esse qui in Christi grege reputentur, qui sua illi studia non impendunt: quia fit eorum ignavia, ut diffluat et pessum eat regnum Dei, cui promovendo vocati sumus omnes.

31. *Propterea dico vobis.* Illatio haec non ad proximum membrum restringi debet, sed pendet ex toto contextu. Postquam enim docuit Christus, scribas non posse improbare, quod daemones eiiceret, quin regnum Dei oppugnent, tandem concludit, non leve nec tolerabile esse delictum, sed nefandum crimen, quod scientes et volentes spiritum Dei contumelia afficiant. Praefati enim sumus, Christum non ex simplicibus eorum verbis, sed impia et scelesta cogitatione sententiam hanc protulisse: *omne peccatum et blasphemia.* Quia blasphemiam adversus spiritum peccatis omnibus graviorem esse Dominus pronuntiat, operae pretium est inquirere, quid hoc verbo significet. Qui impoenitentiam esse definiunt, nullo negotio refelli possunt: frustra enim et inepte negaret Christus, in hoc saeculo remitti. Deinde nomen *blasphemiae* ad quaevis peccata promiscue extendi nequit. Sed ex comparatione, quam Christus adducit, facile nobis constabit definitio. Cur atrocius peccare dicitur, qui in spiritum blasphemat quam qui in Christum? an quia praecellit spiritus maiestas, ut gravius vindicetur? Certe alia est ratio: nam quum in Christo reluceat plenitudo divinitatis, quisquis in eum contumeliosus est, totam Dei gloriam, quantum in se est, evertit atque abolet. Iam quomodo a suo spiritu distrahetur Christus, ut, qui illum probro afficiunt, hunc relinquant illaesum et intactum? Hinc iam colligere incipimus, non quia superior Christo sit spiritus, blasphemiam in eum superare alia peccata: sed quia patefacta Dei virtute quicunque recalcitrant excusabiles non sunt ignorantiae praetextu. Ad haec notandum est, quod de blasphemia hic dicitur, non referri ad spiritus essentiam simpliciter, sed ad gratiam, qua donati sumus. Nam qui spiritus luce privati sunt, quantumvis detrahant de spiritus gloria, rei tamen huius criminis non agentur. Nec tenemus, probro afficere spiritum Dei, qui destinata malitia eius gratiam et virtutem oppugnant, neque id modo, sed tale sacrilegium non committi, nisi dum habitantem in nobis spiritum scientes exstinguere conamur. Atque haec ratio est, cur spiritus probro affici potius dicatur quam vel filius vel pater ipse: quia videlicet Dei gratiae et virtuti detrahendo spiritum recta impetimus, a quo prodeunt et in quo nobis apparent. Maledicit quispiam incredulus Deo? nempe ac si in parietem caecus impingeret. In spiritum vero non maledicit, nisi qui ab eo illuminatus impiae rebellionis sibi conscius est: neque enim superflua est

ista distinctio, quod aliis omnibus blasphemiis venia dabitur, praeterquam huic uni, quae adversus spiritum effertur. Si quis in Deum simpliciter blasphemaverit, illi non negatur spes veniae: contumeliosis in spiritum Deus nunquam propitius fore dicitur. Cur hoc, nisi quia hi demum in spiritum blasphemi sunt, qui contra proprium animi sui sensum eius donis et virtuti obtrectant? Eodem quoque spectat ratio, quae apud Marcum habetur, pharisaeis ita duriter minatum esse Christum, quia dixerant, spiritu immundo praeditum esse, quia hoc modo lucem in tenebras consulto et maligne vertebant. Hoc vero est gigantum more, ut loquuntur, bellum Deo inferre. Hic tamen nascitur quaestio, An eousque amentiae prosiliant homines, ut contra Deum ruere scientes et volentes non dubitent: hoc enim videtur esse incredibile portentum. Respondeo, audaciam hanc prodire quidem ex phrenetica caecitate, in qua tamen malitia et virulentus furor exsuperat. Nec vero abs re est quod Paulus dicit (1. Tim. 1, 13), quum blasphemus esset, veniam se fuisse consequutum, quia ignorans in sua incredulitate id fecerat: suum enim peccatum hac voce a voluntaria contumacia discernit. Simul autem hoc loco refellitur eorum error, qui voluntarium quodvis peccatum, et quod repugnante conscientia committitur, irremissibile esse fingunt. Atqui Paulus diserte peccatum illud ad priorem legis tabulam restringit, nec minus clare Dominus speciem unam designat blasphemiae nomine, et simul ostendit, directe pugnare cum Dei gloria. Ex his autem omnibus colligere iam licet, in spiritum sanctum peccare et blasphemos esse, qui Dei virtutes sibi per spiritum patefactas, in quibus celebrari eius gloriam decebat, in eius dedecus malitiose convertunt, et cum Satana duce suo professi sunt gloriae Dei hostes. Quare mirum non est, si tali sacrilegio spem veniae praecidat Christus: deploratus enim esse oportet, qui unicam salutis medicinam in letale venenum convertunt. Durius hoc quibusdam videtur, ideoque ad puerile cavillum confugiunt, irremissibile vocari, quoniam eius venia rara sit et ad impetrandum difficilis. Atqui expressius loquutus est Christus quam ut adeo futiliter eludi queant eius verba. Nimis etiam stulte ratiocinantur, crudelem fore Deum, si peccatum nunquam remittat, cuius atrocitas omnes in stuporem rapere debet: nec satis reputant, quam immane sit scelus, non modo sacrum Dei nomen data opera profanare, sed in faciem eius conspuere, dum palam relucet. Eiusdem inscitiae est quod excipiunt, absurdum fore, si ne poenitentia quidem veniam impetret. Certum enim est reprobationis signum in spiritum blasphemia. Unde sequitur, quicunque in eam prolapsi fuerint, in reprobum sensum datos esse. Sicuti enim fieri posse negamus, ut, qui vere spiritu regenitus est, se in tam horrendum scelus praecipitet, sic rursus tenendum est, qui exciderint, nunquam resurgere: imo Deum hac quoque in parte gratiae suae contemptum ulcisci, quod reproborum corda obdurat, ut ad resipiscentiam nunquam adspirent.

32. *Neque in praesenti.* Quid haec verba sibi velint, Marcus breviter exprimit, aeterno iudicio obnoxios fore dicens, qui adversus spiritum loquuti fuerint. Quotidie remissionem peccatorum a Deo petimus, et ipse nos sibi reconciliat: tandem in morte abolitis peccatis omnibus se nobis propitium declarat: huius misericordiae fructus se extremo die proferet. Sensus ergo est, minime sperandum esse, ut veniam impetrent in hac vita, vel in extremo iudicio absolvantur, quicunque in spiritum blasphemaverint. Quod inde colligunt papistae, remitti post mortem hominibus peccata, nullo negotio eorum calumnia refutatur. Primum insulsi sunt, verbum *futuri saeculi* ad medium tempus torquendo, quum extremum diem notari cuivis pateat, sed improbitas etiam deprehenditur, quia cum ipsorum doctrina pugnat quod obtendunt cavillum. Nota est eorum distinctio, gratis remitti peccata quoad culpam, sed poenam ac satisfactionem exigi. Iam fatentur, nullam esse spem salutis, nisi ante mortem remissa fuerit culpa. Mortuis ergo nulla remissio superest nisi poenae. Atqui negare non audebunt sermonem de culpa hic haberi. Eant nunc et ex frigida ista materia ignem suum purgatorium accendant, si potest ex glacie flamma excitari.

MATTH. XII. 33. *Aut facite arborem bonam, et fructum eius bonum: aut facite arborem vitiosam, et fructum eius vitiosum: nam e fructu arbor cognoscitur.* 34. *Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, quum sitis mali? si quidem ex abundantia cordis os loquitur.* 35. *Bonus homo e bono thesauro cordis expromit bona, et malus homo ex malo thesauro depromit mala.* 36. *Sed dico vobis, quod de quocunque verbo otioso, quod loquuti fuerint homines, rationem reddituri sunt in die iudicii.* 37. *Nam ex dictis tuis iustificaberis, et ex dictis tuis condemnaberis.*

33. *Aut facite arborem.* Absurdum videri posset, quod optio datur hominibus, ut boni sint vel mali: sed si reputemus, quale hominum genus Christus compellet, facilis erit solutio. Scimus, qualis de pharisaeis opinio fuerit: ficta enim ipsorum sanctimonia adeo perstrictae erant vulgi mentes, ut nemo de eorum vitiis iudicium facere auderet. Larvam hanc detrahere volens Christus, iubet vel bonos esse vel malos, ac si diceret, nihil a probitate magis alienum esse quam fucum, ac frustra se iusti-

tiae titulo venditare, qui sinceri et integri non sunt. Nihil ergo ponit in eorum arbitrio, neque fraenum illis laxat, sed tantum admonet, nihil proficere sua inani larva, quamdiu ita duplices erunt, quia homines vel bonos vel malos esse necesse est. Quod dicit, *facite arborem*, inscite ex eo quidam colligunt, in manu cuiusque esse, sibi vitam formare et mores. Impropria enim est loquutio, qua scribarum hypocrisin quasi fumum discutit Christus, eos ad solidam puramque rectitudinem revocans. Modum postea et rationem exprimit, qua se bonas arbores vel malas ostendant, nempe si proferant bonos fructus vel malos. Iam in sensu nihil est ambiguum. Vita scribarum crassis flagitiis apud homines infamis non erat: interea superbiae, ambitionis et invidiae virus suis calumniis prodebant, sed quia hoc posterius rudes latebat, malum intestinum ex latebris Christus in lucem educit. Si quis obiiciat, in hac naturae nostrae corruptela fieri non posse, ut quisquam integer penitus et purus ab omni vitio reperiatur, in promptu est responsio, non requiri a Christo exactam perfectionem, cui nihil desit, sed duntaxat simplicem ac minime simulatum affectum, a quo procul aberant pharisaei quos alloquitur. Nam ut scriptura malos et sceleratos nominat, qui Satanae prorsus dediti sunt, ita sinceros Dei cultores, quamvis infirmitate carnis suae et multis vitiis circumdati sub onere gemant, bonos tamen vocat, atque hoc gratuita Dei indulgentia fit, ut tam honorifico titulo dignetur, qui ad bonitatem adspirant.

34. *Progenies viperarum.* Similitudinem arboris et fructus hoc loco tantum ad sermonem Christus accommodat, quoniam hinc detegi poterat interior et clandestina scribarum malitia, atque haec ratio est, cur tantum in hac una peccati specie insistat. Quia ergo falsis obtrectationibus prodiderant, quod in reliqua eorum vita non ita perspicuum erat, severe in eos Christus invehitur. Non mirum est, inquit, si mala verba evomitis, quandoquidem cor vestrum malitia refertum est. Nec vero mitius cum illis agi potuit, ne cui videatur immodica esse obiurgatio. Merentur quidem alia peccata duras reprehensiones, sed ubi flexiloqui homines quod rectum est depravant, vel colorem inducunt rebus vitiosis, digna est haec pravitas, in quam Deus longe vehementius quam in alia peccata fulminet. Consilium autem Christi fuit, ut res nata ferebat, impiam sophisticen damnare, quae lucem in tenebras convertit. Docet ergo hic locus, quam pretiosa sit Domino veritas, cuius tam rigidus est assertor et vindex. Atque utinam diligentius hoc expenderent, quibus ad tuendas quasvis causas ingenium nimis est versatile, et qui fucandis imposturis linguam habent venalem. Praesertim vero in eos excandescit Christus, quos vel ambitio, vel livor, vel obliqua alia cupiditas ad maledicendum impellit, etiam ubi nihil est, quod eorum conscientia improbet. Contra pharisaeos etiam more suo asperior fuit Christus, quos ita fascinaverat fallax iustitiae persuasio, ut mediocris admonitio parum prodesset. Et certe nisi acriter stimulentur hypocritae, quidquid dicitur fastuose despiciunt.

Quomodo potestis bona loqui. Iam alibi attigimus, proverbiales sententias non exigi debere ad perpetuam normam, quia tantum docent, quid accidere ut plurimum soleat: fiet quidem interdum, ut qui crudelis est, mellitis blanditiis simplices decipiat, ut astutus circumveniat simplicitatis praetextu, qui pessime cogitat quasi angelicam puritatem lingua spiret: communis tamen usus verum esse probat, quod hic dicit Christus, *ex abundantia cordis os loqui.* Sicuti etiam veteri proverbio lingua vocata est character mentis. Et certe quamvis absconditos et flexuosos recessus habeat cor hominis, et miris artibus quisque vitia dissimulet, Dominus tamen a singulis extorquet aliquam confessionem, ut ingenium suum et intestinos affectus lingua prodant. Deinde notandum est, in quem finem usurpet Christus istas parabolas: exprobrat enim pharisaeis Christus, quod conceptam intus malitiam verbis declarent. Adde quod iuratos hostes esse cognoscens, sumpta occasione ab una calumnia totam eorum vitam traducit, et fidem illis apud populum abrogat, quorum autoritas nimis habebat ponderis ad fallendum et nocendum. Caeterum quanquam non semper ex intimo corde manant boni sermones, sed in summis (ut aiunt) labris nascuntur, est tamen hoc perpetuo verum, malos sermones mali cordis testes esse.

36. *De quocunque verbo.* Argumentum est a minori ad maius: nam si omnis sermo inutilis ad calculum vocandus est, quomodo manifestis blasphemiis parceret Deus et sacrilegae eorum petulantiae, qui adversus gloriam eius latrant? Sermo otiosus pro inutili accipitur, qui nihil aedificationis vel fructus affert. Multis hoc videtur nimis rigidum: verum si reputamus, ad quem usum formatae sint nobis linguae, merito reos fieri fatebimur, qui eas temere frivolis nugis addicunt, adeoque prostituunt. Nec vero leve delictum est, tempore, quod sollicite redimere nos Paulus iubet (Col. 4, 5), ad res frivolas abuti. Quum vero nemo tam parcus sit loquendo, tamque prudenter sibi temperet, quin subinde in aliquos sermones otiosos diffluat, certa quidem nos omnes manet desperatio, si summo iure nobiscum ageret Dominus. Sed quia in hoc fundata est salutis nostrae fiducia, quod Deus in iudicium non intrabit nobiscum, et peccata, quae innumeras mortes merentur, gratuita oblivione sepeliet, non dubitemus, quin totius vitae nostrae reatum abolens culpam vaniloquentiae simul ignos-

cat. Nam scriptura de iudicio Dei loquens peccatorum remissionem minime evertit. Interea nemo sibi indulgeat, sed anxie unusquisque studeat linguam suam fraenare. Primum ut de sacris Dei mysteriis non nisi reverenter et sobrie loquamur, deinde ut abstineamus a scurrili loquacitate vanisque facetiis, multoque magis ab hostili maledicentia: denique opera danda est, ut sermo noster sale sit conditus (Col. 4, 6).

37. *Ex dictis tuis iustificaberis.* Proverbium vulgare aptavit ad praesentem causam: neque enim dubito, quin dictum hoc in ore populi celebre esset, sua quemque confessione vel damnari vel absolvi. Christus vero ad sensum paulo diversum inflectit, quod sermo perversus, ut index est latentis malitiae, ad damnandum hominem sufficiat. Quod autem papistae ad enervandam fidei iustitiam hoc torquent, puerile est. Iustificatur homo ex suis dictis, non quod sermo iustitiae sit causa, quemadmodum Dei gratiam, ut nos pro iustis reputet, fide consequimur, sed quia purus sermo nos absolvit, ne deprehendamur in lingua nostra improbi. Annon insulse ex eo infertur, mereri homines coram Deo iustitiae guttam? Quin potius doctrinae nostrae suffragatur hic locus: nam etsi de causa iustitiae nostrae non disserit Christus, antithesis tamen inter duo verba, quid verbum *iustificare* significet, ostendit. Papistis absurdum est, quod dicimus hominem fide iustificari, quia iustum re ipsa fieri et esse exponunt: nos autem iustum censeri et coram Dei iudicio absolvi intelligimus, quemadmodum ex compluribus scripturae testimoniis liquet. Annon idem confirmat Christus, quum iustificare et condemnare inter se opponit?

MATTH. XII. 43. *Quum autem immundus spiritus exierit ab homine, perambulat per loca arida, quaerens requiem, et non invenit.* 44. *Tunc dicit: Revertar in domum meam, unde exivi: et veniens reperit* (eam) *vacantem et scopis purgatam atque ornatam.* 45. *Tunc abit, et adiungit sibi septem alios spiritus deteriores se, et ingressus inhabitat illic, et fiunt postrema hominis illius peiora primis: sic erit et generationi huic perversae.*

LUC. XI. 24. *Quum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quaerens requiem: et non inveniens, dicit: Revertar in domum meam, unde exivi.* 25. *Et quum venerit, reperit eam scopis mundatam atque ornatam.* 26. *Tunc vadit, et assumit septem alios spiritus deteriores se, et ingressi inhabitant illic, et fiunt postrema hominis illius peiora primis.*

43. *Quum autem immundus spiritus exierit.* Scribis et similibus hypocritis, qui spreta Dei gratia cum diabolo conspirant, poenam denuntiat, quam meretur ipsorum ingratitudo. Quo tamen latius pateat doctrinae utilitas, generaliter admonet, quale sibi iudicium arcessant, qui oblatam gratiam spernendo ianuam diabolo rursus aperiunt. Sed quia singulis fere particulis magnum inest pondus, quaedam ordine notanda sunt, priusquam summam parabolae tractemus. Quum de *exitu diaboli* loquitur Christus, vim et effectum gratiae Dei commendat, quoties ad nos accedit: praesertim vero quum Deus nobis appropinquat in filii sui persona, finis est ut nos a diaboli tyrannide ereptos ad se recipiat, idque palam testatus fuerat Christus recenti miraculo. Quum ergo proprium eius officium sit, malos spiritus fugare, ne amplius in hominibus regnent, merito dicitur exire diabolus ab hominibus, quibus se Christus redemptorem offert. Tametsi autem non omnibus efficax est Christi praesentia, quia increduli ipsam sibi irritam reddunt, notare tamen voluit, quorsum nos ipse visitet, quid per se valeat suus adventus, quid denique mali spiritus sentiant: nunquam enim operatur in hominibus, quin diaboli in certamen tracti eius virtuti succumbant. Tenendum ergo est, diabolum a nobis eiici, quoties nobis affulget Christus, suamque erga nos gratiam aliquo documento exserit. Interea nobis describitur misera totius humani generis conditio: sequitur enim, diabolum in hominibus domicilium habere, quia inde expellitur a filio Dei. Atqui non de uno aut altero sermo habetur, sed de tota progenie Adae. Haec igitur naturae nostrae gloria est, quod suam in nobis sedem habet diabolus, ut tam in corpore quam in anima habitet. Quo etiam illustrius est misericordiae Dei specimen, dum nos ex foetidis diaboli stabulis templa sibi facit, et ad spiritus sui habitationem consecrat. Tertio depingitur nobis Satanae ingenium, quod scilicet nunquam cesset a noxis, sed assidue satagat, seque huc et illuc verset: denique suos omnes intendat conatus ad machinandum nobis exitium, praesertim vero, ubi devictus est a Christo et profligatus, magis acuatur eius rabies ac nocendi libido. Nam priusquam nos virtutis suae participes faciat Christus, quasi per lusum et iocum in nobis regnat hostis ille. Pulsus autem dolorem ex amissa praeda concipit, novasque vires colligit, et excitat omnes suos sensus, ut nos de integro oppugnet. Ideo metaphorice dicitur *ambulare per loca arida*, quia triste illi exsilium est et squalido deserto simile extra homines habitatio. Eodem etiam sensu dicitur, *quaerere requiem*, quamdiu extra homines habitat, quia tunc sibi displicet ac torquetur: nec desinit hoc vel illud moliri, donec recuperet quod amisit. Quare discamus, simul ac nos Christus vocat, vehementius et acrius certamen paratum nobis esse. Quanquam enim omnibus exitium intentat, et ad omnes sine exceptione pertinet

quod dicit Petrus, instar rugientis leonis circuire, et quaerere quem devoret: aperte tamen his Christi verbis monemur, maiore odio contra eos ardere, qui ex eius laqueis erepti sunt, magisque hostili impetu ferri. Caeterum terrorem incutere nobis minime debet haec admonitio, sed nos expergefacere, ut intenti simus agendis excubiis, et spiritualibus armis induti fortes ad resistendum simus.

44. *Reperit eam vacantem.* Eos procul dubio designat Christus, qui vacui Dei spiritu ad recipiendum diabolum parati sunt: nam fideles, in quibus solide habitat spiritus Dei, undique muniti sunt, ne qua rima Satanae pateat. Quod *domum purgatam* vocat et *ornatam*, similitudo ab hominibus sumpta est, quos mundities et nitor in hospitiis delectat: nam Satanae sola deformitas pulcra est, et ei nihil bene olet praeter foetorem et sordes. Sensus autem est, nunquam locum in nobis magis commodum Satanae esse quam dum Christo valere iusso illum hospitem admittimus. Summae ergo eius delitiae sunt inanitas illa, quae divinae gratiae neglectum sequitur.

45. *Adiungit sibi septem alios.* Septenarius numerus hic indefinite, ut saepe alibi, capitur. Porro his verbis docet Christus, si a sua gratia excidimus, bis Satanae fieri obnoxios, ut maiore in nos licentia quam prius grassetur, et hanc iustam esse ignaviae nostrae poenam. Quare ne diabolum uno proelio victum putemus, ubi semel a nobis exierit: imo meminerimus, quum illi vetus in nobis fuerit hospitium, ex quo nati sumus, omnes aditus illi notos et compertos esse, quibus ad nos penetrare queat: si recta ingressus non patebit, astutiam illi non deesse, ut per cuniculos vel obliquas rimas clanculum obrepat. Danda igitur opera est, ut regnum in nobis occupans Christus hosti suo aditus omnes praecludat. Quantumvis enim violenti sint et infesti Satanae conatus, non est quod Dei filios debilitent, quos invicta spiritus sancti virtus in tuto servat. Et scimus, hanc poenam solis gratiae Dei contemptoribus denuntiari, qui suffocata fidei luce suppressoque pietatis studio profanescunt.

MATTH. XII. 46. *Quum autem adhuc loqueretur turbis, ecce mater et fratres eius stabant foris, quaerentes ei loqui.* 47. *Dixit autem illi quidam: Ecce mater tua et fratres tui foris stant, quaerentes tibi loqui.* 48. *At ille respondens dixit ei, qui sibi renuntiaverat, Quae est mater mea, aut qui sunt fratres mei?* 49. *Et protensa manu sua in discipulos suos, dixit: Ecce mater mea et fratres mei.* 50. *Quisquis enim fecerit voluntatem patris mei, qui est in coelis, ipse frater meus et soror et mater est.*

MARC. III. 31. *Et veniunt mater eius et fratres, et foris stantes miserunt ad eum, qui evocarent eum.* 32. *Et sedebat turba circa eum, dicuntque ei: Ecce mater tua et fratres tui foris, te quaerunt.* 33. *Et respondit eis dicens: Quae est mater mea, et fratres mei?* 34. *Et quum circumspexisset in circuitu circum se discipulos sedentes, ait: Ecce mater mea et fratres mei.* 35. *Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus et soror mea et mater est.*

LUC. XI. 27. *Factum est autem quum haec diceret, extollens vocem quaedam mulier de turba dixit illi: Beatus venter, qui te portavit, et ubera quae suxisti.* 28. *At ille dixit: Quin imo beati, qui audiunt sermonem Dei, et custodiunt illum.* VIII. 19. *Venerunt autem ad illum mater et fratres eius, et non poterant adire eum prae turba.* 20. *Et nuntiatum est illi ac dictum: Mater tua et fratres tui stant foris, volentes te videre.* 21. *Qui respondens dixit ad eos: Mater mea et fratres mei hi sunt, qui sermonem Dei audiunt, et faciunt illum.*

Luc. 27. *Beatus venter.* Hoc elogio extollere voluit mulier Christi excellentiam: non enim Mariam respexit, quam forte nunquam viderat, sed hoc non parum amplificat Christi gloriam, quod uterum, in quo gestatus est, nobilitet ac beatum reddat. Nec vero absurde, sed ex scripturae more celebratur haec Dei benedictio: scimus enim sobolem, praesertim eximiis virtutibus ornatam, tanquam Dei singulare donum aliis omnibus praeferri. Neque etiam negari potest, quin Deus Mariam filio suo matrem eligens ac destinans summo eam honore dignatus sit. Christi tamen responsum adeo voci mulierculae non subscribit, ut potius contineat obliquam reprehensionem, Imo, inquit, beati qui audiunt verbum Dei. Videmus ut fere pro nihilo ducat Christus, quod unum extulerat mulier. Et certe quod praecipuum Mariae putabat esse decus, aliis gratiis longe inferius erat: maioris enim praestantiae fuit, regenitam esse Christi spiritu quam Christi carnem utero suo concipere, Christum habere spiritualiter in se viventem quam eum uberibus lactare. Denique summa sanctae Virginis et felicitas et gloria in eo sita fuit, membrum filii sui esse, ut eam coelestis pater inter novas creaturas censeret. Ego tamen alia de causa et alio fine correctam fuisse puto mulieris vocem, quod scilicet perperam soleant homines Dei dona negligere, quae attoniti mirantur et plenis buccis praedicant. Nam haec mulier in Christi laude omiserat quod vere est caput, salutem in ipso omnibus esse propositam: frigebat ergo encomium illud, in quo nulla fiebat gratiae eius ac virtutis mentio, quae se ad omnes diffundit. Quare merito Christus aliam sibi laudem vindicat, ne sola mater beata reputetur, et quidem carnis respectu, sed ut nobis omnibus solidam et aeternam beatitu-

dinem conferat. Rite ergo tunc demum aestimatur Christi dignitas, dum expendimus, quorsum nobis datus sit a patre, et quae nobis attulit beneficia percipimus, ut fiamus in ipso felices qui sumus in nobis miseri: sed cur de se tacens tantum verbi Dei meminit? nempe hoc modo thesauros omnes suos nobis aperit, quia sine verbo neque illi quidquam nobiscum, nec vicissim nobis cum illo. Quum ergo se nobis per verbum communicet, recte et proprie ad hoc audiendum et servandum nos vocat, ut fide ipse noster fiat. Nunc videmus, quid differat Christi responsum ab elogio mulieris: quam enim beatitudinis gratiam illa domi incluserat, liberaliter omnibus offert. Deinde non vulgari modo se aestimandum esse docet, quia omnes coelestis vitae, beatitudinis et gloriae thesauros in se reconditos habeat, quos verbo dispensat, ut eorum fiant participes, qui fide verbum amplexi fuerint. Clavis enim regni coelorum est gratuita Dei adoptio, quam nos ex verbo concipimus. Et tenenda est ista copula, quod primo audire, deinde et servare oporteat: nam quia fides est ex auditu, hinc etiam sumendum est exordium spiritualis vitae. Caeterum quia simplex auditus veluti evanida est speculi inspectio, quemadmodum Iacobus docet (1, 23.), simul additur verbi custodia, quae perinde valet atque efficax receptio, ubi vivas in cordibus radices agit, ut fructum suum proferat. Ita nihil consequitur fluxus ille auditor, cuius aures tantum verberat exterior doctrina. Quicunque vero arcana inspiratione se contentos esse iactant, et hoc praetextu negligunt externam praedicationem, a coelesti vita arcentur. Ergo quae filius Dei coniunxit, ne sacrilega temeritate homines separent. Mirus vero papatus stupor, quod in Mariae honorem cantillant haec verba, quibus tam diserte refellitur eorum superstitio: in agendis vero gratiis mulierculae vocem decerpunt omissa correctione. Verum ita modis omnibus obstupefieri decuit, qui pro sua libidine sacrum Dei verbum data opera profanant.

Luc. 19. *Venerunt autem ad illum.* Inter Lucam et reliquos duos evangelistas videtur nonnihil esse discrepantiae: nam hi in historiae suae contextu matrem et cognatos Christi supervenisse dicunt, quum de spiritu immundo dissereret, ille autem ad diversum tempus refert, ac solum commemorat mulieris exclamationem, quam nuper exposuimus. Verum quia scitur, evangelistas non admodum in serie temporum fuisse curiosos, neque etiam in singulis quibusque factis vel dictis persequendis, non ita difficilis solutio est. Lucas enim, quo temporis articulo venerit Christi mater, non exprimit, sed quod alii duo narrant ante sationis parabolam, ille subiicit. Quod autem mulierculam ex turba clamasse dicit, aliquid huic narrationi affine habet: fieri enim potest, ut inconsiderato fervore in supremum gradum extulerit, quod putabat nimis a Christo deiici. In hoc quidem omnes consentiunt, Christo in media populi turba sermonem habente, venisse fratres eius et matrem: procul dubio vel quia de ipso erant solliciti, vel etiam discendi studio. Neque enim frustra ad eum accedere conantur, nec probabile est, qui sanctam matrem comitati sunt, fuisse incredulos. Quod Ambrosius et Chrysostomus Mariam ambitionis insimulant, nihil habet coloris: quid enim hac divinatione opus est, quum ubique summa eius pietas et modestia spiritus testimonio commendetur? Forte impulit eos carnalis affectus vehementia, ut plus iusto satagerent: hoc non nego, sed pio studio non dubito fuisse adductos, ut ei se adiungerent. Quod Matthaeus refert, ab uno quodam allatum fuisse nuntium de illorum adventu, Marcus autem et Lucas pluribus sermonem tribuunt, in eo nihil est absurdi: verum (ut fieri solet) mandatum, quod de ipso evocando dabat mater, a pluribus subinde exceptum fuit, donec tandem perlatum est.

Matth. 48. *Quae est mater mea.* Non dubium est, quin his verbis carpatur Mariae importunitas, et certe praepostere cursum doctrinae eius abrumpere tentabat. Sed interea carnis et sanguinis propinquitatem extenuans doctrinam valde utilem profert, dum suos omnes discipulos ac fideles in eundem honoris gradum recipit, ac si inter consanguineos primi essent: imo eos in matris et fratrum locum substituit. Pendet autem haec sententia ex Christi officio: significat enim, non paucis quibusdam se datum esse, sed piis omnibus, qui in unum cum ipso corpus fide coaluerint, deinde nullum esse sanctius cognationis vinculum quam spirituale, quia secundum carnem censeri non debeat, sed ex spiritus sui virtute, quo donatus est a patre ad renovandos homines, ut, qui natura impurum et maledictum erant Abrahae semen, gratia sancti et coelestes Dei filii esse incipiant. Ideo Paulus (2. Cor. 5, 16.) Christum vere cognosci negat secundum carnem, quia potius consideranda sit illa mundi reparatio, quae longe supra humanam virtutem eminet, dum nos spiritu suo ad imaginem Dei reformat. Quare summa huc tendit, ut Christum discamus fidei oculis inspicere: deinde sciamus, ut quisque spiritu regenitus totum se Deo in veram iustitiam addicit, ita Christo maxime coniunctum esse, adeoque unum cum ipso effici. Porro eos intelligit facere patris voluntatem, non qui exacte totam legis iustitiam implent (nam ita in neminem competeret fraternum nomen, quo hic suos discipulos insignit), sed fidem praecipue commendat, quae sanctae obedientiae fons est et origo, simulque defectus et carnis vitia tegit, ne imputentur. Nota est enim Christi sententia, Haec est voluntas patris mei, ut quisquis videt filium, et credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam, Ioannis 6, 40.

Tametsi autem hic nullum sanguinis respectum habere videtur Christus, scimus tamen re ipsa sancte coluisse humanum ordinem, et legitimis erga parentes officiis defunctum esse, verum prae spirituali cognatione, nullius vel exigui momenti carnalem esse admonet. Valeat igitur apud nos haec comparatio, ut naturae quidem iusta solvamus, sed carni et sanguini non simus nimium affixi. Caeterum quando evangelii sui discipulos incomparabili honore dignatur Christus, ut eos pro fratribus habeat, detestanda est nostra ingratitudo, nisi posthabitis omnibus carnis votis omnes nostros conatus huc intendimus.

MATTH. XII. 38. *Tunc interrogaverunt eum quidam e scribis ac pharisaeis, dicentes: praeceptor, volumus ex te signum videre.* 39. *At ille respondens dixit illis: Generatio prava et adultera signum quaerit, et signum non dabitur illi, nisi signum Ionae prophetae.* 40. *Quemadmodum enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus ac tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terrae tribus diebus et tribus noctibus.* 41. *Viri Ninivitae, surgent in iudicio cum generatione hac, et condemnabunt eam, quod ipsi resipuerint ad praedicationem Ionae: et ecce plus quam Ionas est hoc loco.* 42. *Regina Austri surget in iudicio cum generatione hac, et condemnabit eam, quod venerit a finibus terrae ad audiendam sapientiam Salomonis: et ecce plus quam Salomon est in hoc loco.*

LUC. XI. 16. *Et alii tentantes signum de coelo quaerebant ab eo.* 29. *Turbis autem condensantibus se, coepit dicere: Natio haec mala est, signum quaerit, et signum non dabitur ei, nisi signum Ionae prophetae.* 30. *Nam sicut fuit Ionas signum Ninivitis, ita erit et filius hominis nationi huic.* 31. *Regina Austri surget in iudicio cum viris nationis huius, et condemnabit illos, quia venit a finibus terrae, ut audiret sapientiam Salomonis: et ecce plus quam Salomon in hoc loco.* 32. *Viri Ninivitae surgent in iudicio cum natione hac, et condemnabunt eam, quia ad poenitentiam adducti sunt praedicatione Ionae: et ecce plus quam Ionas in hoc loco.*

Luc. 16. *Alii tentantes signum quaerebant.* Simile quiddam iterum refert Matthaeus capite 16. et Marcus capite 8. Unde apparet Christum saepius hac de re fuisse interpellatum, ut nullum finem habuit eorum improbitas, qui semel statuerant veritati resistere. Certum est autem, signum eos petere, ut speciosum praetextum habeat eorum incredulitas, quod scilicet Christi vocatio legitime non sit obsignata. Neque enim ea est docilitas, ut tribus vel quatuor miraculis cessuri sint, nedum ut unum sufficiat: sed quemadmodum nuper attigi, hoc colore excusant se fidem evangelio non habere, quia nullum eius sigillum e coelo Christus ostendat. Miracula iam satis multa et clara ediderat ante ipsorum oculos, verum quasi non valeant ad doctrinae confirmationem, aliquod e coelo prodire volunt, in quo visibilis quodammodo appareat Deus. Magistrum quidem salutant ex more, quia tunc ita vocabant omnes scribas et legis interpretes, sed prophetam Dei non agnoscunt, donec testimonium e coelo producat. Sensus ergo est: quando te profiteris doctorem ac magistrum, si nos habere vis discipulos, fac ut e coelo testetur Deus, se tui magisterii autorem esse, ac miraculo vocationem confirmet.

Matth. 39. *Generatio prava.* Non tantum aetatis illius malitiam accusat, sed Iudaeos nominat gentem perversam, vel certe scribas et eorum similes: significans velut haereditarium illis esse pervicaciae morbum. Nam γενεὰ interdum pro saeculo uno, interdum pro gente vel natione accipitur. *Adulteros* vero dixit pro adulterinis vel spuriis, quod a sanctis patribus degeneres essent: sicuti aetatis suae incredulis exprobrant prophetae, non esse ex Abraham progenitos, sed profanum semen Canaan. Nunc quaeritur, an ideo Christus tam duriter eos appellet, quia sibi dari signum optaverint: nam alibi Deus ostendit, non tantopere hoc sibi displicere. Signum petit Gideon (Iud. 6, 17.), non irascitur Deus, sed eius voto annuit, et quanquam importune pergit, eius tamen infirmitati Deus indulget. Ezechiae non poscenti ultro signum offertur (Ies. 38, 22.): severe autem reprehenditur Achas, quia signum petere, ut iussus fuerat a propheta, recuset (Ies. 7, 11.). Ergo non simpliciter scribas obiurgat Christus, quod signum postulent, sed quod Deo ingrati, tot eius virtutibus maligne spretis, subterfugium captent, ne obediant eius verbo. Cuius enim, non dico socordiae, sed malitiae erat ad tot signa claudere oculos? Frustra igitur molesti erant, neque alio tendebat consilium nisi ut impune Christum reiicerent: idem vitium in posteris damnat Paulus, quum dicit Iudaeos signa quaerere (2. Cor. 1, 22.). *Signum non dabitur ei.* Variis quidem miraculis postea fuerunt convicti, nec destitit Christus virtutem suam apud eos exserere, quo inexcusabiles redderet. Sed tantum intelligit, signum unum illis instar omnium fore: quia indigni sint, quorum impiae cupiditati obtemperet. Contenti sint, inquit, hoc signo, quod sicuti Ionas ex profundo mari emersus Ninivitis praedicavit, ita ipsi vocem redivivi prophetae audient. Scio, a plerisque argutius exponi hunc locum, sed quum inter Christum et Ionam non conveniat in singulis partibus similitudo, videndum est, quatenus se Christus Ionae comparet. Ego autem omissis aliorum speculationibus, hoc unum quod iam attigi notari puto, prophetam illis futurum postquam a morte surrexerit, ac si dixisset, Vos Dei filium, qui e coelo ad vos descendit, contemnitis: restat ergo

ut morte defunctus e sepulcro surgam, et redivivus vobis loquar, sicut Ionas ex profundo mari Niniven venit. Sic ergo pravis eorum postulatis ansam praecidit Dominus, ut se illis a resurrectione prophetam fore denuntiet, quando indutus carne mortali non recipitur. Apud Lucam dicit, se illis fore signum, sicuti Ionas Ninivitis fuerat. Improprie autem sumitur nomen *signi*, non quod aliquid portendat, sed quod remotum est a consueto naturae ordine: sicuti prodigiosa fuit Ionae missio, quum ex ventre piscis quasi e sepulcro eductus est, qui Ninivitas ad poenitentiam vocaret. In *tribus noctibus* synecdochica est loquutio, ut satis notum est. Nam quia nox est diei appendix, vel duabus partibus constat dies, luce et tenebris, diem unum ab illis Christus designat et integrum diem ponit pro dimidio.

41. *Viri Ninivitae surgent in iudicio.* Quoniam de Ninivitis factus erat sermo, Christus occasione sumpta illis longe deteriores esse ostendit scribas et alios, a quibus sua doctrina respuitur. Profani, inquit, homines, qui verbum nunquam de vero Deo audierant, ad vocem novi et incogniti hospitis resipuerunt: haec regio, quae coelestis doctrinae sacrarium est, filium Dei et promissum redemptorem non audit. Haec enim antithesis in comparatione subest. Scitur qui fuerint Ninivitae, prophetis scilicet minime assueti, ac verae doctrinae expertes. Ionas apud eos nullo titulo splendebat, sed homo extraneus poterat explodi. Iudaei verbo Domini sedem apud se ac domicilium esse iactabant: si puris oculis intuiti Christum essent, non modo missum e coelo doctorem debebant agnoscere, sed Messiam et salutis autorem sibi promissum. Caeterum si perdita illius populi impietas inde convicta fuit, quod Christum in terra loquentem contempserit, omnium temporum incredulos superamus, nisi filius Dei nunc in coelo sedens sacra sua et coelesti voce in obsequium suum nos cogat. Porro an vere et perfecte ad Deum Ninivitae fuerint conversi, tractare supersedeo, quia sufficit Ionae doctrina fuisse commotos, ut animum ad poenitentiam adiicerent.

42. *Regina Austri.* Quoniam Aethiopia Iudaeae respectu ad meridiem vergit, Iosepho et reliquis facile assentior, qui hanc fuisse Aethiopiae reginam docent. Quod autem regina Saba in sacris historiis dicitur, non debet intelligi Sabaea regio, quae magis Orientalis erat, sed urbs in Meroë insula Nili sita, quae caput regni erat. Hic etiam antitheta expendere convenit. Mulier, quae in schola Dei minime educata fuerat, ex longinqua regione discendi studio ad Salomonem venit regem terrenum: Iudaei, legis divinae alumni, summum suum et unicum doctorem prophetarumque omnium principem repudiant. Porro *iudicandi* verbum non tam ad personas hic refertur quam ad ipsius rei exemplum.

MATTH. XIII. 1. *In die vero illo egressus Iesus e domo, sedit iuxta mare.* 2. *Et congregatae sunt ad illum turbae multae, adeo ut ipse navim ingressus sederet, et universa turba in litore stabat.* 3. *Ac dicebat illis multa per similitudines, dicens: Ecce exiit qui seminabat ad seminandum.* 4. *Et quum seminaret, alia quidem ceciderunt iuxta viam, et venerunt volucres ac devoraverunt ea.* 5. *Alia vero ceciderunt in loca saxosa, ubi non habebant multum terrae, et protinus exorta sunt, propterea quod non haberent profunditatem terrae.* 6. *Quum autem exortus esset sol, exusta sunt, et quia non habebant radicem, exaruerunt.* 7. *Alia rursus ceciderunt in spinas, et surrexerunt spinae, et suffocaverunt ea.* 8. *Alia vero ceciderunt in terram bonam, et dederunt fructum: aliud quidem centuplum, aliud vero sexagecuplum, aliud vero trigecuplum.* 9. *Qui habet aures ad audiendum, audiat.* 10. *Et adeuntes discipuli dixerunt illi: Quare per parabolas loqueris illis?* 11. *At ille respondens dixit eis: Vobis datum est nosse mysteria regni coelorum: illis autem non est datum.* 12. *Quisquis enim habet, dabitur ei, et abundantior reddetur: quisquis autem non habet, etiam id quod habet tolletur ab eo.* 13. *Propterea per parabolas loquor illis, quia videntes non vident, et audientes non audiunt, nec intelligunt.* 14. *Et completur in illis prophetia Iesaiae, quae dicit: Auribus audietis, et non intelligetis, et videntes videbitis, et non cernetis.* 15. *Incrassatum est enim cor populi huius, et auribus graviter audierunt, et oculos suos clauserunt, ne quando videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligant, et convertantur, et sanem illos.* 16. *Vestri vero beati sunt oculi, quia vident, et aures vestrae, quia audiunt.* 17. *Amen, dico vobis, quod multi prophetae et iusti desideraverunt videre, quae videtis, et non viderunt, et audire quae auditis, et non audierunt.*

MARC. IV. 1. *Et iterum coepit docere iuxta mare, et congregata est ad eum turba multa, ita ut navim ingressus sederet in mari: et tota turba iuxta mare in terra erat.* 2. *Et docebat eos per parabolas multa, et dicebat illis in doctrina sua:* 3. *Audite, ecce exivit seminator ad seminandum.* 4. *Et accidit inter seminandum, aliud quidem cecidit secus viam, veneruntque volucres coeli, et comederunt illud.* 5. *Aliud vero cecidit super petrosa, ubi non habuit terram multam, et statim exortum est, quod non haberet altitudinem terrae.* 6. *Sole autem exorto, aestu affectum est, et quia non habebat radicem, exaruit.* 7. *Et aliud cecidit in spinas, et creverunt spinae, ac suffocaverunt illud, et fructum non dedit.* 8. *Et aliud cecidit in terram bonam, et dedit fructum emergentem atque crescentem, et attulit unum triginta, et unum sexaginta, et unum centum.* 9. *Ac dicebat illis, Qui habet aures ad audiendum, audiat.* 10. *Quum autem coepisset esse solus, interrogaverunt eum, qui circum illum erant cum duodecim, de parabola.* 11. *Et di-*

cebat eis: Vobis datum est, nosse mysterium regni Dei: illis autem, qui foris sunt, per parabolas omnia fiunt: 12. *Ut videntes videant, et non cernant, et audientes audiant, et non intelligant, ne quando convertantur, et remittantur eis peccata.* 24. *Et dicebat illis: Videte, quid audiatis: qua mensura metimini, eadem fiet vobis admensio, et adiicietur vobis, qui audietis.* 25. *Qui enim habet, dabitur illi: et qui non habet, etiam quod habet auferetur ab eo.*

LUC. VIII. 1. *Et factum est deinceps, et ipse iter faciebat per singulas civitates et castella, praedicans et evangelizans regnum Dei, et duodecim cum illo.* 2. *Simulque mulieres aliquae, quae sanatae erant a spiritibus malis et infirmitatibus, Maria, quae vocatur Magdalene, de qua septem daemonia exierant,* 3. *Et Ioanna, uxor Cusae, procuratoris Herodis, et Susanna, et aliae multae, quae ministrabant ei de facultatibus suis.* 4. *Quum autem turba plurima conveniret, et e singulis civitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem:* 5. *Exiit qui sementem faciebat ad seminandum semen suum, et inter seminandum aliud cecidit circa viam, et conculcatum est, et volucres coeli comederunt illud.* 6. *Et aliud cecidit super petram, et enatum exaruit, quia non habebat humorem.* 7. *Et aliud cecidit inter spinas, et simul enatae spinae suffocaverunt illud.* 8. *Et aliud cecidit in terram bonam, et enatum fecit fructum centuplum. Haec dicens, clamabat, Qui habet aures ad audiendum, audiat.* 9. *Interrogabant autem eum discipuli sui, dicentes, quae esset haec parabola.* 10. *At ille dixit: Vobis datum est nosse mysteria regni Dei: caeteris autem per parabolas, ut videntes non videant, et audientes non intelligant.* 18. *Videte ergo, quomodo audiatis. Quisquis enim habet, dabitur illi: et quicunque non habet, etiam quod putat se habere auferetur ab illo.* X. 23. *Et conversus ad discipulos seorsum, dixit: Beati oculi, qui vident, quae vos videtis.* 24. *Dico enim vobis, quod multi prophetae et reges voluerunt videre, quae vos videtis, et non viderunt: et audire, quae auditis, et non audierunt.*

Quae huc inserui ex Luca, forte ad aliud tempus pertinent, sed quae uno contextu posuit, nulla ratio cogere visa est, cur disiungerem. Primo dicit duodecim apostolos regnum Dei cum Christo praedicasse, unde colligimus, quamvis ordinarium docendi munus nondum illis iniunctum foret, fuisse tamen assiduos praecones, qui magistro suo audientiam facerent: ita, quamvis inferior esset ipsorum ratio, dicuntur tamen Christo fuisse adiutores. Deinde adiicit, Christum in suo comitatu mulieres quasdam habuisse, quae sanatae fuerant a spiritibus malis vel infirmitatibus, qualis fuit Maria Magdalene, quae a septem daemoniis vexata fuerat. Videri quidem posset, parum honorabile fuisse hoc contubernium: quid enim minus decuit filium Dei quam mulieres secum trahere probro notatas? Sed hinc melius perspicimus, vitia, quibus onerati fuimus ante fidem, adeo non obstare Christi gloriae, ut eam magis amplificent. Et certe non dicitur reperisse ecclesiam sine ruga et macula, quam eligeret, sed sanguine suo mundasse, ut puram et formosam habeat. Quare misera et pudenda mulierum istarum conditio, postquam ab ea liberatae sunt, in magnam Christi gloriam cessit, ut virtutis gratiaeque suae insignia ostenderet. Simul etiam earum gratitudo laudatur a Luca, quod suum liberatorem, contempta mundi ignominia, sequutae sunt. Non dubium est quin digito passim monstratae fuerint, ac Christi praesentia instar theatri fuerit ad eas spectandas, sed pudorem suum palam exstare non recusant, ne suppressa Christi gratia lateat: quin potius, ut illustre sit eius spectaculum, libenter humiliari sustinent. Porro in Maria singulare fuit immensae Christi bonitatis miraculum, quod feminam a septem daemoniis possessam, et quasi vilissimum Satanae mancipium, non tantum discipulae honore, sed contubernio quoque suo dignatus est. Cognomen Magdalenes addit Lucas, ut hanc a sorore Marthae aliisque Mariis discerneret, quarum alibi fit mentio.

Luc. 3. *Ioanna uxor Cusae.* Nescitur an idem de iis mulieribus intelligi voluerit Lucas, quod de Maria. Mihi probabile videtur, primam in ordine locatam esse, in qua insigni potentia operatus erat Christus, uxorem vero Cusae et Susannam honestas et integrae famae matronas subiungi, quia tantum a vulgaribus morbis sanatae forent. Quum autem divites fuerint ac splendidae matronae, eo plus meretur laudis pium earum studium, dum Christo sumptum ex suis facultatibus suppeditant, neque hoc officio contentae, posthabitis domesticis negotiis, ipsum cum invidia multisque incommodis per diversa incertaque hospitia sequi malunt quam delicata quiete in propriis aedibus frui. Et fieri potest, ut Cusa Herodis procurator, domino suo nimium similis, consilio uxoris valde fuerit contrarius, sed pia mulier obstaculum hoc zeli sui fervore et constantia superavit.

Matth. 2. *Congregatae sunt ad eum.* Non frustra de ingenti turbae concursu praefantur evangelistae, cuius conspectu impulsus est Christus ad doctrinam semini comparandam. Ex variis locis convenerat illa multitudo, suspensi stabant omnes, similis omnibus audiendi aviditas, sed non idem proficiendi affectus. Haec fuit occasio parabolae, ut sciretur, non ubique fructuosum esse doctrinae semen, dum longe lateque spargitur, quia non semper feracem et bene cultam terram inveniat. Christus ergo se illic velut agricolam adesse professus est, qui ad seminandum prodiret, sed multos ex auditoribus

similes esse incultae et aridae terrae, alios spinosae, ut labor et semen ipsum pereat. Caeterum de sensu parabolae longius tractare supersedeo, donec ad explicationem ventum fuerit, quam paulo post Dominus ipse afferret: huius tantum in praesentia monendi sunt lectores, si inutili terrae et sterili comparantur, qui ex locis remotis quasi famelici ad Christum accurrerant, non mirum esse, si hodie in multis evangelium non fructificat, quorum alii pigri sunt et lenti, alii oscitanter audiunt, alii etiam vix trahuntur, ut audiant.

9. *Qui habet aures, audiat.* Partim his verbis significat Christus, non omnes vera intelligentia praeditos esse, ut assequantur quod dixit: partim vero suos discipulos excitat, ut attentius expendant doctrinam non cuivis obviam nec facilem. Certe inter auditores ita discernit, ut alios faciat auritos, alios vero surdos. Nunc si quaeritur, unde illis prioribus sint aures, alibi scriptura testatur (Ps. 40, 7), non sua quemque industria aptare sibi et formare, sed a Domino perforari.

10. *Adeuntes discipuli dixerunt.* Ex verbis Matthaei apparet, discipulos non modo sui respectum habuisse, sed optasse pariter aliis consultum. Quum parabolam non perciperent, sciebant populo non minus esse obscuram: queruntur ergo, Christum verba fecisse, ex quibus nulla utilitas ad auditores veniret. Porro quamvis similitudines plerumque rem de qua agitur illustrent, quae tamen perpetuam metaphoram continent, aenigmaticae sunt. Christus ergo similitudinem hanc proponens sub allegoria involvere voluit, quod sine figura clarius et plenius dicere poterat. Nunc vero ubi addita est expositio, plus et energiae et efficaciae habet figuratus sermo quam simplex: hoc est, non solum efficacior est ad movendos animos, sed magis est perspicuus. Tanti interest, quomodo quidque dicatur.

11. *Vobis data est nosse mysteria.* Ex hoc Christi responso colligimus, in diversos fines a Deo proponi hominibus salutis doctrinam. Nam testatur Christus, se ideo data opera obscurius loquutum esse, ut multis aenigmaticus esset sermo, ac solum aures confuso et ambiguo sonitu feriret. Si quis contra obiiciat illud Iesaiae (45, 19), Non in abscondito loquutus sum, nec in angulo tenebroso: non frustra dixi semini Iacob, Quaerite me: item legis eloquia, quae celebrat David (Psal. 119, 105), lucernam esse pedibus, et sapientiam dare parvulis, solutio in promptu est, verbum Dei sua natura lucidum semper esse, sed eius lucem hominum tenebris suffocari. Etsi enim lex quasi velo quodam obducta fuit, in ea nihilominus manifesta fuit Dei veritas, nisi multorum caeci fuissent oculi. De evangelio vere testatur Paulus, non esse velatum nisi reprobis et exitio devotis, quorum mentes excaecavit Satan (2. Cor. 4, 4). Deinde sciendum est, vim illuminandi cuius meminit David, et familiarem docendi modum quem praedicat Iesaias, proprie ad electum populum referri. Hoc tamen semper fixum manet, non esse obscurum Dei verbum, nisi quatenus ipsum mundus sua caecitate obtenebrat: interim nihilominus mysteria sua Dominus continet, ut minime ad reprobos perveniat eorum sensus. Ac duobus quidem modis privat eos doctrinae suae luce: nam interdum sub aenigmatibus proponit, quod clarius dici posset, interdum sine ambagibus et figuris mentem suam palam explicans, hebetat illorum sensus et stupore percutit, ut in plena luce caecutiant. Huc spectant illae horribiles minae apud Iesaiam, ubi denuntiat se barbarum fore populo, qui peregrina et incognita lingua loquetur: visiones propheticas doctis fore librum clausum et obsignatum, in quo legere nequeant: ubi autem apertus fuerit liber, omnes fore idiotas, qui attoniti haerebunt nescientes legere (Ies. 28, 11 et 29, 11). Iam quum suam doctrinam consulto ita dispensaverit Christus, ut paucis tantum prodesset solide eorum animis infixa, alios vero suspensos teneret ac perplexos, sequitur non unum in finem divinitus hominibus proferri salutis doctrinam, sed admirabili consilio sic temperari, ut non minus odor sit mortis in mortem reprobis quam electis odor vivificus. Ne quis autem obstrepere audeat, occurrit Paulus his verbis, qualiscunque sit evangelii effectus, semper tamen eius odorem licet mortiferum suaviter spirare coram Deo. Verum ut nobis constet praesentis loci sensus, Christi consilium, qua de causa hoc et quorsum dixerit, propius excutere oportet. Primo huc indubie spectat comparatio, ut gratiam discipulis factam Christus amplificet, quia peculiariter illis, quod non omnibus promiscue, datum erat. Si quis roget, unde hoc dignitatis privilegium apostolis, certe non reperietur in ipsis causa, et Christus datum illis esse pronuntians meritum omne excludit. Certos quidem et selectos esse homines Christus pronuntiat, quos peculiater Deus hoc honore dignatur, ut sua illis arcana patefaciat, reliquos autem hac gratia privari. Huius discriminis non alia reperietur causa, nisi quod ad se vocat Deus quos gratuito elegit.

12. *Quisquis enim habet etc.* Prosequitur Christus quod nuper dixi: discipulos enim suos admonet, quam liberaliter agat cum ipsis Deus, ut eius gratiam tanto pluris faciant, seque agnoscant maiore eius beneficio obstrictos. Haec eadem verba alibi repetet, diverso tamen sensu: illic enim de legitimo donorum usu habebitur sermo, nunc autem simpliciter docet, ideo plus dari apostolis quam vulgo hominum, quia coelestis pater suam erga illos beneficentiam velit usque ad cumulum complere. Nam quia opera manuum suarum non deserit, sicuti

dicitur in Psalmo (138, 8), quos semel formare coepit, magis ac magis assidue exornat, donec eos tandem expoliat in summam perfectionem. Hinc tam multiplices gratiae ab ipso subinde ad nos fluunt, hinc tam laeti progressus, quia scilicet Deum suae liberationis intuitus ad continuum largitatis cursum incitat. Et sicut inexhaustae sunt eius divitiae, ita in filiis suis locupletandis nunquam fatigatur. Quoties ergo altius nos provehit, meminerimus, quidquid nobis quotidie beneficiorum accedit, ex fonte illo manare, quod inchoatum salutis nostrae opus absolvere velit: contra autem pronuntiat Christus, reprobos semper in deterius ruere, donec prorsus exinaniti in sua inopia tabescant. Dura quidem in speciem est ista loquutio, auferri impiis quod non habent, sed *Lucas* duritiem mitigat, et ambiguitatem tollit verbis paululum mutatis, auferri dicens, quae videntur habere. Et certe plerumque accidit, ut praeclaris dotibus excellant etiam reprobi, et in speciem filiis Dei sint similes: atqui nihil est in ipsis solidum, quia animus pietate vacuus est, sed tantum inanis apparet splendor. Quare merito eos habere negat Matthaeus, quod nihili reputatur coram Deo, et intus est evanidum. Lucas autem apte dona, quibus praediti erant, ab ipsis vitiari significat, ut tantum splendeant in oculis hominum, caeterum nihil habeant praeter pompam et vanam ostentationem. Hinc etiam discamus, tota vita ad profectum adspirare, quandoquidem hac lege gustum coelestis suae doctrinae nobis praebet Deus, ut ea quotidie abundantius pascamur, donec ad plenam saturitatem ventum fuerit. Apud *Marcum* haec sententia paulo confusius legitur, Attendite, inquit Dominus, quid vobis dicatur. Deinde si rite proficiant, spem illis facit uberioris gratiae: Vobis, inquit, adiicietur qui auditis. Tandem sequitur clausula, quae cum Matthaei verbis convenit, sed inseritur media sententia, quam supra capite Matthaei septimo exposui, quia verisimile non est, suo ordine hic fuisse locatam. Neque enim (sicuti alibi dictum est) in texendis Christi concionibus curiosi fuerunt evangelistae, sed saepe varia eius dicta congerunt. Lucas vero aliis Christi sermonibus sparsim habitis eandem sententiam permiscet, ac simul diversum finem notat, cur ita loquutus sit Christus: nempe ut attenti ad suam doctrinam forent, ne temere efflueret vitae semen, quod animis penitus receptum radices agere debet, ac si diceret, Cavete, ne vobis tollatur quod datum fuerit, si profectu careat.

13. *Propterea per parabolas loquor.* Obscure se turbae loqui dicit, quia verae lucis particeps non est. Neque tamen, quum pronuntiat caecis obtendi velum, ut in suis tenebris maneant, huius rei culpam illis adscribit, sed gratiam apostolis factam inde magis commendat, quod non omnibus peraeque sit communis. Causam ergo non assignat extra arcanum Dei consilium, cuius tametsi nobis abscondita est ratio, illi tamen constat, ut mox plenius videbimus. Quamvis autem parabolae alium usum habeant quam ut aenigmatice contineant, quae dilucide non vult Deus patefieri, diximus tamen, sic propositam fuisse a Christo parabolam, de qua nunc agitur, ut propter allegoriae contextum fuerit quasi dubium aenigma.

14. *Completur in illis prophetia.* Confirmat Iesaiae vaticinio, minime novum esse, si multi nihil ex verbo Dei proficiunt, quod olim veteri populo in maiorem excaecationem destinatum fuit. Caeterum locus hic prophetae varie citatur in Novo Testamento. Paulus enim Actorum 28, 26, Iudaeis obstinatam suam malitiam exprobrans, eos ideo excaecari dicit evangelii luce, quia adversus Deum amarulenti sint ac rebelles. Ita propinquam causam designat, quae patebat in ipsis hominibus. Undecimo autem ad Romanos capit. v. 7 discrimen ex altiore et magis recondito fonte deducit. Reliquias enim secundum gratiam electionis servatas esse docet, reliquos vero excaecatos, sicut dictum est per Iesaiam, etc. Notanda illic est antithesis: nam si sola Dei electio, et quidem gratuita residuum aliquem populum servat, sequitur, occulto Dei iudicio, quamvis iusto, alios omnes perire. Qui sunt enim caeteri, quos Paulus electis reliquiis opponit, nisi quos Deus peculiari salute dignatus non est? Similis etiam est ratio apud Ioannem capite 12, 38: multos enim incredulos fuisse dicit, quia nemo credit nisi cui Deus brachium suum revelat. Et continuo post subiicit, illos non potuisse credere, quia rursus scriptum sit (Ies. 6, 9), Excaeca cor populi huius. Eodem spectat Christus, quum ad occultum Dei consilium refert, quod non omnibus promiscue patefacta sit evangelii veritas, sed procul sub aenigmatibus proposita, ut nihil quam crassiores tenebras offunderet populi mentibus. Semper quidem (fateor) quoscunque Deus excaecat, hac poena reperientur digni, sed quia non semper propinqua causa in hominum personis apparet, fixum maneat hoc principium, divinitus illuminari in salutem idque singulari dono, quos Deus gratis elegit: omnes autem reprobos luce vitae privari, sive illis Deus verbum suum subducat, sive obstructos teneat ipsorum oculos ac aures, ne audiant et videant. Nunc tenemus, quomodo prophetae vaticinium Christus ad praesentem causam accommodet.

Auribus audietis. Non recitantur prophetae verba, nec vero operae pretium fuit, quia Christo satis erat ostendere, neque novum neque insolitum esse exemplum, si multi ad verbum Dei obstupescerent. Prophetae dictum fuit, Vade, excaeca mentes, et corda obdura, hoc tribuit Matthaeus auditoribus, ut caecitatis suae et duritiei culpam sustineant:

derent. Sciamus ergo, quasi famelicos ad Christum suspirasse, et tamen tranquillam fuisse eorum fidem, ut Deo non obstreperent, sed patienter animos suos suspenderent usque ad maturum revelationis tempus.

MATTH. XIII. 18. *Vos igitur audite parabolam seminantis.* 19. *Quum quivis audit sermonem regni, et non intelligit, venit ille malus, et rapit id, quod seminatum est in corde illius: hic est, qui iuxta viam seminatus fuit.* 20. *At qui in petricosa semen iactum exceperat, hic est, qui verbum audit, ac protinus cum gaudio excipit illud.* 21. *Verum non habet radicem in semetipso, sed temporarius est: porro quum inciderit afflictio aut persequutio propter sermonem, continuo offenditur.* 22. *Qui autem in spinas semen exceperat, hic est, qui verbum audit, et cura saeculi huius, deceptioque divitiarum suffocat sermonem, et infrugifer redditur.* 23. *Caeterum qui in terram bonam excepit semen, hic est, qui sermonem audit et intelligit, qui denique fructum etiam reddit ac facit: alius quidem centuplum, alius vero sexagecuplum, alius vero trigecuplum.*

MARC. IV. 13. *Et ait illis: Nescitis parabolam hanc? et quomodo omnes parabolas cognoscetis?* 14. *Seminator est, qui sermonem seminat.* 15. *Alii autem sunt, qui iuxta viam semen excipiunt, ubi seminatur sermo: et quum audierint, confestim venit Satanas, et aufert sermonem, qui seminatus est in cordibus eorum.* 16. *Et alii sunt similiter, qui in petrosa semen excipiunt: qui quum audierint sermonem, statim cum gaudio accipiunt illum.* 17. *Et non habent radicem in se, sed temporarii sunt: deinde coorta afflictione aut persequutione propter sermonem, mox offenduntur.* 18. *Et alii sunt, qui in spinas semen excipiunt: hi sunt, qui sermonem audiunt,* 19. *Et sollicitudines saeculi huius, ac deceptio divitiarum, rerumque aliarum cupiditates introeuntes suffocant sermonem, ac redditur infructifer.* 20. *Alii sunt, qui in terram bonam semen exceperunt, qui audiunt sermonem, et suscipiunt, et fructificant, alius ad triginta, alius ad sexaginta, alius ad centum.*

LUC. VIII. 11. *Est autem haec parabola: Semen est sermo Dei.* 12. *Qui autem iuxta viam, ii sunt, qui audiunt: deinde venit diabolus, et tollit sermonem de corde eorum, ne credentes serventur.* 13. *Nam qui super petram, ii sunt qui, quum audierint, suscipiunt cum gaudio sermonem: hi tamen radices non habent, qui ad tempus credunt, et tempore tentationis recedunt.* 14. *Quod autem in spinas cecidit, ii sunt, qui audierunt, et euntes a sollicitudinibus et divitiis, et voluptatibus vitae suffocantur, nec fructum reddunt.* 15. *Quod autem in terram bonam, ii sunt, qui corde bono et benigno audientes sermonem retinent, et fructum afferunt in patientia.*

Apud Matthaeum et Lucam simpliciter et sine obiurgatione parabolam discipulis exponit Christus: apud Marcum vero, eorum tarditatem oblique perstringit, quia aliis non praecurrant, qui futuri erant omnium doctores. Summa autem est, doctrinam evangelii, quum instar seminis sparsa est, non ubique esse fructiferam: quia non semper in terram foecundam et bene cultam incidit. Enumerat autem quatuor auditorum species, quorum primi semen non concipiunt: secundi concipere quidem videntur, sed ita ut vivas radices non agat: in tertiis suffocatur seges: ita superest quarta pars, quae fructum reddit. Non quod ex quatuor auditoribus unus tantum, vel decem ex quadraginta doctrinam amplexi fructificent (certum enim numerum Christus praefigere hic noluit, nec eos, de quibus loquitur, in partes aequales distribuere, ut non semper idem, sed nunc uberior, nunc magis exiguus est proventus fidei, ubi verbum seminatur): sed tantum admonuit, in multis perire vitae semen ob diversa vitia, quibus vel statim corrumpitur, vel arescit, vel paulatim degenerat. Caeterum quo melius prosit nobis admonitio, tenendum est, nullam de contemptoribus mentionem fieri, qui palam Dei verbum repellunt, sed eos tantum notari, in quibus aliqua videtur esse docilitas. Quod si eorum maior pars evanescit, quid reliquo mundo fiet, a quo palam repellitur salutis doctrina? Nunc ad singulas species descendo.

Matth. 19. *Audit sermonem regni, et non intelligit.* Primo loco steriles et incultos commemorat, qui semen intus non concipiunt, quia nulla est in eorum cordibus praeparatio: tales durae et siccae terrae comparat, qualis est in via publica, quae calcata instar pavimenti durescit. Huius generis utinam non liceret tam multos hodie cernere, qui ubi se ad audiendum obtulerint, stant tamen attoniti, nec ullum gustum capiunt: denique parum differunt a truncis vel lapidibus, quare non mirum est, esse prorsus evanidos. Quod verbum Christus dicit *in eorum cordibus seminari,* licet impropria sit loquutio, ratione tamen non caret, quia hominum vitia et pravitate non eripitur verbo sua natura, quin seminis vim retineat: idque diligenter notandum est, ne quid putemus Dei gratiis decedere, quamvis ad nos usque earum effectus non perveniat. Dei enim respectu seminatur in cordibus verbum, sed non omnium corda illud insitum cum mansuetudine recipiunt, quemadmodum Iacobus cap. 1, 21 hortatur. Est ergo semper evangelium potentia fructuosum semen, sed non actu. Apud *Lucam* additur, diabolum tollere de corde eorum semen, ne credentes serventur. Unde colligimus, hunc salutis nostrae hostem, ut sationis tempore solent famelicae aves, simul ac prodit in medium doctrina, instare et irrumpere ad eam rapiendam, priusquam

iugum pietas. Hoc quoque obiter sciendum est, Christum non hyperbolice loqui de fructu centuplo, ut tunc fuit quarundam regionum foecunditas, sicut ex historicis plerisque et quidem oculatis testibus constat.

MATTH. XIII. 24. *Aliam parabolam proposuit eis, dicens: Assimilatum est regnum coelorum homini seminanti bonum semen in agro suo.* 25. *Sed dormientibus hominibus venit illius inimicus, et seminavit zizania inter triticum, abiitque.* 26. *Quum autem germinasset herba, et fructum fecisset, tunc apparuerunt et zizania.* 27. *Accedentes autem servi patrisfamilias dixerunt illi: Domine, nonne bonum semen seminaveras in agro tuo? unde igitur habet zizania?* 28. *Ille vero dixit illis: Inimicus homo hoc fecit. Servi autem dixerunt illi: Vis igitur, abeamus et colligamus ea?* 29. *At ille dixit: Non: ne, dum colligitis zizania, eradicetis simul cum illis et triticum.* 30. *Sinite pariter crescere utraque usque ad messem: et in tempore messis dicam messoribus: Colligite primum zizania, et colligite ea in fasciculos ad comburendum ea: triticum vero congregate in horreum meum.* 36. *Tunc dimissis turbis venit in domum Iesus, et accesserunt ad illum discipuli eius, dicentes: Explica nobis parabolam zizaniorum agri.* 37. *At ille respondens, dixit illis: Qui seminat bonum semen, est filius hominis.* 38. *Ager autem est mundus. Porro bonum semen, ii sunt filii regni: zizania vero sunt filii illius mali.* 39. *Inimicus autem, qui seminat ea, est diabolus: Messis vero consummatio saeculi est: messores autem angeli sunt.* 40. *Sicut ergo colliguntur zizania, et igni comburuntur, sic erit in consummatione saeculi huius.* 41. *Mittit filius hominis angelos suos, et colligent e regno illius omnia offendicula, et eos qui patrant iniquitatem,* 42. *Ac mittent illos in caminum ignis: ibi erit ploratus stridorque dentium.* 43. *Tunc iusti fulgebunt, ut sol in regno patris sui. Qui habet aures ad audiendum, audiat.*

Ut nobis constet usus parabolae, tenere operae pretium est quorsum tendat Christus. Putant quidam, ne sibi promiscuum vulgus placeret externa evangelii professione, eum dixisse, in agro suo saepe vitiosum semen bono permixtum esse, sed venturum diem quo lolium a tritico separetur. Itaque hanc parabolam cum proxima coniungunt, ac si eadem esset utriusque ratio. Mihi tamen secus videtur: nam separationis ideo meminit, ne taedio fatiscant piorum animi, dum confusam bonorum simul cum malis mixturam cernunt. Etsi enim sanguine suo ecclesiam mundavit Christus, ut sit absque ruga et macula, adhuc tamen multis vitiis laborare patitur. Nec de residuis infirmitatibus carnis loquor, quibus obnoxii sunt singuli fideles, postquam regeniti sunt Dei spiritu, verum simul ac exiguum gregem sibi collegit Christus, multi hypocritae se insinuant, obrepunt perversi homines, multi etiam improbi se ingerunt: ita fit ut multis sordibus inquinetur sacer ille coetus, quem sibi Christus segregaverat. Hoc porro multis valde esse absurdum videtur, in ecclesiae sinu foveri vel impios homines, vel profanos, vel sceleratos. Adde quod plerique zeli praetextu plus aequo morosi, nisi omnia ad eorum votum composita sint, quia nusquam apparet absoluta puritas, tumultuose ab ecclesia discedunt, vel importuno rigore eam evertunt ac perdunt. Quare hic meo iudicio simplex est parabolae scopus. Quamdiu in hoc mundo peregrinatur ecclesia, bonis et sinceris in ea permixtos fore malos et hypocritas, ut se patientia arment filii Dei, et inter offendicula, quibus turbari possent, retineant infractam fidei constantiam. Est autem aptissima comparatio, quum Dominus ecclesiam vocat agrum suum, quia eius semen sunt fideles. Quanquam autem Christus postea subiicit, mundum esse agrum, dubium tamen non est, quin proprie hoc nomen ad ecclesiam aptare voluerit, de qua exorsus fuerat sermonem. Sed quoniam passim aratrum suum ducturus erat per omnes mundi plagas, ut sibi agros excoleret in toto mundo ac spargeret vitae semen, per synecdochen ad mundum transtulit, quod parti tantum magis quadrabat. Nunc videndum est, quid per *triticum* intelligat, et quid per *zizania.* Non potest hoc de doctrina exponi, quasi dixisset, ubi seminatur evangelium, statim corrumpi et adulterari pravis figmentis: nunquam enim vetuisset Christus, in tali corruptela purganda strenue satagere. Neque enim ut in hominum moribus, quae corrigi nequeunt vitia, tolerari oportet, ita liceret impios errores ferre, qui fidei puritatem inficiunt. Deinde nominatim Christus filios maligni zizania esse dicens dubitationem tollit. Rursus tamen notandum est, non posse hoc etiam simpliciter de hominum personis intelligi, quasi Deus creatione bonos homines seminaret, diabolus vero malos. Quod ideo admoneo, quia hoc loco abusi sunt Manichaei, ut colorem inducerent suo figmento de duobus principiis. Atqui scimus, quidquid vitii est tam in diabolo, quam in hominibus, non aliud esse quam integrae naturae corruptelam. Sicuti ergo Deus electos suos, qui originali peccato infecti sunt, non creatione bonum semen facit, sed eos spiritus sui gratia regenerat, ita diabolus non creat malos homines, sed a Deo creatos depravat, et in agrum Domini inserit ad vitiandum purum semen.

37. *Qui seminat bonum semen.* Prius regnum coelorum dixerat simile esse homini seminanti, sed improprie. Sensus tamen clarus est, idem contingere praedicato evangelio, atque in satione agrorum

Quibus tantopere arridet curiositas, si rogentur, quomodo Christo sopito et nesciente diabolus zizania bono semini inspergat, quid respondeant non habebunt: ego tamen ita sobrius esse studui, ut nihil cognitu dignum et utile omitterem.

43. *Tunc iusti fulgebunt.* Insignis consolatio, quod filii Dei qui nunc vel squalore obsiti iacent, vel latent nullo in pretio, vel etiam probris cooperti sunt, tunc quasi sereno coelo, et discussis omnibus nebulis, vere et ad liquidum semel conspicui fulgebunt. *Tunc* adverbium temporis emphaticum est: tacitam enim continet antithesin praesentis status et ultimae instaurationis, cuius spe fideles suos Christus sustentat. Sensus ergo est: quamvis nunc emineant in ecclesia multi improbi, felicem tamen illum diem certo nobis sperandum esse, quo suos in sublime attollat filius Dei, et omnem fuliginem abstergat, qua nunc eorum fulgor obruitur. Verum quidem est, nullis promitti futuram gloriam, nisi in quibus iam eluceat imago Dei, et qui in eam per continuos gloriae gradus transformantur: sed quia nunc abscondita est piorum vita, et salus eorum, quia in spe consistit, invisibilis est, merito Christus, ut promissa sibi gloria potiantur fideles, in coelum eos revocat. Nec dubium est, quin ad locum Danielis respexerit, quo magis ad vivum afficeret auditores, ac si dixisset, prophetam, ubi de futuro splendore concionatur, simul notare temporalem caliginem, ideoque, ut locus detur vaticinio, patienter ferendam esse mixturam, quae electos Dei reprobis ad tempus involvit. Gloriam hanc *solis* luci comparans, aequalitatem minime statuit. Sicut enim varie nunc dona sua inter fideles distribuit Christus, sic ea quoque ultimo die coronabit. Sed tenendum est memoria quod dixi, tantum instaurationem, quae in ultimum Christi adventum differtur, cum nubilo mundi statu conferri. Regnum patris quasi piorum haereditas terrae opponitur, ut se in hac peregrinari meminerint, atque ita in coelum adspirent. Etsi enim alibi regnum Dei esse in nobis dicitur, non constabit nobis eius fruitio, donec sit Deus omnia in omnibus.

MATTH. XIII. 31. *Aliam parabolam proposuit eis, dicens: Simile est regnum coelorum grano sinapis, quod acceptum homo seminavit in agro suo:* 32. *Quod minimum quidem est omnium seminum: ubi vero excreverit, maximum est inter olera, et fit arbor, ita ut veniant volucres coeli, et nidulentur in ramis eius.* 33. *Aliam parabolam dixit illis: Simile est regnum coelorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in tribus satis farinae, donec fermentaretur totum.* 34. *Haec omnia loquutus est Iesus in parabolis ad turbas, et sine parabola nihil loquutus est illis:* 35. *Ut compleretur, quod dictum fuerat per prophetam, qui ait: Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi.*

MARC. IV. 26. *Et dicebat: Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo iaciat semen in terram,* 27. *Ac dormiat, et exsurgat nocte et die, segesque germinet, ac surgat in altum, dum nescit ille.* 28. *Ultro enim terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica.* 29. *Quum autem productus fuerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis.* 30. *Et dicebat: Cui assimilabimus regnum Dei? aut qua collatione conferemus illud?* 31. *Sicut granum sinapis, quod quum seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus, quae sunt in terra:* 32. *Et quum seminatum fuerit, exsurgit, et fit maius omnibus oleribus, et facit ramos magnos, ita ut possint sub umbra eius aves coeli nidificare.* 33. *Et talibus multis parabolis loquebatur iis sermonem, prout poterant audire:* 34. *Sine parabola vero non loquebatur eis, seorsum autem discipulis exponebat omnia.*

LUC. XIII. 18. *Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei? et cui assimilabo illud?* 19. *Simile est grano sinapis, quod acceptum homo iecit in hortum suum, et crevit, et evasit in arborem magnam, et volucres coeli nidulatae sunt in ramis eius.* 20. *Et iterum dixit: Cui assimilabo regnum Dei?* 21. *Simile est fermento, quod acceptum mulier abscondit in tribus farinae satis, donec fermentaretur totum.* 22. *Et ibat per civitates et castella, docens et iter faciens Hierosolymam.*

His parabolis discipulos suos animat Christus, ne humilibus evangelii exordiis offensi resiliant. Videmus, quam superbe evangelium despiciant, imo subsannent profani homines, quia per obscuros et ignobiles ministros affertur, quia non statim excipitur totius mundi applausu, sed paucos habet discipulos, et quidem ut plurimum nullius pretii homunciones ex vulgo. Ita fit ut desperent infirmi de successu, quem ex principiis aestimant. Atqui Dominus consulto regnum suum a tenuibus et contemptis principiis auspicatur, ut insperati progressus eius potentiam melius illustrent. Regnum ergo Dei grano sinapis confertur, quod minimum inter semina, crescit tamen in tantam altitudinem, ut fiat arbustum in quo nidulentur aves. Confertur et fermento, quod tametsi exiguum est, vim tamen suam sic diffundit, ut magna farinae copia inde acescat. Discamus ergo, si contemptibilis est oculis carnis regni Christi species, ad immensam et inaestimabilem Dei potentiam mentes nostras attollere, quae sicuti ex nihilo semel creavit omnia, sic quotidie ea quae non sunt supra humani sensus modum excitat: superbis sinamus suos caninos risus, donec ex inopinato eos Dominus obstupefaciat. Interim

monitio valde nobis necessaria est, quia et mundi illecebrae sic nos fascinant, ut vita aeterna nobis evanescat: et quia carnales sumus, spirituales Dei gratiae suum pretium minime apud nos obtinent. Merito itaque Christus vitae aeternae excellentiam eousque extollit, ut molestum esse nobis non debeat, eius causa quidquid pretiosum alioqui ducimus relinquere. Primo regnum coelorum simile esse dicit *thesauro abscondito*. Nam ut plurimum magni facimus quae apparent, atque ideo vilescit nobis nova et spiritualis vita, quae in evangelio proponitur, quia sub spe inclusa latet. Ergo aptissima est thesauri comparatio, cuius pretio nihil decedit, quamvis sub terra defossus et obrutus hominum oculos fugiat. Quibus verbis docemur, non aestimandas esse spiritualis Dei gratiae divitias ex carnis nostrae intuitu, vel externo suo splendore, sed quemadmodum thesaurus, licet occultus sit, speciosis tamen opibus praefertur. Idem exprimit altera similitudo. *Margarita una*, quamvis exigua sit, tanti aestimatur ut peritus negotiator agros et aedes ad eam redimendam vendere non dubitet. Ergo quamvis coelestis vitae excellentiam non apprehendat carnis sensus, non tamen eam satis pro dignitate expendimus, nisi parati simus, quae oculis nostris refulgent, abnegare in illius gratiam. Nunc tenemus summam utriusque parabolae, nempe eos demum ad percipiendam evangelii gratiam esse idoneos, qui posthabitis omnibus aliis desideriis, ad eam potiendam sua studia et se totos addicunt. Notandum autem est, quod non ab omnibus tanti fieri thesaurum absconditum vel margaritam docet Christus, ut libenter vendant sua omnia: sed thesauro statui pretium, posteaquam inventus est ac cognitus, et peritum negotiatorem tale de margarita iudicium facere. Nam his verbis notatur fidei cognitio, ac si dixisset Christus, vulgo regnum coeleste pro nihilo fere haberi, quia insipidi sunt homines, nec satis perspiciunt, quam incomparabilem thesaurum in evangelio Dominus offerat. Quaeritur tamen, an renuntiare bonis omnibus aliis necesse sit, ut vita aeterna fruamur. Respondeo breviter, hunc simplicem esse verborum sensum, non haberi evangelio iustum honorem, nisi apud nos omnibus mundi opibus, delitiis, honoribus et commodis praecellat, et quidem eousque ut spiritualibus bonis, quae nobis promittit, contenti quaecunque nos inde retrahunt negligamus: nam omnibus impedimentis solutos esse oportet, qui in coelum adspirant. Ergo non nisi ad eorum abnegationem, quae pietati adversa sunt, Christus fideles suos hortatur: interim temporalibus Dei beneficiis sic uti et frui concedit, quasi non utantur.

46. *Et mercatus est illam. Mercandi* verbo non significat Christus, ullam compensationem afferri ab hominibus qua coelestem vitam sibi comparent: scimus enim, qua lege Dominus fideles suos apud Iesaiam invitet, Venite et emite absque argento, etc. (Ies. 55, 1). Sed quamvis gratuitum sit donum Dei vita coelestis, et quidquid ad eam pertinet, dicimur tamen redimere, quum volentes privamus nos carnis desideriis, ne quid ab ea obtinenda nos impediat: quemadmodum dicit Paulus, sibi omnia esse instar iacturae et stercoris, ut Christum lucrifaceret (Phil. 3, 8).

47. *Simile est verriculo.* Nihil hic novum docet Christus, sed alia similitudine confirmat quod prius habuimus, ecclesiam Dei quamdiu in terra versatur permixtam esse bonis et malis, nunquam vero sordibus et inquinamentis puram esse. Finis tamen huius parabolae forte diversus est: nempe ut Christus non solum medeatur scandalo, quod plerosque infirmos turbat, quia non reperitur in mundo, quae optanda foret puritas, sed etiam ut in timore et modestia contineat suos discipulos, ne inani fidei titulo vel nuda professione sibi placeant. Ego quidem utrumque libenter amplector, quod Christus patienter ferendam usque in mundi finem esse doceat mixturam ex bonis et malis, quia non ante constabit vera et solida ecclesiae restitutio: deinde quod admoneat non sufficere, imo non magni esse momenti, nos in ovile esse aggregatos, nisi genuinae simus ac delectae oves, quo spectat illa Pauli sententia, Novit Dominus qui sui sint (2. Tim. 2, 19). Ergo ab iniquitate discedat, quisquis invocat nomen Domini. Porro evangelii praedicationem scite comparat verriculo sub aquis demerso, ut sciamus praesentem ecclesiae statum confusum esse. Quanquam enim Deus noster, ut est Deus ordinis, et non dissipationis, disciplinam nobis commendat, hypocritis tamen locum ad tempus concedit inter fideles, donec ultimo die regnum suum perfecte componat. Ergo quoad in nobis est, studeamus vitia corrigere, vigeat in sordibus purgandis severitas: non tamen ante ab omnibus rugis et maculis immunis erit ecclesia quam Christus segregaverit agnos ab hoedis.

51. *Intellexistis haec omnia?* Tenendum memoria est quod prius vidimus, parabolas omnes discipulis privatim fuisse expositas. Nunc vero Dominus, postquam illos tam familiariter ac benigne eos instituit, simul admonet, se non tantum operae posuisse in illis docendis, ut sibi tantum sapiant, sed ut impertiant aliis, quod apud ipsos depositum est. Atque hoc modo ad discendi studium eos magis acuit ac sollicitat. Doctores ergo similes patribusfamilias esse dicit, qui non de suo tantum victu solliciti sunt, sed repositam habent annonam in aliorum alimenta: deinde non in diem secure vivunt, sed longe in futurum tempus provident. Sensus autem est: ecclesiae doctores longa meditatione debere esse instructos, ut ecclesiae multiplicem ex Dei verbo doctrinam, sicuti usus feret, quasi ex

ciliatam esse, a fructibus vel posterioribus effectis arguit.

44. *Conversus ad mulierem etc.* Videtur Dominus Simonem ita cum muliere conferre, ut illum levibus tantum delictis obstrictum faciat. Sed modus est concessionis ac si dixisset, Finge Simon, levem fuisse tuum reatum, a quo te Deus absolvit, hanc vero multis et gravissimis criminibus fuisse obnoxiam: vides tamen, ut veniam sibi datam esse nunc re ipsa testatum faciat. Quid enim sibi volunt tam profusae lacrymae, quid assidua pedum oscula, quid pretiosa unctio, nisi quod fatetur, se ingenti damnationis mole fuisse oppressam? Et nunc eo ardentius amplectitur Dei misericordiam, quo maiorem eius necessitatem sibi esse agnoscit. Ergo ex verbis Christi colligi non potest, exiguaene summae debitor fuerit Simon, et an a reatu solutus fuerit. Magis credibile est, ut caecus erat hypocrita, fuisse tunc adhuc in vitiorum suorum sordibus demersum. Sed Christus in hoc uno insistit, quantumvis scelerata fuerit mulier, manifesta iustitiae eius signa esse, quod ad testandam suam gratitudinem nullum officii genus omittit, et quibuscunque potest modis testatur, quantopere Deo debeat. Interea admonet Christus Simonem, non esse cur sibi blandiatur, quasi ab omni culpa immunis foret: nam ipsum quoque misericordia opus habere: quod si ne ipse quidem Deo placet absque venia, debere ex poenitentiae et gratitudinis signis reputare, quidquid peccaverat haec mulier illi esse donatum. Notanda sunt antitheta, in quibus Simoni mulier praefertur: nempe quod haec lacrymis suis rigavit Christi pedes et capillis abstersit, quum ille ne vulgarem quidem aquam dari iussisset: quod haec non desierit osculari pedes, quum ille ne hospitali quidem osculo dignatus esset Christum excipere: quod pretiosum unguentum illa effuderit in pedes, hic autem ne oleo quidem caput unxerit. Porro haec ratio fuit, cur Dominus, qui singulare parsimoniae ac vitae frugi exemplar fuit, passus sit unguenti sumptum fieri, quia hoc modo testata est misera peccatrix, se illi omnia debere: nam delitias minime expetivit, nec odore illectus est, nec splendidum cultum probavit, sed unicum ardorem spectavit testandae poenitentiae, qui etiam nobis in exemplum proponitur a Luca: nam lacrymae eius tristitiae, quae poenitentiae initium est, fuerunt testes. Quod se a tergo advolvit Christi pedibus, illicque prostrata iacuit, in eo apparuit pudor eius et humilitas. Unguento prae se tulit, se et sua omnia offerre Christo in sacrificium. Horum omnium ad nos pertinet imitatio: sed effusio unguenti singularis actio fuit, ex qua perperam statuetur regula.

47. *Remittuntur peccata eius.* Quidam verbum hortativi modi esse putantes hunc eliciunt sensum: quum haec mulier insignibus officiis Christi amore totam se fervere ostendat, minime aequum esse, ut in illam asperior sit et durior ecclesia, sed clementer potius tractandam esse, quamlibet graviter peccaverit. Sed quum attico more ἀφέωνται positum sit pro ἀφεῖνται, valeat illa subtilior expositio, quam contextus repudiat. Nam paulo post Christus idem repetit mulierem alloquens, ubi non quadraret hortandi modus. Et huic sententiae subiicitur oppositum membrum, minus ei remitti qui minus diligit. Quanquam praesentis temporis verbum debet in praeteritum resolvi: quia enim tam sollicite omnibus pietatis officiis defungi studebat, hinc Christus infert, quamlibet multis peccatis cooperta fuerit, uberiorem fuisse Dei misericordiam quam ut peccatrix amplius habenda sit. Caeterum hic dilectio non dicitur esse veniae causa, sed posterius signum, ut prius admonui: hoc enim verba sonant, Qui cernunt tam effusum pietatis studium in muliere, perversos esse iudices, nisi inde aestiment propitium illi iam fuisse Deum, ut ordine praecedat gratuita peccatorum remissio. Neque enim disputat Christus, quo sibi pretio Dei gratiam acquirant homines, sed Deum miserae huic peccatrici iam ignovisse arguit, ne mortalis homo in eam sit implacabilis.

48. *Remittuntur tibi peccata.* Quaeri potest, quorsum veniam, quam adepta erat, et cuius reddita erat certior, nunc demum illi promittat Christus. Quidam excipiunt, non tam ipsius, quam aliorum causa prolatam fuisse hanc sententiam. Ego vero non dubito, quin eius ratio maxime habita fuerit, atque id ex sequentibus clarius patet. Nec mirum est, Christi voce de integro absolvi, quae iam ipsius gratiam gustaverat, imo quae persuasa erat, unicum sibi esse salutis asylum. Sic quotidie praeire fiduciam necesse est, quum a Domino petimus, ut peccata nobis remittat: neque tamen frustra precationem hanc velut supervacuam fundimus, sed ut magis ac magis cordibus nostris misericordiam suam obsignet coelestis Iudex, atque hoc modo nos tranquillet. Quanquam ergo conceptam huius gratiae, quam obtinuit, fiduciam attulerat haec mulier, non tamen supervacua fuit haec promissio, quae ad fidei confirmationem plurimum valuit.

49. *Coeperunt dicere intra se.* Hinc rursum perspicimus, ex ignorantia officii Christi homines nova sibi offendicula subinde gignere. Haec autem mali radix est, quod nemo suas miserias excutit, quae procul dubio singulos accenderent ad quaerendum remedium. Hypocritae vero, qui suis vitiis indormiunt, non mirum est, si obmurmurent quasi ad rem novam et insolitam, ubi Christus peccata remittit.

50. *Fides tua salvam te fecit.* Ut susurros illos compescat Christus, et mulierem simul confirmet, fidem eius laudat: ac si diceret, Utcunque obstre-

Maria bonam partem. Nulla est hic comparatio, quemadmodum stulti et absurdi interpretes somniant, sed tantum pronuntiat Christus, Mariam in sancto et utili studio occupari, unde abstrahi non debeat, ac si dixisset, Iure sororem tuam reprehenderes, si otio indulgens vel inanibus curis implicita, vel aliud officio suo minus consentaneum appetens, totum onus curandae rei domesticae in te reiiceret. Nunc vero, quum recte et utiliter se ad audiendum contulerit, iniquum est inde abduci: neque enim talis semper datur opportunitas. Quanquam alii posterius membrum secus accipiunt, quasi ideo Christus bonam partem electam a Maria esse dicat, quod nunquam intercidat fructus doctrinae coelestis. Ego quanquam sententiam hanc non reiicio, sequutus tamen sum, quod aptius ad Christi mentem putavi.

LUC. XII. 13. *Ait autem ei quidam de turba: Magister, dic fratri meo, ut dividat mecum haereditatem.* 14. *At ille dixit ei: Homo, quis me constituit iudicem, aut divisorem super vos?* 15. *Dixitque ad illos: Videte et cavete ab avaritia, quia non in abundantia cuiusquam vita eius est ex iis quae possidet.* 16. *Dixit autem similitudinem ad illos, dicens: Hominis cuiusdam divitis ager uberem proventum attulit.* 17. *Et cogitabat intra se, dicens: Quid faciam? quia non habeo, quo congregem fructus meos?* 18. *Et dixit: Hoc faciam, destruam horrea mea, et maiora exstruam, et illuc congregabo omnia, quae nata sunt mihi, et bona mea.* 19. *Et dicam animae meae: Anima, habes multa bona reposita in annos multos: requiesce, comede, bibe, gaude.* 20. *Dixit autem illi Deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetent abs te: quae vero parasti, cui cedent?* 21. *Sic qui recondit sibi, nec est erga Deum dives.*

13. *Dic fratri ut dividat.* Rogatus Dominus, ut arbitrium suscipiat familiae herciscundae, hoc facere renuit. Quum hoc ad fovendam fraternam concordiam faceret, Christi autem officium sit, non tantum reconciliare homines Deo, sed ad mutuum consensum adducere, quaeritur quid causae obstiterit, quominus litem inter duos fratres dirimeret. Duas autem praecipue fuisse causas apparet, cur ab officio arbitri abstinuerit. Primum cavere voluit, quum sibi Iudaei terrenum fingerent Messiae regnum, ne quo exemplo errorem illum aleret. Quod si illum vidissent haereditates partiri, mox sparsus fuisset eius facti rumor. Ita a multis sperata fuisset carnalis redemptio, cui nimis cupide inhiabant: improbi iactassent, eum res novas moliri statumque romani imperii convellere. Quare nihil melius fuit quam hoc dari responsum, ex quo intelligerent omnes, spirituale esse Christi regnum. Discamus ergo et nos sobrie nobis temperare, nec quidquam aggredi quod in sinistram partem trahi queat. Deinde voluit etiam Dominus inter politica huius mundi imperia et ecclesiae suae regimen discernere: erat enim creatus a patre doctor, qui verbi gladio secaret cogitationes et affectus, et penetraret in animas hominum, magistratus vero non erat, qui haereditates divideret. Ita damnatur papae et suorum latrocinium, qui, quum ecclesiae se esse pastores obtendant, invadere tamen ausi sunt terrenam ac profanam iurisdictionem, quae ab eorum officio dissidet. Erit enim aliquid per se licitum, quod non tamen quibuslibet conveniet. Accessit etiam meo iudicio tertia particularis ratio, quia scilicet videbat Christus hunc hominem, relicta doctrina, domesticis suis commodis prospicere. Atque hic morbus nimium vulgaris est, ut multi evangelium professi eius praetextu abuti non dubitent ad augendam rem domesticam, et Christi autoritatem suis lucris praetexere. Hoc coniicere promptum est ex circumstantia exhortationis: nisi enim homo ille evangelii titulo abusus esset ad suum quaestum, non fuisset data Christo occasio damnandae avaritiae. Contextus ergo satis ostendit, fictitium hunc fuisse discipulum, cuius animus in agris vel loculis demersus erat. Porro nimis insulse Anabaptistae ex hoc responso inferunt, non licere homini Christiano haereditates partiri, se interponere forensibus negotiis, vel aliquod obire civile munus. Neque enim Christus a re ipsa arguit, sed a sua vocatione: quia enim ordinatus a patre erat in alium finem, se iudicem esse negat, quia non habeat tale mandatum. Haec igitur vigeat inter nos regula, ut se quisque intra vocationis divinae metas contineat.

15. *Videte et cavete.* Primum ab avaritia suos revocat Christus: deinde ut mentes penitus ab hoc morbo purget, vitam nostram negat in abundantia consistere. Quibus verbis notatur fons et interior origo, unde scaturit insana habendi cupiditas. Quia enim vulgo ita iudicant, felicem esse cuiusque vitam, prout quisque plurimum possidet, ac divitias imaginantur beatae vitae esse causam, hinc illa cupiditatum intemperies, quae instar ardentis fornacis emittit suum fervorem, neque tamen intus calere desinit. Quod si persuasi essemus divitias, et quamlibet bonorum copiam, adminicula esse praesentis vitae, quae Dominus sua manu nobis suppeditat, et quorum usum benedicit, haec una cogitatio facile pravas omnes cupiditates sedaret: idque fideles sua experientia compertum habent. Unde enim fit, ut compositis votis pendeant a solo Deo, nisi quod vitam suam non alligant, neque subiiciunt abundantiae, sed recumbunt in Dei providentiam, qui et solus nos sustinet sua virtute, et suppeditat quantum expedit.

cure peccatis suis indormit, ac si Deum haberet faventem ac propitium: in quo duplex est culpa. Nam quoties aliquem Deus sub oculis nostris castigat, de iudiciis suis nos admonet, ut se ipsos examinare discant singuli, et quid promeriti sint expendere. Quid autem nobis ad tempus parcit, hac benignitate et clementia nos ad poenitentiam invitat: tantum abest, ut nobis occasio esse debeat torporis. Ergo ut pravum illud iudicium, in quo miseris et calamitosis solemus esse inimici, corrigat Christus, et simul quas quisque sibi facit delitias excutiat, primo docet, non omnium esse pessimos qui prae aliis duriter tractantur: quia Deus iudicia sua, quo visum est ordine et modo, sic exercet, ut alii statim rapiantur ad poenam, alii in otio et delitiis diu quiescant. Deinde pronuntiat, quotquot in mundo accidunt calamitates, totidem esse irae Dei testimonia: unde colligimus, quale exitium nos maneat nisi antevertamus. Porro inde exhortationis nata est occasio, quod retulerunt quidam, Pilatum sanguinem humanum cum sacrificiis miscuisse, ut scilicet tali flagitio sacrificia in detestationem venirent. Quia autem verisimile est, probrum hoc Samaritanis illatum esse, qui a puro legis cultu desciverant, facile ac promptum Iudaeis fuit, Samaritanos damnando sibi ipsis plaudere: sed Dominus alio eos convertit. Nam quia illis exosa et infamis erat totius gentis impietas, quaerit an putent miseros illos, qui occisi fuerant a Pilato, fuisse aliis peiores: ac si dixisset, Mimine certe vos latet, terram illam impiis refertam esse, et multos, qui eadem poena digni fuissent, adhuc manere superstites. Caecus ergo ac pravus arbiter est, qui omnium peccata aestimat ex poenis praesentibus. Neque enim ut quisque deterior est, ita primus ad poenam trahitur, sed quum paucos ex multis puniendos Deus eligit, in eorum persona reliquis denuntiat, se fore ultorem, ut omnes terreantur. Postquam autem de Samaritanis loquutus est, propius ad Iudaeos ipsos accedit. Nam quum illis diebus octodecim homines turris ruina Hierosolymae oppressi essent, negat eos fuisse scelestissimos, sed in eorum clade omnibus propositam fuisse materiam terroris: quia si in illis iudicii sui specimen edidit Deus, nihilo alii magis, licet ad tempus tolerentur, eius manum effugient. Non prohibet quidem Christus, quin attenti sint fideles ad consideranda Dei iudicia, sed hunc ordinem tenendum praescribit, ut a suis peccatis incipiant. Nam hinc sequetur optimus profectus, ut praeveniant flagella Dei voluntaria poenitentia. Quo etiam tendit illa Pauli admonitio, Ne quis vos fallat inanibus verbis: nam propter haec venit ira Dei adversus rebelles (Eph. 5, 6).

6. *Dicebat et hanc similitudinem.* Summa huc redit, multos ad tempus tolerari, qui digni essent excidio: nihil tamen ex mora lucrifacere, si in contumacia sua pergant. Nam hinc prava adulatio, qua se indurant hypocritae et obstinatiores redduntur, quia mala sua nisi coacti non reputant, ideoque, quantisper connivet Deus suasque castigationes suspendit, sibi cum illo bene convenire fingunt. Ita securius sibi indulgent, quasi pactum habeant cum morte et sepulcro, ut dicit Iesaias (28, 15). Ideo tam vehementer in ipsos Paulus invehitur ad Romanos cap. 2, 5, quia iram Dei sibi accumulant usque ad diem extremum. Scimus autem, arbores interdum servari, non quod utiles semper dominis fuerint ac fructuosae, sed quia sedulus et industrius agricola nihil non experitur ac tentat, priusquam agrum aut vineam nudare velit. Hinc autem docemur, quum Dominus non statim improbos ulciscitur, sed eorum poenas differt, optimam illi suae tolerantiae rationem constare. Quo compescitur humana temeritas, ne quis summo omnium iudici obstrepere audeat, si non semper aequabili modo iudicia sua exsequitur. Caeterum hic comparatio fit inter dominum et villicum, non quia Dei ministri illum clementia et mansuetudine superent, sed quia Dominus non tantum peccatoribus vitam prorogat, sed eos quoque variis modis excolit, ut meliorem fructum eliciat.

LUC. XIII. 10. *Docebat autem in una synagogarum sabbatis.* 11. *Et ecce mulier, quae habebat spiritum infirmitatis annis octodecim, eratque contracta, nec omnino poterat erigere caput.* 12. *Quam quum videret Iesus, vocavit eam ad se, et ait illi: Mulier, liberata es ab infirmitate tua.* 13. *Et imposuit illi manus, et confestim erecta est, et glorificabat Deum.* 14. *Respondens autem princeps synagogae indignans quod sabbato sanasset Iesus, dicebat turbae: Sex dies sunt, in quibus oportet operari: in his ergo venite, et sanemini, et non in die sabbati.* 15. *Respondens autem ad illum Dominus dixit: Hypocrita, unusquisque vestrum sabbato nonne solvit bovem suum aut asinam a praesepi, et ducit aquatum?* 16. *Hanc autem filiam Abrahae, quam alligavit Satanas ecce octodecim annis, non oportuit solvi a vinculo isto die sabbati?* 17. *Et quum haec diceret, erubescebant omnes adversarii eius, et omnis populus gaudebat super omnibus magnificis, quae fiebant ab ipso.*

Huc uno contextu referre statui, quae sparsim leguntur apud solum Lucam sine expressa temporis mentione, sicuti hac in parte evangelistas parum fuisse curiosos alibi diximus. Postea ad communem harmoniam opportunior erit reditus. Hic refertur miraculum in muliere sanata, et offensio maligne concepta a Iudaeis, quod sabbato eam Dominus sanasset. Dicit Lucas, mulierem detentam spiritu

Sed interim considerandus nobis est primus huius consilii magister atque artifex Satan: quia, sicuti filium Dei terrendo evangelii cursum tunc abrumpere conatus est, ita subinde novos terrores comminiscitur ac fabricat, quibus exanimet Christi ministros, ac cursum reflectere cogat.

Luc. 32. *Dicite vulpi illi etc.* Certum est, de Herode Antipa haberi sermonem. Quanquam autem ille vulpinis erat moribus, ac ingenio non minus servili quam versuto, non arbitror, totius vitae astutiam generaliter perstringi sub vulpis nomine, sed clandestinas eius insidias, quibus evangelii doctrinam subruere moliebatur, quum aperto marte congredi non auderet. Significat enim Christus, quantumvis callidus sit, nihil tamen profecturum suis artibus. Ego, inquit, quascunque fraudes machinetur ille, hodie et cras defungar munere mihi divinitus iniuncto: ubi ad finem stadii ventum fuerit, tunc in sacrificium offerar. Ut tamen distinctius nobis verborum sensus constet, priore membro fatetur Christus, tertio post die, hoc est, exiguo tempore sibi esse moriendum: atque hoc modo ostendit, nullo mortis metu se posse ab officio revocari, ad quam destinato animi proposito intrepidus contendit. Deinde subiicit, inane esse terriculamentum, quod a falsis et fucosis monitoribus obiicitur, quia non alibi quam Hierosolymae mortis periculum impendeat. Hoc autem secundo membro acriter pungit pharisaeos, Vosne, ut ab Herode mihi caveam, monetis, quos video meos fore carnifices? Quanquam longius procedit exprobratio: non enim sibi tantum dicit paratum esse Hierosolymae interitum, sed pridem illam fuisse quasi latronum cavernam, ubi iugulati sint fere omnes prophetae. Verum quidem est, multos alibi fuisse occisos, ac praesertim quo tempore crudelis illa furia Iesabel in eos saeviit, sed quia nusquam alibi omni tempore hostilius vexati fuerant prophetae, merito Christus hoc probrum impiis urbis sanctae civibus inurit. Prophetas autem contigit ut plurimum illic occidi: quia, quum inde prodiret tota impietas, qua referta erat Iudaea, ille etiam campus fuit, in quo Deus exercuit suos prophetas. Scimus enim, quo magis affulget lux doctrinae, quae propius impios urgeat, ad maiorem ipsos insaniam impelli. Hoc tamen horrendi exempli est, quod locus, qui in sacrarium divini cultus, et in legis coelestisque sapientiae domicilium electus erat, non una vel altera caede, sed ordinaria strage prophetarum pollutus fuerit. Certe hinc apparet, quam contumax sit mundi ingratitudo ad repellendam sanam doctrinam. Quanquam exclamatio, quae continuo post apud Lucam sequitur, videtur sic contexi, quasi Christus sumpta occasione tunc contra Hierosolymam invectus sit, ego tamen magis arbitror, quia Lucas dixerat, Hierosolymam pridem sanguine prophetico imbutam esse, imo continua multarum aetatum serie crudelem et sacrilegam carnificinam exercuisse mactandis prophetis, statim suo more inserere sententiam, quae cum sermone illo congruebat. Supra enim aliquoties vidimus, minime illi esse infrequens, dicta Christi variis temporibus prolata simul colligere.

LUC. XI. 37. *Et quum loqueretur, rogavit illum quidam pharisaeus, ut pranderet apud se: Iesus autem ingressus accubuit.* 38. *Pharisaeus autem, quum vidisset, admiratus est, quod non prius lavisset ante prandium.* 39. *Et ait Dominus ad illum: Nunc vos pharisaei exteriora poculi catinique mundatis: et quod intus est vestri, plenum est rapina et malitia.* 40. *Stulti, nonne qui fecit, quod foris est, etiam id quod intus est fecit?* 41. *Caeterum ex eo, quod adest, date eleemosynam: et ecce omnia munda sunt vobis.*

Convenit aliquatenus, non tamen in totum, haec narratio cum ea doctrina, quam Matthaei decimo quinto capite habuimus, externos scilicet ritus humanitus inventos, quibus servandis plus satis anxie intenti erant Iudaei, data opera neglectos fuisse a Christo, ut superstitionem populi ac praesertim scribarum corrigeret. Deus certas quasdam ablutiones in lege sua praeceperat, quibus suos ad veram puritatem meditandam utiliter exerceret. Iudaei hac mediocritate non contenti multas alias lotiones addiderant, praesertim ne quis cibum caperet nisi lustrali aqua perfusus, sicuti Marcus septimo capite fusius narrat, et patet ex secundo capite Ioannis. Porro ad hoc vitium prava fiducia accesserat, quia de spirituali Dei cultu non admodum solliciti belle se perfunctos putabant, modo figura in Dei locum succederet. Christus, quum offendiculo fore non ignoret huius caeremoniae contemptum, eam tamen omittit, ut ostendat Deum minime externam munditiem carnis morari, sed spiritualem cordis iustitiam requirere.

Luc. 39. *Nunc vos pharisaei.* Non reprehendit hoc loco Christus pharisaeos, sicuti apud Matthaeum et Marcum, quod praepostere humanis commentis Deum colant, ac propter suas traditiones violent legem Dei: sed crassam hypocrisin tantum attingit, quod puritatem non nisi in hominum oculis appetant, quasi illis cum Deo nihil esset negotii. Haec autem reprehensio in omnes hypocritas competit, etiam qui in caeremoniis divinitus mandatis iustitiam statuunt. Ideoque plus complectitur Christus quam si diceret, hominum mandatis frustra Deum coli, quia generaliter errorem illum damnat, quod caeremoniis colatur Deus, non autem spiritualiter fide et puro cordis affectu. Quanquam autem semper hac de re magnum certamen habue-

rint prophetae cum Iudaeis, ut tamen ad hypocrisin propensa sunt hominum ingenia, praevaluerat superba illa obstinatio, placere Deo externos cultus etiam fide vacuos. Praesertim vero Christi aetate usque adeo obstupuerant, ut religio tantum in meris nugis sita esset. Ergo in pharisaeos invehitur, qui sedulo occupantur in poculis lavandis, foedissimas autem sordes rapinae et malitiae intus in corde fovent. Eorum vero stultitiam hac ratione coarguit, quod Deus, qui interiorem hominis animam non minus quam corpus creavit, sola externa specie placari nequeat. Nam hoc maxime fallit homines, quod vel non reputant, sibi cum Deo agendum esse, vel pro sensus sui vanitate illum transformant, ac si ab homine mortali nihil differret.

41. *Caeterum ex eo quod adest.* Christus more suo pharisaeos a caeremoniis ad caritatem revocat, pronuntians non aqua, sed beneficentia mundari tum homines tum cibos. Quibus tamen verbis neque extenuat Dei gratiam, nec legales ritus quasi vanos et inutiles reiicit: quia stylum in eos dirigit, qui nudis signis Deo secure illudunt, perinde ac si dixisset, Solus est legitimus usus, qui cibos sanctificat. Atqui rite iusteque cibis utuntur, qui ex sua abundantia pauperum inopiae subveniunt. Ergo praestaret, eleemosynam dare ex ea copia quae suppetit, quam scrupulose manus et calices lavando pauperes negligere. Quod inde inferunt papistae, eleemosynas esse satisfactiones, quibus mundamur a peccatis, stultius est quam ut longa refutatione opus habeat. Neque enim hic disserit Christus, quo pretio nos peccatorum remissionem acquirere oporteat, sed eos pure vesci pane suo, qui partem erogant pauperibus. Ego enim τὰ ἐνόντα pro copia praesenti accipio: non autem sicuti vetus interpres et Erasmus transferunt, quod superest. Obiurgationes, quae continuo post sequuntur, in alium locum reiicere satius est: neque enim Christum uno contextu in mensa sic invectum fuisse interpretor contra scribas et pharisaeos, sed Lucam, quod alio tempore dictum fuerat, hic retulisse, quemadmodum saepius iam ostendimus, evangelistis curae non fuisse temporis ordinem.

LUC. XIV. 1. ***Et accidit, ut introiret in domum cuiusdam principis pharisaeorum sabbato, ad capiendum cibum, et ipsi observabant eum.* 2. *Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum,* 3. *Et respondens Iesus dixit ad legisperitos et pharisaeos, dicens: Numquid licet sabbato sanare?* 4. *At illi tacuerunt: ipse vero apprehendens sanavit ipsum, ac dimisit.* 5. *Et respondens ad illos, dixit: Cuius vestrum asinus aut bos in puteum cadet, et non continuo extrahet illum die sabbati?* 6. *Et non poterant ad haec respondere illi.***

Haec historia nihil aliud continet quam miraculum a Christo editum, quo superstitiosum sabbati cultum corrigeret. Neque enim (ut quidam putant) sabbatum simpliciter abrogare voluit, sed tantum ostendere, neque Dei opera, neque officia caritatis violare sacram quietem, quae in lege mandatur. Porro an ipsis autoribus consulto illuc deductus fuerit hydropicus, incertum est. Certe neque fortuito occurrere potuit ad mensam, nec prorumpere in privatam domum, nisi permissu domini ac voluntate. Quare verisimile est, tendandi Christi causa insidiose illic fuisse locatum, quod tamen non minus stulte quam improbe ab illis factum est, quia iam ante experti fuerant, quid Christus facere soleret, quoties oblata erat similis occasio.

Luc. 3. *Numquid licet sabbato sanare?* Huc tendit quaestio, an hominis sanatio inter opera, quae sabbatum violant, censeri debeat. Si dixissent, sabbati observationem hoc modo violari, in promptu erat exceptio, esse divinum opus. Atqui non aliud continet lex sabbati, nisi ut homines a suis operibus quiescant. Quod autem eos Christus prius interrogat, id facit antevertendae offensionis causa. Per eum igitur non stetit, quominus eos placaret, nisi obstinata malitia fuissent imbuti. Non quod semper hac lege se obstrinxerit (nam saepe posthabito scandalo peregit, quod sibi a patre mandatum erat), sed hoc exemplo docere voluit, se non temere sabbatis edere miracula, quia rationem facti sui paratus esset reddere. Ipsi autem silentio suo demonstrant, se ansam reprehensionis magis captare quam legis studio moveri: ideo susque deque habet Christus, quid de facto suo iudicent, quia patet, eos sponte sibi arcessere scandalum.

5. *Cuius vestrum asinus etc.* Quanquam indigni erant, quorum offensae mederi Christus studeret, ostendit tamen, nihil a se contra sabbati observationem fuisse commissum. Quanquam id facit non tam docendi consilio, quam ut se ab eorum calumniis vindicet: sciebat enim, virulento odio magis esse excaecatos quam ut se rationi dociles praeberent, sed voluit de eorum malitia triumphum agere, dum pudore obmutescere coegit. Nam si brutis animalibus auxilium licet ferre die sabbati, homini ad imaginem Dei formato non tantundem praestari officii, nimis indignum est.

LUC. XIV. 7. ***Dicebat autem ad invitatos parabolam, intendens, quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos:* 8. *Quum invitatus fueris ab aliquo ad nuptias, ne accumbas in primo accubitu,***

ne forte honoratior te sit invitatus ab illo. 9. *Et veniens is, qui te et illum vocavit, dicat tibi: Da huic locum: et tunc incipias cum rubore extremum locum tenere.* 10. *Quin potius quum vocatus fueris, vade, accumbe in novissimo loco: ut quum venerit, qui te invitavit, dicat tibi: Amice, adscende superius: tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus.* 11. *Quia omnis, qui se extollit, deiicietur: et qui se deiicit, extolletur.* 12. *Dicebat autem etiam ei, a quo fuerat invitatus: Quum facis prandium aut coenam, ne voces amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos tuos, neque vicinos divites, ne quando ipsi quoque vicissim te invitent, ac rependatur tibi beneficium.* 13. *Imo quum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, caecos.* 14. *Et beatus eris, quia non possunt rependere tibi: rependetur enim tibi in resurrectione iustorum.*

Luc. 7. *Dicebat ad invitatos.* Scimus, quantopere in pharisaeis et scribis omnibus regnaverit ambitio. Quum autem omnibus superbe dominari cuperent, mutuo etiam inter ipsos erat de primatu concertatio. Hoc enim habent homines inanis gloriae cupidi, ut singuli ultro citroque sibi invideant, dum quisque ad se trahere appetit, quod sibi alii deberi putant. Ita pharisaei et scribae, quum omnes pariter apud populum se venditarent sacri ordinis titulo, nunc inter se contendunt de honoris gradu, quia quisque primum locum sibi arrogat. Hanc eorum ambitionem apta similitudine Christus salse deridet. Nam si quis in aliena mensa primum locum occupet, deinde cogatur potiori cedere, non sine pudore et ignominia a domino convivii in alium locum relegabitur. Atqui idem contingere omnibus necesse est, qui se fastuose ingerunt, ut supra alios emineant, quia Deus ipsos probrose deiiciet. Notandum enim est, Christum de externa et civili modestia hic non concionari: nam eos, qui superbissimi sunt, saepe videmus in hac parte excellere, ac civiliter (ut loquuntur) prae se ferre magnam modestiam. Verum similitudine ab hominibus sumpta, quales intus esse nos coram Deo oporteat, docere vult, ac si diceret, Si convivam, quia stulte primum sibi locum usurpaverat, reiici contingat in postremum, pudore confusus cuperet eo nunquam adscendisse: ergo ne idem vobis usu veniat apud Deum, ut vestram arrogantiam extrema ignominia notet, sponte sitis humiles ac modesti.

11. *Qui se extollit.* Haec clausula demonstrat, de ambitione loquutum esse Christum: neque enim pronuntiat, quid in communi hominum vita soleat fieri, sed Deum hic nobis statuit iudicem, qui superbis resistat, eorumque supercilium humiliet, humilibus vero det gratiam. Plena est huiusmodi testimoniis scriptura, Deum esse eorum omnium hostem, qui se efferre appetunt, sicuti bellum cum eo suscipere necesse est, quicunque aliquid sibi arrogant. Nam haec est superbia, Dei donis perinde gloriari, ac si qua in nobis subesset dignitas, quae nos proprio merito extolleret: sicuti rursum humilitas non fucata solum deiectio censeri debet, sed vera exinanitio, quum scilicet, infirmitatis nostrae probe nobis conscii, nihil sublime spiramus, scientes nos sola Dei gratia excellere.

12. *Quum facis prandium.* Qui putant hic simpliciter damnari convivia, quae inter se vicissim agitant cognati et familiares, partem humanitatis tollunt ex hominibus. Hoc enim magis barbarum esset quam austerum, cognatos a mensa hospitali excludere, et tantum extraneis dare locum. Nec sane hoc Christi consilium fuit, ab omni comitate nos arcere, sed tantum ostendere, officiis in mundo usitatis minime probari caritatem. Nam sicuti divitibus, a quibus paria speramus, aliquid spe mercedis impendere, non liberalitas est, sed foenerandi artificium, ita in rationem coram Deo non veniunt mercenaria officia, nec caritati adscribi merentur. Si cognatos vel amicos divites coena excipio, humanitas est per se non damnanda, sed quae ad probandam caritatem minime sufficiet: nam saepe videmus eos, qui sibi prorsus addicti sunt, in amicis laute tractandis esse sumptuosos. Quid igitur? nempe ita mensam divitibus instruere poteris, ut interea pauperes non negligas: ita licebit epulari cum amicis et cognatis, ut alienos non reiicias, si et illi inopes erunt, et tibi ad levandam eorum indigentiam facultas suppetet. Summa est, qui cognatis et amicis benefaciunt, erga pauperes autem restricti sunt, nulla laude esse dignos, quia caritatem non exercent, sed lucro suo tantum vel ambitioni consulunt. Nominatim vero Christus hospitem suum compellat, quem videbat splendori et lautitiis nimis studere, et ita captare a divitibus laudem et gratiam, ut pauperes non admodum curaret. Quare sub unius hominis persona haec obiurgatio in eos omnes stringitur, qui ambitiose sua profundunt, ut sese ostentent, vel mutuam compensationem venantur: interea pauperibus nihil residuum faciunt, ac si perdere timerent quidquid gratis erogant. Ideo Christus beatos esse affirmat, qui nulla spe terrenae mercedis sunt liberales: eos enim constat in Deum respicere. Quibus vero sua utilitas ante oculos versatur, vel quos aura popularis impellit, non est quod mercedem a Deo exspectent.

MATTH. XXII. 1. *Et respondens Iesus, iterum dixit per parabolas, et ait:* 2. *Simile factum est regnum coelorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo.* 3. *Et emisit servos suos, ut vocarent invitatos ad nuptias, et noluerunt venire.* 4. *Rursum emisit*

familiares essent amici, prae aliis elegit: deinde per prophetas vocavit, ut promissae redemptionis participes essent, quod erat in nuptiis epulari. Quanquam autem, qui primi vocati fuerunt, non vixerunt usque ad Christi adventum, scimus tamen, communem omnibus salutem fuisse propositam, qua eos privavit sua ingratitudo et malitia: nam ab initio Dei invitationem populus ille impie contempsit.

4. *Rursum emisit alios.* Perinde loquitur, ac si iidem fuissent homines, quia unum fuit populi corpus. Sensus autem est: quum appropinquaret felix et laetus redemptionis dies, admonitos fuisse ut opportune adessent: nam tempus longe ante condictum illis fuerat. Nunc vero dixit Christus, in ipso articulo novis nuntiis eos urgeri, ut venire festinent: nam prima invitatio, cuius meminit, superiores omnes prophetias complectitur usque ad evangelii promulgationem. Quanquam autem iam olim saevitum fuerat in prophetas, quia tamen tempore crevit furor, qui tandem in Christum et apostolos toto impetu effusus est, veterem populum contemptus et superbiae tantum accusat. Ultimos autem servos, qui sub horam coenae missi fuerant, contumeliis affectos vel occisos fuisse dicit. Ita ad extremum scelerum prorupit ille populus, quum ad superbam gratiae reiectionem accessit vesana crudelitas. Neque tamen in omnes pariter crimen hoc confert, quia etiam in ultima vocatione, quae per evangelium facta est, partim a securis contemptoribus derisa fuit Dei gratia, partim furiose repulsa ab hypocritis. Atque ita fieri solet, ut magis ebulliant impii contra Deum, quo magis ad salutem eos sollicitat. Nunc tractanda est pars doctrinae, quae Matthaeo et Lucae communis est, nempe quod alius profectus est in villam suam, alius ad negotiationem: vel sicut habetur apud Lucam, alius excusavit se uxorem duxisse, alius villam emisse, alius quinque paria boum. His verbis significat Christus, ita mundo et rebus terrenis deditos fuisse Iudaeos, ut nemini vacaret ad Deum accedere, sicuti dum nos mundi curae tenent implicitos, totidem sunt avocamenta, quibus a regno Dei abstrahimur. Turpe quidem ac pudendum est, quod homines, ad coelestem vitam creati, belluino stupore toti ad res caducas feruntur, sed hic morbus passim grassatur: ita vix centesimus quisque regnum Dei caducis divitiis vel aliis commodis praefert. Quanquam autem non eodem omnes laborant morbo, quisque tamen sua cupiditate in diversum rapitur: ita fit, ut omnes huc vel illuc diffluant. Notandum praeterea est, ab hominibus profanis honestos repudiandae gratiae Dei praetextus obtendi, quasi excusabilis esset eorum socordia, dum intenti praesentis vitae negotiis coelestem haereditatem parvi pendunt. Atqui videmus, ut tales delitias Christus nobis excutiat, ne quis se quidquam proficere existimet, dum se terrenis impedimentis teneri causantur: imo duplicatur hominum culpa, dum se rebus alioqui licitis impediunt, quibus adiuvari potius decebat. Quorsum enim praesentis vitae commoditates nobis Deus concedit, nisi ut ad se nos alliciat? atqui tantum abest ut quisque, prout iuvatur Dei beneficiis, in coelum adspiret, ut et sacrae nuptiae, et agri, et reliquae opes totidem laquei sint, qui singulos terrae affixos constringunt.

7. *Rex autem quum audisset.* Hanc poenam solus Matthaeus commemorat, quia apud Lucam de illata servis iniuria nullus habetur sermo. Hoc uterque dicit, exclusos privatosque fuisse honore convivii, qui ad tempus condictum non venerunt. Haec vero doctrina nobis etiam communis est: nam impios omnes, qui violenter contra evangelii ministros insurgunt, idem manet exitium, quod praedicit Christus Iudaeis. Quos autem sic occupant terrenae curae, ut Dei invitationem pro nihilo ducant, hi omnes famelici tandem inopia misere tabescent. Itaque quoties nos vocat, accincti et alacres simus ad sequendum.

9. *Ite ergo ad exitus viarum.* Postquam indignos Dei gratia esse ostendit, qui sibi oblatam fastidiose respuunt, nunc dicit, in eorum locum alios substitui, et quidem maxime obscuros vulgo et contemptibiles. Atque hic gentium vocatio describitur, quae ad zelotypiam Iudaeos stimulet, sicuti habetur in cantico Mosis, Provocarunt me in iis, qui non erant dii, et ego vicissim eos provocabo in eo, qui non est populus, in gente stulta irritabo eos (Deut. 32, 21). Quia priore loco electi erant, perinde ac si illis Deus carere non posset, eius gratiam sibi fingebant esse addictam. Quam superbe vero alios omnes despexerint notum est. Ergo per concessionem gentiles mendicis, caecis et claudis comparat. Vocari autem ex triviis et plateis dicit tanquam extraneos et ignotos: interim tamen in locum ab amicis et familiaribus neglectum subrogandos esse affirmat. Ita quod obscurius de creanda nova ecclesia praedictum fuerat a prophetis, clare exprimit. Et certe probrum hoc divinae vindictae cumulus fuit, quod Deus illis resectis in radicem oleae inseruit silvestres surculos (Rom. 11, 17), et illis abdicatis pollutas et sordidas gentes in domum suam recepit. Quod si tunc non pepercit naturalibus ramis, eadem nobis hodie impendet ultio, nisi vocanti respondeamus. Nec vero peribit coena, quae nobis parata erat, sed alios sibi convivas Deus arcesset.

Luc. 23. *Compelle intrare.* Tantundem hoc valet, ac si iuberet paterfamilias quasi convitiis impellere mendicos, et nullos omittere ex ultima faece: quibus verbis significat Christus, Deum potius corrasurum omnes mundi quisquilias quam

minibus: Deus autem novit corda vestra, quia, quod hominibus excelsum est, abominatio est coram Deo.

Summa huius parabolae est, humaniter et benigne cum proximis nostris esse agendum, ut, quum ad Dei tribunal ventum fuerit, liberalitatis nostrae fructus ad nos redeat. Quanquam autem dura et longe petita videtur similitudo, clausula tamen ostendit, non aliud fuisse Christi consilium. Et hinc perspicimus, inepte eos philosophari, qui in parabolis singulas partes scrupulose excutiunt. Neque enim hic fraudes, rapinas, prodigam dissipationem, et alia malae dispensationis peccata largitionibus redimere Christus iubet: sed quum bonorum omnium, quae nobis confert, dispensationi nos praeficiat Deus, hic nobis ratio praescribitur, quae olim, quum ad reddendam rationem ventum fuerit, a summo rigore nos sublevet. Nam qui fingunt, eleemosynas ad luxuriae ac dissolutae vitae compensationem valere, non satis expendunt, hoc primo nobis iniungi, ut sobrie et temperanter vivamus: deinde, ut ex puro fonte rivi ad nos defluant. Certum quidem est, neminem esse tam frugi, qui non interdum deposita apud se bona dilapidet, ideoque vel eos, qui summam parsimoniam colunt, non prorsus a mala dispensatione esse immunes. Adde quod multiplices sunt donorum Dei abusus, ut culpam alii alio modo contrahant: non nego etiam quin, prout nobis vitiosae dispensationis sumus conscii, hoc nos ad officia caritatis magis stimulare deceat. Sed alius finis nobis propositus esse debet, quam ut soluto redemptionis pretio effugiamus Dei iudicium, nempe ut liberalitas bene sancteque locata superfluas impensas fraenet tantundem ac corrigat: deinde, ut nostra erga fratres humanitas Dei misericordiam in nos provocet. Quare hic minime effugium ostendit Dominus suis discipulis, quo se a reatu liberent, dum ab illis rationem exiget coelestis iudex, sed mature cavendum esse admonet, ne crudelitatis suae poenam luant, si deprehensi fuerint, Dei bona ingurgitando nullam beneficentiae operam dedisse. Tenendum enim semper illud est, Qua quisque mensura aliis mensus fuerit, ei repensum iri (Matth. 7, 2).

Luc. 8. *Laudavit dominus.* Hic etiam cernere promptum est, si quis in singulis particulis insistat, stulte facturum. Nam quum ex alieno largiri, res minime sit laude digna, quis aequo animo feret, ab improbo nebulone sibi eripi, quod pro sua libidine condonet? Hoc certe nimis crassi stuporis foret, ubi substantiae suae partem quispiam direptam viderit, quod residuum est sibi furto ablatum aliisque donatum probare. Sed hoc tantum voluit Christus, quod subiicit continuo post, homines profanos et mundo addictos in curandis vitae caducae rationibus magis esse industrios et sollertes, quam filii Dei de coelesti aeternaque vita solliciti sint, vel ad eius studium et meditationem intenti. Hac enim comparatione ignaviam nostram plus quam socordem nobis exprobrat, quod saltem non aeque nobis prospicimus in futurum, ac profani homines sibi in hoc mundo consulunt. Quam enim turpe est, filios lucis, quibus Deus spiritu verboque suo affulget, torpere ac negligere spem aeternae beatitudinis sibi oblatam, quum tam cupide mundani homines ad sua commoda ferantur, tamque providi sint atque acuti? Hinc colligimus, non conferri spiritus et carnis prudentiam (quod non sine ipsius Dei contumelia fieret), sed tantum expergefieri fideles, ut attentius considerent quae sunt futurae vitae, neque oculos ad evangelii lucem claudant, quum videant, caecos in tenebris esse magis perspicaces. Et quidem eos affici magis decet, quum videant filios saeculi pro fluxa vita, et quae momento praeterit, in longum tempus prospicere.

9. *Facite vobis amicos.* Sicuti antehac non iussit Christus, sacrificia Deo offerre ex rapinis, ita nunc non intelligit, vel deprecatores quaerendos esse, vel patronos, qui suo praesidio nos tegant ac defendant, sed benigne erogando favorem apud Deum acquiri docet, qui se misericordibus et humanis vicissim misericordem fore promisit. Stulte vero et absurde, qui mortuorum precibus vel suffragiis iuvari nos hinc colligunt: nam hoc modo periret quidquid indignis impenditur. Atqui non obstat hominum pravitas, quin Dominus in tabulas suas expensum referat, quidquid in pauperes contulimus. Respicit ergo Dominus non ad personas, sed ad opus ipsum, ut beneficentia nostra, etiamsi in homines ingratos inciderit, nobis coram Deo respondeat. Sed ita videtur innuere, vitam aeternam meritis nostris rependi. Respondeo, satis clare ex contextu patere, humano more eum loqui: nempe quemadmodum is, qui gratia pollet ac opibus, si amicos sibi conciliet in sua prospera fortuna, perculsus adverso casu habet a quibus sustentetur, ita nostram humanitatem nobis opportuni refugii instar fore, quia Dominus, quidquid liberaliter in proximos quisque contulerit, non secus ac sibi praestitum agnoscit.

Quum defeceritis. Hoc verbo denotat mortis tempus, ac breve dispensationis nostrae tempus fore admonet, ne tenaciores nos reddat longioris vitae fiducia. Unde enim fit ut maior pars indormiat suis divitiis, multi quod habent profusis sumptibus dissipent, alii supprimendo se et alios maligne fraudent, nisi quia falsa diuturnae vitae imaginatione decepti secure sibi indulgent? Quod *mammona iniquitatis* vocat, suspectas nobis divitias reddere vult, quia ut plurimum dominos suos iniquitate involvunt. Etsi enim per se non malae sunt, quia tamen raro acquiruntur sine fraude, aut violentia,

aut aliis artibus illicitis, raro etiam sine superbia, vel luxu, vel alio pravo affectu possidentur, merito suspectas nobis Christus reddit, quemadmodum et alibi vocavit spinas (Matth. 13, 22). Videtur tamen subaudienda esse antithesis, ac si dixisset, divitias, quae alioqui propter vitiosum abusum possessores suos coinquinant, ac fere sunt peccandi illecebrae, vertendas esse in contrarium finem, ut gratiam nobis concilient. Tenendum praeterea memoria est quod prius dixi, Deum ex praeda iniuste parta sacrificium non quaerere, ac si socius esset furum, ideoque potius moneri fideles, ut se ab iniquitate puros conservent.

10. *Qui fidelis est in minimo.* Proverbiales sunt sententiae a communi usu et experientia sumptae, ideoque sufficit ut plurimum esse veras. Continget quidem interdum, ut fraudator, neglecto parvo lucro, in re magna suam nequitiam prodat: imo multi in rebus minutis simplicitatis fuco amplissimum quaestum venantur, quemadmodum dicit ille*), Fraus in parvis sibi fidem praestruit, ut, quum operae pretium fuerit, magna mercede fallat. Neque tamen falsa est Christi sententia, quia in proverbiis, ut dixi, sequimur quod est vulgo usitatum. Hortatur ergo suos discipulos Christus, ut fideliter agentes in rebus parvis se ad fidem in maximis rebus colendam assuefaciant. Deinde hanc doctrinam ad spirituales gratias rite dispensandas accommodat, quas tametsi non suo pretio aestimat mundus, certum tamen est, longe supra caducas mundi opes excellere. Indignos autem esse docet, quibus incomparabilem evangelii et similium donorum thesaurum Deus committat, qui male et infideliter agunt in rebus minus pretiosis, ut sunt fluidae mundi opes. Itaque his verbis inclusa est tacita comminatio, timendum esse, ne propter terrenae dispensationis abusum coelestibus donis privemur. Quo sensu divitiis opponitur verum, tanquam solidum et perpetuum umbratili et caduco.

12. *Si in alieno fidelis. Alienum* vocat, quod est extra hominem: neque enim hac lege divitias nobis largitur Deus, ut simus illis affixi, sed ita nos constituit earum dispensatores, ne suis vinculis nos constringant. Nec vero fieri potest, ut mentes solutae et liberae in coelo habitent, nisi alienum ducant quidquid in mundo est. Spirituales autem divitias, quae ad futuram vitam spectant, nobis proprias facit, quia aeterna est earum fruitio. Iam vero alia similitudine utitur, sperandum non esse, ut bonis nostris recte et moderate utamur, si perperam vel mala fide in alienis versati fuerimus. Solent enim homines securius suis rebus abuti, plusque sibi licentiae in illis perdendis concedunt, quia non verentur, ne quis exprobret. In deposito autem vel commodato vel mutuo, de quibus mox reddenda erit ratio, cautiores sunt ac magis timidi. Tenemus ergo Christi mentem, malos spiritualium donorum fore custodes, qui terrena bona male administrant. Postea inseritur sententia, quod nemo possit Deo servire et mammonae, quam Matthaei capite 6 exposui. Inde etiam petant lectores, quid significet vox Mammonae.

14. *Audiebant autem haec.* Qui putant, derisum fuisse Christum a pharisaeis, quia plebeio rudique sermone contentus verborum ampullas non iactaret, non satis expendunt Lucae verba. Fateor quidem, superbis hominibus et fastidiosis contemptibilem videri evangelii doctrinam, sed Lucas diserte exprimit, Christum ideo illis derisui fuisse, quia avari erant. Quia igitur illis persuasum et penitus infixum erat, beatos esse divites, ideoque nihil melius esse, quam rem suam augere quovis modo, et tenaciter incubare partis opibus, quaecunque in diversam partem a Christo erant dicta, tanquam absurda paradoxa reiiciunt. Et certe quisquis de spernendis divitiis vel in pauperes erogandis disserit, avaris desipere videtur. Notum est illud Horatii*), Populus me sibilat, at mihi plaudo. Quod si omnium iudicio damnati sibi tamen placent, quanto magis instar fabulae ridebunt istam philosophiam Christi, quae remota est a vulgi sensu? Neque tamen dubito, quin alium colorem praetexuerint pharisaei, ut adversam suo vitio doctrinam iocose eluderent. Tenendum tamen est, quid eos impulerit: nam et hic morbus semper fere in mundo grassatur, ut maior pars hominum se aspernari fingat, quod pravis eorum moribus non convenit. Hinc tot probris, scommatibus et subsannationibus obnoxium est verbum Dei: quia pro vitiorum suorum defensione quisque litigat, putantque facetis suis dictis, velut obiecta nebula, tectum esse suum flagitium.

15. *Vos estis qui iustificatis.* Videmus Christum illorum fastidio minime cedere, sed constanter asserere doctrinae suae autoritatem contra ludibria: quod etiam omnibus evangelii ministris agendum est, ut impiis contemptoribus terribile Dei iudicium opponant. Fucum ergo, quo decipiunt hominum oculos, in Dei iudicio quidquam illis profuturum negat. Nolebant videri in suis ludibriis avaritiae suae patrocinium suscipere: Christus autem venenum hoc ab occulto ulcere erumpere docet, quemadmodum si quis hodie cornutis episcopis dicat, ideo tam infestos esse evangelio, quia intestina eorum mala nimis acriter punguntur. Dicit autem, satis illis esse, si probi appareant hominibus, ac fucosa sanctimonia se venditent, sed Deum, qui cordium cognitor est, non latere quae coram mundo abscondunt vitia. Ubi etiam notandum est inter Dei et hominum iudicia discrimen: quia, quum

*) Livius 28, 42.

*) Hor. Sat. I. 1, 66.

externis larvis plaudant homines, apud Dei tribunal nihil praeter sincerum cor probatur. Additur insignis sententia, quidquid *excelsum* homines ducunt, *abominationem* esse Deo, non quod virtutes repudiet Deus, quarum laudem humanis cordibus impressit, sed quia abominatur Deus quidquid proprio sensu homines extollunt. Unde apparet, quo loco habendi sint fictitii omnes cultus, quos suo arbitrio mundus sibi fabricat. Quantumvis enim suis inventoribus placeant, Christus non modo vanos coram Deo et nihili esse pronuntiat, sed etiam foetidos.

LUC. XVI. 19. *Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide.* 20. *Erat autem quidam mendicus, nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius ulcerosus,* 21. *Et cupiens saturari de micis, quae cadebant de mensa divitis: sed et canes veniebant, ac lingebant ulcera eius.* 22. *Accidit autem, ut moreretur mendicus, et deportaretur ab angelis in sinum Abrahae: mortuus est autem et dives, ac sepultus est.* 23. *Atque apud inferos sublatis oculis suis, quum esset in tormentis, videt Abraham eminus, et Lazarum in sinu eius.* 24. *Et ipse clamans dixit: Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ac refrigeret linguam meam, quia crucior in flamma hac.* 25. *Dixit autem Abraham: Fili, recordare, quod receperis bona tua in vita tua, et Lazarus similiter mala: nunc autem hic solatio fruitur, tu vero cruciaris.* 26. *Et super haec omnia, inter nos et vos hiatus ingens firmatus est, ut, qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque istinc huc transmeare.* 27. *Ait autem: Rogo ergo te, pater, ut mittas eum in domum patris mei.* 28. *Habeo enim quinque fratres, ut testificetur illis, ne et ipsi veniant in locum hunc cruciatus.* 29. *Ait illi Abraham: Habent Mosen et prophetas, audiant illos.* 30. *At ille dixit: Non, pater Abraham: sed si quis ex mortuis iverit ad eos, resipiscent.* 31. *Ait autem illi: Si Mosen et prophetas non audiunt, neque, si quis ex mortuis resurrexerit, credent.*

Tametsi alia quaedam inserit Lucas, non tamen dubium est, quin hoc exemplo proximum sermonem confirmet Christus. Ostendit enim, qualis eos conditio maneat, qui posthabita pauperum cura se totos in delitias ingurgitant, qui crapulis et voluptatibus dediti proximos misere esurire sinunt, imo crudeliter inedia conficiunt, quibus opem ferre debuerant, quum suppeteret illis facultas. Quanquam autem quibusdam simplex videtur esse parabola, quia tamen Lazari nomen exprimitur, potius rem gestam narrari arbitror. Caeterum in ea re parum est momenti, modo summam doctrinae teneant lectores. Primo dives inducitur purpura et bysso vestitus, et splendidis lautitiis quotidie indulgens: quibus verbis notatur delicatior vita, luxuque et pompis referta. Non quod Deo omnis vestium elegantia et ornatus per se displiceat, vel omnis victus mundities sit damnabilis, sed quia raro contingit in his rebus servari temperantiam: nam qui splendorem appetit in vestibus, novis subinde additamentis luxum augebit, ac fieri vix potest quin se ad intemperiem proiiciat, qui opiparis et bene refertis mensis gaudet. Praecipue tamen damnatur in eo crudelitas, quod Lazarum pauperem et ulcerosum sinebat iacere foris ad ianuam suam. Nam haec opposita membra Christus inter se contexuit: quod dives crapulae pompisque deditus, tanquam inexplebilis gurges, ingentes copias intus voraret, Lazari autem inopia et miseriis non tangeretur, sed fame, frigore et ulcerum foetore tabescere sciens ac volens sineret. In hunc modum et Ezechiel (16, 49) Sodomam accusat, quod in saturitate panis et vini manum inopi non porrigeret. Bysso, quae tela est subtilior, Orientales ad nitorem et pompam uti solitos fuisse notum est: quem morem sacrifici papales in suis quae vocant superlitiis aemulati sunt.

21. *Sed et canes veniebant.* Iam inde satis convicta erat ferrea divitis immanitas, quod tam miserabile spectaculum ad sympathiam eum non flectebat. Nam si qua humanitatis gutta in eo fuisset, saltem mandare debebat, ut aliquid ex culinae suae reliquiis misero homini daretur, sed hic impiae et plus quam belluinae truculentiae cumulus fuit, saltem a canibus non discere misericordiam. Nec dubium est, quin arcano Dei consilio directi fuerint canes isti, qui eum suo exemplo damnarent. Christus certe eos hic quasi in testimonium producit, qui exsecrandam hominis duritiem coarguant. Quid enim magis portentosum, quam hominem a canibus curari, qui a proximo suo negligitur? Imo ne micas quidem panis dari famelico, cui medendi gratia linguas suas canes accommodant? Quoties ergo vel alieni, vel ipsa bruta animalia in vices nostras subeunt, ut officio fungantur quod potius a nobis praestandum erat, sciamus, totidem divinitus testes ac iudices nobis statui, qui crimen nostrum magis detegant.

22. *Accidit autem ut moreretur etc.* Hic ostendit Christus, quantum in morte mutata fuerit utriusque conditio. Mors quidem ambobus communis, sed mortuum ab angelis deferri in sinum Abrahae, felicitas est regnis omnibus optabilior. Addici vero ad aeternos cruciatus, horribile est, et centum vitis, si fieri posset, redimendum. Ac nobis quidem in Lazari persona illustre documentum proponitur, ne coram Deo maledictos putemus, qui per continuos languores vitam aerumnis refertam aegre trahunt. Nam in eo sic abscondita fuit Dei gratia, et crucis

vulneratur eius animus, dum sua hypocrisis mendaxque fiducia illi obiicitur ante oculos. Quod autem dicitur cruciari apud inferos, quia bona sua in mundo receperit, non ita accipere oportet, quasi omnes aeternus maneat interitus, qui bene et prospere in mundo habuerint, imo ut prudenter Augustinus notavit, ideo pauper Lazarus in sinum divitis Abrahae delatus est, ut sciamus, divitias nemini praecludere ianuam regni coelorum, sed communiter omnibus patere, qui vel sobrie divitiis usi fuerint, vel patienter caruerint. Tantum sensus est: quia praesentis vitae illecebris se totum demersit in terrenas delitias, Deumque et eius regnum contempsit, nunc socordiae suae poenas dare. Ideo pronomen *tua* emphaticum est, ac si dixisset Abraham: quum ad immortalem vitam creatus fores, et lex Dei sursum te ad meditandam coelestem vitam attolleret, tu, sortis tam praeclarae oblitus porco vel cani similis esse maluisti: mercedem ergo brutis voluptatibus dignam recipis. Rursus quum de Lazaro dicitur, solatio eum frui, quia multas aerumnas in mundo pertulerit, hoc ad omnes miseros inepte quis traheret, quibus adeo nihil proderunt afflictiones, ut magis in extremam poenam cessurae sint: sed crucis tolerantia in Lazaro laudatur, quae semper nascitur ex fide sinceroque timore Dei. Neque enim, qui contumaciter malis resistit, et indomitus in sua ferocia perstat, ullam tolerantiae laudem meretur, ut solatium illi Deus pro cruce rependat. Summa ergo huc redit, qui patienter tulerint onus crucis sibi impositum, nec adversus Dei iugum et ferulas praefracti fuerint, sed per continuas aerumnas adspiraverint ad spem melioris vitae, illis post emeritum militiae tempus repositam esse in coelo quietem: contra vero, profanis Dei contemptoribus, qui se in carnis voluptates ingurgitant, et quadam mentis crapula suffocant omne pietatis studium, statim a morte parata fore tormenta, quae vanas delitias excutiant. Porro memoria tenendum est, consolationem hanc, qua fruuntur filii Dei, in eo sitam esse, quod coronam gloriae sibi paratam esse cernentes in laeta eius exspectatione acquiescunt: sicuti rursum impios torquet futuri iudicii sensus, quod sibi instare vident.

26. *Hiatus ingens firmatus est.* His verbis notatur perpetuitas in futurae vitae statu, ac si dictum esset, fines, qui reprobos ab electis discernunt, nunquam posse perfringi. Atque ita monemur, dum tempus est, mature in viam redeundum esse, ne praecipites ruamus in illam abyssum, unde surgere non liceat. Caeterum improprie hoc dicitur, clausum esse transitum, si quis e coelo ad inferos descendere velit, quia certum est, nulli piorum tale desiderium obrepere.

27. *Rogo te, pater.* Quo melius historiam usui nostro accommodet, divitis votum proponit, ut fratres quos habet superstites a Lazaro moneantur. Hic inepte arguti sunt papistae, dum probare volunt, mortuos curam agere vivorum: quo cavillo nihil est putidius. Nam eodem colore eliciam, fideles animas sorte sua non contentas, nisi firmus hiatus ab inferis eas arceat, illuc migrandi desiderio teneri. Hanc insaniam si nemo recipit, non est quod in altero commento papistae sibi multum placeant. Neque tamen contentiose in hanc vel illam partem disputare mihi propositum est, sed obiter notare volui, quam futilibus argumentis inducti mortuos pro nobis apud Deum deprecatores fingant. Redeo nunc ad simplicem germanumque huius loci sensum: Christus sub divitis et Abrahae persona nos admonet, minime esse exspectandum, ubi certa vivendi regula nobis tradita est, dum mortui resurgant ad nos docendos et hortandos. Nam Moses et prophetae, quum adhuc viverent, ita praefecti fuerunt doctores aetatis suae hominibus, ut ex eorum scriptis ad posteros idem fructus perveniret. Quum hoc modo institui nos velit Deus ad recte vivendum, non est, cur mortui de praemiis vel poenis futurae vitae testes mittantur: nec excusabilis erit eorum socordia, quia sibi hoc praetextu indulgent, quia nesciunt quid extra mundum agatur. Scimus autem, apud profanos homines volitare impiam hanc vocem, vel potius grunnitum porcorum, stultos esse qui dubio metu se excruciant, quia nullus unquam ab inferis nuntius reversus est. Talibus Satanae fascinis mederi volens Christus, ad legem et prophetas nos revocat: secundum illud Mosis testimonium, Ne posthac dixeris, Quis adscendet in coelum? vel, Quis descendet in abyssum? vel, Quis mare traiiciet? Prope est verbum in ore tuo et in corde (Deut. 30, 12). Ergo qui pro fabulis derident quae de futuro iudicio testatur scriptura, olim sentient, quam non tolerabilis sit ista impietas, fidem abrogare sanctis Dei oraculis. Caeterum ab hoc veterno suos expergefacit Christus, ne spe impunitatis decepti poenitentiae tempus praetereant. Atque huc tendit responsum Abrahae: quia Deus per Mosen et prophetas satis superque populo suo tradiderat salutis doctrinam, nihil aliud restare, nisi ut in ea omnes acquiescant. Sic (ut pravo curiositatis morbo penitus infectum est hominis ingenium) maior pars semper ad novas revelationes inhiat. Iam quia Deo nihil magis displicet, quam homines ita cupide extra metas vagari, a magis et hariolis verum sciscitari, et gentium more fictitia oracula appetere vetans, simul ad sedandum illum pruritum prophetas se daturum promittit, ex quibus populus discat, quidquid utile erit in salutem, Deut. 18, 10. Quod si in hunc finem missi sunt prophetae, ut populum contineret Deus sub verbi sui fraeno, cui non sufficit haec doctrinae ratio, non tenetur studio discendi, sed eum impia lascivia titillat: ideoque sibi in-

carnis arrogantia: quia, ut quis legem impleverit, nihil tamen expensum Deo ferre potest, quia tantum reddidit quod debebat. Atque hoc sensu pronuntiat, nos esse servos inutiles, quia scilicet nihil adventitium Deus a nobis recipit, sed tantum colligit legitimos dominii sui fructus. Haec igitur duo tenenda sunt, Deum naturaliter nihil nobis debere, nec quaecunque illi praestamus obsequia, unius pili meritoria esse: deinde ex legis pacto mercedem operibus statui, non pro dignitate, sed ut Deus sit gratuitus debitor. Haec autem minime tolerabilis ingratitudo est, si quis se hoc praetextu fastuose efferat. Nam quo liberalius nobis Deus indulget, eo nos magis reddit sibi obnoxios: tantum abest, ut fas nobis sit vana confidentia insurgere. Quoties ergo occurrit *mercedis* nomen vel in memoriam nobis venit, sciamus, hunc divinae erga nos bonitatis esse cumulum, quod, quum nos in aere suo totos habeat, nobiscum tamen in pactum descendit. Quo magis detestabile est sophistarum commentum, qui meritum de condigno fabricare ausi sunt. Iam per se meriti nomen profanum et a pietatis regula alienum erat, sed hoc longe deterius, diabolico fastu inebriare homines, quasi mereri possint de condigno.

10. *Quod debuimus facere.* Hoc est, nihil attulimus de nostro, sed tantum perfuncti sumus legitimis operis. Loquitur autem hic Christus de integra legis observatione, quae nusquam reperitur: nam qui omnium est perfectissimus, a iustitia quam lex requirit longissime adhuc distat. Non ergo hic tractatur quaestio, iustificemurne operibus, sed an legis observatio ullius praemii apud Deum meritoria sit. Hoc posterius negatur, quia Deus nos sibi mancipatos habet, ut suum iure censeat quidquid a nobis proficisci potest. Caeterum etiamsi verum illud esset, legis observationi deberi mercedem meriti respectu, non tamen propterea sequetur, iustificari quemquam operum meritis: quia deficimus omnes, nec solum manca est nostra obedientia, sed nulla eius pars exacte Dei iudicio respondet.

LUC. XVIII. 1. *Dicebat autem et parabolam ad illos, quod oporteat semper orare, nec defatigari,* 2. *Dicens: Iudex quidam erat in quadam urbe, qui Deum non timebat, nec hominem reverebatur.* 3. *Vidua autem quaedam erat in urbe illa, quae venit ad eum dicens: Vindica me ab adversario meo.* 4. *Et nolebat aliquamdiu. Post haec autem dixit intra se: Quanquam Deum non timeo, nec hominem revereor,* 5. *Quia tamen molesta est mihi haec vidua, vindicabo illam, ne tandem veniens sugillet me.* 6. *Ait autem Dominus: Audite, quid iudex iniquus dicat:* 7. *Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se nocte et die, etiam quum patiens fuerit super illis?* 8. *Dico vobis, quod vindictam illorum faciet cito: verumtamen filius hominis quum venerit, an reperturus est fidem in terra?*

Scimus, quam rara sit ac difficilis virtus precandi assiduitas: atque in hoc se prodit nostra infidelitas, quod, nisi primis votis succedat, protinus una cum spe studium quoque abiicimus. Atqui haec demum legitima est fiduciae probatio, si quis desiderio suo frustratus non tamen animum despondeat. Quare non abs re Christus orandi perseverantiam nunc commendat suis discipulis. Porro similitudine utitur licet dura in speciem, tamen imprimis apposita, dum importune suos apud Deum patrem instare docet, donec tandem extorqueant, quod alioqui videtur non libenter dare: non quod Deus precibus nostris victus ad misericordiam aegre et sero flectatur, sed quia non statim re ipsa testatur, se votis nostris fuisse propitium. Quod autem Christus in parabola viduam nobis proponit, quae a iudice iniquo et crudeli impetravit quod volebat, quia assidue flagitare non destitit, summa est, Deum non statim suis opem ferre, quia precibus quodammodo vult fatigari. Caeterum quantumvis miseri sint ac despecti, qui ipsum orant, modo tamen non deficiant a continuo orandi tenore, respici tandem ab ipso, ut eorum necessitatibus succurrat. Quanquam non est aequalium comparatio: longa enim distantia est inter hominem impium et saevum, et Deum qui ad clementiam propendet, sed docere voluit Christus, minime timendum esse, ne fideles assidue orando patrem misericordiae exorent, quum homines saevitiae deditos sua importunitate cogant. Iudex sceleratus et ferreus viduae flagitationes ferre non potuit, quin demum vel invitus annueret: quomodo igitur fructu carerent fidelium preces, modo sint assiduae? Ergo si nos taedium debilitet, si leviter defuncti evanescimus, vel, quia videntur surdae esse Dei aures, languescit precandi ardor, statuamus tamen certum fore profectum, licet nondum appareat. Atque hac persuasione cum impatientia nostra sic luctemur, ut longior mora orandi cursum non abrumpat.

7. *Deus autem non faciet.* Iudex ille, quem nobis prorsus deploratum Christus depinxit, utpote qui non tantum obduruisset in Dei conspectu, sed excusso etiam pudore nullam famae curam haberet, aperuit tandem oculos ad viduae miserias: minime dubitandum est, quin eundem saltem profectum sensuri sint fideles, modo ne apud Deum instare desinant. Notandum vero est, dum similitudinem accommodat Christus ad suum propositum, non facere Deum similem pravo et humano iudici, sed causam longe diversam notare, cur fideles suos

cognoscit, trepide se supplici confessione insinuat: Christus autem reiecto pharisaeo gratas publicani preces Deo fuisse asserit. Porro iterum notantur duae illae causae, quia repulsam passus sit pharisaeus, quod scilicet propria iustitia confisus se cum aliorum contumelia magnifaceret. Neque tamen reprehenditur, quod se venditet liberi arbitrii viribus, sed quod operum meritis Deum sibi placatum esse confidat. Nam ista gratiarum actio, quae refertur in unius persona, minime gloriantis est de propria virtute, quasi adeptus sit a se ipso iustitiam, vel sua industria quidquam sit promeritus: quin potius Dei gratiae adscribit, quod iustus est. Quanquam autem Deo gratias agens fatetur, quidquid bonorum operum habet merum esse eius beneficium, quia tamen operum fiduciae innititur, seque aliis praefert, cum sua precatione reiicitur: unde colligimus, non rite neque in solidum humiliari homines (quamvis se nihil posse reputent), nisi operum meritis simul diffisi salutem suam in gratuita Dei bonitate locare discant, ut illic fundata sit tota eorum fiducia. Insignis locus: nam quibusdam sufficere videtur, si homini detrahant bonorum operum gloriam, quia dona sunt spiritus sancti: atque ita gratis iustificari nos intelligunt, quia nihil iustitiae in nobis reperit Deus, nisi quod contulit. Atqui longius progreditur Christus, non solum recte agendi virtutem spiritus gratiae assignans, sed nos exinaniens omni operum fiducia: non enim reprehenditur in ea parte pharisaeus, quia sibi arroget quod Dei proprium est, sed quia meritis suis innititur, ut Deum propitium habeat, quatenus dignus est. Sciamus ergo, quamvis bonorum operum laudem Deo quis adscribat, si tamen eorum iustitiam imaginatur salutis suae causam esse, vel in eam recumbit, perversae arrogantiae damnari. Ac nota, hic ventosam ambitionem non taxari, dum apud homines gloriantur, qui sibi alias male conscii sunt, sed occultam hypocrisin: neque enim dicitur praeco fuisse suarum laudum, sed tacite apud se precatus. Caeterum quamvis suae iustitiae famam non spargeret alta voce, interior superbia Deo abominabilis fuit. Duplex autem gloriatio eius fuit: nam primum se a communi hominum reatu absolvit, deinde suas virtutes profert. Negat se esse tanquam unum e reliquis, quia a scelerum culpa sit immunis, quae passim regnant in mundo. Quod autem iactat, se bis ieiunare singulis sabbatis, et decimas bonorum suorum dare, perinde est ac si diceret, plus se praestare quam lex requirat. Sicuti monachi in papatu opera supererogationis praedicant, ac si parum illis esset legem Dei implere. Quanquam autem quisque pro mensura virtutum, quam Deus in ipsum contulit, ad gratias autori agendas magis obstrictus est, et pia est haec meditatio, reputare quantum quisque receperit, ne Dei beneficentiam ingratitudine obruat, duo tamen observanda sunt: ne qua fiducia nos inflet, ac si satisfactum esset Deo, deinde ne insolescamus cum fratrum contemptu. In utroque deliquit pharisaeus, quia iustitiam sibi falso vindicans Dei misericordiae nihil fecit residuum, deinde prae se alios omnes contempsit. Nec vero ista gratiarum actio, nisi fuisset duobus his vitiis infecta, a Christo improbaretur, sed quia ad sua peccata connivens superbus hypocrita integrae perfectaeque iustitiae figmentum Dei iudicio opposuit, necesse fuit cum impia et sacrilega audacia concidere. Unica enim spes piorum est, quamdiu sub carnis infirmitate laborant, ubi sua bona agnoverint, ad unicam Dei misericordiam confugere, et in veniae deprecatione locare suam salutem. Sed quaeritur, quomodo tanta sanctimonia praeditus fuerit, qui impio fastu excaecatus erat: neque enim aliunde manat tanta integritas nisi a Dei spiritu, quem certum est minime in hypocritis regnare. Respondeo, externa tantum larva fuisse confisum, ac si occulta et interior cordis immunditiies in rationem non veniret. Quare licet pravis concupiscentiis intus scateret, quia tamen non nisi ex specie iudicat, secure innocentiam obtendit. Dominus quidem ipsum vanitatis non coarguit, quod sibi falso tribuat quod non habet: tenendum tamen est, neminem a rapina, iniustitia, libidine et aliis vitiis purum esse nisi spiritu Dei regitur. *Sabbatum* hoc loco, ut saepe alibi, pro hebdomade accipitur: Deus autem nunquam in lege praecepit, ut singulis septimanis servi sui ieiunent, quare hoc ieiunium et decimae, voluntaria exercitia fuerunt praeter legis praescriptum.

13. *Publicanus procul stans.* Hic generalem regulam Christus tradere noluit, quasi necesse sit, oculos in terram deiicere, quoties deprecamur, sed tantum signa humilitatis posuit, quam solam suis discipulis commendat. Porro in eo sita est humilitas, si peccatis suis non ignoscant, sed se ipsos damnando praeveniant Dei iudicium, atque ut Deo reconcilientur, simplicem reatus confessionem afferant. Atque huc spectat pudor, qui semper poenitentiae comes est: nam certe in hoc praecipue insistit Dominus, quod publicanus se miserum et perditum serio agnoscens ad Dei misericordiam se contulit: nam quamvis sit peccator, gratuita venia fretus Deum sibi propitium fore sperat. In summa, ut favorem impetret, eo se indignum fatetur. Et certe quum sola peccatorum remissio nobis Deum conciliet, hinc exordium facere necesse est, si preces nostras illi gratas esse cupimus. Porro, qui se reum et convictum praefatus absolvi tamen petit, operum se fiducia abdicat, idque voluit Christus, Deum non aliis fore exorabilem, nisi qui trepide ad solam eius misericordiam confugient.

14. *Descendit hic iustificatus.* Impropria est comparatio: neque enim, quasi communis ambobus sit iustitia, publicanum Christus tantum gradu aliquo praefert, sed intelligit, eum fuisse gratum Deo, quum pharisaeus in totum reiectus fuerit. Atque hic locus perspicue docet, quid proprie sit iustificari: nempe stare coram Deo, ac si iusti essemus. Neque enim publicanus ideo iustificatus dicitur, quod novam qualitatem repente sibi acquisierit, sed quia inducto reatu et abolitis peccatis gratiam adeptus est: unde sequitur iustitiam in peccatorum remissione esse positam. Ergo sicuti pharisaei virtutes foedavit ac polluit prava confidentia, ut nullius apud Deum pretii fuerit laudabilis eius coram mundo integritas, ita publicanus nullis adiutus operum meritis iustitiam obtinuit sola veniae deprecatione, quia scilicet non alibi quam in mera Dei clementia speravit. Sed videtur esse absurdum, omnes in eundem cogi ordinem, quum longe alia sit sanctorum puritas, quam fuerit publicani. Respondeo, quantumvis in Dei cultu et vera sanctimonia quispiam profecerit, si tamen reputet, quantum adhuc sibi desit, non posse alia forma rite precari, quam si a reatus confessione incipiat: nam quamvis alii plus, alii minus, omnes tamen communiter obnoxii sunt. Quare non dubium est, quin legem hic Christus omnibus praescribat, ac si diceret, tunc demum nobis Deum placari, quum operibus diffisi gratis reconciliari petimus. Et hoc quidem aliqua ex parte fateri coguntur papistae, sed mox pravo commento hanc doctrinam adulterant. Concedunt omnes, opus habere veniae remedio, quia nemo perfectus est, sed primum miseros homines inebriant partialis (quam vocant) iustitiae fiducia: deinde satisfactiones attexunt, quibus reatum suum deleant. Atqui haec una fidei nostrae fultura esse debet, Deo nos esse acceptos, non quod ita simus promeriti, sed quia peccata non imputat.

LUC. XVII. 11. *Et factum est, dum iret Hierosolymam, et ipse transibat per mediam Samariam et Galilaeam.* 12. *Et quum ingrederetur quendam vicum, occurrerunt ei decem viri leprosi, qui steterunt procul.* 13. *Et elata voce, dixerunt: Iesu praeceptor, miserere nostri.* 14. *Quos ut vidit, dixit: Ite, ostendite vos sacerdotibus. Et factum est, ut inter eundum mundati sint.* 15. *Unus autem ex illis, ut vidit quod mundatus esset, regressus est cum voce magna glorificans Deum.* 16. *Et procidit in faciem ad pedes eius, gratias agens ei: et hic erat Samaritanus.* 17. *Respondens autem Iesus dixit: Nonne decem mundati sunt? novem autem ubi?* 18. *Non sunt reperti, qui redierint, ut darent gloriam Deo, nisi hic alienigena.* 19. *Et ait illi: Surge, vade, fides tua te servavit.* 20. *Interrogatus autem a pharisaeis, quando venturum esset regnum Dei, respondit eis et dixit: Non veniet regnum Dei cum observatione:* 21. *Neque enim dicent: Ecce hic, aut ecce illic: ecce enim regnum Dei intra vos est.*

Quemadmodum supra octavo capite Matthaeus et duo reliqui evangelistae leprosum unum a Christo mundatum fuisse narrarunt, sic Lucas idem miraculum sanationis in decem leprosis editum fuisse refert. Quanquam alius est huius historiae scopus: describitur enim foeda et incredibilis iudaicae gentis ingratitudo, ne cui mirum sit, tot illic suppressa fuisse Christi beneficia totque virtutes sepultas. Additur etiam circumstantia, quae eorum flagitium magis infamet. Nam quum novem Iudaeos sanasset Dominus, ne unus quidem gratiam retulit, sed ut morbi memoriam exstinguerent, furtim elapsi sunt: unus duntaxat Samaritanus quid Christo deberet professus est. Ergo ab una parte hic refulget divina Christi potentia: rursum Iudaeis exprobratur sua impietas, qua factum est, ut tam praeclaro miraculo nullus fere habitus fuerit honor.

13. *Iesu praeceptor.* Apparet, omnes fide quadam fuisse imbutos, non solum quia Christi opem implorant, sed magistri titulo insigniunt. Porro ex animo, non ficte sic loquutos esse, ex prompta eorum obedientia colligitur: quamvis enim foetidam adhuc scabiem in carne sua conspiciant, simul tamen ac iussi sunt se ostendere sacerdotibus, parere non detrectant. Adde quod nunquam nisi fidei impulsu profecti essent ad sacerdotes: ridiculum enim fuisset ad testandam suam munditiem, leprae iudicibus se offerre, nisi pluris illis fuisset Christi promissio, quam praesens morbi sui intuitus. Visibilem in carne sua lepram gestant, unico tamen Christi verbo confisi mundos se profiteri non dubitant: negari igitur non potest, eorum cordibus insitum fuisse aliquod fidei semen. Quanquam autem certum est, spiritu adoptionis non fuisse regenitos, nihil tamen est absurdi, quaedam pietatis principia tenuisse. Quo magis timendum est, ne et nobis contingat scintillas fidei in nobis micantes exstinguere: etsi enim viva fides nunquam emoritur, quae in spiritu regenerationis fixas habet radices, alibi tamen vidimus, temporalem fidem a multis concipi, quae statim evanescit. Hic praesertim morbus nimium communis est, quum necessitas nos urget, ut ad Deum quaerendum ferantur mentes nostrae, atque huc etiam Dominus ipse arcano spiritus instinctu nos sollicitat, sed postquam votis potiti sumus, ut illum pietatis sensum absorbeat ingrata oblivio. Sic inopia et esuries fidem gignit, quam occidit saturitas.

14. *Ostendite vos sacerdotibus.* Perinde valuit hoc responsum, ac si dixisset, mundatos esse: sci-

mus enim, leprae iudicium sacerdotibus mandatum fuisse in lege, ut discernerent mundos ab immundis: ita Christus et illis salvum ius suum relinquit, et testes facit sui miraculi atque approbatores. Ideo diximus, pie et reverenter istos de Christo sensisse, qui adhuc morbidi ex nuda eius voce spem sanitatis protinus conceperint. Insulse vero papistae confessionem suam auricularem hinc adstruunt. Missi sunt, fateor, a Christo leprosi ad sacerdotes, sed non ut sua peccata in illorum aures evomerent: quin potius missi sunt, ut ex legis praescripto sacrificium offerrent. Neque missi sunt ad se purgandos, sicuti papistis confessio munditiem affert, sed ut sacerdotibus ostenderent, se iam ante fuisse mundos. Bis autem stulti sunt non reputantes, quam turpem infamiae maculam suae confessioni adspergant: bene scilicet agetur, si ex tota eorum caterva, qui ad sacerdotes profecti fuerint, tantum decima pars ad Christum redeat, reliqui vero omnes impie alienentur. Neque enim obtendere poterunt confessionis suae titulum, quin profectum hunc vicissim regerere liceat, nullos a sacerdotibus reverti gloriam Deo daturos. Caeterum nugis valere iussis tenemus, quorsum de sacerdotibus facta fuerit mentio.

Factum est ut inter eundum. Hic divina Christi et verborum eius virtus enituit, editum etiam fuit documentum, quantopere Deo placeat fidei obedientia: nam inde tam subita sanitas, quod bonae spei innixi iter Christi mandato arripere non dubitarunt. Quod si evanida illa fides, quae viva radice carens herbam tantum protulit, mirabili tamen effectu divinitus fuit ornata, quanto excellentius praemium fidem nostram manet, si in Deo sincere et solide sit defixa? Quanquam enim novem leprosis nihil in salutem profuit carnis sanitas, sed tantum pro fluxa et caduca fide temporale donum adepti sunt, sub hoc tamen typo nobis ostensum fuit, quam efficax futura sit vera fides.

15. *Unus autem ex illis etc.* Incertum est, an reversus sit ex medio itinere, idque videntur innuere Lucae verba: mihi tamen magis probabile est, non nisi audito sacerdotis iudicio ad gratias agendas venisse. Nam et communem illi convictum a sacerdotibus restitui oportuit, nec licuit praeterito Christi iussu templum Dei sacrificio fraudare. Nisi forte magis placet diversa coniectura, simul ac mundatum se vidit, antequam testimonium expeteret a sacerdotibus, ad ipsum autorem pio et sancto ardore correptum venisse, ut sacrificium suum a gratiarum actione inciperet. Caeterum in Christi verbis expostulatio subest cum tota gente: odiose enim alienigenam unum pluribus Iudaeis comparat, quia ipsis tritum erat, Dei beneficia absque ullo pietatis sensu vorare. Atque hinc factum est, ut tot ac tam insignibus miraculis nullum fere nomen apud eos Christus obtinuerit. Sciamus tamen, in genere hac querimonia nos omnes damnari, nisi Dei beneficiis saltem gratitudinis officium rependimus.

19. *Fides tua te servavit.* *Servandi* verbum quidam interpretes ad carnis munditiem restringunt, verum si ita est, quum vivum in hoc Samaritano fidem commendet Christus, quaeri potest, quomodo servati fuerint alii novem: nam eadem promiscue omnibus sanitas obtigit. Sic ergo habendum est, Christum hic aliter aestimasse donum Dei, quam soleant profani homines, nempe tanquam salutare paterni amoris symbolum vel pignus. Sanati fuerunt novem leprosi, sed quia Dei gratiam impie obliterant, ipsam sanitatem inficit et contaminat eorum ingratitudo, ut quam decebat utilitatem ex ea non percipiant. Sola igitur fides dona Dei nobis sanctificat, ut pura sint, et cum legitimo usu coniuncta in salutem nobis cedant. Denique hac voce testatus est Christus, quomodo rite Dei beneficiis fruamur. Unde colligimus, aeternam animae salutem una cum temporali dono complexum esse. Servatus est sua fide Samaritanus. Quomodo? certe non ideo tantum, quod a lepra curatus sit (nam hoc et reliquis commune erat), sed quia in numerum filiorum Dei acceptus est, ut paterni amoris tesseram ex eius manu acciperet.

20. *Interrogatus autem a pharisaeis.* Quaestio haec haud dubie per ludibrium agitata fuit: nam quum assidue de propinquo Dei regno Christus dissereret, nulla autem fieret status externi mutatio inter Iudaeos, putarunt improbi et maligni homines, plausibilem eius vexandi colorem hunc esse. Ergo perinde ac si de regno Dei frustra garriat et nugetur, mordaciter interrogant, quando tandem venturum sit illud regnum. Si quis tamen pro crassa sua opinione hoc magis quaesisse existimet, quam subsannandi causa, non contendo.

Non veniet regnum Dei. Responsum hoc meo iudicio, neglectis illis canibus, Christus ad discipulos accommodat, sicuti saepe ab improbis lacessitus docendi occasionem inde arripuit, atque ita divinitus eluditur eorum malitia, dum veritas ab eorum cavillis asserta magis elucet. Porro observationem hic posuit Christus pro notabili splendore, ac si negaret regnum Dei eminus tanquam in pompa fore conspicuum. Significat enim, vehementer eos falli, qui regnum Dei carnis oculis quaerunt, quod minime carnale est vel terrenum, quando nihil aliud est nisi interior et spiritualis animae renovatio: nam a natura ipsius regni perverse eos facere docet, qui circumspiciunt huc vel illuc, ut visibiles notas observent, ac si dixisset, Intus quaerenda est, quam Deus promisit, ecclesiae instauratio: quia, electos suos in coelestem novitatem vivificans, suum in ipsis regnum erigit. Atque ita oblique perstringit pharisaeorum socordiam, quod nihil nisi terrestre et caducum spirarent.

58. *Non edidit illic virtutes.* Magis emphatice Marcus loquitur, quod non *potuerit* ullam virtutem edere. In summa tamen rei optime consentiunt, Christo civium suorum impietate praeclusam fuisse viam, ne plures apud eos virtutes ederet. Gustum aliquem iam illis praebuerat: ultro se ipsos obstupefaciunt, ne quid percipiant. Ideo apte Augustinus fidem aperto vasis ori comparat: infidelitatem vero dicit operculo similem esse, quo vas obstruitur, ne infusum divinitus liquorem admittat. Et sane ita res habet: nam Dominus, ubi virtutem suam videt a nobis non recipi, tandem eam subducit et tamen interea conquerimur eius opem nobis deesse, quam nostra incredulitas procul arcet ac repellit. Marcus negans Christum potuisse, eorum culpam amplificat, a quibus impedita fuit eius bonitas. Nam certe increduli, quantum in se est, Dei manus sua contumacia constringunt: non quod Deus quasi inferior vincatur, sed quia illi non permittunt virtutem suam exsequi. Notandum tamen est quod addit Marcus, sanatos nihilominus fuisse quosdam infirmos: nam hinc colligimus, Christi bonitatem certasse cum eorum malitia, ut supra obstacula emergeret. Idem in Deo quotidie experimur: etsi enim potentiam suam, quia illi aditus ad nos non patet, iuste necessario restringit, videmus tamen ut viam per invia sibi faciens nobis benefacere non desinat. Mirabilis lucta, quod quum modis omnibus opprimere conemur Dei gratiam, ne ad nos usque perveniat, illa tamen victrix perrumpit, et quasi nobis invitis efficaciam suam obtinet.

MATTH. XIV. 1. *In illo tempore audivit Herodes tetrarcha famam Iesu.* 2. *Et dixit famulis suis: Hic est Ioannes baptista, ipse surrexit a mortuis, et ideo virtutes agunt in illo.*

MARC. VI. 14. *Et audivit rex Herodes (innotuerat enim nomen eius), dixitque: Ioannes, qui baptizabat, resurrexit a mortuis, et propterea virtutes agunt in illo.* 15. *Alii dicebant: Elias est. Alii vero dicebant: propheta est, vel tanquam unus ex prophetis.* 16. *Quum audisset autem Herodes, ait: Cui ego praecidi caput, Ioannes iste est, is surrexit a mortuis.*

LUC. IX. 7. *Audivit autem Herodes tetrarcha omnia, quae fiebant ab eo, et haesitabat, eo quod diceretur a quibusdam, quod Ioannes surrexisset a mortuis:* 8. *A quibusdam vero, quod Elias apparuisset: ab aliis autem, quod propheta quispiam ex antiquis surrexisset.* 9. *Et ait Herodes: Ioannem ego decollavi, quis est autem iste, de quo talia audio? Et quaerebat videre eum.*

Hoc ideo referunt evangelistae, ut sciamus, celebre passim fuisse Christi nomen, ut Iudaeos ignorantia minime excuset. Posset enim alioquin multorum mentibus obrepere haec dubitatio, qui factum sit, ut Christo in terris agente Iudaea secure quieverit, ac si in angulum aliquem retrusus divinam suam virtutem nullis patefecisset. Nunc ergo testantur evangelistae, ubique sparsam fuisse de illo famam, ut in aulam usque Herodis penetraverit.

2. *Dixit famulis suis.* Ex Lucae verbis colligitur, non venisse hoc ultro in mentem Herodi, sed iniectam illi suspicionem ex communi populi rumore. Nec vero mihi dubium est, quin odium tyranni et nefandae caedis detestatio sermonum materiam dederint, ut fieri solet. Haerebat passim in hominum mentibus haec superstitio, redire mortuos in vitam sub alia persona, quemadmodum alibi dictum est. Nunc arripiunt quod proximum est, Herodem crudeliter necando sanctum virum minime adeptum esse quod sperabat, quia repente mirifica Dei virtute a morte resurrexerit, acrior scelerum eius hostis futurus ac vindex. Docet tamen Marcus et Lucas, varie loquutos fuisse homines: nempe quod alii putabant Eliam esse, alia unum quempiam ex prophetis, vel qui prophetas spiritus excellentia aequaret. Cur de Elia potius quam de alio quovis suspicati sint, alibi diximus. Quia per Malachiam promiserat Deus, venturum Eliam, qui dissipatam ecclesiam colligeret, vaticinium perperam traxerant ad hominis personam, quum simplex comparatio esset in hunc sensum: Ne obscurus sit Messiae adventus, et ne populum fugiat redemptionis gratia, praecedet Elias quidem, qualis ille fuit olim, qui rès collapsas et eversum Dei cultum restituit. Praecedet igitur singulari spiritus virtute, ut magnum illum diem illustret. Iudaei, ut crassi erant interpretes, hoc ad illum Eliam Thesbiten traxerant, quasi functurus officio prophetae denuo foret. Divinant tamen alii, vel unum aliquem resurrexisse ex veteribus prophetis, vel magnum esse aliquem virum, qui ad illorum praestantiam accederet. Porro mirum est, quum in diversas sententias ferantur, nulli tamen quod verum erat in mentem venire, praesertim quum ipsa temporis ratio eos ad Christum dirigeret. Redemptorem illis promiserat Deus, qui miseris ac perditis opem ferret. Extrema necessitas, in quam coniecti erant, tunc maxime flagitabat Dei auxilium. Adest redemptor, tum celebratus Ioannis praeconio, tum ipse de officio suo testificans: coguntur divinum aliquid in ipso agnoscere, ad sua tamen figmenta delapsi in alienas personas eum transmutant. Ita scilicet mundus prava ingratitudine oblatas sibi Dei gratias exstinguere solet. Quod ad Herodem ipsum pertinet, sicuti paulo ante attigi, ipse opinionem de Ioanne suscitato non ultro concepit, sed quemadmodum trepide vacillant malae conscientiae, et ad quamlibet auram flectuntur, quod metuebat, facile concipit. Et Deus caecis istis ter-

Ioannes, quam incestum: quia Herodes per vim vel fraude fratrem suum legitima uxore spoliaverat. Et alioqui minus ei licebat neptem suam, quam fratris mortui uxorem ex viduitate sumere. Ac minime quidem dubium est, quin flagitium tam immane passim traductum fuerit, sed alii suis maledictis absentem Herodem vexabant: solus Ioannes in eius conspectum prodit, et libere coram obiurgat, si quo forte modo ad poenitentiam possit adduci. Unde discimus, quam inflexibili fortitudine instructos esse oporteat Dei servos, ubi cum principibus negotium est: nam in omnibus fere aulis regnat hypocrisis et servilis adulatio, ita principum aures delitiis assuetae vocem nullam, qua asperius vitia sua taxentur, admittunt. Sed quia scelus adeo turpe Dei prophetae minime dissimulandum erat, procedit in medium Ioannes, licet molestus et ingratus monitor, ac ne officio suo desit, in offensam tyranni incurrere non dubitat, praesertim quum sciret, meretricis illecebris captum vix posse a proposito moveri.

Matth. 5. *Quum vellet eum occidere.* Videtur in Matthaei et Marci verbis nonnulla esse discrepantia, quod prior Herodem nefandae caedis cupidum fuisse dicit, sed metu populi fuisse retentum: alter vero tantum Herodiadem huius crudelitatis insimulat. Sed facilis solutio est, initio quod Herodes, nisi qua maior necessitas invitum ita facere cogeret, sanctum virum occidere noluerit, quia illum reverebatur, et quidem obstabat religio, ne tam atrociter in Dei prophetam saeviret: Herodias autem assidue eum stimulando Dei timorem ei excusserit. Sed quum efferatus ab illa furia exstinctum cuperet sanctum virum, retentus fuerat novo obstaculo, quia sibi timebat a populari motu. Atque hic notanda sunt Marci verba: Herodias, inquit, insidiabatur illi: nempe quia sponte ad caedem propensus non erat Herodes, vel obliquis artibus eum circumvenire tentabat, vel claudestinum sancto viro exitium moliebatur. Mihi prior sententia magis placet, quod per insidias mariti animum captaverit, sed frustra, quamdiu scilicet obstitit conscientia Herodi, ne sancto viro ultimam vim afferret. Deinde successit alius metus, ne quis ex mortis eius indignitate tumultus emergeret. Sed Marcus tantum attingit, quid Herodem impedierit, quominus statim morem gesserit scorti precibus. Optasset enim Herodias, simul ac in carcerem tractus fuerat Ioannes, de eo sumi occultum supplicium. Atqui Herodes colebat sanctum virum, ut etiam eius consiliis libenter pareret. Porro timor, cuius hic fit mentio, non erat formido ex aliena opinione concepta, sicuti metuimus quibus parta est aliqua autoritas, tametsi honore indignos censemus: sed hic timor voluntaria erat observantia, quia Herodes, quem sanctum virum et fidelem Dei ministrum esse persuasus erat, hac de causa non audebat contemnere. Atque hoc notatu dignum est: quamvis enim expertus esset Ioannes, utile esse multis modis se pollere aliqua gratia apud tetrarcham, non tamen eius animum alienare veritus est, quum aliter non posset favorem illum tueri, quam perfide ad notum et infame scelus connivendo. Testari quidem poterat, se privatis commodis minime consulere, nec alium quam publicae utilitatis habere respectum. Certum enim est, nihil ambitiose rogasse, sed morigerum illi fuisse Herodem in sanctis consiliis, quae ad legitimam regni administrationem spectabant. Verum quia hoc compensationis genus sibi licitum esse non videt, ut veritatem prodendo quaedam officia eliciat, hostem ex amico sibi facere mavult, quam adulatione vel silentio fovere malum, quod severe reprehendere cogitur. Praescripsit ergo Ioannes suo exemplo piis doctoribus certam regulam, ne dissimulent principum vitia, ut hac mercede favorem eorum quantumvis in commune utilem redimant. In Herode vero quasi in speculo nobis ostendit spiritus Dei, saepe contingere ut, qui Deum sincere non colunt, parati sint tamen aliqua ex parte obsequi eius mandatis, modo eis per indulgentiam aliquid relaxet. Sed ubi rigidius urgentur, excusso iugo non modo in contumaciam, sed in rabiem prosiliunt. Non est igitur, cur sibi placeant, qui multis sanis consiliis obtemperant, donec se in solidum Deo addicere et subiicere didicerint.

6. *Quum autem celebraretur.* Nunc incipiunt narrare evangelistae, qua fraude Herodias Ioanni exitium, quod diu machinata fuerat, tandem attulerit: occasio autem illi data est ex sollenni epulo, quum Herodes diem suum natalem celebraret. Vix enim fieri potest, quin illi magnifici apparatus praeter luxuriam, fastum, effraenem laetitiam et alias nequitias, plura quoque alia mala secum trahant: non quod liberalius convivium instruere per se malum sit, sed ea est humani ingenii ad lasciviam propensio, ut laxatis habenis facile diffluant. Mos ille vetustus per se improbari non potest, quotannis diem natalem solenni gaudio prosequi: admonet enim dies ille, quoties recurrit, unumquemque nostrum, ut Domino gratias agat, a quo in hanc vitam productus complures iam annos eiusdem beneficio transegit: deinde ut in memoriam revocet, quam male et inutiliter tempus divinitus concessum passus fuerit perire: tandem ut se in reliquum vitae tempus eiusdem Dei praesidio commendet. Sed nihil est tam purum, quod non vitiis suis corrumpat mundus: nam diem natalem, qui sacer esse debuerat, maior pars profanat foedis corruptelis, et nullum fere sumptuosius convivium a dissoluta protervia purum est: primum largius bibitur, deinde ianua patet impuris vel minus verecundis sermonibus, nulla denique servatur temperies. Haec ratio fuit sancto Iob, cur filiis suis mutua convivia agitantibus post vices peractas sacrificium offerret,

hoc modo professi sunt, mortui hominis doctrinam superstitem in cordibus suis vigere. Laudabilis ergo fuit ista confessio, praesertim quum a periculo non abesset, quia honore prosequi hominem a carnifice occisum non poterant quin tyranni rabiem in se provocarent.

MATTH. XIV. 13. *Id quum audisset Iesus, secessit illinc in navi ad desertum locum seorsum: et quum audissent turbae, sequutae sunt illum itinere pedestri ab urbibus.* 14. *Et egressus Iesus vidit multam turbam, et tactus est affectu misericordiae erga illos, sanavitque ex illis qui male habebant.* 15. *Porro quum appetisset vespera, adierunt eum discipuli eius, dicentes: Desertus est locus, et hora iam praeteriit, dimitte turbas, ut abeant in vicos, et emant sibi cibaria.* 16. *At Iesus dixit illis: Non est illis necesse abire: date illis vos, quod edant.* 17. *At illi dicunt ei: Non habemus hic, nisi quinque panes et duos pisces.* 18. *Ille vero dixit: Afferte mihi illos huc.* 19. *Et iussit turbis discumbere super gramina, sumptisque quinque panibus, ac duobus piscibus, sublatis in coelum oculis benedixit. Et quum fregisset, dedit discipulis panes, discipuli vero turbis.* 20. *Et comederunt omnes, et saturati sunt, et sustulerunt quod superfuerat e fragmentis, duodecim cophinos plenos.* 21. *Porro qui comederant, fuerunt virorum fere quinque millia, praeter mulieres ac pueros.*

MARC. VI. 30. *Et congregantur apostoli ad Iesum, et renuntiaverunt ei omnia, et quae egissent et quae docuissent.* 31. *Et ait illis: Venite vos soli in desertum locum, et requiescite pusillum. Erant enim multi, qui veniebant et abibant, ut ne cibum quidem capere vacaret.* 32. *Et abiit in desertum locum navigio seorsum.* 33. *Et viderunt eos abeuntes turbae, et agnoverunt eum multi, et itinere pedestri ex omnibus urbibus concurrerunt illuc, et praevenerunt eos, conveneruntque ad illum.* 34. *Et egressus vidit turbam multam Iesus, et affectu misericordiae tactus est erga eos, qui erant velut oves, non habentes pastorem, et coepit illos docere multa.* 35. *Et quum iam multum diei praeteriisset, accesserunt ad eum discipuli eius, dicentes: Desertus est locus, et iam multum temporis effluxit.* 36. *Dimitte illos, ut abeant in circumiacentes villas ac vicos, emantque sibi panes: nam quod edant non habent.* 37. *Ipse vero respondens dixit illis: Date illis vos, quod edant. Et dixerunt ei: Euntes emamus ducentis denariis panes, et demus illis quod edant?* 38. *At ille dixit eis: Quot panes habetis? ite, et videte. Et quum cognovissent, dicunt: Quinque, et duos pisces.* 39. *Et praecepit illis, ut accumbere facerent omnes, distributis convivis in viridi gramine.* 40. *Et discubuerunt divisi in centenos et quinquagenos.* 41. *Et quum accepisset quinque panes et duos pisces, sublatis in coelum oculis, benedixit ac fregit panes, deditque discipulis, ut apponerent illis, et duos pisces divisit omnibus.* 42. *Et comederunt omnes, et saturati sunt.* 43. *Et sustulerunt fragmentorum duodecim cophinos plenos, et de piscibus.* 44. *Erant autem, qui comederant, circiter quinque millia virorum.*

LUC. IX. 10. *Et reversi apostoli narraverunt illi, quaecunque fecerant. Et assumptis illis secessit seorsum in locum desertum civitatis, quae vocatur Bethsaida.* 11. *Quod quum agnovissent turbae, sequutae sunt illum: et excepit illos, et loquebatur illis de regno Dei, et eos qui curatione indigebant sanabat.* 12. *Dies autem coeperat declinare: et accedentes duodecim dixerunt illi: Dimitte turbas, ut euntes in castella villasque vicinas divertant, et inveniant escas, quia hic in loco deserto sumus.* 13. *Ait autem ad illos: Vos date illis, quod edant. At illi dixerunt: Non sunt nobis plures quam quinque panes, et duo pisces: nisi nos eamus, et emamus in omnem hunc populum escas.* 14. *Erant autem fere viri quinquies mille. Ait autem ad discipulos suos: Facite illos discumbere, in singulo quoque discubitu quinquagenos.* 15. *Atque ita fecerunt, et fecerunt omnes discumbere.* 16. *Acceptis autem quinque panibus et duobus piscibus, sublatis in coelum oculis, benedixit illis et fregit, distribuitque discipulis, ut apponerent turbae.* 17. *Et comederunt omnes, et saturati sunt: et sublatum est quod superfuit illis fragmentorum, cophini duodecim.*

Matth. 13. *Id quum audisset Iesus.* Ioannes eandem historiam referens, quo consilio transierit Iesus in ripam ulteriorem, non meminit. Marcus etiam et Lucas nonnihil a Matthaeo differunt: causam enim itineris fuisse docent, ut discipulis suis aliquid quietis daret, postquam ex sua legatione reversi fuerant. Sed in eo nihil est dissidii, quia fieri potest, ut apostolos segregare voluerit in desertum locum, quo liberius eos ad maiora formaret, ac sub idem tempus acciderit ex morte Ioannis nova occasio. Nam et debiles animos terrere potuit mors Ioannis, quia tristis ille summi prophetae eventus iam monebat, qualis eos omnes maneret conditio. Certe quemadmodum prius narratum est, capto Ioanne Christum ex ditione Herodis migrasse, ut a praesenti furore deflecteret, ita nunc colligere licet, Christum, ut pavidos adhuc discipulos ab incendio subduceret, in desertum locum abiisse. Porro quantum temporis consumpserint apostoli in prima sua legatione, incertum est: nam temporum series (ut alibi diximus) vel neglecta fuit ab evangelistis, vel minus curiose observata. Quin potius mihi probabile est, non semel tantum fuisse dimissos, ut praeconium regni Christi vulgarent, sed ut ferebat occasio, vel illud iterasse in quibusdam locis, vel post aliquantum temporis in diversa loca profectos esse. Itaque nunc congregatos esse interpretor, ut assidui

in posterum illi comites essent: ac si dictum esset, non ita digressos esse a magistro, ut singuli ordinarium docendi munus semper obirent, sed temporali praeconio defunctos denuo ad scholam rediisse, ut melius proficerent.

Sequutae sunt illum. Tametsi Christum, qui omnium praescius erat, minime latuit, quid futurum esset, voluit tamen discipulis secundum hominem prospicere, ut re ipsa testatum faceret, se habere illorum curam. Ex tanto vero concursu patet, quam celebris ubique fuerit eius fama, ut inexcusabiles essent Iudaei, quos sua socordia oblato salutis beneficio privavit. Nam et ex hac magna turba, quae subito impetu exarsit ad sequendum Christum, non nisi perquam exiguus numerus vere et constanter eius doctrinae se addixit, sicuti ex Ioanne patet.

14. *Tactus est affectu misericordiae.* Clarius exprimunt reliqui duo ac praesertim Marcus, unde Christo haec συμπάθεια: quia scilicet famelicas animas videbat desiderii ardore e suis sedibus abreptas ferri in locum desertum. Illa porro doctrinae inopia miserae dissipationis signum erat: ideo dicit Marcus, misertum esse Christum, quia essent *tanquam oves* carentes pastore, non quod secundum deitatis spiritum omnes pro ovibus agnosceret, sed quatenus homo erat iudicium fecit ex praesenti rei intuitu. Erat enim hoc non leve pietatis indicium, relinquere proprias domos, et turmatim ad Dei prophetam confluere, quamvis data opera conspectum eorum fugeret. Deinde notare convenit, Christum eius quam sustinebat personae memorem fuisse: iniunctum illi erat doctoris officium, debuit ergo ad tempus censere ex grege Dei et ecclesia Iudaeos omnes, donec se ipsi alienarent. Caeterum hic misericordiae affectus in Christo praevaluit, ut fessus cum discipulis suis, continuaque molestia fere oppressus, sibi tamen non parceret. Aliquid relaxationis quaesierat, neque id tam sibi quam discipulis: quia tamen eum officii necessitas ad novum laborem vocat, libenter posthabito privato illo respectu, se impendit docendis turbis. Etsi autem nunc affectus illos exuit, qui in hominem mortalem quadrabant, dubium tamen non est, quin miseras oves pastore destitutas, modo quaerant inopiae suae remedium, e coelo respiciat. Dicit Marcus, ipsum docuisse *multa*, hoc est diu concionatum esse, ut solidum aliquem profectum referrent. Lucas de *regno Dei* loquutum esse tradit, quod idem valet. Matthaeus non nisi de miraculis meminit, quia scilicet ad conciliandum Christo nomen plus illis suberat momenti. Sed facile colligitur, non omissam fuisse ab eo doctrinam, quae principem locum tenebat.

15. *Quum appetisset vespera.* Iam spe sua frustrati erant discipuli, nunc Christum docendo intentum esse vident, turbas etiam prae discendi studio de reditu non cogitare: Christum ergo admonent, ut corporibus curandis illas amandet in propinquos vicos. Consulto autem miraculum, quod edere habebat in animo, in illud usque tempus distulerat: primum ut ad eius considerationem discipuli paulatim erecti melius inde proficerent, deinde ut ipsa temporis circumstantia doceret, quamvis non praeveniat necessitates suorum, neque etiam illis statim occurrat, nunquam tamen eorum curam abiicere, sed opem semper habere in manu repositam, quam exhibeat in ipso articulo.

16. *Date vos illis, quod edant.* Quia plenior huius miraculi expositio reperietur sexto Ioannis capite, ne molesta sit lectoribus repetitio, illinc peti malim: ne tamen vacuus sit hic locus, summam breviter perstringam. Hactenus Christus operam suam ad pascendas animas contulerat, nunc quoque ad corporum usque curam pastoris officium extendit. In quo etiam confirmat suum illud dictum, quod regnum Dei quaerentibus, eiusque iustitiam, reliqua deinde accedent. Sperandum quidem non est, ut semper hoc modo Christus cibum ieiunis et esurientibus suppeditet: certum tamen est, nunquam passurum, ut suis desint vitae subsidia, quin manum e coelo porrigat, ubi ita utile esse viderit ad levandas eorum necessitates. Caeterum qui sibi Christum cupient nutritium esse, simul discant non appetere exquisitas lautitias, sed pane hordaceo contenti esse. Quod per turmas iussit Christus populum discumbere, hoc primum consilio fecit, ut ordinibus sic dispositis magis conspicuum esset miraculum: deinde ut commodius numerari possent homines, et quum alii alios respicerent, sibi invicem testes forent coelestis huius gratiae: tertio quia sollicitos esse videbat discipulos, eorum obedientiam probare voluit, quod in speciem ridiculum erat illis praecipiens. Mirum enim erat, nullis alimentis suppetentibus, quorsum speciem convivii Christus instrueret. Eodem spectant quae sequuntur, panes illis fuisse datos, ut inter eorum manus cresceret admirabilis illa copia, atque ita divinae Christi virtutis ministri forent. Nam quasi parum esset, oculatos esse testes, voluit Christus suam virtutem ab illis palpari. Ducenti denarii ex Budaei supputatione circiter triginta quatuor libras francicas valent. Ita exiguum panem in singula capita teruncio gallico aestimant. Quum tanti vero panem taxassent, qui tenuiter ad pascendum populum sufficeret, non parvam laudem meretur eorum obedientia, dum Christi mandato simpliciter parentes eventum committunt eius arbitrio.

19. *Benedixit.* *Benedictio* hoc loco, ut alibi saepe, pro gratiarum actione capitur. Suo autem exemplo nos docuit Christus, non aliter sancte pureque cibis nos posse vesci, quam si Deo, ex cuius manu nobis proveniunt, gratitudinem nostram

testamur. Ideo dicit Paulus (1. Tim. 4, 5), quaecunque Deus alimenta nobis largitur, sanctificari verbo et precatione: quo significat, brutos homines, qui nec fide reputant Dei benedictionem, nec eam gratiarum actione celebrant, inficere ac polluere infidelitatis suae sordibus, quidquid natura purum erat, et vicissim cibo, quem ingurgitant, pollui ac corrumpi, quia infidelibus nihil est mundum. Suis ergo praescripsit Christus rite vescendi formam, ne se et Dei beneficia impio sacrilegio profanent. Sublati in coelum oculi serium ac vehementem precandi affectum declarant. Non quod semper necessarius sit hic gestus, quoties precamur, sed quia caeremonias humanae infirmitati utiles negligere filius Dei noluit: adde etiam, quod excitandae tarditati nostrae aptus stimulus est sursum tollere oculos, dum mentes nimis in terra subsidunt.

20. *Sustulerunt quod superfuerat.* Quum reliquiae, post tantam hominum turbam satiatam, plus duodecuplo quod initio propositum fuerat excederent, hoc non parvum miraculo splendorem attulit. Sic enim omnes intellexerunt, Christi virtute non modo creata sibi de nihilo esse alimenta, quae ad praesentem usum sufficerent, verum si opus esset, provisum quoque esse futurae necessitati: denique edito miraculo Christus illustre eius documentum rursum exstare voluit, quod cibo refecti per otium spectarent. Caeterum tametsi neque panes quotidie multiplicat Christus, nec sine labore manuario vel agrorum cultura pascit homines, huius tamen historiae fructus ad nos usque pertingit. Nam quod non perspicimus, Dei benedictione augeri frumenti copiam, unde nobis victus suppetat, tantum obstat nostra socordia et ingratitudo. Quod etiam sumptis alimentis ex annuo proventu semen restat, non sine coelesti incremento fieri quisque nostrum pro se sentiret, nisi eadem illa obstaret pravitas, quae oculos tam mentis quam carnis excaecat, ne manifestum Dei opus cernant. Porro Christus testatum voluit, sicuti omnia illi in manum a patre data sunt, ita cibos, quibus vescimur, nobis a sua gratia profluere.

MATTH. XIV. 22. *Et statim compulit Iesus discipulos suos, ut conscenderent navim, et praecederent se in ulteriorem ripam, donec dimisisset turbas.* 23. *Ac dimissis turbis, adscendit in montem solus ad orandum: quum autem advenisset vespera, solus erat illic.* 24. *Caeterum navis iam in medio maris erat, et afflictabatur ab undis: nam ventus erat adversus.* 25. *Quarta autem noctis vigilia abiit ad illos Iesus, ambulans super mare.* 26. *Et ubi viderunt eum discipuli super mare ambulantem, turbati sunt, dicentes: Spectrum est, ac prae metu exclamaverunt.* 27. *Sed statim loquutus est illis Iesus, dicens: Confidite, ego sum, ne terreamini.* 28. *Respondens autem illi Petrus, dixit: Domine, si tu es, iubeto me ad te venire super aquas.* 29. *At ille dixit: Veni. Et quum descendisset e navi Petrus, ambulabat super aquas, ut iret ad Iesum.* 30. *Caeterum quum videret ventum validum, territus est: et quum coepisset demergi, clamavit dicens, Domine, serva me.* 31. *Continuo autem Iesus extenta manu apprehendit eum, et dixit ei: Exiguae fidei homo, cur haesitasti?* 32. *Et quum essent ingressi navim, conquievit ventus.* 33. *Porro qui erant in navi accesserunt, et adoraverunt eum dicentes: Vere filius Dei es.*

MARC. VI. 45. *Et statim coegit discipulos suos conscendere navim, ut praecederent transmisso lacu Bethsaidam, dum ipse dimitteret turbam.* 46. *Et quum dimisisset eos, abiit in montem ad orandum.* 47. *Et quum advenisset vespera, erat navis in medio mari, et ipse solus in terra.* 48. *Viditque eos laborantes in remigando (erat enim ventus eis contrarius), et circa quartam vigiliam noctis venit ad eos, ambulans super mare, et volebat praeterire eos.* 49. *At illi, ut viderunt eum ambulantem super mare, putaverunt spectrum esse, et exclamaverunt.* 50. *Omnes enim videbant eum, et conturbati sunt. Et statim cum eis loquutus est, ac dixit eis: Confidite, ego sum, ne terreamini.* 51. *Et adscendit ad illos in navim, et quievit ventus, et vehementer supra modum intra se stupebant, et admirabantur.* 52. *Non enim intellexerant super panibus: erat enim cor eorum occaecatum.*

Matth. 22. *Compulit Iesus discipulos.* Compelli oportuit, quia nunquam eo relicto nisi inviti alio transiissent. Porro in eo testantur, quantum illi deferant, dum praeter animi sui sententiam eius imperio cedunt ac obtemperant. Et quidem res in speciem absurda erat, ipsum in loco deserto solum manere, quum nox appeteret. Eo igitur plus laudis meretur eorum docilitas, quibus pluris est autoritas coelestis magistri, quam quod a parte contraria probabile videri poterat. Nec vero rite et in solidum Deo paremus, nisi simpliciter sequendo quidquid iubet, quantumvis repugnet sensus noster. Deo certe optima semper constat consilii sui ratio, sed nos saepe ad tempus celat, ut discamus nobis non sapere, sed toti pendere ab eius nutu. Hoc modo coegit Christus suos discipulos traiicere, ut eos ad illam quam dixi obsequii regulam formaret. Nec vero dubium est, quin sibi ad miraculum, quod proxime sequetur, viam sternere voluerit.

23. *Adscendit in montem solus.* Verisimile est filium Dei, quem minime latebat futura tempestas, suorum salutem non neglexisse in precibus: mirum tamen est, cur non potius occurrat periculo, quam intentus sit ad orandum. Verum ut mediatoris partes impleret, vere se Deum et hominem esse

ostendit, ac utriusque naturae documenta praebuit, quatenus res ferebat. Quum omnia haberet in suo arbitrio, hominem sese orando exhibuit, nec vero id egit simulate, sed sincerum humani erga nos amoris affectum testatus est. In hac parte quodammodo quievit divina eius maiestas, quae se tandem ordine suo exseruit. Caeterum in adscensu montis quaesita est commoditas, ut liberius procul omni strepitu oraret. Scimus, quam facile minimis quibusque avocamentis concidat precandi ardor, vel remissus languescat. Tametsi autem hoc vitio non laboravit Christus, exemplo tamen suo monere nos voluit, adminiculis omnibus, quae mentes nostras expediant ab omnibus mundi laqueis, sedulo utendum esse, ut soluti in coelum feramur. Ad hoc autem plurimum valet solitudo, ut, qui se ad precandum comparant, Deum solum testem habentes magis evigilent, cor suum effundant in eius sinum, se ipsos diligentius examinent, denique reputantes sibi cum Deo esse negotium supra se ipsos assurgant. Notandum tamen est, non fuisse legem ab eo praefixam, quasi nusquam nisi in secessu orare liceat: nam et Paulus (1. Tim. 2, 8) ubique tollere nos iubet puras manus. Et Christus ipse interdum coram hominibus oravit, imo etiam instituit suos discipulos, ut simul congregati communes inter se preces concipiant. Sed illa precandi in omnibus locis libertas non obstat, quominus secretas etiam preces suo tempore admisceant.

24. *Navis iam in medio maris erat.* Hanc historiam sexto Ioannis capite a me expositam reperient lectores, ideoque hic ero brevior. Quod passus est Christus, discipulos suos adversa tempestate cum periculo per tempus aliquod iactari, factum est, ut allatam sibi opem magis attentis animis exciperent. Nam contrarius ventus surrexit circiter mediam noctem, vel etiam paulo ante. Quarta autem demum vigilia apparet Christus, hoc est, tribus ad summum horis ante lucis exortum: non magis ergo brachiis luctati sunt remigando, quam eorum fides terroribus duriter concussa. Caeterum quum ipsa necessitas ad expetendam magistri praesentiam maxime eos urgeret, nimis crassi fuit stuporis turbari eius conspectu, quasi spectrum esset. Hac de causa dicit Marcus, *cor eorum* fuisse *occaecatum, nec intellexisse super panibus:* nam illo miraculo satis superque edocti fuerant, nec deesse Christo divinam virtutem ad suos iuvandos, et sollicite, ubi ita postulabat necessitas, prospicere. Merito igitur nunc damnatur eorum socordia, quod non statim illis in mentem venit coelestis illa virtus, cuius tam insigne specimen pridie exhibitum adhuc ante oculos versari debebat. Verum quidem est, tarditatis suae culpa fuisse attonitos, quia non rite, ut decebat, in prioribus aliis miraculis profecerant: sed praecipue coarguitur eorum caecitas, quod tam recentis spectaculi memoria illis effluxerat, vel potius quod non mentem suam applicuerant ad considerandam Christi deitatem, cuius satis clarum speculum erat panum multiplicatio. Duo tamen suis verbis exprimit *Marcus*, quod non recte expenderint Christi gloriam, quae in panibus multiplicatis ostensa fuerat: deinde causam assignat, quod excaecatum esset cor eorum. Id vero non modo ad augendam culpae gravitatem additum videtur, sed etiam ut de mentis nostrae vitio admoniti novos oculos a Domino petamus. Fuit certe, ut nuper dixi, nimis bruta ignorantia, quasi palpabilem Dei virtutem non sentire: quia tamen eodem morbo laborat totum humanum genus, data opera Marcus caecitatis meminit, ut sciamus non esse novum, si in manifestis Dei operibus caecutiant homines, donec superne illuminati fuerint, quemadmodum etiam dicebat Moses: Hactenus non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum (Deut. 29, 4). Quanquam autem *cordis* nomine saepius notatur voluntas vel affectuum sedes, hic tamen, sicut in illo Mosis loco quem citavi, pro mente accipitur.

27. *Statim loquutus est Iesus.* Quia non agnoscitur Christus liberator, dum se re ipsa offert, verbo ad sui ipsius notitiam invitat discipulos. Porro fiduciam, ad quam illos hortatur, in praesentia sui locat, ac si diceret, Postquam ipsum sibi adesse sentiunt, solidam bene sperandi materiam suppetere. Sed quia iam terror eorum animos occupaverat, illum, ne impediat ac moretur ipsorum fiduciam, corrigit: non quod omni metu vacui meram laetitiam spirare potuerint, sed quia necesse fuit, metum qui praevaluerat sedari, ne fiduciam obrueret. Etsi autem reprobis mortifera est vox filii Dei et terribilis praesentia, longe diversus earum erga fideles effectus hic nobis describitur, nempe ut palmam in cordibus nostris obtineat pax interior, et animosa fiducia, ne carnis timoribus cedamus. Sed hinc caeci ac praecipites tumultus nos perturbant, quia ingrati et maligni non opponimus pro clypeis innumera Dei beneficia, quae rite expensa ad nos fulciendos sufficerent. Etsi autem opportunum erat ferendi auxilii tempus, quum apparuit Christus, non tamen mox cessavit tempestas, donec melius expergefierent discipuli tum ad expetendam, tum ad sperandam eius gratiam. Atque id notandum est, ut sciamus, non absque causa Dominum plerumque differre quam in manu sua habet salutem.

28. *Respondens Petrus.* Conditio quam ponit nondum maturam esse eius fidem testatur: Si tu es, inquit, iube me venire. Atqui loquentem audierat Christum: cur ergo dubius et perplexus secum adhuc disceptat? In fide vero tam exigua et debili erumpit parum considerati voti ardor: debuerat enim suo modulo se metiri, et potius a Christo

petere fidei incrementum, ut ea duce et moderatrice maria tandem et montes transscenderet: nunc vero sine fidei alis temere volare cupit, et quum in eius corde iustam firmitatem non habeat vox Christi, aquas sub pedibus suis solidas fieri cupit. Neque tamen dubium est, quin ex bono principio natus fuerit hic affectus, sed quia in vitiosum excessum degenerat, bonitatis laudem amittit. Hinc fit etiam, ut statim temeritatis suae poenas dare incipiat Petrus. Quare fideles hoc exemplo edocti a nimia festinatione caveant. Quocunque vocat Dominus strenue currendum est, sed qui ultra progreditur, tandem infausto eventu sentiet, quid sit fines suos transsilire. Quaeri tamen potest, cur Petri voto annuat Christus: nam videtur hoc modo probare. Sed in promptu est solutio, Deum plerumque nobis melius prospicere negando quae petimus: aliquando autem nobis esse facilem, ut ipsa experientia stultitiae nostrae nos melius convincat. Sic quotidie fideles suos, dum plus illis concedit quam expediat, in futurum tempus instituit ad sobrietatem et modestiam: adde quod Petro et reliquis hoc profuit, hodieque nobis prodest. Luculentius resplenduit virtus Christi in Petri persona, dum sibi eum comitem adiungit, quam si solus ipse ambulasset super aquas: interea cognoscit Petrus, et alii palam cernunt, quia solida fide non residet nec recumbit in verbo Domini, arcanam Dei virtutem, quae prius aquas solidabat, diffluere: cum eo tamen benigne egit Christus, quod non passus est penitus submergi. Horum utrumque nobis contingit: nam sicuti Petrus, simul ac timore correptus est, submergi coepit, sic fluxae et evanidae carnis cogitationes subinde faciunt, ut in medio negotiorum cursu mergamur. Interea Dominus veniam dat nostrae infirmitati, manumque porrigit, ne aquae nos in totum absorbeant. Notandum etiam est quod Petrus, male et infeliciter suam temeritatem sibi cessisse videns, ad Christi misericordiam se confert. Quare nos quoque, licet merito plectamur, ad ipsum tamen confugere nos decet, ut nostri misertus opem qua indigni sumus afferat.

31. *Exiguae fidei homo.* Sic Petrum clementer servat Christus, ut tamen eius vitium indulgentia non foveat. Huc pertinet ista castigatio, qua fidei eius imbecillitas damnatur. Quaeritur tamen, an fidei defectum arguat quilibet timor: id enim videntur innuere Christi verba, dubitationi non esse locum, ubi fides regnat. Respondeo, dubitationem hic a Christo reprehendi, quae directe fidei contraria erat. Fieri poterit, ut dubitet quispiam sine vitio, ubi scilicet nondum occurrit verbum Domini, quo certior reddatur. Sed alia fuit Petri ratio, qui instructus mandato Christi, et iam eius virtutem expertus, ab illa duplici firmitate ad vanum perversumque timorem delabitur.

33. *Qui erant in navi.* Non tantum de discipulis hoc dictum esse arbitror, sed de nautis, aliisque vectoribus. Qui ergo nondum se illum habere pro magistro professi erant, repente fatentur esse Dei filium: qua voce honorem Messiae illi tribuunt. Etsi enim vulgo tunc sublime istud mysterium cognitum non erat, quomodo manifestandus esset Deus in carne, quia tamen ex prophetis didicerant, eum, qui futurus esset redemptor, vocandum esse filium Dei, qui Christi gloriam celebrant hoc titulo, se Christum credere eum declarant.

MATTH. XIV. 34. *Et quum traiecissent, venerunt in terram Genesareth.* 35. *Et quum agnovissent illum viri loci illius, emiserunt nuntios in totam undique finitimam regionem illam, et obtulerunt illi omnes male habentes.* 36. *Et obsecrabant eum, ut tantum tangerent fimbriam vestimenti ipsius: et quotquot tetigerunt, salvi facti sunt.*

MARC. VI. 53. *Et quum traiecissent, venerunt in terram Genesareth, et applicuerunt in portum.* 54. *Quumque egressi essent de navi, continuo agnoverunt eum.* 55. *At percurrentes totam undique regionem illam, coeperunt in grabbatis eos, qui male habebant, circumferre, quum audissent eum illic esse.* 56. *Et quocunque introissent in vicos, aut in civitates, aut in villas, ponebant in plateis infirmos, et deprecabantur eum, ut vel fimbriam vestimenti eius tangerent: et quotquot tangebant eum, salvi fiebant.*

Matth. 34. *Venerunt in terram Genesareth.* Tractum illum designant evangelistae, qui a lacu nomen sumpserat, quanquam incertum est, an ad lacum potius translatum fuerit terrae nomen: sed in eo parum est momenti. Huc praecipue attendere convenit, quo nos deducunt evangelistae, non uno vel altero miraculo testatam fuisse Christi gloriam, sed refertam fuisse partem illam Iudaeae innumeris eius testimoniis, quorum fama Hierosolymam et in alias urbes quaquaversus, facile manare posset. Unde colligimus, quam turpis et impia fuerit illius gentis ingratitudo, quae ad praesentem gloriae divinae fulgorem maligne clausit oculos, imo quantum in se fuit illum exstinguere conata est. Nunc vero nostrum est, in hac tanta miraculorum congerie agnoscere quorsum venerit Christus, nempe ut medicum sanandis omnibus omnium morbis se praestaret. Nam memoria repetere convenit, quod prius ex propheta Iesaia (42, 1) adduxit Matthaeus, ipsum sanandis corporibus adumbrasse aliquid maius, quod scilicet animas nostras sanitati restituat, propriumque eius munus sit spirituales morbos tollere. Quanquam autem hodie in terris non versatur, certum tamen est, nunc in coelo pollere

iisdem gratiis praestandis, quarum tunc visibile documentum exhibuit. Quia autem omni morborum genere laboramus omnes, donec ipse nos sanet, non modo se quisque nostrum illi offerat, sed etiam alios offerre studeat, qui simili remedio indigent.

36. *Ut tangerent fimbriam.* Credibile est, superstitione aliqua fuisse implicitos, quum ad tactum vestis restringerent Christi gratiam: saltem illum fraudabant honoris sui parte, quum nihil virtutis sperarent ex simplici eius verbo. Sed ne linum fumigans exstinguat, sese accommodat eorum ruditati: interea non est quod inde sibi placeant, qui gratiam Dei in ligno, aut clavis, aut vestibus quaerunt, quum diserte pronuntiet scriptura, nefas esse quidquam nunc concipere de Christo, nisi spirituali coelestique eius gloria dignum. Tolerata fuit ad tempus eorum infirmitas, qui nescientes Christum esse Deum propius ad eum accedere optarunt. Nunc quum odore gratiae suae coelum et terram impleat, fide, non manibus vel oculis apprehendere decet quam e coelis offert salutem.

MATTH. XV. 1. *Tunc accedunt ad Iesum, qui ab Hierosolymis venerant scribae et pharisaei, dicentes:* 2. *Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? Non enim abluunt manus suas, quum panem edunt.* 3. *At ille respondens dixit eis: Quare et vos transgredimini praeceptum Dei propter traditionem vestram?* 4. *Nam Deus praecepit dicens: Honora patrem et matrem: et, Qui maledixerit patri aut matri morte moriatur.* 5. *Vos autem dicitis: Quicunque dixerit patri et matri: Quidquid doni a me est, tibi proderit: et non honorabit patrem suum vel matrem suam.* 6. *Itaque irritum fecistis praeceptum Dei propter traditionem vestram.* 7. *Hypocritae, recte de vobis praedixit Iesaias, dicens:* 8. *Appropinquat mihi populus hic ore suo, et labiis me honorat: cor autem eorum procul abest a me.* 9. *Sed frustra me colunt, docentes doctrinas, praecepta hominum.*

MARC. VII. 1. *Et conveniunt ad eum pharisaei, et quidam de scribis, qui venerant Hierosolymis.* 2. *Et quum vidissent quosdam ex discipulis eius communibus manibus, id est illotis, edere panes, incusabant.* 3. *Nam pharisaei, et omnes Iudaei, nisi crebro laverint manus, non capiunt cibum, tenentes instituta maiorum:* 4. *Et a foro reversi, nisi loti fuerint, non comedunt: et alia multa sunt, quae susceperunt servanda, nempe lotiones poculorum, et urceorum, et aeramentorum, et lectorum.* 5. *Deinde interrogant eum pharisaei et scribae, Quare discipuli tui non ambulant iuxta seniorum traditionem, sed illotis manibus edunt panem?* 6. *At ille respondens dixit eis: Bene vaticinatus est Iesaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.* 7. *Frustra autem me colunt, docentes doctrinas, praecepta hominum.* 8. *Nam omisso praecepto Dei, tenetis constitutionem hominum, urceorum ablutiones et poculorum, aliaque his similia facitis multa.* 9. *Et dicebat illis: Bene reiicitis praeceptum Dei, ut constitutionem vestram servetis.* 10. *Moses enim dixit: Honora patrem tuum et matrem tuam: et, Qui maledixerit patri vel matri morte moriatur.* 11. *Vos autem dicitis: Si dixerit homo patri vel matri, corban (quod est donum), quodcunque ex me est, tibi proderit.* 12. *Et ultra non sinitis eum quidquam facere patri suo vel matri suae.* 13. *Irritum facientes verbum Dei per traditionem vestram, quam tradidistis: et similia huiusmodi multa facitis.*

Matth. 1. *Accedunt ad Iesum.* Quia hic vitium corrigitur non minus noxium quam vulgare, locus est observatu dignissimus. Videmus, quanta in ratione et modo colendi Dei sit hominum protervia: novos enim cultus subinde confingunt, et quo quisque videri vult sapientior, suum acumen in hac parte ostentat. Non de extraneis loquor, sed de ipsis ecclesiae domesticis, quos Deus peculiariter hoc honore dignatus est, ut pietatis regulam ore suo dictatam habeant. Praescripsit Deus, qualiter a nobis coli velit, ac perfectam sanctitatem lege sua complexus est. Bona pars, quasi res levis sit et frivola, obsequi Deo ac servare quod praecipit, multa additamenta hinc inde sibi arcessit. Qui autoritate pollent commenta sua in hunc finem obtrudunt, quasi aliquid habeant perfectius verbo Domini. Obrepit deinde tyrannis, quia, ubi semel iubendi licentiam sibi sumpserunt homines, rigide exigunt suarum legum observationem, nec sustinent vel minimum apicem vel contemptu, vel etiam negligentia omitti. Porro mundus, quum legitimi imperii sit impatiens, maximeque ad iugum Domini ferendum contumax, laqueos tamen vanarum traditionum facile ac libenter induit: imo talem servitutem videntur multi appetere. Interea vitiatur cultus Dei, cuius principium ac caput est obedientia: eius imperio praefertur hominum autoritas. Morose adeoque tyrannice cogitur vulgus totum suum studium ad nugas applicare. Docet autem hic locus primum, omnes fictitios cultus minime Deo placere, quia se unum audiri vult, ut nos ad veram pietatem suo arbitrio formet ac instituat: deinde, operam ludere, qui unica Dei lege non contenti in servandis hominum traditionibus se fatigant: tertio, iniuriam Deo fieri, quum ita in sublime efferuntur hominum commenta, ut legis eius maiestas fere concidat, vel saltem frigeat eius reverentia.

Ab Hierosolymis scribae. Quo consilio venerint scribae isti ad Iesum, non exprimitur, mihi tamen probabile est, fama eius commotos venisse discendi studio, siquidem visus esset idoneus magister: quanquam fieri potest, ut ad speculandum missi sint. Utcunque res habeat, quia suum supercilium attulerant, facile eos minima offensio exasperat, ut Christum mordeant vel arrodant. Unde videmus, quam difficile sit ad sanam doctrinam flecti, quos ambitio libidoque dominandi occupat: praesertim qui caeremoniis addicti sunt, ubi diuturnus usus accessit, nullam novitatem admittunt, sed praefracte damnant quidquid est insolitum. Denique hoc hominum genere nihil vel magis imperiosum, vel morosius fingi potest. Ambo evangelistae scribas ac pharisaeos fuisse commemorant: Matthaeus tamen priore loco, Marcus autem secundo ponit. Porro idem sensus est, quia intelligunt venisse quidem scribas ex aliis sectis, sed pharisaeos fuisse primores, sicuti honore praestabant, et tunc penes eos gubernatio erat. Eos autem legum neglectu, quarum ipsi erant autores, citius fuisse offensos mirum non est: nam, ut alibi diximus, quum se legis interpretes esse iactarent, et inde nomen illis esset impositum, suis figmentis corruperant verbi Dei puritatem. Itaque ab eorum officina quidquid tunc traditionum erat apud Iudaeos prodierat: unde factum est, ut se magis animosos et acerbos earum zelotas ostenderent.

2. *Quare discipuli tui transgrediuntur.* Quum de humanis traditionibus agitur, ad leges politicas minime pertinet haec quaestio, quarum usus et finis alio tendit quam ut praecipiant qualiter colendus sit Deus: sed quoniam inter se differunt humanae traditiones, adhibenda est aliqua distinctio. Quarundam enim manifesta est impietas, quia perversos cultus et ex diametro cum verbo Dei pugnantes instituunt. Aliae, quum profanis ineptiis involvant Dei cultum, vitiant eius puritatem. Aliae, quae plus habent coloris, nec vitio aliquo notabili infectae sunt, hoc tamen nomine damnantur, quod necessariae esse finguntur ad Dei cultum: atque ita disceditur a vera unius Dei obedientia, et conscientiis iniicitur laqueus. De hac postrema specie hoc loco tractari certum est: nam manuum lotio, quam urgebant pharisaei, per se non poterat argui pravae superstitionis: alias non passus fuisset Christus hydrias in nuptiis statui, nisi libera fuisset caeremonia, sed in hoc situm erat vitium, quod non putabant, aliter Deum rite coli. Initio ritus lavandi non sine specioso praetextu inductus erat. Scimus, quam severe lex Dei requirat externam munditiem, non quod in ea Dominus occupari vellet servos suos, sed quo magis sollicite ab omni spirituali inquinamento sibi caverent. Caeterum in ablutionibus aliquem modum lex tenebat. Supervenerant autem doctores, qui se non putabant satis acutos habitum iri, nisi aliquid verbo Dei assuerent: hinc fluxerunt lotiones, quarum nulla fiebat in lege mentio. Legislatores ipsi non iactabant, se novum quidquam tradere, sed tantum addere cavendi formulas, quae media essent adminicula ad servandam Dei legem. Mox vero sequuta est corruptela, quum pars divini cultus censeri humanitus inductae caeremoniae coeperunt: deinde quum in rebus liberis et voluntariis necessitas est imposita. Deus enim (ut iam dictum est) semper ex verbi sui praescripto coli voluit, ideoque nulla tolerabilis est ad legem eius accessio. Iam ut ritus externos fidelibus sibi habere permittit, in quibus se exerceant ad pietatem, ita non patitur cum verbo suo misceri, ac si in illis posita esset religio. *Non abluunt manus suas.* Offendiculi causa copiosius exponitur apud Marcum: summa tamen huc redit, multa fuisse in usu apud scribas, quae ultro servanda susceperant: illae erant secundariae leges a curiosis hominibus inventae, quasi simplex Dei mandatum non sufficeret. Ablui iubebat Deus, qui aliquid pollutionis contraxerant: hoc ad pocula et urceos, vestem, et reliquam supellectilem patebat, ne quid attingerent pollutum vel immundum. Sed novas ablutiones comminisci, otiosae vanitatis fuit. Non deerat quidem color, ut Paulus dicit (Coloss. 2, 23), hominum inventa speciem habere sapientiae: verum si acquievissent in sola Dei lege, magis illi probata fuisset modestia, quam scrupulosa anxietas. Cavere volebant, ne quis immundus per incogitantiam cibum sumeret: atqui satis Domino fuerat purgare sordes cognitas. Porro istae cautiones nullum habebant finem vel modum, quia vix digitum movere poterant, quin obreperet nova aliqua macula, sed corruptela haec longe deterior erat, quod iniecta erat conscientiis religio, ut pollutionis reus fieret, qui subinde corpus aqua non abluebat. In plebeiis forte hominibus tolerassent caeremoniae huius neglectum, sed quia de Christo et eius discipulis aliquid eximium conceperant ac non vulgare, indignum esse videtur, quod ritus a maioribus traditos, quorum usus inter scribas sanctus erat, non observent eius magistri discipuli, qui aliquid melius praesenti statu profitebatur. Porro multum falluntur, qui adspersionem aquae lustralis, quae *benedicta* vocatur apud papistas, cum lotionibus iudaicis comparant. Unicum enim baptismum toties iterando, quantum in se est, obliterant papistae. Deinde ad exorcismos confertur frivola illa adspersio. Quod si per se licita, et talibus corruptelis vacua foret, semper tamen damnanda est illa quam urgent necessitas.

3. *Quare et vos trangredimini.* Duplex hic ponitur Christi responsio: prior est ad personam, ut loquuntur: altera rei et causae definitionem continet. Inversus est ordo apud Marcum, qui prius

Eos enim errare Christus pronuntiat, qui loco doctrinae obtrudunt hominum mandata, vel qui inde regulam petunt colendi Dei. Fixum ergo illud maneat, quia Deo pluris est obedientia quam victimae, fictitios omnes cultus coram eo vanos esse, imo teste propheta maledictos et detestabiles (1. Sam. 15, 22. 23).

MATTH. XV. 10. *Et advocatis ad se turbis, dixit eis: Audite et intelligite.* 11. *Non quod ingreditur in os, impurat hominem, sed quod egreditur ex ore, hoc impurum reddit hominem.* 12. *Tunc accedentes discipuli eius dixerunt illi: Nosti, pharisaeos audito sermone isto offensos fuisse?* 13. *At ille respondens ait: Omnis plantatio, quam non plantavit pater meus coelestis, eradicabitur.* 14. *Omittite illos, duces sunt caeci caecorum. Porro si caecus caeco dux fuerit, ambo in foveam cadent.* 15. *Respondens autem Petrus dixit ei: Edissere nobis parabolam istam.* 16. *Iesus autem dixit: Adhuc et vos intelligentia caretis?* 17. *Nondum intelligitis, quod quidquid ingreditur in os, in alvum abit, et in secessum eiicitur.* 18. *At ea, quae proficiscuntur ex ore, ex ipso corde egrediuntur, et illa impurum reddunt hominem.* 19. *Nam ex corde exeunt cogitationes malae, caedes, adulteria, stupra, furta, falsa testimonia, convicia.* 20. *Haec sunt, quae impurum reddunt hominem. Caeterum illotis manibus capere cibum, non coinquinat hominem.*

MARC. VII. 14. *Et quum advocasset ad se totam turbam, dicebat illis: Audite me omnes, et intelligite.* 15. *Nihil est extra hominem introiens in eum, quod possit eum inquinare, sed quae de homine procedunt, illa sunt, quae inquinant hominem.* 16. *Si quis habet aures ad audiendum audiat.* 17. *Et quum ingressus esset domum, ac semotus a turba, interrogarunt eum discipuli eius de similitudine.* 18. *Et ait illis: Adeo et vos intelligentia caretis? nondum intelligitis, quod omne foris introiens in hominem non potest eum inquinare?* 19. *Quia non intrat in cor eius, sed in ventrem: et in secessum exit, repurgans omnes escas.* 20. *Dicebat autem, Quod ab homine exit, illud inquinat hominem.* 21. *Ab interioribus enim de corde hominum malae cogitationes procedunt, adulteria, stupra, homicidia,* 22. *Furta, cupiditates, fraudes, dolus, lascivia, malus oculus, convicia, superbia, stultitia.* 23. *Omnia haec mala ab internis procedunt, et inquinant hominem.*

LUC. VI. 39. *Dicebat autem illis similitudinem: Numquid potest caecus caecum ducere? nonne ambo in foveam cadent?*

Matth. 10. *Advocatis ad se turbis.* Hic Christus ad dociles se convertens fusius exponit quod prius attigerat, regnum Dei non esse positum in cibo et potu, sicuti etiam Paulus docet (Rom. 14, 17): nam quum res externae natura purae sint, liber quoque ac purus est earum usus, nec vero ex bonis Dei creaturis contrahitur immunditiea. Generalis est igitur sententia, sordes non aliunde venire in hominem, sed fontem in ipso latere. Caeterum per synecdochen *ex ore hominis* prodire dicit, quae ex se quisque mala profert. Alludit enim ad praesentem causam, ac si diceret, nos non haurire ore immunditiem una cum cibo et potu, sed ex nobis omne sordium genus profluere.

12. *Nosti pharisaeos.* Quia superciliosi ac indociles erant scribae, non multum operae impendit Christus in illis placandis, sed satis habuit eorum hypocrisin et fastum repellere. Ita duplicata est offensio quam prius conceperant, ubi vident non incuria, sed quasi ex professo suas lotiones tanquam nugas a Christo sperni. Iam quum malignos et virulentos animos Christus acriter pungendo magis accendere non dubitaverit, discamus eius exemplo, non magnopere curandum esse ut omnibus placeant facta ac dicta nostra. Discipuli tamen (ut rudibus et indoctis mos est) Christum incommode et perperam respondisse, ex eventu minus secundo coniiciunt. Huc enim spectat eorum admonitio, ut Christus asperius dictum corrigendo offensos animos lenire studeat. Hoc fere solenne est infirmis, sinistre iudicare de doctrina, quam vident iniquis et adversis auribus accipi. Et certe optandum esset, eam placide et sine offensa probari omnium suffragiis, sed quia multorum mentes excaecat Satan, et corda etiam in rabiem accendit, multas etiam animas bruto stupore obrutas tenet, fieri non potest ut omnibus sapiat recta salutis doctrina: praesertim vero exasperari mirum non est, qui malitiae et contumaciae virus intus fovent. Danda quidem opera est, quoad licebit, ne qua ex nostra docendi ratione offensio nascatur, sed extremae insaniae foret, velle nobis prudentius moderari, quam edocti sumus a coelesti magistro. Videmus autem, ut ex eius sermone sumpta fuerit ab improbis et perversis hominibus scandali occasio: imo videmus, ut illam scandali speciem, quae maligne contracta erat, susque deque habuerit.

13. *Omnis plantatio etc.* Quia minus prospero doctrinae successu vulnerati erant debiles animi, Christus huic malo mederi voluit. Hoc autem remedium adhibet, non esse quod turbentur boni, vel minus honorifice de doctrina sentiant, quamvis multis in mortem cedat. Inscite hic locus exponitur a quibusdam, quod omnia hominum figmenta, et quidquid ex ore Dei profectum non est, evelli ac perire oporteat: nam ad homines potius Christus respexit, ac sensus est, mirum non esse, si reprobis mortifera est salutis doctrina, quia semper in exitium, cui devoti sunt, praecipites feruntur. Quare

plantatos Dei manu intellige, qui gratuita eius adoptione in arborem vitae insiti sunt, sicuti et Iesaias renovatam Christi gratia ecclesiam vocat germen a Domino plantatum (Ies. 60, 21). Porro quia ex sola Dei electione est salus, reprobos perire necesse est, quocunque id fiat modo: non quod Deus innoxios et omni culpa vacuos perdat, sed quia ipsi propria malitia quidquid oblatum est, quamlibet sit salutare, in exitium suum convertunt. Ita fit ut sponte pereuntibus evangelium odor sit mortis in mortem, teste Paulo (2. Cor. 2, 16). Etsi enim omnibus in salutem proponitur, hunc tamen fructum non profert nisi in electis. Fidi etiam et probi doctoris est, sic temperare quidquid adducit in medium, ut omnibus prosit, sed quoties aliter succedit, consolemur nos Christi responso. Pulcre autem exprimit similitudo, causam exitii non esse in doctrina, sed reprobos qui nullam in Deo radicem habent, obiecta sibi doctrina, evomere occultum venenum, ut sibi mortem accelerent, cui iam erant addicti. Adde quod hypocritas, qui videntur ad tempus instar bonarum arborum plantati, specialiter Christus designat. Epicurei enim, qui crasso et infami Dei contemptu sunt notabiles, non dicentur proprie similes esse arboribus, sed in quibus aliqua inanis pietatis species emicat. Tales erant scribae, qui in ecclesia Dei non secus ac cedri in Libano eminebant: quo magis absurda videri poterat eorum defectio. Porro quum dicere posset Christus, merito perire qui salutem indigne respuunt, altius conscendit, ac quenquam perpetuo staturum negat, nisi cuius salus in Dei electione fixa est. Quibus verbis diserte exprimit, primam salutis nostrae originem fluere ab illa gratia, qua Deus nos sibi antequam creati essemus in filios elegit.

14. *Omittite ipsos.* Indignos esse pronuntiat, quorum haberi debeat ratio: itaque non esse, cur nos eorum offensio nimis commoveat. Hinc sumpta fuit trita illa de scandalis vitandis distinctio, quod cavendum sit, ne infirmis detur scandalum: si quis vero contumax et malignus scandalum accipiat, non esse curandum. Christum enim, qui petra est scandali, sepeliri necesse foret, si vellemus omnium pervicaciae satisfacere. Ergo inter infirmos, qui ignorantia offensi mox reddunt se sanabiles, et superbos et morosos, qui scandala sibi arcessunt, discernere operae pretium est, ne quis infirmus nostra culpa turbetur. Caeterum ubi mali contumaciter impingent, per medias offensiones secure pergamus: nam qui infirmis fratribus non parcit, quasi pedibus eos calcat, quibus iubemur manum porrigere. Alios vero curare minime consentaneum esset, quorum in scandala incidere necesse est, si rectam viam tenere cupimus. Deinde ubi offendiculi praetextu eos a Christo alienari et deficere contigerit, sinendi sunt, ne secum nos abripiant. *Duces sunt caeci caecorum.* Significat Christus, misere perituros quicunque huc illuc se inflectent ad illorum arbitrium: nam quum in plana via impingant, hinc constat, sponte eos caecutire. Nunc quorsum se illis regendum quisquam permitteret, nisi ut in eandem cadat foveam? Christus autem, qui sol iustitiae nobis illuxit, nec solum evangelii sui face nobis viam monstrat, sed eandem a nobis vult praeferri, merito ab illa socordia discipulos revocat, ne in caecorum gratiam quasi in tenebris errent. Hinc etiam colligimus, inexcusabiles esse omnes qui simplicitatis aut modestiae praetextu fallendos se ac erroribus illaqueandos tradunt. Lucas in hac sententia recitanda nullam circumstantiam notat, sed generaliter dicit, Christum hac similitudine usum fuisse, sicuti multos Christi sermones commemorans, quorsum habiti fuerint, subticet. Potest quidem fieri, ut saepius idem hoc Christus dixerit: ego tamen (quia locus alibi non erat aptior) huc inserere non dubitavi, quod tempore non expresso refert Lucas.

15. *Respondens Petrus dixit.* Quia discipuli nimiam ruditatem produnt, merito eos castigat Christus, et exprobrat quod adhuc intelligentia careant, neque tamen illis doctorem se praestare desinit. Quod nominatim Petro Matthaeus tribuit, Marcus eodem sensu ab omnibus quaesitum fuisse refert, idque patet ex Christi responso, ubi non sola Petri ignorantia, sed omnium pariter coarguitur. Summa autem est, cibis non pollui homines, sed sordes vitiorum intus habere inclusas, quae palam in opera emergunt. Si quis obiiciat, intemperiem victus inquinamentum esse, facilis est solutio, Christum non agere nisi de nativo et legitimo earum rerum usu, quas nobis Dominus subiecit. Edere et bibere libera per se et media res est: si quid accedit corruptelae, ab ipso homine oritur, ideoque internum censeri, non extrinsecum debet.

19. *Ex corde exeunt.* Hinc colligimus quod admonui, nomen *oris* pro loci praesentis circumstantia fuisse prius a Christo positum: nunc enim non fit oris mentio, sed tantum ex corde hominis manare dicitur quidquid vitiosum est, et suis sordibus inquinat. In hoc differt a Matthaeo Marcus, quod plura vitia enumerat, ut sunt libidines, vel cupiditates nimiae: quas alii avaritias transferunt, ego generaliter accipere malui. Item dolus et intemperantia, et quae deinde sequuntur. Caeterum quamvis impropria sit loquendi forma, sufficit tenere mentem Christi, quod omnia vitia ex malis et corruptis cordis affectibus procedant. Improprie dicitur *malus oculus* ex corde procedere, in re tamen ipsa nihil est vel absurdi vel ambigui, nempe quod impurum cor oculos contaminet, ut ministri sint vel organa malarum cupiditatum. Neque tamen restringit Christus quidquid mali est in homine ad

manifesta peccata, sed ut clarius ostendat, cor hominis omnium malorum sedem esse, testimonia et fructus in ipsis peccatis exstare dicit. Pro verbo *inquinandi* graece habetur commune facere: sicuti paulo ante Marcus communes dixit manus pro impuris. Est autem hebraica phrasis: nam quia hac lege Dominus Iudaeos segregaverat, ut disiuncti essent ab omnibus gentium inquinamentis, quidquid ab hac sanctitate alienum erat commune, quasi profanum vocarunt.

MATTH. XV. 21. *Et egressus inde Iesus secessit in partes Tyri et Sidonis.* 22. *Et ecce mulier Cananaea, quae a finibus illis venerat, clamavit dicens: Miserere mei Domine, fili David: filia mea misere a daemonio vexatur.* 23. *Ille vero non respondit ei quidquam, et accedentes discipuli eius rogabant illum, dicentes: Amanda illam: nam clamat post nos.* 24. *At ille respondens, dixit: Non sum missus nisi ad oves perditas domus Israel.* 25. *Illa autem venit, et adoravit eum, dicens: Domine, succurre mihi.* 26. *At ille respondens dixit: Non est decorum, sumere panem filiorum, et proiicere catellis.* 27. *At illa dixit: Certe, Domine: etenim catelli edunt de micis, quae cadunt a mensa dominorum suorum.* 28. *Tunc respondens Iesus dixit illi: O mulier, magna est fides tua: fiat tibi, sicut vis. Et sanata fuit filia eius ex eo tempore.*

MARC. VII. 24. *Et inde surgens abiit in confinia Tyri ac Sidonis: et ingressus domum, neminem voluit scire, nec potuit latere.* 25. *Mulier enim statim, ut audivit de eo, cuius filiola habebat spiritum immundum, venit et accidit ad pedes eius:* 26. (*Erat enim mulier graeca, Syrophoenissa genere*) *et rogabat eum, ut daemonium eiiceret de filia sua.* 27. *Iesus autem dixit illi: Sine prius saturari filios: non est enim decorum, sumere panem filiorum, et proiicere catellis.* 28. *At illa respondit, et dixit illi: Certe, Domine: nam catelli quoque comedunt sub mensa de micis filiorum.* 29. *Et ait illi: Propter istum sermonem vade, exiit daemonium a filia tua.* 30. *Et quum abiisset in domum suam, reperit daemonium exiisse, et filiam iacentem super lectum.*

In hoc miraculo docemur, quomodo ad gentes manare coeperit Christi gratia: etsi enim nondum advenerat maturum tempus, quo se toti mundo Christus publicaret, praeludia tamen quaedam dare voluit communis misericordiae, quae tandem promiscue Iudaeis et gentibus fuit exhibita post eius resurrectionem. Insignis etiam fidei imago depingitur in muliere Cananaea, ut comparatione facta sciamus, promissa redemptione merito privatos fuisse Iudaeos, quorum tam stupida fuit impietas. Mulier, quam Matthaeus Cananaeam vocat, a Marco dicitur fuisse Graeca, et genere Syrophoenissa: in quo nihil est dissidii. Scimus enim, vulgo receptum fuisse Iudaeis loquendi morem, ut omnes externas gentes *graecas* vocarint, ideoque illa antithesis inter Graecos et Iudaeos frequenter occurrit apud Paulum. Porro quum ex partibus Tyri et Sidonis oriunda esset, non mirum est, vocari Syrophoenissam, quando et regio nomen habebat Syriae, et pars Phoeniciae erat: omnes vero illius terrae incolas Iudaei Cananaeos odiose vocabant. Et credibile est, maiori ex parte traxisse originem a populis Canaan, qui patria expulsi tanquam in vicinum exsilium profugerant. In hoc ambo consentiunt, mulierem ex profana gente natam, non educatam in legis doctrina, ultro venisse ad Christum, ut suppliciter opem ab ipso peteret. Notanda est etiam circumstantia, quae a *Marco* exprimitur, Christum illuc venisse non erecto vexillo, sed ut instar privati hominis in illo angulo ad tempus lateret. Loquitur autem Marcus pro communi carnis sensu: etsi enim spiritu suo divino praeviderat Christus, quid futurum esset, quatenus tamen patris minister erat ac legatus, sese intra vocationis sibi iniunctae fines humanitus continuit: ideo non potuisse dicitur, quod secundum hominem volebat. Interim haec circumstantia, ut dixi, ad damnandos Iudaeos grave pondus habet, quod, quum ipsis Christus promissam redemptionem sonora voce et miraculis additis in medium proferret, caeci et surdi fuerint, quum tamen iactarent, se foederis Domini esse haeredes, peculium eius, regnumque sacerdotale: mulier vero haec, cui nihil commune erat cum filiis Abrahae, et ad quam foedus minime in speciem pertinebat, nulla voce aut signo invitata ultro accurrerit.

Matth. 22. *Miserere mei, Domine.* Quanquam a grege Domini extranea erat haec mulier, gustum tamen aliquem pietatis imbiberat: nam sine aliqua promissionum notitia Christum non vocasset filium Davidis. Tametsi enim a pura et integra legis doctrina fere desciverant Iudaei, vel saltem procul deflexerant, celebris tamen vigebat promissae redemptionis fama. Et quoniam ecclesiae restitutio a regno Davidis pendebat, quum de Messia erat sermo, tritum apud eos erat nomen filii Davidis, et quidem in ore omnium volitabat haec confessio. Sed quum apud ipsos obsolevisset vera fides, mira et incredibili Dei bonitate factum est, ut promissionum odor ad vicinas gentes pervenerit. Quanquam ergo mulier haec a nullo magistro familiariter edocta erat, fidem tamen de Christo non temere sibi fabricavit, sed concepit ex lege et prophetis. Quare non minus insulse quam impie canis ille Servetus, ut fidem promissionibus nudaret, abusus est hoc exemplo. Secundum hunc sensum non nego, quin possit interdum aliqua esse fides implicita, cui

scilicet non constat diserta distinctaque sanae doctrinae cognitio, modo hoc teneamus, fidem semper ex Dei verbo nasci et principium suum ex veris rudimentis habere, ut semper ad aliquam scientiae lucem annexa sit.

23. *Ille vero non respondit.* Variis modis fidem huius feminae evangelistae commendant, sicuti nunc ab invicta constantia: nam quum silentium Christi quoddam esset repulsae genus, hac tentatione deiectam non fuisse mirum est: assiduitas autem precandi perseverantiae testis fuit. Videtur tamen hoc fidei et invocationis naturae esse contrarium, qualiter eam Paulus describit ad Rom. 10, 14, quod scilicet nemo rite precari queat nisi praeeunte verbo Dei. Quis ergo mulierem hanc fide praeditam esse dicet, quae tacente Christo fiduciam ex sensu proprio spirat? Sed quum bifariam loquatur Christus et taceat, notandum est, quamvis tunc supprimeret oris verba, intus tamen loquutum esse mulieris animo, itaque arcanum hunc instinctum externae praedicationis vice fuisse. Adde quod quum ex auditu fidei nata esset eius precatio, quamvis non statim respondeat Christus, semper tamen resonat doctrina illa quam semel didicit, quod Christus advenerit redemptor. Ita saepe Dominus fideles suos alloquitur et simul tacet: nam scripturae testimoniis freti, ubi ipsum audiunt loquentem, sibi non dubitant propitium fore, et tamen votis eorum et precibus non statim respondet, quin potius se audire dissimulat. Videmus ergo, quodnam fuerit Christo consilium tacendi, non ut fidem mulieris exstingueret, sed potius ut acueret eius studium, et accenderet fervorem. Quod si exiguum doctrinae semen in Cananaea tam uberem fructum tulit, nihil minus decet quam nos deficere, si quando nos suspendit, nec statim humano responso dignatur. *Amanda eam.* Nihil in eius gratiam petunt discipuli, sed quia illis molesta est importunitas, dimitti quovis modo cupiunt. Caeterum puerile figmentum fuit, quod hoc praetextu conati sunt papistae sanctos, qui mortui sunt, nobis inducere patronos: nam ut demus, hanc feminam petiisse a discipulis aliquid suffragationis vel gratiae (quod tamen ex contextu elici non potest), alia tamen est mortuorum ratio quam vivorum. Adde quod fastidiose eam audiunt discipuli, atque ut animus illis fuerit patrocinio suo eam levare, nihil tamen impetrant.

24. *Non sum missus.* Reddit causam apostolis, cur Cananaeam non exaudiat, quia velit Iudaeis se totum impendere, quibus solis destinatus erat divinae gratiae minister. Ergo a vocatione et mandato patris arguit, nihil esse extraneis auxilii praestandum: non quod perpetuo inclusa fuerit Christi virtus intra tam angustos fines, sed quia sic ferebat temporis ratio, ut initium faciens a Iudaeis se tunc illis peculiariter addiceret. Nam ut dictum fuit cap. 10, non ante resurrectionem diruta fuit maceria, ut pacem annuntiaret Christus ipse gentibus a regno Dei alienis. Ideo tunc vetabat Apostolos alibi, quam in Iudaea primum doctrinae semen spargere. Vere igitur se missum hoc loco negat nisi ad solos Iudaeos, donec suo tandem ordine gentes quoque succederent. Porro *oves domus Israel* appellat non solos electos, sed quicunque genus a sanctis patribus trahebant: quia omnes complexus fuerat Dominus in foedere, et promiscue omnibus redemptor promissus erat, sicuti etiam sine exceptione omnibus se patefecit ac obtulit. Hoc quoque notatu dignum est, quod se datum esse pronuntiat ovibus perditis, sicut alibi se venisse testatur ad servandum quod perierat. Iam quum nobis hodie communis sit eius gratia cum Iudaeis, colligimus, qualis sit nostra conditio, donec ipse appareat nobis servator.

25. *Illa venit et adoravit.* Videtur mulier obstinatione quadam luctari, ut ab invito aliquid extorqueat, sed non dubium est, quin concepta de Messiae bonitate fides illam sic animaverit. Quod autem Christo praecise negante, hoc esse sui officii, eam non terruit repugnantia, neque deduxit a proposito, hinc factum est, quod penitus defixa in priore illo, quem dixi, fidei sensu nihil spei suae contrarium admisit. Atque haec vera est fidei probatio, quum generale salutis nostrae principium, quod in verbo Dei fundatum est, nullo modo nobis excuti patimur.

26. *Non est decorum.* Iam Christus duriore, quam prius, responso spem omnem praecidere videtur: non enim solum docet, quidquid accepit a patre gratiae Iudaeis deberi, et illis esse dispensandum, ne peculiari suo iure fraudentur, sed non sine contumelia comparat mulierem ipsam cani, significans indignam esse, quae gratiae suae particeps fiat. Caeterum ut clare nobis pateat sensus, sciendum est, hic vocari *panem filiorum* non quaelibet Dei dona, sed tantum quae distincte Abrahae et eius generi contulerat. Nam ab initio mundi sic effusa ubique fuit Dei bonitas, imo coelum et terram implevit, ut patrem ipsum senserint omnes mortales. Sed quia filios Abrahae maiore honore dignatus fuerat quam reliquum humanum genus, panis filiorum dicitur quidquid proprie ad illam adoptionem spectat, qua soli Iudaei electi erant in filios. Luce solis, vitali spiritu, terraeque alimentis communiter fruebantur cum Iudaeis gentes, sed benedictio, quae in Christo speranda erat, residebat in una domo Abrahae. Quare sine discrimine vulgo exponere, quod Deus singulari privilegio penes gentem unam deposuerat, nihil aliud erat quam abolere Dei foedus: nam hoc modo Iudaeis, quos excellere decebat, pares fiebant gentes. Ideo Christus *proiiciendi* verbo utitur, significans non bene

locari, quod ecclesiae Dei ablatum profanis hominibus vulgatur. Hoc autem restringi debet ad tempus illud, quo Deus invocabatur tantum in Iudaea. Nam ex quo adscitae sunt gentes in consortium eiusdem salutis (quod factum est, ubi per evangelium Christus ubique illuxit), sublatum est discrimen, ut, qui prius canes erant, nunc reputentur inter filios. Caeterum hic iaceat necesse est carnis superbia, ubi audimus, nos origine esse canes. Maior quidem ab initio fuit humanae naturae praestantia, in qua fulgebat Dei imago, quam ut tam probrosum nomen in gentes omnes competeret, adeoque in ipsos reges quos Deus suo titulo insignit, sed fecit Adae perfidia et defectio, ut Dominus merito cum canibus in sterquilinium proiiciat, qui primi parentis culpa facti sunt degeneres: praecipue ubi fit comparatio inter Iudaeos, qui exempti sunt a communi sorte, et gentiles, qui exsulant a regno Dei. Clarius exprimitur consilium Christi apud Marcum, ubi habetur, *sine prius saturari filios.* Nam Cananaeam admonet praepostere facere, quae velut in media coena in mensam involat. Caeterum quamvis praecipue respexerit ad sumendum de fide mulieris examen, simul tamen docuit, quam horrenda Iudaeos ultio maneret, qui bonum incomparabile ultro sibi oblatum respuebant, quod aliis cupide ferventerque appetentibus negabat.

27. *Certe, Domine.* Responsio mulieris ostendit, non fuisse caeco vel obtuso impetu abreptam, ut directe impingeret in Christi sermonem: nam quia Iudaeos aliis praetulit Deus, ipsa quoque adoptionis honorem illis relinquit, seque minime obstare testatur, quin Christus secundum ordinem divinitus praescriptum illos satiet: tantum petit ut micae aliquae, quasi fortuito cadentes, ad catulos usque perveniant. Et certe nunquam ita Deus suam gratiam inclusit inter Iudaeos, quin gentes exiguo saltem eius gustu adspergeret. Itaque ad exprimendam, quae tunc vigebat, gratiae Dei dispensationem nihil aptius vel magis scite dici potuit.

28. *Magna est fides tua.* Primo fidem mulieris laudat: deinde se illius precibus in fidei gratiam annuere testatur. Porro fidei magnitudo praecipue in eo se exseruit, quod modica tantum doctrinae scintilla duce non modo agnovit genuinum Christi officium, coelestemque ei potentiam tribuit, sed constanter perrexit per tam ardua obstacula: sese exinaniri passa est, modo retineret quod sibi persuaserat, non defore sibi Christi auxilium: denique fiduciam humilitate sic condivit, ut neque sibi temere quidquam arrogaret, neque tamen fontem gratiae Christi sibi praecluderet indignitatis propriae sensu. Hoc autem profanae mulieris elogio damnata est eius populi ingratitudo, qui se Deo sacrum esse iactabat. Caeterum quomodo rite credere dicatur mulier, quae non tantum destituitur Christi promissione, sed adverso eius sermone repellitur, supra admonui. Quamvis enim duriter in speciem recuset eius preces, de promissa tamen divinitus per Messiam salute persuasa, bene sperare non desinit: ideoque sentit, ianuam sibi claudi, non ut penitus arceatur, sed ut magis se in fidei conatu per rimulas penetret. Posterius membrum utilem doctrinam continet, quod fides quidvis impetret a Domino, quia tanti eam aestimat, ut semper paratus sit votis nostris quoad expedit morem gerere.

MATTH. XV. 29. *Et digressus illinc Iesus venit iuxta mare Galilaeae, et conscenso monte sedebat illic.* 30. *Et accesserunt ad eum turbae multae, ducentes secum claudos, caecos, mutos, mutilos, et alios multos. Et abiecerunt eos ad pedes Iesu, et sanavit eos:* 31. *Adeo ut turbae miratae sint, quum viderent mutos loqui, mutilos esse sanos, claudos ambulare, caecos videre: et glorificabant Deum Israel.* 32. *Iesus autem vocatis ad se discipulis suis, dixit: Miseret me turbae, propterea quod iam triduum perseverant apud me, et non habent quod edant: et dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via.* 33. *Dicunt ei discipuli eius: Unde nobis in solitudine panes tam multi, ut saturemus turbam tantam?* 34. *Et dicit illis Iesus: Quot panes habetis? At illi dicunt: Septem, et paucos pisciculos.* 35. *Et iussit turbas discumbere in terra.* 36. *Et sumpsit illos septem panes ac pisces, et postquam gratias egisset, fregit deditque discipulis suis: discipuli vero turbae.* 37. *Comederuntque omnes, et saturati sunt: et sustulerunt quod supererat fragmentorum, septem sportulas plenas.* 38. *Qui vero comederant, erant quatuor millia virorum praeter mulieres et parvulos.* 39. *Et dimissis turbis conscendit navim, venitque in fines Magdala.*

MARC. VII. 31. *Et rursus egressus e finibus Tyri et Sidonis, venit ad mare Galilaeae per medios fines Decapolis.* 32. *Et adducunt ei surdum linguaeque impeditae, ac deprecantur eum, ut imponat illi manum.* 33. *Et quum apprehendisset illum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculas eius, et exspuens tetigit linguam eius.* 34. *Ac suspiciens in coelum ingemuit, et ait illi: Ephphata, quod est, aperire.* 35. *Et statim apertae sunt eius aures, et solutum est vinculum linguae eius, ac loquebatur recte.* 36. *Tunc praecepit illis, ne cui dicerent, sed quo magis ille eis praeceperat, tanto magis praedicabant:* 37. *Et supra modum stupebant, dicentes: Bene omnia fecit, et surdos facit audire, et mutos loqui.* VIII. 1. *In diebus illis, quum turba admodum multa esset, nec haberent quod manducarent, arcessitis ad se Iesus discipulis suis, dixit illis:* 2. *Misericordia tangor erga turbam, quia iam triduo manent apud me, nec*

habent quod edant. 3. *Et si dimisero eos ieiunos in domum suam, deficient in via: quidam enim ex eis e loginquo venerunt.* 4. *Et responderunt ei discipuli sui: Unde istos quis poterit hic satiare panibus in solitudine?* 5. *Et interrogavit eos: Quot panes habetis? Illi vero dixerunt: Septem.* 6. *Et praecepit turbae discumbere super terram, et acceptis septem panibus, quum gratias egisset, fregit, deditque discipulis suis, ut apponerent et apposuerunt turbae.* 7. *Et habebant pisciculos paucos: et quum benedixisset, iussit apponi et hos.* 8. *Comederunt autem, et saturati sunt: ac sustulerunt quae superfuerant fragmentorum septem sportas.* 9. *Erant autem, qui comederant, circiter quatuor millia: et dimisit illos.* 10. *Et mox ingressus navim cum discipulis suis venit in partes Dalmanutha.*

Matth. 29. *Digressus illinc Iesus.* Quum idem haud dubie Christi reditus e partibus Sidonis narretur a Matthaeo et Marco, in quibusdam tamen nonnihil discrepant. Hoc leve est, quod alter in fines Magdala venisse ipsum dicit, alter vero in partes Dalmanutha: nam quum vicinae essent urbes supra lacum Genesarem sitae versus montem Thabor, non mirum est, mediae regioni attribui utrumque nomen. Decapolis vero sic vocata a decem urbibus, quia et Phoeniciae, et maritimae Galilaeae contigua erat, Christo transeunda fuit, quum a Phoenicia in Galilaeam Iudaeae rediret. In eo plus apparet dissidii, quod Matthaeus plures variis morbis affectos illum sanasse narrat, Marcus vero unius tantum surdi meminit. Facilis tamen huius quoque nodi solutio est: Marcus enim miraculum sibi celebrandum delegit, quod in itinere editum fuerat, et cuius fama dispersa terrae illius incolas passim excitavit, ut plures Christo sanandos offerrent. Scimus autem, evangelistas curiose non referre quidquid gestum est a Christo, in miraculis vero sic esse parcos, ut pauca duntaxat in exemplum attingant. Deinde satis habuit Marcus specimen unum proponere, in quo relucet Christi potentia, perinde ac reliquis eiusdem generis, quae paulo post sequuta sunt.

Marc. 32. *Adducunt ei surdum.* Quorsum precati sint, ut manum imponeret, ex superioribus locis colligitur. Nam *manuum impositio* solenne erat consecrationis symbolum, quo etiam conferebantur spiritus sancti dona. Nec dubium est, quin ritum hunc frequenter usurpaverit Christus, ut nihil rogarint isti homines, nisi quod sciebant ei hactenus in usu fuisse. Caeterum Christus alia symbola adhibet: nam muti linguam sputo suo intingit, ac digitum mittit in aures. Satis quidem efficax fuisset unica manuum impositio, imo ut digitum non moveret, praestare hoc solo nutu poterat, sed constat, libere usum fuisse signis externis, ut ferebat hominum utilitas: sicuti nunc linguae sputum adspergens notare voluit, loquendi facultatem a se uno transfundi, digitum in auriculas mittens docuit, proprium esse suum munus surdas aures quasi perforare. Nam ad allegorias confugere nihil opus est, et videmus, qui subtilius hac in parte luserunt, adeo nihil solidi afferre ut potius ludibrio scripturam exponant. Sufficiet igitur hoc unum sobriis lectoribus, nos a Christo loquelam et auditum precario habere, quatenus vim suam linguis nostris inspirat, et digitis penetrat in aures nostras. Quod seorsum a turba surdum removet, partim eo consilio facit, ut rudibus et nondum satis idoneis testibus eminus spectandam praebeat deitatis suae gloriam, partim ut precandi ardorem liberius effundat. Nam quod suspexit in coelum ac ingemuit, signum fuit vehementis affectus: unde perspicitur, quam singularis fuerit eius amor erga homines, quorum miseriis ita condoluit. Nec dubium est, quin sputum ex ore suo transfundens in os illius, et digitos auribus inserens eundem humanitatis affectum testari et exprimere voluerit. Interea sibi summum imperium esse demonstrat corrigendis omnibus vitiis et reddendae sanitati, quum simpliciter iubet linguam et aures aperiri: neque enim temere Marcus chaldaicam hanc vocem posuit, sed ut testis esset divinae Christi potentiae. Inter alias nugas, quibus baptismum inquinarunt stulti homines, hic quoque histrionicus lusus agitur. Quo exemplo monemur, nullum esse licentiae modum, ubi homines in Dei mysteriis pro suo arbitrio lasciviunt.

36. *Praecepit illis, ne cui dicerent.* Quanquam multi sunt interpretes, qui praecepta haec in diversam partem torquent, ac si consulto stimulasset illos Christus ad celebrandam miraculi famam, mihi tamen simplicius videtur quod alibi attuli, tantum voluisse differri in aliud tempus magis opportunum et maturum. Quare non dubito, quin illorum intempestivus fuerit zelus, dum silere iussi ad loquendum festinant. Mirum tamen non est, homines Christi doctrinae non assuetos immodico ardore ferri, quum non expedit. Vertit tamen in suam gloriam Christus, quod minus prudenter ab illis tentatum fuerat, quia et miraculum innotuit, et tota illa regio coelestium donorum autorem spernens reddita fuit inexcusabilis.

37. *Bene omnia fecit.* Matthaeus postquam multa collegit miracula, subiicit tandem hanc clausulam, miratas esse turbas et gloriam dedisse Deo Israel, quia scilicet Deus insolitis modis potentiam suam illustrans foederis sui memoriam renovabat. In Marci autem verbis forte antithesis subest: nam quia varius de Christo erat rumor, significat *turba,* impios esse et malignos quicunque eius factis obtrectant, quando summam potius laudem omnia

merentur, quam calumniae sint obnoxia. Scimus autem, dictante naturae sensu nihil esse magis iniquum, quam beneficia in crimen et invidiam trahi.

Matth. 32. *Miseret me turbae.* Hic refertur miraculum alteri non absimile, quod paulo ante exposuimus: hoc tantum est discrimen, quod, quum prius quinque panibus et duobus piscibus saturasset Christus quinque hominum millia, nunc quatuor millia septem panibus et pisciculis aliquot pascuntur. Deinde quum tunc fragmentis impleti sint duodecim cophini, nunc ex maiore copia minores supersunt reliquiae. Hinc discamus, non astringi Dei potentiam mediis vel adminiculis, nec referre coram ipso, sitne multum an parum, sicut de mediocri suo exercitu, et ingenti hostium multitudine loquens dicebat Ionathan (1. Sam. 14, 6). Sicuti autem Dei benedictio non secus uno pane ac viginti contenta ad magnam turbam alendam exsuperat, ita, si desit illa, decem hominibus pascendis non sufficient centum panes: nam ubi fractus fuerit baculus panis, etiamsi in pondere referatur e pistrino farina et ex furno panis, ventrem tamen vorando farcire nihil proderit. Triduanum ieiunium, de quo loquitur Christus, intellige non quod tridui inediam pertulerint, sed quia in locis desertis non magna fuerit commoditas, ut necesse fuerit ordinario cibo carere. Adde quod in illis calidis regionibus minor est edacitas, quam sub crasso nostro et frigido aëre. Quare nihil mirum est, si diutius a cibo abstinuerint.

33. *Unde nobis in solitudine.* Nimis brutum produnt stuporem discipuli, quod tunc saltem non revocant in memoriam superius illud documentum virtutis et gratiae Christi, quod ad praesentem usum aptare poterant: nunc, quasi nihil unquam tale vidissent, remedium ab eo petere obliviscuntur. Quia autem similis quotidie nobis obrepit torpor, eo magis cavendum est, ne unquam distrahantur mentes nostrae a reputandis Dei beneficiis, ut praeteriti temporis experientia in futurum idem nos sperare doceat, quod iam semel vel saepius largitus est Deus.

MATTH. XVI. 1. *Et egressi pharisaei una cum sadducaeis tentantes rogabant eum, ut signum e coelo ostenderet sibi.* 2. *At ille respondens dixit eis: Quum coeperit esse vespera, dicitis: Serenitas: nam rubet coelum.* 3. *Et mane: Hodie tempestas: rubet enim coelum triste. Hypocritae, faciem coeli scitis diiudicare, signa vero temporum non potestis?* 4. *Natio prava et adultera signum requirit, et signum ei non dabitur, nisi signum Ionae prophetae. Et relictis illis abiit.*

MARC. VIII. 11. *Et egressi sunt pharisaei, coeperuntque disputare cum illo, quaerentes ab eo signum e coelo, tentantes eum.* 12. *Et quum ingemuisset spiritu suo, dicit: Cur generatio haec signum quaerit? Amen dico vobis, si dabitur generationi huic signum!* 13. *Et relictis illis ingressus rursus navim, abiit traiecto lacu.*

LUC. XII. 54. *Dicebat autem et ad turbas: Quum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis, Imber venit: et ita fit.* 55. *Et quum austrum flantem, dicitis quod aestus erit, et fit.* 56. *Hypocritae, faciem coeli et terrae nostis probare: hoc autem tempus, qui fit ut non probetis?* 57. *Cur autem et ex vobis ipsis non iudicatis, quod iustum est?*

Matth. 1. *Et ingressi pharisaei rogabant.* Marcus dicit, initio disputasse, unde coniicere licet, quum victi essent rationibus, extremum hoc illis fuisse suffugium: ut obstinati homines, quoties redacti sunt ad extrema, ne tamen veritati subscribere cogantur, aliquid extra causam solent obtendere. Quanquam autem non exprimitur species disputationis, mihi tamen verisimile est de Christi vocatione rixatos esse, cur aliquid novare auderet, cur se tam magnifice efferret, ac si suo adventu reddita esset sua integritas regno Dei. Ubi nihil suppetit, quod contra eius doctrinam obiiciant, signum postulant sibi e coelo dari. Atqui certum est, centum signis non magis fuisse cessuros, quam scripturae testimoniis. Adde quod multis iam miraculis sub oculos posita fuerat Christi virtus, et quasi manibus palpabilis. Signa, quibus se familiariter patefecit Christus, negligunt: quanto itaque minus ex longinquo et obscuro signo proficient? Sic hodie papistae, quasi nunquam sancita esset evangelii doctrina, novis miraculis probari sibi postulant. Notandum autem est, quod, quum hostiliter contenderent sadducaei cum pharisaeis, nec modo acre esset odium, sed assidue arderent inter ipsos lites, nunc se tamen alii aliis contra Christum mutuo adiungunt: ita quum dissideant impii, nunquam tamen eos impediunt intestinae discordiae, quin adversus Deum conspirent, et quasi pactis induciis manum vicissim porrigant ad opprimendam veritatem. *Tentandi* verbo significant evangelistae, non sinceris animis, nec studio discendi, sed per fraudem captasse quod sibi negatum iri putabant, vel saltem quod finxerant non esse in manu Christi. Quia enim nihil nisi humile et contemptibile sibi de illo persuaserant, non aliud illis est propositum, quam ut deprehensa eius infirmitas, quidquid hactenus acquisierat laudis, apud populum abroget. Sic tentare Deum increduli dicuntur, quoties sibi non esse datum obstrepentes quidquid tulerit eorum libido, Deum infirmitatis insimulant.

2. *Quum coeperit esse vespera.* His verbis admonet Christus, satis testatam esse suam virtutem,

ut visitationis suae tempus agnoscere deberent, nisi sponte oculos claudendo refugerent apertam lucem. Pulcra autem et valde apposita similitudine utitur: quamvis enim mutabilis sit aëris ratio, ut nunc repente surgat tempestas, nunc serenitas praeter spem affulgeat, natura tamen duce ex signis praesagiunt homines, serenus an nubilus dies futurus sit. Quaerit igitur Christus, cur regnum Dei non minus evidentibus signis patefactum non agnoscant: nam hinc certe constabat, eos terrenis commodis ac caducis nimium addictos quidquid ad coelestem spiritualemque vitam spectaret susque deque habere, nec tam errore caecutire quam spontanea malitia. Ideo etiam *hypocritas* vocat, quia simulent, se quaerere quod sibi ostensum cernere nolebant. Porro ad totum fere mundum pertinet eadem exprobratio: nam quia ad praesentem usum acumen suum intendunt homines, et sensus applicant, nemo fere est, qui hac in parte non satis polleat ingenio, vel saltem aliquid tolerabilis notitiae adeptus sequatur quod expedit. Unde ergo fit, ut nobis insipida sint signa, quibus nos ad se Deus invitat, nisi quia voluntariae socordiae se quisque dedendo lumen oblatum suffocat? Christi autem vocatio et praesens exhibitio aeternae salutis conspicua scribis erat tam ex lege et prophetis quam ex ipsius doctrina, cui et miracula annexa erant. Tales sunt hodie permulti, qui in rebus perplexis se merito suspendere iudicium causantur, quia exspectanda sit certa definitio: imo prudentiae hoc esse putant, omnem veri inquisitionem data opera fugere. Quasi vero turpis ignaviae non sit, quum tam sedulo curent quae carnis sunt ac terrae, negligere aeternam animarum salutem, et interim crassae ac supinae ignorantiae vanos sibi arcessere praetextus. Nimis autem absurde indocti quidam homines ex hoc loco eliciunt, non licere ex coeli intuitu facere vel de temperie, vel de procellis iudicium. Potius enim a recto naturae ordine arguit Christus, iuste sua ingratitudine perire, qui in rebus praesentis vitae satis acuti coelestem lucem scientes et volentes stupore suo obruunt. Apud *Marcum* additur, Christum *ingemuisse spiritu*: quibus verbis significat, dolenter acerbeque tulisse, quum videret ingratos istos homines praefracte Deo resistere. Et certe omnes gloriae Dei studiosos, et quicunque hominum salutem curae habent, sic animatos esse decet, ut nulla res graviori moerore eos vulneret, quam dum incredulos sibi viam credendi data opera obstruere vident, et eo conferre quidquid habent ingenii, ut verbi et operum Dei fulgorem suis nebulis obscurent. Vocem *spiritus* emphatice positam esse arbitror, ut sciamus, gemitum hunc ex intimo cordis affectu manasse, ne quis sophista diceret, Christum gestu prae se tulisse dolorem, quem intus non sentiret. Sanctam enim animam, quam spiritus zeli gubernabat, tam impia pervicacia penitus tristari necesse fuit.

Luc. 57. *Cur ex vobis ipsis.* Hic mali fontem aperit Christus, et quasi scalpello ulcus ipsum tangit, quod scilicet in suas conscientias non descendant, neque illic coram Deo secum inquirant, quid rectum sit. Hinc enim tanta hypocritis ad cavillandum protervia, quod suas ampullas secure in aërem proiiciunt: non colligunt autem suos sensus, nec se ipsos sistunt ad Dei tribunal, ut palmam obtineat quae semel agnita fuerat veritas. Porro quod Lucas hoc turbis dictum esse tradit, a Matthaei et Marci narratione non dissidet, quia probabile est, Christum in scribarum asseclas, ac discipulos et alios Dei contemptores illis similes, quos nimis multos esse cernebat, generaliter stylum strinxisse: sicuti in totam illam colluviem competebat haec querimonia vel obiurgatio.

Matth. 4. *Natio prava etc.* Hic locus expositus fuit capite 12. Summa autem est, Iudaeos nullis signis acquiescere, quin subinde eos titillet prava Dei tentandi cupiditas. Neque enim simpliciter eos vocat gentem adulteram, quia signum qualecunque postulent, quod interdum Dominus suis permisit, sed quia Deum ex professo irritent, ideo se illis instar Ionae redivivum prophetam fore denuntiat. Sic quidem habet Matthaeus, apud Marcum nulla fit Ionae mentio: idem tamen est sensus, quia ne hoc quidem proprie illis signi vice fuit, Christum a morte excitatum sonoram evangelii sui vocem ubique emittere.

MATTH. XVI. 5. *Et quum venissent discipuli eius in ulteriorem ripam, per oblivionem non sumpserant panes.* 6. *Iesus autem dixit illis: Videte, et cavete a fermento Pharisaeorum et Sadducaeorum.* 7. *At illi reputabant intra sese, dicentes: Panes non sumpsimus.* 8. *Quod ubi cognovit Iesus, dixit illis: Quid cogitatis intra vos ipsos, o parum fidentes, quod panes non sumpseritis?* 9. *Nondum intelligitis, neque memoria tenetis quinque illos panes, quum homines essent quinquies mille, et quot cophinos sustuleritis?* 10. *Neque septem illos panes, quum homines essent quater mille, et quot sportas acceperitis?* 11. *Qui fit ut non intelligatis, me non de pane dixisse vobis illud, ut caveretis a fermento Pharisaeorum et Sadducaeorum?* 12. *Tunc intellexerunt, quod non iussisset cavere a fermento panis, sed a doctrina Pharisaeorum et Sadducaeorum.*

MARC. VIII. 14. *Et obliti fuerant sumere panes, nec praeter unum panem habebant secum in navi.* 15. *Ac praecepit illis dicens: Videte, cavete a fermento Pharisaeorum et a fermento Herodis.* 16. *Et disputabant inter sese, dicentes: Panes non habemus.* 17. *Et eo cognito Iesus dicit illis: Quid disputatis,*

quod panes non habetis? nondum animadvertitis, nec intelligitis? adhuc occaecatum habetis cor vestrum? 18. *Oculos habentes non cernitis, et aures habentes non auditis, et non meministis?* 19. *Quum quinque panes fregissem in hominum quinque millia, quot cophinos fragmentis plenos sustulistis? Dicunt ei: Duodecim.* 20. *Quum autem septem in quatuor millia, quot sportas ex reliquiis fragmentorum tulistis? Illi vero dixerunt: Septem.* 21. *Et dixit illis: Qui fit ut non intelligatis?*

LUC. XII. 1. *Quum autem convenisset innumera turbae multitudo, adeo ut se invicem conculcarent, coepit dicere ad discipulos suos: Primum cavete vobis ipsis a fermento Pharisaeorum, quod est hypocrisis.*

Matth. 5. *Quum venissent discipuli.* Hic Christus ex re nata discipulos hortatur, ut sibi a corruptelis omnibus caveant, quae sinceram pietatem inficiunt. Venerant paulo ante Pharisaei, qui specimen dederant virulentae pervicaciae: Sadducaei illis fuerant comites: ab alia parte stabat Herodes pessimus, et ipse sanae doctrinae adversarius et corruptor. Inter haec pericula necessario monendi fuerunt discipuli ut sibi caverent: nam quum ad vanitatem et errores sponte inclinet humanum ingenium, ubi nos circumstant perversa commenta, adulterinae doctrinae, et similes aliae pestes, nihil proclivius est quam deficere a vera et nativa puritate verbi Dei. Si vero iam contigerit nos teneri implicitos, fieri nunquam poterit, ut integrum regnum in nobis obtineat vera religio. Verum ut res ipsa clarius pateat, expendamus verba Christi.

6. *A fermento Pharisaeorum.* Matthaeus Sadducaeos Pharisaeis adiungit: Marcus pro his secundis substituit Herodem: apud Lucam de solis Pharisaeis fit mentio (quanquam incertum est, an Lucas eundem recitet sermonem Christi), et fermentum hypocrisin esse definit: denique breviter perstringit hanc sententiam, ac si in verbis nihil fuisset ambiguum. Quanquam autem metaphora *fermenti*, quae hic falsae doctrinae aptatur, alibi ad vitae morumque hypocrisin transferri potuit, vel etiam idem bis dici, nihil tamen absurdi erit, si dicamus, quae alii duo secundum historiae seriem copiosius narrant, a Luca paulo aliter, nec suo loco vel ordine attingi, ut tamen in re nulla discrepantia sit. Si hanc coniecturam sequi libeat, *hypocrisis* aliud notabit quam fucosam ac fictam sapientiae speciem, nempe fontem ipsum ac materiam inanis pompae, quae magnum aliquid coram hominibus ostentans nullo apud Deum in pretio est. Nam sicut oculi Domini, teste Ieremia (Ier. 5, 3), veritatem respiciunt, ita verbo suo fideles ad solidam pietatem instituit, ut perfecto ac sincero corde iustitiae adhaereant, iuxta illud (Deut. 10, 12), Et nunc Israel, quid abs te petit Dominus, nisi ut sibi adhaereas toto corde et tota anima? Contra vero, hominum traditiones posthabito spirituali cultu evanidos colores inducunt, quasi Deus talibus illecebris capi posset: nam quantumvis emineant externae caeremoniae, coram Deo tamen pueriles nugae sunt, nisi quatenus earum adminiculo exercemur ad veram pietatem. Nunc tenemus, cur hypocrisin loco commentitiae doctrinae posuerit *Lucas*, et hoc nomine complexus sit hominum fermenta, quae tantum inflant, coram Deo autem nihil continent solidum, imo quae mentes hominum a recto pietatis studio ad inanes et nihili ritus traducunt. Caeterum quia clarior est *Matthaei* expositio, in ea insistere praestabit. Quum discipuli a Domino reprehensi tandem intellexerint, sibi praeceptum esse, ut caverent a doctrina, certum est, hanc fuisse Christi mentem, ut contra praesentes corruptelas, quibus undique erant obsessi, eos muniret. Atque ideo de Pharisaeis et Sadducaeis diserte loquutus est, quia duae illae sectae tunc tyrannice regnabant in ecclesia, et vitiosis suis dogmatibus oppressam tenebant legis et prophetarum doctrinam, ut nihil fere sanum vel integrum maneret. Quaeritur tamen, quorsum *Marcus* Herodem annumeret falsis doctoribus, qui nihil tale profitebatur. Respondeo, quum ipse semiiudaeus esset, degener ac perfidus, quibuscunque potuit artibus conatum esse, ut in suas partes abduceret populum. Hic enim omnibus apostatis mos est, mixturam aliquam comminisci, ut surgat nova religio, quae priorem aboleat. Quoniam ergo principia verae et antiquae pietatis astute subvertere moliebatur, ut ea demum valeret religio, quae ad eius tyrannidem maxime apta foret, imo quia novum quendam Iudaismum inducere tentabat, non sine causa Dominus ab eius quoque fermento caveri iubet. Nam sicuti ex templo Dei spargebant errores suos scribae, ita Herodis aula ad fabricandos alios errores alia Satanae officina erat. Sicut hodie in papatu videmus non in templis modo, et sophistarum ac monachorum antris antichristum suas fallacias vomere, sed aulicae etiam theologiae subsidio fulcire regnum suum, ut ita nihil artificii omittat. Sicuti autem tunc praesentibus malis occurrit Christus, et ut quidque maxime noxium erat, suorum mentes ad id cavendum excitavit, hoc exemplo moniti prudenter hodie expendere discamus, quaenam corruptelae nobis officere possint. Citius ignis aquae miscebitur, quam ut papae figmenta cum evangelio quis conciliet. Itaque quisquis se Christo discipulum bona fide addicere cupit, puram ab illis fermentis animam suam servare studeat. Quod si iam imbutus fuerit, eousque laboret in se purgando, dum nihil faecis aut sordium amplius in ipso haereat. Iam vero quia ex alia parte homines turbulenti sanam doctrinam corrumpere varie aggressi sunt, ad cavendas etiam tales fallacias sedulo

me dicitis esse? 16. *Respondens autem Simon Petrus dixit: Tu es Christus, filius Dei viventis.* 17. *Et respondens Iesus dixit illi: Beatus es Simon Bar-Iona: quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed pater meus, qui est in coelis.* 18. *At ego tibi dico, quod tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam: et portae inferorum non praevalebunt adversus eam.* 19. *Et dabo tibi claves regni coelorum, et quidquid ligaveris in terra, erit ligatum in coelis, et quidquid solveris in terra, erit solutum in coelis.*

MARC. VIII. 27. *Et egressus est Iesus et discipuli illius in vicos Caesareae, quae cognominatur Philippi: et in via interrogavit discipulos suos, dicens illis: Quem me dicunt homines esse?* 28. *Illi vero responderunt: Ioannem baptistam, et alii Eliam, alii rursus unum de numero prophetarum.* 29. *Et ipse dicit illis: At vos, quem me dicitis esse? Respondens autem Petrus dicit illi: Tu es Christus.*

LUC. IX. 18. *Et factum est, quum solus esset orans, erant cum illo et discipuli, interrogavitque illos dicens: Quem me dicunt esse turbae?* 19. *At illi respondentes dixerunt: Ioannem baptistam, alii autem Eliam, alii vero, quod propheta quispiam de antiquis surrexit.* 20. *Dixit autem illis: Vos autem, quem me dicitis esse? Respondens Simon Petrus dixit: Christum Dei.*

Matth. 13. *In partes Caesareae Philippi.* Marcus hunc sermonem in itinere habitum esse tradit: Lucas vero, quum oraret nullosque secum haberet praeter discipulos: Matthaeus non ita curiose tempus notat. Certum tamen est, eandem a tribus historiam referri, et fieri potest, ut Christus in illa peregrinatione, postquam in illa statione aliqua precatus esset, interrogaverit discipulos. Porro quia duplex erat Caesarea (vetus illa et nobilior, quae prius turris Stratonis: et haec ad radices Libani montis, non procul a Iordane sita), epitheton distinctionis causa additur. Etsi enim quidam putant, eodem in loco exstructam esse, ubi olim erat Dan oppidum, quia tamen nuper exstructa fuerat a Philippo Tetrarcha, vocata fuit Philippi. *Quem me dicunt homines.* Posset videri sensus, quaenam vulgo fama esset de redemptore, qui filius hominis factus erat. Alia tamen est quaestio: nempe quidnam de Iesu filio Mariae sentiant homines. Suo autem more nomen *filii hominis* assumit, ac si diceret, Nunc dum carne indutus in terris versor, tanquam unus ex hominum numero, quodnam de me est iudicium? Consilium autem Christi fuit, discipulos solide firmare in certa fide, ne inter varios rumores fluctuarentur, ut statim videbimus.

14. *Alii Ioannem.* Hic neque de professis Christi hostibus, neque de profanis contemptoribus, sed de magis sana et integra parte populi, et quasi de selecto ecclesiae flore agitur: eos enim tantum commemorant discipuli, qui honorifice de Christo loquebantur, et tamen quum illis proposita sit veritas, nemo ad eum scopum tendit, sed omnes in suis deliriis evanescunt. Unde perspicimus, quanta sit humani ingenii debilitas, quod non modo nihil recti aut veri a se concipere potest, sed ex veris etiam principiis errores sibi fabricat. Adde quod, quum Christus unicum sit concordiae et pacis signum, quo Deus totum mundum ad se colligit, hinc maioris dissidii occasionem maior pars arripit. Certe inter Iudaeos non alibi quam in Christo constabat fidei unitas: et tamen qui aliquid prius consensus videbantur inter se habere, nunc in varias sententias dissiliunt. Videmus etiam, ut error subinde errorem pariat: nam quia vulgi animis praesumpta insederat opinio, in diversa corpora animas migrare, hinc fit ut ad falsam hanc imaginationem magis sint propensi. Caeterum quamvis Christi adventu in hunc modum divisi fuerint Iudaei, piis tamen obstaculo esse non debuit talis opinionum varietas, quin puram eius cognitionem appeterent. Nam si quis eo praetextu ignaviae se dedens Christum quaerere neglexisset, nulla illi vel nobis iudicibus esset excusatio. Multo itaque minus Dei iudicium effugiet, si quis propter sectas a Christo abhorreat, vel ex falsis hominum opinionibus arripiat fastidii causam, ut se Christo applicare non dignetur.

15. *At vos, quem me esse dicitis?* Hic suos discipulos a reliqua turba discernit Christus, quo melius pateat absurdum esse, quantumvis dissentiant alii, nos tamen distrahi a fidei unitate. Nam quicunque se Christo simpliciter addicent, nec quidquam e suo capite affingere tentabunt evangelio, nunquam eos certa lux deficiet. Sed hic intenta vigilantia opus est, ut, dum ad sua figmenta totus mundus delabitur, Christum constanter retineant. Quia Satan Iudaeis eximere non poterat, quod de venturo Christo persuasum habebant ex lege et prophetis, ipsum varie transfigurans quasi in partes dissecuit: deinde fictitios illis obtrusit complures Christos, ut verus redemptor excideret. Iisdem postea artificiis non destitit vel discerpere Christum, vel aliena persona induere. Quare inter confusas et dissonas mundi voces, semper tamen haec vox Christi in auribus nostris personet, quae nos a vagis et erraticis hominibus separat, ne simus ex multitudine, nec fides inter contrarios opinionum fluctus iactetur.

16. *Tu es Christus.* Brevis confessio, sed quae totam salutis nostrae summam in se continet: nam sub Christi elogio aeternum et regnum et sacerdotium comprehenditur, ut Deum nobis reconciliet, ac expiatis suo sacrificio peccatis perfectam iustitiam acquirat, deinde ut nos in fidem praesidiumque suum receptos conservet, ornetque ac locupletet

secundo addit, potestate ligandi et solvendi esse praeditos, quae sit in coelis efficax. *Clavium* similitudo concinne ad docendi munus aptatur, sicuti apud Lucam (11, 52) dicit Christus, scribas et Pharisaeos, quia legis erant interpretes, habere similiter clavem regni coelorum. Scimus enim, non aliter vitae ianuam nobis aperiri quam Dei verbo. Unde sequitur, eius ministris clavem velut in manum tradi. Qui claves numero plurali ideo dictas putant, quod apostolis non aperiendi modo, sed etiam claudendi iniunctum fuerit mandatum, non sine probabili colore loquuntur: si quis tamen minus argute accipiat, fruatur suo sensu. Quaeritur, cur se Petro daturum Dominus promittat, quod prius visus erat dedisse apostolum creando. Verum haec quaestio decimo capite soluta fuit, ubi dixi, duodecim illos initio non nisi temporarios fuisse praecones: ita ad Christum reversi vocationis suae cursum confecerant. Postquam autem a mortuis resurrexit Christus, tunc coeperunt institui ordinarii ecclesiae doctores: hoc respectu in futurum tempus confertur hic honor.

Quidquid ligaveris. Secunda metaphora vel similitudo proprie ad notandam peccatorum remissionem valet. Christus enim, suo evangelio nos ab aeternae mortis reatu liberans, maledictionis laqueos, quibus tenemur constricti, solvit. Ergo evangelii doctrinam *solvendis* nostris vinculis destinatam esse testatur, ut voce ac testimonio hominum in terra soluti re ipsa etiam in coelo solvamur. Sed quia permulti non modo oblatam liberationem impie respuunt, sed sua contumacia gravius sibi arcessunt iudicium, *ligandi* etiam facultas ac mandatum evangelii ministris datur. Quanquam notandum est, hoc evangelio esse accidentale, et quasi praeter naturam: sicuti et Paulus docet, quum de vindicta disserens, quam se in promptu habere dicit contra omnes incredulos et rebelles, continuo post adiungit, Ubi impleta fuerit obedientia vestra (2. Cor. 10, 6). Nisi enim sua culpa reprobi vitam in mortem converterent, evangelium potentia Dei omnibus esset in salutem: quia tamen eo audito multorum impietas palam erumpens iram Dei magis provocat, talibus mortiferum esse eius odorem necesse est. Summa haec est, quod certiores reddere suos voluit Christus de salute sibi in evangelio promissa, ut eam non minus secure exspectent, quam si ipse testis e coelo descenderet: rursum vero, incutere terrorem contemptoribus, ne se impune verbi ministris illudere putent. Quorum utrumque valde necessarium fuit: nam quia in vasis fictilibus nobis incomparabilis vitae thesaurus proponitur (2. Cor. 4, 7), nisi hoc modo sancita fuisset aeternae doctrinae autoritas, singulis fere momentis labasceret eius fides. Rursum tam audacter proterviunt impii, quia negotium sibi cum hominibus esse putant. Pronuntiat ergo Christus, patefieri evangelii praeconio in terra, quale futurum sit coeleste Dei iudicium, nec aliunde petendam esse vitae aut mortis certitudinem. Magnus hic honor, quod Dei interpretes sumus ad testandam mundo suam salutem. Summa evangelii maiestas, quod mutuae inter Deum et homines reconciliationis legatio esse dicitur. Mira denique piis animis consolatio, quod ratum coram Deo esse sciunt allatum sibi ab homuncione mortali salutis nuntium. Interea subsannent impii, ut libuerit, quae Dei mandato praedicatur doctrinam: sentient tandem, quam vere ac serio per os hominum minatus sit illis Deus. Denique hac fiducia instructi pii doctores sibi et aliis intrepidi sint sponsores vivificae Dei gratiae, nec minus animose in praefractos doctrinae suae contemptores fulminent. Hactenus germanum verborum sensum dilucide exposui, ut nihil desiderari queat, nisi romanus antichristus tyrannidi suae colorem inducere volens non minus improbe, quam perfide locum hunc totum pervertere ausus foret. Quanquam autem lux ipsa verae interpretationis, quam attuli, purgandis eius tenebris sufficere videtur, ne quid tamen moretur pios lectores, putidas eius calumnias breviter diluam. Primo fingit, Petrum vocari ecclesiae fundamentum. Quis autem non videt, quod transfert ad hominis personam, de Petri fide in Christum dictum esse? Idem, fateor, apud Graecos significant Petrus et petra, nisi quod prius nomen atticum est, alterum vero communis linguae, sed haec varietas non temere a Matthaeo posita est, quin potius consulto mutatum est genus, ut diversum aliquid exprimeret: nec dubito, quin tale discrimen notaverit Christus sua lingua. Prudenter itaque Augustinus non petram a Petro, sed Petrum a petra dici admonet, sicut a Christo sumus omnes Christiani. Porro ne longior sim, quum illud Pauli (1. Cor. 3, 11) inter nos pro certo et confesso habendum sit, non alibi posse fundari ecclesiam quam in Christo solo, non sine sacrilega blasphemia aliud fundamentum papa commentus est. Et certe quantopere vel uno hoc nomine tyrannidem papatus detestari nos deceat, nullis verbis exprimi satis potest, quod in eius gratiam sublatum fuerit ecclesiae fundamentum, ut apertus inferni gurges miseras animas absorbeat. Adde quod pars ista (sicuti prius attigi) nondum ad publicum Petri officium spectat, sed tantum inter sacros templi lapides unus ex praecipuis locis illi datur. Quae sequuntur encomia ad munus apostolicum spectant. Unde sequitur, nihil Petro dici, quod non conveniat reliquis etiam collegis: nam si communis est inter ipsos apostolatus dignitas, commune etiam sit oportet quidquid ei annexum est. At Christus Petrum unum nominatim alloquitur: nempe sicuti unus omnium nomine Christum confessus fuerat Dei filium, ita vicissim ad unum dirigitur sermo, qui

suam quotidie, et sequatur me. 24. *Qui enim voluerit animam suam servare, perdet illam: qui vero perdiderit animam suam propter me, hic servabit eam.* 25. *Quid enim proficit homo, si totum mundum lucratus, se autem perdito, iacturam sui ipsius faciat?* 26. *Nam quem mei ac sermonum meorum puduerit, huius et filium hominis pudebit, quum venerit in maiestate sua et patris, sanctorumque angelorum.* 27. *Dico autem vobis, vere sunt quidam hic stantes, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei.*

Edito futurae suae gloriae specimine admonet Christus discipulos, quid sibi patiendum sit, ut ipsi quoque ad ferendam crucem se comparent: instabat enim tempus certaminis, cui eos longe impares noverat, nisi nova fortitudine instructi essent. Hoc vero inprimis agendum erat, suum Christo regnum non splendida pompa, non opibus magnificis, non laeto mundi applausu, sed morte probrosa auspicandum esse. Atqui nihil erat difficilius quam superare tantum scandalum, praesertim si reputemus, quid iam penitus de magistro persuasum haberent: sibi enim imaginati fuerant eum terrenae felicitatis autorem. Vana igitur spe suspensi erant, temporis articulo cupide inhiantes, quo repente Christus regni sui gloriam patefaceret. De crucis ignominia adeo nihil praesumpserant animis, ut minime consentaneum esse crederent, quidquam illi non honorificum accidere. Gravis etiam erat haec circumstantia, reprobari a senioribus et scribis, penes quos erat ecclesiae primatus: unde colligere promptum est, quam necessaria fuerit haec admonitio. Caeterum quia fieri non poterat, quin sola crucis mentio graviter turbaret infirmos animos, statim vulneri medetur: dicit se tertio die resurrecturum a morte. Et certe, quum in eius cruce tantum appareat carnis infirmitas, donec ad resurrectionem ventum fuerit, in qua relucet virtus spiritus, non reperiet fides nostra, quo se erigat vel sustentet. Ideo haec ratio prudenter tenenda est verbi ministris, qui cum profectu docere cupiunt, ut semper resurrectionis gloriam coniungant cum mortis ignominia. Sed mirum est, cur nolit Christus apostolos sibi esse testes, quibus iam munus hoc prius iniunxerat: quorsum enim missi fuerant, nisi ut redemptionis essent praecones, quae pendebat a Christi adventu? Solutio non difficilis est, si memoria tenemus, quae tunc exposui, nempe minime creatos fuisse doctores, qui certum et plenum Christo testimonium redderent, sed tantum ut magistro pararent discipulos, hoc est, dociles et attentos redderent, qui nimium sopiti erant: deinde fuisse temporale mandatum, cui finem attulit ipsius Christi praedicatio. Nunc quia instabat tempus mortis, ipsi vero nondum ad testandam fidem suam maturi erant, imo propter fidei debilitatem ludibrio fuisset eorum confessio, silere eos Dominus iubet, donec ab aliis agnitus fuerit mortis victor, novaque constantia eos induerit.

Matth. 22. *Petrus coepit illum increpare.* Immodici fervoris signum est, quod Petrus magistrum reprehendit: quanquam videtur reverentia quoque inductus esse, ut eum abduceret seorsum, quia coram testibus non audebat reprehendere. Magna tamen intemperies est, quod admonet quasi non satis mentis compotem, ut sibi parcat. Sed huc homines impellit, adeoque praecipitat inconsideratus zelus, ut Deum ipsum suo arbitrio subiicere non dubitent. Absurdum esse iudicat Petrus, crucifigi Dei filium a senioribus, qui redemptor populi futurus erat, et ad mortem adduci, qui autor erat vitae. Christum ergo retrahere conatur, ne se in mortem exponat. Speciosus color est, sed plus deferre necesse est Christi sententiae, quam Petri zelo, quocunque tandem praetextu sit excusabilis. Atque hic docemur, quid valeant coram Deo quae bonae putantur intentiones. Tanta quidem hominibus ingenita est superbia, ut sibi credant fieri iniuriam ac querantur, nisi quod rectum esse statuunt Deo quoque arrideat. Itaque videmus, quanta pertinacia suas devotiones venditent papistae: atqui dum ita audacter sibi plaudunt, Deus non solum repudiat, quod sibi persuadent summa laude esse dignum, sed severe etiam damnat impiae vesaniae. Certe si sensus et iudicium carnis valeant, pia fuit Petri intentio, vel saltem probabilis. Atqui non potuit durius, nec magis contumeliose eum reiicere Christus. Quid obsecro sibi vult tam aspera responsio? qui tantam mansuetudinem ubique servavit, ne calamum quassatum confringeret, quomodo nunc in discipulum electum tam atrociter fulminat? Manifesta certe ratio est, quod in unius hominis persona compescere omnes voluerit, ne zelo suo indulgeant. Quanquam enim carnis libidines, ut similes sunt feris bestiis, cohibere difficile est, nulla tamen magis furiosa bellua est, quam carnis prudentia. Ergo tam acriter in eam invehitur Christus, et quasi ferreo malleo eam retundit, ut discamus tantum ex Dei verbo sapere.

23. *Abi post me, satana.* Inepte quidam philosophantur in voce *retro*, quasi iubeatur Petrus sequi, non praeire: nam et Lucas supra capite quarto, diabolum iisdem verbis a Domino repulsum fuisse narravit. Et verbum ὕπαγε facessere significat, unde et latinum Apage deductum est. Procul ergo reiicit Christus discipulum, quia praepostero suo zelo Satanae partes obiret: neque enim simpliciter adversarium vocat, sed diaboli nomen ei imponit in signum maximae detestationis. Notanda est, quae mox additur ratio, *tu scandalum mihi es, quia humanitus sapis, et non secundum Deum.* Scan-

ad beatam illam redemptionem, quae suo die patefiet. Huc autem spectat admonitio, ut sciamus, non frustra eos certare, quibus pretiosior est sua vita confessio fidei: ac si dixisset Christus, Deponite intrepide in manu et custodia mea vitas vestras: ego enim tandem vindex adero, qui vos in integrum restituam, quamvis visi sitis ad tempus perire. *Gloriam patris et angelos* commemorat, ne ex praesenti adspectu aestimarent discipuli eius regnum: adhuc enim ignobilis et contemptus sub servi habitu et specie latebat. Longe ergo alium se fore promittit, quum adveniet mundi iudex. Quae praeterea apud Marcum et Lucam habentur, lectores decimo capite Matthaei exposita reperient: de operum quoque mercede alibi disserui, quantum satis erat. Summa haec est: quoties bonis operibus promittitur merces, minime opponi eorum meritum gratuitae fidei iustitiae, nec salutis causam ostendi, sed tantum animari fideles ad recte agendi studium, dum certi sunt se operam non ludere. Quare optime haec duo conveniunt, gratis nos iustificari, quia Deo praeter meritum accepti sumus, et tamen ipsum indebitam operibus nostris mercedem pro suo beneplacito rependere.

28. *Amen dico vobis.* Quia secum adhuc disceptare poterant discipuli, quando futurus esset ille dies, Dominus eos propiore fiducia erigit, quod scilicet futurae suae gloriae specimen brevi daturus sit. Scimus, quam vere dicatur vulgari proverbio, in desiderio celeritatem quoque moram esse, sed hoc praecipue nobis usu venit, dum ad Christi adventum differtur salus nostra. Ergo ut discipulos suos interim sustentet Dominus, confirmationem temporis intermedii illis proponit, ac si dixisset, Si diem adventus mei exspectare nimis longum videtur, ego mature praeveniam: nam antequam vobis moriendum sit, regnum illud Dei, a cuius spe vos pendere iubeo, conspicuum erit oculis vestris. Hic genuinus est verborum sensus: nam quod de Ioanne quidam fingunt, ridiculum est. *Adventum* vero *regni Dei* intellige gloriae coelestis manifestationem, quam a resurrectione auspicatus est Christus, et plenius deinde spiritum sanctum mittendo et mirificas edendo virtutes exhibuit: nam in illis primitiis gustandam suis praebuit coelestis vitae novitatem, quum veris et certis experimentis ipsum ad patris dexteram sedere agnoscerent.

MATTH. XVII. 1. *Et post dies sex assumit Iesus Petrum et Iacobum et Ioannem fratrem eius, et subducit illos in montem excelsum seorsum:* 2. *Ac transformatus est coram illis, et splenduit facies eius sicut sol: vestimenta autem illius facta sunt candida, sicut lumen.* 3. *Et ecce visi sunt illis Moses et Elias cum illo colloquentes.* 4. *Respondens autem Petrus dixit Iesu: Domine, bonum est nos hic esse: si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, et Mosi unum, et Eliae unum.* 5. *Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit illos: et ecce vox e nube, quae dicebat: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum est, ipsum audite.* 6. *Et hoc audito, discipuli prociderunt in faciem suam, ac territi sunt vehementer.* 7. *Tunc accedens Iesus tetigit illos, et dixit: Surgite, et ne timeatis.* 8. *Quum vero sustulissent oculos suos, neminem viderunt nisi solum Iesum.*

MARC. IX. 2. *Ac post dies sex assumit Iesus Petrum et Iacobum et Ioannem, et subducit eos in montem excelsum, seorsum solos, et transformatus fuit coram illis.* 3. *Et vestimenta illius facta sunt splendida, candida valde veluti nix, quam candida facere non potest fullo super terram.* 4. *Et conspectus est illis Elias cum Mose, colloquebanturque cum Iesu.* 5. *Et respondens Petrus dixit Iesu: Rabbi, bonum est nos hic esse: et faciamus tria tabernacula, tibi unum, et Mosi unum, et Eliae unum.* 6. *Non enim noverat, quid loqueretur: erant enim expavefacti.* 7. *Et facta est nubes, quae obumbravit illos, et venit vox e nube, dicens: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite.* 8. *Et repente quum circumspexissent, non amplius viderunt quemquam, sed Iesum solum secum.*

LUC. IX. 28. *Factum est autem post haec verba fere diebus octo, et assumpsit Petrum et Ioannem et Iacobum, et adscendit in montem, ut oraret.* 29. *Et facta est, dum oraret, species vultus eius alia, et vestitus eius candidus ac refulgens.* 30. *Et ecce duo viri loquebantur cum illo, qui erant Moses et Elias:* 31. *Qui visi in maiestate, dicebant excessum eius, quem completurus erat Hierosolymis.* 32. *Petrus vero, et qui cum illo erant, gravati erant somno: experrecti autem viderunt maiestatem eius, et duos viros, qui stabant cum illo.* 33. *Et factum est, quum discederent ab illo, ait Petrus ad Iesum: Praeceptor, bonum est nos hic esse: et faciamus tria tabernacula, unum tibi, et unum Mosi, et unum Eliae, nesciens quid diceret.* 34. *Haec autem illo loquente, facta est nubes, et obumbravit eos: timuerunt autem intrantibus illis in nubem.* 35. *Et vox facta est de nube dicens: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite.* 36. *Et dum fieret vox, inventus est Iesus solus.*

Primo videndum est, quo consilio Christus coelestem gloriam ad breve tempus induerit, et tres solum ex suis discipulis testes adhibuerit ad hoc spectaculum. Quod sentiunt quidam fecisse in eum finem, ut contra tentationem, quae instabat a morte sua, eos muniret, mihi non est probabile: nam cur eodem remedio alios privasset, imo cur diserte vetat, ne ante resurrectionem suam proferant quod viderunt, nisi quia visionis fructus morte posterior erat? Mihi ergo dubium non est,

teneret: deinde stulte aequavit domino servos: tertio erravit, quum hominibus in coelestem et angelicam gloriam receptis caduca tabernacula exstruere vellet. Dico, finem visionis fuisse illi incognitum. Nam quum ex ore Eliae et Mosis audiret, instare tempus mortis Christi, stupidus speciem illam, quae temporalis erat, aeternam fore somniat. Quid quod hoc modo regnum Christi viginti aut triginta pedum angustiis inclusum fuisset? ubi totius ecclesiae redemptio? ubi salutis aeternae societas? Hoc quoque valde perversum fuit, Eliam et Mosen collegas fingere Dei filio, quasi non omnes in ordinem cogi necesse sit, ut solus ipse emineat. Iam si sorte sua contentus est Petrus, cur eos egere terrenis subsidiis putat, quorum adspectu felix sibi videtur? Recte ergo evangelistae duo annotant, *nescisse quid diceret.* Marcus causam addit, *quod essent expavefacti.* Neque enim ultra tunc apostolos proficere voluit Deus, nisi ut filii sui deitatem quasi in vivo speculo ad momentum cernerent. Postea successu temporis fructum illis ostendens iudicii defectum correxit. Significat ergo Marcus, Petrum, quum in ecstasin raptus foret, instar hominis attoniti loquutum esse.

5. *Ecce nubes lucida.* Opposita fuit nubes eorum oculis, ut scirent, nondum se ad contemplandum coelestis gloriae fulgorem idoneos esse. Nam quum Dominus signa dedit praesentiae suae, simul tegumenta quaedam addidit, quae compescerent humani ingenii audaciam: ita nunc ut discipulos ad humilitatem erudiat, coelestis gloriae intuitum subducit ab eorum oculis. Haec quoque admonitio ad nos pertinet, ne appetamus erumpere in arcana, quae sensus nostros superant, sed potius ut in fidei suae mensura quisque se sobrie contineat. Denique nubes haec fraeni loco nobis esse debet, ne curiositas nostra plus quam par est lasciviat. Deinde admoniti fuerunt discipuli, redeundum sibi esse ad pristinam militiam, ne triumphum sibi promitterent ante tempus.

Vox facta est de nube. Et hoc notatu dignum est, sonare vocem Dei ex nube, corpus autem vel faciem non videri. Ergo nobis illa admonitio Mosis veniat in mentem, Deum visibili figura non fuisse indutum, ne forte decepti putemus, illum homini similem esse (Deut. 4, 15). Verum quidem est, varias species olim sanctis patribus visas esse, in quibus Deum agnoscerent: semper tamen a symbolis abstinuit, quae fabricandis idolis materiam praeberent. Et sane quum plus aequo ad crassas phantasias propensae sint humanae mentes, oleum camino addere nequaquam utile fuit. Haec maxime illustris fuit Dei gloriae manifestatio: quum interposita nube nos voce sua ad se invitet, quam absurdum est, in trunco ligni vel lapide eius praesentiam velle ante oculos nostros sistere? Ergo discamus sola fide, non autem carneis oculis penetrare ad illam lucem inaccessam, quam Deus inhabitat. Vox autem edita fuit e nube, ut a Deo profectam esse scientes discipuli, qua decebat, reverentia eam exciperent.

Hic est filius meus. Libenter eorum subscribo sententiae, qui tacitam subesse antithesin putant Mosis et Eliae cum Christo, ac si iuberet Christus, suos discipulos unico filio esse contentos. Emphaticum enim est *filii* nomen, quo supra servos extollitur. Porro duobus elogiis hic ornatur Christus non magis sibi honorificis quam fidei nostrae utilibus: nempe filii dilecti, deinde magistri. Quod pater *dilectum* vocat, in quo sibi complacuit, mediatorem esse testatur, in quo sibi mundum reconciliat. Quum audiri iubet, summum et unicum ecclesiae suae doctorem praeficit. Nam quum eius consilium fuerit, eum a reliquis omnibus discernere, sicuti ex his verbis vere et proprie colligimus, natura unicum esse filium, similiter conficitur, solum a patre diligi, et solum constitui doctorem, ut tota autoritas penes ipsum resideat. Si quis excipiat, annon angelos et homines amet Deus, in promptu solutio est, paternum Dei amorem, qui diffunditur ad angelos et homines, ab illo fonte prodire. Neque enim ideo diligitur a patre filius, ut odio sint aliae creaturae, sed ut quod sibi proprium est cum illis communicet, quanquam diversa est nostra et angelorum ratio: nam hi a Deo nunquam alienati fuerunt, ut reconciliatore opus habeant, nos autem inimici propter peccatum, donec eum nobis Christus propitiat. Manet tamen illud fixum, Deum utrisque propitium esse, quatenus nos in Christo complectitur, quia ne angelis quidem sine capite firma esset cum Deo coniunctio. Iam quum hic loquatur pater, et se alium a filio designet, sequitur, personis distinctos esse, quando una est essentia et eadem maiestas.

Ipsum audite. Nuper admonui, hac voce revocari ecclesiam ad unicum doctorem Christum, ut tantum ab eius ore pendeat. Etsi enim venit Christus, ut legi et prophetis fidem asserat, sic tamen occupat summum gradum, ut fulgore sui evangelii absorbeat scintillas illas, quae in veteri testamento micabant. Est enim sol iustitiae, cuius adventu plenus illuxit dies. Atque haec ratio est, cur apostolus dicat primo ad Hebraeos capite, Deum, qui olim multifariam multisque modis loquutus erat per prophetas, novissime loquutum esse in dilecto filio. Denique non minus hodie in lege et prophetis auditur Christus quam in evangelio suo, ut penes ipsum resideat magistri autoritas, quemadmodum eam sibi uni vindicat (Matth. 23, 8). Porro ius suum salvum non obtinet, quin sileant omnes humanae linguae. Quare ut nos sub sua doctrina contineat, quidquid commenti sunt homines, prosterni et concidere necesse est. Doctores quidem

tanquam apparitor Messiae, qui viam illi pararet, hoc praeiudicio Christum gravare facile illis fuit, quod sine Elia prodiret: sicuti eodem fere astu papistas diabolus hodie fascinat, ne diem Iudicii expectent, donec apparuerint Elias et Henoch. Coniicere certe licet hoc data opera captatum fuisse a scribis, ut Christo fidem detraherent, quasi legitimo Messiae insigni careret.

11. *Elias quidem veniet.* Diximus alibi, unde natus fuerit error ille inter Iudaeos. Quia in collapso ecclesiae statu instaurando similis Eliae futurus erat Ioannes Baptista, nomen quoque ad eum transtulerat Malachias: id temere arreptum fuerat a scribis, quasi idem ille Elias Thesbites rediturus iterum esset in mundum. Iam testatur Christus, nihil frustra praedictum a Malachia fuisse, sed male alio detortum fuisse eius vaticinium: ac si dixisset, Vera fuit promissio de venturo Elia, quae etiam impleta fuit, sed iam a scribis repudiatus fuit Elias, cuius inane nomen falso mihi opponunt. Restitutio autem Baptistae tribuitur, non perfecta, sed quia continua serie Christo de manu in manum absolvendam tradidit, quam exorsus erat. Quia autem scribae Ioannem indigne reiecerant, admonet Christus discipulos, non esse cur se impediant eorum fallaciis: deinde novum videri non debere, si eadem libidine magistrum deinde reiiciant, qua prius ministrum. Ac ne quis rei novitate turbetur, utrumque Dominus scripturis fuisse proditum commemorat, nempe quod repulsam passurus foret apud falsos et impios doctores, tam mundi redemptor, quam Elias eius praeco.

MATTH. XVII. 14. *Et quum venisset ad turbam, accessit ad eum homo quidam flectens genua illi,* 15. *Dicensque: Domine, miserere filii mei, quoniam lunaticus est, et misere torquetur: nam saepe cadit in ignem et saepe in aquam.* 16. *Et obtuli eum discipulis tuis, nec potuerunt eum sanare.* 17. *Respondens autem Iesus dixit: O natio incredula et distorta, quousque tandem ero vobiscum? usque quo patiar vos? adducite huc illum mihi.* 18. *Et increpavit illud Iesus, et exivit ab eo daemonium, et sanatus est puer a tempore illo.*

MARC. IX. 14. *Et quum venisset ad discipulos, vidit turbam multam circum illos, et scribas disputantes cum eis.* 15. *Et protinus universa turba, quum vidisset eum, obstupuit, et accurrentes salutaverunt eum.* 16. *Et interrogavit scribas: Quid disputatis inter vos?* 17. *Et respondens unus e turba dixit: Praeceptor, adduxi filium meum ad te, habentem spiritum mutum.* 18. *Et quandocunque eum corripuerit, lacerat eum, et ille spumat, stridetque dentibus suis, et arescit: et dixi discipulis tuis, ut eiicerent, et non potuerunt.* 19. *At ille respondens ei dicit: O natio incredula, quousque apud vos ero? quousque patiar vos? adducite illum ad me.* 20. *Et adduxerunt illum ad eum, et quum vidisset eum, statim spiritus eum discerpsit, et prolapsus in terram volvebatur spumans.* 21. *Et interrogavit patrem eius: Quantum temporis est, ex quo hoc accidit ei? Ille vero dixit: A puero:* 22. *Et frequenter illum in ignem abiecit, et in aquas, quo perderet eum: age si quid potes, subveni nobis, misertus nostri.* 23. *Iesus autem dixit ei: Illud si potes credere, omnia possibilia credenti.* 24. *Et confestim exclamans pater pueri cum lacrymis, dixit: Credo, Domine: succurre incredulitati meae.* 25. *Quum vidisset autem Iesus, quod turba concurreret, increpavit spiritum immundum, dicens illi: Spiritus mute et surde, ego tibi impero, exi ab eo, et ne posthac ingrediaris in illum.* 26. *Et quum clamasset spiritus, multumque discerpsisset eum, exivit: et factus est tanquam mortuus, adeo ut multi dicerent: Mortuus est.* 27. *At Iesus, correpta manu illius, erexit eum, et ille surrexit.*

LUC. IX. 37. *Factum est autem sequenti die, descendentibus illis de monte, occurrit illi turba multa.* 38. *Et ecce vir de turba exclamavit, dicens: Magister, obsecro te, respice ad filium meum, quia unicus est mihi.* 39. *Et ecce spiritus apprehendit eum, et subito clamat, et discerpit eum cum spuma, et vix discedit ab eo dilanians eum.* 40. *Et rogavi discipulos tuos, ut eiicerent illum, et non potuerunt.* 41. *Respondens autem Iesus dixit: O natio infidelis et distorta, usque quo ero apud vos, et patiar vos? adduc filium tuum huc.* 42. *Quum autem adhuc accederet, laniavit illum daemonium, et dissipavit: increpavit autem Iesus spiritum immundum, et sanavit puerum, et reddidit eum patri suo.* 43. *Stupebant autem omnes super magnificentia Dei.*

Quia Marcus plenior est, et singulas partes diserte explicat, sequemur verborum eius contextum. Ac principio clare demonstrat, unde insolita haec asperitas Christo, quum Iudaeos ob distortam suam malitiam indignos esse exclamat qui diutius ferantur. Scimus, quam comiter alios excipere solitus sit, etiamsi quid importunius peterent. Pater hic rogat pro unico filio, maxima urget necessitas, modeste et suppliciter implorat Christi misericordiam: cur ergo praeter morem repente excandescit, ut tolerabilem non esse pronuntiet? Quia ex Matthaeo et Luca non perspicitur ratio tantae severitatis, quidam interpretes decepti fuerunt, quibus haec obiurgatio vel in discipulos, vel in patrem afflicti pueri competere visa est. Atqui si probe expendimus totum historiae complexum, qualis apud Marcum habetur, iudicium facere promptum erit, Christum potius in scribarum malitiam stomachari quam adeo duriter vexare rudes et infirmos. Quum in medium absente Christo productus esset puer luna-

abscondita. Si quis hac de re plura appetat, petere licebit ex nono capite Ioannis in locum illum, Neque peccavit hic, neque parentes eius.

22. *Si quid potes, subveni.* Videmus, quam parum honoris tribuat Christo: Prophetam enim quempiam esse putans, cuius finita sit facultas, dubius ad eum accedit. Atqui primum fidei fundamentum est, immensam Dei potentiam amplecti: primus etiam ad preces ingressus est, supra omnia obstacula eandem attollere, ut certo persuasi simus non frustra nos precari. Quia autem non nisi humanitus de Christo sentiebat hic homo, falsa eius opinio corrigitur: formari enim eius fidem oportuit, ut optatae gratiae capax et compos fieret. Non expostulat aperte Christus in suo responso, sed oblique in hominem retorquens, quod perperam dixerat, culpae eum coarguit, et de quaerendo remedio admonet. Perinde enim valet ista exceptio, *si potes credere*, ac si dixisset, Tu me rogas, ut subveniam quoad potero: atqui inexhaustum virtutis fontem in me reperies, si modo afferas satis amplam fidei mensuram. Hinc colligi potest utilis doctrina, quae communiter ad nos omnes patebit, non stare per Dominum, quominus larga bonorum ubertas ab ipso ad nos profluat, sed fidei nostrae angustiis esse imputandum, quod guttatim tantum distillat: imo saepe ne guttam quidem nos sentire, quia incredulitas cor nostrum obstruit. Frustra autem hic quidam arguti esse volunt, quasi Christus significet, posse hominem a se ipso credere, quando nihil aliud ei propositum fuit quam reiicere in homines inopiae suae culpam, quoties Dei virtutem sua incredulitate extenuant.

23. *Omnia possibilia credenti.* Non dubium est, quin Christus sibi a patre bonorum omnium plenitudinem datam esse docuerit, nec secus sperandum esse a se uno quodvis auxilii genus quam ex ipsa Dei manu, ac si dixisset, Tantum confide, et impetrabis. Quomodo autem quidvis impetret fides, paulo post videbimus.

24. *Credo, Domine.* Testatur se credere, et tamen se fatetur incredulum: quanquam videntur haec duo pugnare, nemo tamen est, qui non idem in se experiatur. Nam quum nusquam perfecta exstet fides, sequitur ex parte esse incredulos: sic tamen pro sua indulgentia nobis ignoscit Deus, ut ab exiguo fidei modulo nos fideles aestimet. Nostrum interea est sedulo excutere infidelitatis reliquias, quae in nobis haerent, ut cum illis luctemur, ac petere a Domino ut eas corrigat: quoties etiam laboramus in hac pugna, ad eum confugere ut succurrat. Si probe expendimus, quid cuique datum sit, facile patebit, paucissimos esse qui excellenti fide polleant, paucis esse mediocrem, plurimos autem exigua mensura esse praeditos.

MATTH. XVII. 19. *Tunc accedentes discipuli ad Iesum seorsum, dixerunt: Quare nos non potuimus eiicere illud?* 20. *Iesus autem dixit illis: Propter incredulitatem vestram: Amen quippe dico vobis, si habeatis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Demigra hinc illuc, et migrabit: nec quidquam impossibile erit vobis.* 21. *Sed hoc genus non egreditur, nisi per precationem et ieiunium.*

MARC. IX. 28. *Et quum esset ingressus domum, discipuli illius interrogabant eum seorsum: Cur nos non potuimus eiicere illum?* 29. *Et dixit illis: Hoc genus nulla re potest exire, nisi per precationem et ieiunium.*

LUC. XVII. 5. *Et dixerunt apostoli Domino, Adauge nobis fidem.* 6. *Dixit autem Dominus: Si haberetis fidem sicut granum sinapis, diceretis huic arbori sycamino: Eradicare, et transplantare in mare, et obedisset vobis.*

Matth. 19. *Accedentes discipuli.* Mirantur discipuli, ablatam sibi esse virtutem, qua semel instructi fuerant, quum proprio vitio ea se privaverint. Christus ergo defectum hunc eorum incredulitati assignat, et sententiam illam quam prius attigerat repetit, ac fusius prosequitur, fidei nihil esse impossibile. Certum quidem est, hyperbolicam esse loquendi formam, quum fide pronuntiat transferri arbores et montes. Summa tamen huc redit, Deum nunquam nobis defore, modo ianuam aperiamus gratiae eius. Neque enim intelligit, quidquid temere in mentem vel in buccam venerit, Deum daturum: imo quum nihil fidei magis contrarium sit stultis et incompositis carnis nostrae votis, sequitur, ubi regnat fides, non promiscue quidvis optari, sed quod Dominus promittit. Haec igitur sobrietas tenenda est, ne plus appetamus quam quod nobis pollicitus est, atque ut preces nostrae restrictae sint ad eam quam dictavit regulam. Si quis obiiciat, nescisse discipulos, an Domino placeret lunaticum sanari, prompta responsio est, haec accidisse ex eorum culpa: nam proprie de speciali fide nunc agit Christus, quae, prout res nata ferebat, arcanos habebat instinctus. Atque haec fides est, cuius Paulus meminit prioris ad Corinthios cap. 12, 2. Unde ergo factum est, ut nudati fuerint apostoli spiritus virtute, quam prius apprehenderant ad edenda miracula, nisi quod sua ignavia eam suffocarunt? Sed quod de particulari fide pro circumstantia loci disseruit Christus, ad communem totius ecclesiae fidem extenditur.

21. *Hoc genus non egreditur.* Hac voce Christus nonnullorum segnitiem perstrinxit, ut scirent, non vulgari opus esse fide: nam alioqui excipere poterant, se non prorsus fide esse vacuos. Sensus ergo est, non sufficere quamlibet fidem, ubi serio proeliandum est cum Satana, sed requiri strenuos

missam a gentis ducibus reprobari. Quia autem immodicus crucis horror, quo repente correpti fuerunt, consolationi ex spe resurrectionis additae ianuam praeclusit, discamus, quoties mortis Christi fit mentio, totum simul triduum complecti, ut mors et sepultura usque ad felicem triumphum et novam vitam nos deducant.

Matth. 1. *In illo tempore accesserunt.* Ex aliis duobus patet, non sponte venisse discipulos ad Christum, sed quum in via clanculum disputassent, e suis latebris in lucem fuisse tractos. In eo vero nihil est absurdi, quod Matthaeus ad Christi responsum festinans, non contexit totam historiae seriem, sed praeterito exordio summatim refert, cur in discipulis stultam primatus cupiditatem Christus correxerit. Quum autem inquirit Christus de furtivo colloquio, et discipulos fateri cogit, quod suppressum esse optassent, docemur, ab omni quantumvis occulta aemulatione cavendum esse. Notanda porro est temporis circumstantia. Tristes et perplexos reddiderat mortis praedictio: quasi tamen meris delitiis imbuti sint, ac poeticum nectar illis sit propinatum, de primatu statim contendunt. Qui fieri potest, ut momento evanuerit anxietas illa, nisi quod usque adeo ambitioni dedita sunt hominum ingenia, ut praesentis militiae obliti ad triumphos falsa imaginatione delusi subinde prosiliant? Quod si tam cito apostolis effluxit recentis sermonis memoria, quid nobis accidet, si crucis meditationi longum vale dicentes torpori et ignaviae vel otiosis speculationibus nos dedamus? Sed quaeritur, quaenam certaminis occasio fuerit discipulis. Respondeo, ut libenter caro excutit omnem molestiam, omissa tristitiae materia, quod de resurrectione dictum erat arripuisse: unde inter securos orta est disputatio. Et quia priorem doctrinae partem, quae insuavis est carni, refugiunt, Deus in resurrectione eos hallucinari patitur, ut somnient quod minime futurum erat, Christum sibi nuda praedicatione regnum acquirere, et quidem terrenum, ut mox ad beatam opulentiam emergeret. In hac vero quaestione duplex fuit vitium: praepostere enim apostoli, dum abiecta militiae, ad quam vocati erant, cura, quasi milites emeriti, quietem et stipendia cum honorario sibi ante tempus postulant. Perperam et hoc secundo, quod, quum certatim uno consensu intenti esse debeant ad se mutuo iuvandos, nec fratribus minus quam sibi palmam appetere, maligna ambitione alii alios praevertere student. Quare ut probetur cursus noster Domino, discamus patienter ferre impositum nobis crucis onus, donec maturum recipiendae coronae tempus adveniat: deinde quemadmodum Paulus hortatur, alii alios vicissim honore praevenire (Rom. 12, 10). Priori vitio affinis hodie est vana eorum curiositas, qui relicto vocationis suae legitimo cursu supra coelos importune saltant. Dominus in evangelio ad regnum suum nos invitans viam, qua illuc pervenitur, ostendit. Volatici homines de fide, patientia, Dei invocatione et aliis exercitiis nihil cogitantes, quid in coelo geratur disputant: hoc vero perinde est ac si quis iter facturus, de hospitii situ inquirens, pedem non promoveat. Nam quum Dominus in terra nos ambulare iubeat, quomodo sedeant in coelis mortui, quisquis curiose disputat, se ab accessu coelorum moratur.

2. *Arcessitum puellum Iesus statuit in medio.* Summa est: qui magnitudinem appetunt, qua emineant supra fratres, adeo non fore eius compotes, ut ne extremo quidem angulo haerere queant. A contrario autem ratiocinatur, quia sola nos humilitas extollat. Quia vero magis afficiunt obiectae oculis species, typum humilitatis in puero infante proponit. Nam quod iubet suos effici puero similes, non ad omnia promiscue extenditur. Scimus, in pueris multa esse vitiosa: quare et Paulus non sensu, sed malitia pueros esse vult, quos alibi ad aetatem virilem eniti iubet (1. Cor. 14, 10; Ephes. 4, 13). Sed quia nondum tenent infantes, quid sit aliis praeferri, ut de primatu certent, eorum exemplo Christus deleri vult ex suorum animis, quae profani homines et filii saeculi de honorum dulcedine perpetuo agitant, ne qua eos titillet ambitio. Si quis excipiat, infantibus quoque ab utero ingenitam esse superbiam, ut primam sui curam et rationem haberi velint, facilis responsio est, similitudines non exacte nimis nec scrupulose debere excuti, ut in singulis partibus congruant. Quia ergo tanta adhuc in aetate infantulorum regnat simplicitas, ut honorum gradus et quaevis superbiae fomenta ignorent, eos merito et apte Christus in exemplum proponit. Atque huc spectat conversio cuius meminit, quod scilicet ad communes hominum mores iam nimis assuevissent discipuli, ideoque ut ad scopum adspirent, cursum illis retro flectendum esse. Quisque primum locum vel secundum sibi optabat: Christus vero neminem vel infimo subsellio dignatur, nisi qui eminentiae oblitus se humiliat. Contra vero maximos fore pronuntiat, qui se demiserint: ne quid scilicet nobis decedere putemus, ubi ultro cedimus omni magnitudine. Atque hinc colligi potest brevis humilitatis definitio: quod scilicet vere humilis sit, qui neque sibi quidquam arrogat coram Deo, nec fastuose despicit fratres, vel superior videri affectat, sed satis habet, se unum censeri ex Christi membris, nihil aliud optans quam ut solum caput excellat.

5. *Et qui receperit unum talem.* Iam metaphorice pueros appellat Christus, qui deposita altitudine se ad modestiam et subiectionem composuerint: idque consolationis vice additum est, ne molesta nobis sit vel acerba submissio, qua fit ut

non modo in suum patrocinium nos recipiat Christus, sed etiam hominibus commendet. Atque hoc modo fideles docentur, quomodo alii alios in pretio habere debeant, dum se quisque subiicit. Quomodo enim mutua inter saeculi filios amicitia vulgo fovetur, nisi dum alterius cupiditati quisque indulget? Itaque quisquis gloriae cupidior est, sibi audacius imperium usurpat, ut in sublime tollatur, humiles vero ludibrio sint, vel contempti iaceant: Christus autem, quo se quisque magis exinaniet, ita plus honoris illi haberi praecipit. Atque idem sibi vult clausula, quae apud Lucam additur: neque enim, qui merito sunt contemptibiles, ideo pluris fieri mandat, sed qui omni superbia vacui in nihilum redigi pro nihilo ducunt.

MATTH. XVIII. 6. *Qui autem offenderit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei, ut suspendatur mola asinaria ad collum eius, ac demergatur in profundum maris.* 7. *Vae mundo ab offendiculis: necesse est enim, ut veniant offendicula: verumtamen vae homini, per quem offendiculum venit.* 8. *Quod si manus tua vel pes tuus obstaculo est tibi, abscinde ea, et proiice abs te: bonum est tibi ad vitam ingredi claudum aut mutilum potius quam duas manus vel duos pedes habentem mitti in ignem aeternum.* 9. *Et si oculus tuus offendit te, erue eum et proiice abs te: bonum est tibi, ut luscus intres in vitam, potius quam ut duos oculos habens mittaris in gehennam ignis.* 10. *Videte, ne contemnatis unum ex istis pusillis: dico enim vobis, quod angeli eorum in coelis semper vident faciem patris mei, qui in coelis est.*

MARC. IX. 42. *Et quisquis offenderit unum ex pusillis, qui confidunt in me, melius est ei, si circumdetur saxum molare circum eius collum, et abiiciatur in mare.* 43. *Et si offendiculo est tibi manus tua, amputa illam: bonum est tibi mutilum ad vitam ingredi, potius quam duas manus habentem abire in gehennam, in ignem inexstinguibilem,* 44. *Ubi vermis illorum non moritur, et ignis non exstinguitur.* 45. *Et si pes tuus fuerit tibi obstaculo, amputa eum: bonum est tibi ingredi in vitam claudum, potius quam duos pedes habentem mitti in gehennam, in ignem inexstinguibilem,* 46. *Ubi vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur.* 47. *Et si oculus tuus obstaculo tibi est, erue eum: bonum est tibi luscum intrare in regnum Dei, potius quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis,* 48. *Ubi vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur.*

LUC. XVII. 1. *Ait autem ad discipulos: Fieri non potest, quin veniant offendicula: vae tamen illi, per quem veniunt.* 2. *Expedit illi, si mola asinaria ponatur circum eius collum, et proiectus fuerit in mare, potius quam ut offendat unum ex pusillis istis.*

Matth. 6. *Qui autem offenderit unum de istis.* Videtur hoc additum esse ad piorum consolationem, ne illis molesta sit sua conditio, si eos mundus despicit. Hoc enim plurimum obstat, ne ad voluntariam modestiam se submittant, quia putant hoc modo se reddi contemptibiles. Durum tamen est, a superbis hominibus non tantum haberi fastidio, sed prope conculcari. Discipulos ergo Christus hoc solatio animat, quod si eorum parvitati insultat mundus, Deus tamen eos minime negligit. Videtur tamen etiam alio spectasse: orta enim fuerat de honoris primatu contentio, unde facile colligi potuit, apostolos prava eminendi potestate esse infectos. Porro fieri non potest, quin sit in fratres contumeliosus quisquis vel sibi nimium placet, vel omnibus praeferri appetit. Hunc morbum ut sanet Christus, horribilem poenam denuntiat, si quis suo fastu pauperculos homines et iam sponte submissos deiiciat. *Scandali* autem nomine plus complexus est, quam si a contemptu prohibuisset: quanquam non aliunde contingit, ut quis secure infirmos offendat, nisi quia non prosequitur eos quo decebat honore. Iam quum variae sint offensionum species, genus tamen ipsum quale sit, breviter tenendum est. Si quis nostra culpa vel impingit vel abducitur a recto cursu, vel tardatur, eum dicimur offendere. Ergo quisquis poenam hanc, quam severe Christus denuntiat, effugere cupit, parvulis qui coram mundo abiecti sunt manum porrigat, et comiter ad bene curandum adiuvet: quia eos nobis commendat Christus, ut nobis voluntariae humilitatis sint materia, sicuti hanc regulam Paulus praescribit filiis Dei, ut se humilibus accommodent: item, ne sibi quisque placeat (Rom. 12, 16 et 15, 1). Quia genus supplicii Christus expressit, quod tunc erat maxime formidabile, et quo atrocissima scelera puniebantur, hinc colligimus, quam caros ac pretiosos Deus habeat, qui coram mundo ignobiles sunt ac contempti.

7. *Vae mundo ab offendiculis.* Bifariam exponi potest hic locus: active, ut scandalorum autoribus Christus maledicat, atque ita sub mundi nomine intelligendi erunt omnes increduli: vel passive, ut Christus mala deploret, quae propter scandala mundo instare incumbereque cernit, ac si diceret, nullam fore magis noxiam pestem, et quae plures clades inferat, quam quod multos scandalis turbari vel deficere continget. Atque hic sensus melius quadrat: neque enim dubito, quin Dominus de scandalis alia occasione loquutus sermonem longius protraxerit, ut suos ad cavendum magis attentos sollicitosque redderet. Ne igitur nos torpentes circumveniat Satan, exclamat Dominus, non aliunde magis esse nobis metuendum quam a scandalis: quia quum Satan innumera habeat ad manum, non desinit ad singulos fere passus nova subinde obii-

cere: et nos, ut nimium sumus teneri vel ignavi, facile succumbimus. Ita fit, ut pauci in Christi fide mediocres faciant progressus, ex paucis autem, qui stadium salutis ingressi sunt, vix decimus quisque ad metam indefessus contendat. Nunc quum hoc consilio terrorem a scandalis incusserat Christus, ut suos expergefaceret, vae nostrae incuriae, nisi ad ea superanda strenue se quisque comparet.

Necesse est enim, ut veniant offendicula. Quo magis suorum curam et sollicitudinem acuat Dominus, admonet, fieri aliter non posse quin pergendum sit per varia scandala, ac si dixisset, inevitabile esse hoc malum. Ita confirmatio est proximae sententiae, quia inde docet Christus, quanta incommoda a scandalis impendeant, quum ab hoc malo nunquam immunis futura sit ecclesia, nec esse queat. Caeterum necessitatis causam non exprimit, sicut Paulus de haeresibus loquens ideo dicit oriri, ut qui probi sunt manifesti fiant (1. Cor. 11, 19). Sed hoc tenendum est, Deum homines scandalis velle esse obnoxios, quo fidem suorum exerceat, hypocritas autem tanquam quisquilias et paleam excutiat a puro tritico. Si quis autem obstrepat, et quaeratur, absurdum esse laxari Satanae fraenum a Domino, ut miseris hominibus exitium machinetur, nostrum est, reverenter sentire de arcanis Dei consiliis, ex quibus hoc unum est, quod scandalis necesse est mundum turbari.

Verumtamen vae homini per quem offendiculum venit. Postquam ad cavenda scandala suos hortatus est, rursus in autores invehitur: et quo plus vehementiae habeat comminatio addit, nec dextro oculo nec dextrae manui parcendum esse, si nobis offendiculi causam praebeant. Nam hoc amplificandi causa additum fuisse interpretor, ac si dixisset, Tam sedulo et constanter resistendum est scandalis, ut oculos potius eruere et manus abscindere conveniat quam ut scandala foveatis. Si quis enim membrorum suorum iacturam facere dubitet, hac indulgentia se proiicit in aeternum interitum. Quam horribilis igitur ultio eos manet, qui fratres offendiculis perdiderint? Quia autem duo isti versus supra capite 5 expositi fuerunt, satis fuit nunc attingere, quorsum hoc loco eandem sententiam repetat Christus.

10. *Videte ne contemnatis unum ex istis.* Quoniam superbia mater est contumeliae, et contemptus scandalizandi audaciam generat, merito Christus, ut huic morbo sanando opportunum remedium adhibeat, parvulos vetat contemni. Et certe, quemadmodum nuper attigimus, quisquis iustam fratrum curam habebit, nunquam facile ad offendicula prosiliet. Eodem vero tendit haec etiam sermonis Christi clausula, quo initium, nempe submissione et modestia certandum inter nos esse, quia parvulos Deus singulari amore complectitur. Atqui ab homine mortali despici vel pro nihilo duci, quos Deus in tanto pretio habet, nimis absurdum foret. Amorem porro inde probat, quod angeli, qui ministri sunt salutis ipsorum, familiariter Dei conspectu fruuntur. Quanquam non simpliciter meo iudicio docere voluit, quam honorifice tractet eos Deus, angelos illis assignans custodes, sed etiam contemptoribus eorum minari: ac si dixisset, non impune contemni eos, quorum angeli propinqui sunt ac familiares, ut vindictam exigant. Cavendum itaque, ne vilescat nobis eorum salus, quorum procurandae angelis munus est iniunctum. Quod hunc locum ita quidam accipiunt, quasi Deus singulis fidelibus proprios angelos attribuat, infirmum est: neque enim sonant verba Christi, angelum unum huic vel illi perpetuo addictum esse, idque cum tota scripturae doctrina pugnat, quae testatur (Psal. 34, 8), angelos castrametari in circuitu piorum, et non uni tantum angelo, sed pluribus mandatum esse, ut quemque fidelium tueantur. Facessat ergo commentum illud de bono et malo genio, ac nobis tenere sufficiat, angelis mandari totius ecclesiae curam, ut singulis membris succurrant, prout feret necessitas et usus. Si quis roget, an inferior (quamvis natura supra nos excellant) sit angelorum conditio quam nostra, quia nobis ordinati sunt ministri, respondeo, nihil obstare, quominus Deo obsequium suum praebeant in gratuito quo nos dignatur favore: ita fit ut nostri vocentur, quia suam operam nobis impendunt.

MATTH. XVIII. 11. *Venit enim filius hominis ad servandum, quod perierat.* 12. *Quid vobis videtur? Si fuerint alicui homini centum oves, et erraverit una ex eis, nonne relictis nonaginta novem in montibus vadit, et quaerit eam, quae erraverat?* 13. *Et si contigerit, ut inveniat eam, amen dico vobis, gaudet super ea magis quam super nonaginta novem, quae non erraverunt.* 14. *Sic non est voluntas coram patre vestro, qui in coelis est, ut pereat unus de pusillis istis.*

LUC. XV. 1. *Accedebant autem ad eum omnes publicani et peccatores, ut audirent eum.* 2. *Et murmurabant pharisaei, et scribae, dicentes: Hic peccatores recipit, et cibum capit cum illis.* 3. *Dicebat autem ad illos parabolam, dicens:* 4. *Quis ex vobis est homo, qui habet centum oves, et si perdiderit unam ex illis, nonne relinquit nonaginta novem in deserto, et vadit ad illam, quae perierat, donec invenerit eam?* 5. *Et quum invenerit eam, imponit eam in humeros suos gaudens:* 6. *Veniensque domum, convocat amicos et vicinos, dicens illis, Gaudete mecum, quia inveni ovem meam, quae perierat.* 7. *Dico vobis, quod ita gaudium erit in coelo super uno peccatore resipiscente, magis quam super nonaginta novem iustis, qui*

faciant ac perverse, qui eius misericordiae obtrectant. Ac sub persona quidem adolescentis prodigi, qui luxu et sumptibus dissolutis ad extremam inopiam redactus supplex ad patrem, cui iniurius ac rebellis fuerat, revertitur, peccatores omnes describit Christus, qui suae amentiae pertaesi ad Dei gratiam se referunt. Humano autem patri, qui non tantum filii delictis ignoscit, sed redeunti ultro occurrit, Deum comparat, cui non satis est veniam deprecantibus ignoscere, nisi etiam paterna indulgentia eos praeveniat. Nunc singula expendamus.

Luc. 12. *Dixit adolescentior.* Primo impiae protervisae signum describitur in iuvene, quod a patre discedere appetens sibi recte esse non putat, nisi impune lasciviat abiecto patris imperio. Accedit etiam ingratitudo, quod senem deserens non modo iustis officiis eum privat, sed domesticas eius opes mutilat et diminuit. Sequitur tandem profusa luxuries et dissoluta nequitia, qua omnia sua dilapidat. Tot peccatis erat promeritus, ut patrem implacabilem experiretur. Nec vero dubium est, quin sub hac imagine immensa Dei bonitas et incomparabilis indulgentia nobis pingatur, ne ulla scelerum atrocitas a spe impetrandae veniae nos deterreat. Non inepta erit anagoge, si quis stulto et protervo adolescenti similes esse dicat, qui, quum summa bonorum copia apud Deum affluant, caeca tamen et vesana cupiditate incitati cum eo partiri volunt, ut seorsum liberi sint, quasi non omnibus regnis optabilius sit, sub paterna Dei cura et gubernatione degere. Sed quia vereor, ne haec allusio nimis arguta sit, contentus ero literali sensu: non quod mihi displiceat, sub tali figura reprehendi eorum amentiam, qui sibi feliciter cessurum putant aliquid habere proprium, ut seorsum a patre coelesti sint divites, sed quia nunc intra metas interpretis me contineo. Caeterum hic refert Christus, quid iuvenibus contingere soleat, ubi proprio ingenio feruntur: nam quia et consilii inopes et ferventes intemperie ad se regendos minime sunt idonei, ubi metus et pudor eos non cohibet, fieri non potest quin se proiiciant, quocunque tulerit libido, plenique dedecoris ad turpem egestatem festinent. Postea poenam describit, quae iusto Dei iudicio ut plurimum prodigos decoctores manet: nempe ut male consumptis opibus prolixe esuriant, et quia optimi panis abundantia frugaliter uti nescierunt, ad glandes et siliquas redigantur: denique ut porcorum sodales facti indignos se sentiant humano victu. Nam et haec est porcina ingluvies, male disperdere quod in vitae subsidia datum erat. Quod subtiliter quidam exponunt, hanc iustam esse impii fastidii poenam, ut famelici ad siliquas confugiant, qui lautum panem in familia coelestis patris respuerint, vere quidem et utiliter dicitur, nec ulla religio prohibet hac similitudine uti, sed memoria interim tenendum est, quid allegoriae a genuino sensu differant.

16. *Cupiebat implere.* Significat, prae fame non amplius cogitasse veteres delitias, sed avide vorasse siliquas: neque enim, quum porcis ipse daret hoc cibi genus, carere potuit. Celebre est illud Cyri dictum, qui, quum in fuga longam inediam passus esset, cibario et atro pane paululum refectus dixit, se nunquam sapidum panem gustasse: ita iuvenem, cuius nunc fit mentio, necessitas coegit appetitum ad siliquas adiicere. Additur ratio, quia *nemo illi dabat*: nam copula in causalem particulam, meo iudicio, resolvi debet. Neque hoc de siliquis dicitur, quae illi erant ad manum, sed intelligo, neminem eius inopiae fuisse misertum. Prodigis enim, qui sine delectu sua dissipant, nemo se debere agnoscit: imo quia omnia disperdere soliti sunt, nihil illis videtur erogandum.

17. *In se autem reversus.* Hic nobis describitur ratio, qua Deus homines ad poenitentiam invitat. Si ultro saperent seque praeberent dociles, blandius eos alliceret: verum quia, nisi ferulis domiti, ad obsequium non descendunt, durius eos castigat. Ergo iuveni, quem saturitas reddebat ferocem et immorigerum, optima fuit magistra fames. Hoc exemplo edocti, ne putemus Deum crudeliter nobiscum agere, si quando nos gravioribus aerumnis urget, quia hoc modo praefractos et laetitia ebrios ad obedientiam erudit. Denique quidquid miseriarum patimur, utilis est ad poenitentiam invitatio. Verum, ut tardi sumus, vix unquam recipimus sanam mentem nisi extremis malis coacti: nam donec undique nos premant angustiae, et desperatio constringat, semper exsultat caro vel saltem resilit. Unde colligimus, non esse mirum, si Dominus violenter saepe et quidem repetitis ictibus ad frangendam nostram contumaciam incumbat, et duris nodis (ut est in proverbio) duros cuneos impingat. Notandum est etiam, quod spes melioris fortunae, si ad patrem rediret, animum resipiscendi iuveni dedit. Nulla enim poenarum gravitas pravitatem nostram emolliet, vel efficiet ut nobis peccata displiceant, donec aliquis appareat profectus. Ergo quemadmodum hic iuvenis paternae clementiae fiducia ad quaerendam reconciliationem erigitur, ita nobis poenitentiae initium sit oportet divinae misericordiae agnitio, quae nos ad bene sperandum excitet.

20. *Quum adhuc longe abesset.* Hoc est caput parabolae: si homines, qui et natura cupidi sunt vindictae et iuris sui nimium tenaces, paternus tamen amor inflectit, ut clementer filiis ignoscant et misere perditos ultro requirant, Deum, cuius immensa bonitas omnes patrum amores superat, nihilo fore nobis duriorem. Et certe nihil hic de patre terreno refertur, quod Deus non de se pro-

tatur. Atque ut improbo rigori omnem excusationem praecidat, non tantum hypocritas loquentes inducit, quorum refutari possit falsa iactantia, verum etiam si quis integerrime omnibus pietatis officiis erga patrem sit defunctus, ei tamen iustam querimoniae esse causam negat, quod fratri venia detur. Certum quidem est, sinceros Dei cultores ab hoc maligno affectu puros semper et vacuos fore, sed Christi consilium est ostendere, iniquum esse qui fratri in gratiam recepto obtrectat, etiamsi sanctitate angelis non cedat.

31. *Fili, tu semper mecum es.* Duo sunt huius responsionis capita: prius est, quod nulla est irascendi causa primogenito, dum suo absque damno fratrem humaniter accipi videt: alterum vero, quod nulla fraternae salutis habita ratione, ob hilaritatem ex eius reditu conceptam tristetur. *Omnia*, inquit, *mea sunt tua:* hoc est, etiamsi nihil hactenus e domo mea abstuleris, nihil tibi deperiit, quia omnia tibi salva manent. Deinde quid te offendit nostra laetitia, cuius tu socius esse debueras? nam aequum erat, fratri, quem perditum putavimus, nunc salvo et reduci gratulari. Duae istae rationes nobis notandae sunt: quia nec quidquam nobis decedit, si benigne in gratiam recipit Deus, qui peccatis suis ab eo alienati fuerant: et impia est durities non laetari, quum fratres a morte redivivos cernimus.

MATTH. XVIII. 15. *Si vero peccaverit in te frater tuus, vade et argue eum inter te et ipsum solum: si te audierit, lucratus es fratrem tuum:* 16. *Si vero te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in ore duorum aut trium testium consistat omne verbum: quod si non audierit eos, dic ecclesiae.* 17. *Quod si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.* 18. *Amen dico vobis, quaecunque ligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo, et quaecunque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo.* 19. *Rursum dico vobis, quod si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quam petierint, fiet illis a patre meo, qui in coelis est.* 20. *Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.*

LUC. XVII. 2. *Cavete vobis.* 3. *Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum: et si poenitentia tactus fuerit, remitte illi.*

Matth. 15. *Si vero peccaverit frater tuus.* Quia de ferendis fratrum infirmitatibus concionatus fuerat, nunc quomodo et in quem finem, et quatenus ferendae sint, clarius ostendit. Nam alioqui promptum fuisset obiicere, non posse aliter caveri offensiones, quam si quisque ad aliorum vitia conniveat, et sic malum indulgentia foveatur. Mediam ergo rationem Christus praescribit, quae nec infirmos nimis offendat, et tamen apta sit sanandis eorum morbis. Utilis enim et laude digna est severitas ad medicinae naturam composita. In summa, Christus suos discipulos ita iubet alios aliis ignoscere, ut tamen vitia corrigere studeant, quod prudenter observare convenit: quia nihil difficilius est quam hominibus parcendo liberas tamen reprehensiones non omittere. In alterutram fere partem omnes inclinant, ut mutuo se fallant mortiferis blanditiis, vel nimis acriter insectentur, quibus mederi decebat. Christus autem mutuum amorem commendat suis discipulis, qui procul sit ab adulatione. Tantum admonitiones moderatione condire iubet, ne, si nimis rigidae sint ac durae, infirmos exaniment. Tres autem fraternae correctionis gradus distincte ponit: primus est, ut privatim moneatur qui peccavit: secundus autem, si aliquod signum contumaciae dederit, ut rursum admoneatur adhibitis testibus: tertius est, si nihil hac via profectum fuerit, ut tradatur publico ecclesiae iudicio. Ille vero, quem dixi, scopus est, ne fervidi zeli praetextu violetur caritas. Porro quia maiorem hominum partem impellit ambitio, ut nimis cupide fratrum delicta in publicum traducat, tempestive occurrit Christus huic vitio, praecipiens ut fratrum probra, quantum in nobis est, tegamus: quos enim fratrum dedecus et infamia oblectat, odio et malevolentia rapi certum est, quia, si in illis vigeret caritas, fratrum pudori consulerent. Quaeritur tamen, an promiscue regula haec ad quaevis peccata extendi debeat. Sunt enim permulti, qui nullas admittunt publicas censuras, donec privatim admonitus fuerit peccator. Atqui manifesta est in Christi verbis restrictio: neque enim simpliciter, et sine exceptione moneri vel argui seorsum et sine teste iubet, quicunque peccaverint, sed hanc viam a nobis tentari vult, ubi privatim offensi sumus, non quidem in proprio negotio, sed quia dolore nos vulnerari convenit, quoties offenditur Deus. Nec vero Christus hic de ferendis iniuriis disserit, sed in genere mansuetudinem ita inter nos colendam docet, ne asperius tractando infirmos perdamus, qui servandi erant. Ergo particula *in te* non illatam alicui iniuriam designat, sed inter occulta et manifesta peccata distinguit. Nam si quis in totam ecclesiam peccaverit, eum Paulus iubet publice argui, ut ne ipsis quidem senioribus parcatur. Nam de his nominatim Timotheo (1. Tim. 5, 20) mandat, ut publice coram omnibus eos arguendo commune aliis exemplum statuat. Et certe ridiculum esset, qui peccavit cum publico offendiculo, ut vulgo notum sit flagitium, a singulis moneri: quia si mille sint conscii, millies monendus erit. Quare distinctio, quae diserte a Christo notatur, tenenda est, ne quis occulta peccata vulgando fratrem temere et absque necessitate infamet.

dum esse ordinem, qui pridem sub lege sancte institutus fuerat. Quod de *ethnicis* et *publicanis* mox subiicitur, interpretationem a me allatam confirmat. Nam quia in summo odio et detestatione tunc apud Iudaeos erant ethnici et publicani, illis comparat homines impuros et insanabiles, qui nullis monitionibus obtemperant. Certe ethnicis, ex quibus deinde composita fuit ecclesia, praeceptum dare noluit, ut se ipsos fugerent: nec hodie ratio est, cur a publicanis abhorreant fideles. Sed Christus, quo facilius posset a rudibus intelligi, loquendi formam a praesenti gentis suae consuetudine mutuatus est. Sensus autem est: nihil cum ecclesiae contemptoribus debere nobis esse negotii, donec resipuerint.

18. *Quaecunque ligaveritis.* Eadem nunc verba repetit, quibus usus fuerat capite 16, sed diverso sensu. Nam illic doctrinae autoritatem asserere volebat: hic vero disciplinam constituit, quae appendix est doctrinae. Illic dicebat Christus, non irritam fore evangelii praedicationem, quin odor esset vivificus vel letalis: hic affirmat, quamvis impii ecclesiae iudicium derideant, non tamen vanum fore. Haec distinctio tenenda est, quod illic simpliciter de verbo praedicato, hic autem de publicis censuris et disciplina disseritur. Caeterum rationem metaphorae *ligandi* et *solvendi* illinc petant lectores. Summa haec est, quisquis admisso delicto suppliciter culpam agnoscit et deprecatur, ut ab ecclesia veniam impetret, eum absolvi non tantum ab hominibus, sed ad Deo ipso: rursum quisquis ecclesiae obiurgationes et minas ludibrio habet, si ab ea damnetur, ratum fore in coelo iudicium quod homines tulerint. Si quis obiiciat, Deum hoc modo fieri quasi pedarium iudicem, qui subscribat mortalium hominum sententiae, solutio in promptu est. Neque enim autoritatem ecclesiae suae asserit Christus, qua ius suum et patris imminuat, sed potius qua verbi sui maiestatem sanciat. Quemadmodum enim capite 16 non quamlibet promiscue doctrinam stabilire voluit, sed quae ex ore suo profecta esset, ita neque hoc loco quodlibet iudicium stabile et ratum fore dicit, sed in quo ipse praesidet: neque id modo per spiritum, sed etiam per verbum. Unde sequitur, homines nullum afferre Deo praeiudicium, dum nihil nisi ex eius ore pronuntiant, ac tantum fideliter exsequi student, quod ille mandavit. Quamvis enim unicus sit mundi iudex Christus, vult tamen interea ministros verbi sui habere praecones. Deinde vult suum iudicium ab ecclesia proferri. Ita fit ut nihil sibi deroget interposito hominum ministerio, quin solus ipse absolvat et liget. Oritur tamen hic quaestio, quum multos hypocritas ecclesia toleret, absolvat etiam multos, qui fictam poenitentiam obtendunt, an conveniat tales in coelo absolvi. Respondeo, non ad alios dirigi sermonem, quam qui recte ac sincere ecclesiae se reconciliant. Nam trepidis conscientiis afferre solatium metumque eximere volens testatur, reatu liberari coram Deo quicunque peccaverint, si in gratiam redeant cum ecclesia. Hoc enim quasi pignus coelestis gratiae statuit, quod nihil ad hypocritas pertinet, qui purum reconciliationis usum pervertunt. Piis vero non vulgaris inde fiducia nascitur, dum sua peccata coram Deo et angelis deleri audiunt, simul ac veniam obtinuerint ab ecclesia. In altero membro minime ambigua est mens Christi: nam quum praefractis et superbis proclive sit, ecclesiae iudicium hoc praetextu contemnere, quia hominibus subiici nolint, sicuti impii nebulones saepe ad coeleste tribunal audacter provocant, Christus, ut terrore frangat hanc contumaciam, quae nunc ab illis spernitur, damnationem in coelo ratam fore denuntiat. Interim suos ad iustam severitatem animat, ne improbae eorum contumaciae succumbant, qui disciplinam respuent vel excutient. Hinc quoque videre est, quam insulse papistae praesentem locum ad omne tyrannidis genus fucandum torqueant. Ius excommunicandi ecclesiae tribui certum est, et sani omnes fatentur: sed an ut unusquispiam, et quidem non ab ecclesia vocatus, sed a cornuta larvataque bestia creatus, pro sua libidine inanes excommunicationum crepitus emittat? Atqui legitimam ecclesiae gubernationem presbyteris iniunctam fuisse constat, non tantum verbi ministris, sed qui ex plebe morum censores illis adiuncti erant. Hac tamen impudentia non contenti probare etiamnum conantur ex hoc loco, quaecunque imposuerint onera, esse ferenda. Taceo quod potestatem ecclesiae permissam indigne sibi usurpant ac rapiunt pessimi ecclesiae hostes: tantum dico, quum Christus non nisi de corrigendis peccatis agat, qui suis legibus animas illaqueant, non minus stulte quam scelerate eius testimonio abuti. Eiusdem farinae est, quod auricularem suam confessionem hoc praetextu defendunt. Neque enim, si ecclesiae reconciliari Christus voluit, qui sua culpa usque ad publicum iudicium tracti fuerint, ideo singulis legem imponit, ut sua peccata in aurem sacrifici exonerent. Adeo autem frivolae sunt eorum ineptiae, ut refutationi longius insistere necesse non sit.

19. *Rursum dico vobis.* Confirmat proximam sententiam: quia Deus non modo spiritum consilii et prudentiae daturus sit petentibus, sed etiam facturus, ne virtute et effectu careat quidquid ex verbo suo egerint. Consensum vero precationi coniungens admonet, quam sobrie et reverenter in omnibus sacris actionibus se gerere debeant fideles. Monendus est peccator, et nisi correctionem admittat, excommunicandus. Hic non modo sacrum os Dei consulere oportet, ne quid statuatur nisi ex eius verbo, sed simul etiam a precibus auspicari convenit. Unde clarius apparet quod ante docui,

sumatur, tantundem valet adverbium *septies*, ac si dixisset, quousque tandem, Domine, peccantes in gratiam vis recipi? nam absurdum est ac minime utile, ut nos placabiles subinde reperiant. Atqui Christus adeo hac obiectione non movetur, ut diserte exprimat, nullum fieri debere remittendi finem. Neque enim certum numerum praescribere voluit, sed potius mandare, ut nunquam fatigemur. Lucas a Matthaeo nonnihil discrepat, quia simpliciter Christi praeceptum refert, ut septies ignoscere parati simus: sensus tamen convenit, ut non semel aut bis, sed quoties resipuerit peccator, simus ad dandam veniam prompti et faciles. Hoc tantum interest, quod apud Matthaeum Dominus Petrum increpans, eo quod nimis restrictus foret, numerum hyperbolice auget, qui per se ad summam rei notandam sufficit. Neque enim rogabat Petrus, an septies remitteret, quod placeret eousque progredi, sed ut obiecta magni absurdi specie Christum a sententia deduceret, quemadmodum nuper attigi. Ergo qui septies remittere paratus erit, ad septuagesimam usque offensam erit placabilis. Caeterum ex verbis Lucae alia oritur quaestio: quia non iubet Christus veniam dare, nisi dum ad nos conversus peccator poenitentiam testabitur. Nam videtur hoc modo suis permittere, ut improbis veniam ac misericordiam negent. Respondeo, bifariam remitti peccata: si quis iniuriam mihi fecerit, ego autem deposito vindictae affectu eum amare non desino, quin etiam beneficium rependo loco iniuriae: quamvis de illo sinistre sentiam, ut meretur, remittere tamen illi dicor. Nam quum Deus hostibus nos bene velle iubet, non ideo protinus exigit, ut probemus in illis quae ipse damnat, sed tantum animos nostros omni odio vult esse purgatos. In hoc genere veniae adeo non est exspectandum, ut qui peccavit ultro ad nos placandos accedat, ut amare oporteat qui nos data opera exasperant, qui repudiant gratiam, veteresque offensas nobis accumulant. Secunda remittendi species est, quum ita fratrem recipimus in gratiam, ut de eo recte sentiamus, simusque persuasi deletam coram Deo esse peccati eius memoriam. Atque hoc est quod prius admonui, Christum hic non tantum de iniuriis, quae nobis illatae sint, disserere, sed de quibuscunque peccatis. Vult enim eos, qui lapsi sunt, nostra misericordia levari. Quae doctrina ideo valde necessaria est, quod natura praeter modum sumus omnes fere morosi: et Satan praetextu severitatis ad immanem rigorem nos impellit, ut miseros homines, quibus venia negatur, tristitia et desperatio absorbeat. Sed hic quaeritur rursum: simul ac verbo quis professus sit poenitentiam, fidesne haberi debeat? Nam ut hoc fiat, necesse erit volentes ac scientes errare. Ubi enim erit discretio, si ad centesimum usque crimen impune quivis nobis illudat? Respondeo primum, de quotidianis delictis hic haberi sermonem, in quibus etiam optimus quisque venia indiget. Quum igitur in tanta carnis infirmitate tam lubricum sit nobis iter, tot insidiae et impulsus, quid fiet si ad secundum vel tertium lapsum praeciditur spes veniae? Addendum est secundo, Christum non privare iudicio fideles, ut stulte ad verbulum unum creduli sint, sed tantum velle aequos esse et humanos, ut resipiscentibus manum porrigant, si modo appareat, ipsos ex animo sibi in peccatis displicere. Sacra enim res est poenitentia, ideoque maturo examine opus habet: sed quoties probabile signum conversionis dederit peccator, admitti vult Christus ad reconciliationem, ne repulsa fractus deficiat. Tertio notandum est, ubi quis sua levitate et inconstantia suspectum se reddidit, posse nos veniam petenti ita ignoscere, ut in posterum observemus eius mores, ne tolerantiam nostram et mansuetudinem, quae ex spiritu Christi est, ludibrio habeat. Tenendum enim ipsius Domini consilium est, clementia nostra iuvandos esse, qui lapsi sunt, ut resurgant. Et certe imitanda nobis patris coelestis est bonitas, qui procul occurrit peccatoribus, ut eos ad salutem invitet. Adde, quum poenitentia mirabile sit opus spiritus, et novi hominis creatio, si eam despicimus, ipsi Deo fieri iniuriam.

23. *Assimilatum est regnum coelorum.* Quia nos ad misericordiam flectere difficile est, praesertim vero ubi multa fratrum vitia toleranda sunt, statim taedium obrepit, doctrinam hanc aptissima parabola Dominus confirmat, cuius summa est, eos qui ad ignoscenda fratrum delicta sunt inflexibiles pessime sibi consulere, ac statuere sibi legem nimis duram et gravem, quia Deum experientur aeque rigidum et inexorabilem erga se ipsos. Nam in tribus membris praecipue consistit similitudo: opponitur enim dominus servo, ingens summa minutis vel mediocribus, singularis clementia extremae crudelitati. His tribus observatis, facile erit colligere Christi mentem: quid enim sumus, si cum Deo conferimur? Iam vero cuius summae quisque nostrum ei debitor est? Postremo quam leves sunt offensae, in quibus obnoxii sunt nobis fratres, si expenditur nostra erga Deum obligatio? Quam indignus itaque est Dei misericordia homuncio immensa mole oneratus, qui erga sui similes implacabilis ne minimum quidem delictum remittit? Quantum ad verba spectat, *regnum coelorum* hic vocatur spiritualis ecclesiae conditio, ac si dixisset Christus: ita se res habet inter Deum et homines, quoad animam et spiritualis vitae rationem, ut inter dominum civilem et terrenum ac eius servos, quoad pecuniam et praesentis vitae negotia.

25. *Iussit eum Dominus venumdari.* Hic argute singula excutere frivolum esset. Neque enim

rigorem Deus semper ostentat initio, donec ad deprecationem compulsi veniam petamus, imo gratuita bonitate nos praevenit: sed tantum docet, si summo iure in nos utatur Deus, quid nobis futurum sit. Deinde si velit exigere a nobis quod debetur, quam nobis expediat confugere ad preces, quia hoc unicum superest asylum peccatoribus. Notanda est etiam longa summarum distantia: nam quum talentum unum centum denariis pluris sit, quid centum denarii ad decem talentorum millia?

31. *Quum vidissent conservi.* Quanquam in his verbis quaerendum non est mysterium, quia tamen nihil continent, nisi quod natura dictat, et usu quotidie discimus, sciendum est, nobis coram Deo tot adversarios testes fore, quot nobiscum vivunt homines: quia fieri non potest, quin illis displiceat ac odio sit crudelitas, praesertim dum sibi quisque metuit, ne in caput suum redundet quod videt alteri fieri. Quod ad sententiam proxime sequentem, frustra quaeritur, quomodo puniat Deus, quae semel remisit peccata: quia simplex hic sensus est, licet omnibus misericordiam offerat, indignos tamen esse, qui ea fruantur, rigidos exactores, a quibus nulla potest impetrari venia. Ridiculi vero sunt papistae, dum ex adverbio *quousque* purgatorium ignem eliciunt. Certum enim est, mortem aeternam a Christo hic notari, non poenam temporalem, qua Dei iudicio satisfiat.

MATTH. XVII. 24. *Quum autem venissent Capernaum, accesserunt, qui didrachma accipiebant, ad Petrum, dixeruntque: Praeceptor vester non solvit didrachma?* 25. *Dicit: Etiam. Et quum ingressus fuisset in domum, praevenit illum Iesus dicens: Quid tibi videtur Simon? Reges terrae a quibus accipiunt tributa, aut censum? a filiis suis, an ab alienis?* 26. *Dicit illi Petrus: Ab alienis. Ait illi Iesus: Ergo liberi sunt filii.* 27. *Verum ne offendamus eos, profectus ad mare, mitte hamum, et eum piscem, qui prodierit primus, tolle: et aperto ore illius, invenies staterem, eum acceptum da illis pro me et pro te.*

Matth. 24. *Quum autem venissent Capernaum.* Inprimis notandus est huius historiae scopus: nempe quod Christus tributum solvendo subiectionem ultro testatus sit, sicuti formam servi induerat, simul tamen et verbis et miraculo ostenderit, non iure vel necessitate, sed libera et voluntaria submissione se ita esse exinanitum, ut eum censeret mundus quasi unum quemlibet e vulgo. Erat hoc non vectigal, quod exigi soleret in traiectu, sed annuum tributum Iudaeis impositum in singula capita, ut tyrannis penderent quod olim solebant uni Deo. Scimus enim, hunc censum illis praescriptum fuisse in lege, ut dimidio statere quotannis profiterentur Deum, a quo redempti fuerant, esse summum suum regem. Hoc quum ad se transtulissent reges asiatici, placuit Romanis exemplum. Ita quasi alienati essent Iudaei a Dei imperio, profanis tyrannis solvebant sacrum censum in lege indictum. Porro absurdum videri poterat, Christum, quum apparuisset populi redemptor, ne ipsum quidem a tributo esse immunem. Hoc scandalum ut averteret, verbis docuit, sola voluntate se esse obstrictum: et miraculo idem probavit, quia a terreno imperio eximere se poterat, qui mari dominabatur et piscibus.

Praeceptor vester non solvit? Quidam putant, perstrictum fuisse Christum a tributi coactoribus, quasi se a communi iure subduceret. Ergo, ut petulans et contumeliosum est illud hominum genus, probrose hoc esse dictum interpretor. Nam quum censeri in sua quisque urbe soleret, scimus, Christo non fuisse quietam uno in loco stationem. Quaerunt ergo isti, an solutus erit legibus, quia tanquam incertus hospes huc illuc discursat? Et Petri responsum modestam excusationem continet ad eos placandos: Solvet, inquit. Unde colligimus, Christum prius ex more solvisse, quia Petrus ut rem minime dubiam promittit. Quod vero hunc potius, quam alios discipulos compellant, factum esse suspicor, quia apud ipsum habitavit Christus: nam si eodem omnes contubernio usi forent, communis fuisset exactio. Ridiculi ergo sunt papistae, qui tam frivolo praetextu Petrum dignitatis socium Christo faciunt. Vicarium, inquiunt, sibi elegit, et pari secum honore dignatus est, quem solutione tributi sibi aequavit. Atqui hoc modo subulcos omnes facient Christi vicarios, quia tantundem et illi pendebant. Quod si in tributo solvendo enituit primatus Petri, unde ista, quam sibi arrogant, immunitas? Sed ita putide ineptire oportet, qui scripturam pro sua libidine depravant.

Quid tibi videtur Simon? Specimen divinitatis suae in eo edidit Christus, se nihil latere ostendens. Quorsum autem tendit eius sermo? an ut se et suos a legum subiectione eximat? Sic quidam exponunt, iure liberos esse Christianos, sed libere subiici communi politiae, quoniam aliter humana societas coli nequit. Mihi tamen simplicior videtur sensus: quia enim periculum erat, ne frustra Christum venisse putarent discipuli, quia tributum solvendo spem liberationis praecideret, simpliciter affirmat, se ideo solvere tributum, quia iure suo et potestate sponte abstinet. Unde colligitur, nihil de eius regno minui. Sed cur sibi palam non vindicat quod suum est? nempe quia tributi coactoribus incognita erat eius maiestas. Quanquam enim spirituale est eius regnum, sic tamen habendum est, quum unicus sit Dei filius, haeredem quoque esse

totius mundi, ut subiecta illi esse omnia, et coram ipso in ordinem cogi deceat. Sensus ergo est, non ideo praefectos esse humano generi reges a Deo et institutas politias, ut ipse qui filius est eandem cum aliis servitutem promiscue obeat, sed tamen, donec manifestata sit regni sui gloria, sponte una cum aliis fore servum. Hoc testimonio non minus insulse, quam feliciter abusus est papa, ut suum clerum legibus solveret. Quasi vero rasura capitis faciat Dei filios, qui a tributis et vectigalibus sint immunes. Atqui nihil aliud voluit Christus quam sibi honorem filii regis vindicare, ut saltem domum haberet privilegio immunem a iure vulgari. Quare inscite etiam anabaptistae haec verba ad labefactandum politicum ordinem detorquent, quum certo certius sit, Christum minime de communi fidelium iure disserere, sed tantum similitudinem petere a filiis regum, qui una cum suis domesticis liberi sunt.

27. *Mitte hamum.* Quanquam fateor, non semper plenos Christo loculos fuisse, non tamen inopia coactum arbitror hoc mandasse Petro, sed ut miraculo probaret, se latius dominari quam omnes terrenos reges, ut qui pisces sibi haberet tributarios. Atque hoc semel tantum legimus factum esse, quia unum documentum satis in totam vitam fuit. Porro stater tantundem valebat ac siclus, nempe quatuor drachmas vel duo didrachma.

MATTH. XIX. 1. *Et factum est, quum consummasset Iesus hos sermones, migravit a Galilaea, et venit in fines Iudaeae trans Iordanem.* 2. *Et sequutae sunt eum turbae multae, et sanavit eos ibi.*

MARC. IX. 38. *Respondit autem ei Ioannes, dicens: Praeceptor, vidimus quemdam nomine tuo eiicere daemonia, nec sequitur nos: et prohibuimus illum, propterea quod non sequitur nos.* 39. *Iesus autem ait: Ne prohibeatis illum: nullus enim est, qui, si virtutem fecerit in nomine meo, possit cito male loqui de me.* 40. *Qui enim non est adversus nos, pro nobis est.* X. 1. *Et quum inde surrexisset, venit in fines Iudaeae per regionem, quae est trans Iordanem. Et conveniunt rursum turbae ad illum, et sicut consueverat, rursum docebat eas.*

LUC. IX. 49. *Respondens autem Ioannes dixit: Praeceptor, vidimus quemdam super nomine tuo eiicientem daemonia, et prohibuimus eum, quia non sequitur nobiscum.* 50. *Et ait ad illum Iesus: Nolite prohibere: qui enim non est adversum nos, pro nobis est.* 51. *Factum est autem, dum complerentur dies assumptionis eius, et ipse faciem suam obfirmaverat, ut iret Hierosolymam.* 52. *Et misit nuntios ante conspectum suum, et euntes intraverunt in oppidum Samaritanorum, ut pararent illi:* 53. *Et non receperunt eum, quia facies eius erat euntis Hierosolymam.* 54. *Quum vidissent autem discipuli eius Iacobus et Ioannes, dixerunt: Domine, vis dicamus, ut ignis descendat e coelo, et consumat illos, quemadmodum et Elias fecit?* 55. *Conversus autem Iesus, increpavit illos, dicens: Nescitis cuius spiritus estis vos.* 56. *Filius enim hominis non venit ad perdendas animas hominum, sed servandas. Et abierunt in aliud castellum.*

Marc. 38. *Praeceptor, vidimus quemdam.* Hinc apparet, celebre iam tunc fuisse Christi nomen, ut eo usi sint, qui non erant ex familiaribus eius discipulis, vel forte etiam abusi: nihil enim pro certo asserere ausim. Fieri potest ut hic, de quo fit mentio, Christi doctrinam amplexus non malo animo ad edenda miracula se contulerit, sed quia non nisi selectos evangelii sui praecones hac facultate ornavit Christus, temere ab illo susceptum vel potius arreptum fuisse hoc munus arbitror. Quanquam autem praepostere hoc tentavit, quod discipulos sine mandato imitari ausus est, successu tamen non caruit audacia, quia Domino placuit hoc quoque modo nomen suum illustrare: sicuti interdum per eos operatur, quorum ministerium non probat quasi legitimum. Ad haec nihil obstat, quominus fide particulari quispiam imbutus caecum impetum sequatur: atque ita se ad edenda miracula praecipitet. Venio nunc ad Ioannem et eius socios. Hominem ab edendis miraculis se prohibuisse dicunt. Cur non prius rogabant, liceret necne? nunc enim dubii et suspensi magistri iudicium requirunt. Unde sequitur, ius prohibendi inconsiderate sibi sumpsisse. Quare temeritatis damnandus est, quisquis plus aggreditur quam sibi Dei verbo concessum esse novit. Deinde in Christi discipulis suspecta est ambitio, quia de asserendo honoris sui privilegio laborant. Qui fit enim, ut hominem incognitum repente ab edendis miraculis depellant, nisi quia hoc iure soli volunt potiri? Causam enim allegant, quod Christum non sequatur, ac si dicerent, Non est tuus contubernalis, ut nos: cur ergo honore aequabitur?

39. *Ne prohibeatis.* Prohiberi eum Christus noluit, non quod illi autor fuisset, vel probaret eius factum, aut etiam probari vellet a discipulis, sed quia, ubi per occasionem glorificatur Deus, ferendum id est ac gaudendum. Sic Paulus (Philipp. 1, 18), quamvis illi displiceat eorum cupiditas, qui se venditabant evangelii nomine, gaudet tamen hac occasione propagari Christi gloriam. Notanda autem est ratio quae subiicitur, fieri non posse ut Christo maledicat, qui in eius nomine virtutes edit, ac proinde in lucro deputandum: nam inde sequitur, nisi magis propriae gloriae addicti fuissent discipuli quam studiosi ac cupidi promovendae magistri gloriae, non aegre fuisse laturos, quum eam aliunde extolli augerique cernerent. Neque tamen quum

vindictam prosiliunt. Quare nihil nobis patrocinantur sanctorum exempla, nisi idem, qui illos direxit spiritus, in nobis habitet.

MATTH. XIX. 3. *Et accesserunt ad eum Pharisaei tentantes eum, et dicentes ei: Licetne homini divortium facere cum uxore sua qualibet ex causa?* 4. *Qui respondens ait eis: Annon legistis, quod is, qui fecit ab initio, masculum et feminam fecit eos?* 5. *Et dixit: Propterea deseret homo patrem et matrem, et agglutinabitur uxori suae, et erunt duo in carnem unam.* 6. *Itaque iam non sunt duo, sed una caro: quod ergo Deus copulavit, homo ne separet.* 7. *Dicunt illi: Cur ergo Moses iussit dare libellum repudii, ac dimittere eam?* 8. *Ait illis: Moses ad duritiem cordis vestri permisit vobis repudiare uxores vestras: caeterum ab initio non fuit sic.* 9. *Dico autem vobis, quod quicunque repudiaverit uxorem suam, nisi ob stuprum, et aliam duxerit, is committit adulterium: et qui repudiatam duxerit, is adulterium committit.*

MARC. X. 2. *Et adeuntes Pharisaei interrogabant illum: Licetne viro uxorem repudiare? tentantes illum.* 3. *At ipse respondens dixit illis: Quid vobis praecepit Moses?* 4. *Illi autem dixerunt: Moses permisit libellum repudii scribere, ac dimittere.* 5. *Et respondens Iesus dixit illis: Ad duritiem cordis vestri scripsit vobis hoc praeceptum.* 6. *Caeterum ab initio creationis masculum et feminam fecit illos Deus.* 7. *Propter hoc relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suae.* 8. *Et erunt duo in carnem unam. Itaque iam non sunt duo, sed una caro.* 9. *Quod igitur Deus copulavit, homo ne separet.* 10. *Et in domo rursum discipuli illius eadem de re interrogarunt illum.* 11. *Et dicit illis: Quicunque repudiaverit uxorem suam, et duxerit aliam, adulterium committit in illam.* 12. *Et si mulier repudiaverit virum suum, et nupserit alteri, adulterium committit.*

Quanquam insidias Christo tendunt Pharisaei, et dolose eum adoriuntur ut circumveniant, utiliter tamen nobis cessit eorum malitia: sicuti Dominus mirifice in suorum utilitatem convertere novit, quaecunque ad verae doctrinae subversionem machinantur impii. Nam hac occasione soluta fuit quaestio, quam pariebat repudii libertas, et de sacro ac insolubili coniugii nexu certa lex tradita. Inde autem arrepta est captionis ansa, quia in utramque partem secundum ipsos non nisi odiosa esse poterat responsio. Quaerunt, an viro liceat repudiare uxorem quavis de causa: si neget Christus, clamabunt impie, legem ab ipso abrogari: si affirmet, iactabunt potius lenonem esse quam Dei prophetam, qui sic virorum libidini indulgeat. Hoc quidem animis conceperant, sed filius Dei, qui novit sapientes in astutia sua deprehendere, eos frustratus est, illicitis repudiis severe resistens, et simul tamen demonstrans, nihil se nisi legi consentaneum proferre. Nam duobus capitibus totam rem concludit: ordinem creationis debere esse instar legis, ut vir coniugalem fidem tota vita colat. Divortia autem esse permissa, non quod licita sint, sed quia cum praefracto et indocili populo negotium erat.

Matth. 4. *Annon legistis.* Non respondet quidem diserte Christus ad rogatum, sed propositae quaestioni plane satisfacit: quemadmodum si quis nunc de missa interrogatus, sacrae coenae mysterium fideliter exponat, ac tandem inferat, sacrilegos esse et falsarios, qui purae Domini institutioni quidquam vel addere vel detrahere audent, fictitium missae sacrificium palam evertet. Hoc autem axioma sumit Christus, Ab initio Deus marem adiunxit feminae, ut duo efficerent integrum hominem. Ergo qui uxorem repudiat, quasi dimidiam sui partem a se ipso avellit. Hoc autem minime patitur natura, ut corpus suum quispiam discerpat. Alterum argumentum subiicit, ductum a minori ad maius. Sanctius est coniugii vinculum quam quod filios parentibus astringit. Atqui pietas insolubili nexu filios parentibus obligat. Multo minus ergo potest maritus renuntiare uxori. Hinc sequitur, divinum vinculum abrumpi, si vir ab uxore divortium faciat. Iam vero hic est verborum sensus, quod Deus humani generis conditor masculum et feminam fecerit, ut quisque unica uxore contentus alias non appetat. Nam in numero duali insistit, sicuti et propheta Malachias cap. 2, 10, quum adversus polygamiam invehitur, eandem rationem adducit, quod Deus, in quo abundantior erat spiritus, ut in eius arbitrio esset plures creare, unum tamen fecerit hominem, nempe qualis hic describitur a Christo. Ergo ex ordine creationis probatur individua viri unius cum una uxore societas. Si quis obiiciat, hoc modo non fore licitum mortua priore uxore inducere alteram, facilis est responsio, non modo vinculum morte solvi, sed uxorem secundam a Deo subrogari in locum prioris, quasi una et eadem esset.

5. *Propterea deseret.* Dubium est, Adamne loquentem illic Moses, an Deum inducat: sed utrumvis eligas, ad praesentem locum parum interest, quia satis fuit adducere Dei oraculum, licet ore Adae prolatum fuerit. Caeterum non simpliciter iubetur, qui uxorem ducit, patrem relinquere, quia secum ipse pugnaret Deus, si coniugio aboleret quam filiis erga parentes pietatem mandat: sed dum comparatio fit inter officia, patri et matri praefertur uxor. Atqui si nuntium quis patri remittat, et iugum excutiat cui alligatus est, tale prodigium nemo admittet. Multo igitur minor erit solvendi coniugii libertas.

tradant, quia sequuntur quod ille praescripsit. Obrepet alicui uxoris fastidium, ut congredi cum ea non sustineat: an huic malo polygamia medebitur? Alterius uxor in paralysin vel apoplexiam incidet, vel alio incurabili morbo laborabit: an maritus incontinentiae praetextu illam reiiciet? Atqui scimus spiritus auxilio nunquam destitui, qui in viis suis ambulant. Scortationis vitandae causa, inquit Paulus, quisque uxorem ducat (1. Cor. 7, 2). Hoc qui fecit, licet non succedat ex voto, suis partibus defunctus est. Ergo si quid desit, Dei subsidio sarcietur. Ultra progredi, nihil aliud est quam Deum tentare. Quod autem alteram causam notat Paulus (1. Cor. 7, 12. 15), nempe ubi pietatis odio coniuges ab incredulis reiici contingit, non esse pium fratrem vel sororem tunc servituti obnoxium, a Christi mente diversum non est. Neque enim illic de iusta repudii causa disserit, sed tantum an viro incredulo obstricta maneat mulier, postquam Dei odio impie reiecta non aliter redire in gratiam potest quam si Deum abneget. Quare nihil mirum, si Paulus alienationi a Deo dissidium cum homine mortali praeferat. Videtur tamen supervacua esse quam ponit Christus exceptio. Nam si capitale supplicium meretur adultera, quorsum attinet de repudio loqui? Sed quia mariti erat uxoris adulterium iudicio persequi, ut domum flagitio purgaret, qualis qualis fuerit eventus, maritum, qui uxorem impudicitiae convincit, absolvit Christus a vinculo: et fieri potest, ut in corrupto et degenere populo huius quoque sceleris tunc magna regnaverit impunitas. Sicuti hodie perversa magistratuum indulgentia facit, ut necesse habeant viri impuras uxores reiicere, quia de adulteris poena non sumitur. Notandum autem est, commune ac mutuum esse ius utriusque partis, sicuti mutua et par est fidei obligatio. Nam quum aliis in rebus primatum vir teneat, quoad torum uxori aequatur: non enim est dominus corporis sui. Ergo quum adulter a coniugio defecerit, parta est uxori libertas.

Qui repudiatam duxerit. Hoc membrum pessime expositum fuit a multis interpretibus. Generaliter enim et confuse putarunt, caelibatum praecipi quoties divortium factum fuerit: ita si maritus adulteram reiiceret, utrique iniecta est coelibatus necessitas. Quasi vero sit haec repudii libertas, tantum ab uxore secubare: quasi etiam Christus non clare in hac causa fieri permittat, quod promiscue sibi Iudaei pro suo arbitrio usurpare soliti erant. Fuit ergo ille nimis crassus error: nam quum adulterii damnat Christus, qui repudiatam uxorem duxerit, restringi hoc ad illicita et frivola divortia certum est. Ideo Paulus manere innuptas iubet, quae sic dimissae fuerint, aut viris suis reconciliari, quia scilicet rixis et dissidiis non aboletur coniugium (1. Cor. 7, 11). Idque elicitur ex Marco, ubi nominatim exprimitur uxor quae a marito discesserit, non quod liberum fuerit uxoribus dare maritis repudii libellum, nisi quatenus in exteros mores prolapsi erant Iudaei: sed notare voluit Marcus, corruptelam, quae tunc passim trita erat, reprehendi a Domino, quod post voluntaria divortia utrinque ad novum coniugium transibant: ideo adulterii nulla fit apud eum mentio.

MATTH. XIX. 10. *Dicunt ei discipuli: Si ita habet causa hominis cum uxore, non expedit matrimonium contrahere.* 11. *Qui dixit illis: Non omnes capaces sunt huius dicti, sed quibus datum est.* 12. *Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt: et sunt eunuchi, qui facti sunt eunuchi ab hominibus: et sunt eunuchi, qui se ipsos castraverunt propter regnum coelorum. Qui potest capere, capiat.*

Perinde ac si iniqua virorum conditio futura sit, si ita alligati sint uxoribus, ut, quamdiu pudicae fuerint, cogantur reliqua perferre potius quam ab illis discedant, hoc Christi responso commoti discipuli excipiunt, melius esse carere uxoribus quam induere talem laqueum. Sed cur non vicissim expendunt, quam dura sit uxorum servitus, nisi quia sibi et propriis commodis addictos impellit carnis sensus, ut aliis neglectis tantum sibi bene consultum esse cupiant? Interim se prodit impia ingratitudo, quod incommodi unius metu vel taedio singulare Dei donum respuunt. Satius est secundum eos, coniugium effugere quam se adstringere perpetuae societatis vinculo. Atqui si coniugium instituit Deus in communem humani generis salutem, licet quaedam minus grata secum trahat, non ideo protinus spernendum est. Discamus ergo, si quid in Dei beneficiis nobis non arridet, non tam lauti esse ac morosi, quin reverenter illis utamur. Praesertim nobis in sancto coniugio cavenda est haec pravitas: nam quia multis molestiis implicitum est, semper conatus est Satan odio et infamia gravare, ut homines ab eo subduceret. Et Hieronymus nimis luculentum maligni perversique ingenii specimen in eo edidit, quod non tantum calumniis exagitat sacrum illum et divinum vitae ordinem, sed quascunque potest ex profanis autoribus loedorias accumulat, quae eius honestatem deforment. Nobis autem in mentem veniat, quaecunque in coniugio molesta sunt, accidentalia esse, quia proveniunt ex hominis vitio. Deinde meminerimus, quia post corruptam naturam medicina esse coepit, non mirum esse si dulcedini permixtum habeat amarum saporem. Sed videndum est, quomodo hanc stultitiam refellat Dominus. *Omnes* huius dicti capaces esse negans, significat electionem non esse positam in

manu nostra, ac si de re nobis subiecta esset consultatio. Si quis utile sibi esse putat uxore carere, atque ita nullo examine habito caelibatus legem sibi edicit, longe fallitur. Deus enim, qui pronuntiavit bonum esse, ut viro adiutrix sit mulier, contempti sui ordinis poenam exiget: quia nimium sibi arrogant mortales, dum se a coelesti vocatione eximere tentant. Porro non esse omnibus liberum, eligere utrum libuerit, inde probat Christus, quia speciale sit continentiae donum: nam quum dicit, non omnes esse capaces, sed quibus datum est, clare demonstrat non omnibus esse datum. Unde convincitur eorum superbia, qui sibi arrogare non dubitant, quod tam clare Christus adimit.

Matth. 12. *Sunt enim eunuchi.* Tria eunuchorum genera ponit Christus. Qui natura sunt spadones, vel qui ab hominibus castrati, eos a coniugio arcet defectus, quia viri non sunt. Alios dicit esse eunuchos, qui se castraverunt, ut se liberius Deo impendant: hos immunes facit a necessitate coniugii. Unde sequitur alios omnes, qui a coniugio abhorrent, sacrilega audacia gigantum more cum Deo pugnare. Quod papistae urgent castrandi vocem, quasi suo arbitrio continentiae legem homines imponant, nimis frigidum est. Prius enim testatus est Christus, Deum hoc quibus visum est dare. Et paulo post iterum asseret temere caelibatum eligi, ubi quis speciali dono praeditus non est. Quare haec castratio non libero arbitrio subiicitur, sed simplex sensus est, quum natura apti sint quidam ad coniugium, licet abstineant, non tamen Deum tentare, quia Deus immunitatem illis concedit.

Propter regnum coelorum. Insulse exponunt multi, Ad promerendam aeternam vitam: quasi caelibatus meritorium in se aliquem cultum contineat, sicuti papistae fingunt, statum esse angelicum. Atqui nihil aliud voluit Christus, quam caelibes hunc finem debere sibi habere propositum, ut curis omnibus soluti sese alacrius ad pietatis officia accingant. Stulta igitur imaginatio est, caelibatum esse virtutem, quia non magis quam ieiunium per se Deo placet, nec inter obsequia, quae a nobis requirit, censeri meretur, sed in alium finem spectare debet: imo nominatim exprimere voluit Christus, licet quispiam a scortatione purus sit, non tamen eius caelibatum probari Deo, si tantum otio suo et deliciis prospicit, sed tantum hoc nomine excusari, si ad liberam et solutam coelestis vitae meditationem adspirat. In summa, docet Christus non satis esse, si caste vivant caelibes, nisi consulto ab uxoribus abstineant, quo se expediant ad meliora officia.

Qui potest capere, capiat. Hac clausula admonet Christus, minime spernendum esse coniugii usum, nisi caeca temeritate nos in exitium praecipites dare velimus: nam discipulis, quos videbat sine iudicio ruere, manum iniicere oportuit. Caeterum utilis omnibus admonitio est, quia in eligendo vitae genere pauci quid sibi datum sit reputant, sed prosiliunt sine delectu, quocunque eos tulit inconsideratus fervor: atque utinam fuisset olim audita. Sed nescio quibus Satanae fascinis obstructae fuerunt aures, ut reluctante natura, quasi invito Deo, laqueum perpetui caelibatus sibi induerint, quos ad coniugium Deus vocabat. Postea exitiali voti laqueo constrictae sunt miserae animae, ut a fovea nunquam emergerent.

MATTH. XIX. 13. *Tunc oblati sunt ei pueri, ut manus eis imponeret, ac oraret: discipuli autem increpabant eos.* 14. *Iesus vero ait eis: Sinite pueros, et ne prohibeatis eos ad me venire: talium est enim regnum coelorum.* 15. *Et quum imposuisset illis manus, abiit illinc.*

MARC. X. 13. *Et attulerunt ad illum pueros, ut tangeret eos: discipuli vero increpabant eos, qui offerebant.* 14. *Iesus autem quum vidisset, indignatus est, dixitque eis: Sinite pueros venire ad me, nec prohibete illos: talium enim est regnum coelorum.* 15. *Amen dico vobis, quicunque non acceperit regnum Dei tanquam puer, non ingredietur in illud.* 16. *Et quum cepisset eos in ulnas, impositis super eos manibus, benedixit illis.*

LUC. XVIII. 15. *Offerebant autem ei etiam infantes, ut eos tangeret: quod quum viderent discipuli, increpabant illos.* 16. *Iesus autem, quum illos ad se vocasset, dixit: Sinite pueros venire ad me, et ne prohibete eos: talium est regnum Dei.* 17. *Amen dico vobis, quicunque non acceperit regnum Dei veluti puer, non intrabit in illud.*

Haec historia valde utilis est, quia docet, non eos solum recipi a Christo, qui sancti desiderii fideique impulsu sponte ad eum accedunt, sed quibus nondum per aetatem sentire licet, quantopere indigeant eius gratia. Nihil adhuc intelligentiae est in puerulis istis, ut benedictionem expetant: eos tamen sibi oblatos humaniter et benigne recipit, solennique benedictionis ritu eosdem patri consecrat. Porro eorum, qui pueros offerunt, consilium observare convenit: nisi enim infixa fuisset eorum mentibus persuasio, depositam esse spiritus virtutem penes ipsum, quam in populum Dei effunderet, absurdum fuisset pueros offerre. Quare non dubium est, quin participationem gratiae illis postulent: ideo amplificandi causa apud Lucam additur particula *etiam*, ac si dixisset, postquam experti fuerant, quam variis modis adultos iuvaret, spem quoque de pueris cepisse, non prorsus vacuos omnibus spiritus donis abituros, si manus eis imponeret. Porro manuum impositio (ut alibi diximus) vetus et celebre apud Iudaeos benedicendi symbolum erat: ideo nihil mi-

rum, si Christum pro pueris abhibita illa solenni caeremonia precari cupiant. Interea tamen, quum praestantior minoribus benedicat (Hebr. 7, 7), ius et honorem summi prophetae ei tribuunt.

Matth. 13. *Discipuli autem increpabant.* Si impositum eius capiti fuisset diadema, libenter nec sine plausu excepissent, quia proprium eius munus nondum tenebant. Nunc vero indignum eius persona esse ducunt, pueros admittere: nec colore error carebat. Quid enim cum infantibus negotii summo prophetae ac Dei filio? Sed hinc discimus, perversos esse iudices, qui ex carnis suae sensu aestimant Christum: subinde enim fit, ut spolient eum propriis dotibus, et rursum quae in eum minime competunt sub specie honoris affingant. Hinc nata est immensa superstitionum congeries, quae fictitium Christum mundo induxit. Quare discamus, non aliter de ipso sentire quam ipse docet, nec aliam illi induere personam quam a patre fuit imposita. Videmus, quid in papatu contigerit. Magnum se Christo honorem deferre putarunt, si coram panis frustulo se prosternerent: foetida coram Deo abominatio. Rursum quia non satis honorificum ei putabant esse, advocati obire pro nobis munus, innumeros sibi patronos crearunt: atqui hoc modo ereptus illi fuit mediatoris honor.

14. *Sinite pueros.* Testatur, se velle pueros admittere, et tandem in ulnas receptos non modo complectitur, sed manuum impositione benedicit: unde colligimus ad hanc quoque aetatem extendi eius gratiam. Nec mirum: nam quum totum genus Adae sub mortis reatu conclusum sit, omnes a minimo usque ad maximum perire necesse est, nisi quos eripit unus redemptor. Arcere vero a redemptionis gratia aetatem illam, nimis crudele foret: itaque hunc clypeum Anabaptistis non temere opponimus. Infantibus baptismum negant, quia non sint eius mysterii capaces, quod illic signatur. Nos contra excipimus, quum gratuitae peccatorum remissionis, simulque divinae adoptionis pignus ac figura sit baptismus, infantibus minime negandum esse, quos Deus adoptat, et filii sui sanguine abluit. Quod poenitentiam vitaeque novitatem simul illic figurari obiiciunt, facilis solutio est, renovari Dei spiritu pro aetatis modulo, donec per gradus suo tempore quae in illis occulta est virtus augescat, et palam refulgeat. Quod autem non aliter reconciliari nos Deo et adoptionis haeredes fieri contendunt quam fide, hoc de adultis fatemur, sed quod ad infantes attinet, falsum esse convincit hic locus. Certe non lusorium, nec inane symbolum erat manuum impositio, nec frustra preces in aerem Christus effudit: solenniter autem offerre Deo non potuit, quin puritate donaret. Quid vero illis precatus est, nisi ut reciperentur inter Dei filios? unde sequitur, regenitos spiritu fuisse in spem salutis. Ipse denique amplexus testis fuit, censeri ipsos a Christo in suo grege. Quod si donorum spiritualium, quae figurat baptismus, compotes fuerunt, externo signo privari absurdum est. Sacrilega vero audacia est, abigere procul ab ovili Christi, quos ipse in sinu suo fovet, et quasi extraneos clausa ianua reiicere, quos prohiberi non vult.

Talium est regnum coelorum. Hac voce tam parvulos quam eorum similes comprehendit. Insulse enim Anabaptistae pueros excludunt, a quibus initium fieri debebat. Sed interim sumpta ex re praesenti occasione, hortari suos voluit, ut malitia et fastu exinaniti puerilem naturam induerent. Ideo apud Marcum et Lucam additur, neminem in regnum coelorum posse ingredi, nisi qui puero sit conformis. Sed notanda est Pauli admonitio, ne simus pueri sensu, sed malitia (1. Cor. 14, 20).

MATTH. XIX. 16. *Et ecce unus accedens ait illi: Magister bone, quid boni faciam, ut habeam vitam aeternam?* 17. *Qui dixit ei: Cur me vocas bonum? nullus est bonus, nisi unus Deus: quod si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* 18. *Dicit illi: Quae? Iesus autem dixit: Non facies homicidium. Non committes adulterium. Non facies furtum. Non falsum dices testimonium.* 19. *Honora patrem et matrem. Et, Diliges proximum tuum ut te ipsum.* 20. *Dicit illi adolescens: Omnia haec servavi a iuventute mea: quid adhuc mihi deest?* 21. *Ait illi Iesus: Si vis perfectus esse, vade, vende, quae habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in coelo: et veni, sequere me.* 22. *Quum audisset autem adolescens eum sermonem, abiit tristis: erat enim habens possessiones multas.*

MARC. X. 17. *Et quum exiret in viam, accurrit quidam, et quum genua flexisset, interrogavit eum: Praeceptor bone, quid faciam, ut vitam aeternam possideam?* 18. *Iesus autem dixit illi: Cur me dicis bonum? nemo bonus nisi unus Deus.* 19. *Praecepta nosti: Ne committas adulterium. Ne occidas. Ne fureris. Ne falsum testimonium dicas. Ne fraudes. Honora patrem tuum et matrem.* 20. *At ille respondens dixit ei: Praeceptor, haec omnia servavi ab adolescentia mea.* 21. *Iesus autem intuitus eum, dilexit ipsum, et dixit illi: Unum tibi deest, abi, quaecunque habes vende, et da pauperibus, et habebis thesaurum in coelo: et veni, sequere me, sublata in humeros cruce.* 22. *Ille vero molestia affectus propter sermonem, abiit moerens: habebat enim possessiones multas.*

LUC. XVIII. 18. *Et interrogavit eum quidam princeps, dicens: Magister bone, quid faciam, ut consequar vitam aeternam?* 19. *Dixit autem ei Iesus: Quid me dicis bonum? nemo bonus nisi unus Deus.*

tum est, quia ex officiis caritatis melius perspicitur, qualis sit cuiusque animus. Pietas quidem erga Deum superior est, sed quia hypocritae prioris tabulae observationem saepe simulant, ad examen habendum aptior est secunda tabula. Sciamus ergo, praecepta a Christo delecta esse, in quibus verae iustitiae testimonium exstat: per synecdochen tamen sub parte totum designat. Quod praeceptum de colendis parentibus ultimo loco posuit, in eo nihil est momenti, qui exacti ordinis curam minime habuit. Interim notatu dignum, secundae tabulae adscribi, ne quem decipiat Iosephi error, qui ad priorem tabulam putavit spectare. Quod tandem in fine additur, *Diliges proximum*, nihil a prioribus mandatis diversum continet, sed generalis est omnium expositio.

20. *Dicit illi adolescens.* Legem illi fuisse mortuam oportet, quum se adeo iustum somniaret: nisi enim per hypocrisin sibi blanditus esset, optima ad discendam humilitatem admonitio erat, suas maculas et sordes in legis speculo cernere. Verum stulta fiducia ebrius secure iactat, probe se a pueritia defunctum fuisse officio. Idem sibi contigisse fatetur Paulus, quod se vivere persuasus fuerit, quamdiu eum latebat legis vigor: sed postquam sensit, quid lex valeret, vulnus inde letale sibi fuisse inflictum. Ideo responsio Christi, quae sequitur, ad hominis ingenium directa fuit. Neque tamen quidquam ab eo Christus exigit praeter legis mandata, sed quia simplex recitatio eum nihil moverat, aliis verbis occultum avaritiae morbum detegit. Fateor, nusquam in lege praecipi, ut omnia vendamus: sed quum legis finis sit, homines ad sui abnegationem deducere, et expresse concupiscentiam damnet, videmus Christum non alio spectasse quam ut falsam iuvenis persuasionem corrigeret. Nam si penitus sibi fuisset notus, audita legis mentione se Dei iudicio obnoxium confessus foret: nunc quia nuda legis verba eum reatus sui non satis convincunt, interior sensus aliis verbis exprimitur. Nam si quidquam nunc praeter legis mandata exigeret Christus, secum ipse pugnaret. Nuper legis mandatis perfectam iustitiam comprehendi docuit: quomodo igitur conveniet, legem defectus argui? Adde quod falsa esset quam prius citavi Mosis contestatio. Ergo Christus non *unum* praeter legis observationem iuveni deesse intelligit, sed in ipsa legis observatione. Quanquam enim nusquam ad omnia vendenda nos lex cogat, quia tamen vitiosas omnes concupiscentias in nihilum redigit, quia ad crucis tolerantiam erudit, quia vult ad esuriem et penuriam nos esse paratos, longe aberrat iuvenis a plena eius observatione, quamdiu affixus suis divitiis concupiscentia flagrabat. Ac *unum deesse* dicit, quia de scortatione et homicidio concionari necesse non habet, sed peculiarem morbum perstringere, ac si ulcus digito attingeret. Notandum vero, quod non solum vendere iubet, sed dare pauperibus, quia divitias abiicere per se virtus non esset, sed vana potius ambitio. Laudatur a profanis historicis Crates Thebanus, quod pecuniam et quidquid habebat pretiosum in mare proiecerit, quia nisi perditis opibus se fore salvum non putabat. Quasi vero non satius fuisset, quod sibi ducebat esse superfluum, in alios erogare. Certe quum caritas vinculum sit perfectionis, qui secum alios pecuniae usu fraudat, nihil laudis meretur. Itaque non simpliciter laudatur a Christo venditio, sed liberalitas in iuvandis pauperibus. Carnis etiam mortificationem magis urget Christus, quum dicit, *sequere me.* Non enim tantum dare iubet, sed ferendae cruci humeros subiicere, ut nominatim exponit Marcus. Et hoc stimulo fuit pungendus: quia, quum domi in umbra et otio commode agere solitus esset, nunquam vel minimo gustu conceperat, quid esset veterem hominem crucifigere, et domare carnis cupiditates. Caeterum nimis ridiculi sunt monachi, dum huius loci praetextu statum perfectionis sibi arrogant. Primo colligere facile est, non omnibus sine delectu hoc mandari, ut vendant omnia: peccaret enim agricola, qui labore suo victitare assuetus liberosque suos alere praediolum venderet, nulla necessitate coactus. Retinere ergo, quod in manum nostram posuit Deus, si modo parce et frugaliter nos et familiam alentes partem aliquam pauperibus erogemus, maioris virtutis est quam omnia dilapidare. Sed quaênam est praeclara ista venditio, qua se venditant monachi? quum domi pabulum non inveniat bona pars, in monasteria, quasi bene refertas haras, se demergit. Sibi quidem omnes sedulo cavent, ut ignavi alieno pane saginentur. Egregia scilicet permutatio, dum pauperibus erogare iussi, quod iuste possident, suo non contenti aliena rapiunt.

Marc. 21. *Intuitus eum Iesus dilexit.* Quod hinc colligunt papistae, opera moraliter bona (quae non fiunt spiritus instinctu, sed regenerationem praecedunt) de congruo mereri, nimis puerile commentum est. Nam si ex amore Dei infertur meritum, ranas et pulices dicemus mereri, quia Deus sine exceptione creaturas omnes amore prosequitur. Distinguere ergo amoris gradus operae pretium est. Quod ad praesentem locum attinet, breviter tenere sufficiat, Deum non nisi filios suos, quos spiritu adoptionis regenuit, paterno amore complecti, atque hac dilectione fieri, ut coram eius tribunali probentur. Secundum hunc sensum, diligi a Deo, et coram eo iustificari, synonyma sunt. Interdum vero Deus, quos non probat nec iustificat, amare dicitur: nam quia illi grata est humani generis conservatio (quae iustitia, aequitate, moderatione, prudentia, fide, temperantia constat) politicas vir-

tutes amare dicitur, non quod salutis vel gratiae meritoriae sint, sed quia ad finem spectant illi probatum. Hoc sensu secundum diversos respectus Aristidem et Fabricium amavit, et odio habuit, nam quatenus eos iustitia externa ornaverat, idque in bonum commune, opus in illis suum amavit: quia tamen impurum cor erat, nihil ad comparandam iustitiam illis profuit externa iustitiae species. Scimus enim, sola fide purgari corda, et spiritum rectitudinis solis Christi membris dari. Ita solvitur quaestio, qui fieri potuerit, ut Christus hominem superbum et hypocritam diligeret, quum his duobus vitiis nihil odiosius sit Deo: neque enim absurdum est, bonum semen, quod indidit Deus quibusdam naturis, ab ipso diligi, ut tamen ad personas et opera propter corruptelam reiiciat.

Matth. 22. *Abiit tristis.* Exitus tandem ostendit, quam procul ab ea perfectione abesset iuvenis, ad quam eum Christus vocabat: qui fit enim, ut se a Christi schola subducat, nisi quia molestum est divitiis spoliari? Atqui nisi ad pauperiem ferendam parati simus, concupiscentiam in nobis regnare palam est. Atque id est quod principio dixi, quod Christus iussit vendere omnia, non fuisse additamentum ad legem, sed probationem latentis vitii. Nam ut hoc vel illo vitio quisque magis laborat, ita eius reprehensione in lucem maxime protrahitur. Porro hoc exemplum admonet, ut constanter perstemus in Christi schola, carni renuntiandum esse. Discessit a Christo hic iuvenis, qui et discendi studium et modestiam attulerat, quia durum fuit familiari vitio valedicere. Idem et nobis continget, nisi gratiae Christi dulcedo nobis insipidas reddat omnes carnis illecebras. Fueritne temporalis haec tentatio, ut postea resipuerit iuvenis, nescitur: probabilis tamen coniectura est, avaritia sua fuisse abstractum, ne quid proficeret.

MATTH. XIX. 23. *Iesus autem dixit discipulis suis: Amen dico vobis, dives difficile intrabit in regnum coelorum.* 24. *Iterum dico vobis, facilius est, camelum per foramen acus transire quam divitem in regnum Dei ingredi.* 25 *Auditis autem his discipuli eius expaverunt valde, dicentes: Quis ergo potest salvus fieri?* 26. *Intuitus autem illos Iesus dixit illis: Apud homines hoc impossibile est: apud Deum autem omnia possibilia sunt.*

MARC. X. 23. *Et quum circumspexisset Iesus, dicit discipulis suis: Quam difficulter, qui pecunias habent, in regnum Dei intrabunt!* 24. *Discipuli vero obstupuerunt super verbis illius. At Iesus rursum respondens dicit illis: Filii, quam difficile est eos, qui fiduciam habent in pecuniis, regnum Dei ingredi!* 25. *Facilius est, camelum per foramen acus ingredi quam divitem in regnum Dei ingredi.* 26. *Illi vero supra modum admirati sunt, dicentes intra sese: Et quis potest esse salvus?* 27. *Intuitus autem Iesus illos dicit: Apud homines impossibile: sed non apud Deum: nam omnia possibilia sunt apud Deum.*

LUC. XVIII. 24. *Videns autem Iesus illum moerore affectum, dixit: Quam difficile, qui pecunias habent, in regnum Dei intrabunt.* 25. *Facilius est enim, camelum per foramen acus transire quam divitem intrare in regnum Dei.* 26. *Dixerunt autem qui audierant: Et quis potest salvus fieri?* 27. *At ille ait: Quae impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum.*

Matth. 23. *Dives difficile intrabit.* Admonet Christus non modo, quam sontica et mortifera sit pestis avaritia, sed etiam quantum impedimentum afferant divitiae. Apud Marcum quidem dicti sui asperitatem mitigat, dum ad eos solos restringit, qui in divitiis fiduciam locant. Sed his verbis priorem sententiam confirmari magis quam corrigi existimo, ac si negaret, debere illis mirum videri, quod divitibus ingressum in regnum coelorum tam difficilem faciat, quia commune fere omnibus malum est, opibus suis confidere. Porro omnibus perinde utilis est haec doctrina, nempe divitibus, ut de periculo suo admoniti caveant: pauperibus, ut sorte sua contenti non adeo cupide appetant, quod maiori noxae quam lucro futurum esset. Certum quidem est, divitias sua natura minime obstare, quominus Deum sequamur: sed (quae est humani ingenii pravitas) fieri vix potest, quin se ingurgitent quibus suppetit largior copia. Ita quibus affluunt divitiae, velut catenis devinctos tenet Satan, ne in coelum adspirent: imo se ipsi defodiunt et constringunt, totosque terrae mancipant. Simile *cameli*, quod paulo post additur, difficultatem amplificat: nam divites superbia et confidentia magis turgere significat quam ut se ad angustias, in quibus suos Deus continet, redigi sinant. *Cameli* voce funem nauticum potius quam belluam notari arbitror.

25. *Auditis autem his expaverunt.* Mirantur discipuli, quia non parum anxietatis iniicere nobis hoc debet, divitiis ingressum obstrui in regnum Dei: nam quocunque vertamus oculos, mille se obstacula nobis ingerent. Notemus autem, sic admiratione perculsos fuisse, ut tamen non refugerint a Christi doctrina. Secus ille, cuius nuper facta fuit mentio. Nam sic eum deterret praecepti austeritas, ut a Christo divortium faciat: hi autem, quamvis trepident ac sciscitentur, quisnam salvus esse queat, cursum tamen alio non reflectunt, sed cupiunt desperationem vincere. Ita nobis proderit expavescere ad Dei minas, quoties triste aliquid et metuendum denuntiat, modo ne languescant animi nostri, sed potius expergefiant.

26. *Apud homines hoc impossibile.* Nam prorsus omni sollicitudine liberat Christus suorum mentes: quia illis utile est sentire, quam arduus sit in coelum adscensus. Primum, ut conatus omnes suos huc intendant, deinde ut sibi diffisi virtutem implorent e coelo. Videmus, quanta sit nostra pigritia et securitas: quid fieret, si per mollem iucundamque planitiem suaviter animi causa sibi ambulandum esse putarent fideles? Haec igitur ratio est, cur non extenuet Christus periculum (quo tamen incussum discipulis timorem videt), quin potius augeat. Nam quum prius tantum dixisset difficile esse, nunc impossibile affirmat. Unde apparet, praeposteros esse doctores, qui sic verentur duriter loqui, ut carnis ignaviae indulgeant. Atqui potius sequi decebat Christi regulam, qui sic temperat sermonem, ut homines in se ipsis prostratos recumbere doceat in unam Dei gratiam, simulque ad preces stimulet. Ita prudenter succurritur hominum infirmitati, non illis quidquam tribuendo, sed eorum mentes erigendo ad sperandam Dei gratiam. Hoc autem Christi responso vulgare illud axioma (quod ex Hieronymo hauserunt papistae) refellitur, Quisquis legem dixerit observatu impossibilem, anathema sit. Clare enim pronuntiat Christus, possibile non esse hominibus viam salutis tenere, nisi quatenus illis Dei gratia succurrit.

MATTH. XIX. 27. *Tunc respondens Petrus dixit ei: Ecce nos reliquimus omnia, et sequuti sumus te: quid ergo erit nobis?* 28. *Iesus autem dixit illis: Amen dico vobis, quod vos, qui sequuti estis me in regeneratione, quum sederit filius hominis in solio maiestatis suae, sedebitis et vos super solia duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel.* 29. *Et quisquis reliquerit domos, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam aeternam obtinebit.* 30. *Multi autem primi erunt novissimi, et novissimi primi.*

MARC. X. 28. *Et coepit Petrus dicere illi: Ecce reliquimus omnia, et sequuti sumus te.* 29. *Respondens autem Iesus dixit: Amen dico vobis, nullus est, qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut liberos, aut agros mea causa et evangelii,* 30. *Quin recipiat centupla nunc in tempore hoc, domos, et fratres, et sorores, et matres, et liberos et agros, cum persequutionibus, ac in saeculo venturo vitam aeternam.* 31. *Multi autem primi erunt ultimi, et ultimi primi.*

LUC. XVIII. 28. *Ait autem Petrus: Ecce nos reliquimus omnia, et sequuti sumus te.* 29. *Qui dixit eis: Amen dico vobis, nemo est, qui reliquerit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut liberos propter regnum Dei,* 30. *Qui non recepturus sit multo plura in hoc tempore, et in saeculo venturo vitam aeternam.* XXII. 28. *Vos autem estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis.* 29. *Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pater meus regnum,* 30. *Ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo, et sedeatis super solia, iudicantes duodecim tribus Israel.*

Tacite se et alios discipulos diviti Petrus comparat, quem mundus alienaverat a Christo Quia autem inopem et erraticam vitam non sine probro et molestiis ducebant, nec melior in futurum tempus conditio se ostendebat, merito quaerit, an frustra relictis suis omnibus se Christo addixerint. Absurdum enim erat, spoliatos a Domino non restitui in melius. Sed quae erant illa omnia? nam quum ignobiles essent et pauperculi homines, vix fuit domi quod relinquerent: ridicula ergo videri potuit haec iactantia. Et certe experientia ostendit, quam liberaliter sua erga Deum officia vulgo aestiment homines, sicuti hodie qui fere mendici erant in papatu, fastuose exprobrant se evangelii causa magnam iacturam fecisse. Excusari tamen possunt discipuli, quod licet nunquam splendidae fuissent fortunae, manuariis tamen operis non minus hilariter domi vivebant quam opulentissimus quisque. Et scimus, tenues homines quietae et pudicae vitae assuetos ab uxoribus et liberis aegrius avelli quam quos iactat ambitio, vel prosperae fortunae aura huc illuc rapit. Certe nisi discipulis reposita fuisset aliqua merces, stulte genus vitae mutassent. Caeterum ut in hac parte excusabiles sint, in eo tamen peccant, quod militia nondum defuncti iam sibi triumphum decerni postulent. Tale morae taedium si quando nobis obrepat, ac nos impatientia sollicitet, discamus primum reputare solatia, quibus in hoc mundo crucis acerbitatem Dominus lenit, deinde ad spem coelestis vitae nos erigere. Nam his duobus membris Christi responsio continetur.

Matth. 28. *Amen dico vobis.* Ne se operam lusisse putent discipuli, atque eos incepti cursus poeniteat, Christus admonet, regni sui gloriam, quae tunc adhuc latebat, manifestandam fore, ac si diceret, Non est cur vos ista contemptibilis fortuna debilitet: nam ego, qui vix inter postremos iaceo, tandem maiestatis solium conscendam. Paulisper igitur durate usquedum adveniat manifestandae meae gloriae tempus. Quid autem illis tunc promittit? nempe eiusdem gloriae fore socios. *Solia* enim illis tribuens, ex quibus iudicent duodecim tribus Israel, legatis eos comparat, vel primis consiliariis ac praesidibus, qui in regio consessu primas sedes occupant. Scimus, apostolos duodecim numero fuisse electos, ut ita testatum fieret, Deum adhibito Christo dispersas populi sui reliquias velle colligere. Haec summa erat dignitas, sed adhuc occulta: ideo Chris-

abierunt. Rursum autem exiit circiter horam sextam et nonam, et fecit similiter. 6. *Circa undecimam vero exiit, et invenit alios stantes otiosos, ac dicit illis: Cur hic statis totum diem otiosi?* 7. *Dicunt ei, quia nemo nos conduxit. Dicit illis: Abite et vos in vineam, et quod iustum fuerit accipietis.* 8. *Quum autem vespera facta esset, dicit dominus vineae oeconomo suo: Voca operarios, et redde illis mercedem, incipiens a postremis usque ad primos.* 9. *Et quum venissent, qui circa undecimam horam venerant, acceperunt singuli denarium.* 10. *Venientes autem primi arbitrati sunt, quod plus essent accepturi, et acceperunt ipsi quoque denarium.* 11. *Eo autem accepto, murmurabant contra patremfamilias,* 12. *Dicentes: Hi novissimi unam horam fuerunt in opere, et illos pares nobis fecisti, qui portavimus pondus diei et aestum.* 13. *At ille respondens uni eorum, dixit: Amice, non facio tibi iniuriam: nonne denario pactus es mecum?* 14. *Tolle quod tuum est, et abi: volo autem huic novissimo dare sicut et tibi.* 15. *Annon licet mihi, quod volo facere in rebus meis? an oculus tuus malus est, quod ego bonus sim?* 16. *Sic novissimi erunt primi, et primi novissimi: multi enim sunt vocati, pauci vero electi.*

Quum haec parabola nihil aliud sit quam proximae sententiae confirmatio, *Erunt primi novissimi,* nunc videndum quomodo aptanda sit. Quidam interpretes hanc summam colligunt, quia non operum meritis acquiritur coelestis haereditas, sed gratis donatur, aequalem fore omnium gloriam. Atqui non disputat Christus, vel de coelestis gloriae aequalitate, vel de futuro piorum statu: sed hoc tantum pronuntiat, causam non esse cur glorientur vel aliis insultent, qui tempore sunt priores, quia Dominus, quoties ita placuerit, vocare poterit quos visus est ad tempus negligere, eosque vel aequare vel praeferre prioribus illis. Si quis exacte singulas huius parabolae partes discutere velit, inepta erit eius curiositas. Nihil ergo amplius quaerendum quam quod tradere Christi consilium fuit. Porro iam diximus, non alio eum spectasse quam ut suos ad pergendum continuis stimulis incitaret. Scimus, segnitiem fere ex nimia fiducia nasci: ita fit ut multi, quasi stadio confecto, in medio cursu desideant. Ideo iubet nos Paulus quae a tergo sunt oblivisci, ut cogitantes, quid nobis adhuc sit residuum, nos ad strenue currendum acuamus. Verba tamen percurrere nihil nocebit, ut clarius inde eluceat doctrina.

Matth. 1. *Nam simile est regnum coelorum.* Sensus est, eandem esse rationem divinae vocationis, ac si quispiam operarios ad vineae suae culturam mane certo pretio conduceret, alios deinde submitteret sine pactione, quibus tamen parem mercedem rependeret. *Regni* autem *coelorum* ideo meminit, quia spiritualem vitam terrenae comparat, vitaeque aeternae praemium pecuniae, qua homines operas sibi praestitas munerantur. Locum hunc quidam subtiliter accipiunt, ac si discerneret Christus Iudaeos a gentibus. Iudaeos enim prima hora dicunt fuisse pacta mercede vocatos, quia Dominus vitam aeternam sub conditione illis promisit, si legem implerent: in gentibus autem vocandis nullam fuisse pactionem interpositam, saltem operum, quia gratis oblata illis fuit in Christo salus. Sed importunae sunt omnes huiusmodi argutiae, quia discrimen in pacto minime statuit Dominus, sed tantum in tempore, quod qui ultimi sub vesperam ingressi sunt in vineam, eandem cum primis accipiant mercedem. Quamvis enim Deus olim Iudaeis mercedem operum in lege promiserit, scimus tamen, hoc caruisse effectu, quia nemo salutem meritis suis unquam adeptus est. Cur ergo (dicet quispiam) pactionis expresse meminit Christus, de primis loquens, in aliis vero tacuit? Nempe ut doceret, sine cuiusquam iniuria postremis haberi tantum honoris, ac si ab initio vocati essent: nam proprie loquendo, nemini quidquam debet, iureque suo exigit a nobis, quos sibi habet addictos, quaecunque in nobis sita sunt obsequia. Sed quia gratis mercedem nobis offert, dicitur operas sibi alioqui debitas conducere. Hinc fit ut etiam mercedis nomine dignetur, quam gratis donat coronam. Porro ut ostenderet, nullam nobis esse causam expostulandi cum Deo, si honoris socios nobis adiungat, qui longo intervallo nos sequuti sunt, similitudinem mutuatus est ex communi hominum more, qui prius de mercede transigunt quam operarios mittant ad laborem. Caeterum si quis hinc colligat, creari homines ad aliquid agendum, ac suam cuique provinciam divinitus iniungi, ne ignavi desideant, non torquebit Christi verba. Colligere etiam licebit, inutilem esse totam vitam nostram, et merito nos inertiae damnari, quousque ad Dei mandatum et vocationem quisque vitam suam componat. Unde sequitur, satagendo nihil proficere, qui temere hoc vel illud vitae genus suscipiunt, nec exspectant Dei vocantis nutum. Postremo elicitur etiam ex Christi verbis, eos demum placere Deo, qui in fratrum utilitatem laborant. Denarium (qui paulo plus quatuor caroleis gallicis valebat) diurnae operae ordinariam fuisse mercedem probabile est. Horae tertiae, sextae et nonae ideo nominatim fit mentio, quia, quum apud veteres distribui soleret dies in horas duodecim, ab ortu solis usque ad occasum, erat alia diei partitio in ternas horas: sicuti rursum noctem dividebant in quatuor vigilias. Itaque hora undecima finem diei significat.

8. *Quum autem vespera etc.* Quod iubet paterfamilias initium fieri a postremis, minime in eo quaerendum est mysterium, quasi primos Deus co-

sent eius testes. Nam sicuti semen in terram iactum non statim germinat, ita scimus, Christum apostolis multa dixisse, quae non statim fructum protulerunt. Quod si omnes promiscue adhibuisset ad hunc sermonem, fieri poterat ut multi terrore correpti aufugerent, vulgique aures implerent hoc rumore. Ita ingloria fuisset mors Christi, quam sibi temere arcessere visus esset. Secreto itaque apostolos alloquitur, ac ne eos quidem deligit tanquam ad profectum idoneos, sed (quemadmodum nuper attigi) ut in posterum sint testes. Caeterum in hac parte Lucas plenior est, quia non solum a Christo praedicta fuisse narrat, quae instabant, sed additam simul doctrinam, implenda esse in filio hominis quae scripta erant per prophetas. Nam hoc vincendae tentationi optimum fuit remedium, in ipsa crucis ignominia notas agnoscere, quibus promissum salutis autorem prophetae insignierant. Iam minime dubium est, quin simul ex prophetis ostenderit Dominus, qualem deberent mortis suae fructum sperare. Neque enim prophetae tantum docent Christum passurum, sed causam addunt, ut mundum reconciliet Deo.

18. *Ecce conscendimus Hierosolymam.* Hinc perspicimus, divina fortitudine instructum fuisse Christum ad vincendos mortis terrores, qui sciens et volens ad eam subeundam properat. Cur enim nullo cogente ad diram carnificinam iter contendit, nisi quia eum invicta spiritus virtus, subacto metu, supra omnes humanos affectus extulerat? Quod autem circumstantias propius designat, in eo magis luculentum deitatis suae documentum profert. Neque enim humanitus coniicere potuit, postquam a scribis et sacerdotibus damnatus foret, se traditum iri gentibus, ut sputis et aliis contumeliis adspersus, flagellis caesus, tandem raperetur ad supplicium crucis. Notandum vero est, quamvis Dominum minime lateret suorum infirmitas, gravissimum tamen scandalum non tegere. Nam, quemadmodum alibi diximus, nihil tunc ad percellendas piorum mentes gravius accidere potuit quam videre totum sacrum ecclesiae ordinem Christo adversum. Non tamen fallendo eorum infirmitati parcit, sed rem ipsam ingenue declarans, modum ostendit vincendae tentationis, nempe ut resurrectionem certo exspectent. Sed quia necesse erat mortem praecedere, interea ipsorum triumphum in spe constituit.

Luc. 34. *Nihil horum intellexerunt.* Quisnam hic fuit stupor, non intelligere, quae clare et familiariter de re non sublimi nec recondita, sed cuius suspicionem aliquam ipsi sponte conceperant, Christus illis dicebat? Verum hic quoque memoria repetere convenit, quod alibi admonui, ideo fuisse retentos in tam crassa ignorantia, quia quum sibi laetum et felicem progressum finxissent, pro summo absurdo duxerint, Christum probrose crucifigi. Unde colligimus, quantopere mentes hominum dementet fallax imaginatio: quo magis cavendum est, ne quibus figmentis impliciti caecutiamus in luce.

MATTH. XX. 20. *Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedaei cum filiis suis, adorans, et petens aliquid ab eo.* 21. *At ille dixit ei: Quid vis? Ait illi: Dic, ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dextram tuam, et alter ad sinistram, in regno tuo.* 22. *Respondens autem Iesus dixit: Nescitis, quid petatis: potestis bibere poculum, quod ego bibiturus sum, et baptismate, quo ego baptizor, baptizari? Dicunt ei: Possumus.* 23. *Ait illis: Poculum quidem meum bibetis, et baptismate, quo ego baptizor, baptizabimini: sedere autem ad dextram meam et sinistram meam, non est meum dare, sed iis continget, quibus paratum est a patre meo.*

MARC. X. 35. *Et accedunt ad eum Iacobus et Ioannes, filii Zebedaei, dicentes: Praeceptor, volumus, ut quidquid petierimus, facias nobis.* 36. *Ille vero dixit eis: Quid me vultis facere vobis?* 37. *Illi vero dixerunt: Da nobis, ut unus a dextra tua, et alter a sinistra tua sedeamus in gloria tua.* 38. *Iesus autem dixit illis: Nescitis, quid petatis: potestis bibere poculum, quod ego bibo, et baptismate, quo ego baptizor, baptizari?* 39. *At illi dixerunt ei: Possumus. Iesus autem dixit illis, Poculum quidem, quod ego bibo, bibetis, et baptismate, quo ego baptizor, baptizabimini.* 40. *Sedere autem a dextris meis et a sinistris meis, non est meum dare, sed iis continget, quibus paratum est.*

Haec historia illustre continet speculum humanae vanitatis. Docet enim, recto pioque zelo ambitionem saepe esse implicitam, vel aliud carnis vitium, ut qui sequuntur Christum alio respiciant quam oportet. Porro a scopo perperam aberrant, qui uno ipso non contenti hoc vel illud quaerunt extra eum et eius promissiones. Nec satis est initio animum simpliciter ad Christum adiicere, nisi eiusdem semper maneat puritatis tenor, quia saepe in medio cursu obrepunt vitiosi affectus, quibus in obliquum abstrahimur. Sicuti credibile est, duos Zebedaei filios sincere primum Christo nomen dedisse, sed ubi apud eum se non vulgari gratia pollere vident, et audiunt regni propinqui fieri mentionem, statim ad pravam cupiditatem feruntur ipsorum animi, ipsosque liberaliter in officio manere piget. Hoc si duobus summis discipulis contingit, quam sollicite ambulare nos decet, si a recta linea deflectere nolumus. Praesertim ubi plausibilis aliqua occasio se offert, cavendum ne honorum cupiditas pietatis affectum inficiat. Caeterum quanquam in verbis nonnihil discrepant Matthaeus et Marcus, in

rei tamen summa conveniunt. Dicit Matthaeus, venisse uxorem Zebedaei, et filiis postulasse ut primi in regno Christi sederent. Marcus ipsos rogantes inducit. Sed probabile est, quia illis obstabat pudor, matrem astute fuisse interpositam, quae audacius peteret. Ab ipsis autem profectum esse votum hinc colligitur, quod Christus illis, non matri respondit. Deinde quod mater supplex aliquid se velle petere ostendit, antequam proferat quod habet in animo, et ipsi etiam apud Marcum in genere stipulantur, concedi sibi quidquid petierint: haec timida insinuatio male sibi conscios fuisse testis est.

Matth. 21. *In regno tuo.* Hoc in filiis Zebedaei laude dignum fuit, sperare aliquod Christi regnum, cuius ne minima quidem umbra tunc apparebat. Vident sub ignobili servi habitu contemptibilem, imo vident mundo sordere multisque probris subiectum: brevi tamen magnificum fore regem sibi persuadent, quia sic docuerat. Praeclarum certe fidei exemplum, sed hinc perspicimus, quam facile purum semen, simul ac cordibus nostris insitum est, degeneret in corruptelas, quia umbratile sibi regnum imaginati sunt, et mox ad primas sedes appetendas stulte delapsi. Ergo quum ex generali fidei principio, quod per se non parum laudabile erat, fluxerit haec prava cupiditas, rogandus est Dominus non tantum, ut nobis aperiat mentis oculos, sed etiam ut perpetuo dirigat, teneatque intentos ad rectum scopum. Rogandus etiam non modo, ut fidem nobis inspiret, sed ut puram conservet ab omni mixtura.

22. *Nescitis, quid petatis.* Duplici nomine damnanda fuit eorum inscitia: primum quod ambitiose appeterent plus quam decebat: deinde quod pro coelesti Christi regno aereum phantasma conceperant. Quod ad primum spectat, quisquis gratuita Dei adoptione non contentus eminere appetit, extra metas suas vagatur, seque importune ingerens ultra quam decebat, ingratus est Deo. Iam spirituale Christi regnum sensu carnis nostrae metiri, nimis perversum est. Et quidem eo magis cavendae sunt otiosae speculationes, quo magis humano ingenio arrident: sicuti videmus sophistarum libros inanibus eiusmodi figmentis refertos esse.

Potestis bibere poculum. Ut ambitionem corrigat, et a perverso desiderio eos revocet, crucem et omnes aerumnas illis proponit, quae Dei filiis subeundae sunt: ac si dixisset, Tantumne vobis est otii a praesenti militia, ut triumphi pompas iam ordinetis? Nam si vocationis suae exercitiis serio fuissent dediti, pravae huic imaginationi locum nunquam dedissent. Quare hac sententia Christus eos, qui ante tempus palmam arripiunt, in meditandis pietatis officiis occupari iubet. Et certe hoc fraeno optime ambitio compescitur, quia talis est nostra conditio, quamdiu in mundo peregrinamur, ut vanas delitias excutere debeat. Circumstant nos mille pericula: nunc insidiis, et quidem variis nos hostis adoritur, nunc aperta vi insultat. Nonne plus quam stupidus est, qui inter tot mortes secure in triumpho pingendo se oblectat? Certos quidem de victoria suos esse iubet Dominus, et in media morte triumphum canere, quia aliter ad strenue pugnandum animati non forent: sed aliud est, spe mercedis sibi divinitus proposita se alacriter ad pugnandum accingere, totoque studio huc eniti: aliud, certaminum immemores, relicto hoste neglectisque periculis, ad triumphum praecurrere, cuius exspectandum erat maturum tempus. Adde quod haec praepostera celeritas ut plurimum a vocatione sua homines abducit. Quemadmodum enim ut quisque in bello ignavissimus est, cupidius ad praedam advolat, sic in regno Christi nulli primatum magis appetunt quam qui subterfugiunt omnem laboris molestiam. Merito itaque Christus inani gloria elatos in statione continet. Summa autem est, nemini paratam esse coronam nisi qui legitime certaverit, ac praecipue neminem vitae et regni Christi fore consortem, nisi qui passionum et mortis socius ante fuerit. In nomine *baptismi*, ratio metaphorae apte constat: scimus enim baptismo ad sui abnegationem, ad veterem hominem crucifigendum, denique ad crucis tolerantiam initiari fideles. In voce *calicis* dubium est, an ad sacrae coenae mysterium alluserit Dominus, sed quia nondum in usu tunc erat, simplicius accipere malo pro mensura afflictionum, quam Deus cuique definit. Nam quia eius est pro suo arbitrio singulis imponere suum onus, quemadmodum paterfamilias portiones inter suos distribuit ac partitur, ideo dicitur calicem dare bibendum. Caeterum his verbis non vulgaris subest consolatio ad leniendam crucis acerbitatem, dum in ea Christus se nobis adiungit. Quid enim magis optabile quam omnia habere cum filio Dei communia? sic enim fit, ut quae prima specie mortifera apparent, nobis cedant in salutem et vitam. Qui vero prorsus a cruce immunis esse cupit, quomodo inter Christi discipulos censebitur, qui eius baptismum subire recusat? nam hoc nihil aliud est quam se a primis rudimentis subducere. Iam vero quoties baptismi fit mentio, veniat nobis in mentem, hac lege nos esse baptizatos et in hunc finem, ut humeris nostris crux adhaereat. Quod Ioannes et Iacobus tam secure iactant, se ad bibendum calicem esse paratos, in eo perspicitur carnis confidentia: nam extra telorum iactum videmur nihil non posse. Ac paulo post turpis eventus eorum temeritatem detexit: hoc tamen fuit in illis boni, quod ad utramque sortem parati se ad crucem ferendam obtulerunt.

23. *Poculum quidem meum.* Quia discipuli erant, necesse erat magistro configurari. Denuntiat

autem illis Christus, quod futurum est, ut se ad patientiam comparent, ac sub duorum hominum persona suos omnes alloquitur. Nam etsi multi fideles suo fato, non violenta, nec sanguinaria morte intereunt, omnibus tamen commune est (sicuti Paulus ad Rom. 8, 29 docet) conformari ad Christi imaginem. Itaque tota vita oves sunt mactationi destinatae.

Non est meum dare. Nihil hoc responso sibi Christus derogat, sed tantum admonet, minime fuisse iniunctum sibi a patre hoc munus, ut cuique propriam et distinctam sedem in regno coelorum assignet. Venit quidem, ut suos omnes colligeret in vitam aeternam, sed nobis sufficere debet, quod sanguine eius parta haereditas nos manet. Quo autem gradu alii supra alios emineant, neque nostrum est inquirere, neque Deus a Christo nobis patefieri voluit, sed usque ad ultimam revelationem differri. Nunc tenemus Christi consilium. Neque enim de sua potestate hic disputat, sed tantum reputari vult, quorsum missus fuerit a patre, et quid suae vocationi conveniat. Ideoque ab arcano Dei consilio iniunctam sibi docendi rationem discernit. Utilis admonitio, ut sobrie sapere discamus, nec perrumpere conemur in abdita Dei mysteria, ac praesertim ne in excutiendo futurae vitae statu simus ultra modum curiosi: nondum enim apparuit, quid erimus, donec nos Deus sibi reddiderit similes (1. Io. 3, 2). Caeterum notandum est, aequalitatem non statui inter Dei filios, postquam recepti fuerint in coelestem gloriam, sed potius singulis promitti eum honoris gradum, ad quem aeterno Dei consilio destinati sunt.

MATTH. XX. 24. *Et quum audissent decem, indignati sunt de duobus fratribus.* 25. *Iesus autem vocavit eos ad se, et ait: Scitis, quod principes gentium dominentur illis, et qui magni sunt, potestatem exerceant in eas.* 26. *Non ita erit inter vos, sed quicunque voluerit inter vos magnus fieri, sit vester minister:* 27. *Et qui voluerit inter vos primus esse, sit vester servus:* 28. *Sicut filius hominis non venit, ut sibi ministretur, sed ut ipse ministret, utque det animam suam redemptionem pro multis.*

MARC. X. 41. *Et quum audissent decem, coeperunt indignari de Iacobo et Ioanne.* 42. *Iesus autem, quum vocasset eos ad se, dicit illis: Scitis, quod qui videntur imperare gentibus, dominium exercent adversus illas, et qui magnates sunt inter eas, potestatem exercent in illas.* 43. *Verum non sic erit inter vos, sed quicunque voluerit fieri magnus inter vos, erit minister vester:* 44. *Et quicunque ex vobis voluerit esse primus, erit omnium servus.* 45. *Nam et filius hominis non venit, ut sibi ministretur, sed ut ipse ministret, ac det animam suam redemptionem pro multis.*

LUC. XXII. 24. *Facta est autem et contentio inter eos, quis ex illis videretur esse maior.* 25. *Dixit autem eis: Reges gentium dominantur eis, et qui potestatem habent super eas, benefici vocantur.* 26. *Vos autem non sic, sed qui maior est in vobis, fiat sicut iunior, et qui princeps est, sicut qui ministrat.* 27. *Nam uter maior est, qui accumbit, an qui ministrat? Nonne qui accumbit? At ego in medio vestrum sum, ut qui ministrat.*

Matth. 24. *Quum audissent decem.* Videtur Lucas concertationem hanc referre in aliud tempus. Verum quisquis prudenter caput illud 22 expendet, clare videbit sermones diversis temporibus habitos, neglecto ordine, simul contexi. Ergo contentio de primatu, cuius meminit Lucas, ab hoc fonte profecta est, quod filii Zebedaei primas sedes in Christi regno ambierant. Et tamen indignatio aliorum minime iusta fuit: nam quum stulta ambitio in duobus graviter reprehensa esset, ut cum pudore a Christo discederent, quid reliquis decem nocebat, illos stulte optasse quod non fuerant adepti? Nam quamvis merito eos pungeret aemulatio, repulsa tamen eos placare debebat. Sed Dominus voluit hac occasione latentem in ipsis morbum detegi. Nemo enim erat, qui libenter aliis cederet, sed quisque occulte spem primatus apud se fovebat: ita fit ut inter se invideant ac contendant, in omnibus tamen regnet prava cupiditas. Quod si rusticis et obscuris hominibus ingenitum fuit hoc vitium, et levi ac fere nulla occasione erupit, quantopere nobis cavendum est, ubi suppetit materia, quae occultum ignem concipiat? Itaque videmus, ut in potentiae et honorum amplitudine ferveat ambitio, flammasque longe et late emittat, nisi spiritus modestiae e coelo restinguat haerentem in hominum natura superbiam.

25. *Scitis, quod principes gentium dominentur illis.* Primo dicitur eos ad se Christus vocasse, ut seorsum eos obiurgaret. Deinde hinc colligimus, quum eos suae cupiditatis puderet, non palam questos esse, sed quasi raucum murmur fuisse subortum, et clam unumquemque se praetulisse aliis. Porro non generaliter disserit, quam mortifera sit pestis ambitio, sed simpliciter admonet, nihil esse stultius quam de nihilo pugnare. Ostendit enim primatum, qui certaminis inter ipsos causa erat, in regno suo nullum esse. Falluntur ergo, qui dictum hoc ad omnes pios promiscue extendunt, quum tantum ex re ipsa doceat Christus, ridiculos esse apostolos, qui de gradu potentiae vel honoris in ordine suo disceptant, quia docendi munus, ad quod destinati erant, mundi imperiis nihil affine habeat. Fateor quidem, tam ad privatos homines quam ad reges

et magistratus patere hanc doctrinam: quia nemo in Christi grege censeri meretur, nisi qui sub humilitatis magistro ita profecit, ut nihil sibi arroget, sed ad colendum fraternum amorem se submittat. Est hoc quidem verum, sed Christi consilium (ut dixi) fuit, spirituale ecclesiae suae regimen a terrenis imperiis discernere, ne apostoli aulicas gratias ad se transferrent: nam ut quisque inter proceres a regibus amatur, ad opes et praefecturas conscendit. Christus autem pastores ecclesiae suae praeficit, non qui dominentur, sed ministrent. Ita refellitur Anabaptistarum error, qui reges et magistratus ab ecclesia Dei exterminant, quia Christus neget suis discipulis esse similes: quum fiat hic comparatio, non inter Christianos et profanos homines, sed inter officia. Adde quod non tam hominum personas respexit Christus, quam ecclesiae suae statum. Fieri enim posset, ut qui pagi vel urbis erit dominus, simul docendi quoque munus urgente necessitate obeat. Sed Christo satis fuit, quid ferat munus apostolicum, et quid ab eo alienum sit, tractare. Quaeritur tamen, cur Christus, qui ordines in ecclesia distinctos instituit, hoc loco gradus omnes repudiet. Videtur enim sic omnes deiicere, vel saltem inter se aequare, ut nullus supra alios excellat: atqui longe aliud dictat naturae ratio. Et Paulus ecclesiae regimen describens sic varia ministeria recenset, ut apostolatus dignitas superior sit pastorum officio: et Timotheum ac Titum haud dubie ex Dei mandato cum autoritate aliis praeesse iubet. Respondeo, si singula penitus excutimus, reges ipsos non iuste nec legitime dominari, nisi serviant: in hoc tamen differre munus apostolicum a terreno principatu, quod reges et magistratus sua servitus non impedit, quominus imperent, et quidem cum magnifico splendore et pompa emineant supra subditos. Sic David, Ezechias, et alii similes, quum voluntarii essent omnium servi, sceptro tamen, diademate et solio, aliisque insignibus fuerunt ornati. Ecclesiae autem gubernatio nihil tale admittit, quia pastoribus nihil plus Christus detulit quam ut ministri sint, a dominio autem prorsus abstineant. Hic quoque notandum est, magis de re ipsa quam de affectu haberi sermonem. Separat Christus apostolos a regum ordine, non quia regibus sese efferre liceat, sed quia aliter habet regia conditio quam munus apostolicum. Ergo quum utrosque humiles esse deceat, semper apostolis videndum est, quam regendae ecclesiae suae formam Dominus instituerit. Quod ad verba spectat, ubi Matthaeus habet, *reges exercere potestatem in eas,* apud Lucam legitur, *vocari beneficos,* eodem sensu, ac si diceret, rerum copiam affluere regibus, eosque magnis opibus pollere, ut munifici et liberales esse possint. Tametsi enim reges potentia sua magis gaudent, eamque terrori esse malunt quam in populi consensu fundatam esse, laudem tamen munificentiae appetunt. Unde et nomen habent in lingua hebraica: נדיבים enim vocantur a largiendo, quia non alium in finem illis penduntur vectigalia et tributa, nisi ut ad sumptus honoris splendori necessarios sufficiant.

26. *Non ita erit inter vos.* Non dubium est, quin Christus stultam imaginationem perstringat, qua videbat apostolos decipi. Stulte, inquit, et perperam regnum vobis fingitis, a quo ego abhorreo. Ergo si fidelem operam mihi impendere cupitis, alia vobis meditanda est ratio, ut certatim quisque vestrum studeat aliis servire. Caeterum improprie loquitur, ministrum fieri iubens, qui magnus esse volet: neque enim patitur ambitio, ut se quis fratribus addicat, imo subiiciat. Serviliter quidem blandiri fateor, qui ad honores adspirant, sed nihil illis minus propositum est quam servire. Sed mens Christi obscura non est: quia enim quisque in amorem sui rapitur, alio hunc affectum transferri debere pronuntiat, ac si diceret, Sit haec unica vestra magnitudo, excellentia et dignitas, fratribus vos submittere: sit etiam hic primatus, omnium esse servos.

28. *Sicut filius hominis.* Exemplo suo Christus superiorem doctrinam confirmat: quia ultro servi personam induerit, ac se ipsum exinanierit, sicuti etiam Paulus docet (Phil. 2, 7). Porro ut clarius probet, quantum ab altitudine abfuerit, eos ad mortem suam revocat, ac si diceret, Quia vos mihi honore proximos delegi, prava ambitio ad regnandum sollicitat, ego vero (ad cuius exemplum vos formare vitam decebat) non veni ut me efferam, vel quidquam regium mihi usurpem: quin potius una cum ignobili et contempto carnis habitu crucis ignominiam suscepi. Si quis obiiciat, Christum ideo fuisse exaltatum a patre, ut coram eo flectatur omne genu, in promptu est solutio, quod nunc dicit ad tempus humiliationis referre. Ideo apud Lucam additur, sic versatum esse inter eos, ac si esset minister: non quod fuerit illis vel specie, vel titulo, vel re ipsa inferior (magister enim et dominus agnosci semper voluit), sed quia ex coelesti gloria ad tantam mansuetudinem descendit, ut ferendis eorum infirmitatibus subesset. Ad haec memoria tenendum est, comparationem hic fieri maioris et minoris, sicuti apud Ioannem (13, 14), Si ego, qui magister sum ac dominus, vobis lavi pedes, multo magis hoc debetis alii aliis praestare.

Ut det animam suam redemptionem. Mortis (ut diximus) ideo facta est a Christo mentio, ut discipulos a perverso regni terreni figmento abstraheret. Interea apte sciteque vis et fructus eius exprimitur, dum vitam suam pretium nostrae redemptionis esse affirmat: unde sequitur, nobis gratuitam esse reconciliationem cum Deo, cuius non alibi quam in

Christi morte pretium reperitur. Itaque hac una voce evertitur, quidquid de putidis suis satisfactionibus garriunt papistae. Porro quum nos sibi morte sua in peculium acquisierit Christus, adeo immensae eius gloriae nihil derogat haec de qua loquitur submissio, ut eam maxime illustret. *Multos* ponit non definite pro certo numero, sed pro pluribus, quia se aliis omnibus opponit. Atque hoc sensu capitur ad Romanos 5, 15, ubi Paulus non de aliqua hominum parte agit, sed totum humanum genus complectitur.

MATTH. XX. 29. *Et egredientibus illis ad Iericho, sequuta est eum turba multa.* 30. *Et ecce duo caeci sedentes iuxta viam, quum audissent, quod Iesus transiret, clamaverunt, dicentes: Domine miserere nostri, fili David.* 31. *Turba autem increpabat eos, ut tacerent: at illi magis clamabant, dicentes: Miserere nostri Domine, fili David.* 32. *Et stetit Iesus, et vocavit eos, et ait: Quid vultis, ut faciam vobis?* 33. *Dicunt illi: Domine, ut aperiantur oculi nostri.* 34. *Misertus autem Iesus tetigit oculos eorum, et confestim visum receperunt eorum oculi, et sequuti sunt eum.*

MARC. X. 46. *Et veniunt Iericho, quumque egrederetur ab urbe Iericho, ac discipuli eius et turba copiosa, filius Timaei, Bartimaeus, caecus sedebat iuxta viam mendicans.* 47. *Et quum audisset, quod Iesus Nazarenus esset, coepit clamare et dicere, Fili David miserere mei.* 48. *Et increpabant eum multi, ut taceret. At ille multo magis clamabat: Fili David, miserere mei.* 49. *Et stetit Iesus, ac iussit illum vocari. Et vocant caecum, dicentes illi: Bono animo esto: surge, vocat te.* 50. *Ille vero, abiecto pallio suo, surrexit, et venit ad Iesum.* 51. *Et respondens dicit illi Iesus: Quid vis faciam tibi? Caecus autem dixit ei: Rabboni, ut visum recipiam.* 52. *Iesus autem dixit illi: Abi, fides tua te salvum fecit. Et protinus recepit visum, et sequebatur Iesum in via.*

LUC. XVIII. 35. *Accidit autem, quum appropinquaret Iericho, caecus quidam sedebat iuxta viam mendicans.* 36. *Et quum audiret turbam praetereuntem, interrogabat, quid hoc esset.* 37. *Dixerunt autem ei, quod Iesus Nazarenus transiret.* 38. *Et clamavit dicens: Iesu, fili David, miserere mei.* 39. *Et qui praeibant increpabant eum, ut taceret. Ipse vero multo magis clamabat: Fili David, miserere mei.* 40. *Stans autem Iesus iussit illum adduci ad se: et quum appropinquasset, interrogavit illum,* 41. *Dicens: Quid tibi vis faciam? At ille dixit: Domine, ut visum recipiam.* 42. *Tunc Iesus dixit ei: Recipe visum: fides tua te salvum fecit.* 43. *Et confestim visum recepit, ac sequebatur illum, glorificans Deum et omnis plebs, ut vidit, dedit laudem Deo.*

29. *Egredientibus illis.* Argute sibi Osiander visus est ex caeco uno quatuor facere. Atqui eius commento nihil est magis frivolum. Quia videbat evangelistas in nonnullis verbis discrepare, finxit uni caeco in ipso urbis ingressu redditum esse visum: secundum vero et duos alios illuminatos esse, quum illinc Christus discederet. Atqui sic conveniunt omnes circumstantiae, ut nemo sanus credat diversas historias tractari. Scilicet (ut alia omittam) quum primum ad silentium conati essent adigere Christi comites, et praeter spem suam sanari vidissent, mox idem tentassent in tribus reliquis. Sed nihil opus est singula persequi, ex quibus sponte quivis colliget rem unam et eandem narrari. Sed offendit discrepantia, quod Matthaeus et Marcus miraculum vel in uno caeco vel duobus editum fuisse dicunt, quum Christus iam ex urbe egressus foret: Lucas autem id factum esse commemoret, antequam in urbem veniret. Deinde quod Marcus et Lucas non nisi de caeco uno loquuntur, Matthaeus vero duos coniungit. Sed quum sciamus, hoc passim occurrere in evangelistis, ut in eadem historia unus praetereat quod ab aliis dicitur, et rursum quod ab illis tacetur clarius exponat, novum vel insolens in praesenti loco videri non debet. Ego quidem ita coniicio, dum urbi appropinquaret Christus, caecum clamasse: sed quum prae strepitu non esset auditus, viam obsedisse in urbis egressu, et tunc demum fuisse a Christo vocatum. Itaque Lucas, a vero principio exorsus, non persequitur totam narrationem, sed transsilit Christi hospitium in urbe: alii autem duo solum tempus attingunt, quod propius miraculo fuit. Coniectura autem probabilis est, ut saepe Christus, fidem hominum probare volens, eos aliquantisper distulit, eodem examine in hoc caeco fuisse usum. Secundi nodi perquam facilis est solutio: nam et alibi vidimus, unum daemoniacum a Marco et Luca referri sanatum, ubi Matthaeus duos nominat, sicuti et hoc loco. Neque tamen ideo inter se dissident: quin potius probabilis est coniectura, quum initio caecus unus Christi gratiam imploraret, eius exemplo commotum fuisse alterum, atque hac occasione visum duobus esse redditum. De uno vero tantum loquuti sunt Marcus et Lucas, vel quia erat notior, vel quia in illo non minus insigne virtutis Christi specimen erat quam in duobus. Certe propter celebrem notitiam videtur eum praetulisse Marcus, qui tam ipsius quam patris nomen exprimit. Non enim vel claritatem generis, vel divitias commendat: nam mendicus erat ex infima plebe. Unde apparet, quia vulgo nota erat eius calamitas, nobilius fuisse miraculum in eius persona. Haec mihi ratio esse videtur, cur eum solum nominent Marcus et Lucas, de altero taceant, qui erat velut inferior accessio. Matthaeus autem oculatus testis ne hunc

quidem, quamvis magis obscurum, praetermittere voluit.

30. *Domine, miserere.* Dixi nuper, initium clamandi ab uno esse factum: sed alterum facile impulit similis necessitas, ut se quoque adiungeret. Porro non vulgarem Christo honorem deferunt, petentes ut sui misertus succurrat. Persuasos enim fuisse oportet, in eius manu esse auxilium vel remedium, quo egebant: sed magis in eo spectanda est ipsorum fides, quod Messiam fatentur, quem scimus hoc elogio notatum fuisse apud Iudaeos. Confugiunt igitur ad Christum, non modo tanquam ad prophetam quemlibet, sed ad unicum salutis autorem, qui a Deo promissus fuerat. Clamor vehementiae affectus iudicium fuit. Nam quum scirent, se apud plerosque odiose loqui, quibus minime gratus erat Christi honor, metum superavit ardor desiderii, ut vocem libere nihilominus extollerent.

31. *Turba increpabat.* Mirum est Christi discipulos, qui officii et reverentiae causa eum sequuntur, velle miseros a Christi gratia arcere, et quantum in se est viam obstruere eius virtuti. Sed hoc plerumque fieri solet, ut maior pars eorum, qui nomen Christi profitentur, ab eius accessu nos potius impediat vel moretur quam ad eum nos invitet. Si per homines pios et simplices, quos ad sequendum Christum trahebat aliqua religio, molitus est Satan duobus caecis obstaculum ponere, quanto id magis per hypocritas et perfidos efficiet, nisi nobis attente cavebimus? Constantia ergo opus est, quae impedimenta omnia transscendat, imo quo plures obices ingerit Satan, eo magis ad studium precandi nos accendi convenit, sicuti videmus caecos duplicasse suum clamorem.

32. *Quid vultis, ut faciam.* Comiter et benigne rogat, quid cupiant: quia statuerat eorum precibus annuere. Neque enim dubium est, quin peculiari spiritus instinctu precati sint: quia sicuti non omnes a morbis corporalibus eruere vult Dominus, ita neque simpliciter precari permittit. Praescripta est nobis regula, quid, et quomodo, et quatenus petere debeamus: ab ea deflectere fas non est, nisi Dominus arcano spiritus motu peculiare aliquod votum dictet, quod raro contingit. Caeterum interrogat eos Christus, non tam ipsorum privatim causa quam totius populi. Scimus enim, ut mundus Dei beneficia sine sensu devoret, nisi stimulis excitetur. Ergo Christus voce sua turbam adstantem ad observandum miraculum erigit, sicuti paulo post signo visibili, dum tactu aperit oculos. Quum dicit Matthaeus, Iesum fuisse misertum, non est participium eius verbi, quo nuper in caecorum persona usus fuerat (ἐλέησον). Illi misericordiam Christi implorabant, ut opem ferret miseris: nunc autem exprimit evangelista, non solum gratuita bonitate inductum fuisse Christum, ut illos sanaret, sed quia eorum malo condoluit. Metaphora enim sumpta est a visceribus, in quibus residet humanitas et mutua compassio, quae nos ad proximos iuvandos incitat.

Marc. 52. *Fides tua. Fidei* nomine non tantum fiducia recuperandi visus intelligitur, sed altior persuasio, quod caecus hic Iesum agnoverat esse Messiam divinitus promissum. Nec vero confusa quaedam notitia fingenda est: quia prius vidimus, ex lege et prophetis sumptam fuisse hanc confessionem. Non enim temere Christo nomen *filii David* caecus imposuit, sed eum amplexus est, qualem ex divinis oraculis edoctus fuerat venturum. Fidei autem adscribit Christus, quod caecus visum recepit, quia, tametsi ad incredulos quoque interdum Dei virtus et gratia penetrat, nemo tamen eius beneficiis rite et utiliter fruitur, nisi qui ea fide percipit: imo incredulis usus donorum Dei adeo salutaris non est, ut magis noxius sit. Quare haec salus, cuius Christus meminit, non restringitur ad externam sanitatem, sed sanam quoque salvamque animam comprehendit: ac si diceret Christus, fide caecum impetrasse, ut Deo propitio voti compos fieret. Quod si fidei respectu dignatus est Deus caecum sua gratia, sequitur fide iustificatum esse.

Matth. 34. *Sequuti sunt eum.* Hoc gratitudinis signum fuit, caecos Christo se dare comites. Quanquam vero incertum est, diune hoc officium praestiterint, fuit tamen hoc grati animi, spectaculum gratiae Christi multis in illo itinere praebere. Addit Lucas, plebem dedisse gloriam Deo, quod ad probandam miraculi certitudinem valet.

LUC. XIX. 1. *Et ingressus perambulat Iericho.* 2. *Et ecce vir nomine Zachaeus, atque is princeps erat publicanorum, et idem erat dives.* 3. *Et quaerebat videre Iesum, quis esset, nec poterat prae turba, quod statura pusillus esset.* 4. *Et praecurrens adscendit in arborem sycomorum, ut videret eum: nam illac erat transiturus.* 5. *Et quum venisset ad locum, suspiciens Iesus vidit illum, dixitque ad eum: Zachaee, festinans descende, quia hodie domi tuae oportet me manere.* 6. *Et festinans descendit, et excepit illum gaudens.* 7. *Quumque viderent omnes, murmurabant dicentes, quod ingressus esset apud hominem peccatorem diversaturus.* 8. *Stans autem Zachaeus dixit ad Dominum, Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus: et si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum.* 9. *Ait Iesus ad eum: Hodie salus domui huic contigit, eo quod et ipse filius sit Abrahae.* 10. *Venit enim filius hominis quaerere et servare, quod perierat.*

Hinc apparet, quam non fuerit curiosus Lucas in servanda temporum serie. Postquam enim miraculum narravit, nunc recitat, quid acciderit in urbe Iericho. Dicit autem, quum Christus se omnibus offerret per vias obambulans, unum Zachaeum eius videndi fuisse maxime cupidum. Signum enim vehementis desiderii fuit, arborem conscendere, quum divites ut plurimum sint fastuosi, seque specie gravitatis venditent. Fieri quidem potest ut idem alii etiam optarint, sed hunc prae aliis omnibus merito celebravit Lucas, tum ob qualitatem personae, tum ob miram, quae repente exstitit, hominis conversionem. Etsi autem in Zachaeo nondum erat formata fides, fuit tamen haec praeparatio quaedam. Neque enim Christi conspectum sine coelesti instinctu tantopere expeteret: dico in eum finem, qui statim apparuit. Quosdam enim haud dubie impulit vana curiositas, ut Christi visendi causa etiam ex locis remotis accurrerent, sed ex eventu patuit, inclusum fuisse pietatis semen in animo Zachaei. Sic Dominus saepe, priusquam se hominibus manifestet, caecum illis affectum inspirat, quo feruntur ad ipsum adhuc latentem et incognitum. Quanquam autem nondum illis constet certa ratio, eos tamen non frustratur, sed se in tempore patefacit.

5. *Zachaee, festinans descende.* Memorabile gratiae specimen, quod Zachaeum praevenit Dominus, nec exspectat eius invitationem, sed ultro domi eius hospitium sibi quaerit. Scimus, quam odiosum tunc fuerit, imo detestabile nomen publicani: idque paulo post exprimet Lucas. Insignis ergo filii Dei humanitas, ad eum accedere, a quo vulgus hominum abhorret, atque id priusquam rogetur. Sed nihil mirum si hoc honore dignetur, quem iam occulto spiritus motu ad se traxit: quia praestantius fuit donum in eius corde habitare quam domum ingredi. Hac autem voce testatus est, se frustra nunquam quaeri ab hominibus, qui sincere eum cognoscere cupiunt. Nam longe plus quam speraverat Zachaeus adeptus est. Porro quod tanta promptitudine obsequitur Zachaeus, et celeriter ex arbore descendens cum gaudio Christum excipit, in eo clarius adhuc perspicitur spiritus sancti vis et directio. Nam etsi pura fide nondum imbutus erat, fuit tamen haec docilitas et obedientia fidei principium.

7. *Quumque viderent.* Murmurant oppidi incolae, et forte aliqui ex Christi comitibus, quod ad hominem mali et probrosi nominis divertat, quum tamen nemo ipsum invitaverit. Ita mundus, quum expositam sibi Dei gratiam negligat, eam ad alios transferri morose obstrepit. Sed videamus, quam iniquum fuerit murmur. Absurdum esse putant, quod hominem sceleratum dignetur Christus tanto honore. Peccator enim hic, ut pluribus aliis locis, non vulgari sensu capitur, sed hominem turpis ac flagitiosae vitae designat. Demus talem fuisse Zachaeum: prius tamen quaerendum erat, quo consilio illum sibi hospitem eligeret Christus. Nam dum foris murmurant, intus magnifice Deus nominis sui gloriam illustrans, improbam eorum calumniam refutat. Fuit enim admirabile Dei opus Zachaei conversio: nec tamen iusta ratio erat, cur Zachaeum infamiae notarent. Vectigalium redemptor erat: atqui vectigalia colligere per se nullum est scelus, sed apud Iudaeos ordo ille ideo infamia et odio flagrabat, quod nihil magis indignum putabant quam se esse tributarios. Sed qualiscunque esset Zachaeus, laudabilis tamen, non culpanda fuit Christi humanitas, quod misero homini opem suam non negavit, ut ab exitio eum in salutem adduceret. Itaque eum non deterruit prava offensio, quin ad obsequendum patris mandatum pergeret. Atque hac animi magnitudine praeditos esse oportet omnes eius ministros, ut pluris sit illis animae unius salus quam obstreperi omnium imperitorum sermones, ac proinde, licet facta sua dictaque omnia calumniis esse obnoxia videant, non tamen desistant ab officio.

8. *Stans autem Zachaeus.* Ab hoc exitu fieri iudicium decebat de Christi facto, sed ita praepostere festinant homines, ut locum Deo nullum relinquant. Porro Zachaei conversio a fructibus et externis signis describitur: quia probabile erat, eum suas opes multorum damno auxisse, si quem fraudaverit, quadruplum reddere paratus est: praeterea dimidiam bonorum suorum partem pauperibus consecrat. Posset quidem sua omnia in pauperes quispiam erogare, cuius tamen liberalitas nihili esset coram Deo: sed quamvis nulla hic interioris poenitentiae fiat mentio, Lucas tamen intelligit, ex viva illa radice prodiisse pium studium, quod in Zachaeo commendat. Sicuti Paulus (Ephes. 4, 28) de poenitentia disserens ad haec officia nos hortatur, ex quibus intelligant homines, nos in melius esse mutatos, Qui furabatur, iam non furetur: magis autem manibus suis laboret, ut subveniat pauperibus et egenis. Ergo a corde incipiendum est, sed operibus testanda simul est nostra resipiscentia. Notemus autem, Zachaeum minime ex suis rapinis praedam Deo offerre, sicuti multi divites ex suis furtis partem Deo assignant, quo maiore licentia in posterum praedentur, atque ut impune illis cedant superioris temporis iniuriae. Atqui Zachaeus ita Deo sacrificat dimidiam bonorum suorum partem, ut quaecunque intulit damna simul compenset: unde colligimus, quas possidebat divitias, non ex illicito quaestu illi provenisse. Ita Zachaeus non modo satisfacere paratus est, si quid fraude abstulit, sed iustum patrimonium cum pauperibus communicat: quo se ostendit, ex lupo conversum esse non solum in ovem, sed etiam in pastorem. Et peccata qui-

qui decem minas habet. 25. *Et dixerunt ei: Domine, habet decem minas.* 26. *Dico enim vobis, quod omni habenti dabitur: ab eo autem, qui non habet, etiam quod habet auferetur.* 27. *Caeterum inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, et interficite coram me.* 28. *Et his dictis ibat praecedens, ut adscenderet Hierosolymam.*

Luc. 11. *Haec illis audientibus.* Hoc prodigii simile fuit, quod toties admoniti discipuli de propinqua Christi morte ad regnum eius transvolabant. Duplex autem error fuit, quod sine cruce imaginabantur beatam quietem: deinde quod regnum Dei suo carnali sensu aestimabant. Unde apparet, quam tenuis et obscura fuerit eorum fides. Etsi enim spem resurrectionis libaverant, levior tamen erat gustus quam ut certi quidquam et firmi tenerent de Christo. Credunt eum redemptorem, qui olim promissus fuerat, unde spem renovationis ecclesiae concipiunt, sed illa cognitio mox in figmenta degenerat, quae vim regni eius vel pervertunt vel obscurant. Sed nihil absurdius est quam quod illis tot monitiones sine profectu memoria exciderant. Brutus certe hic stupor fuit, quum nuper diserte testatus esset Christus, acerbam et ignominiosam mortem sibi instare, non modo ipsos manere securos, sed properare velut ad laetum triumphum.

12. *Homo quidam genere clarus.* Matthaeus hanc parabolam aliis interserit neglecto temporum ordine. Sed quia hoc fuit illi consilium a capite vicesimo secundo, in acervum colligere postremos Christi sermones, non est cur valde laborent lectores, quisnam primo, vel secundo, vel tertio die intra breve illud tempus habitus fuerit. Iam quid inter se differant Matthaeus et Lucas, notare operae pretium est: nam quum ille membrum unum duntaxat attingat, hic posterior duo complectitur. Membrum hoc ambobus commune est, Christum similem esse homini principi, qui regni acquirendi causa longam expeditionem suscipiens, pecuniam suam servis administrandam commisit: et quae sequuntur. Hoc vero alterum, Lucae peculiare est, subditos abusos principis absentia tumultum movisse, ut iugum eius excuterent. Utroque membro huc spectavit Christus, longe falli discipulos qui putarent, iam ipsum fixam habere regni stationem, et Hierosolymam venire, ut mox felicem statum erigeret. Ita spe regni praesentis ablata, ad spem et tolerantiam eos hortatur. Multos enim labores diu et sedulo illis obeundos edicit, antequam gloria illa fruantur, cui nimis calide inhiabant.

In regionem longinquam. Quum putarent discipuli, Christum regni sui possessionem iam tunc adire, hunc errorem primo corrigit, quia sibi longinquo itinere acquirendum sit regnum. Porro quid significet regio longinqua, subtilius disserant qui captant argutias. Mihi non aliud notare videtur Christus quam diuturnam absentiam a tempore mortis usque ad ultimum adventum. Quanquam enim ad dextram patris sedens coeli et terrae imperio potitur, et ex quo in coelum adscendit data est ei omnis potestas, ut coram eo flectatur omne genu: quia tamen nondum hostes suos subegit, nondum apparuit mundi iudex, nec manifestata est eius maiestas, non inepte dicitur abesse a suis, donec ornatus novo principatu iterum redeat. Verum quidem est eum nunc regnare, dum suos regenerat in vitam coelestem, et ad Dei imaginem refingit angelisque associat, dum verbo suo gubernat ecclesiam, tuetur suo praesidio, spiritus donis locupletat, fovet sua gratia virtuteque sustinet, suppeditat denique quidquid necessarium est in salutem, dum Satanae omniumque impiorum furorem compescit, omnesque machinas dissipat: sed quia carni absconditus est hic regnandi modus, proprie in ultimum diem eius manifestatio differtur. Ergo quum regni umbram stulte apprehenderent apostoli, pronuntiat Dominus, procul sibi quaerendum esse regnum, ut moram ferre discant.

13. *Vocatis decem servis.* Non ita in servorum numero, ut in pecuniae summis anxie haerendum est. Nam Matthaeus diversas summas exprimens, uberiorem continet doctrinam, quod scilicet non omnibus aequale negotiandi onus Christus iniungat, sed uni committens exiguam summam, maiore pecuniae alterum praeficiat. In hoc ambo consentiunt, usque ad ultimum diem resurrectionis Christum a suis quodammodo peregrinari, interea vero minime consentaneum esse, ut otiosi sedeant ac inutiles: singulis enim certum munus esse iniunctum, in quo se exerceant: debere igitur ad negotiandum intentos esse, ut rem Domini strenue procurent. Simpliciter dicit Lucas, datam cuique esse minam, quia, sive plus sive minus nobis Dominus committat, pro se quisque rationem pariter reddet. Plenior (ut dixi) et expressior est Matthaeus, qui gradus ponit distinctos. Scimus enim, non omnibus promiscue Dominum largiri eandem donorum mensuram, sed varie prout visum est distribuere, ut alii alios praecellant (Ephes. 4, 7). Porro quidquid in nos donorum contulerit Dominus, sciamus instar pecuniae apud nos esse depositum, ut inde aliquid lucri proveniat (1. Cor. 12, 7). Nihil enim indignius est, quam Dei gratias (quarum vis in fructu consistit) sepultas latere, nec in aliquem usum accommodari.

Matth. 15. *Unicuique secundum propriam facultatem.* Hac voce non discernit Christus naturam a spiritus donis: nulla enim est vel potentia vel dexteritas, quae non debeat accepta referri Deo. Itaque quisquis partiri cum Deo volet, nihil sibi faciet residuum. Quid ergo sibi vult, quod paterfamilias dicitur singulis plus vel minus committere, secun-

iugalis. 6. *Euntes autem discipuli fecerunt sicut praeceperat illis Iesus.* 7. *Et adduxerunt asinam et pullum, et imposuerunt super eos vestimenta sua, et eum super illa collocarunt.* 8. *Plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via: alii vero caedebant ramos de arboribus, et sternebant in via.* 9. *Porro turbae, quae praecedebant et quae sequebantur, clamabant, dicentes: Hosanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini, Hosanna in altissimis.*

MARC. XI. 1. *Et dum appropinquant Hierosolymis ad Bethphage et Bethaniam, iuxta montem olivarum, emittit duos e discipulis suis.* 2. *Et dicit illis: Abite in castellum, quod contra vos est: et statim ingredientes in illud, invenietis pullum alligatum, supra quem nullus hominum sedit, solvite eum, et adducite.* 3. *Et si quis vobis dixerit: Cur facitis hoc? dicite: Quia Dominus eo opus habet: et continuo illum mittet huc.* 4. *Abierunt autem, et invenerunt pullum alligatum iuxta ianuam foris in bivio, et solvunt illum.* 5. *Et quidam eorum, qui illic stabant, dixerunt illis: Quid facitis solventes pullum?* 6. *At illi dixerunt eis, quemadmodum praeceperat Iesus, et siverunt eos.* 7. *Et adduxerunt pullum ad Iesum, et iniecerunt illi vestimenta sua, seditque super illum.* 8. *Multi vero vestimenta sua sternebant in via: alii vero frondes caedebant ex arboribus, et sternebant in via.* 9. *Et qui praecedebant, quique sequebantur, clamabant dicentes: Hosanna,* 10. *Benedictus, qui venit in nomine Domini: benedictum, quod venit regnum in nomine Domini patris nostri David, Hosanna in altissimis.*

LUC. XIX. 29. *Et factum est, quum appropinquasset ad Bethphage et Bethaniam iuxta montem, qui vocatur olivarum, misit duos discipulos suos.* 30. *Dicens: Ite in castellum, quod est e regione: et introeuntes illuc, invenietis pullum alligatum, in quo nemo unquam hominum sedit: solvite illum, et adducite.* 31. *Et si quis vos interrogaverit, quare solvitis, sic dicetis ei: Quia Dominus eo opus habet.* 32. *Abierunt autem, qui missi erant, et invenerunt sicut dixerat illis.* 33. *Solventibus autem illis pullum, dixerunt domini eius ad illos: Quare solvitis pullum?* 34. *At illi dixerunt: Dominus eo opus habet.* 35. *Et duxerunt illum ad Iesum: et iniectis vestimentis suis super pullum, imposuerunt Iesum.* 36. *Eunte autem eo substernebant vestimenta sua in via.* 37. *Et quum appropinquaret iam ad descensum montis olivarum, coeperunt omnis multitudo discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus quas videbant virtutibus.* 38. *Dicentes: Benedictus, qui venit rex in nomine Domini: pax in coelo, et gloria in altissimis.*

Non quia ex itinere fessus esset, asinum sibi Christus per discipulos arcessit, sed in alium finem: nam quum instaret mortis tempus, solenni ritu ostendere voluit, qualis esset regni sui natura. Id quidem facere exorsus fuerat a suo baptismo, sed hoc illi specimen sub vocationis suae finem edendum restabat. Cur enim hactenus abstinuit a regis nomine, nunc vero demum libere se regem profitetur, nisi quia non procul abest a stadii sui meta? Ergo quum propinquus illi esset in coelum transitus, regnum suum palam in terra auspicari voluit. Fuisset autem ridicula haec pompa, nisi respondisset Zachariae vaticinio. Ut sibi regium honorem vindicet Christus, super asinum equitans Hierosolymam ingreditur: magnificus scilicet splendor. Adde quod asinum precario quispiam illi concessit: iam quod ephippiis et ornatu caret, ut vestes suas iniicere cogantur discipuli, turpis ac pudendae inopiae signum est. Magnum, fateor, comitatum secum trahit: sed quorum hominum? nempe qui ex vicinis pagis temere concurrerant. Resonant faustae acclamationes: sed a quibus? nempe a pauperculis, et contemptae plebis hominibus. Data igitur opera videri potuit se omnium ludibrio exponere. Sed quia duo coniunctim agenda illi fuerunt, ut documentum aliquod praeberet regni sui, et doceret terrenis imperiis non esse affine, nec in caducis mundi huius opibus situm, haec illi prorsus tenenda fuit ratio. Quanquam hoc quoque profanis hominibus forte insipidum foret, nisi multo ante testatus fuisset Deus per prophetam suum, talem fore regem, qui ad restituendam populi salutem venturus erat. Ergo, ne impediat contemptibilis Christi habitus, quominus in hoc spectaculo cernamus spirituale eius regnum, nobis ante oculos versetur oraculum coeleste, quo Deus filium suum sub illa deformitate mendici magis ornaverat quam si cunctis regum insignibus fulgeret. Sine hoc condimento nunquam haec historia nobis sapiet: ideo multum ponderis subest verbis Matthaei, quum dicit, impletum fuisse proprophetae oraculum. Quia enim videbat, fieri vix posse, ut homines, qui opulentiae et pompis nimis addicti sunt, proprio carnis sensu quidquam ex hac historia proficerent, a nudo rei intuitu ad prophetiae considerationem eos traducit.

2. *Ite in castellum.* Quum Bethaniae esset, asinum minime poposcit ad levandam itineris molestiam: facile enim erat residuum iter pedibus conficere. Sed quemadmodum currus suos reges conscendunt, unde conspicui emineant, ita populi oculos in se convertere voluit Dominus, et aliquo indicio ratas facere comitum suorum acclamationes, ne quis regis honorem invito tribui putaret. Unde asinam iusserit adduci incertum est, nisi quod facile colligitur, fuisse aliquem pagum suburbanum: nam ridiculum est, quod allegorice de Hierosolyma quidam exponunt. Nihilo etiam aptior est allegoria, quam nonnulli in asina et pullo excudunt. Asinam populi Iudaici figuram esse volunt, qui pridem sub-

eadem nunc praescribitur regula. Et sane quum Deus non nisi per manum filii sui regnare velit, quum dicimus, Adveniat regnum tuum, sub hac particula idem notatur, quod in Psalmo clarius expressum est. Adde quod Deum rogantes, ut filium suum nobis regem conservet, fatemur hoc regnum neque humanitus erectum esse, neque hominum virtute sustineri, sed invictum stare coelesti praesidio. Venire dicitur in Dei nomine, qui se non ingerit, sed Dei iussu et mandato suscipit regnum: quod ex Marco certius colligitur, ubi additur altera acclamatio, Benedictum regnum patris nostri David, quod venit in nomine Domini. Sic enim loquuntur promissionum respectu: quia testatus fuerat Dominus, se tandem illius populi fore liberatorem, modumque designaverat regni Davidis instaurationem. Videmus ergo honorem mediatoris, a quo rerum omnium et salutis restitutio speranda erat, Christo tribui. Quum autem plebeii fuerint rudesque idiotae, qui regnum Christi vocarunt regnum Davidis, hinc discamus, tritam vulgo fuisse hanc doctrinam, quae hodie coacta et dura multis videtur, quia in scriptura parum sunt exercitati. Apud Lucam adduntur pauca verba, *pax in coelo, et gloria in altissimis:* quibus nulla subesset obscuritas, nisi quod angelico cantico non respondent, quod capite 2 habuimus. Nam illic angeli gloriam Deo in coelis assignant, hominibus vero pacem in terra: hic tam pax quam gloria ad Deum refertur. In sensu tamen nihil est dissidii: nam etsi distinctius angeli causam demonstrant, cur Deo gloriam cani deceat (quia scilicet eius misericordia in hoc mundo pace fruantur homines), idem tamen sibi vult, quod nunc turba praedicat, in coelo esse pacem, quia scimus, non aliter miseras animas in mundo pacari, nisi se illis Deus e coelo reconciliet.

LUC. XIX. 41. *Et ut appropinquavit videns civitatem, flevit super illa, dicens:* 42. *O si cognovisses et tu, et quidem in isto die tuo, quae ad pacem tuam pertinent, curares: nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.* 43. *Quia venient dies in te, et circumdabunt te inimici tui vallo, et cingent te et coangustabunt te undique.* 44. *Et solo aequabunt te, et filios tuos, qui in te sunt: et non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tuae.*

41. *Flevit super illa.* Quum nihil magis cuperet Christus quam iniunctum sibi a patre officium exsequi, finem vero suae vocationis hunc esse sciret, perditas oves domus Israel colligere, salvificum omnibus suum adventum esse optavit. Haec fuit causa, cur misericordia tactus defleret propinquum urbis Hierosolymae exitium. Nam quum expenderet, illam divinitus electam esse sacram sedem, in qua resideret salutis aeternae foedus, sanctuarium unde prodiret salus toti mundo, fieri non potuit quin eius interitum graviter doleret: quum etiam populum, qui in spem vitae aeternae adoptatus erat, sua ingratitudine et malitia misere perire videret, nihil mirum si lacrimas non tenuit. Quod autem absurdum esse quidam putant, Christum malo, cui mederi poterat, condolescere, facile solvitur hic nodus. Nam sicuti e coelo descendit, ut carne humana circumdatus divinae salutis testis esset ac minister, ita vere humanos induit affectus, quatenus susceptae functionis intererat. Ac prudenter semper notandum est, quam personam sustineat, dum loquitur, vel hominum saluti operam impendit: sicuti hoc loco, ut fideliter expleat patris mandatum, necesse habet expetere, ut fructus redemptionis ad totum electi populi corpus perveniat. Quatenus ergo datus erat huic populo minister in salutem, pro officii sui ratione illius exitium deplorat. Deus erat, fateor: sed quoties oportuit doctoris officio fungi, quievit, et se quodammodo abscondit eius deitas, ne quid mediatoris partibus obstaret. Caeterum hoc fletu testatus est, non modo fraterne se diligere, in quorum gratiam fuerat homo factus, sed paternae quoque dilectionis spiritum a Deo in humanam naturam transfusum esse.

42. *O si cognovisses et tu.* Pathetica est ratio, ideoque abrupta. Scimus enim, in quibus ardent vehementes affectus, non nisi dimidia ex parte sensus suos effari. Adde quod duo affectus hic simul permixti sunt: neque enim tantum miseratur Christus urbis cladem, sed simul ingrato populo extremum scelus exprobrat, quod repudians oblatam sibi salutem ultro horribile Dei iudicium arcessat. Emphatica autem est copula, quae interseritur: tacite enim Christus Hierosolymam aliis Iudaeae, imo totius mundi urbibus comparat, hoc sensu, si vel tu, quae singulari privilegio in toto orbe praecellis, si tu (inquam) saltem, quae coeleste es in terris sacrarium, cognosceres. Sequitur continuo post altera amplificatio sumpta a tempore: quamvis hactenus sceleste et impie contra Deum fueris contumax, nunc saltem resipiscendi esset tempus. Significat enim iam diem adesse, qui aeterno Dei consilio in salutem Hierosolymae ordinatus fuerat, et denuntiatus a prophetis. Hoc est tempus acceptum (inquit Iesaias), hic dies salutis. Quaerite Dominum dum inveniri potest: invocate eum dum prope est (Ies. 49, 8; 2. Cor. 6, 2; Ies. 55, 6). *Pacis* nomine omnes felicitatis partes secundum hebraicam phrasin designat. Nec simpliciter dicit, Hierosolymae incognitam esse suam pacem, sed quae ad pacem spectabant: quia saepe fit, ut minime lateat homines sua felicitas, sed viam et media (ut loquuntur)

malitia sua excaecati ignorent. Caeterum quum misericordiae mixta sit exprobratio, notemus, tanto graviore poena dignos esse homines, quanto excellentioribus donis praediti fuerint, quia ad alia peccata accedit sacrilega coelestis gratiae profanatio. Secundo notemus, quo propius ad nos Deus accedit lucemque sanae doctrinae admovet, si hanc occasionem negligimus, minus nos esse excusabiles. Semper quidem aperta est salutis ianua: sed quia interdum silet, non vulgare est beneficium, quum alta voce et familiariter nos ad se invitat, ideoque contemptum manet severior vindicta.

Nunc autem abscondita sunt. Hoc non dicitur ad levandam Hierosolymae culpam: potius enim ignominiae causa notatur prodigiosus eius stupor, quod Deum praesentem non cernat. Fateor quidem, unius Dei esse caecis aperire mentis oculos, nec ad percipienda regni coelestis mysteria quemquam esse idoneum, nisi quem intus spiritu suo Deus illuminat: sed non ideo digni sunt venia, qui bruta sua caecitate pereunt. Voluit etiam Christus scandalum tollere, quod alioqui rudes et infirmos morari poterat: nam quum in urbem illam coniecti essent omnium oculi, eius exemplum in utramque partem plurimum momenti habuit, vel ut noceret, vel ut prodesset. Ergo ne quem impediat illius incredulitas superbusque evangelii contemptus, damnatur foedae caecitatis.

43. *Venient dies super te.* Nunc quasi sumpta iudicis persona durius Hierosolymam compellat. Sic etiam prophetae, quamvis lacrimis prosequantur eorum exitium, pro quibus anxii esse debent, animos tamen ad severas denuntiationes colligunt, quia sciunt, non modo impositam sibi esse curam salutis hominum, sed etiam divini iudicii se creatos esse praecones. Porro hoc nomine Hierosolymam pronuntiat horribiles poenas daturam, quod tempus suae visitationis non cognoverit, hoc est, contempserit exhibitum sibi redemptorem, nec eius gratiam amplexa sit. Nunc poenarum quas illa perpessa est atrocitas nos terreat, ne socordia nostra exstinguamus salutis lucem, sed attenti simus ad recipiendam Dei gratiam, imo strenue obviam curramus.

MATTH. XXI. 10. *Et quum intrasset Hierosolymam, commota est universa civitas, dicens, Quis est hic?* 11. *Turbae autem dicebant: Hic est Iesus propheta ille a Nazareth Galilaea.* 12. *Et intravit Iesus in templum Dei, et eiiciebat omnes vendentes et ementes in templo, mensasque nummulariorum et cathedras vendentium columbas evertit.* 13. *Et dixit eis: Scriptum est, Domus mea, domus deprecationis vocabitur: at vos fecistis illam speluncam latronum.* 14. *Et accesserunt ad eum caeci et claudi in templo, et sanavit eos.* 15. *Quum vidissent principes sacerdotum et scribae mirabilia, quae fecerat, et pueros clamantes in templo, et dicentes, Hosanna filio David! indignati sunt,* 16. *Et dixerunt ei: Audis, quid isti dicunt? Iesus autem dicit eis: Certe: nunquam autem legistis: Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem?* 17. *Et relictis illis exiit e civitate in Bethaniam, et diversatus est illic.* 18. *Mane autem revertens in civitatem, esuriit.* 19. *Et quum vidisset fici arborem unam in via, venit ad eam, et nihil invenit in ea, nisi folia tantum. Et ait illi, Ne posthac ex te nascatur fructus in aeternum: et arefacta est continuo ficus.* 20. *Et quum vidissent discipuli, mirati sunt dicentes: Quomodo continuo exaruit ficus?* 21. *Respondens autem Iesus ait eis: Amen dico vobis, si habueritis fidem, et non haesitaveritis, non solum hoc, quod in ficu accidit, facietis, verum etiam si monti huic dixeritis: Tollere, et proiice te in mare, fiet.* 22. *Et omnia, quaecunque petieritis in deprecatione credentes, accipietis.*

MARC. XI. 11. *Et ingressus est Hierosolymam Dominus et in templum: et quum circumspexisset omnia, iamque tempus esset vespertinum, egressus est Bethaniam cum duodecim.* 12. *Et postero die quum exiissent Bethania, esuriit.* 13. *Quumque vidisset arborem fici procul habentem folia venit, si forte inventurus esset aliquid in ea. Et quum venisset ad eam, nihil invenit nisi folia: non enim erat tempus ficorum.* 14. *Et respondens Iesus dixit ficui: Ne posthac ex te in aeternum quisquam fructum edat. Et audiebant discipuli illius,* 15. *Veniuntque Hierosolymam. Et ingressus Iesus in templum coepit eiicere eos, qui vendebant et emebant in templo, et mensas argentariorum, et sellas vendentium columbas subvertit.* 16. *Et non permisit, ut quisquam deportaret vas per templum.* 17. *Et docebat, dicens illis: Nonne scriptum est: Domus mea, domus precationis vocabitur omnibus gentibus? Vos autem fecistis eam speluncam latronum.* 18. *Et audierunt scribae ac principes sacerdotum, et quaerebant, quomodo illum essent perdituri: timebant enim eum, quod tota turba admirabatur doctrinam eius.* 19. *Et quum esset vespera, egressus est ex urbe.* 20. *Et mane praetereuntes viderunt ficum exaruisse radicitus.* 21. *Et recordatus Petrus dicit illi: Rabbi, ecce, ficus illa, cui maledixisti, exaruit.* 22. *Et respondens Iesus dicit illis: Habete fidem Dei.* 23. *Amen dico vobis, quicunque dixerit monti huic: Tollere, ac mittaris in mare, et non haesitaverit in corde suo, sed fore crediderit quae dixerit, erit illi quidquid dixerit.* 24. *Propterea dico vobis, quaecunque orantes petitis, credite quod accipietis, et erunt vobis.*

LUC. XIX. 39. *Et quidam Pharisaeorum e turba dixerunt ad illum: Magister, increpa discipulos tuos.* 40. *Quibus ipse ait: Dico vobis, quod, si hi tacuerint, lapides clamabunt.* 45. *Et ingressus in*

templum, coepit eiicere vendentes in illo et ementes, 46. *Dicens illis: Scriptum est, Domus mea, domus precationis est, vos autem fecistis illam speluncam latronum.* 47. *Et docebat quotidie in templo. Principes autem sacerdotum et scribae quaerebant illum perdere, et primores populi.* 48. *Nec inveniebant, quid facerent: totus enim populus pendebat ab ore eius, quum audiret illum.*

Dissimilis est Matthaei et Marci narratio de ficu arefacta: Matthaeus enim hoc factum esse dicit postridie quam se Christus professus erat regem: Marcus vero in diem sequentem reiicere videtur. Solutio tamen in promptu est: nam in hoc consentiunt, Christum, quum in urbem postridie solennis sui ingressus veniret, maledixisse arbori. Tantum exprimit Marcus (quod praeteritum a Matthaeo fuerat), rem fuisse animadversam a discipulis die sequenti. Quanquam ergo distinctius temporis ordinem Marcus notavit, nihil tamen diversum continet. Videtur apertius tam a Matthaeo quam a Luca differre in historia correctae nundinationis. Nam quum uterque horum affirmet Christum, simul ac urbem et templum ingressus est, expulisse vendentes et ementes, Marcus simpliciter dicit, circumspexisse omnia: eiectionem vero illam in diem alterum reiecit. Ego autem ita concilio, quod, quum de templi purgatione loquutus non esset, eam deinde inserat non suo loco. Primo die venisse in templum narrat, illicque omnia circumspexisse. Quorsum autem intuitus ille tam diligens, nisi ut aliquid vitiosum corrigeret? Nam quum ante solitus esset templum frequenter visere, novitate spectaculi commotus non fuit. Porro quum deberet Marcus subiicere continuo post, eiectos e templo fuisse, qui illic vendebant et emebant, Christum ex urbe egressum esse dicit: quod autem omiserat relatu dignum, postea refert. Nisi cui forte magis placeat, in hac quoque historia observatum fuisse a Marco tempus, quod alii duo neglexerant. Etsi enim suo contextu videntur continuum tenorem notare, quia tamen diem certum non exprimunt, nihil absurdi esset, quod coniunctim in ipsis legitur dividere. Mihi tamen illa, quam priore loco posui, coniectura magis placet: nam verisimile est coram maiore populi frequentia editum illud fuisse a Christo potentiae suae specimen. Caeterum quisquis expendet, quam parum curiosi fuerint evangelistae in notatione temporum, eum non offendet ista narrandi diversitas.

10. *Quum intrasset Hierosolymam.* Commotam fuisse urbem Matthaeus dicit, ut sciamus, rem non obscure nec furtim fuisse gestam, sed toto populo spectante, nec ignaris sacerdotibus et scribis. Quare in illo contemptibili carnis habitu conspicua fuit spiritus maiestas: quomodo enim passi omnes fuissent cum magno suo periculo Christum in urbem regia pompa induci, nisi attoniti fuissent? Haec ergo summa est, neque clandestinum fuisse Christi ingressum, neque hostes eius quievisse, quia eum contemnerent, sed potius occulto metu fuisse cohibitos: quia scilicet eos perculerat Deus, ne quid tentare auderent. Interim perstringitur supina urbis securitas, et advenarum laudatur religio: nam quum audito strepitu quaerunt cives, quisnam sit ille, patet eos non esse ex Christi comitibus.

12. *Intravit Iesus in templum.* Quum saepius in templum adscenderet, et haec corruptela subinde illi esset ante oculos, bis tantum ad eius correctionem manum admovit: semel initio suae legationis, et nunc rursum quum prope ad metam ventum foret. Sed quum turpis et profana confusio prorsus regnaret, templumque cum suis sacrificiis excidio addictum foret, satis habuit Christus eius profanationem bis palam coarguere. Quum ergo se patefecit doctorem et prophetam a Deo missum, ut Iudaeos expergefaceret magisque redderet attentos, templi purgandi munus sibi sumpsit: atque hanc priorem historiam solus Ioannes attigit capite secundo. Nunc vero sub finem cursus sui eandem potestatem iterum sibi vindicans Iudaeos de templi pollutionibus admonet, simulque ostendit, restitutionem novam instare. Interea vero minime dubium est, quin se et regem et summum pontificem, templi ac divini cultus praesidem testatus sit. Quod ideo notandum est, ne sibi quilibet privatus idem licere existimet. Zelum quidem, quo Christus ad hoc agendum accensus fuit, piis omnibus communem esse decet: sed, ne imitationis praetextu quisquam temere irruat, videndum est, quid ferat vocatio, et quatenus nos ex Dei mandato progredi oporteat. Si qua inquinamenta in ecclesiam Dei obrepserint, omnes Dei filios urat dolor: sed quia non omnibus Deus manum armavit, qui privati sunt ingemiscant, donec remedium Deus attulerit. Fateor quidem esse plus quam stupidos, quibus non displicet templi Dei pollutio, nec sufficere, si qui intus anxii sint, nisi a contagione ipsi abstineant, et lingua testentur, quoties occasio ita tulerit, se cupere res in melius mutatas: sed quibus publica non est autoritas, vitia, quibus manu nequeunt mederi, lingua, quam habent solutam, oppugnent. Quaeritur tamen, quum videret Christus crassis superstitionibus refertum esse templum, cur levem duntaxat vel certe illis magis tolerabilem correxerit. Respondeo, neque fuisse Christo propositum, sacras omnes caeremonias in antiquum usum restituere, nec ab eo delectum fuisse habitum, quaenam vitia maiora vel minora essent, sed huc tantum spectasse, ut sub uno visibili symbolo doceret, sibi a Deo purgandi templi mandatas esse partes, simulque ostenderet, foedo et palpabili abusu

dos et caecos, qui sanati fuerunt, testes fuisse divinae Christi virtutis, ac si Deus e coelo turbae praeconium sua voce sanciret.

15. *Quum vidissent principes.* Lucas narrat, Pharisaeos iam in via coepisse obstrepere. Soli tunc discipuli clamabant: illis voluerunt silentium indici. Respondit Christus, frustra ipsos contendere: quia potius clamorem a lapidibus exprimeret Deus quam filii sui regnum obrui sineret. Credibile autem est, quum nullus fieret clamandi modus, quin et pueri ipsi accederent, simul indignationem scribis et sacerdotibus crevisse et tunc de integro Christum aggressos. Videntur autem oblique illum mordere, dum obiiciunt captare laudem a pueris. Porro notandum est, unde nata fuerit eorum offensio. Impiae quidem malitiae ac virulento Dei contemptui fuisse coniunctam, inde patet, quod non minus eos torqueant miracula quam faustae acclamationes: sed nunc aliquid magis speciale quaero, quidnam eos maxime pupugerit. Scimus autem, quam acriter pro suo iure pugnaverint: huc enim ferebat eos zelus, ut tyrannis, quam semel usurpaverant, salva ipsis maneret. Porro haec non minima erat imperii diminutio, si plebi liberum fuisset, Christo regium deferre nomen: etiam in rebus minutis sua decreta volebant pro oraculis haberi, ne quidquam vel probare vel reiicere fas esset nisi ex eorum placito. Itaque absurdum ac perversum esse iudicant, a plebe ornari quempiam Messiae titulo, quem ipsi nullo gradu dignentur. Et certe aequum erat, si officio suo functi essent, eos toti populo autores ac duces praeire. Creati enim erant sacerdotes, ut ex eorum labiis omnes peterent legis scientiam, denique ut Dei exercituum angeli essent ac interpretes (Malach. 2, 7). Sed quia perfide veritatis lucem exstinxerant, apposite respondet Christus, nihil eos proficere, dum salutis doctrinam supprimere conantur, quia potius ex lapidibus erumpet. Subest autem tacita concessio: neque enim hunc praeposterum esse ordinem Christus negat, quod indoctum vulgus et pueri Messiae adventum sua voce primi celebrent, sed quia veritatem maligne suffocant, qui legitimi esse debebant eius testes, non mirum esse, si Deus alios excitet ac in eorum ignominiam pueros deligat. Hinc ad nos redit non parva consolatio: quamvis enim tegendo Christi regno nullum non lapidem moveant impii, hic audimus operam eos ludere. Sperant, ubi ex turba, quae regnum Christi promovet, alios e medio sustulerint, alios metu prohibuerint, se voti fore compotes: atqui frustrabitur eos Dominus, quia ex lapidibus potius ora et linguas formabit quam ut testibus filii sui regnum careat.

16. *Nunquam autem legistis.* Ansam calumniae scribae et sacerdotes ex eo arripiunt, quod se patitur Christus regem a pueris vocari, ut superbe improbi semper in Christi discipulis humilitatem despiciunt. Malitiam hanc refutat Christus testimonio Davidis, qui infantes quoque ipsos praecones facit gloriae Dei. Ad verbum sic habetur, Ex ore infantium et lactentium fundasti robur (Ps. 8, 3). Quo significat David, etiamsi omnes linguae taceant, Deum non opus habere aliis rhetoribus ad illustrandam suam virtutem quam infantibus pueris, qui a matrum uberibus adhuc pendent. Ipsi quidem muti sunt, sed mirabilis Dei providentia, quae in ipsis relucet, instar est sonorae et magniloquae facundiae. Nam qui secum reputat, quomodo gignatur in utero matris foetus, illic foveatur per novem menses, tandem in lucem edatur, et paratum alimentum, simul ac natus est, reperiat, necesse est ut non tantum sentiat Deum mundi opificem, sed totus in eius admirationem feratur. Ita sol et luna, quamvis sint elingues creaturae, tamen ad canendas Dei laudes disertum et vocale praeconium illis tribuitur (Ps. 19, 2). Porro quum in lingua infantium personent elogia Dei, Christus hinc colligit, non esse absurdum, si a pueris, qui iam usu loquendi praediti sunt, vocem eliciat.

18. *Mane autem revertens.* Inter solennem illum, de quo audivimus, Christi ingressum et diem paschatis, nocturnum illi hospitium fuit Bethaniae: interdiu vero ad docendum in templo apparuit. Historiam vero, quae medio illo tempore contigit, referunt Matthaeus et Marcus, quod Christus in urbem veniens esurierit, accesserit ad ficum, et quum praeter folia nihil in ea reperisset, eam maledixerit, arbor vero eius voce maledicta continuo exaruerit. Porro Christum non simulasse esuriem, sed vere perpessum esse, pro confesso accipio. Scimus enim carnis nostrae infirmitatibus sponte fuisse obnoxium, quanquam natura liber et immunis erat. Sed in eo sita est difficultas, quomodo deceptus fuerit fructum in arbore vacua quaerens, praesertim quum nondum esset maturum fructibus tempus: deinde cur tam severe excanduerit in arborem innoxiam. Sed nihil absurdi est, si dicamus, secundum hominem speciem arboris fuisse illi incognitam: fieri tamen potest, ut consulto accesserit, eventum non ignorans. Certe ad maledicendum iracundiae fervore non rapitur (fuisset enim non iniusta modo, sed puerilis quoque ac ridicula ultio), sed quum molesta illi pro carnis sensu esset fames, eam contrario affectu vincere aggressus est, nempe ut patris gloriam proveheret: quemadmodum alibi dicit, Cibus meus est, ut faciam voluntatem patris (Io. 4, 34). Nam illic quoque cum lassitudine sitique luctatur: et ego in hanc coniecturam magis inclino, quod fames illi ad miraculum edendum suosque docendos occasio fuerit. Ergo quum ipsum premeret fames, nec praesto adesset cibus, aliunde se pascit, nempe Dei gloriam

propagando. Voluit autem in arbore symbolum proponere, qualis tandem exitus maneat hypocritas, et simul detegere, quam inanis sit ac nihili eorum ostentatio.

19. *Ne posthac ex te fructus.* Hinc discamus, quid valeat maledicendi verbum, nempe ut sterilitatis damnetur arbor: sicuti rursum benedicit Deus, quum foecunditatem sua voce inspirat. Caeterum clarius ex Marco liquet, non protinus exaruisse ficum, vel saltem id non fuisse observatum a discipulis, donec postridie frondibus nudatam viderunt. Idem quoque Marcus uni Petro assignat, quod Matthaeus communiter omnibus discipulis: sed quum Christus in plurali numero respondeat, colligere promptum est, unum rogasse omnium nomine.

21. *Respondens autem Iesus.* Usum miraculi longius extendit Christus, ut suos discipulos ad fidem fiduciamque animet. Apud Marcum generalis primum exhortatio ponitur, *ut habeant fidem Dei.* Sequitur deinde promissio, fide impetraturos quidquid a Deo petierint. Fidem Dei habere tantundem valet atque certo sibi promittere, et exspectare a Deo quidquid opus fuerit. Sed quia fides, si qua est nobis, erumpit statim in preces, et ad thesauros gratiae Dei, qui verbo ostensi sunt, penetrat, ut illis fruatur, ideo fidei precationem subiungit Christus. Nam si tantum dixisset, fore quidquid optabimus, quibusdam visa esset imperiosa vel nimis secura fides. Quare eos vere demum credere ostendit Christus, qui bonitate eius et promissionibus freti, suppliciter ad ipsum confugiunt. Hic autem locus ad vim naturamque fidei exprimendam insignis est, nempe quod certitudo sit in Dei bonitatem recumbens, quae dubitationem non admittit. Neque enim alios credere agnoscit Christus, nisi qui indubie statuunt Deum sibi esse propitium, nec haesitant quin daturus sit quod petunt. Unde perspicimus, quam diabolico figmento fascinati sint Papistae, qui fidem dubitationi permiscent: imo stultae praesumptionis nos insimulant, si de paterno Dei erga nos favore persuasi coram ipso sistere nos audemus. Atqui hoc praecipue Christi beneficium Paulus commendat, quod ex fide illius audaciam habemus, accendi ad Deum cum fiducia, ad Ephes. 3, 12. Docet praeterea hic locus, verum fidei examen in precibus contineri. Si quis obiiciat, vota haec nunquam fuisse exaudita, ut montes se in mare proiicerent, facilis responsio est, Christum non laxare habenas hominum votis, ut pro arbitrio quidlibet appetant, dum fidei regulae preces subiicit. Sic enim necesse est, ut spiritus omnes nostros affectus verbo Dei fraenatos in obsequium cogat. Certam et sine haesitatione exorandi fiduciam requirit Christus. Unde porro eam mens humana concipiat nisi ex Dei verbo? Nunc ergo videmus, Christum nihil discipulis promittere, nisi se intra metas divini beneplaciti contineant.

Luc. 47. *Docebat quotidie in templo.* Marcus et Lucas primo docent, ex quo genere hominum constiterit ecclesia, nempe ex turba ignobili: rursum quosnam habuerit hostes Christus, nempe sacerdotes et scribas, omnesque primores. Haec autem pars est stultitiae crucis, quod Deus, praeterita mundi excellentia, quod stultum est, debile et contemptum eligit. Deinde commemorant, bonos illos ecclesiae Dei praesides rationem quaesisse perdendi Christi: unde scelerata eorum impietas detecta fuit. Nam ut illis Christi persequendi iusta fuisset causa, latronum tamen more ad caedem grassari, vel sicarios clam submittere nequaquam fas fuit. Tertio docent, impiam illorum conspirationem repressam esse, quia arcano Dei decreto ad mortem crucis destinatus erat Christus.

MATTH. XXI. 23. *Et quum venisset in templum, accesserunt ad eum docentem principes sacerdotum et seniores populi dicentes: Qua autoritate haec facis? et quis dedit tibi istam autoritatem?* 24. *Respondens autem Iesus dixit eis: Interrogabo vos et ego quiddam: quod si dixeritis mihi, et ego vobis dicam, qua autoritate haec faciam.* 25. *Baptismus Ioannis unde erat? e coelo, an ex hominibus? At illi cogitabant apud se dicentes: Si dixerimus, e coelo: dicet nobis, quare ergo non credidistis illi?* 26. *Sin autem dixerimus, ex hominibus, timemus turbam: omnes enim habent Ioannem ut prophetam.* 27. *Et respondentes Iesu dixerunt: Nescimus. Ait illis et ipse: Nec ego dico vobis, qua autoritate haec faciam.*

MARC. XI. 27. *Et veniunt rursum Hierosolymam: et quum ambularet in templo, veniunt ad illum principes sacerdotum et scribae et seniores.* 28. *Et dicunt illi: Qua autoritate haec facis? et quis tibi dedit autoritatem istam, ut haec facias?* 29. *Iesus autem respondens dixit illis: Quaeram a vobis et ipse quiddam, et respondete mihi: et dicam vobis qua autoritate haec faciam.* 30. *Baptismus Ioannis utrum e coelo erat, an ex hominibus? respondete mihi.* 31. *Et cogitabant apud se, dicentes: Si dixerimus, e coelo: dicet, cur igitur non credidistis illi?* 32. *At si dicamus, ex hominibus: timebant populum. Omnes enim habebant Ioannem, quod vere propheta fuisset.* 33. *Et respondentes dicunt Iesu: Nescimus. Et Iesus respondens dicit illis, Nec ego dicam vobis, qua autoritate haec faciam.*

LUC. XX. 1. *Et factum est in uno dierum illorum, docente illo populum in templo, et evangelizante convenerunt principes sacerdotum et scribae cum senioribus.* 2. *Et aiunt illi, dicentes: Dic nobis, qua autoritate ista facis? aut quis est, qui dedit tibi*

autoritatem istam? 3. *Respondens autem Iesus dixit ad illos: Interrogabo vos et ego unum quiddam, et respondete mihi.* 4. *Baptismus Ioannis e coelo erat, an ex hominibus?* 5. *At illi cogitabant intra se, dicentes: Si dixerimus, e coelo: dicet, quare ergo non credidistis illi?* 6. *Sin dixerimus, ex hominibus, plebs universa lapidabit nos: persuasum enim habet Ioannem prophetam esse.* 7. *Et responderunt, se nescire unde.* 8. *Et Iesus ait illis, Neque ego dico vobis, qua autoritate haec faciam.*

Matth. 23. *Qua autoritate haec facis?* Quia non processerant alia consilia et aperti ad oppugnandum conatus, nunc oblique tentant sacerdotes et scribae, si forte illum a docendi ratione deiicere queant. Non disceptant autem de ipsa doctrina, vera sit necne, quod iam saepius frustra fuerant aggressi, sed de vocatione et mandato controversiam movent. Et erat quidem speciosus color: nam quum nemo se ipsum ingerere debeat vel ad sacerdotii honorem, vel ad prophetae munus, sed exspectanda sit Dei vocatio, multo minus fas cuiquam erat, sibi Messiae nomen asserere, nisi quem divinitus electum esse constaret: quia non tantum Dei voce, sed etiam iureiurando constitui oportuit, quemadmodum scriptum est (Ps. 110, 4). Sed perverse et impie agunt, quod, quum tam multis virtutibus testata esset divina Christi maiestas, quasi omnium ignari inquirunt unde prodierit. Quid enim magis absurdum est, quum palam extentam videant manum Dei, dum sanantur claudi et caeci, dubitare an homo privatus sibi hanc licentiam temere assumat? Adde quod iam ante plus satis convicti fuerant, Christum e coelo esse missum, ut nihil minus habeant in animo quam probare Christi gesta, ubi Deum agnoverint eorum autorem. In hoc igitur insistunt, non esse legitimum Dei ministrum, quem suis ipsi suffragiis non elegerint, ac si penes eos tota resideat potestas. Atqui, quamvis legitimi essent ecclesiae praesides, prodigiosum tamen fuit, sese contra Deum afferre. Nunc tenemus, cur illis Christus diserte non responderit, quia scilicet improbe et sine pudore de re conspicua ipsum rogabant.

25. *Baptimus Ioannis unde erat?* De baptismo Ioannis eos interrogat Christus, non tantum ut ostendat omni autoritate indignos, quia sanctum Dei prophetam spreverant, sed etiam ut eos proprio responso coarguat, impudenter simulare rei bene compertae ignorantiam. Tenendum enim memoria est, quorsum missus fuerit Ioannes, quaenam fuerit eius legatio, in quam rem maxime incubuerit. Missus fuerat Christi praeco: minime defuit suis partibus, et ipse nihil sibi aliud vindicat, nisi ut paret viam Domino: denique Christum digito monstraverat, testatusque fuerat unicum esse Dei filium. Nunc igitur unde sibi probari volunt scribae novam Christi autoritatem, quum in Ioannis praeconio legitima eius fides facta esset? Nunc videmus, Christum non usum fuisse callido artificio ut subterfugeret, sed obiectae quaestioni penitus et solide satisfecisse. Non enim agnosci poterat Ioannes Dei servus, quin ipse Dominus agnosceretur. Itaque non armavit protervos homines, qui sine ullo mandato, sed privata audacia publicum sibi munus usurpant: neque etiam suo exemplo sophisticam tacendae veritatis artem induxit, sicuti multi versuti homines falso eum autorem praetexunt. Fateor equidem, non semper eodem modo respondendum esse, si quando nobis insidias tendunt impii, sed ita prudenter cavendum est ab eorum malitia, ne veritas debito patrocinio fraudetur. Caeterum baptismus hic non tantum pro signo ablutionis capitur, sed pro toto Ioannis ministerio. Voluit enim elicere Christus responsum, essetne Ioannes verus et legitimus Dei propheta, an impostor. Loquutio tamen haec continet utilem doctrinam, Sitne a Deo baptismus Ioannis, an ab hominibus: quia inde colligimus, nullam doctrinam, nullum sacrum signum debere inter pios admitti, nisi a Deo profecta esse constet, nec esse in hominum arbitrio quidquam excudere. De Ioanne habetur sermo, quem alibi Dominus supra omnes prophetas insigni elogio extollit. Baptismum tamen eius, nisi a Deo mandatus esset, recipiendum esse Christus negat. Quid ergo de fictitiis sacramentis dicendum, quae ab hominibus nihili sine ullo Dei iussu stulte invecta sunt? Nam Christus his verbis aperte pronuntiat, totum ecclesiae regimen sic pendere a nutu Dei, ut hominibus nefas sit quidquam a se ipsis inducere.

At illi cogitabant apud se. Hic perspicitur sacerdotum impietas: non reputant, quid verum sit, neque interrogant suam conscientiam: imo turpiter malunt tergiversari quam fateri, quod verum esse norunt, ne quid suae tyrannidi decedat. Sic omnes impii, quanquam discendi se cupidos fingant, obstruunt tamen ianuam veritati, si cupiditati suae sentiant esse adversam. Non ergo eos sine responso ablegat Christus, sed pudefactos ac confusos dimittit, et quantum satis est, producto in medium Ioannis testimonio, divina potentia se instructum esse demonstrat.

MATTH. XXI. 28. *Quid autem vobis videtur? Homo habebat duos filios: et accedens ad priorem, dixit: Fili, vade, hodie operare in vinea mea.* 29. *Ille autem respondens ait: Nolo. Postea vero poenitentia motus abiit.* 30. *Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondens dixit: Ego, domine. Et non abiit.* 31. *Uter e duobus fecit, quod voluit pater? Et dicunt ei: Prior. Dicit illis Iesus: Amen dico*

tuno tempore ad agricolas servum, ut ab agricolis acciperet e fructu vineae. 3. *At illi arreptum eum ceciderunt, ac remiserunt vacuum.* 4. *Et rursum misit ad illos alium servum: et illi coniectis in eum saxis caput illi contuderunt, remiseruntque contumeliis affectum.* 5. *Et rursum alium misit, et illum occiderunt, multosque alios, hos quidem caedentes, illos vero occidentes.* 6. *Itaque quum unum adhuc haberet filium suum dilectum, misit etiam eum ad illos postremum, dicens: Reverebuntur filium meum.* 7. *Illi vero agricolae dixerunt intra se: Hic est haeres: venite, occidamus eum, et nostra erat haereditas.* 8. *Et arreptum eum occiderunt, et eiecerunt extra vineam.* 9. *Quid igitur facturus est dominus vineae? Veniet, et perdet agricolas, et dabit vineam aliis.* 10. *Anne hanc quidem scripturam legistis: Lapidem, quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli.* 11. *A Domino factum est hoc, et est mirabile in oculis nostris?* 12. *Et quaerebant eum comprehendere, et timuerunt turbam: sciebant enim, quod adversus ipsos parabolam dixisset, et relicto illo abierunt.*

LUC. XX. 9. *Coepit autem dicere ad plebem parabolam hanc: Homo quidam plantavit vineam, et locavit eam colonis, et ipse peregre egit multo tempore.* 10. *Et opportuno tempore misit ad colonos servum, ut de fructu vineae darent ei, qui caesum emiserunt vacuum.* 11. *Et rursum adhuc alterum servum misit: illi vero hunc quoque caesum et contumeliis affectum emiserunt vacuum.* 12. *Rursum misit et tertium: at illi hunc quoque vulneribus inflictis eiecerunt.* 13. *Dixit autem dominus vineae: Quid faciam? mittam filium meum dilectum: forsitan hunc, quum viderint, reverebuntur.* 14. *Quem quum vidissent coloni, cogitaverunt intra se, dicentes: Hic est haeres: venite, occidamus illum, ut nostra fiat haereditas.* 15. *Et electum illum extra vineam occiderunt: quid ergo faciet illis dominus vineae?* 16. *Veniet, et perdet colonos istos, et dabit vineam aliis. Quod quum audissent, dixerunt: Absit.* 17. *Ille vero intuitus eos, ait: Quid est ergo hoc, quod scriptum est, lapidem, quem reprobaverunt aedificantes, is factus est in caput anguli?* 18. *Omnis, qui ceciderit super illum lapidem, conquassabitur: super quem autem ceciderit, comminuet illum.* 19. *Et quaerebant principes sacerdotum et scribae iniicere in illum manus eadem hora: et timuerunt populum: cognoverunt enim, quod in ipsos dixisset similitudinem hanc.*

33. *Aliam parabolam audite.* Nonnihil discrepant Lucae verba, qui dicit Christum loquutum ad turbas: atqui sermo ad sacerdotes et scribas dirigitur. Sed facilis solutio est, quod Christus, licet stylum in ipsos stringeret, tamen coram tota plebe detexerit eorum ignominiam. Marcus, quum dicit Christum coepisse loqui per parabolas, eam quae prima erat ordine omittit: sicuti et aliis locis ex tota summa partem duntaxat attingit. Porro huius parabolae summa est, non esse novum, si sacerdotes aliique ecclesiae proceres Deum iure suo fraudare impie conentur: nam simili pridem latrocinio grassatos fuisse in prophetas, et nunc ad filium interficiendum paratos esse, sed non impune tandem laturos, quia Deus iuris sui vindex exsurget. Duplex autem est scopus, ut sacerdotibus ingratitudinem exprobret perfidiae et sceleris plenam: deinde ut offendiculum tollat, quod instabat ex propinqua sua morte. Fallaci enim titulo apud vulgus imperitum et simplices tantum profecerant, ut ab eorum decreto et nutu penderet inter Iudaeos religio. Praemunit ergo infirmos Christus, ac docet, quum a sacerdotibus olim tot occisi fuerint prophetae alii super alios, non esse cur turbetur quisquam, si tale exemplum in sua quoque persona editum fuerit. Sed iam singulas partes expendamus.

Plantavit vineam. Frequenter in scriptura occurrit haec similitudo. Quod ad praesentem locum spectat, tantum significat Christus, dum pastores ecclesiae suae Deus praeficit, ius suum in eos minime transferre, sed perinde facere ac si paterfamilias vineam aut agrum colono locaret, qui operam suam culturae impendens annuum fructum solveret. Quemadmodum autem apud Iesaiam et Ieremiam conqueritur (Ies. 5, 4; Ier. 2, 21), quod ex vinea, ad quam colendam multum laboris et sumptus impenderat, nullum fructum retulerit, ita hoc loco vinitores ipsos accusat, qui proventum vineae quasi violenti praedones sibi rapiunt. Quod dicit Christus, agricolas vineam pulchre ornatam et instructam e manu patrisfamilias accepisse, eorum crimen non leviter exaggerat. Nam quo liberalius cum ipsis actum est, eo maiore odio digna est ingratitudo. Hoc argumento utitur Paulus, dum hortari vult pastores ad munus suum strenue peragendum, quod oeconomi sint, electi ad regendam Dei domum, quae columna est et fundamentum veritatis (1. Tim. 3, 15). Et recte: nam quo splendidior et magis honorifica est eorum conditio, eo magis Deo obstricti sunt, ne segniter in opere versentur. Quo magis (ut iam dictum est) eorum detestabilis est perfidia, quibus ludibrio est tanta Dei liberalitas, tantusque honor quo ipsos dignatus est. Caeterum vineam plantaverat Deus, quando gratuitae suae adoptionis memor, populum ex Aegypto liberatum de integro sibi in peculium segregaverat, seque in Deum et patrem ei fore testatus vocaverat in spem aeternae salutis. Haec enim plantatio est, cuius mentio fit Iesaiae 60, v. 21 et aliis locis. Per *torcular et turrem* intellige adminicula, quae ad alendam populi fidem legis doctrinae adiuncta fuerant, ut sacrificia et aliae caeremoniae. Deus enim, instar providi et seduli patrisfamilias, nihil diligentiae re-

liquum fecit, quin omnibus praesidiis ecclesiam suam muniret.

Locavit eam agricolis. Posset quidem per se Deus absque hominum opera tueri bene compositum ecclesiae statum, sed homines sibi assumit ministros, eorumque manibus utitur. Sic olim sacerdotes instituit, qui tanquam vineae cultores essent. Sed mirum est, cur prophetas Christus servis comparet, qui peractis vindemiis ad fructum exigendum mittuntur: nam scimus ipsos quoque fuisse vinitores, et commune munus cum sacerdotibus fuisse illis iniunctum. Respondeo, Christo non fuisse necessarium exacte vel scrupulose exprimere, quid simile vel diversum esset inter duos istos ordines. Certe hac lege creati initio erant sacerdotes, ut sana doctrina perfecte ecclesiam excolerent: sed quum socordia vel inscitia mandatum sibi opus negligerent, summissi sunt quasi in extraordinarium subsidium prophetae, qui vitem noxiis herbis purgarent, putarent supervacuum sarmentum, caeterisque operis supplerent sacerdotum desidiam: interim tamen populum severe arguerent, collapsam restituerent pietatem, expergefacerent sopitos animos, Deique cultum et novam vitam reducerent. Hoc autem quid aliud erat quam proventum Deo ex sua vinea debitum poscere? Quod Christus ad suum institutum apte vereque accommodat: neque enim penes prophetas continuum et stabile erat ecclesiae regimen, sed a sacerdotibus retentum semper fuit, quemadmodum si quis ignavus colonus culturam deserens locum tamen, cui praepositus semel fuit, possessionis praetextu occupet.

35. *Alium ceciderunt.* Hic paulum differunt Marcus et Lucas a Matthaeo. Nam quum hic plures servos commemoret, et quum omnes male et indigne tractati essent, maiorem numerum rursus summissum: illi singulos tantum ordine ponunt, quasi non simul duo vel tres missi forent, sed unus post alium. Quanquam autem omnibus idem communiter fuit propositum, nempe Iudaeos idem in filio ausuros, quod in prophetis non semel fecerant, Matthaeus tamen expressius rem ipsam declarat: nempe quod Deus, prophetarum copiam mittendo, certaverit cum sacerdotum malitia. Unde apparet quam indomita fuerit illorum rabies, ad quam corrigendam nulla remedia profecerint.

37. *Verebuntur filium.* Haec quidem cogitatio proprie in Deum non convenit: sciebat enim quid futurum esset, nec spe melioris eventus deceptus fuit, sed usitatum est, praesertim in parabolis, ad eum transferri humanos affectus. Neque tamen hoc abs re additum est, quia voluit Christus tanquam in speculo repraesentare, quam deplorata esset illorum impietas, cuius hoc nimis certum fuit examen, contra Dei filium, qui ipsos ad sanam mentem revocaturus venerat, diabolico furore insurgere. Sicuti autem crudeli prophetarum caede, quantum in se erat, Deum prius a sua haereditate depulerant, ita hic scelerum omnium cumulus fuit, filium interficere, ut regnarent quasi in orbata domo. Nam certe haec sacerdotibus adversus Christum saeviendi causa fuit, ne tyrannidem quasi praedam amitterent. Ipse enim est, per quem Deus pater vult praeesse, et cui omne imperium detulit. In fine etiam paululum variant evangelistae. Matthaeus enim extortam illis confessionem refert, qua se ipsos damnarunt: Marcus simpliciter Christum pronuntiasse, qua poena servi adeo nequam et improbi mulctandi sint. Lucas apertius in speciem dissentit, aversatos fuisse dicens denuntiatam a Christo poenam. Verum si propius expendimus sensum, nulla est repugnantia, quia de poena, quam meriti erant tales servi, non dubium est, quin assensi fuerint Christo: sed quum in se tam crimen quam iudicium conferri sentirent, hoc ipsum deprecati sunt.

42. *Nunquam legistis etc.* Tenendum est quod paulo ante diximus, quum sacerdotes et scribae addictum sibi haberent populum, hoc inter ipsos axioma volitasse, solos esse legitimos arbitros et iudices futurae redemptionis, ut nemo in Messiam recipiendus foret, nisi quem nutu suffragioque suo probassent. Ideo contendunt, esse impossibile quod dixerat Christus, filium et haeredem domini vineae ab ipsis interfici. Hoc autem Christus scripturae testimonio confirmat, et emphatica est interrogatio, ac si dixisset, Vos pro magno absurdo ducitis, fieri posse ut vineae coloni impie contra Dei filium conspirent: quid? an scriptura (Ps. 118, 22) praedixit laeto favore plausuque exceptum iri, ac non potius ipsos primores fore illi adversos? Porro locus, quem citat, ex eodem Psalmo sumptus est, unde et fausta illa acclamatio, Salvum fac Domine, Benedictus qui venit in nomine Domini. Esse autem vaticinium de regno Messiae, inde constat, quod David hac lege rex a Deo creatus fuit, ut solium eius perpetuo staret, quamdiu lucerent in coelo sol et luna, et collapsum rursum Dei gratia in pristinum statum rediret. Quum ergo Psalmus ille descriptionem regni Davidis contineat, simul annexa est perpetuitas, quam sequitur restitutio. Si de regno aliquo temporali sermo esset, improprie ad se traheret Christus. Sed notandum semper est, quale in Davidis persona regnum Deus erexerit: nempe quod in vero Messia usque ad finem mundi stabiliret. Nam vetus illa unctio umbratilis fuit. Unde colligitur, quod in Davide actum est, praeludium et figuram Christi fuisse. Redeamus nunc ad verba Psalmi. Incredibile ducebant scribae et sacerdotes, Christum reiici ab ecclesiae praefectis: probat autem ex Psalmo, mirifica Dei virtute, invitis hominibus, in suo solio locandum esse,

atque id iam olim fuisse in Davide adumbratum, quem reiectum a proceribus Deus suscepit, ut specimen ac documentum ederet, quid tandem facturus esset in suo Christo. Propheta autem metaphoram sumit ab aedificiis: nam quia ecclesia Dei sacrarium est, merito Christus, in quo fundata est, vocatur lapis angularis, hoc est, qui sustinet totam aedificii molem. Non omni ex parte quadraret similitudo, si quis vellet singula quae in Christum competunt excutere, sed optime convenit, quia in eum recumbit ecclesiae salus, et ipse eius statum continet. Itaque alii deinde prophetae eandem loquendi formam sequuti sunt, praesertim Iesaias et Daniel. Sed Iesaias (28, 16) propius ad hunc locum alludit, qui Deum sic loquentem inducit, Ecce pono in Sion lapidem fundamenti, lapidem pretiosum et electum, ad quem impingent ambae domus Israel. In novo autem testamento passim hic idem loquendi modus occurrit. Summa ergo est, regnum Dei fundandum esse in lapide, quem architecti ipsi tanquam reprobum et nihili abiicient: ac sensus est, Messiam, qui salutis ecclesiae fundamentum est, non communibus hominum suffragiis electum iri, sed quum Deus arcana et insperata virtute mirabiliter eum evehet, contrarios illi fore et infensos principes, quibus mandata est aedificii cura. Caeterum duo hic nobis spectanda sunt. Deus enim, ne perturbent nos impii hominum conatus, qui ad impediendum Christi regnum consurgunt, nos ante tempus admonuit ita fore. Deinde, quidquid moliantur homines, simul testatus est in erigendo Christi regno victricem fore suam potentiam. Utrumque sedulo nobis observandum est. Prodigii simile est, reiici salutis autorem non ab extraneis, sed a domesticis: neque e stulta plebe, sed ab ipsis principibus, qui gubernacula ecclesiae tenent. Contra tam absurdum hominum furorem munienda est fides, ne labascat rei novitate. Nunc tenemus quam utilis sit praedictio, quae pias mentes a terrore eximit, quem alioqui ex tristi spectaculo conciperent. Nihil enim minus consentaneum quam membra in caput, colonos in dominum, consiliarios in regem suum insurgere, et architectos fundamentum reiicere ab aedificio. Plus etiam energiae subest alteri membro, ubi pronuntiat Deus impios, Christum reprobando nihil profecturos, quin sua illi integra maneat dignitas: nempe ut fideles hac promissione freti, perversam hominum superbiam in Christo spernendo, secure quasi ex alto rideant. Nam ubi omnia machinati fuerint, Christus tamen ipsis invitis tenebit, quem pater illi attribuit locum. Quantumvis illi ferociter insultent, qui videntur honore et excellentia praediti, stabit nihilominus in suo gradu, nec quidquam illi ex pravo contemptu decedet. Denique praevalebit Dei autoritas, ut lapis sit electus et pretiosus, qui ecclesiam Dei, regnum et templum sustineat. Porro dicitur, *Positus lapis in caput anguli*, non quod tantum pars sit fundamenti (quum ex aliis locis constet, in ipso uno solide fundatam esse ecclesiam), sed simpliciter hoc voluit propheta, praecipuam fore aedificii fulturam. Quidam in voce *anguli* subtiliter philosophantur, Christum locari in angulo, quia duos parietes diversos, gentes scilicet ac Iudaeos, simul coniungat. Meo tamen iudicio non altius respexit David quam quod lapis angularis sustinet praecipuum aedificii pondus. Nunc quaeritur, quomodo spiritus *architectos* vocet, qui tantum in ruinam et excidium templi Dei incumbunt. Nam se ideo probum fuissse architectum gloriatur Paulus, quia in solo Christo ecclesiam fundaverit (1. Cor. 3, 11). Responsio facilis est: quamvis iniunctum sibi munus perfide administrent, vocationis tamen respectu hoc elogium ipsis concedit. Sic propheticum nomen impostoribus saepe tribuitur, et vocantur pastores, qui luporum instar gregem devorant. Nec vero hoc illis tam honorificum est, quam eos detestabiles reddit, dum templum Dei funditus diruunt, cui exstruendo praefecti erant. Hinc colligitur utilis admonitio, non obstare legitimam vocationem, quominus impii sint ac scelerati Christi hostes, qui ministri esse debuerant. Certe legale sacerdotium divinitus ordinatum erat, et Levitis permissa erat a Domino potestas regendae ecclesiae: an ideo fideliter suo munere defuncti sunt? an illis obedire pios decuit ad Christum negandum? Eat nunc papa cum suis cornutis episcopis, et sibi fidem in omnibus habendam esse iactent, quia pastorum locum occupant. Ut demus rite ad ecclesiae regimen vocatos, frustra tamen plus sibi arrogant quam se titulares esse ecclesiae praesules. Atqui ne vocationis quidem titulus illis suppetit: nam ut se in hanc tyrannidem attollerent, everti necesse fuit totum ecclesiae ordinem. Verum ut iurisdictionem ordinariam sibi merito usurpent, si tamen evertunt sacram Dei domum, non nisi nomine tenus architecti censendi sunt. Non semper hoc quidem accidit, ut Christum reiiciant, quibus mandatum est ecclesiae regimen: nam et sub lege fuerunt multi pii sacerdotes, et sub regno Christi pastores etiam quidam strenue et bona fide in aedificanda ecclesia laborarunt, sed tamen quia impleri hoc oportet, ut lapidem reprobent architecti, prudenter inter eos discernere convenit. Et data opera nos spiritus sanctus admonuit, ne quos inanis titulus et vocationis dignitas fallat.

A Domino factum est. Quia hoc a communi hominum iudicio nimis remotum est, ut filium Dei principem suum repudient ipsi ecclesiae pastores, ad arcanum Dei consilium nos revocat propheta, quod, licet non comprehendamus sensu nostro, suspicere et mirari convenit. Sciamus ergo, ansam omnibus quaestionibus hic praecidi ac diserte vetari,

annon? 18. *Cognita autem Iesus malitia eorum ait: Quid me tentatis hypocritae?* 19. *Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium.* 20. *Et ait illis: Cuius est imago haec et inscriptio?* 21. *Dicunt ei: Caesaris. Tunc ait illis: Reddite ergo, quae sunt Caesaris, Caesari: et quae sunt Dei, Deo.* 22. *Et his auditis mirati sunt, et eo omisso abierunt.*

MARC. XII. 13. *Ac mittunt ad eum quosdam e Pharisaeis et Herodianis, ut eum caperent in sermone.* 14. *Illi vero, quum venissent, dicunt ei: Praeceptor, scimus quod verax es, et non curas quemquam: non enim respicis personam hominum, sed in veritate viam Dei doces: licet censum dare Caesari, annon? dabimus, annon dabimus?* 15. *Ille vero sciens eorum simulationem, dixit illis: Quid me tentatis? afferte mihi denarium, ut videam.* 16. *Illi vero attulerunt: et dicit eis: Cuius est imago haec et inscriptio? Illi vero dixerunt ei: Caesaris.* 17. *Et respondens Iesus dixit illis: Reddite, quae sunt Caesaris, Caesari: et quae sunt Dei, Deo. Et admirati sunt de eo.*

LUC. XX. 20. *Et observantes miserunt insidiatores, qui se iustos simularent, ut caperent eum in sermone, traderentque illum principatui, et potestati praesidis.* 21. *Et interrogaverunt eum, dicentes: Magister, scimus quod recte dicis ac doces, nec respicis personam, sed viam Dei in veritate doces:* 22. *Licet nobis tributum dare Caesari, annon?* 23. *Cognita autem eorum versutia dixit ad eos: Quid me tentatis?* 24. *Ostendite mihi denarium. Cuius habet imaginem et inscriptionem? Respondentes dixerunt: Caesaris.* 25. *Et ait illis: Reddite ergo, quae sunt Caesaris, Caesari, et quae Dei sunt, Deo.* 26. *Et non potuerunt verbum eius reprehendere coram populo: et mirati super responso eius, tacuerunt.*

Quum Pharisaei alia omnia in Christum frustra tentassent, hoc postremo putarunt optimum esse eius perdendi compendium, si praesidi tanquam seditiosum ac res novas molientem traderent. De censu (ut alibi vidimus) tunc magna erat apud Iudaeos disceptatio. Nam quum censum, quem Deus in lege mosaica sibi solvi iubebat, Romani ad se transtulissent, passim fremebant Iudaei, indignum esse ac minime ferendum facinus, quod profani homines divinum ius hoc modo ad se raperent. Adde quod quum illa legalis census indictio adoptionis eorum testis esset, honore sibi debito se spoliari putabant. Iam ut quisque tenuissimus erat, ad tumultuandum audaciorem reddebat paupertatis fiducia. Hanc igitur captandi Christi astutiam Pharisaei excogitant, quod, de censu utrovis modo responderit, laqueos sibi induet: si negaverit solvendum esse, seditionis reus erit, sin vero confessus fuerit iure deberi, gentis suae hostis ac patriae libertatis proditor habebitur. Porro huc praecipue spectant, ut plebem ab eo alienent. Haec captura est quam notant evangelistae, quia undique irretitum esse Christum putant, ut iam effugere nequeat. Quia autem professi erant eius hostes, ideoque se fore suspectos noverant, quosdam subornant e suis discipulis, quemadmodum dicit Matthaeus. Lucas autem insidiatores vocat, qui se iustos esse simularent, hoc est, dolose obtenderent simplicem rectumque discendi affectum. Neque enim simulatio iustitiae hic in genere accipitur, sed restringitur ad praesentem causam: quia nisi docilitatis sincerique studii praetextu admissi non essent. Herodianos sibi adiungunt, quia romano imperio magis favebant: unde ad criminandum erant aptiores. Notare autem operae pretium est, quum acre inter ipsos esset dissidium, tanto Christi odio ardere, ut ad eum perdendum conspirent. Quaenam fuerit secta ista, alibi diximus. Nam quum Herodes tantum semiiudaeus esset, vel degener atque adulterinus legis professor, quicunque exacte volebant ac omni ex parte servari legem, illum cum impuro suo cultu damnabant: ipse autem suos adulatores habebat, qui colorem inducerent perversae eius doctrinae. Itaque praeter alias sectas illo tempore nata erat aulica religio.

16. *Scimus quod verax sis.* Haec est iustitia quam simulant, dum se blande subiiciunt Christo, quasi discendi cupidi: nec solum imbuti pietate, sed etiam de illius doctrina recte persuasi. Nam si ex animo loquuti essent, haec vera erat rectitudo. Quare ex eorum verbis probi fidique doctoris, qualem se Christum habere fingebant, definitio colligi potest. Veracem esse dicunt, qui Dei viam docet, hoc est, qui fidelis est Dei interpres: et quidem in veritate, hoc est, sine ulla corruptela. Via Dei commentis hominum et extraneis omnibus doctrinis opponitur: veritas autem ambitioni, avaritiae, pravisque aliis affectibus, qui puram docendi rationem inficere solent. Ergo is demum nobis habendus est legitimus doctor, qui non ingerit hominum figmenta, nec discedit a genuino verbo Dei, sed quod ex ore eius didicit, quasi per manus dispensat: deinde sincero aedificandi studio doctrinam accommodat, in usum et salutem populi, nullo autem eam fuco adulterat. Quod pertinet ad hoc posterius membrum, Paulus (2. Cor. 2, 17), dum se negat cauponari verbum Dei, significat quosdam eorum qui dexteritate pollent, nec palam evertunt rectam doctrinam, vel impiis dogmatibus sunt infames, fucare tamen ac corrumpere doctrinae puritatem, quia vel ambitiosi sunt, vel avari, vel pro carnis suae cupiditate huc et illuc flexibiles. Itaque eos mangonibus comparat, eo quod sincerum verbi Dei usum depravent. Notatu etiam dignum est, quod simul addunt isti hypocritae, Christum recte docere, quia illi curae non est persona hominum. Nihil

enim est, quod doctores a fideli integraque dispensatione magis abducat quam dum sequuntur hominum respectum. Nam impossibile est, ut vere se Deo addicat quisquis hominibus placere cupit (Gal. 1, 10). Habenda quidem est hominum cura, sed non ut blanditiis captetur eorum favor. Denique ut integri simus, facessat necesse est personarum acceptio, quae lucem obtenebrat iustumque iudicium pervertit, sicuti saepius in lege Deus inculcat, et experientia etiam ostendit (Deut. 1, 17 et 16, 19). Ideo Christus, Ioann. 7, 24 προσωποληψίαν et rectum iudicium inter se committit, tanquam res penitus contrarias.

18. *Cognita eorum malitia.* Sic praefati erant, ut nihil ab optimis discipulis differrent: unde igitur haec Christo notitia, nisi quia spiritus eius cordium erat cognitor? Neque enim humana coniectura olfecit eorum versutiam, sed quia Deus erat, penetravit in corda ipsorum, ut se blanditiis et iustitiae specie frustra obtegerent. Ergo priusquam responsum daret, suae divinitatis specimen edidit, occultam eorum malitiam patefaciens. Nunc quum similes nobis ab improbis quotidie tendantur insidiae, interior vero malitia nos lateat, rogandus est Christus ut nos instruat spiritu discretionis, et quod ipse natura proprioque iure habuit nobis gratuito dono conferat. Porro quam necessaria sit nobis haec prudentia, inde patet quod, si nobis non cavemus ab impiorum laqueis, subinde eorum calumniis obnoxiam reddemus Dei doctrinam. Porro quod iubet Christus nummum proferre, quanquam non magni momenti primo adspectu videtur, tamen ad solvendas tendiculas sufficit. Nam hac parte expressa illis fuit subiectionis confessio, ut Christus necesse non haberet quidquam illis novum praecipere. Percussus erat nummus forma Caesaris: ergo romani imperii autoritas communi usu probata receptaque erat: unde constabat Iudaeos ipsos iam sibi sponte legem imposuisse solvendi tributi, quia Romanis gladii potestatem concesserant. Neque enim seorsum de censu disputandum erat, sed pendebat a generali politia haec quaestio.

21. *Reddite quae sunt Caesaris.* Admonet Christus, quum gentis subiectio nummo testata sit, non esse de eius parte litigandum, ac si dixisset, Si vobis absurdum est tributum pendere, ne romano imperio subiecti sitis. Atqui nummus (qui mutuae inter homines communicationis sponsor est) Caesarem vobis dominari testatur, ut tacita quoque vestra approbatione perierit ac erepta sit quam obtenditis libertas. Porro non ita medium est responsum Christi, quin plenam de quaestione proposita doctrinam contineat. Nam hic inter spirituale et politicum regimen clara distinctio ponitur, ut sciamus nihil nobis obstare externam subiectionem, quominus libera intus sit conscientia coram Deo. Voluit enim Christus eorum errorem refellere, qui se Dei populum esse non putabant, nisi ab omni humani imperii iugo essent immunes. Sicuti et Paulus in hanc partem sedulo incumbit, ne minus se uni Deo servire existiment, si parent humanis legibus, si tributa solvunt, ac reliquis oneribus ferendis submittunt cervices. In summa, pronuntiat non violari ius Dei, nec laedi eius cultum, si Iudaei quoad externam politiam Romanis pareant. Videtur etiam eorum hypocrisin perstringere, quod quum secure permitterent Dei cultum multis in rebus violari, imo impie sua potestate Deum fraudarent, tantum zeli ardorem prae se ferebant in re nihili: ac si dixisset, Valde solliciti estis, si tributum solvatur Romanis, ne quid ex Dei honore decedat. Atqui potius danda opera est, ut Deo cultum exhibeatis quem a vobis requirit, interea hominibus etiam reddatis quod suum est. Videtur quidem non quadrare partitio: quia proprie loquendo, dum officio nostro defungimur erga homines, obsequium hoc Deo impendimus. Sed Christus ad vulgi captum sermonem accommodans, satis habuit spirituale Dei regnum ab ordine politico et praesentis vitae statu discernere. Quare hoc discrimen tenendum est, quum Dominus ad regendas animas unicus legislator esse velit, non aliunde eius colendi petendam esse regulam quam ex ipsius verbo, atque in solo puroque cultu qui illic praescribitur manendum: gladii vero potestatem, leges et iudicia nihil obstare, quominus integer apud nos Dei cultus vigeat. Iam haec doctrina latius patet, ut quisque pro sua vocatione debitum hominibus officium praestet, liberi parentibus, servi dominis se libenter submittant, alii aliis morigeri sint et obsequentes secundum caritatis legem, modo summum imperium Deus semper obtineat, cui subalternum est (ut loquuntur) quidquid hominibus deberi potest. Summa ergo est, quia Deo rebelles sunt quicunque politicum ordinem labefactant, obedientiam erga principes et magistratus cum Dei cultu et timore semper coniunctam esse, sed rursum, si quid sibi ex Dei iure principes usurpant, non esse illis obediendum nisi usque ad aras.

22. *Mirati sunt.* Hic etiam apparet, ut Deus malignos hostium suorum conatus in diversum finem convertat, nec modo spem eorum deludat ac frustretur, sed etiam cum ignominia eos repellat. Fiet quidem interdum ut impii, licet victi, non tamen obstrepere desinant: sed quantumvis indomita sit eorum petulantia, quotquot pugnas contra Dei verbum intentant, totidem victorias habet Deus in manu, ut de illis et Satana eorum capite triumphet. In hoc vero responso Christus peculiariter suam gloriam illustrare voluit, dum coegit pudore confusos discedere.

MATTH. XXII. 23. *In illo die accesserunt ad eum Sadducaei, qui dicunt non esse resurrectionem: et interrogaverunt eum,* 24. *Dicentes: Magister, Moses dixit, si quis mortuus fuerit non habens filium, ut ducat frater eius uxorem illius, et suscitet semen fratri suo.* 25. *Erant autem apud nos septem fratres, et primus uxore ducta defunctus est: ac non habens semen, reliquit uxorem suam fratri suo.* 26. *Similiter secundus et tertius usque ad septimum.* 27. *Novissime autem omnium defuncta est et mulier.* 28. *In resurrectione ergo cuius e septem illis erit uxor? omnes enim habuerunt eam.* 29. *Respondens autem Iesus ait illis: Erratis, nescientes scripturas, neque virtutem Dei.* 30. *In resurrectione enim neque matrimonium contrahunt, neque elocantur: sed sunt sicut angeli Dei in coelo.* 31. *De resurrectione vero mortuorum non legistis, quod vobis dictum est a Deo, qui ait:* 32. *Ego sum deus Abraham, et deus Isaac, et deus Iacob? Deus non est deus mortuorum, sed viventium.* 33. *Et quum audissent turbae, obstupuerunt de doctrina eius.*

MARC. XII. 18. *Et veniunt Sadducaei ad illum, qui dicunt non esse resurrectionem: interrogaveruntque illum, dicentes:* 19. *Praeceptor, Moses scripsit nobis, si cuius frater moriatur, ac relinquat uxorem, ac liberos non relinquat, ut accipiat frater eius uxorem illius, et suscitet semen fratri suo.* 20. *Septem fratres fuerunt: ac primus accepit uxorem, isque moriens non reliquit semen.* 21. *Et secundus accepit illum, ac mortuus est, ac neque ipse reliquit semen. Et tertius similiter.* 22. *Et acceperunt eam septem, nec reliquerunt semen. Postrema vero omnium mortua est et uxor.* 23. *In resurrectione igitur, quum resurrexerint, cuius illorum erit uxor? nam septem habuerunt eam uxorem.* 24. *Et respondens Iesus dixit eis: Annon propterea erratis, quod nesciatis scripturas, neque virtutem Dei?* 25. *Quum enim a mortuis resurrexerint, neque contrahunt matrimonium, neque nuptum dantur: sed sunt velut angeli Dei, qui in coelis sunt.* 26. *Caeterum de mortuis, quod resuscitentur, non legistis in libro Mosis, quomodo in rubo loquutus sit illi Deus, dicens: Ego sum deus Abraham, et deus Isaac, et deus Iacob?* 27. *Non est Deus deus mortuorum, sed deus viventium: vos igitur multum erratis.*

LUC. XX. 27. *Accesserunt autem quidam Sadducaeorum, qui negant esse resurrectionem: et interrogaverunt eum,* 28. *Dicentes: Magister, Moses scripsit nobis, si cuius frater mortuus fuerit habens uxorem, isque sine liberis mortuus fuerit, ut accipiat frater eius uxorem, et suscitet semen fratri suo.* 29. *Septem ergo fratres erant, et primus accepit uxorem, ac mortuus est sine liberis.* 30. *Et accepit secundus illam, et ipse mortuus est sine liberis.* 31. *Et tertius accepit illam: similiter et caeteri septem, nec reliquerunt liberos, et mortui sunt.* 32. *Novissime omnium mortua est et mulier.* 33. *In resurrectione ergo cuius eorum erit uxor? siquidem septem habuerunt eam uxorem.* 34. *Et respondens ait illis Iesus: Filii huius saeculi ducunt uxores, et nuptum dant.* 35. *Illi vero, qui digni habebuntur saeculo illo et resurrectione ex mortuis, neque ducunt uxores, neque nuptum dant.* 36. *Neque enim ultra mori possunt: aequales enim angelis sunt, et filii sunt Dei, quum filii sint resurrectionis.* 37. *Quod vero resurgant mortui, et Moses ostendit iuxta rubum, quum dicit, Dominum esse deum Abraham, et deum Isaac, et deum Iacob.* 38. *Deus autem non est mortuorum, sed vivorum: omnes enim illi vivunt.* 39. *Respondentes autem quidam scribarum dixerunt: Magister, bene dixisti.* 40. *Et amplius non audebant eum quidquam interrogare.*

Hic videmus, ut Satan impios omnes, quibus alioqui pessime inter se convenit, ad oppugnandam Dei veritatem simul colligat. Nam quum duabus istis sectis hostilis esset dissensio, tamen adversus Christum conspirant, ut Pharisaeis non displiceat suam doctrinam in Christi persona oppugnari. Ita hodie videmus omnes Satanae copias, quamvis alioqui aliae aliis contrariae sint, undique tamen in Christum insurgere. Et tam infesto odio flagrant papistae contra evangelium, ut Epicureos, Libertinos, et alia huiusmodi portenta libenter foveant, modo ad illud labefactandum utantur his adiutoribus. In summa videmus ex diversis castris egressos esse, qui impetum in Christum facerent: et hoc ideo esse factum, quia omnes communiter lucem sanae doctrinae oderant. Caeterum Sadducaei quaestionem proponunt Christo, ut specie absurditatis vel eum in erroris societatem pertrahant, vel, si dissentiat, infament ac ludibrio habeant apud rude et indoctum vulgus. Ac fieri quidem potest, ut eodem cavillo prius vexare Pharisaeos soliti fuerint, sed eandem nunc Christo decipulam tendunt.

Matth. 23. *Qui dicunt non esse resurrectionem.* Qualis fuerit Sadducaeorum origo, alibi diximus. Porro non solum ultimam carnis resurrectionem eos negasse, sed animae quoque immortalitatem, Lucas testatur (Act. 23, 8). Et certe si probe expenditur scripturae doctrina, animae vita sine spe resurrectionis merum erit somnium. Neque enim Deus pronuntiat animas a morte esse superstites, quasi iam praesenti perfecta gloria, et sua beatitudine fruantur, sed earum spem in ultimum usque diem suspendit. Fateor quidem philosophos, quibus ignota erat resurrectio carnis, de immortali animae essentia multa disserere: sed tam futiliter garriunt de futurae vitae statu, ut nihil habeant ponderis eorum commenta. Quum vero tradit scriptura, ex spe resurrectionis pendere spiritualem vitam, et animas a corporibus solutas illuc respicere, quisquis resurrectionem convellit, animas quoque immortali-

tate spoliat. Caeterum hinc perspicitur horrenda iudaicae ecclesiae confusio, quod religionis antistites futurae vitae spem tollebant, ut post carnis interitum homines a brutis animalibus nihil differrent. Non negabant quidem sancte et iuste vivendum, nec tam profani erant, ut Dei cultum supervacuum esse ducerent (quin potius asserebant, Deum esse mundi iudicem, ac eius providentia res humanas regi), sed quum tam mercedem piorum quam debitas impiis poenas ad praesentem vitam restringerent, etiamsi vere dixissent, nunc quemque hominem aequaliter pro suo merito tractari, hoc tamen erat nimis praeposterum, promissiones Dei tam angustis finibus includere. Iam experientia clare demonstrat, plus quam crassum fuisse eorum stuporem, quum palam sit mercedem, quae bonis reposita est, suspendi in aliam vitam, poenas etiam impiis minime persolvi in hoc mundo. Denique hoc delirio nihil absurdius fingi potest, homines ad imaginem Dei creatos instar pecudum morte exstingui. Quam vero foedum illud et prodigiosum fuit, quum ubique gentium apud profanos et caecos idololatras saltem aliqua maneret futurae vitae opinio, apud Iudaeos (peculiarem Dei populum) hoc pietatis semen abolitum esse! Omitto quod, quum sanctos patres cernerent properasse ad coelestem vitam, et foedus quod Deus cum illis pepigerat esse spirituale et aeternum, plus quam hebetes fuisse oporteat, qui in luce tam clara caecutirent. Sed primum haec iusta fuit eorum merces, qui Dei ecclesiam in sectas distraxerant: deinde hoc modo ultus est Dominus impium doctrinae suae contemptum.

24. *Magister*, *Moses dixit.* Quum sufficeret rem nudam proponere, quorsum ita praefantur? nempe astute Mosis nomen obtendunt, ut probent legitima esse coniugia, quae contracta erant non hominum placito, sed mandato et ordinatione ipsius Dei. Porro necesse est, ut secum Deus ipse consentiat. Talis ergo erat eorum captio, Si Deus olim fideles in regnum suum colliget, quod illis dederat in mundo, restituet: quid ergo fiet mulieri, quam Deus septem viris addixit? Sic impii omnes ac haeretici calumnias fabricant, quibus deforment veram pietatis doctrinam, ac pudefaciant servos Christi: imo papistae nulla verecundia tenentur, quominus aperte Deo verboque eius illudant, dum nos circumvenire tentant. Ideo Paulus non abs re doctorem armis vult esse instructum quibus adversarios veritatis repellat (Tit. 1, 5). Quod ad legem hanc pertinet, qua iussit Deus mortuis in matrimonium succedere cognatos, qui gradu sanguinis proximi essent, si primus absque liberis decesserat, haec fuit ratio, ut mulier quae nupserat in aliquam familiam semen inde susciperet. Quod si ex primo coniugio procreati essent liberi, incestuosum fuisset coniugium intra gradus a lege vetitos.

29. *Erratis, nescientes scripturas.* Quanquam Sadducaeos compellat Christus, haec tamen obiurgatio generaliter in omnes falsorum dogmatum inventores competit. Nam quum nobis in scripturis clare Deus affulgeat, errorum omnium fons et causa est earum ignoratio. Haec autem piis non vulgaris consolatio est, quod ab errandi periculo tuti erunt, quamdiu humili modestaque docilitate ex scripturis inquirent, quid rectum ac verum sit. Quod virtutem Dei Christus verbo coniungit, ad praesentis causae circumstantiam refertur. Nam quia resurrectio captum humani sensus longe superat, nobis erit incredibilis, donec mentes nostrae ad intuitum immensae Dei potentiae assurgant, qua potest sibi subiicere omnia, quemadmodum docet Paulus (Phil. 3, 21). Adde quod Sadducaeos desipere necesse fuit, quia perperam praesenti statu coelestis vitae gloriam metiebantur. Interea tamen docemur, rite et prudenter eos demum sentire et loqui de regni coelestis mysteriis, qui Dei potentiam cum scripturis coniungunt.

30. *Sunt sicut angeli.* Non intelligit, filios Dei, ubi resurrexerint, per omnia futuros angelis similes, sed quatenus ab omni praesentis vitae infirmitate immunes erunt: ac si negaret caducae et corruptibilis vitae necessitatibus amplius fore obnoxios. Lucas clarius exprimit similitudinis rationem, quod ultra mori non poterunt, ideoque non erit propagandum eorum genus sicuti in terra. Loquitur autem de solis fidelibus, quia de reprobis non fuerat habitus sermo. Sed quaeritur, cur dicat tunc fore Dei filios, quia filii resurrectionis erunt, quum Dominus fideles suos, licet fragili corporis ergastulo inclusos, hoc honore dignetur. Et quomodo aeternae vitae haeredes post mortem essemus, nisi iam nos agnosceret Deus pro filiis? Respondeo, ex quo fide inserimur in corpus Christi, adoptari nos a Deo in filios, atque huius adoptionis spiritum testem esse, sigillum, arrham et pignus, ut hac fiducia libere clamare liceat, Abba, pater (Rom. 8, 15; Gal. 4, 6). Caeterum quanquam scimus, nos esse Dei filios, quia tamen nondum apparuit quid erimus, donec transfigurati in eius gloriam videbimus eum qualis est, nondum effectu ipso censemur filii. Et quanquam spiritu Dei regeniti sumus, quia tamen adhuc abscondita est vita nostra, eius manifestatio vere et in solidum ab extraneis nos discernet. Hoc sensu adoptio nostra in ultimum diem a Paulo differtur (Rom. 8, 21).

Luc. 37. *Quod vero resurgant.* Postquam absurditatem sibi obiectam refutavit Christus, iam scripturae testimonio confirmat doctrinam de ultima resurrectione. Atque hic ordo nobis tenendus est, ut hostes veritatis calumniis suis depulsi intelligant, se Dei verbo repugnare: donec enim convicti fuerint scripturae testimonio, liberum illis erit semper

obstrepere. Porro locum ex Mose citat Christus, quia cum Sadducaeis erat negotium, qui prophetis non multum habebant fidei: saltem non alio loco eos habebant quam nos librum Ecclesiastici, vel Maccabaeorum historiam. Deinde quia Mosen adduxerant, illis eundem regerere maluit quam unum quempiam ex prophetis opponere. Adde quod minime in hoc incubuit, ut locos scripturae omnes colligeret, sicuti videmus apostolos non iisdem semper uti testimoniis in eadem causa. Neque tamen hunc locum prae aliis temere arripuit Christus, sed optimo iudicio delegit (licet in speciem videri posset obscurior), quia imprimis celebrem ac memorabilem esse decebat apud Iudaeos, quum testetur hac de causa redemptos fuisse a Domino, quia filii erant Abrahae. Illic quidem pronuntiat Deus, se venire ut afflicto populo succurrat, sed simul addit, illum populum se agnoscere pro suo, adoptionis respectu, propter foedus cum Abraham percussum. Qui fit ut mortuos potius quam vivos respiciat Deus, nisi quia primum honoris gradum patribus tribuit, apud quos foedus suum deposuerat? Quomodo autem praecellerent, si morte essent exstincti? Hoc etiam clare exprimit relatio: nam sicuti pater nullus esse potest absque liberis, neque rex absque populo, sic proprie Dominus nisi vivorum vocari Deus non potest. Quanquam non tam ex communi loquendi forma ratiocinatur Christus quam ex promissione, quae his verbis inclusa est. Nam hac lege Dominus se nobis in Deum offert, ut nos vicissim recipiat in populum, quod unum ad fiduciam plenae beatitudinis sufficit. Unde illa vox ecclesiae apud prophetam Habacuc (1, 12), Tu Deus noster ab initio, non moriemur. Quum ergo salutem omnibus promittat, quibus se affirmat esse Deum, et hoc de Abraham, Isaac, et Iacob praedicet post illorum mortem, sequitur residuam vitae spem esse mortuis. Si quis excipiat, posse animas superstites manere, ut nulla sit carnis resurrectio, paulo ante respondi, ista duo esse connexa, quia animae ad haereditatem sibi repositam adspirant, ut nondum obtineant suum statum.

38. *Omnes enim illi vivunt.* Haec loquutio varie accipitur in scripturis, sed hic intelligit Christus fideles, postquam mundo interierint, agere coelestem vitam cum Deo: sicuti Paulus ad Romanos cap. 6, 10 Christum, postquam in coelestem gloriam receptus est, Deo vivere dicit, quia exemptus est huius caducae vitae infirmitatibus et aerumnis. Sed consulto hic admonet Christus, non esse de piorum vita ferendum iudicium ex carnis sensu, quia recondita sit sub arcana Dei custodia. Nam si mortuis sunt fere similes, dum in mundo peregrinantur, multo minus post carnis interitum in eis apparet ulla vitae species. At Deus fidelis est, ut supra hominum sensum coram se vivos conservet.

39. *Respondentes quidam scribarum.* Quum omnes male affectos fuisse probabile sit, divino instinctu quibusdam, nempe Pharisaeis, extorta fuit haec confessio. Forte quanquam optassent Christum turpiter victum obmutescere, quia tamen armatos se vident eius responso adversus contrariam factionem, facit ambitio ut partam victoriam illi gratulentur. Forte etiam urebat eos invidia, ne vellent a Sadducaeis Christum opprimi. Interim admirabili Dei providentia factum est, ut eius doctrinae subscriberent etiam infestissimi hostes. Fraenata etiam eorum audacia fuit, non modo quia paratum esse Christum videbant ad quosvis insultus sustinendos, sed quia timebant cum dedecore repelli, quod iam saepius acciderat. Deinde quia pudebat eos, tacendo palmam illi concedere, ut inde magis cresceret autoritas apud plebem. Quod autem Matthaeus dicit, *omnes miratos* super eius doctrina, notandum est, tot pravis vel frigidis commentis infectam tunc fuisse pietatis doctrinam, ut merito instar miraculi habitum fuerit, ita dextre et apposite ex lege probatam fuisse spem resurrectionis.

MATTH. XXII. 34. *Pharisaei autem quum audissent, quod obturasset os Sadducaeis, convenerunt in unum.* 35. *Et interrogavit eum unus ex eis legis doctor quispiam, tentans eum, et dicens:* 36. *Magister quod est mandatum magnum in lege?* 37. *Ait illi Iesus: Diliges Dominum deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua.* 38. *Hoc est primum et magnum mandatum.* 39. *Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum perinde atque te ipsum.* 40. *In his duobus mandatis tota lex et prophetae pendent.*

MARC. XII. 28. *Et quum accessisset quidam e scribis, et audisset eos simul disputantes, videretque quod bene respondisset eis, interrogavit illum: Quod est primum omnium praeceptum?* 29. *Iesus autem respondit illi: Primum omnium praeceptorum est: Audi Israel, Dominus deus noster dominus unus est.* 30. *Et: Diliges Dominum deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et ex totis viribus tuis: hoc est primum praeceptum.* 31. *Et secundum simile, hoc est: Diliges proximum tuum ut te ipsum: maius his aliud praeceptum non est.* 32. *Et dixit illi scriba: Bene praeceptor cum veritate dixisti, quod unus sit Deus, et non sit alius praeter illum:* 33. *Quodque diligere eum ex toto corde, et ex tota intelligentia, et ex tota anima, et ex totis viribus, ac diligere proximum ut se ipsum, plus sit quam universa holocaustomata et victimae.* 34. *At Iesus quum videret, quod scienter respondisset, dixit illi: Haud longe abes a regno Dei. Et nemo post illa audebat illum interrogare.*

LUC. X. 25. *Et ecce quidam legisperitus surrexit, tentans illum, et dicens: Magister, quid faciendo vitam aeternam possidebo?* 26. *At ille dixit ad eum: In lege quid scriptum est? quomodo legis?* 27. *Ille respondens dixit: Diliges Dominum deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex totis viribus tuis, et ex tota mente tua: et proximum tuum sicut te ipsum.* 28. *Dixitque illi: Recte respondisti: hoc fac, et vives.* 29. *Ille autem volens iustificare se ipsum, dixit ad Iesum: Et quis est meus proximus?* 30. *Respondens autem Iesus dixit: Homo quidam descendebat ab Hierosolymis in Iericho, et incidit in latrones, qui etiam despoliaverunt eum vestibus, ac vulneribus inflictis abierunt, semimortuo relicto.* 31. *Accidit autem, ut sacerdos quidam descenderet eadem via: visoque illo praeteriit.* 32. *Similiter et Levita quum iret iuxta locum, quum accessisset ac vidisset eum, praeteriit.* 33. *Samaritanus autem quidam iter faciens venit ad eum: et viso eo, misericordia motus est.* 34. *Et accedens obligavit vulnera eius, infundens oleum ac vinum: et imponens illum in suum iumentum, duxit in diversorium, et curam eius egit.* 35. *Et postero die egrediens, depromptos duos denarios dedit hospiti, et ait ei: Curam illius habe, et quodcunque praeterea insumpseris, ego quum rediero, reddam tibi.* 36. *Quis ergo horum trium videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones?* 37. *At ille dixit: Qui exercuit misericordiam in illum. Ait igitur illi Iesus: Vade, et tu fac similiter.*

Quanquam huic historiae aliquid simile tantum habere videtur ea, quam referunt Matthaeus 22 capite et Marcus 12, non autem eadem esse: ego tamen in unum locum ideo conferre malui, quia, quum Matthaeus et Marcus affirment, hanc fuisse ultimam quaestionem, qua tentatus fuit Dominus, Lucas eius rei nullam mentionem facit. Videtur autem consulto praetermittere, quia alibi retulerat. Neque tamen contendo eandem esse historiam, quum Lucas a reliquis duobus quaedam habeat diversa. Inter omnes convenit, scribam tentandi Christi causa movisse quaestionem, sed is, qui a Matthaeo et Marco describitur, tandem discedit non male affectus: acquiescit enim Christi responso, signumque docilis ac mansueti spiritus praebet. Adde etiam quod vicissim Christus pronuntiat, non procul ipsum abesse a regno Dei. Atqui Lucas praefractum hominem fastuque turgentem inducit, in quo nullum resipiscentiae signum apparet. Nihil autem absurdi esset, Christum de vera iustitia legisque observatione et regula bene vivendi saepius fuisse tentatum. Caeterum sive Lucas alieno loco hoc retulerit, sive nunc praetermiserit alteram interrogationem (eo quod prior illa narratio quoad doctrinam sufficeret), doctrinae similitudo hoc postulare visa est, ut tres evangelistas inter se conferrem. Nunc videndum, quaenam hunc scribam impulerit occasio ad interrogandum Christum: nempe quia legis erat interpres, offenditur evangelii doctrina, qua existimat Mosis autoritatem minui. Quanquam non tam legis zelo afficitur quam indigne fert ex magisterii sui honore aliquid decedere. Sciscitatur ergo a Christo, profiterine velit aliquid lege perfectius: nam etsi hoc verbis non exprimit, captiosa tamen est eius quaestio, ut Christum odio populi exponat. Porro Matthaeus et Marcus non uni tantum homini hunc astum tribuunt, sed rem ex composito actam fuisse docent: ac unum fuisse delectum a tota secta, qui prae aliis ingenio et doctrina pollere visus est. In forma etiam interrogationis nonnihil a Matthaeo et Marco differt Lucas: nam apud hunc quaerit scriba, quid faciendo vitam aeternam consequantur homines, apud alios vero duos, quodnam in lege summum sit mandatum. Idem tamen est finis, quia Christum fallaciter aggreditur, ut, si quid eliciat ex eius ore a lege diversum, quasi apostatam et impiae defectionis autorem eum exagitet.

Luc. 26. *In lege quid scriptum est?* Aliud Christi responsum audit quam speraverat. Et certe non aliam pie iusteque vivendi regulam attulit Christus quam quae lege Mosis tradita erat, quia sub perfecto Dei et proximorum amore continetur summa iustitiae perfectio. Notandum tamen est, Christum de acquirenda salute, prout rogatus fuerat, hic loqui. Neque enim plane sicut alibi docet, quomodo ad vitam aeternam perveniant homines, sed quomodo vivendum sit, ut iusti coram Deo censeantur. Certum autem est in lege praescribi hominibus, quomodo vitam formare debeant, ut salutem coram Deo sibi comparent. Quod autem lex nihil aliud quam damnare potest, ideoque mortis vocatur doctrina, et transgressiones augere a Paulo dicitur (Rom. 7, 13), non fit doctrinae vitio, sed quia impossibile nobis est praestare quod iubet. Ergo quanquam ex lege nemo iustificatur, continet tamen lex ipsa summam iustitiam, quia non falso salutem promittit suis cultoribus, si quis plene observet quidquid mandat. Neque haec docendi ratio nobis absurda videri debet, quod Deus primo iustitiam operum requirat, deinde gratuitam offerat sine operibus, quia necesse est homines suae iustae damnationis convinci, ut ad Dei misericordiam confugiant. Ideo apud Paulum (Rom. 10, 5) utriusque iustitiae comparatio ponitur, ut sciamus nos ideo gratis iustificari a Deo, quia propria iustitia destituimur. Christus autem in hoc responso sese accommodavit ad legisperitum, et rationem interrogationis habuit. Quaesierat enim ille non unde petenda esset salus, sed quibus operibus acquirenda.

Matth. 37. *Diliges Dominum Deum tuum.* Apud Marcum inseritur praefatio, quod Deus Israel unus sit Iehovah: quibus verbis autoritatem legi suae duplici nomine conciliat Deus. Nam et hic stimulus ad Dei colendi studium acerrimus esse debet, dum certo persuasi sumus, nos verum coeli et terrae opificem colere, quia naturaliter ignaviam gignit dubitatio et suavis ad eundem ipsum amandum illecebra est, dum sibi nos gratis in populum adoptat. Ergo ne (velut in rebus dubiis fieri solet) trepidarent, Iudaei audiunt, a vero et unico Deo vitae regulam sibi esse praescriptam. Ne autem eos diffidentia retardet, familiariter ad ipsos accedit Deus, et gratuitum foedus suum illis commendat. Interim tamen minime dubium est, quin se ab idolis omnibus separet, ne alio detrahantur Iudaei, sed in puro eius unius cultu se contineant. Iam vero si incertitudo miseros idolorum cultores non tardat, quominus furioso ardore in illorum amorem ferantur, quaenam excusatio legis auditoribus reliqua est, si Deo sibi patefacto torpeant? Porro quod sequitur, est legis epitome quae apud Mosen quoque exstat (Deut. 6, 5). Nam quum distincta sit in duas tabulas, quarum prior ad cultum Dei, secunda ad caritatem refertur, bene et prudenter Moses hanc summam colligit, ut agnoscant Iudaei, quid in singulis praeceptis velit Deus. Caeterum quamvis longe aliter Deum amare conveniat quam homines, non tamen abs re Deus pro cultu vel honore dilectionem a nobis requirit, quia hoc modo significat, non alium sibi cultum quam voluntarium placere. Nam is vere demum se Deo in obsequium addicet, qui eum amabit. Porro quia pravi et vitiosi carnis affectus nos a rectitudine abstrahunt, ostendit Moses tunc rite compositam fore vitam nostram, si Dei amor omnes sensus nostros occupet. Discamus itaque pietatis initium esse Dei amorem, quia Deus coacta hominum obsequia repudiat, vultque sponte et liberaliter coli: discamus interea, sub Dei amore reverentiam, quae illi debetur, notari. Apud Mosen non additur mens, sed tantum cordis et animae et fortitudinis fit mentio. Quanquam autem haec quatuor membrorum partitio plenior est, sensum tamen non mutat. Nam quum docere summatim velit Moses, solide amandum esse Deum, et huc conferri debere quidquid facultatis inest hominibus, satis habuit animae et cordi addere fortitudinem, ne quam nostri partem Dei amore vacuam relinqueret. Deinde scimus, Hebraeos sub voce *cordis* mentem interdum notare, praesertim ubi animae coniungitur. Quid autem tam in hoc loco quam apud Matthaeum differat mens a corde, non multum laboro, nisi quod mihi significat altiorem rationis sedem, unde consilia omnia et cogitationes manant. Caeterum ex hoc compendio apparet, Deum in legis praeceptis non respicere, quid possint homines, sed quid debeant. Nam in hac carnis infirmitate fieri non potest, ut perfectus Dei amor regnum obtineat: scimus enim, quam propensi sint ad vanitatem omnes animae nostrae sensus. Postremo hinc colligimus, Deum nihil morari externam operum speciem, sed interiorem affectum praecipue requirere, ut ex bona radice boni fructus nascantur.

39. *Secundum mandatum simile huic.* Secundum locum mutuae inter homines caritati assignat, quia Dei cultus prior est ordine. Simile autem priori esse dicit mandatum de proximis amandis, quia ex illo dependet. Nam quum sibi quisque addictus sit, nusquam vera erga proximos vigebit caritas, nisi ubi regnabit amor Dei: mercenarius enim amor est, quo filii saeculi alii alios prosequuntur, quia singulis curae est sua utilitas. Rursus impossibile est Dei amorem regnare, quin fraternam inter homines caritatem ex se gignat. Porro quum proximos sicuti nos ipsos diligere iussit Moses, noluit amorem nostri priore loco statuere, ut quisque se ipsum inprimis amet, deinde proximos (quemadmodum Sorbonici sophistae cavillantur, regulatum inferius esse sua regula), sed quum simus nobis nimium dediti, Moses vitium hoc corrigens proximos nostros aequali gradu statuit: ac si vetaret unumquemque, aliis neglectis, habere sui curam, quia caritas in unum corpus omnes coniungit. Et φιλαυτίαν corrigens, quae alios ab aliis separat, singulos ad communem societatem et quasi mutuum complexum reducit. Unde colligimus, perfectionis vinculum non immerito a Paulo vocari (Col. 3, 14), et alibi, complementum legis (Rom. 13, 10), quoniam omnia secundae tabulae praecepta ad eam referri debent.

Luc. 28. *Hoc fac, et vives.* Paulo ante exposui, quomodo cum gratuita fidei iustificatione haec promissio conveniat. Neque enim ideo nos gratis iustificat Deus, quia lex non ostendit perfectam iustitiam, sed quia in eius observatione deficimus omnes: ideoque nos vitam ab ea consequi negat, quia infirma est in carne nostra. Proinde haec duo bene inter se conveniunt, legem docere, quomodo sibi homines iustitiam operibus comparent, et neminem iustificari operibus, quia non in legis doctrina, sed in hominibus est defectus. Interea consilium Christi fuit calumniam diluere, qua sciebat apud rudes et indoctos se gravari, quasi legem, quatenus perpetua est iustitiae regula, everteret.

29. *Ille volens iustificare se ipsum.* Videri posset haec quaestio ad hominis iustificationem nihil valere. Verum si memoria tenemus quod alibi dictum est, hominum hypocrisin maxime deprehendi in secunda tabula (quia, dum se fingunt optimos Dei cultores, caritatem erga proximos palam violant), inde colligere promptum erit, hoc suffugio

torum remissio, per quam Deo reconciliamur, fiducia Dei invocandi, arrha futurae haereditatis, et aliae omnes fidei partes, licet primum in lege gradum obtineant, non pendent in his duobus mandatis: quia aliud est exigi quod debetur, aliud offerri quod nobis deest. Idem aliis verbis notatur apud Marcum, quod nullum aliud praeceptum his maius sit.

Matth. 32. *Bene, praeceptor, dixisti.* Solus Marcus scribam fuisse mansuefactum commemorat, atque hoc notatu dignum est, quod quum maligne et per insidias Christum esset adortus, non solum tacitus cedit veritati, sed palam et ingenue Christo subscribit. Ita videmus non ex eorum hostium genere fuisse, quorum insanabilis est pertinacia: quia licet centies convicti sint, non tamen desinunt veritatem quovis modo oppugnare. Caeterum ex hoc responso colligitur, Christum non praecise duobus tantum verbis complexum esse vitae regulam, sed ut occasio ferebat, invectum esse in fictam et larvatam scribarum sanctimoniam: qui, quum externis tantum caeremoniis incumberent, fere pro nihilo ducebant spiritualem Dei cultum, caritatis vero apud eos non magna erat ratio. Quanquam autem scriba talibus curruptelis imbutus erat, ut tamen fieri interdum solet, rectae notitiae semen ex lege conceperat, quod latebat suffocatum in eius corde: hinc fit ut facile a pravo usu se reflecti sustineat. Videtur tamen hoc minime quadrare, quum pars sint divini cultus sacrificia, et ad priorem legis tabulam pertineant, hominum caritati postponi. Solutio est, quamvis longe praestet Dei cultus, ac pretiosior sit omnibus iustae vitae officiis, externa tamen eius exercitia per se tanti non esse, ut caritatem obruere debeant. Scimus enim caritatem per se et simpliciter placere Deo, quum sacrificia non moretur, neque probet nisi in alium finem. Adde quod de nudis et inanibus sacrificiis hic agitur, quia verae et sincerae probitati fictitiam pietatis speciem Christus opponit. Eadem quoque doctrina passim occurrit apud prophetas, ut sciant hypocritae nullius pretii esse sacrificia, quibus coniuncta non est spiritualis veritas, nec Deum pecudum victimis placari, ubi caritas negligitur.

34. *At Iesus quum videret.* An ulterius deinde profecerit hic scriba incertum est: sed quia se docilem ostenderat, Christus manum illi porrigit, ac suo exemplo docet iuvandos a nobis esse, in quibus principium aliquod vel docilitatis vel rectae intelligentiae apparet. Videtur enim duabus de causis pronuntiasse Christus, hunc scribam non procul abesse a regno Dei: nempe quia ad officium erat flexibilis, et prudenter a necessariis officiis discernebat externam cultus Dei professionem. Porro non tam eius laudandi quam cohortandi causa testatus est Christus, ipsum esse propinquum regno Dei, et in eius persona nobis omnibus animum addit, ut rectam viam semel ingressi eo alacrius pergamus. His etiam verbis docemur, multos, dum adhuc errore tenentur impliciti, clausis tamen oculis ad viam accedere, et hoc modo praeparari, ut maturo tempore in stadio Domini currant. Quod dicunt evangelistae, obstructum fuisse os adversariis, ut amplius Christo insidiari non auderent, non ita accipere convenit, quasi destiterint ab obstinata sua pervicacia: intus enim fremebant, ut solent ferae bestiae caveis inclusae, vel ut feroces equi fraenum mordebant. Sed quo magis ferrea erat eorum durities ac indomita rebellio, eo magis illustrem de utraque triumphum egit Christus. Haec autem eius victoria non parum animare nos debet, ne unquam in veritate tuenda frangamur, certi de successu. Fiet quidem saepe, ut proterve usque in finem insultent hostes, sed tandem efficiet Deus, ut in eorum capita recidat iste furor, ac veritas nihilominus victrix emergat.

MATTH. XXII. 41. *Congregatis autem Pharisaeis, interrogavit eos Iesus,* 42. *Dicens: Quid vobis videtur de Christo? cuius filius est? Dicunt ei, Davidis.* 43. *Ait illis: Quomodo ergo David in spiritu vocat eum dominum, dicens,* 44. *Dixit Dominus domino meo: Sede a dextris meis, donec posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum?* 45. *Si ergo David vocat eum dominum, quomodo filius eius est?* 46. *Et nemo poterat ei respondere quidquam: neque ausus fuit quisquam ex illo die eum amplius interrogare.*

MARC. XII. 35. *Et respondens Iesus dicebat, docens in templo: Quomodo dicunt scribae, Christum esse filium David?* 36. *Nam ipse David dixit in spiritu sancto: Dixit Dominus domino meo, sede a dextris meis, donec posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* 37. *Ipse ergo David vocat eum dominum: et unde filius eius est? Et multa turba audiebat illum libenter.*

LUC. XX. 41. *Dixit autem ad illos: Quomodo dicunt Christum esse filium David?* 42. *Et ipse David dicit in libro Psalmorum: Dixit Dominus domino meo: Sede a dextris meis,* 43. *Donec posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* 44. *David ergo dominum illum vocat: et quomodo filius eius est?*

Matth. 42. *Quid vobis videtur.* Clarius exprimunt Marcus et Lucas, cur hoc Christus quaesierit, quia scilicet prava inter scribas opinio invaluerat, promissum redemptorem ex Davidis filiis et successoribus unum quempiam fore, qui nihil humana natura praestantius secum afferret. Nam statim ab initio Satan quibuscunque potuit artibus fictitium aliquem Christum supponere conatus est, qui verus non esset Dei et hominum mediator. Quia toties pollicitus fuerat Deus, proditurum esse Christum

ex semine vel lumbis Davidis, altius omnium cordibus infixa erat haec persuasio apud Iudaeos quam ut ferre possent naturam humanam illi detrahi. Passus est igitur Satan, Christum agnosci verum hominem et filium Davidis, quia hoc fidei caput labefactare frustra tentasset: sed (quod deterius erat) sua illum deitate nudavit, quasi unus quilibet ex filiis Adae esset futurus. Atqui hoc modo spes futurae et aeternae vitae et spiritualis iustitia abolebatur. Ex quo vero exhibitus fuit Christus mundo, pluribus vel machinis, vel cuniculis nunc humanam, nunc divinam eius naturam evertere conati sunt haeretici, ne vel illi ad nos servandos plena esset potestas, vel familiaris ad eum accessus nobis pateret. Porro quum iam instaret hora mortis, testatam facere deitatem suam voluit ipse Dominus, ut intrepide in ipsum recumberet piorum omnium fiducia: num si homo tantum esset, neque in ipso liceret gloriari, neque ab ipso salutem sperare. Nunc tenemus eius consilium, quod scilicet non tam sua causa asseruerit se filium Dei esse, quam ut fidem nostram in coelesti sua potentia fundaret. Nam ut carnis infirmitas, qua se nobis propinquum fecit, audaciam nobis praebet, ne dubitemus ad eum accedere, ita si sola nobis ante oculos versetur, metu potius et desperatione nos implebit quam bonam fiduciam suggerat. Notandum tamen est, non reprehendi scribas, quia Christum docerent fore Davidis filium, sed quia merum sibi hominem fingerent, qui venturus e coelo erat, ut hominis naturam et personam indueret. Nec de se ipso diserte verba facit Dominus, verum simpliciter ostendit, impie errare scribas, qui tantum e terra et humana progenie redemptorem exspectent. Caeterum quanquam inter eos tritum erat dogma, ex Matthaeo tamen colligimus, coram plebe rogatos fuisse quid sentirent.

43. *Quomodo David in spiritu.* Quod Davidem in spiritu loquutum esse Christus admonet, emphaticum est: nam rei futurae vaticinium rei praesentis testimonio opponit. Nam cavillum, quo hodie effugiunt Iudaei, anticipat hac voce. Dicunt hoc praeconio celebrari Davidis regnum, quasi Deum sibi regnandi autorem statuens, contra insanos hostium suorum conatus insurgeret, ac quidquam Deo invito profecturos negaret. Ne quid tale obiicerent scribae, praefatus est Christus, Psalmum de persona Davidis minime esse compositum, sed dictatum spiritu prophetico, ut futurum Christi regnum describeret: sicuti etiam ex contextu evincere promptum est, neque in Davidem, neque in alium quempiam ex terrenis regibus competere, quae illic leguntur. Nam illic David regem inducit novo sacerdotio ornatum, quo necesse erat abrogari veteres legis umbras. Nunc videndum, quomodo Christum probet maioris excellentiae fore quam ut progenitus tantum sit ex semine Davidis: nempe quia David, qui rex erat et caput populi, ipsum appellat dominum: unde sequitur, in eo aliquid subesse homine maius. Videtur tamen infirma et frigida esse ratio, quia excipi potest, quum Psalmum populo canendum daret, non habito personae suae respectu, Christo in alios tribuisse imperium. Verum ego contra excipio, quum ipse ex ecclesiae membris unum esset, nihil minus fuisse consentaneum quam ut se communi doctrina privaret. Hic quasi una voce gloriari iubet omnes Dei filios, coelestis et invicti regis praesidio se tutos esse. Si ab ecclesiae corpore separetur, salutis in Christo promissae particeps non erit. Si haec vox paucorum esset, dominium Christi se non extenderet usque ad Davidem. Nunc vero nec ipse, nec alius quisquam ab eius subiectione eximi potest, quin simul excidat a spe aeternae salutis. Ergo quum Davidi nihil melius fuerit quam comprehendi in ecclesia, non minus sibi quam reliquo populo Psalmum hunc dictavit. In summa hoc elogio Christus statuitur summus et unicus rex, qui inter omnes fideles emineat. Nec ulla exceptio admitti debet, quin, ubi praeficitur ecclesiae redemptor, ad unum omnes in ordinem cogantur. Quare minime dubium est, quin se quoque eius imperio submittat David, ut in Dei populo censeatur. Sed occurrit iam alia quaestio, annon extollere potuerit Deus, quem ex hominum genere redemptorem dabat, ut Davidis esset dominus, licet filius. Nam et hic non substantiale Dei nomen, sed tantum Adonai ponitur, quod saepe etiam hominibus aptatur. Respondeo, Christum pro confesso sumere, qui numero hominum eximitur, et in eum honoris gradum evehitur, ut sit summum totius ecclesiae caput, non esse merum hominem, sed Dei quoque maiestate praeditum. Nam Deus aeternus, qui iureiurando sibi uni hoc vindicat, ut coram se flectatur omne genu, simul etiam iurat, se alteri gloriam suam non daturum (Ies. 45, 23 et 42, 8). Atqui, teste Paulo, dum evectus est in regnum Christus, datum illi fuit nomen quod est super omne nomen, ut coram ipso flectatur omne genu (Rom. 14, 11; Phil. 2, 9). Atque ut id nunquam a Paulo dictum esset, sic tamen res habet, Christum ideo praeesse Davidi et sacris aliis regibus, quia supra angelos quoque excellit: quod in hominem creatum non competeret, nisi idem quoque esset Deus in carne manifestatus. Fateor quidem hic diserte et ad verbum non exprimi divinam eius essentiam, sed inferre promptum est, Deum esse, qui supra omnes creaturas locatur.

44. *Dixit Dominus Domino.* Hic spiritus sanctus praeit omnibus piis triumphale carmen, ut Satanae et omnibus impiis animose insultent, ac eorum furorem derideant, quod Christum moliuntur e solio suo eiicere. Ergo ne vacillent vel expavescant,

cernentes moveri in terra ingentes strepitus, iubentur sacrum et inviolabile Dei decretum contrariis omnibus studiis opponere. Sensus ergo est: quantumvis insaniant homines, irritum tamen fore quidquid machinari audebunt ad labefactandum Christi regnum, quod non hominum arbitrio, sed divinitus erectum aeterna stabilitate fulcitur. Ergo quoties violenter impetitur hoc regnum, veniat nobis in mentem hoc coeleste oraculum. Nam certe in Christi manu deposita fuit haec promissio, ut eam singuli fideles in suum usum accommodent. Deus autem neque varius est, neque fallax, ut retractet quod semel ore suo protulit. Porro *sessio ad dexteram*, metaphorice accipitur pro secundo vel proximo gradu, quem Dei vicarius occupat. Quare tantundem valet ac summum imperium et potentiam obtinere Dei nomine: sicuti Deum unigenito filio suas partes mandasse scimus, ut per eius manum ecclesiam suam gubernet. Itaque haec loquutio locum minime designat, sed potius coelum et terram includit sub Christi imperio. Sessurum vero Christum Deus pronuntiat, donec prostrati fuerint eius inimici, ut sciamus invictum fore et inexpugnabile eius regnum: non quod subactis hostibus privandus sit potestate sibi data, sed quia cadentibus omnium hostium turbis, integer perpetuo stabit. Interea notatur, quae hodie perspicitur regni eius conditio, ne molestum nobis sit, ubi videmus undique infestari.

MATTH. XXIII. 1. *Tunc Iesus loquutus est ad turbas et ad discipulos suos,* 2. *Dicens, In cathedra Mosis sedent scribae et Pharisaei:* 3. *Omnia ergo quaecunque praeceperint vobis servare, servate et facite: secundum vero opera eorum nolite facere: dicunt enim, et non faciunt.* 4. *Nam colligant onera gravia et difficilia portatu, imponuntque in humeros hominum: digito autem suo ea nolunt tangere.* 5. *Omnia vero opera sua faciunt, ut spectentur ab hominibus: dilatant autem phylacteria sua, et magnificant fimbrias palliorum suorum,* 6. *Amantque primos accubitus in coenis, et primas cathedras in synagogis,* 7. *Et salutationes in foro, et vocari ab hominibus Rabbi.* 8. *Vos autem nolite vocari Rabbi: unus enim et magister vester, Christus, vos autem omnes fratres estis.* 9. *Et patrem nolite vobis vocare in terra: unus enim est pater vester, qui in coelis est.* 10. *Nec vocemini magistri: unus enim est magister vester, Christus.* 11. *Qui maximus est vestrum, erit minister vester.* 12. *Qui autem se exaltaverit, humiliabitur: et qui se humiliaverit, exaltabitur.*

MARC. XII. 38. *Et dicebat illis in doctrina sua: Cavete a scribis, qui amant in stolis ambulare, et salutationes in foris,* 39. *Primasque sellas in synagogis, et primos accubitus in coenis.*

LUC. XI. 45. *Respondens autem quidam ex legisperitis, ait illi: Magister, haec dicens, etiam nos afficis contumelia.* 46. *At ille ait: Et vobis legisperitis, vae, quia oneratis homines oneribus, quae portatu difficilia sunt: ipsi autem non uno digitorum vestrorum attingitis sarcinas.* 43. *Vae vobis, Pharisaei, qui appetitis primas cathedras in synagogis, et salutationes in foro.* XX. 45. *Audiente vero cuncto populo, dixit discipulis suis:* 46. *Cavete a scribis, qui appetunt ambulare in stolis, et amant salutationes in foris, et primas cathedras in synagogis, et primos accubitus in coenis.*

Matth. 1. *Loquutus est ad turbas.* Apprime utilis fuit haec admonitio, ut inter dissidia et certaminum strepitus, in rebus turbatis et confusis, in dissipatione recti et legitimi ordinis, salva tamen maneret verbi Dei autoritas. Nam huc spectavit Christi consilium, ne plebs scribarum vitiis offensa legis reverentiam abiiceret. Scimus enim, quam proclives ad eius fastidium sint hominum mentes: praesertim ubi dissolutior est pastorum vita, neque verbis respondet, vulgo omnes eorum exemplo, quasi concessa impunitate, lasciviunt. Idem etiam (imo aliquid deterius) in discordiis accidit: nam maior pars excusso iugo profundit suas libidines, ac extremus contemptus erumpit. Porro tunc ardebant scribae avaritia, ambitione turgebant, notae erant eorum rapinae, formidabilis crudelitas, tantaque morum corruptio, ut videri possent in legis interitum conspirasse. Ad haec purum et genuinum legis sensum pravis suis commentis perverterant, ut cogeretur Christus acriter cum ipsis confligere: quia ad exstinguendam veritatis lucem mira rabies eos ferebat. Itaque quia periculum erat, ne multi partim ex talibus corruptelis, partim ex certaminum tumultu, contemptum totius pietatis conciperent, tempestive occurrit Christus ac perperam fieri pronuntiat, si ob vitia hominum pessum eat vera religio, et ex legis reverentia quidquam decedat. Quum scribae obstinati prorsus essent veritatis hostes, quia tyrannide sua oppressam tenebant ecclesiam, coactus fuit Christus eorum flagitia detegere: nisi enim abstracti ab eorum servitute fuissent boni et simplices, praeclusa erat evangelio ianua. Alia etiam fuit ratio, quia plebs licitum sibi esse putat, quidquid a suis rectoribus fieri animadvertit, legemque sibi fingit ex vitiosis illorum moribus. Caeterum ne quis in diversam partem traheret quae dicturus erat, praefatur, qualescunque sint doctores, minime tamen aequum esse, vel ex eorum sordibus labem aliquam Dei verbo adspergi, vel ex pravis eorum exemplis arripi peccandi licentiam. Atque haec prudentia diligenter notanda est. Plerique enim, dum hoc unum captant, ut odio gravent et infamia deforment improbos et sceleratos, inconsiderato suo

velint, nolite audire, nolite facere (Tractatu in Ioannem 46). Cui sententiae respondet, quod idem tradit libro 4 de doctrina christiana: quoniam boni fideles non quemlibet hominem, sed ipsum Deum obedienter audiunt, ideo utiliter audiuntur qui etiam utiliter non agunt. Cathedra ergo non scribarum, sed Mosis cogebat eos bona docere, etiam non bona facientes. Sua enim agebant in vita sua: docere autem sua, cathedra eos non sinebat aliena.

4. *Colligant enim onera.* Non accusat scribas, quasi duris et iniquis legibus animas tyrannice opprimant. Tametsi enim multos induxerant supervacuos ritus (ut patet ex aliis locis), nunc tamen vitium illud Christus non attingit: quia rectam doctrinam cum prava et dissoluta vita confert. Porro legem Dei *onus* vocari *grave et difficile portatu*, mirum non est, ac praesertim nostrae infirmitatis respectu. Sed quamvis nihil exigerent scribae, nisi quod a Deo mandatum erat, Christus tamen hic nimis rigidam et austeram docendi rationem perstringit, quae trita est superbis istis hypocritis, ut scilicet imperiose ab aliis flagitent quidquid debetur Deo, sintque inexorabiles in urgendis officiis, sibi autem blande remittant quae tam severe iniungunt aliis, et secure quidvis indulgeant. Quo sensu illis exprobrat Ezechiel, quod cum austeritate et potentia dominentur. Nam qui serio Deum timent, quanquam ad eius obsequium sincere et solide formare studeant discipulos, quia tamen in se ipsos magis quam in alios sunt severi, non tamen praecisi sunt exactores: deinde, quia suae infirmitatis conscii sunt, clementer ignoscunt infirmis. At stupidis Dei contemptoribus nihil ad iubendum audacius vel magis crudele fingi potest, quia illis curae non est difficultas, qua se eximunt. Quare nemo aliis moderate praecipiet, nisi qui sibi primum erit magister.

5. *Omnia vero opera faciunt.* Nuper dixerat, scribas longe aliter vivere quam doceant: nunc vero addit, si quid boni habeant in speciem, id fictum esse et nugatorium, quia nihil aliud sit illis propositum quam placere hominibus ac se venditare. Atque hic tacite vero pietatis et sanctae vitae studio opponitur eorum operum larva, quae non nisi ad ostentationem valent. Nam integer Dei cultor nunquam ampullis istis erit deditus, quibus inflati sunt hypocritae. Ita non tantum reprehenditur ambitio in scribis et Pharisaeis: sed quum Dominus in tota eorum vita transgressionem divinae legis et contemptum damnasset, ne clypei loco obiicerent fucosam suam sanctimoniam, per occupationem respondet, frivolas esse nugas et pro nihilo habendas in quibus se iactant, quia illic mera regnat ostentatio. Postea speciem unam profert, ex qua talis ambitio facilis erat cognitu, quod scilicet in vestium fimbriis se probos legis cultores in hominum oculis ostentent. Quorsum enim fimbriae latiores, et phylacteria communi vulgi more magis splendida, nisi ad inanem pompam? Iusserat Dominus, ut Iudaei insignes ex lege sua et delectas quasdam sententias cum in fronte, tum in suo vestitu gestarent: nempe quia facile carni obrepit legis oblivio, subinde ad eius memoriam revocari populum suum Dominus volebat. Nam et ideo tales sententias iussi erant aedium suarum postibus inscribere, ut quocunque verterent oculos pia aliqua admonitio statim occurreret. Quid autem scribae? Ut a reliquo populo differrent, praecepta Dei splendidius in vestibus suis depicta gestabant. In hac autem iactantia se putida ambitio prodebat. Nos vero hinc quoque discamus, quam ingeniosi sint homines ad inanes fucos miscendos, ut sua vitia sub aliquo virtutum colore et integumento occultent, quum scilicet quae Deus mandavit pietatis exercitia ad suam hypocrisin detorqueant. Nihil utilius fuit quam sensus omnes exercere in legis meditatione, neque id etiam frustra mandatum a Domino fuerat. Tantum vero abfuit, ut proficerent in talibus rudimentis, ut perfectam iustitiam in vestium ornatu locantes legem in tota vita sua spernerent. Neque enim magis contumeliose potuit lex Domini ludibrio haberi quam quum servari ipsam fingerent theatrico habitu, et custodias eius vocarent personas ad agendam fabulam compositas. Quod Marcus et Lucas de stolis dicunt, eodem pertinet: scimus orientales passim usos fuisse longis vestibus, quem morem hodie quoque retinent. Sed ex Zacharia (13, 4) apparet, prophetas certa pallii forma a reliquis fuisse distinctos. Nec vero ratione caruit, doctores ita vestiri, ut in eorum habitu plus gravitatis et modestiae quam in vulgari exstaret. Scribae vero id perperam ad luxum et pompam converterant. Quod exemplum ad se traxerunt sacrifici papales, in quibus constat stolas nihil aliud esse quam superbae tyrannidis insignia.

6. *Amantque primos accubitus.* Probat ex claris signis nullum in scribis vigere pietatis studium, sed ambitioni esse prorsus deditos. Nam expetere primos accubitus primasque sessiones, non nisi eorum est, qui superbe se inter homines efferre malunt quam Deo probari. Praecipue vero hoc in illis Christus damnat, quod vocari appeterent magistri. Quanquam enim nomen *rabbi* per se excellentiam designat, usus tamen invaluerat tunc apud Iudaeos, ut sic magistros legisque doctores vocarent. Christus vero hunc honorem cuiquam negat praeter se unum competere: unde sequitur, non nisi cum eius iniuria ad homines transferri. Videtur tamen hoc nimis esse durum, imo absurdum, quum iam per se nos Christus non doceat, sed magistros nobis ordinet ac praeficiat: titulo autem privari quibus munus iniungit, ridiculum est. Imo quum versatus

quam non tam quid meriti essent Christus respexit quam quid utile esset rudibus et imperitis. Voluit enim sub vitae suae finem solenne relinquere testimonium, ne quis nisi sciens et volens ab impiis illis nebulonibus falli posset. Scimus autem, quantum sit obstaculum simplicibus stulta falsorum doctorum reverentia, ne ab erroribus liberentur. Falsa doctrina imbuti tunc erant Iudaei, imo multas superstitiones ab infantia imbiberant. Quum difficile per se et arduum foret reducere eos in viam, maxime illis obstabat praepostera opinio, quam conceperant de falsis doctoribus, quod scilicet legitimos esse putarent ecclesiae praesules, divini cultus antistites, et pietatis columnas. Adde quod sic fascinati erant, ut vix possent inde abstrahi nisi violento metu. Non ergo ut scribas sanet Christus, horribilem Dei vindictam illis denuntiat, sed ut reliquos absterreat ab eorum fallaciis. Quemadmodum hodie in clerum papalem asperius cogimur detonare, non alia de causa nisi ut qui dociles sunt ac non penitus reprobi ad salutem suam attendant, et perculsi Dei iudicio exitiales superstitionum, quibus captivi tenentur, laqueos abrumpant. Unde colligitur, quam crudelis sit eorum mollities, quibus molesta est nostra vehementia. Displicet illis duriter et acerbe vexari lupos, qui laniandis ac vorandis ovibus assidue inhiant: et tamen vident miseras oves deceptas inani larva, sponte se in luporum fauces coniicere, nisi pastor qui ipsas salvas cupit, et ab interitu eripere conatur, clamosa voce ipsas abigat. Tenendum est igitur Christi consilium, ut nos eius exemplo severe minemur impiis deceptoribus, et in eos fortiter clamemus, ut quicunque sunt sanabiles exitii metu ab illis fugiant. Nam etsi apud veritatis hostes nihil proficitur, citandi tamen sunt ad Dei tribunal, et alii monendi ut eandem sibi maledictionem instare sciant, nisi mature discedant a pravo consensu.

Matth. 13. *Clauditis regnum coelorum.* Maledictionem illis denuntiat Christus, quia in commune totius populi exitium munus suum pervertunt: nam quum penes eos esset ecclesiae regimen, debuerant esse quasi ianitores regni coelorum. Quorsum enim pertinet religio et sacra doctrina, nisi ut nobis coelos aperiat? Scimus enim totum humanum genus exsulare a Deo, et ab haereditate aeternae salutis excludi. Pietatis autem doctrina quasi ianua est, qua ad vitam ingredimur: ideo metaphorice scriptura dicit pastoribus dari claves regni coelorum, quemadmodum fusius exposui cap. 16. Atque haec definitio tenenda est, quae etiam ex Lucae verbis clarius patet, ubi exprobrat Christus legisperitis, quod sustulerint clavem scientiae: nempe quod, quum legis divinae custodes essent, populum fraudabant vera eius intelligentia. Sicut ergo hodie apud pastores depositae sunt claves regni coelorum, ut in vitam aeternam fideles admittant, et ab omni eius spe arceant incredulos, sic olim sacerdotibus et scribis sub lege idem munus iniunctum fuit. Porro ex voce *scientiae* colligimus, quam stulte papistae imaginarias claves fabricent, quasi esset magica quaedam potestas absque verbo Dei. Nam Christus innuit non alios uti istis clavibus quam qui doctrinae ministri sunt. Si quis obiiciat, Pharisaeos, licet perversi essent legis interpretes, claves nihilominus tenuisse: respondeo, quamvis officii respectu illis commissae forent, malitia tamen ac fraude fuisse suppressas, ut nullus maneret earum usus. Ideo Christus eos abstulisse dicit, vel furatos esse clavem illam scientiae, qua coelorum ianuam aperire debuerant. Sicuti hodie in papatu obseratum est coelum misero populo, dum ianitores ipsi (saltem quibus imposita erat haec cura) tyrannide sua impediunt, ne aperiatur. Porro nisi simus plus quam socordes, manus sponte impiis tyrannis non dabimus, qui nos crudeliter ab ingressu vitae prohibent.

14. *Quia comeditis domos viduarum.* Longius nunc progreditur: neque enim crimina tantum accusat, quae palam odio et detestatione digna erant, sed virtutum etiam fucos abstergit, quibus plebem fallebant. Si quis excipiat, non fuisse opus reprehendi, quae exemplo nocere non poterant, tenendum illud memoria est, non aliter potuisse eorum saluti consuli, qui scribarum erroribus devincti erant, nisi prorsus ab illis deficerent. Haec igitur ratio Christum coegit inanem virtutum speciem, quae superstitionum fomentum erat, traducere. Dicit igitur in summa, etiam ubi recte facere videntur, perperam religionis praetextu abuti. In longis precibus signum aliquod erat rarae pietatis: nam quo quisque sanctior est, precandi studio magis est deditus. Pharisaeos autem et scribas adeo impuros esse dicit Christus, ut ne praecipuam quidem divini cultus partem sine peccato usurpent, quia illis precandi assiduitas turpis lucri sit aucupium. Neque enim aliter preces vendebant quam mercenarii diurnas operas locant. Unde etiam colligimus, non praecise reprehendi longas preces, quasi in ea re vitium sit (praesertim quum ecclesiae pastores precando singulariter intentos esse oporteat), sed hanc corruptelam damnari, quod res per se laudabilis in pravum finem conversa esset. Nam ubi ex conductitiis precibus captatur quaestus, quo magis crescit fervidae (ut loquuntur) devotionis species, eo magis profanatur Dei nomen. Quoniam autem vulgi animis pridem insederat falsa persuasio, ideo adsperius illis minatur Christus: neque enim leve crimen est rei tam sacrae pollutio. Viduas autem praecipue fuisse captatas mirum non est, quia, quum ad superstitionem propensae sint mulierculae, nebulonibus eas emungere semper solenne fuit. Sic Paulus falsis aetatis suae doctoribus obiicit, quod

captivas ducant mulierculas, oneratas peccatis (2. Timoth. 3, 6).

15. *Quia circuitis mare.* Hoc quoque zelo favorem sibi acquisierant scribae, quod studerent ad religionem iudaicam adducere exteros et incircumcisos. Itaque si quem suis illecebris vel alio artificio pellexerant, quasi aucta ecclesia miros agebant triumphos. Hinc etiam magni plausus a vulgo, quod alienigenas suà industria et virtute Dei ecclesiae insererent. Christus autem ex adverso pronuntiat, id studium adeo ipsis non dandum esse laudi, ut Dei vindictam magis ac magis provocent, quia in graviorem interitum eos attrahant, qui se dedunt eorum sectae. Notandum enim quam tunc corruptus fuerit status, et quam dissipata religio. Nam sicuti Deo acquirere discipulos pium et praeclarum fuisset opus, ita ad cultum iudaicum (qui tunc degener erat, imo impiis profanationibus refertus) allicere gentiles, nihil aliud fuit quam a Scylla in Charybdin eos rapere. Adde quod sacrilego nominis Dei abusu graviorem in se vindictam provocabant, quum illis religio crassiorem peccandi licentiam daret. Tale hodie exemplum in monachis spectare licet: sedulo enim ipsi undique proselytos corradunt, sed quos ex lascivis et impurae vitae hominibus reddant prorsus diabolos. Nam ea est lustrorum, in quibus bacchantur, corruptio, quae vel coelestes angelos depravet. Interim vestitus monachalis tegendis omne genus flagitiis aptissimum est velum.

MATTH. XXIII. 16. *Vae vobis duces caeci, qui dicitis, Quicunque iuraverit per templum, nihil est: qui autem iuraverit per aurum templi, reus est.* 17. *Stulti et caeci, utrum enim maius est, aurum an templum, quod sanctificat aurum?* 18. *Et quicunque iuraverit per altare, nihil est: quicunque autem iuraverit per donum, quod est super illud, reus est.* 19. *Stulti ac caeci, utrum enim maius est, donum an altare, quod sanctificat donum?* 20. *Qui ergo iuraverit per altare, iurat per ipsum, et per omnia, quae super illud sunt.* 21. *Et qui iuraverit per templum, iurat per illud, et per eum, qui habitat in eo.* 22. *Et qui iuraverit per coelum, iurat per solium Dei, et per eum, qui sedet super illud.*

Matth. 17. *Vae vobis duces caeci.* Sicuti hypocrisi fere semper coniuncta ambitio est, sic populi superstitiones fovere solet pastorum avaritia et rapacitas. Sponte quidem mundus in errores propendet, imo quasi consulto fallacias et omne genus imposturas sibi arcessit, sed tunc demum obtinent vitiosi cultus, dum eos confirmant ipsi antistites. Atqui ut plurimum contingit, eos qui praesunt non modo sua conniventia blandiri erroribus, quia sibi lucrosos esse vident, sed suis flabellis eos magis accendere. Sic videmus in papatu innumeris artibus auctas fuisse superstitiones, quum sacrifici praedae inhiarent, qui adhuc quotidie multa excogitant, quibus stultum vulgus magis dementent. Porro ubi semel Satanae praestigiis obtenebratae sunt mentes, nihil est tam absurdum vel etiam prodigiosum, quod non avide suscipiant. Hinc factum est, ut plus reverentiae auro templi et sacris oblationibus quam templo et altari Iudaei deferrent. Atqui oblationum sanctitas a templo et altari pendebat, et quaedam solum erat inferior accessio. Atque hoc delirium a scribis et sacerdotibus profectum fuisse credibile est, quia ad colligendas praedas apta erat venatio. Fuit autem non minus perniciosus quam stultus error, eo quod populum ad crassa figmenta abduceret. Nihil proclivius est quam homines a puro Dei cultu delabi: huius ergo veli obtentu Satanae promptum fuit, procul a Dei intuitu abstrahere, qui iam plus aequo ad stultas imaginationes tendebant. Haec ratio est, cur eum errorem tam duriter Christus castiget. Et tamen papistas non puduit sacrum Dei nomen ad turpius ludibrium prostituere: nam apud illos pluris est frustum putridi cadaveris tangere quam sanctum utriusque testamenti volumen, vel etiam levare in coelum manus. Porro hoc modo inducitur carnalis Dei cultus, qui rectum eius metum sensim obliterat.

Nihil est. Hac particula non significat, omnem penitus honorem abrogatum fuisse templo, sed comparative loquitur. Nam quum hyperbolice oblationes extollerent, in earum reverentiam ita rapiebatur hominum vulgus, ut templi et altaris maiestas vilesceret, eamque periuriis violasse minor esset religio quam per sacras oblationes minus reverenter iurasse.

18. *Qui iuraverit per altare.* Hic facit Dominus, quod in corrigendis erroribus fieri debet, dum nos ad fontem revocat, et ex ipsa iurisiurandi natura docet, templum suis donariis longe praecellere. Principium ergo illud sumit, non esse fas nisi per unius Dei nomen iurare. Unde sequitur, quascunque ad iurandum formulas homines adhibeant, uni Deo servandum esse suum honorem. Unde rursum colligitur, quomodo et quatenus per templum iurare liceat: nempe quia sedes est ac sanctuarium Dei: sicuti per coelum, quia illic refulget Dei gloria. Deus enim se in talibus praesentiae suae symbolis in testem et iudicem advocari patitur, modo ius suum salvum retineat: nam coelo deitatem affingere scelesta idololatria esset. Iam quo illustrius gloriae suae speculum in templo Deus proponit quam in oblationibus, eo plus reverentiae et sanctitatis meretur templi nomen. Nunc ergo tenemus, quo sensu

dicat Christus iurari per habitatorem coeli, dum per coelum iuratur, nempe ut omnes iurandi formas in legitimum finem ac scopum dirigat.

MATTH. XXIII. 23. *Vae vobis scribae et Pharisaei hypocritae, quia decimatis mentham, et anethum, et cyminum, et reliquistis quae graviora sunt legis, iudicium et misericordiam et fidem. Haec oportuit facere, et illa non omittere.* 24. *Duces caeci, excolantes culicem, camelum autem glutientes.* 25. *Vae vobis scribae et Pharisaei hypocritae, quia purgatis exteriorem poculi patinaeque partem: caeterum intus plena sunt rapina et intemperantia.* 26. *Pharisaee caece, purga prius quod est intra poculum et patinam, ut et exteriores horum partes purae reddantur.* 27. *Vae vobis scribae et Pharisaei hypocritae, quia similes estis sepulcris dealbatis, quae foris quidem apparent speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, omnique spurcitia.* 28. *Sic et vos foris quidem apparetis hominibus iusti: intus autem pleni estis fictione et iniquitate.*

LUC. XI. 42. *Sed vae vobis Pharisaeis, quia decimatis mentham et rutam, et quodvis olus, et praeteritis iudicium et caritatem Dei. Haec oportuit facere, et illa non omittere.* 44. *Vae vobis scribae et Pharisaei hypocritae, quia estis ut monumenta, quae non apparent, et homines ambulantes per ea nesciunt.*

Taxat in scribis Christus vitium, quo laborant omnes hypocritae, quod in rebus minutis valde seduli sint et anxii, praecipua autem legis capita negligant. Hic morbus omnibus fere saeculis et apud omnes gentes regnavit, ut maior pars hominum defunctorie leviculis observationibus Deum placare studuerit. Quia enim omni prorsus Dei obsequio se eximere nequeunt, ad hoc secundum remedium confugiunt, ut gravissimas offensas nihili satisfactionibus redimant. Sic videmus hodie papistas, quum transgrediantur summa Dei praecepta, valde ardenter in frigidis caeremoniis satagere. Talis igitur fictio nunc a Christo reprehenditur in scribis, qui in solvendis decimis valde seduli et scrupulosi, praecipua legis capita parum curabant. Porro ut melius putidam eorum ostentationem traducat, non dicit generaliter decimas solvisse, sed menthae, anethi, atque (ut habetur apud Lucam) cuiusvis oleris, ut minimo dispendio rarum pietatis studium ostentarent. Quia tamen Christus praecipuam legis iustitiam in misericordia, iudicio et fide statuit, primo videndum est, quid per has voces intelligat: deinde cur omiserit prioris tabulae praecepta, quae ad Dei cultum proprie spectant, quasi pietas caritatis officiis sit inferior. *Iudicium* pro aequitate vel rectitudine accipitur, qua fit ut cuique reddatur quod suum est, nec quisquam alios fraudet vel laedat. Misericordia autem longius progreditur, ut quisque studeat de suo fratribus succurrere, levare consilio vel opibus miseros, tueri eos qui iniuste premuntur, et in commune humaniter conferre facultates, quibus praeditus est. Fides nihil aliud est quam sincera integritas, ne quid astute, ne quid malitiose vel per insidias tentetur, sed ut mutua inter omnes simplicitas colatur, qua singuli secum agi volunt. Itaque summa legis ad caritatem refertur. Scio quosdam fidei nomen aliter interpretari, ut per synecdochen comprehendat totum Dei cultum: sed Christus suo more serium examen sanctitatis ad fraternam caritatem hic revocat, ideoque priorem tabulam non attingit. Nec obstat quod apud Lucam pro fide habetur amor Dei: consilium enim Christi fuit ostendere, quid praecipue in lege sua Dominus a nobis exigat. Satis vero notum est, legem in duas tabulas fuisse distinctam, ut primum quid Deo, postea quid hominibus debeatur, ostenderet. Apud Lucam utraque pars exprimitur, ac si diceret Christus, huc maxime legem tendere, ut Deum amemus, erga proximos vero aequi simus ac misericordes. Matthaeus altera tantum parte contentus fuit: neque absurdum est caritatis officia vocari praecipua legis capita, quum ipsa caritas a Paulo vocetur legis perfectio: sicuti alibi dicit, legem impleri, si diligimus proximos (Rom. 13, 10). Et supra Christus de legis praeceptis interrogatus, non nisi ea quae sunt secundae tabulae recensuit. Si quis excipiat, hoc modo praeferri homines Deo, quia pluris censetur, quae illis praestatur caritas quam religio: facilis solutio est, hic non opponi priori legis tabulae secundam, sed potius ex secundae observatione probationem sumi, an vere et ex animo colatur Deus. Quia res interior est pietas, neque inter nos versatur Deus, ut nostri erga se amoris experimentum capiat, neque etiam nostris officiis indiget, facile est hypocritis mentiri, falsoque obtendere Dei amorem. Quia vero fraternae caritatis officia sub sensum omnium cadunt, et ante oculos sunt posita, in his melius eorum impudentia coarguitur. Christus ergo subtiliter hic disserere noluit de singulis iustitiae partibus, vel earum ordine, sed quantum ferebat communis hominum captus, simpliciter docuit, tunc vere demum servari legem, dum alii erga alios recti sunt et humani et veraces: quia sic testantur, Deum se diligere ac revereri, imo legitimum ac idoneum sincerae pietatis testimonium proferunt. Non quod sufficiat erga homines defungi, nisi prius Deo ius suum reddatur, sed quia verum esse Dei cultorem necesse est, qui ad eius praescriptum vitam suam format. Nondum tamen penitus soluta est quaestio: nam decimae, quas Christus aequitati et misericordiae postponit, pars erant divini cultus, et pars

getis: et ex illis alios flagellabitis in synagogis vestris, et persequemini de urbe in urbem, 35. *Ut veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram a sanguine Abel iusti usque ad sanguinem Zachariae, filii Barachiae, quem occidistis inter templum et altare.* 36. *Amen dico vobis, venient haec omnia super generationem istam.* 37. *Ierusalem, Ierusalem, quae occidis prophetas, et lapidas eos, qui ad te missi sunt: quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluistis?* 38. *Ecce relinquitur vobis domus vestra deserta.* 39. *Dico enim vobis, haudquaquam videbitis me posthac donec dicatis, Benedictus, qui venit in nomine Domini.*

LUC. XI. 47. *Vae vobis, quia aedificatis monumenta prophetarum: Patres autem vestri occiderunt illos.* 48. *Profecto testamini, quod comprobatis facta patrum vestrorum: quoniam illi quidem eos occiderunt, vos autem aedificatis eorum sepulcra.* 49. *Propterea et sapientia Dei dixit, Mittam ad illos prophetas et apostolos, et ex illis occident, et persequentur,* 50. *Ut requiratur sanguis omnium prophetarum, qui effunditur a constitutione mundi a natione ista,* 51. *A sanguine Abel usque ad sanguinem Zachariae, qui periit inter altare et aedem: profecto dico vobis, requiretur ab hac natione.* XIII. 34. *Ierusalem, Ierusalem, quae occidis prophetas, et lapidas eos, qui mittuntur ad te: quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum avis nidum suum sub pennas, et noluistis?* 35. *Ecce relinquitur vobis domus vestra deserta: dico autem vobis, quod non videbitis me donec venerit tempus, quum dicetis, Benedictus, qui venit in nomine Domini.* XI. 53. *Quum autem haec ad illos diceret, coeperunt legisperiti et Pharisaei graviter insistere, et captiose interrogare eum de multis,* 54. *Insidiantes ei, et quaerentes aliquid venari ex ore eius quo accusarent eum.*

29. *Quia aedificatis sepulcra prophetarum.* Falso quidam putant, reprehendi superstitionem in scribis, quod praepostere magnificis sepulcris ornarent mortuos prophetas, sicuti nunc papistae honorem Dei transferunt in sanctos mortuos, imo eorum simulacra perverse adorant. Nondum eo progressi erant caecitatis et amentiae: quare aliud Christi consilium est. Hoc etiam fuco apud indoctum vulgus, imo apud omnes Iudaeos favorem sibi captabant scribae, quod prophetarum memoriam reverenter colebant. Nam quum se hoc modo fingerent illorum doctrinam asserere, quivis putasset fidos esse imitatores ac optimos divini cultus zelotas. Res ergo erat apprime plausibilis, monumenta prophetis exstruere, quia hoc modo quasi ex tenebris eruebatur religio, ut in suo honore staret. Atqui nihil minus erat illis propositum quam doctrinam restituere, quae prophetarum interitu videri poterat exstincta. Sed quum ipsi non modo a prophetica doctrina alieni forent, sed infestissimi eius hostes mortuos tamen ornabant sepulcris, quasi sibi cum illis eadem esset causa. Atque hoc hypocritis solenne est, sanctos Dei ministros et puros doctores post mortem honore prosequi, quos ferre vivos nequeunt. Neque hoc tantum ex vulgari provenit vitio (quod notat Horatius his verbis, Virtutem incolumem odimus: sublatam ex oculis quaerimus invidi): sed quia duris et severis correctionibus molesti amplius non sunt mortui cineres, non aegre in illis colendis evanidam religionis umbram ostentant, qui loquentium vocibus ad insaniam aguntur. Haec enim fictio non magni constat, profiteri erga mutos observantiae studium. Ita singuli prophetae apud Iudaeos sua aetate contumeliose reiecti ac proterve vexati, saepe etiam crudeliter necati fuerunt: posteritas vero, quae nihilo melior erat patribus, umbratilem eorum memoriam venerata est potius quam doctrinam amplexa, quandoquidem et ipsa suis doctoribus peraeque infensa erat. Nam sicuti mundus, quia Deum penitus spernere non audet, vel saltem palam contra ipsum insurgere, hoc artificium excogitat ut Dei umbram colat pro Deo, ita in prophetis similem exercet ludum. Cuius rei nimis illustre documentum in papatu cernitur. Nam apostolorum et martyrum legitima veneratione non contenti divinos illis cultus affingunt, et quoscunque congerant honores, non putant se modum excedere: interea saeviendo contra fideles, ostendunt qualis futura sit sua pietas erga apostolos et martyres, si hodie superstites idem quod olim munus obirent. Cur enim tanta in nos rabie exardent, nisi quia eam doctrinam recipi ac vigere cupimus, quam suo sanguine obsignarunt apostoli et martyres? Porro quum sanctis Dei servis pretiosior ea fuerit quam propria vita, an huic parcerent, qui eam tam furiose persequuntur? Suffitu ergo, candelis, floribus, omnique pomparum genere sanctorum imagines ornent, ut libuerit: si nunc viveret Petrus, eum discerperent, lapidibus obruerent Paulum: si Christus ipse adhuc ageret in mundo, eum lento igni ustularent. Quia vero aetatis suae scribas et sacrificos videbat Dominus laudem inde venari apud populum, quod pii essent prophetarum cultores, fallaciter eos ludere coarguit, quia praesentes et sibi missos prophetas non modo repudient, sed inhumaniter etiam affligant. In eo autem se prodit impia fictio et crassa impudentia, dum in cultu mortuorum religiosi videri appetunt, quum vivos exstinguere conentur.

30. *Si fuissemus in diebus.* Non frustra hanc sententiam Christus inseruit. Quanquam enim eos non accusat in patrum persona, nec vitio praecipue vertit, quod sint homicidarum filii, obiter tamen perstringit stultam eorum iactantiam, quod in suo

tate exitiale sibi reddunt ac mortiferum. Id futurum esse quum praesciat Deus, ut reprobos in graviorem damnationem praecipitet, consulto prophetas suos illis mittit, quemadmodum fusius explicat Iesaiae cap. 6, 10. Hoc quidem carnis rationi minime consentaneum esse fateor, ut videmus impuros Dei contemptores speciosam latrandi materiam hinc arripere, quod Deus, tanquam saevus aliquis tyrannus, maiore hominum poena se oblectet, quos nulla spe profectus sciens ac volens magis excaecat et indurat. Sed Deus talibus documentis fidelium modestiam exercet. Haec igitur sit nostra sobrietas, trepide adorare quod sensum nostrum superat. Qui Dei praescientiam nihil obstare dicunt, quominus salvi fiant increduli, inani patrocinio stulte Deum ipsum excusant. Fateor quidem reprobos non ideo sibi mortem arcessere, quia Deus ita futurum praeviderit, ideoque eius praescientiae non posse adscribi quod pereunt: sed hoc cavillo Dei iustitiam nego rite defendi, quia mox obiicere licebit, per Deum stare quominus resipiscant, quia in eius manu est fidei et poenitentiae donum. Occurret etiam haec obiectio, Quid sibi vult quod Deus certo et deliberato consilio destinat verbi sui lucem ad excaecandos homines? Cur morti aeternae devotos, simplici ruina non contentus, bis et ter perire vult? Proinde nihil reliquum est quam Dei iudiciis hanc gloriam tribuere, ut cum Paulo exclamemus, profundam et incomprehensibilem esse abyssum. Sed quaeritur, quomodo prophetias Deus Iudaeis in perniciem cessuras esse pronuntiet, quum efficaciter semper in illa gente viguerit eius adoptio. Respondeo, quum exigua tantum portio fide verbum amplexa sit in salutem, hic de maiori numero vel universali corpore sermonem haberi: quemadmodum Iesaias, ubi communem gentis interitum praedixit, iubetur legem Dei inter discipulos obsignare. Sciamus ergo, quoties Iudaeos scriptura morti aeternae adiudicat, reliquias excipi, in quibus Dominus gratuitae electionis suae causa semen aliquod conservat.

35. *Ut veniat super vos.* Non modo detrahit illis, quod sibi falso arrogabant, sed prophetis ornatos fuisse docet prorsus in diversum finem, ne qua aetas immunis esset ab impiae rebellionis scelere. Nam pronomen *vos* generaliter totam gentem a prima sua origine complectitur. Si quis obiiciat, non congruere Dei iudicio poenam de patrum criminibus exigi a filiis, in promptu solutio est: quum se impia conspiratione simul implicuerint, non debere absurdum videri, si Deus, communiter omnes puniens, poenam patribus debitam in sinum filiorum reiiciat. Iuste ergo a tota gente, quocunque saeculo alii atque alii vixerint, perpetui contemptus exigitur ratio, et poena simul expetitur. Nam sicut Deus longo patientiae suae tenore cum totius populi malitia constanter certavit, sic inflexibilis pervicaciae, quae ad extremum usque duravit, totus populus merito reus peragitur: et sicuti ex compacto singulae aetates suos prophetas necarunt, ita ad commune iudicium vocari aequum est, ac caedes omnes, quae uno consensu patratae sunt, in omnibus vindicari. *A sanguine Abel.* Tametsi Abel non a Iudaeis occisus est, eius tamen necem ipsis imputat Christus, quia inter ipsos et Cain quaedam erat impietatis cognatio: alioqui non quadraret quod dicit, sanguinem iustum ab initio usque mundi effusum a generatione hac. Cain ergo Iudaici populi caput ac princeps autorque statuitur, quia, ex quo prophetas occidere coeperunt, successerint in eius locum cuius fuerunt imitatores. Porro Zachariam nominat non quasi ultimum martyrem (neque enim tunc finem fecerunt Iudaei prophetarum caedibus, quin potius hinc crevit illis audacia et furor, et qui sequuti sunt posteri, sese ingurgitarunt sanguine quem patres tantum libaverant): neque etiam quod mors eius vulgo notior esset, tametsi eam sacra scriptura celebrat, sed alia ratio est, quae, quum animadversione digna esset, interpretes latuit: unde etiam factum est, ut non modo hallucinati sint, sed etiam lectores implicuerint molesta quaestione. Lapsus enim memoria videri posset Christus, dum caedem unam vetustam commemorans innumeram prope stragem, quae postea sub Manasse facta est, praeterit. Neque enim ad tempus transmigrationis cessarunt apud Iudaeos impiae sanctorum virorum persequutiones: imo quum iam afflicti essent, scimus quam immaniter in Ieremiam saevierint (32, 1). Atqui data opera Dominus non recentes illis caedes exprobrat, sed hanc magis antiquam deligit (quae etiam initium et origo fuit sceleratae licentiae, ut postea in effraenem crudelitatem erumperent), quia hoc eius proposito aptius erat. Nam hanc consilii eius summam esse nuper exposui, quum gens illa ab impietate non desisteret, ream peragere omnium caedium, quae iam olim perpetratae fuerant. Ergo non praesentis tantum saevitiae vindictam denuntiat, sed rationem illis reddendam esse dicit de caede Zachariae, ac si eius sanguine madefactae essent ipsorum manus. Neque enim probabilis est eorum opinio, qui hoc ad Zachariam referunt, qui populum ab exsilio babylonico reducem ad templum aedificandum hortatus est, cuius exstant vaticinia. Tametsi enim libri inscriptio filium Barachiae fuisse docet, occisum tamen fuisse nusquam legitur: deinde coacta est expositio, quod medio tempore inter altaris et templi aedificationem occisus fuerit. De altero autem Zacharia Ioiadae filio sacra historia refert, quod huic loco optime quadrat: nempe quum post mortem patris eius impia regis et populi defectione collapsa esset vera religio, spiritu Dei fuisse indutum, ut publicam idololatriam severe corriperet, ideoque in atrio templi fuisse lapidatum. Absurdum

formam suscipiens nos instar pullorum suorum habere dignatur? Adde quod si veteri populo, qui sub lege vixit, hoc merito fuit obiectum, in nos longe magis competit. Etsi enim verum semper fuit quod nuper citavi ex Mose, verae etiam sint querimoniae, quae apud Iesaiam leguntur (Ies. 65, 2), quod Deus frustra quotidie brachia sua extenderit ad amplexandum populum durum et rebellem, quod mane surgendo nihil assidua cura erga illum profecerit: hodie tamen longe familiarius et suavius nos ad se per filium suum invitat. Quare horribilis nos vindicta manet, quoties evangelii sui doctrinam proponit, nisi sub eius alas, quibus nos suscipere et tegere paratus est, placide nos recondimus. Interea docet Christus, in tuto quiescere omnes eos, qui fidei obsequio ad Deum se aggregant: quia sub eius alis inexpugnabile habent refugium. Notandum etiam est alterum illud exprobrationis membrum, quod Deus perversa veteris populi contumacia non ita mox fuerit offensus, ut et paternum amorem et maternam curam abiiceret, quando prophetis prophetas continua serie addere non destitit. Quemadmodum hodie, licet mundi pravitatem plus satis sit expertus, gratiae tamen suae cursum continuat. Subest tamen in his verbis altior notatio: nempe quod Iudaei, simul atque eos Dominus collegerat, ab ipso diffluebant. Hinc tam frequentes dissipationes, quod sub Dei alis vix ad momentum quieti manerent, qualis etiam hodie feritas in mundo cernitur, et omnibus saeculis exstitit: ideo necesse est, ut vagos et palantes Deus ad se revocet. Sed hic est desperatae et ultimae pravitatis cumulus, dum bonitatem Dei pertinaciter repudiant homines et sub eius alas venire recusant. Porro quod antehac dixi, Christum loqui in Dei persona, sic intelligo, sermonem hunc proprie in aeternam eius deitatem competere. Neque enim hic disserit, quid facere inceperit, ex quo fuit in carne manifestatus, sed quantum de salute populi illius ab initio fuerit sollicitus praedicat. Scimus autem, ecclesiam ita fuisse divinitus gubernatam, ut ei praefuerit Christus, quatenus aeterna erat Dei sapientia. Quo sensu Paulus non Deum patrem in deserto, sed Christum ipsum fuisse tentatum dicit, primae ad Corinthios cap. 10, 9. Quod autem locus hic ad probandum liberum arbitrium, et arcanam Dei praedestinationem abolendam a sophistis arripitur, facilis est solutio. Vult Dominus omnes congregare, inquiunt: ergo omnibus liberum est venire, nec eorum voluntas a Dei electione pendet. Respondeo, voluntatem Dei, cuius hic fit mentio, ab effectu esse considerandam. Nam quum verbo suo promiscue omnes ad salutem vocet, atque hic sit praedicationis finis, ut in eius custodiam et fidem omnes confugiant, merito dicitur velle omnes ad se colligere. Non ergo hic nobis arcanum Dei consilium, sed voluntas, quae perspicitur ex verbi natura, describitur. Nam certe quos efficaciter colligere vult, eos spiritu suo intus trahit, non externa solum hominis voce invitat. Si quis excipiat, absurde duplicem in Deo voluntatem fingi, respondeo, non aliter nos credere quam unicam et simplicem esse eius voluntatem: sed quia ad profundam arcanae electionis abyssum mentes nostrae non penetrant, pro infirmitatis nostrae modulo bifariam nobis Dei voluntatem proponi. Ac miror quosdam ita praefracto esse cerebro, ut anthropopathiam, quae passim in scripturis occurrens nihil eos offendit, tantum hac in parte non admittant. Sed quia hoc argumentum copiose alibi tractavi, ne in re supervacua nunc longior sim, tantum breviter dico, simul ac doctrina, quae unitatis vexillum est, in medium profertur, Deum velle omnes colligere, ut quicunque non veniunt sint inexcusabiles.

Et noluistis. Hoc tam ad totam gentem referri potest quam ad scribas: ego tamen de his potius interpretor, a quibus maxime impedita fuit collectio. Nam et toto contextu in eos invectus est Christus: et nunc, quum singulari numero Hierosolymam alloquutus foret, non temere videtur mox numerum mutasse. Est autem inter *velle* Dei et ipsorum *nolle* emphatica oppositio, quia exprimitur diabolicus hominum furor, qui Deo reluctari non dubitant.

38. *Ecce relinquitur.* Templi vastationem et totius politiae interitum denuntiat. Quantumvis enim impietate, flagitiis, omnique infamia deformes essent, perversa tamen externi cultus et templi fiducia sic erant excaecati, ut Deum sibi obstrictum putarent. Ac semper hic clypeus in promptu illis erat, Quid? an migraret Deus ex hoc loco, quem sibi unum in terris delegit? Quod si habitat in medio nostrum, tandem nos restitui necesse erit. Denique templum habebant pro invicto propugnaculo, quasi in gremio Dei sederent: Christus autem frustra eos Dei praesentia gloriari contendit, quem suis sceleribus expulerant, et *domum ipsorum* vocans oblique subindicat, Dei amplius non esse. Hac quidem lege exstructum erat templum, ut Christi adventu esse desineret sedes ac statio Dei: stetisset tamen quasi insigne monumentum perpetuae Dei gratiae, nisi populi impietate destructum foret. Horribilis igitur haec fuit Dei ultio, quod locum tam magnifice a se decoratum non modo deseruit ac funditus everti voluit, sed usque ad finem mundi subiecit extremae ignominiae. Eant nunc Romanenses, et invito Deo babylonicam suam arcem extollere pergant, quum templum Dei auspiciis et mandato conditum videant populi sceleribus cecidisse.

39. *Dico enim vobis.* Confirmat quod dixerat de propinqua Dei ultione, quia scilicet unicum effugiendi interitus remedium illis tolletur. Nam illud

et sua omnia Dei esse. Sicuti etiam praecipuum sacrificium, quod a nobis exigitur, est nostri abnegatio. Quanquam autem sacras oblationes tunc non rite, nec in legitimos usus fuisse dispensatas credibile est: quia tamen adhuc vigebat legalis cultus, ideo eas non reiecit Christus. Et certe facere non potuit hominum corruptela, quin sancte ex Dei mandato probi eius cultores offerrent in sacrificia et alios pios sumptus.

MATTH. XXIV. 1. *Et egressus Iesus discedebat e templo, et accesserunt discipuli eius, ut ostenderent ei structuras templi.* 2. *Iesus autem dixit illis: Nonne videtis haec omnia? amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur.* 3. *Sedente autem eo in monte olivarum accesserunt ad eum secreto discipuli, dicentes: Dic nobis, quando haec erunt, et quod signum adventus tui et consummationis saeculi.* 4. *Et respondens Iesus dixit eis: Videte, ne quis vos seducat.* 5. *Multi enim venient in nomine meo, dicentes, Ego sum Christus: multosque seducent.* 6. *Audituri enim estis bella, et rumores bellorum: videte, ne turbemini: oportet enim omnia fieri, sed nondum est finis.* 7. *Consurget enim gens contra gentem, et regnum contra regnum, et erunt pestilentiae, et fames, et terrae motus variis locis.* 8. *Haec autem omnia initia sunt dolorum.*

MARC. XIII. 1. *Et quum exiret e templo, dicit illi quidam e discipulis eius: Praeceptor, vide quales lapides, et quales structurae.* 2. *Et Iesus respondens ait illi: Vides has magnas structuras? non relinquetur lapis super lapidem, qui non diruatur.* 3. *Et quum sederet in monte olivarum e regione templi, interrogabant illum secreto Petrus et Iacobus, et Ioannes, et Andreas:* 4. *Dic nobis, quando haec erunt, et quod signum est, quando haec omnia sunt consummanda.* 5. *At Iesus respondens illis, coepit dicere: Videte, ne quis vos fallat:* 6. *Multi enim venient in nomine meo, dicentes, Ego sum Christus: multosque decipient.* 7. *Quum autem audieritis bella et rumores bellorum, ne turbemini: oportet enim fieri: at nondum est finis.* 8. *Insurget enim gens adversus gentem, et regnum adversus regnum: et erunt terrae motus in singulis locis, et erunt fames ac turbationes: initia dolorum haec.*

LUC. XXI. 5. *Et quibusdam dicentibus de templo, quod pulchris lapidibus ac donis ornatum esset, dixit:* 6. *Ex his, quae videtis, venient dies, in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui non diruatur.* 7. *Interrogaverunt autem illum, dicentes: Praeceptor, quando igitur haec erunt, et quod signum, quando ista fieri incipient?* 8. *At ille dixit: Videte, ne seducamini: multi enim venient sub nomine meo, dicentes, Ego sum: et tempus instat: ne igitur sequamini illos.* 9. *Caeterum quum audieritis bella et seditiones, nolite terreri: oportet enim prius haec fieri, sed non statim finis.* 10. *Tunc dixit illis: Insurget gens contra gentem, et regnum contra regnum:* 11. *Et terrae motus magni erunt variis in locis, et fames, et pestilentiae, terroresque de coelo, et signa magna erunt.*

Matth. 1. *Et egressus Iesus.* Senserunt procul dubio discipuli, Christum hoc quasi ultimum vale templo dixisse. Restabat igitur, ut novum templum longe splendidius, et florentiorem regni statum, sicuti praedictum erat a prophetis, erigeret. Nam illi nihil cum eo templo, in quo omnia erant adversa. Iam vero incredibile erat discipulis, magnificum templi splendorem Christo cessurum. Atque hoc diligenter notandum est, quum ad miraculum usque sumptuosa esset templi facies, praesenti illo fulgore perstrictos fuisse eorum oculos, ut vix sperarent posse Christi regnum emergere. Non fatentur quidem diserte suam dubitationem, sed eam tacite insinuant, quum molem lapidum obiectant Christo, quae superanda erat, imo in nihilum redigenda, si regnare vellet. Talis etiam papatus admiratio multos simplices hodie detinet: nam quum maximis opibus ingentique potentia instructum esse videant, protinus obstupescunt, ut vilescat ignobilis et squalida ecclesiae facies. Multi etiam desipere nos putant, dum eius ruinam molimur, non secus ac si quis tentaret solem e coelo detrahere. Nec vero mirum est, si tam nobile illud spectaculum Christi discipulos tenuerit attonitos: quanti enim Herodi constiterit illud aedificium, vel hinc etiam colligere licet, quod per octo continuos annos decem artificum millia in eo occupavit. Non frustra lapides mirantur, quorum quum eximia esset pulchritudo, quindecim cubitos longos fuisse, altos duodecim, latos octo, Iosephus tradit. Iam vero tanta etiam in longinquis regionibus illius reverentia, ut vix suspicari quisquam auderet, posse unquam deleri.

2. *Amen dico vobis.* Quia discipulos templi magnitudo atque opulentia (tanquam velum eorum oculis oppositum) non sinebat fidem suam intendere ad futurum verum Christi regnum, ideo iureiurando affirmat brevi peritura, quaecunque ipsos morantur. Haec igitur ruinae templi praedictio viam rudibus et infirmis sternebat. Etsi autem utile fuit templum dirui, ne Iudaeos terrenis elementis plus satis alioqui addictos in umbratili cultu teneret, haec tamen specialis fuit ratio, quod Deus filii sui repulsam, gratiaeque ab ipso allatae contemptum voluit horribili exemplo in gente illa ulcisci. Quare hac denuntiatione discipulos a populi rebellis societate retrahi oportuit. Sicuti hodie quidquid de poenis impiorum praedicit scriptura, a sceleribus quae iram Dei provocant arcere nos debet. Quidquid

penitus exinanire non possit, tamen moratur vel perturbat. Facit quidem Dominus certando cum hominum malitia, ut benedictiones suae per quaevis obstacula viam inveniant: et certe absurdum esset, aboleri eorum culpa, quod in gratuita Dei bonitate fundatum ab illorum arbitrio non pendet. Ut tamen aliquam ingratitudinis suae mercedem recipiant, gratias suas (quae alioqui uberrima copia sese effunderent) tenuiter tantum distillat. Hinc tot malorum labyrinthus, per quem tota vita errant fideles, licet duce Christo et facem evangelii sui praeferente, certam salutis viam teneant. Hinc tot certaminum congeries, ut duriter ipsis militandum sit, licet absque periculo. Hinc tot ac tam subitae perturbationes, ut misera inquietudine vexentur, licet Christo innixi probe ad finem usque consistant. Porro quum discipulos cavere ab imposturis iubet Christus, sciamus modum cavendi illis non defore, modo ne sibi desint. Quare ne dubitemus, si quisque nostrum in sua statione sedulo ad excubias intentus sit, quascunque insidias machinetur Satan, nos ab illis tutos fore.

5. *Multi enim venient.* Nondum in genere de perversis et fallacibus doctrinis loquitur, sed speciem unam attingit, quae velut quoddam praeludium fuit omnium errorum, quibus varie conatus est Satan puram evangelii doctrinam labefactare. Nam paulo post Christi resurrectionem exorti sunt impostores, quorum se quisque professus est Christum. Quia autem non tantum e medio sublatus erat verus redemptor, sed ignominia crucis oppressus, et tamen spe redemptionis erectae erant omnium mentes et desiderio accensae, plausibilis fallendi occasio illis ad manum fuit. Nec dubium est, quin talibus praestigiis ludendos Iudaeos exposuerit Deus, qui filium suum tam indigne repulerant. Etsi autem brevi dissipatae sunt illae insaniae, voluit tamen Deus Iudaeos ita inter se tumultuari: primum ut se infames et exosos redderent, deinde ut apud eos prorsus concideret salutis fiducia: denique ut toties frustrati bruto stupore in suam perniciem ruerent. Nam ubi a filio Dei, cuius officium est in sacram unitatem nos colligere, mundus diffluxit, aequum est huc et illuc tanquam procellis raptari. Et eadem Dei vindicta factum est, ut stulta credulitas plures abriperet quam recta fides in Dei obsequium adduxerat. Et hanc circumstantiam data opera Christus posuit, ne fideles conspecta insanientium turba labascerent. Scimus enim quam proclive sit ad multitudinem deflectere, praesertim ubi pauci sumus numero.

6. *Audituri estis bella.* Motus tantum iudaicos hoc loco designat: nam paulo post latius spargendum esse incendium dicet. Quemadmodum autem prius cavere iussit, ne quis eos decipiat, sic nunc intrepido animo excipere iubet rumores bellorum, et bella ipsa: nam periculum erat ne malis obruti deficerent, praesertim si tranquillum et laetum otium sibi fuissent polliciti. Addit oportere haec fieri, causam non assignans, sed admonens, nihil horum fortuito vel absque Dei providentia accidere, ne frustra contra stimulum calcitrent: nihil enim ad nos subigendos efficacius quam dum agnoscimus, quae maxime videntur confusa Deum suo arbitrio moderari. Ipsi quidem Deo nunquam iustae causae et optimae rationes desunt, cur mundum turbari sinat: verum quia in mero eius placito fideles acquiescere convenit, satis habuit Christus hortari discipulos, ut animis ad ferendum compositis constantes manerent, quia ita Domino placet.

Sed nondum finis. Apertius denuntiat quod iam dixi, quae per se gravia erant, maiorem tamen calamitatum quaedam solum fore praeludia: quia ubi flamma bellorum Iudaeam corripuerit, latius erumpet. Nam ex quo propagata fuit evangelii doctrina, similis etiam apud alias gentes ingratitudo iram Dei accendit. Hinc factum est ut, qui vinculum pacis cum Deo ruperant, se mutuis dissidiis lacerarent: qui Dei parere imperio abnuerant, hostium violentiae succumberent: qui Deo reconciliari non sustinuerant, inter se vicissim tumultuarentur: qui denique coelesti salute se abdicaverant, alii in alios saeviendo caedibus terram implerent. Porro quia noverat quam pervicax futura esset mundi malitia, rursus addit, haec fore initia dolorum: non ut se moerore conficiant fideles (quibus semper in malis suppetit consolatio), sed ut se ad longi temporis patientiam comparent. Lucas praeterea addit *terrae motus et signa e coelo.* Quarum rerum etsi certa historia non exstat, sufficit tamen a Christo fuisse praedictas. Reliqua petant lectores ex Iosepho.

MATTH. XXIV. 9. *Tunc tradent vos in afflictionem, et occident vos: et eritis invisi cunctis gentibus propter nomen meum.* 10. *Et tunc scandalizabuntur multi: et alius alium invicem tradet, seque odio habebunt invicem.* 11. *Et multi pseudoprophetae surgent, ac seducent multos.* 12. *Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum.* 13. *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* 14. *Et praedicabitur hoc evangelium regni in universo orbe in testimonium omnibus gentibus: et tunc veniet consummatio.*

MARC. XIII. 9. *Sed vos cavete vobis: tradent enim vos in concilia et in synagogas: caedemini, et sub praesidibus ac regibus ducemini propter me in testimonium illis.* 10. *Et apud omnes gentes oportet prius praedicari evangelium.* 11. *Quum autem duxerint vos tradentes, ne praecogitetis, quid dicturi sitis, neque meditemini, sed quidquid datum fuerit vobis in*

illa hora, hoc loquamini: non enim estis vos, qui loquimini, sed spiritus sanctus. 12. *Traditurus autem est frater fratrem in mortem, et pater filium: et insurgent filii adversus parentes, ac morte afficient eos.* 13. *Et eritis exosi omnibus propter nomen meum. Sed qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.*

LUC. XXI. 12. *Sed ante haec omnia iniicient vobis manus suas, et persequentur, tradentes in synagogas et carceres, trahendo vos ad reges et praesides propter nomen meum.* 13. *Continget autem vobis in testimonium.* 14. *Habete igitur fixum in cordibus vestris, non esse praemeditandam defensionem.* 15. *Ego enim dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt contradicere, neque resistere omnes, qui adversabuntur vobis.* 16. *Trademini autem etiam a parentibus, et fratribus, et cognatis, et amicis: et ex vobis morte aliquos afficient.* 17. *Et eritis exosi omnibus propter nomen meum.* 18. *Et pilus e capite vestro non perit.* 19. *In patientia possidete animas vestras.*

Matth. 9. *Tunc tradent vos in afflictionem.* Iam aliud tentationis genus praedicit Christus discipulis, quo praeter communes afflictiones ipsorum fides probanda sit: nempe ipsos toti mundo exosos et detestabiles fore. Hoc per se filiis Dei triste ac durum est, promiscue cum reprobis et Dei contemptoribus affligi, et iisdem subiici poenis, quas illi pro suis sceleribus sustinent. Hoc vero longe iniquius videtur, duriter opprimi gravibus malis, a quibus impii sint immunes. Verum sicuti triticum, ubi simul cum palea flagellis percussum fuerit, mola deinde contunditur ac teritur, ita Deus filios suos non tantum communiter cum impiis affligit, sed cruce etiam prae aliis subigit, ut videri possint reliquo genere humano miseriores. Sed proprie hic Christus de afflictionibus disserit, quas pro evangelio subituri erant discipuli. Etsi enim verum est illud Pauli (Rom. 8, 29), quos Deus elegit, eos quoque destinasse ad ferendam crucem, ut conformes sint imagini filii sui: non tamen hac singulari nota omnes insignit, ut ab evangelii hostibus persequutionem sustineant. De hac crucis specie nunc concionatur Christus, dum fidelibus pro evangelii testimonio impiorum odia subire, probris se obiicere, et furorem provocare necesse est. Nam admonitos voluit discipulos, evangelii doctrinam (cuius futuri erant testes ac nuntii) mundo nequaquam fore gratam vel plausibilem, quemadmodum et prius illis exposuerat. Praedicit autem non modo cum paucis hostibus illis fore certamen, sed quocunque venerint, gentes omnes fore illis infestas. Hoc autem incredibile portentum fuit, quod vel fortissimos animos percellere et concutere posset, nomen filii Dei tam infame esse et odiosum, ut omnibus eius cultoribus ubique invidiam crearet. Ideo apud Marcum habetur, *cavete vobis.* Quo verbo finem et usum admonitionis notat, debere scilicet ad tolerantiam paratos esse, ne incautos opprimat tentatio. Apud eundem Marcum additur, *fore hoc regibus et praesidibus in testimonium,* quum ad illorum tribunal ducti fuerint Christi discipuli. Lucas paulo aliter, *continget vobis hoc in testimonium:* sed prorsus eodem sensu. Significat enim Christus, evangelium suum eo magis testatum fore, ubi mortis periculo defensum fuerit. Nam si tantum praedicando evangelio operam dedissent apostoli, non etiam contra furiosos hostium impetus constanter pro eo asserendo stetissent, non tam illustris fuisset eius confirmatio. Quum vero capita sua obiicere non dubitarent, nec ulli mortis terrores eos deiicerent a proposito, ex intrepida eorum constantia apparuit, quam serio de causae suae bonitate persuasi forent. Fuit igitur haec legitima evangelii obsignatio, apostolos ad regum usque tribunalia absque formidine prodire, et ingenue illic Christi nomen profiteri. Ideoque Petrus se testem vocat passionum Christi, quarum insignia ipse gestabat. Et Paulus Philippensium primo, v. 17 gloriatur se in evangelii defensionem positum. Quod imprimis notatu dignum est, ne turpi praevaricatione a fide excidant, quos Deus tanto honore dignatur, ut patronos veritatis suae constituat.

Marc. 11. *Ne praecogitetis.* Hanc sententiam, sicut et proximam, exposuimus Matthaei capite 10, nempe quod Dominus ab ea anxietate levare velit discipulos, quae nos in officio praestando impedit, dum scilicet pares nos oneri fore diffidimus. Non quod prorsus securos in utramque aurem dormire velit (quia nihil utilius est quam nos propriae infirmitatis conscios ad humilitatem institui, et stimulari ad preces), sed Christus in patris sinum curas nostras reiiciendas esse admonet, ut auxilio promisso confisi alacriter in cursu pergamus. Promissio autem aliis verbis ponitur apud Lucam: non quod a morte liberaturus sit suos Christus (hoc enim non semper est sperandum), sed quod daturus sit os et sapientiam, quibus pudefiant adversarii. Quanquam autem Christus et praesentem mentem et loquendi facultatem suppeditat, ego tamen duas istas voces per hypallagen coniunctas esse interpretor: ac si pollicitus esset Christus, se moderaturum esse ipsorum linguas, ut prudenter et apposite respondeant. Addit, hanc sapientiam contra omnes hostes fore victricem, quia nec contradicere nec resistere poterunt. Non quod veritati cedat eorum impudentia, sed quia de phrenetica ipsorum audacia triumphabit illa veritas, quam frustra oppugnant. Atque utinam in hanc fiduciam recumberent omnes, a quibus exigitur fidei confessio: alia enim spiritus virtus et maiestas se exsereret ad prosternendos Satanae ministros. Nunc dum par-

tim sensu proprio efferimur, et superbia inflati temere praecipites ruimus, vel ultra progredimur quam oportet, partim vero in angustias perversae timiditatis non constringimus, tristis experientia ostendit, Dei gratia et spiritus auxilio nos destitui. Porro quum apud Matthaeum et Marcum affirmet Christus, spiritum patris esse qui in nobis loquitur, hic autem se os daturum pronuntiet, colligimus proprium eius esse munus, spiritu nos instruere.

Luc. 19. *In patientia vestra.* Hic longe alium tuendae vitae modum praescribit Christus discipulis suis quam dictet carnis ratio. Naturaliter enim vitam quisque in tuto locare cupit: praesidia, quae putamus nobis optima fore, hinc inde colligimus omnes, discrimen omne fugimus: denique non videmur nobis vivere nisi probe muniti. Christus autem hanc vitae custodiam nobis mandat, ut semper ad mortem expositi per ignem et aquam et gladios ambulemus. Et certe nemo spiritum suum vere in manus Dei reponet, nisi qui semper ad moriendum paratus in diem vivere didicerit. In summa, iubet nos Christus vitam nostram possidere tum sub cruce, tum inter assiduos mortis terrores.

Matth. 10. *Tunc scandalizabuntur.* Nunc tentationes enumerat, quae ex malis exemplis provenient. Haec autem violenta est inprimis et difficilis ad vincendum, dum Christus ipse multis est lapis scandali, ad quem alii impingunt, vel cuius obiectu alii retrocedunt, alii deficiunt. Videtur autem mihi Christus hoc verbo multas perturbationum species complecti: quia non tantum deficiunt, qui rectum cursum ingressi erant, sed multi exasperantur adversus Christum, alii modestiae et aequitatis obliti sese in rabiem proiiciunt, alii profanescunt et exuunt omnem pietatis sensum, alii in rebus confusis scelerum licentiam sibi usurpant.

11. *Multi pseudoprophetae surgent.* Haec admonitio a priore differt, ubi praedixit Christus multos in suo nomine venturos. Nam illic tantum de impostoribus sermo erat, qui paulo post evangelii exordia se Christos esse mentiti sunt: nunc vero subinde falsos doctores exorituros denuntiat, qui sanam doctrinam erroribus corrumpent, quemadmodum docet Petrus (I. ep. 2, 8), ecclesiam huic malo non minus fore obnoxiam sub evangelio quam olim sub lege. Quare non est quod errores et quaelibet diaboli fallaciae ac pietatis corruptelae pias mentes labefactent: quia nemo in Christo rite fundatus est, nisi qui contra tales insultus standum sibi esse didicit. Nam haec demum vera est fidei nostrae probatio, dum surgentibus falsis doctrinis minime obruitur. Neque tantum venturos pseudoprophetas dicit, sed fallendi quoque astutia praeditos fore, ut sectas post se trahant. Est autem hic opus non vulgari cautione: quia multitudo errantium, non secus ac violenta procella, cursum reflectere nos cogit, nisi penitus in Deo simus defixi. Qua de re paulo ante aliquid dictum est.

12. *Quoniam abundabit iniquitas.* Quam longe lateque pateat hoc malum, neminem latere debet, sed paucissimi observant. Nam quia luce evangelii clarius detegitur hominum malitia, etiam in probis et recte animatis languescit ac fere exstinguitur beneficentiae studium. Ita enim quisque secum reputat, perire officia quae in hunc vel illum conferunt, quum omnes fere ingratos, vel perfidos vel improbos experientia et quotidianus usus ostendat. Gravis certe et periculosa tentatio: quid enim magis absurdum quam doctrinam probare, quae probitatis studium et caritatis vigorem minuere videtur? Atqui ubi emersit evangelium, caritas, cuius ardore accendi decebat omnium corda, potius refrigescit. Sed fons huius mali, quem Christus designat, notandus: multos scilicet ideo fatiscere, quia iniquitatis diluvio (quod passim exundat) pro sua infirmitate succumbunt. Hanc vero fortitudinem a suis Christus requirit, ut contra luctando persistant. Quemadmodum et Paulus praecipit, ne benigne et humaniter nos gerendo fatigemur (2. Thess. 3, 13). Quamvis ergo iniquitatum mole oppressa multorum caritas deficiat, hoc quoque obstaculum superandum esse admonet Christus, ne fideles malis exemplis fracti resiliant. Ideo sententiam illam repetit, neminem posse salvum evadere, nisi qui legitime certaverit, ut in finem usque perseveret.

14. *Praedicabitur hoc evangelium regni.* Quia Dominus concionem habuerat, quae non parvam tristitiae materiam suggereret, opportune subiicitur haec consolatio, quae vel collapsos animos erigat, vel labentes confirmet: nempe, quidquid machinetur Satan, et quantumvis multiplices turbas ingerat, emersurum tamen evangelium, donec per totum orbem spargatur. Quanquam autem incredibile hoc erat, oportuit tamen apostolos, hoc magistri testimonio fretos, praeter spem bene sperare, et interea fortiter eniti ad exsequendum suum munus. Quod antipodas quidam obiiciunt, et alios procul remotos populos, ad quos ne tenuis quidem Christi fama hactenus pervenit, huius nodi facilis est solutio: neque enim vel singulas mundi plagas specialiter designat Christus, nec certum tempus praefigit, sed tantum affirmat, evangelium (quod a Iudaea proprio domicilio mox exterminandum omnes putassent) usque ad ultimos orbis terrae fines propagatum iri ante ultimum adventus sui diem. Finem quoque praedicationis notat, ut sit in testimonium cunctis gentibus. Quanquam enim nunquam ἀμάρτυρον se reliquit Deus, ac speciali modo Iudaeis de se testatus est, hoc tamen prae aliis memorabile testimonium edidit, dum se patefecit in Christo suo: ideoque Paulus primae ad Timotheum 2, 6 suis temporibus in lucem prodiisse dicit, quia haec matura

erat opportunitas totius mundi ad Deum vocandi. Discamus ergo, quoties praedicatur evangelium, perinde esse ac si Deus ipse in medium prodiret, nosque solenni et legitimo ritu contestaretur, ne incerti vagemur in tenebris: qui vero parere abnuunt, reddantur inexcusabiles.

Tunc veniet consummatio. Quidam ad excidium templi, et cultus legalis abolitionem perperam restringunt, quod de fine et renovatione mundi intelligi debet. Nam quia discipuli illa duo simul miscuerant, quasi everti non posset templum sine totius mundi ruina, Christus ad propositam quaestionem respondens admonuit, longam et tristem malorum Iliada instare: nec ante illis festinandum esse ad palmam quam multis certaminibus et molestiis perfuncti essent. Sic ergo resolvi debet hoc postremum membrum, Non ante adveniet finis saeculi quam duris et laboriosis tentationibus ecclesiam meam diu exercuerim: nam falsae imaginationi, quam apud se conceperant apostoli, opponitur. Unde rursus discendum est, non praefigi certum diem, ac si eorum, quae nuper praedixit, eventum continuo statim tenore ultimus dies exciperet: nam quaecunque supra legimus, pridem experti sunt fideles, nec tamen mox apparuit Christus. Verum non aliud fuit eius consilium quam apostolis nimium cupide ad coelestem gloriam transvolantibus fraenum tolerantiae iniicere: ac si dixisset, non ita cito ut sibi finxerant instare redemptionem, sed interpositos esse longos anfractus.

MATTH. XXIV. 15. *Quum ergo videritis abominationem desolationis, quae dicta est a Daniele propheta, stantem in loco sancto (qui legit intelligat):* 16. *Tunc qui in Iudaea sunt, fugiant ad montes.* 17. *Qui in tecto, non descendat, ut tollat quidquam de domo sua:* 18. *Et qui in agro, non revertatur, ut tollat vestes suas.* 19. *Vae autem praegnantibus et lactantibus in illis diebus.* 20. *Orate autem, ut non fiat fuga vestra hyeme, neque sabbato.* 21. *Erit enim tunc afflictio magna, qualis non fuit ab initio mundi ad hoc usque tempus, neque fiet.* 22. *Et nisi decurtati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro: sed propter electos decurtabuntur dies illi.* 23. *Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic Christus aut illic, nolite credere.* 24. *Surgent enim pseudochristi et pseudoprophetae, et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur (si fieri possit) etiam electi.* 25. *Ecce praedixi vobis.* 26. *Si ergo dixerint vobis, Ecce in deserto est, nolite exire: ecce in penetralibus, nolite credere.* 27. *Sicut enim fulgur exit ab oriente, et apparet usque in occidentem, ita erit et adventus filii hominis.* 28. *Ubicunque enim fuerit cadaver, illic congregabuntur et aquilae.*

MARC. XIII. 14. *Porro quum videritis abominationem desolationis, quae dicta est a Daniele propheta, stantem ubi non oportet (qui legit intelligat): tunc qui fuerint in Iudaea, fugiant ad montes:* 15. *Qui vero fuerit in tecto, ne descendat in domum, nec ingrediatur, ut quidquam tollat e domo sua.* 16. *Et qui fuerit in agro, ne revertatur ad ea, quae reliquit a tergo, ad tollendum pallium suum.* 17. *Vae autem praegnantibus et lactantibus in illis diebus.* 18. *Orate vero, ne fiat fuga vestra hyeme.* 19. *Erunt enim dies illi afflictio, qualis non fuit a primordio rerum conditarum, quas condidit Deus, usque ad hoc tempus, nec futura est.* 20. *Et nisi Dominus abbreviasset dies, non fuisset salva universa caro, sed propter electos quos elegit, abbreviavit dies.* 21. *Ac tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic Christus, ecce illic: ne credatis.* 22. *Surgent enim pseudochristi et pseudoprophetae, et edent signa et prodigia ad fallendum (si fieri possit) etiam electos.* 23. *Vos autem cavete: ecce praedixi vobis omnia.*

LUC. XXI. 20. *Quum autem videritis circumdari ab exercitibus Hierosolymam, tunc scitote, quod immineat desolatio eius.* 21. *Tunc qui in Iudaea sunt, fugiant ad montes: et qui in medio eius, discedant: et qui in regionibus, non intrent in eam.* 22. *Quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quae scripta sunt.* 23. *Vae autem praegnantibus, et mamma nutrientibus in illis diebus: erit enim afflictio magna super terram, et ira in populo hoc.* 24. *Et cadent acie gladii, et captivi ducentur in omnes gentes: et Ierusalem calcabitur a gentibus, donec impleantur tempora gentium.* XVII. 22. *Et ait ad discipulos, Venient dies quando desiderabitis videre unum dierum filii hominis, nec videbitis.* 23. *Et dicent vobis: Ecce hic, ecce illic: nolite ire, neque sectemini.* 24. *Nam sicut fulgur coruscans e regione, quae sub coelo est, in alteram, quae sub coelo est, fulget: ita erit filius hominis in die suo.* 25. *Sed prius oportet illum multa pati, et reprobari a natione hac.*

Matth. 15. *Quum videritis abominationem.* Quia res incredibilis erat (ut iam diximus) templi et urbis Hierosolymae excidium, totiusque iudaicae politiae interitus: deinde absurdum videri poterat, salvos non aliter fore discipulos quam si ab eo populo avulsi essent, penes quem deposita erat adoptio et aeternae salutis foedus: Christus Danielis testimonio utrumque confirmat, ac si diceret, Ne in templo et legalibus caeremoniis sitis defixi, certum finem illis imposuit Deus, ac pridem testatus est, quum veniret redemptor, cessatura esse sacrificia: ne vobis molestum sit resecari a gente vestra. Deus etiam de futura illius abdicatione suos in tempore admonuit. Porro talis praedictio non modo ad tollendam scandali materiam valebat, sed etiam ad erigendas piorum mentes, ut in extremis cladi-

bus se divinitus respici, suamque salutem curari scientes, ad sacram ancoram confugerent, in qua inter saevissimas iactationes firma tamen et tuta illis erat statio. Verum antequam ultra progrediar, excutiendus est qui a Christo citatur locus. Falluntur autem, meo iudicio, interpretes, qui ex nono capite Danielis testimonium hoc petitum esse tradunt. Neque enim illic ad verbum habetur *abominatio desolationis*, et certum est, angelum non de ultima vastatione, cuius hic Christus meminit, disserere, sed de temporali dissipatione, quam attulit tyrannis Antiochi. Capite autem duodecimo angelus finalem, ut vocant, legalis cultus abrogationem, quae futura erat Christi adventu, praedicit. Postquam enim fideles ad infractam constantiam hortatus est, tempus certum tam ruinae quam instaurationis definit: ex quo (inquit) ablatum fuerit iuge sacrificium, et posita fuerit abominatio desolationis, restabunt dies mille ducenti et nonaginta. Beatus qui exspectaverit, donec ad mille trecentos triginta quinque dies perveniat. Scio hunc locum propter suam obscuritatem varie torqueri, sed mihi videtur simplex hic esse sensus, quod angelus, postquam semel templum ab Antiochi pollutionibus et idolis purgatum fuerit, pronuntiet venturum rursus esse tempus, quo novae profanationi expositum sine spe restitutionis sanctitatem suam omnemque reverentiam perpetuo amittat. Quia autem funestus ac lugubris erat nuntius, iterum prophetam ad annum unum et biennium et sex menses revocat. Quibus verbis tam malorum diuturnitas quam exitus notatur. Nam in continua malorum serie longus iam videtur anni circuitus: ubi autem duplicatur temporis spatium, multo magis crescit molestia. Hortatur ergo spiritus fideles, ut non modo ad integri anni (hoc est longi temporis) tolerantiam se comparent: sed ut statuant, continuo multarum aetatum tenore ferendas sibi esse afflictiones. Porro in dimidio temporis subest non parva consolatio, quia, licet diuturnae sint afflictiones, perpetuas tamen non fore ostendit spiritus. Ac prius quidem usus fuerat hac loquendi forma, Durabit ecclesiae calamitas per tempus, tempora et dimidium temporis. Nunc vero triennium illud cum sex mensibus per dies supputat, ut fideles in longiore malorum tractu magis obdurescant. Solenne enim est hominibus in rebus adversis non per annos vel menses, sed per dies singulos tempus supputare, quia dies unus illis instar anni est. Tandem beatos fore dicit, qui sustinuerint usque ad finem illius temporis, hoc est, qui invicta patientia ad metam usque pertigerint. Nunc Christus quod proposito suo quadrabat solum eligit: nempe instare sacrificiis finem, et locandam in templo abominationem esse, quae signum sit ultimae desolationis. Quia autem in praesenti suo statu nimis tenaciter haerebant Iudaei, ut ad prophetias, quibus praedicta erat eius abolitio, minime attenderent, Christus, quasi aurem vellicans, attente locum illum legere ipsos iubet: ut discant clare testatum esse a prophetis, quod illis tam difficile est creditu. *Abominatio* tantundem valet ac profanatio: nam hac voce notatur immunditles, quae purum Dei cultum vitiat aut evertit. Dicitur autem desolationis, quod templi et politiae interitum secum traheret: sicuti prius cap. 9 pollutionem ab Antiocho illatam, quasi vexillum temporariae desolationis esse dixerat: sic enim nomen alae, vel expansionis interpretor. Falluntur autem, quibus videtur notari Hierosolymae obsidio: nec eorum errori suffragantur Lucae verba, cui non idem, sed aliud dicere propositum fuit. Nam quia olim urbs illa quasi in medio excidio liberata fuerat, ne quid tale in posterum sperent fideles, simul atque ab hostibus circumdata fuerit, pronuntiat Christus actum fore, quia prorsus nudata sit Dei auxilio. Sensus ergo est, non fore dubium eventum belli, quia exitio devota sit urbs illa, quod nihilo magis effugere poterit quam coeleste decretum rescindere. Ideo aliquanto post subiicitur, ipsam a gentibus calcatum iri: quae loquutio ultimam ruinam significat. Porro quia in speciem absurdum erat, sanctam urbem ita prostitui gentium libidini, additur consolatio, ad tempus gentibus permitti tantum licentiae, donec maturescat earum iniquitas, atque in lucem erumpat quae illis reposita est ultio.

16. *Tunc qui in Iudaea sunt.* Postquam prophetae testimonio docuit Christus, templo profanato exstinctum paulo post iri cultum legalem, subiicit, diras et horrendas calamitates toti Iudaeae instare, ut nihil optabilius sit quam procul inde subduci: et simul adeo repentinas fore dicit, ut vix celerrimae fugae tempus suppetat. Huc enim pertinent loquutiones, *qui in tecto est, ne intret in domum: qui in agro est, ne revertatur:* ne scilicet dum sua servare cupiunt se ipsos perdant. Item, *vae praegnantibus et lactantibus:* quia scilicet liberae et expeditae ad fugam non erunt. Item, *orate ne hyeme aut sabbato contingat fuga vestra:* ne scilicet festinationem vel religio, vel itineris asperitas, et brevitas dierum impediat ac moretur. Consilium ergo Christi fuit, primum suos expergefacere, ne beatam amplius quietem regnique terreni delitias imaginarentur: deinde eorum animos fortitudine munire, ne communibus ruinis succumberent. Violenta quidem fuit haec admonitio, pro ipsorum tamen stupore et ingenti malorum gravitate necessaria.

21. *Erit enim tunc afflictio.* Lucas etiam dies ultionis fore dicit, et iram in populo illo, ut impleantur quaecunque scripta sunt. Nam quum obstinata populi malitia ruptum tunc fuerit Dei foedus, terram ipsam et aërem prodigiosa mutatione concuti oportuit. Nulla quidem magis exitialis plaga

diaboli praestigias amplecterentur pro Dei auxilio. Nam quum Iudaei ob contemptam redemptionem tam duriter oppressi, violentis saltem remediis a perfidia retrahendi essent, novas spes astute illis obiecit Satan, quae a Deo longius ipsos abducerent. Et certe nihil magis exitiale est quam, dum in rebus adversis consilio destituimur, sub nominis Dei praetextu mendaciis decipi, quae et resipiscentiae ianuam nobis obstruunt, et infidelitatis tenebras augent, et tandem desperatione confusos ad insaniam praecipitant. Quare in tanto periculo minime supervacua repetitio fuit: ac praesertim quum pseudoprophetas non levibus machinis ad fallendum instructos fore admoneat Christus, nempe signis et portentis quae obstupefaciant infirmas mentes. Nam quum miraculis virtutis suae praesentiam testetur Deus, et ideo sigilla sint verae doctrinae, nihil mirum si impostoribus reverentiam conciliant. Et tali illusionis genere ulciscitur Deus hominum ingratitudinem, ut mendacio credant, qui veritatem respuerunt, magisque ac magis obtenebrentur, qui ad oblatam lucem clauserunt oculos. Quanquam et simul suorum constantiam exercet, quae inde clarius refulget, dum nullis fallaciis succumbunt. Porro quum antichristos et mendaces prophetas Dominus miraculis armatos fore pronuntiet, non est cur tantopere superbiant papistae hoc obtentu, vel ipsorum iactantia territemur. Miraculis superstitiones suas confirmant: nempe quibus praedixit filius Dei, labefactandam esse multorum fidem. Quare tantum apud prudentes momenti habere non debent, ut per se sufficiant ab probandum hoc vel illud doctrinae genus. Si excipiant, hoc modo everti ac in nihilum redigi miracula, quibus tam legis quam evangelii sancita fuit autoritas: respondeo, certam spiritus notam illis insculptam fuisse, quae dubitationem et errandi metum fidelibus eximeret. Neque enim quoties ad suos confirmandos virtutem suam exseruit Deus, ita confuse operatus est, quin vera exstaret nullique fallaciae obnoxia distinctio. Adde quod doctrinam sic obsignant miracula, ut illa quoque vicissim praeluceat, et discutiat omnes nebulas, quibus simplices mentes offuscat Satan. Denique si ab imposturis cavere placet, sit apud nos individua signorum et doctrinae coniunctio.

24. *Si fieri posset, etiam electi.* Hoc additum fuit incutiendi terroris causa, quo magis sollicite intenti essent fideles ad cavendum: nam ubi tam effraeni licentia grassantur pseudoprophetae, tantaque fallendi efficacia illis conceditur, facile esset securos et incautos eorum fraudibus illaqueari. Christus ergo discipulos suos ad excubias agendas hortatur et excitat: deinde etiam admonet non esse, cur turbentur novitate spectaculi, si multos passim in errorem abripi videant. Caeterum ut curam suis iniicit, ne torpentes circumveniat Satan, ita rursum amplam fiduciae materiam suppeditat, in quam quieti recumbant, dum ipsos promittit adversus quascunque Satanae insidias Dei praesidio et custodia tutos fore. Ergo quantumvis fragilis sit ac lubrica piorum conditio, firma tamen hic fultura ostenditur, in qua consistant: quia possibile non sit, eos a salute excidere, cuius fidelis est custos filius Dei. Neque enim illis apud se tanta suppetit munitio, quae Satanae machinis resistat, sed quia Christi sunt oves, quas nemo poterit rapere ex eius manu (Io. 10, 28). Notandum autem est, quod salutis nostrae firmitas non in nobis, sed in arcana Dei electione locatur. Quanquam enim custoditur salus nostra per fidem (ut Petrus docet ep. I. cap. 1, 5), altius tamen conscendere oportet, ideo nos in tuto esse, quia nos pater filio suo dedit et filius ipse nihil quod sibi datum est periturum affirmat.

25. *Ecce praedixi vobis.* Plenius Domini mentem exprimit Marcus, *vos autem cavete: ecce praedixi.* Quibus verbis docemur, nulla excusatione dignos esse, quos offendicula a Christo praedicta consternant: nam quum nobis Dei voluntas pro regula esse debeat, sufficit nos in tempore esse admonitos, ita ei placere. Deinde quum fidelem se pronuntiet, nec passurum ut tentemur ultra quam simus ferendo, nunquam ad resistendum nobis virtus deerit, modo ne infirmitatem nostram alat torpor (1. Cor. 10, 13).

26. *Ecce in deserto est.* Lucas hunc sermonem alteri Christi responso permiscet: nam quum a Pharisaeis rogatus de adventu regni Dei negasset cum observatione venturum, sequitur in Lucae contextu, quod conversus ad discipulos admonuerit venturos esse dies, quum amplius visuri non sint diem unum filii hominis. Quibus verbis monere voluit, ut in luce ambularent, antequam occuparentur noctis tenebris: debuit enim hic acerrimus illis esse stimulus, ut proficere studerent, quamdiu fruebantur Christi praesentia, dum audirent gravissimas perturbationes instare. Nescitur autem, an eadem de re bis admonuerit Christus discipulos. Sed mihi probabile est, quum de regni Dei adventu fieret mentio, quas hic inseruit sententias Lucam ex alio tempore desumptas attexuisse: quod illi non rarum esse, alibi vidimus. Caeterum quia locus hic per inscitiam varie detortus est, ut genuinum sensum habeant lectores, notanda illis est antithesis inter latebras et longe lateque patentem regni Christi propagationem, eamque subitam et inopinatam, qualis est fulguris extensio ab ortu solis usque ad occasum. Scimus enim pseudochristos (quod crassae et stultae spei gentis illius consentaneum erat) quascunque poterant copias in receptacula deserti, vel in speluncas, vel in alios recessus contraxisse, ut iugum romani imperii vi

postquam afflictionibus defuncta fuerit ecclesia. Non quod ultimo demum Christi adventu apparitura sit regni eius gloria et maiestas, sed quia illuc usque differtur eorum complementum, quae fieri coeperunt post resurrectionem, et quorum duntaxat gustum aliquem Deus suis praebuit, ut longius eos per spei et patientiae viam deduceret. Secundum hanc rationem usque ad ultimum diem fidelium mentes suspendit Christus, ne putent irritum esse, quod testati sunt prophetae de reparatione futura, quia sub densa afflictionum caligine longo tempore submersum lateat. Perperam vero afflictionem dierum illorum quidam interpretes de Hierosolymae excidio accipiunt, quum potius universa sit malorum omnium, de quibus ante Christus disseruit, ἀνακεφαλαίωσις. Porro hoc argumento ad tolerantiam eos animat, quod afflictiones felicem tandem laetumque habebunt exitum. Ac si dixisset, quamdiu peregrinabitur in mundo ecclesia, tempus nubilum fore et obscurum: verum simul ac finis contigerit miseriis, superventurum diem, quo illustris appareat sua maiestas. Caeterum quomodo sol obscurandus sit, hodie coniicere non possumus, sed eventus ipse ostendet. Stellas quidem non re ipsa casuras intelligit, sed secundum hominum sensum: ideo apud Lucam tantum praedicit, fore signa in sole et luna et stellis. Sensus ergo est, tantam fore machinae coeli concussionem, ut stellae ipsae cadere putentur. Additur etiam apud Lucam de formidabili motu maris, ut homines prae metu et anxietate deficiant. Summa autem est, creaturas omnes sursum et deorsum quasi praecones fore citandis hominibus ad horribile illud tribunal, cuius contemptu impie ad ultimum usque diem lascivient.

Matth. 30. *Tunc apparebit signum.* Clarius hoc verbo discernit Christus praesentem regni sui statum a futura eius gloria. Est enim species concessionis, quod in afflictionum caligine Christi maiestas non erit conspicua, nec redemptionem ab eo allatam sentient homines. Nam certe confusa rerum permixtio, quae nunc cernitur, tum mentes nostras obnubilat, tum Christi gratiam obruit, et quasi evanescere facit ex oculis nostris, saltem ut carnis sensu non apprehendatur salus ab eo parta. Ideo se ultimo adventu palam emersurum denuntiat, ut coelesti potentia praeditus, quasi signo in sublime erecto, ad se convertat totius mundi intuitum. Caeterum quia videbat maiorem hominum partem doctrinae suae contemptricem fore, regnoque suo adversam, simul planctum et lamentationem denuntiat omnibus populis: quia scilicet aequum est ut rebelles conterat, perdatque sua praesentia qui absentis imperium spreverunt. Hoc autem dicit, partim ut superbis ac praefractis terrorem incutiens ad resipiscentiam eos adducat: partim etiam ut suorum animos confirmet in tanta mundi contumacia. Est enim non levis offendiculi materia impiorum securitas, quia videntur impune Deo illudere: deinde nihil proclivius est quam prosperae fortunae, qua fruuntur, illecebris capi, ut nobis effluat Dei reverentia. Ergo ne ebriae illorum laetitiae invideant fideles, Christus eam in luctum et stridorem dentium pronuntiat tandem conversum iri. Alludit autem, meo iudicio, ad duodecimum caput Zachariae, v. 11, ubi Deus memorabile iudicii sui specimen instare docens, planctum apud omnes familias fore asserit, qualis fieri solet in funere unigeniti. Quare non est quod mundi conversionem quis exspectet, quia sero et sine profectu tandem sentient quem confixerint. Sequitur deinde signi illius explicatio, quod filium hominis videbunt super nubes venientem, qui sub habitu servi contemptibilis tunc in terra agebat. Atque hoc modo gloriam regni sui coelestem fore admonet, non terrenam, ut falso imaginati erant discipuli.

31. *Et mittet angelos suos.* Specimen suae illius potentiae describit, quod angelos mittet qui electos suos colligant ab extremis mundi partibus. Nam summitas coelorum tantundem valet ac extrema regio. Sed hyperbolice loquitur Christus, ut doceat electos, etiamsi e terra sublati et per aërem disiecti forent, rursum tamen congregatum iri, ut sub capite suo coalescant in vitam aeternam, et sperata haereditate fruantur. Voluit enim suos discipulos Christus solari, ne tristis ecclesiae dissipatio eos frangeret. Quare et nos, quoties vel Satanae artificio distrahi ecclesiam, vel impiorum saevitia lacerari, vel turbari impiis dogmatibus, vel procellis iactari cernimus, ad hanc collectionem discamus referre oculos. Atque si res nobis videtur creditu difficilis, succurrat nobis angelica potentia, quam ideo proponit Christus, ut nos supra humana media erigat. Quamvis enim hominum malitia nunc ecclesia vexetur, per varias fugas et exsilia feratur instabilis, fluctibus etiam allisa frangatur, et misere discerpta nihil habeat firmitatis in mundo, bene nihilominus sperandum est, quia non humano modo, sed coelesti virtute (quae omnibus obstaculis longe erit superior) eam colliget Dominus.

Luc. 28. *His fieri incipientibus.* Apud Lucam clarius exprimitur consolatio, qua suorum animos Christus exhilarat. Quanquam enim haec sententia nihil a verbis Matthaei, quae nuper exposuimus diversum continet: melius tamen ostendit, in quem finem dicantur venturi angeli ad congregandos electos. Necesse enim fuit communi mundi tristitiae et anxietati piorum gaudium opponi quasi e regione, et notari inter ipsos et reprobos discrimen, ne Christi adventum exhorrescerent. Scimus, scripturam non de ultimo tantum iudicio, sed de omnibus, quae quotidie Deus exercet, varie loqui, prout vel ad fideles vel ad incredulos dirigit sermonem.

Sensus est igitur, prophetiam hanc non esse de malis longinquis, quae multis post saeculis visura sit posteritas, sed quae iam impendent, et quidem una simul congerie, ut praesens aetas nullius partis expers futura sit. Itaque Dominus omnes malorum species in unam aetatem congerens, minime ab iisdem posteros eximit, sed tantum discipulos ad omnia constanter ferenda paratos esse iubet.

35. *Coelum et terra transibunt.* Quo maiorem dictis suis fidem conciliet, eorum certitudinem comparatione illustrat, quod scilicet magis stabilita sit ac firma quam fabrica totius mundi. Caeterum hanc loquendi formam vario exponunt interpretes. Quidam enim coeli et terrae transitum ad ultimum diem referunt, quo abolebitur caduca eorum conditio. Alii autem sic resolvunt, potius totam mundi fabricam esse perituram quam ut evanescat vaticinium, quod nuper audivimus. Sed quia non dubium est, quin Christus suorum mentes supra mundi intuitum attollere data opera voluerit, mihi videtur notare assiduas inclinationes, quae in mundo cernuntur, ac si negaret aestimanda esse dicta sua ab instabili et quasi aestuosa mundi varietate: scimus enim, dum res in mundo volvuntur, quam proclive sit mentes nostras simul abripi. Ideo Christus discipulos vetat in mundi respectu occupari, sed quasi e sublimi divinae providentiae specula despicere, quae ventura praedixit. Interea ex hoc loco elicitur utilis doctrina, salutem nostram (quia in Christi promissionibus fundata est) non fluctuare secundum diversas mundi agitationes, sed inconcussam stare, modo etiam fides nostra coelo et terra superior ad ipsum usque Christum transscendat.

36. *Caeterum de die illo.* Hac sententia Christus fidelium animos teneri suspensos voluit, ne falsa imaginatione tempus aliquod ultimae redemptioni praefigant. Scimus, quam volaticum nobis sit ingenium, atque ut nos vana plus quam oportet sciendi cupiditas titillet. Videbat etiam Christus discipulos intempestive ad triumphum properare. Vult ergo diem adventus sui ita sperari et expeti, ut tamen nemo inquirere audeat, quando venturus sit. Vult denique suos discipulos ita incedere in lumine fidei, ut de temporibus incerti revelationem patienter exspectent. Cavendum ergo, ne ultra quam permittit Dominus in temporum articulis simus solliciti. Nam praecipua pars sapientiae nostrae in eo consistit, si nos intra verbi Dei cancellos sobrie continemus. Porro ne hominibus molestum sit, diem illum nescire, angelos eis Christus associat: nimiae enim superbiae ac improbae cupiditatis foret, plus nobis appetere, qui super terram reptamus, quam coelestibus angelis concessum sit. Apud Marcum additur, *etiam filius hominis.* Porro ter et quater insanus foret, qui se gravatim ignorantiae subiiceret, quam ne ipse quidem Dei filius nostra causa subire abnuit. Caeterum quia hoc Christo indignum esse multi putabant, conati sunt huius sententiae duritiem suo commento lenire. Ad captandum etiam subterfugium eos forte compulit Arianorum malitia, qui hinc evincere conati sunt, Christum non esse verum et unicum Deum. Ergo, secundum eos, nescivit Christus diem extremum, quia aliis patefacere noluit. Sed quum palam sit, Christo communem cum angelis ignorantiam tribui, alius sensus aptior nobis quaerendus est, quem antequam profero, breviter diluam eorum obiecta, qui filium Dei contumelia affici putant, si in eum ulla ignorantia competere dicatur. Primo quod obiiciunt, Deo nihil esse incognitum, facilis est solutio. Scimus enim duas naturas in Christo ita fuisse coniunctas in unam personam, ut sua cuique proprietas maneret: praesertim vero quievit divinitas, seque minime exseruit, quoties ad implendum mediatoris officium interfuit humanam naturam seorsum operari, quod suum erat. Quare nihil absurdi fuit, Christum, qui omnia sciebat, aliquid secundum hominis sensum nescire: neque enim aliter dolori et anxietati obnoxius, et nobis similis esse poterat. Quod vero excipiunt quidam, non congruere ignorantiam Christo (quae poena est peccati), plus quam absurdum est. Ac primo quidem inscite nugantur, ignorantiam (quae angelis tribuitur) ex peccato manare: sed in altero non minus insulsi sunt, quod non agnoscunt Christum ideo carnem nostram induisse, ut debitas peccatis nostris poenas in se susciperet. Quod autem secundum hominem Christus diem ultimum nescivit, id nihilo magis divinae eius naturae derogat quam quod mortalis fuit. Caeterum non dubito, quin ad munus sibi a patre iniunctum respiciat, quemadmodum supra, quum diceret, non esse suum hos vel illos ad dexteram et sinistram suam locare. Non enim (ut illic exposui) simpliciter hoc sibi detrahebat, sed sensus erat, non fuisse a patre missum cum hoc mandato, quamdiu inter mortales versatus est. Sic etiam nunc intelligo, quatenus mediator ad nos descenderat, donec sua provincia defunctus esset, non fuisse illi datum quod postea a resurrectione accepit: nam tunc demum sibi datam esse rerum omnium potestatem asseruit.

MATTH. XXIV. 37. *Sed sicut dies Noë, ita erit et adventus filii hominis.* 38. *Sicut enim erant in diebus, qui praecesserunt diluvium, edentes et bibentes, contrahentes matrimonium et nuptum dantes, usque ad eum diem, quo intravit Noë in arcam,* 39. *Et non cognoverunt, donec venisset diluvium, et sustulisset universos: ita erit et adventus filii hominis.* 40. *Tunc duo erunt in agro, unus assumitur, et alter*

relinquitur. 41. *Duae molentes in mola: una assumitur, et altera relinquitur.* 42. *Vigilate ergo, quia nescitis, qua hora dominus vester venturus sit.*

MARC. XIII. 33. *Cavete, vigilate et orate: nescitis enim, quando tempus sit.*

LUC. XVII. 26. *Et sicut accidit in diebus Noë, ita erit et in diebus filii hominis.* 27. *Edebant, bibebant, uxores ducebant, et dabantur nuptum, ad eum usque diem, quo intravit Noë in arcam: et venit diluvium, et perdidit omnes.* 28. *Consimiliter etiam sicut accidit in diebus Lot, edebant, bibebant: emebant, vendebant: plantabant, aedificabant.* 29. *Caeterum quo die exiit Lot e Sodomis, pluit ignis et sulphur e coelo, et omnes perdidit:* 30. *Secundum haec erit dies, quo filius hominis revelabitur.* 31. *In illo die, qui fuerit in tecto, et vasa eius in domo, ne descendat ad tollendum illa: et qui in agro, similiter non redeat ad relicta.* 32. *Memores estote uxoris Lot.* 33. *Quicunque quaesierit animam suam servare, perdet illam: et quicunque perdiderit illam, gignet in vitam.* 34. *Dico vobis, in illa nocte erunt duo in lecto uno: unus assumetur, et alter relinquetur.* 35. *Duae erunt simul molentes: una assumetur, et altera relinquetur.* 36. *Duo erunt in agro: unus accipietur, alter relinquetur.* 37. *Tunc respondentes dicunt ei: Ubi Domine? Ipse vero dixit eis: Ubi cadaver, illic cogentur et aquilae.* XXI. 34. *Cavete autem vobis, ne quando graventur corda vestra crapula et ebrietate, et curis huius vitae, subitusque vobis immineat dies ille.* 35. *Tanquam laqueus enim superveniet in omnes, qui sedent super faciem totius terrae.* 36. *Vigilate itaque omni tempore, deprecantes ut liceat vobis effugere ista omnia, quae futura sunt, et stare ante filium hominis.*

Matth. 37. *Sicut dies Noë.* Quanquam nuper suorum animos Christus suspendit, ne de ultimo die nimis scrupulose inquirerent, ne tamen secure mundi delitiis indormiant, nunc ad sollicitudinem eos hortatur. Sic ergo incertos de suo adventu esse voluit, ut tamen quotidie, imo singulis momentis, ad eum exspectandum intenti sint. Porro ut illis torporem excutiat, et acrius ad cavendum stimulet, mundo in bruta socordia demerso venturum repente finem praedicit: quemadmodum in diebus Noë gentes omnes diluvio praeter spem absorptae sunt, quum suaviter in delitias se ingurgitarent, et paulo post Sodomitae, quum in suas libidines proiecti nihil metuerent, igne coelesti consumpti sunt. Quum talis sub diem ultimum futura sit mundi securitas, non est cur sibi vulgi exemplo indulgeant fideles. Nunc tenemus Christi consilium, ne subito obruantur fideles, semper agendas illis esse excubias, quia inopinatus adveniet ultimi iudicii dies. Sodomae solus Lucas meminit, et quidem 17. capite, ubi per occasionem, posthabita ratione temporis, hunc Christi sermonem recitat. Sed absurdum non est, duos evangelistas uno exemplo fuisse contentos, quamvis duo essent a Christo proposita, praesertim quum per omnia quadraret, totum genus humanum olim, quum otiosa laetitia difflueret, paucis exceptis repente fuisse absorptum. Quod autem dicit, edendo, bibendo, celebrandis nuptiis, et aliis negotiis saecularibus tunc homines operam dedisse, quum Deus totum mundum diluvio, et fulminibus Sodomam perdidit: his verbis significat, perinde fuisse occupatos in commodis et delitiis praesentis vitae, ac si nulla mutatio timenda esset. Etsi autem statim praecipiet discipulis, ut sibi a crapula et terrenis curis caveant, hoc tamen loco directe non damnat illorum temporum intemperiem, sed potius contumaciam, qua factum est ut spretis Dei minis supini exspectarent horribilem interitum. Quum ergo durabilem statum sibi promitterent, secure in consuetis suis rationibus pergere non dubitarunt. Atque hoc quidem per se vitiosum ac damnabile non fuisset, necessitatibus suis prospicere, nisi crassum stuporem opposuissent Dei iudicio, ut clausis oculis ad peccandi licentiam ruerent, quasi nullus esset in coelo vindex. Ita nunc Christus ultimam mundi aetatem prorsus stupidam fore docet, ut nihil cogitet quam de praesenti vita, suasque curas in longum tempus extendat, solitum vitae cursum, ac si in eodem statu mansura semper esset terra, continuans. Sunt autem aptissimae similitudines: quia si nobis proponimus, quid tunc contigerit, non amplius nos decipiet eiusdem in mundi ordine tenoris adspectus, ut credamus perpetuo staturum. Nam triduo postquam in summa tranquillitate res suas quisque agebat, terra inundatione submersa fuit, et quinque urbes igni consumptae.

39. *Non cognoverunt donec venisset diluvium.* Fons et causa ignorantiae fuit, quod incredulitas excaecaverat eorum mentes: sicut rursum docet apostolus ad Hebraeos cap. 11, 7, Noë fidei oculis occultam adhuc Dei vindictam eminus vidisse, ut mature eam timeret. Et hic Christus Noë cum reliquo mundo, Lot cum Sodomitis comparat, ut discant fideles sese colligere, ne cum aliis vagantes evanescant. Notandum autem est, ideo tunc reprobos obtorpuisse in suis malis, quia Dominus non nisi servos suos salvifica admonitione cavendi opportune dignatus est: non quod de futuro diluvio prorsus celati sint terrae incolae (quorum oculis Noë in arcae fabrica per annos plus centum triste spectaculum obiecit), sed quia unus homo specialiter de futura totius mundi clade admonitus coelesti oraculo, et in spem salutis erectus fuit. Nunc quanquam vulgo personat ultimi iudicii fama, quia tamen pauci divinitus edocti Christum suo tempore venturum iudicem sentiunt, hoc singulari Dei beneficio expergefieri convenit, et acui eorum sensus, ne se

communi socordia implicent. Nam Petrus (ep. II. 2, 5) in hunc finem arcam Noë confert baptismo nostro, quod scilicet exigua hominum manus a multitudine segregata inter aquas servetur. Quare ad hanc paucitatem referendi sunt animi, si cupimus salvi evadere.

40. *Tunc duo erunt in agro, unus assumitur.* Lucas antequam hoc referat, sententias quasdam inserit: quarum prima apud Matthaeum ad Hierosolymae excidium pertinet, *qui fuerit in tecto, ne descendat in domum suam ad tollenda vasa.* Sed fieri potest, ut Christus eadem verba ad res diversas accommodaverit. Sequitur apud eundem Lucam admonitio, ut discipuli *memores sint uxoris Lot:* nempe ut eorum, quae a tergo sunt, obliti ad metam supernae vocationis contendant. Nam ideo conversa fuit in statuam salis uxor Lot, quod dubitans, an frustra ex urbe migrasset, respexerit post tergum: quod erat fidem abrogare Dei oraculo. Probabile est etiam desiderio sui nidi, in quo placide quieverat, fuisse retractam. Quum ergo in ea aeternum documentum exstare voluerit Deus, firmandi sunt animi fidei constantia, ne haesitatione in medio cursu flaccescant: deinde ad perseverantiam formandi, ut, illecebris caducae vitae valere iussis, libere et alacriter ad coelum adspirent. Tertia quoque sententia apud Lucam additur, *animas suas perdituros, qui voluerint eas servare,* ne fideles impediat terrenae vitae cupiditas, quominus per medias mortes intrepide ad salutem sibi in coelis repositam festinent. Et concinne exprimit Christus praesentis vitae fragilitatem, quum dicit animas ζωογονεῖσθαι (hoc est, generari in vitam), ubi perditae fuerint. Perinde enim est ac si homines negaret in terra vivere, quia verae demum et solidae vitae initium est renuntiare mundo. Postea subiicit Lucas, quod apud Matthaeum quoque habetur, viros et feminas tunc direptum iri, ne copulae, quibus mutuo inter se devincti sunt homines in mundo, pios retineant vel morentur. Saepe enim contingit, ut, dum alii alios respiciunt, nemo gradum promoveat. Ergo ut quisque pro se, omni vinculo solutus et expeditus, celeriter currat, docet Christus ex uno pari alterum coniugem assumptum iri, altero relicto: non quod necesse sit, quicunque inter se coniuncti sunt, ita divelli (faciet enim sancta pietatis copula, ut viro probo mulier quoque proba adhaereat, patremque comitentur filii) sed tantum voluit Christus, ut remoras omnes abscinderet, singulos ad festinationem hortari, ne qui iam accincti sunt, socios frustra exspectent. Apud Lucam subiicitur sententia illa, *ubicunque fuerit corpus, etc.* Restringi tamen ad diem ultimum non debet, sed quum rogassent discipuli, *ubi Domine?* hoc est: quomodo et recti stabimus in tanta concussione, et tuti manebimus in tam gravibus procellis? et quae latebrae nos coniunctos protegent? Christus (sicuti apud Matthaeum) se firmae unitatis vexillum esse testatur, sub quo omnes filios Dei colligi oporteat.

42. *Vigilate ergo.* Expressior vel magis specialis exhortatio refertur a Luca, *cavendum esse, ne corda graventur crapula et ebrietate et curis saecularibus.* Et certe qui intemperanter vivendo sensus habet cibo vinoque obrutos, mente ad coelestis vitae meditationem nunquam consurget. Sed quia nulla est carnis cupiditas, quae non hominem inebriet, his omnibus danda est opera, ne se mundo ingurgitent, si volunt ad Christi regnum properare. Apud Matthaeum uno vigilantiae nomine continua illa notatur attentio, quae facit ut erectis sursum mentibus in terra peregrinemur. Apud Marcum primo iubentur discipuli, videre ne scilicet incautos vel torpentes circumveniat interitus: deinde iubentur vigilare, quia subinde obrepunt variae carnis illecebrae, quibus sopiuntur mentes. Postea sequitur exhortatio ad preces, quia scilicet aliunde suppetias petere necesse est, quibus nostra infirmitas levetur. Lucas ipsam precationis formam dictat. Primum ut nos dignetur Deus ex tam profundo et multiplici labyrintho eripere: deinde salvos et incolumes sistere in conspectum filii sui. Neque enim illuc pervenire licebit, nisi mirabiliter innumeras mortes effugerimus. Caeterum quia ex periculis enatando praesentis vitae cursum transigere non sufficeret, Christus hoc tanquam praecipuum ponit, ut nobis ante suum tribunal stare liceat.

Quia nescitis diem. Notandum est, incertum adventus Christi tempus (quod plerisque fere omnibus segnitiem inducit) attentionis et vigilantiae stimulum debere nobis esse. Nam consulto absconditum nobis esse voluit Deus, ut nullo momento securi continuas excubias agamus. Qualis enim fidei et patientiae esset probatio, si fideles, tota vita otiose vagantes in suis delitiis, in Christi occursum triduo se ante accingerent?

MATTH. XXIV. 43. *Illud autem scitote, quod si scisset paterfamilias, qua hora fur venturus fuisset, vigilasset utique, et non sivisset perfodi domum suam.* 44. *Ideo et vos estote parati: quia qua hora non putatis, ea filius hominis venturus est.* 45. *Quisnam est fidelis servus et prudens, quem praefecit dominus famulitio suo, ut det illis cibum in tempore?* 46. *Beatus servus ille, quem, quum venerit dominus eius, invenerit sic facientem.* 47. *Amen dico vobis, super omnia bona sua constituet eum.* 48. *Quod si dixerit servus ille malus in corde suo: Cunctatur dominus meus venire.* 49. *Coeperitque percutere conservos, imo edere et bibere cum ebriis:* 50. *Veniet dominus servi illius in die, quo non exspectat, et hora, qua*

nuina summa est, non sufficere alacre exigui temporis studium, nisi infatigabilis constantia simul accedat. Hoc autem aptissima similitudine exprimit Christus. Paulo ante hortatus fuerat discipulos, ut per obscura loca et caliginosa iter facturi lucernis instructi essent: sed quia, nisi oleum suggeratur, paulatim arescit lucernae ellychnium, et lumen suum amittit, iam dicit Christus, assidua virtutis subministratione opus habere fideles quae lumen in eorum cordibus accensum foveat: alioqui fore, ut in medio spatio deficiat eorum alacritas.

1. *Simile erit regnum coelorum.* Hoc nomine status futurae ecclesiae intelligitur, quae Messiae auspiciis colligenda erat. Tam insigni autem elogio data opera utitur, ne falso beatae perfectionis commento sese decipiant fideles. Porro similitudinem ex communi vitae usu sumpsit. Puerilis enim Hieronymi et similium fuit speculatio, qui hoc ad virginitatis laudem traxerunt: quum nihil aliud Christo fuerit propositum quam taedii molestiam levare, quae ex mora sui adventus concipi poterat. Dicit igitur, nihil se a nobis exigere quam quod vulgo amicis praestari solet in solenni ritu nuptiarum. Usu autem receptum erat, ut virgines (quae tenerae sunt ac delicatae) sponsum honoris causa in thalamum deducerent. Caeterum in eo vertitur summa parabolae, quod non satis est ad officium semel accinctos fuisse et paratos, nisi ad finem usque duremus.

2. *Quinque prudentes.* In fine proximi capitis peculiariter Dominus sapere volebat oeconomos: quia aequum est, ut quo quisque plus oneris sustinet, et in arduis negotiis versatur, eo prudentius se gerat. Nunc autem ab omnibus Dei filiis prudentiam in genere requirit: ne scilicet inconsiderate ruendo Satanae in praedam se exponant. Hanc vero prudentiae speciem designat, ut necessariis subsidiis se instruere curent ad peragendum vitae cursum. Tempus enim quamvis breve pro impatientiae nostrae fervore nimis diu protrahi videtur: deinde ea est nostra inopia, quae subsidiis in singula momenta egeat.

5. *Tardante autem sponso.* Quod dormitio a quibusdam in malam partem trahitur, quasi fideles una cum aliis socordiae se dedant, et indormiant vanitatibus saeculi, a Christi mente et parabolae contextu prorsus alienum est. Probabilius esset de morte accipere, quae fideles occupat ante Christi adventum: neque enim nunc tantum exspectanda nobis est salus, sed ubi vita defuncti in Christo quiescimus. Ego tamen simplicius accipio de negotiis terrenis, quibus implicari fideles necesse est, quamdiu in carne habitant. Etsi autem nunquam obrepere illis debet regni Dei oblivio, non tamen somno inepte confertur occupationum huius mundi distractio. Neque enim sic intenti esse possunt in Christi occursum, quin eos vel distrahant, vel retardent, vel implicent variae curae. Unde fit ut vigilando ex parte dormiant. Quod ad clamorem spectat, metaphorice positum esse interpretor pro subito adventu. Scimus enim, quoties novum aliquid et inopinatum accidit, solere homines tumultuari. Clamat quidem Dominus quotidie, brevi se venturum: sed tunc tota mundi machina resonabit, et terrifica maiestas sic implebit coelum et terram, ut non modo sopitos expergefaciat, sed mortuos educat e sepulcris.

8. *Fatuae autem prudentibus dixerunt.* Hic taxatur sera eorum poenitentia, qui suos defectus non ante sentiunt quam dum praeclusa est remediis ianua. Nam ideo stultitiae damnantur, qui sibi in longum tempus non provident, quia secure in sua egestate sibi placent, ac mutuae communicationis tempus sic praetereunt, ut contemnant oblata auxilia. Quia ergo tempestive de comparando oleo non cogitant, Christus nimis seram notitiam deridens, quas stuporis sui poenas daturi sint ostendit, quod scilicet vacuos se et aridos sine profectu animadvertent.

9. *Ne non sufficiat nobis.* Scimus ideo, varie distribui a Domino sua dona cuique ad propriam mensuram, ut mutuo alii alios iuvent, et conferant in commune, quod apud singulos depositum est, atque hoc modo sacram in ecclesia membrorum connexionem foveri: sed hic tempus notat Christus, quo sublatis sarcinis ad suum tribunal omnes vocabit, ut reportet quisque prout in corpore suo gesserit. Merito itaque quam quisque acceptae gratiae partem sibi reposuit, viatico comparat, quod pluribus non sufficeret. Proinde quod mox subiicitur, *ite, et emite vobis*, non admonitio est, sed exprobratio, hoc sensu, Fuit antehac emendi tempus, quod a vobis negligi non oportuit: prostabat enim tunc oleum venale, cuius recuperandi ablata est facultas. Quanquam hinc stulte inferunt papistae, virtutibus nostris vel industria acquiri perseverantiae donum. Nam in verbo emendi nequaquam pretium notatur: sicut ex Iesaia (55, 1) clare patet, ubi Dominus, nos ad emendum invitans, nullam compensationem flagitat, sed in promptu se vinum et lac habere dicit, quod gratuito donet. Ergo non alia est comparandi ratio quam ut fide recipiamus quod nobis oblatum est. Tandem sequitur, ianuam regni coelestis omnibus male providis clausum iri, quia in medio cursu defecerint. Neque enim hic scrupulose quaerendum est, quomodo emendi gratia profectas fuisse stultas virgines dicat Christus, quia non aliud significat quam omnes ab ingressu coelorum arcendos esse, qui in ipso articulo parati non fuerint.

MATTH. XXV. 31. *Quum autem venerit filius
hominis in gloria sua, et omnes sancti angeli cum
eo, tunc sedebit super sedem gloriae suae.* 32. *Et
congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit
eos alteros ab alteris, sicut pastor segregat oves ab
haedis.* 33. *Et statuet oves quidem a dextris suis,
haedos autem a sinistris.* 34. *Tunc dicet rex iis, qui
a dextris sibi erunt: Venite benedicti patris mei:
possidete regnum paratum vobis ab exordio mundi.*
35. *Esurivi enim, et dedistis mihi edere: sitivi, et
dedistis mihi bibere: hospes eram, et collegistis me:*
36. *Nudus, et operuistis me: infirmus, et visitastis
me, in carcere eram, et venistis ad me.* 37. *Tunc
respondebunt ei iusti, dicentes: Domine, quando te
vidimus esurientem, et pavimus: aut sitientem, et de-
dimus tibi potum?* 38. *Quando autem te vidimus
hospitem, et collegimus te: aut nudum, et cooperuimus
te?* 39. *Aut quando te vidimus infirmum, aut in
carcere, et venimus ad te?* 40. *Et respondens rex
dicet illis: Amen dico vobis, quatenus fecistis uni de
his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* 41. *Tunc
dicet et iis, qui a sinistris erunt: Discedite a me
maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo
et angelis eius.* 42. *Esurivi enim, et non dedistis
mihi cibum: sitivi, et non dedistis mihi potum.*
43. *Hospes eram, et non collegistis me: nudus, et non
operuistis me: infirmus et in carcere eram, et non
visitastis me.* 44. *Tunc respondebunt ei et ipsi,
dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem, aut
sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum,
aut in carcere, et non ministravimus tibi?* 45. *Tunc
respondebit illis, dicens: Amen dico vobis, quatenus
non fecistis uni de minimis his, nec mihi fecistis.*
46. *Et ibunt hi in supplicium aeternum, iusti vero
in vitam aeternam.*

LUC. XXI. 37. *Docebat autem interdiu in
templo: noctu vero exiens diversabatur in monte, qui
vocatur olivarum.* 38. *Et omnis populus diluculo
veniebat ad eum, ut in templo eum audiret.*

Prosequitur Christus eandem doctrinam, et quod prius descripsit sub parabolis, nunc plane et sine figuris explicat. Summa est, ut se fideles ad sancte recteque vivendi studium animent, debere fidei oculis ad coelestem vitam respicere, quae nunc abscondita, ultimo tandem Christi adventu patefiet. Nam quum pronuntiat se tunc sessurum in solio gloriae suae, ubi cum angelis venerit, hanc ultimam revelationem opponit confusis et incompositis terrenae militiae agitationibus: ac si dixisset, se non ideo apparuisse, ut statim constitueret regnum suum, itaque spe et patientia opus esse, ne discipulos mora longior debilitet. Unde colligimus hoc rursus esse additum, ut discipuli, exempto errore praesentis et subitae felicitatis, mentes suas suspenderent usque ad secundum Christi adventum, interea eius absentia non conciderent, nec labascerent: ideo tunc demum se regis nomine insignem fore dicit. Nam etsi regnum suum auspicatus est in terris, et nunc ad patris dexteram sedet, ut summo imperio gubernet coelum et terram: nondum tamen erectum est in hominum conspectu solium illud, unde divina eius maiestas longe plenius quam nunc ultimo die fulgebit. Tunc enim constabit solidus effectus eius gloriae, quam nunc fide tantum gustamus. Sedet ergo nunc Christus in solio coelesti, quatenus ad fraenandos hostes ac tuendam ecclesiam ipsum regnare necesse est: sed tunc palam, ut perfectum ordinem stabiliat in coelo et terra, ut hostes suos prosternat sub pedibus suis, ut fideles suos colligat in societatem aeternae et beatae vitae, tribunal conscendet: denique tunc re ipsa patebit, quorsum illi datum sit a patre regnum. Dicit *se venturum in gloria sua:* quia, dum versatus est in terris mortalis homo, sub contempto servi habitu iacebat. Et gloriam vocat suam, quam alibi patri suo tribuit, eodem sensu: simpliciter enim divinam gloriam intelligit, quae tunc lucebat in solo patre, quum in ipso esset abscondita.

Matth. 32. *Et congregabuntur.* Amplis et magnificis elogiis regnum suum extollit, ut aliam felicitatem sperare discant discipuli quam animis conceperant. Nam hoc unum illis satis erat, liberari gentem suam a miseriis, quibus tunc oppressa erat, ut constaret Deum non frustra foedus suum pepigisse cum Abraham et eius posteris. Christus vero longius extendit redemptionis per se allatae fructum, quia totius mundi futurus sit iudex. Deinde, ut fideles ad pie vivendum hortetur, negat illam promiscue communem fore bonis et malis: quia mercedem, quae utrisque reposita est, secum afferet. In summa, tunc rite compositum fore regni sui statum pronuntiat, ubi iusti adepti fuerint coronam gloriae, improbis vero praemium, quod meriti sunt, solutum fuerit. Iam quae in illum usque diem differtur separatio haedorum ab agnis, significat, nunc sceleratos sanctis et probis esse permixtos, ut vivant una in eodem grege Dei. Ac videtur comparatio haec ab Ezechiele (34, 21) sumpta esse, ubi Dominus de haedorum petulantia conqueritur, qui et cornibus impetunt miseras oves, et pascua corrumpunt, et aquam conturbant: seque vindicem fore asserit. Quare huc tendit Christi sermo, ne fidelibus nimis acerba sit sua conditio, si nunc cogantur cum haedis agere, imo duros ab illis insultus et molestias sustineant: deinde ut sibi caveant, ne ipsos quoque inficiat vitiorum contagio: tertio, ut sciant pie et innoxie vivendo se operam non ludere, quia tandem apparebit discrimen.

34. *Venite benedicti.* Tenendum memoria est Christi consilium: vult enim suos discipulos nunc spe contentos esse, ut coelestis regni fruitionem

quam nudos vestire, vel pascere famelicos. Caeterum etsi Christus caritatem nobis commendans officia, quae pertinent ad Dei cultum, non excludit, admonet tamen suos discipulos, hanc fore legitimam sanctae vitae probationem, si se in caritate exerceant, secundum illud prophetae, Misericordiam volo et non sacrificium (Hos. 6, 6). Quia scilicet hypocritae, quum avari sint, et crudeles, et fraudulenti, et rapaces, et superbi, fallaci tamen caeremoniarum pompa sanctimoniam simulant. Unde etiam colligimus, si cupimus summo Iudici probari vitam nostram, non esse vagandum in nostris figmentis, sed potius spectandum, quid ille praecipue a nobis exigat. Nam quicunque ab eius praeceptis discesserint, quantumvis sudent ac se macerent in fictitiis operibus, ultimo tamen die hoc tandem audient (Ies. 1. 12), quis haec quaesivit e manibus vestris?

37. *Tunc respondebunt.* Inducit Christus iustos dubitantes, qui tamen non ignorant, eum sibi expensum ferri velle quidquid hominibus tribuitur. Sed quia hoc non ita penitus infixum est eorum animis ut decebat, ideo per hypotyposin repraesentat. Unde enim fit, ut ad beneficentiam adeo tardi simus ac remissi, nisi quia cordibus nostris vere non insidet illa promissio, cum foenore olim a Deo repensum iri quod pauperibus largimur? Huc ergo tendit admiratio quam hic ponit Christus, ut discamus supra captum carnis nostrae assurgere, quoties fidem opemque nostram implorant miseri fratres, ne contempti hominis adspectus beneficentiam nostram retardet.

40. *Amen dico vobis.* Sicuti nuper sub figura docuit Christus, sensum nostrum nondum capere, quanti ipse aestimet caritatis officia, ita nunc aperte pronuntiat, se accepta nobis laturum quaecunque in suos impenderimus. Nos vero plus quam socordes esse oportet, nisi ex visceribus nostris misericordiam exprimat haec sententia, Christum vel negligi vel coli in eorum persona, qui auxilio nostro indigent. Itaque quoties ad miseros iuvandos pigrescimus, veniat nobis filius Dei ante oculos, cui aliquid negare immane sacrilegium est. His etiam verbis ostendit, ea se demum beneficia agnoscere, quae gratis nullo praemii intuitu praestita fuerint. Et certe quum famelicis, et nudis, et hospitibus, et captivis bene fieri iubeat, a quibus nulla sperari potest mutua compensatio, in ipsum respicere necesse est, qui se nobis sponte obstringit, et quod alioqui perditum videri posset, in rationes suas patitur referri. Solos autem fideles nominatim hic commendat: non quia velit in totum alios sperni, sed quia ut quisque proprius ad Deum accedit, ita nobis carior esse debet. Nam etsi commune est societatis vinculum inter omnes filios Adam, sanctior tamen filiis Dei inter se est coniunctio. Ergo quia fidei domesticos extraneis praeferre convenit, peculiariter eos nominat Christus. Quanquam autem illi propositum fuit, divites et qui facultatibus pollent ad levandam fratrum inopiam animare, hinc tamen ad miseros et inopes non vulgaris redit consolatio: quod licet probrosi sint, et abiecti coram mundo, non secus tamen filio Dei pretiosi sunt quam propria membra. Et certe fratres appellans, incredibili eos honore dignatur.

41. *Discedite a me maledicti.* Nunc ad reprobos descendit, quos ita inebriat caduca sua prosperitas, ut se perpetuo beatos fore somnient. Denuntiat ergo se illis venturum iudicem, qui delitias excutiat, in quibus nunc sunt demersi: non quod terrorem illis iniiciat Christi adventus (qui sibi videntur pactum habere cum morte, et securitatis callum sibi obducunt), sed ut de horribili eorum exitio admoniti fideles praesentem illis sortem non invideant. Nam ut nobis necessariae sunt promissiones, quae ad recte vivendi studium nos incitent atque erigant, ita et minae vicissim, quae nos contineant in sollicitudine et metu. Docemur ergo quam optabile sit coniungi filio Dei: quia aeternus interitus et ignis tormentum eos omnes manet, quos a se reiiciet ultimo die. Iubebit autem tunc a se discedere impios, quia multi hypocritae perinde nunc sunt iustis permixti, ac si propinqua illis esset cum Christo affinitas. Porro alibi diximus, *ignis* nomine metaphorice adumbrari poenae atrocitatem, quae sensu nostro non comprehenditur. Quare supervacuum est subtilius cum sophistis inquirere de huius ignis vel materia vel forma: nam eadem ratione de verme disputandum esset, quem Iesaias igni coniungit (Ies. 66, 24. 30. 33). Adde quod idem alio loco satis declarat, metaphoricam esse loquutionem: quia spiritum Dei flabello comparat, quo ignis accenditur, et sulphur quoque admiscet. Quare sub his vocibus futuram in reprobos Dei vindictam concipere oportet, quae omnibus tormentis gravior potius horrorem incutiat quam noscatur. Caeterum notanda est ignis perpetuitas, sicuti gloriae quae nuper fidelibus promissa est.

Qui paratus est diabolo. Diabolum sibi Christus opponit, tanquam reproborum omnium caput. Etsi enim diaboli omnes sunt angeli apostatae, multi tamen scripturae loci principatum uni deferunt, qui sub se impios omnes, veluti in unum corpus, ad interitum colligit: sicuti fideles in vitam sub Christo simul coalescunt, et sub eodem crescunt, donec perfectionem adepti, solide per ipsum Deo cohaereant. Iam vero dicit Christus, gehennam diabolo paratam esse, ne se impii eam effugere posse confidant, dum audiunt in idem supplicium cum diabolo se constringi, quem certum est sine ulla spe liberationis, gehennae pridem mancipatum esse et addictum. Quanquam autem per *angelos diaboli* quidam homines impios intelligunt, magis

tamen probabile est, de solis daemonibus Christum loqui. Atque ita sub his verbis subest tacita exprobratio, quod homines ad spem salutis per evangelium vocati cum Satana perire maluerint, et reiecto salutis autore in hanc miseram sortem sponte se coniecerint: non quod minus ipsi ad exitium destinati sint quam diabolus, sed quia in eorum scelere palam apparet exitii causa, dum vocationis gratiam respuunt. Quamvis itaque arcano Dei iudicio reprobi iam antequam nascantur morti devoti sint, quamdiu tamen offertur illis vita, non censentur mortis haeredes vel Satanae socii, sed ab incredulitate emergit ac detegitur eorum perditio, quae prius abscondita erat.

44. *Tunc respondebunt et ipsi.* Eadem hypotyposis, qua ante usus fuerat Christus, nunc quoque repetitur: ut sciant reprobi, nihil sibi ultimo die profuturos inanes praetextus, quibus se nunc decipiunt. Unde enim tam crudelis superbia in pauperes, nisi quia impune se putant eos contemnere? Ergo ut tales blanditias illis excutiat Dominus, olim (sed nimis sero) sensuros admonet, quod nunc reputare non dignantur: qui nunc scilicet tam abiecti videntur, Christo non minus pretiosos esse quam propria membra.

MATTH. XXVI. 1. *Et factum est, quum consummasset Iesus omnes hos sermones, dixit discipulis suis:* 2. *Scitis, quod post biduum pascha sit: et filius hominis traditur, ut crucifigatur.* 3. *Tunc congregati sunt principes sacerdotum, et scribae, et seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caipha.* 4. *Et consilium inierunt, ut Iesum dolo caperent, et occiderent.* 5. *Dicebant autem: Non in die festo, ne tumultus fiat in populo.* 6. *Quum autem Iesus esset Bethaniae, in domo Simonis leprosi,* 7. *Accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, et effudit super caput ipsius recumbentis.* 8. *Videntes autem discipuli, indignati sunt, dicentes: Ad quid perditio haec?* 9. *Potuit enim istud unguentum venumdari magno, et dari pauperibus.* 10. *Hoc autem cognito, ait illis Iesus: Quid molesti estis mulieri? opus enim bonum operata est erga me.* 11. *Nam semper pauperes habetis vobiscum: me vero non semper habetis.* 12. *Quod enim haec unguentum hoc misit super corpus meum, ad sepeliendum me fecit.* 13. *Amen dico vobis, ubicunque praedicatum fuerit hoc evangelium in toto mundo, narrabitur etiam in eius memoriam, quod ipsa fecit.*

MARC. XIV. 1. *Erat autem pascha, et azymorum dies futuri post biduum: et quaerebant summi sacerdotes et scribae, quomodo eum per dolum comprehensum occiderent.* 2. *Dicebant autem: Non in die festo, ne tumultus fiat populi.* 3. *Et quum esset Bethaniae in domo Simonis leprosi, accumbente eo, venit mulier habens alabastrum unguenti nardi pisticae pretiosae: et comminuto alabastro effudit illi in caput.* 4. *Erant autem quidam, qui indignarentur apud sese, ac dicerent: Ad quid perditio haec unguenti?* 5. *Nam poterat hoc vendi pluris quam trecentis denariis, ac dari pauperibus. Et infremuerunt adversus illam.* 6. *At Iesus dixit: Sinite illam: cur illi molesti estis? bonum opus operata est erga me.* 7. *Semper enim pauperes habetis vobiscum, et quandocunque volueritis, potestis illis benefacere: me vero non semper habetis.* 8. *Quod habuit haec fecit: praevenit, ut ungeret meum corpus ad sepulturam.* 9. *Amen dico vobis, ubicunque praedicatum fuerit evangelium hoc in toto mundo, etiam hoc, quod fecit haec, dicetur in memoriam ipsius.*

LUC. XXII. 1. *Instabat autem dies festus azymorum, qui dicitur pascha.* 2. *Et quaerebant principes sacerdotum, et scribae, quomodo eum interficerent: timebant enim plebem.*

Nunc rursus confirmat Christus, quod discipulis aliquoties fuisse ab eo praedictum vidimus: sed haec ultima praedictio clarius ostendit quam voluntarius se ad mortem offerret: idque necesse fuit, quia nisi obedientiae sacrificio placari Deus non poterat. Simul etiam occurrere scandalo voluit, ne discipuli, necessitate coactum trahi ad mortem putantes, deficerent. Ita duplex fuit huius sententiae usus: primo, ut testatum fieret, sponte ad mortem filium Dei descendere, ut mundum reconciliaret patri (quia neque aliter expiari poterat scelerum reatus, vel acquiri nobis iustitia): deinde non mori tanquam violentia oppressum quam effugere non posset, sed quia ultro se morti obiiceret. Pronuntiat igitur se consulto Hierosolymam venire, ut mortem illic oppetat. Nam quum liberum esset retrocedere, et in tuto recessu transigere tempus illud, in ipso articulo sciens ac volens procedit in medium. Quanquam autem nihil tunc discipulis profuit de obsequio, quod patri praestabat, esse admonitos, postea tamen hac doctrina non vulgariter aedificata fuit eorum fides. Sicuti etiam hodie non mediocris inde utilitas ad nos redit, quia tanquam in vivo speculo proponitur nobis spontaneum sacrificium, quo deletae sunt omnes mundi transgressiones: et filium Dei, alacriter et intrepide ad mortem pergendo, iam mortis victorem conspicimus.

Matth. 3. *Tunc congregati sunt.* Non intelligit Matthaeus in ipso biduo fuisse congregatos, sed hanc historiam inserit, Christum non humanitus edoctum fuisse, ut diem morti suae praefigeret: quibus enim coniecturis huc adduci potuit, quum ipsis hostibus in animo esset tempus differre? Sensus ergo est, spiritu prophetico loquutum esse de morte sua, quum nemo suspicari posset tam prope

homines, afflatu spiritus gubernata fuit Maria, ut certa fiducia Christo hoc officium praestaret. Caeterum hoc Christi responso non tantum defensa fuit mulieris unius causa, sed asserta fuit sancta omnium gloriatio, quibus sufficit se et sua opera Deo probari. Saepe continget non modo perstringi, sed palam quoque damnari iniuste pios homines, qui tamen sibi probe conscii sunt, nihil se nisi ex Dei iussu agere: atque hoc superbiae tribuitur, si perversa mundi iudicia spernentes sola Dei approbatione contenti sint. Quoniam haec dura est tentatio, et fieri vix potest, quin pravus multorum consensus nos percellat, tenenda est haec doctrina, nullos unquam ad bene agendum constanter fore animatos, nisi a solo Dei nutu pendeant. Ideo Christus discrimen bonorum et malorum hic ad suum unius arbitrium revocat: nam quum bonum opus mulieris esse affirmat, quod iam damnatum erat a discipulis, hac voce compescit hominum temeritatem, qui iudicandi licentiam sibi indulgent. Quare et nos hoc elogio freti discamus secure flocci pendere, quicunque de nobis sparguntur in mundo rumores: modo sciamus, quod homines damnant, Deo probari. Sic Iesaias (50, 7), impiis calumniis oppressus, Deum appellat sponsorem, sic et Paulus ad diem eius provocat (1. Cor. 4, 3. 4). Discamus ergo non ultra hominum iudiciis deferre quam ut nostro exemplo aedificentur in obsequium Dei: et quum magno strepitu mundus contra nos insurrexerit, hoc nobis solatium sufficiat, quod in terra malum censetur, bonum e coelo pronuntiari.

11. *Pauperes semper habetis vobiscum.* Non defendit simpliciter Christus unctionem, ut eam imitemur, sed admonet Deo ob causam placere. Quod prudenter attendere convenit, ne una cum papistis sumptuosos Deo cultus praepostere fingamus. Nam quum audirent, voluisse Christum ungi a Maria, putarunt, suffitu, cereis, magnifico ornatu, et similibus pompis oblectari. Hinc tantus in eorum caeremoniis splendor: nec se legitimos Dei cultores fore confidunt, nisi in sumptibus profusi sint. Atqui hic clare excipit Christus, quod tunc semel fieri voluit, sibi in posterum minime gratum fore. Nam quum pauperes semper in mundo fore dicit, inter quotidianum cultum distinguit, cuius vigere debet usus inter fideles, et illum extraordinarium, qui cessavit ab eius in coelum adscensu. Volumusne pecuniam bene locare in vera sacrificia? pauperibus erogemus: nam se nobiscum esse Christus negat, ut externis pompis colatur. Scimus certe adeoque fidei experientia sentimus, virtute et gratia spirituali nobis esse praesentem: sed visibilis nobiscum non versatur, ut terrenos honores a nobis recipiat. Quare vesana est eorum obstinatio, qui ludicras impensas invito et recusanti obtrudunt. Porro quod semper pauperes fore dicit, hinc colligimus, non fortuito multos egere, sed certo Dei consilio nobis offerri, in quibus se caritas nostra exerceat. Huius loci summa est, licet Dominus nos et nostra omnia sibi dicari iubeat, non tamen quoad se alium quam spiritualem cultum exigere, qui nullis impensis constat: sed potius velle in pauperes erogari, quae stulte ad eum colendum impendit superstitio.

12. *Ad sepeliendum me fecit.* Confirmat his verbis Christus quod diximus, pretiosum unguentum non odore suo, sed tantum sepulturae respectu gratum esse: quia scilicet hoc symbolo testatum esse voluit, odoriferum fore suum sepulcrum, ut vitam et salutem in totum mundum spiravit. Ideo apud Ioannem laudatur Maria, quod unguentum illud servasset in diem sepulturae. Postquam vero exstitit solida huius figurae veritas, et Christus e sepulchro egrediens non domum unam, sed totum mundum vivifico mortis suae odore perfudit, puerile esset repetere quod ratione et fructu careret.

13. *Ubicunque praedicatum.* Honori fore hoc officium Mariae praedicit, quia laudabitur evangelii doctrina. Unde colligimus, pretium operibus nostris statui non ex hominum opinione, sed verbi Dei testimonio. Quod vero in toto mundo honorificam eius memoriam fore dicit, hac comparatione oblique suos discipulos perstringit: quia gentium omnium consensu apud exteros et in remotis mundi plagis factum hoc laudabitur, in quo damnando tantopere morosi fuerant ipsi domestici. Blande etiam discipulos castigat Christus, quia parum honorifice de futuro regno suo sentiant: sed interim hac voce testata fuit gentium vocatio, in qua fundata est salus nostra. Caeterum quomodo in toto mundo praedicandum evangelium fuerit, diximus cap. 24.

MATTH. XXVI. 14. *Tunc abiit unus e duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes, ad principes sacerdotum.* 15. *Et ait illis: Quid vultis mihi dare, et ego vobis tradam illum? At illi constituerunt ei triginta argenteos.* 16. *Et ex eo tempore quaerebat opportunitatem, ut eum traderet.* 17. *Caeterum primo die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes ei: Ubi vis, paremus tibi ad edendum pascha?* 18. *At ille dixit: Ite in urbem ad quemdam, et dicite ei: Magister dicit, tempus meum prope est: apud te facio pascha cum discipulis meis.* 19. *Et fecerunt discipuli, sicut constituit illis Iesus, et paraverunt pascha.* 20. *Vespere autem facto discubuit cum duodecim.*

MARC. XIV. 10. *Et Iudas Iscariotes unus e duodecim abiit ad summos sacerdotes, ut proderet eum illis.* 11. *Quo audito illi gavisi sunt, et polliciti sunt ei pecuniam se daturos: et quaerebat, quomodo opportune illum traderet.* 12. *Ac primo die azymorum,*

definito consilio fuisse traditum, et paulo post, Herodem et Pilatum cum reliquis improbis fecisse, quae Dei manu et consilio praeordinata fuerant. Unde patet inscite tergiversari, qui ad nudam praescientiam confugiunt.

Bonum erat. Hoc verbo docemur quam horribilis vindicta maneat impios, quibus satius esset nunquam natos esse. Atqui vita haec, quantumvis caduca et innumeris aerumnis referta, incomparabile est Dei beneficium. Rursum etiam hinc colligimus quam detestabilis sit illorum impietas, quae non tantum exstinguit pretiosa Dei dona, et in perniciem convertit, sed facit, ut praestet nunquam gustasse Dei bonitatem. Notatu tamen digna est haec particula, quod *homini bonum fuisset non nasci:* quia quantumvis misera sit Iudae conditio, Deo tamen bonum fuit illum creasse, qui reprobos ad diem exitii destinans, gloriam suam hoc quoque modo illustrat, sicut docet Salomo. Ita ab omni sinistra nota asseritur arcana illa Dei gubernatio, quae hominum consiliis et operibus praesidet, ut nuper attigi.

25. *Respondens autem Iudas.* Quanquam saepe videmus trepidare, qui sibi male conscii sunt, formidini tamen et caecis tormentis implicitus est stupor, ut audacter ad negandum prosiliant: sed hoc tandem proficiunt sua impudentia, ut occultum scelus detegant. Sic Iudas, quum illum mala conscientia constrictum teneret, silere tamen nequit: adeo illum exagitat interior ille carnifex, dum metu et anxietate eundem deiicit. Porro stupidam eius audaciam suo responso oblique perstringens Christus, ad reputandum quod tegere volebat scelus sollicitat. Sed iam diabolico furore mens occupata concipere talem sensum non potuit. Caeterum hoc exemplo discamus, impios proterve excusando nihil aliud quam maturius iudicium sibi arcessere.

MATTH. XXVI. 26. *Vescentibus autem eis, accepit Iesus panem: et quum egisset gratias, fregit, deditque discipulis, et ait: Accipite, comedite: hoc est corpus meum.* 27. *Et accepto poculo ac gratiis actis, dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes.* 28. *Hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum.* 29. *Dico autem vobis, non bibam posthac ex hoc fructu vitis usque in diem illum, quum illum bibam vobiscum novum in regno patris mei.* 30. *Et quum hymnum cecinissent, exierunt in montem olivarum.*

MARC. XIV. 22. *Et edentibus illis, sumpto Iesus pane, quum benedixisset, fregit, et dedit illis, ac dixit: Sumite, comedite: hoc est corpus meum.* 23. *Et accepto poculo, quum gratias egisset, dedit illis: et biberunt ex eo omnes.* 24. *Et dixit illis: Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effunditur.* 25. *Amen dico vobis, posthac non bibam de fructu vitis usque a diem illum, quum illum bibero novum in regno Dei.* 26. *Et quum hymnum cecinissent, exierunt in mortem olivarum.*

LUC. XXII. 17. *Et accepto poculo, gratias egit, et dixit: Accipite hoc, et dividite inter vos.* 18. *Dico enim vobis, quod non bibam de fructu vitis donec regnum Dei veniat.* 19. *Et accepto pane, quum gratias egisset, fregit, ac dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in mei recordationem.* 20. *Similiter et poculum, postquam coenavit, dicens: Hoc poculum, novum testamentum in meo sanguine, qui pro vobis effunditur.*

Quia Lucas bis porrectum a Christo calicem memorat, quaerendum est primo loco, sitne repetitio (ut interdum evangelistae bis rem unam dicere solent), an vero Christus, postquam ex calice libaverat, hoc idem secundo iteraverit: quod posterius mihi verisimile est. Scimus enim solennem in sacrificiis libandi ritum observatum fuisse a sanctis patribus: unde illud Psalmi 116, 13, Calicem salutis accipiam, et nomen Domini invocabo. Itaque non dubito, Christum ex more vetusto libasse in sacro convivio, quod rite peragi aliter non poterat: idque diserte refert Lucas, antequam ad novi mysterii narrationem descendat, cuius ratio distincta est ab agno paschali. Hoc quoque ex recepto solennique usu fuit, quod *gratias egisse* nominatim dicitur *accepto calice.* Nam initio coenae precatum fuisse non dubito, ut nunquam sine Dei invocatione ad mensam accedere solitus est. Sed nunc rursum eodem officio defungi voluit, ne caeremoniam omitteret, quam sacrae libationi fuisse annexam nuper ostendi.

Matth. 26. *Vescentibus autem eis.* Ego haec verba non ita accipio, quasi coenae paschali haec nova et longe excellentior permixta fuerit, sed potius finem tunc priori convivio fuisse impositum. Quod etiam a Luca clarius exprimitur, ubi dicit, *Christum, postquam coenasset, calicem dedisse.* Absurdum enim fuisset, unum et idem mysterium temporis distantia abrumpi. Proinde non dubito, quin continuo tenore, postquam panem distribuerat, calicem addiderit. Quod vero de calice peculiariter narrat Lucas, ego ad panem quoque extendo. Vescentibus ergo illis panem Christus accepit, ut eos ad novae coenae participationem vocaret. Gratiarum actio quaedam praeparatio fuit ac transitus ad reputandum mysterium. Sic finita coena, sacrum panem et vinum gustarunt: quia prius expergefacta fuit eorum securitas, ut toti ad tam sublime mysterium attenti essent. Et ratio ita exigit, a veteri umbra clarum hoc spiritualis vitae testimonium oportuisse discerni.

Accepit Iesus panem. Incertum est an ritus, qui hodie celebris est inter Iudaeos, tunc etiam fuerit usitatus: nam paterfamilias fragmentum a communi pane sumptum sub mappa recondit, cuius partes familiae distribuat. Quia autem haec humana traditio est nullo Dei mandato fundata, non est cur nimis curiose laboremus in quaerenda eius origine. Et fieri potest, ut Satanae artificio deinde excogitata fuerit ad obscurandum coenae Christi mysterium. Caeterum si tunc apud Iudaeos in usu fuit haec caeremonia, ita receptum morem sequutus est Christus, ut tamen suorum animos alio traduceret, usum panis in diversum finem mutando. Hoc quidem sine controversia statui debet, abolitis figuris legalibus proditum hic fuisse a Christo novum sacramentum.

Quum gratias egisset. Marcus et Matthaeus *benedicendi* verbo utuntur: sed quum eius loco legatur apud Lucam verbum εὐχαριστήσας, in sensu nulla est ambiguitas. Et quum deinde in calice gratiarum actionem subiiciunt, prioris dicti satis clari sunt interpretes. Quo magis ridicula est papistarum inscitia, qui signo crucis benedictionem exprimunt, quasi exorcismo Christus esset usus. Memoria vero tenendum est quod nuper attigi, hanc gratiarum actionem spirituali mysterio esse coniunctam. Neque enim ut gratias Deo agere iubentur fideles, quia eos in hac caduca vita sustentet, Christus duntaxat ad promiscuum victum respexit, sed intentus fuit ad sacram actionem, ut pro aeterna generis humani salute gratias Deo ageret. Nam si alimenta, quae in alvum descendunt, hortari nos et stimulare debent ad paternum Dei favorem laudandum: quanto nos vehementius excitat, imo inflammat ad hoc pietatis officium, ubi animas nostras spiritualiter pascit?

Accipite, comedite. Ne hic sim nimium prolixus, tantum breviter perstringam, qualis sit, et quid in se contineat Domini institutio: deinde, quis sit eius finis et usus, quatenus ex evangelistis colligere licet. Atque hoc primum occurrit, Christum coenam instituere quam inter se communicent discipuli. Unde sequitur, diabolicum esse inventum, quod se unus homo a reliquo coetu separans privatim coenam peragit. Quid enim minus consentaneum quam distribui inter omnes panem, et seorsum ab uno vorari? Quamvis ergo iactent papistae se in suis missis coenae dominicae habere substantiam, ex re ipsa tamen constat, quotquot celebrant privatas missas, totidem a diabolo ad obruendam Christi coenam erecta esse tropaea. Iisdem verbis docemur, qualis in coena oblatio a Christo tradita fuerit. Iubet suos accipere: ipse est igitur solus, qui offert. Quod ergo papistae Christum se in coena offerre fingunt, a contrario autore profectum est. Et certe mira est ista anastrophe, ut mortalis homo, dum Christi corpus accipere iubetur, sibi eius offerendi partes arripiat: atque ita sacerdos a se ipso creatus Deo filium suum immolet. Non disputo in praesentia quam multis sacrilegiis scateat fictitia eorum oblatio: mihi probare sufficit, adeo nihil habere Christi institutioni affine, ut directe potius repugnet.

Hoc est corpus meum. Quod his verbis panem consecratum fuisse dicunt, ut fieret carnis Christi symbolum, non improbo, modo recte hoc nomen ac dextre sumatur. Panem ergo, qui alendo corpori destinatus erat, eligit ac sanctificat Christus in alium usum, ut spiritualis cibus esse incipiat. Atque haec est conversio cuius mentio fit apud vetustos ecclesiae scriptores. Sed tenendum est interea, non consecrari panem susurro et flatu, sed clara fidei doctrina. Et sane magica incantatio est, quum ad mortuum elementum dirigitur consecratio: quia panis non sibi, sed nobis symbolum corporis Christi efficitur. In summa, nihil aliud est consecratio quam solenne testimonium, quo nobis terrestre et corruptibile signum Dominus in spiritualem usum destinat: quod fieri non potest, nisi clare ad fidem aedificandam resonent eius mandatum et promissio. Unde rursum patet, obscuro murmure et flatu apud papistas impie profanari mysterium. Quod si consecrat panem Christus, dum nobis testatur corpus suum esse, non imaginanda est substantiae mutatio, sed tenenda est solum usus novitas. Porro nisi pridem diaboli astutia sic fascinatus esset mundus, ut, transsubstantiationis portento semel invecto, nullam hodie verae interpretationis lucem in his verbis admittat, supervacuum esset longius in sensu quaerendo insistere. Pronuntiat Christus panem esse corpus suum: de sacramento habetur sermo. Fateri vero necesse est, sacramentum visibili signo constare, cui res signata coniuncta est, quae est eius veritas. Iam et hoc satis tritum esse debet, rei signatae nomen ad signum transferri. Quare nemo in scriptura mediocriter versatus negabit, quin sacramentalis loquutio metonymice sumenda sit. Omitto generales tropos, qui passim occurrunt in scriptura: hoc tantum dico, quoties externum signum dicitur id esse quod figurat, omnium consensu metonymiae locum dari. Baptismus si vocetur lavacrum regenerationis, si petra, unde aqua patribus in deserto fluxit, vocetur Christus, si columba vocetur spiritus sanctus, nullus controversiam movebit, quin signis tribuatur nomen rerum quas figurant, qui fit ergo ut, quod sacramentis omnibus commune est, ad coenam aptari non sustineant, quos tenet reverentia verborum Domini? Simplex et literalis sensus eos delectat. Cur ergo in omnibus sacramentis non valebit eadem regula? Certe nisi petram substantialiter fuisse Christum concedant, putida est qua nos gravant calumnia. Si

panem exponimus vocari corpus, quia sit symbolum corporis, labefactari obtendunt totam scripturae doctrinam. Neque enim hanc loquendi regulam nuper fabricavimus, sed ex veterum autoritate ab Augustino traditam omnes amplexi sunt, signis improprie rerum spiritualium nomina adscribi, atque ita debere exponi omnes scripturae locos, ubi de sacramentis fit mentio. Quorsum ergo attinet, dum axioma sumimus passim receptum, quasi in re nova et insolita magnos clamores movere? Caeterum clament ut libuerit praefracti homines, hoc apud sanos et modestos valebit, in his Christi verbis sacramentalem esse loquendi formam. Unde sequitur, panem, quia symbolum est corporis Christi, vocari corpus. Porro duo sunt hominum genera, qui contra nos insurgunt. Papistae sua transsubstantiatione delusi negant ostendi panem, quia tantum maneat species sine subiecto: sed eorum delirium refutat Paulus (1. Cor. 10, 6), affirmans panem, quem frangimus, esse communicationem corporis Christi, deinde ab eorum figmento abhorret ipsa natura sacramenti, cui non constabit sua integritas, nisi verum sit externum symbolum. Unde enim discemus, Christi carne pasci animas nostras, si verus panis non statuatur nobis ante oculos, sed inane spectrum? Ad haec quid de altero symbolo dicent? Neque enim dicit Christus, Hoc est sanguis meus, sed *hic est calix*. Ergo secundum eos, non modo vinum, sed materiam, ex qua conflatus erit calix, necesse erit transsubstantiari in sanguinem. Iam quod apud Matthaeum habetur, *non bibam de hoc fructu vitis*, clare demonstrat vinum fuisse, quod bibendum porrexit. Ergo modis omnibus aperte refellitur papistarum inscitia. Sunt autem alii qui figuram repudiant, et quasi phrenetici eandem mox recipiunt. Panis, secundum eos, vere et proprie est corpus: neque enim illis placet transsubstantiatio, sicuti rationis colore prorsus caret. Sed dum rogantur, an Christus sit panis et vinum, respondent panem ideo vocari corpus, quia hoc sub illo et cum illo in coena recipitur. Atqui ex hoc responso elicere promptum est, improprie ad panem transferri nomen corporis, cuius est signum. Ac mirum est, quum isti homines subinde in ore habeant, Christum ita loquutum esse unionis sacramentalis respectu, eos non attendere quod dicunt. Qualis enim est sacramentalis unio rei et signi? annon quia Dominus arcana spiritus sui virtute implet, quod promittit? Ergo non minus ridiculi sunt isti posteriores literae magistri quam papistae. Hactenus a me ostensa fuit simplex verborum Domini expositio: nunc vero addendum est, non vacuum nec inane signum nobis proponi, sed vere carnis et sanguinis fieri participes, qui fide promissionem hanc recipiunt. Frustra enim iuberet suos Dominus panem edere, corpus suum esse affirmans, nisi effectus vere ad figuram accederet. Nec vero inter nos agitatur haec quaestio, verene an tantum significative se ipsum Christus in coena nobis fruendum offerat. Etsi enim nihil illic praeter panem cernimus, non tamen frustratur nos vel ludit, qui animas nostras suscipit carne sua alendas. Vera igitur non signo tantum monstratur, sed re ipsa quoque exhibetur carnis Christi manducatio. Sed hic tria observare operae pretium est: ne perperam res spiritualis cum signo misceatur: deinde, ne quaeratur in terra Christus, vel sub terrenis elementis: tertio, ne fingatur alia manducatio quam quae arcana spiritus virtute Christi vitam nobis inspirat, quod ipsum non nisi sola fide consequimur. Primum (ut dixi) maneat inter signum et rem signatam distinctio, nisi velimus omnia pervertere. Neque enim ulla restabit sacramenti utilitas, nisi nos pro ruditatis nostrae captu a terreni elementi intuitu ad coeleste mysterium deducat. Proinde quisquis corpus Christi a pane non discernet, et sanguinem a vino, nunquam intelliget quid velit coena, vel quorsum his symbolis utantur fideles. Sequatur deinde legitimus ille quaerendi Christi modus, hoc est, ne in terra mentes nostrae subsidant, sed sursum conscendant ad coelestem gloriam in qua habitat. Neque enim Christi corpus incorruptibilem vitam induit, ut naturam suam abiiceret: unde sequitur, finitum esse. Iam vero supra coelos adscendit, ne qua nos in terrenis crassa imaginatio occupet. Et sane si mysterium hoc coeleste est, nihil magis praeposterum quam Christum in terram deducere, qui nos sursum potius ad se vocat. Ultimum quod notandum esse admonui, est manducationis genus. Neque enim somniandum est, naturalem fieri substantiae eius transitum in animas nostras, sed comeditur a nobis eius caro, dum ex ea vitam percipimus. Tenenda enim analogia est vel similitudo panis cum carne, qua docemur, non secus pasci animas carne ipsa Christi quam panis vigorem corporibus instillat. Spirituale ergo alimentum est Christi caro, quia nobis vivifica est. Ideo autem vivificat, quia vitam, quae in ea residet, spiritus sanctus in nos diffundit. Quanquam autem aliud est, vesci Christi carne quam in ipsum credere, sciendum tamen est, non aliter Christo nos posse vesci quam per fidem, quia manducatio ipsa fidei est effectus.

29. *Dico autem vobis.* Hanc sententiam Matthaeus et Marcus sacrae coenae subiiciunt, postquam Christus symbolum sanguinis sui in calice dederat. Unde colligunt quidam, idem hic narrari a Luca quod paulo post repetet. Sed facile solvitur hic nodus, quia ad rem parum interest, quo temporis momento hoc Christus dixerit: nam huc tantum spectant evangelistae, admonitos fuisse discipulos tam de propinqua magistri sui morte, quam

de nova et coelesti vita. Nam quo propius instabat hora mortis, eo magis fuerunt confirmandi, ne prorsus deficerent. Deinde quum in sacra coena mortem suam quasi in speculo ante oculos illis poneret in animo haberet, non abs re iterum testatus est, se iam e mundo migrare. Caeterum quia plenus tristitiae nuntius erat, mox additur consolatio, non esse cur mortem exhorreant, cui succedet melior vita: ac si dixisset, nunc quidem ad mortem propero, sed ut inde ad beatam immortalitatem transeam, nec solus in regno Dei seorsum victurus, sed vos habiturus consortes eiusdem vitae. Ita videmus, ut manu ducat suos discipulos ad crucem, et inde in spem resurrectionis eos extollat. Sicut autem illos dirigi ad mortem Christi oportuit, ut per illam scalam in coelum adscenderent: ita nunc, ex quo Christus morte defunctus est ac in coelum receptus, a crucis intuitu in coelum deduci nos convenit, ut inter se cohaereant mors et vitae reparatio. Quod autem communem illis secum gloriam promittat, clare ex verbis patet, *donec bibam illud novum vobiscum.* Quod vero obiiciunt quidam, non congruere cibum et potum regno Dei, frivolum est: quia nihil aliud intelligit Christus quam mox privandos fore discipulos sua praesentia, ne posthac cum illis vescatur, donec simul fruantur vita coelesti. Quum porro eius vitae, quae cibi et potus adminiculis non indiget, societas notetur, novum tunc fore potionis genus dicit. Qua voce allegorice ipsum loqui docemur. Ideo apud Lucam simpliciter dicit, *donec veniat regnum Dei.* In summa, Christus redemptionis, quam morte sua peperit, fructum et effectum nobis commendat. Quod hoc quidam putant fuisse impletum, quoties Dominus post resurrectionem cum discipulis suis comedit, ab eius mente alienum est: nam quum ille inter mortalis vitae cursum et coelestis vitae metam medius esset status, tunc nondum patefactum erat regnum Dei: ideo et Mariae dicebat, Noli me tangere, quia nondum adscendi ad patrem. Adde quod nondum ingressi erant discipuli in regnum Dei, ut vinum novum cum Christo biberent eiusdem gloriae participes. Quod autem bibisse post resurrectionem Christum legimus, quum tamen id se facturum negasset, nisi discipulis in regnum Dei collectis, facile diluitur repugnantiae species. Neque enim praecise de cibo et potu loquitur, sed de vitae praesentis consuetudine. Porro scimus, non ideo tunc bibisse Christum, ut vel alimentis vires reficeret, vel in suo convictu retineret discipulos, sed tantum ut probata sua resurrectione (cuius adhuc erant dubii) eorum mentes sursum veheret. Hoc itaque genuino sensu contenti simus, quod Dominus suis discipulis promittat, quum hactenus mortalis homo cum illis in terra vixerit, posthac beatae et immortalis vitae secum fore socios.

Luc. 19. *Quod pro vobis datur.* Reliqui duo hanc particulam omittunt, quae tamen minime supervacua est: nam ideo nunc panis est nobis Christi caro, quoniam in eo nobis semel parta est salus. Et quemadmodum nullis prodest caro ipsa crucifixa, nisi qui eam fide comedunt, ita vicissim frigida esset ac nullius fere momenti manducatio, nisi sacrificii semel oblati respectu. Ergo quisquis nutritiam sibi esse cupit Christi carnem, eam in cruce oblatam consideret, ut nostrae cum Deo reconciliationis esset pretium. Caeterum quod in panis symbolo subticent Matthaeus et Marcus, in calice exprimunt: nempe quod sanguis sit in remissionem peccatorum fundendus. Haec vero nota ad utrumque membrum extendi debet. Ergo ut rite Christi carne pascamur, spectanda nobis est eius immolatio, quia semel pro salute nostra dari oportuit, ut quotidie nobis detur.

Matth. 27. *Bibite ex hoc omnes.* Quia Christi consilium fuit fidem nostram sibi totam obstringere, ne quid extra ipsum quaeramus, duobus symbolis vitam nostram in se inclusam esse testatus est. Indiget corpus hoc ad fovendam et sustinendam vitam cibo et potu. Christus, ut se unum nobis ad praestandas omnes salutis partes in solidum sufficere doceat, sibi vices potus ac cibi tribuit: in quo mira eius indulgentia relucet, quod fidei nostrae consulere volens, ad carnis nostrae ruditatem ita se demittat. Quo magis detestabilis est sacrilega papae audacia, qui sacrum hoc vinculum rumpere non dubitavit. Audimus filium Dei vitae plenitudinem, quam suis confert, duobus symbolis pariter testatum esse. Quae divinitus coniuncta erant, quo iure divellere homini mortali fas fuit? Adde quod consulto videtur Dominus praecipere omnibus, *ut ex calice bibant,* quo sacrilegium hoc ab ecclesia sua arceret. De pane simpliciter dixisse legimus, ut acciperent: cur bibere nominatim iubet omnes, et Marcus bibisse omnes diserte narrat, nisi ut sibi ab impia novitate caverent fideles? Nec tamen severo hoc interdicto deterritus fuit papa, quin fixam a Domino legem mutare ac violare auderet: populum enim totum prohibuit ab usu calicis. Atque ut se probaret non sine ratione furere, obtendit satis esse speciem unam, quia per concomitantiam coniunctus sit sanguis cum carne. Quasi vero non eodem praetextu totum sacramentum abolere liceat, quia aeque sui participes nos facere Christus possit absque externo adminiculo. Sed istis puerilibus cavillis nihil iuvatur eius impietas, quia nihil magis absurdum est quam ut traditis a Domino subsidiis sponte careant, vel privari sustineant fideles: ideoque nihil minus ferendum quam impia haec mysterii laceratio.

Marc. 24. *Hic est sanguis meus.* Iam prius admonui, quum dicitur fundendus sanguis (apud

Matthaeum) *in remissionem peccatorum*, his verbis nos dirigi ad mortis Christi sacrificium, sine cuius memoria nunquam rite coena celebratur. Nec vero aliter satiari possunt fideles animae, nisi quatenus Deum sibi placatum esse confidunt. Caeterum sub *multorum* nomine non partem mundi tantum designat, sed totum humanum genus: *multos* enim *uni* opponit, ac si diceret, se non unius hominis fore redemptorem, sed mortem obire, ut multos a reatu maledictionis liberet. Nec dubium est, quin Christus paucos alloquens communem pluribus doctrinam facere voluerit. Notandum tamen simul est, quod apud Lucam (*pro vobis*) nominatim discipulos compellans singulos fideles hortatur, ut sanguinis effusionem in suum usum accommodent. Ergo dum ad sacram mensam accedimus, non solum haec generalis cogitatio in mentem veniat, redemptum Christi sanguine esse mundum, sed pro se quisque reputet peccata sua expiata esse.

Novi testamenti. Lucas et Paulus aliter, *novum testamentum in sanguine:* eodem tamen sensu, quia foedus hoc non nisi spirituali sanguinis potione sancitur, ut firmum sit et efficax. Caeterum hinc colligere promptum est, quam stulte superstitiosi sint papistae et similes, dum verba mordicus arripiunt. Quamvis enim crepent, haec spiritus sancti expositio reiici non potest, quod calix vocetur sanguis, quia testamentum est in sanguine. Atqui eadem est panis ratio: unde sequetur vocari corpus, quia testamentum est in corpore. Non est iam, cur fidem simplicibus Christi verbis esse habendam contendant, extraneis vero commentis claudendas esse aures: Christus est ipse qui loquitur, quem idoneum sui sermonis interpretem esse non negabunt: atqui palam ostendit, non alia ratione se panem vocasse corpus suum, nisi quia nobiscum foedus aeternum pepigit, ut, sacrificio semel oblato, spiritualiter nunc epulemur. Porro hic duo notatu digna sunt: nam ex voce testamenti aut foederis colligimus, inclusam esse promissionem in sacra coena. Quo refellitur eorum error, qui fidem sacramentis iuvari, foveri, fulciri et augeri negant: nam inter foedus Dei et hominum fidem semper mutua subest relatio. Epitheto novi docere voluit, iam desinere veteres figuras, ut stabili et aeterno pacto locum cedant. Est igitur obliqua inter hoc mysterium et legales umbras oppositio: unde apparet, quanto melior sit nostra quam patrum conditio, qui post peractum in cruce sacrificium solida veritate fruimur.

Marc. 26. *Quum hymnum cecinissent.* Omittunt tres nostri evangelistae divinos illos sermones, quos Ioannes a Domino tam domi quam in itinere habitos fuisse narrat. Nam (ut alibi diximus) historiam rerum gestarum magis quam doctrinam complecti illis propositum fuit. Hoc tantum attingunt, ultro profectum esse, quo venturus erat Iudas: ut sciamus, sic dispensasse illius temporis momenta, ut proditori suo voluntarius occurreret.

MATTH. XXVI. 31. *Tunc dicit illis Iesus: Omnes vos offendiculum in me patiemini in nocte hac: scriptum est enim: Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis.* 32. *Postquam autem resurrexero, praecedam vos in Galilaeam.* 33. *Respondens autem Petrus ait illi: Etsi omnes in te offendiculum passi fuerint, ego tamen nunquam offendiculum patiar.* 34. *Ait illi Iesus: Amen dico tibi, quod in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis.* 35. *Ait illi Petrus: Etiamsi oportuerit, me mori tecum, non te negabo. Similiter et omnes discipuli dixerunt.*

MARC. XIV. 27. *Et dicit illis Iesus: Omnes in me offendiculum patiemini in hac nocte: quia scriptum est: Percutiam pastorem, et dispergentur oves.* 28. *Sed postquam resurrexero, praecedam vos in Galilaeam.* 29. *Petrus autem dicit illi: Etiamsi omnes offendiculum passi fuerint, at non ego.* 30. *Tunc dixit illi Iesus: Amen dico tibi, quod hodie in nocte hac, priusquam bis gallus cecinerit, ter me negabis.* 31. *At ille vehementius dicebat: Imo, si me oportuerit tecum mori, non te negabo. Similiter autem et omnes dixerunt.*

LUC. XXII. 31. *Ait autem Dominus: Simon, Simon, ecce Satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum.* 32. *Sed ego rogavi pro te, ne deficiat fides tua: et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* 33. *At ille dixit ei: Domine, tecum paratus sum, et in carcerem et in mortem ire.* 34. *Ille vero dixit: Dico tibi, Petre, non canet hodie gallus, priusquam ter abneges, nosse me.*

Matth. 31. *Omnes vos.* Quod Matthaeus et Marcus extendunt pariter ad omnes discipulos, Lucas uni Petro dictum fuisse recitat. Quanquam autem communis ad omnes erat sermo, probabile tamen est, Christum eos alloquutum esse in unius persona, qui et prae aliis monendus erat, et singulari consolatione habebat opus, ne post Christum negatum desperatio penitus eum obrueret.

Luc. 31. *Ecce Satanas.* Brevius alii duo et simplicius recitant, discipulis praedictum fuisse suum lapsum. In verbis autem Lucae uberior subest doctrina: neque enim historice tantum de futura perturbatione loquitur Christus, sed diserte exprimit, certamen illis cum Satana fore, et simul promittit victoriam. Est autem haec apprime utilis admonitio, quoties aliquod nobis obiicitur scandalum, ut nobis ante oculos veniant Satanae insidiae: quemadmodum et Paulus (Eph. 6, 12) docet, non esse nobis luctam cum carne et sanguine, sed cum spiritualibus co-

promittere debuerit. Respondeo, quod Christus suis discipulis invictae fortitudinis spiritum ante promisit, spectasse ad tempus novitatis quod resurrectionem sequutum est. Quia ergo nondum coelesti virtute induti erant, Petrus, a se ipso concepta fiducia, fidei metas transsilit. Ac omnino duobus modis peccavit: nam et tempus anticipans, sibi ipse temerarius fuit sponsor, non in promissionem Domini recubuit. Secundo, clausis oculis suam infirmitatem praeteriens, secure magis quam fortiter plus de se professus est quam ratio ferebat. Hoc ideo notandum est, ut quisque infirmitatis suae memor assidue ad spiritus sancti auxilium confugiat: deinde ne plus sibi quisquam sumere audeat quam Dominus promittit. Sic quidem ad certamen accinctos esse decet fideles, ut de victoriae successu non dubii vel suspensi animoso timori resistant: nam trepidatio et nimia anxietas diffidentiae signum est. Verum ex altera parte cavendus est stupor, qui et sollicitudinem excutit, et animos superbia inflat, et exstinguit precandi studium. Haec media ratio optime a Paulo (Phil. 2, 12) temperatur, dum iubet nos salutem nostram cum metu et timore peragere, quia Deus est, qui velle et perficere operatur in nobis. Nam ex una parte humiliatos ad quaerendas alibi suppetias sollicitat: rursum tamen, ne ignavos reddat sollicitudo, ad strenuos conatus nos hortatur. Ergo quoties se nobis ingerit aliqua tentatio, primum nobis in mentem veniat nostra infirmitas, ut prorsus deiecti aliunde petere discamus, quod nobis deest: deinde occurrat promissae gratiae memoria, quae nos dubitatione liberet. Nam qui infirmitatis suae obliti, non invocato Deo, fortes se esse confidunt, perinde faciunt ac temulenti milites, qui ad arma temere prosiliunt: exhalata autem crapula nihil aliud quam fugam meditantur. Mirum autem est, quod reliqui discipuli post reprehensum Petrum tamen in eandem temeritatem erumpunt: unde apparet quam parum sibi noti fuerint. Quo exemplo docemur, nihil audendum esse, nisi quatenus Deus manum porrigit: quia inconsiderato zelo nihil magis caducum vel evanidum. Videbant discipuli, nihil esse magis turpe vel absurdum quam magistrum deserere. Ergo hoc flagitium merito detestantur, sed nulla promissionis fide instructi, et neglectis precibus perperam ad iactandam constantiam, quae nulla erat, transvolant.

LUC. XXII. 35. *Et dixit eis: Quando misi vos sine sacculo et pera et calceamentis, num defuit quid vobis? At illi dixerunt: Nihil.* 36. *Dixit ergo eis: Sed nunc, qui habet sacculum, tollat: similiter et peram: et qui non habet, vendat tunicam suam, et emat gladium.* 37. *Dico enim vobis, quoniam adhuc quod scriptum est oportet perfici in me: Et cum iniquis deputatus est. Et enim ea, quae sunt de me, finem habent.* 38. *At illi dixerunt: Domine, ecce hic gladii duo. At ille dixit eis: Satis est.*

Huc spectat totus Christi sermo, se hactenus pepercisse discipulis, ne quid illis plus imponeret molestiae quam pro ipsorum modulo. Ac prioris quidem temporis indulgentiam commendat, quo nunc alacrius ad duriorem militiam se comparent. Quorsum enim rudes adhuc tirunculos procul a telorum iactu in umbra et quiete continuit, nisi ut paulatim collectis in otio animis et viribus ad pugnandum assuescerent? Perinde igitur est ac si dixisset, Vobis hactenus fuit commoda et laeta conditio, quia tanquam pueros molliter fovere volui: nunc maturum adest tempus, quo vos instar virorum exerceam. Longius tamen patet diversa quam hic ponit duorum temporum comparatio: nam si absque annona, quum res pacatae ipsos sibi prospicere sinerent, ad munus suum egressis nihil defuit, nunc multo magis in tumultu et fervore, deposita victus cura, properare convenit, quo vocat necessitas. Quanquam autem hic specialiter commemorat Christus, quid egerit cum duodecim apostolis, simul tamen docet, dum adhuc novitii sumus et debiles in fide, tantisper nobis indutias dari, dum adolescamus in viros: itaque perperam eos facere, qui sua quiete ad delitias utuntur, quae fidei robur enervent. Caeterum ne dubitemus, quin hodie quoque rationem nostri habeat Christus, ut novitios et imbelles non praecipitet, sed priusquam ad conflictum mittat, armis instruat et virtute.

Luc. 36. *Nunc qui habet sacculum.* Figurate ingentes turbas et acerrimos insultus instare denuntiat, perinde ac si imperator, milites volens in aciem producere, ad arma conclamet. Iubet autem, omnibus aliis curis valere iussis, nonnisi ad pugnandum intentos esse, ut ne de victu quidem cogitent: docet enim (ut in extremis periculis fieri solet), omnia usque ad peram et sacculum esse vendenda, ut se armis muniant. Caeterum eos ad externam pugnam minime vocat, sed tantum sub bellandi similitudine admonet, quam difficiles illis obeundae sint luctae tentationum, et quam graves spiritualium certaminum sustinendi sint impetus. Porro quo libentius in Dei providentiam se reiiciant, prius illis (ut dictum est) in memoriam reduxit, Deo fuisse curae, ut vacuis et nudis nihilque ferentibus victus tamen suppeteret. Tale et tam opportunum Dei subsidium expertis nulla debuit in futurum tempus obrepere dubitatio, quin laborantibus omni ex parte succurreret.

37. *Quoniam adhuc quod scriptum est.* Huic adverbio *adhuc* subest emphasis: quia significat Christus, nondum se omnibus officii sui numeris

defunctum esse donec iniquis et sceleratis accensus fuerit, tanquam unus ex eorum ordine. Sed ne rei indignitas eorum animos nimis percellat, Iesaiae vaticinium adducit ex capite 53, 12, quod certum est non nisi de Messia posse exponi. Iam quum illic dicatur, reputandus esse inter impios, tali spectaculo (quamvis atroci) non decuit turbari fideles, nedum a Christo alienari, qui aliter redemptor esse non poterat quam si probrum et dedecus scelerati hominis in se susciperet. Nullum enim aptius tollendis scandalis remedium est, ubi aliqua nos absurditas terret quam si agnoscimus ita Deo placere, nec temere fieri vel sine iusta ratione, quod fit eius decreto: praesertim ubi olim praedictum fuit, quod eventu ipso apparet. Quum ergo a discipulis sperandus esset redemptor, qualem Deus olim promiserat, diserte autem testatus esset Iesaias, ut nos a scelerum reatu eximeret, poenam in ipsum oportere transferri, debuit hoc ad sedandum horrorem sufficere, ne Christum minoris facerent discipuli. Ideo subiicit, *quae ad se pertinent finem habere:* significans nihil a prophetis frustra esse dictum. Nam loquutio haec apud Graecos significat perfici, vel ad effectum perduci. Iam quum eventu probatur quidquid loquuti sunt prophetae, hoc ad fidei nostrae confirmationem valere potius debet quam nobis pavorem vel anxietatem incutere. Quanquam autem uno hoc argumento erigit et solatur Christus discipulos, quia omnes prophetias compleri oporteat, ipsa tamen divini consilii ratio non vulgarem fiduciae materiam in se continet: nempe damnationi, quam omnes promeriti eramus, subiectum fuisse Christum, et reputatum inter impios, ut nos, qui impii sumus et sceleribus oppressi, tanquam iustos patri offerret. Nam hinc puri et soluti a peccatis coram Deo censemur, quia agnus ab omni macula purus et immunis in vicem nostram subiit, sicuti proximo capite rursus dicendum erit.

38. *Domine, ecce duo gladii.* Turpis sane et bruta fuit haec ruditas, quod discipuli toties admoniti de ferenda cruce, ferreis gladiis sibi pugnandum esse putant. Porro incertum est, duosne gladios sibi esse praedicent, ac si probe instructi forent contra hostes, an vero quaerantur armis se destitui. Hoc quidem clarum est, ita fuisse stupidos, ut de hoste spirituali non cogitarent. Porro quod hinc eliciunt canonistae, cornutos suos episcopos duplici iurisdictione esse praeditos, non solum putida est allegoria, sed protervum ludibrium, quo Dei verbo insultant. Atque huc dementiae prolabi oportuit Antichristi mancipia, ut palam sacrilego contemptu sacra Dei oracula calcarent.

MATTH. XXVI. 36. *Tunc venit Iesus cum illis in villam, quae dicitur Gethsemane: et dixit discipulis: Sedete hic, donec vadam, et orem illic.* 37. *Et assumpto Petro et duobus filiis Zebedaei, coepit affici dolore et moestitudine.* 38. *Tunc ait illis Iesus: Tristis est anima mea usque ad mortem: manete hic, et vigilate mecum.* 39. *Et progressus pusillum, procidit in faciem suam, orans, ac dicens: Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste: verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.* 40. *Et venit ad discipulos, et reperit eos dormientes, et dicit Petro: Adeo non potuistis una hora vigilare mecum?* 41. *Vigilate et orate, ut ne intretis in tentationem: spiritus quidem promptus est, at caro infirma.* 42. *Rursus altera vice abiit, et oravit dicens: Pater mi, si non potest hoc poculum transire a me, nisi bibam illud, fiat voluntas tua.* 43. *Et venit, et reperit eos iterum dormientes: erant enim oculi eorum gravati.* 44. *Et relictis illis, iterum abiit, et oravit tertio, eundem sermonem dicens.*

MARC. XIV. 32. *Et veniunt in locum, cuius nomen Gethsemane: et dicit discipulis suis: Sedete hic, donec oravero.* 33. *Et assumit Petrum et Iacobum et Ioannem secum, coepitque expavescere et moerore affici.* 34. *Et dicit illis: Tristis est anima mea usque ad mortem: manete hic et vigilate.* 35. *Et progressus pusillum prostratus est in terram, et oravit ut, si possibile esset, transiret a se hora.* 36. *Et dicebat: Abba, pater, omnia possibilia sunt tibi: aufer poculum hoc a me: verumtamen non quod ego volo, sed quod tu.* 37. *Et venit, et offendit eos dormientes, dicitque Petro: Simon, dormis? non potuisti unam horam vigilare?* 38. *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem: spiritus quidem promptus, at caro infirma.* 39. *Et rursum digressus oravit eundem sermonem dicens.* 40. *Et reversus offendit illos rursum dormientes: erant enim oculi eorum gravati, neque sciebant, quid illi responderent.*

LUC. XXII. 39. *Et egressus ibat (ut erat solitus) in montem olivarum: sequuti autem sunt illum etiam discipuli.* 40. *Et quum pervenisset ad locum, dixit illis: Orate, ne intretis in tentationem.* 41. *Et ipse avulsus est ab eis ferme ad iactum lapidis, positisque genibus orabat,* 42. *Dicens: Pater, si vis, transfer poculum hoc a me: verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat.* 43. *Apparuit autem ei angelus de coelo, corroborans eum.* 44. *Et anxietate correptus, prolixius orabat: et erat sudor eius, sicut guttae sanguinis decurrentes in terram.* 45. *Et quum surrexisset a precatione, venissetque ad discipulos suos, reperit eos dormientes prae moerore.* 46. *Et ait illis: Quid dormitis? Surgite, et orate, ne intretis in tentationem.*

Matth. 36. *Tunc venit Iesus.* Lucas tantum montem olivarum nominat: Marcus et Matthaeus

magis specialem loci notam apponunt. Exprimit autem Lucas, quod magis ad rem pertinet, venisse illuc Christum pro suo more. Unde colligimus, non quaesiisse in secessu latebras, quibus se abderet, sed quasi ex condicto se obtulisse ad mortem. Ideo Ioannes dicit, notum fuisse proditori locum, quia illuc frequenter venire solitus erat Iesus. Itaque hoc loco eius obedientia iterum nobis describitur, quia patrem non nisi voluntaria morte placasset.

Sedete hic. Discipulos procul relinquens eorum infirmitati parcit: ac si quis, extremum discrimen sibi in bello instare videns, uxorem et liberos in loco pacato deponeret. Caeterum quamvis omnes extra telorum iactum locatos velit, sibi tamen propius adiunxit tres comites, ac fuit ille flos electus, in quo plus erat vigoris. Neque tamen ipsos assumpsit, quod pares ad sustinendum impetum fore confideret, sed ut documento essent communis omnium defectus.

37. *Coepit dolore affici.* Iam ante vidimus Dominum cum metu mortis luctatum esse: sed quia nunc cum tentatione manus conserit, vocatur talis congressus doloris et moestitiae initium. Unde colligimus, verum experimentum virtutis non esse nisi in re praesenti: nam tunc se prodit carnis debilitas, quae prius latebat, et affectus intimi sese effundunt. Ergo tametsi quibusdam praeludiis filium suum iam exercuerat Deus, nunc tamen propiore mortis conspectu gravius vulnerat, et insolitum terrorem incutit. Porro quia divina Christi gloria videtur hoc esse indignum, quod pavore et moestitia correptus fuerit, multi interpretes anxie in quaerendis effugiis sudarunt. Sed inconsideratus et parum utilis fuit eorum labor: nam si nos timoris ac moestitiae eius pudet, effluet ac peribit redemptio. Vere enim Ambrosius, Non solum, inquit, excusandum non puto, sed etiam nusquam magis pietatem eius maiestatemque demiror: minus enim contulerat mihi, nisi meum suscepisset affectum. Ergo pro me doluit, qui pro se nihil habuit quod doleret, et sequestrata delectatione divinitatis aeternae taedio meae infirmitatis afficitur. Confidenter ergo tristitiam nomino, quia crucem praedico. Neque enim speciem incarnationis suscepit, sed veritatem. Debuit ergo et dolorem suscipere, ut vinceret tristitiam, non excluderet: neque enim habent fortitudinis laudem, qui stuporem magis vulnerum tulerint quam dolorem. Hactenus Ambrosius. Certe qui ab humanis passionibus immunem fingunt Dei filium, vere et serio hominem non agnoscunt. Imo quum dicitur divina Christi virtus quasi abscondita ad tempus quievisse, ut partes redemptoris patiendo impleret, adeo in eo nihil est absurdum, ut aliter salutis nostrae mysterium impleri nequiverit. Recte enim Cyrillus. Quod autem non voluntaria quodammodo fuerit crucis passio Christo, voluntaria autem propter voluntatem patris, et propter salutem nostram, ex precatione eius facile disces: Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste. Eadem enim ratione, qua verbum Dei Deus est, et ipsa naturaliter vita, nemo ambiget, quod nullo modo mortem formidavit: caro autem factus permittit carni ut sua patiatur, et ideo ut vere homo praesentem iam in ianuis mortem expavescit, ac dicit, Si possibile est, Pater, transeat a me calix iste, verum quoniam aliter fieri non potest, fiat non ut ego volo, sed ut tu. Vides quemadmodum natura humana etiam in ipso Christo sua patitur ac formidat, sed a coniuncto sibi verbo ad congruam Dei fortitudinem reducitur. Tandem concludit: perspicis non fuisse propter carnem voluntariam mortem Christo: fuit tamen voluntaria, quia propter eam, secundum voluntatem patris, salus et vita hominibus donata est. Hucusque Cyrillus. Separari tamen a nostra debet, quae a Christo suscepta fuit carnis infirmitas: sicuti longe distat. Nam in nobis ideo nullus vitio affectus caret, quia omnes modum ac rectum temperamentum excedunt: Christus autem tristitia et metu sic turbatus fuit, ut tamen adversus Deum non insurgeret: sed maneret compositus ad veram temperantiae regulam. Nec enim mirum est, quum integer esset, purusque ab omni labe, puros et liquidos ab eo fluxisse affectus, quamvis humanae infirmitatis testes forent: a corrupta autem hominum natura nihil manare nisi turbidum, et quod faecem resipiat. Teneatur ergo hoc discrimen, Christum in metu et tristitia infirmum fuisse absque ulla vitii macula: nostros autem omnes affectus, quia in excessum ebulliunt, esse vitiosos. Iam ipsa affectuum species, quibus tentatus fuit Christus, notanda est. Dicit Matthaeus *tristitia et moerore* (vel anxietate) *fuisse affectum*, Lucas *angore constrictum:* Marcus addidit *expavisse.* Unde autem illi et moeror, et anxietas, et formido, nisi quia in morte tristius aliquid et magis horribile concepit quam separationem animae et corporis? Et certe mortem subiit non tantum, ut e terra in coelum migraret, sed potius ut maledictionem, cui eramus obnoxii, in se suscipiens nos ab ea eximeret. Non ergo mortem horruit simpliciter, quatenus transitus est e mundo, sed quia formidabile Dei tribunal illi erat ante oculos, iudex ipse incomprehensibili vindicta armatus: peccata vero nostra, quorum onus illi erat impositum, sua ingenti mole eum premebant. Quare nihil mirum, si horribilis exitii abyssus metu et anxietate duriter eum cruciavit.

38. *Tristis est anima mea.* Tristitiae suae conscios facit, ut ad sympathiam expergefaciat: non quod eum lateret ipsorum debilitas, sed quo magis in posterum eos socordiae suae puderet. Porro haec loquutio letale doloris vulnus exprimit: ac si

repressam impiorum libidinem ne quid noceant. Haec quum per se recta sint, rite possunt a fidelibus expeti, quamvis aliter Deo placeat, qui vult filium suum regnare inter hostes, suos exerceri sub cruce, fidei et evangelii victoriam contrariis Satanae machinationibus illustrari. Videmus ut pia sint vota, quae in speciem a Dei voluntate discrepant, quia non exacte semper vel scrupulose a nobis inquiri vult Deus, quid statuerit ipse, sed quod pro sensus nostri captu optabile est, flagitari a se permittit. Nondum tamen prorsus soluta est quaestio: nam quum nuper dictum fuerit, recte compositos fuisse omnes Christi affectus, quomodo nunc se ipsum corrigit? sic enim affectum suum subigit in obsequium Dei quasi modum excesserit. Certe in primo voto non apparet placida illa moderatio quam dixi: quia mediatoris officio defungi, quantum in se est, renuit ac detrectat. Respondeo, in eo nihil fuisse vitii quod obiecto mortis terrore, simul oblata est caligo, ut aliis omnibus omissis ad votum illud prosiliret. Neque hic subtiliter disputare necesse est, an illi obrepere potuerit salutis nostrae oblivio: qui hoc unum sufficere nobis debet, quum in mortis deprecationem erumperet, de aliis non cogitasse quae viam clausissent. Si quis excipiat, primum motum (quem fraenari antequam longius excurreret oportuit) non fuisse temperatum ut decebat: respondeo, non posse in hac naturae nostrae corruptione perspici affectuum fervorem cum temperie, qualis in Christo fuit, sed hunc dandum esse honorem filio Dei, ne eum aestimemus ex nobis. Nam sic in nobis aestuant omnes carnis affectus, ut prosiliant in contumaciam, vel saltem aliquid faecis habeant admixtum. Sic autem et doloris et metus fervore aestuavit Christus, ut se tamen continuerit in sua mensura. Imo sicuti varii cantus et inter se discrepantes adeo nihil dissonum habent, ut potius concinnam suavemque harmoniam conficiant, ita in Christo insigne exstitit symmetriae exemplar inter Dei et hominum voluntates, ut absque conflictu et repugnantia inter se differant. Hic quidem locus clare docet nimis insipidos fuisse veteres haereticos, qui Monotheletae dicti sunt, quod fingerent Christum non nisi una voluntate et simplici fuisse praeditum: neque enim, quatenus Deus erat, aliud voluit quam pater. Sequitur ergo humanae eius animae suos fuisse affectus ab arcano Dei consilio distinctos. Iam vero si Christum oportuit captivam tenere suam voluntatem, ut eam subiiceret Dei imperio, quamvis recte moderata esset quam sollicite nobis reprimenda est affectuum nostrorum licentia, qui et semper inconsiderati feruntur ac praecipites, et contumacia referti sunt? Quod si nos gubernet Dei spiritus, ut nihil velimus nisi rationi consentaneum, Deo tamen hanc debemus obedientiam, ut patienter feramus, votis nostris non dari successum. Nam haec fidei modestia est, Deo permittere, ut aliter statuat quam nos cupimus. Praesertim haec regula tenenda est, ubi nobis non constat certa et specialis promissio, ne quid petamus nisi sub hac conditione, ut Deus impleat quod decrevit: quod fieri non potest, quin vota nostra illi resignemus. Iam quaeritur quid orando Christus profecerit: apostolus ad Hebr. 5, 7 dicit, exauditum fuisse a suo metu (sic enim exponi debet locus ille, non autem ut vulgo legitur, pro sua reverentia). Id porro non quadraret, si mortem simpliciter timuisset Christus, quia ab ea liberatus non fuit. Unde sequitur gravioris mali timore ad deprecandam mortem fuisse adactum: nempe quum iram Dei sibi propositam videret, quatenus ad eius tribunal totius mundi peccatis oneratus se sistebat, necesse illi fuit profundam mortis abyssum exhorrescere. Quanquam ergo mortem sustinuit, quia tamen solutis eius doloribus (quemadmodum et Petrus docet Act. 2, 24) superior evasit in lucta, merito dicit apostolus, exauditum fuisse a suo metu. Hic indocti homines insurgunt, remque indignam esse clamitant, quod veritus sit Christus absorberi a morte. Ego autem ipsos mihi respondere velim, quemnam fuisse metum putent, qui guttas sanguineas Christo expressit: nunquam enim nisi a diro et insolito horrore fluxisset mortalis ille sudor. Si quis hodie sudando sanguinem emittat, et quidem tanta copia ut guttae in terram distillent, incredibile portentum erit: si cui hoc contingat mortis timore, pusillo et muliebri animo esse dicemus. Ergo qui Christum negant precatum esse, ut eum pater a mortis gurgite eriperet, mollitiem illi affingunt vel plebeio homine indignam. Si quis obiiciat, infidelitatis esse timorem illum quem dico, in promptu solutio est, quum divinae maledictionis horrore perculsus est Christus, sic tactum fuisse carnis sensu, ut fides illaesa et incolumis maneret. Fecit enim naturae eius integritas, ut easdem, quae nos suis aculeis pungunt, tentationes sine vulnere sentiret. Interim stulte imaginantur sine certamine victorem, qui tentationum sensu eum eximunt. Nec vero putare fas est quidquam eum simulasse, dum conquestus est de mortali animae suae tristitia: nec mentiti sunt evangelistae, moestitia fuisse correptum et expavisse narrantes.

40. *Et venit ad discipulos.* Quanquam nec metu solutus nec cura laxatus erat, remissa tamen precandi contentione, solatium hoc interposuit. Neque enim talis requiritur precandi assiduitas a fidelibus, ut nunquam a Dei colloquio discedant: quin potius Christi exemplo suas orationes continuant, dum eousque progressi, quo patitur infirmitas, ad exiguum quidem tempus cessant, subinde tamen recepto anhelitu se denuo ad Deum convertunt. Fuisset autem non parva doloris levatio, discipulos habere

eius socios et consortes: contra vero acerba mali accessio fuit, ab ipsis quoque destitui. Etsi enim nullius ope indiguit, quia tamen ultro infirmitates nostras susceperat, atque in hoc maxime agone eius exinanitionis, de qua meminit Paulus (Phil. 2, 7), specimen edere voluit, nihil mirum si eorum socordia, quos sibi socios delegerat, grave et molestum onus addidit eius dolori. Neque enim ficte cum ipsis expostulat, sed ex genuino animi sensu dolere sibi testatur, quod desertus fuerit. Iusta autem fuit socordiae exprobratio, quod in extremis eius angustiis non unius saltem horae vigilias tulissent.

41. *Vigilate et orate.* Quia in magistri periculo torpebant discipuli, ad se ipsos revocantur, ut proprii mali sensu expergefiant. Denuntiat ergo Christus, nisi vigiles sint et orent, statim a tentatione posse opprimi: ac si dixisset, quando vos nulla tangit mei cura, nolite saltem vos negligere, quia vestra hic res agitur, ac nisi cavetis, tentatio vos statim demerget. Nam intrare in tentationem, est succumbere. Notemus autem resistendi modum hic praescribi, non ut nostra virtute et industria freti colligamus animos, sed potius ut conscii nostrae infirmitatis arma et vires petamus a Domino. Nihil ergo sine precibus vigilantia nostra proficiet.

Spiritus quidem promptus. Ne terrore exanimet discipulos, eorum segnitiem leniter adhibita consolatione bonaeque spei materia castigat. Ac primum quidem admonet, tametsi alacres ad recte agendi studium ferantur, esse tamen cum infirmitate carnis luctandum, ideoque nunquam supervacuas esse preces. Videmus ergo promptitudinis laudem concedi, ne sua eos infirmitas in desperationem coniiciat: et tamen stimulari ad preces, quia nondum praediti sint satis robusto spiritu. Quare haec admonitio proprie ad fideles spectat, qui spiritu Dei regeniti cupiunt recte agere, sub carnis tamen infirmitate adhuc laborant: nam etsi viget in ipsis spiritus gratia, secundum carnem infirmi sunt. Quanquam autem solis discipulis sua debilitas ostenditur, quia tamen perinde in omnes competit quod de illis dicit Christus, hinc petenda est generalis regula, sedulas excubias precando nobis agendas esse: quia nondum in nobis eminet tantum spiritus robur, quin subinde labamur carnis infirmitate, nisi Dominus suo nos auxilio erigat ac sustineat. Caeterum non est cur nimis anxie trepidemus: quia remedium nobis certum proponitur, quod nec longe nec frustra quaerendum est. Superiores enim fore promittit Christus, quicunque ad precandum intenti carnis suae desidiam sedulo excutient.

42. *Altera vice abiit.* His Matthaei verbis videtur Christus quasi subacto metu liberius ac magis soluto animo se patri permittere. Neque enim amplius petit transferri a se poculum, sed hoc voto praeterito in hoc potius insistit, ut Dei consilio pareat. Sed apud Marcum progressus hic non exprimitur, imo quum secundo reversus est Christus, dicitur easdem iterasse preces. Et certe non dubito, quoties oravit, metu et horrore ad deprecandam mortem fuisse impulsum. Probabile tamen est, secunda vice magis enixum fuisse ad obsequium patri praestandum, et primo tentationis congressu fuisse animatum, ut maiore fiducia ad mortem accederet. Lucas distincte non recitat diversis vicibus ipsum orasse: sed tantum dicit, quum urgeret anxietas, prolixius et vehementius id fecisse, ac si fuisset continuus precandi tenor. Verum scimus, evangelistas interdum omissis circumstantiis summam tantum perstringere. Quod ergo tandem in fine dicit, venisse Christum ad discipulos, est hysteron proteron: sicut et in altero membro, ubi prius angelum e coelo apparuisse narrat quam de angore Christi loquatur. Sed inversus ordo nihil habet absurdi: quia ut sciremus, non frustra missum illi fuisse angelum, necessitas deinde exprimitur. Ita narratio posterior est velut causae redditio. Quanquam autem non nisi a solo Dei spiritu fortitudo suggeritur, id non obstat quominus angelis suis ministris Deus utatur. Atque hinc colligere licet quam ingentes pertulerit cruciatus filius Dei, quod oculari conspectu Dei auxilium ei proponi oportuit.

43. *Reperit iterum dormientes.* Haec somnolentia neque ex crapula, neque ex crasso stupore, neque ex fluxa carnis hilaritate fuit, sed potius ex immodico moerore, quemadmodum docet Lucas. Unde melius perspicimus quam proclivis ad torporem sit caro nostra, cui oblivionem Dei pericula ipsa inducunt. Ita undique apta Satanae occasio et prompta est ad tendendas nobis insidias. Nam si nihil adversi metuimus, ebrio sopore nos perfundit: timore vero et moestitia, quibus ad precandum stimulari nos decebat, sensus nostros obruit, ne ad Deum assurgant: ita modis omnibus effluunt homines, et a Deo alienantur, donec ipsos colligat. Notanda etiam circumstantia est, quod tam acriter obiurgati discipuli eodem fere momento ad somnum recidunt. Neque hoc de tota cohorte dicitur, sed de tribus, quos sibi praecipuos comites Christus delegerat: quid ergo fiet gregariis, quum hoc in flore acciderit? Porro iteratio eiusdem sermonis non fuit battologia (quam supra damnavit Christus in hypocritis, qui futili garritu se impetraturos sperant: quod nunquam sincere et ex animo petunt), sed docuit Christus suo exemplo, non decere nos animis frangi, nec fatigari precando, si non statim fiamus votorum compotes. Haec igitur est non supervacua sermonis repetitio, si tentatio repulsae

non exstinguat precandi ardorem, quin tertio et quarto petamus, quod visus fuerit Deus negasse.

MATTH. XXVI. 45. *Tunc venit ad discipulos suos, et dicit illis: Dormite iam, et requiescite: ecce appropinquavit hora, et filius hominis traditur in manus peccatorum.* 46. *Surgite, eamus: ecce appropinquat, qui me tradit.* 47. *Adhuc eo loquente, ecce, Iudas unus ex duodecim venit, et cum eo turba multa cum gladiis et fustibus, a sacerdotibus et senioribus populi.* 48. *Qui vero prodebat eum, dederat illis signum, dicens: Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum.* 49. *Et confestim accedens, ad Iesum dixit: Ave Rabbi. Et osculatus est eum.* 50. *Dixitque illi Iesus: Amice, ad quid ades? Tunc accedentes iniecerunt manus in Iesum, et ceperunt eum.*

MARC. XIV. 41. *Et venit tertio, dicitque illis: Dormite posthac, et requiescite: sufficit, venit hora: ecce traditur filius hominis in manus peccatorum.* 42. *Surgite, eamus: ecce appropinquat, qui me prodit.* 43. *Et continuo adhuc eo loquente, accedit Iudas, qui unus erat e duodecim, et cum eo turba multa cum gladiis et fustibus, a summis sacerdotibus, et scribis, et senioribus.* 44. *Dederat autem, qui prodebat eum, ipsis intersignum, dicens: Quemcunque osculatus fuero, is est: comprehendite eum, et abducite caute.* 45. *Et veniens, confestim accedit ad illum, ac dicit: Rabbi, Rabbi. Et osculatus est eum.* 46. *Illi vero iniecerunt in eum manus suas, et ceperunt eum.*

LUC. XXII. 47. *Adhuc autem eo loquente, ecce turba, et qui vocabatur Iudas, unus e duodecim, antecedebat eos: et appropinquavit Iesu, ut oscularetur eum.* 48. *Iesus autem dixit illi: Iuda, osculo filium hominis prodis?*

Matth. 45. *Dormite iam, et requiescite.* Satis convenit ironice hic Christum loqui: sed tenendum simul est, quorsum spectet ironia. Quia enim Christus discipulos monendo nihil profecerat, non modo eorum socordiam oblique perstringit: sed denuntiat, quamvis segnes esse velint, non fore illis amplius integrum. Sensus est igitur: quia hactenus apud vos verba perdidi, iam vos hortari desinam, sed utcunque vobis per me dormire liceat, hoc tamen vobis hostes non permittent, sed invitos cogent ad vigilandum. Ideo apud Marcum additur, *sufficit:* ac si dixisset, non esse iam dormiendi tempus. Atque hoc modo plerumque Dominus hominum segnitiem castigat, ut, qui ad verba surdi fuerunt, malis tandem coacti evigilent. Quare discamus Domini verbis mature attendere, ne quod ipse sponte a nobis elicere vult sero extorqueat necessitas.

46. *Surgite, eamus.* His verbis declarat, ex quo precatus fuit, novis armis se esse instructum. Prius quidem satis voluntarius ad mortem fuerat, sed in ipso articulo cum carnis infirmitate durum illi certamen fuit, ut libenter se a morte subduceret, si modo licitum fuisset cum bona patris venia. Precibus ergo et lacrymis novam e coelo virtutem obtinuit: non quod unquam vacillarit inopia virtutis, sed quia sub carnis infirmitate, quam sponte susceperat, anxie et cum molesto difficilique conatu laborare voluit, ut in sua persona victoriam nobis acquireret. Nunc vero sedata trepidatione, et timore subacto, rursus ut voluntarium sacrificium offerat patri, non modo non fugitat, sed ultro ad mortem occurrit.

47. *Adhuc eo loquente.* Sedulo exprimunt evangelistae, praevisum fuisse a Domino quidquid accidit: unde certo colligi potuit, non externa violentia ipsum ad mortem trahi, nisi quatenus impii arcanum Dei consilium exsequebantur. Quanquam ergo lugubre et plenum terroris spectaculum discipulis obiectum fuit, simul tamen oblatum est fiduciae argumentum, quo se erigerent, quum nihil fortuitum agi res ipsa ostenderet, ac Christi praedictio eos dirigeret ad speculandum deitatis eius gloriam. Quod autem a sacerdotibus missa fuit armata turba, quod etiam tribunum et cohortem precario sumpserunt a Pilato, hinc apparet, mala conscientia perculsos fuisse ac vexatos, ut omnia trepide agerent. Quorsum enim ad Christum capiendum tantis copiis opus fuit, quem sciebant nullo armorum praesidio munitum esse? Hinc ergo tam sollicitus apparatus, quod divina Christi virtus quam multis documentis coacti fuerant sentire, intus ipsos torquebat: sed ex altera parte prodigiosus emergit eorum furor, quod armorum potentia freti adversum Deum insurgere non dubitant.

48. *Qui vero prodebat eum.* Non dubito, quin vel reverentia Domini vel sceleris sui pudore cohibitus fuerit Iudas, ut palam non auderet se unum ex hostibus profiteri: imo quod apud Marcum milites admonet, *ut eum caute deducant,* ideo factum esse coniicio, quia memoria tenebat quam multis documentis probasset alias Christus divinam suam virtutem. Sed mira interim dementia fuit, vel se occultare frivola simulatione, quum in filii Dei conspectum prodiret, vel immensae eius potentiae opponere hominum industriam.

49. *Ave Rabbi.* Non dubito, quin Iudas quasi trepidus magistri periculo misericordiae affectum his verbis simulaverit: ideo apud Marcum exprimitur pathetica repetitio, *Rabbi, Rabbi.* Quanquam enim eum urgebat Christi maiestas, sic tamen diabolus fascinaverat eius mentem, ut perfidiam suam osculo et verborum blanditiis probe celatam confideret. Haec igitur salutatio vel acclamatio compassionis fuit praetextus. Idem et de osculo sentio: etsi enim mos satis tritus Iudaeis fuit amicos os-

culo excipere, quia tamen paulo ante a Christo discesserat Iudas, videtur nunc quasi periculo repente expavefactus extremum osculum magistro porrigere. Ita specie pietatis reliquos superat, dum videtur aegerrime a magistro suo avelli: interim quam nihil suis fallaciis proficiat, apparet ex Christi responso.

50. *Amice, ad quid ades?* Expressius apud Lucam, *Iuda, osculo filium hominis prodis?* nisi quod plus vehementiae habet haec exprobratio, quod magistri benevolentia et summo honore sibi delato ad extremam perfidiam impie abutitur. Neque enim ironica est compellatio, dum Christus amicum vocat, sed ingratitudinem illi obiicit, quod ex intimo et contubernali amico factus sit proditor, quemadmodum in Psalmo (41, 10) praedictum fuerat. Si hoc fecisset extraneus, tolerandum fuisset: nunc autem familiaris et domesticus, cum quo suaviter vescebar, qui me comitabatur in templum Domini, sustulit contra me insidias. Hic vero clare videmus, quod paulo ante admonui, quocunque artificio se tegant hypocritae, et quoscunque fucos obtendant, ubi in conspectum Domini ventum est, eorum scelera proferri in medium: imo hoc illis cedere in gravius iudicium, quod in Christi gremium recepti perfide in ipsum insurgunt. Nam *amici* nomen (ut diximus) acrem in se aculeum continet. Caeterum huic malo, quod semel Christus in sua persona sustinuit, sciamus ecclesiam semper fore obnoxiam, ut proditores in sinu suo foveat. Ideo et paulo ante dictum fuit, Proditor accessit, qui unus erat e duodecim. Ne talibus exemplis ultra modum turbemur, quia utroque modo probare vult Dominus fidem nostram, dum extra per hostes apertos Satan nos et ecclesiam oppugnat, intus vero per hypocritas clandestinam perniciem molitur. Simul tamen docemur sinceritatem cum Deo colere, quicunque sumus ex eius discipulis. Nam et defectiones, quas quotidie cernimus, ad timorem nos et verae pietatis studium sollicitant, ut dicit Paulus, Discedat ab iniquitate quisquis invocat nomen Domini. Iubemur omnes osculari Dei filium: videndum igitur, ne hoc quisquam proditorie faciat, alioqui magno constabit in tantum honorem fuisse evectos.

MATTH. XXVI. 51. *Et ecce, unus ex iis, qui erant cum Iesu, extendens manum exseruit gladium suum: et percutiens servum summi sacerdotis, amputavit auriculam eius.* 52. *Tunc ait illi Iesus: Converte gladium in locum suum: omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt.* 53. *An putas, quod non possum nunc rogare patrem meum, et exhibebit mihi plus quam duodecim legiones angelorum?* 54. *Quomodo ergo implebuntur scripturae, quod sic oportet fieri?* 55. *In illa hora dixit Iesus turbis: Tanquam ad latronem exiistis cum gladiis et fustibus ad comprehendendum me: quotidie apud vos sedebam, docens in templo, et non me cepistis.* 56. *Hoc autem totum factum est, ut complerentur scripturae prophetarum. Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt.*

MARC. XIV. 47. *Unus autem quidam adstantium educto gladio percussit servum summi pontificis, et amputavit eius auriculam.* 48. *Et respondens Iesus dixit illis: Tanquam ad latronem exiistis cum gladiis et fustibus ad comprehendendum me?* 49. *Quotidie eram apud vos in templo docens, et non comprehendistis me. Sed hoc factum est ut implerentur scripturae.* 50. *Et eo relicto fugerunt omnes.* 51. *Unus autem adolescentulus sequebatur eum circumamictus sindone super nudum: et comprehenderunt eum adolescentes.* 52. *Ille vero relicta sindone, nudus effugit ab illis.*

LUC. XXII. 49. *Videntes autem ii, qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, percutiemusne gladio?* 50. *Et percussit unus ex illis servum summi pontificis, et amputavit auriculam eius dextram.* 51. *Respondens autem Iesus dixit: Sinite hucusque. Et quum tetigisset auriculam eius, sanavit eum.* 52. *Dixit autem Iesus ad eos, qui venerant ad se, principes sacerdotum, ac magistratus templi, et seniores: Quasi ad latronem exiistis cum gladiis et fustibus?* 53. *Quum fuerim quotidie vobiscum in templo, non extendistis manus in me: sed haec est hora vestra, et potestas tenebrarum.*

Matth. 51. *Et ecce, unus ex iis qui erant cum Iesu.* Lucas dicit, in hoc conspirasse omnes discipulos, ut pro magistro certarent. Unde rursus apparet, quanto magis simus ad pugnas animosi ac prompti quam ad tolerantiam crucis. Quare prudenter semper expendere convenit, quid mandet Dominus, et quid a singulis nostrum requirat, ne zeli nostri fervor sine ratione et modo ebulliat. Quod autem discipuli Christum dicuntur rogasse, non eo animo fecerunt, ut parerent eius imperio: sed his verbis testati sunt, se ad vim hostium arcendam accinctos esse ac paratos. Nec vero exspectavit Petrus, dum sibi daretur percutiendi mandatum ac facultas, sed temere ad vim illicitam prosiliit. Videtur quidem primo intuitu haec strenuitas laude digna esse, quod discipuli suae infirmitatis obliti, quamvis sint ad resistendum impares, corpora tamen sua pro magistro opponere, et ad certam mortem obiicere non dubitant: perire enim cum Domino malunt quam se vivis ac videntibus ipsum opprimi. Sed quia praepostere plus tentant quam ferat Dei vocatio vel permittat, iure damnatur eorum temeritas. Quare discamus, ut Domino obsequia nostra placeant, ab eius nutu pendere, ne quisquam digitum moveat, nisi quatenus ab illo iussus fuerit.

Ac ideo praesertim huic modestiae sedulo addictos esse convenit, quia recti et compositi zeli loco tumultuosa ut plurimum in nobis regnat inaequalitas. Nomen Petri hoc quidem loco subticent evangelistae: sed Ioannes testatur, et ex contextu paulo post patebit fuisse Petrum, qui tacito nomine hic notatur. Colligere tamen ex Luca promptum est, alios quoque eiusdem intemperantiae fuisse socios: neque enim unum duntaxat alloquitur, sed communiter omnibus dicit, *sinite hucusque.*

52. *Converte gladium.* His verbis confirmat Christus legis praeceptum, quo privatis hominibus interdicitur usus gladii. Ac praesertim notanda est poenae sanctio, quae mox additur: neque enim statuta hominum arbitrio fuit poena, qua proprium sanguinem vindicent, sed Deus ipse nos severe a caedibus prohibendo testatus est, quam sibi carum sit humanum genus. Primum ergo se vi et manu defendi non vult, quia Deus percutere in lege vetuerit. Atque haec generalis ratio est: mox vero ad specialem descendit. Caeterum hic movetur quaestio, an nunquam liceat vi iniustam vim repellere: nam quum Petro negotium esset adversus impios et scelestos latrones, damnatur tamen, quod gladium arripuerit. Si in hoc facto moderatae defensionis exceptio non valuit, videtur Christus omnium manus ligare. Quanquam autem in quintum caput fusius tractata a nobis fuit haec quaestio, nunc tamen paucis verbis iudicium meum repetam. Primo inter civile et conscientiae forum distinguere convenit. Nam si quis latroni resistat, quia adversus communem generis humani hostem leges eum armant, publicae poenae non erit obnoxius. Ita quoties iniustae violentiae opponitur defensio, cessat poena quam exsequendam terrenis iudicibus mandavit Deus. Caeterum non simplex causae bonitas a reatu conscientiam absolvit, nisi accedat purus affectus. Ergo ut quis rite ac licite se defendat, necesse est prius ipsum exuere et iracundiae fervorem, et odium: et cupiditatem vindictae, et omnes incompositos animi impetus, ut defensio nihil habeat in se turbulentum. Hoc quia rarum est, imo vix unquam contingit, merito Christus ad generalem regula suos revocat, ut a gladio prorsus abstineant. Porro stulte hoc testimonio abusi sunt fanatici homines, ut gladium iudicibus excuterent. Nefas esse contendunt gladio percutere. Id verum quidem esse fateor, quia nemini licet gladium suo arbitrio sumere, ut sit autor caedis: sed nego, magistratus (qui ministri Dei sunt, et per quos iudicia sua exercet) in communi ordine censeri. Adde quod his Christi verbis diserte illis haec ipsa asseritur potestas: nam quum pronuntiet, tollendos e medio esse homicidas, sequitur gladium in manus tradi iudicibus, ut iniustas neces vindicent. Continget quidem interdum, sanguinarios homines aliis modis puniri, haec tamen ordinaria est ratio, qua Dominus crudelem improborum ferociam compesci voluit, ne impune grassetur. Iam quod huc impudentiae prorumpere ausi sunt canonistae quidam, ut docerent, non ablatum fuisse Petro gladium, sed mandatum esse, ut reconditum teneret, donec exserendi veniret opportunitas, hinc perspicimus quam crasse et proterve Dei verbo illuserint canes illi.

53. *An putas quod non possim.* Sequitur nunc specialis illa ratio, cuius paulo ante memini. Admonet enim Christus, longe melius defensionis genus et magis legitimum sibi ad manum fore, nisi quia parendum est decreto patris. Haec enim summa est, quum aeterno Dei consilio destinatus sit in sacrificium, idque scripturae oraculis testatum sit, non esse contra pugnandum. Ita Petri temeritas alia circumstantia damnatur, quod conetur non tantum coeleste decretum labefactare, sed viam quoque obstruere humani generis redemptioni. Non solum illicite gladium extulit Petrus, sed stulti et amentes fuerunt discipuli, quod pauci et imbelles contra militum cohortem et maximam turbam aliquid agere tentarunt Ergo Dominus, ut eorum stultitiam evidentias coarguat, hanc comparationem ponit. Si quaerendum sit tuendae vitae praesidium, sibi praesto fore non undecim angelos, sed copiosum et invictum exercitum. Quum ergo angelos ad opem sibi ferendam non arcessat, multo minus inconsideratum modum expetere, a quo nulla speranda sit utilitas. Nihilo enim magis profuit tumultuari discipulos quam si paucae ranae strepitum moverent. Frustra autem hic laborant quidam interpretes, quomodo angelos impetrare Christus a patre potuerit, ex cuius decreto mors illi obeunda erat. Nam haec inter se pugnant, quod filium suum morti exposuerit nudum et inermem, quia sic necesse erat et semel statutum, et tamen ad mittendas ei suppetias precibus flecti potuerit. Sed enim conditionalis est Christi sermo, sibi longe potiorem esse modum tuendae vitae, nisi obstaret patris voluntas. Sic tollitur omnis repugnantia, quoniam ideo a rogando patre abstinuit Christus, quod de contrario eius decreto certus foret. Hinc tamen elicitur utilis doctrina, iniuriam facere Deo, qui ad illicita media confugiunt necessitatis praetextu. Si quis legitimis opibus et adiumentis destituitur, ad prava consilia et vitiosos conatus praeceps rapitur: nempe quia pauci ad arcanam Dei tutelam attendunt, quae sola ad praestandam nobis quietem sufficere debebat. Imminet nobis periculum: quia exitus secundum carnem non apparet, hoc vel illud excogitamus, quasi nulli sint in coelo angeli, quos toties scriptura positos salutis nostrae causa custodes esse dicit. Itaque nos eorum auxilio privamus: nam quoscunque sua inquietudo et nimia anxietas praecipitat, ut manus ad vetita malorum remedia

extendant, certum est eos Dei providentiae renuntiare.

54. *Quomodo ergo implebuntur scripturae?* Hoc verbo intelligit Christus, nihil sibi tentandum esse effugiendae mortis causa, ad quam sciebat a patre se vocari. Non egebat quidem ipse scripturis, ex quibus disceret, sibi divinitus iniunctum esse tunc mori, sed quia non tenent mortales, quid apud se Deus statuerit, donec verbo patefiat, Christus discipulos respiciens, quod voluntatis suae testimonium reddidit Deus, merito in medium producit. Scimus, quidquid malorum nobis accidit, a Deo ipso infligi, sed quia de eventu sumus dubii, remedia quae permittit quaerendo, non insurgimus contra eius imperium, sed ubi comperta est eius voluntas, nihil aliud restat quam quiescere. Quanquam autem Christus hic tantum docet, patienter ferendam sibi esse mortem, quia scripturis testatum sit oportere sic fieri, huius tamen doctrinae usus latius patet, nempe scripturam idoneum esse domandae carnis contumaciae fraenum: quia in hunc finem nobis ostendit Deus, quid sibi placeat, ut nos contineat in voluntatis suae obsequio. Ideo Paulus has scripturae proprias attribuit partes, ut nos ad patientiam erudiat, et in rebus adversis suppeditet, quantum opus est consolationis. Brevius apud Lucam discipulos castigat Christus, *sinite hucusque:* sed tamen aspere in eorum audaciam invehitur, quia ad damnabile facinus progressi sint, quanquam simul spem veniae facit, si pravo fervore sedato ultra non prosiliant.

Luc. 51. *Quum tetigisset auriculam eius.* Stulto suo zelo Petrus gravem infamiam magistro suo eiusque doctrinae inusserat. Nec vero dubium est, quin hoc artificio Satan tentaverit aeterno probro evangelium gravare, quasi Christus ad res novandas sicariis ac tumultuosis comitibus usus esset. Hanc igitur causam fuisse existimo, cur vulnus ab eo inflictum Christus sanaverit. Caeterum horribilis ac prodigiosus stupor tenuit hostes, quos nihil movit tanti miraculi conspectus. Minus tamen mirum est, in aliena persona Christi virtutem non esse intuitos, quum voce eius prostrati furere non destiterint. Hic est spiritus vertiginis, quo reprobos dementat Satan, ubi in caecitatem a Domino proiecti sunt. In ipso praesertim servo, qui sanatus fuit, notabile exstat ingratitudinis exemplum: si quidem nec divina Christi virtute subactus fuit, ut a sua duritie resipisceret, nec beneficio victus, ut ex hoste discipulus fieret. Stulte enim commenti sunt monachi, animo quoque fuisse sanatum, ne mutilum esset Christi opus, quasi vero non se quotidie Dei bonitas ad indignos effundat.

Matth. 55. *Tanquam ad latronem.* His verbis expostulat Christus cum hostibus suis, qui ad conflandam ei invidiam magnis copiis instructi venerant: nam hic sensus est, quid opus fuit contra me tanto armorum apparatu, ac si latro quispiam superandus foret? Atqui ego semper inermis ac placidus inter vos vixi: quum in templo docerem, nullo militum impetu facile fuit me capere. Quanquam autem de malitia ipsorum conqueritur, quia violenter in se tanquam in hominem seditiosum irruerent, rursus tamen malam eorum conscientiam pungit, quod duce proditore non nisi trepide et cum multis diffidentiae signis ad eum accederent.

56. *Hoc autem totum factum est.* Paulo aliter reliqui duo. Nam quod in sua persona recitat Matthaeus, videtur Marcus Christo tribuere. Lucas etiam diversis verbis utitur, quod *haec sit ipsorum hora, et potestas tenebrarum.* Consilium tamen spiritus sancti certum est, quidquid machinati fuerint impii, nihil omnino sine Dei nutu et providentia fuisse actum. Nam (sicut prius dictum fuit) nihil testatus est Deus per suos prophetas, nisi quod apud se definierat. Hic ergo primum docemur, quantumvis effraeni libidine Satan exsultet cum impiis omnibus, dominari tamen semper Dei manum, ut invitos trahat quocunque voluerit. Docemur secundo, quamvis impii compleant quod scripturis praedictum est, quia tamen ipsis Deus non utitur tanquam legitimis ministris, sed arcano impulsu dirigit quo minime vellent, non esse excusabiles: et quum Deus iuste ipsorum malitia utatur, culpam in ipsis haerere. Notemus interea, hoc a Christo fuisse dictum, ut scandalum tolleret, quod alias non parum turbasset infirmos, quum tam contumeliose ipsum vexari conspicerent. Quanquam non discipulis tantum consulere, sed hostium quoque superbiam retundere voluit, ne quasi parta victoria triumphos agerent. Ideo apud Lucam dicit, *esse eorum tempus:* quo significat illis ad breve tempus a Domino permitti hanc licentiam. *Potestas autem tenebrarum* pro diabolica accipitur, quod verbum rursus ad evertendam ipsorum gloriam non parum valuit: nam utcunque se efferant, Christus tamen docet nihil esse quam diaboli mancipia. Porro dum confuse omnia miscentur, ac diabolus tenebras spargendo totum mundi ordinem videtur evertere, sciamus sursum in coelis lucere Dei providentiam, ut tandem quae turbata sunt componat, ideoque fidei oculos ad illam serenitatem erigere discamus. Quod dicuntur *fugisse omnes discipuli,* hinc iterum colligere licet quanto promptiores ad temere pugnandum fuerint quam ad sequendum magistrum.

Marc. 51. *Unus adolescentulus.* Unde factum sit, ut quidam somniaverint hunc fuisse Ioannem, nescio, nec magnopere curandum est: hoc magis ad rem pertinet, tenere quorsum hanc historiam Marcus retulerit. Ego vero hunc illi propositum fuisse finem arbitror, ut sciremus, tumultuose, absque pudore et modestia (ut in rebus perditis fieri

solet), grassatos fuisse impios, quod iuvenem hominem sibi incognitum et nullius criminis suspectum comprehenderint, ut vix eorum manus nudus effugerit. Probabile enim est, adolescentem, cuius fit mentio, quum studiosus esset Christi, nocturno tumultu audito, absque vestibus linteo duntaxat opertum venisse, vel quo insidias detegeret, vel saltem ne deesset pietatis officio. Certe quod nuper dixi perspicitur, immani violentia grassatos fuisse impios, quando ne misero quidem adolescenti, qui seminudus e lecto ad strepitum accurrerat, pepercerint.

MATTH. XXVI. 57. *At illi comprehensum Iesum duxerunt ad Caiapham principem sacerdotum, ubi scribae et seniores convenerant.* 58. *Petrus autem sequebatur eum procul usque ad atrium summi pontificis, et ingressus intro, sedebat cum ministris, ut videret finem.* 59. *Principes autem sacerdotum et seniores et totum concilium quaerebant falsum testimonium contra Iesum, ut eum morti traderent.* 60. *Et non inveniebant: etiam quum multi falsi testes accessissent, non inveniebant. Novissime autem venerunt duo falsi testes,* 61. *Qui dixerunt: Hic dixit: Possum destruere templum Dei, et triduo aedificare illud.*

MARC. XIV. 53. *Et adduxerunt Iesum ad summum sacerdotem, et conveniunt cum eo omnes principes sacerdotum, et seniores, et scribae.* 54. *Et Petrus eminus sequebatur eum usque in atrium summi pontificis: et erat sedens una cum ministris, et calefiebat ad lumen.* 55. *Principes autem sacerdotum et totum concilium quaerebant testimonium adversus Iesum, ut eum morti traderent: nec inveniebant.* 56. *Multi enim falsum testimonium dixerant contra eum, et non congruebant eorum testimonia.* 57. *Et quidam surgentes falsum testimonium tulerunt contra eum, dicendo:* 58. *Nos audivimus eum dicentem: Ego diruam templum hoc, quod manibus factum est, et tribus diebus aedificabo aliud non manufactum.* 59. *Et ne sic quidem congruebat eorum testimonium.*

LUC. XXII. 54. *Comprehensum autem eum duxerunt, et induxerunt in domum summi pontificis: Petrus vero sequebatur eminus.*

Aliam narrationis seriem tenet Lucas quam Matthaeus et Marcus. Verum quod inter ipsos diversum est, mox suo loco conciliare studebimus. Interim quae notatu digna sunt in verbis Matthaei et Marci, breviter perstringere convenit. Inprimis, ut tollatur crucis scandalum, spectanda est utilitas quam nobis peperit Christi exinanitio: sic enim fiet ut incomparabilis Dei bonitas et gratiae efficacia, quidquid deforme ac probrosum illic erit, suo fulgore aboleat. Filium Dei capi, vinciri et constringi secundum carnem turpe fuit: ad vero dum reputamus, nos eius vinculis solutos esse a tyrannide diaboli, et reatu, qui nos coram Deo tenebat implicitos, non solum tollitur offendiculum, ad quod impingere posset fides nostra, sed in eius locum succedit immensae Dei gratiae admiratio, cui tanti fuit nostra liberatio, ut filium unigenitum impiis vinciendum tradiderit. Hoc quoque nobis erit singularis Christi erga nos amoris pignus, quod sibi ipse non pepercit, sed sponte carni suae laqueos induit, ut animas nostras a vinculis multo peioribus eximeret.

57. *Duxerunt ad Caiapham.* Quanquam Iudaeis adempta erat maior quam vocant iurisdictio, manebant tamen quaedam reliquiae eius iudicii, quod lex summo sacerdoti defert (Deut. 17, 8), itaque cum mero imperio non erepta erat modica coertio. Hinc fit ut Christus ad summum pontificem examinandus trahatur: non ut ultimum de ipso iudicium ad tribunal illud fiat, sed ut suo iudicio gravatum sacerdotes deinde sistant coram praeside. Caiaphas pontifex alio nomine vocatus fuit Iosephus, quem Iosephus historicus (hist. libr. 18) dicit a Valerio Grato Iudaeae praeside summo sacerdotio ornatum esse, quum honore amotus esset Simon, Camithi filius. Solum autem cognomen ab evangelistis ponitur, quia forte vulgo tunc notius magisque celebre erat. Sacerdotes in domum Caiaphae Matthaeus convenisse dicit, non quod iam ante Christum adductum media nocte congregati fuerint, sed quia condictus erat locus, ut audito nuntio mature sub diluculum accurrerent: quanquam nuper vidimus, quosdam ex ordine sacerdotum ad Christum capiendum cum militibus noctu egressos esse. Sed alibi saepius vidimus, in servando temporis ordine evangelistas non adeo fuisse curiosos. Certe in praesenti loco nihil aliud illis fuit propositum quam docere, impia totius concilii factione oppressum fuisse filium Dei. Et hic horribile tremendumque spectaculum nobis ante oculos statuitur: non enim alibi tunc vel Dei templum, vel legitimus cultus, vel ecclesiae facies quam Hierosolymae. Summus pontifex unici inter Deum et homines mediatoris typus erat: qui aderant illi in concilio, totam Dei ecclesiam repraesentabant: illi tamen omnes ad unicam spem salutis exstinguendam simul conspirant. Sed quia Davidis vaticinio (Ps. 118, 22) proditum erat, Lapidem ab architectis reiectum nihilominus in caput anguli fore: item ab Iesaia (8, 14) praedictum fuerat, Deum exercituum toti populo Israel fore in lapidem offendiculi, ad quem impingerent: rite a Domino provisum fuit, ne talis hominum impietas fideles animas turbaret.

59. *Quaerebant falsum testimonium.* His verbis evangelistae notant, nihil sacerdotibus minus fuisse in animo quam de causa inquirere, ut re bene comperta quid rectum esset decernerent. Iam enim

hoc illis prius fixum erat, Christum perdere: nunc tantum eius opprimendi ratio ab ipsis quaeritur. Fieri autem non potest, ut aequitati restet aliquis locus, ubi causae cognitio non praecedit. In falsis testibus quaerendis perfida eorum crudelitas se prodit. Quod autem spe sua deiecti ne sic quidem desistunt, in eo melius conspicitur caeca eorum obstinatio. Ergo in illa furoris caligine refulsit tamen filii Dei innocentia, ut diaboli ipsi insontem perire cognoscerent. Notandum praeterea est, *falsos testes* vocari, non qui mendacium de nihilo conflatum proferunt, sed qui calumniose pervertunt recte dicta et ad crimen detorquent, quale etiam exemplum hic diserte refertur de templi ruina et nova instauratione. Dixerat quidem Christus, ubi dirutum esset templum corporis sui, se triduo excitaturum illud: nunc falsi testes non excogitant novum commentum, sed depravant eius verba, ac si quasdam praestigias in templo aedificando iactasset. Quia autem levis et nihili erat calumnia, hinc colligere promptum est, quantopere sua rabie excaecati fuerint sacerdotes et scribae, qui sine colore Christum tamen ad mortem postulant.

MATTH. XXVI. 62. *Et surgens summus sacerdos ait illi: Nihil respondes? quid isti contra te testificantur?* 63. *Iesus autem tacebat. Et respondens summus sacerdos ait illi: Adiuro te per Deum viventem, ut dicas nobis an tu sis Christus filius Dei.* 64. *Dicit illi Iesus: Tu dixisti, verumtamen dico vobis, a modo videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis, et venientem in nubibus coeli.* 65. *Tunc summus sacerdos discidit vestimenta sua, dicens: Blasphemavit: quid insuper egemus testibus? ecce nunc audistis eius blasphemiam.* 66. *Quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt: Reus est mortis.* 67. *Tunc exspuerunt in faciem eius, et colaphis eum ceciderunt: alii autem palmas in faciem eius incusserunt,* 68. *Dicentes: Vaticinare nobis, Christe, quis est, qui te percussit?*

MARC. XIV. 60. *Et surgens summus sacerdos in medium, interrogavit Iesum, dicens: Non respondes quidquam? quid isti adversus te testificantur?* 61. *At ille tacebat, neque quidquam respondebat. Rursum summus sacerdos interrogavit, et dicit illi: Tu es Christus filius Benedicti?* 62. *Iesus autem dixit: Ego sum: et videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis, et venientem in nubibus coeli.* 63. *Summus autem sacerdos discissis vestibus suis dixit: Quid adhuc opus habemus testibus?* 64. *Audistis blasphemiam: quid vobis videtur? Illi vero omnes condemnaverunt eum esse reum mortis.* 65. *Et coeperunt quidam conspuere in eum, et obvelare faciem eius, et colaphis eum caedere, et dicere illi, Divina. Et ministri colaphis eum caedebant.*

LUC. XXII. 63. *Et viri, qui tenebant Iesum, illudebant ei caedentes.* 64. *Et quum eum undique velassent, percutiebant faciem eius. Et interrogabant eum, dicentes: Vaticinare, quis est ille, qui te percussit?* 65. *Et alia multa convitiantes dicebant in eum.* 66. *Atque ut illuxit, convenerunt seniores plebis, et principes sacerdotum, et scribae, et duxerunt illum in concilium suum,* 67. *Dicentes: Num tu es Christus? dic nobis. Et ait illis: Si vobis dixero, non credetis:* 68. *Quod si etiam interrogavero, non respondebitis mihi, neque dimittetis.* 69. *Ex hoc tempore erit filius hominis sedens a dextris virtutis Dei.* 70. *Dixerunt autem omnes: Tu ergo es filius Dei? Qui ait: Vos dicitis, me esse.* 71. *At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? ipsi enim audivimus ex ore eius.*

Matth. 62. *Et surgens summus sacerdos.* Christum tacuisse certum est, quum falsi testes eum premerent, non modo quia refutatione indigni erant, sed quia iam absolvi non quaerebat, sciens horam suam venisse. Caiaphas tamen eius silentio insultat, quasi victus obmutesceret, sicuti solent qui sibi male conscii sunt. Summa autem improbitas est, quod Christum insimulat non carere culpa, quia eum testes oppugnent. Tantundem enim valet interrogatio haec, *quid isti testantur contra te?* ac si dixisset, qui fit ut tibi adversentur isti homines, nisi quia cogit eos religio? neque enim sine causa tibi infensi essent. Quasi vero nesciret fraude subornatos esse, sed ita excusso pudore ferociunt impii, dum potentia et viribus sunt superiores. Rursum vero tacuit Christus, non solum quia frivola erat obiectio, sed quia sacrificio devotus omnem privatae defensionis curam abiecerat.

63. *Adiuro te per Deum viventem.* Hoc unum crimen putavit ad damnandum Christum sufficere pontifex, si se Christum professus esset: atqui quum se iactarent omnes a Christo redemptionem sperare, quaerendum prius fuerat, itane esset. Nullum fore Christum, per cuius manum liberandus esset populus, negare non fuissent ausi. Prodit Iesus in medium cum Christi elogio: cur ad rem ipsam non attendunt? cur non signa examinant, unde rectum iudicium fieri poterat? Sed quia semel statutum illis erat Christum perdere, contenti sunt hoc sacrilegii praetextu, quod deitatis gloriam prae se tulerit. Et tamen iureiurando adhibito perinde rem examinat Caiphas, ac si ea probe comperta paratus esset cedere: interim totam eius mentem occupant perversum Christi odium et contemptus, sic deinde eam excaecant superbia et ambitio, ut pro confesso sumat, simul ac de facto constiterit, omissa iuris inquisitione, in manu esse iustam damnationis cau-

sam. Porro ex Caiphae verbis colligere licet, celebrem tunc inter Iudaeos fuisse Messiae titulum, ut Dei filium vocarent: neque enim aliunde quam ex communi more sumpta fuit haec interrogandi forma. Et sane non minus ex scripturae oraculis Dei filium esse tenebant quam Davidis. Ac videtur Caiaphas vel territandi Christi causa, vel augendae invidiae, hoc epitheto usus esse: ac si dixisset, Vide quo progrediaris: neque enim te Christum dicere potes, quin simul arroges nomen filii Dei, quo eum insignit scriptura. Eodem spectat quod apud Marcum pro Deo habetur *Benedictus*. Illa enim reverentiae simulatio magis Christum gravabat quam si sanctum Dei nomen profanasset.

64. *Tu dixisti.* Apud Lucam inseritur alia responsio, qua perstringit Christus sacerdotum malitiam, quod scilicet non cognoscendi studio inquirant. *Non credetis*, inquit, *si dixero:* quibus verbis significat, etiamsi centies probaverit se esse Christum, hoc tamen absque profectu fore apud obstinatos. Non enim audierant solum, sed oculis conspexerant miracula, quae tacente Christo coelestem ac divinam eius potentiam assererent, adeoque clamarent, redemptorem esse olim promissum. Deinde subiicitur confessio, quae, tametsi pluribus verbis refertur apud Matthaeum, diversum tamen sensum non continet. Se ergo Christum esse praedicat Iesus, non declinandae mortis causa, sed potius ut hostium rabiem in se inflammet. Quia vero tunc sub sordido habitu contemptibilis erat, imo fere exinanitus, se tandem suo tempore cum regia maiestate venturum edicit, ut iudicem exhorreant, quem nunc salutis autorem agnoscere non sustinent. Sensus ergo est, ipsos magnopere falli, si ex praesenti intuitu aestiment, quisnam sit: quia humiliari et fere in nihilum redigi oporteat, antequam appareat regni sui insignibus et magnifico splendore ornatus. Nam hac particula *posthac* secundum suum adventum a priore distinguit. Porro hinc elici potest utilis doctrina, quae longius pateat: unde enim tanta impiis securitas? unde tanta rebellandi protervia, nisi quia Iesus crucifixus non in magno apud eos pretio est? Ergo revocandi sunt ad horribile iudicium, quod suo stupore non effugient. Quanquam autem instar fabulae subsannant, quod de futuro Christi adventu dicitur, non tamen frustra iudex ipse eos ad tribunal suum citat, ac citari iubet evangelii sui praeconio quo magis reddantur inexcusabiles. Praecipuum vero apud fideles usum habet haec denuntiatio, ut iam spei oculis Christum in coelo ad dexteram patris sedentem quaerant, ac patienter exspectent, dum adveniat, simulque statuant, non frustra lascivire impios contra absentem: quia sursum e coelo venientem adspicere cogentur, quem nunc non modo despiciunt, sed etiam fastu suo conculcant. Metaphora in nomine *dexterae* satis nota esse debet, quia frequenter in scripturis occurrit. Dicitur autem Christus sedere ad dexteram patris, quia summus rex constitutus (qui eius nomine mundum gubernet) quasi secundam ab eo honoris et imperii sedem obtinet. Sedet ergo Christus ad patris dexteram, quia eius est vicarius: et ideo vocatur haec dextera virtutis, quia non nisi per manum filii sui virtutem suam nunc Deus exserit, ac die ultimo iudicium proferet.

65. *Tunc summus sacerdos.* Hinc perspicimus, quam nihil profuerint apud impios istos miracula, quibus divinitatem suam testatus erat Christus. Sed nihil mirum est, sub humili servi forma contemptum ab illis fuisse Dei filium, quos nulla tangebat salutis promissae cura. Nisi enim prorsus exuissent omnem pietatis sensum, in statu deplorato sollicite ad redemptorem eos attendere decebat: nunc dum omissa inquisitione oblatum sibi respuunt, annon exstingunt, quantum in se est, omnes Dei promissiones? Ac primo quidem summus sacerdos Christum pronuntiat blasphemum: deinde subscribunt alii. Ac vestium laceratio clare ostendit quam audacter ac improbe falsum zelum obtendant profani Dei contemptores. Hoc quidem summo sacerdote dignum erat, quum Dei nomen probrose violari audiret, non modo intus uri ac cruciari, sed detestationis signum palam dare: sed examen repudians, praepostere sibi ipse blasphemiam confinxit. Interea tamen perfidus hypocrita, alienam personam sumendo, Dei servis praescripsit quam graviter ferendae sint blasphemiae, suoque exemplo turpem eorum ignaviam damnavit, quos nihilo magis commovet violata religio quam si scurras de futilibus nugis iocari audirent.

67. *Tunc exspuerunt in faciem.* Vel inversus est historiae ordo apud Lucam, vel bis tantas contumelias pertulit Dominus: quod posterius mihi videtur probabile. Neque tamen dubito, quin ministris creverint animi, ut insolentius Christum conspuerent ac percuterent, postquam viderunt concilii praeiudicio morti addictum. Caeterum huc spectarunt omnia ludibria, nihil minus esse consentaneum quam ut princeps esset prophetarum, qui ne a colaphis quidem ob velum interpositum sibi cavere posset. Atqui hanc petulantiam longe alio convertit Dei providentia, quia sputis et colaphis foedata Christi facies imaginem illam in nobis restituit, quae per peccatum corrupta, imo deleta erat.

MATTH. XXVI. 69. *Petrus vero sedebat foris in atrio. Et accessit ad eum una ancilla, dicens: Et tu cum Iesu Galilaeo eras.* 70. *At ille negavit coram omnibus, dicens: Nescio quid dicas.* 71. *Quum autem exisset in vestibulum, vidit eum altera, et ait his,*

nam, tantum negat se hominem novisse: sed, quia oblique sub Christi persona oblatae redemptionis lucem sepelit, foedae et turpis perfidiae damnatur. Audierat nuper ex ore Domini, sacrificium Deo gratum esse fidei confessionem: minime ergo excusabilis est negatio, quae Deum legitimo cultu et Christum suo honore frustratur. Teneamus ergo, simul ac a simplici et ingenua Christi professione disceditur, ipsum frustrari legitimo testimonio.

71. *Vidit eum altera.* Ex Marci verbis potius coniicitur, eandem fuisse ancillam: certe aliam a priore fuisse non exprimit. In eo tamen nihil repugnantiae est, quia probabile est, sermonem ab una profectum volitasse per omnium ora, ut prima illa multis et saepius indicaverit, ac simul aliae subierint ad confirmandum et latius spargendum eius indicium. Imo Ioannes narrat, non ab ancilla, sed a turba hominum secundo rogatum fuisse Petrum: unde apparet, vocem, quae ab ancilla manaverat, exceptam fuisse a viris adstantibus, qui Petrum aggressi sunt. Aliud est inter Marcum et reliquos tres discrimen: quia ille duplicem galli cantum commemorat, alii vero dicunt, tunc demum cecinisse gallum, postquam ter Dominum abnegasset Petrus. Sed huius quoque nodi solutio non difficilis est, quia nihil contrarium aliorum historiae refert Marcus: sed quod illi silentio praetereunt, explicatius tradit. Ego quidem non dubito, quum Christus Petro diceret, Priusquam gallus cantet, notatum fuisse ab eo gallicinium, quod multas vices in se repetitas continet: non enim semel tantum canunt galli, sed saepius iterant cantus suos: unius tamen vigiliae nonnisi unum gallicinium dicitur. Ergo Matthaeus, Lucas et Ioannes Petrum ter Dominum abnegasse dicunt ante finem gallicinii: Marcus circumstantiam unam distinctius exprimit, quod scilicet brevi temporis spatio usque ad tertiam abnegationem abductus fuerit Petrus, et primo cantu admonitus non resipuerit. Porro non dicemus, inter profanos historicos esse dissidium, si unus quispiam res ab aliis intactas recitet. Ergo quanquam diversa est Marci narratio, non tamen cum aliis pugnat. Hoc vero notatu dignum est, quod Petrus, postquam simplici abnegatione elabi non potuit, interposito iureiurando crimen duplicat: paulo post etiam, quum vehementius urgetur, usque ad exsecrationem descendit. Unde colligimus, postquam semel excidit peccator, in deterius subinde rapi: ita qui incipiunt a mediocribus delictis, praecipites deinde ruunt in foedissima scelera, quae primo exhorruissent. Atque haec iusta Dei vindicta est, ex quo nos spiritus sancti auxilio privamur, violentum in nos imperium tandem Satanae permittere, ut sibi prorsus addictos et mancipatos huc et illuc proiiciat. Id vero praecipue in fidei abnegatione contingit: quia ubi quis metu crucis deflexit a pura evangelii professione, si nondum hostibus satisfactum esse videat, ultra progreditur: et quod non ausus fuerat pure fateri, sine ullis integumentis prorsus abiurat. Deinde hoc quoque observandum est, quod uno fere temporis puncto ter Petrus defecerit: quia hinc apparet quam lubrici et proclives simus ad cadendum, quoties nos Satan impellit. Certe nullus erit cadendi modus, nisi Dominus extenta manu nos retineat. Postquam in Petro exstinctus fuit gratiae spiritus vigor, ut quisque in eum incidens de Christo rogasset, ad centum vel mille abnegationes fuisset paratus. Quanquam ergo turpissimum illi fuit ter cadere, Dominus tamen illi pepercit, linguas hostium cohibens, ne plures insultus moverent. Sic etiam quotidie Satanam ab ipso fraenari necesse est, ne innumeris tentationibus nos obruat. Etsi enim multis machinis nos impetere non cessat, nisi tamen Dominus, infirmitati nostrae consulens, impetum furoris eius arceret, cum immensa tentationum mole nobis certandum foret. Itaque celebranda nobis est hac in parte misericordia Domini, quod hostis nostri libidinem vix centesima ex parte in nos grassari patitur.

74. *Tunc coepit exsecrari.* Hac tertia abnegatione in summum cumulum erupit Petri erga magistrum infidelitas. Nam iureiurando non contentus ad exsecrationem transsilit qua corpus et animam suam exitio devovet: sibi enim maledictionem Dei imprecatur, si Christum noverit. Atque perinde hoc valet ac si dixisset, male peream, si quid mihi commune est cum salute Dei. Quo magis admiranda est Christi bonitas, qui discipulum e ruina tam letali erectum sanavit. Caeterum hic locus docet, non protinus esse blasphemiam in spiritum, si quis infirmitate carnis lapsus veritatem licet cognitam abneget. Audierat certe Petrus ex ore Domini quam detestabilis sit perfidia coram hominibus ipsum negare: et quam horribilis eos ultio coram Deo et angelis maneat, qui ignavo crucis timore fidei confessionem deserunt: imo non frustra paulo ante, mortem et quodvis tormentum Christi abnegationi praetulerat. Nunc ergo sciens et ante admonitus se praecipitat: veniam tamen postea obtinet: unde sequitur, infirmitate, non autem insanabili malitia peccasse. Libenter enim Christo praestitisset debitum pietatis officium, nisi metu exstinctae recti affectus scintillae fuissent.

75. *Et recordatus est Petrus.* Ad vocem galli accessit etiam Christi intuitus, teste Luca: nam prius canentem gallum neglexerat, sicuti ex Marco audivimus. A Christo igitur respici oportuit, ut ad se rediret. Idem et in nobis singuli experimur: quis enim nostrum secure non praeterit surdis auribus, non dico varios et multiplices avium cantus (qui tamen nos ad Deum glorificandum incitant), sed ipsam Dei vocem, quae clare et articulate in

legis et evangelii doctrina resonat? Neque uno tantum die mentes nostras occupat tam brutus stupor, sed perpetuus est, donec suo nos adspectu dignetur, qui solus corda hominum convertit. Notare tamen operae pretium est, non fuisse vulgarem intuitum (quia Iudam prius respexerat, qui tamen nihilo inde redditus fuerat melior), sed in respiciendo Petro oculis suis adiunxisse arcanam spiritus efficatiam, atque adeo gratiae suae radiis in cor eius penetrasse. Quare sciamus, quoties lapsus fuerit quispiam, ei non esse poenitentiae initium nisi a Domini adspectu.

Flevit amare. Verisimile est Petrum metu egressum esse, quia flere coram testibus non audebat: in quo se rursus adhuc prodidit eius infirmitas. Unde colligimus, non satisfactione veniam fuisse promeritum, sed eam adeptum paterna Dei indulgentia. Atque hoc exemplo docemur, quamvis claudicet nostra poenitentia, bene tamen sperandum esse: quia ne debilem quidem resipiscentiam, modo sincera sit, Deus adspernatur. Interim occultae Petri lacrimae veram eius coram Deo et angelis poenitentiam testatae sunt. Nam ab hominum oculis subductus Deum sibi et angelos proponit: ideoque ex intimo cordis affectu manant istae lacrimae. Quod ideo notandum est, quia videmus eas a multis large profundi, quamdiu spectantur, quibus in secessu oculi mox arescunt. Porro non dubium est, quin lacrimas, quae Dei iudicio nullae exprimuntur, eliciat ambitio et hypocrisis. Quaeritur tamen, an fletum requirat vera poenitentia. Respondeo, fideles saepe siccis oculis non ficte gemere ad Dominum, suamque culpam fateri, ut veniam impetrent: sed in gravioribus peccatis nimis stupidos esse ac socordes, qui non vulnerantur dolore ac tristitia, nec usque ad lacrimas pudefiunt. Ideo scriptura, postquam scelerum reos peregit homines, ad saccum et cinerem eos hortatur.

MATTH. XXVII. 1. *Mane autem facto consilium ceperunt omnes principes sacerdotum et seniores populi adversus Iesum, ut eum morti traderent.* 2. *Et vinctum eum adduxerunt, et tradiderunt Pontio Pilato praesidi.* 3. *Tunc videns Iudas, qui eum prodiderat, quod damnatus esset, poenitentia ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotum et senioribus,* 4. *Dicens: Peccavi prodens sanguinem innoxium. At illi dixerunt: Quid ad nos? tu videris.* 5. *Et proiectis argenteis in templo, recessit, et abiens laqueo se suspendit.* 6. *Principes autem sacerdotum acceptis argenteis dixerunt: Non licet eos mittere in corbanam, quia pretium sanguinis est.* 7. *Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinis.* 8. *Quare vocatus est ager ille, ager sanguinis, usque in hodiernum diem.* 9. *Tunc impletum est, quod dictum est per Ieremiam prophetam dicentem: Et acceperunt triginta argenteos, pretium aestimati, quem aestimarunt a filiis Israel:* 10. *Et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus.*

MARC. XV. 1. *Et confestim diluculo consilio inito summi sacerdotes cum senioribus, et scribis ac toto consessu, Iesum vinctum abduxerunt, tradideruntque Pilato.*

LUC. XXIII. 1. *Et surgens universa multitudo eorum duxit eum ad Pilatum.*

Matth. 1. *Mane autem facto consilium ceperunt.* Quum prius nocte intempesta summus pontifex cum suo consilio Iesum examinasset, tandem sub ortum solis decernunt, sistendum esse coram praeside. Atque in eo iudicii formam observant, ne suspecta sit eorum festinatio, si ante tempus (ut fieri solet in tumultu) ad Pilatum accurrant. Probabile tamen est, quum ab eorum consessu abductus esset Christus, consultationem mox ab illis fuisse habitam, et sine longiore mora statuisse, quid facere vellent. Prius enim dictum fuit, quo tempore Christus ab illis egressus Petro occurrerit, nempe post gallicinium et quum iam aurora instaret. Quare non intelligunt evangelistae, loco fuisse motos, sed tantum referunt, primo diluculo Christum fuisse ab illis morti addictum, nec momentum unum cessasse in scelere suo strenue exsequendo. Quod autem prius dixit Lucas, *mane fuisse congregatos*, de ipso principio exponi non debet, sed de ultimo actu qui deinde subiicitur: ac si diceret, eos postquam illuxit, quia confessus erat Dominus se esse Dei filium, de eius morte suum decretum protulisse. Quod si de hominis capite illis permissa fuisset cognitio, certatim omnes pro suo furore suis manibus in eum saevissent: sed quia Pilatus capitalibus iudiciis praeerat, coguntur ad eius tribunal descendere: tantum suo praeiudicio ipsum illaqueant. Nam lapidatio Stephani (ut in rebus turbatis) seditiose contigit: Dei autem filium oportuit solenni ritu a terreno iudice damnari, ut nostrum in coelo reatum deleret.

3. *Tunc videns Iudas.* Hoc adverbio non designat Matthaeus certum temporis articulum: nam paulo post subiunget, quia videbat Iudas proditionis mercedem a sacerdotibus respui, in templo eam proiecisse. Atqui ex aedibus Caiaphae recta in praetorium venerunt, illicque steterunt usque ad Christi damnationem. Vix ergo eo die fuissent in templo reperti, sed quia de tragico synedrii furore agebat, mortem quoque Iudae (in qua melius apparuit caeca eorum obstinatio et quasi ferrea durities) inseruit. Dicit autem, Iudam poenitentia fuisse tactum, non quod resipuerit, sed quod illi displicuerit admissum facinus: ut saepe Deus reprobis oculos aperit, ut

sua mala sentire incipiant et horrere. Nam qui serio dolent ut resipiscant, non tantum dicuntur μεταμελεῖν, sed etiam μετανοεῖν: unde et μετάνοια, quae vera est hominis ad Deum conversio. Taedium igitur et horrorem concepit Iudas, non ut se ad Deum reciperet, sed potius ut desperatione obrutus exemplum esset hominis a Dei gratia prorsus abdicati. Merito quidem Paulus salutarem tristitiam esse praedicat, quae ad poenitentiam adducit (2. Cor. 7, 10): verum si quis in ipso limine impingat, nihil ei proderit confusus et informis dolor. Quin potius hac iusta vindicta impios tandem persequitur Deus, qui iudicium eius contumaciter spreverunt, quod Satanae sine spe solatii cruciandos tradit. Vera poenitentia est peccati displicentia, concepta ex metu et reverentia Dei, quae simul amorem et desiderium iustitiae ex se gignit. Ab hoc affectu procul absunt impii: cuperent enim nullum peccandi facere finem, imo quantum in se est, sibi ac Deo illudere conantur: sed invitos et calcitrantes caeco horrore torquet conscientia, ut peccatum suum quamvis non oderint, tamen cum dolore et anxietate sibi grave et molestum esse sentiant. Hinc fit ut inutilis sit eorum dolor: quia non liberaliter se ad Deum convertunt, neque etiam adspirant in melius, sed pravae suae cupiditati affixi in tormento, quod effugere non possunt, tabescunt. Hoc modo, ut nuper dixi, eorum obstinationem ulciscitur Deus. Nam etsi electos suos duriter castigans reluctantes ad se trahit, vulnera tamen quae inflixit opportune sanat, ut sponte ad eum veniant, cuius se manu percuti agnoscunt, et cuius ira terrentur. Priores ergo sine peccati odio Dei iudicium non minus fugitant quam metuunt: atque ita incurabili plaga vulnerati pereunt inter suos dolores. Si Christi monitionem audisset Iudas, locus adhuc erat poenitentiae: sed quoniam ab eo contempta fuit tam benigna ad salutem invitatio, in Satanae magisterium traditur, qui eum in desperationem praecipitet. Caeterum si recte de poenitentia docerent papistae in suis scholis, in Iuda nihil desiderari posset, in quem tota eorum definitio competit. Hic enim cernitur et cordis contritio, et oris confessio, et operis satisfactio, ut loquuntur. Unde colligimus illos tantum corticem arripere: quia omittunt, quod praecipuum erat, hominis ad Deum conversionem, dum pudore et metu fractus peccator sibi renuntiat, ut se addicat in obsequium iustitiae.

4. *Quid ad nos?* Hic describitur sacerdotum stupor et vecordia, dum formidabili Iudae exemplo admoniti, non tamen ad se ipsos redeunt. Fateor quidem, sicut hypocritae sibi blandiri solent, colorem illis fuisse in promptu, quo suam causam et Iudae distinguerent: quia sceleris socios se non putabant, licet abusi essent proditoris perfidia. Atqui Iudas non modo se fatetur peccasse, sed Christi innocentiam praedicat: unde sequitur, homini iusto exitium molitos, ideoque nefariae caedis reos esse. Nec vero dubium est, quin Deus cauterio mordere voluerit ipsorum conscientias, quod occultam saniem detegeret. Nos vero discamus, quoties terreri videmus sceleratos, quibuscum aliquid nobis commune est, totidem esse ad poenitentiam incitamenta, quorum neglectu culpam duplicant obstinati. Tenendum etiam est, unius scelere minime absolvi eos omnes, qui se quovis modo implicuerint: multo vero minus proficere sceleris autores, qui se a ministris suis disiungunt, ne eandem sustineant poenam.

5. *Laqueo se suspendit.* Hoc pretio vendit Satan illecebras, quibus impios ad tempus demulcet, quod illos in furorem vertit, ut ipsi spem salutis ultro sibi abscindentes non alibi quam in morte solatium inveniant. Iudas triginta argenteos, quibus non minus suam salutem quam Christum prodiderat, ipse proiicit, quanquam per alios frui licebat: nec modo se privat eorum usu, sed cum sacrilega mortis Christi mercede vitam quoque suam proiicit. Ita quamvis manum Deus non admoveat, impios tamen suae cupiditates frustrantur, ut votorum suorum potiti non modo se abdicent inanium bonorum fruitione, sed inde potius laqueos sibi conficiant. Caeterum quamvis sint sui carnifices, poenam a se exigendo, nihil de atrocitate irae Dei levant aut minuunt. *Non licet eos mittere.* Hinc clare patet, hypocritas externam modo larvam sectando crasse cum Deo ludere: modo ne suum Corban profanent, in reliquis se puros esse fingunt, nec solliciti sunt de nefaria pactione, qua se Dei vindictae non minus quam Iudas obstrinxerant. Quod si pretium sanguinis in sacro thesauro recondere nefas erat, cur potius licuit inde sumere? neque enim nisi ex templi oblationibus divites erant, nec aliunde sumptum erat, quod nunc tanquam pollutum rursus miscere dubitant. Unde autem pollutio nisi ab ipsis? Porro quo magis sua flagitia tegere conantur impii, eo magis ad ea publicanda invigilat Dominus. Sperabant honesto integumento sepultum iri crimen, si agrum sterilem sepeliendis hospitibus emerent. Atqui hoc admirabilis Dei providentia in contrarium eventum convertit, ut ager ille quasi aeternum memoriale foret eius proditionis, quae prius obscura fuerat. Neque enim nomen ipsi loco indiderunt, sed postquam vulgo res innotuit, publico consensu vocatus est ager ille sanguinis: ac si Deus illorum probrum iussisset volitare in omnium linguis. Sepulturam vero peregrinis curare plausibile fuit, si quos Hierosolymae mori contingeret, qui ex longinquis regionibus sacrificandi causa illuc adscenderant. Quoniam autem pars erat ex gentibus, non improbo,

quod veteres quidam scripserunt, hoc symbolo datam fuisse spem salutis gentibus, quia in pretio mortis Christi inclusae essent. Sed quia subtile magis quam firmum est commentum, in medio relinquo. Nomen corbana chaldaicum est, deductum ex hebraico Corban, cuius alibi facta fuit mentio.

9. *Tunc impletum est etc.* Quomodo Ieremiae nomen obrepserit, me nescire fateor, nec anxie laboro: certe Ieremiae nomen errore positum esse pro Zacharia (13, 7), res ipsa ostendit: quia nihil tale apud Ieremiam legitur, vel etiam quod accedat. Alter autem ille locus, nisi dextre accommodetur, in alienum sensum male detortus videri possit: verum si regulam tenemus quam in citanda scriptura sequuti sunt apostoli, cognitu facile erit, apte Christo congruere quod illic habetur. Postquam conquestus est Dominus quamdiu in regendo populo pastoris officio functus est, se male operam locasse, taedio se et molestia cogi dicit, ut labori renuntiet: fracto igitur pedo se amplius fore pastorem negat. Postea subiicit, quum mercedem exigeret, sibi datos triginta argenteos. Quibus verbis significat, non minus sordide se fuisse habitum quam si ignobilis quispiam et vilis esset operarius. Nam caeremonias et inanes fucos, quibus eius beneficia pensabant Iudaei, comparat triginta argenteis, tanquam indignae et pudendae bubulci vel opificis mercedi: ideo iubet proiici ad figulum in templo, ac si diceret, Hoc praeclarum suum munus, quod mihi non minus probrosum esset accipere quam contumeliose offertur, potius ad emendas tegulas vel lateres impendant, quibus reficiant templi rimas. Iam quo certius constaret, Christum esse Deum exercituum, in quem populus ab initio malignus fuerat et ingratus: ubi in carne patefactus est, quod figurate prius dictum fuerat, re ipsa et visibili modo in eius persona impleri oportuit. Ergo quum malitia eorum coactus illis valediceret, suamque operam subduceret indignis, eum triginta argenteis aestimarunt. Atque hic contemptus filii Dei extremae eorum impietatis cumulus fuit.

Pretium aestimati. Matthaeus verba Zachariae non refert: quia tantum ad metaphoram alludit, sub qua illic Dominus de populi ingratitudine conqueritur. Summa tamen eadem est, quum se totos suaque omnia deberent Iudaei Domino, non sine contumelia cum servili mercede eum ablegasse: ac si nihilo plus tot saeculis ipsos gubernando meritus foret quam bubulcus quispiam unius anni opera. Se ergo tam vili pretio taxatum conqueritur, quum sit inaestimabilis. In fine autem ubi dicit, *quem aestimarunt a filiis Israel*, indefinita est loquutio. Iudas cum sacerdotibus pepigerat, qui populi totius nomen ac personam sustinebant: ita licitantibus Iudaeis quasi praeconis voce addictus fuerat Christus. Dignum autem pretium fuit, quod figulo daretur.

10. *Sicut constituit.* Hac particula confirmat Matthaeus, non sine Dei providentia hoc esse factum: quia dum alio tendunt, inscii complent vetus oraculum. Nam qui fieri potuit, ut agrum a figulo emere veniret illis in mentem, nisi eorum errorem Dominus ad sui decreti exsecutionem flexisset?

MATTH. XXVII. 11. *Iesus autem stetit ante praesidem. Et interrogavit eum praeses dicens: Tu es rex Iudaeorum? Dixit illi Iesus: Tu dicis.* 12. *Et quum accusaretur a principibus sacerdotum et senioribus, nihil respondit.* 13. *Tunc dicit illi Pilatus: Non audis quam multa contra te testificantur?* 14. *Et non respondit ei ad ullum verbum, ita ut miraretur praeses vehementer.*

MARC. XV. 2. *Et interrogavit eum Pilatus: Tu es rex Iudaeorum? At ille respondens dixit illi: Tu dicis.* 3. *Et accusabant eum principes sacerdotum de multis.* 4. *Pilatus autem rursus interrogavit eum, dicens: Non respondes quidquam? ecce quam multa adversus te testantur.* 5. *Iesus autem deinde nihil respondit, adeo ut miraretur praeses.*

LUC. XXIII. 2. *Coeperunt autem eum accusare, dicentes: Hunc deprehendimus evertentem gentem, ac vetantem tributa dari Caesari, dicentem se Christum regem esse.* 3. *Pilatus autem interrogavit eum, dicens: Tu es rex Iudaeorum? ille vero respondens ei ait: Tu dicis.* 4. *Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum et turbas: Nihil invenio noxae in homine hoc.* 5. *At illi invalescebant, dicentes: Commovet populum, docens per universam Iudaeam, exorsus a Galilaea usque ad hunc locum.* 6. *Pilatus autem audita mentione Galilaeae, interrogavit, num homo Galilaeus esset.* 7. *Atque ut cognovit, quod ad Herodis ditionem pertineret, remisit eum ad Herodem, qui et ipse Hierosolymis erat tunc temporis.* 8. *Herodes autem viso Iesu gavisus est valde: tenebatur enim iam multo tempore cupiditate videndi illum, eo quod audiret multa de eo: et sperabat, se signum aliquod visurum ab eo fieri.* 9. *Interrogabat autem eum multis sermonibus: at ipse nihil ei respondebat.* 10. *Stabant autem principes sacerdotum et scribae acriter accusantes eum.* 11. *Sprevit autem eum Herodes cum exercitibus suis: quumque illusisset, indutum veste splendida remisit ad Pilatum.* 12. *Et facti sunt amici inter se Pilatus et Herodes eodem die. Nam antea simultas inter eos intercesserat.*

Matth. 11. *Iesus autem stetit.* Quanquam deforme fuit hoc spectaculum, et longe alienum a dignitate filii Dei, quod tractus fuit ad profani hominis tribunal, ut causam capitis tanquam maleficus ex vinculis diceret: tenendum tamen memoria est, in doctrina crucis (quae Graecis stultitia est, et

18. *Exclamarunt autem omnes in turba, dicentes: Tolle hunc, et dimitte nobis Barabbam:* 19. *Qui erat propter seditionem quandam factam in urbe et homicidium coniectus in carcerem.* 20. *Iterum autem Pilatus loquutus est ad eos, volens dimittere Iesum.* 21. *At illi clamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum.* 22. *Ille autem tertio dixit eis: Quid enim mali fecit? nullum crimen capitale comperio in eo: castigatum ergo illum dimittam.* 23. *At illi instabant vocibus magnis, postulantes ut crucifigeretur: et invalescebant voces eorum ac principum sacerdotum.*

Matth. 15. *In festo consueverat praeses.* Hic nobis tum implacabilis sacerdotum crudelitas, tum furiosa etiam populi obstinatio describitur. Mira enim utrosque amentia correptos esse oportuit, quibus non satis fuit conspirare in mortem hominis innoxii, nisi etiam in eius odium latronem liberarent. Sic impios praecipitat Satan, postquam semel ruere coeperunt, ut nullum quantumvis detestabile scelus horreant, sed excaecati et stupidi accumulent peccata peccatis. Non dubium est quin Pilatus, ut pudore eos flecteret, scelestissimum hominem delegerit, cui Christus oppositus absolvi posset. Et ipsa criminis atrocitas, cuius Barabbas reus erat, merito debuit populi odia in eum transferre, ut saltem comparatione Christus liberaretur. Atqui nullo dedecore terrentur vel sacerdotes vel tota gens, quin seditiosum et homicidam sibi dono dari postulent. Interim reputandum nobis est Dei consilium, quo factum est ut Christus quasi postremus hominum cruci destinaretur. Saeviunt quidem in ipsum caeco furore Iudaei: sed quia Deus expiandis mundi peccatis κάθαρμα ordinaverat, etiam infra latronem et homicidam locari passus est. Huc vero redactum esse Dei filium nemo rite expendet sine summo horrore, suique displicentia, et detestatione suorum scelerum. Sed hinc quoque non vulgaris emergit fiduciae materia, quia ideo in profundum ignominiae demersus est Christus, ut nobis adscensum in coelestem gloriam sua deiectione acquireret: ideo latrone habitus fuit deterior, ut nos aggregaret Dei angelis. Hic fructus si rite aestimetur, satis superque ad abolendum crucis scandalum valebit. Porro quod in die festo quempiam unum ex vinctis praeses in populi gratiam dimittere solebat, exemplum fuit stulte et perperam inductum, non sine aperta cultus Dei corruptela: nihil enim minus consentaneum est quam dies festos scelerum impunitate ornari. Nam ideo magistratus armavit Deus gladio, ut crimina, quae tolerari sine publica pernicie nequeunt, severe vindicent: unde apparet legum et poenarum violatione minime coli velle. Sed hoc scilicet proficiunt homines, quum a se ipsis temere rationes colendi Dei excogitant (quum nihil tentandum sit nisi ex praescripto verbi eius), ut honoris praetextu ipsum saepe afficiant contumelia. Quare haec nobis tenenda est sobrietas, ne quid Deo offeramus nisi quod postulat. Adeo enim profanis muneribus non delectatur, ut iram eius magis provocent.

19. *Sedente autem illo.* Quanquam diurna meditatio insomnii causa esse potuit, minime tamen dubium est, uxorem Pilati non naturaliter (ut quotidie nobis accidit), sed singulari Dei instinctu haec tormenta fuisse passam. Vulgo putarunt diabolum, ut remoram iniiceret humani generis redemptioni, feminam subornasse: quod minime convenit, quum eiusdem impulsu tantopere arderent sacerdotes et scribae ad Christum perdendum. Sic ergo potius habendum est, pluribus modis probatam fuisse a Deo patre Christi innocentiam, ut constaret ipsum alieno (hoc est nostro) nomine mortem obire. Ideo et toties Pilati voce prius absolvi quam damnari voluit, ut in gratuita eius damnatione legitima pro peccatis nostris satisfactio fulgeret. Caeterum hoc nominatim refert Matthaeus, ne quis tam sollicitum Pilati studium miretur, dum pro hominis contempti vita in tumultu populari dimicat. Et certe nocturnis uxoris terroribus illum Deus ad tuendam filii sui innocentiam coegit: non ut eriperet eum a morte, sed tantum ut testatum faceret, in aliorum vicem poenae, quam promeritus non erat, subiici. De somniis autem, quae sunt instar visionum, alibi dictum est.

20. *Principes autem sacerdotum.* Praecipuos mali autores evangelista designat: non quod plebem (quae aliunde impulsa fuit) excuset stulta credulitas, sed ut sciamus non sponte infensam fuisse Christo, sed dum obsequium suum venditat sacerdotibus, tam omnis aequitatis et modestiae quam propriae salutis fuisse oblitam. Hinc vero docemur quam exitialis sit impiorum autoritas, quibus facile est huc illuc ad quodvis nefas hominum vulgus rapere, quo nihil magis flexibile est. Tenendum interea est consilium evangelistae, Christum populi voce tam acriter ad mortem fuisse postulatum, non quod ipse passim exosus foret, sed quia maior pars suis praesulibus ambitiose morem gerere cupiens, posthabito aequitatis respectu, linguam impiae paucorum conspirationi quasi venalem addixit.

22. *Quid igitur faciam Iesu?* Quia sic amentia videt excaecatos Pilatus, ut cum maximo suo dedecore latronem a morte eripere non dubitent, alio artificio eos pungere conatur, ut ad sanitatem revocet: nempe quod mors Christi ignominiam ipsis inuret, eo quod vulgata esset fama de Iesu, ipsum regem et Christum esse. Ac si dixisset, Si vos hominis non miseret, saltem consulite honori vestro: quia eius supplicio vulgo putabunt extranei, vos omnes fuisse castigatos. Atque ne hoc quidem modo sedatus fuit saevitiae ardor, quin pergerent

sibi publice magis esse inimici quam privatim Christo. Ideo apud Marcum, quo acrius pungat eos Pilatus, dicit etiam ab ipsis Iesum vocari regem, significans, titulum hunc perinde celebrem esse, ac si usitatum esset cognomen. Atqui abiecto omni pudore pertinaciter urgent Christi necem, quae secum totius gentis ignominiam trahebat. Apud Ioannem exprimitur responsio quam tres nostri subticent: nempe regem illis nullum esse praeter Caesarem. Ita spe promissae sibi redemptionis privari malunt, et in perpetuam servitutem addici quam oblatum sibi divinitus redemptorem suscipere.

Luc. 16. *Castigatum ergo dimittam.* Si quod leve delictum admissum erat absque crimine capitali, eum qui deliquerat solebant romani praesides virgis caedere: atque hoc poenae genus dictum fuit coerctio. Inique ergo Pilatus, qui Christum ab omni culpa absolvens, quasi mediocris delicti convictum punire vult. Neque enim solum testatur, nullum se crimen morte dignum in eo comperisse, sed eius innocentiam absque exceptione asserit. Cur ergo eum flagellat? Sed ita solent terreni homines, quos Dei spiritus in constanti recti studio non confirmat, etiamsi aequitatem colere cupiant, ad modicas iniurias coacti deflectere. Nec modo hoc sibi pro iusta excusatione ducunt, quod non gravissime peccarint, sed ex eo clementiae laudem sibi arrogant, quod pepercerint aliqua ex parte innoxiis. Interea non reputant, quamvis absit extrema crudelitas, non aliter virgis quam securi violari iustitiam, quae pretiosior est hominum vita. Quod ad filium Dei spectat, hoc modo dimissus, probrum virgarum sine salutis nostrae profectu secum tulisset: in cruce vero, non secus atque in splendido curru, de hostibus suis ac nostris triumphavit. Utinam vero non multis hodie Pilatis refertus esset mundus. Sed idem videmus in membris compleri, quod in capite coeptum est. Eadem qua iudaici sacerdotes saevitia Christum ad mortem raptandum esse clamarunt, pios eius servos persequitur clerus papalis. Multi quidem ex iudicibus voluntarios se carnifices praebent eorum furori: sed quia adhorrent a sanguine fundendo, ut eripiant homines innoxios a morte, Christum ipsum (unicam Dei iustitiam) flagellant. Quid enim aliud est, Dei cultores redimendae vitae causa ad evangelii abnegationem cogere quam virgarum dedecori subiicere Christi nomen? Interea hostium eius violentiam obtendunt: quasi hoc colore probe tegatur perfida eorum timiditas, quae, si in Pilato non fuit excusabilis, summam in ipsis detestationem meretur. Caeterum quanquam hoc praetereunt tres nostri evangelistae, ex Ioanne tamen constat, virgis caesum fuisse Christum, quum adhuc de servanda eius vita contenderet Pilatus, ut spectaculi deformitas populi rabiem placaret: simul tamen addidit Ioannes implacabilem fuisse, donec exstinctus esset vitae autor.

MATTH. XXVII. 24. *Videns autem Pilatus quod nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua abluit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum a sanguine huius iusti: vos videritis.* 25. *Et respondens universus populus dixit: Sanguis eius super nos et super filios nostros.* 26. *Tunc dimisit illis Barabbam: Iesum autem flagellatum tradidit, ut crucifigeretur.* 27. *Tunc milites praesidis suscipientes Iesum in praetorio, congregaverunt ad eum universam cohortem.* 28. *Et quum exuissent eum, circumdederunt ei chlamydem coccineam.* 29. *Et coronam de spinis contextam imposuerunt super caput eius, et arundinem in dextra eius: et genu flexo ante eum illudebant ei, dicentes: Ave rex Iudaeorum.* 30. *Et quum exspuissent in eum, acceperunt arundinem, et percutiebant caput eius.* 31. *Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, et induerunt vestibus suis, et adduxerunt eum, ut crucifigerent.* 32. *Exeuntes autem invenerunt hominem Cyrenaeum nomine Simonem: hunc adegerunt, ut tolleret crucem eius.*

MARC. XV. 15. *Pilatus vero volens turbae satisfacere, dimisit illis Barabbam: et tradidit Iesum flagellatum, ut crucifigeretur.* 16. *Milites autem abduxerunt eum intro in atrium, quod est praetorium: et convocant totam cohortem.* 17. *Et induunt illum purpura, et circumponunt ei contextam spinis coronam.* 18. *Et coeperunt salutare illum: Ave rex Iudaeorum.* 19. *Et verberabant illius caput arundine, et inspuebant in illum: et positis genibus adorabant illum.* 20. *Et quum illusissent ei, exuerunt eum purpura, et induerunt illum vestibus propriis: et educunt eum, ut crucifigerent eum.* 21. *Et coegerunt praetereuntem quemdam Simonem Cyrenensem, qui veniebat ex agro, patrem Alexandri et Ruffi, ut tolleret crucem eius.*

LUC. XXIII. 24. *Et Pilatus adiudicavit, ut fieret quod illi postulabant.* 25. *Dimisit autem illis eum, qui propter seditionem et homicidium coniectus fuerat in carcerem, quem poposcerant: Iesum vero tradidit arbitrio eorum.* 26. *Et quum abducerent eum, apprehenderunt Simonem quemdam Cyrenensem, venientem rure, et imposuerunt illi crucem, ut portaret post Iesum.* 27. *Sequebatur autem illum multa turba populi ac mulierum, quae et plangebant et lamentabantur eum.* 28. *Conversus autem Iesus ad illas dixit: Filiae Ierusalem, nolite flere super me, sed super vobismet ipsis flete, et super filiis vestris.* 29. *Quoniam ecce venient dies, in quibus dicent: Beatae steriles, et ventres qui non genuerunt, et ubera quae non lactaverunt.* 30. *Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos, et collibus, operite nos:*

31. *Quia si in humido ligno haec faciunt, in arido quid fiet?* 32. *Ducebantur autem et alii duo facinorosi cum eo, ut interficerentur.*

Matth. 24. *Videns autem Pilatus.* Quemadmodum nautae vim maiorem tempestatis experti ad extremum cedunt, et se in contrarium cursum rapi sinunt: ita Pilatus, se imparem videns ad compescendum populi motum, deposita iudicis autoritate insanos clamores sequitur. Quanquam autem diu resistere conatus erat, non tamen eum excusat necessitas, quia potius quidvis perferre debuit quam ab officio deflectere. Nec vero culpam eius levat puerilis caeremonia, qua utitur: quomodo enim sceleris labem abstergeret paucis aquae guttis, quae nullis piaculis deleri poterat? Quanquam etiam non hoc praecipue spectavit, ut suas coram Deo maculas purgaret, sed populo signum detestationis proposuit, si forte exprimeret furoris poenitentiam: ac si in hunc modum praefatus esset, Ecce, cogitis me ad iniustam caedem, ad quam trepide nec sine horrore descendo. Quid ergo vobis futurum est, et quam gravis vos manet Dei vindicta, qui praecipui estis autores? Caeterum qualecunque fuerit consilium Pilati, Deus tamen hoc modo testatam voluit filii sui innocentiam, quo melius pateret in eo damnata esse peccata nostra. Sistitur ad tribunal iudicis terreni supremus et unicus mundi iudex: damnatur ad crucem tanquam sceleratus, quin etiam locatur medius inter latrones, quasi eorum princeps. Posset talis spectaculi foeditas primo intuitu sensus humanos non parum turbare, nisi occurreret haec ratio, poenam, quae nos manebat, Christo fuisse impositam, ut nunc sublato reatu non dubitemus in conspectum coelestis Iudicis prodire. Ergo aqua, quae Pilato ad eluendas sordes nihil profuit, in alium usum hodie valere debet, ut oculos nostros ab omnibus impedimentis purget, quo liquide in media damnatione Christi iustitiam conspiciant.

25. *Sanguis eius super nos.* Non dubium est, quin secure se devoverint Iudaei, ac si iusta illis coram Deo ratio constaret: sed zelus inconsideratus eousque ipsos praecipitat, ut scelus inexpiabile designantes solenni quoque devotione spem veniae sibi abscindant. Hinc colligimus quam sollicite cavenda sit in omnibus iudiciis praeceps temeritas. Nam ubi audent homines neglecta inquisitione hoc vel illud arripere, prout visum est, tandem a caeco impetu necesse est ad furorem ipsos delabi. Atque haec iusta est Dei ultio, qua persequitur eorum superbiam, qui recti et iniqui delectum habere non dignantur. Putarunt Iudaei, Christum occidendo gratum se obsequium Deo praestare: sed unde pravus hic error, nisi ex impia contumacia et ipsius Dei contemptu? Quare merito in hanc amentiam proiecti sunt, ut sibi ultimum exitium arcesserent. Nos vero, ubi de cultu Dei et sacris eius mysteriis agitur, oculos aperire discamus, et reverenter sobrieque de causa cognoscere, ne hypocrisis et audacia stupore nos dementent. Sicuti autem nunquam passus esset Deus exsecrandam hanc vocem effluere ex ore populi, nisi prius desperata fuisset eius impietas, ita iuste eam horrendis et insolitis modis postea ultus est: et tamen incredibili miraculo quasdam sibi reliquias servavit, ne foedus suum exstingueretur totius gentis interitu. Adoptaverat sibi semen Abrahae, ut esset gens electa, regnum sacerdotale, sacrum peculium, et haereditas. Nunc Iudaei ad tantae gratiae abnegationem quasi una voce conspirant: quis non diceret totam gentem radicitus a regno Dei evulsam esse? Sed Deus in ipsorum perfidia illustrat fidei suae constantiam, atque, ut se non frustra foedus cum Abraham pepigisse ostendat, quos gratis elegit a generali eximit interitu: ita semper omnibus humanae incredulitatis obstaculis superior emergit eius veritas.

26. *Tunc dimisit illis Barabbam.* Non exprimunt tres nostri evangelistae, quod apud Ioannem habetur, Pilatum conscendisse tribunal, ut inde sententiam ferret: quia tantum significant, libidine populi et confuso tumultu victum esse, ut indigne Christum traderet ad mortem. Utrumque tamen notandum est, quod invito extortus fuerit assensus, et tamen iudicis personam repraesentarit in eo damnando, quem insontem esse pronuntiat. Nisi enim purus ab omni delicto fuisset Dei filius, non esset ab eius morte expiatio petenda: rursum nisi vadis nomine subiisset quam nos promeriti eramus poenam, nunc impliciti essemus scelerum nostrorum reatu. Filium ergo suum voluit Deus solenni ritu damnari, ut nos eius gratia absolveret. Ipsa vero supplicii atrocitas non minus ad confirmandam fidem nostram valet quam ad nos metu irae Dei terrendos, et malorum nostrorum sensu humiliandos. Nam si rite in meditanda Christi morte proficere cupimus, inde incipere decet, ut pro poenae quam sustinuit gravitate exhorreamus nostra peccata. Ita fiet ut non modo nos pigeat nostri ac pudeat, sed ut serio dolore vulnerati, quo decet ardore quaeramus medicinam, et simul confusi trepidemus. Nam plus quam lapideis cordibus nos esse oportet, nisi vulneribus filii Dei penitus sauciemur, nisi oderimus ac detestemur peccata nostra, quibus expiandis tantum poenarum pertulit Dei filius. Caeterum ut hic se profert horribilis Dei vindicta, sic ex altera parte uberrima fiduciae materia nobis proponitur: neque enim timendum est, ut in Dei iudicium amplius veniant peccata nostra, a quibus tam pretiosa mercede nos absolvit Dei filius. Neque enim vulgari tantum mortis specie defunctus est, ut vitam

minus circiter finem horae tertiae crucifixus fuerit Dominus. Nam satis liquet, ex quo tumultuarie damnatus est, subito fuisse abreptum: tanto eius exstinguendi studio Iudaei ardebant. Ergo Marcus non initium horae tertiae sed finem designat. Et hoc verisimilius est, Christum non longius tribus horis pependisse in cruce.

Luc. 34. *Iesus autem dicebat.* Hac voce probavit Christus, se illum esse placidum ac mansuetum agnum, qui ad victimam ducendus erat, sicuti testatus fuerat Iesaias propheta (cap. 53, 7). Neque enim vindictam solum remittit, sed eorum salutem commendat Deo patri, a quibus plus quam crudeliter vexatur. Magnum hoc fuisset, de talione nihil cogitare: sicuti Petrus (ep. I. 3, 9), dum eius exemplo nos hortatur ad patientiam, dicit non rependisse maledicta pro maledictis, nec ultum fuisse suas iniurias, sed hoc uno fuisse contentum quod Deum haberet vindicem. Haec vero longe superior ac praestantior fuit virtus, Deum precari ut hostibus ignosceret. Si cui videtur hoc non satis quadrare cum illa quam nuper citavi Petri sententia, in promptu est responsio. Nam quod misericordiae affectu inductus fuit Christus, ut veniam suis persequutoribus a Deo posceret, id non obstitit quin acquiesceret iusto Dei iudicio, quod sciebat reprobis et obstinatis statutum esse. Quum ergo videret Christus caeco impetu tum plebem iudaicam, tum milites in se furere, quanquam excusabilis non erat ignorantia eorum, tamen misertus est, ut se deprecatorem interponeret. Interea quum sciret, Deum fore ultorem, iudicium illi contra desperatos permisit. Atque hoc modo affectum suum temperare debent fideles in malis tolerandis, ut persequutores suos salvos esse cupiant, et tamen non dubitent, vitam suam sub Dei esse praesidio: et hac consolatione freti, quod tandem impiis sua libido impune non cedet, sub crucis onere non deficiant. Huius moderationis exemplum nunc in duce et magistro nostro proponit Lucas: quia, quum suos persequutores exitio devovere posset, non modo ab imprecatione abstinuit, sed etiam illis bene precatus est. Notandum vero est, si quando in nos totus mundus insurgat, et certatim nos omnes obruere conentur, hoc vincendae tentationi optimum esse remedium, si nobis in mentem veniat eorum caecitas, qui Deum in nobis oppugnant. Sic enim fiet, ne ultra modum nos perturbet multorum in nos solos et desertos conspiratio. Sicuti rursum quotidianus usus ostendit quam valida sit ad concutiendos infirmos machina, dum se ab ingenti multitudine impeti vident. Ergo si ad Deum assurgere discamus, facile nobis erit, quasi ex alto despicere infidelium ignorantiam: quia utcunque polleant viribus et magnis copiis, nesciunt tamen quid faciunt. Caeterum verisimile est, Christum non promiscue pro omnibus orasse, sed tantum pro misera plebe, quam zelus inconsideratus, non autem deliberata impietas rapiebat. Nam ut de scribis et sacerdotibus nulla spes fuit residua, pro illis frustra orasset. Nec vero dubium est, quia a patre coelesti exaudita fuit haec precatio, hinc factum esse ut multi ex populo, quem fuderant sanguinem, fide postea biberent.

Matth. 37. *Imposuerunt super caput.* Quod breviter attingunt Matthaeus et Marcus, expressius narrat Lucas, inscriptum fuisse titulum tribus linguis. Ioannes etiam fusius persequitur. Quare inde petant lectores, quod hic brevitatis causa subticeo. Tantum dicam, non sine Dei providentia hoc esse factum, quod tribus linguis celebrata fuit mors Christi: nam etsi non aliud fuit Pilati consilium quam gentem iudaicam probrose traducere, altius tamen respexit Deus. Hoc enim quasi praesagio testatus est passim, nobilem fore filii sui mortem, ut omnes undique populi regem Iudaeis promissum agnoscerent. Non fuit quidem haec legitima evangelii praedicatio, quia indignus fuit Pilatus, quem Deus filio suo testem daret: sed quod per veros ministros praestandum erat, in Pilato adumbratum fuit. Denique talem Christi praeconem censere licet, qualis propheta fuit Caiaphas.

38. *Tunc crucifiguntur.* Hoc ad extremi dedecoris cumulum accessit, quod Christus inter duos latrones medius fuit suspensus: nam primum ei locum, non secus ac principi latronum dederunt. Si solus in crucem actus foret, separata ab aliis maleficis videri poterat eius causa: nunc autem non solum miscetur, sed in sublime attollitur quasi omnium maxime detestabilis. Quare Marcus huc Iesaiae vaticinium (53, 12) accommodat, *cum iniquis deputatus est.* Hoc enim diserte propheta de Christo commemorat, non magnifica pompa liberaturum esse suos a morte, sed quia poenam eorum sceleribus debitam subibit. Ergo ut nos a reatu eximeret, necessarius fuit hic expiationis modus, ut se in locum nostrum subiiceret. Hic vero perspicitur quam horribilis sit irae Dei contra peccata gravitas, cuius placandae causa Christum, aeternam iustitiam, in ordinem latronum coniici oportuit. Perspicitur etiam incomparabilis erga nos Christi amor, qui ut sanctis angelis nos aggregaret, unus ex scelestis censeri sustinuit.

MATTH. XXVII. 39. *Praetereuntes autem convicia iaciebant in eum, moventes capita sua,* 40. *Et dicentes: Tu ille, qui destruebas templum, et in triduo aedificabas, serva temet ipsum: si filius Dei es, descende de cruce.* 41. *Similiter et principes sacerdotum illudentes, cum scribis et senioribus, dicebant:*

42. *Alios servavit, se ipsum non potest servare: si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credemus ei.* 43. *Confidit in Deo, liberet eum nunc, si vult eum: dixit enim, Filius Dei sum.* 44. *Id ipsum autem et latrones, qui crucifixi erant cum eo, exprobrabant ei.*

MARC. XV. 29. *Et qui praeteribant, conviciabantur ei, moventes capita sua, ac dicentes: Vae, qui demoliris templum, et in tribus diebus exstruis:* 30. *Serva te ipsum, et descende de cruce.* 31. *Similiter et summi sacerdotes illudentes inter se cum scribis dicebant: Alios servavit, se ipsum servare non potest.* 32. *Christus rex Israel descendat nunc de cruce, ut videamus et credamus. Et qui crucifixi erant cum illo, probra iaciebant in eum.*

LUC. XXIII. 35. *Et stabat populus spectans: et deridebant eum principes cum illis, dicentes: Alios servavit, servet se ipsum, si hic est Christus ille Dei electus.* 36. *Illudebant autem ei et milites accedentes, et acetum offerentes ei,* 37. *Dicentesque: Si tu es ille rex Iudaeorum, salvum te fac.* 39. *Unus autem sceleratorum, qui suspensi erant, conviciabatur ei, dicens: Si tu es Christus, serva te ipsum et nos.* 40. *Respondens autem alter, increpabat eum dicens: Ne Deum quidem tu times, quod in ipsa damnatione es?* 41. *Et nos quidem iuste: nam digna factis recipimus, hic vero nihil mali gessit.* 42. *Et dixit ad Iesum: Domine, memento mei, quum veneris in regnum tuum.* 43. *Dixit illi Iesus: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.*

Matth. 39. *Praetereuntes autem.* His circumstantiis magnum inest pondus: nam ante oculos nobis ponitur extrema filii Dei exinanitio, quo melius appareat, quanti illi constiterit salus nostra: simulque reputantes nos omnibus, quas sustinuit, poenis iure esse obnoxios, magis ac magis incitemur ad poenitentiam. Nam in hoc spectaculo palam nobis Deus fecit quam misera sit nostra conditio, si nobis deesset redemptor. Caeterum quaecunque in se pertulit Christus, ad levationem nostram referri debent. Hoc certe omnibus tormentis certamen fuit durius, quod omnes quasi a Deo proiectum ac desertum probris et contumeliis vexarunt. Ideoque David Psalmo (22, 7), Christi personam gerens, hoc praecipue in suis malis deplorat. Et certe nihil est quod atrocius vulneret pias mentes quam dum impii, ad labefactandam fidem ipsorum, exprobrant Dei auxilio et gratia destitui. Haec est dura illa persequutio, qua Paulus (Gal. 4, 29) dicit, vexatum fuisse Isaac ab Ismael: non quod gladio et vi armata in eum saeviret, sed quia Dei gratiam subsannans tentaret eius fidem subvertere. Porro has tentationes perpessus est David primum, deinde Christus ipse, ne sua novitate nos hodie nimium terreant. Neque enim unquam deerunt impii, qui nostris miseriis insultent. Et hoc est solenne Satanae artificium, quoties non adest nobis Deus pro voto, sed auxilium suum paulisper occultat, obiicere, nos frustra sperasse, quasi irrita sit eius promissio.

40. *Tu qui destruebas templum.* Vanitatis arguunt Christi doctrinam, quia virtutem quam sibi asseruit, nunc dum necesse est, re ipsa non ostendat. Atqui nisi mente et iudicio eos privasset maledicendi libido, paulo post illis conspicua fuisset eius sententiae veritas. Dixerat Christus, Destruite templum hoc, et triduo suscitabo ipsum. Nunc inter ruinae principia praecocem triumphum agentes, tridui moram non exspectant. Talis est impiorum contra omnes Dei filios insolentia, dum praetextu crucis spem futurae vitae illis praecidere conantur. Ubi (inquiunt) illa est immortalis gloria quam homines stulte creduli iactant? quum iaceant fere ignobiles et despecti, alii tenuiter victitent, alii sub continuis languoribus aegre animam trahant: alii per fugas et exsilia iactentur, alii in carceribus tabescant, alii combusti in cinerem redigantur. Sic eos excaecat praesens externi hominis nostri corruptio, ut spem futurae vitae renovationis vanam et ridiculam esse fingant. Nobis autem exspectandum est promissi aedificii maturum tempus, nec indigne ferendum, si nunc crucifigimur cum Christo, ut resurrectionis eius postea simus consortes.

Si filius Dei es. Tale a Christo potentiae suae documentum exigunt impii, ut se filium Dei probando filius Dei esse desinat. Hac lege induerat carnem humanam, et in mundum descenderat, ut sacrificio mortis suae reconciliaret homines Deo patri. Ergo ut filium Dei praestaret, necesse habuit in cruce pendere. Nunc reprobi isti sibi loco filii Dei fore negant redemptorem, nisi a cruce descendens mandato patris renuntiet, ac scelerum expiatione valere iussa, personam sibi divinitus impositam exuat. Nos vero hinc discamus, fidem nostram confirmare, quod filius Dei salutis nostrae gratia cruci affixus manere voluit, donec tum saevissimis carnis tormentis, tum horrendis spiritus angustiis et morte ipsa defunctus esset. Ac ne simili modo nobis contingat Deum tentare, quo fecisse istos videmus, sinamus Deum, quoties ita ei visum fuerit, potentiam suam abscondere, ut rursus pro suo arbitrio eam opportune exserat. Eadem pravitas in altera, quae mox sequitur, obiectione apparet, *si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credemus ei.* Non enim regem amplecti ipsos decebat, nisi qualis descriptus erat a prophetis: atqui diserte Iesaias et Zacharias Christum deformem, afflictum, damnatum, et maledictum, exanimem, pauperem, et contemptum inducunt, antequam regale solium conscendat. Praepostere ergo Iudaei dissimilem appetunt quem agnoscant pro rege: quia sic testantur sibi minime cordi esse regem,

quem se daturum pollicitus fuerat Dominus. Nos vero contra (ut solide in Christum recumbat nostra fides) fulturam in eius cruce quaeramus, neque enim aliter rex Israel legitimus censeri posset nisi impletis redemptoris partibus. Atque hinc colligimus quam exitiale sit, post speculationes nostras vagando a Dei verbo discedere. Nam quia Iudaei regem imaginati sunt, quem illis suus sensus dictabat, Christum crucifixum respuerunt, quia in ipsum credere absurdum putabant: nobis vero haec optima et summa credendi ratio, quia crucis ignominiae sponte causa nostra se subiecit.

42. *Alios servavit.* Haec vero minime excusabilis ingratitudo fuit, quod praesenti Christi humiliatione offensi omnia, quae prius ante ipsorum oculos ediderat, miracula nihili aestimant. Fatentur eum alios servasse: qua virtute? aut quo medio? Cur saltem hac in parte non venerantur manifestum Dei opus? Porro quia maligne suffocant, imo quantum in se est exstinguere conantur Dei lucem, quae in miraculis fulgebat, indigni sunt qui de crucis infirmitate recte iudicent. Quia non statim se eripit Christus a morte, impotentiam ei exprobrant. Atque hoc impiis omnibus nimis est consuetum, potentiam Dei metiri praesenti adspectu, ut quidquid non facit existiment non posse, ideoque debilitatis ipsum insimulent, quoties perversae eorum cupiditati non obtemperat. Nos vero teneamus, Christum, quum facile posset, non protinus se a morte liberasse, sed quia noluerit. Cur autem neglexit ad tempus salutem suam, nisi quia maiori curae erat nostra omnium salus? Cur se liberare noluit, nisi ut nos omnes servaret? Videmus ergo, quae fidem nostram probe aedificant, Iudaeos sua malitia ad suae incredulitatis patrocinium traxisse.

43. *Confidit in Deo.* Hoc, ut paulo ante dixi, acerrimum tentationis telum habet Satan, dum fingit Deum nostri esse oblitum, quia non mature et in ipso articulo succurrat. Nam quum adviliget Deus in suorum salutem, nec tantum opportune illis opem ferat, sed etiam praeveniat ipsorum necessitatem (quemadmodum passim docet scriptura), videtur minime diligere quos non iuvat. Hac igitur dialectica nos in desperationem abducit, frustra nos confidere de amore Dei, ubi palam eius auxilium non apparet. Et quemadmodum hoc genus fallaciae suggerit mentibus nostris, ita subornat suos ministros, qui salutem nostram a Deo proditam esse et abiectam arguant, quia auxilium suum differt. Ergo hoc argumentum tanquam vitiosum repudiare convenit, non amari a Deo quos videtur ad tempus deserere: imo nihil magis absurdum est quam ad singulos temporis articulos restringere eius amorem. Deus quidem se liberatorem nobis fore promisit: verum si quando ad mala nostra conniveat, mora patienter ferenda est. Quare fidei naturae contrarium est, urgere adverbium *nunc*, quos cruce et rebus adversis ad obedientiam erudit, et ad preces nominisque sui invocationem sollicitat: quum haec potius sint paterni eius amoris testimonia, sicuti apostolus in epistola ad Hebraeos admonet. Hoc vero in Christo speciale fuit, quamvis dilectus esset filius, non tamen a morte eripi, donec poenas a nobis debitas solvisset: quia illo pretio redempta fuit nostra salus. Quare iterum perverse sacerdotes, dum filium Dei non esse colligunt, quia munus sibi a patre iniunctum obeat.

44. *Id ipsum autem et latrones.* Matthaeus et Marcus per synecdochen latronibus tribuunt, quod tantum uni fuisse proprium ex Luca constat. Nec vero dura videri debet haec loquutio: quia duobus evangelistis nihil aliud fuit propositum quam docere undique omnium conviciis impetitum fuisse Christum, ut ne latrones quidem iam semimortui ei parcerent. Quemadmodum David, Psalmo 22, 7 suas calamitates deplorans, earum indignitatem inde amplificat, quod sit opprobrium quorumlibet hominum, et abiectio plebis. Quanquam autem omittunt memorabilem historiam, quam de altero latrone refert Lucas, in eo tamen nihil est absurdi, quod dicunt ab omnibus derisum fuisse Christum usque ad ipsos latrones: quia non de singulis personis habetur sermo, sed de ipso genere. Nunc itaque veniamus ad Lucam.

Luc. 39. *Unus autem sceleratorum.* Hac contumelia quam a latrone passus est filius Dei, nobis summus honor inter angelos partus est, ut nos pro fratribus suis agnoscant. Sed interim furiosae obstinationis exemplum in hoc perdito homine nobis describitur, quando neque inter medios cruciatus blasphemias cum ferocia spumare desinit. Ita solent desperati homines, quae effugere nequeunt tormenta, per contumaciam ulcisci. Tametsi autem Christo exprobrat, quod neque se ipsum neque alios servare possit, haec tamen obiectio in Deum ipsum dirigitur. Sicuti impii, quoties non impetrant quod volunt, libenter Deum e coelo detraherent. Deceret quidem ipsos plagis domitos mansuescere: sed hinc apparet quam ferrea sit mali cordis durities, quae nullis poenis flectitur.

40. *Respondens autem alter.* In hoc misero homine singulare nobis inopinatae ac incredibilis Dei gratiae speculum proponitur, tum quod repente sub mortem in novum hominem mutatus est, atque ab ipsis inferis in coelum retractus: deinde quod omnium scelerum, in quibus tota vita demersus fuerat, veniam momento adeptus est, adeoque ante apostolos et novae ecclesiae primitias in coelum receptus. Primo igitur in huius hominis conversione insigne gratiae Dei specimen refulget. Neque enim proprio carnis instinctu immanem saevitiam et superbum Dei contemptum exuit, ut statim resi-

pisceret, sed manu Dei subactus est: sicuti tota scriptura docet, opus eius esse poenitentiam. Ac eo magis excellit haec gratia, quod praeter spem omnium obtigit. Quis enim unquam putasset, latronem inter ultimos spiritus non modo pium fore Dei cultorem, sed eximium fidei et pietatis magistrum toti mundo, ut nobis quoque ex eius ore petenda sit verae et legitimae confessionis regula? Ac primum quidem hunc suae poenitentiae fructum protulit, quod severa castigatione cohibuit impiam socii sui petulantiam: deinde et secundum adiecit, sese humilians ingenua scelerum suorum confessione, et Christo debitam iustitiae laudem tribuens. Postea mirificam fidem testatus est, se totum ac salutem suam reiiciens in praesidium Christi, quem tamen in cruce pendentem et morti propinquum cernebat.

Ne Deum quidem tu times. Quanquam haec verba varie torquent interpretes, mihi tamen simplex videtur esse sensus, Quid hoc sibi vult, quod ne haec quidem damnatio te cogit ad timendum Deum? Nam socii sui duritiem inde exaggerat latro, quod ad ultimam necessitatem redactus ne sic quidem Deum timere incipit. Verum ut tollatur omnis ambiguitas, monendi sunt lectores, protervum et impium conviciatorem, qui se impune ludere putabat, revocari ad Dei tribunal: quia, etiamsi tota vita stupidus fuisset, tunc contremiscere oportuit, quum sentiret armatam in se Dei manum, et paulo post reddenda esset omnium scelerum ratio. Signum ergo perditae et diabolicae obstinationis fuit, quum ultimo iudicio constrictum Deus teneret, non redire tunc quoque ad sanam mentem: quia si qua pietatis gutta esset in corde hominis, coactus saltem ad Dei timorem se colligeret. Nunc tenemus verborum summam, desperatos esse et omni Dei timore privatos, qui ne poenis quidem emendantur. Ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι non pro eadem, sed ipsa praesenti damnatione positum esse interpretor: ac si dixisset latro, Quum iam sis quasi in media morte, expergefieri decebat, ut Deum iudicem tuum agnosceres. Porro hinc colligimus utilem doctrinam, Deo penitus resistere, quos poenae ad humilitatem non erudiunt: quia pudore confusos obmutescere necesse est, quicunque praediti sunt aliquo Dei timore.

41. *Et nos quidem iuste.* Quia obiurgatio a damnatione sumpta in Christum competere videri poterat, hic eum latro a sua et socii causa discernit. Poenam enim, quae communis erat, sibi et socio iuste infligi fatetur, non autem Christo, quem non proprium crimen, sed hostium crudelitas ad mortis supplicium rapuerat. Tenendum vero memoria quod nuper dixi, editum esse a latrone poenitentiae documentum, quale Deus a nobis omnibus exigit, dum se confessus est dignam factis mercedem recipere. Praesertim vero hoc notandum est, quod non obstiterit supplicii atrocitas, quin se diris tormentis patienter subiiceret. Quare si nos scelerum vere poenitet, discamus ea libenter absque dissimulatione, ubi opus erit, detegere, nec refugere quam meriti sumus ignominiam. Haec enim unica ratio est, qua sepeliamus peccata nostra coram Deo et angelis, si ea apud homines vanis coloribus fucare non tentemus. Porro quum inter varia integumenta, quae captat hypocrisis, hoc maxime sit commune, quod quisque alios secum involvit, ut eorum exemplo se excuset: latro contra non minus sollicite Christi innocentiam asserit quam simpliciter et libere se et socium condemnat.

42. *Domine memento mei.* Nescio an a mundo condito magis rarum et memorabile fidei exemplum unquam exstiterit: quo maiori admiratione digna est spiritus sancti gratia, quae tam luculente hic se exseruit. Latro, qui non modo in Christi schola edoctus non fuerat, sed, se nefandis caedibus efferando, conatus fuerat exstinguere omnem recti sensum, repente altius penetrat quam apostoli omnes et reliqui discipuli, in quibus docendis tantum operae consumpserat ipse Dominus: neque id modo, sed Christum in patibulo Regem adorat, regnum eius celebrat in horrenda et plus quam deformi abiectione: moribundum pronuntiat vitae autorem. Certe si imbutus fuisset recta fide, multa de Christi officio prius audisset, miraculis etiam fuisset in hoc ipso confirmatus: offusa tamen tam probrosae mortis caligine evanescere potuit illa cognitio. Nunc rudem et novitium, imo prorsus mente corruptum, statim a primis rudimentis in cruce maledicta salutem apprehendere et coelestem gloriam, plus quam admirabile fuit. Quibus enim notis vel insignibus ornatum videbat Christum, ut mentem ad eius regnum attolleret? Et certe hoc erat quasi ex profundis inferis supra coelos conscendere. Carni vero fabulosum hoc fuit ac ridiculum, reiectitio et damnato (quem ferre mundus non poterat) regnum terrenum terrenis omnibus imperiis nobilius tribuere. Hinc colligimus quam perspicaces ei fuerint mentis oculi, quibus vitam in morte, celsitudinem in ruina, gloriam in probro, victoriam in exitio, regnum in servitute intuitus est. Quod si latro Christum in cruce pendentem, et quasi maledictione obrutum, fide sua in coeleste solium evexit, vae nostrae socordiae, si non reverenter suspicimus a dextris Dei sedentem, si non spem vitae in eius resurrectione figimus, si non tendimus in coelum quo ingressus est. Iam si ex altera parte reputamus, in quo statu Christi misericordiam imploraverit, crescet fidei eius admiratio. Lacero corpore iam exsanguis extremam manum carnificum exspectat, et tamen in sola Christi gratia acquiescit. Primum unde illi veniae fiducia, nisi quia in Christi morte (quae omnibus aliis detestabilis videtur)

templi scissum est in duas partes a summo usque ad imum: et terra mota est, et petrae scissae sunt. 52. *Et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt.* 53. *Et egressi e monumentis post resurrectionem eius, venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis.* 54. *Centurio vero, et qui cum eo erant custodientes Iesum, viso terrae motu et iis, quae facta fuerant, timuerunt valde, dicentes: Vere filius Dei erat iste.* 55. *Erant autem ibi mulieres multae e longinquo spectantes, quae sequutae fuerant Iesum a Galilaea, ministrantes ei.* 56. *Inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Iacobi et Iose mater, et mater filiorum Zebedaei.*

MARC. XV. 33. *Quum vero facta esset hora sexta, tenebrae ortae sunt super totam terram usque ad horam nonam.* 34. *Et hora nona clamavit Iesus voce magna, dicens: Eloi, Eloi, lama sabachthani? quod est, si quis interpretetur, Deus meus, Deus meus, cur me deseruisti?* 35. *Et quidam adstantium, quum audissent, dicebant: Ecce, Eliam vocat.* 36. *Accurrit autem quidam, et impleta spongia aceto, impositaque arundini, porrexit illi potum, dicens: Sinite, videamus, an venturus sit Elias ad deponendum eum.* 37. *Iesus autem emissa voce magna exspiravit.* 38. *Et velum templi scissum est in duas partes a summo usque ad imum.* 39. *Quum vidisset autem centurio, qui e regione eius adstabat, quod sic emisso clamore exspirasset, dixit: Vere homo hic filius erat Dei.* 40. *Erant autem et mulieres e longinquo spectantes, inter quas erat Maria Magdalene, et Maria, Iacobi parvi et Iose mater, et Salome.* 41. (*Quae etiam, quum esset in Galilaea, sequutae fuerant illum, et ministraverant ei*) *aliaeque complures, quae simul adscenderant cum ipso Hierosolymam.*

LUC. XXIII. 44. *Erat autem fere hora sexta: et tenebrae factae sunt super totam terram usque ad horam nonam.* 45. *Et obscuratus est sol, et velum templi scissum est medium.* 46. *Et quum clamasset voce magna Iesus, ait: Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Et haec quum dixisset exspiravit.* 47. *Quum vidisset autem centurio quod accidit, glorificavit Deum, dicens: Certe homo hic iustus erat.* 48. *Et omnes turbae, quae convenerant ad spectaculum illud, quum vidissent, quae fiebant, percutientes pectora sua revertebantur.* 49. *Stabant autem omnes noti eius procul, et mulieres, quae eum sequutae erant a Galilaea, haec videntes.*

Matth. 45. *A sexta autem hora.* Quanquam in Christi morte carnis infirmitas deitatis gloriam ad breve tempus operuit, imo ipse Dei filius deformis iacuit sub probro et contemptu, ut (quemadmodum Paulus loquitur) exinanitus fuit: quibusdam tamen notis eum ornare, non destitit coelestis pater, atque in ultima deiectione quaedam futurae gloriae praeludia erexit, quae pias mentes adversus crucis scandalum fulcirent. Ita Christi maiestas solis defectu, terrae motu, petrarum fissura et veli fractione magnifice testata fuit, perinde ac si coelum et terra debitum suo opifici et fictori cultum praestarent. Caeterum primo loco quaeritur, quorsum solis eclipsis. Nam quod veteres poetae in suis tragoediis subduci terris solis lumen fingunt, ubi nefandum aliquod scelus patratur, ad notandum irae divinae portentum spectat: atque hoc quidem figmentum deductum fuit ex communi naturae sensu. Ideo quidam interpretes in Christi morte immissas divinitus fuisse tenebras putant in signum detestationis, ac si Deus obtenebrato sole faciem suam a scelere omnium teterrimo absconderet. Alii sole visibili exstincto demonstratum fuisse dicunt interitum solis iustitiae. Alii ad gentis excaecationem, quae paulo post sequuta est, referre malunt. Nam Iudaei reiecto Christo, postquam e medio sublatus est, coelestis doctrinae luce privati sunt, nec quidquam illis reliquum fuit praeter desperationis tenebras. Ego vero potius existimo, quia prae stupore ad lucem caecutiret ille populus, tenebris fuisse expergefactum, ut admirabile Dei consilium in Christi morte reputaret. Nam insolita ordinis naturae conversio, nisi prorsus obduruissent, serio debuit afficere eorum sensus, ut ad futuram mundi renovationem attenderent. Interea spectaculum illis exhibitum fuit terroris plenum, ut ad Dei iudicium expavescerent. Et sane fuit hoc incomparabile irae Dei documentum, quod ne unigenito quidem filio pepercit, nec aliter placatus est quam illo expiationis pretio. Quod autem a scribis et sacerdotibus, et magna populi parte secure neglecta, et clausis oculis praeterita fuit solis exstinctio, prodigiosa eorum amentia horrorem nobis incutere debet: nam brutis animalibus magis fuisse stupidos necesse est, qui tali portento de coelestis iudicii rigore palam admoniti illudere non desinerent. Sed hic est spiritus stuporis et vertiginis, quo Deus reprobos inebriat, postquam diu certavit cum eorum malitia. Interim discamus, postquam Satanae praestigiis fascinati sunt, gloriam Dei, quantumvis conspicua sit, illis esse absconditam: saltem obtenebratas esse eorum mentes, ut videndo non videant. Caeterum quia generalis illa fuit admonitio, nobis hodie prodesse debet, ut sciamus sacrificium, quo sumus redempti, non minoris momenti fuisse quam si sol e coelo cecidisset, vel collapsa fuisset tota mundi machina. Ita enim fiet ut peccata magis horreamus. Porro quod hanc solis defectionem quidam ad omnes mundi plagas extendunt, mihi consentaneum non videtur. Nam etsi hoc ab uno aut altero scriptore proditum fuit, magis tamen celebris fuit illorum temporum historia quam ut miraculum tam insigne taceri potuerit ab aliis permultis, qui accurate persequuti sunt, quae non ita memoratu digna erant. Adde

quod si toti mundo communis fuisset defectio, quia credita fuisset naturalis, facilius hominum sensum fugisset. Sole autem alibi fulgente, tenebris obrui Iudaeam, magis notabile fuit prodigium.

46. *Circa horam nonam clamavit.* Quanquam apparuit plus quam humanus vigor in Christi clamore, certum tamen est, vehementia doloris illi fuisse expressum. Et certe hic praecipuus fuit conflictus, et omnibus aliis tormentis durior, quod in suis angustiis adeo levatus non est patris auxilio vel favore, ut se quodammodo alienum sentiret. Neque enim corpus solum in pretium nostrae cum Deo reconciliationis obtulit, sed in anima etiam pertulit debitas nobis poenas: atque ita vere factus est Vir dolorum, sicut Iesaias loquitur (cap. 53, 3). Et vero nimis insulsi sunt, qui, hac redemptionis parte posthabita, tantum in externo carnis supplicio insistunt: nam ut pro nobis satisfaceret Christus, reum ad Dei tribunal sisti oportuit. Nihil autem magis horribile quam Deum sentire iudicem, cuius ira mortes omnes superat. Ergo quum species tentationis Christo obiecta est, quasi Deo adverso iam esset exitio devotus, horrore correptus est, quo centies cuncti mortales fuissent absorpti, ipse autem mirifica spiritus virtute victor emersit. Nec vero ficte vel theatrice conqueritur se a patre relictum. Et quod nonnulli ex vulgi opinione sic loquutum obtendunt, insipidum est cavillum: nam interior animi moestitia vi et ardore suo eum coegit in clamorem erumpere. Nec tantum ocularis fuit redemptio, qua defunctus est (ut nuper dixi), sed ut se vadem pro nobis obtulerat, vere Dei iudicium subire loco nostro voluit. Sed absurdum videtur, Christo elapsam esse desperationis vocem. Solutio facilis est, quanquam sensus carnis exitium apprehenderet, fixam tamen stetisse fidem in eius corde, qua Deum praesentem intuitus est, de cuius absentia conqueritur. Diximus alibi, quomodo deitas locum cesserit carnis infirmitati, quatenus salutis nostrae interfuit, ut omnes redemptoris partes Christus impleret. Discrimen etiam notavimus inter naturae sensum et fidei notitiam: quare nihil obstat, quominus Dei alienationem mente conceperit Christus, prout sensus communis dictabat, et simul fide retinuerit Deum sibi esse propitium. Quod satis clare patet ex duobus querimoniae membris. Nam antequam tentationem exprimat, praefatur se ad Deum confugere tanquam Deum suum, atque ita clypeo fidei fortiter repellit illam, quae se ex opposito ingerebat, derelectionis speciem. Denique in hoc diro cruciatu illaesa fuit eius fides, ut se relictum esse deplorans, propinquo tamen Dei auxilio confideret. Porro vocem hanc inprimis notatu fuisse dignam hinc apparet, quod spiritus sanctus, quo melius eam insculperet hominum memoriae, syriaca lingua referri voluit. Nam hoc perinde est, ac si Christum eadem, quae tunc ore suo protulit, verba recitantem induceret. Quo turpior est eorum socordia, qui tantam Christi moestitiam et tam dirum pavorem quasi per iocum leviter praetereunt. Quisquis autem reputat, hac lege susceptam fuisse a Christo mediatoris personam, ut reatum nostrum tam in anima quam in corpore subiret, non mirabitur illi certamen fuisse cum mortis doloribus, quasi Deo irato in labyrinthum malorum proiectus foret.

47. *Eliam vocat iste.* Qui hoc ad milites referunt rudes et ignaros syriacae linguae, et iudaicae religioni non assuetos, falluntur meo iudicio: putant enim hallucinatos fuisse in vocum similitudine. Atqui mihi nullo modo probabile est, inscitia lapsos esse, quum potius data opera Christo illudere, et calumniose pervertere eius orationem statutum fuerit. Nulla enim ad labefactandam piorum salutem aptior Satanae machina est quam ubi a Dei invocatione ipsos depellit. Itaque suos ministros quantum potest huc impellit, ut precandi affectum nobis excutiat. Sic impios Christi hostes impulit, ut proterve eius precationem in risum converterent: volens hoc artificio eum praecipuis armis spoliare. Et certe haec admodum gravis tentatio est, dum videmur tantum abesse a profectu, ut Deus nomen suum potius opprobriis exponat quam se ostendat votis nostris propitium. Tantundem igitur valuit haec ironia vel caninus latratus, ac si negassent, Christo quidquam esse negotii cum Deo, quod Eliam implorans in aliud asylum se conferret. Sic videmus, omni ex parte fuisse vexatum, ut desperatione obrutus ab invocando Deo absisteret: quod erat saluti renuntiare. Caeterum si hodie tam conductitii Antichristi rabulae quam domestici etiam nebulones, quae a nobis recte dicta sunt, suis calumniis indigne depravant, ne miremur idem nobis quod capiti nostro accidere. Quamvis tamen Deum in Eliam transfigurent, ubi pro sua libidine nos subsannaverint, exaudiet tandem Deus gemitus nostros, seque tum vindicem gloriae suae ostendet, tum impurae falsitatis ultorem.

48. *Et continuo currens unus.* Hinc probabilis coniectura elicitur, quum semel potum respuisset Christus, subinde molestiae causa fuisse illi oblatum. Quanquam simul verisimile est, initio porrectum illi fuisse in calice acetum, antequam in sublime elatus esset, postea admotam ori fuisse spongiam, quum iam penderet in cruce.

Marc. 36 *). *Dicens, sinite.* Quod hic Marcus tradit, militem acetum porrigendo dixisse, *Sinite, videamus*, etc. Matthaeus vero sermonem hunc caeteris attribuit, in eo nihil est repugnantiae. Nam verisimile est, ab uno coepisse subsannationem, quae

*) *Hoc comma demum apparet in editione ed. 1560.*

ab aliis cupide excepta clamorem inter omnes excitavit. Ita verbum *sinere*, non est prohibentis, sed ludentis. Ergo qui primus Christum derisit, ironice vicinos compellans: Exspectemus, inquit, an veniat Elias. Protinus sequuti sunt alii, et quisque proximo suo eandem cantilenam occinuit: ut fieri solet in mutuo consensu. Nec vero in numero plurali vel singulari insistendum est: quia tantundem valet *sine*, quod *sinite:* vice enim interiectionis positum est verbum, ac si dixissent, st, st.

Matth. 50. *Quum iterum clamasset.* Lucas, qui prioris querimoniae non meminit, huius secundi clamoris verba recitat, quae Matthaeus et Marcus praetereunt. Dicit autem clamasse, *Pater in manus tuas commendo spiritum meum:* quo testatus est, quamvis duriter concussus esset violentis tentationibus, fidem tamen suam minime fuisse concussam, sed suo loco semper invictam stetisse. Nullus enim clarior agi potuit triumphus quam dum intrepide iactat Christus, Deum animae suae (quam omnes perditam putabant) fidum esse custodem. Porro quia apud surdos verba facturus erat, recta se ad Deum contulit, et fiduciae suae testimonium deposuit in eius gremio. Voluit quidem ab hominibus exaudiri quod dicebat, sed quamvis nihil apud homines proficeret, unico Deo teste contentus fuit. Et certe nulla magis seria est vel firma fidei approbatio quam ubi pius homo, dum undique se impeti videt, ut nihil in hominibus reperiat solatii, spreta totius mundi insania, dolores suos et curas in Dei sinum exonerat, et in spe promissionum quiescit. Tametsi autem hanc precandi formam sumpsisse videtur ex Psalmo 31, 9, mihi tamen dubium non est, quin eam pro temporis circumstantia ad praesentem usum suum aptaverit: ac si dixisset, Video equidem, pater, omnium vocibus me destinari ad interitum, et animam meam quodammodo huc et illuc raptari: interea secundum carnem nihil in te auxilii sentio: non tamen id obstabit, quominus spiritum meum in manus tuas deponam, et secure recumbam in abscondita bonitatis tuae custodia. Notandum tamen est, Davidem eo quem citavi loco non tantum hoc rogasse, ut anima sua, Dei manu excepta, post mortem salva et superstes maneret, sed vitam suam commendasse Domino, ut eius tutela protectus, tam vivens quam moriens feliciter ageret. Videbat se multis mortibus assidue obsideri: nihil ergo restabat, nisi ut se inexpugnabili Dei praesidio committeret. Porro ubi Deum statuit animae suae custodem, tutam esse ab omni periculo gloriatur: et simul ad obeundam mortem, ubi ita visum fuerit Deo, secure se comparat, quia Dominus ipse in morte quoque suorum animas custodit. Nunc quia illud prius Christo ablatum erat, ut animam suam in caduco terrenae vitae statu patri tuendam committeret, alacriter ad mortem pergens, extra mundum servari cupit. Nam ideo praecipue animas nostras in fidem suam recipit Deus, ut spes nostra umbratilem hanc vitam transscendat. Iam meminerimus, Christum non privato sui respectu commendasse patri animam, sed omnes suorum fidelium animas quasi uno fasciculo complexum esse, ut simul cum sua serventur: imo hac prece ius servandi omnes animas sibi ipse peperit, ut non solum in eius gratiam eas custodia sua dignetur coelestis pater, sed partes illi suas resignans, ei servandas committat. Quare et Stephanus in morte, in eius manus animam suam deponit. Domine Iesu, inquit, suscipe spiritum meum (Act. 7, 59). Cuius exemplo quisquis in Christum credet, non efflabit in aërem animam moriens, sed ad fidelem depositarium confugiet, qui tuto conservat quidquid sibi traditum est a patre. Clamor iterum vehementiam affectus ostendit: neque enim dubium est quin Christus ex tentationum angustiis, quibus constrictus erat, non sine serio ardentique conatu tandem eruperit in hanc vocem. Quanquam simul alto et sonoro praeconio testatum nobis esse voluit, animam suam a morte salvam et incolumem fore, ut nos eadem fiducia instructi alacriter exeamus e caduco carnis nostrae tugurio.

51. *Et ecce velum.* Quod scissuram veli solis defectui Lucas permiscet, quasi ante Christi mortem contigerit, ordinis est inversio: neque enim (ut saepius visum est) temporum momenta exacte observant evangelistae. Nec vero consentaneum fuit, nisi peracto expiationis sacrificio velum scindi: quia tunc Christus verus et aeternus sacerdos, abolitis legalibus figuris, sanguine suo nobis ad coeleste sanctuarium viam patefecit, ut non stemus iam procul in atrio, sed libere in Dei conspectum prodeamus. Quamdiu enim duravit umbratilis cultus, velum oppositum erat terreno sanctuario, quod inde non pedes modo populi, sed oculos etiam arceret. Christus autem deleto chirographo, quod nobis contrarium erat (Col. 2, 14), obstaculum omne abrupit, ut ipso mediatore freti, simus omnes regale sacerdotium. Ideo veli scissura non modo caeremoniarum, quae sub lege vigebant, abrogatio fuit, sed quaedam coelorum apertio, ut nunc familiariter Deus filii sui membra ad se invitet. Interea admoniti fuerunt Iudaei, finem externis sacrificiis esse impositum, nullum posthac veteris sacerdotii usum fore: etiamsi staret templi aedificium, non amplius illic consueto ritu colendum esse Deum: sed quia iam umbrarum substantia et veritas completa erat, figuras legales in spiritum conversas esse. Quanquam enim visibile sacrificium obtulit Christus, spiritualiter tamen (ut docet apostolus in epistola ad Hebraeos cap. 9, 14) aestimandum est, ut eius pretium et fructus constet. Sed miseris nihil profuit externum sanctuarium rupto velo nu-

dari, quia salvificae lucis conspectum interius suae infidelitatis velum ademit. Quod de terrae motu et petrarum fissura additur apud Matthaeum, eodem momento factum esse mihi probabile est. Porro hoc modo non solum terra suo opifici testimonium reddidit, sed testis etiam citata est contra perditae gentis duritiem: nam hinc apparuit quam prodigiosa esset obstinatio, quam nec terrae concussio nec lapidum fissura movit.

52. *Et monumenta aperta sunt.* Hoc quoque speciale portentum fuit, quo testatus est Deus, filium suum mortis carcerem ingredi, non ut illic clausus maneret, sed ut omnes educeret, qui captivi tenebantur. Nam quo tempore in Christi persona spectata fuit contemptibilis carnis infirmitas, magnifica et divina mortis eius virtus ad inferos usque penetravit. Haec ratio est, cur sepulcro mox claudendus alia sepulcra aperuerit. Dubium tamen est, an haec sepulcrorum apertio contigerit ante resurrectionem: nam sanctorum resurrectio, quae paulo post subiicitur, meo iudicio ipsam Christi resurrectionem sequuta est. Absurdum enim est, quod interpretes quidam divinant, vivos et spirantes triduo latuisse in sepulcris. Mihi quidem probabile videtur, Christo mortuo fuisse statim aperta sepulcra: quum autem resurrexit, quosdam piorum recepto spiritu egressos esse, et in urbe fuisse conspectos. Nam ideo primogenitus ex mortuis et primitiae resurgentium vocatur Christus (1. Cor. 15, 20; Col. 1, 18), quia morte sua inchoavit novam vitam, resurrectione vero perfecit: non quod mortui ipso moriente protinus revixerint, sed quia mors eius vitae origo fuit et initium. Optime igitur congruit haec ratio, quum sepulcrorum fractura praesagium esset novae vitae, fructum ipsum vel effectum apparuisse triduo post, quia Christus resurgens alios ex sepulcris comites secum eduxit. Porro hoc signo ostensum fuit, eum sibi privatim nec mortuum esse, nec resurrexisse, sed ut vitae odorem in omnes fideles spiraret. Hic tamen nascitur quaestio, cur tantum quosdam resurgere voluerit Deus, quum peraeque ad omnes fideles attineat resurrectionis Christi societas. Respondeo, quia nondum maturum erat tempus, quo totum ecclesiae corpus aggregaretur ad caput suum, editum in paucis specimen fuisse novae vitae, quae omnibus speranda est. Scimus enim, Christum hac lege receptum fuisse in coelos, ut vita membrorum eius adhuc sit abscondita, donec manifestetur eius adventu. Verum ut se alacrius piae mentes in spem erigerent, resurrectionem, quae futura est omnium communis, in paucis quibusdam delibari utile fuit. Altera quaestio difficilior, quid postea factum sit istis sanctis: nam absurdum videtur, ex quo semel in consortium novae vitae a Christo admissi fuerant, rursus in pulverem reversos. Verum sicuti non facilis est, nec prompta solutio, ita anxie laborare nihil attinet in re cognitu non necessaria. Diu in hominum coetu fuisse versatos verisimile non est: quia tantum ad breve tempus conspici oportuit, ut in illo speculo vel imagine manifesta esset Christi virtus. Quum autem Deus apud vivos spem coelestis vitae confirmare voluerit in illorum persona, nihil absurdi erit, si dicamus eos, hoc officio defunctos, iterum quievisse in suis sepulcris. Verisimilius tamen est, vitam, qua donati sunt, non fuisse deinde illis ademptam: nam si mortalis fuisset, solidae resurrectionis documentum esse non poterat. Porro quanquam totus mundus resurget, ac Christus non minus impios ad iudicium suscitabit quam fideles ad salutem: quia tamen in gratiam ecclesiae proprie resurrexit, merito non nisi sanctos tanto honore dignatus est, ut simul cum ipso resurgerent. Quod Hierosolymam Matthaeus honorifice *sanctam urbem* nominet, non civium meritis tribuit hoc elogium (scimus enim tunc omnibus scelerum inquinamentis fuisse refertam, ut spelunca potius latronum esset): sed quum divinitus electa esset, donec palam fieret eius reprobatio, nullis hominum corruptelis deleri potuit, quae in Dei adoptione fundata erat, sanctitas. Vel, si quis brevius malit, ex parte hominum profana, ex parte Dei sancta fuit, usque ad templi excidium vel pollutionem, quae non multo post Christum crucifixum contigit.

54. *Centurio vero.* Quum Lucas planctum populi commemoret, non solus centurio cum suis militibus Christum agnovit Dei filium, sed hoc diserte referunt de ipso evangelistae amplificandi causa: quia mirum sit profanum hominem, nec in lege educatum, sed verae pietatis expertem, tale ex signis quae videbat iudicium fecisse. Quae comparatio ad damnandum urbis stuporem non parum valet: nam praeter tenue vulgus, nullos ex Iudaeis concussa et tremente mundi machina fuisse motos, horribilis amentiae signum fuit. Quanquam Deus in tam crassa caecitate, quae de filio suo edebat testimonia latere passus non est. Ergo non tantum vera religio oculatos reddidit puros Dei cultores, ut sentirent Christi gloriam e coelo illustrari, sed ipse naturae sensus exteros homines, et quidem milites fateri coegit, quod neque ex lege neque ex magistris didicerant. Quia Marcus dicit, centurionem sic loquutum, quod Christus magno clamore emisso exspiravisset, putant quidam interpretes notari insolitum vigorem, qui ad mortem usque integer perstiterat: et sane quum fere exsangue esset Christi corpus, hoc humano more accidere non potuit, ut laterum et arteriae vis ad sonorum clamorem suppeteret. Ego tamen potius constantem in Dei nomine invocando perseverantiam a centurione laudatam esse puto. Quanquam non solus Christi clamor eum induxit, ut de eo honori-

fice sentiret: sed quia videbat insignem eius virtutem cum coelestibus miraculis congruere, haec illi expressa fuit confessio. Caeterum quod Deum timuisse dicitur, non ita exponi debet, quasi penitus resipuerit. Tantum subitus et evanidus impetus fuit, ut saepe contingit vanos homines et mundo deditos percelli Dei timore, dum formidabilem suam potentiam exserit: sed quia non subest viva radix, protinus securitatem obducere, quae sensum illum exstinguat. Non fuit igitur mutatus centurio, ut se Deo in reliquum vitae tempus addiceret, sed tantum deitatis Christi momentaneus praeco fuit. Quod autem apud Lucam habetur tantum dixisse, *vere hic homo iustus erat*, tandundem valet ac si aperte exprimeret, esse Dei filium, sicut alii duo evangelistae narrant. Nam passim fama percrebuerat, affectum fuisse Christum supplicio, quia se pro filio Dei gereret: nunc dum iustitiae laudem ei tribuit centurio, eumque a crimine asserit, filium Dei simul fatetur: non quod distincte intelligeret, quomodo genitus esset Christus ex Deo patre, sed quia divinum aliquid in eo esse non dubitat, quodque documentis convictus non vulgarem esse hominem, sed divinitus excitatum statuit. Quod ad turbas spectat, pectora tundendo piaculi reatum deprecatae sunt, quod sentirent piaculum iniusta et nefanda caede publice contractum esse. Sed quia non ultra progressae sunt, nihil illis profuit suus planctus: nisi forte quibusdam melioris poenitentiae initium vel praeparatio fuit. Sed quia tantum lamentatio nobis describitur, quam Deus in filii sui gloriam extorsit, discamus hoc exemplo, parum aut nihil esse, si quis ex praesenti Dei potentia horrorem concipiat, donec sedata consternatione in corde tranquillo resideat Dei timor.

55. *Erant autem ibi mulieres.* Hoc additum fuisse interpretor, ut sciamus, quum huc et illuc fuga dilapsi essent discipuli, quosdam tamen ex illorum coetu retentos a Domino fuisse testes. Quanquam autem Ioannes apostolus a cruce non discessit, nulla tamen hic fit eius mentio: sed tantum laudantur mulieres, quae Christum ad mortem usque comitatae sunt, quod viris trepide fugientibus, clarius enituit singularis earum pietas erga magistrum. Raro enim studii ardore praeditas fuisse necesse est, quae, tametsi nihil praestare officii possent, in extremis tamen probris positum reverenter colere non destiterunt. Neque tamen viros omnes fugisse, ex Luca colligimus: quia dicit, *omnes eius notos procul stetisse.* Sed mulieres non sine causa potissimum celebrant evangelistae, quod viris praeferri dignae essent. Meo quidem iudicio tacita comparatio graviter apostolos perstringit. De ipso corpore loquor: nam quia unus tantum residuus manserat, de eo (sicuti nuper dixi) tres evangelistae tacent. Fuit autem electis testibus hoc valde probrosum, ab eo spectaculo se subducere, ex quo pendebat mundi salus. Itaque dum postea evangelium promulgarunt, praecipuum historiae caput a feminis mutuari oportuit. Quod nisi ingenti malo mirabiliter occursum esset Dei providentia, redemptionis notitia se et nos privassent. Caeterum quanquam in feminis non videtur tanta esse autoritas, si tamen expendimus, quanta spiritus virtute contra illam tentationem suffultae fuerint, non erit cur vacillet fides nostra, quae in Deum verum testimonii autorem recumbet. Interea notemus, incredibili Dei bonitate factum esse, ut ad nos usque manaret evangelium de expiatione, qua nobis reconciliatus fuit Deus. Nam in communi eorum defectione, quos aliis praecurrere decebat, quosdam ex medio grege animavit Deus, qui se a trepidatione colligerent, futuri nobis eius historiae testes, sine cuius fide salvi esse non possumus. De ipsis porro mulieribus iterum mox aliquid dicendum erit: in praesentia unum obiter notare sufficiat, studio discendi a patria fuisse abductas, ut assidue penderent ex ore Christi, nec labori aut facultatibus pepercisse, modo salvifica eius doctrina fruerentur.

MATTH. XXVII. 57. *Quum autem vespera esset, venit homo dives ab Arimathaea, nomine Ioseph, qui et ipse discipulus erat Iesu.* 58. *Hic accessit ad Pilatum, et postulavit corpus Iesu: tunc Pilatus iussit reddi corpus.* 59. *Et quum accepisset corpus Ioseph, involvit illud sindone munda,* 60. *Posuitque illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra, et advoluto magno lapide ad ostium monumenti, abiit.* 61. *Erat autem ibi Maria Magdalene et altera Maria, sedentes contra sepulcrum.*

MARC. XV. 42. *Et quum iam esset vespera (quoniam erat parasceve, quae praecedit sabbatum),* 43. *Venit Ioseph ortus ex civitate Arimathaea, honestus decurio, qui et ipse erat exspectans regnum Dei: et sumpta audacia ingressus est ad Pilatum, et petiit ab eo corpus Iesu.* 44. *Pilatus autem admiratus est, si iam mortuus esset: et arcessito ad se centurione, interrogavit illum, an iamdudum mortuus fuisset.* 45. *Et re cognita ex centurione, donavit corpus ipsi Ioseph.* 46. *Et is mercatus sindonem, depositum eum involvit sindone, et posuit in monumento, quod erat excisum e petra: et advolvit lapidem ad ostium monumenti.* 47. *Maria vero Magdalene et Maria Iose spectabant, ubi poneretur.*

LUC. XXIII. 50. *Et ecce vir nomine Ioseph decurio, vir bonus et iustus.* 51. *Hic non consenserat consilio ac facto eorum, oriundus ab Arimathaea urbe Iudaeorum, qui exspectabat et ipse regnum Dei.* 52. *Hic accessit ad Pilatum, et postulavit corpus Iesu.* 53. *Et depositum involvit sindone, et posuit illud in monu-*

mento, quod erat in petra excisum, in quo nondum quisquam positum fuerat. 54. *Et dies erat parasceve, et sabbatum illucescebat.* 55. *Subsequutae autem mulieres, quae cum eo venerant a Galilaea, viderunt monumentum, et quemadmodum positum erat corpus eius.* 56. *Reversae vero paraverunt aromata et unguenta: ac sabbato quidem quieverunt secundum praeceptum.*

Subiicitur nunc Christi sepultura, quasi medius transitus ab ignominia crucis ad resurrectionis gloriam. Voluit quidem Deus alia etiam causa filium suum sepeliri, ut ita melius testatum fieret, vera morte pro nobis esse defunctum. Sed hic interim finis praecipue spectandus est, quod hoc modo aboleri coeperit maledictio, quam ad breve tempus susceperat: neque enim vulgari more proiectum fuit eius cadaver in foveam, sed in sepulcro exciso honorifice conditum. Quanquam autem tunc adhuc ante oculos versata est carnis infirmitas, nec divina virtus spiritus ante resurrectionem lucide conspecta est: voluit tamen Deus hoc quasi praeludio adumbrare, quod paulo post facturus erat, ut filium suum mortis victorem magnifice supra coelos veheret.

Matth. 57. *Quum autem vespera esset.* Intellige Iosephum non sub crepusculum venisse, sed ante occasum solis, ut citra sabbati violationem hoc pietatis officium magistro praestaret: nam initium sabbati erat ab illa vespera. Ergo necesse fuit Christum ante noctis tenebras in sepulcro deponi. Porro a Christo mortuo usque ad sabbati observationem tres horae liberae restabant. Quanquam autem Ioannes non solius Iosephi meminit, sed Nicodemum quoque illi adiungit comitem: quia tamen solus ipse suscepit negotium a principio, et Nicodemus ipsum ducem et autorem tantum sequutus est, tribus evangelistis in brevi narratione satis fuit, quid ab ipso uno gestum sit referre. Iam etsi rara laude dignus fuit hic Iosephi affectus, primo tamen nobis consideranda est Dei providentia, quod hominem inter suos nobilem et eximiae dignitatis elegit, qui sepulcri honore probrum crucis tegere inciperet. Et sane quum totius gentis invidiae et odio, quum ingentibus periculis se exponeret, non dubium est, arcano spiritus instinctu tantum fiduciae sumpsisse: nam licet ante unus fuisset ex Christi discipulis, nunquam tamen libere et palam profiteri fidem suam ausus fuerat. Nunc dum in Christi morte spectaculum desperationis plenum occurrit, quod etiam viriles animos frangere posset, unde illi repente tam generosa animositas, ut inter summos terrores nihil metuens longius quam rebus pacatis progredi non dubitet? Sciamus ergo, divinitus per manum Iosephi sepultum fuisse Dei filium. Huc etiam referri debent, quae hic notantur circumstantiae. Pietas Iosephi et vitae integritas laudantur, ut discamus in Dei servo agnoscere opus divinum. *Divitem* fuisse evangelistae referunt, ut sciamus, mira animi celsitudine superatum fuisse obstaculum, quod alioqui eum coegisset retrorsum cedere. Nam, ut superbi sunt divites, nihil difficilius est illis quam sponte vulgi contemptum subire. Scimus autem quam sordida et infamis fuerit opera, crucifixi hominis cadaver e manu carnificis suscipere. Ad haec quo splendidior ei fuit fortuna, cautior etiam fuisset ac timidior (ut solent homines divitiis suis addicti discrimen omne fugere), nisi e coelo indita fuisset illi audacia. Adscribitur etiam dignitas ordinis, quod *decurio* fuerit, vel *senator*, ut hac quoque in parte reluceat Dei virtus: quia non ex obscura plebe suppositus est, qui raptim et clanculum Christi corpus defoderet, sed ex alto honoris gradu excitatus fuit huius officii minister. Nam quo minus credibile erat, illum pietatis cultum Christo paratum esse, eo clarius apparuit hoc totum Dei consilio et manu gubernari. Docemur autem hoc exemplo, tantum ab excusatione abesse divites, si Christum honore suo fraudent, ut duplicis culpae potius rei sint, dum stimulos, quibus incitari eos decebat, convertunt in obstacula. Fateor quidem hoc nimis consuetum esse et vulgare, ut se a iugo subducant, qui videntur prae aliis excellere, ut delicati sint ac molles, ut nimium providi et timidi: sed nobis ineunda est longe diversa ratio, nisi opes et honores adiumenta sint ad colendum Deum, nos illis perperam abuti. Circumstantia temporis docet quam facile sit Deo corrigere pravos metus, qui nos ab officio impediunt. Quum ante non auderet Ioseph, rebus dubiis ingenue se Christi discipulum profiteri, nunc, ubi maxime ardet hostium furor, et saevitia grassatur, animum colligit, ut in apertum discrimen se coniicere non dubitet. Videmus ergo, ut Dominus momento corda formet in novos affectus, ac erigat spiritu fortitudinis, qui prius collapsi erant. Caeterum si pio honorandi Christi studio tantum fiduciae sumpsit Ioseph, quum mortuus in cruce penderet, nisi hodie, postquam resurrexit a mortuis, idem saltem eius glorificandi viget in cordibus nostris zelus, vae nostrae socordiae.

Marc. 43 et Luc. 51. *Qui et ipse erat exspectans regnum Dei.* Hoc praecipuo elogio ornatur Ioseph, quod exspectaret regnum Dei. Laudatur quidem etiam a iustitia, sed exspectatio haec regni Dei iustitiae radix et origo fuit. Per *regnum Dei* intellige promissam in Christo instaurationem. Nam ordinis integritas, quam ubique prophetae adventu Christi futuram promiserant, stare non potest, nisi quum Deus homines dissipatos sub imperium suum colligit. Hac itaque nota commendatur pietas Iosephi, quod in statu perdito spem redemptionis

aluerit, quae a Deo promissa erat. Hinc etiam nascitur timor Dei, et sancte recteque vivendi studium, neque enim fieri potest, ut se Deo quisquam addicat, nisi qui eum sperat sibi liberatorem fore. Notemus autem, quum omnibus Iudaeis promiscue destinata esset salus in Christo, eiusque promissio omnibus communis esset, spiritum sanctum non nisi de paucissimis testari, quod hic audivimus de Iosepho. Unde apparet, incomparabilem Dei gratiam maligna totius fere populi oblivione fuisse tunc sepultam. Volitabat quidem passim in linguis omnium de futuro Christi adventu iactantia: sed paucorum animis infixum erat Dei foedus, ut fide ad spiritualem renovationem assurgerent. Horrendus sane fuit ille stupor: ideoque non mirum, si pura religio obsoleverat, exstincta salutis fide. Utinam vero non similis esset huius infelicis saeculi corruptela. Apparuit semel Christus Iudaeis et toti mundo redemptor, ut prophetarum vaticiniis testatum fuerat: rebus ex confusa dissipatione in rectum et legitimum statum compositis, regnum Dei erexit: tempus militiae nobis praescripsit quo patientiam nostram exerceat, donec iterum e coelo adveniat perfector eius regni, quod inchoavit. Quotusquisque ad eam spem vel mediocriter adspirat? Annon perinde terrae affixi sunt fere omnes, ac si nulla promissa esset resurrectio? Verum, utcunque maior pars scopi sui oblita huc et illuc diffluat, meminerimus hanc esse propriam fidelium virtutem, quae sursum sunt quaerere: ac praesertim ex quo Dei gratia illuxit per evangelium erudiens nos, ut, abnegata impietate et mundanis concupiscentiis, sobrie, iuste et pie vivamus in praesenti saeculo, exspectantes beatam spem et illustrationem gloriae magni Dei, ad Titum, cap. 2, 11. 12. 13.

59. *Et quum accepisset corpus.* Brevius sepulturam perstringunt tres evangelistae: ideoque de aromaticis unguentis nullus apud eos sermo, quae solus Ioannes celebrat: tantum sindonem mundam a Iosepho emptam fuisse narrant. Unde colligimus, honorifice fuisse sepultum. Nec vero dubium est, hominem divitem, quum sepulcrum suum Domino cederet, in reliquis etiam decorum splendorem et ornatum praestitisse. Et hoc etiam arcana Dei providentia magis quam meditato hominum consilio accidit, ut novum et adhuc purum sepulcrum nactus sit Dominus, qui primogenitus est ex mortuis, et primitiae resurgentium. Deus itaque hoc symbolo filium suum a toto generis humani grege distinxit, et vitae novitatem proposuit in sepulcro ipso.

61. *Erat autem ibi Maria Magdalene.* Marcus et Matthaeus tantum narrant, mulieres spectasse quid fieret, ac notasse locum ubi positum fuit corpus. Lucas vero consilium etiam simul exprimit, quod scilicet reversae in urbem paraverint aromata et unguenta, ut biduo post funus suo ordine celebrarent. Unde cognoscimus, meliori odore perfusas fuisse earum mentes, quem Dominus in morte sua spiravit, ut eas ad sepulcrum suum adductas altius extolleret.

MATTH. XXVII. 62. *Postera autem die, quae sequitur parasceven, convenerunt principes sacerdotum et pharisaei ad Pilatum,* 63. *Dicentes: Domine, recordati sumus, quod impostor ille dixit adhuc vivens: post tres dies resurgam.* 64. *Iube ergo muniri sepulcrum usque ad tertium diem, ne forte veniant discipuli eius nocte, ut furentur eum, dicantque plebi: surrexit a mortuis: et erit novissimus error peior priore.* 65. *Ait illis Pilatus: Habetis custodiam: ite, munite sicut scitis.* 66. *Illi autem abeuntes munierunt sepulcrum, obsignato lapide, adhibitis custodibus.*

Matth. 62. *Postera autem die.* In hac narratione non tam Matthaeo propositum fuit ostendere, quam obstinato furore Christum persequuti sint scribae et sacerdotes, quam nobis velut in speculo repraesentare incredibilem Dei providentiam in resurrectione filii sui probanda. Conspirant inter se homines astuti, certe in fraudibus et perfidia exercitati, et rationem excogitant qua memoriam exstinguant hominis mortui. Nam se nihil profecisse vident, nisi opprimant resurrectionis fidem. At vero dum id conantur, eam quasi ex professo in lucem notitiae producunt. Certe obscurior fuisset Christi resurrectio, vel saltem eius negandae maior illis fuisset libertas, nisi testes curassent ad sepulcrum locandos. Videmus ergo, ut Dominus homines versutos non solum frustretur, sed etiam propriis consiliis tanquam laqueis intortos in suum obsequium trahat et cogat. Indigni quidem erant Christi hostes, quibus patefieret eius resurrectio: sed illorum impudentiam coargui oportuit, et maledicendi praetextum illis detrahi, imo convinci ipsorum conscientias, ne ignorantia excusabiles forent. Interea hoc notemus, Deum, quasi mercede conductos haberet, eorum opera ad illustrandam Christi gloriam usum esse, quia nullus ad eam negandam mentiendi color relictus illis fuit reperto vacuo sepulcro: non quod a vesana sua improbitate destiterint, sed hoc locuples apud omnes recto sanoque iudicio praeditos testimonium fuit, Christum resurrexisse, cuius corpus sepulcro inclusum, quum milites undique obseptum servarent, repertum non fuit.

63. *Recordati sumus quod impostor.* Divino instinctu haec illis suggesta fuit cogitatio, non tantum ut iustam sceleris ultionem de ipsis sumeret Dominus (quemadmodum caecis tormentis mentes sibi male conscias subinde exagitat), sed praecipue ut impuras ipsorum linguas fraenaret. Interea rur-

sum perspicimus, quantus stupor impios occupet, ubi fascinati sunt a Satana. *Impostorem* adhuc vocant, cuius divina virtus et gloria nuper tot miraculis refulsit. Hoc certe non fuit oppedere nubibus, sed solis obscurationem ridendo contra os Dei (ut ita loquar) conspuere. Talibus exemplis docemur, mature nobis pia modestaque attentione considerandam esse Dei gloriam, ubi se profert, ne duritiem nostram sequatur bruta et horribilis excaecatio. Quanquam autem prima specie durum hoc et absurdum videtur, quod tam proterve impii Christo mortuo insultant: ne haec licentia nos conturbet, prudenter semper dispicere convenit, quorsum Dominus eam reflectat. Videntur sibi impii totam Christi doctrinam cum miraculis una ista quam superbe evomunt blasphemia obruere: atqui Deus non aliter quam per ipsos filium suum a sinistra imposturae nota vindicat. Quoties ergo suis calumniis omnia pervertere parabunt impii, et sese in effraenem maledicentiam proiicient, aequis et sedatis animis exspectemus, dum lucem eliciat Deus ex tenebris.

65. *Habetis custodiam.* His verbis significat Pilatus, se eorum arbitrio permittere, ut milites in excubiis statuant. Quo permissu magis fuerunt constricti, ne quibus cavillis effugerent: quanquam enim sine pudore Christo post resurrectionem obstrepere ausi sunt, signatorio tamen annulo Pilati os sibi magis obturarunt quam sepulcrum.

MATTH. XXVIII. 1. *Vespera autem sabbatorum, quae lucescit in primam sabbatorum, venit Maria Magdalene, et altera Maria, ut viderent sepulcrum.* 2. *Et ecce, terrae motus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de coelo, et accedens devolvit lapidem ab ostio, sedebatque super eum.* 3. *Erat autem adspectus eius sicut fulgur, et vestimentum eius candidum sicut nix.* 4. *Prae timore autem eius concussi sunt custodes, et facti sunt velut mortui.* 5. *Respondens autem angelus dixit mulieribus: Nolite timere vos: scio enim, quod Iesum, qui crucifixus est, quaeritis.* 6. *Non est hic: surrexit enim, sicut dixit: venite, videte locum, ubi positus erat Dominus.* 7. *Et cito euntes dicite discipulis eius, quod surrexit a mortuis: et ecce praecedit vos in Galilaeam: ibi eum videbitis, ecce dixi vobis.*

MARC. XVI. 1. *Et quum praeterisset sabbatum, Maria Magdalene, et Maria Iacobi et Salome emerunt aromata, ut venirent et ungerent eum.* 2. *Et summo diluculo primi diei sabbatorum veniunt ad monumentum exorto sole.* 3. *Dicebantque inter sese: Quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti?* 4. *Et quum respexissent, vident, quod revolutus esset lapis: nam erat magnus valde.* 5. *Et ingressae in monumentum viderunt adolescentem sedentem a dextris, amictum stola candida: et expaverunt.* 6. *At ille dicit eis: Ne expavescatis: Iesum quaeritis Nazarenum, qui fuit crucifixus: surrexit, non est hic: ecce locus, ubi posuerant illum.* 7. *Sed abite, dicite discipulis eius et Petro, quod ille praecedit vos in Galilaeam: illic eum videbitis, sicut dixit vobis.*

LUC. XXIV. 1. *Prima autem die sabbatorum profundo diluculo venerunt ad monumentum, portantes quae paraverant aromata, et nonnullae cum illis.* 2. *Repererunt autem lapidem revolutum a monumento.* 3. *Et ingressae non invenerunt corpus Domini Iesu.* 4. *Et factum est, dum mente consternatae essent de hoc, ecce duo viri steterunt iuxta illas in vestibus fulgurantibus.* 5. *Quum autem essent expavefactae, et inclinarent vultum in terram, dixerunt ad illas: Quid quaeritis viventem cum mortuis?* 6. *Non est hic, sed surrexit: recordamini, ut dixerit vobis, quum adhuc esset in Galilaea,* 7. *Dicens, quod oporteret filium hominis tradi in manus hominum sceleratorum, et crucifigi, et die tertio resurgere.* 8. *Et recordatae sunt verborum eius.*

Iam ventum est ad redemptionis nostrae clausulam. Nam hinc exsurgit viva nostrae cum Deo reconciliationis fiducia, quod Christus mortis victor ex inferis emersit, ut novae vitae potestatem penes se esse ostenderet. Quare Paulus merito dicit (1. Cor. 15, 14), nullum fore evangelium, et spem salutis irritam ac evanidam, nisi tenemus Christum ex mortuis resurrexisse. Nam ita demum parta nobis fuit iustitia, et patefactus in coelum ingressus, denique adoptio nostra sancita, dum Christus, resurgendo spiritus sui potentiam exserens, filium Dei se probavit. Quanquam autem aliter quam carnis nostrae sensus expeteret, resurrectionem suam patefecit, haec tamen quae illi placuit ratio nobis quoque optima videri debet. Sine teste egressus est e sepulcro, ut locus vacuus primum indicium foret, deinde mulieribus per angelos nuntiari voluit se vivere: paulo post illis apparuit, ac tandem apostolis, idque saepius. Ita paulatim suos pro eorum modulo ad pleniorem notitiam deduxit. Quod autem initium fecit a mulieribus, nec modo se illis visendum exhibuit, sed iniunxit etiam apud apostolos evangelii praeconium, ut illorum quasi magistrae forent: in eo primum castigatus fuit apostolorum torpor, qui pavore fere iacebant exanimes, quum feminae sedulo ad sepulcrum properarent, quibus etiam non vulgaris merces repensa fuit. Etsi enim vitio non carebat ungendi Christi consilium, quasi adhuc esset mortuus, earum tamen infirmitati ignoscens singulari ipsas honore dignatus est, munus apostolicum viris ereptum ad breve tempus resignans. Atque hoc modo specimen eius, quod Paulus docet (1. Cor. 1, 27), exhibuit, nempe

quod eligat quae stulta sunt ac debilia in mundo, ut carnis altitudinem humiliet. Nec vero nos aliter rite comparati erimus ad hoc fidei nostrae caput discendum, nisi omni fastu deposito dociles nos mulierum testimonio subiicimus: non quod fides nostra tam angustis finibus clausa manere debeat, sed quia Dominus, ut obedientiam nostram probet, stultos fieri nos velit, priusquam ad sua mysteria plenius cognoscenda admittat. Quod ad historiam pertinet, Matthaeus tantum dicit, *duas Marias venisse ut viderent sepulcrum:* Marcus Salomen tertiam adiungens dicit, *emisse aromata ut ungerent corpus:* ex Luca autem colligitur, non duas modo vel tres, sed complures venisse. Sed hoc sacris scriptoribus scimus esse usitatum, ut paucos tantum ex maiore numero exprimant. Probabilis etiam coniectura est, Mariam Magdalenam cum altera comite (sive praemissa fuerit, sive sponte praecurrerit), ante alias ad sepulcrum accessisse. Atque hoc videntur innuere Matthaei verba, quod *videndi causa duae illae venerint:* quia nisi ex adspectu non constabat ratio Christi ungendi. Interea quod in animo habebant praestare officium subticet: quia hoc unum maxime propositum erat, de resurrectione testari. Quaeritur tamen, quomodo studium hoc mulierum, quod superstitione mixtum erat, Deo placuerit. Ego vero non dubito, quin morem ungendi mortuos a patribus acceptum ad suum finem retulerint, ut consolationem in mortis luctu ex spe futurae vitae peterent. Peccasse quidem fateor, quod non statim mentes suas extulerint ad illam praedictionem quam ex ore magistri audierant: sed quia retinent generale principium de ultima resurrectione, ignoscitur defectus ille, qui totum actum (ut loquuntur) merito vitiasset. Sic Deus saepe paterna indulgentia sanctorum officia suscipit, quae non modo sine venia non placerent, sed iure etiam cum ignominia et poena repudiarentur. In eo igitur refulget mira Christi bonitas, quod benigne et comiter mulieribus vivus occurrit, quae perperam ipsum inter mortuos quaerebant. Quod si illas frustra ad sepulcrum suum venire passus non est, certo statuere convenit, si quis fide nunc ad eum adspiret, minime frustratum iri: quia non impediet locorum distantia, quin potiantur ipso fideles, qui coelum et terram spiritus sui virtute implet.

Marc. 1. *Et quum praeterisset sabbatum.* Idem valet quod habetur apud Matthaeum, *Vespera quae lucescit in primam diem sabbatorum:* item apud Lucam, *prima die sabbatorum.* Nam quum sciamus, Iudaeos a primis noctis tenebris diem fuisse exorsos, intelligunt omnes, finito sabbato de sepulcro visendo mulieres inter se consilium cepisse, ut illuc ante auroram venirent. *Primam diem sabbatorum* duo evangelistae nominant, quae ordine prima erat inter duo sabbata. Quod alii verterunt *unam*, erroris causam multis praebuit ob linguae hebraicae inscitiam: nam quum אחד nunc *unum* significet, nunc *primum*, evangelistae (ut in pluribus aliis locis) hebraicam phrasin sequuti μίαν dixerunt. Ego vero (ne ambiguitas falleret) eorum mentem clarius exposui. Sed in emptione aromatum a Marci verbis nonnihil dissidet Lucae narratio, quod in urbem reversae paraverint aromata: deinde secundum praeceptum legis quieverint uno die, antequam iter ingressae sint. Sed Marcus duas res diversas eodem contextu referens tempora minus accurate quam Lucas distinguit: nam quod prius actum erat, una cum profectione miscet. In re quidem ipsa optime conveniunt, quod sacra quiete defunctae adhuc inter noctis tenebras domo egressae sint, ut sub primum diluculum ad sepulcrum accesserint. Iterum vero memoria tenendum est quod prius attigi, ritum ungendi mortuos, licet multis profanis gentibus communis foret, apud solos Iudaeos legitimo fuisse in usu, quibus a patribus traditus fuerat, ut se in fide resurrectionis exercerent. Cadaver enim sensu privatum condire sine hoc respectu frigidum et inane solatium fuisset, sicut Aegyptios scimus hac in parte anxie fuisse operosos sine ullo profectu. Atqui Deus hoc sacro symbolo Iudaeis vitae imaginem in morte repraesentabat, ut se ex putredine et pulvere novum vigorem recepturos sperarent. Porro Christi resurrectio sicuti vivifico suo odore penetravit omnia sepulcra, ut vitam in mortuos spiraret, ita externas illas caeremonias abolevit. Quare non ipse adminiculis egebat, sed mulierum ruditas et inscitia, quia nondum probe tenebant, ipsum a corruptione immunem esse.

3. *Dicebantque inter se.* Hanc dubitationem solus Marcus exprimit: sed quum alii narrent lapidem ab angelo fuisse revolutum, facile colligitur, perplexas haesisse et consilii dubias, donec aditus Dei manu patefieret. Caeterum hinc discamus, zelo suo abreptas sine consilio illuc venisse. Lapidem sepulcro viderant opponi, qui ab ingressu quosvis arceret: cur id domi per otium non venit in mentem, nisi quia metu et admiratione attonitas ratio et memoria deficit? Sed quia pio fervore caecutiunt, vitium hoc illis Deus non imputat.

Matth. 36. *Et ecce terrae motus.* Pluribus signis gloriae suae praesentiam ostendit Dominus, ut ad reverentiam melius formaret sanctarum mulierum corda. Nam quia res non levis momenti erat, scire, partam esse a filio Dei de morte victoriam (in quo vertitur salutis nostrae summa), scrupulos omnes eximi oportuit, ut divina maiestas palam et non obscure illarum oculis se offerret. *Factum* ergo *terrae motum* dicit Matthaeus, in quo sensibilis erat illa quam dixi coelestis potentia. Atque hoc portento mulieres expergefieri oportuit, ut nihil iam humanum vel terrestre conciperent, sed mentes

suas extollerent ad novum et minime exspectatum Dei opus. In angeli quoque vestitu et forma, quasi per radios, deitatis fulgor sese diffudit: ut sentirent, non esse hominem mortalem, qui facie hominis indutus prope adstabat. Etsi enim ad immensam Dei gloriam nihil vel lucis coruscatio, vel nivis candor, quin etiam, si eum rite cognoscere cupimus, nullus fingendus est color: externis tamen notis se propinquum esse admonens, pro infirmitatis nostrae captu nos ad se invitat. Tantum sciendum est, visibilia praesentiae eius signa nobis offerri, ut eum invisibilem mentes nostrae apprehendant: sub corporeis formis gustum nobis praeberi spiritualis eius essentiae, ut spiritualiter eam quaeramus. Interea non dubium est, quin externis symbolis coniuncta fuerit interior quaedam efficacia, quae mulierum cordibus deitatis sensum insculperet. Nam etsi initio obstupefactae sunt, patebit tamen ex contextu, collectis animis gradatim ita fuisse edoctas, ut praesentem Dei manum sentirent. Caeterum tres nostri evangelistae dum compendio student, praetereunt quod fusius a Ioanne narratur capite 20 usque ad versum 12, quod scimus illis non esse insolitum. Hoc etiam diversum est, quod apud Matthaeum et Marcum unius tantum angeli fit mentio, quum Ioannes et Lucas duos ponant. Verum haec quoque repugnantiae species facile diluitur: quia scimus quam frequentes in scriptura synecdochae passim occurrant. Conspecti ergo fuerunt duo angeli, primum Mariae, deinde aliis comitibus. Sed quia alter, qui loquendi partes sustinuit, praecipue ad se convertit illarum mentes, Matthaeo et Marco satis fuit eius legationem referre. Adde quod ubi dicit Matthaeus, *angelum super lapidem sedisse*, in his verbis est ὕστερον πρότερον: vel saltem neglecta est historiae series, quia non protinus apparuit angelus, sed quum suspensas et anxias mulieres rei novitas et admiratio teneret.

4. *Prae timore concussi sunt custodes.* Terruit custodes Dominus, ac si cauterium imprimeret eorum conscientiis, quod invitos cogeret divinam eius virtutem sentire: saltem hucusque valuit terror, ne secure eluderent, quae mox de resurrectione spargenda erat fama. Nam etsi linguas venales prostituere ipsos non puduit, coacti sunt tamen, vellent nollent, intus agnoscere quod apud homines improbe negabant. Nec vero dubium est quin, ubi liberior loquendi facultas erat, apud suos familiariter confessi fuerint, quod pecunia redempti non audebant vulgo proferre. Ac notandum est discrimen inter duas terroris species, quas Matthaeus inter se comparat. Territi fuerunt milites assueti ad tumultus, et pavore ita absorpti ut tanquam semimortui caderent: sed prostratos nulla virtus erexit, similis fuit mulierum pavor, sed consolatio mox sequuta animos prope defectos restituit, ut saltem melius aliquid sperare inciperent. Et certe consentaneum est, ut promiscue tam piis quam reprobis horrorem metumque incutiat Dei maiestas, ut a facie eius sileat omnis caro. Sed ubi electos suos humiliavit Dominus ipse ac subegit, mox eorum formidinem mitigat, ne oppressi succumbant: neque id modo sed gratiae quoque suae dulcedine vulnus inflictum sanat: reprobos vero vel panico (ut loquuntur) metu exanimat, vel tabescere sinit sub lentis tormentis. Nam quod ad milites istos spectat, similes quidem fuerunt mortuis, sed absque serio affectu, sicuti mente alienati expavescunt quidem ad momentum, simul tamen obliviscuntur se timuisse: non quod prorsus deleta fuerit timoris memoria, sed quia illis effluxit viva illa et efficax divinae virtutis apprehensio, cui cedere coacti fuerant. Sed hoc praecipue tenendum est, quum peraeque timerent ut mulieres, non adhibitam fuisse medicinam, quae ipsorum timorem leniret. Solis enim mulieribus dixit angelus, *nolite timere:* materiam vero gaudii et securitatis illis proposuit in Christi resurrectione. Apud Lucam additur obiurgatio, quod *viventem quaerant cum mortuis:* perinde ac si aurem illis vellicaret angelus, ne amplius in sua desperatione torperent.

7. *Et cito euntes dicite discipulis.* Hic mulieres extraordinario honore Deus ornat per angelum, quod praecipuum salutis nostrae caput apud ipsos quoque apostolos promulgandum ipsis mandat. Apud Marcum nominatim iubentur nuntium hunc Petro afferre: non quia tunc dignitate excelleret, sed quia tam foeda eius defectio speciali consolatione opus habebat, ut sciret se non esse abdicatum a Christo, quamlibet turpiter ac scelerate lapsus esset. Iam ingressus fuerat sepulcrum, ac resurrectionis Christi vestigia conspexerat: sed honorem illi Deus negavit, quo paulo post dignatus est mulieres, ut audiret ex ore angeli, Christum resurrexisse. Et certe hinc apparet, quanto adhuc stupore laboraverit, quod trepidus iterum refugit in suas latebras, ac si nihil vidisset, quum Maria flens ad sepulcrum sederet. Quare non dubium est, quin ipsa et eius comites in angeli conspectu retulerint patientiae suae mercedem. Quod discipulos in Galilaeam arcessit angelus, ideo factum esse arbitror, ut Christus se pluribus patefaceret: scimus enim, diutius versatum esse in Galilaea. Et suis liberius spatium dare voluit, ut paulatim in ipso recessu animos colligerent. Deinde locorum consuetudo eos adiuvit, ut magistrum certius agnoscerent: nam modis omnibus confirmari oportuit, ne quid ad fidei certitudinem deesset.

Ecce dixi vobis. Hac loquendi forma asseverat angelus, verum esse quod dixit. Hoc autem non a se profert, quasi primus esset autor, sed Christi promissioni subscribit: ideoque apud Marcum ipsa

Christi verba tantum reducit in memoriam. Lucas sermonem ulterius prosequitur, quod admoniti fuerint a Christo discipuli, ipsum crucifigi oportere, etc. eodem tamen sensu, quia mortem suam una cum resurrectione praedixerat. Additur etiam tunc, *recordatas fuisse verborum domini:* quo docemur, quamvis male profecissent in Christi doctrina, eam tamen non periisse, sed fuisse suffocatam, donec maturo tempore germen proferret.

MATTH. XXVIII. 8. *Et digressae celeriter a monumento cum timore et gaudio magno currebant, ut renuntiarent discipulis eius. Quum autem irent ad renuntiandum discipulis eius,* 9. *Tunc ecce Iesus occurrit illis, dicens: Avete. Illae autem accesserunt, et tenuerunt pedes eius, et adoraverunt eum.* 10. *Tunc ait illis Iesus: Nolite timere: ite, renuntiate fratribus meis, ut eant in Galilaeam: et ibi me videbunt.*

MARC. XVI. 8. *Et abeuntes cito fugerunt a monumento: habebat enim illas tremor et stupor, neque cuiquam quidquam dicebant: timebant enim.* 9. *Quum autem mane surrexisset primo die sabbati, apparuit primum Mariae Magdalenae, de qua eiecerat septem daemonia.* 10. *Illa profecta renuntiavit iis, qui cum illo fuerant, lugentibus ac flentibus.* 11. *Et illi quum audissent quod viveret, ac visus esset ab ea, non crediderunt.*

LUC. XXIV. 9. *Et egressae a monumento nuntiaverunt haec omnia ipsis undecim et caeteris omnibus.* 10. *Erat autem Maria Magdalena, et Ioanna, et Maria Iacobi, et caeterae, quae cum illis erant, quae haec dicebant apostolis.* 11. *Et visa sunt apud illos ceu deliramentum verba earum, neque crediderunt eis.* 12. *Surgens autem Petrus cucurrit ad monumentum, et prospiciens vidit linteamina sola posita: et abiit, secum admirans, quod acciderat.*

Matth. 8*). *Et digressae celeriter.* Praetereunt tres evangelistae quod de Maria Magdalena narrat Ioannes, illam scilicet nondum conspectis angelis in urbem rediisse, ac flebiliter conquestam esse de corpore Christ sublato. Hic tantum de secundo in urbem reditu agitur, in quo ipsa et aliae comites nuntiarunt discipulis, Christum resurrexisse: quod tam voce ac testimonio angeli quam Christi ipsius conspectu didicerant. Porro antequam Christus se ostenderet, iam currebant ad discipulos, sicuti iussae erant ab angelo: in itinere secunda confirmatio accessit, ut minus dubitanter asserere possent Domini resurrectionem. Dicit Matthaeus, *profectas esse cum timore et gaudio magno:* quibus verbis intelligit, exhilaratas quidem fuisse voce angeli, simul tamen fuisse metu perculsas, ut inter laetitiam et anxietatem aestuarent. Sic enim interdum contrarii affectus piorum corda occupant, et versant alternis vicibus, donec tandem pax spiritus compositum statum afferrat. Nam si fides in illis fuisset solida, subacto timore prorsus eas sedasset: nunc timor gaudio permixtus nondum recte angeli testimonio acquievisse demonstrat. Hic vero insigne misericordiae specimen exhibuit Christus, quod ita dubiis et trepidis occurrit, ut quod residuum erat dubitationis tolleret. Nonnihil tamen discrepant Marci verba, quod *fugerint tremore et stupore correptae,* ut prae metu obstupescerent. Sed solutio non adeo difficilis est: quia quum animus esset angelo parere, non tamen suppetebat facultas, nisi Dominus ipse solvisset silentium. Verum in eo, quod sequitur, maior est repugnantiae species. Marcus enim non dicit, obviam illis fuisse Christum, sed tantum Magdalenae *apparuisse primo diluculo:* Lucas huius visionis in totum non meminit. Sed haec praetermissio, quum minime sit evangelistis insolita, nobis absurda videri non debet. Quod ad discrimen verborum Matthaei et Marci spectat, fieri potest ut Magdalena tanti boni compos fuerit ante alias, vel etiam per synecdochen ad omnes extendat Matthaeus, quod unius fuit proprium. Probabilius tamen est, solam nominari a Marco, quia primo Christi conspectu et peculiari modo prae aliis potita fuerit, interea eius comites suo ordine Christum vidisse: ideoque communiter hoc omnibus apud Matthaeum tribui. Fuit autem hoc admirabile bonitatis specimen, quod coelestem suam gloriam miserae feminae, quae a septem daemoniis*) possessa fuerat, Christus patefecit: et lucem novae aeternaeque vitae proferre volens, inde exorsus est, ubi nihil secundum hominem nisi contemptibile et pudendum. Sed hoc documento testatus est Christus, ubi semel gratiam erga nos suam exseruit quam liberaliter eius cursum prosequi soleat, et simul omnem carnis superbiam deiecit.

9. *Tenuerunt pedes eius.* Videtur hoc cum verbis Ioannis non congruere, ubi testatur, prohibitam fuisse Mariam a Christi contactu. Sed facilis conciliatio est, quod Dominus Mariam videns in pedum suorum amplexu et osculo nimis defixam esse, eam recedere iubeat: quia corrigenda erat superstitio, et monstrandus resurrectionis finis, a quo Mariam partim terrenus crassusque affectus, partim stultus fervor abstrahebat. Pedes vero suos primo congressu tangere passus est Dominus, ne

*) *Quae sequuntur, usque ad Luc. v. 13, invenimus in Codice Gothano 404 fol. 36, manu antiquissima scripta, et quae versiculorum numeris nondum utebatur. Hinc inde Calvini manus propria apparet. Variantes rarae et nullius momenti.*

*) paulo ante *add.*

quid ad certitudinem deesset. Itaque continuo post subiicit Matthaeus, ipsas *adorasse Dominum:* quod signum fuit non ambiguae notitiae.

10. *Tunc ait illis Iesus.* Timorem fuisse vitiosum colligimus, quo rursum Christus eas liberat: quanquam enim ex admiratione oriebatur, contrarius tamen erat tranquillae fiduciae. Ergo ut se attollant ad Christum mortis victorem, iubentur laeto esse animo. Sed iisdem verbis docemur, nunc demum rite a nobis cognosci Domini resurrectionem, si concepta fiducia gloriari audemus, eiusdem vitae nos esse factos participes. Certe hucusque proficere debet fides nostra, ne timor praevaleat. Porro Christus iubens nuntiari hoc discipulis, hac legatione dissipatam ecclesiam de integro collegit et collapsam erexit. Nam sicuti nos hodie praecipue vivificat resurrectionis fides, ita tunc oportuit vitam discipulis restitui, unde exciderant. Hic quoque notanda est incredibilis Christi humanitas, quod transfugas, qui eum turpiter deseruerant, fratrum nomine dignatur. Nec dubium est, quin tam blanda appellatione moerorem, quo sciebat ipsos graviter torqueri, lenire ultro voluerit. Caeterum quia non solos apostolos fratrum loco complexus est, sciamus Christi mandato perlatum fuisse hunc nuntium, ut ad nos deinde manaret. Quare frigide audienda non est resurrectionis historia, quando iure fraternae necessitudinis ad percipiendum eius fructum Christus suo ore nos comiter invitat. Quod quidam interpretes sub *fratrum* nomine Christi cognatos intelligunt, eorum errorem satis superque refellit contextus: quia diserte exprimit Ioannes, *Mariam venisse ad discipulos*: et mox sequitur apud Lucam, *venisse mulieres ad apostolos.* Consentit etiam Marcus, *Mariam venisse* scribens, *atque haec dixisse lugentibus discipulis.*

Marc. 11. *Illi quum audissent**). Marcus unius tantum Mariae testimonium commemorat, mihi tamen persuasum est, ab omnibus communiter relata fuisse Christi mandata. Imo locus hic melius confirmat, quod nuper dixi, nihil dissidii esse inter evangelistas, dum unus peculiariter Mariae Magdalenae assignat, quod secundum alios omnibus commune fuit, licet non aequali gradu. Turpis vero socordia discipulos constrictos tenebat, ut in memoriam non reducerent, completum esse quod ex magistro saepius audierant. Si quid prius inauditum narrassent mulieres, merito in re incredibili earum sermoni non statim habita fuisset fides: sed nunc plus quam hebetes fuisse oportet, qui rem a filio Dei toties promissam et testatam, ubi ab oculatis testibus completa esse narratur, pro fabula vel somnio ducunt. Adde quod quum ipsos sua incredulitas recta intelligentia privaverit, non modo respuunt veritatis lucem, sed tanquam deliramentum reiiciunt, sicuti docet Lucas. Hinc apparet tentationi ita succubuisse, ut fere omnis verborum Christi gustus eorum animis excidisset.

Luc. 12. *Surgens autem Petrus.* Mihi non dubium est, quin hic a Luca inversus sit historiae ordo, sicuti ex verbis Ioannis elicere promptum est: nec male, meo iudicio, resolvetur *currendi* verbum in tempus plusquamperfectum. Sciunt autem mediocriter in scriptura versati quam hoc usitatum sit Hebraeis, quae suo loco omissa erant, posterius referre. Atque hac circumstantia Lucas apostolorum duritiem magis exaggerat, quod aspernati sint mulierum verba, quum tamen Petrus vacuum sepulcrum iam vidisset, ac manifesto resurrectionis signo in admirationem esset coactus.

MATTH. XXVIII. 11. *Illis autem proficiscentibus, ecce, quidam e custodibus venerunt in civitatem, ac renuntiaverunt principibus sacerdotum omnia, quae acciderant.* 12. *Et congregati cum senioribus, consilio habito, pecuniam copiosam dederunt militibus,* 13. *Dicentes: Dicite quod discipuli eius nocte venerint, ac furati sint eum vobis dormientibus.* 14. *Et si hoc auditum fuerit sub praeside, nos persuadebimus ei, et securos vos faciemus.* 15. *At illi accepta pecunia fecerunt sicut erant edocti, et divulgatus est hic sermo apud Iudaeos usque in hodiernum diem.*

Matth. 11. *Illis autem proficiscentibus.* Non modo credibile est, sed res ipsa ostendit, milites, quibus iniuncta erat sepulcri custodia, sic fuisse mercede corruptos, ut ad nutum sacerdotum mentiri parati essent. Res illis nota erat, nihil magis sacerdotes timere quam ne fama obtineret, Christum triduo post mortem resurrexisse: sciebant ideo se illuc fuisse missos, ut servato cadavere famam illam exstinguerent. Homines ergo lucro addicti, imo quaestum undique captantes, postquam illis fructus suae diligentiae periit, rationem novam excogitant emungendae pecuniae. Quod autem dicit Matthaeus, *venisse ex illis quosdam,* incertum est an pauci astuti consilium ab aliis segregaverint, an vero missi fuerint communi omnium nomine. In hanc secundam partem magis inclinat coniectura, quia postea dicit Matthaeus non uni vel duobus, sed in genere datam fuisse militibus mercedem periurii. Certum quidem est, sive omnes simul conspiraverint, sive pars illorum, tamen ex crudeli et implacabili sacerdotum contra Christum odio praedam venatos esse: deinde quum scelere obstrictos tenerent, mala eorum conscientia ad extorquendam pecuniam fuisse abusos. Nam (quod sceleratis fere omnibus contingit) sacerdotes male sibi conscii, ut dedecus suum tegerent,

*) *Codex:* Quanquam Marcus unius Mariae.

milites largo pretio corrumpere coacti sunt. Porro hinc patet, reprobos, postquam se ad peccandum praecipites semel dederunt, novis subinde flagitiis implicari, idque dum pudorem suum tueri volunt apud homines, Dei offensa secure neglecta. Miseri isti non tantum largitione redimunt milites, sed etiamsi crimen in iudicium adductum fuerit, famam suam et caput noxae obiiciunt. Quid autem eos praeter sumptus iacturam ad tantum discrimen subeundum cogit, nisi quia obstinatus furor eos retrocedere non sinit, donec peccata peccatis accumulent?

15. *Divulgatus est hic sermo.* Hic vindictae Dei extremus fuit cumulus ad excaecandos Iudaeos, quod militum periurio sepulta fuit Christi resurrectio, et tam futile mendacium receptum. Atque hinc apparet voluntario errore fuisse deceptos, qui Christum resurrexisse non putabant, sicuti mundus sponte se ad ludendum offert Satanae imposturis. Neque enim, si quis tantum oculos aperuisset, longa inquisitione opus erat. Armati milites subreptum sibi fuisse dicunt Christi corpus ab imbelli, trepido, et exiguo, et inermi hominum grege. Quis coloris praetextus? Addunt, se dormientibus hoc esse factum. Unde igitur furatum divinant? Quod si qua erat suspicio de discipulis, cur non vestigia sequuti sunt? cur nullum strepitum moverunt? Puerile ergo effugium hoc fuit, quod impune illis non cessisset, si cum recto et cordato praeside fuisset negotium. Sed factum est Pilati conniventia, ut tanta improbitas evanuerit. Sicuti videmus quotidie accidere, ut profani iudices non multum satagant ubi veritas fraude et malitia obruitur: quin potius, si nihil metuunt incommodi, cum perfidis nebulonibus colludere videntur. Quanquam autem hoc durum videri posset, quod Deus falsum hunc rumorem grassari passus sit ad exstinguendam filii sui gloriam, iustae eius ultioni habendus est qui debetur honor. Dignam enim fuisse illam gentem quam nebulae luce privarent, hinc perspicimus, quod inane frivolumque mendacium tam cupide arripitur: deinde quia omnes fere impegerant in lapidem offensionis, obtenebrari oportuit oculos eorum, ne viderent calicem vertiginis ipsis propinari: denique in omne genus dementiae proiici, sicuti Iesaiae vaticinio praedictum erat (6, 8). Neque enim Deus unquam tam stulta credulitate ipsos decipi passus esset, nisi ut privaret spe salutis, a quibus ipse contemptus fuerat redemptor: sicuti eodem poenae genere nunc mundi ingratitudinem castigat, laxans reprobis habenas, ut in peius proficiant. Caeterum quamvis apud Iudaeos praevaluerit hoc mendacium, non tamen obstitit, quin libere volitaret evangelii veritas usque ad ultimos terrae fines, sicuti contra mundi obstacula victrix semper emergit.

MARC. XVI. 12. *Post haec autem duobus ex ipsis ambulantibus apparuit in alia forma, euntibus rus.*

LUC. XXIV. 13. *Et ecce, duo ex illis ibant eodem die in castellum, quod aberat spatio stadiorum sexaginta ab Hierosolymis, nomine Emaus:* 14. *Et ipsi colloquebantur inter se de iis omnibus, quae acciderant.* 15. *Et factum est, dum confabularentur ac disputarent, et ipse Iesus appropinquans ibat cum illis.* 16. *Caeterum oculi illorum tenebantur, ne eum agnoscerent.* 17. *Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones, quos confertis inter vos ambulantes, et estis tristes?* 18. *Ac respondens unus, cui nomen Cleopas, dixit ei: Tu solus peregrinus es Hierosolymis, neque cognovisti, quae facta sunt illic his diebus?* 19. *Quibus ille dixit: Quae? Et dixerunt ei: De Iesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens opere et sermone coram Deo et toto populo:* 20. *Et quomodo tradiderunt eum summi sacerdotes et principes nostri in condemnationem mortis, et crucifixerunt eum.* 21. *Nos autem sperabamus, eum esse illum, qui redempturus esset Israel: atqui super haec omnia tertius dies est hodie, quod haec facta sunt.* 22. *Sed et mulieres quaedam ex nobis attonitos reddidere nos, quae diluculo pervenerunt ad monumentum:* 23. *Et non invento corpore eius, venerunt dicentes, se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicerent eum vivere.* 24. *Et abierunt quidam eorum, qui erant nobiscum ad monumentum, et ita repererunt sicut mulieres dixerant: ipsum vero non viderunt.* 25. *Et ipse dixit ad eos: O stulti et tardi corde ad credendum in omnibus, quae loquuti sunt prophetae?* 26. *Nonne haec oportuit pati Christum, et intrare in gloriam suam?* 27. *Et exorsus a Mose et omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis, quae de ipso erant.* 28. *Et appropinquaverunt castello, quo ibant: et ipse prae se ferebat, se longius ire.* 29. *Et coegerunt illum, dicentes: Mane nobiscum, quoniam vergit ad vesperam, et inclinatus est dies. Et intravit, ut maneret cum illis.* 30. *Et factum est, dum accumberet cum eis, accepit panem et benedixit, ac fregit, et porrigebat illis.*

Luc. 13. *Et ecce duo.* Etsi hanc historiam Marcus tantum breviter delibat, Matthaeus et Ioannes ne verbo quidem attingunt: quia tamen cognitu apprime utilis et memoratu digna erat, eam non frustra Lucas tam accurate persequitur. Sed *) iam saepe admonui, ita singulis evangelistis suas partes apte **) distribuisse Dei spiritum, ut quod apud unum vel duos non occurrit, ex aliis discere liceat. Nam et plures visiones, quarum mentio fit apud Ioannem, apud tres nostros tacentur ***).

*) *Codex add.* quemadmodum.
**) *Codex:* suas partes attribuit Dei spiritus.
***) *huc usque Codex.*

Porro antequam ad singulas circumstantias veniam, hoc summatim praefari operae pretium erit, delectos fuisse duos istos testes, per quos Dominus non persuaderet apostolis, se resurrexisse, sed eorum tarditatem coargueret: quamvis tamen initio nihil promoverint, aliis deinde adminiculis testimonium eorum adiutum apud ipsos iustum pondus obtinuit. Quinam vero fuerint dubium est, nisi quod ex alterius nomine (quem Lucas paulo post Cleopam vocabit) coniicere licet non fuisse ex undecim. *Emaus* vetus oppidum fuit, nec ignobile, quod postea Nicopolim vocarunt Romani: nec longa distantia fuit ab Hierosolymis, quum sexaginta stadia tantum septem millia passuum efficiant et passus quadringentos. Sed locus non tam ob celebritatem quam ad certitudinem historiae a Luca expressus fuit.

14. *Et ipsi colloquebantur.* Hoc pietatis signum fuit, quod fidem in Christum, licet infirmam et exiguam, utcunque fovere conati sunt: neque enim alio tendebat colloquium, nisi ut magistri sui reverentiam crucis scandalo instar clypei opponerent. Quanquam autem sciscitando et disputando inscitiam reprehensione dignam prodebant, quum pridem admoniti de futura Christi resurrectione obstupescerent ad eius auditum, eorum tamen docilitas ad eximendum errorem Christo aditum praebuit. Multi enim data opera quaestiones movent, quia illis propositum est contumaciter verum respuere: quibus autem cordi est placide verum amplecti, etiamsi vacillent ad minimas obiectiones, et ad leves scrupulos subsistant, his gratiam coram Deo pium obediendi studium conciliat, ut quasi porrecta manu in solidam certitudinem adducti fluctuare desinant. Hoc quidem tenendum est, ubi de Christo inquirimus, si modesto discendi studio id fiat, ianuam ei apertam esse ad nos iuvandos, imo tunc velut doctorem ipsum arcessimus, sicuti profani homines impuris suis sermonibus eum procul submovent.

16. *Oculi illorum tenebantur.* Hoc diserte evangelista testatur, ne quis putet mutatam fuisse corporis Christi figuram. Quamvis ergo similis sui maneret Christus, ideo agnitus non fuit, quia capti erant videntium oculi, quo tollitur spectri vel falsae imaginationis suspicio. Hinc vero docemur, quanta sit in nobis sensuum omnium imbecillitas, ut neque oculi nec aures officio suo fungantur, nisi quatenus illis assidue suggeritur e coelo facultas. Naturaliter quidem suis dotibus praedita sunt membra nostra: sed quo melius constet precario nobis concessas esse, Deus in manu sua earum usum retinet, ut hoc ipsum, quod aures audiunt et oculi vident, in quotidianis eius beneficiis ponendum sit: quia nisi in singula momenta vegetet sensus nostros, tota eorum vis mox peribit. Fateor quidem, non saepe teneri sensus nostros, qualiter tunc accidit, ut in obiecta forma tam crasse hallucinentur: uno tamen exemplo ostendit Deus, penes se esse quascunque homini facultates contulit dirigere, ut sciamus naturam subesse eius arbitrio. Iam si corporales oculi, quibus maxime proprium est videre, quoties Domino placet, sic tenentur ut oblatas sibi formas non discernant, non maiori acumine pollerent mentes nostrae, etiamsi illis sua maneret integritas: nunc vero in misera ista corruptione, postquam suum illis lumen ademptum est, innumeris fallaciis obnoxiae sunt, adeoque crassa hebetudine oppressae, ut nihil quam errare possint, sicuti etiam subinde contingit. Itaque legitimum veri et falsi discrimen non ex ingenii nostri perspicacia, sed ex spiritu prudentiae nobis est. Praecipua autem hebetudo in rerum coelestium intuitu coarguitur, quia non tantum falsas species pro veris concipimus, sed lucem claram vertimus in tenebras.

17. *Qui sunt hi sermones, quos confertis inter vos?* Quod palam videmus a Christo tunc factum esse, quotidie in nobis arcano modo fieri sentimus, ut se ultro ad nos docendos insinuet. Caeterum ex Cleopae responso clarius apparet, quod nuper dixi, nempe quanquam anxii et perplexi essent de Christi resurrectione, reverenter tamen sensisse de eius doctrina, ut minime ad defectionem propensi essent. Neque enim exspectant, dum eos Christus se manifestando praeveniat, vel honorifice de eo loquatur quisquis ille sit viator: quin potius ex tenui obscura luce scintillas in hominem ignotum Cleopas spargit, quae eius animum aliquatenus illustrent, si rudis et ignarus esset. Sic exosum et infame passim tunc erat Christi nomen, ut honorifice de eo loqui tutum non esset: atqui spreta invidia Dei prophetam nominat, et se profitetur esse ex eius discipulis. Etsi autem elogium hoc prophetae divina Christi maiestate longe inferius est, laudem tamen meretur mediocris commendatio, dum nihil aliud Cleopae propositum est quam acquirere Christo discipulos, qui se eius evangelio submittant. Incertum vero est, an pro sua ruditate minus splendide quam decebat loquutus de Christo fuerit Cleopas, an vero a notioribus rudimentis incipere voluerit, ut gradatim altius conscenderet. Certe paulo post non simpliciter in communi prophetarum ordine Christum recenset, sed a se et aliis creditum fuisse redemptorem dicit.

19. *Potens opere et sermone.* Eadem fere verborum forma usus est Lucas, Act. 7, 22, in Stephani persona, ubi Mosen celebrans dicit, potentem fuisse in verbis et factis, hoc autem loco dubium est, an *potens* vocetur Christus *opere* propter miracula (ac si dictum esset, divinis virtutibus fuisse praeditum, quae probarent e coelo missum esse) an vero latius hoc pateat, ut sensus sit, ipsum excelluisse tam facultate docendi quam vitae sanctimonia et praeclaris dotibus. Atque hic posterior sensus mihi

arridet. Nec supervacua est adiectio, *coram Deo et populo*, quae significat Christi praestantiam ita fuisse testatam hominibus, et claris experimentis cognitam, ut fuco et inani ostentatione caruerit. Atque hinc colligi poterit brevis veri prophetae definitio, nempe qui sermoni operum quoque virtutem adiunget, nec tantum apud homines excellere studebit, sed sincere se gerere tanquam sub Dei oculis.

21. *Nos autem sperabamus.* Ex contextu patebit, non fuisse spem quam de Christo conceperant abruptam, licet hoc primo intuitu verba innuant. Sed quia narratio interposita de Christi damnatione hominem nullo evangelii gustu imbutum alienare poterat, quod ab ecclesiae praesulibus damnatus foret, huic scandalo spem redemptionis opponit Cleopas. Etsi autem trepide et instar vacillantis postea ostendit in hac spe se manere, sedulo tamen quaecunque potest adiumenta ad eius fulturam colligit. Nam tertium diem ab ipso non alio fine notatum fuisse probabile est, nisi quia Dominus se triduo resurrecturum promiserat. Quod deinde corpus a mulieribus repertum non fuisse narrat, et oblatam illis angelorum visionem, et quod de sepulcro vacuo dixerant mulieres, virorum quoque testimonio fuisse probatum, ad hanc summam refertur, Christum resurrexisse. Ita pius homo inter fidem et metum dubius fidei adhibet fomenta, et contra metum pro suo virili luctatur.

25. *Et ipse dixit ad eos.* Acrior et durior videtur haec obiurgatio quam pro infirmi hominis respectu: verum qui circumstantias omnes expendet, facile intelliget, non abs re tam aspere castigatos a Domino fuisse, apud quos tam male diuturnam operam et prope absque ullo fructu locaverat. Notandum enim est, non tantum ad hos duos restringi quod hic dicitur, sed obiici commune vitium, quod statim ex eorum ore reliqui socii audiant. Toties Christus de sua morte eos praemonuerat, toties etiam disseruerat de nova et spirituali vita, suamque doctrinam prophetarum oraculis confirmaverat: quasi apud surdos, vel potius truncos ac lapides, verba fecisset, mortis horrore perculsi huc et illuc sese versant. Hanc igitur titubationem stultitiae merito tribuit, et eius causam facit socordiam, quod ad credendum non magis propensi fuerint. Nec vero illis tantum exprobrat, quod quum illis optimus fuerit magister, segnes ac tardi fuerint ad discendum, sed quod prophetarum dictis attenti non fuerint: ac si diceret, excusatione carere eorum stuporem, quia non nisi per eos steterit, quum et per se luculenta esset prophetarum doctrina, et illis probe exposita. Sicuti hodie maior pars hominum eandem inscitiae suae culpam sustinet, quia indociles sunt ac praefracti. Notemus autem, quum nimis torpere discipulos videret Christus, ut eos expergefaciat, ab obiurgatione incipere. Sic enim subigendi sunt, quos experti sumus vel duros vel ignavos.

26. *Nonne haec oportuit pati Christum.* Non dubium est quin de Messiae officio, quale descriptum est a prophetis, concionatus sit Dominus, ne mors crucis offendiculo esset, et in itinere trium vel quatuor horarum satis fuit ad uberem rerum explicationem spatii. Non ergo tribus verbis asseruit Christum oportuisse pati, sed prolixe disseruit, missum ideo fuisse ut mortis sacrificio peccata mundi expiaret, ut κάθαρμα fieret ad tollendam maledictionem, ut suo reatu aliorum sordes elueret. Ideo sententiam hanc interrogative protulit Lucas, maioris vehementiae causa: unde colligitur, rationibus ostensam fuisse mortis necessitatem. Summa est, perperam turbari discipulos magistri sui morte (sine qua implere Christi partes non potuit: quia praecipuum redemptionis caput erat eius immolatio), hoc enim modo ianuam obstruere, ne in regnum suum accedat. Quod diligenter notandum est. Nam quum Christus honore suo careat, nisi censetur victima pro peccatis, unicus illi in gloriam suam ingressus est exinanitio illa (Phil. 2, 7), ex qua redemptor emersit. Atqui in ordine praepostero nihilo levius hodie inter nos peccari videmus: nam ex eorum turba, qui magnifice Christum regem praedicant, eumque extollunt divinis encomiis, vix decimus quisque gratiam morte eius nobis allatam cogitat.

27. *Et exorsus a Mose.* Docet hic locus, quomodo per evangelium Christus nobis patefiat, nempe dum lege et prophetis illustratur eius notitia. Nemo enim unquam magis dexter vel idoneus evangelii doctor fuit quam Dominus ipse, quem videmus ex lege et prophetis mutuari doctrinae suae probationem. Si quis excipiat, a rudimentis fuisse exorsum, ut paulatim discipuli, prophetis valere iussis, ad perfectum evangelium transirent, facile refellitur hoc commentum: quia postea dicetur, omnibus apostolis apertam fuisse mentem, non ut saperent absque legis subsidio, sed ut scripturas intelligerent. Quare ut nobis hodie Christus per evangelium pateat, Mosen et prophetas tanquam anteambulones in medium prodire necesse est. Quod ideo monendi sunt lectores, ne fanaticis aurem praebeant, qui legem et prophetas supprimendo evangelium impie mutilant. Quasi vero inutile esse velit Deus, quidquid unquam de filio suo testatus est. Quo autem modo ad Christum aptanda sint, quae passim in lege et prophetis de ipso leguntur, non est praesentis operis explicare. Breviter tenere sufficiat, non frustra vocari Christum finem legis. Nam ut obscure et procul eum Moses adumbret magis quam exprimat, hoc quidem extra controversiam liquet, nisi in genere Abrahae emineat unum caput sub quo populus in corpus unum coalescat, dissipatum

iri quod cum sanctis patribus foedus pepigit Deus et irritum fore. Deinde quum tabernaculum et caeremonias formari Deus iusserit ad coeleste exemplar, sequitur, sacrificia et omnes templi ritus, nisi aliunde sua illis constet veritas, inanem et infructuosum fore ludum. Atque hoc quidem argumentum pluribus explicat apostolus in epistola ad Hebraeos (9, 1): sumpto enim illo principio, visibiles legis caeremonias spiritualium rerum umbras esse, in toto legali sacerdotio, in sacrificiis, in forma sanctuarii Christum quaerendum esse docet. Prudenter etiam alicubi divinat Bucerus, in illa obscuritate certam methodum scripturae enarrandae apud Iudaeos fuisse in usu, quam patres illis per manus tradiderant. Sed ego, ne incerta sequar, genuina illa et simplici ratione contentus sum, quae passim apud omnes prophetas occurrit, qui fuerunt apprime idonei legis interpretes. Recte ergo elicitur Christus ex lege, si reputemus, foedus quod Deus cum patribus percussit mediatore fuisse subnixum: sanctuarium, quo Deus gratiae suae praesentiam testatus est, sanguine fuisse consecratum: legem ipsam cum suis promissionibus sanguinis adspersione fuisse sancitam: unum sacerdotem fuisse ex toto populo electum, qui se omnium nomine in Dei conspectum sisteret, non ut unus quispiam mortalium, sed sub sacro habitu: nullam spem hominibus suae cum Deo reconciliationis illic fuisse datam, nisi oblata victima. Ad haec apprime insigne est vaticinium de regni perpetuitate in tribu Iuda. Prophetae vero ipsi (ut attigimus) longe illustrius mediatorem pinxerunt, qui tamen ipsi primam eius notitiam hauserunt a Mose: quia non aliud iniunctum illis erat munus, nisi ut foederis memoriam renovarent, clarius ostenderent spiritualem Dei cultum, fiduciam salutis in mediatore fundarent, clarius etiam ostenderent reconciliationis modum. Caeterum quia Deo placuerat, plenam revelationem in filii sui adventum differre, non supervacua fuit interpretatio.

28. *Et appropinquaverunt castello.* Cur alium locum divinent quidam interpretes quam Emauntem, nulla ratio est: neque enim tam longum erat iter, ut in propiore hospitio quiescendum fuerit. Scimus septem millia passuum (etiamsi quis animi gratia lente ambulet) quatuor ad summum horis confici. Itaque non dubito, quin Emauntem usque progressus fuerit Christus. Iam quod quaeritur, an simulatio in eum competat, qui aeterna est Dei veritas: respondeo, hac lege non fuisse obstrictum Dei filium, ut omnia sua consilia palam faceret. Quia tamen simulatio quaedam est mendacii species, nondum expeditus est nodus: quum praesertim hoc exemplum plerique trahant ad mentiendi licentiam. Ego vero respondeo, Christum sine mendacio peraeque simulasse, quod hic dicitur, ac se viatorem esse prae se tulit: eadem enim est utriusque ratio. Paulo argutior est Augustini solutio*). Nam fictionem hanc inter tropos et figuras, deinde inter parabolas et apologos censeri vult. Mihi vero hoc unum sufficit, sicuti Christus oculos eorum ad tempus velavit, quibuscum loquebatur, ut tanquam aliena persona indutum vulgarem hospitem ducerent: sic consilium longius pergendi ad tempus prae se tulisse, non aliud fingentem quam quod re ipsa facturus erat, sed quia volebat sui discessus modum celare. Longius enim profectum nemo negabit, quia tunc segregatus fuit ab hominum consortio. Ita hac fictione discipulos suos non refellit, sed paulisper suspensos tenuit, dum maturum adesset manifestationis tempus. Quare nimis praepostere faciunt, qui eum sibi arcessunt mendacii patronum: ac nihilo magis nobis licebit eius exemplo quidquam fingere quam divinam eius virtutem aemulari in claudendis videntium oculis. Quare nihil tutius quam praescriptam vere et simpliciter loquendi regulam tenere. Non quod a patris lege unquam discesserit Dominus ipse, sed quia sine literalibus praeceptis tenuit genuinam legis mentem: sensus vero nostri imbecillitas alio fraeno indiget.

30. *Accepit panem.* Augustinus et cum eo plerique alii senserunt, panem non in edulium a Christo porrectum fuisse, sed in sacrum corporis sui symbolum. Et hoc dictu plausibile est, Dominum in spirituali demum coenae speculo agnitum fuisse: nam discipuli corporalibus eum oculis intuiti non cognoverant. Sed quia nullo probabili indicio coniectura haec nititur, simplicius accipio verba Lucae, quod Christus panem in manus sumens gratias suo more egerit. Peculiarem vero precandi ritum illi in usu fuisse apparet, cui sciebat discipulos familiariter assuevisse, ut hac nota admoniti sensus suos excitarent. Interim discamus magistri exemplo, quoties pane vescimur, ipsi vitae autori gratiarum actionem offerre quae nos a profanis hominibus discernat.

MARC. XVI. 13. *Et illi abierunt, ac nuntiaverunt reliquis, qui neque illis crediderunt.* 14. *Postea sedentibus illis undecim apparuit, et exprobravit illis incredulitatem suam et cordis duritiem, quod iis, qui ipsum viderant resuscitatum, non credidissent.*

LUC. XXIV. 31. *Et aperti sunt oculi eorum, et agnoverunt eum: et ipse evanuit ex oculis eorum.* 32. *Et dixerunt inter se: Nonne cor nostrum ardebat in nobis, dum loqueretur nobis in via, et aperiret*

*) Lib. 2 ad Crescentium, cap. 13. Item in libro Quaestionum super Evangelia, cap. 51.

nobis scripturas? 33. *Et surgentes eadem hora regressi sunt Hierosolymam, et invenerunt congregatos undecim, et eos, qui cum illis erant,* 34. *Dicentes: Surrexit Dominus vere, et apparuit Simoni.* 35. *Tunc illi narraverunt, quae gesta erant in via, et quomodo fuisset agnitus ipsis in fractione panis.* 36. *Dum autem haec loquuntur, stetit Iesus in medio ipsorum, et dicit eis: Pax vobis.* 37. *Expavefacti vero et conterriti existimabant, se spiritum videre.* 38. *Et dixit eis: Quid turbati estis, et cogitationes adscendunt in cordibus vestris?* 39. *Videte manus meas et pedes meos, quia ego ipse sum: contrectate me et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.* 40. *Et quum haec dixisset, ostendit eis manus et pedes.*

Luc. 31. *Et aperti sunt oculi.* His verbis docemur, nullam fuisse in Christo metamorphosin, ut formarum varietate hominum oculos luserit (sicuti Proteum suum fingunt poetae), sed videntium oculos potius errasse, quia velati essent. Sicuti paulo post non evanuit ab iisdem oculis, quia per se invisibile fuerit eius corpus, sed quia Deo vigorem suum subtrahente obtusa fuit eorum acies. Nec vero mirum est, Christum, simul ac fuit agnitus, subito disparuisse: quia neququam utilis erat longior eius conspectus, ne (ut suopte ingenio nimis in terram proclives erant) rursus illum ad terrenam vitam detrahere cuperent. Ergo quatenus ad testandam resurrectionem necesse erat, videndum se exhibuit: subito autem discessu docuit, se alibi quam in mundo quaerendum esse, quia novae vitae complementum erat in coelum adscensus.

32. *Nonne cor nostrum.* Effecit Christi agnitio, ut arcanam et latentem spiritus gratiam, qua prius donati fuerant, vivo sensu perciperent discipuli. Sic enim nonnunquam operatur in suis Deus, ut vim spiritus ad tempus ignorent (cuius tamen non sunt expertes), vel saltem ut eam distincte non agnoscant, sed tantum sentiant arcano instinctu. Sic discipuli ardorem quidem prius conceperant (cuius nunc recordantur), sed sine attentione: nunc ex quo innotuit illis Christus, demum reputare incipiunt quam prius sine gustu hauserant eius gratiam, seque hebetes fuisse intelligunt. Nam se ipsos insimulant socordiae, ac si dicerent: qui factum est, ut inter loquendum non fuerit a nobis cognitus? nam quum penetraret in corda nostra, debuimus animadvertere quisnam esset. Caeterum non simpliciter ex hoc nudo signo colligunt esse Christum, quia ad inflammandas mentes efficax fuerit eius sermo: sed quia debitum ei honorem tribuunt, dum ore loquitur, intus quoque spiritus sui ardore corda accendere. Gloriatur quidem Paulus, sibi datum esse ministerium spiritus (2. Cor. 3, 8), et saepe Verbi ministros his encomiis ornat scriptura, quod animos convertant, mentes illuminent, renovent homines, ut purae sint ac sacrae victimae: sed tunc non quid praestent ipsi propria virtute ostenditur, sed quid Dominus potius per eos efficiat. In unum vero Christum utrumque simul competit, externam vocem proferre, et efficaciter formare corda in obedientiam fidei. Nec vero dubium est, quin tunc singularem notam duorum hominum cordibus insculpserit, ut sentirent tandem divinum ardorem loquendo ipsum spirasse. Nam etsi semper ignis est verbum Domini (Luc. 3, 16), igneus tamen vigor peculiari et insolito more tunc se protulit in sermone Christi, qui divinae eius potentiae luculentus esset testis: nam solus est qui baptizat in spiritu sancto et igni. Meminerimus tamen hunc coelestis doctrinae, quisquis eius sit minister, legitimum esse fructum, ignem spiritus in cordibus accendere, qui et carnis affectus excoquat et purget, imo exurat, et vere fervidum excitet Dei amorem, totosque homines velut sua flamma in coelum rapiat.

33. *Et surgentes eadem hora.* Circumstantia temporis et locorum distantia ostendit, quanto nuntii ad condiscipulos perferendi studio duo isti homines flagrarint. Quum sub vesperam ingressi essent diversorium, non ante noctis tenebras patefactum illis fuisse Dominum probabile est: iter trium horarum nocte intempesta conficere, incommodum erat: surgunt tamen eodem momento, et propere Hierosolymam currunt. Et certe si tantum postridie venissent, suspecta fuisset tarditas: nunc vero quum se nocturna quiete fraudare maluerint quam non celeriter facere laetitiae suae participes apostolos, narrationi fidem addidit ipsa festinatio. Iam quando Lucas dicit, *eadem hora surrexisse*, circiter mediam noctem ad discipulos pervenisse credibile est. Atqui, eodem Luca teste, illi tunc inter se colloquebantur. Hinc ergo cognoscitur eorum anxietas et diligentiae ardor, quod noctem fere pervigilem duxerint, nec desierint ultro citroque sciscitari, donec Christi resurrectio pluribus testimoniis plenius innotesceret.

34. *Dicentes: Surrexit Dominus.* His verbis significat Lucas, qui laetum nuntium apostolis attulerant ad confirmandos eorum animos, vicissim de altera visione edoctos fuisse. Nec dubium est, quin hoc mutuae confirmationis praemium a Deo retulerit pia eorum sedulitas. Porro ex temporis ratione colligere licet, postquam e sepulcro redierat Petrus, sollicitum aestuasse, donec se illi Christus ostenderet: ideoque ipso die, quo inviserat sepulcrum, fuisse voti compotem. Hinc illa gratulatio inter undecim, iam non esse ambigendum, quia Dominus Simoni apparuerat. Sed videtur hoc cum Marci verbis non congruere, qui dicit, *ne his quidem duobus ab undecim fidem fuisse habitam.* Nam qui fieri potuit, ut repudiatis novis testibus in sua

haesitatione fluctuarint, qui iam certi erant? Nam dicendo *vere resurrexisse*, fatentur rem esse extra controversiam. Primum dico, in generali loquutione esse synecdochen: quia et quidam duriores fuerunt vel minus prompti, Thomas vero reliquis omnibus obstinatior. Deinde facile colligimus, ita fuisse persuasos ut solent homines attoniti, quibus res non est tranquille meditata: tales autem subinde in varias dubitationes revolvi scimus. Quidquid sit, constat ex Luca, maiorem illorum partem in illo quasi ecstatico pavore non modo libenter amplexam esse quod dicebatur, sed contra suam diffidentiam pugnasse. Nam hac particula *vere* dubitandi ansam sibi praecidunt. Certe paulo post videbimus, iterum et tertio prae admiratione ad suas agitationes fuisse relapsos.

36. *Stetit Iesus ipse in medio.* Quum eandem historiam copiose narret Ioannes, in quibusdam circumstantiis variat: Marcus etiam paulo aliter perstringit. Verum quod ad Ioannem spectat, quum tantum colligat, quae omissa fuerunt a Luca, facilis est utriusque conciliatio. Certe in summa rei nullum est dissidium, nisi quis forte de tempore controversiam moveat. Illic enim dicitur ingressus esse Iesus post vesperam: ex contextu vero Lucae apparet, multa iam de nocte apparuisse, quum scilicet ex Emaunte reversi essent discipuli. Sed mihi praecise non videtur urgendum esse tempus vesperae: quin potius quod dicitur, apte et commode extendi potest usque ad seram noctem, nempe quum post vesperam fores clausissent apostoli, seque occulte domi tenerent, tunc venisse ad ipsos Christum. Denique non primum noctis initium designat Ioannes, sed simpliciter significat transacto die et post solis occasum, adeoque inter medias noctis tenebras Christum praeter spem venisse ad discipulos. Aliunde tamen nascitur quaestio, quia Marcus et Lucas undecim congregatos fuisse memorant, quum illis Christus apparuit: Ioannes vero Thomam dicit tunc abfuisse. Sed absurdum non est, pro ipsis apostolis numerum undenarium poni, quamvis unus a coetu abesset. Nuper vero diximus, et res ipsa ostendit, Ioannem magis distincte singula exprimere, quia consilium eius erat referre, quae ab aliis praetermissa erant. Porro eandem a tribus historiam narrari extra dubium est, quum diserte Ioannes testetur, bis tantum visum fuisse Christum discipulis Hierosolymae, antequam in Galilaeam profecti essent. Dicit enim, *tertio illis apparuisse ad mare Tiberiadis.* Duas autem visiones prius notaverat, hanc scilicet quae contigit postridie resurrectionis, et alteram quae octo post diebus sequuta est: quanquam si quis de secunda exponere malit, quod habetur apud Marcum, non valde reclamo. Nunc redeo ad Lucae verba. Non exprimit quidem, Christum divina sua virtute fores sibi patefecisse, quae clausae erant: sed tamen verbo *standi* tale aliquid subindicat. Quomodo enim noctu repente Dominus stare potuit in medio ipsorum, nisi mirabiliter ingressus esset? Eadem vero salutationis forma ab utroque ponitur, *pax vobis:* qua significant Hebraei, se laetum et prosperum successum optare.

37. *Expavefacti vero.* De hoc pavore non meminit Ioannes: sed quum dicat ipse quoque, Christum manus suas et latus ostendisse discipulis, coniicere licet fuisse aliquid ab eo omissum. Nec vero evangelistis insolens est, dum compendio student, partem duntaxat attingere. Porro ex Luca discimus, spectaculi novitate territos credere suis oculis ausos non fuisse. Paulo ante statuerant resurrexisse Dominum, et tanquam de re sibi probe nota asseveranter loquuti erant: nunc dum eum conspiciunt suis oculis, sensum illis excutit admiratio, ut spiritum esse imaginentur. Etsi autem vitio non caruit hic error, qui ex infirmitate manavit, non tamen ita sui obliti erant, ut sibi timerent a praestigiis: sed quamvis sibi illudi non putent, magis tamen huc inclinant, sibi in visione per spiritum proponi resurrectionis imaginem quam Christum ipsum, qui nuper in cruce mortuus fuerat, vivum adesse. Ita visionem fallaciae suspectam non habebant, quasi inane esset spectrum, sed metu correpti tantum in spiritu sibi ostendi putabant, quod re ipsa positum erat sub oculis.

38. *Quid turbati estis?* His verbis monentur a terrore colligere mentes suas, ut recepto sensuum vigore de re sibi comperta iudicent. Quamdiu enim homines occupat perturbatio, in luce manifesta caecutiunt. Ergo ut certam notitiam concipiant discipuli, iubentur rem sedatis et compositis animis expendere. Secundo membro Christus aliud vitium castigat, quod scilicet alternando inter varias cogitationes se ipsos impediant. Dicit autem, *adscendere cogitationes*, significans veri notitiam in ipsis ideo suffocari, ut videndo non videant: quia non cohibent perversas imaginationes, sed potius cursum illis laxando, in locum superiorem attollunt. Et certe nos hoc nimis verum esse experimur, quemadmodum nebulae, si mane serenum fuerit coelum, sursum elatae claram solis lucem obscurant, ita dum nostris rationibus nimis libere contra Dei verbum insurgere permittimus, quod ante nobis conspicuum erat, ex oculis nostris subduci. Licet quidem, ubi aliqua absurditatis species occurrit, expensis hinc inde rationibus disquirere: nec fieri aliter potest, quin rebus dubiis huc et illuc versentur mentes nostrae, sed tenendus est modus et sobrietas, ne altius quam oportet se efferat caro, et suas cogitationes procul in coelum emittat.

39. *Videte manus meas.* Corporales eorum sensus adhibet testes, ne umbram sibi putent pro cor-

pore obiici. Ac primo quidem corporeum hominem a spiritu distinguit: ac si diceret, Visus et tactus probabunt me esse verum hominem, qui antehac vobiscum versatus sum: quia carne illa sum indutus, quae crucifixa fuit, et adhuc notas gestat. Porro quum Christus palpabile esse corpus suum pronuntiet et solidis ossibus compactum, hisque notis discernat a spiritu, scite et vere adductus est hic locus a nostris hominibus ad refellendum crassum errorem de transsubstantiatione panis in corpus, vel de locali corporis praesentia, quas homines praeposteri in sacra coena fingunt. Nam illic volunt esse Christi corpus, ubi nullum corporis signum apparet: hoc autem modo sequetur, naturam suam mutasse, ut esse desierit quod erat, et unde ab ipso Christo probatur verum esse corpus. Si contra excipiant, latus tunc fuisse confixum, pedes clavorum vulneribus fuisse perforatos, atque etiam manus, nunc autem illaesum et integrum in coelo esse Christum: facile discutitur hoc cavillum, neque enim hoc tantum agitur, quali habitu apparuerit Christus, sed quid testetur de vera carnis suae natura. Hoc autem tanquam proprium illi attribuit, palpabilem esse, ut a spiritu differat. Ergo hodie quoque discrimen istud carnis a spiritu manere necesse est, quod perpetuum esse ex Christi verbis statuere licet. De vulneribus autem sic habendum est, hoc documento nobis omnibus testatum esse, Christum nobis potius resurrexisse quam sibi, quum mortis victor, et beata coelestique immortalitate praeditus, suorum tamen causa crucis reliquias ad tempus gestare sustinuerit. Haec certe mira fuit indulgentia erga discipulos, quod aliquid sibi deesse maluit ad perfectam resurrectionis gloriam quam tali subsidio fidem illorum fraudari. Caeterum stultum et anile delirium fuit, plagis adhuc confossum imaginari, quum adveniet mundi iudex.

Marc. 14. *Sedentibus illis undecim.* Participium ἀνακειμένοις non pro discumbentibus (ut alii verterunt), sed pro sedentibus positum existimo: neque id sine ratione, si tamen hoc conveniat, primam visionem hic describi: nam tempestiva non fuisset coenatio circiter mediam noctem. Deinde si mensa fuisset apposita, non quadraret quod paulo post dicet Lucas, rogasse Christum, num quid haberent edulii. Est autem phrasis hebraica, *sedere* pro quiescere in aliquo loco. Quae autem sequitur obiurgatio, magis in primam visionem quam secundam competit: quia, quum (teste Ioanne) viso Domino postridie paschatis gavisi fuerint discipuli, correpta tunc fuit eorum incredulitas. Quod nonnulli ad solum Thomam restringunt haec Marci verba, coactum videtur: itaque simpliciter exponere malo, Christum, quum primo apparuit apostolis, eos increpuisse, quod oculatis resurrectionis suae testibus non crederent. Quanquam non in eo solum damnatur cordis durities, quod fidem hominibus non habuerint, sed quia ipso rei eventu convicti ne sic quidem demum amplexi sint testimonium Domini. Quum ergo Petrus et Maria, Cleopas et sodalis non primi essent resurrectionis testes, sed tantum verbis Christi subscriberent, sequitur, a reliquis apostolis factam fuisse Domino iniuriam, quod fidem abrogarent eius verbis, quae tamen iam suo effectu probata erant. Quare merito illis exprobratur cordis durities, quia ad tarditatem accesserit prava obstinatio: ac si data opera, quod patebat esse verum, supprimere cuperent: non quod illis propositum fuerit exstinguere magistri sui gloriam, vel eum vanitatis arguere, sed quia obstaculo illis erat stupor, ne dociles se praeberent. Denique hic non damnatur voluntaria pervicacia (sicuti prius dictum fuit), sed caeca socordia, quae interdum homines, alioqui non improbos nec rebelles, indurat.

LUC. XXIV. 41. *Adhuc autem illis non credentibus prae gaudio, et mirantibus, dixit eis: Habetis hic aliquid edulii?* 42. *At illi obtulerunt ei partem piscis assi, et aliquid de favo apiario.* 43. *Et accepit, et in conspectu illorum comedit.* 44. *Et dixit ad eos: Haec sunt verba, quae loquutus sum ad vos, quum adhuc essem vobiscum: quod necesse foret impleri omnia, quae scripta sunt in lege Mosis, et prophetis, et psalmis de me.* 45. *Tunc aperuit illorum mentem, ut intelligerent scripturas.* 46. *Et dixit eis: Sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertio die.* 47. *Et praedicari nomine eius poenitentiam ac remissionem peccatorum in omnes gentes, initio facto ab Hierosolymis.* 48. *Vos autem estis testes eorum.* 49. *Et ecce ego mitto promissum patris mei super vos: vos autem sedete in civitate Hierusalem, quoadusque induamini virtute ex alto.*

Luc. 41. *Adhuc illis non credentibus.* Hic quoque locus ostendit non fuisse consulto incredulos, sicuti qui in animum inducunt non credere: sed quum eos ad cupide credendum ferret voluntas, fuisse affectus sui vehementia constrictos, ut acquiescere non possent. Nam certe gaudium, cuius meminit Lucas, non nisi ex fide oriebatur: et tamen obstaculo fuit, ne victrix emergeret eorum fides. Notemus ergo quam suspecta nobis esse debeat affectuum nostrorum vehementia, quae, quamvis ex bonis principiis oriatur, nos tamen a recta via transversos rapit. Monemur etiam quam sedulo nobis luctandum sit contra fidei impedimenta, quum gaudium ex Christi praesentia conceptum incredulitatis causa fuerit apostolis. Rursum vero perspicimus quam benigne et comiter suorum infirmitati indulgeat Christus, qui novo adminiculo labantes fulcire

non recusat. Et quidem, licet coelestis vitae novitatem adeptus, cibo et potu nihilo magis indigeat quam angeli, se tamen ad communem mortalium usum sponte demittit. Toto vitae suae cursu edendi et bibendi necessitati se subiecerat: nunc ea exemptus cibo in hunc finem vescitur, ut discipulos de sua resurrectione persuadeat. Ita videmus, ut posthabito sui respectu noster semper esse voluerit. Haec vera est ac pia huius historiae meditatio, in qua utiliter insistent fideles, curiosis quaestionibus valere iussis, si concoctus fuit hic cibus corruptibilis, quale inde alimentum traxerit immortale Christi corpus: deinde quid factum sit excrementis. Quasi vero non sit in eius arbitrio, qui de nihilo omnia creavit, pauxillum cibi in nihilum, ubi ita visum est, redigere. Sicut ergo piscem et favum vere gustavit Christus, ut se hominem monstraret, ita non dubium est, quin divina sua virtute, quod in alimentum transire opus non erat, consumpserit. Sic angelos in mensa Abrahae, sicuti veris corporibus induti erant, vere comedisse et bibisse non dubito: neque tamen propterea concedo, pro carnis infirmitate cibo et potu fuisse refectos, sed quum in gratiam Abrahae humana forma induti essent, hoc etiam dedit servo suo Dominus, ut ante eius tugurium coelestes illi hospites vescerentur. Porro si fatemur corpora, quae ad tempus sumpserant, postquam legatione sua defuncti sunt, in nihilum redacta esse, quis idem de alimentis factum esse negabit?

44. *Haec sunt verba.* Quanquam ex Matthaeo et Marco postea patebit, non absimilem sermonem in Galilaea fuisse habitum, mihi tamen probabile est, nunc a Luca narrari quod postridie resurrectionis contigit. Quod enim Ioannes de illo die tradit, *sufflasse in eos*, ut spiritum sanctum conferret, convenit cum verbis Lucae quae mox sequentur, *aperuisse illis mentem, ut intelligerent scripturas.* Porro his verbis Christus oblique crassam et ignavam suorum oblivionem perstringit, quod familiariter de futura resurrectione pridem admoniti, perinde attoniti forent ac si nihil unquam illis fuisset dictum. Perinde enim valent eius verba ac si diceret, Quid haeretis quasi in re nova vel inopinata, quae tamen saepius a me praedicta fuerat: cur non potius verborum meorum recordamini? Nam si me veracem hactenus duxistis, hoc iam ex mea doctrina vobis cognitum esse debuerat, priusquam accideret. In summa, tacite conqueritur Christus, quum effluxerit sua doctrina, se operam apud apostolos male perdidisse. Acrius etiam eorum tarditatem pungit, quum se quidquam novum protulisse negat: sed tantum in memoriam revocasse, quae a lege et prophetis testata erant, quibus iam a pueritia imbutos esse decebat. Verum ut totius doctrinae pietatis ignari forent, nihil tamen magis absurdum fuit quam non protinus amplecti, quod a Deo profectum esse persuasi erant. Confessum enim in tota gente axioma istud erat, nullam esse religionem, nisi quae continebatur in lege et prophetis. Caeterum hic plenior habetur quam aliis locis scripturae partitio: quia praeter legem et prophetas, tertio loco adduntur Psalmi, qui, tametsi iure inter prophetias numerari queunt, aliquid tamen proprium habent ac distinctum. Bimembris tamen divisio, quam alibi vidimus, totam nihilominus scripturam complectitur.

45. *Tunc aperuit illorum mentem.* Quia antea Dominus perfunctus doctoris officio, nihil aut parum apud discipulos profecerat, nunc spiritu suo intus eos docere incipit. Frustra enim in aërem funduntur verba, donec intelligentiae dono illustratae sint mentes. Verum quidem est, instar lucernae esse verbum Domini, sed lucet in tenebris ac inter caecos, donec lux interior oculis detur a Domino (Ps. 145, 8), cuius proprium munus est illuminare caecos. Atque hinc apparet, quanta sit naturae nostrae corruptio, quando nihil nobis prodest oblatum in oraculis coelestibus vitae lumen. Iam vero si intelligentia non perspicimus, quid rectum sit, quomodo ad praestandum obsequium sufficeret voluntas? Fatendum est igitur, nos modis omnibus deficere, ut coelestis doctrina non aliter utilis sit nobis vel efficax, nisi quatenus spiritus et mentes nostras ad eam intelligendam, et corda nostra ad subeundum eius iugum format: ideoque ut idonei simus eius discipuli, necesse est, deposita omni ingenii nostri fiducia, lumen e coelo petere: stulta etiam liberi arbitrii opinione relicta, nos Deo regendos tradere. Nec vero abs re Paulus iubet stultescere homines, ut Deo sapiant (1. Cor. 3, 18): quia ad suffocandum spiritus lumen nulla est deterior caligo quam proprio acumini confidere. Observent praeterea lectores, non fuisse apertos mentis oculos discipulis, quibus sine adiumento Dei mysteria perspicerent, sed ut comprehensa sunt in scripturis: atque ita impletum fuit quod dicitur Psalmo 119, 18, Illumina oculos meos, ut considerem mirabilia legis tuae. Neque enim spiritum Deus suis confert, qui verbi sui usum aboleat, sed potius qui fructuosum reddat. Quare perperam fanatici homines revelationum praetextu spernendae scripturae sibi licentiam concedunt: nam quod de apostolis nunc legimus, quotidie in suis omnibus Christus efficit, nempe ut spiritu suo ad intelligendam scripturam eos dirigat, non autem abripiat ad vagos ἐνθουσιασμούς. Sed quaeritur, cur operam Christus toto triennio in illis docendis perdere maluerit quam statim illorum aperire mentes. Respondeo primum, quamvis non exstiterit tam cito fructus operae, non tamen fuisse inutilem: quia donati nova luce superioris quoque temporis profectum

senserunt. Nam *apertas illis fuisse mentes* interpretor non modo, ut in posterum essent dociles, si quid illis esset propositum, sed ut doctrinam frustra ante auditam cum fructu in memoriam revocarent. Deinde sciamus, illa triennii inscitia utiliter didicisse, non aliunde se quam ex coelesti luce novam perspicaciam esse adeptos. Adde quod Christus certum in hac re deitatis suae specimen edidit: quia non externae tantum vocis fuit minister, quae in auribus sonaret, sed arcana virtute in mentes penetravit: atque ita ostendit, quod Paulus adimit ecclesiae doctoribus, in se unum competere (1. Cor. 3, 7). Notandum tamen est, non ita vacuos et privatos fuisse intelligentiae luce apostolos, quin exigua quaedam principia tenerent, sed quia levis tantum erat gustus, censetur hoc verae intelligentiae principium, dum remoto velo Christum in lege et prophetis conspiciunt.

46. *Dixit eis: Sic scriptum est.* Hoc contextu refellitur eorum calumnia, qui externam doctrinam obtendunt supervacuam fore, si nulla nobis ad intelligendum facultas naturaliter suppetat. Quorsum, inquiunt, apud surdos verba faceret Dominus? Atqui videmus, ubi spiritus Christi, qui interior est magister, partes suas implet, non lusoriam esse ministri loquentis operam. Christus enim, postquam intelligentiae spiritu donavit suos, non sine fructu apud eos ex scripturis disserit. Apud reprobos vero licet externa vox evanescat quasi mortua, ipsos nihilominus reddit inexcusabiles. Quod autem attinet ad verba Christi, sumpta sunt ex illo principio, Necesse est compleri quidquid scriptum est: quia nihil per suos prophetas testatus sit Deus, nisi quod certo facturus erat. Sed iisdem verbis monemur, quid praecipue ex lege et prophetis discendum sit: nempe quum finis et anima legis sit Christus, quidquid sine ipso et extra ipsum cognoscitur, inane et ieiunum esse. Quare ut quisque in scriptura optime proficere cupiet, semper intentus sit ad hunc scopum. Iam vero hic priore loco mortem suam et resurrectionem ponit Christus, deinde fructum qui ex utraque nobis provenit. Unde enim poenitentia et remissio peccatorum, nisi quia homo vetus noster crucifixus est cum Christo (Rom. 6, 6), ut per eiusdem gratiam resurgamus in vitae novitatem? quia etiam sacrificio mortis eius expiata sunt peccata nostra, et sanguine ablutae sordes, resurrectione vero parta iustitia Docet igitur, in morte sua et resurrectione causam et materiam nostrae salutis esse quaerendam: quia inde manat reconciliatio cum Deo, et regeneratio in novam ac spiritualem vitam. Ideoque diserte exprimitur, non posse tam remissionem peccatorum quam poenitentiam nisi in eius nomine praedicari: quia nec speranda est nobis iustitiae imputatio, nec abnegatio nostri vitaeque novitas contingit, nisi quatenus ipse factus est nobis iustitia et sanctificatio. Porro quia alibi copiose tractavimus de hac evangelii summa, satius est lectores inde petere si quid memoria non teneant, quam repetitione onerari.

47. *In omnes gentes, initio facto, etc.* Nunc clare demum aperit Christus, quod ante celaverat, redemptionis a se allatae gratiam communiter ad omnes gentes patere. Etsi enim a prophetis non semel praedicta fuerat gentium vocatio, non tamen sic erat patefacta, ut eas facile secum admitterent Iudaei in spem salutis. Ergo usque ad resurrectionem non fuit Christus nisi unius electi populi creditus redemptor. At tunc primum diruta fuit maceria, ut, qui extranei et prius dispersi fuerant, in ovile Domini aggregarentur. Interim tamen, ne irritum videri posset Dei foedus, locavit Christus Iudaeos in priore gradu, initium fieri praecipiens ab Hierosolyma. Nam quia genus Abrahae peculiariter adoptaverat Deus, reliquo mundo praeferri oportuit: hoc est ius primogeniturae, quod illis assignat Ieremias 31, 9. Hunc quoque ordinem diligenter ubique observat Paulus (Eph. 2, 17), quod Christus adveniens annuntiaverit pacem iis qui prope erant, deinde alienis et remotis.

48. *Vos autem estis testes.* Nondum eos ad promulgandum evangelium ablegat, sed tantum admonet, quorsum eos destinaverit, ut se in tempore comparent. Partim vero hac consolatione eorum tristitiam lenit, partim hoc stimulo corrigit eorum ignaviam. Quum recentis suae defectionis conscii sibi forent, deiectis animis esse oportuit. Hic praeter spem incredibili honore eos Christus dignatur, legationem salutis aeternae toti mundo publicandam illis iniungens. Hoc modo non solum eos in integrum restituit, sed novae gratiae magnitudine flagitii memoriam prorsus abolet. Simul tamen eos (ut dixi) exstimulat, ne ad fidem, cuius ordinati sunt praecones, adeo segnes sint ac tardi.

49. *Ecce, ego mitto.* Ne apostolos terreat sua imbecillitas, ad spem novae et adventiciae gratiae eos invitat: ac si diceret, tametsi vos tanto oneri sentitis esse impares, non tamen est cur animos despondeatis, quia ego virtutem, qua vos destitui scio, e coelis sufficiam. Iam quo melius in hac fiducia eos confirmet, spiritum sanctum commemorat a patre fuisse promissum. Nam quo se alacriter ad opus accingerent, iam illos Deus sua promissione animaverat, eorum diffidentiae occurrens. Nunc se Christus in locum patris substituens, praestandi munus in se recipit: in quo iterum divinam sibi potentiam vindicat. Nam haec pars eius gloriae est quam Deus iureiurando negat se alteri daturum, infirmos homines coelesti virtute induere. Itaque si in Christum competit, sequitur illum esse Deum, qui olim per os prophetae loquutus est (Ies. 42, 8).

Quanquam autem apostolis specialem gratiam pollicitus est Deus, et Christus contulit: tamen in genere hoc tenendum est, neminem mortalium per se evangelio praedicando idoneum esse, nisi quatenus Deus spiritu suo eos vestiens, ipsorum nuditati et inopiae succurrit. Et certe ut non de solis apostolis exclamat Paulus (2. Cor. 1, 16), Quis ad haec idoneus reperietur? sed neminem inter mortales huic tanto oneri parem esse pronuntiat: sic necesse est, quoscunque Deus excitat evangelii ministros, imbui coelesti spiritu, ideoque omnibus ecclesiae doctoribus sine exceptione ubique promittitur. *Vos autem sedete.* Ne temere ante tempus ad docendum prorumpant, quietem et silentium illis Christus imperat, quousque eos pro suo arbitrio emittens tempestive utatur eorum opera. Atque haec utilis fuit obedientiae eorum probatio, quod scripturae intelligentia praediti, et afflati spiritus gratia, quia tamen loqui vetuit Dominus, silent tanquam muti. Scimus enim quam cupide prodeant in medium, qui sibi hoc videntur cum laude et admiratione facturi. Et forte hac dilatione eorum torporem Christus mulctare voluit, quia non statim ex suo mandato in Galilaeam eodem die profecti erant. Quidquid sit, eorum exemplo edocti sumus, nihil tentandum esse nisi vocante Domino. Quare licet publice docendi non desit facultas, se tamen privati homines in silentio contineant, donec eos sua manu in theatrum producat. Porro quod iubentur sedere Hierosolymae, id intelligere convenit, postquam ex Galilaea reversi fuerint. Nam (ut paulo post audiemus ex Matthaeo) quamvis Hierosolymae se videndum exhibuerit, non tamen mutavit quod prius de Galilaea decreverat. Ideo sensus verborum est, postquam in loco condicto mandata illis dederit, velle tamen adhuc tacitos ad tempus manere, usque dum novam virtutem suppeditet.

MATTH. XXVIII. 16. *Undecim autem discipuli abierunt in Galilaeam in montem, ubi constituerat illis Iesus.* 17. *Et quum vidissent illum, adoraverunt eum: quidam autem dubitaverunt.* 18. *Et accedens Iesus loquutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra.* 19. *Exeuntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris et filii et spiritus sancti:* 20. *Docentes eos servare omnia, quaecunque praecepi vobis: et ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi. Amen.*

MARC. XVI. 15. *Et dixit eis: Ite in mundum universum, et praedicate evangelium omni creaturae.* 16. *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur.* 17. *Porro signa eos, qui crediderint, haec sequentur, Per nomen meum daemonia eiicient: linguis loquentur novis.* 18. *Serpentes tollent: et si quid letale biberint, non nocebit eis: super aegrotos manus imponent, et bene habebunt.*

Matth. 16. *Undecim autem discipuli.* Matthaeus praeteriens, quae ex aliis tribus retulimus, tantum docet, ubi undecim discipuli ad munus apostolicum legati sint. Neque enim (ut iam saepius visum est, illis propositum fuit persequi singulas historiae partes: quia spiritui sancto, qui eorum stylum direxit, satis esse visum est ex coniunctis testimoniis summam complecti, qualem videmus. Ergo quod nostra maxime intererat elegit Matthaeus, nempe quum Christus discipulis apparuit, eos simul creasse apostolos, qui aeternae vitae legationem perferrent in omnes mundi plagas. Caeterum quanquam montis non fuit alibi facta mentio, colligimus tamen hunc Galilaeae locum Mariae notum fuisse. Mirum tamen est, quosdam Christo iam bis viso adhuc dubitasse. Si cui ad primam manifestationem hoc referre placeat, nihil erit absurdi, quia interdum res diversas miscere solent evangelistae. Sed neque absurdum videri debet, si reliquiae pavoris quosdam ad novam rursus vacillationem impulerint. Scimus enim, quoties apparuit Christus, donec collectis animis ad eius conspectum assuevissent, metu et stupore fuisse perculsos. Quare sensus est, meo iudicio, quosdam initio haesitasse, donec propius et familiarius ad eos Christus accederet: ubi autem vere certoque innotuit, tunc eos adorasse, quia scilicet conspicuus erat divinae eius gloriae fulgor. Et forte eadem ad dubitandum ratio ipsos repente impulit, quae postea induxit ut adorarent, quia deposito servi habitu nihil tunc nisi coeleste prae se tulit.

18. *Et accedens Iesus loquutus.* Non dubium est, quin hic accessus scrupulum omnem exemerit. Matthaeus vero antequam discipulis iniunctum narrat docendi munus, Christum de sua potestate praefatum esse dicit: nec abs re. Non enim hic sufficeret mediocris autoritas, sed summo vereque divino imperio pollere oportet, qui suo nomine vitam aeternam promitti mandat, totum orbem redigi sub ditionem suam, ac doctrinam promulgari, quae subacta omni altitudine totum humanum genus humiliet. Atque hac quidem praefatione non modo apostolos erexit Christus ad liberam muneris sui exsequendi fiduciam, sed fidem evangelii sui in omnes aetates stabilivit. Nunquam certe tam arduum munus aggredi apostolis persuasum foret, nisi scirent in coelo sedere suum vindicem, cui summum imperium datum esset: nam sine tali praesidio impossibile fuisset quidquam proficere. Atqui ubi audiunt coelo et terrae praeesse, cui operam suam locant, hoc

uno ad superanda quaevis obstacula satis superque instructi sunt. Quod vero ad auditores spectat, si contemptibilis eorum, qui evangelium annuntiant, forma eorum fidem debilitat vel moratur, sursum oculos ad ipsum autorem referre discant, a cuius potestate aestimanda est evangelii maiestas. Ita fiet, ut per suos ministros loquentem despicere non audeant. Diserte autem se tam coeli quam terrae dominum et regem facit, quia evangelii praedicatione homines sub obsequium suum cogens, regni sui solium constituit in terra: et suos in novam vitam regenerans, et ad spem salutis invitans, coelos aperit, ut ad beatam immortalitatem cum angelis attollat, qui prius non solum reptabant in mundo, sed in mortis abysso demersi erant. Meminerimus vero, quod Christus iure suo semper apud patrem habuit, hoc illi in carne nostra datum esse, vel (ut clarius loquar) in persona mediatoris. Non enim aeternam potentiam iactat, qua praeditus fuit ante creatum mundum, sed quam nunc accepit, dum ordinatus fuit mundi iudex. Imo notandum est, imperium hoc non fuisse liquido cognitum, donec a mortuis resurrexit, quia tunc demum summi regis insignibus ornatus in sublime prodiit. Quo etiam pertinet illud Pauli (Phil. 2, 9), Exinanivit se ipsum: propterea exaltavit illum Deus, et dedit illi nomen quod est supra omne nomen, etc. Quanquam autem alibi sessio ad patris dexteram in coelum adscensui subiicitur, tanquam ordine posterior: quia tamen resurrectio et in coelum adscensus res sunt inter se mutuo connexae, merito nunc de sua potentia tam magnifice concionatur Christus.

19. *Exeuntes ergo.* Quanquam Marcus, postquam narravit Christum apparuisse undecim discipulis, mox subiicit mandatum de evangelio praedicando, non tamen continuum actum designat: quia ex Matthaei contextu colligimus, hoc non prius esse factum quam in Galilaeam egressi essent. Summa autem est, ut evangelium ubique promulgando in fidei obedientiam gentes omnes adducant, deinde ut doctrinam suam obsignent ac sanciant evangelii signo. Apud Matthaeum initio iubentur simpliciter docere, sed apud Marcum exprimitur doctrinae genus, nempe ut evangelium praedicent. Et paulo post apud Matthaeum ipsum additur restrictio, ut doceant servare quaecunque praecepit Dominus. Hinc discamus, apostolatum non esse inanem honoris titulum, sed operosum munus, ideoque nihil magis esse absurdum vel minus tolerabile quam ut sibi larvati homines usurpent hunc honorem, qui otiose regnantes docendi munus a se reiiciunt. A papa romano eiusque cohorte superbe successio haec iactatur, quasi communem cum Petro et eius collegis personam sustineant: interim doctrinae nihilo maior illis cura est quam Lupercis, vel Bacchi et Veneris sacerdotibus. Verum qua fronte, obsecro, in eorum locum se subrogant, quos audiunt creatos fuisse evangelii praecones? Sed quamvis eos non pudeat impudentiam suam prodere, tamen apud omnes sani iudicii lectores hoc uno verbo satis valide prosternitur futilis eorum hierarchia, quod nullus apostolorum successor esse potest, nisi qui suam in evangelii praedicatione operam Christo impendit. Denique quisquis doctoris partes non implet, perperam nomen apostoli mentitur: imo hoc Novi Testamenti sacerdotium est, spirituali verbi gladio homines in sacrificium Deo mactare. Unde sequitur, degeneres esse et commentitios omnes sacrificos, qui non sunt ad docendi officium intenti.

Docete omnes gentes. Hic Christus sublato discrimine gentes aequat Iudaeis, et utrosque promiscue in foederis societatem admittit. Quo etiam pertinet *exeundi* verbum: nam prophetis sub lege praescripti erant Iudaeae limites, nunc vero diruta maceria, evangelii ministros procul exire iubet Dominus ad spargendam per omnes mundi plagas salutis doctrinam. Quamvis enim (ut nuper attigimus) primogeniturae dignitas inter prima exordia manserit apud Iudaeos, communis tamen gentibus fuit vitae haereditas. Sic impletum fuit illud Iesaiae vaticinium (49, 6) cum similibus, datum esse Christum gentibus in lucem, ut sit salus Dei usque ad extremum terrae. Id Marcus intelligit per omnem creaturam: quia postquam domesticis annuntiata fuit pax, ad longinquos etiam et extraneos idem nuntius pervenit. Porro quam necesse fuerit, clare moneri apostolos de gentium vocatione, inde patet, quod etiam post acceptum mandatum, ad eas accedere illis summo horrori fuit, ac si se et doctrinam polluerent (Act. 10, 28).

Baptizantes eos. Baptizari iubet Christus, qui nomen evangelio dederint, seque professi fuerint discipulos: partim ut illis baptismus vitae aeternae sit tessera coram Deo, partim apud homines externum fidei signum. Scimus enim, Deum nobis testari adoptionis suae gratiam hoc signo, quia nos inserit in corpus filii sui, ut nos in grege suo censeat: ideo et spirituale nostrum lavacrum, quo nos sibi reconciliat, et nova iustitia illic repraesentantur. Sed quemadmodum gratiam suam Deus hoc sigillo nobis confirmat, ita quicunque se ad baptismum offerunt, vicissim quasi data syngrapha obstringunt suam fidem. Porro quum apostolis diserte una cum praedicatione evangelii mandatae sint istae partes, sequitur non alios baptismi legitimos esse ministros, nisi qui iidem simul doctrinam ministrant. Quod ergo privatis hominibus, imo etiam feminis permissa fuit baptizandi licentia, quia Christi institutioni minime consentaneum est, nihil aliud fuit quam mera profanatio. Adde, quum doctrinae prior datur locus, inter hoc mysterium et adulterinos

[illegible]

Deum.

[illegible] liquidam Dei [illegible] lege et prophetis [illegible] sisse sub Christi regno. Veteres quidem Deum [illegible] fuissent vocare suum patre[illegible] [illegible] sumpsissent a Christo capi[illegible] [illegible] incognita erat aeterna Dei [illegible] [illegible] lucis et vitae. Unum etiam [illegible] erat. Deum suam virtutem [illegible] exserere. Sed exortu evangeli[illegible] [illegible] personis patefactus fuit [illegible] pater in filio, viva et expressa [illegible] [illegible] se exhibuit: Christus ve[illegible] [illegible] spiritus sui [illegible] mundum irradi[illegible] [illegible] se ipsum cognoscendum praebuit [illegible] filii, et spiritus [illegible] [illegible] baptismi vis app[illegible] [illegible] quam si a gratuita patris mise[illegible] [illegible] per filium unigenitum [illegible] deinde in medium prodeat Christ[illegible] [illegible] et tandem accede[illegible] [illegible] per [illegible] nos abluit ac reg[illegible] [illegible] bonorum consort[illegible] [illegible] agnosci Deum, nisi [illegible] [illegible] essentia personas co[illegible] [illegible] efficaciam fructumque [illegible] [illegible] pater in filio suo nos adoptat, [illegible] sordibus purgato[illegible] [illegible]

Marc. 16. *[illegible] crediderit.* Haec promis[illegible] [illegible] humanum genus a[illegible] [illegible] ad terrendos incredul[illegible] [illegible] sequitur. Porro mir[illegible] [illegible] quia crede[illegible] [illegible] non modo censent [illegible] sed gratuita iustitia et spi[illegible] [illegible] summam aeternae vita[illegible] [illegible] evangelii baptismus coni[illegible] [illegible] illic esse salutis nost[illegible] [illegible] testandam Dei gratiam [illegible] Christus. *salvos fore qui [illegible].* Quanquam simul te[illegible] [illegible] necessario requiri ad salutem, u[illegible] [illegible] eum adepti non fueri[illegible] [illegible] adiungitur tanquam dim[illegible] [illegible] sed ut testimonium. Fateor [illegible] necessitatem imponi, ne signum [illegible] sed quamvis pro eorum inf[illegible] [illegible] utatur Deus, obstrictam e[illegible] [illegible] Hoc modo non simpliciter [illegible] [illegible] sed tantum obedientiae [illegible] [illegible] membro, ubi condemnat [illegible] non crediderint, rebelles significa[illegible] [illegible] respuunt, graviorem sibi [illegible] [illegible] nec tam communi tantum humani [illegible] esse implicitos, sed propriae ingrati[illegible] [illegible] sustinere.

17. *Signa eos, qui crediderint, haec se[illegible]* Sicuti miraculis evangelii sui fidem sancie[illegible]

minus, quum diu versatus erat in mundo, ita nunc eandem virtutem in futurum tempus propagat, ne putent discipuli alligatam corporali eius praesentiae fuisse. Magnopere enim intererat vigere inter fideles divinam illam Christi potentiam, ut certo constaret resurrexisse a mortuis, quo superstes maneret eius doctrina, et immortale esset nomen. Porro quod fideles hoc dono instruit, ad singulos trahendum non est: scimus enim, distributa varie fuisse dona, ut miraculorum potestas non nisi penes quosdam fuerit. Sed quia commune totius ecclesiae fuit, quod paucis dabatur, et quae unus miracula edebat, in omnium confirmationem valebant, merito indefinite credentes nominat Christus. Sensus ergo est, fideles eiusdem virtutis, quae prius in Christo admirabilis fuerat, fore ministros, ut eo absente certior constet evangelii obsignatio, sicuti apud Ioannem (14, 12) promittit eadem et maiora facturos. Porro ad testandam Christi gloriam et deitatem satis fuit, paucos ex credentibus fuisse hac facultate ornatos. Quanquam autem non exprimit Christus, velitne hoc temporale esse donum, an perpetuo in ecclesia sua residere: magis tamen probabile est, non nisi ad tempus promitti miracula, quae novum et adhuc obscurum evangelium illustrent. Fieri quidem potest, ut ingratitudinis suae culpa mundus hoc honore privatus sit: ego tamen statuo, miraculis hunc proprie impositum fuisse finem, ne qua evangelii doctrinae sub initium deesset approbatio. Et certe videmus, eorum usum non ita multo post cessasse, vel saltem adeo rara fuisse eorum exempla, ut colligere liceret non peraeque omnibus saeculis esse communia. Fecit tamen praepostera eorum, qui deinde sequuti sunt, vel cupiditas, vel ambitio, ne miraculis prorsus carerent, ut inania sibi fingerent. Atque hoc modo aperta fuit Satanae fallaciis ianua, non solum ut praestigiae succederent in locum veritatis, sed ut signorum praetextu simplices abducerentur a recta fide. Et certe aequum fuit curiosos homines, qui legitima approbatione non contenti, nova subinde miracula peterent, talibus imposturis deludi. Haec ratio est cur alibi (Matth. 24, 24) praedixerit Christus, regnum Antichristi signis mendacibus refertum fore, et Paulus idem testetur (2. Thess. 2, 9). Quare ut miracula fidem nostram rite confirment, in illa quam dixi sobrietate sese contineant nostrae mentes. Unde etiam sequitur, putidam esse eorum calumniam, qui doctrinam nostram miraculis destitui obiectant. Quasi vero non eadem illa sit quam Christus satis superque olim obsignavit. Sed in hoc argumento brevior sum, quia iam pluribus locis plenius a me tractatum fuit.

Matth. 20. *Docentes eos servare.* His verbis (ut ante admonui) Christus apostolos mittendo ostendit, se illis in totum non resignare suas partes, quasi ecclesiae suae magister esse desinat. Nam apostolos cum hac exceptione dimittit, ne propria commenta obtrudant, sed quod ipse mandavit, de manu (quod aiunt) in manum pure et fideliter dispensent. Atque utinam ius, quod sibi arrogat papa, huic regulae subiiceret: nos enim facile pateremur ipsum esse Petri vel Pauli successorem, modo ne tyrannice in animas dominaretur. Sed quum profligato Christi magisterio, putidis suis nugis ecclesiam inficiat, satis hinc apparet quam longe a munere apostolico desciverit. Teneamus in summa, his verbis praefici ecclesiae doctores, non qui proferant quidquid visum fuerit, sed ab ore unius magistri ipsi quoque pendeant, ut ei, non sibi, acquirant discipulos.

Ecce ego vobiscum. Quia provinciam Christus mandabat apostolis quam minime obire poterant humana tantum virtute freti, coelestis sui praesidii fiducia eos animat. Nam antequam se illis affuturum promitteret, praefatus est, se regem esse coeli et terrae, qui manu sua et imperio omnia gubernet. Ergo emphatice legendum est hoc pronomen, *ego:* ac si dixisset, si officio suo strenue defungi vellent apostoli, non respiciendum esse quid ipsi possent, sed iniuncta eius potestate nitendum esse, sub cuius auspiciis militant. Modus autem praesentiae, quam Dominus suis promittit, spiritualiter intelligi debet: quia ut nobis auxilietur, non opus est e coelo descendere, quum spiritus sui gratia, quasi extenta manu e coelo, iuvare nos possit. Nam qui secundum corpus immenso locorum spatio a nobis distat, non modo per totum mundum spiritus sui efficaciam diffundit, sed in nobis quoque vere habitat. Notandum est praeterea, non solis apostolis hoc esse dictum: quia non in unam modo aetatem, sed usque ad finem mundi Dominus auxilium suum promittit. Perinde est igitur ac si diceret, utcunque infirmi sint evangelii ministri rerumque omnium inopia laborent, se illorum fore praesidem, ut victores emergant supra omnes mundi conflictus. Sicuti hodie clara experientia docet, arcano modo Christum mirabiliter operari, ut innumeris obstaculis evangelium praevaleat. Quo minus ferenda est cleri papalis improbitas, dum sacrilegae suae tyrannidi hunc colorem inducunt. Negant ecclesiam errare posse, quae a Christo regitur: quasi vero Christus, non secus ac gregarius quispiam miles, aliis ducibus mercenariam operam locarit, ac non potius autoritatem sibi in solidum retinens, se doctrinae suae vindicem fore testatus sit, ut se eius ministri victores totius mundi fore confidant.

MARC. XVI. 19. *Itaque Dominus quidem, postquam loquutus fuisset eis, receptus est in coelum, et consedit a dexteris Dei.* 20. *Illi vero egressi praedicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante per signa subsequentia.*

LUC. XXIV. 50. *Eduxit autem eos foras usque in Bethaniam: et sublatis in altum manibus suis, benedixit eis.* 51. *Et factum est, quum benediceret illis, recessit ab eis, ac ferebatur in coelum.* 52. *Et ipsi adorato eo regressi sunt Hierosolymam cum gaudio magno.* 53. *Et erant semper in templo laudantes et benedicentes Deum. Amen.*

Marc. 19. *Itaque Dominus.* Quia magnifice supra totum mundum extulerat Matthaeus regnum Christi, de ipsius in coelum adscensu nullus apud eum fit sermo. Loci etiam et formae Marcus non meminit, quorum utrumque exprimitur a Luca. Dicit enim, *eductos fuisse in Bethaniam discipulos*, ut a monte olivarum (unde ad subeundam crucis ignominiam profectus erat Dominus) coeleste suum solium conscenderet. Sicuti autem non ab omnibus promiscue redivivus voluit conspici, ita non quoslibet sui in coelum adscensus testes admisit: quia hoc fidei mysterium evangelii praeconio cognosci magis quam oculis cerni volebat. Sequitur apud Lucam, Christum *sublatis in altum manibus apostolis benedixisse.* Quo docuit benedicendi munus, quod sub lege sacerdotibus commissum erat, vere et proprie suum esse. Dum sibi mutue benedicunt homines, id nihil aliud est quam bene precari. Dei autem alia est ratio, qui non votis tantum favet, sed solo nutu praestat quidquid nobis optabile est. Sed quum omnis benedictionis unicus sit autor, quo tamen familiaris esset sua gratia, voluit suo nomine ab initio sacerdotes benedicere tanquam mediatores. Sic Melchisedec benedixit Abrahae, et Numer. cap. 6, 23 perpetua huius rei lex tradita est. Eodem pertinet quod Psalmo 118, 26 legitur, Benedicimus vobis e domo Domini. Denique apostolus (Hebr. 7, 7) signum praestantiae esse dixit, aliis benedicere. Nam minor, inquit, a maiore benedicitur. Nunc ubi Christus, verus Melchisedec et aeternus sacerdos in lucem prodiit, in ipso compleri oportuit quod legalibus figuris adumbratum fuit: sicuti etiam docet Paulus (Ephes. 1, 3) nos in ipso benedici a Deo patre, ut divites simus omnium coelestium bonorum. Ergo semel palam et solenni ritu apostolos benedixit, ut recta se ad ipsum conferant fideles, si Dei gratiae compotes esse cupiant. In *manibus sublatis* describitur vetus caeremonia, qua scimus sacerdotes olim fuisse usos.

Luc. 52. *Et ipsi adorato eo regressi sunt.* Adorandi verbo primum significat Lucas, exemptam fuisse dubitationem apostolis, quia tunc omni ex parte resplenduit Christi maiestas, ut iam dubia esse non deberet eius resurrectio: deinde ob eandem causam coepisse maiore reverentia eum colere quam dum eius consuetudine in terra fruebantur. Cultus enim, de quo nunc agitur, non tantum ut magistro vel prophetae, neque etiam ut Messiae, dimidia tantum ex parte cognito, sed ut regi gloriae, mundique iudici exhibitus fuit. Quia autem Lucae propositum erat, longius historiam suam texere, tantum breviter dicit, quid decem diebus egerint apostoli. Summa autem est, prae gaudii fervore palam erupisse in laudes Dei et fuisse in templo assiduos: non quod noctes diesque illic transegerint, sed quod frequentarint omnes conventus, statisque et solennibus horis affuerint ad gratiarum actionem Deo reddendam. Haec porro alacritas timori opponitur, qui prius clausos et latentes domi tenebat.

Marc. 19. *Consedit a dexteris Dei.* Aliis locis exposui, quid valeat haec loquutio: Christum scilicet in sublime evectum esse, ut supra angelos omnesque creaturas emineat, ut per eius manum pater mundum gubernet, ut denique coram eo flectatur omne genu. Ergo perinde est ac si vocetur Dei vicarius, qui eius personam sustinet. Quare locum aliquem imaginari non convenit, quum metaphorice *dextera* secundam a Deo potestatem significet. Consulto autem hoc addidit Marcus, ut sciremus, non receptum fuisse Christum in coelos, ut beatam quietem procul a nobis colat, sed ut mundo praesideat in salutem omnium piorum.

20. *Illi vero egressi praedicaverunt.* Breviter hic attingit Marcus, quae secundo libro Lucas historice prosequitur, pusillae et ignobilis hominum cohortis vocem pertonuisse usque ad extremos orbis fines. Nam quo res minus erat credibilis, eo certius refulsit coelestis potentiae miraculum. Christum morte crucis vel exstinctum prorsus esse omnes putassent, vel ita oppressum, ut nulla unquam fieret eius mentio nisi probrosa et detestabilis. Apostoli, quos sibi testes elegerat, illo turpiter deserto sese in tenebras abdiderant: tanta erat eorum inscitia ac ruditas, tantus deinde contemptus, ut vocem in publico emittere vix auderent. An ab hominibus indoctis nulliusque pretii, atque etiam transfugis sperandum fuit, ut oris sui sonitu tot gentes dispersas sub crucifixi imperium cogerent? Magnum ergo pondus subest his verbis, quod egressi ubique praedicaverint, qui trepide nuper in suo ergastulo silebant. Momento enim tam inopinata conversio humanitus accidere non potuit, ideoque addit Marcus, *Domino cooperante*, significans hoc vere divinum fuisse opus. Neque tamen hac loquendi forma inter ipsorum operam vel laborem et Dei gratiam partitur, quasi seorsum ipsi quidquam praestiterint: verum simpliciter a Deo fuisse

adiutos intelligit, quia secundum carnem frustra aggressi essent, quod per ipsos tamen est perfectum. Fateor quidem verbi ministros vocari Dei coadiutores (1. Cor. 3, 7, 9), quatenus ipsorum ministerio utitur, sed tenendum est, nullam illis virtutem suppetere, nisi quam idem subministrat: deinde plantando et rigando nihil proficere, nisi ab arcana spiritus efficacia proveniat incrementum. *Et sermonem confirmante.* Hic meo iudicio speciem designat Marcus eius quod proxime in genere posuit: nam aliis quidem modis cooperatus est Dominus, ne irrita esset evangelii sui praedicatio, sed hoc illustre fuit auxilii eius documentum, quod miraculis eam sancivit. Docet autem hic locus, quorsum referri debeant miracula, nisi ea in perversas corruptelas trahere libeat: nempe ut evangelio subserviant. Unde sequitur, sanctum Dei ordinem inverti, si a verbo Dei avulsa, cuius sunt appendices, ad ornandas impias doctrinas vel fucandos vitiosos cultus trahuntur.

Typis Appelhans & Pfenningstorff, Brunsvigae.

CORPUS REFORMATORUM.

VOLUMEN LXXIV.

IOANNIS CALVINI

OPERA QUAE SUPERSUNT OMNIA.

EDIDERUNT

GUILIELMUS BAUM EDUARDUS CUNITZ EDUARDUS REUSS

THEOLOGI ARGENTORATENSES.

VOLUMEN XLVI.

BRUNSVIGAE,

APUD C. A. SCHWETSCHKE ET FILIUM

(APPELHANS & PFENNINGSTORFF).

1891.

IOANNIS CALVINI

OPERA QUAE SUPERSUNT OMNIA.

AD FIDEM

EDITIONUM PRINCIPUM ET AUTHENTICARUM

EX PARTE ETIAM

CODICUM MANU SCRIPTORUM

ADDITIS PROLEGOMENIS LITERARIIS
ANNOTATIONIBUS CRITICIS, ANNALIBUS CALVINIANIS
INDICIBUSQUE NOVIS ET COPIOSISSIMIS

EDIDERUNT

GUILIELMUS BAUM EDUARDUS CUNITZ EDUARDUS REUSS
THEOLOGI ARGENTORATENSES.

VOLUMEN XLVI.

BRUNSVIGAE,
APUD C. A. SCHWETSCHKE ET FILIUM
(APPELHANS & PFENNINGSTORFF).
1891.

IOANNIS CALVINI

OPERA EXEGETICA ET HOMILETICA

AD FIDEM

EDITIONUM AUTHENTICARUM

CUM PROLEGOMENIS LITERARIIS

ANNOTATIONIBUS CRITICIS ET INDICIBUS

EDIDERUNT

EDUARDUS REUSS ALFREDUS ERICHSON
THEOLOGI ARGENTORATENSES.

VOL. XXIV.

CONTINENTUR HOC VOLUMINE:

SERMONS

SUR

L'HARMONIE EVANGÉLIQUE.

NOTICE PRÉLIMINAIRE.

Il est plus que probable que Calvin a expliqué le texte entier des Evangiles Synoptiques dans une série de sermons. Mais nous n'avons point trouvé de trace de la totalité de ces homélies; il n'en est resté, que nous sachions, que ceux qui ont été imprimés de son vivant et que nous publions ici à notre tour. Ils portent, d'un côté, sur les premiers chapitres de l'histoire évangélique, savoir de Matth. Ch. I. à V. 12; de Marc Ch. I., de Luc Ch. I. à IV. et quelques fragments des deux chapitres suivants. Ces sermons sont au nombre de soixante-cinq. De l'autre côté, il y a neuf sermons sur l'histoire de la passion et de la résurrection, sur les textes de Matth. XXVI. 36 — XXVII. 60 et Matth. XXVIII. 1—10. Les passages parallèles des autres Evangiles ne sont pas imprimés en tête des sermons, mais l'orateur ne manque pas d'en signaler les différences ou additions.

Ces diverses pièces se trouvent dans trois collections, dont deux ont déjà été signalées et décrites par nous en d'autres occasions. Les voici par ordre chronologique:

I. *Plusieurs sermons de Iehan Calvin touchant la Divinite, humanite et nativite de nostre Seigneur Iesus Christ etc.* De l'imprimerie de Conrad Badius. 1558. 16. Ce volume a été décrit à propos des sermons sur le Ch. 53 d'Esaïe (Oeuvres Tom. XXXV. p. 593). Il contient: 1° les neuf sermons sur l'histoire de la passion p. 28—291; 2° un sermon de la Nativité de Iésus Christ sur Luc. II. 1—14. Ce sermon correspond quant au texte à ceux qui figurent dans la troisième collection sous les numéros XXIII. et XXIV, mais il en est totalement différent, de sorte que nous le ferons imprimer à la suite des autres. Nous croyons pouvoir expliquer, d'une manière assez simple, ce fait qui en apparence est de nature à soulever des doutes relativement à l'authenticité de cette pièce. Celle-ci est expressément annoncée comme un sermon de Noël, tandis que les autres appartiennent à une série de discours prêchés tout le long de l'année sans égard aux fêtes ecclésiastiques. Elle a donc une autre origine et, comme Calvin improvisait en chaire, les deux textes, sténographiés à différentes époques peuvent bien être également authentiques.

Nous avons déjà dit que cette première collection a été réimprimée en 1563 par Michel Blanchier. Le sermon sur la Nativité s'y lit p. 48—72; les neuf sermons sur l'histoire de la passion se trouvent p. 72—280.

II. *Dix-huict Sermons de M. Iean Calvin etc.*, imprimés pour Estienne Anastase 1560. 8. Il en a été question à propos des Sermons sur l'histoire d'Abraham et de Melchisedec (Tome XXIII. p. 631).

vons plus besoin auiourd'huy du vieil Testament, depuis que la verité de la Sapience celeste nous a esté revelee par Christ et ses Apostres. Tout au contraire les Evangelistes, en nous monstrant au doigt Christ, nous advertissent de chercher en luy tout ce qui luy est attribué par la Loy et les Prophetes. Parquoy il faut conclure que la lecture de l'Evangile nous sera lors utile et profitable, quand nous apprendrons à la conioindre avec les promesses faites anciennement.

Quant aux trois Evangelistes, S. Matthieu est assez cognu. De S. Marc on pense qu'il ait esté disciple familier de S. Pierre, et mesmes qu'il ait escrit son Evangile ainsi que S. Pierre luy nommoit, en sorte qu'il ait seulement esté escrivain sous luy. Or de cela il ne nous en faut pas beaucoup tormenter, car la chose n'est pas de grande importance. Il suffit que nous scachions que S. Marc est un bon et suffisant tesmoin ordonné de Dieu, et qu'il n'a rien mis par escrit sinon ainsi que le S. Esprit le poussoit et conduisoit sa plume. Toutesfois il n'y a nulle apparence à ce que dit S. Hierome, Que l'Evangile de S. Marc est un Epitome, c'est à dire un abbregé de celuy de S. Matthieu: car il ne suit point en tout et par tout l'ordre qu'a tenu S. Matthieu, et dés le fin commencement il ha une autre façon de traitter les choses. Il recite aussi quelques choses que l'autre avoit omises: et mesmes aucunes fois, en recitant une mesme chose, il est plus long. Certes quant à moy, ie croy plustost, et la chose aussi le donne assez à entendre, qu'il n'avoit iamais leu le livre de S. Matthieu, quand il s'est mis à escrire le sien: tant s'en faut que de propos deliberé il en ait voulu faire un abbregé. Autant en voudroi-ie dire de S. Luc: car nous ne scaurions pas dire que la diversité qui se voit entr'eux soit une chose faite tout expres. Mais ayans proposé de mettre par escrit fidelement les choses desquelles ils estoyent bien certains et resolus, un chacun d'iceux y a telle façon de proceder qui luy sembloit la meilleure. Or comme cela n'est pas advenu par cas fortuit, mais selon que la providence de Dieu conduisoit le tout, ainsi le S. Esprit en ceste diversité de proceder leur a neantmoins suggeré un bon accord quant à la chose principale. Et cela seul suffiroit bien pour donner approbation à leurs livres, s'il n'y avoit d'autre part de plus grans moyens pour les authoriser. S. Luc nous est bon tesmoin que c'est luy-mesme qui a tenu si bonne compagnie à S. Paul. Mais c'est une chose ridicule ce que dit Eusebe, que S. Paul est autheur de l'Evangile qui est nommé de S. Luc, se fondant sur un passage où il fait mention de son Evangile (2. Tim. 2). Comme si par ce qui s'ensuit incontinent, on ne voyoit pas bien que S. Paul parle là de toute sa predication, et non pas de quelque livre. Car il dit, Pour lequel i'endure travaux iusqu'aux liens. Or il est bien certain qu'il n'avoit pas esté accusé et emprisonné pour avoir escrit un livre, mais d'autant que de sa propre bouche il avoit administré et presché la doctrine de Christ. Ainsi il appert qu'Eusebe, combien qu'il fust homme laborieux, a toutesfois eu faute de iugement, d'entrelacer ainsi sans discretion de telles niaiseries parmi ses livres. Dequoy i'ay bien voulu advertir les lecteurs, afin que personne ne s'arreste à beaucoup d'autres semblables resveries qu'on y trouve.

Au reste, pource que i'ay choisi une façon d'interpreter, laquelle par aventure beaucoup de gens de prime face n'approuveront pas, il faut que i'en rende la raison, pour contenter les gens fideles et honnestes qui viendront à lire ce mien escrit. En premier lieu c'est une chose hors de doute qu'on ne peut bien et proprement exposer l'un des trois Evangelistes, sinon en le conferant avec les deux autres. Et pourtant les bons expositeurs et bien entendus travaillent principalement à accorder ensemble ce qui est dit par les trois. Mais pource que les gens de moyen esprit se peuvent souvent trouver empeschez à les conferer, quand il faut à tous coups passer ainsi de l'un à l'autre, i'ay pensé que ce seroit un grand soulagement, utile et agreable, si ie mettoye par ordre toutes les trois Histoires ensemble d'un

rang continuel, comme en un tableau, afin que sans beaucoup fueilletter les lecteurs puissent là veoir tout d'un regard la convenance ou la diversité qui y est. Ainsi donc ie prendray garde de ne rien omettre qui ait esté escrit par l'un des trois: et ce qui se trouve en plusieurs, ie le despescheray tout d'un fil. Cependant les lecteurs, en s'en servant, pourront iuger avec le temps si i'ay apporté un avancement tel que i'espere, ou non. Tant y a que, tant s'en faut que i'aye cherché d'acquerir louange en inventant quelque chose de nouveau, que ie confesse volontiers, comme doit faire un homme qui va rondement et en bonne conscience, que i'ay prins ceste façon de proceder à l'imitation d'autres. Principalement i'ay voulu suyvre Bucer, homme de saincte memoire, et qui a esté excellent Docteur de l'Eglise de Dieu: lequel sur tous autres, selon mon iugement, a beaucoup fait en cest endroit. Et comme en cela il s'est aidé du labeur des anciens, qui avoyent devant luy fait le passage, aussi m'a-il en cas pareil grandement soulagé par son industrie et diligence. Quant à ce qu'en quelques endroits ie ne suis pas de son opinion (ce que i'ay fait librement, quand il m'a semblé estre besoin) luy-mesme, s'il estoit encores auiourd'huy vivant en ce monde, ne le prendroit point en mauvaise part.

Les Sermons eux-mêmes remplissent 68 cahiers de seize pages (a—z; A—Z; aa—yy), soit 1085 pages et trois en blanc. Les textes évangéliques, en tête de chaque sermon, sont imprimés en gros caractères et en lignes pleines; les sermons en petit caractère à deux colonnes.

L'autre édition est sortie des presses de Badius; malheureusement le titre et les feuilles liminaires manquent à l'exemplaire unique que nous avons pu consulter nous-même. Mais Mr. le docteur H. Escher, l'un des conservateurs de la Bibliothèque de la ville de Zurich, a eu l'obligeance de remplir cette lacune, en nous fournissant les données prises dans un exemplaire complet. En voici le titre:

Soixante cinq | Sermons de Iean Cal- | vin sur l'harmonie | ou concordance des trois | Euangelistes, S. Matthieu, sainct | Marc, et S. Luc. | Recueillis fidele- | ment par feu M. Denys Ragueneau, à mesure | qu'on les preschoit. | A Geneve | Imprimé par Conrad Badius. | M. D. LXII. (8°)

Les pièces préliminaires sont les mêmes que dans l'autre édition. Le reste du volume se compose de 73 cahiers de 16 pages (a—z; A—Z; AA—ZZ; AAa—EEe): un dernier n'a que quatre feuillets dont un en blanc. Dans la pagination il y a une erreur, les chiffres sautant de 352 à 369, de sorte qu'ils vont jusqu'à 1189. Sur le verso de cette dernière page on lit: *Achevé d'imprimer par Conrad Badius l'an M.D.LXII. le XIX Iour du mois de Ianvier.* Comme cette date est précisément la même que celle de la préface de l'autre édition, il semble qu'on est autorisé à en conclure que celle-ci est la première et authentique, et que l'autre n'est qu'une contrefaçon, qui auroit simplement reproduit les pièces préliminaires de celles-ci. Les textes évangéliques sont imprimés en italique et le tout en lignes pleines.

La troisième édition, que nous ne connaissons que par l'exemplaire conservé à Zurich, porte le titre:

Soixante cinq | sermons de | Iean Calvin | sur l'harmonie ou con- | cordance des trois Evangelistes | S. Matthieu, sainct Marc, | et sainct Luc. | Recueillis fidelement | par feu M.

Denys Ragueneau, à mesure qu'on les preschoit. | A Geneve | Imprimé par Iacob Stœr. | M. D. XC. (8°)

Comme non seulement les pièces préliminaires sont les mêmes et que les signatures des cahiers (a—EEe), ainsi que le nombre des pages (1189), s'accordent de tous points avec l'édition précédente, mais que de plus on lit à la fin: Acheve d'imprimer par Conrad Badius l'an M. D. LXII. le XIX iour du mois de Ianvier, il nous semble évident qu'il s'agit là, non d'une nouvelle impression, mais tout simplement d'un faux titre.

---

a faites pour nous appeler à l'heritage celeste, tout cela (di-ie) est compris sous ce mot d'Evangile. Et voyla pourquoy il est dit que *l'Evangile est de luy*.

Mais cependant il y a les Ministres, par lesquels il a voulu que l'Evangile nous fust publié: comme nous avons maintenant à exposer S. Matthieu, S. Marc, et S. Luc, d'autant qu'il y a un mesme fil de l'histoire, laquelle ils ont escrite. S. Iean traitte principalement de la doctrine de nostre Seigneur Iesus Christ. Il touche comme en passant quelques histoires, mais ce n'est pas pour s'y arrester. Comme i'ay dit, il insiste sur le fruit que nous avons, de ce que nostre Seigneur Iesus Christ nous a este envoyé, et qu'il a accompli toutes choses qui estoyent requises pour nostre salut. Or si nous n'avions este instruits de S. Iean, le recit qui nous est fait par les trois que nous devons exposer, seroit bien maigre. Car nous pourrions bien raconter ce qui est necessaire à cognoistre: mais cependant nous ne scaurions pourquoy Iesus Christ est venu, pourquoy il a tant enduré, quel a este son office, quelle est sa vertu, et comme nous avons à iouir de luy. Toutes ces choses-là nous seroyent obscures: mais nous en avons la clef en sainct Iean, pour nous en donner ouverture.

Ainsi donc quand nous aurons bien regardé, nous trouverons qu'il n'y a rien de superflu en ces quatre Evangiles, que le tout ne soit bien lié par un conseil admirable de Dieu: et cependant nous avons tout ce que nous pouvons souhaiter: et quiconques desire d'avantage, il monstre qu'il ha une folle curiosite, et que les oreilles luy chatouillent, et qu'il ne se contente point de ce que Dieu a preveu nous estre utile et profitable. Or il est vray que les Apostres ont este comme les heraux, qui ont publié le message de salut, pour resiouir les poures pecheurs, et pour les retirer de mort à vie: mais cependant si nous regardons à la vanite des hommes, et combien ils sont enclins à estre trompez et deceus, ce n'est point sans cause que Dieu a voulu que l'Evangile nous fust couché par escrit, et que cela veinst de main en main, et qu'il demourast iusques en la fin du monde. Qu'auiourd'huy on mette en avant une chose laquelle sera assez commune: si on la recite, et que chacun en dise sa ratelee, tout sera desguisé du iour au lendemain, et le faict qui devroit estre cognu tout liquide à un chacun, sera embrouillé de tant de mensonges que rien plus. Et pourquoy? Car les hommes ont l'esprit fretillant, il n'y a celuy qui ne vueille gloser. Et puis nous avons ceste perversite en nous, de corrompre la verite, comme si nous avions comploté avec Satan d'estre faussaires. Cela adviendra aux choses les plus communes du monde: et par plus forte raison quand il est question de la doctrine de salut, nous scavons comme le diable fait tous ses efforts, et incite les hommes à brouiller et transfigurer le tout, tellement que la clarte est convertie en tenebres. Il faloit bien donc, que Dieu donnast remede à un tel mal. Et de faict, c'est merveilles comme auiourd'huy nous avons l'Evangile qui nous soit demeuré sauf parmi tant de troubles que Satan a machinees. Car ceux qui avoyent este disciples des Apostres n'ont pas bien retenu leur leçon tous: mais il y a eu plusieurs apostats, qui n'ont cherché sinon de pervertir toute pureté, et y ont mis toute peine. Et si Dieu n'y eust resisté d'une vertu plus qu'humaine, il est certain que tout estoit corrompu: mesmes il n'y eust eu nulle certitude de foy (et c'est comme une chose incroyable) que le Fils de Dieu fust apparu au monde.

Voyla donc pourquoy il a falu, et a este plus que necessaire que nous eussions tesmoignage escrit de ce qu'il nous faut sçavoir touchant la venue du Fils de Dieu en ce monde: pourquoy il nous a esté donné, et quel fruit nous recevons de luy, et quelle est la multitude, et la varieté de ses graces. Il a falu que tout cela nous fust testifié, voire et par escrit. Et mesmes nous voyons qu'encores Satan a suscité de nostre temps beaucoup de ses supposts, qui ont tasché de tout pervertir, qui ont lasché la bride à leurs curiositez pour mesler parmi la pure simplicité de l'Evangile leurs folles inventions. Car sur quoy est forgé l'Alcoran de Mahommet, sinon que l'Evangile ne leur a point satisfait, mais qu'il a falu avoir d'autres speculations, voire qui ne font que brouilleries, et des absurditez si lourdes, que c'est une chose si sotte, et si brutale, que les petis enfans mesmes pourroyent iuger qu'il n'y a que badinage? Et tant y a que voyla neantmoins une grande partie du monde qui est ensorcelee, pour croire à des illusions et tromperies de Satan si lourdes et enormes. Autant en est-il de la Papauté. Car si nous regardons qui est la cause de mettre une telle confusion par tout, nous trouverons que c'est d'autant que les hommes ont eu ceste folle convoitise de plus sçavoir que Dieu ne leur avoit laissé. Et de faict, le Pape n'a point honte de confesser qu'il ne s'est point tenu à la pure doctrine de l'Evangile. Il est vray qu'il prend une couverture, qu'il ha du sainct Esprit tout ce grand amas de superstitions, d'erreurs, et de toutes ces vilenies qu'il a mises au monde, et dont tout est infecté. Mais cependant voyci Dieu, qui par un conseil admirable a voulu que le sommaire de nostre salut fust couché par escrit. Nostre Seigneur Iesus Christ n'a pas seulement envoyé ses Apostres pour prescher de bouche l'Evangile: mais aussi il a voulu qu'il y eust comme un tesmoignage perpetuel,

et que nous cognussions ce qui est bon et utile pour edifier nostre foy. Or quand nous-nous serons destournez de cela, il est certain que nous entrerons en un labyrinthe, dont iamais nous ne pourrons sortir. D'autant plus donc nous faut il bien noter, que pour avoir une foy bien reglee, et que Dieu approuve, et qui soit conforme à sa verite, il ne nous faut point exceder ces bornes yci, et nous faut assuiettir à ce que nous trouvons en ceste verite, si nous voulons avoir une pleine certitude.

Or cependant il y a eu encores un autre vice, c'est que beaucoup de gens se sont avancez outre leur mesure: et l'ambition les a là transportez, qu'ils ont voulu escrire l'histoire de l'Evangile: et cependant c'estoit pour rendre les choses incertaines, tellement que le diable par tel artifice eust beaucoup troublé, si Dieu ne fust venu aussi bien au devant. Et de faict, il y a eu des badinages escrits qui estoyent pour exposer à toute mocquerie et opprobre la foy Chrestienne, sinon que Dieu (comme i'ay dit) eust desployé sa vertu, afin que la verite demeurast en son entier, et qu'elle fust receuë en telle reverence qu'elle merite. Et encores auiourd'huy nous voyons que tant de gens sont poussez de ceste convoitise d'escrire, que ce qui avoit este bien enseigné et fidelement, sera obscurci. Car chacun pour se faire valoir desguise ce qui auparavant avoit este enseigné en bonne simplicité. Cela donc fust advenu. Et mesmes en partie le diable s'y est efforcé, comme nous avons dit. Car depuis le temps des Apostres il y a eu des escrits si vileins, que c'est une chose pour faire dresser les cheveux en la teste à tout le monde. Or Dieu cependant a conservé sa pure verite. Car l'Eglise ne peut consister, sinon qu'elle ait une doctrine certaine, et infallible, à laquelle elle s'arreste, et qu'elle sçache que ceste doctrine n'a point esté forgee en la boutique des hommes: mais qu'elle procede de Dieu. Il faloit bien donc qu'il y eust approbation certaine, afin qu'on discernast entre le blanc et le noir, et que toutes les tromperies et mensonges de Satan trebuschassent, et que les fideles se teinssent et s'appuyastent du tout sur ce que l'Esprit de Dieu avoit dicté à ses serviteurs.

Et voyla pourquoy S. Luc en ceste preface que nous avons leuë, dit *que plusieurs se sont entremis de faire mention et recit des choses qui estoyent cognues aux vrais disciples de nostre Seigneur Iesus Christ.* Or cependant il monstre qu'il faut avoir une autre certitude, et meilleure que d'adiouster ainsi foy à cestuy-ci, ou à cestuy-la, qui s'ingerent de leur propre authorité, sans avoir charge expresse de Dieu, et qui ne sont point deputez à cela. Il ne faut point donc que la foy des enfans de Dieu voltige ainsi, et qu'elle soit en branle: mais qu'elle ait un fondement immuable, sur lequel elle s'arreste. Voyci donc une comparaison qui est faite par sainct Luc, c'est *que plusieurs se sont avancez d'escrire et de faire recit comme bon leur a semblé:* mais qu'il est besoin que nous ayons un tesmoignage qui soit sans doute, sans difficulté ne contredit. Et comment pourrons nous estre ainsi asseurez? C'est (dit-il) qu'il n'escrira rien qui ne soit tout cognu et certifié, pource qu'il le tient des Apostres, lesquels ont veu le tout à l'oeil, d'autant qu'ils ont conversé en ce monde avec le Fils de Dieu, et ont eu tesmoignage de sa resurrection, et l'ont veu monter au ciel.

Mais le principal est, *qu'ils sont ministres* (dit-il) *de la parole:* c'est à dire, qu'ils ont esté ordonnez de Dieu comme ses notaires autentiques, ausquels il n'est point licite de deroguer foy aucunement. Or maintenant donc nous voyons comme Dieu non seulement nous a voulu retenir en la pure doctrine de l'Evangile, et nous a donné le moyen qu'il a cognu estre propre et expedient pour cela: mais aussi qu'il nous a voulu asseurer, afin que nous ne chancelions point, que nous ne soyons point comme roseaux branlans à tous vents, mais que nous ayons une foy asseuree. Or quant à ceste certitude de foy, c'est une chose que nous avons bien à noter: et d'autant plus que nous voyons que le diable a abbruvé le monde de ceste fantasie meschante et maudite, que c'est assez de croire tellement quellement d'une foy enveloppee, comme en la Papauté. Il est vray que de prime face chacun dira qu'il faut croire, et croire à bon escient, et estre resolu: mais il n'y a celuy qui examine son coeur, pour scavoir s'il est bien enraciné en la verite de Dieu. Ainsi au lieu de foy, il n'y a qu'une opinion volage, que chacun dira, Et bien, ie croy tout ce qui est contenu en la Loy, aux Prophetes, et en l'Evangile. Mais apres avoir fait une telle protestation de bouche, on verra que la moindre tentation du monde descouvre qu'il n'y a eu qu'incredulite en ceux qui parloyent ainsi.

Apprenons donc que c'est de foy, c'est ascavoir une ferme persuasion que nous avons de la verite de Dieu, voire une verite, laquelle nous conduit à la vie celeste. Or nostre foy ne regarde point en general toutes choses, mais elle regarde Dieu, afin de l'avoir pour Pere: et le regarde en la personne de nostre Seigneur Iesus, afin que nous l'ayons pour nostre Roy, qu'il nous gouverne, et nous ait en sa protection: et puis, qu'il nous purge et nettoye, et nous rende agreables à Dieu son Pere: et pour Prophete, afin que nous soyons enseignez de luy. Voyla donc comme nostre foy regarde à ce qui appartient à nous conduire au royaume des cieux. Or maintenant (comme i'ay desia dit) il faut que nous ayons une ferme resolution de la verite que Dieu nous declare: et que non seulement

nous confessions que tout cela est bon et vray, mais que nous en soyons touchez au vif, et qu'en vertu de ceste certitude nous puissions batailler contre Satan, et contre toutes les tentations qu'il nous dresse. Voyla donc comme nostre foy doit emporter une pleine asseurance, afin que nous ne soyons point en doute. Or maintenant qu'on regarde comme un chacun est bien fondé en l'Evangile, et on trouvera qu'il n'y a qu'infidelite au monde: ie di mesmes entre ceux qui se vantent fort et ferme d'estre Chrestiens. Car combien en trouverons-nous, quand le diable les sollicite à desespoir, qu'ils ont des tentations et scandales qui les troublent, lesquels demeurent fermes et victorieux, pour dire, Si est-ce qui ie me tiendray à la parole de mon Dieu? A grand' peine en trouvera-on de cent l'un. Car comme la foy est une chose bien rare, aussi est-elle si precieuse, que bien peu de gens peuvent protester qu'ils l'ayent. Et d'autant plus avons-nous à sonder tout le profond de nos pensees et affections. Et quand nous trouverons que nous ne sommes pas asseurez, comme il est requis, en la parole, nous devons prier Dieu qu'il nous purge de toutes les corruptions qui sont en nous, et qu'il nous illumine de plus en plus. Et s'il nous a donné quelque goutte de clarte, qu'il l'augmente, qu'il dresse nos coeurs du tout à luy, qu'il les recueille en sorte que nous portions une vraye reverence à sa parole, que nous soyons là retenus, que nous soyons bridez, et tenus captifs sous icelle, pour renoncer à toutes choses qui nous en pourroyent destourner. Ainsi donc iamais nous ne profiterons en la Chrestiente, ni en la pure religion, que nous ne cognoissions qu'il nous faut avoir ceste certitude, c'est à dire qu'il ne nous faut point varier, ni avoir une opinion douteuse, pour seulement branler les oreilles: mais que nous ayons un arrest, et une conclusion, que c'est à Dieu que nous devons croire, et que sa parole est une pure verite, et infallible, et qu'il ne nous faut point decliner d'icelle: et quand il a parlé, que cela nous doit suffire, et qu'il n'y a point de replique à l'encontre.

Or maintenant pource que Dieu ne descend pas du ciel pour nous testifier de sa volonte, et que nous n'avons pas chacun iour quelque miracle, ou quelque signe pour nous donner approbation que c'est luy qui parle, voyla pourquoy notamment S. Luc, pour nous mener à ceste certitude, dit *que les Apostres ont este ministres.* Il est vray qu'entant que besoin estoit, Dieu a ratifié sa parole, et qu'il a imprimé les marques de sa maieste en icelle, afin qu'il fust là cognu et adoré. Car quand il s'est revelé aux Peres anciens, il est certain qu'ils ont eu des visions manifestes, et nous ont este tesmoins, depuis Adam iusques à Noé, depuis Noé iusques à Abraham, depuis Abraham et les autres Patriarches iusques aux Prophetes, et depuis les Prophetes iusques à la venue de nostre Seigneur Iesus Christ. Tous ceux-là (di-ie) ont eu des visions patentes, et Dieu a monstré que c'estoit de luy que procedoit leur doctrine, laquelle il leur avoit commise. Quand la Loy a este donnee, nous scavons que la terre a este toute esmeuë, et que l'air en est fendu, que les esclairs ont volé, que la trompette a este ouye par les nues, que (bref) il y a eu une telle frayeur, que tout a este confus. Et Dieu alors a voulu dompter toute gloire humaine, Dieu a voulu reduire les hommes en subietion, voire combien qu'ils fussent comme bestes sauvages. Et puis à la venue de nostre Seigneur Iesus Christ, nous sçavons les miracles qui ont esté faits. Tant y a neantmoins, que Dieu veut auiourd'huy esprouver nostre humilite et modestie, à ce que nous recevions sa parole quand elle nous est proposee par la bouche des hommes.

Voyla pourquoy il nous faut tant mieux observer ce mot de *Ministres* en S. Luc: c'est ascavoir que nous croyons à la doctrine, et à la predication des Apostres, non pas pour leur scavoir, ni pour leur eloquence, ni pour rien qui leur puisse acquerir grace et authorite: mais d'autant que Dieu les a establis à ce qu'ils nous fussent maistres et docteurs, et qu'ils nous rendissent tesmoignage de sa verite. C'est doncques où sainct Luc nous a voulu amener. Et ainsi apprenons, quand l'Evangile a este presché par ceux que Dieu a marquez et choisis et lesquels il a appelez à ceste charge et office, que cela nous doit contenter du tout. Et voyla pourquoy Moyse disoit, que d'autant que le peuple avoit la Loy qui luy estoit escrite, il ne faloit plus qu'il demandast, Qui montera au ciel? qui volera par dessus les nues? qui descendra aux abysmes? qui passera la mer? Car tu as la parole en ta bouche, et en ton coeur: arreste toy là. Or S. Paul monstre que cela doit estre vrayement accompli en l'Evangile: C'est (dit-il) la parole de grace et de salut, laquelle nous preschons auiourd'huy. Ainsi donc, quand nous aurons ce principe, que les Apostres ne se sont point ingerez d'eux-mesmes, mais qu'estans les uns poures pescheurs, et gens idiots, les autres estans mesmes du mestier qui estoit alors detestable tant et plus, de ces Peagiers qui recevoyent les imposts et tributs: neantmoins Dieu a tellement besongné en eux, qu'ils ont este tesmoins de la doctrine de salut: que nous cognoissions que ce n'est point assez qu'ils nous soyent produits, et mis en avant de la main de Dieu, mais qu'il faut que nous les acceptions, et qu'estans fondez sur leur doctrine, nous despitions hardiment tout ce qui leur est contraire: scachans puis que Dieu les a approuvez, que nous ne pouvons faillir de nous appuyer sur

tout ce que nous tenons d'eux. Car ils n'ont rien mis de leur propre sens: ils ne se sont point avancez en un seul mot: mais ils nous ont fidelement administré ce qui leur estoit ordonné de Dieu.

Or donc maintenant nous voyons comme nostre foy doit estre asseuree, et à quelles enseignes, et quel moyen il y a, que nous soyons bien certifiez: c'est que nous ayons cela pour tout conclu, que les hommes ne sont point autheurs de l'Evangile, et qu'il n'est point procedé de leur cerveau: mais que Dieu s'est servi d'eux comme d'instrumens de son Esprit, et a parlé par leur bouche. Et afin que nous n'entrions point en disputes, et que nous ne facions nulle difficulte d'accepter ce qu'ils nous ont enseigné, ils sont nommez *Ministres*, c'est à dire, tesmoins autentiques, que Dieu nous addresse, afin aussi qu'ils ayent authorité et reverence entre nous. Et c'est (comme i'ay dit) pour monstrer nostre vraye humilite, et obeissance de foy. Car si les Anges descendoyent iournellement du ciel pour nous apporter quelque revelation, il ne se faudroit point esbahir si nous en estions esmeus: mais ce seroit comme une contrainte. Au reste, quand nous voyons une simplicite en la doctrine de l'Evangile, qui est mesprisee des sages de ce monde, qui sont enflez d'outrecuidance et de presomption: quand nous voyons que ceux qui sont deputez et commis pour nous enseigner, sont comme vaisseaux de terre fragiles, qui ne valent point un liard, et neantmoins qu'ils nous apportent ce thresor, qui est excellent par dessus tous autres: et mesmes que nous pourrions mespriser l'Evangile sous ombre des personnes, qui sont poures pecheurs comme nous, et qui neantmoins font une chose si excellente, que de nous ouvrir le Royaume des cieux: quand nous voyons cela, et que neantmoins nous ne laissons pas de nous ranger paisiblement à la doctrine qui nous est enseignee par eux, en cela nous monstrons l'honneur que faisons à nostre Dieu, que quand il nous feroit signe du doigt d'un petit enfant, que nous serions prests de suyvre par tout où il nous appelleroit. Voyla donc ce qu'avons à retenir.

Or S. Luc addresse bien ceste preface à un seul homme: mais ce n'est pas à dire que ceste doctrine ne soit generale, et qu'elle n'appartienne à toute l'Eglise, et qu'elle ne s'adresse à nous. Quand nous lisons les Epistres de S. Paul, ce qu'il a escrit à Tite et à Timothee, ne nous sert-il pas auiourd'huy, comme s'il s'estoit addressé aussi bien à nos personnes? Il est bien certain. Ainsi en est-il de l'histoire de S. Luc. Il a bien parlé à un homme seul: mais ce n'est point pour son regard, ç'a este comme pour luy mettre ce thresor en depost, afin qu'il nous apparteinst: tellement que iamais cela ne s'ensevelisse, et qu'on ne desguise rien en la purete qui est yci contenue. Et voyla aussi pourquoy notamment S. Paul recommande qu'on suyve le droit fil, et le pourtrait de sa doctrine: comme s'il disoit, qu'il ne suffit pas qu'on retienne la substance, mais qu'on recognoisse une telle conformite, que ce soit comme si la predication de Timothee avoit este iettee en moule, pour estre accomparee, et pour avoir une vraye similitude à celle de S. Paul, et des autres Apostres. Mais il adiouste aussi, qu'il la commette entre mains de gens fideles. Et pourquoy? Il prevoyoit la nonchalance qui estoit aux hommes, qui laissent escouler ce que Dieu leur a donné pour leur bien, et pour leur salut, et les autres ne demandent sinon de s'avancer par leur ambition, les autres de s'enrichir par leur avarice, comme desia nous avons touché. Ainsi il est plus que requis qu'il y ait comme des thresoriers de ceste doctrine de grace et de salut, lesquels en facent bonne garde, et qu'ils ne permettent point que iamais elle s'evanouisse, ne qu'elle s'efface de la memoire des hommes. Et voyla pourquoy S. Paul aussi dit, que l'Eglise est la fermete, et comme le pilier de la verite de Dieu. Et comment? La verite de Dieu est-elle soustenue des hommes, qui s'addonnent à toutes vanitez, et lesquels n'ont nulle fermete en eux? C'est par ce moyen, c'est ascavoir qu'il y en ait tousiours quelques uns reservez pour estre docteurs au nom de Dieu, pour nous distribuer le thresor de salut, et pour ne souffrir point qu'on introduise ni faux metail, ni faux aloy, ni fausse monnoye en forme, ni en substance, et qu'on n'y desguise rien. Voyla donc ce que nous avons à observer quant à ce que S. Luc addresse maintenant son propos à un seul homme. Et ainsi apprenons chacun en son degré et sa condition, de non seulement recevoir la doctrine de l'Evangile, mais aussi d'en faire bonne garde, et qu'elle ne soit point corrompue, qu'elle demeure sans changement, et sans variete, et qu'on sçache que c'est comme si de l'eau estoit tiree de sa pure fontaine, en laquelle il n'y eust nul bourbier meslé parmi. Voyla ce que nous avons à retenir.

Or quant à ce que S. Luc adiouste, qu'il est utile que celuy auquel il escrit, c'est ascavoir Theophile, *ait la fermete et asseurance des choses dont il avoit este enseigné:* en cela il nous est monstré que iamais nous n'aurons si bien proufité en la foy, que nous n'ayons besoin de confirmation nouvelle de iour en iour. Il n'y a nulle doute que *Theophile*, qui est yci loué et prisé comme par la bouche du S. Esprit, n'ait este excellent, comme une perle entre les autres, qu'il n'ait este des plus avancez, en sorte qu'il pouvoit monstrer le chemin à tout le commun peuple. Or combien qu'il eust tant proufité, combien qu'il peust estre comme un miroir

de sainctete et de religion, toutesfois S. Luc luy dit qu'il ha besoin d'estre encores mieux certifié, et d'avoir asseurance: non pas qu'auparavant il doutast, mais c'est (comme i'ay desia touché) que nostre foy, combien qu'elle soit sans feintise, ne laisse pas d'estre tousiours meslee avec beaucoup de doutes et de varietez. Et nous experimentons assez cela, quand chacun pensera à soy sans flaterie. Mais nous cuidons estre habiles tant et plus hors du combat: et nostre Seigneur se venge d'une telle arrogance et fierté, quand il nous envoye quelques troubles, et que nous sommes esperdus. Ainsi donc apprenons de tousiours croistre cependant que nous vivons en ce monde: croistre (di-ie) pour nous confermer en la parole de Dieu, scachans que nous sommes petis enfans, qui ont besoin de parvenir à la perfection d'aage, qui ne sera accompli, que iusques à ce qu'il nous retire de ce monde, et que nous serons pleinement unis à Iesus Christ. Bref, si nous desirons d'estre Chrestiens devant Dieu, et devant ses Anges, il ne faut point nous espargner tout le temps de nostre vie, de tousiours proufiter, et ne nous point exempter d'estre enseignez, comme font beaucoup de coquars, qui cuident estre les plus grans docteurs du monde, quand ils auront quelque bon mot au bout de la langue. Car quand nous serions excellens iusques-là, de pouvoir enseigner toutes choses aux autres, si faut-il que nous soyons disciples: autrement malheur sur celuy qui s'ingere d'enseigner, s'il n'addresse la doctrine à soy, et qu'il ne se rende suiet à icelle, qu'il ne se mette du rang commun. Car non seulement celuy qui est en office et charge de docteur, et qui ha grande intelligence de l'Escriture saincte, doit profiter en ce qu'il monstre, mais il se doit aussi ranger à ceste modestie et sobriete, de recevoir l'instruction des plus petis.

Voyla donc ce que nous avons à retenir sur ce passage: c'est que nous profitions en l'eschole de Dieu tout le temps de nostre vie. Et notamment il est dit, *que Theophile prenne asseurance des choses, esquelles il a este enseigné.* Et ce mot *d'asseurance* revient à la certitude dont il a este parlé. Et c'est pour tousiours mieux exprimer la vraye nature de la foy, et pour la separer d'avec les opinions que les hommes peuvent concevoir, et sans arrest neantmoins. Car combien que les Turcs, et les Papistes, et leurs semblables soyent opiniastres iusques au bout, tant y a qu'il n'y a point de fermete en eux. Et pourquoy? Pource qu'ils sont preoccupez d'une telle rage, qu'ils reiettent toute bonne doctrine: ils ont les oreilles bouschees: bref, ils sont enyvrez, voire ensorcelez du tout, pour ne point donner lieu à la verite de Dieu. Voyla donc comme pour un temps ils sont endurcis en leurs mensonges, voire, mais cependant si on regarde qu'ils ont en leurs esprits, on trouvera qu'ils sont estourdis et stupides, et que le diable les a comme abrutis. On trouvera donc cela en tous incredules, quelque fermeté qu'ils semblent avoir. Mais les fideles ont une autre fermeté, c'est que selon que la foy est tant mieux enracinee en leurs coeurs, la vertu de Dieu y reluira, et monstreront comme ils sont tellement asseurez qu'ils auront pleine victoire dessus toutes doutes qui leur pourront venir en avant. Voyla donc ce que nous avons à retenir.

Et quant à ce mot *d'asseurance*, c'est tousiours pour avoir une distinction d'avec tous les erreurs, dont les hommes sont seduits par Satan. Et c'est afin de cognoistre que nostre foy doit estre bien fondee, et que ce n'est pas une opinion telle qu'ont les incredules, et quelque chose obscure qu'ils ne discernent point, et qu'ils sont là comme bestes sauvages, sans intelligence, ni raison: mais qu'il faut que nous soyons asseurez, d'autant que nous pouvons facilement cognoistre que c'est Dieu qui a parlé à nous selon le moyen que i'ay desia dit. Or il y a bien aussi ce mot, *Des choses desquelles tu as este enseigné.* Et c'est pour nous monstrer, que non seulement nous devons profiter en la foy, pour apprendre ce qui nous estoit incognu auparavant, mais afin que ce que nous avons desia entendu, soit mieux imprimé, et enraciné en nostre memoire, et que nous le puissions mieux digerer et cognoistre plus distinctement. Exemple: Iournellement on nous presche que Iesus Christ est nostre Redempteur, que par sa mort et passion il nous a acquis salut, qu'il est ressuscité pour nostre iustification, et qu'il est monté au ciel, afin de nous y preparer le lieu et prendre possession en nostre nom de l'heritage celeste. Si là dessus on dit, Et faut-il avoir les aureilles batues d'un propos qui est tant aisé de foy, et que les petis enfans peuvent facilement cognoistre? Nous avons este tant de fois preschez de cela: faut-il qu'au bout de trente ou de quarante ans nous retournions encore à nostre A B C? Voyla (di-ie) comme plusieurs parleront. Mais quoy qu'il en soit, quand nous aurons bien tout regardé, nous avons besoin (comme i'ay desia dit) d'apprendre ce qui nous est incognu, et que nous n'aurons point encores apprehendé: mais aussi de nous avancer de plus en plus en ce qui nous aura este enseigné, et en ce que nous aurons appris. Et pourquoy? Car quand nous cuiderons avoir tout sceu, et sans qu'il y ait rien à redire, il est certain qu'il y aura tousiours beaucoup de nuees parmi, qui seront pour nous esblouir les yeux: tellement que nous avons besoin que le Soleil nous luise, et que sa clarte penetre iusqu'en nos coeurs. Or quand ie parle de ce Soleil, i'enten nostre Seigneur Iesus Christ, qui est le Soleil de iustice:

que quand il aura ietté ses rayons en nos esprits, alors nous pourrons comprendre ce qui nous est monstré. Car il ne suffit pas que nos moeurs soyent conformes en apparence à ce qui nous est ordonné de Dieu, d'autant que les hommes pourront avoir apprehension d'une chose, et cependant ils la quitteront, et en seront destournez aisément. Mais il faut que nous persistions en l'obeissance de l'Evangile d'une affection vive, et que nous glorifions nostre Dieu, nous retenant tousiours comme captifs sous sa bride. Et cela est si difficile à faire, que quand nous serons parvenus à la moitié du chemin, apres avoir beaucoup travaillé tout le temps de nostre vie, ce sera beaucoup fait.

Ainsi donc retenons, quand nous venons ouyr le sermon, et que chacun lit l'Escriture en sa maison, quand nous traittons aussi la doctrine de salut, que ce ne soit pas seulement tendant à ceste fin d'apprendre de nouveau ce qui nous estoit incognu auparavant, mais pour estre confermez de plus en plus, et pour en estre mieux resolus, afin que nostre foy demeure tousiours victorieuse. Et si nous avons este bien enseignez, que nous le soyons encore mieux: et que la doctrine que nous avons receuë ait ceste asseurance dont parle yci S. Luc: afin que nous resistions à tout ce que le diable nous pourra mettre en avant, et les meschans, les ennemis de verite, et les mocqueurs de Dieu: que nous soyons armez contre tous ceux-là, en sorte que nous ne soyons iamais esbranlez, et ne flechissions pour rien qui nous puisse advenir, que nous ne persistions iusqu'à la fin en la verite, que nostre Seigneur nous a si bien verifiee et ratifiee.

Or nous nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

SECOND SERMON.

LUC. Ch. I.

5. *Au temps d'Herode Roy de Iudee, il y avoit un Sacrificateur, nommé Zacharie, du rang d'Abia: et sa femme estoit des filles d'Aaron: et le nom d'icelle Elizabeth.* 6. *Tous deux estoyent iustes devant Dieu, cheminans en tous les commandemens et ordonnances du Seigneur, sans reproche.* 7. *Or ils n'avoyent point d'enfant, à cause qu'Elizabeth estoit sterile, et tous deux estoyent fort aagez.* 8. *Adveint comme Zacharie exerçoit la Sacrificature devant le Seigneur à son rang,* 9. *Selon la coustume de l'office de Sacrificature, le sort luy escheut de faire encensemens, apres qu'il seroit entré au Temple du Seigneur.* 10. *Et toute la multitude du peuple prioit dehors à l'heure de l'encensement.*

Pource que Dieu se vouloit servir de Iean Baptiste en choses excellentes, il a voulu que dés sa naissance il fust renommé, et qu'on eust les yeux iettez sur luy, afin d'attendre, quand il seroit venu en aage, quelque chose grande de celuy qui avoit desia este marqué de une vertu celeste, et sur lequel Dieu avoit desia desployé un miracle digne de memoire. Or nous voyons que Dieu a voulu monstrer sa grace par ce moyen, quand outre l'ordre commun de nature, il a fait que ceux qui devoyent estre nommez en l'Eglise, et tenus comme des perles, naquissent (comme i'ay dit) avec miracles evidens. Et sur tout nous le voyons en Isaac, pource que c'est comme une image de l'Eglise. Dieu a voulu qu'Abraham l'ait engendré du temps qu'il estoit desia vieil et caduque, et que Sara, qui avoit este sterile toute sa vie, estoit desia comme desesperee, quant à concevoir. Là nous pouvons contempler, que Dieu suscite son Eglise, non point d'une façon commune, mais ainsi que sainct Paul en parle, appelant les choses qui ne sont point, comme si elles estoyent. Et voyla pourquoy aussi il dit en l'autre passage, que nous sommes de Dieu, signifiant que nous tenons nostre estre et nostre condition entant qu'il nous a faits, et que nous attendons l'heritage du royaume des cieux: que nous tenons, di-ie, tout cela, non point comme l'ayant de nature dés nostre naissance, mais comme par miracle.

Voyla donc pourquoy il nous est yci recité, que Iean Baptiste a este donné à Zacharie son pere, du temps que iamais on ne l'eust attendu ni pensé: mesmes Zacharie estimoit qu'il n'y eust plus d'ordre. Il avoit bien desiré lignee tout le temps de sa vie, mais alors il estoit comme forclos d'esperance, et iamais (comme i'ay dit) le monde n'eust iugé qu'Elizabeth ayant este femme sterile en la floeur de son aage, deust lors concevoir. Or donc voyla une marque que Dieu luy a donnee, afin qu'on s'attendist à veoir plus grandes choses en sa personne. Mais notons que cela ne s'est point fait à cause de luy. Car comme il a protesté en exerçant son office, il a fallu qu'il fust amoindri, et

que Iesus Christ fust exalté. Iean Baptiste n'a point cherché son excellence, ne d'avoir dignité ou reputation entre les hommes: mais de magnifier le Fils de Dieu: et se contente d'estre comme du tout aneanti, moyennant que la gloire du Sauveur reluise par tout. Ainsi donc Dieu n'a point eu simplement esgard à luy, quand il a este conceu d'une façon extraordinaire, mais afin qu'il eust plus d'authorité, pource qu'il devoit estre comme l'estoille du matin, au regard et en comparaison de nostre Seigneur Iesus Christ. Voyla le Fils de Dieu, qui est nommé le Soleil de iustice, tellement que si nous avons autre clarté, nous sommes en tenebres: car c'est la clarte seule qui nous peut conduire au salut eternel de nos ames. Or Iean Baptiste a este envoyé devant, tout ainsi que nous avons l'aube du iour devant que le soleil apparoisse. Ainsi donc tout ce qui nous est yci recité, appliquons-le à sa droite fin: c'est à scavoir, que nous cognoissions que Iean Baptiste a este ordonné tesmoin, pour nous certifier que Iesus Christ estoit le Redempteur, qui avoit este promis de tout temps, et qu'il n'est pas venu comme un homme incognu, et qui n'eust nul credit, ou ne le meritast point: mais qu'il a este annobli de Dieu en telle sorte, qu'on voit que desia du ventre de la mere il avoit este establi pour Prophete, combien qu'il n'exerçast point l'office: et que des lors Dieu avoit voulu qu'on en fust certifié, afin d'estre attentifs, et de l'escouter quand le temps seroit opportun. C'est ce que nous avons à retenir, qu'yci Iean Baptiste a este authorizé de Dieu, afin qu'il rendist tesmoignage à nostre Seigneur Iesus Christ, qui fust hors de doute: et que quand nous oyons qu'il a declaré que Iesus Christ estoit l'Agneau de Dieu sans macule, que c'estoit celuy qui oste et purge tous les pechez du monde: que nous soyons asseurez de cela, pource que Dieu a seellé sa doctrine, voire devant qu'il fust engendré ni conceu, et qu'il y a eu un miracle visible, auquel Dieu a desployé sa vertu, pour monstrer qu'il l'avoit eleu, et choisi à une chose excellente, et qui n'estoit point commune au reste des hommes.

Or pource que nous cognoissons l'intention de l'Evangeliste, ou plustost du S. Esprit, qui a parlé par sa bouche, apprenons de confermer nostre foy des aides que Dieu nous donne, et que nous ne soyons point ingrats, quand en toutes sortes il a pourveu que nous ayons une pleine certitude, pour nous fier en celuy qui nous est donné en salut, et pour nous appuyer sur sa grace: autrement ceci nous sera imputé au dernier iour, et reproché, que Dieu nous a assez ratifié la doctrine de l'Evangile non seulement par la bouche de son Fils, et de ses Prophetes: mais desia auparavant il a voulu que Iesus Christ, devant qu'il fust cognu au monde, eust tesmoignage de Iean Baptiste. Et afin que Iean Baptiste ne fust pas un homme incognu, et qu'on ne le peust pas reietter comme un homme de neant, nous voyons comme Dieu luy a imprimé une marque excellente, comme si c'estoit un Ange descendu du ciel. Si cela ne nous sert de rien, mais que nous demeurions en branle, et que nous ne soyons pas fermement establis en la verité de l'Evangile, pour batailler contre Satan, et contre tout le monde, il est certain que nostre ingratitude sera inexcusable, veu que nostre Seigneur nous a donné tous les moyens qui nous estoyent propres et utiles pour nous confermer en ce qui estoit requis pour nostre salut. Voyla donc ce que nous avons à retenir en premier lieu.

Or il nous faut despescher ce qui est yci dit, par le menu, touchant Zacharie. Il est dit *qu'il estoit de la lignee d'Aaron, estant descendu d'Abia*, et estant aussi en ce rang-là: comme David avoit ordonné que les Sacrificateurs eussent chacun leur tour, non sans cause. Car quand plusieurs sont ordonnez en un estat, chacun se repose sur son compagnon, et ainsi nul ne s'aquitte de son devoir. cela est par trop commun entre les hommes. Pour remedier donc à un tel vice, David avoit distribué et ordonné entre les Sacrificateurs, qu'ils eussent chacun leur rang, et leur tour, et que l'un ne s'attendist à l'autre, et que le service de Dieu cependant ne fust point mesprisé. Or il est dit, *que le sort estoit tombé sur Zacharie, qu'il devoit faire le perfum au Temple*, qui est comme le milieu, car il y avoit le grand Sanctuaire, et puis il y avoit le Temple, où on faisoit le sacrifice, et le perfum: il y avoit puis apres le parvis, là où tout le peuple s'assembloit: et ce perfum se faisoit deux fois par chacun iour, au soir et au matin. Voyla donc quant à ce poinct.

Or venons a ce qui est dit, *que Zacharie et Elizabeth estoyent iustes devant le Seigneur, cheminans en ses commandemens, et ordonnances.* Car ce mot de Iustifications, qui est ainsi transtaté des Grecs, se prend pour ordonnances, et statuts, et se prend aussi pour les ceremonies, et pour tout ce qui concernoit la religion, et le service de Dieu: et notamment aussi sainct Luc recite *qu'Elizabeth estoit des filles d'Aaron*, pour exprimer, que mesme entre les Sacrificateurs Zacharie avoit quelque dignite, et qu'il s'estoit maintenu en son ordre. Car toute la lignee de Levi estoit bien ordonnee pour le Temple, mais il y avoit la grande Sacrificature aux enfans d'Aaron, et d'Eleazar. Ainsi donc voyla Zacharie, qui est de l'ordre principal: et puis il ha sa femme qui est aussi de la mesme lignee. Or Dieu a voulu que ce fussent gens estimez et prisez entre le peuple. Car la naissance de Iean Baptiste autrement n'eust este si bien cognuë. comme nous

sçavons qu'aucunesfois si les personnes sont de basse condition et petite, il leur adviendra des choses grandes et memorables: mais on n'en tiendra conte, et le tout sera obscurci, d'autant qu'ils ne s'estiment point. Dieu donc a voulu que Zacharie et Elizabeth fussent comme en degre haut, et qu'un tel miracle, qui est advenu en leur maison, fust tant plus celebré par tout, d'autant (comme i'ay desia dit) qu'ils avoyent reputation entre tous fideles: afin qu'on cognust que Iean Baptiste ne s'estoit point ingeré de soy-mesme: mais qu'il avoit este suscité de Dieu, comme un Ange de paradis, pour estre tesmoin de nostre Seigneur Iesus Christ.

Or quant à ce que S. Luc recite, *qu'ils estoyent tous deux iustes devant le Seigneur, cheminans en ses commandemens*, combien que desia nous avons touché à quel propos cela est dit, toutesfois nous avons à recueillir une bonne instruction, et qui sera utile à chacun de nous, de ces mots dont S. Luc use: car il monstre en premier lieu quelle est la vraye iustice, c'est asçavoir où il n'y a point de feintise: et pourtant, que nous ne cherchions point seulement de vivre sainctement, et d'estre irreprehensibles devant les hommes, mais que sur tout nous ayons les yeux, et les sens eslevez à Dieu, pour luy complaire, et pour conformer nostre vie à sa volonté. Si donc il n'y a point d'integrité de coeur, nous pourrons estre louez des hommes tant et plus, chacun applaudira à son voisin: mais il n'y aura que fumee, ce ne sera que mensonge, et serons reprouvez de Dieu, apres que les hommes nous auront ainsi magnifiez. Apprenons donc, pour bien regler nostre vie, non seulement d'estre purs des mains et des yeux, des pieds et de la bouche: mais sur tout que nous ayons une affection droite et pure de nous addonner à l'obeissance de nostre Dieu, et que nous ne pensions, et ne disions, et ne facions rien sinon comme estans en sa presence. Et voyla pourquoy aussi non seulement en ce passage, mais ailleurs quand l'Escriture monstre quelle est nostre vraye sainctetė, elle dit, Il a cheminé devant Dieu, comme il en est parlé d'Enoch, et de ses semblables. Car on pourroit dire qu'il a vescu en toute honesteté et en toute vertu: mais d'autant que les oeuvres exterieures (comme i'ay desia dit) ne suffisent pas, et ne sont rien, sinon qu'elles procedent de ceste rondeur, et de ceste affection cordiale qui est yci notee: voyla pourquoy notamment il est yci declaré *que Zacharie et Elizabeth ont este iustes devant Dieu.* Car de faict, cependant que nous arresterons nos sens à ce monde, il nous semblera que c'est assez de nous estre acquittez à veuë d'oeil, et nous laisserons le principal. Iusques à tant donc que nous ayons appris de nous representer devant la Maieste de nostre Dieu, et de cognoistre qu'il daigne bien nous regarder, que nous sommes yci comme sur un eschaffaud, qu'il est iuge de nostre vie: iusques à tant que nous ayons cela bien imprimé et resolu, il est certain que nous serons tousiours pleins d'hypocrisie, et n'y aura en nous nulle sincerité, mais tout l'opposite. Quand donc nous voudrons nous conformer à la volonte de nostre Dieu, il est certain que nous sonderons toutes nos pensees les plus profondes, et toutes nos affections: et quand nous aurons trouvé quelque chose à redire là dedans, nous gemirons, voyans que nous sommes encores bien eslongnez de la perfection, à laquelle il nous faut tendre.

Voyla en somme ce que nous avons a observer sur ce passage. Et cela nous a este commandé à tous en la personne d'Abraham: Sois entier, dit le Seigneur, et chemine devant moy. Voyla Dieu qui requiert de nostre pere Abraham (qui est comme une figure de toute l'Eglise), qu'il n'ait point le coeur double, mais qu'il le serve d'affection cordiale. Et pour ce faire il luy dit, Chemine comme devant moy, c'est à dire, Que tu n'ayes esgard seulement aux hommes, mais que tu te ranges du tout à m'obeir et à m'estre suiet. Et pourtant pratiquons entant qu'en nous est, ceste exhortation, afin de ne nous point desbaucher quand nous serons environnez de toutes parts de beaucoup de corruptions. Qui est cause que chacun se donne une telle licence comme on le voit auiourd'huy? Nous sommes tous sacs a charbonnier (comme on dit), chacun noircit son compagnon. Et cela procede de ce que nous faisons comparaison de l'un à l'autre. Cestuy-la n'est point meilleur que moy: et quand i'auray bien regardé ce que font les autres, il n'y a nul qui me puisse rien reprocher. Voire mais chacun portera son fardeau. Et nous sommes mal advisez de penser amoindrir nos offenses, quand tout le monde aura este ainsi perverti. Ainsi donc nous ne devons point prendre occasion de scandale, par les vices qui sont desbordez par tout le monde. Tant y a que nous devons bien recorder la leçon qui nous est yci donnee, c'est ascavoir que nous cheminions devant nostre Dieu, et que nous ne soyons point si enragez de dire, Ho, ie feray ceci, et cela, d'autant que la coustume est telle, et que cela est venu en usage. Mais quand nous cognoistrons que nostre Seigneur ne change point, et combien que le monde se desbauche ainsi, que sa Loy, quoy qu'il en soit (qui est la reigle de bien et sainctement vivre) demeure neantmoins inviolable.

Or notamment il est adiousté que ceste iustice-là de Zacharie et d'Elizabeth estoit *de cheminer en toutes les ordonnances de Dieu, et en ses commandemens.* Yci nous avons à retenir que pour approuver nostre vie à Dieu, il ne nous faut point suyvre nos devotions: comme de tout temps les

hommes ont voulu servir Dieu à leur poste. Cela donc est tout abatu: et nous est monstré qu'il n'y a sainctete, il n'y a vertu ne iustice qui soit advouee et recognue pour telle devant Dieu, sinon l'obeissance de sa Loy: c'est à dire, quand nous marchons par le chemin qu'il nous monstre, sans decliner ni à dextre ni à gauche, et que nous persistons en cela, que nous n'attentons rien de nostre teste, mais que Dieu aura toute domination, et superiorité par dessus nous. Voyla (di-ie) ce que nous avons à retenir. Et d'autant plus nous faut-il bien noter ce poinct, que nous voyons que le monde s'est desvoyé à toutes superstitions et idolatries, pour n'avoir point suyvi ceste regle. Car auiourd'huy comment est-ce que les Papistes provoquent Dieu en toutes leurs observations, et qu'ils ne font que se polluer en superstitions? D'autant plus qu'ils sont devots, ils sont enflambez en rage diabolique. Or Dieu reprouve tout ce qu'ils font, et il faut aussi que tout ce qu'ils ont ainsi controuvé soit reietté de luy, comme s'ils avoyent servi à Satan. Et dont est venu cela, veu que l'Evangile avoit esté presché par tout le monde? Pource qu'ils ont eu ceste audace et temerité, de vouloir servir Dieu selon que bon leur sembloit. Et voyla dont sont venues toutes les bonnes intentions, pour mener, voire precipiter les povres ames en enfer. Voyla donc pourquoy i'ay dit qu'il nous faut bien noter ce mot, qu'il n'y a autre iustice devant Dieu, ne qui luy soit agreable, sinon que nous cheminions en ses commandemens, et que nous ayons sa Loy pour nostre reigle, et que chacun se deporte de son cuider, et de son intelligence: que tout cela soit mis bas, et sous le pied, et que la Loy de Dieu nous gouverne paisiblement, et que ce soit nostre ioug. Voyla donc en somme comme ces deux choses sont conioïntes: c'est à scavoir la iustice, et l'observation de la Loy de Dieu.

Or cependant, on pourroit trouver estrange qu'il est dit, que *Zacharie et Elizabeth estoyent irreprehensibles*. Car s'il estoit dit, Devant les hommes, cela encores passeroit: pource qu'il y en a beaucoup qui se maintiennent si honnestement, qu'on ne trouve que redire en eux, et mesme ils meritent louange devant le monde. Mais quant à Dieu, comment a-il este possible que Zacharie et sa femme Elizabeth ayent este ainsi irreprehensibles? Car il nous faut tenir ceste regle-là, que nul vivant ne se trouvera iuste devant Dieu: et quand il seroit question d'entrer en conte, que nous serions tous confus, et qu'il nous faut avoir nostre refuge à ceste priere que fait David, que Dieu ne nous iuge pas selon que nous l'avons desservi. Voyla donc une regle infallible. Or cependant nous avons à noter que Dieu apres avoir condamné tous hommes en general, grans et petis sans exception, accepte ce que ses fideles font, combien qu'il ne soit pas digne de venir devant sa face. Comme quoy? Quand l'Escriture parle de ce que nous avons de nostre naturel, elle dit que nous ne sommes qu'ordure et infection devant Dieu, quant à nos oeuvres. Et il est certain que nous sommes comme povres charongnes pourries, environnees de toute malediction. Tout ce qui procedera donc de nous, ne vaut rien, c'est autant de poison, et de venin, quant à Dieu. Et si nous produisons des fueilles, elles ne feront que tromper: car nous sommes de mauvais arbres. Il y pourra avoir quelque belle apparence, mais nul fruict, ni substance qui merite d'estre prisee. Voyla donc que c'est des hommes. Or quand il plaist à Dieu de nous conduire par son S. Esprit, alors nous commencons à bien faire, non point de nostre mouvement propre, mais d'autant que la grace nous est donnee d'enhaut, tellement qu'il faut yci oublier ceste fausse opinion du franc arbitre, de laquelle le monde a este abbruvé, et que nous cognoissions que tout le bien que nous pouvons faire, c'est d'autant que nous sommes gouvernez par l'Esprit de Dieu. Voyla donc d'où commencent les bonnes oeuvres, quel en est le principe et la source: c'est, quand Dieu nous fait nouvelles creatures, pour cheminer aux bonnes oeuvres, lesquelles il a apprestees, comme S. Paul dit. Or maintenant regardons si les bonnes oeuvres que nous faisons par la grace de Dieu, luy peuvent satisfaire, et si elles sont dignes d'estre acceptees. Il est certain que non: et il y a deux raisons. L'une est, que Dieu dit, Quiconques fera ces choses, vivra en icelles: et qui aura failli en un poinct, il sera coulpable de tous. Quand donc nous ferons une centaine de bonnes oeuvres, et qu'il y en aura une mauvaise, nous meritons d'estre condamnez comme transgresseurs: ainsi que i'ay desia allegué le passage de S. Iaques, Que quoyque nous facions, il ne nous demeurera aucun merite, quand seulement il y aura à redire en un seul poinct. Or il n'y a celuy qui puisse alleguer qu'il ait observé la Loy de Dieu: mais au contraire, si nous faisons une bonne oeuvre, il nous en eschappera une douzaine de vicieuses. Nous ne le penserons pas: mais Dieu voit plus clair que nous, comme dit S. Iean en sa canonique. Et mesme qu'on prenne les meilleures oeuvres des fideles, si est-ce qu'on ne trouvera pas encore qu'il y ait une telle pureté qu'il est requis, car iamais n'aiment Dieu de tout leur coeur, et de toutes leurs pensees et affections, d'autant qu'ils ne se peuvent despouiller de beaucoup d'infirmitez. Il est vray qu'ils tendront à Dieu d'un desir rond et entier: mais quoy qu'il en soit, il y a tousiours à redire, tellement que tout ce que nous pourrons faire, ie di mesmes par la vertu de l'Esprit de

mach, comme en son coeur. Or tout cela (comme i'ay dit) n'a pas este sans raison: car dés le commencement Dieu a voulu advertir les Iuifs, pource qu'ils estoyent descendus de la race corrompue d'Adam, que tous devoyent estre esloignez de sa face, qu'ils ne devoyent pas tant presumer, que d'approcher de luy, veu qu'ils estoyent pecheurs, pleins de macules, et d'offenses. Voyla comme en general Dieu a voulu humilier les hommes, en leur remonstrant qu'ils devoyent estre reculez bien loin de luy. Mais cependant il leur a declaré qu'en la personne d'un Sacrificateur, il les vouloit accepter: et qu'il ne faloit point, qu'ayans este ainsi humiliez, ils perdissent courage, mais qu'ils se glorifiassent en ce que Dieu par sa bonte infinie leur pardonnoit leurs fautes, et leur donnoit un moyen amiable pour venir à luy, combien que de prime face, il sembloit qu'ils en fussent reiettez, et du tout indignes d'en approcher. Or maintenant cela nous appartient. Cognoissons donc quand Iesus Christ nous est donné, que c'est pource que nous sommes bannis du royaume des cieux, et que n'ayans en nous que pollution et ordure, il faut que nous soyons comme reprouvez de Dieu, maudits iusqu'au bout, voire indignes de cheminer sur la terre: tant s'en faut que nous devions penser que le ciel nous soit ouvert. Nous devons donc estre exterminez du nombre des creatures, ie di tous ensemble, à fin que chacun apprenne de baisser la teste, considerans l'origine dont nous sommes venus, à ce que tout orgueil soit abatu en nous, et corrigé. Et pour ce faire, que nous cognoissions de quelle bonte Dieu a usé envers nous, quand il luy a pleu nous donner Iesus Christ, en la personne duquel nous luy soyons agreables. Sommes-nous donc povres pecheurs en nous? Ho, nous ne laissons d'estre iustes. Et comment? Il nous faut sortir de nous-mesmes: c'est à dire, il faut que nous soyons vuides de toute fiance de ce que nous cuidons apporter à Dieu, et que nous cherchions nostre iustice en Iesus Christ, voire ceste iustice de la foy, dont il est parlé tant souvent en l'Escriture saincte. Et c'est le principe de toute la doctrine de salut, et le fondement de toute religion. Ainsi notons bien qu'estans povres criminels devant Dieu, meritans d'estre abysmez en perdition, toutesfois nous ne laissons pas d'estre iustes. Et comment? En la personne de nostre Seigneur Iesus Christ. Et d'autant que nous sommes povres pecheurs, qui n'osons pas approcher du Sanctuaire de Dieu, il faut qu'il nous porte sur ses espaules, et en son coeur: car il s'est allié avec nous en telle condition, que tout ce qu'il ha, nous appartient, et qu'il a exercé l'office de Sacrificateur, s'offrant à Dieu son Pere en la croix, non pas pour luy (car il n'avoit point besoin d'obtenir pardon de ses pechez, il estoit pur et sans macule), mais il representoit nos personnes. Quand il est entré au Sanctuaire, il a dedié la voye, laquelle demeure tousiours fresche, comme dit l'Apostre en l'Epistre aux Hebrieux. Nous ne trouverons point d'espines, ne rien qui nous empesche de marcher, voire quand nous aurons tousiours esgard à nostre Seigneur Iesus Christ, cognoissans que de nous-mesmes nous ne pouvons sinon estre eslongnez de nostre Dieu. Voyla donc comme les figures de la Loy nous servent encores auiourd'huy: non pas que nous en ayons l'usage (car il a falu que tout cela ait cessé à la venue de nostre Seigneur Iesus Christ), mais c'est pour nous aider, d'autant que nous cognoissons que nostre foy est commune avec celle des Peres: toutesfois que Dieu nous a mis en un degré superieur, et que nostre condition est plus excellente que la leur, d'autant que nous avons la perfection de ce qu'ils n'ont eu sinon en figures bien obscures.

Voyla donc ce que nous avons à retenir quand il est dit, *que Zacharie estoit au Sanctuaire luy seul, et que le peuple estoit loin au parvis, regardant, et attendant.* Ainsi apprenons, quand nous desirerons d'estre approuvez de Dieu comme ses enfans, de ne venir point en nostre nom. Car se seroit par trop presumer, mais d'y venir comme membres de nostre Seigneur Iesus Christ, voire estans entez par foy en son corps, d'autant qu'il a voulu avoir ceste conionction avec nous. Voyla pour un item. Et puis, quand nous voudrons prier, et que nous desirerons que Dieu aussi nous exauce, que ce ne soit point en nostre nom, mais que nous bastissions tellement nos prieres, que nous sçachions que Iesus Christ est comme nostre bouche, et que ce soit luy qui porte la parole à Dieu son Pere, comme c'est par son moyen que nous avons entree au Royaume des cieux. Quant est du *perfum* c'estoit aussi bien une figure, pour monstrer que quand les sacrifices sont offerts à Dieu par sa benediction, que c'est une bonne odeur devant luy. Et sur tout cela est approprié aux oraisons. Notons bien donc en premier lieu, que quand nous servons Dieu, que ce soit en esperant que les vices, les macules, et taches qui sont en nous seront ensevelies par le merite et saincteté de nostre Seigneur Iesus Christ: que nostre vie sera agreable à Dieu par son moyen, tout ainsi qu'un perfum est de bonne odeur. Voyla pour un item. Car c'estoyent choses fort aromatiques dont on faisoit ce perfum, comme on le voit en la Loy: mais ce n'est pas que Dieu s'amusast à telles ceremonies. Il a voulu amener les fideles à une chose plus haute, et plus excellente: c'est que tout cela se devoit rapporter aux oraisons des fideles.

Or puis qu'ainsi est, quel courage devons-nous avoir d'invoquer nostre Dieu quand nous sçavons,

combien que nous soyons si povres et si miserables, neantmoins qu'il veut que nous ayons ceste hardiesse d'aller à luy, et le reclamer, declarant qu'il nous ouvrira la porte, et qu'il nous tend la main, et les bras, afin que nous venions familierement a luy? Quand nous sçavons cela, ne faut-il pas que nous soyons tant plus enflammez à nous exercer en prieres et oraisons tout le temps de nostre vie? Et pourtant, avisons bien de ne profaner une chose si saincte et si precieuse, puis qu'il est dit que nos oraisons sont des perfums: voire par similitude prinse des hommes. Car Dieu ne s'amuse point à ces choses externes. Mais d'autant qu'il a monstré cela par ceste figure de la Loy, et que par nostre Seigneur Iesus Christ nous en sommes auiourd'huy certifiez, avisons de ne point profaner une chose si saincte, c'est à sçavoir quand nous devons invoquer Dieu, que nous y venions avec crainte et humilite, ayans les testes baissees, faisans confession de nos pechez avec une vraye repentance: et puis, estans eslevez par foy à luy, d'autant que nous sçavons qu'il nous exaucera au nom de nostre Seigne Iesus Christ. Que donc nos prieres demeure vrayement sainctes, puis que Dieu les a dedie ainsi à son honneur, et qu'il declare qu'il y pre plaisir. Et gardons-nous de ravir à Dieu ce q luy appartient: comme nous voyons que ces mis rables Papistes pour faire service à leurs idoles, n'y a ne sainct, ne saincte, qui ne soit invoq entr'eux: et d'avoir leur recours à Dieu par moyen qu'il a ordonné, il n'en est point de no velles: mais il semble au contraire, qu'ils aye completé avec Satan, pour deschirer la maieste Dieu par pieces, quand ils ont ainsi abusé de l'or son, qui est le principal de son service. Que do cela demeure special à Dieu, c'est que nous ayo nostre refuge à luy seul, et que nous l'y ayons p tel moyen qu'il nous monstre, et comme il no est souvent declaré.

Or nous nous prosternerons devant la maies de nostre bon Dieu etc.

TROISIEME SERMON.

LUC. Ch. I.

11. *A donc l'Ange du Seigneur s'apparut à luy*
du costé dextre de l'autel de l'encensement. 12. *Et*
Zacharie fut troublé quand il le veit, et crainte le
saisit. 13. *Alors l'Ange luy dict, Zacharie, ne crain*
point: car ta priere est exaucee, et ta femme Elisa-
beth t'enfantera un fils, et tu appelleras son nom Iean.
14. *Et en auras ioye et liesse, et plusieurs s'esiouiront*
de sa nativite. 15. *Car il sera grand devant le Sei-*
gneur, et ne boira ne vin ne cervoise: et sera rempli
du sainct Esprit desia dés le ventre de sa mere.

Il n'y a rien qui doyve ou puisse esiouir plus les fideles, que quand ils sentent que Dieu leur est prochain et present. Car sans cela aussi nous sommes plus que miserables. Si Dieu destourne sa face de nous, et qu'il ne daigne pas en avoir le soin, que nous reste-il? Mais à l'opposite, quand Dieu use d'une telle humanite, qu'il s'approche de nous, combien que nous soyons povres vers de terre, et nous fait sentir que iamais il ne s'en veut eslongner, voyla en quoy gist toute nostre felicite et repos. Ainsi, quand nous avons quelque signe de la presence de Dieu, c'est une bonne occasion de nous esiouir. Mais tant y a que d'autre costé, si faut-il que nous soyons effrayez, quand Dieu se monstre et se declare ainsi à nous. Et ce po double raison: L'une, afin que nous ayons une vi apprehension de sa maieste, pour estre mieux a seurez qu'il n'y a point d'illusion, ni de tromperi et puis l'autre, c'est qu'il nous faut estre abatı pour rendre à Dieu l'honneur qu'il merite. Car y a tousiours de l'orgueil en nous, et faut qu soit corrigé par une vraye humilite: ou autreme iamais Dieu ne sera glorifié selon qu'il en est gne. Et c'est pourquoy l'Escriture saincte, toute fois et quantes qu'elle recite que Dieu est appa à ses serviteurs, adiouste qu'ils ont este effray Et comment cela? Ce n'est pas que Dieu les vo lust comme effaroucher, et les chasser loin: m il les a voulu preparer à recevoir une vraye io de ce qu'il leur estoit ainsi familier. Et commen En premier lieu, il faloit qu'ils cognussent, et qu' eussent aussi une pleine certitude que c'estoit Di qui se manifestoit ainsi. Car selon que nous avo nos esprits rudes et debiles, nous pourrions tou iours estre en doute si c'est un songe ou resver si c'est un fantosme ce que nostre Seigneur se d clare, ou bien si c'est une verite, à laquelle il no faille tenir. D'autant donc que nous sommes ai suiets à douter, il faut que pour bien faire nost proufit de ce que Dieu se declare à nous, il no imprime des marques de sa maiesté. Car il

impossible que nous apprehendions quelle est la gloire de Dieu, que nous ne soyons troublez en nous-mesmes. Car qu'est-ce que de nous, et de nostre vie? Premierement nous ne sommes qu'un ombrage, comme l'Escriture nous appelle: nous sommes terre et cendre. Et quelle convenance donc y a-il entre celuy, devant la face duquel les montagnes descoulent comme neige? qui peut reduire à neant toutes choses par un seul regard? et nous qui ne sommes que vanite? Ainsi donc, quand l'Escriture nous monstre que les saincts ont este effrayez à la presence de Dieu, notons la fin pourquoy. C'est à ce qu'ils fussent tant mieux asseurez que les visions qu'ils recevoyent, estoyent de Dieu. Ce qui ne peut estre, sinon qu'il leur feist apprehender quelle estoit sa gloire celeste. Or par consequent il a falu qu'ils conceussent une crainte et frayeur: voire, pource que la foiblesse qui est en nous, ne peut gouster que c'est de Dieu, sinon que nous soyons espouvantez quant et quant. Et de faict, voyla nostre pere Abraham qui nous en a monstré l'exemple. Car quand il cognoist que ce sont Anges de Dieu qui sont venus en son logis, et qu'il faut qu'il parle: Helas, qui suis-ie, dit-il? Oseray-ie bien ouvrir la bouche pour adresser mon propos à mon Dieu, veu que ie ne suis que terre et pourriture?

Ainsi nous voyons que ceste crainte-là a este tousiours profitable aux saincts peres. Comme auiourd'huy, combien que nous n'ayons pas telles visions, si est-ce toutesfois qu'il nous faut cognoistre la presence de Dieu en sa parole, quand il nous rend tesmoignage de sa volonte. Si nous sçavons que c'est Dieu qui parle, il faut que nous tremblions, comme dit le Prophete Isaie. Autrement la parole qui nous est preschee, nous sera en mespris, ou bien nous l'orrons tant froidement, que tout ce qui nous sera monstré sera tantost escoulé, et comme esvanouy. Ainsi donc il faut que nous soyons touchez de crainte, pour recevoir ce qui nous est annoncé au nom de Dieu, et que nous soyons persuadez que c'est sa verite infallible. Or il y a le second, c'est que si Dieu ne se monstre tel, iamais nous ne viendrons à luy en droite humilite. Car nous sommes enflez de folle presomption: chacun cuidera estre sage et iuste, et ne pouvons pas nous despouiller de ceste arrogance, qui est tant enracinee en nous de nature. Il faut donc que Dieu la corrige comme par un remede violent. Et ainsi quand il se monstre, il nous fait saisir de frayeur. Et pourquoy? Afin que nous luy donnions la louange qu'il merite, que nous luy portions la reverence que nous luy devons, tellement que nous soyons aneantis du tout en nous-mesmes. Car cependant que nous cuidons estre ou valoir quelque chose en nous, il est certain que la gloire de Dieu est obscurcie d'autant, et venons tousiours comme la teste levee, voire les cornes. Car nous sommes comme bestes sauvages iusques à ce que Dieu nous ait mattez par force. Ainsi donc il faut que nous soyons touchez de crainte pour nous esiouir en nostre Dieu, tellement que nous soyons confus en nous-mesmes, cognoissans quels nous sommes: et alors nous viendrons à luy. Et ceste severité de laquelle il use pour parler à nous, sera en la fin toute pleine de ioye: et ne dirons pas avec sainct Pierre, Seigneur, retire toy de moy: car ie suis un povre pecheur: mais cognoissans qu'il n'y a en nous que povreté et misere, qu'il n'y a que peché, tant plus serons-nous incitez d'approcher de nostre Dieu, qui est la fontaine de toute iustice.

Et cest pourquoy maintenant il est dit par S. Luc, *que Zacharie ayant veu l'Ange, qui s'estoit monstré au costé de l'autel, a este effrayé:* et non seulement cela, mais que *crainte l'a saisi:* qu'il a este comme abatu. Si un tant sainct personnage, qui cheminoit (comme desia nous avons veu) en si grande sainctete, qu'il est yci proposé comme un miroir de perfection: si cestuy-la a este effrayé de la presence de l'Ange, nous avons plus grande raison de nostre costé, voire pour les deux causes que nous avons alleguees. Car Zacharie s'estoit tout accoustumé de porter à Dieu la reverence qu'il luy devoit, et neantmoins encores a-il falu qu'il fust enseigné de ceste façon. Or que chacun de nous s'examine, et nous trouverons que la Parole de Dieu nous est si estrange, que sa verite nous est tant obscure, à cause que nous sommes plongez en nos tenebres, que nous ne pouvons estre vrayement resolus en la foy, ni estre appuyez sur la doctrine de l'Evangile, si nous ne sommes disposez par ce moyen, c'est à sçavoir que Dieu nous fasse sentir sa vertu, voire la vertu de son sainct Esprit, telle que nous soyons contrains de confesser que c'est luy qui parle. Il y a pour le second, que nous sommes tant addonnez à nos affections, qu'il faut bien que Dieu nous tienne en un ioug dur et estroit pour nous dompter. Car il y a aussi bien ceste folle outrecuidance qui nous deçoit, et nous enyvre, à sçavoir que nous pensons bien avoir des vertus en nous, par lesquelles Dieu nous est comme obligé. Et ainsi il faut en toutes sortes que nous soyons abatus, et que nous pensions que c'est un trop grand maistre que Dieu, pour se iouer avec luy: et que nous soyons ravis, pour porter l'honneur à sa gloire tel qu'elle merite: et que d'autre costé aussi nous sçachions que nous serions abysmez de sa presence, sinon qu'il eust pitie de nous, et qu'il nous supportast. Et aussi il faut bien quand nous lisons sa parole, ou que nous l'oyons quand elle nous est preschee, que nous cognoissions là nostre vanite, si les choses nous semblent encores

rudes, que nous cognoissions que nous avons tresmal profité en l'eschole de Dieu: et prions-le qu'il nous esclaire tellement par son S. Esprit, que nous apprehendions que c'est de sa grandeur infinie. Et que d'autre costé nous cognoissions quels nous sommes, quel est nostre estat et condition: et que là dessus nous soyons duits et façonnez pour recevoir la parole de Dieu en telle humilite qu'il appartient, et nous assuietir du tout à luy, et de trembler quand il parle. Voire, non pas que ceste crainte-là ou frayeur nous doyve faire reculer de luy: mais afin que nous soyons tant mieux disposez à l'escouter: cognoissans que si nous sommes desnuez de tout bien, il est prest de nous en eslargir: et que si nous ne cognoissons en nous raison pour laquelle il se manifeste à nous, il ne veut pas neantmoins que nous venions devant son siege iudicial, pour estre appelez à conte: mais qu'il ha un giron paternel, pour nous recevoir, et nous embrasser, et nous monstrer qu'il n'y a en luy que toute douceur et humanite.

Et c'est ce que S. Luc adiouste, *que l'Ange a dit à Zacharie, Ne crain pas: car ta priere a este exaucee.* Nous voyons donc, que Dieu n'a point voulu laisser son serviteur Zacharie en perplexite et angoisse, mais seulement qu'il s'est fait ouverture, et s'est donné acces, afin que Zacharie receust la promesse qui luy devoit estre donnee, comme procedante de celuy qui ne peut mentir, et qui est la verite, et aussi qu'il s'assuietist à luy en toute reverence. Or notons bien quand il dit, *Ne crain pas: car ta priere a este exaucee:* que c'est une raison que l'Ange ameine, pour delivrer Zacharie de ceste frayeur et destresse en laquelle il estoit: c'est ascavoir que Dieu luy estoit propice. Ainsi quand nous avons cela, que Dieu nous aime, qu'il nous est favorable, voyla toute crainte qui est facilement deschassee de nous. Non pas que nous n'ayons quelque crainte. Et aussi ce n'a pas este l'intention de l'Ange de dire que Zacharie ne devroit nullement craindre: mais il a voulu moderer ceste crainte-là, et l'addoucir en sorte qu'il fust capable d'ouyr paisiblement ce qui luy devoit estre annoncé. Notons bien donc que nous ne pouvons pas estre vuides de toute crainte. Encores que Dieu nous testifie qu'il sera nostre pere, et qu'il nous propose sa grace si doucement que rien plus, encores est-il impossible que nous ne le craignions. Car il nous faut tousiours prattiquer ce qui est dit au Pseaume cinquieme, Encores t'adorerons-nous en ton temple en la multitude de ta bonte: c'est à dire, Nous prendrons hardiesse d'approcher de toy, et nous presenter devant ta face, cognoissans que tu nous veux estre pitoyable: ayans aussi experimenté les graces que nous avons receues de toy, nous aurons une droite confiance. Mais il est dit quant et quant, qu'il nous le faut adorer en sa crainte. Or là David conioint ces deux: c'est asçavoir, que nous venions hardiment à nostre Dieu, pource qu'il est prest de nous recevoir d'une façon paternelle: mais que cela n'engendre pas une fierté en nous, et que nous ne prenions point occasion de mespriser celuy qui s'abaisse ainsi, pour nous eslever à soy.

Voyla donc ce que nous avons à observer quant à ceste crainte: que l'Ange n'a pas entendu que Zacharie doyve estre insensible, qu'il doyve là demeurer endormi, pour n'estre point esmeu ni touché d'aucune reverence: mais qu'il ne doit pas estre tellement saisi de frayeur, que cela l'estonne en sorte qu'il ne puisse recevoir la promesse qui luy doit estre apportee. Car si nous sommes preoccupez de telle frayeur du iugement de Dieu, nous ne pouvons recevoir nulle consolation, qui nous soit proposee de l'Escriture saincte, nous fermons la porte à tout ce qui nous peut secourir en telle necessite. Ainsi donc il faut que nostre crainte soit moderee. Et en somme, apprenons à l'exemple de Zacharie, toutesfois et quantes que nostre Seigneur nous declare que nous trouverons grace et misericorde envers luy, que combien que nous ayons occasion d'estre du tout esperdus, et transis en nousmesmes, si devons-nous prendre courage pour venir à luy, et escouter d'une foy paisible tout ce qu'il nous proposera: c'est ascavoir, pour estre asseurez de nostre salut, où gist toute sa bonte et faveur paternelle. Voyla donc ce que nous avons à observer sur ce passage. Et ainsi, quand nous n'aurons pas cela imprimé en nos coeurs, que Dieu nous vueille estre Pere, il est certain que nous demanderons sinon de iamais n'ouyr parler de luy: et semblera qu'on nous voudra trainer à la torture, ou au gibet, toutesfois et quantes qu'on en fera quelque mention. Et voyla en quel estat sont tous incredules: c'est qu'ils voudroyent que toute memoire de Dieu fust ensevelie. Et pourquoy? Ils ne peuvent sentir, ni se persuader qu'ils trouvent quelque faveur envers luy: et non sans cause: car aussi ils repoussent toutes les promesses, par lesquelles ils devroyent estre certifiez de cela. D'autant plus donc nous faut-il chercher le remede qui nous est yci monstré par S. Luc: c'est, que quand nous serons estonnez en nos consciences, et que nous apprehenderons ce que nos pechez meritent devant Dieu: c'est ascavoir l'horrible condamnation, de laquelle nous sommes dignes, que là dessus nous goustions ses promesses, et que nous n'ayons point les oreilles bouchees à icelles: mais quand nous aurons entendu que Dieu veut avoir pitie de nous, et qu'il est prest de nous recevoir à merci, que nous venions à luy en telle sorte, que nous prenions occasion de nous esiouir: et si nous avons quelque crainte qui nous empesche d'appro-

cher de luy, que nous venions, quoy qu'il en soit, nous y presenter, et que nous prattiquions ce mot où il est dit, *que la priere de Zacharie a este exaucee.* Car là il y a un certain tesmoignage de l'amour que Dieu nous porte, quand nous sommes certains qu'il ne reiette point nos prieres et oraisons, d'autant qu'en cela il monstre qu'il nous tient du nombre et du rang de ses enfans. Et c'est aussi le plus grand privilege que nous ayons, de le pouvoir reclamer comme nostre Pere. Et voyla en quoy nous appercevons le fruict et l'effect de la foy, que nous avons en nostre Seigneur Iesus Christ: c'est, que tout ainsi que l'incredulite nous tient du tout forclos du royaume des cieux: aussi l'ouverture nous y est faite, et y avons entree familiere, tellement que nous ne pouvons point douter que Dieu ne se declare nostre Pere, et qu'il ne nous tienne pour ses enfans, quand il nous fait ceste grace, que nous le pouvons reclamer.

Au reste, on pourroit yci faire une question, asçavoir si Zacharie estant au sanctuaire, prioit pour avoir lignee: car cela n'estoit point convenable au temps ni au lieu: il estoit là au nom du peuple. Il est vray qu'il faloit bien que les Sacrificateurs de la Loy priassent pour obtenir remission de leurs pechez, aussi bien que pour toute la multitude: mais cependant si ne faloit-il point que Zacharie en priant, et faisant l'office de Sacrificateur, priast Dieu pour avoir lignee, ne qu'il luy souveinst de ce qui concernoit sa maison et son estat particulier. Or la solution est bien aisee. Car l'Ange ne parle point de la requeste qu'il a formee pour lors, faisant le perfum, mais du desir qu'il a eu tout le temps de sa vie: comme s'il disoit, Tu as estimé que Dieu t'avoit comme reietté à demi, d'autant qu'il ne t'a point donné lignee: or maintenant ie t'annonce que ce desir-là n'a point este frustratoire. Il le t'a semblé iusques yci, mais maintenant Dieu t'a exaucé, d'autant qu'il te donnera lignee. Voire, non pas comme tu l'as entendu: car il surmontera bien tous tes souhaits, veu que le *Fils que tu auras, sera grand devant luy,* et non seulement tu en seras resiouy comme pere, mais la ioye en sera commune à tous fideles: voire à cause de son office: *car il sera grand devant le Seigneur:* il sera ordonné Prophete: ouy mesmes pour ramener à Dieu ceux qui en ont esté comme reculez auparavant. Il sera donc pour remettre en ordre le peuple d'Israel, qui est auiourd'huy en horrible confusion. Voyla en somme ce qui est contenu au dire de l'Ange. Or il nous faut retenir ce qui a esté desia touché: c'est à sçavoir que nous sommes par trop ingrats et malins, quand la seule asseurance qui nous est donnee de la bonte et de l'amour de Dieu envers nous, ne nous peut contenter. Voyla donc ce qui nous doit retenir à Dieu, c'est à sçavoir que nous cognoissions qu'il nous est favorable, combien qu'il n'y ait que povreté en nous. Et cela aussi nous doit faire surmonter toutes les afflictions de ce monde, comme sainct Paul en parle. Si nostre Seigneur nous exerce en beaucoup de miseres, d'angoisses, de fascheries, et de solicitudes, tellement qu'on nous iuge comme gens à demi perdus, tant y a que la seule amour de nostre Dieu, quand elle sera engravee en nos coeurs par le tesmoignage du Sainct Esprit, nous doit faire surmonter toutes tentations, et cognoistre que nous sommes bienheureux quand Dieu nous ayant receus et adoptez pour ses enfans au nom de nostre Seigneur Iesus Christ, nous cognoist et advouë tousiours pour tels, et veut faire office de pere envers nous. Que cela donc nous suffise, à fin qu'estans retenus de ce goust et saveur que nous avons de la bonte de Dieu, nous puissions batailler contre tous les assaux que Satan nous dressera, et porter patiemment toutes les miseres de ceste vie caduque. Voyla en somme ce que nous avons à retenir.

Or il faut aussi reduire en memoire ce que nous avons declaré par ci devant, c'est que tout ce que recite S. Luc n'est pas seulement au regard de Zacharie, ni de Iean Baptiste son fils, mais que c'est pour l'instruction generale de toute l'Eglise. Et voyla pourquoy notamment il est exprimé, *que beaucoup de gens s'esiouiront en sa nativite.* Le diable a converti ceci en une grande mocquerie, induisant les povres idolatres à superstition. En la Papauté on fera feste solennelle chacun an, pour celebrer la naissance de S. Iean Baptiste, et puis là dessus les feux de ioye seront faits, qui seront pleins de sorcelerie. Or voyla une belle ombre de devotion de prime face. Car puis qu'il a este dit par l'Ange Gabriel, que non seulement Zacharie s'esiouira de la nativite de Iean Baptiste son fils, mais tous les fideles en l'Eglise: voyla une ioye commune, de ce que ce sainct personnage est nay. Et pourquoy donc n'en ferons nous solennité par chacun an, veu qu'il n'est pas dit de nul autre sainct, qu'il nous fale faire des feux de ioye, comme de Iean Baptiste? Voyla comme le diable a introduit non seulement une superstition, mais une pure sorcelerie, sous ombre d'ensuyvre ce qui est yci dit. Et puis, nous sçavons que les Papistes voulans honorer les saincts, en font des idoles: et c'est tousiours autant d'abominations devant Dieu. Mais il y a eu une autre astuce du diable, c'est qu'il a voulu aneantir la ioye, de laquelle il est yci fait mention. Or ceste ioye-là n'est point de ribler et de danser, de brusler du bois, et de faire des banquets à l'entour: mais c'est que nous cognoissions pourquoy S. Iean Baptiste a este envoyé, et à quelle fin: et que nous sçachions ce que Dieu nous a representé en sa personne, c'est asçavoir qu'il est un Prophete, voire

en toute sa vie. Or venons maintenant à considerer pourquoy Dieu a voulu qu'il s'absteinst de vin. C'a esté pour le preparer, et le dedier du tout à soy: comme nous voyons le semblable en Samson. Voyla donc Dieu qui a reservé Iean Baptiste, et luy a donné une marque, laquelle de soy n'est pas grande chose. Car quand Iean Baptiste n'eust point eu ceste abstinence, il est certain qu'il n'eust pas laissé d'estre Prophete aussi excellent qu'il a esté. Et de faict, si Iean Baptiste avoit eu une grande perfection pour ne point boire du vin, Iesus Christ seroit mis comme à ses pieds: ainsi qu'il le dit, Iean Baptiste est venu ne beuvant point de vin, et vous n'avez tenu conte de luy, vous n'avez point profité en sa doctrine, vous avez esté endurcis plus que au paravant: et moy ie suis venu beuvant du vin, et cependant comment suis-ie receu de vous? Voyla Iesus Christ qui fait comparaison de luy avec Iean Baptiste, et dit qu'il ne s'est point abstenu de vin. Il faut donc conclure qu'il n'y a point de perfection en ce que Iean Baptiste n'a beu que de l'eau. Mais il nous faut noter la fin que i'ay touchee, c'est à sçavoir, que Dieu l'a voulu marquer d'un signe exterieur, pour dire, Cest homme est sanctifié à mon usage, ie l'ay retenu pour choses grandes. Quand on a veu que Iean Baptiste s'abstenoit de vin, il faloit qu'on attendist l'heure et le temps opportun que Dieu le vouloit mettre en oeuvre, et qu'on cognust que cela estoit pour luy acquerir credit et authorité, afin que quand il viendroit à publier la predication qui luy estoit commise, qu'on ne s'enquist pas, Qui est-ce? Quel tesmoignage ha il pour l'authoriser? Et comment sçavons-nous qu'il est Prophete de Dieu, et qu'il est envoyé par luy? Afin donc que la doctrine de Iean Baptiste ne fust pas tenue comme nouvelle, et qu'on ne peust aucunement douter de luy, d'autant qu'il n'auroit point eu de signes, ni de marques, voyla pourquoy dés sa naissance, c'est à dire dés qu'il estoit petit et enfant, Dieu a voulu qu'on eust les yeux sur luy, pour attendre ce qu'on n'y voyoit pas encores. Bref, nous avons à noter en premier lieu, que ceste abstinence de vin n'a pas esté comme une vertu excellente en Iean Baptiste, mais que ç'a esté seulement une signature que Dieu luy donnoit dés lors, afin qu'on le recognust Prophete, quand il seroit venu en aage. Et pourtant, quand les Papistes alleguent ce lieu yci pour prouver leurs voeus d'abstinence de certaines viandes, en cela ils se monstrent par trop ridicules. Car comme bestes brutes ils vont fouiller tousiours du museau, et quand ils rencontrent quelque chose à leur poste, ils heurtent et renversent toute droicte intelligence. Et ce n'est pas seulement en ce poinct qu'ils brouillent tout: mais voyla comme ils en font en toutes autres choses. Comme quant à ceste ioye, de laquelle il est yci parlé, que doyvent avoir les fideles à cause de la nativite de Iean Baptiste, les Papistes sont là comme pourceaux qui vont imaginer une ioye pollue et profane, qui est pour aneantir toute la grace de Dieu. Autant en est-il donc de ceste abstinence de vin. Ho voyla, diront-ils, c'est une grande vertu de s'abstenir de boire vin. Et cependant les rustres n'ont garde de s'obliger à cela: mais ils monstrent bien tousiours qu'ils sont ceux qui imposent de grans fardeaux sur les espaules d'autruy, et cependant n'y voudroyent pas toucher du petit doigt, comme nostre Seigneur Iesus Christ reproche aux Scribes et Pharisiens de son temps. Car qu'on aille visiter tous ces saincts personnages, que le monde avoit en admiration durant les tenebres, comme les Chartreux, qui s'abtiendront de manger chair: les Celestins et autres, qui ne mangeront de chair ne beurre: qu'on regarde (di-ie) comment ils se portent au boire. Il est certain qu'ils se revengent contre Dieu: et d'autant que la chair leur est ostee, il faut qu'ils soyent nourris de vin, et qu'en ce qui leur est permis de manger, ils se crevent: et ainsi en se despitant contre Dieu, ils se veulent recompenser comme par cholere. Par cela donc on voit que ce sont mocqueurs en tout ce qu'ils alleguent. Mais encores quand ils s'abstiendroyent de boire vin, il est certain que ce seroit une pure sotise, d'autant qu'yci Dieu n'a point voulu proposer à ses fideles un exemple en la personne de Iean Baptiste, qu'on doyve ensuyvre: mais il a voulu monstrer qu'il l'avoit dedié à soy, comme un homme sacré, et qu'il n'est plus comme du rang des hommes, d'autant qu'il le reservoit à une vocation excellente. Voyla ce que nous avons à retenir. Or cependant quant à l'usage du boire et du manger, il nous faut tenir la regle qui nous est donnee en l'Escriture saincte, c'est à sçavoir d'attrempance. Et ceux qui ne peuvent soustenir le vin, seroyent bien sages, quand ils en prendroyent par mesure: ce leur seroit une belle vertu de cognoistre, I'ay ce vice en moy de me charger de vin: i'ay la teste et le cerveau trop debile pour le porter: ainsi il faut que ie m'en abstienne, ou que ie le modere tellement que cela ne me nuise point. Quoy qu'il en soit, cognoissons qu'il y doit avoir une telle temperance, et sobriete entre nous, que nous ne profanions point les creatures de Dieu, qu'elles ne soyent point souillees par nos appetis desbordez. Et cependant que nous cognoissions tousiours la diversité qui est entre nous et Iean Baptiste.

Mais notamment il est yci dit, *qu'il sera rempli du Sainct Esprit dés le ventre de la mere.* Ceci doit estre conioint avec ce que nous venons de declarer: mais si est il beaucoup plus grand, et doit estre mis en degre plus haut: tout ainsi que les choses spiri-

tuelles meritent bien d'estre preferees aux choses externes. En somme sainct Luc recite, que Dieu a voulu monstrer Iean Baptiste dés sa naissance estre ordonné pour luy servir de Prophete, pour apporter un message qui resiouiroit tout le monde, d'autant que c'est le salut eternel de nos ames, que nous soyons reconciliez à nostre Dieu et Pere. Il y a donc eu deux marques en Iean Baptiste, à fin que sa predication fust autentique, et que nous peussions despiter tout ce que Satan tasche de nous mettre en avant pour nous desbaucher, et rendre les promesses de Dieu douteuses. L'une des marques est spirituelle, c'est *qu'il a este rempli du Sainct Esprit.* On a donc veu que ce ieune enfant n'estoit pas seulement d'un esprit bon et aigu, et qui promettoit beaucoup: mais qu'il estoit comme separé du rang commun, et que Dieu s'en vouloit servir en une chose digne et precieuse: et puis, qu'il s'est abstenu de vin, qui estoit une marque inferieure, et au dessous. Voyla ce que nous avons à retenir. Or pour conclusion, apprenons de recevoir ce qui est dit de Iean Baptiste, non pas pour magnifier sa personne, comme il ne l'a pas appeté, et aussi il nous desavouëroit en cela: mais à fin que sa doctrine nous soit seellee comme du cachet de Dieu, d'autant qu'en toutes sortes il a este approuvé, et Dieu a ratifié qu'il estoit envoyé de par luy. Ainsi donc, que l'ambassade que Iean Baptiste a portee de son temps, nous soit auiourd'huy toute resoluë, et que nous n'en doutions point, puis que Dieu l'a ainsi approuvé. Et combien qu'il ne converse pas entre nous, s'abstenant de boire vin, qu'il nous suffise que nostre Seigneur l'a envoyé, et qu'il a voulu que son tesmoignage nous servist avec telle certitude, comme nous avons dit. Faisons donc nostre profit de ce que nous lisons yci de Iean Baptiste, non pas pour nous attacher à luy, mais pour nous conduire plus loin. Car toute son estude a este de nous recueillir à nostre Seigneur Iesus Christ, afin qu'il soit chef sur tous, et grans et petis. Que donc auiourd'huy nous soyons tant mieux certifiez de la doctrine de Iean Baptiste, pour estre confermez en la foy de nostre Seigneur Iesus Christ, et pour nous asseurer là dessus, tellement que nous n'en soyons point desbauchez. Et puis qu'en toutes sortes Dieu l'a ainsi voulu marquer, que nous ne mesprisions point, quoy qu'il en soit, ce qui nous sembleroit estre chose petite de prime face, que Iean Baptiste n'ait point beu de vin: notons (di-ie) que nostre Seigneur n'a point fait cela en vain, et qu'auiourd'huy une telle leçon ne nous est point inutile, puis que Dieu l'a ainsi voulu appliquer à nostre usage et instruction. Le reste ne se peut pas despescher maintenant, il sera reservé à une autre fois.

Or nous nous prosternerons devant la maieste de nostre bon Dieu etc.

QUATRIEME SERMON.

LUC. Ch. I.

16. *Et convertira plusieurs des enfans d'Israel au Seigneur leur Dieu.* 17. *Et ira devant luy en l'esprit et vertu d'Elie, afin qu'il convertisse les coeurs des peres aux enfans, et les rebelles à la prudence des iustes: afin qu'il appreste au Seigneur un peuple bien preparé.* 18. *Zacharie dit à l'Ange, Comment cognoistray-ie ceci? car ie suis ancien, et ma femme est fort aagee.*

Nous avons commencé à veoir, que non sans cause Dieu a commis Iean Baptiste à cest office et charge, de recueillir ceux qui estoyent auparavant dispersez. Car tout estoit confus au peuple d'Israel, du temps que nostre Seigneur Iesus Christ est apparu: tellement que les choses estoyent venuës en telle extremite, que le service de Dieu estoit corrompu, et toute la doctrine abastardie, tout estoit plein de superstitions. Et cependant le peuple s'estoit abbruti de longue main, qu'il n'y avoit plus ne crainte de Dieu, ni integrite aucune. Et en cela s'est mieux monstree la grande misericorde de Dieu, de ce qu'il a eu pitie de ces miserables qui s'estoyent ainsi du tout alienez de luy. Car selon que les hommes sont du tout abysmez en perdition, quand Dieu esmeu de pitie encores les retire, en cela on cognoist beaucoup plus sa bonte inestimable. Il a donc falu que Iean Baptiste marchast comme un heraut devant nostre Seigneur Iesus Christ, afin que ceux qui s'estoyent ainsi eslourdis, fussent resveillez, et qu'ils cognussent que nonobstant leur ingratitude, Dieu neantmoins les avoit receus à merci, et que le Redempteur qui avoit este promis à leurs peres de tout temps, et qu'on avoit si longuement attendu, maintenant leur seroit envoyé. Pour ceste cause il est dit que *Iean Baptiste convertira les coeurs.* Et comment? Par sa predication.

Or il est vray que la parole procedante de la bouche d'un homme n'ha pas ceste vertu de changer les coeurs. Car il est dit que Dieu nous cree et nous reforme, quand il luy plaist de nous attirer à soy. Ceci donc ne peut pas competer à la voix d'un homme, qui n'est qu'un son qui s'esvanouit en l'air. Mais nous avons à noter, que Dieu desploye la vertu de son sainct Esprit, selon qu'il luy plaist de besongner par ses instrumens exterieurs qu'il ordonne. Pour ceste cause il est dit que l'Evangile est sa puissance en salut à tous croyans. On pourroit trouver estrange cela de prime face, que la puissance de Dieu soit en la parole d'un homme. Or elle n'y est pas attachee. Car sans que nul homme parle, Dieu nous pourroit bien tous attirer à soy. Il ne fait donc point cela de necessite. D'autre part, nous voyons que la doctrine ne fera que batre les oreilles souventesfois, sans qu'elle touche les coeurs. Ce n'est point donc que Dieu soit obligé à la parole qui se presche, mais tant y a qu'il luy plaist s'en servir. Et quand il l'applique ainsi en usage, il la fait quant et quant valoir. Voyla comme ceux qui sont ordonnez ministres de la parole de Dieu, et pasteurs en son Eglise, pour enseigner le peuple, convertissent les coeurs à leur Dieu. Car Dieu ne permet pas que le labeur soit du tout vain, et sans fruict. Mais cependant notons que les hommes ne peuvent rien d'eux-mesmes, sinon entant que Dieu leur donne. Et quand ils auroyent le sçavoir qu'il est impossible d'imaginer, et faconde de mesmes, que tout cela ne proufitera rien, sinon que l'Esprit de Dieu entrevienne.

Et voyla pourquoy notamment il est dit en ce passage, que *Iean Baptiste convertira plusieurs des enfans d'Israel*, et n'est point yci parlé de tous en general. Et pourquoy est-ce que la doctrine de Iean Baptiste a profité envers les uns, et que les autres sont demeurez endurcis? C'est d'autant que Dieu a voulu monstrer qu'il se reserve cela comme de privilege, de convertir ceux que bon luy semblera. Il est vray que le moyen de ceste conversion est sa parole: mais quoy qu'il en soit, il nous faut tousiours revenir à ce que dict sainct Paul au troisieme chapitre de la premiere epistre aux Corinthiens, que celuy qui plante n'est rien, celuy qui arrouse n'est rien, mais Dieu qui donne l'accroissement, est celuy auquel il faut attribuer toute louange. Il prend la similitude des laboureurs de pré, ou des iardiniers, qui prendront assez de peine, mais tant y a que c'est la benediction de Dieu qui fait que le pré fructifie. Car les hommes se pourroyent tourmenter beaucoup, et se rompre bras et iambes, qu'ils n'avanceront rien, mais reculeront plustost. Cognoissons donc que Dieu n'a point donné les moyens inferieurs dont il use, afin d'obscurcir sa gloire et sa vertu. Et si cela est és choses basses et petites qui concernent seulement la nourriture des corps, par plus forte raison quand il est question du salut de nos ames, qui est une chose beaucoup plus precieuse, il faut bien que le bras de Dieu soit yci cognu, et qu'on ne pense pas qu'il ait resigné son office aux hommes mortels, quand il les a constitué messagers de sa parole: mais selon qu'il luy plaist de les appliquer en oeuvre, qu'aussi il besongne par eux: mais c'est de sa propre vertu. Quoy qu'il en soit, nous sommes yci condamnez d'ingratitude, quand nous ne serons point touchez au vif de la parole de Dieu, laquelle nous est fidelement annoncee. Quand donc Dieu nous suscite gens qui s'acquittent de leur devoir, et nous annoncent ce qu'ils ont receu de luy, si nous demeurons comme des troncs de bois, et qu'ayans ouy la predication, nous retournions chacun en sa maison comme nous estions venus, il est certain qu'entant qu'en nous est, nous avons aboli la vertu que Dieu nous presentoit en sa parole, et sommes coulpables d'avoir reietté le salut qui nous estoit presenté et offert. Aussi toutesfois et quantes que nous lisons l'Escriture saincte, ou que nous venons au Temple pour recevoir quelque instruction, apprenons qu'il nous faut estre touchez, voire iusqu'au plus profond du coeur. Car ce n'est point assez que nous ayons entendu en nostre cerveau ce qui aura este prononcé, mais il faut que la foy prene racine vive, à ce que nous soyons affectionnez de nous ranger à Dieu, que nous soyons enflammez d'un desir d'estre du tout dediez et addonnez à luy. Et d'autant que nous avons des coeurs de pierre, pleins de rebellion et de malice, prions Dieu, que selon qu'il luy plaist que nous soyons enseignez par la bouche des hommes, aussi son Esprit besongne au dedans: en sorte que sa parole ne s'escoule pas, qu'elle ne nous eschappe pas, mais que nos affections et pensees en soyent transpercees. Voyla en somme ce que nous avons à retenir de ce qui est yci prononcé quant à Iean Baptiste.

Et cependant nous voyons ce que nous avons touché, qu'il y avoit une horrible confusion pour lors en l'Eglise de Dieu, veu qu'il est yci parlé *de convertir les enfans d'Israel.* C'est bien signe qu'ils ont este desbauchez, et comme gens esgarez du tout. Et tant y a que pour lors il n'y avoit Eglise de Dieu au monde qu'en la ville de Ierusalem, et au pays de Iudee. Car tout le reste estoit comme reietté. Voyla une petite poignee de gens que Dieu a choisis pour son heritage: il veut estre là servi et adoré: et cependant quels sont-ils selon le tesmoignage de l'Ange? Ils sont apostats, qui ont delaissé leur Dieu, luy ont faussé la promesse qu'ils luy avoyent donnee: bref ils se sont bannis de son Eglise, combien qu'ils en portassent le titre et le nom, et qu'ils se glorifiassent d'estre la lignee

ait une concorde, pour ne point donner quelque dignite à cestuy-ci ou à cestuy-la: mais afin que Dieu seul soit glorifié, et que ceux qui semblent estre les plus grans, qui ont reputation entre les hommes d'estre superieurs, s'abaissent de leur bon gre: en sorte que nul ne face difficulte de s'accorder avec son inferieur, et qui sera beaucoup moindre, tellement que tous ensemble facent hommage à Dieu, et qu'en humilite ils reçoyvent ce qui leur est annoncé en son nom, et qu'ils protestent non seulement de bouche, mais aussi de faict, que cordialement ils luy veulent estre subiets.

Or il est dict quant et quant, *que Iean Baptiste ira devant le Seigneur en l'Esprit et vertu d'Elie* non pas qu'Elie soit ressuscité au corps de Iean Baptiste: mais il est yci accomparé au Prophete Elie, pource qu'il y avoit grande similitude entre les deux. Du temps d'Elie, nous sçavons qu'en Israel tout estoit pollué d'idolatries et de superstitions vileines: le service de Dieu estoit comme reietté du tout: et neantmoins la Circoncision demeuroit, les Israelites se vantoyent d'estre la saincte lignee d'Abraham, et par consequent le sainct heritage de Dieu. Si quelqu'un osoit ouvrir la bouche pour remonstrer les abus qui estoyent alors, incontinent à la mort, il y avoit des persecutions cruelles, comme nous les voyons auiourd'huy. Dieu suscite pour lors Elie, qui maintient la pure doctrine de la Loy, et luy donne une vertu plus qu'humaine. Car nous sçavons comme Dieu a besongné par luy, et qu'il a faict des choses incroyables. Tout ainsi donc qu'Elie de son temps a restauré le service de Dieu: aussi il en a este ainsi de Iean Baptiste. Et voyla pourquoy il est dit, *qu'il marchera devant le Seigneur comme Elie.* Le Prophete Malachie, duquel ceci est prins, parle plus briefvement. Car il dit, Voyci, i'envoye Elie mon serviteur, lequel marchera devant ma face. Or Dieu en parlant ainsi, comme desia nous avons touché, ne veut pas dire qu'Elie ressuscitera, comme aucuns ont imaginé, et cela est commun entre les Iuifs, comme nous verrons cy apres: mais l'Ange, qui est fidele expositeur du Prophete, dit, *que Iean Baptiste resemblera à Elie*, à cause de la vertu divine qui est apparue en ce sainct Prophete: que Iean Baptiste donc recevera une mesme grace, afin de restablir les choses qui estoyent pour lors en ruine. Voyla donc en somme ce que nous avons à observer.

Mais cependant, ces mots emportent que nostre Seigneur Iesus Christ est le vray Dieu, qui de tout temps a eu sa maiesté, qui a creé le monde, qui a choisi le peuple d'Israel, qui a esté là adoré et servi. Ce n'est point donc le Prophete Malachie qui parle pour soy, quand il dit, I'envoyeray Elie, qui sera devant moy. Mais quand il dit, Il precedera ma face: c'est le Dieu vivant qui parle ainsi. Il faut donc conclure, qu'en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ, comme dit sainct Paul, toute Divinite habite substanciellement, et en toute perfection, qu'il nous faut confesser, que c'est Dieu manifesté en chair. Et cela se voit encores mieux en l'office de Iean Baptiste, qui devoit aller comme un heraut pour faire place à nostre Seigneur Iesus Christ, et pour egaller (comme nous verrons en l'autre passage) les chemins bossus et raboteux. Mais yci l'Ange dit, *afin qu'il appreste un peuple bien reiglé a Dieu.* En quoy nous avons à noter, (comme desia il a este dit auparavant) que les Iuifs s'estoyent tellement corrompus, qu'on n'eust peu appercevoir aucuns signes ne marques du peuple de Dieu entr'eux, quelques vanteries qu'on ouyst en leurs bouches: cognoissons donc qu'alors il n'y avoit que confusion. Et pourquoy? Car les Iuifs qui devoyent estre reformez par la Loy, estoyent retournez à leur naturel. Ainsi il nous faut conclure, que si tost que les hommes reiettent le ioug de Dieu, et qu'ils ne peuvent souffrir d'estre gouvernez selon sa parole, ils sont comme des bestes sauvages qu'on ne peut apprivoiser, qui sont si desreglez, que Dieu mesme n'en peut chevir. Voyla quelle est nostre condition iusqu'à ce que Dieu ait besongné en nous par le moyen de sa parole. Et ainsi apprenons de nous condamner en toutes nos pensees et affections, et cognoissons qu'il n'y a autre moyen d'estre bien reformez, sinon que nous profitions en l'eschole de nostre Dieu, et que nous escoutions sa parole, quand elle nous est preschee, la recevans en toute reverence. Voyla donc comme il faut que nous soyons apprestez à nostre Dieu, c'est asçavoir, par l'obeissance que nous rendons à sa parole, renonçans à toutes nos pensees, nos affections, et nos appetis.

Et cela est encores mieux confermé, par ce que l'Ange entrelace: c'est à sçavoir, que *Iean Baptiste convertira les incredules à la prudence des iustes.* Or yci il monstre qu'il n'y a autre sagesse, sinon de nous ranger en toute suietion à nostre Dieu. Combien que les hommes cuident estre bien prudens quand ils suyvent ce que leur fantasie porte, si est-ce qu'ils se trompent, et seront tousiours condamnez de vanite et de mensonge, et se trouveront eslourdis, quand ils pensent avoir assez de sens et de discretion pour reigler leur vie. Quelle sera donc nostre prudence? à sçavoir, quand nous escouterons Dieu parler, et que sans aucune replique nous accepterons ce qu'il nous dit, et reietterons ce que nous trouverons estre condamné de luy, et que nous approuverons ce qu'il trouve bon, respondans, Amen en tout et par tout. Voyla, di-ie, où il nous en faut venir: ou bien nous serons tousiours rebelles à nostre Dieu: combien qu'il nous semble que nous luy sommes bons serviteurs. Tant y a

question, *Comment cela sera possible, et par quelle raison il comprendra que sa femme doyve concevoir, et enfanter un enfant, veu qu'il est desia un homme caduque, et que sa femme est fort aagee?* Et pource qu'il doute ainsi, S. Luc recite qu'il est condamné à estre muet, à cause de ceste replique, qui est comme pour empescher le cours de la grace de Dieu. *Tu seras muet iusqu'à ce que le temps soit venu que le message, auquel tu n'as point voulu adiouster foy du premier coup, soit accompli.* Il semble bien que ceste punition soit rigoureuse par trop, veu que Zacharie esmeut une question, laquelle viendra tousiours en la fantasie des hommes, quand on leur parle d'une chose qui est difficile et obscure. Et aussi nous voyons comme Dieu a excusé ceux qui ont ainsi repliqué, et sont quasi entrez en dispute. Comme Abraham dit bien, Et Seigneur, comment pourrons-nous avoir lignee? Car ma femme est sterile, et moy aussi ie suis un homme rompu et cassé, ie suis vieil et caduque: comment est-il possible que cela se puisse faire? Abraham donc propose bien à Dieu le semblable que fait yci Zacharie, toutesfois Dieu ne le punit point. Et qui plus est, S. Paul luy rend tesmoignage qu'il n'a point regardé son corps, qui estoit comme amorti, ni à la matrice de Sara, qui estoit sterile. Si est-ce neantmoins qu'il a usé de ces propos. Nous verrons ci apres que la vierge Marie a aussi demandé à l'Ange, Comment cela se pourroit il faire? Mais c'est qu'estant ravie en estonnement, il faut qu'elle declaire son coeur: cependant toutesfois elle n'est pas à redarguer pour cela. Comment donc Zacharie est-il si griefvement puni, s'il demande quelque signe, et quelque raison pour se certifier? Gedeon a bien fait le semblable: et mesmes il ne s'est point contenté d'un miracle: mais il demande encores le second, et Dieu le supporte. Il semble donc qu'il y ait yci une mesure inegale. Mais notons qu'il ne se faut point arrester aux paroles. Car Dieu qui sonde les coeurs, voit plus clair que nous. Et de faict, en l'exemple d'Abraham et de Sara, cela nous est monstré euidemment. Car Dieu condamne Sara en sa response, et neantmoins elle ne dit sinon ce que son mari luy avoit demonstré. Il semble qu'elle ait apprins cela en son eschole. Cependant son mari n'est point condamné en la question qu'il fait, et elle l'est en la sienne. Ouy bien: mais elle parle d'un autre courage que ne fait pas son mari Abraham. Il n'y a rien aussi de pareil en la vierge Marie, comme il en sera traitté en son lieu. Mais quand Sara a ainsi repliqué, il n'y a doute qu'elle ne se soit rebecquee contre Dieu, et qu'elle n'ait voulu repousser ce qui luy estoit annoncé comme une chose impossible. Autant en a-il este de Zacharie. Il ne se faut point donc arrester simplement aux mots. Car (comme i'ay desia dit) Dieu cognoist les pensees secretes des hommes. Et aussi il iuge, non pas selon que la bouche a parlé, mais selon la pensee qui est incognue aux hommes. Si nous regardons l'offense de Moyse, quand le peuple murmure, d'autant qu'il n'ha point d'eau à boire, on dira que Moyse n'a point peché. Car il se fasche seulement de ce que le peuple ne se peut fier en Dieu: et parle en telle cholere, qu'il semble qu'il ne s'esmeuve que contre ceux qui ne pouvoyent attendre en patience que Dieu besongnast, et neantmoins il est banni de la terre promise: Dieu luy fait cest opprobre-la qu'il n'y entre point, non plus que ceux qui s'en sont rendus du tout indignes. Et sur quoy est fondee ceste condamnation? Seulement sur le chagrin de Moyse, et sur l'offense que nous ne pouvons pas appercevoir en ses paroles. Mais (comme i'ay dit) il faut bien que nous confessions que Dieu cognoist plus que nous ne concevons. Car il a aussi ce titre qui luy appartient à luy seul, c'est de sonder les coeurs.

Voyla donc pourquoy Zacharie a este si griefvement condamné par l'Ange, et que Dieu luy a fait ceste ignominie, qu'il faut qu'il soit muet iusques au temps de la naissance de son fils. Et de faict, l'Ange luy rend raison: *D'autant,* dit-il, *que tu n'as point creu aux paroles que ie t'ay annoncees.* Voyla donc Zacharie qui fait comme un bouclier pour repousser la verite de Dieu et ce qui luy est prononcé, quand il fait ceste conclusion, Ie suis un homme ancien, ma femme a este sterile tout le temps de sa vie: maintenant elle est hors d'aage de concevoir: il ne se peut donc faire que nous ayons lignee: c'est une mocquerie. Or il s'en faut beaucoup qu'Abraham ait fait une telle conclusion. Il a bien allegué sa vieillesse, la sterilite de sa femme: mais cependant, si a-il bataillé contre tous ces empeschemens qui pouvoyent venir au devant, et (comme dit S. Paul) il a creu que celuy qui avoit parle, estoit puissant pour accomplir ce qu'il avoit dit. Voyla donc Abraham qui argue bien du commencement, d'autant qu'il est agité de doutes: comme il est impossible toutesfois et quantes que Dieu nous promet quelque chose, que nous ne facions nos discours, et que nous ne disputions et de ceci, et de cela. Et Dieu par ce moyen nous fait sentir nostre infirmite, et puis nous concevons beaucoup de fantasies qui nous viennent au travers du cerveau. Il est donc impossible que nous embrassions une seule promesse de Dieu, sans quelque difficulte. Mais Abraham monstre ce qu'il nous faut faire: c'est, puis que la parole de Dieu est certaine, et qu'il est puissant pour accomplir ce qu'il prononce, qu'il ne nous faut plus douter, qu'il ne face en temps opportun tout ce qu'il nous a promis. Voyla donc la faute de Zacharie qui est

descouverte: c'est asçavoir quand il veut yci balancer (par maniere de dire) la puissance de Dieu avec les moyens inferieurs, qui sont selon l'ordre de nature: Ie suis vieil homme, ma femme est aagee: comment est-ce que Dieu accomplira ce qu'il dit? Or au contraire, Abraham dit, Ie suis vieil homme, ma femme est aagee: mais Dieu est tout-puissant. Ainsi donc il ne faut plus que ie m'enquiere comment. Il est vray que cela luy eschappe, et c'est afin de se retenir. Car il ne demande point cela par hypocrisie, ne feintise qui soit en luy. Mais quoy qu'il en soit, en arguant (comme i'ay dit) il conclud tresbien: c'est asçavoir, que puis que la puissance de Dieu est infinie, il ne faut point pretendre de l'enclorre en son cerveau. Au contraire, que fait Zacharie? D'autant qu'il est vieil, et que sa femme est aagee, il s'arreste là: et c'est comme s'il arguoit Dieu de mensonge, et que le message qui luy a este apporté, fust comme un fantosme. Or il ne faut point que nous facions rien d'egal entre la vertu incomprehensible de Dieu, et tous les empeschemens que nous voyons yci bas devant nos yeux. Car Dieu surmonte tout. Pourquoy est-ce qu'il est dit qu'il habite au ciel? Ce n'est pas que son essence soit là enclose, mais c'est pour monstrer qu'il est par dessus tout le monde. Quand il y aura une haute montagne, nous ne pourrons pas passer outre. Car nous n'avons point d'ailes pour voler en l'air. Mais Dieu ne prend point des ailes pour voler, il est par dessus tout le monde, comme aussi ceste façon de parler nous enseigne.

Nous voyons donc maintenant la faute de Zacharie. Mais ce n'est pas le tout. Le principal est que nous regardions bien si nous n'ensuyvons point par trop son exemple: que chacun examine ce qu'il ha en son coeur, et nous trouverons que si Dieu nous promet ceci ou cela, nous luy obiectons les choses que le diable nous mettra devant les yeux, et faisons ceste conclusion maudite, qu'il est impossible, d'autant que nous n'appercevons point la raison de ce qu'il nous dit. Et pourquoy? Pource que nous ne la pouvons point comprendre. Si donc Zacharie a failli si lourdement, que sera ce quand tous les iours nous recommençons? Et combien que Dieu redouble ses promesses, qu'il les reitere, et qu'il continue de nous confermer ce qu'il nous a dict desia cent et mille fois: et que nous persistions ainsi obstinez en nostre incredulite? quelle excuse y aura il? et quelle punition nous faut-il attendre? Ainsi donc, que nous apprenions, suyvant ce que nous avons dict, à prier Dieu qu'il touche nos coeurs, qu'il y donne ouverture à sa parole, et que ce soit pour accepter paisiblement ce qu'il nous dit, et pour nous faire sentir la vertu de ses promesses. Et quand elles ne seront point du premier coup accomplies, que mesmes nous pourrons iuger selon nostre sens que iamais elles ne viendront en effect, que toutesfois nous concluyons au contraire, Dieu a parlé. Il ne faut point que nous regardions ce qui nous semble facile, probable, vraysemblable: rien de tout cela: mais tenons nous à la verite infallible, et nous ne serons iamais frustrez de nostre attente, quand nous serons tous persuadez de demeurer fermes et constans en ce que Dieu a prononcé. Car pour donner plus grand lustre à sa vertu, il fait bien qu'il y aura souvent de grandes difficultez: mais c'est pour monstrer que nostre salut ne depend point des moyens de ce monde, ni des aides terriennes: mais d'autant que Dieu en est le seul autheur, il veut aussi besongner tellement qu'on cognoisse comme des miracles, quand il luy plaist d'accomplir ce qu'il nous a promis. Il est bien vray qu'il se servira cependant des hommes, lesquels il a ordonnez ministres de sa parole et messagers: mais quoy qu'il en soit, si faut-il que l'accomplissement de nostre salut soit admirable par dessus tout sens humain, afin que Dieu soit glorifié: et que nostre foy monstre une vraye obeissance, comme aussi nous sommes enseignez de la luy rendre.

Or nous nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

CINQUIEME SERMON.

LUC. Ch. I.

18. *Zacharie dict à l'Ange, Comment cognoistray-ie ceci? car ie suis ancien, et ma femme est fort aagee.* 19. *Et l'Ange respondant luy dict, Ie suis Gabriel qui assiste devant Dieu, et suis envoyé pour parler à toy, et t'annoncer ces bonnes nouvelles.* 20. *Et voyci tu seras muet, et ne pourras parler, iusqu'au iour que ces choses adviendront, pource que tu n'as point creu à mes paroles, qui seront accomplies en leur temps.* 21. *Or le peuple estoit attendant Zacharie, et s'esmerveilloyent qu'il tardoit tant au temple.* 22. *Et quand il fut sorti, il ne pouvoit parler à eux: lors ils cognurent qu'il avoit veu quelque vision au*

temple: car il le leur donnoit à entendre par signes, et demeura muet. 23. *Adveint quand les iours de son office furent achevez, il retourna en sa maison.* 24. *Et apres ces iours-là, Elizabeth sa femme conceut, et se cacha par l'espace de cinq mois, disant,* 25. *Certes le Seigneur m'a fait ainsi és iours ésquels il m'a regardee pour oster mon opprobre d'entre les hommes.*

Pource que l'incredulite de Zacharie nous est yci mise en avant pour instruction et exemple, il nous faut sçavoir comme il a este incredule. Et desia il en a este traitté en partie. Mais la somme revient là, que Zacharie n'a pas este si desbordé, de n'adiouster nulle foy à la parole de Dieu. Car nous avons ouy ci dessus qu'il cheminoit en grande sainctete. Or le fondement de tout bien et de toute vertu, c'est la foy. Il est certain donc que Zacharie a porté reverence à la parole de Dieu: mais il a este preoccupé de son sens naturel, en sorte que ceste promesse qui luy estoit annoncee, n'a point trouvé accez ni ouverture en luy. Pour declarer cela plus facilement, notons que la Loy comprend en general la certitude que nous devons avoir, que Dieu est fidele, et que nous ne serons point frustrez, nous attendans à luy, et recevans paisiblement et sans contredit tout ce qu'il prononce. Mais cependant, il y peut avoir un defaut particulier en nostre foy. Combien que nous retenions ce principe general, que Dieu accomplira tout ce qu'il nous dit, si est-ce que nous ne laissons pas quelques fois d'estre en doute, et de chanceler. Comme à l'opposite quelqu'un pourra bien avoir foy en une chose speciale, qui toutesfois ne laissera pas d'estre incredule. Comme voyla Iudas qui iamais n'a este fidele: car il estoit plein d'hypocrisie: et il est dit que la foy purifie les coeurs, au 15. chap. des Actes. Iudas donc ne fut iamais du nombre des fideles, et neantmoins si n'a-il point fait miracle qu'il ne creust aucunement. Voire, mais c'estoit (comme i'ay dit) en une chose particuliere. Or ceci est bien digne d'estre noté. Car il nous semblera que nous ne sommes point incredules nullement, quand nous receverons les promesses de Dieu: cependant le mal se descouvre, quand nous sommes assaillis de quelque tentation. Car si alors nos esprits sont troublez, et que nous entrions en quelques perplexitez et angoisses, c'est signe que nous n'avons point creu à Dieu en telle integrite et perfection qu'il estoit requis, et qu'il y avoit encores quelques cachettes en nous, comme nos vices nous seront souvent incognus. Mais nostre Seigneur nous examine par ce moyen-là, et nous fait sentir ce que nous sommes: ce qu'auparavant nous ne comprenions pas. En somme, l'incredulite de Zacharie a este comme celle des disciples, quand nostre Seigneur Iesus leur disoit, Gens de petite foy, pourquoy doutez-vous? Car les disciples tenoyent bien Iesus Christ leur maistre, pour le Fils unique de Dieu, pour la verite eternelle et immuable, et cependant ils ne laissoyent pas de douter. Et pourquoy? D'autant qu'ils n'estoyent pas du tout remplis de la foy. Il y avoit encores quelque vuidange en eux, et par consequent ils n'avoyent pas ceste constance ne ceste fermete de dire, Quand le ciel et la terre se deveroyent mesler, si serons-nous conservez de la main de nostre Dieu, puis qu'il nous l'a promis. Ils n'ont pas cela donc. Ainsi, notons que nous devons estre convaincus qu'il y a quelque residu d'infidelite en nous, encores que nous soyons affectionnez iusques là, de donner gloire à Dieu, confessans (voire sans feintise) qu'il est fidele, et que nous pouvons bien nous fier et nous arrester en luy.

Voyla ce que nous avons à retenir, pource que nous serons souvent surprins et vaincus aisément, d'autant qu'il nous semble que nostre foy est si robuste, qu'elle ne pourroit point estre esbranlee: mais nous voyons l'experience du contraire. Et de faict, si cela est advenu à Zacharie, qui ha un tesmoignage si excellent du S. Esprit, que sera-ce de nous, qui sommes encores si loin d'avoir si bien profité, que luy et sa femme Elizabeth? Et toutesfois nous voyons maintenant comme il est condamné par la bouche de l'Ange, lequel estoit heraut et messager de Dieu. Il luy dit, *Ie suis Gabriel, qui me tiens en la presence du Seigneur: et ay esté envoyé vers toy, afin que ie t'annonceasse ces choses, voire qui sont pleines de ioye*, d'autant que Dieu se declare si favorable envers toy. Or le nom de Gabriel est prins de ce qui est és Anges: car c'est autant comme force de Dieu. Et nous sçavons aussi que Dieu execute ses oeuvres par le moyen des Anges, comme si c'estoyent ses propres mains, par maniere de dire. Et voyla pourquoy ils sont appelez Principautez, Dominations, et Seigneuries. Non pas que Dieu soit diminué en soy, mais d'autant qu'il luy plaist les applicquer à tel usage. Voyla donc Dieu qui veut que sa vertu et force reluise en l'Ange qu'il a envoyé: et Zacharie n'a point seulement offensé contre l'Ange, qui est une creature, mais il a offensé contre le Dieu vivant, pource que sa vertu se devoit là demonstrer.

Or il adiouste la menace apres luy avoir monstré sa faute: *c'est qu'il sera muet iusques à ce que le message soit accompli, voire en son temps.* Or yci nous avons à recueillir en premier lieu, quand nostre Seigneur se declare à nous par qui que ce soit, que nous devons adorer sa maiesté, et nous humilier sous icelle, adioustans purement et simplement foy à sa parole sans exception. Comme auiourd'huy encores qu'il ne parle à nous que par

des hommes mortels et caduques, si faut-il que nous recevions tout ce qui nous est dit et proposé en son nom, quand nous cognoissons que c'est en son authorite qu'on parle. Au reste, la doctrine tant de la Loy que de l'Evangile nous est assez approuvee, d'autant que tous les tesmoignages qu'ont eu les Iuifs, et l'authorite de Moyse, et des Prophetes nous appartienent. Et puis nous avons beaucoup plus, c'est que le Fils unique de Dieu nous est apparu, pour ratifier ce qui nous est auiourd'huy enseigné. Quand donc nous avons tels enseignemens, que c'est Dieu qui nous envoye sa parole, il n'y a nulle excuse quand nous disputerons là dessus, et que nous ne pourrons pas nous resoudre pour estre fermes en la foy. C'est donc ce que nous avons yci à observer en premier lieu, qu'il nous faut examiner ceux qui sont envoyez, et desquels Dieu se veut servir, et qui fidelement aussi nous declarent sa volonte. Quand nous aurons cognu cela, il n'y a plus de replique que la verite ne soit receuë en toute obeissance.

Or yci l'Ange aggrave l'ingratitude de Zacharie, en disant *que ce message qu'il luy a apporté estoit comme Evangile*, c'est à dire, ioyeuses nouvelles. Car il dit *Evangelizer* notamment. Or par cela nous sommes admonestez que nostre incredulité est d'autant plus coulpable et vileine quand Dieu nous testifie de sa bonté et de son amour, et que cependant nous sommes tardifs à croire. Car si Dieu tonnoit pour nous effrayer, encores faudroit il baisser les testes, et acquiescer à sa parole. Mais quand il se deporte de parler à nous en rigueur et severite, et qu'il tient un moyen pour nous gagner à soy, voire comme pour nous allecher, par maniere de dire, et qu'il nous fait sentir sa grace afin que nous soyons ravis d'une affection et desir ardent apres icelle, si là dessus nous sommes lasches, ou que nous facions des bestes farouches, nostre rebellion n'est-elle pas par trop enorme? Ainsi notons quand Dieu promet que nous trouverons faveur envers luy et qu'il nous convie de venir à luy, afin d'estre comme cachez sous l'ombre de ses ailes, qu'il nous commande de l'invoquer, adioustant qu'il ne faudra point à nous exaucer, que cela nous doit inciter tant plus à croire, si nous ne voulons estre plus qu'inexcusables, comme aussi nous voyons que Zacharie est puni selon la qualité de son delict et de son offense, c'est à sçavoir, qu'il est rendu muet, d'avoir murmuré, et n'avoir point respondu à l'Ange comme il devoit. Car si tost que Dieu parle, nostre office est de respondre Amen: c'est à dire, d'accepter sans replique ne murmure pour certain et infallible tout ce qu'il prononce: comme il est dit que quand il nous tiendra pour son peuple, nous avons à respondre de nostre costé, Tu seras nostre Dieu. Il faut donc qu'il y ait un accord mutuel entre les promesses que Dieu nous offre, et la foy qui s'y range. Et si sur cela nous avons quelque replique, nous sommes dignes que Dieu nous rende muets. Car encores que nous ne sonnions mot, si nous avons les coeurs enserrez, et que nous doutions des promesses de Dieu, si est-ce que là dedans nous grondons à l'encontre de luy. Ainsi donc ceste condamnation de Zacharie nous monstre, quand nostre Seigneur nous fait ce bien de nous asseurer de sa grace envers nous, et de nous accepter pour ses enfans, que nous avons à respondre paisiblement: et comme nous le tenons pour nostre Dieu et Pere, monstrer par effect qu'estans asseurez sur sa bonté, nous pouvons despiter et Satan, et tous ses supposts, et tout ce qui nous est contraire. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir.

Or cependant nous voyons comme Dieu a moderé sa rigueur envers Zacharie. Il est vray qu'il le chastie d'une offense si griefve qu'il a commise: mais tant y a qu'il tourne le tout à son salut, et qu'il surmonte cest empeschement, que Zacharie avoit mis, entant qu'en luy estoit, pour estre privé et frustré de la promesse. Car ce n'estoit pas peu de chose, qu'il luy fust annoncé que Dieu luy donneroit un fils, qui seroit plus excellent que tous les Prophetes qui avoyent esté auparavant, et qui seroit comme pour faire place au Dieu vivant, qui devoit venir pour la redemption et salut de son peuple. Voyla donc un tesmoignage singulier de la bonte de Dieu envers Zacharie. Or que fait-il? Il demande comment cela sera possible. Il est vray que (comme nous avons dit) on ne iugeroit pas son peche si grand et excessif, qu'il meritast une si griefve punition: mais tant y a qu'il nous faut arrester à ce qu'il ne croit point à la verite qui luy est annoncee. Et si cela n'y est, toutes nos vertus ne sont qu'ordures et puantises. Car nous privons Dieu de l'honneur principal qu'il demande. Or donc Zacharie tombe yci en une faute bien grande et bien lourde: et pourtant il est bien digne que la chose soit publiee et notoire à tous. Et Dieu pouvoit bien susciter d'une autre maison, celuy qu'il vouloit estre messager et heraut de son Fils: mais combien que Zacharie soit incredule, et qu'il use d'une telle replique, si est-ce que Dieu surmonte tout cela, et luy fait grace. Il est vray qu'il y a un chastiment temporel: mais quoy qu'il en soit, si voyons-nous que Dieu luy est pitoyable, et qu'il luy pardonne tellement son peche, qu'il accomplit ce qu'il avoit prononcé. Or il est vray que quelquesfois Dieu fera bien le semblable envers les incredules et reprouvez: comme nous en avons l'exemple en Achaz. Quand Isaie luy est envoyé pour l'asseurer que la ville de Ierusalem ne sera point prise des deux Rois qui le venoyent assieger, il fait bonne mine: mais si est-ce qu'il ha le coeur

endurci, comme il estoit un faux hypocrite, et comme il reiette, entant qu'en luy est, le bien que Dieu luy presentoit. Le Prophete luy dit en cholere: Et bien, n'est-ce pas assez que vous despitiez les hommes, sans que vous veniez encores despiter mon Dieu? En despit que tu en ayes (dit-il) Dieu non seulement delivrera la ville de Ierusalem, mais la vierge enfantera. Comme s'il disoit, Toy qui es Roy du peuple, tu voudrois bien aneantir la promesse que Dieu a faite, qu'il envoyera le Redempteur: mais combien que tu sois un meschant et un hypocrite, si est-ce que tu seras delivré maugré que tu en ayes, encores que tu repousses la grace de Dieu. Cependant il y a grande difference entre luy et Zacharie. Car combien que la ville Ierusalem foit delivree, si est-ce qu'Achaz demeure tousiours incredule, et est retranché de l'Eglise comme un membre pourri. Mais quant à Zacharie, il iouit du bien qu'il avoit comme à demi reietté. Et ce n'estoit pas (comme nous avons dit) à son escient: mais il estoit preoccupé de l'infirmite de son sens, et s'attachoit trop aux moyens naturels, ne considerant point la puissance de Dieu, qui est infinie: mais le tout venoit comme d'un eslourdissement, ainsi que nous serons souventesfois mal disposez. Or pour ceste cause Dieu le supporte, et l'ayant puni, et mis en opprobre devant tout le peuple par l'espace de neuf mois entiers, en la fin il luy monstre qu'encores luy est-il Pere. Or il est bon mestier que Dieu use d'une semblable patience et humanite envers nous. Car encores que nous adioustions foy à ses promesses, si sommes-nous tousiours agitez de beaucoup de troubles: et encores que nous captivions nos sens, et facions force et violence à toutes les pensees qui nous viennent en fantasie, pour nous empescher et retarder de croire: tant y a qu'encores voyons nous par experience, que nous n'avons pas une telle promptitude de foy comme il seroit requis. Et que seroit-ce donc, si Dieu ne nous supportoit, et qu'il ne rompist toutes les barres que nous luy mettons au devant?

Or donc retenons de ce passage, que Dieu maugré la malice et obstination des hommes, demeurera tousiours fidele, pour accomplir ce qu'il a promis: comme nous voyons que S. Paul dit, quant à la nation des Iuifs: Combien qu'ils ayent tasché d'aneantir l'alliance de Dieu par leur infidelite, il est dit que (comme il est escrit aux Pseaumes) combien que les hommes soyent pleins de vanite et de menteries, si est-ce que Dieu demeurera fidele. Et voyla comme il a accompli sa promesse, de nous envoyer nostre Seigneur Iesus Christ, qui est de la nation des Iuifs. Mais tant y a qu'il en a retranché la plus grande multitude. Et de faict il ne leur a rien profité qu'il leur ait esté envoyé: mais ç'a este à leur plus grande condamnation. Voyla comme Dieu en general surmonte l'iniquite et perversite, la malice et rebellion obstinee des hommes, quand il fait ce qu'il a conclud en soy, et ce qu'il a voulu estre publié par ses Prophetes. Il y a puis apres, qu'il faut qu'il surmonte aussi en ses fideles, et en ses eleus beaucoup d'empeschemens. Car combien qu'ils s'efforcent de venir embrasser les promesses qui leur sont donnees, si est-ce qu'ils y seroyent bien lasches et froids, et mesmes quelques fois ils laisseroyent tout eschapper, sinon que Dieu les fortifiast par sa vertu. Or cependant il leur pardonne ces doutes-là et dissimule, et ne laisse point d'accomplir envers eux ce qu'ils n'ont peu comprendre pour la rudesse et infirmite de leur foy, et leur en donne la iouissance à leur salut. Voyla donc ce que nous avons à retenir quant à ce recit qui nous est yci fait de Zacharie. Il est vray que sous ombre de cela, il ne nous faut point flatter, comme si Dieu estoit tenu et obligé d'accomplir ses promesses, quand nous en douterons: mais condamnons toutes les doutes que nous sentirons en nous, et que nous gemissions de ce que nous ne pouvons pas venir plus franchement à nostre Dieu: et efforçons-nous de corriger tous les vices qui seroyent pour fermer la porte à Dieu, à ce qu'il ne nous peust secourir: et mettons peine de luy donner acces et ouverture, et que ce qu'il dit, soit receu. Voyla donc en somme comme nous avons à prattiquer ceste doctrine.

Or il s'ensuit puis apres, *que le peuple estoit attendant: et quand il voit que Zacharie demeure si longuement, qu'il pense qu'il a eu vision, et que luy estant sorti, il fait signe qu'ainsi est.* Cela fait, *il s'en retourne en sa maison.* Il est bien certain qu'en ce temps-là les visions estoyent fort rares. Car aussi il faloit que Dieu aiguisast les esprits des Iuifs, afin qu'ils attendissent plus ardemment, et avec plus grand desir la venue du Redempteur, comme elle estoit prochaine. Et on le voit par ce qui est dit en la fin de Malachie, quand nostre Seigneur les renvoye à la Loy de Moyse: comme s'il disoit, que pour un temps ils seront destituez de Prophetes, afin que le souverain Maistre et docteur soit tant mieux escouté quand il viendra. Les Iuifs donc estans instruits de ceste parole, devoyent estre tant mieux esmeus et solicitez à prier Dieu qu'il envoyast celuy qui devoit apporter toute perfection de doctrine et de sagesse. Il est vray qu'il y en a quelques uns qui en font leur profit: mais la plus grande multitude demeure incredule. Quoy qu'il en soit, si est-ce qu'ils ne pouvoyent pas oublier, qu'anciennement Dieu estoit apparu à ses Prophetes: et ainsi ils ont encores la memoire des visions passees. Et voyla pourquoy ils se doutent que Zacharie a eu quelque vision. Or c'estoit afin qu'en la naissance de Iehan Baptiste on cognust

que ce n'estoit pas de cas d'aventure qu'Elizabeth avoit conceu en sa vieillesse, ayant este sterile tout le temps de sa vie: et que Iean Baptiste fust receu avec plus grande authorite, sçachant qu'il estoit nay au monde miraculeusement. Aussi il faloit que Dieu luy acquist de longue main une telle reverence, que le message qu'il devoit porter de nostre Seigneur Iesus Christ, fust tant mieux escouté. Vray est que la pluspart des Iuifs ont obscurci par leur malice toutes ces choses-là, comme si on estouffoit le feu à son escient. Et qu'ainsi soit, combien que Iean Baptiste ait este reputé pour grand Prophete, qui est-ce qui s'est souvenu de ce miracle qui estoit digne de memoire perpetuelle? Cela estoit quasi mis en oubli. Nous voyons donc, combien que Dieu nous declaire sa vertu, que neantmoins nous sommes si malins et pervers, d'aneantir quasi sa grace, en sorte que nous ensevelissons ce qui nous devroit estre apparent et notoire. Et d'autant plus nous faut-il observer, voire bien considerer les oeuvres de Dieu. Car c'est une grande laschete: ainsi qu'Isaie reproche aux Iuifs, quand il les accuse qu'ils n'ont point consideré l'oeuvre de Dieu. Voyla donc à quoy il nous faut exercer, et employer nostre temps, c'est de bien considerer les graces que nous recevons de Dieu, afin d'en faire nostre profit, et de regarder à sa vertu et sa bonte pour nous fier en luy, et pour luy rendre action de graces. Et pour estre tant plus incitez à apprendre à luy obeir, quand nous voyons qu'il daigne bien nous faire sentir sa verite, afin que par icelle nous soyons conduits à luy, qui est nostre souveraine ioye et felicite.

Touchant ce que S. Luc recite que *Zacharie est retourné en sa maison apres que le temps de son office a este accompli*, c'est pource que les Sacrificateurs couchoyent au Temple, et y avoit là des garderobes à costé, qui estoyent propres à cest usage-là. Il y en avoit aussi pour les Levites, qui veilloyent de nuit tant au Sanctuaire, devant que le Temple fust basti, qu'aussi au Temple. Ainsi le Sacrificateur qui estoit en son rang, demeuroit, et n'entroit iamais en sa maison. Or ceci estoit fait, pource qu'il n'estoit pas licite aux Sacrificateurs mesmes de boire ne vin, ne cervoise du temps qu'ils exerçoyent leur office. I'appelle *cervoise*, tout bruvage (comme nous avons veu par ci devant) qui estoit fait de mixtions. Comme on pourroit yci bien faire bruvages et de poires et de pommes: ainsi on en fait en ces pays-là de dattes, et d'autres fruits: et cela peut enyvrer, comme aussi il est plus delicieux que le vin. Or il n'estoit point licite aux Sacrificateurs d'user de tels bruvages, mais d'eau simple, quand ils faisoyent leur office. C'estoit bien raison aussi qu'ils s'absteissent de la compagnie de leurs femmes. Et le tout estoit pour monstrer la perfection qui estoit requise en celuy qui devoit faire office de Mediateur, et reconcilier les hommes envers Dieu. Les Papistes auiourd'huy, pour approuver la tyrannie qu'ils ont mise sus, defendans le mariage à leurs Prestres, alleguent que puis que leurs Sacremens sont plus nobles et plus dignes que ceux de la Loy, là où il n'y avoit qu'ombrages bien obscurs, et les Sacrificateurs de ce temps-là s'abstenoyent pour un temps de la compagnie de leurs femmes, qu'il faut qu'auiourd'huy les Ministres de l'Eglise Chrestienne s'en abstiennent à tousiours, et que le mariage leur doit estre defendu. Ouy: mais en parlant ainsi, ils ne regardent pas que le vin a este defendu plus estroittement aux Sacrificateurs que la compagnie de leurs femmes. Et pourquoy donc se donnent-ils liberté et licence de boire du vin? Leur bestise donc est assez convaincue en cela. Mais encore il n'est pas question yci de prendre les Sacrificateurs comme Ministres de l'Eglise. Comme auiourd'huy nous qui avons la charge d'administrer les Sacremens, il est vray que nous sacrifions à Dieu, mais ce n'est pas pour offrir des bestes brutes, ne pour user des ceremonies de la Loy. Quoy donc? Nous avons le glaive de l'Evangile (dit S. Paul) par lequel nous offrons à Dieu ceux qui auparavant estoyent gens profanes. Ils sont donc dediez par le moyen de la parole au service de Dieu, pour luy estre hosties vivantes. Voyla nostre sacrificature. Nous avons aussi la charge d'administrer les Sacremens. Or ceux qui ont este sous la Loy, estoyent en office divers. Car ils representoyent nostre Seigneur Iesus Christ, et approchoyent comme devant la face de Dieu: et pource que le Sacrificateur estoit la figure de Christ, pour donner entree comme Mediateur, et celuy qui devoit appaiser l'ire de Dieu, faire appointement entre luy et les povres pecheurs. Voyla donc comme il a falu que les Sacrificateurs fussent eslevez quasi hors de la façon commune du monde: et voyla pourquoy aussi ils estoyent revestus d'habits precieux, qu'on n'eust pas dit qu'ils estoyent hommes mortels. Or Dieu ne se delectoit point en ces accoustremens-la ni en ces belles parures: mais c'estoit pour monstrer que nous ne sommes pas dignes de comparoistre devant Dieu, sinon que nous y venions en Iesus Christ, et en son nom, d'autant que luy n'est pas du rang commun des hommes, mais qu'il est sainct, qu'il est admirable en tout et par tout, et qu'il n'y a ni vice ni pollution, ni tache, ni macule en luy. Voyla donc ce qui nous a este enseigné par la Sacrificature ancienne, et par ce qu'il estoit defendu aux prestres du temps de leur office d'habiter avec leur femmes, de boire vin ni autre bruvage mixtionné, et qu'ils estoyent aussi accoustrez d'une façon telle, qu'on eust pensé qu'ils n'estoyent plus de la condition vulgaire des hommes.

D'amener cela à nostre temps, c'est une sotise par trop lourde. Mais il nous faut acquiescer à ceste sentence de l'Apostre, que le mariage est honorable en tous. Il n'excepte là rien, afin que nous ne facions point ceste conclusion, que les Ministres ne doyvent point estre mariez, ainsi que le diable a inventé ceste superstition-là entre les Papistes, et puis apres, qu'ils ont defendu le mariage comme une chose pollue. Le S. Esprit donc a parlé par la bouche de l'Apostre, voulant prevenir une telle illusion, et si maudite, et a declaré que le mariage estoit honorable en tous. Voyla en somme ce que nous avons à retenir quand S. Luc recite *que Zacharie est retourné en sa maison apres le temps de son office.*

Or il adiouste, *qu'Elizabeth ayant conceu, s'est tenue cachee par l'espace de cinq mois, disant, Le Seigneur a ainsi fait envers moy, pour oster mon opprobre quand il a regardé en pitie l'opprobre de ma sterilité.* On trouveroit de prime face estrange qu'Elizabeth confesse que Dieu l'a visitee en sa misericorde, et qu'elle se tienne cependant cachee. Car il semble qu'elle vueille mettre sous le pied ce benefice de Dieu, qui estoit memorable et digne d'estre publié par tout. Aucuns pensent qu'elle avoit eu honte iusques à ce que la chose fust toute cognue, craignant qu'elle ne fust frustree de son espoir. Or il est certain qu'elle n'a eu nulle desfiance de ce qui avoit este promis à son mari, et mesme elle voit comme il est puni, d'autant qu'il n'a point honoré Dieu, et ne l'a point glorifié en adioustant foy à sa promesse. Voyant donc la punition toute patente, elle ne doute plus. D'avantage sa confession monstre qu'elle est bien resolue et certifiee que Dieu accomplira ce qu'il a dit, et cognoist bien que Dieu a eu pitie d'elle, et qu'il luy vouloit oster l'opprobre de sterilite. Il ne faut point donc estimer qu'Elizabeth ait douté en façon que ce fust: mais elle a plustost regardé à la malice des hommes, lesquels iusqu'à ce que Dieu leur creve les yeux, tourneront ses promesses en mocquerie: comme nous voyons quand les Prophetes ont promis ceci ou cela, que iamais ils n'ont profité pour donner courage à ceux lesquels ils vouloyent consoler. Car les hommes (comme i'ay dit) sont si malins et pervers, que iusques à ce qu'ils voyent la main de Dieu estendue, ils n'en croyent rien. Et ainsi Elizabeth, combien qu'elle fust asseuree de la verite et accomplissement de la promesse qui avoit esté donnee à son mari, neantmoins ne se monstre point pour un temps, afin qu'elle apporte tesmoignage visible de la grace de Dieu, et que toutes bouches soyent closes, et qu'on ne dispute point s'il sera ainsi ou non: et que les hommes soyent convaincus, voyans ceste femme qu'on avoit cognuë sterile tout le temps de sa vie, qui estoit alors hors d'aage de concevoir, qui estoit desia vieille et ancienne. Quand donc Elizabeth veut apporter une chose si patente, qu'il n'y ait plus de replique, ni de dispute, voyla comme elle va au devant de la malice des hommes. Mais quoy qu'il en soit, si ne laisse-elle pas en se tenant cachee en sa maison, de tousiours glorifier Dieu, sçachant bien qu'il ne faudra pas de luy accomplir ce qu'il a prononcé.

Or notamment elle dit, *que Dieu l'a regardee pour oster son opprobre d'entre les hommes.* Car de ce temps-là c'estoit comme une malediction de Dieu, de n'avoir point lignee. Et de faict aussi il est dit en la Loy, Dieu te benira en ta semence. Et à l'opposite, Dieu te privera et te laissera sans heritier. Et voyla pourquoy aussi il est dit au Pseaume, que l'homme verra ses petis enfans comme des oliviers qui sont à l'entour de sa table, ou comme une vigne, et qu'il aura de quoy s'esiouir. Or ce sont les plantes les plus belles que Dieu sçache envoyer. Mais il y avoit aussi ceste consideration au peuple des Iuifs, d'autant qu'il avoit este dit à Abraham, Ie multiplieray ta semence comme les estoilles du ciel, et comme le gravier de la mer. Et c'estoit pour monstrer que Dieu avoit choisi ce peuple-là, et qu'il vouloit desployer ce don sur luy plus liberalement que sur toutes autres nations. Voyla donc pourquoy c'estoit un opprobre et une marque d'ignominie au peuple d'Israel, quand un homme n'avoit point d'enfans, ou qu'une femme estoit sterile. Or ceci nous appartient encores en partie. Car combien que nous ne soyons pas descendus de la race d'Abraham, si est-ce qu'il nous faut tenir pour resolu ce qui est dit au Pseaume 127, que c'est comme un privilege que Dieu donne aux hommes, quand il leur envoye lignee, et que c'est un don de sa bonte gratuite que le fruit du ventre. Voyla comme le Prophete parle. Et non sans cause. Car qui sommes-nous, que Dieu nous communique l'honneur qui luy appartient à luy seul? Le titre de paternite est reservé à Dieu. Il est vray qu'il est le Pere spirituel de nos ames: mais à parler proprement, il est aussi le pere unique de nos corps. Et ainsi, quand il veut que les hommes, qui ne sont que fange et pourriture, iouissent de ce titre-là, qu'ils soyent appelez peres avec luy, ne voyla point une grace qui merite bien d'estre prisee? Ce n'est point donc sans cause que le Prophete dit que c'est un bien singulier que Dieu fait aux hommes, quand il luy plaist de leur donner lignee. Mais aussi notons, que c'est une benediction temporelle que cela. Car il ne faut pas que ceux qui en sont privez, se desconforcent, comme si Dieu les avoit reiettez du tout. Il est vray qu'ils se doyvent humilier, d'autant qu'ils ne sont pas dignes d'avoir lignee: il faut qu'ils cognois-

sent qu'ils sont comme en un degré inferieur au pris de ceux qui ont des enfans, et envers lesquels Dieu s'est monstré si liberal.

Voyla donc ce que nous avons à retenir, qu'à la verite c'est un opprobre, quand nous n'avons point lignee, et que c'est un honneur grand et excellent que Dieu nous fait, quand il luy plaist de donner des enfans à ceux ausquels il en donne. Or ceste doctrine est bien digne d'estre observee à ceux qui sont privez d'un tel don, qu'ils se doyvent humilier, cognoissans que Dieu ne les repute pas dignes, et qu'il y a quelque vice et empeschement en eux, auquel il a voulu prevoir quand il les destitue d'un tel privilege. Mais sur tout ceux qui ont des enfans doyvent estre incitez à glorifier Dieu, cognoissans que c'est comme un gage de son amour que ceste benediction-là. Et apres ils doyvent aussi estre incitez à porter patiemment les charges qu'il faut avoir, et les sollicitudes pour nourrir et enseigner leurs enfans. Car ceux qui ont ainsi mesnage, doyvent bien cognoistre par experience qu'il y a beaucoup de molestes à souffrir, qu'ils ne dormiront pas tousiours à leur aise, et peres et meres seront en souci de leurs enfans. Il est vray que beaucoup s'exemptent de ceste office de nature. Les meres seront trop delicates pour estre nourrices: et les peres aussi d'autre costé ne voudront point ouir crier leurs enfans. Et c'est une trop grande ingratitude que cela. Mais beaucoup de povres gens seront tousiours en fascherie, ils auront beaucoup de mauvaises nuicts: et encores ceux qui s'exemptent de cela le plus qu'il leur est possible, ne laissent pas d'avoir soin et souci. Car il faut desbourser pour la nourriture des enfans. S'ils sont malades, voyla une fascherie encores beaucoup plus grande. Apres, les enfans sont-ils venus en aage de cinq ou six ans? Il ne faut pas penser qu'il n'y ait encores beaucoup de choses dures à porter. Car c'est un grand regret quand on les voit de mauvaise complexion. Et s'ils profitent en bien, si faut-il encores tousiours les songner, et avoir l'oeil sur eux. Bref, il est impossible que les peres et meres s'acquittent de leur devoir, sinon qu'ils ayent ce principe, Dieu nous a grandement honorez. Car nous avons tesmoignage de l'amour qu'il nous porte comme pere. Voyla donc comme chacun se doit apprester, quand il est question de porter les charges et fascheries qui sont en mariage, pour les enfans, qui autrement seroyent insupportables. Et aussi les peres et meres doyvent penser, que d'autant que c'est un don excellent d'avoir enfans, il faudra qu'ils en rendent conte, afin qu'ils s'employent à les enseigner comme il appartient, et qu'ils ne facent comme la coustume est trop vulgaire, c'est qu'ils taschent d'enrichir leurs enfans tant seulement, et puis qu'ils soyent bien aises qu'ils ne valent rien non plus qu'eux. Quand donc les peres penseront que Dieu leur donne un thresor grand et quasi inestimable, quand il veut qu'ils soyent nommez peres des creatures faites à son image: que voyans cela, ils soyent tant plus sollicitez à enseigner leurs enfans. Ainsi voyla ce que nous avons à retenir de l'opprobre de ceux qui sont steriles, et qui n'ont point de lignee. Au reste, contentons-nous d'estre enfans de Dieu. Et ceux (comme i'ay dit) qui sont peres, qu'ils entrent en eux-mesmes, et qu'ils cognoissent combien Dieu les aime: et ceux qui n'en ont point, ce leur doit estre assez qu'ils soyent enfans du Dieu vivant, et qu'ils soyent conioints à nostre Seigneur Iesus Christ, et qu'ils soyent ses membres avec les autres fideles. Et combien qu'ils n'ayent point de lignee, qu'ils s'esiouissent en cela, que neantmoins ils sont enfans de Dieu, qui est beaucoup plus que s'ils avoyent des enfans par centaines et millions. Voyla donc nostre souverain bien, auquel il nous faut aspirer, et auquel il nous faut prendre tout nostre contentement.

Or nous nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

SIXIEME SERMON.

LUC. Ch. I.

26. *Au sixieme mois l'Ange Gabriel fut envoyé de Dieu en une ville de Galilee, laquelle avoit nom Nazareth,* 27. *A une vierge fiancee à un homme qui avoit nom Ioseph, de la maison de David: et le nom de la vierge estoit Marie.* 28. *Et quand l'Ange fut entré vers elle, il dict, Bien te soit qui es receuë en grace: le Seigneur est avec toy: tu es benite entre les femmes.* 29. *Et quand elle l'eut veu, elle fut troublee de son propos: et pensoit quelle estoit ceste salutation.* 30. *Adonc l'Ange luy dict, Marie, ne crain point: car tu as trouvé grace devant Dieu.*

Combien que S. Luc recite yci simplement le message qui a este fait par l'Ange à la vierge

Marie, toutesfois il s'addresse à nous, d'autant que c'est comme le sommaire de l'Evangile. Et de faict, ce message n'a point este apporté à la vierge Marie pour son usage particulier: mais ç'a este pour l'instruction de tous les enfans de Dieu, afin qu'ils cognussent comme Dieu a eu pitié d'eux, pour les retirer de la confusion de mort où ils estoyent, et les amener à l'esperance de vie, et du salut eternel. Ainsi donc ne prenons point ceste histoire comme si seulement il nous estoit declairé ce que la vierge Marie a entendu par l'Ange: mais scachons que Dieu en la personne d'icelle nous a voulu monstrer sa bonte infinie, entant qu'il a voulu que son Fils unique vestist nostre chair et nostre nature, pour estre nostre frere et nostre chair: et que par ce moyen nous peussions obtenir l'heritage de vie. Au reste, apprenons de donner telle authorite à la vierge Marie comme il appartient: car autrement nous ne pourrions pas estre asseurez de nostre salut: Qu'il ne faut pas regarder ce qu'elle merite, comme aussi elle nous en admonneste, en disant que Dieu n'a regardé en elle sinon toute povreté, et que ç'a este par pure grace qu'il l'a choisie. Mais qu'il nous suffise que Dieu s'est voulu servir d'elle en cest endroit. Et aussi cognoissons que nous la devons recevoir et tenir pour maistresse, et acquiescer à la doctrine qui est procedee de son tesmoignage. Car il est certain que S. Luc n'a point cognu ces choses, sinon d'autant qu'en temps opportun elle les a declairees: aussi que les Apostres mesmes ont este ses disciples. Et à quel titre? Pource que Dieu luy avoit commis comme en depost ce thresor inestimable qui est yci proposé. Car comme nous verrons, et comme desia nous avons touché, yci est contenue toute la somme de nostre salut. Ainsi les Apostres n'ont rien sceu d'une chose si haute et si excellente, sinon d'autant qu'ils ont este enseignez par la vierge Marie. Dieu donc a voulu humilier l'orgueil du monde en cest endroit, afin qu'en toute humilite nous embrassions par foy tout ce que nous cognoissons estre procedé de luy, encores que ce soit seulement par la bouche d'une femme qu'il nous soit annoncé.

Et d'autant plus devons-nous retenir ceste admonition, pource que nous voyons que le diable par son astuce a converti en charme et en sorcelerie ce que Dieu a voulu estre publié par tout le monde, au profit et à l'instruction de ses eleus. Car qu'a-on fait de l'Ave Maria? Il sembloit qu'il n'y eust priere si valable que ceste-là. Il est vray que le Pater a bien este mis devant: mais il faloit dix Ave Maria pour un Pater. Et aussi voyla quelle a este la sottise des povres incredules, qu'il leur a semblé qu'il faloit prier Dieu comme en passant, et s'en acquitter à la legiere, mais s'arrester à la vierge Marie. Et voyla comme et grands et petis ont este hebetez et abrutis, que le diable les a possedez en telle sorte, que ce message de l'Ange porté à la vierge Marie a este converti en un abus si lourd et si enorme, que Dieu mesmes en a este deshonoré, et que par ce moyen le profit qu'on en doit recevoir a esté comme aboli du tout. D'autant plus donc nous faut-il observer diligemment pourquoy et à quelle fin ce recit a este faict par sainct Luc, et que Dieu a voulu que ce message fust enregistré en son Evangile. C'est (di-ie) afin que par la bouche de la vierge Marie nous recevions une pleine certitude que nostre Seigneur Iesus Christ n'a point prins chair humaine, que cela n'ait este auparavant testifié: comme aussi les Prophetes en avoyent parlé, et comme nous le verrons plus amplement. Et au reste, la sottise de ces povres aveugles se peut redarguer en toutes façons, de ce qu'ils ont converti en priere ce qui estoit un tesmoignage de la grace et de la bonte de Dieu. A quoy pretendent les Papistes, quand ils barbotent leur Ave Maria? C'est pour appaiser la vierge Marie, à ce qu'elle soit leur advocate envers Dieu. Voyla toute leur intention. Or quand nous aurons bien regardé les mots, ils ne contiennent rien de semblable. Et puis ç'a este un office particulier à l'Ange, que d'estre tesmoin de la bonte et de la misericorde de Dieu, laquelle il vouloit desployer et manifester au monde. Cela ne nous est point commun. Et c'est une temerite et presomption diabolique, quand ces povres bestes s'ingerent ainsi à usurper l'office de l'Ange qui luy a este commis à luy seul. Et puis il faudroit qu'ils prinssent des ailes, pour parvenir iusques à la Vierge. Car il est yci question de parler à elle bouche à bouche. Or ils iettent leurs barbotemens en l'air, et à l'aventure. Et mesmes ils se sont desbordez iusques-là, que leurs Caphards ne sçauroyent entrer en chaire pour prescher, et pour prier Dieu qu'il les addresse, afin qu'il luy plaise avoir pitie de son peuple, et donner son sainct Esprit, afin que sa parole soit cognue et receuë comme elle doit, sinon qu'ils recourent à la thresoriere de grace (comme ils disent). Et cela se fait tousiours, excepté le grand vendredi, d'autant que la vierge Marie est trop despiteuse ce iour-là. Ils s'addressent à la croix, d'autant que la Vierge est trop empeschee. Qui sont des blasphemes qui nous doyvent faire dresser les cheveux en la teste. Or nous avons este plongez une grande partie de nous en ces abominations-là. Cognoissons donc où les hommes se precipitent, et en quel abysme ils se iettent, quand ils se destournent de la pure simplicite en laquelle Dieu nous veut conduire. Et apprenons, suyvant ce que i'ay desia touché, que l'Ange a parlé tellement à la vierge Marie, que ceci doit

retentir et estre publié par tout le monde, et qu'il faut que les enfans de Dieu cognoissent que ce passage s'adresse à eux, pour en faire leur profit.

Or maintenant poisons les mots qui sont yci couchez: *Esiouy toy agreable.* Notamment il la nomme Agreable, afin qu'elle ne s'estonne point trop de l'honneur que Dieu luy fait, et de ceste dignite si haute et si noble, à laquelle il l'appelle. Et puis il monstre aussi quelle est la vraye matiere de ioye: c'est quand Dieu nous a receus en sa faveur, et qu'il nous veut estre propice. Or ceci emporte une bonne doctrine et utile. Car nous douterons tousiours des promesses de Dieu, sinon que nous apprenions de nous appuyer sur ce fondement, c'est asçavoir que tout ce que nous attendons de bien, ne procede sinon de la bonte gratuite de Dieu. Prenons l'exemple en nostre salut. Dont nous appartient l'heritage des cieux, sinon d'autant que Dieu nous a adoptez pour ses enfans? Car qui sommes nous? Il n'y a que toute corruption et misere en nos corps et en nos ames: et d'avantage nous sommes comme du tout confits en malice à cause du peche. Et tant y a que Dieu nous reçoit non seulement à son service, mais pour nous tenir au nombre et au rang de ses enfans, afin que nous ayons pleine liberte de nous retirer finalement à luy comme à nostre Pere. Or cela seroit incroyable, sinon que nous congnoissions de quelle source ce bien nous descoule, c'est de la bonté infinie de Dieu, laquelle ne se comprend nullement du sens humain. Ainsi donc voyla qui donne ouverture à la foy, quand nous entendons que Dieu ne regarde point quels nous sommes, sinon pour avoir pitié de nous: et cependant, nonobstant que nous soyons si miserables, qu'il ne laisse pas toutesfois de nous estre favorable de son costé. Voyla à quoy se rapporte ce qui est yci dict par l'Ange. Or la vierge Marie (comme nous verrons puis apres) regardant à soy et à sa condition, ne peut concevoir comment il sera possible que Dieu besongne pour faire un tel miracle envers elle. Mais pource qu'elle a gousté ce mot, c'est *qu'elle estoit agreable*, elle se remet du tout à Dieu, afin qu'il dispose d'elle comme de sa chambriere, puis qu'il luy a pleu de ietter ses yeux sur une creature tant vile, et tant contemptible.

Voyla donc comme la vierge Marie a tresbien fait son profit de ce mot, quand l'Ange l'a appelee *agreable*. Car S. Luc use yci du mot qui est aussi couché au premier chap. des Ephesiens. Il est là dit, que Dieu nous a rendus agreables en son Fils unique, pource qu'auparavant nous luy estions ennemis, et qu'il y avoit guerre mortelle entre luy et nous. Nous voyons donc que la vierge Marie a este tellement agreable en son degré, que cela s'estend en general à tous fideles. Et c'est (comme i'ay diçt) afin qu'ils apprennent de fonder toute la certitude de leur foy en la pure bonte de Dieu, et qu'ils ne regardent point à leurs personnes, quand il est question de s'asseurer de leur salut. Pource que la translation commune porte Pleine de grace, les Caphars ont voulu monstrer une subtilite de bestes, disans qu'il y avoit eu toute plenitude de grace en la vierge Marie: voire, comme si cela estoit ainsi au Grec. Et mesme quand le mot Grec pourroit porter telle translation, si est-ce que ce ne seroit pas pour approuver l'opinion des Papistes. Car nous voyons qu'il est aussi bien dict de sainct Estienne, qu'il a este plein de grace. Et ce n'est pas à dire toutesfois que toute plenitude de grace ait habité en luy: car cela ne compete sinon à nostre Seigneur Iesus Christ, comme l'Escriture en parle. Ainsi nous voyons comme Dieu en toutes sortes les a permis et livrez à Satan, afin qu'ils s'exposassent eux-mesmes à tout opprobre, et contumelie. Mais quoy? Le monde a este si aveuglé, qu'il n'a point cognu ces choses. Mais nous avons de nostre costé à magnifier la grace de Dieu de ce qu'il nous a retirez de ces tenebres d'ignorance, et que nous pouvons observer ce qui nous est monstré, pour l'appliquer à nostre usage et profit, comme ce qui est yci contenu. Car de faict, tel a este le conseil de Dieu et de son S. Esprit. Or cependant nous avons aussi à noter, que nostre vraye resiouissance gist en ce que nous ayons Dieu propice, qu'il nous ait receus en sa faveur, et que nous soyons asseurez qu'il nous aime, afin que nous puissions venir à luy, et que nous reiettions sur luy toutes nos solicitudes, que nous ne doutions pas qu'il ne nous exauce, afin de nous secourir au besoin. Voyla donc en quoy il nous faut esiouir, au lieu que les povres gens profanes s'esgayent quand ils ont leurs commoditez en ce monde. Quand l'un aura amassé force biens, que l'autre aura ses delices et voluptez, l'autre sera en credit et honneur: que nous sçachions, iusques à tant que Dieu nous ait acceptez pour ses enfans, et qu'il nous ait declairé son amour paternelle, qu'il faut que nous soyons comme povres gens transis. Car quand nous aurions tout ce qu'il est possible de souhaitter et imaginer en ce monde, cela n'est rien, iusques à tant que nous soyons parvenus à ceste felicite, c'est asçavoir que Dieu nous soit propice.

Et ainsi quand nous avons gagné ce poinct-là, c'est que si nous sommes en l'amour de Dieu, et qu'il nous tienne et repute pour ses enfans, nous avons de quoy nous esiouir au milieu de toutes nos tristesses: encores qu'il nous fale estre affligez, que nous ayons à endurer beaucoup d'ennuis et de fascheries: ceste recompense-là nous doit bien contenter, et nous mettre du tout en repos, comme l'Ange adiouste, *Dieu est avec toy, qui es benite*

entre les femmes. Yci il veut testifier l'effect de la grace dont il a parlé: comme s'il disoit, Non seulement ie t'annonce de bouche que tu es agreable à Dieu, mais tu le sentiras par experience: Dieu le declarera en sorte que la chose sera cognue et de toy et de tous fideles. Car combien que l'Ange ait parlé à la vierge Marie, toutesfois nous avons à recueillir une doctrine commune de ce mot, aussi bien que des autres. Or en premier lieu il faut que Dieu s'encline envers nous par sa misericorde, et puis qu'il nous face congnoistre que son amour n'est pas une chose vaine ni inutile: mais que nous en ayons comme l'execution. Il est vray que cela n'apparoistra pas tousiours durant ceste vie caduque: mais quoy qu'il en soit, si est-ce que Dieu donnera tousiours un tel goust de sa bonte à ceux qu'il aura regardez en pitie, qu'ils en auront un bon gage, pour s'asseurer en attendant la pleine possession qui leur est promise, et laquelle aussi il leur faut esperer, iusques à ce que le temps opportun soit venu. Bref, nous avons à retenir de ce passage, que si Dieu par sa pitie nous a receus et adoptez pour ses enfans, et que nous soyons en sa faveur, qu'il desployera quant et quant sa main et sa vertu, que nous sentirons qu'il n'y a rien meilleur, ni mesmes si desirable, que d'estre aimé de luy: et que sans cela nous sommes tousiours povres gens perdus: qu'encores que tout le monde nous favorisast, que nous eussions toutes nos voluptez, qu'il semblast que nous fussions en un paradis, tant y a que nostre condition sera tousiours miserable, iusques à ce que Dieu nous ait receus à merci. Et au reste, (comme i'ay desia declairé) nous aurons une telle experience de sa bonte, que nous sentirons finalement sa grace, et que ce n'est pas en vain qu'il nous l'annonce par son Evangile.

Or l'Ange specifie puis apres, non pas du tout, mais en partie, pourquoy il a este envoyé, disant que *la vierge Marie est benite entre les femmes.* Ceste benediction de Dieu emporte prosperite. Et ainsi par cela il veut dire qu'elle est heureuse entre les femmes. Et comment? A cause de la bonte gratuite de Dieu. En parlant à la façon commune des hommes, nous dirons, Cestuy-là est bien heureux, ceste femme est bien-heureuse. Mais l'Ange a voulu exprimer ce que desia il avoit touché, c'est asçavoir que tout bon heur ne vient point de nostre industrie, ne du costé des hommes, ni de cas d'aventure: mais que c'est d'autant qu'il plaist à Dieu d'espandre sa bonte sur nous. Comme nous voyons que tousiours la louange des biens que les hommes auront receus, se rapporte à Dieu seul, afin que nul ne se glorifie en soy-mesme, comme l'Escriture aussi le monstre: mais que nous sçachions que toute nostre gloire gist et consiste en ce que Dieu nous regarde en pitie. Car il nous faut tousiours penser quels nous sommes, et quelle est nostre condition cependant que nous sommes delaissez en nostre naturel. Iusques à tant donc que Dieu nous regarde et nous visite en sa merci, il faut que nous soyons maudits du tout. Et pourtant, que les allechemens de ce monde ne nous bandent les yeux: mais plustost que nous soyons touchez de nos povretez, pour nous y desplaire, pour gemir et estre du tout abatus en nous, tellement que nous ne soyons retenus sinon d'autant que Dieu nous est pitoyable: et que ce soit aussi toute nostre resiouissance et toute nostre gloire.

Or il est adiousté quant et quant, *que la vierge ayant veu ceci, a este troublee pour le propos de l'Ange: et qu'alors il luy a dit, Ne crains point, Marie: car tu as trouvé grace devant Dieu.* Nous voyons yci derechef ce qui a este exposé parci devant en la vision de Zacharie: c'est qu'il ne se peut faire que nous ne soyons estonnez, et quasi esperdus toutesfois et quantes que Dieu nous manifeste quelque signe de sa maieste, encores que ce ne fust qu'une seule estincelle. Et ceste doctrine est bien digne d'estre souvent reduite en memoire, attendu l'outrecuidance des hommes. Car nous voulons tousiours estre quelque chose de nous-mesmes, et levons les ergots ne sçachans pourquoy. D'autant plus donc nous faut-il bien recorder ceste leçon d'humilite, et que nous sçachions quand les hommes se plaisent en eux-mesmes, et qu'ils se mirent en leurs ailes comme des paons, ou en leur queuë, que cela est d'autant qu'ils n'approchent point de Dieu. Mais si tost que Dieu se monstre à nous, et que nous pensons aussi à sa maieste infinie, lors il faut que nous mettions en oubli toute gloire, que nous soyons reduits à neant, au lieu que nous estions enflez comme crapaux, ne sçachans pourquoy. Car ce n'est que vent de toute l'arrogance du monde. Voyla donc pourquoy notamment il est dit *que la Vierge l'ayant veu, est troublee pour le propos.* Si elle eust ouy seulement la voix de l'Ange, et qu'elle l'eust tenu comme un homme mortel, il n'y avoit pas telle occasion de se troubler: mais quand elle voit que c'est une chose divine, et que Dieu a imprimé telles marques en l'Ange Gabriel, que c'est comme s'il estoit là, et qu'il se monstrast d'une façon visible, voyla qui est cause de l'estonnement de la Vierge. Ainsi donc, pour comprendre comment il nous faut humilier ainsi que nous en avons besoin, que nous ne regardions point yci bas, que nous n'y soyons point arrestez, pour faire comparaison de l'un à l'autre: mais que nous dressions nostre veuë en haut, et qu'alors nous cognoissions qu'il n'y a ni industrie, ni sagesse, ni vertu, ni rien qui soit, qui puisse respondre devant la gloire infinie de Dieu, et qu'il faut que tout soit englouti et aneanti. Que

donc nous apprene de nous tenir en bride, et
lle modestie, que tout orgueil soit bien corrigé,
ırgé, et abatu en nous. Au reste, notons aussi,
Dieu a voulu rendre ce message de Gabriel
ıtique, quand il luy a baillé comme des en-
ıes infaillibles, par lesquelles la vierge Marie
oit sentir que ce n'estoit pas un homme mortel.
me quand on envoyera quelque heraut d'armes,
rtera les enseignes avec soy, il portera la cotte:
ien, qu'on mande un messager public, il por-
la devise et les armoiries de la seigneurie. Car
ıommes font tout ce qu'ils peuvent pour main-
leur authorité. Mais il y a bien une autre
te en Dieu. Ainsi donc, afin que la Vierge
ıst le message de Gabriel, voyla pourquoy Dieu
a donné cest espovantement et effroy en son
r, et qu'elle a este troublee. Autant en a il
dit de ce que nous avons recité ci dessus: c'est
iamais nous n'obeirons à la parole de Dieu, et
acquiescerons comme elle en est digne, iusques
ıt que nous ayons este touchez au vif comme
roy, et que nous aurons appris de glorifier ce-
qui parle, luy attribuans tout empire par des-
ıous, et luy faisans hommage de nos personnes,
point par ceremonies, mais nous assuietissans
sa maieste. Car où est le vray hommage que
demande? C'est que nous apprenions d'estre
ıs du tout, afin d'estre relevez par luy, afin
nous tende la main, et que tout nostre bien
ostre felicite soit de ce qu'il se monstre pitoy-
envers nous. Puis qu'ainsi est donc, notons
le commencement de la foy et comme l'ABC,
que nous soyons touchez d'espovantement, afin
e point faire des contreroleurs, pour dire, Et
st-ce? Ie veux sçavoir comment il en ira, ie
iuger si ceci est bon, et de mise. Afin donc
nous n'y venions point avec telle fierte, que
soyons touchez d'espovantement, et de trouble
ıous. Car nous sçavons que Dieu est le Doc-
des humbles et des petis.
C'est donc ce que nous avons encores à retenir,
Dieu a preparé la Vierge Marie à recevoir le
ıage qu'il luy envoyoit par son Ange, par ce
ble qu'elle a senti. Or ce n'est pas à dire
lle ait esté trop effarouchee, et comme eslourdie.
s plustost ç'a este afin qu'elle fust rendue plus
ıtive à ce qui luy seroit exposé. Et qu'ainsi
nous voyons qu'elle ne contredit point à ceste
tation: nous voyons qu'elle n'a point esté as-
e pour cest espovantement qu'elle a eu, comme
les incredules. Car il leur semble qu'on leur
baillé un coup de massue sur la teste, quand
pensent à Dieu. Ils voudroyent volontiers se
ıer par les cavernes des montagnes, quand on
parle de sa maieste. La vierge Marie n'a pas
est effroy-là, il s'en faut beaucoup: mais à l'op-
posite, elle a este tant plus esmeue à penser à quelle fin tendoit ceci. Notons bien donc, que quand Dieu nous effrayera de sa maieste, ce n'est pas afin que nous soyons abrutis, et que tous nos sens soyent ravis et esperdus: mais plustost, c'est pour nous disposer à recevoir sa parole, et pour nous rendre dociles, pour la bien observer, et noter tout ce qui nous est dit, et à quelle fin Dieu s'abaisse ainsi à nous, et nous appelle et convie à soy. Voyla donc la crainte, qui est comme un vray preparatif de la foy que nous devons à Dieu: c'est qu'au lieu que nous pourrions estre addonnez au monde, et assopis, et amortis en nos voluptez, et solicitudes terriennes, et en tout ce qui nous empesche et destourne de cercher le Royaume celeste: que nous soyons du tout arrestez à ce bien inestimable que Dieu nous fait quand il daigne bien ouvrir sa bouche pour parler à nous: que nous sçachions à quelle fin il tend: que nous le suyvions, et que nous ayons ce but-là, pour dire, Il faut que nous soyons enseignez de la bonne volonte de Dieu, d'autant qu'il veut estre glorifié en nostre salut, qu'il desploye sa bonte, afin qu'en ceste recognoissance nous apprenions de nous dedier du tout à luy.

Et c'est pourquoy notamment sainct Luc adiouste *que la vierge Marie a pensé quelle estoit ceste salutation.* Et ainsi auiourd'huy quand nous lisons l'Escriture saincte, ou que nous venons au sermon, que nous ayons ceci en memoire, de bien penser à quelle fin nostre Seigneur publie l'Evangile: c'est afin que nous soyons reconciliez à luy par le merite de la mort et passion de nostre Seigneur Iesus Christ son Fils unique: et qu'aussi estans ses enfans, nous l'honorions comme nostre Pere, estans acquis si cherement par le pris inestimable du sang de nostre Seigneur Iesus Christ son Fils: que nous apprenions de nous dedier pleinement à luy, nous retirans des pollutions de ce monde, comme il nous en a voulu separer. Voyla donc comme il faut que nous regardions tousiours à quelle fin Dieu parle. Et mesme en particulier, quand nous oyons quelque sentence, que nous disions, Pourquoy ceci nous est-il mis en avant? Que tousiours nous ayons ce Pourquoy: voire, afin que nous tendions tousiours au but, là où Dieu nous veut addresser.

Or yci nous oyons derechef ce que nous avons veu en l'histoire de Zacharie: c'est que l'Ange console la Vierge, disant, *qu'elle ne craigne point, d'autant qu'elle a trouvé grace devant Dieu.* Par ceci nous sommes mieux confermez en ce que nous avons declairé n'agueres, c'est que Dieu ne nous estonne point pour nous chasser bien loin, ou que nous ne sçachions que devenir, que nous demeurions là en nostre confusion: mais c'est pour nous disposer à recevoir la resiouissance qu'il nous veut donner. Ie parle des fideles. Car ce privilege est

special à eux, d'autant que les infideles orront bien la voix de Dieu, et en conceveront estonnement, mais ce sera pour estre en tourment continuel, sans aucun respit. Comme nous voyons de Cain, et des autres reprouvez. Il est vray que la parole de Dieu leur cause et engendre effroy et trouble: mais ils en demeurent là, et sont comme engloutis en un gouffre, auquel il n'y a nulle issue. Or Dieu fait ce bien à ses enfans, que quand il les estonne, c'est pour les mettre à repos: quand il les contriste, c'est pour les esiouir: quand il les abat, c'est pour les relever: quand il leur donne quelque effroy et trouble, c'est afin de les appaiser, et leur monstrer qu'il n'approche point d'eux sinon pour leur salut. Voyla donc qu'emporte ce qui est yci dit par l'Ange. Et ainsi ne doutons point quand nous serons vrayement humiliez, pour faire hommage à nostre Dieu, pour donner telle authorité à sa parole comme elle merite, pour la recevoir en vraye obeissance de foy, que nous serons consolez, et que nous aurons ceste tristesse, de laquelle il ne nous faudra point repentir. Quand d'un costé nous penserons à nos miseres, que nous tremblerons devant la maieste de Dieu, cognoissans que s'il nous vouloit estre iuge, nous serions cent mille fois abysmez: cognoissons aussi d'autre costé, quel tesmoignage de sa bonte c'est, quand il luy plaist avoir pitie des creatures si viles, comme nous sommes. Quand nous aurons cela, nous cognoistrons que c'est une bonne entree pour nous faire iouir de ceste ioye incomprehensible, laquelle les incredules ne peuvent sentir, et de laquelle aussi nous ne serons point capables, iusqu'à ce que Dieu nous y ait preparez. Voyla ce que nous avons à retenir, qu'il n'a point este dit seulement pour la vierge Marie, *Ne crains point:* mais aussi pour tous ceux qui sont troublez, afin qu'ils s'humilient devant Dieu, qu'ils magnifient sa maieste, comme elle en est digne: et pour s'aneantir, afin qu'ils soyent bien despouillez de tout orgueil et outrecuidance. Or nous avons aussi à noter la cause, c'est que nous serons delivrez de crainte, quand nous serons certifiez d'avoir trouvé grace devant Dieu, c'est à dire, qu'il nous sera propice. Et c'est ce que i'ay touché par cy devant, c'est asçavoir que si nous avions tout ce qu'il est possible d'imaginer pour nous faire esiouir, et que tout le monde nous rist, que haut et bas nous ne vissions qu'argument et occasion de nous plaire en nous-mesmes, toutesfois que nous porterons tousiours une misere là dedans, qui nous rongera, nous porterons le feu quant et quant. Brief, il faudra que nous soyons consumez petit à petit, iusqu'à ce que Dieu nous ait declairé qu'il nous a receus en sa paix, c'est à dire, qu'il nous en veut faire participans, et que pour ceste cause il nous a regardez en pitie. Car il est impossible que Dieu nous porte faveur, ne qu'il nous aime, iusqu'à tant qu'il ait espandu sa misericorde sur nous. Et qu'ainsi soit, il hait le peche. Il faut donc que nous luy soyons detestables, iusqu'à tant qu'il ait usé de sa misericorde, c'est à dire, de ne nous point imputer nos pechez. Iusques à tant que Dieu ait commencé par ce bout là, il est certain que nous serons tousiours eslongnez de luy, et que son ire et sa malediction sera aussi sur nous. Voyla ce que nous avons tousiours à retenir, c'est que moyennant que Dieu nous aime, il nous fera porter patiemment et d'un courage benin toutes les afflictions, miseres et fascheries de ce monde, ayans nostre contentement en sa seule et pure grace, sçachans aussi que là gist toute nostre felicite.

Au reste, quand il est dit *que la vierge Marie a trouvé grace*, ce n'est pas qu'elle l'ait cherchee: mais c'est une façon commune de l'Escriture, que ce *Trouver-là* se prend pour Obtenir. Ainsi donc voyla de quoy nous avons à nous esiouir: voyla quelle est nostre gloire, nostre paix, et nostre resiouissance: c'est d'autant que Dieu n'a point voulu que nous perissions, et ne nous a point voulu laisser pourrir en nos miseres, mais nous en a delivrez par le moyen de nostre Seigneur Iesus Christ. Et afin que nous iouissions d'un tel bien qu'il nous a acquis, par chacun iour il nous fait sonner la trompete de son Evangile: et non seulement chacun iour il nous declaire, mais aussi nous ratifie l'amour qu'il nous porte: et moyennant que nous le tenions pour Pere, qu'il nous tiendra aussi de son costé pour ses enfans: moyennant que nous ayons nostre recours à luy, que nous ne serons iamais frustrez de nostre esperance, mais qu'il nous exaucera. Et encores que nous ayons à endurer beaucoup de miseres en ce monde, que nous ne laisserons pas d'estre bien-heureux, et qu'aspirans au royaume spirituel qui nous est apresté, nous passions par ce monde, estans armez de patience, pour souffrir tout ce qu'il plaira à Dieu nous envoyer, comme il cognoist qu'il nous est bon et expedient, attendans que nous ayons combatu et achevé nostre course, qui est pleine de fascheries et de troubles, et qu'il nous recueille à ce repos qui nous est apresté au ciel, et nous est là reservé par nostre Seigneur Iesus Christ.

Or nous-nous prosternerons devant la maieste de nostre bon Dieu etc.

veur, d'autant qu'il n'y a point d'autre nom sous le ciel qui nous soit donné, auquel il nous fale esperer salut: comme aussi il est dit par sainct Pierre, quand il monstre quel est le fondement de la vraye Chrestiente. Car il use de ces mots aux Actes: Il n'y a point, dit-il, d'autre nom sous le ciel. Or cela emporte beaucoup, quand il dit, Sous le ciel. Et puis, quand il adiouste, Donné aux hommes. Car en cela il signifie qu'il ne nous faut point faire longs circuits pour obtenir salut au Fils de Dieu. Et pourquoy? Il a este manifesté yci bas, et a este cognu, en sorte que sans difficulte aucune, ne sans dispute nous le pouvons recevoir, ne doutans point que nous trouverons en luy ce que Dieu nous a declairé par la bouche de son Ange. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir. Quant à ce qu'aucuns fantastiques ont voulu chercher plus grand mystere en ce nom Iesus, cela est sot. Car ils voudroyent que ce fust le nom secret et essenciel de Dieu (comme on parle), signifiant son essence, et son eternite. Mais la chose est assez notoire, que ce mot est deduit d'un autre qui signifie Sauveur: et aussi sainct Matthieu au premier chap. d. 21 le declaire, comme nous le verrons en son lieu. C'a donc este une resverie trop lourde, que d'imaginer que le nom de Iesus emportast quelque autre secret. Comme nous voyons en la Papauté, que si on parle de Dieu, si on parle de Christ, il n'est point question de se mouvoir: mais si tost que ce nom de Iesus est prononcé, il faut qu'on face une reverence, comme si c'estoit quelque sorcelerie. Et en cela les Papistes se sont monstrez vrais magiciens. Il est vray qu'ils pretendent pour couverture ce que dict saint Paul au second chapitre des Philippiens, que Dieu a donne un nom à son Fils qui surmonte tous autres noms, tellement qu'il faut qu'au nom de Iesus tous genoux se ployent, et que toutes creatures luy facent hommage. Mais il n'est pas là question des syllabes, il est question de la maieste du Fils de Dieu. Voyla qu'emporte ce Nom, et tout le reste que les hommes imagineront dessus, n'est que pur badinage. Ainsi donc tenons-nous à ce qui est yci touché, pour l'approuver comme il le merite, et que nous y appliquions toute nostre estude. Car quoy que nous facions, si est-ce qu'encores nous n'en pourrons venir à bout, quand nous vivrions cent ans apres nostre mort. Ainsi, combien que nous soyons comme au desespoir, et que nos pechez se mettent là devant nos yeux pour nous abysmer comme au profond d'enfer, que le diable aussi nous vienne accuser, ayant de quoy pour nous amener à nostre condamnation, ayons nostre refuge à ce Nom de Iesus, non point pour en faire un charme, ainsi que font les Papistes, mais pour nous tenir à la raison qui nous est exprimee par S. Matthieu, c'est que quand nous serions cent mille fois damnez en nous-mesmes (comme nous le sommes), toutesfois que nostre salut nous est certain et infaillible au Fils de Dieu, quand nous viendrons droit à luy, et que nous le receverons pour tel que le Pere le nous offre. Car il n'y a nulle doute que la somme de l'Evangile ne soit comprinse en ce mot, quand nous en aurons bien gousté la substance.

Or là dessus l'Ange adiouste, *Il sera grand, et sera nommé le Fils du Souverain, et le Seigneur Dieu luy donnera le siege royal de David son Pere.* Par ceci il n'y a nulle doute que l'Ange n'ait voulu declairer qu'il seroit le Redempteur qui avoit este promis de tout temps, et qui avoit este attendu des Peres anciens. Ceci donc emporte, que le temps de plenitude (comme sainct Paul l'appelle) est venu, et que Dieu se veut monstrer redempteur de son peuple, en la personne de celuy qu'il envoye, voire de la semence et de la posterite de David. Or nous avons tousiours à retenir ce qui a este dit par ci devant, c'est à sçavoir que l'Ange, pour donner approbation à son message, recite les mots du Prophete. En quoy il monstre quelle foy et authorite nous devons adiouster à la parole de Dieu. Voyci l'Ange qui est une creature celeste, si noble et si digne, et toutesfois si est-ce qu'il se submet à la parole de Dieu, laquelle avoit este publiee et preschee par les Prophetes. Ainsi donc ne soyons pas comme d'autres fantastiques, qui voudront avoir revelation du ciel chacun iour à leur appetit: mais cheminons en humilite de foy, et contentons-nous de ce que Dieu nous a authorizé sa parole, laquelle il a voulu publier par le moyen de ses serviteurs, tellement qu'il ne faut point qu'elle soit ramenee en doute. Or quant et quant la vierge Marie a peu mieux estre advertie que ce message n'estoit point envoyé de cas d'aventure, veu que Dieu l'avoit ainsi prononcé dés long temps. Comme de fait cela nous sert auiourd'huy beaucoup, quand nous sçavons que le Fils de Dieu n'est point apparu soudain devant que iamais il en eust este parlé, mais que de tout temps Dieu l'avoit promis. Or par cela nous voyons l'ancienneté de nostre foy, c'est que depuis le commencement du monde tousiours les Peres ont attendu le Mediateur, pour estre agreables à Dieu, et pour obtenir pardon envers luy. Si donc nous n'avions que l'Evangile qui nous enseignast de l'office et de la vertu de nostre Seigneur Iesus Christ, et des biens qu'il nous a apportez, nous pourrions estre encore en perplexité. Et comment se peut-il faire que Dieu ait differé si long temps, et que iamais nul n'ait cognu qu'il y deust ainsi venir un Redempteur? Et ceci est nouveau. Cela donc seroit pour nous troubler. Mais quand nous sçavons que Dieu par tous aages a declaré à ses eleus qu'il faloit qu'ils

esperassent salut au Redempteur qui leur seroit envoyé, voyla comme nous sommes delivrez de toutes doutes et perplexitez, qui autrement nous pourroyent venir en l'esprit, et nous causer grand trouble. Ce n'est point donc sans cause que l'Ange reduit en memoire les tesmoignages qui avoyent auparavant este prononcez de la venue du Fils de Dieu: comme desia il a dit, *Tu conceveras au ventre:* car il recite les mots du 7. chap. d'Isaie, Voyci, une vierge concevera, et enfantera un fils. Tout ainsi donc que le Prophete avoit parlé, l'Ange se conforme à son style. Et pourquoy? Afin que cela ne soit point trouvé nouveau, qu'il promet que Dieu veut manifester son Fils au monde. Car c'est ce qu'il avoit declaré si long temps auparavant.

Ainsi maintenant non sans cause l'Ange en parlant du siege royal de David, monstre que Iesus Christ est celuy auquel l'esperance de tous fideles doit estre appuyee. Car quand les Prophetes ont menacé le peuple de beaucoup de calamitez et horribles dissipations, tousiours ils ont adouci ces menaces-là, en disant que Dieu auroit pitie d'eux, et qu'il leur envoyeroit leur Redempteur. Et qui? Le fils de David. Voyla pourquoy dés le commencement ce siege a este dedié pour estre figure du regne de nostre Seigneur Iesus Christ. Et mesme David l'a porté comme en sa personne, et les choses qui ont este dites de luy, et puis de son fils Salomon, on ne les trouvera point accomplies, sinon au Fils de Dieu. Or combien que cela apparteinst à David en figure, que Dieu l'avoit engendré, c'est à dire, qu'il avoit monstré qu'il le tenoit pour son fils, si est-ce que ce n'estoit que figure. Car nostre Seigneur Iesus Christ n'est point appelé Fils de Dieu, à la façon commune des hommes, ou des Anges. L'Escriture intitule bien aussi les Anges, à cause de l'excellence qui est en leur nature, et de la gloire de Dieu qui y reluit. Ils sont donc nommez les fils de Dieu. Et mesme cela est communiqué aux hommes: et non seulement à ceux qui sont regenerez par le S. Esprit, mais Dieu a creé les hommes à ceste condition, qu'ils fussent ses enfans, et s'est voulu monstrer Pere envers eux. Cependant ils se sont bannis de sa maison, et Dieu les a reiettez, d'autant qu'ils sont la semence maudite d'Adam. Mais quoy qu'il en soit, encores ce titre est assez commun aux Anges, et aux fideles. Or ce n'est pas ainsi de nostre Seigneur Iesus Christ: car il est Fils unique, quoy qu'il en soit, et nous luy sommes en degre inferieurs. Et David mesmes, quand il a este ainsi appelé, ç'a este seulement comme estant figure de nostre Seigneur Iesus Christ, et toutesfois en cest endroit il a surmonté la dignite des Anges et des hommes: tellement qu'entre ceux-là il n'a point eu son pareil ou son second. Ainsi donc voyla comme nostre Seigneur Iesus Christ n'est point appelé Fils de Dieu à la façon commune: mais (comme i'avoye commencé à dire) il nous le faut cognoistre Fils de David, pource que Dieu avoit ordonné ce siege-là pour en estre figure. Et mesmes les Prophetes parlans quelques fois de luy, le nomment David, quand ils disent, qu'apres que le peuple aura esté en longue desolation, derechef il viendra chercher son Dieu, et David son Roy. Ce n'est pas à-dire que David deust ressusciter: car il estoit desia trespassé alors, il est demeuré au sepulchre, et en pourriture, comme sainct Paul le remonstre au treizieme chapitre des Actes. Mais il y a un second David, c'est asçavoir nostre Seigneur Iesus Christ, qui a apporté la vraye substance et la perfection de ce qui avoit este seulement figuré en David, afin que la foy des anciens fust confermee, attendant la venue de celuy qui devoit tout accomplir. Voyla donc comme l'Ange a yci regardé à ce que les Prophetes avoyent auparavant testifié. Et ce n'est pas seulement en un lieu: mais de faire yci un grand amas de passages, ce seroit une chose superflue. C'est assez que nous cognoissions que l'Ange a declairé que ce que Dieu avoit decreté de long temps, maintenant il l'a voulu mettre en execution, afin que nostre Seigneur Iesus Christ soit receu en toute reverence, et qu'on ne dise pas, Qui est cestuy-ci? dont est-il procedé? mais qu'on sçache que c'est luy qui avoit este promis de tout temps. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir.

Et au reste, quand il est appelé *Fils de Dieu*, notons qu'il nous faut estre incorporez en luy pour n'estre point exclus et forclos de ceste grace et de cest honneur. Car combien que nostre Seigneur Dieu nous ait creez du commencement à ceste condition que nous eussions la seigneurie du monde, comme ses enfans et heritiers, tant y a que nous sommes descheus de ce droict-là, et maintenant nous sommes esclaves de Satan, iusques à ce que nostre Seigneur nous retire à soy. Car nous n'apportons du ventre de la mere que malediction, laquelle nous assuietit à la mort eternelle. Et Dieu declaire que nous luy sommes ennemis, et qu'il s'est du tout alienë de nous: et tant s'en faut qu'il nous recognoisse pour ses enfans, qu'il nous desavouë mesmes pour ses creatures, disant qu'il se repent d'avoir fait l'homme. Or donc si nous desirons d'estre privilegiez pour invoquer Dieu comme nostre Pere, et pour avoir acces à luy, il faut que nous embrassions en premier lieu nostre Seigneur Iesus Christ, recognoissans qu'il est le Fils unique, voire non pas tellement unique, qu'il se vueille reserver à luy seul l'honneur qui luy appartient de nature: mais c'est afin que nous soyons par adoption et par la bonte gratuite de

Dieu, ce qu'il est de nature. Il ha donc en soy ce droict, qu'il est Fils de Dieu: mais ce qu'il est en soy, nous le sommes aussi, d'autant que Dieu nous a adoptez, et pource aussi que nous croyons en son Fils: comme il est dit au 1. chap. de S. Iean, que quiconques croira en luy, il ha ceste dignite, qu'il sera reputé des enfans de Dieu. Voyla donc comme il nous faut fonder nostre foy en ce que nostre Seigneur Iesus Christ est yci appelé Fils de Dieu. Et que tousiours ce soit pour nous humilier: et cependant pour nous donner une telle asseurance, que nous ne doutions point de crier à pleine bouche que Dieu est nostre Pere, quand il est question de l'invoquer en toutes nos necessitez, et aussi que nous soyons asseurez, qu'en nous acceptant pour ses enfans, il nous gouvernera: comme il faut bien desia qu'il habite en nous par son sainct Esprit, devant que nous ayons la bouche ouverte pour user d'un tel langage: comme sainct Paul en parle, tant au 8. chapitre des Romains, qu'au 4 des Galatiens. Voyla en somme ce que nous avons à retenir.

Or ce mot yci doit bien estre poisé, quand il est dit *qu'il est appelé Fils de Dieu.* Car il y a eu des blasphemateurs qui ont imaginé que Iesus Christ a commencé d'estre Fils de Dieu, quand il a vestu nostre nature humaine: comme ce chien Servet a este endiablé de ceste maudite opinion et erreur avec tous les autres blasphemes, que Iesus Christ n'avoit este Fils de Dieu, sinon d'autant qu'il avoit vestu nostre chair. Et combien qu'il se soit voulu armer de ce passage, si est-ce que du tout il faut contre luy. Car l'Ange ne dit pas, que Iesus Christ apres qu'il aura este conceu, sera Fils de Dieu: mais il dit qu'il sera appelé. Il regarde donc à la manifestation qui devoit estre faite. Et de faict, que seroit-ce des anciens Peres, sinon que desia Iesus Christ eust este Fils de Dieu? Car (comme i'ay declaré) il n'y a nul de la lignee d'Adam, qui ne soit reietté de Dieu: nous ne sommes pas mesme dignes d'estre reputez avec les vers de terre, et avec toute vermine et pourriture, d'autant que nous oyons ce mot horrible, qui nous doit faire dresser à tous les cheveux en la teste, quand Dieu dit qu'il se repent d'avoir fait l'homme: tellement que nous sommes là comme raclez de ses creatures, comme indignes d'estre advouëz de luy. Car nous sommes pleins de toute infection: nous sommes infectez de tout mal, et confits en nos pechez comme des povres ladres. Or donc, qu'eust-ce este des Peres anciens, sinon que Iesus Christ eust este Fils de Dieu de tout temps? Les Anges mesmes de paradis ne pourroyent pas subsister et avoir ce titre-là d'enfans de Dieu, sinon que Iesus Christ fust leur chef, et qu'ils eussent ceste grace par son moyen. Et que sera-ce donc des hommes, qui hument l'iniquite comme le poisson l'eau, ainsi qu'il en est parlé en Iob? Or les Peres anciens ont declairé à Dieu, Seigneur, tu es nostre Pere, comme nous voyons qu'il en est parlé en Isaie. Puis qu'ils ont ainsi parlé sous la Loy, il faloit bien que desia Iesus Christ fust le Fils de Dieu: mais il a este manifesté en son temps. Et le mot dont use l'Ange, est du tout propre à cela. Car auparavant on avoit bien quelques ombrages et figures de Iesus Christ: et quand le Sacrificateur entroit au sanctuaire, afin de representer celuy qui devoit moyenner entre Dieu et les hommes, cela n'estoit qu'en figure. Comme aussi quant au Royaume, le Roy David a eu cest office-là aussi bien, et ceux qui sont descendus de sa race: mais le tout estoit obscur du temps de la Loy, iusques à ce que le temps de plenitude soit venu, comme desia nous avons allegué de sainct Paul. Or donc nostre Seigneur Iesus Christ devoit bien estre revelé Fils de Dieu. Et pourquoy? Afin que nous soyons tous enseignez de venir à luy, et le requerir qu'il luy plaise nous venir en son corps, et accepter comme ses membres, afin que par son moyen nous obtenions ce qu'il ha de droict, que nous l'obtenions (di-ie) de grace et de la pure liberalite de Dieu. Voyla encores ce que nous avons à retenir sur ce passage.

Or il est adiousté, *qu'il regnera sur la maison de Iacob eternellement, et que son regne n'aura point de fin.* Yci l'Ange a regardé sur tout à ce qui est escrit au 7. chap. de Daniel: et c'est tousiours en continuant la raison que i'ay amenee, c'est asçavoir pource qu'il annonçoit à la vierge Marie ce qui devoit estre publié par tout le monde. Car c'est le sommaire de l'Evangile qu'il a voulu conformer à ce qui avoit este testifié auparavant: et que nous cognoissions par ce moyen que la Loy, les Prophetes et l'Evangile ne sont qu'un. Et combien que cela soit distingué, et qu'il ait enseigné en diverse façon les fideles, et que les Iuifs ayent este comme petis enfans, d'autant que la doctrine qui leur a este proposee estoit plus rude, neantmoins qu'il y a un accord et une melodie par tout. Voyla donc comme il nous faut armer contre toutes tentations de Satan, à ce que nous sçachions que le Fils de Dieu qui nous est apparu, et qui iournellement nous est presché en l'Evangile, avoit desia son tesmoignage de la Loy, et des Prophetes: comme aussi sainct Paul dit, que combien que nostre salut ne soit point fondé sur la Loy de Dieu, d'autant que nous ne l'obtenons point par nos oeuvres, toutesfois si est-ce qu'il ha tesmoignage de la Loy. Et pourquoy? Car Iesus Christ en est la fin, comme il le dit en l'autre passage. Et puis encores en l'autre passage, C'est luy qui en est l'ame et l'esprit. Car c'est une chose morte

que la Loy, et mesmes tous les Prophetes, sinon que tout soit vivifié par nostre Seigneur Iesus Christ, et que nous cognoissions que c'est en luy que tout gist et consiste, et qu'il est la vertu et substance de toutes les figures et ombrages qui ont este anciennement. Voyla donc pourquoy l'Ange a ainsi conformé son langage à celuy des Prophetes. En quoy nous voyons derechef ce que desia nous avons declairé. Or yci il parle de l'eternite du regne de nostre Seigneur Iesus Christ. Car il faut bien que ce soit un royaume eternel, ou la foy que nous avons en luy seroit bien maigre et bien debile. Car si nous ne regardons qu'à ce monde, nous sommes plus miserables que tout le reste, dit sainct Paul, à cause que les fideles seront plus affligez que les autres. Et Dieu visite sa maison en premier lieu: il exerce les siens à patience, il les mortifie. Il faut bien donc que nous soyons eslevez par dessus ceste vie presente, si nous voulons concevoir quelle est nostre vraye felicite. Et ainsi voyla pourquoy le royaume de nostre Seigneur Iesus Christ est perpetuel: comme aussi ce sont les mots dont use le Prophete Daniel. Or ceste eternite-ci appartient tant à l'estat general de toute l'Eglise, qu'au profit particulier de chacun fidele: ce que nous avons bien à noter. Il a este dit de tous temps, cependant qu'il y auroit soleil et lune au ciel, qu'ils seroyent bons tesmoins à Dieu que la race de David ne faudroit point. Or cela estoit dit en obscurite, mais Daniel, selon qu'il estoit plus prochain de la venue de nostre Seigneur Iesus Christ, a aussi prophetizé plus ouvertement. Car Dieu l'avoit ordonné ainsi, que selon que le temps opportun devoit approcher, il y eust manifestation plus ample et plus claire de la vertu de nostre Seigneur Iesus Christ, et en quelle sorte il devoit venir. Daniel donc en a parlé comme si l'un des Evangelistes recitoit la mort et la resurrection de nostre Seignéur Iesus Christ.

Maintenant quand il est dit *que son royaume n'aura point de fin*, c'est en premier lieu, à ce que nous soyons asseurez que l'Eglise demeurera tousiours, combien qu'elle soit petite, et que Dieu la diminue par fois, et mesmes qu'elle soit comme plenement ruinee: toutesfois que Dieu aura tousiours quelque petite reserve. Et pourquoy? Pource que le regne de nostre Seigneur Iesus Christ durera à iamais. Or ceste eternite yci n'est point pour sa personne: car nous sçavons qu'il est le Dieu eternel: c'est à cause qu'il a vestu nostre nature. Il estoit homme corruptible, sinon qu'il eust este exempté par miracle. Car il estoit impossible qu'il souffrist corruption. Mais pourquoy? Cela n'estoit pas de sa chair, ni de ses os: mais c'estoit à cause du decret que Dieu avoit prononcé. Quoy qu'il en soit, nostre Seigneur Iesus Christ n'avoit point besoin de vestir nostre chair pour s'acquerir un royaume perpetuel. Car c'estoit de luy, dont il est parlé, Que tous les Anges de paradis l'adorent. Et puis qu'ainsi est, nous voyons qu'il faut qu'il soit le Dieu vivant: comme il est dit aussi, que l'Eternel est apparu, qui regne, et qui gouverne. Voyla le nom de Dieu qui luy est attribué, c'est à sçavoir, qui emporte qu'il est createur, qu'il ha toute vertu en soy, qu'il ha son essence, non point d'ailleurs, comme nous qui subsistons en luy. Mais (comme nous avons declaré) quand il est dit *que son regne durera à iamais*, ce n'est pas qu'il ait acquis pour son usage ne profit aucune eternité: mais cela se rapporte à nous. Et voyla pourquoy aussi il est dit au Prophete Isaie, Qui est-ce qui racontera sa generation? c'est à dire, la lignee qui procedera de luy? Voyla le Prophete qui nous monstre que Iesus Christ par sa resurrection a tellement acquis vie permanente, que c'est pour tous ses fideles, et pour son Eglise. Car cela est en general en premier lieu, comme i'ay dit: mais il le nous faut maintenant appliquer en privé chacun pour soy: c'est à sçavoir, puis que nous sommes du regne de nostre Seigneur Iesus Christ, que nous ne vivons pas seulement yci bas, mais nous avons nostre vie assignee au ciel, et qu'elle ne nous peut faillir, d'autant que nostre Seigneur Iesus Christ en est l'heritier, et que nous communiquons à luy, comme estans ses membres. Nous voyons donc maintenant, quand il est parlé de l'eternité du regne de nostre Seigneur Iesus Christ, et de la felicite permanente, que cela ne se doit point restraindre à sa personne: mais que nous le devons appliquer à nostre instruction, afin de passer par ceste vie caduque, et de n'y estre point arrestez, sçachans que nostre vie est ailleurs, qu'elle est maintenant cachee, et qu'elle nous sera revelee à la venue de ce Redempteur. Voyla donc ce que nous avons à retenir.

Or maintenant il nous faut veoir de quoy nous sert ce Royaume de nostre Seigneur Iesus Christ, outre l'esperance que nous avons d'estre participans de la vie qu'il nous a acquise par sa mort, et par sa resurrection, c'est afin qu'en dominant et ayant tout empire, il nous maintiene et gouverne. Car d'un costé nous avons besoin qu'il desploye sa vertu sur nous, afin de nous faire cheminer en obeissance de Dieu. Car qu'est-ce que nous avons, sinon toute corruption en nos appetis, et en nos desirs? Il faut donc que nous soyons gouvernez par l'Esprit de Dieu, pour cheminer en toute sainctete et iustice. Or cest Esprit a este donné à nostre Seigneur Iesus Christ. Il faut donc qu'il regne, c'est à dire, qu'estant au ciel, neantmoins il descende à nous, non point en chair, mais par la puissance inestimable de son Esprit. Voyla donc

de quoy nous sert le regne de nostre Seigneur Iesus Christ, en premier lieu: c'est que nous soyons enrichis de ses graces, c'est que nous ayant regenerez par son sainct Esprit, il nous conduise et gouverne. Il y a aussi le second, qu'il faut que nous soyons munis contre nos ennemis. Car nous sçavons quelle est la puissance de Satan. Ce n'est point en vain qu'il est nommé le prince du monde: et que pourrons-nous contre luy, quand nons serons assaillis d'une telle impetuosité et furie? Il faudroit que nous fussions tous abysmez. Or nostre Seigneur Iesus Christ (comme il le declare) est le plus fort. Et voyla pourquoy il exerce son empire, afin de nous maintenir: et quand nous serons sous sa protection, que nous puissions despiter le diable, le peche, et la mort, et que nous cheminions en nostre vocation, sçachans que nous serons maintenus par luy: comme il est dit au dixieme chapitre de sainct Iean, que le Pere qui nous a commis en sa charge, est plus fort que tous. Par cela il signifie que ce n'est point d'une vertu humaine que nous puissions concevoir en nostre sens que nous serons gardez: mais que ce sera en la puissance infinie de Dieu. Au reste, comme Iesus Christ nous garentit contre nos ennemis spirituels, aussi ha-il le soin de nos corps, comme de nos ames. Bref, il est Roy, afin qu'en ce monde nous puissions estre asseurez que Dieu nous gouverne par la main de celuy qu'il a ainsi ordonné. Et pourtant que nous ne doutions point, encores que nous soyons environnez d'ennemis, que nous soyons menacez, et que les incredules soyent comme chiens enragez qui abbayent à l'encontre de nous, et qu'ils ne demandent que de nous blesser mortellement par leurs morsures, ou bien qu'ils soyent comme bestes sauvages qui nous voudroyent deschirer par pieces, et manger à belles dents: tant y a que nous serons conservez iusqu'en la fin, puis que le royaume de nostre Seigneur Iesus Christ est perpetuel. Et au reste, quand nous aurons este conservez par sa grace un iour, ou un an, confions-nous de tout le temps de nostre vie, et marchons iusqu'à la fin, ne doutans point qu'il ne continue ce qu'il a commencé, iusqu'à tant qu'il nous ait amenez à nostre perfection. Et mesmes quand nostre esperance aura surmonté le monde, qu'elle s'estende plus loin. C'est asçavoir qu'au milieu de la mort nostre Seigneur Iesus Christ est tousiours Roy, et qu'estant Roy, il monstrera qu'il ha de quoy, pour maintenir ceux qu'il a pris en sa sauvegarde, et qu'il a promis de conduire à ce dernier iour en toute pleine felicite, ioye et gloire. Voyla donc quant à ceste perpetuite dont il est yci parlé.

Or il est vray que l'Ange dit notamment, *que Iesus Christ regnera en la maison de Iacob:* mais c'est pource que le temps n'estoit pas encores venu que l'Evangile fust publié par tout le monde: il faloit que cela commençast par les Iuifs, comme nous sçavons qu'ils ont este les premier-nais en la maison de Dieu: et que du temps que Dieu les tenoit pour ses domestiques, et les appeloit sa Sacrificature royale, nous estions reiettez, que nous n'avions nulle approche au royaume des cieux. Et pour ceste cause aussi nous voyons mesmes que nostre Seigneur Iesus Christ n'a point voulu que ses Apostres du premier coup declinassent ne çà ne là vers les Payens. Car il vouloit que sa grace fust publiee aux Iuifs, comme il avoit este declairé par les Prophetes. Ainsi donc, l'Ange n'a yci parlé qu'au regard des Iuifs, ausquels nostre Seigneur Iesus estoit promis: comme Sainct Paul dit en l'autre passage, qu'il est apparu afin d'accomplir les promesses qui estoyent donnees aux Peres: et nous le verrons aussi au cantique de Zacharie ciapres. Voyla donc pourquoy l'Ange dit notamment, *qu'il regnera en la maison de Iacob.* Or nous avons à observer cependant, que de ceste maison-là Iesus Christ s'est manifesté à tous peuples indifferemment. Et mesme pource que les Iuifs par leur ingratitude se sont rendus indignes d'un tel bien, et que nous avons este mis en leur place, qu'ils ont este deboutez, ils sont tenus comme estrangers de l'Eglise, et nous en sommes les vrais domestiques. Si les Iuifs eussent accepté nostre Seigneur Iesus Christ, nous eussions este en degré inferieur, à leur regard, et en comparaison de eux. Car ils eussent tousiours este les enfans naturels, comme le droict de primogeniture leur appartenoit. Mais ils se sont cassez, et desheritez du tout d'un tel bien. Toutesfois il est dit, que Iesus Christ est venu pour regner en la maison de Iacob, c'est à dire, pour monstrer que les enfans d'Abraham et d'Israel n'avoyent pas este frustrez en leur attente, pource que le Redempteur du monde leur avoit este promis. Mais cependant la paroy (dit S. Paul) a este rompue, tellement que nostre Seigneur Iesus a voulu regner par tout. Comme il est dit, Que les Isles lointaines s'en esiouissent: Le Seigneur regne. Là notamment il est parlé de nostre Seigneur Iesus Christ, et est dit que les Isles lointaines s'en esiouissent: pour monstrer que la ioye de nostre Seigneur Iesus Christ ne sera plus enclose au pays de Iudee. Il est vray que du commencement il le faloit ainsi. Mais en second lieu les nations estranges ont eu de quoy se glorifier en la misericorde de Dieu, laquelle n'estoit commune sinon aux Iuifs. Et voyla pourquoy S. Paul ayant dit que nostre Seigneur Iesus est venu pour accomplir les promesses faites aux Peres, adiouste que les Payens se peuvent glorifier de la misericorde de Dieu, d'autant qu'elle est parvenue iusques à eux, et que le sceptre royal de nostre Seigneur Iesus Christ a

ciel et la terre, et que toutes choses sont en sa main, et qu'il en peut disposer à son plaisir: mais aussi il nous convient prendre les exemples particuliers, là où Dieu a delivré les siens d'une façon miraculeuse, quand il sembloit qu'ils deussent estre engloutis: comme quand nous pensons à la delivrance du peuple, lors que Dieu l'a retiré du pays d'Egypte, et puis secondement de Babylone. Et qui eust peu penser cela? et puis, qui eust pensé que Noé deust estre sauvé au deluge? et Abraham de tant de morts presentes qui luy sont advenues, qu'il sembloit qu'il fust du tout perdu? et choses semblables? Et la ville de Ierusalem, quand elle est delivree de la main de Sennacherib du temps qu'il l'assiegeoit, et que Dieu feit une telle desconfiture par l'Ange en une nuict, que voyla une armee si infinie et si forte, qu'on diroit que c'est pour surmonter tout le monde, et neantmoins Dieu monstre qu'il est le plus fort, et que toutes les creatures, quand elles se dresseroyent contre luy, ne pourroyent rien: que d'un souffle il les pourra toutes abbatre, et dissiper tous les efforts et violences que les hommes pourront attenter. Quand donc nous avons ces exemples-là, qui nous specifient mieux comme Dieu peut secourir ses serviteurs, et les retirer de la mort, cela nous doit confermer d'avantage.

Or ceci nous est monstré en l'exemple de la vierge Marie: car ayant ouy la promesse que l'Ange luy avoit annoncee, desia elle a monstré signe d'estonnement, en disant, *Et comment cela se fera-il?* Non pas qu'elle reiettast le message, sçachant qu'il procedoit de Dieu: mais elle n'ha point honte de descouvrir son infirmite. Car les incredules se tiendront là enserrez, et encores qu'ils facent semblant de croire à Dieu, si est-ce qu'ils sont endurcis en leur coeur, et ne peuvent gouster sa parole. Mais les fideles sentans quelques troubles et scrupules en leur conscience, desployent leurs difficultez devant Dieu. Ainsi en a fait la saincte Vierge: mais cependant si est-ce qu'elle s'est tenue en ceste conclusion-là, que Dieu le pourroit faire: seulement elle propose ce qui la tient en quelque perplexite. Or l'Ange luy remonstre que cela se fera d'un ordre supernaturel (comme on dit) d'autant que *le sainct Esprit viendra en elle, et que l'enfant qu'elle concevera, sera appelé Fils de Dieu,* separé du rang commun: et pour confermer cela, il dit, *Voyci Elizabeth ta parente,* en laquelle Dieu t'a donné un tesmoignage certain que ce qui est contre nature, et ce qui n'est point accoustumé de veoir, ne laisse pas de luy estre facile. Car il ne s'est point attaché aux moyens naturels et inferieurs quand il a creé le monde: mais tousiours il a retenu sa puissance infinie, laquelle se demonstre quand il luy plaist non pas chacun iour, mais quand il veut faire quelque miracle. Dieu nous esclaire par le soleil, et par luy-mesme il fait fructifier la terre: mais ce n'est pas qu'il ne peust avoir clarte d'ailleurs, et nous la donner quand il luy plairoit. Ainsi doncques, il a mis un certain cours et du iour et de la nuict, et des annees, et des mois: cependant, il fera bien que deux iours continueront ensemble sans nuict, comme il l'a monstré à la requeste de Iosue. Apres, Dieu a ordonné toutes les choses que nous voyons à nostre usage: mais cependant quand il en sera besoin, il desployera une vertu nouvelle, et laquelle nous n'eussions pensé ni comprinse.

Voyla donc l'intention de l'Ange, c'est qu'il veut confermer la Vierge par l'exemple d'Elizabeth sa parente, que Dieu pourra bien la faire concevoir, sans qu'elle ait compagnie d'homme. Et pourquoy? Elizabeth estoit sterile, elle estoit venue à sa vieillesse. Il ne faloit donc plus esperer lignee d'elle, voire si on regardoit aux moyens accoustumez. Tant y a toutesfois que Dieu a besongné en telle sorte, que cela doit estre en admiration à tous. Il ne faut plus donc que la Vierge s'enquiere comment Dieu pourra accomplir ce qu'il luy a fait annoncer par l'Ange, puis qu'elle ha desia comme un gage de ce qui pouvoit estre par dessus tout sens et raison. Or nous devons appliquer ceci à nous mesmes. Car il est certain que voyla la source de toute incredulite, quand nous ne magnifions point la puissance de Dieu comme elle en est digne. Il est vray que nous confesserons assez en un mot, que Dieu est tout-puissant, et qu'il gouverne le monde, et qu'il employe toutes ses creatures à l'obeissance de sa volonte. Mais avons-nous fait ceste confession si belle et si ample? si tost qu'il nous advient quelque tentation, nous voyla comme enserrez, et ne sçavons s'il y a un Dieu au ciel, ou non. Car si nous croyons les hommes, d'autant qu'ils nous sont plus familiers, ne donnerons-nous point cest avantage à Dieu, quand nous sçaurons qu'il est de nostre costé? Faut-il alors que nous craignions qu'il ne soit le plus fort? mais au contraire ne dirons-nous pas avec David, Quand Dieu sera de mon parti, encores que ie fusse assiegé de cent mille hommes, ie demeureray ferme. Et puis, nous pourrons aussi nous glorifier avec S. Paul, Si Dieu est pour nous, qui sera contre nous? Mais si tost que nous voyons quelque danger, ou que nous sommes menacez d'yci, ou qu'il nous peut venir du trouble de là, nous sommes quant et quant saisis d'angoisses, et oublions les promesses de Dieu, elles n'ont point de vertu pour nous asseurer, nous chancelons de costé et d'autre, et en la fin nous trebuschons. Et qui en est cause? C'est que nous ne cognoissons pas ce que nous avons confessé de bouche, que Dieu est tout-puissant.

Ainsi donc que nous prenions ceste sentence est adioustee de l'Ange, c'est *qu'il n'y a rien ssible à Dieu:* que nous prenions di-ie ceste :ine-là. Mais pource que nostre sens est si , et qu'il y a aussi telle debilite et rudesse en , que iamais nous ne parviendrons à considerer e est la puissance de Dieu, que nous appliquions stre confirmation tous les tesmoignages qu'il donne, et lesquels il nous propose devant les de sa vertu incomprehensible: que nous en ions, di-ie, lex exemples qui nous pourroyent rmer en la necessite. Quand les hommes nous t la guerre, regardons si Dieu ne les a pas fois vaincus, voire ceux qui estoyent plus forts us robustes, et mieux equippez que ceux qui tourmentent et nous espouantent? Et puis, -ce pas aussi son office de briser les lances, de re les arcs, et de consumer tout par feu quand udra? Quand donc nous avons des signes de uissance de Dieu, et qu'outre la parole il nous ionstre l'effect et l'execution, que pouvons-nous ' Apprenons donc de conclure comme il est dit 'seaume, Ainsi que nous l'avons ouy, nous ns veu. Que nous conioignions le deux, que ne Dieu a parlé, et nous a promis de nous enir au besoin, et de iamais ne permettre que demeurions confus, quand nous aurons nostre :ance en luy, qu'aussi nous pouvons dire, Selon nous l'avons ouy, nous l'avons veu: c'est à dire, Dieu nous a assez monstré qu'il accomplira ce que nous attendons de luy, selon sa parole. a (di-ie) comme nous doit profiter ce passage. insi, que nous soyons mieux advisez que nous ns accoustumé d'estre: c'est toutesfois et quantes nous avons à batailler contre nostre infirmite, ie nous ne pouvons pas bien adiouster foy aux esses de Dieu, que nous pensions, Si est-ce a fait envers nos Peres de grandes vertus, en avons les tesmoignages: ainsi cognoissons declairera aussi de nostre temps et sa bonte vertu envers nous. Voyla donc de quoy ce st yci recité nous doit servir: c'est en premier que nous cognoissions la puissance de Dieu: non pas que nous la comprenions comme les es qui nous sont visibles, ou esquelles il y a ue raison, et qui nous sont communes: mais gnoissance dont ie parle, surmonte tout sens in. Et ainsi, que nous soyons comme ravis, ans qu'il n'y a ne fin, ne mesure en la puis- de Dieu, et qu'il n'est pas question de l'en- e en nostre esprit, lequel ne se peut estendre loin. Or avons-nous cela? Pource qu'encores ne laisserions pas de douter si nous n'estions rmez d'avantage: adioustons aussi, comme i'ay l'approbation que Dieu nous donne de sa pa- Ainsi, cognoissans que tous les actes qui nous sont recitez en l'Escriture, et par toutes les histoires profanes, mesmes tout ce que nous avons veu de nostre temps, nous doit servir pour glorifier nostre Dieu: concluons qu'il peut tout, et qu'il ha tout en sa main: et que si nous n'en faisons ainsi, que nous sommes coulpables d'une ingratitude trop vileine, d'autant que nous avons les yeux fermez ou bandez à ce qui nous doit servir d'une si bonne instruction et tant utile. Voyla donc en somme comme il nous faut prattiquer ceste sentence de l'Ange.

Au reste, on pourroit yci demander, comment la vierge Marie a este parente d'Elizabeth, veu que les femmes se devoyent tenir chacune en sa lignee? Or nous avons veu ci devant qu'Elizabeth estoit descendue de la race d'Aaron, et des Sacrificateurs: d'autre part il faloit que la vierge Marie fust de la lignee de Iuda, autrement nostre Seigneur Iesus Christ n'en seroit point la semence. Mais la question sera aiseement soluë, pourveu que nous regardions à la fin pourquoy les femmes ont tousiours este mariees en leur lignee. Or c'estoit afin que rien ne fust confus, et que les heritages demeurassent tousiours comme nostre Seigneur avoit ordonné qu'ils fussent partagez entre les enfans d'Israel, lors qu'ils entrerent en possession de la terre qui leur estoit promise. Et mesmes combien qu'encores aucuns eussent vendus, et maisons et champs, ils estoyent reintegrez en l'annee du Iubilé (comme on disoit) et alors il faloit que chacun rentrast en son partage premier. Voyla pourquoy les femmes n'estoyent point mariees hors de leur lignee. Mais cela n'avoit point de lieu en la lignee d'Aaron. Car les Sacrificateurs et Levites, qui en estoyent sortis, ne possedoyent rien (comme nous sçavons) pour dire qu'ils eussent leur partage à part comme les autres. Ils avoyent bien quelque bestial, ils avoyent aussi leurs villes et leurs fauxbourgs avec leurs prairies: mais cela n'estoit rien en comparaison des autres. Et cela avoit lieu és Levites, d'autant que Dieu se declairoit estre leur portion et leur heritage. Ainsi donc il n'y a point d'inconvenient que la vierge Marie soit de la lignee de Iuda, et Elizabeth de celle d'Aaron: et cependant qu'elles fussent parentes, d'autant que leurs meres pouvoyent avoir este mariees en la lignee de Iuda, et toutesfois estre descendues de quelque autre qui estoit de la lignee d'Aaron: d'autant (comme i'ay dit) que la lignee de Levi, et des autres Sacrificateurs estoit esparse et meslee parmi toutes les autres.

Au reste, quand il est yci dit, *qu'il n'est rien impossible à Dieu:* que nous recevions ceste doctrine en toute reverence et modestie. Et ne faisons pas comme plusieurs gaudisseurs, qui allegueront que Dieu ne sçauroit faire une montagne sans vallee. Car quand il est dit *que rien n'est impossible à Dieu,*

voyee: que nous ne regardions pas seulement le canal, mais que nous regardions la source de la fontaine. Voyla donc pour un item: asçavoir que pour nous bien fier en Dieu, et pour accepter ses promesses, il ne faut point que nous voltigions en l'air à l'esgaree, et que nous laschions la bride à nos speculations, pour sçavoir ce que Dieu nous voudra reveler. Mais puis qu'il nous a attachez à la predication externe de son Evangile, qu'il ne nous face point mal, et que nous n'ayons nul regret de nous tenir là comme captifs. Car c'est aussi la nature de la foy, comme S. Paul en parle en la seconde des Corinthiens 10 chapitre.

Au reste, quand la vierge Marie dit, *Qu'il me soit fait selon ta parole:* en ces mots elle conclud ce que l'Ange luy avoit remonstré: c'est que rien ne sera impossible à Dieu: mais elle nous donne aussi l'exposition de ce que nous avons desia dict: c'est, que pour bien considerer la puissance de Dieu, il ne nous faut point chercher ceci ou cela, pour sçavoir si Dieu peut faire que le soleil soit noir, et qu'il luise: s'il peut faire que la terre change d'autre nature, que le blé se produise en l'air, et qu'il n'y ait point d'espics et autres choses. Il n'est point question d'ainsi nous esgarer en nos folles curiositez. Car c'est transfigurer Dieu, par maniere de dire. Voulons-nous bien donc considerer sa puissance à nostre edification? Faisons comme la vierge Marie, pour dire, Seigneur, qu'il me soit fait selon ta parole. Qu'il y ait un lieu inseparable de la parole de Dieu avec sa vertu. Nous avons desia dit qu'il nous faut mettre la volonte de Dieu avec sa puissance. Mais ceste volonte comment nous sera-elle cognue? Elle nous est incomprehensible de soy, sinon d'autant qu'elle nous est manifestee par sa parole. Il nous faut donc là venir, tellement que nous ne disputions point subtilement en nos fantasies de la puissance de Dieu, mais que sa parole marche devant, qu'elle nous guide: et puis apres, que nous sçachions qu'elle aura son effect, qu'elle ne contient rien que Dieu n'accómplisse, et qu'il n'execute comme bon luy semblera. Nous voyons donc l'instruction qui nous est yci donnee par la vierge Marie, qui nous sera une bonne maistresse, moyennant que nous profitions en son eschole comme il appartient, c'est que nous demandions qu'il nous soit fait selon la parole de Dieu. Ainsi donc, toutesfois et quantes que nostre fragilite nous tourmente, que nous prenions pour exemple, Et quoy? Si estce que non seulement Dieu veut qu'on croye à ce qu'il dit, mais il regarde à la petitesse de tous ses eleus, et des enfans qu'il a adoptez, pour les supporter en leur foiblesse. Abraham est nommé le Pere des fideles, pour ceste raison que i'ay desia alleguee de sainct Paul: et la Vierge Marie nous est yci un miroir de la foy que nous devons adiouster à nostre Dieu. Que donc nous combations vaillamment contre toutes nos incredulitez, et que nous prions Dieu qu'il nous fortifie par son sainct Esprit, et qu'il nous face la grace de surmonter tout ce qui nous pourroit retenir en ce monde. Voyla en somme ce que nous avons à recueillir de ceste doctrine.

Et au reste, appliquons ceci singulierement à ce qui concerne le salut eternel de nos ames. Car combien qu'il nous fale estre asseurez de l'aide de Dieu en toutes nos necessitez, toutesfois si faut-il que ce principe aille devant, c'est que nous ne doutions point que Dieu ne nous cognoisse pour ses enfans, et qu'il ne se monstre Pere envers nous. Car voyla dont tout le reste depend. Or comment serons-nous certifiez de ceste amour paternelle, sinon que nous venions à Iesus Christ? Et voyla aussi le vray commencement de la foy, c'est que nous recevions nostre Seigneur Iesus Christ, d'autant que c'est en luy que Dieu a mis toute plenitude et perfection de tous biens, de tous dons, et de tout ce qui est requis à nostre felicite, à nostre contentement et repos. Pour ceste cause nous voyons comme tous les iours nostre Seigneur Iesus Christ nous est mis en avant en l'Evangile: nous oyons ce qu'il dit, Venez à moy vous tous qui estes chargez, et qui travaillez, et ie vous soulageray, et vous trouverez repos à vos ames. Nous oyons aussi comme il est nommé la fin de la Loy par sainct Paul, d'autant qu'il en est la substance et la verite: et nous avons tout cela en l'Evangile. Et qu'est-ce que la cognoissance de l'Evangile? La cognoissance du Fils de Dieu, dit-il. Voyla donc comme il nous faut maintenant pratticquer ceste sentence, Que selon la parole il nous soit fait: c'est à dire, d'autant que nostre Seigneur Iesus Christ nous est donné, que nous le recevions. Et comment? Nous ne comprendrons pas la façon: car elle est trop haute et trop profonde pour nous: mais qu'il nous suffise que Dieu nous a donné sa parole, que cela nous contente.

Et mesmes auiourd'huy que nous avons à recevoir la saincte Cene, où nostre Seigneur Iesus Christ nous baille pour gage de son corps et de son sang un morceau de pain et une goutte de vin: que sur tout nous tendions à ce qui nous est yci enseigné, c'est d'autant que nous avons la parole, qu'il ne faut point que nous repliquions à l'encontre, et que nous doutions que nostre Seigneur Iesus n'habite en nous, et que nous ne soyons vivifiez de luy: et que c'est toute nostre vie, que celle qu'il ha, et qu'elle nous appartient à cause de l'union qui est entre luy et nous. Voyci donc comme nous receverons la Cene. Il ne faut pas que nous regardions le pain qui nous est mis audevant (ie di pour nous amuser là), que nous

regardions le vin: mais que la parole de Dieu soit par dessus. Il est vray qu'il faut bien que nous sçachions qu'à cause de nostre rudesse Dieu nous met yci en avant le pain, lequel nous substante et nous donne nourriture: le vin, qui nous fortifie et nous resiouit. Mais cela nous pourroit il conduire au Royaume des cieux? Il s'en faut beaucoup. Car le ventre est pour les viandes, et les viandes pour le ventre: et l'un et l'autre viendra à neant. Le pain donc de soy, ni le vin pareillement, ne nous pourra pas mener au Royaume celeste, et à la vie spirituelle. Mais quand nous avons la parole, et que nostre Seigneur Iesus prononce, Voyci mon corps qui est livré pour vous, voyci mon sang qui est espandu pour la remission des pechez: il faut que de nostre costé nous obeissions, pour dire: Et bien Seigneur, puis que tu l'as dit, il sera faict: et nous voyci. Car si nous ne sommes desveloppez de tant de desfiances qui nous tiennent entre les liens de Satan, il est impossible que nous disions à Dieu, Seigneur, me voyci: mais il nous faut descharger de ce fardeau malheureux d'incredulité, et batailler contre tous nos sens, et attribuer ceste authorite à nostre Seigneur Iesus Christ, qu'il nous conduise et gouverne comme il luy plaira. Au reste, il nous faut bien aussi distinguer prudemment entre la parole qui nous est donnee, et les opinions que nous pourrions concevoir en nostre teste. Car il y en a auiourd'huy de ceux mesmes qui s'appellent Chrestiens, et qui detesteront la Papauté, qui ne laisseront point de faire une idole du pain de la Cene, et du vin: comme si nostre Seigneur Iesus Christ estoit là enclos: comme de faict ils l'y veulent enclorre à leur fantasie, et l'adorent plus lourdement que iamais les Papistes n'ont fait. Car la doctrine des Papistes est encore meilleure que celle de ces phantastiques, qui sont là acharnez du tout. Or ils nous alleguent que nous sommes ennemis de la puissance de Dieu, d'autant que nous ne pouvons concevoir que Iesus Christ soit enclos sous le pain, et sous le vin, et que là nous ne le voulons point adorer: et rendent nostre doctrine odieuse au monde, comme si nous voulions nous gouverner selon l'ordre de nature, et que nous fussions comme des Philosophes, qui ne croiront rien, sinon que les raisons leur soyent apparentes. Mais leurs calomnies sont trop vileines. Car nous disons que nostre Seigneur Iesus demeurant au ciel, ne laisse pas toutesfois de nous vivifier. Et de faict, le soleil qui nous luit là haut pour nous donner vigueur et clarte, faut-il qu'il descende iusques yci pour faire son office? Et toutesfois c'est une creature insensible. Et que sera-ce donc du Fils de Dieu? D'avantage le soleil fait son office selon l'ordre de nature: mais Iesus Christ fait miracle, comme iay desia dit. Puis que nous confessons tout cela, on ne nous peut pas reprocher que nous n'attribuyons à Dieu la puissance qu'il requiert: mais cependant nous regardons à sa parole. Or il est vray que Iesus Christ dit bien, Ceci est mon corps: mais ce n'est pas qu'il nous fale prendre cela si lourdement, que nous pensions que le pain soit transmué en son corps, ne qu'il change sa nature divine en un morceau de pain: mais il nous veut declairer que quand nous recevons ces signes exterieurs en foy, il nous donne vrayement son corps. En quelle sorte? Or c'est un mystere, dit S. Paul, c'est un secret admirable de ceste union qui est entre nostre Seigneur Iesus Christ et nous, quand il nous fait estre chair de sa chair, et os de ses os: cela nous est incomprehensible. Il nous faut donc adorer un tel secret. Mais cependant si faut-il, qu'en cherchant nostre Seigneur Iesus Christ là haut, nous ayons yci bas un gage certain et infallible qu'il est avec nous, qu'il habite en nous, qu'il est nostre vie, et que tout ce qu'il ha nous est communiqué. Et pourquoy? La parole le porte ainsi. Il n'est point question de dire, Cela est-il possible? cela est-il vraysemblable? il n'y a point de couleur, il n'y a point de moyen. Mais il faut dire, Nostre Seigneur Iesus Christ a parlé, par lequel Dieu s'est pleinement manifesté à nous, il l'a ainsi prononcé. Apprenons donc de glorifier sa puissance et vertu infinie, combien que tous nos sens et toutes les choses qui nous sont proposees en ce monde y contredisent.

Or nous nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

NEUFIEME SERMON.

LUC. Ch. I.

39. *Or en ces iours-la Marie se leva, et s'en*
alla hastivement aux montagnes, en une ville de Iuda,
40. *Et entra en la maison de Zacharie, et salua Eli-*
zabeth. 41. *Et adveint que quand Elizabeth eut ouy*
la salutation de Marie, l'enfant tressaillit en son
ventre, et fut Elizabeth remplie du sainct Esprit.
42. *Et s'escria à haute voix, et dict, Tu es benite*
entre les femmes, et benit est le fruict de ton ventre.
43. *Et d'où me vient ceci, que la mere de mon Seig-*
neur vienne à moy? 44. *Car voyci, incontinent que*
la voix de ta salutation est parvenue à mes oreilles,
l'enfant a tressailli de ioye en mon ventre.

L'Escriture nous exhorte par tout non seulement de recognoistre en nos coeurs les graces que nous avons receuës de la main de Dieu, et que chacun face cela en secret: mais aussi que nous luy rendions tesmoignage devant les hommes, afin que son nom soit glorifié, et aussi que nos prochains soyent incitez par nostre exemple à ce faire. Car il y en a beaucoup qui font semblant de prescher les biens de Dieu, et toutesfois il y aura de l'ambition, et de la vanterie meslee parmi. Tant y a que cela n'empesche point que les fideles ne s'acquittent de leur devoir, c'est qu'apres avoir este touchez en leur coeur, pour recognoistre combien ils sont obligez à Dieu, ils incitent pareillement les uns les autres, afin qu'il y ait un commun accord entre nous. Et de cela nous en voyons yci l'exemple. Car la vierge Marie a entrepris le voyage vers sa parente Elizabeth, non pas pour trotter sans raison ni utilite, mais afin que Dieu fust tant plus magnifié et d'un costé et d'autre: comme il y avoit aussi occasion nouvelle de se confermer en la foy. Car combien qu'il nous fale croire et acquiescer simplement à la parole de Dieu, et fermer les yeux à toutes choses qui nous pourroyent destourner à doute et à desfiance, neantmoins quand Dieu nous conferme sa parole par effect, et que non seulement il ouvre la bouche pour nous enseigner, mais aussi qu'il ha sa main estendue pour nous monstrer sa vertu, il ne faut point que nous mesprisions une telle aide. Car nostre Seigneur ha pitié de nostre foiblesse quand il ratifie ainsi sa parole, et qu'il monstre qu'elle n'est pas vaine: mais qu'elle ha son execution.

Voyla donc en somme deux choses que nous avons à noter en la vierge Marie: c'est en premier lieu qu'elle ne s'est pas contentee de louer Dieu de ce qu'il s'estoit monstré si favorable envers elle, qu'il luy avoit envoyé son Ange du ciel, et qu'il l'avoit eleuë et choisie pour porter le Salut du monde: mais a voulu que cela fust cognu plus loin, et s'est adressee à Elizabeth, pource qu'elle avoit là entree et ouverture plus grande que si elle eust declairé par ci par là qu'elle avoit conceu le Fils de Dieu. Car qui est-ce qui eust adiousté foy à son dire? Cela donc eust este exposé à mocquerie. Voyla pourquoy elle s'en taist. Mais pource que Dieu les a coniointes ensemble en diverses sortes: c'est qu'elles ont le parentage commun, et puis qu'Elizabeth estant sterile et desia caduque de vieillesse, a obtenu ceste benediction speciale de porter enfant outre l'ordre de nature, et que la saincte Vierge à conceu le Fils de Dieu par miracle incomprehensible: voyla pourquoy elle vient à Elizabeth, pour luy declairer comme Dieu a besongné aussi envers elle. Mais pource que la veuë d'Elizabeth luy pouvoit beaucoup profiter, elle y est aussi venuë, afin de nourrir sa foy. Car combien qu'elle eust desia prins racine vive, combien qu'elle eust declairé, Voyci la servante du Seigneur: et qu'elle eust accepté ceste sentence de l'Ange, Que rien n'est impossible à Dieu, voire de ce qu'il a prononcé: toutesfois si est-ce qu'elle a cognu son infirmite, et n'a point voulu reietter ce qui luy pouvoit servir à plus ample confirmation. Ainsi donc, que nous soyons enseignez par son exemple, quand Dieu nous aura donné quelque signe de sa faveur, de luy estre tesmoins envers les hommes, voire non seulement pour luy rendre confession de langue (qui est un sacrifice qu'il requiert de nous) mais aussi afin que chacun soit par nous edifié, et que nous incitions mutuellement les uns les autres, voire par un commun accord, et une melodie, tellement que tout le monde resonne les louanges de Dieu. Voyla ce qu'il nous faut faire, nous gardant de toute vanite. Car nous verrons beaucoup d'hypocrites, qui raconteront par ci par là les louanges de Dieu, et mesmes ils prescheront les benefices qu'ils auront receus de luy: mais ce ne sera sinon pour se faire valoir et priser. Ils diront bien, Dieu m'a fait cela, Dieu a besongné en telle sorte envers moy: mais si est-ce qu'il n'y aura nulle simplicite: ils voudront seulement acquerir reputation devant les hommes. Gardons-nous d'une telle vanite, et cheminons en ceste simplesse, c'est asçavoir que tout le bien soit attribué à Dieu seul: et quand nous parlons de ses oeuvres, que ce soit pour monstrer combien nous sommes tenus à luy,

et que par sa bonte gratuite il nous a eslargi tout ce que nous recevons de sa main. Voyla en somme ce qu'il nous faut apprendre de ce passage en premier lieu.

Pour le second, quand nostre Seigneur nous presentera des aides pour nous faire avancer de plus en plus en la foy, que nous appliquions cela à nostre profit. Car nous sommes bien aveugles si nous ne cognoissons qu'il y a tousiours quelque residu d'infirmite en nous. Et de faict, combien que nous embrassions la parole de Dieu avec toute certitude, combien que nous luy facions cest honneur de le tenir pour fidele, et d'estre tout persuadez que nous attendans à luy, iamais nous ne serons frustrez: si est-ce qu'encores nous serons empeschez par fois. Et cela nous monstre que le diable nous dresse et suscite tousiours quelques tentations: et alors nous cognoissons mieux comme nous sommes eslongnez de ceste fantasie que nous avions conceuë en nous, d'estre assez forts et robustes, et que nous avons besoin de nous munir de ce qui nous peut avancer en la foy. Comme quand Dieu besongne tant envers nous qu'envers nos prochains, que nous cognoissions qu'alors il seelle sa parole, pour nous oster toute occasion d'en douter. Voyla comme il nous faut regarder la main de Dieu d'un costé, et escouter de l'autre sa parole. Il est vray qu'il nous faut avoir les yeux fermez, quant à tous obiects de ce monde qui nous pourroyent divertir de nous reposer en Dieu et en ses promesses. Car il est certain que si nous voulons entrer en conseil avec nostre sens naturel, si nous en voulons iuger selon les apparences, que tousiours nous serons en branle, et iamais Dieu n'aura son authorite envers nous telle qu'il merite. Et pourtant, que la parole de Dieu nous soit pour une verite certaine et infallible. Car les hommes opposeront tousiours, Voire ceci, voire cela: mais de nostre costé ayons tousiours les yeux fermez à ce qui nous peut empescher de croire à Dieu. Cependant il nous les faut ouvrir à ce qui nous peut servir de bien contempler ses oeuvres. Et cela sera pour nous faire conclure qu'il est puissant d'executer ce qu'il nous aura dict. Voyla, di-ie, comme nostre foy sera aidee par tels moyens: asçavoir quand nous aurons bien escouté Dieu, et que nous aurons acquiescé simplement à sa parole, qu'aussi nous regardions comment c'est qu'il besongne tant envers nous, comme envers nos prochains: et que tant d'exemples qu'il nous donnera, nous servent pour nous faire encores tant mieux fier en luy. C'est la leçon qui nous est yci monstree par la saincte Vierge.

Or il n'y a doute qu'elle n'ait eu difficulte de venir *en ceste ville de Iuda.* Car quand il est recité que c'estoit *une ville en pais de montagne,* c'est pour monstrer que le voyage estoit encores plus loingtain que celuy de Ierusalem. Or nous sçavons qu'une ieune fille ne pourra pas aller par les champs si elle n'ha compagnie. Car il y peut avoir des surprises, et des difficultez plus grandes qu'à un homme. Tant y a que la saincte Vierge n'espargne rien pour se pouvoir esiouir en la grace de Dieu, avec celle qui avoit aussi experimenté Dieu luy estre favorable et propice en son endroit: et puis, afin de recevoir accroissement en la foy de ce que pareillement Elizabeth estoit enceinte en cest aage où elle devoit estre sterile, encores que de son temps elle eust porté enfans. Voyla donc comme il nous faut efforcer à bon escient de proufiter en toutes les oeuvres de Dieu.

Là dessus il est recité quant et quant, *que si tost que la vierge Marie a salué Elizabeth, l'enfant a tressailli au ventre,* c'est asçavoir Iehan Baptiste, qu'Elizabeth portoit. Or il est vray que c'est une chose naturelle, qu'une femme sentira son enfant si elle s'esiouit, s'il luy advient quelque chose, comme s'il luy advient quelque effroy à l'opposite. Mais yci il n'y a point ce mouvement naturel: et aussi Elizabeth declaire qu'elle n'a point eu cela pour quelque esiouissance dont elle ait este ravie et esmeuë. Mais elle cognoist que le sainct Esprit a besongné en son enfant, encores qu'il n'eust nulle raison. Car il ne faut point que nous entrions yci en dispute, si Iehan Baptiste a desia pour lors receu le S. Esprit, pour se mouvoir, comme s'il vouloit faire reverence à son Sauveur. Mais il suffit, que Dieu par sa vertu secrete l'a incité: comme il usera de ses autres creatures, ou il n'y a ne raison ne sentiment. Il est vray aussi que nous ne devons pas nier que Dieu n'ait besongné par son S. Esprit, à ce que Iehan Baptiste estant ainsi au ventre de sa mere, recognust nostre Seigneur Iesus Christ, non pas d'une certaine distinction: mais d'une façon qui nous est estrange et incognue quant à nous. Quoy qu'il en soit, cela nous doit suffire, que desia Dieu a rendu tesmoignage à la Vierge et à Elizabeth, que vrayement le fruict qu'elle portoit, estoit le Fils de Dieu: puis que Iean Baptiste, qui n'estoit point encores venu au monde, et qui estoit une petite creature au ventre de sa mere, a senti la maieste divine qui estoit en un enfant, lequel à grand peine estoit conceu. Car desia quand le message fut porté à la Vierge, Elizabeth estoit enceinte de six mois. Il faut bien donc que la vierge Marie y soit venue bien tost apres: et n'y a doute qu'elle n'a eu iamais de repos, ni de contentement, iusques à ce qu'elle soit venue recevoir ceste confirmation de foy, et qu'elle soit aussi venue sacrifier à Dieu la louange qu'il meritoit d'une oeuvre si excellente.

Et voyla pourquoy notamment S. Luc dit *qu'elle y est venue hastivement.* Il ne se contente point de

dire, qu'elle a entrepris le voyage, mais signifie qu'elle a rompu tous les empeschemens qui la pouvoyent retenir et retarder, comme si iamais elle ne fust venue à temps pour se resiouir, et pour se mieux certifier en ce que desia elle tenoit pour veritable, d'autant qu'elle estoit bien resolue que ce message luy avoit esté apporté de l'Ange au nom de Dieu. Voyla donc encore une circonstance que nous avons bien à noter, de ceste hastivete et ardeur de la vierge Marie. Mais nous verrons ci apres, comme Dieu aussi n'a point permis que ce voyage fust inutile, et qu'il luy a donné plus qu'elle ne pouvoit esperer, et qu'elle n'avoit attendu, c'est que Iean Baptiste deslors a este tesmoin. Il est vray que Dieu l'avoit deputé à cest usage-là: il l'avoit desia choisi en son conseil eternel, afin qu'il fust le heraut de nostre Seigneur Iesus Christ, et qu'il marchast devant luy, pour luy faire place, qu'il preparast les Iuifs à le recevoir comme le Sauveur qui leur estoit promis. Mais il n'avoit pas encore ceste charge et cest office. Voyla donc Dieu qui besongne desia, et fait que Iean Baptiste commence d'estre le heraut de nostre Seigneur Iesus Christ. Il n'a point parlé, il ne peut point veoir: mais cependant si est-ce que ce mouvement que sa mere a senti, est comme un son de trompette, et faut qu'elle cognoisse avec la Vierge, que la maieste divine de nostre Seigneur Iesus Christ a este deslors approuvee. Or cela ne s'est point faict pour ces deux femmes seulement: c'est pour nostre instruction aussi bien: et voyla pourquoy il est escrit. Cognoissons donc que Dieu a manifesté desia pour lors tant à la vierge Marie qu'à Elizabeth, que le fruict qui estoit au ventre de la Vierge, estoit le Redempteur du monde: afin qu'auiourd'huy nous sçachions qu'il n'y a nulle excuse, si nous ne l'acceptons paisiblement, pour mettre en luy toute la fiance de nostre salut, veu qu'il a este ainsi approuvé par miracles. Et combien que ces choses ayent este incognues du monde, d'autant que nul n'estoit capable pour lors de recevoir un tel tesmoignage de Dieu, qu'auiourdhuy nous avons à en faire nostre proufit. Il est vray que deux femmes ne sont pas de grande estime, sinon que nous regardions en quelle qualite Dieu les a mises. Mais quand nous sçavons qu'il leur a revelé un tel secret, afin qu'il fust publié par leur moyen, et qu'en fussions tous confermez, que nous cognoissions que Dieu a parlé par leur bouche, et qu'il a voulu qu'on les escoute en toute reverence, comme si des Anges estoyent venus du ciel. Voyla ce qu'avons encores à retenir.

Et pour ceste cause notamment S. Luc adiouste, *qu'Elizabeth a este remplie du S. Esprit:* c'est afin que ce qui nous sera recité ci apres, ne soit point pris comme d'une femme, mais comme de celle à laquelle Dieu a donné don de Prophetie, et laquelle il a eslevee en telle dignite, comme s'il vouloit estre escouté en sa personne. Voyla donc ce que signifie *qu'elle a este remplie du S. Esprit.* Or il est bien certain qu'elle ne pouvoit pas cheminer en telle sainctete, que l'Esprit de Dieu ne la gouvernast. Car tous les sens de nostre nature sont inimitiez contre Dieu, comme dit S. Paul: et nous ne sçaurions rien faire qui soit bon et iuste, sinon entant que le S. Esprit besongne en nous. Ainsi donc il faloit bien qu'auparavant Elizabeth fust pleine du S. Esprit, veu qu'elle menoit une vie saincte avec son mari, et qu'ils estoyent comme deux miroirs de toute perfection entre les hommes: mais cependant il est yci parlé d'un don extraordinaire: et nous faut prendre ce mot *d'Esprit,* pour le don de Prophetie, comme il est parlé de Zacharie quand S. Luc veut monstrer comme il a fait le cantique soudain en la naissance de son fils: car là il est dit qu'il a este rempli du S. Esprit. Autant en est-il dit d'Anne la prophetesse, et de Simeon. Mais quant à ce passage, voyla en somme ce que nous avons à retenir: c'est qu'Elizabeth afin de mieux confermer la vierge Marie, a receu un nouveau don, lequel auparavant ne luy avoit point este faict: c'est asçavoir qu'elle a parlé au nom de Dieu, et non pas de son authorite privee: elle a parlé, non point de sens humain, ni par coniecture, ni selon son opinion: mais qu'elle a eu comme l'office d'un Ange, pour dire, Voyci que Dieu m'a revelé, voyci ce que i'apporte, voire en son nom, et dont il m'a donné charge. Or yci nous avons à noter, que les dons de Dieu non seulement sont distribuez en diverse mesure, comme S. Paul en parle: mais aussi qu'au besoin nostre Seigneur eslargit envers nous, et adiouste plus qu'il n'y avoit eu auparavant, selon que la necessite le requiert. Nous voyons comme Saul estant eleu Roy, a este comme un homme nouveau. Et pourquoy? L'Esprit de Dieu l'a rempli, afin qu'il peust s'acquitter de son devoir. Car Dieu n'avoit point fait cela pour le regard de sa personne, mais pour le salut et bien commun du peuple. Et ainsi en est-il mesmes de tous les enfans de Dieu. Ils ne seront point delaissez, que Dieu ne leur assiste puissamment, voire selon qu'il voit qu'il en est besoin. Car quelques fois nous serons debiles: mais si Dieu nous appelle au combat, et qu'il vueille que nous bataillions pour sa querelle, alors il nous donnera vertu nouvelle: et on verra ceux qui auront este destituez pour un temps de grace, si Dieu puis apres les veut employer à son service, les voyla tout changez, qu'on sera esbahi comme ils se portent si vertueusement. Et qui est cause de cela? C'est que nostre Seigneur non seulement (comme i'ay dit) distribue, selon la mesure qu'il voit estre

expedient à un chacun, les dons de son S. Esprit, mais qu'il besongne en chacun de nous maintenant plus amplement, maintenant en se restraignant, voire afin que nous cognoissions que tout procede de ceste source-là, et que nous ne dependions que de luy. Et quand il nous aura fait quelque grace, que nous sçachions qu'il l'ha tousiours en sa main, pour la retirer quand il luy plaira. Et pourtant, que nous cheminions en humilite, que nous le prions qu'il continue ce qu'il aura commencé en nous: et quand il luy plaira de nous exercer en choses difficiles, et qui surmontent nos forces et facultez, qu'il adiouste de plus en plus les graces qui y sont requises, et lesquelles nous ne trouverons point en nous, sinon qu'elles nous viennent gratuitement de luy. Voyla donc encores ce que nous avons à retenir: quand il est dit *qu'Elizabeth a este remplie du S. Esprit,* c'est pour confermer la saincte Vierge, laquelle estoit venue comme à l'eschole. Combien que desia elle eust bien proufité en l'eschole de Dieu, toutesfois elle recognoist qu'il n'y avoit point telle suffisance qu'elle n'eust besoin que Dieu luy tendist la main. Et pource qu'elle a cherché, elle a trouvé. Et pourtant cognoissons que la sentence de Iesus Christ a este accomplie en cela, que quand nous heurterons à la porte, elle nous sera ouverte: quand nous chercherons, nous trouverons: c'est à dire, quand nous serons diligens de nous aider des moyens que Dieu nous presente, qu'il les fera valoir tellement, que iamais nous ne marcherons un pas, que nostre Seigneur ne nous monstre par effect qu'il ne nous a point promis en vain que quand nous chercherons, nous trouverons. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir sur ce mot.

Or il est dit quant et quant, *qu'Elizabeth s'escrie à haute voix: Tu es benite entre les femmes, et le fruict de ton ventre est benit.* Yci il nous faut prendre le second membre comme pour la raison de ce qu'Elizabeth dit que la vierge Marie est benite, et nous faut resoudre ce propos en telle sorte: D'autant que le fruict de ton ventre est benit, voyla comme tu es benite. Et pourquoy? Nous sçavons de faict, que d'autant que tout le genre humain est maudit en Adam, que la benediction nous procede de nostre Seigneur Iesus Christ, qui en est la seule fontaine et source. Comme il fut dit à Abraham, En ta semence toutes nations de la terre seront benites. Or la vierge Marie a este entre les premiers membres de l'Eglise. Ainsi donc il a bien falu qu'elle fust benite avec tous les autres fideles. Voire, mais de grace, afin que la louange se rapporte entierement à nostre Seigneur Iesus Christ, comme elle luy est deuë. Et ainsi il n'y a doute qu'elle n'ait porté Iesus Christ par foy en son coeur, tout ainsi qu'elle l'a porté en son ventre. Et nous verrons encores ci apres, combien nous pouvons profiter par son exemple, en ce que iamais elle n'a rien laissé passer, qu'elle ne recordast diligemment, afin de tousiours estre plus certaine de la bonte de Dieu, et estre vrayement coniointe à son Fils: non pas selon le parentage charnel, mais par foy. Pourtant, quand Elizabeth dit, *que la vierge Marie est benite,* il nous faut tousiours regarder dont cela luy vient: c'est de la grace du Fils de Dieu, qu'elle a porté: et nous avons cela de commun avec elle. Ainsi donc, cognoissons de ce passage, combien que Dieu ait voulu magnifier la Vierge, et que l'ayant choisie à une oeuvre si digne et si precieuse que de porter le Sauveur du monde, que toutesfois en la personne d'icelle il a aussi voulu monstrer comme nous sommes tous benits. Il est vray que cela a este special à la Vierge, d'estre mere de Iesus Christ: mais tant y a que comme luy-mesmes à prononcé, si nous sommes unis à luy par foy, il nous recognoist et advouë pour ses peres, meres, et ses freres: c'est à dire, nous avons un parentage qui nous doit bien suffire, tellement qu'il ne faut point que nous luy soyons nepveux ou cousins, ou oncles, ou peres, ou meres: c'est assez que nous croyons en luy, afin qu'il nous reçoyve comme membres de son corps. Or il n'y a union telle que celle-là: et pourtant il nous en faut bien contenter. Et de faict, c'est une promesse generale à tous ceux qui reçoyvent Iesus Christ, c'est asçavoir qu'ils sont unis à luy. Ainsi donc, d'autant que Iesus Christ a este benit en toute plenitude, voyla comme nous sommes retirez de la malediction en laquelle tout le genre humain est plongé en la personne d'Adam: nous avons tous nos sens corrompus, et nous n'apportons du ventre de nostre mere pour tout heritage, sinon d'estre maudits: en sorte qu'il faut que Dieu nous deteste, iusques à ce qu'il nous reçoyve à merci, et ce par le moyen de son Fils unique, qui est le Fils bienaimé, et par lequel nous luy sommes agreables, au lieu qu'auparavant il y avoit inimitie mortelle. Voyla donc encores ce que nous avons à observer.

Or là dessus Elizabeth adiouste, *Et dont me vient ceci, que ie suis visitee par la mere de mon Seigneur? Car l'enfant mesmes que ie porte a tressailli de ioye si tost que la voix de ta salutation a este ouye.* Ycy nous voyons l'humilite et modestie d'Elizabeth, entant qu'elle fait hommage à Iesus Christ, voire combien qu'il soit encores caché au ventre de sa mere, et qu'il ne soit point apparu comme Sauveur du monde, et pour celuy qui avoit este attendu Redempteur, et promis en la Loy, toutesfois elle cognoist qu'il estoit envoyé de Dieu. Elle ne sçait pas encores comme il devoit estre manifesté, si ne laisse-elle pas de luy faire hommage, et mesmes elle honore sa mere, non point

meure entier. Et cependant ceux qu'il a voulu honnorer ne sont point en opprobre. Suivant cela maintenant elle adiouste à ce que nous avons traitté, *que bien-heureuse est celle qui a creu.* Or ici elle monstre quelle est la vraye louange de la vierge Marie, c'est d'autant qu'elle s'est assuiettie à la parole qui luy a esté apportée par l'Ange. Voila donc la principale vertu que nous devons recognoistre en la vierge Marie, voire ne iugeant point selon nostre sens et cerveau, mais selon l'arrest qu'elle a prononcé en vertu du sainct Esprit. Et qu'ainsi soit, nous avons desia veu qu'Elizabeth n'a point parlé de sa fantasie: mais que le sainct Esprit a gouverné sa bouche et sa langue. Il ne faut point prendre ceste sentence ici comme d'une femme mortelle, mais c'est Dieu qui a usé d'elle comme de l'organe et instrument de son sainct Esprit. Or donc nous avons à retenir que la singuliere vertu qui a este en ceste saincte Vierge, c'est que par foy elle a receu la promesse qui luy estoit donnée, et n'a point douté que Dieu ne fust fidele, et que tout ce qui venoit de luy estoit verité certaine et infalible: et que iamais on ne seroit frustré se confiant en luy, et s'y appuyant. Voila (dy-ie) ce qui est à poiser par dessus tout le reste.

Or combien qu'il soit ici parlé de la vierge Marie, c'est une doctrine generale qui appartient à tous. Voila donc Dieu qui prononce qu'elle est bien-heureuse en croyant. Par cela il signifie que si nous adioustons foy à ses promesses, pour y estre du tout arrestez, pour en faire le fondement de nostre salut, voila toute nostre perfection. Autrement malheur sur nous quand nous serions estimez ici-bas plus qu'Anges, et que tout le monde nous applaudiroit. Dieu declaire qu'il n'y a que tout malheur sinon que nous ayons tous nos sens arrestez à sa parole, et que nous sachions qu'il n'y a autre felicité sinon d'autant qu'il luy plaist de nous estre propice, et de nous accepter pour ses enfans. Car quand il nous est parlé de croire en l'Escriture saincte, cela presuppose que Dieu se presente à nous, et nous offre sa faveur, et nous testifie qu'il nous veut avoir agreables comme ses enfans. Car de croire simplement qu'il y a un Dieu, de croire qu'il est veritable, sans savoir sa volonté, cela seroit une chose confuse: mais la foy (selon que l'Escriture en parle) contemple les promesses de Dieu, qu'il y a comme un regard et un accord mutuel: que Dieu de son costé nous appelle à soy, et qu'il ait comme les bras estenduz pour nous recevoir à soy comme ses enfans, et que de nostre costé nous venions acceptans sa bonté infinie de laquelle il use: nous reposans en luy sachans qu'il ne nous veut point frustrer quand il se monstre si benin et si liberal envers nous.

Voila donc en somme ce que nous avons à retenir de ce passage, c'est que toute nostre felicité gist en la foy: asçavoir que d'une pleine certitude nous acceptions les promesses de salut comme elles nous sont presentées en l'Evangile. Or ces promesses-là dont dependent elles? C'est que Dieu nous pardonne nos fautes, et nous recognoist et avoue pour iustes encores que nous soyons miserables pecheurs. Et voila aussi pourquoy S. Paul allegue le tesmoignage du pseaume, Que nous sommes bien heureux d'autant que Dieu ne nous impute point nos iniquitez, mais qu'il les couvre et ensevelit, qu'il les iette derriere le dos, d'autant qu'il ne les veut point attirer en conte. Brief, nous avons trois choses à noter pour avoir une certaine intelligence de ce lieu. La premiere est que toute nostre nature est maudicte, et qu'il n'y a en nous que tout malheur. Et pourquoy? D'autant qu'il n'y a en nous que peché et corruption. C'est donc à bon droit que Dieu nous hait, que nous luy sommes comme detestables, tellement que nous ne pouvons venir devant son regard que ce ne soit pour estre condamnez à mort eternelle. Voila le premier. Le second est que nonobstant toutes les miseres qui sont en nous, si est-ce que toute nostre felicité gist en la misericorde gratuite de Dieu, d'autant qu'il nous accepte et nous reçoit pour ses enfans, voire ne nous imputant point nos fautes: mais nous donnant le sang de nostre Seigneur Iesus Christ pour lavement, afin que nous soyons comme purs et nets, nonobstant toutes les macules et polutions desquelles nous sommes entachez. Voila donc pour le second: c'est que Dieu nous attire de cest abysme de miseres auquel nous sommes plongez de nature, et que nous sommes bien-heureux d'autant qu'il nous est favorable et propice. Or il y a le troisieme, c'est que par foy nous iouissions de ceste felicité-là, et que nous entrions en possession de ce bien tant inestimable. Car selon que Dieu nous l'offre par sa parole et par ses promesses, aussi faut-il que nous l'acceptions par la foy.

Et c'est encores pour mieux esclarer le second membre de ce qu'Elizabeth adiouste (*car il y aura effect et accomplissement en tout ce qui a este dit par le Seigneur*). En cela elle signifie que nous ne serons iamais abusez en nous attendans à Dieu, comme il est dit que l'esperance ne confond point, voire quand elle est mise où elle doit. Car les hommes se trompent et se deçoivent quand ils se promettent ceci et cela et qu'ils s'amusent aux creatures ou à eux mesmes. Le diable les ensorcelle tellement qu'ils delaissent Dieu pour s'amuser à leurs vanitez. Mais quand nostre confiance sera appuyée sur la parole de Dieu, iamais elle ne sera confondue ny esbranlée, comme il est dit que le ciel et la terre sont muables, mais la verité de Dieu est permanente, et luy ne varie iamais. Voila donc en pre-

ioyeux (dit-il) qu'il chante au Seigneur. Il monstre à quel propos Dieu nous fait prosperer, et qu'il nous donne quelque goust de sa bonté en une sorte ou en l'autre: c'est afin que nous soyons incitez à chanter ses louanges. Et non pas comme les incredules se desbordent: car d'autant plus que Dieu desploye ses richesses envers eux, ils s'y endurcissent, et sont comme des chevaux restifz qui reginbent à l'encontre de luy quand il les a bien engraissez, comme il est dit au Cantique de Moyse. Mais la fin des benefices que Dieu nous eslargist est à ce que nous puissions nous esiouir en luy, et nous esiouissans que nous puissions estre disposez à prescher ses louanges, et monstrer que nous ne sommes point ingratz à sa bonté.

Or maintenant il faut savoir comme nous pourrons nous esiouir en Dieu. Et la saincte Vierge nous le declaire en adioustant que *c'est en Dieu son sauveur.* Voila donc le commencement de nostre ioye, c'est assavoir que nous soyons bien certifiez que Dieu nous est Sauveur. Or ce mot-là emporte, non pas que nous soyons secouruz de luy pour un coup: mais qu'il aura tousiours le soin de nous et de nostre salut iusques à ce qu'il l'ait amené à sa perfection. Et de fait nous pourrions estre rempliz de tous biens, et cependant nous ne pourrons pas nous esiouir en Dieu. De nous esiouir simplement, O, par trop, comme nous voyons que les enfans de ce monde ont acoustumé d'en faire: mais de nous esiouir en Dieu, il est impossible iusques à ce que nous ayons cognu l'amour qu'il nous porte, et que nous sachions qu'il ne nous veut point delaisser, mais qu'il nous conduira iusques en la fin. Et quand il nous a adoptez pour ses enfans, que l'heritage du royaume des cieux nous est tout asseuré, et qu'en toutes nos necessitez il nous subviendra. Quand donc cela nous sera bien resolu et bien persuadé, nous aurons ceste ioye qui est spirituelle: de laquelle parle S. Paul au 14 chap. des Romains, disant que tout nostre bien consiste au royaume de Dieu, et non pas aux choses externes: et dit que ceste paix doit avoir la palme en nos coeurs, c'est à dire qui doit obtenir victoire, afin de nous tenir tousiours en repos. Combien que nous soyons assiegez et assailliz de beaucoup de fascheries et de tentations, et combien que nous ayons occasion de nous contrister et de nous fascher, si faut-il neantmoins que ceste paix de Dieu surmonte et qu'elle soit victorieuse, et que rien n'empesche que nous ne puissions nous esiouir en luy. Voila donc l'ordre qu'il nous faut observer au Cantique de la Vierge, c'est assavoir que tousiours nous serons comme gens transiz, iusques à ce que Dieu nous ait declairé qu'il veut avoir le soin de nostre salut, et qu'il nous a prins en charge à telle condition que tousiours il aura la main estendue pour nous garentir, et que nous serons à sauveté estans ainsi gardez et maintenuz par luy, et qu'il sera plus fort que tous nos ennemis et veut que nous experimentions sa puissance en ceste garde que i'ay dite. Voila par quel bout il nous faut commencer. Car comme nous avons dit, iusques à ce que nous cognoissions la grace et faveur de Dieu, il nous faudra estre tousiours en inquietude et en torment: encores que nul ne nous persecute, nous penserons helas! que pouvons nous devenir? Brief, il n'y aura point de repos ne de ioye, iusques à ce que nous ayons ceste persuasion bien imprimée en nos coeurs, c'est assavoir que Dieu nous est Pere propice et pitoyable, et par consequent qu'il nous est Sauveur. Or avons nous cela? c'est bien raison que nous despitions Satan avec tous les alarmes qu'il nous dresse. Et combien que selon le monde nous ayons beaucoup de fascheries, neantmoins que nous passions outre, et que nous surmontions le tout en vertu de ceste ioye que nous aurons conceue, d'autant que tout nous est converti à salut quand Dieu nous aymera, et que nous luy serons agreables. Comme il en est traitté au 8. chap. des Romains, qu'il n'y a que l'amour de Dieu qui soit certaine, en sorte que les afflictions mesmes nous seront utiles: combien qu'elles seront quelque fois si ameres que ce seroit pour nous engloutir ou estrangler, en sorte que nous tresbucherons tous les coups en desespoir: mais quand nous aurons cela bien imprimé en nous que Dieu nous aime et qu'il nous tient pour ses enfans, il n'y a doute que mesmes toutes les tristesses que nous pourrons sentir ne soyent confictes de la douceur de ceste grace que Dieu nous promet: tellement que nous ne serons point si estranges que tousiours nous ne marchions et que nous ne suivions nostre train. Brief, les fideles pourront bien estre faschez et tormentez: mais quoy qu'il en soit ils ne laisseront point d'estre esiouiz comme S. Paul dit. Il est vray que nous serons bien contristez: mais nous ne serons point preoccupez d'angoisse. Il est vray que nous serons persecutez et tormentez: mais nous ne serons point tellement affligez que nous ne prenions encores courage en Dieu. Nous pourrons estre comme accablez: mais si est-ce que nous ne serons point tellement abatuz que Dieu ne nous donne la vertu de nous relever.

Voila en somme ce que nous avons à retenir de ceste ioye. Or alors (comme i'ay dit) nous serons disposez à offrir à Dieu le sacrifice de louange comme la vierge Marie nous le monstre par son exemple. Car elle dit que son esprit s'est esgayé, voire en Dieu son Sauveur, et là dessus que son ame le magnifie. Or elle nous monstre quant et quant que ce n'est pas le tout que nous preschions les louanges de Dieu à haute voix et que la langue se face ouyr: qu'elle retentisse çà et là: mais qu'il

faut que le coeur marche devant et qu'il conduise le reste. Et c'est pour distinguer entre les louanges, qui luy sont rendues par les fideles et celles que luy rendent les hypocrites. Car souvent il semblera que ce soit tout feu que de ceux qui n'ont nulle affection. Nous voyons comme en la Papauté on chantera à quatre parties, et les orgues mesmes seront adioutées avec la voix des hommes: il semble que là Dieu se doive esiouir avec ceux qui desployent ainsi leurs gosiers, mais cependant quelle edification? Les autres barboteront, et despuis le matin iusques au soir ils seront tousiours à dire ou matines ou vespres, et cependant leur coeur est du tout eslongné de Dieu. Il n'y a que les levres, et comme il est dit par le Prophete Isaie, que ceux qui servent ainsi à Dieu par feintise auront la langue assez prompte: mais cependant le coeur sera tousiours eslongné. Or la saincte Vierge nous monstre ici que pour bien louer Dieu il faut que nous soyons touchez au coeur de sa bonté, et apres que nostre ame le loue et le prise. Car quand ces deux mots d'Ame et d'Esprit sont conioints ensemble, l'Esprit emporte intelligence et l'Ame emporte la volonté et les affections et desirs. En somme la Vierge monstre que la foy precede pour louer Dieu, et y estre incitez, quand nous avons cognu sa bonne volonté envers nous. Et puis que là dessus nous sommes esveillez, et qu'au lieu que tout nostre coeur tend à vanité, que Dieu nous renge à soy, tellement que nostre plaisir singulier c'est que son nom soit benit au milieu de nous, et qu'on cognoisse les benefices qu'il nous a eslargiz.

Voila donc en somme ce que nous avons à retenir du commencement de ce Cantique. Or là dessus elle adiouste *d'autant qu'il a regardé la petitesse* de sa chambriere. Ici la Vierge sans feintise monstre qu'elle sera bien honorée quand on cognoistra que Dieu s'est monstré propice envers elle: voire sans y avoir occasion ny matiere. Et c'est un poinct que nous avons bien à noter. Car comme nous avons declairé qu'Elizabeth ne l'avoit point magnifiée amoindrissant Dieu et sa gloire pour l'attribuer à une creature fragile: aussi la saincte Vierge de son costé n'usurpe rien, plustost elle s'aneantit et veut que Dieu seul ait toute preeminence, et que sa felicité soit tenue de là. Ce mot qui est mis en S. Luc a trompé beaucoup de gens, non pas celuy dont use S. Luc: car il n'y a nulle doute qu'il ne signifie petitesse: mais on l'a translaté humilité. Et là dessus on a pensé que c'estoit une vertu, par laquelle la saincte Vierge avoit merité que Dieu la regardast en sa faveur: mais ç'a esté un abus par trop lourd. Car, comme nous avons dit, elle veut estre tellement abaissée qu'il n'y ait que la seule misericorde de Dieu à laquelle elle attribue l'honneur de tout ce qu'elle a receu: voila son intention. Et ainsi ce mot-là n'a nulle ambiguité, ie di le mot dont S. Luc use. Or i'ay dit que ceci est bien à noter: car nous voyons comment c'est que nous pouvons louer Dieu deuement, c'est n'ayant nulle reserve de nostre costé, cognoissans que nous sommes vuides de tout bien, et qu'il le faut cercher en Iesus Christ, que c'est de luy qu'il le faut recevoir: et que c'est à luy aussi qu'il nous faut rapporter le tout. Or ceci ne seroit pas assez entendu en telle briefveté, mais quand nous aurons monstré à l'opposite comment c'est que nous avons accoustumé de louer Dieu, alors nous appercevrons le vice qui est en nous, et comme nous diminuons son honneur quand il semble que nous l'avançons beaucoup. Comment est-ce que nous louons Dieu? Il est vray que nous serons bien convaincus en nous-mesmes d'estre tenus et obligez à luy, et que sans luy nous ne pourrions subsister une seule minute, et qu'il faut bien qu'il use de misericorde envers nous, et qu'il n'ait point du tout esgard à ce que nous avons merité. Nous accorderons cela. Mais cependant si est-ce que nous ne laissons pas de penser que par nostre industrie nous faisons ceci et cela, et qu'il y a en nous quelque dignité qui peut inciter Dieu à nous bien faire, et qui peut acquerir faveur envers luy. Brief, iamais les hommes ne se peuvent despouiller de toute louange, qu'ils ne s'en gardent tousiours quelque portion. Or c'est autant ravir à Dieu, et c'est autant comme s'ils vouloyent obscurcir sa gloire et l'aneantir. Et ainsi toutes nos louanges seront pleines de feintise et de mensonge, iusques à ce que nous ayons cognu que nous ne sommes rien, et que nous confessions franchement et de nostre bon gré que nous n'avons une seule goute de bien, mais qu'il faut que nous tenions tout de Dieu: et que là dessus nous protestions aussi qu'en tout et par tout nostre felicité consiste en sa pure misericorde. Ie di en sa pure misericorde, pour ce qu'il ne peut avoir en nous que toutes miseres. Et voila comme Dieu est induit à nous bien faire: c'est donc ce que nous avons à retenir en premier lieu quand il est ici parlé de la petitesse.

Or la vierge Marie prononce que Dieu n'a point trouvé occasion en la personne d'elle pour se monstrer si liberal de l'exalter en degré si haut d'honneur: sinon d'autant qu'elle est petite, contemptible, qu'il n'y avoit rien du tout, qu'elle estoit là comme cachée, en la poussiere, et que Dieu luy a tendu la main et qu'il l'a voulu eslever. Voila donc la vraye façon de bien louer Dieu, c'est de n'avoir nulle opinion de nulle vertu ou dignité qui soit en nous: mais plustost sachant qu'il n'y a qu'un abysme et confusion de toutes miseres, que là dessus nous cognoissions qu'il faut bien que

Dieu use de misericorde afin de nous recevoir à merci: c'est en somme ce que nous avons à retenir sur ce passage. Or quand elle se nomme servante du Seigneur, c'est à la façon commune des fideles. Car par ce mot ils n'entendent pas d'avoir servi Dieu, comme beaucoup se vantent d'avoir fait ceci et cela: mais ils presupposent que Dieu les a choisis et appelez, tellement qu'ils sont siens par son election gratuite. Quand David dit, Ie suis ton serf et le fils de ta chambriere, là il ne veut point presumer qu'il ait rien desservi ni merité envers Dieu, il n'allegue point aussi les vertus de sa mere: mais c'est comme s'il disoit Helas! Seigneur, par succession et comme par heritage tu as desia choisi mon pere et ma mere à toy, et ie suis nay d'eux, et tu m'as retenu comme de ta maison et de ton Eglise. Ainsi la vierge Marie s'appellant chambriere du Seigneur cognoist qu'elle a esté choisie de luy, voire devant qu'elle fust née, voire devant la creation du monde: et qu'elle a esté retenue des siens: non pas qu'elle se soit venue donner à luy de son mouvement propre. Car qui est celuy de nous qui pourra approcher de Dieu, iusques à ce qu'il l'attire à soy? Et mesmes ce ne sera que temerité de nous avancer quand nous voudrons nous faire serviteurs de Dieu: mais c'est son office propre de nous declairer qu'il nous retient et nous reserve, et qu'il veut que nous soyons ses domestiques, mesmes que nous luy soyons enfans, puis qu'il luy a pleu de nous adopter. Voila comme encores mieux la vierge Marie raporte le tout à la pure bonté de Dieu, ce qu'il luy avoit fait un honneur si grand et si excellent, qu'elle fut mere de son Fils unique: et qu'elle portast en son ventre le Sauveur du monde.

Or quant à la personne de la Vierge, nous voyons ici comme elle se prise: ce qu'il nous faut bien noter, afin que nous accordions avec elle, si nous luy voulons rendre les louanges qu'elle advoue et accepte. Les Papistes luy attribueront assez de titres, voire blasphemans à l'encontre de Dieu, et luy ravissant avec leurs sacrileges ce qui luy estoit propre et singulier. Ils appelleront là dessus la vierge Marie, Royne des cieux, Estoile pour guider les povres errans, le Salut du monde, Esperance, et Clarté, brief Dieu ne s'attribue rien en l'Escriture saincte qu'il ne soit transporté à la Vierge par les Papistes. Or nous oyons ce qu'il prononce par la bouche de son Prophete Isaye. Il iure par sa Maiesté qu'il ne souffrira point que sa gloire soit transportée ailleurs, et qu'il veut qu'elle luy demeure en son entier, et qu'on n'y touche point. Or ces villains et execrables veulent faire Dieu pariure: car souz umbre de ce qu'il a prononcé, ils veulent magnifier une creature fragile et caduque, et en font une idole, et veulent qu'il n'y ait rien qui ne soit communiqué à elle. Qui plus est, ils l'exaltent par dessus nostre Seigneur Iesus Christ, et veulent qu'elle luy commande, comme à son enfant: comme s'il s'estoit assuietti, et que la Vierge Marie tint là son reng. Mais à l'opposite selon que Dieu l'a plus avancée, aussi faut il qu'elle nous monstre le chemin pour honnorer et magnifier nostre Seigneur Iesus Christ. Or les Papistes le font comme un petit enfant qui sera encores souz la verge de la mere: et n'ont point de honte de desgorger ces blasphemes-là, et en faire des cantiques qu'ils crient et chantent en leurs temples tout au rebours de ce Cantique qu'a fait ici la vierge Marie. Or cependant ils nous reprochent que nous ravissons à la Vierge l'honneur, que nous la vilipendons: brief, il leur semble que nous la vueillons fouler au pied d'autant que nous ne la voulons point honnorer à leur guise. Or regardons maintenant qui l'honnore le mieux. Quand ils appellent la vierge Marie Royne du ciel, Esperance de salut et de vie, qu'emporte cela? Il est certain qu'ils la veulent faire menteuse en premier lieu: car elle renonce à cela, elle le desavoue, suivant ce qu'elle dit qu'il n'y a eu en elle que petitesse: que quand on aura bien tout espluché et examiné on ne trouvera en elle rien que la pure bonté et largesse infinie de Dieu. Et en disant cela, n'estimons point qu'elle parle par feintise. Or les Papistes quoy qu'il en soit, l'accusent de mensonge: et de nostre costé nous entendons qu'en rondeur et en simplicité elle prononce cela. Et au reste, quand les Papistes la revestent de toutes les despouilles de Dieu, qu'est-ce qu'elle gaigne par cela? Si quelque trupelu, et un homme de neant vouloit honnorer quelcun, et qu'il luy dit, Tu es roy d'Antioche, tu es empereur de Constantinoble, et ceci et cela: et bien qu'est-ce que voudra toute ceste louange? C'est un belistre et un maraut qui parle: et il fera des roys et des princes à sa teste et à sa poste? Ainsi les Papistes (ces povres babouins, qui ne sont que vermine qui rampent sur la terre) ceux-là arracheront Dieu de son siege et feront la vierge Marie Royne du ciel. Et est-ce à eux? Quelle portion ont-ils au ciel? Tant y a que voila leur audace diabolique qu'eux, qui ne sont que povres vers de terre, s'avancent et s'ingerent de leur temerité propre: et veulent faire une Royne au ciel, comme ils appellent la vierge Marie. Or S. Paul dit qu'en la Seigneurie spirituelle il n'y a que nostre Seigneur Iesus Christ. Combien (dit-il) qu'on nomme plusieurs dieux en ce monde, et plusieurs seigneurs, et les hommes se bastissent et se forgent beaucoup de superioritez ici bas: quant à nous nous avons un seul Dieu que nous adorons, et un seul Seigneur Iesus Christ. Nous despouillons donc Iesus Christ de son honneur quand la

ONZIEME SERMON*).

LUC. Ch. I.

Et son nom est sainct. 50. *Et sa misericorde est de generation en generation à ceux qui le craignent.* 51. *Il a fait puissance*[1]) *par son bras. Il a desconfit*[2]) *les orgueilleux en la pensée de leur coeur.* 52. *Il a mis ius*[3]) *la puissance de leurs sieges, et a eslevé les petis.*

Si nous sommes touchez à bon escient, et d'une affection vive pour cognoistre les graces et benefices de Dieu envers nous, il est certain que cela nous conduira plus loin, c'est qu'en general nous apprendrons à magnifier sa vertu et sa bonté. L'exemple nous en est ici donné par la saincte Vierge. Car en premier lieu elle a loué Dieu de ce qu'il s'estoit ainsi monstré pitoyable et humain envers elle: car elle confesse qu'elle estoit comme mesprisée de tout le monde, et qu'il n'y avoit rien en elle qui peut inciter Dieu pour l'eslever en un si haut degré d'honneur. Or là dessus elle procede plus outre, et monstre qu'en tout et par tout Dieu est digne d'estre glorifié. Car voila qu'emporte ce mot *que son nom est sainct.* La saincteté du nom de Dieu est une maiesté tant sacrée que cela doit nous esmouvoir tous à luy faire hommage, et à luy porter telle reverance que nous ne pensions de luy et n'en parlions point sinon cognoissant qu'il est la source de tout bien. A l'opposite le nom de Dieu est profané quand nous le vilipendons, c'est à dire quand nous en faisons une idole, ou bien une chose morte, ou bien que nous ne le prisons pas selon qu'il le merite. Voici donc comme le nom de Dieu est sainct: c'est assavoir comme il est dit au Pseaume, que selon qu'il est renommé par ci et par là, qu'aussi sa louange est espandue par toute la terre. Or les hommes mortels pourront bien avoir grand nom: mais ce sera à leur opprobre. Comme un roy sera celebré par tout, mais on cognoistra quant et quant ses vices. On verra d'un costé l'orgueil et l'ambition, la trahison et la cruauté: de l'autre la desloyanté, les dissolutions et paillardises, et choses semblables. Voila donc comme plusieurs seront cognus à leur grande infamie. Mais quand il est parlé de Dieu, il ne se trouvera rien en luy qui ne nous doyve humilier souz sa haute maiesté, et qui n'emporte quelque tesmoignage de sa gloire: car sa vertu, sagesse et bonté infinie, iustice, et choses semblables reluisent tant au ciel comme en la terre. Brief, le nom de Dieu en soy sera tousiours sainct, c'est à dire que si nous ne luy rendons l'honneur qu'il merite, que cela vient de nostre ingratitude et ne demeurera point impuni. Or il reste maintenant que ceste sainteté soit cognue de nous, comme de fait nous prions iournellement que le nom de Dieu soit sanctifié: et cependant nous tendons tout au rebours, car s'il est question de parler de l'Escriture saincte, là où Dieu a imprimée son image, nous voyons en quel mespris: il y a beaucoup de moqueurs par le monde qui tourneront toute la doctrine de nostre salut en risée, comme si ce n'estoyent que fables. Apres, les autres tascheront d'infecter de leurs poisons les povres ignorans et les simples, et par ce moyen renverser et abolir toute crainte de Dieu et son service. Les autres se despiteront quand Dieu ne les traitte point à leur souhait et à leur appetit, ils murmureront à l'encontre de luy, voire iusques à l'accuser qu'il leur fait grand tort. Apres, il y en a beaucoup qui sont abrutis et stupides comme bestes brutes. Voila donc comme nous sommes convaincus d'hypocrisie, quand apres avoir prié Dieu de bouche, que son nom soit sanctifié, en tant qu'en nous est, nous le despouillons de sa maiesté, en sorte qu'il est comme exposé en mespris. D'autant plus donc nous faut-il observer l'instruction qui nous est donnée en ce passage: c'est que le nom de Dieu est appellé sainct, afin que nous aprenions de le craindre en toute humilité: et puis de ne iamais penser à luy que ce ne soit pour gouster quelles sont ses vertus, afin de l'honnorer deuement comme il le merite, et que sa parole ait aussi telle reverence et telle authorité envers nous, que nous tremblions souz icelle. Voila en somme ce qui nous est ici declairé.

Or la Vierge adiouste *que la misericorde de Dieu dure d'aage en aage à ceux qui le craignent.* C'est à dire que Dieu ne defaut iamais à ceux qui luy obeissent, qu'il ne continue à se monstrer propice et liberal envers eux. Et comment? D'autant qu'il est bon: et d'autant que toute la felicité des hommes gist en sa seule misericorde. Or nous avons encores à noter ce que nous avons touché n'agueres: c'est assavoir que la Vierge, apres avoir cognu en sa personne la grace que Dieu luy avoit faite, estend ceste sentence plus loin: c'est qu'en general elle contemple que Dieu se monstre tel

*) Second sermon sur le Cantique de la Vierge Marie.
[1]) il a besongné puissamment 1562.
[2]) dissipé *id.*
[3]) bas les puissans *id.*

redevables à Dieu, qu'il faut bien que nous soyons plus qu'ensorcelez si nous ne demeurons confuz de honte? Ainsi donc il n'y a autre refuge sinon que Dieu nous supporte par sa bonté, et qu'ayant pitié de nous il nous subviene et nous tende la main, et que tout nostre salut depende de là.

Voila donc ce que nous avons encores à retenir de ce passage. Et pour avoir meilleure intelligence et plus facile de cest article, notons bien ce qui est dit au Pseaume 103. Car le Prophete fait là comparaison de deux choses opposites, c'est d'un costé qu'il monstre quels sont les hommes quand ils sont laissez en leur naturel: et puis il vient à magnifier la misericorde de Dieu. Qu'est-ce (dit-il) que de l'homme? Ce n'est qu'un herbage. Combien qu'il y ait quelque verdure, il ne faut qu'un vent pour le flestrir, il n'y a que pourriture. L'herbe est-elle sechée? son lieu ne se cognoist plus. On aura beau la mettre sur sa racine si elle verdoye. Voila donc quels nous sommes. Car il nous faut regarder à nostre origine, dit-il, ce n'est que vent, il n'y a que pourriture: voila que c'est des hommes. Mais la misericorde de Dieu dure à iamais, et sa iustice d'aage en aage pour les enfans des enfans à ceux qui le craignent, qui gardent son alliance, qui se souviennent de ses status, et qui en refreschissent leur memoire afin de les garder. Voila donc ceste sentence qui sera mieux declairée et specifiée quand nous regarderons comme en un miroir, que si Dieu retire sa main et sa bonté de nous, que nous ne sommes qu'un vent et un umbrage: nous aurons beau nous priser, vray est que nous serons bien en apparence comme une herbe verdoyante: mais il ne faut qu'un vent qui souffle dessus, et nous voila dessechez, nous voila reduits à neant. Puis qu'ainsi est donc, il faut venir à ce remede que i'ay touché, c'est assavoir que Dieu nous supporte, non point selon que nous l'avons deservi, mais selon sa bonté. Il est vray que l'Escriture saincte dira que Dieu remunere ceux qui le cerchent: mais ce n'est pas que nous devions estre tellement enflez de presumption que nous meritions quelque chose envers luy, car le tout procede de sa bonté gratuite. Et comme i'ay dit, le mot de misericorde abat tout ce que les hommes pourroyent pretendre avoir de leur costé pour obliger Dieu. Ainsi donc cognoissons en somme que la bonté de Dieu nous est tousiours apprestée et qu'il ne laissera iamais de nous conduire, et en la vie et en la mort, iusques à ce qu'il ait accompli nostre salut. Et pourquoy? D'autant qu'il est inviolable. Voila dont procede la constance qu'il a de tousiours continuer à nous bien faire: car sa liberalité ne se peut iamais espuiser, et ses dons et ses graces sont sans repentance, comme dit S. Paul en l'unzieme des Romains.

Or afin que nous soyons participans d'un tel bien, en premier lieu venons à la promesse qui nous est offerte, embrassons-la par foy, et qu'elle ait une vraye racine en nous, laquelle nous retienne en la suiection de nostre Dieu: tellement que nous le craignons, non point d'une façon servile, comme font les incredules lesquels sont estonnez de son iugement, et cependant ne laissent pas de se rebequer à l'encontre de luy. Mais la crainte de Dieu dont il est ici parlé emporte que nous gardions son alliance. C'est à dire qu'ayant apuyé toute nostre fiance en luy nous l'invoquions en toutes nos necessitez, que nous soyons patiens quand il luy plaira nous affliger de ses verges, que nous cheminions en droiture avec nos prochains, que nostre exercice continuel soit de l'invoquer quant et quant, et de luy rendre louanges pour tous ses benefices. Quand donc nous aurons ceste crainte-là, soyons asseurez que Dieu se monstrera fidele envers nous iusques au bout: mais aussi que nous ne facions point une vaine couverture de ce que nous avons esté baptisez au nom de nostre Seigneur Iesus Christ, et que nous avons l'Evangile: mais que nous servions au Dieu qui nous a appelez en pureté de coeur et en toute droiture quant à nostre vie et à la conversation avec les hommes, et que par cela nous approuvions que vrayement nous sommes ses enfans, puis qu'il luy a pleu de se declairer Pere envers nous. Et cependant que nous ayons tousiours ceste humilité de cognoistre que nostre service ne pourroit estre agreable à Dieu sinon que nous fussions supportez de luy: car que pouvons nous faire premierement sinon que nous tenions le tout de sa misericorde? Et puis quand il nous aura donne de cheminer en sa crainte, que nous serons gouvernez par son sainct Esprit, encores il y aura tousiours beaucoup d'infirmitez, en sorte que toutes nos oeuvres seroyent comme puantes au lieu d'estre reputées vertus, n'estoit qu'il ensevelist les fautes que nous commettons, et que tousiours il nous receust à merci. Voila donc comme, quand nous appliquerons toute nostre estude à servir à Dieu et nous conformer à l'obeissance de sa iustice, encores s'en faudra il beaucoup que nous soyons aquitez de nostre devoir, mais qu'il faudra que Dieu tousiours se monstre pitoyable.

Voila donc le profit que nous avons à recueillir de ce passage. Or notamment il est dit *d'aage en aage:* car cela nous conferme encores mieux ce que i'ay touché, c'est assavoir que de iour en iour il nous faut esperer que Dieu continuera de faire son office de Pere envers nous et de Sauveur d'an en an: et pourquoy? Car il ne se contente pas de se monstrer tel envers chacun qui le craint, mais il estend sa misericorde iusques à toute sa lignée. Si Dieu en faveur de nous se monstre

bras ne soit superieur. Or il y a encores plus, c'est qu'il ne faut point que nous imaginions que Dieu soit aidé par nous ou par nostre iustice, ou que nous soyons secouruz des Saincts ou des Anges de paradis. Que faut-il donc? Que la vertu de Dieu seule nous suffise et que nous le glorifions, sachans que tout est de luy. Voila en somme ce qui nous est ici monstré par la Vierge.

Or ceste doctrine se doit appliquer à toute la conduite du monde, c'est assavoir qu'il n'y a rien qui subsiste sinon par la providence de Dieu: et encores qu'il se face beaucoup de revolutions, que le tout depend de là: et qu'il n'y a nul inconveniant ni aux hommes ni en toutes autres creatures, sinon celuy qui leur est donné d'en haut. Il est vray que le diable machinera tout ce qu'il luy sera possible pour mettre tout en confusion. Les meschans aussi seront desbordez en telle rage qu'il semblera qu'ils doivent mesler ciel et terre, et que tout doive estre abysmé par eux. Apres nous verrons aussi beaucoup d'autres choses qui pourroyent nous esblouir la veue tellement qu'il sembleroit que Dieu eust quitté le gouvernement du monde. Mais si faut il tousiours prendre la conclusion qui est ici mise, c'est assavoir que Dieu besongne en la force de son bras. Et combien que nous n'ayons pas un regard visible de ce bras de Dieu, si nous le faut-il apprehender par foy: et que nous sachions, combien que les choses nous aviennent et d'un costé et d'autre, toutesfois que Dieu a la conduite par dessus. Car il est certain que nous ne saurions pas remuer un doigt sinon que nous soyons gouvernez par luy et que sa vertu besongne. Voila donc pour un item. Or si ainsi est qu'un passereau ne puisse voler en l'air, ou une mousche, sinon que Dieu conduise le tout, que sera-ce quand il nous faudra parvenir au royaume des cieux? Sommes nous gens si habiles que nous puissions monter là de nous-mesmes? Ainsi donc cognoissons qu'il faut bien que le salut eternel de nos ames depende de la vertu admirable que Dieu desploye, comme aussi il en est parlé au 59. chap. d'Isaie, que quand Dieu a voulu racheter son Eglise, il a regardé de costé et d'autre, comme s'esbahissant de ce que nul ne venoit au devant de luy pour l'aider: non pas que Dieu s'esbahisse comme s'il avoit besoin d'aide, ne qu'il la cerche, mais c'est que le Prophete nous a là voulu exprimer, comme en une peinture vive, combien nous sommes miserables, et qu'estans perduz et damnez, toutesfois nous ne cerchons point le remede en nostre Dieu. Il faut donc qu'il marche et qu'il s'arme de la vertu de son bras et de sa iustice propre. Voila donc comme il nous faut commencer par les choses petites et qui ne sont pas de grande estime et poids, pour cognoistre comme Dieu besongne par son bras et monstre là sa vertu. Mais il nous faut aller plus haut comme par degrez, et conclure qu'en tout ce que Dieu nous retire des abysmes d'enfer et de la malediction en laquelle nous sommes plongez, et qu'il nous attire en l'esperance de salut, qu'en cela il n'y a rien du nostre. Comment donc? C'est Dieu qui fait vertu. Par quel moyen? Il est vray qu'il se servira de la predication de l'Evangile et des Sacremens, mais cela sera non plus que quand on arrouse la terre, ou qu'on la cultive, il faut que Dieu donne l'accroissement. C'est donc ce bras dont il est ici fait mention, qui merite d'estre recognu.

Et pour ceste cause en la seconde partie du verset la vierge Marie adiouste *qu'il dissipera les orgueilleux en la pensée de leur coeur.* Il est vray que ce sont deux sentences distinctes, mais quoy qu'il en soit la seconde explique mieux ce qui avoit esté dit en la premiere. Car les hommes ne se peuvent tenir de tousiours dresser leurs ergots (comme on dit) afin d'apparoistre et d'avoir quelque lustre. Et c'est tousiours obscurcir la vertu de Dieu: car nous ne saurions si peu nous attribuer que nous ne diminuons autant de ce qui appartient à Dieu seul. Ainsi donc, estans ainsi enclins à ceste affection maudicte de nous monstrer et d'avoir quelque valeur, cognoissons qu'en ce faisant nous despouillons Dieu de gloire qui luy est propre et qu'il se reserve. Et ainsi iamais le bras de Dieu n'aura sa preeminence afin de monstrer que c'est sa seule vertu qui domine, iusques à ce que nous soyons abatus. La vierge Marie donc non sans cause adiouste que Dieu dissipera tous les orgueilleux, et tous ceux qui taschent à luy ravir sa louange, à ce que sa vertu ne soit point cognue et renommée selon qu'elle en est digne. Or cependant nous avons aussi à noter la façon de parler dont elle use, c'est *qu'il les dissipe de la pensée de leur coeur.* Ceci est bien pour exprimer quel est l'orgueil des hommes. Il est vray que ce vice sera condamné de tous: mais nous ne le cognoissons pas bien pour l'avoir en haine et detestation, comme nous voudrions. Si nous pouvions concevoir cela que tous orgueilleux font la guerre à Dieu, et qu'ils l'ont aussi pour ennemi et partie adverse, il est certain que nous serions bien tost abatus et comme reduits à neant: il n'y auroit celuy qui n'eust une bride de modestie pour se retenir en la suiection de Dieu et pour s'humilier sous sa main forte, comme nous en sommes par S. Pierre exhortez. Si cela nous estoit bien resolu que Dieu ne peut souffrir les orgueilleux qu'il ne rabate leurs sourcils, et qu'il ne les confonde du tout, ce vice nous seroit mieux cognu pour nous estre detestable. D'autant donc nous faut-il mieux observer ce qui nous est ici exprimé par la Vierge de tous orgueilleux, c'est de dire qu'ils ont leur coeur enflé comme des cra-

paux, qu'ils cuident estre merveilles, et qu'ils estendent leurs aisles en l'air. Et encores ne se contente elle pas de dire cela, mais elle met Pensées de leurs coeurs. En quoy elle monstre qu'ils bastissent là dedans comme des mondes, par maniere de dire: car les orgueilleux premierement pensent avoir tout à leur appetit, ils consultent, ils deliberent, comme si l'execution estoit en leur main: il nous faut besongner ici, il nous faut aller là le l'endemain. Leur ambition est une beste si enragée qu'il n'y a ne fin ne mesure en toutes leurs entreprinses et complots. Quand donc les hommes sont addonnez à ce vice, il est certain que Dieu ne leur est plus rien: car ils ont tout en leur manche et à leur poste. Et là dessus ils deliberent (comme i'ay dit), ils entreprenent, ils machinent. Nous voyons quelles sont les entreprinses des Princes de ce monde: elles sont si temeraires que les petis enfans et les plus maloustrus auront honte de s'amuser là comme ils font. Et aussi on void que leurs complotz et leurs entreprinses sont si ridicules que c'est une honte: ie feray ceci, i'attenteray cela: ils tracassent par mer et par terre (comme il est dit au Pseaume) et leur pensée mesmes s'attachera au ciel, qu'ils voudroyent quasi despiter Dieu. Non pas qu'ils le facent ouvertement, car ils auroyent horreur encores d'une telle impieté: mais qu'on examine bien tous leurs faits et toutes leurs entreprinses: il est certain qu'on trouvera que ce n'est rien, et qu'ils s'entortillent seulement en leurs pensées. Et là dessus neantmoins il y a de l'audace et de la temerité si grande qu'on ne les peut rompre en façon que ce soit: ils oublient qu'ils soyent creatures mortelles.

Voila donc les pensées du coeur dont parle la vierge Marie: d'autant que les orgueilleux se retirent là, et qu'ils pensent en leurs coeurs ceci et cela (comme il en est parlé au Prophete Isaie), et leur semble qu'ils se pourront cacher de Dieu: que quand ils auront bien fait leurs pratiques secrettes, ils feront merveilles, et leur semble qu'ils pourront tromper Dieu, quand ils auront ainsi machiné en leurs pensées. Or par cela nous sommes amonnestez que pour nous renger à la suiettion de nostre Dieu, et pour n'estre point confondus et abysmez par sa main, il nous faut en premier lieu cheminer en simplicité, et qu'il nous souvienne de ce que dit David au Pseaume, qu'il a esté comme un enfant qui est n'agueres sevré de la mammelle de la mere, et qu'il ne s'est point esgayé en choses qui fussent admirables par dessus luy. Et il nous faut bien noter cela: car quand nous cheminerons en simplicité, nous serons contens d'estre petis selon qu'il plaira à Dieu. Et encores qu'il nous esleve, si estce que nous ne laisserons pas de tousiours cheminer en sa crainte. S'il ne permet point que nous soyons tant prisez et estimez entre les hommes, cela nous rengera tant mieux à nous assuiettir à luy. Mais au contraire, quand nous cercherons les choses qui sont merveilleuses par dessus nous, c'est comme si nous voulions arracher les nuées du ciel, pour les mettre souz nos pieds afin qu'elles nous eslevent. Apprenons donc qu'il nous faut laisser conduire par la main de Dieu, et nous contenter du degré auquel il nous aura mis: et que nous n'appetions point une chose quand Dieu ne nous y appellera point. Et au reste gardons-nous de ces pensées de nos coeurs, et de ces choses qui sont merveilleuses par dessus nous: car voila qui est pour tromper tout le monde. Mais au contraire, quand nous serons solicitez à faire ces grands discourds que le diable nous suggere pour nous faire esblouir en nos vanitez, que nous coupions broche à tout cela, que nous soyons retenus pour dire: et bien i'ay assez de charge de servir à mon Dieu, et quand i'auroye plus de sainceteté beaucoup, si est-ce que ie ne pourrois pas encores m'aquitter de mon devoir, non pas de la centieme partie, ie ne prendray donc point plus grands faits que Dieu m'en donne, il cognoit ma portée et ma force: il ne reste donc sinon que doresenavant ie m'estudie à cheminer en la crainte de mon Dieu, mieux que ie n'ay fait par ci devant. Et d'autant que ma vie est si briefve, ie suis encores bien loin du but qui m'est proposé. Car combien que ie m'efforce d'en approcher, si est-ce que le chemin est encores bien loin et difficile. Car on void comme nous bataillons à l'encontre de la volonté de Dieu par les pensées de nos coeurs: c'est à dire par les entreprinses que nous faisons, qui sont obliques et tortues comme des serpens. Et voila où nous serions arrestez du tout sinon que Dieu nous en retirast par sa grace. Et ainsi que nous reiettions toutes ces choses-là, et que chacun regarde à quoy il est appellé de Dieu: et qu'en rondeur et en simplicité nous nous remettions en sa main et en sa conduitte. Et que là dessus aussi chacun se cognoisse estre redevable à ses prochains. Car pour abatre tout orgueil il faut commencer par ce bout, c'est de savoir que nous tenons tout nostre bien de Dieu. Et suyvant ce qui a esté dit que nous attribuons toute la louange, tant des graces que nous avons maintenant receues que de celles que nous esperons, que cela soit attribué à sa misericorde. Voila pour un item. Et puis que nous cognoissions que Dieu nous a obligez à nos prochains, afin que nous n'appetions point de dominer sur eux par opprobre et contumelie, mais que nous leur rendions ce qui leur appartient. Et pour le troisieme, que nous cognoissions que Dieu n'a point tellement destituez de ses graces les plus petis de son Eglise, qu'encores il n'ait imprimé quelques marques et signes

en eux par lesquelles il veut monstrer qu'il veut qu'ils soyent honnorez, et qu'il faut que nous les prisions si nous voulons estre prisez de nostre Dieu. Et au reste que nous sachions que Dieu en ceste sorte nous benira pour nous faire suivre nostre train en simplicité et en la vie et en la mort, afin que son nom soit glorifié en nous.

Or nous nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu en cognoissance de nos fautes etc.

DOUZIEME SERMON.*)

LUC. Ch. I.

52. *Il a arraché les princes des sieges et a eslevé les petis*[1]). 53. *Il a rempli de biens ceux qui avoyent faim, et a laissé les riches vuides.* 54. *Il a receu*[2]) *Israel son serviteur pour avoir souvenance de sa misericorde.* 55. *Ainsi qu'il a parlé à nos Peres, la promettant*[3]) *à Abraham et à sa semence eternellement.*

Nous avons monstré, puis que Dieu resiste aux orgueilleux, que nous ne saurions mieux faire que de cheminer en simplicité. Car si nous amassons des pensées pour nous faire valoir, si nous faisons de grands et longs discours, il faudra que tout soit dissipé et que Dieu y mette la main, en sorte que l'yssue ne soit que ruyne et confusion. Avisons donc de n'estre point prudens outre mesure, mais en sobrieté: si nous ne cheminons doucement, pour ne point exceder ce qui est de nostre vocation, il est certain que nous serons comme bestes esgarées, et ne ferons que nous rompre le col d'autant plus que nous marcherons viste. Et c'est pourquoy maintenant la vierge Marie adiouste en son Cantique *que Dieu arrache les Princes de leurs sieges, et les puissans, et qu'il esleve les petis.* Les incredules verront les changemens comme ils aviennent au monde: mais ils pensent que Dieu se ioue du genre humain comme d'une pelotte: ainsi qu'ils en ont parlé en leurs blasphemes, ou bien que tout soit tourné çà et là à l'aventure. Mais nous avons à noter quand Dieu esleve ainsi les petis, et qu'il abat les grands, que c'est pource que les hommes ne peuvent porter leur condition, et qu'ils s'oublient, et là dessus que non seulement en leur orgueil et fierté ils mespriseront tous leurs prochains, mais feront aussi la guerre au ciel: il faut qu'une telle folie, ou plustost une telle rage et si excessive, soit reprimée. Notons bien donc que toutesfois et quantes que ceux qui estoyent eslevez en haute dignité sont abatuz, et à l'opposite que ceux qui estoyent mesprisez sont honnorez, que cela n'avient point sans cause: mais que Dieu nous propose tels exemples pour nostre instruction, afin que ceux qui sont petis n'appetent point plus que Dieu n'a ordonné, et que ceux qui sont pardessus les autres en degré de superiorité, voire empire souverain, cognoissent qu'ils sont creatures mortelles, et que ce qu'ils sont par dessus les autres ne leur vient point sinon de ce qu'il a pleu à Dieu de les approcher à soy. Et pourtant que tousiours ils s'entretiennent en obeissance, et cognoissent que du iour au l'endemain Dieu pourra mettre tout leur honneur en opprobre, et toute leur dignité en infamie. Voila donc pourquoy ces deux choses sont coniointes, c'est asçavoir que Dieu dissipe et espard les orgueilleux de la pensée de leurs coeurs, c'est à dire de ce grand amas qu'ils font pour se maintenir, et pour s'appuyer, et pour se confermer. Quand donc ils ont bien complotté, et qu'ils auront esté bien prudens, qu'ils auront cuidé avoir fait merveilles et tout gaigné, Dieu dissipera cela et le fera aller en fumée.

Et puis il s'ensuit *qu'il arrache les grands de leurs sieges.* Et pourquoy? Car les grands se doyvent tousiours tenir en humilité, cognoissans que Dieu les a tant plus obligez à le servir de ce qu'il les a employez en un estat si honorable. Mais au lieu de cela les uns se desbordent en tyrannie et cruauté: les autres sont si aveugles de leur ambition qu'ils ne pensent plus estre suiets à l'estat commun de la vie humaine: les autres sont dissolus iusques au bout, et se baignent en leurs delices et voluptez: les autres ne tiendront conte de toute Loy. Voila pourquoy il faut que Dieu y mette la main, et qu'il les arrache de ceste hautesse dont ils ont abusé, et en laquelle ils se sont oubliez. Ce n'est point donc que Dieu ait son esbat à faire des revolutions en ce monde, quand nous voyons que les

*) Troisieme sermon sur le Cantique de la Vierge Marie.
[1]) *Voyez le texte du sermon précédent.*
[2]) relevé . . . . . en ayant souvenance 1562.
[3]) asçavoir . . . . . à iamais *id.*

ıes se changent, mais il le fait par son iuste iuge-t. Nous ne voyons point tousiours pourquoy, ; si faut-il que nous ayons cela pour conclud qu'il en bas ceux qui estoyent eslevez, d'autant qu'ils peuvent porter leur condition. Car il est certain s'ils estoyent appuyez en Dieu, ils auroyent fondement ferme et permanent: mais d'autant ls se dressent à l'encontre de luy, il faut qu'ils buchent, et d'autant qu'ils ont plus presumé, il que Dieu les mette en plus grande ignominie. le fait la raison est marquée au Ps. 75, où il dit: Ne parlez point ici avec un col enflé et et roide, et ne dressez point la corne en haut, ce n'est point ny d'Orient ny d'Occident, ny Midi ny de Septentrion que vient la hautesse. ı est iuge et gouverneur, il abaisse bien l'or-l qui s'esleve par trop. Là nous avons une ıe declaration de ce passage, car le Prophete premier lieu monstre qu'il faut que les rois de monde, et ceux qui sont adorez comme des ; dieux, souvent soyent ruinez: voire pource ls roidissent leur col pour leur prosperité, et semble qu'ils ne doyvent iamais ployer, qu'ils ont point suiets à Dieu, et ne pensent iamais lre conte de leur estat, et là dessus se des-lent et se donnent toute licence à mal faire: ils ne s'estiment pas estre suiets ny à Loy, ny ison, ny à rien qui soit. D'autant donc que orgueilleux se corrompent en telle fierté et ecuidance, il faut que Dieu y mette la main. puis il est adiousté que ce n'est d'Orient ne cident, c'est à dire que nous avons beau re-ler les choses ici bas, comme un tel a peu venir à une dignité si grande, comme un tel a si tost abatu. Mais quoy? Dieu humilie et te ceux que bon luy semble. Et pourquoy? il nous faut bien poiser ce mot: Car il est , c'est à dire, il est iuste gouverneur. Nous ons que Dieu n'avance pas les hommes, et qu'il es revire pas de costé et d'autre pour dire aime confusion, et que c'est sans propos, mais pource qu'il gouverne, comme ce droit luy rtient. Et en quelle sorte? Il faut que ceux abusent de leur estat et de la grace que Dieu fait en les honnorant, que ceux-là soyent ez en leur orgueil, et que les petis soyent en nple que quand il plaist à Dieu il ne faut n qu'il tende la main à cestui-ci qui estoit me foulé au pied et reietté, et en un moment oila honnoré, le voila estimé et prisé, et Dieu donnera la main pour le soustenir. Et d'au-plus que nous voyons les revolutions frequentes, à dire qu'elles aviennent souventesfois, nous ıs à noter que l'ingratitude des hommes ne ; souffrir que Dieu continue sa bonté envers Car quand un grand aura esté abatu, com-bien que nous devrions estre tous en crainte et en solicitude, nul n'y pense: et ceux qui succederont en leur lieu feront encores pis. Or il faut que Dieu y mette ordre. Quand donc nous verrons les choses estre si souvent revirées, cognoissons que le tout procede de la malice et de la perversité des hommes. Mais quoy qu'il en soit, que nous apprenions ici double leçon, c'est quand nous voyons les grands estre si abatus que chacun cognoisse que Dieu hait l'orgueil, et l'a en detestation, et pource qu'il faut qu'il s'y oppose: et que tous ceux qui voudront se dresser outre mesure rencontreront la main forte de Dieu qui sera pour les casser et briser: car il est dit qu'il nous faut humilier souz sa main forte afin d'estre exaltez. Et il est certain aussi qu'un homme ne se pourra pas eslever d'un petit doigt outre sa vocation, qu'incontinent la main de Dieu ne luy soit contraire. Et la pourrons nous soustenir? Elle est par trop dure pour nous. Ainsi donc quand nous voyons que Dieu abaisse l'orgueil et le sourcil (comme l'Escriture en parle) de ceux qui dressent ainsi les cornes, que nous apprenions d'estre modestes et que tels exemples nous servent comme de patrons et de peintures pour nous mirer là dedans. Et voila pour un item. Et mesmes si nous sommes petis, que nous facions ceste comparaison: Et comment encores m'espargne-il? Car ie voy qu'il commence par les montaignes, c'est là où la foudre tombera le plus souvent. Dieu donc commence par les plus grands à cause qu'ils abusent du bien que Dieu leur a fait, et d'autant plus qu'ils ont occasion de s'eslever, d'autant plus se donnent-ils licence à tout mal. Mais il est certain qu'en ce faisant ils provocquent l'ire de Dieu beaucoup plus que les petis compaignons. Ainsi donc quand nous seront petis ou de moyen estat, que nous apprenions de cheminer en toute modestie, voyant que Dieu renverse si durement ceux qui estoyent comme exemptez de l'ordre et du reng commun des hommes. Et quand d'autre part il est dit que Dieu exalte les humbles, qu'il ne nous face point mal d'estre en condition basse: car cela procede de la bonne volunté de Dieu, et il est certain qu'il nous assigne à chacun son degré, et que les povres qui sont mesprisez et comme reiettez du monde, ne sont point pourtant alienez de luy: comme il est dit au Pseaume, qu'il habite en haut, mais c'est pour regarder les choses petites. Le Prophete declaire là la providence de Dieu et le soin paternel envers ceux qui se contentent de leur petitesse, qui ne sont point transportez de ce fol appetit de dominer et de se faire valoir. Que donc nous apprenions de nous tenir souz le ioug quand nostre Seigneur ne voudra pas nous èslever en grande dignité selon le monde. Et cependant contentons

nous aussi de ce que nous avons à nous glorifier en son adoption gratuite, par laquelle il nous avoue pour ses enfans, et que cela nous soit plus que s'il nous donnoit tous les royaumes de la terre, et toutes les voluptez et delices, et tous les heurs que nous pourrions souhaiter. Que seroit-ce au prix de cest heritage eternel duquel nous sommes participans par foy et lequel il nous reserve comme un thresor? Si nous habitions tousiours en ce monde ce seroit autre chose: mais nous y sommes comme povres estrangers et ne pouvons nous glorifier d'y demeurer quoy qu'il en soit.

Or suivant cela il est aussi dit *que Dieu repaist les povres affamez* et qu'il les saoule, et au contraire qu'il renvoye les riches tout vuides. Et ce n'est point sans cause que les hommes ont souvent faute, d'autant qu'ils ne font point hommage des biens qu'ils ont receu à celuy auquel la louange en est deue. Or tant y a que nostre Seigneur fera prosperer cestui-ci et cestui-là, cependant les voila incontinent abandonnez à quelque vice, et plus desbordez qu'ils n'avoyent point esté auparavant. Or selon que nostre Seigneur se monstre liberal envers nous, il est certain qu'il nous alleche, par maniere de dire, à soy, et tasche de nous gaigner doucement: et c'est afin que nous soyons incitez à l'aimer tant plus, et à le servir. Cependant qu'aviendra-il? Ceste prosperité-là sera cause de faire desborder les hommes, les uns à avarice insatiable, que s'ils ont gaigné ceci ou cela, il faudra s'augmenter, et n'y aura sinon une ardeur de tousiours avoir plus, et cela les transportera en sorte qu'il n'y aura plus ny foy ny loyauté ny conscience. Là dessus viendra la cruauté qu'ils seront comme bestes sauvages, et quoy qu'on leur remonstre ce leur est tout un. Il n'y aura plus nulle raison, nulle humanité, ne nulle compassion de leurs prochains. Ils mangeront les povres, ils humeront leur substance, et rongeront mesmes leurs os. Les autres se desbordent en grandes pompes et superfluitez dissolues. Il y aura des vices qui seront pour corrompre tout, comme on void que les grands ne seront point tenus en bride: ils ameneront tant de choses qu'en la fin il faudra qu'une ville soit infectée de paillardises, villenies et choses abominables. Apres les autres voudront estre comme adorez. Brief, il n'y aura celuy qui ne prenne occasion de se desboucher et de s'aliener de Dieu par les biens qu'il aura receus de sa main. Mais quoy qu'il en soit, si voyons-nous des exemples pour nous confermer en ceste doctrine. Car encores que les riches ayent beaucoup amassé, le plus souvent ils sont povres quoy qu'il en soit: car ils ne laissent point de brusler, et leur semble que la terre leur doyve faillir: ils ne regardent pas à ce qu'ils ont, il leur semble qu'il leur eschappe. Et ainsi ils se tempestent et se tormentent en leur inquietude qu'on ne leur pourroit bailler plus grand torment que celuy qu'ils se font à eux-mesmes: et pourtant ils ne laissent point d'estre vuides et affamez, combien qu'ils ayent assez pour se crever, et qu'ils se crevent eux-mesmes. Apres nous en verrons beaucoup de prodigues qui se destruisent, et les autres aussi. Or on en verra d'autres qui auront travaillé tant et plus, et se seront tormentez par l'espace de 30 et 40 ans, et les voila diminuez en tournant la main. Ils auront retiré les morceaux de leur bouche (comme on dit), ils n'auront point osé dormir leur saoul de peur de faire vieillir leur plume. Brief, ils auront esté miserables tout le temps de leur vie: et qu'un vent souffle, on est tout esbahi que les voila consommez du tout. Et comment? Dieu y a besongné: il faut cognoistre cela comme il en parle par ses Prophetes. Il ne nous faut point donc iuger tousiours simplement à l'oeil de la sentence qui est ici contenue que Dieu renvoye les riches tous vuides. Mais considerons si ceux qui ont beaucoup de biens se contentent, et s'ils remercient Dieu, et s'ils sont prests de resigner le tout, s'ils cognoissent que tout leur est venu et que tout leur despend de ceste liberalité. Si les riches sont tels, il est certain qu'ils ne sont point vuides, mais quand les uns attirent tousiours à eux, que les autres bruslent d'autant qu'ils pensent qu'il ne faut rien pour les faire devenir povres, que les autres sont prodigues, et ne savent où ils employent ce qu'ils despendent, les autres par leur ambition espardent d'un costé et d'autre, ou pour se faire valoir, ou pour demourer en credit: quand donc nous voyons cela, cognoissons qu'ils ne laissent pas d'estre vuides encores qu'ils ayent beaucoup. Voila donc quant à ce poinct.

Or il y a à l'opposite *que Dieu rassasie les povres affamez.* En ceci nous avons à noter que souvent il nous vaut mieux estre povres et indigens que d'avoir des biens excessifs. Il est vray que Dieu de son costé sait bien pourquoy il donne des richesses à ceux qui en abusent meschamment, et qui les corrompent et profanent, et pourquoy aussi il n'en donne point aux autres. Mais de nostre costé, quand nous n'aurons point beaucoup de possessions, quand nous n'aurons point les seigneuries et principautés de ce monde, que nous n'aurons point l'or et l'argent, et tout le reste: cognoissons que nostre Seigneur sait qu'il nous est utile d'estre ainsi povres. Car combien qu'il semblera souventesfois que les povres soyent de petits Anges, s'il advenoit qu'ils fussent enrichiz, on les verroit incontinent changez. Ainsi donc Dieu, cognoissant nostre infirmité, nous donne comme une medicine preservative, et ne permet point que nous ayons de quoy gormander en quelque façon que ce soit.

Voila (dy-ie) ce que nous avons à retenir de ceste sentence, où il est dit que Dieu rassasie les affamez. Or quand ce mot d'Affamez est mis, ce n'est pas pour exprimer que l'indigence que nous avons nous doive estre comme un aiguillon pour nous piquer à murmurer contre Dieu et pour nous fascher, et n'avoir point de repos ni de relasche quand nous n'aurons point tout à souhait. Car encores que nous soyons en disette, si faut il que nous demandions à Dieu nostre pain ordinere, que nous tenions ce peu qu'il nous donne comme une benediction, et que nous luy en rendions action de graces.

Mais la Vierge a voulu signifier deux choses, c'est qu'encores que nous n'ayons rien, Dieu est assez riche pour nous substenter, et que sa seule benediction nous sera plus que si nous avions les greniers pleins, les caves bien garnies, et l'or et l'argent en bourse. Quand nous aurions tout le monde, il est certain qu'un morceau de pain avec la benediction de Dieu nous sera beaucoup plus (comme il est dit au Ps. 37) que n'est point toute l'abundance, qui n'est que pour faire crever ceux qui n'en savent user avec action de graces. Et puis elle a aussi bien voulu exprimer qu'en toutes choses il faut recourir à Dieu: et que nous ne rongions point nostre frain, comme les incredules qui se tempestent et se faschent quand ils sont en disette, et qu'ils sont destituez des biens de ce monde: et cependant ils n'ont point l'esprit d'ouvrir la bouche comme les petis corbeaux, ainsi qu'il est dit au Pseaume: Quand ils ont faim ils dressent leur bec en haut pour demander pasture à Dieu. Voila comme il y en a beaucoup qui sont affamez: et neantmoins ne laissent pas d'avoir leur coeur enflé d'orgueil, et crevent de despit, et sont pleins de murmures à l'encontre de Dieu, et iamais n'ouvriront la bouche pour dire, Seigneur aye pitié de moy. Apprenons donc, quand nous aurons faute et indigence, de cercher le bien où nous le pourrons trouver, c'est assavoir en Dieu, car c'est son office de rassasier les affamés. Brief, en tout ceci la saincte Vierge nous a monstré que Dieu non seulement veut estre cognu gouverneur du monde en l'ordre naturel et continuel, mais aussi en tous les changemens que nous voyons. Or ceci est bien notable: car, comme i'ay desia touché, les gens profanes et qui n'ont eu nul enseignement en l'Escriture saincte, diront tousiours Fortune Fortune quand ils verront quelque homme apovri, et qu'un autre soudain sera eslevé en honneur, et là dessus Dieu ne leur sera rien. Or au contraire nous sommes amonnestez de cognoistre que ce sont iugemens extraordinaires de Dieu. Si nous estions tels que nous devrions estre, il est certain que nous serions tous comme en un paradis terrestre, et chacun auroit de quoy s'esiouir: mais nostre Seigneur nous envoye des afflictions diverses, comme il cognoist qu'il est bon à chacun de nous. Et voila pourquoy il nous faut recevoir nostre portion comme les enfans de la main de leur Pere: qu'un chacun ait ce qui luy est donné et qu'il le remercie. Au reste nous sommes amonnestez outre plus que nostre Seigneur change ainsi les choses qui deveroyent couler comme d'un train continuel. Et pourquoy? Il est dit au Ps. 107: A cause que les hommes s'oublient quand ils sont en prosperité, qu'il semble qu'ils veulent despiter Dieu ou le deffier manifestement, que les autres se desbauchent en une façon et en l'autre: il faut bien que nostre Seigneur envoye sterilité en des pais, qu'il afflige les autres par prison et captivité, qu'il affame les uns, qu'il permette que les autres soyent tormentez iusques à toute ignominie. Quand toutes ces choses-là aviennent, cognoissons qu'il faut que l'iniquité ait la bouche close, comme il est dit en la conclusion du Pseaume, et que nous soyons raviz en estonnement pour cognoistre combien les iugemens de Dieu sont admirables.

Voila donc ce que nous avons à retenir en somme de ce qui nous est ici monstré par la Vierge. Or là dessus elle prend sa conclusion de la grace qui luy avoit esté faite, et dit *que Dieu a receu Israel son serviteur et a eu souvenance* (ou d'autant qu'il s'est souvenu) *de sa misericorde*, selon qu'il avoit parlé aux pères anciens, à Abraham et à toute sa posterité. Nous avons dit ci dessus qu'en ces louanges generales de Dieu la saincte Vierge monstre comme nous devons estre incitez à louer Dieu: c'est que nous prenions occasion et matiere de quelque bien special qu'il nous aura fait pour estendre nos pensées et tous nos sens çà et là. Comme quoy? I'auray esté delivré de quelque maladie, i'auray esté secouru en quelque necessité, i'auray eschapé quelque grand danger. Et bien, ie doy louer et magnifier Dieu en cela, qu'il s'est ainsi monstré favorable envers moy au besoin. Mais il ne suffit pas encores: car il faut que ie soye conduit plus loin, c'est asçavoir: ce n'est pas de maintenant que Dieu a commencé à me bien faire. Car quand ie suis sorti du ventre de ma mere, n'a-il pas falu qu'il m'en ait tiré miraculeusement? Apres, i'ay tousiours senti sa main, car il m'a secouru et aidé en telle sorte et en telle. Combien de fois a-il besongné envers moy, pour me retirer de tant de perils et de tant de dangers? Apres, quelle grace m'a-il faite et en ceci et en cela? Quand donc nous aurons bien cognu et poisé les biens que nous avons receus et obtenus de Dieu, nous y serons tous confus, et sur tout quand nous regarderons à ce bien inestimable qu'il nous a fait mesmes devant nostre naissance

et devant que nous fussions creez, comme il s'est monstré pitoyable envers nous. Et quand il n'y auroit que ceste election eternelle, par laquelle il nous a eleus et choisis à soy, et en vertu de laquelle, nous appelant à la cognoissance de son Evangile, nous a fait membres de nostre Seigneur Iesus Christ son Fils, n'avons-nous point en cela des tesmoignages infinis de la bonté, sagesse et iustice de nostre Dieu? Voyla comme seulement une grace nous doit donner occasion de magnifier Dieu en tout et par tout, et de nous eslargir, par maniere de dire, et haut et bas, et de costé et d'autre, et que nous n'oublions nul de ses benefices.

Voyla comme la Vierge en a fait en ce Cantique. Car elle a commencé par sa personne. Voyci, i'ay de quoy louer mon Dieu, voire de tant de biens que i'ay receus de sa main, en sorte que toutes nations, qui orront toutes ces choses, me diront heureuse. Et pourquoy? Car il a regardé ma petitesse. Nous voyons comme elle se desmet et s'abaisse iusques au bout. Cependant elle dit, Mais quoy qu'il en soit, Dieu a besongné d'une maniere magnifique envers moy. Là dessus elle fait ceste deduction universelle que nous avons veue, que c'est l'office de Dieu de iuger le monde et de le gouverner: combien qu'il se face beaucoup de changemens, que ce n'est pas à l'aventure, mais par son iuste conseil et admirable: que son Nom est tousiours sainct: qu'il ne faut point que nous attentions de luy contredire en rien, qu'il faut que nous luy attribuyons tousiours louange de iustice et sagesse, et que nous trouvions bon tout ce qui procede de luy. La Vierge donc parle ainsi de la providence de Dieu, et puis elle retourne à ceste redemption dont elle devoit estre l'organe, et dit que *Dieu a receu Israel son serviteur.* Elle parle de ce peuple qui portoit le nom de son pere Iacob, lequel fut appellé Israel, pour monstrer la force et la constance qu'il avoit eu au combat quand il eust la victoire sur l'Ange. La Vierge donc dit que Dieu a receu son peuple. Et comment. Estoit il auparavant revolté? Ouy en apparence: il est vray que l'alliance de Dieu a tousiours esté immuable, Et comme nous avons monstré ci dessus, encores que les Iuifs ayent esté incredules, Dieu n'a point changé de nature pourtant, qu'il ne se soit declairé fidele, comme S. Paul en parle au 3. chap. des Romains, quand il dit que les Iuifs ont bien aneanti, entant qu'en eux estoit, l'alliance de Dieu, où toutes les promesses consistoyent et avoyent leur vigueur, mais cependant Dieu a tousiours persisté en son propos. Car si les hommes sont menteurs (comme l'Escriture les nomme), Dieu est veritable et demeurera tousiours tel, et ne flechira point pour leur malice. Mais quoy qu'il en soit, combien qu'il ait tousiours reservé quelque semence en ce peuple-là, pource qu'il avoit dit à Abraham, ie seray ton Dieu et le Dieu de ta lignée, tant y a qu'on eust cuidé, en iugeant selon l'estat exterieur, que ce povre peuple-là estoit reietté du tout. Et souvent l'Escriture en parle ainsi: Pourquoy as-tu mis en opprobre ton heritage? Pourquoy as-tu deschiré les hayes qui estoyent à l'entour, que tu as rompu les cloustures tellement que les bestes sauvages y sont entrées pour tout gaster et dissiper? Voila donc la reiection exterieure qui apparoissoit devant les hommes, combien que Dieu ne laissoit pas tousiours d'estre fidele, et mesmes tout estoit venu à l'extremité du temps que nostre Seigneur Iesus Christ est apparu au monde. Car combien que les Iuifs eussent esté restituez en liberté, et qu'ils eussent redifié le temple et la ville de Ierusalem, que Dieu fust là invoqué: toutesfois nous savons les miseres qu'ils ont endurées, que la ville de Ierusalem a esté remplie du sang de ceux qui persistoyent en la vraye religion et pure, qu'il n'estoit point question seulement d'en brusler à deux ou à trois douzaines: mais la mere avec ses enfans estoyent meurtris, qu'on leur a à tous coupé les gorges, que c'estoit une chose horrible si iamais il y en eust au monde. Or en la fin voila les povres Iuifs mis en telle servitude qu'ils n'osent plus gronder: et mesmes ils sont assuiettis à leur ennemi mortel Herodes qui ne demandoit que d'accabler ce povre peuple-là, combien qu'il feist signe d'estre Iuif, tant y a qu'il eust voulu abolir toute la religion. Apres les Romains de leur costé ravissent leur proye, ils pillent tout ce qu'ils peuvent, qu'il faloit que les tributs fussent comme pour faire courber ces povres gens, et mesmes la doctrine estoit toute corrompue avec sa pureté. Il est vray qu'il n'y avoit d'idoles ni beaucoup d'autres superstitions visibles: mais tant y a qu'il n'y avoit plus nulle pureté, on ne savoit plus que c'estoit de servir Dieu, ne de se fier en luy. On en parloit bien, mais c'estoit sans intelligence. Brief, on estoit venu en telle confusion qu'on eust dit que Dieu avoit quitté ce peuple-là du tout, et qu'il le vouloit mettre comme sur un eschafaut pour faire dresser les cheveux en la teste à tous ceux qui le regarderoyent. Or s'il y a eu iamais grande confusion en ceste nation-là, ç'a esté alors que Iesus Christ a esté envoyé.

Voila donc pourquoy la saincte Vierge dit que Dieu a receu son serviteur. Car au paravant il a esté comme ietté bas, qu'il estoit là demeuré comme une charougne pourrie dont on ne tiendra conte. Et Dieu l'est venu cercher non seulement pour le retirer de la boue, mais comme d'un profond abysme. Ainsi donc nous voyons comme la misericorde de Dieu est ici magnifiée, quand il a envoyé le Re-

dempteur qu'il avoit promis si long temps au paravant. Or ici nous avons à observer en premier lieu ce que dit S. Paul, c'est que Dieu, en dressant son Eglise, appelle les choses qui ne sont point, pour leur donner estre. Car il faut que nous sortions comme de rien pour donner à Dieu la gloire qui luy est deue en nostre salut. Si nous avions ie ne say quoy, le moins du monde que nous apportissions de nostre teste, encores que nous soyons si miserables que rien plus, si est-ce que nous voudrions estre compaignons de Dieu, et ne voudrions pas luy accorder que nostre salut procedast de sa pure bonté. Il faut donc que nous soyons comme povres chiens pourris, et que nostre Seigneur nous change du tout, afin que nous cognoissions qu'il nous a retirez des enfers, pour nous appeller au royaume des cieux. Et n'y a point de doute que ceste confusion si grande que nous avons dite, qui estoit entre le peuple des Iuifs, ne soit venue par le conseil de Dieu, afin de donner plus grand lustre à la Redemption qu'il avoit promise. Car combien qu'Abraham ait esté tiré du profond d'enfer, par maniere de dire, d'autant que luy et ses peres servoyent aux idoles, comme il en est parlé au dernier chapitre de Iosué, toutesfois les Iuifs n'eussent point cognu que leur salut estoit gratuit, sinon que Dieu les eust mattez, en sorte qu'ils fussent en opprobre et en detestation à tout le monde, et qu'ils n'en peussent plus, qu'ils sentissent qu'ils avoyent une vie qui estoit beaucoup pire que toutes les morts qu'on sauroit endurer. Si donc ils n'eussent esté amenez là, ils n'eussent peu glorifier Dieu. Nous sommes donc appellez ici à considerer la misericorde de Dieu comme en un miroer, quand il est dit qu'Israel a esté receu, c'est à dire que l'Eglise a esté revelée, laquelle au paravant estoit abatue, et en laquelle il n'y avoit que ruines, voire si hideuses que c'estoit pour espouvanter tout le monde.

Voila donc ce que nous avons à retenir. Mais il nous faut aussi noter ce qu'elle adiouste: *Que Dieu a eu souvenance de sa misericorde selon qu'il en avoit parlé aux peres anciens, à Abraham et à sa semence à iamais.* Or là la Vierge exprime encore mieux ce que nous avons touché, c'est assavoir que Dieu a proposé comme un miroer auquel on contemplast sa bonté mieux qu'on n'eust peu faire si ce peuple eust esté entretenu en prosperité, qu'il eust flori en richesses et honneurs: Il est certain qu'alors la misericorde de Dieu eust esté obscurcie, comme nous avons dit que les hommes font des bandeaux des benefices de Dieu pour s'aveugler, afin de ne point cognoistre celuy qui en est l'autheur. C'est une chose prodigieuse: mais les exemples en sont communs par trop que, quelque bien que Dieu nous face, au lieu d'estre attirez à luy, cela nous aveuglera, et nous deviendrons comme bestes brutes. Or donc la vierge Marie monstre ici que Dieu a recueilli son peuple qui estoit abatu, et qui estoit en confusion extreme, voire afin d'avoir souvenance de sa misericorde. Or quand il est dit que Dieu a eu souvenance, ce n'est pas qu'il mette rien en oubli, ne qu'une pensée poulse l'autre, comme il nous aviendra. Car nous ne sommes point cappables de comprendre tout à un coup, et quand nous appliquerons nos sens à une chose, les autres qui viendront apres nous destourneront en sorte qu'il ne nous souviendra plus de ce que nous avions consideré au paravant. Mais il n'est pas ainsi de Dieu: car tout luy est present et il ne laisse rien derriere. Mais nous avons desia monstré que son peuple en apparence avoit esté comme mis en oubli, et l'Escriture use d'un tel langage, voire se conformant à nostre infirmité. Car il nous semble que Dieu ne pense plus de nous quand il use de telle rigueur, que nous cuidons qu'il a destourné sa misericorde de nous afin que nos coeurs n'y parvienent point. Ainsi donc il est dit que Dieu s'est souvenu de sa misericorde quand il a monstré par effect que ce n'estoit pas en vain qu'il avoit adopté Abraham avec toute sa lignée, qu'il s'estoit monstré Pere envers luy, combien qu'il ne valut pas mieux que les autres. Voici donc comme Dieu se souvient, c'est assavoir quand il nous fait sentir sa misericorde par experience et qu'il ne nous a point oubliez. Car nous cuidons, quand nous aurons langui quelque temps en nos tristesses et angoisses, que Dieu soit eslongné de nous: nous sommes là comme au bout de nostre sens, ainsi qu'on dit. Et où est Dieu? Nous sommes là comme esblouiz. Or si nostre Seigneur puis apres monstre sa main, et qu'il nous face sentir sa vertu, en cela il monstre qu'il a eu souvenance de nous. Et pourquoy? D'autant qu'il est pitoyable: car il nous faut tousiours revenir à ceste fontaine-là afin que luy seul soit glorifié. Et la Vierge, en parlant ainsi, monstre que quand Dieu nous a appellez pour estre de sa maison et de son Eglise, le fondement de nostre salut n'a esté qu'en sa pure bonté, et quand il continue et persevere, qu'il nous augmente de plus en plus ses graces: c'est qu'il y a tousiours un fil continuel de sa misericorde, tellement qu'il ne faut point que les hommes pretendent de s'avancer là ne de s'attribuer rien qui leur soit propre.

Mais quant et quant nous devons bien poiser ce qu'elle adiouste *que c'est selon qu'il en avoit parlé aux peres anciens, à Abraham et à sa posterité.* Car c'est pour monstrer, combien que Dieu soit bon en general à toutes creatures, et que sa misericorde parvienne (comme il est dit aux Pseaumes) iusques aux bestes brutes, toutesfois il se monstre bon en-

vers ceux qui esperent en luy. Or ceste esperance ne peut point proceder de nostre cerveau ni de toutes nos imaginations. Et ce seroit une temerité fole quand nous voudrions dire, Dieu me fera du bien, car ie le cuide. Mais il nous faut avoir sa parole qui est certaine, et qu'elle ait son authorité envers nous. La Vierge donc nous ramene ici à la promesse qui avoit esté donnée à Abraham, afin que nous puissions esperer en Dieu, et que nous puissions l'invoquer en certitude, luy rendre la louange qu'il merite de tous les biens qu'il nous a faits, et que nous attendons encores de luy. Ainsi que nous soyons appuyez sur la verité de ses promesses. Brief, que nous ayons tesmoignage de sa bonne volonté, comme il est contenu en la Loy et aux Prophetes, et qu'il nous l'a declaré plus amplement en l'Evangile. Voila donc comme nous avons à pratiquer ceste doctrine: c'est qu'en sentant que Dieu s'est monstré Pere si humain et benin envers nous, que nous venions nous adresser à sa parole. Car autrement il est certain que tous les benefices que nous recevons de luy n'auront goust ni saveur: comme nous verrons, les incredules receveront assez de luy, cependant ils n'en peuvent faire leur profit. Le sel donc, qui nous confira bien toutes les graces de Dieu, c'est sa parole quand nous la recevrons par foy. Et ne nous faut point douter que Dieu ne nous soit Pere puis qu'il nous reçoit pour ses enfans, et que, s'il nous nourrit en ce monde, c'est pour nous conduire à l'heritage celeste. Que donc les benefices corporels nous menent plus loin, c'est assavoir à ce qui est permanent, et à ceste felicité immortelle que Dieu nous a promise, et laquelle nous a esté aquise par nostre Seigneur Iesus Christ. Et ainsi que nous ne parlions point en general et en confuz, pour confesser que Dieu est bon, comme chacun le dira: mais que nous disions, Dieu est bon, voire et se monstrera tel envers nous, d'autant que nous avons nostre fiance arrestée en luy. Et comment? Ce n'est pas que nous ayons forgé en nostre teste ce que bon nous semble: mais c'est que nous avons la promesse, et que nous savons qu'il est fidele, et que nostre esperance ne sera point confuse. Voila donc comme il ne nous faut point cheminer en nostre opinion, mais qu'il nous faut avoir nostre adresse à la parole de Dieu, et qu'estans reiglez selon icelle nous ne doutions point que, si Dieu s'est une fois approché de nous, iamais il ne s'en eslongnera moyennant que nous suivions le chemin qu'il nous monstre. Et que cognoissans nostre faiblesse nous le prions qu'il nous fortifie, et que tousiours il nous face la grace de perseverer, et qu'il nous donne la vertu de surmonter toutes tentations et tous les scandales de ce monde, avec tous les empeschemens que le diable nous mettra en avant, en sorte que, quand nostre foy sera arrestée en luy, et au tesmoignage qu'il nous a donné de sa bonne volunté, elle soit victorieuse par dessus tous assauts, que le diable et le monde nous pourront donner.

Or nous nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu etc.

TREIZIEME SERMON.*)

LUC. Ch. I.

56. *Marie demoura avec Elizabeth environ trois mois: puis retourna en sa maison.* 57. *Et le temps d'Elizabeth fut accompli pour enfanter, et enfanta un filz.* 58. *Et ses voisins* [1]) *et parens ouyrent que le Seigneur avoit amplement declairé sa misericorde envers elle, et luy vindrent congratuler* [2]). 59. *Et advint qu'au huitiesme iour, ils vindrent circoncir l'enfant, et l'appelloyent Zacharie du nom de son pere.* 60. *Lors sa mere dit non pas, mais il sera appellé Iean.* 61. *Et ils luy dirent, Il n'y a nul en ta parenté qui soit appelé de ce nom.* 62. *Lors ils feirent signe au pere d'i celuy comment il vouloit qu'il fust appelé.* 63. *Lequel ayant demandé unes tablettes escrivit disant, Iean est son nom: dont tous furent esmerveillez.* 64. *Et incontinent apres sa bouche fut ouverte et sa langue desliee tellement qu'il parloit en louant Dieu.*

*) Sermon de la Nativité et Circoncision de S. Iehan Baptiste.

1) circonvoisins 1562.

2) s'en resiouissoyent avec elle *id.*

Comme nous avons veu par ci devant que la vierge Marie estoit venue vers sa cousine Elizabeth pour se confermer en l'esperance qui luy estoit donnée qu'elle enfanteroit le Fils unique de Dieu et le Redempteur du monde: aussi maintenant

eux: mais Dieu par son conseil secret les a conduits afin qu'ils peussent estre tesmoins, et que la chose fut tant plus cognue et certaine. Et au reste, pource qu'ils ne se sont point aquittez de leur devoir, ça esté pour plus grande condamnation à eux, et par consequent à tout le peuple, qui devoit mieux penser, et qui ne devoit iamais mettre cela en oubli.

Or le principal est touchant la Circoncision. Il est dit *qu'ils sont venus au huitieme iour pour le circoncir*. Et en cela nous voyons qu'on n'avoit point accoustumé (combien que les choses fussent fort corrompues de ce temps-là) de circoncir les enfans sinon avec assemblees. Et de fait, ce que nous est auiourd'huy le Baptesme, la Circoncision a esté au peuple ancien souz la Loy et les Prophetes, c'est assavoir la reception solennelle en l'Eglise de Dieu. Quand les enfans sont auiourd'huy baptizez, voila Dieu qui declaire qu'il les enrolle au reng et en la compagnie des siens, et encores qu'ils ne le cognoissent pas, que neantmoins ils sont prevenus par sa grace. Et ainsi qu'ils sont faits participans de l'adoption que nous avons receue par foy, suivant ce qu'il dit qu'il sera Dieu de nostre lignée. Et voila pourquoy S. Paul dit, qu'encores qu'il y eust un pere Payen, ou une mere, moyennant qu'il y ait une des parties fidele, que l'enfant sera sanctifié. Voila donc de quoy nous sert auiourd'huy le Baptesme, c'est que Dieu seele et engrave aux corps des petis enfans sa promesse, afin qu'on congnoisse que desia ils sont de son trouveau et domestiques de son Eglise. Autant en a il esté anciennement de la Circoncision. Il ne faloit pas donc qu'elle fust faite en privé ou en cachettes: mais qu'il y eust compagnie pour invoquer le nom de Dieu, et que les fideles fussent là confermez pour renouveller la memoire de la grace laquelle euxmesmes avoyent receue en leur enfance. Et c'est ce qui est dit que les parens et les voisins, et ceux de cognoissance se sont assemblez, afin qu'en leur presence l'enfant receust la marque qui estoit commune à tous enfans descenduz de la lignée d'Abraham. Et en cela voyons nous que c'est un vice insupportable, qu'auiourd'huy le Baptesme soit ainsi mesprisé: car encores qu'on apporte les enfans au temple, et qu'on en face ici oblation à Dieu, si est-ce que le Baptesme est comme desert, et personne n'y assiste, et mesmes ceux qui viendront ici faire quelque ceremonie, s'eslongnent comme s'ils fuioyent le Baptesme ainsi qu'un charme, par maniere de dire. Car pourquoy est-ce que le mystere est declairé, et qu'on monstre comme il a esté institué, et pourquoy? Est-ce pour le petit enfant qui n'a encores nulle capacité d'entendre? Non: mais pour ceux qui le presentent, pour le pere, pour les parens et amis et voisins. Et de fait la memoire nous est refreschie, que Dieu nous a acceptez des nostre enfance et devant que nous l'ayons cognu. Et mesmes ceux qui ont esté baptisez en ceste abomination de la Papauté doyvent cognoistre: Or ça nostre Baptesme a esté alors polu de beaucoup de superstitions, il a esté souillé de beaucoup d'ordures et de vilenies: mais quoy qu'il en soit, Dieu m'a marqué et ie porte l'enseigne de Chrestienté: et quand i'ay esté ainsi baptisé en son nom, c'est comme une entrée et un approche qu'il nous donne à soy. Nous devons donc mediter cela toutesfois et quantes qu'il se fait un Baptesme, comme Dieu nous a prevenuz par sa misericorde gratuite, comme il s'est declairé nostre Pere, du temps mesmes que nous ne l'avons peu reclamer, et que nous n'avons pas entendu que nous fussions ses enfans. Et ainsi il n'y a nulle doute que ce ne soit une profanation villeine et bien à condamner, quand le Baptesme est ainsi mal celebré entre nous. Et cela nous doit tant plus esmouvoir, car nous savons que Dieu ne peut souffrir que les Sacremens soyent ainsi vilipendez qu'il n'en face vengeance. Et quand nous sommes chastiez nous devons cognoistre que ceste faute en pourroit estre cause parmi toutes les autres: comme S. Paul declaire aux Corinthiens que la peste estoit venue entr'eux. Et pourquoy? Pour un petit abus qui estoit en la Cene de nostre Seigneur, qu'on venoit là pour manger comme à l'ordinaire, et chacun apportoit son soupper. Or la Cene devoit estre distinguée du repas corporel: car nostre Seigneur nous veut là declairer qu'il nous a donné pour pasture la chair et le sang de son Fils unique. Il semble toutesfois que ceste chose-là ne fut pas si grande que Dieu en deust estre si fort offensé. Or tant y a que S. Paul declaire que Dieu avoit exercé ce iugement-là d'envoyer peste et mortalité en la ville de Corinthe. Puis qu'ainsi est donc, pensons à nous, et que nous ne continuons point en des choses que nous voyons estre si contraires et repugnantes à la parole du Dieu. Voila pour un item.

Or il est dit *qu'ils ont voulu imposer nom à l'enfant nouveau nay Zacharie, mais qu'il a esté declairé que son nom estoit Iean*. Ici nous avons en premier lieu à noter que les noms ont esté imposez anciennement en l'Eglise de Dieu pour quelque bonne raison, et tousiours les peres ont regardé à cela que les enfans eussent comme un memorial pour estre instruits dans la crainte de Dieu, ou pour s'humilier, ou pour avoir quelque autre advertissement qui leur servist et leur fust profitable. Voila que les peres anciens ont regardé. Quant est des Payens, il n'y a eu qu'ambition, et aussi il ne nous y faut point arrester. Mais cela est notable, quoy qu'il en soit, que tousiours on a ob-

hommage à cest idole, et que ceux qui estoyent ainsi appellez estoyent comme dediez à ce marmouset-là? Et ainsi ce n'est point sans cause qu'on a eu esgard à l'imposition des noms en l'Eglise de Dieu: non pas que ceux qui portent ce nom-là de longue main en soyent pires ou meilleurs pourtant, mais si nous faut-il regarder l'intention premiere qui a esmeu de mettre en vogue ce nom-là. Et mesmes n'a on pas ici combatu long temps pour des Gaspards et Barthesardz? Et dont sont procedez ces noms-là? D'enfer. Car voila Barthasar qui a esté le plus grand ennemi de Dieu qui fust iamais. Nous voyons comme il a profané les vaisseaux du temple, comme en despitant Dieu, en sorte qu'il a falu que Dieu desployast sa vengeance pour faire punition d'un tel sacrilege. Si on prend pour excuse que ces noms-là sont les noms des trois Rois, et où ont-ils esté forgez? En la boutique de Satan. Car iamais il n'en fut mention. Et puis on void la superstition qui est venue de là. Et ainsi il faut bien que telles gens n'ayent iamais eu une seule goute de crainte de Dieu, quand ils ont ainsi voulu batailler furieusement à l'encontre de luy et de sa parole, et tous ceux aussi qui les ont maintenus. Car ie ne parle point seulement des noms, afin qu'on ne dise point que i'en vueille ici taxer ou deux ou trois, mais ie parle de tous ceux qui les ont soustenus et qui ont usé d'une telle tyrannie en l'Eglise de Dieu, comme on l'a experimenté assez. Or quoy qu'il en soit, nous voyons qu'on n'a point cerché ce qui estoit propre à l'instruction de l'Eglise, et à l'avertissement d'un chacun en particulier, quand cela a esté reietté, et que cependant l'ambition a dominé. D'autant plus donc nous faut-il bien noter ce qui nous est declairé en ce passage touchant l'ordre qui a esté anciennement observé en l'Eglise de Dieu. Voila donc pour un item.

Or nous avons desia veu que le nom de Iean a esté imposé au filz de Zacharie, non pas seulement pour luy, mais afin qu'on cognut à quoy il estoit appellé et quelle charge luy devoit estre commise. Nous avons declairé par ci devant que le nom emporte grace de Dieu. Et ainsi Iean n'a pas esté instruit pour son particulier, mais ç'a esté afin qu'on seut qu'il portoit la grace de Dieu avec soy en ce message qui luy seroit commis, d'autant qu'il a preparé la voye à nostre Seigneur Iesus Christ, et a esté la voix criant au desert, c'est à dire là où tout estoit desfiguré et où il n'y avoit que confusion, qu'il a crié que toute chair n'est que foin et pourriture, et qu'il faloit venir à la parole de Dieu, laquelle a esté manifestée en nostre Seigneur Iesus Christ. Voila donc pourquoy ce nom luy a esté imposé. Or il est certain que tous ne seront point Baptistes, et quand ce nom-là aussi a esté donné aux hommes, ç'a esté la plus grande sottise du monde. Car est-ce à nous de faire des Baptistes non plus que des Anges? Toutesfois nous voyons que l'un s'appelloit Baptiste, et l'autre Ange, on nommera l'autre suaire, c'est à dire drappeau ou mouchoir. Voila comme les choses seront si enormes et si barbares que rien plus, quand les hommes se veulent gouverner à leur fantasie, et qu'ils ne regardent point à ce qui est propre pour leur instruction, comme i'ay desia dit. Or il est vray qu'au paravant il y avoit desia des hommes entre le peuple des Iuifs nommez Iean: non pas que cela emportast office, mais c'estoit pour monstrer qu'ils subsistoyent par la grace de Dieu, et que c'estoit bien raison qu'ils fussent pleinement addonnez à luy. Voila en somme ce que nous avons à retenir en ce passage, que quand le fils de Zacharie a esté ainsi appellé Iean, ç'a esté autant comme si Dieu eust donné une signature autentique qu'on devoit recevoir son tesmoignage pource qu'il estoit envoyé de luy, et qu'il luy avoit commis cest office d'annoncer qu'il vouloit desployer sa grace sur tout le monde. Et ainsi il ne faut pas que nous prenions seulement cela pour la personne d'un homme: mais pour tous ceux qui ont l'office d'annoncer la parole de Dieu, que nous sachions que nous ne serons point frustrez en recevant en vraye obeissance de foy la doctrine qu'ils nous portent. Mais que c'est autant comme si Dieu nous monstroit ici en forme visible qu'il fut ici au milieu de nous pour nous instruire: que quand nous serons appuyez sur la doctrine de son Evangile nous sachions qu'il nous est propice, et qu'il ne faut point que nous facions de longs circuitz en l'air, que nous passions par dessus les nuées. Mais que nous soyons asseurez qu'il s'est approché de nous et qu'il nous a declairé l'amour qu'il nous a porté, comme s'il nous eust desployé son coeur. Voila donc ce que nous avons à retenir.

Or nous voyons aussi d'autre costé comme Zacharie et sa femme ont esté obeissans à Dieu. Car quelques fois les peres voudront que leurs noms demeurent en leur famille, afin qu'on parle d'eux apres leur trespas, et qu'on sache quels ils ont esté: que ceux qui sont descendu d'eux les representent. Et voila pourquoy les rois se sont intitulez d'un mesme nom. Comme nous ne voyons point seulement un Pharao en Egypte, mais toute une grande rengée. Et puis il n'y a point eu un seul Nabuchadeneçer: mais une succession continuelle. Voila comme les hommes veulent tousiours estre renommez comme il est dit au Pseaume, qu'ils ont mis leurs noms en terre, qu'ils ont voulu ici aquerir une immortalité, afin que leur nom vole et trotte en la bouche des hommes, encores qu'ils soyent pourris en terre. Or Zacharie n'a point regardé à

cela, il n'a pas esté mené d'une telle affection: mais il est content que son nom soit enseveli, ie dy quant à sa famille. Car le nom de Zacharie estoit sacré, mais il ne veut point appliquer cela à sa gloire: simplement il obeit à l'Ange. Sa femme aussi qui n'avoit point ouy l'Ange, se contente qu'il a declairé que la volunté de Dieu estoit telle. Ainsi donc ils se rengent paisiblement à ce qu'ils cognoissent estre plaisant à Dieu. Et voila comme il nous faut mettre sous le pied toutes nos affections qui nous pourroyent empescher ou retarder, d'acquiescer à ce que Dieu a prononcé de sa bouche. Et cest exemple ici nous doit servir d'instruction.

Là dessus sainct Luc adiouste *que tous se sont esmerveillez et ont mis cela en leur coeur, et Zacharie aussi a commencé de parler, et qu'alors il a proferé les louanges de Dieu.* Ce que la parole n'a point esté plustost rendue à Zacharie, a esté afin que le miracle fut tant plus cognu et qu'il eust tant plus de lustre. Car si apres la naissance de son fils il eust parlé, et qu'on eust ouy dire qu'alors il eust recouvert la parole, cela n'eust pas esté si bien divulgué: mais voici une grande compaignie qui s'assemble, la maison est pleine de voisins et d'amis. Cela est-il? Nostre Seigneur le presente comme s'il estoit là sur un eschaffaut, et monstre qu'il a esté chastié à bon droit pour son incredulité, d'autant qu'il avoit voulu disputer et repliquer contre le message de l'Ange Gabriel. Là dessus donc Dieu monstre sa condamnation: et puis à l'opposite il commence à loer et magnifier Dieu. Voila donc une grande bande qui est assemblée, et ce n'est point une chose faite en cachette, ou en quelque anglet obscur, mais en presence de beaucoup de tesmoins. Voila (dy-ie) la raison pourquoy Dieu a differé de rendre la parole à Zacharie: comme nous voyons mesmes qu'il n'a point envoyé son sainct Esprit sinon au iour solennel qu'il y venoit gens de tous costez pour adorer au Temple, afin que ce miracle fut publié par tout. Dieu l'a reservé à ceste opportunité. Or quoy qu'il en soit, nous avons tousiours à noter la malice des hommes qui seront bien touchez, pour le moins aucunement, des oeuvres de Dieu, là où ils apperçoivent quelque singularité: mais tantost apres cela s'esvanouist. Il n'est point ici parlé de gens meschans et du tout desbordez, qui volussent reietter toute religion: car au contraire S. Luc les loue, qu'ils sont esmerveillez, et puis qu'ils ont mis cela en leurs coeurs. Voila deux signes de quelque pieté et crainte de Dieu, ils s'esbahissent d'autant qu'ils ne sont point stupides. Comme il y en a beaucoup qui sont comme des taureaux, encores que Dieu desploye sa vertu tant patente que rien plus, ce leur est tout un, cela leur passe et leur vole devant les yeux comme s'ils les avoyent bandez. Or ceux-ci ne sont pas ainsi stupides: ils sont donc dignes de louange quand ils s'esmerveillent. Et puis ils mettent cela en leur coeur, ils y sont attentifz, ils y pensent et le meditent. Car le mot dont use sainct Luc en sa langue Hebraique (combien qu'il escrit en Grec) signifie appliquer son coeur à quelque chose. Car il y a beaucoup de choses que nous passons legierement, d'autant qu'elles ne sont point iugées dignes qu'on s'y arreste beaucoup: mais quand on cognoist qu'une chose est d'importance, et qu'il y a utilité, voila comme nous sommes retenuz pour y penser mieux. Sainct Luc donc dit que ceux-ci ont pensé: mais cependant cela n'a pas esté de longue durée. Et ainsi nous voyons que le monde a esté tousiours malin et pervers à obscurcir les oeuvres de Dieu qui devroient estre tesmoignages de sa maiesté, afin qu'il fut et honnoré et servi comme il appartient, qu'on eust en luy toute sa fiance. Or ce n'est pas assez de condamner ceux que nous voyons estre coulpables: mais apprenons de nous retenir tousiours en la meditation continuelle de l'instruction que Dieu nous donne, cognoissans que ce n'est point assez que pour une fois nous ayons esté attentifs, mesmes bouillans d'un desir et zele de profiter. Cognoissons que cela ne suffiroit pas, mais qu'il faut que la memoire nous en demeure. Et d'autant que nous avons des esprits si volages que rien plus, tant plus songneusement nous faut-il observer ce qui nous est ici dit, et nous faut de iour en iour penser et mediter derechef ce qui seroit incontinent mis en oubli. Voila les uns qui auront assez cognu de la parole de Dieu pour leur salut, et puis apres tout cela leur eschape, et en la fin ils sont si abrutiz qu'il semble que mesmes ils ne soyent plus hommes mortels. Et Dieu aussi par ce moyen-là se venge de leur ingratitude, de ce qu'ils ont ainsi abusé du bien inestimable qu'il leur avoit fait. Les autres ne sont pas du tout si eslourdis, mais quoy qu'il en soit, si est-ce que leurs espritz sont enrouillez par faute d'avoir bien medité et bien consideré ce qui leur estoit cognu comme à demi, ou bien ce qui leur estoit assez cognu moyennant qu'ils en retinssent la memoire. Nous voyons beaucoup de gens qui sauront dire merveilles quand on leur parle de la parole de Dieu: et tantost apres il semble qu'ils n'aient iamais esté enseignez. Mais cela vient par leur nonchalance qu'ils se sont enrouillez (comme i'ay dit), et ont eu leurs esprits envelopez en telle sorte qu'ils ne les ont iamais peu eslever plus haut que de ce monde. Afin donc que nous puissions avoir une clarté pure, tant en la parole de Dieu qu'en ses oeuvres, que nous apprenions de souvent y mediter, et d'y appliquer nos esprits et nos sens, et de continuer en cela sans nous lasser iamais. Voila (dy-ie) ce que nous avons à observer de ce qui nous est ici

declairé par S. Luc, que pour un coup ceux qui ont veu les miracles en la naissance de Iean Baptiste ont esté attentifs: mais qu'en la fin et au bout de trente ans nul ne s'en souvient, que cela est comme si iamais il n'en avoit esté fait mention ni nouvelle: Quand nous voyons un tel exemple, que nous cognoissions, comme i'ay dit, que nous avons nos esprits legers et extravagans, et qu'ils sont enclins à se destourner de ce qui nous est utile pour nostre salut, et de mettre Dieu en oubli. Et ainsi que nous apprenions de nous tenir en bride, et que nous ne soyons point tellement addonnez à nos vanitez que nous ne regardions aux oeuvres merveilleuses de nostre Dieu, lesquelles il desploye tant sur nous que sur les autres, et que par ce moyen nous soyons confermez et augmentez de plus en plus en sa cognoissance, laquelle il nous a desia donnée, et de laquelle il nous veut donner perfection, moyennant que de nostre costé nous ne l'empeschions point par nostre tardiveté.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu etc.

QUATORZIEME SERMON.*)

LUC. Ch. I.

65. *Et crainte vint à tours leurs voisins. Et toutes ces paroles furent divulguées par toutes les* [1]) *montagnes de Iudée.* 66. *Et tous ceux qui les avoyent ouy les mirent en leurs coeurs, disans: Quel sera cest enfant? Et la main de Dieu estoit avec luy.* 67. *Et Zacharie son pere fut rempli du sainct Esprit et prophetiza, disant:* 68. *Loué soit le Seigneur Dieu d'Israel, car il a visité et fait delivrance à son peuple.*

Quand il plaist à Dieu de faire valoir ses oeuvres envers nous, il faut que nous soyons touchez de reverence telle comme s'il se monstroit en sa maiesté. Et cela adviendra mesmes quelques fois aux incredules et rebelles: non pas qu'ils ayent une mesme racine de crainte de Dieu, mais si faut-il neantmoins qu'ils soyent estonnez comme par bouffées, quand il plaist à Dieu leur faire sentir sa presence. Les autres sont esmeuz pour quelque peu de temps: puis apres cela s'esvanouit. Or les fideles ont une telle crainte imprimée en leurs coeurs, qu'en toute leur vie ils se proposent Dieu comme present à leur regard, tellement qu'ils cheminent comme devant luy. Pour ceste cause nous devons bien retenir ce qui est ici recité par S. Luc, c'est assavoir que tous ceux qui ont ouy parler des miracles qui estoyent advenuz en la naissance de Iean Baptiste, ont esté saisis de crainte: non pas que tous ayent si bien profité que cela n'ait esté oublié en bien peu de temps. Car quand Iean Baptiste a commencé d'exercer son office, bien peu ont reputé ce qui estoit advenu, pour estre confermez en la doctrine qu'il portoit, et pour estre incitez à recevoir le salut qui leur estoit offert. Voila donc une crainte volage, laquelle s'est effacée tantost apres. Or, comme i'ay dit, les meschans et les plus grands contempteurs de Dieu seront quelque fois effroyez, quand il leur fait sentir sa main en despit qu'ils en ayent: mais cela ne dure point non plus. Et pourtant aprenons quand Dieu nous donne quelque goust de sa vertu, afin de nous attirer à soy, de n'estre point saisiz d'une crainte qui passe legierement, mais de tousiours reduire en memoire ce que nous avons cognu de ses oeuvres, afin de nous assuiettir à luy, afin de nous dedier tellement à son obeissance que nous monstrions que comme la memoire de ses oeuvres doit estre perpetuelle, aussi l'effect en demeure ferme et permanent en nous. Voila ce que nous avons à retenir sur ce passage. Car de quoy nous servira il que pour un temps nous recognoissions la main de Dieu, et que nous tremblions mesmes devant icelle, et que nous ne soyons point touchez de telle reverence que cela nous humilie, et puis que tantost apres le tout soit esvanouy? Cela ne sera que pour nous rendre tant plus inexcusables, que nous ne pourrons point alleguer ignorance de ce que nous avons cognu, et sommes convaincuz d'ingratitude de ce que nous l'aurons ainsi enseveli par nostre malice. Car il nous souviendra bien de toutes les choses frivoles que nous aurons veues et ouyes, et les vieilles gens raconteront ce qu'ils ont ouy estans petis enfans. Et que sera-ce des fables, et de tant de menuz fatratz qui ne valent point que iamais on en parle? Cependant nous oublions ce qui est de telle consequence que c'est pour nous attirer à nostre Dieu, et pour faire que nous cheminions

---

*) Premier sermon sur le Cantique de Zacharie.
[1]) tout le pays des 1562.

comme devant luy, sachans que nous ne pouvons pas fuir sa presence. Quand donc Dieu nous a ainsi declairé ses oeuvres, qui nous sont tesmoignages de sa vertu infinie, que cela nous eschape, et que nous le mettions sous le pied et en oubli, comme si iamais nous n'avions rien cognu, y a il excuse? Ainsi aprenons, quand nous aurons quelque advertissement que Dieu nous donnera, et qui nous peut profiter et edifier en la fiance de sa bonté qui est pour nous inciter à invoquer son sainct nom, et à nous instruire en sa crainte: que cela nous demeure ferme, que nous y pensions, et que nous y meditions, toutesfois tellement qu'au bout de 30 ans nous monstrions que nous avons eu une ferme cognoissance, et en laquelle nous avons perseveré iusques en la fin.

Au reste ce qui est adiousté par S. Luc nous doit encores tant mieux toucher: car il dit que ceux qui ont entendu le bruit de ce qui estoit advenu, ceux qui n'estoyent point dans la maison de Zacharie, ont dit *Que sera ce de cest enfant?* pource que la main de Dieu estoit avec luy. Ils ont bien donc apprehendé à quelle fien Dieu besongna si puissamment, c'est assavoir qu'il vouloit honorer et magnifier Iean Baptiste, d'autant qu'il l'avoit choisi à quelque charge grande et haute, ils ont cognu tout cela. Et cependant (comme nous avons desia monstré) Iean Baptiste est-il envoyé? Execute-il sa charge? Personne ne pense que Dieu l'avoit ainsi desia marqué, et qu'il luy avoit baillé comme une enseigne de Prophete, afin qu'on l'escoutast et que sa doctrine fut recue sans contredit. Iean Baptiste donc n'a nulle dignité, sinon afin que Iesus Christ soit exalté, comme nous verrons ci apres: mais cependant il ne gaigne gueres, combien qu'il s'aquite fidelement de son devoir, en sorte que Iesus Christ se complaint que quand Iean Baptiste est venu avec une vie austere, personne ne s'en est esmeu: et aussi, quand luy mesmes est venu, qu'il n'a peu reduire les Iuifs, en sorte que ce fut, pour les gaigner à son obeissance et à la foy de l'Evangile. Quelque chanson donc qu'on leur ait chanté, comme il allegue ceste similitude là, ils sont tousiours demeurez endurciz. Et ainsi apprenons, quand nostre Seigneur nous a declairé comme nous devons profiter en ses oeuvres, et qu'il nous a monstré le but auquel nous les devons rapporter, si nous n'en faisons nostre profit tout le temps de nostre vie, que nous en serons coulpables, et que nostre peché sera agravé d'autant plus.

Au reste il dit que *Zacharie a esté rempli du sainct Esprit et a prophetisé,* non pas qu'au paravant Dieu ne l'eust doué des graces de son sainct Esprit. Car puis qu'il cheminoit en telle integrité de vie (comme nous avons veu) observant les commandemens de Dieu, estant comme un miroir de toute sainctété, et s'aquittant de l'office de Sacrificateur, gouvernant son message avec sa femme Elizabeth en toute crainte de Dieu: il est certain qu'il faloit qu'il fut plein des graces du sainct Esprit. Car à quoy sommes-nous utiles, iusques à ce que nostre Seigneur nous gouverne? Il est certain que de nature nous sommes enclins à tout mal, et ne sommes point idoines ny suffisans à bien penser: que sera-ce quand il faudra mettre en execution? Car nous ne saurions avoir une seule bonne pensée (dit S. Paul), iusques à ce que Dieu nous en ait donné la suffisance. Ainsi nous voyons que Zacharie avoit au paravant esté conduit par l'Esprit de Dieu: mais ce que maintenant S. Luc recite, qu'il a esté rempli de nouveau, cela se rapporte à la Prophetie, comme il aiouste quant et quant le mot: *il a esté rempli du sainct Esprit et a prophetisé,* c'est à dire que Dieu l'a ordonné alors son Prophete afin que nous recevions ce Cantique. Non pas comme une action de grace procedant de la bouche d'un homme mortels mais comme si le sainct Esprit tonnoit du ciel, et que la voix de Dieu retentist. Voila pourquoy en somme il est ici parlé du S. Esprit, comme au paravant il en a esté autant dit d'Elizabeth. Car quand elle recognoist et confesse que la vierge Marie avoit conceu le Filz de Dieu, et qu'elle a fait hommage à l'enfant qui n'estoit pas encore nay, ce n'a pas esté de son sens naturel ny de sa fantasie: mais il a falu que Dieu l'illuminast d'en haut à cela. Car il est impossible (ainsi que dit S. Paul en l'autre passage) de parler de nostre Seigneur Iesus Christ, et le confesser estre le Seigneur, sinon que sa bouche soit conduite d'en haut.

Voila donc comme ce Cantique est ici autorisé. Et l'Evangeliste declaire qu'il ne nous le faut pas recevoir comme s'il avoit esté forgé selon sa fantasie et son esprit: mais qu'il a esté organe du sainct Esprit. En quoy aussi nous voyons une bonté admirable de Dieu envers luy: car il avoit merité d'estre muet: comme par l'espace de neufs mois il a esté là comme sur un eschafaut, et a porté le chastiment duquel il estoit digne, pource qu'il n'avoit point receu le message qui luy estoit envoyé du ciel, mais qu'il avoit douté, et estoit entré en dispute comment cela se pourroit faire, comme repoulsant la vertu de Dieu. D'autant donc que Zacharie avoit esté ainsi tardif, il a falu qu'il ait esté en exemple à tout le monde, et que ceux qui l'ont regardé cognoissent que Dieu sur tout demande qu'on aiouste foy à sa Parole, et qu'on ne luy sauroit offrir sacrifice qui luy soit plus agreable que de recevoir sans contredit tout ce qu'il a prononcé, et d'accepter ses promesses avec pleine certitude, comme elles sont infalibles. Or maintenant

voici un changement bien grand, que Zacharie, quand la parole luy a esté rendue, qu'il a esté organe du S. Esprit, et qu'il ne parle plus en homme ni en creature, mais comme un Ange descendu du ciel, qu'il est là establi de Dieu, comme si le sainct Esprit se monstroit en forme visible. Quand donc nous voyons que Dieu a eu une telle pitié de son serviteur Zacharie, portons tant plus paisiblement les corrections de sa main, quand nous aurons failli, s'il luy plaist de nous humilier, encores qu'il y ait quelque honte devant le monde, moyennant que nous soyons tousiours retenuz des siens, et qu'il ne nous punisse pas à la rigueur extreme: mais pour nostre bien et pour nous attirer à repentance, que nous recevions tout cela d'un esprit benin et debonnaire, sachant qu'il convertira le tout à nostre profit, et qu'il nous voudra beaucoup mieux d'estre chastiez de sa main, que si nous fussions demeurez impuniz apres avoir commis quelque faute, laquelle on mettroit bien tost en oubli sinon que nous fussions ainsi contraincts, à grands coups de verges, d'en demander pardon et de nous condamner afin de l'obtenir.

Voila en somme ce que nous avons à retenir de ce passage. Et de fait si l'Esprit de Dieu ne parloit pas par la bouche des Prophetes, ce ne seroit pas un crime si enorme de mespriser ce qu'ils annoncent et ce qu'ils preschent: mais d'autant que Dieu les constitue ses messagers et les met là, afin que tout ce qu'on oit de leur bouche soit autentique: et quand on n'en tient conte, ce n'est pas faire iniure à quelque homme mortel, mais au Dieu vivant. Et voila pourquoy S. Estienne reproche aux Iuifs qu'ils ont contristé le S. Esprit, comme aussi leurs peres ont fait de tout temps. Et c'est aussi la cause pourquoy le Prophete Isaie leur dit: Vous avez contristé l'Esprit de Dieu. Et comment? Ils ne pouvoyent pas alleguer que Dieu leur fust apparu chacun iour. Il est vray quand la Loy fust donnée qu'on avoit eu plusieurs signes de la maiesté de Dieu, comme s'il eust esté là present, et comme aussi il en est avenu en tout ce qu'il a annoncé par Moyse: mais Isaye leur reproche que quand ils n'ont point escouté les Prophetes, et qu'ils ont esté rebelles, qu'ils se sont endurcis à l'encontre de leurs admonitions, qu'ils n'ont point tremblé aux menaces qui leur estoyent faites, qu'ils n'ont peu estre reduits par douceur, qu'en cela ils ont bataillé contre l'Esprit de Dieu, voire iusques à le contrister. Il est vray que ce n'estoyent que des hommes mortels qui parloyent: voire mais l'Esprit de Dieu les avoit qualifiez. Et de fait les Prophetes disent tousiours: Voici le Dieu vivant qui parle, et puis: le Seigneur Dieu dit ainsi. Cependant ce sont eux qui prononcent les paroles, voire mais ils savent de qui ils tiennent leur doctrine. Comme Ieremie proteste: C'est toy Seigneur qui m'as trompé si ie suis trompé: quand on luy reprochait: Et tu nous viens ici fascher, tu ne cesses de nous menacer, mais tous tes propos ne sont qu'espouvantails de petis enfans. Quand donc il veoyoid la doctrine de Dieu estre ainsi vilipendée, il conclud: Or si est-ce que i'ay mon garent au ciel: comme s'il disoit, Vous me cuidez faire iniure, mais c'est à Dieu contre qui vous vous adressez, et il faudra qu'il punisse un tel mespris, comme fait à sa propre personne. Et voila aussi pourquoy S. Paul conioint ces deux choses en la premiere Epistre aux Thessal. ch. 5: que nous ne mesprisions point les Propheties et que nous n'estaignons point l'Esprit de Dieu: comme s'il disoit: Quand nous ne recevons point d'un esprit humble et paisible la parole de Dieu, que nous n'aquiessons point à sa verité, c'est autant comme si nous estoufions la clarté de son S. Esprit pour le despiter, declairant que nous ne voulons point qu'il se monstre à nous. Comme aussi il est reproché aux Iuifs en l'autre passage, qu'ils ont dit que Dieu se retirast d'eux et qu'il s'en eslongnast bien loin, et qu'ils estoyent faschez de tant ouyr parler de luy. Il est bien certain que les plus meschans et les plus desbordez n'oseroyent pas desgorger telles paroles si villaines et si enormes: mais tant y a que par effect ils monstroyent un tel mespris et impieté. Voila donc ce que nous avons à observer que non seulement ce Cantique que nous aurons est procedé du S. Esprit, mais que toute l'Escriture saincte doit estre receue comme si Dieu, se monstrant visiblement en sa personne et en sa maiesté, parloit, et qu'il ne faut point regarder si les hommes mortels en sont ministres: mais il faut venir à l'auteur principal, c'est assavoir que Dieu les a gouvernez et les gouvernera par son S. Esprit, et par ce moyen leur a donné autorité à laquelle il nous faut assuiettir, ou autrement nous monstrons que nous sommes rebelles au Dieu vivant, à celuy auquel nous sommes, et qui nous a rachetez si cherement par le sang de son Fils unique. Et voila pourquoi ce mot de Remplir est ici exprimé, comme s'il estoit dit que Zacharie n'a point parlé en homme privé, mais que le S. Esprit l'a possedé alors, et que ce qu'il a prononcé n'a rien senti de terrestre ny humain, mais que le tout est venu du ciel. Comme quand nous ferions confession de nostre foy, il est certain que cela nous est donné d'en haut, ainsi que nostre Seigneur Iesus aussi en parle au 15. ch. de S. Matthieu: Pierre, ce n'a point esté la chair ny le sang qui t'ont revelé ces choses, mais mon Pere celeste qui est aux cieux. Et c'est aussi ce que S. Iean dit au premier chapitre, que si nous croyons en Iesus Christ nous ne sommes point naiz de chair ny de

sang, c'est à dire que nous n'avons point cela d'heritage, nous ne l'avons pas de nostre industrie, ou de nostre vertu propre: mais c'est d'autant que Dieu nous a adoptez pour ses enfans et nous a renouvellez par son S. Esprit. Mais encores il y a une raison speciale aux Prophetes qui doyvent enseigner l'Eglise, et en tous les docteurs, comme nous avons desia allegué le passage de S. Paul. Car il faut que le S. Esprit nous donne de quoy parler, ou iamais nous n'aurions un seul mot qui peust edifier l'Eglise, ou qui fut utile pour le salut du peuple. Voila en somme ce que nous avons à observer.

Or quant à ce Cantique, il commence par actions de graces, et par les louanges de Dieu: mais cependant il emporte instruction generale pour tous fideles. Car ici Zacharie monstre que le temps est venu que Dieu veut accomplir ce qu'il avoit prononcé anciennement et ce qu'il avoit reiteré de tout temps. Il dit donc *Benit soit le Dieu d'Israel qui a visité son peuple* pour le racheter. Ici nous voyons bien que Zacharie est ravi pour donner gloire à Dieu: et cependant si est-ce qu'il a une autre fin encores et intention, c'est assavoir qu'il enseigne tous ceux de son temps, et donne mesmes doctrine pour l'avenir, et qui doit durer et avoir sa vigueur iusques en la fin du monde: comme il estoit ordonné Prophete, et nous savons que l'office des Prophetes n'est pas seulement louer Dieu et benir son nom, mais aussi de donner instruction commune à tous. Voila comme Zacharie y a procedé. Cependant nous devons bien poiser les mots qui sont contenus en ce Cantique, car il y a grande importance par tout. Il dit que benit soit le Dieu d'Israel, le discernant de toutes les idoles qui estoyent alors adorées au monde, et monstrant, combien qu'il fust comme caché, et qu'il eust comme retiré sa main pour ne point secourir ceux qu'il avoit choisis et retenus pour son heritage, neantmoins qu'il ne laissoit point d'estre tousiours Dieu et demeurer en son entier. Qui eust voulu iuger selon l'estat present d'alors, on eust dit que ce n'estoit qu'abus et moquerie de ce que les Iuifs avoyent creu, de ce qui leur avoit esté dit en la Loy. Car regardons quelles sont les promesses, c'est que Dieu avoit là un royaume sacerdotal, c'est à dire un royaume sacré: voila donc les Iuifs eslevez en dignité par dessus tout le monde. Ie seray vostre Protecteur, ie vous beniray en tout et par tout, tellement que, quand on voudra souhaiter un estat bien heureux, on dira: que Dieu me face comme il a fait à ce peuple-ici. Voila donc des promesses tant magnifiques que rien plus. Or cependant quelle estoit la condition des Iuifs? Desia par l'espace de quatre cens ans ils avoyent langui, encores que Dieu leur eust fait grace de retourner de ceste captivité de Babilone si miserable qu'elle estoit, si est-ce qu'on les gormandoit, et mesmes ils avoyent tous les iours des assaux, maintenant par leurs voisins, maintenant par leurs ennemis manifestes: on les molestoit maintenant par guerres, maintenant par d'autres fascheries, et en la fin il y a une tyrannie extreme sur eux, en sorte que la ville de Ierusalem regorge le sang, qu'il n'y a ny hommes ny femmes ny petis enfans qui soyent espargnez, qu'on fait tous efforts pour leur faire renoncer Dieu, et s'ils ne le veulent faire incontinent ils sont tormentez iusques au bout. Or finalement les voila domptez et vaincus: ils sont mesmes butinez, comme s'ils n'estoyent pas dignes d'estre à un seul prince. Car où les deschire par pieces: Herodes en a une partie, et puis les Romains dominent, et puis on fait encores d'autres partages, pour les retrancher avec une telle ignominie, que c'estoit une chose horrible à tous ceux qui en oyent parler. Et comment donc est-ce que Dieu a promis de les maintenir et de les avoir en garde, et qu'il leur avoit donné une dignité si haute? Brief, on n'eust peu iuger autrement, en regardant aux choses presentes, sinon que les Iuifs avoyent esté trompez d'esperer au Dieu qui s'estoit revelé par sa Loy, et que ç'avoit esté une chose frustratoire de la promesse qu'il leur avoit donnée du Redempteur. Or donc Zacharie, combatant contre une telle tentation, et armant aussi les fideles pour la surmonter, dit que le Dieu d'Israel demeure tousiours en sa vertu, qu'il ne faut point que nous soyons tellement preoccupez des afflictions temporelles de ce monde, que cela nous eslongne de Dieu, et que sa puissance n'en est point amoindrie pourtant, qu'il n'a point quittez ceux qui esperent en luy, combien qu'il les exerce ainsi, et qu'il souffre qu'ils soyent comme abysmez, que tout soit comme desesperé et confuz entr'eux: toutesfois si est-ce qu'il est au ciel pour garder ses promesses et pour en declairer l'effect en temps opportun. Voila (di-ie) ce que nous avons à retenir de ce que Zacharie notamment s'arreste au Dieu d'Israel, et ne pense point en confuz quelque divinité regnante au ciel, comme font les ignorans: mais il cognoist que celuy qui a contracté alliance avec Abraham et les autres peres, qui a donné sa Loy par la main de Moyse, qui a promis d'estre le Redempteur de son peuple par le moyen de celuy qu'il leur devoit envoyer, que c'est le vray Dieu, et qu'il faut reietter toutes autres imaginations pour se tenir à luy. Et ceste doctrine nous est auiourd'huy bien utile: car nous voyons mesmes les Papistes, encores qu'ils ayent ce mot de Chrestienté en la bouche, ne laissent pas de se moquer du Dieu auquel nous croyons. Et quel est-il? c'est le Pere de nostre Seigneur Iesus Christ. Nous voyons

donc qu'eux n'ont que leurs resveries et leurs fantosmes au lieu de Dieu, et qu'ils ont renoncé le Dieu vivant. Cependant ils font leurs triomphes, et leur semble que le Dieu auquel nous avons nostre fiance, et sur la vertu et bonté duquel nous sommes appuyez, n'est rien. Autant en feront les Turcs et encores plus. Car voyant leur prosperité, et qu'ils font trembler tout le monde, qu'ils se croissent et augmentent de plus en plus, il leur semble que ce que nous avons de religion n'est qu'une fantasie et que nous sommes trompez. Ainsi nous avons besoin de ceste doctrine de Zacharie, et d'estre bien persuadez et resolus que le Dieu d'Israel, celuy qui anciennement s'est declairé aux Peres, qui les a recueillis combien qu'ils ne fussent qu'une petite poignée de gens, celuy-là mesme, qui nous a envoyé son Filz unique pour Redempteur, que celuy-là est le Dieu vivant. Et combien qu'il permette que nous soyons tormentez, et que les meschans dressent les cornes contre nous, et que n'ayons nul moyen pour resister, que nous devions estre tous mangez en un grain de sel (comme on dit): toutesfois qu'il ne laisse pas d'estre nostre Dieu et protecteur, et qu'il a donné puissance invincible à nostre Seigneur Iesus Christ, qu'il nous a commis en sa protection afin qu'il nous conduise à salut. Et ainsi que nous attendions tousiours son secours, voire combien qu'il semble qu'il vienne trop tard, et qu'il n'y ait plus de moyen s'il tarde: que toutesfois nous persistions en patience, et que nous surmontions tous ces obiects par lesquels Satan tasche de nous esblouir les yeux, tellement que nostre foy soit du tout aneantie. Voila donc comme nous avons à pratiquer ce mot quand il est dit: Benit soit le Dieu d'Israel, que nous magnifions Dieu, non pas en confus comme font les ignorans, ainsi que i'ay desia dit. Car ils ne font que profaner le nom de Dieu, d'autant qu'ils ne savent en quel Dieu ils croyent, d'autant que chacun se forge une idole à sa teste. Mais cognoissons le Dieu qui nous a rendu tesmoignage par sa parole, et despitons toutes les superstitions de ceux qui s'en destournent, et qui declinent, tant peu que ce soit, de la pureté et simplicité de l'Evangile; comme S. Paul en parle. Voila pour un item.

Or Zacharie adiouste quant et quant *que Dieu a visité tout son peuple* pour le racheter. Et c'est pour mieux exprimer la doctrine que nous avons maintenant exposée: car on pourra tousiours mettre en avant ceste replique: Et quel Dieu est-ce que tu nous proposes ici? Il est vray que les Iuifs ont tousiours eu ceste vanterie d'avoir le Createur du monde qui les avoit choisis et adoptez: mais cependant quelle approbation y a il que Dieu les gouverne, et qu'il les tienne pour son heritage, et qu'il habite au milieu d'eux comme ils s'en glorifient? Voila donc ce qu'on pouvoit opposer au dire de Zacharie. Or il use du stille commun de l'Escriture saincte en disant que Dieu a visité son peuple. Car de tout temps Dieu a usé de ce langage, afin que les infirmes, et mesmes les plus constans ne s'estounassent point. Afin que donc nul des fideles ne s'estounast quand on verroit une desolation si grande en l'Eglise, qu'on ne pensast point que Dieu se fust caché, qu'il leur eust tourné le dos, et qu'il les eust reiettez du tout, voila comme il a parlé: Ne vous esbahissez point si pour un temps vous n'appercevez point ma faveur envers vous, que ie ne vous face point sentir ma vertu pour vous secourir si tost que vous le desireriez. Combien donc que cela ne se face point, mais que ie dissimule en vos afflictions, que ie ne vous y aide pas du premier coup, attendez que ie vous visite. Zacharie donc nous monstre comme nous avons à batailler constamment, quand en apparence il semblera que Dieu nous ait quittez, qu'il ne tienne plus conte de nous, qu'il nous faut surmonter cela iusques à ce qu'il nous visite derechef. Comme aussi nous oyons que le Prophete Isaie en parle: I'attendray mon Dieu (dit-il), combien qu'il se soit comme caché de moy, combien qu'il ait caché sa face de Iacob. Quand donc nous voyons que Dieu, selon le iugement des hommes, et selon l'apprehension, et selon nostre chair, nous aura caché sa face, comme s'il disoit qu'il ne veut plus avoir esgard à nous: quand nous viendrons donc à ceste extremité-là, que nous ne laissions pas d'esperer en luy, que nous persistions tousiours en attendant qu'il nous visitera. Ainsi donc il nous font bien retenir ce mot de Visitation: car ce sera pour nous rendre invincibles contre toutes les fascheries, les chagrins, angoisses et tristesses qui nous pourroyent ietter en desespoir, qui nous pourroyent inciter à quelque impatience, et mesmes nous faire desborder iusques-là que nous blasphemerions à l'encontre de nostre Dieu: que nous ayons cela, Et bien nostre Seigneur a caché sa face, et ce n'est point d'auiourd'huy, mais nos peres ont esté exercez ainsi, et cependant ils n'ont point laissé d'esperer en luy. Et ainsi que nous facions le semblable: car nous avons la doctrine du Prophete, par laquelle nous sommes exhortez de tousiours l'attendre. Attendons-le donc, et sachons que si auiourd'huy nous n'appercevons point qu'il vueille avoir pitié de nous, et quand nous aurons fait tous nos circuits, et que haut et bas et d'un costé et d'autre il semble que nous devions estre rasclez par la tempeste, et que nous devions estre iettez si loin que nous soyons là comme povres trespassez: combien donc que tout cela pourroit nous soliciter à desespoir et nous rendre confuz, si est-ce qu'encores nous visitera-il derechef,

car il l'a fait de tout temps et ce n'est point d'auiourd'huy qu'il commence. Voila en somme comme nous avons à pratiquer encores ce mot de visitation.

Or il dit *pour racheter son peuple.* En quoy il monstre que ce n'est point une visitation commune et vulgaire, mais que c'estoit ce regard qui avoit esté promis de tout temps: car les Prophetes, voyant la malice de ce peuple, et qu'on ne le pouvoit nullement dompter, leur avoyent bien annoncé l'ire de Dieu, leur avoyent monstré qu'ils seroyent si asprement chastiez de sa main que chacun en auroit horreur, et quiconques en orroyent parler, que les oreilles luy en corneroyent, et quand on feroit des formes de maudisson on diroit: Va que Dieu t'abysme comme il a fait ce peuple-là, que Dieu te confonde en telle sorte. Voila les menaces que leur avoyent annoncées les Prophetes de tout temps, et non pas seulement pour la captivité de Babilone, mais encores apres leur retour. Or donc Zacharie monstre que ceste promesse, qui avoit esté continuée touchant la redemption du peuple, n'estoit pas vaine, que le temps estoit venu que Dieu se vouloit monstrer Redempteur par experience, comme tousiours il avoit prononcé. Et voila pourquoy il aiouste aussi *que Dieu a dressé la corne de salut en la maison de David son serviteur,* et en sa famille. Voici le moyen quant et quant d'esperer ceste redemption, qui ne pouvoit pas estre autrement cognue sinon en aioustant la personne du Mediateur qui devoit venir. Et cela est encores bien à noter. Car Zacharie, quand il declaire que Dieu sera favorable à son peuple, qu'il le retirera de ce gouffre auquel il estoit plongé, et que de la mort il le remenera à la vie, notamment il met ici *la corne de salut en la maison de David.* Comme s'il disoit, Dieu s'est monstré Redempteur. Et comment? car il l'a promis de tout temps, et a ratifié sa promesse par plusieurs fois, que de la lignée de David il y auroit un Redempteur qui viendroit pour regner et dominer. Or maintenant il viendra puis qu'il en donne tels signes et telles marques. Or pource que le temps ne porteroit point que le tout fust despeché maintenant, il nous faut ici noter en somme, quand nous voulons gouster la bonté de nostre Dieu, et que nous desirons de nous reposer en luy, et au secours qu'il nous a promis, qu'il faut que nous iettions incontinent nos sens sur la personne de nostre Seigneur Iesus Christ. Car si nous ne venons là, iamais nous ne pourrons approcher de nostre Dieu pour apprehender qu'il nous soit Pere, ne qu'il nous vueille estre pitoyable, ne qu'il nous vueille retirer des abysmes ausquels nous sommes. Quand donc nous sommes confus en nos tristesses, et que nous ne savons de quel costé nous tourner, il faut bien que nous venions à Dieu auquel seul est nostre repos. Mais si nous n'avons que le nom de Dieu, il est certain qu'encores nous serons là estonnez, et apres avoir regardé de costé et d'autre, nous ne pourrons pas venir à luy iusques à ce que nostre Seigneur Iesus Christ se mette au devant. Car voila aussi comme Dieu veut approcher de nous, comme le nom d'Emanuel le porte, ainsi qu'il sera declairé ci apres. Puis qu'ainsi est donc, retenons bien ceste leçon que toutes fois et quantes qu'il nous faut recourir à nostre Dieu, quand nous sommes affligez iusques au bout, que nous devons tenir ce chemin qui nous y conduit: car sans cela nous serons tousiours esgarez. Nous pourrons avoir quelque zele ardent pour dire, Helas! comment pourroye-ie parvenir à Dieu? Et là dessus nous ferons tous nos effors: mais nous serons comme povres gens qui courent par les champs: ils se rompent les iambes et cependant n'avancent point chemin. Et pourquoy? Ils ne savent où ils vont: car ils n'ont nulle adresse. Mais si nous voulons nous adresser sans fallir pour trouver Dieu favorable, et pour estre secouruz de sa main et de sa vertu, que nous venions à celuy qui est appellé la Corne de salut, c'est à dire la puissance par laquelle Dieu nous veut sauver. Car ce mot de Corne en la langue Hebraique est prins pour vertu ordinairement. Et de fait Zacharie a regardé à ce qui est prononcé par les Prophetes qui usent de ce mot ici, comme au Ps. 132: I'adresseray la Corne de David, et prepareray la Lampe à mon Christ. Là nostre Seigneur promet, combien que l'Eglise pour un temps soit en tenebres si obscures qu'on n'y voye nulle clarté, et qu'il semble qu'il n'y ait nul ordre ny remede, toutesfois qu'il a apresté sa Lampe pour monstrer sa faveur derechef: comme quand il envoye l'aube du iour au matin tout le monde se resiouit, d'autant que la clairté luy est rendue. Et pourtant tout ainsi que Dieu avoit parlé par la bouche de son Prophete auparavant, il le ratifie maintenant. Cognoissons donc que nous n'avons autre moyen pour obtenir grace devant Dieu, pour nous retirer des abysmes de mort, pour nous delivrer de la tyrannie de Satan, pour nous affranchir de la malediction de peché, et pour obtenir vie, ioye et felicité, sinon que nous cognoissions que Dieu nous a addressé nostre Seigneur Iesus Christ, voire et luy a donné une puissance invincible, comme il en est parlé au 10. ch. de S. Iean, afin de nous defendre contre tous nos ennemis, et de cela il en sera parlé plus au long ci apres.

Or nous nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

QUINZIEME SERMON.*)

LUC. Ch. I.

69. *Et nous a elevé la corne de salut en la maison de David son serviteur.* 70. *Ainsi qu'il a parlé par la bouche de ses saincts Prophetes, qui ont esté du temps passé*[1]), *disant.* 71. *Que nous serions sauvez de nos ennemis et de la main de tous ceux qui nous haissent*[2]). 72. *Pour faire misericorde envers nos Peres et avoir memoire de sa saincte alliance.*

Nous avons declairé par ci devant que si nous voulons bien cercher salut en Dieu il nous faut tenir le moyen qu'il nous a ordonné, c'est à dire d'embrasser nostre Seigneur Iesus Christ par foy: car Dieu a desployé en luy toute sa vertu. Et voici pourquoy il est nommé Corne, à la façon accoustumée de l'Escriture saincte, comme desia il a esté touché. Or notamment il est dit que c'est *de la maison de David,* pource que Dieu avoit plus à plein ratifié sa promesse entre les mains de David, apres avoir dit à Abraham qu'en sa semence toutes les nations de la terre seroyent benites, notamment la famille de David est choisie et elevée afin que de là vienne le Redempteur. Et voila aussi pourquoy notamment David est appellé Serviteur de Dieu. Il est vray qu'il a cheminé en la crainte de Dieu, il l'a honnoré et servi comme doivent faire tous fideles, mesmes il a esté excellent en toutes vertus: mais ce mot de Serviteur se prent en autre sens et intention, c'est que Dieu l'avoit choisi à cest usage-là. Car quand il se nomme Serviteur de Dieu, ce n'est point qu'il se vante de rien qu'il ait fait, comme s'il alleguoit quelque merite, mais il dit: Seigneur ie suis ton serviteur et fils de ta chambriere. Comme s'il disoit que Dieu de tout temps l'avoit choisi et marqué, et qu'il n'y avoit rien en luy sinon que Dieu l'avoit formé à ceste fin-là. Et c'est aussi comme il en parle au Ps. 18. Car apres avoir gaigné tant de victoires, apres avoir subiugué et dompté tant d'ennemis, le voila roy paisible, voire redouté par tout: si est-ce qu'il ne chante point ses triomphes quand il dit qu'il est serviteur de Dieu. En quoy il prefere cest honneur-là et ceste dignité à tous royaumes et empires, à toutes richesses et à toutes pompes: c'est asçavoir que Dieu l'avoit retenu afin que de sa race descendit le Redempteur. Il l'avoit choisi d'un povre estat, car il estoit fils d'un berger, d'un homme champestre, il estoit mesmes le moindre de la maison, petit de stature, mesprisé entre ses freres, ausquels il y avoit beaucoup plus d'apparance: et cependant Dieu l'appelle au royaume, l'ayant appellé il luy dit que son throne seroit eternel, et que de luy viendroit un Roy dont l'empire n'auroit iamais fin: comme nous avons veu que l'Ange l'alleguoit à la vierge Marie. Voila donc pourquoy notamment il est parlé de la maison de David, c'est que nostre Seigneur Iesus Christ fut recognu pour celuy qui avoit esté promis de tout temps. D'avantage il est appellé Serviteur de Dieu afin que nous cognoissions que le salut qui est sorti de sa maison, n'a pas esté fondé en aucune dignité humaine, mais en l'election gratuite de Dieu: d'autant qu'il luy a pleu d'en disposer ainsi, tellement qu'il ne nous faut point cercher la raison hors de sa bonté infinie. Voila donc ce que nous avons à retenir en premier lieu.

Et suyvant ce propos S. Luc aiouste que *c'est comme Dieu avoit parlé par la bouche de ses saincts Prophetes* qui ont esté du temps iadis. En quoy il declaire plus à plein que Dieu n'a point eu autre esgard sinon à sa promesse, afin qu'il fut trouvé fidele et constant, et qu'on fut plus asseuré pour se fier en luy, et tenir sa verité pour certaine et infalible. Voila l'intention de S. Luc quand notamment il nous ramene ici aux saincts Prophetes. Or comme il approuve sa verité quand il accomplit ses promesses, aussi nous faut-il regarder qu'il n'a point esté induit à nous promettre rien qui soit sinon par sa pure misericorde, tellement que ces deux choses tousiours sont conioinctes ensemble, la bonté de Dieu et la fermeté qu'il nous tient: comme c'est une façon de parler fort commune, et surtout aux Pseaumes. Car nous voyons mesmes que le S. Esprit ne s'est point contenté de nous proposer pour un coup ceste sentence, voire en un passage: que Dieu est bon et clement et que sa verité demeure à iamais, mais cela est reiteré comme si l'air en devoit retentir et que tous lieux en doivent resonner. Et pourtant ce n'est point assez de cognoistre que Dieu est fidele, quand il accomplit ce qu'il a prononcé: mais il nous faut regarder l'origine de ses promesses, c'est asçavoir pourquoy il a esté esmeu à nous testifier qu'il nous est Pere en premier lieu, et puis qu'il aura pitié de nous, qu'il nous recevra à merci, pour nous retirer de la malediction où nous sommes, afin de nous appeller à l'heritage de la vie eternelle. Qui est-ce qui esmeut Dieu à cela? Sa pure bonté: il ne cerche rien en nous qui l'y puisse induire. Et de fait il

*) Second sermon sur le Cantique de Zacharie.
[1]) de tout temps 1562.
[2]) hayent *id.*

n'y trouvera que toute misere: mais d'autant plus que nous sommes miserables, voila comme il est induit à pitié. Et voila, comme i'ay desia dit, dont procedent toutes ses promesses. Ainsi donc S. Luc en ce passage nous monstre, comme desia il avoit commencé de dire, que Dieu a voulu accomplir ce qu'il avoit prononcé auparavant, afin qu'on sache que le salut des hommes n'a autre raison que ce qu'il luy a pleu de retirer ceux qu'il a esleus, choisis et adoptez pour ses enfans, de l'abysme de mort auquel ils sont plongez, et qu'il s'est declairé sauveur envers eux. Et ceci nous est bien necessaire. Car comme nous devons estre incitez à glorifier nostre Dieu en luy attribuant toute la louange de nostre salut, quand nous voyons qu'il use d'une telle misericorde envers nous, aussi nous apprenons par ce moyen de nous recueillir en ses promesses, afin de n'estre iamais esbranlez, mais que nous ayons une fiance ferme pour le pouvoir invoquer, pour avoir tousiours nostre recours à luy et pour esperer salut de luy: combien qu'en nous mesmes nous soyons damnez et perduz. Voila donc ce que nous avons à retenir. Or tous ceux qui croyent en l'air, sans s'arrester à la parole de Dieu, il est certain qu'ils sont esbranlez à tous ventz, et qu'il n'y a nulle constance en leur foy, mais que tout ce qu'ils ont pensé croire s'esvanouit. Apprenons donc de nous renger à la parole de Dieu toutesfois et quantes qu'il est question d'estre asseurez, afin que nous le puissions tenir pour nostre Pere, et en le tenant tel que nous puissions reietter toutes nos solicitudes sur luy et nous certifier que iamais il ne nous abondonnera. Voila comme ce sont choses inseparables, les promesses que Dieu nous donne et la foy que nous y aioustons, afin que nous sachions que nous serons tousiours receuz de luy et que nous y aurons accez facile. Or d'autant que nous sommes si mal aisez à recevoir les promesses de Dieu, S. Luc nous monstre combien elles sont autentiques, et en combien de sortes elles nous sont confermées, afin qu'elles ne soyent plus suiettes à doute ou à dispute. Il dit donc que Dieu a parlé, non seulement pour un coup, mais par tous ses saincts Prophetes, voire des le commencement. Ici il y a deux poincts pour nous confermer en la parole de Dieu. L'un est qu'il ne luy a point suffit seulement de parler par la bouche d'un homme, mais qu'il a suscité grand nombre de tesmoins. Or ici bas toutes causes sont definies en la bouche de deux ou de trois, comme l'Escriture le porte, et que l'ordre de nature aussi l'enseigne. Puis qu'ainsi est qu'on aiouste foy aux hommes pour quelque cause que ce soit: quand Dieu ordonne ceux que bon luy semble, qu'il les constitue en cest estat et les authorise pour venir comme en son nom, et qu'il n'en prend pas seulement deux ou trois, mais telle quantité: nous devons avoir honte de douter apres telle confirmation. Voila nostre ingratitude tant plus inexcusable, si nous ne sommes tellement apuyez sur la parole de Dieu, quelques assautz que le diable nous dresse, quoy qu'il machine tout ce qui luy sera possible pour renverser nostre foy si nous ne tenons bon.

Voila pourquoy notamment S. Luc a ici parlé de tous les Prophetes, et puis *des les siecles*, *des le commencement*. Et au reste il les appelle aussi Saincts, non pas au regard de leur vie. Car combien qu'ils aient esté miroirs et exemple de toute sainteté, si est-ce que S. Luc rapporte ce titre à leur office, afin qu'ils soyent receus comme portans la marque de Dieu, et separez du reng commun des hommes: car le mot de Saincteté emporte cela. Il monstre donc qu'ils ne doivent point estre tenuz comme personnes privées, mais comme ceux que Dieu a establiz, pour parler en son authorité et en sa vertu, et ausquels il a commis son ambassade. Or maintenant l'Evangile nous est aiousté, et tant moins y aura il d'excuse pour nous, si nous ne sommes arrestez pleinement à ce que Dieu nous a testifié. Et voila aussi pourquoy S. Paul dit que nostre foy doit estre appuyée sur le fondement des Prophetes et Apostres: car ils ont edifié l'Eglise de Dieu par la doctrine qui leur estoit commise. C'est donc bien raison que ce poinct-là nous soit tout asseuré que iamais nous ne varions, combien que le Diable nous propose beaucoup d'obiectz pour nous troubler et desbaucher: que nous ayons neantmoins cela conclud et arresté, que la parole qu'il nous a donnée a esté si bien ratifiée que nous la devons tenir pour autentique et qu'il n'est plus question d'en doubter, puis qu'il a voulu nous donner approbation d'icelle par tant de tesmoins en si grand nombre: et non pas tesmoins prins à la volée selon qu'ils se rencontrent, mais ceux qu'il avoit en son conseil eternel deputez à cela, qu'il avoit dediez et consacrez pour estre nos docteurs, afin que nous ayons tesmoignage de sa volonté par leur predication. Voila donc ce que nous avons ici à retenir.

Or c'est une doctrine qui est bien digne qu'on s'y exerce, et qu'on y medite sans fin et sans cesse: car nous voyons, et chacun experimente par trop ceci, combien nous sommes de nature enclins à incredulité. Il est vray que nous recevons les mensonges, et mesmes il semble que nous y soyons affectionnez pour courir apres, et quand on nous contera quelque chose frivole nous l'apprehendons incontinent comme si c'estoit quelque revelation voire du ciel: mais quand il est question de croire à Dieu, nous y sommes tant difficiles que c'est un horreur, et cela se monstre encores mieux si nous sommes agitez de quelque tentation. Car nous pour-

rons bien dire que c'est la verité ce qu'on nous preschera, et pensons que cela soit bien enraciné en nos coeurs, quand chacun retournera du sermon: ceste doctrine-là est infalible, dirons nous, il s'y faut tenir, nous prescherons assez pour une minute de temps que Dieu est fidele: mais quand nous entrerons en quelque trouble, que le diable nous viendra soliciter à desespoir, que nous serons en quelque perplexité, où est la doctrine que nous avons tant approuvée auparavant? Tantost tout s'esvanouit. En cela donc cognoissons nous qu'il n'y a que vanité en nos esprits et en nos sens, et que nous sommes du tout addonnez à mensonges, en sorte que Dieu ne nous peut retenir en sa verité, quelque certaine qu'elle nous soit. D'autant plus donc nous faut il exercer en ce que nous avons ici dit, c'est de cognoistre que Dieu a parlé en nous en telle sorte que nous n'avons point occasion de douter si ainsi est ou non. Car en premier lieu nous avons une multitude si grande de tesmoings voire autentiques, et qui sont marques de Dieu pour estre receus en son nom et en son authorité, et qu'il faut bien que nous soyons là dessous pliez, ou que nous soyons plus durs que pierres. D'avantage il y a l'ancienneté de tout temps. Si Dieu eust commencé à parler hier ou auiourd'huy, nous aurions occasion de dire: Et comment a il caché son conseil de si long temps? Mais devant que nostre Seigneur Iesus soit apparu au monde, Dieu son Pere avoit testifié qu'il ne laisseroit point le genre humain en telle perdition où il estoit tresbuché: mais qu'il y mettroit remede. Voila donc les Prophetes qui ont rendu tesmoignage à nostre Seigneur Iesus Christ. Il est dit, qu'il est la fin de la Loy: et la chose aussi le monstre quand on regardera comme Dieu a gouverné le peuple ancien. Veu donc que des la cheute d'Adam Dieu a protesté qu'il envoyeroit le Redempteur par lequel nous serions restituez en l'esperance de vie: il a continué, comme il en a donné la promesse au 18. ch. du Deuteronome, là où il est dit qu'il y aura tousiours Prophetes, et que le peuple ne sera point esperdu, qu'il ne faudra point qu'il s'enquiere des magiciens et devins et sorciers, comme les Payens avoyent accoustumé de faire. Pource (dit-il) qu'ils seront tousiours enseignez, qu'il y aura une succession continuelle de bons docteurs qui leur annonceront la verité de Dieu. Suivant donc ceste promesse nous voyons que Dieu a continué de tout temps iusques à ce que le terme de ceste redemption, qui est appellée plenitude, soit approché. Voila donc en somme comme en toutes sortes Dieu a voulu subvenir à nostre foiblesse, afin que nous ne chancellions point, que nous ne soyons point comme roseaux branslans, que nostre foy ne voltige point de costé et d'autre: mais que nous soyons pleinement asseurez, et comme i'ay dit, que nous avisions bien de faire nostre profit des moyens que Dieu nous donne pour estre fondez sur sa verité, ou autrement malheur sur nostre ingratitude. Car nous ferions plus d'honneur à un homme mortel qu'au Dieu vivant, sinon que nous y aioustions pleine foy, et que nous soyons constans en cela.

Voila ce que nous avons à retenir sur ce passage: mais encores il y a plus, que S. Luc aiouste que *ç'a esté pour accomplir le serment* que Dieu a fait à nostre Pere Abraham. Or ce serment ici est pour nous faire plus grande honte si nous ne recevons paisiblement ce que Dieu nous promet, et que nous soyons bien resoluz qu'il ne nous defaudra point. Car n'est-ce point assez que Dieu a parlé? Quand il y a quelque homme qu'on a experimenté de longue main estre loyal, nous n'oserons pas luy contredire ni mesmes luy repliquer quand il nous promet ce que nous luy avons demandé; voici Dieu qui parle, qui est bien different à toutes creatures: car c'est la seule verité. Or il ne parle point seulement pour un coup (comme nous avons dit), mais il reitere ses promesses comme s'il les imprimoit quasi par force en nos coeurs. Apres il ordonne tant de tesmoins l'un apres l'autre que nous en sommes environnez de toutes pars, et si le diable nous vient assaillir, il ne trouvera point entrée ni bresche, sinon que nous venions nous accorder avec luy. Car nous sommes munis de toutes pars de tesmoins qui nous ont esté ordonnez. Outre cela de superabundant encores Dieu iure. Que Dieu iure à nostre appetit? Et si un demande le serment d'un homme c'est signe de deffiance, et Dieu se submet à telle condition. Ne voyons nous pas donc comme il s'abaisse, et qu'il se despouille, par maniere de dire, pour un temps de sa gloire, et se vient mettre là au rang commun, comme quelque creature humaine, pour dire: Et bien, ie voy que vous estes tant legers et volages que quand i'ay parlé ma foy ne vous suffit point, c'est à dire ma parole n'a point droite certitude envers vous: quand ie vous ay redit une chose cent fois, tant y a que vous ne laissez point d'estre tousiours en quelque deffiance et inquietude: ie vous ratifie ma parole par beaucoup de tesmoins, ie voy que tout cela encore ne vous est point suffisant. Or ie vous donneray un autre remede, c'est que ie iureray par mon nom, comme ie suis Dieu et que i'ay toute puissance qu'aussi ma parole sera ferme, qu'on ne me tienne plus pour Dieu sinon que ie vous sois fidele. Quand Dieu se submet à cela que pouvons nous dire? Ainsi donc voici qui nous rend plus que confuz, quand nous oyons ce mot de Serment, voire que Dieu daigne bien ouvrir sa bouche sacrée, et qu'il assuiettisse son nom et sa maiesté iusques là, comme s'il disoit: Appuyez-vous là dessus, mi-

serables, puis que vous estes si debiles: ie vous presteray mon nom, il vous servira d'un bon appuy. Car ie iure par moy-mesmes et par ma maiesté, pour vous asseurer que mes promesses ne seront iamais cassées ni aneanties. Ainsi donc nous voyons encores mieux ce que i'avois touché ci-dessus, c'est asçavoir que Dieu a tellement proveu à nostre infirmité, que sa parole nous doit bien estre certaine et resolue, combien que nous soyons de nature par trop desfians, voire incredules du tout, et qu'il ne reste sinon que nous sachions bien priser toutes les circonstances qui nous sont ici mises au devant, et qu'en vertu d'icelles nous bataillons contre tout ce que Satan nous pourra mettre en fantasie et que nous facions ceste bonne conclusion et ferme, qu'il nous faut tenir à nostre Dieu, lequel nous sera tousiours fidele, et que nous trouverons l'effect et l'execution de ce qu'il a dit, moyennant que nous attendions en patience l'yssue en temps opportun. Voila donc pourquoy S. Luc notamment a ici reduit en memoire que Dieu avoit iuré à Abraham.

Or il continue tousiours en ce que nous avons dit, c'est assavoir que Iesus Christ ne devoit pas venir comme incognu, tellement qu'on peust demander, Qui est-il? Dont est-il procédé? Car il avoit contracté son alliance avec Abraham. Il est vray que desia Noe, Adam et Eve avoyent eu les promesses de salut: or ne pouvoyent elles estre accomplies sinon par le moyen de ce Redempteur. Et il est dit notamment qu'ils ont cheminé en foy, et voila comme ils ont esté agreables à Dieu. Mais quand la promesse a esté donnée à Abraham, il y a eu tesmoignage plus certain, pource que Dieu a choisi une famille là où il a mis ce grand thresor inestimable, et Abraham a esté comme gardien de la promesse du salut de tout le monde: et voila pourquoy il est nommé pere de tous fideles. Ainsi donc S. Luc non sans cause met ici, en recitant le Cantique de Zacharie, que Dieu avoit iuré à Abraham: car les Iuifs cognoissoyent que Dieu les avoit retirez de tout le monde, afin que le Redempteur descendist de leur race, et que la grace qu'il apportoit fut espandue par tout le monde, comme il estoit dit que toutes nations seroyent benits en luy.

Voila donc quant à ce mot d'Abraham. Or on pourroit estimer cependant que c'estoit un privilege singulier et especial que Dieu avoit fait à Abraham, et à Isaac et Iacob, sinon qu'on cognust quant et quant que c'estoit pour toute sa lignée. Et voila pourquoy aussi S. Luc adiouste *de nous donner*. Il dit donc qu'Abraham receut la promesse, et qu'elle luy a esté ratifiée par serment solennel: mais cela n'a point esté pour luy seul, cela ne se doit point restraindre à sa personne: ç'a esté (dit-il) pour la nous donner. Or il est vray qu'auiourd'huy il y a une diverse raison en nous qu'elle n'estoit pour lors entre les Iuifs: car nous ne sommes pas de la lignée d'Abraham selon la chair, mais nous avons esté adoptez comme ses enfans spirituels, ainsi que S. Paul le monstre. Et pourtant ceci nous appartient comme anciennement il a fait aux Iuifs: quand ils eussent perserveré nous eussions esté associez avec eux. Mais ils ont esté banniz et desheritez de la promesse qui leur estoit donnée, et s'adressoit specialement à eux. Maintenant donc les voila banniz du royaume de Dieu, et nous sommes entrez en leur place. Il est vray que le droit de primogeniture leur appartient, et que nous ne sommes que povres avortons à nostre regard, et comme en comparaison d'eux. Mais pour un temps si sont-ils retranchez comme branches inutiles de la racine, et nous avons esté entez en leur lieu, comme S. Paul aussi use de ceste similitude. Mais quoy qu'il en soit, nous sommes les enfans d'Abraham: car la promesse qui luy a esté donnée, qu'en sa semence toutes nations seroyent benites, nous est auiourd'huy commune, et nous la faut appliquer à nostre profit. Car nous sommes mis en possession par l'Evangile despuis qu'il a esté publié par tout, et que ceste trompette a sonné par laquelle Dieu a declairé qu'il seroit pere, non point seulement d'une lignée de gens, mais de toutes nations, comme cela avoit esté predit souvent par les Prophetes. Voila donc en somme ce que nous avons à retenir. C'est que nous aurons esté, et nous et nos peres, comme estrangers, comme povres charongnes pourries, d'autant que nous estions forclos de toutes promesses de salut, ainsi qu'il en est parlé au 2. chap. des Ephesiens. Là dessus cognoissons que Dieu nous a regardé en pitié, voire selon son conseil eternel, d'autant qu'il nous avoit esleuz et adoptez devant la creation du monde: cependant il a voulu que sa grace fut testifiée par tout, voire mais en condamnation des incredules, et au salut de ceux qui l'acceptent en vraye certitude de foy. Et au reste cognoissons que quand nous avons la parole de Dieu nous pouvons despiter Satan avec tous ses hurts et toutes ses alarmes qu'il nous dressera: car nous sommes assez munis quand nous savons que Dieu ne changera point de nature, et mesmes que non seulement il nous a ratifié sa parole, afin que nous la tenions pour infalible, mais aussi qu'il l'a confermée par son sainct nom et par sa maiesté. Voila donc comme il nous faut cheminer en ce monde, c'est de nous tenir fermes en ce que Dieu nous a testifié qu'il nous sera Pere. Et au reste que nous attribuons la louange de tout cela à sa pure bonté et liberalité gratuite, d'autant que c'est de là que nous procedent toutes ses promesses, et que nous sommes participans d'un tel bien, que nous soyons enfans

spirituels d'Abraham. Pour ceste cause (comme i'ay desia dit) que nous l'ensuyvions, recevans sans contredit ce qui nous est testifié de Dieu: comme il est dit qu'il a esperé contre esperance, qu'il n'a point eu esgard à son corps caduque, et à tous ces empeschemens qui le pouvoyent divertir: mais qu'il a creu que celuy qui parloit estoit puissant pour accomplir son dire. Ainsi donc quand auiourd'huy Dieu nous appelle à l'esperance de salut, que nous ne regardions point qui nous sommes, sinon pour estre confus en nous mesmes, et pour sentir nos miseres à bon escient, afin que la bonté de Dieu ait tant plus grand lustre, et qu'elle soit mieux cognue: mais puis apres que nous sachions, combien que nous soyons maudits en nous, que nous soyons pleins d'ordures, que nous soyons infects et puants, toutesfois que nous ne laisserons pas d'estre receuz de nostre Dieu comme ses enfans et heritiers. Et pourquoy? Car Dieu est puissant pour accomplir tout ce qu'il nous dit: combien que les choses que nous voyons en nous, et tout à l'environ, y contredisent. Et mesmes combien que nous soyons ici comme une bouffée de vent, et qu'il ne falle rien quasi pour nous fletrir, toutesfois que nous attribuons sans faintise une telle puissance à Dieu qu'apres nous avoir regenerez par la semence incorruptible de sa Parole, que selon qu'il a commencé qu'il parfera, et que nostre fragilité n'empeschera point qu'il ne nous despouille de ce qui auiourd'huy tend à mort et à corruption en nous. Voila donc comme il nous faut conformer à la foy d'Abraham, et alors nous serons avouez devant Dieu et ses Anges pour ses enfans spirituels, et par consequent heritiers de la promesse qu'il a receue, et de laquelle il a esté gardien iusques à ce que le temps opportun fust venu, que Dieu nous feist commun ce qui alors estoit especial aux Iuifs tant seulement.

Voire mais quant et quant Zacharie monstre (et le sainct Esprit par sa bouche) à quelle fin Dieu a pretendu quand il luy a pleu de choisir ainsi un peuple, et puis apres espandre sa grace par tout le monde. Il met bien la misericorde, il monstre aussi que nous serons delivrez de la tyrannie: mais c'est (dit-il) *qu'estans rachetez et delivrez de la crainte de nos ennemis nous le servions en saincteté et iustice tout le temps de nostre vie.* Or ici nous avons à recueillir toutes les choses qui y sont couchées: car d'un costé Zacharie nous declaire derechef que nous ne pouvons point cercher la cause de nostre salut sinon en la misericorde de Dieu. Et notamment il parle ici des Peres, afin que nous sachions qu'il n'y a ny sainct ny Patriarche si excellent qui ait rien merité. Or si ainsi est qu'Abraham, et Moyse, et David, et les saincts Patriarches, qui ont eu des vertus si grandes et si exquises entre les hommes, qu'on les peut contempler comme gens celestes, si ceux-la n'ont esté sauvez que par pure misericorde de Dieu, que sera-ce de nous? Ainsi donc non sans cause S. Luc, parlant de la misericorde de Dieu, non seulement la raporte à ce peuple qui estoit alors fort corrompu et desbouché et là où il y avoit beaucoup de vices, mais il dit que les Peres mesmes y ont esté comprins. Et que sera-ce de nous? Quand ie parle d'Abraham, si on regarde quelle a esté sa vie, et comme il a cheminé en ce monde, et les autres Patriarches aussi, nous devons estre ravis en estonnement, voyant en eux une telle perfection, voire telle qu'elle peut estre entre les hommes. Or cependant si nous demandons comme ils ont esté repputez de Dieu et tenus pour ses enfans, quelle a esté la fiance de leur salut sur laquelle ils ont esté fondez, O il ne se faut point arrester à quelque dignité de leurs personnes: autrement nous dementirons le S. Esprit qui a parlé par la bouche de Zacharie: mais Dieu s'est monstré pitoyable envers eux. Or donc maintenant regardons combien nous sommes eslongnez de la perfection qui a esté en Abraham. Sommes-nous pour endurer en telle patience ce qu'il a enduré? Tellement que quelques fois il a eu faute d'eau mesmes, qu'il estoit persecuté iniquement de toutes pars, qu'il a eu des tentations si extremes qu'il est impossible que nous en approchions. Or il n'avoit pas neantmoins ceste doctrine si claire ne si familiere comme nous l'avons maintenant en l'Evangile. Il regardoit Iesus Christ de loin, il s'esiouissoit de la venue qui luy estoit promise: mais cependant il n'avoit que les sacrifices qui luy en rendoyent tesmoignage, il faloit qu'il contemplast son salut au sang des bestes brutes. Voila nostre Seigneur Iesus Christ qui est descendu ici bas et est monté au ciel pour nous y faire ouverture: nous avons tout cela. Or cependant comment en sommes nous? Quelle est nostre vie? Voila donc ce que nous avons à penser, que si Dieu a usé de misericorde envers Abraham, il faut bien par plus forte raison qu'il la desploye envers nous plus grande, car nous sommes coulpables cent fois plus qu'Abraham, s'il faloit regarder pour venir à conte. Et nous avons les moyens qu'il n'a point eu: cependant nous n'en savons faire nostre profit et n'y a celuy qui n'ait assez matiere pour se condamner quand il regardera en soy-mesmes. Apprenons donc de magnifier la bonté de Dieu et d'aneantir toute celle fole presumption dont nous sommes tentez. Comme nous voyons que les povres Papistes meslent tousiours leurs merites parmi la grace de Dieu. Or c'est autant comme de renoncer à Iesus Christ. Et d'avantage quelle outrecuidance est-ce à eux (puis qu'Abraham n'a esté sauvé que par pure misericorde) qu'ils presument d'obliger

Dieu, tellement qu'ils desservent envers luy et meritent qu'il les recompense? Or il y a quant et quant qu'il nous faut estre avertis de nous adresser à nostre Seigneur Iesus Christ, et que nostre foy ne decline point de luy en façon que ce soit. Car si nous faisons nos circuits pour avoir Abraham moyenneur ou la vierge Marie, et que sera-ce? Car il faut savoir comme ils ont esté sauvez par misericorde: le S. Esprit l'a ainsi prononcé. Quand nous y contredirons qu'y gaignerons-nous? Ainsi donc puis qu'Abraham n'a esté sauvé que par misericorde, où est-ce que nous aurons nostre recours? S'il estoit ici au milieu de nous et que nous vinssions prier, et que nous voulussions qu'il nous adressast à Dieu, et que par son moyen nous peussions obtenir salut, que respondroit-il sinon: Et povres gens que venez vous cercher en moy? car il n'y a rien sinon ce qui peut estre en tout le monde. I'ay prins tout de la bonté infinie de Dieu, ie n'ay rien qui me soit propre. Irez vous cercher à boire en un rocher qui est tout sec, ou à manger en une pierre qui ne nous en peut donner? Ainsi donc cognoissez que i'ay esté povre et miserable comme vous et comme tout le genre humain, et qu'il n'y a autre chose en moy sinon la pure bonté de Dieu, laquelle vous y devez contempler. Et si Dieu m'a fait quelque grace ce n'a point esté pour dire que vous la deviez cercher en moy, afin que par mon exemple vous vous adressiez à celuy qui vous peut suffire. Puisez, puisez donc en luy, et ne regardez en moy, sinon ce qu'il luy a pleu m'eslargir afin que vous appreniez de recourir à luy, car alors vous serez estimez mes enfans, et par consequent heritiers de Dieu, quand vous cercherez ses promesses par foy et que vous adhererez pleinement à luy. Voila comme parleroit Abraham, et le langage dont il useroit envers nous s'il conversoit ici bas. Ainsi donc aprenons de nous contenter de nostre Seigneur Iesus Christ, sachant que, puis que Dieu s'est voulu monstrer misericordieux envers nous par luy et par son moyen, que si nous en declinons tant peu que ce soit, nous voila esgarez de la misericorde de Dieu. Et qu'est-ce qu'il nous restera plus sinon toute malediction. Voila donc ce que nous avons à retenir.

Or cependant aussi S. Luc declaire la necessité de ceste misericorde: c'est *qu'il nous faloit estre delivrez de la main de nos ennemis et de ceux qui nous haissent.* Et c'est pour monstrer que tout le genre humain est en la captivité et servitude du diable, iusques à ce qu'il soit rachaté par le moyen de nostre Seigneur Iesus Christ. Nous n'attribuerons iamais à Dieu l'honneur qui luy appartient si ce n'est que nous cognoissions les miseres ausquelles il nous a subvenu, que nous cognoissions quant et quant que sans son secours nous estions abysmez. Car iusques à ce que nous ayons bien pensé à nostre condition et à cest abysme duquel Dieu nous retire quand il nous appelle à son Eglise, sa grace nous sera en mespris et nous en serons tous degoustez. Brief, encores que nous disions que nous sommes tenus et obligez envers luy, si est-ce que cela n'entrera point dans nostre coeur et n'y sera point enraciné. Il faut donc que nous pensions quels nous avons esté et en quel estat Dieu nous a trouvez quand il nous a recueillis à soy. Or quand nous pensons à cela, nous voila aux abysmes de mort et souz la tyrannie de Satan qui est nostre prince. Et ce sont choses si horribles que cela nous doit faire dresser les cheveux en la teste. Car qu'est-ce d'estre detenus sous les liens de peché et d'estre en l'ire de la malediction de Dieu? Et neantmoins c'est la condition en laquelle Dieu nous trouve. Car quand nous avons bien pensé à cela, nous devons estre ravis pour cognoistre combien il nous a obligez à soy quand il luy a pleu descendre ainsi iusques au profond des enfers, et d'estendre sa main envers nous qui estions là plongez, pour nous appeller à son Royaume. C'est donc ce que Zacharie exprime ici en disant Que Dieu nous a retirez de la main de nos ennemis. Or quand il aiouste: *et de ceux qui nous hayent,* il monstre qu'il n'y avoit point d'esperance de iamais sortir de nos miseres sinon que Dieu y eust proveu. Car ce mot: ceux qui nous hayent, emporte que le diable ne cessera iamais iusques à ce qu'il nous ait ruinez et mis en confusion finale. Brief, c'est pour monstrer que nous n'avons point à faire à des ennemis qui se puissent appaiser, et qui se saoulent quand ils nous auront mal fait, qu'ils nous auront tormentez outrageusement, qu'ils nous auront foulez et opprimez à leur plaisir, et qu'en la fin ils nous puissent aimer, d'autant que nous ne leur resisterons plus: mais au contraire nous avons à faire à des ennemis qui sont irreconciliables, car le ioug de peché nous fera courber. Le diable a une telle rage qu'il ne cessera iamais de nous poursuyvre (comme i'ay dit), et faudra que nous soyons accablez sinon que Dieu nous retire de ceste servitude-là: car sans son aide il faudroit que nous perissions, voire sans fin et sans cesse. Et aussi la mort nous poursuist sans que nous pensions mourir. Car Zacharie n'a point ici parlé d'une delivrance pour le corps, afin que le peuple des Iuifs vesquist en liberté avec les Payens, quand ils seront appellez à l'esperance de salut. Nous savons que le Royaume de nostre Seigneur Iesus Christ n'est point de ce monde. Zacharie donc a parlé des ennemis spirituels et de la condamnation de nos ames. Et ainsi c'est autant comme s'il disoit que iusques à ce que Dieu nous ait regardé en pitié, et qu'il nous ait ordonné son Fils unique

pour nostre Redempteur, que nous estions entre les mains et entre les pattes de nos ennemis, et que nous n'en pouvions eschapper, qu'il n'y avoit nulle relasche, et que tant moins nous faloit-il esperer yssue: mais que Dieu y a prouveu quand il a usé de sa misericorde infinie, sans estre induit ny esmeu d'ailleurs, et que par ce moyen il nous a retirez, voire estans affranchiz pour estre tenus pour ses propres enfans, au lieu que nous estions ses ennemis mortels, que nous avons eu victoire par dessus le diable et le peché pour faire nos triomphes de ce que Dieu nous a ainsi honnorez quand il nous a faits membres de son Fils unique. Que donc nous puissions nous glorifier en cela, moyennant que nous le servions aussi. Mais ce qui reste sera despeché une autre fois, c'est assavoir que Dieu nous a retirez de la confusion si horrible où nous estions: non point afin que nous abusions de sa grace, mais pour estre dediez à luy et à son service, afin que tout le temps de nostre vie nous taschions à l'honnorer et de le servir, et de nous addonner pleinement à luy.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

SEIZIEME SERMON.*)

LUC. Ch. I.

73. *Pour accomplir*[1]) *le iurement qu'il avoit fait*[2]) *à Abraham nostre pere,* 74. *Afin qu'estans*[3]) *delivrez de nos ennemis nous luy servions sans crainte,* 75. *En sainцteté et iustice devant luy, tous les iours de nostre vie.* 76. *Et toy enfant, tu seras appellé Prophete du Souverain, car tu iras devant la face du Seigneur preparer ses voyes*[4]), 77. *Pour donner la science*[5]) *de salut à son peuple en la remission de ses pechez,* 78. *Par les entraillers de la misericorde de Dieu*[6]).

Nous avons veu par ci devant que Dieu n'a point voulu que nous fussions en doute ny en bransle quand il est question de l'invoquer, mais qu'il nous a donné pleine certitude, afin que nous venions hardiment à luy, sachans que nous luy serons agreables comme ses propres enfans. Et voila pourquoy il est ici notamment parlé du serment solennel par lequel il a ratifié ses promesses, sur lesquelles il nous faut estre appuyez quand nous le devons invoquer et esperer salut de sa grace. Or là dessus Zacharie touche en brief le bien inestimable que nous avons receu par nostre Seigneur Iesus Christ, qui estoit comprins avec les promesses que Dieu avoit données anciennement aux Peres, c'est *que nous soyons delivrez de la main de nos ennemis*, et là dessus *que nous soyons sans crainte.* Il adiouste aussi la fin où Dieu a regardé: c'est que son nom soit glorifié par nous et que nous soyons addonnez à le servir en toute pureté et iustice. Or nous avons aussi touché en brief que ce n'est pas un petit bien que Dieu nous fait quand il nous retire de la tyrannie de nos ennemis. Car il n'est pas ici seulement question d'une delivrance pour le corps, mais comme le royaume de nostre Seigneur Iesus Christ est spirituel, aussi Dieu nous affranchist de la tyrannie de Satan. Il romp les liens de peché, il nous retire, brief, du gouffre de la mort. Voila ce que nous avons eu par nostre Seigneur Iesus Christ. Or maintenant nous avons à noter là dessus que, naissans en ce monde, il faut que le diable domine sur nous, iusques à ce que Dieu nous ait tendu la main pour nous retirer de sa tyrannie. Voila quelle est la condition generalle de tous hommes, voila l'heritage qu'ils portent de leur pere Adam, quand ils sortent du ventre de leur mere, c'est que le diable les possede, qu'il soit leur prince, et qu'il ait toute superiorité sur eux, voire à cause de la corruption du peché. Car cela n'estoit point de la creation premiere, mais d'autant que nostre pere Adam s'est aliené de Dieu. Il faut que nous soyons enveloppez en ceste malediction avec luy, c'est que Dieu nous renonce et desavoue comme n'estant pas dignes d'estre du rang de ses creatures: et cependant (comme i'ay desia dit) que nous soyons asservis à Satan. Or c'est bien pour nous faire baisser les yeux, ayans honte de nous-mesmes, estans du tout confus: et pour nous soliciter aussi d'avoir nostre recours à la misericorde de Dieu, par laquelle seule nous sortions d'un tel abysme. Or cependant no-

*) Troisieme sermon sur le cantique de Zacharie.
1) Qui est 1562.
2) iuré *id.*
3) Asçavoir qu'il nous donneroit qu'apres estre *id.*
4) apprester son chemin *id.*
5) cognoissance 1562.
6) par l'affection misericordieuse de nostre Dieu *id.*

tons aussi que les hommes ne se mettent pas en liberté par leur industrie propre, ou par leur vertu, mais que cela procede d'enhaut. C'est donc un singulier privilege et special que Dieu fait et donne à ceux que bon luy semble, et le tout par le moyen de nostre Seigneur Iesus Christ. Comme il est dit au 8. ch. de S. Iean, Que ceux que le Fils aura livrez seront libres: comme s'il disoit que c'est une folie trop grande si nous presumons de nous retirer de la servitude de Satan: car il faut que Dieu y besonge, et que nostre Seigneur Iesus Christ desploye sa vertu qui luy est donnée, comme c'est son office propre de nous affranchir. Voila donc pour un item.

Or cependant S. Luc met que *Dieu a visité son peuple afin qu'il fust honnoré et servi sans crainte.* Ce mot emporte beaucoup, quand il est dit que les fideles s'addonneront à craindre Dieu quand ils seront asseurez. Car de fait, cependant que nous sommes en trouble, et agitez assavoir si Dieu nous sera propice ou non, et si nos services luy seront agreables ou non, cependant donc que nous serons en tel bransle, il faut que nous soyons esgarez quant et quant et que nous quittions le service de Dieu. Et il n'y a estat si miserable que celuy-là: comme c'est un bien singulier que Dieu donne à ses enfans quand ils ont ceste paix, qu'ils obtiennent par le S. Esprit, laquelle (comme nous avons declairé) domine en leurs coeurs, et y a la palme quand le S. Esprit y habite. Voici donc un mot qui est bien digne d'estre noté, c'est que par nostre Seigneur Iesus Christ nous avons un tel repos que nos consciences ne sont plus en trouble ny agitées çà et là, comme si nous ne savions quelle est l'affection que Dieu nous porte, ou si nous luy sommes ennemis, ou s'il nous aime, et nous tient et avoue pour ses enfans. Au reste ceste asseurance ici gist premierement en ce que Dieu nous reçoit à merci ne regardant pas ce que nous avons merité, mais fermant les yeux à nos offenses et transgressions, afin qu'elles n'empeschent point que nous ne le puissions invoquer. Voila donc le fondement premier que nous devons avoir de nostre Seigneur Iesus Christ. Or tant y a que pour l'avenir il nous faut estre pleinement resolus que Dieu nous aura en sa protection et que nous ne pourrons perir, d'autant mesmes qu'il nous a commis en charge à nostre Seigneur Iesus Christ, et de nous tenir en sa sauvegarde. Voila pourquoy il prononce au 12. ch. de S. Iean, que ce qui luy est donné du Pere sera conservé iusques en la fin, et qu'il en rendra bon conte au dernier iour, en sorte que rien n'en perira. Ainsi donc voila deux choses qui sont requises à la foy, et comme elles nous ont esté apportées par nostre Seigneur Iesus Christ, aussi il faut que nous en iouysions, ou autrement il est certain que nous n'aurons point de part avec luy, et aneantissons sa vertu entant qu'en nous est. Il faut (di-ie) que nous puissions nous presenter devant luy la teste levée, et que nous l'invoquions en fiance et hardiesse, comme il est dit au 3. ch. des Ephesiens. Car sans cela aussi toutes nos prieres seront souillées et n'y aura que puantise, et nous profanerons mesmes le nom de Dieu. Que nous ne venions donc point devant luy sinon que la foy que nous avons en son Filz unique nous establisse en une droite fiance, et que ceste fiance-là nous donne hardiesse que nous concluons que nous serons tousiours exaucez: comme il est dit que Dieu est prochain tousiours de tous ceux qui l'invoquent, voire en verité et en droiture.

Voila pour un item: mais ce n'est point assez que nous ayons prins ceste resolution en nous, que Dieu nous aime et que nous serons tousiours receuz de luy, et qu'il se monstrera pitoyable envers nous, voire qu'il nous perdonnera nos pechez: mais il faut que nous estendions quant et quant ceste certitude à l'advenir, que en nostre vie et en nostre mort nous serons bien persuadez que Dieu nous tiendra tousiours la main, et que iamais nous ne serons laissez de luy au besoin, et quelques combats que nous ayons à soustenir, que la victoire nous sera tousiours certaine: que le diable machine, et tous les meschans et iniques, tant qu'ils voudront, neantmoins Dieu sera tousiours le plus fort pour nous garentir. Voila donc comme nous devons estre asseurez que Dieu nous fera la grace de le servir sans crainte, et qu'il n'a point dit que pour un iour ou pour un mois il nous prendra en sa charge, mais d'autant que nous sommes siens, qu'en la vie et en la mort nous serons tousiours maintenus par luy. Au reste notons aussi que ceste asseurance est un don singulier que nous ne pouvons pas aquerir de nous-mesmes: mais il faut que Dieu séele en nos coeurs une telle certitude. Car de nature nous sommes enclins à deffiance. Et mesmes quand il est question de nous arrester à luy et à ses promesses, comme nous avons monstré ci dessus, nous voyons qu'il n'y a que vanité et legereté en nous. Ainsi donc il faut qu'il séele en nos coeurs l'amour qu'il nous porte par son S. Esprit, comme aussi il en est parlé aux Romains. Car S. Paul dit que la charité de Dieu a esté espandue en nos coeurs par le S. Esprit qu'il nous a donné: comme s'il disoit que iamais nous ne cognoistrons que nous sommes agreables à Dieu, et qu'il nous veut estre Pere et Sauveur, sinon d'autant qu'il nous a desployé son coeur et son affection. Et comment? Quand il nous a rendu tesmoignage de son adoption, et le tout par son S. Esprit, lequel toutesfois nous n'avons point aquiz par nos vertus et merites, mais lequel il nous a donné par

sa liberalité pure. Bref nous voyons ici que tout ce qui apartient à nostre salut nous procede de la grace de Dieu: car il nous donne d'estre delivrez de nos ennemis, apres il nous donne d'estre sans crainte, et de le servir et honnorer en pureté de coeur tout le temps de nostre vie. Ainsi concluons que le commencement et la fin de nostre salut procede de luy, et ainsi apprenons de nous remettre à luy. Car comme il nous renouvelle par son sainct Esprit afin que nous taschions de nous adonner à son obeissance, comme il nous donne nos consciences paisibles, aussi il faut que nous le puissions invoquer en droite perseverance: car cela est aussi un don gratuit qu'il nous fait. Or quand il est dit qu'il nous a donné de le servir tous les iours de nostre vie, c'est comme si Zacharie testifioit, et le S. Esprit par sa bouche, que Dieu continue de iour en iour à parfaire ce qu'il a commencé, c'est que nous ne declinions iamais de son obeissance, mais que nous continuons iusques en la fin, que nous surmontions tous les obstacles que le diable tasche de nous mettre au devant afin de nous desbaucher. Or ceci est dit pour deux raisons, l'une que nous ne soyons point ingratz, mais que nous confessions de coeur et de bouche comment et combien nous sommes tenuz à nostre Dieu. Et puis que nous cheminions tousiours en crainte ayans nostre refuge à luy, cognoissans que nous n'avons rien sinon ce qu'il nous aura donné, et quand il aura commencé qu'il faut qu'il persiste iusques en la fin, et qu'il renouvelle de iour en iour sa vertu pour nous vivifier à chacune minute, et que nous cognoissions aussi que nous ne pourrions avoir nul accez pour l'invoquer sinon d'autant qu'il nous aime et qu'il nous previent de ceste humanité si grande et tant inestimable, de dire que la porte nous est ouverte et qu'il a les bras estenduz pour nous secourir, et que nous trouverons qu'il nous sera tousiours benin et favorable, moyennant que nous le cerchions au nom de son Fils bien aimé nostre Seigneur Iesus Christ. Voila donc en somme ce que nous avons à retenir de ce passage.

Or il y a encores des mots à poiser, c'est assavoir que S. Luc dit *qu'il nous faut servir Dieu en sa presence*, et puis *en saincteté et iustice*, tiercement *tous les iours de nostre vie.* Or en disant que nous devons servir Dieu en sa presence c'est pour monstrer qu'il ne suffira pas que nous ayons une vie bien reiglée tellement que les hommes n'y trouvent que redire, que nous ne commettions rien qui nous puisse estre reproché, que nos mains, nos pieds, nos yeux, tous nos sens corporels soyent tellement reformez qu'on n'apperçoive en nous que toute perfection. Il est vray que cela est bien requis, car il faut que les fruits apparoissent s'il y a bonne racine en l'homme. Ainsi quand nous serons droitement affectionnez de servir à Dieu, il faudra quant et quant que nostre vie responde, et que les actes exterieurs monstrent ce que nous avons au dedans: mais, comme i'ay dit, il faut commencer plus haut, c'est assavoir que nous ayons Dieu comme devant nos yeux et que nous sachions que c'est à luy qu'il nous faut rendre conte, que c'est à luy qu'il nous faut approuver nostre vie. Car quand tout le monde nous aura applaudi, que nous aurons aquiz reputation de saincteté angelique, il pourra bien estre que nous aurons des souilleures cachées là dedans, qui feront que toute la hautesse et dignité que nous avons devant les hommes ne sera qu'abomination devant Dieu, et toute la saincteté qu'on cuidera ne sera que puantise. Apprenons donc, quand il est question de regler nostre vie, de n'estre point addonnez à cercher beau lustre et apparance devant les hommes: mais cognoissons qu'il nous faut cheminer devant nostre Dieu, comme aussi c'est ce qui nous peut induire à une vraye integrité, que nous ne soyons point doubles, qu'il n'y ait point d'hypocrisie ne de fiction en nous: et nous savons que ceux qui desirent de complaire ainsi au monde sont raviz d'ambition, ils ont donc receu leur salaire, car ce n'est point à Dieu qu'ils servent. Bref, apprenons que toutes nos oeuvres sont maudictes de Dieu et reiettées, sinon qu'elles procedent d'une fontaine pure: c'est assavoir que nous ayons affection droite de cheminer selon Dieu. Voila pour un item. Or cependant nous pouvons recueillir que quand Dieu nous aura approuvez, il ne nous doit gueres chaloer de l'opinion que les hommes auront de nous. Il est vray que nous ne devons point estre en scandale: mais plustost nous devons edifier par bon exemple, et nous faut procurer le bien non seulement devant Dieu, mais aussi devant les hommes, selon que S. Paul aussi nous l'exhorte, et il se met là aussi en avant pour patron: car il s'estoit estudié à s'exempter de toute calomnie, et qu'on ne trouvast point à mordre sur luy, afin que l'Evangile ne fut point diffamé par ce moyen. Mais quoy qu'il en soit, si faut il avoir ceste magnanimité et constance, quand tout le monde se moquera de nous, que nous serons en opprobre, que nous serons assiegez de tous costez et agitez, et que ce que nous aurons fait de bonne affection soit converti en mal: qu'il nous suffise que Dieu est nostre garent au ciel et qu'il nous a receuz à son service, lequel il a reglé à sa volonté. Voila comme nous pourrons despiter toutes les calomnies des hommes, et les faux rapports: c'est quand nous aurons nostre tesmoin interieur, qui pourra respondre devant Dieu, que nous aurons tasché à le servir, et que nous l'avons desiré. Il y a encores un autre point qui est aiousté, c'est que nous n'ayons point ces devotions où les hom-

mes s'abusent, et là où ils pensent que toute leur saincteté consiste, que ce nous soit tout un quand nous aurons cheminé selon que Dieu nous le commande. Comme nous le voyons qu'en la papauté, s'il faut vivre sainctement, il est question de faire tant d'agiots que rien plus: et quand tout sera conté on ne trouvera pas que Dieu soit servi par toutes ces choses. Voila donc comme chacun s'occupe à des choses de neant et du tout inutiles, et se tormente on iusques au bout. Or à l'opposite il est dit que nous devons cheminer devant Dieu. Or pour ce faire nous avons la parole qui nous est une lampe. Ainsi donc quand nous ne declinerons point de ceste regle-là, ni à dextre ni à senestre, nous serons tousiours certains que tout ce que nous ferons sera receu de Dieu: combien que les hommes nous desdaignent et qu'ils nous mesprisent, voire qu'ils nous condamnent du tout. Voila quant à ce mot où il est dit qu'il nous faut cheminer en la presence de nostre Dieu.

Or il y a puis apres *en saincteté et iustice*, pour exprimer les deux tables de la Loy. Car ce mot de saincteté emporte que nous servions Dieu en foy, que nous l'invoquions purement, que nous ayons nostre regard du tout à luy afin qu'il soit exalté. Bref, que nous luy soyons vrays sacrifices, estans mortifiez en nous-mesmes pour cheminer en nouveauté de vie selon qu'il nous le donnera. Il y a la iustice quant et quant, c'est à dire que nous conversions avec nos prochains sans faire tort à nul, mais taschans de nous employer au service de chacun, gardant ceste equité naturelle de ne faire à autruy sinon ce que nous voulons nous estre fait. Car ce mot de iustice quelque fois se prend pour toute droiture, pour perfection et pour saincteté mesmes: mais quand il est conioint avec la saincteté, c'est pour mettre distinction entre les deux tables de la Loy. Car en la premiere Dieu nous a declairé quel est nostre devoir envers luy. Et puis apres en la seconde il nous monstre comme nous devons cheminer les uns envers les autres. Voila donc en somme ce que S. Luc a voulu dire: c'est assavoir que la redemption qui nous a esté aquise par nostre Seigneur Iesus Christ, et qui nous est iournellement offerte par l'Evangile, tend à ce but que nous soyons addonnez à servir nostre Dieu. Or comment le pourrons nous servir? Selon qu'il l'a commandé. Et le premier est que nous luy soyons dediez comme sacrifices et oblations. Et en second lieu que rendions mutuellement les uns aux autres ce que nous devons: c'est assavoir qu'il n'y ait nulle fraude ni malice en nous, nulle violance non plus, que chacun ne soit point addonné à son profit pour rapiner et piller ça et là, que nous regardions de conserver humanité, en sorte que, quand nous pourrons nous enrichir au dommage d'autruy, que nous aimions mieux avoir un denier en la benediction de Dieu que de nous fourrer parmy les monceaux d'argent (par maniere de dire), et que cependant les povres gens crient vengeance contre nous pour les tormens et excez qui leur seront faits. Voila donc quelle est la somme de ce passage. Et à ceci respond ce que dit S. Paul, c'est assavoir que la grace de Dieu est apparue et l'amour qu'il a porté au monde, c'est que nous soyons reformez afin de cheminer en iustice, en saincteté et en temperance, voire attendans l'apparition de ce grand Sauveur quand il viendra pour nous recueillir à soy. Là S. Paul met encores un autre mot: car il met la temperance ou l'honnesteté. Il sembleroit donc que Zacharie n'eust pas ici comprins tout ce qui est requis pour bien regler nostre vie pour servir à Dieu. Or il est certain que ce troisieme est comprins sous les deux, quand tout sera bien regardé: mais S. Paul, à cause de la rudesse et tardiveté des hommes, a bien voulu aiouster plus ample declaration. Car quand nous sommes dediez à nostre Dieu comme en sacrifice, O il est certain que nous aurons renoncé à toutes meschantes cupiditez, à toutes corruptions de nostre chair. Car la saincteté s'oppose à toutes les ordures qui desplaisent à Dieu, et à toute immondicité qui est profane. Quand donc il y a la saincteté, il est certain que nous voila desia purgez et nettoyez pour complaire à Dieu. Et puis il y a là iustice, il y a là chasteté aussi bien, et toute honnesteté. Car quand les hommes s'adonnent à paillardise, à yvrongneries, à dissolutions et choses semblables, il est certain que la iustice est desbordée, c'est à dire la droiture de laquelle nous avons fait mention: car il faut avoir esgard au salut des ames aussi bien qu'au profit des Corps. Si donc quelcun se desborde à toute vilenie, il est certain qu'il fait plus de tort à ses prochains que quand il desroberoit l'argent de leur bourse. Cela donc sera tousiours conioint: mais S. Paul a voulu mieux exprimer ce qui est requiz à ceste vie. C'est pour le premier que chacun s'offre à Dieu, et qu'il se remette du tout en sa conduite. Pour le second, qu'il cognoisse que Dieu nous a obligez les uns aux autres, et qu'il nous a creez et mis au monde ensemble à ceste condition que nous cheminions en droiture et en sincerité, que nous tendions tous à cela, et que chacun s'y efforce tant qu'il luy sera possible. Et au reste que nous soyons tellement reglez qu'on ne voye point de desbauchemens en nous, comme toutes dissolutions, toutes vanitez, toutes pompes et superfluitez de ce monde. Les paillardises et yvrongneries et telles choses brutales, que tout cela soit corrigé et abatu en nous. Voila en somme la perfection à laquelle il nous faut aspirer. Il est vray que nous ne serons iamais

tels qu'il n'y ait beaucoup à redire en nous: mais quoy qu'il en soit si faut il que nous bataillons et que nous approchions de plus en plus de nostre but, et que de iour en iour nous pensions à nous, et que ce ne soit point pour une seule bouffée, mais pour tous les iours de nostre vie, comme il s'ensuit.

Et ce mot-là respond aussi à ce que nous venons d'alleguer de S. Paul, Attendans l'apparition (dit-il) de ce grand Dieu et Sauveur: comme s'il disoit que beaucoup pourront estre esmeuz pour quelque temps, qu'il semblera qu'ils soyent pleinement raviz en zele, que l'amour de Dieu les a pleinement transportez de ce monde: mais ils se refroidissent tantost. Pour ceste cause S. Paul nous renvoye à la venue de nostre Seigneur Iesus Christ, comme s'il disoit, cheminons cependant que nous avons le temps, et cognoissons que nostre vie doit estre du tout appliquée à cela, c'est que nous profitions de iour en iour, et que nous mettions peine de nous avancer, cognoissans que nous ne sommes point encores parvenus où nostre Seigneur nous appelle. Ainsi que nous ne nous lassions point pour nous coucher comme gens lasches au milieu du chemin: mais que de iour en iour, de mois en mois, d'an en an nous cueillions nouvelle vertu: et que nous demandions aussi à Dieu qu'il nous refreschisse pour n'estre point empeschez et pour n'estre iamais lassez de bien faire, comme nous y serons enclins. Ainsi pour bien faire nostre profit de ce passage, cognoissons à quoy nostre Seigneur nous a appellez, comme S. Paul en parle en l'autre passage, qu'il nous faut estre prudens pour l'avenir: que quand nous aurons esté lavez et nettoyez par le sang de nostre Seigneur Iesus Christ, que nous ne soyons point si brutaux que de nous veautrer derechef en nos ordures comme les porceaux qui retournent incontinent en la fange et en la boue. Ainsi cognoissons que nostre Seigneur nous a dediez à soy par le sang de son fils afin que, estans retirez de toutes les corruptions de ce monde, nous monstrions par effect, puis qu'il nous a aquiz, que nous sommes du tout siens, et que nous n'avons point une licence telle comme si nous estions à nous-mesmes, qu'apres cela nous cognoissions le vray moyen de le servir. Quand nous aurons cela, nostre Seigneur, qui nous a aquiz si cherement par le sang de son Fils unique, sera servi et honnoré de nous. Cependant que nous sachions aussi que ce n'est point à un chacun de bastir en son cerveau et imaginer qu'il servira à Dieu en telle sorte et en telle: mais que nous regardions à la Loy de Dieu, et à ce qu'il nous a commandé. Et en premier lieu que nous monstrions que nous desirons que Dieu nous gouverne. Et puis que nous conversions les uns avec les autres en fraternité, laquelle a esté si precieusement dediée au sang de nostre Seigneur Iesus Christ. Et puis qu'il n'y ait pas là apparence exterieure tant seulement pour estre reputez iustes devant les hommes: mais que nous commencions par le bout, c'est assavoir par ceste integrité de coeur, et que continuons aussi en cela tout le temps de nostre vie. C'est en somme ce que nous avons à retenir. Et de là encores nous pouvons bien recueillir que ce ne sera rien quand nous aurons contenté tous les hommes de la terre. Comme quelque fois on verra des signes de preud'hommie en beaucoup de povres gens incredules: mais cependant ils n'ont point le principal, c'est assavoir de tendre à Dieu, de l'honnorer et de cognoistre quelle est la vraye saincteté qu'il approuve. Voila à quoy il nous faut estre aussi bien attentifz, c'est que nous ne fraudions point les hommes de ce qui leur appartient: mais que cependant nous rendions aussi bien à Dieu ce qui luy est propre et ce qu'il se reserve. Et que si nous ne sommes point larrons envers nos prochains, que nous ne soyons point sacrileges envers luy quand il sera fraudé et despouillé de son honneur.

Or le tout est fondé sur ceste grace de laquelle Zacharie a desia parlé, et de laquelle il continue encores son propos en disant que cest enfant qui est nay *sera nommé Prophete du Souverain pource qu'il marchera devant, afin de donner la science de salut à son peuple* en la remission de ses pechez par les entrailles de la misericorde de Dieu. Ici donc Zacharie reitere ce qu'il avoit desia dit, afin que ceste doctrine, qui nous est tant utile, soit mieux imprimée en nos coeurs. Car nous n'avons point aprins ceci du premier iour: mais il faut que nous en ayons souvent les oreilles battues, afin que nous l'ayons bien engravée en nous, c'est que la misericorde que Dieu nous a monstrée en son Fils unique est pour nous faire renoncer et à Satan et à nous-mesmes et au monde, et à nous dedier pleinement à luy. Et de fait nous voyons comme le diable de tout temps a tasché de plustost donner occasion de mal faire sous umbre de la grace de Dieu, et que beaucoup se flattent comme si tout leur estoit licite, d'autant qu'on preschera iournellement en l'Evangile que Dieu ne demande sinon que nous luy requerions pardon de toutes nos fautes, et que nous ayons nostre lavement et satisfaction toute preste en la mort et passion de nostre Seigneur Iesus Christ et en son sang. Or plusieurs diront, Et bien puis que nostre salut n'est fondé qu'en la misericorde de Dieu, maintenant que reste-il sinon que chacun face bonne chere et qu'on se donne du bon temps sans se melancollier? Voila comme les moqueurs de Dieu abusent de sa grace pensans que s'ils se plongent en toute vilenie c'est tout un, et leur semble qu'ils sont dispensez

comme s'il n'y avoit plus discretion de bien ou de mal. Au reste combien en trouvera on qui soyent tellement touchez au vif de ce que Dieu les a racheptez si cherement, qu'ils soyent comme retirez du monde, et qu'ils se mortifient, et qu'ils se desplaisent en eux-mesmes, pour se renger pleinement à luy? Encores que beaucoup ne se desbordent pas en une licence si enorme, si est-ce qu'ils se feront à croire que tout leur est permis, d'autant qu'ils ont la remission de leurs pechez en nostre Seigneur Iesus Christ. Tant y a qu'à grand peine en trouvera on de cent l'un qui soyent touchez vivement en leur coeur, quand on leur propose la redemption qui a esté faite, pour dire: A quoy Dieu a il pretendu? C'est que nous soyons du tout siens, et qu'en regardant à ce prix inestimable qui a esté offert pour nos pechez, nous les ayons en tant plus grand horreur, que nous haissions toutes nos meschantes cupiditez. On en trouvera bien peu qui le facent, et neantmoins l'Ecriture saincte n'a point aiguillon qui nous doive mieux poindre que cestuy-ci quand il est dit: Ie vous exhorte par les entrailles de la misericorde de Dieu. Car voila comme S. Paul parle qu'ayans quitté ce monde vous soyez renouvellez apres avoir renoncé à vous-mesmes, que vous soyez une oblation saincte à Dieu, et que vous luy offriez un service raisonnable. S. Paul donc nous monstre que ce nous doit estre un feu pour nous enflammer en l'amour de Dieu, que ce regard de sa misericorde et bonté infinie qu'il nous a monstrée en son Fils et de laquelle il nous rend chaque iour tesmoignage par l'Evangile. Mais quoy? Cela se passe et s'escoule tellement qu'il y en a bien peu qui monstrent combien ils poisent et estiment le sang de nostre Seigneur Iesus Christ, et le salut eternel qu'il nous a aquiz. Et qu'ainsi soit, iournellement ses thresors nous sont mis au devant, qu'on nous monstrera par l'Ecriture saincte que Dieu n'attend pas que nous le cerchions, mais qu'il anticipe, et encores que nous soyons esgarez, qu'il estend ses bras de costé et d'autre pour dire: Povres bestes où allez vous? Apres on nous monstrera les choses qui peuvent servir à nostre foy à ce que nous puissions invoquer Dieu, que nous ne doutions point que tousiours nous trouverons la porte ouverte quand nous viendrons à luy par le droit chemin. Toutes ces choses-là nous serons dites, nous verrons que Iesus Christ nous a lavez de son sang, qu'il a satisfait pour nous: nous verrons mesmes qu'il s'est assuietti à la malediction, il a esté aneanti du tout et puis il a soustenu les frayeurs de la mort comme si Dieu luy eust esté ennemi. Et pourquoy? Afin que maintenant nous soyons paisibles, et que nous soyons asseurez que Dieu nous porte un amour paternel. Nous trouverons que Iesus Christ a voulu estre condamné d'un homme mortel, voire inique afin que nous fussions absous là haut au trosne celeste: qu'il a prins toutes nos necessitez, qu'il s'est assuietti à toutes nos infirmitez excepté peché, afin que par sa vertu nous soyons soustenuz. Et cependant comment en va il? Quel changement void on en nostre vie? Nous allons tousiours le chemin des vaches, comme on dit, qu'il semble que nous ne prenions nul goust en tout ce qu'il nous est remonstré et dont les pierres (par maniere de dire) devroyent fendre quand on nous declaire la misericorde de Dieu laquelle il nous a declairée, comme s'il nous ouvroit son coeur et ses entrailles, comme il en est ici parlé, et comme S. Paul use de ceste similitude-là au passage que nous avons allegué. Et cependant que nous ne soyons point esmeus de toutes ces choses, ne faut-il pas que nous soyons ensorcellez de Satan? et que nous soyons tellement endurcis qu'il y ait plus de sentiment en des troncs de bois ou en des pierres qu'en nous? D'autant plus donc nous faut-il bien noter ce que Zacharie recite ce propos ici, car le S. Esprit n'use iamais de langage superflu. Mais d'autant que nous sommes si tardifs nous avons besoin que ce qui nous est dit pour un coup, nous soit encores mieux exprimé: mais que nous ne nous faschions point d'estre escoliers, que nous continuons en ceste estude, afin que ce que nous aurons une fois apprins ne nous eschappe iamais et qu'il ne s'esvanouisse point. Voila donc en somme ce qui est ici dit.

Or cependant Zacharie dit que *Iean son filz sera appellé Prophete du Souverain d'autant qu'il marchera devant la face du Seigneur.* Ceci n'a pas esté prononcé seulement pour ceux qui l'ont ouy, mais c'est une doctrine qui s'estend à toute l'Eglise et qui doit avoir sa vigueur et son usage iusques en la fin du monde. Nous avons veu ci dessus que la bouche a esté ouverte à Zacharie, et qu'il a parlé, non point de son sens naturel: mais comme organe du sainct Esprit, estant autorisé de Dieu comme son Prophete. Puis qu'ainsi est donc qu'il est ici parlé du titre de Iean c'est comme si le sainct Esprit l'ordonnoit par la bouche de Zacharie. Car Dieu rend tesmoignage à sa vocation par le moyen des hommes. Nous savons que les Pasteurs ont tousiours esté esleus en l'Eglise: et ce n'est pas toutesfois que Dieu ait quitté son office, ainsi que S. Paul en traite quand il dit que nostre Seigneur Iesus Christ s'est exalté quand il est monté au ciel, et que là il est entré en sa maiesté divine: voire mais cependant n'est-il pas tellement eslongné de nous qu'il ne nous soit tousiours present, et qu'il ne remplisse tout, d'autant qu'il gouverne son Eglise par les Pasteurs qu'il y establit et qui ont la charge d'enseigner le peuple. Or cela a esté

establi de Dieu et de nostre Seigneur Iesus Christ. Car toute vocation ne sera rien sinon qu'elle soit fondée en l'authorité de Dieu, d'autant qu'il a toute maistrise sur son Eglise. Mais cependant cela n'empesche pas que Dieu n'approuve encores sa vocation par l'ordre qu'il nous a commandé qu'on elise apres avoir examiné ceux qui sont capables à quelque office. Ainsi donc notons que, quand Iehan Baptiste est intitulé Prophete du Souverain, ce n'est pas à cause de luy ou à cause de ceux qui estoyent de ce temps-là seulement, mais c'est afin que ce que nous verrons ci-apres du tesmoignage qu'il a rendu à nostre Seigneur Iesus Christ que cela soit autentique en nos coeurs, qu'il n'a point parlé à la volée et à sa fantasie, mais qu'il a esté envoyé de Dieu, que ceste commission luy a esté donnée qu'il fust Prophete du Souverain, et que ce qu'il enseignoit fut receu comme doctrine celeste. Voila donc ce qui doit servir pour confermer nostre foy en ce que nous verrons ci apres touchant la predication de Iean Baptiste: car il a falu qu'il preparast les voyes de nostre Seigneur Iesus Christ.

Or combien que ci apres il faudra faire plus longue deduction des deux articles que nous toucherons maintenant: toutesfois si est-ce qu'encores nous en faut il avoir quelque but. Il est dit que Iean Baptiste ira devant la presence du Seigneur, comme nous voyons que les rois et les princes auront leurs messagers qui marcheront devant pour dire Faites place, ou bien que l'un aura son marechal, l'autre son conestable qui portera l'espée, l'autre quelque autre signe qui portera maiesté. Ainsi en est-il dit que Iean Baptiste marchera devant Iesus Christ pour luy faire place et pour disposer les coeurs des hommes à le recevoir: et c'est le second article où il est dit qu'il preparera les voyes. Il est vray que nous ne pouvons pas maintenant declairer au long comme S. Iean a preparé les voyes à Iesus Christ, mais quoy qu'il en soit, la somme revient là qu'il est apparu, non point pour apporter quelque doctrine appart, mais il a esté comme l'aube du iour qui apparoit pour dire, voici le soleil qui vient. Il a donc esté comme messager de la clarté qui doit luire, c'est à dire ceste estoile matiniere qu'on appelle. Et quand nous la voyons nous savons que le soleil apparoistra incontinent, et qu'elle est comme un messager pour nous declairer sa venue. S. Iean donc a esté ceste estoile du matin, et nostre Seigneur Iesus Christ a esté le soleil de iustice, comme aussi il est nommé au Prophete Malachie. Voila pour un item. Or c'est pour apprester ses voyes, c'est à dire qu'on le reçoyve en toute reverence: car nous serons bien mal disposez de recevoir nostre Seigneur Iesus Christ, et luy donner entrée à nous, iusques à tant que nous ayons esté apprestez par la doctrine de Iean Baptiste. Il est vray qu'auiourd'huy il n'est pas au monde, et ne parle point de sa propre bouche, mais quoy qu'il en soit sa predication est permanente, et auiourd'huy elle doit aussi bien resonner en nos oreilles comme s'il habitoit avec nous, et faut qu'elle soit enregistrée, et faut que par icelle nous profitions de iour en iour en la foy de l'Evangile. Aprenons donc que la commission de Iean Baptiste a esté de cheminer tellement devant la face de nostre Seigneur Iesus Christ que, d'autant que nous sommes du tout destournez de luy, d'autant que nous ne luy donnerons nul accez, mais repousserions plustost sa grace, et la convertirions à nostre condamnation par nostre malice et ingratitude, qu'il faut que nous soyons apprestez, c'est à dire que nous cognoissions qu'il n'y a que corruption en nous et vilanie, que nous sommes detestables à nostre Dieu, afin de nous hair nous-mesmes, et d'avoir tous nos vices et nos pechez en detestation. Et là dessus que nous cognoissions que Iesus Christ est venu pour nous gouverner et pour nous regir, qu'il faut que nous luy facions hommage, que nous obeissions à sa doctrine, sachans que sa venue nous a apporté toute perfection de bien, et pourtant qu'il faut qu'il en soit honnoré, et que la louange luy soit rendue de ce bien inestimable qu'il nous a aquis, c'est assavoir toute la perfection de la vie spirituelle.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

DIXSEPTIEME SERMON.*)

(*Même texte.*)

Nous avons desia exposé par ci devant comme il nous faut estre preparez à recevoir nostre Seigneur Iesus Christ quand il se presente à nous: car de nostre nature il n'y a nulle disposition, comme chacun le doit sentir en soy: il faut donc que Dieu y mette la main. Or il use d'un moyen qu'il a tenu par Iean Baptiste, et la mesme doctrine qu'il a preschée nous doit auiourd'huy servir à ce que nostre Seigneur Iesus Christ ait accez à nous et que nous possedions les biens qu'il nous a apportez. Or ceste doctrine en somme contient que les hommes se desplaisent du tout en eux, cognoissant qu'ils sont addonnez du tout à perdition. Que là dessus ils apprenent aussi de hair leurs vices, et d'avoir leur refuge à Dieu. Et voila comme nostre Seigneur Iesus Christ aura son entrée à nous, car nous oyons lesquels il convie: Vous (dit-il) qui estes chargez et travaillez. Et puis notamment il est dit qu'il est venu annoncer ioye à ceux qui sont en destresse, qu'il est venu pour delivrer les captifs et pour resusciter les morts finalement. Il faut donc que nous sentions nostre fardeau pour estre courbez dessous, que nous defaillons, par maniere de dire, si nous voulons estre secourus par la grace du Fils de Dieu: Et c'est ce que maintenant Zacharie aiouste de la science de salut: car Dieu ne veut point sauver ses esleus comme des troncs de bois, mais il veut qu'ils acceptent par foy la grace qu'il leur offre et de laquelle il les veut faire participans. Et en cela voyons nous comme le Diable a regné en la Papauté: car ils disent que c'est assez de croire tout ce que l'Eglise croit, combien qu'on ne sache ne quelle est la volonté de Dieu, ne par quel moyen il faut parvenir à luy, que toute la vertu de nostre Seigneur Iesus soit ensevelie: c'est assez qu'il y ait une foy confuse et envelopée, comme ils appellent. Et mesmes ils taschent surtout de faire que le povre peuple soit abruti ne s'enquerant de rien. Or au contraire il est dit que Dieu, pour faire valoir la redemption qu'il nous a aquise par son Filz, a voulu quant et quant que le chemin nous soit apresté. Et en quelle sorte? En science (dit-il) que sa volonté soit cognue, qu'on sache quel est le droit chemin et qu'on ne vague point ça et là en ignorance et en doute. Voila donc un arrest irrevocable du S. Esprit, c'est que Iesus Christ ne nous profite rien, que nous le repoussons entant qu'en nous est, et nous privons de sa grace, sinon que nous ayons ceste affection et desir de cognoistre ce qu'il nous a apporté de Dieu son Pere, pourquoy il nous a esté envoyé, quels sont les biens qu'il nous communique et quelle est sa volonté. Que donc nous cognoissions cela, voire chacun selon sa mesure: car il n'est point dit que nous ayons une perfection entiere de foy. Mais si faut-il que les plus idiots ayent quelque goust de nostre Seigneur Iesus Christ et de sa vertu, et qu'ils sachent comme il est leur Sauveur, et en quelle fiance ils invoquent Dieu: car sans cela il n'y a nulle esperance de salut ny de vie. Notons bien donc que ce n'est point sans cause que la predication de l'Evangile est appellée les clefs du Royaume des cieux: car par cela il nous est monstré que la porte nous est close et que nous sommes du tout bannis de la vie celeste iusques à ce que par l'Evangile nous cognoissions que Dieu est prest de nous recevoir à merci, et que nous sachions que c'est par le moyen de nostre Seigneur Iesus Christ, entant qu'il nous a lavez et purgez par son sang, et qu'il a satisfait par le sacrifice de sa mort pour nos pechez, tellement qu'il n'y a plus d'obligation contre nous, mais que Dieu nous tient absoutz et quittes, et, brief, qu'entant qu'il est Fils unique de Dieu, et qu'il est nostre chef, que par adoption nous sommes heritiers du Royaume qui luy appartient à luy seul. Voila ce que nous devons savoir, ou Dieu nous desavoue pour ses enfans. Nous pourrons bien nous vanter devant les hommes que nous avons esté baptizez, que nous venons à la Cene: mais si nous n'avons l'ouverture du Fils de Dieu pour nous approcher de son Pere afin que nous recourions à luy, il y aura tousiours la damnation qui demeurera sur nos testes. Et ainsi notons bien ce mot de science. Il y a encores plus, que ce n'est point quelque opinion qu'il nous faille concevoir: mais que nous devons avoir pleine certitude, que nous devons estre asseurez que Dieu nous sera propice et qu'il nous exaucera quand nous l'invoquerons en toutes nos necessitez: et que finalement l'heritage des cieux ne nous peut faillir quand nous le cercherons en nostre Seigneur Iesus Christ, et non pas en nos merites. Il faut donc que cela nous soit bien asseuré et resolu: car il n'y a rien si contraire ne si repugnant à la foy que doute. Quand donc nous sommes en scrupule, que nous sommes tousiours agitez, assavoir si Dieu nous aime ou s'il nous hait, et que nous n'avons qu'une opinion volage, il est certain qu'infirmité est en nous. Et en cela encores cognoissons nous quel abysme infernal c'est de la Papauté: car en toutes leurs synagogues

*) Quatrieme sermon sur le cantique de Zacharie.

ils enseignent que c'est une presumption que d'estre bien persuadez que Dieu nous accepte pour ses enfans, que nous sommes iustes devant luy. Voila un blaspheme execrable pour le premier, quand ils veulent ainsi dementir Dieu en toutes ses promesses, tellement qu'il n'y a sinon quelque opinion. Et puis encores que de present nous sentions la grace de Dieu, si est-ce que du iour au lendemain on est tousiours en suspend: car on ne sait ce qui pourra avenir. Bref, voila comme les docteurs Papistes aneantissent la foy, quand ils veulent que les povres consciences soyent tousiours en bransle et en doute: et que mesmes ils osent desgorger ce blaspheme-là que c'est presumption que nous soyons appuyez sur la verité des promesses sachant qu'elles sont infallibles: car nous ne saurions faire plus grand honneur à Dieu qu'apres avoir cognu, combien que nous sommes indignes, qu'il ait esgard à nous, qu'il nous manifeste sa bonté inestimable, et qu'il daigne bien tendre ses bras pour nous recevoir comme ses enfans, que neantmoins il ne laisse pas de nous aimer et nous retenir au nombre des siens. Voila donc comme il nous faut estre armez à l'encontre de ces erreurs diaboliques de ce mot de science, c'est que Dieu, quand il nous propose le tesmoignage de son amour paternel, nous veut tellement asseurer qu'il ne faut point que nous disions, ie cuide, ie pense, il pourroit estre ainsi: mais que nous prenions ceste conclusion bien arrestée: Non, Dieu ne fraude iamais ceux qui s'attendent à luy. Et ainsi, quand i'auray ma fiance appuyée sur luy, ie ne seray iamais confus. Il faut donc, apres avoir cognu que nous sommes creatures damnées et du tout plongées en un abysme de perdition, que neantmoins, quand Dieu nous appelle à soy en vertu de sa Parole, nous resuscitons (par maniere de dire) de mort à vie, nous sortons du goufre d'enfer pour approcher de luy, sachans bien que nous n'y viendrons point en vain. Or il est vray que nous aurons tousiours beaucoup de troubles en nous-mesmes, et de scrupules. Car nostre foy n'est iamais parfaite en ce monde, mais si faut-il neantmoins que nous combations contre ces agitations-là qui sont comme des vagues qui nous poussent de costé et d'autre. Sommes nous donc enclins à desfiance? Sommes nous debiles en la foy? Mesmes n'est elle pas si bien fondée en la Parole de Dieu comme elle devroit? Ne perdons point courage pour cela, mais revenons tousiours à ce point: Si est-ce que Dieu ne me faudra iamais. Voila donc comme il nous faut porter quand le diable tasche de nous troubler les esprits, et qu'il nous propose nos pechez, et qu'apres il nous amene mille tentations et de costé et d'autre. Et bien nous ne pouvons pas nous exempter du tout qu'il n'y ait beaucoup de tormentes et de tourbillons qui nous agitent, mais si faut-il revenir là, puis que nostre Seigneur a parlé, que simplement nous recevions ce qu'il a proposé, sachant qu'il accomplira non seulement ce que nous attendons de luy, mais beaucoup plus. Car il faut que sa bonté surmonte tout ce que l'esperance des hommes peut concevoir. Voila en somme comme il nous faut pratiquer ce passage, quand il est parlé de la science de salut.

Or là dessus nous voyons quelle lascheté c'est quand nous sommes si froids à estudier en ceste science, veu que nos esprits fretillent tousiours en beaucoup de vanitez pour savoir choses inutiles. Car voila les hommes qui ont un esprit insatiable de cognoistre ce qui ne leur appartient pas, et leur curiosité voltige tousiours en l'air. Apres il y a aussi les solicitudes de ce monde que, si nous cuidons que quelque chose nous doyve venir à profit, incontinent voila un feu alumé, et ne cessons de nous tormenter nuit et iour: les autres sont transportez apres leurs voluptez charnelles: les autres cerchent de parvenir à quelque dignité et crédit. Brief, il n'y a ne fin ne cesse quant à nos appetis pour desirer plus qu'il ne nous est licite des choses qui sont de ceste vie caduque. Or cependant voici Dieu qui tient l'escole ouverte, non pas pour nous enrichir en ce monde (il est vray que cela vient apres, que quand nous serons ses enfans, nous serons nourris et sustantez de sa liberalité: et si c'est maigrement, c'est pour nostre bien et pour nostre salut, quoy qu'il en soit), mais il est ici question d'une chose qui est bien plus haute et plus digne, c'est assavoir comme nous perviendrons au Royaume des cieux pour estre là coronnez avec nostre Seigneur Iesus Christ, pour estre de la compagnie des Anges, et estre participans de la gloire et immortalité celeste. Quand Dieu tient escole de cela pour nous rendre certains comme nous sommes ses enfans, comme nous sommes conioints à luy, comme nous pourrons luy estre agreables, comme nous sommes certains qu'il nous subviendra en toutes, nos necessitez, qu'il nous fera la grace d'avoir victoire contre Satan et contre tous nos ennemis, comme nous parviendrons au repos celeste pour triompher avec luy, apres avoir combatu en ce monde: quand Dieu tient escole de cela, et que les uns font des sourds, les autres sont preoccupez de leurs solicitudes terrestres, les autres s'adonnent à curiositez frivoles, et à speculations ie ne say quelles, Helas! ne faut-il pas dire que nous sommes plus que stupides? Ainsi donc que ce passage nous exhorte et nous pique au vif, puisque nous sommes paresseux comme des asnes, que nous soyons (di-ie) piquez quand nous oyons qu'il est parlé de la science de salut, et que cela soit cause de nous attirer à ouir la predication de l'Evangile, et à y

profiter de iour en iour, puis que c'est un thresor là où Dieu nous veut desployer tout ce qui est requis à nostre salut, felicité, ioye, repos et contentement. Voila encores ce que nous avons à retenir sur ce passage. Or il est vray que ceste science n'est iamais si exquise en nous que nous n'ayons tousiours quelques nuées qui nous passent par les espris: mais quoy qu'il en soit, si faut-il que la verité de Dieu surmonte, tellement que nous ne soyons plus comme enfans (ainsi que S. Paul en parle au 4. ch. des Ephesiens), que nous ne soyons plus suiets à toutes les tromperies de Satan. Et quand les hommes aussi nous voudroyent mener à la pipée, quand nous serons munis de la doctrine de l'Evangile, sachans que nous n'avons nulle Chrestienté en nous, sinon que nous ayons quelque commencement en ceste science de laquelle il est ici parlé (car de la perfection, elle n'y sera point cependant que nous serons en ce monde, d'autant que la foy que nous avons est seulement comme quelque estincelle. Il est vray que la doctrine qu'on nous propose est assez patente, c'est comme si le soleil luisoit en plein midi, mais nous avons les esprits si embrouillez que nous ne comprenons pas du premier coup la clarté de l'Evangile): mais quoy qu'il en soit, il faut que nous y aspirions, que chacun s'y efforce, et que nous taschions d'estre despouillez de ce qui nous empesche et retarde.

Et nous faut bien noter ce qui s'ensuit. C'est assavoir que ceste *science de salut est la remission* des pechez. Or voici un mot qui abat toute presumption de vertus et de merites, afin qu'il ne nous reste sinon la pure bonté de Dieu, et que ce soit là toute nostre fiance et nostre arrest et repos. Or d'autant plus nous faut-il bien observer ce passage: comme il est aussi si excellent qu'il y en ait en toute l'Escriture saincte. Et de fait nous voyons comme le diable a tousiours tasché d'enfler les hommes de quelque vaine outrecuidance, et ç'a esté une persuasion commune de tout temps et aux Payens et aux Iuifs, et aux Turcs et aux Papistes: car ils convienn̄ent et s'accordent tous en cela. Quand ie parle des Iuifs c'est de ceux qui n'ont point entendu la fin de la Loy et où Dieu les vouloit conduire. Tous donc suivans leur sens naturel ont cuidé que par leurs merites il faloit qu'ils aquissent faveur envers Dieu, et qu'ils obtinssent le royaume des cieux. Non pas que la grace ait esté du tout exclue: car les Iuifs ont bien cognu qu'il faloit que Dieu les aidast, et les Turcz encores auiourd'huy cognoissent qu'il y a des pechez en eux qu'il faut que Dieu leur pardonne beaucoup. Et voila pourquoy aussi ils ont leurs lavemens chacun iour et autres ceremonies, c'est pour appaiser l'ire de Dieu. Les Payens mesmes ont eu quelques façons pour monstrer qu'ils se rendoyent coulpables en partie. Mais quoy qu'il en soit, ils ont ce point tout resolu, c'est assavoir que les hommes doivent aquerir faveur envers Dieu, et puis que, s'ils l'ont offensé, ils doivent apporter quelque recompence pour s'aquiter, comme si par leurs vertus ils pouvoyent parvenir à la vie eternelle. Or au contraire nous oyons ce que le S. Esprit prononce, Que la science de salut est en la remission des pechez, comme s'il disoit que les hommes s'abusent trop lourdement quand ils cuident complotter avec Dieu, et qu'ils luy apportent leurs merites, comme s'il estoit tenu à eux quand ils l'auront servi, et que le salut eternel de leurs ames fut comme un loyer, et que Dieu les payast d'autant qu'il est tenu envers eux. Il y a en cela une contrarieté si grande que le feu ne repugne point plus à l'eau. Or donc que nous cognoissions qu'en toute la Papauté le diable domine en telle sorte qu'il a perverti tous les fondemens de la religion, tellement que les hommes ne savent où ils doivent cercher leur salut: mais plustost qu'ils sont menez à l'opposite, et ne peuvent sinon despiter Dieu en toutes leurs devotions, d'autant plus qu'ils seront ardents et devotz: ce n'est qu'une rage qui les transporte. Et il faut aussi que Dieu leur soit plus ennemi d'autant qu'ils se dressent contre sa grace pour l'obscurcir, voire pour l'aneantir du tout. Car Dieu ne veut pas estre nostre Sauveur en partie: mais il veut que nous tenions nostre salut entier de luy et de sa pure liberalité, et que la louange aussi luy soit rendue. Et de fait nous voyons que, comme nostre Seigneur Iesus Christ n'a rien omis de tout ce qui estoit requiz à nostre salut, aussi nous trouvons tout en luy. Et c'est signe donc qu'il n'y a rien en nous. Car si nous imaginons le moins qu'on pourra dire pour contrevenir à ce que nous devons cercher en nostre Seigneur Iesus Christ, et à ce qu'il nous a apporté, comme si nous ne le recevions point de la pure liberalité de Dieu, il est certain que c'est une fole outrecuidance de laquelle nous ne demeurerons point impuniz. Il faut donc conclure que les Papistes, toutes fois et quantes qu'ils ouvrent la bouche pour alleguer leurs vertus et merites, renoncent à la grace qui leur a esté apportée par le Fils de Dieu, et s'en rendent indignes, et quant et quant provoquent Dieu, d'autant qu'il veut estre glorifié en sa misericorde seule: comme S. Paul en parle: Qu'il faut (dit-il) que Dieu soit iustifié en luy seul, qu'il soit cognu iuste et que toute bouche humaine soit close. Voila comme Dieu obtient son droit envers nous, c'est quand nous sommes tous confuz, et que nous cognoissons qu'il ny a que condamnation en nous, et que nous protestons cela librement et sans feintise. Quand donc nous en sommes là venuz, et que nous confessons qu'il n'y a que toute povreté

en nous, laquelle seule induit Dieu à nous estre pitoyable, d'autant que nous sommes tous coulpables devant luy, que nous sommes comme povres malfaiteurs, alors voila sa gloire qui reluist comme S. Paul en parle.

Or il y a encores à noter ici que c'est du peuple de Dieu qu'il est ici fait expresse mention. Il n'est pas dit qu'il faille que les Payens, les incredules, et ceux qui auparavant n'estoyent point du corps de l'Eglise, apprennent la science de salut: mais il est dit que c'est le peuple de Dieu (*pour donner science de salut à son peuple*). Or quand cela est exprimé, c'est pour monstrer que non seulement nous avons accez et entrée en l'Eglise de Dieu par la remission des pechez, mais que c'est le moyen pour y persister et pour y avoir demeure permanente, tellement que tout le temps de nostre vie, et à la mort mesmes, il ne faut point que nous pensions avoir autre salut sinon d'autant que Dieu a pitié de nous, et qu'il nous reçoit à merci en nous pardonnant toutes les offenses dont nous sommes redevables devant luy: mais couvrant le tout par la grace et par la pureté de nostre Seigneur Iesus Christ, en lavant nos macules par le sang qu'il a espandu pour nostre purgation. Voila donc le second que nous avons ici à observer. Or de ceci nous pouvons recueillir quel est le moyen d'estre asseurez que Dieu nous aime, afin que nous le puissions invoquer, comme ayant la teste levée avec ceste hardiesse dont parle S. Paul au 3. ch. des Ephesiens, c'este assavoir quand nous sommes desnuez de toute fantasie de nostre dignité propre, et que nous cognoissons que Dien nous reçoit gratuitement à soy, pource que nous venons en toute humilité recevoir le salut qui nous est offert en nostre Seigneur Iesus Christ, et que par foy nous entrons en possession des biens qu'il nous a aquis. Or ceci est bien digne d'estre noté. Car voila le povre monde qui a esté tousiours abruvé de ceste presumption diabolique qu'on peut meriter envers Dieu, et qu'il faut aquerir sa grace, et que par satisfaction aussi il faut effacer les fautes qu'on a commises. Voila comme le diable s'est efforcé de tousiours entortiller la clarté parmi les tenebres, afin qu'on ne sache quasi discerner entre le blanc et le noir. Tant plus donc nous faut-il estre attentifz à ceste doctrine, afin que nous ne corrompions point la pure simplicité, et que là dessus nous ayons ceste paix et repos dont il vous est parlé tant souvent: c'est que nous puissions venir à Dieu, nous presenter à luy avec toutes nos miseres, sachans que rien n'empeschera qu'il ne se monstre Pere favorable envers nous, moyennant que nous soyons fondez sur la remission de nos pechez et sur sa misericorde gratuite. Car il est impossible que nous soyons asseurez, sinon que nous ayons reietté toute opinion de merites. Car si nostre salut est fondé sur la Loy, dit S. Paul, c'est à dire qu'il nous faille rien apporter du nostre et que Dieu nous traite selon que nous avons desservi, voila la foy qui est abolie, les promesses sont aneanties. Car qu'est-ce que des promesses? Il est vray qu'elles sont veritables du costé de Dieu, en sorte que si nous observions la Loy, si nous cheminions en sa crainte comme il le commande, la vie nous sera donnée pour salaire et pour loyer: voila Dieu qui parle ainsi. Mais ceste promesse-là de quoy nous servira elle? Car si un homme se veut presenter à Dieu, et qu'il le vueille sommer de ceste paction-là, pour dire qu'il a promis de sauver ceux qui en sont dignes, où se trouvera celuy qui se puisse ainsi vanter? Il est vray qu'il s'en trouvera tant et plus, car les Papistes, les Turcz, les Iuifs et les Payens sont enyvrez de ceste resverie infernale, ils ont ce mal commun entr'eux. Mais quoy? Apres qu'ils se sont bien vantez, qu'ils viennent en avant, qu'ils se presentent à Dieu, et s'ils veulent là lever le bec, il est certain qu'ils trouveront que tous leurs merites, toutes leurs vertus et dignitez ne sont qu'ordures et puantises, que toutes leurs satisfactions ne sont que menuz fatras. Ainsi donc (comme dit S. Paul) les promesses n'ont nulle vigueur en nous, quand nous les voudrions rapporter à l'observation de la Loy. Car que deviendra la Foy là dessus? Il faudra que nous entrions en desespoir, et quand nous aurons bien tracassé en nos discours, que l'yssue et la conclusion soit que nous tresbuchions et soyons abysmez en desespoir. Et voila comme en sont tous ceux qui pretendent d'obliger Dieu par leurs merites, et qui veulent aquerir le royaume de paradis par leurs vertus.

Que faut-il donc? Que nous venions à ceste remission des pechez, que Dieu n'ait point esgard à nos vices et iniquitez, afin qu'il nous soit pitoyable pour nous secourir, et pour nous ramener de mort à vie. Et voila à quoy tendent toutes les comparaisons que met S. Paul en ce lieu que nous avons amené. Car apres avoir allegué le passage de Genese, qu'Abraham a creu à Dieu et que cela luy a esté reputé à iustice, or (dit-il) voila Abraham qui a esté iustifié par foy: et s'il avoit des vertus en luy pour plaire à Dieu, il est certain que la foy ne seroit point cause de sa iustice. Et pourquoy? Celuy (dit-il) qui est iustifié par les oeuvres, n'est point iustifié par la grace de Dieu, la chose luy est deue, voila une obligation: mais la foy (dit-il) abat les oeuvres des hommes, non pas qu'elle soit cause de les rendre inutiles, car plustost elle est mere des bonnes oeuvres: mais il est ici question de salaire et de merites. La foy donc (dit S. Paul) abat tout cela, elle ne laisse à l'homme rien qui soit: mais elle le vuide tellement en sorte

qu'il n'y a rien en luy qui puisse estre cognu et avoué pour bien, mais il faut qu'il se condamne en tout et par tout. Si donc Abraham a esté iustifié par foy, il n'y a nulle vertu ni merite en luy qui luy ait peu aquerir nulle faveur, et il faut qu'il soit heritier du paradis d'autant que Dieu l'a receu par ce moyen qui est general et sans exception, c'est assavoir par la remission des pechez. Et aussi en l'autre passage il dit: qui fera ces choses, il vivra en icelles, La Loy (dit-il) parle ainsi: mais regardons si nous pouvons accomplir la Loy. Il est dit: qui fera ces choses. Dieu ne promet rien à ceux qui auront voulu et qui auront mis peyne de s'aquiter en partie, mais il demande une perfection où il n'y ait que redire. Et où se trouvera elle? Elle ne se trouvera pas en Abraham qui a esté un miroer de saincteté. Et que sera ce donc de nous qui sommes plongez au bourbier et en la fange?

Voila donc un point conclud, qu'il nous faut avoir une autre promesse que celle de la Loy: c'est, dit S. Paul, que la parole nous est mise en la bouche et au coeur: car quiconque croira sans feintise que nostre Seigneur Iesus est mort, et confessera de bouche qu'il est resuscité pour aquerir vie à tous les siens, celuy-là obtiendra salut. Il ne faut plus dire: Qui est-ce qui montera par dessus les nuées? Quand nous avons la parole de l'Evangile, nous sommes pleinement certifiez de cela, entant que besoin est, et n'y a rien qui nous empesche, sinon nostre ingratitude, que nous ne soyons desia assis aux lieux celestes, voire par foy. Car combien que nostre salut soit caché, qu'il soit invisible, toutesfois nous en sommes certifiez, et desia nous en sommes entrez en possession en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ, puis qu'il est assis à la dextre de Dieu son Pere. Car ce n'est point seulement pour estre glorifié en sa personne, mais il espand sa vertu ici bas pour nous recueillir à soy, et pour nous maintenir cependant que nous serons environnez de nos ennemis au milieu de tant de combats, et que nostre infirmité mesmes nous fera la guerre, qu'il semblera que nous soyons à chacune minute en hazard: toutesfois que nous soyons asseurez, puis que nostre Seigneur Iesus a toute vertu et empire, que par son moyen nous serons invincibles. Quand donc nous avons cela nostre salut est bien asseuré. Et ainsi cognoissons qu'il n'y a point de science de salut sinon quand les hommes se despouillent de toute vaine presumption, et qu'ils cognoissent qu'il n'y a en eux que peché. Or il est vray que les fideles travailleront à servir à Dieu, ils batailleront contre les cupiditez de leur chair, et Dieu aura leurs oeuvres agreables. Car ce n'est point sans cause qu'elles sont nommées sacrifices, mais quoy qu'il en soit, cela n'emporte nul merite. Et pourquoy? Car quand tout sera bien espluché, tant y a que les oeuvres les meilleures des fideles, apres avoir esté reformez par le sainct Esprit, encores trouvera on qu'il y a tousiours quelque vice et tasche. Car Dieu ne iuge pas des oeuvres selon l'apparence, comme nous faisons, mais il sonde les pensées et les affections. Et voila où il trouvera de l'imperfection. Comme ie desireray de m'emploier au service de Dieu, ie feray mon office en bonne conscience, ie n'auray point esgard aux hommes, mais à vivre et à mourir ie cercheray de plaire à Dieu: mais cependant combien auray-ie de tentations, qui me viendront au devant? combien d'effrois? combien d'empeschemens, et d'allechemens de ce monde? combien de choses qui me retarderont? combien de vaines fantasies qui me destourneront? Bref, il est vray que ceux qui seront enflammez d'un vray zele de servir à Dieu, qu'ils seront retenuz de beaucoup d'affections de leur chair. Et voila comme leurs oeuvres seront tousiours vicieuses devant Dieu. Ainsi donc il faut que la remission des pechez ait tousiours son cours tant sur les personnes que sur les oeuvres mesmes. Quand donc nous sommes agreables à Dieu par quel moyen est-ce? D'autant qu'il nous reçoit à merci, que nos fautes sont ensevelies devant luy. Et puis comment est-ce aussi que nos oeuvres luy plaisent, et que ce sont sacrifices de bonne odeur? C'est qu'il n'impute point le mal qu'y est, mais à l'opposite il ne veut pas qu'il vienne à conte. Voila donc comme les bonnes oeuvres mesmes plaisent à Dieu pour la remission des pechez. Car toutes les oeuvres que nous faisons sont infectées de quelque macule, iusques à ce que Dieu les purge par ceste quittance gratuite qu'il nous fait. Or il est dit que cela n'est point pour un coup, mais que ceste science de salut gist en la remission des pechez, voire iusques à la mort. Et de fait quand S. Paul aussi en parle en un autre lieu, il ne dit point que Dieu accepte les pecheurs en leur pardonnant pour un coup les offenses qu'ils ont commises, mais il dit que ce message doit estre reiteré chacun iour en l'Eglise. Il parle donc de la predication de l'Evangile qui s'adresse notamment à tous ceux que Dieu recognoist desia pour ses domestiques. Comment donc est-ce que nous sommes reconciliez à Dieu, et comment est-ce que nous sommes receuz de luy? C'est que nostre Seigneur Iesus, dit S. Paul, ne savoit que c'estoit de peché, qui estoit pur et sans macule a esté fait peché pour nous: c'est à dire qu'il a esté maudit pour un temps. Voila comme il en parle aussi en l'autre passage: c'est assavoir au 3. ch. des Galatiens. Voila donc le Fils de Dieu qui a soustenu nostre malediction et a esté comme execrable, selon qu'il estoit escrit: Maudit soit celuy

qui pendra au bois. Or le Fils de Dieu est il venu en telle confusion (par maniere de dire) afin de nous en retirer? Auiourd'huy cela nous est anoncé afin que, quand nous viendrons nous remettre à luy, il se charge de nos pechez et que nous recevions sa iustice: car voila l'eschange qui est fait entre Iesus Christ et nous, c'est assavoir qu'il reçoit toute la malediction qui est deue à nos iniquitez et cependant qu'il nous donne sa iustice, laquelle est suffisante pour abolir toutes nos fautes, pour satisfaire à Dieu et pour respondre là en nostre nom, tellement que nous puissions nous trouver hardiment devant son siege iudicial.

Ainsi donc nous voyons que ceci appartient à toute l'Eglise, et non pas seulement pour un iour: mais c'est iusques à la mort, comme aussi nous en avons besoin. Et voila comme David en parle. Car quand il dit: Bien-heureux est l'homme à qui Dieu a pardonné ses pechez et duquel les iniquitez sont couvertes, il n'entend pas cela des Payens ou des idolatres et aveugles: il l'entend de soy-mesmes et de tous ses semblables. Bref, il l'entend de toute la compaignie des fideles. Voila donc comme il faut que la beatitude, c'est à dire la felicité de tous les enfans de Dieu, consiste et soit appuyée sur sa seule misericorde. Et ainsi les plus saincts ne pourront porter nul merite pour presenter à Dieu. Et c'est merveilles qu'il se trouve encores des fantastiques qui disent que la remission des pechez doit valoir pour un coup: et c'est une chose horrible que le diable ait un tel artifice d'attirer les hommes à une telle furie. Mais quoy? Il y en a eu de tous temps qui ont esté enflez de ceste presumption-là. Et auiourd'huy encores on en verra beaucoup qui estiment que tout ce qu'on presche de la remission des pechez soit seulement pour une entrée et pour les novices, comme ils parlent: et ceux qui ont esté avancez à bien faire ont un autre moyen, et tout divers, pour se iustifier. Quand nous voyons cela, que nous soyons mieux advisez, et muniz de ceste doctrine-là où il est dit que la remission des pechez, qui est la science de salut, n'est pas pour les incredules, mais c'est pour le peuple que Dieu a esleu et choisi, pour le peuple qu'il cognoist et avoue pour son heritage. Et en ce peuple-là sont comprins Abraham et David et tous les saincts Patriarches et Prophetes. Et si Abraham a eu besoin de la remission des pechez, luy qui a eu une saincteté si exquise qu'il a esté comme un Ange de Dieu entre les hommes, helas! que sera-ce de nous qui sont tant eslongnez de luy? Faisons comparaison de toutes nos vertus que nous cuidons avoir, avec une seule de Abraham, et nous demeurerons confuz si nous ne sommes trop eslourdiz, puis qu'Abraham n'a eu de quoy se iustifier, mais qu'il a esté un miserable pecheur avec toutes ses vertus. Car nous voyons comme il a quitté son pais, comme il a surmonté toutes tentations, qu'il a esté vagabond ça et là, mesmes que la famine l'a chassé du pais de Canaan, et au paravant il estoit sorti d'un pais le plus beau et le plus fertile du monde: il vient au pais de Canaan là où il est tant tracassé que c'est merveilles. Apres toutes ses vertus, si est-ce que voila un miserable pecheur perdu et damné, sinon d'autant que par foy il accepte la grace de nostre Seigneur Iesus Christ. Que sera-ce donc de nous? Apres nous savons qu'il est dit de David qu'il a esté homme selon le coeur de Dieu, et nous voyons aussi comme il s'est porté en tout et par tout vertueusement excepté en ce cas de Urie. En tout le reste on le void comme un Ange de Dieu. Et toutesfois il est agité d'aussi rudes combats qu'il est possible de penser, il resiste à tout. Et cependant quoy? Il dit: bien-heureux est l'homme auquel Dieu a pardonné ses pechez, et dit cela sans feintise. Car nous oyons aussi ce qu'il dit en l'autre passage, Seigneur n'entre point en iugement. Et avec qui? Il ne dit point avec les Payens, avec les incredules, ou avec ceux qui sont desbordez à tout mal, mais avec ton serviteur. Il se nomme serviteur de Dieu, non point pour mettre en avant rien qui soit qu'il ait desservi pour obliger Dieu envers luy: mais qu'il est le fils de sa chambriere, c'est à dire que Dieu l'avoit choisi, et l'avoit voulu avoir à son service, combien qu'il n'en fut pas digne. Et bien il s'est adonné à servir Dieu selon qu'il luy en avoit fait la grace, et toutesfois il ne veut point venir en conte. Car il cognoist que nulle creature vivante ne sera iustifiée devant Dieu: il se remet donc du tout à la remission des pechez.

Et à son exemple apprenons aussi de nous appuyer sur la seule grace de Dieu, et que nous ne soyons plus envelopez en ces fantasies dont le diable aveugle les povres Papistes, mais cognoissons que de nostre naturel nous ne pouvons que mal, et qu'il faut que Dieu nous retire du profond d'enfer, ou autrement nous ne pouvons esperer ne vie, ne salut, ne rien qui soit. Or Dieu a il commencé en nous? Il faut qu'il continue plus outre, car combien qu'il nous face la grace de le servir et honnorer, et que nous ayons ceste affection aussi qui nous tienne en bride pour nous guider et pour nous conduire en sa crainte: si est-ce toutesfois que nous faisons tant de faux pas, que nous sommes si tardifs que c'est pitié, et qu'en cuidant avancer nous reculons souventesfois: et puis il n'y a nulle bonne oeuvre, tant bonne qu'elle soit, qui ne soit entachée de quelque vice et infirmité, comme nous avons dit. Ainsi donc cognoissons qu'il faut que Dieu continue à nous estre propice, n'ayant

point esgard à nos offenses, et que tousiours nos vertus mesmes soyent fondées sur sa bonté gratuite, et qu'il accepte tout ce que nous faisons, d'autant qu'il nous tient pour ses enfans, qu'il ne veut point entrer en conte avec nous et qu'il ferme les yeux (par maniere de dire) à toutes les povretez desquelles nous serons coulpables, et lesquelles sont infinies. Voila comme il nous faut cheminer en humilité en ce monde. C'est que nous n'ayons autre salvation sinon que nous sommes sauvez par pure grace, et qu'il n'y a rien du nostre, que nous ne pouvons pas nous vanter de quelque meslinge pour faire partage avec nostre Dieu: mais qu'en tout et par tout il nous est Sauveur en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ. Que donc nous soyons rassasiez de ceste pure grace-là, afin qu'en humilité de foy nous confessions tousiours que tout bien procede de luy, et qu'avec ceste humilité nous ayons aussi la certitude que nous l'invoquions hardiment, sachant bien que, puis qu'il nous a donnée la marque de son adoption, c'est à dire qu'il a séellée sa misericorde en nos coeurs par son sainct Esprit, que le diable machine tout ce qu'il voudra: mais quand nous invoquerons nostre Dieu en vraye fiance, soyons certains que nous serons tousiours exaucez de luy, iusques à ce que nous soyons parvenus à l'heritage immortel pour iouir du fruit de nostre adoption.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu etc.

DIXHUITIEME SERMON.*)

LUC. Ch. I.

78. *Par les entrailles de la misericorde*[1]) *de nostre Dieu, en laquelle nous a visité l'Orient qui est d'enhaut,* 79. *Afin qu'il luise à ceux qui sont assis en tenebres et en ombre de mort, pour addresser nos piez en la voye*[2]) *de paix.* 80. *Et l'enfant*[3]) *croissoit et estoit fortifié en esprit, et fust ès deserts iusques au iour qu'il deust estre manifesté en Israel.*

Nous avons veu que quand les hommes auront bien examiné quelz ils sont, qu'il ne leur restera qu'un seul refuge: c'est assavoir que Dieu les reçoyve à merci par sa bonté infinie, et pourtant que le fondement de nostre salut gist en ce que Dieu se reconcilie gratuitement à nous. Or cela ne se peut faire sinon que nos pechez soyent ensevelis devant sa face: car il ne peut aimer le mal. Cependant donc que nous sommes tenus et repputez pecheurs, il faut qu'il nous soit ennemi mortel, et que nous luy soyons en detestation. Devant donc que Dieu nous soit propice il faut que nos fautes nous soyent pardonnées de luy. Et cela n'est pas seulement pour un coup, mais il faut que tout le temps de nostre vie et à la mort surtout nous confessions qu'il n'y a qu'un seul Dieu en la main duquel soit nostre salut, et qu'en nos personnes il n'y a qu'abomination, que nous sommes du tout maudits, desesperez, damnez et perdus.

Or afin de mieux exprimer ceste grace de Dieu il est maintenant aiousté que *cela vient des entrailles de sa misericorde.* Il est vray que ceste façon de parler pourroit estre trouvée dure et aspre: car nous savons que Dieu est esprit, c'est à dire une essence incomprehensible. De luy attribuer donc des entrailles ny boyaux, il ne semble pas que cela convienne à sa maiesté, mais il faut qu'à cause de nostre rudesse, et mesmes de nostre ingratitude le S. Esprit begaye en telle sorte. Car nous voyons d'un costé comme les hommes sont stupides quand on leur presche la grace qui leur a esté apportée par nostre Seigneur Iesus Christ, et de laquelle nous sommes mis en possession et iouyssance par l'Evangile, que cela passe et s'escoule comme une chose quasi de nul prix. D'autre costé à grand peine pouvons nous estre amenez à ceste raison de quitter toute folle presumption: mais chacun imagine qu'il a ie ne say quoy pour plaire à Dieu et pour aquerir faveur envers luy. Ainsi il est besoin que nous soyons esmeus à cause d'une telle tardiveté qui est en nous, et aussi que toute outrecuidance soit abatue et corrigée. Car si le S. Esprit parloit d'un langage tel que merite l'argument qui est ici traitté, il est certain que cela seroit trop haut pour nos esprits qui sont si grossiers et terrestres. Ainsi donc il nous met ici Dieu comme s'il desployoit son coeur envers nous, et qu'il nous monstrast ses entrailles. Or c'est une façon commune de parler: quand les hommes sont esmeuz à

*) Cinquieme sermon sur le Cantique de Zacharie.
1) *Voyez plus haut.*
2) au chemin 1562.
3) le petit enfant *id.*

compassion pour secourir ceux qui sont en necessitez, il est dit que leurs entrailles s'eschauffent et qu'elles sont esmeues. Ceste similitude donc se rapporte maintenant à Dieu pour la raison que i'ay alleguée. Ainsi donc notons en premier lieu qu'il est impossible de trop magnifier la bonté de Dieu telle que nous l'avons cognue en nostre Seigneur Iesus Christ, et que iournellement on nous l'a preschée: car nous n'en comprenons pas la centieme partie, et d'autre costé nous sommes tant malins et pervers que nous taschons tousiours d'obscurcir la gloire de Dieu en voulant nous revestir de ses plumes. Voila donc deux raisons pour lesquelles nous avons besoin que la bonté de Dieu soit declairée haut et clair, et que rien ne soit obmis, afin que pour le moins selon nostre capacité et nostre petite mesure nous comprenions tout ce qui est requis à nostre salut. Regardons combien nous sommes enclins à desfiance outre ce que i'ay dit qu'il y a une telle paresse et froidure en nous que nous ne goustons point à bon escient la grace que Dieu nous propose: il ne faut sinon une mousche nous voler devant les yeux que nous voila estonnez, et nous semble qu'il n'y a plus de Dieu au ciel pour nous secourir, et sommes là comme une fueille qui tremble en l'arbre: bref, nous sommes comme roseaux agitez à tous vents, et la moindre occasion du monde nous mettra en desespoir, et serons là tellement abatus que nous ne saurons de quel costé nous tourner. Que seroit-ce donc si nous imaginions quelque grace en Dieu qui ne fut point pour resister à toutes les tentations dont nous sommes assaillis. Voila (di-ie) pourquoy il nous faut bien regarder ceste leçon qui nous est ici monstrée par le S. Esprit. Et au reste voyant le besoin que nous avons d'estre ainsi enseignez, apprenons aussi de condamner la corruption qui est en nous quand nous sommes si aveuglez que nous ne pouvons pas estre attentifs à ce que Dieu nous propose pour nostre souverain bien, felicité et ioye: mais que plustost nous sommes ravis apres les choses caduques de ce monde, et des menus fatras, et puis à nos concupiscences meschantes qui sont en nous, et puis que nous ne glorifions point nostre Dieu comme il le merite, et que quand nous parlons de sa grace c'est si maigrement qu'on void que nous la voudrions aneantir s'il estoit en nous. Voila donc en somme ce que nous avons à retenir de ce passage, quand il est parlé des entrailles de la misericorde de Dieu. Or ceci se doit pratiquer quand nous sommes combatuz par Satan, et quand il nous leve des alarmes ausquelles nous ne pourrions pas resister: comme quand il nous semble quelque fois que Dieu nous a quittez, qu'il nous a mis à l'abandon, apprenons de nous fourrer (par maniere de dire) dans ses entrailles. Car nostre Seigneur ne se contente point d'ouvrir sa bouche sacrée afin de nous certifier de l'amour qu'il nous porte, où gist tout nostre salut, mais il nous declaire et proteste que son coeur est ouvert, que ses boyaux (par maniere de dire) sont là mis en avant, afin que nous puissions en estre cachez contre tous les assaulz et combats que Satan rue et qu'il machine contre nous. Et quand nous aurons un tel bouclier soyons certains que nous serons à sauveté: car ce nous sera un bon refuge que ses entrailles, puis que Dieu nous y donne une telle ouverture comme nous voyons ici.

Voila donc ce qui est entendu en ce passage, et pourquoy le S. Esprit a usé d'une telle similitude, et comme il faut l'appliquer à nostre usage: quand nous serons esbranslez, quand nous serons en doute et en angoisse, et que nos pechez nous feront la guerre, nous serions là abatus du tout, n'estoit que par ce remede nous fussions soulagez. Et d'avantage S. Luc exprime en ce Cantique que Zacharie dit *nostre Dieu:* car il ne suffist pas d'avoir cognu en general que Dieu est bon et pitoyable, et qu'il est prest de recevoir les pecheurs qui viendront à luy, mais il faut cognoistre qu'en particulier il s'est dressé à nous, et qu'il nous a choisiz pour estre de sa famille. Iusques à tant donc que nous ayons cognu cela, la misericorde de Dieu se pourra bien presenter devant nos yeux, mais elle ne fera que voltiger, et il faut que nous la gardions là dedans, qu'elle prenne racine en nos coeurs, et qu'elle soit comme un thresor enserré en bonne conscience, comme S. Paul en parle. Puis qu'ainsi est donc, aprenons de ne cognoistre point seulement Dieu en son naturel tel qu'il est envers tous hommes, mais que nous aioustions quant et quant la promesse speciale par laquelle il nous recueille à soy quand il a voulu que nous fussions de son Eglise, et qu'il nous a declairé par le Baptesme que nous sommes du corps de son Filz unique, et que nous le pouvons reclamer comme nostre Pere. Or maintenant en somme nous voyons quel est le sens de ce passage et quelle utilité nous en doit revenir, quand il est ici parlé des entrailles de la misericorde de Dieu. Car pour un item c'est pour exclurre toute la folle presumption que les hommes pourroyent concevoir de leurs merites, et à bon droit. Quand il a esté parlé de la remission des pechez, il faloit que cela feit baisser la teste et à grands et à petis, cognoissans que tous sont redevables à Dieu, comme il a esté traitté: car la misericorde que Dieu monstre en nous pardonnant nos fautes est pour clorre toute bouche, comme nous l'avons aussi allegué de S. Paul. Mais encores, quand ceste expression est aioustée, c'est pour mieux contraindre les hommes, quelque doute qu'il y ait ou rebellion, à ce qu'ils se despouillent

de toute arrogance, et qu'ils cognoissent, d'autant que Dieu est pitoyable, qu'ils peuvent esperer en luy. Mais tant y a qu'ils ne luy peuvent rien apporter pour dire qu'il les reçoyve à cause de leurs merites, ou qu'ils l'ayent ainsi desservi. Voila pour un item.

Or il y a un bon bouclier contre toutes les tentations dont le diable nous pourroit troubler, quand nous voyons que Dieu parlant à nous quant et quant ouvre son coeur et desploye ses entrailles, monstrant que, s'il estoit possible de conioindre toutes les affections et pitiez que peuvent avoir les creatures mortelles, que ce ne seroit rien au prix de ceste grande misericorde, laquelle descend iusques au profond des enfers, afin de retirer de là ceux qu'y estoyent abysmez, comme nous le verrons encores tantost. Et ainsi toutesfois et quantes que nous entrerons en disputes, et que ces fantasies nous viendront au devant, assavoir si Dieu nous fera merci, que nous entrions en ses entrailles. Car puis que le sainct Esprit a ainsi parlé il est certain que nous ne serons iamais frustrez, quand nous aurons tous nos sens encloz et enfermez en ceste certitude-là: Mon Dieu est fidele en ses promesses, et c'est autant comme s'il m'ouvroit son coeur. Or cependant afin de pouvoir mieux appliquer cela à nous, que nous embrassions l'adoption par laquelle nous sommes testifiez qu'il nous tient du reng et de la compaignie de ses enfans, car toutesfois et quantes que nous sommes assemblez en son nom, il nous renouvelle la memoire de nostre Baptesme, et comme nous sommes entez au corps de son Fils unique.

Or quand nous avons cognu cela, venons à ce qui est aiousté pour confirmation: *desquelles l'Orient nous a visité d'enhaut*, dit Zacharie. Or ce mot d'Orient se peut prendre pour le soleil levant, pour l'entrée du iour. Il dit donc que l'aube du iour a visité les entrailles de la misericorde de Dieu, et c'est encores un langage assez obscur de prime face: mais quand nous comprendrons la similitude, alors il n'y aura plus rien qui nous soit difficile. Nous voyons comme de nuit chacun est comme captif, nos sens sont retirez, nous ne saurions marcher un pas que ce ne soit pour nous hurter et pour nous tresbucher, sinon que nous cognoissions les chemins par longue ruse: mais quoy qu'il en soit, les tenebres sont comme si nous estions mis en oubli. Voila comme une espece de sepulchre, tellement que nous ne cognoissons rien, et aussi nous ne pouvons pas estre cognus et regardez, et quand il nous aviendra quelque mal on ne pourra pas venir au secours, et au lieu de nous tendre la main on nous marchera sur le ventre et sur la gorge. D'autant donc qu'en la nuit tout est ainsi confuz, et quand le iour retourne qu'alors on s'entrecognoist, chacun se salue, puis ceux qui ont besoin de conseil, d'adresse, ou de quelque autre chose, ils se retirent vers leurs prochains qui ont le moyen de leur aider. Selon donc l'experience que nous avons il est dit *que le soleil levant a visité le peuple de Dieu, voire venant d'enhaut.* Et comment? *Pour esclairer ceux qui sont en tenebres et qui sont assis en l'ombre de mort.* Voila qui oste maintenant toute doute: c'est que Zacharie met ici la comparaison entre l'estat auquel estoit le peuple devant que Iesus Christ fust manifesté pour Redempteur, et ceste condition en laquelle ils estoyent quand ils ont cognu que le salut leur seroit donné, comme il avoit esté promis en la Loy. Il nomme donc une nuit obscure de tenebres de mort ceste destresse en laquelle estoyent les povres fideles devant que Iesus Christ se fut declairé. Non pas que les Peres anciens ayent esté sans espoir et sans resiouissance: car il est dit qu'Abraham a veu le iour de nostre Seigneur Iesus Christ et s'en est esiouy: mais ceci se rapporte à l'estat exterieur du peuple, pource que lors tout estoit en confuz, et qu'il sembloit que Dieu eust oublié sa promesse. Et quand nous penserons, comme il est requis, à tant d'afflictions qu'a enduré ce povre peuple devant la venue de nostre Seigneur Iesus Christ, nous ne trouverons point estrange que Zacharie dit qu'ils ont esté plongez en tenebres et en ombre de mort. Car il y a eu des persecutions si cruelles que, quand on parle des feus qui sont au'iourd'huy, ce n'est rien au prix: car on les tuoit par centaines et par miliers sans espargner ny femmes ny petis enfans: c'estoit un spectable si hideux et si espouvantable que rien plus. Et puis on leur faisoit des opprobres. Ils estoyent en telle ignominie qu'on les estimoit moins que la fange. Il y avoit d'autre costé guerres continuelles, que la povre ville de Ierusalem estoit saccagée d'un costé, pillée de l'autre: il y avoit des meurtres tant et plus, et mesmes les Sacrificateurs s'entretuoyent par l'ambition et pour leur avarice. Il sembloit donc que l'ire de Dieu fut là espandue sur ceste saincte cité comme un deluge, et que ce fut comme le gouffre d'enfer. Voila le povre peuple qui endure. Or le temps auquel devoit estre manifesté le Redempteur du monde approchoit quoy qu'il en soit: Cependant il n'y en avoit nulle apparence, les maux s'augmentoyent de plus en plus, et n'y avoit nulle yssue. Il faloit donc que les povres fideles languissent, et qu'ils fussent assiz comme en l'ombre de mort, voire attendu les confusions si grandes et si enormes que nous avons dit. Et au reste, combien qu'ils n'ayent eu signe aucun que Dieu leur tiendroit ce qu'il leur avoit promis, tant y a qu'ils n'ont pas laissé de gemir et d'estre en grandes destresses, iusques à ce que nostre Seigneur Iesus Christ fust apparu.

Mais encores Zacharie a regardé plus loin: comme aussi le Prophete Isaie au neufieme chapitre use d'une pareille comparaison, et n'y a nul doute que Zacharie n'ait prins de là ce qu'il met en son Cantique, et que le sainct Esprit ne luy ait mis en la bouche ceste prophetie ancienne, afin que le tout s'accordast mieux et qu'il nous seroist de plus grande confirmation: comme si nous voyons là deux bouches de Prophetes qui parlassent d'une mesme sorte, afin que nous ayons une plus grande certitude de ce qu'ils prononcent. Zacharie donc dit que ceux qui estoyent en tenebres, et qui estoyent assis en l'ombre de mort, c'est à dire qui estoyent comme plongez en des miseres si grandes, et abatus du tout, tellement qu'ils ne se pouvoyent relever, que ceux-là en ont esté delivrez. Et Isaie dit que le peuple qui estoit en tenebres a veu grande lumiere, et qu'il s'est esiouy voyant que Dieu les a delivrez de ces confusions si obscures ou ils estoyent plongez. Or apprenons de ces passages quelle est la condition des hommes iusques à ce que nostre Seigneur Iesus Christ (qui est nommé par Malachie le soleil de iustice) leur soit mis en avant, et qu'il se presente devant leurs yeux. Car voila à quoy tous les deux Prophetes ont regardé, c'est de monstrer que, quand nostre Seigneur Iesus Christ nous est comme caché, et que nous sommes eslongnez de luy, qu'il faut que nous soyons en effroy continuel, que nous soyons comme gens transis et que nous n'ayons nul repos, que nous ne sentions mesmes nul allegement en nos angoisses. Voila nostre estat. Non pas que les incredules sentent cela, car ils sont stupides et ont leurs consciences amorties tellement qu'on les void esgayer: et sont non seulement comme yvrongnes, mais ils sont phrenetiques et despitent Dieu, et n'ont nulle doleance, voire d'autant que le diable les possede. Mais quoy qu'il en soit, ils nourrissent tousiours un ver là dedans, qui les ronge et qui les brusle comme un cautere, voire et qui les consume. Non pas que iamais ils soyent consumez à parler proprement, car leur torment est eternel, mais c'est autant comme s'ils estoyent consumez pource que l'ire de Dieu les poursuit, en sorte qu'ils sont tousiours en frayeur et estonnement. Quoy qu'il en soit, notons que la condition des hommes ne peut estre autre sinon qu'ils soyent comme gens esperdus, voire comme povres gens trespassez, iusques à ce que nostre Seigneur Iesus Christ leur soit declairé. Voila pour un item.

Or mesmes c'est un grand bien que Dieu nous fait quand nous pouvons cognoistre nos tenebres. Car les contempteurs de Dieu et gens profanes, qui vivent en ce monde comme chiens et porceaux, il leur semble bien neantmoins qu'ils sont esclairez, et mesmes ils cheminent, par maniere de dire, comme en la clarté: mais quand les povres fideles sont menez iusques là qu'ils se desplaisent en eux-mesmes et en tout ce qui est à l'environ, ils ne voyent que matiere de tristesse, d'angoisse et de desespoir. Ceste perplexité-là donc leur sert de beaucoup: car c'est une preparation pour les amener à nostre Seigneur Iesus Christ, qui est le soleil celeste qui leur oste les escailles des yeux (par maniere de dire), afin qu'ils puissent contempler la clarté de Dieu, laquelle autrement leur seroit obscure, ou bien ils auroyent les yeux bandez et ne verront goute, combien que la clarté de nostre Seigneur Iesus Christ fust espandue par tout. D'autant plus donc nous faut-il magnifier la grace qui nous a esté apportée par nostre Seigneur Iesus Christ, et en laquelle nous sommes tous les iours faits participans par la predication de l'Evangile: c'est que de l'ombre de mort nous sommes rappellez à la clarté, et que de toutes les confusions si extremes, ausquelles nous sommes abysmez, Dieu nous recueille à soy pour nous conioindre à luy et pour nous faire estre son peuple, iusques à ce que nous soyons transfigurez à sa gloire, pour le voir tel qu'il est: mais desia il se monstre à nous, et nous declaire ce qui nous est utile, qu'il ny a peinture si vive ni image, ni miroir si clair qu'est la doctrine de l'Evangile pour nous faire cognoistre quelle est la maiesté de Dieu, voire en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ. Voila donc ce que nous avons à retenir de ce passage, c'est que quand nous profiterons en l'Evangile, comme il appartient, qu'au lieu que nous estions plongez et abysmez en l'ombre de mort, nous aurons la clarté de vie qui nous conduira iusques au royaume des cieux, et que nous serons certains d'avoir une adresse infalible, comme nostre Seigneur Iesus Christ prononce: Ie suis la clarté du monde, quiconques cheminera apres moy, il n'ira point en tenebres.

Voila donc en somme comme d'un costé nous devons estre transportez en admiration, voyant la grace inestimable de laquelle Dieu a usé envers nous, quand il nous a visitez en nostre Seigneur Iesus Christ. Et puis d'autre costé cela doit confermer nostre fiance afin que nous l'invoquions hardiment, et que nous ne doutions pas qu'en la vie et en la mort tousiours nous serons guidez par luy, tellement qu'il ne souffrira point que nous demeurions du tout abysmez en nos povretez et miseres. Il est vray que nous pourrons bien chanceler et choper quelque fois: mais cependant si est-ce que ce bon Dieu nous tiendra la main forte, moyennant que nous aspirions au bien qui nous est ici proposé. Or notamment Zacharie dit que ceste aube du iour nous a visitez comme d'enhaut. Et pourquoy? Car il veut encores derechef exclurre tout

e les hommes cerchent en eux-mesmes et à
ir d'eux. Car voila à quoy nous appliquons
ıos sens, c'est de louer nos vertus, et par ce
ı obscurcir la misericorde de Dieu: afin que
la louange de nostre salut ne luy soit point
e. Et voila pourquoy on a forgé des pre-
fs. Voila aussi comme on a inventé le franc
e, c'est que les hommes se sont voulu faire
, disans que la grace de Dieu ne fait pas
mais que nous devons cooperer de nostre
ı mouvement. Voila comme le diable a tous-
ensorcelé les incredules afin qu'ils s'amusassent
ses de neant. Car il est certain que ce ne
u'autant de tromperies de toutes ces fantasies
es hommes se bastissent pour approcher de
en leur iustice propre, afin d'amoindrir leur
Pour ceste cause il est dit que l'Orient nous
ez d'enhaut, qu'il ne faut point que les hom-
e meslent d'apporter ici leurs merites pour
e ne say quel meslinge et du tout confuz.
e tout nous vient d'enhaut, comme il est dit
ı misericorde a regardé des cieux, et qu'elle
oniointe avec la paix. Et pourtant que nous
ions de nous arrester tellement à la bonté
stre Dieu, quand il est question de nostre
que tout le reste soit mis à neant.
r cependant il nous faut bien noter ce qui
ousté, que c'est *pour conduire nos pas en la
e paix.* Ce mot de Paix est prins souvent
elicité, pour tout bien, pour toute ioye et
Ce qui appartient donc à la felicité des
es est nommé paix. Or il y a aussi la paix
us est declairée quand nous cognoissons que
nous aime, et que nous luy sommes agreables,
nous pouvons avoir privement nostre re-
à luy: et c'est ceste paix, et ceste ioye du
Esprit où consiste le royaume de Dieu, comme
il en parle au 14. chap. des Romains. Or il
ay que Zacharie a ici voulu declairer que
clarté, qui nous est apparue en nostre Sei-
Iesus Christ, n'a pas esté pour un peu de
pour nous esiouir en nos miseres, et puis
nous laisser là tantost apres. Car ce n'eust
ue pour nous esblouir les yeux tant plus:
u'elle sera ferme et constante, et que ce sera
onduire nos pieds au chemin de paix, c'est
qu'il y aura une conduite permanente: et
il nous aura prins une fois en sa garde, que
nous ne serons delaissez de luy, moyennant
ous parsistions en la foy, et que nous soyons
, que comme il a commencé il veut parfaire,
qu'il est dit au Pseaume qu'il ne delaissera
ouvrage de ses mains imparfait. Et comme
Paul aussi en parle au premier chapitre des
piens, que celuy qui a commencé nostre salut
issant et fidele pour l'amener à sa perfection.

Voici donc le sens de ces mots, c'est que, quand nostre Seigneur Iesus nous esclaire, ce n'est pas comme si un esclair voloit, comme quand il tonne il fera une grande clarté pour une bouffée et pour une minute de temps: mais cela esblouit tant plus les yeux, et cela ne sert de rien sinon d'effroy. Apres nostre Seigneur Iesus n'est point comme ce soleil visible, qui pour un temps nous esclaire et puis se cache: mais il nous luit tousiours, en sorte que nous ne sommes iamais destituez de sa conduite, comme il est dit en l'autre passage du Prophete Isaie: Le soleil ne te luira plus de iour ni la lune de nuit, mais le Seigneur te sera en clarté qui ne te defaudra iamais. Voila en somme ce que nous avons à retenir. Et pourtant que nous ayons tousiours les yeux ouverts pour suivre la clarté que Dieu nous monstre, que nous ne soyons pas des aveugles voluntaires, que les affections de ce monde, les solicitudes terrestres et les cupiditez de nostre chair ne soyent point comme des bandeaux pour nous oster la veue, ou bien comme des cendres ou des nyoles qui nous rendent à demy aveugles, mais que nous soyons attentifs à suivre la clarté, comme il est dit que les tenebres sont passées et que la clarté est venue, comme S. Paul en parle au 13. chap. des Romains, quand il veut discerner entre l'estat qui avoit esté entre les Payens, devant qu'ils fussent enseignez en l'Evangile, et la grace qu'ils ont receue par la predication d'icelluy, il dit que la clarté est venue. Et en l'Epistre aux Ephesiens il monstre encores mieux que cela n'est point pour quelque temps, mais qu'il demeure à iamais et sans fin. Car il attribue cest office et ceste proprieté à la predication de l'Evangile que Iesus Christ nous solicite et soir et matin, et que ceste voix ici retentist à nos oreilles: Leve toy qui dors et Iesus Christ t'illuminera.

Voila donc ce que nous avons à recueillir de la doctrine de l'Evangile, c'est que nous cognoissions que nostre Seigneur Iesus Christ ne nous monstre pas seulement le chemin, pour dire: Allez si bon vous semble, et qu'il nous laisse là, mais qu'il nous gouverne. Et quand nous sommes en sa protection, qu'il ne permettra iamais que ceux qui se fient et s'appuyent en luy s'esgarent, mais qu'il les menera au chemin de paix, c'est à dire iusques à la perfection de felicité. Or nous ne saurions estre adressez au chemin de paix sinon que Dieu nous y conduise. Et puis quand il nous y a introduits ce n'est pas pour un an, ne pour dix, ni pour vingt, mais il faut que iamais il ne nous laisse, et que, selon qu'il nous a fait la grace de nous avancer, que tousiours il continue, iusques à ce que nous soyons parvenus à nostre bout. Voila donc en somme ce que nous avons à retenir. Or nous voyons maintenant quelle excuse il y a pour ceux

qui reiettent un tel bien ou qui n'en savent faire leur profit, et qui s'abrutissent par leur stupidité. Chacun desirera bien d'estre en paix, et cependant voici le moyen qui nous est mis entre les mains, et nous n'en tenons conte. Et ne faut il pas que nous soyons plus qu'inexcusables devant Dieu quand nous n'aurons daigné recevoir ce qu'il nous offroit, veu qu'il ne cerche que nostre paix et prosperité? Ainsi donc d'autant plus nous faut-il esveiller pour mespriser les empeschemens de ce monde qui nous empeschent et retardent, et que nous appliquions tous nos sens à iouir de la grace de nostre Seigneur Iesus Christ, pour estre gouvernez par luy iusques à la mort.

Au reste nous avons à noter, quand Zacharie a ainsi parlé, que Iesus Christ n'estoit pas encores nay: il estoit caché au ventre de sa mere. Et son fils, asçavoir Iean Baptiste, estoit un petit enfant de huict iours, et neantmoins il dit: Et toy enfant, tu seras Prophete du Souverain. Quand donc Zacharie a ainsi parlé des biens infinis qui nous devoyent estre apportez par nostre Seigneur Iesus Christ, que sera-ce maintenant? N'avons nous pas occasion cent fois plus grande de cognoistre que Dieu vrayement a desployé les entrailles de sa misericorde? Iesus Christ a conversé ici bas, il a esté crucifié, et en la fin il a receue nostre malediction pour nous reconcilier à Dieu son Pere, et par son obeissance toutes nos iniquitez et rebellions sont effacées: il est resuscité en gloire, il nous a aquis victoire contre la mort et contre Satan, il s'est monstré maistre et autheur de vie quand il est monté au ciel, là où il a prins possession de l'heritage qui nous est assigné, afin que nous cognoissions qu'en sa personne nous avons desia une arre et un bon gage de nostre salut. Quand donc nostre Seigneur Iesus Christ est venu en ce monde, et que maintenant il est assis à la dextre de Dieu, c'est à dire qu'il a son empire qui s'estend et haut et bas, que toute puissance luy est donnée, qu'il tient les diables bridez comme bon luy semble, qu'il a les siens en sa sauvegarde pour n'en rien laisser perir, quand nous avons tout cela, ne serons nous pas bien malins si pour le moins, quand il nous est monstré que Dieu nous enseigne et qu'il fait luire son soleil sur nous pour nous esclairer, si nous ne suivons ceste lumiere iusques à ce que nous soyons parvenuz à ceste perfection de paix à laquelle il nous appelle? Voila donc en somme ce que nous avons à retenir: car ie touche les choses en brief, afin que chacun les medite plus à loisir, comme elles en sont dignes.

Pour conclusion il est dit que *l'enfant croissoit et estoit fortifié en esprit, toutesfois qu'il s'est tenu au desert iusques à ce qu'il deust estre manifesté au peuple d'Israel.* Or quand il est dit que l'enfant estoit fortifié en esprit, c'est pour monstrer que Dieu l'a disposé à exercer la charge et office à laquelle desia il l'auroit destiné. Car quand Dieu appelle les hommes à son service et à quelque charge grande et haute et excellente, il leur donne aussi dequoy pour y fournir. Car ils ne sauroyent pas remuer un doigt, mesmes le bout de leur ongle, qu'il ne leur soit donné d'enhaut. Il faut donc que Dieu nous forme comme instrumens utiles quand il luy plaist nous appliquer en usage, car de nostre costé tant s'en faut que nous soyons idoines à bien faire, que nous ne saurions avoir une seule bonne pensée. Et qui pis est, de nostre sens naturel nous sommes rebelles à Dieu, d'autant que nos pensées et toutes nos affections luy sont tellement contraires que nous servirons à Satan et y serons enclins et addonnez du tout: mais de nous offrir à Dieu, nous ne pouvons. Il faut donc qu'il nous forme et qu'il nous façonne et qu'il nous face nouvelles creatures, quand il luy plaist de nous mettre en avant, et de se servir de nous en quelque façon que ce soit. Or ceci est bien pour nous humilier, à ce que nous apprenions de nous remettre du tout entre ses mains, veu que nous serions comme troncs de bois et comme pierres sinon qu'il luy pleust par la grace de son S. Esprit nous rendre idoines à son service et à celuy de nos prochains. Au reste nous voyons ici l'humilité et la modestie de Iean Baptiste, et devons aussi prendre pour regle generale son exemple. Car il se tient au desert, et neantmoins si est-ce qu'il avoit esté sanctifié par l'Esprit de Dieu desia au ventre de sa mere, et en son enfance le S. Esprit avoit besongné d'une façon miraculeuse en luy, qu'on y veoid des marques telles qu'on pouvoit cognoistre qu'il avoit esté choisi pour un Prophete excellent, voire et qui devoit surmonter tous les Prophetes qui ont vescu sous la Loy. Or cependant combien qu'on voie en luy de grandes vertus et admirables qui estoyent pour le faire priser et luy faire acquerir grande reputation, si est-ce qu'il se tient au desert. Et pourquoy? Car il ne s'avance point par une fole temerité, mais il attend que Dieu luy declaire que le temps soit venu pour executer ce qui luy estoit commis. Et voila pourquoy notamment il est dit: *iusques au iour de sa manifestation* au peuple d'Israel. S. Iean donc a esté preparé de longue main au service de Dieu: mais cependant il n'estoit point appellé encores, et pour ceste cause il s'est tenu tout quoy, comme s'il eust esté un povre homme sauvage, par maniere de dire: il s'est contenté de servir à Dieu en son privé, mais quand le iour de sa manifestation est venu, il n'a pas refusé de suivre là où Dieu l'appelloit.

Ainsi donc nous avons à recueillir de ce passage une bonne instruction, en l'exemple de S. Iean,

comme nous avons desia declairé, c'est asçavoir que Dieu nous donnera des graces de son S. Esprit, que nous le prions qu'il luy plaise ne permettre point qu'elles soyent ensevelies par nostre nonchalance, mais que nous les facions valoir. Et comment? Un chacun selon son estat et son degré: qu'on ne s'avance point par fole outrecuidance, et qu'on ne cuide point estre plus qu'on est. Et mesmes quand nous aurions la suffisance plus cent fois que nous n'avons, que toutesfois nous demeurions paisibles. Vray est qu'il faut bien que mesmes les personnes privées, selon que Dieu a distribué ses graces à chacun, s'employent tous, et grands et petiz, à servir à leurs prochains: voire mais c'est en se tenant en ses bornes, n'entreprenant point plus qu'il ne leur est licite. Voila quant aux personnes privées. Quant est de ceux que Dieu appelle en office et en estat public, qu'ils se tiennent là tout quoy, iusques à ce que nostre Seigneur les mette en avant: cependant qu'ils ne presument rien d'eux-mesmes, qu'ils cognoissent qu'il y aura tousiours de l'imperfection et du defaut en eux, et qu'il faut que Dieu les police et les forme, non seulement pour un iour: mais comme nous voyons que Iean Baptiste trente ans durant a esté tousiours à se fortifier en l'Esprit de Dieu, attendant qu'il fut mis en besoigne, que ceux aussi qui pourront servir en estat public ne s'avancent point, et qu'ils ne viennent point en avant pour faire leur monstre d'eux-mesmes: mais qu'ils attendent la vocation de Dieu, et il saura bien les employer quand il s'en voudra servir et qu'il sera temps. Autant en doivent faire les Ministres de la parole, c'est à dire ceux qui ont quelque don d'enseigner, et qu'on void estre propres et idoines à cest office: neantmoins si Dieu ne les appelle point qu'ils se tiennent là comme s'ils avoyent les mains liées, et la langue et les pieds, pour ne se point ingerer iusques à ce que Dieu les previenne et anticipe par sa grace pour monstrer, c'est maintenant que ie vous veux mettre en oeuvre. Autant en est-il des Magistrats et de ceux qu'on doit choisir pour estre mis en charge publique, qu'ils n'y procedent point par ambition, ni par autre mauvaise convoitise, et qu'on ne cuide point estre plus habiles que les autres pour se faire valoir, mais plustost qu'on pense à ce qui est dit par David, c'est asçavoir, Seigneur ie n'ay point le coeur eslevé, ie n'ay point cheminé en hautesse pour appeter ce qui est bien haut et par dessus moy: mais i'ay esté comme un enfant qui est nouvellement sevré de la mammelle, ie suis humble et petit, et n'ay point voltigé pour faire mes discours et ça et là, et pour concevoir de grandes choses, mais au contraire, Seigneur, ie me suis tousiours tenu en ma petitesse, attendant qu'il te plaise disposer de moy à ta volonté. Voila donc comme il faut que tous fideles haissent ceste maudite ambition par laquelle ils pourroyent estre chatouillez, et qu'ils fretillent tousiours en leurs appetis, pour appeter plus qu'il ne leur seroit licite. Que cela soit abatu, et que nous apprenions de vivre tellement que ceux qui ont charge publique cognoissent la difficulté où ils sont, qu'ils invoquent Dieu pour cheminer en crainte. Et quand il plaira à Dieu de les descharger, qu'ils soyent prestz de tout quitter pour se renger à son bon plaisir. Et quant aux personnes privées, qu'ils cognoissent: Et bien ie ne suis pas idoine ni suffisant pour servir à un estat public, mais cependant ie me tiendray en ma condition, priant Dieu qu'il m'adresse, et qu'il me conduise par son S. Esprit: car ce sera beaucoup quand ie pourray instruire ma famille, et ceux que Dieu m'a donnez en charge. Et que ceux qui sont en office cognoissent que le tout depend du conseil de Dieu. Bref, que nous souffrions tous, les uns d'estre conduits et les autres de conduire, et que les uns soyent eslevez et que les autres soyent au dessous. Et que chacun se tienne en sa vocation, n'ayant esgard à autre chose sinon que grands et petits obeissent à Dieu et que tous se contentent de leur estat et vocation. Et mesmes s'il y a grandeur et dignité selon le monde, que le coeur n'en soit point enflé pourtant: et que s'il y a petitesse, qu'on ne laisse pas de se glorifier en Dieu, puis qu'il luy a pleu de nous recueillir tous, de nous adopter et de nous tenir du reng et du nombre de ses enfans.

Or nous nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

DIXNEUFIEME SERMON.

MATTH. Ch. I.

1. *Livre de la generation de Iesus Christ fils de David, fils d'Abraham.* 2. *Abraham engendra Isaac. Et Isaac engendra Iacob. Et Iacob engendra Iuda et ses freres.* 3. *Et Iuda engendra Pharez et Zara de Thamar. Et Pharez engendra Esrom. Et Esrom engendra Aram.* 4. *Et Aram engendra Aminadab. Et Aminadab engendra Naasson. Et Naasson engendra Salmon.* 5. *Et Salmon engendra Booz de Rachab. Et Booz engendra Obed de Ruth. Et Obed engendra Iesse.* 6. *Et Iesse engendra le roy David. Et le roy David engendra Salomon, de celle qui avoit este femme d'Urie.* 7. *Et Salomon engendra Roboam. Et Roboam engendra Abia. Et Abia engendra Asa.* 8. *Et Asa engendra Iosaphat. Et Iosaphat engendra Ioram. Et Ioram engendra Ozias.* 9. *Et Ozias engendra Ioatham. Et Ioatham engendra Achaz. Et Achaz engendra Ezechias.* 10. *Et Ezechias engendra Manassé. Et Manassé engendra Amon. Et Amon engendra Iosias.* 11. *Et Iosias engendra Iacim. Et Iacim engendra Iechonias et ses freres, quand ils furent transportez en Babylone.* 12. *Et apres qu'ils furent transportez en Babylone, Iechonias engendra Salathiel. Et Salathiel engendra Zorobabel.* 13. *Et Zorobabel engendra Abiud. Et Abiud engendra Eliacim. Et Eliacim engendra Azor.* 14. *Et Azor engendra Sadoc. Et Sadoc engendra Achin. Et Achin engendra Eliud.* 15. *Et Eliud engendra Eleazar. Et Eleazar engendra Mathan. Et Mathan engendra Iacob.* 16. *Et Iacob engendra Ioseph le mari de Marie, de laquelle est nay Iesus, qui est dit Christ.*

LUC. Ch. III.

23. *Et Iesus lors commencoit d'estre environ de trente ans, fils (comme on l'estimoit) de Ioseph, qui fut fils d'Heli:* 24. *Qui fut fils de Mathat, qui fut fils de Levi, qui fut fils de Melchi, qui fut fils de Ianna, qui fut fils de Ioseph.* 25. *Qui fut fils de Matthathie, qui fut fils d'Amos, qui fut fils de Nahum, qui fut fils d'Hesli, qui fut fils de Nagge,* 26. *Qui fut fils de Maath, qui fut fils de Matthathie, qui fut fils de Semei, qui fut fils de Ioseph, qui fut fils de Iuda,* 27. *Qui fut fils de Iohanna, qui fut fils de Rhesa, qui fut fils de Zorobabel, qui fut fils de Salathiel, qui fut fils de Neri,* 28. *Qui fut fils de Melchi, qui fut fils d'Addi, qui fut fils de Cosan, qui fut fils d'Elmodam, qui fut fils de Er.* 29. *Qui fut fils de Iosé, qui fut fils d'Eliezer, qui fut fils de Ioran, qui fut fils de Matthat, qui fut fils de Levi.* 30. *Qui fut fils de Simeon, qui fut fils de Iuda, qui fut fils de Ioseph, qui fut fils de Ionan, qui fut fils d'Eliacim,* 31. *Qui fut fils de Melea, qui fut fils de Mainam, qui fut fils de Mattatha, qui fut fils de Nathan, qui fut fils de David,* 32. *Qui fut fils de Iesse, qui fut fils d'Obed, qui fut fils de Booz, qui fut fils de Salmon, qui fut fils de Nahasson,* 33. *Qui fut fils d'Aminadab, qui fut fils d'Aram, qui fut fils d'Esron, qui fut fils de Phares, qui fut fils de Iuda,* 34. *Qui fut fils de Iacob, qui fut fils d'Isaac, qui fut fils d'Abraham, qui fut fils de Thara, qui fut fils de Nachor,* 35. *Qui fut fils de Sarug, qui fut fils de Ragau, qui fut fils de Phaleg, qui fut fils de Heber, qui fut fils de Sala,* 36. *Qui fut fils de Cainam, qui fut fils d'Arphaxad, qui fut fils de Sem, qui fut fils de Noe, qui fut fils de Lamech,* 37. *Qui fut fils de Mathusala, qui fut fils d'Henoch, qui fut fils de Iared, qui fut fils de Mahalaleel, qui fut fils de Chainam,* 38. *Qui fut fils d'Henos, qui fut fils de Seth, qui fut fils d'Adam, qui fut fils de Dieu.*

Combien qu'il y aura yci quelques difficultez à soudre en l'histoire de la race de nostre Seigneur Iesus Christ, toutesfois il nous faut arrester au principal, et le reste se demenera comme en passant. Advisons donc pourquoy le Sainct Esprit a yci mis au devant le rolle du parentage du Fils de Dieu: c'est afin que nous cognoissions que vrayement il est nostre frere, d'autant qu'il a vestu nostre chair et nature. Car sans cela quel acces aurions-nous à luy? Si nous n'y cognoissions que la divinité, il est certain que nous en serions par trop eslongnez. Nous aurions donc frayeur et honte de venir à nostre Seigneur Iesus Christ, sinon qu'il fust conioint à nous d'un lien beaucoup plus prochain que de sa divinité. Et voyla pourquoy notamment il est dict qu'afin de pouvoir faire office de Mediateur, non seulement il a vestu nostre nature, mais aussi toutes nos infirmitez, afin d'en avoir compassion et de nous y secourir. Et nous faut bien noter ce passage de l'Apostre: Car sans cela (comme i'ay dit) nous n'aurions nul fondement pour esperer à nostre Seigneur Iesus Christ, pour le venir chercher, et pour avoir pleinement nostre refuge à luy. Car entant que nous sommes povres pecheurs, il faut que Dieu nous haysse, et que nous soyons retranchez de son royaume. Quand donc nostre Seigneur Iesus Christ fust demeuré en sa maiesté celeste, nous ne pourrions pas l'avoir pour nostre Mediateur. Et encores voyons-nous auiourd'huy combien il y a de povres incredules

race de Noé? Ouy bien. Mais d'autant qu'Abraham a receu ceste promesse, qu'en sa semence toutes nations du monde seroyent benites: et que ceste mesme promesse a este ratifiee en la main de David, et qu'il est dict, Ie susciteray de ta race un successeur qui regnera à iamais, et son throne royal iamais ne finira. Pourtant ceste marque qui est yci donnee par S. Matthieu, afin que nous ayons pleine approbation et tesmoignage que Iesus Christ est celuy qui de tout temps a este attendu des Peres, veu qu'il est descendu de la race d'Abraham, et puis de la lignee de David notamment. Or d'autre costé ce seroit peu de chose, si nous n'avions que la genealogie de S. Matthieu. Car Iesus Christ ne seroit point pour nous, et nous n'aurions aussi nul acces avec luy, d'autant que nous ne sommes point de la lignee d'Abraham: et il est ainsi, que Iesus Christ estant Fils d'Abraham, est ministre de la Circoncision, comme S. Paul l'appelle, c'est à dire qu'il est destiné specialement à ce peuple-là. Il est vray qu'il est dict que toutes nations de la terre seront benites en la semence d'Abraham: mais quoy qu'il en soit, cela encores ne nous suffiroit point pour estre conioints à l'Eglise de Dieu, et pour sçavoir que nous communiquons au salut qui nous a este apporté. Mais quand Iesus Christ est appelé fils de Noé, et fils d'Adam, nous voyons que sa grace s'estend par tout. Et encores que nous ne soyons point de ceste lignee saincte que Dieu a eleuë et adoptee anciennement, toutesfois nostre Seigneur Iesus nous est donné: car nous avons besoin de remede aussi bien que ceux-là. Or ce remede est commun et general à tous. Voyla donc la raison de la diversite que nous trouvons yci au recit de S. Matthieu et de S. Luc.

Cependant nous avons à faire nostre proufit de ces choses. Et en premier lieu, que nous ayons devant les yeux, et reduisions en memoire les promesses qui nous ont este donnees de la redemption et du salut que nous avions à esperer: qu'en premier lieu (di-ie) nous cognoissions qu'il n'a point este dict en vain à nostre pere Abraham, d'autant que nous sommes faits auiourd'huy sa lignee spirituelle par foy, qu'en luy et en sa race toutes nations seroyent benites. Et que nous apprenions de confermer nostre foy: que nous soyons arrestez à celuy qui est venu accomplir ceste promesse-là: et que nous ne doutions point, que Iesus Christ le Fils de la vierge Marie, ne soit celuy qui a este attendu de tout temps, et auquel les Peres anciens ont esperé, et duquel ils ont attendu d'estre delivrez de la malediction en laquelle ils estoyent cependant. Qu'en venant à David aussi nous cognoissions l'eternite du Royaume de nostre Seigneur Iesus Christ, et combien qu'il ait este homme mortel, toutesfois que son aage durera à iamais, voire et le peuple lequel il s'est acquis, c'est à dire l'Eglise sera permanente iusques à la fin du monde, comme il est dit au 53. chap. d'Isaie, Qui racontera son aage? Et pourquoy? D'autant qu'il a soustenu toute la condamnation que nous avions meritee. Voyla donc comme il nous faut conioindre les promesses contenues en l'Escriture saincte, avec ceste histoire que maintenant nous recitent les Evangelistes. Or il est certain qu'il nous a voulu renvoyer à ce qui avoit este escrit si long temps au paravant, afin que nous en puissions faire nostre profit. Combien donc que nostre Seigneur Iesus Christ ait vestu nostre condition mortelle, si est-ce neantmoins que son Royaume n'aura iamais fin, comme il est dit en un autre passage. Il est vray que cela se rapporte en premier lieu comme par figure à Salomon: mais il ne peut estre verifié qu'en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ, comme Daniel en est fidele expositeur. Et puis nous pouvons recueillir cela du passage que i'ay n'agueres allegué d'Isaie et d'autres semblables. Cependant cognoissons, quand il a este ainsi aneanti pour nous (comme S. Paul use de ce mot) qu'en cela nous devons estre du tout ravis en estonnement pour la bonte inestimable que Dieu nous a monstree.

Au reste, comme nous verrons plus à plein, Iesus Christ ne s'est point contenté d'estre fait homme: mais il a voulu estre reduit à tous opprobres. Et pourquoy? pour nous appeler à l'heritage de gloire. Et de faict, quand S. Paul parle d'estre aneanti, non seulement il ha esgard à ce qu'il adiouste, qu'il a prins la forme et condition d'un serviteur, et mesmes que puis apres il s'est assuieti à l'ignominie de la croix qui estoit une espece de mort maudite, et que par ce moyen il a este fait comme execrable: mais il comprend le reste, comme nous verrons qu'il a este nay mesmes d'incestes qui sont advenus quant à Iuda et Thamar sa belle fille. Et puis nous sçavons comme Bethsabé a este femme de David: que ç'a este par une trahison si lasche et si detestable que rien plus, que ç'a este par meurtre et par ravissement, qui estoit pire beaucoup qu'adultere. Ainsi, quand nous voyons ces choses (comme elles seront deduites par ordre) cognoissons que le Fils de Dieu s'est aneanti, non seulement entant qu'il s'est abaissé iusques là d'estre nostre frere, mais aussi qu'il a voulu estre comme marqué d'ignominies et d'opprobres, tant en sa lignee comme en sa personne. En sa personne, c'est de la povrete laquelle nous avons bien à noter. Car il n'y a nul doute que S. Matthieu et S. Luc n'ayent este induits de monstrer, combien que Ioseph et la vierge Marie fussent vilipendez quant au monde, et qu'ils fussent de condition tant

mesprisee que rien plus, toutesfois qu'ils n'ont pas laissé d'estre de la lignee royale à laquelle avoit este promis le Redempteur. Si seulement on eust regardé quel estoit Ioseph et quelle estoit la vierge Marie, alors on eust iugé pleinement que celuy qui a este engendré de la Vierge ne pouvoit point estre le Redempteur qui avoit este promis. Et pourquoy? Là on voyoit mespris, povrete, et toutes choses qui estoyent pour desgouster, en sorte que iamais Iesus Christ n'eust este receu sinon que le S. Esprit y eust pourveu. Comme nous voyons qu'à ceste fin en ce passage le rolle est declaré, à ce que nous sçachions, que combien qu'il soit nay de si povres parens, toutesfois qu'il ne laisse pas d'estre descendu de la lignee royale.

Et mesmes nous devons estre tant plus confermez, faisans comparaison de ce qui est yci escrit, avec la Prophetie d'Isaie en l'onzieme chap. où il est dict que Dieu suscitera du tronc d'Isai un petit surgeon qui s'eslevera et sera l'esperance du peuple, et toutes nations auront là leur recours. Or il n'est point là parlé de David: mais il est dict un tronc de la maison d'Isai, qui estoit le pere de David, qui se nomme yci Iessé. Il n'estoit point eslevé en haute dignite, ni en grand honneur. Voyla un villageois, un bouvier, et un berger: il nourrit son bestail, il ha charge d'enfans en sa maison, ils gagnent leur vie: et cependant toutesfois la couronne a este donnee en ceste maison-là: et non pas au plus grand ni à l'aisné, mais au plus petit de sept, qui estoit mesmes de stature basse, et qu'on n'eust iamais iugé qu'il y eust eu nulle excellence en luy: ce n'estoit rien au pris de ses freres. Quand donc on pense à la maison d'Isai: Et bien, voyla la maison d'un bouvier, toutesfois Isaie dit que Iesus Christ descendra de là: et puis, que ceste maison sera semblable à un tronc, c'est à dire à un arbre coupé qui n'aura nulle apparence au dehors, il n'y aura ni fueilles, ni fleur, bref ce sera comme une chose deserte et desfiguree, il n'y aura que confusion. Voyla donc dont viendra le Redempteur du monde, asçavoir qu'il sera comme un petit surgeon, ainsi que si une vergete sortoit du tronc d'un arbre, et qu'elle creust puis apres, et veinst en perfection. Il faloit que le commencement de Iesus Christ fust tel. Et ainsi quand nous voyons que Ioseph et Marie sont venus de ceste maison d'Isai, cognoissons cependant qu'ils n'ont pas laissé d'estre de la lignee royale: mais il faloit que tout cest honneur fust abatu: il faloit mesmes qu'on eust honte de dire qu'il y en eust demouré quelques uns de ce parentage, auquel Dieu avoit promis une telle noblesse. Et cependant nous voyons Ioseph, un povre charpentier, et qui mesmes estoit le plus grand de sa famille: il estoit deschassé çà et là, et n'avoit pas une petite maison en Ierusalem le siege royal. Voyla en somme ce qu'avons à retenir du recit qui est yci fait.

Or cependant (comme nous avons dict) cognoissons par le recit de S. Luc, combien que Iesus Christ ait este promis specialement à la lignee d'Abraham, toutesfois qu'il est Redempteur en commun à tout le monde. Et pourquoy? Depuis Adam tous ont eu besoin de chercher salut ailleurs qu'en eux-mesmes. Et ainsi, combien que nous soyons descendus des Payens, qui estoyent retranchez du royaume de Dieu, quand il a eleu un certain peuple à foy, et qu'il l'a voulu avoir comme son domicile et demeure à part: combien donc que nous soyons estrangiers du royaume de Dieu, si est-ce que Iesus Christ nous est venu pour Redempteur, comme S. Paul tesmoigne. Car apres avoir dict qu'il est ministre de la Circoncision, suyvant les promesses donnees aux Peres, Vous Payens (dit-il) glorifiez Dieu en la misericorde qui vous est faite: comme s'il disoit, que ce privilege qui a este donné à la lignee d'Abraham nous est commun à tous: qu'en second lieu, et en degre inferieur nous participons aussi à ceste vie qui nous a este apportee par le Fils de Dieu. Or maintenant nous pouvons estre assez certifiez, que quand nous mettrons toute nostre fiance en Iesus Christ, nous serons receus de luy: et qu'il ne faut pas craindre qu'il nous mescognoisse, et mesmes que nous n'avons pas à faire longs discours pour parvenir à luy, d'autant qu'il s'est ainsi conioint avec nous d'un lien inseparable. Voyla donc pour un item: que nous ne soyons pas comme ces povres idolatres, qui vaguent de costé et d'autre pour avoir des patrons qui leur acquierent faveur envers Dieu, (comme il se fait en la Papauté) mais que nous venions droit au Fils de Dieu, puis qu'il est descendu yci bas, et qu'il a este fait des moindres, comme il est dit au Ps. 22 qu'il n'a point este reputé pour homme, mais qu'il a este fait l'opprobre du peuple, comme s'il eust este un ver: et puis en Isaie, qu'il a este desfiguré comme un povre ladre, tellement qu'on a eu horreur de le regarder, comme s'il n'eust pas este digne d'estre soustenu sur la terre. Quand donc nous voyons toutes ces choses-là, que ce nous soyent tousiours plus certains et fermes appuis de nostre foy: sçachans bien que Iesus se presente à nous, et ne demande sinon que nous cherchions en luy ce que nous defaut, et qu'estans là venus, nous ne serons iamais frustrez. Au reste, apprenons aussi de nous humilier, si nous voulons iouir du bien qui nous a este acquis par nostre Seigneur Iesus. Car comme il a falu qu'il se soit abaissé, voire aneanti (car il nous faut retenir ce mot de Sainct Paul) pour estre nostre chef, il faut oublier tout orgueil, il nous faut estre despouillez de toute vaine presomption, et outrecuidance pour venir à

luy: bref nous n'y avons nul acces qu'en humilite. Voyla donc le moyen d'estre entez au corps de nostre Seigneur Iesus Christ, afin que sa vie nous appartiene, afin que toute la plenitude de grace qui luy a este donnee de Dieu son Pere, nous soit communiquee. Il faut que tout orgueil soit effacé de nos coeurs, et que nous cognoissions, d'autant que le Fils de Dieu a voulu que sa gloire fust cachee pour un temps, que c'est afin que nous luy apportions seulement nos povretez, nos miseres, nos opprobres, nos hontes, nos confusions, et qu'il remedie à tout cela, afin de nous faire participans de la gloire. C'est ce que nous avons à retenir.

Or cependant notons, combien qu'yci les deux Evangelistes parlent de la lignee de Ioseph, et non point de la vierge Marie: toutesfois que de l'un on peut recueillir l'autre, c'est asçavoir combien que Iesus Christ soit descendu de la race de David, toutesfois qu'il n'a point este fils de Ioseph. Et de faict, cela est exprimé par tous les deux. S. Luc dit qu'on le tenoit pour fils de Ioseph: et en cela il monstre qu'il ne l'estoit point à la verite. S. Matthieu dit, Dont est venu Ioseph mari de Marie, laquelle a engendré Iesus Christ. En cela nous voyons qu'ils ont bien voulu testifier que Iesus Christ n'estoit point descendu de la race de David, à cause qu'il fust fils de Ioseph. Et comment donc pourrons-nous iuger par l'histoire presente que c'estoit celuy qui avoit este promis tant à Abraham qu'à David? C'a este une chose commune de ce temps-là, que chacun prenoit femme en sa lignee, comme aussi la Loy y estoit. Aucuns veulent rabatre tout cela, alleguans qu'Elizabeth estoit parente de la vierge Marie, et toutesfois elle estoit descendue de la race d'Aaron. Et ainsi on pourroit iuger que la vierge Marie pouvoit estre d'autre lignee que de celle de Iuda. Mais la solution est facile à ceste difficulte: pource qu'il estoit bien licite de marier les filles en la lignee Sacerdotale, combien qu'elles n'apportassent nulle possession: et depuis qu'elles estoyent là venues, elles n'avoyent point leur heritage à part. Car il n'estoit point licite aux Sacrificateurs de rien posseder: et nostre Seigneur leur avoit donné pour recompense, les premices des oblations, et les dismes des fruits. Or donc il ne s'ensuit pas que la mere d'Elizabeth n'eust este mariee à la lignee Sacerdotale, et que par ce moyen elle estoit des filles d'Aaron, et que cependant la vierge Marie n'ait este de la lignee de David, combien qu'elle fust parente d'Elizabeth. Au reste, nous avons à noter, que quand les Evangelistes ont escrit, ils parloyent comme de choses cognues. On sçavoit que Ioseph (comme nous verrons encores plus à plein) a este homme entier et craignant Dieu, et qu'ainsi il a gardé la Loy iusques au bout. Et d'autre part, cela aussi estoit cognu (comme i'ay desia dict) et n'en pouvoit-on faire difficulté, que Ioseph ne fust parent de la vierge Marie sa femme, et qu'ils ne fussent descendus tous deux de la lignee royale. Quand donc il est parlé de Ioseph, cela vient iusques à la vierge Marie: et les Evangelistes y ont procedé en telle simplicite, afin aussi que nous soyons sobres, et que nos esprits ne soyent point curieux par trop: comme aussi sainct Paul nous exhorte de n'estre point addonnez à ces estudes frivoles des genealogies et choses semblables, qui ne nous peuvent edifier: mais que nous cognoissions que l'Escriture nous est utile, et que Dieu nous l'a donnee afin qu'ayans là gousté ses promesses, nous le puissions invoquer, que nous ayons vray repos en luy, et qu'apres nous soyons addonnez à l'honorer et à le servir, et aimer, veu que nous luy avons cousté tant cher en la personne de son Fils unique. Voyla donc en somme ce qu'il nous faut chercher en l'Escriture saincte.

Or quoy qu'il en soit, ce recit que font les deux Evangelistes n'est pas superflu: ouy bien si nous le sçavons applicquer prudemment à son usage. Car si nous voulons yci debatre avec curiosite et contention, il est certain que Dieu nous privera du profit et utilite que nous en devons recevoir. Mais quand en toute modestie nous regarderons quelle a este l'intention du S. Esprit, il est certain que nous profiterons tresbien à nostre salut, en ce qui est yci recité: et cependant nous aurons repos, et serons contentez tant et plus de ce que nous avons dict: c'est à sçavoir que tant Sainct Matthieu que Sainct Luc ont voulu proposer en simplicité comme la maison de Ioseph (qui estoit aussi la maison de Marie) estoit descendue de la race royale, quelque povrete qu'il y eust adonc. Là dessus il nous faudra venir à ce recit qui est yci fait: et il y aura encores quelques difficultez: mais le tout s'accordera tresbien, comme nous verrons ci apres. Il y a seulement un poinct maintenant à deduire: et le reste se depeschera une autre fois: c'est là où il est dit qu'Abraham a engendré Isaac, Isaac a engendré Iacob, et Iacob a engendré Iuda et ses freres. Il n'est pas yci fait mention d'Ismael ne d'Esau: et neantmoins l'un a este fils d'Abraham, et l'autre d'Isaac, et tous deux mesmes ont este premier-nais, il sembleroit donc qu'ils devoyent estre yci nommez aussi bien. Mais S. Matthieu (comme desia nous avons declairé) a tendu à ce but de proposer nostre Seigneur Iesus Christ comme la semence d'Abraham, et le fils de David qui devoit regner à perpetuite. Or quand il est dit, En ta semence, Il nous faut distinguer, comme dit sainct Paul, ce mot-là d'avec les semences. Ainsi voyla Esau qui est retranché de la maison d'Isaac son pere, et Ismael de la maison d'Abraham. Et pourquoy? Ils ne sont pas la semence unique. Et de

faict, nous ne trouverons iamais ceste semence, que nous ne venions au chef et à la racine, c'est asçavoir à nostre Seigneur Iesus Christ. Quoy qu'il en soit, ceux-là ont este bannis de l'Eglise, c'est asçavoir Ismael et Esau, nonobstant leur primogeniture. Et pourtant il ne faut point qu'il soit fait mention ne memoire de leurs noms qui sont prophanes. Car ils ne sont point demeurez en l'alliance sacree que Dieu avoit faite avec Abraham pour venir à Isaac, et de là pour venir à son Israel. Cependant il est parlé de tous les fils de Iacob, et neantmoins Iesus Christ n'est descendu que de Iuda: et ils sont douze, et mesmes la lignee de Ioseph est partie en deux, tellement que voyla treize chefs, et voyla autant de peuples: toutesfois nostre Seigneur Iesus Christ est seulement descendu de Iuda. Il est vray: mais cependant la promesse a este faite egalement à tous, et Dieu n'a point parlé comme au paravant, c'est asçavoir qu'il beniroit la semence d'Abraham: mais il a estendu sa grace et sa faveur plus loin. Il n'a point seulement testifié qu'il y auroit un seul heritier de la promesse: mais il est dit qu'il embrassoit toute la lignee de Iacob, ou d'Israel, et qu'il vouloit que tout cela fust sien. Et voyla pourquoy aussi il est dict: Que mon nom, et le nom de mon pere, et le nom de mon grand-pere soit invoqué sur eux. Il est bien certain que Iacob ne s'est point voulu faire là comme advocat envers Dieu, pour estre requis, ainsi qu'en font les Papistes: mais il a prié Dieu que ceste alliance qui avoit este donnee à son pere Abraham, fust ratifiee non seulement en un ou en deux de ses enfans, mais mesmes aux enfans de Ioseph qui avoyent este nais en Egypte, tellement qu'il sembloit que Ioseph fust comme separé de Dieu, à cause qu'il avoit este vendu, qu'il avoit este prisonnier long temps, bref qu'on l'estimoit Egyptien. Voyla donc pourquoy notamment Iacob dit, que son nom soit invoqué sur Manassé et sur Ephraim, c'est à dire que Dieu les recognoisse et advouë pour ceste lignee sacree, et pour ceste sacrificature royale qu'il avoit choisie, tellement qu'ils soyent heritiers de la promesse. Nous voyons donc qu'il n'y a rien yci de superflu: mais que d'un costé S. Matthieu nous monstre que tous ceux qui sont descendus de la race d'Abraham ne sont pas pourtant recognus pour ceste lignee: car ils ont este exterminez de ceste maison, et de l'Eglise de Dieu par consequent. Mais en voyci douze qui sont en un mesme degré, et Dieu les reçoit, combien que la primogeniture soit donnee à Iuda, comme nous verrons ci apres.

Apprenons donc de cela, de cheminer en crainte pour n'estre point retranchez de ceste alliance en laquelle Dieu nous a enclos. Car si les branches naturelles (comme dit S. Paul) ont este coupees, combien qu'elles fussent de la vraye racine, que sera-ce de nous qui sommes povres avortons? Car comment sommes-nous parvenus à la compagnie des enfans d'Abraham? C'a este par foy: mais cela s'est fait contre nature, ç'a este un miracle incomprehensible qui a estonné tout le monde: voire les Anges de Paradis, comme S. Paul en parle. Ainsi donc apprenons de cheminer en toute sollicitude, pour n'estre point retranchez de la maison de Dieu. Et puis que nostre Seigneur Iesus Christ s'est une fois communiqué à nous, (comme nous voyons qu'il est Redempteur de tout le monde) que nous persistions en une vraye constance de foy. Et encores que nous soyons maudits en nostre pere Adam, sçachons toutesfois que nous avons recouvré en nostre Seigneur Iesus Christ une benediction qui ne nous peut faillir. Et combien que nous n'ayons que matiere de mort et de damnation eternelle, soyons certains toutesfois, que le salut qui nous a este acquis par luy, nous a maintenant unis tellement à luy, que nous ne sommes qu'un par le moyen que nous avons dit, c'est à sçavoir à cause de la fraternite que Iesus Christ a daigné avoir avec nous. Cognoissans donc ces choses, que nous esperions hardiment que Dieu nous sera Pere pour nous conduire en ceste vie caduque, et pour nous amener en la fin à cest heritage qu'il nous a apresté devant la creation du monde, et qu'il nous a si cherement acquis en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

VINGTIEME SERMON.

Ce vingtieme Sermon est encore sur le mesme texte de S. Matthieu et S. Luc que le precedent, asçavoir de la genealogie de nostre Seigneur Iesus Christ.

Nous avons declaré par ci devant, combien il nous estoit profitable de sçavoir que le Fils de Dieu nous est apparu en chair, et a vestu nostre nature, afin que nous soyons asseurez qu'il est conioinct avec nous, voire d'une union fraternelle, et pour estre advocat envers Dieu son Pere, et interceder pour nous: mesmes qu'il a prins sur soy toutes nos infirmitez, afin d'en avoir pitie et compassion, et nous secourir au besoin: qu'il a accompli le payement et satisfaction de nos pechez, afin que nous soyons quittes devant Dieu, et que nous puissions l'invoquer franchement comme nostre Pere, d'autant que nous sommes membres de son Fils unique, et que par adoption nous avons ce qu'il ha de nature. Maintenant il reste de noter quelques poincts en ce qui est yci recité par S. Matthieu et par S. Luc. Ce n'est point sans cause que S. Matthieu ne faisant nulle mention ni d'Ismael, ni d'Esau, toutesfois nomme les freres de Iuda, c'est à dire les douze Patriarches. Car nous avons declaré que son intention est de monstrer que le Seigneur Iesus est le Redempteur qui avoit este promis de tout temps, et attendu des Peres. Or est-il ainsi que la semence benite a este suscitee en Isaac: comme notamment il est dict, combien qu'Ismael soit aucunement participant de la grace de Dieu, toutesfois qu'il est comme retranché de la maison, et que Dieu declare que le salut que nous devons esperer par le moyen de nostre Sauveur, ne vient point d'heritage charnel: mais qu'il faut que nous le tenions de la bonte speciale de Dieu: comme S. Paul aussi deduit tresbien cest article. Au reste, comme Ismael et Esau ont este reiettez, combien qu'ils fussent les plus apparens à cause de leur primogeniture, à l'opposite Dieu a estendu sa benediction sur tous les douze enfans de Iacob: et voyla pourquoy notamment ils sont yci exprimez.

Cependant il est dict que Iuda a este pere de nostre Seigneur Iesus Christ, voire ayant procreé de Thamar sa belle fille enfans, dont le Fils de Dieu est descendu. Nostre Seigneur Iesus Christ se pouvoit bien exempter d'un tel opprobre quand il eust voulu, tellement qu'en son lignage il n'y eust point eu une telle paillardise, voire inceste, qui a este un crime mortel. Et mesmes nous voyons que Iuda a condamné sa belle fille à estre bruslee, ne sçachant point de qui elle avoit conceu. Il est donc digne d'estre tiré à quatre chevaux, voire selon le crime detestable qu'il a commis. Car combien que Dieu condamne griefvement toutes paillardises, l'inceste est une chose monstrueuse, et que nous devons avoir en grande execration. Et qu'un homme ait la compagnie de sa belle-fille, quel horreur est cela? Tant y a neantmoins que cela est advenu en la generation du Fils de Dieu. Que dirons-nous donc yci? Car (comme desia nous avons touché) il pouvoit bien faire que tout son lignage n'eust eu que noblesse et dignite, et qu'il n'y eust eu nulle tache ni macule d'ignominie. Mais cognoissons que devant qu'estre nay, desia il s'est voulu aneantir pour nous, comme S. Paul use de ce mot-là, quand il nous monstre combien nostre salut a cousté cher à nostre Seigneur Iesus Christ, et combien il l'a prisé aussi de sa part. Il a falu donc que celuy qui est chef des Anges, qui est le Roy de gloire, auquel appartient toute maieste, et devant lequel tout genouil doit estre ployé, ait este comme aneanti, et que non seulement il ait este du rang commun des hommes, mais qu'en son lignage il y ait eu une chose si vileine, comme nous le voyons d'un inceste. Et quand il est apparu au monde, nous voyons comme il a este vilipendé de tous, ainsi qu'il est dict au Pseaume, qu'il a este un ver et non pas homme, qu'il a este en mocquerie et en fable, non pas seulement aux plus grans, et à ceux qui vouloyent estre reputez honorables: mais du commun populaire mesme. Voyla donc ce que nous avons à retenir sur ce passage: c'est asçavoir que nostre Seigneur Iesus Christ n'a point vestu chair humaine pour acroistre sa dignite: mais plustost que s'estant abaissé il a voulu quasi estre aneanti du tout. Et c'est afin que nous puissions nous asseurer sur luy avec plus grande fiance: car nostre infidelite nous sollicite tousiours à nous eslongner de Dieu. Et c'est grand chose, que d'autant plus qu'il approche de nous, il semble que nous conspirions d'en reculer. Et de faict, voyla comme en la Papaute on s'est plongé en tant d'abysmes de superstitions comme si nostre Seigneur Iesus Christ n'estoit point la voye pour nous conduire à Dieu son Pere, selon qu'il le declaire. Quand donc il n'y auroit sinon toute maiesté au lignage de nostre Seigneur Iesus Christ, nous pourrions prendre occasion par là de dire que nous ne sommes pas dignes de nous remettre entre ses mains, et en sa conduite: mais quand nous voyons qu'il a voulu prendre une partie de nos opprobres, en cela cognoissons-nous qu'il s'est tellement conioinct avec les povres pecheurs, et ceux qui meritoyent d'estre reiettez pleinement de Dieu, que

telle vengence sur sa teste, que tout le peuple pouvoit estre desconfit par les incredules. Son subiet, qui expose sa vie pour luy contre ses ennemis, voire luy qui estoit un homme vaillant et renommé, renonce à soy et à toutes ses commoditez pour servir à son Roy, et à tout le peuple: cependant on luy ravit sa femme: il est deshonoré. Et mesmes David le fait appeler vers soy: et quand il ne peut luy persuader d'habiter avec sa femme, il songe un autre mal pour couvrir son peche. Il oit ceste response qui luy devoit faire rompre le coeur cent fois, quand Urie dit, Ia Dieu ne plaise que ie m'en aille maintenant coucher à mon aise, cependant que l'armee de Dieu est en danger, et que nos freres sont au combat: non, ie ne le feray point. Et toutesfois David sur cela persiste encores: il est là comme abruti, les yeux luy sont tellement bandez, qu'il oublie toute crainte de Dieu et toute foy et loyauté, et mesmes toute honnesteté entre les hommes. Car il va commander que cest homme, lequel il avoit experimenté si loyal envers luy, soit là massacré des ennemis, et des incredules, et cependant il iouit de sa femme. Quel commencement de mariage est cela? Il n'y a que toute vilenie, voire abomination infernale. Ainsi donc, quand on aura bien regardé à David, on ne dira pas qu'il soit digne d'estre yci renommé Roy. Il est vray qu'en tout le reste de sa vie il a esté comme un Ange de Dieu entre les hommes: car mesmes Dieu luy rend ce tesmoignage qu'il l'a trouvé selon son coeur: et quand l'Escriture en parle, elle met seulement ceste exception-là, Excepté le cas d'Urie: en tout le reste il a cheminé si droitement que sa vie a esté comme une reigle de perfection. Mais il est yci question de sa genealogie, comment c'est que Salomon a esté engendré, et quelle a esté sa mere. Or notamment l'Evangeliste dit *qu'elle estoit femme d'Urie*, pour monstrer le crime detestable de David.

Et ainsi revenons tousiours à ce poinct, c'est à sçavoir que quand Dieu a dressé le Royaume au peuple d'Israel, et qu'il a voulu qu'il fust image et figure du Royaume eternel de son Fils, que cela n'a point este fondé sur nul merite des hommes, ne sur rien qu'ils puissent apporter: mais que Dieu a voulu monstrer que son bras a tout fait. Comme aussi Isaie en parle, quand il est question du salut du genre humain, que Dieu a regardé çà et là s'il trouveroit aide, et qu'il n'en a point trouvé. Il a donc falu qu'il se soit armé de son bras et de sa iustice, dit-il. Voyla comme derechef nous sommes yci enseignez d'oster toutes fausses imaginations qui nous viennent en la teste, quand nous magnifions les creatures, et quasi que nous les opposons à Dieu, afin que sa bonte soit obscurcie d'autant, et qu'il n'ait point la louange qui luy est deuë. Ainsi que tout soit mis bas, et qu'il n'y ait que sa seule misericorde et gratuite, sur laquelle chacun s'appuye, et que nous ayons là tous nos yeux fichez. C'est donc derechef ce que nous avons à noter. Or cependant entre les Rois qui sont yci nommez, il y en a eu les uns idolatres, les autres pleins de cruauté et de tyrannie, les autres vileins et dissolus en leur vie. Apprenons donc encores tant mieux que nostre Seigneur Iesus Christ s'est ainsi meslé parmi les pecheurs pour nous attirer à soy: et combien qu'il fust sans macule, qu'il ait este l'Agneau de Dieu pour estre sacrifié en toute pureté, et que pour ceste cause il a este conceu du S. Esprit, neantmoins qu'il a voulu estre ainsi conioint avec les pecheurs, à ce que nous ne craignions point de nous adresser à luy tout privément, et que nous cognoissions que S. Paul ne dit pas sans cause, que c'est une parole certaine et infallible qu'il est venu pour sauver ceux qui estoyent du tout damnez: comme aussi il le proteste qu'il est venu pour les brebis qui estoyent esgarees et perdues de la maison d'Israel: et puis, qu'il est medecin, qu'il est venu non pas pour les sains, mais pour les malades: puis, qu'il est la vie, qu'il est venu pour rendre la vie à ceux qui estoyent trespassez auparavant. Que nous cognoissions donc cela, quand il est question d'avoir nostre retraite à Dieu, sçachans que nostre Seigneur Iesus Christ est descendu iusques à nous, et qu'il a voulu prendre nos infirmitez sur soy, afin de nous y secourir.

Voyla donc d'un costé ce que nous avons à observer. De l'autre, nous voyons que c'est d'estre simplement du parentage de nostre Seigneur Iesus Christ, ou d'avoir quelque accointance avec luy selon le monde seulement: que cela n'est que vanite et fumee. Et pour ceste cause, quand une femme de la tourbe s'escria, Bien-heureux est le ventre qui t'a porté, et les mammelles qui t'ont alaitté: voire (disoit-il) mais plustost bien-heureux sont ceux qui oyent la parole de Dieu, et qui la gardent. Il n'est point question là de magnifier la vierge Marie: comme les Papistes en font une idole, d'autant qu'elle a porté le Fils de Dieu: et de toutes ses vertus, quasi elles leur sont ensevelies. Quand ils veulent bien louer la saincte Vierge, il n'est pas question de la crainte de Dieu qui a este en elle, ni de l'humilite, ni de la foy et de l'obeissance, et choses semblables: mais elle sera Royne du ciel, porte de paradis, et la vie mesme: bref tout ce qui appartient à nostre Seigneur Iesus Christ, ils luy donnent: et cependant voyla le Fils de Dieu qui est despouillé de l'honneur qui luy a este attribué de Dieu son Pere: tout cela est mis comme en proye. Et sur quoy s'arrestent les Papistes? Sur ce qu'elle a porté Iesus Christ en son ventre. Voire, mais luy de son costé contredit, et

fois. Puis que nous avons cela pour en estre munis, et que Dieu veut que nostre foy soit victorieuse par dessus toutes les alarmes de Satan, que nous ne soyons point si lasches d'estre espouvantez pour tout quitter, quand nous voyons que l'Eglise ne florit point, et qu'il n'y aura pas telle prosperite au royaume de nostre Seigneur Iesus Christ comme elle seroit à desirer. Voyla donc pour un item. Et au reste, nous sommes advertis quant et quant, que Dieu besongne à sa façon, et non point à la guise des hommes: c'est à dire que ses oeuvres seront trouvees tousiours estranges. Car s'il tenoit une façon ordinaire en tout et par tout, nous ne penserions point que sa main y eust passé. Car nous voyons mesmes, comme les gens profanes et les incredules ont tousiours ce mot de nature en la bouche, comme si Dieu n'estoit rien. Quand ils voyent que le soleil se leve et se couche tous les iours, qu'ils voyent les saisons de l'annee retourner chacun en leur ordre: et bien, Nature, nature. Ils sont tousiours arrestez à ce qu'ils voyent yci bas: comme quand la terre produit substance pour la nourriture des hommes, ils s'amusent là, et n'est point question de Dieu. Et pourquoy? Cela leur est tout accoustumé. Or voyla une ingratitude bien vileine. Si donc Dieu, quand il est question du salut eternel de nos ames, tenoit tousiours une façon qui nous fust commune, et que nous peussions conprendre en nostre sens, il est certain que sa louange en seroit obscurcie de beaucoup. Car nous sommes si mescognoissans, qu'il semble que de propos deliberé nous cherchions occasion d'ensevelir toute sa vertu. Et pourtant il nous faut estre estonnez, quand Dieu a besongné par dessus toute opinion humaine, et qu'il surmonte tout ce que nous pourrions apprehender: bref, il faut que ses oeuvres soyent miraculeuses, afin de nous ravir en estonnement.

Voyla ce que nous avons à retenir de ce passage. Dieu eust bien garenti, s'il eust voulu, son peuple, que ses ennemis eussent este tousiours repoussez, comme il avoit fait long temps: mais quoy qu'il en soit, il a voulu que le temple ait este bruslé, que la ville de Ierusalem ait este rasee, que le pays ait este desert, pource qu'il avoit este pollu par tant d'enormitez que les Iuifs commettoyent. Il avoit là dressé l'autel où il vouloit que les sacrifices luy fussent offerts, et il n'en est plus question ni nouvelles. Voyla le peuple qui non seulement est transporté en païs loingtain, mais on les escarte comme la paille au vent, que cela est ietté de costé et d'autre. Voyla donc ce peuple qui est en telle confusion, comme si on avoit dechiqueté le corps d'un homme, et qu'on l'eust ietté ça et là en l'air, et en l'eau, et sur la terre par petis morceaux, apres qu'il auroit este ainsi divisé par le menu. Voyla quel estoit l'estat et condition de l'Eglise, quand les Iuifs ont este transportez en Babylone. Mais quoy qu'il en soit, Dieu n'a pas laissé de relever encores ce sceptre de David, comme il l'avoit desia declairé par ses Prophetes: c'est qu'il faloit que ce siege royal fust abatu, et que puis apres Dieu le recueillist comme d'une masure pour le reedifier. Voyla comme en parle le Prophete Amos. Et aussi Isaie monstre qu'il faloit que ce royaume fust aneanti, quand nostre Seigneur Iesus Christ seroit envoyé pour le salut du monde. Car il ne l'appelle point fils de David: mais il dit fils de Iessé, qui a este un povre homme des champs, où il n'y avoit ni honneur ni reputation. Ainsi donc nous voyons comme Dieu a besongné d'une façon qui estoit cachee aux hommes, et leur estoit du tout incognue: afin que nous apprenions d'adorer sa vertu en toute reverence et humilite: et quand il est question d'esperer en luy, que nous ne regardions point çà et là s'il y a moyen, que nous n'entrions point en disputes pour nous enquerir, Sera-il possible? comment est-ce que cela adviendra? quelle en seroit l'issue? Non, non: mais que nous ayons les yeux fermez à toutes telles choses, et que nous embrassions les promesses de Dieu avec une telle foy et certitude, que nous facions ceste conclusion, que quand le ciel et la terre se devroyent mesler ensemble, que nous ne laisserons pas toutesfois d'aller tousiours nostre train, et de faire cest honneur à Dieu d'adiouster foy à sa simple parole. Et ainsi, quand nous serions cent fois en la mort, qu'il nous pourra vivifier: et quoy que nous soyons esbranlez et agitez çà et là par diverses afflictions, que nous serons soustenus de luy, et qu'il sera nostre garent. Voyla (di-ie) comme au milieu de tous les abysmes où nous pourrions tomber pour estre engloutis, neantmoins qu'il faut que nostre foy surmonte, et qu'elle soit dressee au ciel, comme Dieu nous y appelle par sa parole: que nous aspirions à luy, sçachans qu'encores que nous ne voyons pas comme il nous doit sauver, et mesmes qu'il semble qu'il n'y ait plus d'ordre: toutesfois qu'il est fidele, et qu'il accomplira tout ce qu'il nous dit, encores que ce soit par des moyens estranges. Voyla donc ce que nous avons à retenir touchant ceste captivite de Babylone.

Or il y a yci une difficulte que nous toucherons en passant, afin que nul ne s'y trouve empesché: non pas qu'il nous y falle arrester beaucoup: car il nous faut insister plustost sur ce qui est d'utilite et d'edification. Quoy qu'il en soit, il sera bon de le declarer, afin que nul ne se trouble en ce que S. Matthieu est different d'avec S. Luc: pource que S. Luc ne fait nulle mention de Salomon ne de ses successeurs: et tant y a neantmoins que Salomon a este le vray heritier de David. Et

comment donc Iesus Christ n'est-il descendu de là? Car il ne semble point qu'il doyve estre reputé le Christ de Dieu, sinon qu'il soit venu de ceste lignee. Mais l'Escriture ha ceste façon assez frequente, de prendre le lignage qu'on appelle legitime, qui ne sera pas neantmoins naturel: comme si elle laissoit le lignage naturel. Et de faict nostre Seigneur Iesus Christ n'est pas engendré de Salomon: mais de Nathan. Et pourquoy donc est-il nommé fils de David par la lignee de Salomon? Pource que la couronne estoit comme cachee, par maniere de dire, en une maison privee pour un temps, iusques à ce qu'elle ait este relevee aucunement en Salathiel et Zorobabel. Apprenons donc qu'il n'y a point de contrariete entre les deux Evangelistes, quand l'un descrit la genealogie de nostre Seigneur Iesus Christ du costé de Nathan, et l'autre du costé de Salomon. Car l'un ha esgard à deduire sa genealogie selon le lignage naturel, et l'autre selon le lignage legitime: c'est à dire du droict royal et de la dignite de la couronne. Car Dieu vouloit qu'en la personne de Iesus Christ tout ce qui avoit este predit de Salomon fust accompli et verifié. Or nous voyons encores derechef en cela, comme Dieu n'usera pas de grandes pompes à la façon des hommes. Car quand ils ont quelque entreprinse, ils feront de grans appareils, ils feront grand bruit. Et mesmes nous voyons, qu'un artisan ne pourra point enfiler son aiguille, ni coudre un poinct, qu'il ne remue les bras, qu'il ne soit assis, ou qu'il ne se remue en quelque autre façon. Or Dieu n'a point toutes ces monstres en ses oeuvres: il les fait comme en cachette, en sorte qu'on n'en apperçoit rien. Mais il est besoin en cela que nous venions à la foy, pour cognoistre qu'avec le temps Dieu nous manifestera ce que iamais nous n'eussions pensé.

Ainsi donc cognoissons, que desia en la personne de David Dieu a voulu que la lignee de nostre Seigneur Iesus Christ declinast, sans toutesfois que la promesse fust abolie: car elle a eu tousiours sa vigueur, voire selon l'ordre que nous avons desia declaré. Mais quoy qu'il en soit, nostre Seigneur Iesus Christ en sa genealogie n'est pas si apparent comme les gens de ce monde le voudroyent: et on voit qu'il procede de gens qui n'estoyent pas en grande reputation, selon qu'ils estoyent descendus du roy David: mais c'est afin que nous cognoissions tousiours que sa vertu nous est incomprehensible pour esperer en icelle: et que nous ne soyons point adonnez tellement à tout ce qui se presente devant nos yeux, que nous ne le magnifions, sçachans que nostre foy doit surmonter tout le monde, ou ce ne seroit plus foy. Car il faut, comme la parole de Dieu surmonte les cieux, qu'aussi elle nous conduise iusques là: et que nous permettions à Dieu de besongner selon sa puissance et son conseil, tellement que nous soyons comme povres aveugles, sinon d'autant qu'il nous illumine, afin de luy rendre la louange qu'il merite quand il aura ainsi surmonté toute nostre opinion. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir.

Or il faut venir pour conclusion à ce que S. Luc dit, qu'Adam a este fils de Dieu. Nous avons desia monstré par ci devant que S. Luc a eu un autre but que S. Matthieu, et divers. Car S. Matthieu s'est arresté à la seule lignee d'Abraham, pource que la promesse avoit là commencé. C'estoit comme la fontaine et la source de la benediction que le monde devoit esperer. S. Matthieu donc s'est contenté de nous representer Iesus, comme celuy auquel on peust voir que Dieu a este fidele et loyal en ce qu'il a promis à son serviteur Abraham, et depuis reiteré David. Nous voyons cela: ainsi il nous faut conclure (comme il a este dit du commencement) que Iesus Christ le fils de David et fils d'Abraham a este aussi nostre Redempteur, et en pouvons estre tout asseurez et resolus. Mais sainct Luc nous a voulu monstrer que la grace qui a este apportee par le Fils de Dieu, s'estend en general à tout le monde. Et de faict, que seroit-ce si nous n'avions que la genealogie de S. Matthieu? Ce seroit pour nous fermer la porte, que iamais nous ne pourrions entrer en la maison de Dieu, nous n'aurions nulle conionction avec Iesus Christ. Il est vray qu'il auroit prins chair humaine: mais il y auroit une muraille bien espesse qui nous separeroit de la lignee d'Abraham. Car nous sommes descendus des Payens. Nous estions estrangers de l'Eglise de Dieu, nous estions sans aucune promesse, sans Dieu mesme: car il s'estoit alienó de nous, pour dire qu'il ne vouloit point que nous fussions participans des biens spirituels qui estoyent reservez comme un thresor à ses enfans. Mais quand d'un costé nous voyons que Iesus Christ nous est yci declaré fils d'Abraham, cognoissons qu'il est le Redempteur promis: quand de l'autre costé il est appelé fils d'Adam, cognoissons que le bien qu'il a acquis n'est pas seulement pour une petite poignee de gens: mais pour tous, depuis le plus grand iusques au plus petit, et que vrayement nous avons part et portion à ce salut qu'il nous a merité envers Dieu son Pere par son obeissance, que nous sommes lavez et nettoyez par son sang, que l'heritage qui luy appartient de nature, nous est communiqué par adoption gratuite. Voyla donc ce que nous avons à observer, quand S. Luc nomme yci le premier homme duquel nous sommes tous descendus. Et en cela voyons-nous la providence du S. Esprit. Car Dieu a voulu prouver nostre salut en Iesus Christ, non point par la bouche d'un seul Evangeliste: mais il a

distribué à chacun sa portion, tellement qu'il a voulu que S. Matthieu nous fust tesmoin que Iesus Christ estoit la semence benite qu'Abraham avoit esperee, suyvant la promesse. S. Luc nous vient declairer que toutesfois cela n'empesche point que nous ne soyons conioints à luy, et que nous ne soyons tous ensemble recueillis en son corps: car il est fils d'Adam mesme. Et pour ceste cause il est dict, *qu'Adam a esté fils de Dieu*, pour exprimer qu'il ne se faut point esbahir si Dieu a voulu racheter tout le genre humain. Et pourquoy? Car nous sommes sa facture. Il est vray qu'il faut qu'il nous reforme: car nous sommes tant desfigurez qu'il nous desadvoue, comme nous avons veu ces iours passez, quand il dit qu'il se repent d'avoir fait l'homme. Nous sommes donc reiettez de Dieu pour le peche qui est en nous: mais cependant si est-ce qu'Adam n'est pas nommé fils de Dieu sans cause: car Dieu l'avoit creé et formé. Or puis que nous sommes descendus de luy: maintenant que nous sommes trebuschez en telle perdition qu'il nous y faudroit perir, que le diable nous tient captifs, et que nous sommes condamnez à mort eternelle, se faut-il esbahir si Dieu nous regarde en pitie, et s'il veut subvenir à nostre calamite? Car il nous a formez en la personne d'Adam en telle purete, que nous sommes reputez pour ses fils. Il est vray que ç'a este à bon droict qu'il nous a desheritez: mais il nous veut remettre en l'heritage, comme un pere qui rappelle ses enfans. Nous voyons donc comme en tout et par tout le Sainct Esprit ne nous a point voulu amuser à des speculations inutiles: mais nous amener là, que nous ayons acces privé à nostre Seigneur Iesus Christ, et que nous ne doutions point que tousiours il ne nous conduise à Dieu son Pere, qu'il ne nous y donne bonne entree et ouverture, et qu'il ne face que toutes nos requestes seront exaucees, et en la fin qu'il ne nous face parvenir à ceste felicite de gloire, quand Dieu nous recognoistra pour ses enfans, afin que nous iouissions de l'heritage du Royaume celeste, comme il nous l'a promis.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

VINGTETUNIEME SERMON.

MATTH. Ch. I.

18. *Or la nativité de Iesus Christ a este telle: Comme Marie sa mere fut fiancee à Ioseph, devant qu'ils fussent ensemble, elle fut trouvee enceincte du Sainct Esprit.* 19. *Adonc Ioseph son mari, d'autant qu'il estoit iuste, et ne la vouloit point diffamer, la voulut secretement delaisser,* 20. *Mais comme il pensoit ces choses, voyci, l'Ange du Seigneur s'apparut à luy par songe, disant, Ioseph fils de David, ne crain de recevoir Marie pour ta femme: car ce qui est conceu en elle, est du Sainct Esprit.* 21. *Et elle enfantera un fils, et appelleras son nom Iesus: car il sauvera son peuple de leurs pechez.*

Comme nous avons este enseignez par ci devant, que nostre Seigneur Iesus Christ a este fait vray homme, et Dieu manifesté en chair, afin que nostre foy peust estre appuyee sur l'union fraternelle qui est entre luy et nous, aussi maintenant derechef il nous est monstré qu'il a este separé du rang commun des hommes. Car il a este tellement fils d'Adam, c'est à dire, descendu de la semence humaine, que toutesfois ce n'a pas este d'une façon vulgaire: mais il a este conceu du S. Esprit. Car il est la fontaine dont il nous faut estre purgez de toutes nos macules. Et comment pourroit-il donner purete aux povres pecheurs, sinon qu'il eust toute perfection en luy? Il y a donc eu deux choses requises au Fils de Dieu pour faire office de Redempteur envers nous, c'est que d'un costé il fust uni à nostre nature, et mesme qu'il fust fait vray homme subiet à toutes nos fragilitez, excepté peche, pour en avoir pitie et compassion, et aussi pour rendre obeissance à Dieu son Pere, ayant pris une condition servile, comme S. Paul en parle, ayant este fait subiet à la Loy, et l'ayant mesmes accomplie du tout. Il faloit cela: et cependant qu'il fust exempté de tout peche, et qu'il n'y eust nulle pollution en luy. Car il n'a pas este semblable (comme dit l'Apostre en l'Epistre aux Hebrieux) aux Sacrificateurs anciens qui ont offert sacrifice pour leurs pechez, et consequemment pour ceux de tout le peuple: mais il s'est offert soy-mesme, non pas pour besoin qu'il en eust, ne pour recompense d'aucune faute qu'il eust commise, mais il a payé ce qu'il ne devoit point, il s'est constitué plege pour nous. Voyla ce qui nous est yci recité par S. Matthieu, c'est asçavoir cest article de nostre creance, que Iesus Christ a este conceu du S. Esprit.

Desia nous l'avons veu en l'Evangile selon S. Luc: mais yci il y en a une declaration plus ample. Car ci dessus il a este dit que l'Ange a annoncé à la vierge Marie, qu'elle concevroit le Fils de Dieu, qui devoit estre Redempteur du peuple: mais maintenant ce message est conferme en la personne de Ioseph. Et cela est pour nous ratifier ce que desia nous avons veu, afin que nostre foy en soit plus certaine. Car voyci deux tesmoins autentiques, asçavoir S. Matthieu et S. Luc, qui en prononcent comme d'une bouche. Puis voyci d'un costé la vierge Marie qui a este certifiee par l'Ange, et Ioseph aussi à son tour: et Dieu les a ordonnez afin que nous eussions pleine certitude de ce qui estoit requis pour nostre salut.

Or il est dit *que la naissance de nostre Seigneur Iesus a este telle.* Non pas que S. Mat. recite l'histoire de la nativité: mais il nous monstre comme Iesus a este cognu par Ioseph estre Fils de Dieu. Car *Ioseph* (dit-il) *ayant espousé la vierge Marie, combien qu'encores il n'habitast point avec elle,* et qu'ils ne fussent point entrez en mesnage, *s'apperceut qu'elle estoit enceinte.* Or S. Luc dit bien (et s'accorde avec S. Matthieu) qu'elle a este trouvee enceinte du S. Esprit: mais de Ioseph il est dit qu'il a apperceu qu'elle estoit enceinte, ne sçachant comment. En quoy nous voyons que la saincte Vierge a eu ceste modestie en soy, de n'oser pas mesmes publier ce qui luy avoit este testifié d'enhaut. L'Ange avoit este envoyé de Dieu, et toutesfois elle le taist. Elle est bien venue vers Elizabeth, pour ce que là Dieu luy donnoit un gage pour s'asseurer tant mieux, et pour avoir comme un memorial pour soy en ce qui avoit este fait en Elizabeth: et mesmes il y avoit la Prophetie que nous avons veuë par ci devant, qui luy servoit de beaucoup. Mais quoy qu'il en soit, elle n'ose pas manifester ce qui luy avoit este dit en secret, et le garde comme un thresor, iusqu'à ce que le temps opportun soit venu: et souffre plustost d'estre en ignominie et opprobre entre les hommes, comme une paillarde, tellement que Ioseph en a eu ceste opinion-là. Elle souffre donc plustost d'estre ainsi vilipendee, que de s'avancer outre sa mesure, d'autant que ce n'estoit pas à ceste condition que l'Ange luy a apporté ce message, qu'elle le divulgast par tout: mais il faloit qu'elle attendist l'heure: et l'office ne luy avoit point este baillee de Dieu qu'elle deust annoncer l'Evangile: mais elle se dispose à recevoir toutes les ignominies qu'il plairoit à Dieu, iusques à ce que son integrite fust cognue, et que Dieu mesme mainteinst l'honneur et la maieste de son Fils unique.

Or notamment il est dit *que Ioseph estant iuste, et toutesfois ne voulant point diffamer la vierge Marie sa femme espouse, se resout de se retirer* et de s'enfuir comme en cachette. Notons bien que ceste louange qui este donnee à Ioseph d'estre iuste, emporte qu'il ne veut point souffrir qu'une femme soit paillarde, et que cela soit caché par sa faute. Il ne peut avoir autre opinion, iusques à ce qu'il luy soit revelé du ciel, que sa femme est enceinte par la vertu secrete du S. Esprit. Il ne peut, di-ie, concevoir, sinon qu'elle est paillarde. Si là dessus il eust habité avec elle, et que cela fust demeuré ainsi, il est certain qu'il estoit comme macquereau, et qu'il cachoit le mal en le nourrissant. Voyla donc un crime, lequel ne pouvoit point estre caché par Ioseph, d'autant qu'il est iuste, c'est à dire qu'il craint Dieu, et ha en recommandation l'integrite. Il ne veut donc point user de ceste vilenie, c'est à sçavoir qu'il ensevelisse le peche, et qu'il soit cause que le mal demeure ainsi impuni. Il ne veut point consentir à cela, et toutesfois d'autant qu'il ha aussi quelque humanite, et qu'il aime la vierge Marie qu'il a fiancee, et qu'aussi il n'y a nulle doute qu'il ne trouvast des vertus excellentes en elle, il est retenu en sorte que le voyla en de terribles destresses. D'un costé il conclud qu'il ne luy est point licite de cacher le mal. Et d'autre costé aussi il pense, Que sera-ce si ie diffame ceste povre fille, et que ie la meine à la mort? Car c'estoit un crime mortel en ce temps-là que l'adultere: et autant en estoit-il des filles espousees, qui n'estoyent point encores en mariage: depuis qu'elles avoyent promis la foy, elles estoyent punies capitalement comme les femmes mariees. Or Ioseph ha cela en horreur, qu'à son rapport ceste povre fille meure. Ainsi donc il tient une voye moyenne, qu'il aime mieux se bannir de soy-mesme, et se retirer hors du pays, et estre quelque part incognu, et besongner là de son art, et vivre povrement comme un homme fuytif. Il aime donc mieux cela, que de diffamer sa femme. Yci nous avons à recueillir que nous ne devons point cacher le mal pour le nourrir. Il est vray que nous ne sommes point obligez, quand nous aurons apperceu quelque chose en secret, de l'aller incontinent crier par les rues: car il y a beaucoup de fautes qu'on viendra declarer privement. Et voyla pourquoy S. Iaques dit qu'il nous faut confesser nos offenses les uns aux autres, afin que nous soyons incitez à prier pour celuy qui nous aura descouvert son affliction. Si donc quel qu'un me vient descouvrir une infirmité qu'il aura en soy, si ie la vay publier, ie suis cruel et desloyal quant et quant. Mais il est yci question de ne point dissimuler le mal, quand il y auroit mauvaise consequence. Car si Ioseph eust accepté un enfant qui n'estoit pas sien, voyla tout ordre perverti, et c'est une chose detestable que de supposer ainsi une fausse lignee. Il y avoit donc cest item. Et puis apres quand Ioseph eust enduré

un tel mal, et s'en fust teu, il estoit vraysemblable que tousiours c'eust este de mal en pis. Il estoit donc cause de beaucoup d'autres offenses qui se fussent commises, sinon qu'il eust prevenu. Brief, nous voyons yci un moyen entre une sotte compassion que plusieurs auront, et une rigueur trop excessive dont les autres seront entachez. Car il nous est difficile de tenir mesure, quand nous devons reprendre les fautes d'autruy, ou que nous les devons manifester. Les uns y vont à l'estourdie, les autres seront menez d'affections obliques. Et auiourd'huy comment est-ce que ce zele se monstrera en la plus grande multitude? C'est que les uns seront aux escoutes, et leur semble qu'ils auront beaucoup fait quand ils pourront descouvrir quelque chose cachee. Les autres viendront tout esventer: en sorte qu'on voit qu'il n'y a nulle charite. Il est dit que la charite couvre multitude de pechez: non pas seulement une faute ou deux, mais beaucoup. Or tels zelateurs qui ne peuvent rien endurer, et qui sont un grand tintamarre, excedent mesure, et monstrent qu'ils sont trop inhumains. Au contraire, il nous faut tousiours observer ce qui est dit par S. Paul. Il ne veut pas que nous flattions ceux qui ont failli, ni couvrions leurs fautes, mais qu'en les corrigeant nous usions de douceur et de mansuetude. Et pourquoy? Qu'un chacun regarde (dit-il) s'il n'ha point aussi bien quelque tentation. Ainsi nous avons besoin qu'on nous supporte, et qu'on use envers nous de ceste mesure-là. Mais quoy qu'il en soit, si ne faut-il pas, quand nous aurons reprimé cest exces-là où plusieurs faillent, que cependant nous taschions de couvrir les vices: car nous serions coulpables. Quiconque cache une chose qui doit estre publiee, tant pour le bien commun, que pour l'exemple lequel il ne doit point celer, il est complice du mal, comme un receleur sera complice d'un larron. Il nous faut donc avoir tellement ce zele qui nous conduise à corriger le mal, que cependant nous n'oublions point que c'est de pitie et de douceur fraternelle: et aussi d'autre costé il nous faut estre tellement humains à pardonner, que ce ne soit pas pour cacher les vices, et pour empescher qu'il n'y ait point de correction: mais il faut tousiours que les scandales soyent ostez, qu'on ne souffre point que le mal pulule. Voyla où il nous en faut venir et les uns et les autres. Et nous aurons beau prendre des excuses, ce sera se couvrir d'un sac mouillé, quand les uns diront, De moy, ie ne puis souffrir une telle chose, et cependant nous serons aveugles en beaucoup de fautes que nous aurons commises, et nous voudrons satisfaire à Dieu en prenant garde sur les autres. Là donc nous aurons beau alleguer nostre zele: car il est certain que nous ne tenons point une regle de charite, laquelle doit dominer sur tous nos actes. Apres, les autres pourront bien repliquer qu'ils ne veulent point desesperer les povres personnes, et qu'ils aiment mieux les retirer par douceur: mais cependant si est-ce qu'ils n'auront nul soin ni affection de les ramener au bon chemin, et que plustost ils veulent gagner la bonne grace par flaterie et dissimulation. Apprenons donc à l'exemple de Ioseph, de n'oublier point la iustice et droiture, pour l'amitie que nous aurons aux personnes: et aussi de n'oublier point l'humanite quand nous aurons un zele de Dieu qui nous incitera à corriger les pechez.

Voyla donc quant à Ioseph. Or cependant Dieu l'a laissé en tel trouble pour quelque temps. Car si Ioseph eust este adverti de la chose devant le coup, et devant qu'il en eust mal pensé, si Dieu luy eust testifié que sa femme estoit enceinte de l'operation secrete du S. Esprit, ce qui nous est maintenant recité n'auroit pas eu tant de vigueur comme il ha pour nous asseurer de l'article de nostre foy, que Iesus a este conceu du S. Esprit. Voyla donc Ioseph qui est en train de quitter sa femme. Et ainsi en sa personne nous pouvons contempler que le diable eust tasché s'il eust peu, d'aneantir la maieste du Fils de Dieu, et faire qu'il n'eust point este cognu pour Redempteur du monde. Ioseph donc estant tenté par ceste fantasie, a servi à tous fideles d'une grande confirmation. Car auiourd'huy nous n'avons nulle occasion de douter, d'autant que Dieu a permis que Ioseph en ait douté pour nous, et qu'il ait este en angoisse extreme, qu'il ait prins ceste resolution de quitter le pays. Quand toutes ces choses sont advenues, et que Dieu a dissimulé quelque temps, c'est à fin qu'auiourd'huy nous soyons mieux attentifs, et que cela nous soit tant mieux persuadé, que le Fils de Dieu est apparu, non point simplement comme un de la compagnie des hommes, mais ayant este sanctifié dés sa conception. Vray est que nous n'avons pas yci une grande troupe de tesmoins: mais aussi considerons quel thresor ç'a este quand le Fils de Dieu a este donné pour nostre salut. Et ainsi Dieu n'a pas voulu que cela fust du premier coup publié: comme aussi alors tout estoit si confus au monde, qu'il faloit qu'un petit nombre de gens, voire avec le temps encores, cognust le Redempteur qui estoit envoyé. Et d'autre costé Dieu a voulu par ce moyen esprouver nostre obeissance: car il faut que nostre foy soit tousiours fondee en simplicite. Dieu donc n'a point fait sonner les trompettes par tout à fin d'annoncer que le temps de la Redemption estoit venu, et qu'il envoyoit son Fils pour retirer les hommes de la mort. Il a envoyé seulement Iean Baptiste, comme il estoit promis par la bouche d'Isaie le Prophete. Celuy-là donc a exercé sa charge fidelement, comme Zacharie en rend tes-

moignage. Elizabeth aussi en la vertu du S. Esprit en a parlé: et la Vierge a gardé ce qui luy estoit commis en secret iusqu'à ce que le temps opportun fust venu. Tant y a que le Fils de Dieu ha tesmoignage plus que suffisant, sinon que nous soyons ingrats, et que nous resistions à Dieu, reiettans la certitude qu'il nous donne. Et ainsi apprenons de nous contenter de ce qui nous est monstré en l'Escriture saincte pour approbation de la maieste de nostre Seigneur Iesus Christ, et de nous ranger à Dieu, et de nous laisser gouverner par le moyen que bon luy semblera. Et que nous ne soyons point trop fretillans en nos appetis: que nous n'ayons point ceste curiosite trop grande de dire, Ie voudroye que ceci fust adiousté, qu'une telle chose fust mieux cogneuë. Gardons-nous d'une telle audace, et apprenons de nous assuietir à Dieu. Et voyla comme nous serons assez certifiez pour nostre salut, que Iesus Christ est venu pour la redemption des hommes: et nostre foy estant ainsi reglee en simplicite, sera assez forte pour resister à toutes les munitions d'enfer, et à tous les assaux que Satan nous dressera, tellement que toutes les machinations qu'il pourra faire pour la renverser, ne la pourront point esbranler.

Or venons au principal, c'est *que l'Ange est apparu à Ioseph en songe*, cependant qu'il estoit en ceste consideration que i'ay dite, et qu'il s'apprestoit de s'en aller en pays lointain, et se bannir de sa maison et de sa famille. L'Ange donc luy apparoist. Par cela nous voyons qu'il est besoin que Dieu pour un temps nous laisse agitez de plusieurs solicitudes, en sorte que nous ne sçachions que devenir, que nous ne voyons nulle issue en nos affaires. Dieu donc cependant nous tiendra là cachez en nos tenebres, et luy qui ha toute perfection de clarte, souffrira que nous soyons comme povres aveugles. Et pourquoy? Il nous fera mieux sentir sa grace, quand il nous donnera à cognoistre par experience que nostre esprit n'est rien, et que nous defaillons en tous nos sens, et en tous nos conseils. Quand (di-ie) nous cognoistrons cela, Dieu sera tant mieux glorifié, et nous serons corrigez de ceste presomption. Car c'est l'un des plus grans vices qui regne entre les hommes, quand ils se gouvernent à leur fantasie, et que tout ce qu'ils ont forgé en leur cerveau leur semble bon, mesmes quand ils veulent qu'on passe par là, et que les autres s'y assuietissent. Il faut que nostre Seigneur purge ses fideles et ses enfans, en leur ostant occasion de se fonder ainsi sur leur prudence: et qu'ils se trouvent en telles perplexitez et angoisses qu'ils n'en puissent plus afin qu'ils apprenent de recourir à luy. Et voyla comme il en est advenu à Ioseph, afin que nous ne pensions pas que Dieu nous ait oubliez du tout et reiettez, si quelques fois nous sommes troublez en telle sorte que nous demourions là comme esperdus: si du premier coup nous ne pouvons pas sçavoir le moyen par lequel nous pourrons eschapper de quelque affaire, et que Dieu nous tienne là en suspens, portons patiemment le tout, et ne doutons point qu'en temps opportun, apres que nous aurons este gouvernez comme povres aveugles, il nous donnera des yeux pour veoir ce qui nous estoit besoin et expedient. Au reste, l'Ange dit à Ioseph, *Fils de David, ne crains point de recevoir Marie ta femme.* Par ce titre il est certain qu'il l'a voulu rendre attentif, comme s'il luy alleguoit les Propheties qui luy estoyent toutes cognues. Car cela estoit tout cõmmun et notoire entre le peuple des Iuifs, que le Redempteur promis devoit estre de la lignee de David. Or ceste lignee-là estoit tellement abatue, qu'il n'y avoit plus ni trace ni marque d'aucune dignite. Car Ioseph estoit un povre charpentier, et neantmoins il estoit de ceste lignee royale dont devoit sortir le Redempteur du monde: les autres n'estoyent pas plus riches ne plus honorables. Or voyci une ouverture qui luy est donnee, quand l'Ange le nomme *Fils de David:* comme s'il disoit, Qu'il te souvienne quand Dieu a dit qu'il auroit pitie de de son peuple pour le racheter, qu'il a declairé que ceste grace viendroit de la race de David. Il est vray qu'auiourd'huy tout est en ruine et confusion, il n'y a plus lustre ne monstre: mais quoy qu'il en soit, Dieu n'a point mis en oubli ce lignage lequel il a beni pour un coup, et lequel il a dedié pour apporter le Redempteur du monde. Ainsi donc cognoy ce bien qui t'a este reservé, et l'honneur que Dieu t'a fait, quand il a voulu que tu sois descendu de ceste maison royale de David: et maintenant cognoy aussi que les promesses qui ont este donnees, ne sont point vaines: et que Dieu est ferme en son propos, et que iamais on n'est abusé s'attendant à luy.

Ainsi donc il adiouste puis apres, *que la Vierge enfantera un fils, et commande à Ioseph de le nommer Iesus, d'autant qu'il sauvera son peuple de leurs pechez.* Cependant qu'une femme est enceinte, combien qu'il y ait quelques coniectures par fois de fils ou de fille, tant y a que nul n'en peut estre asseuré. L'Ange donc fait yci office de Prophete, afin que Ioseph ait desia une signature (par maniere de dire) pour estre mieux asseuré quand il verra que la vierge Marie sa femme enfantera un fils. Car cela ne pouvoit estre deviné auparavant: et l'Ange en parle en telle sorte, que Ioseph cognoist qu'il est envoyé de Dieu. Voyla donc qui luy a beaucoup servi: et auiourd'huy il nous est aussi bien utile. Car combien que ce message ait este apporté en privé à Ioseph, tant y a qu'il est escrit pour nous, et Ioseph nous en est tesmoin.

Et Dieu veut qu'auiourd'huy ceste prophetie soit cognue, afin que nous en soyons edifiez, et que nous recevions nostre Seigneur Iesus Christ comme nous estant presenté de la main de Dieu son Pere, voire devant sa naissance, et du temps qu'il estoit encore caché au ventre. Mais ce qui s'ensuit est de plus grande importance: c'est asçavoir qu'il est commandé a Ioseph d'appeler le fils qui sera enfanté, *Iesus*. La raison est aussi assignee, c'est asçavoir, *qu'il sauvera son peuple de leurs pechez*, Or en premier lieu (comme il a este traitté ci dessus), nous voyons que le nom de *Iesus* n'a pas este imposé à nostre Redempteur à la volee, ni comme les enfans seront nommez souvent à la devotion de leurs peres: mais c'est un nom procedé de la bouche de Dieu. Cognoissons donc qu'il emporte son effect, comme il est yci nommé. Iesus, c'est autant comme Sauveur: car il vient d'un mot qui signifie Sauver. Voyla donc le Fils de Dieu qui est intitulé Sauveur, pour monstrer que ce n'est point en vain qu'il vest nostre nature, pour estre fait homme, mais que c'est pour nostre salut. Or il est besoin que ceci nous soit tellement resolu, que nous puissions batailler contre le diable, et contre le monde, et contre tout ce qui nous pourroit venir en avant pour obscurcir la gloire du Fils de Dieu. Voyla pourquoy il nous est bien requis de sçavoir que ç'a este Dieu qui a imposé ce titre à nostre Redempteur, qu'il a voulu qu'il veinst en qualite de Sauveur. Car ce n'eust pas este assez qu'il nous soit donné: mais il faut que nous cognoissions pourquoy et à quelle fin, quelle est sa vertu envers nous, et quels sont les biens qu'il nous a apportez. Voyla donc quant à l'authorite qu'il est besoin que nostre foy soit fondee en Dieu. Car quand nous serons sortis de là, il est certain qu'il n'y aura plus nulle certitude. Or ceste verite ne se trouvera qu'en Dieu. Il est vray qu'elle sera bien espandue par tout: mais c'est comme les rayons du soleil qui s'espandent par tout le monde: cependant quoy qu'il en soit la clarte vient de ce corps qui est là haut. Ainsi il y a ceste verite, laquelle nous descoule de celuy qui en est la seule fontaine et source, c'est asçavoir de Dieu. Voyla donc ce que nous avons à observer, toutesfois et quantes que ce mot de Iesus est prononcé, que nous sçachions qu'il n'a point este inventé à l'appetit des hommes: mais que Dieu a voulu monstrer et exprimer pourquoy il nous donnoit son Fils unique. Il est vray qu'anciennement sous la Loy il y en a eu qui ont este appelez de ce nom: mais c'estoit comme en ombrage. Voyla Iosue qui a introduit le peuple en l'heritage et possession de la terre de Chanaan: il avoit ce nom là. Car ce que nous prononçons Iesus, c'est Iosué. Et d'aucuns fantastiques ont monstré leur ignorance, voulans yci faire des subtils: car ils alleguent que ce n'estoit pas une chose raisonnable, que ce nom-là eust este commun à des pecheurs: voire, mais de tout temps ce que les Hebrieux ont prononcé *Iesoa*, les Grecs ont prononcé *Iesus*. Ainsi ç'a este une pure sottise, de vouloir là entrer en telles speculations. Et pourtant, qu'il nous suffise que sous la Loy aucuns ont bien este ainsi appelez: mais en ombrage et figure. Maintenant c'est un nom qui doit estre reservé au Fils de Dieu. Et ce seroit comme un sacrilege quand on appelleroit auiourd'huy les enfans, Iesus. Et de faict, quand sous la Loy ce nom a este baillé à quelques uns, ce n'a pas este qu'il leur competast ne qu'ils en fussent dignes, ou que la substance et vertu de ce nom se trouvast en leurs personnes: mais c'est comme Moyse a appelé l'autel, Dieu, et Mon aide, et aussi d'autres semblables: c'est à dire qui n'estoyent pas ainsi nommez entre les Iuifs: toutesfois cela estoit pour les nourrir en l'esperance du salut qui leur estoit promis. Mais quand Iesus Christ est manifesté, et que Dieu par deux fois l'a orné de ce titre tant honorable, il n'y a nulle doute qu'auiourd'huy quand ce nom que Dieu a ainsi dedié, seroit profané, ce seroit un blaspheme insupportable, comme quand on appelleroit les enfans Iesus. Or donc retenons ce mot-là: mais d'autre costé poisons aussi ce qui est dit, *Tu l'appelleras:* comme auparavant la Vierge a eu un pareil commandement. Il ne suffit pas donc, que Dieu declare et prononce de sa bouche que son Fils estant fait homme, doit estre appelé Iesus, et recognu pour tel: mais il faut que de nostre costé aussi nous l'appelions: c'est à sçavoir que par foy nous le tenions tel, et qu'il y ait un accord mutuel, et comme une melodie entre ce que Dieu a prononcé, et ce qu'aussi nous declarons et protestons de nostre part. Voyla donc les deux choses qu'il nous faut bien observer sur ce passage: c'est à sçavoir que Dieu est autheur de ce nom Iesus, et cependant si ne veut-il pas parler luy seul: il veut que nous accordions avec luy, et que ce soit nostre gloire: et qu'à pleine bouche nous declarions, que vrayement il est nostre Sauveur, que c'est là où il nous faut reposer du tout, que c'est de luy et de sa grace que nous devons estre rassasiez: comme il dit, Ie vous appelleray mon peuple, et vous respondrez, Tu es nostre Dieu. Il faut donc que nous apprenions à reclamer nostre Seigneur Iesus Christ pour Sauveur, et que nous le cognoissions tel en nostre coeur: qu'il y ait une bonne racine de foy, et qu'ainsi nous facions confession de bouche, et que nous recognoissions la bonte de nostre Dieu. Car celuy est un sacrifice agreable, et de bonne odeur, quand nous protestons qu'il n'a point parlé en vain: mais que nous sentons la vertu et l'effect de tout ce qu'il a dit, et que nous acceptons ce

qu'il nous a declaré, comme si la chose nous estoit toute patente: et que nous ne demandons point meilleure certitude que ce qu'il luy a pleu de nous enseigner.

Or pour conclusion il est dit *qu'il sauvera son peuple de leurs pechez.* En quoy nous voyons que ce nom emporte instruction, et que c'est comme un sommaire de l'Evangile. Les Papistes auront grande devotion à ce mot, et toutesfois et quantes qu'on le prononcera, ils osteront le bonnet de la teste, ils ployeront les genoux, et auront beaucoup d'autres singeries semblables: ils en feront mesmes des charmes, tellement que quand ils auront ce nom-là escrit, il leur semble que c'est pour coniurer Dieu et les Anges et tous les diables. Ils meslent paradis et enfer, et cependant ils ne sçavent de qui ce nom-là a este imposé à nostre Redempteur, ni pourquoy, ni ce qu'il emporte, et quel est le fruit que nous en devons recevoir. C'est donc une pure bestise, mesme c'est un blaspheme et une pollution de ce nom sacré: mais de nostre part laissans ces ceremonies et superstitions, comme c'est un badinage de s'arrester à ces deux syllables: et quand on prononcera le nom de Dieu, de ne faire semblant de rien. Laissant donc telles superstitions, que nous recevions l'instruction qui nous est yci donnee, c'est à sçavoir qu'il ne suffira point de cognoistre que Iesus Christ est Dieu et homme: mais qu'il nous faut sçavoir à quelle charge et condition il nous a este envoyé de Dieu son Pere, quel est son office, et ce qu'il nous faut esperer de luy, et ce qu'il nous a apporté par l'Evangile: c'est à sçavoir qu'il nous delivre de nos pechez. Il est vray qu'il est yci parlé en premier lieu des Iuifs: car il a falu aussi pour la primogeniture, qu'ils fussent preferez à tout le reste du monde. Mais maintenant la paroy est rompue, tellement que ceci nous est commun, que nous sommes delivrez de nos pechez, d'autant que le Redempteur qui est apparu, est appelé Sauveur. Or ceste delivrance comment se fait-elle? C'est à sçavoir, que nostre Seigneur Iesus prenne toutes nos charges. Et de faict, il les a prinses, c'est qu'il a este maudit pour nous, et qu'il a payé ce qu'il ne devoit point, pour nous acquitter: qu'il a este fait sacrifice pour appaiser l'ire de Dieu, qu'il a espandu son sang pour laver et nettoyer toutes nos pollutions et macules. Voyla donc comme nostre Seigneur Iesus Christ nous a delivrez de nos pechez, que nous ne sommes plus tenus coulpables devant Dieu, d'autant que les fautes que nous avons commises ne nous sont point imputees, à cause que nostre Seigneur Iesus Christ en a fait pleine satisfaction et entiere. Et puis il faut quant et quant que nous soyons purgez de nos pechez par le sainct Esprit: car nous sommes detenus en ceste maudite captivite de Satan, que nous ne pouvons sinon mal faire. Il faut donc que Iesus Christ nous affranchisse, comme il en est parlé au 8. chap. de S. Iean, que ceux qui sont affranchis de luy, sont vrayement francs. Voyla donc comme en deux sortes nous sommes sauvez de nos pechez par le Fils de Dieu, c'est à sçavoir d'autant que la remission nous en est faite, que nous pouvons venir la teste levee devant Dieu, sçachans bien qu'il veut oublier nos pechez, tellement que nous ne venions plus pour estre maudits devant luy. Et puis en second lieu, par son S. Esprit il nous retire de la servitude en laquelle nous sommes, d'autant que nostre Seigneur Iesus Christ besongne tellement, que nous ne sommes plus esclaves de peche: et encores que le peche habite en nous, que toutesfois il n'y regne pas, comme S. Paul en parle au 6. chap. des Rom. C'est donc (comme i'ay desia dit) l'enseignement que nous avons à recueillir de ce passage. A sçavoir que quand nous voudrons que la grace de nostre Seigneur Iesus Christ nous profite à salut, il nous faut sçavoir pourquoy il nous a este envoyé de Dieu son Pere: il nous faut avoir le tesmoignage de l'Evangile, comme il nous est donné par l'Ange, et que là dessus (comme il a desia este traitté) nous apprenions de le reclamer pour tel, et d'avoir nostre refuge à luy. Et ceci est bien à noter: car Dimanche prochain nous avons à recevoir la saincte Cene, qui nous est un gage que le Fils de Dieu est tellement uni avec nous, que tous ses biens nous sont communiquez, et qu'il reçoit à soy toutes nos miseres, afin de nous en descharger. Si nous n'avions ceste union-là bien testifiee, helas que seroit-ce de nous? Car nous sommes plongez en l'abysme de perdition tous tant que nous sommes: et n'y a nulle esperance d'issue, sinon que nostre Seigneur Iesus Christ nous tende la main. Car nous ne pouvons pas iouir de ces biens qui luy ont este donnez de Dieu son Pere, sinon que par foy nous soyons entez en son corps, qu'il soit nostre chef, et qu'aussi par consequent sa vie soit nostre, qu'il soit nostre iustice, et que nous ayons nostre salut tout asseuré en luy, combien que nous n'appercevions que matiere de perdition en nous. Voyla donc comme il nous faut tant mieux prattiquer ceste doctrine. Et quand nous viendrons Dimanche prochain à la Cene, que ce ne soit pas pour polluer ceste saincte table qui est dediee pour nostre salut. Car beaucoup y viennent, helas, ne sçachans pourquoy un tel Sacrement a este institué, de quel bien il leur sert, et quel profit nous en recevons. Il y en viendra donc là, qui iettent le museau sur ceste table. Or il leur coustera bien cher d'avoir ainsi profané le corps et le sang de nostre Seigneur Iesus Christ. Apprenons donc a recevoir ce sainct Sacrement pour approbation de nostre foy, à ce

que nous soyons tousiours avancez de plus en plus pour parvenir à la vie celeste, que nous soyons retirez des liens de Satan et de peche, et de la mort. Apprenons de reclamer nostre Seigneur Iesus Christ, et cognoistre que nous obtiendrons en luy tous les biens qui nous defaillent: et que le recevans, luy qui ha toute plenitude de grace, nous aurons de quoy nous resiouir. Bref, nous pourrons desia nous glorifier d'estre enfans de Dieu, heritiers de son royaume, encores que nous rampions yci sur terre, et que nous soyons si miserables creatures, comme la parole de Dieu nous le monstre, et chacun le doit cognoistre en soy.

Or nous nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

VINGTETDEUXIEME SERMON.

MATTH. Ch. I.

22. *Or tout ceci a este faict afin que fust accompli ce que le Seigneur avoit dit par le Prophete, disant,* 23. *Voyci, une Vierge sera enceinte, et enfantera un fils: et appelleront son nom Emmanuel, qui vaut autant à dire que Dieu avec nous.* 24. *Ioseph donc esveillé de son dormir, feit ainsi que l'Ange du Seigneur luy avoit commandé, et receut sa femme,* 25. *Et ne la cognut point pendant le temps qu'elle devoit enfanter son fils premier nay: et appela son nom Iesus.*

Si nous ne conioignions la Loy et les Prophetes avec l'Evangile, nous pourrions avoir quelque doute en nos esprits pour la nouveaute, d'autant que cela pourroit estre iugé estrange, que Dieu ait manifesté son Fils au monde, comme s'estant avisé soudain d'avoir pitié des povres creatures qui estoyent damnees. Il a donc falu que dés la cheute d'Adam il y eust promesse du salut qui devoit estre donné de Dieu pour remede du mal. Les Peres se sont là attendus, et toutes les ceremonies se devoyent rapporter à ceste fin, comme fort souvent nous le voyons en l'Escriture saincte. Or doncques voyci sur quoy il nous faut estre fondez, c'est à sçavoir que nostre Seigneur Iesus Christ n'est point apparu, comme si Dieu avoit prins conseil de nouveau, et avoit disposé de racheter le monde: mais que selon qu'il avoit este predit de tout temps, il a accompli tout ce qu'il nous faloit esperer. Et voyla pourquoy il est dit que l'Evangile ha tesmoignage de la Loy et des Prophetes, que nostre Seigneur Iesus c'est la fin de la Loy, et qu'il en est l'ame pour la vivifier. C'est aussi pourquoy maintenant S. Matthieu adiouste un passage notable et digne de memoire du Prophete Isaie, pour confermer ce qu'il avoit dit quant à nostre Seigneur Iesus Christ. Il monstre donc qu'on ne doit point disputer comment Iesus Christ est apparu sur terre. Car quand le Prophete Isaie a parlé, les Peres anciens se sont appuyez sur ceste verite qui leur estoit certaine, et en la mort ils se sont esiouis: comme nous voyons mesmes devant que la Loy fust publiee, si long temps devant qu'Isaie fust nay, que Iacob rendant les derniers souspirs dit, I'attendray ton salut ô mon Dieu. Par plus forte raison, quand les Propheties ont este adioustees, les Peres aussi ont este asseurez de leur salut, en sorte qu'ils pouvoyent protester qu'ils mouroyent en l'esperance de la vie eternelle, puis qu'ils avoyent accepté la grace qui leur estoit offerte, voire au nom de celuy qui estoit seulement figuré par ceremonies et par ombrages, et qui devoit estre manifesté en chair, quand le temps de plenitude seroit venu, comme S. Paul l'appelle.

Poisons bien donc les morts de S. Matthieu, *Tout cela* (dit-il) *a este faict à fin que ce qui avoit este dit de Dieu par son Prophete, fust accompli.* Yci S. Matthieu ne se fonde point sur l'authorite d'Isaie, le prenant comme un homme mortel, mais comme organe du S. Esprit. Il pouvoit bien user d'un langage plus simple, afin que ce qu'Isaie avoit dit, fust verifié: mais il parle d'une façon plus autentique, à ce que sa doctrine soit receuë sans aucune replique. Dieu (dit-il) a parlé par la bouche de son Prophete. C'est donc autant comme s'il monstroit que Dieu n'a rien faict, qu'auparavant il n'eust preveu et ordonné en son conseil, et mesme qu'il n'eust declaré par ses Prophetes. Que si quelqu'un vouloit yci disputer, pourquoy Iesus Christ n'a este donné plustost apres la cheute d'Adam, et comme Dieu a tenu ainsi son Eglise en suspens, nous avons à noter ce qui est dit par S. Paul, que l'Evangile est un message de ce que Dieu a retenu et reservé de tout temps en son conseil estroict. Et ce n'est pas à nous de le faire haster: il cognoist l'opportunite, voire et nous faut remettre là,

et nous contenter de ce qu'il a voulu que sous la Loy les Peres esperassent en ceste redemption qui leur estoit promise: mesme devant la Loy qu'ils ont esperé que Dieu leur seroit benin et propice. Or puis que maintenant nous surmontons ceux qui ont vescu devant nous, et d'autant que nostre condition est meilleure, et que nous sommes comme privilegez par dessus eux, que nous advisions bien aussi de recevoir en toute humilite la grace qui nous est communiquee.

Venons maintenant au passage du Prophete, *Voyci, une Vierge sera enceinte, et enfantera un fils lequel sera nommé Emmanuel, c'est à dire Dieu avec nous.* Devant toutes choses il nous faut monstrer comment ce passage doit estre entendu de nostre Seigneur Iesus Christ, et non autrement. Car les Iuifs ont usé de tous subterfuges qui leur a este possible, pour faire à croire que là il n'est point parlé de Iesus Christ ne du Redempteur du monde. Car ils alleguent que cela fust venu mal à propos, pource qu'il estoit question d'asseurer le roy Achaz que la ville de Ierusalem seroit delivree, laquelle pour lors estoit assiegee de deux Roys, à sçavoir, d'Israel et de Syrie. Si donc Iesus Christ eust este yci promis, de quoy pouvoit il servir? Voyla (di-ie) la cavillation des Iuifs, à fin de nous arracher ce passage, et aussi d'accuser les Evangelistes comme s'ils avoyent abusé de l'Escriture. Or la response est assez facile à cela. Car le Prophete avoit donné le chois et liberte au roy Achaz d'elire quelque signe, ou demander à Dieu un miracle, fust au ciel, fust en la terre, afin d'estre certifié qu'il seroit secouru en bref, et que ces deux Rois, quelques puissans qu'ils fussent, ne pourroyent rien contre luy, et qu'ils s'en iroyent sans rien faire. Achaz estoit là tremblant comme la fueille en l'arbre, ainsi que le Prophete use de ceste similitude: et ce malheureux estant ainsi saisi d'incredulite, veut encore faire bonne mine, et avec son hypocrisie il respond au Prophete, Moy? ia Dieu ne plaise que ie demande quelque signe, ne que ie tente mon Dieu. Le voyla (ce semble) tant bien resolu que merveilles: et toutesfois il est enserré d'angoisse, en sorte qu'il ne peut recevoir nulle consolation, et reiette le bien qui luy estoit offert. Voyla donc une povre ame damnee, et toutesfois il fait bien semblant d'estre tout asseuré. Or là dessus le Prophete dit, Maison de David (voire par reproche et non point par honneur: il est vray que ceste maison estoit la plus honorable qui iamais fut, ne puisse estre, d'autant que Dieu avoit declairé que de là viendroit la semence benite qu'il avoit promise desia à Abraham, et devant luy, apres qu'Adam fut trebusché, et que tout estoit confus et perdu. Il dit donc, Maison de David) qui devriez estre miroir et patron de foy, et de crainte de Dieu: qui maintenant vous faciez la guerre et à Dieu et aux hommes? Car vous me voyez yci Prophete estant authorisé de Dieu, vous me despitez, et ma doctrine ne vous est que fable. Mais qui pis est, quand Dieu m'envoye avec une charge speciale, et qu'il vous fait ce bien de vous mettre là comme un memorial devant vos yeux du bien qu'il vous veut faire, et que vous le faciez (par maniere de dire) descendre yci bas pour estre entre vous non seulement quant à son essence, mais quant à sa vertu et maieste, comme s'il se monstroit d'une façon visible, et que vous soyez rassasiez de luy, et cependant que vous reiettiez tout cela? Or quoy qu'il en soit, Dieu vous donnera un signe, c'est que la Vierge concevera et enfantera. Quand le Prophete parle ainsi, c'est comme s'il disoit, Vous despitez Dieu, vous n'estes pas donc dignes d'avoir un miracle pour monstrer qu'il sera vostre gardien: mais tant y a que Dieu achevera ce qu'il a determiné en son conseil, c'est que la ville de Ierusalem sera guarentie. Or il les ramene à ceste heure au fondement de toutes les promesses: comme s'il disoit, En despit de vous si faudra-il que Dieu se monstre fidele, envoyant le Sauveur qu'il a promis. Bataillez avec toutes vos desfiances, soyez obstinez iusqu'au bout, empeschez tant qu'il vous sera possible le decret de Dieu: Ho, vous n'en viendrez point à bout: car Dieu vous surmontera, et en la fin encore recueillera-il le residu de son peuple, et le Sauveur se declairera tel qu'il a este attendu et esperé de son peuple en tout temps. Mais cela pourroit estre un peu obscur et difficile, si nous n'avions une clef qui nous peust servir pour nous y donner ouverture: C'est qu'il nous faut regarder quel est le style commun de tous les Prophetes, comme nous le voyons par tout: à sçavoir que quand ils veulent consoler les affligez, et qu'ils veulent donner esperance au milieu des choses confuses, ils mettent en avant nostre Seigneur Iesus: car c'estoit de là aussi dont tout le reste dependoit.

Passons outre. Nous avons à distinguer entre les promesses de Dieu. Il y en a une partie qui comprend sous soy toutes les autres. Il y a puis apres les promesses speciales des biens que Dieu veut faire à son peuple, comme s'il les veut secourir en quelque besoin, s'il les veut delivrer de quelque mal et perplexite, s'il veut avoir pitie d'eux en quelque endroict, comme s'ils sont affligez de guerre, ou de peste, ou de famine, et qu'il vueille moderer son ire envers eux. Or la promesse generale c'est ceste paction que Dieu fait avec nous quand il luy plaist de nous adopter et nous tenir pour ses enfans, et nous certifier qu'il nous sera Pere et Sauveur. Voyla par où il nous faut commencer: car nous pourrions bien recevoir des pro-

messes speciales, et toutesfois cela seroit bien maigre, et nous n'en attendrions pas grand profit. Exemple. Si quelqu'un est pressé de griefve maladie, et que Dieu luy face sentir qu'il le veut relever de cest ennuy-là, et bien, encores cognoistra-il la bonte de Dieu en cest endroict: mais cela s'escoule tantost: car il n'est question que d'un benefice particulier. Ainsi en est-il de tout le reste. Comme quand nous avons tesmoignage que Dieu nous a delivrez de la main de nos ennemis, qu'il a destourné quelque guerre de nous, qu'il a retiré sa main apres nous avoir batu de quelques verges, soit de peste, ou de famine: et bien, cela nous pourra servir aucunement: mais ce n'est pas pour nous conduire au chemin de salut, et nous tenir là du tout. Ce sera bien pour nous faire considerer qu'il y a un Dieu, et pourrons estre pour quelque temps debout: mais puis apres nous tomberons à bas, et nostre foy demeurera là comme amortie, et n'y aura point de vigueur pour passer outre. Que faut-il donc pour marcher tellement par le chemin, que nous parvenions au but de nostre salut, et à la perfection où Dieu nous appelle? Il nous faut avoir ceste paction generale, c'est que nous soyons bien resolus qu'il nous veut estre Pere et en la vie, et en la mort. Pourquoy? d'autant qu'il nous a eleus et adoptez, qu'il nous advouë comme de sa maison qu'il veut habiter au milieu de nous. Voyla (di-ie) la promesse generale. Or ceste promesse yci (comme i'ay desia dit) comprend toutes les autres, tellement qu'elles n'en sont qu'accessoires. Il est vray que Dieu quelques fois usera bien de quelque grace envers les incredules: mais cela n'ha point de sel (comme on dit) car ils ne peuvent gouster le bien que Dieu leur fait: mais pour appliquer les promesses à nostre salut, ie di les promesses speciales, il faut que nous ayons cela devant toutes choses, que Dieu nous a choisis à soy, et qu'il nous veut tenir pour ses enfans. Ainsi donc il nous faut maintenant observer, que quand les Prophetes ameinent nostre Seigneur Iesus Christ, et l'Alliance de Dieu, il n'est pas question de promettre seulement que Dieu aura pitie des affligez: et que ce n'est pas en vain qu'ils parlent. Car ils ne tournent point du coq à l'asne (comme on dit), mais ils monstrent, Puis que Dieu vous a adoptez, il sera Pere envers vous. Or estant Pere, il moderera sa rigueur: et encores qu'il vous chastie pour vos fautes, tant y a que iamais sa misericorde ne departira d'avec vous. Esperez donc que l'issue de vos afflictions sera bonne et heureuse, d'autant que Dieu vous est Pere. Voyla sur quoy les Prophetes se sont arrestez quand ils ont mis en avant l'adoption du peuple, afin de donner quelque resiouissance et allegement à ceux qui estoyent comme povres gens esperdus. Or il nous faut sçavoir quel est le fondement de ceste alliance: c'est à sçavoir que Dieu a iadis adopté les enfans descendus de la lignee d'Abraham: et qu'auiourd'huy il a voulu que l'Evangile fust publié, afin de nous conioindre avec ce peuple qui luy estoit pour lors peculier: voire mais que cela a tousiours este fondé sur nostre Seigneur Iesus Christ, comme sainct Paul dit qu'en luy toutes les promesses de Dieu sont ouy et Amen. Sinon donc que le peuple des Iuifs eust regardé à nostre Seigneur Iesus Christ, ils ne pouvoyent pas esperer que Dieu auroit pitie d'eux: mais quand ils ont cognu que le Redempteur leur appartenoit, que c'estoit comme leur heritage qui ne leur pouvoit faillir: là dessus ils ont conclu que Dieu donc ne leur pouvoit non plus faillir: et là dessus ils se sont tousiours fié que Dieu leur feroit misericorde: et combien qu'il les chastiast par fois quand ils avoyent offensé, que neantmoins les playes ne seroyent point mortelles, que tousiours il reserveroit ce qu'il avoit eleu, d'autant que son adoption est immuable, ainsi que dit Sainct Paul. Car selon que Dieu ne se peut repentir, il faut que cela demeure ferme et inviolable, c'est qu'il garde iusques en la fin ceux qu'il a eleus. Nous voyons maintenant que le Prophete a tresbien appliqué ceste sentence, laquelle est yci recitee par S. Matthieu: comme s'il disoit, Et bien, ie vous presente vostre delivrance, vous declarant que ce siege qui est maintenant devant vostre ville sera levé: ie vous declaire au nom de Dieu que toute la fureur et impetuosité de vos ennemis s'en ira bas: cependant vous n'estimez point le bien que Dieu vous offre, mesmes vous le despitez entant qu'en vous est, et avez en moquerie le message que Dieu m'a commis. Or si ne ferez-vous point pourtant, que Dieu ne demeure Sauveur du peuple qu'il a eleu. Voyla donc Isaie qui rameine le Roy Achaz, et tous les autres incredules, et pareillement les infideles qui estoyent meslez parmi: il les rameine (di ie) à ceste adoption commune: comme s'il disoit, que Dieu demeurera tousiours ferme en son propos. Ainsi, c'est une cavillation trop frivole, quand les Iuifs estiment que cela a este sans raison et sans fondement, qu'Isaie ait parlé de nostre Seigneur Iesus Christ, quand il faloit asseurer le Roy Achaz et tout le peuple que les ennemis, c'est à sçavoir, le roy d'Israel, et le roy de Syrie, seroyent deschassez. Nous avons solu ceste question-là.

Cependant il y a un autre poinct, qui a troublé ceux mesmes qui ne voudroyent point pervertir à leur escient ce passage du Prophete. Car la malice des Iuifs est du tout desesperee en cest endroict. Mais aucuns qui n'eussent point voulu de propos deliberé pervertir l'Escriture saincte, ont este confus pource que le Prophete adiouste, Devant que l'enfant puisse nommer ne pere ne mere, devant qu'il

discerne entre le bien et le mal, ces deux Rois seront ruinez: et là dessus leur a semblé que le Prophete continuoit tousiours à parler de cest enfant qui devoit naistre. Or ce n'est pas ainsi. Car le Prophete, apres avoir parlé de la personne du Fils de Dieu, et avoir declaré qu'il seroit envoyé en son temps, il adiouste, Devant que les petis enfans qui vivent auiourd'huy puissent prononcer les noms de pere et de mere, qu'ils puissent discerner entre le bien et le mal, il est certain que vous verrez vos ennemis desconfits, et vous aurez tesmoignage que Dieu a este le protecteur de ceste ville de Ierusalem. Venons maintenant plus outre. Les Iuifs apres avoir tasché d'obscurcir toute la clarte, et mesme de renverser ceste sentence, ameinent des fables qui sont du tout pueriles: mesmes avec leur orgueil magistral ils n'ont point eu honte de dire qu'il estoit parlé du Roy Ezechias, lequel avoit desia quatorze ans, et lequel ils mettent en l'air pour devoir estre conceu puis apres. Et voyla desia un homme tout formé. En cela voit-on leur bestise: et non seulement leur bestise, mais une horrible vengence de Dieu, qui les a frappez de cest aveuglement-là, qui est un iugement espovantable, quand les hommes falsifient ainsi la verite pour la tourner en mensonge. Mais ils nous alleguent que sainct Matthieu a destourné le mot dont use le Prophete, quand il dit, Voyci, une Vierge concevera: car il est parlé d'une fille, et non pas d'une vierge, disent ils. Or afin de n'entrer point en combat trop subtil, laissons-là le mot. Il est vray qu'en l'Escriture il se prend pour une vierge ordinairement: mais nous n'insisterons pas là dessus, d'autant qu'il n'est ia besoin d'entrer en tels debats, et sur tout quand nous voyons une obstination telle et si incorrigible, que moyennant qu'ils puissent avoir quelque petit subterfuge, ce leur est tout un. Et de faict, ils sont là comme des chiens mastins qui abbayent, encore qu'ils ne puissent mordre. Dieu a là desployé une si horrible vengence, que quand nous contemplons un Iuif, il est certain que nous en devons estre esbahis comme d'un monstre. Et pourquoy? D'autant que Dieu (comme i'ay desia dit) les a hebetez, et qu'ils ont le voile devant leur yeux, comme sainct Paul en parle, et encore que la clarté luise, ils n'y voyent goutte, il n'ont point de sens commun non plus que des bestes. Ne debatons point donc du mot, mais regardons à la substance. Il est dit, Voyci, une fille concevera. S'il estoit parlé d'une conception ordinaire, et qui fust selon le cours de nature, le Prophete ne diroit pas, Dieu vous donnera un signe: ce ne seroit pas un miracle. Quel miracle y a-il, qu'un homme engendre, et qu'une femme conçoyve et enfante? Cela donc ne seroit rien. Et ainsi nous voyons que les Iuifs foullent aux pieds l'Escriture saincte, quand ils apportent là leur groin comme des pourceaux, pour faire que l'Escriture saincte n'ait nulle reverence, et qu'ils puissent aneantir la foy que nous avons en nostre Seigneur Iesus Christ. Ce qu'ils machinent toutesfois en vain: car apres s'y estre efforcez tant et plus, ils demeureront tousiours confus en leur honte. Or donc il est bien certain qu'il est yci parlé d'une chose notable et singuliere, et non point de ce qui estoit desia en usage commun, quand il est dit, Dieu vous donnera un miracle, c'est qu'une fille enfantera.

Voyla pour un item. Il y a le second, Qu'on appellera le nom de l'enfant, Emmanuel. Il est certain que ce nom yci ne pouvoit convenir à nulle creature simple. Car Iesus Christ, quant à son humanite, a bien este creé et formé: mais cependant si est-ce qu'il est appelé, Dieu avec nous. Si on allegue, que tousiours Dieu a eu son domicile au milieu du peuple: comme il a dit, Voyci mon repos: Item, Voyci ie seray au milieu de Ierusalem: et puis tant souvent il est reiteré en la Loy, Ie suis vostre Dieu qui vous sanctifie, habitant au milieu de vous: i'ay là ma tente et mon pavillon. Si donc on allegue que les figures de la Loy ont desia monstré cela, c'est tant mieux pour nous: ie di pour monstrer que la foy Chrestienne est asseuree de ce passage du Prophete. Et pourquoy? Quand le nom est donné à Iesus Christ d'Emmanuel, c'est à dire Dieu avec nous, il est certain que là il y a une declaration expresse, combien que Dieu auparavant se fust approché de son peuple, et qu'il eust là conversé familierement, que toutesfois ce n'estoit rien au pris de ceste manifestation seconde. Car il est yci parlé comme d'une chose nouvelle et exquise, et qui n'a iamais este ni accoustumee ni ouye. Voyla donc le nom d'Emmanuel, qui emporte une autre maieste que toutes les figures, les ombrages, les ceremonies, les tesmoignages, et les arres, et tout ce que Dieu avoit donné de sa presence: tout cela est de petite importance, si on fait comparaison de la presence de Dieu en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ. Ainsi donc il n'y a nulle doute que le Prophete n'ait declairé ce que sainct Paul dit par autres mots, mais equipolens: c'est asçavoir que Iesus Christ est Dieu manifesté en chair. C'est (dit-il) un grand secret, quand il parle de la charge de l'Eglise, et que c'est une chose qui surmonte toute faculte humaine d'annoncer l'Evangile. Comment? dit-il: est-ce peu de chose que ce secret admirable de Dieu soit publié par la bouche d'une creature, c'est à sçavoir que Dieu soit manifesté en chair? Nous voyons en la personne du Redempteur premierement Dieu createur du monde, devant lequel il faut que tout genouil se ploye: et nous voyons cependant nostre

nature, nous voyons un corps mortel, c'est à dire qui a este mortel, voire avec nos infirmitez. Nous contemplons en la personne de Iesus Christ, d'un costé Dieu, et puis apres nous, comme si Dieu estoit uni avec les hommes. Voyla donc ce que le Prophete Isaie a entendu. Et sainct Paul en l'autre passage continue, en disant que Dieu estoit en Christ reconciliant le monde à soy: comme s'il disoit que les figures de la Loy n'ont pas este vuides. Il est vray qu'il y a eu vertu, et que Dieu n'a point abusé son peuple ni aux sacrifices, ni aux lavemens, ni au Sanctuaire, ni en l'Arche, ni en l'autel qu'il avoit ordonné. Dieu donc estoit là: voire, mais ce n'estoit sinon pour entretenir l'esperance du peuple, iusqu'à ce qu'il eust accompli ce qu'il avoit promis. Or donc il s'est declaré d'une autre façon en Iesus Christ, pour reconcilier le monde à soy, et cela n'avoit iamais este ni veu ni cogneu. Et c'est pourquoy il dit tiercement en l'autre passage, que toute plenitude de divinite habite en Iesus Christ corporellement. Par ce mot il discerne entre toutes les especes de figures qui ont este sous la Loy, et sous les Prophetes, et ceste manifestation de Dieu envers les hommes. Dieu donç estoit bien conioint aux hommes, et les a recueillis à soy de tout temps en vertu de ses promesses qui leur a faites: mais cependant il n'y avoit point ceste plenitude de divinite: c'est à dire, Dieu ne s'estoit point entierement manifesté, ainsi donnoit en partie seulement aux Peres anciens quelque goust de sa presence. Or en la personne de son Fils unique il s'est declaré en toute perfection, tellement qu'il nous faut esperer du tout en nostre Seigneur Iesus Christ, et ne vaguer plus ne çà ne là, ni estre en suspens, pour dire, Dieu envoyera encores d'avantage. Nous avons tout. Et c'est ce qu'il adiouste, Corporellement: comme s'il disoit, Nous embrassons (par maniere de dire) en nostre Seigneur Iesus Christ, le Dieu qui nous a creez et formez. Non pas que son essence soit enclose au corps de nostre Seigneur Iesus Christ: mais il veut exprimer le bien inestimable que Dieu nous a faict, quand il luy a pleu descendre si bas pour se conioindre à nous en la personne de son Fils, afin que nous soyons faits tous un ensemble, comme il est dit au dixseptieme chapitre de sainct Iean.

Or ce qu'adiouste le Prophete conferme tousiours ceste doctrine, quand il dit que l'enfant dont il parle, qui naistra de ceste Vierge, mangera du miel et du laict, iusqu'à ce qu'il discerne entre le bien et le mal. S'il eust parlé d'un enfant commun, cela seroit superflu, et mesmes il seroit froid et inepte de dire, Il sera allaicté: et bien, on sçait que les enfans sont allaittez, qu'ils croissent, et viennent en aage de discretion, qu'on appelle. Cela ne seroit iamais dit des enfans qui seront procreez selon l'ordre de nature: mais pource que c'est une chose incroyable que Dieu mangeast du miel, et qu'il fust repeu de laict à la façon commune des enfans, voyla pourquoy notamment le Prophete l'exprime, comme s'il disoit, Voyci une chose qui surmonte tout sens humain, et il nous faut adorer ce conseil incomprehensible de nostre Dieu: que celuy qui a creé toutes choses, et qui les ha sous sa main et puissance, et en dispose selon son bon plaisir et sans aucun contredit, n'empeschement, soit subiet à faim, et ha soif: que celuy qui nourrit les hommes et les bestes, et les oiseaux, soit traitté à la coustume des enfans, et qu'il soit nourri et alaitté: celuy qui est la Sagesse eternelle de Dieu son Pere, soit là ignorant, ne sçachant cognoistre ne pere ne mere, n'ayant nulle discretion de bien et de mal. Voyla donc des choses qui seroyent si estranges, qu'il seroit impossible de les croire, sinon que nous en fussions notamment advertis. Par ainsi nous avons encores en ceci un argument invincible, pour monstrer qu'il est parlé de Iesus Christ, et non d'autre. Car le Prophete a voulu exprimer, qu'en la naissance de cest enfant il y aura une clarté de Dieu si haute, et si profonde, que les hommes la pourront appercevoir, sinon qu'ils soyent hebetez du tout, pour ne point recevoir ce qui leur sera dit. Il y a le quatrieme argument, quand il est dit que cest enfant sera le Roy de sa terre, et mesme que la terre de Iudee seroit sienne. Ta terre (dit le Prophete) ô Emmanuel. Or il est certain qu'encores qu'il y eust des Rois qui dominoyent par ci et par là, la terre de Iudee estoit sous la main et sous l'empire de Dieu. Quand donc ceste terre est donnee à celuy que le Prophete nomme Emmanuel, ce n'est pas que Dieu quitte son droict, ne qu'il s'en despouille pour le resigner à un autre: mais c'est d'autant qu'en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ il est apparu, et a là habité, comme les Pseaumes en parlent, qu'il a prins possession de ceste terre. Comme par tout il est dit, Dieu regne, que les Isles et pays lointains s'esiouissent: pource que Dieu s'est declaré Roy souverain de tout le monde, et s'est assuietti ceux qui luy estoyent rebelles auparavant, qui estoyent esgarez de luy, et qui n'eussent daigné en ouir parler. Voyla donc en somme comme ce passage ne peut estre exposé ni entendu que de Iesus Christ.

Or cependant pour le profit et instruction de nostre foy, poisons bien ce mot d'Emmanuel, et cognoissons puis qu'en nostre Seigneur Iesus Christ nous sommes conioints avec Dieu, qu'il n'est plus question d'estre proumenez ni de costé ni d'autre, mais il nous faut avoir un certain arrest. Et si ceci eust este bien cognu et persuadé, il est certain

que le monde n'eust pas este distraict en tant de superstitions comme on le voit: et un tel labyrinthe qu'il y a sur tout en la Papaute, iamais n'eust este dressé par Satan. Pourquoy? Quand nous avons cognu Dieu estre avec nous, que demanderons-nous plus? Mail il a falu avoir des patrons et des advocats, des moyens infinis pour plaire à Dieu, des façons de faire: et chacun en a forgé en sa teste, et n'y a iamais eu fin: comme aussi nous voyons que c'est de la Papaute. Car si on regarde ce qui s'y fait, on y trouvera une confusion si terrible, que c'est (brief) pour nous monstrer l'ingratitude du monde, qui ne s'est point contenté de nostre Seigneur Iesus Christ. D'autant plus donc nous faut-il bien arrester à ce mot, et que tous nos sens y soyent attachez: c'est asçavoir que quand le Fils unique de Dieu nous a este envoyé, nous avons eu toute perfection de bien, de felicite et de ioye: et que si nous cherchons plus, c'est à dire que Dieu ne nous suffit point. Et quel outrage est-cela, quel sacrilege, et quel blaspheme, que Dieu ne nous suffise point? Où est-ce que nous trouverons une seule goutte de bien hors de luy? Et quand nous en serons separez, qu'est ce que nous pouvons attendre sinon que le diable nous possede? Et nous aurons un tel salaire que nous avons merité. Notons bien donc que Dieu a desployé en nostre Seigneur Iesus Christ toutes ses richesses, dont nous pouvons estre rassasiez, mais cependant si nous faut-il profiter de iour en iour, et comprendre ce que nous n'avons pas encores obtenu. Car il y a une grandeur en cela qui nous est incomprehensible, et à laquelle nous ne parviendrons point du premier coup: mais si nous y faut il tendre, et nous y efforcer de plus en plus, comme S. Paul aussi en parle. Et mesme combien qu'il eust servi à Dieu si fidelement qu'il avoit rempli le monde de la doctrine de l'Evangile, tellement que c'estoit merveilles que de luy, c'estoit plustost un Ange celeste qu'un homme, toutesfois il dit, Ie n'ay point encores apprehendé: mais ie m'efforce et ie m'esten tousiours pour parvenir là où ie desire. I'oublie tout ce que i'ay fait: car ie pourroye me refroidir et perdre courage, pour dire, Et que les autres viennent en rang, quant à moy, i'en ay assez fait. Non (dit-il) i'oublie tout cela: mais ie cognoy qu'il me defaut encores beaucoup, et pourtant ie marche plus outre. Voyla donc comme nous devons prendre ce mot dont il est yci parlé.

Or le Prophete ne parle point yci du salut que nous avons traitté ce matin: mais le tout s'accorde tresbien: car S. Matthieu dit que la Vierge a conceu suyvant ce qu'il avoit recité, qu'elle a este trouvee enceinte, voire du S. Esprit. Et comment cela? C'est la promesse qui a este donnee de tout temps: car il a este dit qu'une Vierge concevroit, et qu'elle concevroit le Fils de Dieu. Et pour quelle raison? Afin qu'il fust conioint avec nous. Or regardons maintenant quel est le lien de ceste union, et mesmes quel est le moyen que nous avons d'approcher de Dieu, et comment c'est aussi qu'il nous reçoit à soy. Cependant que nous demourerons en nos pechez, il faut que nous soyons alienez de Dieu: car il ne peut avoir accointance avec nous cependant que le peche y domine: il n'y a non plus d'accord qu'entre le feu et l'eau. Il faut donc que pour estre Emmanuel, c'est à dire Dieu conioint avec nous, qu'il efface nos iniquitez en premier lieu, et qu'il nous en purge tellement, que nous soyons revestus de sa iustice. Et voyci le moyen de ceste union. Non sans cause donc l'Evangeliste allegue ce passage pour monstrer que ce qui avoit este dit par la bouche du Prophete, et mesmes prononcé de Dieu en son nom et en son authorité, que cela a este accompli quand la vierge Marie a conceu, non point d'une façon commune, ni selon l'ordre de nature, mais par la vertu secrete et admirable de Dieu, lequel a voulu sanctifier son Fils unique dés son origine et sa conception. Voyla donc comme ce passage est tresbien allegué à propos. Et ainsi, nous voyons comme le S. Esprit a pourveu de nous confermer. Car c'est afin que nous sçachions que Iesus Christ n'est point venu à la volee, et que l'Evangile n'a point este forgé de nouveau, mais que c'est l'accomplissement de toutes les propheties anciennes, que c'est une approbation de la verite de Dieu, laquelle a este cachee en partie, mais en partie aussi demonstree entant qu'il estoit utile pour le salut des hommes. Car les Peres anciens ont receu ce qu'il leur faloit de doctrine, combien qu'elle eust este plus obscure qu'auiourd'huy nous ne l'avons. Quoy qu'il en soit, Abraham a veu le iour de Iesus Christ, comme il est dit au huitieme chapitre de sainct Iean, et s'en est esiouy. Voyla donc ce que nous avons à retenir de ce passage.

Et finalement notons ce qui est yci dit de Ioseph, *qu'estant esveillé il a fait ce qui avoit este dit par l'Ange*. D'un costé nous voyons la promptitude qui a este en luy d'obeir: et aussi pour nous instruire il faut faire le semblable, que si tost que nous aurons cognu la volonte de Dieu, nous marchions comme il a fait. Et au reste, nous voyons la certitude qu'a eu Ioseph: car les passions qu'il avoit eues auparavant estoyent bien dures. Estant homme, il pouvoit avoir ceste ardeur de ialousie en soy: et estant iuste, il ne vouloit point adherer au mal. Or maintenant le voyla tout resolu, il prend sa femme, il obeit. Il ne faut point donc estimer qu'il ait eu une imagination douteuse: mais une pleine fermeté, que Dieu luy a declaré que c'estoit luy qui parloit par son Ange.

Et notamment il est dit *qu'il n'a point cognu la Vierge* iusqu'à ce qu'elle ait enfanté son premier Fils. Par cela l'Evangeliste signifie que Ioseph n'avoit point pris sa femme pour habiter avec elle, mais pour obeir à Dieu, et pour s'aquitter de son devoir envers luy. Ce n'a point donc este ni pour un amour charnel, ni pour profit, ni pour rien qui soit qu'il a pris sa femme: mais ç'a este afin d'obeir à Dieu, et pour monstrer qu'il acceptoit la grace qui luy estoit offerte: comme aussi c'estoit un bien qui ne se pouvoit assez estimer. Voyla ce que nous avons à retenir. Or il y a eu aucuns fantastiques qui ont voulu recueillir de ce passage que la vierge Marie avoit eu d'autres enfans que le Fils de Dieu, et que Ioseph avoit puis apres habité avec elle: mais c'est une folie que cela. Car l'Evangeliste n'a pas voulu reciter ce qui estoit advenu apres: il veut seulement declarer l'obeissance de Ioseph, et monstrer aussi qu'il avoit este bien certifié et deuement que c'estoit Dieu qui luy avoit envoyé son Ange. Il n'a point donc habité avec elle, il n'a point eu sa compagnie. Et là nous voyons qu'il n'a point eu esgard à sa personne: car il s'est privé de femme. Il pouvoit se marier à un autre, d'autant qu'il ne pouvoit pas iouir de la femme qu'il avoit espousee: mais il a mieux aimé quitter son droict, et s'abstenir du mariage (estant toutesfois marié), il a mieux aimé (di-ie) demeurer ainsi pour s'employer au service de Dieu, que de regarder ce qui luy fust venu plus à gré. Il a oublié toutes ces choses, afin de s'assubietir pleinement à Dieu. Et au reste nostre Seigneur Iesus Christ est nommé le premier nay. Non pas qu'il y ait eu ne le second ne le troisieme: mais l'Evangeliste regarde au precedent. Et l'Escriture parle ainsi, de nommer le premier nay, encores qu'il n'y en ait point de second. Nous voyons donc l'intention du S. Esprit: et pourtant, de nous addonner à ces folles subtilitez, ce seroit abuser de l'Escriture saincte, qui nous doit estre utile a edification, comme dit S. Paul. Et au reste, quand les hommes sont ainsi fretillans, et qu'ils ont les aureilles chatouilleuses pour appeter des speculations nouvelles, il faut que le diable les possede tellement qu'ils s'endurcissent, et ne les peut-on ramener au bon chemin, qu'ils troubleront plustost et le ciel et la terre qu'ils ne maintienent leurs erreurs et resveries avec une obstination diabolique. D'autant plus donc nous faut-il estre sobres pour recevoir la doctrine qui nous est donnee pour accepter le Redempteur qui nous est envoyé de Dieu son Pere, et que cognoissans sa vertu, nous apprenions de nous tenir pleinement à luy.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

VINGTETTROISIEME SERMON.

LUC. Ch. II.

1. *Or adveint en ces iours-là qu'il se feit un edict de par Cesar Auguste, que tout le monde fust mis par escrit.* 2. *(Ceste premiere description fut faicte lors que Cyrenius avoit le gouvernement de Syrie.)* 3. *Ainsi tous alloyent pour estre mis en escrit, un chacun en sa ville.* 4. *Ioseph aussi monta de Galilee en Iudee, de la ville de Nazareth en la cité de David qui est appelee Beth-lehem (à cause qu'il estoit de la maison et parenté de David),* 5. *Pour estre enroulé avec Marie qui luy avoit este baillee à femme, laquelle estoit enceincte.* 6. *Et comme ils estoyent là, adveint que les iours d'icelle furent accomplis pour enfanter.* 7. *Et elle enfanta son fils premier nay, et l'enveloppa de bandelettes, et le coucha en une creiche, à cause qu'il n'y avoit point de lieu pour eux en l'hostellerie.* 8. *Or en la mesme contree il y avoit des pasteurs couchans és champs, et gardans les veilles de la nuict sur leur troupeau.*

Nous avons yci à reduire en memoire ce qui a este touché ci dessus, c'est à sçavoir que le Fils de Dieu s'est bien voulu aneantir, afin de nous eslever en la gloire du Royaume des cieux: qu'il s'est apovry, afin que ses richesses nous fussent communiquees: qu'il a porté et soustenu nos infirmitez, afin que nous fussions remplis de sa vertu: et qu'en somme il s'est fait homme, afin que nous fussions compagnons des Anges de Paradis. Car de lire l'histoire que nous avons maintenant recitee, ce seroit une chose bien froide, si nous ne sçavions à quelle fin nostre Seigneur Iesus Christ nous a este envoyé, et quel a este le fruict de sa naissance. Mais il nous faudra commencer par l'histoire, comme elle est yci contenue: et puis nous ferons un recueil de l'utilite qui nous en doit provenir. Il est dit en premier lieu que *Cesar Auguste fit publier un edit, que tout le monde fust enroulé,* pour sçavoir les subiets de l'empire Romain, et combien il y en avoit en chacun pays et chacune contree,

et quelles estoyent aussi leurs facultez. Car voyla pourquoy se faisoit un tel enroulement. Or sainct Luc adiouste que cest enroulement se fit du premier coup du temps de Cyrenius, c'est à dire lors qu'il estoit gouverneur en Syrie, qui est prochaine de Iudee. Or notons quand il parle de ceste premiere description, il n'entend pas qu'elle ait este faite la premiere: mais que lors il y a eu comme une possession paisible. Car nous voyons que Cyrenius a este gouverneur en ce pais-là long temps apres la naissance de nostre Seigneur Iesus Christ. Et il est certain que l'Evangeliste sçavoit bien comme tout en alloit: et mesme pour alors Cyrenius pouvoit estre decedé de la province peu de temps auparavant. Mais comme nous sçavons que ces pays-là avoyent esté conquestez de nouveau, il ne se pouvoit faire que l'ordre procedast sans contredit. Comme quand on auroit gagné un pays de long temps et de longue main. Voyla donc les Romains qui entreprenent de faire enrouler et les Iuifs et tous leurs voisins: mais ils n'en viennent pas du premier coup à bout, en sorte qu'il n'y eust des murmures. Et c'est ce que l'Evangeliste a entendu. Mais le principal est que par ceste occasion Ioseph a este attiré de la ville de Nazareth où il habitoit, en Galilee, en la ville de Beth-lehem. Or il ne luy estoit pas encore declaré (comme nous verrons ci apres) qu'il faloit que le Redempteur naquist en Beth-lehem: tant y a qu'il avoit esté ainsi prophetizé. Et mesmes les Scribes sceurent bien alleguer ce passage du Prophete Michee lors qu'Herodes les interroga du Roy qui estoit nay. Il faloit donc pour accomplir ce que le sainct Esprit avoit prononcé, que nostre Seigneur Iesus Christ naquist en Beth-lehem. Or sa mere habitoit en Galilee, et n'avoit iamais pensé de venir là, combien qu'elle fust certaine qu'elle estoit enceinte du Fils de Dieu et du Sauveur du monde, toutesfois ceci luy estoit incognu quant au lieu de sa naissance: comme il ne luy a pas este revelé, elle a profité en l'eschole tout le temps de sa vie. Quoy qu'il en soit, elle demeure là sans penser à ce qui devoit advenir. Ioseph n'est point sollicité non plus de venir en Beth-lehem, en sorte que le terme de l'enfantement de Marie sa femme approchoit. Ainsi donc entant qu'en eux estoit ceste prophetie s'en alloit à neant, et nous n'eussions pas eu tesmoignage que Iesus Christ eust este le Sauveur du monde: mais ils y sont attirez comme par force. Ioseph donc et Marie viennent en la ville de Bethlehem, et Dieu parfait là son oeuvre, voire non point par le moyen des hommes, tellement qu'aucuns se peussent vanter qu'ils ayent obey à ce qui avoit este prononcé du Prophete. Tout cela ne se trouvera point. Mais (comme i'ay desia dit) quant aux hommes il sembloit que ceste Prophetie deust estre vaine et frivole, qui estoit pour abolir nostre foy, d'autant que nous n'eussions point eu la marque qui avoit este donnee à nostre Seigneur Iesus Christ. Ainsi doncq, cognoissons que Dieu conduit ses oeuvres d'une façon miraculeuse: vray est qu'il se servira des hommes à son plaisir: mais ce n'est pas tousiours d'un train egal, il faut qu'il besongne à sa façon, c'est à dire, que nous en soyons esbahis, et que la chose soit iugee estrange entre nous. Et pourquoy? Afin que nous apprenions de glorifier ceste sagesse incomprehensible, de laquelle il est tant souvent parlé en l'Escriture.

Et mesmes quand Ioseph et Marie eussent habité en Beth-lehem, nous n'aurions pas telle certitude que Iesus Christ est le Fils de Dieu, comme quand nous voyons la chose avoir este ainsi conduite outre l'opinion des hommes, et quasi d'une façon incomprehensible. Car voyla une ieune femme qui est prochaine de son terme, en sorte qu'elle accouche quand elle est venue en Beth-lehem: elle ne trouve pas lieu pour se loger, il faut qu'elle soit en une estable. Et qui a fait cela? qui en a este cause? Ce n'est pas que l'Empereur de Rome y ait iamais pensé. Car comme on le peut veoir par les Payens qui estoyent de ce temps-là, et mesmes par ceux qui estoyent à Rome, il y avoit grand bruit qu'il devoit naistre un Roy vers le pays d'Orient, qui auroit l'empire de tout le monde. Et Satan avoit semé un tel bruit pour obscurcir la maieste de nostre Seigneur Iesus Christ, pour le moins s'il ne le pouvoit esteindre du tout. Car voyla Auguste qui eust este bien fasché quand il se fust levé un tel empire, qui estoit pour luy rongner les ailes, et de luy et de tout le peuple de Rome. Il n'avoit donc garde de son costé de faire que Iesus Christ nasquist en Beth-lehem, pour se manifester chef et des hommes et des Anges. Il eust empesché cela de tout son pouvoir. Ioseph et Marie aussi n'y ont point pensé: bref, il n'y a nul qui vueille avancer ce qui avoit este predit: mais outre ce qu'on eust peu iuger en apparence, Dieu prend Ioseph et Marie par la main, comme des aveugles, il les mene en Beth-lehem avec grande difficulté, iamais n'y fussent venus de leur bon gré: mais si faut-il qu'ils executent le conseil et le decret de Dieu, lequel il avoit desia declairé par son Prophete. Quand donc Dieu besongne d'une telle sorte, ne faut-il pas que nous soyons tant mieux confermez pour recevoir nostre Seigneur Iesus Christ en crainte, et en telle obeissance que nous devons, sçachans que vrayement dés sa naissance desia il a apporté la marque que nous lisons au Prophete? Voyla donc quant à un item.

Or il est dit que Ioseph et Marie sont venus en Beth-lehem, voire en la cite de David, afin de monstrer qu'il estoit du sang royal, et pour ratifier

Or il a falu qu'ainsi fust, afin que nous apprenions d'eslever du tout nos sens en haut, et tousiours regarder à ce conseil admirable de Dieu par lequel nous avons este sauvez, et qu'il nous a retirez de cest abysme de perdition auquel nous estions plongez: voire non point d'une façon qui puisse estre comprinse de nous, mais d'une vertu qui est incomprehensible et infinie. Il nous faut donc adorer ce que nous ne pouvons pas estre capables de cognoistre et de iuger. Et mesmes quand nous voyons que le Fils de Dieu a voulu estre mesprisé, et estre mis comme en subietion, cognoissons que c'a este pour nostre delivrance. Car dont vient ceste liberte que nous avons pour estre exempts des liens de peche, et de la servitude de Satan et de la mort? C'est pource que le Fils de Dieu est tellement abaissé, que mesmes les incredules ont dominé par dessus luy, et mesmes par dessus ses parens. Il nous faut donc bien observer cela en ceste naissance: car autrement nous ne pourrons pas estre bien resolus de cest article de nostre foy, c'est que par son moyen nous sommes une sacrificature royale, ou un royaume sacerdotal, pour estre prestres et rois, comme l'Escriture le monstre. Il a donc falu que nostre Seigneur Iesus Christ se demist iusques là de prendre nostre condition servile, et qu'il prinst (comme aussi sainct Paul en parle) la figure d'un serf, et non pas seulement quant à Dieu, mais aussi au regard des hommes: qu'il ait este subiet et plus que subiet. Et pourquoy? C'a este pour nous affranchir: et non seulement pour nous donner ceste liberte dont nous avons desia touché, mais aussi pour nous faire rois, et pour nous faire, heritiers de l'empire celeste. Voyla donc ce que nous avons à retenir.

Or quand il est dit *qu'il n'y avoit point de lieu pour eux à l'hostellerie, et que nostre Seigneur Iesus a este posé en la creiche par la vierge Marie sa mere:* en cela nous voyons derechef ce qui a este dit, c'est à sçavoir, que le Fils de Dieu n'a pas este estimé digne d'avoir quelque petit anglet pour estre ietté là, et fust-ce mesmes sur terre, mais il est envoyé en une estable. Ceci nous pourroit troubler, quand nous iugerions selon nostre fantasie. Car nous appetons tousiours quelque beau lustre, et ne pouvons pas accepter ce que Dieu nous enseigne, sinon qu'il responde à nostre appetit charnel: mais il faut que nostre foy combate contre telles apprehensions qui nous pourroyent desbaucher: et cela se fera quand nous aurons bien regardé quels nous sommes, et quelle seroit nostre condition si nous n'avions este secourus par le Fils de Dieu. Car il est certain que nous ne sommes pas dignes d'estre soustenus sur la terre, puis que l'image de Dieu qui estoit imprimee en nous est comme effacee, et qu'il n'y a que toute pollution, et que les biens qu'il nous a donnez sont tellement profanez par nous, qu'il n'y a ne ciel ni terre qui ne soit maudite à cause de nostre merchancete. Quand donc nous aurons bien pensé à cela, il est certain que nous concluërons que nous ne meritons pas que la terre nous porte, et que nous soyons meslez parmi les bestes brutes. Car les boeufs et les asnes et les chiens retienent leur origine telle que Dieu leur a donnee: il n'y a sinon ceste malediction qui a este espandue par tout à cause de nos pechez, et tout a este infecté de nos puantises. Ainsi donc, voyans que nous meritions d'estre raclez du monde et du rang des creatures de Dieu, cognoissons que pour ceste cause nostre Seigneur Iesus Christ a este mis en une estable. Et pourquoy? Afin que non seulement nous soyons restituez en nostre estat premier, c'est que nous dominions yci bas, que nous ayons la seigneurie sur les bestes, et sur les oiseaux et poissons: mais que nous soyons faits compagnons des Anges, heritiers de la vie eternelle, voire participans de la gloire de Dieu et de son immortalite. Voyla donc par quel bout il nous faut commencer, si nous voulons repousser le scandale qui nous destourneroit de nostre Seigneur Iesus Christ. Et voyla pourquoy il y en a si peu au monde qui reçoyvent le Fils de Dieu, se submettans à luy comme ils doyvent. Car les hommes sont pleins d'orgueil et de fierté. Il est vray qu'il n'y a point de quoy: mais ils ne laissent pas de crever de vent, et cependant ils ne regardent point à s'humilier. Quiconques donc ne sera touché de l'apprehension de ses povretez, il est certain que tousiours il mesprisera nostre Seigneur Iesus Christ: mais quand nous aurons bien examiné quels nous sommes, et de quel remede nous avons besoin, alors ce qui est en scandale à ces delicats du monde qui sont aveuglez de leur entendement, cela nous sera en aide pour nous faire avancer en la foy, et nous servira de confirmation. Voyla les sages du monde qui reiettent nostre Seigneur Iesus Christ. Et pourquoy? Car ils ne pensent point à tout ce qu'il a fait, et comme il nous a este donné pour sagesse de Dieu son Pere. Que faut-il donc? Que nous soyons fols en nousmesmes, afin de iouir de ce bien qu'il nous a apporté. Voyla les Pharisiens et tous ceux qui leur ressemblent qui sont enflez de ceste folle opinion de leur propre iustice, il leur semble qu'ils ont tout. Or cependant nostre Seigneur Iesus Christ nous est donné pour iustice, comme sainct Paul le dit en ce passage là mesme. Il faut donc que nous cognoissions nos pechez, et que nous concluyons qu'en telle condition nous sommes detestables à Dieu iusques à ce qu'il nous ait revestus de sa iustice, et purgez de nos macules: qu'il faut que Dieu nous ait en detestation iusques à ce qu'il

nous ait là amenez. Voyla donc comme l'humilite nous conduira à nostre Seigneur Iesus: voire non pas une humilite feinte: mais laquelle viendra d'une cognoissance vive de nos povretez. Les riches de ce monde qui se font à croire merveilles, et qui abusent de leur credit, qui voudront dominer sous ombre de leurs biens, ceux là ne tiendront conte de nostre Seigneur Iesus Christ, et mesmes ils se mocqueront de nostre simplicite, quand nous venons chercher tous nos biens en celuy qui a este ainsi appovri: mais c'est d'autant que telles gens ont les yeux bandez, qu'ils ne se cognoissent point, et se deçoyvent par vaines flatteries. Mais quand nous aurons regardé (comme i'ay dit) à nos miseres, alors nous ne trouverons point estrange que le Fils de Dieu soit nay en une estable, qu'il ait este comme banni du monde pour nous restituer en l'heritage duquel nous eussions este exclus à iamais, sinon qu'il nous eust tendu la main pour nous y conduire.

Or là dessus il est dit que ce message a este apporté à des bergiers, afin qu'ils veinssent adorer le Fils de Dieu. Ceci encores ne s'accordera gueres bien à la fantasie des hommes, qui cherchent tousiours les choses magnifiques et hautes, et condamnent tout ce qui leur semble trop abiect, ou tout ce que leur sens charnel ne peut comprendre: mais (comme i'ay desia dit) il nous faut commencer par ce bout, d'adorer le conseil incomprehensible de Dieu, renonçans à tout ce que nous pourrions avoir de raison apparente en nous. Or nous pourrions yci demander pourquoy c'est que Dieu n'a publié par tout que le Redempteur estoit nay, comme aussi il avoit este promis de long temps à ce peuple. Il faloit donc que petis et grans fussent enseignez de sa venue, et qu'il estoit apparu au monde. Et mesmes il sembleroit bien que Dieu n'eust pas tenu un ordre convenable quand il n'a point fait publier ceci au Temple, lequel il avoit choisi pour estre là glorifié. C'estoit son domicile, comme il l'appelle, et mesmes c'estoit l'image de nostre Seigneur Iesus Christ: car il faloit là venir pour se presenter devant Dieu. Puis qu'ainsi est donc que le Temple n'avoit pas este basti à l'appetit des hommes, mais que Dieu ait voulu que celuy fust un logis terrien, et qu'il ait là voulu monstrer la presence de sa vertu et de sa grace, pourquoy est-ce que ce message de la Redemption qui estoit desia n'a este là publié? Il est dit que la Loy devoit sortir de Sion, c'est à dire la clarté de Dieu, la doctrine de salut devoit proceder de ce Temple là, et le sceptre de nostre Seigneur Iesus Christ devoit estre espandu par tout le monde de ce mesme lieu. Et cependant on ne sçait au Temple que c'est de la naissance du Fils de Dieu. Voyla les Sacrificateurs qui ont charge de conduire le peuple, Dieu leur a fait cest honneur-là d'elire la lignee de Levi, et cependant, ils n'en sçavent tous rien, il n'y a que des bergers qui sont aux champs qui sont là comme gens sauvages, ils ne sont pas mesmes meslez parmi les hommes, les voyla veillans sur leurs troupeaux, voire de nuit. Car cela est tout accoustumé en ces pays chauds que les bergers parquent et tiennent là leur bestail toute la nuict. Et mesmes en ces pays de par deça combien qu'il y face plus grand froid si est-ce qu'encores en quelques contrees cela est ordinaire que les pasteurs parquent pour garder le bestail qui demeure là toute la nuict, ie dy les moutons mesmes. Or quoy qu'il en soit, voyla les bergers qui sont povres gens idiots et de nulle valeur quant au monde, ils sont là comme separez de la compagnie des autres, et toutesfois il n'y a qu'eux qui cognoissent la naissance du Fils de Dieu. Or en cela nous voyons tousiours comme Dieu a voulu abolir toute hautesse, afin que les hommes ne presumassent plus de se glorifier ni en eux mesmes, ni en tout ce qui est à l'environ d'eux, qu'ils ne s'amusassent point aux creatures pour y appuyer leur fiance. Bref, quand Dieu besongne en telle sorte, c'est à dire qu'il laisse derriere les grans, et ceux qui sont prisez et honorez, et qu'il choisit les petis, qu'il n'ha nul esgard ni aux biens mondains, ni à principautez, ni à sagesse, ni à toutes choses semblables, mais qu'il commence par ceux qui ont faute et disette de tout, et qui n'ont pas une seule goutte en eux de vertu qui puisse estre prisee, par cela c'est autant comme s'il nous retiroit de ce monde, et qu'il nous fist ouverture afin que nous venions droit à luy, et que nostre foy y soit du tout arrestee. Car nous ne sçaurions si peu imaginer de moyens en ce monde, que ce ne soit comme des voiles qui sont là tendues pour nous empescher de venir droit à Dieu. Quand il y aura seulement quelque courtine, nous serons empeschez que la clarte ne luira qu'à demi. Or quand il y aura une centaine de voiles devant nos yeux spirituels, que sera-ce? Comment comprendrons-nous la clarté qui est beaucoup plus haute que celle du soleil, et laquelle n'est pas conforme à nostre sens? Nous avons donc besoin que Dieu nous retire de ce monde comme par force, afin de nous tenir à luy, et que nous soyons là arrestez, comme i'ay desia touché. Ce que nous voyons en l'histoire presente. Car si nous voulons estre disciples de nostre Seigneur Iesus Christ, et que nous desirions d'estre participans du salut qui nous a este donné par son moyen, il faut que nous suyvions les bergers des champs. Ie di les plus grans docteurs et les plus subtils du monde: il faut venir à ceste condition-là. Car celuy qui ne voudra estre compagnon des bergers pour les suyvre, il est certain qu'il se

ferme la porte, tellement que iamais ne pourra iouir de la doctrine de nostre Seigneur Iesus Christ, iamais ne pourra avoir lieu entre ses disciples. Puis qu'ainsi est donc, cognoissons qu'en tout et par tout Dieu nous a voulu donner un miroir d'humilite en la naissance de son Fils unique, afin que quand il sera question de venir à luy, nous soyons desnuez de tout ce qui nous pourroit enorgueillir: et que nous venions pleinement vuides, et que nous cognoissions qu'il nous faut chercher en luy ce qui nous defaut, c'est à dire tout ce qui appartient à nostre salut. Car nous n'en trouverons pas une seule goutte en nous mesmes iusques à ce que nous l'ayons receu de sa plenitude. Et au reste, cependant aussi nous avons de quoy nous esiouir, voyans que Dieu a envoyé ce message aux bergers. Car il y en a beaucoup qui pensent que l'Escriture saincte soit tant obscure et tant profonde que ce ne soit que pour les clercs, et pour un petit nombre de gens. Et voyla qui a este cause d'une bestise si lourde comme nous la voyons encores auiourd'huy en la Papaute. Car ceux qui s'appellent Chrestiens, ne laissent pas d'estre du tout abrutis: et mesmes pour faire à croire aux povres gens qu'il ne leur est pas licite de s'enquerir de l'Escriture saincte, ils disent qu'ils entreront en un abysme duquel ils ne pourront iamais sortir. Et cependant nous voyons qu'ils ont este les premiers que Dieu a voulu instruire, et ausquels il a fait cest honneur de declarer que le Redempteur du monde estoit nay, afin qu'ils conduisissent tout le reste. Cependant ce sont des bergers. Puis qu'ainsi est donc, notons en premier lieu qu'il n'y a ignorance si lourde qui nous empesche que nous ne soyons illuminez de la doctrine de vie, moyennant que chacun s'assuietisse à Dieu: et (comme i'ay desia dit) que les grans doyvent oublier tout ce qu'ils cuident sçavoir, afin de n'estre point preoccupez d'aucune outrecuidance, pour empescher que Dieu ne les conduise ainsi qu'il a fait les bergers, et qu'ils cognoissent que iamais n'auront acces à luy que par humilité, comme i'ay desia dit. Et aussi que les petis prenent courage de leur costé, et qu'ils cognoissent que le message de l'Evangile s'addresse à eux, et leur est publié en la personne des bergers: qui est un certain gage que Dieu ne les veut point exclure, mais qu'il les advouë et reçoit volontiers, afin qu'ils soyent enseignez de sa Parole, pour parvenir au Royaume celeste. Et que nous estendions encores cela plus loin, c'est à sçavoir que Dieu n'ha point esgard à nulle dignite qui soit en nos personnes, quand il nous appelle à soy, comme toute l'Escriture declare qu'il choisit les choses qui ne sont point, afin de leur donner estre: et comme il a creé le monde de rien, qu'aussi il nous prend de rien, c'est à dire que nous sommes de nulle valeur, et que nous ne pouvons pas mettre en avant ni alleguer chose qui nous puisse acquerir grace ni faveur envers luy. Il faut donc que nous cognoissions quand le message a este apporté par l'Ange à ces pasteurs et bergers, que cela est pour nous monstrer que Dieu nous recueille à soy quand nous sommes comme meslez parmi les bestes, et que le monde ne tient conte de nous, et que (brief) nous sommes tellement vilipendez, qu'il ne semble pas que nous devions habiter yci bas avec les hommes, que Dieu ne laisse pas de nous recueillir à soy. Et pourquoy? Il n'ha esgard sinon à nos miseres pour faire valoir sa misericorde: et au reste il ferme les yeux à tout ce qui le pourroit empescher d'estre enclin à nous recevoir à merci. Quand donc Dieu nous est si favorable de nous appeler à soy, et qu'il nous propose et met en avant nostre Seigneur Iesus Christ qui nous y conduise, et que par ce moyen nous possedions tous ses biens, que nous ne mesprisions pas un tel benefice, et que nous apprenions de tousiours nous humilier, veu que Dieu pour nous faire un tel bien n'ha autre occasion sinon qu'il regarde quels nous sommes, c'est asçavoir si miserables que rien plus. C'est donc encores ce que nous avons à retenir sur ce passage. Au reste, notons aussi que la naissance de nostre Seigneur Iesus Christ nous seroit du tout incroyable, sinon que nous en eussions une instruction comme ont eu les bergers, c'est que l'Evangile nous fust publié, et qu'aussi nous cognoissions que c'est du Fils de Dieu, quelle est sa vertu et pourquoy c'est qu'il nous a esté donné. Il est vray que le tout ne se pourroit pas depescher maintenant, mais si nous faut-il retenir ceci, pour faire une conclusion, et pour venir à la saincte Cene que nous avons maintenant à recevoir. Notons donc que nostre Seigneur Iesus Christ auroit esté nay en vain, et que nous n'en aurions nul fruict sans la predication de l'Evangile. Car voyla les incredules qui en ont esté retirez de tout temps, combien que Iesus Christ ait pris chair humaine, et qu'il se soit conioint avec eux quant à nostre nature qu'il a vestue: toutesfois cela ne leur profite de rien qui soit, mesmes leur condamnation en est tant plus griefve. Et pourquoy? D'autant qu'ils n'ont point la predication de l'Evangile: car ce n'est rien que Iesus Christ fust apparu au monde en personne, sinon que nous fussions esclairez par la doctrine qui nous est preschée en son nom et en son authorité pour venir à luy. Ce sont donc choses inseparables que Iesus Christ et toute la doctrine de l'Evangile. Pour faire que nous sentions l'effect et l'accomplissement des biens que Dieu a mis en luy pour nous les communiquer, ceci est bien à noter. Car combien y en a-il qui ferment quasi

les yeux, et bouschent les aureilles à leur escient, et se plongent là en telle brutalité que iamais on ne les peut attirer à nulle cognoissance de la bonté de Dieu et des vertus de nostre Seigneur Iesus Christ? Et ainsi apprenons que comme le Fils de Dieu est nay pour une fois au monde, et qu'alors il est apparu Redempteur, et que conversant yci bas il accomplit tout ce qui estoit requis à nostre salut, que maintenant il nous est present par le moyen de son Evangile. Et non seulement nous le contemplons comme nostre face en un miroir, mais nous sommes transfigurez en son image en sa gloire, comme dit S. Paul. Voyla donc comme Iesus Christ nous est auiourd'huy donné, comme il est nay une fois pour la redemption du genre humain, qu'incessamment il se presente à nous, afin que nous le possedions, et en le possedant que nous soyons enrichis de ses biens, et que nous iouissions de ce qui luy a esté donné. Car puis qu'il est nostre, il est certain qu'il ne nous espargnera rien de tout ce qui nous est necessaire. Et quant à luy nous sçavons qu'il n'ha faute de rien, mais le tout a esté pour subvenir à nos povretez et miseres. Or puis que par la predication de l'Evangile le Fils de Dieu nous apparoist chacun iour, et nous monstre qu'il nous veut avoir à soy, que de nostre costé nous ne soyons pas si ingrats de repousser un tel bien quand il nous est offert. Et au reste, cognoissons encore que Dieu de superabondant a voulu suppleer à nostre rudesse, quand il nous a adiousté la Cene pour un double tesmoignage que le Seigneur Iesus est nostre. Il est vray que nous ne verrons pas auiourd'huy un petit enfant à l'estable, nous ne le verrons pas enveloppé de bandelettes: mais voyci le pain et le vin de la Cene, qui nous sont certaines arres qu'auiourd'huy il nous veut estre viande et bravage, et que c'est luy duquel nous tirons la vie de nos ames. Et cela se fait selon nostre portee et foiblesse, d'autant que nous ne pouvons pas parvenir à sa haute maiesté du premier coup: il nous conduit par des moyens qui nous sont propres, c'est à sçavoir qu'il nous propose, sous les elemens corruptibles, que nous trouverons en son Fils tout ce qui nous defaut.

Voyla donc comme, apres avoir cognu que nous possedons nostre Seigneur Iesus Christ, en le cognoissant tel qu'il est, voire selon que nous en avons tesmoignage en l'Evangile, que nous devons estre confermez encore mieux, quand la signature est adioustee, et que la Parole nous doit estre plus autentique quand Dieu la vient ainsi seeller par les Sacremens visibles. Et pourtant que nous ne regardions point seulement le pain et le vin: mais que nous contemplions pourquoy nostre Seigneur nous veut ainsi conduire. Les Pasteurs ont eu ce signe que Iesus Christ estoit enveloppé dedans des drappeaux comme une povre creature. Or ce signe les devoit bien troubler, et c'estoit pour les faire reietter nostre Seigneur Iesus Christ. Mais quoy? Ils sont inspirez quant et quant qu'il faloit que pour eslever ceux qui estoyent plongez aux abysmes d'enfer, le Fils de Dieu fust ainsi aneanti. Et auiourd'huy cognoissons que Iesus Christ estant en sa gloire celeste, et ayant empire souverain sur toutes creatures, neantmoins descend yci à nous, non pas d'une façon visible, ni en personne (comme on dit) mais par la vertu secrette de son S. Esprit, il fait que nous sommes vrayement repeus de sa chair et de son sang, toutes fois et quantes que nous prenons les signes par lesquels il nous veut certifier de sa grace, autrement nous y serions confus: Car nous ne faisons que ramper yci sur terre: et c'est autant comme s'il descendoit yci bas, et qu'il nous menast comme des petis enfans. Quand donc nous venons à la Cene, que nous cognoissions que c'est pour posseder nostre Seigneur Iesus Christ, et pour estre tellement conioints à luy que ce qu'il ha nous soit donné et que nous en iouissions: et que cependant il prene le fardeau de toutes nos povretez, et mesmes de nos pechez, et qu'il nous en descharge tellement que rien n'empesche que nous ne soyons participans de l'heritage celeste, et mesmes de sa gloire que nous esperons, et laquelle nous sera revelee au dernier iour.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

VINGTETQUATRIEME SERMON.

LUC. Ch. II.

9. *Et voyci l'Ange du Seigneur qui leur surveint, et la clarté du Seigneur resplendit autour d'eux: et ils craignirent de grand' crainte.* 10. *A donc l'Ange leur dit, Ne craignez point: car voyci, ie vous annonce grand' ioye laquelle sera à tout le peuple:* 11. *C'est qu'auiourd'huy en la cité de David vous est nay le Sauveur qui est Christ le Seigneur.* 12. *Et vous aurez ces enseignes, Vous trouverez l'enfant enveloppé de bandelettes, et mis en une creiche.* 13. *Et soudain avec l'Ange il y eut une multitude des armees celestes louans Dieu, et disans,* 14. *Gloire soit à Dieu es cieux treshauts, et en terre paix envers les hommes, bonne volonté.*

Nous avons desia declairé ci dessus, qu'il ne nous profiteroit pas beaucoup que le Fils de Dieu fust nay au monde, sinon que nous sceussions pourquoy il nous a este envoyé, et les biens qu'il nous a apportez. Ce qui ne se peut comprendre, sinon par le tesmoignage de l'Evangile. Tant plus donc devons-nous estre attentifs à ce qui est yci recité: que les Anges ont declaré le bien souverain et inestimable qu'il faloit esperer à la venue du Fils de Dieu. Or ce message n'a pas este pour un iour, ni pour une petite poignee de gens: mais il doit servir en tout temps iusques en la fin du monde: voire et nous doit servir à tous depuis le plus grand iusques au plus petit. Au reste, notons bien que nous n'en sçaurons faire nostre profit, que nous ne soyons touchez de crainte et de reverence. Comme il en est advenu aux pasteurs, desquels il est yci fait mention. Car il n'est pas dit simplement que l'Ange à parlé: mais qu'avec soy il a monstré une gloire celeste, et que les bergers en ont este esmeus, en sorte que cela leur a causé un effroy. Or notamment ceci est adiousté, afin que nous apprenions d'escouter ce qui nous est annoncé en l'authorité de Dieu, en toute crainte et humilité. On en verra beaucoup qui auront les oreilles batues de l'Evangile: mais c'est sans aucun fruict. Et pourquoy? Les uns sont enflez d'orgueil: les autres sont tellement entortillez en leurs affections mondaines, que la parole de Dieu n'ha nulle maiesté envers eux. Si donc nous desirons d'estre bons escholiers, et qu'aussi la doctrine qui nous est preschee nous tourne à salut, et que nous en soyons edifiez comme il appartient, voyla par quel bout il nous faut commencer: c'est que nous cognoissions que nous n'avons pas affaire à une creature mortelle: mais au Dieu vivant, devant lequel tout genouil doit ployer pour luy faire hommage, que nous soyons abatus en nous-mesmes, et que nous tremblions (ainsi qu'il en est parlé au Prophete Isaie) toutesfois et quantes que Dieu ouvre sa bouche sacree pour nous enseigner. Car quiconque n'ha une telle signature de la parole de Dieu afin qu'elle ait authorité en luy, il est certain qu'il passera tousiours outre, et ne changera iamais: combien qu'on luy declare la volonté de Dieu, il va tousiours son train accoustumé. Il est vray que nous n'aurons pas quelque signe visible, toutesfois et quantes que la parole de Dieu nous sera preschee: mais ce qui a este faict pour un coup, nous doit maintenant servir. Cognoissons donc que l'Evangile ne se presche iamais, que Dieu ne preside comme autheur, qui l'a ainsi ordonné. Et ainsi comme il a ratifié sa Loy par tant de miracles et de vertus, aussi il a authorisé son Evangile, voire d'une façon plus admirable, ainsi qu'il en parle par son Prophete Aggee, que le ciel et la terre ont bien este esmeus quand l'Evangile a este publié. Il est vray que quand la Loy fut donnee au peuple, la terre en trembla, l'air aussi en fut esmeu: mais il n'y a ne ciel ne terre qui ne doyvent estre esbranlez quand on presche l'Evangile: tout doit retentir de ceste gloire de Dieu qui y apparoist. Voyla donc pour un item. Ainsi, quand nous venons ouir la doctrine qu'on nous annonce au nom de Dieu, que nous soyons preparez d'humilite et de crainte, pour recevoir tout ce qui nous est dit, et pour y estre attentifs, et pour n'apporter point un esprit d'amertume, un esprit plein de rebellion, ni d'arrogance, ni de fierté: mais que nous sçachions que c'est à nostre Dieu que nous avons affaire, lequel veut esprouver l'obeissance et la subiection que nous luy devons, toutesfois et quantes qu'il nous appelle à soy. Voyla donc pour un item.

Or maintenant escoutons ce qui est dit aux bergers, *Ne craignez point, ie vous annonce une grand' ioye qui sera à tout le peuple: c'est que le Sauveur vous est nay, le Christ, le Seigneur,* voire *en la ville de David.* Yci nous voyons comme la crainte des enfans de Dieu doit estre attrempee, à sçavoir d'autant qu'il nous est testifié que Dieu ne parle, sinon pour nostre bien et pour nostre salut, et qu'il n'use point de rigueur de iuge envers nous: mais plustost qu'il prend la personne d'un bon pere et amiable, afin de nous recevoir entre ses bras comme ses propres enfans. Les meschans et reprouvez s'esiouissent quand ils sont eslongnez de

Dieu, quand ils ont amorti leurs consciences, tellement qu'il n'y a plus de scrupule, et ne pensent iamais venir à conte: alors ils s'esgayent, voire et se iettent hors des gonds comme bestes furieuses, et iamais ne se peuvent esiouir sinon quand ils se sont ainsi abrutis, qu'ils ont oublié Dieu, et qu'ils se font mesmes à croire qu'il n'y a ne vie celeste, ni aucune religion. Voyla quelle est la ioye des contempteurs de Dieu. Mais si tost que Dieu leur donne quelque signe de sa presence, les voyla estonnez, voire d'un tel espovantement qu'il est impossible de les appaiser: ainsi il leur couste bien cher de s'estre esgayez outre mesure. Au contraire, ceux qui ont quelque sentiment et quelque remords, et qui ont quelque bonne semence de religion, et pensent à Dieu, iamais ne se pourront esiouir iusques à ce qu'ils soyent asseurez qu'il leur sera propice. Or tant y a neantmoins qu'ils ne peuvent concevoir une telle ioye, qu'auparavant ils n'ayent este espovantez. Et en quelle sorte? Doublement. Car d'un costé il faut que nous cognoissions nos miseres, que nous en soyons angoissez comme si nous voyons desia la mort nous estre apprestee: autrement, iamais nous ne gousterons la grace de Dieu. Bref, nous ne pouvons pas estre relevez que nous ne soyons premierement abatus. Et il faut que iusques à ce que Dieu nous ait appelez à soy, nous soyons tousiours comme aux abysmes d'enfer. Voyla donc comme les fideles ne se peuvent esiouir en Dieu, et en la grace qui leur est donnee par nostre Seigneur Iesus Christ, sinon qu'auparavant ils ayent este esmeus de crainte. Et puis quand Dieu parle, encore faut-il qu'ils soyent esmeus, comme i'ay desia dit, et qu'ils sçachent que sa parole doit avoir une telle maieste, qu'elle surmonte tous les sceptres des rois terriens, et tous leurs edicts. Voyla donc double crainte qui sera aux fideles. Mais cependant Dieu addoucit le tout, en disant qu'il se presente à eux, non pas pour exercer quelque rigueur, et les punir selon qu'ils ont desservi: mais qu'il vient pour se reconcilier, afin que toutes leurs fautes soyent ensevelies, et que nostre Seigneur Iesus Christ apporte remede à toutes leurs miseres. Quand donc nous oyons ce mot, c'est à sçavoir que Dieu veut ietter au profond de la mer (comme il est dit) nos offenses, et qu'il nous accepte gratuitement par sa pure bonté au nom de nostre Seigneur Iesus Christ, voyla une ioye meslee avec la tristesse, qui est l'accomplissement de nostre salut. Quand sainct Paul parle de la penitence, en la seconde epistre aux Corinthiens, au chapitre septieme, il dit, Ia soit que ie vous aye contristez par mes letres, ie ne m'en repen point: encores que ie m'en fusse repenti. Car ie voy que ces letres-là vous ont contristez pour un temps. I'en suis maintenant ioyeux. Pourquoy est-ce qu'il dit cela? C'est qu'il ne se peut faire que nous acceptions (comme i'ay desia dit) la bonte de Dieu, iusques à ce que nous ayons appris de nous desplaire en nos pechez: mais là dessus vient la ioye. Et ainsi apprenons de gemir toutesfois et quantes que nous pensons à nos iniquitez, et d'en avoir mesmes horreur: n'avoir nul repos ne contentement iusques à ce que Dieu vienne au devant, et qu'il nous appaise, nous declarant que son ire est destournee de nous, et que par le moyen de nostre Seigneur Iesus Christ il nous veut estre propice, et nous retenir, quoy qu'il en soit, comme ses enfans, encores que nous ayons este si malins et si pervers de luy estre ennemis. Voyla la ioye de laquelle il est yci parlé, et laquelle doit amortir du tout la tristesse que nous pourrions avoir conceuë à cause de nos povretez et miseres. Et voyla aussi pourquoy l'Ange dit, Ne craignez point: car ie vous annonce grande ioye. Ainsi donc apprenons en somme d'estre tousiours comme povres gens transis, iusques à ce que nous soyons consolez et esiouis par l'Evangile: ne cherchons point ailleurs de paix: ou, mal-heur sur nous. Car s'il nous advient de nous endormir en nos flatteries, le diable aura tantost gaigné la victoire: nous voyla en ses liens et filets: bref, nous sommes captifs de luy comme povres esclaves. Et ainsi retenons bien ce mot: c'est à sçavoir qu'il ne nous faut iamais esiouir, iusques à ce que nous ayons ceste certitude: c'est à sçavoir, que Dieu nous aime, et qu'il nous porte faveur, combien que nous en soyons indignes. Voyla le fondement sur lequel il nous faut bastir, ou autrement toutes nos ioyes seront converties en pleurs et en grincement de dents.

Au reste, l'Ange ne se contente point de dire qu'il annonce une ioye: mais il dit que c'est *une grande ioye*, voire *laquelle sera pour tout le peuple.* Poisons bien ceci. Car si ce mot n'eust este adiousté, nous pourrions imaginer que ce que recite S. Luc n'auroit servi qu'aux bergers dont il parle: mais ceste ioye doit estre espandue sur tout le peuple. Il est vray que l'Ange parle bien des Iuifs. Car c'estoit le peuple eleu: mais maintenant la paroy est rompue, dit sainct Paul et Iesus Christ par la predication de l'Evangile annonce la paix à ceux qui estoyent eslongnez auparavant, comme à ceux qui estoyent prochains. Les Iuifs ont este alliez avec Dieu, quand il les a adoptez en la personne d'Abraham, et qu'il a confermé ceste adoption-là par sa Loy: mais maintenant, combien que nous ayons este loin, si est-ce que Dieu s'est approché de nous, et qu'il veut que ceste doctrine de reconciliation soit generale. Voyla pourquoy il est dit que Iesus Christ par l'Evangile annonce la paix à ceux qui auparavant estoyent loin de Dieu, et qui n'avoyent nulle accointance avec luy. Or

donc puis qu'il nous est yci declaré par l'Ange, que nous devons nous esiouir à la venue de nostre Seigneur Iesus Christ, voire non pas d'une façon vulgaire ou commune: mais pour estre ravis du tout: que nous facions nostre profit d'un tel message. Et comment comprendrons-nous ceste ioye? Or il est certain, que si nous sommes entortillez aux voluptez et delices de ce monde, si nous sommes enyvrez en nos affections, iamais nous ne pourrons nous resiouir de la grace qui nous est apportee par le Fils de Dieu. Mais ensuyvons les bergers: car leur condition n'a pas esté meilleure quant au monde, de ce qu'ils ont ouy ceste parole de l'Ange, et de ce qu'ils ont veu le Fils de Dieu estre nay. Car ils s'en sont retournez, comme auparavant: ils ont este au froid de la nuict, et au chaud du iour, et ont vescu povrement en gardant leur bestail. Bref, nous ne voyons point qu'ils ayent rien gaigné quant à la chair, et quant à ceste vie caduque, d'avoir un tel privilege dont il est yci parlé. Ils n'ont pas laissé neantmoins de s'esiouir. Et voyla en quoy il nous faut estre conformez à leur exemple: c'est, combien que l'Evangile ne nous augmente pas en richesses, ni en honneurs, combien qu'il ne nous apporte ne voluptez ni plaisirs, toutesfois que nous ne laissions pas d'estre eslevez en ceste ioye spirituelle pour nous contenter de ce que Dieu nous est favorable, et que nous ne cherchions ni autre bien, ni autre felicite que celle-là, et que nous y ayons tout nostre repos. Voyla comme les povres ne laisseront pas de s'esiouir, encores qu'ils soyent affligez en toutes sortes: et combien qu'ils soyent persecutez, les uns de maladies, les autres de mespris, en sorte qu'ils seront reiettez du tout: les autres ne facent que trainer les ailes et languir comme povres miserables, si est-ce qu'ils auront tousiours de quoy se glorifier: comme sainct Paul en parle au cinquieme chapitre des Romains: que quand nous serons iustifiez par foy, nous avons bien occasion de nous glorifier, d'autant que nous avons paix avec nostre Dieu. Et cela fait que les affiictions mesmes nous sont glorieuses: car elles nous sont tournees en aide pour nostre salut, et Dieu fait que cela nous sert et nous est profitable. Car nous experimentons son aide et son secours, quand nous sommes destituez du costé des hommes, que nous sommes au bout de nostre sens, comme on dit, veu que nous ne laissons pas d'esperer en nostre Dieu, et d'avoir certaine approbation qu'il est avec nous, quand luymesme nous a certifiez. Ainsi donc de nos afflictions noûs avons occasion de nous glorifier: et mesmes encores que l'Evangile non seulement ne nous avance ni en plaisirs, ni en voluptez, ni en richesses de ce monde: mais plustost qu'il nous soit occasion qu'on nous persecute, qu'on nous tormente: comme nous en voyons beaucoup qui n'ont autre salaire d'avoir suyvi l'Evangile, sinon qu'on les a persecutez, qu'on les a deschassez, qu'ils ont este despouillez de leurs biens, que les uns ont perdu toute leur substance, les autres sont detenus en prisons bien estroites, les autres mesmes sont trainez au feu cruellement. Combien (di-ie) que beaucoup de povres fideles n'ayent eu autre recompense d'avoir receu l'Evangile, si faut-il que ceste ioye de laquelle il est yci parlé surmonte, et que nous apprenions de nous reposer en l'amour que nostre Seigneur Iesus Christ nous porte, d'autant qu'il nous veut estre comme Pere et Sauveur, et nous tenir pour ses enfans. Que tout cela donc adoucisse toutes les tristesses que nous pourrions avoir, et que nous prenions courage en la grace et en la bonte de nostre Seigneur Iesus Christ. Comme sainct Paul dit, que nous ne defaillions point, ains combien que nostre homme exterieur se deschee, que toutesfois l'interieur est renouvelé. Car nostre legere affliction qui ne fait que passer, produit en nous un poids de gloire merveilleusement excellent.

Voyla donc ce que nous avons à retenir en somme, et comme il nous faut prattiquer ceste doctrine, quand il est dit que ceste ioye, voire une grande ioye sera commune à tout le peuple. Or il est vray que tous n'en ont pas este iouissans: mais du costé de Dieu la iouissance leur en est proposee. Il faut donc que les incredules soyent rendus inexcusables, d'autant qu'ils se sont privez par leur propre malice de la grace de Dieu qui leur estoit offerte. Bref, si est-ce que Dieu declare qu'à la venue de son Fils unique il veut recueillir à soy les povres brebis qui estoyent esgarees et perdues: il veut ressusciter de mort à vie ceux qui estoyent alienez de luy. Et pourtant, que de nostre costé aussi nous acceptions un tel bien par foy. Il est vray que la foy est un don singulier de l'Esprit de Dieu, mais cependant, si ne faut-il pas que nous repugnions quand il parle si doucement à nous, qu'il nous convie, et qu'il ne nous demande, sinon que nous soyons unis à luy, pour iouir de la plenitude des biens qu'il a mis en nostre Seigneur Iesus Christ. Or notons bien aussi ce qui est adiousté, que ceste grande ioye est fondee sur nostre Seigneur Iesus Christ. *Car le Sauveur du monde vous est nay*, dit-il, *le Christ, le Seigneur, en la cité de David.* Nous voyons yci ce que sainct Paul traitte au passage que i'ay allegué ci dessus du second chapitre des Ephesiens, c'est à sçavoir, que Iesus Christ est nostre paix. Quant et quant aussi il faut conclure qu'il est nostre ioye. Et de faict, quand nous pensons à Dieu, si Iesus Christ ne nous venoit au devant, et qu'il ne fust là comme intercesseur pour nous faire acquerir grace, que seroit-ce? La maieste de Dieu est si terrible, que

nous demeurerions là confus, et mesme ce seroit pour nous faire tomber en desespoir. Car quand nous ferons comparaison de Dieu avec nous, il faut qu'il soit nostre iuge. Puis donc que nous sommes pecheurs, qu'il nous face la guerre: puis que nous bataillons à l'encontre de luy, qu'il nous abysme, puis que nous violons sa iustice qui est plus precieuse que toute la vie du monde. Ainsi donc, puis que nous ne pouvons concevoir Dieu, sinon comme ennemi mortel, et comme un iuge qui est armé pour nous abolir et nous exterminer du tout, où sera nostre ioye? sinon que nostre Seigneur Iesus Christ se mette là au milieu, et qu'il nous declare qu'estant Dieu eternel il s'est vestu de nostre chair, et de nostre nature, voire afin de nous estre frere: et mesmes qu'il a receu la malediction de nos pechez sur soy, et a porté le fardeau qui estoit pour nous accabler tous, afin que maintenant nous ne soyons plus trouvez coulpables devant Dieu, et que nos pechez ne viennent point en conte ni en memoire: mesmes qu'il nous a vestu de sa iustice, afin que nous puissions venir la teste levee, et que nous sçachions que Dieu ne nous impute pas nos iniquitez: mais plustost qu'il nous cognoist et accepte comme si nous l'avions servi iusques au bout: voire au nom de son Fils. Voyla (di-ie) comme ceste ioye qui nous est enseignee par l'Evangile, ha son fondement sur nostre Seigneur Iesus Christ. Quiconque ne cognoist l'office de Iesus Christ, celuy là ne se pourra iamais fier en Dieu, et ne pourra faire prieres et oraisons: il sera tousiours en inquietude et en doute: et mesmes il n'y aura que feintise, sinon que la foy precede, et qu'elle nous monstre le chemin: il est certain, di-ie, que nous n'aurons nul acces à Dieu. Or est-il ainsi, qu'il faut que la foy ait son regard à Iesus Christ, comme c'est le seul but auquel il nous faut tendre. Notons bien donc que selon la mesure de foy que nous avons en Iesus Christ, nous pouvons aussi avoir repos et ioye quant à Dieu, tellement que c'est par nostre Seigneur Iesus Christ que nous sommes reconciliez: comme il est dit en la seconde Epistre des Corinthiens, que Dieu estoit en Iesus Christ reconciliant le monde à soy. Et auiourd'huy il continue encores cela, quand l'Evangile nous est presché. Et la chose s'addresse à nous, d'autant que celuy qui ne sçavoit que c'estoit de peche, a este fait peche pour nous: c'est à dire, il a porté nostre malediction, et a este comme maudit de Dieu son Pere en nostre nom.

Au reste, afin que ceci nous soit tant mieux persuadé, il est dit *qu'il nous est nay.* Si simplement l'Ange eust dit, Le Sauveur est nay: desia il y avoit assez pour nous attirer à Dieu: mais cependant nous eussions encores eu quelque occasion de chanceler, comme de nature nous sommes enclins à desfiance, et ne pouvons nous resoudre sinon que nostre Seigneur nous conferme en toutes sortes. Ce mot donc n'est point superflu quand il est dit, Le Sauveur nous est nay: comme s'il estoit dit qu'il se donne à nous, qu'il n'est point venu pour soy, mais pour nostre bien et salut, et qu'il ne reste sinon que nous l'acceptions, puis que le Pere a voulu qu'il fust nostre: comme aussi il en est parlé par Isaie, Le Fils nous est donné, l'enfant nous est nay. Voyla donc le Prophete qui a declaré long temps auparavant, quelle seroit la cause de la venue de Iesus Christ en ce monde. Il dit que l'enfant nous est nay. S'il eust dit, L'enfant naistra, c'estoit desia beaucoup: mais cela n'eust pas suffi: il y eust eu tousiours quelques repliques, et on n'eust point laissé de disputer, Ho, combien que le Fils de Dieu soit nay, ce n'est pas à dire que nulle utilite nous en revienne. Mais le Prophete exprime que c'est pour nous que l'enfant est nay, que c'est à nous qu'il est donné. Comme aussi il est dit par Zacharie, Voyci ton Roy qui vient à toy et pour toy, ô fille de Sion. Ainsi donc nous voyons qu'il est impossible de goutter ceste ioye spirituelle de laquelle il est yci faict mention, que quand nous serons bien resolus que nostre Seigneur Iesus Christ est pleinement donné pour nous, d'autant que le Pere l'a ainsi voulu: comme il est dit en sainct Iean, qu'il n'a point espargné son Fils unique: mais qu'il l'a livré à la mort pour nous: et puis, qu'il nous l'a donné afin qu'il soit nostre heritage, et que nous le possedions. Or puis qu'il nous l'a ainsi donné, dit sainct Paul, comment nous espargnera-il tout le reste? Car tous les biens qu'il est possible d'imaginer en ce monde sont beaucoup moindres que Iesus Christ, qui est le Fils bien aimé, et la sagesse eternelle du Pere. Ainsi donc quand Iesus Christ est nostre, et qu'il ne demande sinon que nous iouissions de luy et de sa propre personne, ne pensons point, puis que toute perfection de sagesse, de iustice, de vie, et de gloire est en luy, que tout cela quant et quant ne nous soit communiqué avec luy. Voyla donc la grandeur de ceste ioye de laquelle l'Ange a parlé ci dessus.

Or notamment il dit, *Le Christ, le Seigneur est nay en la cite de David:* et c'est pour monstrer qu'il ne dit rien de nouveau. Car si iamais les bergers n'eussent ouy parler du Redempteur, ceci eut este fort estrange: et le propos estoit trop court et trop obscur, de dire que le Sauveur est nay. Mais pource que desia dés leur enfance ils avoyent entendu aucunement, que Dieu devoit restituer son peuple, et qu'il y auroit un Sauveur qui avoit este promis, il dit notamment. C'est le Christ, c'est le Seigneur: comme s'il disoit, Qu'il vous souvienne que Dieu a ordonné une onction royale, pour signi-

fier qu'il y auroit un Roy eleu et choisi de luy, et constitué en son nom, lequel seroit pour recueillir tout le peuple, et que ce Roy-là seroit le vray chef souverain, et le lien de toute union. Vray est que sous la loy les Rois ont este oincts: mais cependant ce n'estoit que figure et ombrage: et puis ceste onction-là n'estoit point parvenue iusqu'à tout le peuple. Or en Iesus Christ il y a un autre regard. Car il n'est point question yci d'un huile visible et materielle: mais il est question du Sainct Esprit. Il a donc receu tous les dons de l'Esprit de Dieu. Et comment? Non point pour son usage, mais afin qu'ils fussent espandus sur nous, et que nous en fussions participans: voire chacun selon la mesure de grace que nous puisons en ce grand Sauveur. Mais quoy qu'il en soit, si est-ce qu'il nous a tous enrichis de ses biens selon qu'il luy a pleu de nous en elargir et distribuer. Voyla donc à quel titre et à quelle raison il est nommé Christ. Voyla pourquoy aussi nous sommes appelez Chrestiens, c'est à dire participans de l'onction spirituelle qui a este donnee à nostre Chef. Or si nous sommes du tout desnuez et vuides de l'Esprit de Dieu, il est bien certain que nous abusons de ce titre tant honorable de Chrestienté, pource qu'il ne nous appartient nullement. Notons bien donc que Iesus Christ est venu estant oinct, c'est à dire ayant receu toute perfection de biens spirituels, voire afin que nous puisions de sa plenitude, et grace pour grace. Il faut donc que nous venions tous à ceste fontaine: que nous cognoissions que nous sommes destituez de tout bien, et qu'il n'y en a point une seule goutte en nous: mais qu'il faut que nous venions à ceste fontaine, et que nous en puisions hardiment, sçachans qu'elle ne tarira iamais. Et d'autant plus que chacun fidele viendra à ceste perfection pour se rassasier, tant plus croistra-elle, et y en aura tousiours d'avantage. Et ainsi donc nous receverons grace pour grace: c'est à dire, nous ne pouvons point participer à aucune grace de Dieu sinon d'autant que le tout est mis en nostre Seigneur Iesus Christ. Et il ne nous faut point faire longs circuits pour venir iusques à luy: car par l'Evangile il declare qu'encores auiourd'huy il est nostre. Au reste, apprenons aussi de luy estre subiets, si nous voulons estre Chrestiens: c'est à dire si nous voulons iouir des biens qu'il nous a apportez, qu'il nous soit Seigneur, c'est à dire qu'il ait toute preeminence sur nous. Ce qui ne se peut faire que nous ne luy obeissions, comme il est dit au Pseaume 110, qu'il faut que nous luy soyons un peuple volontaire au iour des monstres. Et iournellement nous sommes exhortez de cheminer comme devant Dieu, et estre tousiours prests à suyvre sa volonte, pour dire, Seigneur, me voyci, dispose de ma personne et de mes biens comme il te plaira. Quand donc nous serons un peuple volontaire, lors que Dieu nous appellera, voyla comme nous monstrerons et approuverons par effect que le Fils de Dieu est nostre Seigneur. Et au reste, cognoissons qu'il doit estre luy seul, et sans compagnon, afin que nous ne tracassions point ainsi que font les povres Papistes. Il est vray qu'il y aura les seigneuries du monde, les principautez, les dignitez et estats, et le Royaume de nostre Seigneur Iesus Christ n'empesche point un tel ordre et police: mais il est question yci du Royaume spirituel, c'est à dire, que nous soyons apprins à cheminer comme devant Dieu, et qu'habitans en ce monde, nous y soyons tellement estrangers, que cependant par foy et par esperance nous ayons nos coeurs eslevez en haut, et que nous ne soyons point yci detenus au bourbier de nos sollicitudes et delices. Voyla donc comme il nous faut avoir nostre Seigneur Iesus Christ pour seul Seigneur. Les Papistes auront la vierge Marie, ils auront S. Michel, S. Pierre, S. Guillaume, bref, tout leur sera Seigneur. Et pourquoy? D'autant que Iesus est là foullé aux pieds, qu'il est comme reietté et mescognu. Ainsi donc notons bien que ce mot yci est dedié au Fils de Dieu, d'autant qu'il luy est approprié à luy seul, et que c'est un privilege qu'il a tousiours eu, et qui ne doit point estre attribué à quelque creature que ce soit. Et voyla aussi pourquoy S. Paul dit, Combien que plusieurs dieux soyent renommez entre les aveugles et ignorans, et qu'il y ait plusieurs seigneurs, toutesfois qu'il n'y a qu'un seul Dieu quant à nous, et un seul Seigneur, Iesus Christ, qui est nostre chef. Car il faut qu'il soit le seul lien de nostre union, afin que par son moyen nous soyons conioints à Dieu son Pere.

Or ce mot aussi se rapporte à ce que l'Ange adiouste, *que le Seigneur est nay en la cité de David*. C'est comme s'il alleguoit les Prophetes, pour nous monstrer que ce qu'il annonce est autentique, d'autant que Dieu avoit predit de tout temps, qu'il envoyeroit celuy qui avoit este attendu des Peres, et de tous fideles, et en general de toute l'Eglise. Puis qu'ainsi est donc, apprenons pour bien nous esiouir en nostre Seigneur, de le chercher en la Loy et en l'Evangile. Car il est la fin de la Loy, comme dit sainct Paul. Ainsi donc que nous cognoissions que la Loy et les Prophetes ont este donnez, afin qu'aussi nous cognoissions nostre Seigneur Iesus Christ. Il a commencé d'estre cognu mesmes devant la Loy: et quand l'Evangile a este adiousté, nous avons une declaration plus ample, afin que nous ayons tant moins d'excuse, et aussi que l'acces nous soit tant plus facile, et que nous puissions profiter en l'eschole de Dieu, autant que s'il desployoit son coeur, et que rien ne nous fust plus caché: comme à la verite nous trouverons

qu'en Iesus Christ sont tous thresors de sagesse et d'intelligence. Il est vray qu'il est dit qu'ils y sont cachez: mais c'est à cause que les orgueilleux de ce monde n'y peuvent rien mordre: et cela est pour leur fermer la porte. Mais quand nous viendrons en simplicité de foy à Iesus Christ, combien qu'il n'y ait pas grand' pompe, ni grand lustre, si est-ce que nous cognoistrons qu'il ha tous les thresors de sagesse et d'intelligence, qu'il en ha la perfection entant que besoin sera pour nostre salut.

Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir. Or le message de l'Ange nous devroit bien suffire: mais encores Dieu ayant esgard à ce que nous sommes du tout adonnez à vanite et mensonge, et que nous ne pouvons pas nous arrester à sa verite, sinon que nous y soyons retenus quasi par force, a voulu encores adiouster une confirmation plus grande. Voyla pourquoy il est dit, *que tantost apres est apparue une grande multitude de gendarmerie celeste.* Voyla donc Dieu qui ne se contente pas d'un seul tesmoin, combien qu'il eust imprimé sa gloire en l'Ange, comme nous cognoissons le soleil par ses rayons qui sont espandus par tout. Ainsi, quand Dieu a envoyé ceste gendarmerie celeste, que les Anges ont tous prononcé que Dieu estoit appaisé envers le monde, c'est bien raison que les hommes s'esiouissent d'une telle paix, et avec action de graces reçoyvent un tel bien et si inestimable pour en iouir. Or quand nous voyons que Dieu a voulu que sa grace fust ainsi testifiee par une multitude infinie d'Anges, cognoissons quelle est nostre incredulité: car autrement cela eust este superflu, comme i'ay tantost dit: mais Dieu cognoist quels nous sommes, c'est à sçavoir, que nous ne faisons que bransler, il n'y a que legierete et inconstance en nous, et mesmes que nous sommes revesches, et ne nous peut gaigner en façon que ce soit: que quand il nous met sa grace au devant, nous tournons les yeux d'autre costé, ou nous recullons, et sommes comme bestes farouches pour regimber à l'encontre de luy. Ainsi quand Dieu use d'un tel remede, et qu'il veut que nous soyons pleinement certifiez qu'il nous sera Pere et Sauveur par le moyen de son Fils unique, il nous accuse et nous condamne d'incredulite: et de nostre part il nous faut passer condamnation. Mais cependant il nous faut aussi appliquer à nostre usage les aides que Dieu nous donne: que nous ne facions point des outrecuidez pour dire, Ho, c'est assez, i'ay entendu tout dés le commencement. Voila que plusieurs gens volages diront, si tost qu'ils auront cognu quelque peu de l'Evangile ils sont les plus grans clercs du monde: mais quand ce vient au besoin, ils monstrent qu'il n'y a que vent et fumee. Car il ne faut rien pour aneantir leur foy, la moindre tentation du monde les abatra: et c'est le loyer de leur outrecuidance. Et ainsi cognoissons nostre debilite, cognoissons mesmes qu'il n'y a que mensonge en nous, afin que nous attirions toutes les aides que Dieu nous donne, et que nous en soyons confermez, que nous ne mesprisions point les remedes lesquels il cognoist nous estre propres et convenables. C'est donc en somme ce que nous avons à retenir, quand il est dit qu'une multitude infinie d'Anges est apparue avec celuy qui avoit desia parlé. Et au reste, quel bouclier pourrons-nous faire d'ignorance, quand nous n'adiousterons point foy à tant de tesmoins de Dieu? Il est dit qu'en la bouche de deux ou de trois toute querele sera decidee et vuydee. Or maintenant Dieu n'envoye pas trois ou quatre tesmoins, mais il envoye comme une armee: et non pas des hommes mortels, mais ce sont des Anges, voire ausquels il reluit, et qui sont comme approbation de sa iustice, de sa bonté, et de sa vertu, tellement que son nom leur est communiqué, qu'ils sont appelez Dieux, non pas pour luy rien oster, ni amoindrir de sa maiesté, mais pour monstrer qu'il habite en eux. Puis donc que nous avons les Anges de paradis pour tesmoins que Dieu est appaisé envers nous, et qu'il n'y en a pas trois, ou une douzaine: mais qu'il y en a une armee infinie, et que Dieu nous l'a voulu publier, qu'il a voulu subvenir à toutes nos doutes et desfiances, ne faut-il pas que nous soyons par trop pervers, voire comme possedez de Satan, sinon que nous apprenions d'accepter un tel message, de nous y tenir, et d'en estre tellement munis, que ce nous soit une forteresse invincible contre tout ce que le diable pourra machiner à l'encontre de nous? Voyla donc encores comme il nous faut faire nostre profit de ce passage.

Or regardons maintenant en brief ce qui est dit par tous les Anges, *Gloire soit en haut au ciel à Dieu, et paix en terre aux hommes.* Combien que ceci se peut conioindre avec ce qui s'ensuyt, *qu'il y a bon plaisir envers les hommes:* et le sens ne sera point changé. Et voyla pourquoy il ne nous y faut pas beaucoup arrester. Quant à la substance, en premier lieu les Anges exhortent yci les bergers, et en leurs personnes ils nous exhortent tous de magnifier la bonte de nostre Dieu, et luy rendre la louange, et l'action de graces qu'il merite. Car c'est aussi la fin de nostre salut, comme Sainct Paul en parle, sur tout au premier chapitre des Ephesiens: combien que ce soit une doctrine assez commune: mais là elle est deduite plus au long. Pourquoy donc est-ce que Dieu nous a envoyé son Fils unique? C'est afin qu'il fust glorifié. Gloire soit donc à Dieu aux lieux treshauts. Or ceci comprend deux membres en soy: l'un est, qu'il ne faut point que nous cherchions la cause de nostre

salut ailleurs qu'en la pure bonte de Dieu. Car si nous y apportions rien du nostre, ou si les creatures nous y pouvoyent aider, il est certain qu'une partie de la gloire nous en seroit deuë, ou bien aux creatures. Mais quand il est dit, Gloire soit à Dieu aux lieux treshauts: il faut que tout le reste soit mis bas, et qu'il n'y ait que Dieu seul qui soit yci cognu autheur de tout bien. Voyla donc comme la gloire de Dieu est pour abolir toute hautesse des creatures, et qu'il n'est point question de faire yci quelque meslinge: mais que nous cognoissions que Iesus Christ nous a este donné, pource que Dieu a tant aimé le monde (comme nous avons desia allegué le passage du troisieme chapitre de sainct Iean), qu'il n'a point espargné son Fils unique: mais l'a livré à la mort pour nous. Quand donc nous aurons fait tous nos discours, que nous aurons fait beaucoup de revolutions pour sçavoir comme Iesus Christ nous a este donné: c'est pour l'amour de Dieu, c'est à dire par sa bonte gratuite. Il faut donc que la gloire luy en soit reservee à luy seul, qu'on ne l'en despouille point pour en faire un butin, et pour en donner à chacun son lopin et son morceau: comme on l'a fait, et le fait-on encores auiourd'huy en ceste maudite Papauté. Or il y a le second membre: c'est asçavoir qu'il ne nous faut point estre ingrats. Quand Dieu nous esiouit, et qu'il se monstre ainsi propice envers nous, que ce n'est pas raison que nous demourions là assopis, mais faut que ceste ioye nous esmeuve et nous embrase et nous enflamme du tout à glorifier nostre Dieu. Car il nous a retirez des tenebres de mort, et nous a amenez au Royaume de vie, dit Sainct Pierre, afin que nous racontions ses louanges immortelles. Et de faict, quand le Prophete Isaie parle de sa predication, il dit que Dieu s'est acquis un peuple, afin qu'il en soit glorifié: et que nous sommes comme les plantes et les fruits de son heritage, lesquels il demande: comme quand un homme plante une vigne, et qu'il cultive un champ, il en recueille le fruit. Il est vray que Dieu ne peut rien recevoir de nous: mais quoy qu'il en soit, si veut il estre glorifié, combien que nous ne luy puissions rien apporter. Voyla donc comme il faut que le fruit de l'Evangile soit de monstrer comme nous avons un zele ardent de sacrifier à Dieu la louange qu'il merite, de ce que par sa misericorde infinie il nous a retirez du profond de la mort où nous estions plongez.

Or il adiouste, *Paix en terre.* Et pourquoy? *Car Dieu a prins son bon plaisir aux hommes.* C'est pour mieux confermer ce que nous avons dit auparavant, c'est asçavoir que toute paix est maudite, sinon qu'elle se rapporte à la reconciliation, et à l'appointement que Dieu a fait avec nous. Quand nous sçavons que Dieu nous est favorable, et qu'au lieu de nous estre ennemi (comme nous en estions dignes), au lieu de nous estre iuge comme nous le provoquons à ire par nos rebellions et iniquitez, au lieu de cela (di-ie) il nous est Pere et Sauveur, et ne demande sinon de s'esiouir en nous, afin de nous esiouir en luy. Quand donc nous avons cela, c'est alors que nous pouvons avoir paix. Voyla comme nous avons repos, et comme tout nostre contentement depend de la bonne volonte de nostre Dieu: cest asçavoir d'autant qu'il luy plaist de nous recevoir à merci, et monstrer qu'il nous porte une amour paternelle, au lieu qu'il nous pouvoit exterminer du nombre de ses creatures. Ceci a este fort corrompu en la Papaute: car ils chanteront assez leur *Gloria in excelsis:* mais ils ont depravé ce passage vileinement, en sorte qu'en cela on voit qu'ils sont diables encharnez. Car ils disent que la paix est aux hommes de bonne volonte: et sur cela ils fondent leurs merites, et estiment que la grace de Dieu est inutile, sinon que les hommes la reçoyvent de leur mouvement propre. Or quand ils auront bien chanté *Gloria in excelsis Deo,* qu'ils auront hurlé comme des loups sauvages, ils ravissent puis apres la gloire de Dieu, quand ils establissent la bonne volonte des hommes. Mais nous voyons où les Anges ont pretendu: c'est asçavoir que Dieu merite d'avoir luy seul toute gloire de nous, et que nous ayons la bouche ouverte pour luy rendre action de graces, de ce qu'il s'est appaisé avec nous, d'autant que son bon plaisir l'a ainsi porté: c'est à dire qu'il n'a point eu esgard à nos miseres, sinon pour y subvenir: et que ce n'a pas este pour nous punir selon nos offenses, pour nous reietter, comme nous luy sommes en abomination à bon droict: mais il a prins son bon plaisir en nous, c'est à dire il nous a voulu communiquer les richesses incomprehensibles de sa misericorde: il nous a eu agreables, nous qui estions pleins d'ordures, et qui n'avions que matiere de mort et de malediction, à cause du peche lequel il ha en horreur. D'autant donc que Dieu s'est ainsi voulu abaisser, et qu'il nous a prins en grace, qu'il a desployé sa faveur envers nous, voyla en quoy nous avons matiere de resiouissance: et cela sert aussi à la certitude de nostre foy, que nous pouvons invoquer Dieu hardiment, et batailler contre toutes les tentations qui nous pourront advenir, sçachans que nous aurons tousiours acces à luy quand nous y aurons nostre adresse par nostre Seigneur Iesus Christ, et que nous sçaurons que c'est par sa bonte gratuite que nous luy sommes agreables.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

VINGTETCINQUIEME SERMON.

LUC. Ch. II.

15. *Adveint qu'apres que les Anges s'en furent allez d'avec eux au ciel, les pasteurs dirent entr'eux, Allons donc iusqu'en Beth-lehem, et voyons ceste chose qui est advenue, que le Seigneur nous a notifiee.* 16. *Ils veindrent donc hastivement, et trouverent Marie et Ioseph, et l'enfant qui estoit mis en la creiche.* 17. *Et quand ils l'eurent veu, ils divulguerent ce qui leur avoit este dit de ce petit enfant:* 18. *Et tous ceux qui les ouyrent, s'esmerveillerent des choses qui leur estoyent dictes par les pasteurs.* 19. *Et Marie gardoit ces choses, les ruminant en son coeur.*

Il adviendra souvent, qu'en lisant l'Escriture saincte, ou bien oyant ce qui nous en sera declaré, nous en serons fort esmeus et eschauffez: mais si tost que le son de la parole ne sera plus à nos oreilles, nous voyla refroidis. Et au contraire, nous avons à prattiquer ce que nostre Seigneur Iesus Christ nous dit, c'est de garder ce que nous avons entendu, et d'en faire un bon thresor, afin que quand nous aurons besoin de doctrine, nous la trouvions toute preste: quand les afflictions et fascheries nous saisiront, que nous trouvions de quoy nous consoler: quand nous sentirons trop grande paresse en nous, que nous ayons des aiguillons pour nous picquer. Voyla donc comme la parole de Dieu doit profiter, c'est qu'on la garde, et qu'on la tienne bien enserree comme un thresor en son coeur. Et voyla aussi pourquoy S. Paul accompare la bonne conscience à quelque estuy ou à quelque coffre, où on enserre ce qu'on tient precieux, et qu'on ne veut point laisser à l'abandon. Pour ceste cause nous avons bien à noter ce qui est yci dit, *qu'apres que les Anges s'en sont allez au ciel, alors les bergers disoyent ensemble, et s'exhortoyent.* Nous voyons donc qu'il n'y a point eu une bouffee qui se soit tantost esvanouye: mais que ce qu'ils ont cognu a este bien imprimé en leurs coeurs. Combien que les Anges soyent departis, et qu'ils n'oyent plus rien, et ne voyent, si est-ce que la parole qu'ils ont desia cognue, ha sa vertu, et les solicite. Voyla pour un item. Apprenons (di-ie) à l'exemple de ces pasteurs, quand nous prenons l'Escriture saincte en main pour la lire, de noter ce qui sera pour edifier nostre foy, et ce qui sera propre et utile pour nous avancer en la crainte de Dieu: ou bien quand nous viendrons au sermon, que nous soyons tellement attentifs à escouter ce qui se dira, ou ce que nous aurons leu, que quand chacun s'en retournera en sa maison, nous monstrions qu'il n'a point passé un son frivole par nos oreilles, mais que la semence incorruptible a prins racine en nos coeurs. Car ce n'est point sans cause aussi que la Parole de Dieu est accomparee à une semence. Or que profitera-il d'avoir ietté beaucoup de bled, s'il tombe sur des pierres, et qu'il soit bruslé au soleil, ou bien que les oiseaux le mangent, ou que les passans le foulent aux pieds, ou qu'il tombe entre les espines et qu'il soit là estouffé, comme nostre Seigneur Iesus en parle par ceste similitude? Or donc que nous soyons une bonne terre qui recevions la semence, afin qu'elle fructifie en temps et en lieu. Et (comme i'ay desia dit) quand nous en serons equippez, ce sera pour resister aux assaux de Satan et des meschans qui nous voudroyent destourner de la purete de nostre foy. Que nous soyons donc munis de bonne doctrine, pour faire bouclier, quand nous serons en tristesse et en fascherie: que lors nous puissions tousiours trouver là dedans matiere de consolation, de la parole que nous receverons: et que nous ayons aussi pour nous exhorter, quand nous serons trop froids et tardifs. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir en premier lieu de ce passage.

Or il y a encores plus: que les bergers parloyent et se donnoyent courage l'un à l'autre. Car ce n'est point assez que chacun de nous marche, quand il sera appelé de Dieu: mais il faut travailler pour y attirer les autres aussi bien. Il y en a qui pousseront assez leurs compagnons, et les feront marcher: mais eux ne se bougent. Voyla un vice qui est en ceux qui n'ont que fanfare et ambition, pour se faire valoir devant les hommes. Ceux-là (di-ie) seront assez grans zelateurs pour envoyer leurs freres à Dieu, mais ils n'en veulent point approcher. Il y a un autre vice contraire: c'est que chacun se contentera de faire son devoir. Il verra perir beaucoup de povres gens, il verra les desbauchez suyvre leur train de perdition: et cependant fermera les yeux à tout cela et n'en tiendra conte. Il faut donc que nous ayons tous les deux, c'est à sçavoir que chacun soit deliberé et resolu de suyvre là où Dieu l'appelle, et puis qu'il tasche d'y amener tout le reste, et qu'on y aille par troupes et grande compagnie. Comme nous voyons que David nous propose aussi son exemple, disant qu'il ne cherchoit sinon que de venir adorer Dieu en son temple, voire en grande troupe, qu'il ne demandoit sinon qu'il y eust bon ordre, et une melodie à ce que le nom de Dieu fust celebré de tous tant grans que petis. Et voyla

pourquoy aussi notamment il est dit tant par Isaie que par Michee, que lors que Dieu restablira son Eglise à la venue de Iesus Christ, chacun dira à son prochain le prenant par la main, Allons, montons en la montagne du Seigneur, et qu'il nous enseigne de ses voyes. Voyla donc ce que les pasteurs ont yci fait, c'est asçavoir qu'ils se sont mutuellement exhortez. Il n'est pas dit que l'un ait appelé les autres: mais il est dit qu'ils se sont solicitez à bien faire mutuellement, et que chacun s'y est addonné. Voyla en somme le zele que nous devons avoir, que tous se conioignent et s'unissent, afin que nous soyons tous d'un courage, et que Dieu habite au milieu de nous, et que les ames qui ont este si cherement rachetees par le sang de nostre Seigneur Iesus Christ ne perissent point par nostre nonchalance.

Et au reste, il nous faut bien aussi noter ce qu'ils disent, *Voyons la chose qui est advenue, que Dieu nous a voulu notifier.* Yci ils cognoissent qu'ils sont tant plus obligez à marcher pour trouver le Sauveur du monde, d'autant que Dieu leur a fait ceste grace de leur annoncer. Il est vray que l'Ange n'avoit point dit, Allez. Il n'avoit point dit cela expresseement: mais les pasteurs recueillent que leur devoir est tel neantmoins. Et de faict, il nous faut tousiours regarder quelle est la volonte de Dieu, quand il nous instruit par sa parole, à quelle fin et à quelle intention c'est qu'il parle. Il y en a beaucoup qui ne demandent que de s'acquitter à la legere: et aussi iamais on ne les pourra convaincre par l'Escriture saincte qu'ils soyent obligez ni à ceci ni à cela: Ho, qu'on me monstre que Dieu l'a ainsi exprimé. Ils voudroyent que les mots et les syllabes fussent couchees à leur appetit, tellement qu'ils trouveront tousiours quelque couleur ou subterfuge, que Dieu n'a point parlé assez ouvertement à leur fantasie. Or puis qu'ainsi est que nous voyons yci une telle simplicite et rondeur en ces povres bergers, que si tost que l'Ange leur a publié la naissance du Fils de Dieu, et leur a declaré que le Sauveur du monde estoit nay en Beth-lehem, là dessus combien qu'ils ne soyent pas fort solicitez, et qu'ils n'ayent point este à l'eschole pour apprendre que c'est de syllogismes ne d'argumens, si concluent-ils comme la chose est: Ce n'est pas en vain que Dieu nous a fait publier ce message, que le Sauveur du monde est nay en Beth-lehem: mais il faut que nous l'allions chercher, que nous luy facions hommage, et que nostre foy en soit confermee. Comme donc ils ont eu cest advis-là, aussi faut-il que nous sçachions pourquoy c'est que iournellement l'Evangile nous est annoncé, comme S. Paul en parle: c'est à ce que nous soyons attirez par obeissance de foy à nostre Seigneur Iesus Christ, et que luy, qui est nostre seule addresse nous guide à Dieu son Pere, comme aussi c'est là toute nostre felicite et gloire. Ainsi n'attendons pas que Dieu nous explique mot par mot ou ceci ou cela, et qu'il nous specifie les choses, et qu'il nous les masche tousiours. Il est vray qu'il le fera bien en partie pour nostre rudesse: mais quoy qu'il en soit, si faut-il que nous ensuyvions les pasteurs dont il est yci parlé, et que nous pensions, Ceste sentence nous monstre telle chose, voyla l'utilite qui y est, voyla le fruit qu'elle nous doit apporter. Il faut (di-ie) que nous prenions ainsi nos conclusions, afin de faire valoir la parole de Dieu, et qu'elle ne soit point inutile, puis que nostre Seigneur l'a voulu approprier à nostre usage, et à l'instruction de nostre foy. C'est encores un poinct que nous avons à retenir. Mais outre cela, quand ils disent que Dieu leur a notifié, ils entendent selon la cognoissance que chacun a receuë, qu'ils seront beaucoup moins à excuser, sinon qu'ils s'efforçent de venir à Dieu. Les ignorans mesmes seront condamnez, combien que devant les hommes on leur pardonne, et qu'on en ait pitie, d'autant qu'ils ne discernent, et ne cognoissent pas ce qui leur est utile. Or si ceux-là sont condamnez à bon droict, que sera-ce quand Dieu nous aura prevenus par sa bonte, et qu'il nous aura envoyé le message de salut, qu'il nous aura ouvert la porte pour dire, Venez à moy? Quand donc il nous aura conviez si humainement, si nous demourons croupissans, et que la parole que nous aurons ouye, n'ait nulle vigueur pour nous inciter, il est certain que nostre laschete sera beaucoup plus coulpable. Ainsi donc voyla pourquoy les pasteurs disent yci, Puis que Dieu nous a notifié sa parole, c'est bien raison que nous en facions nostre profit, et que nous allions veoir le Sauveur qui nous a este envoyé selon que les Prophetes en avoyent parlé anciennement, et que nos peres s'y sont tousiours attendus, et que nous avons aussi vescu en ceste mesme esperance. Et voyla pourquoy ils reiterent Beth-lehem: car c'est pour se confermer que Iesus Christ est le Redempteur qui avoit este promis de tout temps, selon ce que nous en avons desia exposé, que les Anges les ont voulu renvoyer à la doctrine qui devoit estre cognue, et toute accoustumee entre le peuple. Ainsi donc notons bien, que pour nous inciter, il nous faut prendre tousiours l'Escriture saincte: et en luy baillant son authorite, cognoissons que c'est Dieu qui parle: comme aussi nous voyons que les pasteurs suyvent ceste reigle-là. Il est vray que les Anges leur avoyent este envoyez du ciel avec une maieste visible, que la clarte de Dieu resplendissoit à l'entour d'eux: mais cependant si est-ce que Dieu n'y estoit point en personne, il avoit seulement envoyé ses Anges. Et que disent

les bergers? C'est Dieu qui nous a notifié sa parole. Car ils sçavent que les Anges ne sont point venus de leur mouvement: mais qu'ils ont eu ceste commission-là. Il est vray que les Anges sont des creatures fort nobles et excellentes: mais quoy qu'il en soit, si est-ce que tout empire ne leur est pas donné sur les hommes. Cela est reservé à Dieu seul. Nous voyons donc comme les pasteurs cognoissent yci, puis que les Anges sont ordonnez de Dieu pour estre tesmoins de sa volonte, que c'est autant comme si Dieu parloit de sa bouche. Or auiourd'huy quand nous avons les hommes establis en cest estat: combien que ce ne soit pas une telle confirmation comme quand les Anges sont descendus du ciel, et que ceste chevallerie dont S. Luc a parlé, s'est monstree, tant y a neantmoins que puis que Dieu nous veut enseigner par le moyen des hommes, et qu'il les a choisis pour estre organes et instrumens de son Esprit, puis qu'il veut qu'ils nous portent le message de salut, il n'est pas question yci de prendre la doctrine que nous oyons, comme si elle estoit procedee des hommes mais il faut tousiours revenir à l'autheur, afin qu'elle ait la reverence qu'elle merite entre nous. Voyla donc comme il nous faut apprendre des bergers, et n'avoir point honte de venir à leur eschole, veu qu'ils nous donnent un enseignement si bon, si excellent, et si utile, monstrans qu'il faut que tousiours la doctrine de salut soit fondee sur l'authorite de Dieu: et encores que les cieux ne s'ouvrent point, que sa maieste ne se declare pas devant nos yeux, que toutesfois nous ne laissions pas de recevoir ce qui nous sera dit en son nom (quand nous aurons examiné si ainsi est) autant que s'il avoit parlé cent mille fois.

Or là dessus il est dit *que les pasteurs viennent hastivement, et trouvent Marie et Ioseph et l'enfant posé en une creche.* Ceste hastivete nous conferme encores ce que nous avons dit: c'est à sçavoir, le zele et l'ardeur vehemente qui a este en ces bergers. Et de faict, c'est l'une des qualitez que S. Paul requiert en la foy, que promptitude, comme il la loue notamment aux Colos. Il y a deux choses requises pour recevoir la parole de Dieu, comme il l'entend: l'une est que nous soyons prests et appareillez, et que devant que Dieu parle, desia nous soyons disposez à dire, Seigneur, me voyci, et respondre Amen, pour ratifier tout ce qui procedera de luy. L'autre est la constance et fermete. Il est vray qu'il vaut beaucoup mieux de prime face estre un peu pesant, et au reste ne point se departir quand on est entré au bon chemin, mais poursuyvre tousiours: que d'avoir une grande facilite, et puis apres estre si volage qu'on se desbauche à la premiere occasion. Mais quoy qu'il en soit, si est-ce que nous devons tascher à tous les deux, c'est asçavoir de nous rendre dociles si tost que Dieu nous a enseignez de mettre la main à la paste, comme on dit, et ne point demander terme du iour au lendemain, pour se reculer: mais qu'il y ait ceste hastivete et diligence, que le S. Esprit loue et prise yci aux bergers, à fin de nous esmouvoir par leur exemple à faire le semblable. Voyla donc pour un item. Or la constance doit estre coniointe: mais de faict la hastivete aussi n'est point d'une minute de temps: mais c'est que nous ne soyons point endormis, que nous ne soyons point retardez par les empeschemens qui nous environnent: et encores que nous ayons beaucoup de difficultez, que nous surmontions tout, et que nous marchions tousiours viste. Voyla donc comme il nous faut estre habiles pour venir là où Dieu nous appelle: et pour ce faire repousser tous les alarmes, et tous les obstacles qui nous seront mis au devant. Car il est certain, que si les fideles ne s'efforcent en cest endroit, iamais ne pourront s'avancer d'un pas, mais plustost ils en reculleront deux et trois. En somme nous avons à retenir ce qui a desia este allegué de S. Paul, c'est qu'il y doit avoir une telle promptitude en nostre foy, que si tost que Dieu a parlé, nous accordions: et que ce ne soit point seulement de bouche, pour dire qu'ainsi est: mais que nous monstrions par effect, que nous avons este touchez à bon escient pour obeir à ce qu'il nous commande. Au reste, nous voyons une foy admirable en ces bergers qui n'ont point este desgoustez, ni scandalizez d'un tel spectacle. Car (comme i'ay dit) les Anges leur ont annoncé, que le Sauveur du monde estoit nay, le Roy et le chef du peuple, celuy auquel estoit toute esperance de salut et de felicite eternelle. Et que voyent-ils en Marie et Ioseph, ni en l'enfant mesme? y a-il grande excellence? Voyla un povre homme qui est deschassé en une estable, qui n'est pas estimé digne d'avoir quelque petit anglet en l'hostellerie: voyla sa femme, et mesmes voyla un petit enfant qui est nay en une estable, comme s'il n'estoit pas du rang des creatures humaines. Cela les pouvoit divertir: comme auiourd'huy à la moindre occasion du monde il nous semble que nous sommes excusez en nous esloignant de nostre Seigneur Iesus Christ, si nous ne trouvons pas du premier coup en luy ce que nous avons imaginé, ou ce que nous desirons. Nous voyla (comme i'ay dit) desbauchez. Or les bergers n'ont pas laissé de glorifier Dieu, et d'accepter le salut qui leur estoit offert en Iesus Christ, combien qu'ils le voyent là ietté en la creche. Et notons bien, que tant moins seronsnous excusez auiourd'huy, d'autant que nous devons estre enseignez en plus grande perfection que n'ont este les bergers, qui estoyent de povres gens idiots, qui estoyent parmi leur bestail, et qui ne pouvoyent

pas ouyr iournellement les sermons, ni avoir la lecture des Prophetes et de la Loy. Et encores pour lors la doctrine n'estoit pas si ample, comme nous l'avons auiourd'huy en l'Evangile: et toutesfois ils surmontent ce scandale qui leur est mis au devant, et reçoyvent pour leur Sauveur, celuy qui est là comme foullé aux pieds, et qui est desdaigné de tous les hommes. Auiourd'huy quand les Ministres de la parole preschent à pleine bouche, que non seulement le Fils de Dieu est nay, mais qu'il est monté au ciel apres sa resurrection, et que là tout empire souverain luy est donné, afin qu'il nous gouverne, que nous soyons sous sa protection, qu'il tienne les diables bridez, et que toutes les forteresses d'enfer ne puissent rien contre nous, sinon d'autant qu'il en donne le congé: quand donc nous avons cela si bien testifié, que la doctrine nous est sellee et confermee par tant de miracles, qui ont este tesmoignages non seulement que Dieu a parlé, mais qu'il a ratifié le tout par la mort et passion de son Fils unique: quand donc nous avons tant d'argumens pour nous soustenir, et tant d'appuis, et que nostre foy est si bien fondee qu'il n'est point possible (s'il ne tient à nous) qu'elle soit esbranlee d'un costé ni d'autre: si là dessus nous sommes encores si tendres et delicats de nous retirer de nostre Seigneur Iesus Christ, et de prendre occasion de ne luy point faire hommage quand il ne nous traittera point à nostre fantasie, ou qu'il y aura des tentations qui seront pour nous troubler, il est certain qu'il ne nous faudra point d'autres iuges que ces bergers desquels il est yci fait mention, et que leur exemple sera pour nous rendre cent fois coulpables de mort eternelle. Puis qu'ils ont adoré nostre Seigneur Iesus Christ en la creche, advisons de l'adorer auiourd'huy, et de plier le genouil devant la maiesté qui luy est donnee: comme Sainct Paul dit que d'autant qu'il s'est aneanti, le Pere luy a donné un nom qui surmonte tous les autres, afin qu'en ce nom de Iesus Christ tout genouil ploye: c'est à dire quand nous oyons parler du Redempteur, que chacun en toute humilite le reçoyve, et que nous luy rendions l'honneur qui luy appartient. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir de ce passage.

Or S. Luc adiouste, *que les pasteurs l'ayans veu, divulguoyent, et publioyent la chose par tout selon qu'il leur avoit este dit du petit enfant.* En ceci nous voyons que la foy des pasteurs n'a point este amoindrie. Car comme auparavant ils s'estoyent incitez les uns les autres, aussi ils viennent porter le message de ce qu'ils ont veu et ouy: et le font sçavoir par tout: et encores qu'ils n'en ayent point de commandement expres, tant y a qu'ils cognoissent qu'il est bon, et le font d'autant que Dieu les a ainsi privilegez, et leur a donné plus de cognoissance qu'à tout le reste du peuple. Ils voyent que selon la mesure d'intelligence il faut aussi qu'ils portent ceste clarte par tout, qu'elle ne leur est point donnee pour la cacher, ou qu'elle ne serve de rien: mais que quand Dieu les a enseignez, ç'a este pour l'instruction de tous leurs prochains, comme s'il leur eust baillé une torche au poing pour esclairer ceux qui ne voyoyent goutte. Voyla donc comme les bergers n'ont point este refroidis et que leur foy n'a point este plus debile, eux voyans l'infirmite qui estoit en Iesus Christ quant à l'apparence de dehors: mais ils ont tousiours leurs sens eslevez à ceste clarte celeste qu'ils ont cognue, cognoissans qu'il leur devoit bien suffire que nostre Seigneur leur declarast sa volonte. Ainsi donc, combien que le regard exterieur ne responde point à la doctrine qu'ils ont ouye des Anges, c'est à sçavoir à ces titres excellens de Seigneur et Sauveur: ce leur est tout un: ils passent outre neantmoins. Ainsi nous en faut-il faire: car la foy est des choses cachees: et tout ce que Dieu nous promet, il ne nous le monstre pas du premier coup. Ains au contraire, il semblera que nous soyons destituez totalement de son aide: et toutesfois il promet qu'il sera prochain quand nous le prierons, comme il est dit qu'il sera prochain de tous ceux qui l'invoquent en verite. Et mesme devant que nous ayons dressé nos prieres, il voit desia nos povretez pour y secourir. Bref, Dieu nous esprouve tellement, que les combats que nous avons à soustenir, seroyent pour aneantir nostre foy, sinon que sa parole eust son authorite, et que nous eussions les yeux fermez et les oreilles ouvertes. Apprenons donc d'ensuyvre l'exemple des pasteurs. Car quand i'ay dit qu'il nous faut avoir les yeux fermez, c'est pour ne point avoir esgard à ce qui est en ce monde, ni nous amuser à la condition presente: car autrement il ne nous faudra rien pour nous desbaucher: mesme il nous semblera que c'est en vain que nous prions Dieu. Nous verrons que les uns se mocqueront de nous, les autres nous outrageront: nous endurerons beaucoup de miseres, tellement qu'il semblera que le diable et tous ses supposts ayent la vogue sur nous: mais il faut que nous ayons les yeux fermez à tout cela. Cependant, que nous ayons les oreilles ouvertes, c'est à dire que la parole de Dieu resonne tellement, qu'elle nous face surmonter tous les scandales, et toutes les tentations qui seroyent pour nous desbaucher, et nous aliener du bon chemin. Voyla encores ce que nous avons à retenir sur ce passage.

Or notamment ils disent, *de ce que Dieu nous a monstré quant au petit enfant.* Il est vray qu'ils ne cachent point ce qu'ils ont veu en Beth-lehem: mais le tesmoignage qu'ils avoyent eu des Anges estoit pour oster tout scrupule: et ainsi ceux qui

ont ouy les bergers, devoyent bien estre esmeus de leur doctrine pour se confermer avec eux. Ils glorifient bien Dieu, ils en sont estonnez: mais nul n'est bougé cependant. Yci nous voyons comme Dieu n'a point voulu que cela demeurast enseveli, c'est à sçavoir le message qu'il avoit envoyé aux pasteurs. Vray est que les pasteurs ont este preferez aux plus grans, aux plus nobles, et aux plus riches de Iudee. Car Dieu laisse là les Sacrificateurs, et tous ceux qui avoyent le regime du peuple, qui estoyent alors en credit, tout cela (di-ie) est laissé, et les pasteurs ont este choisis pour avoir ceste grace singuliere. Or toutesfois si est-ce que Dieu n'a point voulu que les bergers iouissent d'un tel bien sans en faire les autres participans: et pour ceste cause il les a enflambez par son sainct Esprit, tellement qu'ils ont divulgué la chose qui leur estoit cognue, ils ont parlé selon qu'ils avoyent entendu des Anges. Et mesme ce que ceux qui l'ont ouy s'en sont estonnez, il est certain que c'est que Dieu a fait valoir la parole qui a este annoncee par les bergers, combien qu'ils fussent en mocquerie à la plus part. Car nous sçavons que les braves du monde se veulent tousiours plus estimer. Et quand auiourd'huy un berger diroit, Dieu m'est apparu, chacun s'en mocqueroit. Pourquoy? Et voyla un maraud, voyla un homme qui est à demi beste, et Dieu se sera-il plustost apparu à luy, qu'a ceux qui luy sont plus prochains, et lesquels il a constituez en estat et dignite honorable? Ainsi donc ce que les bergers ont este escoutez, et que ceux qui les ont ouys, comme par force ont este estonnez de leur dire, il est certain que Dieu y a besongné, et qu'il a donné vigueur à sa parole: et combien qu'elle peust estre contemptible à l'occasion de ceux qui la portoyent, que toutesfois il l'a authorizee par son S. Esprit, tellement que ceux qui autrement s'en fussent mocquez comme de quelque fable, ou de quelque resverie, ont este contraints de noter que c'estoit une chose memorable, et que Dieu avoit yci estendu sa main forte, et qu'il ne faloit point mespriser une telle chose. Voyla en somme ce que nous avons à retenir du texte de S. Luc. Or de là nous pouvons encores iuger, que ce n'est point sans cause que les bergers ont ainsi parlé. Car si cela eust este caché du tout, nous pourrions auiourd'huy dire, Et dequoy a-il servi que Dieu ait envoyé ses Anges vers les bergers? Mais quand S. Luc adiouste que chacun a este abbruvé d'un tel bruit, et qu'il y a eu un estonnement par tout, en cela nous voyons que nostre Seigneur n'a pas laissé son tesmoignage enclos en la bergerie: mais qu'il l'a faict publier, et que puis apres il luy a donné authorite et reverence. Et s'il y en a eu aucuns qui l'ayent ouy, et que cependant ils n'en ayent point este estonnez, ç'a este pour les rendre tant plus inexcusables. Car (comme iay dit) Dieu les a touchez maugré qu'ils en eussent, et a falu qu'ils ayent ployé, encor qu'ils eussent eu le col roide, et ont este abbatus pour leur faire sentir que ce n'estoit pas en vain que les bergers leur annonçoyent un tel message. Mais quant à ce qu'ils ne se bougent, en cela voit-on leur ingratitude. Or cependant nous avons à nous mirer yci. Car ceux mesmes qui ont quelque espece de piete, et font semblant d'estre devots pour obeir à Dieu, neantmoins se contenteront d'approuver ce qui est dit. Et on le voit par experience, quand on dira, Voyla un sermon qui est bon, ho que de belle doctrine quand nous la pourrions retenir: mais cependant qui est-ce qui pense à prattiquer la doctrine qui est preschee? Car elle ne se presche pas afin que nous en puissions deviser, ou afin que nous l'ayons en nostre cerveau: mais il faut qu'elle nous donne vigueur, tellement qu'il n'y ait ne pieds, ne mains, ni aucune partie de nous qui ne s'applique à servir à Dieu. Voyla donc ce que la doctrine doit faire envers nous: autrement nous demeurerons là oisifs et tout plats, qu'apres que nous aurons loué ce qui aura este dict, nous suyvrons ce que Dieu reproche aux Iuifs par son Prophete Ezechiel, qu'ils faisoyent alors des sermons comme d'une belle melodie, et d'une chanson bien nouvelle et plaisante. Car les Prophetes encores estoyent approuvez, on les oyoit: mais c'estoit autant comme si on eust ouy un lut ou une harpe, et chacun s'en retournoit en sa maison comme il estoit venu. Nous voyons qu'auiourd'huy le monde se gouverne d'une telle façon. D'autant plus donc nous faut-il regarder à ce miroir qui nous est yci proposé par S. Luc: c'est que ceux qui ont este estonnez de ce qu'ils ont ouy des bergers, n'ont pas daigné marcher un pas pour aller en la ville de Beth-lehem afin de veoir le Fils de Dieu et l'adorer, mais ce leur a este assez qu'ils fussent estonnez, voire comme troncs de bois, et cependant il n'y a eu nulle vigueur, ils ont este tous assopis ne tenans conte de accepter le salut qui leur estoit offert, et qu'ils pouvoyent posseder moyennant qu'ils n'eussent point este si lasches, et qu'ils n'eussent point este retenus un chacun par ses negoces. Car il est certain que si le monde ne les eust destournez, ils fussent là venus, et n'eussent point trouvé estrange ce qu'ils avoyent entendu: mais ils ont este empeschez de leurs affaires mondaines, et se sont là endormis, et ont assopi tous leurs sens. D'autant plus donc nous faut-il bien noter, quand nostre Seigneur nous fait annoncer sa grace, que c'est afin que nous soyons du tout ravis apres icelle, et qu'elle nous possede en toutes nos pensees et affections. Il n'est pas question yci de marcher d'un pays à autre, ne de trotter

de ville en ville: mais de nous acquitter de nostre devoir, et de marcher en toute nostre vie, tellement que nous monstrions que la parole de Dieu nous a vrayement vivifiez, au lieu qu'auparavant nous estions tous cassez et rompus, qu'il n'y avoit nulle agilite en nous pour approcher de Dieu: voyla donc encores ce que nous avons à retenir de ce passage.

Or il est dit *que Marie gardoit ces paroles, les amassant en son coeur.* Yci derechef le S. Esprit nous monstre que Marie a servi aussi bien que les pasteurs, pour annoncer le tesmoignage qui avoit este apporté des Anges. Et il faloit bien qu'elle cognust toutes ces choses: car nous sçavons la grace qui luy a este faite. Ainsi donc voyla desia pour la confirmation de nostre foy, quand il est dit que Marie a gardé tout ceci en son coeur: non point pour son usage particulier seulement, mais pour l'appliquer au profit d'un chacun. Car il est certain qu'elle a receu toutes ces choses comme un depost, et Dieu a voulu que ce thresor demeurast comme enserré en elle, iusqu'à ce que le temps opportun fust venu pour en dire ce qui en estoit. Les Papistes appelleront assez la vierge Marie thresoriere de grace: mais en blasphemant Dieu ils luy attribuent un titre frivole et imaginaire, comme on dit, car ils voudroyent qu'elle eust l'office de nostre Seigneur Iesus, qui est de nous eslargir tous les biens qui luy ont este donnez du Pere, afin qu'il en distribue à chacun des membres de son corps, comme il luy plaist et qu'il est expedient. Or la Vierge en une autre façon est thresoriere de grace. Et comment? Car elle a gardé la doctrine, laquelle auiourd'huy nous ouvre le royaume des cieux, laquelle nous ameine à nostre Seigneur Iesus Christ: elle a gardé cela comme un depost, et puis par son moyen nous l'avons receu, et en sommes auiourd'huy edifiez. Voyla donc l'honneur que Dieu luy a faict: voyla en quelle sorte il nous faut regarder à elle: non pas pour nous y arrester, ni pour en faire une idole, mais afin que par son moyen nous soyons conduits à nostre Seigneur Iesus Christ, comme c'est là aussi qu'elle nous renvoye. Et cependant nous sommes enseignez par l'exemple de la saincte Vierge, de mieux recevoir la parole, et plus attentivement que nous n'avons de coustume. Desia i'ay parlé de ce mespris, qui est cause que combien que iournellement Dieu nous rafreschisse la memoire de ce que nous avons entendu auparavant, neantmoins nous allons tousiours nostre train, et que nous ne regardons pas à nostre vie pour sçavoir si nous avons beaucoup profité en la doctrine de l'Evangile. Et pourquoy? Car cela ne nous entre point iusqu'au coeur: et toutesfois c'est le vray siege de la doctrine qui nous est preschee. Car quand nous en aurions tous nos sens remplis, et que le coeur cependant en sera vuide, il est certain qu'il n'y aura que profanation. Et de faict, il est dit que nous devons croire de coeur à iustice, et faire confession de bouche à salut. Il faloit donc que la parole de Dieu entrast iusqu'au profond de nostre coeur, que là elle prinst racine. Or d'autant que c'est une chose bien rare, et qu'il nous est tant difficile d'y parvenir, mettons peine d'ensuyvre la saincte Vierge, comme l'Esprit de Dieu la met yci comme une peinture, afin que chacun se conforme à la reverence qu'elle a portee à la parole de Dieu. Car il n'est pas dit seulement qu'elle l'a gardee: mais qu'elle l'a comme enfermee. Car le mot dont use S. Luc, emporte comme un recueil, et un amas qu'elle a faict. Et ceci nous est encore bien necessaire. Car qui est cause qu'une sentence nous demeurera tousiours enveloppee et obscure, et puis un autre? C'est que nous prenons par loppins et par morceaux ce qui est dit: et mesme il semble que beaucoup de gens ne demandent sinon de demeurer en ignorance, par faute de regarder. Or sus, voyci Dieu qui parle ainsi en ce lieu: mais voyla comme il s'expose, et puis c'est pour confirmation d'une telle doctrine. Voyla donc le train, et la regle que nous devons tenir, si nous desirons d'estre bien et fidelement enseignez par l'Evangile: c'est que quand nous aurons entendu auiourd'huy une doctrine qui nous pourra estre aucunement obscure, que nous attendions revelation plus ample. Et puis si en lisant nous trouvons quelque chose qui nous y puisse aider, que nous facions comparaison de l'un à l'autre. Quand nous viendrons à un autre sermon, et que nous entendrons ce qui respond à ce que nous aurons leu, et que les choses nous seront mieux liquidees, que nous facions nostre profit de tout cela, tellement que les Escritures soyent conioinctes, et que nous sçachions que nostre Seigneur ne nous iette point les choses en confus: mais qu'il nous baille la viande selon que nous la pouvons digerer, et que nous trouverons chacun iour pour nous rassasier: ie di de la viande spirituelle qu'il nous propose, sur tout quand nous la sçaurons bien approprier. Bref, voyla comme il nous faut faire des sermons. Il est vray que si nous oyons quelque chose que nous n'entendions point, cela ne nous doit point descourager pourtant, mais d'autant que nous sommes rudes et grossiers et ignorans, et que nostre memoire aussi est fragile, et que nous ne sommes point si attentifs comme il seroit requis, il faut que nous prions Dieu qu'il nous illumine par son sainct Esprit. Et quand nous aurons à ouyr un sermon, si au commencement nous nous trouvons empeschez, que nous demourions iusqu'en la fin: et puis quand nous viendrons à un autre iour, si nous sommes mieux disposez, que nous facions un amas de tout, et que nous advisions

d'accorder tout ensemble, et que la doctrine soit pour nous amener aux exhortations. Et puis quand nous oyons les menaces et les promesses de Dieu, que nous advisions aussi d'en faire nostre profit, que nous embrassions (di-ie) les promesses par lesquelles il nous console et nous resiouit. Et ainsi quand l'un tombera malade au lict, que l'autre sera desnué de la doctrine, comme quand il seroit en prison entre les Tyrans et ennemis de la verite, qu'un autre sera affligé d'autre façon, que nous monstrions que nous avons bien sceu amasser et faire un recueil de tout ce que nous avons ouy: que nous facions valoir les promesses de Dieu, qu'elles nous viennent en memoire, que nous en soyons armez et munis. Que si nous sentons des poinctes et aiguillons qui nous solicitent à mal, et que nostre chair se vueille rebequer contre Dieu, que nous monstrions que nous avons amassé de quoy resister à tout cela, et que nous en pouvons aider en temps opportun, que nous n'avons pas attendu la necessite extreme afin d'avoir bonne provision chez nous. Car chacun aura bien le soin d'avoir son pain cuict, il n'attendra pas l'heure du disner pour apprester sa viande: mais il regardera d'avoir sa nourriture toute preste et appareillee. Ainsi donc, que nous advisions de nous pourvoir beaucoup plus de ceste pasture spirituelle qui appartient à nos ames, et par laquelle Dieu mesme nous veut conduire en ce monde, iusqu'à ce que nous soyons parvenus en son royaume celeste.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

VINGTETSIXIEME SERMON.

LUC. Ch. II.

20. *Puis apres les pasteurs s'en retournerent, glorifians et louans Dieu, de toutes les choses qu'ils avoyent ouyes et veuës, ainsi qu'il leur avoit este dit.* 21. *Et quand les huict iours furent accomplis, pour circoncir l'enfant, adonc son nom fut appelé Iesus, lequel avoit este nommé par l'Ange devant qu'il fust conceu au ventre.*

Nous avons veu par cy devant, combien la foy des bergers a este excellente, d'autant qu'ils n'ont point este desgoustez de veoir nostre Seigneur Iesus Christ mis en la creche, estant comme reietté du monde. Et en cela ils ont monstré que leurs esprits estoyent eslevez par dessus le monde, et qu'ils cherchoyent autre chose que ce qui appartenoit à la felicite de ceste vie caduque. Et toutesfois nous sçavons que les Iuifs estoyent abbruvez d'une folle opinion, que le Redempteur les devoit faire florir en toute prosperite, et en richesses: qu'il devoit estre comme un roy conquestant pays et nations: tellement que les Apostres ont este retenus en cest erreur là par longue espace de temps. Quand donc nous voyons que les bergers se sont contentez de veoir le Fils de Dieu en une estable, cela est d'autant plus pour nous faire magnifier leur foy. Or le tout est recité, non pas seulement à ce qu'ils soyent louez et prisez de nous, mais afin que nous mettions peine de nous conformer à leur exemple. Nous avons touché quant et quant, qu'un tel scandale n'a pas empesché les bergers d'adorer le Fils de Dieu, et de le recevoir pour leur Sauveur, d'autant qu'ils avoyent leurs sens arrestez au message qui leur avoit este apporté par l'Ange. Et la chose nous est yci confermee encore mieux. Car notamment S. Luc dit, *qu'ils ont glorifié Dieu en tout ce qu'ils avoyent veu.* Voire *comme il leur avoit esté dit par l'Ange.* Nous voyons donc comme les bergers ont tellement profité en la parole qui leur avoit este publiee, qu'ils ont este confermez contre tout ce qui les pouvoit desbaucher, et faire divertir de la foy qu'ils devoyent avoir appuyee en nostre Seigneur Iesus Christ. Or combien que ç'ait este un grand avantage, que la gloire de Dieu leur soit manifestee, et qu'ils ayent là veu une armee d'Anges celestes, toutesfois il n'y a eu qu'un petit mot d'instruction. De nostre costé, combien que nous n'ayons pas iournellement des visions telles qu'il est recité de ceux-ci, Dieu supplee par un autre moyen à ce qui est requis pour nous bien certifier de sa volonte, à ce que nous ayons une foy resolue. Car il ne cesse et soir et matin de nous rafrechir la memoire de ce que nous avons desia entendu. Or quand nous oyons nostre Dieu parler à nous si souvent, encores que ce soit par la bouche des creatures mortelles, y a-il excuse quand nous ne serons point tellement confermez par la doctrine qui nous est tant de fois reiteree, que nous surmontions tous scandales, par lesquels Satan tasche et met peine à nous divertir du bon chemin. Notons bien donc la regle qui nous est

Combien qu'il fust appelé maistre (comme à la verite il l'estoit) et que ses disciples le cognussent comme celuy devant lequel tout genouil doit estre ployé, si est-ce toutesfois que cependant qu'il a conversé au monde, quand on eust regardé sa condition, il est certain qu'on n'y eust trouvé signe aucun de maieste royale. Voyla d'un costé ce que nous avons à considerer. Mais ce que nous avons maintenant à traitter, c'est qu'il a este faict serviteur de Dieu son Pere, voire en nostre nature humaine. Car il nous faut tousiours distinguer entre les deux. Voyla le Fils de Dieu qui se nomme serviteur, et a este ainsi appelé par les Prophetes. Et comment? Est-ce qu'il ait quitté sa divinite, ou qu'il y ait eu aucun changement en l'essence qu'il a eue de tout temps une et simple avec Dieu son Pere? Nous ne dirons pas qu'en ceste partie-là nostre Seigneur Iesus Christ ait peu este abbaissé: mais à cause qu'il a vestu nostre chair, voyla comme il s'est assuieti de son bon gré. Et la raison a este (comme S. Paul en parle au quatrieme chapitre des Galates) pour nous affranchir de la servitude de la Loy. Et yci il nous faut commencer par ce bout, d'autant que la transgression de nostre Pere Adam a este nostre ruine, qu'il faloit que nous fussions relevez par un moyen contraire. Car sans obeissance nous demourions plongez en cest abysme de malediction auquel nous sommes nais tous. Ainsi donc il faloit bien que nostre Seigneur Iesus Christ prinst la condition de serviteur, pour accomplir l'obeissance qui estoit requise, afin d'effacer la rebellion de nostre Pere Adam, et quant et quant toutes nos iniquitez.

Voyla donc pour un item, c'est que nous avons à considerer que l'office du Fils de Dieu a este de nous retirer de la condamnation en laquelle nous estions trebuschez par la cheute d'Adam nostre Pere. Or cela ne pouvoit estre (comme i'ay dit) qu'il n'apportast son obeissance, afin que toutes nos rebellions fussent abolies. Voyla comme il s'est fait serviteur. Apres cela il faut venir encore un degre plus outre: c'est que par la Loy Dieu a exigé ce qui luy estoit deu, et quant et quant a monstré quand les hommes en declinent, et qu'ils sont contraires à sa volonte et à sa iustice, qu'ils sont coulpables de mort eternelle. Il est vray que si iamais il n'y eust eu Loy escrite, nous ne laisserions pas d'estre en perdition: car nous y sommes nais, et aussi nous en sommes assez convaincus, d'autant que nous sommes addonnez du tout à mal, et que nous sommes corrompus: bref en toutes nos pensees et en toutes nos affections nous sommes ennemis de Dieu: il faut donc qu'il soit nostre Iuge. Et cela a este devant qu'il y eust Loy escrite. Mais les hommes, selon qu'ils sont enclins à se flatter, et à se couvrir tousiours par hypocrisie, ne cognoissent point assez leur condition, iusques à ce qu'elle ait este descouverte par la Loy. La Loy donc est venue pour augmenter la condamnation des hommes, afin de leur monstrer que tous estoyent malfaicteurs devant Dieu. Bref, toutesfois et quantes que nous lisons les commandemens de la Loy, c'est un proces criminel qui se fait à grans et à petis, d'autant qu'il est là dit, Maudict sera celuy qui n'accomplira toutes les choses qui sont yci contenues. Et qui est celuy-là? Il est certain que iamais il ne s'en est trouvé depuis la creation du monde apres la cheute d'Adam. Et quand le monde dureroit encores cent fois plus, si est-ce que iamais il n'y aura perfection en creature humaine. Puis qu'ainsi est, nous voyons quand Dieu publie sa Loy, que c'est autant comme si un iuge se mettoit en son siege, et qu'il feist venir le malfaicteur en sa presence, pour luy prononcer la sentence qu'il a meritee. Voyla ce que la Loy emporte. Et ainsi, quand nous demourerons obligez à la Loy, il est certain qu'en premier lieu nous sommes maudits de Dieu: apres nous sommes declarez coulpables de mort, en sorte qu'il ne reste sinon l'execution. Nous voyla donc tous desesperez: comme aussi sainct Paul en traitte plus à plein aux Galates et aux Romains au troisieme. Que restoit-il donc? Il faloit que Iesus Christ apparust, voire estant subiet à la Loy, et y estant subiet non point à cause de luy, ne d'autant qu'il y fust tenu, mais ayant prins nostre condition, et s'estant mis comme plege en nostre personne, et s'estant fait comme debteur principal afin de nous acquitter. Voyla pourquoy sainct Paul dit que les Peres anciens, encores qu'ils fussent enfans de Dieu, et qu'ils eussent la promesse du salut eternel, neantmoins ont este comme petis enfans tenus sous la verge, iusques à ce que le temps de plenitude est venu (dit-il) c'est à dire celuy que Dieu avoit ordonné. Voyla donc Dieu qui a envoyé son Fils (dit-il) procréé d'une femme, et assuieti à la Loy afin que nous en fussions affranchis, ayans receu l'adoption, voire d'une autre sorte que les Peres anciens. Car nous pouvons auiourd'huy invoquer Dieu nostre Pere à pleine bouche.

Nous voyons donc maintenant de quoy ceste histoire que S. Luc recite en bref, nous profite. Il dit en deux mots, *que les huict iours ont este accomplis qu'il faloit que l'enfant fust circonci:* mais le tout est que nous sçachions pourquoy: car nostre Seigneur Iesus Christ n'a eu nul besoin de Circoncision, si nous regardons à quelle fin ce Sacrement-là a este institué. Car Dieu y a voulu declarer deux choses: l'une est, que toute la semence humaine est corrompue: et l'autre, que de ceste mesme semence devoit venir le salut. D'un costé donc Dieu a voulu monstrer à veuë d'oeil, que les

hommes ne pouvoyent produire sinon toute povreté. Car nous avons veu comme Adam a tiré en confusion avec soy tout son lignage, et comme nous sommes enfans d'ire, et que l'image de Dieu a este effacee en nous, tellement que nous sommes alienez de toute esperance de la vie celeste, que nous sommes desadvouëz de Dieu, et qu'il nous reiette, et nous ha en abomination. Voyla donc ce qui a este monstré par le Sacrement visible sous la Loy, qu'il faloit que les hommes confessassent qu'il ne pouvoit sortir de leur semence et de leur race, sinon toute malediction. Or cela n'a pas este en nostre Seigneur Iesus. Car il a este conceu de la semence d'Adam, comme nous avons veu: mais ce n'a pas este d'un moyen ordinaire. Car il a este conceu du sainct Esprit, et a este dedié alors en toute pureté, en l'obeissance de Dieu son Pere, tellement qu'il n'y a eu nulle pollution en luy, ne tache, ne macule. Il n'avoit donc nulle necessite d'estre circoncis quant à sa personne, pour ceste raison. Brief il n'a pas seulement este purgé de toute pollution, et n'a pas este infecté du peche d'Adam: mais il a este la fontaine de purete pour purifier les autres, et ceste semence benite par laquelle nous avons este tous benits. Il y a une autre fin de la Circoncision, quand il est dit aussi que Dieu a voulu monstrer aux Iuifs qu'ils devoyent chercher leur salut dont leur perdition estoit venue. Car Dieu nous pouvoit bien retirer de l'abysme de mort par la main des Anges, quand il eust voulu: mais il en a autrement ordonné: c'est, que comme par un homme, selon que dit sainct Paul au 5. chap. des Romains, La mort s'est espandue sur tous, ainsi il y a eu un homme envoyé, à sçavoir nostre Seigneur Iesus Christ, lequel a tout restauré. Ainsi donc la Circoncision a este un tesmoignage que les Iuifs estoyent adoptez de Dieu. Et par quel moyen? Par la semence humaine. Et comment? ceste semence-là est maudite. Ouy bien: mais il y a eu exemption en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ: et combien qu'il soit nay de la semence humaine, toutesfois il n'a pas laissé d'estre tousiours pur et entier, car il est l'Agneau de Dieu sans macule, et lequel n'a este souillé d'aucune pollution ni ordure. Or donc Iesus Christ devoit-il estre circoncis pour recouvrer purete? Il ne l'avoit pas perdue. Et ainsi nous voyons que la Circoncision ne luy convenoit pas. Pour la seconde raison sainct Paul dit au quatrieme chapitre des Romains, que la Circoncision a este un seau de la iustice de la foy. Et faloit-il qu'il fust iustifié d'ailleurs, veu que nous empruntons de luy tout ce qui sert à nous iustifier? Et puis qu'il iustifie tous ceux qui croyent en luy par le moyen de l'Evangile, faloit-il qu'il acquist quelque iustice nouvelle? il est bien certain que non: mais le tout a este fait à cause de nos personnes: comme quand il a voulu estre baptizé (ainsi que nous verrons ci apres), a ce este pour la necessite qu'il en eust, ne pour aucun profit qu'il en peust recevoir? Non. Le Baptesme nous est un signe que nous sommes purgez par son sang. Et cela presuppose que nous sommes souillez, et que nous n'apportons du ventre de nostre mere sinon toute infection, qui est pour nous faire hayr de Dieu, et pour nous rendre detestables. Or Iesus Christ a este baptizé: mais ç'a este afin d'avoir le Baptesme commun avec nous, et qu'auiourd'huy, quand nous recevons ce Sacrement, nous sçachions que nous sommes entez en luy: comme aussi sainct Paul use de ceste similitude: c'est que sa vie nous est commune, et que d'autant que nous sommes membres de son corps, nous sommes tellement conioints à luy, que nous n'en pouvons pas estre separez. Voyla comme S. Paul en parle au 5. chap. des Ephesiens que i'ay allegué. Et c'est la fin à laquelle nostre Seigneur Iesus a regardé quand il a voulu estre baptizé. Et voyla pourquoy il disoit à Iean Baptiste, Il nous faut accomplir toute iustice, signifiant par ce mot qu'il faloit qu'il se submist à toute telle condition que son Pere luy avoit ordonnee. En somme, quand il est recité que nostre Seigneur Iesus Christ a este circoncis, cognoissons qu'il nous a deschargez du fardeau qui estoit pour nous accabler, et que par ce moyen nous en avons este affranchis. Et au reste, nous n'avons pas seulement à regarder le signe visible et exterieur dont il a usé pour un coup: mais aussi à la subiection de la Loy, comme desia nous en avons touché. Car de faict la circoncision estoit pour obliger les Iuifs à observer toute la Loy, comme s'ils eussent declaré devant Dieu et les hommes qu'il faloit qu'ils accomplissent tout ce que Dieu avoit commandé, ou autrement qu'ils se rendoyent coulpables de mort devant luy. Et voyla pourquoy sainct Paul dit que ceux qui sont circoncis s'alienent de nostre Seigneur Iesus Christ, et qu'il ne leur profite de rien. Et pourquoy? C'est autant comme s'ils renonçoyent à la liberte qu'il leur a acquise. Apprenons donc en premier lieu de magnifier la grace de nostre Seigneur Iesus Christ, quand il luy a pleu (luy qui avoit maistrise et empire souverain par dessus les Anges) de se mettre en servitude pour nous et pour nostre salut. Que nous cognoissions combien nous sommes tenus à luy, et que cela nous enflamme en tel zele de le louer et le servir, et nous addonner à luy, que ce soit pour nous faire oublier le monde, et nous retirer de nos cupiditez meschantes, et penser de nous dedier pleinement au service de ce luy lequel nous a acquis si cherement.

Voyla ce que nous avons à noter en premier

lieu. Pour le second cognoissons le bien qu'il nous a acquis, afin d'avoir nos consciences paisibles, et pouvoir invoquer Dieu franchement comme nostre Pere: ainsi que sainct Paul aussi nous y exhorte au passage que nous avons allegué. Car s'il nous faloit venir à conte, et que nous deussions estre iugez selon la rigueur de la Loy, nous serions tous perdus et damnez. Il est donc impossible que iamais nous ayons repos, que nous puissions ouvrir la bouche pour reclamer Dieu, que nous puissions nous appuyer sur sa bonte et misericorde iusques à ce que nous ayons cognu que nous sommes affranchis de la malediction de la Loy, d'autant que nostre Seigneur Iesus Christ s'est constitué pleige pour nous, et qu'il nous a acquittez, comme desia nous avons monstré en se submettant à ce devoir de garder la Loy: voire commençant par la circoncision, afin qu'en toute sa vie il monstrast une telle perfection que Dieu fust appaisé envers nous. Or ce n'est pas peu de chose d'accomplir tout ce qui est contenu en la Loy. Nous avons dit comme Dieu requiert de nous ce qui surmonte toutes nos forces et facultez, voire quand il y en auroit cent fois plus qu'il n'y en a, et que nous ne serions pas si pervers et pleins de rebellion que nous sommes. Il est dit que nous le devons aimer de toutes nos forces, de toutes nos pensees et affections, de tout nostre coeur et de toute nostre ame. Et comment parviendrons-nous iusques là? Encores qu'un homme s'y efforce tant et plus, si faut-il qu'il cognoisse tousiours qu'il y a beaucoup d'infirmitez en luy. Ainsi donc la perfection ne se peut trouver sinon au Fils de Dieu: et pour ceste cause il nous faut recourir à luy toutesfois et quantes que nous serons tentez de quelque doute et desfiance, que nous serons redarguez par nos pechez, que la Loy de Dieu nous estonnera: quand nous aurons tels remords et scrupules, il n'y a autre remede sinon de venir à ce que sainct Luc nous monstre yci, que Iesus Christ a voulu estre circoncis pour accomplir la Loy, afin que nous en fussions affranchis. Or il est vray que la Loy de Dieu n'est point cassee et aneantie, pour dire qu'on ne la doyve auiourd'huy observer, et qu'elle ne soit nostre reigle. La Loy de Dieu donc ha tousiours son authorité, voire quant à la doctrine et instruction: mais quant à sa rigueur, laquelle estoit pour nous abysmer, voyla comme elle a cessé, et comme Dieu n'a point voulu qu'auiourd'huy elle ait domination sur nous, telle qu'elle auroit sinon que nous en fussions acquittez par le privilege que nous avons dit. Quand donc nostre Seigneur nous propose ses commandemens, nous avons à observer deux choses: l'une, est qu'il nous veut enseigner quelle est la vraye sainctete, afin que chacun ne vague point selon ses intentions, qu'on appelle. Que nous apprenions donc de distinguer l'obeissance de nostre Dieu comme il nous en monstre le chemin par sa Loy. Il y a le second, c'est que la Loy nous condamne tous, et nous monstre que nous sommes tous reiettez de Dieu: bref, elle nous est un proces criminel. Et sainct Paul aussi l'accompare, au second chapitre des Colossiens, à un instrument public, par lequel nous sommes obligez comme si on produisoit les informations contre un malfaicteur, et mesmes la sentence pour dire qu'il est desia condamné. Ainsi donc en est il de la Loy: mais en cest endroit nous avons à recourir à nostre Seigneur Iesus Christ, sçachans qu'encores que nous soyons bien loin de la perfection qui est requise, et qu'en marchant nous clochions, et que nous facions mesmes beaucoup de faux pas, neantmoins nous serons absouls de Dieu, d'autant que nostre Seigneur Iesus Christ a pris nostre condamnation sur soy, et s'est chargé volontairement et de son bon gre de ce fardeau qu'il nous estoit impossible de soustenir. Voyla en somme quant à la Circoncision. Et au reste, cognoissons qu'auiourd'huy le Baptesme nous est un tesmoignage pour nous certifier que la servitude de laquelle les Peres anciens ont este grevez, est ostee, et que la liberte nous est acquise telle, que nous pouvons venir à Dieu le front levé comme ses enfans. Vray est que les Peres anciens ont eu ce bien-là commun avec nous, mais il ne leur estoit pas si amplement revelé. Auiourd'huy nous sommes entrez en pleine iouissance, depuis que nostre Seigneur Iesus Christ a voulu entrer en nostre place: ç'a este afin que nous peussions despiter Satan, encores que nous soyons povres pecheurs, et que nous puissions nous glorifier que Dieu nous accepte par sa grace, et que la Loy ne domine point auiourd'huy sur nous en telle severite, qu'elle nous condamne, d'autant que nous avons nostre absolution toute preste en nostre Seigneur Iesus Christ.

Or cependant il est dit *que le nom a este imposé Iesus selon que l'Ange l'avoit ordonné.* Yci nous voyons qu'entre les Iuifs la coustume estoit de donner les noms quand les enfans estoyent circoncis, comme à present quand on les baptize. Cest ordre-là donc n'est point nouveau: car il a este observé desia avant la naissance du Fils de Dieu. Et de faict nous avons dit ci dessus, que les noms ont servi d'advertissement aux Iuifs, à fin de les exhorter à ce que le nom portoit: comme Abraham a este ainsi appelé, afin qu'il cognust la grace de Dieu qui luy avoit este faicte, c'est qu'il seroit Pere de tous fideles. Or ceux qui sont venus apres, n'ont pas eu un nom forgé de nouveau, chacun pour soy: mais on a retenu les noms des Peres, et des ancestres, ainsi que desia nous avons veu au premier chapitre de sainct Luc. Puis

qu'ainsi est donc, nous avons à noter que les Iuifs ont tousiours suyvi ceste trace, c'est que les noms servissent de quelque enseignement et admonition à ceux qui les portoyent: et pourtant ils les ont imposez en la Circoncision, afin que la chose fust plus autentique, et que ceux qui estoyent appelez d'une sorte ou d'autre, cognussent que quand ils avoyent este offerts à Dieu, ils avoyent receu ceste arre d'adoption, qu'ils estoyent alors receus en l'alliance de Dieu. Et voyla pourquoy on doit avoir plus d'esgard, quand il est question d'imposer les noms, afin que les enfans estans venus en aage d'homme ou de femme, cognoissent qu'ils n'ont pas este simplement baptizez: mais aussi qu'on leur a baillé un memorial, afin qu'ils recognoissent que vrayement ils sont de la maison de Dieu. Anciennement on a changé les noms: comme si quelqu'un estoit adopté, ou bien qu'un homme fust mis de servitude en liberté, son nom luy estoit changé. Or maintenant devant que nous ayons nul nom, nous recevons la vraye liberté en l'Eglise de Dieu, pour estre comme ses domestiques: mais le nom est quant et quant adiousté pour confirmation plus grande. Et ainsi tous ceux qui ont des noms qui signifient quelque chose utile, pour les inciter en la crainte de Dieu, et les confermer en la foy de nostre Seigneur Iesus Christ, ceux-là doyvent tousiours conioindre le nom qu'ils portent, avec leur Baptesme.

Or cependant nous avons à noter, qu'il y a eu une raison speciale en Iesus Christ. Car souventesfois les noms seront imposez à la devotion des Peres, et les enfans n'y respondront point. Tel sera donné et dedié à Dieu, lequel reiettera tout ioug: l'autre sera appelé ayant souvenance de Dieu, ou sentant sa vertu: et ainsi d'autres noms (car il n'est ia besoin d'en faire yci un grand amas). Et on verra cependant qu'il n'y aura que rebellion et mespris de Dieu, et qu'ils veulent ensevelir sa memoire. On verra mesmes ceux là qui auront un titre honorable, qui toutesfois ne respondront point à la verite du titre: comme il y en a beaucoup qui s'intitulent Rois Chrestiens et Catholiques, et cependant on voit tout le contraire. Les autres s'intituleront aussi rois d'Antioche et de Ierusalem. Et cependant qu'en ont-ils pour cela? ce n'est que toute mocquerie. Ainsi en est-il de ceux qui ont des noms excellens et honorables, et cependant ne tienent rien de ce que leurs noms emportent et signifient. Ainsi donc notons quand le Fils de Dieu a este appelé Iesus, que ce n'a point este à la fantasie des hommes, ni de cas d'aventure: mais ç'a este d'autant que Dieu l'avoit ainsi prononcé par son Ange. Or nous avons declaré ci dessus qu'emporte ce nom, c'est à sçavoir Sauveur. Voyla donc la somme de l'Evangile, et par consequent de toute la foy, que nous avons de parvenir au Royaume des cieux, qui est enclose en ce mot de Iesus. Et pourquoy? Cela emporte que nous sommes tous damnez, et qu'il n'y a moyen de nous retirer de la confusion en laquelle nous sommes, sinon d'autant que Iesus Christ nous est ordonné, et qu'il porte le titre de Sauveur, pour monstrer que nulle condamnation n'empeschera que Dieu ne nous reçoyve comme ses enfans et heritiers. Voyla donc quelle est la vertu du nom de Iesus: c'est à sçavoir, que quand nous aurons fait tous nos circuits et discours, que chacun aura examiné ce qui est en luy, nous trouverons que nous sommes perdus et damnez: et puis que neantmoins nostre salut nous est tout apresté, et Dieu nous l'offre: et Iesus Christ nous appelant à soy, et nous conviant si doucement, monstre que ce qu'il est Sauveur ce n'est pas en vain, mais que c'est pour nous le faire sentir. Or maintenant si ce nom-là ne luy eust este imposé de Dieu, quelle seroit la certitude de nostre foy, et comment pourrions-nous faire nostre profit de ce nom? Pour ceste cause donc i'ay dit qu'il y a une raison speciale en luy, qui ne luy est point commune avec les autres. Car chacun ne respondra point à son nom: mais Iesus Christ, comme il le proteste, est aussi l'attente de tous ceux qui se confient en luy. Ainsi donc nous avons à noter deux choses sur ce passage, et ce sera la fin: L'une est, que Iesus Christ estant venu au monde, a quant et quant apporté la marque de salut, comme s'il y avoit une banniere estendue, et que Dieu nous dist, Venez vous en sous l'ombre que ie vous appreste, et vous serez retirez de la condamnation en laquelle vous estiez plongez. Voyla donc comme il nous faut prendre ce message authentique de l'Ange, et qui est procedé de Dieu, et que nous cognoissions comme Dieu est fidele, que tous ceux qui esperent en luy ne seront point trompez, et que ce nom de Sauveur qui a este imposé à son Fils, aura son effect, et sera accompli, moyennant que nous l'acceptions par foy. Voyla pour un item.

Le second est, que Ioseph et Marie ont suyvi ce qui leur estoit commandé par l'Ange, et en cest endroit ils ont este comme tesmoins et heraux de la grace de Dieu. Il faut donc que nous cognoissions la bonte paternelle de Dieu, en ce qu'ayant ordonné que son Fils unique fust appelé Sauveur, il a voulu que cela fust divulgué, et que nous le cognoissions: car autrement cela ne nous profiteroit de rien. Si la bonte de Dieu demeuroit cachee, que seroit-ce? D'autant donc que par foy nous avons entree au royaume des cieux, nous avons besoin aussi que l'Evangile nous soit manifesté, que nous soyons enseignez pourquoy le Fils de Dieu est envoyé au monde, ce qu'il nous a apporté, et quel profit nous recevons encores auiourd'huy de

luy. Voyla ce qui nous est monstré, quand il est dit qu'au iour de la Circoncision il a este appelé Iesus: c'est à sçavoir que non seulement l'Ange a apporté ce titre-là, mais aussi qu'il a este tout notoire, comme letres patentes, ainsi qu'on dit: et que Dieu a voulu que petis et grans cognussent pourquoy Dieu avoit envoyé son Fils au monde. Profitons donc tellement en ce nom de Iesus, que ce soit tout nostre contentement et nostre ioye, comme desia nous avons dit que la somme de l'Evangile se rapporte-là, et que toute la substance de nostre salut y est enclose. Non pas qu'il nous la faille là chercher comme les Papistes: mais pour apprehender la vertu qui y est conioincte, et afin qu'apres que nous aurons cognu nos povretez, et que nous sommes desesperez quant à nous, neantmoins nous ne laissions pas de prendre courage: et ayans le Fils de Dieu pour un si bon gage et si asseuré, que nous concluyons que Dieu ne laissera point de nous tenir pour ses enfans. Et pourquoy? D'autant qu'il y a salut en son Fils, et qu'il ne parle point à la volee, et mesmes qu'il a voulu que ce nom-là fust cognu, et que nous en eussions persuasion telle, que ce soit pour nous monstrer par effect, que tout ainsi qu'il nous a promis que nous serons retirez de damnation, mettans nostre fiance en son Fils unique, il a aussi son bras estendu pour accomplir et executer ce qu'il a dit. Voyla en somme comme encores auiourd'huy il nous faut avoir le nom de Iesus comme un sommaire de l'Evangile: et (comme i'ay dit) qu'en nous y fiant, ce nous soit une forteresse non seulement pour repousser tous les assaux de Satan, des incredules et des idolatres: mais que nous goustions aussi le bien que Dieu nous y propose: et que nous sçachions comment c'est que Iesus Christ est nostre Sauveur, c'est à sçavoir qu'il a este exposé à la mort pour nous, et qu'il a satisfait pour tous nos pechez et iniquitez, et qu'il est ressuscité pour nostre iustice: que maintenant nous remettions nostre vie en sa main, sçachans qu'il en aura telle sollicitude, que nous serons faits participans par son moyen d'une vie qui est beaucoup meilleure: c'est que nous ayant retirez des peines d'enfer, il nous donne maintenant entree à l'heritage celeste, lequel il nous a acquis, et de la possession duquel il nous faut estre certains, iusques à ce que Dieu nous ait retirez de ce monde, et recueillis à soy, et que ce que nous croyons auiourd'huy, nous soit revelé.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

VINGTETSEPTIEME SERMON.

MATTH. Ch. II.

1. *Quand Iesus fut nay en Beth-lehem cité de Iudee, au temps du roy Herode, voyci venir des Sages d'Orient en Ierusalem,* 2. *Disans, Où est le Roy des Iuifs qui est nay? car nous avons veu son estoille en Orient, et sommes venus l'adorer.* 3. *Le roy Herode ayant ouy cela, fut troublé, et toute Ierusalem avec luy.*

Combien que Dieu ait voulu que son Fils nasquist en telle povrete que nous avons veu, qu'il fust logé en une estable comme estant reietté de la compagnie des hommes, toutesfois si ne l'a-il pas laissé sans tesmoignage, pour monstrer la maiesté divine qui estoit en luy. Nous avons desia veu comme les Anges s'apparurent aux bergers. Et encores en cela nous voyons que Dieu n'a point voulu exalter son Fils en telle gloire, qu'il y eust grand lustre selon le monde. Car les riches et puissans ne sçavent s'il est nay ou non: il n'y a que des bergers: mais tant y a que c'est assez que les Anges ayent este heraux pour publier qu'il estoit apparu au monde au salut de tous ceux qui esperoyent en luy. Cependant Dieu besongne d'une autre sorte: car il suscite des Sages (qu'on appelle Magiciens) du pays d'Orient, leur faisant luire une estoille pour les attirer au pays de Iudee, afin qu'ils se viennent humilier, et faire hommage devant ce Roy qui estoit nay, voire combien qu'il fust mesprisé du monde. Nous voyons donc comme Dieu en toutes sortes a voulu monstrer la divinite de son Fils unique, afin que nous ayons confirmation suffisante pour nostre foy. Car il est certain que ç'a este pour nostre bien et nostre instruction que l'estoille est apparue aux Sages dont il est yci parlé.

Or devant que passer outre, nous avons à noter des choses qui de prime face ne sembleroyent point avoir grande doctrine: mais si faut-il neantmoins qu'elles soyent entendues pour recueillir ce qui nous peut edifier. Pour sçavoir marquer le temps

auquel ces Philosophes dont parle sainct Matthieu sont venus, on ne le sçait pas. Aucuns ont deviné que c'estoit deux ans apres la naissance de nostre Seigneur Iesus Christ: mais en cela il n'y a nulle couleur ni raison. Car nous avons veu que Ioseph ne Marie n'habitoyent pas en Beth-lehem, mais en Galilee. C'estoit donc là leur domicile: ils sont venus en haste en Beth-lehem pour obeir à l'edict de l'Empereur Romain: ainsi de les loger là pour tousiours, il n'y a pas grande apparence. Et puis d'autre costé notamment l'Evangeliste exprime quand Iesus fut nay en Beth-lehem. Voyla (dit-il) des Sages qui viennent. Il monstre par cela qu'ils sont venus tost apres, en sorte qu'il est vray semblable, comme on le pourroit comprendre par coniecture, que ceste estoille estoit apparue à ces Philosophes devant que Iesus fust nay, afin qu'ils le veinssent adorer tost apres. Et au reste (comme nous verrons ci apres) nostre Seigneur Iesus Christ est mené en Egypte, voire apres la purgation faicte au Temple. Selon donc qu'on peut recueillir, ces Philosophes sont arrivez tantost apres que Iesus Christ estoit nay en Beth-lehem: et puis Ioseph et Marie sont venus au Temple pour s'acquitter du devoir de la Loy, ayans mesmes revelation de passer outre, et de se retirer au pays d'Egypte.

Au reste, il n'est pas dit aussi en quel nombre ils sont venus. C'a este donc une sotte imagination, sous ombre qu'il est parlé d'or, d'encens, et de myrrhe, de penser qu'ils ayent este trois, comme si l'un eust presenté un don, et l'autre un autre. Car l'Evangeliste ne l'a pas ainsi entendu: mais chacun a presensé or, myrrhe, et encens. Du nombre donc c'est une chose incertaine. Vray est qu'on trouvera bien en quelques livres anciens, qu'ils ont este quatorze: mais de cela, il le faut laisser en doute, pource qu'il n'y en a nulle certitude. Mais ç'a este une plus lourde bestise, quand en la Papauté on a fait trois Rois, au lieu de ces Sages dont il est yci parlé: car le nom de Magiciens au pays de Perse est honorable. Il est vray qu'il nous est en detestation, à cause que ceux qui devoyent estre Astrologues pour s'enquerir des secrets de nature, ont este comme des sorciers, ainsi qu'auiourd'huy les cours des Rois et des Princes en sont pleines, tellement qu'ils ne se gouvernent que par sorceleries. Mais tant y a que ce nom en soy emporte gens addonnez à s'enquerir diligemment de l'ordre de nature, et qui en ont aussi l'art et la science. Voyla donc ces Sages qui viennent. Mais encores il y a eu une autre sottise aux Papistes: c'est, qu'il leur a falu trouver des noms, et les baptizer à la volee: et pource qu'on n'en avoit point d'autre, il a falu mettre le nom de Baltasar, qui estoit mis en Daniel comme un nom execrable, et comme le nom d'un diable. Et voyla les saincts qu'on a estimez en la Papauté. Et au reste, leur abus sur lequel ils se sont fondez, monstre qu'il faloit bien qu'il y eust des horribles tenebres. Car quand ils chantent et hurlent en leurs temples à ceste feste (qu'ils appellent des Rois) ils crient-là que les Rois viendront adorer Iesus Christ. Et de quel pays? Ils renversent tout le monde: et comme ils ont fait un changement de Philosophes en Rois, aussi ils prenent les regions tout à l'opposite. Notamment il est dit que ceux-ci sont venus d'Orient: et de faict le nom aussi le declare. Or ils sont allez chercher les Isles. Et où sont elles? Nous avons tesmoignage en toute l'Escriture, que quand il est parlé des Isles, on entend tous les pays estranges: comme ceux-ci qui sont au regard de Iudee comme des Isles, d'autant que la mer est entre deux. Ils ont donc faict d'Orient, le soleil couchant, et puis apres ils ont faict du costé de Midi aussi bien le soleil levant. Voyla donc comme le diable a regné du tout en la Papauté, et nous voyons comme Dieu les a rendus plus que ridicules, voire iusques aux petis enfans mesmes. Et ainsi de nostre costé apprenons de nous contenter, que Dieu a voulu amener ces Sages yci, afin que nous n'ayons nulle excuse quand nous ne viendrons point recognoistre nostre Seigneur Iesus Christ pour nous assubietir pleinement à luy. Vray est (comme nous avons touché) qu'il nous faut estre disciples des pasteurs si nous voulons estre Chrestiens: et cela est afin de nous faire oublier tout orgueil, et pratti-quer la doctrine de S. Paul, que nous ne soyons point sages en nostre cerveau: mais qu'estans vuides de nostre sens et raison, nous soyons rendus comme fols et petis enfans, afin de recevoir tout ce qui nous est enseigné par l'Evangile. Il faut donc pour parvenir à nostre Seigneur Iesus Christ, que nous suyvions les bergers, et que nous n'ayons point honte qu'ils nous monstrent le chemin, et qu'ils soyent comme nos maistres et docteurs.

Mais d'autre-part voyci les Sages qui se sont addonnez à l'Astrologie, qui viennent de leur costé. Et ainsi nous avons à conclure que Dieu nous a tendu toutes les deux mains (comme on dit) afin de nous appeler à la cognoissance de son Fils, par tous moyens qu'il cognoissoit nous estre propres. Et en cela aussi voyons-nous comme ces fantastiques qui voudroyent abolir toutes letres et tout sçavoir, sont pleinement destituez de raison. Car sous ombre de la simplicite de l'Evangile ils voudroyent qu'il n'y eust plus nulle science au monde. Or combien que Dieu a commencé par ceux qui estoyent idiots, et qui n'avoyent iamais este à l'eschole pour estre grans clercs, toutesfois si a il aussi bien rangé en son obeissance et subietion ceux qui estoyent en grande reputation et estime quant à leur sçavoir. Voyla pour un item. Et

au reste, nous avons en ceste doctrine une ouverture que Dieu a faite pour attirer les Payens en son Eglise, lesquels auparavant en estoyent exclus. Car nous sçavons que Dieu avoit choisi la lignee d'Abraham, et que c'estoit son heritage: les Payens ne luy appartenoyent de rien. Vray est qu'ils estoyent ses creatures: mais cependant il les avoit reiettez et bannis. Et de faict nous voyons aussi que nostre Seigneur a este promis à la lignee d'Abraham: mais tant y a qu'il a este nommé la benediction de toutes les familles de la terre. Ainsi il faloit que les Gentils, qui pour un temps avoyent este alienez de Dieu, fussent receus en la compagnie des fideles. Dieu donc nous a desia donné quelque signe de nostre vocation, quand il a attiré ces Sages d'Orient. Et d'autant plus nous faut-il bien noter ceste histoire, voyans que c'est à nous qu'elle s'addresse. Car ç'a este comme les premices de la vocation des Gentils, d'autant que ceux qui avoyent vagué long temps en leurs superstitions, sont venus faire hommage au Dieu vivant, et createur du ciel et de la terre, et à celuy qui estoit envoyé pour dominer, c'est à sçavoir nostre Seigneur Iesus Christ.

Or de s'enquerir trop curieusement si ceste estoille a este du nombre de celles qui ont este creées dés le commencement du monde, cela n'a pas grand fruict: toutesfois en passant nous pouvons bien iuger que ç'a este une estoille creée de nouveau: car il n'y a que les estoilles qui sont arrestees, comme si on les avoit clouées au firmament, qu'on appelle: et les sept planetes qui ont leur cours extravagant: elles vont et viennent: comme nous voyons le soleil qui se recule de nous, et puis il en approche: autant en est-il de la lune, et des cinq autres. Il y a donc les sept planetes qui ont mouvement divers: et puis il y a les autres estoilles qui sont comme attachees au ciel, et qui ne bougent iamais de leur lieu, sinon quand le firmament tourne et vire. Or si ceste estoille eust este du rang et de la nature des autres, elle eust eu son cours ordinaire: et nous voyons qu'il est dit que maintenant elle se cache, et puis apres elle se monstre: comme Dieu en signe de malediction a voulu que ceste estoille fust obscurcie, lors que les Magiciens sont arrivez en Ierusalem: et puis elle se monstre derechef, et les conduit iusques au lieu où nostre Seigneur Iesus Christ est nay: et puis encore elle leur apparoist derechef. Nous voyons donc que ce pouvoit estre comme une Comete, et que c'estoit un signe que Dieu avoit ordonné specialement. Vray est que ceux-ci qui estoyent exercez en l'art d'Astrologie, ont bien cognu à quoy cela tendoit, et ne sçavons pas comme Dieu leur a revelé, ce nous est assez que le ciel a este tesmoin de la divinité de nostre Seigneur Iesus Christ, quand ceste estoille est apparue: et au reste, que les Philosophes ont cognu à quoy Dieu les appeloit, et pourquoy il leur avoit donné un tel advertissement. Voyla (di-ie) qui nous doit contenter.

Or venons maintenant au profit que nous pouvons recueillir de ceste histoire. Voyci (dit l'Evangeliste) *des Sages qui sont venus d'Orient.* Combien qu'ils eussent este exercez en l'Astrologie, et qu'ils eussent sçavoir exquis, toutesfois si est-ce qu'ils ne sont point estonnez quand ils voyent un petit enfant qui est là mesprisé, et qui n'ha nulle dignite en soy. Il faut donc cognoistre comme Dieu les a fortifiez contre un tel scandale. Car de dire qu'ils fussent deuëment et à plein instruits quel estoit le regne de Iesus Christ, il est certain que non: et du commencement Dieu ne les a pas tant attirez pour eux comme pour nous. Et au reste, il est certain qu'ils sont venus cognoissans seulement par ceste estoille, qu'il y avoit un grand Roy nay, qui devoit avoir l'estendue de son empire par tout le monde. Ils ont cognu cela en confus: et voyla qui leur a faict gouster ce qu'ils ont monstré puis apres. Or le principal est, quand nous voulons recevoir Iesus Christ, et luy faire hommage, de cognoistre que son Royaume est spirituel, qu'il ne gist point en richesses, ni en plaisirs, ni en honneurs terriens: mais que c'est pour nous attirer à une meilleure vie. Et cela a este du commencement incognu à ces Sages dont il est parlé. Ils pouvoyent donc estre comme reculez de nostre Seigneur Iesus Christ, quand ils le voyent en si povre estat, et qu'on diroit que c'est le fils du plus miserable du monde. Le pere et la mere n'ont où se loger, et n'ont pas de quoy le vestir: bref, c'estoit un spectacle qui les pouvoit rendre du tout confus. Mais d'autant qu'ils ont cela bien persuadé, que l'estoille leur a este un tesmoignage envoyé du ciel, et que Dieu ne besongne point sans cause, quand il luy plaist enseigner ainsi les hommes: d'autant donc qu'ils avoyent cela tout resolu, voyla comme ils se sont confermez: et Dieu aussi a faict qu'ils profitassent de degre en degre, comme la foy ha ses rudimens, et Iesus Christ (comme l'Escriture parle) naistra en nous comme un petit enfant. Car quand nous commençons d'apprehender l'Evangile, il y a grande rudesse et infirmité: c'est comme si nostre Seigneur Iesus Christ estoit encores debile: selon que nostre foy s'augmente, Iesus Christ aussi est comme croissant en nous, iusques à ce que nous soyons parvenus en aage d'homme, comme sainct Paul en parle au quatrieme chapitre des Ephesiens: et alors aussi le Fils de Dieu desploye sa vertu parfaite selon la mesure de nostre foy.

Ainsi notons, que quand Dieu a envoyé ces

Sages, ce n'a point este assez qu'ils soyent sortis du pays, et qu'ils ayent entendu que Dieu les appeloit ne sçachans neantmoins la fin: mais depuis ils ont cognu plus familierement que le Regne qui estoit donné à nostre Seigneur Iesus Christ, n'estoit pas pour avoir grand lustre, ne grand' pompe selon les hommes: mais qu'il gisoit en d'autres choses plus grandes, et plus excellentes, c'est à sçavoir en la vertu du sainct Esprit. Quoy qu'il en soit, c'est une grande condamnation sur nostre paresse, quand nous voyons que ces Philosophes payens sont ainsi venus, et ont fait un chemin loingtain, non pas sans grand' peine et sans despens: voire combien qu'ils ne sceussent pas le bien inestimable, qu'ils devoyent recevoir de nostre Seigneur Iesus Christ: seulement ils cognoissent qu'il aura une maieste exquise, et non accoustumee, ils cognoissent que c'est Dieu qui l'a ainsi establi: voyla ce qui les contente, et (comme i'ay desia dit) ils n'espargnent ni corps, ni biens, ni rien qui soit pour venir chercher ce Roy qui est nay. Et quand les graces infinies que nous a apporté le Fils de Dieu nous sont iournellement publiees, et que nous sommes conviez pour en estre faits participans, quand Dieu nous declaire que le Royaume des cieux nous est ouvert, et que c'est nostre heritage: que son Fils y est entré en nostre nom, et que c'est pour nous y attirer et recueillir à soy, et que la possession qu'il en a prinse est à nostre profit: quand tout cela nous est annoncé, encores n'en sommes nous nullement esmeus. Et encores n'est pas question que nous allions ni trois cens, ni quatre cens lieues: car sans nous bouger d'un lieu, nous pouvons glorifier nostre Dieu. Il est vray que quand il luy plaira nous faire marcher, nous devons estre prests de tracasser par le monde, et n'avoir nulle habitation certaine, ni arrestee: mais cependant, encores que chacun demeure en sa maison, nous pouvons eslever tellement nos esprits en haut, que nous sommes conioints et à Dieu et à nostre Seigneur Iesus Christ: et neantmoins cela nous est tant difficile, que personne ne bouge. Il est vray, que nous ne verrons point des estoilles au ciel pour iuger par la science d'Astrologie de ce qu'il nous faudra faire: mais l'Evangile doit-il pas avoir autant d'authorité, et plus, envers nous, que ceste estoille? Car là nostre Seigneur Iesus Christ nous est monstré tel qu'il est, et nous entendons pourquoy il est venu, et les biens qui luy ont este commis afin de les nous communiquer. Voyla donc une condamnation bien grande sur nostre ingratitude, et lascheté, si nous ne faisons hommage à nostre Seigneur Iesus Christ, quand il est dit que des Philosophes Payens par un signe visible ont este esmeus de venir ainsi en Iudee. Or nous avons à noter, que ce leur estoit encores une tentation bien fascheuse, quand l'estoille s'est esvanouye, ce que nous pouvons bien recueillir du texte, quand l'Evangeliste recite que derechef l'estoille s'est monstree quand ils sont sortis de Ierusalem. Car ils pouvoyent estimer que Dieu les avoit abusez, et quelque impression qu'ils eussent conceu de ceste estoille, devant que d'estre parvenus au lieu où ils devoyent trouver l'enfant, qu'ils n'y voyent plus goutte, et que Dieu les laisse là comme gens esperdus. C'estoit (di-ie) un examen bien dur et bien aspre. Or quoy qu'il en soit, si ont-ils persisté. Et en cela aussi nous avons a ensuyvre leur exemple: c'est que quand il adviendra quelques fois que nostre Seigneur Iesus Christ ne se declarera pas à nous, mais plustost que nous serons esgarez en nos sens, que nous ne perdions point courage pourtant: car il faut mesme que Dieu corrige en nous toute presomption par ce moyen. Ceux qui auront quelque peu de cognoissance par dessus leurs prochains, seront incontinent si fiers qu'il leur semble qu'ils peuvent voler par dessus les nues. Pour ceste cause nostre Seigneur permet que nous soyons enveloppez d'ignorance comme de quelque niole espesse, tellement que regardans çà et là, nous ne trouvons ne chemin ne sentier. Dieu donc permet que cela advienne à ses fideles. Ainsi que nous n'en soyons point troublez outre mesure, comme i'ay dit, mais que nous combations constamment: et il est certain qu'apres telles tenebres, nostre Seigneur fera encores luire tellement sa clarté, que nous serons conduits iusques là où sera nostre Seigneur Iesus Christ.

Et de faict il est dit *que les Sages se sont enquis où estoit nay le Roy.* Aucuns ont exposé ceci comme s'il y avoit une comparaison de Iesus Christ avec Herodes, d'autant qu'Herodes avoit usurpé la dignite royale, et que nostre Seigneur Iesus Christ avoit le royaume comme vray heritier et legitime, ainsi qu'il est nommé en l'Escriture: mais cela est frivole. Ie confesse bien que la chose est vraye en soy: mais de tirer ainsi le texte par force, il n'y a nulle couleur. Car il nous faut traitter l'Escriture saincte reveremment et en sobrieté. Simplement donc les Sages s'enquierent où est ce Roy duquel ils ont veu l'estoille en Orient. Ainsi faut-il que nous soyons diligens, encores que nous doutions, et soyons quelques fois en scrupule et en perplexité: il faut (di-ie) que nous cherchions les moyens d'estre mieux enseignez, et nous ne serons point desnuez d'aide, et Dieu nous tendra la main au besoin. Car comme il esprouve l'humilite de nostre foy quand il luy plaist faire que nous soyons comme gens confus: ainsi il est certain que iamais ne permettra que nous vaguions par trop, mais nous ramenera au chemin.

Or il est dict cependant, *qu'Herode et toute la*

ville de Ierusalem ont este troublez de ce message. Quant à Herode, il ne s'en faut point esbahir: quant à la ville de Ierusalem, c'est une chose estrange: car les Iuifs s'estoyent tousiours fort glorifiez du Redempteur qui leur estoit promis, et maintenant qu'ils sçavent qu'il est apparu, et que cela leur est certifié par gens estranges et de pays lointain, d'estre troublez il semble bien que cela soit contre toute raison. Mais nous avons à considerer en la personne d'Herode, que c'est des Tyrans lesquels dominent en mauvaise conscience, et qui sont comme brigans sous le titre de Roy: et en la ville de Ierusalem nous avons aussi à contempler la stupidite de ceux qui apres avoir cognu la verite de Dieu, se sont abastardis, et qu'au lieu d'embrasser les promesses qui leur sont proposees du Royaume des cieux, s'abandonnent du tout au monde. Quant est donc d'Herode, pource qu'il estoit parvenu en ce lieu-là si haut par meschantes trafiques, et qu'il avoit opprimé la liberte du peuple, et exercé mesmes en ce changement grandes cruautez (comme il est impossible quand un peuple est franc, de le pouvoir ranger du premier coup, sinon qu'il y ait grande effusion de sang et grande tyrannie). D'autant donc qu'Herode estoit tel, voyla pourquoy il se trouble. Et de faict, nous voyons tousiours que les Tyrans qui veulent estre crains, auront plus de crainte et frayeur, cent fois que les autres: et les Payens mesmes l'ont bien cognu. Et c'est un iuste salaire que Dieu leur rend quand ils se veulent ainsi faire craindre, et qu'ils veulent faire trembler tout le monde à leur face, comme on dit, il est certain que nostre Seigneur leur rend la pareille, qu'ils sont tousiours comme en inquietude, et qu'ils se doutent de tous costez. Voyla quant à Herode. Or de nostre part, nous avons à priser le bien singulier que Dieu nous fait, quand nous pouvons vivre en repos de conscience. Les petis auront les grans en estime, et imagineront que leur estat est le plus heureux qu'il est possible de souhaiter: mais ils ne cognoissent pas ce qui est caché là dedans. Car ceux qui l'ont experimenté, en ont bien fait confession quelques fois: combien que chacun leur applaudist, et que mesmes on les adorast, si est-ce neantmoins qu'ils voyoyent bien tousiours la mort presente qui les menaçoit. Aussi ils sont accomparez à de belles statues ausquelles on ne verra qu'or par dehors: mais au dedans qui aura-il sinon du bois pourri de vermine, et chose semblable? Voyla comme en sont les Tyrans. Et ainsi apprenons de nous contenter de nostre petitesse, moyennant que Dieu nous donne repos, c'est à dire que nous puissions nous lever de matin, et apres l'avoir prié, passer la iournee: et en nous couchant le soir, remettre nostre vie en sa garde, et en sa protection, et qu'il nous suffise d'estre gouvernez par luy. Estimons (di-ie) ce repos-là comme un bien inestimable, au pris de toutes les felicitez que le monde magnifie tant. Voyla donc pour un item.

Et au reste, nous voyons comme le diable aveugle ceux qui dominent, quand ils se troublent pour le Royaume de nostre Seigneur Iesus Christ. Car c'est luy qui a fondé toutes les Principautez du monde, et qui les maintient: et comment donc les Rois sont ils ainsi esbahis et estonnez à sa venue? Car il est certain que c'est autant de confirmation de leur dignité et de leur puissance. Voire, mais en cela ils monstrent que combien qu'ils confessent de bouche qu'ils regnent par la grace de Dieu, si est-ce qu'ils n'ont que leurs conseils et leurs vertus, et leur bonne fortune, et leurs moyens terrestres devant les yeux: et cela les aveugle tellement, qu'ils n'attribuent rien à la grace et vertu de nostre Seigneur Iesus Christ. Et pource qu'ils s'eslevent en leur orgueil, ils ne peuvent rendre nulle subiection au Fils de Dieu. Or là dessus nous avons à noter que nostre Seigneur Iesus Christ n'est point venu pour changer les principautez du monde, mais plustost pour les establir. Et pourquoy? Son Royaume est spirituel: et pourtant, quand l'Evangile est presché, et que l'Eglise ha telle authorité et iurisdiction spirituelle qu'elle doit, cela derogue-il en rien à ce qui est de l'ordre et de la police du monde? Il est bien certain que non: car les Rois et magistrats, et officiers de iustice ont le glaive en la main, ils ont les chastimens, ils font des loix, ils rendent le droict à un chacun: l'Eglise cependant au nom et en l'authorité de nostre Seigneur Iesus Christ ha son ordre, elle ha les corrections sur les rebelles: mais ce n'est pas (comme i'ay desia dit) que cela diminue en façon que ce soit de la puissance et de la dignité des Magistrats. Quand donc les Rois de ce monde sont troublez pour la venue de nostre Seigneur Iesus Christ, cognoissons que cela est pour leur arrogance, d'autant qu'ils ne se peuvent abaisser pour faire hommage à Iesus, qui seroit neantmoins leur souverain bien, et cependant ils seroyent par luy conservez. Tant y a que nous voyons comme les Rois et les Princes suyvent ce que recite yci l'Evangeliste d'Herode, c'est qu'à la predication de l'Evangile ils sont troublez, voire comme poussez en furie. Et ainsi, quand nous les verrons auiourd'huy cruels iusques au bout, et qu'ils oublient toute raison et humanité, qu'il n'est point question de garder nulle forme de iustice envers les povres Chrestiens: quand (di-ie) nous verrons cela, ne le trouvons point nouveau, veu que dés la naissance de nostre Seigneur Iesus Christ il en est ainsi advenu. Voyla donc ce que nous avons à observer quant à la personne d'Herode.

Or touchant de la ville de Ierusalem, ceci nous doit estre encores plus estrange: car nous sçavons qu'elle estoit le siege royal que Dieu avoit eleu, nous sçavons que c'estoit son sanctuaire, il vouloit là estre adoré, et que les sacrifices luy fussent là offerts comme s'il y habitoit: le peuple estoit une sacrificature royale, et un royaume sacerdotal: Dieu les avoit marquez, comme aussi tous luy estoyent dediez et sacrez: et qu'ils se troublent neantmoins à la venue de nostre Seigneur Iesus Christ, qui est leur chef, et duquel ils attendent la restauration? Voyla une chose monstrueuse. Mais cest exemple nous doit servir. Car c'est (ainsi que i'ay touché) pour monstrer que ceux qui ont une fois gousté la verite de l'Evangile, quand ils s'en destournent et s'en eslongnent, ne sont pas dignes de s'esiouir à la venue de nostre Seigneur Iesus Christ: mais plustost en sont troublez, comme s'ils oyoyent quelque tonnerre, et quelque foudre qui deust tomber sur leurs testes. Il a este dict ci dessus par les Anges, que les Pasteurs se devoyent esiouir, voire d'une grande ioye, d'autant que le Sauveur du monde estoit nay. Et de faict, cependant que nous sommes desnuez de la grace de Iesus Christ, il y a bien occasion d'estre en trouble et en angoisse, voire comme si nous estions desia plongez au profond d'enfer. Et de faict, estans separez de nostre Dieu, qu'avons-nous sinon une perdition extreme? Or la venue de nostre Seigneur Iesus Christ est toute nostre ioye. Mais (comme i'ay desia dit) gardons bien quand Dieu nous aura faict cest honneur de nous ouvrir les yeux et de nous declarer que son Fils nous a este envoyé afin de nous attirer à luy, et que de nostre costé quand nous y serons venus, que nous serons faits heritiers de son Royaume, nous qui estions auparavant creatures maudites: gardons-nous bien (di-ie) apres que Dieu s'est monstré si humain envers nous, de mespriser ce qui nous est offert. Car nous serons souvent allechez de ce monde, et quitterons la grace de nostre Seigneur Iesus Christ. Combien y en a-il qui s'addonnent tellement à chercher le Royaume celeste, qu'ils passent par ces choses corruptibles comme estrangiers? Mais nous y sommes tous enveloppez, et ceux mesmes que Dieu traine par force, et comme par les cheveux, encores voit-on qu'ils ne cherchent qu'à se plonger en ce monde. Or voyla comme Dieu se venge d'un tel mespris et ingratitude, c'est asçavoir, que ceux qui avoyent eu quelque instruction, s'estonnent et s'effarouchent quand il est parlé de nostre Seigneur Iesus Christ. Et auiourd'huy l'experience monstre le semblable que recite sainct Matthieu. Combien y en a-il qui mesmes auront eu quelque cognoissance de l'Evangile, qui toutesfois se troublent quand on parlera de prescher en liberté, de corriger les superstitions, d'abolir les idoles? Et comment? Cela seroit pour la confusion d'un royaume et d'un pays: Ho, il se faudroit garder de telle chose, il ne faut pas y aller de telle rigueur. Nous voyons que ces miserables sont là comme gens esperdus, et leur semble qu'il n'y a nul moyen de se tenir à repos, sinon de chasser Dieu bien loin, de fermer la porte à l'Evangile, et ne point souffrir quoy qu'il en soit qu'il se face changement aucun. On verra cela. Et en general qui est-ce qui trouble ainsi les Papistes? Car ils confesseront assez, que la cognoissance de nostre Seigneur Iesus Christ est la porte de salut pour nous faire venir à la vie celeste: ils confesseront les principes de nostre foy: mais cependant il n'y a celuy qui vueille cognoistre Iesus Christ: et quand on leur monstre que c'est qu'il nous a apporté, et comment nous en pouvons estre faits participans, les voyla en trouble, les voyla effrayez. Bref, quand on regardera l'estat present du monde, on verra comme une approbation de ce qui est yci dit par sainct Matthieu. Car on dira par la Chrestienté, Evangile et saincte Eglise catholique: et cependant que le nom de Iesus Christ trouble ainsi ceux qui font profession d'estre des siens? Voyla donc qui est cause qu'il y a auiourd'huy tant d'escarmouches en ce monde, et que les uns repoussent avec toute furie la verite de Dieu: les autres voudroyent bien qu'elle fust ensevelie: les autres nagent entre deux eaux, et ne sçavent de quel costé se tourner. Quand nous voyons telles confusions, c'est d'autant que ceux qui devroyent avoir cognu Iesus Christ pour l'embrasser, et mesmes n'attendre pas qu'il veinst à eux: mais pour courir au devant de luy, afin de luy faire hommage, et s'addonner du tout à son obeissance: que ceux-là (di-ie) ne cherchent que ce monde, leur repos, leurs commoditez, et leurs aises. Et ainsi leur incredulite leur apporte le payement qu'ils meritent: c'est que si tost qu'on leur parle de Iesus Christ, les voyla effrayez. Ainsi, apprenons, suyvant ce que i'ay dit (pource que le temps ne souffre point que nous passions outre) si tost que Dieu nous aura instruits en la cognoissance de son Evangile, d'estre du tout ravis à nostre Seigneur Iesus Christ, que tous nos desirs et affections tendent à luy, et de cognoistre qu'il est venu une fois, et que iournellement il se presente à nous, afin de nous reconcilier à Dieu son Pere: et au lieu que nous sommes en trouble et estonnement continuel, d'autant que le diable, le peche, et la mort dominent sur nous, qu'il est venu pour nous appaiser, et pour nous donner repos. Et pourtant, que de nostre costé nous l'acceptions, et que nous ne desirions autre chose sinon que son royaume soit manifesté de plus en plus, qu'il soit adoré de tous, et que quand nous l'aurons cherché, nous taschions d'attirer

les autres, et que nous procurions entant qu'en nous sera, que la doctrine par laquelle il est manifesté au monde, se publie, et qu'elle soit cognue par tout et de grans et de petis. Voyla (di-ie) le zele que nous devons avoir: et ainsi nostre Seigneur Iesus Christ ne troublera rien de son costé quand il apparoistra: mais si nous faisons autrement, tous les troubles viendront et sur nous, et sur tous ceux qui ne pourront s'assubietir doucement à ce Roy, comme i'ay dit, qu'il faut que nous cognoissions à quelle fin il est venu, et que iournellement encores il nous sollicite de nous ranger à luy. Que nous abations donc toutes affections charnelles, et toutes choses qui nous peuvent induire à resistance, et à rebellion: et que nous ne demandions autre chose, sinon de nous abatre et abneantir du tout, afin que nous soyons et relevez et restaurez par luy.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

VINGTETHUITIEME SERMON.

MATTH. Ch. II.

3. *Le roy Herode ayant ouy cela, fut troublé, et toute Ierusalem avec luy.* 4. *Et ayant assemblé tous les principaux Sacrificateurs et les Scribes du peuple, il s'informa d'eux où le Christ devoit naistre.* 5. *Lesquels luy dirent, En Beth-lehem cité de Iudee: car il est ainsi escrit par le Prophete,* 6. *Et toy Beth-lehem terre de Iuda, tu n'es pas la plus petite entre les gouverneurs de Iuda. Car de toy sortira le conducteur qui paistra mon peuple Israel.* 7. *Adonc Herode ayant appelé en secret les Sages, s'enquit d'eux soigneusement du temps que l'estoille leur estoit apparue.* 8. *Et les envoyant en Beth-lehem, leur dit, Allez, et vous enquestez soigneusement du petit enfant: et quand vous l'aurez trouvé, faites-le moy sçavoir, afin que i'y aille aussi, et que ie l'adore.*

Nous avons declaré par ci devant, quand Dieu a voulu manifester son Fils aux Sages dont il est yci parlé, que ç'a este afin que grans et petis cognussent qu'il est venu pour estre leur Sauveur, et que tous d'un accord se rangent à luy pour s'y assubietir. D'avantage, nous avons monstré que Dieu a comme ouvert la porte aux Payens pour entrer en son Royaume et en son Eglise. Car auparavant il n'y avoit que les Iuifs qui fussent reputez pour enfans de Dieu et ses domestiques. Voyla donc l'ouverture faite à tous en general, et la paroy est rompue, comme sainct Paul dit: non pas encores du tout, (car il faloit que cela s'accomplist apres la resurrection de nostre Seigneur Iesus Christ) mais quoy qu'il en soit, desia il y a eu quelque signe pour monstrer que Iesus Christ n'estoit pas apparu seulement pour la lignee d'Abraham: mais pour ceux qui avoyent este comme reiettez de Dieu. Or cependant nous avons aussi declaré, qu'il n'y a nulle excuse pour nous, si auiourd'huy nous ne faisons oblation de nos personnes au Fils de Dieu, d'autant qu'il est assis à la dextre de son Pere, et qu'il ha empire souverain au ciel et en la terre: veu que ceux qui n'avoyent nulle instruction de la Loy, le sont venus adorer, combien qu'il fust encores petit enfant. D'avantage puis qu'ils n'ont point este desgoustez de luy, le voyans en si povre estat, c'est bien raison qu'auiourd'huy nous surmontions tous les scandales qui nous pourroyent destourner de l'Evangile, et que nous ne tournions point à tous vents: comme il y a beaucoup de gens legers et muables, qui prendront occasion de quitter Iesus Christ pour ie ne sçay quoy, et s'ils voyent quelque mal, incontinent ils se destourneront de la verite. Que nous ne soyons donc point arrestez à nostre sens naturel: mais que nous persistions pour faire hommage au Fils de Dieu, combien que Satan nous mette devant les yeux beaucoup de choses qui nous pourroyent desgouster de suyvre le chemin de salut.

Or maintenant nous avons à traitter ce qui est recité par S. Matthieu, c'est qu'*Herode* apres avoir este troublé (comme il a este dit) *s'enquiert des Scribes,* c'est à dire des docteurs. Car ce mot yci a este en usage entre les Grecs, qui l'ont ainsi translaté de mot à mot, et signifie en la langue Hebraique les docteurs et gens de letres, toutes gens de sçavoir: il se prend aussi pour les Sacrificateurs, qui estoyent ordonnez par la Loy pour estre docteurs du peuple: comme aussi il est dit par le Prophete, que de la bouche des Sacrificateurs on s'enquestera de la Loy. Ainsi donc quand Herode leur demande où Iesus Christ devoit naistre, ils luy respondent selon le tesmoignage du Prophete Michee, que c'estoit en Beth-lehem. Or d'un costé nous voyons bien qu'Herode rapporte à Iesus Christ

ce qui avoit este dit par les Sages: qu'ils avoyent veu l'estoille du Roy qui estoit nay. Quant à ces Sages ou astrologues dont il est fait mention, il n'y a nulle doute qu'ils ne soyent venus, sçachans bien qu'il y avoit un Roy excellent, et qui devoit estre eslevé si haut, que iamais il n'avoit eu son pareil au monde. Ils sçavoyent bien cela: mais ils n'estoyent pas enseignez que Dieu eust promis à la lignee d'Abraham un Redempteur, qui deust puis apres recueillir à soy tout le genre humain, et apporter avec soy le salut: et qu'au lieu que les hommes sont maudits et enfans d'ire et ennemis mortels de Dieu, ne pouvans attendre que condamnation de mort, nous serions retirez de cest abysme là par la grace de ce Mediateur qui avoit est promis. Les Sages ne cognoissoyent rien de cela: mais si est-ce qu'ils sont esmeus, voyans que Dieu veut que ce Roy yci soit excellent par dessus les autres: ainsi ils s'y rangent. Herode au contraire cognoist bien qu'il y devoit venir un Redempteur, et que de tout temps cela avoit este testifié par les Prophetes, que les saincts Peres avoyent vescu, et estoyent morts en ceste attente-là, et qu'il faloit que la chose s'accomplist, puis que Dieu l'avoit ainsi prononcé de sa bouche: et pourtant sçachant tout cela, il s'enquiert où doit naistre le Redempteur. Ainsi (comme i'ay dit) nous voyons qu'Herode cognoist de Iesus Christ ce qui devoit bien suffire pour le rendre inexcusable. Car ne devoit-il point apprendre de l'Escriture, pour sçavoir ce qui estoit de son salut comme de tout le monde? Cependant nous voyons en luy, qu'il ne luy chaut gueres de ce Redempteur, combien qu'il en ait les aureilles tant batues que rien plus. Car ce devoit estre un tesmoignage publié à tous, c'est à dire quant au pays de Iudee: cela devoir estre cognu mesmes des idiots, que Michee avoit predict qu'en Beth-lehem naistroit le Redempteur. Or quand Herode s'enquiert ainsi, c'est signe qu'auparavant cela luy a este incognu. Et dont procede cela, sinon de nonchalance et de mespris? Ainsi donc, voyla desia un grand vice qui nous est yci monstré, afin que nous apprenions d'estre plus diligens à profiter en ce qui est requis à nostre salut. Et quand nous oyons les promesses de Dieu, par lesquelles il nous appelle à soy et à l'heritage de son Royaume, que si elles ne nous sont bien asseurees, nous mettions peine de nous y addonner, tellement que nous en ayons une pleine resolution, et que nous ne soyons point en suspens ni en doute: comme il est dit que ceux qui avoyent este enseignez par sainct Paul, cherchoyent les Escritures pour estre confermez en la foy, et pour sçavoir si ainsi estoit. C'est donc une leçon qui nous est yci monstree, que nous ne ressemblions point (di-ie) à Herode, lequel avoit ouy assez qu'il y devoit venir un Redempteur: mais cependant il repousse toute cognoissance, et s'aveugle à son escient. Au contraire (comme i'ay desia dit) quand nous voyons que Dieu ha le soin de nous appeler à la vie eternelle, qu'il nous monstre le chemin pour y parvenir, que nous ne soyons point nonchalans: mais que nous appliquions tous nos sens et toute nostre estude à nous informer de tout ce que nous avons entendu, iusqu'à ce que nostre foy soit bien certifiee.

Voyla pour un item. Or il y a encores un plus grand vice en Herode. Car il s'enquiert par certaine malice où le Redempteur est nay, afin de le faire occir, comme il sera declaré puis apres: et cependant il ne laisse pas de mentir, qu'il le veut adorer comme les Sages. En cela voyons nous comme les contempteurs de Dieu sont transportez d'une telle rage, qu'il leur semble qu'ils pourront renverser le conseil eternel et immuable de celuy qui ha tout en sa main, et en sa subietion. Il est vray que si on demande aux plus meschans du monde s'ils pourront arracher Dieu de son siege, et s'ils pourront aneantir ce qu'il a une fois decreté, ils diroyent bien que non: mais cependant (comme i'ay dit) le diable les aveugle tellement qu'ils se ruent là sans y penser. Car Herode sçavoit bien que ce n'estoit pas une chose forgee à l'appetit des hommes, ce qui estoit commun entre les Iuifs touchant le Redempteur: il sçavoit que ceste promesse là avoit este baillee de main en main à tous ceux qui sont descendus de la race d'Abraham: et mesmes il contrefait le Iuif, et edifie un temple qui estoit si beau et si excellent qu'il n'avoit point son pareil en tout le monde. Il veut mesmes surmonter Salomon, en sorte qu'on diroit qu'il ha un si grand zele à dresser le service de Dieu, qu'il veut que les idoles qui sont adorees entre les Payens soyent comme mesprisees. Herode donc ayant un tant beau lustre, neantmoins tasche de meurtrir le Redempteur qui estoit nay. Voyla Dieu qui luy rend le tesmoignage au ciel, il cree une estoille pour dire, I'envoye mon Fils unique, et vous monstre qu'il ha domination souveraine haut et bas, et qu'il faut que toutes creatures luy servent et luy soyent subietes. Dieu testifie cela, et les Payens le declarent: Cependant, que fait Herode? Il despite le ciel et la terre, et mesmes Dieu, et pense venir à bout de faire que le Redempteur n'ait point de vertu, et qu'il soit là enseveli et mis sous le pied. Voyla une rage qui nous doit espovanter: mais cest exemple nous est proposé, afin que nous apprenions de nous ranger paisiblement, et en toute humilite à la parole de Dieu, et que nous avisions bien de n'avoir nul contredit, ni en nos pensees, ni en nos courages, quand Dieu a parlé: mais que nous acquiescions simplement à son dire. Car quand nous voudrons suyvre nos imaginations, et

estre sages en nostre cerveau, il est certain que voyla une phrenesie, et le diable nous ravira en semblable furie comme a este Herode. Car quand nous lascherons ainsi la bride à nos cupiditez charnelles, et quand la parole de Dieu nous est fascheuse, et repugnante à nos passions et à nos appetis, si nous prenons liberte d'y contredire, il est certain que le diable nous rendra du tout enragez, et qu'ayans perdu sens et raison, nous bataillerons contre Dieu, et ce sera tousiours à nostre confusion.

Ainsi donc que nous soyons advertis par l'exemple d'Herode, de tellement accepter tout ce que Dieu nous declare, et ce qui procede de sa bouche sacree que nous luy facions silence, et ne repliquions point à l'encontre, et que toutes nos pensees, tous nos sens, et toutes nos passions soyent tenues comme captives, et que nous facions force à nous-mesmes et à nostre nature, afin que Dieu soit vrayement adoré, et que nous rendions toute obeissance de foy à sa parole. Voyla donc un item que nous avons yci à observer. Et au reste, ne trouvons point estrange si auiourd'huy plusieurs s'exercent à batailler à l'encontre de Dieu: car nous voyons que cela a este de tout temps, et nous faut aussi estre armez contre un tel scandale. Car nous en verrons auiourd'huy qui s'employeront à lire l'Escriture saincte, et à fueilleter les livres, et semble qu'il n'y ait que feu: et cependant il est certain qu'ils veulent par ce moyen acquerir quelque faveur du monde, et puis attraper dons et biens. Car ils se mettent là à loage comme des putains, pour repugner à la verite, pour obscurcir tout, et mesmes pour renverser toute l'authorité de l'Escriture saincte, pour corrompre et pervertir toute la religion. Voyla comme ils s'addonneront assez à estudier: mais c'est pour desguiser toute la purete de la Loy et de l'Evangile, pour convertir la verite de Dieu en mensonge. Quand nous voyons telles pestes, nous avons bien à les detester et fuir (comme i'ay desia dit) mais cependant que nous ne soyons point esbranlez de la fermeté de nostre foy, veu que de tout temps il en a este ainsi. Or maintenant en somme nous avons à cognoistre que ce n'est pas le tout de sçavoir que Dieu a envoyé son Fils unique: mais qu'il faut que nous l'acceptions pour nostre Roy, et que ce que nous avons cognu de l'Escriture saincte, nous le recevions, non seulement pour sçavoir ce qu'elle nous dit, mais pour nous y ranger, pour nous y addonner du tout: qu'il n'y ait partie de nos ames qui ne soit là tenue comme bridee, voire d'une captivite volontaire. D'un costé il nous faut bien faire force à nostre chair (comme i'ay desia dit) c'est à dire, à nostre raison et prudence: mais quoy qu'il en soit, si faut-il que franchement nous souffrions d'estre gouvernez par la parole de Dieu, et quand il aura dit le mot, que cela soit accepté sans aucune replique.

Venons maintenant à ce que sainct Matthieu recite des Sacrificateurs et docteurs des Iuifs. Ils respondent à Herode, *En Beth-lehem: car il est ainsi escrit.* De prime face on diroit qu'il y auroit en ces gens icy une grande crainte de Dieu, grande reverence à l'Escriture saincte, conioincte avec le sçavoir. Car le sçavoir se monstre, en ce que du premier coup ils recitent le tesmoignage du Prophete. Les voyla donc bien exercez: et d'autrepart ils monstrent qu'ils estiment Dieu estre fidele, et que ses promesses sont infallibles. Car pour toute raison ils alleguent qu'il est ainsi escrit: comme s'ils disoyent qu'il est impossible que ce que Dieu a publié par son Prophete, ne soit accompli. Car sa parole est une verite immuable. Voyla donc une grande apparence de sainctete en ces Scribes et Sacrificateurs. Et comment ne leur souvient-il point au bout de trente ans de ce qu'ils ont dit? Les livres ont-ils este perdus depuis ce temps-là? Et eux ont-ils mis en oubli ce qui leur estoit cognu auparavant? Que ne cognoissent-ils que Iesus Christ est nay en Beth-lehem? nous sçavons comme ils luy sont ennemis mortels: nous voyons avec quelle impiete ils taschent d'aneantir toute sa doctrine: bref, il semble qu'ils vueillent reietter comme par despit le salut qui leur est apporté par luy. Ainsi donc d'un costé nous avons yci à observer quel est l'office des pasteurs de l'Eglise: c'est asçavoir d'estre tellement exercez en l'Escriture saincte, qu'ils puissent tousiours soudre les questions qui leur seront faites, voire quand on leur demandera ce qui est utile à cognoistre. Que donc ils ayent tousiours l'Escriture en main: comme aussi S. Paul dit, qu'il faut que celuy qui est eleu en cest office-là soit propre pour einseigner, et qu'il soit comme muni, non seulement pour conduire ceux qui se rendent dociles de leur bon gré, mais aussi pour clorre la bouche à tous contredisans à la doctrine. Voyla (di-ie) ce qui est requis de necessite en tous ceux qui pretendent le titre de pasteurs et docteurs en l'Eglise. Et e cela voyons-nous s'il y a aucune apparence qu ces bestes cornues de la Papaute qui se nommer Evesques et Prelats, soyent tenus pour tels. C ils usurpent ce titre tant honorable de l'Eglise, cependant iamais n'ont veu un demi fueillet l'Escriture saincte, sinon en barbotant leurs brev aires. Voyla comme en sont beaucoup: et pou tant nous voyons que on les peut aisément reiette et qu'il ne nous faut pas beaucoup estonner, quan à pleine bouche ils se vantent de leur mere sainc Eglise, et qu'ils nous appellent schismatiques, d'a tant que nous n'adherons point au Pape. Car contraire, il est facile de monstrer qu'ils n'ont ri

en eux qui appartienne à l'authorite sacree de l'Eglise. Car s'ils estoyent Pasteurs, pour le moins il faudroit qu'ils ressemblassent à ceux-ci qui n'ont rien valu: mais ils sont beaucoup pires. Les Scribes et les Pharisiens et les Sacrificateurs qui estoyent du temps dont parle sainct Matthieu, ont eu cognoissance de l'Escriture saincte: pour le moins ils en ont respondu: ceux-ci comment en respondront-ils? Ils ne sçavent pas leurs patenostres par maniere de dire. Car on fera des Evesques les uns de petis enfans, les autres ignorans, les autres ie ne sçay quels: et quand il y en aura deux ou trois qui seront choisis pour suffisans, ce sera beaucoup. Et cependant quelle raison y a-il qu'on quitte Dieu, et qu'on renonce sa verite sous ombre de ce titre qu'ils pretendent d'estre les Prelats de l'Eglise? Nous voyons que c'est une chose trop lourde et trop sotte.

Ainsi donc nous avons à retenir, que ceux qui ont à gouverner l'Eglise de Dieu, doyvent pour le moins estre exercez en l'Escriture saincte: apres, qu'ils doyvent faire cest honneur à Dieu, de monstrer quelle maiesté il y a en sa parole, afin qu'elle ne soit point debatue comme une chose douteuse: ainsi que les hommes voudroyent tousiours avoir ceste licence-là, de plaider contre Dieu. Car il nous est bien difficile de nous contenter de ce qu'il a declaré. Il faut donc que les Pasteurs qui veulent bien edifier le peuple, ayent cela de monstrer qu'il y a une maiesté en la Parole de Dieu, telle qu'il ne faut point que nul presume, quelque grand, ou subtil, ou excellent, ou noble qu'il soit, de vouloir contredire: mais que tous acceptent paisiblement ce qui est là contenu. Voyla comme par les Sacrificateurs et Scribes Dieu a condamné tous ceux qui pretendent le nom de Pasteurs, estans cependant ignorans, ou ne faisans leur devoir. Et ceux-ci ont prononcé ceste sentence de condamnation, sans qu'ils y pensassent: car ils estoyent contempteurs de Dieu. Il n'y avoit qu'ambition et avarice en eux. Ils ont bien l'Escriture saincte, et y estudient, non point pour en faire profit, mais seulement pour monstrer qu'ils sont habiles gens. Cependant quand ils disent qu'il est escrit, c'est pour monstrer qu'il faut que les vrais serviteurs de Dieu qui preschent non seulement de bouche, mais de coeur, puissent tousiours amener Dieu pour leur garent: comme nous voyons que les Prophetes et Apostres en ont usé. Et voyla pourquoy S. Paul dit qu'il est armé d'armes spirituelles qui sont pour abatre toute hautesse qui s'eslevera contre la cognoissance de nostre Seigneur Iesus Christ, et pour despiter toutes les grandeurs du monde, voire et fust-ce l'Empereur qui estoit pour lors, qui gouvernoit toute l'Europe et une grande partie d'Asie: pour abatre l'orgueil des riches du monde, quand ils se voudroyent eslever contre l'Evangile, et contredire à la verite qui estoit toute cognue et manifeste. Voyla en somme ce que nous avons à retenir d'un costé.

Or ceci n'appartient pas seulement aux Pasteurs, mais à tous fideles en general. Car combien que tous ne soyent point appelez en l'office d'exposer l'Escriture saincte, si est-ce qu'il nous faut estre tous escholiers de Dieu: comme il est dit par le Prophete Isaie, quand il parle de la restauration de l'Eglise, et de la venue de nostre Seigneur Iesus Christ: il dit que tous seront enseignez de Dieu. Ce passage-là est allegué au chap. 6 de sainct Iean, pour monstrer que la sagesse spirituelle est d'enhaut. Mais cependant si faut-il que ceci nous soit persuadé, c'est à sçavoir que nous ne meritons pas d'estre tenus ni reputez pour Chrestiens, que nous ne soyons tellement addonnez à la parole de Dieu, que pour le moins nous cognoissions la somme de ceste sentence: c'est asçavoir que nous sçachions pourquoy le Fils de Dieu nous est apparu. Car en luy sont enclos tous thresors de sagesse et d'intelligence (comme dit S. Paul en l'autre passage). Voyla donc comme tous ceux qui sont du corps de l'Eglise doyvent penser que l'Escriture leur est donnee pour leur utilite, afin qu'ils en soyent edifiez, et que pour le moins ils cognoissent en simplicite que c'est de nostre Seigneur Iesus Christ, afin de tendre à luy, comme à leur vray but. Et au reste, nous devons aussi noter, que iamais nous ne serons bien enseignez en l'Escriture saincte, que nous n'ayons pour conclusion ce principe, que ce qui est là contenu est certain et infallible, et qu'il ne faut point disputer là dessus, comme on pourra faire sur ce qui est dit des hommes. Car là, quelque raison et fondement qu'il y ait, on pourra neantmoins amener à l'opposite ce qui viendra en avant: mais il nous faut porter un tel honneur à Dieu, que nous soyons pleinement certifiez que tout ce qu'il a dit est infallible. Car nous voyons qu'il faudra que ces Scribes et Sacrificateurs dont parle S. Matthieu, c'est à dire ces meschans pleins d'ambition, de mespris de Dieu, et mesme d'impiete, soyent nos iuges sinon que nous monstrions de coeur ce qu'ils ont monstré en hypocrisie. Il est vray qu'ils se sont condamnez les premiers (car leur propre bouche est bien pour les rendre confus au iugement de Dieu: et desia nous les pouvons condamner en vertu de ceste response qu'ils ont donnee) mais cependant gardons que nous ne soyons aussi condamnez par eux, voire au double. Et pourtant apprenons de tellement authoriser la parole de Dieu, que nous ayons cela et au coeur, et en la bouche, de dire, Il est escrit, il suffit donc: et que nous ne soyons point sages plus outre. Comme nous voyons de faict, que quand les Prophetes veu-

lent authoriser leur parole, et renverser toute l'audace et rebellion des hommes, ils n'amenent que ce mot, Le Seigneur des armees a parlé. Autant nous en convient-il faire: ie di non seulement ceux qui ont la charge d'annoncer la parole de Dieu, mais ceux qui l'oyent, c'est à sçavoir que quand le nom de Dieu vient en avant, nous plions tous le col depuis le plus grand iusqu'au plus petit, et que nous luy soyons tellement suiets, que nous ne demandions sinon d'approuver sa verite, et la signer: comme S. Iean aussi use de ceste forme de parler, quand il monstre quelle est la nature de la foy. Car il dit qu'il faut que nous signions que Dieu est veritable. Car les incredules veulent comme aneantir Dieu entant qu'en eux est: et c'est aussi un blaspheme, quand nous doutons de la parole de Dieu: c'est comme si nous le voulions mettre au rang des creatures, et le despouiller de sa maieste.

Voyci donc un article qu'il nous faut bien noter: c'est que quand l'Escriture nous est mise en avant, encores que nous puissions avoir beaucoup de repliques (ce nous semble) pour dire qu'il n'est pas ainsi, toutesfois que nous acquiescions simplement. Et puis si nos sens fretillent, et que nos esprits s'esgarent ça et là, que tout soit rabatu. Et d'autre costé si nous sommes enveloppez de quelque desfiance (comme nostre nature y est encline du tout) que nous facions barre à tout cela, et que nous disions, Il est escrit. Or si cela estoit auiourd'huy bien prattiqué, il est certain que nous n'aurions pas tant de contentions et debats, il n'y auroit pas telle diversite d'opinions comme on voit, bref, tout ne seroit pas si confus au monde. Car les uns tienent l'Escriture saincte comme fables, et sont du tout profanes, qui n'apprehendent point si c'est Dieu qui a parlé par ses saincts Prophetes, si c'est Iesus Christ qui a parlé par ses Apostres, et si tout cela vient du S. Esprit. Les autres sont comme chiens mastins qui abbayent encore qu'ils ne puissent mordre: et on voit qu'ils aiguisent leurs langues afin de blasphemer à l'encontre de Dieu. Et puis les autres, combien qu'ils attribuent quelque authorite à l'Escriture saincte, neantmoins sont tellement corrompus par leur ambition et leur avarice, qu'ils falsifieront la verite de Dieu. Voyla donc qui est cause que le povre monde est auiourd'huy en beaucoup de questions et de troubles, et qu'à grand' peine sçaura-on discerner entre le blanc et le noir, sinon qu'on se remette à Dieu, afin d'estre gouverné par l'Esprit de prudence et de discretion. Mais nous avons le remede tout appareillé, moyennant que nous ne soyons point ingrats à Dieu. Car il est certain qu'encores que tout fust en discord, et que nous fussions comme en des horribles tenebres et abysmes, toutesfois nous serons tousiours illuminez par la clarte de la parole de Dieu, moyennant que nous y venions non point d'un coeur double ne feint: mais en telle reverence que nous devons, nous submettans du tout à Dieu (comme i'ay dit) et fermans la porte à toutes contradictions qui nous pourroyent venir au cerveau, et que nos affections aussi nous pourroyent suggerer. Voyla en somme ce que nous avons à retenir.

Venons maintenant à ce passage du Prophete. Yci S. Matthieu ne recite pas de mot à mot ce qui est escrit en Michee: mais les Evangelistes ont prins la translation Grecque, et en cela ont suyvi une façon qui estoit propre pour attirer les povres ignorans. Car il nous faut sçavoir que la langue Hebraique n'estoit pas en usage commun de leur temps: depuis que le peuple fut retourné de la captivite de Babylone, ils avoyent une langue contrefaite, ils avoyent la langue Syriaque, et de Chaldee, et tout cela estoit meslé avec la langue Hebraique. D'autre part il y avoit une telle nonchalance en ces docteurs, comme auiourd'huy nous la voyons en la Papaute. Car la pluspart diront que l'Escriture est pour les prestres, et pour les moines, en sorte qu'on n'en tiendra conte. Quoy qu'il en soit, nostre Seigneur a voulu que l'Escriture saincte en telle simplicite qu'on y voit fust translatee en langue Grecque. Or ceste translation ne respond point en tout et par tout selon les mots à la verite de l'Hebrieu. Mais quand les Evangelistes se sont conformez à la rudesse du peuple, ce n'a pas este pour divertir ceux qu'ils vouloyent gaigner à nostre Seigneur Iesus Christ, qu'ils n'estudiassent mieux en l'Escriture saincte, et qu'ils ne veinssent puiser en la fontaine, comme on dit: mais plustost il leur ont voulu donner occasion, comme leur monstrant au doigt les passages, afin que là ils apprinssent ce qui leur estoit seulement monstré de loin: et au reste, qu'ils fussent tellement enseignez, que ce fust pour les rendre bie[illegible] resolus de la certitude de la foy, et de ce qui es[illegible] requis pour nous conduire iusqu'à nostre Dieu. Le[illegible] Evangelistes donc estans conduits par le S. Espri[illegible], ont eu cela, c'est qu'ils ont supporté en partie [illegible] rudesse des ignorans: et pource que l'Evangile [illegible] preschoit alors entre les Payens, voyla pourquo[illegible] ils ont usé de ce langage. Mais quoy qu'il en so[illegible] si est-ce que nostre Seigneur les a conduits comm[illegible] par degrez et compas. Et voyla pourquoy y[illegible] l'Evangeliste a suyvi la translation Grecque, q[illegible] estoit pour lors en usage.

Or il a este besoin d'en toucher yci comme [illegible] passant, pource qu'il le faudroit redire aussi bie[illegible] ailleurs. Le Prophete dit, *Toy Beth-lehem terre* [illegible] *Iuda, tu es des moindres entre les prevostez, et ba*[illegible]*liages.* Car ce mot dont use le Prophete empor[illegible] bien nombre de gens: mais c'est pour signifier qu[illegible]

peine ceste ville-là, quand il faloit lever gens, eust elle este nombree entre les petites villes, qui faisoyent une enseigne ou deux ou trois. Voyla (dit-il) tu es auiourd'huy une ville sans renom et mal peuplee: bref on a quasi honte quand on parle de Beth-lehem terre de Iuda: car elle ne pourra point estre egalee à la puissance de ses voisins: et s'il faut venir à conte, on trouvera que ce n'est rien au pris des autres. Voyla ce que dit le Prophete. Et neantmoins *de toy me sortira celuy qui doit estre chef de mon peuple: et ses iours seront iours d'eternite, et son empire sera de iamais.* Or S. Matthieu dit, *Tu n'es point des plus petites.* Voire, et à la verite elle a bien este telle. Mais ceci est dit par l'Evangeliste, d'autant que Dieu y a mis ce signe de la naissance de son Fils unique, comme nous le voyons. Adam est sorti de Paradis terrestre, qui estoit le lieu le plus excellent que Dieu ait voulu choisir en tout le monde: et neantmoins l'issue d'Adam n'emporte que frayeur, et mesme ce lieu-là est comme condamné, et ne faut pas qu'il soit en renom, sinon afin qu'on voye dont il a este banni. Mais de Beth-lehem qui n'estoit qu'une petite bourgade, qu'un petit trou, par maniere de dire: toutesfois quand on oit que le Fils de Dieu est sorti de là, que le salut du monde est apparu en ceste petite bourgade, voyla qui est pour l'annoblir grandement. Ainsi donc non sans cause il est dit que Beth-lehem n'est pas des plus petites entre les villes de Iuda: mais il n'en estoit pas ainsi du temps du Prophete. Et quand S. Matthieu parle ainsi, c'est pour monstrer, combien que Beth-lehem fust ainsi anoblie, que ce n'estoit pas de sa dignite propre, et qu'elle n'avoit point eu ceste possession de longue main, qu'elle ne l'avoit point acquise par sa vertu, et que cela aussi ne luy estoit point donné par le commun consentement des hommes. Voyla un trou, une caverne, ce n'est rien, bref, et cependant nostre Seigneur veut que son Fils ait là le lieu de sa naissance. Nous cognoissons donc par cela, que c'est une oeuvre de Dieu, que les hommes n'y ont point besongné, qu'il n'y a eu nul moyen d'yci bas, tellement qu'on s'en puisse rien attribuer. Voyla en somme ce que sainct Matthieu a voulu dire.

Or nous ne pourrions pas pour le present deduire plus au long les choses qui sont yci requises, mais seulement apprenons de faire nostre profit en premier lieu de ce que Dieu a voulu donner ceste marque-là à nostre Redempteur, qu'il naquist en lieu certain, afin qu'on peust mieux estre asseuré que c'estoit celuy qui avoit este promis de tout temps, et attendu des Peres. Que nous prenions donc ceste marque pour la confirmation de nostre foy, afin que nous soyons armez contre Satan, et contre toutes les tentations qui nous pourroyent advenir, cognoissans que Dieu n'a point envoyé son Fils unique, que quant et quant il ne l'ait authorizé, afin qu'il fust receu sans doute ni difficulte. Voyla en somme ce que nous avons à retenir pour le premier. Et au reste, que nous cognoissions quand nostre Seigneur Iesus Christ est procedé d'un lieu qui estoit obscur, et sans aucune noblesse, ne dignite, qu'il n'avoit ne credit ne faveur, que par cela Dieu a voulu manifester tant mieux sa vertu, excluant tous les moyens de ce monde. Or nous avons à faire nostre profit de ce poinct, à ce que nostre foy soit tousiours fondee en humilite, et que nous ne soyons point addonnez à gloire, et à ambition, comme nostre nature nous y tire. Car nous regardons tousiours à ce qui aura quelque belle pompe et quelque beau lustre: mais Dieu veut que nous demeurions petis, afin qu'il nous ait tousiours en sa conduite. Il veut que nous soyons aneantis en nous-mesmes, afin que sa vertu soit tant mieux cognue quand il nous relevera: comme il en sera traitté plus au long. Et au reste, estendons encore cela plus outre: c'est à sçavoir que quand Dieu nous gouverne en petitesse, c'est afin que son bras se desploye plus vertueusement pour nous maintenir, et afin que nous apprenions de nous remettre du tout en sa protection. Or maintenant nous avons à prattiquer ceste doctrine. Car qui sommes-nous yci? Nous voyci une petite poignee de gens, et nous voyons quelle est la multitude et la force de nos ennemis. Quand nous y pensons, cela nous doit faire trembler selon les hommes. Et au reste, quand nous ferons comparaison de nostre foiblesse avec la rage et la furie dont nos ennemis sont enflammez, et avec l'orgueil et la cruaute qui est en eux, il est certain que nous aurons bien occasion de trembler. Mais cependant notons que Dieu par ce moyen nous apprend d'avoir du tout nostre refuge à luy, et de nous cacher en humilite sous ses ailes. Et il le faut faire, d'autant qu'auiourd'huy il se doit faire election des Gouverneurs et Magistrats de ceste cite. Par ainsi que nous pensions bien à cela, et que chacun invoque Dieu de coeur, afin qu'il luy plaise de choisir telles gens par la bouche de ceux qui doyvent elire, qu'il ait tousiours la preeminence par dessus, et que nous le tenions tousiours pour nostre Prince, et pour nostre Roy: et que nous soyons maintenus et guarentis par sa vertu. Et quand il aura ainsi besongné, que toute la gloire luy en soit rendue: et qu'il nous suffise d'estre sous sa main et sous sa conduite: et que nous ne facions point des grans et des braves, comme ceux qui par leur ambition et outrecuidance se sont rompus le col, mais que nous souffrions d'estre petis, et d'estre mesme en opprobre, et en mocquerie à ceux qui cuident tout pouvoir, moyennant que la vertu de Dieu soit de nostre costé.

Voyla donc comme il nous faut encores appliquer ce passage à nostre instruction en attendant que le reste se deduise.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

Ce mesme iour de dimanche 4 de Fevrier, audict an 1560, en Conseil general fut faicte par luy l'exhortation suyvante, à l'election des Seigneurs Syndiques pour ladite annee.

Magnifiques et tres-honorez Seigneurs, quand le bon roy Iosaphat eut ordonné iuges et gouverneurs par tout son pays, il les exhorta, disant, Advisez-bien à ce que vous ferez: car vous ne iugez point et n'exercez point le iugement des hommes, mais de Dieu: et c'est à luy auquel il vous faudra rendre conte. Et quand il a eslevé des hommes en estat et en office, ce n'est point qu'il leur ait resigné son droict: mais il demeure tousiours en son entier. Et aussi maintenant, puis que vous avez à elire des Seigneurs pour gouverner ceste ville, vous devez bien adviser à ce que vous ferez, suyvant ceste exhortation laquelle n'est point procedee de la bouche d'un homme tant seulement, mais du S. Esprit. Et pourtant, sçachez que vous feriez un grand deshonneur à Dieu, quand vous eliriez d'autres personnages que ceux que vous cognoissez avoir sa crainte, et avoir quant et quant le desir de le servir. Et c'est un bien singulier que Dieu vous fait quand il daigne conioindre son honneur avec vostre profit et salut. Ie di non seulement le salut de vos ames, mais aussi le salut de vos corps, et la preservation de l'estat de ceste ville. Voyla deux choses que Dieu a coniointes d'un lieu inseparable. Or il est fidele de son costé, et ne nous mentira iamais, et tant moins y aura-il d'excuse de nostre part, quand nous ne serons point persuadez qu'il ne nous defaudra iamais, si nous avons recours à luy, et l'invoquons en verite en tout ce que nous avons à faire. En somme, afin que ie ne soye point trop prolixe, vous avez à regarder maintenant d'elire gens qui puissent, qui veulent, et qui sçachent executer la charge qui leur sera commise, et s'acquitter de leur devoir. En premier lieu il faut qu'ils sçachent: c'est à dire que Dieu leur ait donné esprit de prudence, afin de pouvoir conduire les choses, et gouverner comme il appartient. Et c'est un don qui n'est pas commun, ni general à tous, ainsi que l'Escriture le monstre, et que l'experience aussi le conferme. Car quand il n'y auroit ni Loy, ni Evangile, si est-ce qu'il ne faut seulement qu'ouvrir les yeux, et on verra qu'il n'est pas donné à tous de gouverner. Ainsi donc il nous faut bien noter cela, qu'on choisisse ceux qui sçavent, c'est à dire ausquels nostre Seigneur a fait la grace d'avoir prudence pour sçavoir gouverner la Republique, et pour administrer droiture et iustice. Car l'estat de la ville ne consiste pas seulement en un affaire, mais il y a plusieurs charges qui sont de grande importance: et d'autant plus le sçavoir et la dexterite y sont requis. Il y a pour le second le vouloir. Car on verra assez de gens qui seront bien habiles, et mesme qui auront le sçavoir: mais cependant la bonne affection leur defaut. Et ainsi regardez d'elire gens qui vueillent: c'est à dire ausquels Dieu ait donné courage de s'acquitter fidelement, et qui ne cherchent autre chose sinon de servir à la gloire de Dieu, d'avoir tousiours leurs yeux fichez sur luy, et de procurer sur tout l'avancement de l'Eglise. Or avec le vouloir il faut quant et quant qu'il y ait le pouvoir. Car il y en a qui ne seront propres ni idoines pour administrer iustice, tant s'en faut qu'ils puissent avoir un plus grand gouvernement. Ainsi, encores que tels ayent et le sçavoir et le vouloir, si est-ce que puis que le pouvoir leur defaut, ils ne sont pas propres. Il faut donc le pouvoir quant et quant, c'est à dire qu'il y ait faculte: et que toutes ces trois choses yci soyent tellement coniointes, que quand il y aura conseil et bon advis, quand le vouloir y sera adiousté, que le pouvoir aussi y soit. Et si iamais vous avez eu besoin que ceste ville de Geneve soit bien gardee et gouvernee, vous l'avez maintenant au double, voyans les necessitez qui y sont. Mais quand vous cheminerez en la crainte de Dieu, et que les elections se feront en son nom, et comme en sa presence, et que vous l'invoquerez en purete de coeur, il est certain qu'il vous conduira, et aura tousiours sa main estendue pour vous maintenir, comme il a faict iusqu'yci.

VINGTETNEUFIÈME SERMON.

MATTH. Ch. II.

9. *Eux donc ayans ouy le Roy, s'en allerent: et voyci l'estoille qu'ils avoyent veue en Orient, alloit devant eux, iusques à tant qu'elle arriva, et s'arresta sur le lieu où estoit le petit enfant.* 10. *Et quand ils veirent l'estoille, ils s'esiouirent d'une fort grand' ioye.* 11. *Et estans entrez en la maison, trouverent le petit enfant avec Marie sa mere: lequel ils adorerent en se iettant en terre: et apres avoit desployé leurs thresors, luy presenterent des dons, c'est asçavoir de l'or, de l'encens, et de la myrrhe.*

LUC. Ch. II.

22. *Et quand les iours de la purgation d'iceux furent accomplis selon la Loy de Moyse, ils le porterent en Ierusalem pour le presenter au Seigneur,* 23. (*Comme il est escrit en la Loy du Seigneur, Que tout masle ouvrant la matrice, sera appelé sainct au Seigneur*). 24. *Et pour donner l'oblation, selon qu'il est dit en la Loy du Seigneur, asçavoir une couple de tourterelles, ou deux pigeonneaux.*

Nous avons declaré par ci devant que si les Sages estans venus d'Orient, combien qu'ils n'eussent nulle instruction de la Loy ni des Prophetes n'ont pas este desgoustez de Iesus Christ, le voyans nay en Beth-lehem, qui estoit une petite bourgade sans renom ne dignite, le voyans mesmes en un lieu si povre comme s'il eust este exclus du monde, que par plus forte raison il ne faut point auiourd'huy que nous ayons honte d'adorer ce mesme Sauveur combien qu'il ait este crucifié avec grand opprobre et angoisse voire et qu'il ait este assubieti à malediction à cause de nous. Car combien que ceste espece de mort soit ignominieuse quant au monde, toutesfois nous sçavons ce que dit S. Paul, qu'en la croix il a vaincu Satan, et a deschiré l'obligation qui estoit contre nous, tellement que ç'a este le vray triomphe où doit estre auiourd'huy toute nostre gloire. Or il s'ensuit, que les Sages ayans este confermez que Dieu ne leur avoit point addressé ceste estoille qui leur estoit apparue, que ce ne fust pour les amener au Roy qu'il avoit establi, se iettent devant le petit enfant par terre. Tant y a qu'ils ne voyent point de cour, il n'y a point de palais, c'est une estable. Brief, ils pouvoyent estimer que c'estoit une moquerie ou illusion de ceste estoille qu'ils avoyent veuë: mais ils portent telle reverence à Dieu qu'ils n'ont point honte de se ietter par terre pour adorer le petit enfant qui estoit là en mespris.

Quant à ce que l'Evangeliste recite *qu'ils luy ont presenté or, encens et myrrhe*, on a yci amené une exposition trop subtile, que l'or signifioit le regne de nostre Seigneur Iesus Christ: l'encens signifioit qu'il devoit estre Sacrificateur: et le myrrhe, que c'estoit son immortalité, pource qu'on avoit accoustumé d'enbaumer les corps en leurs sepulchres de cest onguent de myrrhe, d'autant qu'il garde de pourriture. Or de prime face cela sera trouvé plaisant, comme nous avons les aureilles chatouilleuses: mais il n'y a nulle fermete. Ces Sages donc ont apporté de leur pays, comme de leur creu, ce qui n'estoit pas commun en Iudee: car ils venoyent de ce pays de Perse, là où il y avoit abondance d'or, et puis l'encens y croist et le myrrhe. Voyla donc toute la raison qu'on y peut amener, afin de ne nous point esgarer en des speculations frivoles. Brief il nous est monstré qu'ils luy ont voulu faire hommage, combien qu'ils ne fussent point du pays de Iudee, et qu'ils peussent estimer que ce Roy-là ne leur appartenoit point: tant y a, puis que Dieu l'a voulu ainsi exalter, qu'ils viennent s'humilier devant luy, et protestent par signe exterieur qu'ils desirent d'estre de ses subiets. Voyla donc de quoy il nous faut contenter. Car il n'y a rien si bon ne si entier que de suyvre une simplicite qui edifie. Or notons que ces Philosophes yci n'ont pas du premier coup cognu quel estoit le Royaume de nostre Seigneur Iesus Christ, et quel est l'hommage que nous luy devons: mais selon leur rudesse encores se sont-ils voulu acquitter. Et puis il n'y a nulle doute que Dieu ne les ait enseignez plus amplement: comme nous voyons qu'il leur a este revelé du ciel qu'ils retournassent par un autre chemin. Dieu donc a besongné en eux, et a augmenté leur foy par degrez: cependant nous voyons qu'estans encores rudes, et mesmes ayans tousiours este parmi les idolatres et abruvez de beaucoup de superstitions, toutesfois ils se rangent en l'obeissance du Fils de Dieu devant qu'ils l'ayent cognu parfaictement. Puis qu'ainsi est, quelle excuse y aura-il pour nous, quand nous sçavons que Iesus Christ est celuy qui a este attendu de tout temps des Peres, et auquel ils ont mis toute la fiance de leur salut: que c'est celuy qui a este tant desiré, et qui a eu tesmoignage de la Loy et des Prophetes? Quand nous sçavons donc que maintenant il nous est donné du Pere celeste comme il avoit este promis, et qu'il est venu avec si bonnes enseignes pour estre cognu

chef des Anges de Paradis, qu'il ha toute authorité et iurisdiction par dessus nous, si nous ne venons nous humilier devant luy, et recognoistre quelle est sa maieste, ne faut-il pas que ces Sages desquels il est yci parlé se dressent contre nous, et qu'ils crient vengence contre nostre ingratitude, de ce que nous aurons mesprisé le Fils de Dieu, qui nous est si bien approuvé et authorisé, veu mesmes que tous les iours nous avons les aureilles batues és predications de ce qui nous en est monstré par l'Escriture saincte? Apprenons donc que Dieu nous veut amener à la cognoissance de son Fils, et que c'est le vray but où toute la doctrine de la Loy et de l'Evangile s'adresse. Et mesmes notons bien ce qui est dit: Quiconque n'honore point le Fils, il fait iniure au Pere. Nous avons beau protester que nous voulons servir à Dieu. Car si nous ne venons adorer Iesus Christ, et nous ietter à ses pieds pour estre gouvernez sous son obeissance, il est certain que Dieu desadvouë tout le service que nous ferons semblant de luy offrir. Et pour ceste cause que nous profitions bien en ceste doctrine, comme nous en sommes exhortez au Pseaume 2. voire que les plus grans Rois du monde sont menacez quand ils ne viendront point s'assuiettir pour baiser la main au Fils qui leur est presenté. Car voyla en quoy Dieu cognoist si nous l'honorons ou non, c'est asçavoir quand nous acceptons celuy qui est son image vive, celuy qui est d'une mesme gloire avec luy, et mesmes qui selon la chair, c'est à dire en ceste humanite qu'il a prinse et vestue, doit avoir toute superiorité, en sorte que tout genouil se ploye devant luy, comme il en est parlé au deuzieme chapitre des Philippiens. Or cependant nous sçavons que nostre Seigneur Iesus Christ ne demande point de nous seulement quelque present exterieur, mais il veut que nous luy soyons dediez et en corps et en ames: et puis que tout ce que nous tenons de luy qu'il luy soit presenté en sacrifice. Voyla donc comme nous avons à faire hommage au Fils de Dieu pour declarer que nous sommes membres de son Eglise, c'est asçavoir de renoncer à toute nostre raison et prudence pour nous laisser gouverner par la parole de Dieu, d'abatre et mettre sous les pieds toutes nos affections et tous nos appetis, afin que son Esprit domine en nous. Et au reste, que tout ce que nous avons, comme nous le tenons de luy, nous luy en facions une oblation sacree. Que celuy qui aura sçavoir cognoisse, Voyla mon offrande que ie doy à nostre Seigneur Iesus Christ pour edifier mes prochains. Celuy qui aura receu quelque autre gracq ou don, qu'il le communique selon qu'il est enseigné par l'Evangile: ceux qui ont des biens selon le monde, qu'ils en subvienent à leurs prochains: et quand ils en useront avec sobriete et temperance, qu'ils cognoissent dont ils procedent. Voyla donc comme les dons spirituels et ceux mesmes qui concernent ceste vie transitoire et caduque doyvent estre pleinement dediez à nostre Seigneur Iesus Christ. Et de faict tant les prieres que les ausmones, et toutes choses semblables sont appelees sacrifices en l'Escriture saincte, afin que nous ayons tant plus de courage et de zele d'appliquer le tout à l'honneur de nostre Dieu, puis qu'il luy plaist nous commettre une charge si honorable et si digne, c'est asçavoir que nous dispensions les dons qu'il a mis en nous.

Voyla donc ce que nous avons à retenir en somme de la fin de ceste histoire, où il est dit que Iesus Christ a este adoré des Sages. Or nous voyons yci quelle stupidite il y a eu en Iudee. Car il a bien falu que le tout se publiast quand les Scribes et Sacrificateurs ont este appelez par le Roy, que Ierusalem a este en trouble, et qu'il sembloit que le ciel et la terre se deussent mesler. On a sceu que les Scribes, quelques meschans qu'ils soyent, contempteurs de Dieu, faussaires pour pervertir l'Escriture saincte, ont este contrains de dire selon le Prophete, que le Redempteur devoit naistre en Beth-lehem, et que Dieu leur a arraché ceste confession-là: toutesfois il n'y en a pas un ne grand ne petit qui suyve ces Sages qui sont venus de pays estrange. Nous voyons donc que ceste nation-là a este abrutie: toutesfois c'estoit la lignee saincte, c'estoit l'heritage de Dieu (comme l'Escriture leur donne ces titres-là) qu'ils sont rameaux de l'arbre sainct que Dieu s'estoit dedié, là où tous les autres estoyent profanes et pollus. Il nous faut donc contempler ce miroir yci afin que nous apprenions de mieux faire nostre profit de la parole de Dieu, cependant qu'elle nous est publiee: et que nous ayons zele à suyvre ce qui nous est monstré: que nous ne soyons point lasches quand Iesus Christ se monstre à nous, d'avoir les yeux ouverts, les aureilles attentives et tous nos sens esmeus, afin de le recevoir, et d'apprehender sa vertu pour nous tenir pleinement à luy. Vray est qu'il y en avoit bien quelque petit nombre, comme nous verrons puis apres de Simeon et d'Anne, qui attendoyent que Dieu consolast son peuple: mais ceux-là n'ont pas ouy des Sages ce qui estoit advenu: et cependant ils n'ont pas laissé d'avoir tousiours ceste affection de recevoir le Redempteur, quand il seroit venu. Et cela sera traitté. Mais cependant ie parle de tout le corps du peuple. Voyla un peuple choisi de Dieu, et separé de toutes les autres nations, pour dire, Ie regneray au milieu de vous: et cependant nous voyons le mespris de la grace où tout leur salut estoit fondé. Car sans le Redempteur qu'estoit-ce des Iuifs non plus que des Payens? Nous sommes tous maudits devant Dieu

et execrables, sinon que nous soyons retirez de la perdition où nous sommes. Et nous le sommes par le moyen de nostre Seigneur Iesus Christ. Apprenons donc, cependant que Dieu nous appelle, et que la porte nous est ouverte, que c'est le temps agreable, que ce sont les iours de salut (comme dit Isaie) et que nous usions de ceste opportunité-là.

Or cependant nous voyons comme Dieu a preservé son Fils unique de la cruauté d'Herode. Car il avoit dit par fraude à ces Sages, qu'ils luy veinssent dire des nouvelles du Roy, et qu'il le vouloit adorer. En un poinct il sembleroit que Dieu pouvoit beaucoup mieux pourvoir à son Fils, que d'envoyer ces Sages par un autre chemin. Mais nous avons tousiours à noter, que comme nostre Seigneur Iesus Christ est nay en une estable, qu'aussi il a voulu estre aneanti en toutes autres sortes, afin de nous eslever au Royaume des cieux. Et ce mot d'Aneantissement dont use sainct Paul, s'estend depuis la naissance iusques à la sepulture. Ainsi donc, ne trouvons point estrange que Dieu n'ait point desployé son bras du ciel, et qu'il n'ait point fait quelque grand miracle pour foudroyer sur Herode. Car il a voulu que dés l'enfance nostre Seigneur Iesus Christ, combien qu'il ne fust pas encores crucifié, neantmoins fust ainsi petit selon l'estime des hommes, afin de nous faire participans de sa gloire. Car celuy qui avoit toutes richesses en soy s'est appovry (dit S. Paul) afin que nous soyons riches par son moyen et par sa grace. Or cependant Dieu n'a pas laissé de besongner d'une façon admirable, et de laquelle nous devons estre estonnez. Car qui a tenu Herode, qu'il n'ait envoyé quelques espies avec ces Sages? Et mesmes qui l'a empesché d'envoyer gens pour meurtrir ce petit enfant qui estoit si mal equippé, et qui n'avoit nulle defense selon le monde? Il faut bien que Dieu l'ait aveuglé, et qu'il l'ait tellement despouillé de son sens, qu'il se soit oublié en tout et par tout. Nous voyons donc, combien que Dieu ait besongné en cachette, toutesfois que sa providence a este admirable, et que nous aurons bien occasion de l'adorer en ce qu'il a ainsi preservé son Fils.

Là dessus il est dit par sainct Luc *que quand les iours de la purgation sont venus, Ioseph et Marie sont montez en Ierusalem*, voire tant pour la purgation solennelle qui estoit commandee en la Loy, qu'aussi pour offrir nostre Seigneur Iesus Christ, d'autant qu'il estoit premier-nay. Voyla donc deux actes qui attirent Ioseph et Marie au temple. L'un est, qu'ils veulent presenter nostre Seigneur Iesus Christ comme estant masle premier-nay. Or cela vient de ce que Dieu en retirant son peuple, de la captivite d'Egypte, avoit exterminé tous les masles: et en memoire de cela, afin qu'un tel miracle ne fust iamais aneanti, selon que les hommes par leur ingratitude ensevelissent les vertus et benefices de Dieu, il estoit dit que tout masle seroit presenté, et qu'on le racheteroit à pris d'argent. Mais quoy qu'il en soit, d'autant que les masles d'Israel avoyent este preservez alors que l'Ange fit un tel saccagement en tout le pays d'Egypte, et qu'il n'y avoit que les maisons qui estoyent marquees du sang de l'agneau paschal qui fussent privilegees, comme Dieu avoit prins ceste marque-là, pour dire, Voyla ceux qui sont de mon peuple: et c'estoit une figure pour monstrer que quand nous sommes marquez du sang de Iesus Christ, nous sommes exemptez de l'ire de Dieu encores qu'elle couvrist toute la terre. D'autant donc que c'estoit là un benefice singulier et memorable, voyla pourquoy Dieu avoit institué en la Loy, que les masles luy fussent presentez, et qu'on recognust d'aage en aage que ce peuple vivoit de la bonté gratuite de Dieu, d'autant qu'il l'avoit espargné lors qu'il avoit exercé une vengence horrible sur les autres. Voyla donc comme Ioseph et Marie viennent pour s'aquitter de ce qui leur est commandé. Or il y a le second, c'est asçavoir qu'au 40. iour il faloit que les femmes veinssent se presenter au temple pour estre nettoyees de leur souillure, et qu'elles fissent oblation, comme il en sera traitté plus au long. Il y avoit oblation pour les riches, et oblation pour les povres. Yci il est dit notamment que c'est qu'ils ont offert: afin que nous sçachions que Ioseph et Marie estoyent povres, d'autant qu'ils n'ont apporté qu'une couple de tourterelles, ou une paire de pigeons. Si on demande, Qu'estoit donc desia devenu l'or qui avoit este apporté par les Sages? Nous ne devons pas imaginer qu'ils ayent apporté grande abondance de richesses. Car nous sçavons mesmes que ces philosophes-là faisoyent profession de povreté: ils menoyent une vie fort austere, ils alloyent tous nuds, ils se contentoyent de manger des racines, et avoyent une vie solitaire: non pas comme les moenes d'auiourd'huy qui ne parleront que d'abstinence, et cependant ce sont des gouffres pour manger tout, et pour vivre grassement et avoir les meilleurs morceaux. Ceux-là se contentoyent non seulement de pain et d'eau, mais souvent de racines, et prenoyent tout leur desir et contentement en leurs speculations des choses naturelles. Ils n'ont point donc apporté de grandes richesses, ils n'ont pas eu de belles charges d'or et d'argent, et d'autres choses precieuses pour en donner en grande abondance: mais seulement ils ont voulu protester qu'ils tenoyent le Roy qui estoit nay en Iudee comme envoyé de Dieu: ainsi ce qu'ils ont apporté n'estoit pas pour enrichir Ioseph et Marie.

Or venons maintenant à ce premier poinct que nous avons touché. Il est dit *que Iesus Christ a este presenté, pource qu'il estoit masle premier-nay qui avoit ouvert la matrice.* Nous avons à retenir par ci devant ce qui a este declaré, c'est asçavoir combien qu'il ait maistrise, et que nous tenions de luy nostre liberté, toutesfois qu'il s'est submis à servitude, et s'est obligé à observer la Loy, afin que nous soyons maintenant libres et francs, comme S. Paul en parle au 4. ch. des Galat. Et sans cela aussi que seroit-ce de nous, et quelle seroit nostre condition? Car nous sommes tous maudits par la Loy, pource qu'il ne se trouvera nul qui accomplisse ce qui est là contenu: et nous ne defaillons point seulement en un article, mais à grand' peine nous pouvons-nous acquiter bien froidement de la centieme portion. Et que seroit-ce donc, quand Dieu nous voudroit examiner à la rigueur? Mais voyci en quoy gist nostre confiance: c'est que combien que le ioug de la Loy nous soit impossible, d'autant que Dieu tonne en icelle pour nous abysmer, toutesfois nous sommes francs et quittes de ceste obligation-là, pource que nostre Seigneur Iesus Christ de son bon gré s'y est asservi sans y estre tenu. Ainsi donc il ne nous faut point yci enquerir s'il estoit besoin que le Fils de Dieu fust presenté à son Pere: car c'est en la vertu de son sang que tous les enfans d'Israel sont eschappez de la main de l'Ange. Ce n'estoit pas le sang de l'agneau qui les a exemptez: car ce n'estoit qu'une figure et ombrage. Il ne nous faut point donc enquerir (comme i'ay dict) si Iesus Christ a este amené au Temple, de necessite, pour garder la regle commune. Car combien qu'il en fust exempt, toutesfois il s'est voulu submettre à ceste condition de son bon gré, à fin que d'autant que nous sommes ses membres, nous puissions estre asseurez en premier lieu, que la Loy n'ha plus de puissance sur nous pour nous condamner: et au reste que vrayement nous sommes tous, et grans et petis, auiourd'huy dediez à Dieu, et qu'il nous accepte, d'autant que nous sommes du corps de son Fils. Car il nous faut cognoistre qu'en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ nous sommes tous presentez à Dieu. Il n'y a en Iesus Christ (dit S. Paul en l'epistre aux Galatiens, chapitre 3) ne Iuif, ne Grec, ne masle, ne femelle, aussi il n'y a ni aisné, ni puisné. Puis qu'ainsi est donc, cognoissons que Dieu nous reçoit pour siens, et que nous luy sommes auiourd'huy une sacrificature royale, comme sainct Pierre en parle en sa premiere Canonique.

Voyla donc quant à un item. Et au reste, nous voyons quelle reverence de Dieu il y a eu en Ioseph et en Marie, qu'ils n'ont point defailli en rien qui soit de ce qui leur estoit commandé. Car ce n'est point aussi sans cause, que S. Luc exprime, *Selon qu'il est dit en la Loy du Seigneur.* Ils ont donc cheminé (comme il a este traitté ci dessus de Zacharie et d'Elizabeth) c'est qu'ils ont observé les ordonnances et statuts du Seigneur. Et c'est encore un poinct qui est bien à noter, afin que ne vaguions point ne çà ne là pour faire ce que bon nous semble: mais que nostre vie se rapporte du tout à ce qui nous est enseigné par la parole de Dieu. Voyla en somme ce que nous avons à retenir. Or il est vray que nous pourrions faire deduction beaucoup plus ample, si nous voulions discourir au long en ce beau propos, et monstrer comme nous sommes rachetez tous et grans et petis par le sang de nostre Seigneur Iesus Christ, et qu'il faut que toute nostre vie soit du tout consacree à l'honneur de celuy qui nous a ainsi rachetez. Mais il suffit de l'avoir touché en bref, afin que chacun y pense. Car les choses qui se disent en chaire, quand elles sont entendues, se doyvent puis apres mediter, et chacun y doit appliquer son estude en particulier. Cognoissons donc (comme nous avons dit) qu'outre la figure de l'Agneau paschal qui a este pour les peres anciens, auiourd'huy nous avons (comme S. Paul en parle en la premiere des Corinthiens) nostre Seigneur Iesus Christ, qui est nostre Agneau Paschal, lequel a este une fois offert en sacrifice pour nous: et d'autant que nous sommes arrousez de son sang, voyla comme Dieu nous estime purs et impollus, voyla comme il efface toutes nos macules, tellement qu'elles ne viennent point en compte. Voyla comme nous evitons son ire, moyennant que nous soyons unis à nostre Seigneur Iesus Christ par foy. Car quiconques ne croit en luy, l'ire de Dieu demeurera sur sa teste, comme il en est parlé au troisieme chapitre de sainct Iean. Ainsi, puis que nous sommes si cherement rachetez par l'Agneau Paschal, advisons suyvant l'exhortation de sainct Paul en ce passage que i'ay allegué, de communiquer à nostre Pasque, et que ce soit sans levain de malice, que nous soyons tellement purgez de toute hypocrisie et fiction, que nous puissions cheminer en rondeur devant Dieu. Et au reste, cognoissons que c'est à ceste condition que nous avons este rachetez par le sang de nostre Seigneur Iesus Christ, à sçavoir que chacun se vienne donner du tout à Dieu, cognoissans que nous ne sommes point en nostre liberte, c'est à dire que nous ne sommes plus à nous puis que Dieu nous a acquis à soy pour un peuple sainct et particulier, suyvans bonnes oeuvres, comme S. Paul en parle à Tite. Que chacun donc s'efforce non seulement pour un iour, ni pour une fois en sa vie, mais depuis le commencement iusqu'à la fin, d'estre pleinement une hostie sacree à Dieu. Or il n'est point question

auiourd'huy de nous racheter par quelque somme d'argent, mais il faut que nous respondions en propres personnes (comme on dit) afin que Dieu iouisse de nous. Et ainsi voyla comme la figure ancienne, combien qu'elle ne soit plus en usage ne laissera pas de nous profiter, voire afin que nous cognoissions quelle est la verite d'icelle, et quelle similitude il y a entre le peuple ancien et nous. Voyla donc ce que nous avons à retenir, quant à ce que nostre Seigneur Iesus Christ a este presenté au temple à la façon commune.

Maintenant venons à la purgation. Il est dit que la femme qui aura enfanté, doit venir confesser qu'elle est comme pollue, et qu'elle ha besoin que Dieu la nettoye par sa grace. Ceste loy yci est bien pour aneantir l'orgueil et la presomption des hommes. Premierement la generation de soy, d'autant qu'elle procede de Dieu, ne peut et ne doit estre reputee pour souilleure: mesmes quand les bestes procreent lignee, en cela il n'y a nulle pollution. Pourquoy? c'est l'ordre de Dieu. Or quand les hommes et les femmes engendrent et conçoyvent, c'est une chose detestable devant Dieu. Et dont procede ceste diversite, que les bestes peuvent procreer sans qu'il y ait nul vice, et les hommes non, qu'il ne faille purgation solennelle, pour oster une telle ordure? C'est bien pour nous monstrer que c'est des hommes et de toute la race d'Adam depuis le peche. D'autant donc qu'il ne peut rien proceder de l'homme, apres qu'il s'est corrompu par sa cheute, sinon toute malediction, voyla pourquoy il a falu que les femmes se purgeassent. Mesmes il nous faut aussi noter, que le mariage, encores qu'il y ait de l'intemperance et de l'exces aux hommes et aux femmes, neantmoins par son honnestete couvre tout cela. Voire, mais cependant si ne peut il effacer encores ceste malediction. Il est vray que ceux qui estoyent de la lignee d'Abraham estoyent appelez saincts, comme nous avons veu: mais ceste sainctete-là ne venoit pas de leur naissance, ne du ventre de leur mere. Il y avoit donc deux choses en ce peuple d'Israel, c'est à sçavoir qu'ils estoyent du lignage d'Adam, et par consequent maudits et detestables devant Dieu, comme ses ennemis mortels: ils estoyent aussi de la lignee d'Abraham, et voyla comme Dieu les acceptoit. Mais c'estoit un extraordinaire, c'estoit un privilege: et cependant ils ne laissoyent pas d'estre subiets à la malediction generale. Et voyla pourquoy aussi il faloit que la purgation fust entre deux, et qu'elle moyennast pour monstrer que Dieu les avoit separez d'avec tout le reste du monde. Maintenant nous n'avons plus la figure ancienne de la Loy. Car ce que les Papistes en usent, n'est qu'une pure singerie, et quant et quant attrape deniers: comme toutes les superstitions qui regnent et ont la vogue entr'eux sont venues de ceste source, et tendent à ceste fin: c'est àsçavoir que ceste prestraille attire tousiours quelque proye à soy. Ils font donc encore auiourd'huy purger les femmes: mais cela est une superstition sotte et un abus, d'autant qu'en nostre Seigneur Iesus Christ tout ce qui estoit figuré en la Loy a este accompli.

Il est vray qu'encores auiourd'huy il nous faut bien humilier (comme nous avons touché, et nous le verrons encores plus au long) cognoissans quels nous sommes de nature: mais cependant il ne faut point faire ceste iniure à nostre Seigneur Iesus Christ de mettre des voiles au devant. Car nous sçavons que quand il est apparu au monde, il a accompli toutes ces choses: et ne faut point que nous ayons auiourd'huy quelques ceremonies pour nous representer ce qui nous est monstré à l'oeil en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ. Car il est le corps (dit S. Paul) et la substance, et pourtant nous n'avons plus que faire de l'ombre. Ainsi les Papistes quand ils font ce badinage auiourd'huy, et qu'une femme apporte sa chandelle de cire, et quelque piece d'argent encavee dedans, et son pain, et son pot de vin: ils font cela (comme i'ay dit) pour gripper tousiours quelque butin, et cependant ils blasphement contre nostre Seigneur Iesus Christ, comme s'il ne nous avoit rien apporté d'avantage que ce qui estoit sous la Loy. Ils mettent donc sous le pied les benefices que nous avons auiourd'huy en luy, et desquels nous iouissons. Mais tant y a combien que l'usage ne soit plus de venir faire une telle solennite au Temple, et que mesmes il ne doit pas estre à cause de la clarte de l'Evangile, si sommes-nous advertis que de nostre costé nous sommes pollus, iusqu'à ce que nous soyons unis par foy au Fils de Dieu, et mesmes que nous sommes si pleins de souilleure et de puantise, que la mere qui nous a conceus en est comme infectee devant Dieu iusqu'à ce qu'elle soit purgee par pardon et par grace. Que les hommes s'aillent maintenant glorifier: et mesmes les Rois et les Princes: qu'ils disent, Ie suis sorti d'une telle race, il est certain qu'en corps et en ame il n'y a que vilenie detestable devant Dieu. Voyla toute leur noblesse et dignite. Et que sera-ce donc des petis compagnons, et de ceux qui sont plus vulgaires? Et pourtant, apprenons d'oublier tout orgueil et presomption, et mesme apprenons de nous desplaire de plus en plus en nous-mesmes, et nous tenir du tout confus comme gens transis et abysmez, voyans que ce qui est le plus beau et le plus apparent devant les hommes, n'est qu'abomination devant Dieu. Cognoissans cela donc, que nous baissions du tout la teste, voire que nous soyons abatus pleinement devant nostre Dieu. Et au reste, que nous apprenions quant et quant de glorifier

Dieu tant plus, voyans de quelle confusion il nous tire quand il luy plaist de nous accepter à soy, et faire que nous soyons une offrande de bonne odeur: comme il est dit que nous, et les oeuvres que nous faisons pour l'honorer et le servir, sont appelez sacrifices. Et aussi qu'il nous souvienne, que comme les premier-nais de Israel ont este offerts à Dieu, auiourd'huy et grans et petis, tous ceux qui appartiennent au corps de l'Eglise Chrestienne sont acceptez de Dieu. Quand nous voyons ces deux choses-là si diverses, qu'il n'y a en nous qu'infection qui pollue, qui infecte, et qui empuantit tout: et que d'autre costé il y a une sainctete qui plaist à Dieu: quand (di-ie) nous voyons ces deux choses-là qui sont repugnantes comme le feu et l'eau, qui neantmoins sont conioinctes ensemble, et que l'ordure et la vilenie qui estoit en nous, et par laquelle nous estions rendus detestables à Dieu et à ses Anges, est ostee par la sainctete de nostre Seigneur Iesus Christ, laquelle est espandue sur nous tous: n'avons nous pas bien de quoy le magnifier, de ce qu'il use envers nous d'une telle bonte et si incomprehensible? Voyla donc ce que nous avons à retenir.

Et cependant pource que nous avons besoin de nous tenir en bride tout le temps de nostre vie, voyla pourquoy Dieu nous purge bien en une sorte, mais en l'autre non: c'est à dire, il ne nous purge pas du tout, mais en partie. Exemple: Quand nous naissons, nous sommes desia damnez devant Dieu. Il ne nous faut point icy alleguer, He, le povre enfant, qu'en peut-il mais? Il est innocent. Ho, Dieu nous cognoist mieux que nous ne nous cognoissons pas nous-mesmes, il sçait bien qu'il n'y a que toute malediction en nous: et pourtant il nous faut avec David recognoistre tousiours cela devant Dieu. Car David va chercher sa malediction iusqu'au ventre de sa mere, et devant qu'il fust nay au monde. Puis qu'ainsi est donc, ne trouvons point estrange qu'il n'y a que damnation en tout le genre humain. Or quoy qu'il en soit, Dieu en recueille ceux que bon luy semble. Et voyla pourquoy les enfans sont baptizez. Car Dieu les sanctifie: encores qu'ils ne le puissent point invoquer, et qu'ils ne le cognoissent point pour leur Pere, si est-ce qu'il les a desia adoptez, et les advouë pour ses enfans. Nous sommes donc purgez de nos souilleures, d'autant que Dieu nous rend tesmoignage qu'il nous reserve pour ses domestiques, et nous unit au corps de son Fils. Or quant et quant il nous purge par son S. Esprit, à ce que nous ne soyons point addonnez à nos cupiditez meschantes, et que le peche ne regne point en nous. Voyla donc double lavement que Dieu fait: c'est à sçavoir, qu'il ne nous impute point nos fautes et nostre corruption: mais il nous reçoit pour ses enfans. Il faut donc qu'il y ait purete en nous, et ceste purete-la se doit nommer d'imputation, voire par nostre Seigneur Iesus Christ, d'autant que nous l'empruntons de luy. Il y a une autre purete actuelle, comme on dit, c'est à dire quand Dieu fait en nous le bien, et qu'il nous le monstre par effect, c'est à sçavoir quand il nous renouvelle par son S. Esprit, et qu'il corrige nos meschantes affections, et que brief, il vit en nous et y regne. Or tant y a que ce n'est qu'en partie, comme i'ay dit. Car nous avons à demander iournellement la remission de nos pechez. Il faut donc conclure que nous sommes bien loin de ceste purete qui seroit requise en nous. Mais (comme i'ay dit) Dieu commence son oeuvre, et la continue petit à petit, iusqu'à ce qu'il la parface à nostre mort, et non pas plustost pource que nous serions incontinent enflez de vanite et d'outrecuidance. Car combien que nous soyons convaincus par l'experience, que le peche habite tousiours en nous, encores qu'il n'y regne pas: ie parle des plus parfaicts: combien donc que ceux qui ont profité en l'eschole de Dieu, qui ont receu des dons plus excellens de son S. Esprit, ayent encores beaucoup d'infirmitez qu'ils apperçoyvent, tant y a neantmoins qu'ils ne laissent pas de s'oublier souventesfois, et d'estre chatouillez de quelque ambition, et cuident estre prisez beaucoup plus qu'ils ne doyvent. Et que seroit-ce, s'il n'y avoit que toute perfection et comme Angelique? Il est certain que la grace de Dieu seroit mise en oubli, et les hommes seroyent comme transportez de fierte. Ainsi donc voyla à quoy il nous doit servir que Dieu ne parfait pas du premier iour la purgation de laquelle nous avons besoin pour nostre salut, c'est à dire afin que nous soyons tousiours exercez en humilite, que nous apprenions de gemir devant luy avec S. Paul, lequel s'escriant se complaint, Helas mal-heureux, qui me delivrera de ce corps de mort? Et toutesfois nous voyons comme il avoit vertueusement combatu pour l'Evangile, qu'il avoit souffert tout ce qu'il estoit possible: et quand il se veut glorifier contre ces vanteurs qui detractoyent de luy et de sa vocation, il se fait là comme un Ange, non pas pour opposer sa iustice à Dieu: mais quoy qu'il en soit, il dit que et par mer et par terre, et en veilles et en famines, et en povrete et en ieusnes, et en perils, et en persecutions, et en toutes choses il s'estoit porté si vaillamment que c'estoit un miracle. Et cependant, Helas mal-heureux, dit-il. Encores qu'il ait constamment servi à Dieu, tant y a qu'il se confesse estre mal-heureux, voire, pource qu'il traine encore ses liens et cordeaux, et qu'il ne fait pas le bien qu'il voudroit, c'est à dire, qu'il ne chemine pas si franchement en l'obeissance de Dieu. Et que sera-ce de nous, quand S. Paul parle ainsi? Il est vray qu'il ad-

iouste, Ie rends graces à Dieu par nostre Seigneur Iesus Christ, sçachant bien que ses pechez luy sont pardonnez: mais si ne laisse il pas d'avoir horreur de soy-mesme, et se cognoist estre un povre malheureux et damné, sinon qu'il ha son refuge du tout à la misericorde de Dieu. Voyla donc ce que nous avons à retenir quant à la purgation, et quant à la ceremonie de la Loy de Moyse. Mais auiourd'huy il faut qu'elle cesse, puis que nous avons la substance en nostre Seigneur Iesus Christ, et que nous iouissons du fruit que nous en devons recevoir, c'est (comme i'ay desia monstre) qu'estans ainsi condamnez de nature, estans maudits en nostre pere Adam, estans bannis du Royaume des cieux, à cause de sa cheute, que neantmoins nous ne laissions pas de nous confier que Dieu nous accepte pour siens: et que nous sçachions que le principal sacrifice qu'il demande, c'est ceste humilite que nous ne presumions rien de nous, et que tout orgueil soit aboli, en sorte qu'il ne soit question que de chanter les louanges à Dieu, confessans que le commencement, le moyen et la perfection de nostre salut vient de sa bonte et humanite gratuite.

Ce qui s'ensuit est une exhortation qui fut faicte au peuple, pour recevoir les Anciens qui avoyent este eleus pour assister au Consistoire en l'annee 1560.

Or pource qu'il est bon que la coustume qui a este observee en l'Eglise soit entretenue, et que ceux qui sont pour y avoir superintendance, quant au regime spirituel soyent cognus: et puis que Dieu a establi ceste police que ceux qui ont este eleus, ayent reverence, et qu'on les reçoyve, il a este ordonné que les noms de ceux qui ont este eleus pour assister au Consistoire, soyent yci publiez, afin (comme i'ay dit) qu'ils soyent cognus et approuvez de tous.

Sur cela le Ministre leut les noms desdits eleus: puis il adiousta.

Voyla la raison pourquoy on vous les a publiez, et vous ne le devez point trouver nouveau. Car en l'Eglise ancienne cela a este tousiours observé: et pour la mesme fin. Si nous desirons que nostre Republique soit bien conduite et gouvernee, nous sçavons que le principal et souverain bien est que Iesus Christ regne au milieu de nous. Et pour ce faire, il faut que les loix qui sont ordonnees pour la police terrienne soyent gardees soigneusement, en sorte que quiconques resiste aux Magistrats, il bataille manifestement contre Dieu. Ainsi d'autre costé, il faut qu'il y ait regime spirituel, qui soit observé entre nous, c'est à dire que les vices et scandales soyent corrigez par sainctes exhortations, afin qu'en toutes sortes on cognoisse que Dieu preside au milieu de nous, et qu'en ce faisant aussi nous soyons tousiours gardez sous l'ombre de sa main, et maintenus par luy et par sa vertu.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

TRENTIEME SERMON.

LUC. Ch. II.

25. *Et voyci il y avoit un homme en Ierusalem, qui avoit nom Simeon, cest homme estoit iuste et craignant Dieu, attendant la consolation d'Israel, et le sainct Esprit estoit sur luy.* 26. *Lequel avoit este adverti divinement par le sainct Esprit, qu'il ne verroit point la mort que premierement il n'eust veu le Christ du Seigneur.* 27. *Iceluy estant meu par l'Esprit, veint au temple: et comme le pere et la mere entroyent dedans avec le petit enfant Iesus, pour faire de luy selon la coustume de la Loy,* 28. *Il le print entre ses bras, et loua Dieu, et dict.*

Nous avons declaré par ci devant, que nostre Seigneur Iesus Christ n'a point este envoyé au monde sans bon et certain tesmoignage, afin que nostre foy estant fondee sur luy, puisse estre asseuree, et hors de toute doute. Mais quant et quant il a este monstré, que les grans de ce monde ne l'ont point cognu. Et mesme quand le Pere a donné approbation que c'estoit le Redempteur qu'il avoit promis de tout temps, cela n'a point este fait avec grande pompe, ni à la façon commune. Car il a falu que Iesus Christ en sa naissance, et en tout le temps qu'il a conversé yci bas, portast quelques signes et marques de son aneantissement, d'autant qu'il faloit qu'il fust abbatu au dessous de tous hommes, afin de nous eslever au Royaume des cieux. Ce propos est encore yci continué par sainct Luc. Car d'un costé il recite (comme desia nous avons veu) que le Fils de Dieu a este apporté au

temple comme s'il estoit subiet à la Loy. D'avantage le sacrifice qui est offert par Ioseph et Marie, monstre leur povreté. Car ils n'eussent point este chiches d'offrir à Dieu selon leur faculté, s'il y eust eu de quoy. Or notamment sainct Luc recite qu'ils ont apporté l'oblation des povres, ainsi que la Loy en parle, une paire de pigeons ou tourterelles. Nous voyons donc là comme Iesus Christ n'ha nulle dignite ni hautesse, et que iamais il ne seroit cognu quant à l'apparence exterieure, estre le Roy d'Israel et le Sauveur du monde. Cependant sainct Luc declare que *Simeon et Anne prophetesse* l'ont cognu, et luy ont fait hommage tel qu'appartenoit au Redempteur. Voyla donc le Fils de Dieu qui en sa basse et petite condition est mesprisé de chacun: voire pource qu'il faloit qu'il fust du tout aneanti (ainsi que nous avons monstré) pour nous retirer des abysmes d'enfer où nous estions, et nous eslever là haut à Dieu son Pere: bref, il faloit que desia alors l'infirmite se monstrast en luy iusques à ce qu'il fust mortifié du tout: mais cependant si est-ce que Simeon et Anne l'ont receu et accepté pour celuy qui avoit este de tout temps attendu des saincts peres. Voyla donc l'intention de l'Evangeliste.

Mais afin que nous sçachions quelle authorite meritent Simeon et Anne, il est dit notamment *que tous deux avoyent le sainct Esprit, et le don de prophetie:* et puis leurs vertus sont quant et quant recitees en brief. Car si ces deux nous estoyent seulement couchees par escrit, et que nous ne sceussions quel ait este ne l'un ne l'autre, il ne serviroit pas de beaucoup que tant Simeon qu'Anne eussent recognu Iesus Christ pour le Redempteur et d'Israel et de tout le reste du monde: mais quand notamment il est exprimé que le sainct Esprit les a gouvernez, ce que nous lisons puis apres ne doit pas estre pris et estimé comme venant des creatures mortelles: mais comme si le sainct Esprit tonnoit du ciel, et qu'il prononçast un arrest auquel il ne seroit licite de contredire. D'avantage quand nous oyons qu'il y a eu une sainctete excellente tant en l'un comme en l'autre, cela encores nous conferme tant mieux, afin que nous puissions adiouster foy à la recognoissance et confession qu'ils ont faicte de nostre Seigneur Iesus Christ. Car combien que sainct Luc ait regardé à cela, cependant si pouvons nous recueillir encores une autre utilite des louanges qu'il attribue yci à Simeon. Il dit *qu'il estoit iuste et craignant Dieu.* Or notons qu'il ne luy attribue point yci titre honorable de Sacrificateur, ou qu'il fust de quelque parentage bien noble et bien renommé, qu'il fust riche et puissant: et toutesfois cela souvent sera adiousté quand il est parlé de gens notables. Nous pouvons donc recueillir par coniecture, que Simeon n'a pas este iamais en degre fort haut, et qu'il n'estoit pas homme de reputation, puis qu'il est yci mis comme vulgaire: mais cependant si ne laisse-il pas d'estre prisé de Dieu à cause de sa preud'hommie et integrite. Car il est bien certain qu'en deux mots sainct Luc a voulu exprimer une droite perfection: comme s'il disoit qu'en Simeon tout ce qui est requis à un vray fidele se pouvoit trouver: c'est qu'il a este iuste et craignant Dieu: car ces deux mots se rapportent aux deux tables de la Loy. En l'une la reigle nous est donnee comme nous devons servir Dieu et l'honorer: et en l'autre nous sommes enseignez comme nous devons converser avec nos prochains. Il est vray que la crainte de Dieu est mise yci apres la iustice, mais l'Escriture ne suyt pas tousiours un certain ordre. C'est assez donc qu'yci l'Evangeliste prononce que Simeon a este vrayement du nombre des fideles. Et pourquoy? D'autant qu'il a honoré Dieu, et qu'il a conversé en integrite avec les hommes. Nous avons donc à noter, que pour bien vivre, et pour estre approuvez de Dieu, il ne nous faut point forger à la façon des Papistes ie ne sçay quelles devotions, pour nous tourmenter beaucoup sans profit: mais qu'il nous faut conformer nostre vie à ce que Dieu nous monstre par sa parole. Car les hommes ne font que voltiger, cependant qu'ils suyvront leurs imaginations propres. Il est vray qu'ils pourront estre louez, et que chacun leur applaudira: comme on voit la bigotise entre les Papistes estre comme une vertu Angelique: et ceux qui trottent d'autel en chapelle, et qui barbotent beaucoup, et qui font beaucoup d'agios, seront estimez comme petis Anges: mais ce qui est haut (comme nous verrons ci apres) et excellent devant les hommes, n'est qu'abomination devant Dieu. Apprenons donc de nous ranger en telle obeissance, que la Loy de Dieu soit comme une lampe pour nous guider en nostre chemin, que ce soit nostre but auquel nous devons tendre. C'est ce que nous avons à retenir en premier lieu.

Et au reste, notons tousiours que Dieu non sans cause a donné deux tables diverses. Car il pouvoit bien escrire les dix Commandemens en une pierre: il ne l'a pas voulu faire. Pourquoy? Afin que nous fussions enseignez plus priveement, et d'une façon plus grossiere selon nostre rudesse: que nous cogneussions que ce n'est point assez d'adorer Dieu, et monstrer par signes exterieurs que nous sommes à luy, et que nous luy avons rendu le service spirituel qu'il demande, sinon que nous gardions foy, loyauté, et droicture avec nos prochains, que nous usions d'humanite taschans de servir les uns aux autres. Il faut donc que ces deux choses soyent coniointes ensemble: comme à l'opposite, ce n'est point assez que nous ne facions tort à nul,

que nous soyons innocens d'avoir ni meurtri, ni batu, ni pillé, ni trompé, ni menti: mais il faut que Dieu ait son droict. Car que sera-ce, que nous ayons rendu aux hommes ce qui leur appartient, et que Dieu soit cependant fraudé et pillé, et qu'on luy ravisse son honneur? Voyla donc ce que nous avons à observer, pour bien conformer nostre vie à la Loy de Dieu: c'est de ietter un oeil sur l'une des tables de la Loy, et l'autre sur l'autre, et là dessus bien mediter ce que Dieu demande de nous, et comme il veut aussi que nous vivions entre les hommes. Or nous verrons encores mieux combien ceci est necessaire, quand nous penserons quelle est la sainctеté des hypocrites, et puis quelles ont este les vertus des Payens. Quand les Payens voudront bien priser les hommes, et comme les canoniser, ainsi qu'on parle, ils allegueront magnanimité en l'un et attrempance: et puis, qu'il y a eu une telle chastete, que iamais il n'a este abandonné à paillardise ni a telles ordures: apres, ils allegueront sobriete au vivre, qu'il n'a pas este un yvrongne: apres, qu'il a mesprisé les richesses, qu'il n'a fait tort ni iniure à personne. Tout cela est bien louable: mais cependant Dieu demeure là en arriere comme s'il n'estoit rien. Voyla donc une sainctеté qui est deschiree par pieces, et dont le principal est osté. Car c'est peu de chose (comme i'ay dit) que les creatures ne se pleignent point de nous, et cependant que la maieste de Dieu soit comme aneanti. Et de faict les Payens avec leurs vertus tant excellentes ont estre povres idolatres, qui ont corrompu vileinement le service de Dieu: ce qui est encores pis que s'ils avoyent este du tout abrutis. D'autrepart les hypocrites feront assez de belles mines, et semblera qu'il n'y ait que zele et ardeur en eux pour servir Dieu: mais ils ne font que tourner à l'entour du pot. Ils auront beaucoup de ceremonies et de fanfares: cependant les uns seront pleins d'avarice, de rapines, et de fraudes: les autres d'yvrongneries, et de paillardise, et choses semblables: les autres dissolus en toute leur vie, les autres gourmans, les autres pleins d'ambition, et crevans d'orgueil. Voyla comme tousiours les hypocrites qui sont feints et doubles de coeur, ont voulu contenter Dieu, faisans semblant d'observer la premiere table, ne tenans conte de la seconde. Or ce que Dieu a conioint, ce n'est point à nous de le separer. Advisons bien donc (comme i'ay desia monstré) de tellement conformer nostre vie à la Loy de Dieu, que nous taschions et mettions peine de le servir et adorer comme il le requiert, et puis apres que nous cheminions en integrité avec les hommes, tellement que nul n'ait occasion de se plaindre de nous. Il est vray que Simeon n'a pas este tellement homme craignant Dieu, ni aussi iuste, qu'il n'y ait eu que redire. Car tous les fideles dés la creation du monde ont eu leur refuge à la misericorde de Dieu. Et de faict, ce n'est point sans cause que Simeon embrasse Iesus Christ, et qu'il est ravi en ioye, qu'il se dispose à mourir depuis qu'il luy a este revelé. S'il eust este iuste en tout et par tout, et qu'il n'y eust eu ne tache ne macule en luy, Iesus Christ luy estoit superflu. Car il est venu pour nous reconcilier à Dieu son Pere par le sacrifice de sa mort. Simeon a bien eu des infirmitez entant qu'il estoit homme, mais il ha yci tesmoignage d'avoir aspiré et tendu à ce que la Loy monstre: c'est que Dieu fust glorifié en luy, et cependant qu'il cheminast en droiture et en humanite avec les hommes.

Or sainct Luc adiouste quant et quant, *qu'il attendoit la consolation d'Israel.* Ceci est mis comme singulier en Simeon, comme nous le verrons aussi bien puis apres d'Anne. Et pourtant nous avons à noter qu'alors la promesse du Redempteur n'estoit pas prisee comme elle meritoit, et que les Iuifs s'estoyent comme eslourdis en leurs miseres, tellement qu'ils ne regardoyent gueres à Dieu. Il est vray que le nom de Messias, ou de Christ resonnoit bien en la bouche de tous: et n'y avoit celuy qui ne parlast d'une façon bien magnifique, qu'il y viendroit un Roy de la lignee de David, et qu'encores le peuple floriroit en toute prosperité, et que Dieu desployeroit ses graces en toute perfection. Les Iuifs donc avoyent bien ces vanteries-là: mais cependant nous voyons qu'il n'y avoit à grand' peine qu'un petit nombre qui goustast que valoit la promesse touchant le salut que devoit apporter le Redempteur, et la felicite que les Peres anciens avoyent esperee par luy. Simeon et Anne sont yci nommez. Nous voyons en toute l'histoire de l'Evangile, qu'il y avoit un si petit nombre que c'est une chose bien honteuse en ce peuple-là que Dieu avoit choisi comme son heritage, qu'il n'y ait eu qu'une poingnee de gens qui regardassent plus à luy: mais tous s'estoyent desbauchez, et estoyent là abrutis sans aucune esperance. Or par ceci nous sommes admonestez combien que l'Eglise n'ait pas grand monstre, toutesfois que tousiours Dieu conserve quelque semence, quand il semblera que tout soit peri. Il est dit au premier chapitre d'Isaie, que c'eust este de Ierusalem et de Iudee comme de Sodome et de Gomorrhe, si Dieu n'eust laissé quelque petite reserve: voire bien petite, comme il en est parlé encores au quinzieme chapitre, ainsi qu'il en est advenu depuis. Notons bien donc que l'Eglise n'est pas tousiours apparente en ce monde, et qu'il n'y a pas grande multitude qui suyve Dieu: mais quoy qu'il en soit, il y demeure quelque semence cachee, et cependant qu'il y aura soleil et lune au ciel, comme il en est parlé au Pseaume, Dieu aura tousiours quelque petit nombre de gens

yci bas qui l'adorent. Parquoy advisons de ne point suyvre la multitude pour perir à nostre escient: mais encores que l'Eglise de Dieu n'ait nulle monstre, et qu'il semble qu'elle soit quasi exterminee du tout, que nous ne laissions pas de nous ioindre à trois ou à quatre, plustost qu'à cent millions quand nous les verrons estre desbauchez, combien qu'ils pretendent le nom de Catholiques et de Chrestiens, comme en la Papauté. Il est vray que iamais nul ne pourra souffrir d'estre appelé contempteur de Dieu ou Payen, ou incredule. Tous, depuis le plus grand iusques au plus petit sont bons supposts de la foy Catholique: mais cependant, combien y en a-il qui cognoissent la vertu du Fils de Dieu? A grand' peine en trouvera-on de cent l'un entre les Papistes, qui sçachent si Iesus Christ est leur Redempteur ou non: voyla comme il en a este entre les Iuifs. Or il est vray que c'est un grand scandale pour les debiles: car nous voyons de faict comme plusieurs s'estonnent et quasi s'abbrutissent de leur bon gré, voyans que tout est en confusion. Car quand ils alleguent, Que suyvray-ie? A quoy est-ce que ie me doy tenir? Il leur semble qu'ils sont excusez devant Dieu. Là dessus ils s'endorment, et le diable les abbat tellement de nonchalance, qu'il n'y a plus nulle goutte de religion en eux. D'autant plus donc nous faut-il bien observer ce qui nous est yci monstré, c'est asçavoir quand la plus grande multitude seroit desbordee, et quasi du tout alienee de Dieu, que nous ne laissions pas quoy qu'il en soit, de nous tenir fermes et constans en la foy que nous avons apprinse, non point des creatures, mais du S. Esprit. Et quand il y aura seulement un petit troupeau, combien qu'il soit mesprisé du monde, que nous venions nous ranger là, et que la sentence de nostre Seigneur Iesus Christ nous contente, Petit troupeau, dit-il, esiouissez-vous, car le Pere a pris son bon plaisir en vous. Si le monde nous reiette et desdaigne, portons cela patiemment, et qu'il nous suffise puis que Dieu nous advoue pour ses enfans, que nous sommes siens en son Fils Iesus Christ, lequel il a ordonné Chef par dessus nous, et que nous n'ayons autre union que celle de sa parole, tant de la Loy que de l'Evangile. Voyla ce qui nous doit estre recommandé.

Or quand il est dit que l'Esprit estoit sur Simeon, cela ne doit pas estre entendu de l'Esprit d'adoption, qui est donné à tous fideles: mais du don particulier de Prophetie. Nous ne pouvons estre enfans de Dieu, que nous ne soyons gouvernez par son sainct Esprit, comme sainct Paul en parle, tant au huitieme chap. des Romains, qu'au 4. des Galatiens. Il faut donc que l'Esprit de Dieu habite en nous, ou autrement nous ne serons point tenus ni reputez du rang de ses enfans: et le S. Esprit aussi est nommé arre de nostre heritage, pource que Dieu nous testifie par iceluy qu'il nous a eleus et adoptez, et que l'heritage de la vie celeste ne nous peut faillir, entant que nous sommes ses enfans, et qu'il nous est Pere. Voyla donc une grace qui est generale à tous les membres de Iesus Christ. Mais cependant cela n'empesche pas que Dieu ne distribue les dons de son S. Esprit à qui bon luy semble, et selon telle mesure qu'il luy plaist. Car tous ne seront point ne Docteurs, ne Prophetes, comme il en est parlé au douzieme chap. des Romains, et au douzieme de la premiere epistre aux Corinthiens, et au quatrieme des Ephesiens. Simeon donc estoit gouverné de l'Esprit d'adoption: comme sans cela il ne pouvoit craindre Dieu, ni estre iuste. Car de nostre nature nous n'avons qu'iniquite et pollution, mespris de Dieu et impiete: nous sommes povres aveugles et esgarez en tous nos appetis: il n'y a que rebellion et inimitié contre Dieu en nous. Mais outre cela, il avoit un don particulier quant et quant, c'est à sçavoir qu'il estoit Prophete. Et ceci est pour nous rendre le tesmoignage que nous verrons ci apres, plus authentique: afin que nous le recevions sans contredict, et en toute reverence, comme procedant de Dieu mesme.

Et voyla aussi pourquoy S. Luc adiouste, *qu'il avoit eu revelation qu'il ne verroit point la mort, iusqu'à ce qu'il eust veu le Christ du Seigneur.* Or ceste revelation emporte qu'il n'estoit pas seulement enseigné par la Loy, mais aussi que Dieu luy estoit apparu. Les fideles pouvoyent bien se reposer sur ses promesses qui leur estoyent donnees: mais ceci estoit special à Simeon, qu'il ne mourroit point iusqu'à ce qu'il eust veu le Redempteur du monde. Et voyla pourquoy il a este en angoisse, iusques à ce que Dieu eust accomply ce qu'il luy avoit revelé. Voyla un homme ancien et desia caduque, et qui est comme au bord de sa fosse: il attend la venue de nostre Seigneur Iesus Christ. Cependant il ne voit pas que Dieu en donne aucun moyen: car qui eust estimé pour lors que Iesus Christ fust le Sauveur qui avoit este attendu? Quoy qu'il en soit, Simeon se tient tousiours asseuré pource qu'il a cela bien persuadé en soy que Dieu est fidele, et que ceux qui s'attendent à luy, et qui acquiescent à ce qui a procedé de sa bouche, ne peuvent iamais estre frustrez. Voyla donc une parole que nous devons bien noter en Simeon, c'est que la longue attente ne le fasche point, ni ennuye, et qu'il ha ses affections sans trouble, et combien qu'il voye des scandales au milieu du peuple, et que tout soit en desordre, cela ne le trouble point tellement, que tousiours il ne persiste iusques à ce que Dieu luy ait monstré par effect que ce n'est pas en vain qu'il luy avoit donné une telle revelation. En somme, nous sommes instruits par cest exemple de

nous tenir en bride, quand les choses n'adviendront pas du premier coup selon nostre souhait, et que Dieu nous fera languir. Car comme l'Apostre le remonstre, il est impossible que la foy soit sans patience. Il est vray que Dieu pourroit bien sans parler, nous monstrer de quoy pour nous esiouir: mais il luy plaist nous exercer en tenant les choses qu'il nous promet comme cachees, tellement qu'en regardant çà et là nous ne verrons goutte. Puis donc que nostre Seigneur veut ainsi esprouver l'honneur que nous luy faisons en nous tenant du tout à sa parole, il conioint la patience avec la foy, comme ce sont choses inseparables. Voyla ce que nous avons à retenir.

Or quant et quant ce mot est bien à noter, quand il est parlé de la consolation d'Israel. Car c'est autant comme si S. Luc disoit que le Prophete de Dieu ne pouvoit avoir nulle ioye, sinon par le moyen de nostre Seigneur Iesus Christ. Et de faict, quand nous regarderons à l'estat qui estoit pour lors, il est certain que ce peuple-là estoit le plus miserable du monde. Car outre ce qu'ils estoyent opprimez de griefve servitude, chacun les detestoit, et quasi on les eust voulu manger à belles dents, et quiconque les hayssoit le plus, c'estoit le mieux aimé de tout le reste: bref, il sembloit que tous peuples et nations eussent conspiré contre eux. Quelle attente donc y avoit-il plus, sinon que Iesus Christ leur fust donné selon la promesse? Or notons que Iesus Christ est appelé leur consolation, pour signifier qu'encores que le monde nous haysse et deteste, que nous soyons povres et malotrus, qu'on nous pille, qu'on nous mange, et qu'on nous gourmande, que nous soyons en opprobre et ignominie, toutesfois Iesus Christ seul nous doit suffire pour nous consoler: et qu'il n'y a tristesse qui ne doyve estre abolie quand nous cognoissons que Dieu nous a envoyé son Fils unique pour nous faire participans de tous ses biens. Voyla qu'emporte ce mot de consolation. Bref, nous avons à retenir deux poincts: L'un est, que quand nous aurions tout ce qu'il est possible de souhaitter, et qu'il y auroit de quoy pour faire grand chere, et pour rire, et pour gaudir, que nous serions, bref, comme en un paradis terrestre, qu'il n'y auroit ni fascherie, ni moleste, ni perte de biens, ni ennuy, ni sollicitudes quelles qu'elles soyent, toutesfois mal-heur sur toutes nos ioyes, sinon que Iesus Christ soit là en son degre souverain, et que nous cognoissions que c'est en luy et par luy que nous avons repos et contentement, et que nous pouvons-nous glorifier que Dieu nous sera propice, et que nostre beatitude est d'adherer à luy, et qu'il nous recognoisse pour ses enfans. Voyla (di-ie) quant au premier. Or il y a pour le second, que s'il plaist à Dieu que nous soyons tormentez et affligez, et qu'on nous face beaucoup d'extorsions et de violences, et que nous ayons à cheminer yci bas, comme entre des espines, que l'un nous picque, que l'autre nous menace, nous ne laissions pas toutesfois de nous resiouir, d'autant que toutes nos miseres sont benites par le moyen de nostre Seigneur Iesus Christ: c'est à dire, que Dieu les dedie à nostre salut: comme S. Paul en parle au huictieme chapitre des Romains, disant qu'elles nous sont converties à bien. Voyla donc encores ce que nous avons à retenir.

Au reste, il est dit que *Simeon est venu au temple, estant adverti par le Sainct Esprit:* c'est pour continuer le propos qui a este tenu, c'est à sçavoir que Simeon n'avoit pas seulement la doctrine commune à tous fideles, mais que Dieu luy avoit fait ce privilege de luy promettre qu'il verroit son Christ ou son Oinct devant que mourir. Simeon donc ha cela par dessus les autres. Mais quand nous ferons comparaison de luy avec nous, il est certain que nous avons plus de quoy nous contenter qu'il n'avoit. Le S. Esprit ne nous est point apparu, il ne nous a point donné revelation speciale: voire, mais Iesus Christ nous a apporté toute plenitude de graces, afin que nous puisions de luy comme de la fontaine qui nous peut rassasier. Et d'autre costé nous ne le voyons pas comme petit enfant, ainsi qu'il sera deduit plus au long: mais il nous est donné pour Sacrificateur souverain. Nous sçavons qu'il nous a reconciliez par sa mort à Dieu son Pere: nous sçavons qu'il nous a purgez de toutes nos macules: nous sçavons qu'il a satisfait pour toutes nos debtes: nous sçavons qu'il nous a acquis iustice parfaicte: nous sçavons qu'il s'est monstré Seigneur de vie en sa resurrection: nous sçavons qu'il est monté au ciel pour avoir empire souverain sur toutes creatures, et que tout genouil doit aujourd'huy plier devant luy. Quand donc nous avons toutes ces choses, quelle ingratitude sera-ce si nous murmurons encores, et qu'il nous face mal que nous ne soyons point Prophetes? Car (comme nous avons declaré) c'est à Dieu de dispenser les dons particuliers de son sainct Esprit comme il luy plaist pour l'edification de son Eglise. Mais cependant si est-ce qu'il nous donne tout ce qui est requis pour nostre salut, quand nous avons l'Esprit d'adoption qui est un arre qui ne nous peut faillir, et que nous sommes asseurez, d'autant que le Fils de Dieu s'est donné pour un coup à nous, que maintenant il habite tellement en nous que nous sommes conioints à luy pour iouir de tous ses biens, iusques à ce que nous parvenions au Royaume qu'il nous a acquis, et en la possession duquel il est entré, non point pour soy, ni pour son profit (car il n'en avoit nul besoin): mais en nostre nom. Voyla donc encores ce que nous avons à retenir.

Or quand il est parlé *du Christ du Seigneur*, c'est pour signifier que toutes les conditions de la Loy n'avoyent este qu'ombrages. Mais il est parlé des rois d'Israel: ils sont appelez les christs du Seigneur: c'est à dire les Oincts. Mesmes voyla Saul, combien qu'il fust reprouvé, toutesfois quand il est establi Roy par la volonte de Dieu, il est appelé le Christ du Seigneur. Et mesmes David le nomme souvent ainsi: comme aussi c'estoit une façon de parler tout accoustumee entre les Iuifs. Autant en est-il dit des Sacrificateurs qui avoyent este Oincts pour estre dediez à Dieu, et separez du commun peuple. Voyla donc, tant les Prestres de la Loy, que les Rois qui sont appelez Oincts et les Christs du Seigneur. Mais quand sainct Luc attribue ce titre à nostre Seigneur Iesus Christ, et qu'il luy attribue sans queuë, c'est pour monstrer que ce qui a este anciennement n'estoit que figure, et que la vraye substance et perfection ne se pouvoit là trouver: comme aussi Daniel en parle: car il a este plus prochain du temps de nostre Seigneur Iesus Christ entre les Prophetes. Et voyla aussi pourquoy il a este de besoin qu'il ait parlé plus familierement de luy, et n'est plus si obscur que pour un temps avoyent este les autres. Il dit donc *le Christ,* sans queuë: c'est à dire, celuy qui devoit avoir toute perfection de graces en soy, afin d'enrichir ceux pour lesquels il estoit venu. Or quand Daniel parle de Iesus Christ, il l'appelle le Christ. Yci sainct Luc adiouste *du Seigneur*, et c'est pour monstrer que le Fils de Dieu n'est point venu pour nous, qu'il n'ait este envoyé quant et quant. Car il a este oinct selon sa nature humaine. Nous sçavons qu'entant qu'il est le Dieu eternel, il ne pouvoit estre enrichi, ne recevoir rien qui fust de nouveau: mais en ceste nature humaine qu'il a vestue, il a receu toute plenitude de grace: et ç'a este l'office du Pere, d'espandre sur luy les dons de son S. Esprit, comme il en est parlé en l'onzieme chapitre d'Isaie, qu'il a este rempli de l'Esprit de Dieu, et qu'il s'est reposé sur luy: voire l'Esprit de sagesse, l'Esprit de conseil et de force, et ce qui s'ensuyt: comme aussi au soixante et unieme chap. il est dit, L'Esprit de Dieu a reposé sur moy, et pour ceste cause ie suis envoyé. Notons bien donc que ce langage n'est point superflu quand il est dit, le Christ ou l'Oinct du Seigneur. Car c'est pour monstrer qu'il nous a apporté tout ce qui nous est desirable. Car où est-ce que nous chercherons toute nostre felicité, sinon en Dieu? Or il est dit que Dieu a mis toute plenitude de ses richesses en son Fils unique. Il ne faut point donc seulement cognoistre que Iesus Christ a prins nostre humanité, que nous ne sçachions quant et quant à quelle condition: c'est à sçavoir, qu'en ceste humanite-là il a este enrichi pour subvenir à nos povretez. Car qu'est-ce que nous trouverons en nous pour parvenir à la vie celeste? Il n'y a pas une seule goutte de bien. Il est vray que nous serons enflez du vent d'outrecuidance, car nous voyons comme les hommes cuident estre quelque chose, et comment ils magnifient ce qui n'est rien en eux. Mais tant y a que nous sommes destituez de tout bien. Et quand il est dit que l'Esprit du Seigneur reposera sur nostre Seigneur Iesus Christ, c'est pour monstrer qu'il n'y en a point en nous un seul grain. Voyla donc pourquoy nous devons bien poiser ce mot. Car Iesus Christ a este oinct à ce que nous soyons enrichis des biens qui luy ont este donnez en toute perfection: et c'est aussi pourquoy nous portons le nom de Chrestiens: car il emporte onction. Mais pource que nous ne l'avons point de nous, nous ne sommes point appelez Christs en chef, mais Chrestiens: c'est à dire, membres de celuy qui a receu l'onction en toute plenitude, pour en distribuer selon qu'il est utile à chacun. C'est donc ce que nous avons à retenir.

Or quand il est dit *que le pere et la mere ameinent l'enfant, et que c'estoit pour faire selon la coustume de la Loy, et qu'alors Simeon l'a embrassé:* derechef nous voyons comme Ioseph et Marie ont songneusement gardé ce que Dieu commandoit. Et combien que les figures de la Loy ne fussent pas grand chose, sinon pour la fin où elles tendoyent, si est-ce qu'ils n'ont rien mesprisé. Apprenons donc, de tout ce que Dieu nous aura enseigné par sa parole, de le recevoir en toute humilité, et que nous ne facions point comme ces gaudisseurs qui diront, He, c'est un peche veniel, il n'y a pas là si grande importance. Dieu a ouvert sa bouche sacree pour declarer, Voyla qui me plaist, voyla que ie condamne: et cependant les hommes viendront ietter de leur gosier puant ces blasphemes, Ho, cela ne vaut pas le parler, cela n'est pas de grande consequence, cela est bien petit. Est-ce ainsi que nous prisons la maiesté de Dieu? Car si nous iugeons de ses commandemens à nostre fantasie, il est certain que nous derogons du tout et à sa gloire, et à son empire qu'il ha par dessus nous. Apprenons donc de ne rien faire petit, et qu'il nous souvienne de ce que nostre Seigneur Iesus Christ luy mesme prononce, Que celuy qui mesprisera l'un des commandemens qui sont neantmoins estimez contemptibles selon les hommes, celuy là sera tenu et reputé pour nul au Royaume des cieux. Et au reste, notons bien que les ceremonies de la Loy, combien que de soy elles n'emportent pas beaucoup, neantmoins à cause de la fin et de ce patron spirituel qui avoit este monstré à Moyse en la montagne, elles devroyent estre prisees. Car (comme nous avons monstré par ci devant) ce n'estoit pas grand chose, qu'une femme se veinst

presenter au temple, qu'on offrist là une paire de pigeons, qu'on preinst trois gouttes de sang pour faire aspersion. Cela seroit estimé comme un ieu de petis enfans, sinon que Dieu eust parlé, et qu'il eust monstré pourquoy, et quelle estoit la verite et substance de telles figures. Mais d'autant que d'un costé Dieu vouloit monstrer que tout le genre humain estoit pollu, et que nous luy sommes tous detestables et maudits, iusques à ce qu'il nous purge: d'autrepart aussi qu'il avoit acquis le peuple d'Israel à soy, qu'il l'avoit retiré de la captivite d'Egypte, afin que ce luy fust un Royaume sacerdotal, comme il en est parlé en Moyse: d'autant (di-ie) que tout cela estoit signifié par ces figures, voyla comme elles n'ont point este vaines, ni frivoles, ni mesmes petites. Et ainsi, quand il est question auiourd'huy des ceremonies qui sont en usage, comme du Baptesme et de la Cene, ne regardons pas seulement les signes exterieurs et visibles, mais eslevons les yeux plus haut, c'est à sçavoir, que nous sçachions pourquoy tels Sacremens nous ont este donnez, et là où c'est qu'ils nous conduisent. Et alors nous trouverons que Iesus Christ en est la fin, et le patron que Moyse a veu en la montagne. Et voyla comme rien ne sera mesprisé de nous. Et au reste, nous avons encores à reduire en memoire ce qui a este dit: c'est à sçavoir, que Iesus Christ à este subiect à la Loy, afin qu'auiourd'huy nous soyons libres et francs, afin de n'estre plus en ceste horrible servitude, que nous soyons reiettez de Dieu si nous n'avons observé de bout en bout tous les commandemens de Dieu: mais au contraire, que nous soyons certains que nous sommes relevez par sa grace, et que nous supportant, il accepte le service que nous luy rendons, combien qu'il soit bien debile, et qu'à la rigueur il meriteroit estre condamné.

Et finalement en ce que Ioseph et Marie sont louez *d'avoir fait selon la coustume* de la Loy, notons que tousiours Dieu nous rappelle là: c'est à sçavoir, que nous n'attentions rien de nostre cerveau, que chacun ne se bastisse point des folles devotions à la volee: mais que nous escoutions ce qu'il nous dit, et nous monstre, que nous apprenions de nous tenir là, et que nous suyvions ric à ric tout ce qu'il nous commande, sçachans qu'en ce faisant nous ne pourrons faillir d'estre approuvez de luy. Mais quand nous voudrons adiouster du nostre, ce sera un meslinge corrompu, tout sera infecté, et n'y aura rien que corruption. Bref, que nous regardions à ce que dit nostre Seigneur Iesus Christ en l'autre passage, qu'en vain nous taschons de servir Dieu selon les commandemens et traditions des hommes, d'autant qu'il reiette le tout. Apprenons donc de nous tenir à la simplicite de la parole de Dieu, qui est nostre reigle infallible. Et quand nous serions condamnez des hommes, qu'ils se moqueront de nous, et qu'ils nous reietteront, que cela ne nous fasche point, moyennant que nous ayons nostre garent au ciel, et que Dieu ait declaré par sa parole qu'il accepte ce que nous aurions faict selon qu'il l'a commandé. Or ceste parole-là en la fin sera iuge pour condamner tous ceux qui nous ont reiettez, d'autant que nous la voulons suyvre, et pour monstrer que ce n'est point en vain que Dieu a declaré une fois qu'obeissance valoit mieux que tous sacrifices.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

TRENTEETUNIEME SERMON.*)

LUC. Ch. II.

28. *Simeon aussi print l'enfant entre ses bras et loua Dieu et dit,* 29. *Seigneur tu laisses maintenant ton serviteur en paix selon ta parole.* 30. *Car mes yeux ont veu ton Salut,* 31. *Lequel tu as preparé devant la face de tous peuples,* 32. *Lumiere pour la revelation des gentils et pour la gloire de ton peuple Israel.* 33. *Et son pere et sa mere estoyent esmerveillez des choses qui estoyent dictes de luy.*

Nous avons commencé à exposer ce qui est ici traitté de Simeon, d'autant que ce qui est ici recité de luy nous sert d'instruction commune à tous. Car ce qu'il a prononcé de nostre Seigneur Iesus Christ, ce n'a pas esté de son mouvement propre ne de sa plantasie, mais selon qu'il luy estoit dit du S. Esprit. Voila donc Dieu qui a rendu tesmoignage à son Fils unique, afin que nous soyons tous persuadez qu'il est le Redempteur duquel les Peres anciens ont attendu salut, selon aussi qu'il nous l'a apporté. Or pource qu'il avoit esté revelé à Simeon qu'il ne mourroit point iusqu'à ce qu'il eust veu le Christ, il dit *qu'il s'en ira maintenant en paix*, c'est à dire

*) Sermon du Cantique de Simeon.

qu'il quittera le monde paisiblement et de son bon gré: car ce luy estoit un grand regret de n'avoir point l'accomplissement de ce qui luy estoit dit, pource que toute l'esperance de son salut estoit là fondée. Vray est combien que Dieu ne face tousiours apparoistre l'effet de ce qu'il nous a promis, qu'il ne faut point pour cela que nous soyons en trouble et perplexité. Mais il y a eu une raison speciale en Simeon, c'est qu'il luy estoit notamment exprimé qu'il verroit le fils de Dieu. Il ne pouvoit donc avoir nul repos en soy iusqu'à ce que la Prophetie luy fust demonstrée. Car ou il faloit qu'elle fust fausse ou qu'il en cognust la verité sa vie durant. Nous avons donc à observer ce qui a esté special en Simeon, afin que nous n'en facions point une regle par trop generale: comme nous en voyons beaucoup qui se mescontent de Dieu, et murmurent, et sont prests de tout quitter quand les choses ne leur viennent point à souhait, et que Dieu les tient en suspend, ou qu'il leur cache ce qu'il veut qu'ils attendent de luy. Afin donc que nous ne prenions point couverture de nostre infirmité sur Simeon, notons bien que Dieu nous promet des choses lesquelles aviendront et s'accompliront en ce monde: les autres seront differées, tellement qu'il faut qu'en la vie et en la mort nous soyons tousiours patiens. Apres quant est de ce qui concerne ceste vie transitoire et caduque, Dieu nous le promet en telle sorte que nous en avons quelque petit goust, et n'en sentons point la verité qu'en partie, d'autant que nous n'en sommes point capables: mais quant à ce qui apartient au salut eternel de nos ames, cela ne nous defaut en rien qui soit. Nous voyons donc ici en somme que Simeon n'avoit autre desir que d'estre asseuré que le temps de la Redemption et du salut d'Israel estoit venu. Or cependant nous pouvons recueillir de ces mots qu'il n'y avoit nulles cupiditez terriennes qui le tinssent envelopé ici bas. Car quand il dit qu'il sen ira en paix ayant veu le Christ, il monstre que son affection n'estoit point aux richesses, ny aux voluptez, ny en rien qui soit desirable selon la chair. Et quand il doit partir du monde, il ne dispute point ici: et que deviendra ceci ou cela? Rien: mais quand il a nostre Seigneur Iesus Christ il se contente, pource qu'il sait que c'est sa felicité parfaite. Et voila aussi comme S. Paul nous instruit, non seulement de preferer nostre Seigneur Iesus Christ à toutes choses qui semblent estre precieuses et qui sont souhaitées des hommes, mais quand nous le possederons, de quitter tout le reste et le tenir comme fiente et ordure, et comme dommage. Car si nous meslons rien parmi nostre Seigneur Iesus Christ, il est certain que nous luy ostons autant de ce qui luy apartient. Or il ne peut estre deschiré en pieces, non pas qu'il ne nous soit licite de iouir des biens que Dieu nous fait, et nous resiouir et qu'il ne nous faille estre comme stupides: car Dieu nous a créez avec sentiment et apprehensions qui ne se peuvent separer de la vie humaine: mais si faut-il que nostre Seigneur Iesus Christ ait cest honneur et reverence envers nous que tout le reste ne nous soit rien au pris de luy: et mesmes quand nous serons empeschez de nous arrester pleinement à luy et y avoir toute nostre ioye, que nous estimions comme fiente et ordure ce que les hommes prisent beaucoup. Brief, nous sommes enseignez par l'exemple de Simeon de vivre et de mourir tellement en nostre Seigneur Iesus Christ que nous soyons adonnez à luy et qu'il nous face oublier toutes les affections de la terre qui nous en pourroyent divertir, et que nous cognoissions que c'est luy seul qui nous a aquis et que sa mort est precieuse devant Dieu. Et quand nous sommes unis à luy, que nostre vie aussi est benite, et autrement qu'il n'y a que tout malheur en nous. C'est donc ce que nous avons à observer en premier lieu.

Or Simeon ne parle point ici du Christ comme S. Luc a mis auparavant ce mot, mais il dit *ton salutaire*, c'est à dire le moyen du salut que Dieu devoit envoyer au monde. Il reçoit donc nostre Seigneur Iesus Christ avec ce titre pour monstrer qu'il se repose du tout en luy et y est appuyé, et mesme qu'il est certain d'estre des enfans de Dieu et heritier de son Royaume, quand il possede Iesus Christ. Car ce nous seroit peu de chose de confesser que Dieu a envoyé son Filz unique au monde, et qu'il a esté oinct de toutes les graces du S. Esprit, sinon que nous ayons cela quant et quant, c'est qu'il nous a apporté salut lequel ne nous peut faillir, tellement que nous avons à nous glorifier, combien que nous soyons povres pecheurs, combien que nous soyons pleins de corruption, que nous soyons creatures miserables qui ne facions que ramper en ce monde, toutesfois que le Royaume de Paradis nous est appareillé et que nous le possedons desia par esperance, de laquelle nous ne serons iamais frustrez. Voila donc comme Iesus Christ nous apporte paix, c'est assavoir que nous ne le confesserons pas seulement Fils de Dieu, mais que nous aurons cela pour tout resolu que vrayement il est nostre Sauveur, c'est à dire, combien que nous soyons damnez et perdus en nous mesmes, toutesfois que nous ne laissions pas d'avoir Dieu propice, et par sa bonté d'estre asseurez de l'heritage eternel des cieux, d'autant que nous avons Iesus Christ auquel tout bien reside. Or cependant nous voyons comme les fideles, et ceux qui font profession d'estre Chretiens, se doivent tenir en ceste sobrieté-là de delaisser tout le monde quand nostre Seigneur les appelera: car qui est cause que la mort nous est terrible et que nous la fuyons,

et mesmes quand on nous en parle que nous soyons gens à demi transcis? Il semble selon nostre opinion que la mort consomme tout et aneantisse: car il y a ceste apprehension qu'il nous faut venir devant nostre Iuge, et là il ne se peut faire que nous ne soyons estonnez, d'autant que nostre conscience propre nous redargue et nous condamne. Voila les deux raisons qui nous font avoir la mort en horreur et nous la font fuir: l'une est de ceste imagination profane qu'il nous semble que la mort abolisse tout, et l'autre est de ce qu'il nous faut trouver devant Dieu, lequel nous iugera. Car si nous sommes contraints de nous condamner, par plus forte raison il faut bien que nous soyons du tout confondus devant sa maiesté. Mais quand nous avons nostre Seigneur Iesus Christ qui est la vie, là dessus nous pouvons conclure qu'en departant de ce monde nous ne perissons point, nous ne sommes point aneantis. Et combien que l'homme soit herbe, et qu'il soit comme une bouffée de vent, et qu'il fletrisse et desseche en moins de rien, si tost que Dieu aura soufflé dessus: toutesfois puis que nostre Seigneur Iesus Christ devant la creation du monde a esté la vie, et que maintenant sa vie nous est commune, voila comme nous surmontons nostre condition, et sommes asseurez que, quand Dieu nous retire à soy, ce n'est point pour nous faire perir, mais c'est pour nous restaurer pleinement. Il y a aussi le second, c'est assavoir que nous ne devons aucunement douter de nostre salut, lequel nous trouverons tousiours en nostre Seigneur Iesus Christ. Or nous sommes unis à luy par foy: nous pouvons donc nous glorifier desia de la vie celeste, comme S. Paul dit que nous en sommes citoyens, combien que nous ayons à converser pour un temps au monde. Car tous ceux qui ne se peuvent remettre entre les mains de Dieu à vivre et à mourir, il est certain qu'ils n'ont iamais cognu que c'est de Chrestienté, combien qu'ils facent profession de bouche. Car pour ceste cause, dit S. Paul en l'autre passage, Iesus Christ est ressuscité afin qu'il domine sur les vivans et sur les morts, c'est à dire que nous soyons du tout à luy: et combien qu'il nous retiendra en ce monde que nous y demourions comme estrangers et passans, et cependant que nous soyons tousiours aprestez d'en sortir quand il luy plaira de nous en retirer. Voila (di-ie) le repos qui doit estre en tous Chrestiens, c'est que cependant qu'ils vivent, se tenant asseurez de la garde et protection de Dieu, qu'ils se resiouyssent en luy, qu'ils l'invoquent hardiment et en pleine certitude de foy. Et au reste que la mort ne les espouvante point, sachant qu'ils seront recueillis en l'heritage qui leur est aquis par le Filz de Dieu et qui leur est tout asseuré.

Et afin que nous puissions mieux nous resoudre en ceste doctrine, il est dit quant et quant *que ce salut a esté apresté devant les yeux* ou devant la face *de tous peuples.* Si ce mot eust esté prononcé seulement de Simeon, qu'il avoit veu le salutaire de Dieu, cela n'estoit pas pour nous confermer ou pour nous esiouir en luy: mais quand il declaire que nostre Seigneur Iesus Christ n'est point venu pour luy seul, ne pour un petit nombre de gens, mais qu'il a esté envoyé afin que chacun regarde à luy et que les yeux se dressent là, et qu'on y cerche son salut, comme aussi il en est parlé au penultieme de Genese. Voila comme maintenant nous pourrons recueillir que Simeon nous a servi de docteur ou de Prophete, qu'il n'a point eu l'Esprit de Dieu pour son usage privé, mais que ç'a esté afin que nous fussions conduits par son moyen et par son adresse au Filz de Dieu. Voila donc le salut qui est mis devant la face de tous peuples. Quelle excuse y aura-il quand nous ne viendrons pas à Iesus Christ, et que nous ne l'accepterons point pour tel qu'il nous est donné du Pere, afin que nous ne doutions point que nous ne soyons agreables au Pere celeste par sa iustice, et que nous ne soyons heritiers du Royaume des cieux? Voila donc un mot qui merite bien d'estre poisé et medité: et c'est aussi pourquoy il est dit que, comme le serpent a esté eslevé au desert, aussi faut-il que le Filz de l'homme soit exalté, afin que quiconque croira en luy ne perisse point. Et voila pourquoy il est dit par Iacob en ce passage que nous avons allegué, que tous peuples auront leur attente sur luy. En somme nous voyons que nostre Seigneur Iesus Christ a esté manifesté au monde à telle condition qu'il ne veut point estre caché et eslongné de nous, plustost il veut que nous tendions à luy et que nous y ayons tout nostre regard. Or il est vray que cela ne se peut faire sans instruction de l'Evangile, mais aussi nostre Seigneur Iesus Christ ne veut point estre separé de ce sceptre Royal. Et l'Evangile, quest-ce autre chose sinon le sceptre par lequel il domine sur nous? Et ainsi notons bien que la doctrine de salut n'a pas esté mise en avant pour quelques particuliers, mais afin que nous en soyons tous faits participans, et grands et petis: comme si nous avions maintenant à contempler le Fils de Dieu. Et de fait l'Evangile est le miroir auquel nous contemplons sa face pour estre transfigurez en sa gloire, comme S. Paul en parle au 3. ch. de la seconde aux Corinthiens.

Voila donc comme ce Cantique de Simeon doit estre appliqué à la confirmation de nostre foy. Mais il se declaire encore mieux en aioustant que *c'est pour l'esclaircissement des gentils et pour la gloire du peuple d'Israel.* Ici il est exprimé que ceux qui auparavant avoyent esté retranchez de

l'Eglise de Dieu, parviendront à salut par le moyen de nostre Seigneur Iesus Christ, d'autant qu'il se communique à tous sans exception: mais cependant si reserve-il au peuple d'Israel le privilege qui luy apartenoit, d'autant qu'Israel est appelé le premier nay de Dieu, ou le Filz aisné, et quelque fois il dit qu'ils sont ses enfans, comme s'il desavouoit tout le reste du monde, et qu'il declairast qu'il ne luy apartient en rien. Voila donc deux points que nous avons à noter: l'un est que Iesus Christ est offert à tous, et le second que neantmoins il est venu pour accomplir la promesse qui avoit esté faite à Abraham, et ainsi que le peuple qui avoit esté choisi et esleu a de quoy se glorifier par dessus les autres, comme celuy qui est aisné dans la maison est tousiours chef quand ce vient à succeder à l'heritage.

Or il y a aussi d'autre costé que Simeon dit *que Dieu a apresté ce salut ici.* Quand il dit que Dieu l'a apresté c'est pour oster tout scrupule et toute dispute, afin que les hommes ne s'enquierent point, assavoir si Iesus Christ leur appartient ou non, s'ils trouveront entrée à luy: car voici un decret de Dieu immuable lequel il nous faut tenir. Cependant aussi nous sommes amonnestez de rendre à Dieu la louange qui luy appartient. Car ici tous merites sont exclus, et ce que les hommes peuvent imaginer pour avoir leur vie en Iesus Christ. Car si c'est Dieu qui l'a apresté, nous n'y venons point donc par nostre industrie et n'y pouvons rien avancer. Ainsi apprenons de recevoir ce que Dieu nous offre liberalement, et cependant ne rien presumer de nous, mais confesser que le tout depend de sa pure bonté et gratuité. Voila donc ce que nous avons à retenir, et de cela nous pouvons veoir comme le diable a eu la vogue par tout le monde, quand le simple peuple a esté privé de la cognoissance du Filz de Dieu, comme auiourd'huy encores en la Papauté qu'est-ce que d'estre Chrestien sinon d'estre comme beste? Car la simplicité qu'ils louent tant ce n'est sinon de fermer les yeux et d'avoir les aureilles bouchées, comme si Iesus Christ n'appartenoit qu'aux prestres et aux moynes, et encores ceux-là s'en savent bien exempter. Et semble proprement qu'ils ayent conspiré à ensevelir le Filz de Dieu. Car ils n'ont nulle honte d'abolir sa parole, ou bien de la tenir tellement cachée qu'elle ne soit plus en usage. C'est autant comme s'ils avoyent mis un voile à ce que Iesus Christ ne fust point regardé. Le Pere l'eleve en haut et veut que chacun s'adresse à luy, et cependant voici le Pape qui obscurcit tellement tout qu'il voudra bien qu'on parle de Iesus Christ pource qu'il ne le peut empescher, mais cependant, que sa vertu soit cognue, et son office, et les biens qui nous ont esté communiquez par luy, il n'en est point de question. Tant plus donc nous faut-il detester ceste tyrannie diabolique souz laquelle nous avons esté vivans en la Papauté, et là dessus magnifier la misericorde incomprehensible que Dieu nous a faite, quand il luy a pleu nous oster le voile de devant les yeux et remettre encores son Filz en avant, et le mettre en telle sorte que, cognoissant pour quoy il a esté envoyé, nous puissions pleinement nous resiouir en luy, et que nous tendions et aspirions au salut lequel nous a esté aquis et duquel mesmes il a pris possession pour nous.

Au reste, quand il est dit que *ce salut a esté donné pour l'esclarcissement des gentilz,* en cela Simeon nous avertit que nous sommes povres aveugles, errans en tenebres iusqu'à ce que nous soyons esclairez par nostre Seigneur Iesus Christ. Il est vray qu'il parle des Payens, mais autant en estoit-il des Iuifs. Cependant toutesfois il distingue les uns d'avec les autres, pource que les Iuifs avoyent esté esclairez en partie par les figures de la Loy, mais quoy qu'il en soit, ceci se trouvera tousiours vray, quand le Fils de Dieu nous est incognu, il n'y a que tenebres horribles ausquelles nous sommes plongez. Et ce que nous cuidons avoir de clarté est pour nous faire esgarer tant plus de Dieu. Car de quoy servira à tous hommes leur prudence, et tout ce qu'ils pensent avoir de raison, de sagesse et d'apprehension en eux? Il est certain que cela s'en ira et s'escoulera en vanité et mensonge, tellement que la clarté qui est en nous, comme Iesus Christ le prononce, n'est que tenebres. Voila donc nostre estat iusqu'à ce que nostre Seigneur Iesus Christ luise sur nous, comme le Soleil de iustice, et que nous soyons conduits et gouvernez par luy, comme il dit: Ie suis la clarté du monde, quiconques marchera apres moy ne pourra point errer. Or à l'opposite il nous faut conclure que quand nous ne le suyvons point, et que nous l'oublions, et que nous avons nos yeux esgarez ça et là, qu'il faut que nous errions pour choper et trebucher, et en la fin pour nous mettre du tout en confusion iusqu'à ce que nous soyons plongez au plus profond des abysmes d'enfer. Voila ce que nous avons de nostre Seigneur Iesus Christ, c'est assavoir la clarté dont parle ici Simeon. Or nous avons aussi à noter le moyen par lequel Iesus Christ nous esclaire. Car si nous oyons simplement ce mot qu'il est la clarté du monde, et que nous ne seussions en quelle sorte il nous esclaire, il ne suffiroit point. Mais premierement nous avons à observer d'autant qu'il est le Prince des Prophetes et que toute authorité d'enseigner luy apartient, comme elle luy a esté donnée d'enhaut, quand cest arrest a esté prononcé: Voici mon Filz bien aimé auquel i'ay prins mon bon plaisir, escoutez-le. D'autant donc que Iesus Christ doit mettre perfection à toute

doctrine, voila comme il est dit qu'il nous esclaire. Or il ne converse pas ici au milieu de nous, mais il suffit que nous ayons son Evangile et que nous sachions qu'il est procedé de luy, et alors nous sommes enseignez en perfection, comme dit S. Paul aux Colossiens: et puis nous savons ce qui est dit en l'autre passage et en la mesme Epistre, qu'en Iesus Christ sont enclos tous thresors de sagesse et d'intelligence. Voila donc ce que nous avons à retenir, c'est que nous sommes esclairez de nostre Seigneur Iesus Christ afin de n'estre point tracassez par Satan, parmi les tenebres d'infidelité et d'ignorance et de bestisse, mais de nous renger à la doctrine de l'Evangile, nous y rendre dociles, appliquer là tous nos sens, et nous rendre en ceste escole pour y profiter tant que nous vivrons. Voila pour un item.

Or comment est-ce que l'Evangile nous esclaire ainsi? Pource que là nous avons tesmoignage que nostre Seigneur Iesus Christ est l'image vive de Dieu son Pere. Car Dieu en soy est invisible, mais il se represente à nous entant qu'il est expedient pour nostre salut, voire en la face de son Filz unique. Et comment cela? C'est d'autant que nous trouvons nostre iustice, sagesse, vertu, saincteté en nostre Seigneur Iesus Christ qui a en soy toute plenitude. Puis donc que Dieu est la clarté, comment est-ce que nous trouverons ceste clarté-là iusques à ce qu'il l'ait approchée de nous? Car nous n'avons pas des ailes pour monter par dessus les cieux, mais quand nostre Seigneur Iesus Christ est la clarté de son Pere, et qu'en cest endroit il est son image vive, voila comme nous sommes introduits à salut par luy. D'avantage il est dit que toute nostre vertu gist en Dieu, et que nous ne pouvons rien sans luy, et que par luy nous pouvons tout: mais où est ceste vertu? Elle est bien eslongnée de nous iusqu'à ce qu'elle nous soit communiquée par nostre Seigneur Iesus Christ. Autant en est-il de la iustice de sainctété, car nous sommes pleins de souilleure et de polution: il faut que nous soyons puants et detestables à nostre Dieu, nous sommes profanes du tout iusqu'à ce que nostre Seigneur Iesus Christ nous soit sanctification et qu'il ait nettoyé toutes nos macules par son sang. Voila donc comme nous sommes esclairez par nostre Seigneur Iesus Christ, c'est assavoir quand nous le cognoissons tel qu'il est, et tel qu'il nous a esté donné de Dieu son Pere, selon qu'il nous est testifié en l'Evangile. Or il faut bien quant et quant qu'il aiouste la grace de son sainct Esprit avec la doctrine exterieure: car nous aurions les aureilles battues en vain et sans aucun profit, sinon que nostre Seigneur Iesus Christ nous ouvre quant et quant les aureilles, qu'il besongne en nous au dedans, qu'il nous touche les coeurs, afin que nous le recevions d'une affection pure et droitte. Voila donc comme ce mot doit estre entendu, c'est assavoir que Iesus Christ est donné pour la clarté des Payens.

Or il nous faut bien noter ce mot de Payens, car nous en sommes descendus. Nos peres ne sont point descendus de la race d'Abraham selon la chair. Nous estions donc banis de l'heritage des cieux et desavouez de Dieu, comme ceux qui ne luy apartenoyent de rien. Mais notamment il est dit que Iesus Christ espandra ses rayons sur nous, comme le soleil esclaire tout le monde, qu'aussi nous serons faits participans des biens qu'il nous a apportez. Puis qu'ainsi est donc que le Pere celeste veut que son Filz unique soit cognu mesmes des Payens qui estoyent maudits de Dieu, que nous venions hardiment à luy, et que nous ne doutions pas que de son costé il ne se presente, qu'il ne vienne au devant de nous, et qu'il n'ait les bras estendus pour nous recevoir. Or cependant il y a le privilege qui est reservé à la lignée d'Abraham, non pas qu'ils ayent esté meilleurs que nous, ou qu'il y ait eu nulle dignité quant à leurs personnes, car de nature nous descendons tous d'Adam: mais il y a eu la promesse qui les a dediez à Dieu, et icelle a eu sa condition, comme S. Paul dit au 3. ch. des Romains, dont il conclud qu'ils ont de quoy se glorifier. Or il met tous les deux. Qu'est-ce (dit-il) que les Iuifs ont plus que les Payens? Rien du tout: car l'Escriture enclost tout sous malediction. Mais les promesses sont-elles vaines? Non, car les Iuifs ont de quoy se glorifier, voire en Dieu, et non pas en leurs personnes. Et c'est ce qui est maintenant dit par Simeon, c'est assavoir que Iesus Christ est *la gloire de son peuple d'Israel*, afin qu'il ne semble pas que Dieu ait fait une alliance frustratoire avec Abraham, quand il a marqué sa lignée, et qu'il l'a elevée, comme il est dit au Pseaume, que Dieu n'a point ainsi fait à toutes nations, et ne leur a point manifesté ses droittures, et ne les a pas conduit par le chemin de salut. Et c'est ce que S. Paul traitte au 15. des Romains. Car il y avoit alors des picques entre les Iuifs et les Payens, et de l'ambition: car les Iuifs, au lieu de magnifier la bonté de Dieu, s'estoyent endurciz en orgueil, et leur sembloit que les autres ne devoyent pas s'approcher d'eux. Or S. Paul aiouste pour conclusion que Iesus Christ est venu pour estre ministre de la Circoncision, c'est à dire pour servir aux Iuifs selon les promesses données aux Peres, et puis il aiouste: Vous Payens esiouissez-vous aussi bien en ce salut qui vous a esté apporté: comme si S. Paul monstroit que les deux se peuvent tresbien conioindre ensemble, moyennant qu'il n'y ait nulle ambition ny fole hautesse du costé des hommes, c'est assavoir que Dieu a maintenu

sa promesse et en a monstré la verité en la manifestation de son Fils unique, car il est venu pour servir à la Circoncision: mais cependant ce n'est pas à dire que les Payens n'ayent dequoy se glorifier en luy. Et pourquoy? Car il est escrit: Esiouissez-vous tous peuples avec ceste nation laquelle a esté choisie. Or cependant nous avons à noter que Iesus Christ n'a pas esté la gloire de tout Israel, c'est à dire de tous ceux qui se sont vantez d'estre enfans d'Abraham, et qui l'estoyent aussi selon la chair, car ils l'ont renoncé et ainsi se sont forcloz de ceste gloire qui leur avoit esté aquise, et leur a esté tournée en grande ignominie et opprobre qu'il faut que maintenant une horrible vengeance de Dieu se declaire sur ce peuple-là, et qu'ils nous facent dresser les cheveux en la teste, quand nous voyons que Dieu les a puniz en telle sorte de leur ingratitude. Si les Iuifs eussent accepté nostre Seigneur Iesus Christ en obeissance de foy, comme ils devoyent, nous n'eussions pas laissé d'estre conioincts avec eux. Car il est dit par les Prophetes que les Payens devoyent venir prendre les Iuifs, pour dire, soyez nos maistres et docteurs, et que nous cheminions tous d'un accord pour obeir au Dieu vivant, lequel vous avez iusques ici adoré, et lequel a esté blasphemé par nous, d'autant que nous estions aveugles et bestes errantes. Voila donc comme il en fust avenu, si les Iuifs eussent accepté nostre Seigneur Iesus Christ, pour faire leur profit des biens qu'il leur offroit, c'est que nous eussions esté en degré inferieur: mais cependant si est-ce que nous eussions esté conioincts avec eux, et eussions fait tous une famille de la maison de Dieu, et cependant chacun se fust contenté de son degré et de sa condition. Car les Iuifs eussent eu de quoy benir le nom de Dieu, de ce qu'il les faisoit ainsi marcher devant, et nous n'eussions eu nul desdain de nous renger à eux, puis que Dieu nous les eust constituez comme maistres, d'autant qu'il leur avoit assigné primogeniture en son Eglise. Mais d'autant que les Iuifz se sont retranchez par leur malice et rebellion, et qu'ils ont reietté le bien que Dieu leur avoit assigné comme en heritage, maintenant nous sommes succedez en leur lieu (dit S. Paul), voire nous qui n'estions qu'avortons auparavant. Car il n'y avoit qu'une racine saincte en tout le monde, non pas saincte de nature, mais à cause de la grace et du privilege que Dieu avoit donné à Abraham et à sa lignée. Or maintenant combien que nous eussions esté comme des sauvagerons parmy les forrests, et qui n'eussions iamais peu produire aucun fruit, nous avons esté pris et entez sur ceste saincte racine, et les branches naturelles ont esté retranchées, c'est assavoir ceux ausquels il estoit dit: Vous serez mon peuple sainct, mon heritage et royaume sacerdotal: ceux-là ont esté desavouez de Dieu, et faut qu'auiourd'huy sa malediction aparoisse sur eux tellement que nous soyons effroyez en les regardant. Or par cecy nous sommes amonestez de cheminer en crainte et humilité, comme aussi S. Paul conclud: car si Dieu n'a pas espargné ceux qui estoyent beaucoup plus excellens que nous, et qui estoyent comme les fils aisnez en la maison, que fera il de nous qui n'estions rien, et qui avons esté quasi pris contre nature pour estre de son Eglise, et pour estre advouez du nombre de ses enfans? que sera-ce quand nous abuserons de sa bonté, que nous serons incredules ou rebelles à sa parole, ou contempteurs d'icelle? Et ainsi que celuy qui est elevé en honneur (dit-il) avise bien de ne pas trebuscher. Non pas que nous devions estre incertains de nostre salut, mais comme il faut que nous ayons la teste levée par foy, aussi faut il que nous l'ayons baissée par humilité, cognoissans que nous ne pouvons rien sinon entant que Dieu nous le donne, et qu'il continue sa grace envers nous iusqu'à ce qu'il l'ait amenée à sa perfection. Et au reste, combien que les Iuifs soyent maintenant retranchez de l'Eglise de Dieu, comme membres pourris, toutesfois si est-ce qu'il y a tousiours quelque semence cachée et gardée comme en secret, ainsi que dit S. Paul, iusqu'à ce que tout l'Israel de Dieu soit recueilly, c'est à dire qu'il monstre que l'alliance n'est point du tout abolie, mais que sa bonté et misericorde a surmonté la malice et ingratitude des hommes.

Là dessus S. Luc aiouste que Ioseph et Marie estoyent esmerveillez sur les choses qui estoyent dictes de nostre Seigneur Iesus Christ. Or en ces mots il nous monstre comme ce thresor nous est gardé. Car Simeon n'avoit pas fait sonner la cloche quand il parloit ainsi: il estoit là au temple, mais il n'est pas vray semblable qu'il eust nulle autorité, comme nous avons veu par cy devant. Voila donc une petite poignée de gens qui se retirent en un anglet du temple, il y a Ioseph et Marie qui tiennent le petit enfant, Simeon le tient entre ses bras, il y a Anne la prophetesse, de laquelle il sera parlé cy apres. Cependant la multitude est là apres les ceremonies et les fanfares. Il est vray que s'ils eussent bien cognu à quelle fin tout le service du temple estoit commandé de Dieu, que ce n'eussent pas esté fanfares ne folies: mais quoy? d'autant qu'ils n'avoyent que les mynes et cependant nulle verité, voila comment ils s'amusoyent à des fanfares et à des menuz fatras. Il n'y a donc que Simeon et Anne qui soyent là avec Ioseph et Marie. Or ce thresor nous fust peri, sinon qu'il eust esté gardé comme en depost, et depuis publié par Ioseph et Marie. Voila donc pourquoy notamment il est aiousté qu'ils estoyent esmerveillez sur

toutes les choses qui estoyent dictes de l'enfant. Or s'ils n'eussent eu une telle reverence à Dieu que de bien recueillir ces paroles, les cacher en leurs coeurs et les garder songneusement, tout cela eust esté esvanouy, et nous n'en aurions auiourd'huy ny profit ny instruction. Mais quand Ioseph et Marie ont esté ainsi attentifs à tout ce qui se disoit, celà leur a servi en premier lieu. Et au reste nous recevons auiourd'huy le fruit de leur pieté, de la crainte qu'ils ont eu de Dieu et de l'obeissance qu'ils ont portée à sa parole avec l'honneur. Car s'ils n'eussent cognu une grande maiesté en ce qu'ils ayent de la bouche de Simeon, il est certain qu'ils eussent mesprisé tout cela. Voici donc comme ceste doctrine est parvenue iusqu'à nous, c'est d'autant que Dieu a touché les coeurs de Ioseph et Marie, afin qu'ils receussent ce qui leur estoit necessaire pour leur salut, et puis qu'ils en fissent part à tous autres pour l'edification commune de toute l'Eglise. Mais nous avons encores à noter en ce mot que l'espouvantement, duquel parle S. Luc, n'est pas comme on en verra plusieurs qui semblent avoir receu un coup de marteau quand il se fait quelque chose qui les estonne, ou bien quand ils orront quelque doctrine qui auparavant leur avoit esté incognue, ils s'esbahissent: mais ils demeurent là stupides le bec en l'eau, comme on dit. Combien en veoid on auiourd'huy, quand ils oyent quelque predication de l'Evangile, qui sont comme effroyez, et cependant ils ne passent point plus outre: cest esbahissement de quoy leur servira il? de leur oster toute excuse: car ils sont touchez maugré qu'ils en ayent, et cependant toutesfois ils ne peuvent appliquer cela à leur edification et profiter en ce qui leur est monstré. Voila donc un espouvantement qui est brutal, et il faut en la fin que les hommes soyent rendus frenetiques quand ils ont une telle stupidité en eux qu'ils ne cognoissent point que Dieu les espouvante afin qu'ils soyent resveillez et que toute nonchalance et mespris soyent corrigez en eux. Il faut qu'ils soyent transportez en rage quand ils ne peuvent faire leur profit de cest espouvantement que Dieu leur donnoit. Mais quant à Ioseph et Marie il est dit qu'ils sont esmerveillez, non pas pour demourer stupides et pour dire qu'est-ce? et puis passer outre: mais ç'a esté pour appliquer là toute leur estude et cognoistre que ce que disoit Simeon procedoit du ciel, et l'ont receu en toute humilité.

Et voila en somme ce que nous avons à retenir de cest exemple, c'est que iamais nous ne serons bons escoliers de nostre Seigneur Iesus Christ que nous ne soyons estonnez et raviz toutesfois et quantes que la parole de Dieu nous est preschée. Gardons bien donc d'apporter nostre sens quand il est question d'estre enseignez en la doctrine de foy: mais que nous soyons despouillez de toute confiance de nous mesmes, que nous soyons comme un petit enfant qui n'aura ne malice, ne rebellion, ne fierté quelconque, que nous n'ayons opinion aucune de nostre raison et intelligence, et puis que toutes nos affections soyent domptées. Et combien que nous soyons tentez quelque fois de nous rebecquer à l'encontre de Dieu, toutesfois que sa maiesté nous abaisse tellement que nous soyons tenuz captifz tant en nos affections et pensées qu'en toutes nos oeuvres. Cela y est-il? Voila une bonne preparation: mais il faut estre attentifs quant et quant à la parole de Dieu, et qu'elle nous estonne et ravisse en telle reverence que nous appliquions là toute nostre estude, et apres que nous y aurons esté enseignez pour nostre salut, que nous attirions les autres à ceste mesme clarté, et quand nous verrons les povres ignorans estre en chemin de perdition, que nous les ramenions entant qu'il nous sera possible. Et voyant que nous n'y pouvons rien de nous mesmes, sinon que Dieu y besongnast par son sainct Esprit, que nous le prions que comme une fois il a envoyé Iesus Christ, qui est le soleil pour esclarer et grands et petis, et que ses rayons auiourd'huy nous apparoissent, qu'il espande tellement sa gloire sur nous, et que sa vertu y besogne en telle sorte que nous regardions tousiours à ce soleil de iustice nostre Seigneur Iesus Christ, et que nous y ayons les yeux fichez, iusqu'à ce qu'il nous ait conduits à nostre repos.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

TRENTEETDEUXIEME SERMON.*)

LUC. Ch. II.

34. *Simeon les benit et dit à Marie: Voici cestuy-ci est mis pour la ruine et pour la resurrection de plusieurs en Israel, et pour signe auquel on contredira.*

Veu qu'il est dit par l'Apostre que celuy qui a la charge et office de benir est en dignité plus haute que celuy pour lequel il prie, on pourroit trouver estrange que Simeon, qui a esté un homme quasi incognu, benisse nostre Seigneur Iesus Christ, qui est le souverain Sacrificateur, auquel seul il apartient de nous benir et nous sanctifier au nom et en la vertu de Dieu son Pere et de son sainct Esprit. Toutesfois quand S. Luc recite qu'il les a beniz, cela ne s'entend pas seulement de Ioseph et de Marie, mais le Fils de Dieu y est compris quant et quant. La solution est facile moyennant que nous ayons ce principe, c'est quand l'Apostre traitte là, au passage que nous avons allegué, de l'office de benir, il parle des Sacrificateurs qui proprement ont autorité et ausquels Dieu a commis ceste charge: car ils sont heraux envoyez de par luy, afin de testifier de sa grace, de sa bonté et de tous ses biens. Voila pourquoy la Loy a donné cest office aux Sacrificateurs, c'est de benir le peuple comme il en est souvent parlé. Mais Simeon a prié comme la condition de tous fideles le porte encores. Neantmoins cela ne suffiroit point pour appaiser ceux qui se forgent beaucoup de scrupules: car ils pourroyent repliquer que Iesus Christ n'a nul besoin qu'on prie pour luy, car il est avocat pour tous, et mesmes nous ne pouvons estre exaucez de Dieu son Pere sinon que nous prions comme par sa bouche, et que nous ayons nostre adresse par ce moyen à luy. Mais il n'est pas question ici que nous prions pour le Fils de Dieu à cause qu'il en ait necessité, ou bien que nos prieres soyent valables, ou qu'elles soyent dignes pour obtenir de Dieu ce que nous requerons: mais en ce faisant nous proposons le desir et le zele qui est en nous, que son royaume soit avancé, et que les biens, qui luy ont esté commis pour nous en faire participans, ne demourent point inutiles. Nous venons de prier à ceste heure que le royaume de Dieu avienne. Est-ce à dire que nous le puissions avancer de nostre costé, et que Dieu n'ait pas en sa main tout ce qu'il faudra pour amener son royaume en sa perfection quand il en sera temps? faut-il qu'on le solicite à ce faire, comme s'il y estoit trop froid et tardif? Il n'y a rien de cela: mais c'est bien raison, veu que toute nostre felicité consiste en ce que Dieu nous gouverne, et que nous soyons son peuple, que nous tendions là, et que toutes nos affections y aspirent: et encore que nous ne devions pas avoir esgard à nous, toutesfois que nous demandions que Dieu soit magnifié comme Roy, et qu'il ait son empire souverain, que tous luy soyent suiects. Et cela est pour monstrer que nous preferons son honneur à nostre salut propre. Quoy qu'il en soit, voila une priere saincte, car elle nous a esté enseignée par la sagesse de Dieu. Autant en est-il de ce que nous lisons tant au Pseaume 118 qu'en d'autres passages, là où il y a de tels exemples, et où il est dit, Seigneur sauve, Seigneur fay prosperer, benit soit celuy qui vient au nom du Seigneur. Voila priere que le S. Esprit a mis dans la bouche de tous enfans de Dieu, c'est qu'ils prient pour la prosperité du regne de nostre Seigneur Iesus Christ. Voila donc comme Simeon y a procedé, et comme il a esté conduit et guidé au temple par le S. Esprit. Aussi il n'a point formé ceste oraison que recite S. Luc à la volée, et de quelque temerité, mais comme toute l'Eglise en avoit le commandement, aussi que la prattique en a esté sous la Loy: Seigneur sauve le Roy. Cela n'est point dit simplement de David, mais au regard de nostre Seigneur Iesus Christ. Car le Pseaume que nous avons chanté ici, n'est pas pour un Roy terrien, mais c'est pour le royaume spirituel de nostre Seigneur Iesus Christ, duquel la figure estoit aucunement aparente sous la Loy, et maintenant nous en avons la verité et substance.

Voila donc en somme ce que nous avons à retenir, c'est que ce n'a point esté chose estrange que Simeon ait benit le filz de Dieu, en desirant qu'il fust receu de tout le monde en droicte obeissance de foy, et que sa vertu se desployast pour le salut de tout le monde. Et auiourd'huy nous devons ensuivre Simeon en cest endroit, comme desia nous avons monstré que, sous ceste requeste que nous faisons que le royaume de Dieu avienne, cela aussi y est contenu. En somme, si nous avons quelque soin et affection que nostre salut soit avancé, il nous faut commencer par ce bout, que le royaume de nostre Seigneur Iesus Christ soit exalté: car voila en quoy consiste tout nostre bien. Quand nous sommes separez de Iesus Christ, que sa vertu est retirée de nous, Helas! que nous reste il plus? Mais quand il est adoré, que tout genouil est ployé

*) Sermon de la prophetie de Simeon auquel il est traitté comment Iesus Christ est ruine et resurrection à plusieurs.

devant luy, que nous luy sommes un peuple volontaire, nous presentans à le servir et à cheminer selon qu'il l'ordonne par son Evangile, que son Esprit domine sur toutes nos pensées et affections: voila comme nous sommes reputez devant Dieu et ses Anges pour un peuple bien heureux. Or voici un point qui est bien digne d'estre noté: car chacun pensera bien de soy, quand il est question de prier Dieu, mais nous oublions cependant le principal, c'est comme si nous bastissions en l'air. Et quelle fermeté y pourra il avoir quand nous iecterons les pierres sans aucun fondement? Ainsi en est-il que nostre salut ne peut avoir aucune certitude, s'il n'est fondé en nostre Seigneur Iesus Christ. Ainsi donc quand nous voulons tenir bon ordre en nos oraisons, il faut que le royaume de Iesus Christ aille devant, et que nous prions et desirions sur tout qu'il soit cognu tel qu'il est, afin que chacun luy face hommage, qu'on se renge à luy, qu'on attende de sa pure grace tous biens, et cependant qu'on le serve en obeissance de foy. Quand donc nous avons commencé par ce bout là, alors nous pourrons bien aiouster les requestes que nous avons à faire pour nostre salut, et mesmes pour ceste vie caduque et pour tout ce que nous appelons. Car nostre Seigneur veut que nous cerchions en luy tout ce qui nous deffaut, voire non seulement pour l'ame mais aussi pour le corps. Voila donc comme le regne de nostre Seigneur Iesus Christ attire apres soy tout ce qui nous est desirable, et sans iceluy, comme i'ay desia monstré, nous n'avons que confusion, combien que nous ayons grand zele et ardeur vehemente à prier Dieu pour tout ce que nous cognoissons nous estre necessaire: toutesfois nous reculerons au lieu d'avancer, sinon que le regne de nostre Seigneur Iesus Christ marche devant.

Or maintenant il est dit que *Simeon a declairé à la Vierge Marie que le Fils* qu'elle avoit enfanté et qu'elle avoit offert au temple *seroit mis en ruine et resurrection de plusieurs, et mesmes que le coeur d'elle seroit percé d'un glaive*, et qu'il falloit que par ce moyen-là les pensées de plusieurs coeurs fussent descouvertes. Or combien que Simeon ait parlé à la Vierge, si nous faut il recevoir ceste doctrine d'autant qu'elle nous est commune à tous. Ici donc nous sommes avertiz que nostre Seigneur Iesus Christ, combien qu'il soit apparu au monde pour sauveur, toutesfois le salut qu'il presente et qu'il seroit prest de donner, n'est pas pour tous: car les incredules le refusent et le reiectent. Et voila pourquoy aussi ceste raison est aioutée, c'est assavoir, qu'*il sera comme un blanc auquel on contredira.* Tout ainsi que les archiers et les hacquebutiers tirent à leur blanc, ainsi ceste similitude est mise pour signifier qu'il y aura beaucoup d'ennemis qui se dresseront contre le Fils de Dieu, et cela leur tournera tousiours en ruine. Voila donc en somme ce que nous avons ici à noter. Or regardons maintenant pourquoy cest avertissement a esté donné à la vierge Marie, et encores auiourd'huy nous est donné et à toute l'Eglise. La vierge Marie se pouvoit esiouir tellement qu'elle eust esté ravie en ce qu'elle avoit porté le Fils de Dieu et le salut du monde, et c'eust esté pour la troubler tant plus quand les grandes tentations sont survenues, qu'elle a eu a soustenir de si rudes combats et si terribles, qu'elle a veu que le Fils de Dieu estoit mesprisé et reietté, les uns se mocquoyent de luy, les autres l'avoyent en execration, on pensoit qu'il fust venu pour abolir la Loy de Dieu et son service, finalement elle l'a veu crucifié, comme s'il eust esté maudit de Dieu et des hommes, elle a ouy tant d'iniures et de blasphemes qui se desgorgeoyent contre luy: il est certain que sa foy fust deffaillie mille fois sinon qu'elle eust esté soustenue par cest avertissement. Car si elle eust imaginé que nostre Seigneur Iesus Christ devoit regner sans contredit, et qu'elle eust experimenté tout le contraire, elle fust comme esvanouye et n'y eust plus eu aucune attente en elle. Ainsi il a falu que devant le temps elle cognust à quelle condition Dieu le Pere avoit envoyé son Fils unique, c'est assavoir pour porter salut au monde, mais non pas pour le communiquer à tous, d'autant que tous n'en sont point capables. Et ainsi il nous faut aussi bien munir de ceste doctrine et en faire bouclier contre tous alarmes qui nous sont iournellement dressez par l'astuce de Sathan. Nous voyons comme Iesus Christ est reietté, non pas en sa personne mais en son Evangile: nous voyons le monde auiourd'huy plein de mocqueurs et de gens profanes qui voudroyent aneantir toute religion si leur estoit possible: nous voyons les autres qui sont comme chiens mastins qui abbayent contre la doctrine de salut: nous voyons ceux qui ont la puissance estre comme chiens enragez et loups ravissans. Brief, il n'y a qu'un petit nombre de gens qui recognoissent le Filz de Dieu pour leur Roy, et mesmes de ceux qui protesteront de vouloir tenir la doctrine de l'Evangile, combien y en a il d'hypocrites, gens doubles, pleins de trahison, lesquels de bouche pourront bien assez protester qu'ils sont Chrestiens, mais cependant il n'y a point de pires ennemis ny de plus mortels: on veoid cela. Et nostre foy ne seroit-elle pas confuse, si nous n'avions cest avertissement et instruction qui nous est ici donnée? Notons bien donc que Simeon n'a point seulement parlé pour un coup, mais qu'il a esté l'organe de l'Esprit de Dieu, afin que nous soyons fortifiez contre toutes tentations qui pourroyent autrement esbranler nostre foy.

Or pource que chacun mot poise beaucoup, il nous faudra deduire le tout par ordre. En premier lieu notons bien que Iesus Christ est nommé *ruine et resurrection de plusieurs*, conioinctement: car si l'un estoit separé d'avec l'autre, nous serions incontinent surpris quand il aviendroit quelque tentation. Pourquoy? S'il estoit dit simplement de luy qu'il sera mis pour la ruine de plusieurs, nous en aurions horreur, et chacun cuideroit estre ruiné par Iesus Christ, et de fait d'autant qu'il viendra en la maiesté de Dieu son Pere, et en sa gloire infinie pour iuger le monde. Ainsi si nous ne prenions autre chose de luy que ce que le premier mot signifie, il est certain que nous chercherions des cachettes pour nous elongner de luy, et sa presence nous seroit comme espouvantable. Aussi à l'opposite, quand il seroit appelé la Resurrection de plusieurs seulement, et que nous voyons tant d'incredules qui luy font la guerre, et qui trebuschent quand ils se sont hurtez contre luy, nous trouverions cela estrange, et entrerions en scrupule et en doute, assavoir s'il nous a rachetez par sa mort et passion, veu qu'au lieu de cela on veoid que plusieurs sont ruinez. Mais quand ces deux mots sont ainsi liez, voila une instruction parfaicte: comme quand S. Paul parle de l'Evangile, il met aussi tous les deux, et dit qu'il est odeur de mort à mort à ceux qui perissent, et odeur de vie à vie à ceux qui sont ordonnez à salut. Voila donc la predication de l'Evangile qui est bien pour nous attirer au Royaume de Dieu, pour nous ouvrir les cieux, pour estre nostre heritage eternel. Mais cependant il y en a beaucoup qui concoyvent un odeur mortel pour en estre du tout suffoquez et estouffez, et comment les incredules se despitans contre Dieu ont cest esprit d'amertume et de rebellion duquel ils sont pleins et par lequel ils se precipitent, et la doctrine de Dieu leur est comme une poison mortelle. Nous voyons donc les deux ensemble, et sur cela nous concluons, comme dit S. Paul, que tousiours c'est un odeur bon et souef à Dieu que la predication de l'Evangile, combien que les incredules en facent si mal leur profit. Aussi en l'autre passage il est dit que c'est un glaive duquel nous sommes armez quand nous annonçons la puissance de nostre Seigneur Iesus Christ, et que c'est pour abatre et abysmer toute hautesse qui se levera à l'encontre, voire (dit-il) quand l'obeissance des fideles sera accomplie. Il monstre là que nostre Seigneur Iesus Christ ne nous doit point degouster, combien que plusieurs soyent occis par la doctrine que nous portons en son nom, d'autant que les fideles sont attirez à salut quand ils se rengent par foy souz la suiection de son empire. Mais il faut encores passer plus outre pour comprendre ceci, c'est assavoir que si nous parlons de nostre Seigneur Iesus Christ et de la doctrine de l'Evangile, nous ne dirons pas qu'il y ait là ne ruine ny mort: ce n'est que tout bien, toute grace de Dieu et tout salut: et de fait, quand nostre Seigneur Iesus Christ parle de ce qui luy est propre, il dit: Ie suis la clarté du monde, ie suis la resurrection et la vie, ie suis le pain celeste: quiconques mangera de ma chair et beuvra de mon sang, il ne perira iamais. Voila donc comme en nostre Seigneur Iesus Christ on ne trouvera rien qui n'apartienne au salut eternel de nos ames et à nostre felicité, voire temporelle mesme. Et comment donc est-il appelé Pierre de scandale et de ruine? Cela vient par accident, c'est à dire par le vice des hommes, lesquels par leur ingratitude meritent que nostre Seigneur Iesus Christ leur tourne en condamnation, et qu'ils soyent maudits à sa venue, d'autant qu'ils provoquent l'ire de Dieu et despitent sa bonté de laquelle il usoit envers eux. Ceci se comprendra bien par similitude: le soleil nous esclaire quand nous avons les yeux disposez à recevoir ses rayons qui nous en viennent. Voila un bien singulier, quand nous pouvons aller et venir et que nous avons nostre conduite d'en haut. Mais si les uns se veullent attacher au soleil, de quoy leur profitera sa clarté quand ils combattent à l'encontre? Nostre veue est trop debile, et nous voyons bien que nous avons les yeux esblouis quand nous voulons regarder le soleil tout droit, et qu'il ne nous suffit point de iouir de cest usage moyen qui nous en est donné. Mesmes quand un homme aura mal aux yeux et qu'il voudra encores aigrir d'avantage le vice qui est en luy, il est certain que le soleil luy nuira beaucoup plus, que s'il estoit en tenebres. Ainsi en est-il des incredules: car quand ils oyent que le Filz de Dieu est venu pour les recueillir à soy, qu'il leur tend les bras, ils viennent hurter à l'encontre de luy. Il faut bien donc que le salut qu'il leur apporte leur tourne en double condamnation, veu qu'ils sont si malins et si pervers et ingrats de despiter Dieu et reietter et fouler au pied par opprobre le bien qu'il leur offroit d'une liberalité incomprehensible. Et sans aller plus loing, la similitude qui est mise par le Prophete Isaie, comme aussi S. Pierre l'expose plus à plein, nous doit bien contenter. Voila nostre Seigneur Iesus Christ qui est appelé Pierre. Et comment? Ie bastiray, dit le Seigneur, un temple ancien et y mettray une pierre exquise, une pierre puissante, une pierre precieuse, et quiconques y esperera ne sera point confus, il ne sera mesmes iamais esbranlé. Voila qui nous monstre l'office de nostre Seigneur Iesus Christ, c'est assavoir que pour la maison de Dieu son Pere il est le fondement de son temple. Et quel est son temple? Nous en sommes les pierres, comme il est dit par

l'Apostre au 2. chap. de sa premiere Canonique, qu'estans bastis en nostre Seigneur Iesus Christ, nous sommes recueillis tellement que Dieu habite au milieu de nous, et qu'il y a son domicile, et qu'il y est adore. Voila un privilege infini que nous obtenons par le moyen de nostre Seigneur Iesus Christ, voire quand nous venons nous appuyer par foy sur luy, et que nous cognoissons quelle est sa vertu: comme S. Paul dit aussi que nul ne peut mettre autre fondement que celuy qu'il nous a donné. Et comment sommes nous fondez en luy? quand nous le tenons pour nostre sagesse, pour iustice, pour vertu, et pour sanctification de Dieu, comme il l'avoit dit auparavant. En somme, si nous parlons de nostre Seigneur Iesus Christ, quant à sa nature, et quant à l'office qui luy est propre, il est, comme i'ay dit, le fondement pour soustenir le salut de tous fideles qui se rengent à luy. Or cependant il y en a beaucoup qui, au lieu de s'apuyer sur le Filz de Dieu, viennent hurter à l'encontre pour essayer lequel sera le plus dur et le plus robuste. Or il est certain qu'ils seront tous cassez et brisez, comme nous le voyons, et que l'autre passage aussi bien nous le monstre, quand il est dit que Iesus Christ comme une pierre puissante tombera sur eux, tellement qu'il faudra qu'ils soyent abysmez de sa vertu, laquelle estoit pour les soustenir.

Maintenant donc nous voyons, quand nostre Seigneur Iesus Christ est appelé Ruine, que ce n'est pas qu'il ait cela de soy, ne qu'il l'ait attiré d'enhaut, mais c'est que les incredules, par leur propre vice, par leur rebellion et ingratitude, changent le bien en mal et tournent la clarté en tenebres, comme i'ay allegué que font ceux qui abusent de la clarté du soleil. Nous voyons donc desia en partie comme le Filz de Dieu n'est point coulpable de la ruine de ceux qui perissent, et sont abysmez par luy: car cela, comme i'ay dit, ne procede sinon de leur faute et de leur coulpe. Toutesfois si fautil noter ce mot *qu'il a esté mis.* Et qui est-ce qui l'a mis? C'est Dieu. Et ainsi voila pourquoy notamment il est dit en l'autre passage d'Isaie (car celuy que nous avons allegué est au 28. et cestuy-ci est au 8.) que le Seigneur des armées sera une pierre de scandale, c'est à dire une pierre d'offense, et une pierre d'achoppement à toutes les deux maisons d'Israel, c'est à dire tant au royaume de Iuda qu'aux dix lignées. Or cela n'a point esté predit que Dieu ne l'ait ainsi ordonné par sa iuste vengence. Voila donc le conseil immuable de Dieu qui nous est declairé, qu'il faut que Iesus Christ tourne en ruine et en confusion à beaucoup de gens. Si ne faut-il pas toutesfois que nous entrions en procez contre Dieu, pour luy imputer le mal, mais que nous dressions les yeux à ce qui nous est tout prochain, et tout patent, c'est assavoir que ceux qui sont menez d'affection mauvaise, et d'un courage rebelle et maling, que ceux-là se viennent heurter contre nostre Seigneur Iesus Christ, et par ce moyen se cassent et se rompent le col: ou bien qu'il faut que ceste pierre, laquelle ils sont venuz pousser, et contre laquelle ils ont hurté et chopé, se leve et qu'elle se retourne sur eux pour les abysmer. Il faut donc concevoir tous les deux ensemble, et les conioindre tellement que d'un costé nous magnifions la grace de Dieu, tant plus quand nous voyons qu'il nous prend par la main, et nous applique pour estre des pierres de son temple spirituel, et qu'il veut que nous soyons fondez sur la vertu qu'il a donnée à son Fils.

Voila comme la bonté de Dieu que nous experimentons a tant plus grand lustre quand tous n'en sont pas faits participans. Or dont procede cela que i'auray Iesus Christ pour le fondement de mon salut, et que l'autre l'aura en ruine et confusion? Helas! ce n'est pas que ie sois plus habile que ceux qui font la guerre à Iesus Christ, et qui contredisent à son Evangile: car il y a une malice aussi grande en moy, et i'eusse esté du tout exterminé de Dieu sinon qu'il n'eust converti par sa pure bonté. Cognoissons donc, quand nous sommes fondez en Iesus Christ, qu'il a bien fallu que Dieu le Pere nous ait prins par la main, et qu'il nous ait bien duits et formez, afin que nous fussions appliquez à cest usage d'honneur, c'est assavoir que nous soyons pour edifier son temple, afin qu'il soit adoré au milieu de nous. Or quand nous mettons ainsi notre fiance en luy, il est dit qu'il est aussi bien nostre Sanctuaire, ou bien nostre forteresse invincible, en ce passage que i'ay allegué du 8. d'Isaie. Voila donc comme nous devons tant mieux apercevoir, et plus clairement la bonté singuliere de Dieu envers nous, quand elle n'est point generale. Cependant toutesfois c'est la faute des hommes: car, comme i'ay dit, il faut qu'ils demeurent condamnez, et qu'ils soyent convaincuz que c'est de leur propre ingratitude que nostre Seigneur Iesus Christ leur est converti en ruine.

Or il nous faut encores passer outre: car il n'est point parlé de plusieurs indifferemment, mais de plusieurs en Israel, c'est à dire en ce peuple que Dieu avoit adopté, et qu'il s'estoit dedié comme son heritage: là mesmes il a falu que le Fils de Dieu ait esté en confusion et ruine à ceux qui devoyent esperer leur salut de luy. Et comment? Pource qu'ils ne l'ont pas receu, comme il en est parlé au premier chapitre de S. Iean, que les siens propres l'ont desavoué. Et sur cela nous avons aussi à noter ce qui est dit au Pseaume 118, que les edifians et ceux qui devoyent estre comme les

maistres maçons pour edifier le temple de Dieu, ont reprouvé ceste pierre, qui estoit neantmoins comme pour le fondement de toute l'Eglise. Or là par similitude David dit que Iesus Christ sera reietté, non seulement par le vulgaire et les idiotz, et ceux qui sont comme gens sauvages et à demi bestes, mais par ceux qui ont l'autorité en l'Eglise, et qui en devoyent estre les piliers, c'est à dire les Sacrificateurs, qui avoyent le regime spirituel, que ceux là mesmes ont esté les plus grands ennemis de nostre Seigneur Iesus Christ.

Or maintenant il n'y a pas un peuple certain que Dieu ait eleu: car la paroit est rompue, dit S. Paul, tellement que Iesus Christ est nostre paix pour nous unir tous à Dieu son Pere, tant ceux qui en estoyent eslongnez au paravant (c'est à dire entre nous Payens) que les Iuifs, qui en estoyent plus prochains à cause de la promesse qui leur en estoit donnée alors: tant y a que l'Israel de Dieu devoit estre espandu par tout le monde. Mais ceste doctrine ne laisse pas d'avoir son lieu et son cours. Car ceux qui se renomment Chrestiens et qui se vantent d'estre bons supostz de l'Eglise catholique, et à pleine bouche pretendent le nom de Dieu, ceux là ne se dressent-ils pas aussi bien contre nostre Seigneur Iesus Christ? Mesmes ceux qui ont la charge de bastir, comment est-ce qu'ils avancent l'edifice? Ceux qui se glorifient d'estre prelats de la Chrestienté, ne sont-ce pas ceux qui se viennent hurter, comme bestes enragées, contre le Fils de Dieu, et le voudroyent aneantir du tout, s'ils pouvoyent? Or maintenant nous voyons l'usage de ceste doctrine, nous commençons (dy-ie) d'entrer en congnoissance, puis que nostre Seigneur Iesus Christ nous a appelez d'entre plusieurs. Que si nous n'avions tesmoignage que ce qui est ici prononcé est procedé du S. Esprit, quand nous verrions ceux qui ont eu par ci devant ce titre de prelats, et qui encores auiourd'huy demeurent par violence et tyrannie en ceste possession là, que nous les verrions batailler contre l'Evangile comme ils font: que nous verrions les Rois et les princes estre leurs bourreaux, et employer tout ce qu'ils ont de puissance pour augmenter le regne de ces diables encharnez: quand donc telles tentations se presenteroyent devant nous, que nous verrions la povre Eglise persecutée, que nous verrions que ceux qui veullent suyvre la pure verité de Dieu, et se retirer des corruptions et idolatries de la Papauté, que nous les verrions estimer pires que larrons et brigands, estre traisnez au feu avec telle ignominie, qu'il semble qu'ils soyent toute l'ordure et puantise du monde: helas! que pourrions nous faire? ne serions-nous pas plus que confuz? Mais quand Iesus Christ a esté establi au temple desia petit enfant, et que le S. Esprit par la bouche de Simeon a prononcé ceste sentence de luy: voila comme nous pouvons auiourd'huy despiter toutes les contradictions qui luy seront faittes. Et quand petis et grands se leveroyent contre luy, et machineroyent à ruiner le Royaume qui luy a esté donné de Dieu son Pere, si est-ce que nostre foy demourera tousiours en son estat. Et pourquoy? Nous ne pouvons point changer ce que Dieu a ordonné et decreté: il faut que nous en voyons l'accomplissement.

Or il a dit qu'il a mis et ordonné son Filz pour Ruine: il faut donc que nous ne trouvions point cela estrange. Voila (di-ie) comme nous avons à pratiquer l'admonition qui est ici contenue. Et de fait il est certain que nous ne pouvons croire en Iesus Christ, ny estre apuyez sur sa vertu, et sur la grace qu'il nous a apportée, qu'en surmontant toute l'incredulité du monde. Et en cela i'entendz que la plus part se destourneront de luy et tascheront à se desbaucher: car c'est un don singulier qui n'est pas donné à tous de croire en Iesus Christ. Qu'on examine tous hommes, cependant qu'ils demoureront en leur naturel, on ne trouvera là sinon toute malice, toute hypocrisie et fausseté, ils sont enclins à vanite et mensonge, ils sont, brief, tant envenimez contre Dieu, que tout ce qui procede de luy ne les fait qu'aigrir d'avantage, et tascheront de le repousser, d'autant qu'il n'y a en eux que corruption. Or si Dieu en retire quelques uns ce n'est pas la plus grande multitude: car il veut que sa bonté soit tant mieux prisée, quand il en laisse aller beaucoup en perdition, et cependant qu'il reserve quelque semence, afin qu'on congnoisse qu'il n'y a salut que de luy seul. Maintenant nous voyons que nous ne pouvons pas estre fondez sur nostre Seigneur Iesus Christ, nous ne pouvons pas estre recongnus enfans de Dieu par son moyen, nous ne pouvons pas estre unis ensemble par foy en son Eglise, si ce n'est que nostre foy soit victorieuse par dessus tout le monde, comme sainct Iean en parle aussi en sa Canonique. Et comment? Que nous despitions tous ceux qui taschent de nous faire destourner du bon chemin, ou qui viennent batailler à l'encontre de nous, et que si les uns par erreurs, heresies et faussetez taschent de pervertir la pureté de l'Evangile, que neantmoins nous persistions en telle constance que nous ne doutions point de ce que nous aurons aprins en l'escole de nostre Seigneur Iesus Christ. Si les glaives sont desgainez, les feuz allumez pour faire persecution, que toutesfois nulle cruauté n'empesche que nous ne demourions tousiours fermes, et que nous ne tenions bon pour batailler souz l'enseigne de nostre Seigneur Iesus Christ, voire iusqu'à y exposer nostre vie quand besoin sera. Il est impossible que nous soyons fideles

sinon à telle condition, comme aussi S. Paul nous ramene là quand il exhorte les Thessaloniciens de ne point deffallir, encores qu'ils soyent molestez, et que les meschans et adversaires de Dieu les tourmentent. Vous estes (dit-il) ordonnez à cela, mes amis, c'est à dire quand Dieu vous a adoptez pour ses enfans, qu'il vous a mis en son Eglise, quant et quant il a volu que vous fussiez suietz à estre tourmentez iniustement et estre affligez. Il faut donc que vous portiez cela en patience. Et ainsi d'autant que nous ne pouvons pas croire en Iesus Christ sans soustenir de tels combats, tant mieux voyons nous combien ceste admonition nous estoit necessaire, sans laquelle nous pourrions defaillir cent fois le iour, veu les confusions telles qu'elles sont auiourd'huy par tout le monde.

Ainsi donc revenons à ce qui nous est monstré par Isaie, c'est assavoir que si Iesus Christ est pierre d'offense et de chopement, que toutesfois cela n'empesche pas que nous ne le tenions pour une pierre exquise et precieuse, et que nous ne venions nous renger à luy pour y apuyer toute la fiance de nostre salut. Voyons nous d'un costé les gens profanes qui n'ont nulle religion ny pieté en eux, qui se mocquent de la doctrine de l'Evangile et de nostre simplicité, d'autant que nous mettons là toute nostre beatitude, et bien il nous faut tenir bon. Voila ceux qui attirent leur ruine: mais gardons nous de leur ressembler ny nous mesler parmi eux, sachans quelle sera leur yssue. Apres nous verrons les sages du monde qui voudront bastir à leur apetit les formes de religions toutes nouvelles, et qui diront, il est vray qu'il y a des choses beaucoup à reformer, mais cependant si ne faut-il pas y aller ric à ric, mais il faut tenir quelque bon moyen. Brief, ils voudront estre plus sages que Dieu, et abuseront le povre monde en pervertissant la pureté de l'Evangile par leur meslinge. Quand (di-ie) nous verrons cela, que nous congnoissions, et bien il faut que Iesus Christ soit en ruine à plusieurs. Voire mais ceux-cy ont le renom d'estre Chrestiens? Ouy, mais quand ils seroyent Anges de paradis, s'ils sont contraires à Iesus Christ, malheur sur eux et sur tous ceux qui se ioignent à leur consideration. Ainsi donc que nous ayons ceci bien imprimé en nostre memoire, afin de marcher tousiours par le chemin que Dieu nous monstre. Et au reste, combien que les meschans provoquent ainsi l'ire de Dieu à l'encontre d'eux, d'autant qu'ils resistent à nostre Seigneur Iesus Christ, et se rebecquent contre son Evangile, que toutesfois nous ne laissons pas de gouster la bonté de Dieu, laquelle se demonstre en luy, et que nous ne soyons point effrayez quand nous verrons la perdition de ceux qui perissent ainsi à leur escient et par leur ingratitude. Car, comme i'ay dit, nostre Seigneur Iesus Christ ne change point de nature, il demeure tousiours le fondement de son Eglise, il demeure la vie et la resurrection du monde, il demeure la verité et la vraye voye, il demeure la iustice de Dieu, sa vertu et tout ce qui apartient à nostre felicité souveraine. Nous trouverons et boire et manger en luy, nous y trouverons ioye, nous y trouverons, brief, tout ce qui est desirable. Et ainsi que nous ne soyons point desgoutez de luy par ceste occasion, quand nous verrons que plusieurs en sont ruinez, sachans tousiours que la cause procede de leur malice. Quand nous voudrons iecter des pierres sur nostre teste contre le ciel, il faudra qu'elles retumbent sur nous pour nous acabler. Quand nous aurons tiré de l'arc en haut, la fleche ni viendra pas iusqu'à Dieu, mais il faudra qu'elle retumbe sur nous et que nous en soyons percez et navrez. Ainsi en est-il de tous les meschans qui s'eslevent ainsi contre Dieu: ils iettent des pierres, et sur qui est-ce qu'elles tumberont? Il est certain qu'ils ne les pourront pas faire voller par dessus les nues, elles ne pourront pas blesser la maiesté de nostre Seigneur Iesus Christ: mais il faudra qu'elles retumbent sur eux et qu'ils en soyent cassez et brisez.

Que donc nous retenions bien cela, afin de n'estre point destournez du Fils de Dieu, et que nous congnoissions que nous trouverons tousiours en luy la vie, voire tellement que la seule odeur de l'Evangile sera pour nous vivifier. Car il n'est pas dit seulement que Iesus Christ sera pour soustenir les siens, mais il sera leur resurrection. Et ce mot est bien à noter, c'est assavoir qu'il abat les uns et releve les autres apres qu'ils ont esté abatus. Car en quel abysme nous trouve Iesus Christ iusqu'à ce qu'il nous ait attirez à soy? Il est certain que nous sommes detenuz sous la tyrannie de Satan et de mort: nous voila donc plongez au profond des enfers iusques à ce que Iesus Christ nous communique le fruit et la vertu de sa resurrection. Or les meschans sont assez damnez d'eux mesmes: mais ils sont damnez au double d'autant qu'ils reiectent la resurrection qui leur estoit offerte, d'autant qu'ils se mocquent de Dieu et reiectent ce thresor inestimable qu'il leur avoit mis en main. Voila donc comme non sans cause il est dit qu'ils sont ruinez par nostre Seigneur Iesus Christ, combien que desia ils soyent ruinez auparavant: mais leur condamnation s'agrave d'autant plus. Quant aux fideles, ils sont relevez: car combien que nous fussions sous la servitude de Satan et de mort, Dieu nous tend la main en sorte que non seulement il nous met en nostre entier pour cheminer en ce monde, mais il nous eleve par dessus toutes creatures. Car combien que nous soyons fragiles en nous mesmes, si est-ce que

nostre foy est assez robuste en luy que nous pourrons nous glorifier avec S. Paul que nous pouvons tout en celuy qui nous fortifie, en sachant qu'il est le gardien de nos ames: combien qu'elles soyent exposées à beaucoup de hasardz, toutesfois nous ne pouvons perir. Et pourquoy? Il desployera tousiours sa vertu pour nous conserver iusques en la fin, en sorte qu'elle se monstrera telle qu'elle est declairée en l'Evangile. Le reste sera reservé pour une autre fois.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

TRENTEETTROISIEME SERMON.

Ce sermon est encore sur le mesme texte que le precedent, asçavoir sur le 34. verset du 2. chapitre de sainct Luc, et contient encore le 35.

LUC. Ch. II.

35. *Mesmes un glaive percera ta propre ame, afin que les pensees de plusieurs coeurs soyent revelees.*

Nous avons desia dit que nostre Seigneur Iesus Christ non seulement est la pierre sur laquelle nous sommes appuyez, et nostre salut est fondé, mais aussi qu'il nous retire du profond d'enfer pour nous eslever au Royaume des cieux. Car nostre pere Adam en sa cheute nous a tous tirez en perdition. Il faut donc que nous soyons relevez de là. Et ce n'est point assez que Iesus Christ pour un coup nous ait tendu la main, mais il faut qu'en la vie et en la mort nous demeurions à luy, et que sa grace aussi continue à nous guider, iusques à ce que nous soyons parvenus à nostre but. Or cependant nous avons aussi veu que la malice et ingratitude des hommes est telle, que beaucoup de ceux mesmes qui protesteront d'estre bons catholiques, se ruineront en se venant dresser contre nostre Seigneur Iesus, et pour heurter contre luy en furie. Et cela nous doit servir à double usage: c'est que nous advisions bien de nous ranger en vraye obeissance de foy, afin que nous soyons soustenus par la vertu du Fils de Dieu (comme il a este aussi ordonné du Pere celeste à cela) et quand beaucoup de taureaux et de bestes sauvages viendront heurter contre le Seigneur Iesus que nous n'en soyons point estonnez: combien qu'ils pretendent non seulement d'estre de son Eglise, mais d'estre mesmes les prelats. Car comme nous avons monstré, les edifians ont reprouvé ceste pierre: et faut que cela encores se voye et se prattique auiourd'huy, asçavoir que ceux qui se vantent d'estre pour bastir le temple de Dieu, que ceux là mesmes soyent ennemis mortels de Iesus Christ, qui en est le fondement unique.

Or afin que nous ne trouvions point estrange que beaucoup soyent ainsi ruinez, notamment la cause est yci entrelacee, c'est asçavoir *que Iesus Christ est un blanc auquel on contredira*, ou un blanc contradictoire, de mot à mot. Et c'est autant comme si Dieu par la bouche de Simeon nous disoit qu'il n'a pas envoyé son Fils sinon pour nostre salut: mais que la malice et rebellion des incredules sera cause qu'il leur sera converti en ruine: tout ainsi que la viande se tourneroit en poison, voire non point de sa nature: car cela ne luy peut estre imputé: mais la coulpe reside en nous. Et de faict, quelle occasion y a-il que les hommes se dressent contre nostre Seigneur Iesus Christ, et qu'ils guerroyent contre sa doctrine? Car il leur apporte la paix en laquelle gist tout leur bien et toute leur felicite. Il leur tend la main pour les retirer de la malediction en laquelle ils sont plongez: il leur annonce la remission de leurs pechez par laquelle ils sont approuvez de Dieu comme ses enfans: bref, il n'y a rien que nous puissions souhaiter que nous ne trouvions en luy. Il semble donc que ce soit une chose monstrueuse, et l'est à la verite, quand nous ne pouvons souffrir qu'il nous retire de tant de miseres, et qu'il nous reçoyve pour nous faire participans de tous ses biens. Car il est bien certain que si nous n'estions comme transportez hors du sens, et que le diable ne nous aveuglast par trop, nous viendrions comme povres gens affamez, pour estre rassasiez des biens que nous apporte le Fils de Dieu, et qu'aux dons spirituels qu'il nous offre, tous nos desirs et toutes nos affections seroyent ravies, sinon que nous fussions plus que desbordez et hors de toute raison. Et en cela voyons-nous quel est nostre naturel, iusques à ce que Dieu ait besongné en nous. N'est-ce pas grand' chose, que nous venions ainsi regimber à l'encontre de Dieu, que nous crachions au visage de son Fils, voire que nous soyons comme bestes furieuses pour heurter des

cornes à l'encontre de luy? Car en quelle sorte vient-il à nous? Il nous prie: nous l'avons offensé, nous sommes ses ennemis, nous meritons qu'il foudroye du tout pour nous abysmer: et encores nous vient-il exhorter et prier que l'appoinctement se face, et se declare estre prest de son costé. Voyla comme S. Paul en parle en la 2. des Corinthiens 5. chap. Nous sommes (dit-il) au nom de Iesus Christ portans l'ambassade, et vous prians, Reconciliez vous à Dieu. Et cependant que nous despitions un tel bien, que nous soyons si pleins de venin et de rage que de le reietter, voire en faisant cest opprobre à Dieu, comme si nous voulions batailler à nostre escient contre luy? Or quoy qu'il en soit, l'experience monstre que Iesus Christ est un blanc auquel on contredit. Car combien y en a-il qui reçoyvent l'Evangile paisiblement, et d'un esprit de mansuetude? Mais il semble que tous conspirent pour l'aneantir, et pour le mettre sous le pied. Et d'où procede cela? Or combien que la chose en soy (comme i'ay desia dit) soit estrange, si est-ce qu'il y a bien quelque raison que nous pouvons noter, quand les hommes sont si pleins d'amertume et de rebellion, de reietter la doctrine de leur salut. Car nous ne pouvons pas recevoir nostre Seigneur Iesus Christ avec les biens qu'il nous offre, que nous ne soyons desnuez de tout ce que nous cuidons avoir. Il nous est donné pour sagesse, pour iustice, et pour redemption, et sanctification, dit S. Paul. Il faut donc que nous cognoissions qu'en nous il n'y a que vanite et mensonge, et que nous sommes povres aveugles. Bref, que nous soyons comme fols, ainsi qu'il en parle en l'autre lieu, devant que nous puissions iouyr de ceste sagesse que nous apporte le Fils de Dieu. Il faut que nous cognoissions que tout ce que nous cuidons avoir de iustice, n'est qu'iniquite, pollution, et ordure devant Dieu. Il faut que nous confessions que nous sommes esclaves detenus sous la tyrannie de Satan, et que le peche regne en nous tellement, qu'il n'y a sinon tout mal: que ce que nous cuidons estre vertu, n'est qu'infection et puantise. Car nous sçavons que les hommes ne se veulent pas humilier de leur bon gré. Tous veulent estre reputez sages, et iustes et pleins de vertu: et cependant Dieu descouvre nostre turpitude, et nous rend du tout confus, et monstre que tout ce que nous prisons, il le reiette, il le condamne, il le maudit, et le tient comme detestable.

Voyla (di-ie) qui nous doit bien retirer de l'orgueil et de l'ambition qui est en nous. Car c'est la premiere cause, et comme la racine de ce mal qui est par trop commun, c'est à sçavoir que l'Evangile ne peut estre accepté du monde paisiblement, et en obeissance. Car (comme i'ay dit) les hommes ne peuvent souffrir d'estre abaissez, et tant moins d'estre reduits à neant: ils ne peuvent souffrir qu'on leur reproche leurs fautes, qu'on les redargue. Et comment donc souffriront-ils d'estre mis en confusion extreme, et qu'ils soyent comme execrables à toutes creatures, qu'ils soyent declarez indignes que la terre les soustienne, qu'ils soyent mis au dessous de toutes les vermines et corruptions qui y sont? Maintenant donc nous pouvons veoir la sentence de nostre Seigneur Iesus Christ estre verifiee, c'est que celuy qui fait mal, hait la clarte. Or il est certain que depuis le plus grand iusqu'au plus petit, nous sommes confits en mal, et ne demandons autre chose que de nous cacher en nos tenebres: et quand la clarté vient, nous grinçons les dents, et en sommes faschez: bref chacun croupira en ses ordures, et s'y plaira mesmes, iusqu'à tant qu'il soit esclairé, et que Dieu le produise en lumiere. Quand donc nous voyons que nostre Seigneur Iesus Christ est ainsi assailli de tous costez en son Evangile, et que les hommes conspirent à luy faire la guerre: et non seulement d'une sorte, mais qu'il y a des bandes infinies qui se levent contre luy, regardons à la cause. C'est que les uns sont enflez d'une folle opinion de leur sagesse, et ne veulent point venir à la simplicite de l'Evangile, mais veulent heurter à l'encontre: et quand la doctrine ne leur plaist point, ils la reiettent avec une telle audace, comme s'ils estoyent par dessus pour tout reformer: les autres en leur hypocrisie voudront estre reputez iustes, et ne pourront venir à ceste raison-là, de confesser qu'il n'y a que peche en eux. Les autres voudront faire des vaillans: les autres seront esmeus de quelque cupidite et passion. En cela on voit quels sont les archers qui tirent contre le blanc. Car nostre Seigneur Iesus Christ nous est proposé de Dieu son Pere pour nostre but: c'est là où il nous faut regarder et avoir nostre adresse. Mais quoy? Nous venons l'arc bandé contre luy, ou la hacquebute, et voulons tirer. Et qu'y gaignerons-nous? Il faudra que les coups reviennent contre nous, pour nous percer le coeur, et qu'ils retombent sur nos testes, et que ce soit pour estre foudroyez, quand nous viendrons ainsi batailler contre le Fils unique de Dieu. Apprenons donc de nous ranger paisiblement: et alors nous sentirons que nostre Seigneur Iesus Christ n'est point en vain appelé au Prophete Isaie une pierre exquise, afin que nous ne soyons point confus esperans en luy. Et au reste, voyans que nous sommes pleins de venin et d'amertume, et qu'il n'y a en nous que contradiction, et si ce n'est en une sorte c'est en l'autre, que nous advisions bien de batailler, non pas contre le Fils de Dieu qui vient pour nous appointer, et reconcilier à Dieu son Pere: mais contre nos vices qui font la guerre à nostre salut, et qui nous empeschent de venir à Dieu. Et

quand chacun espluchera bien de pres toutes ses pensees, il est certain qu'il n'y a celuy qui ne trouve qu'il ha quelque repugnance à se donter, et à se ranger à l'Evangile, et mesmes à s'eslever à l'encontre. Il faut donc que nous commencions par ce bout-là. Et puis quand nous voyons tant de troubles, tant de tumultes, tant d'opinions: que nous voyons d'un costé les heresies et erreurs, de l'autre les persecutions, de l'autre les desguisemens pour falsifier la verite de Dieu, que nous cognoissions que voyla comme l'Escriture est accomplie, et que nous ne soyons point troublez ni esbahis pour cela. Et pourquoy? Il faut que ce qui a este prononcé par Simeon, qui estoit organe du S. Esprit, se verifie: c'est asçavoir que nostre Seigneur Iesus soit le signe de contradiction, et que les hommes s'adressent à luy, non pas pour cheminer là où il les appelle, mais pour repousser sa grace, et pour le renverser s'il leur estoit possible de l'aneantir du tout. Voyla donc en somme ce que nous avons à observer sur ce passage.

Or quand nous voudrions deduire ceci par le menu, encores pourrions-nous mieux veoir, et plus clairement qu'on ne doit point trouver nouveau si beaucoup repugnent, et font la guerre à l'Evangile. Car outre ce que i'ay dit, que comme de prime face Dieu monstre que tout ce que nous cuidons estre louable en nous, n'est qu'abomination devant luy, il y a aussi les choses difficiles à comprendre. Car le sens humain voudra tousiours avoir quelque chose qui luy responde, et qui s'accorde avec luy. Et voyla pourquoy S. Paul en parlant de toutes les traditions que les hommes se forgent, ne les reprouve sinon par ce mot-là. Et bien, dit-il, se sont services qui plaisent aux hommes. Or regardons maintenant quel accord il y a entre nostre esprit et la volonte de Dieu, comme entre le feu et l'eau. Car nous iugeons du mal ainsi que les Philosophes profanes ont enseigné. Or il ya une contrariete si grande que rien plus entre ce qu'ils disent en leurs sentences, et ce qui nous est monstré par la Loy, les Prophetes, et l'Evangile. Bref, il n'y a point d'article qui ne soit pour nous aigrir, et nous inciter à l'encontre de nostre Seigneur Iesus Christ: article (di-ie) de la vraye religion et pure. Et ainsi il faut que ceux qui n'ont point este abatus par l'Esprit de Dieu, et rangez à telle humilite comme elle est requise en tous Chrestiens, ayent tousiours l'arc bandé, ou la hacquebute chargee, et qu'ils viennent batailler avec furie contre nostre Seigneur Iesus Christ.

Or il est dit quant et quant *qu'un glaive percera le coeur de la Vierge Marie:* comme si le S. Esprit nous advertissoit en sa personne, que Iesus Christ nous apporte une ioye spirituelle, qui n'est pas pour nous exempter de toute tristesse et fascherie: mais il faut que selon la chair nous soyons angoissez, que nous endurions beaucoup de tourmens, et qu'il nous suffise que cependant Dieu modere et adoucisse le tout par sa grace: bref, que nous ayons une paix, et une ioye qui ne soit point de ce monde. Voyla de quel patron la vierge Marie nous doit servir. Or comme le diable s'est mocqué de tout l'Evangile, et en a fait des farces et desguisemens, il a falu peindre entre les Papistes une Nostre dame, qu'ils appellent, aux sept douleurs, et aux sept espees, et des badinages infinis dont le diable s'est ioué. Cependant il a perverti toute ceste doctrine, et l'a ensevelie tellement qu'elle n'a eu nulle utilite pour l'instruction des enfans de Dieu. Tant plus donc nous faut-il noter pourquoy ceci est dit à la vierge Marie. Il est vray qu'il luy a servi: mais ceste doctrine nous appartient, et nous est commune aussi avec elle. Il est certain qu'elle pouvoit esperer beaucoup plus qu'elle n'a cognu par experience, d'autant que l'Ange luy avoit annoncé qu'elle conceveroit le Fils de Dieu, comme aussi elle avoit eu confirmation de cela par Elizabeth. Voyla mesme un miracle qui luy est adiousté avec la doctrine: les bergers estoyent venu adorer nostre Seigneur Iesus Christ, et avoyent declaré que l'Ange leur estoit apparu du ciel, leur annonceant une grande ioye, l'air puis apres a este rempli d'une armee infinie, comme si Dieu eust là desployé toutes ses vertus: et puis les Sages sont venus d'Orient, d'autant que le ciel mesme avoit rendu tesmoignage à nostre Seigneur Iesus Christ quand ceste estoille s'estoit creee de nouveau. La vierge Marie pouvoit donc desia estre ravie comme en un paradis terrestre. Or si elle fust demeuree là sans ceste admonition qui luy a este donnee, il est certain que les changemens qui sont advenus depuis, l'eussent peu troubler. Et encores que sa foy n'eust point este vaincue du tout, si est ce qu'elle eust peu estre esbranlee en telle sorte, qu'elle ne eust sceu de quel costé se tourner, sinon que cest advertissement luy eust este donné, qu'un glaive perceroit son coeur. Or il est vray que ceci n'eust point empesché la felicite de laquelle elle a fait mention par ci devant, quand elle disoit en son Cantique, Toutes nations me diront bien-heureuse, d'autant que le tout-puissant a besongné envers moy d'une façon magnifique.

La vierge Marie donc n'a pas laissé d'avoir tousiours de quoy rendre louange à Dieu, et d'exalter et magnifier la grace qui luy estoit faite, combien qu'elle ait eu le coeur navré mortellement, et qu'elle ait enduré d'horribles angoisses. Mais (comme i'ay dit) cela n'appartient point seulement à elle. Car s'il a falu que la mere du Fils de Dieu ait eu de telles destresses coniointes avec la ioye qu'elle recevoit du salut de tout le monde, il faut

bien que nous passions encore par là, quoy que la condition nous semble trop rude et fascheuse. Ainsi en premier lieu notons que Iesus Christ n'est pas venu pour nous exempter de tous les ennuis de ce monde, de toutes solicitudes et de tous dangers: mais au contraire, il faut qu'à l'occasion de l'Evangile nous endurions beaucoup de troubles, et de fascheries, que nous soyons tourmentez du costé des hommes, que le diable machine et ceci et cela contre nous, et que nous en soyons percez iusqu'au profond du coeur. Cependant nous voyons comme les incredules se plongent et se baignent en leurs delices et voluptez. Il est vray que Dieu ne leur donne pas tousiours si grand loisir, et qu'il faut qu'ils soyent picquez, qu'ils portent un enfer en eux, mesmes qu'ils soyent leurs propres bourreaux pour se gehenner: mais d'autre costé il est certain qu'en oubliant Dieu, et en ayant leurs consciences assopies, ils ne demandent qu'à se donner du bon temps et à faire grand chere. Et de faict, on les verra s'esgayer, qu'il semblera (comme il est dit au Pseaume) qu'ils soyent privilegez et exemptez de tout mal. Que si les enfans de Dieu boyvent de l'eau d'angoisse plus que leur saoul, s'ils sont faschez et tourmentez, il semble que ceux-là soyent comme au giron de Dieu, d'autant que tout le monde leur applaudit, et qu'ils ont tout ce qu'ils peuvent souhaiter. Cependant voyla les Chrestiens qui sont foulez au pied, et sont en opprobre, ils sont pillez et saccagez. Et à quelle occasion? C'est pource qu'ils croyent à Iesus Christ. Nous voyons donc que le Fils de Dieu n'est point venu pour nous loger du premier coup en repos, et nous traitter à nos aises, et selon tous nos souhaits: mais au contraire il faut qu'à l'occasion de l'Evangile nous sentions des poinctes bien ameres. Et non seulement que nous soyons picquez comme de coups d'espingles, mais que ce soyent glaives qui nous percent iusqu'au coeur, c'est à dire, qu'il nous donnent de telles amertumes, que nous ne sçachions que devenir. Mais quand cela nous adviendra, conioingnons-nous tousiours avec la vierge Marie, et confessons qu'il nous vaut beaucoup mieux d'estre ainsi navrez pour estre mortifiez selon le monde et vivre à Dieu, que si nous avions tous les onguens du monde pour nous adoucir, si nous avions toutes les eaux de senteurs, et toutes les delices: bref, que nous n'eussions sinon tout ce qui nous plaist selon la chair. Voyla donc pour un item: c'est que chacun se prepare et se dispose de souffrir, quand il plaira à Dieu d'esprouver nostre foy, et nostre patience. Et quand il faudra venir aux combats, et ioustes à bon escient, que nous monstrions que nous avons desia este enseignez en l'eschole de Simeon, qu'il faut que nos coeurs soyent percez d'un glaive. Or cependant nous voyons que la vierge Marie n'a pas este insensible, quelque constance qui ait este en elle. Et ainsi que nous ne soyons point trop esbahis ni effarouchez, quand il plaira à Dieu de nous faire sentir nostre infirmite. Car quand il est yci parlé de *l'ame*, c'est pour monstrer que la vierge Marie a experimenté de terribles angoisses, et qui l'ont peu agiter de costé et d'autre. Ainsi faut qu'il nous en advienne. Car combien que Dieu nous ait fortifiez par son S. Esprit, nous ne sommes iamais si magnanimes, qu'il n'y ait de l'infirmite meslee avec la vertu d'enhaut, et qu'il ne nous falle ahanner pour repousler les coups, à ce que nous n'en soyons point esbranlez. Ainsi donc si les persecutions nous sont dures à porter, si les troubles que nous voyons en l'Eglise, et l'audace des meschans, et toutes choses semblables nous chagrinent, et nous tourmentent, et comme nous rongent le coeur, toutesfois que nous ne laissions pas de poursuyvre tousiours nostre course. Car Dieu ne permettra point que nous soyons abatus, combien que les heurts nous soyent bien rudes et aspres: car nous serons soustenus par luy et par la vertu de nostre Seigneur Iesus Christ, quand nous marcherons tousiours outre, et que nous irons le train qu'il nous a monstré.

Voyla donc ce que nous avons à retenir en second lieu: c'est qu'il n'est point yci parlé simplement de la personne de la vierge Marie: mais que Dieu nous a voulu donner une instruction commune. Il adiouste puis apres, *àfin que les pensees soyent descouvertes de plusieurs coeurs.* Or ce mot *Afin* n'est pas pour exprimer la cause de ce qui a este dit. Car il y avoit d'autres raisons pourquoy Dieu veut que Iesus Christ soit le signe de contradiction, et de ce que plusieurs se ruinent à sa venue par leur malice: mais ce mot se doit resoudre, comme s'il estoit dit, En sorte que plusieurs pensees seront descouvertes. Yci en premier lieu nous avons à noter, que l'office de nostre Seigneur Iesus Christ est de produire en clarte ce qui estoit caché auparavant. Et il ne faut point d'autres cachetes que nos esprits, qui sont si doubles et si tortus, et si pleins d'hypocrisie, que c'est une horreur. Quand donc chacun demeurera en son naturel, nous voyla comme povres aveugles au profond des tenebres, et en toute obscurite. Et voyla qui est cause que les uns sont prisez comme sages, les autres comme iustes, comme saincts et sainctes: il n'y a celuy qui n'ait quelque qualite pour se glorifier quand Iesus Christ, qui est le Soleil de iustice, est absent. Et pourquoy? Nous ne portons en nous que tenebres. Et par cela nous voyons ce que i'ay touché, c'est que c'est office luy appartient, et luy est propre, de descouvrir les pensees des coeurs lesquelles auparavant estoyent obscures. Et voyla aussi pourquoy il est dict, qu'il ha un van

en sa main pour separer la paille d'avec le bon grain. Car cela est propre à l'Evangile. Nous sommes pesle mesle, iusqu'à ce que Dieu descouvre quels sont les hommes. Mais quand l'Evangile est presché, il entre iusqu'aux os, voire iusqu'aux moëlles: ainsi que dict l'Apostre, qu'il n'y a ne pensees, ni affections qu'il ne sonde. Et aussi à ce propos S. Paul dit que les hommes sont redarguez, et tout ce qui leur estoit incognu leur est mis en avant: mesmes il est là peint comme en un tableau: non seulement ils voyent par escrit leurs vices et povretez pour en avoir honte, mais cela est peint au vif, comme si nous voyons des pourtraits. Nous sçavons que quand on nous veut faire les choses plus faciles, on nous mettra des figures qui seront plus comprehensibles, voire iusqu'aux petis enfans. Voyla (di-ie) comme Dieu besongne par la doctrine de l'Evangile. Mais il y a encores un examen plus vif, c'est quand il nous faut endurer persecution, ou bien qu'il faut tenir bon, et avoir une ferme constance en nostre foy lors qu'il y aura des esmotions, des troubles, des heresies. Quand ces choses-là adviennent, voyla comme les pensees des coeurs sont descouvertes. Notons bien donc que Simeon n'a point parlé yci simplement de la doctrine, mais il a aussi adiousté les tentations qui adviennent à tous fideles, les scandales que le diable dresse pour mettre tout en confusion. Voyla qui est cause que les pensees se descouvrent de plusieurs coeurs, comme nous voyons mesme que S. Paul dit, parlant des heresies. Quand il y aura des sectes (dit-il) en l'Eglise, et que les uns seront bandez contre les autres, et que la saincte union, que nous devons avoir en la verite de Dieu, sera rompue, quel bien est-ce que Dieu tire de là? C'est que ceux qu'il a conduits auparavant, et qui ont eu une vraye integrite et rondeur, soyent manifestez. Car combien que le monde soit repugnant à nostre Seigneur Iesus Christ, toutesfois encores voyons nous beaucoup d'hypocrites, qui du commencement feront semblant de se ranger à luy, et tous ceux qui sont ennemis de Dieu ne s'arment point du premier coup, et ne viennent point en guerre ouverte à l'encontre de luy. Car si ainsi estoit, il n'y auroit que des Anges en l'Eglise. Or il faut qu'il y ait beaucoup de mauvaises herbes, et d'espines parmi le bon grain. Voyla donc beaucoup d'hypocrites qui sont contempteurs de Dieu, qui n'ont nulle racine vive de sa crainte, ni de foy, qui neantmoins voudront bien estre tenus et reputez pour fideles: et n'appercevera-on pas du premier coup leur malice. Or voyla des opinions qui sont dressees, le diable mettra en avant quelque meschante heresie, et quelque blaspheme: on verra leur legerete bien tost descouverte, et suyvront l'ennemi de leur salut, quittans le Fils de Dieu. Les autres ne chercheront mesme que quelque occasion, et seront bien aises qu'il y advienne quelque trouble: s'il y a quelque meschant detracteur qui vienne pour desgouster les autres, ce sera là où ils se baigneront. Et incontinent il y aura des revoltes qui se feront de tous costez.

Voyla (di-ie) comme ce passage doit estre entendu, là où Simeon prononce qu'il faut que les pensees soyent descouvertes de plusieurs coeurs. Et de fait, Dieu l'avoit desia declairé en sa Loy au 13. chap. de Deut. Car il dit que s'il s'esleve de faux docteurs et seducteurs, qui corrompent la bonne doctrine, et taschent d'attirer les ames en tenebres et tromperies, luy procede par ce moyen à descouvrir ceux qui ne l'ont point aimé ne craint. Toutesfois et quantes donc qu'il se dressera quelque seducteur entre vous, dit-il, cognoissez que ie vous amene à l'espreuve, pour sçavoir si vous m'avez craint ou non. Car quand il y aura un arbre bien enraciné, encore qu'il soit poussé, et qu'il soustienne de grans heurts de vens, et des tourbillons, combien qu'il soit aucunement esbranlé, si est-ce qu'il demeurera tousiours. Car il ha bonne racine qui ne bouge. Et S. Paul use de ceste similitude-là avec celle du bastiment. Car quand il monstre quelle fermete et constance il y doit avoir en nostre foy, il dit, Que vous soyez fondez et enracinez en Iesus Christ. Quand une maison sera bien fondee, qu'elle sera assise sur bon pied, ho, il est certain qu'elle ne sera pas renversee du vent: mais s'il n'y a bon fondement, tant plus qu'une maison aura belle apparence, ceste masse sera cause de l'accabler en soy, et elle succombera en son propre fardeau. Ainsi en est-il d'un arbre: d'autant qu'un arbre sera plus eslevé, s'il n'ha bonne racine, le voyla tant plustost renversé. Ainsi aussi ceux qui auront grand lustre, et qui seront reputez comme supposts de l'Eglise, quand il y viendra quelque orage et quelque tourbillon, ils seront tant plustost abatus. Car ils se sont voulu faire valoir devant les hommes: et d'autant que leur grandeur a este conioínte avec ambition et fierte, il faudra qu'ils soyent ruinez. Or nostre fermete ne gist pas en telles pompes. En quoy gist elle donc? Elle gist en bas. Il est vray qu'en une sorte il faut bien qu'elle aille en haut. Car nostre anchre est fichee au ciel, dit l'Apostre, et il faut que la foy nous defende iusques là. Mais ie di que nostre fermete est en bas: c'est à dire qu'il faut que nous cognoissions que nous ne pouvons rien: et quand nous ne serons point aidez, que nous tremblions iusqu'à ce que nous ayons cognu, et que nous soyons persuadez que Dieu ne nous defaudra point. Voyla donc comme les Chrestiens n'auront pas si grand lustre souvent, comme les hypocrites. Quand ie parle des Chrestiens, i'enten les vrais enfans de Dieu. Car

ils ont leur racine qui n'apparoist point: ils ont leur fondement qui est caché sous terre. Or cependant ils tiennent bon, et demeurent constans (comme i'ay dit) et ceux qui ont voulu dresser leur cas bien haut, et avoir un eschaffaud pour estre regardez de loin, et prisez du monde, ho, ils seront bien tost abatus. Et pourquoy? Il n'y a ni fondement, ni racine. Ainsi notons bien que les pensees sont descouvertes par la doctrine de l'Evangile, d'autant que Dieu nous monstre quels nous sommes. Et fait cela en deux sortes, c'est en premier lieu, quand chacun de nous se cognoist, et est son propre iuge, et puis nous sommes esclairez de loin, que les vices qui auparavant avoyent este comme sous un voile, sont descouverts et apparens, et entrent en veuë. Et voyla aussi pourquoy il est dit que les incredules sont comme en la nuict. Mais quand Dieu nous esclaire par le moyen de Iesus Christ, il faut que nous entrions en plein iour, et que chacun se regarde, et qu'il soit aussi regardé des autres. Et de faict cela est assez cognu par la prattique. Car ceux qu'on aura estimé saincts, et comme demi Anges, quand l'Evangile se presche se monstreront les uns pleins d'orgueil, les autres de cruaute, les autres d'ambition, les autres de fraudes. Bref, nostre Seigneur Iesus Christ descouvre merveilles quand l'Evangile est presché. Alors nous commençons d'avoir les yeux ouverts pour penser à nous, et en despit que nous en ayons, il faut aussi que nostre turpitude soit manifestee, laquelle auparavant n'avoit point este cognue.

Voyla quant à ceste doctrine. Et c'est pourquoy i'ay dit ci dessus, que quand les hommes demeureront en leur naturel, ils seront tousiours envenimez contre l'Evangile. Car ils se veulent tousiours tenir en leurs tenebres, et ont tousiours leurs arrieres boutiques: et selon qu'ils se flattent, ils veulent estre aussi flattez des autres, et ne peuvent porter d'estre abaissez. Or quoy qu'il en soit, voyla les pensees qui se descoeuvrent des coeurs, quand on presche l'Evangile à bon escient: c'est à dire avec une telle vivacite, que ce qui a este allegué de l'Apostre s'accomplit, c'est asçavoir que nous soyons regenerez. Voyla quant à la doctrine. Il y a puis apres les troubles, les scandales qui adviennent en l'Eglise. Comme quand on verra de mauvais exemples, ho, incontinent chacun si addonne: et sera-on bien aise mesme d'avoir quelque ouverture à amoindrir sa faute si on ne la peut du tout excuser. Nous voudrions que tout le monde fust embrouillé, et qu'on ne veist quasi goutte par tout. Et pourquoy? Afin que nous ne fussions apperceus en nos povretez, non plus que les autres. Voyla que nous souhaitons, et voyla aussi pourquoy nous recevons les scandales qui s'esmeuvent, avec telle convoitise qu'il semble que ce soit une chose bien desirable quand chacun pourra dire, si quelqu'un est tombé, Ho, voyla que c'est, on voit bien comment il s'est porté: et aggravera-on encores la faute de plus en plus. Voyla, di-ie, pourquoy chacun cherche d'avoir quelque voile pour se tenir caché, et pour faire comme bouclier à l'encontre de Dieu. Si en quelque pays il y a un Evangile qui se presche à demi, et qu'il y ait encores beaucoup de corruptions et de meslinges de la Papauté, il y en aura beaucoup qui à l'exemple d'autres voudront nager entre deux eaux. Et que ne fait on ainsi? Et y faut-il aller ainsi ric à ric? faut-il que les choses soyent prinses tant à la rigueur? Voyla comme les pensees sont aussi bien descouvertes en cest endroit. Apres, si nous voyons quelque revolte d'un pays, qu'il y ait des infirmitez grandes, chacun sera semblant d'en gemir: mais puis apres il n'y aura que risee. Et pourquoy? Car on dira, Ho, nous ne sommes pas au moins pires que les autres. Bref, il semble que nous complotions à nostre escient avec Satan, pour nous destourner de nostre Seigneur Iesus Christ. Mais sur tout, quand il y advient des persecutions si horribles qu'il semble que l'Eglise doyve estre abysmee, les pensees alors se descouvrent: chacun retire son espingle du ieu, comme on dit: et ceux qui avoyent fait des vaillans auparavant, s'enfuyent et monstrent leur couardise et trahison. Bref, selon les occasions qui se presentent, les hommes se descouvrent quant et quant, et ainsi s'accomplit ce qui nous est monstré en ce passage. Or puis qu'ainsi est, nous avons à nous remettre en la conduite de nostre Dieu, afin qu'il nous apprenne de iour en iour à nous sonder iusques au bout sans aucune flaterie: et apres avoir cognu nos infirmitez, et nos vices, que nous soyons armez pour batailler vaillamment à l'encontre, et que nous soyons aussi munis pour repousser tous les assaux et combats qui nous sont dressez de Satan, et tous les scandales qui nous pourroyent empescher d'aller tousiours par le chemin que nostre Seigneur Iesus Christ nous monstre. Voyla di-ie comme il nous faut faire nostre profit de ceste doctrine.

Ce qui s'ensuit est une exhortation sur la protestation solennelle de la repentance que devoyent faire deux hommes pour avoir faict abiuration de la verite de Dieu, et amende honorable entre les Papistes, ayans este quelque temps detenus prisonniers en la Papauté, apres avoir fait profession de l'Evangile en l'Eglise de Geneve et receu la saincte Cene.

Or vous attendrez. Car nous ne viendrons point à la priere iusques à ce que nous ayons fait quelque acte que nous avons maintenant à faire. Par ci devant quand il y en avoit quelques uns

qui s'estoyent portez trop laschement entre les ennemis de la foy, et qui n'avoyent point eu une telle constance comme elle est requise, et commandee de Dieu et de nostre Seigneur Iesus Christ, ils se presentoyent devant le temple, et demandoyent pardon. Mais pource que c'estoit comme une chose forcee, et que la repentance ne se monstroit pas vivement comme elle devoit, apres que Messieurs ont este advertis de cela, on a trouvé bon qu'il y eust une autre procedure plus conforme au regime de l'Eglise selon que nostre Seigneur Iesus Christ nous l'a aussi monstré par sa parole. Car quand aucuns ont este ainsi detenus prisonniers, et que par crainte ils se sont veautrez parmi les abominations et ordures de la Papauté: et bien, les voyla retranchez quant à eux de l'Eglise de Dieu: apres, ils ont fait un scandale qui doit estre reparé: et puis ils ont donné mauvais exemple, et sont occasion que les autres se lascheront aussi bien la bride: et ne feroit-on plus que la figue (comme on dit) de renoncer nostre Seigneur Iesus Christ. Or pour ceste cause il est bon que ceux qui ont offensé Dieu en son Eglise si griefvement, s'humilient: et quand ceste police là sera observee, que les autres y prennent exemple: et que ceux qui s'estoyent ainsi retranchez de l'Eglise, soyent reconciliez, afin que leur faute soit abolie, et que d'oresenavant ils soyent sur leurs gardes: et que quand il plairoit à Dieu de les esprouver derechef, ils fussent plus fermes et constans à rendre tesmoignage à la verite. Il est vray qu'il y a pitie: quand nous orrons dire que nos freres sont en prison, et qu'il n'y a plus que le feu qui les attend, nous serons lors en souci pour eux, comme aussi nous en devons estre esmeus de compassion: mais quoy qu'il en soit, si n'y a-il point d'excuse pour ceux qui sont là comme un obiect de scandale, et qui ont este cause que les ennemis de Dieu ont fait leurs triomphes, et que l'Evangile a este en opprobre. Et nous sçavons que la confession de foy est un sacrifice singulier que Dieu demande: et puis la verite de nostre Seigneur Iesus Christ est plus precieuse que toutes les vies du monde. Puis qu'ainsi est donc, que ceux qui ont este ainsi debiles recognoissent leurs fautes: qu'ils apprenent de prier Dieu, et de l'invoquer plus ardemment: et qu'ils se desplaisent à bon escient, et se repentent de s'estre ainsi separez du Fils de Dieu: et qu'ils protestent en verite, que ce n'est point en vain qu'ils demandent d'estre remis en la communion des fideles.

Sur cela le Ministre adressa sa parole aux deux qui devoyent là protester de leur repentance, disant.

Et pourtant vous deux N. et N. d'autant que vous avez este detenus prisonniers, et que vous ne vous estes point là portez vertueusement, en sorte que les meschans vous ayans condamnez à faire amende honorable, vous y avez consenti: en quoy faisant les ennemis de la verite de Dieu ont eu la victoire, comme s'ils eussent foullé au pied la doctrine de l'Evangile: humiliez vous devant l'Eglise, et demandez qu'on prie pour vous.

Cela faict lesdicts N. et N. se prosternans à genouil en priere, demanderent pardon à Dieu, faisans protestation publique de leur repentance. Puis le Ministre adiousta encores.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

TRENTEETQUATRIEME SERMON.

LUC. Ch. II.

36. *Il y avoit aussi une Prophetesse nommee Anne fille de Phanuel, de la lignee d'Aser, laquelle estoit ia fort aagee, et avoit vescu avec son mari sept ans depuis sa virginité:* 37. *Et estant vefve d'environ quatre vingts et quatre ans ne se bougeoit du temple, servant à Dieu en ieusnes et oraisons nuit et iour.* 38. *Ceste-ci donc estant survenue en ce mesme instant, louoit aussi le Seigneur, et parloit de luy à tous ceux qui attendoyent la delivrance en Ierusalem.* 39. *Et quand ils eurent achevé tout ce qui est selon la Loy du Seigneur, ils s'en retournerent en Galilee, en Nazareth leur ville.*

Combien que le tesmoignage de Simeon nous deust estre assez autentique, veu qu'il est procedé du S. Esprit, toutesfois Dieu a voulu adiouster encore le second, c'est asçavoir d'Anne la Prophetesse. Si on replique que c'est une femme qui ne merite point d'avoir si grande authorite, et sur tout quand il est question des fondemens de nostre foy, nous

avons à regarder plus haut, c'est que Dieu s'est voulu servir d'elle en cest endroit. Car quand on voudroit s'amuser à l'apparence qui reluit selon les hommes, qu'estoit-ce aussi bien de Simeon? Nous n'avons point veu qu'il fust en aucun estat et dignite: mesmes son nom a este couché simplement sans declarer de quelle lignee il estoit, ne de quel parentage il estoit descendu. Voyla donc un homme qui n'ha pas grand credit selon le monde: mais il nous doit bien suffire que Dieu l'a choisi à cest office qu'il luy servist de tesmoin, afin que la vertu de nostre Seigneur Iesus Christ fust cognue. Autant en est-il d'Anne la Prophetesse. Cependant voyla les Sacrificateurs, et ceux qui estoyent prisez en grande reputation à tout le peuple, qu'on tenoit comme les supposts de la foy, et les piliers de l'Eglise, qui ne viennent point en compte. En somme, nous avons yci à regarder ce que Dieu avoit mis en Simeon et en Anne, et nous contenter simplement de cela, et estre advertis de ne point avoir les yeux esblouys quand nous verrons quelque beau lustre yci bas, et que ceux qui seront estimez sages, neantmoins seront ennemis de l'Evangile, et de la verite de Dieu: ceux qui auront le regne, et la superintendance, qui auront ces titres honorables de Prelats et d'Evesques. Quand donc nous verrons tous ceux-là contrarier au bien, que nostre foy n'en soit point neantmoins esbranslee. Et notons bien, quand nous receverons le tesmoignage de Simeon et d'Anne, qui n'ont pas este de grand renom mesmes entre les Iuifs, que cependant Dieu nous approuvera, que nous serons du rang des siens, et de ceux qui ont esperé la redemption, et le salut d'Israel. Si nous suyvons la multitude comme les vaches, ou les grues (comme on dit) si nous sommes si fols de nous amuser à ce qui apparoist et qui est prisé selon le monde, nous serons desadvouez de Dieu. Et que gaignerons-nous en cela, d'estre une grande compagnie, et d'aller cependant en perdition, et avoir le diable pour nostre chef? Voyla en somme ce que nous avons à retenir de ce passage: c'est que pour recevoir une doctrine en telle certitude que nous n'en soyons iamais divertis, il nous faut regarder ceux que Dieu a choisis et appelez pour nous enseigner. Quand nous avons cela, il nous faut despiter tout le reste, et avoir une telle magnanimité et constance en nostre foy, que tout ce qui est haut et excellent devant le monde ne nous soit rien que fumee, et vanite, et fatras.

Venons maintenant à ce qui est yci recité par sainct Luc. En premier lieu il dit qu'*Anne estoit Prophetesse.* Secondement il adiouste *qu'elle estoit d'une saincte vie, et s'appliquoit du tout au service de Dieu.* Or le don de Prophetie pour ce temps-là n'estoit pas fort commun. Et de faict, Dieu avoit retiré sa main et sa vertu en cest endroit, qu'il ne vouloit point qu'il y eust Prophetes qui exerçassent un tel office comme David avoit faict de son temps, et puis Isaie, Ieremie, et les autres qui ont este devant et apres. Dieu donc ne vouloit point que la Prophetie eust pour lors un tel cours, tant à cause de l'ingratitude du peuple, qu'afin que tous fussent plus esmeus à esperer la venue du Redempteur, comme elle estoit prochaine. Car si les Iuifs eussent eu des Prophetes, et que cest estat-là eust fleuri comme auparavant, ils se fussent endormis, et n'eussent pas este si bien solicitez à desirer que le Redempteur qui leur avoit este promis, leur fust manifesté. Mais quand Dieu se cache, par maniere de dire, et qu'ils n'ont plus gens qui soyent envoyez de par luy, qu'il n'y a que la Loy simple, et que la lecture mesme en est bien froide, d'autant que les sacrificateurs sont ignorans, chiens muets en partie, et qui se sont du tout abastardis, voyla qui a donné occasion à ceux qui avoyent quelque zele envers Dieu, de chercher avec un plus grand desir ce bien qui leur avoit este promis de tous temps: bref, ce que Dieu s'est ainsi comme eslongné du peuple, ç'a este afin que Iesus Christ eust plus de lustre quand il est apparu au monde, et que les Iuifs comme povres affamez receussent d'un plus grand courage, et d'une affection plus vehemente ceste pleine declaration qu'il leur apportoit de la volonte de Dieu son Pere. Et de faict, nous voyons que depuis le Prophete Malachie il n'y a point eu tant de revelations comme auparavant. Et voyla aussi pourquoy il dit notamment, Pensez à la Loy de Moyse, arrestez-vous là. Et c'estoit d'autant que Dieu vouloit faire (comme i'ay dit) ceste diversité, qu'il n'y auroit plus de Prophetes qui de iour en iour fussent escoutez au temple. Mais quoy qu'il en soit, encores il a falu qu'il y demourast quelque trace, afin que les Iuifs eussent tousiours quelque goust de ce privilege que Dieu leur avoit donné, de les separer d'avec les autres nations. Il est vray que la Loy leur devoit bien suffire à cela, comme nous avons desia allegué le passage de Malachie: et outre plus ils avoyent un recueil et un sommaire de ce que les Prophetes en leur temps avoyent annoncé et presché: mais encores il a falu qu'ils eussent tousiours quelque signe devant les yeux, afin de les confermer, veu la foiblesse telle que nous voyons qu'elle a este en ce peuple-là: veu aussi que la clarté estoit encores obscure. Et de faict nous voyons comme les fideles au Pseaume, quand ils furent destituez apres le retour de Babylone de ce bien inestimable, se plaignent que Dieu ne se monstre plus par ses Prophetes. Nous ne voyons plus nos signes, Seigneur: car nous n'avons plus de Prophetes qui parlent en ton nom. Ils appellent leurs signes, comme leurs banieres qui

estoyent eslevees devant eux. Et comment cela? Le temps passé Dieu habitoit au milieu de nous, disent-ils: et maintenant nous ne sçavons plus que c'est de sa vertu, elle n'apparoist plus maintenant: nous sommes maintenant esperdus et esgarez du tout. Et pourquoy? D'autant qu'il n'y a plus de Prophetes. Ainsi donc il a falu que ces deux choses adveinssent: c'est que d'un costé Dieu ne donnast plus le don de Prophetie entre les Iuifs, afin que leur appetit fust plus aiguisé, et qu'ils desirassent tant plus ardemment le chef des Prophetes, qui devoit apporter l'accomplissement de toute instruction. Car Dieu a bien parlé anciennement en plusieurs sortes par ses Prophetes: mais comme dit l'Apostre en l'epistre aux Hebrieux, il a parlé a pleine bouche, ainsi qu'on dit, quand il a envoyé son Fils unique. Cependant toutesfois il a falu que les Iuifs fussent retenus, afin que leur foy qui estoit debile, ne defaillist point du tout. Et il leur a monstré aussi que ce n'estoit point en vain qu'il estoit apparu à leur pere Abraham: et qu'il a este dit au Pseaume qu'il n'avoit point faict ainsi à toutes nations: c'est à sçavoir de leur declarer privément ses droitures et status, et les tenir comme ses disciples, et de faire office de maistre en ceste eschole de Ierusalem et de Iudee. Voyla donc quant au don de Prophetie dont il est yci parlé. Or cependant combien qu'Anne fust Prophetesse, toutesfois ce n'a pas este pour usurper l'estat qui ne luy estoit point donné en l'Eglise: mais en particulier elle a usé de ce don, sans que l'ordre fust troublé ne confus. Car nous verrons beaucoup de gens qui ne sont ni Prophetes, ni docteurs, lesquels neantmoins fretillent en leur ambition: et leur semble que s'ils n'ont audience, qu'on fait grand tort et iniure à Dieu: et dont procede cela, sinon qu'ils se cognoissent par trop mal? Et mesmes quand ils seroyent des Anges, par maniere de dire (ce sembleroit) toutesfois si faut-il que l'humilite precede: car c'est la vraye confiture, quand un homme voudra servir à l'Eglise de Dieu, et s'employer à l'edification d'icelle, et qu'il voudra profiter pour avancer le regne de nostre Seigneur Iesus Christ, et mettre en avant la verite: il faut en premier lieu qu'il soit humble et modeste. Ceux donc qui sont ainsi eslevez en fierté et outrecuidance, il est impossible qu'ils servent iamais à Dieu, ne que leur labeur profite, quoy qu'ils s'efforcent de faire. Or par plus forte raison, quand une femme seroit douee de graces autant singulieres qu'on sçauroit dire, et souhaiter, si faut-il neantmoins qu'elle recognoisse son degre, et retienne la leçon de sainct Paul: c'est à sçavoir qu'il n'est point permis à la femme d'enseigner: mais qu'elle applique en particulier, ce qui luy est donné de Dieu, d'autant que comme S. Paul en parle, il ne faut point qu'il y ait de confusion où Dieu a mis un certain ordre. C'est donc ce que nous avons encores à retenir, quand il est yci dit que le don de Prophetie estoit en une femme.

Sainct Luc adiouste qu'elle estoit *de saincte vie.* Car en premier lieu il recite qu'elle n'avoit vescu avec son mari que sept ans: et notamment il dit que c'estoit depuis sa virginité, et qu'en son vefvage *elle avoit frequenté le temple de Dieu,* en sorte qu'elle y estoit *nuict et iour.* Voyla donc en somme ce qu'il nous declare. Et aussi, à ce que nous adioustions plus de foy à ce qui s'ensuyvra, il dit qu'*elle a rendu graces et louanges à Dieu,* de ce qu'il avoit eu pitie de son peuple: et qu'elle a declaré que ce petit enfant qui avoit este presenté au temple, estoit le Redempteur qui avoit este promis, combien que iamais on ne l'eust pensé à le veoir: mais elle avoit d'autres yeux que ses yeux charnels, desquels elle appercevoit ce qui luy estoit denoncé: et en ceste clarté-là elle conduisoit les autres. Afin donc que ce tesmoignage qu'elle a rendu à nostre Seigneur Iesus Christ nous soit certain et infallible, apres que sainct Luc luy a attribué le principal, il adiouste aussi qu'elle estoit de saincte vie, qu'elle avoit tousiours cheminé sans aucune reprehension, et mesmes qu'elle estoit comme un miroir de saincteté, de crainte, et reverence de Dieu. Et il monstre cela (comme i'ay dit) en premier lieu, qu'elle avoit tousiours vescu chastement. Car devant son mariage, il dit qu'elle estoit vierge, et depuis son mariage qu'elle avoit servi à Dieu nuict et iour. Bref, nous voyons que dés son enfance elle avoit este conduicte par le S. Esprit. Car ces dons ne peuvent estre en nous qu'ils n'y soyent mis d'en haut: il n'y a nulle vertu qui ne nous soit donnee par la pure bonte et gratuité de Dieu. Nous voyons donc comme le S. Esprit a tousiours habité en ceste femme dés son enfance iusqu'à sa derniere vieillesse: car *elle avoit quatre vingts et quatre ans.* Et mesmes encores pourroit-on douter si elle en avoit autant depuis sa viduité: mais on peut iuger que sainct Luc a recueilli toute son aage, en disant qu'elle estoit parvenue iusques à quatre vingts et quatre ans. Voyla donc comme Dieu l'a voulu conserver, et luy a donné une marque certaine et toute evidente, afin que nous voyons qu'elle merite beaucoup plus de reverence que tous ceux qui estoyent alors en estat bien haut, et en grande dignité: lesquels cependant non seulement estoyent contempteurs de Dieu, de vie dissolue, pleins d'avarice, pleins d'orgueil, et de tous autres vices, mais estoyent ennemis mortels de la vraye religion. Cependant nous avons à recueillir en general, que les ieunes gens se doyvent recommander à Dieu, afin qu'il les purge de toutes meschantes affections et cupiditez charnelles: comme cest aage-là y est

suiet. Les bouillons sont lors si grans, qu'il seroit impossible que les uns et les autres se reteinssent, sinon que Dieu leur mist une bride: ie ne di pas seulement de crainte exterieure, mais qu'il les purgeast de toute affection mauvaise et desbordee, et qu'il y eust une vraye chastete et de corps et d'esprit, comme sainct Paul en parle au septieme chapitre de la premiere aux Corinthiens.

Voyla donc pour un item. Et puis quant au reste, notons *qu'Anne ne s'est point departie du temple:* c'est à dire, qu'elle a frequenté le temple tant souvent, qu'elle y estoit nuict et iour, d'autant qu'elle n'avoit point mesnage à gouverner. Car il nous faut yci distinguer les estas et vocations particulieres d'un chacun. Et c'est un poinct que nous avons bien à noter. Car voyla comme le povre monde s'est desbauché en beaucoup de superstitions: à sçavoir pource qu'on a ensuyvi tout ce qu'on a trouvé en l'Escriture saincte, sans regarder ce qui convenoit à chacun. Car quand Dieu parle et de l'un et de l'autre, il nous faut adviser en quel estat ils ont este pour lors, et à quoy Dieu les avoit appelez, et en quel degre il les avoit mis. Si nous ne considerons cela, nous les voudrons ensuyvre en tout et par tout, et cependant il n'y aura que singerie en tout nostre faict: comme à la verite ce ne sera autre chose quand nous voudrons ensuyvre indifferemment tous les actes de ceux qui nous ont precedé. Et de faict, ceux qui ont este les plus devots ont este comme des singes en cest endroit. Et voyla comme on a tout meslé et confondu: et comme les Iuifs s'y sont trompez anciennement, et puis les Chrestiens les ont surmontez au double. Car sous ombre qu'Abraham avoit voulu sacrifier son fils, on a voulu ensuyvre cela: et ç'a este pour tout pervertir, et n'y a eu qu'abomination devant Dieu. Ainsi donc quand il est yci parlé d'Anne qui a este ainsi frequente au temple, nous avons à noter qu'elle estoit vefve, tellement qu'elle n'avoit point charge en sa maison, et qu'elle n'avoit point de famille à gouverner: comme aussi sainct Paul distingue tresbien cela au septieme chapitre de la premiere aux Corinthiens. Car il dit que ceux qui sont vefves n'ont telle distraction que ceux qui sont mariez. Il est impossible encores qu'un homme soit du tout retiré à Dieu, quand il aura femme et mesnage, qu'il n'ait quelques empeschemens qui seront pour le retarder d'autant. Voyla donc une difference que nons avons à noter entre ceux qui sont vefves, et ceux qui sont mariez. Et voyla aussi pourquoy S. Paul, en un autre passage à Timothee, dit qu'il est beaucoup meilleur que les ieunes vefves se marient: non pas pour leur imposer loy (car il eust condamné Anne: et mesmes il proteste en l'autre lieu que nous avons allegué, qu'il voudroit que tous fussent en liberté, voire s'il estoit possible): mais pource qu'il faut venir à ceste consideration là, c'est que chacun regarde et examine bien ce qui luy est donné d'enhaut. Car il ne faut point que nous concluyons, Un tel se gouverne ainsi, ie feray donc le semblable. Voire mais ie n'y suis pas appelé: ie despite Dieu en ce faisant. Il faut donc adviser tousiours diligemment ce que Dieu requiert de nous. Et d'autant que Iesus Christ prononce qu'il n'est pas donné à tous de s'abstenir du mariage, il faut suyvre ceste reigle, que ceux qui ont besoin de se marier, usent de ce benefice de Dieu. Et quand ils seront en estat de mariage, qu'ils advisent de s'acquitter de leur office: que le mari gouverne sa femme, et la conduise en la crainte de Dieu: que la femme obeisse à son mari, et qu'elle ait le soin du mesnage. Non pas que cest accessoire là les doyve exempter du principal. Car ce n'est pas à dire qu'un homme ne tienne comte d'ouyr la parole de Dieu, de venir au temple pour prier, et pour s'exercer en tout ce qui est requis des Chrestiens en general: mais il faut tellement faire l'un, que l'autre ne soit point oublié. Ainsi donc que chacun regarde bien à soy, et qu'ayans cognu à quoy Dieu l'appelle, il suyve paisiblement et en obeissance: et que ceux qui ont à se marier, quand Dieu leur monstre qu'ils ont besoin de ce remede du mariage, le reçoyvent et en usent: et quand ils seront en cest estat-là, qu'ils servent à Dieu: et voyans qu'ils ne s'en peuvent exempter, qu'ils apprenent de s'y employer de tant meilleur courage. Et puis il y a les vefves: que ceux qui sont vefves, tant hommes que femmes, cognoissent aussi en premier lieu si Dieu les appelle au mariage ou non: et si ainsi est, qu'ils s'y rangent: mais quand ils n'y seront point appelez, qu'ils cognoissent qu'il y aura tant moins d'excuse pour eux sinon qu'ils s'appliquent ardemment à servir Dieu qui leur a donné ceste liberte-là. Car si nostre Seigneur nous descharge, et qu'il nous espargne en nostre infirmite, ce n'est pas pour estre des troncs de bois, ou bien des rouges-bon-temps comme on dit: ainsi qu'il y en a beaucoup qui ne se marient point. Et pourquoy? Afin d'avoir licence de gaudir et de faire grand chere, et ne faire que secourre l'aureille, et se mocquer mesmes de ceux qui ont grand peine à gaigner leur vie, et a nourrir leur mesnage. Voyla des gaudisseurs qui se feront à croire qu'ils seront bien-heureux: mais il est certain qu'ils seront condamnez au double. Car en premier lieu ils mesprisent le mariage que Dieu a dedié au salut des hommes: et puis ils s'abandonnent à toute vilenie, et s'assopissent comme des bestes brutes, au lieu qu'ils se devroyent tant plus appliquer au service de Dieu, et à aider et secourir à leurs prochains.

C'est donc ce que nous avons à observer sur

ce qui est yci exprimé d'Anne Prophetesse, que pource qu'elle estoit en viduité, elle a este tant plus souvent au temple. Car pour lors il y avoit une raison, laquelle auiourd'huy est cessee, c'est asçavoir que le Temple qui estoit pour lors, estoit une figure de ce qui a este accompli en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ. Et en ceci encores voyons nous plus clairement ce que i'ay touché, c'est asçavoir que les hommes ont eu une folle intention, quand ils n'ont point discerné entre les diversitez que Dieu met tant pour les personnes, que pour toute l'Eglise. Car dont est venue ceste folle devotion en la Papaute, qu'on chantera matines, et puis qu'il y aura les primes, et tierces et sextes, et nonnes, et vespres, et complies, et tous ces badinages-là? Voyla les prestres, et les moines, et toute ceste canaille qui sont à loage, et font à croire qu'ils soustiennent le monde par leurs prieres, et que le ciel tomberoit sans que leurs devotions entreveinssent, et qu'ils fussent devots pour appaiser Dieu. Et sur quoy se sont-ils fondez? Pource qu'anciennement au Temple il y avoit des sacrifices de soir et de matin. Il y avoit l'oblation des premices qui se faisoit. Il y avoit puis apres les heures de sexte, de tierce, de nonne, comme midi, et trois heures, et ainsi du reste, comme on le peut veoir par l'Escriture: mais ils n'ont point regardé que Dieu avoit establi alors ce qu'il cognoissoit estre bon et propre pour les Iuifs, devant que nostre Seigneur Iesus Christ fust manifesté. Maintenant il y a une raison toute diverse quant à nous. Et mesmes quand les Papistes ensuyvent les Iuifs, non seulement ils sont fols, et s'en vont là comme des grues sans entendre nulle raison. Mais il y a un blaspheme en toutes leurs devotions folles. Et pourquoy? Car il faut regarder l'intention de Dieu, et son conseil pour bien iuger. Il ne faut pas que nous soyons sages en nous-mesmes, et en nostre cerveau: il nous faut contenter de cognoistre, Voyla que Dieu a voulu. Car pourquoy est-ce qu'il avoit ordonné les sacrifices dont nous avons parlé, et qu'il y avoit certaines heures assignees pour les prieres? C'estoit pour monstrer quand chacun prioit en sa maison, qu'il ne pouvoit estre exaucé sinon en vertu de ces oraisons publiques et solennelles qui se faisoyent au temple. Il falloit donc que les Sacrificateurs fussent là pour faire le parfum, pour sacrifier: et quand il y avoit quelques autres oblations (comme i'ay dit) il y avoit aussi les prieres. Il faloit donc, quand chacun prioit en sa maison, ou aux champs, qu'il cognust, Voyci, ie suis un povre pecheur, et tout ce qui procede de moy est pollu et profane devant Dieu. Mais quoy? Nous avons le temple qui est dressé à cest usage pour venir là prier, et que le grand Sacrificateur soit l'Advocat de nous tous, et qu'il intercede là, comme Dieu l'a institué à cest office, que quand il entre au Sanctuaire, c'est pour approcher de Dieu, et pour luy presenter toutes nos requestes: les parfums sont pour sanctifier toutes nos oraisons, afin qu'elles ayent une bonne odeur et souefve devant Dieu. Il y a puis apres les oblations. Ainsi quand nous prions à chacune heure, ce sont autant d'exercices pour nous mener à Dieu, dependans de l'ordre public qu'il a mis en son Temple.

Voyla ce qui estoit ordonné du temps de la Loy. Or maintenant quand les prestres, les moines, et chanoines, et toute ceste vermine-là s'ingerent de chanter leurs matines, et de barboter toutes leurs heures iusques à complies, n'usurpent-ils pas l'honneur et la vertu de nostre Seigneur Iesus Christ, comme s'il n'avoit rien faict, et qu'il ne fust point nostre intercesseur et advocat, et que bref, il ne nous servist de rien? Ainsi donc nous voyons que toutes leurs oraisons et prieres sont pleines de blasphemes à l'encontre de nostre Seigneur Iesus Christ, d'autant qu'il a este ordonné Sacrificateur solennel selon l'ordre de Melchisedech, voire avec un tel serment que nous-nous devons bien contenter de luy seul, comme il en est traicté au Pseaume cent dixieme. En somme, nous voyons qu'auiourd'huy pour prier Dieu il n'est pas question de venir au temple, soir et matin, de iour et de nuict. Car nos oraisons sont dediees par nostre Seigneur Iesus Christ, qui est là haut intercedant pour nous, afin de nous faire obtenir grace. D'autant donc que par son moyen nous sommes exaucez, chacun peut prier en sa maison. Alors il y avoit la figure, laquelle ne dure point auiourd'huy. Car c'est autre chose de prendre une lanterne de nuict, et en plein iour de prendre une torche. De quoy nous servira une torche maintenant que le soleil nous esclaire si bien, sinon de nous esblouir les yeux de sa fumee, et faire que ceste clarte prochaine nous destourne tellement que nous ne iouissions point de la clarte du soleil? Quand il luit, nous pourrons descouvrir haut et bas, et au long et au large, et quand nous viendrons mettre une torche devant les yeux, elle n'engendrera sinon obscurité. Ainsi donc en est-il des Papistes. Car nostre Seigneur Iesus Christ est apparu, qui est le Soleil de iustice, comme il en est parlé au Prophete: et là dessus ils veulent allumer une torche, ou une lanterne, où il ny a que fumee qui leur esblouit la veuë, tellement qu'ils choppent et trebuschent du tout comme bestes esgarees, sans tenir ne chemin ne sentier. Or les Iuifs avoyent besoin d'une torche pour les conduire en l'obscurite des figures. Il a donc falu qu'ils fussent aidez comme Dieu le vouloit. Et voyla comme Anne a este tousiours au Temple, ainsi que nous voyons plus à plein en l'histoire saincte, que quand le Temple fut

basti par Salomon, il y avoit les lieux pour les veilles. Il est vray que la loy n'en estoit que pour les Sacrificateurs, comme il est dit au Pseaume, Lovez Dieu vous ses ministres qui estes de nuict au temple, et qui chantez là ses louanges. Mais il n'y a point eu d'inconvenient, qu'Anne qui estoit de loisir en sa maison, et qui n'avoit point de mesnage à gouverner, veinst là pour protester de son affection et zele: comme aussi elle vouloit employer l'opportunite qui luy estoit donnee plus grande, qu'à celles qui avoyent à gouverner grand mesnage et enfans. Voyla donc encores ce que nous avons à retenir. Or maintenant nous sçavons aussi pourquoy les temples sont instituez, et pourquoy les heures sont ordonnees, pourquoy nostre Seigneur Iesus Christ a commandé que son Evangile fust presché, et qu'il y eust des docteurs par tout. Il faut donc que nous apprenions d'estre diligens à l'exemple d'Anne: non pas pour veiller de nuict, non pas pour estre long temps au temple sans sçavoir pourquoy: mais quand la parole de Dieu se presche, que nous soyons tellement vuides, et libres, et francs en nos affections de toutes solicitudes et negoces terriennes, que rien n'empesche que nous ne venions escouter la doctrine de salut. Et puis est-il question de prier Dieu, de faire protestation de nostre foy? Voyla des exercices qui nous sont necessaires: et il faut que nous soyons par trop lasches, voire brutaux du tout, si nous ne nous rangeons là. Il y a aussi les Sacremens qui sont comme des images pour nous monstrer quand Iesus Christ se donne à nous, qu'il veut que nous iouyssions de luy: comme vrayement il habitera en nous quand nous accepterons l'offre qu'il nous fait et de luy et de tous ses biens.

Voyla donc ce que nous avons à retenir de ce passage: c'est qu'ayans cognu à quoy les temples nous doyvent auiourd'huy servir, quelles sont les heures propres de nous y assembler, que chacun se dispose tant qu'il luy sera possible à vacquer à ce qui est le principal de toute nostre vie, c'est que nous profitions de plus en plus en la parole de Dieu, et avec la doctrine que nous ayons les exhortations pour nous picquer, et pour corriger nostre paresse: que nous soyons consolez en nos afflictions et fascheries: que nous soyons redarguez des fautes que nous commettons. Et puis apres que nous prions Dieu en commun, regardans à ceste promesse inestimable qui nous est faite, que si nous sommes assemblez au nom de Iesus Christ, il sera au milieu de nous pour nous faire impetrer toutes nos requestes. Et puis, que nous soyons esmeus quand il est question de recevoir les Sacremens, veu que Dieu desploye les thresors inestimables de sa bonte entre nous, et qu'il descend yci bas en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ. C'est ce que nous avons à retenir, et cependant laissons ces folles devotions, qu'on appelle, à ces povres aveugles qui sans iugement aucun se veulent monstrer devant le monde, et par leur bigotise veulent acquerir quelque reputation devant les hommes. Car outre ce que i'ay dit, qu'il y a les prestres et les moines qui abayent incessamment pour vivre en oisivete du pain d'autruy, il y a les plus bigots, c'est à dire ceux qui veulent estre estimez les plus saincts, et comme demi Anges, quand ils auront circuy leurs autels, qu'ils auront iargonné avec leurs marmousets, qu'ils auront prins quelque asperges d'eau beniste, il leur semble qu'ils auront plus de liberte puis apres, les uns de s'abandonner à paillardise, les autres de ravir le bien d'autruy, les autres de frauder, les autres d'yvrongner. Et voyla comme ils accomplissent ce qui est dit au Prophete Ieremie au septieme chapitre 11, qu'ils font du temple de Dieu une caverne de brigans. Il y aura aussi bien les femmes, quand elles se leveront à neuf heures, elles auront leur messe qui les attend. Voyla une dame qui s'en va à l'Eglise, elle aura son chapelain tout prest, quand elle aura prins de l'eau beniste, et qu'elle aura ouy devotement la messe, si elle retourne à la maison, ce sera à crier et tempester, et à batre encores à tous propos. Et voyla comme ces bonnes preude-femmes de la Papaute ensuyvent Anne la Prophetesse, voire pour faire tout au rebours de ce qu'elle aura faict. Et cependant elles se viendront ainsi iouer avec Dieu, comme si c'estoit un petit enfant qu'on peust appaiser d'une hochette. Quoy qu'il en soit, que nous renoncions, suyvant ce que i'ay desia dit, à tous ces erreurs et abominations des Papistes, et que nous advisions de nous conformer à la reigle que Dieu nous donne par sa parole. Et en ce faisant, nous ne pourrons iamais faillir. Là où si nous prenons les exemples des hommes à tors et à travers, sans aucune discretion, il n'y aura que confusion horrible.

Or quant à ce que sainct Luc adiouste, *qu'elle servoit en ieusnes et prieres:* nous avons yci à noter qu'elle ne venoit point pour batre et user le pavé du Temple, comme Isaie le reproche aux hypocrites de son temps, mais qu'elle y venoit sçachant pourquoy le Temple avoit este basti, comme il en est parlé en l'autre passage d'Isaie, Ma maison sera appelee maison de priere. Voyla donc la vraye dedicace du Temple: c'est qu'il ne faloit point là venir pour penser s'estre acquitté envers Dieu quand on auroit comparu une ou deux fois le iour au Temple: mais c'estoit pour s'exercer en prieres et oraisons. Car c'est aussi le principal sacrifice que Dieu demande, et qu'il approuve, comme ce nous doit estre une chose assez cognue. Anne donc a regardé à cela, comme aussi nous voyons que Sa-

lomon l'exprime en dediant le Temple. Voyci (dit-il) où ton nom sera invoqué, Seigneur. Non pas que tu sois yci enclos en ce bastiment materiel: car les cieux mesmes ne te comprennent point. Et comment te pourroit-on yci edifier quelque place ou maison? Il ne faut point donc que nous soyons si lourds de penser que tu sois yci attaché en ce Temple: mais ce lieu yci servira de testifier que tu nous seras prochain, quand nous t'y viendrons requerir, et que nous trouverons tousiours grace et faveur envers toy. Voyla donc comme Anne n'a point abusé du Temple, et qu'elle n'y est point venue sottement, comme ces bigotes qui trottent et tracassent de costé et d'autre, qui porteront une chandelle, et un rang de pate-nostres, ou d'Ave-marias devant leurs marmousets. Elle n'a pas donc eu une devotion confuse: mais elle a cognu ce que Dieu approuvoit, et s'est tenue à cela. Ainsi donc elle n'a point failli. Et il faut que nous ayons un iugement pareil, quand nous voudrons nous conformer à son exemple, et que Dieu advouë aussi ce que nous ferons. Voyla donc quant à un item. Or il est vray qu'il y a bien eu aussi un autre usage au Temple, comme il est dit au Pseaume, Ie viendray pour contempler la beaute de ta maison. Car il faloit là estre enseigné comme la Loy y estoit preschee. Et ceste beaute dont il est parlé au Pseaume, n'est pas comme les Papistes l'ont exposee brutalement, d'avoir des statues et marmousets. Anne donc n'a pas oublié l'instruction qu'elle devoit recevoir de la parole de Dieu: mais sous ce mot de Priere le tout est compris, à la façon commune de l'Escriture: et c'est aussi le vray usage: comme de faict on ne peut pas prier Dieu, sinon l'ayant cognu comme dit sainct Paul. Il faut donc que la doctrine aille devant, et qu'elle nous soit pour nous monstrer le chemin, et puis qu'elle soit la clef pour nous faire ouverture afin de prier Dieu. Quand donc Anne s'est exercee à prier, il est certain qu'elle n'oublioit pas ce qui estoit necessairement requis auparavant: c'est à sçavoir de cognoistre la bonne volonte de Dieu, et d'estre enseignee en ses promesses, afin d'avoir acces à luy par foy, et de le tenir pour Redempteur: comme il en sera traitté puis apres, quand il est dit qu'elle parloit de Iesus à tous ceux qui attendoyent la redemption en Ierusalem. Mais, comme i'ay dit, sainct Luc sous une espece comprend yci le tout, en disant qu'Anne n'est pas venue au Temple ne sçachant pourquoy: mais qu'elle a servi Dieu en prieres.

Quand à ce qu'il adiouste *le ieusne*, c'est un accessoire. Car le ieusne n'est rien de soy, mais quand nous regarderons à une bonne fin, le ieusne n'est pas à mespriser. Il nous faut pour mieux entendre cela, et plus familierement avoir une distinction: C'est, qu'il y a des choses qui appartiennent directement au service de Dieu, et dont on ne se peut passer: comme de mettre nostre fiance en luy, de protester par nos prieres que nostre salut gist en sa pure bonte, et de luy sacrifier louange et action de graces. Voyla le service de Dieu spirituel dont on ne se peut passer. Il y a d'autres choses dont on se peut bien passer, comme le ieusne. Mais il servira par fois, voire quand on le rapportera à sa droite fin, asçavoir pour nous inciter à prier tant plus ardemment, pour nous instruire à humilite. Or le temps le requeroit alors. Car voyla ce povre peuple que Dieu avoit eleu, qui estoit du tout desolé: il y avoit une confusion si horrible, qu'on eust dit que Dieu avoit là desployé toute son ire, et que ce peuple-là estoit reprouvé de luy. On luy tenoit le pied sur la gorge, la religion estoit en opprobre, ils estoyent persecutez et affligez de tous costez. Quand donc ils voyent le nom de Dieu estre ainsi blasphemé par les meschans, qu'ils voyent que tout est opprimé entr'eux, qu'il n'y a que toute desolation, comme si Dieu les eust renoncez: cela estoit bien pour les faire vaquer à ieusne et à oraison. Il y avoit encore des tentations beaucoup plus grandes, c'est que les Sacrificateurs estoyent du tout meschans, c'estoit comme une Papaute de Rome, qu'il sembloit qu'ils euslent conspiré de mettre en mespris toute la doctrine de la Loy et des Prophetes, et tout ce qui estoit de Dieu. Ils estoyent de vie dissolue: mesmes c'estoyent des meurtriers qui ne cessoyent de s'entretuer les uns les autres: un frere n'espargnoit point l'autre. Voyla mesme la Sacrificature, qui estoit un estat de si grande dignite, d'autant que c'estoit la figure de nostre Seigneur Iesus Christ, qui neantmoins s'achetoit à beaux deniers contans. Et par qui? Par les incredules mesmes, tellement que cest estat-là si noble et si excellent estoit comme une marchandise en foire qui s'achetoit et se briguoit le plus vileinement du monde. Quant au commun populaire, c'estoit pitie: car il sembloit qu'ils se voulussent pleinement aliener de Dieu. Quand toutes ces tentations yci estoyent mises ensemble, que pouvoyent faire ces povres gens qui à grand' peine se cognoissoyent une douzaine qui eussent leur esperance en Dieu, et qui cheminassent selon sa parole? Ainsi donc il y avoit bien occasion pour Anne non seulement de prier, mais aussi de ieusner, afin d'estre là suppliante à Dieu en tristesse, en langueur et ennuy de ce qu'elle voyoit l'Eglise ainsi confuse. Car il nous faut prattiquer ce qui est dit au Pseaume, que le zele de la maison de Dieu nous ronge et nous mange. Et puis en l'autre passage, Que nous n'ayons nulle ioye, sinon que nous voyions l'estat de l'Eglise prosperer: autrement

il faut que nous soyons tousiours en souspirs et gemissemens. Voyla pourquoy il est yci parlé des ieusnes d'Anne: non pas pour penser que Dieu soit servi en cela, et que le ieusne soit une oeuvre, comme les Papistes l'ont appelé, ne que ce soit un service de Dieu: et beaucoup moins (comme ils ont encore adiousté une autre superstition plus lourde) d'estimer le ieusne estre merite. Or il faut que toutes ces bastelleries-là soyent mises sous le pied, et que nous sçachions que le ieusne n'est sinon un accessoire de l'oraison, comme S. Paul en parle au 7. chap. de la premiere aux Corinthiens. Et c'est une doctrine assez commune en l'Escriture saincte, comme nous voyons qu'il en est traitté au 2. chap. du Prophete Ioel. Et puis nous pouvons tirer une reigle commune de ce que nous voyons que Iesus Christ prononce du ieusne et de l'oraison: en quoy nous voyons (comme i'ay dit) que le ieusne est une dependance qui se rapporte à la foy pour nous aider devant Dieu à confesser nos pechez, à gemir quand nous voyons que les choses vont mal, qu'il y a des troubles et des confusions en l'Eglise, que les meschans, nonobstant leur impiete, ont la vogue, que le service de Dieu est opprimé. Voyla donc comme il faut rapporter toutes choses à leur fin, tellement qu'il n'y ait point de confusion en ce que nous pourrions attenter.

Or quand S. Luc a ainsi parlé d'Anne, il adiouste *qu'elle testifioit, et qu'elle parloit de Iesus Christ à tous ceux qui attendoyent la redemption en Ierusalem.* Par ceci nous sommes enseignez que nous ne pouvons estre recognus pour Chrestiens, ni estre receus pour luy faire hommage quand il nous est presenté de Dieu son Pere, sinon avec action de graces. Car pourquoy est-ce qu'il nous a este envoyé, sinon afin que nous soyons ravis apres une bonte tant inestimable de Dieu, et que nous appliquions toute nostre vie à benir son sainct nom, de ce qu'il luy a pleu se monstrer si benin et si liberal envers nous? Voyla donc comme nostre Seigneur Iesus Christ ne peut estre receu sans que nous soyons enflammez à louer et magnifier le nom de Dieu son Pere. Voyla pour un item. Au reste, quand il est dit qu'Anne a parlé de Iesus Christ *à ceux qui attendoyent la redemption,* nous voyons qu'ils estoyent seulement une petite poingnee de gens voire et gens mesprisez, dont on ne tenoit conte: et ce leur pouvoit estre un grand scandale. Mais quoy qu'il en soit, combien qu'Anne ne soit pas cognue des Sacrificateurs ne de toute la multitude du peuple, si ne laisse-elle pas de cognoistre le petit troupeau que Dieu avoit encore reservé, et ne se desgouste point qu'elle ne presche nostre Seigneur Iesus Christ, voire en particulier. Car (comme i'ay desia dit) elle ne trouble point l'estat commun, elle ne s'ingere point outre sa mesure: mais quoy qu'il en soit, elle ne s'espargne point en ce qu'elle peut edifier les autres pour monstrer que le salut qui avoit este attendu de longtemps, est apparu. Voyla donc comme nous devons estre enseignez par l'exemple de ceste saincte femme, de cognoistre ceux que Dieu a reservez pour semence de l'Eglise: et quand nous verrons tout le monde esgaré, et qu'on se mocquera de nostre simplicite, combien que nous ne soyons point en grand nombre, que nous ne puissions quasi nous assembler que deux ou trois, et que cependant la plus grande multitude vueille perir, et bien, que nous ne laissions pas d'essayer si nous pourrons recueillir ceux qui ne sont pas du tout incorrigibles.

Voyla en somme ce que nous avons à retenir. Et puis, quand il est dit que peu de gens attendoyent la Redemption en Israel, c'est pour nous confermer, quand nous verrons auiourd'huy l'impiete estre comme un deluge que l'Evangile sera mocqué de beaucoup de gaudisseurs, que les hypocrites mesmes s'en couvriront faussement pour despiter Dieu: que ce ne soit point pour nous desbaucher, et pour nous empescher d'y prendre goust: mais que nous apprenions de nous remettre entierement sous l'enseigne de nostre Seigneur Iesus Christ. Et ce n'est point sans cause qu'il est yci parlé de *Ierusalem.* Il est vray que Ierusalem estoit pour lors une caverne de brigans, c'estoit une ville qui regorgeoit du sang des Prophetes, et peu de temps apres il faloit que Iesus Christ y fust crucifié. Voyla donc le lieu le plus pollu, et le plus detestable du monde. Car il y avoit beaucoup plus d'excuse en Rome, et aux autres lieux pour lors qu'il n'y avoit point en Ierusalem. Cependant toutesfois elle ne laisse point d'estre comme le siege de Dieu, voire à cause de la promesse qui y estoit faite. Et voyla pourquoy nous verrons cy apres, qu'elle sera nommee Cite saincte. Et comment? Non pas du costé des hommes. Car par leurs iniquitez ils en ont fait un enfer: et ce sont comme diables qui ont là habité. Cependant toutesfois pource que la promesse de Dieu ne s'en pouvoit despartir, et qu'il faloit qu'elle fust accomplie en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ, voyla pourquoy elle est nommee Cite saincte. Ainsi donc combien qu'auiourd'huy tout le monde se desbauchera, que nous ne laissions pas de marcher et de poursuyvre au chemin qui nous est proposé, non pas selon nostre teste et fantasie: mais comme il nous est monstré aux Prophetes, et en l'Evangile: et qu'aussi nous prattiquions ce qui est yci dit de Ioseph et de Marie, c'est à sçavoir *qu'ils s'en sont retournez en Galilee en leur ville de Nazareth, apres avoir accompli tout ce qui estoit commandé en la Loy.* Que donc nous ayons tousiours nos entendemens dressez

à ce que Dieu nous commande par sa parole, et que nous ne soyons point affectionnez à estre trop rusez quant aux choses de ce monde. Mais quand nous aurons profité en l'eschole de Dieu, que cela nous contente: quand nous serons bien certifiez que ce que nous tenons est la pure verite, que nostre foy est fondee sur la vertu de son S. Esprit et la doctrine de sa parole: Quand nous aurons cela, que nous y soyons aussi confermez par les exemples qui nous sont proposez, et que nous les ensuyvions en telle sorte, que ce soit avec bonne discretion et prudence, et pour nous ranger en l'obeissance de Dieu, comme c'est le principal à quoy il nous faut tendre.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

TRENTEETCINQUIEME SERMON.

MATTH. Ch. II.

13. *Or apres qu'ils se furent retirez, voyci, l'Ange du Seigneur apparoist par songe à Ioseph, disant, Leve-toy, et pren le petit enfant et sa mere, et t'enfuy en Egypte, et sois là iusqu'à tant que ie le te die: car Herode cherchera le petit enfant pour le mettre à mort.* 14. *Ioseph donc estant esveillé, print de nuict le petit enfant et sa mere, et se retira en Egypte.* 15. *Et fut là iusqu'au trespas d'Herode: afin que fust accompli ce que le Seigneur avoit dit par le Prophete, disant, I'ay appelé mon Fils hors d'Egypte.*

Nous avons veu comme Marie et Ioseph avoyent este confermez au Temple outre leur esperance, quand ils veindrent presenter le Fils de Dieu. Car Simeon et Anne leur avoyent rendu un certain tesmoignage comme venant du S. Esprit, que c'estoit le Redempteur auquel gisoit tout le salut du monde. Les voyla donc encores mieux certifiez qu'auparavant: mais il estoit aussi besoin que Dieu sousteinst leur foy sous un tel appuy, et qu'il aidast ainsi de tous costez, afin qu'elle ne fust esbranlee et decheust. Car il y avoit une grande tentation prochaine, comme S. Matthieu le recite, c'est qu'il faut que Iesus en son enfance soit transporté en Egypte. Car quelle attente pouvoit on avoir là dessus qu'il fust Sauveur du peuple d'Israel et de tout le monde? Vray est qu'il est nay en Beth-lehem: mais outre cela il faloit que le salut veinst en Iudee, et puis il faloit que Ierusalem fust la mere Eglise, il faloit que le sceptre de ce Roy que Dieu devoit envoyer fust là dressé avec son siege royal, et que sa vertu et authorite eust son estendue par tout le monde, comme il en a parlé, Ton sceptre sortira de Sion. Et puis nous sçavons ce qui est dit par Isaie et par Michee: De Sion sortira la Loy, et la parole de Dieu de Ierusalem. Et c'est ce qui a este aussi monstré par vision à Ezechiel, que Dieu avoit là mis une fontaine d'eau vive, qui devoit descouler par tout le monde. Maintenant que Iesus Christ soit deschassé et banni de ce pays qui devoit estre la source du salut, et quant et quant le siege royal du Redempteur du monde: Ne sembleroit il pas qu'il n'y eust là nulle confirmation ni apparence de veoir accomplir les promesses de Dieu? Il y eut donc yci un grand spectacle et terrible, pour abysmer le courage de Marie et de Ioseph, sinon qu'ils eussent este soustenous d'enhaut. Et voyla pourquoy aussi il leur a este testifié par la bouche de Simeon et d'Anne, que c'estoit celuy qui avoit este promis de tout temps. Or cependant auiourd'huy encores nous pourrions prendre occasion de scandale, pour nous aheurter, et pour estre desbauchez, voyans comme Dieu a procedé pour racheter son peuple. Quel moyen est-ce là que Iesus Christ soit porté en Egypte? et d'autre costé qu'il ne puisse estre garenti sinon par fuyte qui soit ignominieuse? Mais par cela nous sommes enseignez de nous assuietir à ce que S. Paul appelle folie de Dieu. Car il fait là comparaison de la raison et prudence des hommes, à la façon que Dieu tient, laquelle nous est sauvage, et laquelle nous condamnerions volontiers: comme nous voyons que les hommes ne cessent de repliquer, et d'avoir tousiours quelque dispute contre Dieu, quand il ne besongne point à leur appetit. Ainsi donc les hommes appetans d'estre sages outre mesure, condamner ont Dieu de folie. Or S. Paul se mocquant d'une telle outrecuidance dit, Et bien, que ce soit folie de Dieu: mais elle est plus sage (dit-il) que toute la sagesse des hommes. Et là dessus il nous amene à la consideration de la creation du monde, faisant comparaison d'icelle avec la redemption: et dit que quand Dieu a creé le monde, il est vray qu'il a este admirable: là on ne voit que sagesse incomprehensible, vertu, iustice, bonté: bref, il faut que

nous soyons ravis, quand nous pensons bien à un tel chef-d'oeuvre, par lequel Dieu s'est declaré envers nous: il y a là une maieste espovantable. Mais qui est-ce qui profite en ceste sagesse-là? Nul: mais nous mesprisons Dieu, ne tenans comte de tant de biens qu'il nous fait, et mesmes les profanons et en abusons vileinement. Or puis que ceste iustice de Dieu (dit-il) a este inutile, nous esbahissons-nous qu'il ait voulu tenir une façon toute nouvelle, et qu'il nous ait voulu enseigner par folie, c'est à dire par un moyen qui nous est tout contraire, et lequel nous sera contemptible et comme ridicule? C'est (dit-il) que pour nous donner vie, il a falu qu'il ait exposé son Fils à la mort: pour nous benir, qu'il l'ait assuieti à malediction, laquelle nous estoit ordonnee: et qu'il l'ait là mis pour souffrir toutes les peines que nous avions meritees: bref, qu'il l'ait aneanti du tout, afin de nous eslever au Royaume des cieux. Cela sera iugé folie selon l'opinion des hommes, quand ils se voudront gouverner par leur cerveau. Mais quoy? puis que nous ne profitons point en ceste sagesse de Dieu qui apparoist en la creation du monde, il nous faut venir en une autre eschole, en laquelle il nous monstre le chemin de salut tout au rebours de nostre sens.

Voyla donc ce que nous avons à considerer, pour bien appliquer ce passage à nostre profit et instruction. Car Iesus Christ n'a pas este envoyé en ce monde avec grand lustre, et aussi il n'a point falu qu'il regnast à la guise des Princes terriens, mais qu'il commençast la vie par la mort. Ainsi donc maintenant nous ne devons point estre offensez ne desgoustez de la grace du Fils de Dieu, quand il est dit qu'il a este transporté en Egypte pour nostre salut. Car il faloit qu'ainsi fust pour nous donner addresse au Royaume des cieux. Et quand il a este forclos du pays de Iudee, qui estoit l'heritage de l'Eglise, ç'a este pour nous remettre en la possession que nous avons perdue par le peche d'Adam, pource qu'il s'est tellement aliené de Dieu, qu'il nous a privez aussi de toute esperance de salut. Et voyla pourquoy nostre Seigneur Iesus Christ a este ainsi humilié, afin qu'en sa personne nous contemplions que ce seroit de nous, sinon que Dieu nous eust relevez par son moyen. Or encores que ceci puisse estre mesprisé du monde si voyons-nous comme Dieu a eu un soin special de son Fils. Car quand l'Ange est apparu à Ioseph, et luy a annoncé ce qui est advenu depuis, c'est asçavoir qu'Herode cherchoit de tuer le petit enfant: en cela Ioseph et Marie ont cognu que cest enfant qui estoit ainsi reietté selon le monde, neantmoins n'estoit pas oublié de Dieu son Pere. Car il guide tous ses pas, il le veut maintenir et garentir contre tous les efforts d'Herode. Il est vray qu'en tout ceci (comme i'ay dit) il n'y a pas quelque belle monstre: Dieu ne desploye pas sa vertu pour foudroyer, quand il veut guarentir la vie de son Fils unique. Mais quoy qu'il en soit, c'est assez qu'il monstre que ceste vie-là est en sa protection. Ainsi nostre Seigneur souventesfois nous fera sentir, si nous ne sommes par trop stupides, que nous sommes en sa garde, et qu'il ha sa main estendue pour nous preserver contre tous nos ennemis: mais nous ne verrons point cela en evidence, et quant et quant il usera de moyens obliques, que mesmes nous ne comprendrons pas, encore que nous y appliquions tous nos sens. Mais il nous doit bien suffire que l'issue monstre que nous n'avons point este abandonnez de luy. Ainsi en la personne de nostre Redempteur cognoissons que Dieu nous conduit tellement, et nous gouverne en ce monde, qu'il nous sert de rempar et de forteresse contre tout ce qui nous menace de ruine et de perdition. Voire, mais c'est en sorte que cela nous est comme caché, et que nous en avons comme tous nos sens esperdus. Car il ne semble pas qu'il soit prochain, quand nous le trouvons un peu esloingné: nous faisons nos circuits, et la conclusion est, que nous sommes abandonnez de luy, et qu'il ne luy chaut de ce que nous pourrons devenir. Voyla comme nous en sommes. Mais qu'il nous suffise que nostre Seigneur, apres avoir ainsi examiné nostre foy et nostre patience, declaire et donne certaine approbatiõn qu'il n'a point dormi quand nous estimions estre abandonnez de luy, que sa main lors n'a pas este oisive, et que iamais il n'a rien omis de ce qui estoit necessaire pour nostre salut, encores que nous ne l'ayons pas apperceu incontinent.

Or maintenant l'Evangeliste adiouste, que cela a este fait pour accomplir ce qui estoit dit par le Prophete, asçavoir Osee: *I'ay tiré mon Fils hors d'Egypte.* Ce mot est adiousté, afin que la nouveaute ne nous trouble point outre mesure. Car ce qui nous est nouveau, nous le recevons difficilement, et reculons tant qu'il nous est possible pour ne le point accepter: mais nous voulons nous tenir à ce qui est ancien, d'autant qu'il a desia son train et son cours. C'estoit une chose assez notoire, et commune entre le peuple d'Israel, que Dieu les appelant à l'heritage qu'il leur avoit promis, les avoit tirez hors d'Egypte. Si donc on parloit alors de la naissance de l'Eglise, et comme Dieu l'avoit receuë, comme il s'estoit monstré leur Pere et Sauveur, on disoit, A l'issue d'Egypte, quand Dieu a delivré son peuple de la servitude d'Egypte. Cela (di-ie) estoit renommé entre le peuple, et les Cantiques en estoyent ouys iournellement: comme nous voyons que les Prophetes insistent tant sur ceste histoire-là, et qu'il en est tant souvent fait mention aux Pseaumes. Voyla donc une doctrine en la-

quelle les Iuifs estoyent comme confits. Et pour le moins ils y devoyent estre tellement exercez, que rien ne leur estoit nouveau. Pour ceste cause yci l'Ange leur reduit en memoire ce qu'ils ont desia cognu tant et plus, et dit, Si on cherche scandale en ce que le Fils de Dieu a este porté en Egypte, et que pour un temps il a este là nourri estant privé du pays de Iudee, comme s'il eust este banni de cest heritage, qui estoit commun à tout le corps de l'Eglise, luy qui en estoit le chef: Vous sçavez (dit-il) qu'elle a este la naissance premiere de l'Eglise: c'est asçavoir que Dieu a tiré son Fils, c'est à dire le peuple d'Israel, hors d'Egypte. Il a donc falu qu'il y eust similitude en la personne du Redempteur qui conveinst et respondist à ce qui a este fait anciennement. Les Iuifs, comme ce sont chiens mastins qui abbayent là où ils ne peuvent mordre, ont cuidé que l'Evangeliste abusast de ce passage d'Osee, et se sont mocquez, comme s'il n'eust pas entendu l'Escriture, d'autant qu'il rapporte à la personne de Iesus Christ ce qui estoit general de tout le peuple. Mais c'est qu'ils sont preoccupez de rage, et Dieu les a aveuglez tellement que le diable les a possedez du tout, et leur a osté tout sens et raison. Il ne se faut point donc esbahir si à toutes heurtes ils se viennent ainsi ietter contre les tesmoins de nostre Seigneur Iesus Christ. Il y en a eu aussi beaucoup, lesquels estans menez de bonne devotion (et neantmoins sotte) ont estimé que ce passage du Prophete s'entendoit de nostre Seigneur Iesus Christ simplement. Mais il y a eu en cela une ignorance trop lourde: et mesme on a donné occasion aux Iuifs par cela de desgorger ainsi leurs mocqueries, combien qu'ils ne soyent point excusables pourtant. Or à la verite Osee en ce passage qui est yci allegué, reproche au peuple d'Israel son ingratitude, comme quand il est dit par Isaie, Ma vigne que t'ay-ie fait? car ie t'ay plantee, ie t'ay cultivee, i'ay prins tant de peines apres toy, i'ay attendu que tu me deusses apporter bon fruict, et tu ne m'as donné que toute amertume. Nostre Seigneur aggrave le peche du peuple, en monstrant qu'il n'a pas tenu à luy qu'il n'ait este bien instruit pour estre pleinement adonné à luy. Ainsi en ce passage Dieu entre en proces à l'encontre des Iuifs pour leur monstrer combien ils sont coulpables. Or il leur declaire qu'il les a cherchez de tout temps, et qu'il a continué et poursuyvi ses graces envers eux, qu'il n'a cessé de leur bien faire. Il commence par l'issue d'Egypte. Il appelle Israel son fils, pour monstrer sa bonte inestimable envers le peuple. Car dont vient ce privilege, que les enfans d'Abraham soyent appelez la semence et le lignage de Dieu? Ne sont-ils pas descendus d'Adam comme tous les autres? Si nous les regardons en leurs personnes, voyla un peuple aussi malin et pervers qu'il y en eut iamais, et cependant il est appelé le fils de Dieu, voire son premier nay. Et il adiouste cela au regard de la condition premiere des hommes. Car à la verite nous avons tous este creez en Adam, pour estre fils de Dieu. Et nous l'eussions senti pere envers nous, mais nous avons este retranchez de sa maison, et desheritez par le peche de nostre pere. Encores donc y a-il quelque trace qui monstre que de nature nous estions enfans de Dieu, si nous n'eussions este corrompus. Mais Israel est nommé Fils de Dieu, voire et premier nay. Or la primogeniture luy est attribuee, d'autant que nous estions eslongnez de Dieu: mais ce peuple-là en estoit prochain, et Dieu s'estoit allié avec eux. Nous voyons donc qu'Osee ne parle pas de Iesus Christ, mais de tout le peuple. Et mesmes il y a une accusation criminelle qui ne conviendroit nullement à la personne du Fils de Dieu: cependant toutesfois le passage est tresbien appliqué. Car l'Evangeliste a regardé, ou plustost l'Esprit de Dieu qui a conduit sa langue, à ceste conformite qui devoit estre entre l'issue premiere d'Egypte, et ceste redemption seconde, où gist le salut parfait non seulement d'un certain peuple, mais de tout le genre humain. Et afin qu'il ne semble point que ce soit une subtilite cherchee de loin, l'Evangeliste mesme expose Osee en l'autre passage, lequel parlant du salut qui nous devoit estre manifesté de Iesus Christ, dit, Ie vous rameneray en vos pavillons que vous avez tendus anciennement, et vous rameneray au desert dont vous avez este tirez. Par cela donc il monstre qu'il faloit que ce peuple fust desolé pleinement, d'autant qu'il s'estoit desbauché. Car il les accompare à une putain, qui estant traittee humainement de son mari, abuse de ceste douceur qu'il luy a monstree: elle l'abandonne, elle court l'esguillete, et se plaist quand elle ha grand apport, et qu'on luy apporte presens de corruption de tous costez. Or sur cela le Seigneur dit, Ie voy bien que c'est: vous ne cesserez de me provoquer à ire, iusques à ce que vous soyez matez. Il faut donc que ie vous rameine au desert. Mais il adiouste, Encores vous feray ie dresser vos pavillons. Et de là (dit-il) ie vous ameneray en la vallee d'Achor. Cela est à l'entree de la terre de Chanaan, là où la manne defaillit. Il y a là un pays gras et fertile, s'il y en a en toute Iudee. Car il n'y a point seulement abondance de vivres, mais variete de toutes choses: car les vins y sont excellens, et le bled, c'est donc merveilles que de ce pays-là. Or il est certain que les Iuifs n'ont pas este amenez en ceste vallee d'Achor derechef, mais nostre Seigneur monstre qu'en rachetant et les Iuifs et tous hommes par le moyen de son Fils unique, il suyvra ce qu'il avoit

monstré du temps ia dis à l'issue d'Egypte. Il est vray que les Prophetes disent bien que Dieu usera d'une façon plus magnifique: comme Zacharie dit qu'ils viendront à banniere desployee. Mais quoy qu'il en soit, si a-il falu que la similitude se declairast entre la premiere delivrance que Dieu a faite, et la seconde qui a apporté perfection à tout. Ainsi sans aller chercher nulle glose, le Prophete se declaire assez, c'est asçavoir que non seulement il faloit que le peuple fust racheté pour un coup, mais encores que Dieu confermast et ratifiast ceste redemption-là, quand il envoyeroit son Fils unique. Ainsi maintenant le S. Esprit parlant par la bouche de S. Matthieu, dit que ce qui avoit este escrit par le Prophete, a este verifié. Non pas que desia la verite n'eust este cognue, voire en figure et en ombrage: mais il a falu que Dieu renouvelast encores la memoire de ce qu'il s'estoit desia monstré Redempteur, pere et sauveur de son peuple, du temps de Moyse, et qu'on cognust qu'il ne fait rien maintenant de nouveau, mais qu'il continue sa grace qu'il avoit pour lors commencee, iusques à ce qu'elle soit venue en son plein effect.

Voyla donc ce passage assez esclairci: et voyons comme l'Evangeliste n'a pas tiré par les cheveux (comme on dit) les mots du Prophete, pour les appliquer à la personne de Iesus Christ: mais qu'il a suyvi le style commun et quasi perpetuel de l'Escriture saincte. Or cependant nous avons yci à noter, combien que Dieu ait desployé toutes les richesses de sa bonte et de sa vertu, pour accomplir le salut du monde, quand il a envoyé son Fils unique, que toutesfois les figures anciennes ne nous sont pas inutiles, et qu'encores elles nous esclairent pour nous confermer en la foy de l'Evangile, et nous aident selon nostre infirmite. Et quand nous conioignons l'un avec l'autre, voyla comme nous sommes tant plus avancez pour approcher de Iesus Christ, puis qu'il ha encores auiourd'huy son tesmoignage de la Loy et des Prophetes, afin qu'il soit mieux cognu de nous, et que nous soyons tant plus arrestez à luy. Car prenons le cas que la Loy et les propheties fussent abolies, comme beaucoup de canailles le voudroyent, il sembleroit que Dieu se fust advisé soudain de racheter le monde, et cela nous troubleroit beaucoup. D'autre costé nous pourrions estre en doute, asçavoir si Iesus Christ est celuy auquel il nous fale chercher salut. Mais quand nous voyons toutes les marques qui ont este mises en la Loy et aux Prophetes, convenir à la personne du Fils de Dieu, par cela il est certain que si nous ne sommes trop ingrats, nous devons estre plus enclins à le recevoir, nous devons estre plus asseurez pour nous appuyer sur luy, et y arrester toute nostre fiance. Or quand il est dit que Iesus Christ pour se declairer Sauveur, est sorti d'Egypte, afin que Dieu monstrast là encores comme une image vive de nostre redemption premiere, cela a beaucoup servi pour tous les fideles qui vivoyent pour lors. Et auiourd'huy encores combien peut-il edifier nostre foy, quand nous regarderons, Qui est-ce qui a racheté le monde? C'est Dieu qui l'avoit ainsi promis à nostre pere Abraham. Apres, qui est celuy qui est l'autheur de nostre salut? C'est Iesus Christ, voire estant sorti d'Egypte pour nous monstrer qu'en vertu de ceste promesse ancienne qui avoit este faite de tout temps, Dieu a eu pitié de nous, il nous a secourus, et nous a retirez des abysmes d'enfer, et nous a ouvert la porte de son Royaume celeste. Quand donc nous rapporterons ainsi la Loy et les Prophetes à l'Evangile, et que nous verrons l'ordre qui y est, et l'accord, il est certain que nostre foy profitera beaucoup en cela, et que nous devrons estre exercez à recevoir nostre Seigneur Iesus Christ, à l'embrasser, et nous tenir du tout à luy. Voyla donc ce que nous avons à retenir de ce passage.

Cependant nous avons aussi à recueillir une doctrine commune: c'est asçavoir que Dieu nous sauve tout au rebours de nos pensees, de nostre raison, et de tout ce qui nous sembleroit estre convenable. Et pourquoy? Afin que sa bonte soit tant plus miraculeuse envers nous, et que nous apprenions de la magnifier comme elle en est digne. Car si Dieu besongnoit d'une façon vulgaire, et qu'il s'accordast à nostre fantasie, nous n'en tiendrions conte: comme nous le voyons par experience, quand Dieu fait luire tous les iours son soleil, il est vray que nous iouissons de sa clarte: mais qui est-ce qui entre en consideration quel miracle c'est, qu'une creature si grande qui surmonte toute la terre de tant et tant, face une telle revolution chacun iour, comme si on faisoit rouler une boulle? Qui est-ce qui pense à cela? et puis apres à tant de choses admirables qui sont comprises au double cours du soleil? Nous laissons couler cela: et cependant la vertu de Dieu qui nous devroit tous ravir en estonnement est comme mise sous le pied. Et la raison? Cela nous est tout accoustumé. Ainsi donc il faut que Dieu pour resveiller une telle stupidité qui est en nous, besongne par façons estranges: et que nous cuidions que ce soit comme un songe, ainsi qu'il en est parlé au Pseaume, quand le Prophete traitte de la redemption de l'Eglise. Apprenons donc quand nostre Seigneur Iesus Christ est sorti d'Egypte pour estre redempteur du monde, que par cela Dieu nous a monstré que nostre salut luy doit estre attribué du tout, et qu'il ne s'est point aidé de ses creâtures, ni de l'ordre naturel: mais qu'il a fait tout à l'opposite, afin que nous soyons contrains de confesser que c'est à luy seul auquel toute la louange appartient. Et de faict,

nous n'avons plus à observer cela, seulement en ce que nostre Seigneur Iesus Christ est apparu estant sorti d'Egypte: mais comment est-ce qu'il nous doit conduire au Royaume des cieux? C'est par la mort. Et la mort qu'enporte-elle? Malediction, pour estre reiettez de Dieu. Ainsi donc quand Iesus Christ sort quasi du gouffre d'enfer pour nous mener au Royaume des cieux, c'est à dire de ceste malediction en laquelle nous sommes abysmez: ne voyla point une chose bien sauvage? Mais c'est afin de nous aneantir du tout, et nous apprendre comme nous devons magnifier la grace de Dieu, veu que non seulement elle surmonte, mais engloutit tous nos sens, toute nostre raison et prudence.

Voyla donc ce que nous avons à retenir. Et pourtant là dessus nous pouvons conclure, que comme Dieu n'a point seulement delivré pour un coup le peuple ancien, mais a tousiours poursuyvi sa grace envers luy, il ne nous defaudra non plus: et encores moins, veu que nous sommes venus au temps de plenitude, comme sainct Paul en parle au 10. chapitre de la premiere aux Corinthiens. Ainsi donc puis que nostre Seigneur Iesus Christ nous est apparu (qui est beaucoup plus que tous les ombrages de la Loy) soyons certains que Dieu s'est monstré nostre Pere à telle condition que toutes fois et quantes que nous aurons nostre recours à luy, nous le trouverons prest et appareillé de nous subvenir. Car sa grace n'a pas este envers nous comme d'une bouffee, mais elle est permanente, et à la vie et à la mort, d'autant que comme il a commencé, aussi il accomplira nostre salut. Cependant aussi nous voyons comme ce peuple d'Israel a eu ce titre tant honorable, d'estre nommé le Fils de Dieu, c'est asçavoir par Iesus Christ qui est le chef de toute l'Eglise. Or si de ce temps-là que Iesus Christ n'avoit point encores vestu chair humaine, toutesfois sa vertu a tellement besongné, que les Iuifs ont eu ce droict d'adoption (voire encores qu'il ne leur fust point ratifié comme à nous, en sorte qu'ils peussent crier Dieu leur Pere à pleine bouche comme nous le pouvons faire maintenant), et quoy qu'il en soit desia ils ont este adoptez de Dieu, et l'ont tenu pour leur Pere, et en cela n'ont point este frustrez: par plus forte raison auiourd'huy il nous faut estre tous resolus, que iamais la bonte paternelle de Dieu ne nous defaudra quand nous la chercherons en foy: tenans le moyen que nous devons. Car il nous faut en premier lieu sentir que nous sommes ennemis de Dieu, enfans d'ire, et que le diable domine sur nous. Il faut que nous cognoissions cela, et que Dieu nous a renoncez et desadvouez, comme nous ne sommes pas dignes aussi d'estre tenus pour ses creatures. Avons nous cognu cela? Venons à nostre Seigneur Iesus Christ, tenons-le pour nostre chef, et alors ne doutons point que Dieu ne nous soit Pere, puis que desia il s'est monstré tel du temps de la Loy, lors que Iesus Christ n'estoit pas conioint ni uni avec les hommes en telle sorte qu'il est auiourd'huy. Car il s'est revestu non seulement de nostre chair, et de nostre sang, mais aussi de nos infirmitez, excepté peche: il a este fait du tout semblable à nous afin d'avoir pleine fraternité. Voyla deux choses que nous avons à retenir en somme: c'est que quand Iesus Christ nous seroit osté, nous n'aurions nulle accointance avec Dieu, nous serions du tout eslongnez de luy. Il faut donc en cela que nous soyons ses ennemis mortels et que nous luy soyons detestables: mais quand nous sommes conioints à nostre Seigneur Iesus comme membres de son corps, il ne nous faut point douter alors que Dieu ne nous advouë quant et quant du nombre de ses enfans. Or il y a là dessus encores un poinct bien à noter, qu'il faut bien que Iesus Christ soit le Fils eternel de Dieu, puis qu'en sa vertu il a fait que desia si long temps devant qu'il fust homme mortel, les Peres ont iouy de ce benefice qui ne vient sinon de luy. Les Anges de Paradis ne sont pas dignes d'estre appelez enfans de Dieu, sinon d'autant que Iesus Christ est leur chef. Or maintenant les hommes ont eu ce titre là, et ne l'ont pas usurpé temerairement, et à la volee: mais Dieu leur a declaré qu'il leur estoit pere, Dieu les a honorez en telle sorte, voire devant que Iesus Christ fust homme. Car il estoit neantmoins Fils eternel de Dieu. Et de faict, s'il n'eust este Fils unique de Dieu, voire et eternel, comment sa vertu se fust-elle pour lors desployee au profit et salut de ceux qui ont este reputez enfans de Dieu, asçavoir d'Abraham et toute sa lignee? Cognoissons donc que voyci l'eternite de nostre Seigneur Iesus Christ approuvee: et non seulement son eternité, pour dire qu'il est Dieu, mais pour dire qu'il est Fils eternel de Dieu. Ce que nous devons diligemment noter. Car ces diables qui voudroyent renverser tous ces principes de nostre foy, ont voulu arracher cela de l'Escriture saincte, que Iesus Christ ne fust point Fils eternel de Dieu: comme ce chien qui fut executé en ceste ville, avoit cest article-là entre les autres, que Iesus Christ n'avoit pas este le Fils de Dieu eternellement, sinon depuis qu'il avoit pris chair humaine, et qu'il ne cognoissoit Iesus Christ estre le Fils de Dieu, sinon entant qu'il avoit este conceu du S. Esprit. Or cela est pour aneantir tout ce que nous avons d'approbation de l'Escriture saincte touchant la divinite eternelle de nostre Seigneur Iesus Christ. Et pourtant il faut que nous soyons armez et munis contre tels blasphemes.

Or il est adiousté au texte, *que l'Ange dit à Ioseph qu'il emporte l'enfant en Egypte iusques à ce qu'il luy aura dit qu'il l'en rameine.* En ceci nous

voyons que Ioseph et Marie sont tenus en suspens. Car Dieu ne leur assigne point de terre par son Ange: il leur dit seulement, Tenez vous là iusques à ce que ie retourne. Or ne doutons point que ceci ne leur engendrast une grande perplexite. Car nous sçavons que nous fuyons tous d'estre en doute, et que nous voudrions estre resolus et certifiez du premier coup. Quand donc Dieu nous bande les yeux, qu'il nous cache l'issue de ce qu'il veut faire, cela nous ennuye bien fort: mais c'est afin que nous apprenions tant mieux de nous reposer en sa providence, quand nous serons confus en nos affaires, et ne sçaurons point iusques à quand il nous veut laisser là. Quand donc nous serons environnez de beaucoup de troubles, et qu'il semblera mesmes que ce ne doyve iamais estre fait, mais que ce soit tousiours à recommencer: que nous ne laissions pas de nous remettre du tout à luy, et de souffrir qu'il use de son conseil, encores qu'il nous conduise comme povres aveugles. Voyla (di-ie) ce que nous avons à retenir de ce passage. Il est vray qu'en nos requestes nous pourrons bien dire, Seigneur, iusques à quand sera-ce? nous delaisseras-tu tousiours en telles fascheries et perplexitez? comme nous voyons que Dieu a permis à ses fideles de se lamenter ainsi, pour se descharger de leurs passions et fascheries. Mais quoy qu'il en soit, si faut-il tousiours conclure là dessus, Seigneur, tu sçais, et tu cognois quand il sera bon, comment, et par quel moyen. Il faut donc que nous attendions iusques à ce que ta volonte soit de nous monstrer ce qui nous est auiourd'huy caché. Voyla pour un item. Mais cependant encores *que Ioseph et Marie* languissent, pource qu'ils n'ont nul terme assigné, toutesfois si sont-ils advertis par ces mots, que Dieu aura tousiours le soin de son Fils. Car quand il est dit, *Iusques à tant qu'il te soit monstré*, c'est comme s'il disoit, Dieu n'envoye point son Fils à l'adventure, et puis apres qu'il ne sçache que devenir: mais il monstre que quand il le fait retirer en Egypte, il sçaura bien puis apres luy tendre la main, et le ramener, quand le temps opportun sera venu.

Et au reste, quand il est dit *que Ioseph prend le petit enfant de nuict, et qu'il s'enfuit*, nous avons deux choses à considerer en cela. L'une est, qu'il a este saisi de frayeur: et puis l'autre, qu'il a rendu obeissance prompte à Dieu. Car il n'ha pas longue deliberation, et ne demeure point aussi en perplexite. Or quant au premier poinct, nous voyons que la foy n'est pas pour nous rendre insensibles. Car nous apprehendons les dangers où nous sommes: et combien que Dieu nous ait declairé qu'il sera nostre protecteur, et que cela nous soit bien persuadé, que nous l'invoquions en vraye foy et esperance, neantmoins ce n'est pas que nous soyons agitez de craintes et solicitudes, mais il nous faut batailler. Ioseph donc a este surpris d'effroy, quand il s'est ainsi levé de nuict, et s'en est fuy en cachette, et qu'il a aussi transporté en haste le petit enfant. Il a monstré qu'il estoit homme: mais tant y a qu'il a declairé qu'il vouloit obeir à Dieu promptement. S'il eust este seulement saisi d'effroy comme les infideles, il eust este trop passionné, comme on dit. Car la desfiance emporte tousiours ou une impetuosite trop grande, ou un tel eslourdissement que les hommes ne sçavent que devenir. Que font les incredules quand ils sont estonnez, qu'ils voyent quelque danger? Les uns se precipitent, et ont des entreprises soudaines, et à l'estourdie, pour dire, Ho, il faut faire ceci et cela, et ont des mouvemens furieux qui les iettent comme hors des gons, et au lieu de sortir par la porte, ils se iettent par les fenestres (comme on dit). Voyla ce qui advient aux infideles d'un costé: ou bien ils sont rendus stupides en telle sorte qu'ils ne pensent à rien, et sont là comme abbrutis. Or donc si Ioseph eust este estonné à la façon commune des hommes, et qu'il ne se fust point appuyé en Dieu, que sa foy n'eust point dominé du tout, pour avoir victoire par dessus toute crainte, il est certain qu'il eust cherché quelque moyen oblique, ou qu'il se fust retiré en quelque autre ville de Iudee, et se fust là ietté à la mort luy mesme, comme une povre beste esgaree: ou bien il se fust là plongé en sa paresse, pour dire, Et bien, advienne ce qui pourra advenir: car qu'y feroy-ie? Voyla ce qui eust este de Ioseph: mais il craint d'un costé. Et il faut aussi que nous apprehendions les dangers ausquels nous sommes suiets et exposez, pour avoir nostre refuge à Dieu. Cognoist-il cela? quant et quant il suyt ce qui luy est commandé, non pas en barguignant, ni un iour ni une heure mesme: mais de nuict il ha ceste promptitude qu'il faut marcher, puis que Dieu luy monstre le chemin, et le prend en sa conduire. Voyla donc une leçon qui nous est bien utile pour la fin, c'est que quand nostre Seigneur nous fera appercevoir beaucoup de prattiques que Satan machine et brasse contre nous, tellement que la mort nous sera tousiours devant les yeux, que nous ne soyons point stupides, que nous cognoissions le mal qui nous environne, et mesmes qui nous tient desia comme enserrez. Mais ayans cognu cela, que nous ne perdions courage. Et aussi que nous ne soyons point trop bouillans en nos passions, pour attenter ceci ou cela à nostre poste: mais que nous recourions à Dieu en premier lieu avec prieres et oraisons: et puis, que nous regardions les moyens qu'il nous donne, et que nous ne soyons pas comme troncs de bois, mais que ce qu'il nous commande, nous le facions encores qu'il nous soit difficile: et combien que cela

nous vienne à grand regret, qu'il semble que nous n'en puissions venir à bout, toutesfois que nous marchions, et que ce soit en premier lieu avec promptitude, et puis avec constance: et que nous ne defaillions iamais, iusques à ce que Dieu nous ait conduits là où il luy plaira, et que nous soyons parvenus à la fin à laquelle il nous a appelez.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

TRENTEETSIXIEME SERMON.

MATTH. Ch. II.

16. *Lors Herode se voyant mocqué des Sages, fut fort courroucé: et ayant envoyé ses gens, occit tous les enfans qui estoyent en Beth-lehem, et en toutes les marches d'icelle, depuis ceux de deux ans et au dessous, selon le temps dont il s'estoit entierement enquis des Sages.* 17. *Adonc fut accompli ce qui avoit este dit du Seigneur par le Prophete Ieremie, disant,* 18. *Une voix a este ouye en Rhama, complainte, pleur et grand brayement: Rachel plourant ses enfans, et n'a voulu estre consolee, pource que c'en est fait.* 19. *Mais apres qu'Herode fut mort, voyci, l'Ange du Seigneur apparoist en Egypte à Ioseph, par songe,* 20. *Disant, Leve-toy, et pren le petit enfant et sa mere, et t'en va en la terre d'Israel: car ceux qui demandoyent l'ame du petit enfant, sont morts.* 21. *Ioseph donc esveillé print le petit enfant et sa mere, et veint en la terre d'Israel.* 22. *Mais quand il ouit qu'Archelaus regnoit en Iudee au lieu d'Herode son pere, il craignit d'aller là: par quoy estant admonesté divinement par songe, il se retira és quartiers de Galilee.*

Combien que sainct Matthieu n'eust pas encores recité ci dessus que nostre Seigneur Iesus Christ avoit este rappelé du pays d'Egypte, neantmoins il avoit assez monstré que cela se feroit, d'autant que Dieu avoit ordonné de monstrer pleinement son Fils unique: ce qui a este auparavant monstré comme en ombrage, par ce qui adveint au peuple ancien, c'est asçavoir que nostre Seigneur Iesus Christ devoit sortir d'Egypte. Et de faict, l'issue d'Egypte estoit le commencement de la redemption, et du salut que Dieu avoit apresté à son peuple. Or maintenant il entrelace un autre poinct qui seroit trouvé bien estrange selon l'opinion commune des hommes: c'est qu'au lieu que le peuple devoit sentir quelque allegement de la venue de son Redempteur, il s'est fait un meurtre horrible par toute la contree de Beth-lehem. Il sembloit bien que Dieu avoit fort honoré ceste ville-là, qui n'estoit qu'une petite bourgade sans aucun renom, comme nous avons dit. Et de faict aussi l'intention du Prophete Michee estoit telle, quand il disoit, Tu n'as pas este estimee iusques yci qu'une petite prevosté: on ne tenoit comte de toy: mais tant y a que ie feray sortir de toy le Gouverneur de mon peuple, duquel les iours sont de toute eternite. Voyla donc la ville de Beth-lehem estant petite et mesprisee, qui a este magnifiee de Dieu par la bouche de son Prophete. Or qu'advient-il en l'accomplissement de ce qui avoit este predict? Tous les enfans sont tuez, comme si tout devoit estre raclé: c'estoit comme pour abolir la semence, et mettre tout ce pays-là en desolation. Voyla donc un scandale qui estoit pour esbransler la foy des plus forts et constans. Mais au contraire, quand cela est ainsi advenu, sainct Matthieu remonstre que les fideles n'en doyvent point estre troublez, et qu'ils ne doyvent point estre desgoustez de recevoir nostre Seigneur Iesus Christ pour leur salut. Car il monstre que desia anciennement cela s'estoit fait, et allegue notamment le passage de Ieremie qui est au chapitre 31. Il dit que ceste sentence a este pour lors accomplie. Non pas qu'il fale tirer les mots du Prophete au temps de nostre Seigneur Iesus Christ. Car il parle du sien propre. Mais l'Evangeliste monstre que desia cela s'estoit veu, et que Dieu n'avoit point laissé neantmoins de continuer sa grace: et on voit aussi par la procedure du texte, comme Dieu a voulu affliger son peuple temporellement, et cependant l'a voulu relever d'une façon miraculeuse.

Nous voyons donc maintenant où sainct Matthieu pretend, et à quel but: c'est, que combien que cest acte d'Herodes, quand il a saccagé toute la contree de Beth-lehem fust espovantable de soy, et que les povres fideles peussent estre effrayez et confus du tout, neantmoins ils avoyent de quoy surmonter une telle tentation, et passer outre. Car cela n'estoit point nouveau, d'autant que Ieremie en avoit testifié: non pas de ce qui devoit advenir sous Herode, mais de ce qui devoit advenir devant

la redemption du peuple. Car en ce chapitre-là le Prophete donne des promesses notables et dignes de memoire, autant qu'il y en ait en son livre, et devant et apres ceste sentence: car mesmes il commence ce chapitre-là par resiouissance et cantiques: et monstre que Dieu fera florir son Eglise derechef, que les choses seront en un estat si noble et si excellent, qu'on aura à benir le Nom de Dieu, et qu'on ne verra que salut par tout et felicite. Là dessus il dit, Or ne vous esgayez pas comme si vous deviez estre du tout exemptez de fascherie. Car on orra voix de cri, dit-il, en Rhama, qui estoit un lieu haut (et il en avoit aussi le nom) en ceste lignee de Ben-iamin: on orra pleurs, lamentations, hurlemens, et grands cris: mesmes comme si les trespassez crioyent de leurs sepulchres, Helas, et que sera ceci? Car il introduit Rachel, femme de Iacob, qui avoit este mere de Ben-iamin: et ceste lignee-là avoit eu son partage vers Bethlehem, et avoit este coniointe à la lignee de Iuda. Et mesmes la moitié demeura sous l'obeissance de David en ceste revolte qui se feit quand le corps du peuple fut quasi deschiré par pieces. D'autant donc que Rachel estoit mere de Ben-iamin, la lignee duquel habitoit en ces parties-là, le Prophete l'introduit, se complaignant, Helas ma lignee, helas mon sang! Et qu'est-ce ci? Et si on la veut consoler, il n'y aura point de lieu ne d'acces. Et pourquoy? C'en est fait: tout est perdu. Car il faut qu'il s'execute une horrible vengence de Dieu, et qu'il n'y ait que desolation au pays, d'autant que tout sera exterminé, et qui eschappera la mort, il sera transporté en pays estrange, tellement qu'il semble bien que la memoire de ce peuple-là soit du tout aneantie. Or le Prophete ayant donné cest advertissement, afin que les fideles s'apprestassent à souffrir beaucoup d'angoisses, voire mesme à la venue du Redempteur, dont il avoit parlé, incontinent adiouste, Or sus sus (dit-il) torche tes yeux, qu'il n'y ait plus de larmes, de cris, ne de lamentations. Car l'issue de tout ceci te sera ioyeuse, Dieu te regardera en pitie: et combien que ces choses soyent dures et ameres, ce n'est pas pourtant que tu sois frustree de ton attente. Car il parle tousiours à Rachel, comme s'il vouloit resiouir les trespassez. Et puis là dessus il dit que Dieu fera retourner du pays lointain ceux qui avoyent este ainsi esgarez: qu'il ressuscitera les morts, et qu'en ceste lignee-là il n'y aura que fertilite et graisse, qu'on verra encores comme Dieu habite là et qu'il y regne. Et puis Dieu adiouste pour conclusion, qu'il fera une alliance. Non pas, dit-il, telle que i'ay faite avec vos Peres: car ils l'ont rompue et violee: mais d'autant que i'ay par trop experimenté que les hommes n'ont nulle constance envers moy, qu'il n'y a nulle integrite en eux: que plustost par desloyaute ils abolissent ma grace, ie feray en sorte (dit-il) que mon alliance sera permanente car i'ay le remede en la main. Il y a deux choses (dit-il): c'est asçavoir que ie leur pardonneray leurs fautes, et supporteray en misericorde ceux qui m'auront offensé. Et puis pour le second, l'escriray ma Loy en leurs coeurs, ie l'engraveray en leurs entrailles. Car ce ne sera rien qu'elle soit escrite en pierre, et qu'on la lise en papier ou en parchemin, sinon que i'y besongne par la vertu de mon Esprit: mais ie vous feray la grace de cheminer sous ma conduite. Ainsi vous me servirez non pas de vostre franc arbitre, mais d'autant que ie vous auray renouvelez par mon esprit. Or nous voyons que cela appartient à la venue de nostre Seigneur Iesus Christ, et à la restauration de l'Eglise qui a este faite par son moyen. Ce n'est point donc sans cause que l'Evangeliste applique ce tesmoignage de Ieremie pour fortifier les fideles contre un tel scandale, auquel ils se pouvoyent aheurter pour estre divertis du bon chemin.

Maintenant nous avons à considerer en premier lieu la raison que i'ay touchee, qui a esmeu le Prophete de mettre yci en avant la personne de Rachel. Car quand Ieremie menaçoit ceux de Iuda et de Ben-iamin, qu'il faudroit qu'ils eussent leur tour aussi bien que le royaume d'Israel avoit desia este ruiné, personne n'en estoit esmeu, et toutes ces menaces-là s'escouloyent. Comme aussi c'est la façon commune des hommes d'estoupper leurs aureilles quand Dieu leur propose ses iugemens, et les advertit des corrections qui leur sont prochaines: ils ne se veulent point donner de melancholie, mais ils cherchent tousiours de demeurer endurcis en leurs iniquitez. Ils ne font cependant que tant plus allumer le feu de l'ire de Dieu par leur nonchalance: et puis la rebellion croist de plus en plus. Et quand les hommes se sont ainsi obstinez, il faut que Dieu y mette la main comme à ceux qui sont du tout incorrigibles. D'autant donc que les Iuifs estoyent ainsi nonchalans, et qu'il leur sembloit que Dieu les devoit espargner iusques en la fin, il faut que le Prophete use d'une façon de parler plus estrange, afin de les esmouvoir, encores qu'ils fussent comme des souches. Voyla donc pourquoy il introduit Rachel laquelle estoit morte si long temps auparavant, et dit qu'elle criera. Ce n'est pas que les trespassez crient pour leurs enfans: mais c'est en figure, comme i'ay desia dit, afin que les obstinez soyent tant plus touchez, d'autant que le langage commun ne leur suffiroit point, mais il faut que Dieu leur donne comme des coups de marteau pour rompre ceste durte, par laquelle ils resistent à sa doctrine, et à ses admonitions. Et de faict, combien que les Iuifs eussent desia veu de leurs yeux ce chastiment que Dieu avoit fait sur Ioseph,

c'est à dire sur Ephraim, qui signifie tout le royaume d'Israel, ils n'en estoyent pas beaucoup esmeus. Pourtant le Prophete leur denonce que Ben-iamin aussi aura son tour à bon escient. Nous voyons aussi que le Prophete Amos reproche que nul n'estoit esmeu de l'affliction qui estoit advenue à Ioseph. Ils ont fait grand chere (dit-il) voire plus grande que iamais. On boit en pleins verres, voire en tasses d'or: il n'y a que delices et voluptez. Et cependant vous voyez la main de Dieu tant rude sur vos freres: et pensez vous que Dieu en la fin, apres vous avoir long temps espargnez, supporte tousiours une telle stupidite en vous et si brutale? Or applicquons maintenant ceci à nostre usage. Car s'il a falu que le Prophete ait ainsi parlé de son temps, auiourd'huy nous en avons autant de besoin que iamais. Car de tous costez nous voyons les signes de l'ire de Dieu: nous voyons les afflictions qui sont par tout: nous voyons l'Eglise dissipee, qu'il semble que Satan ait tout gaigné: et cependant en sommes nous touchez comme il appartient? Si Dieu nous donne quelque relasche, non seulement nous hochons la teste de ce qui est advenu, mais il semble que nous n'ayons nulle accointance avec ceux qui sont unis en mesme foy avec nous: il semble que nous ne soyons point membres du corps. Et nous ne regardons pas aussi pourquoy nos freres endurent: c'est asçavoir pour la querelle de nostre salut, pour le service de Dieu, et pour la purete de l'Evangile: bref pour la verite, et pour la gloire de Dieu, qui nous doit estre plus precieuse sans comparaison que nostre vie. Car nous ne valons du tout rien de nostre nature: et ainsi il faut bien que nous apprenions de nous esveiller, voyans qu'il y a une telle froidure en nous-mesmes, que nous sommes quasi insensibles. Apprenons donc de faire nostre profit du langage tel que le Prophete nous le propose. Car, comme nous avons dit, il n'a pas mis ceci en avant pour plaire à des aureilles chatouilleuses, il n'a pas eu ce regard-là, quand il a usé d'un tel style: mais ç'a este par necessite, pource qu'il avoit affaire à des auditeurs si rudes et si pesans, qu'il ne sçavoit comment les picquer. Et puis, ceux qui n'avoyent pas encores experimenté la rigueur de Dieu, pensoyent estre eschappez du tout: ceux qui estoyent menacez mesmes, pensoyent que ce ne fust que fables, et despitoyent toutes les corrections qui leur estoyent mises en avant. Ainsi auiourd'huy encores le sainct Esprit nous addresse ceste doctrine: et notamment nous sommes admonestez par sainct Matthieu qu'elle nous touche, et qu'à la venue de nostre Seigneur Iesus Christ il a falu que ceste sentence du Prophete fust meditee des Chrestiens, et qu'ils en fissent leur proufit. Et ainsi, que nous en ayons maintenant tel usage que nous la puissions appliquer à nous. Au reste, notons aussi que non sans cause sainct Matthieu advertit qu'il y a eu pleurs et cris et hurlemens à la venue de nostre Seigneur Iesus Christ, pour nous monstrer, combien qu'il nous soit Sauveur, que ce n'est pas neantmoins pour nous tenir cachez comme gens delicats, en l'ombre et en repos, et que nous ne soyons point esprouvez. Car il faut combatre: comme non sans cause Iesus Christ nous est proposé pour Capitaine. Il faut donc qu'il leve la banniere, et nous monstre que nous sommes conduits par luy, qu'il est nostre chef, et qu'il faut que nous combations sous son enseigne, et que chacun s'appreste à cela. Et combien que nous ayons en luy argument de pleine resiouissance, et que nous y trouvions tout ce qui est requis pour nostre salut, et ce qui est desirable, cependant si-est-ce que nous aurons à endurer: et pourtant que nous ne trouvions point cela estrange, mais que nous passions volontiers par le chemin qui nous a este monstré de nos peres. Voyla donc encores ce que nous avons à observer sur ce passage. Or pource que nous sommes si grossiers, comme i'ay desia dit, et que nous voudrions mesme repousser tous les advertissemens que Dieu nous donne, et quasi le despiter en nous plaisant en nos voluptez, tant mieux nous faut-il retenir ce qui est yci dit, c'est asçavoir que les morts seront tesmoins de la durté qui est en nous, et qu'il faudra qu'au dernier iour nous soyons condamnez par eux. Il est vray que maintenant ils n'ont pas accointance avec nous, et ils ne sont pas aussi subiets à nos passions: mais il faut que par ceste façon de parler nous cognoissions que le Prophete s'est quasi desfiguré, et que le sainct Esprit a gouverné sa langue en telle sorte, pour nous monstrer que quand nous ne penserons point à toutes les corrections que Dieu envoye pour nous humilier sous sa main forte, les morts neantmoins, combien qu'ils soyent au sepulchre, ne laisseront point d'estre nos iuges, et qu'il ne faudra point que nostre proces soit formé, et qu'on en face des enquestes de ceux qui auront conversé avec nous. Voyla (di-ie) ce que nous avons à retenir, afin d'estre mieux solicitez par l'exhortation qui nous est yci donnee par le Prophete. Or elle nous doit servir à deux choses. L'une est, que nous cognoissions nos pechez (comme c'est la doctrine commune de l'Escriture saincte) si tost que la main de Dieu se leve, et que nous avons quelque apparence de sa rigueur, que nous entrions en nous pour examiner nostre vie: que nous cognoissions les fautes que nous avons commises, et que nous en soyons nos iuges pour trembler devant sa maiesté. Voyla par quel bout il nous faut commencer: que quand il est dit que nous sommes membres du Fils de Dieu, et qu'il nous a

receus sous sa protection, ce n'est pas à dire pourtant que nous soyons exemptez comme par privilege de toute fascherie, mais plustost que les verges de Dieu se feront souvent sentir, et que cela soit pour nous humilier, et pour nous faire condamner en nos pechez. Et au reste aussi en general que nous sçachions que d'autant que Dieu a de tout temps tenu cest ordre de mesler les afflictions parmi la resiouissance qu'il donnoit à ses enfans, il faut que nous passions aussi bien par là, et que nul ne se trompe à son escient, se faisant à croire que Dieu le supportera. Il est vray qu'il faut bien qu'il nous supporte, voyant la fragilite qui est en nous, mais ce n'est pas à dire pourtant qu'il nous laisse en tous nos appetis: car ce seroit pour nous perdre du tout. Il faut donc que nous apprenions de nous resiouyr tellement en nostre Seigneur Iesus Christ, que nostre ioye soit spirituelle: et que cependant s'il nous faut gemir et plorer selon le monde, comme les occasions nous en seront donnees, cela ne nous desgouste point de tousiours marcher plus outre, que nous ne soyons point descouragez pourtant, ni destournez de suyvre Iesus Christ, et de priser la grace qui nous est donnee en l'Evangile. Voyla en somme comme il nous faut faire nostre profit de ce passage.

Or quant à ce qui est dit, *qu'Herode a fait tuer les enfans depuis deux ans et au dessous, selon qu'il s'estoit enquis des Sages*, aucuns ont voulu recueillir de ces mots, que les Sages avoyent quasi demeuré deux ans par le chemin: qui est une chose par trop sotte. Car il n'est pas dit que l'estoille leur soit apparue long temps devant: mais il est certain, combien que les Sages soyent venus du pays d'Orient, qu'ils n'ont pas faict plus de chemin que ce qu'on sçait assez par ceux qui ont descrit les regions, qu'on y peut demeurer. Et il est bien vray-semblable, qu'ils sont venus à pied, comme ce n'estoyent pas gens fort riches, encores qu'on en ait fait des Rois en la Papaute. Mais cependant si est-ce qu'ils pouvoyent avoir fait ce chemin-là en deux mois, et arriver en Iudee. Et comment donc est-il dit, qu'Herode s'est enquis d'eux, et qu'il a pris la naissance de nostre Seigneur Iesus Christ environ de deux ans? Or S. Matthieu regarde yci à l'execution. Car Herode n'a pas osé desployer une telle rage du premier coup. Nous avons veu ci dessus que toute la ville de Ierusalem a este troublee, oyant que le Roy que Dieu devoit susciter, estoit nay. Si là dessus Herode eust ainsi tué et meurtri les petis enfans, qu'eust-ce este? Et il n'y a nulle doute aussi qu'il ne se soit tenu quoy pour quelque temps. Car voyla comme Dieu estonne les meschans: et d'autre part leur conscience propre les gehenne, et les ronge tellement qu'ils ont comme les mains liees, et sont du tout amorties. Ils voudroyent bien faire ce qu'ils ont entrepris et conceu: mais ils ne peuvent pas mesme remuer la langue pour dire un seul mot, quand il plaist à Dieu de les retenir. Ainsi donc Herode a laissé passer quelque temps, mais en la fin il est revenu à soy, comme ceux qui sont ainsi rebelles à Dieu, pour un temps seront amortis: et puis ils levent les cornes derechef. Herode donc s'est ravisé, apres qu'il avoit este comme en effroy, et qu'il craignoit mesme que quelque sedition ne se dressast contre luy, pource que le peuple des Iuifs ne luy estoit pas trop loyal, et le recognoissoit comme par force. D'avantage il sçavoit que l'attente du Redempteur estoit imprimee en la memoire de tous, et que c'estoit un bien que chacun desiroit, et grans et petis. Voyla donc comme il a este retenu pour un temps: et puis il a escumé ses furies, quand il a ainsi tué et meurtri les enfans. Or quoy qu'il en soit, nous voyons quand il plaist à Dieu de brider la cruaute et l'audace de ses ennemis, et des persecuteurs de son peuple, et de son Eglise, qu'il les tient là tous quoys, et ne peuvent bouger, combien qu'ils ayent le coeur enflé d'orgueil iusqu'au bout: et combien qu'ils soyent enflammez, et qu'ils voudroyent mettre tout en confusion, si est-ce que Dieu non seulement les empesche, mais encores il ne permet pas qu'ils facent nul semblant de monstrer quels ils sont. Apres il leur lasche la bride, et leur donne licence aussi quand il luy plaist, tellement qu'il semble que l'Eglise doyve perir du tout. Au reste, il nous doit tousiours souvenir des mots du Prophete, que Rachel n'a peu recevoir consolation, pource que tout estoit peri. Ainsi quand Dieu nous donnera comme des trefves, et que l'Eglise ne sera point tant molestee qu'auparavant, cognoissons qu'en cela il supporte nostre foiblesse, et attribuons-luy la louange qu'il merite, et ne pensons pas que le diable soit plus humain envers nous, ni plus benin qu'il a este, ou qu'il ait quelque pitie et compassion de nous. Car nous sçavons qu'il est meurtrier, et ne change point de nature. Les meschans aussi voudroyent tousiours batailler à l'encontre de Dieu, et abolir la semence de l'Eglise, s'il leur estoit possible. Or donc apprenons de glorifier nostre Dieu, quand il ne permet pas que le sang soit respandu par tout. Et mesme encore que nous voyons les persecutions, et qu'on brusle quelques uns de costé et d'autre, si est-ce que Dieu nous monstre à veuë d'oeil, combien il nous espargne. Car quelle est la furie de Satan, ie vous prie, si Dieu ne luy resistoit, et qu'il ne le tinst là comme enchainé, ainsi qu'on enferme les bestes sauvages dedans des cages de fer? que seroit-ce à donc, si Dieu ne besongnoit pour le regard des siens? Et puis quand nous considerons combien il y a auiourd'huy d'adversaires de l'Evangile,

et de combien de sortes, quand il n'y auroit que ceste canaille de prestres et de moines, ceste vermine de clergé papal, nous sçavons qu'il n'y a celuy qui ne soit comme une beste sauvage, et qui ne voulust avoir beu iusqu'au crever le sang des povres fideles. Nous voyons comme ils sont enragez pour allumer le feu par tout. Apres, les Rois et les Princes, quelle affection ont-ils? Il est certain qu'ils ne sont nullement touchez en leurs coeurs, et qu'ils espargneront plustost les brigans et les meurtriers, et tous autres malfaicteurs, que les enfans de Dieu. Apres, les grans de ce monde, nous voyons comment ils s'y portent, qu'il semble que tous soyent dressez pour exterminer les povres fideles. Et ceste petite marmaille de peuple, autant. Car on verra quelque fois, qu'encores les iusticiers qu'on appelle, c'est à dire ces brigans qui sont assis au siege de iustice en toute cruaute et extorsion, combien qu'ils soyent envenimez contre l'Evangile, si est-ce qu'ils ne peuvent contenter toute ceste racaille, que chacun veut mettre la main à la paste, pour exterminer tant la doctrine de nostre Seigneur Iesus Christ, que tous les membres de son corps. Or quand nous voyons cela, et que seulement on en brulera un maintenant, demain deux: et puis quand il y aura quelque persecution qui se dressera, que cela s'escoulera comme une nuee qui passe, et qu'il y aura quelque petite relasche: quand nous voyons (di-ie) cela, ne sommes nous point par trop ingrats, si nous ne pensons qu'il faut bien que Dieu ait sa main estendue, qu'il faut que nous soyons en sa garde, et qu'il se monstre pitoyable envers nous?

Voyla donc ce que nous avons à observer, c'est que Dieu soit glorifié, toutesfois et quantes qu'il empesche la rage des persecuteurs, et les tient bridez, tellement qu'ils ne peuvent faire la dixieme partie de ce qu'ils voudroyent bien. Au reste, encore qu'il nous falust venir à ceste extremite, c'est que tout fust peri, voire selon nostre opinion, si faut-il encores surmonter un tel scandale, et ne point defaillir. Car du temps que les Iuifs n'avoyent encores que les ombres bien obscures, si est-ce que ceste doctrine a este un ferme appuy à tous les fideles qui mettoyent leur esperance en Dieu, qui ont tousiours attendu le Redempteur. Et dont est-ce qu'il devoit venir? De ce pays-là où tout estoit desolé. Car ce mot emporte beaucoup, quand il est dit, C'en est fait, tout est perdu: et neantmoins en ceste perdition-là, en ceste ruine, quoy qu'il en soit ils ont tousiours estendu leurs esprits à la venue du Redempteur. Quand la rage d'Herode ainsi troubloit les povres fideles qui vivoyent de ce temps-là, et que les petis enfans de Beth-lehem estoyent ainsi saccagez, et qu'on coupoit la gorge à tous indifferemment, il est certain que les fideles pouvoyent estre là comme gens esperdus. Or si ont ils surmonté ceste tentation. Auiourd'huy faisons le semblable: car combien que Iesus Christ n'habite point en terre en personne, si est-ce qu'en son Evangile il est persecuté en telle sorte que nous voyons là mesmes troubles qui ont este pour lors. Car Satan ne cesse iamais de machiner, de nous mettre des obstacles afin que nous soyons reculez de nostre Seigneur Iesus Christ. Or c'estoit un terrible obstacle du temps que les petis enfans ont este tuez. Car voyci comme le fondement des fideles: Et toy Beth-lehem, terre de Iuda, tu n'es pas des plus petites entre les principautez de Iuda: car de toy sortira le Gouverneur de mon peuple. Et bien, les fideles par l'espace de huit cens ans s'estoyent soustenus sur ce fondement-là. Or voyci le Redempteur du monde qui apparoist, ceci est accompli, et ceux qui avoyent une droite affection en Dieu, et qui attendoyent son regne (comme nous avons veu auparavant) regardoyent tousiours à ceste Prophetie. Et que voyent-ils? Tout est tué en Beth-lehem. Il ne faloit point attendre ni de Ierusalem, qui estoit le siege royal, et où le Temple estoit basti, ni des autres villes plus grandes le Redempteur qui avoit este promis. Et comment donc? De Beth-lehem. Voyla une petite bourgade où le Fils de Dieu devoit naistre, le Sauveur eternel (comme le Prophete le nomme) tout y est tué: et sous l'ombre d'un, il faut que toute la semence soit ostee. Que pouvoyent yci dire les povres fideles? Ne pouvoyent ils pas penser que c'estoit une mocquerie, et qu'il eust beaucoup mieux valu que ceste prophetie ne fust iamais advenue, et qu'on eust attendu le Redempteur de quel quartier qu'il fust envoyé? Voyla Dieu qui a marqué la ville de Beth-lehem, afin que cest ennemi et ceste beste enragee Herode destruise tout. Car combien qu'il feist semblant d'estre Iuif, et de se conformer à la pure doctrine de la Loy, et qu'il teinst bonne mine, si est-ce neantmoins qu'il eust voulu que tout eust este mis sous le pied. Or il semble proprement que Dieu luy avoit monstré comme au doigt, Regarde, voyla Beth-lehem dont i'envoyeray le Sauveur du monde: et qu'alors tu coupes la gorge à tous les petis enfans qui naistront, et que tu extermines tout. Ie vous prie, que seroit-ce s'il nous en advenoit la dixieme partie d'autant auiourd'huy? Si nous pouvons estre en doute que les tyrans et les persecuteurs de l'Evangile peussent atteindre iusqu'à la personne du Fils de Dieu, et qu'avec luy toute la semence dont nous pourrions concevoir quelque fiance, perist, que tout cela fust raclé, où en serions-nous? Car nous en voyons beaucoup qui se descouragent s'il faut endurer dix ans, et qu'on persecute tellement qu'il en meure possible une centaine en dix ans. Quand on voit cela, on se

desespere: et si Dieu n'y pourvoit incontinent, il faut que les hommes y mettent la main, et qu'ils s'ingerent de leur temerite propre. D'autant plus donc nous faut-il bien observer ceste doctrine, où il est dit qu'il a semblé devant que Iesus Christ fust au monde, que tout fust peri, et à sa venue encore plus. Car il sembloit bien qu'Herode fust parvenu iusqu'à la personne de nostre Seigneur Iesus Christ: il a estimé que tout estoit despesché en ceste furie et en ceste malice que nous voyons en luy. Il sembleroit donc que c'en fust fait: mais quoy qu'il en soit, Dieu a besongné tellement, que ce qui estoit dit par le Prophete Isaie a este adveré, c'est que du tronc de la maison d'Isai est monté un surgeon qui a rempli toute la terre. Or ce n'estoit qu'un tronc de la maison d'Isai, c'est à dire, du pere de David. Il n'y avoit plus ni sceptre, ni couronne, ni dignite royale: il n'y avoit sinon un tronc de bois tout sec, caché sous terre: et il en est venu un petit surgeon, comme nous voyons que Iesus Christ est nay en povrete: et quant à sa vie, il a este tenu là comme caché: mais si est-ce que Dieu l'a eslevé neantmoins en la fin: et les fideles, combien que tout fust en trouble et en confusion, n'ont pas laissé toutesfois de se reposer, en attendant que Dieu accomplist son oeuvre. Ainsi ensuyvons leur exemple, nous qui sommes confermez beaucoup plus qu'eux. Car Dieu nous monstre la chose comme au doigt: qui plus est, nous avons approbation que Dieu n'avoit point parlé en vain: mais qu'il s'est monstré fidele en temps et en lieu, par l'experience qui en est advenue, voire au temps que Dieu a retiré son peuple de la captivite de Babylone. Auiourd'huy donc que l'Evangile nous est presché, ceste experience-là nous doit servir: c'est à sçavoir, que combien que nous ne voyons que desolation par tout, neantmoins nous attendions patiemment l'issue qu'il plaira à Dieu de nous envoyer, sçachans qu'il surmontera mesmes tout ce que nous avons esperé. Voyla donc quant à ce poinct qui est entrelacé.

Là dessus S. Matthieu retourne à ce qu'il avoit commencé à dire: c'est qu'il faloit que Iesus Christ sortist d'Egypte, afin de monstrer que quand Dieu anciennement avoit retiré son peuple de là, ce n'estoit qu'une figure de la vraye redemption. Non sans cause donc il adiouste, qu'apres la mort d'Herode, l'Ange de Dieu s'est apparu à Ioseph, et luy a commandé de ramener l'enfant en la terre d'Israel. Or yci nous voyons comme Ioseph et Marie ont este retenus en obeissance, et que le temps ne leur a pas trop cousté, et que combien qu'ils languissent à la verite, et qu'ils ne fussent pas insensibles, toutesfois ils se sont tenus en Egypte. Or c'estoit une griefve tentation d'aller là, veu qu'ils estoyent enseignez par les Prophetes, que ceste terre-là estoit maudite de Dieu, et qu'il vouloit que son peuple en fust separé, et que mesme ils eussent ce pays-là en detestation, afin de priser tant plus ce bien que Dieu leur avoit fait, quand il les avoit retirez par sa main forte de la subietion de Pharao. Quand donc Ioseph et Marie d'un costé voyent que Dieu a voulu que son peuple fust eslongné de ce pays-là, et neantmoins qu'il faut qu'ils y habitent, n'estoit-ce pas pour engendrer de terribles angoisses? Nous aurons beau alleguer les tentations que nous avons auiourd'huy à soustenir. Car si nous en avions la dixieme partie de ce qu'en ont senti et Ioseph et Marie, ce seroit pour nous faire defaillir du tout. Car que seroit-ce si nous pensions que Dieu ne s'accordast point avec les Propheties de l'Escriture saincte? Ne seroit-ce point pour nous renverser, et pour esbransler nostre foy, en sorte que nous ne sçaurions que devenir? Car nous sommes si tendres et si mollaces, que s'il y a quelque petit bruit qui se leve, nous voyla incontinent espovantez. Il ne faut qu'une mousche qui nous vole devant les yeux (comme on dit) et il nous semble que Dieu nous tente outre mesure, et que nous soyons iustifiez et absous quand nous perdrons courage. Pensons bien donc à toutes ces choses, afin que nous apprenions à l'exemple de Ioseph et de Marie de batailler vertueusement contre les tentations qui nous sont mises en avant par l'astuce du diable, et cognoistre qu'alors Dieu veut esprouver nostre foy. Cependant notons bien ce qui est dit que Ioseph et Marie n'ont bougé iusqu'à ce que l'Ange les rappelle, et qu'il leur commande de retourner au pays d'Israel. Qu'est-il donc de faire? Combien que nous vivions en crainte et en souci, combien que nos ennemis ayent la vogue, et que nous ne sçachions pas iusqu'à quand, si est-ce qu'il nous faut tenir quois et faire silence, et attendre que Dieu desploye son bras et sa vertu pour nous secourir. Que donc nous n'attentions rien pour marcher un seul pas ne pour remuer un doigt que nous ne sçachions que cela luy plaist, qu'il ne l'approuve, et que nous n'ayons tesmoignage de sa volonte. Car il est certain qu'il chastiera tousiours nos presomptions, quand nous voudrons faire des chevaux eschappez, sans bride, et que nous prendrons licence de ceci et de cela, pource que nostre cerveau nous l'aura dit, et que nous voudrons separer nos esprits d'avec la parole de Dieu: il est certain qu'il sçaura bien renverser toutes nos audaces. D'autant plus nous faut-il bien prattiquer l'instruction qui nous est yci donnee, et mesmes y continuer iusqu'en la fin.

Car nous verrons ci apres encores plus au long, que Ioseph estant retourné en la terre d'Israel, combien que Dieu luy ait tendu la main, combien qu'il ait este guidé à son retour et à son chemin

d'Egypte, toutesfois encores n'osa-il pas venir au pays de Iudee, d'autant qu'Archelaus, fils d'Herode et heritier, regnoit-là, qui estoit resté seul, d'autant qu'il avoit meurtri tout le reste. Il faut que Ioseph se trouve là en perplexite. Et l'Ange ne luy est point envoyé pour la seconde fois sans cause. Il faloit donc qu'il fust agité de merveilleuses pensees. Et qu'est-ce ci? Dieu m'a rappelé en la terre d'Israel: voire mais auray-ie meilleur marché sous Archelaus que sous son pere? Car il est aussi meschant, et ennemi aussi mortel. On verra incontinent que nous nous sommes retirez du pays d'Egypte, et nous serons decelez: on nous coupera la gorge, et à nous et à cest enfant pour le moindre bruit du monde. Voyla donc comme Ioseph et Marie pouvoyent estre destituez de conseil, avoir comme la mort presente devant leurs yeux, et estre en crainte d'estre saccagez avec ce petit enfant où estoit toute leur esperance. Et puis de quoy leur eust servi ce commandement qui leur estoit fait de retourner, sinon qu'ils eussent eu moyen de demourer en la terre d'Israel? Or cependant si est-ce qu'il fait ce qui luy est commandé: et s'en va encores cacher en Galilee, où regnoit pour ce temps-là un nommé Philippes, homme assez paisible, et qui n'avoit point en soy-mesme l'orgueil des Rois, mais vivoit comme un homme commun. Voyla donc encores une cachette nouvelle que Ioseph et Marie cherchent, iusqu'à ce que nostre Seigneur Iesus Christ soit sorti des perils. Car de retourner en ce pays de Beth-lehem, et en toute ceste region où les enfans avoyent este occis, il estoit impossible cependant que ce tyran-là y domineroit. Et ainsi advisons de continuer iusqu'au bout: et que ce que i'ay dit de patience, ce ne soit point seulement pour un iour, ne pour un an, mais que nous attendions iusqu'à ce que Dieu nous ait esprouvez comme il luy plaira, et qu'il y ait eu divers examens de nostre foy. Et apres que nous aurons surmonté un combat, qu'un nouveau nous sera proposé, que ce sera tousiours à recommencer, que neantmoins iamais nous ne nous lassions au milieu du chemin: et si nous sommes foibles, que nous prions Dieu qu'il nous donne vertu, non point pour nous escarmoucher, ni pour concevoir des opinions, et avoir la main levee quand nostre cerveau sera bouillant: mais que ce soit pour cheminer en infirmite, c'est à dire, que nous soyons comme foulez au monde, que nous soyons gens perdus et desesperez, que nous continuyons en cela: et que la vertu de Dieu se demonstre d'autant plus que nous ne serons rien de nostre costé: et que nous n'attenterons aussi rien à la volee, mais que nous souffrirons qu'il nous gouverne iusqu'à la fin.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

TRENTEETSEPTIEME SERMON.

MATTH. Ch. II.

23. *Et y estant venu, habita en la cite qui est appelee Nazareth, afin que ce qui avoit este dit par les Prophetes, fust accompli, Il sera appelé Nazarien.*

LUC. Ch. II.

40. *Et le petit enfant croissoit et se fortifioit d'esprit, estant rempli de sapience, et la grace de Dieu estoit sur luy.*

Nous avons monstré par ci devant, que Dieu a voulu que dés le commencement nostre Seigneur Iesus Christ, pour estre Redempteur du monde, fust subiet à toutes povretez, et mesme à l'opprobre du monde. Car il n'a point falu qu'il fust seulement crucifié une fois, mais qu'il commençast dés son enfance, et voyla pourquoy il a este transporté en Egypte. Et maintenant l'Evangeliste adiouste qu'il ne luy a pas este permis d'habiter seurement au pays de Iudee, mais qu'il a falu qu'il se soit retiré comme en un anglet, et à l'escart où regnoit Philippes, comme nous avons declaré, lequel n'estoit pas un tyran si cruel qu'Herode, ou son fils. Or selon le monde cela estoit pour rendre nostre Seigneur Iesus contemptible, qu'il fust ainsi en cachette, au lieu qu'il devoit estre comme une banniere eslevee en haut, ainsi qu'il en est parlé en l'Escriture, et que nous avons veu par ci devant, qu'il devoit estre une clarte luisante par tout le monde, et non seulement au pays de Iudee. On pouvoit donc estimer que ceci ne convenoit point à sa gloire, de laquelle les Prophetes ont fait mention, et à ce qui avoit este declaré par la bouche de Simeon ci dessus: mais Dieu cependant par son conseil admirable a pourveu que ceste cachette de

nostre Seigneur Iesus Christ ait servi pour l'approuver tant plus. Car il est advenu par cela que son pere et sa mere ont *habité en Nazareth*, et à bon droict ce titre de *Nazarien* luy a peu estre attribué. Non pas qu'il y ait deduction certaine du mot: mais l'Evangeliste a regardé seulement à la similitude, pource que ces deux mots approchent. Il dit donc: Puis que Iesus Christ a este nourri une partie de son enfance en Nazareth, il a peu avoir de là le nom de Nazarien. Non pas que les habitans de Nazareth fussent ainsi appelez, mais (comme i'ay dit) il suffit bien que ces deux mots approchent.

Or il est dit quant et quant que les Prophetes l'avoyent ainsi testifié. Il n'y a point un certain passage allegué par sainct Matthieu: mais il nomme en general *les Prophetes*. Et on ne lit point en tout le vieil Testament que le Sauveur du monde deust estre ainsi appelé: mais il est bien escrit de Ioseph, et de Samson: et aussi en la Loy il y avoit le voeu et la façon d'offrir des Nazariens. Or c'est une reigle assez commune, que ce qui est attribué à ceux qui ont porté la figure de nostre Seigneur Iesus Christ, soit appliquee à sa personne: comme nous voyons beaucoup de passages qui appartienent à David, et cependant ils sont alleguez pour le Fils de Dieu: et non sans cause: car David a este comme un miroir, auquel desia anciennement on pouvoit contempler le Christ du Seigneur, c'est à dire celuy qui devoit estre oingt pour le salut de l'Eglise. Autant en est-il de Ioseph et de Samson. Car nous sçavons que Ioseph pour un temps a delivré l'Eglise, c'est asçavoir la maison de son pere. Car il n'y avoit alors autre peuple eleu de Dieu. Voyla Iacob avec tous ses enfans, et toute ceste lignee-là, comme à demi trespassez pour ceste grande famine qui estoit advenue en la terre de Chanaan. Ioseph donc est ordonné dê Dieu pour apporter salut en la maison dont il est sorti, combien que ses freres en fussent plus qu'indignes. Car ils estoyent meurtriers volontaires, il avoyent conspiré de le mettre cruellement à mort: et la plus grande humanite dont ils usent envers luy, c'est qu'ils le vendent. Et à ceste occasion nous voyons qu'il est detenu long temps prisonnier: et c'est merveilles comment il est exempté de la mort, laquelle luy fust advenue plusieurs fois, veu les dangers ausquels il a este, sinon que Dieu y eust besongné par un singulier miracle. Ainsi donc puis que Ioseph a este comme Redempteur temporel de l'Eglise, il ne se faut point esbahir s'il a este figure de nostre Seigneur Iesus Christ. Et voyla pourquoy aussi il est nommé Nazarien entre ses freres, comme ce mot aussi est prononcé par la bouche de Iacob. Or toutesfois le sceptre est donné à la lignee de Iuda: il faut que la lignee royale y reside: il faut que Ioseph et tous les siens y soyent subiets. Il y a donc un regard special en luy pourquoy il est appelé Nazarien entre ses freres, c'est à dire qu'il est separé, d'autant que Dieu l'a sanctifié. Il est vray que ce mot signifie aussi bien Couronne: mais le tout revient là, que Dieu avoit mis une excellence telle en Ioseph, qu'il estoit comme mis à part, et qu'il n'estoit pas du rang commun (comme on dit) mais qu'il devoit estre comme eslevé en haut, et que ses freres luy devoyent porter honneur, comme à celuy que Dieu avoit choisi, et auquel il avoit donné sa marque. Nous voyons donc qu'en la personne de Ioseph, Moyse a desia parlé de celuy qui devoit estre sanctifié par dessus toute la compagnie de ses freres. Quant à Samson, c'est un poinct assez notoire qu'il a representé nostre Seigneur Iesus Christ, d'autant qu'il a bataillé toute sa vie contre les ennemis de l'Eglise. Car il ne faut point yci regarder les fautes qui ont este en luy. Nous sçavons que David est trebusché pour un coup bien lourdement, mais aussi il n'est pas requis qu'il y ait perfection qui soit du tout pareille à la verite, quand on propose quelque figure. C'est assez donc qu'en partie ceux qui ont este appelez de Dieu anciennement pour maintenir l'Eglise, ayent eu quelque remembrance de nostre Seigneur Iesus Christ, quand Dieu les a ordonnez et establis à cest usage. Ce que nous voyons aussi en Samson, et qu'il n'a pas laissé en sa mort d'avoir ceste vertu dont il avoit este privé pour un temps: et qu'il a accablé ses ennemis qui faisoyent là leurs triomphes, et s'esgayoyent en se mocquant de Dieu et blasphemant son sainct nom.

Nous avons donc desia deux passages des Prophetes qui se peuvent deuëment approprier à nostre Seigneur Iesus Christ sans estre tirez hors de leur sens naturel. D'autrepart, quand il a este dit en la Loy, que ceux qui se vouloyent consacrer à Dieu, avoyent certaine forme de ceremonie, telle que Moyse la met au sixieme chapitre du Deuteronome, il n'y a doute que là aussi il n'ait voulu figurer une sainctete, laquelle n'est pas commune à tout le peuple, mais qui est seulement en ceux qui se devoyent abstenir et de vin et de cervoise, et qui avoyent le reste de ce qui est là contenu. En somme de tout temps cela a este entendu des Peres anciens, encore que ce fust en obscurite, c'est asçavoir que Dieu ayant dedié à soy toute son Eglise, (comme elle est appelee saincte à bon droict, d'autant qu'il regne au milieu d'icelle, et que par son S. Esprit il l'a purgee des pollutions du monde) toutesfois vouloit qu'il y eust une sainctete speciale et exquise en la personne du Messias. Voyla comme tous fideles sont appelez saincts, mais ce n'est qu'en portion, et chacun selon sa mesure. Car nous sçavons qu'il y a encores

beaucoup de souillures en ceux qui s'estudient de tout leur pouvoir pour servir à Dieu, et qu'il gouverne par son sainct Esprit. Il n'y a donc plenitude de sainctete sinon au Chef. Ainsi Dieu a voulu figurer desia sous la Loy que la sainctete commune depend d'un Chef, qui est seul: comme Ioseph pour son temps a este establi, et a falu que ses freres luy portassent cest honneur, à cause de la preeminence qui luy avoit este donnee par son pere Iacob: et puis apres par Moyse au 34. chap. de Deut. Et d'autre costé il a falu aussi que Samson, quand il a redressé l'estat de l'Eglise, ait aussi bien este ce chef-là. Cependaut toutesfois si a-il falu que les fideles regardassent plus loin. Car il ne se faut pas arrester aux ombres que Dieu a proposees pour lors: mais c'estoit pour les conduire à nostre Seigneur Iesus Christ, qui estoit encores absent. Et voyla aussi pourquoy ceste ceremonie a este donnee en la Loy, que Dieu a tousiours voulu nourrir son peuple en l'esperance de ce Redempteur qu'il avoit promis, et auquel devoit estre toute perfection, et lequel a este separé en telle sorte qu'on ne peut point trouver son semblable, mesmes quand tous les Anges de paradis seroyent là, et tout ce qu'il y a d'excellence et de dignite en eux: car ce ne seroit rien au pris de ce qui a este donné au Fils unique de Dieu. Voyla donc comme nostre Seigneur Iesus Christ a este separé d'avec tous les autres fideles. Et au reste, il ne veut point estre tellement discerné d'avec nous, que nous ne soyons tousiours conioints et unis avec luy. Car ceste discretion qui est mise entre luy et nous, n'est point à ce qu'il ait en soy tous biens spirituels, et que nous en soyons comme affamez, que nous demourions là en nostre disette: mais au contraire nous sçavons que nostre Seigneur Iesus Christ s'est appovri, afin de nous enrichir: et que ce qu'il a receu, ç'a este afin de nous en faire participans. Pourquoy donc ceste discretion a-elle este mise? C'est afin qu'il ait luy seul toute preeminence, afin que chacun s'addresse à luy, que nous puisions de ceste fontaine qui ne tarit iamais: et que cependant nous ne laissions pas toutesfois d'estre conioints à luy. Car excepté peche il s'est voulu rendre du tout semblable à nous. Il est vray que d'autant qu'il a este conceu du S. Esprit, il a aussi este retiré de toute pollution. Voyla en quoy il differe d'avec les membres de son corps. Mais quoy qu'il en soit, ainsi que i'ay dit, il ne veut rien avoir de propre, car il nous communique le tout: et de faict, il n'avoit pas besoin aussi que rien luy fust donné, d'autant qu'il estoit Dieu eternel, d'autant qu'il estoit la vie devant la creation du monde. Qu'estoit il donc mestier qu'il receust de nouveau les graces du S. Esprit? Mais entant qu'il a vestu nostre chair et nostre nature, il a receu toute plenitude de graces en soy, afin qu'il supplee et remedie à nos defaux, voyant que nous sommes tous indignes, et qu'il n'y a pas une seule goutte de bien en nous, iusques à ce qu'il nous l'ait donnee. Ainsi donc maintenant nous voyons comme ce que Iesus Christ a este caché en son enfance, a servi pour monstrer quel estoit son office, et pourquoy il avoit este envoyé de Dieu son Pere au monde. C'est pour estre Nazarien, d'autant que nous estions tous pollus, et il estoit impossible que nous eussions aucun acces à Dieu, et qu'il nous advouast, sinon que nous fussions dediez. Or nous ne le pouvions pas estre en nos personnes, mais il nous faut noter ce qui est dit au 17 chap. de S. Iean, Pere sainct, ie me sanctifie pour eux tous, afin que comme tu m'as sanctifié, ils soyent aussi sanctifiez en moy. Voyla donc comme Iesus Christ s'est sanctifié en toute perfection. Et cependant il s'addresse aussi à Dieu son Pere, duquel il a receu toute plenitude de graces, afin que nous en soyons faits participans, et qu'en son Nom nous soyons agreables à Dieu son Pere: que toutes nos povretez soyent ensevelies, et que Dieu aussi en la vertu de son S. Esprit nous purge et nettoye iusques à ce qu'il n'y ait plus ne tache ne macule ni en nos corps, ni en nos ames. Voyla donc ce que nous avons à retenir de ce passage.

Et cependant nous voyons comme ce qui peut sembler estre repugnant au salut de l'Eglise, selon l'apparence humaine, Dieu le convertit tousiours à la fin laquelle il a ordonnee. Car ce que nostre Seigneur Iesus Christ avoit este reculé, il sembloit que ce fust pour empescher qu'il n'accomplist l'office qui luy avoit este ordonné de Dieu son Pere: et quand il est caché, il sembloit que ce fust pour esteindre ce bien et ce benefice de la doctrine de salut qui devoit estre preschee par tout le monde. Car sans la personne de Iesus Christ, quelle addresse aurions-nous pour nous guider? Comment est-ce que nous pourrions tenir le chemin pour parvenir au Royaume des cieux? Il faut que Iesus Christ soit eslevé en haut, comme luy-mesme le prononce, et comme Isaie en avoit parlé auparavant, disant qu'il faut qu'il soit comme une banniere eslevee, et que tous peuples y ayent leur refuge, et se reposent là dessous. Or nous voyons que quand il est ainsi caché, il semble que ce soit tout le contraire. Mais, comme nous avons dit, Dieu dispense par son conseil incomprehensible les choses qui semblent contrarier à nostre salut, et qui semblent retarder que nostre Seigneur Iesus Christ ne desploye sa vertu envers nous, en sorte que le tout revient à son poinct. Et ainsi ne nous esbahissons pas si quelque fois il semble que Dieu ferme la porte, que nous ne puissions marcher plus outre: quand quelque fois il nous fera tourner bride, et

qu'il semble que nous soyons reculez bien loin, ne nous estonnons point pour cela, voyans qu'il en est ainsi advenu en la personne de son Fils unique, qui est le patron et miroir auquel il nous faut estre conformez: et cependant esperons que Dieu tournera le tout à bien, et qu'il donnera issue heureuse à ce qui semble auiourd'huy nous estre fort contraire. Voyla en somme ce que nous avons à retenir de ce passage.

Or il est dit par S. Luc, *que l'enfant croissoit en sagesse.* Car S. Luc ha ceci de propre outre S. Matthieu et S. Marc, qu'il recite (ce que nous verrons ci apres) comme nostre Seigneur Iesus Christ dispute au Temple en l'aage de douze ans. Car depuis que S. Matthieu a parlé de la naissance du Fils de Dieu, il se taist de tout le reste iusques à ce qu'il vienne au temps qu'il devoit estre revelé au monde. Mais sainct Luc, comme iay dit, entrelace ce propos, et pourtant il met yci *que l'enfant croissoit et se fortifioit d'esprit, estant rempli de sagesse, et que la grace de Dieu estoit sur luy.* Et comme nous verrons encores ci apres, devant Dieu et devant les hommes il a este multiplié en tous biens spirituels. Or nous avons tousiours à noter quand nostre Seigneur Iesus Christ s'est abaissé, que ç'a este pour nous exalter. Et c'est chose estrange de prime face, que le Fils de Dieu, par lequel le monde a este creé et en la vertu duquel aussi toutes choses consistent, et sur lequel toutes creatures s'appuyent: qui a donné vie dés le commencement et aux Anges et aux hommes, qui donne vigueur et aux arbres et à tout ce que nous voyons avoir quelque espece de vie, que neantmoins il soit fait petit. Car où est-ce que nous chercherons grandeur qu'en sa maiesté? Et nous sçavons aussi ce qu'il dit, Pere glorifie moy de la gloire que i'ay euë avec toy devant que le monde fust creé. Ainsi donc, c'est une chose qui repugne à nostre sens, que le Fils de Dieu ait este fait ainsi petit: mais revenons tousiours là, qu'il a falu (comme dit S. Paul) qu'il se soit appovri pour nous enrichir: qu'il ait este fait foible et debile afin de nous communiquer selon la mesure qu'il cognoist nous estre utile pour nostre salut, de la force dont il ha toute perfection en soy. Vray est quand il a vestu nostre chair, que rien ne luy a defailli. Car nous sçavons ce qui est dit par le Prophete Isaie, que l'Esprit de Dieu à reposé sur luy, l'Esprit de sagesse et d'intelligence, l'Esprit de force et de discretion, l'Esprit de crainte de Dieu. Bref, il a falu que Iesus Christ receust en sa nature humaine, et vestist tout ce que nous pouvons desirer, et qui est requis à nostre felicité: voire, et a falu qu'il receust tout cela en perfection: mais cependant d'autre costé il faloit aussi qu'il fust homme mortel, à telle condition qu'excepté peche il fust semblable du tout à nous. Car si nostre Seigneur Iesus avoit este d'une autre nature, et qu'il n'eust point senti nos infirmitez, que seroit-ce? Pourrions-nous conclure, que ce qu'il ha nous apparteinst? Pourrions-nous faire un saut de nous iusques à luy, pour dire, Ie ne doy point craindre, puis que i'ay le Fils de Dieu qui me defend? Nenny. Car incontinent ceste pensee nous viendroit en l'Esprit, Helas, il y a longue distance entre le Fils de Dieu et nous. Car il est en un autre degre, il est d'une autre condition, il est d'une autre nature. Or il est vray que Iesus ha bien un degré divers d'avec nous en sa preeminence (comme i'ay desia dit) afin que sa gloire ne soit point obscurcie, et que nous ayons tous la veuë dressee sur luy seul. Mais cependant il faut qu'il soit vrayement nostre frere, et que nous soyons conioints à luy, d'autant qu'il ha une nature commune avec nous. Et c'est ce que traitte l'Apostre tant au deuxieme chapitre qu'au 4. de l'epistre aux Hebrieux. Car il monstre que nous avons este plus privilegez de nostre Seigneur Iesus Christ que mesmes les Anges de Paradis: que nous avons surmonté toutes leurs vertus, d'autant que Dieu ne s'est point allié avec eux si familierement: mais il a voulu estre vray homme, afin que nous eussions nostre fiance en luy. Et ainsi cognoissons, quand nous sommes tous conioints à luy, qu'il nous presente à Dieu son Pere comme s'il disoit, Me voyci avec tous les enfans que tu m'as donnez. Car l'Apostre mesmes allegue ce passage-là du Prophete Isaie: mais il deduit plus au long le profit qui nous revient de ce que Iesus Christ s'est ainsi abaissé et affoibli, c'est qu'il a pitie auiourd'huy et compassion de nos infirmitez, voire pour y subvenir. Ainsi donc quand nous voyons beaucoup de foiblesses et povretez en nous, cognoissons que le Fils de Dieu a bien daigné en estre participant, et les a voulu gouster, afin que nous soyons tant plus asseurez qu'auiourd'huy il ha pitie de nous, et qu'en ce qu'il a veu en soy mesme, il recognoist les necessitez sous lesquelles nous bataillons: comment c'est un fardeau si pesant que nous en serions accablez: et par ce moyen qu'il a cognu et senti quelle est l'angoisse des hommes, quand ils sont ainsi agitez de diverses tentations. Car il a voulu estre tenté le premier. Vray est qu'il n'y a iamais eu macule en luy: et ne faut point imaginer que Iesus Christ ait eu de mauvaises pensees, qu'il ait eu des affections exorbitantes qui l'ayent chatouillé. Nenny: il a este exempté de tout cela. Mais si a-il enduré chaud et froid, faim et soif, tristesse et fascherie: il a ploré et gemi, il a cognu que c'estoit de la foiblesse humaine: il a eu mesme horreur de la mort. Et pourquoy? Afin de nous testifier qu'il a eu le sentiment et l'apprehension de toutes les passions humaines. Et c'est aussi ce qui nous

est yci monstré, qu'il a voulu *croistre en aage et en intelligence:* que non seulement il a voulu s'assuietir à ceste condition generale, d'estre un petit enfant sans parler et sans avoir nulle vertu en soy: mais de n'avoir pas intelligence, non plus que les petis enfans, voire quant à sa nature humaine. Or cela ne derogue rien à ce que nous avons desia dit, qu'il est la Sagesse infinie de Dieu, ni aussi à ce que nous avons dit, qu'il a receu toute perfection de dons spirituels, entre lesquels est la science et la sagesse. Car il faloit que cela fust par degrez. Et ainsi, ne trouvons point estrange quand il est yci dit de l'Evangeliste, que *l'enfant croissoit en vertu et grace de l'Esprit.*

Il est vray qu'aucuns combatent yci, comme si l'honneur de nostre Seigneur Iesus Christ estoit diminué quand on dit qu'il est creu ainsi. Voire, mais que n'ont-ils honte que nostre Seigneur Iesus ait aussi bien creu en son corps? Car il l'a falu appasteler: il a mangé beurre et laict, comme il est dict au Prophete Isaie, avant qu'avoir discretion: c'est à dire, il a este petit enfant, avec toutes les qualitez qui conviennent à cest aage-là: que n'ont-ils honte, di-ie, que Iesus Christ se soit ainsi abaissé? Et ainsi voyla où on en est, quand on veut iuger selon l'opinion qu'on ha. Et de faict il n'y a rien qui soit plus repugnant à la sagesse de Dieu, que quand nous voulons suyvre nostre outrecuidance, et que nous concevons en nostre cerveau ce qui nous semble estre vray, et puis que nous asseyons nostre arrest là dessus. Au contraire, qu'il nous souvienne de ce que dit sainct Paul: c'est que pour bien profiter en l'eschole de Dieu, et parvenir à la sagesse qui nous y est monstree, nous soyons fols quant à nous. Et ainsi, iamais nous ne comprendrons que vaut la petitesse de nostre Seigneur Iesus Christ, iusques à ce que nous ayons este faits petis et humbles, et que nous soyons aneantis pour ne sçavoir sinon ce que le sainct Esprit nous tesmoigne. Vray est aussi qu'il y a grande difference entre nostre Seigneur Iesus Christ et nous. Car quand nous sommes subiets à beaucoup de povretez, cela est d'autant que nous y sommes condamnez par la bouche de Dieu, et que nous sommes coulpables devant luy, et que ceste malediction-là nous appartient. Or en Iesus Christ on ne trouvera point cela. Comment donc est-il dit qu'il a este petit et foible, et qu'il a falu qu'il proufitast en toute grace et vertu? C'a este d'autant qu'il s'y est submis de son bon gré. Il n'y a donc point eu de contrainte à cela comme elle est en nous: le tout a este d'une humilite volontaire. De nostre costé, quand nous sommes subiets à tant de passions et d'angoisses, il faut qu'ainsi soit. Car Adam nostre pere nous a acquis cest heritage. Ainsi voyla comme les hommes, vueillent-ils ou non, sont sous le fardeau de beaucoup d'infirmitez. Mais au Fils de Dieu, lequel en pouvoit estre exempté s'il eust voulu, il y a eu cela, qu'il s'y est submis liberalement, et de sa franche volonte. Ainsi donc nous voyons que sa dignite par ce moyen n'a pas este amoindrie. Or tant plus devons-nous contempler l'amour infinie qu'il nous porte, et la misericorde de Dieu son Pere, qui n'a point espargné son Fils unique. Voyla donc ce que nous avons à retenir, afin qu'on ne pense pas que rien soit osté à nostre Seigneur Iesus Christ de ce qu'il ha selon son essence divine, et qui luy a aussi este donné quant à sa nature humaine, si nous disons qu'il a profité. Car ces deux choses s'accordent tresbien. Or cependant il n'y a nul inconvenient qu'en la personne du Fils de Dieu, comme en un miroir, nous voyons ce qui seroit en nous, quand Dieu nous auroit delaissez. Voyla le Fils de Dieu, auquel toute plenitude de biens spirituels est donnee, comme nous avons dit. Et voyla pourquoy il est nommé selon l'homme heritier universel. Or tant y a qu'il faut qu'il croisse et profite, non seulement en stature de corps, et en aage, mais aussi en tous les dons de l'Esprit. Nous voyons donc là à l'oeil, que nostre Seigneur Iesus Christ n'a pas comme homme simplement les graces, comme si elles luy appartenoyent: mais que cela vient de la liberalite de Dieu son Pere. Il faut (di-ie) que cela soit cognu, afin de nous humilier tant plus: et au reste, de venir toutesfois à luy, afin qu'il subvienne à tous nos defaux: et sentans que nous sommes indigens en tout et par tout, que nous ayons nostre recours à l'abondance et perfection mesmes qui a este en luy. Car il est suffisant pour nous remplir de tout ce que nous pouvons souhaitter, moyennant que nous cherchions en luy tout nostre bien, cognoissans la disette qui est en nous. Cependant nous avons aussi à recognoistre que ce qui est communiqué de iustice, de bien, de vie, de salut, et de gloire aux hommes par Iesus Christ, cela leur procede d'ailleurs, et que c'est du don gratuit de Dieu. Dirons-nous que nostre Seigneur Iesus Christ en ceste humanite qu'il a prise, fust digne d'estre Fils de Dieu et Chef des Anges de paradis? Nenny: cela n'appartenoit point à sa nature humaine, ni à creature terrestre. Et toutesfois il est par dessus les Anges de paradis, il est Fils unique de Dieu, et mesmes en une seule personne il est Dieu manifesté en chair. Et comment? Quelle convenance y a-il entre nostre chair, qui est de soy corruptible et mortelle, et le salut du monde? entre une povre creature contemptible, et la maieste eternelle de Dieu? Or Iesus Christ, comme i'ay dit, mesme selon l'homme est Dieu manifesté en chair. Ainsi nous contemplons en sa personne quelle est la gloire

de Dieu. Et cela est pour nous eslever en haut, pour nous faire compagnons des Anges de paradis. Car il nous retire de la poudre de la terre, mesme du bourbier de toute corruption, et des gouffres d'enfer, quand il a voulu vestir nostre nature, et qu'en icelle il est monté au ciel, pour nous y attirer apres luy. Mais le tout procede de sa bonte gratuite. Voyla donc ce que nous avons à retenir quand notamment il est dit que le petit enfant croissoit, et se fortifioit d'esprit.

Or quant à ce que l'Evangeliste adiouste, *qu'il estoit rempli de sapience*, *et que la grace de Dieu estoit sur luy*, cela s'entend selon la mesure dont il a parlé, et dont il sera encores mention derechef ci apres. Mais quoy qu'il en soit, si est-ce qu'il a voulu monstrer qu'il y avoit des signes apparens au Fils de Dieu, par lesquels on pouvoit iuger qu'il n'estoit pas du rang des autres, mais qu'il estoit choisi. Bref, desia ce qui estoit apparu en son enfance, estoit comme une lanterne pour guider la foy des fideles, iusques à ce qu'il veinst à la perfection. Il est vray que les fideles n'ont point cognu comme Iesus Christ devoit estre le sauveur de son Eglise, iusques à tant que l'Evangile ait este publié. Car sans cela nous sçavons que la vertu de nostre Seigneur Iesus Christ nous seroit cachee et incognue. Et d'autre costé il a falu qu'il fust crucifié, et qu'il ressuscitast, pour donner approbation que c'estoit de luy qu'il faloit esperer l'heritage du royaume des cieux. Car comment pourrons-nous plaire à Dieu, sinon que nos pechez soyent effacez, et qu'il nous iustifie gratuitement? Or cela nous est acquis par la mort et passion de nostre Seigneur Iesus Christ. Et comment pouvons-nous estre asseurez de la iustice qui nous est promise, sinon par sa resurrection, comme S. Paul dit l'un et l'autre. Voyla donc comme Iesus Christ n'a peu estre pleinement cognu Sauveur du monde, iusques à ce qu'il ait este crucifié, et qu'il soit ressuscité pour acquerir victoire sur Satan, sur le peche et sur la mort, et pour nous mettre en pleine possession de iustice: et quant et quant il a falu aussi que le fruict de sa mort et resurrection fust declairé par l'Evangile. Mais quoy qu'il en soit, nous avons à noter que desia du temps qu'il estoit enfant, il y a eu comme des estincelles en luy, dont on a peu appercevoir en partie que Dieu l'avoit ordonné et marqué, et qu'il n'estoit point comme les autres hommes: mais qu'il y avoit en luy une dignite singuliere, qu'on ne pouvoit appercevoir ne contempler en une autre creature mortelle. C'est donc ce que nous avons à retenir, que desia en l'enfance de nostre Seigneur Iesus Christ on a eu approbation qu'il estoit envoyé de Dieu son Pere, et qu'il l'a monstré comme au doigt, pour dire, Voyci celuy auquel il se faut arrester. C'est celuy auquel il faut avoir tout son repos. C'est luy, bref, que i'ay promis de tout temps, et que les peres ont attendu: c'est celuy qui apporte tout ce que les hommes peuvent souhaiter. Or maintenant advisons de faire nostre profit de toutes ces choses. Et d'autant que nostre Seigneur Iesus Christ non seulement auiourd'huy nous apparoist avec telles marques qu'il s'est monstré estre le Redempteur, mais qu'il a tout accompli, comme il a prononcé de sa bouche: et que non seulement il a este crucifié, et s'est aneanti, voire mesme fait malediction: mais d'avantage qu'il est ressuscité, et nous a acquis vie. D'autant donc que nous avons l'accomplissement de nostre salut en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ, et que cela nous est declairé en l'Evangile, advisons de nous tant mieux ranger paisiblement à luy. Et d'autre costé, d'autant que nous sommes petis et debiles en la foy, que nous taschions d'y profiter de plus en plus: et que nous prions Dieu qu'il nous conferme, en sorte que petit à petit les graces de son S. Esprit nous soyent augmentees. Car voyla mesmes comme nostre Seigneur Iesus Christ croist auiourd'huy en nous. Il est vray qu'en soy il ne peut augmenter ni diminuer aussi: mais quant à nous, il est certain que selon la mesure de nostre foy, il est petit ou grand: c'est à dire, que nous communiquons tellement à luy, que selon que nous grandissons et sommes augmentez, aussi il se monstre et petit et grand. Il se monstre petit, cependant que nous sommes comme petis novices et escholiers: et puis il se monstre grand, selon qu'il nous fait profiter en la doctrine de son Evangile, et qu'il nous eslargit ses biens spirituels en plus grande abondance. Quoy qu'il en soit, nous n'aurons iamais perfection en ce monde. Et voyla pourquoy nous avons besoin que tous les iours il se communique à nous par l'Evangile, comme notamment sainct Paul use de ce mot-là, quand il monstre le principal fruict que nous avons quand l'Evangile nous est presché: C'est, dit-il, que nostre Seigneur Iesus Christ nous soit communiqué tant par sa parole que par ses Sacremens, comme il est requis: que nous soyons enseignez tout le temps de nostre vie pour nous adonner à Dieu, pour nous approcher de nostre Seigneur Iesus Christ, pour faire qu'il habite en nous en toute perfection, que nous soyons bien fondez en luy, et que le bastiment se paracheve, afin que nous soyons vrais temples de Dieu. Ainsi notons qu'à cela nous sert aussi l'usage des Sacremens. Et pource que nous devons recevoir la saincte Cene de nostre Seigneur Iesus Christ Dimanche prochain, tant plus nous faut-il bien observer ceste doctrine, et nous preparer tellement, que quand nous viendrons à ceste saincte table, nous sçachions pourquoy, et que chacun examine

bien ses povretez, que nous venions là comme povres affamez pour mendier l'aumosne que nostre Seigneur Iesus Christ est prest de nous donner, non pas de pain et de vin, et de choses corruptibles, mais de son corps et de son sang. Car il veut que nous soyons nourris de sa propre substance quant à nos ames. Que donc nous cognoissions ce bien-là, et que nous sçachions aussi d'autre costé, que selon qu'il est appelé Nazarien, separé de toutes pollutions, qu'il faut que nous soyons conioints à luy, pour estre participans des graces de son sainct Esprit, et que nous luy ressemblions, non pas que iamais nous puissions y venir du tout. Car, helas, à grand peine en pourrions-nous approcher de la centieme partie: mais tant y a qu'il faut que nous tendions tousiours là, d'estre sanctifiez avec luy, comme nous avons desia allegué ce passage du dix et septieme chap. de S. Iean. Car aussi la sainctete spirituelle procede de ce costé-là: et ne nous faut chercher ailleurs plenitude de foy, de crainte de Dieu, de iustice, de purete de vie, de ioye et de salut, sinon en luy. Et par cela il nous est monstré d'autre costé que nous sommes comme gens prophanes, iusques à ce que nous ayons prins nostre sainctete en luy. Et pourtant que nous advisions bien de n'approcher point de ceste saincte table, pour y apporter nos souillures et pollutions. Mais que nous soyons tellement conioints avec le Fils de Dieu, que le Sacrement qu'il a institué pour nostre salut, ne soit pollué par nous: et que si nous n'y apportons une bonne syncerite comme il est requis, pour le moins qu'il y en ait en nous quelque portion et quelque mesure, selon qu'il convient aux membres de son corps.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

TRENTEETHUITIEME SERMON.

LUC. Ch. II.

41. *Or son pere et sa mere alloyent tous les ans en Ierusalem, à la feste de Pasques.* 42. *Luy donc estant venu en l'aage de douze ans, comme ils furent montez en Ierusalem selon la coustume du iour de la feste:* 43. *Quand ils eurent achevé les iours d'icelle, eux s'en retournans, l'enfant Iesus demeura en Ierusalem: de laquelle chose son Pere et sa mere ne s'apperceurent point:* 44. *Mais estimans qu'il estoit en la compaignie, ils cheminerent une iournee: et le cherchoyent entre leurs parens, et ceux de leur cognoissance.* 45. *Et ne le trouvans point, ils s'en retournerent en Ierusalem, le cherchans.* 46. *Et adveint que trois iours apres ils le trouverent au Temple, assis au milieu des docteurs, les escoutant et les interroguant.* 47. *Et tous ceux qui l'oyoyent, s'estonnoyent de sa sapience et de ses responses.* 48. *Et quand ils le veirent, ils s'estonnerent, et sa mere luy dit, Mon enfant, pourquoy nous as-tu fait ainsi? voyci, ton pere et moy te cherchions estans angoissez.* 49. *A donc il leur dit, Pourquoy est-ce que vous me cherchiez? Ne sçaviez-vous pas qu'il me faut estre occupé és affaires de mon Pere?*

Dieu a voulu (ayant envoyé son Fils au monde) que seulement le reste de l'histoire de sa vie fust couché par escrit, et l'aage de son enfance oublié, tellement qu'il n'y a que ce qui nous est utile pour nostre instruction, et pour edifier nostre foy, que Dieu nous ait voulu declairer. En quoy nous voyons qu'il n'a point voulu servir à nostre curiosite, mais qu'il nous a voulu donner doctrine bonne et ferme, et que nous puissions appliquer à nostre usage. Car pourquoy est-ce que Iesus Christ a vestu chair humaine? Pourquoy a-il conversé entre les hommes, et à la fin, pourquoy est-il mort et ressuscité? C'est à fin que nous puissions estre fondez en luy, tellement que nous ne doutions point de nostre salut, cognoissans que luy, qui est Fils unique de Dieu, s'est conioint à nous en une mesme nature, et par ce moyen s'est fait nostre frere, et qu'il nous a ainsi rendu tesmoignage que nous devions estre reconciliez par luy, et qu'il devoit estre la satisfaction pour nos pechez, que nous devions estre purgez par son sang, et acquittez de toutes nos debtes devant Dieu, pour estre retirez de la malediction de peche et de mort, et qu'il a este crucifié pour accomplir toutes ces choses: et finalement qu'il a monstré qu'ayant acquis la victoire par dessus la mort, il estoit aussi Roy et Seigneur de vie, à ce que nous puissions esperer pleinement en luy, et que nous sçachions quand il sera nostre, que rien ne nous defaudra de tout ce qui est requis à la perfection de tous biens. Or l'enfance de nostre Seigneur Iesus Christ ne pouvoit pas apporter grand profit à cela: et aussi Dieu n'a point voulu nous occuper en ces choses superflues. Ç'a

donc este assez que nous ayons eu ce poinct resolu, que le Fils de Dieu est nay au monde, et nous a fait cest honneur et ce privilege d'estre conioint et uni avec nous, tellement que nous avons un Mediateur qui ha pitie de nos infirmitez, et qui les a prinses et receues en sa personne: et sçachans combien toute la race d'Adam est maudite, neantmoins nous sommes sanctifiez en la personne de celuy qui est sans macule ni tache aucune, et cependant, qui est (comme nous avons declairé) vestu de nostre chair: tellement qu'en la personne de Iesus Christ nous sçavons que nous sommes desia heritiers du Royaume celeste, pource qu'il y est entré comme en nostre nom. Quand donc la naissance de nostre Seigneur Iesus Christ nous a apporté cela, Dieu a voulu que le reste de sa vie fust comme caché iusques à ce qu'il soit apparu Redempteur: quand apres avoir este baptizé, il a presché l'Evangile, et a succedé à Iean Baptiste: et mesme le semblable a este recité de Iean Baptiste ci dessus. Car S. Luc a dit qu'il a este nourri à l'escart sans estre cognu: et combien que son pere fust Sacrificateur en premier degre (comme nous avons veu qu'il entroit au Sanctuaire pour offrir le perfum) neantmoins on n'a sceu quel il estoit, iusques au iour de sa manifestation en Israel. Voyla donc comme Dieu a dispensé et ordonné les temps. Ainsi nous verrons ci apres comme nostre Seigneur Iesus Christ a executé la charge qui luy estoit commise de Dieu son Pere. Quand il a presché l'Evangile, il a este luy mesme tesmoin du salut qu'il nous avoit apporté: du reste les Evangelistes le passent outre, comme nous avons dit. Et c'est un poinct qui est bien digne d'estre noté. Car le diable a eu ceste astuce de mesler beaucoup de mensonges et faussetez parmi l'Evangile, non seulement afin de rendre tout ce qui est escrit de nostre Seigneur Iesus Christ, suspect, mais de l'exposer comme en mocquerie, et qu'on le teinst pour fables. Les Papistes ont un gros volume, qu'ils appellent la vie de Iesus Christ: là il y a tant de badinages, que quand on lira les livres des Payens, on n'y trouvera point chose plus lourde ne plus sotte, et mesmes quand on lira ces folies de Melusine, et choses semblables, on ne trouvera point des illusions plus lourdes, et dignes d'estre mocquees, que ce qu'ils appellent les miracles de l'enfance de Iesus Christ. Et ce n'est point d'auiourd'huy: car nous voyons par les livres des anciens, qu'il y a desia treize cens ans passez que le diable avoit espanché telles ordures et vilenies par le monde. Or (comme i'ay dit) c'estoit afin que la foy des Chrestiens fust confuse, et que les meschans et ennemis de Dieu, gens prophanes, et contempteurs mesmes de leur salut, eussent la bouche ouverte pour desgorger leurs blasphemes, et pour mettre en opprobre l'Evangile. D'autant plus donc nous faut-il bien noter le conseil admirable de Dieu, c'est qu'il n'a point voulu que nous cognussions rien de son Fils, sinon ce que estoit propre et expedient pour edifier nostre foy, afin qu'ayons un ferme appuy, ayans une certitude indubitable que Iesus Christ nous est apparu pour Mediateur, afin de nous reconcilier à Dieu son Pere, et que nous puissions l'invoquer à pleine bouche et despiter Satan, et tout ce qui pourroit empescher nostre salut.

Au reste, nous avons une histoire que sainct Luc a touchee en passant, pour monstrer que Dieu a bien voulu encores donner quelque petit signe qui servist de preparatif, à ce que nostre Seigneur Iesus Christ fust plus magnifié, et qu'il eust comme authorite desia acquise en partie. Non pas que le temps de sa manifestation fust venu, mais c'est pour plus convaincre la malice et ingratitude des hommes, quand ils ne rendront nul honneur à ceste marque qui luy estoit donnee. Or il est certain que Dieu l'a voulu annoblir en cest acte qui est yci recité par sainct Luc. Il est donc dit que *quand il a este en l'aage de douze ans*, il s'est trouvé au temple estant assis, et qu'il oyoit et interroguoit des docteurs, tellement que tous estoyent esmerveillez de son intelligence et de ses responses. Là dessus il adiouste que Ioseph et Marie l'ont cherché, et l'ayans trouvé, qu'ils se plaignent qu'il les avoit mis en fascherie et en tristesse: il leur respond, Ne sçaviez vous pas que ie me devoye employer aux affaires de Dieu mon Pere? pour signifier que combien qu'il leur fust subiet (ainsi que nous verrons en l'autre lecture) toutesfois cela ne le devoit point retarder, qu'il ne se monstrast estre appelé de Dieu son Pere à un office beaucoup plus noble et plus excellent. Car en la fin il devoit estre par dessus tous les docteurs et Prophetes. Ainsi desia alors il y en a eu quelques enseignes: mais ce n'est pas pourtant (comme i'ay dit) que Dieu le voulust desia mettre en avant: c'estoit seulement pour preparer les hommes à le recevoir en plus grande reverence, et à l'ouir patiemment quand il commenceroit d'estre en estat, pour se monstrer Sauveur du monde, et pour rendre tesmoignage à tous, des biens qui luy avoyent este commis pour nous en faire participans.

Or S. Luc en premier lieu dit *que Ioseph et Marie venoyent en Ierusalem à la solennite de Pasques selon qu'il estoit ordonné en la Loy.* En ceci nous voyons comme Ioseph et Marie se sont tousiours exercez au service de Dieu, et mesme qu'ils n'ont pas mesprisé les ombres qui estoyent pour tousiours tenir le peuple en esperance iusques à ce que le Redempteur leur fust manifesté. Ioseph et Marie ne sont pas ignorans qu'ils n'ayent avec eux le Fils de Dieu, qui est la perfection de tout bien,

qui est la verite et substance de toutes les figures desquelles ils usoyent, neantmoins iusques à ce que le voile du Temple fust rompu, il faloit-il qu'ils s'assubietissent et se nourrissent à la façon que Dieu avoit pour lors establie. Nous voyons donc quelle a este l'affection de Ioseph et de Marie: c'est asçavoir qu'ils se cognoissent infirmes, et qu'il y avoit de la rudesse, qu'ils avoyent besoin d'estre confermez et avancez par les sacrifices et par les Sacremens qui estoyent instituez de ce temps-là pour l'instruction commune de l'Eglise. En cela nous voyons leur humilite: c'est qu'ayans le Fils de Dieu, toutesfois si sçavent-ils bien qu'ils ne se devoyent pas exempter de la compagnie des fideles et grands et petis. Quand donc Ioseph et Marie se submettent en telle sorte au rang de tout le corps de l'Eglise, ils nous monstrent par leur exemple que nous ne devons pas estre si outrecuidez de nous eslever en haut, tellement que nous ne tenions plus comte des aides que nostre Seigneur a ordonnees pour toute son Eglise. Car nous devons iournellement profiter quand le Baptesme s'administre, et la Cene aussi, lors que nous la recevons. Pareillement nous avons besoin de nous assembler, afin de recevoir doctrine de la bouche d'un homme, ordonné de Dieu à cela, et faire confession de nostre foy pour estre unis ensemble, afin de reclamer nostre Dieu, et monstrer la concorde et fraternité que nous avons en celuy qui nous est constitué pour chef. Si nous reiettons ces choses, il est certain que l'esprit de Satan nous possede: car il n'y a qu'orgueil et presomption. Ainsi apprenons de nous assubietir à l'ordre que Dieu a mis en son Eglise, et d'applicquer à nostre usage tous les moyens exterieurs qui nous sont donnez pour la confirmation de nostre foy, sçachans qu'ils ne sont point superflus, et que nous en avons besoin pour nostre rudesse et infirmité. Or notamment il est dit *que selon la coustume, Ioseph et Marie sont montez en Ierusalem,* pour signifier qu'ils n'ont point eu une devotion folle, comme auront auiourd'huy les Papistes, et comme ont eu tous Payens et incredules dés le commencement du monde. Car voyla comme les hommes ont voulu servir Dieu: c'est que chacun a pensé qu'il faloit faire ce qu'il trouveroit bon, tellement que Dieu n'a eu nulle audience quand les esprits des hommes se sont avancez, et chacun a inventé une loy à part. Et c'est ce qu'on appelle auiourd'huy en la Papauté service de Dieu. Car ils chanteront leurs belles matines qu'ils appellent, et en quelle sorte? Il y a tant de badinages et agiots meslez parmi, que c'est une horreur: apres nulle intelligence: et puis ils viendront encores à leurs abominations plus grandes, comme à ceste diablerie de Messe. Et puis ils trotteront par ci par là: les marmousets seront parfumez, on leur fera tant de singeries que rien plus. Et puis est-il question d'aller en un temple? Or on ne se contentera point d'en avoir visité un, mais il faudra trotter çà et là, et tracasser sans fin et sans cesse: et puis il y a les pelerinages pour le comble. Voyla donc le service de Dieu des Papistes, c'est à dire un meslinge si confus de resveries et de folles devotions, qu'on ne trouvera pas que Dieu ait commandé une seule syllabe de tout ce que les Papistes luy viennent offrir.

Or notamment non sans cause il est dit que Ioseph et Marie n'ont rien attenté de leur sens propre: mais qu'ils *sont venus en Ierusalem comme Dieu avoit ordonné en sa Loy.* Et ainsi les pelerinages de la Papauté sont yci condamnez et abatus: et l'Esprit de Dieu nous monstre qu'il faut que ce qui a este dit par le Prophete Isaie, et qui est allegué par nostre Seigneur Iesus Christ, soit accompli: c'est à sçavoir que Dieu est honoré en vain quand on prend la regle de son service de la teste des hommes. Car de faict, quand on fera comparaison de ce que les Papistes cuident estre une grande saincteté, avec ce qui a este observé des Peres anciens sous la Loy, on trouvera que c'est comme le feu et l'eau. Car de faict, ce que Dieu avoit ordonné que tous les Iuifs veinssent en Ierusalem, c'estoit pour tenir tousiours une ferme union, qu'on ne se bandast pas, et qu'il n'y eust point de sectes, et que chacun n'entreprinst pas d'avoir un autel, et de forger un dieu nouveau. Afin donc que les fideles fussent maintenus en unite de foy, Dieu avoit voulu qu'il y eust un seul Temple, et que là tous veinssent protester, que combien que chacun iour ils prient en leurs maisons, neantmoins ce n'est pas pour se gouverner à la façon des Payens et povres aveugles qui avoyent chacun leur idole: mais qu'ils avoyent un seul Dieu vivant qui residoit au milieu d'eux, et qu'ils estoyent tenus sous sa parole, comme sous un ioug: et que c'estoit aussi le vray lien de concorde, qu'ils ne se gouvernassent pas à leur fantasie: mais que tous obeissent d'un commun accord à ce que Dieu avoit commandé. Et puis nous avons aussi à noter que nostre Seigneur Iesus estoit la verite de tous ces ombrages-là, comme c'est le vray Temple auquel habite la maieste et l'essence divine en toute plenitude et en substance, ce que S. Paul appelle corporellement. Auiourd'huy qu'est-ce que les Papistes ont de semblable? En premier lieu s'ils disent qu'ils courent en Ierusalem, ils vont aussi bien à nostre dame de Laurete, à S. Iaques, et à tous ces autres babouins qu'ils se sont forgez comme des idoles. Cependant qu'ils aillent en Ierusalem, où est ce temple de Dieu? N'a-il pas foudroyé dessus, pour monstrer qu'il ne vouloit plus estre

là adoré à la façon ancienne? Quand donc ils vont encore là, c'est autant comme s'ils disoyent que Dieu n'a point pourveu à la pleine instruction de leur foy. Car il veut que nous ayons maintenant un autre moyen et tout divers d'estre instruits, que n'ont eu ceux qui ont vescu sous la Loy. Et d'avantage, ce seroit aneantir nostre Seigneur Iesus Christ, ce seroit abolir la vertu de nostre foy, comme si en sa personne n'habitoit point toute divinite en perfection. Voyla donc comme les Papistes despitent manifestement Dieu, et n'ont nulle approbation de leurs folies. Ils ont beau tracasser et courir à S. Trottet (comme euxmesmes le disent en proverbe) en cela ils monstrent que le diable les transporte et les ravit. D'autant plus donc nous faut-il bien noter ce que S. Luc exprime, que Ioseph et Marie n'ont pas eu une devotion qu'ils se fussent forgee: mais qu'ils ont suyvi purement ce que Dieu leur commandoit, et qu'ils ont eu la regle de la Loy qui estoit infallible. Et de faict, quand S. Paul parle des superstitions ausquelles les hommes s'amusent, il les appelle simplement services volontaires. Voyla le mot par lequel S. Paul condamne tout ce que les hommes controuvent: c'est que quand ils apportent à Dieu quelque chose que ce soit de leur volonte, c'est à dire de leur mouvement et de leur devotion (qu'on appelle) que tout cela n'est que puantise et ordure, et que Dieu declaire qu'on profane son service, et que ce sont autant de sacrileges par lesquels la vraye religion est polluee. Voyla quant au premier et au second poinct, ce que nous avons à observer en ce passage. Le premier est, que Ioseph et Marie ont appliqué leur estude songneusement à servir Dieu comme il avoit commandé: et qu'ils n'ont rien mesprisé de ce qui pouvoit les avancer et confermer en la foy et en la crainte de Dieu. Pour le second, qu'ils n'ont rien meslé de leurs inventions, mais se sont contentez d'obeir à ce que la Loy de Dieu requeroit d'eux.

Or là dessus il est dit *qu'ils ont amené nostre Seigneur Iesus Christ en l'aage de douze ans en leur compagnie: et ayans observé ce que la Loy ordonnoit, s'estans mis en chemin, ils ne l'ont point trouvé, l'ayans cherché parmi leurs parens et gens de leur cognoissance, qu'ils sont retournez en Ierusalem.* Yci nous avons à noter en passant, ce qui a este desia traitté ci dessus: c'est asçavoir que non seulement le Fils de Dieu a vestu nostre chair, et s'est fait homme, et s'est abaissé iusqu'à prendre nostre condition: mais aussi a este sous la Loy, c'est à dire qu'il s'est voulu rendre comme serf afin de nous acquerir liberté. Car si nous fussions demourez sous la Loy, mal-heur sur nous, comme il a este declairé par ci devant, pource que la Loy requiert une perfection de laquelle nous ne pouvons approcher cependant que nous vivons en ce monde, et quant et quant elle adiouste une sentence horrible, que maudit sera celuy qui n'accomplira tout ce qui est contenu en icelle. Nous voyla donc maudits de la bouche de Dieu si nous estions subiets à la Loy. Or nostre Seigneur s'est peu acquitter de tout ce que la Loy commande, et rien ne luy a defailli, et de son bon gré il s'y est submis afin de nous acquerir liberte et franchise. Voyla pour un item. Au reste il ne faut point trouver estrange que Ioseph et Marie se soyent mis en chemin, et que Iesus Christ demourast. Car nous sçavons comme les Iuifs sont là venus en grand' troupe, et notamment quand David fait ses complaintes qu'il estoit loin du Temple, et qu'il ne pouvoit pas venir adorer Dieu, pour s'esiouir et pour se fortifier en la foy du Redempteur, il dit, Helas, où est le temps que ie venoye en troupes chantant au nom de Dieu, et conduisant les autres, et que nous venions là par bandes au Temple du Seigneur? C'estoit donc la façon ordinaire, qu'au iour des solennitez tous s'en venoyent ensemble comme parens ou amis, et non seulement une rue d'une ville. Or sus assemblons-nous, mettons-nous en chemin: comme s'il estoit question de faire les monstres. Et de faict, c'estoit une espece de monstres, quand Dieu assembloit ainsi son peuple, pour dire, Vous viendrez yci me faire hommage, et monstrerez que vous me tenez pour vostre Dieu, et que ie vous ay en subietion. Voyla donc comme nostre Seigneur Iesus Christ est demouré en Ierusalem, et que Ioseph et Marie ne s'en sont point apperceus du premier coup: c'estoit pource qu'ils n'alloyent pas seulement deux à deux: mais (comme i'ay dit) ils s'estoyent accompagnez tous ensemble pour faire hommage à Dieu, et pour chanter ses louanges en chemin, et pour protester qu'ils vouloyent vivre et mourir tousiours en l'obeissance de la Loy.

Au reste, voyci le principal de ceste histoire, c'est que Dieu a voulu desia donner quelque marque à son Fils, afin qu'au temps advenir il fust receu avec plus grande authorite. Non pas que ceci ait servi, mais il a plustost este cause de condamnation à ceux qui ont oublié ce qui les devoit preparer à recevoir nostre Seigneur Iesus Christ, de puis qu'ils avoyent veu en tel aage comme un signe de la maieste de Dieu en luy. Car ils pouvoyent concevoir en eux-mesmes que Iesus Christ n'estoit pas de telle intelligence, que l'Esprit de Dieu ne fust espandu sur luy, et qu'il n'eust quelque chose extraordinaire qui iamais n'avoit este veu auparavant. Il faloit donc qu'ils cognussent cela. Car il est dit *que tous s'esmerveilloyent de son intelligence et de ses responses.* Voyla les Scribes et docteurs de la Loy qui sont convaincus en euxmesmes, que Dieu a mis des vertus notables en ce

ieune enfant, lequel les interrogue d'une façon qu'ils n'eussent iamais pensé. Or ce qu'ils oublient une telle admonition que Dieu leur donnoit, ne vient-il point d'ingratitude et de malice? Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir de ce passage: c'est que combien que Dieu n'ait pas voulu que son Fils fust glorifié pleinement, iusqu'à ce qu'il fust manifesté du tout comme chef de l'Eglise, et prince de tous les Prophetes, toutesfois desia il luy a donné quelques enseignes, afin qu'il fust tant mieux recognu, et que ceux qui l'avoyent ouy auparavant, fussent tant mieux preparez à le recevoir. Or dixhuit ans sont-ils passez? Iesus Christ pouvoit estre encore cognu, et toutesfois le voyla oublié. Le sainct Esprit donc condamne yci d'un costé l'ingratitude de ceux qui n'ont point fait leur profit d'un tel enseignement que Dieu leur donnoit: et d'autrepart il nous monstre, qu'entant qu'il est besoin, Iesus Christ a este authorisé, afin que nous ne soyons point en doute s'il est celuy que Dieu avoit promis en sa Loy, et qui avoit este esperé et attendu de tous les fideles iusqu'à ce qu'il ait este manifesté. Quand il est dit yci que nostre Seigneur Iesus Christ oyoit les docteurs, et les interroguoit, en cela nous voyons qu'encores n'a il point fait office de docteur, mais il s'est tenu en sa mesure. Cependant il a este plus estimé et prisé beaucoup en les interroguant, que s'il leur eust imposé à tous silence. Apprenons donc en ce que nostre Seigneur Iesus Christ escoute, qu'en cela il nous enseigne par son exemple, qu'il nous faut tous estre dociles, quand le nom de Dieu nous est proposé et mis en avant: et quand sa parole est traittee, qu'il ne faut point que nous ayons nos esprits enserrez d'un orgueil, comme ont beaucoup de fantastiques. Car ils cuident qu'ils ne peuvent rien apprendre, et qu'ils sont assez grans clercs. Et voyla aussi comme Dieu les fait aller en escrevices, qu'ils recullent au lieu de s'avancer, pource que d'eux-mesmes ils reiettent la clarte. Mais yci nostre Seigneur Iesus Christ nous donne exemple de modestie, en ce qu'il se submet à escouter. Voyla donc l'entree que nous devons avoir en l'eschole de Dieu: voyla aussi comme nous devons profiter chacun iour en sa parole, c'est que nous sçachions qu'il nous veut tenir en degré d'escholiers: et ainsi que nous soyons attentifs à escouter, pour recevoir l'instruction qui nous est donnee.

Au reste, l'intelligence de nostre Seigneur Iesus Christ a este cognue en ce qu'il a interrogué les docteurs: et ainsi nous pouvons recueillir qu'il a reprins et redargué la façon vicieuse qu'ils avoyent de ce temps-là. Car nous sçavons que l'Escriture estoit vileinement corrompue, et les Pharisiens avoyent sur tout introduit une coustume de gloser l'Escriture saincte: et puis il faloit qu'on receust sans contredit tout ce qu'ils amenoyent de leurs songes. Et c'estoit un principe en ceste secte-là, comme auiourd'huy en la Papaute, qu'il ne faloit point simplement s'arrester à l'Escriture saincte, mais avoir les traditions des peres: et que tout ce qui estoit requis à salut n'estoit pas en la Loy ni aux Prophetes, mais qu'il y avoit eu les Sages qui avoyent adiousté ce qu'ils avoyent de revelation du sainct Esprit. Brief, ceste corruption qui a este en Iudee, et qui regnoit à la venue de nostre Seigneur Iesus Christ, estoit du tout pareille à celle qui est auiourd'huy en la Papaute. Car de quoy debatons nous principalement avec les Papistes? S'ils nous accordoyent cest article, que toute nostre sagesse est contenue en l'Escriture saincte, et que Dieu nous a là suffisamment enseignez de sa volonte, qu'il n'est point licite d'y adiouster ne diminuer rien qui soit, il est certain que nous aurions bientost decidé tous les differens dont le monde est auiourd'huy tant troublé. Vray est que les Papistes ont auiourd'huy leurs fausses gloses, mais encore qu'ils deschirent l'Escriture saincte, et la tirent par les cheveux, la falsifians, comme on le voit, tant y a qu'encores seroyent-ils convaincus, qu'ils auroyent la bouche close, si cest article-là estoit passé, c'est asçavoir qu'il nous faut contenter de ce qui est en la Loy, aux Prophetes, et en l'Evangile. Mais quoy? nostre Seigneur a dit à ses disciples qu'il avoit beaucoup de choses à leur dire qu'ils ne pouvoyent porter: et ainsi le sainct Esprit leur en a revelé plus qui n'a este laissé par escrit. Ce n'est donc rien d'avoir l'Escriture saincte, disent-ils: mais il faut que nous ayons les traditions des Peres. Et encores qu'on ne sçache dont cela est procedé, toutesfois qu'on s'y tienne sans aucune replique, et qu'on sçache que de consacrer l'eau beniste, de faire telles sorcelleries et enchantemens, et d'avoir tels badinages, ce sont de mysteres qui ont surmonté le sens des Apostres: et pourtant il a falu que le S. Esprit soit descendu du ciel, pour leur reveler ce qu'ils mettent en avant, et pourtant il faut qu'on se tienne là du tout. Voyla comme ils en estoyent en Iudee à la venue de nostre Seigneur Iesus Christ. Et de faict (comme nous verrons ci apres) les Pharisiens s'estoyent intitulez expositeurs de la Loy, et avoyent assubieti le povre peuple à une telle tyrannie, qu'il ne faloit point s'enquerir si ce qu'ils mettoyent en avant estoit de la Loy, ou non: mais c'estoit assez que les Peres fussent alleguez, et les Sages, comme ils les appeloyent. Quand donc nostre Seigneur Iesus Christ les interrogue, c'est pour les ramener au droict chemin, comme s'il leur disoit, L'Escriture saincte est un thresor sacré que Dieu a donné à son peuple: il faloit donc y venir avec autre affection: car elle est si povrement traittee de vous, que vous ne

faites que la profaner. Et il y a aussi beaucoup de speculations inutiles, ausquelles vous vous amusez, et vous ne tenez comte cependant du principal. Nostre Seigneur Iesus Christ donc les rameine aux poincts qui estoyent necessaires, comme de sçavoir que c'estoit de penitence, comme de sçavoir qu'emporte la foy, et quel estoit l'office du Redempteur, la façon de bien prier Dieu, et des autres choses qui sont pour nous avancer en foy, et en crainte de Dieu. Voyla donc comme nostre Seigneur Iesus Christ les a interroguez. Et puis quand il a veu qu'ils badinoyent ainsi en exposant l'Escriture saincte tout au rebours de son sens naturel, il leur a monstré, Et comment cela se pourroit-il accorder avec une telle chose? Comment Dieu se seroit-il amusé à cela, veu qu'il n'y a nulle raison? Voyla donc comme il les a redarguez en les interroguant, et là son intelligence est apparue. Or yci outre ce que nous avons touché, il y a un bon advertissement, c'est à sçavoir que nous ne devons point avoir honte d'interroguer, quand nous ne verrons pas les choses estre traittees comme il appartient, et comme elles le meritent, ou bien quand nous serons ignorans. Quand nostre Seigneur Iesus Christ a interrogué les docteurs, ce n'est pas qu'il eust faute d'estre instruit: mais ç'a este pour les redresser et leur faire censure, et leur donner leur leçon, voire avec modestie quoy qu'il en soit, et n'usurpant point encore l'office auquel il n'estoit pas ordonné iusqu'au temps de sa manifestation. De nostre part, nous avons à interroguer pour nostre ignorance: car nous n'entendons pas ce qui nous est dit du premier coup. Et ainsi quand quelques choses nous seront douteuses, et que nous n'y trouverons point de raison, apprenons d'interroguer, ou pour estre redressez, ou bien pour redresser ceux qui ont failli, suyvant ce qui nous est yci declairé.

Mais la conclusion est bien à noter sur tout, quand il est dit que nostre Seigneur Iesus Christ a respondu *qu'il faloit qu'il s'employast aux affaires de son Pere.* Aucuns estiment que la vierge Marie ait este poussee d'ambition, comme si elle vouloit monstrer qu'elle avoit superiorite par dessus son Fils quand elle s'est plainte de luy de ce qu'il s'est fait ainsi chercher: mais en cela il n'y a nul fondement, et la coniecture est trop frivole. Il est bien certain que la saincte Vierge n'a point este poussee d'un tel orgueil, pour dire, Ie seray yci une regente, et chacun cognoistra que c'est yci mon Fils, et i'en feray mes monstres, afin d'avoir lustre et reputation, mesme au Temple de Dieu. Ce n'est pas donc qu'elle l'ait ainsi redargué en public. Mais ostans toutes ces resveries, seulement notons que combien que la vierge Marie n'ait point voulu divertir nostre Seigneur Iesus Christ du service de Dieu son Pere, toutesfois elle a failli par inadvertance: car elle n'a point assez recognu quel il estoit, et n'a point assez consideré ce que Dieu luy avoit desia monstré, c'est à quelle fin il avoit envoyé son Fils unique. Nous ne pouvons pas donc excuser en tout et par tout la Vierge, quelle n'ait failli: mais de la tenir pour suspecte d'ambition et d'orgueil, cela est (comme i'ay dit) sans raison, et n'ha nulle coniecture probable. Mais en la faute qu'elle a commise, nous sommes admonestez de tellement tenir nos passions bridees, que nous gardions bien de chercher par trop ce qui est de nostre profit et avantage. Car il est impossible quand chacun veut retenir son droict, que nous ne soyons excessifs, et que nous ne facions tort à Dieu, et souvent iniure à nos prochains. Nous avons cela, que chacun veut qu'on pense de luy, et mesme qu'on oublie tout le reste. Un mari voudra estre tellement obei de sa femme, qu'elle applique là tout son sens, et qu'elle n'ait quasi autre solicitude. La femme aussi voudra estre tellement aimee de son mari, qu'il soit du tout comme attaché à elle, et qu'il laisse mesme et ses besongnes, et tout ce qui est de son estat, chacun voudroit qu'on feist le semblable. Ainsi donc voyans que nos passions sont desbordees, et qu'il n'y a nulle mesure quand nous pretendons qu'on nous face devoir, et qu'on s'acquitte envers nous, et que nostre droict nous soit gardé: et toutesfois voyans qu'il y a un tel exces, d'autant plus devons nous apprendre de retrancher de ceste intemperance-là, et nous contenter tellement de raison, que Dieu ait tousiours son droict, et qu'aussi chacun s'acquitte de sa charge, et qu'il n'oublie rien de ce qu'il doit à ses prochains. Voyla ce que nous avons à retenir. Or si la saincte Vierge, qui eust mieux aimé mourir cent mille fois, et estre abysmee sous terre, que de rien deroguer à la maieste de Dieu, toutesfois s'est ainsi oubliee par inconsideration, que serace de nous? Car il est certain qu'aupris d'elle nous sommes corrompus tant et plus. Ainsi donc apprenons de nous assubietir, et de regler tellement nos affections, que Dieu ait le souverain degré, et qu'il demeure en son empire, qu'il ne soit point fraudé de ce qui luy appartient: et puis, que chacun s'acquitte de son devoir, non seulement envers un, mais aussi envers tous autres ausquels Dieu nous a obligez.

Et voyla à quoy tend la response de nostre Seigneur Iesus Christ. Il est vray que tout ne se pourroit point auiourd'huy declarer: mais y est-ce qu'il nous faut retenir que quand nostre Seigneur Iesus Christ a yci redargué la faute de sa mere, en disant, *Il faut que ie m'occupe à ce qui est des affaires de mon Pere,* il nous a monstré que la subiection que nous devons rendre aux hommes est inferieure à celle que nous devons à Dieu, d'autant qu'il ha l'empire souverain. Quand donc un fils

obeira à son pere, et à sa mere, que les subiets obeiront à leur Prince, que les serviteurs et chambrieres obeiront à leurs maistres et maistresses: tout cela doit estre tellement reglé, que cependant tous, depuis le plus grand iusqu'au plus petit, facent hommage à Dieu, que son droict ne soit point diminué ni amoindri (comme nous avons desia touché). Voyla en somme ce que contient la response de nostre Seigneur Iesus Christ, qu'il a donnee à Ioseph et Marie sa mere sur la complainte qu'ils luy avoyent faite de ce qu'il estoit demeuré en Ierusalem. Et pourtant apprenons de ne point tellement nous plaindre quand nous n'aurons pas ce que nous souhaittons, que cependant facions iniure à Dieu, et que nous le despouillions de son honneur. Car il est certain que quand nous sommes ainsi transportez en nos passions, que les uns font leurs complaintes et queremonies que Dieu ne les traitte pas selon qu'ils voudroyent: que les autres accusent leurs prochains de ce qu'ils ne s'employent point assez pour eux, et voudroyent qu'on ne pensast qu'à leurs affaires, lors tous ensemble nous faisons tort à Dieu, voire sans y penser. Tant plus devons-nous bien retenir ceste leçon de nostre Seigneur Iesus Christ, et l'appliquer à nous. Car combien qu'il ait eu ceste charge qui l'a exempté du rang commun des hommes, toutesfois si nous a-il voulu conformer à son image en cest endroict, monstrant que quand nous vivons en ce monde, que le mari converse avec sa femme, la femme avec son mari, les peres et les enfans, les maistres et les serviteurs, les Princes, et les suiets, ils doyvent cognoistre qu'il faut que tous ensemble ils tendent à ceste fin, et à ce but, c'est asçavoir que Dieu soit honoré: et que d'autrepart, quand Dieu aussi usera de son droict, et qu'il luy plaira nous priver, comme si l'un estoit point secouru en sa necessite, qu'il n'ait ne serviteur ni chambriere: si les hommes et femmes sont destituez d'enfans et de lignee: si les maris ou les femmes deviennent vefves, que nostre Seigneur les separe, il faut tousiours revenir-là, que Dieu ait telle preeminence par dessus nous, que quand nous converserons les uns avec les autres, nous taschions de nous acquitter un chacun de son devoir: et que cependant nous rendions tous ensemble un tel devoir que Dieu accepte ce que nous ferons envers nos prochains: comme de faict nous luy servons, quand nous travaillons à faire nostre devoir envers ceux ausquels il nous oblige, et avec lesquels il nous faut converser, moyennant que tousiours nous ayons ceste regle, et ce but, et que nous n'en declinions pas, c'est asçavoir, que nous tendions tous à luy, qu'il ait toute preeminence par dessus nous, qu'il soit honoré, et que nous luy soyons subiets tous sans exception.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

TRENTEETNEUFIEME SERMON.

LUC. Ch. II.

50. *Mais ils n'entendirent point la parole qu'il leur dit.* 51. *Adonc il descendit avec eux, et veint en Nazareth: et leur estoit subiet: et sa mere gardoit toutes ces paroles en son coeur.* 52. *Et Iesus profitoit en sapience, et stature, et en grace envers Dieu et les hommes.*

Nous avons desia declairé que nostre Seigneur Iesus Christ en disant qu'il faloit qu'il fust occupé pour servir à Dieu son Pere, nous monstre par son exemple que toutes les superioritez de ce monde se doyvent ranger-là, que devant il ait son empire souverain, et que peres et meres, et tous ceux qui ont preeminence et dignite, ne derogent en rien à Dieu, qui les a constituez en tel degré et en tel lieu. Car il est certain que nous sommes tous de pareille condition, sinon d'autant que Dieu a voulu establir certains ordres pour la police. Ainsi c'est bien raison que les peres qui tiennent toute leur preeminence de Dieu, et les Rois et les Princes, et les maistres des maisons, quand tous ceux-là (di-ie) voudront estre obeis, ils cognoissent qu'il faut cependant que Dieu demoure en son estat, et que sa maieste, à laquelle il faut que toutes creatures se rangent, ne soit point amoindrie. Voyla donc pour un item, que chacun obeisse tellement à ses superieurs, que Dieu soit honoré et servi de tous en general et sans exception. Or cependant nous avons à recueillir de ce passage une autre doctrine bien utile. Car notamment Iesus Christ parle yci de la charge qui luy estoit commise, et monstre pourquoy il a este envoyé au monde, et qu'il faut qu'il s'adonne du tout à cela: comme aussi en l'autre passage il dit que sa viande est d'accomplir la vo-

lonte de Dieu son Pere. Par ceste similitude il entend qu'il prefere au boire et au manger, et à toutes delices, de faire ce qui luy est ordonné: comme s'il disoit, qu'il oublie tout ce qui a accoustumé de retenir les hommes et de les distraire, qu'il met tout cela sous le pied, quand il est question d'executer ce que le Pere luy a ordonné. Or maintenant regardons en somme pourquoy nostre Seigneur Iesus Christ est descendu yci bas, et pourquoy il a vestu nostre nature. Il est certain que ce n'a pas este pour soy, mais pour nostre salut. Car il nous a este donné, comme dit le Prophete Isaie. Ainsi nous pouvons veoir combien nostre salut a este cher au Fils de Dieu, d'autant que non seulement il l'a preferé à tout le reste: mais aussi s'est oublié soy-mesme, quand il a este question de procurer ce qui appartenoit au salut de nos ames. Nous avons donc yci un tesmoignage singulier de l'amour qu'il nous a porté. Or combien qu'auiourd'huy il ne converse plus yci bas en ceste vie terrestre, et que mesmes il ait parfait tout ce qui estoit requis pour nous acquerir le Royaume des cieux, neantmoins si n'est-il pas oisif au ciel. Car pourquoy est-ce que toute vertu luy est donnee, sinon afin qu'il face valoir ce dont il est yci parlé? Quand donc nostre Seigneur Iesus Christ a yci habité entre les hommes, il a accompli ce qui appartenoit à nostre salut. Car la perfection de sa iustice est en ce qu'il est ressuscité des morts. Et de faict, il a aboli le peche en mourant, il a satisfait pour toutes nos debtes, tellement que nous sommes absous devant Dieu son Pere, d'autant qu'il s'est rendu coulpable en nostre nom, c'est à dire qu'il a voulu porter la charge et le chastiment de toutes nos iniquitez. Voyla donc nostre Seigneur Iesus Christ qui n'a defailli en rien, tellement que quand nous oyons qu'apres avoir este crucifié, il est ressuscité, et qu'il est monté au ciel, voyla la perfection de tout ce que nous pouvons souhaiter. Et nous avons aussi de quoy pour contenter nostre foy, et où nous reposer seurement. Mais notons que nostre Seigneur Iesus Christ ne laisse pas encores auiourd'huy de besongner tellement par la vertu de son sainct Esprit, que la mort qu'il a enduree pour un coup, produit son fruict et son effect en nous: sa resurrection nous profite à vie, nous sommes maintenus et garentis sous sa protection contre tous les assaux de Satan et de nos ennemis. Ainsi on peut dire qu'encores auiourd'huy le Fils de Dieu continue à parfaire ce qu'il a vrayement parfait, ouy pour l'appliquer à nostre usage, afin que nous en sentions le profit.

Voyla donc en somme ce que nous avons à observer en ce lieu, c'est qu'yci nostre Seigneur Iesus Christ se propose comme estant dedié du tout à nostre bien, en sorte que nous ne devons point craindre qu'il nous defaille, puis qu'ainsi est qu'il a prins ceste commission de Dieu son Pere, et qu'il n'y veut point defaillir. Et comme nous avons monstré, le tout revient à edifier nostre foy, à fin que nous puissions nous tenir tout certains et resolus que quand nous serons membres de son corps, nous pourrons despiter et Satan, et le peche, et tout le monde, et tout ce qui nous est contraire. Et mesme, nous avons à poiser ce mot, quand nostre Seigneur Iesus Christ appelle les affaires de Dieu son Pere, ou ses negoces, ce qui concerne la redemption du genre humain, pour retirer ceux qui estoyent damnez et perdus, de leur condamnation, afin de les appeler à l'heritage de la vie celeste. Ce sont donc les affaires de Dieu, tellement que nous ne pouvons pas imaginer autre chose de son conseil, et de sa volonte, et de tout l'ordre et conduite qu'il ha en ce monde, sinon qu'il cherche nostre salut, et nous ayans retirez des abysmes et du gouffre d'enfer, qu'il nous veut appeler à soy, qu'il veut que nous soyons conioints à luy pour estre participans de tous ses biens et de sa gloire. Quand nous voyons cela, que pouvons-nous plus desirer? Ainsi exerçons-nous en ceste doctrine, et toutesfois et quantes que nous sommes assaillis de quelque tentation, que le diable taschera de nous mettre en trouble et en perplexite, et nous faire à croire que nous sommes delaissez de Dieu, que nous regardions. Et comment? Dieu est il oisif au ciel? Il est certain que non. Et maintenant, à quoy veut-il estre attentif? quelles sont ses affaires? C'est nostre salut: comme aussi nostre Seigneur Iesus le declaire en ces mots yci. Voyla donc qui est encores pour nous mieux certifier de l'esperance que nous devons avoir en Dieu, afin que nous ayons hardiment nostre recours à luy, toutesfois et quantes que nous serons troublez de quelque fascherie, que le diable taschera de nous envelopper en quelque desfiance pour nous abysmer finalement en desespoir.

Or il est dit que *Ioseph et Marie n'ont pas entendu cela:* et neantmoins sainct Luc adiouste tantost apres, que Marie a gardé ce qui estoit dit de nostre Seigneur Iesus Christ, et qu'elle l'a retenu en son coeur. Quand il dit qu'ils n'ont point entendu ces mots, apprenons de ne point perdre courage, si du premier coup nous ne parvenons point à telle perfection de science, que rien ne nous soit incognu. Car quand nous lirons en l'Escriture saincte, ou qu'elle nous sera exposee, encores nous trouverons-nous tousiours enveloppez en quelque doute, et serons ignorans en partie, et Dieu par ce moyen nous veut tenir en bride et en humilite, d'autant que nous sommes trop enclins à folle presomption. Quand donc nous trouverons des passages obscurs, et des articles qui surmonteront

nostre sens, que cela ne nous desgouste pas, que tousiours nous ne cherchions de profiter, attendans que nostre Seigneur nous augmente ses dons, et aussi la mesure de nostre foy. Et pourtant que nous ayons recours à celuy qui est la fontaine de toute sagesse, afin qu'il luy plaise nous esclairer de plus en plus, et augmenter (comme i'ay dit) la cognoissance qu'il a commencé de nous donner. Voyla comme les fideles ne se doyvent point fascher si leur foy est enveloppee de beaucoup de nuees (par maniere de dire) et s'ils ne se trouvent pas resolus en tout et par tout: comme il y en a qui pensent que l'Evangile leur est inutile, sinon qu'ils cognoissent de poinct en poinct tout ce qui y est contenu. Mais souffrons (comme i'ay dit) que Dieu nous distribue la cognoissance de sa verite comme il voudra. Il est vray qu'il ne nous faut point flatter en nostre ignorance: comme il y en a qui s'endurcissent tellement en leur bestise, qu'ils bouschent leurs oreilles, et sont faschez quand on pense de les amener plus outre, et mesme ils pensent faire bouclier pour repousser la grace de Dieu, disans, Or voyla, ie suis un homme tant rude et tant grossier qu'on ne me sçauroit faire comprendre cela. Il y en a donc qui non seulement s'assopissent en leur bestise, mais quasi ils bataillent à l'encontre de Dieu, pour ne point recevoir ce qu'il seroit prest et appareillé de leur donner de cognoissance. Gardons-nous d'une telle brutalite. Mais cependant si nous ignorons beaucoup de choses, que cela ne nous estonne point: mais prions Dieu qu'il nous augmente la foy, iusqu'à ce que nous soyons parvenus à nostre dernier but, qui ne sera point iusques à ce que nous ayons despouillé nostre chair. Car nous serons tousiours environnez de quelque ignorance, cependant que nous habiterons en ce monde. Et au reste cognoissons le bien que Dieu nous fait, quand auiourd'huy il nous donne plus de privilege qu'il n'a point fait à la Vierge Marie, laquelle toutesfois estoit mere de son Fils. Nous sçavons qu'elle devoit estre renommee bien-heureuse, comme elle l'a dit elle mesme ci dessus en son cantique, rendant la raison pourquoy, asçavoir pource que Dieu l'a choisie à un service tant honorable et excellent, c'est qu'elle fust mere de nostre Sauveur et redempteur. Or cependant si est ce qu'oyant parler son Fils, elle ne l'a pas entendu: et auiourd'huy Dieu nous fait la grace de l'entendre: car nous avons l'exposition de ce qui estoit alors caché. Nous sommes donc en cest endroit preferez à la Vierge Marie. Combien devons nous auiourd'huy magnifier une telle bonte de nostre Dieu, quand il s'est monstré si liberal envers nous? Mais d'autre costé malheur sur nostre ingratitude, si nous ne sçavons faire nostre profit de ce que Dieu s'approche ainsi de nous, et nous declaire si priveement sa volonte. Maintenant on pourroit yci faire une question: Comment Ioseph et la Vierge Marie ont ignoré ce qui leur estoit dit, veu qu'auparavant Dieu leur avoit assez manifesté que Iesus Christ estoit le redempteur du monde. Quand il parle de son Pere, pourquoy n'entendent-ils qu'il est envoyé d'enhaut, et qu'il n'est pas simplement homme et du rang commun, mais qu'il est Dieu manifesté en chair? Pourquoy est-ce qu'ils ne cognoissent cela? Il semble qu'ils ferment les yeux à leur escient, et qu'ils reiettent tous les tesmoignages et les approbations qui leur ont este donnees auparavant. La response est, que sainct Luc n'entend pas que Ioseph et Marie ayent du tout ignoré ce que Iesus Christ disoit: car ils l'ont cognu estre le vray Fils de Dieu, comme l'Ange en avoit apporté le message, et comme apres ils l'ont cognu par les bergers mesmes, depuis par les Sages qui sont venus d'Orient, et par les revelations dont il a este parlé ci dessus que Ioseph mesmes avoit eues. Comme quand l'Ange luy apparut lors qu'il pensoit de delaisser la Vierge, et qu'il luy dit que ce qui estoit conceu en elle estoit du S. Esprit et qu'elle enfanteroit un Fils qui seroit Sauveur du monde. Ils ont donc bien cognu que Iesus estoit le Fils de Dieu, et qu'il estoit le Redempteur qui avoit este promis en la Loy: mais ils n'entendent point encores la façon comme ce salut nous devoit estre acquis, et que nostre Seigneur Iesus Christ devoit commencer par l'office de Prophete: et qu'en second lieu il devoit estre Sacrificateur, pour reconcilier le monde à Dieu son Pere par l'oblation qu'il feroit de son corps: et puis qu'il devoit entrer en possession de son Royaume. Cela estoit encores un secret caché et incognu tant à la vierge Marie qu'à Ioseph. Et mesmes les Prophetes qui ont rendu tesmoignage à nostre Seigneur Iesus Christ, qui ont esperé en luy, qui y ont mis toute leur felicité, qui ont brief une foy commune avec nous, n'ont pas entendu cest ordre qui devoit estre tenu. Ils ont bien parlé de la vocation des Gentils, et de tous les peuples qui n'avoyent nulle accointance avec Dieu, et qui estoyent reiettez et comme retranchez et bannis de l'Evangile: mais de sçavoir comment cela se devoit faire, il ne leur a pas este monstré, tellement que sainct Paul dit que ç'a este un secret caché en tous aages depuis la creation du monde. Voyla donc comme Ioseph et Marie n'ont point cognu que vouloit dire nostre Seigneur Iesus Christ: c'est que le recevans pour leur Sauveur, ne doutans point qu'il ne deust accomplir ce qui avoit este testifié par la Loy et les Prophetes, ils n'ont pas sceu comme Dieu vouloit proceder pour faire que nous fussions rachetez de la malediction en laquelle nous sommes de nature, et comme la satisfaction des pechez nous devoit estre

acquise, et comme ils devoyent estre abolis. Ioseph donc et Marie n'ont pas compris cela du premier coup.

Or cependant la Vierge Marie a gardé en son coeur tout ce qui luy estoit dit. Et cela est bien à noter. Car c'est pour monstrer qu'encores qu'à grand' peine nous ayons un petit goust de la parole de Dieu, cela neantmoins nous servira de beaucoup quand nous attendrons patiemment que nostre Seigneur nous face mieux savourer ce qu'il nous a laissé encores caché, d'autant qu'il veut que nous croissions en foy et en intelligence. Quand donc nous aurons en nous cela, il est certain que la parole de Dieu nous sera comme est la semence en terre, laquelle du premier coup ne germe pas et ne monstre sa verdeur, et tant moins nous donne-elle esperance de fruict: mais qui plus est, elle pourrit en terre quand elle y est iettee, et semble qu'elle soit comme perdue: toutesfois quoy qu'il en soit, avec le temps le fruict se monstre et se declaire. Ainsi, di-ie, en est-il de nous et de la parole de Dieu quand nous la recevons en reverence et humilite: encores que du premier coup nous ne sçachions ce qui nous est dit, c'est assez que nous en avons quelque petite portion d'intelligence, et de bien loin. Car nous avons desia declaré que Ioseph et Marie n'ont pas este ignorans en tout et par tout: mais si est-ce que ce secret qui devoit estre manifesté en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ ne leur estoit pas encores cognu si priveement, qu'ils ne fussent là comme en suspens. Or donc quand nous lirons l'Escriture saincte, que nous trouverons des passages obscurs, et qui nous seront comme fermez, qu'il y aura quelque article qui nous empeschera que nous ne pourrons pas si bien digerer le reste comme nous voudrions, cognoissons neantmoins, que si nous sommes dociles à escouter ce qui nous sera apporté au nom de Dieu, et à le recevoir, et que nous le gardions en nostre coeur, qu'avec le temps nostre Seigneur monstrera que nous n'avons pas este frustrez quand nous avons este enseignez en son nom et par son commandement. Et tousiours ce qui est dit par le Prophete Isaie se monstrera veritable, quand Dieu dit, Ie n'ay point dit en vain à Iacob, Que tu me cherches. Car toutesfois et quantes que nous lisons, ou que nous sommes enseignez en la parole de Dieu, c'est autant comme s'il avoit les bras estendus pour nous embrasser, et (comme il est dit en l'autre passage) qu'il nous conviast de venir à soy. Or il proteste qu'il ne parlera point en vain, et que toutesfois et quantes que nous serons appelez de luy, ce sera à bon escient, et qu'il nous amenera à soy. Ainsi donc que nous apprenions de conioindre l'intelligence que Dieu nous donne, avec ceste humilite de recevoir ce qui est obscur et caché, voire attendant que le temps opportun soit venu, que Dieu s'avance et qu'il s'approche de nous, et qu'il nous approche quant et quant de soy. Mais notons bien qu'il nous faut garder au coeur la parole que Dieu nous propose, et que nous ne soyons point comme beaucoup de gens volages, qui se contentent d'avoir accepté ce qui leur est dit, et qu'il soit passé par leur cerveau: et cependant rien ne leur entrera iamais au coeur sinon qu'auparavant ils ayent cognu en leur sens naturel ce qu'on leur propose. Sur cela ils diront, Ho, ie ne compren pas cela: et sous ombre que du premier coup Dieu ne les veut pas illuminer en perfection, ils reietteront sa parole. Voyla une rebellion qui procede d'une ingratitude diabolique. Mais encores quand ils entendroyent ce qui leur est monstré, si est-ce que cela ne viendra point iusques au coeur, seulement il voltigera en leur cerveau. Or il nous faut avoir ces deux choses-là, c'est qu'encores qu'il y eust de l'obscurité, et que nous ne sceussions pas deschriffrer tout ce qui nous est dit, et mesmes que nous ne sçachions pas à quoy Dieu pretend, toutesfois nous recevions en nostre coeur sa parole: et puis quand nous la comprendrons, que ce soit tousiours avec une affection vive, et qu'elle prene racine en nous pour apporter son fruict en temps et en lieu. Et voyla pourquoy notamment le coeur est yci mis. Car ce n'est point sans cause que S. Paul dit que la bonne conscience est comme un estuy ou comme un coffre, où le thresor de la foy est gardé, et admoneste les fideles de cheminer en la crainte de Dieu, et en integrite et droicture. Car (dit-il) vous en voyez beaucoup qui auront entendu l'Evangile, ce sera merveilles, on cuidera que ce soyent de petis Anges. Mais quoy? Ce sont mocqueurs de Dieu, ce sont gens dissolus et profanes, ce sont hypocrites qui n'ont point de bonne conscience, dit-il. Et voyla comme ils s'abandonnent à tout mal et à tout vice, et comme ils s'exposent à tous dangers, comme si un homme se precipitoit en la mer, et qu'il n'eust point de basteau pour se soustenir. La foy donc est perdue, quand elle n'est point enclose en bonne conscience. Ainsi, qu'à l'exemple de la Vierge nous apprenions de tellement escouter ce qui nous est enseigné par la parole de Dieu, et de la lire avec un tel zele, que ce soit pour luy donner un tel siege en nos coeurs, que là elle prenne racine: et que nous ne soyons pas comme ces povres gens volages, ces esprits vagabonds qui n'ont nulle fermete en eux, mais qui sont poussez çà et là par leur legierete et inconstance: que nous ayons ceste fermete pour nous arrester pleinement à Dieu. Voyla en somme ce que nous avons à observer sur ce qui est dit que la Vierge gardoit toutes ces paroles en son coeur.

Or il est dit *que nostre Seigneur Iesus est retourné en Nazareth, et qu'il a este subiet à Ioseph, qu'on estimoit son pere, et à la vierge Marie sa mere.* Non pas qu'il ne fust le Seigneur de gloire: et la vierge Marie n'avoit pas oublié ce qu'elle avoit ouy de sa cousine Elizabeth, quand elle avoit appelé nostre Seigneur Iesus Christ son Seigneur, luy disant à son arrivee, D'où me vient ceci que la mere de mon Seigneur vienne à moy? Et puis nous avons ouy ce que les Anges ont annoncé aux bergers, Auiourd'huy vous est nay en la cite de David, l'enfant qui est le Christ du Seigneur, qui est le Chef du peuple, qui est le Roy et le Prince souverain. Elle sçavoit bien donc qu'elle devoit estre subiete à nostre Seigneur Iesus Christ comme au Chef de toutes creatures, et mesme des Anges de paradis. Mais quoy qu'il en soit, si est-ce que Iesus Christ a voulu rendre subietion à la vierge Marie sa mere, et mesmes à Ioseph, pour la reputation et estime qu'il avoit d'estre son pere. Et pourquoy? Il a prins nostre chair, et nostre nature, et tout ce qui y appartient, excepté peche, comme nous enseigne l'Apostre en l'Epistre aux Hebrieux, au 4. chap. Et d'avantage ceste subietion emporte beaucoup. Car il nous a acquis liberte: comme nous avons dit ci dessus, que quand il a este circoncis, qu'il a fait oblation au temple, et la Vierge Marie s'est purgee, ce n'est pas qu'il y eust nulle immondicite ni pollution en la Vierge, entant qu'elle avoit enfanté Iesus Christ: ce n'est pas aussi que nostre Seigneur Iesus Christ fust de la race corrompue d'Adam, en sorte qu'il deust estre retranché: mais ç'a este pour nostre bien (car il s'est fait subiet à la Loy, comme dit sainct Paul, pour nous racheter de la servitude en laquelle nous estions detenus. Ainsi quand nous oyons qu'il a este subiet à ceux qui luy devoyent estre inferieurs, entant qu'il estoit le Fils eternel de Dieu, et d'une mesme essence avec son Pere, cognoissons que ç'a este pour nous acquerir liberte. Et cela estoit bien necessaire. Car nous naissons tous esclaves de peche et de mort, et sommes tenus sous la tyrannie de Satan. Il n'y a donc qu'un abysme horrible de malediction en nous, iusques à ce que nostre Seigneur Iesus Christ nous tende la main, et nous delivre de mort et de damnation eternelle, comme il est dit au huitieme chapitre de sainct Iean, que son office est de nous affranchir. Voyla donc qu'emporte ceste subietion dont il est yci parlé, c'est afin que nous puissions auiourd'huy despiter Satan nostre ennemi, que nous sçachions que la mort n'ha point d'avantage sur nous, non plus que le peche. Et encores que nous soyons povres pecheurs, subiets à corruption, neantmoins d'autant que l'Esprit de Dieu habite en nous, combien que ce ne soit qu'en petite portion, toutesfois que nous avons desia un arre de vie pour monstrer que le Royaume celeste ne nous peut iamais faillir, et que Dieu nous conduira tousiours iusques à ce qu'il nous ait pleinement restaurez.

Voyla donc ce que nous avons à retenir: et mesmes cognoissons que nostre Seigneur Iesus Christ par la subietion qu'il a rendue à Ioseph et à Marie, non seulement nous a acquis franchise, mais aussi le titre de Roys, comme nous sommes appelez Royaume sacerdotal par sainct Pierre, et puis Rois et Sacrificateurs, d'autant que Iesus Christ n'a eu rien propre, mais il nous a communiqué tous ses biens: comme desia nous avons declairé, que quand il s'est offert à Dieu son Pere, il nous a sanctifiez par ceste oblation-là, tellement qu'auiourd'huy nous pouvons avoir acces familier à Dieu, pour entrer comme au sanctuaire, et iusques au lieu où il n'estoit licite aucunement sous la Loy, d'entrer. Bref, nous avons auiourd'huy la hardiesse de nous presenter devant nostre Dieu, sçachans qu'il nous accepte comme sacrifices agreables et de bonne odeur, voire au nom de son Fils. Car nous ne serions pas dignes quant à nos personnes, d'estre nombrez entre ses creatures: tant s'en faut que nous puissions esperer que le Royaume des cieux nous apparteinst. Toutesfois, quand nous regardons à nostre Seigneur Iesus Christ, nous sommes asseurez que nostre foy sera invincible, et mesmes victorieuse contre toutes les alarmes qui nous seront dressees. Voyla donc ce que nous avons à observer. Cependant nous voyons que les deux se peuvent bien accorder, c'est que nous servions à nostre Dieu: et cependant que nous ne laissions pas d'estre subiets à ceux qu'il a mis en degre superieur par dessus nous. Il y a beaucoup de fantastiques qui feront voile et couverture de leur zele, et qui diront qu'ils veulent servir à Dieu, voire s'exemptans de toute subietion pour renverser toute police. Or nostre Seigneur Iesus Christ a bien declairé par ci devant, qu'il faloit que Dieu son Pere fust preferé à tout le monde. Mais quoy qu'il en soit, si ne laisse il pas d'estre subiet à pere et à mere, ainsi que son devoir le porte. Ainsi donc apprenons de faire tellement à Dieu hommage de nos ames et de nos corps, que nous ne soyons pas destournez par orgueil et outrecuidance, de nous humilier envers ceux qui ont quelque preeminence et superiorite par dessus nous. Il est vray que quand Dieu nous appellera d'un costé, et que les hommes nous voudront faire tirer tout au rebours, là il faut conclure qu'il n'y a que Dieu seul qu'il fale escouter: comme mesme nous voyons que la Vierge n'a pas tousiours eu obeissance de nostre Seigneur Iesus Christ. Car quand il est question de faire l'office auquel Dieu l'a appelé, il l'a bien appelee femme, quand elle l'advertit qu'il

n'y a point de vin aux nopces, Femme, (dit-il) qu'ay-ie affaire avec toy? Non pas qu'il la repousse du tout, mais il luy monstre à quoy il est envoyé. Et de faict nous voyons sur cela aussi la modestie qui a este en la Vierge: car elle renvoye à son Fils ceux qui ont besoin d'aide: et dit, Faites ce qu'il vous dira. Ainsi par ce moyen elle cognoist que la gloire de nostre Seigneur Iesus Christ eust este obscurcie, s'il eust rien fait à sa requeste quant à ce degré de mere. Elle se destourne donc de cela. Mais quoy qu'il en soit, nous voyons qu'il luy a rendu subietion quant à sa vie privee. Ainsi apprenons de prattiquer la doctrine qu'il nous monstre: c'est, quand et femmes et enfans, et peres et meres nous voudroyent desbaucher du droit chemin, et nous aliener de Dieu et de sa parole, et de son service, que nous les despitions, que là nous ne cognoissions nul parentage, que nous oublions tout ce qui est haut et excellent en ce monde. Car il faut que Dieu apparoisse là tout seul. Mais quand nous pourrons servir à pere et à mere, et que chacun se pourra acquitter de son devoir envers ses superieurs, sans defaillir au service de Dieu, que nous conioignions les deux choses ensemble, comme Dieu l'a commandé. Car ce ne sont pas choses incompatibles. Voyla donc encores un poinct que nous avons à retenir.

Or il est dit que Iesus Christ *profitoit en sagesse et en aage, et en grace tant envers Dieu comme envers les hommes.* Yci nous voyons encores derechef ce qui a este traitté par ci devant: c'est asçavoir que nostre Seigneur Iesus Christ non seulement est apparu en figure d'homme, mais qu'il a este vray homme, et qu'il a eu toutes les qualitez et conditions qui estoyent requises pour l'unir avec nous en fraternite, voire excepté peche. Car il a este l'Agneau de Dieu sans macule: et il faloit qu'il n'y eust en luy que toute sainctete, afin de nous sanctifier. Mais au reste, il nous a voulu ressembler: et c'est afin que nous ne facions pas longs circuits, quand nous taschons de venir à Dieu par son moyen. Car s'il n'estoit homme conioint avec nous, nous pourrions tousiours faire des disputes: comme nous sçavons que c'est ce qui a enveloppé les Papistes en tant d'erreurs, pour les faire esgarer de costé et d'autre: asçavoir qu'ils n'ont point cognu comme nostre Seigneur Iesus Christ est la vraye vie. Car ils allegueront qu'il faut avoir des patrons et des advocats, et puis apres chacun se forgera à sa teste quelque advocat selon sa devotion. Et voyla comme nostre Seigneur Iesus Christ est oublié. Car quand on leur parle de Iesus Christ, ils ne le cognoissent point Dieu manifesté en chair. Dieu d'un costé et le Seigneur de gloire qui est la fontaine de vie, et puis Dieu manifesté en chair, c'est à dire, pour estre uni d'un lien fraternel avec nous. Et c'est ce que S. Paul dit qu'il y a un Dieu et un Mediateur Iesus Christ, qui est homme, dit-il. Notamment il luy attribue ce titre, pour nous monstrer que quand il faut que nous approchions de Dieu par son moyen, et par sa conduite, nous ne la devons pas imaginer comme s'il estoit par dessus les nues, et qu'il n'eust nulle accointance avec nous. Car vrayement il a senti nos iniquitez pour en avoir auiourd'huy pitie et compassion, et pour y subvenir, comme dit l'Apostre. Ceci donc nous est derechef confermé par sainct Luc, quand il dit que l'enfant non seulement est creu quant au corps, et selon l'estat exterieur, mais aussi en sagesse et en toute grace. Or il y en a qui trouvent ceci estrange, et pourtant ils ont inventé des gloses extravagantes, voire et pleines d'absurditez. Et de faict, ils ont dit que ce que Iesus Christ est creu en sagesse, ce n'est pas de faict, mais qu'il le sembloit ainsi à l'opinion commune. Voyla qu'ils mettent en avant pour eschapper l'absurdite qu'ils avoyent conceuë. Voire: mais cependant ils craignent tellement de faire Iesus Christ ignorant en son enfance, qu'ils font Dieu ignorant: car il est dit que Iesus Christ a profité en sagesse, voire envers Dieu. Dieu donc a pensé une chose qui n'estoit pas. Voyla où ils en sont venus quand ils barbouillent ainsi, et qu'ils ne se contentent point de la simplicite de l'Escriture saincte, et qu'ils s'arrestent plustost à leur iugement propre. Voyla comme Dieu les aveugle en leur arrogance, en sorte qu'ils se font ridicules iusques aux petis enfans: et ce qu'ils ont honte de confesser que Iesus Christ ait profité en sagesse, c'est pour ce qu'ils sont preoccupez d'erreurs qu'eux-mesmes se sont bastis en leur cerveau. Car il leur semble que la gloire de nostre Seigneur Iesus Christ estoit desia separee d'avec les hommes: voire, comme s'il n'eust point aspiré au Royaume spirituel de Dieu, et que pour cela sa gloire en fust amoindrie. Car que n'ont-ils honte de ce que luy-mesme proteste, quand il dit au Pse. 22, Ie suis un ver et non pas homme, et qu'il se met là comme au dessous du genre humain, et qu'il est là comme maudit et abandonné de Dieu son Pere, qu'il est le plus abiect et le plus contemptible de tous, qu'on le maudit, qu'on luy crache au visage, et (comme il est dit par le Prophete Isaie) qu'il est desfiguré comme un ladre, que nul ne le daigne regarder. Quand toutes ces choses-là sont dites, est-ce pour amoindrir la gloire du Fils de Dieu? Mais au contraire, quand nous voyons la grace que Dieu nous a manifestee en son Fils, cognoissons qu'en icelle il doit estre tant plus magnifié. Ainsi donc n'ayons point ceste folle resverie en nous de penser que Iesus Christ sera amoindri, sinon qu'il soit separé de nous. Car il y veut estre conioinct. Il est vray que cela ne

doit point empescher qu'il n'ait son degré quand il est question d'interceder envers Dieu son Pere, d'abolir nos fautes, et d'avoir nostre refuge à luy seul, d'autant que toute puissance luy a este donnee au ciel et en la terre. Cela (di-ie) luy doit estre reservé. Mais au reste (comme i'ay dit) cognoissons qu'il s'est fait du tout semblable à nous, excepté peche. Et pourquoy? Afin qu'ayant experimenté une fois nos povretez, il soit tant plus enclin auiourd'huy à y subvenir. Et mesmes n'ayons point honte de dire que nostre Seigneur Iesus Christ ait profité quant à son ame, tout ainsi que quant à son corps, veu que son ame a este creee semblable aux nostres. Car Iesus Christ n'a pas este seulement homme quant à son corps, mais aussi bien quant à son ame. Il a este subiet à passions, à craintes et tristesses, comme nous le voyons. Puis qu'ainsi est donc qu'il a voulu prendre une ame humaine, pourquoy n'aura-il pas les qualitez qui sont propres à la nature des ames? Et mesme quand il s'est assuieti à la mort, pourquoy ne serail aussi assuieti quant à toutes choses semblables? Si maintenant on demande, Et comment donc? Il semble que Iesus Christ se soit tellement abaissé, que par force il ait este comme les autres hommes. La response est aisee à cela. De ce que nous sommes petis et debiles quant à nos corps et quant à nos ames, c'est par necessite: car nostre nature est telle, nous sommes tous subiets à ceste condition et la loy nous y est imposee, mais nostre Seigneur Iesus Christ pouvoit bien, s'il eust voulu, estre exempté de toutes ces choses: il s'y est submis neantmoins de son bon gré. Et ce qui est venu de son bon gré n'amoindrit point sa gloire ne sa puissance. Ainsi donc nous voyons comme il est creu non seulement devant les hommes et en apparence, mais aussi envers Dieu, d'autant qu'il faloit qu'il respondist à Dieu son Pere en nostre nom. Il s'est donc fait foible afin que nous soyons auiourd'huy soustenus par sa vertu, et qu'il nous eslevast par dessus tous les cieux. Voyla donc en somme le fruit que nous avons à recueillir de ceste doctrine, que quand il est parlé que nostre Seigneur Iesus Christ s'est abaissé, et non seulement abaissé, mais aneanti, comme sainct Paul en parle, nous cognoissions qu'il a este eslevé tant plus haut: et quand il s'est ainsi apovri de son bon gré, que ç'a este afin que nous communiquions à tous ses biens, voire selon la portion et mesure de nostre foy. Car cependant que nous conversons en ce monde, nous avons besoin de tousiours profiter en la cognoissance de ses dons et de ses graces, iusqu'à ce que nous iouissions de la pleine et parfaite intelligence de tout, quand nous serons parvenus et recueillis au Royaume celeste, lequel il nous a acquis.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

QUARANTIEME SERMON.*)

MATTH. Ch. III.

1. *Or en ce temps-là veint Iean Baptiste, preschant au desert de Iudee,* 2. *Et disant, Amendez-vous: car le royaume des cieux est prochain.* 3. *Car c'est cestuy-ci duquel a este parlé par Isaie le Prophete, disant, La voix de celuy qui crie au desert, est, Accoustrez le chemin du Seigneur, faites droits ses sentiers.*

MARC. Ch. I.

1. *Le commencement de l'Evangile de Iesus Christ, fils de Dieu.* 2. *Ainsi qu'il est escrit és Prophetes, Voyci, i'envoye mon messager devant ta face, qui prepare ta voye devant toy.* 3. *La voix de celuy qui crie au desert, est, Accoustrez le chemin du Seigneur, applanissez ses sentiers.*

LUC. Ch. III.

1. *Et l'an quinzieme de l'empire de Tibere Cesar, lors que Ponce Pilate estoit gouverneur en Iudee et qu'Herode estoit Tetrarque en Galilee, et son frere Philippe pareillement Tetrarque en la contree d'Ituree et de Trachonite, et Lysanias Tetrarque en Abylene,* 2. *Et qu'Anne et Cayphe estoyent souverains Sacrificateurs, la parole de Dieu fut donnee à Iean fils de Zacharie au desert.*

Nous avons declairé par ci devant, comme ce qui estoit dit au Prophete Isaie a este verifié et

*) *Voyez la note en tête du sermon suivant.*

accompli en Iean Baptiste. Car il n'y avoit alors que desolation par tout: la povre Eglise estoit tant deffiguree, qu'il ne sembloit point que iamais elle deust estre remise au dessus: bref tout estoit desesperé: et mesmes il n'y avoit plus nul ordre en la Sacrificature: comme nous voyons que Caiphe estant Sacrificateur, Anne son beau-pere occupe et la dignite, et tout ce qui appartenoit à l'office. Il estoit dit par la Loy que celuy qui seroit Sacrificateur, demeureroit en l'estat iusqu'à son trespas: mais tout cela estoit renversé. Mesmes nous sçavons que les Iuifs estoyent alors en une condition si miserable que rien plus: il sembloit que Dieu les eust quittez, et qu'ils fussent condamnez à malediction perpetuelle, pour estre en horreur à tout le monde. Iamais donc on n'eust estimé que lors le Sauveur qui leur avoit este promis fust apparu: mais tant y a que Iean Baptiste a presché au desert, afin de monstrer que non sans cause Dieu avoit dit par Isaie, que derechef il parleroit apres avoir long temps laissé languir son peuple, et que mesmes il envoyeroit ses heraux par le desert: c'est à dire que les choses estans confuses, et quand il n'y auroit plus que ruines, il ne laisseroit point pourtant de tout reparer par sa vertu. Cela a desia este declaire.

Or maintenant nous avons à veoir comme Iean Baptiste a parlé au desert. La somme de la doctrine qu'il a preschee a este, *Faites penitence*, ou *Amendez vous, car le Royaume de Dieu est prochain.* Et pour ceste cause il est dit qu'il presche le Baptesme de penitence, et remission des pechez. Car ces deux choses s'accordent et tendent à une mesme fin. Mais nous commencerons par ce qui est dit du Royaume de Dieu, et puis parlerons de la penitence. Quand l'Escriture use de ce mot, en premier lieu elle monstre que nous sommes tous bannis de l'esperance de la vie celeste, nous sommes alienez de Dieu, retranchez de sa grace et de son amour: brief que le diable non sans cause est nommé prince du monde, d'autant qu'il exerce sa tyrannie sur nous. Il est vray qu'en Iudee Dieu s'estoit declaré Roy, et mesme le peuple estoit nommé Royaume sacerdotal par Moyse: et comment donc est-ce que maintenant il est dit, que le Royaume de Dieu approche, lequel avoit este depuis la Loy donnee? C'est d'autant que toutes les promesses de Dieu dependoyent de la venue du Redempteur. Car combien que les Peres anciens ayent eu pour se reposer, et que Dieu leur ait donné acces pour l'invoquer, et qu'ils ayent este certains de leur salut, qu'ils ayent eu l'Esprit d'adoption pour tenir Dieu comme leur pere afin d'aspirer en ferme foy à l'heritage celeste, toutesfois ces choses-là (comme i'ay dit) estoyent pendantes. Car il faloit que les peres qui avoyent fiance en Dieu, eussent leur veuë dressee à nostre Seigneur Iesus Christ, attendans de loin qu'il se monstrast pour accomplir les choses qui avoyent este dites de luy. Et voyla pourquoy nostre Seigneur Iesus Christ prononce qu'Abraham a veu son iour: car Abraham ne pouvoit gouster que c'estoit de la bonte de Dieu, sinon qu'il dressast sa veuë à la semence benite de laquelle il luy avoit este parlé. Ce n'est point donc en vain qu'il est dit que nostre Seigneur Iesus Christ est venu pour dresser et establir le Royaume de Dieu son Pere: car il a ratifié les promesses qui avoyent este donnees auparavant: il a este la verite des figures, il a este le corps et la substance des ombres: bref il a eu toute perfection laquelle defailloit en la Loy, comme l'Apostre en traitte plus au long en l'Epistre aux Hebrieux. Quoy qu'il en soit, il nous est yci monstré que iusqu'à tant que nous soyons reconciliez à Dieu par le moyen de son Fils unique, il nous desadvouë, et que nous n'avons nulle accointance avec luy, plustost qu'il y a guerre mortelle. Et ainsi il a falu que nostre Seigneur Iesus Christ feist la paix entre Dieu et les hommes, mesmes ceux qui estoyent prochains, comme sainct Paul en parle, signifiant que les Iuifs, combien que desia Dieu les eust appelez à soy, et qu'il leur eust declaré et testifié qu'il les tenoit pour son peuple, et qu'ils eussent ce privilege d'estre comme prochains de luy en comparaison des Payens, toutesfois ils avoyent besoin encores que Iesus Christ fust leur paix. Quant aux Payens, ils estoyent sans Dieu, sans vie, sans esperance, comme il en traitte là: mais Iesus Christ est venu les reconcilier à Dieu. Voyla donc ce que nous avons à retenir: c'est que quand Iesus Christ nous est osté, il y a une si longue distance entre Dieu et nous, que nous ne pouvons nullement approcher de luy, et mesmes qu'il nous renonce, et qu'il faut qu'il nous ait pour ennemis mortels, d'autant qu'il est iuge du monde, et nous sommes povres pecheurs miserables, n'ayans en nous que toute iniquite et matiere de perdition. Voyla qui nous doit bien faire baisser les yeux, quand l'Escriture nous monstre quelle est nostre condition iusques à ce nostre Seigneur Iesus Christ nous soit apparu. Glorifions-nous tant que nous voudrons: mais Dieu declaire que nous ne sommes pas dignes d'estre tenus ni reputez pour ses creatures: il monstre qu'il est separé d'avec nous, et qu'aussi nous sommes alienez de luy comme membres pourris, et qu'il n'y a en nous que toute abomination. Vray est qu'en despit de Satan et de tous incredules Dieu ne laisse pas de regner et haut et bas: mais non pas à la façon de laquelle il est yci parlé. Car Dieu regne, quand il conduit tout par sa providence: mais cependant nous n'appercevons rien de son empire, quand nous luy som-

mes rebelles, que tout va pesle mesle, et que sa parole n'est point escoutee, laquelle est le sceptre royal par lequel il domine sur nous: que son Esprit ne domine point pour nous conduire en son obeissance, et pour nous ranger tellement à luy, qu'il vive plustost en nous, que nous ne vivions à nos appetis, et selon nostre naturel. Dieu donc ne regne point en ceste façon sinon quand l'Evangile nous est presché, et que nostre Seigneur Iesus Christ, qui a este constitué son lieutenant, nous gouverne tant par sa parole que par son S. Esprit. Et voyla pourquoy il est dit au Pseaume, Dieu regne, ou regnera: que les Isles, ou pays loingtains, s'en esiouissent. Or il est bien certain que (comme nous avons dit) Dieu estant Createur de tout le monde, n'a iamais quitté son authorite. Il faut donc que sa puissance ait son estendue par tout: mais c'est d'une façon qui nous est cachee et incomprehensible, quand Dieu gouverne, et que sa parole cependant n'est point preschee. Mais il y a l'autre espece de gouverner, par laquelle il nous regenere et nous reforme tellement qu'il monstre qu'il nous est prochain, et que nous sommes de nostre costé unis avec luy. Et voyla qui apporte ceste resiouissance de laquelle parle le Prophete. Car quand les incredules servent à Dieu, et qu'ils sont instruments de sa vertu, pource que cela ne se fait point d'affection ni de volonte, il n'y a de quoy se resiouir du costé des hommes: mais quand Dieu nous range à soy, et qu'il nous rend conformes à sa iustice, voyla où gist toute nostre resiouissance, et c'est ce que nous demandons tous les iours en l'oraison qui nous a este enseignee par le Fils de Dieu, que le Royaume de Dieu advienne. Car toutes les confusions qui sont au monde, s'opposent à ce Royaume-là. Premierement nous voyons que le diable brasse et mesle tellement tout, qu'il semble que Dieu doyve estre debouté de son droict et superiorité. Et puis nous voyons comme les hommes luy sont rebelles, qu'il n'est question que de lever les cornes à l'encontre de luy, tellement que s'ils pouvoyent arracher sa maieste du ciel, ils la fouleroyent volontiers au pied. Nous voyons donc comme les meschans et contempteurs de Dieu, et gens profanes se desbordent en une telle rage, que Dieu n'ha nulle preeminence quant à ceux qui le deshonorent tant qu'il leur est possible.

Venons à nous. Combien que nous ayons quelque zele de nous assubietir à Dieu, et que nous monstrions aussi cela par effect, neantmoins si estce que nous sentons encores tant de cupiditez qui nous poussent et incitent à estre rebelles: il y a tant de contradictions, tant d'empeschemens qui sont cause que le Royaume de Dieu n'est point paisible en nous, que nous avons besoin de faire tous les iours ceste requeste, que son Royaume advienne: c'est à dire que Dieu commence par nousmesmes, qu'il abate ces affections meschantes qui contreviennent à sa iustice, et puis qu'il range les meschans, soit qu'il les reforme, soit qu'il les confonde et abysme du tout. Mais cependant, si est-ce qu'il nous faut tousiours revenir à ce principe, c'est à sçavoir que le diable ha principauté et tyrannie sur nous, iusqu'à tant que Dieu dresse son siege par le moyen de Iesus Christ. Or cela se fait quand l'Evangile est presché, et que Dieu aussi adiouste la vertu de son S. Esprit, afin que la doctrine qui sort de la bouche des hommes ne soit pas inutile, mais qu'elle fructifie tellement que nous ayons les aureilles percees pour escouter ce qu'il nous dit, et que nos coeurs au lieu qu'ils estoyent de pierre, soyent de chair pour estre ployables, et pour nous gouverner selon que Dieu le commande: voyla (di-ie) comme Dieu commence à regner: et c'est ce que dit yci Iean Baptiste, *Le Royaume de Dieu approche.* Bref, nous sommes enseignez de deux poincts qui nous sont bien utiles. L'un est pour nous abatre, et pour abolir toute fierte et presomption en nous, voyans que nous sommes gens perdus, que Dieu nous quitte, et nous renonce, et desavoue iusqu'à tant que nostre Seigneur nous tende la main. Voyla pour un item. Et puis de là nous pouvons recueillir combien la doctrine de l'Evangile nous doit estre precieuse et amiable, veu que par icelle Dieu nous prend sous sa charge, et nous recognoist et advoue pour son peuple, au lieu que nous estions auparavant ses ennemis: qu'il veut habiter au milieu de nous, qu'il veut que nous venions familierement à luy pour nous presenter, et luy faire l'hommage que nous luy devons de nos corps et de nos ames. Quand donc nous voyons qu'un tel bien et si inestimable nous est apporté par l'Evangile, quelle ingratitude sera-ce si nous ne sommes ravis pour chercher ce thresor: et quand il nous est donné, que nous soyons retenus du tout à l'appeter, en sorte que nous oublions tout le reste, et que toutes les vanitez de ce monde, et tous ses allechemens ne nous soyent rien au pris? Voyla quant à ce poinct.

Or Iean Baptiste, apres avoir presché la grace de Dieu qui estoit prochaine, deduit de là l'exhortation qui est yci recitee, *Repentez-vous* donc. Car cependant que nous sommes eslongnez de Dieu, il n'y a celuy qui ne s'esgaye: et nous sommes tellement plongez en nos povretez et ordures, qu'il ne nous souvient point de gemir pour nos fautes, ne de nous y desplaire. Car nous sommes comme ensorcelez de Satan, iusqu'à ce que la clarte de l'Evangile soit venue pour nous monstrer nostre turpitude. Un homme qui sera empunaisi, demeurera là tousiours croupissant en son ordure: mais s'il

est resveillé, il cognoist son mal, et demande d'en sortir. Ainsi ceux qui sont et noircis et mascheurez, et pleins de souilleures, et de vileines taches, n'en cognoissent rien en tenebres: mais quand la clarte vient, alors ils ont honte d'eux-mesmes. Ainsi donc en est-il de nous. Et voyla pourquoy ceste conclusion este faite, Puis que le Royaume de Dieu approche, advisez de vous repentir. Or sainct Iean n'a pas entendu qu'il nous fale prevenir la grace de Dieu par nostre repentance: c'est Dieu qui vient à nous de son bon gré, voire et accomplit ce qui est dit en l'autre passage d'Isaie, c'est asçavoir qu'il est trouvé de ceux qui ne le cherchent point, et a dit, Me voyci, me voyci, à ceux qui ne s'enquestoyent point de luy. Il faut donc que Dieu commence tousiours. Car s'il attendoit que nous fussions disposez à recevoir sa grace, et que de nostre mouvement propre nous le veinssions chercher, helas, nous peririons cent mille fois, et demeurerions en nostre perdition devant que d'estre secourus. Mais il a falu qu'il ait eu pitie de nous du temps que nous estions si esblouis que nous ne voyons goutte en nos povretez, que le diable nous possedoit et nous aveugloit en telle sorte que nous despitions toute iustice et droiture. Il faut donc que Dieu nous vienne chercher en cest estat-là, et qu'il desploye sa misericorde infinie, quand il nous retire du profond gouffre d'enfer: mais cependant nous ne sommes point capables de recevoir la grace qui nous est offerte en nostre Seigneur Iesus Christ, sinon en cognoissant nos pechez. Car il nous faut tousiours noter ce que nous verrons ci apres, qu'il est venu pour esclairer les povres aveugles, pour delivrer les captifs, pour guerir les malades. Car si nous ne sentons point nos maladies, iamais nous ne tiendrons conte du medecin, ni de tous les remedes qu'il nous pourra apporter. Il faut donc que la repentance soit conioincte necessairement avec la foy. Et voyla aussi pourquoy il est dit en l'autre passage d'Isaie, que le Redempteur viendra de Sion, voire pour sauver ceux qui se destournent de leurs iniquitez en la maison de Iacob. Par cela le Prophete monstre que ceux qui sont incorrigibles ne doyvent esperer nulle merci de Dieu. Car il faut plustost qu'ils le sentent iuge. Mais les pauvres pecheurs qui sont touchez de doleance, qui cognoissent leur perdition, ceux-là (di-ie) sont appelez à recevoir le salut que Dieu leur presente, quand ils se deporteront de leurs iniquitez. Nous voyons donc quelle est la somme de la predication de Iean Baptiste. C'est en premier lieu qu'il declaire que le Royaume de Dieu approche: car il estoit comme moyen entre les Prophetes et nostre Seigneur Iesus Christ. Puis donc que l'Evangile estoit comme un establissement du Royaume de Dieu, il est dit qu'il approche: et c'est d'autant qu'alors Dieu a eu les bras estendus pour appeler à salut ceux qui estoyent en perdition, pour appeler à vie ceux qui estoyent en la mort, et pour faire de ses ennemis ses enfans: c'est à sçavoir ceux lesquels estoyent auparavant retranchez de luy comme membres pourris, pour les adopter, tellement qu'ils fussent heritiers de son royaume. Or pour ceste cause il est dit, qu'il faut que les hommes se repentent, et qu'ils soyent touchez d'une telle apprehension de leurs povretez, qu'ils s'humilient devant Dieu, et qu'ils hayssent tellement le mal qui est en eux, que cela les induise à se ranger à la iustice de Dieu. Et voyla aussi pourquoy S. Paul pour donner plus de vehemence à sa doctrine, quand il exhorte les fideles à estre renouvelez pour servir à Dieu, voire d'une façon qui luy soit agreable, il dit, Ie vous exhorte: et mesmes il les adiure (par maniere de dire) voire par les misericordes de Dieu, et par les entrailles qu'il a ouvertes, quand il luy a pleu nous appeler à salut. Car il est certain que si nous avions une seule goutte de sens, encores qu'il y eust la plus grande durte en nos coeurs qu'on sçauroit dire, si est-ce neantmoins que si nous n'estions stupides du tout, cela nous devroit toucher, que Dieu ait ouvert ses entrailles pour monstrer qu'il a eu pitie de nous, et combien il nous a aimez en la personne de son Fils. Car qu'est-ce à dire que nostre Seigneur Iesus Christ estant crucifié a eu là son costé ouvert, comme s'il monstroit-là son coeur, et qu'il le descouvrist, et que cependant nous ne soyons touchez ni esmeus, quand nostre Seigneur nous convie à soy si doucement, et qu'il nous donne un tel gage de son amour? Ainsi donc notons qu'il n'y a rien qui nous doyve plus vivfement esmouvoir ni enflammer pour venir à Dieu, que quand il vient à nous si doucement, et qu'il nous previent par sa bonte gratuite, afin que nous ne perissions pas: et encores que nous soyons desia peris et damnez en nous, que toutesfois il nous veut tirer de cest abysme auquel il nous trouve.

Or pour comprendre encore mieux ces choses, nous avons à noter que toute la doctrine de l'Evangile est yci comprise. Car quand nostre Seigneur Iesus Christ envoye ses Apostres, quelle commission leur donne-il? Allez prescher repentance et remission des pechez. Quand S. Paul veut monstrer qu'il s'est acquitté fidelement de son office, il dit, Ie n'ay cessé de prescher par les maisons et en public la foy et la repentance. Ainsi donc nous avons à noter, que quand il est parlé de Iean Baptiste, ce n'est pas qu'il ait eu une doctrine à part, mais il a commencé d'estre le heraut de l'Evangile, voire combien que ce n'ait pas este en telle perfection (ainsi qu'il sera monstré apres) que les Apostres: car ils sont preferez à luy: voire mesme il est dit que le moindre de ceux qui an-

noncent l'Evangile, sera estimé plus grand que Iean Baptiste: car il a este moyen (comme i'ay dit) entre les Prophetes et les Apostres. Or quoy qu'il en soit, tant y a que la substance de sa predication n'a point este diverse, neantmoins puis que toute la doctrine de l'Evangile est contenuë en ces deux articles, tant plus devons-nous estre attentifs à ce qui est yci recité en bref. Quand sainct Matthieu dit qu'il a presché le baptesme de repentance, et mesmes S. Luc adiouste, En remission des pechez: ce n'est qu'une declaration de ce qu'ils avoyent dit, Que le Royaume de Dieu approchoit: et pourtant qu'il faloit que les hommes se repentissent.

Or venons donc à l'explication de la penitence et de la foy. Non pas que ie propose de deduire tout ce qui en pourroit estre dit, mais c'est pour en donner facile intelligence. Il y a deux choses qui sont requises à nostre salut: L'une, que nous cognoissions que Dieu veut ensevelir nos fautes, et qu'elles n'empescheront pas que nous ne luy soyons agreables, d'autant que nostre Seigneur Iesus Christ est nostre paix, et que nous sommes reconciliez par son moyen. Car il a offert un sacrifice par lequel Dieu a este appaisé: il a espandu son sang pour nostre purgation, afin d'effacer toutes nos macules: il a rendu obeissance pleine à Dieu son Pere, afin que nos iniquitez ne nous soyent point imputees. Voyla donc comme en nostre Seigneur Iesus Christ nous avons pleine asseurance, que Dieu nous veut recevoir tellement qu'il nous tiendra pour ses enfans, combien que nous ne soyons pas dignes d'estre recognus pour ses creatures, ne d'estre mis au rang des vers, et des punaises, et de toute vermine du monde. Or la foy apprehende encore une autre chose en Iesus Christ: c'est, qu'il nous apporte l'Esprit de renouvellement. Car examinons toutes nos pensees, toutes nos affections, et tous nos mouvemens, il est certain qu'il n'y a en nous que malice et perversite. Les hypocrites se flattent, et mesmes se cachent tellement en leurs tenebres, qu'ils voudroyent estre estimez iustes, et tant qu'ils peuvent ils mettent peine de cacher leurs iniquitez. Et mesme ceste povrete a este quasi en tous, mais nous n'y profitons rien: car Dieu nous condamné, et nous avons desia veu que nous sommes alienez de luy. Or s'il est la fontaine de tout bien, que nous restera-il quand nous serons retranchez de son Royaume, et qu'il ne voudra avoir nulle accointance avec nous? Ainsi donc la foy en premier lieu reçoit et accepte la grace que Dieu nous a donnee en son Fils unique, c'est qu'il veut abolir la memoire de nos pechez, et nous recevoir tellement, que combien que nous soyons povres pecheurs, il ne laisse pas neantmoins de nous avoir pour agreables: non pas qu'il aime le peche, ne qu'il l'approuve: mais c'est qu'il l'efface par le moyen de nostre Seigneur Iesus Christ. Tant y a qu'il nous faut recevoir la grace de l'Esprit de Dieu pour estre renouvelez, afin de ne point suyvre nos corruptions naturelles, mais d'estre despouillez de toutes nos pensees et meschantes affections: bref, d'estre tellement changez et refondus, que Dieu nous gouverne et qu'il vive en nous. Et de faict, le vray obiect de la foy, c'est nostre Seigneur Iesus Christ. Car que nous puissions croire en Dieu iusqu'à ce que nous ayons ceste adresse-là, il est impossible. Or comme nous avons dit, il y a trop longue distance, et nous pourrions nous esvanouir cent mille fois, devant qu'estre approchez de la moitié du chemin, sinon que Iesus Christ veinst au devant, et qu'il nous conduist, et guidast à Dieu son Pere. Et ainsi c'est le vray obiect de la foy: c'est à dire que comme ceux qui tirent ou à la hacquebute, ou à l'arc auront un blanc, ainsi le vray but de la foy, c'est Iesus Christ. Et voyla pourquoy il disoit à ses disciples, Croyez-vous en Dieu? croyez aussi bien en moy: pour monstrer qu'il faut que nous tenions ce chemin-là. Cependant regardons à quelle condition Iesus Christ nous est donné, et ce qu'il nous apporte. Il est dit par S. Paul qu'il nous est donné pour sagesse, pour iustice, pour sanctification et redemption. Nous sommes povres aveugles en tenebres, voyla Iesus Christ qui nous est donné pour toute sagesse, comme s'il estoit dit que quand nous sommes enseignez en l'Evangile, il nous faut contenter de cela, et ne point esgarer nos sens: comme nous avons tousiours quelque curiosite qui fretille en nous: il nous faut arrester à la simplicite de l'Evangile. Et puis Iesus Christ nous est donné pour redemption, dit-il: c'est à dire, que Dieu nous a rachetez de la mort eternelle, et que cela s'est fait d'autant que Iesus Christ en a este le pris. Apres s'ensuit qu'il nous est donné pour iustice et sanctification. Et qu'emporte ceste iustice? c'est comme il le declaire en l'autre passage de la 2. aux Corinth. chap. 5 qu'il a este fait peche pour nous: c'est à dire, qu'il a soustenu la condamnation de nos pechez sur soy: voire luy qui estoit innocent, et auquel il n'y avoit que reprendre, il a voulu porter toutes nos iniquitez. Et c'est afin (dit-il) que nous soyons faits iustice de Dieu en luy: d'autant que Dieu l'a nauré pour nous absoudre, et afin de ne nous imputer nos pechez. Voyla donc nostre iustice: c'est que nous soyons receus comme iustes, et que Dieu n'ait pas esgard à toute l'indignite qui est en nous, et à tant de fautes desquelles nous sommes coulpables. Mais il adiouste aussi la sanctification, qui emporte la grace du S. Esprit. Ainsi donc non sans cause i'ay dit que la foy non seulement apprehende que Dieu nous est pitoyable, et qu'il nous

veut recevoir à merci, mais quant et quant qu'il nous veut gouverner, et qu'il veut tellement reformer la corruption de nostre nature, que son Esprit nous gouverne en toute iustice. Or si Iesus Christ nous apporte ces deux choses-là, il faut que la foy s'addresse à luy, autrement il n'y aura qu'une imagination esgaree. Et ainsi concluons, que quand il nous est parlé du Royaume de Dieu, et qu'il est aussi parlé de la foy, c'est pour nous monstrer que Dieu s'approchant de nous qui estions tellement esloingnez de luy, que nous en estions du tout retranchez, et mesmes plongez au profond d'enfer, nous ne devons point douter que nos pechez ne nous soyent pardonnez, d'autant que nostre Seigneur Iesus Christ nous a acquis absolution. Et puis il nous declaire qu'il ne veut point permettre que nous demourions tousiours en nos meschantes cupiditez, que le diable nous tracasse çà et là, qu'il nous tienne le pied sur la gorge, pour exercer sa tyrannie sur nous.

Voyla quant à la foy. Or la penitence est, quand les povres pecheurs ayans cognu que c'est une chose espovantable que d'avoir Dieu pour leur iuge, se desplaisent en eux-mesmes, sont angoissez et se condamnent comme gens perdus, et estans comme en desespoir quant à eux, et là dessus ne demandent et ne desirent, sinon de se ranger et d'estre reformez. Voyla donc qu'emporte la penitence. En la Papauté on use de ce mot, et cependant la foy y est pleinement abolie. Car ils cherchent Dieu, mais c'est à l'adventure: qui pis est, ils veulent qu'on soit tousiours en doute et en bransle. Car ils disent que c'est presomption, si un homme est resolu que Dieu l'aime et luy est favorable. Et pourquoy? Car nous ne sçavons pas (disent-ils) si nous en sommes dignes. Voyla la foy des Papistes, que quand nous ne sçavons pas si nous sommes dignes d'estre aimez de Dieu, que nous demourions là confus, que nous chancelions d'un costé et d'autre, que nous n'ayons sinon quelque pensee. Mais la foy ha bien une autre certitude. Or de la penitence ils en gazouilleront tant et plus, et ce mot trottera tousiours en la bouche des prestres et des caphars: mais ce leur est comme un attrape deniers. Car que diront-ils? Il se faut confesser: voyla pour un item. Et voyla desia les filets tendus à leur avarice et ambition: et puis il faut satisfaire, et les satisfactions emportent qu'on se rachete par messes, par pelerinages, par offrandes et par anniversaires, par fondations, par ceci et cela, par force oblations. Ainsi nous voyons qu'ils ont amorti la foy du tout, et qu'ils ont perverti la penitence en telle sorte qu'on ne peut discerner entre le blanc et le noir. D'autant plus donc nous faut-il estre attentifs à ceste doctrine, veu que c'est la marque de nostre salut, ainsi que nous l'avons declairé, et que nous avons allegué les passages. Penitence donc emporte une chose bien plus haute que les Papistes n'imaginent. Car combien qu'ils parlent de contrition et d'attrition, toutesfois cela n'est qu'une pure mocquerie, et mesme ce n'est sinon pour laisser des scrupules aux povres consciences, afin de venir baiser le babouin, d'aller à confesse, et de souffler en l'oreille du prestre: comme si un homme desgorgeoit son vin quand il en aura tant prins qu'il n'en peut plus, et que son estomac rebondit de vin, voyla une demie seillee de pourriture qui sortira. Ainsi en font les Papistes. Car ce leur est assez quand ils viendront gazouiller en l'oreille d'un prestre leurs vilenies: puis la satisfaction c'est qu'on se vienne racheter, et que tout passe par leurs mains. Cependant il n'est pas question que les hommes se cognoissent tels qu'ils sont: à sçavoir qu'ils ne trouvent en eux que toute malediction. Car au contraire, il y a le franc arbitre, il y a les bons mouvemens et preparations, et puis le moyen de meriter: en sorte que Iesus Christ a seulement ouvert la porte, et les hommes peuvent entrer d'eux-mesmes, et par leur iustice. Et puis outre les satisfactions dont nous avons parlé, ils ont les oeuvres de superabondant, et aussi les merites pour se glorifier et se magnifier: et cependant Dieu donnera quelques petis asperges de son costé, en sorte que la plus grande portion du salut soit attribuee aux hommes. Ainsi tant s'en faut que les Papistes commencent par le bon bout, quand il est question de penitence, qu'au contraire ils bastissent tout au rebours, et veulent exalter les hommes comme en despit de Dieu.

Or comment est-ce que l'Escriture saincte parle de penitence? C'est que nous soyons tellement aneantis, qu'il n'y ait que frayeur en nous et desespoir, cognoissans que devant Dieu nous sommes damnez, et qu'il n'y a nul remede: et que nous prattiquions ce qui est dit en ce passage d'Isaie qui fut exposé Dimanche dernier. Car quand il est parlé de la voix qui crie au desert pour apprester les voyes du Seigneur: il est dit quant et quant, que ce n'est qu'un herbage que toute la gloire et dignite des hommes, que ce n'est sinon une fleur: mais quand l'Esprit de Dieu souffle dessus, tout est flestri, il n'y a plus nulle vertu. Et pourtant, que reste-il? Que la parole de Dieu demeure eternellement, et que nous voyons son salut qui procede de sa misericorde, d'autant que nous ne l'avons point acquis, et que n'en avons point aussi la louange. Voyla donc comme en premier lieu la penitence emporte que l'homme soit du tout aneanti en soy-mesme, qu'il se desespere, et que nous soyons en angoisses et tourmens, et que nous soyons

là comme povres creatures damnees et perdues. Voyla par où la penitence commence: et puis, que non seulement nous hayssions le peche et le mal qui est en nous: mais voyans que nous sommes ennemis de Dieu, que nous ayons en detestation nostre malice par laquelle nous venons ainsi à offenser nostre Dieu, et à provoquer son ire contre nous. Or nous sommes-nous ainsi hays et despitez contre nostre meschante nature? il faut que nous desirions de nous ranger à Dieu, et de nous y ranger en telle sorte, que toutes nos affections soyent conformes à ses saincts commandemens, et que nous bataillions contre les tentations qui nous solicitent à mal: et de là procedent les fruits de repentance, desquels il sera traitté ci apres, suyvant ce qui en sera recité de la predication de Iean Baptiste. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir quant à la penitence. Or donc puis qu'auiourd'huy Dieu nous a declairé qu'il vouloit regner au milieu de nous, et que l'Evangile, qui est appelé son sceptre royal, nous est presché, et qu'il nous convie tant doucement, que nous ne soyons point bestes sauvages, que nous ne regimbions point contre luy, quand il ne demande sinon à nous gaigner pour nostre salut. Et ainsi, d'autant qu'il se monstre pitoyable envers nous, que nous soyons incitez à repentence: c'est à dire que nous entrions en nous-mesmes, que nous facions bon examen de toute nostre vie: et quand nous n'y aurons trouvé que malice, que nous y soyons confus, et que de là nous apprenions de chercher Dieu, de nous remettre entre ses mains et en sa conduite, et le prier qu'il ne permette pas que quand il nous envoye le message de reconciliation nous aimions mieux perir en nos ordures, que de retourner à luy. Que nous ne soyons point donc si ingrats, que nous n'acceptions la medecine qu'il nous donne gratuitement: et aussi advisons que la foy nous attire à repentence. Et d'autant que nous recevons Iesus Christ, qui nous est donné pour sagesse, et pour iustice, et pour remission de nos pechez, qu'aussi nous apprehendions cela, tellement que nostre vie rende tesmoignage qu'il y a une vraye penitence en nous, et que cela ne soit point seulement pour un iour. Car, comme il en sera encores traitté plus à plein, la penitence n'est pas que nous commencions seulement à croire en Iesus Christ: mais d'autant qu'il y a tousiours du residu de mal en nous, et que iamais nous ne serons despouillez du tout de nos meschantes cupiditez, il faut que iournellement la penitence se renouvelle, par maniere de dire, c'est à dire que cest exercice soit continuel, et que ce soit nostre estude pour toute nostre vie. Voyla donc comme de iour en iour il nous faut bien regarder à ces choses, pour estre esclairez de la doctrine de Dieu: afin que là nous voyons la turpitude qui est en nous, pour y estre confus, et pour nous y desplaire tellement, que nous prenions tout nostre plaisir d'estre unis à nostre Dieu, et d'y adherer: comme aussi c'est cela à quoy il tend, ainsi qu'il le proteste par Moyse, Israel qu'est-ce que ie demande de toy (dit-il) sinon que tu adheres à moy, et que tu me serves et honores comme ton seul Dieu? Ainsi donc que nous pensions à cela, si nous voulons profiter en l'Evangile, et en tous les sermons que nous venons ouyr, et que l'Escriture nous serve à salut. Que nous meditions, di-ie, ces deux poincts-là: c'est que nous ne soyons point comme gens esgarez pour trotter de costé et d'autre: mais que nous ayons tousiours un but et une adresse, et que nous apprenions de tousiours nous conformer apres avoir gousté la grace de Dieu: que nous en recevions tousiours plus ample cognoissance iusqu'à ce que nous en soyons rassasiez. Aussi selon que nos vices nous desplaisent, et que nous sommes touchez d'un vray zele de venir à Dieu, de nous assubietir à sa iustice, cognoissons que nous avons profité en l'Evangile, afin de posseder nostre Seigneur Iesus Christ, qui est le thresor de nostre salut, et auquel gist toute perfection de bien.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

QUARANTEETUNIEME SERMON.

Ce sermon est sur le mesme texte que le precedent: ce qui a este cause que par inadvertance on l'a mis apres, combien qu'il deust aller devant. Car cestuy-ci est vrayement le XL. et le precedent est le XLI.

Vray est que le commencement de l'Evangile a este la naissance de Iesus Christ, d'autant qu'alors il nous a este donné du Pere afin qu'il fust chef de son Eglise, et que nous qui estions auparavant delaissez, fussions recueillis en luy, comme sainct Paul au premier chapitre des Colossiens luy attribue cest office. Or maintenant quand on fera comparaison de la Loy avec l'Evangile, il faut venir à ce qui est dit en l'onzieme chapitre de S. Matthieu, c'est que la Loy et les Prophetes ont este iusques à Iean Baptiste, et qu'àlors le Royaume de Dieu a este publié. Suyvant ceste regle-là sainct Marc dit que le commencement de l'Evangile a este lors que Iean Baptiste a executé sa charge. Car comme nous avons veu ci dessus, il n'a point este si tost manifesté en Israel: et combien qu'il fust sanctifié dés le ventre de sa mere, et que Dieu l'eust desia choisi pour son Prophete, et que ce titre-là luy fust donné de son pere Zacharie par le sainct Esprit, neantmoins il n'a point este cognu pour tel, et Dieu aussi n'a point voulu le declairer iusques à ce qu'il soit parvenu en l'aage de trente ans. Et voyla aussi pourquoy sainct Luc notamment marque l'annee quinzieme de l'empire de Tibere: car c'est celuy qui succeda à Auguste Cesar: et nostre Seigneur Iesus Christ nasquit sous l'Empire d'Auguste, lequel demeura seul Empereur et monarque. Voyla quinze ans qui se passent, et en voyla quinze autres de l'Empire de Tibere. Voyla donc nostre Seigneur Iesus Christ qui est manifesté en l'aage de trente ans, c'est à dire tantost apres qu'il a este monstré par Iean Baptiste pour Redempteur. Et ainsi sainct Luc pour plus grande certitude met tant *les successeurs d'Herode*, pource que cela estoit plus familierement cognu en Iudee, qu'aussi *les Sacrificateurs*, asçavoir *Anne et Cayphe*. Non pas que tous deux eussent l'office et la dignite ensemble (car cela estoit contre le commandement de Dieu) mais Caiphe estant grand Sacrificateur, avoit comme fait partage avec son beau-pere. Car tout estoit confus en ce peuple-là: et combien que Dieu y eust donné une police tant exquise et parfaite que rien plus, les choses s'estoyent abastardies, combien que ce fust alors que Dieu devoit envoyer le Redempteur qui avoit este promis, comme il en sera traitté plus à plein.

C'est donc ce que nous avons à observer sur ce mot où il est dit *que Iean Baptiste a commencé de prescher*, que le Royaume de Dieu a eu son commencement, et qu'alors aussi l'Evangile est venu en son cours. Il est notamment dit outre ce que nous avons desia allegué de l'onzieme de S. Matthieu, que le peuple se devoit souvenir de la Loy de Moyse, iusques à ce que le Prophete Elie veinst, qui a este Iehan Baptiste. Nous voyons donc comme sainct Marc a tresbien distingué entre les deux estats de l'Eglise de Dieu, quand d'un costé il a mis le vieil Testament qui estoit en ombrages et figures: et puis il a adiousté le nouveau Testament, qui est en verite et substance, depuis que le Fils de Dieu est apparu au monde. Or yci nous avons à considerer la grace qui nous a este faite par dessus les Peres qui ont este du temps de la Loy. Vray est qu'ils ont este reputez pour enfans de Dieu comme nous, et ont eu une foy commune avec nous: comme aussi estoyent appelez à l'heritage de la vie celeste, ainsi que nous sommes auiourd'huy. Mais tant y a qu'ils n'ont point eu un tesmoignage si clair, ne si familier à beaucoup pres, comme nous l'avons. Ainsi Dieu nous a tendu la main, afin de nous approcher de luy. Et d'autre costé en Iesus Christ nous avons la perfection de tout bien, outre la doctrine. Voyla donc comme le privilege des fideles depuis l'Evangile est plus grand et plus excellent que n'a este celuy des Peres qui ont vescu sous la Loy. Et d'autant plus sommes-nous obligez à cheminer en la crainte de nostre Dieu, et à estre ravis du tout en la misericorde qu'il nous a declairee, pour nous dedier d'un plus grand zele, et plus ardent à son service et à son obeissance. Car selon que sa grace et sa gloire est apparue en nous en plus ample mesure, c'est bien raison aussi que nous mettions peine à le glorifier d'autant plus. Or pource que c'est une chose de si grande importance, que la venue du Fils de Dieu au monde, notamment sainct Marc allegue yci deux tesmoignages des Prophetes: l'un de Malachie, et l'autre d'Isaie. Et sainct Matthieu et sainct Luc ameinent celuy d'Isaie. Notons donc que tous trois ont voulu certifier la vocation de Iean Baptiste, afin que nous fussions bien resolus qu'il ne s'est pas ingeré de soy-mesme, et qu'il n'a point este ravi de quelque fantasie, pour faire office de Prophete, mais qu'il a este ordonné de Dieu à cela, tellement qu'il merite pareille authorite que auroit un Ange de Paradis. Et mesmes la cause nous est yci monstree, que Dieu l'a eleu en cest estat, et luy a enioint de prescher que nostre Sei-

gneur Iesus Christ estoit le Redempteur du monde. Et non seulement cela, mais long temps auparavant il avoit desia este testifié, comme il appert par les passages qui sont yci alleguez. Or nous commencerons par celuy de Malachie, là où nostre Seigneur se complaind de la malice du peuple qui s'estoit du tout desbordé à mal: et cependant il ne laissoit pas encore de murmurer contre les chastimens que Dieu luy envoyoit. Et c'est la nature des hypocrites de se plaire en leurs vices, et s'y flatter: et cependant d'accuser Dieu comme s'il usoit de trop grande rigueur envers eux, quand il leve la main pour les corriger. Car il sera impossible que les hommes s'humilient sous la main de Dieu, qu'ils confessent qu'il est iuste et equitable, et qu'il n'y a que redire en tout ce qu'il fait, sinon qu'eux-mesmes se soyent fait leur proces pour se condamner. Car l'humilite vient tousiours de là: c'est que les hommes ayans bien examiné leur vie, soyent pleinement abatus, qu'ils gemissent, et mesmes qu'ils ayent honte de leur turpitude. Aussi au contraire, quand nous avons les yeux bandez, que nous ne cognoissons pas les fautes que nous avons commises, il est certain que nous sommes si delicats, que nous voulons estre espargnez de Dieu: et s'il nous appelle à compte, il n'y a que murmures et despitemens: et encores voudrons-nous faire à croire qu'il est iniuste, quand il ne nous traitte pas plus amiablement. Voyla donc les querimonies qui avoyent pour lors la vogue. Et où est le Dieu de iugement? disoyent-ils, (car le Prophete recite leurs blasphemes). Comment? Dieu donc approuve le mal, et hait le bien: car nous sacrifions tous les iours au temple, nous faisons tant bien nostre devoir que rien plus: et cependant il nous mine yci, et nous consume. Il faut donc qu'il soit iniuste: car s'il regardoit à nos merites, il est certain que nous serions plus doucement traittez de luy, que nous ne sommes pas. Voyla l'estat qui estoit pour lors au peuple.

Or là dessus Dieu leur dit, *Voyci, i'envoyeray mon Ange, et alors le Dominateur viendra en son temple.* Comme s'il disoit, En despit de vos murmures et de vos blasphemes execrables, si est-ce que ie demeureray ferme, et accompliray tout ce que i'ay dit, en sorte que par vostre ingratitude mon alliance ne sera point abolie, ni ma verite. Mais cependant nostre Seigneur Iesus Christ n'entend pas que ce soit pour le profit de tous qu'il donne une telle promesse, comme il le monstre bien puis apres, quand il dit, Et qui est-ce qui pourra soustenir sa presence? Il vous semble que ie vous aye oubliez sous ombre des sacrifices que vous me rendez: voire, mais vous ne regardez point à tant d'offenses par lesquelles vous avez provoqué mon ire. Ainsi donc de ma part ie seray fidele, et envoyeray le Redempteur, et mes eleus seront sauvez par luy, et auront de quoy se resiouir, estans participans de sa sainctete. Mais quant à vous, il faudra que vous sentiez des douleurs poignantes, que vous soyez en frayeurs et en angoisses, et que iamais vous ne parveniez à salut, d'autant que vous l'avez reietté, et que vous n'estes pas dignes d'estre participans d'un tel bien. Voyla en somme ce que dit le Prophete. Or il est certain que sous le nom d'Ange en premier lieu Iean Baptiste est entendu. Car tant le mot Grec d'Ange que le mot Hebrieu que les Grecs ont translaté Ange signifient Messager et Ambassadeur. En premier lieu donc Iean Baptiste est appelé Ange: et en second lieu nostre Seigneur Iesus Christ: en cela il n'y a doute ni obscurite. Il est dit puis apres que le Dominateur viendra en son temple: cela ne peut estre exposé que du Dieu vivant, qui avoit dominé au temple qui estoit basti en son Nom. Il dit donc que le Dominateur viendra en son temple. Il est vray qu'il le nomme Dominateur, pource qu'il devoit estre Chef du peuple, et Roy, comme il avoit este figuré en la personne de David, et ses successeurs. Mais quoy qu'il en soit, cependant il signifie qu'il est le Dieu qui estoit pour lors adoré. Il le nomme aussi l'Ange, le messagier ou ambassadeur de l'alliance: en quoy nous voyons que celuy qui est le Dominateur, et qui est le Dieu vivant, est quant et quant Ange et messager, afin que nous cognoissions que les deux natures de nostre Seigneur Iesus Christ nous sont là monstrees. Il est vray qu'il n'est qu'un: mais en la personne du Mediateur, il est Dieu et homme. Quoy qu'il en soit, nous voyons que non sans cause sainct Marc a mis en avant le tesmoignage du Prophete, voire, afin que nous recevions en toute reverence ce qui nous est presché par Iean Baptiste, et que sa doctrine nous soit authentique, et comme procedante de Dieu, et non pas comme forgee au cerveau d'un homme mortel. Et ceci nous est bien necessaire. Car nous sçavons que si nostre foy n'est fondee en Dieu, elle sera bien tost esbranslee. Il ne faut pas que nous soyons comme les Turcs, et les Papistes, et tous leurs semblables. Car quelque opiniastrete qu'il y ait en leur presomption, et qu'ils veulent que toutes leurs opinions soyent approuvees et receues sans contredit, neantmoins si n'ont-ils nulle fermete. Car où est-ce qu'ils la prendroyent? Nous sçavons qu'il n'y a que vanite en l'homme, en sorte que nous ne sçaurions rien de Dieu, sinon que luy-mesme nous attirast à soy, et qu'il nous donnast ceste cognoissance. C'est donc un iuste salaire qui est deu à la perversite des hommes, qu'ils soyent tousiours en bransle: brief, qu'ils facent tout à l'aventure, quand ils ne veulent pas adiouster foy à Dieu. Quant à nous,

il ne faut pas que nous luy resistions: mais au contraire, que sa parole ait une racine vive en nous, pour purger tous vents, tourbillons et orages: brief, que nous surmontions toutes les forteresses d'enfer, et que nostre foy soit victorieuse par dessus tout le monde. Or donc notons bien ce qui nous est yci declairé, c'est asçavoir qu'en adioustant foy à la doctrine de Iean Baptiste, nous ne tiendrons rien d'une creature, mais que Dieu est autheur de ce qui est publié par la bouche de cest homme, pource qu'il a este authorisé d'en haut, et que sa vocation a este deuëment approuvee: et que non sans cause il est appelé ambassadeur de Dieu. Il est vray qu'il ne converse plus au monde, mais la somme de sa doctrine nous a este reduite par escrit, afin que nous en soyons edifiez. Cependant notons de ce qui a desia este recité du Prophete, que comme Dieu a surmonté la malice et ingratitude des Iuifs, quand il a accompli la promesse touchant le Redempteur: encores auiourd'huy il fera le semblable: mais gardons de nous mesler parmi les hypocrites et rebelles, qui despitent Dieu et desgorgent leurs blasphemes quand les choses ne viennent point à leur appetit, ains attendons patiemment que nostre Seigneur Iesus Christ estende sa main pour nous secourir au besoin. Et au reste, quand nous serons affligez, baissons la teste, cognoissans que nostre Seigneur non sans cause ha ses verges desployees sur nous, d'autant que nous l'avons provoqué. Et ainsi, que nous ayons ces deux choses: c'est asçavoir que toutesfois et quantes que nostre Seigneur aura sa main levee pour nous punir, nous cognoissions que c'est à bon droict, et cependant que nous ne laissions pas, quoy qu'il en soit, d'esperer en luy. Et d'autant que nostre Seigneur Iesus Christ est apparu une fois pour nous apporter salut, et que maintenant il regne et ha l'Empire souverain, et faut que tout genouil soit ploué devant luy, que nous ne doutions point que nous serons à sauveté quand nous serons cachez sous sa protection, et qu'il luy plaira avoir le soin de nous. Or nous en sommes asseurez, moyennant que par foy nous venions nous ranger à luy. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir du Prophete. Au reste quand il est dit que le Dominateur viendra en son temple, et le Prophete exprime, le Dominateur que vous cherchez, et le Seigneur que vous desirez ou l'Ange de l'alliance: ce desir-là est prins en mauvaise part, d'autant que les Iuifs se glorifioyent qu'ils devoyent estre benis sur toutes nations de la terre, d'autant qu'ils estoyent la lignee d'Abraham: et cependant il n'y avoit que toute impiete en eux. Mais auiourd'huy notons bien que Iesus Christ viendra en son temple. Et cependant advisons de le chercher comme il appartient: c'est que souspirans sous le fardeau de nos pechez, et nous desplaisans en nous-mesmes, nous cherchions tout nostre bien en luy, et que le fruict soit conioint avec l'esperance. Il est vray qu'auiourd'huy nous n'aurons pas ce temple materiel, qui estoit alors basti en la montagne de Sion: mais nous sçavons comme S. Paul applique ce qui estoit dit du sanctuaire, à l'Eglise presente. Car il dit au 6. chapitre de la seconde aux Corinthiens, que nous portons les vaisseaux du Seigneur, et que non seulement nous sommes de son peuple pour frequenter en son temple, et pour venir iusques au parvis, mais que nous sommes ordonnez Sacrificateurs: et mesmes il n'y a celuy de nous qui ne soit appelé temple de Dieu, comme il en parle au 3. chapitre de la premiere. Et quand nous sommes tous assemblez, chacun de nous est comme une pierre vive, afin que le temple soit basti, et que Dieu reside au milieu de nous, qu'il y ait son domicile, et qu'il y soit adoré. Notons bien donc ce mot: et l'appliquons à son vray sens, quand il est dit que Dieu viendra en son temple. Car c'est pour nous rendre certains que nous aurons le Fils de Dieu present, qu'il habitera au milieu de nous, et que iamais sa vertu n'en sera eslongnee, moyennant que nous mettions toute nostre fiance en luy.

Or appliquons quant et quant ceci tellement à nostre instruction, que nous facions cest honneur à nostre Seigneur Iesus Christ, de tousiours nous reposer en sa sauvegarde, combien que nous soyons environnez de perils, voire de morts toutes presentes. Et encores que ceci soit principalement entendu du salut spirituel de nos ames, si est-ce qu'il nous doit souvenir de ce que dit sainct Paul à Timothee, c'est asçavoir que la crainte de Dieu ha les promesses non seulement de la vie à venir, mais aussi de la vie presente. Puis qu'ainsi est remettons-nous hardiment à nostre Seigneur Iesus Christ puis qu'il prononce (comme nous lisons en l'Evangile selon sainct Iean) qu'il a receu de Dieu son Pere ses eleus, et que rien ne perira de ce qui viendra à luy. Puis, di-ie, qu'il declaire qu'il s'acquittera fidelement de cest office-là, que quand nous viendrons à luy selon que nous luy sommes donnez de Dieu son Pere, il fera aussi de son costé bonne garde de nous, que nous demeurerons à sauvete tousiours, voire pour ressusciter au dernier iour, reposons-nous paisiblement en luy, considerans que quand il nous ameine à la resurrection, c'est pour nous monstrer qu'en ceste vie presente mesme nous serons maintenus et garentis par sa vertu telle qu'elle luy a este donnee de Dieu son Pere. Et mesme il adiouste quant et quant, que le Pere est plus grand que tous: comme s'il disoit que Dieu desployera toute sa puissance pour nous maintenir quand nous serons sous la conduite de ce grand Pasteur. Ainsi donc en premier lieu nous avons à

noter, que combien que nous soyons environnez de beaucoup de perils, en sorte qu'il semble que la mort nous menace, et qu'elle nous soit souvent devant les yeux, toutesfois nous serons garentis et de corps et d'ame, quand nous pourrons nous reposer en Iesus Christ. Or i'ay bien dit que le principal est que nous attendions nostre salut eternel de luy, comme aussi son royaume est spirituel. Mais quoy qu'il en soit, si est-ce qu'il ne permettra point que rien nous advienne, que ce ne soit pour nostre profit et salut, ie di et du corps et de l'ame. Et notamment il nous propose la puissance infinie de Dieu son Pere, afin que nous ne doutions qu'il ne surmonte toutes les forces, voire les rages et les furies de nos ennemis. Or là dessus il nous faut estre apprestez à soustenir beaucoup de combats. Car ce seroit un langage superflu de dire que Dieu est plus grand que tous, si ce n'estoit pour nous monstrer que nous aurons souvent le monde contraire, qu'il semblera qu'il n'y ait qu'abysmes et gouffres de tous costez, pour nous engloutir, et que nous soyons comme gens esperdus. Vray est que quelque fois Dieu nous donnera bien relasche, que nous ne pourrons pas veoir qu'il y ait nul mal prochain: mais cependant il permettra aussi quelques fois que beaucoup d'alarmes nous soyent dressees, qu'il semblera que nous devions perir sans aucune remission. Comme auiourd'huy, si nous regardons l'estat du monde si confus qu'il est, nous pourrons estre comme gens esperdus et desconfits. Nous voyons nos ennemis de toutes parts qui nous assiegent, voire qui nous tiennent comme enserrez. Et quelle est nostre force? quels sont nos appareils? quels moyens avons-nous? Il n'y a rien, il ne faut que souffler (par maniere de dire) et nous voyla perdus. Cependant voyci les diables d'enfer qui sont armez, voyci des bestes enragees, voire, et tant espovantables que c'est un horreur. Il n'y a ne fin ne relasche à leurs menaces: et nous serions desia engloutis et devorez par eux, sinon que Dieu besongnast par sa vertu. Mais quoy? Il nous faut tousiours revenir à ce qui est dit en ce passage, que Iesus Christ, qui est le vray Dominateur, et qui s'est declairé pour nostre Roy, afin que nous soyons son peuple, viendra en son temple. Et qu'est-ce à dire? Qu'il soit honoré de nous, que nous luy facions l'hommage qu'il merite, et que nous monstrions par effect que nous desirons d'estre à luy, et que nous ne cherchions sinon qu'il domine paisiblement sur nous, que nous soyons ses brebis, qu'il soit nostre Pasteur, que nous escoutions sa voix, et que nous cognoissions que nostre vie depend de sa grace, et que de corps et d'ame il nous a tellement pris en sa protection, que selon qu'il est mort pour nous et ressuscité, il faut qu'il domine sur nostre vie et sur nostre mort. Quand donc nous aurons cela, ho, il est certain qu'il est au temple de Dieu. Et voyla comme auiourd'huy nous pouvons appliquer ce passage du Prophete à nous, que quand la parole se presche, que les Sacremens sont administrez, voyla les marques du temple de Dieu, en voyla la vraye dedicace, et non pas ces charmes et sorcelleries qui se font en la Papaute. Et au reste, que non seulement la parole soit preschee, mais aussi que nous l'escoutions, et la recevions en toute humilite pour nous ranger à icelle, pour monstrer par effect, et non seulement de bouche, que nous sommes à Dieu, et que nous sommes certains que le Fils de Dieu est en son temple, et que iamais il n'en sera eslongné. Or est-il en son temple? Despitons hardiment et Satan et tous ses supposts, et tous les obstacles et empeschemens que nous pourrons avoir de tous costez. Car ce que Dieu a prononcé de la bouche de son Prophete, ne defaudra iamais, moyennant que nous soyons appuyez là dessus. Ainsi donc quand il semblera qu'il n'y ait que ruine et desolation en l'Eglise, que tousiours ceci soit pour nous eslever en haut, que Dieu sera nostre Sauveur, puis que le Dominateur est en son temple. Et encore que l'accomplissement de ceste prophetie n'apparoisse point, si est-ce qu'en attendant en patience, Dieu nous fera sentir que ce n'est point en vain qu'il a parlé. Et auiourd'huy que Iesus Christ s'est declairé plus privément, et que nous sçavons qu'il veut habiter au milieu de nous, tant plus luy devons-nous faire cest honneur de nous reposer en luy, tellement que nous despitions tout ce qui semblera estre contraire à nostre salut. Voyla donc comme il faut que nostre foy soit esprouvee. Car iamais nous ne cognoistrons à bon escient que valent ces mots-yci, Que le Dominateur viendra en son temple, sinon que nous sçachions que nous avons besoin d'estre secourus de luy. Et pourquoy? D'autant que le diable est nostre ennemi mortel, qui ne cesse iamais de machiner tout ce qu'il luy est possible à l'encontre de nous. Il faut aussi que le monde brasse tousiours et machine et ceci et cela, et que nous soyons comme povres gens delaissez yci bas, afin que nous ayons les yeux eslevez en haut, et que nous glorifions nostre Seigneur Iesus Christ, cognoissans que sa seule presence sera assez pour nous garentir contre tout ce qui semble estre si espovantable que rien plus. C'est donc ce que nous avons à recueillir de ce passage.

Or cela est encore mieux confermé par la prophetie d'Isaie. Car il dit que *la voix criera au desert, Apprestez les voyes du Seigneur, et faites luy son chemin droit*. Là le Prophete Isaie monstre que Dieu en restituant son Eglise, et la remettant au dessus, usera de moyens incomprehensibles, et qui n'eussent iamais este attendus ni pensez. Et

voyla pourquoy notamment il dit que le Seigneur dira, Consolez, consolez mon peuple. Car pour un temps il n'y avoit eu que desconfort, pource que Dieu avoit exercé une vengence horrible sur ce peuple: et l'ayant ainsi chastié pour ses vices et iniquitez, il avoit falu que tout demeurast comme desert. Il sembloit donc que tout fust perdu. Et de faict, Dieu avoit clos la bouche à tous ses Prophetes, ils ne parloyent plus pour l'instruction du peuple, et il faloit qu'il fust ainsi abandonné pour ses rebellions. Or là dessus le Prophete adiouste qu'encores le Seigneur parlera-il, et qu'il commencera derechef de dire, Consolez, consolez mon peuple. Et comment? *La voix*, dit-il, *crie au desert.* Il use d'une similitude, comparant au desert l'estat ainsi desolé qu'il estoit pour lors. On eust iugé que l'Eglise estoit du tout confuse et abysmee, et qu'il n'y avoit plus aucune figure ni apparence. Voyla donc le desert dont parle Isaie par similitude, c'est comme si on estoit en un lieu sterile, où il n'y eust que pierres et rochers, ou bien quelques landes, là où on ne veist ne maison ne buron (comme on dit) et brief où il n'y eust nulle benediction de Dieu. Ainsi donc le regard de l'Eglise a este comme hideux pour un temps, tellement qu'on estoit tout effrayé, voyant comme ce peuple qui avoit este eleu et choisi de Dieu, estoit là du tout coupé, retranché et deschiré, qu'il n'y avoit plus nul moyen (comme i'ay dit) de le restaurer. Là dessus il est dit qu'il y aura encore voix criante au desert. Et par cela Dieu nous monstre que combien que l'Eglise soit comme abysmee, et que le monde la iuge perdue et desconfite, toutesfois Dieu ne laissera pas de faire resonner sa voix. Et comment? Message de ioye, afin qu'on le cognoisse encore Pere et Sauveur. Or ceci est apparu visiblement en Iean Baptiste: et faloit aussi, comme ce peuple-là estoit rude et terrestre, que Dieu luy proposast des signes à l'oeil. Car s'il ne luy eust comme masché les choses, iamais il n'en eust fait son profit. Voyla donc Iean Baptiste qui a presché au desert. Et cela est pour donner ouverture à tous fideles de cognoistre que Dieu alors vouloit secourir son Eglise. Et comment? En ceste desolation si extreme, en laquelle elle estoit. Ainsi donc voyla ce que desia nous avons allegué, qui nous est encores mieux confermé par la bouche d'Isaie, quand il dit que la voix parlera au desert. Parquoy, quand nous verrons tout confus devant nous, qu'il semblera que Dieu nous ait quittez, et qu'il soit du costé de nos ennemis, qu'il leur ait lasché la bride, afin qu'ils desployent toutes leurs furies à l'encontre de nous, et que nous ne verrons rien qui soit pour nous maintenir, mais que nous serons gens delaissez et abandonnez de toutes parts: que nous ayons les aureilles dressees à ceste voix, et qu'elle nous touche tellement, que nous ne laissions pas de nous glorifier à l'encontre de Satan, de tout le monde, et de tous les meschans, qui cuident desia nous avoir mangez et engloutis, et qui font leurs triomphes à pleine bouche: que nous ayons, di-ie, ceste fermete en nostre foy, pour dire, S'il semble que nous soyons au desert exposez en proye, et qu'il n'y ait rien de secours quelque part que nous regardions moyennant que ceste voix resonne, voire une voix envoyee de Dieu, que cela nous suffise, et que nous ne laissions pas de nous resiouir au milieu de nos perplexitez et angoisses, sçachans bien que Dieu fera valoir ceste voix.

Et quelle voix? *Faites la voye droite au Seigneur: apprestez ses sentiers. Que toute montaigne soit abaissee, et que toute vallee soit remplie, et que les chemins aspres et tortus soyent applanis.* C'est à dire, quand d'un costé il y aura de grans rochers qui semblent estre comme des sepulchres, et d'autre costé des vallees si profondes, qu'il semble que ce soyent des abysmes, qu'il y aura des espines et des ronces, et autres choses semblables, que nous verrons beaucoup d'especes de mort: en somme quand il semblera que tout soit comme accablé, que nous ne laissions pas d'attribuer à la voix de Dieu ceste vertu qu'elle pourra faire esgaler le tout, et qu'il y aura beau chemin et aisé. Car, comme il est dit, les yssues de mort sont en la main de Dieu. Et combien que la mort nous ait saisis, si est-ce que Dieu trouvera les yssues, et fera que nous nous trouverons tousiours sur nos pieds, quand il semblera que nous soyons foullez par les meschans, selon l'orgueil et la fierté qui est en eux: Dieu (di-ie) aura les moyens de nous relever, et en un moment nous verrons comme il peut dresser en haut les vallees, abaisser les montaignes, et esserter toute la terre quand elle seroit pleine de ronces et espines, et qu'il n'y auroit qu'empeschemens pour rompre le cours de nostre salut, qu'il sembleroit qu'il n'y eust rien qui n'empeschast que nous peussions marcher un seul pas. Ainsi il faut tousiours venir là, que Dieu pourvoyra à tout, voire moyennant que de nostre costé nous donnions ouverture à ses promesses. Vray est que ceci a este fait en partie quand le peuple retourna de la captivite de Babylone: car alors la voix du Seigneur a crié au desert: les Iuifs estoyent dispersez çà et là, tellement qu'il sembloit bien qu'ils fussent du tout retranchez de l'Eglise: mais ceste voix de Dieu a resonné à leurs aureilles. Non pas que tous en ayent fait leur profit: car la plus grande multitude est demouree là en sa perdition: tant y a que Dieu a recueilli une poignee de gens de ceux qu'il s'estoit reservez pour semence, comme il en est parlé tant au premier chap. d'Isaie qu'au 10. Mais ceci se doit rapporter sur tout à la venue de nostre Sei-

gneur: comme nous voyons que les Evangelistes en sont bons expositeurs. Et voyla pourquoy ceste voix est attribuee à Iean Baptiste, lequel mesmes a parlé au desert. Cependant il nous faut noter que ceci aussi est verifié de Christ depuis ce temps-là iusques en la fin. Et pourtant toutes fois et quantes que la povre Eglise sera comme en un desert, et que Dieu aura retiré ses graces, qu'il semblera qu'il nous ait abandonnez afin que nous perissions: quand donc nous ne verrons que troubles, desolations et angoisses selon le monde, que ce passage yci nous serve de bouclier, et que nous repoussions toutes les tentations qui nous pourroyent faire perdre courage: que nous cognoissions, Et bien, Dieu veut parler à nous au desert: il est vray que si c'estoit à souhait, il parleroit à nous doucement, et cependant il nous tiendroit en son giron: nous ne verrions que tous signes de sa grace et de son amour, nous serions nourris en toutes delices, nous aurions à boire et à manger. Dieu pourroit bien ainsi parler à nous: mais il ne luy plaist pas: il veut parler au desert: et aussi il nous est besoin qu'il besongne en ceste sorte envers nous, comme il le monstre par son Prophete Osee. Car quand nous abusons de la prosperite qu'il nous donne, il semble que nous le vueillions despiter iusques au bout, et faisons des rebelles: comme quand un pere aura traitté son enfant doucement et le mignardant, l'enfant dressera les cornes à l'encontre de luy, et se rebecquera en sorte qu'il n'en pourra chevir nullement. Et il en adviendra mesmes ainsi des femmes: que si les maris les espargnent trop, il n'y aura que fierté et rebellion, il n'y aura nulle obeissance: puis là dessus elles s'addonneront à paillardise, d'autant que du commencement elles ont este trop pompeuses et mignardes, et les maris ont este aveuglez, et leur ont ottroyé toutes ces choses là: mais en leur complaisant ainsi, ils les perdent, et les envoyent au bourreau. Voyla donc comme les femmes seront faites indomptables, et les enfans incorrigibles, si on leur pardonne trop, et qu'on les traitte delicatement. Suyvant ceste similitude nostre Seigneur dit, Voyci, i'estoye ton mari: ie t'avoye fait cest honneur de te prendre comme à femme, voire t'ayant trouvee au desert, estant là comme une povre desolee, cependant ie n'ay rien gaigné de te traitter doucement, et ie voy bien que ie ne profiteray encores rien, iusques à ce que ie te rameine au desert, c'est à dire que ie te despouille de tous tes ornemens, et que ie te matte à force de coups, tellement que tu sois là comme une povre charongne, et que tu n'ailles plus courir apres tes paillards, et que tu ne leur prestes plus l'aureille: mais il faudra que tu m'escoutes. Voyla donc comme il faut que Dieu parle souvent à nous comme en un desert, asçavoir, quand il nous voit allechez et comme enyvrez des voluptez de ce monde, que nous avons nos cupiditez qui nous transportent comme si nous estions des povres paillardes qui courent l'esguillette: qu'il n'y a que legereté en nous, que nous sommes si volages qu'il ne nous peut retenir à soy. Quand donc il voit que nous ne daignons l'escouter, mais sommes eslourdis en nos cupiditez, il faut qu'il nous meine au desert: c'est à dire qu'il nous tire en un estat si miserable, qu'il nous face là iusner, et nous matte afin de nous faire oublier toute fierté, et nous apprendre de l'escouter paisiblement, et nous ranger du tout à luy. Ainsi donc quand auiourd'huy nous verrons les povretez de l'Eglise, et que cependant les meschans feront leurs triomphes, et leur semblera qu'ils ayent tout gaigné, et que nous serons abysmez cent fois le iour, et qu'ils useront de menaces, et mesmes de mocqueries, en disant, Et il ne faut pas de grands appareils pour saccager tout cela: trois iours encores, et ils seront tous abysmez, qu'il n'y aura plus ni peuple ni ville, que tout cela ne soit rasé: cognoissons qu'à bon droit Dieu nous humilie ainsi. Et pourquoy? Regardons à nostre estat: comment est-ce que nous l'invoquons? Quelle solicitude avons-nous de le prier? Comment est-ce que nous mettons nostre fiance en luy? Mais nous sommes pleins de nos folles presomptions: et ne nous contentons point de cela, mais il y a la nonchalance, il y a mesmes les rebellions, qu'il semble que nous le vueillions despiter, et l'avoir pour nostre partie adverse. Il faut donc qu'il parle à nous au desert: voire, mais escoutons-le, et ne doutons point qu'il ne face esgaler tous les chemins, en sorte que tous les obstacles qui nous estonnent s'esvanouiront, quand il plaira à Dieu d'estendre sa main, et desployer la vertu de ceste voix que nous oyons auiourd'huy. Encores donc que rien ne nous apparoisse, faisons cest honneur à la parole de Dieu, de croire que comme tout le monde a este creé par icelle, aussi par icelle nous serons restaurez, et qu'il besongnera si vertueusement en son Eglise, qu'on verra qu'il est maistre par dessus la mort, et qu'il sçait bien convertir à nostre salut ce qui semble nous estre contraire. Car il a destiné ciel et terre pour servir à nostre usage. Et de faict, non sans cause l'Escriture dit souvent, que Dieu sauve son Eglise par miracle. Ainsi, ayons tousiours cela, qu'il faut que nous soyons garentis de la main de Dieu, non point d'une façon acoustumee, et telle que nous la concevons en nostre sens, mais qu'il nous faut surmonter tout le monde, pour dire, Si est-ce que Dieu nous sauvera, et fust-ce par miracle. Et voyla comme il faut que tous nos sens soyent retenus en bride, et que nous despitions toutes choses qui nous sembleroyent estre contraires. C'est donc ce que

nous avons à retenir sur ce passage d'Isaie. Et ainsi proposons-nous les rochers et les vallees, proposons-nous les abysmes, proposons-nous les ronces et les espines, estans de nostre costé comme povres gens abandonnez de tout le monde: cependant que nous ne laissions pas de nous confier, quoy qu'il en soit, en nostre Dieu. Car en nous sauvant il pourra user de moyens qui nous sont incomprehensibles. Et de faict, nous sçavons comme il a de tout temps secouru son peuple, asçavoir par des moyens qui estoyent incognus à tous. Et c'est afin en premier lieu qu'en cognoissant que nous ne sommes rien, et que s'il y a quelque apparence, c'est comme la verdure d'une herbe, que si un vent souffle, la voyla flestrie, ou si la faulx passe par dessus, voyla du foin, tout cela sera sec, il n'y aura plus nulle vigueur, nous apprenions de nous aneantir. Mais au reste, que nous conioignions quant et quant l'autre sentence, asçavoir, que la parole de Dieu demeure à iamais: voire ceste parole qui sera une semence incorruptible en nous, moyennant que nous y puissions adiouster foy, et nous y arrester du tout.

Et voyla aussi comme est accompli ce qui est mis puis apres au Prophete, c'est asçavoir que *toute chair verra le Seigneur*. Or les meschans verront *le salut de Dieu:* mais ce sera trop tard, ce sera pour les faire despiter et grincer les dents: et ce sera encores plustost qu'ils ne voudroyent. Quoy qu'il en soit, ce ne sera qu'à leur confusion plus grande. Mais de nostre part, il nous faut ouvrir les yeux de la foy pour contempler le salut de Dieu en nous, au lieu que les meschans seront comme enragez de despit, voyans que Dieu a maintenu ses enfans, et qu'il les a garentis contre tous dangers, et que nous aurons de quoy le benir et remercier quand nous sentirons qu'il a declairé sa vertu, afin de nous maintenir à sauvete. Encore donc que nous ne soyons que chair, c'est à dire, poudre et cendre, qu'il n'y ait que corruption en nous, que nous ne laissions pas toutesfois de nous appuyer sur ce fondement, et y demeurer tousiours fermes: c'est asçavoir que puis que nostre Seigneur Iesus Christ, qui est la fontaine de vie, est avec nous, rien ne nous defaudra, et qu'il nous maintiendra iusques en la fin. Cependant cognoissons aussi qu'il faut que nostre foy s'exerce par prieres et oraisons, et que d'autant plus que les dangers nous menacent, cela nous aiguillonne de venir à Dieu, et y avoir tout nostre refuge, sçachans qu'il nous sera prochain, quand nous le chercherons en verite.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

QUARANTEETDEUXIEME SERMON.

MATTH. Ch. III.

4. *Ce Iean-ci avoit son vestement de poils de chameaux, et une ceinture de cuir à l'entour de ses reins: et son manger estoit de sauterelles et miel sauvage.* 5. *Adonc veindrent à luy ceux de Ierusalem, et de toute Iudee, et de toute la contree qui estoit à l'environ du Iordain.* 6. *Et estoyent baptizez par luy au Iordain, confessans leurs pechez.*

MARC. Ch. I.

4. *Iean estoit baptizant au desert, et preschant le Baptesme de repentance, en remission des pechez.* 5. *Et tout le pays de Iudee, et ceux de Ierusalem alloyent vers luy, et estoyent tous baptizez par luy au fleuve de Iordain, confessans leurs pechez.* 6. *Or Iean estoit vestu de poils de chameau, et d'une ceinture de cuir autour de ses reins: et mangeoit des sauterelles, et du miel sauvage.*

LUC. Ch. III.

3. *Et veint en toute la contree d'alentour le Iordain, preschant le Baptesme de repentance, en remission des pechez.* 4. *Comme il est escrit au livre des paroles d'Isaie le Prophete, disant, La voix de celuy qui crie au desert, est, Accoustrez le chemin du Seigneur, applanissez ses sentiers.* 5. *Toute vallee sera remplie, et toute montaigne et montaignete sera abaissee, et les choses tortues seront faites droites, et les chemins raboteux seront applanis.* 6. *Et toute chair verra le salut de Dieu.*

Nous avons desia veu qu'emporte ce mot du Royaume de Dieu, et pourquoy il est dit, quand il approche, qu'il nous faut repentir. Car Dieu ne peut regner en nous, iusques à tant que nous soyons changez, d'autant qu'en nostre nature il n'y a que malice et rebellion, et mesme ce qui semble estre vertu n'est que vice abominable: et tout ce que

nous avons d'apparence et reputation de sagesse, n'est que vanite devant Dieu. Au reste, quand nous sommes receus en grace pour estre reputez enfans de Dieu, quand nous sommes appelez à l'esperance de la vie celeste, c'est bien raison puis que Dieu nous est ainsi propice, que nous desirions d'estre conioints à luy: ce qui ne se peut faire qu'en renonçant à nous-mesmes. Or maintenant il reste d'exposer ce qui est yci dit, c'est asçavoir (car ceste doctrine se continue) que Iean a baptizé. Le Baptesme donc emportoit la remission des pechez, et l'esperance de la vie eternelle. Et puis l'exhortation s'ensuyt, que les hommes eussent à se convertir à Dieu. Voyla pour un item. Et puis il est dit notamment *que Iean a presché le Baptesme*, pour monstrer que le signe exterieur ne seroit rien de soy, sinon que la doctrine y fust coniointe. Or donc apprenons qu'estans baptizez nous avons ces deux poincts qui nous sont proposez. Car aussi Dieu nous reçoit à telle condition, que d'un costé nous soyons reconciliez à luy par sa bonte gratuite, et il luy plaist ensevelir toutes nos fautes, et nous tenir et advouer pour iustes, d'autant que nous sommes lavez et purgez par le sang de nostre Seigneur Iesus Christ: et d'autre part il veut que nous soyons renouvelez, il veut avoir en nous un temple, auquel il soit adoré et servi purement. Et ainsi, il nous faut retirer des pollutions qui empeschent que le Nom de Dieu ne soit honoré, et que nous ne soyons dediez à son service en obeissance. Et ceci est bien à noter: car la pluspart ne sçavent pourquoy ils ont este baptizez. Ainsi, il faut que le Sacrement, qui leur estoit un gage de salut, leur soit tourné en double condamnation, d'autant qu'ils le profanent par leur bestise, et mettent sous le pied un thresor si inestimable. Il est vray qu'aucuns sçauront bien iargonner que le Baptesme emporte remission des pechez, et penitence: mais ce n'est pas qu'ils cognoissent ce que nous avons desia declairé, c'est asçavoir, que veut dire le mot de Repentance, et comment c'est que nous sommes reconciliez avec Dieu. D'autant plus donc nous faut-il bien recorder ceste leçon, et n'estimer point que nous l'ayons apprise du premier coup. Car quand nous y appliquerons tout le cours de nostre vie, ce sera beaucoup qu'en la fin nous ayons profité iusques là de sçavoir pourquoy nous sommes baptizez, et quelle est la vertu de ce signe, quel en est le droit usage, et à quelle fin il a este institué, et quel fruict il nous a apporté. Or nous avons à noter cependant, que le Baptesme de Iean n'a pas este divers de celuy de nostre Seigneur Iesus Christ, lequel demeure encores à present en l'Eglise. Car quand on parle des Sacremens, il ne se faut pas amuser à ce qui est visible: mais il faut sçavoir pourquoy ils ont este instituez, et ce qu'ils nous representent. Or est-il ainsi que le Baptesme de Iean a eu les mesmes promesses que le nostre, duquel nous usons auiourd'huy. Il faut donc conclure qu'il n'y a nulle diversite.

Mais ce mot aussi est bien notable, quand il est dit *que Iean a presché le Baptesme*. Car c'est pour monstrer qu'il n'a pas abusé du signe que Dieu luy avoit commis, comme font ceux qui n'ont nulle doctrine pour edifier l'Eglise, mais qu'il a baptizé, et cependant il a monstré pourquoy, afin que ce ne fust point une ceremonie frivole, et qui n'eust nulle fin et nul usage. Ceci sera mieux entendu, quand nous penserons à la corruption qui a este, et est encores en la Papaute. On baptize: mais en quelle sorte? Y a-il là aucune instruction? Les promesses du Baptesme, le fruict et la vertu du signe sont-ils là declairez? Rien du tout: mais il n'y a là qu'un charme, qu'on diroit que c'est un sorcier qui vient là pour faire ses enchantemens, quand un prestre barbote, et qu'il fait tant de singeries que c'est un horreur. Or notons que quand Dieu nous a donné les Sacremens, ce n'a pas este pour se monstrer muet, mais qu'il y a imprimé une telle marque, qu'on cognoist pourquoy c'est qu'il nous les a donnez. Comme une monnoye se pourra-elle employer sinon qu'elle ait passé par le coin? Et le coin monstre quelle monnoye c'est, de quelle valeur, et à quoy on la doit employer. Ainsi faut-il que la marque de Dieu soit imprimee en ses Sacremens. Or ceste marque-là c'est la Parole: comme il a este dit par bonne raison que les Sacremens sont paroles visibles. Ainsi donc quand on presche ce qui est contenu en l'Escriture saincte, on reçoit cela des aureilles: mais à cause de nostre rudesse et debilite, Dieu adiouste encore une autre aide: c'est qu'il veut que nostre veue ait aussi bien son instruction que les aureilles, et que tous nos sens (par maniere de dire) soyent retenus à luy. Car si nous avons les aureilles ouvertes pour escouter, et que les yeux cependant se destournent à beaucoup de vanitez, voyla comme ce qui nous sera dit, s'esvanouira. Pour ceste cause donc nostre Seigneur ne se contente pas de nous enseigner de bouche, mais il veut que nous comprenions comme à l'oeil, et en figure ce qu'il nous a declairé. Comme quand on baptize, nous voyons là de l'eau, et cognoissons que nous sommes vrayement lavez et nettoyez de toutes nos ordures: et comme le Baptesme s'administre en l'authorite de nostre Seigneur Iesus Christ, aussi cognoissons-nous que c'est son office de nous purger. Car nous n'avons pas cela de nous-mesmes, mais il faut conclure qu'il n'y a que souillure et corruption en nous, iusques à ce que Dieu y ait mis la main. Et puis, il nous doit souvenir que le sainct Esprit est accomparé à l'eau vive, et qu'il n'y a rien en nous, voire non pas

une seule goutte de vigueur, si nostre Seigneur Iesus par sa grace ne nous vivifie. Il faut donc que le Baptesme soit presché, c'est à dire, qu'on ne verse point seulement de l'eau, et quon ne sçache pourquoy: mais que l'utilite et le profit de ce signe nous soit monstré, et que nous sçachions que Dieu nous veut monstrer comme à veuë d'oeil, que c'est son office de nous laver: et comme il l'a fait en la personne de son Fils unique, qu'il veut que cela nous soit appliqué, et que le sang de nostre Seigneur Iesus Christ soit auiourd'huy nostre purgation, et que nos ames soyent arrousees. Or cela se fait par la vertu secrete du S. Esprit: mais cependant le signe ÿ est adiousté pour nostre rudesse, comme nous avons dit. Car nous avons besoin d'estre conduits petit à petit, et comme par degrez et par eschelles, qui soyent pour nous faire venir en haut, et par dessus toute nostre portee: comme c'est là aussi que Dieu nous appelle. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir quand il est dit que Iean a presché le Baptesme de repentance en remission des pechez.

Or les Evangelistes declairent que Iean Baptiste a este d'une vie austere, et *qu'il estoit vestu de poils de chameau*, c'est à dire, qu'il avoit quelque robe comme un sac de gros bureau, et qu'il *estoit ceint de cuir tout à l'entour, et qu'il mangeoit des sauterelles et du miel sauvage.* Ceci est pour nous specifier que nostre Seigneur a voulu esmouvoir le monde qui estoit pour lors endurci, voire du tout hebeté. Car les Iuifs se vantoyent bien assez, que le Dieu qui les avoit eleus et adoptez, estoit le createur du ciel et de la terre: et puis que les ayant pris en sa protection, en la fin il les racheteroit, comme il l'avoit promis, et qu'il feroit fleurir le Royaume de David. On oyoit assez de telles vanteries: mais cependant c'estoit comme un miracle si quelqu'un attendoit le Royaume de Dieu, comme il en a este parlé ci dessus, en traittant dè Simeon et d'Anne. Voyla donc le monde si abastardi, que la Loy est mise sous les pieds, les Prophetes sont en mespris. Comme nous l'avons veu du temps qu'il n'y avoit que superstitions au monde, quel horreur estoit-ce que l'Escriture ne servist que de reliques? On ne sçavoit que c'estoit de toute la doctrine de salut. Les Caphards faisoyent bien semblant d'estre entendus et habiles gens: mais tant y a que tout estoit perverti et corrompu. Ainsi donc en estoit-il pour lors au pays de Iudee: et pourtant il a falu que Dieu par quelque signe exterieur esmeust ceux qui avoyent este destournez de luy, et comme du tout desbauchez. Et c'est la raison pourquoy Iean Baptiste a mené une vie tant austere, et que (comme nous avons declairé par ci devant) il a presché au desert, pour exprimer la desolation qui estoit pour lors, et que la doctrine de l'Evangile estoit comme pour creer un monde nouveau, et pour restaurer les choses qui estoyent confuses iusques au bout. Mais il a falu quant et quant que ses accoustremens avec sa façon de vivre respondissent à cela. Or ce n'est pas pourtant que la sainctete de Iean Baptiste soit là enclose, quand il a este vestu de bureau, et qu'il n'avoit qu'une ceinture de cuir: comme tousiours le monde s'amuse à ces menus fatras qui ne sont pas beaucoup prisez de Dieu. Et voyla pourquoy S. Paul dit que tout ce qui est du corps n'apporte pas grand profit pour le salut de nos ames. Il est vray que nous y aurons bien tousiours quelques moyens qui nous peuvent servir: mais tant y a que tout ce que nous pourrons faire d'exterieur ne sera pas pour nous faire conduire à perfection, ni pour nous en approcher. N'estimons pas donc que Iean Baptiste ait eu sa sainctete principale, en ce qu'il ne vivoit que de miel sauvage et de locustes, ou sauterelles (qui estoit une espece de bestes) et toutesfois ceci n'a pas este sans cause. Non pas aussi qu'il fust comme un hermite. Car voyla comme on l'a imaginé entre les Papistes, qu'il estoit un homme retiré, et qu'il fuyoit la compaignie de toutes gens: et mesmes ils ne se sont point contentez seulement de luy faire une robbe de poils de chameaux, comme il en est yci parlé, mais ils luy vestent toute la beste, et ont estimé que poil estoit à dire peau. Voyla la sagesse de la Papaute. Si on dit que c'est l'erreur et la bestise des peintres et tailleurs. Voire, mais les docteurs se sont-ils tellement oubliez qu'ils n'apperceussent point que les poils ne signifient pas une peau? Et puis, ils luy ont mis encores une teste de veau ou de mouton entre les iambes. En quoy nous pouvons veoir que tout a este si confus en la Papaute, que le diable s'est ioué iusques au bout de ces povres aveugles, et qu'il les a rendus ridicules iusques aux petis enfans, en sorte qu'ils sont dignes d'estre mocquez de tous. Et en cela voyons-nous que Dieu a destitué de sens et de raison ces miserables, d'autant qu'ils se sont destournez de la simplicite de la Parole. Or donc Iean Baptiste n'a pas mené une façon austere de vivre, comme s'il eust este un hermite: mais nous avons desia veu qu'il estoit au desert: et pourtant il faloit quant et quant que sa façon de vivre fust de mesme. S'il eust conversé par les villes, il se pouvoit conformer à la façon des autres: mais Dieu a voulu besongner en ceste sorte (comme i'ay dit) afin que ceux qui avoyent este comme assopis, pensassent de plus pres qu'il y devoit advenir quelque changement, et que Dieu avoit regardé en pitie son Eglise. Et voyla aussi pourquoy Iesus Christ reproche aux Iuifs, que Dieu ne les a peu gaigner en façon que ce fust. Iean est venu (dit-il) sans boire et sans manger. Il est

vray que Iean Baptiste buvoit et mangeoit: mais il entend qu'il se passoit de ces sauterelles, et de miel sauvage, et d'eau courante, qu'il ne goustoit point de pain et de vin. Et cela vous a-il profité, dit-il? Nenni: mais vous avez abusé faussement de luy, et mesmes vous avez tasché d'obscurcir mon nom et ma vertu sous ombre du nom de Iean Baptiste. Me voyci (dit-il) conversant avec vous, ie boy du vin, ie mange à la façon commune, et c'est pour me rendre plus familier avec vous: et cependant me voyci Fils de Dieu, auquel toute plenitude de maieste habite, et toutesfois ie vous suis frere et compagnon: mais pour tout cela, ie ne vous puis esmouvoir. Ainsi en quelque sorte que Dieu vous prenne, vous monstrez que vous estes bestes sauvages, que vous estes farouches et incorrigibles, et qu'on ne vous peut ranger en façon que ce soit. Et là dessus il ameine ceste similitude, que si on chante d'une sorte, et bien, les uns seront esmeus: si on prend puis apres un autre ton, et bien, les autres sont plus touchez. Mais quoy? Rien ne vous profite, dit-il. Comme s'il disoit, Que Dieu chante ou qu'il se taise, c'est à dire qu'il se conforme en toutes manieres pour vous attirer à soy, vous monstrez que vous estes d'une nature si perverse et maligne, que c'est peine perdue quand il vous sollicite ainsi. Or donc nous voyons maintenant que la sainctete de Iean Baptiste ne doit pas estre prinse en ce qu'il s'est abstenu de toutes delices: car il seroit à preferer à nostre Seigneur Iesus Christ, lequel (comme nous avons dit) s'est conformé à la vie commune: mais cela a este à cause des autres, pource qu'il faloit que tout le monde fust disposé à recevoir la grace qui estoit prochaine. Quand donc Iean Baptiste vient ainsi avec une façon estrange, c'est afin que chacun soit mieux induit d'appliquer son sens et son estude à ce message qui est apporté au nom de Dieu. Et voyla aussi pourquoy en ce passage-là Iesus Christ dit, Ceux qui sont vestus delicatement, se trouveront aux cours des Princes: mais Dieu vous a voulu envoyer ambassade de vostre salut au desert: là il vous a suscité un homme qui n'ha en soy ni pompe, ni rien qui soit. Et par cela aussi nous avons à noter que Dieu a desployé sa maieste en Iean Baptiste, plus que s'il eust este prisé et honoré entre les hommes. Et de faict, il est incognu: et combien qu'il fust fils de Sacrificateur, voire de l'ordre principal de ceux qui entroyent au Sanctuaire, neantmoins il a este reculé et eslongné, et semble que Dieu l'ait forclos de tout honneur et dignite. Or cependant si est-ce qu'il est pour faire la voye à nostre Seigneur Iesus Christ, et pour l'apprester. Ainsi Dieu en toutes sortes a voulu monstrer sa vertu en Iean Baptiste. Car combien qu'auiourd'huy il n'habite pas au monde, si est-ce que ceci nous doit servir, et faut que nous cognoissions que non seulement Dieu pour ce temps-là a voulu redarguer les Iuifs d'ingratitude: mais encore maintenant il ha pareille occasion envers nous, si nous ne sommes touchez de la doctrine de Iean Baptiste, et que nous ne la recevions en telle reverence, que nous soyons conduits à Iesus Christ, pour nous arrester du tout à luy. Et pensons quelle grace Dieu nous fait, quand il luy plaist regarder à nostre debilite, et qu'il n'oublie rien de ce qui nous est convenable, et qu'en petites choses mesmes il se veut approprier à nous, afin de nous gaigner, et afin que si nous ne pouvons voler, que nous marchions: et si nous ne pouvons marcher, que nous rampions pour le moins: mesme tout ainsi qu'on porte les petis enfans entre les bras, il nous veut porter et conduire. Voyla comme Dieu en use envers nous. Et ainsi, double malheur sur nous, quand nous ne serons dociles et debonnaires pour nous conformer à luy, quand nous voyons qu'il descend si bas, et qu'il n'omet rien de ce qu'il cognoist nous estre propre. S. Paul disoit aux Galates, Freres, soyez semblables à moy, comme ie suis semblable à vous. Par cela il leur monstroit qu'il ne demandoit sinon de se conformer à eux. Non pas qu'il se voulust contrefaire pour dissimuler leurs vices, comme il proteste, que s'il vouloit plaire aux hommes, il ne seroit plus serviteur de Christ: mais c'est pour monstrer qu'il ne vouloit point user de rigueur extreme envers eux, et qu'il ne demandoit qu'à les gaigner par quelque moyen que ce fust. Or si S. Paul, combien qu'il fust serviteur de Dieu, monstre que les Galates sont par trop malins, sinon qu'il y ait une affection mutuelle de se ranger quand ils le voyent si humain et si facile: que sera-ce quand Dieu mesmes en sa maieste descend à nous, comme i'ay dit, et ne cherche sinon de nous attirer à soy, et de nous gaigner par toutes aides qu'il cognoist estre convenables à nostre nature? C'est donc ce que nous avons à retenir quant au boire et manger de Iean Baptiste.

Or qu'il n'ait point este retiré de la compagnie des hommes, il appert par ce qui est adiousté, *qu'on venoit de toute la contree de Iudee, et que là on estoit baptizé au Iordain.* Il est parlé du Iordain, pource que la façon de baptizer estoit d'estre du tout plongé en l'eau: et le mot aussi emporte cela. Il est vray qu'auiourd'huy on ne plongera point en l'eau ceux qu'on baptize: mais il ne se faut pas aussi amuser tant fort à ce qui n'emporte pas beaucoup, et qu'on n'esmeuve contention pour telle chose. L'usage donc naturel du Baptesme, quant à la figure, estoit qu'on fust plongé en l'eau. Et cela representoit le lavement total qui se doit faire en l'homme. Car (comme nous avons dit) il ne faut pas que nous soyons regenerez en partie

pour estre reformez à l'obeissance de Dieu, mais il faut que depuis le sommet de la teste iusques à la plante des pieds nous soyons du tout refondus et renouvelez, d'autant qu'il n'y a rien en nous que toute ordure et puantise quant à Dieu. Et d'autre-part le Baptesme est pour nous monstrer qu'il nous faut mourir à nous-mesmes, et au monde, et qu'il faut que nous ressuscitions (par maniere de dire) afin que Dieu vive en nous. Or cela estoit mieux exprimé, quand les personnes estoyent du tout plongees en l'eau. Et voyla pourquoy il est dit que Iesus Christ s'estoit retiré en ceste contree-là, où il y avoit beaucoup d'eaux, en sorte que le Baptesme s'y pouvoit mieux administrer. Mais (comme i'ay dit) il ne faut point que nous soyons adonnez à ce qui est de si petite importance, que nous esmouvions une contention pour cela. C'est assez que le Baptesme s'administre comme il est requis, et que sur tout il nous soit là monstré que dés le ventre de la mere nous n'apportons qu'infection, et que nous sommes abominables devant Dieu, iusques à ce qu'il nous ait bien nettoyez: et que nous sçachions où gist nostre lavement, et dont il nous procede, c'est asçavoir du sang de nostre Seigneur Iesus Christ: que nous sçachions aussi qu'il nous faut mourir: (et voyla pourquoy aussi l'eau est mise sur la teste, comme si l'enfant qu'on baptize estoit mis au fond d'une riviere pour mourir) et que nous cognoissions aussi comment cela se fait, et comment Dieu nous communique sa grace: c'est par le sainct Esprit. Quand toutes ces choses-là nous sont declarees, que nous nous contentions: car voyla ce qui est requis au Baptesme:

Au reste, il est dit *que ceux qui estoyent baptizez de Iean, confessoyent leurs pechez:* et non sans cause: car en tous Sacremens il y a comme une convenance ou convention mutuelle entre Dieu et nous. Quand on fera quelque contract entre les hommes, les deux parties sont là: chacun stipule pour soy, et chacun aussi respond en son endroict. Si l'un vend, et que l'autre achete, il y aura le pris de ce qu'on vend, et la chose se declairera d'une part et d'autre: l'un s'oblige et l'autre aussi. Autant Dieu en fait-il par sa bonte infinie, quand il luy plaist nous testifier son amour paternelle par ses Sacremens. Car là il contracte avec nous, et nous contractons avec luy: et combien qu'il ne nous puisse rien devoir, si est-ce qu'il s'oblige de son bon gré envers nous, et se rend comme debteur. Car quant au Baptesme, il nous testifie la remission de nos pechez: c'est autant comme s'il disoit qu'il ne veut plus venir en conte avec nous, et qu'il nous remet et quitte son droict. Car nous sommes en son iugement coulpables de mort eternelle, iusques à ce qu'il nous ait absous par sa pure liberalite. Voyla donc Dieu qui s'oblige à nous, et nous promet de nous accepter, et nous seelle cela par la vertu de son sainct Esprit, par lequel aussi il nous regenere, afin que ce qui est de nostre chair et de nostre nature corrompue soit mortifié et aboli. Telle est l'obligation du costé de Dieu. De nostre costé, il faut bien aussi que nous sçachions qu'il y a un devoir mutuel et reciproque, comme on dit. Et c'est que comme Dieu nous accepte pour ses enfans, aussi nous protestons de le tenir pour nostre pere: comme il nous purge et nettoye, aussi nous protestons d'accepter la purete qu'il nous donne en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ: et comme il nous promet de nous regenerer par la grace de son sainct Esprit, aussi nous protestons de vouloir renoncer à nous-mesmes, et nous adonner à luy. Voyla pourquoy il est yci parlé de la confession, que ceux qui estoyent baptizez par Iean, ont confessé leurs pechez. Et pourquoy? Nous avons desia declairé que Iean preschoit le Baptesme, et monstroit l'usage de ce signe, declairant que Dieu estoit appareillé de recevoir les hommes à merci. Car seray-ie capable que Dieu ne m'impute plus mes fautes, iusques à ce que ie les aye cognues? Et de faict, si ie pense estre iuste, ie n'ay besoin de nul remede: mais quand ie cognoy que par mes pechez ie suis ennemi de Dieu, et que toutesfois ie le cherche, afin qu'il luy plaise d'abolir et ensevelir toutes mes offenses, voyla comme le Baptesme sera ratifié en moy, et comme ie seray participant du profit qui est là offert. Il a donc falu que ceux qui estoyent baptizez confessassent leurs fautes, pource qu'ils venoyent chercher leur absolution. Car (comme i'ay dit) s'ils n'eussent confessé la debte, s'ils n'eussent cognu qu'ils estoyent povres pecheurs et criminels, le Baptesme leur estoit inutile. Voyla donc quant à un item.

Cependant nous avons à noter qu'il est yci parlé de ceux qui estoyent baptizez estans venus desia en aage d'homme. Car comme la Circoncision a commencé en Abraham, et Dieu l'a donnee à luy et à tous les siens, ainsi en a-il este du Baptesme. Il a donc falu à ce que les grans participassent au Baptesme, qu'ils fussent premierement assemblez en l'Eglise par pure predication de la doctrine, d'autant qu'il n'y avoit alors que dissipation. Il est vray que les Iuifs estoyent circoncis, et pour ceste cause ils estoyent appelez prochains de Dieu: mais tout estoit confus entr'eux: et pourtant il a este besoin que Dieu instituast un signe nouveau pour assembler son Eglise. Or il a commencé par les grans, et par ceux qui pouvoyent comprendre la doctrine qui leur estoit preschee: ceux-là ont este introduits en l'Eglise: et puis Dieu y a quant et quant conioint ceux qui sont procedez d'eux. Quant est donc de ceux-ci desquels les Evangelistes

parlent, il faloit qu'ils recognussent leurs pechez pour avoir acces au Baptesme. Car ils ne pouvoyent pas (comme desia nous avons dit) estre absous de Dieu, sinon qu'ils cognussent qu'ils estoyent coulpables. Ainsi ç'a este une bestise trop lourde, quand les Papistes ont voulu de ce passage approuver la confession qu'ils ont. Car en alleguant ce mot de Confesser, il leur semble qu'ils ont tout gagné. Ouy? Mais si ie confesse avoir failli, est-ce à dire pourtant qu'il me fale aller souffler en l'aureille d'un prestre, et avoir absolution de luy, apres avoir fait un recit de tous mes pechez sans exception, et que ie soye reconcilié comme par charme et sorcelerie? Qu'emporte la loy du Pape quant à la confession? C'est qu'on vienne declairer toutes ses fautes. Et est-il possible d'en declairer la centieme partie? Voyla donc mettre les povres ames au profond d'enfer. Car il n'y a celuy qui ait une goutte de sens rassis que quand il se voudra bien examiner, et entrer en compte pour confesser tous ses pechez, en vienne à michemin seulement: et mesmes il faudra qu'il defaille au commencement. Et voyla le Pape qui a voulu lier les povres ames par ceste loy, en sorte que c'est pour les mettre comme en desespoir. Et puis il est commandé expressément, que chacun se confesse une fois l'an. Il faudroit donc que le Baptesme aussi fust reiteré pour avoir la confesse Papale. Ainsi il faudra que les Papistes deviennent Anabaptistes, et se facent tous rebaptiser, voire par chacun an. Car les Evangelistes declarent que ceux qui sont venus à Iean pour estre baptizez de luy, ont alors confessé leurs pechez. Il n'est pas dit que ceste confession ait este reiteree par chacun d'eux non plus que le Baptesme: et les Papistes veulent qu'on face cela tous les ans. Il faut donc que le Baptesme aille quant et quant comme nous avons dit: qui est une chose trop sotte et trop lourde, et mesmes un blaspheme contre Dieu. Et puis ils ont attaché à leur confession la grace de Dieu, et au lieu que nous sommes appelez pour estre purs et iustes devant Dieu par le moyen de nostre Seigneur Iesus Christ, voyci le Pape qui dit, Non, la porte de Paradis vous sera fermee, si vous ne confessez chacun an tous vos pechez, ou avec intention pour le moins de les confesser: voire quand vous serez prevenus de mort soudaine. Voyla les propres mots dont il use. Nous voyons donc quelle sottise ç'a este d'amener ce passage pour s'en servir à cela. Mais il faut bien qu'ils donnent quelque couleur à leur mensonge par faussete, en corrompant l'Escriture. Car ils ont honte d'exercer une telle tyrannie en l'Eglise, de bastir ainsi des loix et statuts, et les faire observer sur peine de peche mortel: ils ont honte (di-ie) d'usurper une telle licence et si enorme, quand ils n'ont nulle couleur de l'Escriture: et ainsi ils la tirent par les cheveux, et ameinent des passages à tors et à travers: mais cependant Dieu descouvre tellement leur impudence, qu'on voit bien que ce sont faussaires qui falsifient sa parole laquelle il avoit dediee pour le salut des hommes, et la convertissent en ruine et perdition. Or de combatre plus avant contre telles canailles, ce seroit temps perdu. Qu'il nous suffise, qu'yci les Evangelistes n'ont pas voulu signifier que la confession fust pour lors en usage, et qu'on la reiterast chacun an: mais que ceux qui venoyent prendre le Baptesme qui estoit de nouveau ordonné de Dieu, y sont venus confessans leurs povretez et transgressions. Car c'est aussi la clef pour nous ouvrir la porte de l'Eglise et du Royaume de Paradis: c'est asçavoir que nous sçachions que Dieu nous accepte, combien que nous en soyons plus qu'indignes. Car nostre dignite consiste en cela, que nous soyons abatus du tout, et que nous cherchions nostre salut en luy, veu qu'en nos personnes il n'y a que damnation.

Mais laissans la bestise de ces canailles de caphards, que nous retenions, que pour bien user tant du Baptesme que de la Cene, il faut qu'il y ait un accord mutuel entre Dieu et nous. Nous avons este baptizez petis enfans, et encores la pluspart avons este souillez en ces ordures et pollutions de la Papauté: mais maintenant depuis que nostre Seigneur nous declaire que par ce signe-là il nous a advouez pour siens, et pour heritiers de son Royaume, la doctrine du Baptesme demeure à iamais, et elle aura son effect et sa vigueur envers nous, voire si nous continuons à la faire valoir: c'est que iournellement nous recognoissions nos fautes, pour gemir devant Dieu, que nous sçachions que quand il nous a pris à soy, nous estions du tout perdus et povres creatures damnees, et que son salut est fondé sur sa simple misericorde: et encores depuis que nous sommes venus en aage de discretion, qu'on appelle, et que nous n'avons cessé d'abolir la promesse du Baptesme quant à la remission des pechez, nous-nous estions derechef precipitez en perdition. Car apres que Dieu nous avoit lavez, nous sommes retournez au bourbier et à la puantise dont il nous avoit tirez, et n'avons cessé de provoquer son ire et soir et matin, et en des façons infinies. C'est donc bien raison que iournellement nous apprenions quel est l'usage du Baptesme, afin que nous puissions nous glorifier devant Dieu d'estre iustes, voire combien que nous ne le soyons pas: mais c'est par imputation, d'autant que le sang de nostre Seigneur Iesus respond pour nous, d'autant qu'il est le lavement et satisfaction pour nous acquitter de toutes nos debtes. Et puis ayans cognu ce benefice inestimable que Dieu nous fait, quand il s'est ainsi appointé avec

nous, et au lieu de nous estre iuge, qu'il nous a voulu estre Pere, que nous cognoissions aussi que de iour en iour il veut que nous bataillions contre les vices qui restent encores en nostre nature, et qui ne sont point desracinez, et ne le seront point iusqu'à ce que nous soyons despouillez de nostre chair. Car nous serons tousiours tenus captifs et trainans nos liens, cependant que nous vivons en ce monde. Voyla donc comme tout le temps de nostre vie il faut prattiquer ce qui est yci dit de confesser nos pechez devant Dieu, et non pas en l'oreille d'un prestre, et de les confesser aussi, quand besoin sera, devant les hommes pour nous humilier droitement, et monstrer qu'il n'y a que Dieu seul qui merite toute louange. Et ce que i'ay dit du Baptesme, nous le devons aussi bien estendre à la Cene. Car il y a une raison pareille. Quand donc la table nous est mise et apprestee, et que là nous oyons les promesses que Iesus Christ sous les figures de pain et de vin nous donne son corps et son sang, que de nostre costé nous venions-là comme povres gens affamez, sçachans que nous avons besoin de viande, et qu'il faut que Iesus Christ nous la donne: et puis, que nous ne la trouverons pas yci bas: car il est question de la vie spirituelle. Nous aurions beau nous crever de vin et de viande, cela ne servira point à la vie incorruptible de nos ames: comme S. Paul dit que les viandes sont pour le ventre, et le ventre pour les viandes, et que Dieu destruira l'un et l'autre. Mais quand il est question de nostre vie spirituelle, il faut que Iesus Christ seul monstre qu'il luy appartient de nous nourrir. Et ainsi quand nous approchons de la Cene, que d'un costé nous cognoissions qu'il n'y a nulle vie en nous: et puis que nous cherchions en Iesus Christ ce qu'il promet que nous y trouverons: et que nous ne venions point là comme bestes brutes, ainsi qu'il y en a qui viendront à la Cene. Et pourquoy? En l'honneur de Dieu. Voire mais Dieu sera bien honoré quand les chiens mangeront à sa table, et que mesmes les chiens et les pourceaux voudront mettre là le groin au corps et au sang de nostre Seigneur Iesus Christ. Et quel honneur de Dieu est cela? c'est plustost un sacrilege insupportable. Ainsi donc que nous advisions bien comme maintenant ceci vient à propos, d'autant qu'il nous faut recevoir la Cene de nostre Seigneur Iesus Christ Dimanche prochain. Et combien que quand nous ne ferions autre chose tout le temps de nostre vie, sinon de nous y apprester, encores n'en viendrons-nous point à bout: si faut-il neantmoins que nous y mettions peine, et que chacun s'y efforce selon sa petitesse. Et ainsi, puis que le temps approche que nous devons venir recevoir ce gage par lequel nostre Seigneur Iesus Christ nous monstre que vrayement il est nostre vie, que nous devons estre rassasiez de sa substance, et qu'il ne s'est point espargné, mais s'est submis volontairement à la mort pour nous: et encore auiourd'huy il ne s'espargne pas, mais il veut estre le pain de vie pour nous, et se donne iournellement, et renouvelle ceste donation qu'il a une fois faite. Quand donc nous voyons que Iesus Christ s'oblige ainsi de son costé à nous, qu'il nous convie à soy tant doucement, que de nostre costé aussi nous venions nous rendre à luy, afin qu'il vive en nous, et que nous ne soyons plus addonnez à nos affections et cupiditez meschantes, mais que nous mettions peine de nous rendre tellement à luy, qu'il nous possede entierement, et qu'il iouisse paisiblement de nous, et que nous monstrions par effect que nous sommes vrayement unis à luy, et qu'il nous a appelez à ceste condition que nous soyons membres de son corps, et qu'il soit nostre chef, et que nous tirions toute perfection de bien de luy.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

QUARANTEETTROISIEME SERMON.

MATTH. Ch. III.

7. *Voyant donc plusieurs des Pharisiens et Sadduciens venir à son Baptesme, il leur dit, Engences de viperes qui vous a advisez de fuir l'ire à venir?* 8. *Faites donc fruits dignes d'amendement.* 9. *Et ne presumez de dire en vous-mesmès, Nous avons Abraham pour pere.*

LUC. Ch. III.

7. *Il disoit donc à la multitude des gens qui sortoyent pour estre baptizez de luy, Engences de viperes, qui vous a advisez de fuir l'ire à venir?* 8. *Faites donc fruits dignes de repentance: et ne vous prenez point à dire en vous-mesmes, Nous avons Abraham pour pere.*

Il est vray que les hommes tascheront tousiours de fuir Dieu, s'il leur est possible. Car quiconques fait mal, hait la clarte: et un larron ou un autre malfaicteur n'aimera iamais de comparoistre devant son iuge. Or est-il ainsi que de nature nous sommes tous ennemis de Dieu, et contempteurs de tout bien. Il ne se faut donc esbahir si nous taschons de nous eslongner de luy. Mais quand il nous presse, et que mesmes il nous propose ses menaces, il faut maugre que nous en ayons, que nous soyons touchez. Car combien qu'encores les meschans et reprouvez ne demandent sinon de tirer en fable et en mocquerie tout ce qu'on leur annonce au nom de Dieu, si ne peuvent-ils pourtant aneantir la vertu de sa parole, qu'ils n'ayent quelques remors en eux-mesmes, et qu'ils ne soyent comme effrayez. Et voyla qui est cause, que beaucoup font semblant de se convertir quand Dieu les solicite à bon escient, et mesmes qu'il leur monstre qu'ils ne peuvent pas eschaper de ses mains, et qu'il faut, veulent ils ou non, qu'ils viennent à compte. Cependant la repentance laquelle ils protestent d'avoir, n'est que pure feintise: et en ce faisant ils se mocquent de Dieu. Et ç'a este un vice commun à tout temps. Qui plus est, les hypocrites pensent tromper Dieu, quand ils se trompent. Car ils se font à croire que Dieu se doit contenter de leur beau semblant, d'autant qu'ils le transfigurent à leur escient. Et voyla pourquoy aussi Dieu par son Prophete Ieremie dit, Israel, si tu te convertis, que ce soit à moy: comme s'il disoit que le peuple ne regardoit point à qui il avoit affaire. Car nous pensons traffiquer avec Dieu à nostre guise, et nous semble qu'il se doit contenter de ce que nous trouvons beau. Nous avons donc quelque espece de conversion et de repentance: mais nous ne pensons pas qu'il nous faloit venir à Dieu en rondeur de coeur, sçachans qu'il cognoist quels sont les coeurs et qu'il n'y a rien si secret, qui ne soit et apparoisse devant ses yeux. Si donc nous pensions à cela, nous serions incitez à nous examiner et en verite. Mais il nous semble que si le monde ne nous condamne pas, nous sommes absous au ciel. Or c'est un abus par trop lourd. D'autant donc que les hommes au lieu de venir droit à Dieu, ne font que tourner à l'entour du pot, voyla pourquoy nous avons besoin qu'en parlant de penitence on nous monstre que ce n'est pas seulement d'avoir quelque masque pour nous desguiser, d'avoir du fard, ou quelque belle couleur d'apparence: mais qu'il faut que le coeur soit pur et entier, et au lieu qu'il est double de nature, qu'il change pour avoir une pleine rondeur.

Et voyla pourquoy aussi maintenant S. Iean Baptiste redargue si asprement ceux qui venoyent à son Baptesme. De prime face il sembleroit estre trop rude et excessif, appelant lignee de serpens ceux qui venoyent pour estre baptizez. Car prenons le cas que pour le temps passé ils eussent este desbauchez, qu'ils eussent mesprisé Dieu, et qu'il n'y eust en eux que rebellion et tout vice, si est-ce qu'encores devoyent-ils estre receus plus humainement, s'ils venoyent faire protestation de retourner au bon chemin dont ils estoyent esgarez. Or au lieu de cela il les appelle *serpens et lignee de serpens.* On pourroit donc yci iuger qu'il n'a pas gardé mesure. Car il faut que les povres pecheurs soyent gaignez par humanite: pource que si on les estonne, cela est pour leur engendrer une amertume en leur coeur, qu'ils ne pourront nullement prendre goust à la grace de Dieu: et par consequent il faudra qu'ils ionent au quitte ou au double (comme on dit) et qu'ils soyent comme povres desesperez s'abandonnans du tout à perdition. Mais il nous faut noter qu'il y a une aigreur qui est necessaire, quand les hommes font semblant de venir à Dieu, et toutesfois il n'y a nul changement au coeur, que tousiours ils tiennent une malice occulte, et couvrent leur rebellion. Quand donc ils ne sont point purgez droictement, il faut qu'ils sentent le mal: et cela ne se peut faire sans coups de lancettes, et mesmes sans qu'ils soyent navrez iusqu'au profond du coeur. Nous voyons donc la raison qui a esmeu et contraint Iean Baptiste de parler d'une telle vehemence à ceux qui viennent à son Baptesme. Sainct Luc dit en general qu'il a ainsi parlé aux troupes de gens: non pas à tous sans exception: mais à ceux lesquels il a cognu estre gens pervers, et ne venir pas là avec une droicte purete, mais que c'estoit pour avoir renom d'estre du peuple de Dieu et de son Eglise. Il s'est donc adressé à ceux-là. Car notamment S. Matthieu exprime qu'ils estoyent *Pharisiens et Sadduciens*, c'est à dire de ces deux sectes qui estoyent alors les plus renommees entre les Iuifs. Or ce n'estoit sinon une corruption qu'ils avoyent dressé des ordres, tout ainsi que nous voyons des moineries en la Papaute. Mais tant y a qu'il sembloit bien qu'il n'y eust ni piete ni religion ni sainctete sinon en ceux qui s'estoyent ainsi retirez du commun populaire. Et puis les Pharisiens avoyent ce titre d'interpreter: car il vient d'un mot qui signifie interpreter et exposer. Il est vray que communement on le prend comme s'il signifioit, Les separez: mais si est-ce que le mot emporte qu'ils estoyent expositeurs de l'Escriture saincte. Voyla donc les docteurs qui sont comme les supposts de la foy catholique: et puis les Sadduciens qui n'avoyent pas si fort la vogue que les Pharisiens. Car ils estoyent plus retirez et reclus, comme en la Papaute seroyent les Chartreux et Celestins qui ont une grande austerite de vie. Car

ces Caphars qui trottent çà et là comme les Mendiens et les moines de S. Benoist et de S. Bernard, ceux-là seront bien estimez grans docteurs, et leur semblera bien qu'on leur doyve porter honneur et reverence. Cependant donc ils se fourrent par tout, et tracassent çà et là. Voyla comme il en estoit des Pharisiens.

Maintenant nous voyons à quelle maniere de gens S. Iean s'adresse: c'est à sçavoir à ceux qui estoyent pour lors en grande reputation, et qui avoyent obtenu un nom sacré qu'on n'osoit point ouvrir la bouche pour parler d'eux sinon en toute reverence. Or nous voyons comment il les espargne. Pourquoy? En premier lieu nous avons à noter qu'il a falu que Iean Baptiste fust armé d'une vertu plus qu'humaine, et que le S. Esprit luy donnast ceste magnanimite et constance de s'adresser ainsi à ceux qui estoyent tenus les plus hauts et les plus excellens. Au reste, combien que cela soit yci seulement recité de Iean Baptiste, si est-ce neantmoins que tous ceux qui ont la charge d'enseigner le peuple de Dieu, doyvent avoir ceste liberte et fiance, de ne point regarder les personnes pour supporter les grans et ceux qui sont en credit. Car notamment il est dit au Prophete, qu'il argue les montagnes, et adresse sa voix à ceux qui sont les plus haut montez. Et cela n'est pas seulement dit aux Prophetes: mais nous voyons ce qu'en dit S. Paul, qu'il faut que tout ce qui se dresse à l'encontre de nostre Seigneur Iesus Christ soit abatu par la doctrine de l'Evangile, et tout l'orgueil du monde, quand les hommes cuident estre exemptez du iugement commun, et qu'il leur semble que par privilege ils peuvent mespriser Dieu, pour ne se point assubietir à sa parole: c'est par ce bout-là dit S. Paul, qu'il nous faut commencer, quand nous preschons deuemment l'Evangile, asçavoir que tous ceux qui sont enflez de presomption et d'outrecuidance, soyent rabatus et humiliez. Et voyla pourquoy aussi il exhorte Timothee d'user de ceste liberté-là. Car ceux (dit-il) qui sont ordonnez Ministres de l'Evangile, n'ont pas receu un Esprit servile et craintif: mais il faut qu'ils soyent magnanimes, cognoissans le Maistre auquel ils servent, et qu'ils luy facent cest honneur de monstrer que sa parole doit avoir l'empire souverain sur toutes creatures, et que les hommes ne se doyvent point venir opposer, ni avoir aucune replique pour dire qu'on les supporte. Voyla donc un item que nous avons icy à retenir. Et ce n'est pas seulement pour donner la leçon à ceux qui sont ordonnez ministres de la parole, et pasteurs en l'Eglise: mais c'est afin que tous cognoissent à quelle condition Dieu veut que l'Evangile soit presché, et que ceux qui sont en credit n'usent point yci d'aucune bravete, pour penser estre affranchis de la reigle commune, et ne rendre point à Dieu le devoir d'humilite qui luy appartient. Or donc afin que ceux qui voudroyent s'eslever, apprenent de plier le col, et d'avoir la teste baissee, voyla pourquoy il nous faut noter tous et grans et petis, que la parole de Dieu doit ranger les plus grans, et redarguer ceux qui souventesfois seront supportez du costé des hommes. Mais notamment S. Iean a este plus aspre et plus rude envers telles gens: d'autant que non seulement ils estoyent endormis en leur vices, et s'y flattoyent, pource que le monde leur applaudissoit: mais aussi s'estoyent là comme enyvrez. Or un yvrongne se fera à croire merveilles: il sera roy et empereur par fantasie, cependant qu'il aura vin en corne. Ainsi ceste arrogance qui est aux hypocrites, leur oste tout sens et raison, et les rend comme stupides. Il leur semble qu'ils se peuvent iouer avec Dieu, et qu'ils demeureront tousiours impunis: et mesme outre ce qu'ils sont eslourdis, il y a une fierte si venimeuse, qu'incontinent ils grincent les dents quand on leur gratte leurs rongnes.

Voyla donc pourquoy notamment S. Iean Baptiste use d'une rigueur plus grande envers ceux qui estoyent estimez plus saincts, et qui estoyent ainsi enflez de telle folle persuasion. Et nous voyons que S. Paul use du mesme style car apres qu'il a parlé des crimes si enormes que c'estoit un horreur, et qu'il a monstré que tout le monde estoit coulpable devant Dieu, pource qu'ils n'ont tenu conte de sa maieste laquelle se declairoit au ciel et en la terre, mais se sont abandonnez à toutes vilenies: que les uns ont este paillars, les autres yvrongnes, les autres meurtriers, les autres pariures, qu'il n'y a eu sinon un abysme de toute iniquite: là dessus il vient à dire, Et penses tu, toy qui iuges les autres, et par ce moyen cuides estre exempté du rang commun, que Dieu t'espargne? Si tu condamnes ceux qui offensent Dieu, penses-tu qu'il permette que tu viennes yci usurper son office, et cependant que tu demeures impuni? Mais au contraire si tu abuses ainsi de la patience de Dieu, tu amasses un tant plus grand thresor d'ire sur ta teste. S. Paul donc a este beaucoup plus vehement, et comme plus enflammé contre les hypocrites qui estoyent bien masquez devant les hommes, et faisoyent semblant d'estre fort affectionnez à droicture et à religion: et cependant il n'y avoit que fiction et mensonge. Et pourquoy? Pource que si on ne foudroye à l'encontre d'eux, il est impossible de les bien esveiller. Or c'est un article qui est bien digne encore d'estre noté. Car nous avons à recueillir que celuy qui veut fidelement et avec fruict porter la parole de Dieu, doit prudemment distinguer entre les auditeurs, d'autant que ce n'est point assez de monstrer ce qui est bon et

droict, mais qu'il faut adiouster à la doctrine exhortations, et mesmes iusqu'à reprendre et menacer quelque fois, d'autant que tous ne sont point d'un esprit et d'une nature. Ainsi il faut avoir ceste discretion, que ceux qui se rendent dociles et debonnaires soyent plus doucement attirez à Dieu: que ceux qui sont revesches, ou bien qui font seulement le beau beau, et tiennent une arriere boutique là dedans, et sont doubles et pleins de fallaces, soyent maniez comme à la rigueur. Voyla que doyvent observer ceux qui ont la charge d'enseigner. Mais d'autre costé notons qu'il n'y a celuy qui ne soit enclin à hypocrisie, et mesmes qui n'en ait aussi quelque racine: et combien que nous ayons des vices infinis en nous, et qui sont naturels, et que nous avons apportez de nostre pere Adam, et desquels nous avons la source en nostre nature, tant y a que l'hypocrisie est comme le chef, et le principal de tout, et duquel nous ne serons iamais bien purgez tant que nous ayons profité en l'eschole de Dieu iusques là, de souffrir d'estre resveillez à bon escient, et que nostre turpitude nous soit mise devant les yeux, pour nous faire honte, et que Dieu nous estonne tellement de son iugement, que nous soyons comme ravis et esperdus. Si nous n'avons ceste preparation-là en nous, il est certain que nous aurons les aureilles batues tant et plus de la parole de Dieu, mais ce sera sans profit. Cependant nous avons à noter que les uns sont plus enracinez et plus confits en leur hypocrisie que les autres. Il est vray que tous en general y sont suiets, et sont là attachez en leur nature. Mais selon qu'un chacun se sent ou froid ou lasche, et puis qu'il ne pense pas assez pres à s'adiourner devant le iugement de Dieu, et qu'il n'est point domté comme il devroit: selon donc que chacun se sent ainsi endormi en ses vices, qu'il sçache qu'il ha besoin d'estre picqué et pousse comme par force, et qu'il faut qu'il applique à son instruction ceste façon d'enseigner dont a usé Iean Baptiste. Voyla donc ce que nous avons à retenir en somme.

Or il les appelle *lignee* ou engence *de viperes*, c'est à dire, des pires serpens et des plus venimeux qui soyent: d'autant qu'ils se glorifioyent de leur lignage, de ce qu'ils estoyent descendus de la race d'Abraham. Dieu avoit eleu ceste maison-là, et l'avoit dedice à soy, tellement qu'il l'appeloit son heritage: il disoit que c'estoit un peuple sainct. Voire, mais il vouloit que de leur costé ils cognussent à quelle fin Dieu les avoit appelez. Si donc les Iuifs eussent cognu en quelle dignite Dieu les avoit establis, il est certain qu'ils estoyent nobles comme les Anges de paradis au pris des autres hommes: mais d'autant qu'ils avoyent aboli l'alliance de Dieu, qu'ils estoyent apostats s'estans addonnez à tout mal, et n'avoyent rien de semblable à leur pere Abraham, voyla comme ils estoyent retranchez ainsi que membres pourris, quant à Dieu, encores que devant les hommes ils fussent fort prisez. Or donc, d'autant que les Iuifs se glorifioyent ainsi en leurs peres, il est dit qu'ils sont *lignees de serpens:* non pas que Iean Baptiste vueille yci condamner ceux qui ont servi purement à Dieu, comme il y en a eu beaucoup mesmes apres les Patriarches: mais il monstre qu'en general ce peuple-là avoit este si malin et pervers, que Dieu n'en avoit peu iouir, combien que par tous moyens il l'attirast à soy: que mesmes ils estoyent comme intraictables du tout, comme il leur est aussi reproché par S. Estienne quand il dit, Vous estes incirconcis de coeur, et vous resistez auiourd'huy au S. Esprit comme vos peres ont faict de tout temps. Bref, c'est une doctrine assez commune par tous les Prophetes, que ce reproche est fait aux Iuifs, d'autant qu'ils faisoyent bouclier contre Dieu et sa parole, de ce qu'ils estoyent descendus de la lignee d'Abraham, laquelle estoit benite, et avec laquelle Dieu avoit contracté, comme se disant leur Pere, et les appelant tous ses enfans. Or ceci nous appartient. Car auiourd'huy Dieu a estendu sa bonte sur nous, en sorte que nous avons este non seulement conioints aux Iuifs, mais preferez à toute ceste lignee qui estoit si saincte: nous sommes succedez en leur lieu, comme S. Paul le remonstre. Ils estoyent venus du tronc naturel, ils estoyent les branches procedees de ceste racine saincte et benite, et neantmoins Dieu les a coupez. Advisons donc à nous, et ne pensons pas que nostre condition doyve estre meilleure, quand Dieu verra que sa grace sera mesprisee entre nous. Voyla qui nous doit toucher auiourd'huy de crainte et de solicitude. Et au reste, que ceux qui amenent l'anciennete de leurs peres et ancestres pour s'endurcir à l'encontre de Dieu, sçachent que c'est qu'ils gagneront en se flattant. Comme quand auiourd'huy les Papistes veulent se fortifier et avoir comme rempar, et fossez et murailles à l'encontre de Dieu, ils allegueront que ce n'est pas d'auiourd'huy que leur religion a commencé, et qu'ils l'ont euë comme d'heritage et succession, que leurs idolatries et superstitions ont duré d'aage en aage. Et bien: quelle response leur faut-il à tout cela? Il leur semble qu'ils ont gaigné leur cause, quand ils ont mis en avant leur anciennete. Or il ne leur faut que ce seul mot, asçavoir, Race de serpens. Car il est certain que quand on s'eslongne de la purete de la doctrine de Dieu, il n'y a plus que venin et corruption mortelle. Et ainsi quand la Papaute auroit duré dix fois autant qu'elle ha, si est-ce que tous ceux qui l'ont suyvie, sont serpens pleins de venin. Et pourquoy? Car il n'y a purete sinon en Dieu, laquelle il communique aux hommes par sa seule parole.

Or là dessus S. Iean demande, *qui leur a monstré de fuir l'ire à venir.* C'est comme par esbahissement qu'il parle: et ces mots valent autant comme s'il disoit, Est-il possible que ie voye yci des diables estre convertis? Car vous estes desia de si long temps disposez de batailler contre Dieu, qu'il ne semble point qu'il y ait remede, ne que vos maladies puissent recevoir guerison. Qui vous a donc monstré? Or ce n'est point sans cause qu'il parle ainsi: pource qu'il estoit bien difficile que ceux qui estoyent ainsi plongez en leurs fictions, et qui s'estoyent bandez les yeux, bousché les aureilles pour ne rien cognoistre ne sentir: que ceux-là, di-ie, peussent estre esmeus d'une affection pure et droite, et d'un zele rond et entier pour se ranger à Dieu. Il est vray qu'en disant que l'ire doit venir, il leur propose qu'ils ne pourront point par leurs subterfuges rien gagner, et qu'il faudra en la fin que Dieu les casse et les ruine: et quand ils diront, Paix et repos, que la perdition sera sur leurs testes pour les exterminer: mais cependant il parle de l'ire à venir, laquelle ne s'est pas encore monstree par effect. Car les hypocrites n'apprendront iamais à craindre Dieu, sinon à force de coups, quand ils sont frapez si durement qu'il faut qu'ils crient Helas: alors ils sentent qu'il y a un Dieu au ciel, lequel ils ont mesprisé par trop. Mais cependant que Dieu les laisse là, et qu'il ne les touche point: quelque menace qu'il leur face, ils ne font que tirer la langue, et encore qu'ils donnent quelque signe de repentance, si est-ce que ce n'est que toute mocquerie. Et de faict, nous voyons comment l'Escriture les depeint. Car elle leur attribue cest orgueil de despiter Dieu, comme s'il ne les pouvoit attoucher: et quand le fleau passera par tout le monde, qu'il ne viendra point iusqu'à eux: et quand les vengences de Dieu seront desbordees çà et là, qu'ils en seront exemptez. L'Escriture donc nous monstre que les contempteurs de Dieu sont plus asseurez que meurtriers. Car ils pensent avoir complot avec la mort, et appoinctement avec le sepulchre. Il est vray (comme dit Isaie en l'autre passage) qu'il faut qu'ils soyent pleins d'inquietude comme les flots de la mer: quand il y aura tempeste et tourbillon, on verra l'eau meslee parmi la bouë, les flots s'ent rebatent, et puis ils se cassent et se rompent l'un l'autre. Ainsi en est-il de tous les meschans qui veulent par leur obstination resister à la volonte de Dieu, mais ils ne peuvent. Car il faut qu'ils ayent là dedans mesme leur torture: et cependant encore si ne laissent-ils pas de se rendre nonchalans, quand Dieu les espargne, c'est à dire, qu'il ne leur declare pas son ire par effect: encores qu'on les exhorte soir et matin, de se retourner à Dieu et se convertir, combien qu'on use de reprehension aigre, qu'on descouvre leur malice, et qu'on leur face sentir combien le iugement de Dieu est horrible, tant y a que tousiours ils demeurent asseurez. Voyla pourquoy S. Iean leur dit, *Qui est-ce qui vous a monstré de fuir l'ire à venir?* comme s'il disoit, C'est merveille que vous veniez maintenant à Dieu, comme d'une volonte franche. Il est vray que ie suis envoyé pour vous exhorter que chacun se range, et que voyci le temps, puis que le Royaume de Dieu est approché. Et i'ay aussi ceste charge et commission de vous monstrer que toute chair n'est que fleur et herbage, et que cela est incontinent flетri quand Dieu a souflé dessus, et qu'il n'y a rien de permanent sinon la parole, qui est la semence incorruptible de vie. I'ay charge de vous monstrer cela. Et cependant avez-vous iamais obei à tous les Prophetes? Nenni, mais ils ont eu guerre mortelle à l'encontre de vous, mesmes vous les avez persecutez et meurtris, et n'avez cessé de batailler tousiours à l'encontre de Dieu et de sa iustice. Qui pis est, les advertissemens qu'il vous a faicts vous ont incitez d'avantage à mal, tellement que vous estes demeurez du tout incorrigibles. C'est donc une grande nouveaute, de vous veoir yci venir d'une bonne affection et liberale. Mais en parlant ainsi, ce n'est pas qu'il pense qu'il y ait quelque changement en eux, ou qu'ils ayent une volonte encline à flechir sous l'obeissance de Dieu. C'est tout à l'opposite, comme s'il disoit, Vous estes serpens et engence de serpens. Ainsi donc quand vous venez à mon Baptesme, ce n'est pas qu'il y ait une conversion pure et simple, telle que Dieu requiert, mais ce n'est que fiction: et vous faites cela seulement afin d'avoir quelque belle monstre devant les hommes, et acquerir encore plus grand renom de sainctete. Voyla donc à quoy S. Iean a pretendu.

Or yci nous avons à noter pour nostre instruction, que si nous ne sommes touchez de l'Esprit de Dieu, il est impossible que nous ayons une obeissance volontaire pour nous assuietir ni à luy ni à sa parole. Et pourquoy? Car qu'est-ce que du coeur de l'homme? C'est un abysme plein de malice tortue: il y a tant de cachetes, dit Ieremie, que c'est une horreur. Bref, iamais Dieu ne nous aura paisibles sous son obeissance, iusqu'à tant qu'il nous ait droitement purgez. Et pourquoy? Nous sommes lignee de serpens. Voyla que c'est en general de tous hommes. Mais advisons maintenant chacun en son particulier, que nous ne soyons point compris sous ceste reprehension de Iean Baptiste. Car combien que ceci ait este seulement pour un coup prononcé par sa bouche: si est ce qu'auiourd'huy il faut que nous l'oyons ou à nostre salut, ou à nostre condamnation. A nostre salut, c'est que chacun face un bon examen de toutes ses

pensees et affections, pour sonder s'il est purgé de ceste malice qui a este aux Scribes et Pharisiens: et sur tout que nous apprenions de regarder bien de pres, si l'hypocrisie domine en nous ou non. Car il y a de telles tenebres, qu'il nous seroit impossible d'y rien appercevoir, sinon que nous fussions esclairez. Or pour toutes lanternes et torches nous avons d'un costé la parole de Dieu, comme c'est son office et son propre naturel (comme dit S. Paul) de mettre en avant ce qui est caché, et faire venir en evidence ce que nous avons accoustumé de couvrir. Et puis l'Apostre dit que c'est un glaive trenchant des deux costez, pour entrer iusqu'au plus profond des coeurs, voire iusqu'à la moelle des os. Or il ne suffit point encore d'avoir la parole: mais il faut que l'Esprit de Dieu soit nostre principale torche, et que nous soyons tellement illuminez, que les tenebres desquelles nous sommes enveloppez, soyent chassees par la clarte de l'Esprit. Voyla donc ce que nous avons à retenir de ce passage. Et au reste, cognoissons que les malins iamais ne profiteront en la parole de Dieu, combien qu'ils l'escoutent, combien qu'il semble qu'ils la devorent mesmes, toutesfois iamais ils n'en sentiront la vertu à leur salut, sinon que nostre Seigneur leur soit un maistre interieur. Car comme desia nous avons dit, la main de Dieu n'aura iamais authorite envers eux, sinon qu'elle frappe à grans coups, et qu'ils sentent comme des playes mortelles: iusques là tousiours ils seront rebelles et incorrigibles. Car, quand ils font semblant d'estre humiliez sous la main forte de Dieu, ce n'est rien: mais ils en sont tant plus inexcusables, et cela emporte une double confusion. Car quand Dieu s'approche ainsi d'eux, et qu'il cherche de les attirer à soy, ils feront beau semblant: mais tant y a que ceste conversion-là n'ha nulle duree. Voyla donc qui nous doit inciter à prier Dieu, qu'il ne permette pas que nous attendions qu'il execute son ire sur nous, mais que sa parole nous esmeuë, et que nous tremblions si tost que nous sommes menacez en son nom, et qu'on nous propose qu'il nous faut venir à compte devant son siege iudicial, que nous soyons comme gens esperdus, et que nous ayons en nous telle tristesse que ce soit pour nous faire avoir honte de nous-mesmes, pour nous faire hair toutes nos iniquitez et transgressions. Il faut que Dieu besongne en cest endroit: et voyla pourquoy aussi nous avons à le prier. Et cependant notons que ce n'est point le tout que beaucoup de gens s'assemblent pour estre de l'Eglise, et que le nombre et la multitude croisse de iour en iour. Car il y en a beaucoup qui preschent Iesus sans le toucher, c'est à dire, qui viennent se fourrer en l'Eglise, et qui veulent estre des plus avancez, mais ils ne touchent point à Iesus Christ. Car ils n'y vont que par circuits, et cependant ils le foulent par maniere de dire, et n'ont nulle droicture ni integrite en eux. Ce n'est point donc là tout (comme i'ay dit) que nous venions tousiours au sermon, que nous ayons la marque du Baptesme pour seeller nostre Chrestienté, et que nous venions aussi à la saincte Cene: sinon que nous y venions en purete de coeur, et que nous sçachions tousiours que d'autant que Dieu est iuge du monde, il n'est point question de nous iouer avec luy, ne de le tromper par nos flateries. Pourtant n'attendons pas qu'il nous monstre combien son ire est espovantable: mais que nous soyons touchez de frayeur, si tost qu'il ouvre la bouche contre nous: n'attendons pas qu'il leve les bras pour nous frapper: comme un enfant n'attendra point que son pere ait la verge au poing pour le batre, mais si tost qu'il orra quelque mot d'indignation, le voyla comme esperdu. Ainsi faut-il que nous donnions ceste authorité à la parole de Dieu, que nous apprehendions son ire de loin, et que nous prattiquions la doctrine de sainct Paul, c'est d'estre sages aux despens d'autruy, sçachans que Dieu par ce moyen nous veut retirer des pechez ausquels nous sommes par trop addonnez.

Or puis apres sainct Iean Baptiste adiouste, *Ne cuidez pas dire en vous, et ne vous prenez pas à dire* (ainsi que sainct Luc parle), *Nous sommes enfans d'Abraham.* Que faut-il donc? *Faites fruits dignes de repentance.* C'est la conclusion que prend Iean Baptiste, asçavoir qu'il faut qu'il apparoisse de nostre repentance, et qu'il y en ait approbation, non seulement de langue, mais en toute nostre vie. Or par cela il monstre encores mieux ce que nous avons touché: c'est asçavoir qu'il ne cognoist en ceux ausquels il a parlé si asprement: et lesquels il a redarguez avec une si grande rigueur et severite, sinon toute fiction et hypocrisie: mesmes qu'il les a cognus estre pleinement mocqueurs de Dieu, voire combien qu'ils ne le pensassent pas. Car il y a de deux sortes d'hypocrites. Il y en a qui se mocquent pleinement de Dieu et cognoissent assez qu'ils ne valent du tout rien. Mais cependant si veulent-ils avoir encores quelque bonne reputation envers les hommes. Comme les Caphars de la Papaute, il y en a la pluspart qui sçavent bien qu'ils sont desbauchez, et pires que ruffiens du bordeau: que s'il y a puantise en tout le monde, elle se trouvera en leurs cloistres. Ils sont par trop convaincus de cela: mais quoy qu'il en soit, si faut-il sous le froc et le cahuet cacher toutes leurs abominations: et encores qu'ils soyent plus criminels que tous les pendars du monde, si faut-il que tousiours ce titre de religion soit pour esblouir les yeux des simples. Il y en a d'autres, comme les Chartreux et les Celestins: mesme sans aller cher-

cher ni cloistre ne froc, il y a tant de ces bigots qui feront beau semblant, et de ces femmes devotes qui sembleront avoir telle affection à Dieu, qu'ils le pensent obliger par leurs belles mines, et cependant ne pensent pas estre hypocrites. Voyla donc deux façons d'hypocrites. Il y en a donc qui se trompent eux-mesmes, et par ce moyen cuident tromper Dieu. Or il n'y a doute que S. Iean n'ait addressé son propos à tous les deux. Car il y en avoit beaucoup des Pharisiens qui estoyent pleins d'avarice, et de rapine, et mesmes gens dissolus en leurs vies: il n'y avoit pompe que pour eux: bref il n'y avoit que ce titre de messieurs nos Maistres qui les couvrist, car ils estoyent appelez Rabis, ils estoyent expositeurs de l'Escriture saincte, et par ce moyen retenoyent le povre peuple à eux: cependant ils estoyent assez convaincus qu'ils ne valoyent rien. Mais les Sadduciens avoyent plus d'austerite de vie, et se pouvoyent facilement faire à croire que Dieu les approuvoit, d'autant qu'ils avoyent ce titre tant honorable, qu'ils estoyent si devots qu'ils n'avoyent point leurs semblables, mesmes qu'ils estoyent comme hors du rang commun.

Or S. Iean dit, Vous venez yci faire protestation de vous vouloir convertir à Dieu, mais ie demande les fruits de repentance. Par cela nous sommes enseignez, que la repentance ne se cache point, et qu'il ne faut pas que ce nom yci soit tracassé, et qu'il trotte et voltige comme une chose de neant: mais faut donner bonne approbation si nous sommes repentans ou non. Voyla pour un item. Or S. Iean parle des fruits. Non pas qu'il suffise d'avoir par dehors belle apparence, et que nous soyons tant bien reiglez qu'on ne nous puisse reprocher chose qui soit. Car nous sçavons que Dieu demande l'integrite de coeur, comme il en est parlé au 5. chap. de Ieremie: et puis l'Escriture ha ceste façon de parler, que pour estre citoyens de la ville de Dieu et de son Eglise (comme il est dit au Pseaume 15 et 24) il faut que nous ayons un coeur pur, et les mains lavees. Mais quand S. Iean ne parle sinon des oeuvres, disant, *Faites fruits dignes de repentance*, c'est pour attirer en clarte les hypocrites, afin que chacun cognoisse qu'il ne faut point se mocquer de Dieu en protestant de bouche qu'on est repentant. Notons bien donc, que l'intention de S. Iean Baptiste n'a pas este de mettre la charrue devant les boeufs, et de dire que la vie fust bien reformee, quant aux pieds et aux mains, et à tous les actes exterieurs, et cependant que le coeur fust souillé et pollu: mais il a voulu monstrer que la vraye repentance ne gist pas ni en ceremonies, ni en fanfares, ni en tout ce que les hommes monstrent de beau lustre: mais il faut que la vie responde, et qu'elle rende tesmoignage que vrayement nous sommes convertis à Dieu. Et voyla pourquoy l'Escriture parle si souvent de droiture, de sobrieté, de pitié, de compassion, et de iustice envers les hommes. Et comment donc? Dieu met-il en oubli qu'on le serve, et qu'on l'honore, et que son nom soit cognu et invoqué? Nenni: mais c'est pour ce que ceux qui ont le moins de crainte de Dieu, sont les plus hardis et effrontez à se vanter. Et comment? dira l'un, ie voudroye mourir cent fois, voire mille, si ie n'estoye aussi devot que personne du monde. Or de moy dira l'autre, i'ay aussi bon zele que personne qui puisse venir. Voyla comme les chiens et pourceaux, qui n'ont pas une seule goutte de pieté, ne de crainte de Dieu, se vanteront à toutes heurtes. Or voyci où ils sont ramenez comme à la vraye touche. Monstrez de quoy. Comment est-ce que vous conversez avec vos prochains? Ho nul ne se plaind de moy: voire, mais quand on les ramenera à toute leur vie, alors il faudra (quelque impudence qu'il y ait en eux, ou audace) qu'ils ayent neantmoins la bouche close. Voyla que S. Iean Baptiste a voulu dire. Brief, il requiert en premier lieu la penitence: c'est que nous soyons renouvelez pour estre conformez à la volonte de Dieu. Il n'y a en nous que toute malice et rebellion, iusques à ce que Dieu nous ait changez par son sainct Esprit: la penitence donc emporte, qu'au lieu que nous avions tourné le dos à Dieu, on se vienne presenter à luy pour luy faire hommage, et pour se dedier et corps et ame à son service, et qu'en toutes ses pensees et affections on soit reformé. Or pource qu'elle ha son siege au coeur, et que nous ne pouvons pas estre iuges des pensees, veu que cela appartient à Dieu seul, sainct Iean dit qu'il faut que ceux qui se veulent monstrer repentans, le preuvent. Et comment? Par effect, c'est à dire que leur vie le testifie. Car il appelle fruits de repentance par similitude, comme la racine d'un arbre qui donne vie, est sous terre, et ne se voit pas: mais les fruits monstrent si la racine est bonne. Ainsi quand nous voulons declarer et approuver que nous sommes enfans de Dieu, il faut que les fruits apparoissent de cela. Et quels sont ces fruits? asçavoir que toute nostre vie soit bien reglee, que nous monstrions l'affection que nous avons d'honorer Dieu comme nostre Pere, et d'estre unis ensemble en concorde et fraternite, comme il nous le commande. Voyla ce que sainct Iean appelle les fruits de repentance: sans cela nous n'avons encores rien cognu, ni de l'Evangile, ni de la Chrestiente. Or notons comme la repentance doit durer pour tout le temps de nostre vie, qu'il nous faut iournellement guerroyer contre toutes les meschantes cupiditez de nostre chair, et n'avoir ne fin ne cesse de nous despouiller de toutes nos corruptions: qu'il faut aussi que nous souffrions et nous laissions gouverner par la conduite de nostre

Dieu: et que nous ne soyons point revesches à luy servir, mais selon que nous avons le Soleil qui nous esclaire, que nous suyvions le chemin qu'il nous monstre, et que ce ne soit pas seulement pour une fois l'an, mais pour toute nostre vie, et que iamais la grace de Dieu ne nous defaudra, moyennant que nous ne la reiettions point par nostre malice et rebellion.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

QUARANTEETQUATRIEME SERMON.

MATTH. Ch. III.

9. *Et ne presumez de dire en vous-mesmes, Nous avons Abraham pour pere. Car ie vous di que Dieu peut mesmement de ces pierres faire sourdre des enfans à Abraham.* 10. *Or est ia la coignee mise à la racine des arbres: parquoy tout arbre qui ne fait bon fruict, sera coupé et ietté au feu.*

LUC. Ch. III.

Et ne vous prenez point à dire en vous-mesmes, Nous avons Abraham pour pere. Car ie vous di que Dieu peut mesmement de ces pierres faire sourdre des enfans à Abraham. 9. *Or est ia mesme la coignee mise a la racine des arbres: parquoy tout arbre qui ne fait bon fruict, sera coupé et ietté au feu.* 10. *Adonc les troupes l'interroguerent, disans, Que ferons nous donc?* 11. *Luy respondant leur dit, Qui ha deux robbes, qu'il en donne à celuy qui n'en ha point: et qui ha à manger, face le semblable.*

Nous avons desia monstré à quelle maniere de gens S. Iean Baptiste addressoit les propos qui sont yci recitez. Vray est que S. Luc parle bien en general de tous ceux qui venoyent pour estre baptizez: mais on peut recueillir de S. Matthieu, que sur tout il avoit esgard à ceux qui presumoyent de leurs vertus, combien qu'elles fussent nulles: mais il ne faut rien pour decevoir les hommes à ce qu'ils s'eslevent en fol orgueil. Tels estoyent les Scribes, et sur tout les Pharisiens. Car c'estoit la secte la plus honorable des docteurs: il leur sembloit donc que Dieu leur estoit comme obligé. Or tels hypocrites ne seront iamais humiliez par simple doctrine: mais ils ont besoin qu'on use de rudesse contr'eux, qu'on leur propose le iugement de Dieu, qu'on les adiourne devant son siege iudicial, et qu'on les estonne maugre qu'ils en ayent. Car ils sont endurcis et enyvrez de telle presomption, qu'il leur semble (comme i'ay desia dit) que Dieu leur soit redevable: et puis encore qu'on les redargue, ils pensent contenter Dieu de nefles (comme on dit). C'est donc pourquoy Iean Baptiste ne se contente pas de leur enseigner la volonte de Dieu, et leur donner la reigle qu'ils ont à suyvre: mais use quant et quant de menaces, et leur dit, *Ne vous prenez point à dire, ou ne presumez point de dire* (comme l'autre Evangeliste parle), *que vous estes enfans d'Abraham. Car Dieu en peut choisir de ces pierres yci.* Or notons que les Iuifs ont eu une telle outrecuidance comme ont auiourd'huy les Papistes: et que Iean Baptiste a eu quasi un pareil combat avec eux, comme auiourd'huy nous l'avons avec ceux qui s'appellent l'Eglise catholique, et qui veulent tenir Dieu comme attaché: tellement que sous ombre de leurs titres ils veulent fouler au pied toute verite, esteindre la lumiere du ciel, et quasi arracher le soleil. Et voyla comme en font auiourd'huy tous ces canailles qui se vantent d'estre les supposts de la foy, comme toute ceste racaille de clergé du Pape. Et les Prophetes ont aussi combatu contre les Sacrificateurs, et les Anciens qui regnoyent et avoyent la vogue de leur temps. Car ils ont tousiours fait bouclier de ce que Dieu les avoit honorez: voire, comme s'il deroguoit par ce moyen-là à son droict, à ce que sa maiesté en fust abbaissee. Quand Dieu honore les hommes, est-ce à son preiudice et desavantage? Nous sçavons que cela seroit repugnant à toute raison. Or voyci que pretendent ceux qui abusent de l'authorité que Dieu leur a donnee en l'Eglise: c'est qu'ils voudroyent tenir la place de Dieu, et qu'il ne fust rien. Il ne faut point donc trouver estrange si les Prophetes ont usé d'une rigueur si vehemente contre telles gens comme aussi nous voyons qu'en fait S. Iean. Desia il les avoit appelez serpens et genre de serpens: maintenant il leur respond à ce qu'ils pouvoyent mettre en avant et qu'ils avoyent aussi accoustumé d'alleguer. Comment? Nous sommes la lignee saincte, nous sommes l'heritage de Dieu. Abraham nostre pere n'a-il pas receu les promesses pour toute sa lignee? Sur cela il leur sembloit

que Dieu ne les pouvoit quitter, et qu'il faloit, combien qu'ils fussent contempteurs de sa maieste, que neantmoins il les retinst à soy, et comme de sa maison, ne les pouvant pas desheriter.

Iean Baptiste respond à cela, que Dieu choisit des enfans à Abraham, voire non pas tous ceux qui sont descendus de sa race selon la chair, mais d'une façon qui est incomprehensible aux hommes. Bref, *il peut* (dit-il) *faire des enfans à Abraham de ces pierres.* Et c'est autant comme s'il disoit, que Dieu en maintenant son Eglise, n'est pas suiet à aucun ordre naturel, mais qu'il y besongne d'une façon estrange: et qu'il faut que nous soyons esmerveillez quand il luy plaist avoir Eglise au monde: car cela ne se fait point sans miracle. Et pourquoy? Nous sommes tous perdus et damnez: il n'y a en nous que malediction. Et comment donc pourrons-nous estre l'Eglise de Dieu? Il faut que Dieu face yci comme un monde nouveau. Voyla pourquoy i'ay dit que iamais il n'y aura Eglise en terre que Dieu ne desploye sa vertu admirable, laquelle il nous faut magnifier. Or puis qu'ainsi est, le pouvons-nous astreindre, et luy mettre loy dessus, pour dire qu'il doit suyvre un train continuel, tel que nous l'avons conceu à nostre fantasie? Cela est par trop repugnant. Ainsi auiourd'huy quand les Papistes nous alleguent qu'il faut qu'il y ait Eglise au monde, et que Iesus a promis que iamais ne l'abandonnera, que c'est son espouse laquelle il veut garder: et bien, cela leur doit estre accordé. Mais quand ils prennent pour le second article, Ho, nous en sommes descendus depuis les Apostres par succession continuelle, tellement que tous les Evesques et prelats sont comme les supposts de l'Eglise, et faut que Dieu se declaire yci, et qu'il habite au milieu de nous: et s'il nous desadvouoit, il seroit variable. Quand donc les Papistes veulent enclorre l'Eglise en leur caverne de brigans, et en leurs synagogues infernales, voyla en quoy ils s'abusent trop lourdement. Car nous oyons yci la response que fait Iean Baptiste à ceux qui avoyent bien autant de privilege pour le moins que peuvent pretendre les Papistes. Car pour vray Dieu avoit separé la lignee d'Abraham de tout le reste du monde: et là il regnoit tellement que les Payens estoyent comme forclos de l'heritage celeste, ainsi que nous avons veu: neantmoins S. Iean dit que Dieu besongnera tellement, qu'il conservera son Eglise: non point à l'appetit des hommes, et selon leurs imaginations: mais que ce sera par sa vertu haute et incomprehensible. Puis que ceste response a este donnee aux Iuifs, cognoissons maintenant que ce seront des vanteries frivoles, quand les Papistes se veulent usurper ce nom d'Eglise, d'autant qu'il leur semble que Dieu ne peut autrement faire: mais plustost cognoissons que l'ingratitude du monde est telle que Dieu devroit exterminer tout ce qu'il a mis de bonne semence, et qu'il auroit iuste raison de retirer sa parole, qui est la doctrine de salut et la vie des hommes. Il est certain donc que quand il poursuit et continue à tousiours avoir Eglise, cela se fait d'une bonte incomprehensible et que nous ne pouvons assez magnifier. Et mesmes quand chacun aura bien examiné et le commencement, et toute la procedure, nous aurons à confesser que Dieu a surmonté toute opinion humaine, quand il luy a pleu de nous tendre la main, et nous appeler à soy. Ce que chacun doit cognoistre en sa personne, il le faut aussi conclure en general de toute l'Eglise. En somme, combien que Dieu nous donne des signes et marques pour nous declarer qu'il reside au milieu de nous, et nous veut tenir pour son peuple: de nostre costé, ne prenons point occasion de là, de nous eslever, et de nous enfler d'une fierté et arrogance, comme si nous estions en possession d'une chose qui ne nous peut estre ostee: mais cognoissons que quand Dieu nous a eleus, nous n'estions rien: et qu'en nostre vocation nous pouvons cognoistre qu'il convertit les pierres en hommes, et fait encores une oeuvre plus admirable, quand il luy plaist de nous prendre de ceste confusion si horrible, en laquelle nous sommes de nature, et qu'il nous donne entree en son Eglise, tellement que nous sommes ses domestiques et enfans. Voyla donc comme Dieu a tousiours besongné: c'est qu'il a fait une conversion miraculeuse, comme s'il prenoit des pierres pour en faire des hommes, et qu'il les feist encores plus qu'hommes. Car c'est beaucoup plus, que nous soyons compagnons des Anges, heritiers du Royaume des cieux, que d'estre hommes mortels pour vivre yci quelque temps. Voyla donc ce que nous avons yci à retenir en premier lieu.

Or S. Iean Baptiste adiouste encores une menace, disant, *Que la coignee est à la racine de l'arbre:* comme s'il disoit que Dieu alors apprestoit un iugement si rigoureux contre les Iuifs, que ce n'estoit point seulement comme pour tirer quelques fueilles, ou pour esbrancher quelque branche de l'arbre: mais que c'estoit pour couper dés la racine. Or cela estoit incroyable pour ce temps-là: car on eust iugé que Dieu estoit contraire à soy, s'il se repentoit d'avoir adopté la lignee d'Abraham: mais sainct Iean veut dire, que quand Dieu auroit coupé tout l'arbre, il y demeurera quelque racine cachee: et tousiours quoy qu'il en soit, il gardera son Eglise: non point qu'elle se voye, ne qu'elle apparoisse tousiours: mais tant y a qu'en la fin on verra que Dieu n'a point dit en vain, que tant qu'il y aura soleil et lune au ciel, tousiours il gardera quelque semence, et quelque petit peuple, duquel il sera adoré et invoqué. Cela donc sera accompli: mais

non pas à nostre guise, et qu'on l'apperçoyve à veue d'oeil: c'est le simple sens et naturel de ce passage: mais il nous le faut applicquer à nostre instruction. Car auiourd'huy ceci nous est proposé, afin que nous ne ressemblions à ceux qui se sont glorifiez en leur vocation exterieure tant seulement: et cependant ont mesprisé Dieu, et se sont endurcis en leur malice, tellement qu'il n'y a eu qu'impieté et rebellion en eux. Car Dieu nous sçaura bien debouter, combien que desia il nous ait introduits en son Eglise, et sçaura bien trouver des successeurs qui tiendront nostre place: car nous sommes entez au lieu des Iuifs, qui estoyent les branches naturelles et nous estions comme povres avortons, comme dit S. Paul. Dieu donc nous a entez au lieu des branches naturelles. Et en estions-nous dignes? Non: et pourtant apprenons de cheminer en crainte et solicitude, et cognoissons que tout ainsi que Dieu a desployé sur nous une telle bonté, c'est bien raison que nous cognoissions que nous tenons tout de luy: et le cognoissant, que nous tremblions sous son Empire, que nous ne levions point les cornes, et n'ayons nulle presomption qui nous deçoyve, ou nous enyvre. Voyla pour un item.

Et cependant aussi, que nous ayons tousiours ceci imprimé en nostre memoire, que quand nous serons haut eslevez et comme les cedres en la montaigne de Liban (ainsi que ceste similitude est souvent amenee en l'Escriture saincte) que nous craignions, d'autant que la coignee sera assise que nous n'y penserons point. Il est vray que Dieu nous espargne, et delaye ses vengences, mais quand il nous aura longuement supportez, et qu'il verra que nous abusons de sa patience, lors tout à coup il faut qu'il nous face sentir combien son ire est espovantable. N'attendons point donc que Dieu frape iusques à la racine: mais cognoissons qu'il nous faut tousiours estre sous sa main. Car il est dit, que quand nous aurons nostre fiance en luy, nous serons comme un arbre qui est planté aupres d'un ruisseau, que nous serons tousiours arrousez. Ainsi la vertu de Dieu nous sera douce et amiable pour nous entretenir, moyennant que nous soyons fondez en luy, que nous y ayons nostre refuge, et que cognoissans nostre foiblesse, nous soyons comme cachez sous l'ombre de ses ailes. Mais à l'opposite, craignons qu'il n'ait la main levee pour nous abatre, s'il nous advient de presumer rien de nous, et de nous enyvrer en vaine confiance. Et non seulement pensons à cela chacun pour soy, mais cognoissons que quand tout le monde seroit desbauché, et que grans et petis auroyent fait comme un complot de despiter Dieu, que la multitude ne nous pourra pas garentir de la main de celuy qui coupe tout à un coup l'arbre, qui le met bas tout entier, et non seulement une branche. Nous sommes comme les branches, chacun de nous, mesmes nous sommes comme des fueilles: et quand il plaira à Dieu, il nous pourra abatre à une seule bouffee de vent: comme nous voyons les fueilles estre ainsi chassees. Quoy quil en soit, Dieu en une minute de temps peut destruire et racler tout le monde, quand on presumera ainsi de la multitude. Or du temps que S. Iean parloit, on n'eust pas cuidé qu'une telle ruine fust apprestee aux Iuifs comme elle s'est monstree: mais la menace en est faite, afin qu'ils preveinssent le iugement de Dieu, s'ils eussent este bien avisez: mais d'autant qu'ils ont este incorrigibles, nous voyons l'execution qui en est advenue, laquelle on n'eust iamais attendue, ni pensé. Ainsi apprenons par leur exemple de ne point tenter Dieu, et faisons comme ceux desquels parle S. Luc, qui ont este touchez de repentance, et estans saisis ont dit, Que ferons-nous donc? Ceux-ci, di-ie, ont cognu qu'il ne faloit point qu'ils laissassent tomber en terre ce qui leur estoit denoncé. Car ils sçavoyent bien que Iean Baptiste estoit comme heraut qui proclamoit au nom de Dieu la vengence qui leur estoit prochaine. Ainsi ils en ont este esmeus: et cela leur a perce le coeur, et ont demandé conseil, et se sont rangez volontairement. Voyla aussi comme il nous en faut faire. Car les menaces de Dieu ne sont pas pour nous faire desesperer, comme nous en voyons beaucoup que quand ils oyent ces mots, il leur semble que la foudre tombe sur leur teste, et sont rendus du tout stupides, et iouent apres comme au quicte ou au double, et despitent Dieu manifestement. Or ce n'est pas ainsi qu'il nous en faut faire: mais quand Dieu nous menace, c'est pour nous donner tousiours lieu de repentance: et il nous espovante, afin de nous resiouir puis apres il nous abat, afin de nous relever.

Voyla donc la leçon qui nous est monstree, c'est asçavoir que quand au nom de Dieu il nous est declairé que nous ne sommes rien, c'est afin de nous monstrer qu'il ne nous faut point eslever pour nous endurcir en quelque fierte: quand il nous est declairé que Dieu est iuste iuge sur tous ceux qui se rebecquent ainsi contre luy, c'est pour nous tenir en nostre devoir, et nous faire ranger de nostre bon gré, et afin que nous demandions ce qu'il nous faut faire, et que nous soyons prests de recevoir et doctrine et instruction, et chastimens, et menaces, et tout ce qu'il plaira à Dieu d'ordonner, voire, sçachans bien que le tout servira à nostre salut. Et mesme apprenons de craindre quand le message de vie nous est presenté. Comme auiourd'huy quand l'Evangile se presche, il est vray que Dieu nous apparoist là comme Pere, et tasche de nous gaigner par douceur et humanite. Nostre Seigneur Iesus Christ proteste qu'il n'est point venu pour faire perir le monde, mais afin que le monde soit

sauvé par luy, toutesfois c'est lors qu'il nous faut plus craindre que Dieu ne se venge de nostre ingratitude, quand nous ne sçaurons faire nostre profit de ceste bonte tant inestimable, de laquelle il use envers nous. Car quelle excuse y aura-il, que Dieu s'abaisse pour approcher de ses povres et miserables creatures, telles que nous sommes: et cependant que nous luy donnions des coups de pied, ou que nous le mordions des dents, que nous facions des fieres bestes, que nous ne puissions souffrir d'estre domtez, et que nous ne puissions recevoir le ioug, lequel il est prest de nous mettre sus? Quand donc nous ne pouvons pas accepter Dieu pour nostre Pere, ne faut-il pas qu'il nous punisse d'une malice si vileine, voyant que sa parole est ainsi mespriseee? Quand il n'y auroit que cela, que le serviteur qui cognoist la volonte de son maistre, et ne la fait point, doit estre puni au double, nous deverions bien craindre et trembler. Voyla, di-ie, comme toutesfois et quantes que l'Evangile se presche, nous devons bien estre touchez du iugement de Dieu, et le nous reduire en memoire. Et pourquoy? Car nous voyons que la plus part ne font que se mocquer, et tenir pour fable tout ce que Dieu commande de sa volonte: nous voyons comme beaucoup prennent occasion de mal faire, et se desbordent quand on leur presche la remission des pechez, ou la grace qui nous est faite en nostre Seigneur Iesus Christ. Nous voyons les autres despiter manifestement l'Evangile, et mesme user de cruaute, et espandre le sang innocent, pour esteindre et abolir, s'il leur estoit possible, la verite que Dieu leur enseigne. Nous voyons cela. Et ainsi toutesfois et quantes que l'Evangile se presche, nous avons occasion de reduire en memoire ce qui nous est yci remonstré par Iean Baptiste, que la coignee pourroit bien estre mise à la racine de l'arbre. Et au reste, que pour cela encores nous ne soyons point comme gens desconfits, comme il y en a beaucoup qui diront, Et bien, s'il faut que tout le monde perisse, ie seray enveloppé avec le reste. Que nous n'en venions pas là, mais que nous soyons du petit nombre que Dieu veut preserver. Que nous souffrions, di-ie, encores que nous ne soyons qu'une poignee de gens, qu'il nous recueille à soy, et que nous soyons de la compaignie de ceux qui disent, Qu'est-il de faire? Car il est certain que Dieu, quand il nous trouvera ainsi dociles, et que nous serons prests de recevoir et conseil et admonition de luy, et qu'aussi nous souffrirons d'estre conduits et gouvernez de luy, q'uil ne nous defaudra en rien: mais qu'il nous donnera tout ce que nous luy demanderons, comme il est dit en l'autre passage, Heurtez, et l'ouverture vous sera faite: demandez, et il vous sera donné: cherchez, et vous trouverez. Ainsi donc nous voyons yci comme en un miroir une malice detestable aux hommes, quand il ne reste sinon qu'ils se remettent à Dieu, et s'estans presentez à luy, qu'ils souffrent d'estre consolez, delivrez, et soulagez par luy, et qu'il est tousiours prest de faire bon office de maistre: et que cependant à grand' peine y en a-il de cent l'un qui vienne à luy, et de cent qui y viennent, à grand' peine y en a-il un qui continue en droite perseverance. Quand nous voyons cela, non seulement nous devons detester ceux qui sont si malins et pervers: mais il nous faut commencer par nousmesmes, et cognoistre que nous serions du tout semblables, et encore pires, si Dieu ne nous avoit retenus, et qu'il n'eust besongné en nous par son sainct Esprit. Et que de cela nous soyons advertis de tousiours cheminer en sa crainte, afin qu'il continue à nous conduire, et qu'il ne nous laisse point defaillir au milieu du chemin. Voyla donc ce que nous avons à retenir sur ce passage.

Or nous voyons comme Iean Baptiste aussi ne defaut point à ceux qui l'ont interrogué. *Qui ha deux robbes*, dit-il, *qu'il en donne l'une: et qui ha à manger, qu'il face le semblable.* Il est vray qu'on pourroit yci trouver estrange, que Iean Baptiste commande à ceux qui ont deux robbes de n'en retenir qu'une. Car il semble qu'il vueille faire tout commun: et puis il ne parle point des choses qui sont plus requises, c'est asçavoir que Dieu soit purement adoré, qu'on se repose du tout sur luy, qu'on luy face hommage de tous ses benefices: brief, qu'il soit invoqué et loué, comme il en est parlé au Pseaume cinquantieme. Car ce sont les sacrifices qu'il demande et prefere à tous autres. Mais notons que Iean Baptiste a yci voulu parler selon la rudesse du peuple, et l'a voulu enseigner grossierement, et d'une façon commune, et n'y est point allé par subtilite. Car il sçavoit bien que cela estoit plus propre pour enseigner. Pour le second, il a voulu exprimer quels estoyent les fruits de penitence, desquels il a parlé ci dessus: c'est asçavoir que les hommes soyent pitoyables pour subvenir à la necessite de leurs prochains. Voyla encore un article. Pour le troisieme, sous une espece il comprend le tout: c'est asçavoir qu'il parle de charite, qui est le lien de perfection, comme sainct Paul le dit au troisieme chapitre des Colossiens. Voyla donc la façon d'enseigner l'Evangile que sainct Iean a yci tenue: c'est qu'il a prins un style rude et grossier, selon la portee qu'il cognoissoit estre au peuple. Car combien que de nature nous ayons les oreilles chatouilleuses, et que nous appetions qu'on nous esleve en des hautes speculations, si est-ce neantmoins que nous sommes povres bestes, que nous avons besoin que Dieu nous masche les mots, par maniere de dire: et en-

core qu'il le face, nous ne les pouvons digerer. Ceci donc est bien à retenir, pour nous monstrer qu'il ne nous faut point estre adonnez à des speculations frivoles, qu'il ne nous faut point chercher cela quand nous venons au sermon, ou que nous lisons la parole de Dieu: mais plustost il nous faut estre humbles et petis, et nous ranger paisiblement à la simplicite que Dieu nous propose. Et cependant notons qu'il n'y a nulle excuse d'ignorance, si nous disons que la doctrine est obscure et profonde, que nous n'y pouvons mordre: comme les Papistes mettent cela en avant, quand ils veulent estonner le simple peuple, afin que nul ne touche l'Escriture saincte, et que brief le monde demeure tousiours esblouy en son ignorance. Car ils disent que les secrets de Dieu sont trop hauts et trop profonds. Au contraire, nous voyons comme Dieu s'abaisse pour se conformer à nostre façon, et selon qu'il cognoist que nous avons un esprit lourd, et bas, et grossier, qu'aussi il nous enseigne en telle sorte que nous pouvons entendre ce qu'il nous dit, voire entant qu'il nous est expedient. Or il est certain que la doctrine qui est contenue en l'Escriture saincte, surmonte bien tout esprit humain, mesme qu'elle est adoree des Anges, et qu'ils s'en esbahissent: mais tant y a que tousiours nous serons enseignez de Dieu entant qu'il nous sera utile, et que nous comprendrons chacun selon sa mesure, ce qu'il cognoist nous estre propre pour nostre salut. Voyla pour un item. Il est vray, comme i'ay dit, que Iean Baptiste comprend yci le tout sous une espece. Car il devoit bien parler de l'invocation de Dieu, de la foy, et des choses semblables. Mais quand il use de ce style, c'est pour sonder si les hommes sont vrayement repentans devant Dieu, et s'ils sont convertis à luy ou non.

La repentance, comme nous avons touché, est une chose cachee: elle ha son siege au coeur de l'homme, mais les fruits se declairent en toute la vie. Or S. Iean voyant que les hypocrites feront assez de belles mines, et cependant il n'y aura nulle verite ni droitures, a parlé des fruicts de repentance. Et il dit maintenant que ces fruicts-là se cognoistront, quand on regardera comme chacun se maintient avec ses prochains. Quoy qu'il en soit, il nous rameine à la regle de charite. Et pourquoy? car c'est le lien de perfection. Et d'autant qu'elle se demonstre à faire aumosnes, à estre pitoyable, voyla pourquoy il a mis cela en avant. En somme voyci ce que veut dire S. Iean Baptiste, que pour estre tenus vrayement repentans devant Dieu, il ne faut pas que nous protestions tant seulement de bouche ceci ou cela: mais que nous le monstrions par effect. Voyla pour un item. Or il faut que cest effect yci soit cognu, dit-il, des hommes. Et comment? Pource que les hypocrites s'abuseront à beaucoup de menus fatras: comme nous voyons qu'en la Papaute il faudra trotter en pelerinage, il faudra courir d'un autel à l'autre, il faudra barboter à chacun marmouset, il faudra faire chanter messe, et tant d'autres singeries que rien plus: et le principal cependant est oublié. Or Dieu nous veut esprouver d'une autre façon, car il n'ha nul besoin de nous: mais il veut que nous exercions nostre charite envers ceux qu'il nous recommande. Voyla donc ce que Iean Baptiste a entendu, que comme l'arbre doit estre cognu par les fruits, aussi nostre charite soit cognue en ce que nous aimions les uns les autres, que nous soyons conioints et unis ensemble en droite fraternite: et alors nous pourrons reclamer Dieu nostre Pere, quand il y aura unite fraternelle entre nous, que nous ne porterons point de haine, de rancune à nul, que nous ne mespriserons point les petis, mais sçachans qu'ils sont chair de nostre chair et os de nos os, nous tascherons de leur bien faire. Voyla donc le vray tesmoignage de nostre repentance. Or il y a outre plus, que sur le tout il nous faut subvenir à ceux qui sont en disette. Car quand nous ferons du bien à ceux qui nous peuvent recompenser, il n'est pas dit que nous soyons charitables pourtant. Car souvent nous taschons à nostre profit par telle liberalite: et quand nous-nous elargissons ainsi envers ceux desquels nous attendons quelque salaire, ce n'est sinon l'amour de nous-mesmes qui nous induit à cela. Or la charite emporte une affection toute contraire, c'est, qu'au lieu que les hommes sont enclins de s'aimer par trop, et de chercher leur profit particulier, qu'ils s'oublient eux-mesmes pour aider à leurs prochains. Ainsi donc si nous voulons deuëment exercer charite, voyci le droit examen: c'est que nous facions bien à ceux qui n'ont point le moyen de nous rendre la pareille, quand nous voyons la necessite qui y est, sçachans que d'autant plus qu'ils sont meprisez du monde, et mesmes comme foulez au pied, Dieu nous les recommande. Car il veut que nous-nous employons principalement envers ceux qui n'en peuvent plus: comme c'est son office de repaistre les povres affamez, d'illuminer ceux qui sont en tenebres, et d'aider à ceux qui n'ont nul secours: et d'autant qu'il est le protecteur des vefves et des orphelins, et que brief il maintient ceux qui n'ont de quoy estre supportez selon le monde, il veut aussi que nous employons toutes nos facultez en cest endroict.

Voyla donc en somme la doctrine qui nous est donnee par Iean Baptiste: c'est qu'il ne nous faut point penser rien gaigner envers Dieu par nos tromperies et fictions, comme nous avons accoustumé tousiours de regarder si on nous flatte, et quand on nous applaudit, il nous semble que nous avons tout gaigné. Et voyla qui nous endurcit

tant plus en nostre audace. Mais cognoissons qu'il nous faut cheminer comme devant Dieu, qui ne s'amuse point à la façon des hommes, à ce qui aura beau lustre, mais il sonde les coeurs: et il veut aussi qu'on cognoisse ce qui est caché là dedans par les fruits qui en sortent. Non pas encore que nous les apportions tels que nous les pourrions forger, mais que nous cognoissions en quoy Dieu nous veut exercer: c'est que nous cheminions ensemble en droiture, equite, et iugement, et sur tout que nous facions misericorde à ceux qui en ont besoin: c'est à dire, que nous regardions ceux qui sont indigens, et que là nous monstrions si nous avons de quoy leur bien faire ou non. C'est en somme ce que nous avons à retenir. Or maintenant qu'on iuge quelle est la Chrestiente du monde. Il est vray qu'il y en aura assez qui protesteront de suyvre l'Evangile. Et mesme ce mot de Reformation trottera en la bouche de plusieurs, qui neantmoins sont comme loups ravissans, il n'est question sinon d'attirer à eux, tellement que s'ils pouvoyent, ils engloutiroyent tout. Ils ne se contentent point d'avoir trois fois plus qu'il ne leur faut, mais ils sont marris que rien leur eschappe. Et s'ils cognoissent, ho, en voyla un qui est aussi riche que moy, ils luy porteront envie, et seront là comme bruslans en leurs convoitises: d'autant qu'ils sont gouffres insatiables, ils ne taschent sinon d'engloutir toute la substance qu'ils pourront attraper çà et là. Et mesmes on en voit de si malins et si cruels qu'ils voudroyent affamer les povres gens. Et quand ils voyent qu'à grand' peine ont-ils de pain à demi leur saoul encore leur en portent-ils envie. Et qui plus est, s'ils pouvoyent, ils voudroyent avoir un soleil à part, pour dire que les autres n'ont rien de commun avec eux. S'ils pouvoyent donc, il est certain qu'ils voudroyent avoir changé tout ordre de Dieu et de nature pour engouffrer tout. Et cependant les voyla Chrestiens: ouy, si on les veut croire. Mais quelle impudence, de se mocquer ainsi de Dieu? Et si est-ce qu'on ne voit autre chose auiourd'huy au monde. Combien en trouvera-on qui ne soyent adonnez à eux-mesmes, et qu'il n'est question sinon de se pourvoir, et d'estre avancez pour tousiours reculer les autres? Voyla, di-ie, le train commun, qui est mesmes entre ceux qui font profession de vivre selon l'Evangile. Et ainsi, nous voyons que Iean Baptiste n'a point seulement parlé pour ceux de son temps, mais que ceste instruction nous appartient encore auiourd'huy.

Au reste, quand il dit *que celuy qui ha deux robbes, en donne une*, ce n'est pas qu'il vueille faire tout commun. Et qu'ainsi soit, il permet aux gend'armes de suyvre leur train, et aux peagers de recueillir leurs imposts, et choses semblables. Il s'ensuyt donc qu'il permet à ceux qui ont de quoy, de retenir leur bien: mais il signifie qu'un chacun selon sa faculte doit departir de son abondance pour secourir à la necessite de ses prochains. Voyla donc l'intention de Iean Baptiste, comme elle appert assez. Car aucuns phantastiques ont yci prins ces mots de travers, et ont voulu conclure qu'il n'estoit point licite à un Chrestien de rien posseder: mais c'est une sottise trop lourde. Et Iean Baptiste mesmes les redargue, sans qu'on cherche nulle glose d'ailleurs, comme nous avons monstré. Or pour bien cognoistre comme il faut prattiquer ceste doctrine, venons à ce que dit sainct Paul, c'est que Dieu aime ceux qui luy donnent et font offerte d'un coeur ioyeux, et qu'il ne veut point estre servi par contrainte, et comme de necessite, dit-il, mais d'une franche devotion. Voyla une regle infaillible, que S. Paul donne pour les aumosnes. Et c'est un advertissement qui est bien necessaire. Car en voulant servir à Dieu, il nous faut estre asseurez qu'il accepte nostre service. Car si nous y allons à l'adventure, comme les Papistes, qui n'ont qu'un cuider, et qui disent, Nous pensons bien faire, et au reste qui ne cognoissent point que ce qu'ils font est un service agreable à Dieu, c'est autant perdu: car tout ce qui se fait sans foy, ne vaut rien, et mesme c'est peche devant Dieu, il reiette tout cela. Or par ce mot de Foy, il entend une certitude de bonne conscience que nous avons. Si nous avons cela, il est certain que Dieu accepte les aumosnes. Quand donc nous les faisons d'un bon coeur, et que nous sommes touchez de pitie et compassion de nos prochains qui endurent, alors le secours que nous leur donnons est un sacrifice que Dieu accepte, voire par sa bonte gratuite. Ainsi donc nous avons bien à retenir ceste reigle de sainct Paul: c'est que quand il est question de faire bien à nos prochains, et de leur subvenir, que nous y allions d'une franche volonte. Or ceste franche volonte ne peut venir que d'humanite et compassion, que nos entrailles (comme l'Escriture en parle) soyent esmeuës pour dire, Helas, quand ie voy ce povre homme qui endure, faut-il que ie m'espargne en cest endroict quand Dieu m'a donné de quoy, et que ie voy yci une necessite si urgente? Voyla donc comme ceste franche volonte, et devotion liberale, qu'on appelle, ne vient sinon d'humanite, et de pitie, quand nous cognoissons nos prochains comme nos membres, afin d'endurer en nostre coeur leurs afflictions pour y subvenir. Au reste, quand nous voyons que Dieu nous supporte ainsi, ce n'est pas à dire qu'il nous fale estre chiches de nostre costé, et espargner, ou nous tenir serrez. Mais quand nous aurons donné tant et plus, que nous cognoissions qu'encores sommes-nous redevables. Et ce que Dieu ac-

cepte les aumosnes que nous faisons, ce n'est pas à dire qu'il nous tienne comme quittes, s'il nous vouloit examiner à la rigueur, mais c'est qu'il nous supporte en nostre debilite, et ne laisse pas de prendre cela comme un sacrifice et une oblation que nous luy faisons, combien que nous ne luy rendions pas la vingtiéme partie de ç'à quoy nous sommes tenus.

Voyla donc comme nous avons à prattiquer la doctrine de Iean Baptiste: c'est asçavoir que nous regardions à ce que Dieu nous a mis en main: que les riches pensent, Or çà, i'ay de quoy: et à quelle condition? Ie ne tien rien sinon de la main de Dieu, et là où ie verray faute et indigence, il faut que ie secoure selon ma faculte ceux qui en ont besoin: et encores que Dieu ne m'impose point de loy, pour dire qu'il faudra bailler la moitie de mon bien, ou la tierce partie, si est-ce qu'il me commande de faire mon devoir. Et quand ie le feray, alors ie cognoistray que mon Dieu ha mon service pour agreable. Et ainsi que chacun pense tousiours à soy: et si nous desirons que Dieu soit glorifié en tous les biens qu'il nous a eslargis, que nous usions de ceste regle qui nous est yci donnee, c'est asçavoir que nul ne se tienne comme separé, mais que nous cognoissions que Dieu a meslé et les riches et les povres les uns parmi les autres, afin que nous ayons occasion de bien faire. Car il pourroit bien donner telle abondance à un chacun, que nul n'auroit affaire du secours de l'autre: mais il veut esprouver la dilection et fraternite que nous avons ensemble, quand nous communiquons ainsi les uns avec les autres, comme il nous le commande, c'est asçavoir que les riches ne soyent point comme des bestes sauvages, pour manger et gourmander les povres, et pour leur succer le sang et la substance: mais que plustost ils leur subviennent, et qu'ils regardent à l'equite tousiours, et non point pour dire, Ho, voyla ce que ie luy doy: si ie l'ay mis en oeuvre, ie l'ay bien payé: mais qu'ils cognoissent qu'ils doyvent toute subvention, voire selon leur faculte, à ceux qui ont faute et disette. Car autrement ils sont comme meurtriers, quand ils voyent leurs prochains defaillir, et cependant n'ont point la main ouverte pour leur subvenir. Il est certain, di-ie, qu'en cela ils sont comme meurtriers. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir, en attendant que le reste soit deduit.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

QUARANTEETCINQUIEME SERMON.

MATTH. Ch. III.

11. *Vray est que ie vous baptize d'eau en repentance, mais celuy qui vient apres moy, est plus fort que moy, duquel ie ne suis digne de porter les souliers: iceluy vous baptizera du sainct Esprit et de feu.* 12. *Il ha son van en sa main, et nettoyera son aire, et assemblera son froment au grenier: mais il bruslera la paille au feu qui iamais ne s'esteind.*

MARC. Ch. I.

7. *Et preschoit, disant, Celuy qui est plus fort que moy, vient apres moy, duquel ie ne suis digne en me baissant de deslier la courroye des souliers.* 8. *Vray est que ie vous ay baptizez d'eau, mais il vous baptizera du sainct Esprit.*

LUC. Ch. III.

12. *Il y veint aussi des peagers pour estre baptizez, et luy dirent, Maistre, que ferons-nous?* 13. *Il leur dit, N'exigez rien outre ce qui vous est ordonné.* 14. *Les gend'armes l'interroguerent aussi, disans, Et nous, que ferons-nous? Il leur dit, Ne tourmentez personne, et ne faites aucun outrage, et vous contentez de vos gages.* 15. *Et comme le peuple attendoit, et tous pensoyent à Iean en leurs coeurs, asçavoir s'il ne seroit point le Christ.* 16. *Iean respondit, et dit à tous, Vray est que ie vous baptize d'eau: mais il en vient un plus fort que moy, duquel ie ne suis digne de deslier la courroye des souliers: c'est celuy qui vous baptizera du S. Esprit et de feu.* 17. *Son van sera en sa main, et il nettoyera toute nette son aire: et assemblera le froument en son grenier: mais il bruslera entierement la paille au feu qui iamais ne s'esteind.* 18. *Ainsi donc il evangelizoit au peuple, l'admonestant aussi de plusieurs autres choses.*

Comme nous avons tous une mesme regle à laquelle il nous faut estre subiets, et Dieu nous propose en general comme il veut que chacun ordonne sa vie, aussi il y a en particulier à regarder que chacun suyve la vocation à laquelle il est

appelé. Car tous ne seront pas d'un estat: ainsi on ne peut pas faire une regle generale pour tous, ie di quant à ce qui est de l'office et du devoir d'un chacun. Si un homme n'a point d'enfans, il ne luy faudra point prescher quant à luy, comme un pere doit gouverner les enfans qui luy sont donnez. Quand un enfant n'aura ne pere ne mere, il ne le faudra point prescher d'obeir à l'un et à l'autre: et de leur estre humble et subiet, et de leur subvenir: cela seroit superflu. De monstrer à un homme qui sera comme reclus en sa maison, que doit faire un Magistrat, un Roy un Prince, un Gouverneur de iustice, à quel propos? Ainsi donc nous avons à noter qu'apres que la Loy de Dieu nous aura este mise au devant, et que là nous serons enseignez de ce que Dieu requiert de tous fideles en commun, il faut que chacun regarde à quoy il est appelé. Quand donc un homme privé se tient en son mesnage, qu'il pense que Dieu l'oblige à instruire ses enfans et ses serviteurs, d'autant qu'il ha à en rendre compte: qu'il vive paisiblement avec sa femme, et qu'il la supporte. Si quel qu'un est en estat public, qu'il pense aussi à ce qui est requis de soy, et ce que porte la charge à laquelle Dieu l'a mis et establi.

Et voyla pourquoy Iean Baptiste non seulement a donné une regle à tous sans exception, mais quand *les peagers sont venus vers luy et les gendarmes*, il leur a declaré ce qui estoit propre à leur estat. Or il est parlé notamment des peagers et des gendarmes, pour monstrer qu'en nostre Seigneur Iesus Christ la porte de vie et de salut est ouverte à tous. Car s'il y a gens au monde qui soyent desbauchez et desquels on puisse esperer bien peu, ce sont les gendarmes qui se permettent beaucoup de licence, qui sont dissolus et desbordez en toute leur vie. Car puis qu'ils se vendent à deniers contans, et qu'ils font marchandise de leur vie, il est à presumer qu'ils sont à demi bestes brutes: car il faut qu'un homme ait despouillé humanite, quand au lieu de gouverner son mesnage, au lieu de s'appliquer à quelque labeur honeste et legitime, il s'en va prendre une soul de à qui plus luy donne. Et à quelle condition? Pour tuer et meurtrir, ou bien pour estre tué luy mesme. Et encores plusieurs seront menez d'avarice, et seront gens qui aimeront mieux attrapper tout ce qui leur sera possible, que de se contenter de ce que Dieu leur aura donné, et en le maniant le nourrir paisiblement en leurs maisons. Autant en est-il des peagers. Car ceux qui viendront prendre à ferme les tributs et imposts, c'est signe qu'ils sont endurcis, et comme effrontez: qu'il ne leur chaut de haine ni de reproche qu'on leur face. Car il est difficile qu'un homme se maintienne en cest estat-là, qu'il n'ait beaucoup de querelles, et que beaucoup de gens ne le picquent: et celuy qui auroit quelque honesteté en soy, il est certain qu'il aimeroit mieux ne toucher ne denier ne maille, que d'ouir tant de blasmes qu'on luy mettra sus, et d'estre denigré par tout et diffamé. Il faut donc que telles gens souventesfois (comme i'ay dit) ayent perdu toute honte, et qu'il ne leur chaille s'ils ont des amis ou des ennemis. Voyla pourquoy notamment il est dit que Iean Baptiste a remonstré tant aux gend'armes, qu'aux peagers quel estoit leur devoir. Or quand i'ay dit que sainct Luc nous a voulu monstrer que tous seront receus à repentance, et que Dieu est prest d'accepter tous ceux qui se rendent à luy de quelque estat qu'ils soyent, i'enten moyennant que l'estat de soy ne puisse estre condamné par la parole de Dieu. Car aussi ce n'est point estat de tenir bordeau, ne de tenir quelque berlan, ne de faire quelque chose semblable: les prestres et les moines de la Papaute ne peuvent pas dire qu'ils ayent nul estat. Car l'Escriture use de ce mot de Vocation, pour monstrer qu'une façon de vivre ne peut estre bonne ni approuvee, sinon que Dieu en soit autheur. Et ce mot de Vocation aussi est à dire appel: et cest appel emporte que Dieu face signe du doigt, et qu'il dise à un chacun, Ie veux que tu vives ainsi ou ainsi. Voyla donc ce que nous appelons estats: c'est qu'on ne s'employe point à ce que Dieu condamne par sa parole. Or i'ay dit que de se mesler de guerre et estre à gages, comme les gend'armes estoyent de ce temps-là, quasi toute leur vie, ou bien si longue espace de temps qu'ils delaissoyent leurs mesnages, et vaguoyent çà et là, ou bien tenoyent garnison s'ils ne tracassoyent par pays, qu'il estoit bien difficile de se garder impollu en tant de confusions qui sont-là: neantmoins l'estat de soy n'estoit pas du tout reprouvé. Aussi faut-il qu'il y ait des peagers, qui reçoyvent les tributs et imposts.

Quant est de la guerre, il est vray que nous avons tousiours à souhaitter que Dieu ne permette point que nous soyons contraints de prendre les armes contre nos ennemis: mais tout ainsi que les Magistrats ont leurs officiers, qu'ils ont l'executeur de iustice, aussi faut-il qu'en un besoin ils ayent des gendarmes pour tenir main forte. Et ainsi la guerre de soy ne peut pas estre condamnee, voire moyennant qu'on ne soit point mené d'ambition, ne d'avarice, ne d'envie, ne malvueillance, pour rien attenter afin d'assaillir ses voisins quand ils desirent de vivre en paix. Comme si nous sommes iniustement molestez, et que quelque Prince vienne pour vouloir envahir la liberte d'une ville, en quelque pays qui luy viendroit bien à propos: combien qu'il porte le titre de Prince, toutesfois d'autant qu'il abuse de son authorité, on le doit estimer comme

un brigand: et là il est licite de prendre les armes tout ainsi que la iustice sera executee sur un larron ou quelque autre malfaicteur. Ainsi donc (comme i'ay dit) puis que la guerre est permise de Dieu en tel cas, il faut bien qu'il y ait des gend'armes. Non pas qu'on ait besoin d'en avoir comme ont eu les Romains, qui ne dominoyent que par tyrannie et force: et pourtant il faloit bien qu'ils eussent tousiours environ trente legions en armes de ce temps là: et c'estoit plus de six vingts mil hommes sans le reste. Et pourquoy? D'autant qu'ils avoyent usurpé beaucoup de pays estranges, lesquels ils ne pouvoyent tenir que par violence. Tant y a neantmoins que ce n'estoit pas chose defendue de Dieu, ne qu'on peust simplement reprouver, que d'estre gend'arme.

Quant est des peagers, nous voyons par sainct Paul que les Magistrats, les Rois et les Princes doyvent exiger tributs, et que nous les devons payer en bonne conscience. Mais cependant il y a bien yci à regarder. Car (comme i'ay dit) ceux qui mettent sus, les peages, imposts, et tributs, c'est signe qu'ils ne demandent que d'attraper de tous costez, et leur semble que tout leur est permis. Car le proverbe sera tousiours commun, de frauder la gabelle. Et ainsi, d'autant que plusieurs voudroyent, s'il leur estoit possible, s'exempter de tous tributs, ils ne font que torcher leur bouche quand ils auront desrobé le public, et cependant ils ne cognoissent pas que c'est double larcin. Car quand les Princes et Magistrats reçoyvent tributs, et imposts, c'est pour maintenir l'estat commun. Puis donc que cest argent-là est dedié à tel usage, il est certain que ceux qui en souillent leurs mains, sont comme sacrileges. Et voyla pourquoy aussi à l'opposite les peagers rapinent de toutes parts, et s'endurcissent en leurs finesses et astuces, d'autant qu'il leur semble que chacun les hait, et qu'on leur voudroit avoir crevé les yeux. Là dessus ils se donnent tant plus de licence, et ont les griffes et les pattes pour attirer tout ce qu'ils pourront. Voyla pourquoy notamment Iean Baptiste dit aux Peagers qu'ils se gardent bien de molester personne: et puis aux gend'armes le semblable: et qu'il n'y ait point de fraude, ne circonvention en ceux qui reçoyvent les tributs et imposts, et que les gend'armes aussi n'attentent rien par exces ni outrage contre les povres gens: mais qu'ils se contentent de leurs gages.

En somme nous avons yci à retenir, combien que Dieu ait comme les bras estendus en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ, pour recevoir tous ceux qui ont refuge à sa misericorde, et que nuls n'en soyent exclus, toutesfois qu'il faut bien que ceux qui sont en quelque estat hazardeux, et là où il y a occasion de mal faire, soyent plus sur leurs gardes. Comme il faut que les magistrats mesmes pensent à la difficulté de leur office. Autant est-il des Ministres de la parole de Dieu: d'autant qu'ils sont moins excusez que les autres, quand ils ne s'acquitteront point envers Dieu et envers les hommes ausquels ils sont redevables: et faut que les charges publiques qu'ils ont, leur soyent autant d'aiguillons pour les inciter à faire tant mieux leur devoir. Que les marchands aussi pensent qu'ils ont des occasions plus grandes d'user de meschantes traffiques, de fraudes, et d'abus: qu'ils advisent, Or ça, puis que cest estat est auiourd'huy si enveloppé de tant de vices, et que ie chemine comme entre les espines, il faut que ie regarde de tant plus pres à moy. Que les artisants mesmes cognoissent, Or ça, nous servons à tant de vanitez, à tant de pompes, et folies. Il faut regarder de retrancher le plus qu'il nous sera possible de ce qui est superflu. Car combien que nous y taschions, encores n'en viendrons-nous point à bout, veu qu'auiourd'huy c'est un abysme que de la licence qu'on a prise en tous estats. Au reste, comme il faut que chacun pense diligemment à soy selon l'estat auquel il est, afin de ne se polluer en tant de vices et desbauchemens qui ont la vogue: aussi quand il est question de choisir estat, pensons de ne point tenter Dieu à nostre escient, et ne nous point ainsi fourrer en des confusions lesquelles nous abysmeront en la fin. Comme quand un homme aura à se mettre en quelque façon de vivre, ou bien qu'un pere voudra mettre ses enfans en quelque train, là on doit penser de ne point estre tellement affectionné au gain, que le principal soit oublié. Car on ira ietter les enfans. Et comment? Ho, voyla une prattique qui est auiourd'huy bonne et grasse, il le faut donc mettre là. Et cependant on ne regarde point que les filets de Satan sont tendus, et qu'on precipite les enfans en ruine. Les peres n'ont nul esgard à cela. Et pourquoy? Car le diable leur a bandé les yeux, et sont comme gouffres insatiables, qui ne demandent que d'enrichir leurs enfans. Et c'est pour les faire aller droit en enfer, quand ils ont ce regard de dire qu'il faut qu'ils soyent riches comme les autres, qu'il faut qu'ils soyent opulents, et qu'ils meinent de grandes traffiques: et cependant ne regardent pas qu'il y a beaucoup de mauvaises consequences, et que Dieu y pourra estre offensé en beaucoup d'endroits. D'autant plus donc nous faut-il retenir la doctrine qui est yci contenue: c'est asçavoir que quand nous sommes en des estats perilleux, et qui attirent beaucoup de mauvaises queuës, nous regardions tant plus à Dieu, que nous facions bon guet pour n'estre point seduits ni trompez, et que le diable ne nous seduise pas sous ombre que chacun fait ainsi, c'est à dire ceux qui sont d'un

mesme train et mestier. Ainsi donc, quand nous avons à choisir, que nous regardions bien de nous applicquer à choses qui soyent utiles et que Dieu approuve, d'autant qu'il y a beaucoup de moyens et hazards pour nous desbaucher. Tant y a que nul ne doit estre forclos de l'esperance de salut, puis que nous voyons que Iean Baptiste a receu les peagers et gend'armes. Que donc nous ne soyons pas si rigoureux d'exclure ceux où il y a quelque doute: mais que nous leur monstrions que Dieu est prest et appareillé de leur pardonner leurs offenses, moyennant qu'ils se reduisent à luy d'un franc courage.

Or là dessus il est dit par les trois Evangelistes que Iean Baptiste a protesté, *combien qu'il baptizast en eau, toutesfois qu'il y en avoit un beaucoup plus grand et plus excellent lequel baptizoit au sainct Esprit et en feu.* Sainct Luc declare l'occasion pourquoy, en disant que *plusieurs attendoyent pour veoir si Iean Baptiste estoit le Christ.* Car alors, combien qu'il n'y eust qu'un petit nombre de gens qui vrayement attendissent le Royaume de Dieu, comme nous en avons aussi traitté parci devant, toutesfois le commun populaire, encores qu'il n'y eust nulle piete en luy, et que tous fussent comme abastardis, et qu'ils ne sceussent quel estoit le Dieu qui les avoit adoptez pour son peuple: neantmoins se voyans là en extremes angoisses, et oyant aussi que le temps estoit venu qu'il faloit que le Redempteur fust manifesté, avoyent ce bruit commun entr'eux: Et nous sçavons comme Herode a este troublé, quand il a ouy que les Sages estoyent venus d'Orient pour adorer le Roy qui estoit nay en Iudee. Voyla donc pourquoy le peuple attendoit pour veoir si Iean Baptiste estoit le Christ. Or cela a este tout commun et en la Loy et aux Prophetes, asçavoir que Dieu devoit envoyer le Redempteur, et que le temps en estoit desia sur son poinct et sur son article. Et puis le peuple n'en pouvoit plus: et il faloit que Dieu alors les secourust, ou ils fussent pleinement defaillis. Voyla dont venoit ceste reputation, que Iean Baptiste pouvoit estre le Christ. Car ils voyoyent en luy une sainceté comme Angelique, et des choses admirables. Et puis quand il baptize, c'est comme un renouvellement qu'il fait. Or Dieu n'avoit point donné sa Loy pour estre changee: car il avoit adiousté quant et quant qu'on se teinst à icelle sans rien adiouster ne diminuer. Voyci donc une revolution, tellement que ou il faut que Iean Baptiste soit le Redempteur, ou bien qu'il se doyve faire quelque restauration, et que Iean Baptiste soit le precurseur de nostre Seigneur Iesus Christ. Mais le peuple estoit desia preoccupé de ceste fantasie, qu'il pouvoit estre le Christ et le Redempteur. Voyla pourquoy il proteste *qu'il en viendra un apres luy lequel est preferé*, d'autant qu'il estoit plus grand, comme il est declaré plus à plein au premier chapitre de sainct Iean.

Or yci nous avons à noter en premier lieu comme Iean Baptiste n'a cherché sinon d'avancer la gloire de nostre Seigneur Iesus Christ, et l'exalter si haut que chacun regardast à luy: comme il prononce qu'il faut qu'il soit eslevé en haut selon que le serpent avoit este eslevé au desert. Et voyla pourquoy aussi l'Escriture l'accompare à une baniere. Iean Baptiste donc a eu ceste fin là, et n'a procuré autre chose sinon que nostre Seigneur Iesus Christ fust cognu, et que chacun se teinst et s'arrestast à luy. Et voyla pourquoy aussi il dit en l'autre passage, Il faut que ie soye amoindri, et qu'il croisse. Il fait là comparaison de la personne du Fils de Dieu avec la sienne, et dit, Quant à moy il faut que ie soye humilié. Car il estoit renommé, et ne se pouvoit faire autrement qu'on ne l'estimast, et qu'on ne parlast de luy. Mais il dit que cela n'est que temporel, et qu'il faudra qu'il s'esvanouisse, afin que Iesus Christ ait l'honneur qui luy appartient. Or yci ceux qui ont la charge et commission de porter la doctrine de l'Evangile, ont leur reigle: c'est qu'ils ne soyent point menez de vanité ne d'orgueil pour se faire valoir, pour estre prisez entre les hommes, qu'ils ne cherchent point qu'on leur applaudisse, ne d'avoir et acquerir renom d'estre subtils, sçavans, et eloquens, et tout ce qu'on pourra dire. Il faut que tout cela soit mis bas, ou iamais un homme ne s'employera diligemment au service de Dieu: c'est qu'il s'oublie, et qu'il ne cherche point d'estre estimé quelque chose. Voyla quant est de nous. Cependant ceste doctrine est profitable en general pour tout le corps de l'Eglise. Car par icelle nous pouvons discerner quels sont les vrais serviteurs de Dieu d'avec ceux qui se cherchent eux-mesmes. Et cela nous doit donner tant plus d'entree à recevoir ceste doctrine, et y estre edifiez et confermez de plus en plus. Et ainsi notons bien, quand il est question de recognoistre les bons Pasteurs, et les discerner d'avec ceux qui en ont le titre seulement, qu'il nous faut venir à ceste touche: c'est que quand un homme n'appetera point sa gloire propre, et qu'il ne se voudra point avancer, mais qu'il cherchera que le Fils de Dieu soit adoré, que chacun ploye le genouil devant luy, et qu'il nous monstrera le chemin. Voyla une certaine approbation: et celuy qui demande d'exalter Iesus Christ son maistre, nous ne pouvons faillir à le recevoir. Mais à l'opposite, quand un homme sera plein de vent, et qu'on verra qu'il sera fardé en son langage, qu'il ne cherchera sinon d'estre tenu comme une idole, et que cependant il n'aura pas grand souci que Iesus Christ soit honoré comme il le merite, et que ce luy sera tout un de veoir les choses en confusion, moyen-

nant qu'on le prise, et qu'on l'adore (par maniere de dire) quand un homme sera tel, on peut tousiours conclure qu'il ne tient rien de Dieu, et que c'est un mercenaire, et non pas un Pasteur. Voyla encores ce que nous avons à retenir en l'exemple qui nous est yci proposé de Iean Baptiste.

Or notamment il dit *qu'il y en vient un apres luy, duquel il n'est pas digne de deslier la courroye des souliers.* Par ceste façon de parler (comme sainct Marc en met un autre, Qu'il n'est pas digne de s'encliner devant luy, ou baiser la terre où ses pieds ont marché) il est signifié qu'il faut que toutes creatures soyent comme reduites à neant, afin que nostre Seigneur Iesus Christ ait son droict, et que rien ne luy en soit osté. Entre les Pasteurs il y pourra bien avoir quelques degrez, comme Dieu distribue ses graces, et non point en egale mesure: mais selon que bon luy semble. L'un donc pourra estre plus excellent que l'autre. Mais tant y a que tous doyvent estre rangez en leur ordre, pour servir à nostre Seigneur Iesus Christ: et doit aussi chacun d'eux recognoistre les autres comme ses freres, et qu'il n'y ait point d'emulation ni d'envie, et que le plus petit soit estimé grand et honorable, d'autant qu'il sert à Dieu et à son Eglise. Voyla quant à ceux qui enseignent le peuple. Mais quand nous venons à nostre Seigneur Iesus Christ, il faut que tous les hommes de la terre soyent abbatus, et que luy soit magnifié, voire tout seul: car il n'est point question de luy donner nulle compaignie, et faut qu'il n'y ait qu'un seul chef en l'Eglise, et qu'un seul Roy, auquel tous facent hommage. C'est donc ce que nous avons à retenir en premier lieu, quand Iean Baptiste parle ainsi, qu'il n'est pas digne de deslier la courroye des souliers de Iesus Christ: comme s'il disoit qu'il n'y a rien en luy, quand il faudroit faire comparaison: mais (comme desia nous avons allegué de l'autre passage) qu'il faloit qu'il fust amoindri, et que nostre Seigneur Iesus Christ creust, et que son honneur fust augmenté. Or c'est une doctrine qui nous est bien utile: car iamais les hommes ne se peuvent tenir de tomber en quelque exces: et quand il y a des graces de Dieu excellentes, on voit comme on est ravi en estonnement, et là dessus on fait des idoles de ceux qui estoyent instrumens de la gloire de Dieu. Tant y a toutesfois que quand Dieu besongne ainsi par nous povres creatures, et qu'il desploye la vertu de son sainct Esprit en des vaisseaux fragiles et de nulle valeur, il est certain que ce n'est pas pour rien resigner de ce qui luy est propre: mais c'est afin que sa gloire reluise tant mieux yci bas entre les hommes, et qu'on soit incité à l'honorer et à benir son nom. Mais on en fait tout au rebours. Car si tost qu'on verra quelqu'un auquel Dieu aura eslargi des dons de son Esprit, plus qu'à beaucoup d'autres, voyla une idole, et chacun sera esmerveillé, tellement qu'on n'y peut tenir mesure. Et aussi beaucoup de ceux-là s'oublient, et se transportent, et ne recognoissent plus ni leur condition, ni rien qui soit. Et voyla comme tout est perverti. D'autant plus donc nous faut-il bien prattiquer ceci. Car qui sera auiourd'huy le docteur tant habile, qui se puisse preferer à Iehan Baptiste? Et toutesfois nous voyons ce qu'il a dit et protesté. Il a voulu estre aneanti du tout, afin que rien n'empeschast que nostre Seigneur Iesus Christ ne fust exalté, et que tous ne regardassent à luy. Et de faict, nous voyons comme par faute d'avoir observé ce qui est yci dit, on a fait un tel labyrinthe en la Papaute, que le proverbe qu'ils ont en la bouche y est accompli, qu'on n'y cognoist point Iesus Christ pour ses Apostres. Car ils sont condamnez par leur propre bouche, et Dieu a voulu qu'ils n'eussent point d'autres iuges qu'eux-mesmes. Car les petis enfans de la Papaute ont cela tout commun quand ils veulent declairer un meslinge confus, On ne cognoist point Iesus Christ pour ses Apostres (disent-ils). Aussi on le voit par experience entr'eux: car autant de saincts qu'ils ont ou de sainctes, ce sont autant d'idoles qu'ils adorent, et lesquels ils font advocats envers Dieu: et puis, en la fin ils les font Dieu mesme. Car ils diront aussi bien Pater noster devant le marmouset de saincte Agathe, ou de saincte Catherine, que devant le Crucefix. Or il faloit avoir cela pour un arrest irrevocable, que Iesus Christ a esté marqué de Dieu son Pere, et que c'est luy seul qui est la clarte du monde, que c'est luy seul qui est la voye, et que le Pere celeste veut estre honoré en la personne de son Fils unique, tellement qu'on vienne là se ranger. Il faloit donc sçavoir que Dieu veut maintenir son honneur, et qu'il ne veut point qu'on en desrobbe une seule goutte pour l'aller attribuer à nulle creature. Là dessus il faloit aussi bien sçavoir comme nostre Seigneur Iesus Christ nous a este donné, afin que nous ne prenions point ceste excuse que Dieu est trop loin de nous, et qu'il est caché en sa maieste: car il s'est declairé à nous en son image vive. Il faloit avoir ce principe-là. Mais par faute de l'avoir cognu, voyla comme le diable a tout embrouillé, et que Iesus Christ a este comme enseveli, au lieu qu'il devoit estre eslevé en toute preeminence. Apprenons donc ce qui est yci dit, c'est que quand on fera comparaison de Iesus Christ avec toutes creatures, et fussent les Anges de Paradis, il faut que tout soit mis bas, et que luy seul soit exalté. Il est vray que cependant nous ne laisserons pas d'estre quelque chose en luy, et beaucoup: mais si ne faut-il point que son honneur soit obscurci par cela, comme il en sera traitté encore plus au long ci apres. Exemple: Iean Baptiste

monstre yci qu'il n'est pas digne de baiser la terre sur laquelle nostre Seigneur Iesus Christ aura marché, cependant si ne laisse-il pas d'estre heritier du Royaume des cieux, d'estre plus que Prophete, comme nous verrons ci apres, et Iesus Christ le prononce tel. Voyla donc Iean Baptiste qui est en dignite fort honorable. Et c'est nostre Seigneur Iesus Christ qui l'y met, et veut qu'on le recognoisse pour tel: mais quand tout sera bien compté et rabbatu, neantmoins Iean Baptiste n'a point este pour diminuer de l'honneur du Fils de Dieu, que ce qui luy appartient ne luy demeure en son entier. Ainsi donc, combien que Dieu vueille que ses serviteurs soyent honorez, et que les graces qu'il a mises en eux, soyent cognues, et qu'on les prise, toutesfois si faut-il qu'ils ayent ceste affection d'estre comme abolis, afin qu'on regarde à nostre Seigneur Iesus Christ. Et puis il faut que nous usions tellement de ceux qui sont doüez de grans dons de l'Esprit de Dieu, que nous les tenions nostres, comme il est dit, Tout est vostre, soit Pierre, soit Paul, il n'y a que Iesus Christ auquel vous soyez et apparteniez. Que nous revenions donc là. S. Paul ne vouloit pas que son office fust vilipendé: car nous voyons qu'il le maintient, et qu'il se glorifie contre tous ceux qui demandoyent qu'il fust mesprisé: mais cependant voyci la fin, c'est qu'il demande d'estre aux fideles, et de les servir (car autrement il ne pouvoit point servir à Dieu) et cependant il veut qu'on soit à Iesus Christ. Voyla en somme ce que nous avons à retenir, c'est que le Fils de Dieu nous possede. Car il nous faut chercher en luy tout ce qui appartient à nostre salut. Et puis, que nous ayons ceste prudence de nous servir de ceux lesquels nous sont envoyez en son nom, et que nous les tenions pour nostres.

Venons maintenant à ce qui est dit, que Iean Baptiste a respondu, *Ie baptize en eau: mais celuy qui vient apres moy, baptizera au sainct Esprit et en feu.* Il n'y a nulle doute que Iean Baptiste n'ait yci prevenu une replique qu'on luy pouvoit faire, comme aussi il est declairé plus expressement en S. Iean. Car là il est recité que les Scribes, et sur tout les Pharisiens, voyans qu'il ne vouloit point accepter l'honneur et la dignite du Messias, ou Redempteur, le sont venu charger de calomnie. Comment donc? tu usurpes plus qu'il ne t'est licite, tu viens yci faire une nouveaute en l'Eglise: tu as introduit un Baptesme: il faut que tu sois le Redempteur, ou bien que tu sois puni comme un seducteur et un faux-prophete. Or de là nous pouvons recueillir quelle tentation avoit à soustenir Iean Baptiste. Car quand les hommes sont attirez et allechez à estre en honneur, il est bien difficile qu'ils resistent à cela: et la nature humaine est si encline à ambition et à hautesse, qu'il n'y a celuy qui ne s'y ingere de son outrecuidance: par plus forte raison quand on sera sollicité d'ailleurs, il y en a bien peu qui se retienent en modestie, et qui ayent ce regard de dire, Ie me cognoy, et quant à moy ie n'appete point d'estre plus que ce que Dieu m'a ordonné. Car (comme i'ay dit) nous sommes desia enclins à cela de nostre costé. Ainsi voyla une alarme bien rude à Iean Baptiste, quand on le vient flatter, et qu'on luy applaudit, que les Scribes mesmes et les Pharisiens qui pour lors avoyent la vogue, vienent luy faire hommage, Ho, tu es le Redempteur du monde, et le Roy qui as este promis de tout temps. Iehan Baptiste neantmoins demeure là ferme comme un rocher contre une telle tentation. Mais il y en a une plus grande encores: car on le menace d'estre tenu pour un faux-prophete, et d'estre lapidé, sinon qu'il accepte cest office de Messias. Il y va donc et de l'honneur et de la vie: mais si resiste-il en tout et par tout. Et cest exemple est bien digne d'estre noté. En premier lieu donc quand nous aurons des obiets pour nous seduire, et que le diable nous viendra comme esblouir les yeux, en nous proposant que nous pourrons estre eslevez en honneur, que nous apprenions d'estre munis pour ne point recevoir toutes ces flatteries-là, et n'en estre point abbreuvez.

Voyla pour un item. Car ce n'est point assez qu'un homme se contente de sa mesure, et qu'il ne voltige point en l'air, et ne s'ingere point de s'avancer: mais encores que les occasions nous y seront offertes, si faut-il tenir bon, et nous humilier, et demeurer en nostre petitesse: et mesmes quand il seroit question de la vie, si faut-il que nous resistions à toutes les astuces de Satan, quand il nous voudra ainsi faire eslever en ambition. Et notons qu'il ne faloit pas seulement que Iean Baptiste refusast et mesprisast l'honneur qui luy estoit faussement attribué, mais aussi qu'il fust prest de recevoir infamie et opprobre, qu'on le teinst comme un seducteur. Or cela est plus que la mort. Car nous en verrons plusieurs qui seront plustost prests de mourir que de souffrir d'estre ainsi degradez devant les hommes, et qu'on leur impose blasme comme à des criminels. Et voyla pourquoy aussi S. Paul parlant de la constance des fideles, et sur tout des Ministres de la parole, Nous souffrons persecution, dit-il, voire et sommes blasmez. Il met cela pour le plus grand mal. Ainsi donc il ne faloit pas seulement que Iean Baptiste refusast l'honneur que le diable luy presentoit par ses supposts, mais qu'il mesprisast sa propre vie, et qu'il s'oubliast pour estre lapidé. Et puis pour le troisieme, il faloit aussi qu'il se meist en ce hazard, d'estre diffamé par toute, d'estre condamné comme celuy qui avoit troublé l'Eglise, comme un faux-prophete, comme un seducteur et un meschant, qui estoit venu at-

tenter contre la Loy de Moyse, un apostat qui avoit changé et perverti tout. Il faloit, di-ie, que Iean Baptiste s'assuietist à cela, et se meist en tel danger. Ainsi nous voyons comme Dieu l'a fortifié au besoin. Mais son exemple nous est proposé, afin que nous apprenions, quand nous pourrions nous faire valoir selon le monde, de quitter tout cela. Comme de faict il y en a beaucoup, que s'ils vouloyent renoncer Iesus Christ, il est certain qu'ils seroyent les bien-venus, et qu'on chargeroit les uns d'estats et de dignitez, les autres de benefices. Et bien, il faut que nous soyons munis contre telles tentations de Satan, pour ne point defaillir: et que nous aimions mieux d'estre povres et mesprisez, et d'estre mocquez, que de faire que l'honneur de nostre Seigneur Iesus Christ soit obscurci. Or avons-nous prins ceste resolution en nous de cheminer en petitesse, et de preferer d'estre de la maison de Dieu, voire en un petit anglet, et mesme d'estre monstrez au doigt, que d'avoir tous les biens du monde, et tous les honneurs? Avons-nous, di-ie, gaigné cela? Ce n'est pas le tout: mais encore quand il faudroit que nous fussions sacrifiez, et que nostre vie respondist, que nous venions au second degré à l'exemple de Iean Baptiste. Et puis, encores quand le monde nous chargera de blasmes et de vituperes, que nous serons comme deschirez par pieces (ainsi qu'auiourd'huy nous serons nommez par tout heretiques, chiens, apostats, perturbateurs de la Chrestiente) il faut que nous humions tous ces opprobres-là. Et pourquoy? Afin que Iesus Christ soit glorifié en nous. Et quand nous aurons bataillé yci sous son enseigne, et que nous l'aurons tousiours tenu en son degré souverain, et aurons procuré que tout le monde se range à luy, et que sur cela nous aurons achevé nostre course: qu'alors tous les vituperes qui nous ont este faits, soyent changez en honneur, et que nous soyons participans de la couronne de gloire qui est apprestee à tous ceux qui ne sont point cherchez, mais qui ont cherché à glorifier le Seigneur des armees en la personne de son Fils unique.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

QUARANTEETSIXIEME SERMON.

Ce sermon est sur le mesme texte que le precedent, lequel il n'est ia besoin de mettre deux fois.

Nous avons veu comme Iean Baptiste n'a peu estre induit, ni par vaines flatteries, ni par crainte de mort, à se vouloir avancer au lieu de nostre Seigneur Iesus Christ: mais qu'il s'est tousiours tenu en son degré, et a declairé qu'il faloit que tout honneur fust rendu au Fils de Dieu, et que luy seul eust toute preeminence en l'Eglise, et que toutes creatures fussent aneanties en comparaison de luy et de sa dignite: brief, qu'il fust cognu luy seul maistre et chef en l'Eglise, et que les Ministres et prescheurs de l'Evangile fussent sous ses pieds, voire pour luy servir, et non pas pour usurper aucune superiorite. Maintenant il reste à veoir comme il a respondu à l'accusation qui luy estoit mise sus. Car ceux qui le vouloyent establir au lieu de nostre Seigneur Iesus Christ, luy avoyent reproché qu'il ne devoit donc point baptizer, sinon qu'il fust le Redempteur promis au monde: ils demandent donc où il a eu tesmoignage. Or là dessus il s'excuse, disant *qu'il baptize en eau: mais que celuy qui vient apres luy*, ayant toute maieste en soy, *baptizera au sainct Esprit.* Par cela il signifie qu'il ne derogue en rien à l'authorite de nostre Seigneur Iesus Christ, et à l'office qui luy a este donné de Dieu son Pere. Car combien que les Ministres ayent la charge de baptizer, toutesfois nostre Seigneur Iesus Christ baptize luy seul quant à sa vertu. Le signe exterieur, nous l'administrons comme il nous est commandé: mais nostre Seigneur Iesus Christ se reserve tousiours ce privilege-là, de donner vertu au Baptesme, et que tout le fruict depend de luy et de sa grace. Voyla donc en somme à quoy a pretendu Iehan Baptiste.

On a faussement exposé ceci, comme si Iean Baptiste n'eust point eu le mesme Sacrement que nous avons auiourd'huy en l'Eglise Chrestienne. Car il n'est pas question yci du Sacrement en soy, mais des personnes tant seulement. Or qu'il n'y ait nulle diversite de l'un à l'autre, c'est à dire que le Baptesme qui a este commis à Iean, ne fust du tout pareil à celuy que nous avons, et gardons encores auiourd'huy, il est certain. Car les Sacremens prenent leur estime de la partie de Dieu et de la doctrine, de laquelle ils sont comme seaux. Et de faict, le Sacrement de soy ne seroit rien: et si nous baptizions sans monstrer pourquoy, et sans exposer la promesse qui est là donnee, ce seroit

une singerie que le Baptesme: comme en la Papaute où ils n'ont point de Sacremens. Car ce sont toutes ordures, d'autant qu'il n'y a que murmures et enchantemens, et choses semblables: ie di quant à eux. Car ils n'ont peu effacer le Baptesme, qui estoit institué de nostre Seigneur Iesus Christ: mais tant y a qu'ils l'ont mis sous le pied et profané. Ainsi donc si nous voulons bien sçavoir quel a este le Baptesme de Iehan Baptiste, il nous faut regarder à la doctrine. Or cela estoit du tout pareil. Il a baptizé comme nous avons desia veu, et en repentance, en tesmoignage de la remission des pechez. Auiourd'huy nous n'avons rien plus. Et d'autrepart nous sçavons que nostre Seigneur Iesus Christ s'est voulu ioindre avec nous au Baptesme, et a monstré l'union que nous avons avec luy comme les membres ont avec leur chef. Or par qui est-ce que nostre Seigneur Iesus Christ a este baptizé? Ainsi donc si le Baptesme que nostre Seigneur Iesus Christ a receu, a este pour monstrer que nous avons part et portion en tous ses biens, qu'il vit en nous, et que nous sommes conioints à luy d'un lien inseparable, il s'ensuyt que le Baptesme que nous recevons, et celuy de Iean Baptiste n'ont pas este divers. Il nous faut donc venir à ce poinct: c'est qu'yci il y a une comparaison entre la personne de nostre Seigneur Iesus Christ, et celle de Iehan Baptiste, comme aussi de tous autres. Car mesme il est dit en sainct Iean, que depuis que nostre Seigneur Iesus Christ eut commencé d'estre manifesté au monde, il baptizoit beaucoup plus que Iean. Non pas luy (adiouste l'Evangeliste) mais ses disciples. Voyla donc nostre Seigneur Iesus Christ qui baptize, et toutesfois il n'y met pas la main, voire quant au signe exterieur: mais tant y a que le Baptesme luy est attribué, pource qu'il en est l'autheur, et qu'aussi il luy donne toute sa vertu, et que les disciples cependant font leur office et leur charge. Brief, ce qui a este prononcé par la bouche de sainct Iean doit estre auiourd'huy applicqué à tous ceux qui baptizent, comme s'il estoit dit que nous avons le signe exterieur tant seulement, et l'administration d'iceluy, mais que nostre Seigneur Iesus Christ ha la vertu en soy. Car quand on parle des Sacremens, on dira que le Baptesme est le lavement de nos ames, qu'il emporte la vie celeste, que c'est une arre de nostre adoption, et qu'il nous introduit en l'Eglise de Dieu, pour estre tenus ses enfans: on dira tout cela du Baptesme. De la Cene, on dira que c'est un tesmoignage que nous sommes participans de nostre Seigneur Iesus Christ: que son corps est le pain pour la nourriture de nos ames, que son sang est nostre bruvage, et que nous avons en luy tout ce qui appartient à nostre salut. Voyla comme on parlera des Sacremens, et le doit on faire. Et pourquoy? Car quand on parle ainsi, il y a nostre Seigneur Iesus Christ d'un costé, et puis il y a le Ministre de l'autre, et tous deux sont conioints ensemble. Tout ainsi donc que le Ministre donne l'eau, aussi nostre Seigneur Iesus Christ accomplit sa promesse. Car ce n'est pas pour nous frustrer en nous donnant des figures inutiles, il ne iouë pas là une farce: mais ce qui nous est monstré au dehors, il l'accomplit en verite au dedans. Quand donc on parle des Sacremens, nostre Seigneur Iesus Christ y est comprins comme l'autheur, et comme celuy qui assiste à son institution. Car ce n'est point une chose forgee en la teste des hommes, que le Baptesme et la saincte Cene. Voyla donc Iesus Christ qui est pour faire que les Sacremens ne soyent point inutiles, mais qu'ils profitent, et que nous recevions la verite et la substance de ce qui est là declairé. Or quand on parle du Ministre, c'est à dire, de ce qui luy est propre, alors on dira que le Ministre n'est rien, comme sainct Paul dit, Celuy qui plante, et celuy qui arrouse ne sont rien. Voyla donc comme les Ministres sont mis bas, si on regarde ce qui leur appartient. Car le Fils de Dieu se reserve le tout. Et c'est bien raison.

Ainsi donc quand il est dit en ce passage, que *Iean baptize en eau*, cela s'estend en general à tous Pasteurs et Ministres de l'Eglise. Car ils baptizent, et non point sans effect, d'autant que ce qu'ils font est approuvé de Dieu, et n'est pas inutile. Car vrayement le Baptesme est le gage que nous avons, que le sang de nostre Seigneur Iesus Christ est nostre lavement, que nous sommes renouvelez par la vertu de son sainct Esprit, et que nous sommes introduits en l'Eglise, et heritiers du Royaume celeste. Tout cela donc est vray du Baptesme que nous administrons. Et pourquoy? Car nostre Seigneur Iesus Christ nous advouë, d'autant que nous faisons ce qu'il nous a commandé: et en nous advouant, il desploye la vertu de son sainct Esprit, afin que le Sacrement ne soit pas donné en vain. En la Cene on ne donnera que du pain et du vin: mais nostre Seigneur Iesus Christ qui a commandé ceste ceremonie, est là pour faire que vrayement nous communiquions à son corps et à son sang, que nous vivions en luy, et luy en nous. Mais tant y a que le ministere de l'homme ne doit point obscurcir la louange de nostre Seigneur, et que le Ministre ne se doit pas mettre yci en la place du Maistre. Car le Ministre n'est que pourriture. Il n'est pas donc question de faire un tel meslinge, qu'on ne sçache ce qui est propre au Fils de Dieu, et ce qui appartiendra aux hommes: mais il faut que les hommes cognoissent qu'ils n'ont rien sinon le signe exterieur, et que nostre Seigneur Iesus Christ ha le principal, voire le tout, quant à la

vertu et à la substance des Sacremens. Voyla en somme ce que nous avons à retenir. Et pourtant auiourd'huy quand on presente les enfans au Baptesme il faut que le signe visible soit prisé, d'autant qu'il n'a pas este inventé en la teste des hommes, mais que nostre Seigneur Iesus Christ nous a voulu confermer par une telle aide selon nostre rudesse. Il nous faut donc priser ce signe yci. Et comment? C'est que nous ne doutions pas que nous ne soyons marquez de Dieu pour estre estimez heritiers de son Royaume: que nous ne soyons faits membres de l'Eglise: et mesmes que nos enfans ne soyent participans d'une telle grace, que nostre Seigneur Iesus Christ ne les reveste de sa iustice, qu'il ne les purge de son sang, et renouvelle par son sainct Esprit. Il ne faut point douter de cela, voire si nous n'empeschions Dieu de besongner par son sainct Esprit, et nostre Seigneur Iesus Christ d'accomplir ce qu'il a voulu figurer. Moyennant donc que nostre ingratitude ne mette point d'obstacle, il est certain que le Sacrement ne sera pas vain et inutile: mais si faut-il que nous eslevions les yeux plus haut qu'aux creatures, et que nous n'estimions pas que l'homme qui iette l'eau sur la teste de l'enfant, ait le sainct Esprit en la manche, ou qu'il verse le sang de nostre Seigneur Iesus Christ, ne qu'il ait rien de ce qui appartient au salut eternel des ames. Mais il faut cognoistre que nostre Seigneur Iesus Christ n'est point separé de son institution, et qu'il besongne tellement, que son sainct Esprit est conioinct avec la main de l'homme qui est son Ministre. Voyla donc que ce qui est propre à nostre Seigneur Iesus Christ, est gardé à luy seul, et n'est point donné aux creatures, et qu'il n'est point despouillé de son honneur et authorite: et cependant toutesfois on recognoist ce qu'il a commis en charge à ceux qu'il a ordonnez pour Ministres de son Eglise. C'est donc en somme ce que nous avons à retenir.

Cependant nous sommes enseignez par ces mots, que l'oeuvre des hommes n'est rien de soy: mais que le sainct Esprit fait le tout, et qu'il est donné de nostre Seigneur Iesus Christ: voire, et non pas que les hommes l'ayent pour le distribuer à leur poste. Vray est qu'yci il n'est point faict de mention du sang de nostre Seigneur Iesus Christ qu'il a espandu pour nous purger nos taches et macules: mais cela est presupposé sous ce mot *d'Esprit*. Et pourquoy? Combien qu'il nous fale avoir tout nostre refuge au sang de nostre Seigneur Iesus Christ, pour estre purs et nets devant Dieu, toutesfois il nous faut adviser aussi le moyen comme nous participons à ce bien là. Et c'est, comme dit sainct Pierre, d'autant que nos ames sont arrousees par le sainct Esprit de ce sang qui a este une fois espandu. Car il ne nous profiteroit de rien, que nostre Seigneur Iesus Christ eust ordonné son sang pour nostre lavement spirituel, sinon que le sainct Esprit besongnast: comme nous le voyons. Car les incredules demeurent tousiours en leur pollution, ils sont pleins de puantise devant Dieu, ils luy sont detestables. Et pourquoy? Car il n'y a point de lavement ni de purgation en eux. La raison? C'est que le sainct Esprit n'y besongne point. Ainsi donc ce n'est point sans cause que quand il est parlé du fruict et de la vertu du Baptesme, et de l'utilite que nous en recevons, que le tout est rapporté au S. Esprit. Car combien que nous ayons la matiere en Iesus Christ, toutesfois (comme nous avons dit) cela nous seroit inutile, sinon qu'il nous fust communiqué par la vertu secrete, et par la grace du sainct Esprit. Ainsi donc notons qu'il ne nous faut point attacher nostre salut à l'eau qui est un element caduque et corruptible. Car ce seroit en faire une idole. Comme les Papistes auront bien leur Baptesme: mais (comme i'ay desia dit) ils l'ont falsifié entant qu'en eux est, tellement qu'il n'y a que souilleure et pollution en ce Baptesme-là: ils l'ont converti en un charme et sorcellerie. Et ne faut point d'autre argument pour les tenir convaincus, sinon qu'ils en ont osté toute doctrine. Cependant il leur semble que trois gouttes d'eau sont pour coniurer le diable, et pour contraindre Dieu, tellement que voyla l'eau du Baptesme en la Papaute qui est tenue pour une idole: et encores plus le chresme, le crachat, le sel, et tous leurs autres badinages. Car de l'eau encores, ils ne la prisent rien en comparaison de leurs menus fatras qu'ils ont meslez. Or quoy qu'il en soit, si est-ce que ceste pompe externe de la ceremonie est pour esblouir les yeux des simples, en sorte qu'ils ne sont point conduits à nostre Seigneur Iesus Christ par le Baptesme. Or nous sommes yci enseignez, que le signe visible nous est proposé pour nous servir comme d'une eschelle afin de monter plus haut, et cognoistre que ce qui est figuré au Baptesme nous le devons trouver en la personne du Fils de Dieu. Et au reste, il faut que le tout nous soit communiqué par le sainct Esprit.

Voyla donc ce que nous avons à retenir en premier lieu. C'est de bien distinguer entre le signe materiel que nous avons en tous Sacremens, et la verite et substance laquelle n'est sinon en Iesus Christ: et puis que nous cognoissions comme c'est que nostre Seigneur Iesus Christ nous eslargit tous ses biens, et comme nous puisons de sa plenitude, et encores que nous defaillions, qu'il supplee à nos defaux par sa grace et liberalite: asçavoir que c'est d'autant que par son sainct Esprit il nous communique tout ce qu'il a receu, et qui luy a este donné de Dieu son Pere. Car il nous illumine à fin que nous le cognoissions tel qu'il nous est

donné: et puis il seelle en nos coeurs la certitude de ce qu'il nous promet en l'Evangile: il nous renouvelle, et nous arrouse à fin de nous purger de toutes nos souilleures et pollutions. Voyla donc comme nostre Seigneur Iesus Christ nous profite, c'est d'autant que nous participons à son sainct Esprit. Or là dessus nous devons adiouster l'autre poinct, c'est asçavoir que c'est Iesus Christ qui nous donne son sainct Esprit. C'est donc à luy qu'il nous le faut demander: et c'est afin que toutesfois et quantes que nous pensons à nostre Baptesme, nous ayons nostre recours à celuy qui l'a institué, et que nous prions celuy auquel nous avons este baptizez, qu'il ne permette pas que nous n'ayons eu que de l'eau seule: mais qu'il nous monstre par effect que ceste eau-là est une vraye figure, et comme une arre de la verite de son sainct Esprit. Voyla donc comme nous devons iournellement prier Iesus Christ, qu'il accomplisse en nous ce qu'il a une fois figuré par le Baptesme. Autant en faut-il faire des enfans qui sont iournellement presentez par les peres et les parreins, et prier Dieu qu'estans venus en aage, ils cognoissent qu'ils doyvent avoir tout leur refuge à Iesus Christ, et qu'ils luy facent cest honneur de cognoistre et confesser que c'est à luy seul qu'il appartient de donner vertu à ce signe visible. Voyla donc en somme comme nous avons à prattiquer ceste doctrine. Or ce qui est dit du Baptesme, il nous le faut aussi applicquer à la Cene. Et ainsi quand nous venons à la table de nostre Seigneur Iesus Christ, que nous le prions qu'il luy plaise nous faire participans de son corps et de son sang: et que ce ne soit point une chose vaine et frivole, quand nous venons prendre là un petit morceau de pain, et boire trois gouttes de vin, mais que ce soit pour recevoir de luy ce qu'il nous offre, et que nous le recevions tousiours par la vertu de son sainct Esprit.

Au reste, quand il est dit *qu'il baptizera en Esprit et en feu,* ce n'est point pour signifier deux choses diverses: mais ce nom de Feu est comme un titre qui est donné au sainct Esprit. Car quelque fois il sera aussi bien appelé eau, non pas que ce soit de l'eau materielle: mais c'est par similitude que tout cela est dit. Quand donc l'Escriture dit que l'Esprit de Dieu ha envers nous l'usage d'eau, c'est pour deux raisons. Il est dit en Isaie, Vous tous qui avez soif, venez à l'eau, et ie vous en donneray pour vous rassasier. Et en S. Iean ce passage est exposé: car nostre Seigneur Iesus Christ monstre là que cela a este accompli en sa personne. Et c'est pour confermer ce que nous avons dit n'agueres: c'est à sçavoir que c'est luy seul qui donne le sainct Esprit. Quand donc il dit, Venez à moy, et les Evangelistes adioustent qu'il parloit du sainct Esprit. Quand donc il dit que le sainct Esprit est eau, c'est d'autant que nous sommes steriles, et qu'il n'y a que secheresse en nous, que nous sommes povres affamez, bref, que nous defaillons, sinon que nous ayons nostre substance et vertu du sainct Esprit. Voyla une raison. L'autre est notee en Ezechiel, quand il est dit, I'espandray sur vous des eaux pures et nettes: et vous serez purgez, dit le Prophete. En cela il signifie que nous sommes tous souillez et pleins de puantise devant Dieu, et qu'il n'y a autre moyen d'acquerir pureté, sinon que Dieu nous nettoye par ceste eau pure et nette: c'est à dire, que nous ne pouvons pas de nos vertus oster les ordures et pollutions, par lesquelles nous sommes detestables devant Dieu: mais il faut qu'il nous donne cela. Et par quel moyen? Par son sainct Esprit. Nous voyons donc comme le sainct Esprit est nommé Eau pour deux raisons. Autant en est-il quand il est yci appelé Feu. Et pourquoy? Tout ainsi que le feu consume toutes superfluitez, et nettoye les souilleurs: aussi le mesme office appartient au S. Esprit quant à nos ames. Car il n'y a en nous que toutes povretez, iusques à ce que nous recevions nostre purgation de ce costé-là. Car qu'est-ce de toutes nos affections et appetis, sinon autant de souilleures et vilenies? Or de nous en purger il n'est pas possible, comme i'ay dit: mais il faut que la vertu de Dieu y besongne. Voyla comme le sainct Esprit est feu. Et pourquoy? Car nous venons à estre comme recuits quand Dieu nous veut renouveller: et c'est autant comme si on nous faisoit passer par la fournaise. Or il est vray que s'il nous purgeoit à la rigueur: il n'y demeureroit rien de reste, nous serions du tout consumez, comme il est dit en Isaie: mais il nous purge d'une telle façon, que combien que de nostre nature nous soyons du tout corrompus, et qu'il n'y ait en nous qu'iniquité, rebellion, et malice, toutesfois Dieu trouve un moyen qui passe tous nos sens et apprehensions, c'est qu'en nous faisant passer par la fournaise, il en tire de bon or et de bon argent pur. Et il n'y a pas une seule goutte d'or ne d'argent en nous: il faudra donc que nous soyons consumez en tout. Quand on fera passer l'or et l'argent par le feu, combien qu'il y ait beaucoup d'escume et de superfluitez, et qu'il semble que ce soyent metaux inutiles, si estce qu'on en tire bien de bon or et de bon argent. Or il n'est pas ainsi de nous: car il n'y a rien de bon: mais Dieu l'y met, tellement qu'il tire de l'or et de l'argent de ce qui n'est que fiente et puantise. Voyla donc comme le sainct Esprit est la fournaise pour purifier toutes les corruptions de nos ames, tellement que nous sommes reputez devant Dieu purs et nets. Or quand nous oyons tout ceci, apprenons de nous humilier en premier lieu, et cognoistre que tout ce qui appartient à nostre salut,

nous l'avons de la bonte gratuite de nostre Dieu, d'autant qu'en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ il nous a eslargi toute perfection de biens. Voyla ce qui nous doit induire à humilite. Et puis en second lieu, que nous apprenions de glorifier le Fils de Dieu, par louanges et actions de graces, et que nous prisions sa vertu comme elle en est digne. Tiercement, si nous desirons que nostre Baptesme soit valable, et qu'il nous soit utile à salut, que nous souffrions de passer par la fournaise, et que Dieu nous rechange, qu'il consume toutes nos corruptions, et nous face comme brusler, par maniere de dire. Car il est certain que iamais nous ne serons vrayement reformez pour nous dedier au service de Dieu, qu'il n'y ait de la violence. Et quoy qu'il en soit, c'est comme si nous passions par le feu. Car ce n'est point une chose aisee ni facile aux hommes, d'entrer en eux-mesmes et de captiver toutes leurs affections et cupiditez, et mesmes de mettre toute leur raison sous le pied, et cognoistre qu'il faut que Dieu les gouverne, et qu'ils ne peuvent rien du tout. Il y a un grand combat en cest endroit. Ainsi ne trouvons point estrange que l'Escriture accompare le renouvellement des enfans de Dieu, à un feu qui brusle et qui consume tout. Car sans violence (comme i'ay dit) nous ne pourrons plaire à Dieu, et iusques à ce que nous soyons forcez en nous-mesmes.

Au reste, Iean Baptiste adiouste *que Iesus Christ ha un van en sa main, et que c'est pour purger son aire, et pour chasser la paille, afin qu'elle soit bruslee, voire en un feu qui ne s'esteindra iamais, et que le bon grain sera mis au grenier.* Or par ceci il n'y a nulle doute que S. Iean n'ait voulu menacer ceux qui estoyent comme endurcis, et qui eussent mesprisé la grace qui leur estoit offerte en nostre Seigneur Iesus Christ. Car il y en a beaucoup qui se plaisent, et se flattent en leurs vices, tant de contempteurs de la bonté de Dieu, tant de gens prophanes, tant de chiens et pourceaux. Car un homme qui n'est point touché au vif pour se condamner, et se desplaire en ses povretez et miseres, il est certain qu'il mesprisera Dieu, et n'aura nul goust des biens celestes, desquels il orra parler en l'Evangile. Et voyla pourquoy il y en a beaucoup qui demeurent tousiours en leur brutalité, combien qu'ils ayent les aureilles batues de remonstrances qu'ils ne sont point creez en ce monde pour y demourer tousiours, et pour y faire grand chere, et se desborder à tous vices: mais que c'est pour y honorer Dieu comme leur Pere, afin qu'il les recoyve comme ses enfans en la vie eternelle. Mais quoy? Tout cela ne leur est rien: ils ne demandent que de s'esgarer et desbaucher, et estre là comme pourceaux en l'auge. Et pourquoy? Car comme i'ay dit) ils sont là abbrutis, et n'y a nulle apprehension du iugement de Dieu: et ne pensent pas de venir à compte: et mesmes ils se promettent d'eschapper impunis: et cela est cause qu'ils passent tousiours outre, et vont leur train commun. Il y en a d'autres qui sont pleins d'orgueil et de fierté: comme nous voyons les grans de ce monde: il leur semble que ce n'est rien que d'ouir ce tesmoignage que Dieu est reconcilié avec nous par le moyen de son Fils. Combien y en a-il qui sont enyvrez en leurs richesses et honneurs, et qui despitent Dieu et sa bonté inestimable, laquelle il nous a monstree et monstre iournellement en nostre Seigneur Iesus Christ? Ainsi donc il y en a bien peu quand l'Evangile leur est presché qui ne facent l'aureille sourde, et qui ne reiettent tout ce qui leur est proposé. Ainsi il est besoin que telles gens soyent resveillez, et qu'il y ait quelques aiguillons qui les picquent tellement qu'ils pensent à la vengence qui est apprestee à tous ceux qui auront desdaigné de recevoir en toute humilite nostre Seigneur Iesus Christ. Voyla donc pourquoy Iean Baptiste adiouste yci les menaces que nous oyons. Auparavant il avoit declaré qu'il estoit tesmoin de la remission des pechez, et que Dieu vouloit regner au monde, qu'il vouloit recueillir le peuple à soy. Voyla donc comme Iean Baptiste convie à l'esperance de la vie eternelle tous povres pecheurs: il leur propose là toute misericorde de Dieu, et qu'il est pres de les recevoir à merci. Or il est ainsi parlé: cependant il voit que beaucoup ne font que secourre l'aureille, comme nous avons dit: et pourtant il leur monstre que quand ils ne voudront point venir à Dieu pour trouver en luy toute douceur et affection paternelle, ils le sentiront pour iuge: et quand ils ne receveront point le bien que Iesus Christ leur apporte, il leur declaire que sa vengence aussi ne leur defaudra point. Et voyla pourquoy sainct Paul dit, que nous avons un glaive pour exercer la vengence de Dieu contre ceux qui ne se veulent point ranger et abaisser. Car voyla que l'Evangile porte, que toute hautesse de ce monde soit mise bas, et que nous soyons confus en nous-mesmes, et que nous n'ayons de quoy nous glorifier sinon en Dieu seul. Et bien, il y en a qui sont si felons, qu'ils ne peuvent recevoir ce message de salut qui leur est presenté: les autres (comme i'ay dit) sont comme chiens, et ne leur chaut de l'heritage celeste: bref, ils mesprisent Dieu. Il y a aussi des hypocrites qui crevent de folle presomption, et leur semble que Dieu leur est bien obligé. Or sainct Paul dit que ceux qui ne voudront plier sous la doctrine que nous preschons, il faudra qu'ils sentent que c'est un glaive qui est pour les navrer à mort, et que nous avons la vengence de Dieu en la main et appareillee contre toute desobeissance, laquelle sera executee au dernier iour. Voyla donc comme sainct

Paul met une chose espovantable en l'Evangile: voire, mais c'est pour effrayer ceux qui sont ingrats envers Dieu ou rebelles, ou qui sont tellement stupides, qu'on ne leur peut faire sentir quelle est leur necessité et maladie. Mais quant est des fideles, il adiouste, Ce sera quand vostre obeissance sera accomplie. En quoy il monstre que ce n'est pas le principal de l'Evangile que d'estonner ainsi les hommes: mais c'est de nous attirer d'un courage franc et libre à nostre Dieu, et que nous soyons prests de nous ranger à luy, que nous soyons du tout siens, et qu'il iouisse paisiblement de nous. Quand donc tout cela sera accompli, lors les incredules et rebelles sentiront quelle sera l'execution de toutes les menaces qui leur sont auiourd'huy faictes. Et c'est aussi pourquoy nostre Seigneur Iesus Christ dit, Ce que vous deslierez en terre, il sera deslié au ciel: et ce que vous lierez en terre, il sera lié au ciel. Le premier est que nous deslions, c'est à dire, qu'en appelant les povres pecheurs à nostre Seigneur Iesus Christ, nous les deslions comme du profond d'enfer, et de la maudite captivite de peche, et de la malediction de Dieu en laquelle ils sont. Voyla comment nous deslions. Car nostre Seigneur Iesus Christ nous est tous les iours mis au devant, afin que nous sçachions comme en luy nous avons victoire contre Satan, et contre le peche, et la mort. Or cependant nous lions aussi d'autre costé: car ceux qui ne veulent point estre affranchis par le moyen et la grace du Fils de Dieu, il faut qu'ils soyent attachez au double, et que le diable prenne telle possession d'eux, qu'il n'y ait plus de remede, et que leur mal soit pleinement incurable, et qu'ils soyent desia condamnez. Voyla donc ce qu'il fait par l'Evangile, et c'est ce que Iean Baptiste a yci entendu, quand il dit, que *Iesus Christ a un van.*

Au reste, cela ne doit point estre restraint à ce qu'il a presché yci bas pour quelque temps: mais il est parlé en general de la vraye nature et de l'usage de l'Evangile. C'est donc autant comme s'il estoit dit, que quand on nous promet que Dieu ha comme les bras estendus pour nous recevoir, et qu'il nous sera propice moyennant que nous le cherchions avec vraye repentance, et que nous mettions la fiance de nostre salut en nostre Seigneur Iesus Christ, et en ceste misericorde laquelle il nous a apportee: que quand (di-ie) nous avons cela, il ne faut pas que nous soyons lasches et tardifs: mais que nous prisions un tel bien, et qu'en toute humilite et reverence nous remercions nostre Dieu de ce qu'il luy plaist s'adresser à si povres et miserables creatures, et user d'une telle liberalite: et puis que nous soyons comme povres affamez, et que nous cognoissions quel mal-heur il y a en nous, iusques à ce que nostre Seigneur Iesus Christ y ait subvenu par sa bonte. Si donc nous ne sommes ainsi affectionnez, ho, il est certain qu'il nous coustera bien cher, que l'Evanglile nous ait este presché, et que nous ayons faict des sourds, que nous n'ayons pas entendu ce que Dieu nous y a voulu declarer. Car comme l'Evangile est la clef du royaume des cieux pour nous y donner entree, comme c'est la puissance de Dieu en salut à tous croyans, comme c'est le sceptre de nostre Seigneur Iesus Christ, par lequel il nous monstre qu'il veut estre nostre Roy: car c'est aussi la communion mesme de nostre Seigneur Iesus Christ, comme sainct Paul l'appelle au premier chapitre de la premiere aux Corinthiens: tellement que nous iouissons de luy, et qu'il domine pleinement en nous. Comme donc l'Evangile ha toutes ces vertus-là, et ces offices, aussi au contraire quand nous demourrons tousiours en nos ordures, et que nous croupirons là, et que nous serons tousiours addonnez à la terre, que nous ne serons point touchez à bon escient pour nous venir ranger à Dieu, ho, nous trouverons que l'Evangile est un van.

Et comment? *Pour separer la paille, et la ietter au fumier, et que le feu puis apres y sera mis,* voire un feu *qui iamais ne s'esteint.* Or pour bien comprendre ceste similitude, notons que l'Evangile est comme un van en deux sortes. Ie ne parle point du vent qui souffle: mais d'un van pour vanner, ou d'un crible, pource que plusieurs entendront mieux ce mot. L'Evangile donc nous sert de crible ou de van en deux sortes: car en chacun de nous il faut qu'il ait ceste propriete. Et pourquoy? Nous ne pouvons pas estre reputez bon *grain, pour estre serrez au grenier,* iusques à ce que la paille qui est en nous en ait este purgee. Il n'y a celuy de nous qui ne soit plein de paille et de poussiere, comme nous avons dit. Et mesmes nous ne sommes que paille, à parler proprement: mais c'est Dieu qui nous fait estre bon grain: car il met en nous la semence de vie. Ainsi voyla desia un bon grain: mais encores ce bon grain-là que Dieu a semé en nous par la vertu de son S. Esprit, est couvert de paille et de chaume et de poussiere, et de beaucoup d'ordures: il faut donc que tout cela soit purgé. Ainsi quand nous venons à la predication, il faut que chacun pense, Helas, Dieu a mis en moy quelque peu de bien, il y a quelque bon grain: mais ce peu de bien-là encores ne laisse pas d'estre plein d'ordures et de corruptions: et ainsi tout le bien qui y est seroit tantost estouffé, et ne viendroit iamais en usage, mais plustost il me tourneroit à condamnation, n'estoit que Dieu le nettoyast par son sainct Esprit. Il faut donc que ie soye vanné et criblé: c'est à dire, il faut que Dieu me nettoye de toutes mes superfluitez. Et comment? Cependant que Dieu me laissera en tel estat que

ie suis, il n'y aura qu'ordure et corruption. Que nous ne soyons point donc comme en meslinge confus (ainsi que desia nous avons dit): mais quand nous serons solicitez par la doctrine de l'Evangile, cognoissons que c'est autant comme si Dieu proposoit la lumiere pour descouvrir ce qui est caché. Car nous ne demandons que d'avoir tousiours quelque manteau d'hypocrisie, afin que le mal se nourrisse là, et qu'on ne le voye point. Et mesmes nous ne voulons pas nous examiner nous-mesmes: nous voulons ietter nos vices derriere le dos, et n'en rien sentir. Mais Dieu use de son Evangile comme d'un crible ou d'un van, et fait que nous sommes contraints, vueillions-nous ou non, d'appercevoir nos povretez et miseres. Voyla donc comme il faut que iournellement chacun de nous soit vanné. Or il y a une autre façon de vanner ou cribler: c'est quand Dieu separe les bons des meschans, et que les fideles cognoissent qu'ils sont le bon grain, et que les hypocrites se sentent estre paille. Il est vray que cela ne se voit pas à l'oeil: car auiourd'huy beaucoup sont meslez en l'Eglise, et mesmes s'y fourrent le plus avant, qui toutesfois sont contempteurs de Dieu, et n'ont pas une seule goutte de piete en eux. Mais quoy qu'il en soit, si est-ce que l'Evangile ne se presche iamais en vain, d'autant que les fideles cognoissent desia l'effet et la vertu de ce qui leur est annoncé: c'est asçavoir qu'ils se peuvent consoler en Dieu, et s'y resiouir, qu'ils le peuvent invoquer franchement, ne doutans point qu'il ne les exauce comme ses propres enfans: car ils ont son amour paternelle seellee en leurs coeurs par le sainct Esprit. Voyla donc comme les fideles sont vannez, c'est à dire qu'ils sont separez d'avec la paille: et cependant les incredules, combien qu'ils grincent les dents, et qu'ils regimbent à l'encontre de Dieu, ou bien qu'ils soyent stupides et comme ensorcelez, si ont-ils un remors là dedans, qu'ils ne voudroyent iamais ouyr parler de Dieu. Ils ont des poinctes qui sont comme secretes et aveugles: et combien qu'ils ne cognoissent point d'où cela vient, si est-ce toutesfois que les voyla desia esperdus, et sentent le feu de l'ire de Dieu: non pas en telle façon qu'ils sentiront au iour du iugement: mais desia ce feu est allumé: et combien qu'il croupisse sous la cendre, tant y a qu'ils ne laissent pas d'en estre minez et consumez petit à petit. Voyla donc comme en la seconde façon Iesus Christ vanne et crible son Eglise: c'est à cause que l'Evangile monstre à tous fideles qui le reçoyvent en humilite, et en droite affection et pureté de coeur: il leur monstre (di-ie) qu'ils sont tenus devant Dieu et devant ses Anges pour le bon grain, et pour estre reservez à la vie celeste: et que les incredules, contempteurs de Dieu, et hypocrites, tous ceux-là sont rongez au dedans, et commencent de sentir ce feu de l'ire de Dieu, et ne peuvent pas eviter ceste condamnation-là, que Dieu ne soit desia leur iuge, et que Iesus Christ ne les crible et esvente, et les chasse au fumier. Voyla donc qu'il nous faut entendre.

Or maintenant nous pouvons recueillir aiseement la somme de ceste sentence, c'est qu'il nous faut bien aviser cependant que nous sommes si doucement conviez, et avec une telle humanite, à recevoir la grace de nostre Seigneur Iesus Christ, que nous ne la mesprisions pas, et que nous apprenions de nous addonner pleinement à Dieu, et d'estre enflammez de ce feu du S. Esprit, en sorte que nous soyons ravis apres les biens celestes: que marchions par ce monde n'estans plus enveloppez de toutes ces vanitez qui y sont, et n'y estans plus attachez. Voyla comme il nous faut faire. Et pourtant craignons que Dieu n'exerce la vengence qui est yci proposee. Car il faut que l'Evangile soit un van pour chasser la paille bien loin. Il est vray que quand nous serons vrais enfans de Dieu, encores faut-il que nous soyons vannez et criblez, comme nous avons dit: mais ceste façon-là nous est desirable, que nostre Seigneur nous purge et nous nettoye de nos superfluitez et ordures. Cependant gardons bien, et craignons d'estre vannez à la façon des hypocrites et contempteurs de Dieu: c'est que nous soyons iettez là sur le fumier en pourriture, et puis apres que le feu y soit mis, qui iamais ne s'esteint. Craignons ceste condamnation-là, et apprenons de faire nostre profit de ceste bonte de Dieu, laquelle il nous desploye iournellement, quand il nous appelle à l'esperance de la vie celeste: car il ne veut point estre iuge à l'encontre de nous, moyennant que nous le recevions pour Pere et Sauveur, comme il se presente à nous. Advisons donc à nous, que la venue de nostre Seigneur Iesus Christ ne nous soit point en ruine: mais que nous le recevions comme il s'offre à nous tous les iours, c'est à sçavoir Sauveur et Redempteur: et de son costé il exercera sa vertu, laquelle il a declaree pour une fois: c'est que comme nous avons esté baptizez en son nom, nous sentirons l'effet et la vertu du signe materiel, quand par son sainct Esprit nous serons renouvelez, et que par iceluy il nous conduira tousiours iusqu'à ce qu'il nous ait retirez de toutes les vanitez et concupiscences de ce monde, pour nous conformer pleinement à sa iustice.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

QUARANTEETSEPTIEME SERMON.

MATTH. Ch. III.

13. *Adonc Iesus vient de Galilee au Iordain à Iean pour estre baptizé de luy.* 14. *Mais Iean l'empeschoit fort, disant, I'ay besoin d'estre baptizé de toy, et tu viens à moy?* 15. *Et Iesus respondant luy dit, Laisse pour maintenant. Car il nous convient ainsi accomplir toute iustice. Lors le laissa faire.* 16. *Et quand Iesus fut baptizé, incontinent il sortit hors de l'eau: et voyci, les cieux luy furent ouverts, et Iean veit l'Esprit de Dieu descendre comme une colombe, et venir sur luy.* 17. *Voyci aussi une voix du ciel, disant, C'est-ci mon Fils bien aimé, en qui i'ay prins mon bon plaisir.*

MARC. Ch. I.

9. *Et adveint en ces iours-là que Iesus veint de Nazareth, ville de Galilee, et fut baptizé par Iean au Iordain.* 10. *Et soudain comme il montoit hors de l'eau, il veit les cieux fendre, et le sainct Esprit comme une colombe descendant sur luy.* 11. *Adonc il y eut une voix des cieux, disant, Tu es mon Fils bien-aimé, auquel i'ay prins mon bon plaisir.*

LUC. Ch. III.

21. *Et adveint qu'en baptizant tout le peuple, Iesus estant aussi baptizé et priant, le ciel s'ouvrit:* 22. *Et le sainct Esprit descendit en forme corporelle sur luy, comme une colombe, et il y eut une voix du ciel, disant, Tu es mon Fils bien aimé, i'ay prins en toy mon bon plaisir.* 23. *Et Iesus lors commencoit d'estre environ de trente ans, fils (comme on l'estimoit) de Ioseph, qui fut fils d'Heli.*

Selon que nous avons traitté ci dessus de l'usage et nature du Baptesme, il est certain que le Fils de Dieu n'avoit nul besoin d'estre baptizé. Car ce Sacrement que nous avons dit, emporte repentance et remission des pechez. Or il ne faloit pas que nostre Seigneur Iesus Christ fust mis en ce rang: car il a este tousiours conioint à Dieu son Pere en toute perfection de iustice. Il ne faloit point donc qu'il se convertist, et qu'il changeast, comme il faut que les hommes soyent renouvelez, à cause qu'il n'y a en eux que toute corruption. Iesus Christ aussi n'avoit point mestier que nulle faute luy fust pardonnee: car il a este sans tache ne macule. Et voyla pourquoy Iean Baptiste a refusé de le baptizer, non pas comme aucuns ont imaginé qu'il luy portast honneur comme à un grand Prophete et excellent. Car en ce faisant il n'eust pas cognu son office, et eust fait tort et iniure à Dieu, lequel l'avoit là ordonné. Car nous sçavons quand Dieu appelle quelqu'un, et qu'il luy donne sa charge, qu'il faut que toutes creatures s'abaissent là dessous. Si donc Iean Baptiste eust cuidé que nostre Seigneur Iesus Christ fust seulement un Prophete, il est certain qu'il eust fait honneur à son Maistre, à sçavoir Dieu, et eust mesme receu Iesus Christ en la compagnie de ceux qui venoyent pour obtenir pardon de leurs fautes, et pour estre changez et reformez à l'image de Dieu: mais quand il dit, *I'ay besoin d'estre baptizé de toy, et tu viens à moy,* par cela il signifie que nostre Seigneur Iesus Christ se pouvoit passer de Baptesme, et que mesmes il ne convenoit point à sa personne. D'avantage la verite est telle, que si nostre Seigneur Iesus Christ eust regardé à soy, le Baptesme luy estoit superflu: mais selon qu'il a esté uni avec nous, comme le chef avec les membres. Voyla pourquoy il a este baptizé, afin qu'il monstrast, combien qu'il fust pur et net de toute offense, et qu'il n'y eust en luy que toute sainctete, toutesfois qu'il vouloit recevoir la condamnation de nos pechez, et s'assubietir au iugement de Dieu, et en faire le payement, afin de nous en acquitter et absoudre: et quant et quant vouloit monstrer que l'Esprit de Dieu luy avoit este donné, non pas pour son usage, mais pour nous le communiquer. Et ainsi, le Baptesme que nostre Seigneur Iesus Christ a voulu recevoir, a este comme un lien de ceste conionction que nous avons avec luy, pour estre participans de tous ses biens, et qu'il a aussi avec nous, afin de recevoir nos povretez sur soy pour nous en descharger. Non point (comme i'ay dit) qu'il soit souillé de nos macules: mais si est-ce que pour faire que nous en fussions quittes devant Dieu, il a falu qu'il ait prins ceste charge, et qu'il l'ait portee. En somme, quand auiourd'huy nous sommes baptizez, il faut qu'il nous vienne en memoire, que nostre Baptesme emporte que tout ce que nostre Seigneur Iesus Christ a receu de Dieu son Pere, nous appartient. Et pourquoy? Car il a eu le Sacrement et le signe visible commun avec nous, afin de monstrer qu'il ne veut point estre separé des membres de son corps, et qu'il ne veut rien avoir à soy, mais que le tout nous soit donné, et qu'aussi il veut recevoir toutes nos povretez et miseres, afin que nous en soyons deschargez, pource que le fardeau seroit pour nous abysmer du tout.

Et de faict, quand il respond à Iean, *Laisse pour ceste heure: car il nous faut ainsi accomplir toute iustice*, il n'y a nulle doute qu'il ne regarde ce qui estoit ordonné de Dieu. Car ceux qui ont exposé que le Baptesme est une oeuvre meritoire, ont este trop badins, comme ces resveurs de la Papaute. Car nostre Seigneur Iesus Christ a seulement remonstré à Iean, qu'il ne faloit point entrer en dispute s'il devoit estre baptizé de la main d'un homme mortel, ou si plustost il devoit appeler tous à son Baptesme: mais que c'estoit assez que le Pere celeste avoit mis ceste reigle-là. Voyla donc comme nostre Seigneur Iesus Christ a voulu accomplir toute iustice. Or il nous doit souvenir de ce que luy-mesme prononce au 17. chap. de sainct Iean: c'est à sçavoir qu'il s'est sanctifié pour tous les siens. Ce mot-là emporte qu'il s'est dedié en toute purete à Dieu son Pere, afin que nous qui sommes pollus, et qui mesmes n'avons en nous que souilleure et puantise, participions à ceste sainctete laquelle il a euë en toute perfection. Car si nostre Seigneur Iesus Christ n'estoit conioint avec nous, voire par ce signe visible, et qu'il ne nous eust donné gage par iceluy de ceste union sacree, par laquelle nous sommes faits compaignons et participans de tous ses biens, nous en pourrions douter: mais maintenant il ne faut point que cela vienne en doute, puis qu'il nous est monstré comme à veuë d'oeil. Au reste, comme le Fils de Dieu s'est assuieti à la Loy pour nous racheter de la malediction d'icelle: aussi il a voulu monstrer qu'il estoit serviteur de Dieu son Pere, voire en ceste nature qu'il avoit prinse de nous, afin que nous fussions affranchis par son moyen. Quand il est venu au Temple pour y sacrifier avec les autres, il protestoit qu'il estoit là comme povre pecheur: et neantmoins nous sçavons qu'il a este exempt de toutes fautes: mais i'ay desia dit qu'il ne veut point avoir une condition diverse ni separee d'avec la nostre. Il s'est donc mis en sacrifiant au rang des pecheurs, comme nous avons dit: et toutesfois luy mesme estoit le sacrifice, ou le devoit estre, comme nous sçavons. Et ainsi le Baptesme a este pour seeller la remission de nos pechez, par laquelle Dieu nous est propice, et nous adopte pour ses enfans: il nous est un gage que nous sommes renouvelez par son sainct Esprit. Pour ceste cause nostre Seigneur Iesus Christ l'a receu en sa personne, afin de nous monstrer que quand nous le recevons, c'est pour estre nettoyez par son sang qui est le lavement spirituel de nos ames, qu'aussi nous sommes renouvelez en luy, voire par la vertu de son sainct Esprit, laquelle il a receuë en toute plenitude, afin d'en donner à chacun de ses fideles selon la mesure et portion qu'il cognoist leur estre expedient. Or quand nous voyons que le Fils de Dieu s'est ainsi abaissé, ne devons-nous point estre ravis en recognoissant sa bonte infinie, de laquelle il a usé envers nous? c'est qu'il n'a point eu esgard à ce qui luy estoit convenable, mais il a du tout cherché nostre profit, et nostre salut. Et cependant aussi apprenons de faire valoir le Baptesme que nous recevons, sçachans que c'est afin que nous soyons conioints à luy d'un lien inseparable, et qu'il supporte nostre infirmite, et que cependant nous soyons soustenus par sa vertu: brief, que nous ayons possession de tous les biens qui luy ont este donnez. Car ce n'est point à autre titre que nous recevons nulle grace de Dieu, sinon d'autant que nous puisons de ceste fontaine: car si nous n'estions membres de Iesus Christ, il est certain que nous serions exclus de tous biens spirituels.

Et pour ceste cause il est dit *que l'Esprit de Dieu s'est reposé sur luy*, comme aussi Isaie en parle. Ce n'est pas en vain que cela luy est attribué comme singulier: car nous sommes advertis que cependant que nous ne communiquons point à luy par foy, nous sommes vuides de toute vertu, iustice et purete: brief, il n'y a rien en nous que toute malice. C'est donc comme il nous faut faire valoir le Baptesme duquel il est yci parlé, quand les Evangelistes declarent que Iesus Christ est venu pour recevoir le sacrement visible par la main de Iean Baptiste. Or yci on pourroit faire une question, veu qu'il y avoit eu de l'ignorance en Iean Baptiste, comment il pouvoit estre Ministre de Dieu. Car il faut que nous executions la charge qui nous est commise avec une foy toute resoluë: d'autant que si nous y allons en doute, ce n'est point servir à Dieu. Mais la response est facile, que Iean a bien cognu quelle estoit la fin du Baptesme qui luy estoit commis. Il l'a declaré par cidevant, il a sceu que Dieu l'avoit mis en ce degré-là par dessus tout le peuple et l'Eglise: mais cependant il ne se faut point esbahir, s'il a este comme esblouy d'estonnement quand c'est venu à la personne du Fils de Dieu: car il sçavoit que Iesus Christ est la substance et la vertu du Baptesme. Si nous demandons qu'est le Baptesme de soy? Rien. Car de l'eau peut-elle nettoyer nos ames? C'est un element corruptible, nous peut elle apporter le sainct Esprit du ciel? Encores moins. Le Baptesme donc de soy n'est rien: mais quand nous venons à nostre Seigneur Iesus Christ, il en est la vraye matiere, il en est l'accomplissement et l'effet, en sorte que le signe n'est point vuide et inutile. Or donc Iean Baptiste sçachant que nostre Seigneur Iesus Christ avoit la substance du Baptesme enclose en sa personne, est comme ravi quand il le voit là venir. Ainsi ceste ignorance-là n'a pas empesché qu'il ne peust estre Ministre du Sacrement, et qu'on ne le peust recevoir de sa main. Car il sçavoit quant à

tous les autres qu'ils en avoyent mestier, et de quoy il leur devoit profiter: quant à nostre Seigneur Iesus Christ, cela ne luy estoit point encores revelé. Et de faict, s'il faloit estre comme les Anges de Paradis pour servir à Dieu en preschant l'Evangile et administrant les Sacremens, il faudroit que les hommes s'en deportassent. Car on sçait bien qu'il y a tousiours en eux quelque imperfection. Ainsi donc nous pouvons deuëment servir à Dieu, et au salut des fideles, et à l'edification de toute l'Eglise, combien que nous n'ayons pas encores revelation parfaite des secrets de Dieu: c'est assez que nous sçachions annoncer sa volonte purement et sans y mesler du nostre, et que nous declarions aussi le vray usage et le fruict que nous recevons des Sacremens.

Or le principal pourquoy ceci nous est recité, c'est afin que nous sçachions ce qui est advenu au Baptesme de nostre Seigneur Iesus Christ: c'est asçavoir *que les cieux ont esté ouvers, et le sainct Esprit est apparu en forme de colombe, ou d'un pigeon: et tiercement, que la voix du Pere a este ouye, Voyci mon Fils bien-aimé, auquel i'ay pris mon bon plaisir.* Et puis notamment sainct Luc dit *que Iesus Christ commencoit à estre environ de l'aage de trente ans*, pour monstrer qu'il a este iusques alors comme une personne privee, et avoit este, par maniere de dire, caché. Car (comme nous avons touché par ci devant) combien qu'en sa naissance il eust este declairé Fils de Dieu, et que les Anges avoyent publié cela avec louanges et action de graces, et que l'estoille estoit apparue, qu'il y avoit eu beaucoup d'autres signes pour approuver la gloire et la maieste de nostre Seigneur Iesus Christ, toutesfois si est-ce qu'il ne s'est point voulu pleinement declarer iusques au temps qui estoit ordonné de Dieu. Il ne s'est point donc voulu declairer iusques là. Comme nous sçavons que Iehan Baptiste, encore qu'il fust rempli du Sainct Esprit, neantmoins s'est tenu coy, iusques au temps qu'il devoit estre manifesté à Israel: voyla les mots de sainct Luc. Autant en a-il este de nostre Seigneur Iesus Christ. Car il sçavoit à quoy il estoit appelé. Il n'a point donc passé ses bornes, mais il s'est tenu en privé sans appeter que sa gloire fust cognue. Et nous avons veu par ci devant qu'il estoit subiet à Ioseph et à sa mere: ainsi il est bien vray semblable que tousiours il a vescu du mestier mesme de charpenterie, comme de faict on luy a reproché qu'il estoit un charpentier. Tant plus donc devonsnous estre advertis de cheminer en toute humilité. Car ce seroit une chose estrange à nostre fantasie, que Dieu ayant envoyé son Fils pour estre redempteur du monde, l'ait tenu caché en la maison par l'espace de trente ans. Mais voyci où il faut que toute raison humaine soit abatue et qu'elle cesse, et que nous adorions le conseil admirable de Dieu, encores que nous ne sçachions point pourquoy il l'a ainsi fait. Cependant nous avons tousiours à recognoistre combien Dieu s'est monstré pitoyable envers nous, et quelle amour nostre Seigneur Iesus Christ nous a portee, quand il a ainsi vescu en forme et en figure d'un homme serf, en toute povreté, sans qu'il y eust dignite aucune apparente en luy. Quand donc nous voyons cela, apprenons de tant plus estre enflammez en son amour: et selon qu'il nous donne occasion de nous reposer par certitude de foy en sa grace, que de nostre costé, quand il faudra que nous soyons mesprisez, et qu'on ne tienne compte de nous, que nous portions patiemment nostre petitesse, et que nous n'ayons point de honte d'estre conformez à celuy qui doit estre adoré des Anges du ciel, et devant la maieste duquel tout genouil doit estre ployé, comme il est dit au 2. des Philippiens: où S. Paul aussi nous remonstre que nostre Seigneur Iesus Christ non seulement s'est abaissé à cause de nous, et s'est rendu subiet à Dieu son Pere: mais s'est aneanti pleinement, voire iusques à souffrir ceste mort ignominieuse et maudite: que pour ceste cause le Pere l'a exalté, et luy a donné un nom souverain, afin que toutes creatures humaines tremblent devant son siege iudicial. Quand donc nous voudrons estre eslevez de la main de Dieu, apprenons de cheminer en simplicite et humilite, comme l'exemple nous en est yci monstré de nostre chef et Roy.

Or maintenant venons à ce qui est dit, *que les cieux ont este fendus, et que l'Esprit est descendu en forme de colombe.* De disputer yci subtilement comme les cieux se sont fendus, veu que c'estoit pour apporter une ruine generale sur toute la terre, c'est une curiosite qui est non seulement inutile, mais aussi mauvaise. Car ce qui se fait outre nostre sens, il faut que nous le recevions en cognoissant que les secrets de Dieu sont incomprehensibles. Mesmes il nous est monstré au livre de Iob, que si nous voulons nous enquerir par trop des secrets de nature, nous y serons confus: non pas qu'il ne nous soit licite de nous y applicquer, et de prendre peine à en cognoistre ce qui nous est utile: mais quand tout est dit, si est-ce qu'il nous faut regarder que Dieu a voulu surmonter toute apprehension humaine en ces petites choses. Par plus forte raison donc, quand il fait quelque miracle, et qu'il nous veut ravir, si nous voulions là estre trop sages, et ne rien accepter sinon dont la raison nous fust cognue, et que seroit-ce, sinon vouloir abaisser la hautesse et la vertu infinie de Dieu, et l'assuietir à nostre capacite? Or ce seroit comme si nous voulions arracher le soleil du ciel. Ainsi donc contentons-nous que Iean Baptiste a veu comme une

ouverture, quand il a contemplé ce que l'oeil humain ne peut voir. Et aussi d'autre costé quand les cieux s'ouvriroyent, et que ce fust encores auiourd'huy une chose non seulement possible, mais mesme qu'elle adveinst, nous sçavons bien que nostre veuë ne pourroit point parvenir si haut, pour passer par dessus tous les circuits de la lune et du soleil, iusques à la derniere planete Saturne, et puis passer le firmament: nous sçavons que nostre veuë ne pourroit parvenir iusques là: mais comme Dieu a fait miracles en tous les elemens, aussi il a donné une vertu nouvelle à Iean Baptiste, laquelle il n'avoit point euë auparavant, et laquelle puis apres il n'a point eue: mais il faloit qu'il eust ceste vision à cause de nous. Il est vray qu'il a este confermé: mais il faloit qu'il fust comme le heraut de Dieu pour publier ceci, afin qu'auiourd'huy nous sçachions que nostre Seigneur Iesus Christ a este approuvé en sorte, que si nous ne voulons tenir pour certain qu'il est le vray Fils de Dieu et unique, c'est comme dementir le Pere qui en a prononcé son arrest, et duquel la voix a este ouye: c'est dementir l'Esprit de verite qui est apparu afin que la gloire de nostre Seigneur Iesus Christ nous fust toute certaine.

Or yci en premier lieu nous voyons comme il y a en une seule essence de Dieu trois personnes. Et notons que ce mot n'emporte pas ce que nous signifions communement. Il ne faut imaginer qu'il y ait là comme trois hommes: mais ce mot de Personne signifie une proprieté distincte, tellement que quand nous parlons de Dieu, combien qu'il soit un, toutesfois il y a le Pere, il y a le Fils, et le sainct Esprit, lesquels ne sont point divisez: car il n'y a qu'une seule essence, une seule maieste, et une seule gloire: mais tant y a qu'il nous y faut concevoir une distinction, non pas selon nostre fantasie: mais qu'il nous suffise que voyci le Pere qui envoye son Fils pour la redemption et le salut du monde. Voyla le sainct Esprit qui apparoist d'autre costé. Or Iesus Christ est Dieu manifesté en chair: c'est donc chose certaine qu'il est le mesme Dieu dont la voix a este ouye du ciel: mais tant y a qu'en ceste proprieté il n'est point le Pere: combien qu'il soit un mesme Dieu avec son Pere si est-ce que cela est propre au Pere qu'il ait ce titre: ainsi le Pere n'est pas son Fils, et l'Esprit n'est pas l'un ne l'autre. Cependant nous voyons comme ceste distinction nous meine à l'unite, afin que nous adorions un seul Dieu, et que nous soyons arrestez à luy. Et cependant neantmoins que nous ne laissions pas de croire ce qui nous est enseigné en l'Escriture saincte.

Or il faloit que les cieux fussent fendus au Baptesme de Iesus Christ, afin que nous cognoissions qu'en se conioignant à nous il a quant et quant donné ouverture à ceux qui estoyent bannis et forclos du royaume de Dieu pour y parvenir, et ç'a este par la predication de l'Evangile. Car pourquoy est-ce que nostre Seigneur Iesus Christ a differé son Baptesme si long temps? Pourquoy est-ce qu'en cest aage-là il l'a voulu recevoir? C'est pource que les Sacremens ne doyvent point estre separez de la doctrine de salut. Car qui couperoit un seau, ou qui placqueroit en un papier blanc ce seau-là, dequoy serviroit-il? Il seroit inutile. Mais quand un seau est apposé en une letre et en un instrument, c'est pour le rendre authentique. Ainsi en est-il du Baptesme: que si la doctrine de l'Evangile n'est conioint avec, il est certain que le Baptesme sera de nul effect, et mesmes il n'y aura nulle instruction, et par consequent cela ne profitera en rien: comme i'ay desia dit qu'un seau ne peut rien valoir sinon estant conioint à la lettre. Voyla donc ce que nous avons à retenir, c'est que Iesus Christ devant que prescher l'Evangile a este baptizé: mais desia Iean Baptiste avoit commencé et avoit apresté la voye, et sa doctrine n'estoit autre chose sinon l'Evangile mesmes. Combien que ce ne fust pas encore en telle perfection, si est-ce qu'il a dit, Voyci l'Agneau de Dieu, qui oste les pechez du monde: et en cela est compris toute la somme de ce qui nous est iournellement monstré. Ainsi notons bien, que puis que l'Evangile se presche en vertu du Baptesme de Iesus Christ, que les cieux nous sont ouvers: non pas d'une façon visible, mais c'est assez que par foy nous contemplions cela, encores qu'il nous soit caché de nostre sens naturel. Or voyla qui nous doit resiouir: c'est que nous despitons et Satan, et mesmes nos propres pechez qui nous pourroyent faire fuir la presence de Dieu, et nous la rendre espovantable. Car toutes fois et quantes que nous pensons que le message de salut ne nous a point este apporté de cas fortuit, ni à l'appetit des hommes, mais que Dieu veut que nous l'escoutions là parler, et que nous recevions le tout comme de luy, et que ce qui procede de la bouche des hommes soit authorisé, non point de leur part, mais voyant dont il procede: quand donc nous avons cela, que nous sçachions que c'est autant comme si Dieu nous ouvroit son royaume, et qu'il eust sa main estendue pour dire, Venez, entrez en possession de l'heritage celeste. Vray est que la porte nous estoit fermee pour la malediction qui estoit sur Adam et sur tout son lignage: mais voyci maintenant mon Fils qui vous en a fait ouverture: comme dit S. Iean, Le temps viendra, et est approché, que les cieux seront ouvers, et que les Anges de Dieu monteront et descendront: c'est à dire qu'au lieu que les hommes estoyent auparavant alienez de Dieu, et que mesmes ils luy estoyent

ennemis, qu'il y avoit un divorce mortel, maintenant il y aura acces et approche, et que les Anges descendront yci bas pour servir à nostre salut, et s'y employer: ils monteront en haut pour porter nos requestes devant Dieu, pour estre là presens en nostre nom, et pour servir à ce qui nous est necessaire, et pour estre envoyez afin de nous conduire, et tenir sous leur garde. Le ciel s'est ouvert pour un coup d'une façon visible: Iean Baptiste l'a veu: mais il a falu qu'il ait este tesmoin à tout le monde de ce qui a este faict alors, et qu'auiourd'huy cela nous serve, afin que nous ne doutions point, qu'encores que nous meritions que Dieu nous desadvouë et nous renonce, toutesfois il nous donne acces privé à luy. Et comment? d'autant que nous sommes baptizez en Iesus Christ, et qu'il nous a acquis ce bien inestimable, et ce privilege que nous soyons receus de luy, et que ses Anges soyent parmi nous, qu'ils veillent, et ayent sollicitude de nostre salut, qu'ils nous soyent en defense, et puis qu'ils montent en haut en nostre nom, voire rapportant le tout à nostre Chef. Car les Anges ne doyvent pas estre adorez, et ne faut point que nous en facions des idoles pour cela. Car ce que nous avons de bien, voire de service d'eux, c'est par le moyen de Iesus Christ, duquel ils sont membres, et auquel ils sont inferieurs comme nous.

Voyla donc pour un item. Or on pourroit yci demander comment c'est que le S. Esprit est descendu sur nostre Seigneur Iesus Christ, veu que desia dés sa naissance, et mesmes quand il a este conceu, il l'a eu en toute perfection. Mais ceci s'est fait au regard de nous. Et ainsi, combien que Iesus Christ estant Dieu manifesté en chair ne peust estre divisé d'avec son sainct Esprit, combien que selon l'homme mesmes il en eust desia receu toute plenitude: neantmoins d'une autre façon le sainct Esprit est descendu sur luy. Et comment? Pour nostre utilite, et afin qu'il nous dispensast la grace qu'il avoit receue. Et c'est ce qu'a entendu le Prophete Isaie, là où il introduit nostre Seigneur Iesus Christ, disant, L'Esprit de Dieu est sur moy, pourtant il m'a oinct et m'a envoyé (dit-il) pour annoncer l'Evangile aux povres, pour donner clarté aux aveugles, et pour affranchir les povres captifs. Là nostre Seigneur Iesus Christ prononce bien en premier lieu que l'Esprit de Dieu est sur luy: voire, et il y a tousiours este, ie di mesme selon ceste nature humaine qu'il a vestue pour estre nostre Redempteur: mais il a receu l'onction de nouveau, quand il a este envoyé, et qu'il a deu prescher l'Evangile. Alors donc voyla une nouvelle espece de recevoir le S. Esprit. C'est (di-ie) au regard de nous, et non point quant à sa personne. Cependant nous avons à noter que le mot de descente est yci mis improprement. Car le sainct Esprit n'est point enclos en certain lieu. Puis qu'il est Dieu, il faut bien qu'il ait son essence infinie, et qu'il remplisse le ciel et la terre: mais il est descendu afin que nous cognoissions qu'il veut avoir en nous son domicile, comme il est dit que nous sommes temples de Dieu, d'autant que son sainct Esprit habite en nous. Voyla comme sainct Paul en parle au cinquieme chapitre de la premiere aux Corinthiens. Et aussi il faloit que selon nostre rudesse et l'imbecillité de nostre esprit nous cognoissions comme le sainct Esprit descend à nous, voire pource que nous en sommes eslongnez: c'est à dire, de sa vertu et de sa grace. Non pas que son essence ne remplisse tout (comme nous avons dit) mais cependant nous en sommes destituez et vuides iusques à ce qu'il approche de nous par le moyen de nostre Seigneur Iesus Christ. Voyla comme il nous faut entendre ceste descente. Mais encore il nous faut aussi sçavoir pourquoy il est apparu en espece telle comme il est yci dit: c'est à sçavoir, *en figure de pigeon*. Car n'agueres le titre de feu luy estoit attribué, pource qu'il recuit toutes nos ordures quand nous en sommes purgez, qui est le vray office de feu. Nous avons aussi dit que le nom d'eau luy est attribué à ceste fin. Et pourquoy donc est-ce, veu que Iesus Christ devoit baptizer en feu, qu'il est descendu une figure de pigeon sur luy? Ce n'est pas que l'Esprit de Dieu ait este transfiguré. Car nous sçavons qu'il n'y a rien de muable, il n'y a nul changement, ni ombrage, mais il n'y a point aussi d'absurdité, que Dieu ne represente sa maieste selon nostre portee, maintenant par un signe, maintenant par l'autre. Et qu'ainsi soit, Dieu est apparu souvent à nos peres, et ce n'a pas este tousiours d'une sorte pareille: mais il a choisi telles figures que bon luy a semblé, selon qu'il estoit utile pour le temps.

Voyla donc ce que nous avons à retenir, qu'il y a eu similitude de pigeon qui est descendu sur nostre Seigneur Iesus Christ, pour signifier quel estoit l'Esprit qu'il devoit recevoir. Et quel est-il? Nous sçavons ce qui est prononcé de nostre Seigneur Iesus Christ: c'est à sçavoir, qu'il viendra en telle douceur que ce n'est point pour nous effrayer, que sa voix ne sera point terrible pour faire estranger et eslongner ceux qui l'orront, qu'il ne cassera point le roseau qui est fragile, qu'il n'esteindra point un lumignon quand il ne bruslera qu'à demi, et mesmes où il n'y aura qu'à demi fumee: mais qu'il supportera toute l'infirmite des siens. Voyla donc ce qui a este prononcé par le Prophete quant à Iesus Christ. Or il a falu que cela fust declairé en l'Esprit qui est descendu sur luy. Ainsi donc notons que comme l'Esprit est appelé feu, d'autant qu'il consume toutes nos ordures, qu'il nous recuit et mortifie nos cupiditez

vicieuses, et qu'il nous purge tellement qu'il n'y a plus rien de terrestre: comme il est appelé Eau, d'autant qu'il nous nettoye et qu'il nous arrouse, et mesmes nous rassasie de tous biens: Aussi quand il est descendu sur la personne de Iesus Christ, ç'a este en la figure d'un pigeon. Et pourquoy? Afin que nous sçachions que Iesus Christ n'a pas receu la vertu de l'Esprit pour foudroyer sur nous, et pour nous abysmer, et nous dechasser au loin et au large: mais ç'a este pour se declarer humain et pitoyable envers nous, ç'a este pour nous monstrer de quelle douceur il nous convie et alleche, par maniere de dire, et que quand il vient à nous, que c'est pour supporter nostre fragilité: et encores qu'il y ait beaucoup de vices en nous, que pour cela il ne laissera point de nous recevoir comme ses membres: car il fait tellement marcher ceux qui estoyent impotens, qu'il les porte comme sur les espaules: et tellement illumine les povres aveugles qui sont en tenebres, qu'il supporte encores leur ignorance: qu'il guarit tellement les povres malades, que le residu qu'il y a de foiblesse en eux est corrigé: il delivre tellement les captifs, que ceux qui trainent leurs liens, il ne laisse pas de les recevoir combien qu'ils vienent tardivement à luy.

Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir sur ce passage. C'est que le Fils de Dieu nous a este presenté du Pere en tesmoignage que nous avons acces facile à luy, d'autant qu'il sera comme un pigeon, et qu'il n'y aura nulle frayeur pour nous espovanter: mais au contraire, qu'il ne demandera sinon de remedier à tous nos defaux, en telle sorte que nous pourrons hardiment approcher de luy, et y chercher tout ce qui nous est de besoin pour nostre salut. Or combien que Iean Baptiste (comme nous avons dit) ait eu yci tesmoignage de sa vocation, combien que Iesus Christ ait aussi este armé et muni par ce moyen, selon l'homme, pour surmonter tous combats, ainsi que nous verrons ci apres: si est-ce que ceste histoire est escrite pour nous, afin que nous sçachions en quelle sorte Iesus Christ nous est annoncé en l'Evangile, afin que nous ne concevions point en luy une maieste espovantable pour nous en retirer, que nous ne le craignions pas tellement que nous ne venions hardiment à luy. Il faut bien que nous le craignions pour luy porter reverence: mais cependant si faut-il que nous soyons asseurez qu'il se monstrera tel que ce signe yci l'a une fois declaré. Et c'est une regle generale que nous avons à retenir en tous Sacremens. Comme le Baptesme est pour nous monstrer que l'eau ha en soy cest office de nous mener au lavement spirituel de nos ames, et nous monstrer qu'il nous faut estre comme plongez en profonde eau pour mourir à nous-mesmes et au monde. Apres en la Cene, le pain nous est un gage que nos ames sont nourries de la substance de nostre Seigneur Iesus Christ: et le vin est pour nous declarer que nous y avons aussi nostre breuvage et nostre boire. Ainsi en ce signe qui nous est yci recité, la douceur, l'humanité, et mansuetude de nostre Seigneur Iesus Christ nous y est testifiee, afin que nous sçachions que luy nous estant si debonnaire, il ne faut point que nous doutions de venir par son moyen devant le throsne de Dieu, estans asseurez qu'il n'est plus un throsne de rigueur et d'espovantement, mais un throsne de grace, comme l'Apostre en parle en l'Epistre aux Hebrieux. Au reste, cognoissons aussi que tous ceux qui ne voudront s'assuietir à Iesus Christ, et accepter la douceur, et la misericorde qui leur est offerte en luy, il faudra à la fin qu'ils le cognoissent leur iuge, en despit qu'ils en ayent, et que là il n'y aura sinon toute amertume, frayeur et grincement de dents. Mais quand nous voyons que le Fils de Dieu nous est si pitoyable et humain, que de nostre costé nous soyons revestus d'un Esprit debonnaire, que toute fierté soit abatue en nous, et toute presomption, que nous venions là comme pigeons pour nous ranger à sa colombiere, et que nous souffrions estre tenus sous ses ailes comme il est prest de le faire. Voyla donc comme nous ne l'experimentons pas comme iuge pour estre espovantez de sa gloire: mais que tout ce qui est en luy de gloire, de hautesse, et de maieste, tout cela nous servira de resiouissance en sorte que nous serons asseurez, qu'estans sous sa protection nous pourrons despiter, et Satan, et la mort, et tous nos ennemis.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

QUARANTEETHUITIEME SERMON.

Ce Sermon est en partie sur le texte du sermon precedent, en partie contient le texte suyvant.

MATTH. Ch. IV.

1. *Alors Iesus fut emmené par l'Esprit au desert, pour estre tenté du diable.*

MARC. Ch. I.

12. *Et incontinent l'Esprit le poussa au desert.* 13. *Et fut là au desert quarante iours, estant tenté de Satan: et estoit avec les bestes sauvages, et les Anges le servoyent.*

LUC. Ch. IV.

1. *Et Iesus plein du sainct Esprit se partit du Iordain, et fut mené par l'Esprit au desert,* 2. *Et la fut tenté du diable par quarante iours.*

Comme nous avons veu par ci devant que le sainct Esprit est apparu en forme de colombe sur le Fils de Dieu, afin que nous sçachions que nous avons acces facile à luy, et qu'il nous recevera tousiours à pitié, qu'il nous sera benin et humain, ne cassant point le roseau qui est desia brisé, et n'esteignant point le lumignon qui fume, aussi nous avons tesmoignage certain que quand nous sommes conioints à luy par foy, nous sommes agreables à Dieu, et le pouvons invoquer en pleine fiance et certitude. Voyla donc deux choses qui sont bien dignes d'estre notees. L'une est, qu'il ne faut point que nous craignions de venir à nostre Seigneur Iesus Christ, car il n'ha en soy nulle frayeur pour nous espovanter, mais au contraire il est semblable à un pigeon, et n'y a en luy que toute douceur et humanite. Vray est qu'il aura une maieste espovantable pour estre iuge sur tous les contempteurs de son Evangile. Ainsi n'abusons point de sa douceur pour mespriser la grace qu'il nous offre auiourd'huy: mais quand nous viendrons à luy pour chercher le salut qui nous a este envoyé, il est certain que nous ne verrons point une maieste terrible qui nous doyve faire reculler: mais nous pourrons seurement approcher, d'autant qu'il se monstrera envers nous tel qu'il s'est declairé par le Prophete Isaie, comme il fut allegué Dimanche, et comme il est ratifié par ceste vision, quand le S. Esprit est apparu sur luy en forme de colombe. Voyla pour un. Le second est, que quand nous aurons este receus de nostre Seigneur Iesus Christ, qu'il nous aura acceptez pour ses membres, nous n'aurons occasion nulle de douter que Dieu le Pere ne nous soit propice, et que nous ne luy soyons tellement chers que nos pechez et vices ne nous empescheront point qu'il ne nous reçoyve à merci, et qu'il ne nous tienne comme si nous estions purs et nets.

Car quand ceste voix a este ouye du ciel, *Voyci mon Fils bien-aimé, auquel ie me repose,* ce n'a pas este seulement pour la personne du Fils de Dieu, mais pour tous ceux qui sont conioints à luy par foy. Pourquoy est-ce que nostre Seigneur Iesus Christ a este prononcé Fils bien-aimé, sinon en ceste qualite et condition qu'il avoit prise de Moyenneur pour nous reconcilier à Dieu son Pere? Car de nature nous luy sommes tous ennemis, il y a guerre mortelle, qui est une chose qui nous doit bien faire dresser les cheveux en la teste, et mesme nous rendre si confus, que chacun cognoisse estre plus que detestable que nous soyons ennemis de celuy qui nous a creez et formez, et que ses maledictions soyent sur nous. Or tant y a que nous en sommes dignes à cause que nous n'apportons du ventre de nostre mere que toute corruption et iniquite selon que nous avons este alienez de tout bien en nostre Pere Adam. Car Dieu est iuste, et ne peut renoncer sa iustice. Il faut donc qu'il nous haysse, et qu'il nous ait mesme en abomination. Voyla nostre estat iusques à ce que nostre Seigneur Iesus Christ nous reçoyve à soy. Car alors nous commençons d'estre aimez de Dieu à cause que nos pechez sont effacez, d'autant qu'il en a fait la purge par son sang qu'il a espandu, et lequel est nostre lavement spirituel. C'est donc en ceste sorte que la guerre et inimitie cesse entre Dieu et nous: asçavoir quand nous sommes incorporez en Iesus Christ. Or il faloit que cela nous fust bien testifié, afin de nous humilier apres avoir aneanti toute presomption en nous. Et au reste, que nous cherchions le remede où nous le pouvons trouver, et que le Fils de Dieu ait son honneur qui luy soit reservé. Voyla donc pourquoy il est dit seulement de la personne de Iesus Christ, qu'il est le Fils bien-aimé. Et ainsi il nous faut faire ceste conclusion, qu'il n'y a nulle amour ne grace de Dieu sinon à cause de Iesus Christ. Car combien mesme que les Anges de Paradis soyent purs et nets, et qu'ils ne soyent point semblables à nous, estans infectez de la corruption de peche, si est-ce qu'encore ne peuvent-ils pas estre aimez de Dieu sinon par ce moyen. Et voyla pourquoy aussi il est dit que Iesus Christ est le premier-nay en toutes

creatures. Brief, il n'y a ne ciel ne terre, ne toutes creatures insensibles qui pussent estre aimez de Dieu, sinon au regard de son Fils unique. Voyla comme nostre Seigneur Iesus Christ est opposé à tout le reste, comme s'il estoit dit, que quand on aura circui haut et bas, on ne trouvera point occasion que Dieu doyve rien aimer, sinon d'autant que Iesus Christ luy est agreable. Or quand nous voyons que la haine de Dieu et sa vengence est ainsi espandue par tout, et qu'il n'y a ne ciel ne terre qui n'en porte les marques, nous avons bien à estre plus que confus. Mais (comme nous avons dit) ce n'est point pour demeurer en telle frayeur et angoisse. Voyci le remede qui nous est tout appareillé. Car ceste voix doit auiourd'huy resonner à nos oreilles, c'est que le Pere celeste nous a protesté, et encore veut que nous soyons bien certifiez de cela, que Iesus Christ est son Fils bien-aimé: voire, et adiouste qu'il se repose en luy: comme s'il disoit qu'il ne nous faut point craindre quand nous serons participans du Fils de Dieu, que nous ne trouvions le Pere nous estre propice. Et pourquoy? Car son courage et son affection est à son Fils unique, afin qu'en luy nous luy soyons agreables. Comme aussi il en est parlé au premier chapitre des Ephesiens, là où sainct Paul dit, apres avoir traitté de l'election gratuite de Dieu, apres avoir monstré que nous sommes appelez par l'Evangile pour estre enfans de Dieu, qu'il nous a gratifiez, c'est à dire, qu'il nous a rendus agreables, et qu'au lieu que nous luy estions ennemis, qu'il estoit nostre iuge et nostre partie adverse, il nous a rendus acceptables en son Fils bien-aimé.

Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir, que nostre Seigneur Iesus Christ nous est un gage certain et infaillible de l'amour de Dieu, combien qu'en nos personnes nous meritions bien d'estre reiettez, et mesme que Dieu nous persecute iusqu'à nous abysmer du tout. Nous verrons puis apres que le Pere luy a attribué un autre titre, c'est qu'on l'escoute. Mais yci seulement il a voulu monstrer que cependant que les hommes s'amusent et s'arrestent à eux-mesmes, ils n'y trouveront que tout malheur, et d'autant plus qu'ils presumeront de leurs vertus et de leurs richesses, et cuideront acquerir grace et faveur, ils se reculeront tant plus, et ne feront que provoquer l'ire de Dieu d'avantage. Et ainsi il nous faut venir ranger à nostre Seigneur Iesus Christ si nous voulons que Dieu nous soit favorable, et qu'il nous reçoyve à merci. Or par ces mots (comme nous avons desia touché) voyla toute la gloire des hommes abatue, en sorte qu'il n'est plus question qu'ils apportent du leur afin de s'insinuer en l'amour de Dieu. Tout cela (di-ie) est forclos. Car il nous faut retenir ceste comparaison, que si Iesus Christ est le bien aimé, nous sommes donc tous hais et detestables. Et ce n'est point sans cause que Dieu nous hait: mais c'est d'autant que son image a este comme effacee en nous, et que Satan nous a imprimé ses marques: et d'autant que Dieu est iuste, il faut qu'il haysse iniquité. Puis qu'ainsi est, nous voyons que tout ce que l'homme ha de soy n'est sinon matiere de mort devant Dieu. Il est vray que nous pourrions bien nous priser: mais ce ne sera que vanite et mensonge, et illusion, et toute outrecuidance. Apprenons donc de nous fonder du tout sur cest arrest irrevocable de Dieu: c'est puis que son coeur repose en nostre Seigneur Iesus Christ, que nous venions aussi là chercher nostre repos.

Il est dit puis apres, *que nostre Seigneur Iesus Christ a este mené par l'Esprit au desert afin d'estre là tenté de Satan, et qu'il a este tenté par l'espace de quarante iours.* Nous verrons en la deduction du texte que les alarmes les plus durs et difficiles luy ont este livrez en la fin. Mais yci nous avons à traitter seulement comme le temps le porte, que nostre Seigneur Iesus Christ a commencé d'entrer en plus grans combats qu'auparavant, voire apres avoir este baptisé. On pourroit trouver ceci estrange: car par le Baptesme Dieu nous reçoit en sa maison, et nous prend sous sa garde, et nous introduit tellement en son Eglise, que nous sommes cachez sous ses ailes, nous sommes asseurez d'estre garentis par sa vertu. Si le Baptesme nous approche ainsi de Dieu, et que nous soyons recognus comme ses domestiques, comment est-ce que le diable alors ha plus d'acces à nous pour nous faire la guerre et pour nous molester? Il sembleroit que ceci fust contraire. Mais notons que d'autant que les hommes se preparent de servir à Dieu, il faut aussi qu'ils soyent exercez en combats. Car si nous sommes comme bestes esgarees, et que nous ayons la bride avallee pour nous abandonner à tout mal et dissolution, le diable ne monstrera point là ces efforts. Et pourquoy? Il iouit paisiblement de nous. Mais quand nous avons affection et zele de nous dedier au service de Dieu, le diable alors voyant que son regne perit et se perd, là il commence de batailler, et entre en plus grande furie. Voyla donc comme selon que les hommes se disposent à servir à Dieu, il faut aussi qu'ils s'apprestent à soustenir beaucoup de combats: comme aussi un ancien l'a dit, Mon fils, quand tu voudras te mettre au service de Dieu, appreste ton ame à tentation. Voyci le compte qu'il nous faut faire si nous ne voulons estre trompez: c'est asçavoir que d'autant plus que nous tascherons de nous ranger en l'obeissance de Dieu, de nous dedier à sa iustice en toute purete, nous serons assaillis et combatus de Satan, lequel nous laissoit là tout à nostre aise

cependant qu'il voyoit que nous n'avions que nos vanitez qui nous transportoyent, que Dieu ne nous estoit rien, et que nous ne luy portions ne crainte ne reverence. Et ainsi il ne faut pas que nous trouvions nouveau, quand nostre Seigneur Iesus Christ nous aura touchez au vif, et qu'il nous aura fait la grace de nous avoir enflammez d'un desir et affection de l'honorer et glorifier, si alors nous sommes molestez plus que iamais, et que nous entrions en beaucoup de tentations, que le diable nous solicite et tourmente d'une façon et d'autre: ne trouvoins point cela nouveau. Car c'est une reigle commune des fideles, selon que nous l'avons desia dit. Et de faict, il n'y a quasi nul qui ne l'experimente: car cependant que nous sommes assopis, et que Dieu ne nous a pas tellement rangez à luy que nous cognoissions que c'est nostre but, tant que nous vivons au monde, qu'il soit honoré de nous: cependant donc que nous sommes assopis, nous ne pensons pas que le diable ait rien sur nous. Et pourquoy? Car nous ne discernons point entre le blanc et le noir, nous allons comme des vaches (par maniere de dire): mais quand nostre Seigneur Iesus Christ nous a ouvert les yeux, et que nous avons cognu que nous avons este pour un temps comme alienez de luy, et qu'il nous faut redresser, et que nous avons ceste solicitude de nous assuietir pleinement à sa volonté, que nous voyons qu'il faut quitter le monde, et renoncer à nous mesmes pour tenir le bon chemin de salut: alors les uns sont tentez de ceci, les autres de cela, et de ce dont nous n'avions rien senti au paravant, et iamais n'estions entrez en combat. Or cela nous fasche, tellement que nous voudrions tout quitter. Car nous venons à penser, Et quoy? Du temps que ie ne sçavoye que c'estoit de Dieu, i'estoye mieux deliberé, ie n'estoye pas tant addonné à mes cupiditez charnelles: apres, ie n'estoye pas ainsi tourmenté et de desfiance et d'impatience, et de choses semblables: et pourtant il vaut mieux tout quitter. Il y en a (di-ie) beaucoup qui en viennent iusques là, que quand ils sont pressez quelque peu outre mesure (ce leur semble) ils veulent abandonner tout. Mais i'ay desia dit que l'experience nous monstre que le service de Dieu est conioint avec beaucoup de combats, et que pour luy obeir il nous faut apprendre d'estre bons gend'armes, et de guerroyer vaillamment contre Satan, et contre tous les assaux qu'il nous dressera. Cependant notons que nostre Seigneur Iesus Christ a este muni par le Baptesme, afin qu'il peust resister à Satan, et que sa foy fust victorieuse contre toutes les tentations lesquelles nous verrons ci apres.

Or notamment sainct Luc dit *qu'il est sorti du Iordain estant plein du sainct Esprit.* En quoy il monstre que les graces de Dieu se sont augmentees en nostre Seigneur Iesus Christ quand il a falu que la vertu de Dieu se declarast en luy. Et ne le devons point trouver estrange. Car combien qu'il ait este conceu du sainct Esprit, toutesfois quant à sa nature humaine nous avons desia veu que devant Dieu et devant les hommes il croissoit en sagesse, et en tous autres dons. Or nous ne devons pas avoir honte de confesser que nostre Seigneur Iesus Christ ait este semblable à nous excepté peche, comme l'Escriture le prononce: et en cela il a desployé les thresors infinis de sa bonte et de l'amour qu'il nous portoit, quand il s'est voulu ainsi abaisser et s'est aneanti du tout, comme sainct Paul en parle. Et pourquoy s'est-il ainsi abaissé? Ce n'a pas este par necessite qu'il en eust: mais d'autant qu'il l'a ainsi voulu. Or ce qui procede de son bon gré, cela est pour magnifier tant plus sa misericorde dont il a usé envers nous, et non pas pour deroguer en rien à sa maieste ni à sa gloire. Voyla donc nostre Seigneur Iesus Christ qui a este rempli du sainct Esprit (comme nous avons veu) en sa nature humaine. C'est pour le premier. Et puis cela est afin que nous sçachions qu'il est la fontaine de tous biens: et puis qu'il n'y a en nous que secheresse, que c'est de là qu'il nous faut puiser, et que quand nous puiserons de sa plenitude, nous en serons rassasiez, comme il en a este traitté plus au long par ci devant, et sera encores ci apres. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir, c'est que le Fils de Dieu estant appelé aux combats, a este quant et quant armé de vertu celeste, et qu'il a este muni afin qu'il obteinst victoire contre tous les effors de Satan son ennemi. Or là dessus notons quand nostre Seigneur nous fait ce bien de nous tirer à son service, et qu'il veut que nous soyons gend'armes, et que nous soyons assaillis en beaucoup de sortes, et que toute nostre vie il nous faut guerroyer, qu'aussi il nous donne de quoy: car il n'y a rien en nous que foiblesse, et mesmes nous sommes moins que rien. Mais quand nous sommes fortifiez d'en haut, voyla comme nous pouvons dire avec sainct Paul, qu'ayans celuy qui nous fortifie, nous pourrons tout. Sainct Paul cognoissoit bien ses infirmitez: mais il se glorifie qu'il peut tout, et qu'il est invincible, voire en celuy qui le conforte.

Voyla donc ce que nous avons à retenir, c'est que Dieu non sans cause veut que nous bataillions pour esprouver la constance de nostre foy: car quant et quant il nous arme, et mesme c'est luy qui bataille en nous: car sans luy nous ne pouvons du tout rien: comme il nous est remonstré au quinzieme chapitre de sainct Iean. Et nous avons de cela comme un tesmoignage au Baptesme. Car combien que l'eau de soy n'emporte rien, toutesfois Dieu besongne par sa vertu secrete, en sorte

que ce signe visible qu'il a institué n'est pas vain, il n'est pas pour nous esblouir les yeux, ni pour apporter seulement quelque figure, mais c'est pour accomplir tout ce qu'il nous promet là. Car les Sacremens ne sont pas des peintures mortes, la vertu du sainct Esprit y est coniointe, moyennant que nous n'y mettions pas empeschement par nostre ingratitude. Ainsi donc ne doutons pas, d'autant que nous sommes regenerez par le sainct Esprit au Baptesme, que nous n'ayons de quoy pour resister à toutes tentations, et que si nous sommes agitez çà et là, et que Satan machine beaucoup d'efforts, qu'il ne pourra rien: car celuy qui bataille pour nous, et qui maintient nostre parti, sera tousiours superieur, et nous vivrons par sa grace. Et en cela voyons-nous l'horrible aveuglement qui a este en la Papaute: car ils n'ont point de honte de desgorger ce blaspheme, qu'au Baptesme nous ne recevons que la remission de nos pechez, et qu'il faut que le chresme (qu'ils appellent) de Confirmation soit pour nous munir et donner vertu à l'encontre de Satan, en sorte que nous ne sommes que demi Chrestiens par le Baptesme: voyla leurs propres mots. De decreter cela en un Concile, et que le diable les ait ainsi possedez, qu'ils ayent este impudens iusques là de dementir Dieu, d'aneantir tous les tesmoignages de sa grace qui sont si clairs et si ouvers quant au Baptesme, là où il n'est pas seulement appelé nostre regeneration, mais qu'il est dit que nous despouillons le vieil homme, et que nous sommes revestus de la iustice de nostre Seigneur Iesus Christ, que nous sommes munis et armez de la vertu du sainct Esprit, pour resister à tous les assauts de Satan, et mesme pour les surmonter: tout cela neantmoins n'est rien (disent-ils) de venir ainsi dementir Iesus Christ et ses Apostres, de dire que nous n'avons sinon la remission de nos pechez, et que pour avoir de quoy resister au diable, et à tous ses efforts, il faut venir à ceste vilenie puante d'huile qu'ils ont controuvee, et dont ils marquent le front. Ne voyla point un blaspheme plus que detestable? Et nous voyons aussi en quel horrible abysme nous avons este plongez: et d'autant plus devons-nous magnifier la bonte de nostre Dieu quand nous cognoissons maintenant l'usage du Baptesme, et le fruict qu'il nous apporte, c'est que nous demeurions invincibles contre Satan: et combien que ceste vie soit une bataille, et que nous ayons iournellement à soustenir plusieurs alarmes, toutesfois que nostre foy demeurera victorieuse iusques à la fin, pource que Dieu ne nous laissera pas desgarnis, et ne nous exposera pas à nos ennemis, en sorte qu'ils puissent nous surmonter: mais il sera nostre bouclier pour repousser les coups, il nous donnera de quoy pour nous fortifier, et pour remedier à tout ce qui nous defaut, et nous confermera tellement, combien que nous soyons debiles, que cela n'empeschera pas que nous ne tenions bon. C'est donc encore ce que nous avons à retenir. Or quand il est dit que Iesus Christ a este rempli du S. Esprit, ce n'estoit pas qu'il en eust besoin (comme nous avons monstré) quant à sa personne: mais ç'a este pour tout le corps de son Eglise. C'est donc en somme ce que nous avons à retenir sur ce poinct.

Or il est dit puis apres *qu'il a este mené au desert par l'Esprit pour estre tenté du diable.* Ceci seroit trouvé estrange que l'Esprit de Dieu l'ait là conduit pour estre tenté. Car il sembleroit que Dieu exposast yci son Fils unique à Satan: et tant y a qu'il nous faut tenir à ce que les Evangelistes recitent, que ces combats-là ne sont point advenus sinon par la conduite de Dieu, et qu'il l'a ainsi ordonné. Et mesmes que le sainct Esprit a este conducteur de nostre Seigneur Iesus Christ, comme s'il le menoit par la main, afin de le faire entrer en ces assauts qu'il a soustenus par l'espace de quarante iours. Et de faict, il faut bien que Dieu vueille, et qu'il ordonne que nous soyons assaillis de Satan: autrement, quelle seroit nostre fiance si le diable nous venoit molester, et que Dieu n'y pensast point? que ferions-nous? quelle perplexite y auroit-il sans remede? Or nous ne pourrions pas invoquer Dieu en pleine fermete, et en telle resolution que nous sceussions que nous sommes exaucez de luy, et secourus par consequent. Mais quand il est dit que le diable ne peut rien attenter que Dieu ne luy permette, et que mesmes il ne nous vueille exercer, (car il nous a creez à ceste fin-là que nous soyons esprouvez, et que nostre vie soit un examen continuel pour monstrer si nous avons une vive racine d'obeissance): quand donc nous sçavons que Dieu nous a disposez à cela, et qu'il gouverne le tout, et que le diable ne pourroit avoir nulle approche, sinon qu'elle luy fust donnee, par ce que Dieu l'a ainsi voulu: quand, di-ie, nous sçavons cela, alors nous pouvons parvenir iusques à nostre Dieu, pour dire, Helas, Seigneur, tu sçais comme nous sommes assaillis, et tu cognois beaucoup mieux qui nous sommes que nous-mesmes: cependant tu vois aussi nostre foiblesse, et que nous serions vaincus du premier coup, qu'il ne faudroit qu'un petit souffle pour nous avoir abatus, et le serions tous les iours cent fois, sinon que nous fussions soustenus par ta vertu: ainsi Seigneur, qu'il te plaise maintenant nous fortifier. Voyla comme nous pouvons invoquer Dieu en pleine fiance, c'est asçavoir quand ceci nous est bien persuadé par l'Escriture saincte, qu'il gouverne et addresse tellement nos pas, que si Satan nous tormente, qu'il nous fasche, qu'il nous picque, et qu'il tasche à nous abysmer, Dieu est par dessus, et que rien n'advient de cas fortuit:

mais que Dieu veut que nous soyons ainsi assaillis: c'est pour un item. Or il y a encore plus, c'est que l'Esprit a conduit nostre Seigneur Iesus Christ au desert: ainsi Dieu non seulement a voulu qu'il fust tenté, mais luy a donné son S. Esprit pour conducteur et pour guide. Notons donc quand Dieu nous munira de son sainct Esprit, et que nous aurons receu quelque vertu et constance pour l'honorer et nous adonner à son service, que nous serons conduits par l'Esprit de Dieu pour estre tentez de Satan. Il est vray que nous n'en aurons pas revelation certaine, et mesme il n'est pas dit que nostre Seigneur Iesus Christ ait sceu qu'il alloit au desert pour cela: mais entant qu'il estoit homme, la chose luy a peu estre cachee: car la Divinite ne s'est pas tousiours demonstree. Ainsi donc notons bien qu'il a este conduit par l'Esprit en telle sorte, que ce n'est pas à dire que ce qui devoit advenir, luy ait este revelé devant le coup. Aussi nous ne sçaurons pas comme Dieu voudra besongner en nous: car nous avons les yeux clos en beaucoup de graces lesquelles il nous distribue d'une façon secrete et incomprehensible. Or il besongne en nous en deux sortes. Quelques fois il nous fera sentir ses dons, et quelques fois nous ne les apprehenderons pas: mais tant y a neantmoins que nous les cognoissons puis apres par l'issue, et avons de quoy le glorifier. Ainsi notons bien que nous avons besoin de requerir Dieu iournellement, qu'il luy plaise nous guider comme povres aveugles. Et combien que nous ne voyons goutte devant nous, toutesfois qu'il ne permette point que nous declinions du chemin: et quelques combats qu'il permette nous estre dressez, et lesquels il ordonne, qu'il ne nous laisse point toutesfois estre opprimez par Satan nostre ennemi: mais qu'il monstre que nous sommes assaillis pour exercer nostre foy, et pour avoir une certaine espreuve, que ce n'est point par hypocrisie que nous le servons: mais que nous aimons mieux nous assuietir à luy, et souffrir tous combats que d'estre à nostre aise, et cependant que nous soyons comme bestes esgarees. Voyla donc encores quant à ce poinct.

Or yci les Evangelistes nous recitent une chose qui est difficile à croire, pource qu'elle surmonte tous nos sens. Car comment est-ce que nostre Seigneur Iesus Christ a peu estre tenté? Les tentations emportent quelque desfiance. Car si nous n'avions nul defaut ni infirmite en nous, il est certain que nous ne serions pas subiets à aucune tentation. Prenons un Ange de paradis, il ne peut pas estre tenté d'infidelite. Et pourquoy? Il voit la face de Dieu, il est participant de sa gloire. D'estre donc tenté de ceci ne de cela, il en est exempt. De nous, il est certain quand nous sommes assaillis de Satan, que c'est à cause de nos foiblesses, c'est à cause aussi que nous n'avons pas une perfection Angelique, que nous ne sommes pas privilegiez de passer par ce monde yci sans estre agitez çà et là. Mais en nostre Seigneur Iesus Christ nous ne pourrons trouver aucune infirmite qui soit vicieuse. Il semble donc que les tentations ne luy ayent iamais convenu, et qu'elles ne puissent iamais tomber en sa nature. Or pour nous resoudre sur cest article, nous avons à noter en premier lieu que nostre Seigneur Iesus Christ, combien qu'il n'ait eu aucune tache ni macule, n'a pas toutesfois laissé de s'assuietir à nostre infirmite, voire infirmite qui est sans vice. Pour mieux comprendre cela, il nous faut revenir à l'origine d'Adam. Car devant qu'Adam eust este seduit pour trebuscher, et pour nous mettre en la perdition à laquelle il nous a tous attirez, il estoit desia subiet à tentation, comme la chose l'a monstré. Car le diable ne l'eust peu seduire, s'il n'eust este subiet à tentation. Ainsi il avoit desia en luy quelque infirmite, c'est à dire, il n'y avoit pas une vertu Divine, il estoit en degré et en mesure d'homme, tellement qu'il estoit muable, et l'a este par trop. Ainsi donc voyla nostre pere Adam qui a este sans vice en sa creation. Dieu ne l'a pas creé tel que nous naissons auiourd'huy. Car nous apportons avec nous la semence de tout mal, nous sommes pleins d'incredulite et de rebellion, nous sommes pleins de toutes meschantes concupiscences: brief, c'est un abysme de toute corruption et puantise, que l'homme, par le peche et la cheute d'Adam. Or il n'en a pas este ainsi du commencement (car le peche seroit procedé de Dieu) mais l'homme a este creé pur et net: voire, mais cependant si n'a-il pas laissé d'estre de sa nature subiet à teptation, encores qu'il n'y eust nul vice en luy. Il nous faut donc distinguer entre l'infirmite de nature, laquelle a tousiours este en l'homme, et les infirmitez vicieuses qui sont survenues à cause du peche originel. Or maintenant il n'y a nul inconvenient que nostre Seigneur Iesus Christ n'ait eu de l'infirmite, selon que desia elle avoit este en Adam. Il est vray qu'il n'a peu estre vaincu: cela a este divers en luy, et different de la condition d'Adam, qu'il ne pouvoit estre surmonté de Satan. Mais quant est des premiers combats, il faloit qu'il y fust subiet. Voyla pour un item.

Or afin que la chose soit mieux cognue, venons à la prattique que chacun de nous ha en soy. Toutesfois et quantes que nous sommes tentez, il est certain qu'il y a du vice grand. Comme si nous sommes tentez de desfiance, que nous ne puissions avoir nostre recours à Dieu, nous confians que nos requestes seront exaucees de luy. L'infidelite est un vice qui desplaist à Dieu sur tout. Et de faict, nous le deshonorons, d'autant que nous

ne pouvons pas nous tenir à sa promesse, nous ne nous appuyons pas du tout en luy, et par ce moyen nous amoindrissons sa vertu par nos meschantes fantasies. Voyla donc comme nous ne pouvons pas estre tentez de desfiance, que Dieu ne soit offensé mortellement. Apres, si nous sommes tentez d'ambition pour nous faire valoir, cela ne se peut faire que nous ne soyons chatouillez de passer nostre degré, comme si nous voulions despiter Dieu. Car qu'est-ce quand l'homme appete d'estre grand, et de parvenir en quelque estat et hautesse? Helas, en premier lieu, nous ne sommes que terre et poudre: et puis il n'y a en nous que toute ordure, et nous deverions (par maniere de dire) nous cacher iusques au gouffre de la terre, plustost que de nous monstrer. Apres, quand il y a de l'avarice, l'incredulite y est meslee quant et quant: et puis, il n'y aura nulle sobriete ni attrempance en nous: mais nous voudrions tout engloutir. Apres, quand il y aura de la paillardise, le mal est encores plus notoire et patent. S'il y a de l'yvrongnerie, voyla une brutalite enorme, que l'homme s'oublie tellement qu'il est semblable à un pourceau, ou à une beste sauvage. Ainsi nous voyons qu'en toutes tentations il y a du vice meslé: et nous sentons bien cela. Nous sommes convaincus que le diable trouve là quelque pourriture. Comme par similitude, quand il y auroit un homme qui aura son corps bien disposé, qui n'est point nourri de meschantes humeurs, le voyla alaigre et robuste. Or s'il endure faim et soif, il est vray qu'il ne sera pas insensible, ou bien s'il est eschauffé quelques fois quand il sera par chemin, l'alteration le contraindra de boire outre mesure, et il en sentira quelque debilite et quelque mal: mais si un homme n'a cessé de gourmander, et qu'il ait tellement amorti son corps, que ce soit comme un bourbier, par maniere de dire, il ne luy faudra si petit accident, que toutes les humeurs ne s'eslevent. Comme nous verrons une fievre forte venir à un homme bien robuste, voire pource qu'il a este intemperant, et qu'il s'est nourri en sorte qu'il aura amassé beaucoup de mauvaises humeurs, lesquelles auront là croupi quelque temps, mais elles se demonstrent en une minute. Et voyla un homme qui sera bien alaigre (comme i'ay dit) qui neantmoins sera incontinent abatu pour le moindre exces qu'il sçaura faire. Ainsi en est-il de nous. Il est vray que la similitude n'est pas en tout et par tout convenable: mais il n'est pas requis aussi: car c'est assez qu'il y ait quelque convenance qui nous esclaire pour nous monstrer ce que nous avons yci à dire. Or quoy qu'il en soit, nous experimentons qu'encore que Dieu nous face la grace de repousser les tentations qui nous viennent en fantasie, toutesfois nous en sommes chatouillez, et cela penetre iusques au coeur, et en sommes aucunement esmeus: ce qui ne peut estre sans vice, qui sera à bon droict condamné. En quoy nous voyons derechef la bestise de la Papaute: car ils tienent comme un article de foy en toutes leurs escholes, ou en leurs synagogues, que quand on sera tenté de paillardise, moyennant qu'on n'y donne consentement en tout et par tout, que ce n'est point peche. Il est vray qu'ils seront bien contraints de recognoistre que ce seroit vice, si ce n'estoit le Baptesme: mais il leur semble que le Baptesme fait que les choses changent de nature, tellement qu'ils diront qu'un Turc, quand il aura la moindre tentation du monde d'yvrongnerie, ou de paillardise, ou d'ambition, ou choses semblables, voyla un peche, disent-ils, il y a un vice tout notoire, cela est condamné. Mais en un Chrestien, sous ombre du Baptesme il n'y a point de vice, ce n'est qu'exercice de vertu. Voire, mais il n'est pas dit que nous devions aimer Dieu seulement de nostre coeur, mais aussi de toutes nos pensees, de toutes nos affections, et de toutes nos forces. Or ce nest pas signe que nous aimions Dieu de tout nostre coeur, de toutes nos pensees et affections, quand nous verrons quelque chose, et que nous l'appeterons outre ce qu'il nous a commandé. Ie verray une chose delectable, il est vray que ie ne m'accorderay pas à cest appetit que ie sens en moy. Car soudain ie me raviseray: mais tant y a que si mes yeux conçoyvent un appetit desordonné du bien d'autruy, ou une convoitise d'intemperance, en quoy que ce soit, il est certain que desia ie n'aime pas Dieu de toutes mes pensees, de toutes mes forces et mes affections: me voyla donc convaincu par la Loy. Et n'est-ce pas peche que transgression de la Loy? Ainsi donc nous voyons que ces miserables ont este hebetez du tout, qu'ils ont perdu iugement et raison. Et auiourd'huy encore ils combatent en une obstination desesperee pour cela, tellement que quand on viendra en un Concile, il sera ordonné et decreté que ce n'est point peche que de toutes les meschantes concupiscences, et les mauvais appetis qu'auront les hommes: et pourtant qu'il ne faut point demander pardon à Dieu pour cela: car ce seroit faire iniure au Baptesme. Quand nous voyons que le diable leur a ainsi crevé les yeux, ne devons-nous pas tant plus priser la bonte et la misericorde de Dieu, quand il nous a retirez de telles confusions? Voyla donc comme l'Escriture nous monstre que toutes tentations sont vicieuses en nous, et que Dieu trouvera tousiours de quoy nous y condamner, encores que nous n'y consentions pas.

Mais en nostre Seigneur Iesus Christ ce n'est point le semblable. Car il pouvoit estre tenté sans aucune macule. Il n'y a point eu de meschante convoitise en luy, et toutesfois il n'a pas laissé

d'estre homme, et par consequent il a este subiet à tentation, et faloit qu'il le fust. Car autrement auiourd'huy où en serions-nous quand nous sommes tentez, veu que nous n'avons nulle force pour resister à nostre ennemi, voire à nos ennemis? Car nous n'avons pas seulement combat (comme dit sainct Paul) contre la chair et le sang, c'est à dire contre les hommes qui sont semblables à nous: mais voyci toutes les Puissances de l'air, et toutes les Principautez de ce monde qui nous sont contraires. Si nous disons, Voire mais, Dieu nous aidera. Cela est bien vray, et faut bien aussi que nous ayons là nostre recours. Mais nous ne pouvons pas en telle infirmite que nous avons, monter si haut, sinon que nous venions à la personne du Fils de Dieu. Et quand nous voyons qu'il s'est assuieti à nos infirmitez pour en avoir compassion et pitié, et pour y subvenir (comme l'Apostre le declaire) quand donc nous voyons que nostre Seigneur Iesus Christ est entré aux mesmes combats que nous, combien qu'il fust sans tache et sans macule, nous pouvons estre certifiez que nous surmonterons tous les assaux qui nous seront dressez, et que la victoire est desia nostre, et que quand nous combatrons sous son enseigne, il ne nous faut point douter que nous ne soyons conduits par luy, et qu'il ne face que nous serons superieurs à tous les efforts que le diable nous pourra dresser. Voyla donc comme nostre Seigneur Iesus Christ a este tenté, afin qu'auiourd'huy en toutes nos tentations nous ne doutions point qu'il ne bataille pour nous, et que nous ne soyons victorieux en luy. Et au reste, quand il est dit que *par l'espace de quarante iours* il a este tenté, notons en passant, qu'il ne faut pas que les fideles s'apprestent à un combat tant seulement, et qu'ils ne pensent pas avoir leur congé quand ils auront soustenu un assaut ou deux. Il est vray que ceci sera deduit plus au long: mais tant y a qu'il nous faut bien retenir ce mot, qui est pour monstrer que quand Dieu pour esprouver nostre foy, aura lasché la bride à Satan pour nous molester, il faudra que d'un combat nous entrions en l'autre, et que nous continuyons. Quand donc nous verrons cela, que nous n'en soyons point estonnez, veu que le semblable est advenu à la personne de nostre Seigneur Iesus Christ, et que c'est le patron et le miroir auquel il nous faut estre conformez. Et puis que nous sommes appelez à cela (comme dit sainct Paul au huitieme chapitre des Romains) d'estre semblables à nostre Seigneur Iesus Christ, que nous l'ensuyvions. Et en quoy? Comme il nous a monstré le chemin d'endurer patiemment beaucoup de povretez et de miseres, il faut que nous passions par là, et que nous suyvions ses traces. Et quand nous voyons que de iour en iour il nous faut estre assaillis de nouveau, que nous ne perdions point courage pour cela: mais que nous poursuyvions iusques à la fin, sçachans que comme nostre Seigneur Iesus Christ n'a este iamais abandonné de Dieu son Pere, mais que le sainct Esprit l'a tellement fortifié, qu'il a receu toute plenitude de vertu en sa personne, aussi il nous en communiquera, autant qu'il cognoistra estre besoin pour nostre salut.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

QUARANTEETNEUFIEME SERMON.

MATTH. Ch. IV.

2. *Et quand il eut iusné quarante iours et quarante nuits, finalement il eut faim.* 3. *Et le tentateur s'approchant de luy, dit, Si tu es Fils de Dieu, di que ces pierres deviennent pains.* 4. *Mais il respondit, et dit, Il est escrit, L'homme ne vivra point de pain seulement, mais de toute parole qui sort par la bouche de Dieu.*

LUC. Ch. IV.

Et ne mangea rien durant ces iours-là: mais apres qu'ils furent passez, il eut faim. 3. *Et le diable luy dit, Si tu es Fils de Dieu, di à ceste pierre qu'elle devienne pain.* 4. *Iesus luy respondit, disant, Il est escrit, L'homme ne vivra point de seul pain, mais de toute parole de Dieu.*

Nous avons desia veu, d'autant que le Fils de Dieu apres avoir este baptizé s'apprestoit à executer sa charge qui luy estoit commise de Dieu son Pere, alors il a soustenu des combats plus rudes de Satan qu'auparavant. Et là dessus nous avons declairé selon que chacun s'appreste à servir à Dieu, qu'il faut aussi qu'il soit armé pour entrer en beaucoup de combats. Car c'est alors que le diable fait tous ses efforts pour nous desbaucher. Cependant que

nous n'avons pas grand zele, ni affection de nous adonner à Dieu, nous sommes oisifs, et Satan ne s'empesche pas beaucoup à nous molester: mais quand il voit que Dieu nous appelle, et que son sainct Esprit habite en nous, et que nous sommes de nostre costé aussi prests à nous employer, c'est alors qu'il bataille tant et plus. Nous avons aussi noté qu'il nous faut estre apprestez, non pas à une seule espece de combat, mais à plusieurs: et non pas pour un iour tant seulement, mais tant qu'il plaira à Dieu. Comme nous voyons que nostre Seigneur Iesus Christ a este assailli de beaucoup de tentations par les quarante iours ausquels il a iusné au desert. Or maintenant il faut venir au iusne duquel il est yci fait mention. Il est dit que le Fils de Dieu n'a mangé ne beu, ne rien gousté quarante iours et quarante nuits. Il nous faut veoir la raison. Il n'y a nulle doute que par ce moyen Dieu n'ait voulu acquerir dignite et reverence à la doctrine de l'Evangile. Car quand Moyse deut publier la Loy, il fut retiré à la montagne, et là aussi il iusna par l'espace de quarante iours et quarante nuits. Autant en est-il recité d'Elie, lequel a este establi de Dieu pour restaurer la religion laquelle avoit este corrompue et comme abolie par beaucoup d'idolatries et de superstitions. Or quand Moyse a iusné, on voit la raison pourquoy: c'est asçavoir que la Loy devoit estre receuë en plus grande humilite comme procedante de Dieu. Moyse n'avoit point conversé entre les hommes par l'espace de quarante iours et quarante nuits: il avoit este exempté de toutes necessitez, en sorte qu'on ne le pouvoit pas prendre comme une creature fragile qui eust apporté la Loy: mais c'estoit plus que si un Ange fust descendu du ciel. Il n'y eust pas eu un tel miracle. Voyla donc la Loy qui est rendue authentique quand Moyse iusne quarante iours. Or il faloit bien que l'Evangile aussi fust authorisé, d'autant que Dieu s'est voulu manifester plus amplement, et en plus grande perfection au monde, quand l'Evangile a este publié, qu'auparavant. Et nous faut retenir la comparaison que fait S. Paul au 3. chapitre de la 2. aux Corinthiens, Si la doctrine qui n'a apporté que mort et damnation (dit-il) a este exaltee, et que Dieu luy ait donné gloire et maieste entre les hommes, que sera-ce de la doctrine de vie et de salut, par laquelle nous sommes retirez de la malediction en laquelle le peche d'Adam nous avoit plongez? Et si la Loy apportee par Moyse, qui n'estoit que serviteur (ainsi qu'il est dit en l'autre passage) a este honoree, que sera-se quand le Fils de Dieu qui est maistre en la maison, et qui ha superiorite beaucoup plus grande, vient en personne, et qu'il nous est tesmoin et ambassadeur de Dieu son Pere?

Maintenant donc il est facile de veoir que nostre Seigneur Iesus Christ a iusné quarante iours, afin que l'Evangile ne fust pas de moindre dignite, qu'avoit este la Loy, et que les Iuifs n'alleguassent point, Et comment? Faut-il que les ceremonies soyent maintenant mises sous le pied, et que l'usage en soit aneanti, et toutesfois qu'il y ait eu en la publication de la Loy tant de miracles? Afin donc qu'ils n'eussent point telle replique, voyci nostre Seigneur Iesus Christ qui declaire que si la Loy a este donnee en vertu celeste, l'Evangile aussi bien, comme il apparoist: brief, le iusne de nostre Seigneur Iesus Christ a este comme un seau pour monstrer que l'Evangile ne doit point estre receu comme venant des hommes, et que Dieu en est l'autheur. Or de là on peut aiseement recueillir quelle sottise ç'a este de contrefaire le Fils de Dieu en iusnant une fois l'an le Caresme (qu'on appelle). Ie n'imputeray point cela, ni au Pape, ni à tous les siens. Car devant qu'il y eust Papaute, le diable avoit desia basti ceste superstition. Et ne s'en faut point esbahir. Car sainct Paul mesme dit de son temps, que l'Antechrist commençoit à ietter les fondemens dessous terre, et appelle cela le secret d'iniquite. On ne voyoit pas encores les abominations, comme elles sont apparues depuis: mais tant y a que l'Antechrist commençoit desia son regne pour mettre troubles et confusions en l'Eglise, et pour pervertir la purete de l'Evangile, et convertir la verite en mensonge. Voyla donc le monde qui s'est abusé cuidant ensuyvre nostre Seigneur Iesus Christ en iusnant quarante iours. Car il se faudroit abstenir de boire et de manger quarante iours et quarante nuits, pour monstrer qu'on se conforme à l'exemple du Fils de Dieu. Et y a-il rien de cela? Devant la Papaute on iusnoit le Caresme. Il est vray qu'il n'y avoit point ceste loy pour defendre sur peine de peche mortel que nul n'eust à manger chair. Mais, quoy qu'il en soit, les devotions estoyent telles, que l'un iusnoit un iour la sepmaine, l'autre deux, l'autre trois, et les Dimanches il n'estoit point licite de iusner: car c'eust este comme deroguer à la reverence du iour. Il y a donc quatorze cens ans passez que ceste superstition a este desia mise au dessus. Mais depuis les Papistes on fait une loy certaine de cela. Et puis ils ont defendu la chair, et ç'a este pour les Dimanches aussi bien que pour les iours ouvriers. Or quelle conformite ou similitude y a-il en ce que nostre Seigneur Iesus Christ a fait, et ce que ces badins ont voulu contrefaire? Et d'autre costé, s'il est question d'ensuyvre l'exemple du Fils de Dieu, il ne faudroit iusner qu'une fois en la vie: car il n'a point fait deux Caresmes. Il a este par l'espace de trente ans sans iusner en ceste façon, et puis, il n'y est point retourné apres.

Il se faudroit donc contenter d'un seul Caresme pour toute la vie. Et il y a aussi une autre raison qui est assez aisee. Car il y a eu Salomon, David, Ezechias, et tous les autres rois, et apres les saincts Prophetes, et tant de fideles qui ont este excellens en telle sainctete, qu'ils ont este mesme comme miroirs de perfection Angelique entre les hommes sous la Loy: et neantmoins ont-ils iamais ensuyvi Moyse? y a-il eu caresme entre les Iuifs? Il faut venir là. Si ces badins et coquars qui ont voulu estre compaignons de nostre Seigneur Iesus Christ en iusnant, veulent dire leur devotion estre plus grande que celle de David, de tous les Prophetes, et des saincts Rois, et de tant de fideles qui ont servi à Dieu en toute purete de coeur, ils auroyent quelque couleur: mais ils auroyent honte de s'accomparer à ces saincts Patriarches et Prophetes.

Nous voyons donc que ç'a este une bastellerie trop sotte de vouloir establir yci quelque exemple, comme si nostre Seigneur Iesus Christ eust instruit ses disciples à faire abstinence une fois l'an, non seulement par l'espace de quarante iours, mais certains iours comme bon leur sembleroit. Or depuis il y est survenu ce que i'ay dit, c'est asçavoir ceste tyrannie, quand on a defendu de manger chair, et puis, commandé sur peine de peche mortel, et damnation eternelle, que chacun celebrast le caresme. En cela le diable a prins plus d'audace par succession de temps, comme il a accoustumé. Ie laisse yci à parler quel iusne ont les Papistes pour ressembler à nostre Seigneur Iesus Christ: car ils s'abstiendront de manger chair. Mais ceux qui ont de quoy n'ont iamais meilleure cuisine qu'en caresme: et puis, outre les friandises, et la variete des viandes, ils se saoulent iusques à se crever. D'avantage la veille du iusne, il faut faire provision de manger: car demain nous iusnerons disent-ils: et puis le lendemain, Ho, nous iusnasmes hier, il se faut recompenser: tellement qu'il semble qu'ils se vueillent venger contre Dieu, et le desfier, d'autant qu'il les a contraints à iusner un iour. D'autre costé ils auront plus de friandises que iamais: et puis encores, d'autant qu'ils ne mangent point de chair ouvertement (ie di les Princes, qui puniront de mort leurs subiets pour avoir mangé en un caresme un morceau de lard) ils ne laisseront pas de manger chair en chambre close. Au reste, en leurs iusnes ils se mocqueront de Dieu tout manifestement. Car apres qu'ils se seront bien farcis de viande à disner, si ne laisseront-ils pas encores de faire collation, voire telle qu'encores qu'il y ait une douzaine de plats, moyennant qu'ils soyent couverts, et qu'on ne voye point qu'il y a iusques à ce qu'il fale manger, ho, c'est assez: brief, tout leur sera pardonné, moyennant qu'ils soyent bons supposts de la foy Catholique. Et n'est-ce pas se mocquer de Dieu, que cela? Mais le pis est, et le plus grand mal, qu'outre que c'est (comme i'ay dit) pure singerie et sote, il y a un blaspheme contre Dieu et une iniure toute notoire qui est faite à nostre Seigneur Iesus Christ: et apres on derogue à l'authorite de l'Evangile. Car Dieu a fait yci un miracle digne de memoire. Et n'est-ce pas pour l'obscurcir quand on se veut conformer au Fils de Dieu? Outre nature et d'une façon incomprehensible il s'est abstenu de boire et de manger: car Dieu l'avoit exempté de toute condition humaine: et on vient mettre ce miracle-là sous le pied? Et pour ce faire, ils veulent avoir quelque conformite, afin qu'on n'appercoyve plus que Dieu ait là monstré une vertu singuliere. Voyla qui nous doit ravir en admiration.

D'avantage, voyci nostre Seigneur Iesus Christ qui s'approuve estre le Redempteur du monde, et l'Ange du grand et haut conseil, comme il est nommé en Isaie. Il veut donc monstrer que c'est celuy qui devoit estre envoyé pour donner accomplissement à toutes propheties. Il veut monstrer en somme, qu'il est le chef des Anges et de toutes creatures. Il iusne, pour donner approbation de sa gloire divine, et nous le contreferons? C'est se faire pareil et compagnon du Fils de Dieu: comme si tous ceux qui font le caresme se disoyent estre Redempteurs, et qu'ils s'attribuassent la Divinite qui a este en nostre Seigneur Iesus Christ. Il y a le troisieme, c'est qu'on derogue à la reverence que nous devons tous porter à l'Evangile. Car ce que nostre Seigneur Iesus Christ a iusné, et qu'il est venu puis apres exercer son office de prescher, est pour monstrer que sa doctrine n'est point du monde, mais qu'elle procede du ciel. Or quand on iusne par devotion, et qu'on dit que c'est ensuyvre l'abstinence et sobriete du Fils de Dieu, que deviendra ceste signature qui nous est là donnee de la doctrine de nostre salut? Ainsi donc nous voyons qu'en ce Caresme que font les Papistes, il n'y a pas seulement de la superstition, du badinage et de la sottise, mais il y a iniure enorme contre Dieu, et contre son Fils unique. Et c'est, brief, une astuce de Satan, pour abolir la certitude de nostre foy. Cependant nous avons yci à noter que ce n'est pas pour condamner tous iusnes: car les iusnes sont ordonnez à autre fin. C'est en premier lieu pour nous tenir en bride, pour matter nostre chair. Et puis, quand nostre Seigneur nous advertit des fautes que nous avons commises, qu'il sonne comme le tabourin pour nous menacer, alors nous iusnerons pour confesser que nous sommes comme povres malfaiteurs, et passerons condamnation pour luy demander merci. Voyla donc les fins des iusnes, c'est de matter nostre chair: et

puis, c'est aussi pour nous disposer à prier Dieu (et pour ceste cause les iusnes sont conioints avec la priere) c'est aussi pour faire confession de nos pechez, comme si nous prenions l'habit de dueil, comme anciennement il y avoit la haire, le sac, et les cendres, et la poudre qu'on iettoit dessus la teste. En ces choses consiste l'usage legitime des iusnes, mais cela n'appartient point au Caresme. Et pourquoy? Notamment il est dit que Iesus Christ a eu faim apres les quarante iours. Or le iusne emporte que nous soyons subiets à boire et à manger, que nous ayons faim et soif. Le Fils de Dieu donc a este despouillé de toute infirmite humaine pour ce temps-là. Ainsi il faudroit que les Papistes et tous ceux qui ont commencé ceste danse, s'ils se vouloyent en cela conformer à nostre Seigneur Iesus Christ, se fussent donnez ceste dispense-là, c'est asçavoir de ne point avoir faim iusques au bout de quarante iours, pour manger leur saoul le iour de Pasques. Nous sçavons donc maintenant que nostre Seigneur Iesus Christ a voulu yci magnifier l'Evangile. Et c'est ce que nous avons en somme à retenir, que le Fils de Dieu devant qu'entrer en possession de l'office de Prophete pour nous declarer la volonte de Dieu son Pere (comment c'est par luy que Dieu a parlé à pleine bouche, ainsi qu'il est dit au premier chapitre des Hebrieux) a voulu iusner, afin que nous soyons certifiez de la doctrine de l'Evangile, et que nous sçachions qu'elle procede du ciel. Car il a tellement iusné pour ce coup, qu'il s'est voulu exempter pour un temps de toute infirmité humaine. Voyla en somme ce que nous avons à retenir.

Or il est dit consequemment, que *le diable l'a tenté:* non pas qu'il ait commencé alors, comme desia nous avons traitté (car sainct Marc, et sainct Luc notamment expriment que ç'a este par l'espace de quarante iours qu'il a eu un combat assiduel) mais les derniers combats ont este les plus rudes et difficiles. Et voyla aussi comme nostre Dieu en use envers les siens: non pas d'une façon egale envers tous: mais si faut-il neantmoins que nous tenions ceste regle. Quand donc nous serons encores tendres, et comme novices, Dieu ne nous esprouvera point avec une telle rudesse. Et pourquoy? Il nous espargne. Mais apres qu'il nous a aguerris, et a tellement corrigé les foiblesses qui estoyent en nous, en nous fortifiant par sa vertu, que nous pouvons combatre plus vaillamment: alors il nous traitte aussi plus rudement, et nous examine en telle sorte, comme nous en voyons yci le patron en nostre Seigneur Iesus Christ. Or ce n'est point sans cause aussi qu'il dit qu'il nous faut estre configurez à son image, non point en tout ét par tout, mais en ce qui appartient au service de Dieu, à la foy et patience, et à l'obeissance que nous devons à Dieu. En tout cela, di-ie, il nous faut bien estre configurez à nostre Seigneur Iesus Christ. Mais en ce qui est de sa maieste (comme le iusne dont il est fait yci mention) ce n'est pas à dire qu'il nous fale en cela conformer à luy: car autrement il nous faudroit ressusciter les morts, guerir les malades, donner clarte aux aveugles, faire marcher les boiteux: brief, il nous faudroit changer les hommes, et muer l'eau en vin. Et où en viendrions-nous? Mais d'autant que le Fils de Dieu nous est proposé pour exemple, et miroir de foy, d'obeissance, de patience, et de choses semblables, voyla en quoy il nous faut observer qu'il a monstré le chemin à tous fideles, afin que nous puissions marcher par les traces qu'il nous a monstrees, et ne doutions pas que la victoire qu'il a acquise, ne soit pour nous, comme aussi il le declaire au seizieme chapitre de sainct Iean, Confiez-vous: car i'ay vaincu le monde. Il ne dit pas simplement, Confiez-vous de vaincre: mais il dit, Puis que i'ay vaincu, soyez asseurez que vostre foy, quand elle sera fondee en moy, sera victorieuse. Or donc il nous faut bien retenir cest article: c'est quand Dieu nous a espargnez pour un temps, que nous ne pensions pas estre quittes, et que nous ne demandions point nostre congé, comme si c'estoit assez: mais que nous soyons appareillez de soustenir des alarmes encores plus rudes que iamais. Nous voyons ce qui est dit à sainct Pierre, Cependant que tu estois ieune, tu te ceignois à ton plaisir sans te trop serrer: mais quand tu deviendras vieil, tu seras lié d'une autre façon, tu seras estreint quand on te menera à la mort, que tu ne te pourras deslier. Et pourquoy cela luy est-il dit? C'est qu'en sa personne nous sommes tous admonestez quand nous sommes encores petis et debiles en foy, que Dieu nous supporte: mais apres qu'il nous a supportez pour un temps, s'il nous esprouve plus durement, il faut que nous ayons medité cela de longue main, et que nous ne le trouvions point nouveau pour estre surprins.

Or le diable est yci appelé *Tentateur*, afin que nous soyons yci sur nos gardes. Car ce n'a pas este pour un coup qu'il a exercé un tel mestier, mais ce nom luy est imposé par l'Evangile, afin que nos sçachions que c'est son naturel. Cependant donc que nous avons à vivre en ce monde, puis qu'ainsi est que nous ne pouvons servir à Dieu sans estre gend'armes et sans batailler, notons que nostre ennemi, lequel veille tousiours et ha ses embusches tendues, est nommé Tentateur, c'est à dire qu'il ha les moyens de nous assaillir par tentations diverses, et de nous mettre beaucoup de phantasies, et de pensees en la teste: comme pour nous induire à rebellion contre Dieu, maintenant par desfiance, maintenant par avarice, maintenant par am-

bition: ainsi qu'il nous sera puis apres monstré. Or donc voyci Satan qui est appelé nostre adversaire. Car ce mot de Satan emporte cela: et puis il est appelé Tentateur, afin que nous sçachions que nous avons à batailler contre luy.

Il vient donc et dit à nostre Seigneur Iesus Christ en premier lieu, *Si tu es Fils de Dieu, di que ces pierres se convertissent en pain.* Or il y a yci trois especes de tentations recitees. La premiere est celle que nous avons leue: la seconde est, que nostre Seigneur Iesus Christ adore le diable. Il est vray que l'ordre n'est pas suyvi de mesme en tous les deux Evangelistes: et voyla pourquoy ie ne m'yarreste pas aussi beaucoup. Cest donc qu'il adore Satan afin d'avoir tous les biens de ce monde: et puis qu'il se iette en bas du Temple, afin de se faire valoir, et que chacun cognoisse qu'il est Fils de Dieu. Nous traitterons ci apres des autres tentations. Quant est de la premiere, plusieurs encores de toute anciennete se sont trompez trop lourdement, en disant que Iesus Christ avoit est tenté par friandise, ou que c'estoit d'intemperance. Et cela est procedé de ce qu'ils ont magnifié outre mesure l'abstinence. Or il est vray que c'est grande vertu que de garder sobriete en toute nostre vie: et mesme d'autant que nous sommes trop enclins à exces, de nous retrancher de nos morceaux: voyla une vertu qui est bien à priser: mais non pas une telle abstinence comme les hermites l'ont faite anciennement. Car ils n'ont osé boire de l'eau sinon par mesure en quelque escaille de noix ou en quelque autre chose: et les autres par poids: quand ils avoyent beu une once d'eau c'estoit beaucoup. Et puis il ne faloit point dormir, sinon contre une paroy: et puis il ne leur estoit point licite de manger du pain, mais ils usoyent seulement de racines. Or il leur sembloit qu'ils estoyent desia comme ravis en paradis avec les Anges, quand ils s'abstenoyent de la façon commune de vivre: mais S. Paul dit que tous ces menus fatras ne profitent pas beaucoup, ains la crainte de Dieu imprimee en nos coeurs, quand elle y aura une vraye racine. Car nostre perfection où est-elle? C'est que nous craignions Dieu, que nous ayons nostre foy du tout appuyee sur luy, que nous l'invoquions d'un zele ardent, que nous luy rendions action de graces des biens qu'il nous fait, que nous soyons patiens en nos adversitez. Voyla donc où gist nostre perfection. Mais ces exercices exterieurs (il entend les iusnes, les veilles et autres choses): tout cela (dit-il) est peu de cas, et ne s'y faut point amuser. Or d'autant que les anciens avoyent este advertis ainsi par la bouche de sainct Paul, ils devoyent avoir plus de prudence. Mais quoy? le diable leur a bandé les yeux tellement qu'il leur a semblé que c'estoit une grande vertu, que les hommes se tuassent pour faire abstinence trop grande: et cependant ils estoyent là inutiles, qu'ils ne pouvoyent pas trainer les iambes, ni remuer les bras pour s'appliquer à quelque bonne oeuvre. C'estoit là toute leur saincteté. Là dessus, comme un erreur attire l'autre, ils ont cuidé que c'estoit le plus grand poison que le diable nous eust peu machiner que de nous induire à friandise. Et voyla pourquoy aussi ils ont pensé que ç'avoit este la perdition du genre humain: comme si de manger une poire, ou une cerise, ou une pesche, ou une pomme (car on ne sçait pas quel fruit ç'a este que le diable a proposé à Eve) c'estoit le plus grand peche du monde. Or il est certain que le diable a assailli Adam et l'a tenté d'incredulite, de rebellion, et d'orgueil. Et on le peut veoir par les propos dont il use, quand il dit, Vous estes pareils à Dieu: et puis, Il n'en sera pas ainsi. Il ne dit pas, Vous gousterez au bout de la langue un fruict qui vous sera delectable: mais il dit, Vous serez pareils à Dieu. Voyla donc l'orgueil dont il vient assaillir Adam et Eve. Et puis il y a l'incredulite. Car quand on luy replique qu'l y a menace de mort, Ho, il n'en sera pas ainsi. Et finalement il y a la rebellion, laquelle l'Escriture note si expressement, quand l'homme ose bien attenter contre le commandement de Dieu. D'aller donc dire que ç'a este une friandise, comme si le diable n'eust pas bien sceu trouver le gosier pour donner une playe mortelle, c'est pervertir tout. Car si le diable nous tente de friandise, c'est comme si un ennemi nous venoit donner un coup d'espee au bras ou en la cuisse: nous serons gueris de ce coup-là avec le temps: mais s'il nous vient percer le coeur ou le gosier, nous voyla morts. Or l'ambition et l'orgueil, pour vouloir monter plus haut qu'il ne nous est licite: apres, l'incredulité pour aneantir la parole de Dieu: et puis, la rebellion pour nous vouloir opposer à Dieu manifestement, et pour luy faire la guerre: voyla les coups mortels que le diable nous donne. Et ainsi, voyans que ces povres badins, quelques anciens qu'ils ayent este, ont este instruments et supposts de Satan pour nous eslourdir, afin que nous ne cognussions pas de quoy il nous faloit garder, sur tout cognoissons qu'autant en ont-ils fait de ce passage. Car ils ont dit que c'estoit de friandise dont Iesus Christ a este tenté. Et il y a bien grandes delices en du pain. S'il est question d'un homme qui ha faim, et cherche son repas, ie vous prie, s'il se contente de manger du pain sec, et puis apres qu'il ait de l'eau, et qu'il ne cherche ne vin ne pitance, ne rien qui soit, dirons-nous en cela qu'il est gourmand et intemperant? L'accuserons-nous d'aucun vice? Ainsi nous voyons comme ces povres sots n'ont eu nulle discretion en ce qu'ils ont dit.

Au reste, nous avons un argument infaillible pour convaincre leurs erreurs: car nostre Seigneur Iesus Christ a este meilleur gend'arme que tous les autres, il a sceu comme il se faloit defendre, il a este mieux advisé que tous pour repousser les astuces de l'ennemi. Et ainsi de la defense de nostre Seigneur Iesus Christ nous pouvons recueillir quelle a este ceste espece de tentation. Si un homme vient assaillir un autre, et qu'il luy donne au costé droit, ou qu'il luy vueille donner sur la teste, et que l'autre presente son bouclier d'un autre costé tout au rebours, quelle mocquerie est-ce? On verra bien qu'il ne sçait manier ne bouclier, ni espee. Or, comme i'ay dit, Iesus Christ a este muni de ces armes-là: et il est certain qu'il a sceu dresser le bouclier selon qu'il a veu les dards de Satan venir. Car sainct Paul accompare les tentations à des dards de feu qui nous sont iettez pour nous navrer mortellement. Et que dit Iesus Christ? Dit-il qu'il est defendu d'estre friand? dit-il que l'intemperance et gourmandise sont vices condamnez de Dieu? Il eust dit vray: mais il sçait bien ce que Satan machinoit contre luy: et pourtant il respond, *que ce n'est point de pain seul que l'homme est nourri, mais de la parole qui procede de la bouche de Dieu.* Par cela il declare qu'il ne veut point deroguer à la vertu que Moyse a declaré estre en Dieu: c'est à sçavoir que c'est luy qui nous nourrit, et non pas le pain ne le vin, ne les viandes. Nous voyons donc en quelle sorte Iesus Christ a este assailli: c'est que le diable le vouloit induire à une telle desfiance, qu'il allast chercher des moyens illicites, comme si Dieu luy eust defailli, ou bien si la vertu par laquelle il devoit estre nourri et sustanté n'eust point est suffisante. Voyla (di-ie) l'astuce de Satan. Or de prime face on ne diroit pas que c'eust este peche à nostre Seigneur Iesus Christ, de faire convertir par miracle les pierres en pain: car c'eust este pour despiter Satan, et luy monstrer, Ie suis ton maistre, et faut que tu m'adores: mais nostre Seigneur Iesus Christ regarde la fin. Car s'il eust voulu estre nourri par miracle sans sçavoir la volonte de Dieu son Pere, il est certain que l'incredulite eust dominé en luy: et puis il eust fait un grand outrage à Dieu à cause qu'il ne se fust point contenté de sa grace, par laquelle nous sommes tous nourris.

Mais cela sera mieux entendu, quand nous aurons exposé la response de nostre Seigneur Iesus Christ. Notons en premier lieu qu'il n'entre pas yci en longue raison ni dispute contre Satan: mais il fait son bouclier de l'Escriture: *Il est escrit.* Voyla donc un seul mot qui est pour rabatre tout. Or par cela nous sommes admonestez de nous armer de la parole de Dieu, pour repousser toutes tentations que Satan pourra machiner, pour resister à tous alarmes qu'il pourra dresser. Il faut, di-ie, que nous soyons munis de l'Escriture: voyla nos vrayes armes. Et c'est aussi pourquoy S. Paul apres avoir dit que nous n'avons point un combat visible contre les creatures mortelles, mais que toutes les puissances de l'air sont armees contre nous, les diables qui semblent estre sur nos testes pour nous accabler, il adiouste, Soyez donc bien equippez, mes amis: et use d'un mot qui emporte Estre armé de pied en cap, comme on dit ordinairement. Et sur cela il nous donne le heaume, et tous les autres accoustremens, iusques aux chausses de guerre dont on usoit le temps passé. Il nous donne le halecret, l'espee, et le bouclier, et toutes autres armes. Cependant il use du mot de foy, d'esperance, d'Evangile, et de la parole de Dieu: mais tout revient à un, à sçavoir à la foy. Car d'où procede elle? De la parole de Dieu. L'esperance aussi bien. Et l'Evangile qu'est-ce? C'est la doctrine de laquelle la foy est engendree. Ainsi donc, c'est autant comme si S. Paul disoit, Mes amis, soyez armez. Et en quelle sorte? Ce n'est pas à vous à forger les armes: mais Dieu les vous donnera. Cherchez les donc de sa main. Et quelles? Il appelle bien la parole de Dieu, le glaive, comme s'il disoit, Ayez la parole de Dieu, et elle vous servira de glaive: apres elle vous apportera la foy, et ceste foy-là sera vostre bouclier: apres, vous aurez le heaume de l'esperance de salut: vous aurez l'Evangile, afin que vous ne soyez point plongez en ce bourbier terrestre de toute corruption. Quand donc vous aurez la parole de Dieu, elle vous servira de tout equippage pour vous armer de pied en cap, que nulle partie ne sera descouverte: Satan ne pourra trouver nul acces envers vous, que vous ne soyez bien munis pour luy resister.

Voyla donc ce que S. Paul nous enseigne: et nostre Seigneur Iesus Christ nous en monstre yci la prattique. Car quand il met en avant l'Escriture saincte, il declare quant et quant sa foy, et la foy emporte esperance, l'esperance engendre patience, pour perseverer iusques en la fin. C'est donc en quoy il nous faut conformer à luy, et non pas en ses miracles, par lesquels il a voulu approuver qu'il estoit vray Fils de Dieu, ce que nous ne sommes pas. En somme, nous voyons comme nostre Seigneur Iesus Christ a combatu contre le diable: et ainsi, que nous prenions l'Escriture en main, afin de luy resister. Au reste, en cela on voit comme le diable a transporté ces caphards, lesquels nous voudroyent auiourd'huy oster l'Escriture saincte, et despouiller toute l'Eglise de ce thresor inestimable. Car la Papaute en quoy est-elle fondee? En ignorance et bestise: car si tost que la parole de Dieu

est mise en avant, on cognoist les abominations, les puantises, les idolatries et pollutions qui sont là: on voit que le Pape a dressé les cornes à l'encontre de Dieu, et qu'il a aneanti la vertu et la grace de nostre Seigneur Iesus Christ, qu'il a tout depravé, corrompu, et falsifié: on voit cela. Quand donc l'Escriture seroit ensevelie, le Pape domineroit paisiblement: pour ceste cause ces caphars qu'il ha à loage, ont tousiours ce principe de dire, Et l'Escriture qu'est-ce? c'est un nez de cire. Voyla un blaspheme detestable qu'ils desgorgent: et non pas seulement devant le commun populaire, mais tous leurs livres en sont pleins. Qu'on regarde tous les Papistes qui veulent auiourd'huy maintenir ce siege diabolique de Rome avec toutes ses dependances. Voyci le principal article de leur foy, c'est qu'il n'y a rien de certain en l'Escriture saincte, et qu'on la tourne de tous costez, que c'est une chose obscure et profonde. Or nous voyons en cela comme ils descouvrent leur turpitude: car c'est comme s'ils confessoyent que quand on viendra à l'Escriture, ils seront convaincus. Il est vray qu'ils alleguent, Le diable s'est servi de l'Escriture: tous les heretiques qui ont infecté le monde de leur erreur, ceux-là aussi ont abusé de l'Escriture. Il n'y a point de doute. Mais si le diable a abusé de l'Escriture, comment est-ce que nostre Seigneur Iesus Christ luy a resisté? C'est par l'Escriture mesme. Si les heretiques ont perverti le vray sens et naturel de la Loy, des Prophetes, et de l'Evangile, comment est-ce que les saincts Docteurs les ont rembarrez? A ce este pour dire, Un sainct Concile a determiné cela? Il a bien falu avoir d'autres armes: c'est que la parole de Dieu a tousiours suffi pour cela: et c'est aussi le vray examen. Et voyla en quoy nous cognoissons que la parole de Dieu est si authentique, à sçavoir d'autant que quand le diable auroit mis en avant tous ses efforts, neantmoins il ne la pourra point renverser qu'elle ne demeure tousiours en son entier. Car s'il n'y avoit nul combat, on ne cognoistroit pas si bien quelle vertu ha la parole de Dieu pour nous soustenir, et pour faire que nous demourions tousiours fermes et immuables: mais quand il y vient de grosses tempestes, qu'il semble que tout doyve ruiner, et nous sommes neantmoins soustenus debout, et venons à avoir victoire en nostre foy, en cela cognoissons-nous quelle maieste il y a en la parole de Dieu: veu que combien qu'elle soit assaillie et haut et bas, neantmoins iamais elle ne peut estre opprimee. Retenons bien donc ceste leçon, c'est que quand nous serons desgarnis de la parole de Dieu, le diable nous trouvera là exposez à sa merci, et nous serons à descouvert. Comme donc un homme qui se viendroit fourrer entre les mains de son ennemi, sans aucun moyen de luy resister, merite quand il le fera à son escient, de perir: aussi nous sommes dignes que Dieu nous delaisse, quand nous ne daignerons point nous munir de sa parole, afin que nous combations vaillamment contre toutes les tentations de Satan.

Or venons à l'Escriture, *L'homme ne vit point de seul pain, mais de toute parole qui procede de la bouche de Dieu.* Il y a bien un mot qui signifie quelque fois Parole, mais il signifie aussi Chose: aussi nous pouvons prendre suyvant la simplicite du sens, Ce qui procede de la bouche de Dieu, pour, Ce que Dieu veut et benit. Moyse en ce passage-là ramentoit au peuple qu'il a este nourri de la Manne: et conclud qu'en cela Dieu a monstré qu'il peut bien nourrir les hommes sans pain ne sans eau, ne sans aucuns moyens terrestres. Nous voyons maintenant l'intention de Moyse: c'est que combien que Dieu ait donné le pain et toutes autres viandes pour nous soustenir, neantmoins il ne leur a point resigné sa vertu ne son office, mais que nous sommes nourris d'une grace secrete qui procede comme de sa bouche, d'un peu de souffle de Dieu (s'il estoit licite d'user de telle similitude, comme l'Escriture souvent en use): c'est nostre vraye nourriture: car le pain de soy ne le pourroit faire: il n'ha nul mouvement ne vigueur. Et comment donc nous la donneroit il? c'est une chose morte. Comment donc en serons-nous vivifiez? Ainsi donc si nous n'estions par trop aveugles, et ingrats quant et quant pour desrober à Dieu ce qui luy appartient: bref si nous n'estions du tout sacrileges pour ravir à Dieu sa maieste, nous verrions bien qu'il n'y a ne pain, ne chair, ni autre pitance qui nous puisse donner vigueur. Qu'est-ce donc qui nous nourrit? La parole de Dieu. Or Moyse en ce passage n'entend point la parole qui nous est preschee, et laquelle nous apporte la vie spirituelle. Il n'entend point cela: mais il entend la vertu secrete que Dieu inspire à toutes creatures. Et au reste, quand Dieu nous donne le pain et les autres viandes pour nostre refection, il nous faut apprendre d'avoir nos yeux eslevez en haut, et tousiours attribuer ce titre de nourricier à celuy auquel il est deu. Si nous appelons le pain nostre nourricier, voyla un blaspheme, voyla une idolatrie manifeste. Car nous transportons ce que Dieu se reserve, à une creature morte, et (comme i'ay desia dit) nous faisons du pain une idole. Quand donc nous avons à nous repaistre, que nous avons à boire et à manger, apprenons de lever tousiours les yeux en haut, et de tellement nous aider et servir de ces moyens ordinaires, que nous sçachions que c'est Dieu qui nous nourrit. Il est vray qu'il a mis le pain, comme un baston duquel nous soyons soustenus: mais tant y a qu'en ce faisant il n'a point derogué à sa gloire, il ne l'a point amonindrie,

pour dire: Ie n'auray plus ce que i'avoye auparavant. Comme quand il a creé le soleil, est-ce à dire que la clarté ne soit plus en luy? Mais il a ordonné cest instrument visible, afin que nous soyons conduits par la clarté du soleil plus haut, c'est asçavoir à ceste clarté inaccessible. C'est ce qu'il nous enseigne par ce passage. Or pour le bien prattiquer, il nous faut aussi cognoistre, que combien que tout nous defaille, Dieu est suffisant pour nous sustanter sans aucun moyen. Et voyla où nous meine l'exemple de nostre Seigneur Iesus Christ. Car il dit, Ie n'ay point de pain: mais est-ce à dire que Dieu n'ait point de quoy pour me nourrir? Quand il n'y auroit point de pain, est-ce à dire que Dieu ne soit plus? Or Dieu est tout puissant sans pain, et sans autre chose pour nous sustanter: et comme il est puissant d'esclairer le monde sans soleil (car quand il nous osteroit maintenant le soleil, ne nous pourroit-il pas esclairer de sa propre vertu?), aussi nous pourroit-il bien nourrir sans aucuns biens et moyens inferieurs.

Voyla donc comme nostre Seigneur Iesus Christ a exposé en vraye prattique le passage de Moyse. Maintenant cognoissons que nous avons de ceci comme une experience ordinaire. Car encores que Dieu nous envoye grande fertilité, si est-ce toutesfois qu'il ne laisse point de nous nourrir miraculeusement. Car si on faisoit compte de ce que la terre apporte, avec ce que les hommes mangent et engloutissent, et consument, il est certain qu'on se trouveroit esbahi. Et gardons bien d'entrer en tel compte. Car il faut que Dieu nous nourrisse plus par sa vertu, qu'en tout ce qui provient de la terre. Il est vray que les richesses de Dieu se monstrent assez pour le louer et le benir en cela: mais encores faut-il que ceste seule grace de laquelle parle Moyse, surmonte tout ordre de nature. Et au reste, quand il y aura sterilité, et que nous serons assaillis de famine, recourons à nostre Dieu, et prions le qu'il luy plaise de nous sustanter. Et de faict ce n'est point sans cause, que quand il menace les transgresseurs de sa Loy, apres avoir dit qu'il ostera le baston du pain, il dit qu'encores qu'ils se soyent bien repeus iusques à se souler, neantmoins que le pain n'aura plus de quoy pour fournir à la nourriture, d'autant que sa vertu en sera ostee. Et pourtant il dit, Vous mangerez, et ne serez point rassasiez. Il dit bien, Ie vous envoyeray le ciel de fer, et la terre d'airin: c'est à dire, Ie feray que la terre n'aura plus nulle substance, pour vous donner nourriture quand i'en auray retiré ma vertu. Mais prenons le cas que nous avons de quoy boire et manger, il est certain que quand Dieu nous maudira, nous experimenterons tousiours ce qu'il dit par le Prophete, On portera bien le blé au moulin par poids, on rapportera aussi la farine avec le poids, on la rapportera aussi du four sans que rien en soit diminué: mais il n'y aura point de vertu: le ventre demeurera tousiours vuide, encores qu'il creve: il sera bien rempli, mais il n'y aura que du vent. Ainsi donc apprenons de nous fier en Dieu seul, et quand il luy plaist de desployer ses richesses en benissant la terre, et faisant que nous ayons et moisson et vendange: qu'en cela nous sçachions qu'il estend sa main pour se declarer Pere envers nous. Et cependant apres luy avoir demandé nostre pain ordinaire, que nous sçachions que c'est luy seul qui nous sustante: et quand nous sommes menacez de sterilité, que c'est luy qui a retiré sa benediction: mais aussi sçachons tousiours qu'il nous pourra bien nourrir et sustanter sans aucun moyen. Et de faict, selon que Moyse allegue l'exemple de la manne, nous voyons aussi ordinairement qu'en temps de famine on mangera tant et plus, et ne sera-on point rassasié: et au contraire, quelque fois nostre Seigneur Iesus Christ fera valoir un morceau de pain plus que si on avoit à manger tout son saoul. Et comment? En quelle sorte? Allons disputer par nos subtiles raisons: mais si nous faudra-il cognoistre que Dieu convertit la viande en manne: et quand nous mangerons du bois, par maniere de dire, si est-ce que Dieu le fera profiter, moyennant qu'il ait sa main estendue pour y donner sa benediction. Voyla en somme ce que nous avons à retenir de ce passage. Et quand nous aurons bien cognu ce qui nous est yci monstré par nostre Seigneur Iesus Christ, il est certain qu'en temps d'abondance, et en temps de sterilite, et de famine nous serons tousiours eslevez à nostre Dieu pour luy attribuer l'honneur qu'il merite. Car nous sentirons que c'est de luy que nous sommes substantez, et de sa pure grace, quand il nous donnera du pain à manger. Et aussi au contraire nous sçaurons que c'est à luy à faire, à pourvoir et remedier à toute l'indigence que nous pourrions avoir. Voyla donc comme nous serons enseignez avec sainct Paul et d'avoir faim et soif, et d'avoir abondance. Et voyla aussi comme la foy dominera tousiours en nous, que la graisse ne nous crevera point les yeux, que nous ne contemplions tousiours la grace de Dieu invisible, et aussi qu'en necessite nous prierons tousiours nostre Dieu, et attendrons tousiours de luy tout ce qu'il ha en sa main, et ce qu'il est prest de nous donner, moyennant que nous le cherchions en luy seul.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

CINQUANTIEME SERMON.

MATTH. Ch. IV.

5. *Adonc le diable le transporte en la saincte cité, et le met sur le pinnacle du temple:* 6. *Et luy dit, Si tu es le Fils de Dieu, iette toy en bas: car il est escrit, Il donnera charge de toy à ses Anges, et te porteront en leurs mains, de peur que tu ne heurtes de ton pied à quelque pierre.* 7. *Iesus luy dit, Derechef, il est escrit, Tu ne tenteras point le Seigneur ton Dieu.*

LUC. Ch. IV.

9. *Il le mena aussi en Ierusalem, et le mit sur les creneaux du temple, et luy dit, Si tu es le Fils de Dieu, iette toy d'yci en bas.* 10. *Car il est escrit qu'il donnera charge de toy à ses Anges pour te garder:* 11. *Et ils te porteront en leurs mains, de peur que tu ne heurtes ton pied à quelque pierre.* 12. *Iesus respondant luy dit, Il est dit, Tu ne tenteras point le Seigneur ton Dieu.*

Nous veismes Dimanche passé quelle espece de tentation fut donnee à nostre Seigneur Iesus Christ par Satan, et comment il en eut victoire. Car l'intention du diable estoit de luy faire chercher des moyens qui ne luy estoyent licites, comme si Dieu luy eust defailli. Voyla donc l'assaut que nostre Seigneur Iesus a eu à soustenir. C'est que le diable le vouloit induire à desfiance. Or c'estoit d'autant que les moyens terrestres luy defailloyent. Mais lors il nous faut appuyer en Dieu encore qu'apres avoir regardé çà et là, il n'y ait nulle issue en nos afflictions. Bref, quand nous sommes confus et desesperez, lors il nous faut conclure que Dieu sçaura bien pourvoir à tout ce qui nous defaut: combien que nous ne puissions comprendre de nostre sens naturel le moyen d'en venir à bout. Voyla pourquoy Iesus Christ dit, que l'homme ne vit point du pain materiel: mais que Dieu luy inspire une vertu secrete, tellement que le pain de soy n'est rien, pour dire que là consiste nostre vie. Et qu'ainsi soit, quand il n'y auroit pas un grain de blé au monde, Dieu est suffisant pour nous sustanter et nourrir: et faut que nostre foy soit victorieuse iusqu'en la fin. Et de faict, quand il est dit au Pseaume 33, Que l'oeil du Seigneur est sur ceux qui le craignent, et qui esperent en sa misericorde, afin de nourrir leurs ames en temps de famine: par cela il nous est monstré que non seulement il nous faut recognoistre que Dieu est nostre Pere nourricier quand il nous donne le pain à la main, et quand nous avons tout ce qui est requis à nostre nourriture: mais aussi quand nous sommes en disette, et que la mort nous menace en temps de famine, que nous ne laissions point toutesfois d'invoquer celuy qui a prins la charge de nous sustanter, et d'avoir le soin de nostre vie. Et quant est des moyens, n'attachons point là sa vertu: mais cognoissons que quand il veut il se sert de ses creatures, et en besongne quand il luy plaist, et à sa liberté comme bon luy semble. Ainsi il ne nous le faut point astreindre aux moyens exterieurs.

Voyci maintenant un autre combat qui est recité par S. Matthieu, et S. Luc, asçavoir que *Iesus a este transporté sur le sommet du Temple, et que le diable sous ombre qu'il est escrit au Pseaume 91, que Dieu a recommandé à ses Anges de garder les siens, et de les porter en leurs mains, vouloit qu'il se iettast en bas.* Or quant et quant il est dit que Iesus Christ a vaincu ceste tentation, alleguant l'Escriture à l'opposite: c'est à sçavoir que nous ne devons point tenter nostre Dieu. Il est vray que les deux Evangelistes ne tienent pas un mesme ordre. Car S. Matthieu suyt ce que nous venons de dire. S. Luc remet ceste tentation en troisieme lieu. Mais en cela il n'y a nul inconvenient. Car nous voyons qu'ils n'ont pas tousiours suyvi une mesme façon: et il leur a suffi de reciter un sommaire de ce qui estoit profitable pour nostre salut. Cela donc doit estre tenu pour indifferent si en second lieu le diable sollicite nostre Seigneur Iesus de se ietter en bas, ou bien si ç'a este pour le dernier combat. Le principal est que nous regardions yci à quoy le diable a pretendu. Car nous ne pourrions point faire nostre profit de ceste histoire, si nous ne sçavions pourquoy il a allegué ce passage qui est yci noté, et si nous ne faisions comparaison de l'astuce de Satan, et des embusches qu'il a tendues, à la sagesse qui a este donnee à nostre Seigneur Iesus pour y resister et luy fermer la porte. Il n'y a nulle doute que comme nous avons dit auparavant que le diable avoit voulu induire le Fils de Dieu à incredulité, afin qu'il ne s'appuyast plus sur la volonte divine: aussi il l'a voulu maintenant eslever en orgueil et outrecuidance. Voyci donc comme Iesus a este assailli, c'est que le diable tasche de l'induire à presumer de faire plus qu'il ne luy est licite, et entreprendre, sans avoir permission de Dieu son Pere. Il n'y a aussi nulle doute que le diable n'ait yci usé d'une telle astuce pour desbaucher Iesus Christ, et le destourner du bon chemin, et qu'il n'ait fait tous ses efforts. Car

il sçavoit bien qu'ayant vaincu le chef, il luy seroit facile d'assaillir les membres pour les navrer d'une playe mortelle. Si donc le diable ha des finesses et des assauts terribles et espovantables, il les a experimentez en Iesus Christ. Or maintenant puis qu'il nous faut apprester au combat, pour bien resister au diable, il nous faut sçavoir de quoy principalement nous avons à nous garder. Car ceux qui sont en guerre doyvent estre advertis des façons de combatre de leurs ennemis, de leurs embusches, de leurs equippages et de leurs entreprises. Puis qu'ainsi est donc, que durant ceste vie mortelle il nous faut apprester à soustenir les alarmes qui nous sont livrees par Satan, il nous faut regarder de quelles armes il se sert, et quelles sont ses astuces, comme S. Paul en parle. Voyla donc un poinct qui est bien à noter: c'est que puis que le diable a tenté nostre Seigneur Iesus Christ d'incredulité premierement, pour puis apres l'eslever en ambition, temerite, et audace, aussi nous faut-il garder de ces combats yci. Car nous n'en serons point exempts, que Satan ne nous donne l'assaut et à dextre et à gauche. Voyla aussi comme sainct Paul parlant comme il avoit este exercé en beaucoup d'afflictions de costé et d'autre, dit qu'il luy a este besoin d'estre muni de toutes parts. Ainsi donc nous en adviendra-il. Car quelques fois nous serons despourveus de ce qu'il nous est besoin d'avoir, et aurons comme les mains liees, ou les bras cassez, en telle sorte qu'il semblera que Dieu nous ait abandonnez, et que c'est en vain que nous le requerons. Voyla donc comme nous serions abatus, et comme le diable tasche de nous plonger au plus profond bourbier, et nous mettre en tel desespoir qu'il nous semble que ce soit peine perdue de recourir à Dieu. Or de l'autre costé, quand il voit qu'il y a quelque apparence de nous eslever outre mesure, il nous vient enfler de vent, et nous proposer les occasions de nous faire valoir plus qu'il ne nous est permis de Dieu. Ainsi gardons-nous et de l'un et de l'autre combat. Et si Dieu quelques fois nous met en quelque extremité, que nous ne sçachions que devenir, il nous faut apprehender son secours par foy, afin de nous y reposer. Or au reste, quand nous aurons de quoy nous eslever, gardons aussi que le diable ne nous transporte en outrecuidance, pour nous donner plus de congé qu'il ne nous est licite, qu'il nous face passer nos bornes, et voltiger en l'air, et qu'il ne nous transporte (di-ie) pour nous faire esgayer en nos appetis.

C'est ce que nous avons à noter yci en premier lieu, quand il est dit que le diable a voulu persuader à nostre Seigneur Iesus Christ de se ietter en bas du temple. Or de nous enquerir beaucoup si ç'a este par vision que nostre Seigneur Iesus Christ a este ainsi transporté, ou de faict, c'est une question qui est plus curieuse qu'utile. Il est vray-semblable que ç'a este seulement par vision. Car il est dit en sainct Luc que cela s'est fait en une minute de temps. Or du desert il ne pouvoit estre porté de faict sur le coupet du Temple. Et ce qu'on allegue, qu'il ne devoit point estre suiet à telle illusion: La response est facile, qu'il s'y est assuieti volontairement: et puis ce n'a pas este pour seduire son ame, mais les sens corporels. Or en cela il n'y a nulle absurdité que le Fils de Dieu se soit tellement abaissé qu'il ait donné ouverture à Satan, afin qu'il y eust occasion de combat. Mais pource que cela ne vaut point d'esmouvoir grand noise et dispute, il vaut mieux le laisser là à part, et prendre la vraye substance, et regarder à quel propos ceci nous a este monstré. I'ay desia dit que le diable a voulu faire entreprendre à nostre Seigneur Iesus un acte temeraire. Nous appelons temerité quand un homme ne regarde point ce que Dieu luy commande et ordonne, et qu'il ne regarde point aussi sa faculté, et qu'il n'use point de conseil et discretion pour dire, Cela est bon, cela se doit faire: mais qu'il y va à la volee et à l'abandon. Or le diable a voulu induire Iesus Christ à une telle audace. Mais venons à la couverture qu'il prend. Il allegue derechef l'Escriture. C'est un passage du Pseaume 91 où il est dit que ceux qui se sont mis en la garde de Dieu sont en seurté. Et puis le Prophete adiouste à cela, que Dieu a commandé à ses Anges de garder les siens tellement qu'ils ne choppent point: mais qu'ils aillent franchement en leurs voyes. Si cela appartient à tous fideles, par plus forte raison à nostre Seigneur Iesus Christ. Car c'est par son moyen que les Anges sont gardes des fideles: veu qu'il est leur chef. Et voyla comme les Anges se communiquent à nous, et sont nos garents. Car ils seroyent nos ennemis, sinon que nous fussions liez ensemble par ceste union, à sçavoir d'autant que Iesus Christ domine sur toute son Eglise. Voyla donc comme les Anges sont nos freres et ministres, comme il en est parlé en l'epistre aux Hebrieux. Or donc le diable ha quelque apparence d'alleguer à nostre Seigneur Iesus Christ que Dieu a commandé à ses Anges qu'ils le portent entre leurs mains. Car par cela nous devons entendre que les Anges ont un tel soin de nous: d'autant que Dieu nous a mis en leur protection, et qu'il les a ordonnez nos ministres, et qu'ils servent tousiours à nostre conduite: et que quand nous tiendrons nostre chemin, nous serons garentis par la vertu qu'il leur a donnee à cest usage. Or donc de premiere entree l'Escriture n'est point falsifiee par Satan: mais il y a yci double ruse. L'une est, que le diable tire à audace et outrecuidance ce qui est dit pour la consolation des fideles quand ils

cheminent en la crainte de Dieu. Et puis il laisse ce qui n'est pas superflu au passage, à sçavoir qu'il gardera les fideles en leurs voyes. Il donnera (dit-il) charge de toy à ses Anges, et te porteront en leurs mains de peur que tu ne choppes. Mais il laisse ce mot, En tes voyes. Il veut donc mener Iesus Christ à l'esgaree, et cependant luy veut faire à croire qu'il sera garenti des Anges. C'est comme si on avoit apresté un logis à quelqu'un, et que rien ne luy defaillist, et qu'il voulust monter par les fenestres, et qu'il veinst heurter sa teste contre les parois, Ho voyla ma chambre: car elle est bien garnie. Et puis, voyla où ie doy soupper: et qu'il veinst heurter sa teste contre une muraille, et qu'il voulust sauter en l'air. Et comment? Il y a les degrez pour monter.

Nous voyons donc maintenant comme le diable a falsifié l'Escriture: à sçavoir, qu'il a voulu induire Iesus Christ à une folle presomption, d'attenter plus qu'il ne luy estoit licite. Voyla donc le vray sens naturel et pur du passage. C'est que quand nous cheminerons en nos voyes, tousiours les Anges auront le soin de nous garder. Et qu'est-ce que cheminer en nos voyes? Il est certain que nous sommes exposez à un nombre infini de maux. Car il n'y a nul element qui ne nous menace: et puis nous sommes environnez de tant de dangers, exposez à tant de perils: et nous n'en comprenons pas la centieme partie. Quoy qu'il en soit, si ce n'estoit ceste sauvegarde des Anges, il est certain que nostre condition seroit la plus miserable du monde, et nous demeurerions tousiours comme transis en frayeur et espovantement. Voyla comment nous en serions en ce monde. Or il est dit là, que combien qu'il y ait beaucoup de traverses en ce monde, et que nous reculions au lieu de nous avancer, en sorte que nous serons souvent despourveus de tout conseil, et serons entortillez en beaucoup de sollicitudes, Dieu pourvoira à cela. Et comment? Pource que les Anges (comme il est dit au Pseaume 34) se campent à l'entour de nous, et que nous sommes tousiours conservez par eux: et puis que la puissance leur est donnee pour nous maintenir. Voyla donc comme les Anges ont commission de nous porter entre leurs mains, afin que nous ne choppions. Par cela le Prophete presuppose que nous aurions en ceste vie presente beaucoup de mauvaises rencontres, et chemins raboteux, et que nous heurterions à chacun pas, n'estoit que Dieu y remediast. Mais il nous doit suffire que par la bonté de nostre Dieu nous sommes asseurez d'estre portez des Anges. Car nous trebuscherions à chacune minute, si ce n'estoit d'autant qu'il envoye ses Anges a cest usage-là. Or ceste doctrine nous rend tout asseurez, afin qu'apres nous estre recommandez à Dieu, et nous estre remis en sa conduite, nous desfions hardiment tout ce que Satan pourra faire à l'encontre de nous, et tout ce qu'on pourroit imaginer. Voyla pour le premier. Et puis en second lieu quand le diable taschera à esmouvoir la rage contre nous, que nous ne laissions pas de passer outre: car Dieu nous fera tout surmonter. Il est vray que si ie m'applique à faire mon office, l'un me haira, et puis l'autre se despitera, et i'acquerray beaucoup d'ennemis: on me tendra des filets pour m'attraper. Or quoy qu'il en soit, d'autant que Dieu m'a promis de me conduire en ses voyes, et qu'il ne me delaissera, ie ne cesseray de poursuyvre. Voyla donc à quoy ceste doctrine nous doit servir, et quelle instruction elle nous apporte: et comme par icelle au milieu de nos tristesses nous sommes fortifiez et resiouis quand il y a quelque faveur du costé du monde, nous pourrions estimer comme gens perdus, si ce n'estoit que Dieu a donné vertu à ses Anges pour nous garentir.

Voyci un mot qui emporte grande substance. Et nous voyons comme le diable tire ce passage tout au rebours. Que dit-il? Il dit, *Iette-toy en bas*, etc. Ce ne sont pas là les voyes: car Dieu nous pourroit bien porter en l'air, comme il est dit qu'il nous portera comme l'aigle fait ses petis. Mais cependant regardons si Dieu veut que nous volions sans ailes, s'il veut que nous experimentions sa vertu, en nous iettant d'un toict qui sera bien haut: cela n'est pas cheminer en nos voyes. Quand nous aurons mis peine de marcher, et qu'il y auroit des destroits, des bois, des espines, des ronces au devant, et des montagnes à passer, alors il accomplira ce qui est dit en l'autre passage du Pseaume, qu'il nous donnera des pieds de cerf et de chevreuls. Voyla comment Dieu en tout et par tout nous sçaura bien conduire: mais cependant il nous faut regarder quelles sont nos voyes. Marchons comme il a esté dit, quand il y aura beau chemin: marchons aussi quand il y aura du bourbier et des fanges, quand il y aura des buissons, des montaignes et cailloux, marchons aussi: et il nous fera la grace de surmonter le tout. Car c'est comme s'il disoit, Il faut que nous soyons arrestez en la parole de Dieu. Celuy donc s'abuse qui laissant la volonte de Dieu, attente quelque chose de sa temerite. Et puis tu diras, Dieu sera pour moy. Pour toy? Non. Car tu falsifies sa parole. Il t'a bien fait la promesse que tu seras conduit, quand tu chemineras en tes voyes: mais quand tu feras yci de l'estourdi, et que tu ne tiendras ne chemin ne sentier et qu'il n'y a que ta seule temerité, presomption, et audace: et Dieu sera-il obligé à te servir? Nous voyons que les nourrices tiendront par derriere leurs enfans, quand ils veulent commencer à marcher selon leur petitesse et infirmité: mais elles ne pourroyent

pas monter quand les enfans voudroyent qu'on les feist voler en l'air. Or Dieu veut faire office de nourrice envers nous, quand il se declaire estre nostre protecteur, et que mesme il employe ses armees celestes pour veiller à l'entour de nous, et guider nos pas. Mais cependant c'est pour remedier à nos foiblesses et defauts, et non pas pour nous faire monter en outrecuidance, ou nous faire lever les cornes, non pas pour nous faire prendre une licence infernale, et nous faire desborder en nos frenesies iusques au bout.

Voyla donc ce que nous avons à noter de ce passage. En premier lieu, c'est, que toutesfois et quantes que nous lisons en l'Escriture que Dieu ne nous defaudra point, qu'il sera nostre forteresse, nostre roc, nostre sauvegarde, et rempar, que sa main sera estendue pour nous subvenir, qu'au milieu de la mort il nous fortifiera assez, combien que nous soyons foibles: quand donc nous aurons un amas de toutes ces promesses, sçachons que la principale fin est à ce que nous le craignions, comme nous avons allegué le Pseaume trente-troisieme, et que nous esperions en sa misericorde, et non pas que nous attentions tout ce qui nous viendra en nostre cervelle, pensans obliger Dieu à nos appetis. Gardons nous donc de telle temerite, et d'aller à l'esgaree, sçachans que le Fils de Dieu mesme en a este assailli, et qu'auiourd'huy Satan machine le semblable. Et ainsi, soyons sur nos gardes, et que nous ne concevions ne hautesse, ne presomption: et que nous disions avec David, Ie ne chemine point en hautesse ne par dessus mon sens et apprehension: et que nous soyons ainsi qu'il est là adiousté, comme enfans sevrez de la mere. Car voyla aussi où se rapporte tout ce que Dieu nous promet de sa protection. Or cependant nous voyons la malice du diable, comme il destourne l'Escriture tout au rebours de ce qu'elle nous est donnee, et tasche de convertir en poison ce pain spirituel de nos ames. Il n'en est pas venu à bout à l'endroit de nostre Seigneur Iesus Christ: aussi ne fera-il contre nous: seulement combatons à l'exemple de nostre chef, et cheminons en nos voyes. Car de faict il a este tenté selon qu'il estoit homme, afin qu'ayant obtenu la victoire, il nous enseignast à combatre vertueusement: et que nous ne doutions pas que c'est pour nous qu'il a vaincu nostre ennemi. Ainsi quelques promesses que nous ayons de Dieu en son Escriture, que nous pensions tousiours neantmoins à nous retenir en nos bornes, et que nous ne facions point des chevaux eschappez, pour suyvre ce que nous aurons conceu et imaginé en nostre teste: mais que nous regardions bien à ce que Dieu nous aura ordonné. Voyla pour un item.

Vray est que nous ne pouvons pas estre trop hardis en suyvant le chemin que Dieu nous a ordonné, et qu'il veut que nous tenions: ainsi que nous ne craignions pas d'oser par trop. Mais il n'y a si petite hardiesse, qui ne soit par trop grande, et qui ne soit comme une yvrongnerie, quand les hommes ne regardent pas que c'est que porte leur faculté et leur vocation, et ce qu'ils ont d'enseignement de la volonte de Dieu. Et voyla pourquoy il est respondu yci à Satan, *Tu ne tenteras point le Seigneur ton Dieu.* Or yci nous voyons derechef ce qui fut traitté Dimanche passé: c'est que quand le diable falsifie l'Escriture, ce n'est pas à dire pourtant qu'il nous la puisse arracher, et qu'elle ne nous profite plus de rien. Comme les Papistes, afin d'abolir la verite de l'Escriture, disent qu'il n'y a nulle certitude si on s'y arreste, d'autant que le diable l'a prinse pour soy, et qu'on la destourne comme un nez de cire. Or nostre Seigneur Iesus Christ n'a pas quitté la luitte quand le diable luy a proposee. Et puis il sçait qu'il est le pere de tous sacrileges. Or il n'y a point de plus grand sacrilege que d'abuser du nom de Dieu: et nostre Seigneur Iesus Christ sçavoit bien cela. Il ne s'en est pas pourtant estonné, comme auiourd'huy il y a des fantastiques qui troubleront l'Eglise pervertissans le sens de l'Escriture, la falsifians, et convertissans la verite en mensonge. Et sainct Paul dit qu'il faut qu'il y ait des heresies: c'est à dire des sectes, afin que ceux qui ont un coeur droit soyent esprouvez par un tel examen. Et quand nous verrons telles prattiques de Satan, que nous soyons resolus comme Iesus, voyans qu'il a fait bouclier de l'Escriture saincte, et qu'il s'en est armé, comme nous avons allegué de S. Paul aux Ephesiens et Thessaloniciens que c'est tout l'equipage depuis le sommet de la teste iusques à la plante des pieds: et quand nous serons munis de toute l'Escriture, et que le diable nous tendra mille embusches, ce nous sera comme une forteresse imprenable.

Quoy qu'il en soit, faisons un boulovart de l'exemple du Fils de Dieu, lequel nous est donné non seulement pour patron et miroir, mais aussi pour nostre Maistre. Or nous voyons ce qu'il nous enseigne: c'est à sçavoir, combien que le diable pretende faussement l'Escriture, que nous ne soyons point esbranlez pour cela, mais que nous resistions vaillamment. Et comment? Et en quelle sorte? Par l'Escriture mesme: Il est escrit. Et c'est pour rembarrer ceste tentation de Satan. Car nous avons à vaincre telle tentation: c'est que nostre Seigneur a este tenté de faire plus qu'il ne luy estoit permis, et mesprisant la vocation de Dieu, et ne cognoissant point sa faculte humaine, qu'il se iettast en l'air pour se rompre le col de propos deliberé. Il vient alleguer, Tu ne tenteras point ton Dieu. Par

ces mots Moyse a simplement entendu qu'il ne faut point que nous pensions obliger Dieu à nos appetis et à nos imaginations: mais qu'il nous suffise de recevoir ce qu'il nous dit. On tente bien Dieu en diverses sortes, mais en ce passage le mot de Tentation est seulement pris pour quand nous voulons faire plier Dieu à nostre poste, et que nous voulons qu'il se rende subiet, et qu'il se conforme à nos appetis, au lieu que nous nous devons tenir à sa parole. Voyla donc que c'est de tentation. Car il nous faut regarder quel vice Moyse a voulu corriger au peuple d'Israel, d'autant que ce peuple-là a voulu avoir tousiours des miracles nouveaux. Et pourquoy Dieu ne fait-il ceci? Et pourquoy Dieu besongne-il en telle sorte et en telle? Voyla donc la presomption qui estoit au peuple. Et ç'a este un vice par trop ordinaire: c'est qu'ils eussent voulu faire sauter le baston à Dieu (par maniere de dire) et le transfigurer, comme s'ils luy eussent imposé loy. Et Moyse leur dit, Ce n'est pas à vous de vouloir esprouver et sonder s'il veut ceci ou cela, et chercher l'experience de ceci ou de cela: contentez vous de sa volonte, car il vous faut ranger à ce qu'il ordonne, et ne passer point plus outre. Nous voyons donc quel est l'usage et le sens de ce passage: et nous voyons comment il est appliqué par nostre Seigneur Iesus Christ, comme il doit. Ce n'est pas le tout que nous entendions tout ce que nous lirons, et nous sera presché (comme il y en a beaucoup qui se contenteront de dire, Ho, voyla l'exposition de tel passage: voyla comme il doit estre entendu) mais le principal est, quand nous avons le sens de l'Escriture, qu'il nous le faut aussi approprier à nostre instruction, et mettre en prattique toutes fois et quantes qu'il en est besoin. Car c'est comme quand un homme auroit un thresor enclos, et ayant quelque necessite, qu'il n'eust point l'esprit de prendre la clef pour ouvrir son coffre, et qu'il n'en prinst point toutesfois et quantes qu'il en auroit besoin, et qu'il se laissast mourir de faim aupres, et que sera-ce? Ainsi est-il de nous, quand nous aurons comprins toute l'Escriture, de quoy est-ce qu'elle nous sert en lisant, sinon que nous la sçachions applicquer à nostre usage et instruction? Et que nous ayons la clef pour venir à ce thresor, toutesfois et quantes que nous en aurons besoin? Or donc retenons de l'exemple de nostre Seigneur Iesus Christ, que le seul moyen de nous retenir en bride, afin de ne point nous eslever en temerite et presomption aucune, est que nous ayons ceste leçon, Tu ne tenteras point le Seigneur ton Dieu.

Voyla donc pour un item. Or cependant en general nous sommes advertis et exhortez par ces mots, de ne point vouloir transfigurer Dieu (comme i'ay desia dit) selon que nous aurons conceu et imaginé ce qui sera bon selon nostre sens propre: mais que nous luy souffrions de besongner selon sa volonte. Car combien que Dieu nous invite de nous retirer priveement vers luy, nous promettant de faire la volonte de ceux qui le craignent, ce n'est pas pourtant à dire qu'il s'assuietisse pour obeir à la volonte d'un chacun, et que les hommes se donnent toute superiorite, comme si Dieu n'estoit point par dessus nous. Nenni: mais il presuppose que nous le devons prier que sa volonte soit faite, et que toutes nos requestes (comme il est dit en la Canonique sainct Iean) soyent reglees: c'est que nous ne luy demandions rien qui ne soit selon sa volonte, et que nous ne cognoissions luy estre agreable. Voyla donc une regle infallible en toutes nos oraisons, et en tous nos desirs et requestes. Or maintenant si nous voulons que Dieu face miracle, et qu'il descende du ciel visiblement, qu'il change les montagnes en vallees: là où il y a des puits, qu'il y ait des fontaines: et où il y aura des arbres, qu'il y ait des vignes: si nous voulons y aller ainsi pesle mesle (comme l'on dit) ce sera tenter Dieu. Et pourquoy? D'autant que nous voulons esprouver sa vertu, à sçavoir s'il le pourra faire. Or il le peut, mais s'il ne le veut pas faire, est-ce à dire que nous le devions mespriser, au lieu qu'il nous devoit gouverner, et que nous luy devions porter telle reverence de ne rien attenter ne souhaitter, sinon ce que nous verrons qu'il luy plaist. Voyla donc l'instruction generale que nous avons à recueillir des mots de Moyse, quant à ce qui est dit qu'il ne faut point tenter le Seigneur, qu'il nous doit suffire qu'il nous a declaré et prononcé qu'en tout et par tout il ne nous defaudra iamais. Or ceci ne se peut faire sans patience. Ceste patience est double: car s'il nous semble que Dieu se soit retiré, et qu'il n'y ait aucun signe qu'il nous vueille aider, encores faut-il que nous demeurions-là paisibles, iusques à ce qu'il nous ait monstré le contraire. Et puis il y a encores une autre patience, c'est quand Dieu ne nous traitte pas à nostre guise, que nous ne laissions pas pourtant de le glorifier. Car il ne nous donne pas tousiours ne du mol, ne du dur, selon que nos appetis le portent: mais cognoissant ce qui nous est bon et necessaire, il nous traitte à sa maniere. Il faut avoir ceste patience. Quand nous defaillons en l'un de ces deux points, il est impossible que nous ne tentions Dieu. On verra souvent quand nous sommes en quelque affaire et perplexite, que si Dieu n'y remedie promptement, nous avons nos bouillons impetueux, et venons iusques à le desfier, le sommans quasi à heure presente. Et quand sera-ce? Et faut-il que ie soye ainsi en peine? Brief, il semble à nous ouir parler, qu'il nous tiene tort. Et toutesfois il est bien certain qu'il ne fait rien que iuste-

ment et droitement, et au poinct qu'il faut, et que de nostre costé le plus souvent nous ne sçavons que nous demandons, comme il est dit des fils de Zebedee. Il est vray que par fois il semblera que les hommes s'assuietissent en toute humilite à Dieu, à sçavoir quand les choses viendront à leur souhait, et qu'il desploye sa largesse abondamment et comme miraculeusement sur eux: mais puis apres selon leur inconstance, ils changent d'appetis et demandent tousiours quelque chose de nouveau: que s'il ne leur complaist, lors ils se desbordent et veulent astraindre Dieu, luy voulans imposer loy, comme s'il n'avoit point de superiorité par dessus eux. Voyla comment si nous sommes hastifs à nostre façon, il sera impossible que nous ne tentions Dieu. Et pourquoy? Car nous le voudrions tenir comme borné, ainsi qu'il est dit au Prophete: qui est un mot bien propre: comme si on confinoit un homme, et qu'on luy dist, Tu ne bougeras de là. Si un officier de iustice meine quelqu'un en prison, et qu'il l'arreste, et qu'il die, He, laisse moy aller en ma maison. Non: car il faut que tu tienes prison. Si tu as quelque chose à faire, dispose en yci. Voyla comme Dieu se complaind qu'il a este borné de son peuple, et qu'il a este là attaché, voire par ceste presomption diabolique du peuple. Et Dieu n'a-il pas fait sortir de l'eau? Et ne pourra-il pas nous appareiller une table couverte de chair? le voulans tenir lors comme fermé en quelque cercle, et comme le constituer prisonnier. Or c'est un blaspheme par trop vilein: il n'y a celuy qui l'osast attenter. Les meschans mesmes, non pas mesme parlans par feintise, ne diront pas qu'il fale metre Dieu prisonnier. Et aussi où seroit-ce aller? En cela voit-on une presomption par trop enorme: car tant y a que nous le faisons, et c'est un vice par trop coustumier. Car toutesfois et quantes que nous sommes ainsi volages, et que nous ne pouvons attendre iusques au lendemain, et que nous voulons que Dieu besongne à nostre poste, il est certain que nous le bornons, et par consequent nous le voulons assuietir à nous, nous luy faisons une prison, comme s'il pouvoit estre enserré. Et pour ceste cause apprenons de nous tenir paisibles, encores qu'il nous laissast languir: et ne le tentons point en ceste sorte. Et puis, il faut aussi que nous soyons patiens en une autre sorte: c'est que nous ne vueillions point disposer des choses, comme si nous estions ses contrerolleurs. Il y en a de si fols, qu'ils voudroyent quand le soleil luit, qu'il feist obscur: quand il approche de nous, qu'il se reculast: et quand il se recule, qu'il approchast. Ils voudroyent changer les montagnes en vallees: ils voudroyent changer les lacqs en rivieres. Il y en a donc de si outrecuidez. Or cognoissons que c'est trop attenter par dessus Dieu, quand nous voulons qu'il change à nostre appetit l'ordre qu'il a mis en nature. Ainsi soyons patiens, en nous accordant à tout ce qu'il nous a dit et monstré luy estre agreable, tenans cela pour bon: et cognoissons qu'il nous a declaré ce qui nous estoit utile de sçavoir, et que c'est la regle de toute sagesse et iustice que sa volonte seule. Quand donc nous serons patiens, et que nous ne passerons pas nos limites, mais que nous souffrirons que Dieu soit maistre en tout et par tout, et qu'il ait son authorite par dessus nous, voyla comme il ne nous adviendra pas de le tenter. Ainsi nous voyons maintenant de quoy ce passage nous doit servir. Et non seulement pour en recevoir instruction, cependant que nous sommes paisibles: mais aussi afin que quand quelque combat nous survient, nous sçachions resister à dextre et à gauche, que nous sçachions tourner le bouclier contre les coups, quand nous-nous verrons assaillis d'une part et d'autre, comme nous enseigne nostre Seigneur Iesus. Et quand nous cheminerons en telle humilite, ne doutons pas que le diable ne s'en retourne vaincu. Non pas que cela adviene du premier coup, comme nous desirerions. Et nous le voyons en nostre Seigneur Iesus. A-il este victorieux? Le diable redouble, et persiste encore en cest orgueil, de vouloir despiter Dieu, en corrompant l'Escriture, et convertissant le blanc en noir. Or quand il nous adviendra le semblable, que nous resistions en nous preparant au deuxieme combat. Et puis, que nous attendions quand nous aurons este secourus une fois ou deux, que le mesme Dieu qui nous a assisté, ne nous faudra point. Voyla ce que nous avons à retenir sur ce passage, en attendant le reste.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

CINQUANTEETUNIEME SERMON.

MATTH. Ch. IV.

8. *Derechef le diable le transpòrte sur une montagne fort haute, et luy monstre tous les royaumes du monde, et leur gloire.* 9. *Et luy dit, Ie te donneray toutes ces choses, si en te prosternant en terre tu m'adores.* 10. *Adonc Iesus luy dit, Va Satan: car il est escrit, Tu adoreras le Seigneur ton Dieu, et à luy seul tu serviras.* 11. *Alors le diable le laisse, et voyci les Anges veindrent, et le servoyent.*

MARC. Ch. I.

13. *Et estoit avec les bestes sauvages, les Anges le servoyent.*

LUC. Ch. IV.

5. *Adonc le diable l'emmena en une haute montagne, et luy monstra en un moment de temps tous les royaumes du monde.* 6. *Et le diable luy dit, Ie te donneray toute ceste puissance des royaumes et leur gloire: car elle m'est baillee, et ie la donne à qui ie vueil.* 7. *Parquoy si tu te veux prosterner devant moy, tout sera tien.* 8. *Iesus respondant, luy dit, Va arriere de moy Satan: car il est escrit, Tu adoreras le Seigneur ton Dieu, et à luy seul tu serviras.* 13. *Et quand toute la tentation fut finie, le diable se partit de luy, iusqu'à un temps.*

Nous avons ouy au Pseaume qui a este chanté n'agueres, que l'heritage du monde est aux fideles, entant qu'ils sont enfans de Dieu, et que c'est de luy aussi qu'ils doyvent chercher tout bien. Et voyla en quoy Dieu est glorifié, quand nous luy faisons hommage, non seulement de nostre vie, mais de tous les biens dont nous iouissans, cognoissans qu'ils ne nous vienent, et ne descoulent d'autre fontaine que de sa pure liberalite. Or le diable qui tasche de ravir à soy l'honneur et l'empire de Dieu, voudroit faire à croire aux fideles que c'est de luy qu'il faut recevoir ce que Dieu donne, et que c'est à luy que la louange en est deue. Cela se cognoist chacun iour par l'experience que nous avons des tentations, par lesquelles il nous solicite à nous destourner de Dieu pour venir à luy. Mais nostre Seigneur Iesus Christ a soustenu un tel combat, afin que nous ne trouvions point estrange d'estre conformez à luy, et que nous soyons aussi asseurez de la victoire, d'autant qu'il a este assailli pour nous, et comme en nos personnes, et a vaincu. Or ce qui est yci dit, que le diable a voulu estre adoré de nostre Seigneur Iesus Christ, luy promettant tous les royaumes du monde, tous honneurs et dignitez, et tout ce que les hommes appetent par ambition ou avarice, cela a tendu à la fin que i'ay maintenant touchee, c'est à sçavoir que Dieu fust despouillé de sa maiesté, et que le diable succedast en son lieu. C'est la fin où il a pretendu. Or i'ay desia dit par ci devant, que si nous ne regardions quelles ont este les tentations de nostre Seigneur Iesus Christ, ce seroit une histoire bien froide, que ce qui nous est yci recité, et qui ne nous apporteroit pas grand profit. Mais quand nous regardons à quoy le diable s'est efforcé, nous cognoissons ses tromperies et illusions, et en les cognoissant nous devons estre munis à l'encontre pour nous en garder: nous devons aussi nous armer de la vertu d'enhaut, afin que nous ne defaillions point.

Et au reste, nous voyons par la response de nostre Seigneur Iesus Christ, quelle a este l'espece de la tentation. *Tu adoreras le Seigneur ton Dieu* (dit-il). Quand nostre Seigneur Iesus Christ donne ceste response, et qu'il en fait bouclier, c'est signe que le diable ne taschoit sinon à s'eslever, afin que l'hommage qui appartient à Dieu seul luy fust rendu. Or maintenant nous voyons où regardent ces paroles, *Tous les royaumes de ce monde m'ont este donnez, tout est mien: et si tu me veux adorer, ie te les donne.* Yci le diable se constitue non seulement lieutenant de Dieu, duquel il est ennemi mortel: mais comme celuy qui ha tout en main, comme s'il l'avoit ravi à Dieu, et qu'il teinst comme une proye, ou un pillage ce qui ne luy appartient point: comme celuy qui aura conquesté un pays par violence, il dira, Ie l'ay conquesté par l'espee, et par droict de guerre. Voyla donc un blaspheme que desgorge yci Satan à l'encontre de Dieu, outre le sacrilege detestable qu'il commet, quand il s'ose bien ainsi eslever contre celuy qui l'a formé. Car Satan n'ignore pas que Dieu l'a creé: et toutesfois il s'ingere iusques là, de dire que tout le monde est sien, et qu'il n'est plus à Dieu par consequent. Mais en cela nous voyons de quelle rage il est possedé. Non pas qu'il estimast ainsi ce qu'il dit et propose: mais nous sçavons qu'il est pere de mensonge. Il ne se faut point donc esbahir, s'il s'attribue ainsi faussement ce qu'il sçait ne luy appartenir pas. Voyla pour un item. Or maintenant il veut estre adoré de nostre Seigneur Iesus Christ. Et comment? Luy proposant les richesses du monde, lesquelles il veut qu'il tiene de luy. Au reste, ceste tentation yci est double: car en premier lieu il

solicite nostre Seigneur Iesus Christ à vouloir appeter grandes seigneuries en ce monde, voire plus qu'il ne luy estoit ordonné de Dieu son Pere. Car nous sçavons qu'il proteste qu'il est venu pour servir, et non point pour estre servi: et il faloit aussi qu'il fust de basse condition quant au monde: comme aussi il dit en l'autre passage, Qui est-ce qui m'a constitué iuge entre vous? Nous sçavons aussi qu'il a falu qu'il s'en soit enfuy, et qu'il se soit caché au desert, quand on l'a voulu couronner Roy, d'autant que c'eust esté pour obscurcir son office de Redempteur, et mesmes pour aneantir son Royaume spirituel.

Voyla donc desia le combat qu'il ha à soustenir: c'est de mespriser les richesses et delices de ce monde, et tout ce qui ravit les hommes, et qui enflamme leurs cupiditez. Il y a la seconde tentation qui est encores pire: car le diable non seulement pousse nostre Seigneur Iesus Christ à l'avarice: mais il adiouste quant et quant le sacrilege, que Dieu soit delaissé. Or combien que ceci nous puisse rendre esbahis, toutesfois il est par trop commun: car ce n'est point sans cause que sainct Paul dit que l'avarice est idolatrie. De faict, nous voyons comme tous les iours ceux qui se veulent enrichir, font hommage au diable. Ils ne le diront pas de bouche, mais la chose monstre que leur intention est telle, et qu'ils sont tellement transportez, que Dieu ne leur est rien, et Satan leur est tout. Car quand un homme se iette à frauder, à piller, à faire toutes extorsions à ses prochains, il ne peut point s'enrichir par là, et par telles prattiques, que quant et quant il ne pense que le diable ha tout en main. Car si nous estions bien persuadez que c'est à Dieu de nous donner tout ce qu'il nous faut, et de nous sustanter et nourrir tant en povreté qu'en richesse, il est certain que nous n'attendrions pas aucun bien de ce monde, sinon de sa pure benediction et liberalite. Car ceux qui s'addonnent à pillages, à tromperies et finesses, à larcins, et à tous exces, ceux-là ne despitent-ils point Dieu notoirement, et ne renoncent-ils pas à sa benediction entant qu'en eux est? Il est donc certain qu'ils adorent Satan. Et aussi sainct Paul prononce que l'avarice emporte avec soy idolatrie. Et il rend la raison en l'autre passage à Timothee, que ceux qui appetent d'estre riches, tombent en plusieurs douleurs, qu'il faut à la fin qu'ils se tormentent, et qu'ils soyent en une gehenne continuelle. Et pourquoy? Car ils tombent entre les filets de Satan, en sorte que le diable les possede, et les tient là comme une proye. Ainsi quand ils auront bien pillé et ravi de tous costez, il faut qu'ils trebuschent en tout malheur, et que Satan les tiene captifs et esclaves. Nous voyons maintenant de quoy nous doit profiter le recit qui est yci fait par S. Matthieu, et par S. Luc. Car (comme desia nous avons dit) le diable a fait ses plus grans effors en nostre Seigneur Iesus Christ. Et ainsi quand nous voudrons estre bien pourveus de resistance contre luy, que nous sçachions comme nostre Chef a este assailli, et comme il a resisté.

Or c'est bien un combat que nous aurons souvent, c'est à sçavoir d'appeter plus qu'il ne nous est licite. Car, comme dit Salomon, Dieu a creé le povre et le riche. Par cela il signifie que si Dieu vouloit, chacun auroit assez de possessions et d'argent, et de tout ce qui est desirable selon le monde, tellement que il y auroit une mesure egale entre tous: mais Dieu sçait pourquoy il fait qu'il y ait povrete et richesse: et mesmes que iusques à la fin du monde il en sera ainsi. Cependant il n'y a nulle doute qu'envers les riches Dieu ne declaire quelque bonte speciale, pour les obliger tant plus à soy. Et par ce moyen il veut aussi esprouver leur charite, pour veoir s'ils seront bons et fideles dispensateurs des biens qu'il leur a commis, quand ils subviendront à la necessite de leurs prochains. Il veut aussi esprouver leur modestie. Car ce n'est point sans cause qu'il dit par sainct Paul, que ceux qui sont riches selon le monde, ne doyvent s'eslever d'orgueil, ne se glorifier sous ombre de cela: car Dieu lors descouvre si un homme chemine en humilite, quand il luy donne de quoy, et qu'il ha quelques richesses en ce monde. Des povres, Dieu cognoist ce qui leur est bon et utile, et use de medecine preservative envers eux, pource que s'ils avoyent plus grande abondance, souvent ils s'oublieroyent: et puis il esprouve quant et quant leur patience. Et d'autre costé, c'est pour rendre beaucoup de riches inexcusables, tellement que leurs richesses ne leur servent sinon de licols pour les estrangler: c'est comme un gros amas de bois, pour allumer le feu de la vengence de Dieu sur eux. Quant est des povres aussi, il y en a beaucoup de contempteurs de Dieu, qui s'abandonnent à toute impiete. Quand la necessite les presse, alors ils murmurent, ils despitent, et blasphement: et en cela voit-on le venin qui estoit caché là dedans. Quoy qu'il en soit, Dieu veut qu'il y ait des povres et des riches. Or maintenant si nous appetons d'estre riches, comme dit sainct Paul, c'est nous ietter aux filets de Satan. Un homme pourra bien estre riche, et cependant il n'y aura pas son coeur addonné: comme aussi nous sommes exhortez au Pseaume, Si vous avez de grandes richesses, avisez bien de n'y mettre point vostre coeur. Mais quoy qu'il en soit, ceux qui desirent et appetent ainsi d'estre riches, il est certain qu'ils delaissent Dieu. Et pourquoy? Car il n'y a nulle mesure en nos appetis: ce sont gouffres insatiables. Quiconques donc se propose d'estre riche, pour le premier il

veut despiter Dieu: car il en prendra à tors et à travers: et puis, il sera cruel envers ses prochains. D'autrepart, il n'y aura nulle fin en ses appetis, et ne se contentera de rien. Notons bien donc, que quand le diable a gaigné ce poinct sur nous, d'enraciner nostre coeur en avarice, il nous possede, et ne nous donne plus de liberte: car Dieu nous a quittez et abandonnez, comme aussi il a este abandonné de nous. Et pourtant, pour bien servir à Dieu, et resister à Satan, apprenons de nous contenter chacun de sa mesure: et que ceux qui sont riches, avisent qu'ils ont tant plus grande charge, et qu'il faudra qu'ils rendent comte des biens que Dieu leur a mis en main. Et ceux qui sont povres, qu'ils sçachent que Dieu les traitte selon qu'il cognoist leur estre profitable. Et ainsi que chacun demeure en son degré, et en sa condition. Quand un homme aura moyen de s'augmenter, que ce soit sans faire tort à autruy: que ce soit aussi sans estre enflammé de convoitise. Et qui plus est, que non seulement le riche se contente de ce qu'il ha, mais qu'il ait le courage povre: c'est à dire qu'il soit prest de quitter du iour au lendemain tout ce que Dieu luy aura donné, et qu'il ne se tormente point pour cela: et si Dieu le veut augmenter, qu'il prene la benediction qui luy est offerte: si Dieu le veut diminuer, qu'il cognoisse que c'est pour son profit. Voyla pour un item.

Or il y a le second. Si l'avarice de soy est desia comme un appast de Satan, pour nous prendre en ses filets, et nous faire du tout eslongner de Dieu, il y a l'autre poinct que nous avons touché; c'est que non seulement nous appetons des biens de ce monde, selon que nous en pouvons attraper: et ne ferons nul scrupule de renverser tout ordre de Dieu, mais nous serons comme bestes sauvages, nous serons addonnez à pilleries, à outrages, et à violences: et puis à fraudes, à malices, et autres circonventions. Or cela est faire hommage à Satan. Nous ne le dirons pas: mais nous en sommes assez convaincus. Notons bien donc ces deux points: c'est que cependant que nous habiterons en ce monde, il est impossible que nous ne soyons solicitez à quelque convoitise exorbitante: et puis là dessus, quand le diable nous aura ainsi iettez hors des gonds, que nous luy viendrons faire hommage, et laisserons là Dieu à part. Et pourtant, si nous ne sommes point vaincus de telles tentations, si est-ce qu'il nous faudra batailler. Vray est que nostre Seigneur Iesus Christ n'a pas este subiet (comme desia nous avons monstré) à tels appetis comme nous. Il ha bien eu des appetis naturels, c'est à dire il a este subiet à recevoir les obiets qui luy estoyent presentez, à estimer mesmes les richesses, et le repos de ce monde, et toutes commoditez, à fuir dueil, povrete, faim et soif, et choses semblables: à sentir ioye et tristesse, estre touché d'amour, de haine, et semblables affections qui sont en la nature humaine: mais tant y a, qu'il est tousiours demeuré en son entier. Il n'a point este entaché de toutes ces confusions qui sont en nos concupiscences. Car outre ce que nos yeux seront ravis à beaucoup de vanitez, nostre coeur en sera nauré quant et quant. Et pourquoy? Car il y a desia ce poison caché du peche originel. Quand donc nous verrons et beau pays et belles possessions, et autres choses, nous serons esmeus de quelque ioye, et volupte: et non seulement nous priserons cela, mais quant et quant il y aura quelque aiguillon qui nous poindra là dedans, pour dire, Et si i'en avoye autant. Il est donc impossible que l'homme, selon qu'il est corrompu, ne soit touché de convoitise mauvaise, d'autant que sa nature est desia infectee du peche originel. Mais nostre Seigneur Iesus Christ a eu telle purete en soy, que le diable ne l'a peu induire à aucun mal. De nostre part, encores que nous combations vertueusement, et que nous facions toute la resistance qu'il nous est possible, si est-ce que nous aurons tousiours quelque poincte, et Dieu descouvrira le mal secret qui est en nous, et monstrera que nostre affection est comme une fournaise qui brusle tousiours, ou bien le feu y couve, et s'y rallume par fois, selon les obiets. Et d'autant plus nous faut-il estre disposez à repousser les coups que nous voyons nous estre iettez par Satan. Car encores que nous ayons la plus grande vertu qu'il est possible, si est-ce que nostre debilite se demonstrera parmi: et quand nous sommes là, chacun se pardonne aiseement, et sommes si nonchalans que le diable nous aura vaincus cent fois, sinon que nous prenions ce bouclier, duquel Iesus Christ a repoussé la tentation de Satan, et que nous soyons bons gend'armes à son exemple.

Car il luy respond, *Tu adoreras le Seigneur ton Dieu, et à luy seul tu serviras.* Or, comme i'ay desia dit, la response monstre que le diable a voulu aneantir la maieste de Dieu, et la transporter à soy. Non pas qu'il estimast qu'il fust possible: mais il faut qu'il ait une telle rage, afin de se monstrer tel qu'il est. Car (comme i'ay desia dit) il est pere de mensonge et de toute seduction. Il faut donc qu'il seduise les autres. Quoy qu'il en soit, nostre Seigneur Iesus Christ a cognu qu'il estoit solicité et à blasphemes, et à sacrilege, et à despouiller Dieu de l'honneur qui luy appartient. Et voyla pourquoy il a mis en avant l'Escriture saincte. En quoy nous sommes admonestez (comme nous avons dit) selon que le diable nous dresse ses alarmes, ou à gauche ou à dextre, que nous sçachions applicquer la parole de Dieu à tel usage qu'il appartient. Car elle ne nous est pas donnee seulement pour ouyr en confus ceci ou cela: mais

c'est afin que nous sçachions en user avec discretion, comme il est besoin. Et voyla aussi pourquoy sainct Paul, quand il parle de la façon d'enseigner, dit que celuy qui est docteur en l'Eglise, ait ceste prudence de bien tailler et couper la parole de Dieu. Car ce n'est point assez qu'il l'expose fidelement, mais faut qu'il l'approprie en ce qu'il cognoist estre profitable, afin que le peuple en reçoyve le fruit. Apres cela il nous ameine plus outre, c'est asçavoir que quand nous entrerons en combat, nous soyons munis, et que la porte soit fermee à Satan, et que nous ayons tousiours le bouclier au poing, pour l'applicquer de costé et d'autre, selon que nous verrons que les coups se ruent, et que les dards de feu seront iettez, comme sainct Paul en parle en l'autre lieu. Or venons maintenant en general à ceste sentence, où il est dit en la Loy que nous devons adorer Dieu, et servir à luy seul. Car ce mot d'Adoration emporte s'encliner proprement. Par cela il nous est signifié que nous devons tout hommage à Dieu. Non pas qu'il ne nous soit licite de nous encliner devant les hommes. Mais il nous faut distinguer entre l'honneur terrien, ou de police que nous rendons aux hommes, et entre l'honneur spirituel qui est pour donner signe de la reverence qui est deuë à Dieu seul. Quand l'Escriture parle d'adorer Dieu, elle presuppose qu'il n'ha point de compagnon. Et pourquoy? Car en l'adorant nous luy rendons le service spirituel qu'il demande, et luy faisons hommage et de nos corps et de nos ames. Quant à adorer les hommes (comme l'Escriture parle ainsi communement) c'est quand nous leur faisons quelque honneur par civilite: et cest honneur-là ne derogue point à l'hommage qui est deu à Dieu et à son service spirituel qui emporte adoration, qu'on appelle, qui est pour monstrer que nous mettons pleinement nostre fiance en luy seul, que nous voulons qu'il domine sur nos corps et sur nos ames, et qu'il ait toute authorite par dessus nous.

Et en cela voyons-nous la sotise qui est en la Papaute: car ils disent qu'il y a double adoration. L'une, ils l'appellent de reverence, et l'autre de service. Car ils ne distinguent pas comme ie vien de faire. S'ils distinguoyent entre l'honneur de police ou de civilite, et l'honneur spirituel qui est deu à Dieu seul, et qui emporte religion, la chose seroit bien tost accordee. Mais ils disent que l'honneur de reverence (qu'ils appellent Latrie) appartient à Dieu: et l'honneur de service aux saincts. Brief, l'honneur qui emporte service spirituel, ils l'attribuent aux creatures, et cependant Dieu ha le sien à part, lequel ils appellent honneur de reverence. Par ce moyen ils donnent aux saincts, ou mesmes à leurs marmousets, ou à leurs os, à leurs chemises et souliers, l'adoration principale, qu'ils appellent Dulie, c'est à dire, honneur de service. Car quand S. Paul parle de l'ignorance qui avoit este aux Galates, il dit qu'ils ont servi aux idoles. Il ne dit pas qu'ils les ont adorees seulement, et qu'ils leur ont porté la reverence que les Papistes appellent Latrie: mais il dit, Vous les avez servies. Nous voyons donc que ceste distinction qu'ils mettent, n'ha rien de commun avec sainct Paul: et c'est autant comme s'ils vouloyent dementir le sainct Esprit. Et puis, ils ont encores passé plus outre. Car pource qu'il leur semble que la Vierge Marie, et la vraye croix, ou le sang que Iesus Christ a spandu, ne doyvent pas estre mis au rang commun des images, des peintures, des souliers, et de tous ces autres bagages qu'ils adorent, ils ont inventé un autre service par dessus tout cela, qu'ils appellent Hyperdulie, pour monstrer que la Vierge Marie et la croix doyvent estre en degre superieur. Nous voyons donc quelle rage a possedé ces povres aveugles, quand ils ont ainsi eslevé les creatures au lieu de Dieu, pour non seulement adorer les personnes des saincts, mais aussi leurs souliers, leurs chausses, et tout ce bagage qui est si confus que c'est une horreur. Et en cela aussi nous voyons de quel abysme Dieu nous a retirez de la povrete en laquelle nous avons vescu. Et pourtant apprenons, que ceci, apres nous avoir fait confusion et honte, nous doit servir d'instruction pour le temps advenir, et que nous cognoissions tant mieux quel est le sens naturel de ce passage, et à quoy il se rapporte, quand il est dit qu'il nous faut adorer un seul Dieu. Il n'y a donc nulle doute que Dieu ne se reserve à luy seul toute la reverence qui en porte signe de piete et de religion, qu'on appelle, c'est à dire service spirituel. Car ce mot que nous avons mis à l'opposite, à sçavoir de civilite, monstre assez que ie ne derogue en rien au service de Dieu, quand ie feray honneur à quelqu'un. Et puis, de dire que ie luy attribue quelque divinite, cela ne meviendra iamais en pensee: mais si ie luy fay honneur comme par devotion, il est certain que desia ie retranche de l'honneur de Dieu. Comme pour exemple. Voyla Cornille le Centenier qui estoit homme craignant Dieu, nonobstant quand il s'agenouille devant sainct Pierre, combien qu'il ne l'estime pas Dieu, et qu'il sçache qu'il est homme, toutesfois il ha une devotion folle et exorbitante envers luy. Car sainct Pierre ne le reprendoit pas si aigrement, n'estoit qu'il vist bien qu'il se trompe. Ainsi donc nous ne sçaurions tant peu que ce soit eslever les hommes, quand il est question du service spirituel et de devotion, que Dieu ne soit amoindri d'autant, et que nous ne luy ravissions son honneur par un sacrilege detestable.

Nous voyons donc maintenant le sens naturel de ce passage, quand il est dit que nous adorions

nostre Dieu, c'est que nous luy facions hommage spirituel, et de nos corps, et de nos ames, et de nos biens, et que nous protestions cela mesme par ceremonie exterieure, entant que besoin sera, voire afin de monstrer que Dieu ne peut recevoir compagnon avec luy. Car notamment Moyse adiouste, *Et à luy seul tu serviras.* Par cela il exclud tout ce que les hommes ont accoustumé de mettre en avant de leur cerveau. Et voyla pourquoy il est dit au Pseaume 73, Chercheray-ie autre Dieu ne haut ne bas? David note là ce vice commun et ordinaire qui est enraciné en nos esprits: c'est que nous confesserons assez qu'il y a un Dieu souverain, mais de luy garder son honneur, il n'est mention. Les Payens en ont bien dit autant, et n'ont iamais estimé que leurs dieux fussent tous maistres, comme rats en paille, ainsi qu'on dit, Ils ont pensé qu'il y avoit un souverain gouverneur: mais apres ils ont cuidé que Dieu avoit comme sa bande à part, et puis qu'il y avoit des petis dieux, et que chacun avoit son office. Brief, ç'a este une mesme chose entre les Payens de ceste multitude et pluralite de dieux, comme auiourd'huy entre les Papistes, des Anges et des saincts trespassez. Quoy qu'il en soit, tousiours ceste persuasion a este au monde, qu'il y avoit un Dieu qui gouvernoit tout, et qui avoit creé le monde, cependant si est-ce qu'on n'a point delaissé de luy adioindre beaucoup de compagnons, tellement qu'il y a eu une multitude infinie de dieux. Car chacun s'en est forgé, et chacune ville a eu son patron. Et mesme en Iudee cela estoit du temps des Prophetes, comme ils le monstrent, et nous en voyons auiourd'huy l'exemple en la Papaute. Il y aura les patrons pour un chacun, ils iront chercher leurs devotions çà et là. L'un prendra un homme, l'autre une femme, selon que leur folle devotion les pousse. L'un aura saincte Barbe de confession, l'autre saincte Catherine. L'un dira, Voyla mon patron: l'autre, Voyla mon advocate (dira-il) des femmes. Afin donc que toutes telles superstitions soyent abatues, et que nous en soyons bien purgez, retenons bien la leçon qui nous est yci donnee. que Dieu veut estre servi et adoré luy seul, et qu'il desadvoue tout service, si on luy en fait quelque partage, et qu'on en tire la moindre portion du monde pour l'attribuer à cestuy-ci ou à cestuy-là. Nous voyons donc maintenant ce que nous avons à retenir, c'est asçavoir que pour adorer Dieu, il faut que nous luy rendions entierement ce qui luy est propre, c'est que nous cognoissions que tout empire, toute gloire, toute louange, toute sagesse, iustice et vertu luy appartient (comme dit sainct Paul à Timothee) Voyla, di-ie, la vraye adoration que nous devons à Dieu. Et puis, que nous monstrions aussi cela par signe exterieur, quand l'opportunite le requiert. Et au reste, quand il est parlé de s'encliner, en cela aussi nous voyons que ceux qui font semblant d'adorer les idoles et marmousets, encores que leur coeur n'y soit point, ils sont sacrileges. Car il n'est point dit, Tu adoreras en ton coeur: mais il est dit simplement, Tu adoreras. Puis donc que Dieu a defendu si expressement de faire aucune ceremonie qui emporte preiudice à sa maieste, en cela nous voyons que ces feintises que veulent auiourd'huy excuser beaucoup de gens, ne sont qu'illusions de Satan, et qu'il faudra à cause de leur opiniastrete, et puis de leur impudence, qu'ils soyent punis au double, d'autant qu'ils se veulent apertement mocquer de Dieu.

Au reste, apres que nous aurons cognu que c'est à Dieu qu'il nous faut rendre tout honneur, et que nulle creature ne doit estre admise pour avoir lieu avec luy, que nous appliquions cela comme a fait Iesus Christ pour protester que nous tenons tout bien de Dieu, et que nous n'en cherchons point ailleurs qu'en luy, et luy rendre ce que nous avons declairé luy estre propre. Il est vray que les hommes pourront bien estre moyens, et comme ministres pour nous communiquer les biens de Dieu. Mais quoy qu'il en soit, cela ne diminue rien de sa vertu. Quand un homme me fera du bien, ie ne diray pas pourtant que Dieu ne me soit plus rien, et ie ne constitueray pas l'homme en sa place. Si ie le fay, quelle ingratitude est-ce? Car Dieu l'a constitué là comme sa main. Et quand i'adorerey la main qui me fera du bien, et que ie ne regarderay point à la personne, c'est une grande iniure que ie luy fay. Quand un homme me presentera de l'argent, et à boire et à manger, de faire honneur à la main, comme si elle estoit retranchee du corps, et que ie laisse là le corps à part, quelle mocquerie est-ce? Cela ne se fera iamais entre les hommes. Or voyla comme nous en faisons. Dieu nous distribue ses benefices par le moyen des hommes: ils ne sont que ses mains. Et quand nous-nous arrestons à eux, voyla Dieu qui est amoindri, et laissé derriere. Apprenons donc de tellement honorer Dieu, que nous cognoissions qu'il est la source de tout bien, et que c'est de luy qu'il nous descoule. Et voyla pourquoy sainct Paul dit en premier lieu, que toute immortalite est en luy. Nos ames donc n'ont point de vie, combien qu'elles soyent immortelles: non pas mesme les Anges, sinon entant que Dieu leur communique ceste immortalite. Car si luy seul est immortel, il faut conclure que toute immortalite vient de luy: s'il est seul sage, qu'il nous faut chercher en luy toute nostre sagesse. Et d'autant que son office est de nous nourrir et sustanter, et que tout bien, et toutes richesses sont en luy, il faut que nous luy demandions nostre pain ordinaire.

Brief, il n'y a rien que Dieu se reserve plus estroitement à soy, que de dire que tout bien procede de luy, et qu'il faut que toute la louange luy en soit rendue.

C'est en somme comme nous avons à prattiquer ce passage, asçavoir que toutesfois et quantes que nous serons sollicitez à obscurcir la gloire de Dieu, nous repoussions telles tentations par ce qui est escrit, qu'il faut que Dieu seul soit adoré et servi. Or de là nous avons aussi à noter, que quand le diable nous allechera, et qu'il aura ses filets tendus pour nous circonvenir et tromper, que si nous devions nous enrichir par meschantes traffiques, et par moyens illicites, et que Dieu condamne cela par sa parole, il faut que lors nous regardions, Comment? voyla des idoles que tu opposes à Dieu. Et que s'en ensuyvra-il? Confusion extresme sur ta teste. Car voyla qui est cause que les hommes se donnent une telle licence à mal, d'autant qu'ils regardent, Ho, si faut-il vivre. Les uns s'addonneront à macquerelages, les autres seront brigands et larrons: les autres se contreferont et desguiseront, et feront semblant d'estre ignorans et idolatres, combien que Dieu leur ait donné cognoissance de sa parole. Les autres attrapperont des benefices, qui leur seront autant de gouffres pour les abysmer: et leur semble qu'ils seront à demi excusez, si ce n'est du tout, quand ils auront allegué qu'il faut vivre. Mais cependant, que nous apprenions que c'est adorer Satan, que c'est ravir à Dieu sa maieste, toutesfois et quantes que nous cherchons des biens par tels moyens illicites, suyvant ce que i'ay desia allegué de sainct Paul, au troisieme chapitre des Colossiens, que l'avarice emporte avec soy idolatrie. Et ainsi, que nous apprenions de tellement regarder à Dieu quand il sera question de nous conduire et gouverner en ce monde, que nous ne pretendions point de nous enrichir par fraudes, par finesses, par tromperies, par rapines, tellement que Dieu y soit offensé, comment que ce soit. Et que nous revenions tousiours à ce poinct, qu'il faut qu'il soit adoré, et que nous sçachions qu'il ne se contente point que nous venions plier les genoux devant luy, que nous luy ostions le bonnet en signe de reverence, et que nous facions belle mine en quelque autre sorte, mais qu'il faut que nous l'adorions à bon escient: c'est à dire, que non seulement le nom de Dieu luy soit reservé, et que nous confessions qu'il y a un Dieu qu'il nous faut servir: mais que nous luy attribuyions toutes ses vertus, et que nous rapportions à luy toute nostre vie, et ne demandions sinon à glorifier son sainct nom. Et au reste, ne doutons point quand nous serons bien resolus d'adorer un seul Dieu, et que nous sçaurons comment il veut estre servi, que nous pourrons hardiment repousser Satan, et que nous avons de quoy pour luy resister, comme nostre Seigneur Iesus Christ monstre que nous serons victorieux moyennant que ceste doctrine soit bien enracinee en nous, qu'il faut servir un seul Dieu. Avons-nous donc ainsi combatu? Il faut que Satan soit chassé: non pas qu'il ne retourne puis apres: mais quoy qu'il en soit, l'issue ne pourra iamais estre que bonne pour nous, moyennant que nous soyons munis de ce bouclier qui nous est yci donné par le Fils de Dieu.

Or là dessus il est dit par sainct Marc, *que Iesus Christ estoit entre les bestes sauvages:* ouy, et sainct Matthieu adiouste, *que les Anges sont venus pour le servir:* sainct Luc aussi dit *que le diable apres avoir achevé toutes les tentations, s'est retiré pour un temps.* Nous avons à noter tous ces poincts, pour ce qu'ils emportent bonne doctrine. Quand il est dit *que Iesus Christ a este parmi les bestes sauvages*, c'est pour exprimer qu'il a este destitué de tout allegement du costé des hommes. Si nous sommes tentez, que nous soyons en quelque angoisse et perplexité, ce nous sera beaucoup d'avoir un ami auquel nous puissions nous descharger: quand mesmes nous donnerons quelque signe de tristesse, il nous semble que cela nous releve d'autant. Mais si un homme est comme banni d'avec les creatures, et qu'il ne voye que des bestes sauvages en un desert, il est certain que les combats luy seront tant plus difficiles. Or nostre Seigneur Iesus Christ en est là venu. Et ainsi quand nous serons desnuez de tout secours humain, et que les hommes aussi n'auront point ni la puissance, ni la faculté, ni le zele de nous subvenir: que nous sçachions que puis que nostre Seigneur Iesus Christ est passé par là, c'est bien raison que nous le suyvions, puis qu'il nous y a precedé, et nous a monstré le chemin. Voyla pour un item.

Cependant en ce que sainct Luc dit *que le diable, apres avoir achevé toute la tentation, s'est retiré pour un temps,* nous avons à noter que nostre Seigneur Iesus Christ a este esprouvé iusques au bout. Car c'est ce qu'emportent ces mots, *Apres avoir accompli toute tentation:* comme s'il estoit dit, que Iesus Christ a passé par l'estamine, qu'il ne s'en est rien falu qu'il n'ait este sondé iusques au fonds, qu'il n'ait este assailli de tous costez: que quand le diable a este repoussé d'un effort, il est revenu à l'autre. Voyla donc le diable qui ha tant d'astuces, tant de malices, tant de dards de feu pour nous navrer à mort, qu'il le fera entant qu'il luy sera possible comme il a faict contre nostre Seigneur Iesus Christ: mais cependant qu'y a-il gaigné? Rien. Il a falu qu'il se soit retiré. Et ainsi que nous apprenions de ce passage, si nostre Seigneur Iesus Christ permet que nous soyons tentez en diverses façons, de ne point defaillir,

quoy qu'il en soit: mais que nous prattiquions ce qui est dit au Pseaume, Nous avons passé par l'eau et par le feu, et cependant nous ne sommes point consumez. Les fideles chantent cela en la personne de l'Eglise, signifians qu'ils n'ont point este subiets à une seule espece de tentation: mais que d'une il a falu revenir à l'autre. Que donc nous souffrions d'estre examinez tant qu'il plaira à Dieu. Et ce n'est pas à nous de luy imposer loy: mais il faut que nous recevions la portion qu'il nous envoye.

Notons aussi ce qui est dit, que ç'a este *pour un temps* que Satan s'est retiré: pour monstrer que nostre Seigneur Iesus Christ a eu quelque relasche: comme il faut bien aussi que Dieu nous supporte. Car si nous estions sans fin et sans cesse au combat, que nous n'eussions point une seule minute pour respirer, que seroit-ce? Il est vray que nostre Seigneur Iesus Christ eust bien surmonté tout cela selon sa vertu infinie: mais encores Dieu nous a voulu monstrer comme en un miroir qu'il sçait tellement moderer les tentations, qu'il ne permet point que nous soyons assaillis outre nostre portee. Voyla donc ce que nous experimentons aussi, que quand nous avons este comme gens confus, nostre Seigneur Iesus Christ nous donnera quelque relasche, et attrempera les tentations, et les adoucira, en sorte que nous n'en serons point accablez du tout. Il est vray qu'il nous faudra venir au combat, et il permettra bien que nous soyons assaillis: mais ce n'est pas qu'on crie tousiours alarme, que la trompete sonne, et que les ennemis ayent tousiours l'espee au poing pour nous venir assaillir. Car (comme i'ay dit) nostre fragilite ne pourroit souffrir cela. Mais quand nous aurons este assaillis de povrete pour un coup, nostre Seigneur Iesus Christ aura pitie de nous: quand quelque fois l'un aura quelque autre affliction, Dieu y donnera bonne issue. Voyla comme Dieu fait retirer le diable iournellement. Mais notons que c'est pour un temps, et ne nous abusons point, cuidans que nous devions estre à repos, et prenans nostre congé apres avoir combatu quelque coup. Car cependant que nous vivons en ce monde, n'estimons pas d'avoir une paix qui durera tousiours, d'autant que Satan nostre ennemi ne dort point. Nous aurons bien quelques trefves, selon qu'il plaira à Dieu de nous supporter (comme i'ay dit): mais si faudra-il tousiours retourner à l'assaut, comme nous voyons que le Fils de Dieu ayant achevé tous ses combats, Satan s'est retiré. Voire, mais ce n'a este que pour un temps. Et ainsi, cognoissons quand Dieu nous donne quelque relasche, que ce sont comme trefves, ainsi que i'ay desia dit: mais la guerre dure tousiours, et faut que nous y soyons tousiours apprestez. Et mesmes quand Dieu nous donne quelque loisir, et qu'il ne nous presse point tousiours, c'est alors qu'il nous faut penser, Or ça, comment est-ce que i'ay fait provision d'armures pour resister à Satan? Ie cognoy que ie ne suis point encores assez muni de la parole de Dieu. Il faut donc d'oresenavant que ie me prepare, et que i'en face un bon amas, afin de pouvoir repousser l'ennemi quand il viendra m'assaillir. Et cependant notons quand il est parlé des Anges, que si nous avons des ennemis, nous avons aussi bonne garde. Car Dieu non seulement est de nostre costé: mais aussi (comme nous avons monstré par ci devant) il ha ses Anges pour nous maintenir, ausquels il a donné et commis la charge de nous garder, et lesquels il a deputez à nostre service: non seulement pour un coup, mais à iamais, combien que nous ne l'appercevions pas. Car il est certain que les Anges ont servi à nostre Seigneur Iesus Christ, du temps qu'il estoit assailli de Satan: et cependant cela luy estoit caché, ie di entant qu'il estoit homme. Car rien ne luy pouvoit estre caché quant à sa nature divine. Mais il a falu qu'il fust ainsi desnué de toute aide, afin que puis apres il sentist l'assistance des Anges. Et voyla aussi comme Dieu par fois nous fera sentir sa grace par le moyen des Anges qu'il a destinez à nostre service, afin que nous cognoissions que c'est une grande felicite que de batailler en sa vertu, quelque defaut qu'il y ait en nous iusques à ce que nous soyons parvenus à nostre repos celeste.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

CINQUANTEETDEUXIEME SERMON.

MATTH. Ch. IV.

12. *Or quand Iesus entendit que Iean estoit prisonnier, il se retira en Galilee.* 17. *Dés lors Iesus commencea à prescher et dire, Amendez-vous, car le Royaume des cieux est prochain.*

MARC. Ch. I.

14. *Or apres que Iean fut mis en prison, Iesus veint en Galilee, preschant l'Evangile du Royaume de Dieu,* 15. *Et disant, Le temps est accompli, et le Royaume de Dieu est prochain: amendez-vous, et croyez l'Evangile.*

LUC. Ch. III.

19. *Mais Herode le Tetrarque estant reprins de luy, à cause d'Herodias femme de Philippe son frere, et de tous les maux qu'il avoit faits,* 20. *Adiousta encores sur tous les autres cestuy-ci qu'il meit Iean en prison.*

LUC. Ch. IV.

14. *Et Iesus par la vertu de l'Esprit retourna en Galilee: et la renommee de luy alla çà et là par toute la contree d'à l'environ.* 15. *Car il enseignoit en leurs synagogues, et estoit honoré de tous.*

Nous avons veu comme Iean Baptiste s'estoit acquitté de son devoir, en apprestant la voye à nostre Seigneur Iesus Christ, afin qu'il fust receu sans contredit, comme le Redempteur qu'on attendoit. Or Iean Baptiste estoit ordonné à cela (ainsi que desia nous l'avons touché, et que nous le verrons plus à plein): il n'avoit pas commission certaine. Et voyla pourquoy aussi il dit qu'il n'est point Prophete: mais qu'il faloit qu'il fust comme heraut pour faire place au Fils de Dieu, afin que chacun s'assubietist à luy, et qu'il eust l'authorité qui luy appartenoit. Voyla donc le Fils de Dieu qui est authorisé par celuy qui a surmonté en dignité tous les Prophetes. Maintenant il est dit *que nostre Seigneur Iesus Christ a commencé d'exercer la charge* qui luy estoit commise de Dieu son Pere. Car non seulement il faloit qu'il souffrist pour le salut du monde: mais il faloit qu'il apportast toute perfection de doctrine et de sagesse: comme il est dit, qu'en luy seul sont enclos tous les thresors de sagesse et d'intelligence: et que c'est l'Ambassadeur du Pere, qui nous a desployé en toute perfection ce que les Peres anciens n'avoyent cognu qu'en partie: comme nous verrons ci apres, qu'il dit, Que bien-heureuses sont les aureilles qui oyent la doctrine, laquelle les Prophetes et les Rois anciens ont desiré d'ouyr, et toutesfois n'ont pas iouy d'un tel bien, et si inestimable. Et c'est aussi pourquoy l'Apostre dit, qu'anciennement Dieu a parlé par ses Prophetes en plusieurs façons, et s'est revelé sous l'ancien testament aux fideles à diverses fois: mais en ces temps derniers, dit-il, Dieu a parlé à nous par la bouche de son Fils, pour nous faire une conclusion finale sur toute Prophetie: comme nous voyons mesmes que ceste povre Samaritaine estoit embue de cela avec tous ceux de sa nation, lesquels neantmoins n'avoyent pas este instruits en la Loy: mais cependant si est-ce que Dieu de tout temps avoit voulu que cela fust imprimé au coeur des hommes, et que ce fust un propos commun. Quand le Messias sera venu, il nous declairera toutes choses, disoit-elle.

Or donc maintenant nous avons à ouyr la somme de la doctrine de nostre Seigneur Iesus Christ, selon qu'elle nous est declairee de ces trois Evangelistes, en disant *qu'il a commencé à prescher en Galilee, du temps que Iean Baptiste estoit prisonnier.* Car suyvant ce que nous avons dit n'agueres, il ne faloit point que Iean Baptiste fust long temps à executer sa commission. C'estoit assez qu'il accomplist ce que nous avons veu du tesmoignage d'Isaie, qu'il estoit la voix criante au desert, Faites place, apprestez les voyes du Seigneur, que les lieux raboteux soyent applanis, que les montaignes s'abbaissent, et que les vallees se haussent, et que rien n'empesche que celuy auquel toute louange est deuë, ne soit veu et cognu, et que chacun ne se range à luy. Cela ne requeroit pas longue espace de temps. Voyla pourquoy Dieu a permis que Iean Baptiste ait este emprisonné par Herode. Or nous verrons ci apres la cause pourquoy. Seulement S. Luc en touche un petit mot. C'est d'autant qu'Herode ne pouvoit souffrir d'estre redargué tant en ses vices qu'en l'inceste qu'il avoit commis d'Herodias, laquelle il avoit ravie à son frere. Et puis il y avoit aussi, qu'il ne luy estoit point licite de la prendre à femme selon la Loy de Dieu. Tiercement il avoit repudié sa femme legitime, qui estoit fille du roy d'Arabie. Or ce n'estoit point cest Herode le Grand, duquel il a este fait mention ci dessus, qui feit occir les petis enfans, afin d'exterminer celuy qui estoit nay Roy en Iudee. C'estoit l'un de ses successeurs, lequel

n'avoit point le titre de Roy, mais seulement de Tetrarque. Car selon qu'il plaisoit aux Empereurs Romains, ce pays-là estoit divisé comme en proye: maintenant on en faisoit quatre portions, maintenant trois, maintenant deux. Et puis, selon la faveur, le titre de Roy estoit donné à l'un, et le titre de Tetrarque à l'autre. Nous avons donc yci à noter en somme, d'un costé la constance de Iean Baptiste, lequel n'a point espargné celuy qui estoit Prince du pays, qu'il ne l'ait vivement repris et condamné de l'inceste qu'il avoit commis, avec le divorce qui estoit illicite, et de tous ses crimes et malefices. Car nous sçavons par les histoires que ç'a este un homme et superbe et cruel, et dissolu, et adonné à tous ses appetis, sans avoir aucune droiture ni honnestete devant les yeux. Iean Baptiste donc voit et considere que celuy qui devoit estre exemple et miroir à tout le reste du peuple est ainsi adonné à tous vices. Voyla pourquoy il ne le supporte point. Et ainsi nous voyons comme il a este muni de l'Esprit de Dieu. Car les hommes de leur nature sont timides. Et voyla pourquoy on calle la voile quand il est question d'appeler les grans à compte, lesquels peuvent mordre, et donner des ongles: car si on les irrite, c'est comme se ietter au sepulchre. Il faut donc que Dieu besongne en ceux qu'il envoye, afin de leur donner magnanimite pour ne point fleschir, et n'avoir acception de personnes. Cela a este en Iean Baptiste. Nous avons donc approbation qu'il a este conduit et gouverné par l'Esprit de Dieu. Car autrement ceux qui seront les plus hardis, monstrent en la fin et descouvrent leur timidite. Quand il est question de quelque heurte, ils ietteront leurs bouffees et escumes du premier coup, voire quand ils seront loin des coups, mais quand ce vient à ioindre, les voyla gens transsis et tout changez. Or donc quand on ha une teneure ferme, et qu'on ne calle point la voile, combien que pour faire son devoir on provoque les meschans, et qu'on se mette en danger, attendu leur audace, quand donc on persevere ainsi, c'est signe qu'on est mené de l'Esprit de Dieu. Voyla qui nous doit servir pour nous donner tant plus de certitude de la doctrine de Iean Baptiste, et sur tout du tesmoignage qu'il a rendu à nostre Seigneur Iesus Christ, afin que nous l'acceptions pour nostre Redempteur. Et au reste, nous voyons en la personne d'Herode comment c'est une chose difficile de se ranger iusques là, qu'on reçoyve paisiblement et en toute humilite les corrections. Car c'est aussi le vray examen où les hommes monstrent s'ils ont la crainte de Dieu bien enracinee en leur coeur, ou non. Car si on propose la doctrine simplement, on luy donnera son cours, et beaucoup ne contrediront pas. Si on adiouste quelques admonitions, moyennant qu'on n'en soit point picqué, encores calle-on. Mais quand ce vient à gratter la rongne, et que chacun est examiné à bon escient, alors on commence à contredire, voyla le venin qui se descouvre, et l'amertume. Brief, il sembleroit que les plus hypocrites du monde eussent vouloir de rendre obeissance à Dieu, n'estoit que les reprehensions les descouvrent. Et pourquoy? Comme i'ay dit, le naturel des hommes est tel, qu'ils s'aiment, et se flattent, et veulent aussi qu'on les amadouë, et qu'il n'y ait que succre en tout ce qu'on leur dit: que leurs vices soyent cachez, et mesme qu'on en face vertu. Voyla ce que chacun appete en son endroict. Et ainsi quand nostre Seigneur Iesus Christ vient à declairer nos fautes, et qu'il nous intente comme un proces, qu'il est là pour exercer sa iurisdiction, qu'il nous adiourne devant soy: c'est alors que la rebellion des meschans et des contempteurs se monstre. Et ainsi, apprenons d'autant plus de nous assubietir volontairement à toutes les admonitions qui nous seront faites. Et encores que ce nous soit une chose fascheuse que nostre turpitude soit descouverte, et qu'on nous gratte là où il ne nous demange point, toutesfois que nous acquiesçions à Dieu, et que nous souffrions d'estre ainsi corrigez par sa bouche. Voyla le principal que nous avons à faire pour monstrer une vraye obeissance de foy.

Au reste, nous avons aussi à noter ce qui est dit par sainct Luc, *Avec tout le mal qu'il avoit commis, il a adiousté ceci, de mettre Iean en prison.* Car par cela il signifie que c'est le comble de toute impiete, quand les hommes s'acharnent ainsi contre les Prophetes, et qu'ils sont comme bestes sauvages pour se despiter contre les reprehensions, qu'ils iouent et des griffes et des dents, que c'est signe qu'ils sont du tout desesperez et incorrigibles. Et ainsi donc, quand nous aurons failli, si Dieu nous fait ceste grace que nous soyons advertis, que ce soit pour estre touchez de repentance, et que non seulement nous baissions les aureilles, mais que nous ployons le col, et que nous souffrions d'estre humiliez. Et si ce nous est une chose dure, cognoissons que les medecines, combien qu'elles soyent ameres, ne sont pas toutesfois reiettees des malades. Et pourquoy? La vie y pend. Or voyla pourquoy nous avons besoin d'estre medecinez, à cause que nous sommes tous malades en nos ames. Voyla pourquoy nostre Seigneur Iesus Christ a ordonné ce moyen, que nous soyons reprins, afin de nous faire sentir nos povretez, et gemir, voire iusques à souffrir des angoisses extremes, et à estre confus devant son iugement. Voyans donc que c'est là le vray remede pour guerir nos maladies spirituelles, que nous le recevions d'un esprit debonnaire, et que nous gardions bien d'adiouster le comble d'impiete, quand nous aurons offensé nostre Dieu en

plusieurs sortes, que nous ne venions point encores reietter sa parole, que nous ne venions point nous eslever en rage contre ses serviteurs, lesquels il a ordonnez pour nostre salut. Gardons nous, di-ie, de ceste extremite, laquelle est yci nommee en Herode, afin qu'en sa personne nous cognoissions quelle est la marque de ceux qui sont du tout reprouvez, et que Dieu a abandonnez, qui n'ont plus aucun signe de pouvoir estre reduits ni convertis, c'est quand ils se dressent ainsi contre les Prophetes. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir quant à ce passage.

Or venons au principal. Il est dit *que nostre Seigneur Iesus Christ est venu en Galilee, et que là il a presché.* Car depuis son Baptesme, depuis qu'il avoit este examiné par les tentations que nous avons veues, Dieu l'a occupé à faire office de Docteur pour lequel il l'avoit envoyé. Or il pouvoit bien commencer en Ierusalem: mais il a falu que Dieu besongnast en telle sorte pour deux raisons. Car nous sçavons que dit sainct Paul, Afin que toute hautesse du monde soit abaissee, Dieu a voulu tenir une façon debile, et qui soit mesprisee des hommes, quand il a voulu desployer les thresors de sa grace. Il n'a point donc usé de pompes qui fussent pour estonner les hommes du premier coup. Il est vray qu'il a magnifié son Evangile, entant qu'il estoit besoin, comme nous avons veu, et que nous verrons encore les miracles qui sont pour monstrer la gloire qui appartenoit au Fils unique de Dieu, à fin qu'il fust tenu pour tel sans contredit: mais cependant si a-il falu que nostre Seigneur Iesus Christ commençast par un moyen comme debile selon les hommes: voire, afin que toute hautesse fust abatue, dit sainct Paul. Au reste, il a falu aussi que la ville de Ierusalem fust condamnee, en ce que Dieu a preferé le pays de Galilee qui estoit pour lors abastardi. De Ierusalem, on l'estimoit tant et plus, et leur sembloit bien aussi puis que Dieu avoit là son siege et son temple, qu'ils devoyent estre les plus nobles du monde: mais ils sont reculez. Non pas que nostre Seigneur Iesus Christ les reiette du tout: mais cependant si faut-il qu'ils soyent abaissez, afin de ne plus rien presumer de leur dignite propre. Et par ce moyen nous voyons que la gloire de Dieu a eu plus de lustre, qu'on a cognu que le salut du monde est procedé de sa pure bonte et gratuite.

Or regardons maintenant à la somme de la doctrine qui est yci recitee. Il est vray que nous en verrons plus ample deduction ci apres: mais les Evangelistes nous en ont voulu donner un sommaire qui est du tout correspondant à ce que desia ils ont recité ci dessus de Iean Baptiste. Il dit donc *que le Royaume de Dieu approche, et pourtant qu'on se repente, et qu'on se convertisse à Dieu, et qu'on croye à l'Evangile.* Et sainct Matthieu dit notamment *qu'il a presché l'Evangile du Royaume.* Nous avons exposé ci dessus le mot d'Evangile, c'est à dire Bonnes nouvelles et ioyeuses. Car combien que les hommes s'esgayent en leurs vanitez, si est-ce que leur ioye est maudite de Dieu, sinon qu'elle se rapporte à luy. Et ainsi que nous apprenions de nous esiouir quand Dieu nous est propice, qu'il nous tient pour ses enfans, et aussi qu'il nous gouverne, et que son nom est benit, qu'il est honoré et adoré de nous, et qu'on s'adonne à son service. Voyla (di-ie) en quoy il nous faut resiouir sur toutes choses. Or quand les uns s'esgayent en leurs delices et voluptez: les autres quand ils sont parvenus à honneurs, qu'alors ils en sont tous ravis, les autres en leurs richesses et possessions: helas, il n'y a là que brutalite. Car les hommes ne cognoissent point à quelle fin ils sont creez. Apprenons donc, quand il est question de nous esiouir, de lever la teste haut par dessus le monde, et regarder à ce que Dieu soit glorifié, que l'honneur qui luy appartient luy soit rendu. Et puis, en second lieu, que par sa misericorde il nous reçoyve à merci, qu'il nous tienne pour ses enfans, à cause qu'il ne nous impute point nos fautes, c'est (di-ie) pourquoy le message qui nous est publié par Iesus Christ, est appelé Evangile, pour nous monstrer que nous avons à nous resiouir, d'autant que par son moyen nous sommes reconciliez à Dieu son Pere. Et au reste, qu'il ait son Empire paisible sur nous, et que nous ne soyons plus en ceste confusion miserable, que le diable, qui est pere de toute iniquite, domine, et que nous soyons trainez de luy çà et là. Et de faict, en la naissance de nostre Seigneur Iesus Christ nous avons desia veu qu'il estoit dit par l'Ange, Ie vous annonce une grand' ioye: mais cela ne pouvoit estre sinon gousté par les bergers: et ceste ioye a este manifestee quand nostre Seigneur Iesus Christ a monstré qu'il estoit venu pour establir le Royaume de Dieu son Pere, afin qu'il fust adoré et servi comme il appartient: et en second lieu qu'il estoit venu aussi pour retirer les povres pecheurs de la captivite du diable, de la servitude de peche et de mort: qu'il estoit venu pour declairer ceste adoption par laquelle ils sont faits heritiers du Royaume celeste: et au reste, pource qu'il devoit abolir les pechez par lesquels nous sommes maudits, et par lesquels aussi il y a une telle dissipation que Dieu est comme retiré et eslongné de nous, et sommes du tout eslongnez de luy.

Il est donc dit par S. Marc que nostre Seigneur Iesus Christ a presché l'Evangile du Royaume, c'est à dire qu'il a apporté les ioyeuses nouvelles par lesquelles le Royaume de Dieu est establi au milieu de nous. Car si on nous demande, Quel

estat seroit-ce quand Dieu ne gouverneroit point? Il est certain que chacun aura une telle confusion comme detestable. Et de faict, cela est contre nature, que Dieu qui conduit tout, et soustient tout par sa vertu, et qui a tout creé, afin de le gouverner, qu'il soit debouté de son Empire, et que les hommes soyent endiablez iusques là, de ne se point assuietir à luy. Chacun donc dira que c'est une chose monstrueuse. Et neantmoins quelque belle mine que les hommes facent, quelque protestation qu'ils ayent en la bouche, il est certain qu'ils sont alienez de Dieu, et le repoussent tant qu'ils peuvent, et le deschassent loin d'eux, iusques à ce que nostre Seigneur Iesus Christ vienne pour remettre les choses en estat. Ainsi donc, apprenons en somme que Dieu nous renonce, et qu'il nous tient comme ses ennemis mortels, et de nostre part aussi que nous sommes alienez de luy, et ne luy appartenons en rien qui soit iusques à ce que nostre Seigneur Iesus Christ nous soit pour chef, et qu'il nous declaire comment c'est que nous devons estre gouvernez, qu'il nous monstre quelle est la volonte de Dieu son Pere: iusques à tant (brief) que nous soyons enseignez en la doctrine de l'Evangile, et que nous la recevions par foy, il y a une telle distance entre Dieu et nous, qu'il nous laisse là comme abandonnez, et comme creatures maudites. Et de nostre costé, nous ne cessons de luy faire la guerre, et fouller sa iustice et sa maieste au pied, entant qu'en nous est. Et ainsi, d'autant plus devons-nous tenir la doctrine de l'Evangile desirable et precieuse, quand elle nous apporte un tel bien. Et de nostre costé aussi nous avons bien occasion de nous desplaire, et estre confus cependant que nous ne sommes point enseignez en l'eschole du Fils de Dieu, que nous n'avons nul goust de son Evangile, que chacun chemine selon son sens et son opinion, ainsi que les Papistes alleguent pour tout fondement leurs peres et leurs ancestres. Cependant donc que nous sommes ainsi en ignorance, puis que Dieu nous tient comme ses ennemis, et qu'il n'est point nostre Roy, et ne iouit point de la superiorite qui luy appartient sur nous, helas! nous avons bien occasion (comme i'ay desia dit) d'estre plus que confus en nous-mesmes. Or il est dit en somme, puis que le Royaume de Dieu approche, qu'il nous faut convertir et croire à l'Evangile. Nous avons assez exposé (combien que ce soit en brief) qu'emporte ce mot du Royaume de Dieu, c'est que Dieu s'est voulu reioindre avec les hommes, desquels il estoit eslongné auparavant, et qui estoyent comme retranchez de luy. Car nous sommes tous bannis de la vie celeste par le peche et par la cheute d'Adam. Voyla donc Dieu qui a envoyé son Fils, et comme s'il avoit les bras estendus, demande que nous retournions à luy, et qu'il nous veut recevoir: et combien que nous ayons este esgarez en perdition par nos demerites, toutesfois qu'encores nous veut-il faire merci. Or d'autant que le Royaume de Dieu approche, nostre Seigneur Iesus Christ exhorte les hommes à repentance et à foy.

Yci en premier lieu nous voyons qu'il n'y a rien qui nous doyve plus esmouvoir ni enflammer à nous ranger à Dieu, que quand on nous propose sa grace et sa bonte infinie. Comme quand sainct Paul veut percer les coeurs de pierre (par maniere de dire) et qu'il veut amollir toute durete et obstination, Ie vous exhorte, dit-il, par les entrailles de la misericorde de Dieu. Quand il met cela, c'est autant comme s'il disoit, Serons-nous maintenant si insensez? Faudra-il que nous soyons pires que les diables? par maniere de dire. Et quand Dieu vient à nous, et se monstre si pitoyable, qu'il ouvre son coeur pour nous recevoir comme ses propres enfans, et qu'il nous donne son propre Fils, lequel nous declaire que Dieu ne demande sinon de se monstrer pitoyable envers nous: faudra il qu'encores nous soyons si insensibles que cela ne nous puisse amollir, pour nous enflammer en telle amour de sa grace que nous souffrions d'estre conduits par luy, et que nous ne soyons ravis d'une telle bonte qu'il declaire envers nous? Voyla donc comme nostre Seigneur Iesus Christ y procede, pour exhorter les hommes à repentance et à foy. Mais sur quoy fonde-il cela? Sur ce que Dieu se veut approcher des hommes, desquels auparavant il estoit alienė. Puis qu'ainsi est donc que Dieu nous met en avant sa bonte en ce qu'il nous reçoit à merci, et qu'il n'attend pas que nous le cherchions, mais qu'il nous previent d'une grace si singuliere, que nous ne la pouvons pas comprendre, non pas de la centieme partie. Puis, di-ie, que Dieu se monstre si debonnaire envers nous, c'est bien raison que de nostre costé nous soyons touchez, voire vivement, et que cela perce toutes nos pensees et affections. Car combien que Iesus Christ ne converse pas auiourd'huy au monde, tant y a que sa doctrine s'avance et se publie en son nom. Et notons ce que nous verrons ci apres, qu'il a prononcé une fois, Qui vous escoute, il m'escoute: et qui vous reçoit, il me reçoit. Ainsi, combien que nous ne voyons point le Fils de Dieu à l'oeil, combien qu'il n'y ait qu'un homme mortel semblable à nous qui monte en chaire, toutesfois cognoissons que c'est en sa vertu et en son authorite que nous oyons iournellement ce message, que le Royaume de Dieu approche, toutesfois et quantes que Dieu nous fait ce bien de nous declairer sa volonte. Car c'est autant comme s'il dressoit au milieu de nous son siege royal, s'il prenoit son sceptre en la main, qu'il eust la couronne en la teste, et qu'il teinst

ses estats, pour dire que grans et petis s'assuietissent à luy. Et de faict, nous verrons ci apres en plusieurs passages, que la predication de l'Evangile est nommee le Royaume de Dieu. Et pourquoy? D'autant que nous sommes eslongnez de luy, que nous en sommes retranchez comme membres pourris, iusques à ce qu'il luy plaise de se reconcilier à nous, et de nous recevoir comme ses enfans, et qu'il nous ait testifié qu'il nous sera propice, quand nous chercherons sa grace par le moyen de nostre Seigneur Iesus Christ. Et ainsi, ce n'est pas pour un coup que le Royaume des cieux est approché: mais iournellement Dieu veut regner entre nous. Et ce n'est pas seulement en Iudee que Dieu a voulu estre cognu et adoré: mais il a estendu sa grace plus loin, comme aussi il est dit au Pseaume cent dixieme que le sceptre de Iesus Christ sortira de Sion. Or il n'est pas dit seulement qu'il sera en Sion, comme le sceptre de David et de Salomon a eu là son estendue: mais il est dit qu'il sortira, c'est à dire qu'il faudra que des nations lointaines et de tous costez du monde on cognoisse ce grand Roy qui a este establi, et qu'on s'assuietisse à luy d'une affection franche et volontaire, voire, si nous voulons qu'il regne sur nous pour nostre salut. Car autrement il faudra en despit de nos dents que nous ayons le col courbé, et les genoux ployez, et mesme rompus, comme les diables d'enfer sont contraints de faire hommage à nous Seigneur Iesus Christ. Ainsi (di-ie) en sera-il de tous incredules et rebelles. Mais quand il est yci parlé du Royaume, c'est comme en presupposant que nous souffrons d'estre gouvernez paisiblement sous la regle de Dieu. Voyla pourquoy il est dit au Pseaume, Le Seigneur vient, que la terre se resiouisse. Car ce sont choses coniointes inseparablement, que le Royaume de Dieu, duquel il est yci parlé, et que nous venions à luy, et que nous soyons vrayement humiliez, que nous ne demandions sinon qu'il ait toute superiorite par dessus nous, et qu'il y regne. Or ce Royaume-là ne peut estre separé d'une telle ioye, que nous n'ayons de quoy nous glorifier contre Satan, contre tout le monde et tous nos ennemis. Au reste, notons que si auiourd'huy nous sommes si malins et si pervers de ne point nous esiouir quand il plaist à Dieu d'entrer en possession de son Empire, il faudra en la fin que nous grincions les dents, et que la ioye des Anges de paradis, de tous les saincts Patriarches et Prophetes, des Apostres, et de tous ceux qui ont suyvi la doctrine de l'Evangile, que ceste ioye-là (di-ie) soit nostre angoisse pour nous rendre confus avec les diables en leur rebellion.

Or regardons maintenant comme il nous faut accepter ce Royaume de Dieu, et en quelle sorte, afin que nous n'alleguions pas nostre rudesse, et que nous ne concevions pas qu'il nous fale monter à des secrets si hauts, que nous ne les puissions comprendre. Il y a yci simplement deux mots qui sont assez suffisans pour monstrer aux Chrestiens quelle doit estre toute leur science et leur sagesse: *Repentez-vous, et croyez à l'Evangile.* Qui est-ce maintenant qui osera alleguer, Ho, ie suis un povre idiot, ie ne suis point clerc. Et comment? Note seulement deux mots, qu'il se faut repentir et croire. On s'excuseroit s'il y avoit un gros volume. Comme quand on veut estudier aux sciences humaines, il faudra avoir livre sur livre (car on ne peut pas comprendre l'un sans l'autre) et puis il faudra là employer longue espace de temps, et encores on n'y profitera pas beaucoup quelques fois. Mais il ne faut yci retenir que deux mots: et si on ne les apprend, où est-ce aller? Ainsi donc il n'y a nulle doute que Dieu n'ait voulu oster toute excuse, et monstrer que rien n'empesche les hommes de profiter en son eschole pour leur salut, sinon leur ingratitude, leur laschete et vilenie, et qu'ils veulent estre bestes, veu que toute la somme de l'Evangile consiste en ces deux mots, de Se repentir et de Croire. Or il est vray que par ci devant nous avons desia exposé que c'est de Repentance, et pareillement de Foy. Et maintenant il n'est pas besoin d'y insister du tout. Mais si faut-il encores que la memoire soit refraischie de ce qui a este declairé. Il est requis en premier lieu que les hommes se convertissent à Dieu. Mais ceste conversion, qu'emporte-elle? Ce n'est pas seulement de changer de langue, et de mains, et de pieds: mais il faut commencer plus haut, c'est asçavoir que nous soyons reformez en toutes nos pensees et desirs: et que nostre vie puis apres monstre le changement interieur qui est en nous: comme par ci devant la similitude a este mise des arbres et des fruicts qui en proviennent. Tout ainsi donc que la racine d'un arbre est cachee en terre, aussi la repentance ne se peut veoir. Car elle gist en l'esprit et au coeur, que nous renoncions à nous mesmes, et que nous ne soyons pas si outrecuidez de nous vouloir gouverner par nostre conseil et raison: mais que nous soyons dociles et debonnaires à ce que nostre Seigneur Iesus nous regle selon sa volonte. Et puis, que nos affections soyent changees, que nostre nature ne domine point en nous, que toutes les ordures qui y sont, soyent nettoyees, et que nostre Seigneur nous renouvelle tellement par son S. Esprit, que nous prenions plaisir à nous conformer à sa volonte.

Voyla donc la racine. Il y a puis apres les fruits qui se monstrent, c'est asçavoir toutes nos oeuvres, c'est que la vie de l'homme Chrestien soit un tesmoignage de la repentance qu'il ha. Or la repentance ou conversion emporte cela, que le povre

pecheur se haysse, et qu'il soit fasché et ennuyé contre soy-mesme, et qu'il s'y desplaise. Voyla donc pourquoy la conversion est nommee repentance, pource que iamais nous ne pourrons nous ranger à Dieu, iusques à ce que nous soyons faschez contre nous-mesmes, et qu'il nous desplaise d'estre tels que nous sommes. Car ce mot de conversion vient de ce que nous avons este comme esgarez, que nous avons tourné le dos à Dieu, et que nous avons couru apres nos cupiditez desbordees: et que puis apres Dieu nous fait tourner bride, et nous fait ranger à luy, pour l'escouter parler, et pour suyvre le chemin qu'il nous propose. Nous voyons maintenant quelle est la raison de ces mots, et à quoy tend la substance, c'est qu'il faut que nous soyons changez pour nous reformer à l'obeissance de Dieu. Or de là nous avons à conclure que cependant que Dieu nous laisse la bride sur le col, qu'il ne nous rappelle point à soy, que nous sommes gens perdus. Ainsi ce changement, quand il nous adviendra, presuppose que nous estions en perdition, et qu'en toutes nos pensees, en tous nos appetis, et en toutes nos affections nous estions morts. Il faut donc que nous cognoissions que toute nostre vie est maudite et detestable, iusques à ce que Dieu nous ait rechangez. Voyla que c'est du franc arbitre. Voyla que c'est de toutes ces belles vertus dont ces fols se glorifient, quand il leur semble qu'ils ont en eux quelque bonne semence, et quelque preparatif de s'addonner au bien. Au contraire, quand il est dit qu'il nous faut estre changez et refondus, c'est signe que de nostre naissance nous sommes du tout corrompus, que nous n'avons que peche, et par consequent matiere de mort. Et c'est bien raison que nous changions de vie, voire et de pensees et d'affections, quand nostre Seigneur Iesus Christ nous convie si doucement à soy. Car que seroit-ce si sa bonte nous donnoit tant plus de licence à mal faire? Ce seroit establir le Royaume de Satan. Or nous avons veu que Dieu veut regner au milieu de nous: il faut donc que ce message de nostre salut nous induise à repentance et à conversion.

Au reste, il est dit puis apres *qu'il nous faut croire à l'Evangile.* Car sans que nous eussions les promesses de Dieu, il est certain qu'il n'est pas en nostre faculte de nous convertir. C'est autant comme si on disoit à une montagne qu'elle volast. Il est vray que nous devons bien obeissance à Dieu: nous en sommes convaincus de nous-mesmes: nous ne sommes pas comme des troncs de bois insensibles, pour dire que nous soyons excusables: mais tant y a que la malice est tellement enracinee en nous, qu'il n'est point possible que nous ayons une seule bonne pensee pour tendre et aspirer au bon chemin, pour nous addonner au service de Dieu. Il faut donc que toutes vertus humaines cessent yci. Et que sera-ce donc? Afin que l'Evangile ne soit point presché en vain, il nous faut adiouster la foy. Et qu'emporte-elle? C'est que nous cognoissions que Dieu veut ensevelir toutes nos offenses, et qu'il ne veut point entrer en comte avec nous comme iuge: mais qu'il nous veut accepter comme iustes, d'autant que nos macules sont lavees par le sang de son Fils, et que de superabondant ce que nous ne pouvons faire de nous-mesmes, il le fera par la grace de son sainct Esprit: et d'autant que nous n'avons pas ceste faculté de nous changer, que luy-mesme nous changera, et qu'il escrira sa Loy en nos entrailles, qu'il l'engravera en nos coeurs, et fera (brief) que nous serons addonnez à luy, combien que de nature nous soyons enclins à tout mal, et mesmes tout confits. Or maintenant nous voyons pourquoy ce mot de croire à l'Evangile est adiousté en second lieu, c'est que la repentance nous seroit preschee en vain et sans aucun fruit, sinon que Dieu adioustast la promesse, que nous serons subvenus par son sainct Esprit, veu qu'il n'y a en nous que toute fragilité, et mesmes nous sommes induits à mal, tellement qu'il faut bien qu'il supplee à ce qui nous defaut, et qu'estans purgez par luy, nous puissions vrayement monstrer que nous sommes changez, et que nous ne sommes plus tels que nous estions. Quand nous pourrons donc sentir cela, lors nous verrons que ce mot yci n'est pas frustratoire, quand il est dit qu'il nous faut croire à l'Evangile: car c'est autant comme s'il nous estoit dit que Dieu nous vient recevoir à merci, et que combien que nous soyons dignes d'estre abysmez de son ire, toutesfois qu'il veut user envers nous de misericorde. Or quand nous oyons cela (comme i'ay dit) ne devons-nous point estre bien esmeus à recevoir ceste promesse pour estre appuyez sur icelle? Car alors Dieu se declaire envers nous en telle sorte que sa grace nous est toute patente, d'autant qu'il nous pardonne nos fautes, qu'il nous renouvelle par la grace de son sainct Esprit, qu'il ne permet pas que le peche domine tousiours en nous, qu'il nous donne la vertu de le dompter et de batailler tellement à l'encontre, que nous en ayons la victoire. Quand donc nous avons cela, c'est le sommaire de l'Evangile, et c'est ce qu'il nous faut apprendre tout le temps de nostre vie. I'ay desia dit que nous ne pouvons alleguer excuse d'ignorance si nous ne retenons ces deux mots, veu que Dieu d'une façon si familiere nous a voulu enseigner: mais aussi au reste, ne soyons pas ainsi abrutis comme beaucoup de gens qui diront, Et c'est assez de sçavoir seulement deux mots. Comme nous avons veu ces canailles qui desgorgent ces blasphemes, Ho, il ne faut que deux mots pour avoir la somme de toute l'Evangile. Ils avoyent

bien retenu cela, qu'il ne faut que deux mots pour avoir comme une perfection Chrestienne, mais cependant encores prenoyent-ils l'un pour l'autre. Car ils disoyent qu'il ne faut sinon aimer Dieu et son prochain. Des promesses de Dieu ils en sçavoyent autant que les Turcs, et encores beaucoup moins. Car les Turcs ont quelque apprehension de sa bonte et de sa misericorde, et ces diables yci n'en ont point du tout: car estans ainsi rendus stupides, Dieu a desployé sa vengence sur eux, et leur a donné un tel Esprit de forcenerie, qu'on voit bien qu'ils sont desesperez du tout. Or (comme i'ay desia dit) combien que la doctrine de l'Evangile soit yci contenue en brief, toutesfois qu'on ne se fache point de l'ouir et demain et apres et tout le temps de nostre vie: car nous trouverons tousiours a y profiter, moyennant que nostre ingratitude ne nous empesche point. Continuons donc à estre bons escholiers de nostre Dieu, et que nous ne soyons point desgoustez de sa doctrine, que nous suyvions tousiours le chemin qu'il nous monstre, et nous trouverons par effet que nous y serons de plus en plus avancez, d'autant qu'il se declairera plus familierement à nous. Brief, ceux qui ont le mieux profité en l'eschole de Dieu, ce sont ceux qui ont besoin d'y estre encores confermez, et de cognoistre ce qu'ils n'ont point encores cognu qu'en partie. Voyla en somme ce que nous avons retenir.

Or quand S. Luc adiouste *que Iesus Christ a este glorifié par tout*, c'est pour plus grande condamnation des Iuifs. Car devant qu'ils fussent esmeus de cest esprit de contradiction pour resister à l'Esprit de Dieu, ils ont cognu que la doctrine du Fils de Dieu estoit celle à laquelle il se faloit tenir, et cela (comme i'ay dit) s'est fait pour leur plus grande confusion. De nostre part donc apprenons de tellement glorifier nostre Seigneur Iesus Christ, que nous perseverions tout le temps de nostre vie à luy donner l'honneur qui luy appartient: que nous ne soyons pas comme ceux qui ont les aureilles chatouilleuses, que quand ils auront ouy deux mots de l'Evangile, il leur semblera qu'ils sont assez grands clercs: et mesmes ils en seront desgoustez et les autres refroidis. Et sur tout quand on vient sonder leurs apostumes, et qu'on les vient percer pour en faire sortir l'ordure, et qu'on use de vehemence, alors voyla le venin qui en sort, et desgorgent leurs blasphemes à l'encontre de Dieu comme chiens enragez. Or il ne leur faut pas resembler: mais que nous apprenions de tellement nous ranger à l'obeissance du Fils de Dieu, que nous le tenions pour nostre maistre et docteur, et que tout le temps de nostre vie nous embrassions sa doctrine: et qu'elle nous soit plus facilement cognue, d'autant que nous serons plus avancez en icelle.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

CINQUANTEETTROISIEME SERMON.

LUC. Ch. IV.

16. *Or il veint en Nazareth, où il avoit este nourri: et entra en la Synagogue au iour du Sabbath selon la coustume: et se leva pour lire.* 17. *Adonc le livre du Prophete Esaie luy fut baillé: et quand il eut desployé le livre, il trouva le lieu où il estoit escrit,* 18. *L'Esprit du Seigneur est sur moy, d'autant qu'il m'a oinct: il m'a envoyé pour evangelizer aux povres: pour guarir ceux qui ont le coeur froissé:* 19. *Pour publier delivrance aux captifs, et aux aveugles le recouvrement de la veue: pour mettre en delivrance ceux qui sont foullez, et prescher l'an agreable du Seigneur.*

Nous avons desia veu qu'il faloit que nostre Seigneur Iesus Christ commençast à prescher l'Evangile pour executer la charge qui luy estoit donnee de Dieu son Pere. Car il estoit envoyé non seulement pour s'offrir en sacrifice, afin de reconcilier le monde à Dieu, et d'effacer les pechez: mais aussi il estoit ordonné Docteur. Voyla donc ce que nous avons à observer sur ce passage que nous avons maintenant recité, c'est à sçavoir que nostre Seigneur Iesus Christ s'est monstré estre tesmoin pour annoncer la grace qui devoit estre donnee au monde par son moyen. Et pourtant il est dit *qu'il est entre selon sa coustume en la Synagogue et en l'assemblee, et que là le livre luy a este donné pour lire*, et qu'il a recité le passage que nous avons ouy du chapitre soixante et unieme d'Isaie. Or devant que venir au principal, nous voyons combien que l'estat de l'Eglise fust alors du tout confus en Iudee, qu'il luy restoit encores quelque trace de ce

qui avoit este establi de Dieu: car le iour du repos n'estoit pas commandé seulement afin qu'on demeurast oisif, mais qu'on s'assemblast au temple pour prier Dieu, offrir les sacrifices, et estre enseignez en l'Escriture saincte: car les sacrifices sans doctrine eussent este inutiles. Voyla donc l'intention de Dieu quand il a voulu qu'il y eust un iour la sepmaine auquel on se reposast. Il est vray qu'il y avoit de la figure enclose, c'est que les Iuifs estoyent admonestez de se reposer de leurs propres oeuvres, c'est à dire de renoncer à euxmesmes, et de souffrir que Dieu les gouvernast. Voyla donc la fin du repos: mais cependant il y avoit la police, d'autant que le peuple ne pouvoit pas chacun iour s'assembler, comme il estoit bien à souhaiter: et d'autant que leur infirmite ne portoit pas que chacun iours tous se trouvassent au temple, il y avoit un iour assigné auquel non seulement on venoit offrir sacrifices à Dieu, mais la Loy estoit declairee et les Prophetes. Nous voyons (di-ie) que ceste coustume a este retenue du temps que tout estoit perverti. Car Dieu n'a point encores permis que la religion fust tellement abolie en ce peuple qu'il avoit eleu, qu'il n'y demourast quelque marque iusques à la venue de nostre Seigneur Iesus Christ. Et combien que la plus grande multitude fust comme abastardie, toutesfois il y avoit quelque petit nombre de gens qui persistoyent en la simplicite du service de Dieu, et en la foy qui estoit fondee sur ses promesses (comme il en a este traitté ci dessus). Or donc nous voyons qu'on ne peut pas dire qu'il y ait Eglise de Dieu sinon que sa parole y soit preschee: car c'est comme l'ame. Si on monstroit quelque statue ou bien le corps d'un trespassé, et qu'on voulust faire à croire que ce fust un homme, il est certain que ceste sottise-là seroit trop lourde. Or nous voyons neantmoins que les Papistes se vantent à pleine bouche estre l'Eglise de Dieu, et cependant sa parole en est bannie. Car combien que les caphards facent semblant de prescher, si est-ce qu'il n'y a que mensonges: et il n'est pas licite mesmes de reciter en langage commun ni la Loy, ni les Prophetes, ni l'Evangile. Ils barboteront assez, mais sans que personne en soit instruit ni edifié. Quand donc nous voyons cela, il nous est facile à iuger si nous devons là chercher l'Eglise ou non. Car sous Anne et Cayphe, qui estoyent ennemis mortels de Dieu, nous voyons qu'il y a eu plus d'ordre et de police en Iudee et par les synagogues qu'il n'y a pas auiourd'huy en toute la Papaute: car il nous est yci parlé non seulement de la ville de Ierusalem, qui estoit le siege souverain (le grand Sacrificateur estoit là comme le Prophete de Dieu pour respondre de toute l'exposition de la Loy): mais il est parlé d'une bourgade de Galilee, à sçavoir Nazareth. Puis qu'ainsi est donc qu'il y avoit encores ce bien-là, que la parole de Dieu n'estoit pas ensevelie, mais qu'on en faisoit lecture devant tout le peuple, et qu'il s'en donnoit quelque exposition, notons que c'est pour le moins quand nous voudrons monstrer que nous sommes assemblez au nom de Dieu, que sa parole soit ouye, et qu'elle resonne au milieu de nous, ou toutes nos protestations seront frivoles, et nostre Seigneur Iesus Christ n'approuvera rien de ce que nous ferons: mais plustost le condamnera comme faussete. Or en somme nous avons à recueillir de ce passage, qu'en toute la Papauté il n'y a qu'une confusion enorme, et que tout ce qui y est n'approche nullement de l'estat de l'Eglise tel que la parole de Dieu nous enseigne avoir este sous l'ancien Testament, et de puis à la venue du Seigneur Iesus, du temps des Apostres, et de leurs fideles successeurs. Et ainsi quand ils s'assemblent, c'est comme s'ils venoyent en un bordeau pour despiter Dieu manifestement. Et de nostre part, notons que comme nous avons de quoy nous glorifier, qu'aussi pour demourer en possession d'un tel bien et si inestimable, que sur tout il nous faut avoir ce poinct pour recommandé, c'est à sçavoir que nous venions yci apporter les aureilles dociles et attentifves pour estre enseignez par la parole de Dieu.

Or quant à ce que sainct Luc recite que nostre Seigneur Iesus Christ *s'est levé en lisant*, ce n'a pas este seulement pour avoir audience: mais ç'a este pour monstrer plus grande reverence à la parole de Dieu: et la coustume estoit telle, comme sainct Paul le monstre au quatorzieme chapitre de la premiere aux Corinthiens, quand il dit que celuy qui doit parler, se leve: et quand quelqu'un mesmes aura parlé, si meilleure et plus certaine revelation est donnee à un autre, qu'il s'assiee et qu'il se tienne quoy, et que celuy auquel Dieu aura fait plus de grace, se leve. Or donc voyla nostre Seigneur Iesus Christ qui recite, estant debout, le passage du Prophete. Il est vray que ceste ceremonie-là n'est point requise de necessité: mais tant y a, d'autant que nous sommes rudes et pesants, que nous avons besoin de nous inciter par tels signes et gestes à eslever nos coeurs en haut toutesfois et quantes qu'on nous propose et qu'on nous met en avant la doctrine de salut: et puis apres que nous la recevions en toute humilite, sçachans que si nous voulons rendre louange à Dieu qui luy soit agreable, et monstrer la subietion que nous portons à sa maieste et à sa gloire, il faut que cela se face en acquiesçant à sa parole. Voyla donc en somme qu'emporte ceste ceremonie. C'est en premier lieu qu'il nous faut penser que nous ne serons iamais capables d'estre enseignez de Dieu, et que nous ne luy serons pas bons disciples ne bien ap-

prestez a profiter en son eschole, sinon que nous ayons nos esprits eslevez en haut: car tandis que nous croupissons yci bas en la terre, il est certain que la parole de Dieu ne peut parvenir iusqu'à nous, et aussi nous n'y pouvons atteindre: mais outre ce qu'il nous faut estre eslevez, et comme avoir nos esprits par dessus le monde, pour bien recevoir la parole de Dieu, aussi d'autre part cognoissons qu'il nous faut assuietir du tout à luy, et qu'il nous luy faut rendre telle obeissance, que nous monstrions par effect que ce n'est point en vain que nous l'appelons nostre Dieu, et nous glorifions d'estre son peuple. Ainsi toutesfois et quantes que nous venons au sermon, que nous ayons ces deux choses-là, c'est que nous apprenions de reietter nos solicitudes et affections terrestres, nos vanitez et choses semblables qui nous empeschent d'approcher de Dieu, et puis que nous soyons touchez de telle reverence, que ce que nous cognoissons estre procedé de Dieu, il soit receu et accepté de nous sans aucun contredit, et que nous souffrions qu'il nous mette son ioug sur le col, et que nous plions facilement dessous, et d'une affection volontaire. Or le principal que nous avons yci à noter, c'est que nostre Seigneur Iesus Christ a declaré qu'il estoit vrayement le souverain Docteur de l'Eglise, et duquel la Loy et toutes les propheties dependoyent, et où le tout aussi se devoit rapporter comme à son but. Quand nous aurons appris cela, ce sera beaucoup pour un iour, c'est à sçavoir que cognoissans à quel titre nostre Seigneur Iesus Christ a este donné, et quel office luy a este enioint de Dieu son Pere, nous venions nous ranger paisiblement à luy, pour estre enseignez par sa doctrine. Voyla pour un item.

Or il y a le second: car outre ce que nostre Seigneur Iesus Christ s'attribue yci authorite, afin qu'on l'escoute, il monstre quelle est sa charge et commission, et quelle est la substance de l'Evangile, et le sommaire, c'est asçavoir *qu'il est envoyé pour annoncer le salut à ceux qui estoyent perdus et damnez*, pour attirer à vie ceux qui estoyent en la mort, pour illuminer les aveugles, pour delivrer les captifs, et pour guerir les malades. Brief, il monstre que sa doctrine est un tesmoignage de la bonte paternelle de Dieu, et qu'il veut avoir pitie de ceux qui sont miserables en toute extremite, et leur veut faire merci, et les veut resiouir en leurs tristesses. Voyla (di-ie) ce que nous avons à retenir de ce passage. Ainsi donc tenons (comme ci apres encores nous verrons) que nostre Seigneur Iesus Christ a este declaré souverain Docteur en l'Eglise, afin que toute maistrise luy soit donnee. Car ceste voix a retenti du ciel, et nous a este commandé à tous de l'escouter: Voyci mon Fils bien aimé, escoutez-le. Par ce mot nostre Seigneur Iesus Christ est comme mis en chaire, afin qu'on sçache que c'est à luy seul qu'il appartient de nous estre messager et tesmoin de la volonte de Dieu. Or il est vray qu'il ne converse pas yci bas entre nous pour exercer cest office de Docteur: mais tant y a que c'est en son Nom et en sa vertu que le tout se fait.

Au reste, quand il dit *que ce passage a este accompli à sa venue*, ce n'est pas qu'en partie ceci ne s'estendist à tous les Prophetes qui avoyent este auparavant. Car quand le Prophete Isaie dit, L'Esprit de Dieu est sur moy, il m'a oinct afin que ie fusse messager de la grace de Dieu: il n'y a nulle doute qu'Isaie ne declaire cela de ceux qui sont venus apres luy aussi bien, et sur tout d'Aggee, Zacharie, et Malachie, qui ont este apres le retour du peuple, quand Dieu a establi derechef son Eglise, et qu'il y a eu une restauration qui estoit comme l'ouverture de la grace parfaite qui devoit estre manifestee en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ. Les Prophetes donc ont eu l'Esprit de Dieu, ils ont este envoyez comme tesmoins pour annoncer sa grace: mais ils ont parlé en l'Esprit de nostre Seigneur Iesus Christ, comme dit S. Pierre. Et ainsi, estans gouvernez par luy, ils n'ont eu rien de propre: mais ç'a este tellement, que deslors il a monstré que vrayement il estoit ordonné Docteur pour testifier la grace de Dieu son Pere. Ainsi maintenant combien qu'il ne soit point yci visiblement en sa personne, si est-ce que tousiours il retient ceste authorite, que nous devons estre tous escholiers sous luy. Car celuy qui parle, ne laisse pas d'avoir nostre Seigneur Iesus Christ pour son Maistre. Et voyla aussi pourquoy S. Paul dit, qu'en venant il a annoncé paix à ceux qui estoyent pres, et à ceux qui estoyent loin. Il est bien certain que nostre Seigneur Iesus Christ n'a point presché l'Evangile aux Payens: et S. Paul dit que si: mais c'est d'autant que quand nous preschons auiourd'huy, il n'y a rien du nostre, il faut que Iesus Christ y retiene tousiours sa maistrise. Car ce qu'il se sert de nous et de nostre labeur, n'est point pour deroguer à sa dignite, ni à sa preeminence. Et ainsi ce n'est point sans cause qu'il dit, que ceste prophetie a este accomplie en sa personne. Et de faict, combien que les Prophetes ayent receu l'Esprit de Dieu, si est-ce que ce n'a este qu'en portion, et chacun selon sa mesure: mais nostre Seigneur Iesus Christ a tellement receu toute plenitude et perfection de graces, qu'il faut que nous puisions de luy, comme de la seule fontaine qui nous peut rassasier. Il n'y a point donc une seule goutte du S. Esprit, et n'y a iamais eu en creature mortelle, sinon par le moyen de nostre Seigneur Iesus Christ. Voyla (di-ie) la source dont tout bien est descoulé, et descoule encores auiourd'huy.

Mais ceci sera plus familierement entendu, quand nous regarderons de plus pres les mots du Prophete. Il dit, L'Esprit de Dieu est sur moy, et pourtant il m'a oinct. Il n'y a nulle doute qu'il ne soit yci parlé de ceste onction speciale, qui n'appartient sinon à ceux que Dieu ordonne en charge publique. Car iamais il n'y a eu fidele qui n'ait receu l'Esprit de Dieu: car la chair et le sang ne se pourront pas conduire pour comprendre la doctrine de salut. Et mesmes encores que nous eussions intelligence, nous ne pouvons pas nous asseurer d'estre enfans de Dieu, ni mesmes avoir aucun goust de nostre adoption, si elle n'est seellee par le sainct Esprit en nos coeurs. Ainsi donc il faut que tous fideles en general ayent l'Esprit de Dieu: car de nostre nature nous sommes aveugles, et puis, nous sommes pervers. Brief, il n'y a que povrete en nos ames. Il faut donc que d'un costé l'Esprit de Dieu besongne en nous, afin de nous retirer des tenebres d'ignorance où nous sommes: et puis qu'il touche nos coeurs au vif, qu'il abate toute rebellion afin que nous soyons subiets à Dieu. Mais cependant il y a une autre façon d'estre remplis de l'Esprit de Dieu, c'est quand quelqu'un est choisi et eleu en charge: comme nous voyons aussi que depuis que Saul a este ordonné Roy, il ha l'Esprit de Dieu: comme quand les Prophetes ont este aussi appelez, ils ont receu grace, et sans cela aussi ils eussent este inutiles. Et mesmes quand anciennement il y a eu Ministres et Pasteurs eleus, Dieu les a douez de ce qui estoit requis et necessaire pour exercer leur office, comme sainct Paul parle de ceste grace à Timothee, par l'imposition de ses mains, quand il a este establi.

Voyla donc pour un item, c'est que quand le Prophete Isaie parle yci de l'Esprit de Dieu, ce n'est point l'Esprit qu'on appelle de regeneration, par lequel les enfans de Dieu sont renouvelez: mais c'est l'Esprit de prophetie. Or il est vray qu'il n'y a qu'un Esprit (comme dit sainct Paul) mais les dons sont divers: comme il est dit qu'il n'y a qu'un seul Dieu, un seul Seigneur, et un seul Esprit: mais il ne laisse pas d'y avoir variete de dons: car Dieu distribue comme bon luy semble les graces de son sainct Esprit. Il rendra l'un idoine pour estre docteur, à l'autre il donne la grace d'interpretation et d'exposition, à l'autre il donnera le don de Prophetie, à l'autre le don d'escrire. Brief, voyla que le Prophete veut dire, quand il promet toutes ces choses, à sçavoir, que combien que tout ait este desbordé quand les Iuifs ont este transportez en Babylone, toutesfois encores Dieu suscitera de nouveau des Prophetes: ainsi que nous avons veu par ci devant qu'il estoit dit au quarantieme chapitre, Encores le Seigneur dira-il, Consolez, consolez mon peuple. Et par ce moyen il monstre que la punition que Dieu envoyera, ne sera que temporelle, et qu'encores aura-il pitie de ceux qui en sont indignes, et que combien qu'ils devoyent pourrir en leur perdition, toutesfois Dieu derechef leur tendra la main. Or il adiouste quant et quant le moyen: car encores que nostre Seigneur espande toutes ses richesses sur nous, nous n'en pouvons faire nostre profit pour en estre participans, si ce n'est quand nous sommes enseignez par sa Parole qu'il nous veut estre Pere. Sans la foy donc tous les biens de Dieu n'ont nulle ouverture à nous, et nous serons comme des pierres, endurcis en telle sorte que nous ne sçaurons gouster aucun bien pour nostre salut. Et pourtant il est dit que Dieu envoyera des Prophetes. Mais pource que les hommes ne sont point suffisans à cela, et que ceste charge est par trop difficile et haute, il est dit qu'ils seront revestus d'une vertu celeste, et que Dieu leur donnera la faculte: car ce n'est point à faire aux hommes de s'ingerer. Quand ie voudroye estre tesmoin envers vous de vostre salut, qu'est-ce que cela vous emporteroit? Et au reste, encores (comme ie vien de toucher) il n'y a nul qui puisse prononcer un seul mot, sinon que sa langue soit gouvernee par l'Esprit de Dieu. Et voyla pourquoy sainct Paul aussi en l'autre passage dit, que les hommes ne peuvent prescher, sinon estans envoyez de Dieu: et cest envoy-là presuppose (comme il le dit en l'autre lieu) que nostre suffisance vient d'enhaut, que nous ne la pouvons acquerir ni de nostre industrie, ni par l'estude, ni par quelque moyen que ce soit. Voyla donc pourquoy le Prophete dit que l'Esprit de Dieu est sur Iesus Christ, et sur tous ceux qui luy sont ministres et instrumens, et qui ont apporté le message de salut en son nom et authorite. Or pource que beaucoup de gens se vantent d'avoir l'Esprit de Dieu, et n'ayans que leur temerité et presomption, s'ingerent et troublent tout, voyla pourquoy il est notamment parlé de l'onction. Car il y en a qui font Dieu semblable à un phantosme, et n'ont que ce mot de Dieu qui trotte en leur bouche: comme ceux qui se disent spirituels, et ce sont fantastiques ou pures bestes, ou bien il n'y en eux que pure arrogance. Le Prophete Isaie donc nous rameine à ceste onction: comme s'il disoit que ce n'est point une chose imaginaire quand Dieu appelle ses Prophetes, et les ordonne: mais qu'il leur imprime de telles marques qu'ils peuvent estre cognus et estimez comme estans envoyez de luy. Car ceste onction emporte une vertu manifeste et presente, qu'on cognoisse par effect qu'un homme ne se vante point à fausses enseignes d'estre envoyé de Dieu, mais qu'il ha de quoy, et qu'il ha vraye approbation. Voyla donc ce que nous avons à retenir en somme.

Or de là nous voyons, que d'autant que la foy nous donne ouverture pour nous faire participans des biens de Dieu, nous devons tendre à ce but: et ne faut point que nous pensions que Dieu sans sa parole nous face iouir des biens qu'il a promis à ses enfans. Car c'est mesmes par foy que nous entrons en son Eglise, et sommes cognus et advouez de son troupeau: c'est par foy que nous sommes entez au corps de nostre Seigneur Iesus Christ, et par consequent que nous sommes faits enfans de Dieu, comme il est dit au premier chapitre de sainct Iean. Puis qu'ainsi est donc, que nous soyons tant plus incitez à ouir la parole de Dieu, d'autant que c'est la clef qui nous ouvre la porte pour venir à luy, pour estre rassasiez de ses biens, entant qu'il nous est utile. Voyla pour un item. Brief, sans la predication de la parole de Dieu, il n'y a que perdition au monde: il faut que nous demeurions tous maudits, et n'y a de faict nulle esperance de salut. Dieu donc nous veut-il faire merci, et veut il user de misericorde envers nous par effect? il envoye sa parole, afin de nous appeler à foy, et d'approcher de nous: non seulement d'en approcher, mais afin d'y entrer pour y habiter, et pour y faire sa residence: voyla pour un item. Or sur ceci nous avons à noter, que les hommes, quand ils ont quelque grace pour servir à l'Eglise, ne l'ont pas acquise de leur vertu propre, que ce n'est pas aussi d'heritage: mais que c'est un don special: car nous voyons que nul ne sçauroit ouvrir la bouche pour testifier la grace de Dieu, ou pour mettre en avant quelque bonne doctrine, sinon que l'Esprit de Dieu repose sur luy, et qu'il n'en ait receu l'onction. Voyla comme il faut que tous s'humilient, et ceux que Dieu a ornez et douez, et ausquels il a eslargi de ses graces, qu'ils cognoissent qu'ils sont tant plus tenus et obligez envers luy, et qu'ils cheminent en crainte et en solicitude. Et quand nous voyons aussi que Dieu nous envoye gens qui sont Ministres de sa Parole, qui en ont intelligence telle que c'est pour nous guider par le chemin de salut, que nous tenions cela de luy, et que nous luy en facions recognoissance et hommage tel qui luy est deu. Voyla donc encores ce que nous avons à retenir.

Or maintenant nous voyons à quel titre ces Evesques cornus de la Papaute se nomment Prelats, supposts de l'Eglise catholique, successeurs des Apostres, vicaires de nostre Seigneur Iesus Christ. Brief, il n'y a rien qu'ils ne s'attribuent: et cependant où est l'Esprit de Dieu? L'un l'ira chercher à la chasse, l'autre au ieu, l'autre en paillardise. Brief, on cognoist qu'il y a une si horrible confusion et desbordement, que c'est pour despiter non seulement Dieu, mais aussi nature. Voyla les petis enfans qui seront Evesques: apres, les autres qui seront desia en aage, n'estudierent iamais à grand peine leur a b c, et ne sçauroyent quasi escrire leur nom. Voyla les beaux Evesques de la Papaute: ou bien ce seront des gendarmes qui auront tousiours l'espee au poing. Et où est cest Esprit de Dieu? où est la marque des Pasteurs et des Ministres de Dieu, de laquelle il est yci parlé? Ainsi donc, nous voyons qu'il n'y a que sacrilege en toute ceste synagogue de la Papaute, et que toutes leurs vanteries sont autant de despitemens qu'ils font à Dieu, et autant de blasphemes. Ainsi de nostre part, que nous apprenions de discerner tellement entre ceux qui se disent Pasteurs, et ceux qui le sont à la verite, que tousiours nostre Seigneur Iesus Christ domine luy seul par dessus nous. Car voyla une vraye obeissance que nous luy rendrons. Les Papistes parleront assez d'humilite, mais ceste humilite-là qu'est-ce? C'est pour se rebecquer à l'encontre de Dieu. Car en obeissant aux hommes, ils despiteront Dieu manifestement: ils baiseront les pieds du Pape, et cependant ils cracheront contre le visage de Dieu: ils adoreront les bulles du Pape: et de l'Escriture, quoy? Ho, c'est un nez de cire, on la tourne dequel costé qu'on veut. Voyla le blaspheme qu'ils desgorgeront, pour pervertir l'Escriture saincte, et pour luy oster toute reverence et authorite. Ainsi donc que nous apprenions de iuger avec telle discretion et prudence, que tousiours nostre Seigneur Iesus Christ ait sa maistrise sur nous, et que celuy qui enseigne, et ceux qui escoutent, soyent ses escholiers, et qu'on ne luy derogue en rien que ce soit. Et cependant que nous cognoissions cela par la marque visible qui est yci donnee du Prophete. Or là dessus nous avons aussi à retenir, qu'en ce passage d'Isaie, le sommaire et la vraye substance de l'Evangile y est comprinse. Car ce ne seroit point encores assez d'avoir cognu que nostre Seigneur Iesus Christ soit le maistre Docteur, pour recevoir sa doctrine avec toute humilite: mais il faut que nous sçachions que c'est qu'il nous apporte, et quelle est sa commission. Car si i'escoutoye quelqu'un quand il me diroit, Ie suis envoyé vers vous de par un tel prince: et puis apres que ie ne fisse que secouer l'aureille, pour dire, Et bien, ie vous reçoy. Ce seroit une chose trop ridicule: car il pourroit estre traistre, ou prattiquer quelque meschancete. Ainsi cognoissons qu'il nous faut esprouver celuy qui parle, pour sçavoir s'il est envoyé de Dieu ou non. Quand on publie quelque edict, et que la trompete sonne, si chacun court, et que puis apres on ne sçache ce qu'on aura publié, n'est ce pas se mocquer trop lourdement?

Ainsi donc, il ne suffira pas que nous ayons cognu que nostre Seigneur Iesus Christ veut estre escouté (comme nous avons desia dit) que pour ceste

cause il envoye ceux qu'il a ordonnez Pasteurs et tesmoins de son Evangile: mais il faut que nous sçachions quelle en est la substance. Or voyci ce qui est dit, *que c'est pour consoler les povres affligez, pour guarir ceux qui sont angoissez en leur coeur, et lier leurs playes* (comme le Prophete en parle), *pour prescher delivrance aux prisonniers, et pour rendre la veue aux aveugles, pour mettre en repos ceux qui sont foullez*. Brief, il y a yci beaucoup de similitudes qui tendent à une mesme fin, c'est à sçavoir quand l'Evangile nous est annoncé que c'est d'autant que Dieu a pitie de nous, et qu'il nous veut retirer de l'abysme, et de toutes miseres ausquelles nous sommes plongez. Car en un mot le Prophete pouvoit bien signifier ce qu'il vouloit dire: mais il n'eust pas assez exprimé l'excellence de la grace de Dieu, et nous n'eussions pas aussi assez este esmeus pour chercher le bien que Dieu nous presente. Car combien y en a-il qui cognoissent leurs povretez? Il est vray que nous voyons bien quant à nos corps, que nous sommes subiets à tant de maladies, que la mort nous menace de tous costez: que si nous avons auiourd'huy à boire et à manger, nous ne sçavons si la famine nous persecutera demain. Nous voyons ces choses-là, et les apprehendons aucunement selon nostre sensualite: mais quant à nos ames, il y a une telle fierte qui nous bousche les yeux, que nul ne confessera qu'il soit un povre aveugle, nul ne sentira sa debilite et foiblesse, nul n'estimera qu'il soit captif de Satan, qu'il soit detenu sous la tyrannie de la mort. Et encores qu'en partie, et comme par acquit, nous cognoissions que nous sommes povres et miserables, tant y a que nous n'en sommes point touchez au vif, pour nous humilier devant Dieu. Il y a tousiours eu de l'orgueil ou de la sottise. Les uns sont enflez d'orgueil, et ne veulent point passer condamnation: mais plustost veulent estre prisez, encores qu'il n'y ait que puantise en eux. Ils veulent estre reputez innocens, encores qu'ils soyent dignes d'une centaine de morts. Car d'où vient la presomption et outrecuidance des hommes, sinon de ceste maudite affection de laquelle ils sont desia ravis et preoccupez, sinon qu'ils ne se cognoissent point, et qu'ils ne se veulent point examiner, d'autant qu'ils pensent trop valoir? Voyla donc comme les orgueilleux se trompent à leur escient. Autant en est-il de ceux qui sont sots et lourds. Il est vray qu'on pensera qu'il y ait là quelque excuse: voyla des povres idiots, et s'ils faillent, qu'y feroyent-ils? Voire, mais il y aura tousiours de la malice conioincte. Car les plus idiots sçauront bien chercher leur profit corporel, et ne se laisseront point tromper d'une maille. Et cependant quand il est question du royaume de Dieu, et du salut de leurs ames, les voyla tout eslourdis, en sorte que quand ils doyvent penser à leurs povretez, ils ne sçavent que c'est. Voire, mais c'est d'autant qu'ils sont ignorans à leur escient, et de leur bon gre. Or quoy qu'il en soit, ce vice-là a regné de tout temps, comme il dure encores auiourd'huy: c'est que les hommes ne se peuvent aneantir du tout, d'autant qu'ils ne cognoissent point leur povrete: car s'ils l'avoyent apprehendee comme il seroit requis, il est certain qu'ils seroyent abatus d'eux-mesmes: et non seulement ils seroyent confus de honte, mais aussi comme gens esperdus. Car celuy qui pensera à sa condition, pour dire, Helas, qui suis-ie? Et qui pensera aussi à Dieu, pour dire, Si faut-il que ie viene à comte devant mon Iuge, il est certain que celuy qui aura ces deux regars-là, il est impossible qu'il ne soit comme transsi. Et de faict, nous ne concevons iamais la grace de Dieu, sinon que nous sentions en nous, I'ay telle chose qui me defaut: il y a tant à redire en moy. Et c'est pourquoy le Prophete a yci mis tant d'especes de povretez et de misere: car d'un costé il nous appelle captifs et prisonniers, d'autre costé il dit que nous sommes en angoisse et en destresse extreme, que nous sommes povres et desnuez de tout bien. Apprenons donc que Dieu magnifie yci tellement sa grace, que cependant il ha esgard à nous preparer pour la recevoir. C'est bien raison que la grace de Dieu ait son lustre envers nous, afin que nous le benissions de ce qu'il se monstre ainsi pitoyable: mais il faut que nous soyons vuides de toute confiance, pour recevoir ce qu'il nous offre. Car encores que nous n'ayons rien, et que nous soyons (par maniere de dire) nuds comme vers de terre, si est-ce que nous ne laissons pas de crever, voire de vent. Il n'y a qu'ambition et orgueil en nous, et folle audace: et ce cuider-là nous remplit tellement, que la grace de Dieu n'ha nulle entree en nous. Et ainsi, il faut que nous soyons vuidez par bonnes purges, autrement nous ne serons point capables de recevoir le bien que Dieu nous veut faire. Or apres que nous aurons cognu que nous sommes aveugles, encores n'est-ce pas assez: car il faut que nous sçachions que nous sommes esclaves de Satan, qu'il nous tient le pied sur la gorge, qu'il nous possede, qu'il ha tout empire sur nous, que nous sommes tenus en prison et en captivite de peche, qu'il n'y a que misere et povrete en nous, que nous ne sçaurions pas remuer un doigt pour bien faire, que nous ne sçaurions concevoir une seule bonne pensee, que nous sommes desnuez de tout bien, qu'il n'y a rien en nous de ce que Dieu approuve: mais qu'il condamne tout, d'autant qu'il n'y a que perversite et rebellion. Il faut, brief, que nous sçachions que nous sommes gens perdus, que nous sommes destituez de tout bien, et que tout ce qui seroit desirable pour nostre salut, nous defaut.

C'est donc ce que le Prophete nous a voulu enseigner. Et pourtant apprenons de nous exercer en ceste doctrine, et quand nous cuiderons estre sages, et qu'il nous viendra quelque fantasie en la teste, pour dire, Et ceci ne seroit-il pas bon? Que nous pensions, Helas, qui es-tu povre aveugle, que tu vueilles yci iuger de tes oeuvres? Quand donc nous penserons que nous sommes aveugles, il faudra que nous prions Dieu qu'il nous illumine par son sainct Esprit, d'autant que iusques alors nous avons este en tenebres. Apres, quand nous voudrons entreprendre ceci ou cela, au lieu que les Papistes ont tousiours leur franc arbitre, et leurs preparations, par lesquelles ils se disposent à recevoir la grace de Dieu, que nous cognoissions comment nous pourrons nous preparer, nous qui sommes comme aux ceps, et qui avons les pieds et les mains liees, qui mesmes avons desia la corde au col? Et ainsi nous qui sommes prisonniers de Satan, detenus sous la servitude de peche, et qui sommes vendus sous iceluy (comme sainct Paul use de ce mot-là), qui sommes en une plus grande captivite que les forçaires qui sont là tormentez nuit et iour, quel moyen pouvons-nous avoir d'eschapper? Et pourtant que nous cognoissions nostre prison et captivite spirituelle, pour venir à ce qui est dit au huitieme chapitre de sainct Iean, que celuy que le Fils a delivré, est franc. Voyla toute nostre franchise: c'est que nous ayons nostre Seigneur Iesus Christ pour nostre liberateur. Autant en est il du reste: asçavoir que nous sçachions que nos playes sont mortelles, et qu'il n'y a nulle guairison, sinon d'autant qu'il plaist à Dieu de nous envoyer sa parole qui nous apporte une vraye santé: d'autant que non seulement nous sommes malades, mais qui plus est, du tout morts: comme nostre Seigneur Iesus Christ a compris en un toutes ces similitudes au cinquieme chapitre de sainct Iean: quand il prononce que le temps est venu que les morts escouteront sa voix: comme aussi sainct Paul en parle en ce passage que i'ay desia allegué du second chapitre des Ephesiens. Or d'autant plus nous faut-il mediter ceste doctrine, et nous y exercer, quand nous avons outre la parole de Dieu, la saincte Cene qui nous doit estre administree Dimanche prochain. Que nous cognoissions donc à quelle fin nous venons à ceste saincte table. Car si nostre Seigneur Iesus Christ est nostre viande et nostre bruvage, il faut que nous soyons affamez en nous-mesmes. Cognoissons donc que nous ne pourrons pas iouir des biens de Dieu, ne de tous les biens spirituels où gist nostre salut, et la perfection de toute nostre ioye et felicité, sinon que nous soyons abatus et sentions à bon escient nos povretez et miseres: c'est donc comme il nous y faut apprester. Or au reste, qu'apres avoir cognu que nous sommes captifs de peche, prisonniers de Satan, navrez mortellement, apres (di-ie) avoir cognu cela, nous aspirions à la delivrance qui nous est offerte, et de laquelle aussi nous avons iournellement tesmoignage en l'Evangile: que nous aspirions au bien qui nous a este acquis par la mort et passion de nostre Seigneur Iesus Christ, et qu'il ratifie en nous la grace qui nous y est faite, et que nous en sentions l'effect et la vertu. Ce qui se fera moyennant que nous recevions par foy les promesses de salut qui nous sont faites, que nous ne doutions point que luy, auquel l'Esprit de Dieu a este donné en toute plenitude, ne nous en face auiourd'huy participans: voire un chacun selon sa mesure, et selon qu'il cognoistra nous estre propre et expedient pour nostre salut.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

CINQUANTEETQUATRIEME SERMON.

Ce sermon est en partie sur le texte du sermon precedant, en partie aussi sur le texte suyvant.

LUC. Ch. IV.

20. *Et quand il eut ployé le livre, il le rendit au ministre et s'assit: et les yeux de tous ceux qui estoyent en la Synagogue estoyent fichez sur luy.* 21. *Lors il commença à leur dire, Auiourd'huy ceste Escriture est accomplie en vos aureilles.* 22. *Et tous luy rendoyent tesmoignage, et s'esmerveilloyent des paroles pleines de grace qui procedoyent de sa bouche: et disoyent, Cestuy-ci n'est-il pas le Fils de Ioseph?*

Nous avons desia exposé comment et pourquoy ce passage d'Isaie est appliqué à la personne de nostre Seigneur Iesus Christ. Car iamais tous les Prophetes qui ont este, n'eussent peu avancer aucune grace ni misericorde de Dieu qu'en son nom et en la vertu de son sainct Esprit. Et combien

que pour lors il ne conversast pas au monde, si est-ce que tousiours neantmoins cela luy a este propre d'estre tesmoin de la volonte de Dieu son Pere, par laquelle le monde devoit estre reconcilié à luy. Et maintenant, combien que nostre Seigneur Iesus Christ soit eslevé en sa gloire celeste, et qu'il soit separé d'avec nous, si est-ce que tousiours ceste doctrine doit estre receuë comme de sa bouche propre. Car c'est aussi en son authorité que nous annonceons la remission des pechez auiourd'huy, que nous appelons ceux qui estoyent damnez, et perdus à l'heritage de salut, d'autant que Dieu leur veut estre propice. Or maintenant il reste (comme nous avons aussi bien touché) d'autant que nostre Seigneur Iesus Christ nous a este envoyé pour esclairer les aveugles, pour alleger ceux qui estoyent oppressez, pour delivrer ceux qui estoyent captifs, que nous sentions le mal qui est en nous. Car autrement nous ne serions pas capables de recevoir le bien qu'il nous offre: suyvant ceste sentence, Venez à moy vous qui travaillez, et estes chargez: ie vous soulageray, et vous trouverez repos à vos ames. Devant donc que nous puissions estre illuminez par nostre Seigneur Iesus Christ, cognoissons que nous sommes povres aveugles errans en tenebres, et plongez mesmes iusques au profond d'enfer: cognoissons qu'il n'y a nulle force en nous, mais toute debilite: et mesmes que nous sommes plus impotents que povres paralitiques qui ne sçauroyent pas remuer un doigt. Que nous cognoissions aussi que non seulement nous sommes detenus sous la tyrannie de Satan, et de la mort, mais que nous sommes du tout maudits. Et quand nous aurons bien sondé tout ce qui est en nous, et examiné quels nous sommes, nous ne trouverons que matiere de damnation. Iusques à ce que nous en soyons là venus, il est certain que nous ne pourrons approcher de nostre Seigneur Iesus Christ, et aussi que nous ne donnerons point entree ni ouverture à sa grace. Or ceste recognoissance emporte, que nous soyons premierement abatus et humiliez devant Dieu, et puis, que nous soyons en telles destresses que nous ne trouvions nul repos, gemissans à cause de nos miseres, iusques à ce que Dieu y ait pourveu. Car si le mal ne nous desplaist, comment chercherons nous le bien? Et si nous n'avons repentance, comment desirerons nous que Dieu nous reçoyve à soy? Car nous le fuyons tant qu'il nous est possible cependant que nous croupissons en nos ordures.

Voyla donc la somme de ce que nous avons à retenir iusques à ce mot où il est dit, *que nostre Seigneur est venu pour prescher l'an agreable au Seigneur*. Il est vray que sous la Loy il y avoit le iubile qui estoit pour remettre comme un estat nouveau: et alors les serfs estoyent affranchis: brief c'estoit comme un restablissement des choses qui avoyent este confuses. Mais il n'y a nulle doute que le Prophete n'ait yci voulu exprimer deux choses: L'une, c'est que le salut qui nous est proposé par l'Evangile, vient de la misericorde de Dieu gratuite: et qu'il ne nous y faut point chercher aucune raison. Secondement il nous a aussi voulu monstrer que ce n'est pas à nous de haster Dieu, afin qu'il accomplisse son oeuvre: mais qu'il ha son temps determiné, et qu'il nous faut assubietir du tout à son conseil et à son decret. Quant au premier donc, yci le sainct Esprit a voulu exclure et aneantir tout ce que les hommes pourroyent pretendre de merite, et de dignite. Car le mot donc use le Prophete signifie Benevolence pure, et une liberalite de Dieu, dont il a usé envers nous: et qu'il ne trouve de quoy pour nous accepter, et toutesfois qu'il ne laisse point pour cela de nous recevoir en son amour: et mesme que nos miseres ont este causes qu'il a este induit et enclin à nous faire misericorde. Voyla donc comme son bon plaisir est la cause d'où depend nostre salut. Car si nous le pouvions induire de nostre costé à nous bien faire, que nous eussions quelque disposition en nous: brief, qu'il trouvast quelque chose pour nous estre favorable, la louange de nostre salut seroit mi partie: Mais d'autant que nous sommes nuds et vuides de tout bien, d'autant que nous sommes detestables, et que depuis nostre naissance il n'y a que malediction en nous, voyla pourquoy il faut que le bon plaisir de Dieu en sa faveur gratuite domine, quand il est question de nous recevoir à merci. Or cependant notons qu'il faloit bien que les povres fideles fussent tenus en telle sorte qu'ils ne se desbauchassent point, et ne perdissent point courage, d'autant que Dieu ne leur subvenoit pas du premier coup. Car nous sçavons comme les Peres qui ont vescu sous la Loy, ont langui du temps qu'il n'y avoit que calamite et desolation en l'Eglise. Alors ils pouvoyent estre comme gens esperdus: et ainsi le Prophete les rameine à l'annee du bon plaisir de Dieu: comme s'il disoit, Attendez en patience, combien que ce vous soit une chose dure que vous soyez ainsi opprimez. Et quand vous le seriez plus que vous n'estes, et qu'à une chacune minute de temps vous auriez comme le cousteau sur la gorge, si faut-il neantmoins que vous attendiez que les annees s'escoulent. Et mesmes encore qu'apres avoir vescu en telle misere, vous mouriez sans appercevoir comme Dieu veut restaurer son Eglise, neantmoins (dit-il) que vous ne laissiez pas de vous resoudre que Dieu en la fin aura pitie des siens. En somme, les Peres qui ont vescu pour lors, ont este yci exhortez à perseverance, afin qu'ils ne fussent point descouragez outre mesure, combien que du premier

coup ce qui leur avoit este promis ne fust point accompli, et que mesmes ils n'en vissent aucune apparence. Or auiourd'huy il nous faut aussi bien appliquer ceste doctrine à nostre usage. Car combien que nostre Seigneur Iesus Christ soit apparu, combien que nous ayons en luy toute perfection de ce qui estoit requis en nostre salut, comme il a prononcé de sa bouche en mourant, que tout estoit parfait: neantmoins encores faut-il que nostre salut soit caché. Car nous l'esperons, comme dit sainct Paul au huitieme chapitre des Romains. Car ce qu'on espere, on ne le voit point à l'oeil. Ainsi l'experience nous monstre assez qu'il faut que nous attendions patiemment la grace de Dieu, laquelle est comme retiree de nous. Il est vray que nous en avons tousiours tesmoignage certain et infaillible en l'Evangile: mais quoy qu'il en soit, le faict ne respond pas du premier coup à la Parole. Car nous avons encores auiourd'huy à gemir sous la captivite en laquelle nous sommes: nous trainons nos liens et cordeaux, nous sommes encores plongez en tenebres, nous ne voyons que mort de tous costez qui nous assiege. Il faut donc que la foy besongne yci, tellement que nous soyons retenus iusques à ce que Dieu declaire, et donne approbation de ce qu'il nous dit, et que nous oyons par son Evangile. C'est donc encores ce que nous avons à retenir.

Or cela est mieux exprimé au mesme Prophete, au quaranteneufieme chap. quand il est dit, Dieu a exaucé les siens au temps agreable, il leur a subvenu au iour de salut: et là dessus il les exhorte qu'ils cherchent le Seigneur quand il se peut trouver, et qu'ils le reclament quand il leur est prochain. Prattiquons donc ceste mesme doctrine, et cognoissons que nostre Seigneur nous exauce, non seulement quand nous croyons à luy, mais d'autant que nous sommes prevenus par sa grace. Car quand il nous vient retirer de la perdition où nous sommes, il nous trouve comme bestes esgarees, et nous prend pour nous retirer en son troupeau, et fait le tout de son bon gre. Et ainsi, puis que nous sçavons que de sa pure grace il nous a ainsi amenez à soy, que nous ne soyons point rebelles ni ingrats au bien qu'il nous presente, mais qu'au temps agreable nous le cherchions. Car ce sont les iours de salut (dit sainct Paul) quand l'Evangile se presche: que doncques nous y soyons attentifs. Et en somme, cognoissons que c'est la raison pourquoy sainct Paul parle du temps de plenitude, au 4. chap. des Galatiens: comme s'il disoit que Dieu ayant determiné en son conseil de faire merci aux povres pecheurs, n'a pas du premier coup manifesté sa grace en la personne de son Fils unique, ains qu'il l'a differee en temps opportun. Or ceste opportunite dont procede elle? Il faut que cela luy soit mis en son conseil, et qu'il ait liberte de faire ce qu'il luy plaira, et que son authorite ait son cours, et qu'il ne se gouverne point à nostre poste et appetit. Voyla donc en somme ce que nous avons encores à retenir de ce passage. Or le Prophete adiouste, qu'avec le bon plaisir de Dieu et sa faveur liberale il y a l'annee de vengence, pour monstrer que Dieu est assez puissant pour rabatre et rendre confus tous nos ennemis. Car il faut que Dieu desploye une vertu admirable, quand il nous amene de mort à vie, de damnation à salut. Nous sçavons que le diable est nommé prince de ce monde. Or il domine sur nous, et nous tient sous son empire: nous voyons qu'il est muni et armé: car qu'est ce que le peche? Chacun cognoist assez en soy que nous avons affaire à des ennemis par trop robustes. Car un povre homme, encores qu'il soit fortifié par l'Esprit de Dieu, si est-ce qu'il ha un combat assiduel, et ne peut venir à bout de donter ses meschantes cupiditez. Voyla sainct Paul qui avoit tant profité en l'eschole de Dieu, qui s'escrie neantmoins, Mal-heureux que ie suis, qui me delivrera de ce corps de mort? Si un tel homme ne pouvoit venir à bout de servir franchement à Dieu, pource qu'il estoit empesché par les obstacles de son infirmite, et du residu de peche qu'il avoit encores en sa nature: ne faut-il pas que nous soyons par trop stupides, si nous ne sentons les empeschemens, et qu'il faut que Dieu besongne (comme i'ay dit) pour nous attirer à contempler les choses celestes, et ce qui est dit de son royaume? Voyla donc pourquoy notamment le Prophete dit, que Dieu ha une vertu assez suffisante pour domter tous nos ennemis. Combien que le diable, et le monde, et le peche, et la mort, ayent conspiré de nous abysmer, si est-ce que Dieu surmontera le tout: et la grace qu'il nous fera sera tousiours victorieuse: comme il est dit au 10. chap. de S. Iean, Le Pere qui vous a donnez en ma main, est plus fort que tous. Voyla comme nostre Seigneur Iesus Christ nous enseigne de despiter tous nos ennemis, d'autant que Dieu monstrera combien il est fort, voire d'une vertu infinie, quand il est question de rembarrer tout ce qui empesche que nostre salut ne soit accompli. Or cependant avisons à nous: car il est certain que la vengence de Dieu s'appreste sur tous incredules et rebelles. Car il ne faut pas que l'ingratitude de ceux qui reiettent Iesus Christ, demeure impunie. Cognoissons donc quand nostre Seigneur menace ses ennemis et les nostres, de ceste vengence tant horrible, que c'est pour faire trembler tous ceux qui ferment les aureilles, et ne veulent recevoir nulle doctrine. Et pourtant pensons à nous et que nous ne soyons point du nombre de ceux qui sont ainsi menacez: mais que nous sentions la vertu de Dieu à nostre

protection, que ce soit là toute nostre asseurance: sçachans qu'il veut desployer sa vertu, quand il est question de nous maintenir et garentir contre tout ce qui nous pourroit destourner de poursuyvre le chemin de salut qu'il nous monstre.

Or maintenant notons ce que s'ensuit apres: C'est que tous ceux qui pleurent, seront appelez à se resiouir: que ceux qui ont le sac sur le dos, et la poudre sur la teste, auront de quoy se glorifier, voire d'autant qu'ils auront lors matiere de ioye, quand ils seront ainsi relevez de la main de Dieu. Voyla donc comme nous serons capables d'estre illuminez par nostre Seigneur Iesus Christ, d'estre remis en liberte, d'estre retirez du profond des enfers, et d'estre ressuscitez à la vie celeste: c'est à sçavoir quand nous pleurerons, et que nous ne chercherons nostre vie sinon en luy. Car iamais nul ne se pourra resiouir comme il appartient en nostre Seigneur Iesus Christ, qu'il n'ait ces pleurs et ces gemissemens que nous avons veus, et qu'il ne cognoisse quelle est sa condamnation. Et cependant notons aussi à quelle fin nous sommes yci renvoyez: c'est qu'il faut que nous soyons arbres de iustice plantez de la main de Dieu. Or quand le Prophete use de ce premier mot, il entend qu'il faut que nous soyons cultivez, et que nous apprenions de sanctifier la louange de Dieu, que nous luy dedions nostre vie en toute obeissance, que nous ne cherchions sinon de conformer toutes nos volontez et nos oeuvres à sa Loy, et à ce qu'il nous commande et approuve. Voyla donc pour un item. Mais d'autant que nous ne pouvons pas cela de nous-mesmes, ni de nostre industrie, il dit qu'il faut que Dieu nous plante. Car à la verite, du ventre de nostre mere qu'apportons-nous sinon toute corruption? Et puis, quant à nos ames, qu'y a-il sinon iniquite et un aveuglement si grand et si horrible, qu'on ne le sçauroit penser? Et encores que nous eussions quelque addresse et conduite, si est-ce que nous ne tendons tousiours qu'à mal, et nostre coeur n'est autre chose qu'une fournaise bouillante, qui ne cesse de ietter ses escumes d'appetis pervers et cupiditez excessives, tellement que iusqu'à ce que Dieu nous ait donné racine, et qu'il nous ait plantez de sa main, il faut que nous produisions tousiours fruits d'iniquite. Voyla donc en somme ce que nous devons recevoir de ceste doctrine, non seulement pour l'approuver, et pour dire qu'ainsi est, mais pour monstrer que nous en sommes touchez, et que vrayement Dieu nous a plantez, afin que nous glorifions son Nom en vivant iustement.

Au reste, l'Evangeliste adiouste *que nostre Seigneur Iesus Christ s'estant assis, a dit, Ceste Prophetie est auiourd'huy accomplie en vos aureilles: et que tous se sont esmerveillez des paroles de grace qui procedoyent de sa bouche.* Toutesfois si n'ont-ils pas laissé de se rebequer à l'encontre de luy. *Et quoy*, disent-ils, *c'est le Fils de Ioseph.* En premier lieu, notons que nostre Seigneur Iesus Christ prononce que ceste Prophetie a este accomplie en leurs aureilles, pour leur reprocher leur malice, d'autant qu'ils demeuroyent neantmoins tousiours assopis, au lieu que la bonte inestimable de Dieu les devoit resveiller et du tout ravir, et on n'y voyoit nul mouvement, nulle affection, ni zele: mais ils estoyent là comme des troncs de bois. Pour ceste cause donc il leur dit, Ceste Prophetie est accomplie en vos aureilles. Car quand ils l'eussent veu cent fois, si est-ce qu'ils n'eussent point cognu que ce fust le Redempteur. Ce n'estoit point la veuë corporelle qui les pouvoit amener iusques là: il faloit donc qu'ils fussent convaincus par le tesmoignage du S. Esprit, que ce passage d'Isaie leur fust tellement declaré, qu'il n'y eust plus d'ambiguite, qu'ils ne demeurassent là chancellans, ni en doute: mais qu'ils eussent certaine approbation que le temps estoit venu auquel Dieu les vouloit recueillir à soy, et auquel il leur vouloit presenter delivrance de toutes leurs miseres: brief, di-ie, le temps estoit venu auquel il les vouloit restaurer pour les ramener de mort à vie. Iesus Christ leur reproche une telle stupidite et si lourde, en disant que ce qui avoit este predit par Isaie a este accompli en leurs aureilles. Et de faict, il faloit bien que Satan les possedast du tout, quand ils ne pouvoyent estre amenez à desirer la grace de Dieu, et à la recevoir d'une affection ardente. Car tout ainsi que nous avons veu par ci devant, que leur condition a este semblable à un desert, que tout estoit desfiguré entr'eux: aussi ce qui a este dit de la servitude des malades, des angoissez, a este alors comme visible en l'estat exterieur des Iuifs. Car ils estoyent pillez et mangez, ils estoyent gourmandez et foullez au pied, ils estoyent en toute opprobre: brief, c'estoyent comme gens perdus. Et cependant il n'y avoit nul allegement, chacun leur en vouloit, ils estoyent persecutez et des grans et des petis. Et ainsi ils pouvoyent, s'ils n'eussent esté par trop insensibles, et du tout empunaisis en leurs miseres: ils pouvoyent (di-ie) penser, Helas, que sera-ce de nous? Et si les promesses que nous avons sont venues de Dieu, et faut-il pas que maintenant nous regardions à luy? Ne faut-il pas que nous desployons là nos regrets, afin qu'il se monstre pitoyable? Et de faict, ils pouvoyent conter et les ans et les iours pour estre certifiez de leur redemption. Mais prenons le cas encores que telle lourdise fust excusable: quand nostre Seigneur Iesus Christ se presente, et qu'il monstre qu'en sa personne Dieu represente, non pas comme en peinture, mais par effect toute sa volonte: et qu'il leur monstre, Voyla

à quoy pretend ce que Dieu a dit par la bouche de son Prophete: quand donc ils ne sont point esmeus ni touchez de cela, ne faut-il pas qu'ils soyent comme gens forcenez, et qu'il n'y ait plus en eux ni sens ni raison, non plus qu'en des bestes brutes? Ainsi ce n'est point sans cause que Iesus Christ leur dit que ceste Prophetie est accomplie en leurs aureilles. Et pourtant regardons que ceci ne nous puisse estre auiourd'huy mis en avant à nostre grand honte. Car nous avons iournellement les aureilles batues de tous les biens qui nous ont este apportez par le Fils de Dieu pour nostre heritage, il est certain que rien ne nous sera espargné. Or maintenant, apres avoir veu un tel tesmoignage, non seulement pour un iour, mais si souvent qu'il nous est recité et soir et matin, que Dieu ne cesse de nous en donner plus ample confirmation: si nous demourons tousiours croupissans en nos ordures, quelle excuse y aura-il? Ne faut-il pas qu'une telle laschete provoque l'ire de Dieu? Et ainsi quand il est dit, voire aux incredules, que ceste Prophetie a este accomplie en leurs aureilles, avisons comment il nous faut estre discernez d'avec eux: c'est à dire quelle diversite il y doit avoir. Moyse nous en donne l'exposition, et S. Paul aussi allegue ce passage-là pour nous monstrer nostre ingratitude, si nous ne faisons nostre profit de la parole de Dieu. La parole (dit-il) que ie te donne auiourd'huy testifiera contre toy: et i'appelle le ciel et la terre en tesmoin, que ie t'ay monstré la voye et le chemin de salut. Or Moyse signifie qu'il ne faut point aller outre mer, qu'il ne faut point monter par dessus les nues pour sçavoir comment nous en sommes avec Dieu. Et pourquoy? Car (dit-il) la parole est en ta bouche et en ton coeur. Quand donc Dieu nous a fait ce bien de nous instruire, et qu'il nous a percé les aureilles afin d'ouir sa volonte, que nous ayons quant et quant sa parole en nostre bouche: c'est à dire que nous en facions une vraye confession, que nous respondions Amen, que nous l'acceptions d'un franc courage, que nous monstrions que toute nostre ioye et felicite est de posseder Iesus Christ, et de iouir des biens incomprehensibles lesquels nous sont offerts par son moyen. Et d'autant que les hypocrites pourroyent aussi avoir une confession de bouche, il faut que le coeur aille devant, et que ce que nous protestons viene de ceste racine. Quand donc la parole de Dieu aura son siege en nos coeurs et en nos affections, voyla comme elle ne sera pas seulement en nos aureilles, pour nous condamner, et pour nous rendre inexcusables devant Dieu.

Et d'autant plus nous faut-il bien observer cela, quand nous voyons l'exemple qui nous est yci proposé par l'Evangeliste. Il semble bien que ceux qui ont ouy nostre Seigneur Iesus Christ, ayent profité. Car ce qui est recité, est louable: c'est à sçavoir *qu'ils se sont esmerveillez.* Non seulement ils cognoissent qu'il dit vray, mais ils se sont esmerveillez des *paroles de grace lesquelles ils avoyent ouyes.* Or tant y a que ceci n'est pas dit à leur louange, mais plustost pour engraver leur crime, et pour monstrer que tant plus sont-ils coulpables de ce qu'ils n'ont point este touchez au vif, et a bon escient, pour se ranger à l'Evangile, mais qu'ils ont este estonnez comme d'un coup de marteau, que ce leur a este assez de baisser la teste à la doctrine laquelle ils devoyent gouster, et apres l'avoir goustee en estre rassasiez. Ce leur a este seulement un son aux aureilles, il n'y a point eu une droite saveur pour la recevoir, comme leur pasture spirituelle. Et en ce faisant, les voyla condamnez en ce qui semble estre louable, à sçavoir de ce qu'ils se sont esmerveillez des paroles de nostre Seigneur Iesus Christ. Quant à nous, que cela soit conioint avec une telle obeissance, que nous y perseverions, et que nous ne desirions rien plus que de profiter, quand nous serons introduits au bon chemin, que nous mettions peine à nous avancer, et que la parole de Dieu nous soit plus douce que miel, et qu'elle nous soit precieuse par dessus l'or et l'argent, comme il en est parlé, tant au Pseaume 19, qu'au 119. Et pour ce faire, notons ce qui a este declaré par ci devant: c'est à sçavoir que quand Dieu nous propose sa grace, il veut aussi que nous la recevions toutesfois et quantes que l'Evangile se publie. Il est vray que quand il est yci parlé des paroles de grace, il entend des paroles là où la vertu du S. Esprit se monstroit. Car Iesus Christ avoit une telle dexterite en soy, qu'on voyoit bien que cela n'estoit point de l'homme, ains qu'il y avoit une vertu Divine toute apparente. Mais il faut que nous prenions ce mot de Grace encore en une autre signification, et d'autre affection aussi que ceux-ci n'ont fait. C'est comme il en est parlé tant au 14. qu'au 2. chap. des Actes. Car S. Luc dit qu'au premier sermon de S. Paul, et en ceux qu'ont fait les autres, nostre Seigneur Iesus Christ a confermé par signes et miracles la doctrine de grace, c'est à dire la doctrine par laquelle nous sommes mis en possession de tous les biens que nous pouvons souhaitter: c'est à sçavoir que Dieu nous soit propice, qu'il nous secoure en nos necessitez, qu'il nous aime, et ne nous imputant point nos pechez, qu'il nous porte ceste faveur-là, qu'il veut que nous le cognoissions pour nostre Pere, et que ce qui nous pourroit rendre detestables devant luy, soit tout aboli, et qu'il n'en soit plus memoire en son iugement. Voyla donc comme l'Evangile est la parole de grace. Et au 20. chap. apres que S. Paul a predit que sa mort estoit prochaine, il dit, Et maintenant mes freres, ie vous

recommande à Dieu, et à la Parole de sa grace. Par cela il monstre que nous avons à nous remettre en la sauvegarde de celuy qui est assez fort pour nous maintenir: mais il exprime l'effect et le moyen par lequel nous serons conservez, et nostre salut sera maintenu de Dieu. C'est (dit-il) par la Parole de grace, par laquelle nous avons tesmoignage certain et infalible que Dieu nous aime, qu'il nous reçoit à merci, qu'il ne veut point nous appeler en comte, qu'il ne nous impute point nos iniquitez, mais que de sa pure misericorde, par sa liberalite et bonte libre et franche il appointe avec nous, en sorte que nous sommes asseurez de son amour, et que nous-nous pouvons hardiment glorifier contre le diable, la mort et le peche. C'est donc ce que nous avons maintenant à retenir.

Et quand nous viendrons iusques là, alors nous n'ensuyvrons pas ces miserables qui ont dit, Voyci toutesfois le fils de Ioseph. Ils se sont là fermez la porte par leur ingratitude et malice. Car ils devoyent penser: Voyci le fils de Ioseph, il a este nourri, et en quelle eschole? Estant charpentier. Et cependant nous voyons qu'il est comme l'Ange de Dieu par dessus les Prophetes. Quand donc ils avoyent cela, c'estoit pour magnifier tant plus l'authorite de Iesus Christ, afin qu'ils s'adonnassent à luy de tant meilleur courage, et qu'ils receussent sa doctrine d'une affection plus ardente. Au lieu de cela, ils disent, C'est le fils de Ioseph. Ainsi ils concluent que toute la grace de Dieu qu'ils ont cognue en luy, n'est plus rien, que la vertu du S. Esprit n'est que fumee et vanite. Ne faut-il pas donc que ceux desquels il est yci parlé, ayent este comme hors du sens et abrutis, et qu'il y ait eu comme une stupidite diabolique en eux? Cependant cela est escrit pour nous, afin que nous apprenions de surmonter tous scandales qui nous pourroyent divertir et empescher que nous ne rendions à nostre Dieu l'obeissance de foy qui luy est deuë. Or il est certain que nous en trouverons tousiours de semblables: car il est dit que la doctrine et la predication de la croix, est scandale aux Iuifs, et folie aux Gentils. La parole de Dieu sera mesprisee de beaucoup de gens, lesquels veulent faire des subtils, et appetent ie ne scay quelles speculations. Apres, ils ne trouvent point là telle façon qu'ils voudroyent: car ils veulent estre chatouillez, comme s'ils oyoyent quelque musique plaisante. Là dessus les autres prendront occasion de reietter tout sous ombre que cela ne leur plaist point. Et puis les hautains et orgueilleux de ce monde ne voudront iamais quitter à Dieu ce qui luy appartient. Les uns voudront estre sages en leur propre raison, les autres seront enflez de leur iustice, et cuideront estre compagnons de Iesus Christ, et ne voudront point se remettre à la misericorde de Dieu, ains voudront tousiours estre quelque chose, là où ils ne sont rien. Et c'est ce que dit S. Paul, que telles gens sont ennemis de la iustice de Dieu, et la veulent amoindrir d'autant, et fouller au pied, pour s'eslever tant plus haut. Voyla donc comme le monde prend tousiours scandale, et le diable aussi ha beaucoup d'obiets pour nous troubler la veuë, tellement que nous soyons esblouis, et que nous ne puissions cognoistre Iesus Christ, et comprendre les vertus qui sont en luy, et les benefices desquels il nous veut faire participans. Ainsi pour recevoir les biens qui sont contenus en l'Evangile, et le thresor de salut qui nous y est proposé, apprenons en premier lieu de surmonter tous scandales. Et par où nous faut-il commencer? C'est en nous abaissant en telle sorte, que nous rendions hommage à Dieu, et qu'il soit exalté comme il appartient. Car ce n'est point assez que nous cognoissions que Dieu est, sans sçavoir ce qui luy est propre: mais quand nous disons qu'il est seul la fontaine de vie, que nous cognoissions que nous sommes en la mort. Quand nous disons qu'il est seul sage, que nous cognoissions que nous sommes et povres, et aveugles, voire bestes du tout. Quand nous disons qu'il est immortel, cognoissons que c'est là qu'il nous faut venir, ou autrement que nous sommes en perdition. Quand nous disons qu'il est seul iuste, que nous sçachions qu'il n'y a en nous que peche. Voyla comme il nous en faut faire pour n'estre point semblables à ceux qui sont si delicats, que quand Dieu leur gratte leur rongne, ou leur propose leur ignominie, pour leur faire vergongne, et devant luy, et devant le monde, ils ne peuvent souffrir cela: à sçavoir que nous portions patiemment que Dieu nous condamne. Car autrement nous ne pourrons estre absous devant luy, que premierement nous ne soyons condamnez de nous-mesmes. Or quand nous avons un iuge tant amiable, qui ne demande que d'appointer avec nous, il est certain que si nous ne sommes par trop esgarez, alors nous ne ferons nulle difficulte de nous accorder à ce qu'il dira, et acquiescer simplement à ce qui nous pourroit estre rude et difficile à digerer. Voyla comme il y aura une telle saveur en l'Escriture saincte, qu'encores que nous ne comprenions pas beaucoup de choses, et qu'elles soyent auiourd'huy trop hautes et trop obscures pour nous, toutesfois que nous ne laisserons pas de cognoistre en general, et en particulier, ce qui est requis pour nostre salut: voire, selon la mesure que Dieu cognoist nous estre bonne et propice.

Or pour conclusion, applicquons maintenant ceci à la saincte Cene qui nous est apprestee. Car nous sçavons qu'encores outre la doctrine de l'Evangile, Dieu par sa bonte incomprehensible a voulu exercer nostre veuë, afin que nous fussions tant mieux certifiez des choses qui nous sont yci dites.

Quand la Cene nous est donnee, cest autant comme si nostre Seigneur Iesus Christ estoit yci au milieu de nous. Or s'il a condamné ceux ausquels il a presché sa vertu, quand ils n'en ont point fait leur profit, que sera-ce, quand auiourd'huy il adiouste encores une autre aide seconde? Car la parole que i'annonce maintenant, est sienne, et c'est de son commandement que nous oyons les promesses par lesquelles il nous convie à soy: mais outre les aureilles nous avons les yeux, afin que nous soyons inexcusables quand nous ne serons point addonnez à le recevoir, afin qu'il accomplisse tout ce qui est yci contenu, que ce n'est pas en vain qu'il est dit qu'il a este envoyé pour delivrer les captifs, pour consoler les povres affligez, pour apporter la clarté à ceux qui estoyent en tenebres, pour guerir les malades, et pour remedier à toutes nos angoisses et destresses. Si donc nous ne regardons de profiter deuëment en la saincte Cene, quand nous avons la coniection de la parole de Dieu avec les Sacremens, que sera-ce? Comme nous sçavons bien auiourd'huy condamner ceux dont parle sainct Luc. Et nostre Seigneur Iesus Christ en un mot aussi leur a coupé broche à tous leurs subterfuges. C'est assez (dit-il) vous l'avez ouy. Or maintenant que nous l'oyons, et le voyons tel qu'il s'est declairé à nous par sa parole, et par ses Sacremens, combien moins d'excuse aurons-nous? Vray est qu'il n'y a yci que du pain et du vin: et ce ne sont pas choses pour nous certifier du salut de nos ames: ce sont viandes caduques, comme dit sainct Paul, lesquelles sont pour le ventre: mais tant y a que nous le voyons entant qu'il nous est expedient, et selon nostre infirmite. Car si Iesus Christ ne cognoissoit que cela nous fust utile, il ouvriroit bien les cieux, et nous feroit appercevoir sa gloire manifestement: mais il sçait ce qui nous est propre, et non sans cause il nous a ordonné ce gage que nous avons yci. Nous ne voyons que du pain, mais contentons-nous de ceste voix qui dit, Voyci mon corps. Nous ne voyons que du vin: cependant Iesus Christ prononce que nous recevons, et sommes participans du sang qu'il a espandu pour nostre redemption. Il est vray que le pain et le vin ne sont pas le corps et le sang de nostre Seigneur Iesus Christ, comme les Papistes l'ont sottement imaginé. Mais tant y a que Iesus ne nous apporte point yci des figures vaines, pour nous amuser, comme si on iouoit une farce sur des eschaffaux: ains il accomplit à la verite et par sa vertu, qui nous est incomprehensible, et est par dessus tout sens naturel: il accomplit (di-ie) ce qu'il nous promet et nous monstre.

Ainsi donc que ceste voix retentisse en nos aureilles, et en nos coeurs: et quand nous prenons le pain et le vin, puis que la parole de Dieu nous rend tesmoignage que Iesus son Fils se donne à nous, que nous en soyons certains et persuadez. Car si cela ne nous suffit, pensons nous en torchant nostre bouche pouvoir estre absous devant Dieu, estans coulpables d'une telle ingratitude? Or notons quand Iesus se donne à nous pour estre nostre viande, et qu'il nous propose les signes que nous avons dit, pour monstrer qu'il est nostre nourriture et perfection: que c'est pour nous asseurer que tous les biens qu'il ha nous sont quant et quant communiquez. Il ne vient pas nud et vuide à nous, il n'y vient pas povre. Car il s'est une fois appovri (dit sainct Paul) afin que nous soyons enrichis par luy: il s'est fait foible et petit, afin que nous soyons fortifiez par sa vertu invincible. Voyla donc comme il nous faut revestir nostre Seigneur Iesus de toutes les graces qui luy sont donnees en plenitude, afin que nous venions puiser de luy, et que nous cognoissions qu'en l'ayant nous avons tout, et qu'il ne nous faut rien souhaiter d'avantage. Et au reste, quand la Cene nous est donnee, c'est autant comme si Dieu disoit, Combien que vous soyez dignes d'estre abysmez aux enfers, comme de faict vous y estiez plongez quand ie vous ay attirez à moy, si est-ce que ie vous veux faire heritiers du Royaume de paradis: ie vous l'offre, ie le vous presente en la personne de mon Fils auquel habite toute plenitude de divinite. Quand donc nous avons ce tesmoignage-là, ne faut-il pas que nous soyons plus qu'insensez, si nous ne sommes tellement touchez, que quand nostre Seigneur nous a ainsi attirez à soy, nous soyons addonnez à le servir et honorer de toutes nos forces, et de toute noste ame? Voyla donc en somme comme la saincte Cene ne nous est point seulement une image vive: mais aussi ce nous est un gage et un arre qu'auiourd'huy Dieu nous veut delivrer de la captivite où nous sommes, et au lieu de tenebres il nous veut mettre en clarté, au lieu de maladie il nous veut donner guerison, au lieu d'angoisses il nous veut resiouir. Mais apprenons (comme i'ay desia touché) d'estre resiouis au milieu de nos tristesses. Car nous n'avons point encores la iouissance de ce que nous attendons, et de ce qui nous a este acquis par Iesus Christ: mais tant y a qu'en sa mort et passion nous avons accomplissement de tout: et puis nous avons maintenant une ratification telle, que cela nous doit conduire plus loin, asçavoir à l'esperance laquelle Dieu nous propose iournellement en l'Evangile. Ainsi donc quand nous avons cela, que nous ne doutions point, encores que nous soyons assiegez de tous costez de nos ennemis, et qu'il semble que nous devions tousiours trembler, que nostre Seigneur ne soit assez puissant pour nous secourir au besoin. Et quand nous serons cachez sous ses ailes, nous serons garentis de tous dangers qui nous pourroyent

autrement espovanter. Voyla comment il nous faut estre confermez auiourd'huy. Et de faict, qu'est-ce de la povre Eglise? Nous voyons que nous sommes en la gueule des loups: et quel est nostre estat? Ainsi donc apprenons de recourir à celuy qui nous declaire que moyennant que nous souffrions qu'il nous ait en sauvegarde, et se monstre benin et favorable envers nous, à l'opposite il se monstrera espovantable à l'encontre de nos ennemis, et par ce moyen nous les pourrons hardiment despiter quand nous aurons tesmoignage que nostre Seigneur Iesus Christ habite en nous avec la vertu invincible de Dieu son Pere: et combien que nous ne la puissions recevoir que selon la mesure de nostre foy, neantmoins elle sera tousiours entiere: et ce qui restera en nous de defaut et de residu de nostre infirmite, n'empeschera point que nous ne soyons guidez de luy, et qu'il ne nous maintienne iusques à ce que nous soyons parvenus au but auquel il nous appelle, et lequel il nous propose.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

CINQUANTEETCINQUIEME SERMON.

LUC. Ch. IV.

23. *Et il leur dit, Vous me direz tout à plein ceste similitude, Medecin, guari toy toy-mesme: fay aussi en ton pays toutes les choses que nous avons ouy avoir este faites en Capernaum.* 24. *Et il leur dit, Ie vous di en verite, que nul Prophete n'est agreable en son pays.* 25. *Mais en verite ie vous di qu'il y avoit plusieurs vefves au temps d'Elie en Israel, quand le ciel fut fermé trois ans et six mois: tellement que grande famine adveint par toute la terre.* 26. *Et toutesfois Elie ne fut envoyé à nulle d'entr'elles sinon à une femme vefve en Sarephta de Sidon.* 27. *Il y avoit aussi plusieurs ladres en Israel au temps du Prophete Elizee, toutesfois nul d'entr'eux ne fut nettoyé, sinon Naaman Syrien.*

Nous avons veu que combien que la maieste de Dieu se monstre en sa parole, toutesfois beaucoup de gens par leur malice taschent de l'obscurcir, afin de n'y veoir goutte, et qu'en la fin ils s'en alienent du tout apres l'avoir eu en mespris. Ce vice a regné de tout temps, et pleust à Dieu qu'auiourd'huy il ne fust pas si commun: mais ce qui est yci recité par l'Evangeliste, nous le voyons à nos yeux. Car Dieu donnera telle vertu à sa parole, que les plus meschans en seront confus, qu'il faudra qu'ils demeurent là comme ravis, si ne laisseront-ils pas cependant de chercher quelque occasion de scandale, pour vituperer sa gloire, et la vilipender, combien qu'elle apparoisse manifestement. Pour ceste cause il est yci dit que nostre Seigneur Iesus Christ pour oster toute excuse à ceux de Nazareth, ameine ce qu'ils pouvoyent alleguer: c'est que la doctrine qu'ils ouirent de sa bouche, n'estoit point approuvee par miracles. Car desia son renom avoit couru par tout: et il avoit monstré et approuvé de faict, qu'il estoit quelque Prophete excellent. Car les Iuifs ne comprenoyent pas encore qu'il fust Fils de Dieu: et il faloit aussi qu'on profitast par degrez en sa cognoissance. Tant y a que le pays de Iudee estoit rempli du renom de Iesus Christ, d'autant qu'il avoit fait beaucoup de miracles. Or ceux de Nazareth pouvoyent dire, Nous n'en avons rien veu. Pourquoy est-ce que tu ne te monstres aussi bien entre nous? Car si nous avions un tel tesmoignage, nous serions contens de t'accepter pour Prophete, voire pour Redempteur: mais d'autant que nous t'oyons seulement parler, et qu'il n'y a rien que le dire, et nul effect, voyla qui nous empesche de croire en toy. Nostre Seigneur Iesus Christ leur respond à cela, que ce n'est pas raison que Dieu iette ses miracles par terre, tellement qu'ils soyent foullez aux pieds: mais il veut qu'ils soyent receus comme ils le meritent en toute reverence, et que sa vertu soit cognue, et qu'on l'adore, et qu'il en soit glorifié. Or les Nazariens n'estoyent pas tels. Car desia nous avons veu combien qu'ils fussent contraints de s'esmerveiller de la doctrine qui procedoit de Iesus Christ, d'autant que la grace et la vertu du sainct Esprit y estoit cognue: neantmoins, C'est le Fils de Ioseph, disoyent-ils: et fermoyent la porte à Dieu, voire par certaine malice et ingratitude. Ainsi nostre Seigneur Iesus Christ leur reproche qu'ils ne sont point capables que Dieu besongne ainsi puissamment envers eux, d'autant qu'ils ferment les yeux à la clarte: et mesme qu'ils voudroyent avoir obscurci le soleil qu'il ne luisist point. Voyla donc en somme ce que contient ceste response.

Or il ameine outreplus deux exemples pour confermer son dire. Car les contempteurs de Dieu

voudroyent que les miracles se feissent à la volee, et que Dieu leur donnast quelque passe-temps. Et voyla comme ils se iouent de sa maieste, laquelle ils devoyent adorer. Il leur dit donc qu'il y a eu du temps d'Elie beaucoup de povres femmes vefves, quand il y avoit famine par tout le pays, quand Dieu pour punir l'idolatrie d'Israel feit que par l'espace de trois ans et demi il ne tombast goutte de pluye. C'estoit une telle sterilite que tout le monde crioit famine. Cependant qu'est-ce à dire que le Prophete n'a point secouru à toutes les vefves du pays d'Israel? Seulement il a fait miracle à une povre estrangere, une Payenne qui n'estoit pas du peuple de Dieu, de ceste lignee d'Abraham qui se glorifioit d'estre sacree entre les autres. Voyla une povre femme qui reçoit le Prophete, et Dieu la nourrit pour tout le temps que la famine a duré. Ainsi ne pretendez point (dit-il) d'obliger Dieu tellement à vous, qu'il viene yci faire ses vertus, toutesfois et quantes que bon vous semblera. Autant en est-il quand Naaman Syrien (dit-il) veint pour estre gueri. Il y avoit plusieurs lepreux en Israel pour lors, et neantmoins nous ne lisons pas que nul ait este gueri. Voyla un homme Payen qui n'a iamais cognu que c'estoit du Dieu vivant, qui a este nourri en superstitions et erreurs, celuy-là est gueri par miracle. Alleguez maintenant à Dieu, qu'il vous doit servir à vostre poste, comme si vous aviez sa vertu en vostre manche. Non, non, dit-il, il faut que Dieu ait sa liberte de desployer sa vertu par miracles, quand il luy plaira, et que nous ne presumions point de l'astreindre à nos loix ni à nos appetis.

Or pour mieux comprendre ceste doctrine, et pour en sçavoir mieux faire nostre profit, il nous faut noter ce que Iesus Christ allegue, *Medecin, que tu te guerisses.* Si un medecin fait profession de guerir toutes maladies, et cependant on le verra languir, on le verra estre maleficié en son corps: si on luy dit, Et que ne pensez vous de vostre personne? quand il respondra, Ie n'enten rien en mon mal, ie ne sçay que c'est, ie ne trouve point de remede qui me soit convenable, que dira-on, sinon que voyla un fol outrecuidé, qui trompe les gens? Car peut-il mieux deviner du mal lequel il ne sent pas, que du sien propre, lequel il sent en son corps? Or ce proverbe yci est prins par similitude, pour monstrer que ceux qui veulent conseiller les autres, et cependant ne se peuvent pas secourir, et n'ont point de quoy pour se bien faire au besoin, ceux-là ne sont pas dignes qu'on les reçoyve. Comme si quelqu'un estant prodigue en sa maison ou bien estant si sot, que quand il sera absent de sa maison, tout ira par escuelles, comme on dit, que la femme sera une yvrongnesse, les serviteurs et chambrieres ne feront que gourmander: l'un pillera d'un costé, l'autre desrobera de l'autre: si un tel homme qui seroit si mal avisé en sa maison, disoit, Or ça, ie veux conseiller tous mes voisins, ie leur veux monstrer une bonne maniere de vivre, il faut qu'ils facent ainsi et ainsi pour bien garder leur substance, et pour entretenir leurs maisons, ne se mocqueroit-on pas d'un tel estourdi? et ne luy mettroit-on point incontinent en avant: Et ce sot yci qui s'ingere de donner conseil aux autres, et cependant il ne le prend pas pour soy? Il veut conduire les autres, et cependant ne voit-on pas comment sa maison est gouvernee, et comme tout y va de travers? Comme nous voyons aussi les alchumistes, qui promettront d'enrichir tout le monde. Ho, ie sçay une science pour enrichir tout le monde, et pour le remplir d'or et d'argent. Car il ne faut que trois mois, qu'un homme qui aura mis seulement cinquante escus, il en aura dix mille. Brief, il semble que toute la terre doyve estre couverte d'escus et de ducats, quand on les oit en leurs vanteries: et cependant ce sont de povres malotrus, de povres coquins qui n'auront point un quart en bourse: et s'ils ont eu de quoy, ils l'auront follement dependu: et puis apres ils se voudront recompenser à souffler, et souffleront tousiours tant qu'ils en pourront avoir quelque occasion. Cependant (comme i'ay dit) on les verra si povres et si mal vestus que rien plus, et neantmoins ils voudront couvrir les autres de robes de drap d'or: ils n'auront pas lieu pour se loger, et ils voudront faire des palais de roy pour les autres. Or donc, voyla où tend ceste sentence, quand on dit en proverbe, qu'un medecin se guarisse soy-mesme, c'est à dire que si un homme veut avoir quelque authorite et credit de conseiller les autres, qu'il monstre qu'il ha du sens pour se pouvoir gouverner. Et voyla aussi pourquoy sainct Paul dit, que si un homme ne sçait gouverner sa maison, comment gouvernera-il l'Eglise de Dieu? Si quelqu'un veut faire du precepteur pour corriger tous les vices des autres, et cependant on trouve à redire en luy autant ou plus qu'en nul qui soit, il est certain qu'on luy reprochera tous les coups qu'il pense à soy et à sa famille, et puis il regardera aux autres. Car on verra sa femme, ses enfans, ses serviteurs et chambrieres estre desbauchez. Luy-mesme n'en pourra iouir, et n'y voudra aussi mettre ordre: cependant il ne voudra point permettre que rien se face que tout ne soit contrerollé par luy, Ho, comment, dira-il, voyla, en une telle maison on chante, voyla en l'autre il y a une telle folie: brief, il sera tellement aigu pour regarder de loin les vices d'autruy, qu'il n'en laissera point passer un: et cependant les scandales qui se commettent en sa maison seront si gros qu'ils luy creveront les yeux, et toutesfois il n'y verra goutte. Ce proverbe

donc est propre en soy, et emporte bonne doctrine.

Mais cependant nostre Seigneur Iesus Christ monstre à ceux de Nazareth qu'ils ne luy peuvent demander qu'il face nul signe, qu'il oeuvre en son pays autant qu'aux autres regions. Car il presuppose ce qui est vray, que les miracles sont dons singuliers de Dieu, qui doyvent servir à quelque usage: et aussi il n'en a pas fait à la volee sans sçavoir pourquoy. D'autant donc que Dieu desploye sa vertu en faisant miracles, afin d'estre glorifié, afin que sa parole soit receue, si un peuple est endurci en malice, et obstiné en incredulite, Dieu est il obligé de leur faire miracles? Il en a bien fait entre les incredules, quand il a voulu: mais ç'a este pour leur plus grande condamnation. Car ce leur a este comme un dernier tesmoignage qu'ils ont eu pour estre convaincus qu'ils ont este rebelles pleinement à Dieu: tant y a cependant qu'il n'a point gardé yci mesure eguale: mesme il est escrit que Christ n'a peu faire miracles à cause de l'incredulite des hommes. Non pas qu'il ne fust en luy: mais ce n'estoit pas raison qu'il en feist: et pour ceste cause il s'en est abstenu. Ainsi voyla ceux de Nazareth qui ont la bouche close. Ils ne peuvent reprocher à Iesus Christ ce qu'il n'avoit point confermé sa doctrine au milieu d'eux. Car dont est venu cela, sinon qu'ils ont fermé la porte à Dieu, et ont resisté, entant qu'en eux estoit, à la vertu de son S. Esprit? Quand cela y est, il ne faut point que Dieu soit tiré en proces, et que les hommes pretendent aucune excuse, d'autant qu'ils n'ont point este humiliez pour croire à la doctrine de l'Evangile. Car ils en sont cause, et faut que toute la coulpe leur en soit imputee. Or ce qui a este dit à ce peuple-là, auiourd'huy s'addresse aussi bien à nous. Car il y en a beaucoup qui voudroyent que Dieu feist auiourd'huy miracles, pour monstrer qu'il approuve la doctrine de l'Evangile, laquelle est tant debatue par le monde, et de laquelle il y a tant de diverses opinions. Beaucoup donc voudroyent estre resolus par ce moyen-là, que Dieu apparust du ciel, et qu'il ressuscitast quelques morts, et qu'il guairist les malades, qu'il appaisast la mer. Mais cependant, qu'on regarde telles gens, quand ils auroyent tous les miracles du monde, se changeroyent-ils pourtant? Il est certain que ce ne seroit sinon pour descouvrir leur impiete, pour monstrer qu'ils sont ennemis mortels de Dieu, qu'ils ont conspiré du tout à ne luy point obeir. Et qu'ainsi soit, les miracles que Iesus Christ a faits, et qu'il a commandé à ses Apostres de faire, doyvent-ils estre inutiles entre nous? La vertu n'en doit-elle pas durer à perpetuite? Car ç'a este pour ratifier la doctrine de laquelle auiourd'huy le monde debat tant. Et cependant tous ces miracles-là, quant au profit que les hommes en doyvent faire, sont ensevelis, autant que si iamais il n'en avoit este fait mention: et toutesfois si est-ce qu'on les presche. Ainsi donc nous voyons que tous ceux qui voudroyent auiourd'huy astreindre Dieu à leur monstrer par miracles que la doctrine de l'Evangile procede de luy, n'y adiousteroyent nulle foy. Et pourquoy? Car (comme i'ay desia dit) leur ingratitude se demonstre assez en ce qu'on leur declaire tant qu'il est besoin que Dieu a ratifié la doctrine à laquelle ils resistent. A quoy tient-il donc qu'ils ne croyent? Nostre Seigneur le monstre par son Prophete Isaie, disant que les Iuifs de son temps ont este plus stupides que les bestes brutes. Car un asne cognoist sa creche, et un boeuf cognoist bien l'estable de son maistre: et cependant il dit qu'il n'a point este cognu de son peuple. Autant en est-il de ceux qui font profession d'estre Chrestiens, qui se vantent de leur Baptesme: et cependant si on leur propose la doctrine de Iesus Christ, il est vray qu'ils ployeront bien les genoux devant l'Evangile, et le baiseront bien comme des reliques: mais tant y a qu'ils n'en veulent point gouster. Apprenons donc quand ils sont ainsi abbrutis, et qu'il y a moins d'intelligence et de raison en eux, qu'en des boeufs ou en des asnes, qu'il ne faut point que Dieu expose ses miracles à l'abandon, et qu'il permette à ces vileins de s'en mocquer, et les contreroller à leur appetit. Or donc pensons diligemment à nous, et que nous ayons ceste regle generale: c'est asçavoir qu'il faut donner ouverture à toutes les graces de Dieu, autrement que nous meritons d'en estre despouillez et privez. Et ne faut point que nous plaidions alors contre luy, pour dire qu'il ne s'est point monstré si humain, ne si pitoyable et liberal envers nous, comme envers les autres. Car à qui a-il tenu? Il faut venir-là, et nous trouverons que nous luy avons lié les mains, entant qu'en nous estoit, et que nous l'avons repoussé bien loin, au lieu qu'il se vouloit approcher. En somme, si nous desirons que Dieu se manifeste à nous, ie ne di pas en miracles (car il n'est point licite d'en appeter, sinon que Dieu nous y inspirast. Et nous sçavons qu'il y a mis fin et conclusion pour l'ingratitude du monde: et ne faut point que nous demandions auiourd'huy que les miracles qui ont este faits iadis, soyent renouvelez): mais seulement en ce qui nous est licite de requerir de Dieu, advisons bien de luy donner acces à nous, comme il est dit au Pseaume, Ouvre ta bouche, et ie la rempliray. Car voyci qui est cause que nostre Seigneur retire sa main, et qu'il ne nous eslargit pas ses biens en telle abondance que nous voudrions: c'est, que nous avons la bouche close. Et comment? Par nostre infidelite. Brief, par nostre ingratitude nous desdaignons le bien qu'il estoit prest

de nous faire: nous le desdaignons (di-ie) et l'avons en mespris: et qui pis est, nous le reiettons bien loin. Voyla donc pour un item.

Et au reste, quant à la doctrine qui est yci couchee, notons que ce n'a pas este sans cause que ce proverbe a este commun entre les Iuifs, Que nul Prophete n'estoit agreable en son pays. Il est vray que quand on a veu quelque ieune enfant teter: et puis, qu'il a este là en mespris pour se iouer en petites folies: au bout de 15 ans on ha encore cest obiect-là, tellement qu'il est moins prisé: et on voit cela advenir entre les hommes. Mais ce proverbe a eu une autre origine et source entre les Iuifs. C'a este pour condamner leur malice, de ce que les Prophetes ont este mieux receus et plus reverez entre les Payens, et entre ceux qui n'avoyent nulle cognoissance de Dieu, qu'entre ceux qui se vantoyent d'estre l'Eglise et la lignee saincte. Et qu'ainsi soit, encores que les Prophetes n'ayent point este escoutez des Payens, si est-ce qu'on ne les a pas ainsi meurtris, comme on a fait dans Iudee. La ville de Ierusalem a regorgé de sang du temps de Manassé. Et mesme nous voyons que tousiours ils ont este comme enragez à persecuter les vrais tesmoins de Dieu, et ont este si ennemis contre leur doctrine, qu'il a falu entrer en guerre ouverte, comme il est dit à Ieremie, Ils combatront contre toy. Iamais donc les vrais serviteurs de Dieu n'ont eu audience paisible en ce peuple-là. Voyla Ionas qui convertit Ninive, une si grande cite qu'elle estoit semblable à un pays, comme on le voit: et iamais elle n'avoit sceu que c'estoit de Dieu. Ils adorent leurs idoles, voyla le Prophete qui les redargue: ils sont incontinent abatus, et n'est question que de supplier que Dieu leur face misericorde: et en confessant leurs fautes, ils se prosternent là comme povres criminels, et comme povres gens qui auroyent desia la corde au col, demandans à Dieu qu'il les reçoyve à merci. Voyla donc une predication de Ionas qui a converti un si grand peuple, et qui pour ce temps-là estoit confit en richesses, en pompes, et en delices, qui avoit l'Empire d'Orient. Et en Iudee, quoy? Les Prophetes sont maintenant lapidez, maintenant iettez au feu, maintenant sciez au travers du corps. Brief, il sembloit que ce peuple-là eust comploté avec Satan, pour faire la guerre à Dieu et à sa parole. Voyla donc pourquoy notamment Dieu a voulu que ce proverbe courust en la bouche de chacun, Que les Prophetes estoyent bien receus sinon en leur pays: c'est à dire sinon envers ceux ausquels ils estoyent envoyez. Or ceci nous appartient encores. Car la grace que Dieu nous a faite, n'est point par tout le monde. Nous voyons que beaucoup de gens sont affamez de la doctrine de salut: et cependant nous voyons qu'ils sont tenus en captivite si estroitte, qu'il ne leur est point licite d'avoir de bons docteurs et fideles: mesme, s'ils ont quelque petit bruit de suyvre la vraye religion, voyla un crime mortel. Nous voyons donc tant de pays qui sont despourveus de la doctrine de Dieu: cependant nous l'avons en liberte: et nonobstant cela, il faut que beaucoup de gens soyent contraints pour faire qu'ils la viennent ouyr: et apres que la cloche a sonné, il faut qu'il y ait des edicts à peine de chastiement: et encore ne les peut on tirer pour venir au sermon. Et bien, y sont-ils venus? Ils ne feront que torcher leur bouche: les uns s'en mocqueront, les autres en feront quelque dispute curieuse, (car ils n'y sont point venus pour estre enseignez), les autres feront bien semblant de lever les aureilles, et de bien escouter: mais ils demeureront tousiours asnes, et y aura autant de rudesse comme le premier iour. Notons bien donc, que quand Dieu nous suscitera gens qui nous annonceront purement sa volonte, c'est à nous de les recevoir, ou autrement malheur sur nostre rebellion. Et quand nous aurons reietté un tel thresor, ou n'en aurons tenu compte, la parole de Dieu est trop precieuse pour la vilipender. Ainsi donc, que nous cognoissions quand nostre Seigneur nous donne ce privilege par dessus les autres nations, que sa parole soit purement traittee entre nous, et declairee en sa simplicite, qu'il nous faut estre tant plus esmeus à la recevoir. Car Dieu nous oblige specialement par une telle grace qu'il nous fait: et quand il y aura eu quelque mespris, ho, il est certain, qu'encore que tous les Papistes fussent sauvez, et qu'ils obtinssent pardon de Dieu, il faudra que nous perissions malheureusement, d'autant que nous aurons fait ceste iniure à Dieu de reietter une chose si precieuse, et laquelle devoit estre tant estimee. Voyla donc encore ce que nous avons à retenir de ce passage.

Or venons à ces deux exemples que Iesus Christ recite. Il dit *qu'il y a eu plusieurs vefves en Israel durant la famine: et toutesfois qu'elles n'ont point este secourues du Prophete:* qu'il y a eu seulement une povre femme Sidonienne de Sarepte qui a este visitee du Prophete Elie, tellement qu'une poignee de farine, et un peu d'huile qu'elle avoit, luy a tousiours duré, iusques à ce que nostre Seigneur feist plouvoir. Or de prime face on diroit que c'estoit une rigueur bien grande à Dieu de laisser mourir de faim tant de povres femmes vefves, et tant d'orphelins. Voire? Mais il faut regarder la cause pourquoy une telle sterilite estoit advenue. Il est dit par les Prophetes, que Dieu convertira le ciel en airain, et la terre en fer. Car comme il a donné ceste propriete et vertu à la terre, de concevoir les fruits, et de les produire: comme une femme apres avoir conceu l'enfant, vient

avec le temps à l'enfanter. Aussi voyla la terre qui concevera, et puis apres elle nous sustante et nourrit de ses entrailles, par maniere de dire. Au reste, il faut que le soleil et le ciel y besongnent: car de là vient l'accroissement. La terre de soy n'aura pas ni suc ni humidite pour fructifier, sinon qu'elle soit aidee: mais Dieu declaire qu'il fera endurcir et la terre et le ciel, tellement que les transgresseurs de sa Loy seront là comme entre le fer et l'acier, et que la terre demeurera endurcie, selon qu'ils ont este rebelles à Dieu, et qu'ils se sont endurcis à sa parole. Or cela estoit advenu en Israel: et ils estoyent assez admonestez par la Loy de Moyse qu'ainsi leur en prendroit. Car combien que les autres Prophetes n'eussent pas encore prononcé ni escrit toutes ces sentences, si est-ce que la Loy les avoit assez suffisamment advertis: nonobstant ils se desbordent et delaissent le Dieu vivant. Les idoles sont là adorees: et toutesfois c'estoit la terre que Dieu avoit dediee à son service, et en laquelle il vouloit habiter. En cest endroit nul ne se pouvoit dire innocent. Car il en estoit comme le Prophete Ieremie le reproche à ceux de son temps, que les hommes coupoyent le bois, les femmes faisoyent les fascines, et les petis enfans recueilloyent le bois pour sacrifier aux idoles, qu'il n'y avoit grand ni petit qui ne fussent pervertis en idolatries et superstitions. Quand donc Dieu a envoyé une telle affliction sur la terre, et qu'il y a un spectacle si hideux, de veoir les povres vefves et petis enfans mourir de famine, on ne le peut pas toutesfois accuser de trop grande rigueur: car tous sont coulpables. Et qu'ainsi soit, celuy qui voudroit intenter proces contre Dieu de ceci, il se trouveroit criminel au double, voire au triple. Nous ne le voyons pas: mais aussi avons nous les yeux pour contempler quelle est la perfection de iustice, laquelle est en Dieu? Las il s'en faut beaucoup. Ainsi donc apprenons quand Dieu envoyera les pestes et famines, et choses semblables, de trembler devant sa maieste, et de le cognoistre tellement nostre iuge, que celuy qui cuidera estre le plus innocent, vienne toutesfois s'humilier, sentant que luy et toute sa maison doyvent bien estre appelez à compte, et qu'il n'y a celuy qui merite d'estre espargné quand Dieu veut user de severite, et que cependant tousiours il est iuste et equitable. Voyla donc en somme ce que nous avons à observer, quand nous lisons en ceste histoire d'Elie, que toutes les vefves d'Israel ont este delaissees: et qu'encores qu'elles deussent perir en leurs miseres, toutesfois Dieu ne les a point secourues: et cependant il a eu pitie d'une povre femme qui demeuroit entre les idolatres, qui n'avoit iamais eu doctrine ni instruction de la Loy, qui ne sçavoit pas qu'il y eust Prophetes sinon par ouyr dire, comme les voisins font. Car elle habitoit en une ville de Sidon. Quand nous lisons ceci, apprenons encores de ne pas vouloir imposer loy à Dieu, comme i'ay desia touché, et ne soyons point menez de ceste outrecuidance, de penser qu'il doyve plustost commencer à nous bien-faire, qu'à cestuy-ci ou à cestuy-là. Car les Israelites pouvoyent bien amener la dignite que Dieu leur avoit donnee. Ils estoyent circoncis: ils portoyent la marque de son adoption, comme s'ils eussent este separez de tout le reste du monde. Puis que Dieu les advouë par ce signe exterieur-là d'estre de son peuple, ne semble-il pas qu'il doyve plustost leur bien faire, qu'à ceux qu'il a tousiours tenus comme reiettez? Voire. Mais que pensons-nous yci quand Dieu aura eslargi sa bonte sur nous plus qu'envers les autres, que ce n'est pas pourtant qu'il y soit tenu? Car tout ce que nous avons de luy, est gratuit: et aussi les plus excellens du monde peuvent-ils dire, Il faut que Dieu commence par moy, il faut qu'il continue: et puis qu'il a commencé, c'est bien raison qu'il ait esgard à ses benefices, lesquels i'ay desia receus de luy. Voire. Mais (comme i'ay desia dit) d'autant que c'est de pure liberalite qu'il le fait, nous sommes obligez envers luy, et il demeure tousiours en sa liberte. Quand nous userons de ses graces comme il appartient, et que nous ne les convertirons point tout au rebours de son intention, ho, il est certain qu'alors il accomplira ce qui est dit au vingt et cinquieme chapitre de sainct Matthieu, Or sus bon serviteur et fidele, ie t'avoye mis sur une petite portion, et telle te sera maintenant aggrandie. Car celuy qui a receu, encores luy serail donné (dit nostre Seigneur Iesus Christ). Dieu donc fera bien cela, c'est que ses graces demeureront tousiours, et quand il aura commencé, il parfera envers nous, et mesmes il s'y oblige: mais c'est à ceste condition que de nostre costé nous apprenions de rapporter à sa gloire tout ce que nous avons receu de luy, et que nous le facions valoir. Brief, comme tous ses biens sont saincts et purs, quand nous les sanctifions par bon usage, et en vraye obeissance, aussi nous profanons et polluons ce qu'il a dedié à nostre salut, quand nous en abusons, le faisant servir à autre chose qu'à sa gloire. Car est-ce raison que nous ayons tousiours la iouissance des dons et des graces de Dieu, nous mocquans ainsi de luy, et en crachant à l'encontre des biens qu'il nous a faits? Et faut-il qu'encores nous presumions de le tenir là comme en nostre manche, pour dire, Tu feras encores ceci et cela. Voyla donc ce que nous avons à retenir de ce passage. Quand il leur dit qu'une povre vefve estant d'un pays où il n'y avoit ni Loy, ni Prophetes, ni vraye religion, mais que tout estoit corrompu en idolatrie, que celle-là neantmoins a este visitee

de Dieu en pitie, que le Prophete a fait miracle en sa maison: et que cependant toutes les vefves d'Israel ont este abandonnees. Et pourquoy? D'autant que le pays d'Israel estoit beaucoup plus coulpable que ceux des voisins. Et mesmes, si on regarde à Dieu, il est certain que les Sidoniens estoyent punis à l'occasion d'Israel. Car si on cherche la cause pourquoy la terre de Sidon estoit sterile, il faudra dire que c'est d'autant qu'ils estoyent voisins d'Israel, et le Prophete Elie avoit denoncé aux Israelites qu'à cause de leurs pechez ils n'auroyent rosee ne pluye ces annees-là. Non pas que les Sidoniens se peussent iustifier: car (comme i'ay dit) Dieu avoit bien d'autres raisons pour les punir encore plus rigoureusement. Mais ie di qu'apres la parole du Prophete le ciel est fermé et n'y tombe point une goutte de pluye sur la terre: et ainsi tous les voisins d'Israel se sentent d'une telle affliction. Voyla donc la fureur de Dieu si enflammee sur ce peuple, que tous les voisins s'en sentent. Ne nous esbahissons point donc maintenant, si Dieu n'a point eu pitié des vefves du pays d'Israel, et qu'il n'ait point tourné son oeil vers elles pour les secourir en telle necessite. Comme auiourd'huy quand nous endurerions dix fois plus que les povres ignorans et aveugles, qui n'ont iamais gousté que c'estoit de la doctrine de l'Evangile, pouvons-nous repliquer, et nous rebecquer à l'encontre de Dieu? Mais faisons comparaison plustost de ceux qui sont ignorans, avec nous qui avons cognu la volonte de Dieu, et cependant à nostre escient nous luy avons fait la guerre: nous avons resisté à sa iustice. Quand donc il y a une telle malice en nous, un tel desdain, une telle ingratitude, et une obstination si enragee et diabolique du tout à l'encontre de Dieu, faut-il qu'encores nous cuidions rien gaigner, en nous rebecquans à l'encontre de luy? Plustost passons condamnation, et quand nous serons affligez beaucoup plus que les ignorans, sçachons que Dieu se monstre iuste iuge et equitable envers nous, d'autant qu'ayans cognu sa volonte, nous n'y avons point obei comme nous devions. Voyla donc encores ce que nous avons à retenir.

Et au reste, quand nous voyons que Dieu fait du bien à cestuy-ci, ou à cestuy-là, et que nous n'en avons point eguale portion, que nous n'en murmurions point. Car tous ces murmures-là ne serviront rien qu'à augmenter nostre mal, et nous-nous en trouverons en la fin plus confus. Mais apprenons de recevoir paisiblement ce que Dieu nous donne, et souffrir quand il luy plaira, de mieux faire à d'autres qu'à nous, qu'il use de sa liberalite: et que nous n'en soyons point faschez: mais que nous le glorifions, confessans qu'il fait tout selon sa iustice, bonte, vertu et sagesse infinie, tellement qu'il n'y a que redire. Et mesmes, ne nous faschons pas, quand auiourd'huy nous n'avons point tels miracles qu'il en a este fait anciennement. Car Dieu nous a fait d'autres graces, qu'il n'a point fait à nos Peres. Il est vray qu'en un endroict il a voulu user de plus grande bonte envers eux: mais si nous regardons aussi ce qu'il nous fait d'autre part, nous trouverons que nostre condition n'est point pire, ou bien qu'elle est meilleure. Et bien, prenons le cas que Dieu nous traittast maigrement: cognoissons en premier lieu qu'il n'est point subiet à quelque regle, quand il est question de sa liberalite qui est pure: et comme nostre Seigneur Iesus Christ le remonstre, Si un homme fait du bien à l'un plus qu'à l'autre, faut il pourtant que l'oeil de celuy qui a moins receu, soit malin? comme si un homme ne pouvoit pas disposer de son bien à son appetit. Et ce qui sera permis aux hommes mortels, voudrons-nous que Dieu n'en iouisse point? voudrons-nous qu'il ait moins d'authorite, et qu'il soit inferieur aux creatures, pour ne point dispenser ses graces où il luy plaira? Voyla donc en premier lieu comme il faut que nous souffrions que Dieu dispense à sa volonte les biens qu'il veut faire entre les hommes, et que chacun reçoyve la portion qui luy est donnee, soit grande, soit petite. Et pourtant, revenons tousiours à ce poinct, c'est que nous l'empeschons entant qu'en nous est, qu'il ne se monstre si humain envers nous, comme nous le pourrions souhaitter. Car nous repoussons sa misericorde, nous luy fermons la porte, et excluons sa vertu. Et ainsi, que nous apprenions en ceste sorte d'imputer le tout à nos vices, et que ce soit non seulement pour en faire une confession de bouche, mais pour nous en corriger, afin que d'oresenavant nous soyons capables de recevoir ce qui nous a este osté, tellement qu'il n'y ait plus empeschement de nostre part.

Touchant la lepre de Naaman Syrien, voyla le pays d'Israel qui ha beaucoup de ladres: il y a là beaucoup de malades entachez de lepre. Or nul n'est gueri. Voyla le Capitaine du Roy de Syrie qui en est entaché. Dieu l'envoye en Israel pour estre gueri. Voyla Dieu qui veut desployer sa vertu envers un povre idolatre: et comment est-ce qu'il met cependant en oubli tout son peuple, et qu'il ne monstre quant à cela signe de sa grace et faveur? Si nous en voulions iuger à nostre opinion, il est certain que Dieu seroit condamné, et penserions qu'il n'eust pas este bien advisé, et qu'il n'eust point procedé avec bonne raison. Mais quoy que nous facions et disions, nous demeurerons tousiours confus en nostre outrecuidance. Ainsi apprenons de nous humilier quand Dieu fait des iugemens que nous trouvons estranges selon nostre sens naturel: et cognoissons qu'il ne nous appartient en

sorte que ce soit de luy imposer loy: et d'autant que ses iugemens nous sont incomprehensibles, que nous les adorions en toute humilite, et que nous soyons sobres pour ne nous point esgarer, sçachans que ce seroit à nostre perdition quand nous voudrions ainsi iuger les oeuvres de Dieu à la volee. Et puis, pour le second, revenons tousiours là, que s'il prive les hommes de ses graces, qu'il ne le fait pas sans raison, d'autant qu'ils n'en sont point capables: et que pourtant ils doyvent le tout imputer à leurs fautes. Et qu'ainsi soit, voyla le roy de Syrie qui escrit de son capitaine, disant qu'il a eu revelation qu'il faut qu'il aille en Israel pour estre gueri. Quand il est là venu, il s'en faut beaucoup que le roy d'Israel glorifie Dieu, de ce qu'il a voulu ainsi approuver la vraye religion. Car il devoit bien penser, Or çà, voyci Dieu qui veut estre renommé. Car voyci le roy de Syrie qui ha ses idoles ausquelles il met sa confiance: et cependant il n'y a nul remede en elles. Cestuy-ci qui vient pour estre gueri, les a invoquees cent mille fois, et cependant il n'y a rien profité. Maintenant il vient au Dieu vivant qui est adoré en Israel (combien que tout fust plein de superstitions alors. Mais tant y a qu'il y avoit quelque residu de la Loy. Et puis le Dieu d'Abraham y estoit encores renommé). C'est donc autant comme si Dieu seelloit sa Loy authentiquement pour dire, Il n'y a nulle religion au monde qui soit pure et vraye que ceste-ci. Mais que fait le roy d'Israel? Ho, ie voy (dit-il) que mon voisin cherche yci occasion de me surprendre. Car le Roy de Syrie estoit fort et puissant. Il cherche donc occasion de me faire la guerre, comme si i'avoye refusé de faire guerir son grand Capitaine. Or ie suis povre homme, s'il entreprend une fois cela sur moy. Voyla l'incredulite qui se declaire au Roy, et tout le peuple n'estoit pas meilleur. Brief, ils estoyent tous abbruvez de ces ordures et pollutions, en sorte que le Nom de Dieu estoit enseveli, là où il devoit estre reclamé à pleine bouche. Ils le despouillent de toute sa vertu, et leur semble qu'il ne puisse rien faire, et qu'il n'aura point le moyen de s'honorer, et de faire reluire sa maieste, en telle sorte que les incredules mesmes en soyent convaincus. Les Israelites sont-ils ainsi ingrats envers Dieu? Iugeons maintenant si c'est raison qu'il bataille plus contre leur malice, et que là il face des miracles veu qu'ils s'en sont forclos, entant qu'en eux estoit par leur rebellion, et qu'ils ont obscurci la grace de Dieu: et que cependant ils le pensent encores tenir là comme attaché. Ainsi auiourd'huy, que nous prattiquions ceste doctrine, toutesfois et quantes que Dieu fait du bien à ceux qui ne l'ont point cognu. Car qu'avons-nous pour repliquer à l'encontre? C'est autant comme si nous dressions les cornes à l'encontre de luy, pour empescher qu'il ne distribue point de ses graces comme il luy plaira. Et où est-ce aller? Quelle presomption ou plustost quelle phrenesie est-cela? Nous sommes comme des diables qui nous dressons à l'encontre de Dieu toutesfois et quantes que nous murmurons quand il desploye ses graces où il veut. Ainsi donc cognoissons, quand nous avons si mal profité en tant de biens que Dieu nous a faits, et qu'auiourd'huy nous y profitons encores si mal, quand nous ne pouvons faire valoir ni fructifier les dons excellens qu'il nous a eslargis: que nous sçachions, di-ie, qu'à bon droict nous en sommes privez, qu'il nous retranche nostre portion, veu que nous ne le pouvons cognoistre pour nostre Pere, et que nous ne pouvons tellement conter en nous-mesmes les biens qu'il nous fait, que cela soit pour nous inciter à le benir, pour nous dedier à son service. Ce sont donc les poincts que nous avons à recueillir de ce passage, afin que nous ne soyons point semblables à ceux qui appetent des miracles à la volee, sans sçavoir ni comment ni pourquoy: qui voudroyent faire passer Dieu dessous leurs bras (comme on dit en proverbe). Que donc nous ne venions point à telle temerite, mais que nous appliquions à nostre instruction les miracles que Dieu fait: et combien que ce ne soit point envers nous, que nous sçachions neantmoins qu'ils appartiennent à nostre salut: et cependant que nous luy donnions entree. Ouvre ta bouche (dit-il) afin que ie la remplisse. Que donc nous ne repoussions point les biens qu'il a appareillé de nous faire. Car nous sçavons qu'il en est la fontaine qui descoule tousiours, et qui ne peut iamais tairir. Et quand il luy plaira de preferer les autres à nous, que nous ne leur en portions point d'envie, que nous n'entrions point en murmure pour cela: mais que chacun se contente de son degré et de sa portion et mesure: et que nous le glorifions tous ensemble, et grans et petis, sçachans bien que ce que les uns reçoyvent plus que les autres, c'est pour l'appliquer au bien commun de tout le corps de l'Eglise: et que ceux qui en ont moins, cognoissent que cela leur doit estre occasion de s'humilier et de les faire ranger tant plus paisiblement à ceux qui leur peuvent monstrer le chemin pour les conduire à Dieu. Cognoissans donc que Dieu sçait pourquoy il distribue en diversite ses dons spirituels et temporels, que nous souffrions qu'il besongne selon son conseil, et que nous acceptions pour bon et pour iuste et bien reglé tout ce qu'il fait, sans y contredire aucunement.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

CINQUANTEETSIXIEME SERMON.

MATTH. Ch. IV.

13. *Et ayant laissé Nazareth, veint, et habita en Capernaum, ville prochaine de la mer, és marches de Zabulon et de Nephthali:* 14. *Afin que ce qui avoit este dit par le Prophete Isaie, fust accompli, disant,* 15. *La terre de Zabulon et de Nephthali, vers le chemin de la mer, outre le Iordain, la Galilee des Gentils:* 16. *Le peuple qui gisoit en tenebres, a veu grande lumiere: et à ceux qui gisoyent en la region et ombre de mort, la lumiere leur est levee.*

LUC. Ch. IV.

28. *Et oyans ces choses, ils furent tous remplis de courroux en la synagogue.* 29. *Dont ils se leverent, et le ietterent hors de la ville, et le menerent iusqu'au bord de la montaigne (sur laquelle leur ville estoit edifiee) pour le ietter du haut en bas:* 30. *Mais il passa par le milieu d'eux, et s'en alla.*

Nous veismes Dimanche passé comme les hommes par leur malice ferment la porte à Dieu quand il estoit prest de leur faire sentir toutes ses graces. Vray est que souvent il combat contre leur ingratitude et incredulite en une autre sorte, c'est en leur bien faisant, encore qu'ils en soyent indignes: mais quelques fois nous l'empeschons de nous bien faire, d'autant que nous sommes enserrez ou en hypocrisie, ou en rebellion. Quoy qu'il en soit, nous ne voulons point accepter le bien qu'il nous presente par sa liberalite: et cela fut reproché par Iesus Christ à ceux de Nazareth. Et pour ceste cause il est maintenant dit *qu'ils furent tous remplis d'ire*, d'autant qu'il avoit descouvert le mal qu'ils pensoyent estre bien caché: et leur colere est venue iusques là (comme dit l'Evangeliste) qu'ils furent prests *de le ietter du haut en bas de la montagne où leur ville estoit situee.* Combien donc qu'on estimast qu'il fust natif de là, toutesfois si est-ce qu'ils s'oublient tellement qu'ils sont prests de commettre un tel meurtre, seulement pour un mot qui leur a despleu. Or yci nous voyons comme ceux qui sont les plus coulpables, et qui ont plus de besoin d'estre repris de leurs fautes, voire et d'estre redarguez vivement, ne peuvent aucunement souffrir en patience qu'on les touche. Comme souvent un malade, selon que son mal sera plus grand, tant plustost reiettera il les remedes. S'il ha quelque inflammation en soy, si tost qu'il voit qu'on en veut approcher, il tremble, voire sans qu'on y touche, il ha desia telle angoisse qu'il voudroit mesme se venger de ceux qui luy procurent son bien et son salut. Ainsi donc en est-il de ceux que le diable a tellement possedez, qu'ils reiettent Dieu, mesprisans sa parole, en sorte qu'ils ne reçoyvent nulle correction. Nous voyons donc ceci comme en un miroir: mais ce n'est pas afin que seulement nous condamnions ceux de Nazareth: plustost le S. Esprit nous propose quels nous sommes, iusqu'à ce que Dieu nous ait reduits à une telle mansuetude, que nous souffrions non seulement d'estre einseignez par sa parole, mais aussi d'estre reprins, et condamnez, et selon qu'il verra que nous devons estre maniez, que nous soyons traittables et dociles. Or cependant, pour mieux faire nostre profit de cest exemple, notons que iamais nous ne serons bons escholiers de Dieu, que nous n'ayons un esprit debonnaire, comme S. Iaques le remonstre, Recevez, dit-il, la parole que Dieu seme en vous. Et comment? Avec un esprit debonnaire: car il est impossible qu'elle ait lieu en nos coeurs, iusqu'à ce que nous soyons amenez à ceste raison. Or il est certain que tous les hommes de leur nature sont pleins de felonnie et de hautesse: et d'autre costé ils sont pleins d'hypocrisie, et sont aveuglez de l'amour qu'ils se portent, ils se bandent les yeux en leurs vices, et veulent estre flattez. Cependant donc que nous demeurerons en nostre naturel, iamais nous ne pourrons rien apprendre en l'eschole de Dieu. Et ainsi, voulons-nous que l'Evangile prenne racine en nous, et qu'il fructifie à la gloire de Dieu? Commençons par ce bout, de nous desplaire en ce que nous sommes si revesches et difficiles, voire du tout intraittables, que Dieu ne sçait (par maniere de dire) de quel costé nous prendre: que nous apprenions de sentir ce mal-là, afin de recourir au remede, et de le prier qu'il luy plaise nous dompter en telle sorte, que nous plyions sous sa main, et que nous recevions volontiers son ioug: et mesme quand il luy plaira d'user de rudesse envers nous, comme en nous remonstrant nos pechez, comme en nous menaçant: que cela ne soit point pour nous desbaucher, ou pour nous faire perdre courage, et nous aliener de sa parole: mais comme elle est la pasture de nos ames, qu'aussi nous cognoissions cependant qu'elle nous doit servir de medecines, pour nos maladies spirituelles: et s'il y a de l'aigreur que toutesfois nous ne laissions pas de nous y assubietir. Car quand nous serons malades, la necessite nous contraindra bien, pour sauver nostre vie et pour obtenir guerison, prendre des bruvages

bien amers, d'estre saignez, et souffrir quelque fois d'estre enflammez, d'avoir des cauteres, et choses plus rudes. Quand donc nous contraignons ainsi nos affections pour ceste povre vie caduque, pourquoy est-ce quand il sera question du salut eternel de nos ames, que nous ne pourrons donner lieu à la parole de Dieu, et (comme i'ay dit) qu'elle nous sera dure et aspre, c'est à dire que les corrections qui y sont contenues nous seront ameres et fascheuses, et que nous voudrons nous rebecquer à l'encontre, s'il nous estoit possible, et que nous lascherons la bride à nos passions et cupiditez? Voyla donc ce que nous avons à retenir en somme. Or quand il est dit que ceux de Nazareth se sont ainsi envenimez contre Iesus Christ: c'est pour nous confermer auiourd'huy contre le scandale qui nous pourroit empescher de nous adonner au bon chemin. Car quand nous voyons la plus grande multitude resister à Dieu, et batailler contre sa verite, cela nous estonne, et nous commençons à penser: Comment est-il possible que le monde ne face point hommage à celuy qui l'a creé et formé? que les hommes, qui ne sont que povres creatures si fragiles, s'osent ainsi dresser à l'encontre de Dieu, duquel ils dependent, et de la vertu duquel ils sont soustenus? Cela donc nous estonne. Et pour ceste cause beaucoup de gens debiles quitteront l'Evangile, et commenceront à douter si c'est parole de Dieu ou non, car (diront-ils) comment permettroit-il qu'on luy resistast ainsi? Mais apprenons que ce n'est point d'auiourd'huy qu'un tel mal commence. Et nous voyons mesmes comme Iesus Christ a enflammé non seulement en ire, mais en cruaute enragee, ceux entre lesquels il avoit este nourri: que ceux-là n'ont point espargné sa vie, combien qu'il procurast leur salut. Quand nous voyons qu'il en est ainsi advenu au Fils de Dieu, ne soyons point esbranslez, quand nous verrons les meschans se rebecquer, entrer en combat, et heurter des cornes (par maniere de dire) contre Dieu. Combien donc que nous voyons tant de resistances, tant de contredits, tant d'esmeutes, qu'il semble que tout doyve estre meslé et confus quand l'Evangile se presche, que nous demeurions neantmoins constans en cela: puis que Dieu a parlé, escoutons-le, et laissons perir ceux qui ne se peuvent assubietir à luy, et ne veulent. Voyla donc de quoy nous devons estre armez et munis, quand nous voyons les hommes auiourd'huy estre ennemis mortels de la doctrine de salut. Cependant cognoissons aussi qu'il y a une vertu enclose en la parole de Dieu que le monde voudroit mespriser s'il luy estoit possible. Tant s'en faut donc que l'authorite de la parole de Dieu doyve estre amoindrie, quand elle est ainsi reiettee par tout, ou que mesme on se dresse furieusement à l'encontre, que là nous appercevons une maieste et vertu divine. Car les hommes voudroyent tourner en mocquerie, s'ils pouvoyent, tout ce qui leur est mis en avant au nom de Dieu, et le voudroyent fouller au pied par mespris. Or ils ne peuvent, combien qu'ils taschent: mais il faut qu'ils sentent des poinctes en eux, et que la parole de Dieu les transperce, qu'elle sonde leurs affections cachees, qu'elle descouvre leur impiete, et qu'ils soyent tellement enflammez d'indignation, qu'ils se desbordent et iettent hors des gons, voire maugré qu'ils en ayent. Quand donc nous verrons les contempteurs de Dieu estre ainsi furieux, et comme insensez et enragez contre la parole de Dieu, quand elle les touche au vif: en cela nous voyons qu'elle ha une vertu plus qu'humaine. Et sur cela nous la devons recevoir en tant plus grande reverence, despitans toutes les rebellions et contredits des meschans et contempteurs d'icelle. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir de ce passage.

Apres il est dit que *Iesus Christ a passé au milieu d'eux*. En quoy nous voyons qu'il a este preservé sous la protection de Dieu. Car d'imaginer qu'il soit devenu invisible pour eschapper, cela est superflu: mais plustost il est à presumer que Dieu a bandé les yeux à ceux qui vouloyent commettre un tel meurtre, comme il en adviendra souvent. Or tant y a que Dieu a eu un soin special de son Fils unique. Car il faloit qu'en luy toutes les promesses qui sont donnees au corps de l'Eglise, fussent accomplies en perfection, d'autant qu'il est le chef. Mais quoy qu'il en soit nous sçavons que nous sommes faits participans de tout ce qui est sien, que nous sommes revestus de luy par foy, d'autant que nous sommes entez en son corps: et que pour ceste cause il nous appelle ses membres. Notons bien donc que comme la vie de nostre Seigneur Iesus a este sauvee miraculeusement sous la garde de Dieu son Pere: ainsi nous en adviendra-il, moyennant que nous puissions dire d'un courage paisible, Seigneur, ie te remets mon Esprit entre tes mains. Quand donc nous pourrons nous reposer ainsi en Dieu, sçachans que puis qu'il est gardien de nostre vie, elle sera maintenue et garentie par sa vertu entant qu'il nous sera besoin, et iusqu'à ce qu'il nous veuille recueillir à soy: il est certain que nous experimenterons ce qui nous est yci recité: c'est que nous passerons au milieu de tous les incredules. Et de faict nous le voyons, si nous ne fermons les yeux à nostre escient. Car comment est-il possible que l'Eglise qu'il a pleu à Dieu restaurer depuis cinquante ans en ça, se soit maintenue, et qu'elle soit creue en nombre comme on le voit? Car du temps qu'il n'y a eu que cent ou deux cens personnes, voyla tout le monde qui leur estoit contraire. Il n'y avoit ni Empereurs ni Rois, ni potentats du monde qui n'eussent voulu

abysmer ce petit nombre de gens. Et qui les a preservez? L'Evângile se presche, et ce n'est qu'en un petit anglet du monde. Et comment cela n'a-il este destruit cent fois? On ne le sçauroit dire: encores moins comme cela est advenu, sinon que ceux que Dieu avoit appelez les premiers, sont passez. Or cependant la semence s'espard au long et au large. Si avons nous veu une trentaine de fois qu'il sembloit bien que tout deust estre destruit et abysmé, et qu'il n'y eust plus de remede: neantmoins Dieu a encores besoigné en telle sorte, que ceux qui n'avoyent nul moyen de repousser leurs ennemis, sont passez au milieu, estans espars d'un costé et d'autre, tellement que l'un n'eust pas sceu subvenir à son compagnon. Car on voit les povres fideles dispersez çà et là: il y en aura seulement en une ville ou en un village dix ou douze, ou bien trente, ou quarante: prenons le cas mesmes qu'il y en ait trois mille, cependant voyla trois cens mille hommes qui seront contre une petite poignee de gens lesquels on marquera au doigt, mesmes chacun criera qu'on les abysme, chacun se dressera à l'encontre: et mesmes il y aura souvent une telle cruaute, que le pere n'espargnera point le fils, ni le fils le pere, les freres et soeurs se trahiront l'un l'autre. Toutesfois si est-ce qu'encores Dieu aura quelque semence apres qu'il aura permis de grandes et horribles persecutions: et quand on aura occis trois ou quatre, il y en demeurera en une grande ville une petite troupe, et en un village encores quelque demi douzaine, en sorte qu'il y aura tousiours quelques uns qui seront pour susciter semence en l'Eglise de Dieu, et qui seront pour l'adorer purement et glorifier son nom en despit des incredules, et de tous leurs efforts. Quand donc nous voyons cela à l'oeil, cognoissons qu'encores auiourd'huy Dieu nous monstre que ce qu'il a commencé en son Fils, il le continue en tout le corps de l'Eglise, et qu'il nous fait passer au milieu de nos ennemis, qu'il leur bande les yeux, tellement qu'ils ne sçavent où ils en sont: et quand ils ont machiné et ceci et cela, que tous leurs efforts deviennent frustratoires, d'autant que Dieu ne leur permet pas d'executer ce qu'ils voudroyent bien. Il ne tient pas à prendre conseil, à deliberer, et mesmes à conclure: mais Dieu accomplit ce qu'il dit par son Prophete Isaie, Consultez, advisez, considerez, deliberez, et mesmes concluez: mais il n'en sera rien fait. Ainsi donc que nous prattiquions auiourd'huy ceste doctrine: et quand nous voyons que nous sommes comme un povre agneau, ou une brebis en la gueule, non pas d'un loup, mais de plusieurs loups qui nous environnent estans pleins de rage et de cruauté, ne doutons point que Dieu encores n'ait pitié de nous, et que sa vertu ne soit aussi grande que iamais pour nous faire passer au milieu de nos ennemis, en sorte que nous ne sçaurons comme il nous aura delivrez. Car nous ne verrons nulle issue quand il sera question de nous sauver. Et il faut que Dieu besongne en telle sorte, c'est asçavoir qu'il nous face passer tout au milieu de nos ennemis sans qu'ils nous puissent nuire, d'autant qu'il veut donner lustre à sa grace quand il nous preserve estans desia comme à demi devorez. Et quand cela se fait, cognoissons que nous sommes beaucoup mieux preservez, quand il luy plaist de nous faire ainsi passer par tant de dangers, que si nous avions tous les moyens du monde pour estre secourus d'ailleurs. Voyla donc en somme ce que nous avons yci à retenir.

Or il sembloit bien quand nostre Seigneur Iesus Christ est chassé de Nazareth, qui estoit le lieu de sa nourriture, que l'Evangile avoit son cours du tout rompu. Car il se retiroit là comme en une cachete: la ville de Ierusalem ne le pouvoit porter: là estoyent les Scribes et Phariziens, qui avoyent perverti toute la religion, qui ne pouvoyent souffrir un seul mot de verite: comme nous voyons auiourd'huy, que si on vouloit prescher l'Evangile à Rome, il faudroit que tout s'esclatast et s'escarmouchast. Ainsi donc nostre Seigneur Iesus Christ avoit seulement ceste petite retraite de Nazareth, qui n'estoit qu'une bourgade, et non point de grand renom: ce n'estoit pas une ville fort peuplee, il n'y avoit pas là gens de grand credit ne d'authorité. Et bien, pour un peu de temps il s'y retire (comme nous avons dit) apres qu'il a fait miracles de costé et d'autre sinon en Nazareth: mais nous avons veu la raison pourquoy c'est qu'il n'y avoit point d'acces ni d'ouverture à sçavoir à cause de leur incredulite. Nazareth doncques ne servoit à nostre Seigneur Iesus Christ sinon comme d'un refuge. Quand donc il en est debouté, on eust cuidé que tout estoit perdu. Or sainct Matthieu dit qu'il s'est retiré en delaissant Nazareth vers la contree de la mer en ceste marche de la Galilee qui estoit appelee des Gentils: car ils estoyent meslez parmi le peuple de Dieu de ce costé là. Et mesmes nous sçavons que David avoit reservé quelques villes à Hiram Roy de Tyr, en ces quartiers-là. Nostre Seigneur Iesus Christ donc se retira là. Et c'est, dit sainct Matthieu, aux confins de Nephthali et de Zabulon, qui confrontoyent avec la lignee de Iuda. Or là dessus il dit que par ce moyen la prophetie d'Isaie a este verifiee, quand il est dit que du costé de Zabulon et de Nephthali il y avoit eu auparavant de griefves playes: mais que finalement la clarté viendroit à ceux qui estoyent en tenebres, et qui gisoyent en l'obscurite, et comme en l'ombre de mort. Or nous avons à retenir quand il nous semblera que l'edifice de Dieu doyve tomber bas et estre du tout ruiné, que si sera-il avancé d'une façon estrange,

et qui nous est incognue. Quand ie parle de l'edifice de Dieu, i'enten en general toutes ses oeuvres: mais sur tout l'estat de l'Eglise. Souvent donc nous verrons des troubles pour abatre tout ce qui aura este eslevé, et semblera que le nom de Dieu doyve estre enseveli, que tous ceux qu'il avoit recueillis pour son peuple, et desquels il devoit estre servi et adoré, que ceux-là doyvent estre rasez du monde: il n'y a que confusion. Or nostre Seigneur convertit ce mal là en bien, et en un bien beaucoup plus grand que si les choses alloyent du tout à nostre souhait. Car si l'estat de l'Eglise estoit maintenu d'une façon commune, et que Dieu commençast par des moyens naturels, et que les hommes s'y employassent, et puis que tousiours il se servist comme d'un ordre accoustumé: si Dieu donc commençoit ainsi le salut de son Eglise, et qu'il le parfist, il est certain que nous en tiendrons bien peu de compte. Comme quand nous voyons le soleil luire tous les iours, la lune de nuict, et bien, nous sommes endurcis à cela. Qui est celuy qui soit esmeu comme d'un miracle tel qu'il est quand nous voyons le soleil esclairer le monde et le circuir ainsi tous les iours par ses compas et mesmes si bien ordonnez? Que nous voyons aussi la lune et les estoilles faire leur office si bien, qu'il n'y a rien que redire, et n'y pensons point, d'autant que la coustume (comme i'ay dit) nous rend comme stupides. Or tant mieux nous faut-il bien observer ce qui est yci dit: c'est asçavoir que Dieu besongne d'une façon si estrange et si incomprehensible, que nous sommes contraints, vueillions-nous ou non, de veoir que c'est sa main et sa vertu qui y passe: et qu'il ne faut point qu'il face ses oeuvres à nostre guise, à nostre appetit et opinion.

Voyla donc nostre Seigneur Iesus Christ chassé de Nazareth. Qu'adviendra-il si les hommes s'en veulent enquerir à leurs fantasies? Il semblera que tout soit perdu. Voire: mais il avoit este dit par le Prophete Isaie, que Dieu affligeroit son peuple d'une façon extreme, et cependant que l'obscurite ne seroit pas si grande qu'elle avoit este auparavant quand le pays de Zabulon et de Nephthali avoit este saccagé par les ennemis, et que Dieu y pourvoyroit en telle sorte que la mort seroit plus facile et aisee à porter que n'avoyent este les maladies. Voyla donc en somme comme Dieu a confermé l'authorite de nostre Seigneur Iesus Christ son Fils, lequel estoit venu pour guerir les malades, pour vivifier les povres trespassez, et pour restaurer ceux qui estoyent auparavant en confusion extreme. Or devant que passer outre, il nous faut exposer le passage d'Isaie: c'est qu'au huitieme chapitre, combien qu'il mesle des promesses parmi des menaces, toutesfois il conclud qu'il n'y aura que malheur et calamite en tout le peuple, voire un tel desordre qu'ils s'aheurteront pour se rompre le col à chacun pas, qu'ils seront poussez comme par violence en tenebres et obscurite. Or voyla une povre condition, et mesmes espovantable: et auparavant il avoit prononcé que les ennemis passeroyent par dessus toute la terre, voire voire la terre (dit-il) ô Emmanuel, combien qu'auparavant il eust prononcé que Dieu deust habiter en la terre de Iudee, et qu'il seroit appelé Dieu avec nous, toutesfois si est-ce que cela n'empeschera pas que tout ne soit ravi, pillé, renversé iusques à tout destruire, et qu'il n'y aura que desolation extreme. Voyla donc des choses qui estoyent bien pour effrayer les povres gens. Or cependant il est vray qu'il console les fideles, mais il monstre qu'ils sont en si petit nombre, qu'il faut que Dieu tienne ses promesses comme letres cachetees, disant qu'il seelle ces paroles yci entre ses disciples: comme s'il disoit que le peuple n'estoit point capable qu'il luy feist nul bien. Garde toy bien (dit-il) que tu ne chemines avec ce peuple. Car et eux et leurs peres m'ont tousiours este rebelles. Il n'y a ne grands ne petis qui ne se dressent contre moy. Il faut donc pour dompter une telle incredulite et rebellion, que i'envoye de telles afflictions et si grandes que tout soit desolé: mais cependant que toy et mes disciples vous ayez mes promesses comme des letres closes et cachetees entre vous. Et mesmes le Prophete respond, Me voyci Seigneur, avec les enfans que tu m'as donnez: mais ils sont comme des monstres et des choses detestables entre le peuple qui se renomme de toy. Et ainsi il est dit que Dieu seroit en scandale et en achoppement à toutes les deux maisons d'Israel: c'est à dire à ce peuple qu'il avoit eleu. Car il y avoit les dix lignees qu'on nommoit Israel, et le Royaume de Iuda. Brief nous voyons que l'ire de Dieu estoit comme espandue par tout pour accabler ce qui estoit de residu alors. Or le Prophete adiouste, encores que tout fust ietté ainsi en tenebres, et qu'on ne peust marcher un pas sans avoir quelque rencontre malheureuse pour mourir, et pour estre du tout abysmez, tant y a que l'obscurite encores ne seroit pas si grande qu'elle avoit este quand la terre de Nephthali et de Zabulon fut destruite, lors que les ennemis Assyriens desconfirent le pays des quatre lignees, trainans en exil tous les povres gens qui estoyent là. Car le Royaume d'Israel a este desconfit par deux diverses fois. Car Theglath Phalnasar a commencé: et puis Salmanasar a achevé en la premiere desconfiture. Il est bien vray que tout le pays ne fut pas destruict, il n'y eut que quatre lignees qui furent gastees par les ennemis. Le povre peuple fut trainé en pays estrange, et le reste fut là delaissé. Mais il y eut encores quelque rebellion par ceux qui estoyent demourez: et pour-

tant Salmanasar veint pour la seconde fois, et desconfit le reste des dix lignees trainant en captivité ce qui estoit de reste, en sorte que la terre demoura comme deserte iusques à ce qu'on y envoya des habitans du pays lointain, et qui furent prins des regions les plus lointaines d'Assyrie, afin que les bestes sauvages n'occupassent point du tout le pays. Car Dieu y avoit tellement espandu son ire, que c'estoit un spectacle aussi hideux comme si on voyoit la charongne pourrie d'un qui eust este Roy auparavant. Voyla son corps ietté aux corbeaux: et mesmes il faut qu'il vienne en pourriture, tellement qu'il empuantisse et infecte tout ce qui est à l'entour de luy. Ainsi donc en estoit-il du Royaume d'Israel, lequel avoit este si florissant, tant en richesses qu'en forces de ce monde et en gens. Or le Prophete dit que ceste desconfiture derniere et ceste calamite dont il avoit menacé tout le peuple en general, ne seroit pas si grande que ces deux là. Et comment est-il possible? Car si nous considerons le faict, nous trouverons le contraire en apparence. Voyla la ville de Ierusalem qui estoit le sanctuaire de Dieu, qui est rasee: voyla le temple abatu et exposé en toute opprobre: voyla le pays de Iudee qui estoit la nation dont nostre Seigneur Iesus Christ devoit sortir, et tout cela est porté en pays lointain: il semble que le nom d'Israel qui avoit este benediction auparavant, soit maudit et detestable devant Dieu et devant les hommes, quoy qu'il en soit, il n'y a plus un seul grain de semence qui demeure. Or comment donc est-ce que le Prophete dit que ceste calamite, qu'il appelle obscurite, ne sera pas si grande que quand le pays de Zabulon et de Nephthali a este affligé auparavant? Car il use d'un mot qui emporte cela. Et puis comme, quand toute la trace de ceste Galilee des Gentils sur le chemin de la mer, tout le pays outre le Iourdain, avoit aussi este desconfit. Mais nous avons à retenir ce fondement comme un principe, que quand le Royaume d'Israel a este desconfit, il n'y avoit point de promesses certaines que Dieu deust restaurer tout ce qui avoit este ainsi abatu. Il est vray qu'en general les promesses s'estendoyent tant au Royaume d'Israel qu'à celuy de Iuda: mais les promesses qui estoyent donnees à ces dix lignees qui se nommoyent d'Israel, celles-là (di-ie) dependoyent de la promesse speciale de la restauration qui devoit estre faite en la lignee de Iuda. Ainsi, d'autant que ceste desconfiture double qui avoit este faite, estoit pour mettre le peuple en desespoir, ou pour le moins le tenir en langueur iusques à ce que par le moyen de la lignee de Iuda il fust remis au dessus, voyla pourquoy le Prophete dit que ces desconfitures-là ont este plus que mortelles. Et au contraire, il dit que Dieu affligera le pays de Iudee à son tour, et que les ennemis y domineront: mais encores que ceste calamite-là soit beaucoup plus griefve, si est-ce qu'elle sera plus supportable que les deux qui ont precedé auparavant: comme s'il disoit, que la mort ne sera point mortelle au pris des maladies. Et comment cela? I'ay declaré la raison. Si nous considerons que les Iuifs estans ainsi accablez de toutes miseres, avoyent neantmoins sur quoy s'appuyer: c'est que Dieu leur avoit assigné terme de soixante et dix ans, et qu'alors ils retourneroyent en liberte, que le temple seroit redifié: et non seulement cela, mais qu'il y auroit une gloire plus grande au second edifice du temple (c'est à dire, à la venue de nostre Seigneur Iesus Christ) qu'elle n'avoit este au premier. Car les Prophetes parlans du retour du peuple, quand il a este delivré de la captivite de Babylone, presupposent à quelle fin Dieu les a recueillis, c'est à ce que leur salut leur fust apporté par le Fils de Dieu, et que le sceptre qui avoit esté seulement en la montagne de Sion, fust renommé par tout, et qu'il eust son estendue depuis Orient iusques en Occident, comme il en est souvent parlé, et sur tout aux Pseaumes. Cela se peut comprendre par une similitude qui sera bien propre: ie di ce qui est contenu au Prophete Isaie, que la persecution si horrible qui devoit advenir au royaume de Iuda, ne seroit pas si griefve que les deux de Zabulon qui avoyent este auparavant. Prenons le cas qu'un povre homme tombe en un petit ruisseau, et qu'il demeure là tout plat, d'autant qu'il n'ha point la vertu de se relever, il ne faudra qu'un demi pied d'eau pour l'accabler: le voyla donc noyé. Et cependant si est-ce qu'il n'y a pas la moitie de son corps de hauteur d'eau: et que s'il estoit debout, et qu'il eust la force de se retirer de là, il eschapperoit aisement: mais d'autant qu'il est si debile que rien plus, il faut qu'il soit là suffoqué. Or à l'opposite, il y aura quelque navire enfondree en la mer, cependant voyla un povre homme qui embrassera quelque piece de bois, il se iettera sur quelque ais, au moyen de quoy il se pourra sauver. Et toutesfois la mer est pour engloutir tout un monde, et non pas un homme tant seulement: mais celuy-là ha de quoy s'appuyer, il se iette dessus, et puis il ha force et vertu pour se tenir ferme, en sorte qu'il viendra iusques au port. Ainsi donc en estoit-il de ces dix lignees dont nous avons parlé: car il y avoit eu une mocquerie de la parole de Dieu si vileine, que les Prophetes estoyent comme monstrez au doigt. Et ces criars-ci, ils ne cessent de nous rompre les aureilles: qui les voudroit croire, on n'auroit iamais bon temps. Sur cela ils estoyent menacez: et mesmes quand on voyoit qu'ils persistoyent, et qu'ils continuoyent à redarguer vivement le peuple, et que c'estoit à bon escient qu'ils parloyent, voyla les feux allumez de tous costez, qu'il

n'estoit question que de tuer et meurtrir les vrais serviteurs de Dieu. Et comment? ceux-ci ne nous apportent que malheur: il les faut exterminer, autrement nous ne serons iamais à nostre aise. Quand donc Dieu voit une telle rebellion, et une obstination si enragee en ce peuple, il conclud qu'il faut que tout soit raclé. Il est vray qu'encores declare-il qu'il aura finalement pitie d'eux: mais si est-ce qu'il les renvoye à Iuda, d'autant que c'estoit le royaume que Dieu avoit dressé pour estre comme figure et image du regne de nostre Seigneur Iesus Christ. Or ceux d'Israel ne tenoyent compte de tout cela: et ainsi quand ils sont affligez, encores que ce ne soit pas si rudement que les autres, d'autant qu'ils n'ont point d'appuy, il ne leur faut qu'un demi pied d'eau pour les noyer. Mais quand Dieu donne une promesse certaine à ceux de Iuda, et qu'il leur declare que combien qu'ils soyent rasez par les ennemis, qu'il semble que leur memoire soit du tout perie, toutesfois il les maintiendra et les aura en sa protection: et que combien qu'ils soyent dechassez par tous les pays estranges, et iettez çà et là comme au vent, si est-ce qu'en la fin il les sçaura bien recueillir: (car il sonnera la trompete, et les fera venir en plus grand triomphe que quand il feit sortir leurs peres du pays d'Egypte. Ils s'en retourneront l'enseigne desployee, et n'y aura que ioye et liesse alors, quand Dieu aura ainsi accompli sa promesse). Voyla l'appuy qu'ils ont au milieu de la mer, et de tous les plus grans gouffres du monde, en sorte qu'ils ne peuvent estre noyez: car ils se dressent sur les promesses qui estoyent pour les faire surmonter tous les obstacles et empeschemens, et mesmes toutes les morts du monde. Voyla donc comme ce qui a este dit par le Prophete Isaie, a este vrayement accompli. Car (comme nous avons desia touché) quand les Prophetes ont parlé du retour du peuple qui devoit estre restauré par la grace de Dieu, et retiré de la main et tyrannie des Chaldeens, cela se rapporte à la redemption qui a este faite par nostre Seigneur Iesus Christ. Et ainsi, notons que non sans cause ceci est approprié à la personne du Fils de Dieu, qu'il a visité Nephthali et Zabulon, et toute ceste trace du bord de la mer, avec la Galilee des Payens. Car il est certain que le Prophete Isaie ne parle pas du royaume de Iudee seulement, mais il comprend aussi tout Israel. Et pourtant concluons que ce qui a este prononcé par le Prophete, ne pouvoit avoir son authorite et son effect, sinon à la venue du Fils de Dieu, et redempteur du monde.

Ainsi sainct Matthieu suit le fil du texte, combien qu'il n'ensuyve pas les mots proprement: mais principalement il s'arreste à ce qui est adiousté au Prophete, *que ceux qui estoyent assis en ombre de mort, ont veu grande clarté, et que ceux qui estoyent en tenebres, ont este esclairez.* Nous avons maintenant à noter que par le texte et les mots du Prophete, l'exposition que i'ay donnee se peut facilement confermer: car c'est comme s'il estoit dit, La calamite troisieme ne sera pas si grande que les deux premieres: et combien qu'en apparence elle les surmonte, toutesfois elle sera plus douce et plus supportable. Car en la desconfiture double des dix lignees, il y avoit une nuict qui devoit durer longue espace de temps, et ne sçavoit-on quand le iour devoit venir: mais il y a yci une esperance meilleure qui estoit pour soustenir les povres gens, en sorte qu'estans au milieu du gouffre d'enfer, ils ont eu plus de confort et de resiouissance que les premiers qui estoyent affligez seulement d'une façon humaine. Ceux-ci (di-ie) estans comme au profond de la mort, sont visitez de Dieu, et ont de quoy se resiouir en leurs miseres, et en leurs afflictions, quelques griefves qu'elles soyent, d'autant qu'ils ont sur quoy s'appuyer (comme desia nous avons dit). Or ceci se rapporte à ce que i'ay desia touché des promesses: et aussi les promesses ne pouvoyent avoir leur execution qu'à la venue de nostre Seigneur Iesus Christ. Là dessus nous avons à retenir en somme, combien qu'il soit parlé en Isaie de ce peuple que Dieu avoit eleu pour lors, que aussi nous pouvons contempler cela en l'estat universel de tout le monde. Voyla donc où nostre Seigneur Iesus Christ nous trouve, quand il vient à nous, c'est que nous sommes plongez en tenebres et en obscurité de mort. Non pas que nous le sentions. Car notons que les tenebres dont nostre Seigneur Iesus Christ nous retire, sont à l'opposite de son Royaume. La clarté du regne de nostre Seigneur Iesus Christ ne nous apporte point une veuë pour l'usage du corps, et de ceste vie transitoire: mais c'est pour le salut eternel de nos ames. Ainsi donc, les tenebres dont il est yci fait mention, c'est l'horrible aveuglement qui est en nous, que nous ne sçavons que c'est de Dieu, que nous sommes du tout addonnez à vanite, mensonges, et erreurs: brief, que Satan nous possede, que nous sommes du tout stupides et inutiles à bien, et que nous n'en pouvons avoir une seule goutte qui nous soit propre. Voyla les tenebres horribles où nous sommes plongez, voire devant que nostre Seigneur Iesus Christ nous en retire: car de nature nous y sommes abysmez du tout. Et apprenons de cognoistre tellement les povretez esquelles nous naissons, que ce soit pour nous rendre confus, que nous en ayons honte devant Dieu pour en souspirer et gemir. Et au reste, que cela soit pour nous induire et enflammer tant plus à magnifier la bonte inestimable de nostre Dieu, et les biens incomprehensibles qu'il nous a apportez à la venue de son Fils. Or il est vray

que Iesus Christ conversant en ce monde a desia accompli ce qui avoit este promis par Isaie: mais toutesfois et quantes que l'Evangile se presche, encores ceste grace est renouvelee en nous. Ainsi donc, apprenons d'ouvrir les yeux, quand auiourd'huy la clarte nous est offerte, et cognoissons que nostre Seigneur vient afin que nous ne demeurions point au gouffre d'enfer, auquel nous sommes du tout abysmez. Suyvant aussi ce que dit sainct Paul: (car il allegue cela pour monstrer quel a este l'office de nostre Seigneur Iesus Christ): Leve toy, qui dors (dit-il) et vous qui estes au sepulchre, esveillez-vous. Voyla, dit S. Paul, à quoy l'Evangile tend, c'est que Iesus Christ, qui est le Soleil de iustice, nous viene esclairer, et monstrer quel chemin nous devons suyvre pour parvenir iusques à luy. Comme quand le soleil commence à se lever au matin sur nous, nous sommes resveillez, et mesmes cela nous resiouit. Aussi nostre Seigneur Iesus Christ estant le Soleil de iustice, nous appelle à soy, et nous y convie, à fin de nous resiouir. Et comment est-ce qu'il nous nomme? Vous tous qui dormez (dit-il). Et il n'est point question yci d'un dormir naturel et accoustumé: mais il entend que nous sommes morts et trespassez, d'autant que nous sommes alienez de Dieu, qui ha la fontaine de vie en soy. Ainsi donc, cognoissons que nostre Seigneur Iesus Christ ha tousiours eu ceste clarte en soy, pour nous amener à la vie celeste, sur tout quand l'Evangile se presche. Et voyla aussi pourquoy au cinquieme chapitre de sainct Iehan, il dit, Le temps approche, et est desia venu, que les morts qui sont au sepulchre orront la voix du Fils de l'homme, et ressusciteront, et vivront. Cognoissons donc que nous sommes en la mort, iusques à ce que nostre Seigneur Iesus Christ nous en retire: apprenons de nous remettre du tout à luy, et de luy rendre une vraye obeissance, le prians qu'il augmente de plus en plus ses graces en nous, iusques à ce qu'il nous ait amenez à la pleine iouissance des biens qui nous sont auiourd'huy promis.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

CINQUANTEETSEPTIEME SERMON.

MATTH. Ch. IV.

18. *Et comme Iesus cheminoit aupres de la mer de Galilee, il veit deux freres, Simon, dict Pierre, et Andre son frere, qui iettoyent leur filé en la mer. Car ils estoyent pescheurs.* 19. *Et il leur dit, Venez apres moy, et ie vous feray pescheurs d'hommes.* 20. *Et eux incontinent delaissans leurs filez, le suyvirent.* 21. *Et de là estant passé plus outre, il veit deux autres freres, Iaques fils de Zebedee, et Iean son frere, et une nasselle avec leur pere Zebedee, qui racoustroyent leurs filez: et les appela.* 22. *Et iceux incontinent delaissans la nasselle et leur pere, le suyvirent.*

MARC. Ch. I.

16. *Et en cheminant aupres de la mer de Galilee, il veit Simon et Andre son frere iettans leurs filez en la mer. (Car ils estoyent pescheurs.)* 17. *Adonc Iesus leur dit, Venez apres moy, et ie vous feray estre pescheurs d'hommes.* 18. *Et soudain laissans leurs filez, ils le suyvirent.* 19. *Et de là passant un peu plus outre, il veit Iaques fils de Zebedee, et Iean son frere, qui racoustroyent leurs filez en la nasselle.* 20. *Et incontinent les appella: et laissans leur pere Zebedee en la nasselle avec les ouvriers, ils le suyvirent.*

LUC. Ch. V.

1. *Et adveint comme il estoit pres du lac de Genesareth, que le peuple le pressoit pour ouir la parole de Dieu.* 2. *Et voyant deux nasselles qui estoyent pres du lac (or les pescheurs en estoyent descendus, et lavoyent leurs rets), il monta en l'une des nasselles, qui estoit à Simon:* 3. *Et le pria de le mener un peu arriere de terre: puis estant assis, il enseignoit de la nasselle le peuple.* 4. *Et quand il eut cessé de parler, il dit à Simon, Meine en pleine eau, et laschez vos rets pour pescher.* 5. *Lors Simon respondant luy dit, Maistre, toute la nuict nous avons travaillé, et n'avons rien prins: toutesfois à ta parole ie lascheray les filez.* 6. *Et cela faict, ils enfermerent une grande multitude de poissons: dont leurs filez se rompoyent.* 7. *Et feirent signe à leurs compagnons qui estoyent en l'autre nasselle, de venir pour les aider, lesquels veindrent, et emplirent les deux nasselles, tellement qu'elles s'enfoncoyent.* 8. *Et quand Simon Pierre eut veu cela, il se ietta aux genoux de*

Iesus, disant, Seigneur, depars-tog de moy: car ie suis homme pecheur. 9. *Car une frayeur l'avoit du tout saisi, et tous ceux qui estoyent avec luy, à cause de la pesche des poissons qu'ils avoyent prinse. Semblablement aussi Iaques et Iean fils de Zebedee, qui estoyent compagnons à Simon.* 10. *Alors Iesus dit à Simon, Ne crain point: d'oresenavant tu seras preneur d'hommes.* 11. *Et quand ils eurent amené les nasselles à terre, ils abandonnerent tout, et le suyvirent.*

Il nous est bien necessaire de sçavoir par quel moyen la porte de Paradis nous a este ouverte, et comment l'Evangile, qui en est appelé la clef, a este presché, afin que les hommes qui estoyent condamnez à mort eternelle fussent participans du triomphe celeste. Ceste cognoissance, di-ie, nous est bien necessaire: car il nous faut estre tout asseurez que la doctrine sur laquelle nostre salut est fondé, n'est point tenue comme des hommes, mais que Dieu s'en est monstré l'autheur, et qu'il a rendu tesmoignage infaillible qu'elle procede de luy. Et c'est-ce que nous avons à observer principalement en ceste Histoire qui nous est yci recitee. Vray est que sainct Luc declare beaucoup plus que sainct Matthieu ne sainct Marc, lesquels font un brief recit comme nostre Seigneur Iesus Christ a appelé Pierre et Iaques, et Andre et Iehan. Car sainct Luc specifie l'occasion comme cela c'est fait: et entrelace un miracle duquel il n'est point fait mention ni en sainct Marc ni en sainct Matthieu. Or pour mieux comprendre le tout, nous avons à noter que desia Pierre estoit venu à nostre Seigneur Iesus Christ pour estre enseigné de luy. Et de faict, quand il l'appelle Maistre, cela n'est pas dit, qu'il ne luy portast desia reverence, et le teinst et reputast comme Docteur envoyé de Dieu: et cela a este aussi exprimé par sainct Iean au premier chapitre, là où il dit qu'Andre estoit disciple de Iean Baptiste, et ayant rencontré nostre Seigneur Iesus Christ, dit à Pierre son frere, I'ay trouvé le Redempteur du monde, le Messias promis en la Loy: et amena aussi Pierre à luy: mais non pas qu'il fust retenu comme domestique pour lors. Or ceste vocation de laquelle il est yci parlé, est plus speciale, c'est à sçavoir que nostre Seigneur Iesus Christ les veut avoir à soy pour s'en servir en la charge en laquelle il les vouloit mettre et employer puis apres. Il ne les cree pas encores Apostres: mais tant y a qu'il les veut preparer pour estre propres et idoines à exercer leur office quand le temps sera venu. Voyla donc ce que nous avons à retenir en somme, c'est que desia Andre et Pierre avoyent quelque petit goust que nostre Seigneur Iesus Christ estoit venu pour reparer les choses confuses, et que Dieu avoit pitie de son peuple, tellement qu'ils luy portoyent honneur et reverence, et tenoyent sa doctrine pour saincte et Divine: mais ce n'est pas qu'ils se fussent arrestez à luy. Maintenant donc il y a un second degre, c'est à sçavoir que nostre Seigneur Iesus Christ les choisit, afin qu'il s'en serve puis apres en l'estat et office d'Apostre, comme nous le verrons.

Au reste, quand il est dit yci *qu'ils estoyent pescheurs*, povres idiots, qui n'avoyent iamais hanté les escholes: par cela nous voyons qu'il a bien falu que Dieu les ait changez, tellement que c'estoit autant comme si soudain il les eust faits nouvelles creatures. Car sans cela leur doctrine n'eust point este assez approuvee, quand ils eussent este les plus grans clercs du monde, et les plus subtils: ce n'eust este de leur sçavoir, sinon comme de celuy des Philosophes, et de ceux desquels on veut bien prendre instruction: mais on iuge ce que c'en est, pour sçavoir s'ils ont bien dit ou mal: car il n'y a rien de certain, sinon d'autant qu'il nous plaist, et que nous le trouvons estre raisonnable. Or il faut (comme i'ay desia dit) que nostre foy ait une autre certitude beaucoup plus grande, laquelle ne peut estre que nous ne sçachions qu'elle s'appuye en Dieu, et en sa verite qui est permanente, et ne peut flechir en quelque façon que ce soit. Il faloit donc que les Apostres fussent tellement façonnez de la main de nostre Seigneur Iesus Christ, qu'il n'y eust rien de ce que les hommes ont accoustumé d'avoir: brief, que le tout fust par dessus nature. Or cela c'est fait quand des povres pescheurs ont este appelez, et que leur rudesse a tellement este corrigee, que les voyla comme des Anges qui traittent les secrets de Dieu admirables, et d'une façon qui est pour nous ravir tous. Il faut bien donc qu'ils ayent este organes de l'Esprit de Dieu. Et mesmes nous voyons que nostre Seigneur Iesus Christ les a encores laissez par l'espace de trois ans et demi, ou environ, aussi lourds qu'ils avoyent este. Car mesmes apres sa resurrection ils imaginent qu'il devoit restituer le royaume à Israel, afin qu'ils triomphassent en ce monde: comme si tout le bien que nostre Seigneur Iesus Christ avoit apporté, fust terrestre et caduque. Quelle bestise est cela? Mesmes (di-ie) c'estoit apres la resurrection. Or donc il est certain que ce que nous recitent yci sainct Matthieu, sainct Marc, et sainct Luc, que nostre Seigneur Iesus Christ les a pris en tel estat, c'est à sçavoir povres pescheurs, qui n'avoyent autre art ne science, sinon de ietter leurs rets en la mer, et de vendre leur poisson: et neantmoins qu'il les a constituez Apostres. Cela est pour nous monstrer que toute la sagesse qui a este en eux, ne peut point proceder de leur excellence, et qu'ils n'ont point profité en l'eschole des hommes, et qu'ils n'ont point acquis ce qui leur a este donné, mais que Dieu a parlé par leur bouche, voire

comme s'il eust envoyé des Anges du ciel, et encores plus. Car un tel renouvellement qui a este en la personne des Apostres, c'est comme si Dieu creoit un petit monde. Voyla donc pour un item.

Au reste, il est dit *que nostre Seigneur Iesus Christ passant au long du lac de Genesareth* (qui est appelé Mer, à la façon commune de la langue Hebraique) *a appelé* en premier lieu *Simon* (*qui depuis a este surnommé Pierre:* car nostre Seigneur Iesus Christ luy a imposé ce titre) *et Andre son frere.* Or Andre avoit desia amené Pierre à Iesus Christ, comme nous avons declaré: combien que puis apres Pierre a este en degre superieur: et encores que tous deux fussent Apostres, si est-ce que Pierre a este plus excellent, d'autant que Dieu s'est servi de luy d'une façon beaucoup plus haute. Ainsi donc, du commencement il a falu qu'Andre l'addressast à Iesus Christ. Et ainsi nous voyons que Dieu fait profiter ceux qu'il appelle à soy, comme bon luy semble: et nostre Seigneur Iesus Christ distribue de ses graces, selon la mesure qu'il luy plaist (comme sainct Paul en traitte) et non pas selon la curiosite d'un chacun. Au reste, quand nous voyons que nostre Seigneur Iesus Christ a appelé de povres pescheurs, et de povres gens idiots, pour en faire des Anges qui ayent revelé et publié ce qui avoit este caché de tout temps, et qui estoit de soy incomprehensible, apprenons par cela de nous humilier tous. Car il est certain qu'en leurs personnes nous devons prattiquer ce que sainct Paul remonstre aux Corinthiens, c'est que quand l'Eglise a commencé, il n'y a point eu grande multitude de nobles, de sages, ne de riches. Et pourquoy? Car Dieu a voulu confondre toute hautesse humaine, d'autant que les hommes sont si addonnez à s'enfler d'orgueil, et luy ravir sa gloire: il a voulu aneantir toute presomption, et a voulu monstrer que ce qui est foible en apparence, et ce qui est sot aussi à l'opinion commune, surmonte toute vertu et toute sagesse de ce monde. Or cependant ce n'est pas à dire qu'il y ait en cela une reigle, ni une loy egale. Comme il y a eu des fantastiques de nostre temps qui ont cuidé estre d'autant plus habiles qu'ils estoyent ignorans, voire du tout bestes. Car ils se sont voulu faire Apostres, voire sans enseignement. Ho de moy, iamais ie ne vey letres, et ie n'en ay aussi que faire: mais il nous faut avoir des revelations: et là dessus, ils se sont faits non seulement docteurs, mais Apostres. Et comment? C'est (comme i'ay dit) en se levant en orgueil en leur bestise, et se sont fait à croire qu'en cela ils ressembloyent aux Apostres, et qu'ils estoyent tant plus prochains du Royaume des cieux. Voire: mais celuy qui a eleu Pierre et Andre, et Iean et Iaques, a depuis eleu Paul, qui avoit este nourri dés son enfance en Ierusalem, et avoit este enseigné en la Loy iusques au bout, tellement qu'il estoit des plus grans Docteurs. Ainsi donc nous voyons que nostre Seigneur Iesus Christ ne s'est pas obligé à quelque necessite, et qu'il n'a point aussi voulu exclure les moyens humains, quand il a suscité ses Apostres d'un tel lieu, et les a prins comme en quelques estables, et que soudain il les a faits docteurs. Cela (di-ie) n'a point este qu'il en ait voulu faire une reigle generale: mais pour un coup il a monstré ce que i'ay touché: c'est asçavoir en premier lieu que les Apostres n'ont rien apporté du leur, et que leur doctrine n'est point creue en leur cerveau, qu'ils ne l'ont point acquise en une eschole terrienne, mais qu'elle est procedee du ciel. Voyla qu'il a voulu. Et puis il a voulu aussi esprouver nostre obeissance d'autre part, et nostre humilité. Car si nous avions eu de grans Philosophes, et renommez de tout temps entre les Payens, qui fussent nos docteurs, il ne se faudroit point esbahir de cela: mais quand nous venons pour estre enseignez de ces povres pescheurs et idiots: et neantmoins que nous cognoissons que Pierre et Iean ont un sçavoir qui surmonte tout ce qui a iamais este aux plus grans de ce monde, et qui ont este reputez les plus subtils, et les plus hauts et profonds qu'il est possible de penser: quand donc nous rendons une telle obeissance à Dieu, et que sa parole est receue de nous avec toute reverence: combien qu'il nous l'envoye par tels messagers, qui selon les hommes estoyent contemptibles, voyla comme nous glorifions Dieu en leur doctrine. C'est donc ce que nous avons à observer en ce passage sur ce mot de pescheurs.

Or venons à ce que sainct Luc recite: car il monstre l'occasion comme ils ont este appelez. Et dit *que nostre Seigneur Iesus Christ estoit là pour enseigner le peuple: mais à cause de la foulle il fut contraint de se retirer en la nasselle.* En cela nous voyons bien que desia il estoit cognu de Pierre, ainsi que nous avons allegué qu'il l'appelle son docteur, et se submet à luy. Et d'avantage Pierre n'eust pas este si facile de luy complaire, sinon que desia il eust eu quelque persuasion de luy, et qu'il luy eust attribué quelque dignite. Car comme il sera recité puis apres, ils avoyent travaillé toute la nuict, et avoyent perdu leur peine. Ils pouvoyent donc estre faschez et despitez. Ainsi nostre Seigneur Iesus Christ n'eust pas eu une telle audience, avec telle promptitude de luy obeir, sinon qu'il eust este recognu pour un homme envoyé de Dieu. Car de le recognoistre Fils unique de Dieu, il n'est encores mention. Et Pierre, et son frere, et les deux autres estoyent rudes, et à grand peine avoyent ils gousté quelque petit mot, que nostre Seigneur Iesus Christ estoit venu pour prescher quelque misericorde que Dieu vouloit alors faire à son peuple:

mais sans rien avoir cognu distinctement, ils ont une simple preparation: en sorte neantmoins que Pierre est prest de faire ce que nostre Seigneur Iesus Christ luy commande. Or il ne luy parle point encores de quitter sa nasselle et ses rets: mais de *tirer la nasselle loin de la terre*, afin que Iesus Christ ait lieu plus opportun pour pouvoir estre entendu et escouté de toute la multitude. Or yci nous voyons comme le Fils de Dieu conversant en ce monde n'a cessé de mettre en execution ce qui luy estoit ordonné de Dieu son Pere: c'est asçavoir de rappeler au chemin de salut les povres gens qui estoyent esgarez, de consoler les povres affligez, d'apporter clarte à ceux qui estoyent aveugles et en tenebres, et annoncer la grace de Dieu à tous ceux qui estoyent comme desesperez. Et c'est ce qu'il dit en S. Iean, que sa viande est d'obeir à Dieu son Pere, et de faire ce qu'il luy a commis en charge. Là il use de ce mot de viande par similitude: comme s'il disoit, Voyla toute ma ioye et mon plaisir, c'est de m'exercer en ce que mon Pere m'a ordonné. Comme nous avons desia veu qu'il avoit este oinct du sainct Esprit à ceste condition, c'est asçavoir pour annoncer remission et delivrance aux captifs, et le reste qui a este exposé du Prophete Isaie. C'est donc toute la substance de la doctrine de nostre Seigneur Iesus Christ quand il a aussi assemblé gens afin qu'ils fussent enseignez. Et au reste, nous voyons quels auditeurs il a eus, c'est asçavoir gens qui n'estoyent pas en grande reputation. Et de faict, il s'est tenu la plus part en ces pays qui estoyent à l'escart: comme en allant à l'entour de ce lac de Genezareth, et ne venant gueres souvent en Ierusalem, sinon quand tous y estoyent assemblez, afin que par occasion il fust aussi ouy de tous. Mais au reste, il n'a point desdaigné ceux desquels on n'eust tenu compte. Et c'est tousiours pour confermer ce que i'ay allegué de sainct Paul, qu'il a commencé par les petis qui n'avoyent ne credit, ni honneur, ni dignite aucune. Et ç'a este pour monstrer qu'il nous faut recognoistre que c'est de sa pure liberalite, quand nous sommes appelez. Car si le message qui a este fait de la nativite de nostre Seigneur Iesus Christ, se fust adressé seulement aux grans Sacrificateurs qui ont este de la lignee d'Aaron, et puis à ceux qui avoyent le gouvernement du peuple, on penseroit que Dieu eust regardé quelque excellence, et sa grace en eust este d'autant obscurcie. Mais quand il a commencé par les bergers des champs, nous qui les suyvons devons penser, Ho, voyla Dieu qui nous monstre devant les yeux en ces premices qu'il a choisies, que nous devons nous ranger tellement, que nous oublions toute hautesse, que nous soyons despouillez de toute arrogance, cognoissans que c'est de sa pure misericorde que nous tenons nostre salut. Et mesmes il faut que et Rois et Princes, s'il y en a qui soyent disciples de nostre Seigneur Iesus Christ, suyvent les bergers, et qu'ils facent tous hommage au Fils de Dieu, qu'il n'y ait ni sceptre, ne couronne ne tout ce qui est reputé au monde, que tout cela ne soit mis bas quand il est question de faire hommage à nostre Seigneur Iesus Christ.

Or sainct Luc recite puis apres, que *nostre Seigneur Iesus Christ a commandé à Pierre de ietter les rets, et mesmes aller en pleine eau pour pescher.* Pierre, qui avoit perdu sa peine, luy dit, Maistre, nous avons pesché toute la nuict: car la nuict est plus propre pour pescher que le iour. Il argue donc comme s'il disoit, C'est peine perdue, il n'y a nulle pesche: nous ne pouvons pas plus esperer de prendre quelque chose: il faut attendre une autre occasion. Or nostre Seigneur Iesus Christ veut bien que Pierre de soy-mesme s'advise de cela, afin de magnifier tant plus sa vertu puis apres. Au reste il dit, *Maintenant en ta parole ie lascheray la rets:* comme s'il disoit, Puis que tu me le commandes, i'obeiray. Or il est vray qu'il est yci question d'une chose petite et basse, c'est asçavoir de pescher: mais tant y a que nous en pouvons recueillir une instruction bien utile. Car ce passage nous monstre quelle est la regle de bien croire, et de bien faire: c'est asçavoir que nous ne suyvions point nostre prudence ne raison, mais que nous preferions la volonte de Dieu, et l'authorite de nostre Seigneur Iesus Christ nostre souverain Maistre à tout ce qui nous pourroit venir en fantasie. Iusques à ce que nous ayons ce poinct bien resolu, il est certain que nous ne ferons que vaguer en toute nostre vie: et toutes les plus grandes vertus que nous avons, ne seront que fumee, et cela s'esvanouira. Par où donc faut-il commencer quand nous voulons approuver à Dieu toute nostre vie? C'est quand il aura parlé, et que nous cognoistrons que cela luy plaist, qu'il approuve telle chose, que nous ne disputions point à l'opposite. Et encores que nous ne voyons point pourquoy il nous commande ceci, et à quelle fin il nous commande cela, que nous disions, Ta parole nous suffira. Ainsi, combien que Pierre n'eust point encores gueres profité en l'eschole de nostre Seigneur Iesus Christ, si est-ce que sans qu'il y pensast, il nous a yci donné une leçon en laquelle il nous faut exercer tout le temps de nostre vie. Car quand nous aurons tasché de nous y bien confermer par l'espace de trente ou quarante ans, encores n'y serons nous point du tout parvenus: et ce sera beaucoup fait, et beaucoup gaigné, quand nous aurons seulement retenu ce mot, qu'en la parole du Fils de Dieu, il nous faut faire tout: combien qu'à l'opposite nous ayons des argumens pour replicquer, et que nous pourrions dire ceci et cela,

et pourrions contredire, et penserions par nos belles couleurs mesmes gaigner nostre cause, selon que les hommes sont embrouillez de leur fole fantasie: car il leur semblera tous les coups, quand ils ont pour respondre à Dieu, qu'ils luy ferment la bouche, et qu'ils sont plus advisez que luy, et le voudroyent arguer d'inconsideration tous les coups en ce qu'il fait. Non pas qu'ils facent telle protestation à pleine bouche: mais Dieu sçait ce qu'il requiert de nous, estre plus que iuste et raisonnable: cependant nous voulons tousiours disputer à l'encontre, quand nous laschons ainsi la bride à nostre sens naturel. Ainsi donc, d'autant plus nous faut-il bien noter ce passage, là où il est dit, que quand il semblera que ce soit peine perdue, et que nous ne verrons point la fin de nostre labeur, que nous verrons des obstacles et difficultez si grandes qu'il nous semblera qu'il soit du tout impossible de venir à bout de ce que Dieu commande, neantmoins qu'en sa parole nous marchions, c'est à dire que nous mettions sous le pied toutes les considerations qui nous vienent au cerveau, et qui nous destournent de ce que Dieu nous commande, et de ce qu'il nous declare qu'il luy plaist. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir. Or ceste doctrine s'estend bien au long et au large: car quand un povre homme sera destitué de secours, qu'il luy semblera qu'il ne fait que batre l'eau, et qu'il recule au lieu d'avancer, qu'il aprene de dire, Et bien Seigneur, il est vray que i'ay de grandes tempestes, que ie suis yci enveloppé comme en des tourbillons, et quelque chose que ie travaille, ie ne laisse point d'avoir faute et diserte: car ie voy que tout s'esvanouit, et s'en va en fumee, d'autant qu'il y a une telle iniquite entre les hommes, que si ie chemine simplement en droiture, on me gourmandera de tous costez. Et de faict, i'en sens desia une grande partie. Or ces tentations-là sont bien grandes: mais quoy qu'il en soit, i'obeiray à ta parole: et puis que tu me commandes que ie travaille, et que ie garde integrite envers un chacun, Seigneur, ie le feray ainsi à ta parole. Voyla comme les povres gens se doyvent confermer, quand il leur semblera que tout ce qu'ils font est comme inutile. Que s'ils voyent qu'il y ait ceci ou cela qu'on puisse reprendre selon le monde, et qu'ils apprehendent, On dira que ie suis temeraire, on dira que cela est subiet à calomnies, et qu'on y trouvera à redire en beaucoup d'endroits, qu'ils concluent, Si Dieu le commande, quoy qu'il en soit, ie marcheray en sa Parole. En somme donc, voyla comme il nous faut preferer la volonte de Dieu à toutes nos fantasies et apprehensions: et que quand il nous commande quelque chose, nous le suyvions sans regarder à nous gouverner à nostre poste, mais selon qu'il cognoist estre bon. Car il est assez sage pour nous amener à nostre droit but, encores qu'il nous semble que nous ne facions que vaguer.

Là dessus il est dit *qu'il y a eu une telle pesche, que tous ont cognu que c'estoit un miracle.* Car il pourra bien advenir que des pescheurs perdront leur peine une nuict, et puis en prendront: mais quand apres avoir este frustrez, il se fait incontinent une prise, *et y a une telle multitude de poissons, que les rets se rompent, et faut que les deux nasselles s'assemblent pour recueillir tant de poisson qui a este prins pour un coup:* cela se pourroit-il faire, sinon que nostre Seigneur Iesus Christ y eust besongné miraculeusement? Il y a donc un certain tesmoignage qu'il n'estoit pas seulement un homme mortel, ni du rang commun: mais qu'il y avoit une maiesté Divine en luy. Et voyla pourquoy *Pierre s'agenouille devant luy, et crie, Seigneur retire-toy de moy: car ie suis homme pecheur.* Yci nous voyons que Pierre estoit encores bien rude, comme son frere Andre. Car seulement ils avoyent conceu comme en confus, que Iesus Christ estoit bien digne qu'on luy portast reverence: mais qu'il eust rien conceu de celeste ne divin en luy, non. Le voyla donc ravi par ce miracle qu'il a veu: et alors il demande qu'il se retire: car il ne peut porter la presence de Dieu qui s'est manifestee en un tel miracle. Or yci nous voyons en premier lieu quelle contrariete il y a entre les souhaits des hommes: et puis comme ils sont embrouillez tellement qu'ils ne sçavent ce qu'ils doyvent desirer, et fuyent plustost le bien qu'ils ne le cherchent. Il est vray que les hommes cognoissans leurs miseres, desirent communeement que Dieu s'approche d'eux: car qu'on prene les plus profanes qui ne sçavent que c'est ni d'Escriture, ni de Loy, ni d'Evangile: encores quand ils seront pressez de quelque mal, on les orra crier, Helas mon Dieu: et que Dieu ait pitie de moy. Voyla comme ont parlé les Payens. Et c'est desia un langage que nature apprend aux hommes: non pas qu'ils ayent une droite cognoissance, ni bien liquidee: mais tant y a que Dieu a voulu leur laisser une telle cognoissance, que sans y penser ils diront, Helas, que Dieu ait pitie de nous. Helas, que Dieu nous subviene. Brief, il n'y a celuy qui ne desire d'approcher de Dieu: il n'y a si meschant qui ne demande que Dieu le visite, et qu'il se monstre et declare à luy. Mais quand Dieu est venu, et que les hommes sentent sa presence, alors ils voudroyent bien l'avoir repoussé loin d'eux: car le mal s'augmente. Ainsi le meschant se trouvant en de plus grans tormens, crie, Helas, et faut-il que i'endure tant? Et si Dieu n'ha pitie de moy maintenant quand il se monstre à moy, et que sera-ce? car au contraire ie sens mon mal qui redouble. Voyla (di-ie) comme un meschant en despit de ses

dents sera contraint de faire son proces criminel. Quand au paravant il avoit quelque douleur en son corps, et bien, ce mal-là luy estoit grief à porter: mais quand Dieu le presse, et luy fait sentir sa presence, il est certain que les tormens d'esprit qu'il ha quand il voit la vengence de Dieu qui luy est apprestee, surmontent toutes les douleurs qu'il est possible d'imaginer. Ainsi voyla la contrariete que i'ay dite: c'est asçavoir que lors que Dieu nous est absent, c'est à dire qu'il s'est comme retiré, et qu'il ne donnera nul signe qu'il vueille punir les hommes: s'ils sont en quelque affliction, ils crieront bien que Dieu les visite: mais quand ce vient à ioindre, ils diront, Ie voudroye que Dieu me laissast. Nous voyons mesmes comme il en est advenu à Iob, quand il se voit pressé, Ie voudroye bien avoir appointé avec Dieu (dit-il) et qu'il m'eust laissé pour tel que ie suis, sans me poursuyvre en telle rigueur. Il est vray qu'il estoit en ceste apprehension horrible, et estoit tellement enserré, qu'il luy sembloit qu'il voyoit les enfers ouvers pour l'engloutir: mais tant y a qu'il n'est point excusable en cela. Autant en est-il advenu à David, comme nous voyons qu'il dit, Ha Seigneur, retire ta main de moy, et que i'aye loisir pour le moins de respirer, et puis que ie m'en aille mourir. Or le semblable nous est aussi bien declaré en Pierre. Il dit à Iesus Christ, Seigneur, retire toy bien loin de moy: car ie suis pecheur. Il est vray qu'il ha quelque occasion de parler ainsi: car il recognoist qu'il n'est pas digne d'estre en la compagnie de Iesus Christ, d'autant qu'il voit en luy une gloire et maiesté de Dieu, et il se voit estre un povre pecheur: il voit qu'il n'y a que vermine en luy, et toute corruption, qu'il est brief un povre homme miserable. Voyla donc une bonne confession, voire en quelque endroit. Mais les pecheurs que doyvent-ils faire, sinon que Iesus Christ ait pitie d'eux? Car il n'est point venu au monde, et n'y a point conversé (comme nous verrons ailleurs qu'il le proteste) pour ceux qui estoyent saincts et iustes, mais pour guerir les povres malades. Selon donc que chacun cognoist ses pechez, il faut qu'il demande que Iesus Christ le viene recevoir, qu'il tende à luy, et qu'il s'y efforce. Voyla que Pierre devoit faire: mais notons qu'il a simplement cognu la maieste de Dieu en nostre Seigneur Iesus Christ. Et ainsi il l'a apprehendé comme son Iuge, et n'a point recognu la grace qu'il nous a apportee. Or ce poinct yci est bien notable, et nous donnera resolution pour faire valoir à nostre salut toute la somme que nous avons de la cognoissance de Dieu. I'ay desia dit que naturellement les hommes sont enclins à chercher Dieu, pource qu'ils voyent bien que sans luy ils sont gens perdus: mais puis apres ils recullent et s'enfuyent quand Dieu se monstre. Et pourquoy? Car si nous concevions Dieu seulement en sa puissance et en son iugement, cela seroit pour nous espovanter: il n'y auroit iamais homme qui ne se cachast plustost sous des rochers, et qui ne cherchast les gouffres et les abysmes pour se ietter au plus profond, quand il ne sentiroit point que Dieu voulust declarer sa bonte et sa misericorde envers luy. Brief, quand nous n'apprehenderions en Dieu sinon qu'il est tout-puissant, et qu'il est iuste, et ne peut porter l'iniquite, mais qu'il aime iustice: quand (di-ie) nous n'apprehenderions que cela en luy, il est certain que non seulement nous voudrions luy arracher sa puissance infinie, mais mesmes desirerions d'estre du premier coup abysmez. Or que faut-il donc? Si nous voulons que la presence de Dieu nous soit douce et amiable, il faut qu'il nous aparoisse en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ, et que nous cognoissions aussi l'office qu'ha Iesus Christ, pourquoy il est venu au monde, et ce qu'il nous y a apporté. Il est vray qu'il est bien appelé nostre Iuge, mais cependant il se presente pour nous reconcilier à Dieu son Pere, voire d'autant qu'il est nostre Advocat: il nous fait obtenir pardon et merci, quand nous invoquons le Pere celeste en son nom. Quand nous aurons cognu cela en nostre Seigneur Iesus Christ, alors nous pourrons parler tout au rebours de Pierre, et parlerons bien plus sagement: Seigneur, ie suis un povre pecheur: et pour ceste cause suis-ie yci pour te prier que tu me retienes des tiens, que tu habites mesmes en moy, et que ie soye revestu de toy. Voyla donc comme nous chercherons d'approcher de Iesus Christ, et aussi qu'il approche de nous, quand nous aurons cognu son office. Il est vray que nous avons besoin de sentir qu'il ha la vertu de Dieu son Pere, et qu'avec sa maieste il nous peut ruiner, voire abysmer tout le monde. Et pourquoy? Afin que nous soyons vrayement domptez, que nous ne retenions plus de nos foles opinions, pour cuider venir la teste levee devant luy: mais que sçachans que nous sommes gens perdus sans sa grace, nous ayons recours à icelle. Voyla (di-ie) iusques où il nous faut cognoistre la maieste de nostre Seigneur Iesus Christ. Mais gardons-nous cependant d'estre engloutis en tristesse qui amene un desespoir: et quand nous aurons este abatus, apprenons de nous relever quant et quant, et dire comme i'ay monstré, Seigneur, d'autant que ie suis un povre pecheur, que tu approches de moy, que tu me retienes en ta compagnie, et que iamais ie ne perde le regard de ta bonte: que ie sente que tu m'es present, et seras et à la vie, et à la mort. Voyla en somme ce que nous avons à retenir.

Et de faict aussi la response de nostre Seigneur Iesus Christ monstre bien que Pierre ne devoit pas fuyr sa presence, ne s'eslongner de luy, combien que

par ce miracle il l'eust cognu estre plus qu'homme mortel. *Ne crains point, dit-il: car d'oresenavant ie te feray pescher les hommes.* Il en dit autant à tous les quatre. Et ainsi nous voyons ce que nous avons desia touché auparavant, que nostre Seigneur Iesus Christ ne les appelle point pour estre ses disciples seulement, mais pour les ordonner docteurs et maistres en son Eglise. Et qu'ainsi soit, tous ceux ausquels nostre Seigneur Iesus Christ a presché, n'ont pas tousiours suyvi ses traces et ses pas par tout où il alloit: ils n'ont pas este de sa suyte: et mesmes nous voyons qu'il en a reietté d'aucuns qui s'y presentoyent. Maistre, ie suis prest de tout quitter, et me ioindre à toy. Non, retire toy, dit-il. Non pas qu'il le vueille exclure de son Eglise: mais tant y a qu'il ne le veut point avoir au nombre de ses domestiques. Et pourquoy? C'est à luy de le sçavoir: et ne nous faut point chercher la raison en cela. Tant y a que le tout procede de la liberalite d'enhaut, comme i'ay desia dit. En somme, nous voyons que ces quatre dont il est yci parlé, ont este reservez par nostre Seigneur Iesus Christ à cest usage d'estre finalement Apostres, et d'annoncer l'Evangile. Or c'est par similitude qu'il dit *qu'il les fera pescheurs d'hommes:* et ne nous faut point yci amuser comme beaucoup à des speculations, pour sçavoir quelle convenance il y a entre pescher les poissons, et attirer les hommes à salut. Car Iesus Christ a parlé simplement selon l'obiect qu'il avoit, pource qu'il tenoit propos à des pescheurs, qui avoyent là leurs rets pour pescher des poissons. Ainsi nostre Seigneur Iesus Christ conforme son langage à ce qui estoit là present. Mais tant y a qu'en somme, tout ainsi que les poissons vaguent en la mer, qui est comme un million d'abysmes, et qu'ils sont recueillis pour estre amenez en l'air, aussi iusques à ce que Dieu nous ait recueillis par son Evangile, il est certain que nous sommes en confusion si horrible qu'il n'y a qu'abysmes tout à l'entour, et par la vertu de sa Parole nous sommes ramenez à luy, et y sommes recueillis. Or de poursuyvre ceste similitude plus outre, il n'y auroit point de raison, et ce seroit une chose trop puerile de tout esplucher. Mais il nous doit bien suffire que l'Evangile se presche à ce que nous soyons tous amenez à Dieu, et que nous luy soyons offerts comme en sacrifice, au lieu qu'auparavant nous estions en telle dissipation parmi le monde, que tout y estoit confus. Puis qu'ainsi est donc, apprenons de nous reduire, toutesfois et quantes que Dieu nous fait ceste grace que nous sommes appelez en son Eglise, et qu'il a voulu que nous participions à ceste union-là, que nous ne soyons plus comme vagabons, ainsi que nous avons este, et que sont encores les enfans de tenebres, et tous incredules. Et au reste, apprenons aussi par l'exemple des disciples, de suyvre nostre Seigneur Iesus Christ. Il est vray qu'il ne veut pas que chacun quitte son mestier et son estat: et ce seroit aussi temerite à nous de le faire. Mais il nous faut regarder ce qu'il requiert d'un chacun. Ainsi ceux qui sont appelez à quelque office honorable, qu'ils cognoissent qu'ils sont tant plus obligez de s'acquitter deuëment de leur charge, et de s'efforcer en telle sorte qu'ils en puissent rendre bon compte à Dieu, et qu'ils ne soyent point enveloppez parmi les solicitudes de ce monde, tellement qu'ils puissent estre divertis en façon que ce soit de leur devoir. Voyla ce qu'il faut qu'un chacun regarde selon l'estat auquel il est appelé. Comme par exemple, il est vray qu'il nous faut tous renoncer à nous-mesmes, pour estre Chrestiens: mais il faut que celuy qui est appelé pour annoncer la parole de Dieu, cognoisse qu'il y a un lien plus estroit en sa vocation, et qu'il faut qu'il oublie beaucoup de choses qui seroyent permises à un autre qui vivra en son mesnage privé. Quoy qu'il en soit, que chacun selon sa qualite et vocation, cognoisse que quand Iesus Christ nous appelle, il faut marcher, et qu'il faut oublier tout ce qui nous pourroit retarder: il faut que tout cela soit mis sous le pied, et que les liens par lesquels Satan tasche de nous envelopper, soyent rompus, tellement que la parole de nostre Seigneur Iesus Christ ait telle vertu et efficace en nous, que tout ce qu'il nous aura commandé, nous le facions sans contredit. Et d'autant que cela ne vient point de nous, et que la parole n'auroit pas telle vertu d'entrer en nos coeurs, et de changer nos affections pour nous rendre dociles, et nous enflammer en l'amour de Dieu pour nous conformer à sa volonte, que nous prions nostre Seigneur Iesus Christ, quand il nous aura fait ce bien de nous appeler à soy, et que sa parole nous aura touché les aureilles, qu'il luy donne aussi telle ouverture en nos coeurs, qu'elle nous conduise, et nous attire avec une telle vehemence, que toutes nos affections charnelles soyent mises bas, et qu'elles ne nous empeschent point qu'il n'y ait une telle promptitude et alaigresse en nous, comme nous voyons yci que les disciples ont quitté tout ce que ils avoyent, mesmes iusques à leur pere et mere.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

CINQUANTEETHUITIEME SERMON.

MATTH. Ch. IV.

23. *Et Iesus tournoyoit par toute Galilee, enseignant en leurs synagogues, et preschant l'Evangile du regne: et guarissant toute sorte de maladie, et toute sorte de langueur entre le peuple.* 24. *Adonc sa renommee courut par toute Syrie: et luy presentoit-on tous ceux qui avoyent mal: detenus de diverses maladies et tourmens, et demoniaques, et lunatiques, et paralitiques: et il les guarissoit.* 25. *Et fort grande multitude le suyvit de Galilee, et Decapolis, et de Ierusalem, et de Iudee, d'outre le Iourdain.*

MARC. Ch. I.

21. *Puis ils entrerent en Capernaum: et tost apres au iour du Sabbath estant entré en la synagogue il enseignoit.* 22. *Et ils s'estonnoyent de sa doctrine: car il les enseignoit comme ayant authorité, et non point comme les Scribes.*

LUC. Ch. IV.

31. *Et descendit en Capernaum, ville de Galilee, et là les enseignoit és Sabbaths.* 32. *Et ils s'estonnoyent de sa doctrine: car sa parole estoit avec authorite.*

Nous avons trois poincts qui sont contenus en ce qui nous est recité yci: le premier est, que nostre Seigneur Iesus Christ a confermé et ratifié sa doctrine par miracles. Car en cela chacun pouvoit veoir que la main de Dieu estoit coniointe à la parole, qui estoit preschee de la bouche de Iesus Christ. Et c'estoit donc autant comme si Dieu l'eust approuvé estre envoyé de luy. Et voyla pourquoy notamment il est dit *que le bruit a este divulgué par tout, voire iusques en Syrie.* Or nous sçavons que les Syriens ont este de tout temps ennemis du peuple d'Israel, qu'il y a eu beaucoup de guerres. Et combien qu'alors tout fust subiet à l'empire Romain, et que Syrie fust une province et un gouvernement, et qu'il y eust un mesme chef, à sçavoir cest empire qui avoit tout englouti, tant y a que les discors du temps passé, et qui estoyent encores pour lors, n'estoyent pas tellement appaisez, que les Syriens n'eussent voulu avoir ruiné les Iuifs. Tant y a que le bruit de Iesus Christ parveint iusqu'à ceste region-là. Non pas que ç'ait este pour les attirer à l'Evangile: car le temps n'estoit pas encores venu, mais c'est pour rendre les Iuifs inexcusables, à ce qu'ils demeurassent confus en leur incredulite et rebellion. Car Dieu permettra bien que les povres aveugles cognoissent ce qui ne leur servira de rien, mais c'est à fin qu'ils nous puissent iuger, nous qui presumons de veoir clair, et d'avoir la doctrine celeste, quand nous demeurerons endurcis à l'encontre de Dieu, et qu'il ne pourra tirer ni arracher aucune obeissance de nous, qu'il faut qu'il ouvre les yeux des aveugles qui sont en tenebres, et qu'ils nous condamnent. Ainsi donc en est-il advenu pour lors. Quoy qu'il en soit, notons que la doctrine de l'Evangile a este approuvee par les miracles qui sont yci recitez. Or il y a puis apres que nostre Seigneur Iesus Christ a exercé la charge qui luy estoit commise de Dieu son Pere, c'est à sçavoir d'enseigner par tout. Et puis il a monstré quant et quant comme sa doctrine a este receuë, qu'elle a estonné les auditeurs, et que beaucoup de gens l'ont suyvi: mais c'estoyent gens sans grand renom, qui estoyent du commun populaire, et qui n'estoyent de qualite ni estoffe (comme on parle). Voyla donc ce que nous avons à retenir de ce passage.

Or en general ce poinct est bien utile, que les miracles ayent tendu à ceste fin, et s'y doyvent rapporter, c'est que la verite de l'Evangile soit authorisee, et qu'on la reçoyve comme venante de Dieu sans contredit. Car le diable ha tousiours voulu separer ces deux choses qui doyvent estre conioinctes. Et nous voyons qu'en la Papaute les miracles qu'on allegue, combien que ce soyent mensonges, voire illusions et sorcelleries, toutesfois si est-ce qu'on les vire tout au rebours de l'intention de Dieu. Car c'est pour monstrer que les superstitions et idolatries leur sont bien approuvees. Voyla donc comme le diable a fait couverture des illusions qu'il mettoit en avant, comme si Dieu en eust rendu tesmoignage. Et tant plus avons-nous à observer ce que i'ay n'agueres touché, c'est à sçavoir que Dieu a desployé son bras, et qu'il a monstré sa vertu és miracles qui ont este faits, non seulement par nostre Seigneur, mais par les Prophetes et Apostres, voire afin qu'on luy obeist, et que sa Parole fust receue en toute humilite. Car d'autant que les hommes ne s'assubietissent pas volontiers à prendre le ioug qui leur est difficile et fascheux, il faut que Dieu viene au devant, et qu'il declare qu'il n'est point question de se rebequer contre luy, ne de disputer pour sçavoir si sa Parole est de mise, ou de recepte, ou non: mais qu'il faut passer par là, et qu'il faut tenir tout ce qui est prononcé en son nom, comme une verite certaine et

infaillible, et puis comme une doctrine à laquelle il n'est point licite de contredire aucunement. Mais pource que cest argument yci sera encores traitté ailleurs, ie le passeray legerement. Cependant nous avons aussi à noter, puis que Iesus Christ n'a point este seulement ambassadeur de Dieu son Pere, pour testifier de sa volonte, mais qu'il a aussi donné approbation de ce qu'il disoit, et a rendu tesmoignage par effect, que cela ne devoit point estre receu comme venant des creatures mortelles, mais que Dieu en estoit l'autheur: que maintenant il ne reste sinon d'accepter paisiblement et embrasser la doctrine de l'Evangile, sinon que nous voulions batailler à nostre escient contre Dieu: et qu'y profiterons nous? Ainsi donc apprenons d'avoir tousiours la doctrine de l'Evangile comme authentique. Si nous voyons un seau ou quelque instrument public, nous acceptons le contenu, sçachans bien qu'il n'y a nulle difficulte: et que sera-ce quand Dieu a seellé sa parole, non point de cire ne de plomb ne d'or ne d'argent, mais qu'il a monstré sa vertu toute patente, que sa gloire a reluy là, et y est encores comme engravee? Ainsi apprenons de faire valoir les tesmoignages que Dieu a rendus à la verite de l'Evangile, afin que nostre foy soit tant plus asseuree: et ainsi que nous soyons domptez pour recevoir le ioug: et que nos affections soyent nettes, d'autant que nous sçavons bien, et chacun experimente par trop en soy que nous ne pouvons pas nous ranger paisiblement à Dieu qu'il n'y ait tousiours quelque repugnance. Afin donc que toute contrariete soit mise bas, que nous ayons les yeux dressez, et que nos sens soyent attentifs à ceste vertu que Dieu a monstree quand il a voulu annoblir et authorizer sa doctrine de ce seau. Voyla pour un item.

Or il est dit que nostre Seigneur Iesus Christ n'a point gueri une seule espece de maladie, mais beaucoup: et que ce n'a point este par remedes naturels, mais qu'on a cognu que la main de Dieu y estoit. Car celuy qui est demoniaque ne pourra point recevoir guerison ni par bruvages, ni par saignees. Quant est des lunatiques aussi qui tomberont par fois, combien qu'on puisse alleger ce mal là, si est-ce que de le guerir du tout par art, il est bien difficile. Il y a aussi les paralytiques qui ont tiré ce mal là de longue main: qui sera le medecin qui donnera vigueur à des nerfs qui sont là amortis et retirez du tout? c'est comme une espece de resurrection. Et au reste, quand il y a telle diversite de maladies, c'est encores pour monstrer plus evidemment qu'il faloit bien que nostre Seigneur Iesus Christ besongnast en la vertu de l'Esprit de Dieu son Pere, et non point par moyens inferieurs et terrestres. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir. Or il sera traitté ci apres, que les miracles de nostre Seigneur Iesus Christ ont tendu à ceste fin, d'apporter quelque allegement aux hommes. Car il faloit qu'il y eust comme une convenance et accord avec la doctrine. Et nous sçavons que l'Evangile se presche, non point pour espovanter les hommes, mais plustost afin d'adoucir leurs tristesses, et pour les convier doucement à nostre Seigneur Iesus Christ, afin qu'ils reçoyvent de luy guairison, s'ils sont malades, et qu'ils soyent vivifiez en leurs ames, encores qu'ils soyent en la mort. Il faloit donc que les miracles comprinssent tout cela, comme il sera declairé ci apres plus au long: mais si est-ce que desia ce poinct ne doit pas estre oublié, quand nous voyons que nostre Seigneur Iesus Christ a guairi tant de maladies. Cependant on pourroit demander comme il y a eu une telle multitude, tant de paralytiques, que de lunatiques, et demoniaques: car cela ne se voit pas si communement. Mais nous avons à noter en premier lieu, que le diable a fait tous ses efforts sentant la venue du Fils de Dieu qui devoit restaurer le monde: et Dieu aussi luy a donné plus de licence, comme s'il luy mettoit la bride sur le col. Voyla comme les hommes ont este plus vexez et tormentez et en corps et en esprit, et qu'ils ont este affligez iusques au bout. Et pourquoy? Comme i'ay desia dit, le naturel de Satan est de resister à Dieu, tant qu'il luy est possible. Car son Royaume se ruine, quand le Fils de Dieu se manifeste pour le salut des hommes. Voyla donc comme il s'est ietté hors des gonds en toute violence. Or cependant si est-ce qu'il n'a rien fait ni attenté sans la permission et le conge de Dieu: mais (comme il a este dit) voyla Dieu qui a par son conseil admirable permis à Satan de faire ce qu'il attentoit: mais ç'a este pour tendre à une fin toute opposite. Car le diable est comme forcé. Il a bien ceste intention de resister à Dieu, et en ce faisant il voudroit faire un meslinge et une confusion par tout: mais Dieu se sert de luy tellement qu'il en exalte tant plus sa gloire, comme il en est advenu. Car le diable pensoit bien rendre la presence de nostre Seigneur Iesus Christ odieuse quand les hommes seroyent ainsi vexez de maladie, qu'on verroit qu'il n'y auroit que verges et fleaux, et que Dieu monstreroit signes de son ire et vengence. Car on pouvoit iuger que nostre Seigneur Iesus Christ estoit venu pour amener tout malheur, et que par ce moyen on le devoit fuir et le tenir comme detestable. Voyla à quoy le diable a pensé: mais au contraire, Dieu a trouvé matiere pour magnifier mieux sa grace, qui estoit apportee par son Fils unique. Comme donc on pourroit amasser du bois pour faire un feu qui reluise çà et là: ainsi tout ce que le diable a suscité pour tormenter les hommes, et pour les faire despiter contre l'Evangile, pour les envenimer et pour

les faire esloigner finalement de leur salut, tout cela a este converti par la providence de Dieu à ce que nostre Seigneur Iesus Christ eust ses obiects pour desployer les thresors de grace et de misericorde qui luy estoyent commis. Car s'il n'y eust eu beaucoup de paralytiques, beaucoup de demoniaques, beaucoup de lunatiques et gens tormentez en d'autres sortes, il n'y eust point eu occasion telle de donner lustre à la puissance divine de nostre Seigneur Iesus Christ, et pour approuver sa maieste, afin que sa doctrine fust receuë pour monstrer à quelle fin il estoit apparu au monde. Mais voyci Dieu qui a monstré, quand le diable se iette hors des gonds, et qu'il luy semble qu'il a tout gaigné, que c'est pour le rendre tant plus confus. En somme nous voyons, combien que Satan machine de remplir tout de tenebres, et qu'on ne sçache de quel costé se tourner, que Dieu à l'opposite convertit tout cela en bien, et qu'il tire la clarte des tenebres: comme aussi sainct Paul en parle en la 2. des Corinthiens. Voyla en somme ce que nous avons à retenir.

Et pourtant, si auiourd'huy nous ne voyons point telle multitude de lunatiques, et de paralytiques comme alors, et encores moins de demoniaques, sçachons que Dieu a voulu qu'il y eust un estat special à la venue de son Fils unique. Et c'est la raison que i'ay n'agueres alleguee. Et voyla aussi pourquoy il est dit au 9. chap. de sainct Iean, quand Iesus Christ parle de celuy qui estoit nay aveugle et qui fut illuminé, que Dieu avoit voulu qu'il apportast ce vice dés sa naissance afin de magnifier sa gloire en luy. Les disciples pensent que ses parens ayent este maudits de Dieu, ou qu'il ait commis quelque peché devant qu'estre nay. Or la response à cela est, que Dieu veut manifester sa gloire en luy. Il nous faut tenir ceste reigle-là aussi en ceux desquels il est fait mention tant souvent, quand Dieu a voulu que les uns fussent affligez de paralysie, qu'ils fussent là comme à demi morts languissans en ce monde, que les autres fussent lunatiques, comme tombans du haut-mal (ainsi qu'on dit), les autres demoniaques et forcenez. Car ç'a este afin de donner lustre à la grace de laquelle il vouloit que nostre Seigneur Iesus Christ fust ministre et dispensateur. C'est ce que nous avons à retenir quant au premier poinct.

Or il est dit consequemment *que nostre Seigneur Iesus Christ alloit par le pays, et preschoit en leurs assemblees.* Yci nous voyons que les choses n'estoyent pas encores si corrompues entre les Iuifs, qu'il n'y eust quelque residu de la police que Dieu avoit anciennement establie. Car il ne vouloit pas qu'on veinst au temple seulement pour offrir les sacrifices, et pourvoir les ceremonies de la Loy: mais il faloit que l'instruction fust conioincte avec. Car nous n'avons nulle adresse ni conduite sinon par la parole de Dieu, Il faut donc que nous soyons sur tout enseignez de sa bouche: ou autrement tout ce que nous penserons avoir de religion, ne sera que fatras: ce ne sera, brief, que singerie. Comme en la Papaute ils auront bien tant d'agiots que rien plus, ils auront leurs pompes et leurs fanfares: que si on entre en un temple, on sera ravi d'estonnement, les orgues chanteront d'un costé, les marmousets feront la mouë, et rieront de l'autre, il y aura quant et quant ces bastelleries de Messes, et de tout le reste: mais cependant quand on s'en retourne, qu'est-ce qu'on y aura profité? Ainsi donc notons qu'il faut que la parole soit pour esclairer les hommes et pour nous donner conduite, ou il n'y aura que superstition et sottise en tout ce que nous cuiderons faire pour servir Dieu, et l'adorer: voyla pourquoy en la Loy il faloit que la doctrine precedast. Et combien que du temps de nostre Seigneur Iesus Christ tout fust comme abastardi, et que les Scribes et Pharisiens sur tous eussent meslé tant d'inventions et de fantasies parmi la Loy, qu'on ne pouvoit quasi discerner entre le blanc et le noir: combien qu'ils dominassent en tyrannie, neantmoins si est-ce qu'encores qu'ils fussent ainsi entortillez en leur badinage, nous voyons en ce passage et en beaucoup d'autres que la doctrine avoit lieu desia: il a este monstré que nostre Seigneur Iesus Christ devant qu'il commençast à prescher, s'estoit trouvé en la synagogue, et que là on luy avoit presenté le livre d'Isaie. Si nous faisons comparaison de l'estat de la Papaute, comme on le voit auiourd'huy, avec ceste confusion qui estoit pour lors en Iudee, il est certain que le diable domine beaucoup plus lourdement entre les Papistes qu'il ne faisoit entre les Iuifs. Il est vray que si on demande aux Papistes ce qu'ils estiment d'Anne et de Caiphe, et de toute leur sequelle, ils les detesteront assez. Mais cependant ceux-là encores ont permis que la Loy de Dieu et les Prophetes eussent leur cours. Les volumes estoyent là: et toutesfois et quantes que le peuple estoit assemblé, il s'en faisoit lecture et exposition, si quelqu'un estoit là pour enseigner. Or maintenant en la Papaute c'est une chose tant interdite que rien plus, que la parole de Dieu soit là divulguee: il faut plustost qu'on en face des reliques. Que si les Caphards en donnent quelque goust, ce ne sera qu'à lesche doigt (comme on dit) et encores ferontils à croire tout ce qu'ils voudront. Nous voyons donc comme le diable s'est desbordé beaucoup plus en ces abominations de la Papaute, que lors qu'il sembloit bien que toute religion fust exterminee du pays de Iudee, et qu'il n'y eust plus sinon toute impiete, et choses contraires et repugnantes à l'ordre de Dieu. Or maintenant de nostre costé, si pour

ce temps-là les Iuifs se sont encores assemblez, ne sçachans plus quasi pourquoy: si, di-ie, ils ont encores retenu cest usage d'ouir quelque doctrine: quand nous venons yci, que la cloche sonne, et que le temple est ordonné pour nous recueillir tous en un, notons songneusement que le principal que nous avons à faire, c'est d'invoquer Dieu, et le prier que nous soyons conduits et gouvernez par sa parole, que nous sçachions quelle est la vraye façon et legitime de luy obeir. Voyla donc comme nos assemblees seront approuvees de Dieu: c'est asçavoir quand sa parole y dominera. Et c'est la beaute du temple dont parle David: non point en des marmousets, ni en des menus fatras, qui sont comme ieux de petis enfans: mais que Dieu se monstre là face à face (comme sur tout auiourd'huy il se monstre en l'Evangile) afin que nous soyons transfigurez en sa gloire: que nous soyons, di-ie, attentifs à cela, et que nous despitions les Papistes, et sçachions qu'en leurs messes, matines, vespres, et complies, il n'y a sinon une confusion profane, et laquelle Dieu deteste, quand ils crient, qu'ils heurlent, et qu'ils chantent en langage incognu, et que cependant il n'y a point un seul mot de doctrine, en laquelle le peuple profite. Voyla donc pour un item. Or quand il est dit que Iesus Christ a presché de son temps, c'est afin que nous soyons asseurez que la doctrine qui est auiourd'huy preschee ne vient point des hommes, et qu'ils n'ont point forgé en leurs cerveaux le contenu d'icelle: mais qu'ils la tiennent de Iesus Christ. Il est vray que ceux qui sont ordonnez pour enseigner le peuple, sont bien ses lieutenants et officiers: mais tant y a que ce n'est pas pour leur resigner son office, et que cependant il ne soit tousiours le souverain Pasteur, et docteur, et maistre, et que cela ne demeure iusques en la fin du monde. Quand donc nous voyons un homme mortel en chaire, moyennant qu'il execute fidelement sa charge, annonçant purement ce qu'il a receu du Maistre, sçachons que Iesus Christ est au milieu de nous, et que c'est luy par lequel nous sommes gouvernez.

Or venons maintenant à ce qui est adiousté touchant des auditeurs, et du profit que Iesus Christ a fait en sa doctrine. Il est dit *que plusieurs se sont esbahis, d'autant que sa doctrine estoit avec puissance*, ou bien comme dit S. Marc, *qu'il enseignoit avec authorite, et non pas comme les Scribes et Pharisiens.* Yci nous avons à retenir que la doctrine de Dieu ne profite pas egualement en tous. Par ci devant il a este recité que Pierre et André et Iaques ont quitté du premier coup et leurs rets, et leur mestier, voire iusques à leur pere. Et pourquoy? Pour suyvre Iesus Christ. Non seulement donc ceux-là ont accepté sa doctrine pour vraye, non seulement ils y ont adiousté foy: non seulement ils ont este prests d'estre disciples de Iesus Christ, mais d'autant qu'il se vouloit servir d'eux en un estat plus excellent, que s'il les eust retenus en la maison, ils ont oublié et mis sous le pied tout ce à quoy ils s'estoyent occupez auparavant, afin de suyvre nostre Seigneur Iesus Christ. Et neantmoins (comme nous verrons ci apres) S. Pierre avoit sa femme, les autres en pouvoyent avoir aussi bien: mais tant y a que Iesus Christ veut qu'ils luy soyent escholiers domestiques, afin que par succession de temps ils soyent preparez pour estre Apostres. Et voyla comme nulle affection terrienne ne les retient ni empesche qu'ils n'adherent à Iesus Christ. Et neantmoins ils pouvoyent penser qu'il n'y avoit nul salaire: ils voyent nostre Seigneur Iesus Christ tel comme il se declaire en l'autre lieu, qu'il n'avoit point où reposer sa teste, et que sa condition estoit pire que des petis oiseaux qui voltigent en l'air: car ils trouveront quelque branche d'arbre pour se nicher, et il n'ha point un pied de terre où il se peust reposer. Le voyla donc povre et mesprisé de tout le monde: et mesme il faloit que ses disciples s'apprestassent à endurer de grans combats, pource que l'Evangile devoit avoir beaucoup d'ennemis: mais tant y a qu'ils quittent tout. Il est vray qu'ils n'estoyent point grans seigneurs, mais si est-ce que leur mestier encores les pouvoit nourrir au iour la iournee (comme il a este dit). Or cependant ils vont ne sçachans ce qui adviendra: mais ils sont ravis de l'efficace de la parole de nostre Seigneur Iesus Christ, d'autant que Dieu les a touchez par son sainct Esprit. Or voyci encore d'autres auditeurs qui approchent de Pierre et d'André son frere, de Iean et de Iaques. Car il est dit que plusieurs de Galilee, de ceste region qui avoit le nom de dix villes, et de tout ce quartier-là, et mesmes de Ierusalem sont venus, et qu'ils ont couru apres nostre Seigneur Iesus Christ pour estre repeus de ceste pasture celeste, asçavoir de la doctrine de l'Evangile. Voyla un zele qui merite bien grande louange, quand ces povres gens courent ainsi, et abandonnent leurs maisons propres et leurs affaires pour estre enseignez de la bouche du Fils de Dieu, lequel toutesfois ils n'estiment sinon quelque Prophete qui eust este envoyé. Et il est dit que plusieurs troupes sont venues: pour monstrer que ce n'estoyent pas gens de grand estat, ne dignite honorable. Car aussi il faloit que Dieu commençast par les petis de ce monde, pour humilier tout orgueil, et pour abaisser toute hautesse, ainsi que desia nous l'avons veu. Mais cependant nous avons à noter que les honneurs, les delices, et les richesses de ce monde sont comme espines qui entortillent les hommes, en sorte qu'ils ne sont pas en leur liberte de s'adonner à Dieu ne de se ranger à sa parole. Et voyla comment les grans

de Iudee n'ont tenu conte de nostre Seigneur Iesus Christ. Il est vray qu'ils estoyent bien contraints d'ouyr le bruit que faisoit le commun peuple, qu'il estoit venu quelque Docteur excellent: mais cependant cela s'est escoulé, voire par mespris et ingratitude. Qu'est-ce donc qui les a empeschez de venir à nostre Seigneur Iesus Christ? c'est qu'ils croupissoyent en leurs aises, en leurs delices et voluptez, en leurs honneurs, et en leurs biens caduques. Voyla (di-ie) comme ils ont este retenus. Cependant les povres gens ont este comme affamez, et sont courus pour avoir la refection spirituelle de leurs ames, oublians la necessite de leurs corps. Apprenons donc par cest exemple d'estre plus affectionnez à la parole de Dieu, veu que nous sçavons que nostre Seigneur Iesus Christ n'est pas seulement quelque Prophete qui ait este envoyé: mais qu'il est maistre souverain en la maison (comme l'Apostre en parle en l'Epistre aux Hebrieux) qu'il est par dessus tous, et que c'est luy qui a mis fin et accomplissement à toutes revelations, et que nous avons en luy toute perfection de sagesse: et mesmes quand il est dit qu'il est assis à la dextre de Dieu son Pere: c'est bien raison que nous luy facions hommage en toute humilite, que nous ployons le genouil devant luy, non point par ceremonie externe: mais qu'il y ait une droite subiection que nous luy rendions, non seulement comme à nostre Maistre et docteur, mais comme à nostre Roy. Et s'il faut que nous allions çà et là pour recevoir doctrine et instruction, n'espargnons point nos pas, et ne pensons point que ce soit peine perdue quand nous chercherons nostre Seigneur Iesus Christ. Voyla donc ce que nous avons encores à retenir. Or là dessus nous sommes armez contre le scandale qui trouble beaucoup d'infirmes, et les desbauche. Car quand ils voyent que les grans du monde se mocquent auiourd'huy de nostre simplicite, et qu'ils sont preoccupez de leur presomption et arrogance, tellement qu'il n'est point question de se ranger à Iesus Christ, il y a beaucoup de povres gens qui là dessus diront, Et comment? Si l'Evangile estoit la verite de Dieu, ceux-là qui la suyvent ne seroyent-ils point autres gens? Car voyla les Prelats et les supposts de la foy Catholique, voyla les Rois et les grans Seigneurs, voyla les Iuges qui ont le maniement de la police: et cependant il n'y a personne qui se bouge pour suyvre ceste religion, voire il leur semble que l'Evangile ne doit avoir nulle authorite, pource qu'il n'ha point de gloire au monde ni de reverence. Or (comme i'ay desia dit) soyons munis contre un tel scandale quand nous voyons que le Fils de Dieu a presché en personne, et cependant il n'y a eu que les petis et le commun populaire qui ait eu quelque affection et zele de recevoir sa doctrine. Puis qu'ainsi est, souffrons qu'auiourd'huy Dieu nous appelle, et qu'il laisse ces grans qui font leurs bravades, que neantmoins ils sont comme gens reiettez, combien qu'ils se prisent, et que le monde soit estonné aussi de leur grandeur, et qu'ils esblouissent les yeux de ces grandes pompes qu'ils ont, cognoissons neantmoins que Dieu les tient comme canailles, comme ordure et racaille. Et ainsi, que nous prisions tellement sa grace et le privilege singulier qu'il nous a donné quand il nous monstre qu'il nous a adoptez pour ses enfans, que nostre foy ait ceste magnanimite en soy pour regarder ce que le monde prise beaucoup, comme en desdain. Car il est certain que tout ainsi que les enfans de Dieu doyvent estre modestes pour se conformer aux plus petis: aussi quand il est question de ces ennemis de l'Evangile qui veulent obscurcir la gloire du Fils de Dieu, et comme l'arracher de son siege: quand nous voyons cela, il faut que nostre foy s'esleve par dessus tout le monde, et qu'elle despite tout cest orgueil-là duquel sont enflez ces gens mondains et profanes. Voyla en somme ce que nous avons à retenir de ce passage.

Or quand il est dit *que plusieurs se sont esbahis de sa doctrine*, voyci un troisieme degre d'auditeurs qu'a eu Iesus Christ. Car combien que plusieurs ayent prisé sa doctrine, ce n'est pas pourtant qu'ils ayent este esmeus ni changez pour s'adonner pleinement à luy. Il y en a bien eu quelque nombre: mais les autres pour un temps ont conceu quelque apprehension, et ainsi ils ont este ravis en estonnement, mais cela s'est tantost esvanouy, il n'y a point eu de tenue ne de fermete. Or il nous faut bien garder de ressembler à ceux-ci. Il est vray qu'encores ils n'estoyent du tout desesperez, puis que la maieste de Dieu les touchoit: voyla quelque bonne semence en eux: mais elle est comme estouffee, qu'elle ne peut croistre ne meurir, et tant moins produire son fruict: voyla pourquoy i'ay dit qu'ils avoyent eu seulement quelque apprehension pour estre estonnez, et puis ils en demeurent là. Il y en avoit d'autres qui ne faisoyent que se mocquer et tirer la langue, comme nous en voyons auiourd'huy beaucoup qui ne parleront qu'avec risee, voire et en opprobre de toute la verite de Dieu. Mais tant y a maugré qu'ils en ayent, encores faut-il qu'ils soyent touchez, et que s'ils n'obeissent de leur bon gré, Dieu allume là dedans un feu qui les brusle petit à petit, et qu'il y a un ver qui les ronge incessamment. Ainsi en est-il de tous les ennemis de l'Evangile, et principalement de ceux qui font les grans zelateurs de la Papaute, qui s'opposent si furieusement, et qui voudroyent plustost renverser tout le monde, que de ceder à la verite de Dieu. Il est certain qu'ils sont touchez de quelque sentiment de la maiesté de Dieu, en

sorte qu'il les fera là enrager, et ne sçavent dont cela vient. Il est vray que ce seront des gaudisseurs qui ne voudront que se iouër et mocquer: mais encores, quand ils sont retirez à part, il est certain qu'ils ne peuvent tellement amortir du tout leur conscience, qu'ils n'ayent des scrupules qui leur reviennent au dedans. Brief, ce n'est point sans cause qu'il est dit que la parole de Dieu est un glaive trenchant des deux costez, qu'elle penetre iusques au coeur, qu'elle perce iusques à la moelle des os, qu'il n'y a rien, brief, qu'elle ne sonde, d'autant qu'elle ha ceste propriete et nature de Dieu, dont elle procede. Car comme ceci est propre à Dieu de sonder les pensees les plus profondes, aussi faut-il que sa parole face un tel examen entre nous, non pas d'une façon eguale. Car les uns en sont touchez tellement qu'ils ne cherchent sinon de se conformer du tout à la iustice de Dieu, et ont là toute leur affection et estude. Les autres pour un temps auront quelque zele, mais ce n'est qu'un feu d'estouppe qui passe bien tost. Apres, les autres en seront estonnez, et toutesfois ils n'auront point une affection droite ni volontaire pour se submettre à Dieu. Les autres, qui sont les pires, en seront enragez. Car le diable les enyvre d'autant plus, et en sentant la vertu de Dieu, il les contraint de dire, Il est ainsi. Mais cependant si est-ce qu'encores ils viennent heurter à l'encontre. Mais quoy qu'il en soit, si voit-on une telle maiesté en la parole de Dieu, qu'il faudra que les plus braves, et ceux qui sont enyvrez de leur hautesse, qu'ils ne se cognoissent plus hommes mortels, il faudra (di-ie) encore qu'ils en soyent touchez. Mais advisons de donner authorite à ceste parole: ouy, pour nous ranger du tout à icelle, et pour nous y tenir. Sainct Paul parlant de l'usage et de l'utilite qui provient de la prophetie, c'est quand purement l'Escriture est exposee, et qu'elle est appliquee droitement, et comme il appartient, à l'instruction de l'Eglise. Il dit que mesme quand un incredule y entre, encores que iamais il n'ait gousté que c'est de Dieu, et qu'il vienne là comme volage et esgaré, tant y a qu'apres avoir entendu ce qui est dit, il faudra qu'il entre en soy-mesme, et qu'il s'examine. Car là il verra son proces qui luy est fait, et sera contraint luy-mesme de se redarguer, estant ainsi convaincu: il faudra (dit-il) qu'il tombe sur sa face, et qu'il adore Dieu en crainte et en humilite.

Voyla donc comme la parole de Dieu ha ceste vertu et efficace d'entrer iusques au profond des coeurs, à ce que les hommes sçachent qu'elle est leur iuge, et qu'elle ha superiorite par dessus eux, voire mesmes par dessus les incredules (comme i'ay desia dit). Suyvant cela, il est dit en l'autre passage, que la parole de Dieu n'est point en babil, mais en vertu: et nous en avons yci l'exposition plus facile, d'autant qu'il est adiousté par sainct Luc *que sa parole estoit avec puissance.* S. Marc dit qu'il ne preschoit point comme les Scribes, mais qu'il parloit en authorite. Il est vray qu'alors les Scribes, et sur tout les Pharisiens regnoyent, et qu'il faloit se tenir à ce qu'ils auroyent arresté et conclud, comme auiourd'huy on alleguera en la Papaute les saincts Conciles de nostre mere saincte Eglise: et semble que ce soit pour clorre la bouche à tout le monde, mesme pour ensevelir la Loy de Dieu, les Prophetes et l'Evangile. Ainsi en estoit-il pour lors, qu'il ne se faloit point enquerir plus outre, sinon de ce que messieurs nos maistres avoyent determiné. Et les Scribes et Pharisiens avoyent ce titre-là, comme estans expositeurs de l'Escriture: comme encores auiourd'huy l'Escriture n'est entendue sinon du Pape et des siens. Or donc pour ce temps-là les Scribes avoyent regné au milieu du peuple: et tout le monde trembloit à un seul mot qu'ils eussent dit: et toutesfois l'Evangeliste note que Iesus Christ n'a point presché comme eux, mais avec authorite: et S. Luc dit, En puissance. Et comment? Combien que les Scribes (car ce mot emporte docteurs en la langue Hebraique) eussent grande reputation, et que chacun leur portast telle reverence qu'on n'osast point repliquer contre leurs expositions, tant y a que quand se venoit à traitter l'Escriture saincte, ils estoyent froids, il n'y avoit qu'interpretations et gloses obscures et cachees, et nulle instruction ni utilite, en sorte que leur doctrine ne pouvoit esmouvoir le peuple. Mais quand Iesus Christ vient en avant, et qu'on cognoist qu'il parle en authorite de Dieu son Pere, combien qu'il ne soit point de grande estime ni gravite, qu'il n'y ait rien de tout cela en luy, mesme qu'il ait este charpentier toute sa vie, et qu'on l'estime comme un homme idiot, si faut-il neantmoins qu'on soit estonné de sa doctrine. Et pourquoy? I'ay desia rendu la raison: car le Royaume de Dieu, c'est à dire la predication de l'Evangile n'est pas en paroles (dit S. Paul) ni en babil, ou en quelque faconde et belle rhetorique qui plaise aux hommes, et qui leur face fretiller les aureilles: (car tout ce babil-là est inutile), mais c'est en la vertu qui vaut beaucoup plus que toutes les eloquences du monde. Et ainsi, apprenons, puis que ceste mesme vertu auiourd'huy nous est offerte en l'Evangile, voire et plus grande, et d'une façon plus authentique beaucoup, que nous apprenions (di-ie) d'estre non seulement estonnez pour un temps: mais que nous apprenions d'estre du tout reformez à l'obeissance de nostre Dieu. Et puis, d'avoir un zele qui nous brusle et qui nous pousse tousiours, et que cela soit de telle duree, que nous continuyons tout le temps de nostre vie, et que nous apprenions aussi de faire ceste comparaison

dont S. Paul nous advertit, asçavoir que nous ne soyons point de ces auditeurs qui ne profitent iamais en la doctrine, combien qu'ils facent semblant d'y appliquer leur estude. Comme nous voyons en la Papaute qu'il y en aura qui seront tout le temps de leur vie à speculer: que si un homme passe docteur en theologie, il sera dix ans à barboter. Et comment? Est-il possible que celuy qui a employé tant de temps, n'ait apprins quelque chose? Ils s'arrestent là à des folies, et à des badinages si lourds que rien plus: et quand ils y auront consumé toute leur vie, encores n'auront-ils point apprins le a b c de la foy. Car ils ne sçavent que c'est ni de foy ni de repentance: ils ne sçavent que c'est de prier Dieu, ni d'estre iustifiez, ni comment il nous faut obtenir salut: ils ne sçavent que c'est de la remission des pechez, ni de la nature et usage des Sacremens. Tant plus donc qu'ils s'amusent ainsi à leurs folies et badinages, tant plus deviennent-ils hebetez, en sorte que c'est une chose honteuse que les petis enfans, voire les moindres du Catechisme leur peuvent monstrer leur leçon. Voyla que c'est de ceste theologie, qu'on appelle speculative, de la Papaute. Et de faict, quand ils montent en chaire, on voit comme ils ont profité. Car il ne sera question que de faire rire le peuple, ou bien de mettre en avant des questions si lourdes et si sottes que chacun en doit avoir horreur. Et puis, toute leur predication, qu'est-ce, sinon pour se iouer de l'Escriture saincte, et mesmes pour l'ensevelir du tout, s'il leur estoit possible? ou bien ils la tireront par les cheveux. Et qui les a esmeus à cela? C'est d'autant qu'ils ne veulent iamais rien apprendre en la pure verite de Dieu. Il est vray qu'il y en aura bien qui mettront en avant quelques fois la doctrine, et semblera qu'ils doyvent faire merveilles: mais puis apres s'ils voyent le moindre signe du monde de persecution, on voit bien qu'ils n'ont fait cela que par ceremonie et par acquit: et qu'il n'y a iamais eu nulle crainte de Dieu, ni aucune religion. Ainsi donc, quand nous voyons que ceste doctrine-là est ainsi froide et morte, que nous cognoissions le bien que Dieu nous fait quand il luy plaist de se manifester tellement à nous par sa Loy, par ses Prophetes, et par l'Evangile: et que nous cognoissions là sa maiesté et vertu, que nous sçachions que vrayement il nous enseigne avec puissance, et que nostre Seigneur Iesus Christ ha comme le sceptre royal en sa main, pour nous ranger en sa subietion, et qu'il est assis en son siege pour presider au milieu de nous, afin que grans et petis s'assubietissent à luy, et qu'il domine sur nous, comme il luy appartient, et que nous luy soyons un peuple obeissant et paisible.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

CINQUANTEETNEUFIEME SERMON.

MARC. Ch. I.

23. *Or estoit en leur synagogue un homme qui avoit un esprit immonde, lequel s'escria,* 24. *Disant, Ah, qui a-il entre toy et nous, Iesus Nazarien? es-tu venu pour nous destruire? ie sçay qui tu es, asçavoir le Sainct de Dieu.* 25. *Et Iesus le tancea, disant, Tais-toy, et sors de dedans luy.* 26. *Et l'esprit immonde le desrompant et s'escriant à haute voix, s'en sortit.* 27. *Et tous s'en estonnerent, tellement qu'ils s'enqueroyent entr'eux, disans, Qu'est-ce ci? quelle doctrine nouvelle est-ce ci? Il commande d'authorite mesme aux esprits immondes, et ils luy obeissent.*

LUC. Ch. IV.

33. *Or il y avoit en la synagogue un homme qui avoit l'esprit du diable immonde: lequel s'escria à haute voix,* 34. *Disant, Ha, qui a-il entre nous et toy, Iesus Nazarien? es-tu venu pour nous destruire? Ie sçay qui tu es, tu es le Sainct de Dieu.* 35. *Et Iesus le tancea, disant, Tay-toy: et sors de dedans luy. Et le diable, apres avoir ietté l'homme au milieu, sortit hors de luy, et ne luy nuisit point.* 36. *Adonc il y eut estonnement sur tous, et ils parloyent entr'eux, disans, Quelle parole est-ce ci, qu'en authorite et vertu il commande aux esprits immondes, et ils sortent?*

Nous avons veu en general comme nostre Seigneur Iesus Christ a guairi plusieurs demoniaques. Maintenant S. Marc et S. Luc nous font recit d'un qui fut guairi en l'assemblee en Capernaum, pour ce qu'il y a certaines circonstances dignes d'estre notees. Voyla donc pourquoy ce miracle est separé du rang commun. Or il nous faut tousiours noter que les miracles n'ont pas este faits sans que la doctrine fust adiointe avec. Car c'est la fin où ils

doyvent estre rapportez, comme il en a este traitté plus au long. Aussi si nostre Seigneur Iesus Christ eust simplement guairi ce demoniaque, et qu'il ne se fust point monstré Prophete et Docteur envoyé de Dieu, cela n'eust pas servi de beaucoup. Mais il y a une confirmation de l'Evangile, que tout le monde cognoist que celuy qui parle, ha ceci d'une grace celeste, et que Dieu l'advoue pour son serviteur, et qu'il l'authorise. Et de faict, ceux de Capernaum ont bien cognu cela. Car il est dit en la fin *qu'ils se sont estonnez de sa doctrine.* Au reste, il est dit que le diable parlant par la bouche de ce povre homme, lequel il tenoit comme captif, dit, *Qu'as-tu à faire avec nous, Iesus Nazarien? es-tu venu pour nous destruire? Nous sçavons que tu es le Sainct de Dieu.* Contente toy. Or yci nous voyons d'un costé comme les diables ont este contraints de faire hommage au Fils de Dieu, suyvant ce qui est dit, Qu'il faut que tout genouil se ploye devant luy. Combien donc que les diables soyent pleins de rebellion, et taschent de faire la guerre à Dieu, si faut-il neantmoins qu'ils ployent sous sa maiesté. Cela n'est point pour leur faire recevoir le ioug d'un courage paisible (car leur fierte demeure tousiours: et puis il y a ceste rage qu'ils voudroyent batailler contre Dieu). Mais quoy qu'il en soit, si faut-il qu'ils soyent amenez iusques là, de monstrer que Dieu les tient comme bridez et enchainez, et qu'ils ne peuvent rien sans son congé. Et de là nous voyons que vrayement ils sont creatures de Dieu: non pas qu'ils fussent tels en leur origine: car ç'a este par leur malice qu'ils se sont ainsi corrompus. Et comme nostre Pere Adam nous a rendus pleins de vices et pleins d'iniquitez par sa cheute, aussi le diable s'estant alienė de Dieu, et quant et quant ayant este despouillé de sa droiture et integrite, il ne luy a plus resté sinon tout mal et toute perdition. Il y a seulement une diversite, que Dieu a eu pitie des hommes, et a voulu que nostre faute encores fust reparee, comme nous sommes retirez de la mort par nostre Seigneur Iesus Christ: et les diables sont demeurez en leur perdition sans aucun remede. Et cela est pour nous faire tant plus estimer la bonte inestimable de Dieu, voyant que ceux qu'il avoit creez pour estre ses Anges, sont demeurez en leur perdition et ruine: et que la main nous est tendue, afin de nous ramener à la vie, de laquelle nous estions comme bannis. Or donc voyla pour un item, que les diables sont contraints de faire quelque protestation que Dieu les tient subiets et bridez sous sa puissance. Mais cependant, si est-ce qu'ils voudroyent bien eschapper de sa main et de son empire. Comme un malfaicteur qui sera devant son iuge: il est vray qu'il faut qu'il reçoyve sentence de condamnation, et puis que la sentence s'execute sur luy à mort: mais ce n'est pas qu'il ne se rebelle, et grince les dents, et s'il pouvoit abolir tout ordre et police au monde, il le voudroit faire.

Ainsi donc en est-il des diables, car ils fleschissent bien devant Dieu, qui est leur iuge souverain, mais c'est par force et maugré qu'ils en ayent: et cependant (comme i'ay desia dit) cela ne les amollit point, et ne domte pas la perversite qui est en eux, ils ne corrigent point leur rebellion. Et c'est la raison pourquoy notamment il est yci dit, *Qu'as-tu à faire avec nous, Iesus Nazarien? nous sçavons que tu es le Sainct de Dieu.* Or il est vray que le diable fait yci une confession de la personne de nostre Seigneur Iesus Christ: mais tant y a qu'elle n'est point receue: car nostre Seigneur Iesus Christ luy impose silence, et luy commande de sortir de l'homme. Mais aussi nous avons à noter qu'en ceste confession il y a une repugnance et contrariete toute manifeste. Le diable dit que nostre Seigneur Iesus Christ est le Sainct de Dieu. Et bien, il faut donc conclure qu'il est son iuge, et mesme qu'il est venu pour luy oster ceste domination et tyrannie mortelle qu'il exerce sur les enfans d'Adam. Car il n'est pas le Sainct de Dieu seulement quant à sa personne: mais c'est pour remplir le monde de sa sainctete. Or cela ne se peut faire que le diable ne soit vaincu. Ainsi donc nous voyons qu'il parle comme forcé, en disant, Tu n'as que faire avec nous, d'autant que tu es le Sainct de Dieu. Mais au contraire il faloit conclure, que puis que nostre Seigneur Iesus Christ a este envoyé de Dieu son Pere comme autheur de toute sainctete, il faloit que les diables fussent abbatus, qu'il leur ostast la tyrannie qu'ils ont sur les enfans d'Adam naturellement à cause du peche. Nous voyons donc yci quel a este l'hommage que font les esprits immondes au Fils de Dieu, comme à celuy qui ha empire souverain sur toutes creatures, c'est asçavoir par force: et que cependant ils luy voudroyent oster ce qui luy est donné, et seroyent contens d'aneantir sa vertu tant qu'il leur est possible. Mais devant que passer, on pourroit yci demander, comme le diable a cognu que Iesus Christ fust le Redempteur du monde. Car c'est une revelation speciale que Dieu donne à ses eleus. Voire: mais nous avons à noter qu'il y a plusieurs degrez de cognoissance. Car la foy emporte que non seulement nous cognoissions que Dieu ha tout en sa main, et comme il a creé le monde, qu'il faut aussi qu'il le conserve, et par consequent aussi que nous luy devons honneur et obeissance. Or les fideles donc n'ont pas seulement cela, mais ils ont outreplus, qu'il est leur Pere, et leur Sauveur, et cognoissent qu'il faut qu'ils s'appuyent du tout sur sa bonte, et qu'ils s'asseurent de leur salut, d'autant qu'il les reçoit à grace et à merci. Or

maintenant, quant à ceste cognoissance confuse, qu'il y a un Dieu qui gouverne tout, le diable l'ha bien. Car iamais il ne trembleroit en se trouvant devant le siege iudicial de Dieu, n'estoit qu'il fust convaincu de cela. Or nous voyons en Iob, comme il faut que les diables se trouvent avec les Anges, qu'ils viennent là demander leur congé de ce qu'ils ont à faire, et que Dieu leur ordonne ce qu'il luy plaist. Par cela (di-ie) nous voyons que ceste cognoissance generale de la maiesté de Dieu est aussi bien aux diables qu'aux hommes. Mais les fideles (comme i'ay desia dit) ont beaucoup plus: car ils cognoissent que Dieu leur est propice, et qu'en leur pardonnant leurs pechez, il les tient comme iustes: quand ils l'invoquent, il est prest de les exaucer. Et voyla pourquoy sainct Iaques, en se mocquant de ceux qui estiment que la foy soit une speculation volage pour comprendre qu'il y a quelque Dieu, Et les diables (dit-il) en ont plus. Car ils tremblent. Les meschans diront en un mot que c'est bien raison que Dieu soit honoré, mais cependant ils le mesprisent, et se mocquent tant de sa parole que de tout son service. Nous voyons donc que les diables ont beaucoup plus que les gens prophanes et incredules, qui ont amorti toute religion en leur coeur. Car au lieu de trembler devant la maiesté espovantable de Dieu, ils ne font que se mocquer, et sont là assopis comme bestes brutes: mais le diable est contraint de trembler. Ainsi donc, nous voyons qu'il ne se faut point trop esbahir que le diable cognoisse la maieste de Dieu par tout où elle apparoist. Et mesmes quant à nostre Seigneur Iesus Christ, notons que les diables ont cognu qu'il estoit envoyé pour le salut du monde: voire pour leur condamnation plus grande, afin que leur rage s'enflammast tant plus, voyans que Dieu avoit fait merci au genre humain, et qu'ils estoyent laissez en leur confusion. Et puis il a falu aussi (comme nous avons monstré par ci devant) que d'autant que Dieu vouloit desployer les richesses de sa bonte, les diables y contredissent, et qu'ils feissent des efforts beaucoup plus violens à l'opposite, afin que la gloire de Dieu fust tant plus manifestee, et que sa bonte et sa grace qu'il vouloit faire aux hommes, eust tant plus de lustre, et qu'elle fust tant plus manifestee. Il faloit tout cela. Et voyla pourquoy ils ont cognu que nostre Seigneur Iesus Christ estoit le Sainct de Dieu.

Or les theologiens Papistes ont este si sots et si badins que iamais ils n'ont peu distinguer que c'estait de la foy, et que c'estoit de la creance du diable, et de la cognoissance qu'il ha de Dieu. Sainct Iaques use bien du nom de foy: mais c'est selon le sens de ceux ausquels il parle: et c'est comme par mocquerie. Il leur dit, Vous croyez: voire, mais vous estes pires que les diables cependant. Au reste, voyci la theologie de la Papaute, asçavoir que la foy n'est sinon une apprehension de Dieu qui en est l'obiect, et de cognoistre que nostre Seigneur Iesus Christ est son Fils unique, et que la saincte Escriture est une verite certaine. Voyla que les Papistes tiennent de la foy. Mais cependant il leur semble que nous pouvons avoir cela de nostre faculte naturelle avec un petit de supplement que Dieu y met de son sainct Esprit. Ainsi, quoy qu'il en soit, il leur semble que la foy n'est qu'une apprehension confuse. Et voyla pourquoy ils disent que la foy d'elle-mesme est sans forme et sans figure, que c'est comme une masse qui n'ha point d'ordre en soy: mais quand la charite subvient, qu'alors la foy commence à estre formee. Or ils ne cognoissent point ce principe que i'ay desia monstré en brief, c'est asçavoir que les enfans de Dieu n'apprehendent pas seulement sa maieste pour en estre estonnez, et ne le regardent pas seulement en son essence eternelle, et en ceste vertu par laquelle il soustient et gouverne tout: mais marchent encore beaucoup plus outre, c'est qu'ils viennent à sentir qu'il leur est Pere, et que nostre Seigneur Iesus Christ est venu afin de les unir à soy en une eternite de vie, et que par ce moyen-là ils soyent delivrez de la mort eternelle. Or le diable ne cognoist rien de tout cela: car nous voyons yci qu'il voudroit eschapper des mains de nostre Seigneur Iesus Christ, et le repousse bien loin. Et au contraire, les fideles sont instruits d'approcher de Dieu par le moyen de la foy. Ainsi donc la foy est le lien par lequel nous sommes conioints à Dieu. Au contraire, ceste cognoissance qu'ont les diables et les incredules, c'est pour les envenimer tant plus, afin d'avoir Dieu en horreur, et le fuir et chasser bien loin d'eux. Car tousiours ceste cognoissance, qu'il y a un Dieu, est pour espovanter les hommes et les diables: et ils ont en horreur que Dieu approche d'eux: mesmes (comme i'ay dit) ils s'en veulent eslongner tant qu'il leur est possible.

Ainsi donc nous voyons une grande diversite entre la foy qui nous est donnee de Dieu, et la cognoissance qu'ont les incredules et gens prophanes. Et de faict, nous ne pouvons croire en Dieu, sinon estans illuminez par son sainct Esprit. Or cela n'est pas commun à tous hommes. Et puis, quelle bestise est-ce de dire que la foy est informe, quand Dieu nous a donné l'Esprit d'adoption, par lequel nous pouvons crier à pleine bouche que Dieu est nostre Pere, et le reclamer pour tel (comme dit sainct Paul) et quand nous aurons l'arrhe de nostre heritage, et de la vie qui nous est promise, que nous sommes asseurez de la misericorde et bonte de nostre Dieu, par laquelle nous sommes reconciliez à luy, et qu'il nous cognoist et advoue du

nombre de ses enfans: de dire qu'il n'y ait point là de forme ne de figure? Ainsi donc nous voyons que le diable a tellement aveuglé les Papistes, qu'ils sont plus aveugles que luy qui est le prince des tenebres, qu'on voit qu'ils sont tellement hebetez, qu'ils n'entendent rien en ces principes de foy que les petis enfans sçavent sur le doigt: et n'y a moins de discretion en eux qu'en des chiens ou en des asnes. Mais c'est un iuste iugement de Dieu sur eux, d'autant qu'ils ont reietté sa parole pour s'amuser à des speculations frivoles, qui ne peuvent sinon les entretenir en erreur et és superstitions de Satan. Il est vray que cela est caché à beaucoup de gens: mais quand nous le cognoissons, et que nous voyons ces povres aveugles qui sçavent moins que les petis enfans qui auront apprins les rudimens, et comme l'a, b, c, de Chrestiente, il faut que nous magnifions tant plus la grace que Dieu nous fait. Car nous serions tels, voire pires, s'il nous avoit delaissez comme eux. Or quoy qu'il en soit, nous avons cela tout resolu, que les diables cognoissans qu'ils sont creez de Dieu, il faut qu'ils se rangent dessous son empire, voire maugré qu'ils en ayent. Et cela n'empesche point qu'ils ne luy resistent, qu'ils ne se iettent comme en furie pour amoindrir sa vertu: mais ils n'y peuvent rien. Et au reste, combien que ce sont deux choses contraires de sentir que Dieu est par dessus eux, et qu'ils ne peuvent eschapper de sa main, et de luy resister: si voit-on que tous les deux nous sont yci monstrez. Car le diable confesse que nostre Seigneur Iesus Christ est envoyé de Dieu son Pere: et cependant, si est-ce qu'il le veut repousser loin, et veut empescher qu'il n'execute la charge qui luy est commise. Mais voyla comme le diable est possedé de furie telle, qu'en cognoissant, il ne cognoist pas. Ce que nous voyons aussi bien en tous incredules.

Or quant à ce mot de *Sainct de Dieu*, il emporte que nostre Seigneur Iesus Christ, comme Mediateur, devoit estre separé du rang commun des hommes. Il est vray que les fideles sont bien appelez saincts, mais aussi sont-ils appelez enfans de Dieu. Et toutesfois il y a grande difference entre le chef et le corps. Il est dit de tout le peuple d'Israel qu'il est nommé fils de Dieu, voire son fils premier-nay par le Prophete Osee: et cependant ce titre ne compete qu'à nostre Seigneur Iesus Christ, qui est le vray Fils de Dieu. Et voyla pourquoy en nostre créance nous disons qu'il est Fils unique de Dieu. Cependant (comme i'ay dit) nous sommes bien appelez enfans de Dieu en l'Escriture. Car aussi il ne nous veut pas oster ce que nous avons par son moyen: mais il faut que luy seul soit Fils naturel de Dieu, et que nous le soyons par adoption d'autant que nous sommes conioints à luy, et que nous sommes faits participans de tous ses biens. Voyla (di-ie) comme nous sommes advouëz enfans de Dieu. Non pas que ceste dignite-là nous appartienne: mais c'est de don gratuit que nous l'avons. Ainsi donc, quand nous sommes appelez saincts, ce n'est pas que du ventre de nostre mere nous apportions sainctete. Car il n'y a en nous que pollution et ordure, et sommes tous souillez devant Dieu. Et de faict, quand David confesse au Pseaume cinquante et unieme, qu'il a este engendré en iniquite, et que sa mere l'a conceu en peche, ce n'est point pour accuser sa mere qu'il dit cela: mais il recite la condamnation qu'il merite. Comme s'il disoit, Seigneur, ie n'estoye pas encore sorti de la matrice, que me voyla une creature vileine et detestable: ie n'avoye en moy que toute souilleure. Ainsi donc il s'en faut beaucoup que ce titre nous puisse estre attribué que nous soyons saincts: mais nostre Seigneur Iesus Christ a este conceu du Sainct Esprit, comme nous sçavons. Et pourquoy? Afin d'estre sans aucune macule: et puis, il a este sanctifié, tellement que toute plenitude de grace a residé en luy: et il faut que nous puisions de là tout le bien que nous avons, d'autant qu'il ha toute perfection, comme il est dit au premier chapitre de sainct Iean: et il n'y a celuy de nous qui soit doué de telle excellente grace, qu'il n'en ait par portion et mesure: mais nostre Seigneur Iesus Christ ha le tout en soy. Comme donc si nous venons tous boire d'une fontaine ayans soif, nous serons bien rassasiez: mais ce n'est pas pourtant qu'on puisse venir chercher en nous ce que nous avons d'ailleurs. Brief, la sainctete de nostre Seigneur Iesus Christ differe en trois choses d'avec celle qu'ont les fideles. Car sa sainctete est de nature, et nous sommes maudits dés le ventre de nostre mere. Et puis, la seconde est, qu'il en ha toute perfection, et nous en avons autant que Dieu cognoist nous estre expedient. Et puis, il ha une sainctete, afin de nous en donner à tous, et nous n'en n'avons sinon ce qui suffit à nostre salut. Et c'est aussi une sainctete qui sanctifie. Et de nostre costé, nous sommes saincts, d'autant que nous puisons de sa sainctete, laquelle il ha en perfection, et nous en avons quelque portion telle que Dieu nous la distribue. Et cela est encores, d'autant que nos vices sont purgez, et que nous sommes associez à luy, et que nous sommes comme entez en son corps, afin qu'estans ses membres, nous communiquions aussi à son Esprit.

En somme, nous voyons maintenant en quel sens nostre Seigneur Iesus Christ est appelé le Sainct de Dieu. Et il n'y a nulle doute que ce mot ne fust commun entre le peuple. Car le diable conforme son langage à ce qui estoit alors entendu de chacun. Les Iuifs donc sçavoyent bien que le

Redempteur qui devoit estre envoyé, seroit le Sainct de Dieu: comme il est dit que Dieu l'a signé et marqué, non point d'une marque exterieure: mais d'autant qu'il a este oinct en toute perfection. Aussi quand nous sommes appelez Chrestiens, ce n'est pas que ce titre de Christ soit diminué à nostre Seigneur Iesus Christ. Et au reste, nous sommes bien appelez Christs, c'est à dire Oincts de Dieu: mais afin que nous sçachions que nous n'avons cela que par son moyen, il est nommé le Christ. Et voyla comme Simeon en a parlé ci dessus: D'autant que i'ay veu l'Oinct du Seigneur, ie me contente: que Dieu me retire à soy quand il luy plaira. Maintenant donc nous avons le nom qui est derivé de là, pour monstrer que nostre Seigneur Iesus Christ est la source de ceste onction spirituelle, et par consequent de la sainctete dont il est fait yci mention. En somme notons que nostre Seigneur Iesus Christ est tellement Redempteur du monde, et nous a apporté salut, qu'il a este separé du rang commun des hommes. Et en quelle sorte? C'est que de nature il a este pur et net sans aucune tache ne vice. Voyla pour un item. Et puis, qu'il a receu toutes les graces de l'Esprit de Dieu en perfection, comme il est dit au Prophete Isaie, que l'Esprit de Dieu a reposé sur luy. Voyla pour le second. Et pour le troisieme, qu'il n'a point este ainsi enrichi pour soy ni pour son usage (car il n'avoit besoin de rien) mais ç'a este pour nous. Voyla donc les richesses de nostre Seigneur Iesus Christ qui sont pour remedier et subvenir à nostre povrete et disette, d'autant que nous sommes vuides de tous biens. Ainsi il faut que nous les recevions par son moyen. Et voyla pourquoy il a eu une telle perfection. Or maintenant si nous prenons cela seulement en general, qu'avons-nous plus que le diable? Ainsi il nous faut bien passer un degre plus outre: c'est que nous cognoissions que nostre Seigneur Iesus Christ a este sanctifié, afin que nous fussions purgez de nos pollutions par sa grace: qu'il a este separé du rang des hommes, afin que nous fussions compaignons avec les Anges, et que l'heritage du Royaume des cieux nous apparteinst: qu'il a este sanctifié, afin que nous fussions vrayement regenerez, pour servir à Dieu et pour cheminer en integrite de vie, au lieu que tous nos appetis et cupiditez ne sont que vices: et puis, afin que nos fautes ne nous soyent point imputees, quand nous venons devant Dieu, et que nous soyons asseurez qu'il nous recevera comme si nous estions sans aucun defaut: et qu'il ne nous impute point nos pechez, mais qu'il les ensevelit à cause de ceste perfection et sainctete qu'il nous a allouee. Quoy qu'il en soit, en la personne seule du Fils de Dieu nous avons tout ce qui est requis à nostre salut, quand nous sommes conioints à luy par foy. C'est donc ce que nous devons avoir, pour faire une confession droite et sans feintise que nostre Seigneur Iesus Christ est le sainct de Dieu.

Or pour ceste cause le diable est contraint de se taire, et nostre Seigneur Iesus Christ luy impose silence. Car combien qu'il confessast en un mot ce qui est comprins en la somme de l'Evangile, toutesfois c'estoit pour tourner tout à rebours ce qu'il disoit. Car nous voyons que cependant il veut arracher à nostre Seigneur Iesus Christ ce qui luy appartient, et voudroit tousiours que sa tyrannie demeurast. Et de quoy serviroit-il que nostre Seigneur Iesus Christ eust este envoyé de Dieu son Pere, sinon pour nous retirer de ceste malediction et maudite subietion en laquelle nous sommes? Le diable est roy et prince des tenebres, et il ne demande que d'y attirer tous les hommes de la terre, et les y entretenir. Et nostre Seigneur Iesus Christ est la clarte du monde. Il est la vie et la resurrection, il est la iustice et sanctification des hommes, comme il en est parlé en tant de passages. Il s'ensuyt donc qu'il ne peut estre le Sainct de Dieu, que le diable ne demeure confus. Car il faut que les tenebres soyent esclarcies, que la mort soit abolie, que la vie soit restauree, que l'iniquite soit confuse: comme il est dit par sainct Iehan en sa Canonique, que nostre Seigneur Iesus Christ est venu afin de destruire l'iniquité, et de remettre au dessus la iustice de Dieu. Et puis, il nous a este donné pour iustice, afin que nous apparoissions devant Dieu en telle certitude, que nous sçachions qu'il nous veut recevoir à merci. Or donc ce n'est point sans cause que nostre Seigneur Iesus Christ luy impose silence: mais il a eu encores un autre regard. Car le diable usoit de cest artifice, afin qu'il semblast qu'il eust quelque approche avec le Fils de Dieu. Et cela estoit pour deroguer foy à l'Evangile: et ce n'a pas este pour un coup seulement, mais il a continué en ceste astuce. Car nous voyons que sous ombre de la Chrestienté il y a eu tant de fables, et si sottes que rien plus. Et voyla comme toutes fausses doctrines ont este introduites sous ombre de cela. Exemple: voyla l'Evangile qui nous propose simplement nostre Seigneur Iesus Christ. Or le diable n'ha rien de commun en cela. Que fait-il? Il est vray qu'il attentera de mettre sous le pied ceste doctrine: il armera tout le monde pour batailler à l'opposite: mais quand il ne peut si ouvertement en venir à bout, il suscite des Caphards, et des canailles qui escrivent l'un l'enfance de nostre Seigneur Iesus Christ, qui est un livre si plein de mocqueries et de risees que les livres de Melusine ou de ie ne sçay qui ne sont point si ridicules. Les autres feront quelque autre histoire, où il n'y aura que mensonges et tromperies. Et le diable fait bien semblant d'honorer le Fils

de Dieu: mais à quelle fin? sinon à ce qu'on pense qu'il n'y a que mensonge en l'Evangile? Car on ne le pourra plus discerner d'avec toutes ces sottises-là, si elles ont une fois vogue au monde. Et voyla comme obliquement et sous terre Satan a voulu abolir l'authorité qui est en l'Evangile, afin que les hommes demourassent là en suspens, et qu'ils ne sceussent à quoy se tenir. Autant en est-il des miracles qu'ils on là escrits, qui sont autant de bastelleries qu'ils attribuent à nostre Seigneur Iesus Christ. Et de puis on a encores pis fait. Car cela s'est renouvelé par les phantastiques qui ont auiourd'huy fait profession comme nous de suyvre la pure doctrine: lesquels ont fait imprimer la premiere partie de l'Evangile de sainct Marc, qui est un livre pour se faire mocquer de tous: veu qu'il n'y a ne Turc, ne Iuif, ne Payen qui ne voye les scandales qui sont là: car se sont tous mensonges et tromperies. Et toutesfois ils veulent faire à croire que ce sont miracles de Dieu, faits en l'enfance de nostre Seigneur Iesus Christ.

Or donc nous voyons comme le diable a poursuyvi ceste cautelle de laquelle il a yci usé, ainsi que recitent sainct Marc et sainct Luc: et comme il a eu la vogue en la Papauté qui est survenue. Et de faict, le diable ne niera pas que nostre Seigneur Iesus Christ ne soit le seul Fils de Dieu, et qu'il n'y ait qu'un seul Dieu. Voyla comme il en parlera encores auiourd'huy par la bouche de ces trompeurs et Caphards. Ils diront bien qu'il n'y a qu'un seul Dieu lequel on doit adorer, craindre et reverer: qu'il y a le Pere, le Fils, et le sainct Esprit, qui toutesfois ne sont qu'un Dieu: et voyla de belles prefaces. Mais au lieu de faire cest honneur à nostre Seigneur Iesus Christ de monstrer qu'il est seul la verite, la voye, et la vie (ainsi que nous avons touché) et qu'il se faut tenir à luy seul: ils diront qu'il faut adorer la vierge Marie sa mere, les Anges et les saincts, c'est à dire ces statues et marmousets: et puis magnifieront tous leurs autres badinages qu'ils mettront en avant. Ils prescheront tant et plus du franc arbitre, ils disputeront de leurs merites, des oeuvres de supererogation, et du moyen d'acquerir paradis, de leurs intercessions, et toutes les devotions qu'ils ont, c'est à dire de toutes les corruptions du service de Dieu, qui est abastardi et falsifié par tout ce qu'ils ont fait. Nous voyons donc comme le diable a tousiours tasché de faire quelque confession pour glorifier nostre Seigneur Iesus Christ, comme il a semblé: mais ç'a este pour y mesler son venin parmi, et pour faire qu'il n'y eust nulle simplicite, et qu'on ne distinguast point entre verite et mensonge. Quand nous voyons cela, il faut que nous ensuyvions nostre Seigneur Iesus Christ, et que nous chassions loin de nous telles folles fantasies, et que nous demeurions en la pure integrite de l'Evangile. Pourtant en confessant que nostre Seigneur Iesus Christ est le Fils de Dieu, que nous sçachions quant et quant pourquoy il est envoyé: c'est asçavoir que nous le devons tenir luy seul pour nostre maistre et docteur unique, que nous le devons escouter, et avoir les aureilles closes à toutes autres doctrines, et les tenir comme estranges, et sçavoir qu'elles ne nous attouchent point, et que nous n'y devons aussi avoir nulle accointance ni accord, non plus qu'avec le diable et avec Belial. Voyla donc ce que nous avons à retenir sur ce passage.

Or au reste, prenons la similitude de ce miracle en ce qui se fait en nous. Il est vray que ie toucheray en brief maintenant la matiere, (car il la faudra deduire en la lecture suyvante plus au long) mais encores que nous ne soyons point possedez de Satan d'une façon visible, tant y a que non sans cause il est nommé prince du monde: et par consequent nous sommes detenus sous sa servitude. Et voyla pourquoy il est dit au huitieme chapitre de sainct Iean, qu'il faut que nostre Seigneur Iesus Christ nous affranchisse, si nous voulons estre francs et libres. Cependant donc que nous serons en nostre condition naturelle, nous sommes possedez de Satan, et faut que nostre Seigneur Iesus Christ nous en delivre. Et ainsi en ceste histoire qui nous est yci recitee, cognoissons que nous avons un miroir pour contempler quels nous sommes, et en quel estat Dieu nous trouve: c'est que le diable nous possede. Voyla bien pour nous glorifier: que nous allions puis apres nous enorgueillir en nostre franc arbitre, en nos oeuvres meritoires, en nos belles preparations, et en toutes les belles recompenses que nous pourrons faire à Dieu, et en toutes nos devotions: cependant si faut-il que le diable domine sur nous iusques à ce que nostre Seigneur Iesus Christ nous ait receus à merci. Et cependant aussi notons, que comme ce povre homme a este delivré de Satan avec grans tourmens qu'il a endurez, que le diable l'a ietté par terre, et l'a comme deschiré, encore qu'il ne luy ait peu nuire pour le ruiner du tout, aussi quand Iesus Christ nous tire et delivre, de la tyrannie de Satan, si nous endurons quelques violences qu'il ne nous faut point trouver cela estrange: mais cognoissons que rien ne nous viendra à dommage, et que nous serons preservez par la vertu du Fils de Dieu toutesfois. Et de faict, il est impossible que nous soyons convertis à la foy, sinon en renonçans à nous-mesmes. Voyla desia un grand combat, et le diable s'esvertue plus que iamais à nous faire despiter à l'encontre de Dieu: et puis nous serons tentez de beaucoup de troubles. Il faut donc que le diable esclatte (par maniere de dire) quand nostre Seigneur Iesus Christ luy fait la guerre: mais souffrons cela patiemment, et conten-

tons-nous que le tout nous viendra à profit et salut, combien que nous sentions bien des efforts en nous, et que nous pourrons estre là iusques à grincer les dents (par maniere de dire) mais passons tout cela moyennant que nous parvenions à la fin de laquelle il est yci parlé.

Car pour conclusion il est yci dit *que ceux qui ont veu un tel miracle ont este estonnez:* et puis sainct Luc adiouste, *qu'ils ont este surprins de crainte et de frayeur, et ont dit, Qu'est-ce ci? quelle est ceste doctrine nouvelle, quand il chasse ainsi les diables? et qu'en authorite et vertu il commande aux esprits immondes, et ils luy obeissent et sortent?* Or quant à ce passage, il y a à noter en premier lieu ce que desia nous avons touché, c'est à sçavoir que ceux qui ont veu un tel tesmoignage de la vertu de nostre Seigneur Iesus Christ, ont cognu que ç'a este pour approuver sa doctrine. En quoy desia nous voyons que ç'a este encores quelque prudence à eux de dire, Cest homme-ci est grand. Ainsi donc ils ont estimé que Dieu magnifioit sa doctrine: et se sont prins à dire, Cest homme yci ha une puissance plus qu'humaine: pourtant il faut bien dire que Dieu l'authorise. Et comment? Il faut que sa doctrine luy soit comme seellee, et que Dieu declaire qu'il en est autheur. Voyla ce qu'ils ont consideré. Or c'est pour le moins, veu qu'ils sont là demourez à la porte, ainsi que nous verrons tantost, c'est pour le moins, di-ie, que nous ayons ceste discretion-là, que les miracles soyent rapportez à ceste fin. Qui est-ce qui parle yci? Des povres gens qui ont quelque apprehension de Dieu, et sont touchez de quelque reverence: mais si est-ce qu'ils n'entrent point en l'Eglise, et demeurent tousiours en suspens, et le bec en l'eau (comme on dit). Or il faut bien que nous les passions si nous voulons estre disciples de nostre Seigneur Iesus Christ. Car il nous faut profiter iusques à ce que sa doctrine nous soit familiere. Car voyci des povres ignorans qui sont tousiours demourez en leur rudesse, qui neantmoins sçavent que les miracles sont tesmoignages que l'Evangile est la verite de Dieu. Or tant y a que les Papistes se sont monstrez beaucoup plus bestes que ces povres gens yci. Car tousiours pour maintenir leurs superstitions ils crieront assez Miracle, miracle. Et pourquoy faire? Pour adorer saincte ie ne sçay qui, pour aller en un tel pelerinage, pour avoir telle superstition, pour prier pour les trespassez, pour canonizer le corps de ie ne sçay qui, pour avoir telle devotion frivole. Brief, les miracles ne tendent à autre chose sinon d'abolir toute doctrine en la Papauté: et non seulement cela, mais ils ont voulu despiter Dieu manifestement. Voyla la verite de l'Evangile qui doit estre seellee autentiquement par les miracles. Qu'ont ils fait? Il faut que la doctrine de l'Evangile perisse, et que nous ne tenions compte de son contenu, et que nous venions là ietter des cendres sur le feu pour l'amortir, mesmes une seillee d'eau afin de l'esteindre du tout, et cependant ils se sont amusez à une torche qui sera allumee en plein midi, et reietteront la clarte du soleil. Voyla qu'ont fait les Papistes. Car qu'ont-ils auiourd'huy? Il n'est pas question de dire, Il est escrit, voyla ce que l'Escriture saincte nous enseigne: il s'y faut tenir: Mais, que l'Escriture n'est qu'un nez de cire: qu'il n'y a rien de certain: mais les miracles ne peuvent faillir. Et que disent ces miracles? Tout le contraire de l'Evangile, c'est que les creatures soyènt mises au siege de Dieu, et qu'on ne le cognoisse plus parmi la trouppe, comme ils en ont le proverbe.

Voyla donc un poinct que nous avons à noter. Pour le second il est yci dit *qu'ils se sont effrayez.* Et ceci est encores bien digne d'estre observé. Car c'est pour nous advertir que toutesfois et quantes que nous voyons quelque signe de la gloire de Dieu, nous devons trembler sous luy pour nous humilier: mais c'est d'une autre façon qu'ils n'ont pas fait. Car ils sont touchez d'estonnement, voire iusques à estre comme ravis: mais cependant ils demeurent confus. Or il nous faut bien estre ravis: mais il nous faut puis apres retenir nos espris, que nous sçachions qu'il y a un Dieu qui veut estre reveré de nous, et que nous l'aimions et luy soyons conioints, et mesmes qu'il habite en nous, d'autant que nous sommes temples de son sainct Esprit, et membres du corps de son Fils unique. Au reste, quand ils disent, *Quelle est ceste doctrine nouvelle?* ce n'a pas este pour reprouver la doctrine de nostre Seigneur Iesus Christ, comme aucuns l'ont mal entendu: mais c'est pour monstrer qu'il y avoit en nostre Seigneur Iesus Christ ce qu'ils n'avoyent point accoustumé de veoir. Il est vray que la doctrine de l'Evangile ne nous doit point estre nouvelle. Et pourquoy? Nostre Seigneur Iesus Christ est la fin de la Loy: c'est luy qui en est l'ame. Et c'est aussi le patron que Moyse a veu à la montaigne, auquel se rapportoyent toutes les figures. Brief, l'Evangile ne doit point estre separé de la Loy. Et voyla aussi pourquoy nous sommes appelez enfans d'Abraham. Et si nous n'avions concorde de foy avec luy, à quel propos seroit-il pere de tous fideles? Ainsi donc l'Evangile ne doit point estre separé de la Loy. Car il y a un accord quant à la substance de la doctrine: mais si est-il doctrine nouvelle, suyvant ce qui est dit par le Prophete Isaie, que tout devoit estre renouvelé à la venue du Fils de Dieu, en la restauration de l'Eglise. L'Evangile donc est doctrine ancienne et nouvelle. Et voyla aussi pourquoy nostre Seigneur Iesus Christ voyant les corruptions qui avoyent

este, dit, Ie vous annonce un commandement ancien et nouveau: et sainct Iean en sa Canonique dit qu'il nous donne un commandement nouveau, c'est que nous nous aimions l'un l'autre comme le Seigneur nous a aimez. Par cela il monstre que l'Evangile n'ha rien qui ne soit en la Loy: mais pource que ceste cognoissance est incomprehensible à nostre raison, il dit que c'est un commandement nouveau. Et nostre Seigneur Iesus Christ à bonne raison appelle commandement nouveau (comme i'ay desia dit) que nous nous aimions les uns les autres, pour monstrer que tout estoit tellement depravé, qu'il faloit que les hommes changeassent entierement de nature pour faire leur profit de la doctrine de Dieu qu'il preschoit. Il y a encores une autre raison plus grande, que l'Evangile est doctrine nouvelle. Car la Loy a eu comme les figures et ombrages, et en l'Evangile Dieu nous apparoist comme face à face. Le voile qui estoit devant le visage de Moyse est maintenant osté: car Dieu veut que nous le cognoissions priveement en la personne de Iesus Christ. Et voyla aussi pourquoy il dit qu'il n'appellera plus ses disciples ses serviteurs, mais ses amis familiers. Voyla donc comme la doctrine de l'Evangile n'est point ancienne, et si elle n'est point nouvelle. Car elle ha son authorité de tout temps. Mais encores que les povres gens eussent este mal instruits auparavant, si est-ce qu'ils n'appellent point l'Evangile une doctrine nouvelle par mespris, cependant si est ce qu'ils sont demourez au milieu du chemin et hors la porte. Car ils devoyent s'enquerir plus avant pour se confermer de plus en plus et accepter ce que Iesus Christ leur apportoit: mais ils sont demourez en leur estonnement. Apprenons donc d'avoir un tel estonnement, qu'il nous prepare à humilite, et qu'il nous face plier le col pour recevoir son ioug, et pour mettre les genoux en terre pour l'adorer, et pour estre pleinement abatus, afin que nous soyons puis apres relevez par sa grace. Voyla en somme ce que nous avons à retenir pour conclusion. Or il reste de vous advertir que pour annoncer la parole de Dieu en ceste ville, il y a Maistre Iean Remond Merlin qui a este eleu et accepté de Messieurs: et d'autant qu'il sera presenté Dimanche prochain, au plaisir de Dieu, si quelqu'un sçait à redire sur luy, ou en sa vie ou en sa doctrine, qu'il le vienne dire où il appartiendra.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

SOIXANTIEME SERMON.

MATTH. Ch. VIII.

14. *Et Iesus estant venu en la maison de Pierre, veit la belle-mere d'i celuy couchee au lict, et ayant la fievre.* 15. *De laquelle il toucha la main, et la fievre la laissa: puis elle se leva, et les servit.* 16. *Puis quand le soir fut venu, on luy present a plusieurs demoniaques, desquels il ietta hors les esprits par sa parole, et guairit tous les malades:* 17. *Afin que fust accompli ce qui avoit este dit par le Prophete Isaie, disant, Il a prins nos langueurs, et a porté nos maladies.* 18. *Adonc Iesus voyant grandes foulles de gens à l'entour de soy, commanda de passer à l'autre rive.*

MARC. Ch. I.

29. *Et tost apres estans sortis de la synagogue, ils veindrent avec Iaques et Iean en la maison de Simon et Andre.* 30. *Or la belle-mere de Simon estoit couchee, ayant la fievre: et soudain ils luy parlent d'elle.* 31. *Adonc en s'approchant il la leva, en la prenant par la main: et soudain la fievre la laissa, et elle les servit.* 32. *Le soir venu, comme le soleil se couchoit, on luy amena tous ceux qui avoyent quelque mal, et les demoniaques.* 33. *Et toute la ville estoit assemblee à la porte.* 34. *Et il guairit tous ceux qui estoyent malades de diverses maladies, et ietta hors plusieurs diables, ne permettant point que les diables dissent qu'ils le cognussent.* 35. *Puis au matin, comme il estoit encore fort nuict, s'estant levé, il sortit, et s'en alla en un lieu desert, et prioit là.* 36. *Et Simon le suyvit, et les autres qui estoyent avec luy.* 37. *Et quand ils l'eurent trouvé, ils luy dirent, Tous te cherchent.* 38. *Adonc il leur dict, Allons aux prochaines bourgades, afin que i'y presche aussi: car pour cela suis-ie venu.* 39. *Il preschoit donc en leurs synagogues, par toute Galilee, et iettoit hors les diables.*

LUC. Ch. IV.

38. *Et quand Iesus se fut levé de la synagogue, il entra en la maison de Simon: et la belle-mere de Simon estoit tenue d'une grosse fievre. Dont ils le*

prierent pour elle. 39. *Et s'estant panché sur elle, il tansa la fievre, et la fievre la laissa: et incontinent elle se leva, et les servit.* 40. *Et comme le soleil se couchoit, tous ceux qui avoyent des malades de diverses maladies, les luy amenerent: et mettant les mains sur un chacun il les guarissoit.* 41. *Les diables aussi sortoyent de plusieurs, crians, et disans, Tu es le Christ, le Fils de Dieu. Mais il les tansoit, et ne leur permettoit de dire qu'ils sceussent qu'il estoit le Christ.* 42. *Et quand il fut iour, il se departit, et s'en alla en un lieu desert: et la multitude le cherchoit, et veint iusqu'à luy, et le retenoit, afin qu'il ne se departist d'eux.* 43. *Mais il leur dict, Il me faut bien aussi evangelizer aux autres villes le royaume de Dieu: car pour cela suis-ie envoyé.*

Combien que les Evangelistes en general nous recitent que nostre Seigneur Iesus Christ a donné approbation de sa maiesté et vertu divine, guairissant les malades, chassant les diables hors des hommes: toutesfois il y a yci un exemple notable de la belle mere de Pierre, laquelle nostre Seigneur Iesus Christ a guairie de la fievre. Il est vray que de chasser les diables, c'estoit une chose plus miraculeuse beaucoup, et plus digne de memoire que d'avoir guairi la fievre: comme aussi donner santé à ceux qui estoyent paralytiques, et illuminer les aveugles, faire ouir les sourds, cela emporte en soy beaucoup plus que la guairison d'une maladie commune: mais c'est à cause de la personne, que ceci est notamment recité. Car voyci Pierre qui estoit desia appelé pour estre disciple de nostre Seigneur Iesus Christ: il ha sa belle mere malade. Or yci nous avons à noter, que ceux qui suyvent le Fils de Dieu ne sont pas pourtant privilegez qu'il ne leur adviene des afflictions, et à eux, et à leurs amis, et parens. Et ainsi notons que nostre Seigneur Iesus Christ ne nous reçoit pas pour estre ses disciples à telle condition que nous soyons yci pour vivre en toutes delices et voluptez, comme en un paradis terrestre. Car nous avons besoin d'estre exercez par beaucoup d'afflictions, et ne fust-ce que pour nous humilier, et pour nous faire cognoistre nos povretez, pour nous soliciter à invoquer Dieu, et pour esprouver aussi nostre patience. Mais cependant il est dit que nostre Seigneur Iesus Christ a gueri ceste femme. Or il n'y a nulle doute qu'il n'ait voulu supporter en cela, tant la foiblesse de Pierre, que le mescontentement qui pouvoit estre en la maison. Car nous sçavons que povres gens qui vivent au iour la iournee, sont faschez s'il y a quelque desbauchement, et si le gain ne vient pas comme de coustume. Voyla Pierre et son frere qui avoyent gagné leur vie auparavant à pescher: ils suyvent nostre Seigneur Iesus Christ, et ils sont reculez d'autant, pource qu'il semble qu'ils se soyent distraits du labeur pour estre comme des fay-neants. Et en la maison on n'avoit pas cognu du premier coup le zele qui les mouvoit: et mesmes il eust este aisé de murmurer. Car nous sçavons que chacun pense de soy et de sa nourriture ordinaire, et les povres gens en seront plus empeschez que les riches: car ils se voyent au bout incontinent, et s'ils ont espargné, ce ne sera gueres, et ne faudra qu'une sepmaine ou un mois pour avoir tout consumé. Nostre Seigneur donc a voulu prevenir et remedier à tout cela, quand il a guairi la bellemere de Pierre. Car d'autant que les disciples estoyent encores bien rudes, et comme novices, ils avoyent besoin d'estre fortifiez, afin qu'ils cognussent que ce n'estoit pas en vain qu'ils s'estoyent addonnez à celuy qui les avoit appelez pour estre tellement conioints à sa compagnie, qu'ils quittassent en partie leurs maisons. Voyla donc comme ce miracle a servi tant à Pierre, qu'à son frere Andre, à Iehan, et à Iaques. Or il y a aussi à noter, que ç'a este pour toute la famille, et que la belle-mere ayant receu guairison de la main du Fils de Dieu, a eu occasion de se contenter, combien que son gendre suyvist celuy qui auparavant avoit este mesprisé. En somme, nous voyons que nostre Seigneur Iesus Christ a eu pitie de ceste femme avec toute la suyte: non pas seulement pour luy donner santé, et pour l'alleger de son mal qu'elle enduroit, mais afin que tous paisiblement s'accordassent à la vocation de Pierre, et qu'il ne fust point empesché, ni par sa femme, ni par ses amis, qu'il n'y eust point de reproche ni de querelle, d'autant qu'il avoit abandonné en partie son mestier. Voyla donc ce que nous avons à retenir, quant à ce miracle particulier.

Au reste, il est dit que ceux de la suyte *ont prié pour elle*, et qu'ils ont adverti nostre Seigneur Iesus Christ. Les Papistes incontinent tireroyent de ce passage qu'il faut prier les Saincts, et que les disciples de nostre Seigneur Iesus Christ ont este yci comme intercesseurs et advocats: mais quand ils se destournent ainsi, et deschirent l'Escriture saincte par pieces, ils ne font que monstrer leur bestise, et quant et quant leur impudence. Et toutesfois ils n'ont nulle honte de produire de tels passages: mais c'est tout au rebours de ce qu'il les faut alleguer. Car si ainsi est que les disciples ayent eu le soin de ceste povre femme pour luy subvenir en sa necessite, par cela nous devons apprendre d'avoir compassion de ceux qui endurent, afin de prier pour eux, et que Dieu leur soit propice. Car il est yci parlé des vivans. Voyla donc comme il nous faut exercer en charite, c'est à sçavoir que chacun ne regarde point seulement à soy, quand il est question de prier Dieu: mais que nous sçachions que s'il y a communaute que Dieu a

consacree entre nous, il faut que nous conioingnions tous nos prochains pour invoquer Dieu en commun. Et ainsi selon que nous voyons quelqu'un estre affligé, soit de maladie, soit de quelque autre adversite, que cela nous induise, et nous picque tant plus vivement à prier Dieu. Voyla en somme ce que nous avons à retenir. Et aussi nous voyons comme nos prieres ne seront pas vaines. Car quand nostre Seigneur Iesus Christ a exaucé les requestes qu'on luy avoit faites pour la mere de Pierre, il nous a declaré par cela que nous ne serons point frustrez de nostre attente, quand nous aurons nostre recours à Dieu: non seulement chacun pour soy, mais aussi pour ceux qui nous sont conioints, et desquels nous devons procurer le bien et le salut entant qu'en nous est. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir.

Et de faict, nostre Seigneur Iesus Christ pouvoit bien prevenir de guairir ceste femme malade: car il avoit desia conclud de ce faire: mais il veut estre requis. Et pourquoy? Afin que nous recevions instruction de ce passage, selon qu'il en sera traitté. Or quand il est dit que *nostre Seigneur Iesus Christ a tansé la fievre*, ce n'est point que la maladie eust intelligence pour escouter ce qui luy estoit dict: mais cela nous exprime que combien que les maladies n'ayent ne sens ne raison, toutesfois elles obeissent à Dieu en une sorte et en l'autre. Car ce sont autant de messagiers de son ire quand il nous envoye et maladie, et famine, et peste, et guerre, et autres afflictions. Voyla donc comme les maladies obeissent à Dieu: et par consequent à nostre Seigneur Iesus Christ, qui est nostre vray Dieu manifesté en chair: c'est asçavoir d'autant qu'il nous chastie de nos fautes quand il luy plaist. Brief, comme l'Escriture appelle les afflictions verges de la main de Dieu par lesquelles il domte nostre orgueil et rebellion, nous remonstre les transgressions que nous avons commises, ou esprouve nostre foy et obeissance: aussi elles peuvent estre nommees à bon droict ses messagiers. Ainsi donc combien que les maladies n'ayent ne sentiment ni apprehension, si est-ce toutesfois que Dieu besongne tellement par icelles, que c'est autant comme s'il leur bailloit instruction certaine pour dire, Voyla à quoy ie vous employe maintenant: vous marcherez iusques à un tel poinct, et non pas outre: un tel sera tant affligé, et non plus. Et pourtant nous voyons que nostre Seigneur Iesus Christ en tançant ceste fievre, a monstré que les afflictions ont un mouvement secret, qui nous est incomprehensible quant à nostre sens: mais c'est afin que nous cognoissions qu'il domine sur tout, qu'il dispose de toutes choses, tellement qu'il n'y a rien qui ne luy soit subiet. Or par cela nous avons à recorder double leçon. L'une est que quand nous sommes batus, soit de maladie, ou de quelque autre adversité, si nous murmurons et que nous monstrions quelque grand despit et impatience, c'est combatre à l'encontre de Dieu. Il est vray que les maladies nous seront fascheuses, et ne se peut faire que nous n'ayons quelques regrets, mais cependant si faut-il baisser la teste d'autre costé, et recevoir le ioug qui nous est mis sur le col, cognoissans que les maladies ne vienent point d'elles-mesmes: mais que Dieu les envoye, et qu'il leur ordonne iusques où elles ont à nous affliger. Et pour le second aussi nous devons avoir tout nostre recours à Dieu, et ne douter point qu'encores que les maladies soyent griefves, et semblent mortelles, que mesmes nous en soyons comme accablez, et qu'à grand peine nous ne puissions respirer, toutesfois quand il luy plaira il y pourra donner allegement et issue: quand bon luy semblera, di-ie. Sçachans donc que cela est en sa main, que nous apprenions d'avoir nostre recours à luy, estans asseurez qu'il aura pitie de nous: et s'il differe, cognoissons que ce n'est pas à nous de luy assigner terme, mais que nous attendions qu'il face son oeuvre en temps opportun.

Or il est dit puis apres en general, que quand nostre Seigneur Iesus Christ a gueri les demoniaques et les autres malades, en cela il a accompli ce qui est dit par Isaie, qu'il a porté nos langueurs, et a pris nos maladies. Or il pourroit sembler de prime face, que ce passage fust mal allegué, et destourné de son sens naturel. Car Isaie ne parle point là des maladies corporelles: il n'est point là question de ce qui concerne la vie transitoire de ce monde: mais il parle de nos pechez qui nous menoyent à la mort, et qui en sont comme messages. Il est dit que nostre Seigneur Iesus Christ a porté le tout. Et qu'ainsi soit, il commence par ce bout, que nostre Seigneur Iesus Christ a tellement este batu, que chacun a destourné sa face de luy, qu'il a este desfiguré, et a esté en telle horreur qu'il n'y a point eu quasi face d'homme, et que chacun le tenoit là comme desesperé. Brief Isaie parle de ce que nostre Seigneur Iesus Christ non seulement s'est fait homme mortel, et s'est assubieti à toutes nos miseres: mais qu'en la fin il endure une mort ignominieuse quant aux hommes, et maudite par la bouche de Dieu: qu'il a este là comme le plus grand mal faiteur qui fut iamais: que Dieu a desployé sa vengence sur luy, tellement que les cheveux en pouvoyent dresser en la teste à tous ceux qui en oyoyent parler. Or ayant parlé ainsi, il monstre que neantmoins il ne faut point que nous destournions nostre veuë de Iesus Christ, et que nous l'ayons en mespris ou en horreur, mais plustost que nous venions là chercher non seulement nostre guairison, mais nostre salut eternel.

Il monstre donc le fruict qui nous est provenu de la mort et passion du Fils de Dieu, c'est qu'il a porté nos langueurs, et a prins nos maladies, voire nos maladies spirituelles. Mais yci sainct Matthieu parle de paralysie et de fievres, et de choses semblables: comment donc accorderons-nous ceci? Or il est vray que le Royaume de nostre Seigneur Iesus Christ est spirituel, et combien qu'en nous reconciliant à Dieu son Pere, il fera que mesmes quant à ceste vie caduque nous serons benits, toutesfois si est-ce qu'il nous faut tousiours regarder au principal, c'est à sçavoir quel est l'office de nostre Seigneur Iesus Christ, c'est de nous appeler à la vie celeste, en nous retirant de ce monde. Et comment cela se fera-il? C'est d'autant que nos pechez nous sont pardonnez quand nous sommes regenerez par le sainct Esprit, afin d'avoir la marque d'adoption, et d'estre certains que Dieu nous advoue pour ses enfans. Ainsi donc il est certain que la guairison qu'il nous faut chercher en nostre Seigneur Iesus Christ, c'est de nos pechez, par lesquels nous sommes non seulement malades devant Dieu, et debiles, mais mesmes du tout morts: car nous sommes transgresseurs de la Loy de Dieu: et il faut que nous soyons maudits quant et quant. Et puis nous sommes alienez de luy qui est la fontaine de vie, nous voyla donc en perdition. Or quand nostre Seigneur Iesus Christ s'est offert en sacrifice, ç'a este pour effacer toutes nos fautes, tellement que nous n'en fussions point coulpables devant Dieu, et qu'auiourd'huy nous n'en soyons point appelez à comte. Ainsi voyla en somme ce qu'il nous faut chercher en nostre Seigneur Iesus Christ, c'est qu'estans lavez et nettoyez de son sang, nous soyons guairis de nos maladies spirituelles, et qu'estans regenerez par son Sainct Esprit, nous vivions à Dieu et qu'il vive en nous, et que nous soyons siens au lieu que le diable domine sur tous ceux qui n'appartienent point à nostre Seigneur Iesus Christ.

Voyla donc pour un item: et c'est ce que le Prophete a voulu dire. Car si on disoit seulement que nostre Seigneur Iesus Christ a este crucifié, il est certain que chacun s'eslongneroit de luy. Et pourquoy? Maudit sera celuy qui pendra au bois: et nous fuyrons tousiours la malediction de Dieu. Apres, nous voyons Iesus Christ pendu entre deux brigans, nous voyons que tout le monde luy crache au visage, qu'il est là plein d'ignominie, comme si c'estoit pour ses malefices qu'il enduroit. Ainsi donc il est certain que si nous avions seulement la simple histoire de la mort et passion de nostre Seigneur Iesus Christ, cela ne seroit que pour nous faire tourner le dos en arriere, et pour reculer de luy au lieu d'en approcher: mais quand le fruict nous est declairé, et le bien inestimable qui nous a este acquis par sa mort et passion, voyla comme nous n'avons plus honte de luy, comme S. Paul aussi en parle: mais plustost c'est toute nostre gloire de chercher nostre vie en la mort, de chercher la grace de Dieu en la condamnation qu'il a portee: comme aussi le Prophete Isaie le dit, c'est que la correction de nostre paix a este mise sur luy. Voyla donc la correction de nostre paix. Car il estoit impossible que Dieu fust appaisé envers nous, et que nous le peussions avoir propice, iusques à ce que nous luy eussions satisfait, comme nous luy sommes redevables, d'autant qu'il n'y a que toute iniquite en nous, et en luy toute perfection de iustice. Cependant donc que nous serons tenus et reputez pour pecheurs, il faut que Dieu nous haysse, qu'il soit nostre partie adverse: car de faict nous luy sommes ennemis, et pourtant il est impossible qu'il nous aime iusques à ce que nous luy ayons satisfaict. Or il est impossible quant à nous. Il a donc falu que nostre Seigneur Iesus Christ print la charge sur soy, et qu'il nous en delivrast. Voyla donc comme nous avons este acquittez par le payement qu'il a fait par sa mort et passion. Ce fruict donc là qui nous en revient nous monstre que nous ne devons point estre desgoustez quand nous le chercherons par foy, que nous ne prenions toute nostre ioye en luy. Mais cependant voyci comme sainct Matthieu a tresbien appliqué le tesmoignage du Prophete à son propos. Car il est certain que tout ce que nostre Seigneur Iesus Christ devoit faire, il l'a quant et quant representé pour la rudesse des hommes comme en image et figure. Nous avons veu par ci devant que nostre Seigneur Iesus Christ passant par le pays de Galilee avoit apporté la clarté selon qu'Isaie en avoit parlé: et neantmoins c'estoit d'une autre façon. Quand Iean Baptiste a presché au desert, le lieu du Prophete Isaie a este verifié en cela (comme il est l'a dit) asçavoir que la voix crie au desert, qu'on prepare les voyes au Seigneur. Et neantmoins les voyes dont parle Isaie, c'est ceste desolation du peuple. Car tout estoit en ruine, et ne sembloit point que iamais l'estat peust estre restauré. Or il a falu (comme i'ay dit) que ces choses comme elles convenoyent au Royaume de nostre Seigneur Iesus Christ et à son office, qu'elles fussent quant et quant figurees par le dehors. Ainsi ceste reigle qui nous est yci donnee, c'est asçavoir que nostre Seigneur Iesus Christ a gueri les maladies des corps, a este pour nous monstrer qu'il estoit medecin spirituel de nos ames: quand il a donné force et vertu aux paralytiques, ç'a este pour nous monstrer que toute vertu nous procede de luy: quand il a illuminé les aveugles, ç'a este pour nous monstrer que vrayement nous le sommes tous, non pas du corps, mais de l'ame, et que nous ne pou-

vons avoir clarté qu'en luy: qu'il nous a percé les aureilles pour nous faire ouir sa parole et la doctrine de vie. Quand mesmes il a ressuscité les morts, ç'a este un tesmoignage que nous sommes tous comme povres charongnes pourries, qu'il faut qu'il nous arrache du sepulchre: voire non point visiblement, mais d'une autre façon plus excellente: c'est d'autant que nous sommes detenus sous les liens du diable, et en la mort eternelle, il faut que Iesus Christ nous retire de cest abysme-là. Et au reste, nous avons comme des arres en tous les miracles visibles qu'il a faits, de ce qu'il fait spirituellement en nos ames. Et c'est (comme i'ay dit) d'autant que nous sommes grossiers et terrestres, et que du premier coup nous ne comprenons pas les biens qui nous sont cachez, et qui surmontent nos esprits. Nous voyons donc maintenant comme S. Matthieu a yci mis une bonne similitude et conformité de ce que nostre Seigneur Iesus Christ a monstré en apparence, avec le principal que nous devons chercher en luy: comme s'il disoit, Quand Iesus Christ a guari les malades, ç'a este pour monstrer qu'il n'y a nulle santé au monde qui ne viene de sa pure grace: quand il a illuminé les aveugles, qu'il est la clarté du monde luy seul, et que nous ne voyons goutte iusques à ce qu'il nous ait ouvert les yeux de nos ames: que nous sommes sourds iusques à ce qu'il nous ait percé les aureilles pour nous faire entendre ce qu'il a dit. Brief, que nous sommes du tout impotens, et qu'il n'y a point en nous un seul doigt qui ait vigueur, iusques à ce qu'elle nous ait este donnee de luy. Brief, que nous sommes tous plongez en la mort, iusques à ce qu'il nous en retire: suyvant ce qu'il dit, qu'il est la resurrection et la vie. Nous voyons donc maintenant une ouverture à tous les miracles qui nous seront recitez ci apres: et faudra que ceci soit reduit en mémoire, encores qu'on ne le traitte pas au long, si faudra-il que chacun ait ceste prudence, quand nous orrons ci apres que Iesus Christ a fait cheminer un boiteux, là il nous faudra penser, Helas, nous ne sçaurions marcher un pas, sinon que nous soyons soustenus par nostre Seigneur Iesus Christ, nous ne sçaurions remuer un doigt pour bien faire: car à mal, nous n'y sommes que trop enclins, voire addonnez du tout, tellement que nous y courons, et n'y sommes que trop prompts et legers: mais nous ne sçaurions nous avancer d'un seul doigt pour bien faire, sinon qu'il nous en donne la vertu et faculte. Apres, quand nous verrons le semblable de tous les autres miracles qui ont este faits sur les corps, que tousiours nous appliquions cela à nos ames, et que nous sçachions qu'il faut que ceste conformite-là soit gardee. Et pourquoy? Car nous sçavons que nostre Seigneur Iesus Christ ne nous a pas este envoyé pour nous apporter une felicité terrienne, pour nous faire triompher en ce monde, et nous y faire avoir toutes nos aises et commoditez: mais au contraire, il est dit que nous aurons persecution au monde, que nous serons affligez. Apres, nous sommes advertis qu'on se mocquera de nous, que nous serons en opprobre, qu'on nous crachera au visage, et qu'on nous fera tous les vituperes du monde. Et puis il est dit qu'il nous faut estre configurez à son image, pour endurer toutes miseres, à fin d'estre participans de la gloire de sa resurrection, quand il nous aura recueillis à soy, et retirez de ce monde.

Voyla donc quand nous considererons pourquoy Iesus Christ a este envoyé, et quel est son office, qu'il nous faut conclure, Les miracles qu'il a faits pour guairir les corps, n'estoyent que figures et images de ce que nous devons chercher en luy, et que nous y trouverons à la verite: c'est qu'ayans cognu qu'en nos ames il n'y a sinon toute infirmite et tous vices, et mesmes qu'il n'y a que pourriture de mort pour nous plonger au profond d'enfer, voire que desia nous y sommes: qu'il faut qu'il soit nostre medecin, voire non seulement pour nous guairir de nos maladies: mais aussi pour nous ressusciter. Voyla donc ce que nous avons à retenir simplement de ce passage.

Or il est dit puis apres, *que nostre Seigneur Iesus Christ s'est retiré à part pour prier, et que la multitude l'a cherché.* Quant à la priere, il en sera traitté une autre fois, et aussi l'occasion s'y addonnera. Mais pour ceste heure prenons la conclusion qui est yci mise: c'est que nostre Seigneur Iesus Christ n'a point voulu arrester en un lieu, d'autant qu'il faloit qu'il publiast l'Evangile, qu'il appelle le Royaume de Dieu (comme nous avons veu ci dessus qu'il en parle): et adiouste la raison, *Car pour cela* (dit-il) *suis-ie sorti,* ou *suis-ie envoyé.* En somme nous avons yci à retenir, que nostre Seigneur Iesus Christ a voulu en tout et par tout executer la commission qui luy estoit donnee de Dieu son Pere. Car il avoit este determiné qu'il faloit qu'il fust le principal et souverain Docteur de l'Eglise. Voyla donc sa vocation et sa charge que de prescher l'Evangile: et non pas seulement en un lieu, mais par tout le pays de Iudee. Suyvant cela nous voyons qu'il n'a point fait office de Pasteur en un seul lieu, mais qu'il a este Prophete, afin que sa voix retentist par tout le pays, iusques à ce qu'il parachevast ce qui appartenoit à nostre salut. Ce n'estoit pas donc assez qu'il s'offrist en sacrifice pour nous reconcilier à Dieu, mais il faloit qu'il recueillist par sa doctrine les eleus de Dieu, et qu'il les mist en possession de l'heritage celeste. Or quand nous voyons que nostre Seigneur Iesus Christ s'est ainsi songneusement acquitté de la charge qui luy estoit commise, nous avons à con-

templer le soin qu'il a eu de nostre salut, et par consequent l'amour qu'il nous a portee. Car combien qu'il ait rendu obeissance à celuy qui l'avoit envoyé, si est-ce que tousiours il s'est proposé ceste fin-là d'avoir pitie de toutes les povres brebis esgarees, et en general puis apres d'avoir compassion de tout le genre humain pour le retirer de la perdition en laquelle il estoit. Il est vray que du commencement il a seulement presché aux Iuifs, comme il le proteste puis apres, qu'il est venu pour les brebis qui estoyent perdues de la maison d'Israel: mais tant y a que puis apres il a falu que la doctrine par laquelle tout le monde est auiourd'huy appelé à l'esperance de salut, fust publiee sans distinction tant entre les Payens qu'entre les Iuifs. Or nostre Seigneur Iesus Christ s'est acquitté de ceste charge-là en sa personne cependant qu'il a conversé yci bas: mais il nous faut noter quant et quant qu'il veut estre docteur perpetuel de l'Eglise en ceux qu'il ordonne pour Ministres et Pasteurs de sa parole. Et de faict, quand ceste voix a este ouye du ciel par laquelle il estoit commandé d'escouter nostre Seigneur Iesus Christ, ce n'a pas esté seulement qu'on l'ouist parlant par sa propre bouche, mais afin que sa doctrine eust tousiours authorite iusques en la fin du monde: et que nous sçachions qu'il n'y a autre moyen pour estre conioincts à Dieu, sinon que nous soyons vivifiez par la foy de l'Evangile. Et voyla aussi pourquoy sainct Paul traittant de la vertu infinie qui est en nostre Seigneur Iesus Christ, dit qu'il est monté au ciel pour remplir toutes choses. Combien donc que nostre Seigneur Iesus Christ selon son corps soit absent de nous, et que nous rampions yci sur terre, que nous soyons parmi la bouë et la poussiere de ce monde, tant y a qu'il n'est point tellement absent de nous, qu'il ne monstre comme il remplit tout par sa vertu. Et comment? Car il a donné (dit sainct Paul) des Prophetes et Apostres, des Evangelistes, des Pasteurs, et Docteurs. Voyla donc comme auiourd'huy nostre Seigneur Iesus Christ nous est present. Voyla comme sa voix est ouye par ses organes et par ceux qu'il choisit comme ses instrumens. Et ainsi apprenons de nous assubiettir à la police qu'il a establie entre nous: et regardons le zele et l'affection qui a esté en ce povre peuple. Ils sont prests de l'ouir, et sont là comme attachez à sa bouche: ils voudroyent que iamais ne departist d'avec eux: et il ne les pouvoit contenter par le devoir de son office, d'autant qu'il n'estoit point commis Pasteur en un certain lieu. Auiourd'huy il veut qu'il y ait Pasteurs par toutes les Eglises, qui representent sa personne, qui soyent ouys comme en son nom, et comme ses procureurs et ceux qu'il a instituez à cest usage. Puis qu'ainsi est donc, quelle ingratitude sera-ce quand nous ne daignerons escouter la doctrine que nous sçavons estre venue du Fils de Dieu, et qu'elle nous sera contemptible?

Voyla donc ce que nous avons à retenir de ce passage. Et nous avons maintenant à le prattiquer. Car toutesfois et quantes qu'il y a des Ministres à instituer, c'est bien raison qu'on sçache en quel nom ils vienent. Car qui sommes nous pour estre les tesmoins de Dieu, promettre le Royaume des cieux, et promettre la remission des pechez, promettre (bref) toute perfection de bien? Avons nous ceste puissance et authorité, sinon qu'elle nous soit donnee d'en haut? Et quand on nous escoutera, nostre doctrine seroit bien froide et bien maigre, sinon qu'on sceust que nostre Seigneur Iesus Christ parle, et que ceci veinst tousiours en memoire à chacun, Qui escoute ceux qui nous apportent sa Parole, il escoute luy-mesme: et au contraire, quand on reiette ou vilipende la doctrine de l'Evangile, c'est luy faire iniure, comme s'il n'estoit pas digne d'estre escouté. Or maintenant (comme il vous a este predit) d'autant que nostre Seigneur en a retiré quelques uns de ceste Eglise, les uns par mort, les autres par absence, il faloit que nous fussions pourveus afin que l'ordre de l'Eglise s'entretiene. Et suyvant l'advertissement qui vous en a este fait, le frere qui est yci present a este eleu et accepté de Messieurs. Que reste-il? Il faut que maintenant, puis qu'il y a un Ministre à instituer, nous pensions à ce que dit nostre Seigneur Iesus Christ, que non seulement pour une fois il est descendu en ce monde, afin de retirer les povres ames de la perdition d'enfer, faisant office de docteur par l'espace de trois ans et demi: mais qu'il veut encores continuer en cela iusqu'en la fin, et que de là nous cognoissions que iournellement nous sommes solicitez par luy: comme mesmes il est dit, que Dieu non seulement nous a monstré une privaute si grande, qu'il s'est declaré à nous assez amplement par sa Parole, mais qu'il s'est levé de matin pour estre tousiours apres nous. Or si cela est dit du temps que nostre Seigneur Iesus Christ n'estoit point encores apparu en chair, mais qu'on en cognoissoit seulement quelque trace, comme en ombrage et en obscurite, toutesfois que le Prophete dit que Dieu s'est lors levé de matin, et qu'il a veillé iusques au soir, afin d'attirer le peuple à soy: et puis qu'en l'autre passage, il dit qu'il a estendu ses bras tout le iour à ce peuple ingrat et rebelle: et se revoltant, que nous avisions bien que telles reproches ne nous soyent faites, et que nous cognoissions que toutesfois et quantes que l'Evangile nous est presché, c'est afin que nous venions à Dieu, considerans que luy-mesme nous appelle et convie, et que nous serons tousiours receus. Quand on baptizera un enfant, il est certain que si nous

ne sommes par trop hebetez, il faut qu'un chacun reduise tousiours en memoire quel fruict il luy revient de son Baptesme: et nous devons penser, Or sus, nous avons este baptizez au nom de nostre Seigneur Iesus Christ, pour avoir en luy nostre lavement spirituel. Et ainsi, il faut que ce seau soit engravé tousiours tant mieux en nos coeurs. Ie di ce seau, pource que le Baptesme est pour nous seeller l'adoption par laquelle nous sommes faits enfans de Dieu. Et ainsi faut-il que nous en facions quand les Ministres sont ordonnez, que nous cognoissions que Dieu nous monstre comme à veuë d'oeil, que tousiours il nous veut avoir sous sa conduite, qu'il nous veut estre Pasteur. Car quand il se sert des hommes à cest usage, ce n'est pas pour deroguer en rien à sa vertu, ni au droict de preeminence qu'il ha par dessus nous: mais c'est pour monstrer qu'il se peut servir de ses instrumens, en sorte que cependant il les applique à ce qu'il veut faire. Or c'est bien raison aussi que ceux qui doyvent porter un tel message de salut, soyent establis, et qu'on cognoisse que Dieu les advoue: car il n'est point le Dieu de confusion (comme sainct Paul en parle). Il faut donc qu'il y ait ordre. Et puis en l'autre passage il est dit, que mesmes nostre Seigneur Iesus Christ ne s'est point ingeré, mais qu'il a attendu que Dieu son Pere avec serment solennel l'instituast, disant, Tu es Sacrificateur eternellement, selon l'ordre de Melchisedech. Or maintenant il est vray que nous ne sommes pas ordonnez pour faire sacrificature, ainsi que les Papistes se sont voulu substituer en la place du Fils de Dieu: mais nous sommes pour faire une autre sacrificature dont parle sainct Paul: c'est de faire oblation sacree de toutes les ames qui sont reduites à Dieu par nostre predication, et qui sont entretenues en l'obeissance de la foy, et nourries iusques en la fin. Il faut donc que ceux qui sont ordonnez en ceste charge et office d'enseigner, et de gouverner l'Eglise, qu'ils soyent establis au nom de Dieu. Il est vray que les Papistes auront des fanfares qui ne seront que pures mocqueries de Dieu. Et de faict, il faut qu'ils soyent instituez à la façon des sacrificateurs Levitiques, puis qu'ils ensevelissent ainsi la clarte de l'Evangile: mais ce ne sont que badinages et bastelleries, comme entre les Payens et idolatres: cependant cela n'empesche pas que l'Eglise n'ait son ordre, et qu'il n'y ait institution legitime: que ceux (di-ie) qui doyvent estre messagers au nom de nostre Seigneur Iesus Christ, et dispensateurs de ses secrets, qui doyvent estre comme oeconomes en sa maison, c'est-à dire qui doyvent avoir le gouvernement de sa maison, pour dispenser les biens qu'il distribue envers ses eleus, il faut que ceux-là soyent establis. Et comment? Tant pour leur regard, que de tout le peuple: car il faut qu'ils pensent de leur costé à se dedier tellement à Dieu, qu'il ne soyent plus à eux-mesmes, qu'il sçachent qu'il y a une obligation si estroite, que s'ils ne s'adonnent à faire leur office, d'autant qu'ils ont à rendre comte à Dieu, il faudra qu'ils en soyent griefvement punis. Voyla donc quant à leur regard. Il y a aussi le regard du peuple: que quand un homme monte en chaire, nous le cognoissions comme estant establi au nom de nostre Seigneur Iesus Christ, estant ordonné en son Eglise sur laquelle nostre Seigneur Iesus Christ preside: comme il dit que là où deux ou trois seront assemblez en son nom, il sera là au milieu pour ratifier ce qui se fera en sa crainte et en l'obeissance de sa Parole. Il est vray que le frere a servi par cy devant à nostre Seigneur: mais d'autant qu'il n'estoit pas institué en ceste Eglise, maintenant derechef il est presenté. Cependant aussi nous avons à prier Dieu qu'il besongne tellement en luy, qu'il soit fidele Ministre. Car nous sçavons que la suffisance n'est pas de nous (comme dit sainct Paul) et qu'il n'y a nul qui soit propre pour ce faire: mais nous serons suffisans, quand Dieu nous donnera de quoy, et que nous serons munis des graces qui seront requises. Car nostre Seigneur Iesus Christ ha la plenitude du S. Esprit, pour en distribuer à ceux desquels il luy plaist se servir pour le regime spirituel de son Eglise. Et de faict, si nous regardions bien quelle grace c'est, quand nostre Seigneur nous donne des gens qui nous conduisent par le chemin de salut, il est certain que nous aurions en plus grande recommandation la priere. Car si nous luy demandons qu'il face croistre bled et vin pour nostre nourriture: ne devons-nous pas avoir plus de soin de nos ames? Et voyla où on cognoist nostre rudesse voire quasi brutalite. Car c'est pour nostre bien et pour nostre profit quand nous prions pour les Magistrats, à ce que Dieu les gouverne et conduise par son Sainct Esprit, tellement que sa iustice florisse, et que ceux qui sont assis en ce siege, cognoissent, que d'autant qu'ils sont lieutenans de Dieu, ils doyvent renoncer à eux-mesmes. Quand donc nous avons cela, c'est le principal bien du monde. Autant en est-il de la doctrine: car ce sont comme les deux yeux de l'Eglise de Dieu, que la police bien ordonnee, et aussi la pureté de doctrine. Et ainsi apprenons quand on presente un Ministre, qu'il est tellement offert et donné à l'Eglise, qu'il faut aussi qu'il s'offre soy-mesme à Dieu, et que chacun aussi le presente par prieres et oraisons, qu'il plaise à Dieu de s'en servir tellement, que le fruict de sa predication en reviene à tous, et que nous ayons dequoy luy en rendre action de graces.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

SOIXANTEETUNIEME SERMON.

MARC. Ch. III.

13. *Puis il monta en une montagne, et appela à soy ceux qu'il voulut: et ils veindrent à luy.* 14. *Et il en ordonna douze pour estre avec luy, et pour les envoyer prescher,* 15. *Et avoir puissance de guairir les maladies, et de ietter hors les diables.* 16. *Le premier fut Simon (auquel il imposa nom Pierre).* 17. *Et puis Iaques fils de Zebedee, et Iean frere de Iaques (ausquels il donna nom Boanerges, qui vaut autant à dire, que Fils de tonnerre).* 18. *Et Andre, et Philippe, et Barthelemi, et Matthieu, et Thomas, et Iaques fils d'Alphee, et Thadee, et Simon le Cananien,* 19. *Et Iudas Iscariot, qui aussi le trahit.*

LUC. Ch. VI.

12. *Il adveint en ces iours-là qu'il s'en alla en une montagne pour prier: et passa toute la nuict à prier Dieu.* 13. *Et quand il fut iour, il appela ses disciples: et en eleut douze, lesquels il nomma aussi Apostres:* 14. *Asçavoir Simon, qu'il nomma Pierre, et Andre son frere: Iaques et Iean: Philippe et Barthelemi:* 15. *Matthieu et Thomas: Iaques fils d'Alphee, et Simon appelé Zelotes.* 16. *Et Iudas frere de Iaques: et Iudas Iscariot, qui aussi fut traistre.* 17. *Puis descendant avec eux, il s'arresta en une plaine avec la compagnie de ses disciples: et grande multitude de peuple de toute Iudee et de Ierusalem, et de la contree maritime de Tyr et de Sidon, lesquels estoyent venus pour l'ouir, et pour estre guairis de leurs maladies,* 18. *Et ceux qui estoyent tormentez des esprits immondes: et furent guairis.* 19. *Et toute la multitude taschoit à le toucher: car vertu sortoit de luy, et les guairissoit tous.*

Nostre Seigneur Iesus Christ au quinzieme chapitre de sainct Iean, voulant tenir ses disciples en crainte et humilite, et leur oster toute occasion de s'enorgueillir, leur dit qu'il les a eleus, et qu'il n'a point este eleu par eux: comme s'il disoit qu'il les a prevenus de sa grace, et qu'ils n'avoyent point acquis une telle dignite par leur industrie propre. Et c'est ce que sainct Marc a yci voulu declarer en un mot, disant, que nostre Seigneur Iesus Christ a choisi ceux qu'il a voulu. Comme s'il disoit que ce n'est pas à nous de faire enqueste pourquoy ces douze desquels il est yci parlé, ont este preferez à toute la compagnie: car nostre Seigneur Iesus avoit desia plusieurs disciples qui suyvoyent volontiers sa doctrine. Or cependant il les laisse comme personnes privees, et en prend seulement douze. Si on vouloit yci disputer quelle vertu il y a eu en Pierre plus qu'en un autre, quelle noblesse il y a eu en Iaques, et quelle dignite il y a eu en Iean, on y seroit confus. Et de faict, la broche est yci coupee à toutes telles curiositez, quand il est dit que nostre Seigneur Iesus Christ a eleu ceux qu'il luy a pleu, pour monstrer que ce n'est pas à nous de l'appeler à comte, pour sçavoir qui l'a esmeu et induit à cela: mais qu'il nous faut arrester à son decret, encores qu'on ne voye nulle raison. Et de faict, quant au salut de nos ames, il est certain que nous ne pouvons point en sçavoir autre cause, sinon le bon plaisir de Dieu et sa misericorde gratuite, de laquelle il a voulu user. Car si nous cuidons avoir mieux valu que les autres qui sont delaissez et abandonnez, c'est autant deroguer à la bonte gratuite de Dieu, par laquelle nous obtenons salut: et nous le faisons si nous voulons estre quelque chose devant les hommes et avoir quelque degré de reputation. Car il faut que toute bouche soit yci close, et que nous sçachions que Dieu nous a choisis, non pas pour aucune valeur qu'il ait trouvé en nous, ou que nous fussions mieux disposez que ceux qu'il reiette, mais afin de magnifier tant plus sa pure liberalite.

Voyla aussi comme il en a este quant à l'office des Apostres. Car il certain que si nostre Seigneur Iesus Christ eust voulu elire gens qui eussent esté propres et convenables à une telle charge, il ne s'en fust pas trouvé un seul. Les Anges de Paradis mesmes n'y sçauroyent pas suffire: et comment des povres creatures mortelles pourroyent-elles apporter de quoy y fournir? Or donc il a falu que nostre Seigneur Iesus Christ usast yci de la misericorde de Dieu son Pere, de laquelle il estoit ministre. Et cela nous sera beaucoup mieux cognu, en ce qu'il a choisi des povres pescheurs, gens idiots, qui n'avoyent iamais hanté les escholes, qui ne sçavoyent ni A, ni B, comme on dit. Apres, les autres il les a pris non pas en la ville de Ierusalem, ou en cest estat sacerdotal qui estoit alors fort prisé et honoré: mais gens incognus, qui n'avoyent esté auparavant en nulle estime. Nous verrons ci apres mesmes de sainct Matthieu, comme il a este appelé. Il estoit au change, et un peager, qui estoit detestable à tout le peuple. Or maintenant si nous voulons sçavoir la raison pourquoy nostre Seigneur Iesus Christ l'a mieux aimé avoir Apostre, que ceux qui estoyent en plus grand estat et plus haut, il est certain que nous y serons confus, comme nous avons dict. Notons donc ce mot

dont use sainct Marc, c'est que nostre Seigneur Iesus Christ a pris ceux qu'il a voulu. Par cela (comme i'ay dit) toutes nos speculations et curiositez sont tenues en bride, afin que nous ne presumions point de sçavoir plus qu'il ne nous est licite des oeuvres de Dieu, et n'entrer point et nous fourrer plus avant en son conseil. Contentons-nous donc que ce qu'il fait est reiglé en toute droicture, sagesse et iustice parfaite: mais cependant nous ne sommes point capables de le sçavoir. Voyla pour un item. Et puis pour le second, cognoissons aussi que les hommes ne sont rien, et ne peuvent rien apporter du leur pour faire Dieu redevable: comme il est dit, Qui est-ce qui luy a donné le premier, et il luy rendra? Car si nous voulons estre prisez de Dieu, il faut que nous ayons de quoy. Que s'il n'est tenu ni obligé à nous, quel proces luy pourrons-nous intenter? Or est-il ainsi que de tout ce qui est à nous, il n'y a rien qui ne nous soit donné de luy. Et pourtant, et nous, et nos personnes, et tout ce qu'il a mis en nous luy appartient, et faut que nous luy en soyons redevables. D'avantage il n'ha faute de rien, et tout ce que nous pourrons faire, ne parviendra pas iusques à luy: comme il est dit au Pseaume seizieme. Concluons donc que quand Dieu nous appelle à quelque dignite et charge, que c'est par son bon plaisir, et qu'il ne faut point imaginer qu'il nous ait trouvez plus capables que les autres: mais il a voulu afin de nous humilier, monstrer que le tout depend de sa grace, et non point d'aucun merite. Or si cela est quant aux dignitez temporelles, par plus forte raison il le faut prattiquer quand il est question de nostre salut eternel, qu'il nous a adoptez pour estre ses enfans, et pour estre membres de nostre Seigneur Iesus Christ son Fils, pour estre participans de sa gloire celeste: faudra-il que les hommes s'attribuent rien en cela? Et s'ils s'attribuent quelque chose, ne sont-ils pas dignes d'en estre despouillez à cause de leur ingratitude? Voyla donc le premier poinct que nous avons yci à noter.

Or il est certain que sainct Marc et sainct Luc touchent yci comme en passant ce qui a este fait depuis, touchant de la compagnie des douze. Quoy qu'il en soit, ils n'entendent pas que desia il les ait ordonnez Apostres (car cela se verra en son ordre) mais si est-ce qu'il les a desia retenus en esperance. Voyla donc une reserve qui a este faite de douze hommes qui estoyent du nombre des disciples, afin que quand le temps opportun seroit venu, ils fussent employez, comme nous le verrons: mais tant y a que du premier coup ils n'ont pas este ordonnez Apostres, et la charge de prescher l'Evangile ne leur a pas este donnee. Neantmoins cependant nostre Seigneur Iesus Christ les a pris à soy comme ses domestiques, et ainsi sont venus à luy, c'est à dire qu'ils s'y sont rangez en sorte que cela a este cause d'y mettre puis apres un ordre. Il est vray qu'il les a appelez Apostres, mais c'estoit au regard de la commission qu'il leur vouloit donner, et non pas en laquelle ils estoyent dés lors. En somme, notons que ces douze ont este retenus de Iesus Christ, à fin d'estre preparez et comme polis. Car nous voyons mesme quelle a este leur rudesse, veu qu'encores qu'ils eussent este quelque temps à l'eschole devant qu'ouvrir la bouche, si est-ce qu'ils ont este si ignorans et si lourds, que c'est une honte de veoir qu'ils ayent si mal profité sous un tel maistre que le Fils de Dieu, qui est la source de toute sagesse, et la clarte du monde. Or qu'estoit-ce donc si du premier coup ils eussent este envoyez? Comment eussent-ils peu annoncer un tel message qui leur a este commis depuis, à sçavoir le message de salut? Il est certain qu'ils n'eussent peu sonner un mot à droit. Nous voyons donc maintenant l'intention de nostre Seigneur Iesus Christ, c'est qu'il a voulu preparer ces douze qu'il a choisis pour Apostres, devant qu'il leur donnast la commission de laquelle nous verrons ci apres. Et mesmes alors il leur dit, que quand il les a establis Apostres, ce n'a pas este pour enseigner en perfection, mais comme si une trompette sonnoit, et puis qu'un autre prononçast ce qui est à dire. Voyla comme les Apostres ont servi seulement de herauts, pour dire qu'on escoutast Iesus Christ, que sa doctrine fust receue, que la voye fust apprestee, comme desia nous avons veu de Iean Baptiste. Mais encores les Apostres n'ont pas eu une commission si ample du premier coup que Iean Baptiste, ains seulement apres la resurrection. Mais cela sera traitté en son lieu.

Maintenant donc nous voyons comme nostre Seigneur Iesus Christ, suyvant ce que nous avons touché ce matin, n'a pas voulu exercer l'office de Maistre, de Prophete, et de Docteur seulement cependant qu'il conversoit en ce monde, mais il a voulu pourvoir son Eglise pour l'advenir, afin qu'elle ne fust point desnuee de la doctrine de salut. Et en cela voyons-nous quel soin il a eu du salut de tous les siens. Car ces douze ont este eleus, non pas seulement pour ceux qui vivoyent de ce temps-là, mais pour nostre usage, et afin qu'auiourd'huy nous recevions encores le profit de l'instruction qu'ils ont donnee. Aussi auiourd'huy le zele et la constance de Pierre nous monstre le chemin de salut, et encores la voix de Iean, qui est appelee voix de tonnerre retentit par tout: et faut que nous en soyons touchez vivement. Ainsi donc apprenons que nostre Seigneur Iesus Christ a monstré qu'il vouloit que l'Evangile eust son train continuel: et que non seulement il vouloit qu'on l'ouist de sa bouche: mais qu'apres sa mort et sa resurrection il

y eust gens qui publiassent la reconciliation qu'il avoit faite avec Dieu son Pere. Et pour ceste cause il a pris ceux desquels il est yci parlé.

Or il est dit, *qu'il s'est retiré en la montaigne pour prier, et qu'il n'a cessé toute la nuict.* Yci nous toucherons briefvement de la priere, dont il est fait mention, pource qu'il en sera parlé plus au long ci apres: et pourtant il n'est pas expedient de deduire le tout maintenant. Vray est que nostre Seigneur Iesus Christ pour soy n'avoit pas besoin de prier: mais entant qu'il estoit chef de l'Eglise, et qu'il estoit subiet à toutes nos infirmitez excepté peche (car il n'y a eu nulle macule en luy) et avoit prins nostre nature pour estre conioinct vrayement avec nous, il avoit besoin à cause de ceste fraternité-là, qu'il avoit prinse, de prier Dieu. Et de faict, il nous en a donné l'exemple. Car si nous pensons que ç'ait este par feintise, et qu'il ait seulement monstré ce que nous devons faire sans qu'il fust touché de sa part, il n'y a nul propos. Et nous verrons ci apres comme il a prié à bon escient. Car où est-ce qu'il se trouvera une telle vehemence et ardeur, que nous suyvons sang et eau quand nous voudrons invoquer Dieu? Cela nous sera recité de luy ci apres. Quand nous pleurons en nos requestes que nous avons à faire à Dieu, n'est-ce pas signe que nous sommes esmeus, et que nous ne faisons pas seulement semblant, mais que la necessite nous presse? Or les larmes de Iesus nous sont escrites en l'onzieme chapitre de sainct Iean, quand il a ressuscité Lazare. En somme donc notons quand il est recité que nostre Seigneur Iesus Christ a prié, qu'en cela nous cognoissons comme il ne s'est point seulement abaissé, mais aneanti pour nostre salut: comme aussi sainct Paul en parle, usant expressément de ce mot d'aneantir. Si nostre Seigneur Iesus Christ se fust desmis en quelque degre moyen, desia c'estoit beaucoup: mais quand il veut estre subiet à toutes nos infirmitez, et qu'il les prend sur sa personne, excepté (comme i'ay dit) qu'il n'y a eu nulle affection mauvaise ni oblique (car il n'y a eu rien qui contreveinst à la perfection de la iustice et de la Loy de Dieu, brief, il a este exempt de toutes choses qui peuvent estre nommees vicieuses, et reputees entre vices): quel signe d'amour nous a-il monstré? et où est-ce aller? Et par cela nous voyons qu'il a eu besoin de prier. Comme maintenant qu'il ha à choisir ses disciples, il demande à Dieu son Pere qu'il preside en telle election, qu'il le gouverne. Car il a fait cela en qualité d'homme. Car entant qu'il est Dieu, cela ne luy conviendroit nullement: mais entant qu'il est nostre chef, il y a une telle union qu'il a prise avec nous, que ce qui nous appartient il le transfere à soy, et nous est comme un patron en tout et par tout. Il faloit donc que Dieu gouvernast ceste election qu'il avoit à faire. Et voyla pourquoy il a prié si soigneusement. Car ce n'a pas este comme nous avons de coustume, à la volee, et par forme d'acquit: mais il s'y est employé toute la nuict. Et ceci est encores bien à noter. Car c'est pour nous faire honte en nostre lascheté et froidure. Il nous semblera que nous ferons beaucoup quand de matin et de soir nous prierons Dieu, que nous aurons quelque devotion, encores qu'il y ait beaucoup de traverses pour nous en destourner. Or yci nostre Seigneur Iesus Christ nous donne bien un autre exemple quand il veille iusques au matin, estant en souci et en angoisse iusques à ce qu'il se soit reposé en Dieu, qu'il luy ait remis toutes les solicitudes qu'il ha de son Eglise. Et si nous alleguons que cela est advenu seulement à nostre Seigneur Iesus Christ, nous voyons comme David parloit de soy: nous voyons comme sainct Paul, non pas pour vanterie, mais pour donner instruction à tous fideles, dit qu'il ploye les genoux et iour et nuict devant Dieu. Apprenons donc de nous corriger quand nous sentons telle paresse en nous, et que nous ne prions qu'à demi: voire, et qu'à grand peine y a-il la dixieme partie de ce qui y doit estre, ou mesme la centieme: et que nous sçachions que cest exemple de nostre Seigneur Iesus Christ nous doit servir comme d'aiguillons pour nous picquer et amender d'une telle tardivete: ou pour le moins que nous gemissions devant Dieu, et le prions qu'il luy plaise nous pardonner en ce que nous defaillons, et qui nous pourroit fermer la porte, que nos requestes n'auroyent nulle adresse à luy pour estre exaucees: et que nous disions, Seigneur, combien que ie soye yci une povre miserable creature, qui ne suis pas digne de lever la teste au ciel pour te requerir, toutesfois tu ne laisseras point de me tenir la main, et de l'estendre si loin, que combien que ie soye fort esloigné de toy, nonobstant cela ne me reculle point de ta grace: mais que tu estendes ta vertu infinie iusques à moy, et que tu ne laisses pas de m'escouter, quoy qu'il en soit. Voyla donc encores ce que nous avons à retenir de ce passage.

Or il est dit *qu'il a appelé Simon Pierre et les enfans de Zebedee.* Il est vray qu'il y a Boanerges, mais il faut, Benai reges, c'est à dire, enfans de tonnerre: et les changemens se font ainsi. Car quand on met quelque mot propre d'une langue en autre, bien souvent on ne le rend point comme il est. Comme de Pierre mesmes, quand il est appelé Cephas. Ce n'est pas ce que Iesus Christ a dit en premier lieu: car quelle similitude y a-il entre Cephas et Pierre? Mais prenons le mot Grec et Latin, encores de Pierre y a-il grande difference avec Petré qu'on dira. Ainsi donc, il ne nous faut point beaucoup amuser en ce qu'il y a quelque

syllabe changee: car aussi notamment l'Evangeliste a mis l'exposition de ce titre qui estoit attribué à Iean et à son frere Iaques. Il est vray que ce mot convient à tous Apostres, d'estre fils de tonnerre. Car nous sçavons ce qui est dit par le Prophete Aggee, que la predication de l'Evangile a esté pour esmouvoir le ciel et la terre, et pour faire tout trembler. Or Pierre a esté ambassadeur de l'Evangile aussi bien que ces deux freres yci, et neantmoins ce titre ne luy est pas attribué, mais cela n'empesche pas que par excellence nostre Seigneur Iesus Christ n'ait voulu monstrer comme il vouloit besongner en Iaques, et en Iean son frere. Et de faict, le mot de Pierre convient aussi à tous fideles, comme luy-mesme en parle: car il nous exhorte à estre bastis pour estre employez en l'Eglise de Dieu, à ce que nous soyons pierres vives, et que nous soyons posez sur le fondement qui y a este mis, asçavoir nostre Seigneur Iesus Christ. Sainct Pierre donc monstre bien que cela luy est commun avec tous enfans de Dieu, c'est asçavoir qu'ils soyent pierres vives pour servir au bastiment spirituel de l'Eglise. Mais si luy a-il este attribué à bon droict pource que desia il estoit ordonné pour monstrer grande fermete, et une telle constance, que nous puissions, regardans à luy, estre aussi bien fortifiez de nostre part. Au reste, notons que nostre Seigneur Iesus Christ n'a point voulu yci louer les vertus lesquelles ils eussent d'eux-mesmes. Car Iaques et Iean à qui eussent-ils peu estre tonnerre? Car ils estoyent tousiours sur l'eau, et toute leur rhetorique a este de parler à de poissons, qui sont creatures muettes. Ainsi donc ils n'avoyent pas ce qui leur est yci attribué. Et autant nous en faut-il dire de Pierre. Car nous voyons quelle a este sa cheute puis apres, et ce n'eust pas este pour un coup qu'il fust ainsi trebusché, s'il n'eust este retenu d'enhaut par la vertu du sainct Esprit. Il n'y avoit donc en Pierre sinon toute debilite, ce n'estoit qu'eau, et il se fust esvanouy du premier coup: mais nostre Seigneur Iesus Christ luy attribue un titre selon la vertu qu'il luy vouloit donner. Et il nous faut iuger le semblable des enfans de Zebedee. Ils ont este appelez enfans de tonnerre: non pas que leur parole eust eu ceste efficace que de tonner (comme nous avons ouy n'agueres au Pseaume), que Dieu par ceste voix fait avorter les biches par les forests, qu'il arrache les arbres, qu'il fait trembler les montaignes. Ainsi donc il s'en faloit beaucoup que Iean et Iaques, où il n'y avoit que simplicite, qui estoyent povres gens idiots, et qui mesmes eussent eu honte de se monstrer en compagnie grande, que ceux-là peussent estre fils de tonnerre. Mais quand nostre Seigneur Iesus Christ les a munis d'une telle grace, quant et quant il leur a imposé le nom. Et ainsi nous voyons en somme, que ce n'a pas este pour faire des idoles de ces trois disciples dont il est yci parlé, et que ce n'a pas este afin qu'on pensast que ce qui leur est attribué, veinst de leur propre: mais plustost nostre Seigneur Iesus Christ a voulu que sa bonte fust recognue en eux, et que les richesses qui luy avoyent este commises de Dieu son Pere, fussent d'autant plus magnifiees. Et au reste, il n'y a aussi nulle doute, comme il se vouloit servir de Pierre, qu'il ne luy ait donné ce titre tant honorable, afin qu'il eust plus d'authorite.

Autant en est-il de Iehan et de Iaques. Ainsi donc auiourd'huy quand nous lisons si peu que Pierre a laissé de sa doctrine, cognoissons que cela nous doit tellement fonder en la verite de Dieu, que nous ne soyons iamais esbranslez, que nostre foy tienne bon, et qu'elle soit constante, encores qu'elle soit agitee: et combien que le diable ne cesse de nous dresser beaucoup de combats, neantmoins que nous demeurions tousiours sur ceste verite permanente, d'autant que celuy qui en a este ministre, asçavoir Pierre, porte quant et quant le nom qui nous doit enseigner que nous ne devons point estre variables. Et puis quand nous lisons tant l'Evangile de sainct Iean que son Epistre Canonique, que nous advisions d'estre esmeus pour recevoir en crainte et en reverence ce qui est là contenu: et à la verite nous voyons comme il a foudroyé. Car il est impossible à homme mortel d'approcher de ce qui est en sa doctrine: et si nous n'estions si hebetez que nous sommes, il est certain que nous serions ravis à chacun mot qui est là contenu. C'est en somme ce que nous avons à retenir de ces titres qui nous doyvent servir d'instruction, voire afin que la doctrine qui a este portee par Pierre, par Iean et par Iaques, nous soit tant plus authentique.

Or cependant on pourroit yci faire une question, Comment nostre Seigneur Iesus Christ a eleu Iudas Iscariot. Si on dit qu'il ne l'a pas cognu, il auroit donc prié en vain, et n'auroit pas este exaucé de Dieu son Pere. Qui est une absurdite trop grande. Mais encores nous verrons ci apres qu'il cognoissoit la desloyaute de l'homme. Ce n'a pas este donc par erreur ou inadvertance, qu'il l'a eleu. Et pourquoy est-ce qu'il l'a mis en ce nombre sacré, duquel il dit et prononce qu'il a choisi ses Apostres pour les faire comme iuges et gouverneurs sur le peuple d'Israel, comme s'ils estoyent là douze princes sur ces douze lignees? D'y mettre Iudas, un larron et un traistre, voire et celuy qui est miroir de toute iniquite, il semble qu'en cela nostre Seigneur Iesus Christ ait fait un acte fort estrange. Mais notons en premier lieu qu'il a falu que nous fussions par ce moyen armez et munis contre les scandales qui adviennent tous les iours. Il est vray qu'en general aussi nous serons esbahis, quand nous verrons que Dieu per-

met qu'il y ait des meschans qui soyent avancez en son Eglise, et qui semblent estre comme les pilliers de la Chrestiente, iusques à ce que leur impiete se descouvre. Et quand il est dit que non seulement il permet cela, mais qu'il le dispose ainsi, qui ne voudroit y contredire s'il nous estoit licite? Car nous pensons, Comment? L'Eglise est appelee le temple de Dieu. Il ne faut point qu'il y entre nulle souilleure, mais qu'elle soit sans tache et macule. Et faut-il donc qu'il permette qu'il y ait des meslinges et de telles pollutions, là où il faut qu'il n'y ait celuy qui n'ait une purete et perfection Angelique? Voyla que nous pourrions iuger, voire selon nostre fantasie. Mais Dieu nous veut exercer d'une autre façon, et veut (comme nous le verrons en son lieu) que son Eglise soit comme une nasse de poissons, où bons et mauvais soyent recueillis, qu'elle soit comme une aire là où la paille sera meslee parmi le bon grain. Or tant y a qu'en un mot nous avons declairé pourquoy. Mais encores que nous ne sçaurions point la raison, si nous faut-il submettre à son ordonnance. Car nous ne gaignerons rien en toutes les repliques que nous ferons. Cependant toutesfois notons (comme dit sainct Paul parlant des heresies) qu'il faut qu'il y en ait, afin que ceux qui sont vrayement approuvez de Dieu, se declairent. Et pourquoy? Quand les choses sont bien conduites, et qu'il y a une melodie entre les grans et les petis pour servir à Dieu, encores qu'il y en ait quelques uns hypocrites, ils auront honte et feront bonne mine: et mesmes ils voudront estre des plus avancez. On verra cela. Mais quand il y adviendra quelque trouble et scandale, alors ceux qui n'ont point eu une racine vive, et la crainte de Dieu bien enracinee en leurs coeurs, abuseront d'une telle occasion, et prendront licence de se desborder d'autant plus. On verra quand il y aura quelque fausse doctrine preschee, que beaucoup qui avoyent protesté d'avoir union en tout et par tout, que ceux-là (di-ie) presteront l'aureille aux heretiques: et s'il y a quelque meschant qui vueille rompre l'ordre et la police, il y en a qui se ietteront à l'abandon, et à cor et à cri le voudront maintenir. Voyla donc pourquoy Dieu veut que son Eglise soit ainsi meslee, et qu'il y ait des meschans, des contempteurs, gens prophanes et dissolus, meslez parmi les bons et fideles. Et non seulement il veut que cela adviene au commun peuple, mais en ceux qui president, et qui sont en degré d'honneur plus haut, pour estre comme les miroirs. Ainsi qu'il est dit que l'Antechrist sera assis au Sanctuaire de Dieu: comme aussi S. Paul dit, que d'entre les Pasteurs et ceux qui seront appelez à cest estat, il y en aura beaucoup de loups ravissans, qui seront prests à devorer le troupeau. Et mesmes il parle à gens que luy-mesme avoit eleus et appelez, et leur dit: D'entre vous et de vostre compaignie, il en sortira de tels. Voyla donc comme Dieu veut approbation de nostre constance, et de la pure simplicité de nostre foy, quand il lasche la bride à Satan, pour mettre de telles confusions en son Eglise. Or cependant aussi il nous veut tenir en humilite, afin que nous le prions qu'il nous delivre de tous scandales, et qu'il ne permette pas que les choses aillent en decadence. Car nous serions nonchalans, si nous pensions que les choses deussent aller de mieux en mieux: nous ne tiendrions compte de prier Dieu, ne d'avoir nostre recours à luy. Mais quand nous voyons que nous sommes subiets à telle povreté, qu'il faut que nous soyons meslez parmi les meschans et contempteurs de Dieu, qui feront beaucoup de scandale entre nous, voyla qui nous induit à souspirer, et à prier Dieu qu'il ne permette point que les choses se dissipent: mais qu'il tienne la main forte, à ce qu'il avance de plus en plus le bien qu'il a desia commencé: et non seulement qu'il le continue, mais aussi qu'il le ratifie et conferme de plus en plus. Voyla donc un poinct que nous avons yci à noter: c'est que Iudas a esté eleu du nombre des Apostres, voire afin que si auiourd'huy ceux qui sont tenus pour excellens tresbuchoyent, cela n'empesche pas que nous ne demourions tousiours constans en l'obeissance de nostre Dieu: que nous ne dependions point des hommes, et que nous ne disions point: O comment? Et qu'est-ceci? qu'un tel homme qu'on pensoit estre un pillier de la foy, se soit porté si desloyaument, qu'il ait renoncé meschamment la doctrine de laquelle il a fait profession si long temps, qu'il soit devenu du tout apostat. Et à quoy nous pourrons-nous tenir d'oresenavant? Quel chemin pourrons nous prendre pour le meilleur? Afin donc que nous ne soyons point troublez pour cela, voyci Iudas qui nous est mis devant les yeux, lequel a este eleu Apostre: et toutesfois quand il est trebusché, et qu'il est venu à sa perdition, l'Eglise est demeuree ferme. Car elle a este gardee par la vertu de l'Esprit de Dieu. Ainsi donc quand nous en verrions tomber d'aucuns qui ont este tenus comme des petis Anges, que nous sçachions que Dieu aura pitié des siens: et que ce que dit sainct Paul au second chapitre de la seconde à Timothee, demeurera ferme: c'est que moyennant que nous invoquions le nom de Dieu, et que nous soyons separez de toute iniquite: voyci un bon cachet: c'est que nostre Seigneur Iesus Christ cognoist les siens, et qu'il les tient là comme s'il avoit son seau, pour dire qu'ils sont en bonne garde. Et qu'il nous souvienne aussi de ce que nostre Seigneur Iesus Christ promet au dixieme chapitre de sainct Iean, c'est asçavoir que de tout ce qu'il a receu de Dieu son Pere, rien n'en perira.

Car il en fera bonne garde, voire iusques au dernier iour. Voyla donc pour un item.

Or cependant quand nous voyons de telles cheutes, si devons-nous estre advertis de penser diligemment à nous. Car quand sainct Paul parle des Iuifs, il dit que celuy qui est debout, advise bien qu'il ne tombe aussi. Voyla donc comme il nous faut estre advertis de nous tenir en petitesse et en modestie, quand nous voyons que ceux qui sembloyent estre beaucoup plus prochains que nous, neantmoins viennent à estre alienez de l'Eglise. Ainsi il faut que nous pensions, Helas! combien cela nous adviendroit-il plustost, sinon que nous fussions miraculeusement preservez par la grace de nostre Dieu? C'est donc ce que nous avons encores à retenir. Or là dessus apprenons aussi qu'il ne faut point que ceux qui sont eslevez en honneur, s'enorgueillissent: mais qu'ils pensent que leur cheute sera beaucoup plus mortelle, que s'ils fussent demeurez en condition basse et petite. Car quand un homme ne tombe que de son haut (comme on dit) et bien, il se pourra relever: mais si un homme est sur un toict, ou qu'il soit à une fenestre bien haute, et qu'il trebusche de là, il n'y a plus de remede. Ainsi donc quand Dieu nous a fait ceste grace de nous approcher de soy, et de nous retirer comme du rang commun, de nous mettre là comme dessus un eschaffaut, afin d'estre regardez de loin: notons que si nous trebuschons de là, ce sera beaucoup pis pour nous, que si nous eussions este gens de basse condition et d'humble cognoissance. C'est donc encores ce que nous avons à observer. Car de faict, quand il est dit que Iudas a este à la compaignie de nostre Seigneur Iesus Christ: et non seulement cela, mais qu'il a este Apostre (qui estoit encores beaucoup plus) et cependant qu'il a este appelé diable, que dirons-nous yci? Or toutesfois, quoy qu'il en soit, apprenons de ne point vilipender ce qui est de Dieu, pour les vices des hommes. Car si nous voulions fonder nostre iugement sur la personne de Iudas, que seroit-ce? L'office d'Apostre non seulement seroit auiourd'huy en mocquerie, mais nous l'aurions en detestation quand nous orrions dire qu'un diable a este Apostre: et où est-ce aller? Car nous voudrions murmurer contre ce qui nous est yci monstré. Mais, quoy qu'il en soit, cognoissons combien que les hommes soyent les plus coulpables du monde, qu'il ne faut point que cela derogue à ce qui est institué et approuvé de Dieu. Comme quoy? Quand nous voyons des Magistrats et officiers de iustice qui seront pervers et malins, qui voudront pervertir et renverser tout ordre, gens corrompus et malins, et desbordez en toute leur vie: quand donc nous les verrons tels: quand nous en verrons de tyrans qui ne feront que rapiner, et mesmes piller et devorer le povre peuple, est-ce à dire que l'office doyve estre amoindri, et que la dignite et gloire que Dieu y a mise, y doyve estre obscurcie pourtant? Nenni: mais cognoissans combien que les hommes se depravent ainsi, toutesfois que ce qui est de Dieu, demeure tousiours en son entier. Autant en est-il des Ministres de la Parole. Nous en verrons de meschantes racailles, que les uns ne seront que flatteurs, et qui auront la parole de Dieu en vente (par maniere de dire): les autres ne seront que mercenaires, et ne prescheront que pour le gain: les autres seront pleins d'ambition et d'orgueil, qui ne demanderont qu'à se faire valoir: les autres seront pleins d'avarice. Nous en verrons aussi d'aucuns dissolus, les uns paillards, les autres yvrongnes et gens de telle façon: mais que tout cela n'empesche point que la parole de Dieu n'ait tousiours sa reverence entre nous, et que le nom et le titre de Pasteur ne nous soit tousiours comme sacré, d'autant qu'il est fondé en Dieu, et ne depend point du costé des hommes, lesquels changent, et sont plustost enclins à mal qu'à bien. Voyla donc ce que nous avons à retenir en somme, en attendant que le reste se puisse deduire.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

SOIXANTEETDEUXIEME SERMON.

MATTH. Ch. V.

1. *Iesus doncques voyant la foulle, monta en une montaigne: et quand il fut assis, ses disciples s'approcherent de luy:* 2. *Et luy, apres avoir ouvert sa bouche, les enseignoit, disant,* 3. *Bien-heureux sont les povres en esprit: car le Royaume des cieux est à eux.* 4. *Bien-heureux sont ceux qui meinent dueil: car ils seront consolez.*

LUC. Ch. VI.

20. *Adonc en eslevant ses yeux vers ses disciples, il disoit, Vous estes bien-heureux vous povres: car le*

Royaume de Dieu est vostre. 21. *Vous estes bien heureux vous qui maintenant avez faim: car vous serez rassasiez.*

Il n'y a nulle doute que les Evangelistes n'ayent par occasion voulu noter comme un sommaire de la doctrine de nostre Seigneur Iesus Christ: car ils n'ont pas este fort curieux de s'arrester à tous les mots: mais ce leur a este assez de monstrer en brief comme nostre Seigneur Iesus Christ a dressé sa petite Eglise du commencement, et quels enseignemens il a donnez à ses disciples. Il est dit yci que s'estant retiré en la montaigne, et iettant ses yeux sur les disciples, il leur a monstré où gist la vraye felicite des hommes. Quant à ce que sainct Matthieu exprime, *qu'il a ouvert sa bouche,* c'est une façon de parler de la langue Hebraique. Vray est qu'il n'a pas escrit en Hebrieu, comme on le peut facilement iuger: mais combien que tous ayent escrit en Grec, si est-ce qu'ils ont tousiours retenu le naturel de leur langue. Et on verra cela en toutes autres nations. Car si un François ou un Allemand n'est pas fort stylé en la langue Latine, tousiours il aura des traits de ce qu'il a apprins en son enfance: et Dieu a voulu qu'ainsi fust, afin que nous sceussions à la verite que ceci n'a point este escrit par gens estranges: mais par ceux qui avoyent este nourris au pays, qui estoyent gens rudes et idiots, et qui ne sçavoyent rien plus que leur langue, et ce que leurs meres ou nourrices leur avoyent appris: c'est à dire qui n'avoyent point este en quelques escholes subtiles pour apprendre hautes sciences. Par ainsi c'est autant comme s'il estoit dit que nostre Seigneur Iesus Christ a commencé de parler.

Voyci donc une preface pour signifier qu'il s'est mis à traitter avec ses disciples d'un argument qui estoit bien utile, et qui meritoit aussi d'estre diligemment observé et retenu. Car son intention est de monstrer en quoy les hommes se doyvent reposer, et ce qu'ils doyvent chercher surtout. Ce qui a este beaucoup agité entre les Payens: car c'est la principale question qu'ont demené entr'eux les Philosophes, asçavoir la fin de tout bien, comme ils l'appellent: et c'est autant comme s'il estoit dit, La felicite des hommes. Or il n'y a celuy qui n'appete d'estre bien-heureux: et mesmes si les creatures insensibles pouvoyent parler, et qu'elles fussent capables de ceste felicite, elles diroyent, Ouy, il n'est que d'estre bien-heureux: et aspireroyent à cela. L'homme donc qui sent ses miseres, et en est fasché, il faut bien qu'à l'opposite cognoissant où consiste son bien, et ayant telle discretion, il tende à ce but-là tant qu'il luy est possible, asçavoir d'estre bien-heureux. Or ceux qui entre les Payens ont este plus terrestres, ont dit seulement que nous estions bien-heureux quand il n'y avoit nulle douleur en nous: les autres, quand nous avons tous nos plaisirs et voluptez: les autres ont mis la felicite en la seule vertu. Et ceux-là ont parle d'une façon plus exquise. Car le nom de vertu sera tousiours en reputation: et encores que la chose soit mesprisee, si est-ce que les plus vileins encores auront honte de ne point priser ce qui est plus honorable que tout. Les autres y ont procedé plus subtilement, et ont dit que la vertu de soy ne nous pouvoit pas rendre bien-heureux, mais que pour iouir de la felicite, on se gouvernoit comme il appartient: et quand la vertu estoit nourrie avec contentement, qu'une telle condition estoit pour apporter une felicite souveraine. Or cependant quand on a bien disputé d'une part et d'autre, si est-ce que chacun demande d'estre à son aise: et nous sommes tellement preoccupez de ceste fantasie-là, que tousiours nous estimons mal-heureux ceux qui sont affligez de povrete et disette, ou de maladies, ou qui trainent les ailes en ce monde, et qui n'ont iamais un iour de sante, ou bien qui sont en opprobre et ignominie, d'autant que cela est contraire à nostre nature. Car iamais on ne nous le pourra persuader autrement cependant que nous serons attachez à nostre raison et propre sens: iamais on ne nous pourra faire à croire qu'un homme soit bien-heureux, quand il sera batu, tormenté, et qu'on le mesprisera, qu'on le pillera, et qu'il ne fera que gemir et souspirer tout le temps de sa vie. Brief, nous ne pouvons pas conioindre ceste felicite que nous appetons, avec les infamies, avec la povreté, avec faim et soif, et toutes autres afflictions.

Or maintenant regardons à quelle condition nostre Seigneur Iesus Christ nous appelle en son eschole, c'est que nous renoncions à nous mesmes, et que chacun porte sa croix. Or ce mot de Croix, est autant comme s'il estoit dit, que chacun porte son gibet, que nous soyons là comme povres gens ayans tousiours le cousteau sur la gorge, que nous soyons affligez et mocquez, et que non seulement nous ayons quasi la mort presente, mais que nous soyons en ignominie et en diffame, qu'on nous iniurie, que chacun nous crache au visage. Il faut que nous sentions cela, et que nous le portions vaillamment comme un fardeau qui nous sera mis sur le dos, comme si un homme avoit à cheminer, il portera son pacquet sur son dos. Ainsi, nostre Seigneur Iesus Christ nous declaire que nous ne pouvons pas marcher apres luy, et ne pouvons pas aussi estre du nombre des siens, sinon que chacun trousse son pacquet. Et quel est-il? Ho ce n'est pas pour avoir nos commoditez: mais au contraire, c'est que nous soyons comme gens condamnez, que la mort nous menace, que nous en soyons assiegez de toutes parts, que nostre vie soit une langueur

continuelle. Brief, quant à ce monde, que nous soyons tenus et reputez miserables. C'est donc l'a, b, c, qui nous est appris en l'eschole de nostre Seigneur Iesus Christ. Or maintenant que seroit-ce si nous demourions en ceste fantasie qui est tant imprimee en nostre cerveau, tellement que c'est comme si cela estoit nay en nous, c'est à sçavoir ceste opinion, que si nous sommes ainsi affligez au monde, que nous ne pouvons estre bien-heureux. Il n'y a celuy qui ne fuist et s'esloignast de nostre Seigneur Iesus Christ, et nul de nous ne porteroit volontiers d'estre son disciple: et encores que sa doctrine fust approuvee, et que nous fussions convaincus qu'il est Fils de Dieu, et celuy qui nous appelle à soy. Si cela estoit, encores dirions-nous, Voire, mais ne cognoist-il pas nostre foiblesse et nostre fragilite? Et pourquoy donc ne nous supporte-il? Brief, chacun retireroit l'espaule quand nous demeurerions en ceste opinion, qui est (comme i'ay dit) tant enracinee en nous que nous ne pourrons avoir felicite sinon estans à repos et à nostre aise. Voyla pourquoy nostre Seigneur Iesus Christ a fait ceste predication à ses disciples, leur monstrant que nostre bonheur et felicite ne consiste pas en ce que le monde nous applaudisse, que nous soyons en honneurs, richesses, delices et voluptez. Mais au contraire, encores que nous soyons opprimez iusques au bout, que nous soyons en pleurs et en larmes, qu'on nous persecute, que nous soyons comme abysmez en apparence, que cela n'empire point nostre condition, et n'amoindrit point nostre felicite. Comment? Pource qu'il nous faut regarder à l'issue. Voyla donc où nostre Seigneur Iesus Christ nous rameine pour corriger ceste fausse opinion de laquelle nous sommes abbruvez, et qui entortille tellement nos esprits, que nous ne pouvons nous assubietir à son ioug, c'est asçavoir qu'il nous faut ietter la veuë plus loin, et regarder quelle est l'issue de nos afflictions, de nos larmes, et des persecutions qu'on nous fait, et des iniures que nous avons à soustenir. Quand donc nous voyons comme Dieu convertit tout cela en bien et en nostre salut, alors nous pourrons conclure que nous ne laissons pas d'estre bien-heureux encores que ce soit une chose repugnante à nostre nature.

Or il commence par les povres d'esprit. Aucuns ont voulu exposer ceci trop subtilement, comme s'il disoit que les povres spirituels sont ceux qui se desfient d'eux mesmes, qui cognoissent qu'ils n'ont nulle vertu, nulle sagesse, nulle iustice. Or il est vray que ceste doctrine-là est bonne et saine: mais elle ne convient point au lieu. Sainct Luc ne met point le mot d'Esprit: seulement il parle des povres. Et de faict les Hebrieux en leur langue ont un mesme mot, par lequel ils signifient un homme abaissé et abatu, et un homme humble. Et pourquoy? Car la prosperité nous enfle d'orgueil et de presomption: et cela est cause que nous voulons estre veus, et voulons suppediter nos prochains: et au contraire nous oublions toute hautesse, quand Dieu nous a mattez à force de coups. D'autant donc que les afflictions nous domptent, voyla pourquoy ce mot emporte tant les povres que les humbles. Nous voyons cela quant au corps. Car si un homme est robuste, et en fleur d'aage, et qu'il ne sçache que c'est de maladie, il s'esgaye, il n'est question que de sauter, on ne le peut tenir: mais s'il ha une maladie de deux ou de trois mois, il trainera les ailles, il sera tout changé, et au lieu qu'auparavant il avoit fait tous les exces du monde, et qu'il s'estoit adonné à intemperance, que rien ne luy estoit difficile, à grand' peine pourra-il avaller un morseau apres l'avoir maché: il ne pourra pas se trainer hors du lict, là où il ne faisoit que courir auparavant. Et comme nous en voyons advenir au corps, ainsi en est-il de l'ame. Car quand nous avons tous nos souhaits, il est certain que nos cupiditez se desbordent: ce sont comme les escumes d'une mer: il n'y a rien qui les puisse retenir. Et en somme, nous sommes enflez, nous sommes comme des yvrongnes, qui ne sçavent plus que c'est d'attrempance. Or à l'opposite, quand Dieu nous aura mis en opprobre devant les hommes, et que chacun nous aura donné son lardon, que nous serons diffamez, que nous aurons haines, envies, rancunes dressees à l'encontre de nous, qu'il y aura faux crimes et calomnies qui nous seront imposez, que nous serons povres et reiettez sans secours ni aide, que brief, nous serons exercez en tout ce que nous appelons Adversité: alors nous apprendrons que c'est de modestie, et baisserons la teste qui estoit auparavant trop haut levee. Mais d'autant que plusieurs ne laissent pas de tousiours nourrir leur fierté, encores que Dieu frappe à grands coups dessus, et qu'il leur donne assez d'occasion de s'humilier: d'autant (di-ie) qu'il y en a beaucoup comme incorrigibles, voyla pourquoy il estoit besoin que nostre Seigneur Iesus Christ adioustast ce mot d'Esprit. Comme s'il disoit, Ceux qui sont povres, sont bien-heureux: voire moyennant que la povreté les ait domptez, et qu'elle ait tellement profité en eux, que leur esprit soit appovri, c'est à dire qu'ils n'ayent point un courage felon, ni confle, ainsi qu'ont beaucoup. Car ils ne font que ronger leur frein. Nous voyons les bestes sauvages, quand elles sont enchaisnees, ou en quelque cage de fer, elles ne changeront pourtant de leur rage. On tiendra bien des ours, des loups, et des lions prisonniers: mais si est-ce qu'ils demeurent tousiours tels qu'ils estoyent. Ainsi en est-il des hommes. Combien que nostre Seigneur Iesus les tienne enserrez, si est-ce qu'ils se despitent et grincent les

dents: et alors leur fierté se desborde plus que iamais: et il faut que Dieu les presse aussi d'autre costé, en sorte qu'on voit le venin duquel ils crevoyent, qui sortira. Non pas que cela les amende: mais ils en sont empirez, et faut qu'ils se iettent hors des gonds, et qu'ils monstrent leur rage diabolique à l'encontre de Dieu. Voyla (di-ie) ce que nous voyons en beaucoup. La povrete donc leur sert-elle de rien? Non: mais au contraire, c'est pour leur former un proces tant plus criminel devant Dieu. Car ils sont des monstres. Ce n'est point de merveilles si les grands de ce monde, et ceux qui sont tant prisez, et ausquels on applaudit, qui ont tout ce que leur coeur desire, qui sont riches, qui ont leur table bien garnie, et brief, qui ont toutes choses desirables: si ceux-là s'oublient, qu'ils soyent enyvrez en leurs aises, et par consequent qu'ils se glorifient et soyent enflez d'orgueil: mais quand un homme est povre, que tout le monde luy en veut, qu'il soustient beaucoup de diffames, et que brief, il languit en ce monde, et est comme à demi mort, si encores il ne laisse pas de tousiours se plaire et glorifier en soy, qu'il demeure tousiours le col dur et roide, ne combat-il point contre nature? Ainsi donc ce n'est pas le tout d'estre povre. Car il y a beaucoup de povres qui pour cela ne sont point humiliez: mais resistent à Dieu tant qu'il leur est possible. Notons bien donc qu'il faut que la povrete nous entre au dedans, et qu'elle nous purge de tout orgueil et outrecuidance, et que nous sçachions que nous ne sommes rien. Celuy donc qui est povre à son iugement, c'est à dire qui de son bon gré s'aneantit et ne s'attribue rien, et ne se fait point à croire ne ceci ne cela, mais souffre d'estre comme reietté du monde, celuy là di-ie est bien-heureux. Nous voyons maintenant quelle est la substance de ces mots, et nous voyons aussi le profit que nous avons à en recueillir. Or on demandera, si au contraire ceux qui sont riches d'esprit, sont maudits. Et il est bien certain que nostre Seigneur Iesus Christ l'a voulu ainsi declairer. Il est vray que puis apres il dira que bien-heureux sont ceux qui sont persecutez: et ce n'est pas à dire pourtant qu'il fale que tous soyent persecutez, autrement il nous faudroit estre comme ces hypocrites qui se flattent eux-mesmes: mais quand il dit, Bien-heureux sont ceux qui sont persecutez: c'est que nous ne fuyons point ceste persecution-là, quand il plaira à Dieu nous faire la guerre, que nous serons iniustement affligez, que nous portions le tout en patience. Mais quant à ce passage, il est bien certain que Iesus Christ voulut mettre comparaison entre les richesses d'esprit, c'est à dire ceste fole presomption où les hommes s'abusent quand tout leur vient à poinct, et entre la povreté d'esprit, c'est à dire ceste humilite, quand l'homme par affliction est droitement abatu pour ne plus se glorifier, et n'avoir rien de residu sinon de recourir à Dieu. Voyci donc en somme ce que nous avons à recueillir de ce passage: que tous ceux qui sont riches d'esprit, c'est à dire qui s'estiment et se baignent en leurs delices terrestres, et qui veulent estre yci quelque chose, qui s'attribuent beaucoup sous ombre de leurs biens et de leur noblesse, de leurs honneurs et credit: que tous ceux là sont maudits et reiettez de Iesus Christ, comme il sera exprimé puis apres, et nous le verrons en son lieu. C'est donc ce que nous avons à observer en somme.

Et desia nous avons veu la raison pourquoy au cantique de la vierge Marie, quand elle disoit que Dieu arrache les grands et les Rois de ce monde de leur siege, et les met à terre, et qu'il esleve les petis, et ceux qui auparavant estoyent mesprisez. Si elle n'eust dit que cela, on eust peu arguer, Comment donc? Dieu prend-il plaisir à faire de tels changemens, de se iouer des hommes comme d'une pelotte, ou comme d'un esteuf qu'on iette par ci par là, ou bien comme de iettons lesquels on fera valoir ce qu'on voudra: l'un vaudra vingt sols, et puis cent, et puis mille, et puis il sera mis en tel lieu qu'il ne vaudra qu'un denier. Si donc Dieu se iouoit ainsi des hommes, cela nous sembleroit avoir quelque absurdite. Pour ceste cause la Vierge adiouste, que Dieu rassasie les affamez, et qu'il renvoye tous vuides ceux qui estoyent bien saoulez. Elle monstre donc la cause pourquoy Dieu fait de tels changemens au monde. Car il est bien difficile qu'un homme qui aura dequoy pour se nourrir, voire et en delices et en pompes, quand il sera honoré de tous, que chacun luy applaudira, ne vienne à concevoir là dedans quelque vent: comme nous voyons aussi les grans estre enflez d'ambition. Il y aura de l'outrecuidance telle qu'ils sont comme des gens saouls et quasi crevez: lesquels quand ils ont fourré en leurs ventres et pain et vin, et viandes, les voyla tellement remplis qu'à grand' peine se peuvent-ils tourner. La vierge Marie donc dit, que d'autant que les hommes abusent ainsi des biens que Dieu leur eslargit, il faut qu'apres avoir este saouls, ils s'en retournent vuides, et que Dieu leur apprenne que c'est d'estre ainsi crevez de vent: et au contraire, qu'il rassasie ceux qui sont affamez. Or ce mot d'Affamé emporte autant comme humble d'esprit. Il y en a bien qui sont affamez: mais ils n'ont nul appetit à aucune viande. Mais quand un povre homme sentant sa disete, vient au recours à celuy qui y peut subvenir, et qu'en toute humilite il demande d'estre secouru, voyla un povre d'esprit. Ainsi donc, quand nous serons povres d'esprit en nos afflictions, c'est à dire que nous sentirons la necessite qui nous

presse pour chercher secours en Dieu: voyla où gist nostre felicite.

Au reste, nostre Seigneur Iesus Christ adiouste aussi au mesme sens, *que le Royaume des cieux appartient aux povres d'esprit.* En quoy il signifie qu'il ne nous faut point amuser à ce qui apparoist à l'oeil: mais tousiours regarder la fin et l'issue. Quand les philosophes qui prisoyent sur tout la vertu, ont voulu monstrer que les afflictions ne rendoyent pas un homme miserable, il a falu qu'ils ayent endurci un homme, comme s'il estoit une enclume, que le marteau ne peust iamais amollir. Or ce n'a este qu'une imagination frivole et pure bestise, quand tout est dit: et encores qu'il s'en soit trouvé d'aucuns qui ayent eu beau lustre devant les hommes, et qu'on ait estimé bien vertueux et constans, si est-ce qu'il n'y a eu que frenesie en eux: car ils estoyent tous pleins de rebellion à l'encontre de Dieu. Ils avoyent leurs principes, Et bien, ie suis homme mortel, il faut que i'endure: ie ne puis pas eviter cela, il faut donc que i'y passe. Car ils se proposoyent leur maxime de necessite: Et que gaigneray-ie de resister yci? Il faut donc me submettre à ce que ie ne puis fuir. Voyla (di-ie) leur patience, qui n'est sinon une furie, quand on ne laisse pas d'estre tousiours rebelle à Dieu. Voyla leur constance, qui est plustost une contumace. Car s'ils eussent peu, ils eussent bien voulu reculer: mais il faloit qu'ils s'assopissent, d'autant qu'ils avoyent ceste opinion que tout se gouvernoit par quelque destinee aveugle. Or donc toute ceste doctrine-là n'a este que menu fatras: mais nostre Seigneur Iesus Christ monstre qu'il ne nous ameine point en quelques speculations qui n'ont nul effet au besoin: mais au contraire, qu'il nous donne un bon fondement, sur lequel estans appuyez, iamais nous ne serons esbranlez: et combien que toutes les tempestes, et tourbillons du monde se levent, et qu'il semble que le ciel et la terre se doyvent mesler ensemble, toutesfois que nostre felicite sera tousiours saine, moyennant que nous regardions au Royaume des cieux. C'est donc ce que nous avons yci à retenir: c'est à sçavoir, que pour gouster ceste felicite dont nous parle le Fils de Dieu, il nous faut apprendre en premier lieu que le monde n'est qu'un passage: que ce n'est point nostre repos, que ce n'est point yci mesmes qu'il nous faut chercher la vie: mais qu'il nous convient tendre plus loin, et eslever nostre veuë iusques à l'heritage celeste. Et ainsi, tous ceux qui sont attachez à ce monde, ceux qui dependent de leur opinion commune, et ceux qui veulent iouir yci de leur felicite, il est impossible qu'ils sçachent que ceste doctrine vaut: tellement qu'ils se despiteront tousiours. Il est vray que le fideles ne laisseront pas d'avoir de grans combats en eux, quand ils penseront, Comment est-il possible que ie soye bien-heureux, et cependant que ie me condamne d'estre miserable? Car voyla qu'emporte la povreté d'esprit: c'est asçavoir que l'homme soit comme en desespoir, et qu'il soit comme abysmé iusques à ce que Dieu luy subvienne. Or il y a yci de grandes disputes. Car il ne semble pas que cela soit convenable, que nous puissions estre bien-heureux, et que cependant il falle que nous soyons angoissez, que nous ayons nos esprits pleins d'amertume, et qu'apres avoir gemi, nous ne sçachions que dire, sinon que la fin soit de conclure, Helas, si Dieu n'avoit pitie de nous, nous sommes plus que perdus! Et ainsi, quand nous avons bien fait tous nos discours selon le monde, il est certain que tousiours nous reviendrons là, Malheur sur nous si nous sommes povres, si nous sommes affamez, si nous sommes tourmentez. Mais quand nous sçavons que Dieu nous a mis en ce monde pour esprouver nostre obeissance, et que nous ne faisons qu'y passer, que nous n'y avons nul arrest ne repos: mais que nous avons un heritage qui nous est apresté au ciel: quand donc nous pouvons parvenir iusques là, alors nous concluerons, Voyla nostre felicite qui auparavant nous estoit cachee. Et voyla aussi où sainct Paul nous rameine, quand il a monstré que les fideles se peuvent glorifier en leurs miseres: d'autant (dit-il) que les afflictions engendrent esperance, et qualors ayans senti comme Dieu est pitoyable envers les siens, nous sommes confermez d'autant plus en l'esperance, laquelle ne nous laisse iamais dechoir en honte. Apres donc avoir traitté cela, il exprime encores ce que ie vien de dire: c'est que la promesse nous est faite, et que si nostre salut gist en esperance, il faut qu'il soit caché: car nous n'esperons pas ce que nous voyons: nous ne dirons pas, I'espere que mon disner s'apprestera, quand la table sera dressee, et que les viandes seront mises dessus: mais nous esperons ce qui nous est encores comme incertain à nostre sens. Ainsi en est-il de nostre salut. Il est vray qu'il y a une certitude invincible en la verite de Dieu: mais il est question yci de la veuë de nostre sens, et de nostre apprehension. Il faut donc que non seulement cela nous soit incertain, mais aussi que nous sçachions que nous en sommes bien eslongnez, et que nous ne le comprenons nullement. Si nostre salut donc gist en esperance, il est caché: et s'il est caché, il nous faut estre bien-heureux non pas par nostre apprehension ni par les biens que nous avons maintenant: mais d'autant que nous gemissons yci bas, et attendons que Dieu nous appelle à soy, et que nous soyons recueillis par nostre Seigneur Iesus Christ qui est nostre vie et la fontaine de tous biens. Nous voyons donc maintenant comme ceci doit estre approprié à nostre

usage, c'est que nous apprenions à mediter les promesses de salut eternel qui sont contenues en la parole de Dieu. Or ces promesses-là nous retirent du monde: et c'est comme si Dieu nous tendoit la main, pour dire, Povres creatures vous estes là plongez au bourbier: quand vous suyvez vos voluptez, qu'il n'est question que de rire, vous pensez estre au bout de toute felicite, et ce n'est qu'un ombrage qui s'esvanouit. Ne vous decevez plus donc: mais apprenez où gist vostre bien, et que vous ayez vos sens eslevez vers moy. Voyla donc comme les promesses de Dieu nous servent de nous retirer de ce monde. Et quand nous aurons passé les choses presentes, alors nous cognoistrons que la povreté, affliction, angoisse, fascherie, et tout ce qui est pour nous reduire à neant, n'est pas pour empirer nostre condition: c'est assez que Dieu nous aime, il suffit bien que son amour nous soit declaré, et que par foy nous l'apprehendions quand nous aurons à sortir de ce monde. Ainsi donc marchons, et achevons nostre course, iusques à ce que le temps opportun soit venu, qu'il nous declare ses promesses. Il est vray qu'en ce monde encores Dieu nous espargne iusques là, qu'il nous fera bien gouster en partie sa bonte, et qu'il nous donnera dequoy nous resiouir: mais ce sont des ioyes bien courtes: il n'est pas question de nous en rassasier. Il nous faut donc tousiours revenir à ce poinct, qu'encores que Dieu ait pitie de nostre infirmite, et que pour ceste cause il ne nous traitte pas si rudement, mais que mesmes il nous nourrisse, et qu'il nous donne plus que nature encores ne requiert: combien, di-ie, que cela soit, si est-ce toutesfois qu'il y a tant d'afflictions et de miseres meslees parmi, que tousiours nous avons des regrets, et que nous dirons, Ie suis un malheureux: iusques à ce que nous ayons apprins de venir droit à luy. Et au reste, il monstre en la sentence suyvante le semblable. Car ce ne sont pas choses diverses: mais il nous est bon que ceci nous soit reiteré, comme si on nous le maschoit (par maniere de dire) afin que nous le puissions plus aiseement avaller. Car c'est une doctrine de digestion fort difficile, comme chacun l'experimente en soy.

Et pourtant il dit, que *bien-heureux sont ceux qui pleurent, et qu'en la fin ils seront resiouis, et seront consolez.* Il nous monstre le semblable que nous avons desia ouy. Car si nous sommes povres d'esprit, il faut aussi que nous pleurions: c'est à dire que nous soyons angoissez. Car nous ne sommes pas insensibles, comme ces fantastiques dont i'ay parlé, qui voudroyent que l'homme monstrast une constance telle, comme s'il estoit une enclume ou quelque rocher. Or toutes ces choses-là sont contraires à nostre naturel: mais il faut que nous sentions nos miseres, et qu'elles nous aneantissent iusques là, que nous soyons cassez et rompus, que nous ne puissions pas lever la teste, que nous ne puissions pas respirer (par maniere de dire) que nous soyons comme povres gens trespassez. Voyla donc pourquoy nostre Seigneur Iesus Christ conioint yci le pleur avec la povrete d'esprit. Comme s'il disoit, Quand ie di que vostre felicite n'est point amoindrie, combien que vous soyez opprimez de beaucoup d'afflictions, ce n'est pas que i'entende que vous resistiez avec une telle stupidite que vous ne sentiez rien, que vous soyez là comme troncs de bois sans estre esmeus de rien: non. Vous pleurerez (dit-il) vous sentirez les disettes, les opprobres, les maladies, et tout ce qui vous fera languir au monde. Vous le sentirez, et en serez navrez iusques au coeur, en sorte que vous en pleurerez. Mais quoy qu'il en soit, cela n'empeschera point que vous ne soyez tousiours bien-heureux. Et pourquoy? Il faut venir à ceste conclusion: Attendez la consolation d'en haut. Ainsi donc il n'est pas dit qu'en pleurant nous soyons bien-heureux à cause de nostre vertu, et que ceux qui nous font sortir les larmes des yeux, sont des tyrans, et des meschans qui nous font tort. Ce n'est pas à dire que nous devions demourer en nos personnes: ce seroit une felicite bien maigre: car nous serions tousiours malheureux, quand nous aurions bien examiné ce qui est en nous. Mais quand nous sçavons que Dieu nous a promis de nous consoler, moyennant que nous pleurions à luy en humilite, que nous le cherchions, que nous soyons patiens pour luy obeir: ne doutons point qu'il aura à la fin pitie de nous, et que mesmes toutes nos afflictions seront autant d'espreuves salutaires: et puis qu'elles nous seront comme des aiguillons pour nous picquer, et pour nous faire avancer à nous acquitter de nostre devoir. Quand nous sçaurons cela, alors nostre felicite nous sera certaine et bien cognue. Et pourquoy? Car nous la chercherons en Dieu, et non pas en nous. Et ainsi nous voyons combien ceste doctrine de nostre Seigneur Iesus Christ est differente de tout ce qu'on peut apprendre par les livres et escrits des Payens, quelque sagesse qu'ils ayent eu en leurs temps: que quoy qu'ils ayent eu un sens profond et eloquent ce n'a este neantmoins que fumee et abus: mais ce qui nous est monstré par nostre Seigneur Iesus Christ, ha une fermeté qui ne s'escoulera iamais. Et pourquoy? Il nous faut sortir hors de nos personnes en premier lieu, et hors du monde, et chercher en Dieu ce qui nous defaut, et ce que nous ne pouvons pas trouver yci bas. Voyla donc ce que nous avons à retenir. Or il est vray qu'il y en aura beaucoup qui ploreront: mais leurs pleurs sont comme hurlemens de bestes brutes: comme quand un taureau crie, ou qu'un boeuf qu'on assomme iette ses cris: ainsi di-ie en

sont plusieurs. Et qu'est-ce que cela? Ce ne sont pas vrais pleurs et toutesfois voyla comme en sont les incredules. Car ils ploreront assez, et crieront Helas, tant et plus: Mais quoy? Ils hurlent, comme i'ay dit. Ainsi donc apprenons deplorer à nostre Dieu. Car c'est là aussi que nos larmes nous doyvent addresser. Et quand nous en ferons ainsi, nous sentirons ce que dit David, Seigneur, tu as mis mes larmes en une phiole. Car tout ainsi qu'on aura une eau de senteur precieuse, ou quelque onguent qui soit de grand pris, ainsi David dit que Dieu retient nos larmes. Il est vray qu'elles tomberont à terre, ou nous les torcherons des mains: mais quand nous pleurerons devant Dieu, il est certain qu'il ne s'en perdra pas une: mais qu'il gardera songneusement le tout. Et c'est pour nous amener à ceste consolation de laquelle il est yci parlé. Ainsi donc nous voyons comme ces deux sentences se rapportent toutes à un but, c'est asçavoir que si nous sommes disciples de nostre Seigneur Iesus Christ, encores que nous portions la croix, que nous trainions nostre gibbet, que nous soyons povres gens condamnez, que nous soyons mocquez, iniuriez et diffamez, que toutesfois cela n'empeschera point que nous ne soyons tousiours bien-heureux, et que nous n'ayons tousiours dequoy nous resiouir. Or il reste maintenant de noter ce qui est dit en S. Luc. S. Matthieu dit simplement, Bien-heureux sont les povres d'Esprit, et ceux qui pleurent: Et il est exprimé en S. Luc, *Vous estes bien-heureux vous qui pleurez: et vous povres vous estes bien-heureux.* Ainsi donc, que non seulement nous entendions ceste doctrine en general: mais que nous sçachions que nostre Seigneur Iesus Christ parle à chacun de nous, et qu'il veut que nous entrions là dedans, et qu'apres nous estre sondez, nous recognoissions que ce n'est point sans cause qu'il a ainsi voulu preparer tous les siens. Voyla donc comme il faut que chacun approprie à soy la doctrine, et qu'il sçache que nostre Seigneur Iesus Christ parle à luy comme en secret: et qu'il luy dit, Il faut que si tu es povre, que tu le sois d'Esprit, que tu sois vrayement humilié, que tu portes un aneantissement en toy et en ton coeur. Et alors cognoy que combien que le monde te repute miserable, et que ton sens naturel t'en dise autant: toutesfois tu me peux hardiment respondre Amen, et accepter la beatitude que ie te propose: et tu verras en la fin que tu n'as point este trompé, mais que tu parviendras à l'heritage, auquel tu cognoistras comme Dieu resiouit ses enfans apres qu'il les a contristez au monde: et comme il les remplit, apres qu'il les a affamez.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

SOIXANTEETTROISIEME SERMON.

MATTH. Ch. V.

5. *Bien-heureux les debonnaires: car ils heriteront la terre.* 6. *Bien-heureux sont ceux qui ont faim et soif de iustice: car ils seront saoulez.* 7. *Bien-heureux les misericordieux: car misericorde leur sera faicte.*

LUC. Ch. VI.

20. *Adonc en eslevant ses yeux vers ses disciples, il disoit, Vous estes bien-heureux vous povres: car le royaume de Dieu est vostre.*

Si les hommes retenoyent seulement ce que nature leur monstre, il est certain que nostre condition seroit aussi heureuse qu'il est possible de souhaitter. Car Dieu nous a tous creez à son image, tellement que chacun se mire en son prochain: nous sommes une chair. Brief, encores que et les faces et les esprits soyent bien divers, tant y a que nous ne pouvons pas effacer ni abolir ceste unite que Dieu a establie entre nous. Si donc cela nous demouroit imprimé en memoire, chacun vivroit paisiblement avec ses prochains: et nous serions comme en un paradis terrestre: mais au contraire, nous voyons que chacun cherche son profit et avantage: chacun veut dominer: là dessus il n'y a que fierté, et nous sommes tous revesches, et si tost qu'on nous fasche, le venin en sort: il n'y a que rigueur, et mesmes cruaute. Et puis il y a des vengences qui troublent tout, qu'il semble que la foudre doyve tomber du ciel toutesfois et quantes que quelqu'un aura este offensé. Nous voyons donc en somme que si nous avons beaucoup de fascheries à endurer, il n'en faut point chercher la cause fort loin: il n'y a que les hommes qui se tormentent. Or il est vray que chacun alleguera excuse, qu'il

voudroit bien de son costé estre doux et debonnaire, et supporter patiemment ceux avec lesquels il converse: mais qu'il est impossible que nous ayons nos esprits ainsi comme amortis, d'autant qu'il nous faut hurler entre les loups. Car qui se fait brebis, il sera mangé. Voyla donc l'excuse commune qu'on amenera, et de laquelle les hommes se couvrent, d'autant qu'ils sont si pleins d'amertume, d'arrogance, et de fierté, qu'ils ne peuvent rien souffrir les uns des autres. Et d'autant plus nous faut-il bien recorder la leçon qui nous est yci donnee par le Fils de Dieu. Car combien que nous pensions que nostre condition soit beaucoup pire, quand on nous pourra gourmander sans qu'il y ait nulle revenge, il prononce *que les paisibles et debonnaires possederont la terre.* Ceci est incroyable au sens commun. Car aussi l'experience monstre que ceux qui sont les plus desbordez en audace, dominent, et ont la vogue, et qu'il faut que la bouche des simples soit close, et qu'ils n'osent pas mesmes gronder, encores qu'on les pille et qu'on les escorche. Voyla donc nostre sens qui nous persuadera tousiours, que si quelqu'un est debonnaire, il sera exposé à toutes iniures et outrages, et qu'il ne pourra trouver un petit anglet pour respirer, mesmes que chacun le poursuyvra comme s'il estoit un agneau au milieu d'une grande trouppe de loups. Or tant y a que nostre Seigneur Iesus Christ ne nous a point voulu decevoir en ceste promesse, disant que ceux qui sont debonnaires possederont la terre. Et de faict, combien que ceste doctrine soit cachee à toutes gens profanes, si est-ce que les fideles en ont un goust tel qu'ils voyent bien que ce n'est pas en vain que ceci a este une fois prononcé. Car combien que ceux qui sont comme pleins de phrenesie, et qui tousiours se plaisent à batre, à frapper, à piller et user de toute violence: combien (di-ie) que ceux-là facent leurs triomphes, comme il semble, toutesfois si nous faisons un examen droict pour nous bien enquerir de ce qui est en eux, nous trouverons tout le contraire. Car il faut tousiours que le monde leur soit ennemi. Il est vray qu'on n'osera pas se rebecquer à l'encontre d'eux, quand ils ont acquis possession d'exercer mesmes des actes tyranniques: mais si ne laissent ils pas toutesfois d'estre faschez et despitez en euxmesmes, ils cognoissent cela, et faut qu'ils soyent tellement angoissez en leurs courages, et tellement pressez, qu'ils se desfient de tout le monde, qu'ils se troublent, qu'ils ayent des souspeçons aveugles qui les resveillent, et qui soyent comme des espines pour les picquer de tous costez, et comme des alaisnes pour leur crever les yeux, et qu'ils soyent tellement effrayez, qu'ils s'enfuyent comme povres gens esgarez, sans que nul les poursuyve. Mais encores qu'ils n'eussent point telles solicitudes du costé des hommes, il est certain que Dieu se monstre iuge envers eux: et tout ainsi qu'ils troublent, et le ciel et la terre par leur impetuosité, aussi Dieu les trouble au dedans, tellement que leur conscience sera tousiours (ainsi qu'il en est parlé en Isaie) comme les vagues d'une mer qui sera esmeue de tempeste: ils s'entrebatront là en eux-mesmes, et seront tousiours ie ne sçay comment: brief, il n'y aura nul repos, comme le Prophete le conclud. Et voyla aussi pourquoy notamment il est dit en la Loy, que la vie de telles gens sera comme pendante d'un filet, et qu'ils auront les yeux encavez en la teste, qu'ils seront là tousiours comme gens tremblans: et quand ce viendra au matin, ils diront Helas pourrois-ie bien venir iusques au soir? Et quand ils seront venus iusques au soir, ils diront, Helas pourrois-ie bien passer ceste nuict? Et que ferois-ie, si i'estoye assailli? Ainsi nous voyons donc, moyennant que nous ne fussions point aveuglez de nos vanitez et mensonges, et fausses opinions: nous voyons (di-ie) l'accomplissement de ce qui est yci dict. Car on verra à l'oeil quel est l'estat de tous ceux qui se font comme loups entre les hommes, et qui gourmandent et pillent leurs prochains, qui veulent tout gagner par fierté et orgueil. Car ils n'ont nul repos. Qu'ils possedent la terre, qu'ils soyent grans seigneurs, si est-ce qu'ils ne sçauroyent mettre le pied nulle part, que tousiours ils ne soyent gens transsis. Qu'ils ayent leurs chasteaux et forteresses, qu'il ayent tant de gardes, si bien equippez qu'ils voudront, il est certain que là ils sont en prison. S'ils sont au milieu des champs, encores qu'ils soyent bien accompagnez, si ne sont-ils iamais asseurez, ils sont tousiours en crainte et tremblement. Brief, quelque part qu'ils aillent, si est-ce que tousiours ils voyent bien qu'ils sont semblables à Cain, c'est à dire qu'ils n'ont nul repos, qu'ils sont agitez d'inquietude, maintenant d'un costé, maintenant d'autre. En possedant donc ils ne possedent rien: car ils ne peuvent iouir de ce qu'ils pensent avoir. Ainsi en est-il de tous les grans de ce monde. Ils sont rongez là dedans de leur perplexitez, et cependant il n'y a nulle occasion selon les hommes de se troubler. Mais qui en est cause? C'est d'autant qu'ils veulent troubler tout le monde, il faut que Dieu les mette en un tel trouble, qu'ils ne sçachent que devenir. Et comment? Que chacun leur soit ennemi, et que grans et petis les menacent. Car encores que personne n'ose dire mot, si est ce que sans lever le doigt à l'encontre d'eux on ne laisse pas de leur en vouloir: et mesmes que tout le monde se taise, qui plus est qu'on les honore, si faut-il neantmoins que Dieu ait sa main estendue pour les chastier selon qu'ils en sont dignes.

Or au contraire, encores que les povres gens

qui cheminent en simplicite, et qui sont patiens, endurent, et qu'on leur face beaucoup d'exces et d'oppressions, tant y a qu'ils ne laissent point de posseder la terre, comme il en est parlé au Pse. 37. Car quand ils n'auront pas un pied de terre, qu'ils n'auront ne pré, ne vigne, ne champ, ni maison, toutesfois si cognoissent-ils que Dieu les a logez en ce monde: et quand ils seront comme oiseaux sur la branche, si est-ce qu'encores auront-ils ce repos, pour dire, Et bien, Dieu me gouvernera en quelque part que ie soye: encore la terre me prestera son sein pour me recevoir: et d'autant qu'elle est ordonnee à cest usage, Dieu ne permettra point que ie n'y aye quelque habitation, ains m'y tiendra comme son hoste tant qu'il verra estre bon. Or quand un homme ha cela, qu'il cognoist que Dieu le maintient et le maintiendra tousiours, il est en une possession beaucoup meilleure que tous ceux qui estendent leurs pattes et leurs griffes par tout, et qui ne se contentent ni de royaumes, ni de duchez, ni de pays, ni de villes, tellement qu'ils voudroyent tout engloutir: et cependant il leur advient finalement qu'ils ne sçavent où se retirer, ni se cacher, qu'ils n'ont nulle part leur refuge, d'autant que Dieu est leur partie adverse, et que tout le monde leur est ennemi. Ceste habitation-là donc qu'ont les fideles au monde, encores qu'ils y soyent estrangers et vagabonds, ne vaut-elle pas beaucoup mieux qu'une telle domination qui est pour tousiours tormenter ceux qui l'appetent? Et au reste, les fideles aussi cognoistront par effet que Dieu est leur protecteur. Car que seroit-ce autrement? Regardons quelle est la malice et la rage de tous les incredules: ils ressemblent à Satan leur pere. Il n'y auroit donc que meurtres en ce monde: et autant qu'il y en a de bons et de paisibles, seroyent tantost raclez, n'estoit que Dieu eust sa protection secrete pour les garentir. Nous verrons cela (di-ie) si nous ne fermons les yeux à nostre escient pour obscurcir la grace de Dieu qui se declaire en cest endroit. Et au reste, nous sçavons aussi que nostre Seigneur Iesus Christ nous a este donné pour Pasteur. Il est vray que le principal est que nos ames soyent conservees par luy, iusques à ce que nous parvenions au salut eternel qu'il nous a acquis. Mais encores en ceste vie caduque mesme, il veut estre le gardien de nos corps. Ainsi donc, que nous soyons brebis. Car il n'est point Pasteur des loups. Si nous voulons faire des bestes farouches, et nous desborder, et faire d'un diable deux (comme on dit) et si tost qu'on nous aura faict quelque outrage, ou moleste, que nous soyons armez pour nous revenger, et que nous taschions de faire le pis qu'il nous sera possible: il ne faut point chercher Iesus Christ pour Pasteur. Mais il veut que nous oyons sa voix: comme les brebis et les moutons mesmes nous en donnent l'exemple. Il nous faut donc avoir ceste simplicite: et il est certain qu'alors nous trouverons que vaut la sauvegarde du Fils de Dieu, lequel dit qu'il desployera la vertu de Dieu son Pere pour nous maintenir et garentir.

En somme, combien que ceci ne puisse entrer au cerveau de l'homme, que les debonnaires possederont la terre, et que plustost on dise que tous ceux qui seront benins, simples et patiens, sont des malotrus: et qu'il voudroit mieux qu'ils se revengeassent à bon escient, que de souffrir qu'on abuse de leur simplicite: nous trouverons toutesfois que ceste sentence est vraye, qu'il n'y a rien meilleur, ne plus desirable, que de nous tenir en ceste simplicite-là, et d'avoir un esprit humain pour soustenir patiemment les iniures qui nous seront faictes, et ne rendre point le mal pour le mal: mais plustost vaincre le mal par le bien. Car quand nous en ferons ainsi, nous trouverons que c'est le vray moyen de posseder la terre. Et de faict, que cherchent tous ces braves qui veulent que chacun tremble à leur regard, et qui se font ainsi redouter? Que demandent-ils? De posseder la terre, voire d'une domination tyrannique. Ouy, pour eux mesmes. Car (comme i'ay desia dit) ils se font prisonniers par toute la terre, soit en champs soit en villes, soit en chasteaux et en forteresses, tout le monde leur est ennemi: et qui plus est, ils se font la guerre à eux-mesmes: et puis Dieu les persecute en quelque part qu'ils soyent. Quant à nous, revenons à ce qui nous est testifié par le Fils de Dieu, qui est la verite eternelle qui ne peut faillir. Cognoissons donc, que suyvant son dire, si nous pouvons nous tenir en bride, et estre patiens, si nous pouvons avoir ceste douceur laquelle il nous commande, et à laquelle il nous exhorte, vrayement nous heriterons tout le monde, et que Dieu nous fera la grace de iouir yci de ses biens, voire avec action de graces, et d'un coeur franc et libre: et que nous pourrons tousiours estre en repos, combien qu'on nous trouble. Toutesfois notons que ceste promesse ne s'accomplit pas auiourd'huy en tout et par tout: c'est assez que nous en ayons quelque experience en partie. Car ce n'est point sans cause qu'il est dit, que le dernier iour est vrayement le iour de nostre redemption, et que c'est pour refreschir les enfans de Dieu, et les restaurer. Ainsi donc attendons patiemment que la possession de cest heritage que promet yci nostre Seigneur Iesus Christ apparoisse, et que nous cognoissions que la terre nous est donnee. Et contentons nous cependant que nous avons à courir yci pour achever nostre course, et nostre pelerinage: contentons nous (di-ie) quelque part que nous soyons, encores qu'on nous fasche et tormente, qu'on

nous gourmande, et qu'on nous pille, que Dieu nous declaire et nous fait sentir en nos consciences, que nous possedons ce que nous avons comme ses enfans et heritiers: et que nous passions tousiours outre, et ne portions point d'envie à ceux qui pensent avoir tout gaigné, quand par leur fierte, par leurs violences, et tyrannies, comme bestes sauvages, ils cuideront avoir tout suppedité. Voyla (di-ie) en somme ce que nous avons à retenir de ce passage. Et ainsi detestons ce proverbe diabolique, Qu'il faut hurler avec les loups: mais que nous prisions la sauvegarde de nostre Seigneur Iesus Christ plus que toutes nos revenges, et toutes les defenses que nous pourrions avoir. Car il est certain qu'en ceste puissance infinie qui luy a este donnee pour nous maintenir, il monstrera qu'il est plus fort que tous. C'est en somme ce que nous avons à retenir de ce passage.

Or il est dit consequemment, *Bien-heureux sont ceux qui ont faim et soif de iustice, d'autant qu'ils seront rassasiez.* Il est dit simplement en sainct Luc, *Vous estes bien-heureux qui maintenant avez faim: car vous serez rassasiez.* S. Matthieu adiouste ce mot de Iustice, pour plus grande expression. Mais tant y a qu'on l'a mal entendu, Car on a cherché un sens trop haut, et trop subtil, qu'il nous faut avoir un zele de iustice, c'est à dire un desir que les choses aillent droict, que tout soit bien reiglé: et que quand nous serons ainsi affectionnez, Dieu nous fera la grace aussi de veoir une telle reformation au monde, que nous aurons de quoy nous resiouir. Il est vray que ceste doctrine-là seroit bonne prinse en son lieu: mais les Evangelistes ont tresbien exposé et fidelement le sens de nostre Seigneur Iesus Christ. Car il est certain qu'on ne peut pas recueillir des mots de sainct Luc ce sens tant subtil et profond, qu'il nous fale estre affamez de iustice, et que voyans les iniquitez qui se commettent yci bas, nous souspirions envers Dieu, le priant qu'il y mette ordre. Ainsi donc quand il est dit, Bien-heureux sont ceux qui ont faim, il signifie ce que desia nous avons veu par ci devant, que bien-heureux sont ceux qui gemissent, et estans povres sont là angoissez, et ont leur refuge à Dieu pour estre soulagez. Et pourquoy donc sainct Matthieu adiouste-il ce mot de Iustice? Or le sens est fort convenable. Car il veut notamment exprimer, que les enfans de Dieu n'auront pas seulement faim et soif, c'est à dire, ils ne seront pas seulement destituez d'aide et de confort, tellement que les meschans les gourmandent: mais ils auront iuste querelle, d'autant qu'ils n'auront pas donné occasion qu'on les moleste en nulle façon. Et mesmes ils ne demanderont point d'estre privilegez, ne qu'on leur porte faveur en faisant tort à nul: ils ne voudront point avoir cause gaignee par moyens illicites: ils ne demanderont sinon qu'on leur face droict, et qu'on ne les tormente point sans cause. Mais combien que leur desir soit ainsi iuste et equitable de soy, neantmoins ils ne l'obtiendront pas du premier coup. Or il sembleroit qu'ils fussent du tout miserables, n'estoit la promesse qui est yci donnee, qu'ils seront rassasiez.

Ainsi donc nous voyons le sens naturel de ce que nostre Seigneur Iesus Christ prononce yci. En premier lieu il nous admoneste que nous ne pouvons pas estre à nos aises et en repos: mais au contraire, que nous aurons faim et soif, que nous n'aurons pas tous nos souhaits: mais que nous serons desnuez de tout ce qui est requis à ceste vie: que quand nous aurons besoin de boire et de manger, nous n'en pourrons pas trouver: que si nous sommes nourris nous sommes mal vestus, ou bien nous serons mal logez. Apres on nous tormentera, et en regardant de costé et d'autre, nous n'aurons point de support: en sorte qu'il semblera qu'on nous doyve cracher au visage. Or ceste condition-là est bien dure et fascheuse: et sur tout quand nous regarderons bien à nostre infirmité. Car nous sommes si delicats, qu'il ne faut rien pour nous mettre en desespoir. Apprenons donc de nous reposer en ceste esperance, qu'en la fin nous serons soulez, et que Dieu pourvoira à toutes nos disettes: et que si auiourd'huy nous sommes là comme ceux qui rendent l'ame, à cause qu'ils n'ont ne vigueur pour se maintenir, ni secours d'ailleurs: encores donc que nous soyons en telle extremité, que neantmoins ceste esperance nous soustiene comme un appuy ferme, et que nous regardions à Dieu duquel l'office est de rassasier ceux qui sont affamez. Et mesmes, quand nous pourrons protester que nous ne desirons pas qu'on nous face plus qu'à un autre, et quand nous avons iuste cause, ne trouvons point estrange toutesfois, si cependant il advient. Car combien que nous ne laisserons d'estre foulez, que nous ne chercherons point que personne soit grevé ni interessé pour nostre profit, et que nous ne demanderons en somme sinon que iustice et equite regne et ait lieu: si est-ce qu'encores nous faudra-il avoir faim et soif: et Dieu nous laissera languir quelque temps, pour esprouver nostre patience ou nostre foy. Car si nous estions maintenant à repos, tellement que rien ne nous defaillist, que les hommes taschassent à nous contenter, et que personne ne nous donnast aucune fascherie ni empeschement, où seroit la prattique de ceste doctrine qui est yci couchee?

Ainsi donc il faut que nous ayons faim et soif. Et comme nous avons veu qu'il nous faut estre debonnaires, et qu'encores que nous habitions au milieu des bestes sauvages, qui ayent leurs dents aiguisees, et leurs pattes toutes prestes pour nous

deschirer, desmembrer, et engloutir, toutesfois si faut-il que nous persistions tousiours en patience et simplicité: ainsi faut-il que nous ayons faim et soif pour prier Dieu: et encores qu'il permette que pour iuste cause nous soyons ainsi affligez neantmoins que nous ne soyons point accablez de telle tristesse, et desespoir, que ce soit pour nous faire ietter hors des gonds: mais que nous soyons retenus en ceste attente, qu'en la fin il pourvoira à toutes nos necessitez. C'est donc encores ce que nous avons à retenir sur ce passage.

Or là dessus nostre Seigneur Iesus Christ adiouste, *que Bien-heureux sont les misericordieux: car ils obtiendront misericorde.* Voyci encores une sentence bien repugnante à la fantasie des hommes. Car où est-ce que nous pensons que nostre felicite consiste, sinon que nous ne soyons point tormentez de ceci ne de cela: mais qu'on nous espargne, et que si quelqu'un ha mal, qu'il l'endure, et que nous n'en sçachions rien, et que cela ne nous fasche point: et que non seulement nous soyons paisibles en nos personnes, mais qu'il ne nous chaille de tout le reste, quand nous aurons ainsi tout ce que nostre appetit porte, que nous ne concevrons nul chagrin ne fascherie, ni angoisse de toutes les extorsions qui se commettent en ce monde. Et voyla pourquoy beaucoup se pensent bien-heureux, quand ils sont nonchalans, qu'ils peuvent faire grand chere sans regarder ne ç'à ne l'à. Et de faict ils veulent boucher leurs aureilles, qu'on ne leur face iamais rapport qui les touche. Car nous avons deux especes de passions qui nous tourmentent: c'est que chacun sentant son mal, se despite: et puis il y a aussi la compassion, quand nous voyons un povre malade estre si tres tormenté que rien plus: quand nous verrons quelqu'un qu'on affligera iniustement, l'autre destitué des biens de ce monde, et puis des povres orphelins qui auront perdu leur pere, ou une femme qui aura perdu son mari: apres, quand il y aura de bien grandes confusions, comme de faict on les voit, cela di-ie nous engendre fascherie. Or ceux qui veulent estre bien-heureux (ie di selon leur sens), pour le premier ils veulent estre espargnez, et qu'on ne leur face nul tort, ni en leurs personnes ni en leurs biens: ils veulent que chacun leur applaudisse: ils veulent se resiouir, et s'esgayer tousiours, et n'avoir que toute prosperite: qu'on rie à l'entour d'eux, et qu'on les flatte. Voyla pour un item.

Et puis ce n'est point encores assez. Mais quand on viendra dire, Helas, voyla un tel povre homme qui endure beaucoup, il ha telle disette et povreté, il ha telle maladie, c'est pitie de le veoir: cela encores les fasche. Et de faict, nous verrons les gens profanes s'y endurcir à leur escient, en sorte que tant s'en faut qu'ils ayent nulle pitie des povretez et des miseres que les autres endurent, qu'il y en a qui seront bien aises que tout le monde soit affamé: et s'ils ont grande quantité de bled, moyennant qu'ils remplissent leurs bourses ils voudroyent que la terre fust quasi desnuee d'habitans: ce leur est tout un d'affamer les povres gens, moyennant qu'ils facent bien leurs besongnes. Et sous une espece nous en pouvons comprendre beaucoup plus. Ainsi donc voyla comme les contempteurs de Dieu reiettent bien loin toute compassion et pitie, afin de s'exempter de toutes molestes et solicitudes. Or au contraire il est yci dit, outre ce que nous devons estre patiens en nos propres miseres (comme nous avons monstré ci dessus) qu'il nous faut encores embrasser les povretez de nos prochains, et comme nous vestir de leurs personnes, afin d'estre touchez au vif quand nous les verrons endurer: et afin que nous ayons une affection tendre pour gemir avec eux, et pour pleurer avec les pleurans selon que nous en sommes exhortez par sainct Paul. Tout ainsi donc que par ci devant il nous a este monstré que si nostre vie est subiette à beaucoup de miseres, fascheries, oppressions et iniures, nous ne laissons pas toutesfois d'estre bien-heureux, d'autant que Dieu benit toutes nos afflictions quand nous regardons à luy: aussi maintenant nostre Seigneur Iesus Christ nous mene un degre plus loin: c'est asçavoir outre ce que chacun fidele doit estre debonnaire en soy, et doit gemir patiemment quand il est affligé et tormenté, qu'il nous faut estre conioints à ceux qui endurent, et estre tellement touchez, de compassion, à cause des adversitez et tribulations qu'ils endurent que nous cherchions les moyens de les secourir, comme si nous endurions nous-mesmes: que nous cognoissions (di-ie) que d'autant que Dieu nous a associez, et qu'il veut que nous soyons un corps, il faut que comme tous les membres doyvent estre un, chacun aussi prene sa part des afflictions, pour donner allegement à ceux qui n'en peuvent plus. Voyla donc ce que nous avons yci à retenir.

Or misericorde en somme n'est sinon une douleur que nous concevons de la tristesse d'autruy. Combien donc qu'un homme soit sain et dehait, combien qu'il ait à boire et à manger, et qu'il ne voye nul peril qui le menace, toutesfois quand il verra son prochain endurer, il faut qu'il soit touché là dedans, qu'il soit miserable avec luy, qu'il prene une partie de son fardeau pour le soulager d'autant. Voyla que c'est que misericorde. Et c'est le mot d'aumosne, duquel nous usons en nostre langue: mais ce mot-la n'a pas este bien entendu. Car quand on parle de faire aumosne, ce sera sans estre esmeu d'aucune humanite. Et bien, on donnera à un povre: mais c'est comme une rançon, ou

comme un tribut et exaction qu'on donneroit à regret et maugré soy: car cependant il n'est point question que le riche qui donnera de sa substance, ait ceste consideration en soy, pour dire, Voici un membre du corps de Iesus Christ, nous sommes tous unis ensemble. Tant plus donc nous faut-il bien observer, que ce ne sera rien de subvenir à ceux qui ont faute de nostre aide, sinon que nous ayons ceste affection interieure bien enracinee en nos coeurs: c'est asçavoir que nous endurions une partie du mal qui se monstre: et que nous sçachions, d'autant que Dieu nous a liez et conioints ensemble, qu'il ne faut point que chacun se separe, ne qu'il se contente de sa personne: mais qu'au lieu d'estre ainsi nonchalans, pour nous donner du bon temps et estre paisibles, et pour faire grand chere sans avoir nulle solicitude, il faut que nous estendions nos affections selon que la reigle de charite nous y conduit. Et quand nous verrons les uns malades, les autres povres, et desnuez de tout bien, les autres estre en quelque fascherie et destresse, quelle qu'elle soit ou du corps ou de l'esprit: que nous pensions, Helas, cestuy-cy est de nostre corps: et que puis apres nous monstrions par effet que nous sommes misericordieux. Car nous pourrons mille fois protester que nous avons pitie de ceux qui endurent: sinon que nous les secourions, ce ne sera rien de toutes nos protestations. Comme beaucoup diront, Helas, c'est grand pitie de ce povre homme: cependant ils torcheront leur bouche, et ne luy voudront en rien aider: apres qu'ils auront dit qu'il y a grand pitie, il n'y aura nul qui en soit esmeu: Brief, on verra le monde plein de misericorde, si on croit à la bouche: mais il n'y a qu'hypocrisie. Comme S. Iaques la reprend vivement en sa Canonique, chap. 2. Et mesmes c'est une impudence trop lourde, quand on dira, Helas, quelle pitie! et cependant que nul ne veut bouger un doigt, ni mesmes remuer la langue, quand il est question d'aider ceux qui sont ainsi oppressez. Il faut donc en premier lieu, que nous apprenions d'estre humains, pour avoir compassion de ceux qui endurent: et puis que nous regardions le moyen que Dieu nous a donné, et que chacun s'y employe fidelement. Or la promesse est adioustee quant et quant, pource que nous sommes si lasches que c'est pitié. Et aussi la doctrine que nous annonce yci le Fils de Dieu, est du tout contraire à nostre sensualité, et nous est bien difficile de la croire. Il faut donc que la promesse nous y donne ouverture. Car si seulement il estoit dit que bien-heureux sont les misericordieux, chacun reietteroit cela bien loin: mais quand nostre Seigneur Iesus Christ nous monstre que nous avons besoin de misericorde, voire tant envers son Pere celeste qu'envers les hommes: et que le vray moyen de l'obtenir c'est que nous soyons misericordieux: quand donc cela nous est monstré, c'est pour le moins une occasion de penser à nous de plus pres. Et puis quand nous commençons de gouster ce qui est yci declairé comme en passant, concluons desia qu'à la verite c'est une partie de la felicite des enfans de Dieu, d'estre misericordieux. Car de faict nous devons bien penser, que nous avons besoin de misericorde. Prenons celuy qui ha tous ses souhaits en ce monde, qui ha tout ce qu'il desire: si est-ce qu'encores il luy viendra beaucoup de traverses. Il n'y a ne Princes, ne Rois, ne grands Seigneurs qui n'ayent aucune fois de terribles coups qui leur sont donnez: maintenant ils endureront en leurs corps, maintenant en leur esprit: et Dieu nous monstre par cela, que combien qu'ils se voudroyent faire un nid par dessus les nues, pour ne sentir nulle moleste, toutesfois si faut-il qu'ils soyent en leur rang, et qu'ils se cognoissent estre hommes mortels et creatures fragiles. Si ceux-là qui semblent estre desia logez comme en un paradis à part, toutesfois ont besoin de misericorde: et que sera-ce de nous?

Ainsi donc, quand nous penserions bien à cela, il certain que ce seroit pour nous induire à estre pitoyables, toutesfois et quantes que nous voyons les miseres, les disettes et afflictions de nos prochains. Si on allegue là dessus, que le monde ne se soucie guieres d'avoir pitie de ceux qui auront este pitoyables: il y a un item, c'est que nous sçavons que les coeurs des hommes sont en la main de Dieu, qui les flechit comme bon luy semble: et quand il n'y aura que felonnie et hautesse, malice et venin, si est-ce qu'il les rangera à humanite. Ainsi donc encores que les hommes ne tienent compte de ce que nous avons exercé misericorde envers ceux qui en avoyent besoin, et que nous avons tasché leur subvenir: combien di-ie que le monde mesprise tout cela, neantmoins Dieu flechira tellement les courages, que quand nous serons en quelque necessite, nous esprouverons que Dieu ne nous a point voulu frustrer de nostre salaire, en disant que nous trouverons misericorde quand nous l'aurons faicte: suyvant ce que nous verrons encores ci apres, que nostre Seigneur Iesus Christ dira que chacun recevera en pareille mesure qu'il l'aura faicte aux autres. Et de faict, ce n'est point sans cause que sainct Iaques prononce, que iugement sans misericorde sera faict à celuy qui n'aura point faict misericorde. Or il nous faut passer encores plus loin. Car prenons le cas que Dieu permette qu'il n'y ait qu'ingratitude en ce monde, qu'il semble que ç'ait este peine perdue de tout ce que nous aurons faict pour secourir ceux qui avoyent faute et besoin de nous, tant y a qu'il nous faudra venir devant le grand iuge, lequel ne nous laisse

autre moyen d'esperer en luy sinon par sa misericorde. Ainsi quand il n'y auroit que toute cruaute au monde, et que nous aurions perdu nostre temps en cuidant bien faire, pensons quel besoin nous avons de la misericorde de Dieu. Car sainct Iaques n'a rien sceu dire plus horrible pour nous espovanter, que ce mot, Iugement sans misericorde. Et de faict s'ils nous faloit comparoistre devant le siege iudicial de Dieu, et que là nous fussions traittez à la rigueur, que seroit-ce? Il vaudroit mieux que nous fussions avortez, et que nous fussions et poux et pulces, et grenouilles, et toute la vermine du monde. Or donc puis que tout nostre bien et tout nostre salut est appuyé sur la seule misericorde de Dieu: quelle resiouissance est-ce qu'il nous promet, en disant qu'il usera envers nous de pitie et de compassion quand nous luy apporterons ainsi nos miseres dont nous sommes pleins, ayans cependant compassion de nos prochains: et que ce sera pour l'esmouvoir à nous recueillir à soy, au lieu que nous estions dignes d'estre reiettez comme abominables, que cela, di-ie, l'induit à nous faire misericorde? Quand donc nous avons ceste promesse, ne faut-il pas que nous soyons comme forcenez, et despourveus de sens et de toute raison, si cela ne nous esmeut à faire misericorde? Voyla donc ce que nous avons yci à retenir. Mais encores ne doutons point que Dieu ne nous face gouster en partie ce qui nous est yci testifié par son Fils, qui est son vray tesmoin, et qui est sorti de son sein (comme il en est parlé au dixethuitieme chapitre de l'Evangile selon sainct Iean) pour nous certifier de sa volonte. Ne doutons point donc quand nous aurons este pitoyables, que nous trouvions pitie et merci, mesmes entre les hommes: et que quelques malins et ingrats qu'ils soyent, si est-ce que Dieu encores les poursuyvra iusques là que quand nous serons en quelque necessite, nous serons secourus, voire sans qu'ils pensent servir à Dieu en ce faisant, ou qu'ils soyent esmeus de charite: mais il leur en prendra comme il feit iadis aux Egyptiens, lesquels combien qu'ils fussent ennemis du peuple de Dieu, si furent-ils contraints de leur mettre en main les plus precieuses choses qu'ils eussent.

Ainsi, quoy qu'il en soit, regardons plus haut, c'est asçavoir que nous avons à rendre comte de nostre vie, et que si nous avons este pitoyables yci bas, nous cognoistrons Dieu estre tel aussi envers nous. Au reste, la misericorde ne gist pas seulement en ceste compassion que i'ay dite, quand quelqu'un aura faim et soif, qu'il sera malade, qu'il sera tormenté de quelque iniure et oppression qu'on luy fera: mais aussi bien pour supporter les infirmitez et les vices de ceux qui meriteroyent bien, quant à eux, d'estre reiettez. Il est vray qu'il nous faut yci tenir la mesure que l'Escriture nous monstre. Car nous devons estre tellement misericordieux envers ceux qui ont failli, que cela ne soit point pour les nourrir en flatteries, ni pour cacher le mal afin qu'il croisse, et qu'il s'augmente de plus en plus. Il nous faut donc estre pitoyables, quand nous voyons nos prochains estre encores subiets à beaucoup d'infirmitez, et que nous les supportions en cela: non point pour les ressembler, mais pour estre humains envers eux en leur remonstrant leurs fautes, au lieu d'estre bien aises: comme il y en a beaucoup qui ne font que se rire et gaudir, s'ils voyent quelque mal estre advenu: qu'au lieu de cela, nous gemissions, pour dire, Helas, ce povre homme-là a offensé Dieu. Que nous soyons faschez, de ce que nous voyons perir une ame qui a este rachetee si cherement par le precieux sang de nostre Seigneur Iesus Christ, que nous verrons la iustice de Dieu violee, que nous verrons sa gloire avoir este amoindrie: que ces choses-là di-ie nous touchent de compassion. Voyla donc comme nous trouverons misericorde envers Dieu, quand nous aurons pitie de tous ceux qui auront failli, et qui seront trebuschez par fragilite, et que nous les supporterons, et tascherons de les redresser. Or sainct Paul nous met l'un et l'autre: c'est asçavoir il nous monstre que nous ne devons pas estre favorables pour user de misericorde envers ceux qui ont failli pour les nourrir en leur mal: et neantmoins que nous ne devons pas estre trop severes, et sans mesure, pour ne les point supporter. Car il dit qu'il nous faut redarguer ceux qui ont failli: voire, mais en esprit debonnaire. Et qu'ainsi soit (dit-il) considere en toy-mesme que tu peux aussi tomber: et quand tu auras cognu ta foiblesse, tu auras pitie de ceux qui te ressemblent. Ainsi nous voyons en tout et par tout comme il nous faut exercer en humanité pour prendre à merci ceux qui auront commis quelque offense, et pour subvenir à ceux qui auront faute de nostre aide, et aider à ceux qui seront opprimez iniustement, et maintenir leur querelle, encores que nous provoquions la rage des meschans par ce moyen à l'encontre de nous.

Or en oyant toutes ces choses, notons aussi ce qui est dit en sainct Luc, *Vous estes bien-heureux: vous, dit-il.* C'est pour monstrer que ce n'est point assez d'avoir compris ceste doctrine et d'avoir confessé qu'elle est vraye: mais qu'il nous la faut prattiquer chacun pour soy. Et c'est afin que ceci ne nous vole point seulement devant les yeux, et qu'il ne nous frappe point les aureilles pour retenir seulement, Bien-heureux sont ceux, Bien-heureux sont ceux: Mais que nous cognoissions, que nostre Seigneur Iesus Christ veut que nous appliquions tout à nostre instruction, et qu'en premier lieu nous

apprenions d'estre debonnaires et patiens en toutes les iniures qu'on nous fera: et puis apres que nous apprenions d'avoir faim et soif: et combien que nous soyons asseurez que nous n'aurons faict tort à personne, et qu'on nous pourchasse iniustement, qu'encores nous soyons là debonnaires. Et finalement que nous apprenions d'avoir pitie de ceux qui endurent, et d'estre touchez là dessus, pour les aider selon que la faculté nous en sera donnee, et que l'occasion s'offrira. Que nous prattiquions donc toutes ces choses, et que nous adioustions aussi ce mot de *maintenant*, c'est à dire que combien que Dieu nous face gouster l'experience de ceste doctrine de son Fils durant ceste vie caduque, toutesfois la iouissance parfaicte nous est reservee au dernier iour. Apprenons donc maintenant, c'est à dire en cest estat si confus où nous sommes yci bas: apprenons (di-ie) d'avoir pitie de ceux qui endurent, et de souffrir aussi nous-mesmes, tellement que si on nous fasche et tormente, cependant nous soyons doux et benings, voire encores qu'on use de toute cruaute et inhumanite envers nous: et nous sentirons finalement, que celuy qui a parlé ainsi, ha toute puissance, comme tout empire luy est donné, et qu'il accomplira ce que nous oyons yci, quand il nous aura recueillis à soy en ceste union celeste à laquelle nous aspirons maintenant. Or il y a encores un petit mot, c'est que Messieurs ont accepté que nostre frere N. soit appelé en ceste ville, lequel a desia servi au ministere par ci devant à Iussi. Mais afin que la liberte soit gardee à toute l'Eglise, d'autant qu'il doit estre presenté Dimanche prochain, si quelqu'un sçavoit à redire sur luy, qu'il l'aille annoncer à Messieurs entre ci et Dimanche.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

SOIXANTEETQUATRIEME SERMON.

MATTH. Ch. V.

8. *Bien-heureux sont ceux qui sont nets de coeur: car ils verront Dieu.* 9. *Bien-heureux sont ceux qui procurent la paix: car ils seront appelez enfans de Dieu.* 10. *Bien-heureux sont ceux qui sont persecutez pour iustice: car le Royaume des cieux est à eux.*

LUC. Ch. VI.

22. *Vous serez bien-heureux quand les hommes vous hayront, et vous reiecteront, et vous diront outrages, et reiecteront vostre nom comme mauvais, à l'occasion du Fils de l'homme.* 23. *Esiouissez vous en ce iour-là, et sautez de ioye. Car voyci, vostre salaire est grand és cieux: car leurs Peres faisoyent de mesmes aux Prophetes.*

Chacun confessera bien que la principale vertu qui doyve estre en nous, c'est purete de coeur et rondeur. Car sans cela il est certain que tout le bien qu'on pourroit estimer beaucoup, n'est que fumee et fatras devant Dieu. Ainsi chacun louera l'integrite: mais il y a un mal, que personne ne s'y veut ranger. Car on regarde que sans astuce et malice nous ne pouvons pas converser entre les hommes, que nous ne soyons subiets à beaucoup de nuisances, pource que les hommes malins ont leurs filets tendus pour nous surprendre. Il nous semble donc qu'il les faut ensuyvre: et pourtant, apres que chacun a donné sa sentence, que nous devons cheminer rondement et sans feintise, et avoir un coeur pur et net, il n'y a celuy qui n'en decline, et qui ne cherche des astuces et des cachetes, et qui ne soit desguisé. Ainsi donc nostre Seigneur Iesus Christ prononce bien de prime face une sentence commune, quand il dit *que ceux qui sont nets et purs de coeur, sont bien-heureux:* mais si nous regardons la coustume et la façon de vivre, et mesmes comme les hommes se plaisent en leurs cauteles, et que iamais ne procedent que par circuits et voyes obliques, nous trouverons que non sans cause nostre Seigneur Iesus Christ rameine ses disciples à rondeur et integrite. Or il adiouste *qu'ils verront Dieu:* et use de ceste façon de parler, pource que ceux qui ont les coeurs plus embrouillez seront bien les plus aigus pour se sçavoir garder, et mesmes pour circonvenir les autres. Rien ne leur eschappe: car ils font leurs discours, et sondent iusques au profond, et quand on ha affaire à eux, ils sçavent si bien conduire leur cas, qu'ils se desguisent par tous moyens sans qu'on se donne garde d'eux. Et ainsi il pourroit sembler qu'ils ayent le coeur pur. Voire, mais premierement ils sont tellement retirez, qu'on ne sçauroit approcher d'eux pour cognoistre

ne discerner quelle intention ils ont. Cela est tellement entortillé, que iamais on n'y pourroit asseoir iugement. Et puis, ils aiment aussi de pescher en l'eau trouble (comme on dit en proverbe) et aiment d'avoir des choses où l'equite ne se puisse appercevoir. Voyla donc comme les fins de ce monde, combien qu'ils voyent beaucoup plus clair que les enfans de Dieu, toutesfois ont tousiours leur coeur en tenebres et en obscurite. Or cependant les fideles sont estimez simples: et mesmes il ne semblera point qu'ils s'apperçoyvent à demi de ce qui seroit expedient: comme aussi ils ne se delectent point en astuces: et bien souvent ils pourroyent faire leur profit, et ils passent cela. Car ils ne se sont point accoustumez à ces petites prattiques, pour attrapper de costé et d'autre, comme plusieurs font: ils ferment, di-ie, les yeux à tout cela à leur escient. Et pourquoy? Car ils ne voudront iamais le dommage d'aucun, pour faire leur profit.

Voyla donc pourquoy nostre Seigneur Iesus Christ ameine ceste response, que si le monde se mocque de nostre simplicite, et qu'il semble qu'elle nous apporte plus de dommage, contentons nous d'un plus grand loyer, c'est que nous verrons Dieu. Car quand nous n'aurons point eu une veuë trop aigue, pour regarder les profits de ce monde, les aises et commoditez, les delices et honneurs pour les attirer à nous: quand donc nous n'aurons pas addonné nostre veuë à cela, nous aurons un meilleur regard qui nous est yci promis: c'est à sçavoir que nous iouirons de la presence de Dieu où gist nostre felicite, ioye et gloire. Au reste, c'est une curiosite superflue de disputer profondement en quelle sorte nous pouvons veoir Dieu. Car puis que son essence est spirituelle, nous ne le pouvons pas contempler de nos yeux qui sont corporels: et on n'attribue point proprement aux esprits la veuë. Mais nous sçavons en premier lieu, que les Anges qui n'ont point de corps, ne laissent pas de contempler la maieste de Dieu: comme il sera dit ci apres quand nostre Seigneur Iesus Christ parle des petis enfans, que leurs Anges, qui en sont ministres, voyent la face du Pere celeste. Or maintenant il est vray que nous ne pouvons pas veoir Dieu: car il nous faudroit estre semblable à luy, comme dit sainct Iean en sa Canonique: et nous en sommes bien loin. Ainsi donc d'avoir iouissance de ce regard dont il est yci parlé cela ne peut estre devant le dernier iour, quand nous serons conformez à la gloire de Dieu. Et comment sera-il possible, que nos corps ayent quelque similitude à la maiesté infinie de Dieu, veu que c'est une essence spirituelle? Or de nous enquerir trop songneusement de cela, ce seroit passer nostre mesure. Regardons de cheminer tant seulement: et quand nous aurons accompli nostre course, Dieu nous monstrera quel il fait en son Royaume. Il y en a beaucoup auiourd'huy qui voudroyent sçavoir par une curiosite non moins impertinente que sotte, quelle sera en Paradis la gloire des fideles, s'ils seront assis ou debout, s'ils se proumeneront, s'ils iouiront des creatures d'yci bas, quel en sera l'usage, et à quoy tout cela servira. Brief, ils voudront s'amuser à telles speculations qui sont de nul profit, et voudront aller par toutes les chambres de paradis, pour sçavoir quel il y fait: et cependant ils ne se soucient point d'en approcher. Or nous sommes au chemin: marchons, marchons donc cependant que nous sommes en ce monde. Et quand nous serons parvenus à nostre heritage, alors nous cognoistrons que c'est. Et de faict si un homme vouloit acheter quelque maison, et qu'elle fust à dix lieuës loin, et que là dessus il s'assist pour dire, Ho, ie veux sçavoir de quoy ceste maison est bastie, quelle commodité il y a, en quelle situation elle est, et cependant qu'il n'en voulust point approcher: quelle mocquerie seroit-ce? Ainsi donc que nous apprenions de profiter de plus en plus en la cognoissance de Dieu, afin de l'adorer purement, et mettre nostre fiance en luy, de l'invoquer en toutes nos necessitez. Et quand nous aurons profité en toutes ces instructions-là, nous verrons à la fin que c'est de ceste felicite, et ioye qui nous est promise, et dont nous serons capables, combien que maintenant la façon nous en soit du tout incognue comme il est dit que nos sens ne sçauroyent comprendre ce que Dieu nous a preparé.

Cependant qu'il nous suffise que nostre Seigneur Iesus Christ declaire yci, que si nous sommes ses disciples, en premier lieu il ne faut point que nous soyons addonnez à nos cauteles, pour veoir plus clair qu'il ne nous est licite, et pour nous desguiser afin de tromper l'un et circonvenir l'autre: et au reste, que si nous ne faisons point nostre profit en ce monde, comme il semblera, d'autant que nous irons en rondeur, et que nous laisserons eschapper beaucoup de choses, voire et perdrons mesmes à nostre escient si Dieu y estoit offensé. Quand donc ayans ainsi un esprit paisible, et ne taschans point d'estre trop fins pour pescher en l'eau trouble, nous perdrons: que nous cognoissions que si le monde nous condamne, nous avons nostre salaire qui nous doit bien suffire et contenter, c'est que nous iouirons de Dieu. Car ce mot de Veoir en l'Escriture se prend pour Iouir. Vous ne verrez point la mort, vous ne verrez point le Royaume des cieux: c'est à dire, vous ne le possederez point. Ainsi donc c'est autant comme si nostre Seigneur Iesus Christ disoit que Dieu sera nostre heritage, quand nous n'aurons point attrappé par meschante traffique des biens en ce monde, et que nous n'aurons point eu nos sens entortillez en malice, que nous n'aurons point aussi poursuyvi des causes ruineuses, ni attiré à nostre

avantage tout ce que nous aurons peu: et qu'il ne faut point nous repentir de cela. Et pourquoy? Car ne voyla point une recompense suffisante, que Dieu declaire qu'il se donne à nous, qu'il veut estre nostre heritage, et qu'il veut aussi que nous soyons à luy? Car où gist tout nostre bien et nostre felicite, sinon en cela? Au reste, nostre Seigneur Iesus Christ a usé de ceste similitude de veoir, suyvant la façon commune de l'Escriture, pource qu'il estoit yci question d'un coeur pur et entier. Car autrement, d'autant plus que nous avons le coeur purgé de toute malice, et qu'il y a rondeur et integrite (comme i'ay dit) nous sommes tant moins addonnez à beaucoup de meschantes traffiques: et ceux qui sont du tout aveuglez et plongez en tenebres, voyent beaucoup plus clair en cest endroit. Voire mais c'est d'une autre façon: c'est à travers, comme s'ils guignoyent tousiours comme par des pertuis, et qu'ils ne voulussent point estre en lieu manifeste. Or donc nostre Seigneur Iesus Christ poursuyvant ceste similitude, dit que si nous ne voyons en ce monde ce que les hommes desirent naturellement, et à quoy ils sont par trop ravis, que nous attendions que Dieu se manifeste à nous, et que nous le possedions tellement, que là nous ayons tout nostre repos.

Il adiouste puis apres, que *Bien-heureux sont les pacifiques.* Ce mot est mal entendu vulgairement: car on le prend pour paisible: et il emporte beaucoup plus. Car un homme pourroit estre paisible, qui toutesfois ne seroit point pacifique: c'est à dire, qu'il ne procureroit point la paix envers les autres. Car ce mot est composé de faire paix. Or donc, afin d'eviter ambiguite, il nous faut retenir le sens naturel de ce passage: c'est asçavoir qu'il nous faut estre diligens à mettre la paix par tout. Mais cependant cognoissons qu'il nous faut commencer par nous-mesmes. Car comment pourra quelcun de nous procurer la paix, et appaiser les troubles et les riotes qui seront esmeuës, sinon que de son costé il en donne exemple? Il feroit beau veoir un homme qui prendra querele à chacun, qui sera impatient et impetueux en tous ses actes, et que s'il y a quelque noise, il veinst là pour l'appaiser, Ho, paix là: et quand il verra quelque esmeute, qu'il se viene là entremettre pour dire, Ho, il ne se faut pas ainsi escarmoucher. Et quelle authorité aura-il quand si tost que sa vermie luy montera en la teste, qu'il foudroyera et tempestera, et cependant il voudra mettre la paix par tout? Apprenons donc que pour faire la paix, il faut en premier lieu que nous soyons paisibles. Et comment? Il a este parlé ci dessus de ceux qui sont d'un esprit debonnaire: et cela est une partie de paix. Car si nous sommes patiens, il est certain qu'il ne tiendra point à nous que nous ne conversions yci en bonne concorde et en repos. Qui est cause de tous les troubles que les hommes se font, quand ils guerroyent ainsi les uns contre les autres, qu'ils sont comme chiens et chats pour s'entremanger, sinon leur impatience? Que personne ne peut souffrir qu'on luy face tort, et que chacun est tellement addonné à son profit, que nous voulons qu'on nous complaise en tout et par tout: et si cela n'est, incontinent les armes au poing. Et puis apres on amenera les reproches, et puis les inimitiez viendront, et croistront iusques à venir à haine mortelle, pour tuer et meurtrir, et pour ne rien espargner. Voyla donc comme l'impatience est cause que les hommes ne peuvent estre paisibles ensemble, mais sont agitez de troubles à leur escient, tellement que chacun est comme un diable à son prochain. Apprenons donc de nous ranger à patience, et n'estre point tellement addonnez à nostre profit ni à nostre honneur, que nous ne puissions pardonner facilement les torts qui nous seront faits. Voyla (di-ie) comme nous serons paisibles.

Et au reste, ce n'est point assez, encores que nous ne donnions occasion à personne de nous molester et fascher: mais il faut que nous rachetions la paix entant qu'en nous sera: et encores que nous deussions porter quelque dommage, et qu'il nous falust quitter une partie de nostre droict, si faut-il neantmoins passer. Car la paix nous doit estre si precieuse, selon que Dieu nous la recommande, que tout le reste ne nous soit rien au pris. Or quand un homme n'esmouvera nul trouble, qu'il ne faschera personne, qu'il mettra peine aussi qu'on se contente de luy, et qu'il ne soit point assailli, ou encores qu'il le soit, il portera doucement beaucoup d'iniures, plustost que d'en faire grande poursuyte: apres tout cela, il faut encores prattiquer la doctrine que Iesus enseigne yci, c'est que nous taschions de mettre la paix par tout. Ce n'est point assez donc que chacun s'abstienne de tout exces, malefice, ou iniure: mais quand nous verrons quelqu'un avoir mauvaise cause, il nous y faut opposer: quand nous verrons quelque povre innocent affligé, il faut que nous le maintenions entant qu'en nous sera: et que nous taschions de luy subvenir, et le soulager. Quand nous verrons deux hommes estre en picque l'un contre l'autre, que nous ayons pitie de veoir deux ames en train de perdition, lesquelles ont este rachetees par le sang de nostre Seigneur Iesus Christ: qu'il nous face mal de ce que le diable domine, qui est prince de toute contention, et que Dieu soit debouté, qui est autheur de paix: et que là dessus nous taschions d'appaiser toutes quereles. Et voyla aussi pourquoy Dieu maudit à l'opposite ceux qui sement noises et inimitiez entre les hommes, qui sont comme boute-feux, et qui par leurs rapports font que ceux qui estoyent amis aupara-

vant, se hayssent: ou bien si quand il y a quelque ouverture que l'un se souspeçonne de l'autre, on vient à la traverse pour les envenimer. Car c'est comme s'il y avoit une playe, et qu'au lieu d'y mettre quelque bon onguent pour la guerir, on y veinst mettre du poison ou du venin, pour l'envenimer et y mettre le feu. Apprenons donc yci que nous sommes comme bannis de l'eschole de nostre Seigneur Iesus Christ et de son Eglise, quand nous mettons quereles et inimitiez entre les hommes: et au contraire, que pour estre ses disciples il faut que non seulement chacun de nous soit paisible en son endroit: mais que nous taschions, entant qu'en nous sera, de rompre toutes inimitiez, et les abbatre, d'amortir le feu quand il sera allumé, et d'obvier aussi à toutes quereles: quand nous verrons que quelques uns seroyent pour s'entrehayr, que nous remedions à cela de bonne heure, et que nous n'attendions pas que Satan ait gaigné, mais que nous anticipions. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir.

Or nostre Seigneur Iesus Christ pour faire valoir une telle doctrine entre nous, dit que tels, c'est à dire ceux qui procurent la paix, *seront appelez enfans de Dieu.* Y a-il chose plus desirable que d'estre recognus et advouez enfans de Dieu, et que nous le puissions reclamer comme nostre Pere? Car sans cela, quelle est nostre condition? Si Dieu nous reiette, que reste-il plus? Car encores que nous eussions tous nos souhaits en ce monde, ne sçavons-nous pas que tout nous sera maudit et tourné en confusion, sinon que Dieu nous soit propice? Car il n'y a point de vraye conficture de toute prosperite et de tout bien sinon que nous sentions la faveur et l'amour paternelle de Dieu envers nous. Voyla donc à quoy il nous faut simplement aspirer, c'est asçavoir que Dieu nous soit Pere, et que nous ayons ce privilege de nous pouvoir appeler ses enfans. Au reste, nous ne pouvons obtenir un tel bien, comme le prononce yci Iesus Christ, sinon que nous soyons pacifiques. Car Dieu non sans cause s'appelle le Dieu de paix. Ainsi il faut que nous luy ressemblions en cela, ou nous ne luy appartenons de rien, quelque protestation que nous en facions de bouche. Voyla donc une probation que Dieu est nostre Pere, et que nous desirons de vivre en son obeissance, c'est asçavoir quand nous abbatons, entant qu'en nous est, toute discorde. Or il est vray que nous serons contraints souvent d'avoir guerre avec les meschans: et encores que nous pourchassions la paix tant qu'il nous sera possible, comme nous en sommes exhortez par sainct Paul, si faudra-il que nous soustenions beaucoup de heurts et de tempestes. Et qui plus est, on nous reprochera souvent que nous sommes cause des troubles et des esmotions qui se font.

Et voyla pourquoy aussi nostre Seigneur Iesus Christ adiouste quant et quant *que nous sommes bien-heureux quand nous souffrirons persecution, qu'on mesdira de nous, que nous serons reiettez*, et comme excommuniez: brief, qu'on nous tiendra detestables, moyennant que ce soit pour l'Evangile sur tout. Voyla comme nous serons advouez de Dieu, encores que le monde nous appelle troubleurs et mutins, et qu'il semble qu'il ne tienne qu'à nous que tout ne soit paisible. Il nous faut donc accorder ces deux choses yci: c'est que nous soyons paisibles, voire portans patiemment les iniures qu'on nous fera, estans d'un esprit rassis et debonnaire pour ne point nous nourrir en nos quereles. Et puis secondement, il faut que nous mettions la paix par tout, encores qu'il nous fale batailler contre le diable, qui est pere de contentions, de troubles, et de noises. Car avons-nous fait cela? si faut-il neantmoins que la verite de Dieu nous soit plus precieuse. Et puis bataillons aussi pour la iustice, c'est à dire pour droiture. Ce n'est donc point assez que nous mettions la paix sans discretion, mais il faut que le lien de ceste paix-là soit que Dieu domine au milieu, que les hommes soyent conioints ensemble pour le servir d'un accord: et puis, il faut aussi que ceux qui le veulent emporter par outrages et violence, soyent reprimez, et que les innocens soyent maintenus en leur droict. Exemple: Auiourd'huy, quand il y aura des querelles entre les hommes, ceux qui voudront estre les plus habiles et vaillans à se vanter d'estre pacifiques, feront l'appointement plat et court, sans regarder qui ha tort ou droict. Sus, diront-ils, partissez par le milieu. Il y en aura un qui sera un brigand, qui coupera la gorge à son frere: l'autre demandera de retenir le sien tout simplement, et se contentera d'avoir son droict. Voyci un pacifique qui se mettra là entre deux. Or sus ne combatez plus, mais que chacun prenne sa portion. Est-ce à dire qu'un brigand despouille un povre innocent: et que cependant on soit là comme aveugle pour ne point discerner entre le blanc et le noir? Apprenons donc que ce n'est point assez que nous accordions les quereles: mais il faut que iustice domine tousiours, et qu'elle ait lieu.

Et ainsi nous voyons à quelle condition c'est qu'il nous faut procurer la paix: et pour ceste cause nostre Seigneur Iesus Christ adiouste, *qu'il nous faudra estre persecutez pour iustice.* Sous ce mot il comprend en premier lieu que nous maintenions le droict de chacun, que nous n'ayons point acception de personnes pour favoriser à cestuy-ci, et pour reietter cestuy-là, mais que nous regardions qu'on vive en bonne equite, que ceux qui s'eslevent en audace et en violence soyent rabatus, et que ceux qui ne demandent sinon qu'on les laisse paisi-

bles en leur bien, soyent maintenus et supportez. Voyla quant au premier. Mais si la iustice des hommes nous doit estre pour recommandee, qu'est-ce au pris de celle de Dieu, c'est à dire de sa verite, qui est la regle de toute droiture? Ainsi donc, quand il nous faudra souffrir et haines, et iniures, et blasmes pour avoir maintenu la querele des bons et des simples, il faut bien que nous ayons encores un zele plus grand pour estre les tesmoins de Dieu, pour ne souffrir point qu'on blaspheme contre sa verite, ou qu'on pervertisse aucunement la doctrine de l'Evangile, où consiste tout nostre bien et nostre salut. Voyla aussi pourquoy les deux sont conioints. Il a parlé en general de iustice: et puis il met, du Fils de l'homme, et de l'Evangile. Nostre Seigneur Iesus Christ donc veut que nous taschions de rendre raison à chacun: et cependant aussi il veut que sa verite soit privilegee par dessus tout, et la gloire de Dieu son Pere, et le Royaume qui luy a este donné: que cela donc soit preferé à tout le reste. Or en premier lieu, iamais nous ne pourrons estre vrayement pacifiques, que nous ne soyons assaillis de tous costez: car chacun veut avoir des procureurs et advocats: c'est pour le moins. Et quand l'equite nous gouverne, et que nous ne sommes adonnez ni à une partie ni à l'autre, il faudra que nous ayons reproche des deux costez. Et on voit ordinairement que ceux qui se portent comme vrais serviteurs de Dieu, quand ils iugeront d'une cause, ils ne contenteront nulle des parties. Et pourquoy? Car souvent nulle des parties ne cherchera la raison, d'autant que chacun voudroit avoir opprimé son prochain, et estre eslevé par dessus tous les hommes. Voyla comme on en est: mais encore quand nous declairerons ouvertement que nous cherchons que les bons soyent maintenus sur tout, alors serons-nous plus rudement assaillis. Et pourquoy? Volontiers ceux qui ont mauvaise cause sont gens de credit et authorité: ils sont puissans et riches, ayans la faveur du monde: et voyla comme il faudra prendre la guerre bien dure. Non pas qu'il n'y ait beaucoup de povres qui sont aussi meschans que les riches, et s'ils osoyent ietter leur venin qui est caché là dedans, et qu'ils en eussent la faculte, ils monstreroyent bien qu'ils ne sont pas meilleurs que les riches: mais tant y a qu'ils ne feront point des outrages tels que feront ceux qui se confient en leur credit et en leurs richesses, et qui ont la vogue entre les hommes. Or là dessus si nous voulons maintenir la iustice et droiture, il est certain qu'il nous faudra prendre la guerre à ceux qui ont comme l'espee au poing, c'est à dire qui sont munis pour tout foudroyer et pour se venger de nous, encores que nous ne leur ayons fait aucun mal.

Voyla donc pourquoy il nous est besoin de pratticquer ceste doctrine. Car nostre Seigneur Iesus Christ n'a point yci traitté de choses qui nous soyent incognues ou bien rares: mais il nous monstre à quoy il nous faut appliquer tout le temps de nostre vie. Vray est qu'en cheminant comme il appartient et en ne faschant personne, il semble bien que nous ne devions pas estre hays, et que chacun nous doyve laisser en nostre estat, qu'on ne nous doyve faire aucune moleste. Et de faict, S. Pierre aussi dit, Et quand vous ne ferez tort à personne, qui est-ce qui vous sera ennemi? Or cela est naturellement: mais encore si faut-il que les enfans de Dieu apres avoir este patiens, apres avoir tasché d'amortir toutes quereles, s'apprestent toutesfois à souffrir beaucoup d'outrages et d'iniures, et à esmouvoir beaucoup de troubles. Et pourquoy? I'ay desia dit que si nous maintenons le droict, il est certain que nous esmouvons la rage de beaucoup de gens à l'encontre de nous: et ceux-là aussi auront grande suyte et grande queuë. Tant plus donc que nous aurons este pacifiques de tous costez. Tant plus le monde sera-il affectionné à mesdire de nous: en sorte que nous serons promenez par les tables et par les rues, et chacun detractera de nous. Et bien, voyla pour un: mais encores il y a que quiconques voudra vivre sainctement en Iesus Christ (dit sainct Paul) il faut qu'il s'appreste à persecution. Vray est que Dieu nous donnera bien quelque relasche, mais tant y a que nous aurons tousiours beaucoup d'ennemis. Car Satan ha beaucoup de supposts en ce monde, et ils sont poussez de son Esprit, tellement qu'ils ne peuvent souffrir la clarte de l'Evangile, ni endurer que Dieu domine sur eux, comme sur les enfans. Il nous faut donc maintenir la querelle de l'Evangile, et estre tesmoins de la verite de nostre Seigneur Iesus Christ: voire combien que nous ayons la guerre avec une grande multitude de gens, mesmes de ceux qui contrefont les fideles, et qui font semblant de consentir avec nous en une mesme religion: il faudra, di-ie, que nous ayons guerre mortelle contr'eux: et aussi par plus forte raison contre ceux qui despitent Dieu ouvertement, et qui voudroyent que l'Evangile fust exterminé du monde.

Voyla donc comme ceste doctrine nous doit estre familiere, afin que nous ne trouvions point estrange si nous sommes molestez souventesfois. Car il y en a beaucoup qui cuident avoir le mieux du monde profité en l'Evangile: et si on les veut assaillir, quand ils auront ceste excuse à la bouche, Ie ne luy en avoye point donné occasion. Et pourquoy est-ce qu'il s'est ainsi venu ruer sur moy, veu que ie ne luy demandoye rien? N'a-il pas bien falu que ie l'aye repoussé? Il leur semble qu'ils sont quittes, encores que depuis ils se soyent desbordez. Or au contraire il est dit qu'encores que

nous soyons debonnaires, si nous avons zele de iustice et d'equite, il faudra que le monde s'esleve contre nous, et que nous ayons beaucoup d'ennemis: et encores plus quand nous serons zelateurs de la gloire de Dieu et de la verite de l'Evangile: car il faudra qu'il y ait une guerre ouverte: et mesmes encores nous reprochera-on que nous sommes cause de tout le mal. Comme auiourd'huy les Papistes alleguent, Bien-heureux sont les pacifiques: quand ils nous veulent grever et accuser que nous sommes cause des noises, contentions et debats qui sont au monde, et qu'ils seroyent en possession paisible de leur tyrannie, ce leur semble, et que toutes leurs idolatries et inventions auroyent la vogue, sinon que par force de crier nous advertissions le monde qu'il se destournast de telles puantises. Là dessus ils diront que nous troublons la paix, et sommes adversaires de l'Eglise. Voire: mais (comme i'ay dit) il faut que ceste guerre soit conioointe à l'honneur de Dieu, et mesme avec la raison et equite mutuelle entre les hommes: et encores plus, qu'elle soit conioointe avec le tesmoignage de nostre Seigneur Iesus Christ, et la doctrine de nostre salut. Voyla donc comme il nous faudra prendre la guerre: mais c'est pour iustice, c'est à dire pour bonne cause et necessaire. Car il nous faudroit comme renoncer à Dieu, si nous voulions estre paisibles avec tous. Et qu'ainsi soit, à quelle condition pourrions-nous estre d'accord avec les Papistes? Quelle paction prendra-on? Ils seroyent bien contens de nous avoir: mais en quelle sorte? Que nous fussions apostats comme eux, que nous fussions excommuniez du Royaume de Dieu: que nous fussions en leur bordeau infect et puant, comme ils sont tous: brief, que nous fussions enfans du diable, comme ils sont.

Voyla, di-ie, à quoy ils nous voudroyent attirer et attrapper s'ils pouvoyent. Or malheur sur une telle paix. Ayons plustost la guerre, moyennant que ce soit tousiours pour le tesmoignage que Dieu approuve, et que nous bataillions sous son enseigne, et pour faire qu'il soit servi et honoré, que nous soyons contens de porter les inimitiez du monde: et que toutes les divisions qui sont de nostre costé, ne procedent sinon de ce que nous ne voulons point consentir au mal et à l'impiete des meschans. Au reste, cependant notons bien ce mot de Iustice. Car les meschans se pourront vanter aussi qu'ils souffrent: et sur cela se glorifieront d'estre des disciples de Iesus Christ. Comme le temps passé il y a bien eu des heretiques qui se vantoyent de leur Chrestiente, sous ceste ombre que chacun les persecutoit. Et auiourd'huy ces fantastiques d'Anabaptistes, qui ont fait tant de troubles au monde, qui reiettent et la police, et le Magistrat, et l'union de l'Eglise, qui sement tant d'erreurs que rien plus, ils ont tousiours ceste sentence en la bouche, que bien-heureux sont ceux qui souffrent persecution. Voire mais est-ce pour iustice? On voit bien le contraire. Et ainsi, apprenons d'avoir ce mot bien engravé en nos coeurs, et que nostre conscience nous testifie devant Dieu que nous avons iuste querele quand nous sommes persecutez. Car voyla la marque par laquelle Iesus Christ a voulu discerner les brigans, larrons, meurtriers, blasphemateurs, et adulteres d'avec ses disciples. Car les meschans souffriront bien persecution, et nous les devons persecuter entant qu'en nous est, comme David le proteste au Pseaume, disant qu'il les a hays en leurs iniquitez, non pas en leurs personnes. Il faut donc que nous persecutions les meschans: mais cependant si est-ce qu'ils ne se pourront pas vanter pour tout cela d'estre maintenus de Dieu. Car ce n'est pas pour iustice qu'ils souffrent, comme les martyrs et tesmoins de Iesus Christ: ou mesmes comme ceux qui soustiennent de bonnes quereles en ce monde, qui demandent de supporter les innocens, et de les relever quand on les opprime. Car ceux-là aussi souffrent pour iustice, et ils ont la marque pour estre advouëz de Dieu.

Au reste, ceste matiere ne se peut pas du tout depescher pour maintenant. C'est donc assez que nous retenions d'estre pacifiques, en sorte que cependant nous ne deroguions point à l'honneur de Dieu, que sa gloire n'y ait point preiudice, et aussi que sa personne n'y soit grevee. Cependant la paix qui nous est annoncee en l'Evangile est sur tout à priser et estimer: comme quand nous avons auiourd'huy Iesus Christ, qui est nostre paix avec Dieu son Pere, qui a ordonné que cest appointement s'annonce entre Dieu et les hommes. Et voyla aussi à quoy S. Paul nous rameine, quand il veut que toutes contentions, tous divorces, et toutes fausses opinions soyent abbatues. Et comment? dit-il. Nous sommes reconciliez avec Dieu, pour avoir fraternite ensemble. Or cela se fait par la predication de l'Evangile. Et ainsi, nous qui faisons protestation d'avoir receu la doctrine par laquelle nous sommes appointez avec Dieu, nous devons aussi bien converser entre les hommes qu'il y ait paix et concorde. Que si cela est ordonné à tous, beaucoup plus à ceux qui sont en charge. Au reste, pource que le temps ne porteroit pas que ceci fust deduit plus au long: maintenant, d'autant que le frere qui est yci present, ayant desia auparavant servi en un endroit au ministere de ceste Eglise, a este accepté de Messieurs, et ordonné pour y servir d'oresenavant en ceste ville: que toutesfois et quantes qu'il y a un ministre à recevoir, nous cognoissions à quelle fin c'est, et quel profit nous devons recevoir du labeur de ceux qui sont appelez en cest estat, c'est asçavoir qu'estans ennemis de Dieu,

nous soyons appelez de luy, et que nous soyons prevenus de luy: comme de faict il n'attend pas que nous le venions chercher: mais quand il voit que nous sommes esgarez en perdition, il nous cherche, et nous appelle à soy. Et comment? C'est qu'il nous pardonne toutes nos fautes, afin que nous apprenions de pardonner à nos prochains. Car il veut estre pitoyable envers nous, afin que nous le soyons aussi envers les autres. Que donc nous regardions bien à la fin et à l'usage de la predication de l'Evangile, et que nous cognoissions le bien que Dieu nous presente par sa doctrine, laquelle nous est proposee en son nom, et que cela nous incite à nous ranger et grans et petis à faire nostre devoir. Et au reste, puis qu'ainsi est que nous ne pouvons pas estre reputez enfans de Dieu, que nous ne soyons pacifiques, profitons de plus en plus en la doctrine qui nous est preschee. Car le diable trouvera tousiours de quoy pour nous inciter à nous picquer à contentions, à malices, à guerres, à faire troubles et esmotions. Et ainsi il nous faut efforcer: quand nous voudrons garder paix et concorde entre nous, il faut que nous combations contre nostre nature. Or cela se fera en vertu de la doctrine, quand nous y serons adonnez, et que nous y appliquerons nostre estude, comme il appartient.

Et au reste, d'autant qu'avec la paix il nous faut avoir zele et droiture, il faut aussi que sur tout la verite de Dieu nous soit recommandee, et que nous soyons tellement accoustumez à la doctrine qui nous sera preschee parfaitement de nostre Seigneur Iesus Christ, que nous despitions hardiment tout le monde. Mais nous sommes si froids en cest endroict, qu'on pourroit dire ce qu'Isaie a prononcé de son temps, qu'on regarde par les rues, il n'y a personne qui maintiene iustice: et n'y a nul qui soustiene verite. Et qui en est cause? C'est que premierement nous ne cognoissons pas combien droiture et equite est plaisante à Dieu: et puis, nous ne cognoissons pas combien sa verite luy est recommandee. Le mespris donc de sa parole et de profiter en icelle est cause que chacun se reculle de droiture et d'equite, encore qu'on en face assez de protestation. Car chacun se plaindra, et dira-on, En quel temps sommes-nous? et quelle confusion voit-on? Et cependant il n'y a celuy qui n'en soit coulpable en partie, d'autant que nous n'avons point de zele. Et pourtant, que ce mot de iustice retentisse tousiours en nos oreilles, sçachans qu'il nous faut tenir bon pour icelle: et sur tout, quand il est question que le nom de Dieu soit glorifié, et le tesmoignage que nous devons rendre à nostre Seigneur Iesus Christ nous soit engravé au coeur, pour n'en iamais departir. D'autant plus donc nous faut-il bien penser à toutes ces choses, afin que d'oresenavant nous monstrions que nous y sommes mieux avancez qu'auparavant, c'est à dire, que nous cognoissions comme nostre Seigneur Iesus Christ veut gouverner son Eglise, c'est asçavoir par la predication de sa parole, et qu'elle nous est en telle reverence qu'elle doit: et que ce n'est pas seulement pour faire semblant de nous humilier sous icelle: mais qu'en toute nostre vie on cognoisse que vrayement nous avons aspiré à ce thresor incomprehensible, quittans au reste toutes nos affections, qui autrement nous tiennent par trop enveloppez.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

SOIXANTEETCINQUIEME SERMON.

Ce sermon est en partie sur le mesme texte que le precedent, en partie sur le texte suyvant.

MATTH. Ch. V.

11. *Vous serez bien-heureux, quand on vous aura dit iniure, et persecuté, et dit toute mauvaise parole contre vous, en mentant, à cause de moy.* 12. *Esiouissez-vous, et vous esgayez: car vostre loyer est grand és cieux. Car ainsi ont-ils persecuté les Prophetes qui ont este devant que vous.*

LUC. Ch. VI.

22. *Vous serez bien-heureux quand les hommes vous hayront, et vous reietteront, et vous diront outrages, et reietteront vostre nom comme mauvais, à l'occasion du Fils de l'homme.* 23. *Esiouissez-vous en ce iour-là, et sautez de ioye: car voyci, vostre salaire est grand és cieux. Car leurs peres faisoyent de mesmes aux Prophetes.* 24. *Mais malheur sur vous riches: car vous remportez vostre consolation.* 25. *Malheur sur vous qui estes remplis: car vous*

aurez faim. Malheur sur vous qui riez maintenant: car vous lamenterez et pleurerez. 26. *Malheur sur vous quand tous les hommes diront bien de vous: car leurs peres ont fait de mesme aux faux-prophetes.*

Nous veismes Dimanche passé qu'il est bien difficile que l'homme fidele vive yci paisiblement quand il se voudra acquitter de son devoir et envers Dieu et envers ses prochains. Car la malice des hommes est si grande, qu'il faut entrer souvent en combat pour maintenir les bons et innocens qu'on afflige: et pour prendre en main les bonnes causes et iustes. Car Dieu requiert cela de nous: et ce n'est point assez que chacun s'abstiene de malefice et d'outrage, mais il faut que nous procurions le bien, entant qu'en nous est. Or (comme i'ay dit) de toutes parts nous sommes environnez de beaucoup de malins, et le diable non sans cause est appelé prince du monde. Non seulement donc il nous sera difficile de servir à Dieu, et d'estre en paix et en repos: mais il nous faut faire nostre comte, que quand nous maintiendrons le bien, nous aurons beaucoup d'assaux et d'alarmes, et que les meschans nous seront ennemis. Et sur tout, cela se prattique en la doctrine: car la verite de Dieu est haye des hommes, iusques à ce qu'ils soyent pleinement changez, d'autant que celuy qui fait mal, ne demande point la clarte, mais la hait, comme dit nostre Seigneur Iesus Christ. Or est-il ainsi que tous hommes sont malins, et s'ils ne le monstrent, tant y a que l'ordure est cachee là dedans. Car ils veulent demeurer en leur hypocrisie, et Dieu par sa parole descouvre le tout, il sonde les pensees secretes, et les affections les plus cachees. Voyla donc pourquoy la verite de Dieu ne sera point receuë des hommes, et qu'ils la reietteront, et y resisteront tant qu'il leur sera possible.

En somme, nous sommes admonestez de reduire souvent en memoire ce qui est yci remonstré par nostre Seigneur Iesus Christ: c'est à sçavoir que quand nous serons iniustement affligez, moyennant que nos consciences nous respondent devant Dieu que ce n'est point par nostre faute, il ne faut point pour cela perdre courage, comme si nostre condition estoit pire que celle des incredules. Et pourquoy? D'autant que nous avons à chercher nostre felicite là haut. Yci apprestons-nous à combatre, et quand on nous parlera de nostre repos, de nostre victoire, et de nostre gloire qui sera coniointe, eslevons nos yeux et nos sens par dessus le monde. Au reste, nous sommes non seulement admonestez de souffrir patiemment les iniures et molestes qu'on fera en à nos personnes, mais aussi les reproches, les diffames, et les fausses calomnies. Or ceci est encore le plus dur, d'autant qu'un homme d'un franc courage porteroit plus aisement et batteures, et la mort mesme, que d'estre en opprobre et ignominie. Voyons les Payens qui ont eu quelque apparence de vertu, il est certain que quiconque a este magnanime n'a point eu la mort en telle horreur, que vergongne et infamie devant les hommes. Ainsi donc, il faut bien que nous soyons armez d'une constance plus qu'humaine, de humer doucement toutes les iniures et reproches, et les blasmes qui nous seront faussement imposez par les meschans. Or si faut-il en venir là, comme S. Paul le remonstre, d'autant que nous esperons au Dieu vivant (dit-il) il faut que nous soyons tormentez, voire et que nous souffrions vergongne, que nous soyons quasi monstrez au doigt, et qu'on nous crache au visage. Puis donc que Dieu nous veut esprouver iusques là, nous avons besoin de nous y apprester, et faire bouclier de ceste doctrine qui nous est yci mise en avant par nostre Seigneur Iesus Christ. Et au reste, il nous advertit que ces blasmes-là ne viendront pas seulement de ceux qui despitent à pleine bouche l'Evangile, et qui declarent qu'ils ne veulent rien tenir de la vraye et pure religion: mais que ceux qui font semblant d'estre de l'Eglise, et qui ont beau lustre, ceux-là mesmes (di-ie) seront les premiers à nous degrader, et mettre en toute infamie devant les hommes.

Et voyla pourquoy notamment il dit *que ses disciples seront reiettez, qu'on les deschassera, et que leur nom sera comme maudit.* Selon aussi que nostre Seigneur Iesus Christ en parle en sainct Iean, que ceux qui cuideront faire grand plaisir et sacrifice à Dieu, tormenteront les fideles et Ministres de l'Evangile: et cela mesme a este anciennement sous la Loy, comme il est dit en Isaie au huitieme chapitre que les disciples de Dieu non seulement ont este ennuyeux au monde, et à ceux qui faisoyent belle protestation d'estre supposts de la foy Catholique, comme on parle: mais qu'ils ont este comme hideux, et comme des monstres. Car Isaie use de ce propre mot-là, Voyla (dit-il) les enfans que le Seigneur m'a donnez: il faut qu'ils soyent comme pour faire peur aux gens, et pour estre comme choses effrayantes, et qui sont repugnantes à nature. Nous voyons donc comme tant Isaie que ceux qui ont este conioints à luy pour servir purement à Dieu, ont este reiettez. Et de qui? Ho, il ne parle point des Egyptiens, et de leurs semblables qui estoyent idolatres de profession, mais aux deux maisons d'Israel, à tous ces deux royaumes qui estoyent consacrez au nom de Dieu. Car combien que les dix Lignees en se separant de la maison de David eussent fait une revolte, comme pour renoncer à Dieu, toutesfois si est-ce qu'encore il y avoit quelque reserve, asçavoir que Dieu y vouloit estre honoré. Et de faict, l'onction estoit aucunement en ce Royaume-là, comme en

Iudee. Il dit donc que toutes ces deux nations, c'est à dire tous ceux qui pour lors estoyent reputez la saincte Eglise et la saincte lignee d'Abraham, ont eu en abomination les vrais Prophetes et les vrais disciples de Dieu. Quand donc Iesus Christ est apparu, selon que la doctrine celeste a este alors declaree en plus grande perfection, il a falu aussi que la rage du diable et de tous les meschans se soit aiguisee, qu'il y ait eu un feu allumé, et qu'on ait exercé une rage plus que furieuse contre les enfans de Dieu: et non seulement pour les tormenter et les affliger en leurs corps, mais pour les blasmer, voire et sous ombre mesmes de l'ordre et de la police que Dieu avoit mise en son Eglise. Car l'excommunication estoit une chose sacree, d'autant que Dieu a voulu que de tout temps l'Eglise fust purgee de toutes ordures, et que ceux qui y commettoyent des scandales et dissolutions en fussent retranchez, comme c'est bien raison: car les Payens mesmes ont tousiours eu l'excommunication pour recommandee. Ils avoyent honte que les meschans et ceux qui estoyent souillez se veinssent mesler parmi leurs sacrifices. C'estoit une prophanation qu'ils ne pouvoyent souffrir. Si les povres aveugles ont observé une telle police, il faloit bien qu'en l'Eglise de Dieu il y eust un tel ordre. Or Iesus Christ declare qu'il faudra que ses disciples vienent iusques à ce combat-là, et qu'ils soyent reiettez de la synagogue, qu'on les tiene comme gens reprouvez, et comme infects et puants.

Nous voyons donc maintenant en somme ce que nous avons à retenir de ce passage, c'est suyvant ce que nous avons allegué de sainct Paul, que non seulement il nous faut estre patiens quand on nous affligera en nos personnes, que nous serons outragez, voire iusques à la vie: que non seulement il nous faut estre munis de constance en ce cas-là, mais aussi que quand nous serons blasmez, qu'on nous deschirera par pieces, qu'on nous chargera de faux crimes, il faut encores que nous baissions la teste, et que nous attendions d'un courage paisible que Dieu face reluire nostre integrite, comme l'aube du iour, ainsi qu'il en est parlé en l'autre passage, et que nous ensuyvions Ieremie, lequel, quand il appelle Dieu pour son garent, et qu'il sçait qu'il approuve sa cause, ne se soucie pas beaucoup de tout ce que les hommes luy peuvent mettre sus. Quand donc nous serons reiettez yci bas, qu'il nous suffise que Dieu nous recognoisse pour ses serviteurs, et que nous cheminions tellement devant luy, que les opprobres du monde ne soyent point pour nous desbaucher, et nous faire decliner du droit chemin. Or ceste doctrine nous est auiourd'huy bien necessaire, non seulement pource que la prattique en est bien rare, mais aussi pource que nous ne sçaurions autrement discerner que c'est de servir à Dieu. Car on verra beaucoup de gens, et sans encores que le nombre en soit si grand, si est-ce qu'on en verra qui vivront vertueusement, et ne les pourra-on accuser ni d'avarice, ni de rapines, ni de paillardises, ni d'intemperance. Voyla donc une vie qui sera approuvee: mais cependant qui est-ce qui les tient en telle bride? C'est qu'ils veulent estre en reputation et en honneur. Voyla (di-ie) où tendent tous les braves et nobles de ce monde, c'est d'avoir quelque integrite en apparence: mais il n'y a que fumee en tout leur cas, d'autant qu'ils regardent les hommes. Et ainsi, desia ils ont receu leur salaire, comme nous le verrons ci apres. Car quand nous aurons tasché de vivre sans reproche, et que nous n'aurons donné nulle occasion à personne de mesdire de nous, ne d'en detracter, et cependant toutesfois qu'il fale que nous soyons degradez, qu'on nous picque, qu'on nous morde, et qu'on nous escorche (par maniere de dire) qu'on accuse l'un d'estre hypocrite, l'autre qu'il ne marche pas loyaument en besongne, que (brief) nous soyons chargez de toutes calomnies, si nonobstant nous continuons tousiours nostre train, alors on cognoistra à la verite que nous servons à Dieu. Et pourquoy? Nous despitons toute la gloire du monde: voyla donc un bon examen, pour descouvrir qu'il y a un bon vouloir en nous, et que nous sommes enflammez d'un zele du service de Dieu, quand nous pouvons venir la teste levee, pour protester qu'il n'y a point eu un courage double en nous, et que les vanitez de ce monde ne nous ont point transportez, en sorte que nous n'ayons tousiours suyvi le chemin qu'il nous a monstré, d'autant qu'il le commandoit et l'approuvoit.

Or d'autant plus nous faut-il bien observer ce qui nous est yci remonstré, c'est asçavoir, que si nous sommes blasmez des meschans, nous ne laissions pas toutesfois de tousiours suyvre le chemin que Dieu nous propose, et que nous persistions constamment iusques à ce que Dieu se declare estre nostre guarent, et qu'il face reluire nostre innocence, comme desia nous avons allegué la promesse qui nous en est donnee au Pseaume. Or touchant l'excommunication de laquelle il est yci parlé, auiourd'huy nous voyons ce que nostre Seigneur Iesus Christ declare. Car le Pape avec toute sa sequelle, et toute ceste canaille et vermine de Clergé, nous tiendront comme des chiens: et on voit les foudres de leurs excommunications qu'ils iettent à l'encontre de nous: et bien, il est vray que desia ils sont tant descouverts que toute leur authorite est quasi perdue en plusieurs endroits. Et de faict, il n'y a auiourd'huy un seul Papiste au monde, qui honore ou ces bestes cornues, ou toute ceste ordure et vermine de prestraille, qu'on appelle: il n'y a (di-ie) nul Papiste qui les honore par bonne devotion:

mais on cognoist que toutes leurs inventions sont forgees des hommes: et pourtant, qu'il les faut laisser là pour tels qu'ils sont. Toutesfois quoy qu'il en soit, encore retienent-ils ce nom de Prelats et d'Evesques. Cependant donc ils desgorgeront leurs excommunications à l'encontre de nous. Et bien? Si nous n'estions munis de ceste doctrine, que seroit-ce? nous le trouverions estrange. Est il possible (dirons-nous) que pour la verite de Dieu et le tesmoignage de Iesus Christ, qui est le salut du monde, nous soyons ainsi deschassez, que nous soyons tenus comme execrables, et qu'il semble que la terre ne nous doyve plus soustenir? Mais nous voyons ce qui est advenu à tous les Prophetes, nous voyons ce que les Apostres ont experimenté, et ceux qui ont suyvi leur train. Or nous ne sommes point privilegiez par dessus eux, marchons donc là où Dieu nous appelle, et qu'il nous suffise quand nous serons absous par luy, encore que tout le monde nous condamne, et crachons hardiment contre toutes les excommunications du Pape, et de sa sequelle, sçachans que nous sommes d'autant plus approuvez de Dieu, quand nous sommes reiettez de telles bestes: et qu'estans separez de toutes leurs puantises, nous approchons tant plus de nostre Seigneur Iesus Christ, pour estre participans de sa purete. Et mesmes à ce propos nous voyons ce qui est advenu à celuy auquel nostre Seigneur Iesus Christ avoit rendu la veuë. Car quand il a confessé que celuy qui l'avoit gueri ne pouvoit estre meschant, d'autant que Dieu ne l'auroit point exaucé, qu'il faloit donc qu'il fust envoyé de Dieu, d'autant qu'il avoit tesmoignage d'estre un sainct Prophete. Quand ce povre homme (di-ie) a fait une telle confession, il est excommunié, il est reietté, il semble qu'il ne soit pas digne de marcher sur la terre: il est deschassé de ceste canaille, qui se disoyent neantmoins Prestres de la Loy, et Prelats de l'Eglise: et voyla Iesus Christ qui le rencontre. Et ainsi ne doutons point que nous ne soyons recueillis du Fils de Dieu, toutesfois et quantes que nous serons reiettez des hommes, et des supposts du diable, qui ne demandent que de mettre une telle confusion au monde, qu'on ne puisse plus discerner entre Dieu et les idoles, et que toute vraye religion soit abolie.

Voyla en somme ce que nous avons à retenir, c'est que nos vies ne nous soyent point precieuses, quand il sera question que nous soyons affligez pour rendre tesmoignage à la verite, en laquelle consiste nostre salut, nostre beatitude, et toute nostre gloire. Et puis, quand nous serons degradez du monde, que nostre honneur ne nous soit point en telle recommandation que nous ne portions quant et quant les blasmes qui nous seront mis sus, voire moyennant que nous cheminions tousiours comme devant Dieu, et que nous ayons tesmoignage de luy, et que nostre conscience nous responde en bien, comme sainct Pierre en parle: suyvant aussi ce qui est dit par sainct Paul en l'autre passage, c'est que nous soyons prests de mal ouir, c'est à dire d'estre blasmez, mais que nous ne laissions pas de bien faire. Soyons donc comme criminels, et toutesfois que nous cheminions droictement, et que Dieu soit tesmoin et iuge de nostre simplite: et cependant, si les hommes nous chargent, et que nous soyons comme foulez au pied, allons tousiours plus outre, afin de n'estre point occasion de scandale, procurans le bien: cependant ne laissons pas d'estre tousiours prests de souffrir telles calomnies, d'estre condamnez et reiettez. Et comment? Que nous soyons là comme si nous estions des meschans, comme si chacun nous devoit courir sus. Voyla donc en somme ce que nous avons yci à retenir. Or nostre Seigneur Iesus Christ nous propose les Prophetes, il les a proposez à ses disciples: et maintenant nous avons et les uns, et les autres. Car si les persecutions eussent esté nouvelles, et que c'eust este une chose auparavant incognue, d'estre blasmé et reietté pour avoir purement servi à Dieu: il est certain que cela eust fort esbranlé, voire quasi abbatu les plus fermes. Il a donc falu qu'on cognust que ce n'estoit rien de nouveau ni d'estrange.

Et voyla pourquoy nostre Seigneur Iesus Christ met yci en avant les Prophetes: comme s'il disoit à ses disciples, Vous n'estes pas meilleurs que les hommes qui ont este si excellents, qui ont este douez de si grandes vertus, que Dieu les avoit suscitez comme des Anges en ce monde. Car les Prophetes ont representé la personne de Dieu: il leur avoit imprimé la marque de sa maiesté, en sorte qu'on estoit contraint de les avoir en admiration. Et cependant comment les a-on traittez? Ils ont enduré beaucoup d'outrages non seulement en leurs personnes, mais on les a chargez de blasmes et d'iniures, on les a accusez et tenus pour mutins et ennemis de l'Eglise. Comme nous lisons de Ieremie, qu'on luy a reproché qu'il ne demandoit que semer troubles et dissensions entre le peuple, qu'il estoit un traistre, et avoit intelligence avec les ennemis. Sur cela il est mis en prison, et luy fait-on les plus grands outrages du monde. Voyla aussi Isaie qui est mis à mort, d'une façon si cruelle que rien plus. Les uns sont fouettez, les autres sont comme tirez par pieces. Et bien, les Prophetes ont souffert cela, d'autant que Dieu les avoit fortifiez. Et pourquoy est-ce que vous chercherez maintenant une condition meilleure? Or cest exemple yci (comme i'ay dit) a beaucoup servi aux disciples de nostre Seigneur Iesus Christ, afin qu'ils ne fleschissent point quand il faudroit estre exercez en tels combats, quand il seroit question de sous-

tenir des assaux si rudes, ains qu'ils peussent tousiours passer outre. Comme aussi nous voyons que sainct Pierre fait le semblable quant à la doctrine. Car nous sommes exhortez par luy à persister, mesme s'il y vient diversitez d'opinions, et des disputes faites à la traverse, que les heretiques nous desbauchent, qu'ils taschent à renverser tout, et embrouiller: et bien, il y alors beaucoup d'infirmes qui sont comme esperdus. Mais quoy? dit sainct Pierre, N'avez-vous point ouy parler de l'estat ancien de l'Eglise, qu'il y a eu tousiours des faux-prophetes, qui neantmoins ont pretendu le nom de Dieu, et ce titre tant sacré et honorable? et cependant les fideles ont-ils pour cela quitté la vraye religion? Nenni. Car ils sçavoyent qu'il faloit bien que la verite fust victorieuse: et qu'encores qu'elle fust assaillie de toutes parts, il faloit neantmoins qu'ils la suyvissent sans en decliner en quelque façon que se fust.

Ainsi donc, comme nous voyons que les disciples de Dieu ont persisté, combien que l'Eglise fust subiete à ces troubles, sçachons aussi que quand il y aura encores auiourd'huy des faux-docteurs, c'est alors qu'il nous faut tenir bon: et ne faut pas dire comme ces gens volages: Et à qui croironsnous? ains regardons à Dieu, rememorons les faits anciens, et considerons comme il a de tout temps conduit son Eglise: et puis de nostre costé marchons en droiture et en humilite: et il est certain qu'en ce faisant Dieu ne permettra point que nous soyons seduits. Ainsi nous en faut-il faire: et quand nous verrons que le monde sera envenimé contre l'Evangile, que nous tenions bon neantmoins, et que nous sçachions que c'est de suyvre les Prophetes, et puis de suyvre les Apostres et disciples de nostre Seigneur Iesus Christ. Nous avons donc auiourd'huy plus de confirmation que n'ont pas eu les disciples: car il faloit qu'ils regardassent seulement les Prophetes. Or nous avons les Apostres, et les disciples, et tout l'ordre qui a continué. Nous avons donc auiourd'huy une aide beaucoup plus grande pour nous fortifier, et pour n'estre point esperdus quand nous serons iniustement affligez, voire par ceux qui pretendent à fausses enseignes le nom de Dieu, et qui veulent estre reputez comme supposts de l'Eglise. Or en ceste doctrine il y avoit encores quelque regret, si Iesus Christ n'eust adiousté ce que nous lisons en sainct Luc. Car encores que les fideles soyent enseignez qu'ils doyvent estre apprestez à souffrir persecution, à estre reiettez du monde, et mesme vituperez, et mis en opprobre et infamie, comme mal faitteurs, si ne sont-ils pas insensibles toutesfois quand ils vienent puis apres à faire comparaison: Voire, mais voyci les contempteurs de Dieu qui sont tenus pour gens de bien, chacun leur applaudira, chacun les favorise. Et que cependant nous soyons tenus comme l'ordure du monde, que chacun nous reiette et mesprise, que mesme on nous ait en detestation? et cependant voyla les meschans qui se sont abandonnez du tout à mespris de Dieu, à mener vie dissolue, comme s'ils vouloyent renverser tout ordre, ceux-là neantmoins sont maintenus et favorisez, ils sont les bienvenus par tout. Et quand ils seront nourris delicatement, et qu'on estimera que leur vie est tant heureuse que rien plus, il nous faudra gemir et pleurer, avoir faim et soif, cependant que ceux-ci gourmanderont. Voyla donc qui pouvoit encore causer un regret aux disciples de nostre Seigneur Iesus Christ, comme au Pseaume qu'on a chanté nous voyons ce discours bien exprimé: car David confesse que son pied a este comme sur la glace, et qu'il ne s'en a gueres falu qu'il ne soit trebusché du tout, quand il a regardé les meschans estre en telle prosperite, qu'ils estoyent exemptez de toutes les miseres communes: et mesmes que quand ils ont affligé les autres, on ne les a pas osé regarder, et que chacun a tremblé sous eux. Quand donc il a veu cela, il proteste que c'estoit pour le faire desbaucher du tout, si Dieu ne l'eust retenu: mais encores ce n'est pas que du premier coup il en soit venu à bout. Car il confesse qu'il estoit comme une beste, qu'il estoit comme un asne, ou comme un veau, qui seroit tellement esgaré qu'on ne le pourroit tenir.

Ainsi donc nostre Seigneur Iesus Christ a pourveu à toutes ces perplexitez qui nous pourroyent venir en fantasie. Pour ceste cause il adiouste *Mal-heur, mal-heur sur tous ceux qui rient auiourd'huy: Malheur sur tous ceux qui sont bien soulez: Malheur sur tous ceux qui sont aimez du monde:* et c'est afin que nous apprenions d'attendre l'issue, et ne point iuger des choses par un seul regard. Car la felicite qu'on iuge estre en tous meschans, n'est qu'un songe, comme ceste vie presente, qu'est-ce autre chose à la verite? Mais encore, si faut-il que les meschans, quand Dieu leur donneroit tous leurs aises et delices, sentent quelquesfois en ce monde des amertumes bien grandes, d'autant que Dieu desia les advertit que le bon temps ne leur durera pas tousiours. Et mesmes il fait cela aussi pour les rendre inexcusables, afin qu'ils se recognoissent, et qu'ils se disposent à rendre comte: et quand ils auront de tels advertissemens, que cela soit pour aggraver leur condamnation tant plus. Ainsi quoy qu'il en soit, toutes les delices, les pompes, les voluptez, les honneurs, les richesses, et tous les biens des contempteurs de Dieu, et gens profanes ne sont qu'un songe qui s'esvanouit tantost. Or du premier coup nous ne l'estimons pas. Et voyla qui est cause de nous faire avoir desplaisir et tristesse, quand nous les voyons prosperer.

mais on cognoist que toutes leurs inventions sont forgees des hommes: et pourtant, qu'il les faut laisser là pour tels qu'ils sont. Toutesfois quoy qu'il en soit, encore retienent-ils ce nom de Prelats et d'Evesques. Cependant donc ils desgorgeront leurs excommunications à l'encontre de nous. Et bien? Si nous n'estions munis de ceste doctrine, que seroit-ce? nous le trouverions estrange. Est il possible (dirons-nous) que pour la verite de Dieu et le tesmoignage de Iesus Christ, qui est le salut du monde, nous soyons ainsi deschassez, que nous soyons tenus comme execrables, et qu'il semble que la terre ne nous doyve plus soustenir? Mais nous voyons ce qui est advenu à tous les Prophetes, nous voyons ce que les Apostres ont experimenté, et ceux qui ont suyvi leur train. Or nous ne sommes point privilegiez par dessus eux, marchons donc là où Dieu nous appelle, et qu'il nous suffise quand nous serons absous par luy, encore que tout le monde nous condamne, et crachons hardiment contre toutes les excommunications du Pape, et de sa sequelle, sçachans que nous sommes d'autant plus approuvez de Dieu, quand nous sommes reiettez de telles bestes: et qu'estans separez de toutes leurs puantises, nous approchons tant plus de nostre Seigneur Iesus Christ, pour estre participans de sa purete. Et mesmes à ce propos nous voyons ce qui est advenu à celuy auquel nostre Seigneur Iesus Christ avoit rendu la veuë. Car quand il a confessé que celuy qui l'avoit gueri ne pouvoit estre meschant, d'autant que Dieu ne l'auroit point exaucé, qu'il faloit donc qu'il fust envoyé de Dieu, d'autant qu'il avoit tesmoignage d'estre un sainct Prophete. Quand ce povre homme (di-ie) a fait une telle confession, il est excommunié, il est reietté, il semble qu'il ne soit pas digne de marcher sur la terre: il est deschassé de ceste canaille, qui se disoyent neantmoins Prestres de la Loy, et Prelats de l'Eglise: et voyla Iesus Christ qui le rencontre. Et ainsi ne doutons point que nous ne soyons recueillis du Fils de Dieu, toutesfois et quantes que nous serons reiettez des hommes, et des supposts du diable, qui ne demandent que de mettre une telle confusion au monde, qu'on ne puisse plus discerner entre Dieu et les idoles, et que toute vraye religion soit abolie.

Voyla en somme ce que nous avons à retenir, c'est que nos vies ne nous soyent point precieuses, quand il sera question que nous soyons affligez pour rendre tesmoignage à la verite, en laquelle consiste nostre salut, nostre beatitude, et toute nostre gloire. Et puis, quand nous serons degradez du monde, que nostre honneur ne nous soit point en telle recommandation que nous ne portions quant et quant les blasmes qui nous seront mis sus, voire moyennant que nous cheminions tousiours comme devant Dieu, et que nous ayons tesmoignage de luy, et que nostre conscience nous responde en bien, comme sainct Pierre en parle: suyvant aussi ce qui est dit par sainct Paul en l'autre passage, c'est que nous soyons prests de mal ouir, c'est à dire d'estre blasmez, mais que nous ne laissions pas de bien faire. Soyons donc comme criminels, et toutesfois que nous cheminions droictement, et que Dieu soit tesmoin et iuge de nostre simplite: et cependant, si les hommes nous chargent, et que nous soyons comme foulez au pied, allons tousiours plus outre, afin de n'estre point occasion de scandale, procurans le bien: cependant ne laissons pas d'estre tousiours prests de souffrir telles calomnies, d'estre condamnez et reiettez. Et comment? Que nous soyons là comme si nous estions des meschans, comme si chacun nous devoit courir sus. Voyla donc en somme ce que nous avons yci à retenir. Or nostre Seigneur Iesus Christ nous propose les Prophetes, il les a proposez à ses disciples: et maintenant nous avons et les uns, et les autres. Car si les persecutions eussent esté nouvelles, et que c'eust este une chose auparavant incognue, d'estre blasmé et reietté pour avoir purement servi à Dieu: il est certain que cela eust fort esbranlé, voire quasi abbatu les plus fermes. Il a donc falu qu'on cognust que ce n'estoit rien de nouveau ni d'estrange.

Et voyla pourquoy nostre Seigneur Iesus Christ met yci en avant les Prophetes: comme s'il disoit à ses disciples, Vous n'estes pas meilleurs que les hommes qui ont este si excellents, qui ont este douez de si grandes vertus, que Dieu les avoit suscitez comme des Anges en ce monde. Car les Prophetes ont representé la personne de Dieu: il leur avoit imprimé la marque de sa maiesté, en sorte qu'on estoit contraint de les avoir en admiration. Et cependant comment les a-on traittez? Ils ont enduré beaucoup d'outrages non seulement en leurs personnes, mais on les a chargez de blasmes et d'iniures, on les a accusez et tenus pour mutins et ennemis de l'Eglise. Comme nous lisons de Ieremie, qu'on luy a reproché qu'il ne demandoit que semer troubles et dissensions entre le peuple, qu'il estoit un traistre, et avoit intelligence avec les ennemis. Sur cela il est mis en prison, et luy fait-on les plus grands outrages du monde. Voyla aussi Isaie qui est mis à mort, d'une façon si cruelle que rien plus. Les uns sont fouettez, les autres sont comme tirez par pieces. Et bien, les Prophetes ont souffert cela, d'autant que Dieu les avoit fortifiez. Et pourquoy est-ce que vous chercherez maintenant une condition meilleure? Or cest exemple yci (comme i'ay dit) a beaucoup servi aux disciples de nostre Seigneur Iesus Christ, afin qu'ils ne fleschissent point quand il faudroit estre exercez en tels combats, quand il seroit question de sous-

tenir des assaux si rudes, ains qu'ils peussent tousiours passer outre. Comme aussi nous voyons que sainct Pierre fait le semblable quant à la doctrine. Car nous sommes exhortez par luy à persister, mesme s'il y vient diversitez d'opinions, et des disputes faites à la traverse, que les heretiques nous desbauchent, qu'ils taschent à renverser tout, et embrouiller: et bien, il y alors beaucoup d'infirmes qui sont comme esperdus. Mais quoy? dit sainct Pierre, N'avez-vous point ouy parler de l'estat ancien de l'Eglise, qu'il y a eu tousiours des faux-prophetes, qui neantmoins ont pretendu le nom de Dieu, et ce titre tant sacré et honorable? et cependant les fideles ont-ils pour cela quitté la vraye religion? Nenni. Car ils sçavoyent qu'il faloit bien que la verite fust victorieuse: et qu'encores qu'elle fust assaillie de toutes parts, il faloit neantmoins qu'ils la suyvissent sans en decliner en quelque façon que se fust.

Ainsi donc, comme nous voyons que les disciples de Dieu ont persisté, combien que l'Eglise fust subiete à ces troubles, sçachons aussi que quand il y aura encores auiourd'huy des faux-docteurs, c'est alors qu'il nous faut tenir bon: et ne faut pas dire comme ces gens volages: Et à qui croirons-nous? ains regardons à Dieu, rememorons les faits anciens, et considerons comme il a de tout temps conduit son Eglise: et puis de nostre costé marchons en droiture et en humilite: et il est certain qu'en ce faisant Dieu ne permettra point que nous soyons seduits. Ainsi nous en faut-il faire: et quand nous verrons que le monde sera envenimé contre l'Evangile, que nous tenions bon neantmoins, et que nous sçachions que c'est de suyvre les Prophetes, et puis de suyvre les Apostres et disciples de nostre Seigneur Iesus Christ. Nous avons donc auiourd'huy plus de confirmation que n'ont pas eu les disciples: car il faloit qu'ils regardassent seulement les Prophetes. Or nous avons les Apostres, et les disciples, et tout l'ordre qui a continué. Nous avons donc auiourd'huy une aide beaucoup plus grande pour nous fortifier, et pour n'estre point esperdus quand nous serons iniustement affligez, voire par ceux qui pretendent à fausses enseignes le nom de Dieu, et qui veulent estre repputez comme supposts de l'Eglise. Or en ceste doctrine il y avoit encores quelque regret, si Iesus Christ n'eust adiousté ce que nous lisons en sainct Luc. Car encores que les fideles soyent enseignez qu'ils doyvent estre apprestez à souffrir persecution, à estre reiettez du monde, et mesme vituperez, et mis en opprobre et infamie, comme mal faitteurs, si ne sont-ils pas insensibles toutesfois quand ils vienent puis apres à faire comparaison: Voire, mais voyci les contempteurs de Dieu qui sont tenus pour gens de bien, chacun leur applaudira, chacun les favorise. Et que cependant nous soyons tenus comme l'ordure du monde, que chacun nous reiette et mesprise, que mesme on nous ait en detestation? et cependant voyla les meschans qui se sont abandonnez du tout à mespris de Dieu, à mener vie dissolue, comme s'ils vouloyent renverser tout ordre, ceux-là neantmoins sont maintenus et favorisez, ils sont les bienvenus par tout. Et quand ils seront nourris delicatement, et qu'on estimera que leur vie est tant heureuse que rien plus, il nous faudra gemir et pleurer, avoir faim et soif, cependant que ceux-ci gourmanderont. Voyla donc qui pouvoit encore causer un regret aux disciples de nostre Seigneur Iesus Christ, comme au Pseaume qu'on a chanté nous voyons ce discours bien exprimé: car David confesse que son pied a este comme sur la glace, et qu'il ne s'en a gueres falu qu'il ne soit trebusché du tout, quand il a regardé les meschans estre en telle prosperite, qu'ils estoyent exemptez de toutes les miseres communes: et mesmes que quand ils ont affligé les autres, on ne les a pas osé regarder, et que chacun a tremblé sous eux. Quand donc il a veu cela, il proteste que c'estoit pour le faire desbaucher du tout, si Dieu ne l'eust retenu: mais encores ce n'est pas que du premier coup il en soit venu à bout. Car il confesse qu'il estoit comme une beste, qu'il estoit comme un asne, ou comme un veau, qui seroit tellement esgaré qu'on ne le pourroit tenir.

Ainsi donc nostre Seigneur Iesus Christ a pourveu à toutes ces perplexitez qui nous pourroyent venir en fantasie. Pour ceste cause il adiouste *Mal-heur, mal-heur sur tous ceux qui rient auiourd'huy: Malheur sur tous ceux qui sont bien soulez: Malheur sur tous ceux qui sont aimez du monde:* et c'est afin que nous apprenions d'attendre l'issue, et ne point iuger des choses par un seul regard. Car la felicite qu'on iuge estre en tous meschans, n'est qu'un songe, comme ceste vie presente, qu'est-ce autre chose à la verite? Mais encore, si faut-il que les meschans, quand Dieu leur donneroit tous leurs aises et delices, sentent quelquesfois en ce monde des amertumes bien grandes, d'autant que Dieu desia les advertit que le bon temps ne leur durera pas tousiours. Et mesmes il fait cela aussi pour les rendre inexcusables, afin qu'ils se recognoissent, et qu'ils se disposent à rendre comte: et quand ils auront de tels advertissemens, que cela soit pour aggraver leur condamnation tant plus. Ainsi quoy qu'il en soit, toutes les delices, les pompes, les voluptez, les honneurs, les richesses, et tous les biens des contempteurs de Dieu, et gens profanes ne sont qu'un songe qui s'esvanouit tantost. Or du premier coup nous ne l'estimons pas. Et voyla qui est cause de nous faire avoir desplaisir et tristesse, quand nous les voyons prosperer.

Car nous leur portons envie, et concluons de ce que nous voyons auiourd'huy à l'oeil: et ne pouvons pas eslever nos sens pour regarder plus loin. Nostre Seigneur Iesus Christ donc pour remedier à ce iugement pervers auquel nous sommes par trop enclins, nous dit que si nous estimons bienheureux ceux qui rient, ceux qui sont saoulez, et qui sont riches, c'est d'autant que nous ne regardons pas l'issue, que nous sommes par trop legers, comme pour nous precipiter, et qu'avec ceste hastivete si grande, nous ne pouvons pas donner un iugement rassis. Voyla donc comme il nous tient en bride, comme par ci devant il a dit, Ne pensez point que vostre condition soit mal-heureuse quand vous pleurerez, quand vous aurez faim et soif, mesme que vous serez pourchassez et persecutez: ne pensez pas que Dieu vous ait abandonnez pourtant, comme si vous estiez là miserables creatures. Et pourquoy? Car il vous faut passer outre ce monde, et chercher vostre loyer au ciel, et penser que c'est d'estre des enfans de Dieu, quand il se declarera estre vostre Pere, et que vous le reclamerez pour tel. Quand vous aurez cela (di-ie) vostre estat est beaucoup plus desirable que tout ce que les hommes appetent yci bas. Aussi maintenant à l'opposite, vous verrez les meschans prosperer et fleurir, vous les verrez avoir toutes leurs voluptez et delices, et y estre comme plongez. Voyla ce que vous verrez auiourd'huy: mais ayez patience. Car si leur ioye est convertie en grincement de dents, si leurs richesses leur retournent en povrete, d'autant qu'elles sont maudites de Dieu, si l'honneur qu'ils ont, est pour les mettre en confusion devant Dieu et devant ses Anges, si tout cela est, faut-il que vous leur en portiez envie? En somme, nous voyons comme nostre Seigneur Iesus Christ nous veut eslever par dessus toutes ces choses terrestres, et l'estat de ceste vie transitoire, et nous monstrer que si nous n'avons yci nostre loyer, cela ne nous doit point faire perdre courage, d'autant qu'il est au ciel. Or en disant que nostre loyer est au ciel, il n'entend pas quelque recompense que nous meritions: comme les Papistes font leurs choux gras de ces mots, toutesfois et quantes que ce loyer vient en avant. Car incontinent ils disent, Ho, il s'ensuit donc que nos oeuvres sont meritoires de la vie eternelle, et que quand nous avons failli, nous avons les satisfactions pour nous acquitter: et combien que la grace de Dieu nous assiste, si est-ce qu'il y a quelque dignite en nous, quand nous besongnons de nostre costé. Et combien que ceste dignite-là ne soit point egale à ce bien infini de la vie eternelle, si est-ce neantmoins qu'il y a quelque condignite et convenance: car Dieu seroit iniuste, sinon qu'il recompensast ceux qui l'ont servi.

Voyla donc comme sous ombre de ce mot de Loyer, les Papistes viendront non seulement obscurcir la grace de nostre Seigneur Iesus Christ, mais aussi l'aneantir s'il leur estoit possible. Or de nostre costé, sçachons que nostre Seigneur Iesus Christ n'est point yci venu pour nous enfler d'orgueil et de presomption, qu'il n'a pas voulu que nous fussions comme autheurs de nostre salut, ayans ceste fausse persuasion, que si nous commettons des fautes, nous avons le moyen de les recompenser. Car il nous monstre assez en beaucoup d'autres passages, que c'est en luy seul qu'il nous faut chercher tout cela, et que c'est en la bonte gratuite de Dieu son Pere que nos oeuvres mesmes vienent en comte: et ce que Dieu les trouve bonnes (car elles sont vicieuses d'elles-mesmes et meritent d'estre reiettees) c'est de sa pure grace et liberalité, et de l'amour paternelle qu'il nous porte. Ainsi donc nostre Seigneur Iesus Christ ne nous a pas voulu yci mettre en dispute de la cause de nostre salut, pour sçavoir quelle valeur il y a en tous les services que nous ferons à Dieu son Pere: mais il nous a voulu monstrer que s'il semble que ce soit temps perdu de nous employer à bien faire, veu que d'autant plus que nous chercherons de nous conformer à la volonte de Dieu son Pere, nous serons hays du monde, nous serons reiettez, et mesmes persecutez: ces tentations-là ne nous doyvent point empescher que nous ne poursuyvions nostre course. Et pourquoy? Car cependant que nous vivrons yci bas, il nous faut servir à Dieu par beaucoup de combats. Et où est nostre victoire? Au ciel, regardons là donc. Et ainsi pensons, non point à meriter, mais seulement à cheminer en perseverance au service de Dieu: car nous avons le loyer qui nous a este acquis par nostre Seigneur Iesus Christ, et que nous obtenons par le merite de sa mort et passion, qui ne nous peut faillir. Et que nous despitions hardiment toutes ces canailles de la Papauté, qui parleront assez de merites, mais c'est en se mocquant de Dieu: car en desgorgeant leurs merites, il semble qu'ils soyent prests de faire merveilles: et à les ouir, on diroit qu'il n'y a que feu et zele en eux, cependant il n'y a celuy qui voulust mettre le bout du doigt pour rien souffrir. Qu'ils soyent patiens, il n'en est point de question, mais au contraire les plus grans prescheurs de merites de ces bestes, et de ces Caphards qui en feront retentir l'air, ce seront des vileins paillards, les uns dissolus et prophanes, les autres yvrongnes et addonnez à tout desbauchement: brief, il n'y aura que toute vilenie et enormite. Voyla donc les beaux prescheurs de merites de la Papauté, et cependant en toute leur vie il n'y aura que despitemens de Dieu. Or au contraire, sçachons que quand nous aurons faict

plus de bien cent fois qu'il ne nous est commandé (si possible estoit) que nous ne devons pas pour cela estimer que nous ayons fait rien davantage: mais recognoissons que nous devons tout à Dieu. Et puis que nous luy sommes redevables en tout et par tout, en quoy est-ce qu'il nous peut estre obligé? Nous peut-il rien devoir de son costé? D'avantage, cognoissons que quand encores nous tendrons au bien, ce sera tousiours en clochant, au lieu de courir: il y aura beaucoup d'imperfections et de povretez: et il n'y a celuy qui ne cognoisse cela en soy, moyennant qu'il se iuge sans hypocrisie. Là dessus cognoissons que toutes nos oeuvres ne seroyent que malediction devant Dieu, sinon qu'il les acceptast par sa bonté infinie, voire d'autant que nous sommes disciples de nostre Seigneur Iesus Christ, et que nous avons tout nostre repos en luy.

Voyla donc comme il nous faut faire nostre profit de ceste doctrine. Car quand nous sommes yci attirez au ciel, c'est afin qu'il ne nous couste pas beaucoup de marcher parmi les espines, de sauter par dessus les fossez, et de grimper mesmes par dessus les rochers et montagnes quand il en est besoin: et ainsi que rien ne nous destourne, que nous ne tendions et aspirions à nostre but. Or on pourroit yci demander, s'il n'est point licite aux enfans de Dieu, d'estre riches, et d'user des biens que Dieu leur a eslargis, et de s'y resiouir. Car il est dit, Malheur sur vous qui riez: Malheur sur vous riches: et mesmes, Malheur sur vous quand on parlera bien de vous. Et comment? Il ne sera point donc licite de bien vivre et vertueusement, en sorte qu'on parle bien de nous: et de faict, il nous faut procurer le bien devant les hommes (comme dit S. Paul) et faut que nous facions en sorte que les meschans mesmes ayent la bouche close (comme il est dit en l'autre passage) et qu'ils soyent contraints de glorifier Dieu, quand ils verront que nous cheminerons en sa crainte. Ceci donc pourroit estre trouvé dur et estrange, que les riches de ce monde sont maudits, et ceux qui ont quelque repos, et qui s'esiouissent: mais Iesus Christ a yci regardé l'affection de ceux qui oublient le Royaume celeste, quand ils se trouvent bien en ce monde, et qui y sont du tout hebetez et abrutis. Pour mieux comprendre cela, regardons comme les fideles se portent en leurs aises. Il est vray que si Dieu leur envoye prosperite et repos, ils rapporteront le tout à sa louange: car ils useront sobrement de ce qui leur est donné, voire à telle fin que tousiours ils tascheront de bien vivre. Et bien, ils ne voudront pas que ces biens-là soyent perdus: mais il les recognoissent comme benedictions de Dieu. Apres, si un homme ha quelque don excellent de l'Esprit de Dieu, il ne dira pas qu'il en soit du tout vuide: car autrement il seroit hypocrite. S'ils sont riches, s'ils ont santé corporelle, et mesmes (comme i'ay dit) qu'ils soyent douez de quelques dons excellens du sainct Esprit, ils recognoistront les graces de Dieu en tout cela, et s'y esiouiront, et luy en rendront louange.

Voyla donc comme les fideles useront de tous les biens de la vie presente. Mais cependant si auiourd'huy ils sont à leur aise, ils s'apprestent à souffrir demain, quand il plaira à Dieu de les y appeller: et s'il luy plaist de les despouiller des biens qu'il leur a donnez, ils sont prests aussi de les luy resigner, et remettre entre ses mains, sçachans bien que c'estoit à ceste condition qu'ils les possedoyent, de les quitter quand il luy plairoit. L'homme fidele donc cognoistra, Et bien, auiourd'huy riche, demain povre. Quand il plaira à Dieu de faire un tel changement en moy, qu'au lieu d'estre à mon aise il me fale souffrir beaucoup: et au lieu de rire, qu'il me fale plorer, ce m'est assez que cependant ie ne laisseray point d'estre de ses enfans: et de son costé, il m'a promis qu'il m'avouëra tousiours pour tel, ie m'y sieray donc. Voyla (di-ie) comme les fideles en feront, et puis ils garderont tousiours sobrieté: ils retrancheront de leurs morceaux. Et se retiendront, et penseront, Encores que ie me peusse eslever en ambition et hautesse, que ie peusse estre tout confit en mes delices, si faut-il que ie pense plus haut, et que ie sçache que tous les biens que Dieu me distribue en ce monde, c'est pour me faire le chemin pour tendre à luy, et estre comme une eschelle pour nous faire monter en haut, et non pas pour estre comme un sepulchre pour m'ensevelir yci bas. Voyla donc comme les fideles ne riront pas d'une façon brutale, et ne s'arresteront pas à la felicite caduque qui leur est donnee: et puis ils ne s'esiouiront pas aussi quand le monde leur applaudira, comme s'ils avoyent leur loyer yci bas, et comme s'ils estoyent desia recompensez de la bonne vie qu'ils ont menee: mais ils seront prests de cheminer, tant par bonne renommee comme par infamie. C'est (di-ie) la mesure et le moyen que tienent les fideles, asçavoir que quand ils seront à leur aise, si est-ce qu'ils ne s'y endormiront point: et de s'y enyvrer, encores moins: et puis ils seront tousiours prests à tout quitter, quand il plaira à Dieu. Or au contraire les incredules s'enyvrent du premier coup en leurs aises, ils en sont du tout crevez, et sont tellement stupides qu'il n'est point question de penser à Dieu ni à la vie spirituelle. Et puis ils s'endurcissent, et s'il leur advient quelque adversité, c'est à grincer les dents, et à blasphemer à l'encontre de Dieu.

Nous voyons donc comment et en quel sens nostre Seigneur Iesus Christ maudit yci les riches, et ceux qui sont soulez, ceux qui rient, et qui

s'esiouissent. Iob disoit au milieu de ses afflictions, Si nous avons receu les biens de la main de Dieu, pourquoy est-ce que nous n'en receverons aussi bien les maux? Ce que Iob disoit alors, il est certain qu'il l'avoit medité de longue main, et avoit gardé ce thresor-là pour le produire en temps et en lieu. Que faut-il donc? Encores que Dieu nous espargne, et qu'il nous donne de quoy nous esiouir, toutesfois que nous pensions à cela, que s'il nous fait du bien, il faut que nous soyons prests de recevoir aussi le mal de sa main: et non point à regret ni par force, mais d'esprit docile et debonnaire, pour nous conformer à sa volonte en tout et par tout. Car il faut qu'il nous gouverne, non pas à nostre appetit, mais selon qu'il cognoist nous estre propre et expedient. Et en ceci nous avons de quoy nous esiouir, que le tout nous sera tousiours converti à salut. Voyla donc ce que nous avons à retenir sur ce passage, quand nostre Seigneur Iesus Christ maudit, et les riches, et ceux qui s'esgayent, et ceux qui sont soulez. Ainsi que nous apprenions de tellement user des biens que nous avons en main, que ce ne soit point pour nous souler en ce monde, c'est à dire pour y estre comme abrutis. Que si nous avons de quoy, que nous sçachions qu'il ne nous faut pas neantmoins estre ensevelis, ni en or, ni en argent, ni en champs, ni en prez, comme ceux qui pensent que ce soit leur dernier but d'avoir tout à souhait. Il est certain que tels sont desia comme trespassez: car ils s'ensevelissent d'eux mesmes en ces biens caduques, tellement qu'ils ne peuvent regarder au ciel. Que donc nous pensions à nous, et que nous-nous gardions bien d'estre maudits de la bouche du Fils de Dieu, mais que nous attendions de luy toute benediction et toute nostre vie, afin de ne point venir à ce mal'heur qui est yci prononcé. Et que nous apprenions par cela, de passer par ce monde, en sorte que nous y soyons comme estrangers: et que celuy qui possede (comme dit S. Paul) soit comme s'il n'avoit rien, Il est vray que ceux qui ont de quoy pour faire grand chere, ont aussi de plus grandes tentations, ausquelles ils pourroyent succomber: et pourtant qu'ils apprenent de recourir à Dieu, et que tout ce qu'il leur donne soit pour les attirer de plus en plus à luy: pour les enflammer en son amour, et les inciter à luy obeir: et qu'ils n'ayent point de tels allechemens des biens qui leur sont donnez, qu'ils en soyent du tout adonnez au monde.

Voyla donc comme au milieu de toute nostre abondance il ne nous faut point souler, tellement que ce soit pour nous estrangler, et que ceste malediction soit sur nous, Mal'heur sur vous qui estes soulez: mais cognoissons qu'il nous faut estre rassasiez d'une autre façon: c'est asçavoir en contemplant la face de Dieu, comme il est dit au Pseau. 16. Que donc les biens nous soyent pour aides, iusques à ce que nous iouissions de la veuë de la face de nostre Dieu, où gist toute nostre felicite et ioye. Et aussi que nous apprenions de rire, tellement que ce soit pour nous apprester à plorer quand il plaira à Dieu, et que nostre ioye mesme soit meslee avec tristesse, aussi que nous ayons compassion de ceux qui endurent: que chacun ne se retire point à part, mais que nous apprenions de nous resiouir quand le nom de Dieu sera glorifié. Qu'alors (di-ie) nous-nous resiouissions, encores que nous eussions occasion de gemir et de plorer. Et au contraire, quand nous serions à nostre aise, et qu'il ne seroit question sinon de nous esgayer, si nous voyons quelque desolation en l'Eglise, et que le nom de Dieu soit blasphemé, qu'il soit exposé à opprobre et à mocquerie, que cela nous contriste plus que toutes les benedictions du monde ne nous sçauroyent resiouir: et que nostre ioye pour les prosperitez terriennes alors soit attrempee, et que nous mettions de l'eau en nostre vin, comme on dit en proverbe. Voyla quant à ce mot.

Au reste, pour conclusion, quand nostre Seigneur Iesus Christ dit, Esiouissez vous quand les hommes mesdiront de vous: il n'entend pas cela de tous hommes, mais du commun: comme sainct Paul dit, que quand il voudroit servir aux hommes, et leur complaire, il faudroit qu'il renonçast à Dieu. Car les hommes charnels de leur naturel ne demandent sinon qu'on les flatte, et qu'on leur complaise en tout et par tout. Ainsi pour estre loué à la façon du monde, il faudroit fermer les yeux à tous les vices, et nous en faire procureurs et advocats, et les maintenir, et faire trouver le mal vertu. Voyla en somme comme il advient que tous ceux qui desirent la faveur des hommes abastardissent la doctrine de Dieu, et la corrompent meschamment, et par ce moyen quittent le service de leur Maistre. Mais il y a une autre façon de plaire: c'est asçavoir que nous ne taschions point de nourrir les vices des hommes, mais selon qu'eux mesmes se deplaisent au mal, que là nous taschions de leur plaire selon Dieu. Brief ceste sentence de sainct Paul tend à ce but, qu'il faut que les hommes ausquels nous taschons de plaire, soyent mesmes ennemis de leurs cupiditez et appetits mauvais, et de leurs affections meschantes. Quand ils seront tels, il est certain que la doctrine de Dieu leur plaira: et nous par consequent qui la portons. Mais si les hommes demeurent en leur nature, ils voudront qu'on couvre tout et qu'on cale la voile à toutes iniquitez. Ainsi donc quand il est parlé yci des hommes, il est certain que Iesus Christ l'entend de tous ceux qui font comme un complot: Or ç'a que vous soyez prisez de nous, et que vous nous espargnez aussi.

Car voyla comment les gens profanes et ennemis de la verite, tous hypocrites, et tous ceux qui n'ont point une vraye et vive racine de crainte de Dieu, ont leurs complots qu'ils font avec les faux prophetes: Et bien, vous serez honorez, on vous servira tout ainsi que vous le demandez, mais cependant regardez aussi de ne nous point fascher en vostre parler: que vous soyez à vostre aise, et que vous nous y laissiez aussi. Ho, malheur sur un tel complot, quand les Prophetes et les Docteurs de l'Eglise, ceux qui ont la charge d'enseigner, que ceux-là (di-ie) sont comme des menestriers pour chanter une chanson douce et plaisante, et qui chatouille les aureilles des auditeurs sans aucun profit. Et que cependant ceux qui se plairont en telles flateries, diront, Ho le bon docteur, Ho le bon homme. Et que sçauroit-on mieux desirer? Quand donc les uns veulent estre aussi flattez, et que les autres parleront aussi à leur gré, voyci nostre Seigneur Iesus Christ qui vient foudroyer contre tout cela, Malheur sur vous (dit-il) quand les hommes diront bien de vous, car il faudra en la fin que vous experimentiez comme vous avez este abusez quand les faux-prophetes vous ont applaudi: car il n'y aura que malediction sur vos testes, et des uns et des autres, quand le monde aura bien dit de vous.

Ainsi donc, notons que ce dernier poinct yci est notamment exprimé, pour advertir ceux qui ont la charge de porter la parole de Dieu, que s'ils sont hais, s'ils sont blasmez, si on detracte d'eux, encores qu'ils taschent de bien faire et de s'aquitter de leur devoir, ils avisent à ne laisser point pour cela de poursuyvre tousiours leur train: et c'est une doctrine commune à tous, c'est à dire de laquelle le profist estend à tous les membres de l'Eglise: c'est asçavoir que nous apprenions de ne point louer et magnifier ceux ausquels on applaudit de tous costez, d'autant qu'ils ne demandent qu'à flatter pour acquerir faveur. Que donc nous avisions de ne point priser telles gens, si nous ne voulons estre condamnez de Dieu en approuvant le mal: mais que nous apprenions de louer ceux qui ne cherchent point à gaigner bruit et credit par flatteries, mais qui reiettent tout ce qui les pourroit empescher de s'acquitter deuëment de leur devoir. Quand nous aurons cela, nous accomplirons ce qui est dit au Pseaume, de benir ceux qui vienent au nom de Dieu: iusques à ce qu'il nous recueille en son Royaume eternel, là où nous iouirons de tous les biens qui nous sont maintenant promis, et que nous attendons.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

SERMONS

SUR LA

PASSION DE N. S. IÉSUS CHRIST.

PREMIER SERMON.

MATTH. Ch. XXVI.

36. *Alors Iesus veint avec eux en un bourg appelé Gethsemané: et dit à ses disciples, Seez vous yci iusques à tant que ie voise là, et que ie prie:*
37. *Lors il print Pierre et les deux fils de Zebedee, et commença à se contrister, et estre dolent.* 38. *Et adonc il leur dit, Mon ame est triste iusques à la mort: demeurez yci et veillez avec moy.* 39. *Et s'en allant un peu plus loin, se reictta en terre sur sa face, priant et disant, Mon Pere, s'il est possible, que ceste coupe passe outre de moy: toutesfois non point comme ie veux, mais comme tu veux etc.*

Quand il nous est parlé de nostre salut, l'Escriture nous propose trois fins. L'une c'est que nous cognoissions l'amour inestimable que Dieu nous a porté, afin qu'il en soit glorifié par nous comme il le merite. L'autre que nous ayons nos pechez en telle detestation qu'il appartient, et que nous soyons droitement confus pour nous humilier devant la maiesté de nostre Dieu. La troisieme, que nous prisions nostre salut en telle sorte, que cela nous face quitter le monde, et tout ce qui appartient à ceste vie caduque: et que nous soyons ravis en cest heritage qui nous a este acquis si cherement. Voyla donc où il nous faut ietter les yeux, et appliquer tous nos sens, quand il nous est fait mention comme le Fils de Dieu nous a rachetez de la mort eternelle, et nous a acquis la vie celeste. Il faut donc en premier lieu que nous apprenions à rendre à Dieu la louange dont il est digne. Et defait il nous pouvoit bien retirer des abysmes de mort d'une autre façon: mais il a voulu desployer les thresors de sa bonte infinie, quand il n'a point espargné son Fils unique. Et nostre Seigneur Iesus en cela nous a voulu donner un gage excellent du soin qu'il avoit de nous, quand il s'est offert volontairement à la mort. Car iamais nous ne serons touchez au vif ni enflammez pour louer nostre Dieu, sinon que d'autre costé nous facions examen de nostre condition, et que nous soyons comme abysmez aux enfers, sçachans que c'est d'avoir provoqué l'ire de Dieu, et de l'avoir pour ennemi mortel, l'ayant comme un iuge si terrible et espouvantable, qu'il vaudroit beaucoup mieux que le ciel et la terre, et toutes creatures conspirassent contre nous, que d'approcher de sa maieste cependant qu'elle nous est contraire. Il faut bien donc que les pecheurs soyent navrez d'un sentiment et apprehension de leurs fautes, et qu'ils se cognoissent plus que miserables, pour avoir horreur de leur estat, afin que par ce moyen ils sçachent combien ils sont tenus et obligez à Dieu, de ce qu'il en ha pitié, les voyt là au desespoir, et qu'il les a bien voulu secourir ne voyant en eux aucune dignite: mais regardant seulement à leurs miseres. Or il y a aussi (comme nous avons touché) d'autant que nous sommes envelopez par trop yci bas, et que quand Dieu nous appelle à soy, nous sommes retenus de nos affections et cupiditez, qu'il est besoin pour priser la vie celeste comme elle en est digne, que nous sçachions combien elle nous a este cherement acquise.

Et voyla pourquoy il nous est yci recité que non seulement nostre Seigneur Iesus Christ a voulu souffrir la mort et s'est presenté en sacrifice pour appaiser l'ire de Dieu son Pere: mais afin d'estre vrayement et du tout nostre plege, il n'a pas refusé de soustenir les angoisses qui sont apprestees à tous ceux que leur conscience redargue, et qui se sentent coulpables de mort eternelle et damnation devant Dieu. Notons bien donc que le Fils de Dieu ne s'est point contenté d'offrir sa chair et son sang, et l'assuietir à la mort: mais qu'il a voulu quant et quant comparoistre devant le siege iudicial de Dieu son Pere au nom et en la personne de tous pecheurs, estant là prest a estre condamné: voire d'autant qu'il portoit nostre fardeau. Et ne faut point que nous ayons honte, voyans que le Fils de Dieu s'est assuieti à telle infirmité. Ce n'est point sans cause que S. Paul nous exhorte par son exemple de n'avoir point honte de la predication de la croix, combien qu'elle soit folie à d'aucuns, et en scandale à beaucoup. Car d'autant plus que nostre Seigneur Iesus s'est abbaissé, en

cela voyons nous que les offenses dont nous estions redevables à Dieu ne se pouvoyent point abolir sinon qu'il fust mis iusques à l'extremite. Et de fait nous sçavons qu'il a este fait infirme, afin que nous fussions fortifiez par sa vertu: et qu'il a voulu soustenir toutes nos passions, excepté peche, afin qu'il soit prompt auiourd'huy à nous secourir. Car s'il n'avoit senti en sa personne les craintes, les doutes et les torments que nous endurons, il ne seroit pas si enclin à nous estre pitoyable comme il est. On dit qu'un homme qui ne sçait que c'est de faim ni de soif, ne sera esmeu de compassion ni humanite envers ceux qui endurent: pour ce qu'il a este tousiours à son aise, et vescu en ses delices. Or il est vray que Dieu, combien qu'en sa nature il n'endure rien de nos passions, ne laisse pas pourtant de nous estre humain: mais c'est pource qu'il est la fontaine de toute bonte et misericorde. Toutesfois, afin que nous fussions asseurez que nostre Seigneur Iesus cognoit nos foiblesses pour y subvenir, et que nous venions tant plus hardiment a luy, et y ayons une adresse plus familiere, l'Apostre dit que pour ceste cause il a voulu estre tenté comme nous.

Ainsi donc nous avons à observer au texte que nous avons leu, quand nostre Seigneur Iesus est venu en ceste bourgade de Gethsemané, et mesmes en la montagne des oliviers, que ça esté pour s'offrir en sacrifice volontaire. Et en cela il s'est voulu acquitter de l'office et de la charge qui luy estoit commise. Car pourquoy a-il vestu nostre chair et nature, sinon pour reparer toutes nos rebellions par son obeissance, afin de nous acquerir plene et parfaite iustice devant Dieu son Pere? Et pourtant il s'est venu presenter à la mort, pource que nous ne pouvons estre reconciliez par autre moyen, ni appaiser l'ire de Dieu, qui avoit este provoquee par le peché sinon par son obeissance.

Voyla donc pourquoy le Fils de Dieu est venu franchement au lieu où il sçavoit que Iudas le devoit trouver. Et ainsi cognoissons qu'il a falu, d'autant que nostre pere Adam par sa rebellion nous avoit tous abysmez, que le Fils de Dieu qui a empire souverain sur toutes creatures, se soit assuieti, et qu'il ait prins la condition d'un serf: comme aussi il est nommé et serviteur de Dieu, et de tous les siens. Et voyla pourquoy aussi sainct Paul, monstrant comme il nous faut estre appuyez pour invoquer en plene confiance que nous serons exaucez comme ses enfans, dit que par l'obeissance de nostre Seigneur Iesus Christ, nous sommes reputez iustes. Car c'est comme un manteau pour couvrir tous nos pechez et offenses, en sorte que ce qui nous pourroit empescher d'obtenir grace, ne vient point en compte devant Dieu. Mais d'autre costé nous voyons que le pris de nostre redemption a este bien cher, quand nostre Seigneur Iesus Christ est si angoissé, qu'il soustient les frayeurs de la mort: voire iusques à suer les gouttes de sang, qu'il est là comme ravi, demandant s'il est possible qu'il puisse eschapper d'une telle destresse. Quand donc nous voyons cela, c'est bien pour nous faire venir à la cognoissance de nos pechez. Il n'est pas question de nous endormir yci par flatterie, quand nous voyons que le Fils de Dieu est plongé en telle extremite, qu'il semble qu'il soit au profond des abysmes. Si cela estoit advenu seulement à un homme iuste, encores devrions-nous estre touchez, entant qu'il eust fallu qu'un povre innocent eust enduré pour nostre rançon ce qui est advenu au Fils de Dieu. Mais voyci celuy qui est la fontaine de vie, qui s'assuietit à la mort: celuy qui soustient tout le monde par sa vertu, qui est là affoibli: celuy qui retire les creatures de toute crainte qui ha à soustenir une telle horreur. Quand donc cela nous est declaré il faut bien que nous soyons plus que stupides si chacun n'entre en soy, et estant redargué de ses fautes et iniquitez, ne soit confus devant Dieu, qu'il ne souspire et gemisse: et mesmes que nous ne soyons par ce moyen là amenez a Dieu avec une vraye repentance.

Or il est impossible que les hommes se convertissent droitement à Dieu, sinon qu'ils soyent condamnez en eux-mesmes, et qu'ils ayent conceu et frayeur et angoisse de la malediction qui leur est appresteе iusques à ce qu'ils soyent r'entrez en grace avec Dieu. Mais encore pour mieux comprendre le tout il est dit que nostre Seigneur Iesus prend seulement trois de ses disciples, et laisse la compagnie bien loin: et encores ces trois-là il ne les mene point avec luy, mais il prie Dieu son Pere en secret. Quand nous voyons cela, nous avons à noter que nostre Seigneur Iesus n'a eu nul compagnon, quand il s'est offert en sacrifice pour nous: mais qu'il a parfait et accompli ce qui estoit requis pour nostre salut. Et mesmes cela nous est encores mieux declaré, quand les disciples dorment, et ne peuvent mesmes estre esveillez, combien qu'ils eussent esté advertis desia tant de fois que l'heure approchoit, en laquelle nostre Seigneur Iesus devoit souffrir pour la redemption du genre humain, et qu'il les eust exhortez par l'espace de trois ou quatre heures, ne cessant de tousiours leur declarer que sa mort approchoit. Combien donc que tout cela soit, ils ne laissent pas de s'endormir. En cela il nous est monstré comme en une peinture vive, qu'il a bien fallu que le Fils de Dieu receust toutes nos charges: car il ne falloit point qu'il s'attendist à autre. Et c'est afin que nous soyons recueillis pour ne point extravaguer, comme nous voyons les povres incredules,

qui ne peuvent s'arrester à nostre Seigneur Iesus Christ, mais imaginent qu'il leur faut avoir des patrons et advocats, comme s'il y avoit plusieurs Redempteurs. Et nous voyons mesmes les blasphemes qui regnent en ceste maudite Papaute, que les merites des saincts sont pour aider à la mort et passion de nostre Seigneur Iesus Christ, afin que puissions par ce moyen estre affranchis et acquitez envers Dieu. Encores qu'il y ait eu (disent-ils) remission generale quant à la coulpe du peche originel, et aussi des pechez actuels, si est-ce qu'il faut que tout soit meslé: et le sang de Iesus Christ ne suffit pas, sinon que les martyrs eussent merité d'avantage: et faut que nous ayons là aussi nostre refuge, afin d'avoir Dieu propice. Quand le diable s'est ainsi desbordé, tant plus devons-nous estre advertis de nous retenir à nostre Seigneur Iesus Christ, cognoissans que c'est en luy seul qu'il nous faut chercher toute perfection de salut. Et voyla pourquoy notamment il est dit au Prophete Isaie, que Dieu s'est esmerveillé voyant qu'il n'y avoit nul secours d'autre costé.

Or il est vray que Dieu sçavoit bien qu'il faloit que luy seul parfeist nostre salut: mais c'est afin que nous ayons honte, et que nous ne soyons de ceux par hypocrisie, comme si nous avions rien apporté pour aider à la remission de nos pechez, et pour faire que Dieu nous receust en sa grace et amour: tellement que nous n'allions pas courir de costé et d'autre, pour trouver des moyenneurs. Afin donc que tout cela soit retranché, il est dit que Dieu s'est aidé de son bras, et qu'il a tout parfait par sa iustice, et n'a point trouvé de compagnon. Or cela nous est declaré comme à veuë d'oeil, quand il est dit que trois des disciples, ceux qui estoyent la fleur de tous, se sont là endormis comme de povres bestes: et qu'il n'y a eu sinon stupidite brutale en eux: ce qui est comme un monstre contre nature, de veoir qu'ils s'endorment en telle extremite. Afin donc que nostre fiance soit destournee de toutes creatures et qu'elle soit du tout enclose en nostre Seigneur Iesus Christ, voyla pourquoy il est dit qu'il s'est avancé au combat. Au reste, en ce qu'il s'adresse à Dieu son Pere, il nous monstre bien le remede pour nous soulager de toutes nos angoisses, pour addoucir nos tristesses, et mesmes pour nous remettre au dessus, quand nous serions comme abysmez. Car si nous sommes faschez et angoissez, nous sçavons que Dieu n'est pas nommé en vain Pere de consolation. Si nous en sommes donc separez, où est ce que nous trouverons vertu sinon en luy? Nous voyons cependant qu'il ne s'est point voulu espargnez au besoin. Voyla donc le Fils de Dieu qui nous conduit par son exemple au vray refuge quand nous sommes en tristesse et angoisse.

Mais notons aussi la forme de prier dont il use: *Mon Pere s'il est possible que ce calice soit destourne de moy,* ou ce breuvage: car c'est une similitude quand il parle de hanap, ou de verre, ou de coupe, d'autant que l'Escriture nomme les afflictions des breuvages amers, afin que nous sçachions que rien n'advient par cas fortuit: mais que Dieu comme un pere de famille, distribue à un chacun de ses enfans sa portion, ou un maistre à ses serviteurs, ainsi Dieu monstre que c'est de luy et de sa main qu'ils sont batus et affligez: et aussi quand nous avons du bien, cela procede de sa bonte gratuite, et il nous en donne autant que bon luy semble. Or selon ceste façon ordinaire, nostre Seigneur Iesus dit que la mort luy est un breuvage si amer, qu'il voudroit bien qu'il fust destourné de luy, *voire si possible estoit.* Vray est qu'on pourroit esmouvoir yci beaucoup de questions, car il sembleroit de prime face que Iesus Christ ait oublié nostre salut, ou bien qu'en fuyant la luyte il nous ait voulu laisser en perdition pour la frayeur qu'il a conceuë.

Or cela ne conviendroit point à ce que nous avons dit: et mesmes l'amour qu'il nous a monstree seroit obscurcie de beaucoup: mais nous n'avons que faire d'entrer en des disputes tant subtiles, pour ce que nous sçavons qu'une passion ravit souventesfois l'esprit d'un homme, en telle sorte qu'il ne pense point ni a ceci ni à cela, mais estant pressé du mal present, il se iette là et n'ha point quelque autre regard pour se retenir. Quand donc nous sommes ainsi ravis, ce n'est pas à dire que le reste soit du tout effacé de nos coeurs, et que nous n'ayons nulle affection. Comme pour exemple, celui qui pensera à quelque affliction de l'Eglise, voire à une affliction particuliere, il priera Dieu comme si le reste du monde ne luy estoit rien. Or est-ce a dire pourtant, qu'il soit devenu inhumain, et qu'il ne luy chaille de ses freres, qui ont besoin qu'on prie aussi bien pour eux? Nenni, mais c'est que ceste affection le pousse d'une telle vehemence, que le reste est là comme separé pour un temps. Moyse prie d'estre effacé du livre de vie: si nous voulions esplucher tout par le menu, nous dirions que Moyse a blasphemé contre Dieu en parlant comme s'il estoit variable. Car ceux que Dieu a eleus à la vie eternelle, ne peuvent iamais perir: il semble donc que Moyse bataille yci contre Dieu, et qu'il le veuille faire semblable à nous, qui changeons de conseil et de propos. Et puis quel honneur fait il à Dieu, quand il sçait qu'il est du nombre de ses eleus, et qu'il cognoist que Dieu l'avoit marqué dés son enfance, pour le commettre à une charge si excellente que d'estre conducteur de son peuple, et cependant il demande d'estre comme raclé et exterminé de Dieu? et ou

est-ce aller? On pourroit donc faire beaucoup d'argumens: mais la solution est facile, que Moyse ayant un zele si ardent du salut du peuple, voyant aussi la menace si horrible que Dieu avoit prononcee de sa bouche, s'oublie pour un peu de temps et pour une minute, et ne demande sinon à secourir son peuple. Voyla donc comment nostre Seigneur Iesus en a este. Car s'il eust fallu souffrir une centaine de morts, voire un million, il est certain qu'il s'y estoit preparé auparavant: mais si a-il voulu, non point tant pour soy, que pour nous, soustenir les angoisses, qui le plongent iusques là, comme nous voyons. Voyla pour un item.

Or pour le second: Si on demande comme Iesus Christ, qui est du tout iuste, et qui a este l'Agneau sans macule, qui a este mesmes la regle et le miroir de toute iustice, sainctete et perfection, ha une volonte repugnante à celle de Dieu: La response à cela est, que Dieu ha en soy toute perfection de droiture, cependant les Anges, combien qu'ils se conforment à la volonte de Dieu, et y soyent du tout obeissans, si est-ce neantmoins qu'ils ont une volonte separee. Car d'autant qu'ils sont creatures, ils peuvent avoir des affections lesquelles ne competent pas à Dieu. Quant à nous, qui sommes environnez de ceste masse de peche, nous sommes tellement eslourdis, que nous sommes bien eslongnez de la volonte de Dieu: car en tous nos appetis il y a quelque exces, il y a mesmes rebellion manifeste souventesfois. Mais si nous considerons l'homme en son integrite, c'est à dire sans ceste corruption de peche, encores il est certain qu'il aura ses affections bien eslongnees de Dieu, et toutesfois pour cela elles ne seront point vicieuses. Comme quand Adam ne se fust point ainsi perverti, et qu'il eust persisté en l'estat en condition où il avoit este creé, si est-ce qu'il eust eu et chaut et froit, qu'il pouvoit endurer et solicitudes et craintes, et choses semblables.

Voyla comme en a este nostre Seigneur Iesus Christ. Nous sçavons qu'en toutes ses affections, il n'a eu ni tasche ni macule, que le tout n'ait este reglé à l'obeissance de Dieu: mais cependant il n'a pas laissé (à cause qu'il avoit prins nostre nature) d'estre suiet et à crainte et à ceste horreur dont il est maintenant parlé, et à solicitudes, et à choses semblables. Nous ne pouvons pas appercevoir cela en nous: comme en eau trouble on ne iuge rien. Voyla donc les affections humaines qui sont pour nous faire flotter et de costé et d'autre, pour nous donner telles esmotions que nous avons besoin d'estre retenus de Dieu: mais celles qu'ont les hommes estans descendus d'Adam sont comme un bourbier où il y a de l'infection meslee tant et plus, en sorte que nous ne pouvons pas contempler quelle a este ceste passion de nostre Seigneur Iesus Christ, si nous l'estimons par nos personnes. Car quand nous aurons une bonne fin, et qu'une affection sera droite de soy et approuvee de Dieu, si est-ce ce que nous y faudrons tousiours. N'est-ce pas une bonne chose et saincte qu'un pere aime ses enfans? Et tant y a qu'en cela nous pechons encores: car il n'y a iamais regle ni moderation telle qu'il seroit requis: car en toutes les vertus qui pourront estre en nous, Dieu encores nous y fait appercevoir des vices, afin que tout orgueil soit mieux abbatu, et que nous ayons tousiours occasion de baisser la teste, voire d'estre confus en vergongne, voyant que le bien mesme est corrompu par le peche qui habite ainsi en nous, et duquel nous sommes tous remplis et farcis.

Au reste, quant à nostre Seigneur Iesus Christ (comme i'ay desia dit) il ne se faut point esbahir s'il a eu (entant qu'il estoit homme) une volonte diverse de celle de Dieu son Pere: mais par cela il ne faut pas iuger qu'il y ait eu aucun vice ni transgression en luy. Et mesmes (comme desia nous avons touché) en cela voyons nous l'amour inestimable qu'il nous a porté, quand ceste mort luy a este si espouvantable, et que neantmoins il s'y est assuietit de son bon gre. Et aussi quand il n'y eust point eu nulle repugnance, et que sans contredit il eust humé ce breuvage, sans y sentir nulle amertume, et qu'est-ce este de nous avoir ainsi rachetez? Il sembleroit, seulement que ce fust un ieu: mais quand il a fallu que nostre Seigneur Iesus Christ endurast telles angoisses, c'est signe qu'il nous aimoit, tellement qu'il s'est oublié soy-mesme, et a souffert que tout l'orage tombast sur sa teste, afin que nous fussions delivrez de l'ire de Dieu.

Or il reste maintenant à noter, quand le Fils de Dieu a este angoissé en telle sorte, que ce n'a pas este pour ce qu'il avoit à partir du monde: car s'il n'y eust eu sinon la separation du corps et de l'ame, avec les torments qu'il devoit endurer en son corps, cela ne l'eust pas ainsi affligé. Mais il nous faut observer la qualite de sa mort, et mesme venons à l'origine. Car la mort n'est pas seulement pour dissoudre l'homme, mais pour luy faire sentir la malediction de Dieu. Outre ce que Dieu nous retire de ce monde, et que nous sommes comme abolis quant à la vie presente, la mort nous est une entree comme au gouffre d'enfer. Il nous faut donc estre alienez de Dieu, et retranchez de toute esperance de salut, quand il nous est parlé de la mort, voire sinon que nous ayons ce remede, c'est que nostre Seigneur Iesus Christ l'a enduree pour nous, afin que maintenant la playe qui y estoit ne soit plus mortelle. Car sans luy nous estions tellement navrez par la mort qu'il n'y avoit plus d'esperance de salut pour nous: mais maintenant la

pointe en est rompue: mesme le venin est tellement purgé, que la mort en nous humiliant nous sert auiourd'huy de medecine, et n'est plus mortelle, d'autant que Iesus Christ a englouti tout le mal qui y estoit.

Voyla donc ce que nous avons à retenir, c'est que le Fils de Dieu en s'escriant, *Mon Pere s'il est possible que ce breuvage soit retiré de moy*, ne regarde pas seulement à ce qu'il avoit à souffrir en son corps, ni à l'ignominie des hommes, ni à quitter la terre (car cela luy estoit assez facile): mais il regarde qu'il est devant Dieu, et devant son siege iudicial pour rendre comte de tous nos pechez: pour voir là toutes les maledictions de Dieu qui sont apprestees. Car quand il n'y auroit qu'un seul pecheur, qu'est-ce que l'ire de Dieu? Quand il est dit que Dieu nous est contraire, qu'il veut desployer sa vertu pour nous abysmer, helas où en sommes nous? Or il a falu que Iesus Christ, non seulement ait combatu contre une telle frayeur: mais contre toutes les cruautez qu'on pourroit amasser. Quand donc nous voyons que Dieu adiourne tous ceux qui ont merité damnation eternelle, et qui sont coulpables de peche, et qu'il est là pour prononcer sentence telle qu'ils l'ont meritée, qui ne concevra quant et quant, toutes les morts, les doutes et les frayeurs qui pourront estre en un chacun? Et quel abysme y aura-il en cela? Or il a fallu que nostre Seigneur Iesus Christ, luy seul sans aide, ait soustenu un tel fardeau. Ainsi donc estimons la tristesse du Fils de Dieu par sa vraye cause: et là dessus que nous retournions à ce qui a este desia touché, c'est que d'un costé nous cognoissions combien nostre salut luy a este cher, et combien nos ames luy ont este precieuses quand il a voulu venir en une telle extremite à cause de nous, et cognoissans ce que nous avions merité, regardons quel estoit nostre estat sinon que nous eussions este secourus par luy. Et cependant soyons resiouis, voyans que la mort n'ha plus nulle puissance sur nous qui nous soit nuisible.

Il est vray que tousiours naturellement nous craindrons la mort, et la fuyrons: mais c'est afin de nous faire penser à ce benefice inestimable qui nous a este acquis par la mort du Fils de Dieu: c'est afin de nous faire tousiours considerer que c'est de la mort en soy, et qu'elle emporte l'ire de Dieu, que c'est comme le gouffre d'enfer. Au reste quand nous avons à batailler contre telle crainte, que nous sçachions que nostre Seigneur Iesus Christ a tellement prouveu à toutes ces craintes là, que nous pouvons au milieu de la mort mesme venir la teste levee devant Dieu. Il est vray que nous avons à nous humilier devant toutes choses, comme desia nous avons dit: qu'il faut bien que pour hayr nos pechez, et pour nous y desplaire nous soyons touchez du iugement de Dieu, pour en estre espouvantez. Mais cependant si faut-il que nous levions la teste, quand Dieu nous appelle à soy. Et voyla aussi le courage qui est donné à tous fideles: comme nous voyons que S. Paul dit que Iesus Christ ha la couronne apprestee pour tous ceux qui attendent sa venue. Si donc nous n'avons nulle esperance de vie en venant devant le Iuge celeste, il est certain que nous serons reiettez de luy, et qu'il ne nous cognoistra point, mesmes qu'il nous desavouëra, combien que nous facions profession de Chrestiente.

Or ceste attente de nostre Seigneur Iesus Christ ne peut estre, sinon que nous soyons resolus et persuadez qu'il a tellement combatu contre les frayeurs de la mort, que toutesfois nous en sommes affranchis, et que la victoire nous est acquise. Et encores que nous ayons à batailler, pour nous faire sentir nos infirmitez, pour nous faire recourir à Dieu, pour tousiours nous attirer à une vraye confession de nos pechez, tellement que Dieu soit luy seul declaré iuste, si est-ce neantmoins que nous sommes asseurez que Iesus Christ a tellement combatu qu'il a acquis la victoire, non point pour luy, mais pour nous, et qu'il ne faut point douter que par son moyen nous ne puissions maintenant surmonter toutes solicitudes, toutes craintes, tous effrois, et que puissions invoquer Dieu estans asseurez que tousiours il ha les bras estendus pour nous recevoir à soy.

Voyla donc ce que nous avons à observer, afin que nous sçachions que ce n'est point une doctrine speculative, quand il est que nostre Seigneur Iesus a enduré les frayeurs horribles de la mort, d'autant qu'il a senti qu'il estoit là devant nostre iuge, comme nostre plege, afin qu'auiourd'huy nous puissions en vertu de ce combat gaigner sur toutes nos infirmitez, et persister constamment en l'invocation du nom de Dieu, ne doutans point qu'il ne nous exauce, et qu'il n'ait tousiours sa bonte preste pour nous recevoir à soy: et que par ce moyen nous passerons et par vie et par mort, et par eau et par feu: et que nous sentirons que ce n'est pas en vain que nostre Seigneur Iesus a combatu pour acquerir une telle victoire pour tous ceux qui sont venus à luy par foy. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir.

Or cependant nous voyons comme il nous faut combatre contre nos affections, et que sans cela il est impossible que nous remuyons un doigt que nous ne provoquions quant et quant l'ire de Dieu. Car voyla nostre Seigneur Iesus Christ qui est pur et entier, comme desia nous avons declaré: que si on demande quelle a este sa volonte, il est vray qu'elle estoit infirme, comme d'un homme: mais elle n'estoit pas vicieuse, comme de ceux qui

sont corrompus en Adam: car il n'y a eu nulle tache de peche en luy. Voyla donc un homme qui est exempté de tout vice: mais quoy qu'il en soit, si faut-il encores qu'il s'efface, et qu'il s'evertue, et qu'il renonce en la fin à soy-mesme, et qu'il mette tout cela sous le pied, pour se rendre obeissant à Dieu son Pere. Or maintenant regardons ce que sera de nous. Quelles sont nos affections? qu'est-ce de nos pensees? Autant d'ennemis qui bataillent contre Dieu comme dit sainct Paul. Voyla Dieu qui prononce que nous sommes du tout pervers, et que tout ce que l'homme peut forger en son esprit, n'est que mensonge et vanite: mesmes dés nostre enfance nous monstrons que nous sommes confits en toute infection de peche. Les petis enfans venans au monde, combien que la malice n'apparoisse point, ne laissent pas toutesfois d'estre des petis serpens pleins de venin, de malice et de desdain. Voyla ce que nous cognoissons estre en nostre nature, voire dés le commencement. Et quand nous sommes venus en aage, qu'est-ce donc de nous? nous sommes (comme i'ay dit) si malins que nous ne sçaurions concevoir une seule pensee que ce ne soit autant de rebellions contre Dieu: que nous ne sçaurions nous addonner à ceci ou à cela, que nous ne soyons tousiours esgarez de la vraye regle: et mesmes que nous ne venions heurter comme par despit à l'encontre de nostre Dieu. Quel combat donc faut-il pour nous ranger au bien? Quand nous voyons que nostre Seigneur Iesus, auquel il n'y a eu qu'integrite et droiture, ne s'est peu assuietir à Dieu son Pere, sinon en renonçant à soy, n'est-il pas question de nous employer yci du tout?

Ainsi donc apprenons de batailler plus vertueusement: mais voyans que nous ne pouvons et que plustost toutes nos forces et facultez tendent à mal, et que nous n'avons pas une seule goutte de bien de nostre nature, et qu'il y a une telle debilite que nous serions vaincus cent fois à une chacune minute de temps: venons à celuy qui a este fait infirme afin que nous fussions remplis de sa vertu, comme S. Paul en parle. Puis qu'ainsi est donc que nostre Seigneur Iesus Christ a ainsi renoncé à soy, que nous apprenions, si nous voulons estre ses disciples, de faire le semblable. Et voyans que nous ne pouvons pas de nous-mesmes y parvenir, mais que nous tendons tout au rebours, prions-le que par la vertu de son S. Esprit il domine en nous pour nous fortifier. Comme il est dit qu'il a souffert en l'infirmite de sa chair, mais qu'en la vertu de son Esprit il est ressuscité, afin que nous soyons faits participans du combat qu'il a soustenu: et que sentions le fruit et l'excellence de sa vertu en nous. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir, quand il est dit que Christ a quitté toute sa volonte, afin de se soumettre plenement à Dieu son Pere.

Or cependant nous avons tousiours à retenir que le Fils de Dieu ne se propose pas yci seulement pour exemple et miroir, mais qu'il nous veut monstrer combien nostre salut luy a cousté cher. Car le diable voulant obscurcir la grace infinie de Dieu qui nous a este monstree en nostre redemption, a dit que Iesus Christ estoit seulement comme patron de toute vertu. Et voyla comme les caphars en toute la Papaute gazouillent: car encores qu'ils ne sçachent pas deduire que c'est d'obeissance, ni de renoncer à soy, si est-ce qu'ils disent que ce que l'Evangeliste recite de Iesus Christ, c'est afin que nous l'ensuyvions, et que nous soyons conformez à luy. Or cela est bien quelque chose: mais ce n'est pas le tout, ni mesme le principal. Car un Ange nous pouvoit bien estre envoyé, afin que nous l'eussions ensuyvi: mais quand Iesus Christ a este le Redempteur du monde, il s'est soumis et assuieti de son bon gre à ceste condition si miserable, comme nous voyons yci. Il nous faut tousiours cognoistre, que ne trouvans rien en nous qui nous puisse donner esperance de salut, il reste que nous cherchions en luy ce qui nous defaut. Car iamais nous ne pourrons obtenir grace de Dieu, ni approcher de luy, sinon que nous venions à Iesus Christ comme povres mendians. Ce qui ne se peut faire, iusques à ce que nous ayons cognu nos povretez et nostre indigence: brief, que nous defaillons du tout.

Voyla donc ce que nous avons à retenir, afin qu'apres avoir entendu que toute la perfection de nostre vie est de nous rendre obeissans à Dieu, et puis de renoncer à nos affections et pensees, et à tout ce qui est de nostre nature pour nous conformer à luy: apres avoir aussi entendu qu'il nous faut demander à Dieu ce que nous n'avons pas: que nous sçachions que nostre Seigneur Iesus Christ ne nous est pas donné yci seulement en exemple, mais qu'il nous a declaré quant et quant, que si nous sommes separez de luy, il faudra que nostre vie soit maudite, et quand la mort nous voyons les abysmes de malediction, que nous voyons le gouffre de l'ire de Dieu pour nous engloutir, et que ne soyons point saisis d'une seule frayeur, mais d'un million, et que toutes creatures crient vengeance contre nous. Que nous sêntions donc cela afin de cognoistre nos pechez, et de gemir et estre confus en nous-mesmes, et avoir desir et prendre courage de venir à Dieu avec une vraye humilite et repentance. Et puis que nous prisions la bonte et misericorde de nostre Dieu selon qu'elle se monstre yci: et que nous ayons les bouches ouvertes pour luy rendre sacrifice de louange, et que nous soyons destournez des allechemens de Satan, qui ha ses

filets tendus pour nous retenir au monde. Que nous quittions aussi nos commoditez et nos aises, afin d'aspirer à cest heritage qui nous a este si cherement acquis.

Et d'autant que dimanche prochain nous avons à recevoir la saincte Cene, et que Dieu apres nous avoir ouvert le Royaume des cieux, nous presente là un banquet spirituel, que nous soyons tant mieux touchez de ceste doctrine. Et de faict quand nous beuvons et mangeons iournellement pour nostre refection, Dieu nous declare assez qu'il est nostre Pere, et qu'il ha le soin de ces corps terrestres et caduques: tellement que nous ne sçaurions manger un morceau de pain, que là nous n'ayons tesmoignage que Dieu ha le soin de nous: mais en la Cene il y a une raison speciale. Car Dieu ne remplit pas là nos ventres: mais il nous ravit au Royaume des cieux. Il nous propose nostre Seigneur Iesus son Fils pour viande et bruvage. Et Iesus Christ ne se contente point seulement de nous recevoir à sa table, mais il veut estre quant et quant nostre pasture: il nous fait sentir par effet que sa chair nous est vrayement viande et son sang bruvage. Quand donc nous voyons que nostre Seigneur Iesus si doucement nous convie à soy, ne faut-il pas que nous soyons par trop vilains, si nous ne sommes retirez de ce qui nous destourne de luy? Et combien que nous venions comme entrainant les iambes, toutesfois que nous ne laissions pas de nous desplaire en nos vices, afin de nous ranger à luy, et nous efforcer tant qu'il nous sera possible, d'estre despouillez de ce monde, et d'aspirer au Royaume des cieux.

Ainsi donc que chacun regarde de quoy nous doit servir la saincte Cene. Car voyans que nostre Seigneur Iesus nous appelle là, pour estre participans de sa mort et passion, que nous iouissions du fruit qu'il nous a acquis et que par ce moyen nous soyons plenement confermez que Dieu nous advoue pour ses enfans, et que nous le pourons reclamer à plene bouche comme nostre Pere. Que nous apportions une vraye foy cognoissans pourquoy nostre Seigneur Iesus nous a este envoyé de Dieu son Pere, quel est son office, et comme il nous est encores auiourd'huy pour mediateur, comme il a este de tout temps. Et là dessus, que nous taschions d'estre tellement unis à luy, que ce ne soit pas seulement pour un chacun de nous que cela nous soit dit, mais pour tous en general. Et que nous ayons concorde mutuelle et fraternite ensemble, puis qu'ainsi est qu'il a soustenu et porté la condamnation qui estoit prononcée de Dieu son Pere sur nous tous. Que donc nous tendions là, et qu'un chacun non seulement y viene pour soy (comme i'ay dit) mais qu'il tasche d'y attirer ses compagnons, et que nous nous incitions ainsi les uns les autres pour marcher constamment: regardans tousiours que nostre vie est comme un chemin qu'il nous faut parfaire: et qu'il ne faut point nous lasser au milieu du chemin, mais que nous proufitions tellement de iour en iour, et mettions peine d'approcher ceux qui en sont eslongnez, que ce soit là toute nostre ioye, nostre vie, nostre gloire et contentement, et que nous nous aidions ainsi les uns les autres, iusques à ce que Dieu nous ait plenement recueillis à soy.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

SECOND SERMON.

MATTH. Ch. XXVI.

40. *Lors Iesus vient à ses disciples, et les trouve dormans: et dit à Pierre. Est-il ainsi que vous n'avez peu veiller une heure avec moy?* 41. *Veillez et priez afin que n'entriez en tentation: car l'esprit est alaigre, mais la chair est foible.* 42. *Derechef il s'en alla pour la seconde fois, et pria, disant, Mon Pere s'il est possible que ceste coupe passe outre de moy, sans que ie la boyve, ta volonte soit faite.* 43. *Puis vient, et les trouve derechef dormans, car leurs yeux estoyent appesantis.* 44. *Et les ayant laissez, derechef s'en alla, et pria pour la troisieme fois, disant le mesme propos.* 45. *Adonc vient à ses disciples, et leur dit: Dormez maintenant, et vous reposez, voyci l'heure approche que le Fils de l'homme sera livré és mains des meschans.* 46. *Levez-vous, allons: voyci celui qui me livre s'approche.* 47. *Et comme il parloit encore, voyci Iudas l'un des douze, veint, et avec luy grande troupe ayant glaives et bastons, de par les principaux Sacrificateurs, et les Anciens du peuple.* 48. *Or celuy qui le trahissoit leur avoit donné signe, disant, Celuy que ie baiseray, c'est luy, empoignez-le.* 49. *Et incontinent s'adressant à Iesus, il dit, Maistre,*

bien te soit: et le baisa. 50. *Iesus luy dit, Ami, pourquoy es-tu venu? Adonc ils s'approcherent, et ietterent les mains sur Iesus, et le saisirent.*

Nous avons veu ce matin comme le Fils de Dieu ayant à soustenir un combat si difficile, que de comparoistre devant le siege iudicial de Dieu son Pere, pour recevoir sentence de condamnation, comme nostre plege, a este fortifié par priere. Car il faloit que la foiblesse humaine apparust en luy; et cela n'a rien derogué à sa maieste Divine, quand il s'est ainsi aneanti à cause de nostre salut. Or nous avons à noter que ce n'a pas este pour un coup seulement qu'il a prié. En quoy nous voyons que par son exemple il nous a exhortez de ne point defaillir si nous ne sommes exaucez si tost que nous voudrions. Ainsi, ceux qui perdent courage quand nostre Dieu ne respond pas à leur premier souhait, monstrent qu'ils ne sçavent que c'est de prier: car la vraye regle d'avoir nostre refuge à Dieu, emporte perseverance. Et qu'ainsi soit, c'est le principal exercice de nostre foy que l'oraison: or la foy ne peut estre sans attente. Il n'est pas question donc que Dieu nous complaise si tost que nous aurons ouvert la bouche, et formé nostre requeste: Mais il est besoin qu'il dilaye, et qu'il nous laisse languir souventesfois, afin que nous sçachions que c'est de l'invoquer à bon escient, et sans feintise: Et que nous declarions que nostre foy est tellement fondee sur la parole de Dieu, qu'elle nous retient en bride, afin que nous soyons patiens à endurer iusques à ce que le temps opportun de nous secourir soit venu. Notons bien donc que nostre Seigneur Iesus Christ n'a pas seulement prié Dieu son Pere pour un coup, mais qu'il y est retourné pour la seconde fois.

Au reste nous avons à reduire en memoire ce que nous avons desia touché, c'est asçavoir que nostre Seigneur Iesus n'a pas yci formé quelque oraison legere, mais qu'il s'est comme voulu despouiller de soy-mesme: voire que luy, qui est la vertu de Dieu son Pere, sur laquelle tout le monde est soustenu, neantmoins d'autant qu'il faloit qu'il se monstrast homme infirme, tenant nostre place, estant là establi en nostre personne, a declaré, quand il a ainsi reiteré à faire sa priere, que ce n'estoit point comme un spectacle qu'il faisoit (ainsi que plusieurs gens profanes imaginent, que quand Iesus Christ est apparu, il n'a rien souffert), mais que ç'a este afin que nous fussions enseignez que nous ne pouvions eschapper la main de Dieu, et sa malediction, que par ce moyen. Or il nous est yci declaré (comme a ce matin) que nostre Seigneur Iesus a este pressé iusques au bout, voire d'autant que le fardeau qu'il avoit receu estoit insupportable, sinon que la vertu invincible de l'Esprit de Dieu eust besongné en luy. Et ne faut pas estimer que ç'ait este langage superflu, quand il a reiteré ces mesmes propos. Car ce qui est dit en l'autre passage, qu'en priant Dieu il ne nous faut point estre de long babil, comme ceux qui cuident en barbotant obtenir beaucoup plus, n'emporte pas que nous ne continuyons en nos prieres: Mais c'est pour taxer l'hypocrisie et la superstition de ceux qui cuident en rompant les aureilles à Dieu (par maniere de dire) luy faire acroire, et le persuader de ce qu'ils voudront: comme nous voyons que ceste folie a regné au monde. Et encores entre nous combien y en a-il qui usent de ceste sorcellerie, combien qu'ils ne disent plus leur Ave maria, toutesfois qu'en disant leur Pater noster, il leur semble que ils ayent beaucoup gaigné, et que Dieu contera toutes leurs paroles, qu'ils auront ainsi barbotees en priant? Or i'appelle cela une vraye sorcellerie: car ils profanent vilainement l'oraison qui nous a este donnee de nostre Seigneur Iesus Christ, en laquelle il nous a compris en un brief sommaire tout ce que nous pouvons demander à Dieu, et ce qui nous est licite d'appeter.

Mais cependant cela n'empeche pas que si un homme est pressé d'angoisse, il ne retourne souvent à Dieu: et quand il aura ietté quelques souspirs, que tantost apres il ne recommence. Quand donc nous y allons sans ambition et sans parade, et puis que nous ne pensons pas avoir par nostre babil impetré aucune chose, mais que l'affection vehemente nous pousse? Voyla comment nous avons une vraye perseverance, à l'exemple de nostre Seigneur Iesus Christ. Or il y a cest article à noter que nous avons touché asçavoir que le principal de toutes nos requestes, c'est que Dieu domine sur nous en telle sorte qu'il y ait un accord paisible pour nous ranger à sa bonne volonte: cela di-ie, nous est necessaire. Voyla nostre Seigneur Iesus Christ, combien que toutes ses affections fussent droites, sainctes et conformes à iustice, si est-ce neantmoins que d'autant qu'il estoit homme naturel, encores a-il falu qu'il combatist contre l'angoisse et la tristesse qui le pouvait saisir, et qu'il se tinst là captif sous l'obeissance de Dieu son Pere. Que sera-ce donc de nous qui n'avons que toute malice et rebellion, et qui sommes tant corrompus que nous ne sçaurions appliquer nos sens à rien qui soit, que Dieu n'y soit quant et quant offensé? Puis qu'ainsi est, en priant Dieu apprenons de nous tenir tellement en bride, qu'un chacun ne se donne point une licence telle qu'on a accoustumé de suyvre ses appetis propres: mais sçachons que nous aurons beaucoup proufité, nous pouvans tenir captifs, afin que Dieu ait toute maistrise par dessus nous.

Il y a aussi une sentence bien notable, quand nostre Seigneur Iesus dit à ses disciples, *Veillez et*

priez afin de n'entrer point en tentation: car si l'Esprit est prompt, la chair est debile. Il a donc yci monstré que le principal aiguillon qui nous doit picquer à invoquer Dieu, c'est que nous avons à combatre, que nos ennemis sont prochains, et qu'ils sont robustes, et que nous ne pourrions pas leur resister, sinon estans aidez du secours d'en haut, et que Dieu bataillast pour nous. Or nous sçavons que quand l'homme est asseuré, il ne demande qu'à se donner toutes ses aises, et s'endormir: car nous ne prenons pas volontiers souci ne melancolie, sinon que la necessite nous y force. Vray est que c'est un bien souverain d'avoir repos, sinon estans comme abbrutis. Tant y a qu'il faut bien que la necessite nous presse pour estre vigilant. Nostre Seigneur Iesus donc non sans cause nous propose que nous avons à soustenir beaucoup d'alarmes. Car ce qu'il a dit pour un coup à ses disciples, nous appartient à tous en general: d'autant qu'en nostre vie, il faut que nous soyons tousiours prests à recevoir beaucoup de tentations. Car le diable est nostre ennemi perpetuel, si nous sommes membres de nostre Seigneur Iesus Christ. Il y aura donc guerre ouverte sans fin et sans cesse.

Et puis regardons à quel ennemi nous avons affaire: ce n'est pas un seul, mais le nombre en est infini. D'avantage le diable ha des moyens tant et tant plus pour nous abysmer, maintenant il heurte ouvertement, maintenant il machine pardessous terre, et par astuce il nous aura surpris cent mille fois devant que nous y avons pensé. Et quand il n'y auroit que ce que dit S. Paul que nos ennemis sont puissances qui dominent en l'air par dessus nos testes, et que nous sommes yci comme povres vers de terre, qui ne faisons que ramper en bas, cela nous doit bien soliciter. Comme aussi Sainct Pierre allegue ceste raison, que nostre ennemi est comme un lion qui bruit et cherche proye, et qu'il n'ha iamais repos: voyla donc ce que nous avons à observer en ce que nostre Seigneur Iesus dit qu'il nous faut estre sur nos gardes, pour ne point entrer en tentation. Au reste, combien que nous soyons vigilans, et que nous facions bon guet, si ne pouvons nous pas estre exemptez que le diable ne s'esleve contre nous, et que nous ne soyons assaillir de luy en plusieurs et diverses sortes. Nous ne pouvons pas donc repousser les coups de si loin: mais devant que d'entrer en combat, il nous faut bien garder que nous ne soyons plongez en tentation.

Apprenons donc, combien que les fideles et enfans de Dieu desirent d'avoir repos, que neantmoins il ne faut pas qu'ils desirent d'estre yci à leur aise: mais qu'il leur suffise que Dieu parfait sa vertu en leur infirmite: comme aussi sainct Paul dit qu'il a falu qu'il passast par là. C'est, di-ie, la condition de tous enfans de Dieu, que de batailler en ce monde, pource qu'ils ne peuvent servir à Dieu sans contredit. Mais combien qu'ils soyent debiles, combien qu'ils puissent estre empeschez, voire abbatus souvent, qu'ils se contentent d'estre aidez et secourus de la main de Dieu, et que tousiours ils s'appuyent sur ceste promesse, que nostre foy sera victorieuse par dessus tout le monde. Cependant aussi le remede nous est proposé, c'est que nous bataillions. Il est vray que Satan ne laissera pas de recommencer à nous assaillir, mais Iesus Christ aussi commande qu'on veille. Au reste, il monstre que ceux qui presument de leurs forces, seront vaincus de Satan cent mille fois, plustost que d'obtenir iamais une seule victoire. Que faut-il donc? Qu'en confessant avec toute humilite que nous ne pouvons rien, nous allions à nostre Dieu.

Voyla donc nos vrayes armes: voyla qui nous oste toute crainte et frayeur: voyla ce qui nous peut asseurer et resoudre, que iusques en la fin nous persisterons sains et saufs: c'est asçavoir quand nous invoquerons Dieu: comme Salomon dit que le nom d'ice-luy est une forteresse invincible, et que le iuste y aura sa retraitte bonne et asseuree. Et c'est ce qui est aussi dit par le Prophete Ioel, qu'encores que le monde se renverse ce que dessus dessous, quiconques invoquera le Nom du Seigneur sera sauvé. Et cela notamment est applicqué au regne de nostre Seigneur Iesus Christ, afin que nous soyons tout persuadez, combien que nostre salut soit comme en bransle, et que nous voyons comme mille hazars, que toutesfois Dieu nous aura en sa protection, et que nous sentirons que sa vertu nous est tousiours prochaine, et appareillee à nostre secours, moyennant que nous le cherchions par oraisons et prieres: voyla en somme ce que nous avons à retenir. Or afin que nous soyons mieux confermez en ceste doctrine, notons que nostre Seigneur Iesus en priant n'a pas seulement invoqué Dieu pour soy et pour son usage, mais qu'il a dedié toutes nos requestes et oraisons, tellement qu'elles sont sainctes et que Dieu les approuve, et les ha pour agreables. Comme il dit au dixseptieme chapitre de sainct Iehan, qu'il se sanctifie afin que nous soyons tous sanctifiez en luy. Il nous faut aussi bien conclure qu'il a prié afin que son oraison vaille auiourd'huy, et qu'elle ait sa vigueur, et que par le moyen d'icelle nous soyons tous exaucez.

Et ceste raison est bien à priser, quand il adiouste que *l'Esprit* est prompt, mais que la chair est debile. Car c'est pour monstrer que tous ont besoin du remede qu'il ordonne yci à ses disciples. Car beaucoup pensent, quand ils ont quelque bonne affection, avoir tout gaigné: et cela les annonchalit: il y a puis apres une telle paresse et froidure qu'ils se reculent de Dieu, et mesprisent son aide. Et cela est cause aussi que Dieu se retire souvent et

qu'il cache sa vertu. Car c'est bien raison que les hommes qui se confient par trop en eux, se trouvent frustrez, et que Dieu se moque de leur arrogance et folle imagination. Afin donc que et grans et petis cognoissent qu'ils ne se peuvent passer du secours de Dieu: et que quelques graces qu'ils ayent receues, il faut que tousiours Dieu continue en eux ce qu'il y a mis, et mesmes qu'il l'augmente afin qu'ils soyent fortifiez, il est dit yci que *l'Esprit est prompt* etc. c'est à dire qu'encores que nous sentions en nous quelque bonne volonte, et que Dieu nous ait desia mis au chemin, et nous ait tendu la main, que nous experimentions que vrayement il nous gouverne par son sainct Esprit. Combien donc que nous ayons tout cela, si ne faut-il point que nous soyons tardifs à prier. Et pourquoy? regardons s'il n'y a en nous qu'esprit. Or il est certain que nous y trouverons beaucoup de residu d'infirmitez: et combien que desia Dieu ait besongné en telle sorte, que nous ayons de quoy luy rendre action de graces, et magnifier sa bonte, tant y a qu'il y a raison de baisser la teste, et de veoir que s'il nous quittoit, nous serions bien tost, ie ne dis pas affaiblis, mais du tout defaillans.

En somme nostre Seigneur Iesus a voulu yci monstrer que ceux qui sont les plus parfaits, les plus avancez, et où Dieu a desployé les graces et vertus de son sainct Esprit, encores faut-il qu'ils s'humilient, et qu'ils cheminent en crainte et solicitude, qu'ils invoquent Dieu à chaque heure, sçachans que ce n'est point assez qu'il ait commencé, s'il ne parfait: et qu'il faut que tout bien viene de luy: et quand il a donné le bon vouloir, qu'il faut qu'il adiouste l'execution quant et quant: d'autant que la perseverance est un don le plus singulier et le plus rare qui soit. Voyla à quoy nostre Seigneur Iesus nous a voulu exhorter. Or si ceux qui se peuvent nommer spirituels, c'est à dire qui ont un zele ardent de servir à Dieu, qui sont tout accoustumez de recourir à luy, qui sont exercez en prieres et oraisons, encores sont si debiles, qu'il ne faut qu'une seule minute de temps pour les ruiner, sinon qu'ils invoquent Dieu: qui sera-ce de ceux qui sont encores si terrestres et si pesans que c'est pitié, tellement qu'ils ne peuvent pas trainer les iambes, et qu'à grand peine auront-ils un bon mouvement ni une seule bonne pensee? combien faut-il que ceux là s'efforcent au pris? Ainsi donc que chacun de nous s'examine, et nous trouverons que nous sommes si lasches et si hebetez quand il est question de prier Dieu, qu'il y a quelquefois plus de ceremonie que d'affection. Voyans cela, que nous apprenions de nous desplaire en un tel vice, et en une telle laschete: que nous detestions mesmes une telle corruption, que nous mettions peine à invoquer Dieu, et elever nos esprits en haut, et à chercher le remede qui nous est yci proposé. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir.

Or quand il est dit que les disciples se sont endormis pour la troisieme fois, voire combien qu'ils eussent este picquez si vivement (outre ce que nous avons touché ce matin, c'est asçavoir que nous voyons bien que Iesus Christ pour parfaire nostre salut, n'a point cherché aucun compagnon) contemplons aussi quelle est nostre tardivite: car il est certain que nous ne sommes pas plus habiles qu'ont este ces trois dont il est yci fait mention, et toutesfois c'estoyent les plus excellens de la compagnie, et ceux que Iesus Christ avoit marqué comme toute la fleur des douze, lesquels devoyent publier l'Evangile par tout le monde. Combien donc que desia il y eust un si bon commencement, si voyonsnous comme ils defaillent. Or c'est afin que nous recourions du tout au Fils de Dieu, et que nous cherchions en luy tout ce qui nous defaut: et que nous ne perdions point courage, quand nous sentirons une telle debilite en nous. Vray est que l'exemple des Apostres ne nous doit point donner occasion de flatterie (comme beaucoup diront qu'ils peuvent bien estre endormis, d'autant que Pierre et Iehan et Iaques l'ont este) mais en nous desplaisant en nos vices, que tousiours nous sçachions que nostre Seigneur Iesus est prest de nous recevoir, moyennant que nous venions à luy. D'avantage il y a tousiours ceste raison speciale que nous avons declaree ce matin, qu'il a fallu que tout ce qui est des hommes defaillist, afin qu'on cognust que l'accomplissement de nostre salut est en celuy qui nous a este ordonné de Dieu pour Mediateur. Il nous faut aussi noter quand nous sommes prochains de nostre Seigneur Iesus Christ, que c'est alors que nous devons estre plus vigilans. Car les mondains et ceux que Dieu a du tout retranchez comme membres pourris, et qu'il abandonne, n'ont pas grand combat: car le diable domine desia sur eux. Et voyla pourquoy ils peuvent dormir à leur aise. Mais selon que nostre Seigneur Iesus nous fait la grace de nous appeler à soy, et s'approcher de nous familierement, les combats aussi sont dressez par Satan, à cause qu'il nous voudroit retirer de l'obeissance du Fils de Dieu. Quand (di-ie) il voit que nous sommes en bon train, c'est alors que nous avons tant plus rudes assauts. Et ainsi qu'un chacun se prepare, cognoissant à quoy il est appelé de Dieu, et quelle est sa charge. C'est donc en somme ce que nous avons à retenir.

Au reste, quand il est dit *Dormez et reposez, il en est temps:* cela est comme en declarant qu'ils seroyent bientost surpris, si ce n'est que Dieu veillast sur eux. Et cependant il les redargue en disant, Comment? regardez où vous en estes: car voyci le diable qui fait tous ses efforts pour la

perdition du genre humain, et faut qu'en ma personne le Royaume de Dieu soit recouvré, ou bien que toutes creatures perissent: Et cependant vous estes yci endormis. Or ceste admonition n'a gueres servi pour ce temps-là: mais avec le temps les disciples ont cognu qu'il falloit bien qu'ils attribuassent toute la louange de salut à Dieu: voire attendu leur ingratitude, qui estoit apparue en une laschete si brutale. Et ainsi maintenant nous sommes admonestez (comme i'ay desia touché) qu'il a bien fallu que le Fils de Dieu se monstrast notre Redempteur luy seul, et sans aide. Et au reste apprenons quant et quant qu'il est besoin que Dieu veille sur nous cependant mesmes que nous dormons. Car combien de fois adviendra-il que le diable nous auroit opprimez cent mille fois: et cependant quel moyen avons-nous d'y resister, sinon que Dieu ait pitie de nous, combien qu'il nous voye là comme abbrutis: Or si ne faut-il pas que cela nous donne occasion de nous esgarer, et de quitter oraisons et prieres. Mais cependant si nous faut-il tousiours retenir ceste sentence du Pseaume, Celuy qui veille sur Israel ne dort iamais: qui plus est, il ne sommeille point. Et ainsi de nostre costé soyons vigilans, comme desia nous avons veu l'exhortation qui nous en estoit faite. Mais cognoissons que quelque vigilance qu'il y ait en nous, encore faut-il que Dieu face bon guet, ou autrement nos ennemis auroyent bientost tout gaigné contre nous.

Il s'ensuit que Iesus Christ dit à ses disciples, *Allons, voyci celui qui me trahit approche.* Il ne veut pas qu'ils luy tienent compagnie (comme desia nous avons declaré) sinon pour veoir comme il ne s'espargne point pour eux, ni pour tout le genre humain. Car il s'est presenté pour recevoir tous les coups, et pour les en exempter: comme il falloit que ceste parolle fust accomplie, *quil ne laissast rien perir de ce que le Pere celeste luy avoit donné et commis en charge et protection.* Mais par cela il declare qu'il s'en va volontairement à la mort, suyvant ce que nous avons traitté ce matin qu'il falloit que le sacrifice d'obeissance respondist pour effacer toutes nos rebellions. Si Iesus Christ de son bon gre ne se fust offert pour appaiser l'ire de Dieu son Pere, sa mort et passion ne nous eust de rien servi: mais il y va, et declare que comme il a vestu nostre nature afin d'accomplir nostre redemption, aussi estant en l'acte principal, il n'a point voulu defaillir à son office.

Quant à l'histoire, il est dit *que Iudas avoit donné signe que celuy qu'il baiseroit, s'estoit Iesus, et qu'on le saisist, et qu'estant arrivé il le baise, et luy dit, bien te soit, Maistre.* Or notons que c'estoit une façon de saluer. Comme en quelques nations on s'embrasse, aux autres on baillera la main. Les Iuifs ont en cela tout accoustumé de ce baiser, comme on le voit par l'Escriture saincte. Au reste on trouveroit estrange que Iudas, estant parti de la compagnie de Iesus Christ quelque temps auparavant, c'est asçavoir ceste nuit-là mesmes, retourne et le baise comme s'il venoit d'un voyage lointain. Mais il use de ceste ceremonie, pour ce qu'il vient là comme un homme effrayé. Et voyla pourquoy il est dit en l'autre Evangeliste qu'il dit, Rabbi, Rabbi, bien te soit. Il fait donc semblant d'estre bien marri que son maistre est ainsi assailli: et quand il voit une telle compagnie qui vient pour le surprendre, il approche et baise Iesus Christ, comme pour dire, O mon maistre, on te cherche, voyci tes ennemis qui t'environnent, ils cherchent de t'exterminer, tu seras retranché du milieu des hommes, s'ils mettent une fois la main sur toy. Voyla donc un signe de pitie et compassion que donne Iudas.

Or il est dit quant et quant que Iesus Christ lui reproche, *Amy pourquoy es-tu venu?* qui est comme s'il disoit, Vilain, qui as este avec moy à ma table, tu as este comme de mon corps, quand nous estions unis comme enfans de Dieu (car combien que ie fusse vostre chef, si est-ce que ie vous ay recognus comme mes membres) et cependant tu me viens trahir, voire par un baiser. Là dessus notons qu'il a fallu que le Fils de Dieu eust ceste marque, afin que l'Escriture fust tant mieux approuvee, et qu'on cognust que c'estoit luy que Dieu avoit eleu pour nostre Redempteur. Car tout ceci avoit este figuré en la personne de David, qui a este comme un miroir et image du Fils de Dieu. Or il dit que ce n'ont point este les estrangers, ni ceux qui se declaroyent manifestement ses ennemis, qui l'ont molesté et tormenté: mais celuy (dit-il) qui mangeoit le pain à ma table a levé contre moy le talon par trahison, il m'a circonvenu, il m'a trahi faussement. Voire mesmes celuy (comme il dit en l'autre passage) qui m'accompagnoit pour aller ensemble en la maison du Seigneur. Comme s'il disoit qu'il n'y avoit pas seulement une privaute et amitie humaine, comme elle sera entre ceux qui vivent en commun: mais qu'il y avoit fraternite saincte, et dediee au nom de Dieu. Voyla donc ce que le sainct Esprit nous a voulu monstrer, c'est que rien n'est advenu au Fils de Dieu, qui n'eust este testifié auparavant, et qui n'ait este figuré, afin que nous soyons tant mieux confermez, que c'est luy qui de tout temps avoit este establi de Dieu, puis qu'il porte de telles marques et si infaillibles.

Au reste en la personne de Iudas nous voyons que l'Eglise de Dieu sera tousiours suiete à beaucoup de trahisons. Il est vray que c'est beaucoup d'avoir Satan pour ennemi avec tout son appareil,

et tout ce que desia nous avons declaré, et cependant d'avoir aussi ceux qui bataillent manifestement contre Dieu, et ne cherchent que la confusion de son Eglise. C'est beaucoup (di-ie) que nous ayons à combatre contre tels ennemis: mais Dieu encores veut esprouver nostre patience en cest endroit, c'est qu'au milieu de nous il y ait tousiours des ennemis domestiques, lesquels soyent pleins de trahison et de desloyaute. Et combien que ceste peste-là soit detestable, si est-ce que iamais l'Eglise n'en sera purgee. Il est vray qu'il nous en faut garder, et faut que chacun tasche, entant qu'en luy sera, de racler une telle ordure et infection: mais quand nous aurons tout fait encores Dieu voudra-il qu'il y ait tousiours des Iudas. Car puis qu'il a este figuré en David, et qu'il a este accompli en nostre Seigneur Iesus Christ, il faut que nous soyons conformez à luy (comme sainct Paul en parle) car il porte comme les armoiries de la maison de Dieu, avant la primogeniture entre tous fideles. Il faut donc que nous ayons ceste condition commune avec luy. Mais nous pouvons yci veoir que c'est d'une conscience effrayee, quand Dieu y a mis l'esprit de tourbillon, de phrenesie ou de stupidite: comme il en parle souvent par ses Prophetes. Voyci donc Iudas qui nous monstre le payement de ceux qui bataillent contre Dieu à leur escient, qu'il faut qu'ils soyent si esperdus qu'il n'y ait plus ni sens ni raison: et que cependant toutesfois ils taschent de tout cacher par hypocrisie iusques à ce que Dieu les attraine par force, et qu'il les amene iusques à leur derniere condamnation. De prime face il semble bien que ces deux choses soyent repugnantes, qu'un homme viene heurter comme un taureau sauvage contre Dieu, qu'il ait tellement oublié qu'il ne pourra rien en crachant contre le soleil, que toutesfois il veuille despiter nature, et que neantmoins il tasche de se couvrir par subterfuges, et qu'il pense rien gaigner par son hypocrisie. On dira que ces deux-choses-là sont incompatibles: mais on les voit en Iudas. Car il avoit experimenté la vertu celeste de nostre Seigneur Iesus Christ, il avoit veu tant de miracles, et en avoit fait de son costé, voire au nom de nostre Seigneur Iesus Christ. Ayant donc cognu que le Fils de Dieu ha toute domination, et sur la vie et sur la mort, il le trahit, et dit qu'on le tiene sagement: car autrement il seroit incontinent eschappé. Voyla donc Iudas qui est du tout desprouveu de sens et de raison, et est comme phrenetique: et tant y a que par un baiser, et par ces douces parolles, disant, Helas mon Maistre, il ne laisse pas encores d'avoir ses subterfuges, pensant qu'il sera quitte par tel moyen. Mais voyla comme Satan esblouit ceux qu'il tient en ses laqs.

Apprenons donc en premier lieu, de nous humilier à ce que nul ne s'aheurte contre ceste pierre qui est par trop dure: c'est à dire que nous ne facions pas la guerre à nostre Seigneur Iesus Christ. Gardons bien donc de nous eslever en ceste rage diabolique, de batailler contre la verite, et nous escarmoucher contre nostre conscience, tellement que nous provoquions l'ire de Dieu à nostre escient, comme si nous le voulions desfier. Gardons nous de cela, et cependant ne nous flattons point tellement en nostre hypocrisie, et en nos fictions, que nous en soyons en la fin trompez et deceus. Car nous voyons ce qui est advenu à Iudas (comme il en est traitté en l'histoire) qu'il ne luy a point fallu de iuge pour le condamner, il ne l'a point fallu contraindre à se desdire: Mais il a confessé qu'il avoit vendu et trahi le sang iuste. Cependant il n'a point demandé pardon de son mesfait: mais il s'en est allé pendre par desespoir, et en est crevé. Avisons bien donc de ne point donner acces à Satan en sorte qu'll nous creve les yeux, quand nous serons endormis en nos pechez: et que nous cuidions par tel moyen eschapper de la main de Dieu: mais ostons toute ceste feintise.

Et au reste cognoissons qu'il nous est bien commandé de baiser le Fils de Dieu au Pseaume deuxieme c. 12. mais c'est pour luy faire hommage comme à nostre Roy, et à celuy qui ha l'Empire souverain sur toutes créatures. Car ce mot de Baiser n'emporte sinon une reverence, et une protestation solennelle que nous sommes des siens: comme il dit, Vous m'appelez Maistre, et vous faites bien. Mais en venant à luy, avisons de ne le point appeler nostre Maistre du bout de la langue, et que nous luy soyons ennemis cependant: de ne luy point faire une reverence feinte pour regimber à l'encontre de luy, et pour luy donner du talon: C'est à dire que nous ne luy soyons point rebelles et revesches par nostre desloyaute, mais que nous monstrions que nous n'avons cherché sinon de nous entretenir en son Eglise, afin de servir à nostre Dieu. Que nous soyons donc admonestez de tout cela. Au reste, combien que la parolle de nostre Seigneur Iesus Christ n'ait point du premier coup monstré son effet envers Iudas, si est-ce qu'en la fin en vertu de ceste parolle il a fallu que luy mesme se soit pendu, sans attendre condamnation d'ailleurs.

Et de faict, sainct Iehan nous recite comme nostre Seigneur Iesus a foudroyé, combien qu'il n'usast que d'un seul mot contre tous ceux qui le venoyent chercher, disant, *Ce suis-ie.* Voyla une bande qui est envoyee par le gouverneur du pays, Pilate: voyla force gens amassez par les Sacrificateurs: ils vienent là garnis de bastons, d'espees, et d'autres glaives: Iesus Christ est luy seul: il est

comme un agneau qu'on mene à la boucherie, comme Isaie parle. Et de quel mot use-il? *Ce suis-ie.* Et tous sont renversez, tous tombent incontinent. Et dont vient ceste cheute? En cela nous voyons que nostre Seigneur Iesus, combien qu'il se soit humilié pour un temps, voire aneanti du tout, n'a pas laissé toutesfois de retenir, quand bon luy a semblé, sa vertu celeste afin d'abysmer tous ses ennemis, s'il eust voulu: faisons maintenant comparaison de nostre temps avec ce qui c'est fait alors. Il falloit que Iesus Christ fust lié et garroté (comme nous verrons ci apres) il falloit qu'il laissast dominer les ennemis: car Satan avoit la bride laschee pour les pousser à toute rage et cruaute. Et c'est ce qui est dit par S. Luc, C'est-ci le regne des tenebres. Or quoy qu'il en soit, si est-ce qu'en disant, Ce suis-ie, il a fallu que les ennemis ayent este confus. Et que sera-ce donc quand il viendra en sa maieste avec tous ses Anges? quand il viendra pour mettre son marchepied sur tous ceux qui luy ont resisté? Quand il viendra avec une face espouvantable et une ire incomprehensible? comme sainct Paul en parle au premier chapitre de la seconde des Thessaloniciens c. 8. Alors comment les meschans et les contempteurs de la maieste de Dieu, et de la parolle de nostre Seigneur Iesus Christ pourront-ils subsister devant sa face? quand il a ainsi abbatu ses ennemis, lors qu'il estoit prest à souffrir, et qu'il ne vouloit point user nullement d'aucune defense: ie di mesme de celle de Dieu son Pere: comme il dit qu'il pouvoit requerir qu'un million d'Anges luy fust envoyé: mais il s'en est abstenu, et toutesfois si est-ce qu'il a bien voulu monstrer qu'à sa seule voix il pouvoit abysmer tout ce qui luy estoit contraire, s'il eust voulu.

Or par cela nous sommes enseignez de craindre la parolle de nostre Seigneur Iesus: et combien qu'il ne converse pas yci en façon visible au milieu de nous, toutesfois puis que l'Evangile se presche par son authorite, et qu'il dit, Qui vous escoute, il m'escoute: apprenons de recevoir ce qui nous est presché en son nom avec toute reverence, et nous y assuietir: Et nous trouverons que ceste parolle qui a ainsi fait tomber les gendarmes, et ceux qui estoyent ainsi venus contre luy, sera nostre seul fondement et appuy. Car où est toute nostre esiouissance, sinon quand le Fils de Dieu nous apparoist, et que nous voyons qu'il nous est prochain, et qu'il nous monstre quel il est, et pourquoy il nous a este envoyé de Dieu son Pere? Ainsi donc en ce mot *Ce suis-ie,* que nous cognoissions, quand il plaira à nostre Seigneur Iesus se manifester comme il fait à tous ses fideles, qu'en cela il nous declare pourquoy il nous appelle à soy, pourquoy il est descendu à nous, et pourquoy il habite en nous par la vertu de son sainct Esprit, et voyla où consiste tout nostre bien et tout nostre repos. Mais si nous voulons faire des revesches, et que nous mesprisions, comme beaucoup de gens profanes, la Parolle de Dieu, sur laquelle nostre salut doit estre fondé, soyons asseurez que ce sera une foudre pour nous abysmer tous au profond d'enfer. Ainsi craignons, et cependant que nostre Seigneur Iesus nous ouvre la porte, et qu'il nous dit d'une autre façon, Me voyci, qu'il n'a point fait à ceux qui estoyent desia ses ennemis declarez, apprenons à venir à luy.

Au reste apprenons aussi de tellement porter en patience les trahisons que nous voyons auiourd'huy en l'Eglise, que toutesfois elles nous soyent execrables, si bien que nous monstrions que vrayement nous adherons au Fils de Dieu, car il est nostre chef: et puis que nous avons sa verite, que nous conversions tellement les uns avec les autres, que nous soyons unis en vraye concorde et fraternite ensemble. Voyla ce que nous avons à retenir.

Mais quoy qu'il en soit, que nous prenions ce principal article pour l'instruction qu'il nous faut recueillir de ce passage c'est asçavoir que le Fils de Dieu s'est rendu obeissant en tout et par tout, afin de reparer nos rebellions. Vray est (comme i'ay dit) que tous les membres de son corps se doyvent regler à son exemple: et que c'est bien raison, puisque celuy qui ha toute maistrise et superiorite s'est ainsi humilié, que nous soyons prests d'obeir à nostre Dieu à vivre et à mourir: mais cependant cognoissons que l'obeissance de nostre Seigneur Iesus Christ en cest endroit est speciale, c'est asçavoir à cause du fruit et de l'effet qui en est procedé. Les Apostres ont bien pris la mort de Iesus Christ pour exemple: car ils ont esté fortifiez au besoin quand il a falu qu'ils ayent combatu pour le tesmoignage de l'Evangile: ils n'ont pas este alors endormis: nous voyons la vigilance qui a este en eux, et qu'ils ont este prompts à suyvre leur vocation: et mesmes n'ont point eu crainte ni des tormens ni de la mort qu'ils ne s'y soyent presentez quand Dieu les y a appelez pour la gloire de son Nom, et la confession de nostre Seigneur Iesus Christ: mais cependant ils ont insisté principalement à monstrer que par l'effusion du sang de nostre Redempteur nous sommes lavez et nettoyez de toutes nos macules: qu'il a fait le payement accompli à Dieu son Pere de toutes nos dettes ausquelles nous estions obligez: qu'il nous a acquis iustice parfaite.

Cognoissons donc la diversite qui est entre le chef et les membres: et apprenons qu'encores que de nature nous soyons du tout addonnez à mal, et combien que Dieu nous ait regenerez en partie, encores nostre chair ne cesse de se rebecquer à l'encontre de Dieu: toutesfois en vertu de l'obeissance

que nous voyons en nostre Seigneur Iesus Christ, nous ne laissons pas d'estre agreables à nostre Dieu. Et si nous ne faisons pas encores le bien que nous voulons, mais que le mal souventesfois nous pousse, et qu'il y ait beaucoup de cheutes, ou bien qu'il y ait trop de tardivite, regardons ce que le Fils de Dieu a souffert pour reparer toutes nos fautes: regardons qu'il a combatu en telle sorte qu'il n'y a eu nulle contradiction en luy quand on luy a imputé nos crimes et pechez: comme il a este deduit plus au long ce matin. Voyans donc comme nostre Seigneur Iesus en tout et par tout a satisfait, auiourd'huy combien qu'apres avoir mis en peine d'obeir à Dieu, nous n'en puissions pas venir à bout, mais que nous trainions tousiours les ailes, et qu'il y ait beaucoup à redire, que toutesfois nous sçachions que nous ne laisserons pas d'estre agreables à Dieu, et que nos imperfections seront tousiours abolies par l'obeissance de nostre Seigneur Iesus Christ, tellement qu'elles ne viendront point en comte devant Dieu. Et au reste, qu'un chacun selon la mesure de sa foy, et de la grace qu'il a receuë, s'efforce de batailler, iusques à ce que nous venions au repos celeste. Et voyans nos faiblesses estre encores si grandes, estans convaincus que nous ne sçaurions mesmes avoir une seule bonne pensee, et qu'estans tresbuschez nous ne pourrions pas nous relever, sinon que Dieu nous tendist la main, et qu'il nous fortifiast à chaque minute, que nous avisions de le prier qu'il augmente en nous les graces de son sainct Esprit: comme il nous en a fait la promesse, et nous propose Iesus Christ pour nostre chef et capitaine, afin qu'apres luy nous puissions parvenir à la victoire qu'il nous a acquise, de laquelle nous sentons desia le fruit, et le sentirons lors en perfection.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

TROISIEME SERMON.

MATTH. Ch. XXVI.

51. *Et voyci un de ceux qui estoyent avec Iesus, avançant la main tira son glaive, et en frappa le serviteur du principal Sacrificateur, et luy couppa l'aureille.* 52. *Lors Iesus luy dit, Remets son glaive en son lieu. Car tous ceux qui pendront glaive, periront par glaive.* 53. *Penses-tu que ie ne puisse maintenant prier mon Pere, et il me baillera plus de douze legions d'Anges?* 54. *Comment donc seroyent accomplies les Escritures? Car il faut qu'ainsi soit fait.* 55. *A ceste heure-là Iesus dit aux troupes, Vous estes sortis ayans glaives et bastons, comme apres un brigand pour me prendre: et tous les iours ie estoye assis avec vous, enseignant au temple et ne m'avez point pris.* 56. *Mais tout ceci a este fait afin que les Escritures des Prophetes fussent accomplies. Adonc tous les disciples le laisserent et s'enfuirent.* 57. *Les autres ayans prins Iesus, le menerent à Caiphe le principal Sacrificateur, où les Scribes et les Anciens estoyent assemblez.* 58. *Et Pierre le suyvoit de loin iusqu'à la court du principal Sacrificateur: et luy entré dedans s'assit avec les serviteurs, afin qu'il en veist la fin.* 59. *Or les principaux Sacrificateurs et les Anciens, et tout le Conseil cherchoyent faux tesmoignage contre Iesus, afin qu'ils le meissent à mort:* 60. *Et n'en trouvoyent point: et combien que plusieurs faux tesmoins fussent venus, ils n'en trouverent point de propres. Mais en la fin veinrent deux faux tesmoins,* 61. *Et dirent, Il a dit, Ie puis destruire le temple de Dieu, et en trois iours le reedifier.* 62. *Adonc le principal Sacrificateur se leva et luy dit, Ne respons-tu rien? pourquoy tesmoignent ceux-ci contre toy?* 63. *Et Iesus se taisoit. Lors le principal Sacrificateur respondant luy dit, Ie t'adiure par le Dieu vivant que tu nous dises si tu es le Christ, le Fils de Dieu.* 64. *Iesus luy dit, Tu l'as dit: toutesfois ie vous di que ci apres vous verrez le Fils de l'homme assis à la dextre de la vertu de Dieu, et venant és nuees du ciel.* 65. *Adonc le principal Sacrificateur deschira ses vestemens, disant, Il a blasphemé: qu'avons nous plus affaire de tesmoins: voyci, vous avez ouy maintenant son blaspheme.* 66. *Que vous en semble? Eux respondans luy dirent, il est coulpable de mort.*

Si de prime face selon nostre sens naturel nous voulions iuger de la prinse de nostre Seigneur Iesus Christ, nous serions troublez en ce qu'il n'a fait nulle resistance. Cela ne sembleroit point convenir à sa maieste, qu'il ait souffert telle ignominie et opprobre sans l'empescher. D'autre costé nous priserions le zele de Pierre, d'autant qu'il s'est exposé à la mort. Car il voit là grande multitude d'ennemis: il estoit seul, et homme qui n'estoit point exercé aux armes: toutesfois il desgaine pour l'a-

mour qu'il porte à son maistre, et aime mieux là mourir sur le champ que de souffrir qu'une telle iniure luy soit faite. Mais en cela voyons nous qu'il nous faut venir avec toute humilite et modestie, pour cognoistre à quelle fin a tendu tout ce qu'a fait et souffert le Fils de Dieu, et que ce que bon nous semble ne vaut rien, mais qu'il nous faut prier Dieu qu'il nous conduise et nous guide par sa Parolle, et que nous ne iugions sinon selon ce qu'il nous aura monstré. Car voyla comme l'Evangile est en scandale à beaucoup de gens: les autres s'en mocquent, et tous à leur perdition: c'est qu'ils sont enflez d'outrecuidance, et sont iuges temeraires. Mais pour n'estre trompez, il nous faut tousiours en premier lieu revenir à ce que nostre Seigneur Iesus declare: c'est la volonte de Dieu son Pere: voyla pour un item. Et puis nous avons à considerer la fin de ce qui nous sembleroit estrange. Quand donc nous aurons ces deux regars, alors il y aura occasion d'adorer Dieu, et cognoistre que ce qui semble estre folie selon les hommes, est une sagesse admirable iusques aux Anges.

Mais pour parvenir là, regardons à ce qui est yci recité de Pierre. Il est dit, *qu'ayant desgainé, il couppe l'aureille à Malchus, qui estoit serviteur de Caiphe.* Yci nous voyons comme les hommes sont par trop hardis, quand ils suyvent leur folle opinion: et qu'alors ils sont tellement aveuglez qu'ils ne s'espargnent en façon que ce soit: mais quand ils doyvent obeir à Dieu, ils sont si lasches que c'est pitie: mesmes ils s'oublient tellement quil ne faut rien pour leur faire tourner bride. Voyla comme nous aurons tousiours cent fois plus de courage à suyvre nos folles imaginations, qu'à faire ce que Dieu nous commande, et faire ce que nostre vocation porte. Nous voyons cela pas trop en l'exemple de Pierre. Car si apres il sera monstré qu'ayant à rendre confession et tesmoignage à nostre Seigneur Iesus, il blaspheme à sa perdition: et cependant il est content de mourir, voire quand il ne luy est pas commandé. Qui est-ce qui le met en oeuvre quand il desgaine? Il le fait comme par despit: car il n'a pas receu telle instruction de son maistre. Et quand il renonce Iesus Christ, n'avoit-il pas cognu auparavant ce qui est dit: Quiconques me niera devant les hommes, ie le nieray devant Dieu mon Pere qui est aux cieux? Mais (comme i'ay dit) il ha le cerveau bouillant: et ceste folle cupidité qu'il ha de maintenir nostre Seigneur Iesus à sa façon et à sa guise, le transporte. Or par son exemple apprenons de nous efforcer à cheminer là où Dieu nous appelle, et que rien ne nous soit difficile de ce qu'il nous commande: mais que nous n'attentions rien, et fust-ce seulement pour bouger le petit doigt, sinon que Dieu l'approuve, et que nous ayons tesmoignage que c'est luy qui nous guide. Voyla pour un item.

Et de faict, en premier lieu, nostre Seigneur Iesus luy monstre qu'il a offensé griefvement, pour ce qu'il n'estoit pas ignorant de la loy, où il est dit, Que quiconques espand le sang humain, son sang sera espandu. S. Pierre donc devoit bien retenir ceste leçon, que Dieu ne veut point qu'on use de force ne de violence. Et (qui plus est) en quelle eschole avoit-il este nourri par l'espace de plus de trois ans? Nostre Seigneur Iesus ne l'avoit-il pas retenu tant qu'il luy estoit possible en humanite et mansuetude? Où sera-ce donc qu'il prendra approbation de sa temerite? Or tant plus nous faut-il observer ce que desia nous avons dit. C'est à sçavoir que si nostre zele est prisé des hommes, et qu'on nous applaudisse, tant y a que nous ne laisserons pas d'estre condamnez devant Dieu si nous transgressons sa Parolle tant peu que ce soit. Il n'y a donc louange sinon de cheminer comme Dieu nous le monstre par sa Parolle. Car si tost qu'un homme outrepasse ceste mesure, toutes ses vertus ne sont que puantise. Voyla que c'est de toutes nos devotions: quand nous aurons bientost travaillé pour faire ce que nous aurons imaginé en nostre cerveau, Dieu condamnera le tout, sinon que nous ayons eu sa Parolle: comme il n'y a verite qu'il approuve et qui soit legitime devant luy sinon celle-là.

Mais quant à l'histoire que nous traittons maintenant, la seconde raison qu'allegue nostre Seigneur Iesus est beaucoup plus à noter. Ce que nous avons desia touché est general: mais il y a yci une sentence qui est propre à la mort et passion de nostre Seigneur Iesus Christ, quand il dit, *Ne penses-tu pas que ie puisse maintenant prier mon Pere, et il m'envoyera plus de douze legions d'anges?* Or une legion de ce temps-là avoit accoustumé de faire quatre ou cinq mil hommes. Voyla donc une armee celeste qui ie puis avoir, dit-il, et toutesfois ie m'en deporte. Et pourquoy donc viens-tu yci usurper plus que Dieu ne veut, et ne permet? Or il est bien licite d'invoquer Dieu, et le prier qu'il veuille maintenir nostre vie: et comme il l'ha precieuse, qu'il la tiene en sa protection. Nostre Seigneur Iesus declare qu'il ne le veut maintenant, et ne le doit pas faire. Et comment donc Pierre usera-il de violence, voire outre l'ordre que Dieu a permis et establi par sa Parolle? Si un moyen qui est licite de soy ne doit point venir en usage: et que sera-ce de ce que Dieu a defendu, et qu'il a declaré estre punissable? Yci (comme i'ay desia touché) nous voyons que le Fils de Dieu s'est assuieti à tels opprobres, et qu'il a mieux aimé se laisser lier et garroter comme un malfaiteur et criminel, que d'estre menteur par miracle et que

Dieu desployast son bras pour le garantir. Et en cela nous avons à cognoistre combien il a prisé nostre salut. Mais tant y a qu'il y a yci un poinct que i'ay desia noté: c'est asçavoir qu'il nous renvoye à la volonte et au decret de Dieu son Pere. Car sans cela aussi on trouveroit estrange qu'il n'ait point voulu implorer ceste aide-là, qu'il sçavoit bien qu'il pourroit avoir: il semble qu'il tente Dieu, quand il ne le prie point. Nous avons la promesse que les Anges seront à l'environ de ceux qui craignent Dieu: mesmes qu'ils les tiendront pour empescher qu'ils ne heurtent, et qu'ils n'ayent quelque mauvaise rencontre par leurs voyes. Or quand Dieu nous a promis quelque chose, il veut que cela nous sollicite à le prier. Toutesfois et quantes donc que nous serons en necessite, nous devons recourir à luy, afin qu'il employe ses Anges pour nous guider, sinon qu'il leur a baillé cest office. Et nous voyons aussi que cela a este pratiqué par les saincts Patriarches et les Peres. L'Ange du Seigneur qui iamais ne m'a defailli, sera en ton chemin avec toy et te fera prosperer, disoit Abraham. Ainsi donc en ont usé les saincts Peres. Et pourquoy donc Iesus Christ ne veut-il point avoir les Anges? Car auparavant il en avoit este consolé (comme S. Luc le recite) et les Anges luy avoyent servi afin d'adoucir l'angoisse où il estoit.

Il semble donc qu'il mesprise une aide necessaire de Dieu: mais il ha esgard à ce qu'il adiouste, *comment les Escritures seront-elles accomplies?* Comme s'il disoit, que si nous doutons de quelque chose, nous pouvons alors et devons prier Dieu qu'il nous regarde en pitie, et que par tous moyens il nous face sentir sa vertu: mais quand nous sommes resolus qu'il faut passer par quelque necessite, et que la volonte de Dieu nous est cognue, alors il n'est plus question de luy faire autre requeste, sinon qu'il nous fortifie en vertu et constance invincible, et que nous n'ayons nulle replique, ne que nous ne soyons plus transportez par nos affections: mais que nous allions d'un courage alaigre par tout où il nous appelle. Exemple: Si nous sommes persecutez de nos ennemis, et que nous ne sçachions ce que Dieu a disposé de nous, ne quelle doit estre l'issue, nous avons à le prier comme nostre vie luy est precieuse, et comme il l'a prinse en sa garde, qu'il le monstre par effet, et qu'il nous delivre. Mais quand nous serons persuadez que Dieu nous veut appeler à soy, et qu'il n'y a plus de remede, alors là il nous faut couper broche à toute dispute, et nous resoudre plenement qu'il ne reste plus que d'obeir au decret de Dieu qui est immuable.

Voyla donc l'intention de nostre Seigneur Iesus. Car en toute sa vie il avoit bien prié, et mesmes auparavant en ce combat si grand qu'il avoit soustenu, il prie Dieu, s'il est possible que ce bruvage fust detourné de luy: mais maintenant qu'il a prins sa conclusion, pour ce qu'il estoit ainsi ordonné de Dieu son Pere, et qu'il voit qu'il faut qu'il s'aquitte de la charge qui luy estoit commise, c'est d'offrir le sacrifice perpetuel pour effacer les pechez du monde. D'autant donc qu'il se voit là appelé, et que c'est une chose conclue, voyla pourquoy il s'abstient de prier Dieu au contraire. Il ne veut point donc estre secouru ni des Anges ni des hommes: il ne veut point que Dieu luy face sentir sa vertu pour le retirer de la mort: Mais il luy suffit d'avoir cest esprit de constance, qu'il puisse aller de son bon gre faire son office. Voyla qui le contente.

Or maintenant nous voyons en premier lieu que la volonte de Dieu nous doit arrester, et tenir en bride, tellement que quand les choses nous semblent sauvages et contre toute raison, nous estimions plus ce que Dieu a ordonné que ce que nostre cerveau peut comprendre. Nos imaginations donc doyvent estre mises sous le pied quand nous sentons que Dieu y a prouvu autrement. Et c'est une partie de l'obeissance de nostre foy, quand nous estimons Dieu sage, tellement qu'il ait authorite de faire tout ce qu'il luy plaist. Et si nous avons des raisons à l'opposite, que nous sçachions que ce n'est que fumee et vanite et que Dieu cognoist tout, et que rien ne luy est caché, et mesmes que sa volonte est la regle de toute sagesse et de toute droiture. Et au reste ce que nostre esprit se debat à l'opposite, que cela vient de nostre rudesse. Car nous sçavons que la sagesse de Dieu est infinie, et à grand peine avons nous trois gouttes de sens. Il ne se faut point donc esbahir si les hommes sont effarouchez quand Dieu ne se gouverne point à leur appetit. Et pourquoy? Car nous sommes de povres fols. Et de faict, il n'y a que brutalite en nous cependant que nostre sens et raison dominent: mais d'autant que nous ne comprenons pas cest abysme profond des iugemens de Dieu, apprenons d'adorer ce qui est caché: de l'adorer (di-ie) en humilite et reverence, confessans que tout ce que Dieu fait est iuste et droict, encores que nous n'appercevions pas comment. Voyla pour un item.

Or suyvant cela, puis qu'ainsi est que Dieu a voulu que son Fils fust ainsi exposé à la mort, que nous n'ayons point de honte de ce qu'il a enduré: et ne pensons pas que les meschans ayent eu la vogue, et que le Fils de Dieu n'ait point eu le moyen de se maintenir: car le tout est procedé de la volonte de Dieu, et du decret immuable qu'il en avoit fait. Et voyla pourquoy aussi nostre Seigneur Iesus dit en S. Luc, Voire, c'est vostre regne maintenant, et la puissance des tenebres. Comme s'il disoit, Ne vous glorifiez point en ce que vous faites: car le diable est vostre maistre. Mais ce-

pendant il monstre que cela vient du congé que Dieu leur donnoit: et combien que le diable les pousse, que neantmoins ni eux ni luy ne pourroyent rien attenter, sinon que Dieu leur eust lasché la bride. Voyla donc en somme comment il nous faut avoir les yeux, et tous nos sens fichez sur la volonte de Dieu, et sur son conseil eternel, quand il nous est parlé de la mort et passion de nostre Seigneur Iesus Christ. Or il declare que telle est la volonte de Dieu, pource qu'il est escrit. Car si Iesus Christ n'eust eu tesmoignage de ce qui avoit este disposé de Dieu son Pere, il pouvoit estre encores en doute: mais il cognoist son office. Et Dieu ne l'a point envoyé yci bas qu'il ne luy ait donné quant et quant sa charge expresse. Vray est entant que nostre Seigneur Iesus est Dieu eternel, qu'il ne falloit point qu'il eust nulle escriture pour estre enseigné: mais entant qu'il est nostre Redempteur, et qu'il a vestu nostre nature, pour avoir une vraye fraternite avec nous, il a fallu qu'il fust enseigné par l'Escriture saincte: comme nous voyons partout qu'il n'a point refusé telle instruction.

Ainsi donc, d'autant que Dieu luy avoit monstré à quoy il estoit appelé, voyla sur quoy il se fonde: et voyla pourquoy il se tient comme captif, pour ne point reculer quand il cognoist qu'il faut exploiter la charge qui luy estoit commise, c'est de s'offrir en sacrifice pour la redemption de nous tous. Et ainsi nous devons apprendre, que d'autant que la volonte de Dieu est secrete en soy et incomprehensible, il nous faut recourir à l'Escriture saincte. Il est vray que Dieu ne laisse point d'avoir son conseil ordonné des choses que nous cuidons estre fortuites: mais cela ne nous est point declaré: nous n'aurons pas tousiours revelation speciale pour dire que Dieu a determiné ceci ne cela. Alors donc il nous faut tenir en suspens: et voyla pourquoy nous prierons Dieu qu'il nous guerisse d'une maladie, ou qu'il nous delivre de quelque autre affliction quand nous y serons tombez. Et pourquoy: nous ne sçavons pas ce qu'il veut faire. Il est vray que nous ne luy devons pas imposer loy: ceste condition doit tousiours estre adioustee, que sa volonte soit faite: mais toutes nos oraisons doyvent tendre là, de luy demander ce qu'il cognoist nous estre necessaire et utile, et que nous luy remettions cependant le tout en son conseil secret afin qu'il face comme bon luy semblera. Mais quand nous avons tesmoignage par l'Escriture saincte que Dieu veut une chose, là il n'est plus question de replique, comme i'ay desia dit.

Or yci nous sommes encores mieux confermez quant à la personne de nostre Seigneur Iesus Christ, qu'il n'a pas este ainsi affligé cruellement, et traitté avec tel opprobre et contumelie, seulement à l'appetit des meschans et iniques: mais d'autant que Dieu l'avoit ainsi decreté. Et comment nous apparoit-il? par l'Escriture saincte. Car devant que Iesus Christ fust nay, deux mille ans, les sacrifices n'avoyent-ils pas este ordonnez en la Loy? Et devant que la Loy fust donnee, ni escrite, desia Dieu n'avoit-il pas inspiré et enseigné les Peres anciens de sacrifier? Et le sang des bestes brutes pouvoit-il acquerir remission des pechez? pouvoit-il rendre les hommes agreables à Dieu? Nenni: mais c'estoit pour monstrer que Dieu seroit reconcilié par le sang du Redempteur qu'il avoit establi: et puis il en donne expres tesmoignage et declaration par les Escritures. Nous voyons mesmes que les Prophetes en ont parlé, et notamment aussi il les allegue. Quand Isaie dit que celuy qui devoit estre le Redempteur, seroit desfiguré, qu'on l'auroit en desdain, qu'il n'auroit nulle forme ni beaute non plus qu'un l'adre, qu'il seroit batu et frappé de la main de Dieu, que ce seroit une chose espouvantable de le veoir: en somme, qu'on luy osteroit la vie: en quelle vertu cela a-il este prophetizé? Est-ce que Dieu ne peut resister à Satan, ni à tous les meschans? Non, mais c'est qu'il a prononcé par la bouche d'Isaie ce qu'il avoit ordonné auparavant. En Daniel il y en a encores plus grande expression. Puis qu'ainsi est donc, que Dieu avoit declaré qu'il falloit que son Fils unique fust sacrifié pour nostre redemption et salut, maintenant nous sommes mieux confermez en ce que i'ay dit, c'est qu'il nous faut tousiours contempler la main de Dieu qui gouverne, quand nous voyons que nostre Seigneur Iesus est assuieti à tels opprobres selon les hommes: Et voyla pourquoy aussi notamment S. Pierre dit au 4 chapitre des Actes, f. 27 que et Iudas et tous les Iuifs et les gendarmes et Pilate n'ont fait sinon que le conseil et la main de Dieu avoit determiné: comme encore il sera declaré plus au long. Voyla donc où il nous faut regarder, quand nous ne voudrons point estre troublez en nos folles imaginations. C'est que Dieu a envoyé yci bas son Fils unique, afin d'accepter l'obeissance qu'il luy prefereroit en sa mort et passion pour abolir toutes nos fautes et iniquitez.

Or c'est le second point que i'ay touché, c'est asçavoir le fruit qui nous revient de ce que nostre Seigneur Iesus a souffert. Car si nous ne sçaurons pourquoy, cela seroit pour nous oster le goust de ce qui nous est yci recité. Mais quand il est dit qu'il a este lié et garroté pour nostre delivrance: et mesmes quand nous voyons quelle est nostre condition de nature, c'est asçavoir que Satan nous tient sous la tyrannie de peche et de mort, que nous sommes esclaves, tellement qu'il nous faut au lieu que nous estions creez à l'image de Dieu, qu'il n'y ait en nous que toute corruption, que nous

soyons maudits, et que nous soyons trainez comme povres bestes en ceste captivite maudite. Quand donc nous cognoissons cela, et voyons d'autre costé que le Fils de Dieu n'a point refusé d'estre lié ignominieusement, afin que tous les liens spirituels de peche et de mort, qui nous tienent sous la servitude de Satan, fussent rompus, alors nous avons à glorifier Dieu, nous avons à triompher en plene bouche en la mort et passion de nostre Seigneur Iesus Christ, et en la prise de laquelle il est yci fait mention. Ainsi voyla ce qu'il nous faut retenir de ce passage.

Or là dessus l'Evangeliste dit que nostre Seigneur Iesus a guari le serviteur qui avoit este blessé par Pierre: non pas qu'il en fust digne, mais afin que le scandale fust reparé. Car c'estoit pour diffamer la doctrine de l'Evangile, et la redemption de nostre Seigneur Iesus Christ si ceste blessure fust demouree (i'appelle redemption de nostre Seigneur Iesus Christ, celle qu'il nous a acquise) tellement qu'on pouvoit dire qu'il avoit resisté au gouverneur du pays et à tous les sacrificateurs, et qu'il tenoit comme un brigandage en ce lieu à l'escart. Voyla donc qui eust obscurci toute la gloire du Fils de Dieu, et qui estoit pour mettre l'Evangile en opprobre perpetuel. Aussi voyons nous que ceste execution de Pierre a este un zele de Satan: car le diable machinoit de faire que Iesus Christ fust rendu infame avec toute sa doctrine. Et voyla aussi où tendent toutes nos belles devotions, quand nous voulons servir Dieu a nostre appetit, et que chacun se donne conge de faire ce qu'il cuide estre bon. Iesus Christ donc a voulu abolir un tel scandale, afin que sa doctrine ne fust point diffamee.

Mais cependant nous voyons yci une ingratitude detestable, en ceux qui n'ont point este esmeus par un tel miracle. Voyla les gendarmes qui vienent pour garroter nostre Seigneur Iesus Christ: ils voyent que la vertu de l'Esprit de Dieu besongne en luy entant de sortes: il les a fait renverser un peu auparavant d'un seul mot: maintenant il guarit un homme qui ha l'aureille couppee: et tout cela ne leur est rien. Nous voyons donc quand le diable a une fois ensorcelé les hommes et qu'il leur a esblouy les yeux, que ni les graces de Dieu, ni toutes ses vertus ne le peuvent toucher, qu'ils ne poursuyvent, et qu'ils ne marchent tousiours en leur faire: et qu'ils n'ayent comme un groin de pourceau qui se fourre partout: quoy que Dieu face, quoy qu'il dise, ils demeurent tousiours en leur obstination, qui est une chose horrible. Et pourtant nous avons bien à prier Dieu qu'il nous donne prudence de faire nostre profit de toutes ses graces afin d'estre attirez à son amour, et de nous toucher aussi quand il leve sa main pour nous monstrer qu'il est nostre iuge, en sorte que lors nous soyons espouvantez pour retourner à luy en vray repentance. Voyla en somme ce que nous avons a retenir.

Or quoy qu'il en soit, la bouche des meschans a este close, quand Iesus Christ a guari le serviteur de Caiphe. Là dessus il est dit que *Iesus est amené en la maison de Caiphe que là il est interrogué* à la fin. Car pour abbreger, nous laissons ce que S. Iean recite d'Anne, qui estoit le beaupere de Caiphe, et peut estre que Iesus Christ est là amené par honneur, ou bien pour ce que le chemin le portoit, en attendant que tous s'assemblassent. Iesus donc est amené iusques en la maison de Caiphe, et là est interrogué. Notamment il est dit, *que les sacrificateurs cherchoyent partout faux tesmoins, et n'en trouvoyent point. En la fin que deux faux tesmoins se levent, et disent qu'il a dit qu'il reedifieroit le temple en trois iours.* Yci nous voyons que nostre Seigneur a este chargé: non pas que les sacrificateurs fussent esmeus de quelque zele: comme souvent ceux qui persecuteront les innocents cuideront faire un service agreable à Dieu, comme de faict nous voyons que sainct Paul a este poussé d'une telle rage, qu'estant comme un brigand (ainsi qu'il l'appelle) il gastoit et destruisoit plus: et cependant alors il a cuidé estre bon zelateur. Mais ce n'estoit pas ainsi de Caiphe et de toute sa bande. Car que cherchent-ils, sinon que Iesus Christ soit iniustement opprimé? Ainsi nous voyons que leur ambition les a amenez-là de batailler manifestement contre Dieu: qui est une chose horrible. Car quant à Caiphe et à toute sa bande, ce sont les enfants de Levi, ceste lignee saincte que Dieu avoit choisi: ce n'estoit point par les hommes qu'ils avoyent esté eleus: mais Dieu l'avoit ainsi ordonné par sa loy. Il est vray qu'il y avoit une corruption vilaine et enorme, d'autant que la sacrificature s'achettoit de ce temps-là, et au lieu qu'elle devoit estre à vie (ainsi que Dieu l'avoit ordonné), chacun en deboutait son compagnon, et celuy qui apportoit plus grosse homme d'argent, emportoit ceste dignite-là. C'estoit donc une corruption vileine et detestable, que des brigues et menees qui se faisoyent en un estat si sainct et honorable. Mais cependant si est-ce que la Sacrificature demouroit tousiours en ceste lignee de Levi que Dieu avoit dedice a son service. Or tant y a neantmoins que les voyla tous ennemis de Dieu, les voyla tous enyvrez de Satan, voire enragez contre le Redempteur du monde, qui estoit la fin de la Loy.

Ainsi notons, que ceux qui sont en estat et dignite, ne s'acquitteront pas tousiours si fidelement qu'il ne s'en faille donner garde, comme de ceux qui peuvent estre ennemis de Dieu. Et en cela on peut veoir la sottise par trop lourde des Papistes, quand ils s'arrestent à ce titre et à l'estat de Sa-

crificateur. Prenons le cas que Dieu eust commandé qu'il y eust un Pape (ce qui n'a iamais este): prenons le cas qu'il deust avoir son siege à Rome (encores moins). Mais encores que tout cela fust vray: si est-ce qu'en la personne de Caiphe et de ses semblables on voit que tous ceux qui ont este eslevez en honneur peuvent abuser de leur puissance. Ainsi donc que nous ne soyons point si sots que de nous amuser à des masques: et quand il y aura quelque titre honorable, que Dieu ne perde point son authorite pour cela: comme nous voyons que les Papistes renoncent à toute l'Escriture saincte, et font hommage à leurs idoles. Apprenons donc que sous ombre de quelque dignite humaine, il ne faut point que Dieu soit amoindri: mais qu'il retiene son Empire souverain, voyla pour un item. Et quant au scandale que nous pourrions yci concevoir selon nostre fantasie, notons ce qui est dit au Pseaume 118 (comme aussi nostre Seigneur Iesus l'avoit allegué auparavant) qu'il est la pierre qui devoit estre reprouvee par les edifians. Et qui ont este les edifians de la maison de Dieu et de son Eglise? Les Sacrificateurs: pour le moins ils se devoyent acquitter de cest office-là. Cependant ils ont reprouvé la pierre que Dieu avoit establie pour le principal fondement. Et ceste pierre, combien qu'elle ait este reiettee, a neantmoins este assise au principal lieu de l'edifice, c'est à dire que Dieu n'a pas laissé d'accomplir ce qu'il avoit ordonné par son conseil, quand il a ressuscité son Fils unique, et l'a eslevé d'autant plus qu'il avoit este aneanti auparavant: car il faut que tout genouil se ploye devant luy.

Or quand il est yci dit que les Sacrificateurs ont cherché faux tesmoignage, ce n'a pas este simplement de controuver un crime: mais d'avoir quelque couleur et fard de pouvoir grever et opprimer nostre Seigneur Iesus. Et à la verite il avoit prononcé ces mots, Destruisez ce temple, et ie le resdifieray au bout de trois iours, voyla donc les mots de nostre Seigneur Iesus, selon qu'ils sont sortis de sa bouche. Les tesmoins qui sont produits en font un recit: on diroit que ce sont bons tesmoins et fideles: et toutesfois le S. Esprit les appelle faux, voire d'autant qu'ils ont destourné ce propos meschamment. Car nostre Seigneur Iesus parloit de son corps, qui est le vray temple de la maieste divine. Le temple materiel qui estoit basti en Ierusalem n'estoit sinon une figure: ce n'estoit qu'un ombrage, comme nous sçavons: mais en nostre Seigneur Iesus toute plenitude de Divinite a fait sa residence, comme dit S. Paul: voire corporellement et en vraye substance. Ainsi donc notons qu'il ne faut point regarder simplement les mots en un tesmoignage, mais l'intention de celuy qui parle. Et ceci nous est une instruction bonne et utile, pour ce que nous voyons les hommes estre tant addonnez à leurs malices et mensonges, que quand ils auront quelque converture, ce leur est assez, et leur semble qu'ils sont absous devant Dieu, quand ils auront par ce moyen faussement chargé un homme. Que donc on ne s'arreste pas simplement aux mots, ni à la formalite ou ceremonie, mais qu'on regarde le merite de la cause. Car ceux qui pourroyent tousiours maintenir qu'ils n'ont rien deposé sinon ce qui en estoit ne laisseront pas d'estre reputez devant Dieu pour faux tesmoins, comme nous le voyons.

Là dessus il est dit que Caiphe dit à Iesus Christ, *comment? ne respons-tu rien? ne vois-tu pas que ceux-ci testifient contre toy?* et toutesfois que Iesus encores demeure tout coy, et reçoit toutes ces calomnies-là en silence. Or on pourroit trouver estrange que Iesus Christ, qui avoit assez iuste occasion de repousser une telle fausseté n'y contredit point. Mais (comme desia nous avons touché, et comme nous verrons encores plus à plein) Iesus Christ n'estoit pas là pour maintenir sa doctrine comme auparavant. Il nous faut donc distinguer prudemment entre toutes circonstances. Car Iesus Christ apres avoir iusné au desert, a este envoyé de Dieu son Pere pour publier la doctrine de l'Evangile. Or durant tout ce temps-là nous voyons de quelle magnanimite il a tousiours defendu la doctrine de laquelle il estoit ministre: nous voyons comment il s'est opposé à toutes contradictions. Voyla donc comme il s'est acquitté de son office, d'autant qu'il estoit envoyé pour ministre de la Parolle. Mais yci il y a un regard special: c'est qu'il faut qu'il soit Redempteur du monde: et faut qu'il soit condamné, voire non pas pour avoir presché l'Evangile, mais que pour nous il soit là opprimé comme au profond des abysmes, et qu'il soustienne nostre cause, d'autant qu'il estoit là comme en la personne de tous maudits et de tous transgresseurs, et de ceux qui avoyent merité la mort eternelle. D'autant donc que Iesus Christ ha cest office-là, et qu'il porte les fardeaux de tous ceux qui avoyent offensé Dieu mortellement, voyla pourquoy il se taist. Ainsi notons bien quand il a este besoin que Iesus Christ mainteinst la doctrine de l'Evangile, et que son office et sa vocation le portoit, qu'il s'en est fidelement acquitté. Mais quand en se taisant il a fait office de Redempteur, comme s'il passoit condamnation volontaire, ce n'estoit point au regard de soy qu'il a eu la bouche close, car il estoit là (comme i'ay desia dit) en nostre nom. Vray est quil parle (comme nous verrons tantost) mais ce n'est point pour sa defense, ce n'est sinon pour enflammer l'ire et la fureur des meschans tant plus contre luy. Voyla donc comme il n'a point voulu eschapper la mort, mais s'est

laissé opprimer volontairement, afin qu'il monstrast qu'il s'estoit oublié pour nous acquitter envers Dieu son Pere. Ainsi, il n'a point eu esgard à soy, ni à sa vie propre ni mesmes à son honneur: celuy a este tout un de souffrir toutes les vergongnes et ignominies du monde, moyennant que nos pechez fussent abolis, et que nous fussions absous de nostre condamnation.

Là dessus il est dit *que le principal Sacrificateur l'adiure par le Dieu vivant qu'il luy dise s'il est le Christ, s'il est le Fils beni de Dieu. Il respond, qu'il est ainsi: mais qu'ils verront sa maieste quand il sera trop tard:* c'est asçavoir pour eux, d'autant que ce sera à leur confusion. Or yci nostre Seigneur Iesus parle, mais ce n'est point pour flechir à quelque humanite le grand Sacrificateur et toute sa bande: plustost il use de menace afin de le picquer tant plus: si auparavant il estoit plein de malice et de cruaute, ceci est pour allumer beaucoup plus le feu. Mais nous avons desia declaré que Iesus Christ n'avoit point esgard à soy, et que plustost il s'acquitte du devoir dont il a prins la charge, c'est d'estre nostre Redempteur.

Au reste yci nous avons en premier lieu comme les contempteurs de Dieu, et ceux qui sont du tout possedez de Satan, abuseront toutesfois de quelque espece de couverture de religion, car on diroit que ce grand Sacrificateur fait bien encores son office, quand il adiure Iesus Christ par le Nom du Dieu vivant. Mais voyla où les hommes sont plongez quand une fois Satan leur a bandé les yeux, il les precipite à telle impudence, qu'ils n'ont nulle reverence de Dieu, non plus que honte devant les hommes. Or en ceste response de nostre Seigneur Iesus, nous avons à noter qu'il veut declarer et à Caiphe et à tout le reste, que s'il est ainsi comme aneanti pour un peu de temps, que cela ne doit point amoindrir sa Maieste, que tousiours il ne soit tenu et reputé Fils unique de Dieu. Mais il a eu encore une consideration plus haute: c'est que nous fussions confermez que s'estant ainsi abbaissé pour nostre salut, il n'a rien quitté de sa Maieste celeste, mais que devant les hommes il a voulu estre ainsi opprimé, afin que nous soyons plenement certifiez que nous serons trouvez honorables devant Dieu, pour ce que toutes les hontes que nous meritions, seront abolies. D'autant donc que nostre Seigneur Iesus a fait silence, et qu'il ne s'est point defendu en sa bonne cause, maintenant nous avons la bouche ouverte pour invoquer Dieu, comme si nous estions iustes: et mesmes il est nostre advocat qui porte la parolle pour nous. Quand donc nostre Seigneur Iesus s'est teu, ça este afin que maintenant en plene liberte il intercede pour nous envers Dieu son Pere: et combien que nous ne soyons sinon povre vermine, qu'il n'y ait en nous que toute misere, que toutesfois nous ayons acces à Dieu pour l'invoquer privément, et le reclamer nostre Pere a plene bouche.

C'est ce qu'il nous a voulu monstrer disant, *vous verrez ci apres* le Fils de l'homme assis à la dextre de la vertu de Dieu. Il faut donc que nous soyons destournez de tout regard qui nous pourroit apporter scandale, quand nous voyons que nostre Seigneur Iesus a este ainsi aneanti. Ainsi regardons quelle a este la fin. Il a voulu estre condamné sans resistance aucune afin que nous puissions comparoistre devant le siege iudicial de Dieu, et que nous y allions franchement sans crainte aucune. Apprenons donc en somme toutes les fois que l'histoire de la Passion nous est recitee, de tellement gemir et souspirer, voyans qu'il a falu que le Fils de Dieu ait tant souffert pour nous, que cependant nous tremblions à sa Maieste iusques a ce qu'elle nous apparoisse: et que nous soyons tellement resolus que quand il viendra, ce sera pour nous faire sentir par effet le fruit qu'il nous a acquis par sa mort et passion. Et au reste, craignons d'estre du nombre de ceux lesquels il menace ainsi, disant *vous* verrez doresenavant, car il faudra que les meschans et resprouvez sentent combien le siege de Dieu est terrible, et combien sa puissance est grande pour les abysmer quand il se dressera contre eux. Et quand S. Paul aussi veut bien parler de la condamnation qu'endureront les meschans, et ceux qui sont maudits de Dieu, il dit qu'ils seront là devant sa maieste infinie tremblans et espouvantez de son regard.

Or puis qu'ainsi est, apprenons de nous humilier devant le Seigneur Iesus, et n'attendons pas de veoir à l'oeil la maieste qu'il monstrera à sa venue derniere, mais par foy contemplons le auiourd'huy comme nostre Roy, et le chef des Anges et de toutes creatures, et recevons le comme nostre Prince souverain: attribuons luy l'honneur qui luy appartient, cognoissans que puis qu'il nous est donné pour sagesse, pour redemption, pour iustice et sainctete de Dieu son Pere, c'est à luy qu'il faut attribüer toute louange, et que c'est de sa plenitude qu'il nous faut puiser pour estre rassasiez. Avisons donc de faire cest honneur là à nostre Seigneur Iesus Christ, combien qu'auiourd'huy nous ne voyons pas encores son siege iudicial dressé: mais contemplons le par les yeux de la foy et prions Dieu qu'il nous illumine par son S. Esprit, qu'il nous fortifie pour l'invoquer à l'extremite, et que cela nous transporte par dessus le monde, par dessus tous nos sens et toutes nos apprehensions, tellement que nostre Seigneur Iesus soit magnifié auiourd'huy de nous comme il merite: voyla en somme ce que nous avons à retenir.

Et touchant ce qui est dit que Caiphe et les

Sacrificateurs l'ont condamné à mort, que nous apprenions de n'estre point estonnez par l'obstination des meschans et des ennemis de la verite. Or auiourd'huy ceste doctrine nous est bien necessaire: car nous voyons les grans de ce monde blasphemer à pleine bouche contre l'Evangile: nous voyons mesmes au milieu de nous que ceux qui font profession de l'Evangile et veulent qu'on les tiene pour gens reformez, et esquels il n'y a qu'Evangile ce semble, condamment toutesfois comme des diables encharnez, ou bien comme bestes furieuses possedees de Satan, la doctrine de l'Evangile. Et il ne faut point aller loin pour veoir toutes ces choses. Ainsi que nous soyons confermez contre tels scandales, et que nous apprenions de tousiours glorifier nostre Dieu: que Caiphe et tous ses semblables desgorgent leurs blasphemes tant qu'ils voudront, et qu'ils disent que Iesus Christ est coulpable de mort, et qu'il se faut taire d'un tel article, que cela est mauvais. Que donc ils infectent ainsi l'air par leurs vilains blasphemes et execrables: mais tenons-nous à ceste voix de nostre Seigneur Iesus Christ: que si auiourd'huy sa verite est ainsi condamnee des hommes faussement, et qu'on en doute, qu'on la falsifie, qu'on la deprave, qu'on la destourne tout au rebours de son intention, il est assez fort et puissant pour la maintenir: et attendons en patience qu'il apparoisse en nostre redemption. Et que cependant nous apprenions tous à nous humilier, et à luy donner toute gloire, puis qu'il s'est ainsi voulu baisser, voire s'aneantir du tout pour nostre salut.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

QUATRIEME SERMON.

MATTH. Ch. XXVI.

67. *Adonc ils luy cracherent en la face et buffeterent: et les autres luy donnerent des coups de poing.* 68. *Disans, Christ, prophetize nous qui est celuy qui t'a frappé.* 69. *Or Pierre estoit assis dehors en la court: et une chambriere s'adressa à luy, disant, Tu estois aussi avec Iesus Galileen.* 70. *Et il le nia devant tous, disant Ie ne sçay que tu dis.* 71. *Et comme il sortoit hors de la porte, une autre (chambriere) le veit, et dit à ceux qui estoyent là. Cestuy-ci estoit aussi avec Iesus Nazarien.* 72. *Et derechef le nia avec iurement, disant, Ie n'ay point cognu l'homme.* 73. *Et un peu apres veinrent ceux qui estoyent là presens, et dirent à Pierre, Veritablement tu es aussi de ceux-là, car ton langage te donne à cognoistre.* 74. *Lors il se prins à maugreer et iurer, disant, Ie ne cognoiz point l'homme. Et incontinent le coq chanta.* 75. *Et Pierre eut souvenance de la parolle de Iesus, qui luy avoit dit, Devant que le coq chante, tu me renieras trois fois. Ainsi il sortit dehors, et plora amerement.* Chap. XXVII. 1. *Mais quand le matin fut venu, tous les principaux Sacrificateurs et les Anciens du peuple teinrent conseil contre Iesus, afin de le mettre à mort:* 2. *Et l'amenerent lié, et le baillerent à Ponce Pilate gouverneur.* 3. *Adonc Iudas qui l'avoit trahi, voyant qu'il estoit condamné, se repentant, reporta les trente pieces d'argent aux principaux Sacrificateurs et prestres,* 4. *Disant i'ay peché en livrant le sang innocent. Mais ils dirent, Que nous en chaut-il? tu y aviseras.* 5. *Ainsi apres avoir ietté les pieces d'argent au Temple, il se partit, et s'en alla, et se desfeit soy-mesme.* 6. *Or les principaux Sacrificateurs ayans prins les pieces d'argent, dirent, Il n'est pas licite de les mettre au thresor, car cest pris de sang.* 7. *Et apres qu'ils en eurent tenu conseil, ils en acheterent le champ d'un potier, pour la sepulture des estrangiers.* 8. *A ceste cause iceluy champ a este appelé le champ du sang iusques auiourd'huy.* 9. *Lors fut accompli ce qui a este dit par Ieremie le Prophete, disant, Et ils ont pris trente pieces d'argent, le pris de celuy qui estoit apprecié, lequel ont acheté à pris fait des enfans d'Israel:* 10. *Et les ont donné pour le champ d'un potier, ainsi que le Seigneur le m'avoit ordonné.* 11. *Or Iesus estoit devant le Gouverneur, et le Gouverneur l'interroguer, etc., mais il ne luy respondit, etc.*

Comme sainct Paul dit que la predication de l'Evangile est odeur de vie à ceux que Dieu appelle à salut, et odeur de mort à tous reprouvez qui perissent: aussi nous avons deux exemples notables et dignes de memoire, qui nous sont yci proposez, pour monstrer que la mort et passion du Fils de Dieu a este au salut d'un, et a poussé l'autre à condamnation. Car en la cheute de Pierre on voit le besoin qu'il a eu d'estre retiré de cest abysme auquel il estoit trebusché. Car entant qu'en luy estoit, il s'estoit banni du Royaume des cieux, il s'estoit alienê de toute esperance de salut et re-

tranché de l'Eglise, comme un membre pourri. Tant y a neantmoins que la mort de nostre Seigneur Iesus n'a pas laissé de luy profiter, combien qu'il en fust indigne. Quant à Iudas, il est dit que voyant que Iesus Christ est condamné, il se pend par desespoir. Or en ceste condamnation de nostre Seigneur Iesus (comme nous avons dit) il devoit prendre courage pour esperer en Dieu. Car nous sommes absous en vertu de ce que nostre Seigneur Iesus a este condamné. Mais il a fallu que nous eussions yci ces deux miroirs, afin que nous puissions tant mieux cognoistre que si nous ne sommes d'une grace speciale appelez pour estre participans du fruit de la mort et passion du Fils de Dieu, elle nous sera inutile. Ce n'est point donc assez que nostre Seigneur Iesus Christ ait souffert: mais il faut que le bien qu'il nous a acquis nous soit communiqué, et que nous en soyons mis en possession. Ce qui se fait quand nous sommes attirez à luy par foy.

Mais pour mieux cognoistre le tout, suyvons le fil de l'histoire qui nous est recitee. Il est dit que nostre Seigneur Iesus a este traitté avec tout opprobre en la maison de Caiphe, qu'on luy a craché au visage, qu'il a este souffleté et qu'on s'est mocqué de luy l'appelant Prophete voire par ignominie. Or ça este afin que nous cognoissions que ce qu'il a souffert en sa personne, a este pour nous delivrer devant Dieu et devant ses Anges. Car il ne faut pas qu'on nous crache au visage, pour apporter beaucoup de macules et de pollutions devant Dieu. Nous sommes tous non seulement desfigurez par nos pechez, mais pleins d'infection, et abominables. Au reste voyla le Fils de Dieu, qui est son image vive, là où sa gloire et maieste reluit, qui a souffert tels opprobres, afin qu'en son nom maintenant nous puissions comparoistre devant Dieu pour obtenir grace, et qu'il nous recognoisse et advoue comme ses enfans, et que toutes nos taches et macules soyent abolies. Voyla (di-ie) ce que nous avons à regarder en premier lieu.

Or venons à la cheute de Pierre. Il est dit *qu'une chambriere le voyant, l'a accusé d'estre disciple de Iesus: il le nie.* Une autre chambriere retourne: il le nie derechef. Alors, plusieurs le pressent et font instance plus grande: alors il commence à iurer, et mesme à se maudire, et user de forme d'execration: comme s'il disoit, Que ie soye damné, que ie perisse, que la terre m'abysme si ie le cognoy. Voyla donc la cheute de sainct Pierre, et non pas une, mais trois qui sont si lourdes et si enormes que nous devons bien estre espouvantez lisant ceste histoire. Or nous sçavons le zele qui estoit en luy: d'avantage il avoit eu louange de nostre Seigneur Iesus Christ, et le nom de Pierre luy avoit este donné pour noter la fermeté et constance de sa foy: il avoit este enseigné en si bonne eschole, il avoit ouy ceste doctrine, Quiconque me renoncera devant les hommes, ie le renonceroy aussi devant Dieu mon Pere pour le desavouer de moy. Et cependant nous voyons comme il trebusche. Chacun donc doit bien yci avoir occasion de trembler: car si nous ne sommes soustenus d'enhaut, l'infirmite de Pierre n'a pas este plus grande que la nostre. Ainsi en premier lieu nous voyons combien les hommes sont fragiles si tost que Dieu leur a lasché la main. Car il n'est point yci parlé de quelque mocqueur, de quelque homme profane, de quelqu'un qui n'eust iamais eu goust de l'Evangile, qui n'eust eu nulle crainte de Dieu, et qui n'eust porté nulle reverence à nostre Seigneur Iesus Christ. C'est tout le contraire: car il y avoit desia des dons excellens en Pierre. Il luy avoit este dit de la bouche du Fils de Dieu, Ce n'est point la chair et le sang qui t'a revelé ces choses: mais mon Pere. Voyla donc l'Esprit de Dieu qui habite en Pierre. Et cependant quel combat a-il pour renoncer nostre Seigneur Iesus. Une chambriere. Si un homme l'eust assailli, ou bien qu'il y eust eu quelque personne honorable qui l'eust effrayé, il y eust eu quelque couleur. Mais nous voyons qu'il ne faut qu'une chambriere pour luy faire quitter l'esperance de vie et de salut.

Contemplons donc en la personne de Pierre, qu'il faut bien que Dieu nous fortifie à une chacune minute de temps. Car il est impossible de persister autrement: et encores que nous ayons tasché d'approcher de Dieu, et que nous ayons fait beaucoup d'actes de vertu, tant y a qu'en moins de tourner la main nous serons tout changez, sinon que Dieu continue à nous donner constance invincible. Apprenons donc de prattiquer l'admonition de sainct Paul, que celuy qui est debout regarde bien de ne pas tomber. Il est vray que nous ne pouvons pas nous maintenir: mais recourons à celuy qui ha le moyen: et cependant cheminons en toute humilite: comme sainct Paul dit en l'autre passage, Puisque c'est Dieu qui donne le vouloir et l'execution, et qu'il fait cela par sa bonte gratuite, avisez (dit-il) de faire vostre salut en crainte et solicitude: Comme s'il disoit que toute presomption doit bien estre abbatue, voire et toute nonchalance. Quand nous voyons la necessite que nous avons d'estre secourus de Dieu, et en tant de sortes, n'est-ce pas raison que nous soyons sur nos gardes, voire et que nous ne presumions rien de nos forces, mais que nous soyons solicitez à invoquer Dieu soir et matin, et nous remettre en sa garde et conduite?

Voyla donc ce que nous avons à observer en premier lieu. Et mesmes il nous faut bien poiser que les tentations, encores qu'elles ne soyent pas grandes, nous auront bien tost accablez, sinon que

Dieu par sa grace y besongne, et qu'il y remedie. Et ceux qui cuident estre les plus hardis, quand ils sont loin des coups, se trouvent comme esperdus s'il y a seulement un petit vent qui souffle. Il est vray que si Dieu nous assiste, nous tiendrons bon, quoy qu'il se dresse de grans orages. Car nous sçavons la similitude qu'amene nostre Seigneur Iesus Christ, qu'un bastiment qui est bien fondé, et qui sera edifié de bonne matiere, encore qu'il y viene quelque grande ravine, demeurera tousiours en son entier: mais ce qui est basti sur le gravier, s'en ira bientost en decadence. Ainsi donc quand nous serons fondez en nostre Dieu, et qu'il nous tiendra la main forte, nous pourrons bien soustenir de grandes alarmes et bien rudes: Mais encores qu'il n'y ait nul ennemi qui nous combate, si serons nous vaincus incontinent, quand Dieu s'eslongnera de nous, ou qu'il nous laschera la main, comme nous voyons en Pierre.

Mais il y a encore pis, que ce n'est pas pour un coup qu'il renie le Seigneur Iesus: mais il y retourne autant de fois qu'il y est solicité. Nous voyons qu'il ne luy chaut de tousiours aller de mal en pis, voire iusques à ce qu'il adiouste execration, comme demandant que Dieu le maudisse, et qu'il l'abysme. Quand nous voyons cela, cognoissons que celuy qui est tombé, au lieu qu'il avoit besoin de se relever bientost, se plongera tousiours plus profond en sa ruine, iusques à ce qu'il y perisse du tout: sinon que Dieu y remedie. Voyla quelle est la condition des hommes: du commencement ils se font à croire que c'est merveilles de leur vertu: et pourtant nostre Seigneur leur monstre par experience que ce n'est rien, et qu'il ne faut sinon qu'un petit vent souffle, et les voyla abbatus. Et encores se persuadent-ils qu'ils pourront se redresser: mais au contraire ils ne font tousiours qu'augmenter leur mal, adiouster faute sur faute, et se desborder en plus grande enormite. Si sainct Pierre eust este tenté cent fois en un iour, il eust renoncé Iesus Christ cent fois, et mille avec. Voyla où il en eust este, sinon que Dieu eust eu pitie de luy: mais il l'a espargné, et ne l'a point voulu esprouver d'avantage. Tant y a que ces trois cheutes dont il est yci fait mention, sont assez pour monstrer un exemple espouvantable, et qui nous doit faire dresser à tous les cheveux en la teste, quand nous voyons que pour la troisieme fois Pierre s'est ainsi oublié, et qu'il a este comme du tout abbruti pour renoncer à son salut. Mais au reste il nous faut tousiours bien observer que s'il luy fust survenu encores d'autres tentations, il n'y eust resisté non plus, et que c'estoit pour le mettre au plus profond des abysmes, sinon que Dieu l'eust espargné d'autant.

Voyla donc comme nous avons à faire nostre profit de ceste doctrine. Or nous n'oyons point ces choses afin d'estre iuge de Pierre, et condamner sa laschete. Il est vray que nous le pouvons faire iustement, mais cependant si faut-il en premier lieu recevoir instruction, que cognoissans nostre foiblesse, cognoissans mesmes que nous ne pouvons du tout rien, nous ne soyons point enflez d'orgueil, nous attribuant par folle opinion quelque vertu. Et cependant que nous cognoissions aussi, d'autant que le Diable ha tant de moyens pour machiner nostre ruine, qu'il viendroit bientost à bout de nous, veu que S. Pierre est trebusché sans qu'il y eust nulle apparence. Et puis cognoissons finalement que nostre Seigneur Iesus a pitie de nous quand il ne permet point que nous soyons tentez outre mesure. Car il est certain que tousiours le mal se descouvriroit tant plus, et qu'on cognoistroit qu'apres avoir commis une faute, nous serions prests à redoubler, et qu'il n'y auroit nulle fin, sinon que nous fussions retenus par sa bonte. Voyla toutes les choses que nous avons yci a observer.

Or cependant, il est dit *que Pierre, apres avoir ouy chanté le coq* et (comme S. Luc recite) apres que Iesus Christ l'a regardé, *est sorti dehors, et a ploré amerement.* En ceste conclusion il nous est monstré (comme i'ay desia touché) que la mort et passion de nostre Seigneur Iesus a desia produit son effet et sa vertu entant que Pierre a este relevé d'une telle cheute et si horrible. Car n'est-ce pas un miracle, que Dieu ait eu pitie de luy, et qu'il ait encores obtenu merci apres avoir commis une faute tant detestáble? Nous avons declaré qu'il ne pouvoit avoir excuse d'ignorance, comme si sa faute estoit petite d'avoir renoncé Iesus Christ: car il luy avoit este dit et prononcé que s'il ne rendoit confession de sa foy devant les hommes, et tesmoignage, il meritoit d'estre raclé du tout devant les Anges de Dieu, et que son nom fust effacé du livre de vie: et toutesfois il ne luy chaut de racheter ceste miserable vie et caduque par un renoncement si vilein et si estrange: Voire combien qu'il ne soit point encores mené devant les iuges. Il n'est point interrogué iusques au bout, il y a une chambriere qui parle à luy: et quand encores on eust voulu user de rudesse envers luy, et bien, il n'y avoit autre chose sinon qu'on l'eust batu comme un povre malotru, on l'eust dechassé. Et neantmoins il ne laisse pas d'oublier toute crainte de Dieu. Quand donc nous voyons cela, pensons tant mieux à nous, qu'il falloit bien que Dieu desployast les thresors infinis de sa bonte, quand il a fait Pierre encores participant du fruit de la mort et passion de son Fils.

Voyla donc un miracle qui nous doit tous ravir, que Pierre ait obtenu remission d'une telle offense, et si lourde: voire comme il appert par sa

repentance. Car il est certain que si un homme est touché au vif, apres avoir failli, et qu'il plore et gemisse devant Dieu pour obtenir pardon, c'est signe que Dieu desia l'a receu, et qu'il l'a reconcilié à soy. Car aussi la repentance est un don singulier procedant du S. Esprit, qui nous monstre que Dieu nous est pitoyable, et qu'il ne veut point que nous perissions: mais il nous retire à soy. Or nous voyons cela en Pierre: il s'ensuit donc que desia la mort et passion de nostre Seigneur Iesus Christ luy a profité, voire d'une façon admirable, comme i'ay desia dit. Mais en premier lieu notons que S. Pierre a tousiours demeuré endormi et stupide iusques à ce qu'il ait eu le signe par lequel nostre Seigneur Iesus Christ l'avoit adverti: c'est asçavoir que le coq ne chanteroit pas qu'il ne l'eust renoncé trois fois: ou bien que le coq ne chanteroit point pour la seconde fois, que Pierre n'eust desia fait tous ses renoncemens. Puis qu'ainsi est donc que s'il n'eust este adverti de nostre Seigneur Iesus Christ, il demeureroit là croppissant en son peche, et se fust tousiours plongé en perdition, cognoissons que nous avons besoin d'estre solicitez apres avoir commis quelque faute. Car si nous estions privez de la grace de Dieu, et qu'il ne nous exhortast de retourner à luy, il est certain que nous serions preoccupez de Satan, et tous nos sens seroyent abbrutis, tellement que nous n'aurions nul scrupule, ne bon mouvement pour retourner au chemin de salut.

Voyla donc ce qu'il nous faut contempler outre plus en la personne de Pierre. Mais quand sainct Luc recite que Iesus Christ l'a regardé, par cela encores nous sommes tant mieux enseignez, qu'il ne suffit pas d'estre picquez, et qu'on nous tire l'aureille pour nous faire retourner à Dieu: mais qu'il faut que Iesus Christ iette sa veuë et son regard sur nous. Or il est vray qu'il n'est yci parlé que du regard des yeux: mais tant y a que nostre Seigneur Iesus ne converse pas avec nous en façon visible, toutesfois il est certain que iusques à ce qu'il ait ietté sa veuë sur nous, nous serons tousiours hebetez en nos fautes, et iamais nous ne penserons de plorer et gemir, encores que nous ayons provoqué l'ire de Dieu: encores qu'il ait son arc tendu, et son glaive desgainé, si est-ce que nous demourerons tousiours en nostre nonchalance, iusques à ce que nostre Seigneur Iesus nous ait fait sentir qu'il ne nous a pas mis en oubli, et qu'il ne veut pas que nous perissions, mais nous veut retirer. Et qu'ainsi soit, nous orrons iournellement les sermons, par lesquels nous sommes exhortez à repentance: et comment est-ce que nous en sommes touchez? Il y a tant d'admonitions que rien plus: toutes creatures ne sont-elles pas pour nous inciter à venir à Dieu? Si nous avions nos sens bien reglez pour avoir quelque goutte de prudence, quand le soleil se leve le matin, ne nous appelle-il pas afin que nous adorions nostre Dieu? Apres, si nous regardons comment la terre et tous elemens font leurs offices, les bestes et les arbres, cela nous monstre qu'il nous faut ranger à nostre Dieu, afin qu'il soit glorifié en nous, et nul n'y pense toutesfois. Le coq donc aura beau chanter, et non seulement le coq, mais Dieu fait chanter et haut et bas toutes ses creatures, pour nous exhorter de venir à luy: et qui plus est, il daigne bien ouvrir sa bouche sacree par sa Loy, par ses Prophetes, et par l'Evangile, pour dire, Retournez à moy: et cependant on voit comme nous sommes eslourdis, on voit une stupidite telle en nous que nous sommes comme des monstres. Il faut bien donc que nostre Seigneur Iesus nous regarde en pitie, comme Pierre, afin de tirer de nous des vrais gemissemens pour rendre tesmoignage de nostre penitence. Car quand il est dit que Pierre a ploré amerement, c'est pour noter la tristesse dont parle sainct Paul en la seconde des Corinthiens, quand il dit qu'elle a salut, et que nous ne la devons pas fuir, mais que nous la devons mesmes chercher. Combien que naturellement nous voulons nous esiouir, et ne sentir nulle nuisance, si est-ce toutesfois qu'il nous faut avoir de la melancholie. Comme quand Dieu nous touche d'angoisse, il faut que nous soyons tormentez en nos coeurs apres l'avoir offensé: car telle inquietude est pour nous amener à repos, et quelle tristesse est pour nous faire esiouir et devant Dieu et devant les Anges.

Nous verrons bien tantost que Iudas s'est repenti, mais c'est d'une autre façon et diverse. Mais quant à Pierre, il a ploré, pour monstrer qu'il estoit grandement desplaisant en son peche et quant et quant il est retourné à Iesus Christ. Notons aussi *qu'il est sorti pour plorer*. Vray est que cela est procedé encores de sa foiblesse, qu'il craignoit devant la compagnie de monstrer sa repentance. Mais quoy qu'il en soit, quand il plore seul, il monstre bien qu'il est touché de sa faute et offense: Car il ne cherche point de tesmoins entre les hommes pour faire du repentant, mais estant seul, il plore devant Dieu. Et voyla aussi comme il nous en faut faire. Car si nous plorons seulement devant les hommes, par cela nous monstrons nostre hypocrisie: Mais quand chacun est recueilli à soy, et qu'il examine ses fautes et pechez, s'il est alors touché d'angoisse, c'est signe qu'il n'y a point de feintise en luy, et qu'il cognoist son iuge, et qu'il est là pour demander pardon, et cognoist bien que c'est l'office de Dieu de retirer des abysmes ceux qui sont desia comme damnez et perdus. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir du recit qui est yci fait de la cheute de Pierre, et

touchant ces trois renoncemens, par lesquels il avoit merité d'estre retranché du Royaume de Dieu, sinon que Iesus Christ eust desia desployé la vertu de sa mort et passion, afin de l'attirer à repentance, comme nous voyons qu'il en est advenu.

Or il est dit puis apres, *que les sacrificateurs et gouverneurs ont pris conseil de condamner Iesus:* mais pour ce que cela n'estoit pas en leur puissance, ils l'ont amené tout lié et garroté au gouverneur du pays qui avoit la iuridiction, c'est asçavoir Ponce Pilate. Apres cela l'Evangile recite que Iudas s'est repenti, voyant que Iesus Christ estoit condamné, et a ietté l'argent qu'il avoit receu du pris et payement de sa trahison, et confessé quant et quant sa faute. Tant y a que les Sacrificateurs ne veulent pas recevoir l'argent, mais en achete un champ d'un potier, où il y avoit eu quelque tuilerie, tellement que ce champ-là estoit inutile, et ne le pouvoit-on cultiver ne semer. Ils achetent doncques ce champ-là pour enterrer les passans: voire, et le font sous ombre de quelque devotion: car ils disent qu'il n'est pas licite que c'est argent-là soit mis avec les offrandes du Temple. Là dessus l'Evangeliste dit que ce qui a este dit par le Prophete s'est accompli, que les trente deniers, par lesquels Dieu avoit este estimé du peuple d'Israel, pourroyent estre employez à la tuilerie. Yci nous avons à considerer ce qui a desia este commencé, c'est asçavoir que la mort et passion de nostre Seigneur Iesus ne produit pas son fruit en tous hommes, pour ce que c'est une grace speciale que Dieu fait à ses eleus quand il les touche par son S. Esprit: et encores qu'ils soyent tombez, il les releve: encores qu'ils se soyent esgarez comme brebis errantes, il les redresse, et leur tend la main pour les ramener à son troupeau. Car voyla Iudas qui est du tout rasé du nombre des enfans de Dieu: et mesmes il faut que sa condamnation apparoisse devant les hommes, et qu'elle soit toute patente.

Ainsi apprenons (suyvant ce que i'ay desia touché) de cognoistre en tout et par tout la bonte inestimable de nostre Dieu. Car comme il a declaré son amour envers le genre humain, quand il n'a point espargné son Fils unique, mais l'a livré à la mort pour les pecheurs: aussi il nous declare une amour qu'il nous porte specialement, quand par son S. Esprit il nous touche de la cognoissance de nos pechez, et qu'il nous fait gemir, et nous attire à soy avec repentance. L'entrée donc que nous avons pour venir à nostre Seigneur Iesus Christ, ne procede point de nous, mais c'est d'autant que Dieu nous gouverne, et qu'il luy plaist de monstrer son election. Et ces circonstances sont bien à noter: voyci Iudas qui avoit este disciple de nostre Seigneur Iesus Christ, il avoit fait miracles en son Nom: et cependant quelle en est l'issue? Que donc nous apprenions de craindre, et de cheminer en solicitude, nous remettant du tout à nostre Dieu, et le prions qu'il ne permette point que nous tombions en telle confusion comme ce miserable. Et mesmes quand nous y serions tombez, qu'il nous releve par sa vertu, et que nous retournions à luy: non pas avec une telle repentance que Iudas, mais avec une vraye confession et droite. Car les meschans se mocqueront de Dieu tant qu'il leur sera possible: ils se plaisent en leurs pechez: et mesmes ils s'y glorifient, et en la fin devienent effrontez comme des putains, ainsi qu'il en parlé par le Prophete Ieremie et Ezechiel. Au reste, en la fin Dieu leur fait sentir leurs pechez, et sont en tel effroy, qu'ils se despitent et crient, helas: mais ce n'est pas pour concevoir quelque esperance, et se presenter à Dieu, c'est plustost une furie qui les pousse, ils fuyent tant qu'il leur est possible, et voudroyent avoir arraché Dieu de son siege. Il n'est question que de se despiter, et de grincer les dents en toute rebellion contre luy.

Or il nous faut bien venir à une autre repentance: c'est que nous ne soyons point effarouchez, voyans que nous ne pouvons pas eschapper le iugement et la main de Dieu: mais que nous confessions nostre peche, et l'ayons en detestation: et apres que nous ne laissions pas d'approcher de Dieu, voire nous estans adiournez devant luy sans que nous y soyons attirez par force: Mais que de nostre bon gré nous venions pour luy faire hommage, et confesser que nous sommes dignes de perir: Et neantmoins nous asseurans que combien que nous soyons coulpables de cent mille morts, il ne laissera pas toutesfois d'avoir pitie de nous. Voyla quelle a este la repentance de Pierre. Mais celle de Iudas nous doit monstrer qu'il ne suffit point d'avoir quelque sentiment de nos fautes, et quelque scrupule, mais qu'il faut que nous soyons plenement reduits à Dieu. Et ceci est encore bien notable: pource que nous voyons comme beaucoup, et quasi tous, se flattent: Quand ils auront fait confession en un mot de leurs fautes, quelques griefves qu'elles soyent, il leur semble que les voyla quittes, comme s'ils avoyent torché leur bouche. Et mesmes si on leur fait quelque instance, ils cuident qu'on leur fait grand tort. Comment? disent-ils, n'ay-ie pas recognu ma faute? N'ay-ie pas fait penitence? Voyla tout le payement qu'ils en donnent: comme si Dieu estoit un petit enfant qui s'appaisast de quelque risee, voire d'une fausse risee qui sera plene d'hypocrisie et de mensonge. Mais tant y a que c'est l'ordinaire des hommes, qu'ils voudront appaiser Dieu de ie ne sçay quoy: comme il est dit que Iudas s'est repenti. Craignons donc quand Dieu nous admoneste, et qu'il nous fait sentir nos fautes,

ne nous arrestons point encores là du tout: Car ce n'est point une droite repentance: mais voyci l'examen par lequel nous pourrons sçavoir si nous sommes vrais repentans ou non. C'est quand de nostre bon gre nous chercherons appointement avec Dieu, et que nous ne fuirons pas d'estre iugez de luy, voire moyennant qu'il nous reçoyve à merci. Ce qu'il fera apres que nous nous serons condamnez: car celuy qui sera son iuge pour se condamner devant Dieu, devant les Anges et devant les hommes, il sera iustifié et absous, d'autant qu'il ne demande sinon que Dieu luy soit propice. Voyla donc en somme ce que nous avons à observer.

Or il a falu que ceste confession de Iudas se fist, pour rendre tant plus inexcusables les Sacrificateurs. Aussi l'Evangeliste fait ce recit, à ce que nous contemplions tant mieux l'aveuglement que Satan avoit mis en tous ces reprouvez: et qu'un chacun de nous pense à soy. Et quand Dieu nous propose de tels exemples de son ire et de sa vengence, et qu'il monstre que les hommes sont comme forcenez, qu'ils sont desprouveus de sens et de raison, quils sont (brief) abbrutis pour se precipiter avec une furie infernale: c'est afin qu'un chacun de nous baisse la teste, et que nous cognoissions que souvent nous en pourrions là venir, sinon que nous fussions preservez par la bonte et grace de nostre Dieu. Et cependant avisons de ne point batailler contre nostre propre conscience comme ont fait les Sacrificateurs: car tous ceux qui s'endurcissent ainsi contre Dieu, en la fin tomberont tellement en sens reprouvé, qu'il n'y aura plus nulle raison en eux: et mesmes apres s'estre ainsi desbordez devant Dieu, ils quitteront aussi toute honte devant les hommes. Car c'est bien raison que leur turpitude soit manifeste à tous, et qu'ils soyent mis en telle opprobre qu'un chacun ait horreur de leur vilenie.

Voyla donc pourquoy l'Evangeliste nous a yci recité que quand Iudas est venu pour rendre l'argent, les Sacrificateurs n'en ont este nullement esmeus. Vray est qu'ils disent bien qu'il n'est pas licite de le mettre au coffre du thresor, mais que c'est pris de sang. Et voyla comme tousiours les hypocrites garderont bien ie ne sçay quelles mines pour faire ombre et couverture de leurs iniquitez: mais ce n'est qu'en se mocquant de Dieu car iamais ne vienent en integrite et rondeur à luy: car qu'estce de dire: Ho, nous ne mettrons point cest argentci avec les oblations sacrees, pour ce que c'est pris de sang. Et donc cest argent-ci avoit-il este pris? On sçait que les Sacrificateurs vivent des oblations du Temple: comme auiourd'huy en la Papaute ceux qui se disent Prelats et gens d'Eglise gourmandent les oblations, et ne regardent pas à quoy ils les appliquent: mais combien que les Sacrificateurs eussent tiré des oblations du Temple l'argent qu'ils avoyent baillé à Iudas, il ne leur chaut de cela, ils n'y ont nul regard: et maintenant ils font scrupule de remettre cest argent là dedans ce coffre des oblations. Cependant ils repoussent Iudas comme par mocquerie, et comme s'ils disoyent, Et bien ce meschant-là a trahi son maistre, nous n'avons que faire s'il a bien ou mal fait: Toutesfois afin que nous ne participions point à son offense de nostre costé, et afin d'avoir les mains lavees (d'autant qu'ils avoyent employé cest argent à tel usage) nous en acheterons un champ pour la sepulture des estrangers. Voire, pour dire qu'ils ont bien satisfait à Dieu, et qu'il ne leur sçauroit plus que demander, encores qu'il y ait quelque faute en ce qu'ils ont fait.

Et voyla comme les hypocrites auront tousiours leurs satisfactions, et pensent bien se racheter par ce moyen-là: mais ce ne sont que ieux de petis enfans. Toutesfois cognoissons que ceci nous est recité, afin que nous apprenions quand nous aurons failli, de cognoistre nos fautes en verité et ne point faire de circuits de costé ne d'autre: mais en tout et par tout passer franchement condamnation. Voyla donc ce qui nous est monstré. Et cependant prions Dieu qu'il nous oste les bandeaux dont Satan tasche à nous aveugler, afin que nous ne croppissions point en nos flatteries, voulans excuser le mal: mais que de plus en plus nous mettions peine à faire bon examen de tous nos vices pour les condamner, et en faire une droite confession. Et au reste nous voyons aussi comment Dieu renverse l'opinion des hypocrites, qu'en la fin ils demeurent frustrez de ce qu'ils avoyent pretendu. Car les Sacrificateurs eussent bien voulu effacer leur faute, et que iamais on en eust fait mention: et pretendent à cela quand ils achetent un champ pour la sepulture des estrangers. Mais Dieu tourne cela tout au rebours de leur intention, car il faut que ce champ-là s'appelle champ de sang, champ de meurtre: il faut que ne memorial-là soit perpetuel, et que cela demeure à iamais en la bouche des hommes, des femmes et des petis enfans: tellement que ce crime detestable qui avoit este ainsi commis par les Sacrificateurs soit iournellement cognu et manifesté, et qu'on dise, Voyla le champ de sang: c'est à dire le champ qui a este acheté d'un pris de trahison. Et qui l'a fait? Les Sacrificateurs et les principaux de tout le peuple. Ainsi donc nous voyons quand les hypocrites tachent à se cacher en leurs forfaits, et à se desguiser, qu'alors Dieu descouvre leur vilenie tant plus, et fait que leur ignominie est cognue de tous hommes, et que chacun les ait en detestation. Et voyla pourquoy i'ay dit que tant plus nous faut-il aviser de venir à Dieu, et là descouvrir toutes nos offenses, afin qu'il luy plaise de les ensevelir et devant luy et devant

ses Anges, et devant tout le monde, quand nous les aurons ainsi cognues de nostre costé.

Or finalement l'Evangeliste allegue un passage du Prophete, pour monstrer que ceci n'est point recité seulement pour le peche de Iudas, et pour l'obstination diabolique des Sacrificateurs, mais pour la condamnation de tout le peuple en general. Il dit donc, *que ce qui estoit escrit par le prophete a este accompli, que Dieu a este estimé trente deniers, et que cela a este mis au champ de potier.* Or Zacharie duquel ce passage est tiré, accompare nostre Seigneur Iesus Christ à un Pasteur, et dit que voulant gouverner le peuple des Iuifs, il avoit prins son baston, ou sa houlette, qui se nommoit Beaute, pour dire qu'il avoit un estat si bien ordonné qu'il estoit possible en ce peuple-là, voire s'il eust souffert d'estre conduit de la main de Dieu. Car y a il rien plus desirable? Et qu'ainsi soit, où est nostre ioye et nostre felicite souveraine, sinon que Dieu ait le soin de nostre salut, et qu'il face office de pasteur envers nous? Voyla donc un gouvernement de Dieu qui estoit en ce peuple, quand il est parlé de ceste verge: non point d'un baston qui soit pour fraper et pour casser tout, mais pour conduire et gouverner paisiblement les brebis qui se rendent dociles. Or il est dit qu'encores il a pris la seconde verge: comme de fait quand le peuple a este retiré de la captivite de Babylone: Dieu s'est alors remis en estat de pasteur: apres une telle dissipation et si horrible qui avoit este auparavant, il a recueilli le peuple pour le gouverner paisiblement sous sa main. Mais en la fin il y a eu une ingratitude si vileine, qu'il faut que Dieu quitte là tout. Et pourtant il dit, Ho, ie voy bien que c'est, ie ne fay que perdre et mon temps et ma peine avec vous. Et parle là à la façon commune des hommes: Or sus guittons marché, payez moy, et que ie m'en aille. Là dessus ils luy ont apporté trente deniers. Et quoy, dit-il, est-ce la recompense et le payement que i'ay de vous? Car quand il parle de trente deniers, il regarde aux oblations qui se faisoyent au Temple. Ce n'estoyent (ainsi qu'ils en usoyent en hypocrisie sans foy et sans repentance) que vaines ceremonies lesquelles neantmoins les Sacrificateurs et les Iuifs prisoyent beaucoup. Comme auiourd'huy les Papistes, quand ils auront fait beaucoup d'agios, et toutes les belles devotions, il leur semble que Dieu leur est quasi redevable. Or Dieu dit que ce n'est que fatras de tout cela. Comment, dit-il, est-ce yci ce que i'ay gaigné apres vous? Et bien, voyla le payement d'un pasteur, et i'en suis bien tenu à vous. Ho, ho, non, ie n'en ay que faire: Allez ietter cela à la tuilerie, et que vous en refaciez vos trous et vos pertuis: allez ie vous quitte, et employez cela en tuile. Comme s'il disoit, S'il pleut en vostre Temple, refaites-le: quant à moy ie n'ay plus de part ne portion avec vous, i'en veux estre eslongné: et ne pensez point m'appaiser yci en m'apportant comme le payement d'un faquin: ie n'approuve rien de tout cela. C'est donc ce que le Prophete en somme a entendu.

Or nous sçavons que ce qui a este predit de nostre Dieu alors, a este accompli en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ, qui est nostre vray Dieu manifesté en chair. Et ainsi il a falu que d'une façon visible ce passage fust verifié, et que Iesus Christ ait este seulement estimé trente deniers, c'est à dire que le peuple ait usé d'une ingratitude si vileine envers luy, qui estoit le Pasteur eternel, que Dieu avoit constitué sur ce peuple. Il est certain que d'autant que le peuple s'est laissé gouverner de Dieu, aussi nostre Seigneur Iesus a fait tousiours office de Mediateur, voire combien qu'il ne fust point encores apparu en chair humaine. Et nous faut bien retenir ceci, afin que nous aprenions de nostre costé, si Dieu nous a fait la grace de nous recueillir comme sous sa main, et que nous luy soyons son troupeau, et qu'il nous donne nostre Seigneur Iesus Christ pour Pasteur, que nous ne le picquions pas tellement que son Esprit soit contristé et ennuyé de nos rebellions et ingratitudes: et aussi que nous ne le payons point de neffles (comme on dit en commun proverbe) mais d'autant qu'il se donne à nous, que nous le tenions pour nostre Dieu et Roy, que nous luy dedions toute nostre vie, et que nous ne luy apportions point un payement tel qu'il le reiette: mais que nous luy presentions et nos ames et nos corps. Car c'est bien raison aussi qu'il ait toute preeminence par dessus nous, et qu'il nous possede en tierement, quand nous voyons qu'il ne cherche sinon nostre salut.

Or pour faire fin et conclusion, il est dit que *nostre Seigneur Iesus estant amené devant Pilate n'a rien respondu, et que Pilate l'a interrogué en disant. Ne parles-tu point? Ne vois-tu pas les tesmoignages que ceux yci amenent contre toy? et qu'il s'est teu, tellement que le iuge s'en est esbahi.* Or en premier lieu nous avons yci à reduire en memoire, quand nostre Seigneur Iesus Christ est comparu devant un iuge terrien, que ç'a este afin que nous fussions exemptez et absous de la condamnation que nous avions meritee devant le Iuge celeste. Nous sçavons que nous ne pouvons pas fuir ce qui est dit par le Prophete Isaie, qu'il faudra que tout genouil soit ployé devant Dieu. Or puis que voyla Dieu, qui est le Iuge du monde, comment pourrons nous subsister devant sa face, et devant sa maieste? Il n'y a celuy de nous qui ne soit contraint de se condamner cent mille fois. Quand nous n'aurions vescu qu'un an au monde, il y a desia cent mille

fautes, par lesquelles nous meritons d'estre condamnez: il n'y a celuy qui n'ait ce tesmoignage-là engravé en son coeur, et qui n'en soit convaincu. Maintenant Dieu, qui voit beaucoup plus clair que nous, comment ne nous condamnera-il quand chacun est contraint de se condamner, voire en tant de sortes? Mais voyci nostre Seigneur Iesus qui s'est assuieti à ceste extremite-là d'estre accusé devant un iuge terrien, voire devant un homme profane, devant un homme qui n'avoit que son avarice et son ambition qui le poussoit. Quand donc le Fils de Dieu s'est humilié iusques là, cognoissons que c'est afin que nous puissions venir la teste levee devant Dieu, et qu'il nous recoyve, et que nous ne craignions plus son siege iudicial pour en reculer: mais que nous en osions approcher hardiment, sçachans que nous serons là receus à misericorde. Et mesmes nous sçavons que Iesus Christ a acquis l'authorite et puissance et empire souverain d'estre le iuge du monde: et quand il est ainsi condamné par Pilate, c'est afin qu'auiourd'huy nous venions hardiment à luy, voire sçachans que la puissance luy est donnee de nous iuger. Et d'autant qu'il s'est teu, que nous cognoissions qu'il a voulu porter nostre condamnation, et qu'il n'a point intenté proces pour se iustifier, sçachant bien aussi quil faloit qu'il fust condamné, voire en nostre personne. Car combien qu'il fust sans tache ni macule, il portoit tous nos pechez sur soy. Il ne se faut point donc esbahir s'il s'est teu, comme s'il eust este convaincu: car autrement il n'eust peu faire office de Mediateur qu'en passant condamnation, et confessant qu'en nos personnes il avoit merité d'estre condamné. Voyla donc qu'emporte le silence de nostre Seigneur Iesus Christ, afin que auiourd'huy nous puissions invoquer Dieu à plene bouche, et que nous luy puissions demander pardon de tous nos vices et offenses.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

CINQUIEME SERMON.

MATTH. Ch. XXVII.

11. *Or Iesus estoit devant le Gouverneur, et le Gouverneur l'interroga, disant, Es-tu le Roy des Iuifs? Iesus luy dit, Tu le dis.* 12. *Et estant accusé par les principaux Sacrificateurs et Prestres, il ne respondoit rien.* 13. *Adonc Pilate luy dit, N'ois-tu pas combien de tesmoignages ils disent contre toy?* 14. *Et il ne luy respondit point à aucune parolle, tellement que le Gouverneur s'esmerveilloit grandement.* 15. *Or il avoit de coustume à la feste de lascher au peuple un prisonnier, celuy qu'ils vouloyent.* 16. *Et pour lors il avoit un prisonnier renommé, qui estoit Barabbas.* 17. *Quand donc ils furent assemblez, Pilate leur dit, Lequel voulez-vous que ie vous laisse? Barabbas, ou Iesus qu'on dit Christ?* 18. *Car il sçavoit bien qu'ils l'avoyent livré par envie.* 19. *Aussi comme il estoit assis au siege iudicial, sa femme envoya par devers luy, disant, Tu n'as que faire avec ce iuste-là: Car i'ay auiourdh'uy en songe beaucoup souffert à cause de luy.* 20. *Mais les principaux Sacrificateurs et les Prestres persuaderent au populaire qu'ils demandassent Barabbas, et qu'ils feissent mourir Iesus.* 21. *Et le gouverneur respondant, leur dit, Lequel des deux voulez-vous que ie vous laisse? Ils disent Barabbas.* 22. *Pilate leur dit, Que ferayie donc à Iesus, qu'on dit Christ? Ils disent tous, Qu'il soit crucifié.* 23. *Le gouverneur leur dit, Mais quel mal a-il fait? Et ils crioyent encore plus fort, disans, Qu'il soit crucifié.* 24. *Pilate voyant qu'il ne proufitoit rien, mais que tant plus le tumulte s'elevoit, print de l'eau et lava ses mains devant le peuple disant, Ie suis innocent du sang de ce iuste: advisez-y.* 25. *Et tout le peuple respondant dit, Son sang soit sur nous et sur nos enfans.* 26. *Alors il leur delivra Barabbas: et apres qu'il eut flagellé Iesus, il leur bailla, afin qu'il fust crucifié.*

Nous avons desia veu par ci devant que nostre Seigneur Iesus s'est tellement offert de son bon gre en sacrifice, pour reparer par son obeissance toutes nos iniquitez, et les effacer, quil a voulu estre condamné. Et voyla pourquoy il est dit qu'il n'a point respondu à toutes les accusations qui ont este dressees contre luy. Il avoit assez de quoy: mais il a eu la bouche close, comme aussi il en est parlé au Prophete Isaie. Et cela a este non seulement pour monstrer sa patience, mais afin de nous acquerir liberte de pouvoir auiourd'huy nous glorifier d'estre iustes et innocens devant Dieu (voire nonobstant que nostre conscience nous accuse et nous condamne) sçachans que Dieu nous a receus à merci, et que toutes nos fautes sont abolies par la perfection qui s'est trouvee en nostre Seigneur Iesus Christ. Voyla donc comme le Fils de Dieu nous a acquis la liberte de nous pouvoir glorifier hardi-

ment que nous sommes enfans de Dieu, et reputez iustes devant luy, asçavoir quand il a voulu n'amener aucune replique pour monstrer son integrite. Au reste on pourroit de prime face trouver estrange qu'il se soit teu, et neantmoins qu'il responde qu'il est Roy des Iuifs. Car ces choses-là semblent tirer quelque contrariete: mais sainct Iehan procede plus outre, et dit qu'il a declaré que son Royaume n'estoit pas du monde: et puis qu'il a declaré aussi qu'il estoit Fils de Dieu: mesmes il a protesté qu'il estoit venu au monde pour maintenir la verite. Mais le tout s'accorde aisement. Car il a bien falu que nostre Seigneur Iesus se declarast estre Roy des Iuifs, sinon qu'il voulust reietter les Propheties: il faloit aussi qu'il se declarast Fils de Dieu: mais cela ne tendoit pas à son absolution: c'estoit plustost à ce qu'il n'y eust plus si longue dispute, mais qu'il fust condamné. Notons bien donc quand il est parlé du silence de Iesus Christ, que c'est d'autant qu'il n'a voulu amener aucune excuse: quant à sa personne, il a eu la bouche close, cependant il n'a pas laissé de faire confession telle qu'il devoit. Voyla aussi pourquoy sainct Paul dit qu'il a fait une bonne confession devant Ponce Pilate. Car s'il eust este question que Iesus Christ fust entré en defense, desia le iuge estoit persuadé de son integrite. Il pouvoit donc aisement gaigner sa cause en parlant. Et voyla dequoy Pilate s'esbahit: mais tant y a que nostre Seigneur Iesus n'a pas laissé de rendre tesmoignage, tel que Dieu son Pere luy avoit commis: non pas tendant à enseigner (car ce n'estoit pas le lieu) mais pour confermer et ratifier la doctrine laquelle auparavant il avoit portee.

Cependant nous avons à noter d'un costé, que le crime qui estoit pour troubler plus les Iuifs, estoit qu'il avoit esmeu trouble, et empesché qu'on ne payast les tributs à l'Empereur de Rome: et cela aussi estoit pour irriter le Gouverneur, un homme payen qui estoit là envoyé de par l'Empereur. Or il est bien certain que nostre Seigneur Iesus s'estoit declaré estre Roy: mais non pas terrien: comme de faict nous voyons que quand les Iuifs le veulent couronner, il se retire et se cache en la montagne: et maintenant encores il coupe broche à ceste calomnie-là, pour ce que c'estoit un diffame à l'Evangile, quand il eust perverti l'ordre et police du monde. Car celuy qui est venu pour nous appeler tous au Royaume celeste, et nous en faire participans, n'a pas voulu abolir les royaumes terriens, veu que mesme ils sont soustenus par luy, et en sa vertu. Il ne faloit point donc que l'Evangile eust ce blasme, que Iesus Christ fust venu pour usurper quelque puissance ou authorite du monde. Et voyla pourquoy notamment il dit à Pilate que son royaume n'est point d'yci.

Et de faict, que seroit-ce si le Royaume de nostre Seigneur Iesus Christ estoit terrien? Que gaignerions-nous d'esperer en luy, veu que nostre condition est si miserable au monde? Les incredules ont beaucoup meilleur marché que nous, touchant des afflictions qu'il nous faut endurer. Vray est que les verges de Dieu s'espandent par tout et que ceux qui s'en veulent tant qu'il leur en est possible, ne laissent pas d'estre suiets à beaucoup de miseres et afflictions. Mais tant y a que nous serons tousiours exercez plus rudement: car il faut que Dieu commence ses chastimens par sa maison et par son Eglise. Si donc nostre Seigneur Iesus estoit un Roy terrestre, il sembleroit que nous fussions du tout alienez de luy. Et d'avantage, prenons le cas que nous eussions toutes nos aises en ce monde, et que par le moyen du Fils de Dieu nous eussions yci comme un paradis, tant y a que nostre vie n'est qu'un ombrage: nostre felicite donc seroit bien briefve et caduque. Et ainsi il nous faut bien avoir cognu et estre tout persuadez que le royaume de nostre Seigneur Iesus est celeste, afin que nous tendions à la vie permanente à laquelle nous sommes appelez. Voyla donc comme le Royaume de Iesus Christ est perpetuel, pour ce qu'il ne consiste pas en rien qui soit de ce monde, là où tout est corruptible.

Apprenons donc de porter patiemment nos adversitez, sçachans que cela ne diminue et n'amoindrit point la grace qui nous a este acquise par nostre Seigneur Iesus Christ. Car mesmes ce nous sont autant d'aides à salut: comme S. Paul le monstre au huitieme chapitre de l'Epistre aux Romains (v. 28). Et quand nous serons despitez et mocquez du monde, que nous aurons à souffrir beaucoup d'opprobres, que nous aurons faim et soif, que nous trainerons les ailes, que nous serons harassez de tous costez, il faut que nous regardions, Si est-ce que Dieu nous accepte. Et cela est comme s'il nous le voit le menton pour dire, Regardez en haut, et ne vous amusez point à ce qui est de ce monde, voyla en somme ce que nous avons à observer. Et de faict ce n'est point sans cause que nostre Seigneur Iesus a voulu adiouster pour confirmation qu'il est nay et venu au monde pour dire la verite: et que quiconques l'a bien goustee, s'arreste à sa voix. Par cela nous voyons que c'est une doctrine d'importance, de sçavoir que le Royaume de nostre Seigneur Iesus Christ n'est point yci bas. Car si c'eust este une sentence legere, il l'eust passee viste: Mais quand il prononce qu'il est venu au monde pour dire la verite, c'est comme s'il nous vouloit rendre attentifs, et qu'un chacun medite en son coeur, et applicque bien son estude à ceste doctrine: C'est que nous soyons retirez du monde et de toutes creatures, afin de venir à ce Roy celeste,

et chercher en luy les biens spirituels qui nous y sont communiquez, afin que nous en iouissions selon la mesure qu'il cognoist nous estre utile pour nostre salut. Et mesmes en tout ce que nous voyons estre du sommaire de l'Evangile, notons bien ce mot que Iesus Christ est venu au monde pour dire la verite, afin que nous concluyons là dessus, quand nous serons attentifs à sa doctrine que nous ne seront point frustrez: D'autant que c'est une chose toute conclue et certaine, que ce qu'il nous a promis il le tiendra. Quand David se veut confermer contre toutes tentations, il dit que la parolle de Dieu est comme un argent qui est espuré par sept fois, et qui a este bien examiné par le feu. Ainsi toutesfois et quantes que nous entrerons en doute des promesses de nostre Seigneur Iesus Christ, et que nous seront troublez et molestez (comme le diable aussi use d'une telle astuce afin de nous desgouster, et nous faire perdre courage) revenons à ce tesmoignage, que quoy qu'il en soit, nostre Seigneur Iesus est apparu au monde, afin de nous estre fidele tesmoin. Et attendons auiourd'huy qu'il nous monstre par effet que ce n'est pas en vain qu'il nous a donné toutes ces promesses, pour ce qu'elles sont infaillibles. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir.

Et au reste quand Pilate dit, *Qu'est-ce que verite?* notons que ça n'a pas este comme par un desir d'apprendre, qu'il a fait et formé une telle question, mais ç'a este comme par despit et en se mocquant: comme auiourd'huy ce vice se monstre en plusieurs. Quand nous parlons de la verite de Dieu, nous entendons la doctrine de l'Evangile: et sainct Paul (au premier chapitre de l'Epistre aux Ephesiens), luy attribue ce titre-là, afin que nous la puissions discerner d'avec toute autre science. Il est vray que si on nous fait un recit d'une chose qui aura este faite, c'est verite: mais quand Dieu nous appelle à soy, et qu'il nous veut retirer de ce monde afin que nous parvenions à la vie celeste, voyla une verite qui doit estre mise en degré souverain, et que tout le reste ne soit rien au pris. Or maintenant regardons comme le monde porte reverence à la doctrine de l'Evangile. Les plus sages du monde (qui sont tenus pour tels) sont si aveuglez de presomption que quand on leur en parle, Et comment? (disent-ils) avons nous vescu au monde si longtemps, et que nous ne sçachions que c'est de l'Evangile, ni de rien qui soit? Tous donc auront honte quand on leur dira que la verite de Dieu a este ensevelie, et qu'il faudroit maintenant y prendre garde de plus pres: nous oyons sur cela les brocars qui se iettent. Ainsi en a-il este de Pilate. Car d'autant qu'il estoit envoyé par l'Empereur pour estre son lieutenant au pays de Iudee, il luy semble qu'on luy fait grand tort quand on luy parle d'une verite qui luy soit incognue. Et quoy? Et faut-il donc que nous soyons comme gens idiots? Et n'y aura-il que mensonge en nous? Et ne pouvons-nous discerner entre le bien et le mal? Et de moy qui suis constitué en office, qui tient le lieu de l'Empereur, representant sa personne, et faudra-il que tu me reproches que ie n'ay point cognu que c'est de verite? Voyla donc l'intention de Pilate: c'est qu'il est enflé d'orgueil comme un crapaut, et ne veut point estre en ceste reputation, qu'il ne sçache que c'est de bien et de mal. Et de faict nous ne voyons pas qu'il attende la response de nostre Seigneur Iesus: mais il iette ce mot là comme par despit, et en quittant la place. Puis qu'ainsi est donc avisons à nous: et si auiourd'huy il y a beaucoup de Pilates, qui refusent d'estre enseignez en l'eschole de Dieu, et se rendre dociles, comme si desia ils estoyent assez sçavans, que nous ne soyons point empeschez de nous ranger en obeissance de foy, afin d'accepter ce que nostre Seigneur nous monstre et propose: Voire, sçachans que la verite ne croit pas en nos esprits, d'autant qu'il n'y a que vanite et mensonge, et que nous sommes plongez en tenebres, iusques à ce que nostre Seigneur nous en retire. Cognoissons donc que la verite surmonte tous nos sens et facultez, et qu'il faut bien que Dieu soit nostre maistre, pour nous garder iusques là: et qu'aussi nous soyons petis pour recevoir ce qu'il nous monstre: Et que nous tenions ceste verite si precieuse, que quand nous aurons circuy le ciel et la terre, qu'il semblera que nous ayons tout apprins, nous sçachions que ce n'est que fumee, et que cela s'escoulera iusques à ce que nous soyons fondez sur ceste Parolle, laquelle est certaine et immuable: voyla donc en somme ce que nous avons à retenir.

Or maintenant il est dit, *comme Pilate estoit assis* en son siege, que sa femme luy a mandé qu'il ne condamnast point Iesus Christ, pource qu'elle avoit este tormentee de beaucoup de songes. Il n'y a nulle doute que Dieu n'ait voulu testifier de l'innocence de Iesus Christ en plusieurs sortes: comme mesmes par la bouche de Pilate (ainsi que desia nous avons touché, et que nous le verrons encores plus à plein), non pas que Dieu n'eust desia conclud ce qui devoit estre fait de son Fils unique. Ainsi d'autant qu'il vouloit qu'il fust le Sacrifice pour effacer les pechez du monde, il a falu que l'Escriture fust accomplie: mais tant y a qu'il faloit aussi que nostre Seigneur Iesus fust approuvé iuste et innocent, afin que nous cognussions tant mieux qu'il a souffert la condamnation qui nous estoit deuë, et de laquelle nous estions coulpables: et que nous regardions tousiours à nos fautes et pechez en tout ce qui nous est recité de la mort et passion de nostre Seigneur Iesus Christ.

Or il est dit là dessus, *que Pilate desire de pouvoir absoudre nostre Seigneur Iesus:* car combien qu'il eust authorite souveraine et sans appel, si est-ce que pource qu'il estoit en pays estrange, et avec un peuple mutin, encores qu'il eust garnison en la ville, la sedition le troubloit. Et voyla pourquoy il veut proceder par subtil moyen et amiable, afin que le peuple soit appaisé. Il est donc dit qu'il presente ce qui estoit accoustumé, *qu'à la feste de Pasque il relaschoit un prisonnier tel que le peuple vouloit.* Il leur donne à choisir ou de Iesus Christ, ou de Barabbas, qui estoit (comme dit sainct Iehan) un brigand: et les autres Evangelistes disent que c'estoit un malfaiteur assez cognu, qui avoit mesmes este meurtrier, et avoit esmeu sedition et trouble en la ville. Voyla une peste qui doit estre detestable à tous: si est-ce neantmoins que le peuple s'escrie: *que nous ayons Barabbas,* et qu'il soit absous par grace, et que Iesus Christ soit crucifié.

Quant à ceste coustume de relascher un prisonnier à Pasque, nous voyons où les hommes sont menez par leurs foles devotions. Car il sembloit bien que la feste estoit tant mieux honoree en delivrant un prisonnier, et que c'estoit un service de Dieu: neantmoins tout cela n'estoit que abomination: car il est dit que celuy qui iustifie le malfaiteur, est autant coulpable devant Dieu que celuy qui punit l'innocent. Il faut donc qu'il y ait equalite en ceux que Dieu a mis et establis au siege de iustice: car en les armant de son glaive, il ne leur a point dit, Faites comme bon vous semblera. Il veut bien qu'ils ayent solicitude paternelle du peuple, et qu'ils se gardent bien de s'eslever en cruaute pour faire tort aux autres, en abusant de leur credit et authorite: mais plustost qu'ils soyent humains et pitoyables. Cependant si faut-il que les malefices soyent chastiez, et Dieu le commande ainsi. Mais que font les hommes? Ils cuident honorer la feste de Pasques, quand ils offensent Dieu, et qu'ils transgressent manifestement sa Parolle. Par cela nous devons estre admonestez de ne point suyvre nos fantasies, quand il est question d'honorer Dieu, mais de complaire en sa volonte en tout et par tout. Ainsi donc ne nous forgeons point aucune devotion selon que bon nous semblera, mais contentons-nous de faire ce que Dieu nous ordonne, et ce qu'il approuve. Et mesmes nous voyons que c'est de ceste coustume, asçavoir qu'on en fait loy encores auiourd'huy: tellement que tout ce qui est receu ordre commun, semblera estre licite. Mais quoy qu'il en soit, Dieu ne laisse point à condamner cela. Et nous voyons l'abus qui en est survenu, que ceste corruption a apporté que Barabbas ait este preferé au Fils de Dieu.

Or de prime face aussi, on pourroit trouver estrange que nostre Seigneur Iesus soit ainsi vilipendé, et qu'un brigand et un meurtrier soit plus privilegé que luy: qu'il trouve plus de grace entre les hommes, et que Iesus Christ ait eu une telle honte et ignominie. Car n'estoit-ce pas assez que le Fils de Dieu fust crucifié, et qu'il endurast une espece de mort plene d'opprobre, outre ce qu'il y avoit de grans tourmens? Car la mort de la croix c'estoit comme la punition des brigans: ce n'estoit pas seulement comme seroit auiourd'huy le gibbet, mais c'estoit comme la rouë. N'estoit-ce pas assez donc que Iesus Christ apres avoir este fouetté, et qu'on luy a craché au visage, fust mené là iusques aux abysmes, sans qu'il ait falu que par comparaison il ait este monstré execrable à tout le monde? Car si nous iugeons de nostre sens, et que nous ne iettions nostre regard qu'à ce qui apparoist, il est vray que nous serons là confus, mais il nous faut eslever les yeux de la foy plus haut, et venir à ce que nous avons touché par ci devant: c'est asçavoir que Dieu a gouverné tout ceci par son conseil. Ne nous arrestons pas donc à ce que le peuple a fait avec Pilate: mais contemplons ce decret immuable de Dieu, c'est que pour mieux nous humilier, il a voulu que son Fils fust ainsi abysmé en toute confusion, et qu'il fust mesmes mis au dessous de tous les malfaiteurs du monde: comme il a este crucifié entre deux brigans, selon que nous verrons ci apres. Voyla donc ce que nous avons à observer, quand il est yci dit qu'il a falu que Barabbas fust delivré, et Iesus Christ mis là comme le plus detestable du monde.

Or Pilate encores apres tout cela tasche de faire eschapper nostre Seigneur Iesus: mais par un moyen diabolique, c'est asçavoir qu'il le fouette (ce qu'on appeloit alors chastier) et l'eust voulu lascher apres l'avoir ainsi chastié, comme celuy qui avoit commis quelque faute: car par cela il pretendoit d'appaiser le trouble du peuple. Or si nostre Seigneur Iesus fust ainsi eschappé, qu'eust-ce este de l'Evangile, et qu'estoit-ce du salut du monde? Car ceste correction que Pilate appeloit, eust este une marque de honte à iamais, comme si l'Evangile eust esté une doctrine meschante, puis que le iuge du pays la condamnait: et nostre Seigneur Iesus en sa personne eust este du tout reietté. Et cependant nous estions peris, d'autant qu'il n'y a eu autre moyen de nous reconcilier à Dieu, sinon par la mort de son Fils unique. Voyla donc l'ouverture de vie, c'est la mort de nostre Seigneur Iesus. Ainsi nous voyons que le diable s'est efforcé tant qu'il a peu, que nostre Seigneur Iesus ne mourust point: et toutesfois qui est-ce qui a poussé et les Sacrificateurs et leurs semblables à poursuyvre Iesus Christ à mort, sinon le diable? Il est vray: car il besongne comme en forcené: et selon que nous

voyons que Dieu envoye esprit de tourbillon, et de phrenesie sur tous les meschans, tellement qu'ils se contredisent, et sont comme vagues qui se batent l'une contre l'autre: ainsi le diable a este transporté quand il a tasché d'abolir la memoire de nostre Seigneur Iesus d'un costé, et puis cependant, il a voulu empescher la redemption du genre humain. Mais Dieu a tellement besongné, qu'il a voulu que l'innocence de son Fils eust tesmoignage par la propre bouche du iuge: et cependant aussi il a voulu neantmoins qu'il mourust afin de faire le sacrifice de nostre salut et redemption. Dieu n'ha qu'une seule volonte et simple, mais elle nous est admirable, et il ha ses façons de proceder si estranges, qu'il nous faut yci baisser les yeux et cependant cognoistre que nostre Seigneur Iesus a souffert, non point à l'appetit des hommes, mais pource qu'il faloit que nous eussions un tel gage de l'amour infinie de nostre Dieu, et que Iesus Christ nous le declarast, pour monstrer combien nos ames luy sont precieuses, et combien le salut d'icelles luy est cher. Que donc nous considerions toutes ces choses.

Au reste, il est dit en la fin par S. Iehan, combien que Iesus Christ eust este fouetté, que le peuple s'efforce encore plus de crier qu'on le mette à mort. Alors Pilate reitere encores: voire pour ce qu'il oyait que Iesus s'estoit fait Fils de Dieu, et que ceste parolle-là le touche, et qu'il en est plus effrayé qu'auparavant. Et voyla pourquoy il luy demande: D'où es-tu? Et quand Iesus Christ ne respond point: Et ne sçais-tu pas (dit-il) que i'ay puissance de t'absoudre ou de te condamner? Or yci nous voyons pourquoy les Iuifs intentent une telle accusation contre nostre Seigneur Iesus Christ. Vray est que le crime qui pouvoit plus esmouvoir le Gouverneur du pays, estoit de s'estre attribué royaume et empire: mais quand ils voyent que leur malice est descouverte, et que Pilate entend bien que ce ne sont que mensonges controuvees, là dessus ils disent, *nous* avons la loy par laquelle il doit mourir. Car cela leur avoit este reservé de privilege, afin qu'ils ne debatissent point pour la religion. Car les Romains qui estoyent gens profanes, et qui servoyent à leurs idoles seulement par ceremonie, vouloyent maintenir leur empire par ce moyen qu'un chacun fist selon sa devotion.

Or là dessus ils disent, il *s'est* fait Fils de Dieu, et pourtant il a blasphemé. Il est vray que si nostre Seigneur Iesus n'eust este le Redempteur du monde, ceci le rendoit coulpable de mort, de se faire Fils unique de Dieu: car nous sommes tous enfans de Dieu, quand il nous a adoptez par sa grace: et c'est le style commun de l'Escriture saincte. Ceux qui ont receu quelque grace speciale, encores sont appelez Fils de Dieu d'une autre façon, comme les Princes et les Magistrats. Par plus forte raison donc Iesus Christ, qui estoit oinct en perfection des graces et vertus du sainct Esprit, se pouvoit bien appeler Fils de Dieu. Mais quand il n'eust point este Redempteur du monde, et s'appeler Fils unique de Dieu par excellence, cela estoit un crime mortel à la verite. Mais comment est-ce que les Iuifs l'accusent de cela? C'est en premier lieu pour l'ignorance de l'Escriture, d'autant qu'ils ne cognoissent pas que celuy qui devoit estre le Redempteur, devoit estre manifeste le Dieu vivant. D'autant donc qu'ils n'ont point l'intelligence de l'Escriture, et qu'ils ne s'y estoyent point exercez, mais s'estoyent abbrutis par leur nonchalance, voyla pourquoy ils sont tant hardis à condamner Iesus Christ. Maintenant nous voyons une temerite semblable en tous ignorans. Auiourd'huy quand on criera, Heretique: ce n'est pas qu'on ait les probations en main: mais les plus hebetez sont poussez d'une telle rage, qu'ils veulent estre zelateurs de l'honneur de Dieu, et ne sçavent ni pourquoy ni comment. D'avantage il faloit s'enquerir si Iesus estoit Christ le Messias ou non. Mais les Iuifs l'ont reietté sans faire inquisition aucune. Apprenons donc par cela, si nous voulons avoir un zele que Dieu approuve, qu'il nous faut estre reglez en droite science, et estre enseignez par sa Parolle. Car nous pourrons escumer nos bouillons, mais ce ne seront qu'autant de furies de Satan, si nous ne parlons comme escholiers de Dieu: pource qu'il est luy seul Iuge competent, et se reserve cest office-là de nous monstrer quelle est sa volonte. Puis qu'ainsi est donc, que nous ensuyvions la Parolle de Dieu simplement, et aussi que nous soyons paisibles: et puis que nostre zele soit reglé à cela. C'est ce qu'il nous faut observer en premier lieu.

Mais quand il est dit *que Pilate* a craint plusque iamais oyant parler du Fils de Dieu: yci nous voyons en la personne d'un povre Payen quelque semence de religion qui l'esmeut, et le picque, et luy sollicite sa conscience, tellement qu'il ne sçait de quel costé se tourner. Il voit là Iesus Christ tout desfiguré, et mesmes desia il l'avoit fait fouetter: il avoit eu auparavant tant d'opprobres et ignominies, tant de crachats, tant de soufflets lesquels luy avoyent este donnez en la maison de Caiphe: brief, voyla un homme qui est mesprisé et reietté de tous: et tant y a neantmoins que le nom de Dieu esmeut Ponce Pilate, et luy engendre frayeur et estonnement. Que sera-ce donc quand nous serons comme bestes sauvages? Et quand on nous parlera de Dieu, si nous ne sommes nullement retenus d'aucune bride, ne faudra-il pas que l'exemple de Pilate nous condamne au dernier iour? Nous verrons auiourd'huy des mocqueurs, gens endiablez du tout, si on leur propose, Voyla que Dieu

nous monstre, qu'on leur allegue sa Parolle, qu'on leur veuille approuver ce qu'ils reiettent: Ce leur est bien tout un, ils bouschent les aureilles, ils bandent les yeux, ils sont preoccupez en tous leurs sens, et y a un tel orgueil, qu'il n'est point question de donner nulle audience: car il leur plaist ainsi: Nous l'avons ordonné (disent-ils) et ainsi il faut qu'il s'execute. Voire? Et cependant voyci Pilate qui n'avoit iamais ouy un seul mot de la doctrine de Dieu, mesmes la Loy luy estoit en desdain, tellement que tout ce que font les Iuifs, il le tient pour une chose controuvee, et adore ses idoles: cependant si est-ce que le nom de Dieu le touche, et qu'il en est retenu quand on en parle. Et est-ce pour quelque maieste, ou quelque pompe qu'il voye en Iesus Christ? Nenni: il n'y a que le nom de Dieu qui le sollicite à reverence. Combien donc il y en a-il qui seront condamnez par ceste crainte de Pilate, quand ils poursuyvent leur train accoustumé, et qu'on ne peut rien gaigner envers eux, combien qu'on leur propose le nom de Dieu, et qu'on ne leur dise pas seulement comme un mot en passant, mais qu'on s'offre à les enseigner, et à leur monstrer au doigt les tesmoignages de l'Escriture? S'il ne daignent pas y penser, n'y adiouster aucune diligence, ne faut-il pas que le diable les possede du tout, et qu'ils donnent à cognoistre qu'ils sont comme monstres, qui ont aboli toute semence de religion, d'autant qu'ils se sont obstinez à l'encontre de Dieu, comme despitant toute nature? Voyla donc ce que nous avons à retenir.

Or quoy qu'il en soit, à l'opposite aussi nous voyons que toutes les craintes qu'auront les hommes, et tout ce qu'ils auront de sentiment et apprehension pour honorer Dieu, ne sera que comme un esclair qui vole à travers des yeux, et incontinent s'esvanouit. Car comment est-ce que Pilate a craint Dieu? nous voyons que cela ne le retient point, qu'il ne monstre une fierte si grande, qu'il luy semble que Dieu n'est plus rien. Voyla donc comment tous ceux qui ne sont point gouvernez par l'Esprit de Dieu, auront d'un costé quelques frayeurs dont ils seront saisis, tellement qu'ils s'humilieront par fois devant Dieu: mais cependant ils ne laissent pas de lever les cornes, et puis apres s'oublier, et eslourdir leurs consciences pour mal faire. Comme nous voyons en Pharao que quelquesfois il est bien estonné: Et priez Dieu pour moy, dit-il. Et quand il voit la vertu de Dieu si apparante: Ho, c'est le doigt de Dieu, dit-il, il s'y faut assuietir. Mais tantost apres pis que iamais. Ainsi donc a-il este de Pilate. Or ceci nous admonneste de n'avoir point des craintes de Dieu qui soyent comme bouffees: mais d'en avoir une bonne racine qui demeure ferme en nos coeurs. Car comment est-ce que Pilate a craint Dieu? Ç'a este seulement pour se rendre plus inexcusable. Et voyla pourquoy Dieu resveille les consciences endormies, qui veulent reietter tout ioug, et les rameine et incite à penser à eux de plus pres, tellement qu'en despit de leurs dents, il faut qu'ils cognoissent leurs povretez, et qu'ils sentent leurs vices, combien qu'ils s'y veulent endormir. Tous les scrupules donc qu'ont tous les contempteurs de Dieu, et tous les meschans, ce sont autant d'adiournemens que Dieu leur fait pour leur oster toute excuse d'ignorance: Mais puis apres ils se laschent la bride, et se iettent à l'abandon, et si ne sont nullement retenus: comme nous voyons en Pilate. Du commencement il est bien estonné, mais tantost apres il revient à son naturel. *Et ne scais*-tu pas (dit-il a Iesus Christ) que i'ay puissance de t'absoudre ou de te condamner? Yci en premier lieu notons, quand ce seroit un brigand, qu'il ne pourroit point neantmoins remuer un doigt que Dieu ne luy donnast la puissance. Comment donc est-ce que Pilate ose bien amener une telle licence et si desbordee, de condamner et absoudre à son appetit et à sa poste? Car il voudroit mieux que la bride fust laschee à tous brigans, et qu'ils eussent liberte d'exercer leur cruaute par les bois, que d'asseoir en un siege si honorables des gens qui se plaisent en leur puissance, sans penser à la conscience, et que cependant ils mettent toute confusion au monde. Or yci nous voyons (comme i'ay monstré) qu'il n'y a point eu une racine vive en Pilate, mais une bouffee seulement. Ainsi donc apprenons de tellement craindre Dieu qu'il y ait une ferme constance en nous de cheminer en son obeissance, et que nous bataillions vertueusement contre tout ce qui nous pourroit destourner, et que tousiours ceste bride nous retiene, qu'il n'est point question de provoquer l'ire de celuy qui ha toute puissance sur nous. Voyla en somme ce que nous avons à retenir.

Et cependant aussi il y a à considerer comment la gloire que Pilate s'attribue, luy est neantmoins une grande honte. Car ses ennemis ne luy pouvoyent pis reprocher que cela, asçavoir qu'il veut estre tenu et reputé n'avoir aucune discretion de bien et de mal: et neantmoins il s'en vante. Nous voyons donc d'autant plus que les contempteurs de Dieu cuident s'eslever, qu'il faut qu'ils se sentent tousiours estre plus abysmez en confusion: et Dieu les met tellement en sens reprouvé, qu'ils font leurs vanteries de leurs iniquitez, afin de se rendre detestables et au ciel et à la terre. Qu'est-il donc de faire? Apprenons de nous glorifier en bien, et que nous regardions ce qui nous est licite. Car ceux qui se glorifient en leur grandeur, il est certain qu'ils provoquent Dieu, d'autant qu'ils ont acquis leurs richesses et leur credit souventesfois par moyens illicites, par exces, par cruautez, et toutes

extorsions. Quand donc ils se glorifient en cela, c'est comme en despitant Dieu. Celuy qui aura rapiné de toutes parts, dira, I'ay du bien: et voyla le sang du povre peuple qu'il a succé. Il dira, Ie l'ay acquis. Et comment? Par fraudes, meschantes prattiques, pillant l'un, gourmandant l'autre, et ayant perverti tout ordre. L'autre par ambition et par moyens illicites sera parvenu à quelque dignite: et là dessus il voudra estre redoutable. Et c'est manifestement despiter Dieu.

Apprenons donc (comme i'ay desia dit) de nous glorifier en ce que Dieu approuve. Il est vray qu'encores qu'il y ait du bien en nous, il n'est pas licite d'usurper la louange que Dieu se reserve, et dont il luy faut faire hommage, d'autant qu'il nous a tout donné. Il n'est donc pas question yci de nous glorifier, comme si ce que Dieu nous donne, nous appartenoit. Mais ie di qu'il nous faut glorifier seulement en ce qu'il a pleu à Dieu nous adopter pour ses enfans, et d'autant qu'il nous fait la grace de cheminer en sa crainte, d'autant qu'il nous donne vertu pour nous abstenir du mal. Voyla en quoy il nous faut glorifier. Et puis, si nous sommes petis et contemptibles selon le monde, prions le qu'il nous donne patience, et que nous aimions mieux estre en tel estat, que d'estre eslevez, et cependant nous esiouir comme font les gens mondains, qui s'egayent en telle sorte qu'il n'y a plus rien qui les puisse retenir. Voyla en somme comme nous avons à nous glorifier: c'est que nous ne veuillions point estre plus que Dieu ne nous permet, et que nous despitions tout ce qu'il reprouve, combien que le monde applaudisse à ceux qui exercent tyrannie et qui se desbordent à tout mal. Que nous quittions donc facilement et de nostre bon gre toutes telles gloires, ne cherchans autre chose sinon d'estre recognus et advouez devant Dieu pour ses enfans. Voyla en somme ce que nous avons à retenir encores.

Or pour conclusion il est dit, *que Pilate voyant qu'il ne proufitoit rien, et que le peuple s'escarmouchoit de plus en plus, lave ses mains et dit, Ie suis innocent du sang de cest homme.* Nous avons desia declaré qu'il faloit que l'integrite de nostre Seigneur Iesus fust approuvee, et qu'elle eust son tesmoignage par la bouche du iuge mesme. Car quand il est dit que Iesus Christ a souffert sous Ponce Pilate, et qu'il a este condamné, ce n'est point assez d'avoir entendu l'histoire: mais il nous faut quant et quant cognoistre que Iesus Christ non seulement est innocent, mais qu'il est la fontaine de toute sainctete et perfection. Et comment donc est-il condamné? Il y a yci deux choses diverses, ce semble. Il est dit qu'il est l'Agneau de Dieu sans macule: et d'autant qu'il est Agneau de Dieu, il faut qu'il soit condamné pour sacrifice. Ce mot *d'Agneau* emporte qu'il doit estre offert. Et qu'est-ce que la Loy prononce des sacrifices? que ce sont pechez et maledictions. Et voyla pourquoy il est dit que nostre Seigneur Iesus a este fait malediction pour nous, c'est à dire qu'il a receu la malediction qui estoit deuë à nos pechez. Voyla donc en quelle qualité et en quelle condition il est condamné: d'autant que Dieu l'a establi comme agneau qui devoit estre offert en sacrifice. Mais il faut aussi qu'il soit cognu sans tache aucune, et que sa purete viene devant les yeux, afin que nous apprehendions nos pechez, iusques à ce que nous ayons cognu que Iesus Christ est le miroir de toute perfection: et que nous entrions en examen de nos fautes pour nous y desplaire et passer condamnation, laquelle nous estoit apprestree sinon que nous en eussions este delivrez par luy. Or quand Pilate a prins le bassin et l'eau pour se laver les mains, c'estoit une ceremonie par trop frivole: comme s'il se pouvoit acquitter devant Dieu pour cela. Mais ce n'estoit pas pour faire son excuse envers Dieu quand il a essayé d'appaiser la fureur du peuple. Car il n'a point protesté devant Dieu qu'il estoit innocent: mais il a seulement dit au peuple, Regardez à vous: car quant à moy: Ie suis innocent. Comme s'il disoit, Vous me forcez à ceci. Mais tout cela (comme i'ay dit) n'est point pour l'excuser. Et il ne fait point aussi office de iuge: Car il devoit plustost mourir cent fois, que de flechir de son office: quand il eust veu tous les troubles du monde, si devoit-il avoir ceste magnanimite de faire ce qu'il cognoissoit estre bon et iuste. Mais quand il voit le peuple estre ainsi eschauffé, il se laisse transporter. Cependant toutesfois si faut-il, maugré qu'il en ait, qu'il testifie de l'innocence de nostre Seigneur Iesus Christ, et que de sa propre bouche il le iustifie. Neantmoins ne laisse point de le condamner, mais en cela gist nostre consolation: car nous sçavons que quand nous sommes auiourd'huy amenez devant Dieu pour comparoistre devant son siege, ce n'est point pour y recevoir condamnation: mais d'autant que le sang que nostre Seigneur Iesus a espandu est la vraye purgation de nos ames, il nous reçoit comme purs et nets.

Voyla donc où il nous faut recourir. Et cependant nous voyons le mot qui est prononcé des Iuifs: car ils sont precipitez en telle sorte de Satan, qu'ils disent, *son sang soit sur nous et sur tous nos enfans.* Or ils estoyent l'heritage de Dieu, le peuple eleu et choisi d'entre toutes les nations de la terre: et cependant ils renoncent a ceste dignite-là, et à toutes les promesses de salut, à ceste alliance sacree que Dieu avoit establié avec leur lignee. Les voyla donc privez de tous les biens que Dieu leur avoit distribuez auparavant, entant qu'ils estoyent descendus de la race d'Abraham: et a fallu que le

sang de nostre Seigneur Iesus soit tombé sur eux, voire à leur confusion et de tout leur lignage. Comme aussi il leur avoit declaré auparavant: Il faudra que vostre iniquite viene au comble, et que le sang des Martyrs, depuis Abel le iuste, iusques à Zacharie fils de Barachie, qui a este meurtri n'agueres, vous soit ramentu, et que vous voyez que vous avez este tousiours meurtriers des Prophetes, et que par ce moyen vous avez bataillé contre Dieu et contre sa Parolle. Voyla donc comme le sang de nostre Seigneur Iesus, qui devoit estre le salut de tout le monde, et mesmes des Iuifs par especial, d'autant que la primogeniture leur appartenoit, a crié vengence à l'encontre d'eux. Mais maintenant apprenons de nous plonger dedans, et de prier Dieu qu'il viene sur nous d'une autre façon, et sur nous et sur nos enfans en particulier: c'est à dire que nous en soyons lavez et nettoyez, voyans que nous sommes abominables devant Dieu à cause de nos pechez, iusques à ce que nous soyons lavez, que nous souffrions que le sang qui a este une fois espandu pour nostre Redemption viene sur nous et que nous en soyons arrousez par la vertu du sainct Esprit: (ainsi que dit sainct Pierre en sa Canonique) et que nous nous gardions bien de reietter la grace qui nous est offerte de Dieu, de laquelle les Iuifs ont este despouillez à cause de leur ingratitude, et n'ont fait que provoquer de plus en plus sa vengence. Que donc auiourd'huy nous soyons disposez à recevoir la purgation de nostre Seigneur Iesus Christ, laquelle ne se peut apprehender sinon par foy: et que nous prions Dieu que nous n'ayons point receu ce lavement en vain, mais que de iour en iour nous soyons purifiez de toutes nos macules. Et qu'il plaise à nostre Dieu de faire valoir en nous ceste purete qui nous a este acquise par nostre Seigneur Iesus Christ, iusques à ce que nous soyons parvenus en son Royaume, là où nous serons despouillez de toutes corruptions de nos vices.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

SIXIEME SERMON.

MATTH. Ch. XXVII.

27. *Adonc les gendarmes du gouverneur prindrent Iesus au pretoire et assemblerent devant luy toute la bande:* 28. *Et l'ayant desvestu, meirent sur luy un manteau d'escarlate:* 29. *Et plierent une couronne d'espines, et la meirent sur son chef, et un roseau sur sa dextre: et s'agenouillant devant luy se mocquoyent de luy, disans, Bien te soit Roy des Iuifs.* 30. *Et apres avoir craché contre luy, ils prindrent un roseau et en frappoyent son chef.* 31. *Quand ils se furent mocquez de luy ils luy despouillerent le manteau, et le vestirent de ses vestemens, et l'emmenerent pour estre crucifié.* 32. *Et comme ils sortoyent ils trouverent un homme Cyrenien nommé Simon, lequel ils contraignirent de porter la croix d'iceluy.* 33. *Et estans venus au lieu qu'on dit Golgotha, qui est à dire le lieu de test,* 34. *Ils luy donnerent à boire du vinaigre meslé avec du fiel: et quand il en eut gousté il n'en voulut point boire.* 35. *Et apres qu'ils l'eurent crucifié, ils diviserent ses vestemens en iettant le sort: afin que fust accompli ce qui est dit par le Prophete, disant, Ils ont divisé mes vestemens entr'eux, et ont ietté le sort sur ma robbe.* 36. *Et estans assis le gardoyent là.* 37. *Ils meirent aussi au dessus de son chef son dicton escrit ainsi, Cestuy-ci est Iesus le Roy des Iuifs.* 38. *Lors furent crucifiez avec luy deux brigans, l'un à dextre et l'autre à senestre.* 39. *Et ceux qui passoyent l'iniurioyent hochans leurs testes.* 40. *Et disans, Toy qui destruis le Temple et en trois iours l'edifies, sauve toy toymesme: si tu es le Fils de Dieu, descen de la croix,* 41. *Semblablement aussi les principaux Sacrificateurs, se mocquans avec les Scribes et les Prestres, disoyent,* 42. *Il a sauvé les autres et ne se peut sauver soymesme: s'il est Roy d'Israel, qu'il descende maintenant de la croix, et nous croirons à luy.* 43. *Il se confie en Dieu, qu'il le delivre maintenant s'il l'ha agreable: car il a dit, Ie suis le Fils de Dieu.* 44. *Cela mesme luy reprochoyent aussi les brigans qui estoyent crucifiez avec luy.*

Suyvant ce que nous avons touché par ci devant, il nous faut encores mieux considerer que le Royaume de nostre Seigneur Iesus Christ n'est point de ce monde. Car nous voyons comme il a este en ignominie, qu'on s'en est mocqué, et qu'au lieu d'un diademe Royal il a eu une couronne d'espines: au lieu d'un sceptre il a eu un roseau: et puis tout ce qui estoit possible d'imaginer pour faire honte à un homme, luy a este fait. Si donc nous arrestons nos sens à ce qui est yci recité, ce

nous sera comme un obiect de scandale pour nous aliener de nostre Seigneur Iesus Christ, et par consequent de toute esperance de salut. Mais nous avons à contempler par foy le Royaume spirituel duquel a este fait mention ci dessus: et alors nous pourrons conclure, combien que les hommes se mocquent du Royaume de nostre Seigneur Iesus Christ, qu'il ne laisse pas de tousiours estre prisé selon qu'il en est digne, et devant Dieu, et devant ses Anges. Mesmes nous avons à reduire en memoire que le Fils de Dieu a ainsi este traitté en sa personne, afin de recevoir sur soy toute l'ignominie que nous meritons. Car qu'est-ce que nous pouvons apporter devant Dieu cependant que nous sommes souillez de nos iniquitez? Mais d'autant que nostre Seigneur Iesus a souffert qu'on luy crachast au visage, qu'il a voulu estre souffleté, qu'il a receu tous opprobres, voyla comme auiourd'huy nous sommes recognus et avouez pour enfans de Dieu, et voyla où consiste nostre fiance. Mesmes aussi nous avons tousiours à considerer que Dieu nous veut induire à estre mieux touchez de nos fautes, pour les avoir en horreur et detestation, quand nous voyons qu'il a falu que le Fils de Dieu, pour les reparer et pour nous acquerir grace et absolution, ait tant enduré, et que le Pere celeste ne l'ait point espargné. Voyans donc la confusion de nos pechez estre telle en la personne du Fils de Dieu, nous avons bien à nous humilier et estre du tout confus en nous mesmes. Et cependant nous devons aussi prendre courage, et estre fondez en telle fiance, que nous ne doutions point, quand nous viendrons devant Dieu, que nostre Seigneur Iesus Christ nous a acquis grace, quand il a souffert d'estre ainsi vilipendé à cause de nous. Car il nous a acquis gloire et dignité devant Dieu et ses Anges par ce moyen.

Or il est dit yci que nostre Seigneur Iesus *a este mené au lieu qui se nommoit Golgotha*, c'est à dire le lieu de Test. Le mot Hebrieu dont cestuy-ci descend signifie Rouler: mais ils en ont ainsi usé pource que, quand un corps sera pourri, on trouvera la teste toute seche, et c'est comme une boule qui coule. On appeloit donc ce lieu Golgotha à cause que beaucoup de malfaiteurs estoyent là punis, et voyoit-on là les testes. Yci nous avons à reduire en memoire ce que dit l'Apostre en l'Epistre aux Hebrieux, que nostre Seigneur Iesus Christ a este mené hors de la ville, comme les sacrifices avoyent accoustumé, voire ceux qu'on brusloit, et desquels le sang estoit porté au Sanctuaire pour effacer les macules du peuple. Or il estoit dit qu'un tel sacrifice estoit comme malediction: il faloit donc qu'il fust reietté loin. Voyla le Fils de Dieu qui a voulu recevoir ceste condition sur soy, afin que nous sçachions qu'à la verité nous sommes maintenant affranchis devant Dieu et absous. Car nous meritons que Dieu nous reiette, voire qu'il desploye sur nous sa vengence horrible, cependant qu'il regarde quels nous sommes. Il n'y a donc autre moyen d'acquerir grace, sinon que nous venions à nostre Seigneur Iesus Christ, et que nous y ayons tout nostre refuge, d'autant que nous sommes deschargez d'un tel fardeau, quand il a voulu estre comme maudit et detestable pour nous, afin que nous trouvions faveur devant Dieu et que nous luy soyons agreables. Car combien que desia Pilate son iuge l'eust iustifié plusieurs fois, si faloit-il neantmoins qu'il receust en sa personne tout ce qui estoit requis pour nous racheter: car il estoit nostre plege, et a falu qu'en tout et par tout il respondist pour nous. Ainsi donc apres avoir cognu que nostre Seigneur Iesus a este ainsi reietté, comme n'estant pas digne d'estre de la compagnie des hommes, voire comme portant telle infection, qu'il ne pouvoit pas estre enduré: voyans, di-ie, cela, que nous apprenions de le suyvre, et renoncer au monde, comme nous sommes exhortez en ce passage-là. Et s'il faut que nous soyons mocquez, qu'on nous retranche comme membres pourris, et qu'on nous ait en detestation, endurons-le tout patiemment, baissans les yeux, iusques à ce que le iour viene que nos tristesses soyent converties en ioye, que Dieu torchera les larmes de nos yeux: et mesmes que ce qu'on iuge maintenant comme ignominie, que cela nous soit converti en gloire: car il est certain que tout ce que nous endurons pour nostre Seigneur Iesus Christ est plus honorable devant Dieu que toutes les pompes de ce monde. Voyla donc ce que nous avons à retenir quant au lieu.

Or l'Evangeliste adiouste que nostre Seigneur Iesus a este mocqué de tous ceux qui passoyent par là, et surtout des Sacrificateurs et des Scribes et leurs semblables. Et quelle en a este l'occasion? *S'il est Fils de Dieu qu'il descende*, disent-ils, et qu'il se sauve, car il a bien sauvé les autres. S'il est Roy d'Israel, qu'il le monstre. Yci nous voyons un terrible aveuglement en ces miserables, qui ont este possedez de Satan, pour n'avoir plus nul sentiment ni discretion. Voyla les Sacrificateurs qui devoyent estre les Anges de Dieu: car il les avoit ordonnez à cest usage, afin que sa Parolle et sa volonté fust cognue par leur bouche. Voyla les Scribes qui sont exercez en la Loy, et neantmoins en cuidant aneantir nostre Seigneur Iesus, ils monstrent qu'ils foullent au pied toute l'Escriture saincte et toute la religion de laquelle ils se vantoyent. Quand on leur a parlé du Messias auparavant, ils ont bien su respondre qu'il faloit qu'il nasquist en Beth-lehem: ils devoyent aussi estre advertis et informez que le Redempteur qui leur estoit promis devoit souffrir une telle mort. Et ce

n'estoit pas chose obscure. Le passage d'Isaie estoit aussi clair que si on faisoit un recit de ce que nostre Seigneur Iesus a enduré. Ils devoyent donc cognoistre qu'il estoit impossible de mieux deduire les choses qu'a fait le Prophete, combien qu'il en ait parlé si long temps auparavant. Et puis, il y a tant en Zacharie qu'en Daniel les declarations que Dieu devoit recueillir son peuple et remettre son Eglise au dessus par tel moyen: c'est que le Redempteur souffrist tout opprobre et malediction devant le monde. Comment donc est-ce qu'ils despitent ainsi le Fils de Dieu, quand il s'acquitte de son office, comme cela avoit este declaré suffisamment par les Prophetes? Ainsi nous voyons que Satan les a transportez, quand ils oublient tout ce qu'ils avoyent cognu auparavant.

Et ainsi avisons de cheminer tellement en la crainte de Dieu, qu'apres avoir gousté sa Parolle nous le recevions avec reverence, et obeissions à nostre Seigneur Iesus Christ qui nous est là presenté. Car c'est en luy aussi que nous trouverons toute perfection de biens: voire si nous venons à luy en humilité. Car si nous cuidons nous iouer avec Dieu il faudra que nostre audace reçoyve un tel salaire: comme nous lisons yci de ces miserables qui ont este ainsi transportez de leur rage. Or cependant nous avons à faire nostre profit de ces blasphemes, les tirans tout à l'opposite. Car d'autant que nostre Seigneur Iesus a voulu estre nostre Roy et nostre chef, voyla pourquoy il ne s'est pas sauvé. Les ennemis de verité ont dit, Qu'il se sauve s'il est Roy d'Israel: mais il faloit qu'il endurast en sa personne pour nous acquerir salut. Pourquoy donc nostre Seigneur Iesus ne s'est point espargné? Pourquoy a-il enduré une mort tant amere et tant ignominieuse, sinon d'autant qu'il faloit que nous fussions delivrez par une telle rançon? Nous avons donc à despiter tous les supposts de Satan, et tous ses vileins qui desgorgeoyent ces blasphemes que recite l'Evangeliste, et nous certifier tant mieux que vrayement nous avons un Roy qui a preferé nostre salut à sa propre vie, et a souffert tout ce qui estoit requis pour nostre redemption, et n'a eu autre esgard sinon de racheter ce qui estoit perdu. Car nous estions desesperez si le Fils de Dieu nous eust laissé en nostre estat et condition. Mais quand il a este ainsi abysmé en la mort, voyla où gist nostre delivrance: quand il a enduré le tout si patiemment, voyla qui est cause que Dieu maintenant estend sa main et sa vertu pour nous secourir au besoin. Il a donc falu que nostre Seigneur Iesus fust là comme abandonné de Dieu, afin qu'auiourd'huy nous sentions qu'il veille pour nostre salut, et qu'il sera tousiours prest de nous aider à la necessite quand nous le requerrons. Cependant aussi apprenons de nous armer contre telles tentations, quand le diable nous viendra assaillir et nous voudra faire acroire que Dieu nous a delaissez et qu'il nous a tourné le dos, et que c'est une chose frustratoire d'esperer en luy. Que nous sçachions donc lors que Iesus Christ est le vray patron de tous fideles, et qu'il nous a monstré le chemin de ce qu'il nous faut faire: et que pourtant c'est bien raison que nous soyons configurez à luy. Il a souffert que tels blasphemes ayent este desgorgez contre luy, et cependant il y a constamment resisté, en sorte que la victoire par ce moyen nous a este acquise. Combatons donc auiourd'huy quand le diable nous viendra assieger, comme pour renverser nostre foy et pour nous fermer la porte, à ce que nous ne puissions avoir acces à Dieu, comme s'il nous avoit oublié du tout. Suyvons nostre Seigneur Iesus Christ, et attendons l'heure que Dieu estende son bras pour monstrer qu'il nous est pitoyable et qu'il nous est Pere, encores que pour un temps il souffre que nous soyons ainsi abbatus.

Voyla donc quant à ces broquars et mocqueries qui ont este iettees sur nostre Seigneur Iesus. Il y en a encore d'autres: *Il s'est confié en Dieu, qu'il le sauve s'il l'aime.* Ceci avoit este desia figuré en la personne de David, car ces propres mots sont recitez quand il se plaind que ses ennemis ont prins occasion de tirer la langue contre luy, et de luy tenir quasi le pied sur la gorge, en luy reprochant la fiance qu'il avoit eue en Dieu. Or il est certain que c'est la playe la plus mortelle que Satan nous puisse faire: car comme la vie des hommes consiste en l'ame, aussi la vie spirituelle consiste en la foy, et au refuge que nous avons à Dieu, estans appuyez sur ses promesses. Si nous sommes despouillez de cela c'est fait de nous, et nous voyla du tout perdus et abysmez. Et voyla aussi pourquoy Satan a tasché de renverser la fiance que nostre Seigneur Iesus avoit en Dieu son Pere. Il est vray que Iesus Christ a combatu d'une autre vertu que nous ne pouvons pas: car il n'a point este suiet à nulle incredulité. Mais quoy qu'il en soit, si a-il senti quelle furie il y avoit en ces tentations. Car comme le diable avoit machiné au paravant telles choses, aussi il redouble maintenant par ses supposts. Il luy avoit dit, Si tu es Fils Dieu, et que ces pierres soyent converties en pain, et que tu manges, car tu es un povre affamé. Et ne vois-tu pas qu'il faut experimenter si tu as quelque vertu ou non? Or en cela Iesus Christ n'a pas este insensible, non plus que quand on luy reproche yci la fiance qu'il avoit en Dieu. Ainsi maintenant, combien que nous n'ayons pas une vertu pareille pour resister, tellement que nous ne venions à defaillir, tant y a neantmoins que nous devons estre fortifiez en luy, sçachans que ç'a este pour

nous et à nostre proufit qu'il a vaincu tels assaux, et les a surmontez.

Il y a aussi ce qu'ils disent, *qu'il a sauvé les autres et ne se peut sauver.* Nous voyons derechef comme ils estoyent mis en sens reprouvé. Car ce qu'il avoit sauvé les autres, n'estoit-ce pas une marque certaine et infalible de sa vertu Divine? Iesus Christ avoit ressuscité les morts: cela ne leur estoit pas incognu. Il avoit rendu la veue aux aveugles, il avoit guari les paralytiques, les boiteux, les demoniaques mesmes. Voyla donc Iesus Christ qui a desployé les grans thresors de sa bonté et puissance en tous les miracles qui ont este faits par luy: et toutesfois cela luy est reproché encores. Nous voyons donc comme ces povres forcenez, sans que personne les contraigne, sont leurs iuges pour s'oster toute excuse: tellement que, quand se viendra devant le grand siege iudicial de nostre Seigneur Iesus Christ, ils ne pourront rien alleguer pour couverture: car les voyla condamnez par leur propre bouche. Si nostre Seigneur a sauvé les autres, il est certain qu'il se pourroit sauver, sinon qu'il preferast les autres à soy-mesmes. Qu'est-ce qu'on peut là appercevoir sinon une bonté admirable, qu'il a voulu estre abysmé selon les hommes, pour nous retirer du profond des abysmes: qu'il a voulu souffrir tout ce que nous meritons, afin de nous en acquitter: brief, il a renoncé à tout salut temporel, c'est à dire qu'il n'a point voulu preferer sa vie, il n'a point voulu espargner sa personne, afin que nous fussions asseurez de nostre salut eternel, et que nous en eussions un tel gage et un tel payement. D'autant plus donc devons-nous estre confermez en nostre foy: et voyans comme tout ce que le diable a machiné pour nous troubler et empescher que nous ne venions à nostre Seigneur Iesus, nous doit servir d'avantage pour nous certifier: que nous sçachions faire nostre proufit de tout cela. Or il est certain que le diable fait tous ses efforts de nous empescher en cest endroit. Car cognoissant où gist nostre salut, il s'addresse là sur tout afin de nous en pouvoir priver. Car il sçait, s'il nous peut induire à estre scandalizez en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ, que c'en est fait: et nous l'experimentons par trop. Au reste, tous les scandales que le diable nous suscite et nous met devant les yeux, pour nous faire destourner du Fils de Dieu, nous doyvent servir de confirmation. Car quand il est dit que Iesus Christ a sauvé les autres et ne se sauve pas, c'est un propos lequel, selon nostre iugement, seroit pour nous faire concevoir quelque desdain contre la personne du Fils de Dieu, pour le reietter, et ne mettre point nostre esperance en luy. Mais tout au rebours, sçachons quand le Fils de Dieu n'a pas eu esgard à soy, et qu'il ne s'est point soucié de sa propre vie, c'est d'autant qu'il a eu le salut des ames si cher et si precieux qu'il s'est là voulu du tout employer. Puis qu'ainsi est nous devons hardiment estre fondez en luy pour l'invoquer, et estre du tout certifiez que ce n'est pas en vain qu'il a tant souffert pour nous.

Or quant à ce qu'ils disent, *Voyci qui destruit le Temple et le reedifie en trois iours:* il y a une malice par trop vileine, de controuver que Iesus ait dit qu'il destruiroit le Temple. Mais il avoit dit, Destruisez ce Temple et ie le reedifieray au bout de trois iours. Il ne s'estoit donc pas attribué la destruction du Temple, mais à ses ennemis. Et quand ils l'ont crucifié, ne cognoissoyent-ils pas que la chose a commencé desia d'estre accomplie? Car ils n'estoyent pas ignorans que Iesus Christ s'estoit declaré estre le vray Temple de Dieu quant à son corps humain. Car puis qu'il est Dieu manifesté en chair, et que son essence Divine est unie à sa nature qu'il a prinse de nous, puis, di-ie, que toute plenitude de Divinité habite en luy, il est bien certain que son corps merite d'estre nommé Temple, plus que celuy de Ierusalem et plus que tous les cieux. Or ceux-ci l'ont destruit en tant qu'en eux estoit, et il l'a redifié au bout de trois iours. Et ils n'avoyent pas aussi oublié cela: car ils le sçavent bien dire puis apres à Pilate. Mais en cela voyons-nous que si le diable possede les hommes, il les rend si stupides qu'ils n'ont plus discretion, ne de bien, ne de mal. Ils sont pleins de telle furie qu'ils se iettent à l'abandon à l'encontre de Dieu, comme s'ils le vouloyent desfier plenement et de propos deliberé. Voyons cela, que nous soyons admonestez de cheminer tant plus en la crainte de Dieu, quand nous cognoissons comme il a besongné de sa vertu admirable, pour declarer que ce n'estoit pas en vain que Iesus Christ avoit prononcé ceci de sa bouche, Destruisez ce Temple et ie le redifieray. Car nous ne voyons que confusion en sa mort selon l'apparence et selon le sens commun des hommes: mais Iesus Christ a le tout reparé en sa resurrection. Puis qu'ainsi est donc, tant plus devons-nous estre confermez en la foy, et despiter Satan avec tout ce qu'il pourra brasser pour nous mettre en bransle et en doute.

Or touchant ce qui est dit qu'*ils ont donné à boire à nostre Seigneur Iesus du vinaigre meslé avec du fiel et mirrhe,* il est bien à presumer que cela se faisoit selon la coustume de ce temps-là pour abbreger la mort des malfaiteurs. Tant y a que Iesus Christ n'a pas voulu boire en ayant gousté, car il sçavoit que son heure n'estoit pas encore venue. On avoit donc accoustumé, devant que les malfaiteurs fussent levez en haut, de leur bailler ce bruvage afin que le sang se troublast et qu'ils rendissent l'esprit tant plustost. Car ceste espece de mort estoit assez cruelle, et ils avoyent besoin

d'y estre aidez. Et de faict nous verrons ci apres comme les brigans eurent les os cassez et rompus afin qu'ils ne languissent point d'avantage. Quoy qu'il en soit, nostre Seigneur Iesus n'a point voulu boire de ce bruvage, pour declarer qu'il estoit prest à recevoir en obeissance la condition qui luy estoit commise de Dieu son Pere. Vray est que ceste mort luy estoit bien dure: car outre ce qu'elle estoit espovantable, il y avoit les tormens spirituels, desquels nous traitterons encore demain au plaisir de Dieu. Tout cela donc pouvoit bien induire nostre Seigneur Iesus Christ d'approcher de la mort tant qu'il luy estoit possible: mais il s'est voulu ranger avec toute obeissance d'endurer iusqu'à ce qu'il ait este delivré sans aucun moyen humain. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir. Mais il y a qu'en ces articles, quand ses accoustremens ont este divisez et qu'on a ietté le sort dessus, l'Escriture a este accomplie. David, portant la figure de nostre Seigneur Iesus Christ, fait de telles complaintes. Il est vray que c'est par similitude, quand il dit qu'on a mis du fiel en son bruvage, et du vinaigre, et qu'on a divisé sa despouille, et qu'en son affliction on l'a encores picqué et angoissé d'avantage: comme les gens cruels et inhumains voudroyent encores molester les povres affligez qui n'en peuvent plus. David donc use de telle similitude, quand il dit que sa despouille a este en proye. Il parle et de sa femme, et de sa maison, et de tous ses biens, et de tous ses estats. Mais il a falu qu'en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ ceci se veist à l'oeil. On luy a donc baillé du vinaigre et du fiel, afin qu'on cognust que vrayement David a este sa figure, et qu'il estoit le vray Redempteur qui avoit este promis de tout temps. Car pourquoy le Royaume a-il este dressé en la maison de David, sinon avec promesse qu'il dureroit plus que le soleil et la lune? Il y avoit donc ce Royaume eternel qui auiourd'huy a este establi en la personne du Redempteur. Car ces choses, qui ont este comme en ombrage et figure en la personne de David, il a falu qu'elles eussent leur perfection en Iesus Christ, comme nous le voyons yci.

Au reste, quant à ce que l'Evangeliste adiouste que les brigans mesmes qui estoyent avec nostre Seigneur Iesus se sont mocquez de luy, cela est dit pour un seul: comme il appert par S. Luc qui declare ces choses plus au long. Mais c'est une façon de parler assez commune, comme quand on dira, On en parle mesmes iusques aux petis enfans: combien qu'il n'y en ait qu'un, on prendra le nombre pluriel. Il faut que les femmes s'en meslent: et il n'y en aura qu'une. En ceste sorte donc il est dit que nostre Seigneur Iesus a este despité, mocqué et blasphemé de tous, voire iusques aux malfaiteurs. Car quand on l'a perdu au milieu de deux brigans, ç'a este afin d'aggraver tant plus l'ignominie de sa mort. Il est vray que c'estoit le lieu là où on avoit accoustumé d'executer les malfaiteurs. Tant y a qu'on ne s'est point contenté d'un tel opprobre: mais il a falu qu'il fust estimé pire et plus detestable que tous les brigans du monde, quand on en met là deux à ses deux costez, pour dire qu'il est le principal de tous. Et en cela, comme dit S. Marc, a este verifié ce qui est dit par le Prophete, qu'il a este reputé entre les iniques. Or sans ceste reputation auiourd'huy en quel lieu et degré serions-nous devant Dieu? Car nous ne pouvons obtenir grace sans iustice. Il faut que Dieu nous haysse et nous reiette, iusques à ce que nous soyons iustes et purgez de toutes macules et offenses devant luy. Et qu'ainsi soit, Dieu se peut-il renoncer soy-mesmes? Se peut-il despouiller de sa saincteté, iustice et integrité? Cependant donc que nous apportons devant luy nos souillures, il faut que nous luy soyons abominables. Or maintenant comment serons-nous iustifiez devant Dieu, sinon d'autant que nostre Seigneur Iesus Christ a este reputé entre les malfaiteurs? Nous sommes donc exemptez de ce rang, et Dieu nous reçoit, et nous ha agreables comme si nous estions du tout purs et innocens, d'autant que nostre Seigneur Iesus a souffert d'estre en telle ignominie et vergongne devant les hommes. Voyla en somme se que nous avons à retenir des brigans.

Mais il nous faut insister pour la fin sur le recit de S. Luc, c'est que l'un des brigans reprend son compagnon, quand il le voit ainsi obstiné. Comment? (dit-il) et ne seroit-il pas temps, ou iamais, que tu fusses humilié? Car te voyci en la condamnation et au supplice que tu endures pour tes forfaits et pour tes crimes: tu es un homme plongé en toute malediction, et encores que tout le temps de ta vie tu ayes este si abbruti de te plaire en tes fautes, si faut-il que maintenant tu commences à gemir. Car un homme, quelque desbordé qu'il soit, encores qu'il s'esgaye tout le temps de sa vie, et qu'il ne pense point iamais venir à comte, qu'il se mocque de la iustice, et mesmes qu'il la despite, d'autant qu'il cuide demourer impuni, si est-ce que, quand il est saisi, il faut qu'il abbaisse son cacquet. Or te voyci (dit-il) en grans tormens: tu vois que Dieu et les hommes maintenant t'amenent à comte: aussi ta conscience te redargue que c'est pour tes crimes que tu endures: et faut-il encores que tu despites Dieu? Voyci une sentence qui monstre bien que ce brigand avoit este enseigné de l'Esprit de Dieu. Combien que nous en verrons tantost d'avantage sans comparaison: si est-ce que desia en ce mot nous pouvons iuger quel maistre c'est que

l'Esprit de Dieu, quand il donne telle instruction à ceux qui ont este du tout esgarez, voire abbrutis: que non seulement ils recognoissent leurs fautes, et se rangent pour obtenir grace, mais qu'ils puissent quant et quant parler comme docteurs, et gens qui de long temps auroyent este exercez en l'Escriture saincte. Car la principale remonstrance que nous pourrons faire à un homme ainsi endurci, et qui ne laisse pas encores de se tempester à l'encontre de Dieu, quand il doit plier et venir à repentance, n'est-ce pas celle que fait yci ce povre brigand? Mais quoy qu'il en soit, une telle admonition n'a rien proufité sinon pour rendre inexcusable celuy qui estoit ainsi possedé de Satan. Si elle n'a rien servi envers celuy auquel elle s'addressoit, si faut-il qu'elle nous soit auiourd'huy utile.

Ainsi apprenons de craindre Dieu, encores qu'il nous espargne: mais surtout si nous sommes batus de ses verges, et qu'il nous face sentir qu'il est offensé contre nous, qu'alors nous soyons tant plus touchez pour gemir, et que nous ayons aussi constance d'endurer patiemment nos afflictions, comme nous voyons qu'a fait le povre brigand: et ne point nous eslever en orgueil et furie comme l'autre. Qui plus est, en ces deux nous voyons comme des miroirs de tout le genre humain: car nous voyons les miseres ausquelles nous sommes enveloppez. Ceste vie est comme un abysme de toutes povretez, et ce sont les fruits de nos pechez: car nous avons este privez de la benediction de Dieu en la cheute d'Adam. Vray est qu'encores Dieu par sa bonté inestimable surmonte ceste malediction-là, quand il se declare tousiours Pere en beaucoup de sortes, et nous fait sentir sa douceur et l'amour qu'il nous porte, et le soin qu'il ha de nous. Mais tant y a que nous avons beaucoup de marques de nos pechez, et que haut et bas nous devons appercevoir que nous sommes maudits de Dieu: la mort finalement est commune à tous. Quand nous aurons langui en ce monde, que nous aurons este tous suiets à beaucoup de maladies, à chaud et à froid, que nous aurons este tormentez en une sorte et en l'autre, brief, que nous aurons enduré des miseres infinies, quelle en sera l'issue? Il nous faut retourner en pourriture et en poudre. Or cependant nous en voyons les uns qui sont touchez de Dieu, en sorte que les afflictions qu'ils endurent leur servent à salut, et leur tournent en aide: comme S. Paul en parle au 8. ch. des Romains. Les autres empirent: et en lieu de s'humilier et d'estre touchez de quelque repentance, ne font que s'envenimer tant plus, et quant et quant provoquent l'ire de Dieu, et allument le feu d'avantage pour y estre consumez. Nous voyons donc cela. Ainsi que nous iettions les yeux sur ces deux brigans comme sur des miroirs de tout le monde: car depuis le plus grand iusques au plus petit nous sommes tous coulpables devant Dieu. Et si tous ensemble nous endurons, qui est-ce qui se vantera de son innocence? qui est celuy qui se pourra absoudre? Estans donc plongez en condamnation, nous endurons iustement pour nos pechez: cependant toutesfois nous n'en faisons pas tous egalement confession: car il y en a qui empirent tant plus, et leur rebellion qu'ils ont contre Dieu se manifeste: ils grincent les dents, ils escument leur rage et cruauté: et ne veulent nullement venir à ceste condamnation. Ou bien ils prenent le frein aux dents et monstrent une contumace, pour dire que Dieu ne gaignera point et qu'il n'aura nulle maistrise par dessus eux.

Or concluons que, quand les povres pecheurs se recognoissent, qu'ils s'humilient, qu'ils confessent la dette, qu'ils donnent la gloire à Dieu, declarans qu'il les traitte en toute equité et droiture, et que c'est bien raison qu'ils souffrent d'estre ainsi chastiez: quand, di-ie, les povres pecheurs sont attirez à telle raison, cognoissons que Dieu y a mis la main, qu'il les a touchez par son sainct Esprit, et que là on peut contempler une bonté infinie, quand il retire ainsi de perdition et d'enfer, ceux qui estoyent desia comme desesperez. Or en somme nous voyons en la personne de ce povre brigand un exemple de foy qui est aussi excellent que iamais il y en a eu. Et tant plus devons-nous estre ravis et estonnez d'un tel miracle que Dieu a fait. Car en quel estat est-il? Le voyla prochain de la mort, il endure des tormens horribles, il attend qu'on luy viene rompre et casser les os, qu'il soit là desmembré, qui est encores un torment si aspre et espovantable que c'est pour luy faire perdre sens et memoire: il voit nostre Seigneur Iesus qui est là perdu comme luy, voire avec plus grand opprobre: et cependant comment parle-il? Non seulement il recognoist ses fautes pour s'humilier devant Dieu, non seulement il exerce office de docteur pour reduire son compagnon et le ramener au bon chemin, mais il fait une confession qui merite d'estre preferee à toutes les autres, si nous regardons bien telles circonstances: *Qu'il te souviene de moy*, dit-il, *quand tu seras en ton Royaume.*

Comment est-ce qu'il peut concevoir un Royaume en Iesus Christ? Il est là perdu au bois, il est maudit et de Dieu et des hommes. Car ceste sentence de la Loy avoit este prononcee de la bouche de Dieu: Maudit soit celuy qui pendra au bois. Et cela ne s'est pas fait de cas d'aventure, que Dieu y ait mis son Fils unique. Quand donc il voit Iesus Christ estre là en malediction, et devant Dieu et devant les hommes, voire comme abysmé en desespoir quant au regard humain, il ne peut pas arrester son sens, pour dire que Iesus Christ soit Roy, sinon en foy et en esprit. Ainsi

donc il voit ces choses qui le peuvent destourner du Fils de Dieu, et qui luy peuvent faire conclure que ce n'est sinon un abus et une mocquerie de se fier en luy: et tant y a qu'il l'appelle Roy, le voyant en sa mort. *Que tu me sauves*, dit-il, que tu me donnes vie: car quand il te souviendra de moy, voyla où gist toute ma felicité. Or quand nous aurons bien poisé toutes ces circonstances, il est certain que la foy qui a este en ce brigand a este aussi excellente qu'elle a este en homme qui a iamais vescu. Et pourtant n'ayons point honte d'estre ses disciples, car de faict la mort de nostre Seigneur Iesus Christ ne nous proufitera pas sinon que nous soyons comme damnez en nous-mesmes, afin d'obtenir salut en luy: et nous ne pouvons pas estre absous devant Dieu, sinon que nous ayons confessé qu'il n'y a en nous que toute iniquité et ordure. Puis qu'ainsi est donc que nous sommes coulpables devant Dieu, et que nostre conscience propre nous iuge et condamne, n'ayons honte d'ensuyvre ce brigand, voyans qu'il nous peut estre un bon maistre.

Et mesmes maintenant que nostre Seigneur Iesus est monté au ciel, qu'il a prins possession de la gloire qui luy a esté donnee de Dieu son Pere, afin que tout genouil soit ployé devant luy, ne doutons pas de nous remettre plenement à sa garde, et conclure que voyla où gist toute nostre felicité, asçavoir que Iesus Christ ait memoire de nous et qu'il nous gouverne: et d'autant qu'il nous a este ordonné pour pasteur, qu'il veille pour nostre salut, afin que nous soyons garentis sous sa main et sous sa protection. Et au reste que nous apprenions de porter patiemment les miseres de ceste vie presente, et que cela ne nous destourne pas de venir à nostre Seigneur Iesus Christ. Le brigand a este exaucé, comme nous voyons: cependant il n'a pas laissé d'endurer la mort, qui estoit fort dure et espovantable. Ainsi donc que nous estimions tellement la grace spirituelle qui nous a este donnee en nostre Seigneur Iesus Christ, et laquelle nous est offerte tous les iours par la predication de l'Evangile, que cela soit pour nous faire surmonter toutes les angoisses, fascheries, ennuis, troubles et assaux que nous pourrions avoir: que toutes nos afflictions soyent addoucies, d'autant que nous sçavons que le tout nous sera converti en bien et en salut, par la grace de nostre Seigneur Iesus Christ.

Voyla donc ce que nous avons à observer. Et au reste, que nous conioignions la response de nostre Seigneur Iesus Christ, quand il promet au brigand qu'il sera avec luy ce iour-là en Paradis. Combien donc que nostre Seigneur Iesus ne fust point encores ressuscité des morts, et que mesmes il n'eust point accompli tout ce qui estoit requis à nostre redemption et salut, si est-ce que desia il desploye la vertu et le fruit de sa mort et passion. Il est vray que l'accomplissement a este en la resurrection: mais puis qu'elle est conioincte à sa mort et passion, et que nous sçavons que, comme il a souffert en l'infirmité de sa chair, ainsi il est ressuscité en la vertu de son Esprit: et comme il a enduré pour nos pechez afin que nous fussions quittes devant Dieu, aussi il est ressuscité pour nostre iustice: quand, di-ie, nous sçavons tout cela, que d'un tant plus grand courage nous venions franchement à luy: et que nous ne doutions point, quand il luy plaira d'avoir memoire de nous, et de nous tenir cachez sous l'ombre de ses ailes, que nous pourrons despiter Satan, la mort et toutes miseres, et nous glorifier en nostre infirmité. Et combien que selon le monde nous soyons povres malotrus, que nous ne laissions pas toutesfois de nous esiouir en Dieu, du goust qu'il nous donne par la foy de la gloire celeste et de cest heritage qu'il nous a si cherement acquis et duquel nous ne pouvons pas estre frustrez en esperant.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

SEPTIEME SERMON.

MATTH. Ch. XXVII.

45. *Et depuis six heures il y eut tenebres sur toute la terre iusqu'à neuf heures.* 46. *Et environ neuf heures Iesus cria à haute voix, disant, Eli, Eli, lamma sabacthani? c'est à dire, Mon Dieu, mon Dieu, pourquoy m'as-tu delaissé?* 47. *Et aucuns de ceux qui estoyent là presens, ayans ouy cela, disoyent, Il appelle Elie.* 48. *Et incontinent l'un d'eux courut, et print une esponge, et l'ayant emplie de vinaigre, la meit sur un roseau, et luy en donna à boire.* 49. *Les autres disoyent, Laisse, voyons si Elie viendra le delivrer.* 50. *Lors Iesus criant derechef à haute voix, rendit l'Esprit.* 51. *Et voyla le voile du Temple se rompit en deux, depuis le haut iusques au bas: et la terre s'esmeut, et les pierres se fendirent.* 52. *Et les*

monumens s'ouvrirent: et apres qu'il fut ressuscité, plusieurs corps des Saincts qui avoyent este endormis, ressusciterent: 53. *Et estans sortis des monumens, veinrent en la saincte Cité, et apparurent à plusieurs.* 54. *Or le Centenier, et ceux qui estoyent là avec luy gardans Iesus, voyans le tremblement de terre, et les choses qui se faisoyent, eurent grand' crainte, disans, Veritablement cestuy-ci estoit le Fils de Dieu.*

Nous veismes hier que les mocqueries et blasphemes des ennemis de Dieu n'empescherent point que la mort et passion de nostre Seigneur Iesus ne produist et monstrast sa vertu au milieu de tel mespris et ingratitude du monde. Car voyla tous ceux qui estoyent en quelque reputation et dignité entre les Iuifs, qui à plene bouche se mocquent du Fils de Dieu: mais cependant cela n'empesche pas qu'il n'ait pitié du povre brigand, et qu'il ne le reçoyve en la vie eternelle. Et ne faut point que la personne obscurcisse ou diminue la gloire du Fils de Dieu. Si on allegue qu'un povre brigand n'est point à comparer à ceux qui avoyent le regime de l'Eglise, qui estoyent ceste lignee sacerdotale que Dieu avoit choisie, qui estoyent docteurs de la Loy: il n'est pas question, quand nous parlons du salut qui nous a este acquis par la bonté gratuite de Dieu, de chercher aucune excellence en nos personnes: mais plustost il faut revenir à ce que dit S. Paul, que c'est une doctrine fidele que Iesus est venu pour sauver les povres pecheurs. Ainsi donc quand nous considererons le fruit de la mort et passion de nostre Seigneur Iesus Christ, il faudra que tous hommes soyent abbatus, et qu'on ne trouve en eux que povreté et vergongne, afin que Dieu desploye sur eux par ce moyen les thresors de sa misericorde, n'ayant autre esgard de nous subvenir, sinon d'autant qu'il voit que nous sommes abysmez en toutes miseres. D'autant donc que ce brigand estoit un homme du tout reprouvé, et que Dieu l'a appelé ainsi soudain, quand nostre Seigneur a fait valoir envers luy sa mort et passion qu'il souffroit et enduroit pour tout le genre humain, cela est pour nous mieux confermer. Il n'est point donc question que Dieu se monstre yci comme tendant la main à ceux qui en sembloyent estre dignes, et qui avoyent quelque merite en eux, ou qui estoyent excellens et en reputation commune des hommes. Mais quand il tire du profond d'enfer les povres ames damnees, quand il se monstre pitoyable envers ceux qui estoyent du tout forclos d'esperance de vie, voyla en quoy reluit sa bonté. Et voyla aussi qui nous doit donner entree à salut: car les hypocrites, combien qu'ils confessent estre tenus aucunement à la grace de Dieu, cependant se ferment la porte par leur arrogance: car ils sont tellement enflez d'orgueil qu'ils ne se peuvent ranger à nostre Seigneur Iesus Christ. Ainsi en premier lieu que cela nous soit bien resolu, que Iesus Christ appelle à soy les povres pecheurs qui n'ont que confusion en leurs personnes, et qu'il ha les bras estendus pour les recevoir. Car si nous n'avons cela iamais nous ne pourrons prendre courage de venir à luy. Mais quand nous serons bien persuadez que c'est à ceux qui sont les plus miserables que s'addresse le salut qu'il a acquis, moyennant qu'ils se recognoissent tels, et qu'ils s'humilient, et qu'ils soyent du tout confus, se rendans coulpables (comme ils sont) devant le iugement de Dieu: voyla comme nous serons asseurez, voyla comme nous aurons acces facile pour estre participans de la iustice laquelle nous est yci offerte, et par laquelle nous obtenons grace et faveur devant Dieu.

Or là dessus il est dit que *depuis l'heure sixieme iusques à l'heure neufieme il y a eu tenebres.* Ie parle ainsi outre nostre langage commun, car nous dirions six heures à neuf heures: mais l'Evangeliste a suyvi la façon commune qui estoit pour lors. Car quand il dit à l'heure troisieme, ce n'est pas à dire: A trois heures: mais c'est à la premiere partie du iour. Et il y a yci deux choses à noter en somme. L'une c'est qu'on comtoit les heures autrement que nous ne faisons pas auiourd'huy: car on commençoit le iour depuis le soleil levant iusques au couchant, et y avoit en cela douze heures, au lieu que nous prenons le iour de vingt quatre heures, comprenant depuis minuit iusques a minuit suyvant. Il faloit donc que les horloges fussent conduites autrement, en sorte que les heures en l'esté estoyent plus grandes qu'en hyver: et selon que les iours estoyent plus longs ou plus courts, ainsi les heures estoyent longues ou courtes. L'autre poinct, c'est qu'ils partissoyent le iour en quatre, et de trois en trois heures ils avoyent les quartiers du iour, et chacune partie prenoit son nom de la premiere heure de son commencement. Ainsi tout le temps qui estoit depuis le soleil levé iusques à la seconde partie du iour, ils l'appeloyent la premiere heure. La seconde partie qui s'estendoit iusques à midi, estoit par eux nommee la troisieme heure. Et la sixieme heure commençoit depuis midi et duroit iusques à trois ou quatre heures apres. Et l'autre partie, qui estoit la derniere, duroit iusques à ce que le soleil couchast, et que le iour fust fini. Et voyla pourquoy il est dit par l'un des Evangelistes que Iesus Christ fut crucifié environ les trois heures: et il est yci dit que ce fust environ les six heures. Nostre Evangeliste a entendu que depuis six heures iusques à neuf il y a eu tenebres Car nostre Seigneur Iesus fut crucifié entre trois heures et six, et il avoit este condamné environ trois heures par Pilate. Et S. Marc entend la fin de trois heures,

non pas le commencement, quand il descrit le temps que Iesus Christ fut mené en Golgotha. Or il fut en la croix iusques à la neufieme heure, lors que desia la fin du iour approchoit. Et ainsi il est plus vray semblable que nostre Seigneur Iesus n'a pas demouré perdu à la croix plus de trois heures.

Pendant lequel temps il est dit que les tenebres ont este faites sur toute la terre, c'est asçavoir de Iudee. Car l'eclipse n'a pas este generale par tout le monde. Et de faict cela eust obscurci le miracle que Dieu vouloit monstrer: pource qu'on eust attribué cest eclipse à l'ordre de nature. Et d'autre costé il n'y a pas beaucoup de gens qui en ayent parlé en ce sens qu'elle ait esté és autres pays: et ceux encores qui en font mention sont suspects à bon droit. Mais voyla le pays de Iudee qui est couvert de tenebres. Et à quelle heure? Comme environ trois heures apres midi, là où le soleil n'estoit pas encores prochain de son giste, comme on appelle: mais outre l'ordre commun il faut que les tenebres soyent pour donner effroy et esbahissement à tous. Or plusieurs estiment que cela s'est fait en signe de detestation, comme si Dieu vouloit adiourner les Iuifs, afin qu'ils eussent quelque sentiment de ce crime tant enorme qu'ils avoyent commis, et comme s'il leur signifioit par ce signe visible que toutes creatures mesmes devoyent comme se cacher d'une chose si horrible, quand Iesus Christ est ainsi livré à mort. Mais nous avons à noter qu'en une sorte la mort de nostre Seigneur Iesus Christ a deu estre tenue comme un crime espovantable: c'est asçavoir au regard des Iuifs: et Dieu a bien detesté leur iniquité si vileine: car elle a surmonté toutes les autres. Et de faict, si nous hayssons un meurtre et choses semblables, que sera-ce quand nous viendrons à la personne du Fils de Dieu? Que les hommes ayent este si forcenez de vouloir aneantir celuy qui estoit la fontaine de vie, qu'ils se soyent eslevez pour abolir la memoire de celuy par lequel nous avons este creez, et en la vertu duquel nous subsistons!

Mais cependant si est-ce que la mort de nostre Seigneur Iesus n'a pas laissé d'estre un sacrifice de bon odeur: car il nous faut tousiours là revenir que ç'a este la reconciliation du monde, comme nous avons declaré ci dessus. Au reste, les tenebres sont faites afin que le soleil rende tesmoignage à la maiesté Divine et celeste de nostre Seigneur Iesus. Combien donc que pour ceste minute-là il fust non seulement abbaissé devant les hommes et rendu contemptible, voire du tout aneanti, comme S. Paul en parle: si est-ce que le soleil monstre qu'il luy fait hommage, et en signe de cela il demeure là caché. Puis qu'ainsi est donc, cognoissons que Dieu, pour rendre les meschans tant plus inexcusables, a voulu que Iesus Christ en sa mort fust declaré Roy souverain de toutes creatures, et que ce triomphe dont parle S. Paul au second des Colossiens commençast desia, quand il dit que Iesus Christ a triomphé en la croix. Il est vray qu'il applicque cela à ce qu'il a deschiré l'obligation qui nous estoit contraire, et qu'il nous a acquittez envers Dieu, et que par ce moyen Satan a este vaincu: si est-ce toutesfois que cela s'est desia monstré par ceste eclipse de soleil. Et cependant les Iuifs ont este convaincus de leur ignorance, voire d'une ignorance maligne et phrenetique, comme si on eust veu à l'oeil que Satan les possedoit, et qu'ils estoyent comme des monstres faits contre nature. Voyla en somme ce que nous avons à retenir quand il est parlé des tenebres qui sont advenues.

Vray est que nous sommes esclairez auiourd'huy par la mort et passion de nostre Seigneur Iesus Christ. Car comment est-ce que l'Evangile nous monstre le chemin du salut? Comment sommes-nous illuminez pour parvenir à Dieu, sinon d'autant que là nous est presenté le Fils de Dieu avec le fruit et la vertu de sa mort? Iesus Christ est vrayement donc le soleil de iustice, à cause qu'il nous a acquis vie en mourant: mais les Iuifs ont este privez d'un tel bien. Et en ce que le soleil s'est obscurci ils ont este convaincus qu'ils estoyent du tout gens reprouvez, et qu'il n'y avoit plus doctrine qui leur peust servir, ni estre utile à salut, puis que par leur malice ils avoyent tasché d'esteindre et abolir tout ce qui leur pouvoit donner esperance. Car elle estoit du tout en la personne du Mediateur, lequel ils ont tasché d'aneantir par leur malice et ingratitude. C'estoit donc bien raison qu'ils fussent quant et quant destituez de toute clarté de salut, afin que l'ire de Dieu se declarast d'une façon visible sur eux.

Il s'ensuit que nostre Seigneur Iesus s'est escrié, disant, *Mon Dieu, mon Dieu, pourquoy m'as-tu laissé?* S. Matthieu et S. Marc recitent en langue Syriaque le propos de nostre Seigneur Iesus, qui est tiré du Pseaume 22. Et les mots ne sont pas ainsi prononcez du tout par les Evangelistes comme le texte du Pseaume porte: mesmes en ce mot *Eli*, qui est à dire Mon Dieu, nous voyons que S. Marc dit *Eloe:* mais cela estoit pour la corruption du langage, comme nous avons noté par ci devant: car les Iuifs estans retournez de Babylone, n'ont iamais eu un langage pur et entier comme au paravant. Tant y a que ceste querimonie et complainte est tiree du Ps. 22. au premier verset. Et notamment Dieu a voulu que ceci fust recité en deux langues, pour monstrer que c'estoit chose d'importance, et à laquelle nous devons estre at-

tentifs. Et de fait, sinon que nous veuillions imaginer (comme font d'aucuns fantastiques) que le Seigneur Iesus ait parlé selon l'opinion des hommes, et non pas selon son sens et son affection: il faut bien que nous soyons yci esmeus, et que tous nos sens soyent ravis, quand Iesus Christ se plaind d'estre delaissé et abandonné de Dieu son Pere. Car c'est une chose trop lourde et trop sotte, de dire que nostre Seigneur Iesus n'ait point este touché d'angoisse ni solicitude en son coeur: mais qu'il ait simplement dit, On cuide que ie sois delaissé. Cela monstre que ceux qui cherchent telles gloses, sont non seulement ignorans, mais du tout badins: et au reste, ils ne laissent pas toutesfois de blasphemer, comme des chiens mastins, à l'encontre de Dieu. Et tous ceux qui parlent ainsi, il est certain qu'ils n'ont religion non plus que chiens et bestes brutes, car ils ne sçavent combien leur salut a cousté au Fils de Dieu. Et qui pis est, ils s'en mocquent comme des vileins qu'ils sont. Or donc il nous faut tenir pour chose conclue, que nostre Seigneur Iesus, estant amené en telle extremité et angoisse, s'est escrié à haute voix (ouy comme ceux qui sont tormentez iusques au bout), Mon Dieu, mon Dieu, pourquoy m'as-tu laissé? Et de faict, nous avons dit ci dessus que ce seroit une chose froide de l'histoire de sa mort, si nous ne considerions l'obeissance qu'il a rendue à Dieu son Pere.

Voyci donc le principal où nous avons à regarder quand nous voudrons estre asseurez de nostre salut: c'est que si nous avons commis beaucoup de fautes et de rebellions et iniquitez contre Dieu, le tout sera enseveli, d'autant que nostre Seigneur Iesus par son obeissance nous a iustifiez, et nous a rendus agreables à Dieu son Pere. Or ceste obeissance-là, en quoy gist-elle, sinon que Iesus Christ, encores que la mort luy fust dure et terrible, neantmoins n'a pas laissé de s'y assuietir? Car s'il n'y eust eu nulle difficulté ne contradiction, ce n'estoit pas obeissance: mais en tant que nostre Seigneur Iesus de nature avoit la mort en horreur, et mesmes que ce luy estoit une chose espovantable de se trouver devant le siege iudicial de Dieu au nom de tous povres pecheurs (car il estoit là comme ayant à soustenir tous nos fardeaux), et neantmoins il n'a pas laissé de s'humilier à telle condamnation pour nous, nous cognoissons en luy une obeissance parfaite, et en cela avons bien matiere de le glorifier: ainsi que dit l'Apostre en l'Epistre aux Hebrieux, que nostre Seigneur Iesus a este exaucé de sa crainte. Mais quoy qu'il en soit, si est-ce qu'il a falu qu'il ait soustenu ce qui estoit tant dur et pesant, voire tout contraire à toute affection humaine. Il a falu donc que Dieu son Pere, l'ait ainsi exercé afin que son obeissance fust cognue. Nous voyons donc l'Apostre, qui specifie notamment qu'il a falu que nostre Seigneur Iesus fust estonné de crainte: car sans cela nous ne sçaurions que vaut ce sacrifice par lequel nous avons este reconciliez. Et de faict S. Pierre aussi monstre que nostre Seigneur Iesus n'a point seulement souffert en son corps, mais en son ame, quand il dit qu'il a combatu contre les douleurs de la mort.

Vray est que l'Escriture souvent dira que nous sommes rachetez par le sang de Iesus Christ, d'autant qu'il a offert son corps en sacrifice: et voyla aussi pourquoy il est dit que sa chair nous est viande et son sang nous est bruvage spirituel: mais cela est dit au regard de nostre rudesse. Pource que nous sommes grossiers le S. Esprit nous renvoye à ce qui est visible en la mort de Iesus Christ, afin que là nous ayons un gage tout asseuré de nostre salut. Cependant ce n'est pas pour exclure ce qui nous est monstré en tous les autres passages: et mesmes pour deroguer à cest article que la mort et passion de nostre Seigneur Iesus n'eust de rien servi pour effacer les iniquitez du monde, sinon d'autant qu'il a obey, voire s'abbaissant iusques à la mort tant espovantable: et a obey, non point qu'il fust insensible: mais combien qu'il eust à soustenir des frayeurs grandes et extremes, que toutesfois il a preferé nostre salut à tout autre regard. Voyla donc ce que nous avons à observer en ce passage: C'est asçavoir que le Fils de Dieu non seulement a enduré en son corps une mort tant cruelle, mais qu'il a este touché au vif, ayant à soustenir des assaux horribles comme si Dieu l'eust abandonné. Car de faict aussi il soustenoit nostre cause, et faloit qu'il sentist quelle condamnation estoit sur les povres pecheurs.

Or par nos pechez nous sommes comme alienez de Dieu, et faut qu'il se retire de nous, et que nous cognoissions qu'il nous a comme reiettez. Voyla le propre des pécheurs. Iesus Christ n'a iamais este reietté de Dieu son Pere, c'est chose certaine: mais il a falu neantmoins qu'il sousteinst ces douleurs-là et qu'il combatist vaillamment pour les repousser, afin qu'auiourd'huy le fruit de la victoire nous en reviene. Ainsi nous avons à retenir que, quand nostre Seigneur Iesus a este mis en telle extremité, comme si Dieu son Pere l'eust retanché de toute esperance de vie, c'est d'autant qu'il estoit là en nostre personne, soustenant la malediction de nos pechez, laquelle nous separoit d'avec Dieu. Car où gist nostre felicité, sinon que nous soyons vivifiez par la grace de Dieu, et esclairez de sa clarté? Il est la fontaine de vie et de tout bien et nos pechez mettent comme une longue distance entre luy et nous. Il a donc falu que Iesus Christ sentist cela. Venons maintenant à ce qu'on peut alleguer. Est-il possible que Iesus Christ ait eu de

telles frayeurs, veu qu'il n'y a en luy que toute perfection? Car il semble que cela derogue à la foy qu'il devoit avoir, et à tout ce que nous devons croire de luy: c'est qu'il a este sans aucune tache de vice. Or la response est bien aisee à cela. Car quand il a este tenté de Satan, il est certain qu'il faloit qu'il eust ceste apprehension qu'il estoit comme au haut d'une tour et qu'il fust suiet à telle illusion selon sa nature humaine: cela toutesfois n'a rien amoindri sa vertu divine. Mais plustost nous avons occasion de magnifier sa bonté envers nous, d'autant qu'il s'est ainsi abbaissé pour nostre salut.

Maintenant il est dit qu'il s'est escrié, *Mon Dieu, pourquoy m'as-tu laissé?* En premier lieu il est bien certain que Iesus Christ, en tant qu'il estoit Dieu, ne pouvoit avoir une telle apprehension. Nenni: mais quand il a souffert il a falu que sa Divinité donnast lieu et place à sa mort et passion, laquelle il devoit endurer. Voyla donc la vertu de nostre Seigneur Iesus qui s'est tenue comme cachee pour un temps, iusques à ce qu'il eust accompli tout ce qui estoit requis à nostre redemption. Mais encores selon l'homme, notons que ceste plainte, ce sentiment et frayeur dont nous parlons maintenant, n'a point derogué en façon que ce soit à la foy de nostre Seigneur Iesus Christ. Car entant qu'il estoit homme il a eu toute sa fiance en Dieu, ainsi que nous avons veu, et hier il en fut assez traitté. Ç'a este donc le vray patron d'une vraye fiance parfaite et entiere. Or il est dit maintenant qu'il a este si angoissé qu'il sembloit qu'il fust delaissé de Dieu son Pere: cependant neantmoins sa foy a este tousiours parfaite, et n'a point este abbatue ni esbranlee en façon que ce soit. Et comment donc dit-il, Pourquoy m'as-tu laissé? C'est de l'apprehension naturelle. Voyla donc nostre Seigneur Iesus Christ qui selon l'infirmité de sa chair est comme abandonné de Dieu, et neantmoins il ne laisse pas de se fier en luy. Comme de faict nous voyons deux parties en ces mots, qui sont de prime face contraires, et toutesfois le tout s'accorde bien. Quand il dit, Mon Dieu, mon Dieu, et qu'il redouble en telle sorte, en cela il monstre la constance de sa foy. Il ne dit pas, Où est Dieu? Comment me laisse-il? Mais il s'addresse à luy. Il faut donc qu'il soit tout persuadé et bien resolu, qu'il trouvera tousiours acces favorable envers Dieu son Pere. Voyla (di-ie) un tesmoignage certain et infalible de la foy de nostre Seigneur Iesus Christ: quand au milieu de l'extremite et angoisse où il estoit, il ne laisse pas de nommer Dieu son Pere, et non pas en feintise, mais pource qu'il estoit asseuré qu'il le trouveroit propice en l'invoquant. Voyla (di-ie) la foy de nostre Seigneur Iesus Christ qui se declare assez. Mais cependant il redouble, pource que ce combat est difficile: comme s'il vouloit despiter toutes les tentations que Satan luy dressoit, et qu'il cherchast confirmation de foy afin qu'il persistast tousiours à invoquer Dieu.

Or il est dit quant et quant, *Pourquoy m'as-tu laissé?* Voire selon ce qu'il peut concevoir selon l'homme. Car il faloit qu'il entrast iusques là, non pas pour en estre vaincu: comme S. Pierre dit qu'il a este impossible qu'il fust detenu des douleurs de mort: c'est à dire qu'il en fust saisi comme un povre homme qui defaut du tout et est accablé. Il a este impossible, dit S. Pierre. Et ainsi la victoire a este au milieu du combat: et cela est pour glorifier tant mieux nostre Seigneur Iesus Christ. David avoit eu ceci en partie: car il est certain qu'au milieu de ses afflictions, quelques grandes qu'elles ayent este, si est-ce qu'il a persisté à invoquer Dieu, voire esperant en luy. Mais d'autant qu'il estoit homme fragile, sa foy a este bien souvent esbranlee, comme il le confesse. Mais en nostre Seigneur Iesus, il y a eu un regard special (duquel il fut traitté dimanche), c'est qu'il a eu toutes ses passions bien reglees, à cause de l'integrité qui estoit en luy, et il n'y a eu nulle corruption de nature: comme quelque fois il nous adviendra que nos douleurs procederont d'une bonne cause, voire et nos craintes et nos solicitudes. Mais tant y a qu'il y aura tousiours du vice meslé, d'autant que la corruption est en toutes nos passions. Mais en nostre Seigneur Iesus il n'y a rien eu de troublé ni de desreglé. Il s'ensuit donc qu'il n'a pas este tellement saisi d'angoisse, que tousiours il n'ait eu son esperance fichee droitement en Dieu, qu'il ne l'ait invoqué et soit demouré ferme et constant en cela, sçachant bien qu'il luy seroit Sauveur iusques en la fin.

Là dessus il est dit qu'*aucuns de ceux qui luy estoyent prochains s'en sont mocquez:* Cestuy ci appelle Elie, voyons si Elie viendra pour le secourir. On a cuidé que les gendarmes, comme ignorans de la Loy, parlassent ainsi: mais c'est un abus trop sot, car ils ne sçavoyent pas que c'estoit d'Elie. Il n'y a donc nulle doute que ce blaspheme n'ait este prononcé des sacrificateurs qui estoyent exercez en la Loy. Et se sont-ils trompez en ce que Iesus disoit? Nenni: car le Prophete qu'on appeloit Elie ne se nomme pas ainsi. Le nom donc ne les avoit pas abusez: car il n'y a rien qui emportast doute, veu que le mot Elie se prononce tout d'une autre façon, et le mot Eli, c'est à dire, Mon Dieu, estoit tant commun que rien plus: cela ne pouvoit engendrer aucune ambiguité. C'est donc de certaine malice et impudence, que ceci a este reproché à nostre Seigneur Iesus Christ qu'il appelle Elie, Et si nous trouvons cela estrange, pleust à Dieu qu'auiourd'huy il n'y eust pas d'exemples semblables.

Car on verra auiourd'huy les Papistes qui destournent et depravent par leurs calomnies ce que nous enseignons, c'est à dire ce qui est tiré de la pure verité de Dieu, et à leur escient ils blasphement pour rendre nostre doctrine odieuse à beaucoup de povres idiots, et de gens lesquels n'oyent pas ce que nous preschons tous les iours. Ils depravent donc faussement ce que nous disons et le tirent tout au rebours, afin de donner couleur à leur mensonge et d'y entretenir les povres ignorans. Voyla comme les ennemis de Dieu, possedez de Satan, ont destourné par certaine malice le propos de nostre Seigneur Iesus Christ, et auiourd'huy entre les Papistes on voit le semblable. Et non seulement cela s'apperçoit en la Papauté, mais encores entre nous il y a des belistres qui diront que nous voulons faire à croire que Iesus Christ s'est desesperé quand nous disons qu'il a soustenu les angoisses de mort, qu'il a este comme abysmé, d'autant qu'il estoit là en nostre nom et qu'il soustenoit le fardeau de nos pechez. Mais cela n'a en rien derogué à la constance de sa foy, qu'elle ne soit tousiours demeuree en son entier. Et ces canailles-ci qui font profession de l'Evangile, ne laissent pas toutesfois de blasphemer à leur escient: en quoy ils monstrent qu'ils vallent pis que ceux desquels il est yci parlé. Voyans donc que le diable auiourd'huy aiguise les langues de ses supposts, et que chacun d'une impudence si brutale vient desgorger son venin contre la pureté de doctrine, ne trouvons point estrange si nostre Seigneur Iesus a este ainsi calomnié: mais que nous portions patiemment ces blasphemes, prians Dieu (comme il est dit au Pseaume douzieme) qu'il arrache ces vileines langues qui sont ainsi plenes de vilenie et d'execration, et qui ne tendent qu'à blasphemer son Nom et obscurcir sa verité.

Or là dessus l'Evangeliste recite qu'*il y avoit là un vaisseau plein de vinaigre* (voire, comme desia nous avons veu, qui estoit meslé avec du fiel) et qu'on a pris un roseau, ou bien (comme dit S. Iehan) une hyssope qui estoit pour avoir longue branche, et qu'au bout il, ont attaché une esponge, pour la mettre iusques à la bouche de nostre Seigneur Iesus. S. Iehan parle yci plus distinctement, car il dit que Iesus Christ, sçachant que toutes choses estoyent accomplies, a dit qu'il avoit soif, et là dessus il a prononcé derechef, *C'est fait, tout est accompli.* Voyci donc ce que nous avons yci à noter, quand ce bruvage a este donné au Fils de Dieu: asçavoir qu'il n'a point demandé à boire comme ayant soif, car il l'avoit refusé, comme desia nous avons veu ci dessus. Et pourquoy? Car ce bruvage-là se donnoit afin d'abbreger la vie. Or nostre Seigneur Iesus a voulu en tout et par tout attendre l'heure de Dieu son Pere en patience et repos. Voyla donc pourquoy il n'a pas voulu haster sa mort, mais s'est rendu paisible et obeissant, iusques à ce que tout fust accompli: voire combien qu'il n'ait pas encores rendu l'Esprit, et ne soit pas ressuscité. Car il veut dire que iusques à ceste heure il avoit monstré une plene obeissance, tellement que rien n'empeschoit qu'il ne rendist maintenant son ame à Dieu son Pere. Voyla donc comme il nous faut prendre ce passage: c'est que nostre Seigneur Iesus a declaré que rien ne defailloit plus pour nostre redemption excepté de partir du monde, ce qu'il estoit prest et appareillé de faire, et de rendre son ame à Dieu. Voyant donc qu'il s'estoit acquitté de tout devoir de Mediateur, et qu'il avoit fait tout ce qui estoit requis pour appaiser envers nous l'ire de Dieu, et que la satisfaction de nos pechez estoit accomplie, il a voulu demander ce bruvage.

Or nous avons yci une sentence bien notable et excellente, quand il est dit que tout est accompli. Car il est certain que le Seigneur Iesus ne parle point d'une chose petite ne vulgaire: mais il entend qu'en sa mort nous avons tout ce qu'il nous faut chercher pour avoir entree à Dieu et pour obtenir grace de luy. Non pas que sa resurrection soit exclue par cela, mais c'est autant comme s'il disoit qu'il a fait son office fidelement, et qu'il n'est pas venu pour estre Sauveur en partie, mais que iusques au dernier poinct il a executé la charge qui luy estoit commise, et qu'il n'a rien defailli à la volonté de Dieu son Pere. Puis qu'ainsi est donc, nous sommes instruits d'arrester plenement nostre fiance en nostre Seigneur Iesus Christ, cognoissans que toutes les parties de nostre salut sont accomplies en ce qu'il a fait et enduré pour nous. Et voyla aussi pourquoy sa mort est appelee Sacrifice perpetuel, par lequel les fideles et eleus de Dieu sont sanctifiez. Voulons-nous donc avoir certitude que Dieu nous est Pere? Voulons-nous avoir liberté de l'invoquer? Voulons-nous avoir repos en nos consciences? Voulons-nous estre plenement certifiez que nous sommes tenus pour iustes afin d'estre agreables à Dieu? Demourons en Iesus Christ et ne vaguons ne çà ne là, et cognoissons que c'est là où gist toute perfection. Ceux donc qui veulent d'autres subsides, et qui cherchent de costé et d'autre pour suppleer à ce qui pourroit defaillir à la mort et passion de nostre Seigneur Iesus Christ, renoncent plenement à la vertu de laquelle nous parlons maintenant. Brief, ils foullent au pied le sang de Iesus Christ, car ils le deshonorent. Et maintenant en toute la Papauté qu'y a-il sinon un renoncement de la mort et passion de nostre Seigneur Iesus Christ? Car autant qu'ils pensent faire de bonnes oeuvres, pource qu'ils les appellent merites, par lesquels ils cuident acquerir grace devant

Dieu, il est certain qu'ils desavouent ce qui a este prononcé par nostre Seigneur Iesus Christ, *Tout est accompli.* Et qu'ainsi soit, quand ils pensent obtenir salut devant Dieu, et qu'ils veulent avoir remission de leurs pechez, où est-ce qu'ils vont, sinon à leurs devotions foles? Car chacun fera son badinage à sa poste, tellement que toutes les devotions qu'on appelle en la Papauté, ce sont autant de blasphemes pour aneantir ce qui a este prononcé quand nostre Seigneur Iesus a dit Tout est accompli. Que faut-il donc? que nous sçachions, qu'il n'y a point une seule goutte de vertu ni de merite en nous, sinon que nous-nous addressions en ceste fontaine-là où en est toute la plenitude.

Voyla donc comme nostre foy doit estre arrestee en nostre Seigneur Iesus Christ. Et au reste, que nous sçachions sur tout quand il s'est offert en sacrifice, que ç'a este pour nous absoudre à iamais, et pour nous sanctifier à perpetuité, comme dit l'Escriture. Que donc nous n'ayons autre sacrifice que celuy-là. Vray est qu'en la Papauté ceste abomination diabolique de messe est nommee Sacrifice quotidien: et disent que Iesus Christ s'est bien une fois offert en Sacrifice pour nous obtenir la remission de nos pechez, mais qu'il faut que iournellement il soit encores offert, qui est un blaspheme tout manifesté, d'autant qu'ils usurpent l'office qui a este donné à nostre Seigneur Iesus Christ, quand il a este ordonné luy seul Sacrificateur eternel, voire avec serment que Dieu iure que cela doit estre à perpetuité. Quand donc les hommes mortels s'ingerent de venir encores presenter à Dieu et offrir Iesus Christ, ne le despouillent-ils pas de l'honneur qu'il se reserve à luy seul, et qui ne peut estre attribué à nulle creature? Puis qu'ainsi est donc, nous voyons comme ces povres aveugles, cuidans faire appointement avec Dieu, provoquent son ire et sa vengence, renonçans à la mort et passion de nostre Seigneur Iesus Christ. Et d'autant plus devons-nous magnifier la grace de Dieu de ce qu'il nous a retirez d'un tel abysme, que quand nous avons cuidé approcher de luy, ç'a este pour le despiter manifestement: car on se prive de luy et du fruit de sa mort et passion quand on cherche autre sacrifice que celuy qu'il a offert en sa personne. Voyla donc ce que nous avons à retenir.

Or il est dit que *derechef il s'est escrié à haute voix et a rendu l'esprit:* et ce crie a este *Ie remets mon ame* ou mon Esprit *en tes mains.* Et en cela voyons-nous comme nostre Seigneur Iesus Christ a tellement combatu contre les douleurs de la mort, que dés lors il en a este vainqueur et qu'il pouvoit faire ses triomphes comme ayant surmonté ce qui estoit le plus difficile. Et ceci nous appartient, c'est à dire il le nous faut applicquer à nostre usage. Car nous sommes asseurez que non seulement le Fils de Dieu a bataillé pour nous, mais que la victoire qu'il nous a acquise nous appartient, et qu'auiourd'huy nous ne devons estre aucunement effrayez en la mort, sçachans que la malediction de Dieu, laquelle nous estoit espovantable, est abolie, et que la mort, au lieu qu'elle nous pouvoit navrer d'une playe mortelle, nous sert de medecine pour nous donner passage à la vie. Or comme auparavant à l'exemple de David il disoit, Mon Dieu, mon Dieu, pourquoy m'as-tu laissé, aussi maintenant il prend l'oraison faite par David au Pseaume trente et unieme, Ie te recommande mon esprit. Vray est que David disoit cela estant au milieu des dangers: comme s'il disoit, Seigneur que tu m'ayes en ta protection, car mon ame est comme entre mes mains, elle est là comme à la volee: car ie me voy exposé à tous hazars, ma vie est comme pendante d'un filet: il ne reste donc sinon que tu me prenes en ta garde. Voyla comme David par ceste priere constitue Dieu son protecteur. Mais cependant il n'a pas laissé à la mort mesmes d'invoquer Dieu, et s'asseurer tousiours que Dieu est le Sauveur de ses eleus, non seulement quant à les maintenir et garentir en ce monde, mais aussi quand il les retire à soy. Car c'est la principale garde que Dieu face de nous, qu'estans retirez de ce monde nous soyons cachez sous ses ailes pour iouir de sa presence, comme S. Paul en parle en la seconde des Corinthiens. Nostre Seigneur Iesus aussi prononçant ceste priere declare qu'il meurt paisiblement, ayant vaincu tous les combats qu'il avoit à soustenir pour nous, et fait desia ses triomphes en nostre nom et à nostre proufit et salut. Quant et quant il declare par mesme moyen que Dieu est son Sauveur et qu'il garde son ame comme un bon depost. Car c'est ce qu'emporte ceste requeste qu'il luy fait, quand il dit, Mon Dieu tu seras gardien de mon ame, encores apres la mort.

Quand nostre Seigneur Iesus parle ainsi c'est autant comme s'il nous asseuroit tous que nous ne pouvons faillir en nous remettant à nostre Dieu, puis qu'il daigne bien prendre la charge de nous, afin de nous maintenir, et que nous ne perirons iamais estans ainsi sous sa main. Or quant et quant nous avons à noter que Iesus Christ, disant, Mon Dieu ie te recommande mon esprit, s'est acquis ce privilege qui luy est attribué par S. Estiene au 7. ch. des Actes: c'est qu'il fust constitué gardien de toutes nos ames. Car comment est-ce que sainct Estiene parle en sa mort? Seigneur Iesus, ie te recommande mon esprit. Voyla donc S. Estiene qui monstre le fruit de ceste requeste qui a este faite par Iesus Christ: c'est asçavoir que maintenant nous pouvons nous addresser à luy, et le devons

faire, declarans que puis qu'il nous a este donné Pasteur de Dieu son Pere, il ne faut pas que nous facions doute d'estre paisibles et en la vie et en la mort, sçachans que tout nous sera à proufit, et nous sera converti en avantage: comme S. Paul dit qu'ayant Iesus Christ il trouvera gain par tout, qu'il ne luy chaut plus ni de la vie ni de la mort, car tout luy sera utile.

Ainsi donc apprenons maintenant, quand nous serons assiegez de la mort, que Iesus Christ a rompu l'aiguillon qui nous pouvoit poindre mortellement iusques au coeur, et que la mort ne nous sera plus nuisible, et que quand nostre Seigneur Iesus a rendu son ame à Dieu son Pere, ce n'a pas seulement este pour estre conservé en sa personne, mais afin d'acquerir ce privilege que les nostres soyent quant et quant conservez en vertu de ceste requeste: voire quand nous aurons nostre recours à luy, comme à celuy sous la protection duquel nous ne pouvons perir, ainsi qu'il le declare. Et voyla encores ce triomphe dont nous avons fait mention, lequel desia nous proufite. Car nostre Seigneur Iesus monstre comme sa mort est precieuse, quand il s'en va ainsi franchement à Dieu son Pere pour nous y conduire et nous y monstrer le chemin. Mais le principal est que nous sçachions que le fruit nous en revient, d'autant qu'il a deschiré l'obligation qui nous estoit contraire, qu'il nous a acquis plene satisfaction de nos pechez, tellement que nous pouvons nous presenter devant Dieu son Pere, en sorte que la mort mesmes n'est plus pour nous faire mal ni aucune nuisance. Et combien que nous voyons encore en nous beaucoup de choses qui sont pour nous faire estonner, que nous sentions nos povretez et miseres, que toutesfois nous ne laissions pas de nous glorifier en celuy qui s'est ainsi abbaissé pour nous afin de nous eslever avec luy.

Et de faict, combien que du costé des hommes il n'y ait eu que toute ignominie, cependant que Iesus Christ estoit là pendu en la croix, si est-ce que desia Dieu a voulu qu'alors par la bouche de Pilate il fust declaré Roy. Et ainsi, combien que le Royaume de nostre Seigneur Iesus Christ soit vilipendé devant le monde, que nous ne laissions pas toutesfois de le tenir pour fondement de toute nostre gloire, et que nous sçachions qu'estans en opprobre sous sa conduite, nous avons neantmoins de quoy nous esiouir: d'autant que nostre condition sera tousiours bien-heureuse, pource que toutes les miseres, afflictions et ignominies que nous endurons sont plus honorables et precieuses devant Dieu, que ne sont pas tous les sceptres, toutes les pompes et choses honorables, où les hommes sont addonnez. Voyla donc comment il nous faut venir à nostre Seigneur Iesus Christ, et nous tenir tellement à luy que nous cognoissions que vallent les richesses qu'il nous apporte, et surtout quand il nous conduit par son Evangile, que nous reiettions toutes les commoditez et les aises de ce monde: mesmes que nous les ayons en detestation quand elles nous destourneront du bon chemin. Brief, que nostre Seigneur Iesus obtiene l'honneur qu'il merite, et que de nostre costé aussi nous ne soyons pas comme des roseaux branslans à tous vents, mais qu'estans fondez en luy nous invoquions Dieu, et qu'en la vie et en la mort la victoire nous soit donnee de laquelle il a desia triomphé. Et qu'estans encores yci bas en nous luy rendions cest honneur-la, c'est asçavoir de cognoistre que c'est à luy de nous maintenir. Ce qu'il fera quand nous aurons vrayement nostre refuge à luy: il le fera, di-ie, non pas d'une façon commune, mais miraculeusement. Car quand nous serions abysmez au plus profond de la mort, c'est son office de nous en retirer, et nous conduire iusques à l'heritage celeste lequel il nous a si cherement acquis.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

HUITIEME SERMON.

MATTH. Ch. XXVII.

55. *Et là estoyent plusieurs femmes regardans de loin, lesquelles avoyent suyvi Iesus depuis Galilee, en luy servant:* 56. *Entre lesquelles estoit Marie Magdalene, et Marie mere de Iaques et de Ioses, et la mere des fils de Zebedee.* 57. *Et quand le soir fut venu, il veint un riche homme d'Arimathee nommé Ioseph, qui avoit este aussi disciple de Iesus.* 58. *Iceluy veint à Pilate, et demanda le corps de Iesus. Lors Pilate commanda que le corps fust rendu.* 59. *Et Ioseph print le corps et l'enveloppa d'un lin-*

ceul net, 60. *Et le mit en son monument neuf qu'il avoit taillé en un roc: et ayant roulé une grande pierre à l'huis du monument, il s'en alla.*

Nous avons veu ci dessus comme nostre Seigneur Iesus a declaré le fruit et la vertu de sa mort en ce povre brigand, qui sembloit bien estre comme une ame damnee et perdue. Or si tous ceux qui avoyent auparavant este enseignez en l'Evangile, et en avoyent eu quelque goust, se fussent alienez voyant le Fils de Dieu mourir, il sembleroit que la predication de l'Evangile eust este vaine et inutile. Et au reste nous sçavons que les Apostres avoyent este eleus à ceste condition d'estre comme les premices de l'Eglise. On eust donc peu penser que ç'avoit este chose frustratoire de ceste election, et de ce qu'ils avoyent este choisis à tel office et estat. Pour ceste cause il nous est yci declaré que, combien que les Apostres s'en fussent fuis, et en cela eussent monstré une lascheté vileine, que S. Pierre mesme eust renoncé nostre Seigneur Iesus, et se fust comme retranché de toute esperance de salut, voire estant digne d'estre reputé comme un membre pourri, si est-ce qu'encores Dieu n'a pas permis que la doctrine qu'ils avoyent receue auparavant fust esteinte et abolie du tout. Vray est que S. Matthieu fait foy de la constance des femmes plustost que des hommes: et c'est afin que nous apprenions de magnifier tant plus la bonté de Dieu, qui fait valoir sa vertu en nostre infirmité. C'est aussi ce que dit S. Paul, que Dieu a choisi les choses foibles de ce monde, afin que ceux qui cuident estre robustes baissent la teste et ne se glorifient point. S'il estoit donc yci parlé des hommes et de leur magnanimité, et qu'ils eussent suyvi nostre Seigneur Iesus Christ à la mort, on prendroit cela comme une chose naturelle. Mais quand les femmes sont conduites par l'Esprit de Dieu, et qu'il y a en elles plus de hardiesse qu'aux hommes, voire en ceux qui avoyent este eleus pour publier l'Evangile par tout le monde, en cela cognoissons nous que Dieu a besongné et que c'est à luy que la louange doit estre attribuee.

Or notamment il est dit que *ces femmes avoyent suyvi nostre Seigneur Iesus, luy faisant service.* Ce qui est pour mieux declarer l'affection qu'elles avoyent de profiter en l'Evangile. Car ce n'estoit pas une petite vertu qu'elles quittassent leurs maisons pour tracasser çà et là, voire avec grand travail et mesmes avec ignominie. Car nous sçavons quelle a este la condition de nostre Seigneur Iesus Christ cependant qu'il a conversé au monde. Il dit que les renars auront des cavernes, et les petis oiselets trouveront à faire leurs nids, et que luy n'ha point pour reposer son chef. Nous voyons d'autre part que ces femmes avoyent de quoy se nourrir paisiblement et à leur aise. Quand donc elles tracassent ainsi sans pouvoir trouver logis sinon avec difficulté, qu'il faut qu'elles ayent faim et soif, qu'elles soyent suietes à beaucoup de mocqueries, qu'on les dechasse et moleste par tout, et que neantmoins elles surmontent tout cela et le portent en patience, nous pouvons aisément iuger comme Dieu les avoit fortifiees. Or tant y a qu'à la mort encores elles declarent l'esperance qu'elles ont eu en nostre Seigneur Iesus Christ. Car combien qu'elles fussent esperdues, tant y a que si elles eussent reputé que c'estoit fait de nostre Seigneur, elles pouvoyent quant et quant iuger qu'il les avoit trompees. Car il leur avoit parlé du Royaume de Dieu qui devoit estre restauré par son moyen: il leur avoit parlé de la parfaite felicité et du salut lequel il devoit accomplir. Et où est-ce que sont toutes ces choses? Nous voyons donc comme ces povres femmes, combien qu'elles ayent este esperdues et qu'elles se soyent peu troubler, ne sçachans quelle seroit l'issue de nostre Seigneur Iesus, neantmoins ont este retenues par son authorité: et pourtant il fait qu'en la fin elles peuvent cognoistre et iuger qu'il ne leur avoit rien promis en vain. Elles ont donc attendu la promesse de la resurrection, combien que selon les hommes elles peussent iuger tout au rebours. Et cependant nous voyons comme leur foy a este exercee, afin que nous ne soyons pas troublez outre mesure, si en apparence il semble que nous soyons delaissez de Dieu, et que toutes les promesses de l'Evangile soyent comme abolies, mais que nous persistions neantmoins. Car ces femmes-ci rendent tesmoignage contre nous, et à nostre grande condamnation, si nous defaillons en tels combats. Voudrions-nous un examen plus rude que celuy qu'elles ont enduré? Tant y a qu'elles ont este victorieuses, voire par le moyen de la foy.

Ainsi donc armons-nous quand nous sommes advertis des assauts que nous fait Satan: qu'avant coup nous soyons munis, et que nous monstrions que nous sommes tellement appuyez sur la vertu de nostre Seigneur Iesus Christ qu'encores que nous n'appercevions pas du premier coup l'accomplissement de ce qui nous est dit, nous ne laissions pas de nous reposer en luy, et luy porter cest honneur et reverence, qu'il se monstrera fidele en la fin. Et nous avons besoin d'estre ainsi esprouvez iusques au bout. Car autrement nous serions par trop delicats, et mesmes nostre foy seroit amortie, ou bien nous forgerions un paradis terrestre, et nos sens ne pourroyent point s'eslever si haut pour renoncer à ce monde. Comme aussi nous le voyons mieux en la personne de la mere de Iehan et de Iaques. Nous sçavons qu'auparavant elle avoit este menee d'une telle ambition qu'elle eust voulu que

nostre Seigneur se fust assis en son siege Royal, et qu'il n'y eust eu que pompe et braveté, et que ses deux enfans eussent là este comme deux lieutenans de nostre Seigneur. Commande Seigneur, dit-elle, que l'un de mes fils soit à ta dextre, et l'autre à ta senestre. Voyla une folle femme qui n'ha que gloire en sa teste et qui voudroit veoir un triomphe terrestre en ses enfans. Or la voyci en une autre eschole et bien diverse: car elle voit nostre Seigneur Iesus pendu en la croix, en telle ignominie et opprobre que tout le monde luy est contraire, et mesmes il est là comme maudit de Dieu. Ainsi nous voyons que, quand nous serons amenez à telle confusion que nos esprits seront estonnez de frayeur et d'angoisse, par ce moyen-là Dieu nous despouille de toutes affections terrestres, afin que rien n'empesche que nous ne soyons eslevez au ciel, et à la vie spirituelle à laquelle il nous faut aspirer. Et nous ne le pouvons pas faire sinon que nous soyons purgez de tout ce qui nous retient yci bas. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir touchant ces femmes.

Cependant ce n'est pas à dire qu'il n'y ait eu aussi des hommes, mais l'intention du S. Esprit a este de nous mettre yci devant les yeux un tel miroir afin que nous sçachions que c'est Dieu qui a conduit ces femmes par la vertu de son sainct Esprit, et a voulu declarer sa vertu et sa grace, choisissant des instrumens ainsi foibles selon le monde. Le semblable aussi se voit en Nicodeme et en Ioseph. Vray est que S. Matthieu, S. Marc et S. Luc ne parlent que de Ioseph, qui est venu à Pilate, et Nicodeme a prins courage, voyant qu'il avoit un tel conducteur. Il est vray que Nicodeme estoit docteur de grande estime, Ioseph estoit homme riche et d'estat, voire et conseillier, mais cependant regardons s'il y a eu en eux un tel zele que de s'exposer à la mort pour nostre Seigneur Iesus, et mesmes si durant sa vie ils ont quitté leurs maisons pour le suyvre. Nenni: mais quand ce vient à la mort Dieu les pousse, et les incite outre toute opinion humaine. Nous voyons donc que Dieu a fait yci un changement estrange et admirable, quand il a donné ceste hardiesse à Ioseph et à Nicodeme, qu'ils n'ayent pas craint la rage de tout le peuple, quand ils sont venus ensevelir nostre Seigneur Iesus. Auparavant Nicodeme estoit venu de nuict, craignant d'estre noté d'infamie: maintenant il ensevelit nostre Seigneur Iesus, voire quand il est venu à l'extremité. Il faloit bien donc que Dieu luy eust donné un courage nouveau, car il se fust caché, et mesmes nulles tenebres ne luy eussent este assez obscures voyant sa timidité et couardise, sinon que Dieu eust corrigé ce vice-là en luy. Brief, nous voyons comme la mort de nostre Seigneur a profité, et que desia il a desployé alors les graces de son sainct Esprit sur ces povres gens, qui auparavant n'eussent iamais osé faire declaration de leur foy. Or non seulement ils parlent de bouche, mais ce qu'ils font monstre qu'ils aiment mieux estre tenus execrables devant le monde et cependant estre disciples de Iesus Christ, que de perdre ce qu'ils avoyent obtenu, c'est asçavoir le salut gratuit qui leur avoit este proposé.

Et voyla aussi pourquoy il est dit que Ioseph *attendoit* le Royaume de Dieu. Par ce mot il nous est declaré que nous sommes alienez de Dieu et bannis de son Royaume iusques à ce qu'il nous recueille à soy pour son peuple. Nous voyons donc combien la condition des hommes est miserable, iusques à ce que nostre Seigneur Iesus les ait appelez à soy pour les desdier à son Pere. Et si nous sommes separez de ce bien-là, mal-heur et confusion sur nous. Or c'estoit une grande vertu alors d'attendre le Royaume de Dieu, pource que les Iuifs s'en estoyent abbastardis, et les occasions en estoyent grandes selon le monde. Car les Prophetes avoyent declaré, quand le peuple seroit retourné de Babylone, que Dieu seroit tellement leur Redempteur, qu'il y auroit un royaume florissant en toute dignité, que le Temple seroit edifié en plus grande gloire que iamais, que lors on iouyroit de tous biens, et que ce seroit une vie heureuse, que tous auroyent repos et qu'il ne seroit question que de s'esiouir en Dieu, et benir son Nom et luy rendre louange. Voyla ce que les Prophetes avoyent promis. Mais quel est l'estat du peuple? Ils sont mangez et gourmandez par leurs voisins, on les picque, on les moleste: quelque fois il y a telle tyrannie que le sang innocent est espandu par toute la ville, le livre de la Loy est bruslé, et defend-on d'en avoir une seule lecture sur peine de la vie: il y a des cruautez si grandes qui s'exercent que c'est une horreur. Le Temple est plein de pollution. La maison de David qu'est-elle devenue? Elle est coupee du tout et l'estat va tousiours de mal en pis. Ainsi donc il ne se faut point esbahir, si en un peuple si rude et addonné à ses appetis et affections, il y en a eu bien peu qui reteinssent la vraye religion et qui n'eussent perdu courage: comme nous voyons aussi que le nombre de ceux qui enduroyent patiemment et estoyent fermes en la foy estoit bien petit et bien rare. Cela est dit de Simeon, il est dit d'Anne la prophetesse, il est dit de Ioseph. Mais quoy? En une multitude si grande, entre les Iuifs en un pays tant peuplé, le S. Esprit nous en propose quatre ou cinq comme une chose qui n'estoit point accoustumee, et rend tesmoignage que ceux-là attendoyent le Royaume de Dieu: mais c'est afin que nous apprenions, quand tout sera confus et desesperé, d'avoir nostre regard fiché en Dieu. Et d'autant

que sa verité est infalible et immuable, que nous demeurions fermes iusques au bout, et que nous surmontions tous les troubles, scandales et perplexitez de ce monde, et qu'en gemissant toutesfois nous ne laissions pas d'aspirer là où nostre Seigneur nous appelle, c'est d'attendre patiemment que son Royaume soit establi en nous, et que cependant il nous suffise d'avoir le gage qu'il nous donne de son S. Esprit, par lequel il nous testifie l'adoption gratuite qu'il a faite de nous. Quand Dieu declare qu'il nous tient et repute pour ses enfans, et que cela est engravé en nos coeurs par son S. Esprit, quand nous avons iournellement la doctrine de l'Evangile qui nous resonne et retentit en nos aureilles, soyons confermez en la foy et ne defaillons point, encore que les choses soyent si confuses qu'on ne les puisse imaginer d'avantage. Voyla en somme ce que nous avons à retenir de ce passage.

Or il faut aussi noter que S. Iehan recite devant que nostre Seigneur Iesus ait este osté de la croix: asçavoir qu'on luy a percé le costé pour veoir si desia il avoit rendu l'esprit. Car on ne luy a point avancé la mort ainsi qu'aux deux brigans: mais voyant qu'il y avoit apparence que desia il fust trespassé, on l'est venu sonder d'un coup de lance, et alors on a cognu qu'il estoit mort, et pourtant les gendarmes se sont contentez. Or il est vray que ceci, quand le tesmoignage de la Loy ne seroit adiousté, nous sembleroit un peu froid: mais S. Iehan nous a voulu donner approbation que nostre Seigneur Iesus estoit le vray Agneau paschal, puis que par la providence et le conseil admirable de Dieu il a este preservé de toute fracture. Car il est dit au 12. chap. d'Exode qu'on mangeroit l'agneau paschal, mais que les os n'en seroyent point rompus, et qu'ils demeureroyent tous entiers. A quoy a-il tenu que Iesus n'ait eu les os cassez? car c'estoit la façon commune comme nous voyons. On ne l'a pas voulu espargner, et mesme il a este mis au milieu des brigans pour estre tenu comme le plus detestable, pour estre reputé le principal entre les meschans et criminels. Nous voyons donc que Dieu a yci besongné quand il a retenu les mains des gendarmes, et mesmes a voulu que son Fils expirast afin d'estre preservé, et que nous eussions yci un signe evident que c'estoit en luy que devoit estre accomplie la verité de ceste figure ancienne. Voyla donc comme il nous faut observer que le Fils de Dieu a este preservé de toute fracture quant à ses os, afin que nous le tenions pour nostre Agneau paschal, qui est pour nous preserver de l'ire de Dieu, quand nous serons marquez de son sang. Car il nous faut là venir que, s'il est nostre Pasque, il nous faut quant et quant estre arrousez de son sang, car sans cela il ne nous proufite en rien qu'il ait este espandu: mais quand nous l'accepterons avec ce sacrifice, et que là aussi nous chercherons la remission de nos pechez, sçachans que iusques à ce qu'il nous ait nettoyez et lavez nous sommes pleins de pollution. Alors nous sommes arrousez de son sang, de ceste aspersion qui sè fait en nos ames par le S. Esprit: alors nous sommes purifiez et Dieu nous accepte pour son peuple, et nous sommes asseurez, combien que son ire et sa vengence soit sur tout le monde, que toutesfois il nous regarde en pitié et nous avoue pour ses enfans. Voyla donc ce que nous avons à retenir de ce passage quand il est dit que les os de nostre Seigneur Iesus n'ont point este cassez ne rompus, afin que nous sçachions que ce qui avoit este declaré par figure en la Loy a este verifié en sa personne.

Cependant il est dit aussi que *l'eau et le sang sont sortis de son costé, et celuy qui l'a veu en a rendu tesmoignage.* Quand nous voyons que l'eau et le sang sont ainsi sortis, il nous doit souvenir qu'il nous apporte nostre purgation et l'appointement pour effacer nos fautes, voire par son Sacrifice, comme S. Iehan en parle en sa Canonique. Vray est que le sang se pourra figer en la mort, comme cela se fait de nature, et qu'avec le sang il pourra venir l'eau, c'est à dire le plus liquide, d'autant que la couleur du sang et ce qui est le plus espais se sera retiré. Mais S. Iehan a declaré, quoy qu'il en soit, que Dieu nous a voulu monstrer de quoy nous proufite la mort de son Fils: c'est asçavoir en premier lieu que par l'effusion de sang il est appaisé envers nous, comme il est dit que nulle remission de pechez ne se fait sans effusion de sang. Car voyla pourquoy dés le commencement du monde les sacrifices ont este offerts. Dieu a bien declaré qu'il seroit propice à tous povres pecheurs qui auroyent esperance en luy: mais il a voulu que les sacrifices fussent adioustez, comme s'il disoit que la remission des pechez seroit gratuite quant aux hommes, pource qu'ils ne peuvent rien apporter du leur: mais qu'il y auroit le Mediateur pour recompenser. Voyla donc comme le sang qui est descoulé du costé de nostre Seigneur Iesus Christ nous est tesmoignage que le sacrifice qu'il a offert est la recompense de toutes nos iniquitez, en sorte que nous en sommes acquittez devant Dieu. Il est vray qu'il nous en faut tousiours sentir coulpables, voire pour nous humilier et pour nous amener à une vraye repentance, et nous faire despouiller de toute presomption. Mais quoy qu'il en soit si sommes-nous certifiez que Dieu nous tient quittes et absous au Nom de son Fils, quand nous venons à cognoistre nos fautes et offenses. Et pourquoy? D'autant que le Sacrifice de sa mort est suffisant pour effacer la memoire de toutes nos transgressions. Or il y a l'eau qui emporte pur-

gation. Afin donc que nous soyons lavez de toutes nos macules, cognoissons que nostre Seigneur Iesus a voulu que l'eau soit sortie de son costé pour declarer que vrayement il est nostre pureté, et qu'il ne nous faut point chercher autre remede pour nous laver de toutes nos souilleures. Voyla donc comme il est venu en eau et en sang, et par ce moyen nous avons toute perfection de salut en luy, et ne nous faut point faire de circuits ne çà ne là, pour estre aidez de costé et d'autre.

Et mesmes, quand nous regarderons de plus pres, nous verrons qu'il y a une bonne similitude entre le sang et l'eau qui sont sortis du costé de nostre Seigneur Iesus Christ, et entre les Sacremens de l'Eglise, là où nous avons approbation et signature de ce qui a este fait en sa mort. Car ayant enduré ce qui estoit requis pour nostre salut, ayant plenement satisfait à Dieu son Pere, nous ayant sanctifiez, nous ayant acquis iustice plene, il a voulu que tout cela nous fust testifié aux deux Sacremens qu'il a instituez. Ie di deux: car il n'y en a pas d'avantage qui soyent instituez en sa Parolle, c'est asçavoir le Baptesme et la Cene. Tout le reste n'est qu'imagination frivole qui est venue de l'audace et temerité des hommes. Voyla donc nostre Seigneur Iesus Christ qui desploye la vertu de sa mort et passion tant au Baptesme qu'en sa saincte Cene. Car au Baptesme nous avons tesmoignage qu'il nous a lavez et nettoyez de toutes nos pollutions, tellement que Dieu nous reçoit en grace comme si nous venions devant luy purs et nets. Or cognoissons que l'eau du Baptesme n'ha point cest effet-là. Un element corruptible que pourra-il pour le lavement et purgation de nos ames? Mais c'est d'autant que l'eau est sortie du costé de nostre Seigneur Iesus Christ. Allons donc à celuy qui a este crucifié pour nous, quand nous voudrons que le Baptesme nous soit utile, quand nous en voudrons sentir le fruit, que nostre foy s'addresse à nostre Seigneur Iesus Christ, lequel veut que nous cherchions toutes les parties de nostre salut en luy, sans nous escarter ne flechir çà et là. Et puis en la saincte Cene nous avons tesmoignage que Iesus Christ est nostre pasture: et sous le pain il nous presente son corps, sous le vin son sang. Voyla donc toute perfection de salut, quand nous sommes ainsi purifiez, et que Dieu nous accepte comme si nous n'avions qu'integrité et iustice en nous: et qu'ainsi nous sommes acquittez envers luy pour n'estre plus coulpables, d'autant que nostre Seigneur Iesus Christ a plenement satisfait pour nous. Voyla donc comme il nous faut faire proufiter les Sacremens, addressans du tout nostre foy à nostre Seigneur Iesus Christ, et ne nous destournans point à nulles creatures. Voyla aussi comme nous devons estre confermez de ce qui s'est fait en la mort et passion de nostre Seigneur Iesus, et que iournellement la memoire nous en soit rafreschie: quand Dieu nous monstre à l'oeil combien a valu cela que du costé de nostre Seigneur Iesus Christ soit procedé sang et eau.

Ainsi c'est en somme ce que nous avons à retenir touchant ce qui est dit que le costé de nostre Seigneur Iesus Christ a este percé. Voire et en ce mot, quand il est dit que l'Escriture a este accomplie, que nous cognoissions ce qui a este dit plus au long par ci devant, que le tout a este gouverné par le conseil secret de Dieu, et combien que les gend'armes ne sceussent ce qu'ils faisoyent, si est-ce que Dieu a cependant mis en effet et execution ce qu'il avoit prononcé tant par Moyse que par son Prophete Zacharie. Nous avons desia veu le tesmoignage d'Exode: S. Iehan adiouste aussi bien du Prophete Zacharie, Ils verront celuy qu'ils ont percé. Il est vray que Dieu use là de similitude, car il despite les contempteurs de sa Parolle qui estoyent endurcis en toute rebellion et malice. Et bien, dit-il, il leur semble qu'ils font la guerre aux hommes qui preschent ma Parolle, et qu'ils les pourront empescher par ce moyen-là. Or c'est contre moy qu'ils bataillent, et quand ils mesprisent ainsi et reiettent ma Parolle, c'est comme s'ils me navroyent de coups de poignard: aussi ils verront celuy qu'ils ont percé. Mais cela a este vrayement accompli en la personne de nostre Seigneur Iesus Christ: car mesmes en son corps humain il a este percé. Voyla donc comme il a este declaré le Dieu vivant qui avoit parlé de tout temps par ses Prophetes, puis qu'en sa personne tout ce qui avoit este prononcé se voit.

Or il est dit consequemment que Ioseph, ayant obtenu de Pilate que le corps de Iesus Christ fust osté de la croix, et qu'il luy fust donné pour l'ensevelir, a eu un linceul pur et a acheté aussi des onguens aromatiques (voire pour une grande somme, comme il appert par S. Iehan) de mirrhe et d'aloes, et qu'il l'a enseveli en un sepulchre nouveau qu'il avoit fait pour soy, lequel estoit cavé en un rocher. En ceste sepulture nostre Seigneur Iesus Christ a desia commencé de monstrer l'issue de sa mort: c'est qu'il devoit bientost venir en la gloire de sa resurrection, et Dieu a voulu quant et quant manifester cela. Voyla donc encores un tesmoignage infalible, qu'en tant de confusions que nous lisons en ceste histoire, qui nous pourroyent troubler et esbranler nostre foy, nous appercevons que Dieu a eu tousiours le soin de son Fils unique comme du chef de l'Eglise, et de son Bien-aimé: non seulement afin que nous puissions esperer en luy, mais que nous attendions quant et quant, puis que nous sommes membres de son corps, que le soin paternel

de Dieu s'estendra aussi bien sur nous et sur un chacun de ceux qui esperent en luy.

Cependant on pourroit demander pourquoy nostre Seigneur Iesus Christ a voulu estre enseveli si precieusement. Car il semble bien que ce soyent choses superflues que de faire telle somptuosité, et en aloes, et en mirrhe et en choses semblables. Et de faict, de quoy proufite cela à un trespassé, qu'il soit ni lavé, ni oingt, ne qu'on luy face si grande parade? Il sembleroit donc que ceci ne fust point convenable à la doctrine de l'Evangile, là où il est dit que nous ressusciterons au dernier iour par la vertu inestimable de nostre Dieu. Ainsi il semble bien que toutes telles pompes doyvent estre reiettees et mises en oubli. Par consequent on pourroit iuger que Ioseph a eu une fole devotion, qui seroit pour obscurcir l'esperance de la resurrection. Mais nous avons à noter que les Iuifs ont eu telles ceremonies iusques à tant que nostre Seigneur Iesus Christ ait accompli tout ce qui estoit requis pour nostre salut. Et la sepulture a este pour lors comme les sacrifices, et lavemens, et luminaires du Temple et toutes choses semblables. Car il faloit que ce peuple-là, selon qu'il estoit rude, fust entretenu à la façon des petis enfans. Vray est que par tout le monde la sepulture a este tenue pour saincte, et Dieu a voulu que cela fust engravé au coeur des hommes, mesmes des Payens, à ce qu'il n'y eust point d'excuse que les hommes s'abbrutissent, pour n'avoir nulle esperance d'une meilleure vie. Les Payens en ont abusé: mais quoy qu'il en soit, cela leur sera reproché au dernier iour, qu'ils ont eu grande curiosité pour ensevelir les morts, qu'il n'y a eu nation si barbare qui tousiours n'ait prisé beaucoup cela. Ils n'ont point sceu pourquoy, non plus que de leurs sacrifices, mais ç'a este pour une condamnation suffisante, quand ils se sont eslongnez de la verité de Dieu et qu'ils ont corrompu ce tesmoignage qu'il leur donnoit, afin de les attirer à la foy de la vie celeste. Quoy qu'il en soit, la sepulture en soy a tousiours este comme un miroir de la resurrection: car on a mis les corps en terre comme en garde pour un temps. S'il n'y avoit point de resurrection, ce seroit tout un de les ietter afin qu'ils fussent mangez des chiens ou des bestes sauvages: mais on les a ensevelis honorablement, pour monstrer qu'ils ne perissoyent point, combien qu'ils allassent en pourriture. Les Iuifs notamment ont eu quelques ceremonies. Il est vray que les Egyptiens ont surmonté en beaucoup d'especes: mais ce n'estoyent que fanfares pour faire grand deuil, pour se lamenter, pour s'arracher les cheveux. Les Epyptiens donc ont eu cela, mais le diable les avoit ensorcelez à ce qu'ils pervertissent tout ordre. Quant aux Iuifs, qui ont eu en usage la sepulture, c'estoit pour les confermer en la foy de la resurrection.

Ainsi suyvant ce que i'avoye commencé à dire, nostre Seigneur Iesus a voulu estre enseveli à la façon ancienne, pource qu'il n'avoit pas encore accompli tout nostre salut quant à la resurrection. Il est vray que le voile du Temple s'est rompu à sa mort: et en cela Dieu a monstré que c'estoit la fin et perfection de toutes choses, et que les figures et ombrages de la Loy ne duroyent plus. Mais cependant cela n'estoit pas encores apparu au monde, et n'y avoit nul qui fust capable de cognoistre qu'en Iesus Christ toutes les figures de la Loy avoyent prins fin. Pour ceste cause donc il a voulu estre encores enseveli. Voyla pour un item. Or maintenant que nous sçavons qu'en la resurrection de nostre Seigneur Iesus Christ la vie nous a este acquise, tellement que nous devons tendre droit à luy, ne cherchons point d'autres moyens pour nous conduire que ceux qu'il nous a assignez. Nous avons desia dit qu'il nous a ordonné deux Sacremens pour nous servir de plene confirmation. Si la façon d'ensevelir que les Iuifs ont observee nous estoit necessaire, il n'y a point de doute que Iesus Christ n'eust voulu qu'elle demourast permanente en son Eglise. Mais il ne faut plus que nous soyons arrestez à ces elemens terrestres et pueriles. Il nous suffit donc d'avoir une façon d'ensevelir simple, laissans là ces onguens aromatiques, qui nous figuroyent la resurrection, laquelle a este manifestee en nostre Seigneur Iesus Christ. Et pourtant nous ne ferions que nous escarter de luy, si nous voulions avoir une telle instruction et si basse. Car nous voyons ce que dit S. Paul, que si nostre vie est là haut il faut que nous la cherchions en foy et en esprit, et que nous soyons conioints à nostre Seigneur Iesus: que nous tendions à luy, que nous ne soyons enveloppez de rien qui soit pour nous distraire, ni empescher, ni retarder, que nous ne soyons unis à luy comme à nostre Chef, puis qu'il est dit que son corps estoit le Temple de Dieu. Voyla donc en somme ce que nous avons à retenir quant à la sepulture.

Or il y a cependant qu'il a este mis en un sepulchre *nouveau*, ce qui ne s'est point fait sans une providence singuliere de Dieu, car il pouvoit bien estre mis en un sepulchre qui eust servi de long temps. Aussi Ioseph d'Arimathee avoit ses ancestres, et volontiers en telles maisons riches et opulentes il y a un sepulchre commun. Mais Dieu y a prouveu d'une autre façon, et a voulu que nostre Seigneur Iesus fust mis en un sepulchre nouveau où iamais personne n'avoit este. Car ce n'est point aussi sans cause qu'il est appelé les premices de la resurrection et le premier nay des morts. Cependant on pourroit dire que plusieurs sont morts

et ont este faits participans de la vie devant nostre Seigneur Iesus Christ. Lazare avoit este ressuscité. Et nous sçavons aussi qu'Enoc et Elie ont este ravis sans mourir naturellement, et ont este recueillis en vie incorruptible: mais tout cela depend de la resurrection de nostre Seigneur Iesus Christ. Il faut donc que nous le tenions comme les premices. En la Loy les fruits d'une annee estoyent dediez et consacrez à Dieu, quand on apportoit seulement une poignee de bled à l'autel, et une grappe de raisin. Quand donc cela estoit offert à Dieu, c'estoit une consecration generale de tous les fruits de l'annee. Et quand les premiers-nais aussi estoyent dediez à Dieu, c'estoit pour declarer la saincteté de la lignee d'Israel, et que Dieu l'acceptoit pour son heritage, qu'il l'avoit reservee à soy comme se contentant de ce peuple-là, ainsi qu'un homme se contentera de son patrimoine. Aussi quand nous venons à nostre Seigneur Iesus Christ, cognoissons qu'en sa personne nous sommes tous dediez et offerts, afin que sa mort nous donne auiourd'huy la vie, et qu'elle ne soit plus mortelle comme auparavant. Voyla donc ce que nous avons à observer quant au sepulchre nouveau, c'est que la sepulture de nostre Seigneur Iesus Christ nous doit mener à sa resurrection.

Cependant regardons à nous. Car combien que tout ce qui doit servir à nostre foy ait este accompli en la personne du Fils de Dieu: combien que nous en ayons tesmoignage qui nous doit suffire, si est-ce qu'en nostre rudesse et infirmité nous sommes encores bien loin de venir à nostre Seigneur Iesus Christ. Et pour ceste cause qu'un chacun de nous, cognoissant ses fautes, tende aux remedes, et que nous ne perdions point courage. Nous voyons qu'ont fait Nicodeme et Ioseph. Or nous avons à considerer deux choses pour nostre exemple. La premiere est qu'encores ne sont-ils pas bien esclarcis touchant le fruit de la mort et passion de nostre Seigneur Iesus Christ. Il y a donc de la rudesse et leur foy est encores bien petite. L'autre, que neantmoins en telle extremité ils ont bataillé contre toutes tentations, et sont venus chercher nostre Seigneur Iesus mort pour le mettre au sepulchre, protestans qu'ils esperoyent la resurrection bienheureuse qui leur avoit este promise, et y aspiroyent. Puis qu'ainsi est donc, quand nous sentirons de la foiblesse en nous, que cela n'empesche pas encores que nous ne prenions courage. Il est vray que nous sommes debiles, et Dieu pourroit nous reietter quand il nous traitteroit à la rigueur: mais quand nous sentirons ces defauts, que nous sçachions qu'il acceptera nostre desir, combien qu'il soit imparfait. Et au reste, auiourd'huy, puis que nostre Seigneur Iesus est ressuscité en gloire, combien qu'encores il nous faille yci endurer beaucoup de povretez et miseres, et qu'il semble que iournellement il soit crucifié en ses membres, comme à la verité les meschans, en tant qu'en eux est, le crucifient: que nous ne defaillions point pour cela, sçachans que nous ne pouvons estre frustrez de ce qui nous est promis en la doctrine de l'Evangile: et que, combien qu'il nous faille passer parmi beaucoup d'afflictions, toutesfois nous regardions tousiours à nostre Chef. Ioseph et Nicodeme n'avoyent point cest avantage que nous avons auiourd'huy: c'est de contempler la vertu de l'Esprit de Dieu, qui s'est monstree en la resurrection de nostre Seigneur Iesus Christ, et si est-ce qu'encores leur foy pour cela n'a pas este du tout amortie.

Maintenant puis que nostre Seigneur Iesus nous appelle à soy, et qu'à haute voix il nous declare qu'il est monté au ciel, afin de nous y recueillir tous ensemble, que nous persistions constamment à le chercher et à le suyvre, et qu'il ne nous face point mal de mourir avec luy pour estre participans de sa gloire. Or S. Paul nous exhorte à estre conformez à Iesus Christ, non seulement quant à sa mort mais aussi quant à sa sepulture. Car il y en a d'aucuns qui seroyent contens de mourir avec nostre Seigneur Iesus pour une minute de temps, mais à la longue ils s'ennuyent. Et pour ceste cause i'ay dit qu'il ne nous faut point seulement mourir pour un coup, mais il nous faut souffrir patiemment d'estre ensevelis iusques à la fin. I'appelle mourir quand Dieu veut que nous endurions ainsi pour son nom: car encores que nous ne soyons pas du premier coup trainez au feu ni condamnez du monde, si est-ce que, quand nous sommes affligez, voyla desia une espece de mort qu'il nous faut endurer patiemment. Mais pource que nous ne sommes pas si tost humiliez, il faut, que nous soyons batus à la longue, et là il nous faut tenir bon et persister en patience. Car comme le diable ne cesse de tousiours machiner ce qu'il luy est possible pour nous distraire et desbaucher, ainsi faut-il que tout le temps de nostre vie nous ne cessions de combatre à l'encontre de luy. Et combien que ceste condition soit dure et fascheuse, attendons que le temps soit venu que Dieu nous appelle à soy, et que nous ne soyons iamais lassez de faire confession de nostre foy, et qu'en cela nous ensuyvions Nicodeme, non pas en sa timidité. Quand il est venu auparavant au Seigneur Iesus Christ, il s'estoit caché, et n'osoit pas se monstrer vray disciple, mais quand il est venu pour ensevelir nostre Seigneur Iesus, il a declaré et protesté qu'il estoit du nombre et de la compagnie des fideles. Puis qu'ainsi est que nous l'ensuyvions auiourd'huy en telle constance. Et combien que nostre Seigneur Iesus avec la doctrine de son Evangile soit hay du monde, voire qu'on l'ait en detestation, que nous

ne laissions pas d'y adherer. Et mesmes que nous cognoissions que ce sera tousiours tout nostre bien et contentement, quand Dieu acceptera nostre service, et que nous sçaurons que, s'il faut que nous languissions en ce monde, puis qu'ainsi est que nostre Seigneur Iesus est parvenu à la gloire de sa resurrection, ce n'est point afin d'estre separé d'avec nous: mais qu'en temps opportun il nous recueillera à soy.

Au reste, il ne se faut point esbahir si nostre Seigneur Iesus est ressuscité au troisieme iour: car c'est bien raison qu'il ait eu quelque privilege par dessus l'ordre commun de l'Eglise. Et en ceci a aussi este accompli ce qui est dit au Pseaume 16: Tu ne permettras point que ton Sainct voye corruption. Il a falu donc que le corps de nostre Seigneur Iesus Christ demourast incorruptible iusques au troisieme iour: mais il avoit eu son terme ordonné et establi par le conseil de Dieu son Pere. De nostre costé nous n'avons point de terme assigné, sinon le dernier iour. Et ainsi attendons que nous ayons langui tant qu'il plaira à Dieu: et en la fin nous cognoistrons qu'en temps opportun il trouvera moyen de nous restaurer, apres que nous aurons este aneantis du tout. Comme aussi S. Paul nous exhorte à cela quand il dit que Iesus Christ est les prémices: ce qui est pour retarder ce zele ardent duquel nous sommes quelques fois par trop transportez: car nous voudrions voler sans ailes, et nous sommes faschez si Dieu nous laisse en ce monde, et qu'il ne nous retire du premier coup au ciel. Nous voudrions y estre menez en chariot de feu comme Elie: brief, nous voudrions faire nos triomphes devant qu'avoir combatu. Or pour resister à telle cupidité et à ces fols appetis, S. Paul dit que Iesus Christ est les premices et qu'il nous faut contenter qu'en sa mort nous avons un certain gage de la resurrection. Tant y a que d'autant qu'il est assis à la dextre de Dieu son Pere, exerçant tout empire et haut et bas, combien que sa maiesté ne soit pas encores apparue, et qu'il faille que nostre vie soit cachee en luy, que nous soyons là comme povres trespassez, et qu'en vivant en ce monde il semble que nous soyons comme povres gens perdus: neantmoins il nous convient souffrir tout cela iusques à ce que nostre Seigneur Iesus viene: car alors nostre vie sera manifestee en luy, voire en temps opportun.

Voyla donc ce que nous avons à observer quant à la sepulture de nostre Seigneur Iesus Christ, iusques à ce que nous venions au reste, qui sera pour monstrer que non seulement il a satisfait pour tous nos pechez, mais aussi qu'ayant obtenu victoire il nous a acquis perfection de toute iustice, par laquelle nous soyons auiourd'huy agreables à Dieu, pour avoir acces à luy et l'invoquer en son nom. Et en ceste confiance nous-nous prosternerons devant sa saincte Maiesté, le prians qu'il nous reçoyve tous à merci, que quelques povres et miserables que nous soyons, nous ne laissions pas d'avoir nostre refuge à sa misericorde. Et combien que de iour en iour nous provoquions son ire contre nous, et qu'à bon droict nous meritions d'estre reiettez de luy, que nous attendions neantmoins qu'il monstre le fruit et la vertu de la mort et passion que son Fils unique a enduree, par laquelle nous avons este reconciliez, et que nous ne doutions qu'il ne nous soit tousiours Pere: voire quand il nous fera la grace de nous monstrer vrais enfans envers luy. Et que nous declarions cela par effect, en sorte que nous ne demandions sinon d'estre du tout siens: comme aussi il nous a tant cherement acquis, et à bon droit nous devons estre plenement reformez à son service. Et d'autant que nous sommes tant infirmes, que nous ne sçaurions pas nous acquitter de la centieme partie de nostre devoir, encores qu'il besongne en nous par son S. Esprit, parceque tousiours les infirmitez de nostre chair emportent tant de resistances et de combats que nous ne faisons que nous trainer au lieu de marcher comme il appartiendroit.

Qu'il luy plaise de nous despouiller de tout cela, et que nous soyons conioints à luy etc.

NEUFIEME SERMON

QUI EST DE LA RESURRECTION DE IESUS CHRIST, FAIT LE IOUR DE PASQUES AUQUEL SE CELEBRE LA SAINCTE CENE DU SEIGNEUR.

MATTH. Ch. XXVIII.

1. *Or au vespre des Sabbaths, au iour qui commence à luire pour le premier des iours du Sabbath, Marie Magdalene, et l'autre Marie, veinrent veoir le sepulchre.* 2. *Et voyci il se fit un grand tremblement de terre: car l'Ange du Seigneur descendit du ciel, et veint, et roula la pierre arriere de l'huis, et s'assit sur icelle.* 3. *Et son regard estoit comme esclair, et son vestement blanc comme neige.* 4. *Et les gardes, pour la crainte qu'ils eurent de luy, furent espovantez, et deveinrent comme morts.* 5. *Mais l'Ange dit aux femmes, Vous autres ne craignez point: car ie sçay que vous cherchez Iesus qui a este crucifié:* 6. *Il n'est pas yci: car il est ressuscité, comme il avoit dit. Venez, voyez le lieu où le Seigneur estoit mis.* 7. *Et vous en allez bien tost, et dites à ses disciples qu'il est ressuscité des morts: et voyci il s'en va devant vous en Galilee: vous le verrez là: voyci ie le vous ay dit.* 8. *Et elles se partirent legerement du monument avec crainte et grand' ioye, et coururent l'annoncer aux disciples d'iceluy. Mais comme elles alloyent pour l'annoncer à ses disciples,* 9. *Voyci Iesus leur veint au devant, disant, Bien vous soit. Et elles s'approcherent, et empoignerent ses pieds, et s'enclinerent devant luy.* 10. *Adonc Iesus leur dit, Ne craignez point: allez, annoncez à mes freres qu'ils aillent en Galilee, et là ils me verront.*

On pourroit trouver estrange de prime face pourquoy nostre Seigneur Iesus, voulant certifier sa resurrection, est plustost apparu à des femmes qu'à ses disciples. Mais en cela nous avons à considerer qu'il a voulu esprouver l'humilité de nostre foy. Car il ne faut point que nous soyons fondez en sagesse humaine, mais que nous recevions en toute obeissance ce que nous sçavons proceder de luy. Et d'autre part il n'y a doute qu'il n'ait voulu punir les disciples, quand il leur a envoyé des femmes pour les enseigner: à cause que l'instruction qu'ils avoyent receue de sa bouche leur avoit este comme de nul profit quand s'estoit venu au besoin. Car les voyla tous dissipez: ils delaissent leur Maistre, ils sont confus de crainte. Et de quoy leur a-il servi d'estre par l'espace de trois ans et plus en l'eschole du Fils de Dieu? Une telle lascheté donc meritoit grande punition, et qu'ils fussent du tout privez de la cognoissance qu'ils avoyent receue auparavant, d'autant qu'ils l'avoyent comme mise sous le pied, et ensevelie. Or nostre Seigneur Iesus ne les a pas voulu punir à la rigueur, mais si est-ce qu'il leur a monstré leur faute par une correction douce: c'est qu'il leur a ordonné des femmes pour maistresses. Ils avoyent este choisis auparavant pour publier l'Evangile par tout le monde (ce sont à la verité les premiers docteurs en l'Eglise): mais d'autant qu'ils ont este si lasches de se trouver ainsi esperdus, tellement que leur foy a este comme amortie, c'est bien raison qu'ils cognoissent qu'ils ne sont pas dignes d'ouir nulle doctrine de la bouche de nostre Seigneur Iesus Christ. Voyla donc pourquoy ils sont renvoyez à des femmes, iusques à ce qu'ils ayent mieux reconnu leurs fautes, et que Iesus Christ les ait remis en leur estat et degré, voire par grace. Et au reste (comme i'ay dit) nous sommes tous advertis en general de recevoir le tesmoignage qui nous est envoyé de Dieu, encores que les personnes qui parlent soyent de petite qualité, ou qu'elles n'ayent point credit et reputation selon le monde. Comme de fait, quand un homme sera eleu ou ordonné pour estre notaire et personne publique, ce qu'il fait sera receu comme authentique. On ne dira pas ne ceci ne cela pour luy contredire: car l'office luy donne reverence entre les hommes. Et Dieu aura-il moins de preeminence que les princes terriens, qu'il n'ordonne ceux que bon luy semble pour estre ses tesmoins, desquels on reçoyve tout ce qu'il dira, sans contredit ni replique? Certes il le faut bien, sinon que nous vueillions estre rebelles à Dieu mesme. Voyla donc ce que nous avons à retenir en premier lieu.

Et au reste, notons aussi, combien que nostre Seigneur Iesus Christ soit apparu à des femmes, et qu'elles ayent tenu le premier rang d'honneur, si est-ce que puis apres il a rendu luy-mesme suffisant tesmoignage de sa resurrection: tellement que si nous ne fermons les yeux, bouchons les aureilles, et par certaine malice vueillions estre endurcis et stupides, nous avons plene certitude de cest article de foy: comme aussi il est de grande importance. Car quand S. Paul redargue l'incredulité de ceux qui encore doutoyent si Iesus Christ estoit ressuscité, il n'amene pas seulement les femmes, mais il amene Pierre et Iaques, et puis les douze Apostres: et puis plus de cinq cens disciples, ausquels nostre Seigneur Iesus est apparu. Comment donc pourrons-nous excuser nostre malice et rebellion, si nous n'adioustons foy à plus de cinq cens tesmoins

qui ont este choisis à cela, non point du costé des hommes, mais de la Maiesté souveraine de Dieu? Et ce n'a pas este seulement pour un coup que nostre Seigneur Iesus leur a declaré qu'il estoit vivant, mais par plusieurs fois. Ainsi ce que les Apostres ont douté et leur incredulité nous doit servir de plus grande confirmation. Car si du premier coups ils eussent creu la resurrection de nostre Seigneur Iesus Christ, on pourroit alleguer qu'il y auroit eu trop grande facilité. Mais ils sont si tardifs qu'il faut que Iesus Christ leur reproche qu'ils sont gens hebetez et de nulle foy, qu'ils ont l'esprit si pesant et si grossier qu'ils ne comprenent rien. Quand donc les Apostres ont este si difficiles à recevoir cest article de foy, cela nous doit tant mieux certifier. Car puis qu'ils ont este amenez comme par force, c'est bien raison maintenant que nous suyvions: comme il es dit, Tu l'as veu Thomas, et tu l'as creu: mais bien heureux sont ceux qui le croyent sans veoir. Or donc quand il est ainsi parlé que nostre Seigneur Iesus est apparu à deux femmes, pensons à ce qui est dit en l'autre passage de sainct Paul: c'est asçavoir qu'il ne nous faut point arrester à ceux qui parlent, pour adiouster foy à leur dire, selon la qualité ou condition de leurs personnes, mais plustost que nous devons eslever nos yeux et nos sens en haut, pour nous assuietir à Dieu, lequel merite bien d'avoir toute superiorité par dessus nous, et que nous soyons captifs sous sa Parolle. Car si nous ne sommes dociles il est certain que iamais nous ne profiterons en la doctrine de l'Evangile. Et cela ne doit pas estre attribué à une sottise, quand nous recevons ce que Dieu nous declare et testifie. Car quand nous aurons apprins par obeissance de proufiter en son eschole et en la foy, nous cognoistrons que c'est la perfection de toute sagesse que de nous estre ainsi assuietis à luy.

Or maintenant venons à ceste histoire qui est yci recitee. Il est dit que *Marie Magdalene avec sa compagne sont venues au sepulchre le premier iour des Sabbaths*, c'est à dire, le premier iour de la sepmaine. Car les Iuifs retenoyent le sabmedi, qu'ils appeloyent Sabbath, pour le iour du repos, comme aussi le mot le signifie: et puys nommoyent les iours ensuyvans de toute la sepmaine, Premier iour du Sabbath, second iour, troisieme iour etc. Or pource qu'ils commençoyent le iour apres soleil couchant, il est dit que les Maries acheterent des onguents aromatiques, apres que le sabbath fut fini, et firent leurs preparatifs pour venir le lendemain au sepulchre. Et elles n'estoyent pas seulement deux. Vray est que S. Iehan nomme Marie Magdalene seulement: S. Matthieu en nomme deux, et nous voyons par S. Luc qu'il y en a eu beaucoup en nombre. Mais le tout s'accorde tres-bien: car Marie Magdalene a fait la conduite, et l'autre Marie est yci nommee quant et quant, pour ce qu'elle suyvoit Marie Magdalene de plus pres. Cependant elles sont venues plusieurs pour oindre le corps de nostre Seigneur Iesus: mais notamment il est yci dit qu'elles sont venues pour veoir le sepulchre, asçavoir s'il y auroit acces et entree. Voyla donc pourquoy deux sont yci marquees specialement.

Sainct Matthieu adiouste que l'Ange leur est apparu, combien qu'il y en eust deux. Mais pource qu'un seul portoit la parolle, voyla pourquoy il est ainsi nommé par especial. Finalement comme elles s'en alloyent, elles rencontrent nostre Seigneur Iesus qui les envoye à ses disciples, afin que tous soyent assemblez en Galilee, voulant là leur monstrer sa resurrection: et ce, pource que la ville de Ierusalem s'estoit privee par sa malice d'un tel tesmoignage. Vray est qu'encores n'a-elle pas laissé depuis d'estre la fontaine de vie: car de là est procedee la Loy et la parolle de Dieu: mais cependant si est-ce que nostre Seigneur Iesus n'a point voulu se declarer à ses disciples en ceste ville-là, quand la malice y estoit encores si fraiche. Et d'autre costé il a aussi voulu se conformer à leur rudesse: car ils estoyent comme saisis d'estonnement, en sorte que le regard ne leur eust point suffi, sinon qu'il les eust retirez à part et se fust monstré d'une telle sorte qu'ils fussent plenement certifiez.

Or nous voyons encores yci comme les femmes qui sont nommees n'ont pas laissé encores de porter reverence à nostre Seigneur Iesus Christ comme à leur maistre, combien qu'elles fussent troublees de sa mort: et par consequent nous pouvons bien iuger que la parolle de Dieu estoit tousiours enracinee en leurs coeurs. Car combien que leur foy fust debile, si est-ce qu'elles cherchent nostre Seigneur Iesus au sepulchre. Il y a aussi en elles de l'ignorance qui ne se peut excuser: car elles devoyent desia lever leurs esprits en haut, attendans la resurrection qui leur avoit este promise: veu que le troisieme iour leur estoit notamment assigné. Elles sont donc tellement occupees qu'elles ne comprenent pas ce qui estoit le principal: asçavoir que nostre Seigneur Iesus devoit obtenir victoire par dessus la mort, pour nous acquerir vie et salut. Ie di que c'est le principal, pource que sans cela l'Evangile ne seroit rien (comme dit S. Paul) et nostre foy seroit du tout aneantie. Ainsi ces povres femmes, quelque affection qu'elles ayent au Fils de Dieu, et combien qu'elles sçachent que l'Evangile qui leur a este presché soit la pure verité, neantmoins elles sont tellement troublees et confuses qu'elles ne comprenent pas qu'il doyve ressusciter: et ainsi elles vienent au sepulchre avec leurs onguents aromatiques. Il y a donc du vice qui est

à condamner. Mais cependant leur service ne laisse pas d'estre agreable à Dieu, car il excuse leur estonnement iusques à ce qu'il les ait ramenees. Et en cela voyons nous que quand nostre Seigneur approuve ce que nous faisons, tant s'en faut que nous luy puissions mettre cela en conte, pour dire que nous l'avons merité, que tout au contraire c'est de sa bonne gratuité qu'il avoue ce qui n'estoit pas digne de luy estre offert. Car il y aura tousiours occasion de condamner nos oeuvres quand Dieu les voudra examiner à la rigueur, d'autant qu'elles seront tousiours entachees de quelque macule. Mais cependant Dieu nous espargne, et ne laisse pas de recevoir ce que nous venons luy offrir, quelque infirmité ou vice qu'il y ait: moyennant que le tout soit purifié par foy, et que nous sçachions que ce n'est sinon à cause que nous luy sommes agreables en Iesus Christ. Voyla donc ce que nous avons à observer.

Mais cependant cognoissons aussi qu'il a bien falu qu'il y eust une autre odeur, et beaucoup meilleure, et de plus grande vertu, en la sepulture de nostre Seigneur Iesus Christ, que de ces onguents dont il est fait mention. Nous avons desia declaré que les Iuifs avoyent accoustumé d'oindre les corps, afin d'estre confermez èn l'esperance de la resurrection et de la vie celeste: et c'estoit pour monstrer que les corps ne vont pas tellement en pourriture, qu'ils ne soyent conservez iusques au dernier iour, voire et que Dieu ne les restaure. Mais il faloit que le corps de nostre Seigneur Iesus Christ fust tout exempt de pourriture. Or les baumes n'ont peu luy apporter cela: mais pource qu'il avoit este declaré que Dieu ne souffriroit point que son sainct et debonnaire veist corruption, voyla comme par miracle nostre Seigneur Iesus a este preservé de toute pourriture. Et au reste, parce qu'il a este exempt de corruption, nous sommes maintenant certains et asseurez de la gloire de la resurrection, laquelle nous est desia apparue en sa personne. Nous voyons donc maintenant que l'odeur de la sepulture et de la resurrection de nostre Seigneur Iesus Christ s'estend à nous, tellement que nous en sommes vivifiez. Or que reste-il? Que nous ne l'allions plus chercher au sepulchre comme ces femmes, desquelles l'ignorance et l'infirmité nous ont servi: mais que nous tendions en haut, puis qu'il nous appelle et convie là: puis qu'il nous y a monstré le chemin, et nous a declaré qu'il est entré en possession de son Royaume celeste, afin de nous y apprester lieu et place, quand par foy nous l'y chercherons.

Mais il nous faut aussi noter ce que S. Matthieu adiouste: *L'Ange*, dit-il, *est apparu, lequel a espovanté les gend'armes en sorte qu'ils sont devenus comme trespassez.* Les femmes ont eu un semblable effroy: mais l'Ange puis apres adiouste le remede. Quant à vous, dit-il, *ne craignez point*, car vous cherchez Iesus qui a este crucifié, il est ressuscité comme il a dit. Yci nous voyons comme Dieu accepte l'affection et le zele de ces femmes, en telle sorte qu'il corrige cependant ce qu'il n'approuve point. I'enten qu'il le corrige par la bouche de l'Ange qui est là en son nom. Nous avons dit que c'est d'une bonté singuliere que Dieu reçoit nostre service quand il est imparfait, veu qu'il le pourroit avoir en detestation. Il reçoit de nous donc ce qui est de nulle valeur, comme un pere recevera de ses enfans ce qui seroit autrement estimé comme fatras et badinage. Voyla, di-ie, comme Dieu nous est liberal: mais d'autre costé si est-ce qu'il ne veut pas que les hommes se plaisent et se flattent en leurs vices. Voyla pourquoy l'Ange corrige ceste imperfection qui est aux femmes: et encores que la fin où elles tendent soit bonne, si est-ce qu'elles sont condamnees au vice particulier qui y est. Et voyla pourquoy S. Luc recite qu'elles ont este plus asprement redarguees: Qu'est-ce que vous cherchez le vivant avec les morts?

Mais yci nous avons à observer que les gend'armes comme gens incredules et meschans, qui n'avoyent nulle crainte de Dieu ne religion, ont este saisis de frayeur, et qu'ils ont eu mesmes comme un esprit de frenesie: les femmes ont bien craint, mais elles reçoyvent consolation incontinent. Voyla donc comme la maiesté de Dieu est terrible à tous ceux ausquels elle apparoist: c'est pource que nous sentons nostre fragilité quand Dieu se declare à nous: et au lieu qu'au paravant nous estions enflez de presomption, et avions une telle audace que nous ne pensions plus estre hommes mortels, quand Dieu nous donne quelque signe de sa presence, il faut necessairement que nous soyons abbatus, et que nous cognoissions quelle est nostre condition, c'est asçavoir que nous ne sommes que terre et poudre, et toutes nos vertus ne sont que fumee qui s'escoule et s'esvanouit. Cela donc est commun à tous, tant bons que mauvais. Au reste, quand Dieu a ainsi effrayé les incredules, il les laisse là comme gens reprouvez, d'autant qu'ils ne sont pas dignes de gouster nullement sa bonté. Et voyla aussi pourquoy ils fuyent sa presence, ils se despitent et grincent les dents, et sont comme enragez, iusques à ce qu'ils perdent tout sens et raison, se rendans comme gens abbrutis du tout. Mais les fideles, apres avoir este espovantez, se relevent et prenent courage, voire d'autant que Dieu les console et les esiouit. Ceste crainte donc que conçoyvent les fideles de la presence de la maiesté de Dieu n'est sinon un preparatif d'humilité, afin qu'ils luy facent l'hommage qu'il merite, et qu'ils se ran-

gent à luy, cognoissans qu'ils ne sont rien, afin de chercher tout leur bien en luy seul.

Voyla donc pourquoy l'Ange dit, *Vous, ne craignez point.* Ce mot là est bien à noter: car c'est autant comme s'il disoit, Ie laisse ceste canaille en sa confusion, car elle n'est pas digne d'aucun merci: mais ie m'addresse à vous et vous apporte message de ioye. Que vous soyez donc delivrez de ceste crainte, d'autant que vous cherchez Iesus Christ. Or voyans cela, apprenons de chercher nostre Seigneur Iesus, non pas (comme i'ay dit) en telle rudesse comme ces femmes desquelles il est yci parlé (comme aussi il n'y a plus nulle occasion de l'aller chercher au sepulchre), mais que par foy nous venions droit à luy et sans feintise. Et en ce faisant sçachons que ce message nous appartient et s'addresse à nous: qu'il nous faut venir hardiment et sans crainte, non pas avec un mespris (car il faut que nous soyons touchez de frayeur pour adorer la maiesté de Dieu): mais quoy qu'il en soit, que nous ne soyons point effarouchez comme si nous estions accablez du tout de desfiance. Cognoissons donc que le Fils de Dieu se conformera à nostre portee quand nous viendrons à luy par foy: et mesmes que nous trouverons de quoy nous consoler et esiouir, d'autant que c'est pour nostre profit et salut qu'il a acquis la seigneurie et principauté de vie celeste.

Or il y a cependant toutesfois que *les femmes s'en sont allees avec grand' ioye et grand' crainte.* Voyci encores l'infirmité de leur foy qui se demonstre. I'ay dit que la fin où elles aspiroyent estoit bonne, mais elles ne tenoyent pas le droit chemin, comme nous l'appercevons en ce qu'elles sont craintives, et qu'elles ne se peuvent recueillir ni resoudre pour estre assurees de la Resurrection. Et neantmoins elles en avoyent ouy plusieurs fois parler: mais elles ne peuvent toutesfois gaigner sur leurs affections de faire une conclusion certaine, qu'il n'est plus question de chercher nostre Seigneur Iesus au sepulchre. Voyla donc d'où vient ceste crainte. Ainsi nous voyons que c'est une affection vicieuse. Il est vray (comme i'ay touché) qu'il nous faut craindre Dieu, pour porter reverence à sa maiesté, pour luy obeir et pour estre du tout abbatus, afin qu'il soit exalté en sa gloire, pour tenir toute bouche close, afin qu'il soit recognu seul iuste, sage et tout puissant. Mais ceste crainte dont il est fait yci mention en second lieu est mauvaise et à condamner: car elle se prend pour la confusion que ces povres femmes ont: c'est qu'encores qu'elles voyent et oyent parler l'Ange, il leur semble quasi que c'est un songe. Or par cela nous sommes advertis que Dieu besongne en nous souventesfois tellement que nous n'appercevons point quasi si nous avons proufité ou non. Car il y a tant d'ignorance en nous que c'est comme des nuees qui nous empeschent de venir à la droite clarté, et nous sommes entortillez en beaucoup de fantasies. Brief, il semble que toûte la doctrine de Dieu soit quasi inutile: mais cependant nous trouvons quelque goust meslé parmi, qui nous fait sentir que Dieu a besongné en nos coeurs. Combien donc que nous n'ayons qu'une petite estincelle de grace, ne perdons point courage: mais prions Dieu qu'il adiouste à ce petit qu'il a commencé, et qu'il nous face croistre et conferme, iusques à ce que nous soyons amenez à la perfection, de laquelle nous sommes encores bien loin. Combien donc que ceci soit condamné pour vice, que les femmes ayent este ainsi occupees de crainte avec ioye, si est-ce que nous voyons comme Dieu les a tousiours gouvernees par son sainct Esprit, et que ce message qui leur à este apporté par l'Ange n'a este du tout inutile.

Or maintenant nous avons à passer outre: c'est que nostre Seigneur Iesus leur apparoist au chemin, et leur dit, *Ne craignez point, mais allez, dites à mes freres que tous s'assemblent en Galilee et là ils me verront.* Nous voyons encores mieux en ce passage comme le Fils de Dieu nous attire par degrez à soy, iusques à ce que nous soyons plenement confermez, comme il nous est besoin. C'estoit bien assez que les femmes eussent ouy le message par la bouche de l'Ange, car il avoit des marques qu'il estoit envoyé de Dieu: son regard estoit comme esclair. Il est vray que la blancheur d'une robbe et chose semblable n'estoit par pour exprimer au vif la maiesté de Dieu: mais cependant les femmes avoyent un tesmoignage tout asseuré que ce n'estoit pas un homme mortel qui parloit, mais un Ange celeste. Il faloit bien donc que ce tesmoignage leur fust suffisant: mais tant y a que la certitude a este beaucoup plus grande quand elles ont veu nostre Seigneur Iesus, lequel auparavant elles avoyent cognu estre le Fils de Dieu, et sa verité immuable. Il y a donc yci pour bien ratifier plus à plein ce qu'elles avoyent ouy auparavant de la bouche de l'Ange. Et voyla aussi comme nous croissons en foy: car du commencement nous ne sçavons quelle vertu ni efficace il y a en la parolle de Dieu: mais si on nous enseigne, et bien, nous comprenons quelque chose, et encores ce n'est rien quasi: mais petit à petit nous touche par son S. Esprit, et en la fin il nous monstre que c'est luy qui parle. Et alors nous sommes resolus, tellement que non seulement nous avons quelque cognoissance, mais nous sommes persuadez en telle sorte que, quand le diable machinera tout ce qui luy est possible, si est-ce qu'il ne pourra point esbranler nostre foy, d'autant que nous aurons ce principe que c'est le Fils de Dieu qui est nostre

docteur et sur lequel nous sommes appuyez: sçachans qu'il ha toute maistrise par dessus nous et qu'il merite toute authorité souveraine. Nous voyons cela en ces femmes. Il est vray que Dieu ne besongne pas en tous d'une façon egale. Quelques uns du premier coup seront tellement attirez qu'on appercevera que Dieu a desployé une vertu extraordinaire en eux: mais souvent nous serons enseignez en telle sorte qu'on verra à l'oeil nostre rudesse et debilité, afin que par cela nous soyons tant mieux advertis de glorifier Dieu, et de cognoistre que c'est de luy que nous tenons tout.

Or venons maintenant à ce mot que nous avons recité, *Allez, dites à mes freres qu'ils se trouvent en Galilee.* Nous voyons que le Fils de Dieu n'est pas yci apparu à Marie et à ses compagnes seulement afin de se reveler à sept ou à huit, mais qu'il a voulu que ce message fust publié aux Apostres, et que maintenant il nous soit communiqué et que nous en soyons faits participans. Et de faict, sans cela de quoy nous profiteroit ceste histoire de la Resurrection? Mais quand il est dit que le Fils de Dieu s'est ainsi manifesté, et qu'il a voulu que le fruit en fust communiqué à tout le monde, voyla comme nous prenons tant meilleur goust. Ainsi donc sçachons que nostre Seigneur Iesus a voulu que nous fussions certifiez de sa resurrection pource qu'en cela aussi gist toute l'esperance de nostre salut et toute nostre iustice, quand vrayement nous sçavons que nostre Seigneur Iesus est ressuscité. Non pas qu'il ne nous ait purgez de toutes nos ordures par sa mort et passion, mais si ne faloit-il point qu'il demeurast en ceste infirmité-là. Il faloit qu'il desployast la vertu de son sainct Esprit et qu'il fust declaré Fils de Dieu en ressuscitant, comme S. Paul en parle, tant au premier chapitre des Romains qu'en d'autres passages. Voyla donc comme maintenant il nous faut estre asseurez que nostre Seigneur Iesus, estant ressuscité, veut que nous venions à luy et que le chemin nous soit ouvert: et n'attend pas que nous le cherchions, mais il a prouveu à ce que nous fussions appelez par la predication de l'Evangile, et que ce message retentist en la bouche de ses heraux qu'il avoit choisis et eleus. Puis qu'ainsi est donc, cognoissons qu'auiourd'huy nous iouissons de la iustice que nous avons en nostre Seigneur Iesus Christ, pour parvenir à la gloire celeste, d'autant qu'il ne veut point estre separé d'avec nous.

Et voyla pourquoy il appelle les disciples ses freres. Vray est que ce titre est honorable: et aussi il estoit reservé à ceux que nostre Seigneur Iesus avoit retenus pour ses domestiques. Et n'y a nulle doute qu'il n'ait usé de ce mot pour monstrer la fraternité qu'il vouloit avoir envers eux. Mais tant y a qu'il nous est aussi bien commun, comme il est mieux declaré par S. Iehan. Et de fait il nous faut venir à ce qui est dit au Pseaume 22, dont ce passage est prins, I'annonceray ton Nom à mes freres: lequel passage l'Apostre exposant de la personne de nostre Seigneur Iesus Christ, n'a point comprins seulement les douze Apostres, pour les appeler freres de Iesus Christ, mais nous intitule tous en general qui suyvons le Fils de Dieu: et veut que nous iouissions d'un tel honneur. Et voyla pourquoy aussi, quand nostre Seigneur Iesus dit, Ie m'envoy à mon Dieu et à vostre Dieu, à mon Pere et à vostre Pere, cela n'est point dit pour un petit nombre de gens: mais il s'addresse à toute la multitude des fideles. Or nostre Seigneur Iesus, combien qu'il soit nostre Dieu eternel, ne laisse pas toutesfois en la personne de Mediateur de s'abbaisser pour nous estre prochain, et d'avoir tout commun avec nous, voire au regard de sa nature humaine. Car combien qu'il soit Fils naturel de Dieu, et que nous ne soyons qu'adoptifs, et par grace, toutesfois ceste communauté-là demeure, que celuy qui est Pere de nostre Seigneur Iesus Christ, par son moyen est quant et quant le nostre, voire en divers regars. Car il ne faut pas que nous soyons eslevez si haut que nostre Chef: il ne faut point qu'il y ait yci confusion. Si en un corps humain la teste n'alloit par dessus tous les membres, ce seroit comme un monstre, ce seroit comme une masse confuse: c'est bien raison aussi que nostre Seigneur Iesus retiene son degré souverain, d'autant qu'il est Fils unique de Dieu, voire selon nature: mais cependant cela n'empesche pas que nous ne luy soyons conioints en fraternité, à ce que nous puissions invoquer Dieu franchement et en plene fiance pour estre exaucez de luy, d'autant que nous y avons acces privé et familier. Nous voyons donc qu'emporte ce mot, quand nostre Seigneur Iesus a nommé ses disciples freres, asçavoir que ç'a este afin que nous ayons auiourd'huy ce privilege commun avec eux, voire par le moyen de la foy. Et cela ne derogue pas à la vertu et maiesté du Fils de Dieu, quand il se conioint ainsi avec des creatures si miserables comme nous sommes, et qu'il veut estre comme de nostre rang. Car tant plus devons-nous estre ravis, voyans une telle bonté dont il use, voyans qu'en ressuscitant il nous a acquis la gloire celeste, pour laquelle nous acquerir aussi il s'estoit abbaissé voire aneanti du tout.

Or puis qu'ainsi est que nostre Seigneur Iesus daigne bien nous avouer pour ses freres afin que nous ayons acces à Dieu, cherchons-le et venons à luy d'un franc courage, estans si humainement conviez. Voire condiseré mesmes que non seulement il use de parolle pour nous attirer, mais il adiouste aussi le Sacrement visible, afin que nous soyons

amenez selon nostre petitesse. Et de faict, quelques foibles et tardifs que nous soyons, tant y a neantmoins que nous ne pouvons pas excuser nostre lascheté, quand nous ne viendrons point à nostre Seigneur Iesus Christ. Voyci la table qu'il nous a apprestee. Et à quelle fin? Ce n'est pas pour rassasier nos corps et nos ventres: combien qu'en cela desia Dieu se declare avoir un soin paternel de nous, et nostre Seigneur Iesus Christ monstre que vrayement il est la vie du monde. Quand donc nous prendrons iournellement nostre repos et refection, c'est autant comme si nostre Seigneur Iesus nous declaroit sa bonté. Mais il y a une consideration speciale en ceste table qui est yci mise: car c'est pour nous monstrer que nous sommes freres de nostre Seigneur Iesus Christ, c'est à dire que d'autant qu'il nous a unis à soy (comme il dit au 17. chapitre de S. Iehan) il nous a aussi unis à Dieu son Pere, et nous declare quant et quant qu'il est nostre viande et nostre bruvage: que nous sommes repens de sa propre substance, pour avoir toute nostre vie spirituelle en luy. Et cela est plus qũe s'il nous appeloit cent fois ses freres.

Ainsi donc cognoissons l'unité que nous avons avec nostre Seigneur Iesus Christ: c'est asçavoir qu'il veut avoir une vie commune avec nous, et que ce qu'il ha soit nostre: voire et qu'il veut habiter en nous, non point par imagination, mais par effect: non point par une façon terrestre, mais spirituelle: et quoy qu'il en soit, qu'il besongne tellement par la vertu de son sainct Esprit que nous sommes unis à luy plus que ne sont les membres d'un corps. Et tout ainsi que la racine d'un arbre iette sa substance et sa vertu par toutes les branches, ainsi nous tirons substance et vie de nostre Seigneur Iesus Christ. Et voyla aussi pourquoy S. Paul dit que nostre Agneau paschal a este crucifié et immolé, et qu'il ne reste maintenant sinon que nous en facions la feste et que nous communiquions au sacrifice. Et que, comme anciennement en la Loy, quand le sacrifice estoit offert, on mangeoit, maintenant aussi il nous faut venir prendre nostre viande et refection spirituelle en ce sacrifice qui a este presenté pour nostre redemption. Il est vray que nous ne devorons pas Iesus Christ en sa chair, il n'entre pas sous nos dents, comme les Papistes ont imaginé: mais nous recevons du pain pour un gage certain et infalible que nostre Seigneur Iesus nous repaist spirituellement de son corps: nous recevons une goutte de vin pour monstrer que nous sommes spirituellement sustantez du sang de nostre Seigneur Iesus Christ. Mais notons quant et quant ce que S. Paul adiouste, que d'autant que sous les figures de la Loy il n'estoit pas licite de manger du pain levé et dont la paste eust este aigre, maintenant que nous ne sommes plus sous telles ombres, il nous faut reietter le levain de malice, de perversité et de toutes nos corruptions, et que nous ayons du pain, ou du gasteau (dit-il) qui n'ait nulle aigreur en soy. Et comment? En pureté et en droiture. Quand donc nous venons approcher de ceste saincte table, en laquelle le Fils de Dieu nous monstre qu'il est nostre viande, qu'il se donne à nous pour plene refection et entiere, et qu'il veut que maintenant nous participions au Sacrifice qu'il a une fois offert pour nostre salut, il nous faut bien regarder que nous n'apportions point yci nos ordures ni nos pollutions pour estre plongez dedans, mais que nous y renoncions, et ne cherchions sinon d'estre plenement purifiez, afin que nostre Seigneur Iesus nous avoue pour membres de son corps, et que par ce moyen aussi nous soyons participans de sa vie. Voyla comme auiourd'huy il nous faut faire nostre profit de ceste saincte Cene qui nous est apprestee: c'est qu'elle nous conduise à la mort et passion de nostre Seigneur Iesus Christ, et puis à sa resurrection, et que là nous ayons fiance de vie et de salut, d'autant que par la victoire qu'il a obtenue en ressuscitant la iustice nous est donnee, et la porte de paradis nous a este ouverte, tellement que nous pouvons hardiment approcher de nostre Dieu, et nous offrir devant luy, sçachans que tousiours il nous recevera comme ses enfans.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

SERMON DE LA NATIVITÉ DE IESUS CHRIST

FAIT LE IOUR DE NOEL, AUQUEL SE CELEBRE LA SAINCTE CENE DU SEIGNEUR.

LUC. Ch. II.

1. *Or adveint en ces iours-là qu'il se fit un edict de par Cesar Auguste, que tout le monde fust mis par escrit.* 2. (*Ceste premiere description fut faite lorsque Cyrenius avoit le gouvernement de Syrie.*) 3. *Et alloyent tous pour estre mis en escrit, un chacun en sa ville.* 4. *Ioseph aussi monta de Galilee, de la ville de Nazareth, en Iudee, en la ville de David, qui est appelee Beth-lehem: à cause qu'il estoit de la maison et parenté de David,* 5. *Pour estre mis en escrit avec Marie, qui luy avoit este baillee à femme, laquelle estoit enceinte.* 6. *Or adveint comme ils estoyent là, que les iours d'icelle furent accomplis pour enfanter.* 7. *Et enfanta son fils premier nay, et l'enveloppa de bandelettes, et le coucha en une creche, à cause qu'il n'y avoit point de lieu pour eux en l'hostellerie.* 8. *Or en la mesme contree il y avoit des Pasteurs demourans aux champs, et gardans les veilles de la nuit sur leur troupeau.* 9. *Et voyci l'Ange du Seigneur qui s'arresta aupres d'eux, et la clarté du Seigneur resplendit autour d'eux: et craignirent de grand' crainte.* 10. *Lors l'Ange leur dit, Ne craignez point: car voyci, ie vous annonce grand' ioye, laquelle sera à tout le peuple:* 11. *C'est qu'auiourd'huy nous est nay le Sauveur, qui est Christ le Seigneur, en la ville de David.* 12. *Et aurez ce signe, Vous trouverez l'enfant enveloppé de bandelettes, et mis en une creche.* 13. *Et incontinent avec l'Ange fut une multitude de chevalerie celeste, louans Dieu et disans,* 14. *Gloire soit à Dieu és lieux treshauts, et en terre paix aux hommes: bonne volonté.*

Nous sçavons que tout nostre bien, nostre ioye et repos c'est d'estre conioints avec le Fils de Dieu. Comme il est nostre chef, nous sommes son corps, et c'est aussi de luy que nous tenons nostre vie et nostre salut et tout bien. Et de faict, nous voyons combien nostre condition seroit miserable, sinon que nous eussions nostre refuge à luy, pour estre maintenus sous sa garde. Or cependant il n'est pas en nous de pouvoir parvenir si haut (veu qu'a grand' peine pouvons nous ramper sur la terre) sinon que de son costé il approchast de nous, et que desia il s'en fust approché en sa naissance, quand il a vestu nostre chair et qu'il s'est fait nostre frere. Nous ne pourrions donc maintenant avoir nostre refuge á nostre Seigneur Iesus Christ estant assis à la dextre de Dieu son Pere, en la gloire des cieux, sinon qu'il se fust abbaissé iusques là de se faire homme mortel, et avoir une condition commune avec nous. Et voyla pourquoy aussi, quand il est appelé Mediateur entre Dieu et les hommes, ce titre d'homme luy est specialement attribué: comme aussi par une mesme raison il est appelé Emmanuel, c'est à dire Dieu avec nous.

Ainsi toutesfois et quantes que nous avons à chercher nostre Seigneur Iesus Christ, pour trouver en luy allegement de toutes nos miseres, et une protection seure et infalible, il nous faut commencer par sa naissance. Or non seulement il nous est yci recité qu'il a este fait homme semblable à nous, mais qu'il s'est tellement aneanti qu'a grand' peine a-il este reputé du rang des hommes. Il a este comme banni de tout logis et compagnie, il n'y a eu sinon une estable et une creche pour le recevoir. Puis qu'ainsi est donc, qu'yci nous cognoissions comme Dieu a desployé les thresors infinis de sa bonté, quand il a voulu que son Fils fust ainsi humilié pour nous. Recognoissons aussi comme nostre Seigneur Iesus Christ dés sa naissance a tellement souffert pour nous que toutesfois et quantes que nous le cherchons, il ne faut point que nous facions des longs circuits pour le trouver, ne pour estre vrayement unis à luy. Car pour ceste cause il a voulu s'assuietir à tout opprobre, en sorte qu'il a este comme reietté du reste des hommes. Mais cependant apprenons aussi d'estre petis pour estre receus de luy: car c'est bien raison pour le moins qu'il y ait conformité entre le chef et les membres. Il ne faut point que les hommes s'aneantissent pour estre de nulle valeur: car de nature desia ils trou-

veront tant de povretez en eux qu'ils auront bien occasion d'estre du tout abbatus. Mais cognoissons-nous tels que nous sommes, afin de nous offrir à nostre Seigneur Iesus Christ en vraye humilité, et qu'il nous recognoisse et advoue comme siens.

Cependant aussi nous avons à noter qu'en l'histoire que recite yci S. Luc, d'un costé nous apprendrons comme le Fils de Dieu s'est du tout aneanti pour nostre salut, et neantmoins que d'autre part il n'a pas laissé d'avoir certain tesmoignage et infalible qu'il estoit le Redempteur du monde promis de tout temps: mesmes que ce qu'il avoit prins de nostre condition n'estoit pas qu'il ne peust maintenir sa maiesté celeste. Tous les deux donc nous sont yci monstrez: car nostre Seigneur Iesus Christ est là en une creche et il est comme reietté du monde, il est en povreté extreme sans aucun honneur, sans aucune reputation, comme suiet à servitude: toutesfois il est magnifié des Anges de Paradis, lesquels luy font hommage. Et en premier lieu un Ange porte le message de sa naissance: mais puis apres cestuy là est accompagné d'une grande multitude, voire d'une armee, lesquels assistent tous et comparoissent comme tesmoins envoyez de Dieu, pour monstrer que nostre Seigneur Iesus Christ, estant ainsi abbaissé pour le salut des hommes, ne laisse pas tousiours d'estre le Roy de tout le monde, et d'avoir tout sous son empire. Et puis le lieu de Beth-lehem donne approbation qu'il est celuy qui avoit este promis de tout temps. Car le prophete Michee en avoit ainsi parlé: Et toy Beth-lehem, combien que tu sois en grand mespris, comme une bourgade qui n'est pas de grand' monstre, et qui n'est pas fort peuplee, si est-ce que de toy me sortira celuy qui doit gouverner mon peuple, et ses issues seront de toute eternité. Nous voyons donc yci d'un costé comment nostre Seigneur Iesus Christ ne s'y est point espargné, afin que nous ayons acces facile à luy, et que nous ne doutions pas d'estre receus comme son corps mesmes, puis que non seulement il a voulu estre homme mortel, vestu de nostre nature, mais comme un povre ver de terre desnué de tout bien. Ne doutons point donc que tousiours, quelques miserables que nous soyons, il nous tiendra pour ses membres. Mais d'autre costé nous le voyons yci marqué comme de la main de Dieu, afin qu'il soit receu sans aucune difficulté, comme celuy duquel il nous faloit attendre salut, et par lequel nous sommes receus au Royaume de Dieu, dont nous estions auparavant bannis. Car nous voyons qu'il ha en soy une maiesté Divine, puis que les Anges le recognoissent comme leur superieur et leur Roy souverain: et ne devons point douter, quand nous serons sous sa garde, qu'il n'ait de quoy pour nous maintenir. Et cognoissons cependant que ce qu'il s'est ainsi abbaissé, cela ne derogue point en nulle façon à sa vertu Divine, et n'empesche point que nous ne soyons seurement sous sa conduite.

Or maintenant nous voyons quelle est la somme de ceste histoire: c'est en premier lieu que nous cognoissions que le Fils de Dieu, voire nostre Mediateur, s'est conioint à nous d'un lien tel, qu'il ne faut pas que nous doutions que tousiours nous ne soyons participans et de sa vie et de toutes ses richesses. Et cependant cognoissons aussi qu'il nous a apporté avec soy tout ce qui estoit requis à nostre salut. Car (comme desia nous avons dit) il n'a pas tellement este aneanti, que tousiours il n'ait retenu sa maiesté Divine: et combien que devant les hommes il ait este tenu de nulle reputation, si est-ce toutesfois qu'il est demeuré tousiours non seulement heritier de ce monde (entant qu'il est le chef de l'Eglise), mais aussi tousiours vray Dieu. Au reste, apprenons de ceux qui nous sont yci ordonnez pour maistres et conducteurs, comme il nous faut venir à nostre Seigneur Iesus Christ. Vray est que les sages de ce monde sont tellement enflez de fierté et de presomption, qu'à grand peine daigneront-ils estre escholiers de gens idiots et de povres bergers des champs: mais c'est toute nostre sagesse neantmoins que nous apprenions de ces bergers (desquels il est yci parlé) de venir à nostre Seigneur Iesus Christ. Car que nous ayons toutes les sciences du monde fourrees en la teste, de quoy nous servira-il quand la vie nous defaut? asçavoir celuy auquel les thresors de toute sagesse sont cachez, comme S. Paul en parle. Voyla donc par quel bout il nous convient commencer: c'est qu'il ne nous face point mal de suyvre ceux qui nous ont monstré le chemin pour parvenir a nostre Seigneur Iesus Christ.

Or Dieu n'a point fait cest honneur aux grans de ce monde, ni aux sages, ni aux riches, ou aux nobles: mais il a choisi des bergers. Puis qu'ainsi est donc suyvons cest ordre-là. Vray est que les Sages sont venus d'Orient pour rendre l'hommage à nostre Seigneur Iesus Christ: mais il a fallu que les bergers commençassent, afin que toute presomption fust abolie, et que celuy qui voudra estre reputé Chrestien, soit comme fol en ce monde. Ainsi que nous n'apportions point une folle outrecuidance pour iuger à nostre fantasie des secrets admirables de Dieu, mais que nous les adorions en toute simplicité. Et au reste regardons la foy qui a este en ces bergers, et alors nous ne ferons plus difficulté de les suyvre. Ils vienent adorer le Redempteur du monde: et en quel estat le trouvent-ils? Le voyla couché en une creche et envelopé de quelques petis drapeaux, et c'est le signe qui leur avoit este donné par l'Ange. Or il sembloit

celeste qui luy a este donnee de Dieu son Pere: ie di mesme en ceste nature humaine qu'il a prise de nous. Car entant qu'il est Dieu, il ha tout de soy-mesme (comme il en est parlé au 17. ch. de S. Iehan), mais selon son humanité il ha receu de don gratuit tout ce qu'il nous a apporté, afin que nous puisions de sa plenitude, et que nous trouvions en luy tout ce qui est desirable, et ayons tout nostre repos et contentement en luy seul.

Or au reste notons bien que le S. Esprit nous a aussi voulu asseurer qu'en ensuyvant les pasteurs qui nous sont yci ordonnez pour maistres et pour guides, nous ne devons point craindre de faillir. Car si les pasteurs n'eussent eu autre chose pour signe que l'estable et la creche, nous pourrions dire, Voyla des povres idiots, qui se sont fait à croire follement et sans raison que c'estoit le Redempteur du monde: et cependant ce seroit une trop grande facilité a nous. Nous pourrions donc estre en doute: mais les bergers ont este confirmez d'autre part pour avoir certitude que c'estoit le Fils de Dieu, celuy qui estoit ainsi couché en la creche: c'est asçavoir quand l'Ange leur est apparu, et puis qu'ils ont ouy ce cantique que S. Luc adiouste, là où tout le Royaume des cieux rend tesmoignage a nostre Seigneur Iesus Christ, qu'il ha toute puissance sur les creatures, tant du ciel comme de la terre. Apprenons donc de recevoir (pour estre asseurez en la foy de Iesus Christ) tout ce qui nous est yci proposé. Car il est certain que Dieu a voulu convaincre d'ingratitude tous ceux qui auiourd'huy ne daignent faire hommage à son Fils unique, quand il a envoyé une telle multitude d'Anges pour declairer qu'il estoit le Redempteur qui avoit este promis. Nous avons donc beau nous plaire en nostre incredulité: comme nous en voyons beaucoup de gens stupides qui ne tienent conte de tout ce qui est contenu en l'Evangile. Il y a mesme des mocqueurs de Dieu, qui s'anonchalissent tellement que ce leur est tout un de ce qu'on leur preschera: ils n'en tienent conte non plus que de fables.

Or il y a aussi de quoy pour convaincre d'une rebellion obstinee et diabolique tous ceux qui ne s'assuietissent à nostre Seigneur Iesus Christ, pour luy faire hommage. Car autant qu'il y a d'incredules, ils auront une multitude infinie d'Anges de paradis qui tesmoignera à l'encontre d'eux: car ce sont les ministres de la verité de Dieu. Ainsi donc que tous meschans, et tous ceux qui sont confits en leurs vices et corruptions, se plaisent et s'endurcissent tant qu'ils voudront en leur incredulité, ils ont des tesmoins par trop suffisans pour ratifier leur condamnation. Car les Anges de paradis sont apparus afin qu'il n'y ait plus d'excuse quand nous ne receverons Iesus Christ pour nostre Roy souverain, nous humilians sous sa maiesté. Mais cependant notons de nostre costé que Dieu a procuré nostre salut quand il a envoyé une telle multitude d'Anges, afin que nous puissions venir à nostre Seigneur Iesus Christ d'un courage alegre, et que nous ne soyons plus en dispute ni en scrupule: mais que nous soyons plenement resolus, que nous trouverons en luy tout ce qui nous defaut, et qu'il aura de quoy pour suppleer à toutes nos povretez et miseres: brief, que c'est celuy par lequel Dieu s'est voulu communiquer à nous. Et voulons-nous chercher nostre vie sinon en Dieu? Or il y a toute plenitude de Divinite en nostre Seigneur Iesus Christ. Quand donc nous avons un tel tesmoignage, c'est autant comme si Dieu estendoit ses deux bras pour nous faire sentir sa bonté inestimable: et monstrer que seulement quand nous aurons la foy en Iesus Christ (ie di une foy sans hypocrisie) nous appuyans plenement en luy, cognoissans que c'est de luy qu'il nous faut tout tenir, alors nous serons participans de tous les biens lesquels nous defaillent et desquels nous sommes affamez. Et au reste, combien qu'auiourd'huy nous ne voyons point les Anges qui sont apparus pour un coup seulement, si est-ce que ce tesmoignage est enregistré, afin d'estre autentique. Car le S. Esprit a parlé par la bouche de S. Luc. Contentons-nous donc d'avoir un tel tesmoin de Dieu, qui nous declare que les Anges ont rendu tesmoignage de la naissance de nostre Seigneur Iesus Christ, afin que, cognoissans comme il a este fait homme, voire qu'il s'est aneanti pour nous, nous soyons ravis pour aspirer au Royaume des cieux, afin d'adherer à luy en vraye union de foy.

Or il y a puis apres à considerer le lieu de sa naissance, c'est asçavoir Beth-lehem. Et ceci n'est pas une petite confirmation ni legere, quand nous voyons que le Fils de Dieu a este nay comme si longtemps au paravant le Prophete en avoit fait mention. Si Ioseph et Marie eussent eu leur domicile en Beth-lehem et y eussent fait residence, cela n'eust pas este trouvé estrange qu'elle y fust accouchee et que Iesus Christ y fust nay: mais ce qui nous doit auiourd'huy servir eust este obscurci de beaucoup: car on n'eust point cognu que non sans cause le Prophete avoit dit, Toy Beth-lehem combien que tu sois auiourd'huy mesprisee comme une petite bourgade, si est-ce que tu produiras celuy qui doit estre chef de mon peuple. Mais quand Iosephe et Marie sont demeurans en Nazareth, et qu'ils vienent en la ville de Beth-lehem sur le terme qu'elle doit accoucher, et que Iesus Christ est là nay, qui ne verra que Dieu a conduit le tout par sa main? Il faut donc que les hommes se crevent les yeux à leur escient et d'une certaine malice, quand ils ne voudront yci cognoistre l'ou-

bien que cela fust pour les estonner et mesmes pour leur faire tourner le dos, tellement qu'ils ne recognussent plus Iesus Christ pour leur Sauveur. Car les Scribes et Docteurs des Iuifs pensoyent bien que le Redempteur qui avoit este promis deust venir en grand pompe, et qu'il se deust assuietir tout le monde, en sorte qu'il n'y auroit que prosperité, qu'ils auroyent des biens à force pour se souler, et amasseroyent toutes les richesses du monde. Voyla donc un scandale qui pouvoit faire perdre courage à ces povres gens, tellement que iamais ne fussent venus à nostre Seigneur Iesus Christ, mais plustost s'en fussent du tout alienez, quand il leur est dit qu'ils le trouveront en une estable et enveloppé de lambeaux. Voyla le signe qui leur est donné du Redempteur, c'est qu'il sera mis en une creche comme s'il estoit retranché du rang des hommes. Tant y a neantmoins que cela ne les detourne point. Ils vienent donc le cognoistre comme Seigneur, confessans comme Dieu a eu pitié d'eux, et qu'en la fin il a voulu accomplir sa promesse qu'il avoit donnee de tout temps, et se confermant en un tel spectacle.

Puis qu'ainsi est donc que la foy de ces bergers a este si grande, qu'elle a combatu contre tout ce qui pouvoit les destourner de venir à nostre Seigneur Iesus Christ, nous serons coulpables au double, et desnuez de toute excuse, sinon que nous apprenions en leur eschole, et que la naissance de nostre Seigneur Iesus Christ (combien qu'il n'y apparoisse aucune dignite, ou pompe, ou noblesse de ce monde) ne soit point un scandale pour nous arrester, ou pour nous faire divertir du bon chemin, que nous ne venions nous rendre à luy comme à nostre Roy souverain, et à celuy auquel tout empire est donné et au ciel et en la terre. Et de faict nous avons besoin d'une telle admonition: car, comme i'ay desia touché, la doctrine de l'Evangile n'emporte que scandale à ceux qui sont preoccupez de fierté et folie et qui se reputent sages. Nous voyons aussi comme beaucoup de phantastiques reiettent tout ce qui est contraire à leur cerveau. Il y en a d'autre part beaucoup de mocqueurs, qui n'ont iamais este touchez d'aucun sentiment de leurs pechez: et pource qu'ils sont gens profanes qui ne pensent iamais venir à conte, et ne sçavent s'il y a une vie meilleure que celle qu'ils voyent yci bas, ils estiment que ce n'est que simplesse de suyvre ainsi le Fils de Dieu et s'accointer à luy. Voyans donc cela tant plus devons-nous estre munis de cest advertissement, c'est asçavoir que le Fils de Dieu ne perde rien de sa maieste et de sa gloire, et qu'il n'est pas amoindri en ce qu'il s'est humilié pour nostre salut: mais plustost qu'en cela nous devons estre ravis, cognoissans sa bonté inestimable et l'amour qu'il nous a portee.

Voyla donc comme il nous faut prattiquer ceste doctrine, que nous ne laissions pas de venir à nostre Seigneur Iesus Christ, combien que nous ne trouvions de prime face en luy ce que nostre chair, c'est à dire nostre sens naturel, appete. Mais combien qu'il ait este enveloppé de drapeaux en sa naissance, qu'il ait este ietté là en la creche, sçachons et soyons resolus qu'il n'a pas laissé toutesfois d'estre Mediateur pour nous attirer à Dieu son Pere, pour nous donner ouverture au Royaume des cieux duquel nous estions du tout forclos. Et auiourd'huy encores, combien qu'il ne regne pas en pompe, et que son Eglise soit mesprisee, qu'il y ait une simplicité en sa Parolle laquelle les grans de ce monde reiettent: quant à nous ne laissons pas pour cela de tousiours nous tenir à luy, et nous assuietir à son empire en une vraye obeissance de foy. Pour exemple, quand on preschera, ce n'est pas une chose pour nous attirer beaucoup selon nostre coustume. Nous orrons un homme parler: et qui est-il? Il ne sera point de grande dignité et reputation: et puis en somme il n'y a que la parolle: d'autre costé en ce qui est presché par l'Evangile il y a beaucoup de choses qui nous sembleront contre toute raison, quand nous en voudrons iuger a nostre appetit. Ainsi cognoissons que nous ne pourrions pas nous ranger à ce que Dieu nous monstre et declare, sinon que nous soyons abbatus en premier lieu.

Quant est de la confirmation qu'il nous a adioustee à sa Parolle, nous avons les Sacremens. Et une goutte d'eau nous suffira-elle pour nous asseurer de la remission de nos pechez, et que Dieu nous a adoptez pour ses enfans, et que, si nous sommes caduques et fragiles, toutesfois nous serons revestus de sa gloire celeste qui iamais ne defaudra? Pourrons-nous prendre un gage et seureté de choses si grandes et si excellentes en un peu d'eau? En la saincte Cene un morceau de pain et une goutte de vin suffiront-ils pour nous asseurer que Dieu nous advoue pour ses enfans, que nous vivons en Iesus Christ, et qu'il n'ha rien de separé d'avec nous? Car plustost il semble que ce soit chose de neant que telles ceremonies qui n'ont point de grande pompe. Ainsi donc nous voyons encores mieux que ce qui est recité yci des Pasteurs nous appartient, et que nous avons auiourd'huy à en faire nostre profit: c'est asçavoir que nous ne laissions pas d'approcher de nostre Seigneur Iesus Christ, et d'estre asseurez que c'est luy auquel nous trouverons tout bien, toute resiouissance et toute gloire, combien qu'il semble qu'il soit encores comme en l'estable et en la creche, enveloppé de drapeaux: c'est à dire qu'il y ait beaucoup de choses qui nous pourroyent desbaucher, et pour le moins esblouir les yeux pour n'appercevoir point la gloire

celeste qui luy a este donnee de Dieu son Pere: ie di mesme en ceste nature humaine qu'il a prise de nous. Car entant qu'il est Dieu, il ha tout de soy-mesme (comme il en est parlé au 17. ch. de S. Iehan), mais selon son humanité il ha receu de don gratuit tout ce qu'il nous a apporté, afin que nous puisions de sa plenitude, et que nous trouvions en luy tout ce qui est desirable, et ayons tout nostre repos et contentement en luy seul.

Or au reste notons bien que le S. Esprit nous a aussi voulu asseurer qu'en ensuyvant les pasteurs qui nous sont yci ordonnez pour maistres et pour guides, nous ne devons point craindre de faillir. Car si les pasteurs n'eussent eu autre chose pour signe que l'estable et la creche, nous pourrions dire, Voyla des povres idiots, qui se sont fait à croire follement et sans raison que c'estoit le Redempteur du monde: et cependant ce seroit une trop grande facilité a nous. Nous pourrions donc estre en doute: mais les bergers ont este confirmez d'autre part pour avoir certitude que c'estoit le Fils de Dieu, celuy qui estoit ainsi couché en la creche: c'est asçavoir quand l'Ange leur est apparu, et puis qu'ils ont ouy ce cantique que S. Luc adiouste, là où tout le Royaume des cieux rend tesmoignage a nostre Seigneur Iesus Christ, qu'il ha toute puissance sur les creatures, tant du ciel comme de la terre. Apprenons donc de recevoir (pour estre asseurez en la foy de Iesus Christ) tout ce qui nous est yci proposé. Car il est certain que Dieu a voulu convaincre d'ingratitude tous ceux qui auiourd'huy ne daignent faire hommage à son Fils unique, quand il a envoyé une telle multitude d'Anges pour declairer qu'il estoit le Redempteur qui avoit este promis. Nous avons donc beau nous plaire en nostre incredulité: comme nous en voyons beaucoup de gens stupides qui ne tienent conte de tout ce qui est contenu en l'Evangile. Il y a mesme des mocqueurs de Dieu, qui s'anonchalissent tellement que ce leur est tout un de ce qu'on leur preschera: ils n'en tienent conte non plus que de fables.

Or il y a aussi de quoy pour convaincre d'une rebellion obstinee et diabolique tous ceux qui ne s'assuietissent à nostre Seigneur Iesus Christ, pour luy faire hommage. Car autant qu'il y a d'incredules, ils auront une multitude infinie d'Anges de paradis qui tesmoignera à l'encontre d'eux: car ce sont les ministres de la verité de Dieu. Ainsi donc que tous meschans, et tous ceux qui sont confits en leurs vices et corruptions, se plaisent et s'endurcissent tant qu'ils voudront en leur incredulité, ils ont des tesmoins par trop suffisans pour ratifier leur condamnation. Car les Anges de paradis sont apparus afin qu'il n'y ait plus d'excuse quand nous ne receverons Iesus Christ pour nostre Roy souverain, nous humilians sous sa maiesté. Mais cependant notons de nostre costé que Dieu a procuré nostre salut quand il a envoyé une telle multitude d'Anges, afin que nous puissions venir à nostre Seigneur Iesus Christ d'un courage alegre, et que nous ne soyons plus en dispute ni en scrupule: mais que nous soyons plenement resolus, que nous trouverons en luy tout ce qui nous defaut, et qu'il aura de quoy pour suppleer à toutes nos povretez et miseres: brief, que c'est celuy par lequel Dieu s'est voulu communiquer à nous. Et voulons-nous chercher nostre vie sinon en Dieu? Or il y a toute plenitude de Divinite en nostre Seigneur Iesus Christ. Quand donc nous avons un tel tesmoignage, c'est autant comme si Dieu estendoit ses deux bras pour nous faire sentir sa bonté inestimable: et monstrer que seulement quand nous aurons la foy en Iesus Christ (ie di une foy sans hypocrisie) nous appuyans plenement en luy, cognoissans que c'est de luy qu'il nous faut tout tenir, alors nous serons participans de tous les biens lesquels nous defaillent et desquels nous sommes affamez. Et au reste, combien qu'auiourd'huy nous ne voyons point les Anges qui sont apparus pour un coup seulement, si est-ce que ce tesmoignage est enregistré, afin d'estre autentique. Car le S. Esprit a parlé par la bouche de S. Luc. Contentons-nous donc d'avoir un tel tesmoin de Dieu, qui nous declare que les Anges ont rendu tesmoignage de la naissance de nostre Seigneur Iesus Christ, afin que, cognoissans comme il a este fait homme, voire qu'il s'est aneanti pour nous, nous soyons ravis pour aspirer au Royaume des cieux, afin d'adherer à luy en vraye union de foy.

Or il y a puis apres à considerer le lieu de sa naissance, c'est asçavoir Beth-lehem. Et ceci n'est pas une petite confirmation ni legere, quand nous voyons que le Fils de Dieu a este nay comme si longtemps au paravant le Prophete en avoit fait mention. Si Ioseph et Marie eussent eu leur domicile en Beth-lehem et y eussent fait residence, cela n'eust pas este trouvé estrange qu'elle y fust accouchee et que Iesus Christ y fust nay: mais ce qui nous doit auiourd'huy servir eust este obscurci de beaucoup: car on n'eust point cognu que non sans cause le Prophete avoit dit, Toy Beth-lehem combien que tu sois auiourd'huy mesprisee comme une petite bourgade, si est-ce que tu produiras celuy qui doit estre chef de mon peuple. Mais quand Iosephe et Marie sont demeurans en Nazareth, et qu'ils vienent en la ville de Beth-lehem sur le terme qu'elle doit accoucher, et que Iesus Christ est là nay, qui ne verra que Dieu a conduit le tout par sa main? Il faut donc que les hommes se crevent les yeux à leur escient et d'une certaine malice, quand ils ne voudront yci cognoistre l'ou-

vrage de Dieu, lequel a marqué son Fils unique, afin qu'on le pust recevoir sans aucune doute comme celuy qui avoit este promis. Vray est qu'il y a bien eu occasion de faire venir Ioseph en Bethlehem, c'est asçavoir l'edict publié de la part de l'Empereur Romain: mais d'amener là une femme enceinte et à son terme, il est certain que cela ne s'est point gouverné par l'homme et que Dieu y a besongné. Et mesmes nous voyons comme Dieu use de façons estranges pour accomplir sa volonté. Car cest edict de Cesar qu'emportoit-il sinon une suietion tyrannique, qu'il faloit que le peuple des Iuifs fust lors taillé, qu'il y eust tribut sur chacune personne: qui estoit pour leur monstrer qu'il ne faloit plus qu'ils attendissent aucune liberté. Iesus Christ estoit promis pour delivrer les Iuifs et tous fideles de la suietion de Satan et de toute tyrannie: il semble que cest edict soit pour clorre la porte, que iamais Dieu n'accomplisse ce qu'il avoit promis à son peuple: et toutesfois c'est le moyen de l'accomplir. Car quand Ioseph et Marie vienent comme povres gens asservis à un tyran, à un payen et incredule, voyla comme Iesus Christ est nay en Bethlehem, la Prophetie se monstre estre veritable. Et Dieu (comme i'ay dit) baille yci plene certitude à tous les siens qu'il ne faut pas qu'ils doutent de la naissance de nostre Seigneur Iesus Christ. Voyla donc comme il faut appliquer à nostre usage et instruction les choses qui nous sont yci recitees. Car ce n'a pas este l'intention de S. Luc, ou plustost du S. Esprit qui a parlé par sa bouche, de nous escrire simplement une histoire de ce qui estoit advenu: mais il nous a yci exprimé d'un costé comme le Fils de Dieu ne s'est point espargné pour nous, et puis de l'autre comme il a apporté tesmoignage infalible qu'il estoit le Redempteur, afin qu'on le reçoyve pour tel.

Or cependant avisons de faire nostre profit de ceste histoire, tellement que nous puissions accorder au cantique des Anges en glorifiant Dieu, et recevoir ainsi ce qu'il nous donne yci pour esiouissance de nos ames. En premier lieu l'Ange dit (asçavoir celuy qui a porté le message aux bergers), *Ne cvaignez point, ie vous annonce une grande ioye.* Et puis il y a ce tesmoignage commun de toute l'armee que Dieu envoye, *Paix en terre aux hommes.* Voyla donc ce que nous avons à retenir en premier lieu, c'est que nous cherchions nostre ioye en Iesus Christ. Car de fait, quand nous aurions toutes delices et voluptez, il ne seroit question que de nous baigner en tous plaisirs: si est-ce que si nous ne sommes par trop endormis, voire stupides du tout, nostre conscience n'aura iamais repos: nous serons tormentez sans fin et sans cesse: ce ver (dont parle l'Escriture) nous rongera, nous serons redarguez de nos pechez, et nous sentirons qu'à bon droict Dieu nous est contraire et ennemi. Et ainsi malheur sur toutes les resiouissances du monde, d'autant qu'elles seront converties en grincement de dents, iusques à ce que les hommes soyent appointez avec Dieu. Maudites donc soyent toutes resiouissances, tous honneurs, toutes choses desirables, iusques à tant que nous sentions que Dieu nous reçoit à merci: et qu'estans ainsi reconciliez avec luy nous puissions nous esiouir, voire non pas d'une ioye terrestre, mais de celle qui notamment nous est promise au sainct Esprit, afin que nous la cherchions en luy. Or ce sont choses inseparables que la paix et la ioye. Car comment, nous voyons environnez de tant de miseres, avons-nous de quoy nous esiouir? Et puis, voyans que nous sommes maudits en Adam, que nous sommes enfans d'ire, que Dieu estant nostre iuge est armé de vengeance pour nous abysmer, quelle ioye pourrons-nous concevoir estans en tel estat? Certes quand nous y pensons, non seulement il faut que nous soyons accablez d'inquietude, mais en une gehenne horrible, et qui surmonte toutes les angoisses de ce monde, voire sinon que le diable nous ait ensorcelez: comme nous en voyons beaucoup qui ne laissent pas de s'esgayer, combien qu'ils facent la guerre a Dieu. Mais si nous avons une seule goutte de sentiment en nous, il est certain que nous serons tousiours en torment iusques à ce que Dieu nous soit declaré propice. Il faut donc que ceste paix precede, que nous sçachions que Dieu nous advoue pour ses enfans, voire d'autant qu'il ne nous impute point nos pechez. Or sommes-nous ainsi paisibles avec Dieu? Alors nous avons aussi de quoy nous esiouir, voire avec Dieu, suyvant ce que i'ay desia touché. Car les incredules auront bien quelque paix: (c'est a dire ils sont tellement eslourdis qu'il ne leur chaut du iugement de Dieu, mesmes ils le despitent) mais ce n'est pas avec Dieu. Car iamais ils n'ont paix ni repos, sinon quand ils oublient et Dieu et euxmesmes, et qu'ils sont abbrutis du tout. Mais S. Paul nous exhorte d'avoir paix avec Dieu, c'est a dire de regarder a luy, et cercher comme nous pourrions estre paisibles: c'est qu'estans approchez de luy nous soyons certains et asseurez de son amour. Et comment cela se fera-il? par la remission de nos pechez, par l'amour gratuite qu'il nous porte en nostre Seigneur Iesus Christ.

Or donc notons bien que la paix que preschent yci les Anges de Paradis a apporté ceste ioye, de laquelle le premier Ange avoit fait mention, disant, Ie vous annonce une grande ioye, c'est le salut que vous aurez en Iesus Christ. Il est appelé nostre paix, et ce titre-là declare que nous serions alienez du tout de Dieu, sinon qu'il nous receust par le moyen de son Fils unique. Et puis de là nous avons aussi de quoy nous glorifier quand Dieu

nous advoue pour ses enfans, qu'il nous donne liberté de le reclamer comme nostre Pere à plene bouche, de venir franchement à luy, et y avoir nostre refuge. Cependant recueillons de là que Dieu a tellement ordonné que l'Evangile se presche par la bouche des hommes, que les Anges ont precedé neantmoins. Auiourd'huy il est vray qu'il faut que l'Eglise soit enseignee par le moyen des creatures mortelles: mais quoy qu'il en soit, nous n'apportons rien de nouveau, seulement nous recitons la predication qui a este faite par les Anges de Paradis, et non pas d'un petit nombre, mais d'une multitude infinie, et d'une grosse armee. Au reste, il ne se peut faire que nous ne soyons enflammez à magnifier nostre Dieu quand nous serons plenement certifiez de sa bonté. Et voyla pourquoy ces deux choses sont coniointes, que les Anges exhortent tout le monde à glorifier Dieu, d'autant qu'il a donné une telle paix en terre. Nous iouissons donc du bien que Dieu nous a eslargi par le moyen de nostre Seigneur Iesus Christ son Fils unique. Il a prins la possession de ceste paix, afin que nos louanges montent là haut et qu'elles percent les nues, et que tout le monde retentisse de ce cantique, c'est asçavoir que Dieu soit benit et magnifié par tout.

Or nous avons à recueillir de là que tousiours nous aurons la bouche close, et que nous ne pourrons pas louer Dieu iusques à ce qu'il nous ait fait sentir sa bonté. Car de fait, comment les povres pecheurs, cependant qu'ils ont des troubles et remords en eux-mesmes, qu'ils ne sçavent si Dieu les aime ou les haït, pourront-ils benir son nom? Mais au contraire l'angoisse les tiendra comme enserrez, qu'ils ne pourront pas ouvrir nullement la bouche. Il faut donc en premier lieu que Dieu nous ait testifié à bon escient l'amour qu'il nous porte, tellement que nous soyons resolus qu'il nous sera tousiours Pere: et alors aussi nous aurons de quoy benir son nom. Mais comme nous ne pouvons louer Dieu iusqu'à ce qu'il nous ait declaré sa bonté, aussi apprenons de n'avoir point une foy morte ou oisive, mais que nous soyons incitez à benir le nom de Dieu, quand nous voyons qu'il a ainsi desployé les grans thresors de sa misericorde envers nous: et que la bouche face son office d'un costé, et puis que toute nostre vie responde. Car voyla le vray cantique, c'est que chacun se dedie au service de Dieu, cognoissant que, puis qu'il nous a acquis si cherement, c'est bien raison que toutes nos pensees et nos oeuvres soyent appliquees à cest usage-là, que son nom soit benit. Et quand nous cognoistrons que vrayement nous sommes siens, nous sçachions que c'est d'autant qu'il luy a pleu de nous accepter à soy, et que le tout procede de sa bonté gratuite. Et ainsi non sans cause ce mot est adiousté que la paix est donnee aux hommes: non pas pour aucun merite, non pas qu'ils l'ayent acquise, mais par le bon plaisir de Dieu. Car le mot dont use S. Luc emporte cela qu'il ne faut chercher autre raison, pourquoy nostre Seigneur Iesus Christ nous est apparu, sinon d'autant que Dieu a eu pitié et compassion de nos miseres. Comme aussi il est dit au troisieme chapitre de S. Iehan C. 16. que Dieu a tant aimé le monde qu'il n'a point espargné son propre Fils, mais l'a livré à la mort pour nous.

Apprenons doncques de venir à nostre Seigneur Iesus Christ en telle sorte: c'est asçavoir que le message qui est yci publié par les Anges, nous soit comme une lampe ardente pour nous monstrer le chemin, que la foy nous conduise, et que nous sçachions qu'il est maintenant Dieu en nous, d'autant qu'il est Dieu avec nous. Il s'est declaré nostre Dieu avec nous quand il a voulu habiter en nostre nature humaine comme en son temple: mais maintenant il est Dieu en nous, c'est à dire que nous le sentons conioint à nous en plus grande vertu que quand il s'est monstré et declaré homme mortel. Mesmes il est et Dieu et homme en nous. Car premierement par la vertu de son sainct Esprit il nous vivifie: et puis il est homme en nous d'autant qu'il nous fait participans du sacrifice qu'il a offert pour nostre salut, et nous declare que non sans cause il a prononcé que sa chair estoit vrayement viande, et son sang estoit vrayement bruvage. Et voyla pourquoy aussi la saincte table nous est apprestee, c'est asçavoir afin que nous cognoissions que nostre Seigneur Iesus estant descendu yci bas et s'estant aneanti du tout, n'est pas pourtant separé d'avec nous, quand il est monté en sa gloire des cieux: mais que plustost c'est à ceste condition que nous soyons participans de son corps et de son sang. Et pourquoy? Car nous sçavons que sa iustice et son obeissance est la satisfaction de nos pechez, et qu'il a appaisé l'ire de Dieu par le sacrifice qu'il a offert de son corps et de son sang en ceste humanité qu'il a prinse de nous. Puis qu'ainsi est donc, que nous ne doutions point, quand Iesus Christ nous convie à ceste table, combien que nous n'appercevions que du pain et du vin, que vrayement il n'habite en nous, et que nous ne soyons tellement conioints à luy qu'il n'ha rien de propre qu'il ne nous vueille communiquer. Que nous cognoissions, di-ie, cela afin de sçavoir faire nostre profit de ce Sacrement qui nous a este establi par luy: et que toutesfois et quantes que nous avons à le recevoir, nous sçachions que Dieu nous eust bien delivrez de l'abysme de condamnation auquel nous estions par un autre moyen s'il eust voulu: mais qu'il nous a voulu donner plus d'asseurance de l'amour qu'il nous porte quand nous avons Iesus

Christ pour gage, afin que nous cerchions tout nostre bien en luy: que nous cognoissions que nous ne pouvons nous esiouir en façon que ce soit, iusques à ce qu'il nous soit donné là comme au milieu, et qu'il soit tellement approché de nous que par son moyen nous soyons conduits iusques au Royaume des cieux, duquel nous estions bannis et privez à cause de nos pechez.

Voyla comme il nous faut avoir nostre Seigneur Iesus Christ pour adresse de nostre salut, si nous voulons approcher de Dieu, si nous desirons d'avoir une vraye ioye spirituelle, un contentement et repos: si nous desirons aussi d'estre armez contre les tentations que le diable nous pourra susciter. Mais pour estre participans de ceste saincte table, avisons à nous, et cognoissons en premier lieu nos miseres, pour nous y desplaire et pour y estre confus du tout. Et au reste, que nous cognoissions que Dieu a voulu addoucir toutes nos tristesses et angoisses, quand il s'est ainsi eslargi en son Fils unique, et qu'il nous y a voulu resiouir plenement. Et combien que nous soyons suiets à beaucoup de povretez en ce monde, et assiegez d'ennemis, qui sont comme loups ravissans: que le diable d'un costé ne cesse de chercher sa proye en nous, et les incredules abbayent comme chiens mastins: combien, di-ie, que nous soyons agitez de beaucoup de troubles, et menacez de tous costez: combien qu'il nous faille endurer beaucoup de fascheries, tenons-nous certains toutesfois que nous ne laisserons pas d'avoir tousiours la paix à nostre Dieu: et le prions qu'il nous la face sentir par son sainct Esprit, d'autant que c'est une chose qui surmonte tout sens humain (comme desia nous avons touché de S. Paul) et que nous apprenions de tellement nous contenter de nostre Seigneur Iesus Christ, et des biens spirituels desquels il nous fait participans, que nous puissions porter patiemment toutes les miseres et afflictions de ce monde. Qu'il ne nous face point mal d'estre mesprisez, d'estre molestez de toutes parts, brief, d'estre exposez à tout opprobre et ignominie, moyennant que Iesus Christ soit avec nous, et qu'il benie toutes nos miseres et afflictions, et que nous en rapportions tel fruit qu'on cognoisse qu'au milieu de toutes nos povretez nous ne demandons sinon à glorifier nostre Dieu. Et là où les mondains font leurs triomphes à leur confusion, d'autant qu'ils ne se peuvent esiouir sinon en bataillant contre Dieu, que nostre vraye ioye soit de le servir en toute crainte et humilité, et nous addonner du tout à son obeissance. Voyla donc comme nous avons à faire nostre profit de ceste doctrine.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

Imprimerie Appelhans & Pfenningstorff, Brunswick.

vrage de Dieu, lequel a marqué son Fils unique, afin qu'on le pust recevoir sans aucune doute comme celuy qui avoit este promis. Vray est qu'il y a bien eu occasion de faire venir Ioseph en Bethlehem, c'est asçavoir l'edict publié de la part de l'Empereur Romain: mais d'amener là une femme enceinte et à son terme, il est certain que cela ne s'est point gouverné par l'homme et que Dieu y a besongné. Et mesmes nous voyons comme Dieu use de façons estranges pour accomplir sa volonté. Car cest edict de Cesar qu'emportoit-il sinon une suietion tyrannique, qu'il faloit que le peuple des Iuifs fust lors taillé, qu'il y eust tribut sur chacune personne: qui estoit pour leur monstrer qu'il ne faloit plus qu'ils attendissent aucune liberté. Iesus Christ estoit promis pour delivrer les Iuifs et tous fideles de la suietion de Satan et de toute tyrannie: il semble que cest edict soit pour clorre la porte, que iamais Dieu n'accomplisse ce qu'il avoit promis à son peuple: et toutesfois c'est le moyen de l'accomplir. Car quand Ioseph et Marie vienent comme povres gens asservis à un tyran, à un payen et incredule, voyla comme Iesus Christ est nay en Bethlehem, la Prophetie se monstre estre veritable. Et Dieu (comme i'ay dit) baille yci plene certitude à tous les siens qu'il ne faut pas qu'ils doutent de la naissance de nostre Seigneur Iesus Christ. Voyla donc comme il faut appliquer à nostre usage et instruction les choses qui nous sont yci recitees. Car ce n'a pas este l'intention de S. Luc, ou plustost du S. Esprit qui a parlé par sa bouche, de nous escrire simplement une histoire de ce qui estoit advenu: mais il nous a yci exprimé d'un costé comme le Fils de Dieu ne s'est point espargné pour nous, et puis de l'autre comme il a apporté tesmoignage infalible qu'il estoit le Redempteur, afin qu'on le reçoyve pour tel.

Or cependant avisons de faire nostre profit de ceste histoire, tellement que nous puissions accorder au cantique des Anges en glorifiant Dieu, et recevoir ainsi ce qu'il nous donne yci pour esiouissance de nos ames. En premier lieu l'Ange dit (asçavoir celuy qui a porté le message aux bergers), *Ne craignez point, ie vous annonce une grande ioye.* Et puis il y a ce tesmoignage commun de toute l'armee que Dieu envoye, *Paix en terre aux hommes.* Voyla donc ce que nous avons à retenir en premier lieu, c'est que nous cherchions nostre ioye en Iesus Christ. Car de fait, quand nous aurions toutes delices et voluptez, il ne seroit question que de nous baigner en tous plaisirs: si est-ce que si nous ne sommes par trop endormis, voire stupides du tout, nostre conscience n'aura iamais repos: nous serons tormentez sans fin et sans cesse: ce ver (dont parle l'Escriture) nous rongera, nous serons redarguez de nos pechez, et nous sentirons qu'à bon droict Dieu nous est contraire et ennemi. Et ainsi malheur sur toutes les resiouissances du monde, d'autant qu'elles seront converties en grincement de dents, iusques à ce que les hommes soyent appointez avec Dieu. Maudites donc soyent toutes resiouissances, tous honneurs, toutes choses desirables, iusques à tant que nous sentions que Dieu nous reçoit à merci: et qu'estans ainsi reconciliez avec luy nous puissions nous esiouir, voire non pas d'une ioye terrestre, mais de celle qui notamment nous est promise au sainct Esprit, afin que nous la cherchions en luy. Or ce sont choses inseparables que la paix et la ioye. Car comment, nous voyons environnez de tant de miseres, avons-nous de quoy nous esiouir? Et puis, voyans que nous sommes maudits en Adam, que nous sommes enfans d'ire, que Dieu estant nostre iuge est armé de vengeance pour nous abysmer, quelle ioye pourrons-nous concevoir estans en tel estat? Certes quand nous y pensons, non seulement il faut que nous soyons accablez d'inquietude, mais en une gehenne horrible, et qui surmonte toutes les angoisses de ce monde, voire sinon que le diable nous ait ensorcelez: comme nous en voyons beaucoup qui ne laissent pas de s'esgayer, combien qu'ils facent la guerre a Dieu. Mais si nous avons une seule goutte de sentiment en nous, il est certain que nous serons tousiours en torment iusques à ce que Dieu nous soit declaré propice. Il faut donc que ceste paix precede, que nous sçachions que Dieu nous advoue pour ses enfans, voire d'autant qu'il ne nous impute point nos pechez. Or sommes-nous ainsi paisibles avec Dieu? Alors nous avons aussi de quoy nous esiouir, voire avec Dieu, suyvant ce que i'ay desia touché. Car les incredules auront bien quelque paix: (c'est a dire ils sont tellement esloурdis qu'il ne leur chaut du iugement de Dieu, mesmes ils le despitent) mais ce n'est pas avec Dieu. Car iamais ils n'ont paix ni repos, sinon quand ils oublient et Dieu et euxmesmes, et qu'ils sont abbrutis du tout. Mais S. Paul nous exhorte d'avoir paix avec Dieu, c'est a dire de regarder a luy, et cercher comme nous pourrions estre paisibles: c'est qu'estans approchez de luy nous soyons certains et asseurez de son amour. Et comment cela se fera-il? par la remission de nos pechez, par l'amour gratuite qu'il nous porte en nostre Seigneur Iesus Christ.

Or donc notons bien que la paix que preschent yci les Anges de Paradis a apporté ceste ioye, de laquelle le premier Ange avoit fait mention, disant, Ie vous annonce une grande ioye, c'est le salut que vous aurez en Iesus Christ. Il est appelé nostre paix, et ce titre-là declare que nous serions alienez du tout de Dieu, sinon qu'il nous receust par le moyen de son Fils unique. Et puis de là nous avons aussi de quoy nous glorifier quand Dieu

nous advoue pour ses enfans, qu'il nous donne liberté de le reclamer comme nostre Pere à plene bouche, de venir franchement à luy, et y avoir nostre refuge. Cependant recueillons de là que Dieu a tellement ordonné que l'Evangile se presche par la bouche des hommes, que les Anges ont precedé neantmoins. Auiourd'huy il est vray qu'il faut que l'Eglise soit enseignee par le moyen des creatures mortelles: mais quoy qu'il en soit, nous n'apportons rien de nouveau, seulement nous recitons la predication qui a este faite par les Anges de Paradis, et non pas d'un petit nombre, mais d'une multitude infinie, et d'une grosse armee. Au reste, il ne se peut faire que nous ne soyons enflammez à magnifier nostre Dieu quand nous serons plenement certifiez de sa bonté. Et voyla pourquoy ces deux choses sont coniointes, que les Anges exhortent tout le monde à glorifier Dieu, d'autant qu'il a donné une telle paix en terre. Nous iouissons donc du bien que Dieu nous a eslargi par le moyen de nostre Seigneur Iesus Christ son Fils unique. Il a prins la possession de ceste paix, afin que nos louanges montent là haut et qu'elles percent les nues, et que tout le monde retentisse de ce cantique, c'est asçavoir que Dieu soit benit et magnifié par tout.

Or nous avons à recueillir de là que tousiours nous aurons la bouche close, et que nous ne pourrons pas louer Dieu iusques à ce qu'il nous ait fait sentir sa bonté. Car de fait, comment les povres pecheurs, cependant qu'ils ont des troubles et remords en eux-mesmes, qu'ils ne sçavent si Dieu les aime ou les hait, pourront-ils benir son nom? Mais au contraire l'angoisse les tiendra comme enserrez, qu'ils ne pourront pas ouvrir nullement la bouche. Il faut donc en premier lieu que Dieu nous ait testifié à bon escient l'amour qu'il nous porte, tellement que nous soyons resolus qu'il nous sera tousiours Pere: et alors aussi nous aurons de quoy benir son nom. Mais comme nous ne pouvons louer Dieu iusqu'à ce qu'il nous ait declaré sa bonté, aussi apprenons de n'avoir point une foy morte ou oisive, mais que nous soyons incitez à benir le nom de Dieu, quand nous voyons qu'il a ainsi desployé les grans thresors de sa misericorde envers nous: et que la bouche face son office d'un costé, et puis que toute nostre vie responde. Car voyla le vray cantique, c'est que chacun se dedie au service de Dieu, cognoissant que, puis qu'il nous a acquis si cherement, c'est bien raison que toutes nos pensees et nos oeuvres soyent appliquees à cest usage-là, que son nom soit benit. Et quand nous cognoistrons que vrayement nous sommes siens, nous sçachions que c'est d'autant qu'il luy a pleu de nous accepter à soy, et que le tout procede de sa bonté gratuite. Et ainsi non sans cause ce mot est adiousté que la paix est donnee aux hommes: non pas pour aucun merite, non pas qu'ils l'ayent acquise, mais par le bon plaisir de Dieu. Car le mot dont use S. Luc emporte cela qu'il ne faut chercher autre raison, pourquoy nostre Seigneur Iesus Christ nous est apparu, sinon d'autant que Dieu a eu pitié et compassion de nos miseres. Comme aussi il est dit au troisieme chapitre de S. Iehan C. 16. que Dieu a tant aimé le monde qu'il n'a point espargné son propre Fils, mais l'a livré à la mort pour nous.

Apprenons doncques de venir à nostre Seigneur Iesus Christ en telle sorte: c'est asçavoir que le message qui est yci publié par les Anges, nous soit comme une lampe ardente pour nous monstrer le chemin, que la foy nous conduise, et que nous sçachions qu'il est maintenant Dieu en nous, d'autant qu'il est Dieu avec nous. Il s'est declaré nostre Dieu avec nous quand il a voulu habiter en nostre nature humaine comme en son temple: mais maintenant il est Dieu en nous, c'est à dire que nous le sentons conioint à nous en plus grande vertu que quand il s'est monstré et declaré homme mortel. Mesmes il est et Dieu et homme en nous. Car premierement par la vertu de son sainct Esprit il nous vivifie: et puis il est homme en nous d'autant qu'il nous fait participans du sacrifice qu'il a offert pour nostre salut, et nous declare que non sans cause il a prononcé que sa chair estoit vrayement viande, et son sang estoit vrayement bruvage. Et voyla pourquoy aussi la saincte table nous est apprestee, c'est asçavoir afin que nous cognoissions que nostre Seigneur Iesus estant descendu yci bas et s'estant aneanti du tout, n'est pas pourtant separé d'avec nous, quand il est monté en sa gloire des cieux: mais que plustost c'est à ceste condition que nous soyons participans de son corps et de son sang. Et pourquoy? Car nous sçavons que sa iustice et son obeissance est la satisfaction de nos pechez, et qu'il a appaisé l'ire de Dieu par le sacrifice qu'il a offert de son corps et de son sang en ceste humanité qu'il a prinse de nous. Puis qu'ainsi est donc, que nous ne doutions point, quand Iesus Christ nous convie à ceste table, combien que nous n'appercevions que du pain et du vin, que vrayement il n'habite en nous, et que nous ne soyons tellement conioints à luy qu'il n'ha rien de propre qu'il ne nous vueille communiquer. Que nous cognoissions, di-ie, cela afin de sçavoir faire nostre profit de ce Sacrement qui nous a este establi par luy: et que toutesfois et quantes que nous avons à le recevoir, nous sçachions que Dieu nous eust bien delivrez de l'abysme de condamnation auquel nous estions par un autre moyen s'il eust voulu: mais qu'il nous a voulu donner plus d'asseurance de l'amour qu'il nous porte quand nous avons Iesus

Christ pour gage, afin que nous cerchions tout nostre bien en luy: que nous cognoissions que nous ne pouvons nous esiouir en façon que ce soit, iusques à ce qu'il nous soit donné là comme au milieu, et qu'il soit tellement approché de nous que par son moyen nous soyons conduits iusques au Royaume des cieux, duquel nous estions bannis et privez à cause de nos pechez.

Voyla comme il nous faut avoir nostre Seigneur Iesus Christ pour adresse de nostre salut, si nous voulons approcher de Dieu, si nous desirons d'avoir une vraye ioye spirituelle, un contentement et repos: si nous desirons aussi d'estre armez contre les tentations que le diable nous pourra susciter. Mais pour estre participans de ceste saincte table, avisons à nous, et cognoissons en premier lieu nos miseres, pour nous y desplaire et pour y estre confus du tout. Et au reste, que nous cognoissions que Dieu a voulu addoucir toutes nos tristesses et angoisses, quand il s'est ainsi eslargi en son Fils unique, et qu'il nous y a voulu resiouir plenement. Et combien que nous soyons suiets à beaucoup de povretez en ce monde, et assiegez d'ennemis, qui sont comme loups ravissans: que le diable d'un costé ne cesse de chercher sa proye en nous, et les incredules abbayent comme chiens mastins: combien, di-ie, que nous soyons agitez de beaucoup de troubles, et menacez de tous costez: combien qu'il nous faille endurer beaucoup de fascheries, tenons-nous certains toutesfois que nous ne laisserons pas d'avoir tousiours la paix à nostre Dieu: et le prions qu'il nous la face sentir par son sainct Esprit, d'autant que c'est une chose qui surmonte tout sens humain (comme desia nous avons touché de S. Paul) et que nous apprenions de tellement nous contenter de nostre Seigneur Iesus Christ, et des biens spirituels desquels il nous fait participans, que nous puissions porter patiemment toutes les miseres et afflictions de ce monde. Qu'il ne nous face point mal d'estre mesprisez, d'estre molestez de toutes parts, brief, d'estre exposez à tout opprobre et ignominie, moyennant que Iesus Christ soit avec nous, et qu'il benie toutes nos miseres et afflictions, et que nous en rapportions tel fruit qu'on cognoisse qu'au milieu de toutes nos povretez nous ne demandons sinon à glorifier nostre Dieu. Et là où les mondains font leurs triomphes à leur confusion, d'autant qu'ils ne se peuvent esiouir sinon en bataillant contre Dieu, que nostre vraye ioye soit de le servir en toute crainte et humilité, et nous addonner du tout à son obeissance. Voyla donc comme nous avons à faire nostre profit de ceste doctrine.

Or nous-nous prosternerons devant la maiesté de nostre bon Dieu, etc.

Imprimerie Appelhans & Pfenningstorff, Brunswick.


Stanford University Libraries
3 6105 005 595 504

